ΠΑΝΔΩΡΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ.

ΣΥΝΤΑΚΤΑΙ

Α. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ, Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ, κλ.

ΤΟΜΟΣ ΟΓΔΟΟΣ.

ΑΠΟ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1857 ΜΕΧΡΙΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1858.

ΑΘΗΝΗΣΙ,

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΠΑΝΔΩΡΑΣ.

1858.

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΑΠΡΙΛΙΟΥ, 1857. ΤΟΜΟΣ Η'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 169.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΟΣ.

Α'.

Ἡ *Ἑλλὰς ἐστιν ἡ Γερμανία τῆς ἀρχαιότητος*, εἶπέ ποτε ὁ ἀθάνατος ἱστοριογράφος τῆς Ῥώμης Γεώργιος Νιεβοῦρος. Ὑπὸ τίνα ἔποψιν ὀφείλομεν νὰ ἐκλάβωμεν τὴν ἀξιομνημόνευτον ἀλλ' αἰνιγματώδη ταύτην ῥήτραν; τίνι τρόπῳ δυνάμεθα νὰ μεθερμηνεύσωμεν τὰς ὀλίγας μὲν, ἀλλὰ τὰ μάλιστα ἐμφαντικὰς ταύτας λέξεις ἃς, ἐν στιγμῇ ἀκράτου ἐνθουσιάσεως, ἔγραψεν ὁ φιλέλλην ἱστορικὸς, ὁ ἐρασμίως ἀποκαλέσας ἑαυτὸν *φιλολύγον*; Ὁ Ἕρβστιος, διάσημος καθηγητὴς ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς Σαξωνίας, εἰς τὴν περὶ κλασικῆς ἀρχαιολογίας πραγματείαν του, ἐκλαμβάνει τὴν ῥῆσιν τοῦ Νιεβούρου ὑπὸ πολιτικὴν καὶ ἐθνολογικὴν μᾶλλον ἢ ὑπὸ φιλολογικὴν θεωρίαν. Πειρᾶται λοιπὸν ὁ καλὸς οὗτος Ἕρβστιος νὰ παραλληλίσῃ τὴν πολιτικὴν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν κρατῶν πρὸς τὴν πολιτικὴν τῆς ἐνεστώσης Γερμανίας· παραβάλλει τὴν Αὐστρίαν πρὸς τὴν Σπάρτην, τὴν Πρωσσίαν πρὸς τὰς Ἀθήνας, τὴν ἱστορικὴν ἀγωγὴν τῆς Βαυαρίας πρὸς τὴν τοῦ Ἄργους, τοὺς χρόνους τῆς μεταῤῥυθμίσεως πρὸς τὰ δεινοπαθήματα τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, τὴν πολιτικὴν τῆς Ῥωσσίας πρὸς τὴν τοῦ Φιλίππου, βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Ὡς ὁ Φίλιππος ὑπέταξε τὴν Θεσσαλίαν διὰ τοῦ δόλου καὶ τῆς δυνάμεως, ἵνα εὐχερέστερον κυριαρχήσῃ ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος, οὕτω (λέγει ὁ μνησθεὶς συγγραφεὺς) καὶ ἡ Ῥωσσία, κατανικήσασα τὴν ἕνεκα ἀριστοκρατικῆς ἀναρχίας ἐκτεθηλυμένην Πολωνίαν, ἀπειλεῖ, ὡς ὄφις ἰοβόλος, σύμπασαν τὴν Γερμανικὴν Ὁμοσπονδίαν. Ἡ τελευταία αὕτη παραβολὴ, ἀποκύημα οὖσα ἱδανικοῦ δέους, φαίνεται ἡμῖν οὐχὶ μόνον ἄσκοπος ἀλλὰ καὶ ἄδικος, καὶ δὴ ἐσμὲν βέβαιοι ὅτι καὶ ὁ Νιεβοῦρος αὐτὸς, ὁ διάπυρος θιασώτης τοῦ μεγαλουργοῦ Στάϊν διατελέσας, οὐδαμῶς ἤθελεν ἐπιδοκιμάσει αὐτήν. Ἐπελήσθη ἄρα ὁ Ἕρβστιος τῶν γεγονότων τοῦ 1813, τῆς δολοφονίας τοῦ Κοτσεβοῦε, καὶ τῶν καταδιωγμῶν οὓς ὑπέστη

ὁ ὑπὲρ τῆς γερμανικῆς ἐλευθερίας μοχθήσας Ἀλέξανδρος Στούρζας;

Ἀλλ' ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ὁ Νιεβοῦρος οὕτω πως ἀποφθεγγόμενος, ἐβουλήθη μόνον νὰ ἐκφράσῃ ἐν πομπώδει φράσει τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ φιλολογικὴν σπουδαιότητα τῆς πατρίδος του καὶ ὡς ἐκ τούτου οὐδένα πολιτικὸν παραλληλισμὸν ὑπηνίττετο. Ἀκριβεστέρα ἴσως ἤθελεν ἀποβῆ ἡ ῥῆσις ἀντιστρόφως ἐκφραζομένη. Ἂν ἔλεγεν ὅτι ἡ Γερμανία ἐστὶν ἡ Ἑλλὰς τῶν νεωτέρων χρόνων, τὸ ἀπόφθεγμα ἤθελεν εἶσθαι ἐν μέρει δικαιολογητόν, διότι, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, οὐδὲν ἔθνος συνῳκειώθη τοσοῦτον πρὸς τὴν ἀπαράμιλλον ἑλληνικὴν εὐφυΐαν ὅσον τὸ γερμανικόν· οὐδὲν ἔθνος ἐννόησε καὶ ὑπεμνημάτισε τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα μετὰ τοιαύτης σοφίας καὶ περινοίας μεθ' οἵας καὶ ἐπιστημονικῆς κανονικότητος. Τίς διεπραγματεύθη περὶ τοῦ πολιτικοῦ μέρους τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ἐμβριθέστερον τοῦ Αὐγούστου Βοικχίου; Τίς ἀνεδίφησε τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς φιλοσοφικώτερον τοῦ Α. Οὐολφίου, κριτικώτερον τοῦ Γ. Ἑρμάννου καὶ ἐπιστημονικώτερον τοῦ Ο. Μυλλέρου; Τίς ἀνέπτυξε τὸ συμβολικὸν πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας σαφέστερον τοῦ Φ. Κρεϋζέρου, ἢ εἰσέδυσεν εἰς τὰ μυστήρια τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας εὐτολμότερον τοῦ Α. Λοβεκκίου; Βεβαίως οὐδείς· διὸ καὶ οὐχὶ ἀδίκως δυνάμεθα νὰ ἀξιώσωμεν ὅτι *ἡ Γερμανία ἐστὶν ἡ Ἑλλὰς τῶν νεωτέρων χρόνων*. Ἀλλ' ὁ ζῆλος οὗτος ὁ πρὸς ἐντελῆ κατάληψιν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καταβαλλόμενος, διατελεῖ ἆρά γε ἔτι καὶ σήμερον ἀκμαῖος καὶ ἀειθαλλὴς ἢ ἠλαττώθη κατά τι; Νεώτεροί τινες γερμανοὶ φιλόλογοι ἐν οἷς ὁ Ἕρβστιος καὶ ὁ **Bernhardy** (1) ἀξιοῦσιν ὅτι ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης παρῆλθεν ἤδη, καὶ ὅτι ἐν Γερμανίᾳ ἡ μελέτη τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος δὲν προάγεται πλέον μετὰ τοῦ φλεγμαίνοντος ἐκείνου ἐνθουσιασμοῦ ὅστις ἐπεκράτει πρὸ τριάκοντα καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν. Ὁ Κ. **Bernhardy** ἐννοεῖ ἴσως ὅτι ἐψυχράνθη ὁ ζῆλος ὁ περὶ τὴν ἔκδοσιν τῶν ἑλλήνων συγγραφέων μετὰ λατινικῶν σημειώσεων· διότι ἄλλως πως δὲν παραδεχόμεθα τὴν θεωρίαν του. Εἶναι ἀναντίῤῥητον ὅτι τὸ γερμανικὸν πνεῦμα ἔλαβεν ἐσχάτως τροπήν τινα ἐπὶ τὸ ῥωμαντικώτερον, δὲν ἕπεται ὅμως ἐκ τούτου ὅτι ἡ κλασικὴ φιλολογία παρημελήθη. Ἂν ὑπάρχωσιν **Auerbach** καὶ **Arndt**, ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ Κούρτιοι καὶ Λύγκεροι· τολμῶμεν μάλιστα εἰπεῖν ὅτι λυσιτελέστερόν ἐστιν νὰ ἐγκύπτῃ τις εἰς τὴν ἔρευναν καὶ τὴν διασάφησιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς πολιτείας καὶ ἱστορίας, ἢ νὰ διορθοῖ ἄνευ κριτικῆς ἐπιστημοσύνης τὰ χωρία τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, νὰ ὁμολογῇ τὸν *Οὐράνιον* τοῦ Σιμωνίδου, ὡς κλασικὸν ἀριστούργημα διότι εὑρίσκει παρ' αὐτῷ περιβομβοῦσαν τὴν φρασεολογίαν καὶ νὰ διατείνηται ὅτι τὸ *κατ' ἐμὴν ἰδέαν* τυγχάνει ἡ ἀφελεστάτη τῶν ἑλληνικῶν ἐκφράσεων.

(1) Ἑλλην. Φιλολογ. τόμ. 2. ἐν τῇ εἰσαγ.

Καὶ τῷόντι, ἅμα ἀκριβῶς ἐξετάσῃ τις τὴν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐπισυμβᾶσαν πνευματικὴν μεταῤῥύθμισιν ἐν Γερμανίᾳ, καὶ πάντως ὁμολογήσει ὅτι καὶ ἡ σπουδὴ τῆς κλασικῆς φιλολογίας εἰσῆλθεν εἰς νέον στάδιον, εὐρύτερον καὶ κανονικώτερον ἢ πρότερον. Ἂν ἐπὶ Ἑμστερουσίου καὶ Βαλκεναίρου, οἱ ἕλληνες συγγραφεῖς διεξερευνῶντο κυρίως ὑπὸ γραμματολογικὴν καὶ λεκτικὴν ἔποψιν, ἂν ἐπὶ Ἑρμάννου ἡ κριτικὴ ἀπέβαλε τὰς ἀρχὰς τῆς Ὁλλανδικῆς σχολῆς, σήμερον ὅμως ἡ κριτική, παραιτηθεῖσα τῆς περὶ τὸ κείμενον τοῦ συγγραφέως ἀποκλειστικότητος, λαμβάνει γενικώτερον καὶ πραγματικώτερον τύπον καὶ προσπαθεῖ ἵνα, διὰ τῆς *συγκριτικῆς* ἐξερευνήσεως τῶν συγγραφέων διευκρινήσῃ ὅσον ἔνεστι δυσελίκτους τινὰς ἐποχὰς τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, συμβιβάσῃ τὰς ἀπαντωμένας διαφωνίας, προσεγγίσῃ τὰς διεστώσας χρονολογίας καὶ παγιώσῃ τὴν κατά τινας ἱστορικὰς φάσεις μετέωρον ἀναφαινομένην ἡμῖν ἀρχαιότητα.

Λυπηρὸν τῷόντι ὅτι οὐδεὶς ἐκ τῶν ἡμετέρων λογίων δὲν ἐπιχειρεῖ ὡς ὁ **Saint-René-Taillandier** ἐν τῇ *Ἐπιθεωρήσει τῶν δύο Κόσμων*, νὰ διακοινοῖ ἐκ διαλειμμάτων εἰς τὸ φιλόμουσον τῆς Ἑλλάδος δημόσιον περίληψίν τινα τοὐλάχιστον τῶν κατὰ καιροὺς ἐν Γερμανίᾳ ἐκδιδομένων συγγραμμάτων, ἅτινα ἀφορῶσι τὴν πάτριον δόξαν καὶ εὔκλειαν, ἐνῷ ἐξ ἐναντίας πολλοὶ τῶν ἐν Γερμανίᾳ σοφῶν, ὡς ὁ **Kind**, ὁ **Ellisen**, ὁ **Mullach** (1) ἐνασμενιζόμενοι εἰς τὴν πνευματικὴν πρόοδον τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, καταγίνονται ἀνενδότως εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀναγεννωμένης ἡμῶν φιλολογίας, καὶ εὐμενέστατα ὑπὲρ ἡμῶν ἀποφαίνονται (2). Τίς λ. χ. ἐποιήσατό

(1) Ὁ σεβάσμιος οὗτος καθηγητὴς ἐξέδωκε πρό τινων ἑβδομάδων ἐν Βερολίνῳ πραγματείαν περὶ τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως τῆς καθομιλουμένης ἡμῶν γλώσσης. Ὡς μὴ ἀναγνώσαντες εἰσέτι τὴν πραγματείαν τοῦ Κ. **Mullach**, παραιτούμεθα πάσης ἐπ' αὐτῆς ἐπικρίσεως, καίτοι ἠδυνάμεθα νὰ εἴπωμεν a priori ὅτι ὁ συγγραφεύς, γνωστὸς ἡμῖν ἐκ τῶν προηγουμένων διατριβῶν του, δὲν ἀπέτυχεν ὁλοσχερῶς.

(2) Ὁ Κ. **Schmidt-Weissenfels** κατεχώρισε κατ' αὐτὰς εἴς τινα φιλολογικὴν ἐφημερίδα τοῦ Βερολίνου (**Magasin für die Literatur des Auslands**) περίεργον ἄρθρον περὶ τῆς « νεοελληνικῆς φιλολογίας », ἐξ οὗ ἀσμένως ἀποσπῶμεν τὰ ἑπόμενα.

« Ἕκαστος ἐνθυμεῖται ὁποίαν ζωηρὰν συμπάθειαν προεκάλεσε πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, ἡ εἱμαρμένη τῆς κατὰ τὸ 1821 ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος. Ὁ ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων ἐθεωρεῖτο τότε ὡς ἰσχυρὰ ἐπίκλησις εἰς τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς πόλεμος πολιτισμοῦ κατὰ τῆς βαρβαρότητος. Οὐδόλως προτιθέμεθα νὰ ἐπιχειρήσωμεν ἐνταῦθα παραλληλισμόν τινα μεταξὺ τῆς τότε καὶ τῆς ἐνεστώσης ἐποχῆς, ἢ μεταξὺ τοῦ λεγομένου πολέμου τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τῆς βαρβαρότητος τῶν τότε καὶ τῶν σημερινῶν χρόνων· οὐδὲ ἐρωτῶμεν ἂν οἱ νεώτεροι Ἕλληνες ἐφάνησαν ἀντάξιοι τῶν προγόνων αὐτῶν καὶ τῆς ὑπηρεσίας ἣν παρέσχεν αὐτοῖς πρὸ τριακονταετίας σύμπας ὁ πεπολιτισμένος κόσμος . . . . . Οὐδὲν ἐστιν ὁ βίος ἄνευ θανάτου! Τὸ δόγμα τοῦτο τῆς χριστιανικῆς φιλοσοφίας ἐφαρμόζεται ἐξαιρέτως εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος· διότι ὁ μὲν βίος τοῦ ἔθνους τούτου ἄρχεται διὰ τοῦ μαρτυρίου, ἡ δὲ ἀναγέννησίς του, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ἐνταφιασμοῦ του. Καὶ πραγματικῶς, ἡ Ἑλλάς, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος

πατε μυθείαν τῆς ἑλληνικῆς Μυθολογίας τοῦ Πρελλέρου, τῆς ἀρχαιολογίας τοῦ Σχοιμάννου, τῆς ῥωμαϊκῆς ἱστορίας τοῦ Μομσένου, τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας τοῦ Δυγκέρου, τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας τοῦ Ζελλέρου καὶ τῶν ἄλλων σπουδαίων συγγραμμάτων ἅτινα ἀπὸ τοῦ 1855 ἐδημοσιεύθησαν; Τίς ἀνέφερέ ποτε περὶ τῶν ἱστορικῶν ἔργων τοῦ Γερβίνου καὶ τοῦ Εἰσλέρου, τῶν δύο τούτων περικλεῶν μαθητῶν τοῦ Σχλοσσέρου, ἢ περὶ τῆς ἀντικειμενικῆς λεγομένης σχολῆς τοῦ πρυτάνεως τῶν Γερμανῶν ἱστοριογράφου Λεοπόλδου Ῥαγκίου;

Μεταξὺ τῶν συγγραφέων ὧν ἐμνήσθημεν ἀνωτέρω τὴν πρώτην θέσιν κατέχει βεβαίως ὁ σοφὸς τῆς Ἄλλης καθηγητὴς Μαξιμιλιανὸς Δύγκερος, εἷς τῶν δοκιμωτέρων ἱστοριογράφων καὶ πολιτικῶν τῆς Γερμανίας. Ὁ βίος τοῦ Δυγκέρου συνδυάζεται πρὸς πολιτικά τινα συμβάντα καθ' ἃ ἐπέδειξεν ἀείποτε ἀκραιφνῆ καὶ διάπυρον φιλοπατρίαν· κατὰ τὴν ἐθνοσυνέλευσιν τοῦ Φραγκοφορτίου, ὁ Δύγκερος ἀντεπροσώπευε τὴν πόλιν τῆς Ἄλλης καὶ ἐκάθητο ἐπὶ τῶν θρονίων τοῦ δεξιοῦ κέντρου ἢ μᾶλλον ἀνῆκεν εἰς τὴν μερίδα τῶν μετριοπαθῶς ἐλευθεριαζόντων. Ἕκαστος ἐνθυμεῖται τὰς περιχαρεῖς μὲν ἀλλ' ἀποφράδας ἐκείνας ἡμέρας τοῦ 1848 καθ' ἃς καὶ ἡ Γερμανία αὐτὴ ὑπείκουσα εἰς τὸ γενικὸν τότε σύνθημα ἀνηγέρθη ἔμπλεως ἐλπίδων οὐχὶ βεβαίως ἵνα ἀποκτείνῃ ἀμειλίκτους τυράννους, ἀλλ' ἵνα ἐπαναγάγῃ ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς τὸν ἕνα καὶ ἀδιαίρετον ἐκεῖνον δεσμὸν ὃν καὶ ἡμεῖς, καίτοι ὑπὸ διάφορον ἔποψιν, προσδοκῶμεν καὶ ὃν μετὰ θαυμασίας βραχυλογίας περιέγραψεν ἡ ἀμίμητος τοῦ Σταγειρίτου χείρ (1). Ἀλλ' αἱ διακαεῖς αὗται ἐλπίδες ἀπέβησαν μάταιαι, διὸ καὶ ἡ Γερμανία ἐδέησε νὰ μένῃ πάλιν τυπικῶς ἂν ὄχι πνευματικῶς διακεχωρισμένη. Ἡ πολιτικὴ δραστηριότης τοῦ Δυγκέρου ἀνέλαμψεν ἐξαιρέτως κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ 1850. Τὸ ἐθνικὸν κίνημα τῶν γερμανικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Δανίας, παρήγαγε κατ' ἀρχὰς πολλὰς περὶ αἰσίας ἐκβάσεως προσδοκίας· οὐδεὶς ἴσως εἰργάσθη τοσοῦτον πρὸς τὴν αἰσίαν ἔκβασιν τῆς μονομεροῦς ἐκείνης ἐπαναστάσεως ὅσον ὁ Δύγκερος ὅστις καὶ ἑταιρίας ὑπὲρ αὐτῆς καθίδρυσε, καὶ χρηματικὸν ἐρανισμὸν ἐπεχείρησε καὶ εἰς ἀνδρῶν στρατολογίας τὰ μάλιστα συνέτεινεν· ἀλλ' ἄλλαι μὲν βουλαὶ ἀνθρώπων, ἄλλα δὲ Θεὸς κελεύει· αἱ σφαῖραι τῶν Δανῶν κατέφερον ἤδη τὸ θανατηφόρον τραῦμα ἐν τῇ μάχῃ τῆς Φριδερίκας.

Ἐκ τῶν πολιτικῶν πονημάτων τοῦ Δυγκέρου ἀξιοσημειωτον πρὸ πάντων τυγχάνει τὸ περὶ *ἐξωτερικῆς πολιτικῆς*, ἐκδοθὲν ἐν Βερολίνῳ κατὰ τὸ 1851· ἕπονται δὲ κατὰ δεύτερον λόγον ἡ βιογραφία τοῦ περιωνύμου Ἑ. Γάγερν (1851), ἡ ἱστορία τῆς γερμανικῆς ἐθνοσυνελεύσεως (1849) καὶ ἡ κρίσις τῆς μεταῤῥυθμίσεως (1846). Ἐκ δὲ τῶν ἱστορικῶν ἔργων του, τὸ σπουδαιότερον καὶ ἐμβριθέστερόν ἐστιν ἀδιαφιλονεικήτως ἡ *Ἱστορία τῆς Ἀρχαιότητος* (1852—1856) ἧς ἐξεδόθησαν μέχρι τοῦδε τρεῖς τόμοι ἐξ ὧν ὁ τελευταῖος, δημοσιευθεὶς πρό τινων μηνῶν, περιέχει τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς πρώτης συγκρούσεως τοῦ δημοκρατικοῦ κατὰ τοῦ ἀριστοκρατικοῦ στοιχείου (630. π. χ.) Πεποιθότες ὅτι ἡ περίληψις τοῦ ἀξιολόγου τούτου συγγράμματος, δὲν θέλει ἀποβῆ καθόλου ἀλυσιτελής, ἐπιχειροῦμεν αὐτήν, ὅσον οἷόν τε ἐπὶ τὸ γενικώτερον, καί τοι συναισθανόμεθα τὰς περὶ τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἀντικείμενον ἀσθενεῖς ἡμῶν δυνάμεις· λέγοντες δὲ *γενικώτερον*, ἐννοοῦμεν ὅτι δὲν θέλομεν περιορισθῇ ἐντὸς τοῦ κύκλου ἁπλῆς τινος περιλήψεως, ἀλλὰ καὶ προσεπιφέρει ἐν οἰκείῳ τόπῳ συμπληρωματικάς τινας παρατηρήσεις, ἐρανιζόμενοι αὐτὰς ἐκ τῶν ἐσχάτως περὶ ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ φιλολογίας συγγραψάντων.

Β.

Ποικίλλων, ἐν πρώτοις, διὰ συντόμου καὶ ποιητικῆς μᾶλλον ἢ δι' ἁπλῆς ἀφηγήσεως τὴν χωρογραφικὴν ἔποψιν τῆς μεγάλης χερσονήσου ἥτις ἀποτελεῖ τὴν νοτιανατολικὴν ἄκραν τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἠπείρου, ὁ Δύγκερος ἄρχεται κατόπιν εὐρύτερον γεωγραφῶν καὶ οἱονεὶ ἐντρυφῶν εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ τε κλίματος καὶ τοῦ φυσικοῦ σχηματισμοῦ τῆς κυρίας Ἑλλάδος, περὶ ὧν ἀποφαίνεται ὡς ἀκολούθως·

» Τὸ κλίμα τῆς χώρας ταύτης (τῆς Ἑλλάδος) παραλλάσσει σχεδὸν ὁλοσχερῶς κατὰ τὰς διαφόρους τοποθεσίας· διὰ τῶν ποικίλων σχηματισμῶν τοῦ ἐδάφους καὶ τῆς διευθύνσεως τῶν ὀρέων τροπολογούμενον, ἀναδίδει, ἐπὶ μὲν ὑψωμάτων, ψυχρὸν καὶ ψαθυρὸν ἀέρα, ἐπὶ δὲ συγκεκλεισμένων καθέσεων πνιγηρὸν θάλπος, ὅπερ κατὰ τὰ ἀνατολικὰ παράλια πραΰνεται ὑπὸ τῶν καθ' ἑκάστην πρωΐαν τε καὶ ἑσπέρας ἐκ τῆς θαλάσσης ἐπιπνεόντων ἀνέμων. Καὶ τὸ μὲν θέρος ἐλλείπει σχεδὸν καθόλου ἡ βροχὴ ἣν ἐν μέρει ἀναπληροῦσιν οἱ αἰφνιδίως καὶ βιαίως ἐπερχόμενοι ὑετοί· τὸ δ' ἔαρ καὶ τὸ φθινόπωρον ἐπιφέρουσιν ὄμβρους πλουσιοπαρόχους καὶ πάνυ διαρκεῖς.

» Ἡ γῆ τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶναι ἰδίως πεπροικισμένη ὑπὸ τῆς φύσεως· τὰ ὄρη της περιεῖχον ὀλίγους ὀρυκτοὺς θησαυρούς. Χαλκὸς ἐνυπῆρχεν εἰς τὰ ὄρη τῆς Εὐβοίας, ἄργυρος εἰς τὴν νότιον ἄκραν τῆς Ἀττικῆς, καὶ σίδηρος εἰς τὸν Ταΰγετον· ἀλλ' αἱ μεταλλικαὶ αὗται φλέβες δὲν ἦσαν πολὺ εὔποροι, ὀλίγαι δὲ ἐξ αὐτῶν φαίνονται ὅτι ἠνεώχθησαν πρωΐμως. Τὰ ὑψώματα ἦσαν ἐν γένει σύνδενδρα καὶ παρέσχον ἀφθόνους νομάς. Ἐν Ἑλλάδι ἡ μὲν κτη-

αἰῶνος, εἰς οὐδὲν ἄλλο ἐχρησίμευεν εἰμὴ εἰς τὸ νὰ ἐμφέρῃ μακρόθεν ἐνδόξους ποιητὰς καὶ ἱστοριογράφους, ἐκείνους μὲν ἐρχομένους παρ' αὐτῇ ἵνα ποιῶσιν ἐλεγεῖα, τούτους δὲ ἵνα χύνωσι δάκρυα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων της ἅτινα, κατὰ πᾶν βῆμα τοῦ εὐλαβοῦς ξένου, ἀνέδιδον μελαγχολικὸν ἀπήχημα, — καί, ἡ Ἑλλὰς δὲν ὑπῆρχεν! Ἀλλ' ἰδοὺ ὡς ἐκ θαύματος, ἡ κλαγγὴ τῶν ὅπλων, ἡ ultima αὕτη ratio τῶν μεγάλων λαῶν, ἀνήγγειλεν εἰς τὴν Εὐρώπην ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἐκινήθη τέλος ὑπὸ τὸν ἀνθώδη τάπητα ὅστις ἐκάλυπτεν αὐτό!

(1) Ἀριστοτ. Πολιτ. Ζ΄, ϛ΄, 1.

νοτροφία ἀπέλαυε παντὸς ὅ,τι ἡ φύσις ἐδίδεν, ἡ δὲ ἀμπελουργία, πολυαρίθμων καὶ περικαλλῶν ξυστῶν ὀρεινῶν· ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν γεωργίαν, ὀλίγαι ὑπῆρχον πεδιάδες ἐπιτήδειαι εἰς καλλιέργειαν. Ἐκ τῶν ποταμῶν τῆς Ἑλλάδος ὀλίγοι μόνον ἔχουσι ῥεῦμα τοσοῦτον ὁρμητικὸν ὥστε νὰ ἐκκλύζωσιν ἄνωθεν τῶν βράχων καὶ νὰ καρπίζωσι τὰς κοιλάδας. Ὁ Πηνειὸς μόνον ἐν Θεσσαλίᾳ, ὁ Ἀλφειὸς εἰς τὴν παρὰ τὸ στόμιον αὐτοῦ χώραν, καὶ ὁ Πάμισος ἐν Μεσσηνίᾳ προσήνεγκον εἰς τὰς περιβρεχομένας παρ' αὐτῶν κάτω χώρας τοιούτου εἴδους ὑπηρεσίας. Χείρων ἔτι τῆς ἀφορίας ἦν ἡ λειψυδρία ἥτις συνέβαινε καθ' ἕκαστον θέρος. Οἱ ἐκ τῶν ὀρέων κατερχόμενοι ῥύακες, οἵτινες ἀρδεύουσι τὰς πλείστας τῶν Ἑλληνικῶν κοιλάδων, ὅσον ὁρμητικῶς καὶ ἂν ῥέωσι τὸ ἔαρ καὶ τὸ φθινόπωρον, οὐχ ἧττον γίνονται τὸ θέρος κατάξηροι, αἱ κρῆναι ἀπομαραίνονται, οἱ λειμῶνες περικαίονται, καὶ ἡ τιτανώδης γῆ προάγει τὸν καύσωνα. Ἐκεῖ ἔνθα τὸ ὕδωρ ῥέει ἀφθονώτερον τουτέστι πρὸς τὸ ἥμισυ δυτικὸν μέρος, καὶ εἰς τὰς στενῶς ηὐλακισμένας κοιλάδας, τὸ ἔδαφος δὲν ἐπιδέχεται καλλιέργειαν· ἐξ ἐναντίας, κατὰ τὸ ἥμισυ ἀνατολικὸν μέρος, ἔνθα κεῖνται αἱ μεγάλαι πεδιάδες, ἐλλείπει τὸ ὕδωρ, ὅπερ ὅμως ἀνεπλήρουν ἐνιαχοῦ αἱ ὑπὸ τῶν καταλειβομένων χειμάῤῥων σχηματιζόμεναι λίμναι. Οὕτως, ἡ Θεσσαλία, ἐκτὸς τῶν περὶ Πηνειὸν χωρῶν, ἐκέκτητο καὶ ἄλλους καρπίμους τόπους, κειμένους πρὸς δυσμὰς τῆς Ὄσσης καὶ τοῦ Πηλίου καὶ κύκλῳ τῆς Νεσσωνίδος καὶ Βοιβηίδος· ἡ δὲ θαυμαζομένη περὶ τὸν σῖτον εὐφορία τοῦ νοτίου τμήματος τῆς Βοιωτίας ὀφείλεται εἰς τὰ ὕδατα τῆς Κωπαΐδος καὶ Ὑλικῆς, ἅτινα συσσωρεύονται εἰς τὰς κοιλάδας μὴ δυνάμενα νὰ ἐκβάλωσιν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ τῆς Κνημίδος καὶ τοῦ Μυκαλησσοῦ οἵτινες στεφανοῦσι τὴν Βοιωτίαν παρὰ τὰ παράλια.

» Ἡ διάπλασις τῶν ἑλληνικῶν παραλίων ἦν ἀληθῶς παράδοξος· οὐχὶ μόνον ἡ πρὸς ἀνατολὰς χώρα ἐξέχει τῆς θαλάσσης εἰς ποικίλας ἄκρας, ἀλλὰ καὶ ἡ θάλασσα αὐτὴ εἰσελαύνει διὰ βαθέων κόλπων εἰς τὴν γῆν καὶ προβαίνει μέχρι τῶν ὑπωρειῶν. Ὁ κόλπος τῶν Παγασῶν, ὁ τοῦ Ἄργους, ὁ τῆς Λακωνικῆς καὶ Μεσσηνίας πρὸς δυσμάς, ὁ μέγας καὶ βαθύϋδρος τῆς Κορίνθου, καὶ ὁ Ἀμβρακικός, ἀποτελοῦσι πάντες πληθύν τινα συγκεκλεισμένων καὶ μεσογαίων, οὕτως εἰπεῖν, λεκανῶν, ἀσφαλῶν ὅρμων καὶ θαλασσίων συγκοινωνιῶν. Οὕτως, αἱ πλεῖσται τῶν ἐπαρχιῶν ἠδύναντο νὰ συγκοινωνῶσι πρὸς ἀλλήλας πολὺ εὐκολώτερον διὰ θαλάσσης ἢ διὰ ξηρᾶς.

» Πρὸς βοῤῥᾶν ὡρίζετο ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ ὑψηλῶν ὀρέων καὶ διετέμνετο ὑπὸ τοῦ Αἵμου ἀπὸ πάσης κατὰ ξηρὰν συγκοινωνίας. Πρὸς δυσμάς, παρίστα μέχρι τοῦ μυχοῦ τῆς Ἀμβρακίας καὶ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, εὐθύγραμμον καὶ σκοπελώδη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παραλίαν. Οἱ καλλίτεροι τῶν νομῶν πρὸς δὲ καὶ οἱ ἀσφαλέστεροι τῶν λιμένων καὶ κόλπων της, ἔκειντο πρὸς ἀνατολὰς ὁπόθεν σειρὰ νήσων, ὡς παραστάδες γεφύρας, ἦγον ἐπὶ τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἂν διὰ τῶν λιμένων καὶ τῶν νήσων τούτων, ἡ Ἑλλὰς ἦν ἀφ' ἑνὸς ἠνεῳγμένη εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὸν ἀρχαῖον αὐτῆς πολιτισμὸν οὐδὲν ἧττον, ἐστρέφετο ἀφ' ἑτέρου καὶ εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, ὡς εἰς τὴν φυσικὴν παλαίστραν τῆς ἀναπτύξεώς της».

Παραβάλλων κατόπιν τὴν φυσικὴν διάπλασιν τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τὴν τῆς Ἑλλάδος, ὁ συγγραφεὺς ἐπιφέρει τὰ ἑπόμενα·

« Ὡς ἐν τῇ Ἀνατολῇ εὕρομεν τὸν βίον τὰ μάλιστα ἀνεπτυγμένον ἐκεῖ ἔνθα ἡ θάλασσα καὶ τὰ ὄρη προσήγγιζον ἀλλήλοις, παραδείγματος χάριν, εἰς τὰ παράλια τῶν Φοινίκων ὄπισθεν τῶν ὁποίων ἀνυψοῦντο τὰ ὄρη τοῦ Ἰσραὴλ, οὕτω καὶ ἐν Ἑλλάδι εὑρίσκομεν τὰς ἀκτὰς τῆς Συρίας, ἐν μέσῳ ὅμως τῆς θαλάσσης τεθειμένας. Αἱ αὐταὶ βιωτικαὶ σχέσεις, τὰ αὐτὰ ὄρη, ἡ αὐτὴ θάλασσα, ἀλλὰ ταῦτα πάντα ὑπὸ ἀνώτερον μέτρον. Ὁ οὐρανός ἐστιν ἧττον θλιπτικός, ἡ ποικιλία τοῦ ἐδάφους ἔτι μεγαλητέρα, αἱ ἀτομικαὶ διαμορφώσεις εἰσὶν ἐν Ἑλλάδι πολυαριθμότεραι προσέτι δὲ καὶ ὁριστικωτέρου χαρακτῆρος ἐμφαντικαί. . . . Ἡ Ἑλλὰς δὲν ἐμορφώθη διὰ τῶν γιγαντείων καὶ μονομόρφων σχηματισμῶν τοῦ ἐδάφους, ὡς τὰ ἀρχαῖα πεπολιτισμένα κράτη τῆς Ἀνατολῆς. Παρὰ τοὺς ἰσχυροὺς ῥοῦς στερεῖται τῆς ἀφθονίας καὶ παγκαρπίας τῶν περὶ τὸν Νεῖλον, Εὐφράτην καὶ Γάγγην χωρῶν· στερεῖται ἔτι τῶν κρατερῶν ἐκείνων ἀντιθέσεων, αἵτινες ἐν Ἀραβίᾳ καὶ Ἰρὰν, χωρίζουσι τὴν εὔφορον γῆν ἀπὸ τῆς ἐρήμου. Ὡς ἐκ τούτου, ἡ Ἑλλὰς προεῖχε πάσης τῆς Ἀνατολῆς κατὰ τὸ πρᾷον τοῦ οὐρανοῦ, ὅστις οὔτε ἀδράνειαν ἐπέφερεν, οὔτε εἰς ἀκόλαστον ἡδυπάθειαν παρώρμα. Ἓν ἔτι μεγαλήτερον πλεονέκτημα, παραγόμενον ἐκ φυσικοῦ τινος ἐλλείμματος, ἐκέκτητο ἡ Ἑλληνικὴ Χερσόνησος· τοῦτο δὲ ἦν, ἡ μεγάλη λεπτότης καὶ ἡ φυσικὴ ἔνδεια τῆς γῆς. Ὅσον ὀλιγώτερος ἦν ὁ φυσικὸς πλοῦτος ὃν ἐνέκρυπτεν ἡ Ἑλληνικὴ χώρα, τοσοῦτον ἐλάσσων ἦν καὶ ὁ κίνδυνος τῆς εἰς νωθρείαν καὶ τρυφὴν ῥοπῆς, καὶ τοσοῦτον ἁπλούστερος, ὑγιέστερος καὶ ἐγκρατέστερος ἀπέβαινεν ὁ βίος. Ἐπὶ τῇ ἐπιτάσει καὶ συμπήξει τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ ἀνθρωπίνη χεὶρ ἠναγκάζετο νὰ ζητῇ ἐν τῇ καλλιεργείᾳ τῆς γῆς τὴν ἰδίαν τροφοδοσίαν· ὅσον δὲ φιλοπονώτερον προήγετο ἡ ἐργασία αὕτη, τοσοῦτον ἐντελέστερα καὶ ταχύτερα ἐπέφερε τὰ ἀποτελέσματα.

» Οἱ Ἕλληνες αὐτοὶ δὲν ἀπεφαίνοντο λίαν εὐνοϊκῶς περὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν γεννημάτων τῆς γῆς αὐτῶν. Προετίμων τὸ κλίμα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διὸ καὶ ὁ Ἡρόδοτος χαρακτηρίζων τὴν Ἑλλάδα ἀπέναντι τῆς Ἀνατολῆς λέγει ὅτι « τῇ Ἑλλάδι πενίη μὲν αἰεί κοτε σύντροφός ἐστι, ἀρετὴ δὲ ἔπακτός ἐστι, ἀπό τε σοφίης κατεργασμένη καὶ νόμου ἰσχυροῦ, τῇ διαχρεομένη ἡ Ἑλλὰς τήν τε πενίην ἀπαμύνεται καὶ τὴν δεσποσύνην ». Ὁ δὲ Θουκυδίδης « πάτριον γὰρ τοῖς Ἕλλησιν (λέγει) ἐκ τῶν πόνων τὰς ἀρετὰς κτᾶσθαι »· ἡ ἀγελαιοτροφία ἐν τοῖς ὄρεσιν, ἡ γεωργία κατὰ τὰς πεδιάδας, ἡ ναυτιλία καθ' ὅλα τὰ παράλια — ἰδοὺ τὰ ἱστάμενα καὶ ζω-

τικώτερα ἐπιτηδεύματα ἅτινα εἰσὶν πρόσφορα ἵνα προάξωσιν ἕνα λαὸν, ἂν ταῦτα προσεγγίζωσιν ἀλλήλοις τοσοῦτον ὅσον ἐν Ἑλλάδι».

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Δύγκερος περὶ τοῦ κλίματος καὶ τῆς φυσικῆς θέσεως τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου· ἀλλ' ἡμεῖς ἐρωτῶμεν· ἔστιν ἄρ' ἀληθὲς τὸ ὑπό τινων ἀρχαίων συγγραφέων λεχθὲν ὅτι ἡ μόρφωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ νοὸς ἐχρεωστεῖτο κυρίως εἰς τὴν εὔκρατον ἀτμοσφαῖραν τῆς Ἑλλάδος, πρὸς δὲ καὶ εἰς τὸν ἰσχνότατον καὶ καθαρώτατον ἀέρα ὅστις οὐχὶ μόνον τὴν γῆν ἐλέπτυνεν ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς (1); ἔστιν ἄρα φυσιολογικῶς ἀποδεδειγμένον ὅτι ὁ ἱλαρώτατος οὐρανὸς καὶ αἱ παμφαεῖς ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου ἐξήγειρον ἐπὶ τὸ θερμουργότερον τὰς ψυχὰς, περιεθρίκουν τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ἐκ τῆς ἠδυπαθείας τῶν νοτίων καὶ τῆς ἀγροικίας τῶν βορεινῶν βαρβάρων (2) καὶ ἐπερώνυον τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα, τὸν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ὀργασμὸν καὶ τὴν περὶ τὰ ἔθιμα ποικιλίαν τῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος; Ὁ κριτικώτατος Mure (3) ἀντεπεξέργεται οὐχὶ ἀλόγως κατὰ τῆς φυσιολογικῆς ταύτης δοξασίας. Πολλοὶ (λέγει) ἐκ τῶν συγγραψάντων τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς κοινωνίας ἀπέδωκαν πολλὴν μὲν βαρύτητα εἰς τὴν ἐπιῤῥοὴν ἣν τὸ ἔδαφος, τὸ κλίμα ἢ ἄλλα φυσικὰ συμβάντα ἐξασκοῦσιν ἐπὶ τῆς μορφώσεως τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος, ὀλίγην δὲ εἰς τὰς διανοητικὰς δυνάμεις ἃς ἡ πρόνοια ἐνέστιξεν ἀνέκαθεν εἰς τὰς διαφόρους φυλάς. Ὀφείλομεν ἐνταῦθα νὰ διακρίνωμεν τὰς ἐμφύτους ἰδιότητας ἀπὸ ἁπλῆς τινος ἀναπτύξεως, τὴν βλαστικὴν δύναμιν τῆς ῥίζης ἀπὸ τῆς τοῦ ἐδάφους. Ἐξωτερικαὶ αἰτίαι ἐνδέχεται νὰ συνθλίψωσι τὸν βλαστὸν τοῦ ἐντοπίου φυτοῦ, ἢ νὰ καρπίσωσιν καὶ ὡριμάσωσιν αὐτὸν εἰς γῆν ἧττον εὔφορον· τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως ὀφείλει νὰ ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ἐλατηρίων δι' ὧν ἐνεργεῖ ἡ αἰτία. Ὅστις στερεῖται φυσικοῦ πνεύματος διὰ τὴν ζωγραφικὴν δὲν θέλει καταστῇ βεβαίως ἐπιτήδειος ζωγράφος διὰ τὸν λόγον ὅτι κατοικεῖ εἰς σκηνογραφικήν τινα χώραν· οὐδὲ λαός τις φύσει ἐνδεὴς εὐφυΐας δύναται νὰ διαπρέψῃ ἐπὶ φιλολογίᾳ καὶ τέχνῃ ἂν οἰκήσῃ εἰς γῆν περιθάλπουσαν τὴν καλλιέργειαν αὐτῶν. Ἂν ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ κατὰ τὰς πρωΐμους αὐτῆς μεταναστάσεις ἵδρυε τὴν κατοικίαν της μεταξὺ τῶν ἀγρίων τῆς Σκυθίας, ἠθέλομεν σήμερον ὁμολογεῖ εἰς αὐτὴν χάριτας τοιαύτας οἵας ὁμολογοῦμεν καὶ εἰς τὰς ταταρικὰς ἐκείνας φυλὰς αἵτινες ἐνοικοῦσι νῦν εἰς τὰς αὐτὰς χώρας. Ἂν ἀφ' ἑτέρου, ἡ Ἑλλὰς, κατὰ τὰς ἀνθρωπίνους περιπετείας, ἐγίνετο ἕρμαιον στίφους τινὸς Οὕννων, οὐδὲ αἱ φωτειναὶ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου, οὐδὲ ὁ βαλσαμώδης ἀὴρ ἤθελόν ποτε δυνηθῇ νὰ ἐπιχύσωσιν εἰς αὐτὴν τὸ πνεῦμα τοῦ Ὁμήρου ἢ τοῦ Φειδίου. Λαμβάνοντες ἕτερον καταφανέστερον παράδειγμα ἐρωτῶμεν· ἂν ἡ μόρφωσις τοῦ ἐθνικοῦ νοὸς κρέμαται κατ' οὐσιώδη τινὰ βαθμὸν ἐκ τοῦ ἐδάφους ἢ τοῦ κλίματος, διατί οἱ Λυδοὶ ἢ οἱ Κᾶρες τῶν ἀσιατικῶν παραλίων ἢ οἱ Σαμνῖται καὶ Σικανοὶ τῶν δύο Σικελιῶν ἐστεροῦντο τῆς τε καλαισθησίας καὶ μεγαλοφυΐας ἃς οἱ Ἕλληνες ἐπέδειξαν τοσοῦτον θαυμασίως εἰς τὰς αὐτὰς ἐκείνας χώρας; » Συνῳδὰ τῷ ἄγγλῳ κριτικῷ γνωματεύει καὶ ὁ περιώνυμος Χ. Λάσσενος, ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῆς ἰνδικῆς ἀρχαιολογίας του. « Πλανᾶται μεγάλως (λέγει ἐπὶ τούτῳ ὁ φιλέλην συγγραφεὺς) ὅστις νομίζει ὅτι αἱ φυσικαὶ μόνον ἐπιῤῥοίαι ὁρίζουσι κυρίως τὸν ἀρχικὸν χαρακτῆρα ἑνὸς λαοῦ. Ἡ Ἰνδικὴ ὡς καὶ ἄλλαι χῶραι καταδεικνύουσιν ἐναργῶς τὴν πλάνην ταύτην· οἱ λαοὶ τοῦ **Dekhan** καὶ τοῦ **Vindhja** ἵσταντο ὑπὸ τὰς αὐτὰς φυσικὰς ἐπιῤῥοίας εἰς οἵας καὶ οἱ Ἄριοι οὐδέποτε ὅμως προέβησαν εἰς ὑψηλοτέραν διάπλασιν. Ὀφείλομεν λοιπὸν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὑπάρχει παρὰ τοῖς λαοῖς ὡς βάσις χαρακτῆρος πρωτότυπόν τι πνεῦμα ὅπερ προσκόπτει ἢ χαλαίνεται διὰ τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως τῆς χώρας ἢ διὰ τῶν ἱστορικῶν συμβάντων. » Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ σοφοῦ ἰνδολόγου εἶναι ἡ καταλληλοτέρα συνάμα δὲ καὶ ἡ ὀρθοτέρα· οὐδεὶς ἀρνεῖται ὅτι ἡ φύσις παρεῖχεν εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν πλεῖστα ὅσα πλεονεκτήματα, οὐδεὶς ἀρνεῖται ὅτι ἡ καθαρότης τοῦ ἀέρος, ἡ *κρᾶσις τῶν ὡρῶν* (1) καὶ ἡ ἐναρμο-

---

(1) Ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀεὶ ἀμείνους τὰ ἤθη τῶν βαρβάρων ὡς τὴν εὔκρατον οἰκοῦντες· Σκύθαι δὲ καὶ Αἰθίοπες, οἱ μὲν ὑπὸ κρύους ἐνοχλούμενοι, οἱ δὲ, ὑπὸ θάλπους πυκνουμένης τῆς ἐπιφανείας τοῦ σώματος καὶ ἀπολαμβανομένου ἐντὸς τοῦ θερμοῦ καὶ τοῦ ὑγροῦ, τὸ δύσκρατον ἐκληρώσαντο .... διὸ καὶ οὐκ ἐπείσακτός ἐστιν (ὡς εἰπεῖν) ἡ παιδεία ἐν ταῖς Ἀθήναις, ἀλλ ἐκ φύσεως ὑπάρχουσα, τοῦ τοιούτου ἀέρος ἰσχνοτάτου ὄντος καὶ καθαρωτάτου ὡς μὴ μόνον τὴν γῆν λεπτύνειν ἀλλὰ καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων· συμβαίνει γὰρ τὸν λεπτὸν ἀέρα τὴν μὲν γῆν βλάπτειν τὰς δὲ ψυχὰς ὠφελεῖν.— Πυθ. παρὰ Φωτίῳ σελ. 441 ἐκδ. Βεκκήρου.

(2) Κ. Ἑρμάννου Ἀρχαιολ. μερ. γ'. σελ. 10 καὶ 20.— Kruse Hellas 1. σ. 544. Ὁ Πολύβιος (δ. 21. 1) ἀπέδιδε τὰ τραχέα ἔθιμα τῶν συμπατριωτῶν του Ἀρκάδων εἰς τὴν ψυχρὰν καὶ ἄξενον ἀτμοσφαῖραν. Ὅρα καὶ τὴν περὶ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῆς Ἑλλάδος διατριβὴν τοῦ Δοιβέλλου εἰς τὸ ἀρχαιολογικὸν ἀπάνθισμα τοῦ Kletke, μέρ. 6. σελ. 11 καὶ 13.

(3) A critical history of the language and literature of ancient Greece, by William Mure τομ. 1. σελ. 89. Τὸ σπουδαῖον τοῦτο σύγγραμμα οὗτινος περίληψιν ἐδημοσίευσε πρὸ πολλοῦ καὶ ἡ Πανδώρα δὲν ἐξετιμήθη, ὡς φαίνεται, ἐν Γερμανίᾳ διότι ἔχει προτερήματα ἅτινα ἀπαρέσκουσιν ἴσως εἰς τυφομανεῖς τινας φιλολόγους. Ἀλλὰ μήπως καὶ ὁ μακαρίτης Ἑρμάννος αὐτὸς δὲν ἐκάλεσε τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν τοῦ Γρότε σ χ ο ι ν ο τ ε ν ὲ ς κ α ὶ ἐ π ι π ό λ α ι ο ν ἀ π ά ν θ ι σ μ α; Μήπως νεώτερός τις κριτικὸς δὲν ἠξίωσεν ὅτι ὁ εὔπορος τραπεζίτης τῆς Ἀγγλίας ὀφείλει τὸ σύγγραμμά του εἰς τοὺς γερμανοὺς φιλολόγους οὓς ἔλαβεν ὡς ὑπογραμμόν; Ἄλλως τε, εὐφυέστατα καὶ λακωνικώτατα ἐχαρακτήρισε τὸν ἄγγλον ἱστορικὸν ὁ Philaréte Chasles· Grote (λέγει ὁ ταχύνους συντάκτης τῆς «Ἐφημερίδος τῶν Συζητήσεων ») refait les Annales helléniques en se plaçant au point de vue de Westminster— Hall, c'est un Grec membre du parlement».

(1) Ὅρα τὸ τοῦ μακαρίτου Κ. Ἑρμάννου σύγγραμμα « περὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων » ἐκδοθὲν πρὸ ἑνὸς μηνὸς ἐν Γοτίγγῃ σελ. 23. — Ἰδὲ προσέτι Roscher Klio 1. σελ. 86. Bernhardy Ἑλλην. Φιλολ. 1. σελ. 11. Ἀριστοτ. Πολ. 7, 6, 2. Cicero de fato 4, καὶ τὸν Stallbaum ἐν Τιμαίῳ Πλάτωνος σελ. 24. C.

νίως γενομένη συναρμογὴ τοῦ κλίματος περιέθαλπον *ὁπωσοῦν* τὴν διανοητικὴν αὐτοῦ ζωηρότησιν, ἀλλὰ καὶ οὐδεὶς εἰσέτι δύναται νὰ ἀρνηθῇ ὅτι ὁ χαρακτὴρ τῶν ἐθνῶν ὡς καὶ ὁ τῶν ἀτόμων, καίτοι ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τῆς φύσεως ἐνίοτε ταλαντευόμενος, δὲν λαμβάνει κυρίως τὴν αὐτοτελῆ ἐκτύπωσίν του ἐκ τοῦ ἐμφύτου καὶ ἀρχικοῦ ὀργανισμοῦ ὃν ἡ Θεία Πρόνοια ἐνεχάραξεν εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. «*Ἡ ἀναγέννησις τῆς Ἑλλάδος ἐστὶ φυσικῶς* ἀδύνατος» διεκήρυττε τὸ 1847 ὁ Κάρολος Φράας (1), ὅστις ἐνόμιζεν ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀπωλέσθη διότι οἱ βάρβαροι Αἰγύπτιοι ἐδήωσαν τὴν *χώραν* καὶ ἐπυρπόλησαν τὰ *δάση της*. Ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς ἀνεγεννήθη καὶ ἀνεπτύχθη, ὀπαδὲ τοῦ Φαλμεράϋερ, καὶ διὰ τῆς ἀναπτύξεώς της ἀπέδειξε τὴν φυσιολογικὴν ψευδοσοφίαν σου!

Γ'.

« Ἕλληνες ἀεὶ παῖδές ἐστε, γέρων δὲ Ἕλλην οὐκ ἔστιν· νέοι ἐστὲ τὰς ψυχὰς πάντες, γέρων δὲ Ἕλλην οὐκ ἔστι »· ταῦτα ἔλεγον οἱ θεόσοφοι τῆς Αἰγύπτου ἱερεῖς εἰς τοὺς ἐν Μέμφει προσερχομένους Ἕλληνας, ὑπαινιττόμενοι τὴν ἀρτιγενῆ καὶ νεόβλαστον τῆς Ἑλλάδος ἱστορίαν. Ἀλλ' ὁπόσα δυσδιάλυτα προβλήματα, ὁπόσας ἀκαταμαχήτους ἱστορίας παρίστησιν εἰς τὸν κριτικὸν ἡ ἀρχικὴ διευκρίνησις τῆς μετὰ μυθικοῦ ὑφάσματος σπαργανωθείσης ἑλληνικῆς ταύτης ἱστορίας, ἥτις, καίτοι νεαρὰ ὡς πρὸς τὴν αἰγυπτιακὴν οὖσα, οὐδὲν ἧττον δυσξυμβολωτέρα αὐτῆς ἐνίοτε ἀποβαίνει! Μεγάλη εὐγνωμοσύνη ὀφείλεται πρὸς τοὺς σοφοὺς ἄνδρας τῆς Ἀγγλίας καὶ Γερμανίας ἰδίως, ὅτι ἀτρύτους πόνους καταβαλόντες καὶ μετὰ θαυμασίας περινοίας εἰς τὰ ἔγκατα τῆς ἀρχαιότητος ἐμβατεύσαντες, ἠδυνήθησαν ν' ἀποσκυβαλίσωσιν ἐν μέρει τὸν μυθικὸν αὐτῆς πέπλον καὶ νὰ εἰσελάσωσιν εὐτόλμως πέρα τῶν ὁρίων τῆς ἐπιστήμης. Τιμὴ καὶ εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν Λεϊβνίτιον, Ἀδελούγκην καὶ Κλάπροθ ὅτι ἔθεσαν τὰς βάσεις τῆς ἔτι ἀρτιπαγοῦς διατελούσης ἐθνολογίας· δόξα καὶ τιμὴ εἰς τὴν περικλεᾶ τῶν Ὑμβόλδων καὶ Σλεγέλων συνωρίδα ὅτι συνεκατέλεξε μεταξὺ τῆς χορείας τῶν ἐπιστημῶν καὶ τὴν *συγκριτικὴν φιλολογίαν* ἧς προκατήρξατο ἡ μεγαλουργὸς αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη. Ἡ γλωσσολογία, ἡ **Sprachwissenschaft**, ὡς λέγουσιν οἱ Γερμανοί, ἡ φιλοσοφικοϊστορικὴ μελέτη τῶν γλωσσῶν ἐστιν ἡ ἀσφαλεστέρα καὶ βαθυτέρα ὁδὸς ἡ ἄγουσα ἐπὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος· εἴτε κατὰ τὴν λεκτικὴν μέθοδον τοῦ Κλάπροθ καὶ τοῦ Γουλιανώφ, εἴτε κατὰ τὴν γραμματικὴν τοῦ Ὑμβόλδου καὶ τοῦ Σλεγέλου ἐξερευνωμένη, αὐτὴ μόνη ἐστὶν ἱκανὴ ἵνα καταδείξῃ τὰς μεταξὺ τῶν ἀρχαίων λαῶν οἰκειώσεις, ἵνα διὰ τῆς γλωττικῆς ἀντιπαραβολῆς ὁρίσῃ ὅσον ἔνεστιν ἀκριβῶς τὰς μεταξὺ τῆς ἀρχαίας Ἀνατολῆς καὶ Ἑλλάδος σχέσεις καὶ συναφάς, καὶ παρασκευάσῃ εἰς τοὺς ἐπιγιγνομένους τὴν λύσιν τοῦ μεγάλου περὶ τῆς ἑνότητος τῶν γλωσσῶν ζητήματος ἐξ οὗ πάντως ἀπορρέουσι κατόπιν ἡ *συγκριτικὴ ἱστοριογραφία* τῶν ἀρχαίων πεπολιτισμένων ἐθνῶν περὶ ἧς ἐλάλησε κατὰ τὸ 1850 ὁ Αὔγουστος Βοίκχιος (1).

Ἡ παραβολὴ τῶν συνθετικῶν γλωσσῶν, (τῆς σανσκριτικῆς, ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς) αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν κρηπῖδα τοῦ ἰνδοτευτονικοῦ κλάδου, προήχθη ἐσχάτως ἐν Γερμανίᾳ μετὰ ἀξιοθαυμάστου βαθύνοιας. Ὁ Πόττιος, ὁ Βόππιος, ὁ Κύνιος καὶ ὁ ἐν Ὀξωνίᾳ Μαξιμιλιανὸς Μύλλερος ἐπειράθησαν, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, ἵνα ἐξεύρωσι τὸν ἀφανῆ ἐκεῖνον μίτον, ὅστις συνέδεε τοὺς ἀρχαιοτάτους τῆς Ἑλλάδος κατοίκους μετὰ τῶν ἐθνῶν τῆς Ἀνατολῆς· ἀλλ' οἱ κλεινοὶ οὗτοι ἄνδρες, προέβησαν, νομίζομεν, πέρα τοῦ δέοντος καὶ ἀπέδωκαν πολλὴν τὴν βαρύτητα εἰς τὸ ἐν Ἑλλάδι παρεισαχθὲν ἀσιατικὸν στοιχεῖον. Ἂν ἡ γλῶσσα τυγχάνει ἀφ' ἑνὸς τὸ θέμεθλον καὶ οἱονεὶ ἡ πνευματικὴ κλίμαξ τῆς ἐθνογραφικῆς ἐπιστήμης, κέκτηται ὅμως ἀφ' ἑτέρου, καθόσον ἀφορᾷ τὴν εἰδικὴν αὐτῆς διοργάνωσιν, ἀπόρρητόν τινα φύσιν ἢ μᾶλλον *βαθὺν λόγον* (2) οὗτινος ἡ θεωρητικὴ συνάμα δὲ καὶ πρακτικὴ διευκρίνησις ἀποβαίνει δυσχεριστάτη ἂν ὄχι ἀδύνατος· τῆς μυστηριώδους ταύτης ἀρχῆς τῆς γλώσσης παραγνόντες νεώτεροί τινες ἡμιμαθεῖς μᾶλλον ἢ γλωσσομαθεῖς κριτικοί, καὶ δι' ἀτελοῦς ἅμα δὲ καὶ τυχαίας παραβολῆς τῶν σανσκριτικῶν καὶ ἑλληνικῶν λέξεων, τὴν πρότυπον τοῦ Ἑλληνισμοῦ διάπλασιν ἀρνηθέντες, ἀδεῶς ἐστομφολόγησαν ὅτι

---

(1) **Klima, Landshut. 1847.**

(1) « Ὅσον καὶ ἂν διαφέρωσιν ἀπ' ἀλλήλων τὰ ἀποκυήματα τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος, οὐχ ἧττον ἡ γραμματικὴ τῶν κλασικῶν γλωσσῶν δὲν δύναται πλέον, κατὰ τὴν παροῦσαν τῆς γλωττικῆς διερευνήσεως ἐποχήν, νὰ ἀναιρέσῃ τὴν μετὰ τῆς συγκριτικῆς γραμματικῆς τῶν ἰνδογερμανικῶν γλωσσῶν συνάφειάν της. Καὶ παραλείποντες τὸ ζήτημα περὶ τῆς ἐπιρροῆς ἣν ἡ Ἀνατολὴ καὶ κυρίως ἡ Αἴγυπτος ἐξήσκησεν ἐπὶ τῶν κλασικῶν ἐθνῶν τῆς ἀρχαιότητος, ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι οὐχὶ μόνον ἡ ὀψιαιτέρα ἱστορία τῆς Ἀνατολῆς, ἡ ἀρχομένη ἰδίως ἀπὸ τῆς κυριαρχίας τῶν Περσῶν ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς παραλίοις χώραις τῆς Μεσογείου, συνδυάζεται μετὰ τῆς ἱστορίας τῶν κλασικῶν λαῶν ἀλλ' ὅτι ὡς αἱ γλῶσσαι οὕτω καὶ αἱ παλαιόταται μεταξὺ τῶν προμνησθέντων ἀνατολικῶν καὶ κλασικῶν ἐθνῶν σχέσεις, οὐδεμίαν ἐπαγαγοῦσαι ζημίαν εἰς τὸν αὐστηρῶς διαμορφωθέντα ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, μετῆλθον πρὸς ἀλλήλας πολλαπλῆν συγκοινωνίαν καταφαινομένην σαφέστατα ἔν τε τῇ θρησκείᾳ καὶ τῇ μυθολογίᾳ καὶ ὅτι ἡ ἱστορία τῆς κλασικῆς τέχνης, ἣν θεωροῦμεν ὡς ἀποτελοῦσαν μέρος τῆς φιλολογίας, δὲν δύναται ν' ἀποσπασθῇ τῆς γνώσεως τῶν μνημείων τῆς ἀνατολικῆς τέχνης. Διὸ καὶ δύναμαι νὰ ὑποστηρίξω ὅτι ὡς ἐσχηματίσθη ἡ συγκριτικὴ γλωσσολογία οὕτω καὶ ἡ συγκριτικὴ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ ἁπάσης τῆς ἀρχαιότητος καταστήσεται, χρόνου προϊόντος, ἓν τῶν κυρίων θεμάτων τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης ». **Böckhs Rede, Berlin 1850.** Ὁ διάσημος ἱστοριογράφος Ἑ. Λέων ἠσπάσθη τὰς ἀρχὰς τοῦ Βοικχίου καὶ προσεπάθησε νὰ ἐφαρμόσῃ αὐτὰς εἰς τὴν μεθοδικὴν αὐτοῦ « Καθολικὴν Ἱστορίαν ». Ὅρα Herbst ἐφ. ἀνατ. σελ. 180. Ὅρα καὶ Παπαρρηγοπούλου Ἐγχειρ. Γενικῆς Ἱστορίας μ. Β'. ἐν τῇ εἰσαγωγῇ.

(2) Ὠριγένους κατὰ Κέλσου. 1. 24.

ἡ *Ἑλλὰς ἐστιν ἀποκύημα τῆς Ἀνατολῆς*. Ἀλλὰ τίνα εἰσὶ τῆς καινοφανοῦς ἡμῶν δοξασίας τὰ ἐπιχειρήματα, ἱεροφάνται τῆς κριτικῆς καὶ θιασῶται τῶν Βραχμάνων καὶ τοῦ Κομφουκίου; Διατείνεσθε, γλωσσομαθέστατε Βάππιε (1) καὶ φιλοσοφικώτατε Gladisch (2), ὅτι ἡ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων ἦν αὐτόχρημα αἰγυπτιακή, ὅτι ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἔλαβε τὴν γένεσιν ἐκ τῆς ἰνδικῆς, ὅτι τὰ γράμματα αὐτῶν προῆλθον ἐκ τῶν σημιτικῶν χωρῶν· διατείνεσθε ὅτι ἡ φιλοσοφία τοῦ Πυθαγόρου ἐστὶ κινεζική, ἡ τοῦ Ἡρακλείτου, Περσική, ἡ τῶν Ἐλεατῶν, ἰνδική, ἡ τοῦ Ἐμπεδοκλέους, αἰγυπτιακή, ἡ τοῦ Ἀναξαγόρου, ἰουδαϊκή· ἀλλὰ τί κοινόν, μεταξὺ τῶν *ἀριθμῶν* τοῦ Πυθαγόρου, καὶ τοῦ *οὐρανοῦ* τῶν Σινῶν; τί κοινὸν μεταξὺ τῆς «ἁρμονίας τοῦ κόσμου» καὶ τοῦ «πάντα χωρεῖ καὶ οὐδὲν μένει» τοῦ Ἡρακλείτου καὶ τοῦ περὶ ἀγαθοῦ καὶ πονηροῦ δαίμονος δόγματος τοῦ Ζωροάστρου; τί κοινὸν μεταξὺ Μωσέως καὶ Ἀναξαγόρου; Διατείνεσθε, τέλος πάντων, ὅτι αἱ πλεῖσται τῶν Ἑλληνικῶν λέξεων κέκτηνται σανσκριτικὴν καταγωγήν, καὶ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς παραδόξου ἡμῶν ταύτης δοξασίας ὁρμαθίζετε ἄπειρον γλωττικῶν ἀναλύσεων σωρείαν· ἀλλ' ὁποῖαι ἀναλύσεις! horresco referens· γλωσσαλγοῦντες μᾶλλον ἢ γλωσσολογοῦντες παράγετε τὸ *τιτρώσκω* ἐκ τοῦ σανσκριτικοῦ trut (3) (κατακερματίζω,) τὸ *αἴθηρ* ἐκ τοῦ σανσκρ. idh (αἴθω) τὸ *ὠλένη* ἐκ τοῦ σανσκρ. arâla (βραχίων) τὸ *ἄναξ* ἐκ τοῦ σανσκρ. vânch (βούλεσθαι) τὸ *εὐρύοπα* ἐκ τοῦ vac (λαλεῖν) τὸ . . . . Ὢ τῆς ἀγχινοίας τῶν ἀριστέων τῆς συγκριτικῆς φιλολογίας, αἱ γλωττικαὶ αὐτῶν διασαφήσεις κατεκήλησαν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν ἀκοήν μου ὥστε καὶ ἄκοντα μὲ ἠνάγκασαν ἵνα ἐκφωνήσω,

Cantantur haec — dicuntur haec
Laudantur — audiuntur
Scribuntur haec — leguntur haec
Et lecta — negliguntur.

Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς σχολῆς ταύτης ἥτις ὀλιγωροῦσα τῶν ὑγιῶν ἀρχῶν τῆς συγκριτικῆς φιλολογίας, ἀποσκορακίζει τὸν πρότυπον τοῦ ἑλληνισμοῦ χαρακτῆρα καὶ θεωρεῖ αὐτὸν ὡς ἀπαύγασμα τῆς ἱεροκρατουμένης ἀνατολῆς, ὑπάρχουσι καὶ πολλαὶ ἄλλαι, πολυάριθμοι αὗται καθὸ ὑποκειμενικαί, αἵτινες οὐχὶ μεθ' ἥττονος σφοδρότητος ὑποστηρίζουσι τὴν ἐν Ἑλλάδι παρεισαγωγὴν ξενικοῦ στοιχείου· ὀφείλομεν δὲ νὰ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα ὅτι τὸ λεγόμενον τοῦτο ἀσιατικὸν ζήτημα παρίσταται ὑπὸ δύο διαφόρους ἐπόψεις (1)· α') ἂν οἱ ἀρχαιότατοι τῆς Ἑλλάδος κάτοικοι ἦσαν αὐτόχθονες ἢ ὥρμησαν ἐκ τῆς Ἀνατολῆς· καὶ β') τίνα ἐπιῤῥοὴν ἐξήσκησαν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος οἱ βραδύτερον εἰς αὐτὴν δῆθεν ἐπελθόντες Αἰγύπτιοι, Φρύγες καὶ ἐξαιρέτως οἱ Φοίνικες οἵτινες κατὰ τὴν ῥωμαντικὴν δοξασίαν τοῦ σοφοῦ Βοττιγέρου (2), περιέζωσαν τὴν Ἑλληνικὴν Χερσόνησον δι' ἀπείρων ἐμπορικῶν καθιδρυμάτων. Ὁ διάσημος P. Kanngiesser εἰς τὸ πολύκροτον ἐκεῖνο περὶ ἐπιστημονικῆς ἀρχαιολογίας σχεδίασμά του ὅπερ ἐξέδωκεν ἐν Ἅλλῃ κατὰ τὸ 1815, ἀνεδείχθη αὐτουργὸς συνάμα δὲ καὶ ὑπέρμαχος τῆς πρώτης τοῦ ἀσιατικοῦ ζητήματος ἐπόψεως δογματίσας ὅτι οἱ ἀρχαῖοι τῆς Ἑλλάδος κάτοικοι δὲν ἦσαν αὐτόχθονες ἀλλὰ μετηνάστευσαν ἐκεῖσε ἐκ τῶν ἀκάρπων τῆς μέσης Ἀσίας ἐρήμων. Τὴν θεωρίαν τοῦ Kanngiesser συνεμερίσθη καὶ ὁ Δύγκερος, τροπολογήσας αὐτὴν ὡς ἀκολούθως;

« Ἐν τῇ ἀπωτέρᾳ Ἀνατολῇ, πέραν τῶν σημιτικῶν χωρῶν ἐγνωρίσαμεν (παρατηρητέον ὅτι ὁ Δύγκερος διέλαβε περὶ τῶν ἀνατολικῶν ἐθνῶν εἰς τοὺς δύο πρώτους τόμους τῆς ἱστορίας του) τὸν λαὸν τῶν Ἀρίων, ὅστις ἐκυρίαρχει τοῦ ὀροπεδίου τοῦ Ἰρᾶν καὶ οὗτινος μία μερὶς ἀνέπλευσε τὸ ἄνω ῥεῖθρον τοῦ Ὤξου κατευθυνόμενον εἰς τὰς κοιλάδας τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Γάγγου. Εἷς ἕτερος κλάδος τοῦ λαοῦ τούτου ἐστράφη πρὸς δυσμὰς ἔνθα ἐν μέρος αὐτοῦ κατέλαβε τὴν Χερσόνησον ἣν ἐκάλεσαν *Ἑλλάδα*. Ὑπάρχει πέρα πάσης ἱστορικῆς διασαφήσεως τὸ ὁρίσαι ποῦ κατῴκει ὁ λαὸς τῶν Ἀρίων, ὅτε διεχωρίσθησαν αἱ πρὸς δυσμὰς ἀπελθοῦσαι φυλαί· ἀγνοεῖται προσέτι πότε συνέβη ὁ διαχωρισμὸς οὗτος. Οὐχ ἧττον δύσκολόν ἐστιν νὰ διαβεβαιώσῃ τις ἂν ὁ κλάδος τῶν εἰς Εὐρώπην ἐλθόντων Ἀρίων, ὥρμησεν ἀθρόως ἢ κατὰ διαφόρους μοίρας καὶ ἐπὶ διαφόρους καιρούς. Ἡ γλωττικὴ συγγένεια ἀποδεικνύει ὅτι ἡ κελτικὴ φυλή, ὡς ἡ γερμανικὴ καὶ ἡ ἑλληνο-ὀπική, ἀνήκουσιν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Ἀρίων.

Μεταξὺ τῶν φυλῶν τῆς Ἀρίας, αἵτινες ἐχώρησαν πρὸς δυσμὰς προσεγγίζουσι τὰ μάλιστα ἀλλήλαις κατὰ τὴν γλῶσσαν αἱ δύο αἱ τὴν ἑλληνικὴν καὶ Ἰταλικὴν Χερσόνησον κατασχοῦσαι· ἐντεῦθεν δύναταί τις νὰ παραδεχθῇ ὅτι οἱ δύο οὗτοι λαοὶ εἶναι οἱ κεχωρισμένοι βλαστοὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ κλάδου καὶ ὅτι ἀμφότεροι συνδιήνυσαν τὴν αὐτὴν πορείαν. Περὶ τῆς ὁδοῦ ἣν διέβησαν δυνάμεθα μόνον νὰ εἴπωμεν ὅτι αὕτη δὲν ἦγε διὰ μέσου τῶν σημιτικῶν χωρῶν καὶ ὅτι οἱ πατέρες τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦλθον εἰς τὴν

(1) Marbach ἱστορία τῆς φιλοσοφίας σελ. 38.

(2) Ζελλέρου Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἔκδ. 1856 σελ. 24—30.

(3) Bemerkungen zur ältesten geschichte der griech. Mythologie von L. Meyer Göttingen 1857 σελ. 20—24. — Ὅρα προσέτι Bopp. Glossar. 932 Max Müller, Oxford Essays 1856 σελ. 80—100· Höfers Zeitschrift 2. 176 καὶ τὸ περιοδικὸν σύγγραμμα τοῦ Κυνίου.

(1) Ἑρμάννου Ἀρχαιολ. μέρ. 1. σελ. 13.

(2) Böttiger Amalthea 11, 307, καὶ Kunstmythologie 1 σελ. 205. Ὅρα Ἑρμάννου ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων σελ. 30—40, καὶ Mythologie der griechischen Stämme von H. Müller, Göttingen 1857 σελ. 116. καὶ Erinnerungen und Eindrücke aus Griechenland von W. Visher, Basel 1857 σελ. 691. Τὸ τελευταῖον τοῦτο σύγγραμμα δημοσιευθὲν πρὸ δύο μόλις ἑβδομάδων περιέχει ὀρθοτάτας περὶ τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος καὶ περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐν γένει κρίσεις.

Ἑλλάδα διὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, διότι ἄλλως ἤθελον καταλάβει πρῶτον τὰς νήσους αὐτοῦ. Ἐξ ἐναντίας, γινώσκομεν ὅτι αἱ νῆσοι αὗται (ἐκτὸς τῶν πρὸς βοῤῥᾶν κειμένων, αἵτινες ἀνῆκον εἰς τοὺς Θρᾷκας) ᾠκίσθησαν ὑπὸ τῶν ἐν τῇ νοτίῳ παραλίᾳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας Καρῶν, καὶ ὅτι ἅπασαι αἱ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀσίας νῆσοι, μετὰ τοὺς Κᾶρας, ἀπῳκίσθησαν ὑφ' Ἑλλήνων. Οἱ πατέρες τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ὀπικῶν (Osker) διῆλθον λοιπὸν τὸν Εὔξεινον καὶ ἀνέπλευσαν τὸν Δούναβιν, φθάσαντες δὲ ἐπὶ τὴν ἄκραν τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους διεχωρίσθησαν, καὶ μέρος μὲν αὐτῶν κατηυθύνθη εἰς τὴν Ἰταλίαν, μέρος δὲ, παρὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἀδρίου, εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ὅτε οἱ πατέρες τῶν Ἑλλήνων ἐξῆλθον τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ Ἀρίας δὲν διέκειντο πλέον εἰς ἀγροικοτάτην κατάστασιν ἀλλὰ συνεκόμιζον εἰς τὴν νέαν πατρίδα των ἀρχάς τινας μορφώσεως. Τὰ ὀνόματα τῆς γεωργίας, οἰκονομίας, ἐργαλείων τινῶν κτλ, εἰσὶ τὰ αὐτὰ ἔν τε τῇ σανσκριτικῇ καὶ τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ· ἡ γνῶσις καὶ ἡ χρῆσις τῶν πραγμάτων τούτων ἐσώζοντο λοιπὸν πρὸ τοῦ διαχωρισμοῦ. Ὁ Deva τῶν Ἰνδῶν καὶ ὁ Dev τῶν Ἀρίων ἐστὶν ὁ Θεὸς τῶν Ἑλλήνων· ἡ ῥίζα τῆς λέξεως ταύτης σημαίνει λαμπηδόνα. Ὁ Θεὸς τοῦ ὑψίστου οὐρανοῦ, ὁ παρ' Ἰνδοῖς Varuna καλεῖται παρ' Ἕλλησιν *Οὐρανός*· ὁ Awis (πρόβατον) τῶν Ἰνδῶν ἐστὶν ὁ *Οἶς* τῶν Ἑλλήνων· ὁ Gaus τῶν Ἰνδῶν καλεῖται παρ' Ἕλλησι *Βοῦς*· Gans= Χὴν, Veca= Οἶκος, Vastu= Ἄστυ, Damas= Δόμος, Sthura= Ταῦρος, Çwan= Κύων, Dvara= Θύρα, Juga= Ζυγός, Aksha= Ἄξων, Naus= Ναῦς, Plava= Πλοῖον, Aritra= Ἐρετμός κτλ.

Τὸ ἄνω καὶ εὐρὺ ἥμισυ μέρος τῆς πρὸς νότον τοῦ Δουνάβεως ἀνατολικῆς τῆς Εὐρώπης Χεῤῥονήσου κατείχετο, ἀπὸ τοῦ Ἀδριατικοῦ μέχρι τοῦ Εὐξείνου, ὑπὸ τῶν φυλῶν τῶν Ἰλλυριῶν καὶ Θρᾳκῶν οἵτινες διῆγον βίον ἐπὶ τοσοῦτον τραχὺν ὅσον ἀπότομα καὶ δυσδιάβατα ἦσαν τὰ ὄρη των. Δὲν δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν ἀκριβῶς ἂν οἱ Ἕλληνες εὗρον ἤδη τὸν λαὸν τοῦτον καὶ διῆλασαν δι' αὐτοῦ, κατὰ τὴν παρὰ τὰ παράλια τοῦ Ἀδριατικοῦ κόλπου πρόοδόν των, ἢ ἂν αἱ φυλαὶ ἐκεῖναι κατέλαβον τὸ ἄνω τμῆμα τῆς Χερσονήσου ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες ἐγένοντο κύριοι τοῦ στενοῦ ἡμίσεως μέρους ὅπερ ἔκειτο πρὸς νότον. Ἀρκούμεθα γινώσκοντες ὅτι οἱ λαοὶ οἵτινες κατέλαβον τὸ ἄνω καὶ εὐρὺ τμῆμα τῆς Χερσονήσου ἀνῆκον εἰς τὴν αὐτὴν φυλὴν καὶ ἐλάλουν τὴν αὐτὴν γλῶσσαν· οἱ λαοὶ δὲ οὗτοι ὡς καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἐπιζῶσι σήμερον ἔτι εἰς τοὺς Ἀλβανούς, καὶ εἰς τοὺς Ῥωμάνους τῆς Βλαχίας, καὶ τῶν πρὸς νότον τοῦ Αἵμου χωρῶν. Καί τοι ἡ γλῶσσα τῶν Θρᾳκῶν ἔλαβε σὺν τῇ φορᾷ τῶν χρόνων τροπήν τινα ἐπὶ τὸ ῥωμαϊκώτερον, καί τοι συνέβησαν πρὸς τὰς πέραν τοῦ Αἵμου ἀνατολικὰς χώρας ἀναρίθμητοι στάσεις καὶ ἐρημώσεις, οὐδὲν ἧττον ἡ γλῶσσα τῶν Ῥωμάνων τηρεῖ κατὰ τὰς λέξεις καὶ κατά τινας τύπους ἐναργεστάτην οἰκειότητα μετὰ τῆς Ἀλβανικῆς, τοῦ ἀναμφιβόλου τούτου λειψάνου τῆς Ἰλλυρικῆς διαλέκτου:

«Ἂν οἱ πατέρες τῶν Ἑλλήνων εὗρον ἤδη ἐπὶ τῆς νοτίου χερσονήσου (εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἠπείρου καὶ εἰς τὰ πεδία τῆς Θεσσαλίας) καὶ ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου παλαιοτέρους τινὰς κατοίκους, δὲν δυνάμεθα ν' ἀρνηθῶμεν τοῦτο μετ' ἀπολύτου ὁριστικότητος. Ὀφείλομεν ὅμως νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι οὐχὶ μόνον *οὐδὲν βέβαιον ἴχνος μὴ Ἑλλήνων* κατοίκων διεσώθη κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους — ἐξαιρουμένων ἴσως τοπικῶν τινων ὀνομάτων ἐμφαινόντων ξενοφυῆ χαρακτῆρα — ἀλλ' ὅτι καὶ ἡ *ἑλληνικὴ γλῶσσα αὐτὴ οὐδὲν προσεκτήσατο στοιχεῖον, ἐπιδεικνύον ξένην ἐπίῤῥοιαν* ».

Κατὰ τὴν ἔντεχνον λοιπὸν ταύτην ἀφήγησιν τοῦ σοφοῦ Δυγκέρου, οἱ πατέρες τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἰταλῶν, ὑπάγονται εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν φυλὴν, ἥτις ἐξορμήσασα ἐκ τοῦ ὀροπεδίου τοῦ Ἰρὰν (Hindu-Khu) ἢ ὡς διατείνεται ὁ ἐσχάτως περὶ ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας συγγράψας Λάγγιος (1), ἐκ τῆς πρὸς δυσμὰς τῶν Ἱμαλαΐων ὀρέων χώρας εἰσήλασεν εἰς τὸ ἀνατολικομεσημβρινὸν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἠπείρου τμῆμα, καὶ ἐκρηπίδωσεν, οὕτως εἰπεῖν, τὸν ἰνδογερμανικὸν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους κλάδον. Ἀλλὰ τίνι τρόπῳ ὁ ἐπείσακτος οὗτος λαὸς καίτοι κομίζων μεθ' ἑαυτοῦ ἀρχάς τινας πολιτισμοῦ, ἠφανίσθη ἐκ τοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἰταλίας, οὐδὲν ἐγκαταλιπὼν ἴχνος τῆς ἑαυτοῦ ὑπάρξεως; Δυοῖν θάτερον· ἢ ἡ μετοικεσία τῶν Ἀρίων ἐστὶν αὐτόχρημα μυθιστορική, ἢ ἀληθῶς οἱ Ἄριοι κατέλαβον τὴν Ἑλλάδα ἂν τῷ ὄντι, ὡς ὀρθῶς διαβεβαιοῖ ὁ Δύγκερος, οἱ Ἄριοι οὐδὲν ἀφῆκαν ἴχνος εἰς τὴν Ἑλλάδα, τότε πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ ἀσιατικὸς οὗτος λαὸς, συγκείμενος ἴσως ἐξ εὐαρίθμου τινὸς ὁμάδος, ὑπέκυψε καὶ προσῳκειώθη εἰς τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα τῶν *αὐτοχθόνων* τῆς Ἑλλάδος οἰκητῶν οἵτινες πάντως ὑπερέσχον αὐτὸν κατά τε τὴν δύναμιν καὶ τὸν πολιτισμόν. Ἀλλ' οὕτω δὴ ἀποφαινόμενοι ὁμολογοῦμεν τὴν ἀμιγῆ τοῦ Ἑλληνισμοῦ διάπλασιν.

Ὑπάρχουσιν, ἄλλως τε, καὶ ἕτεραι ἐνστάσεις κατὰ τῆς καινοφανοῦς ταύτης δοξασίας· Καὶ πρὸ πάντων ἀγνοεῖται ἂν ἡ πατρὶς τῶν Ἀρίων ἦν ἡ εὔοινος ἐκείνη ζενδικὴ Ἀρία περὶ ἧς λαλεῖ ὁ γεωγράφος (Στράβων Β. 338 Κορ.) καὶ ἥτις ἀναλογεῖ πρὸς τὸ ἀφγανικὸν χανάτον τοῦ Ἑράτ (2) ἢ ἡ Ἀρία τῆς Ἰνδικῆς ἥτις κατὰ τὸν Ἀλλίγγιον (3) καλεῖται σήμερον Kaschmyr. Οὐδὲ νομίζομεν ὅτι ἡ Ἀρία ἀπετέλει δῆθεν τὸ δυτικὸν ὀροπέδιον τῆς Ἀσίας ὅπερ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἰρᾶν* (ἐκ τῆς ζενδικῆς

---

(1) Römische Alterthümer. Berlin 1856 σελ. 41.

(2) Ὅρα Freinsheim παρὰ Κουρτίῳ ἔκδ. Letellier σελ. 268· Ἡρόδοτον Γ'. 93. καὶ Ζ'. 62 Bähr καὶ ἐξαιρέτως τὸν πρὸ μικροῦ ἀποβιώσαντα Ἄμμηρον εἰς τὰ Βιεννεῖα Χρονικὰ φυλ. 40 σελ. 22.

(3) Halling. Annall. Vienn. 63 σελ. 182 καὶ Pott. Etymoll. Forschungg. σελ. 70.

λέξεως Erman ἢ Irman) συμπεριελάμβανεν ἅπασαν τὴν σημερινὴν Περσίαν καὶ Ἀφγανιστάνην (Ἀριανὴν) καὶ διῳκεῖτο ὑπὸ τῆς περιπύστου τῶν Ἀχαιμενιδῶν δυναστείας. Καὶ τυγχάνει μὲν ἀποδεδειγμένον ὑπὸ τῶν περὶ ἰνδικῆς ἀρχαιολογίας διαπραγματευσαμένων ὅτι οἱ Ἄριοι προεῖχον τῶν ἐν τῇ Ἰνδικῇ τάξεων κατὰ τὴν ἐπισημότητα καὶ τὴν εὐγένειαν, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ὑπάρχει θετικὸν ὅτι τὸ ὄνομα καὶ ἡ ἱστορικὴ αὐτῶν σπουδαιότης τοσοῦτον πρωΐμως συναπεσβέσθησαν ὥστε οὐδὲν περὶ αὐτῶν ἀκριβὲς διεσώθη.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΘΕΡΕΙΑΝΟΣ.

Ναὸς Ἴσιδος.

ΟΛΙΓΑ ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΠΟΜΠΗΙΑΣ.

(Ἴδε φυλλάδ. 167. σελ. 515. Τέλος.)

—ooo—

Περιεργότατα εἰσὶν ἐν γένει τὰ οἰκοδομήματα τῆς Πομπηΐας, διότι ἐξ αὐτῶν μανθάνομεν καὶ τὰς ἕξεις τῶν κατοίκων τῆς πόλεως. Ὄπισθεν βρύσεως κειμένης παρὰ τὴν γωνίαν ὁδοῦ, ὑπῆρχεν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς προγραφῆς, καπηλεῖον. Ἦτο δὲ *Θερμοπώλιον*, ἤ, ὡς λέγομεν σήμερον, καφφενεῖον ἐν ᾧ ἐπωλοῦντο ποτὰ θερμά, ὡς φέρ' εἰπεῖν οἶνος, ὑδρόμελι κλπ. Τὸ ἐμβαδὸν αὐτοῦ εἶναι στενώτατον· οἱ προσερχόμενοι ὅμως τότε εἰς τὰ καπηλεῖα δὲν ἐκάθηντο ἐντὸς αὐτῶν, ὅπως ἡμεῖς σήμερον· ἀλλὰ πλησιάζοντες εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ καπήλου ἐρρόφουν ἐπὶ ποδὸς τὸ θερμὸν καὶ ἀνεχώρουν. Τοῦτ' αὐτὸ ἐγίνετο καὶ εἰς πάντα τὰ ἐργαστήρια· ὁ μὲν ἐργοστασιάρχης ἔμενεν ἐντός, οἱ δὲ ἀγορασταὶ ἐκτὸς αὐτῶν. Ὀλίγιστά τινα μόνον εἶχον θαλάμους πρὸς τὸ ὄπισθεν μέρος ἢ ἄνω αὐτῶν. Συνειθίζοντο δέ, ὡς καὶ σήμερον, αἱ συμβολικαὶ προγραφαί. Διδάσκαλός τις, παραδείγματος χάριν, παρίστανε τὸ ἐπάγγελμά του διὰ παιδαγωγοῦ μαστίζοντος παιδίον καθήμενον ἐπὶ τῶν ὤμων συμμαθητοῦ του. Ὁ τρόπος οὗτος, ὅστις ὀλίγον ἐνίσχυε τὸν ζῆλον τῶν νέων πρὸς τὰ γράμματα, δὲν ἐφόβιζε, φαίνεται, τὰς μητέρας. Ἀλλὰ καὶ ἄλλου τινὸς διδασκάλου, τὸ ὄνομα Βαλεντίνου, ἡ προγραφὴ εἶναι ἀξία μνήμης. Πρὸς τὴν ἄκραν τῆς ἀγορᾶς ὑπῆρχε σχολεῖον δημόσιον διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ Βέρνα, ὅστις, κατὰ τὴν γενικὴν σχεδὸν συνήθειαν τῶν πολιτῶν τῆς Πομπηΐας, ἀνέθεσεν ἑαυτὸν καὶ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ (cum discentibus suis) εἰς τὴν προστασίαν τοῦ ἄρχοντος. Ὁ Βαλεντῖνος, θέλων νὰ ἀνταγωνισθῇ πρὸς τὸν Βέρναν, ἐκόλλησεν ἀγγελίαν ἀπέναντι τοῦ σχολείου τούτου, ἐπὶ τετραγώνου προσδιωρισμένου εἰς ἐπίθεσιν τῶν δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν ἀγγελιῶν, καὶ ὀνομαζομένου *λεύκωμα* (album). Ἐπικαλεῖται δὲ καὶ αὐτὸς ὑπέρ τε ἑαυτοῦ καὶ των μαθητῶν τὴν προστασίαν τῶν δύο δημάρχων. Ἀλλ' εἰ καὶ ἀκριβὴς περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ πρὸς τὴν δημοτικὴν ἀρχὴν καθήκοντος, δὲν ἦτο ὅμως καὶ πρὸς τὴν σύνταξιν· διότι ἀντὶ discentibus suis, γράφει cum discentes suos. Ὁ σολοικισμὸς οὗτος παραπέμπει εἰς τὴν ἀθανασίαν τὴν μνήμην τοῦ σοφοῦ διδασκάλου.

Ἰδοὺ καὶ ἕτερον παράδειγμα·

Διδάσκαλός τις μονομαχίας, ἵνα προφυλάξῃ τὴν ἀγγελίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν ἀτάκτων παιδίων προσέγραψε τὰς λέξεις ταύτας· abiat (habeat) Venere Pompeiana iradano qui hoc læserit. Ἤτοι· « *ἡ ὀργὴ τῆς Ἀφροδίτης, προστάτιδος τῆς Πομπηΐας, ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ βλάψοντος τὴν προγραφὴν ταύτην* ». Ἀλλαχοῦ,

τὰ θρησκευτικὰ σύμβολα ἰσοδυναμοῦσι πρὸς ἀπαγόρευσιν, ὡς φαίνεται ἐπί τινος βωμοῦ τοῦ Διός, ὅπου εἰσὶν ἐζωγραφημένοι ὄφεις δύο. Ὁ βλέπων τούτους δὲν ἐτόλμα νὰ μιάνῃ τὸ ἱερόν.

Πλὴν τῶν ἐπιγραφῶν τούτων, τῶν προγραφῶν τῶν ἰδιοκτητῶν, τῶν ἀγγελιῶν τῶν πωλήσεων, τῶν ἐνοικίων, τῶν θεαμάτων κλ., ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι, αἵτινες ἐχαράσσοντο ἐπιτροχάδην ὑπὸ ἀργῶν ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν δημοσίων καταστημάτων καὶ τῶν ἰδιαιτέρων οἰκιῶν. Ἐξ αὐτῶν ἰδίως πορίζόμεθα πολυτίμους εἰδήσεις, πληροφορούσας ἡμᾶς περί τε τοῦ βίου, τῶν παθῶν καὶ τῶν καθημερινῶν ἕξεων τῶν κατοίκων τῆς Πομπηΐας· διότι αἱ μὲν εἰσὶν ἐρωτικαί, αἱ δὲ μεθύσων παραληρήματα, ἄλλαι σατυρικαί, καὶ αἱ πλεῖσται βάναυσοι καὶ αἰσχραί. Ἄξιον δὲ σημειώσεως εἶναι ὅτι πολλάκις καὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς ἀμφίβολα μέρη διεφώτισαν. Οἱ ἱστορικοί, παραδείγματος χάριν, διεφώνουν ὡς πρὸς τὰ ὀνόματα δύο Ὑπάτων· ἀλλ' ἡ διαφωνία ἔπαυσε μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν ἐπιγραφῆς γενομένης ὑπὸ στρατιώτου, ἐνῷ ἀνέμενε μετὰ δύο συντρόφων του ἐκτὸς τοῦ θεάτρου ἵνα εἰσέλθῃ εἰς αὐτό. Τοιαῦται ἐπιγραφαὶ χαραχθεῖσαι ὑπὸ δικηγόρων καὶ διαδίκων ἐν ὥρᾳ τῆς διακοπῆς τῆς δίκης, συνελέχθησαν ἄπειροι. Πρὸς τοῖς ἄλλοις εὑρίσκονται καὶ τοῦ Βιργιλίου καὶ τοῦ Ὀβιδίου καὶ τοῦ Προπερκίου ῥήσεις, οὐδεμία ὅμως τοῦ Ὀρατίου. Εὑρέθησαν δὲ καὶ γελοιογραφικαὶ εἰκόνες ἐπὶ τῶν τοίχων, ἐξ ὧν καὶ ἡ τοῦ μονομάχου ἣν παριστᾷ τὸ παρατιθέμενον ἐκτύπωμα.

Ἰδοὺ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ διάθεσις τῶν ἰδιωτικῶν οἰκιῶν·

Οἱ κυριώτεροι θάλαμοι εἰσὶ σχεδὸν πάντοτε πρόσγειοι, ποτὲ δὲ τὰ παράθυρα δὲν ἀνοίγονται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, καὶ δύο ὀροφὰς ἂν ἔχῃ ἡ οἰκία. Πολλάκις δὲ καὶ οἱ ἐνδότεροι κοιτῶνες δὲν ἔχουσι παράθυρα, ἀλλὰ φωτίζονται διὰ τῆς θύρας. Παρατηρήσεως ἄξιον εἶναι ὅτι εἰς οὐδεμίαν ἐξ αὐτῶν δὲν εὑρίσκονται ἑστίαι καὶ θερμάστραι, ἂν καὶ πολλάκις τὸ ψῦχος γίνεται ἐπαισθητότατον· μετεχειρίζοντο ὅμως πύραυνα.

Ἐκ τῆς διαθέσεως ταύτης γίνεται καταφανὴς ἡ διαφορὰ τῶν ἀρχαίων ἀπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς ἐθίμων· τῶν ἀρχαίων ὁ βίος ἦτο διπλοῦς, ἰδιωτικὸς καὶ δημόσιος· ὅθεν τὰ μὲν δώματα εἰς ἃ εἰσήρχετο τὸ πλῆθος ἦσαν μεγαλοπρεπῶς διεσκευασμένα, τὰ δὲ προσδιωρισμένα εἰς ἰδιωτικὴν χρῆσιν ἔπασχον πολλάκις ἔλλειψιν καὶ αὐτῶν τῶν ἀναγκαίων, καὶ μάλιστα τῶν χρησίμων εἰς τὸν ἄνετον βίον.

Ὅθεν πᾶσα οἰκία διῃρεῖτο εἰς δύω ἐσωτερικὰς αὐλάς, εἰς ἃς παρέκειντο στοαὶ καὶ δωμάτια· καὶ ἡ μὲν μία ἡ καλουμένη **atrium** εἶχε θύραν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ μεθ' ἧς συνεκοινώνει διὰ στενοῦ διαδρόμου ἡ δὲ ἄλλη, ἥτις ἐλέγετο *περιστύλιον*, ἦτο εὐρυτέρα, πλουσιωτέρα, καὶ εἶχε περιστύλιον· ἀμφότεραι δὲ ἐφωτίζοντο δι' ὀπῆς ἠνεῳγμένης εἰς τὸ κέντρον τῆς ὀροφῆς. Λεκάνη κειμένη ἐν τῷ μέσῳ ἐδέχετο τὰ ὕδατα τῆς βροχῆς, ἢ τὸ ὕδωρ πηγῆς ἀλλομένης εἰς μικρὸν κῆπον πρὸς τὴν ἄκραν τῆς οἰκίας. Συνήθως ὁ κῆπος, ἡ ἐσκεπασμένη στοὰ ἥτις ἐχρησίμευεν ὡς τόπος περιπάτου, τὸ περιστύλιον καὶ τὸ atrium, ἔκειντο ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς, οὕτως ὥστε, ἱστάμενος εἰς τὸ κατώφλιον τῆς θύρας, τὰ ἔβλεπες ὅλα συγχρόνως

Καὶ αὕτη μὲν ἦτο ἡ κυρία διάταξις τῶν οἰκιῶν· ὑπῆρχον ὅμως καὶ δευτερεύοντα δωμάτια, ὡς τὰ τῶν *τρικλινίων* (ἑστιατωρίων) δύο συνήθως ὄντων, διὰ τὸ θέρος καὶ τὸν χειμῶνα. Καὶ τοῦτο μὲν ἔκειτο εἰς τὰ ἐνδότερα, ἐκεῖνο δὲ εἰς γωνίαν τοῦ κήπου ὑπὸ ἀναδενδράδα. Ὁ γυναικωνίτης ἦτο διακεχωρισμένος τοῦ ἀνδρωνίτου· ὅπου δὲ ὁ χωρισμὸς ἦτο αὐστηρότερος, ὑπῆρχε καὶ τὸ λεγόμενον **venereum** (ἀφροδίσιον), παρεμφερὸν ἴσως πρὸς τὸ **boudoir** τῶν σημερινῶν Γαλλίδων. Δοῦλοι κατοι-

Περιστύλιον.

κοῦντες ἐντὸς μικρῶν δωματίων παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ μαγειρίου ἐφύλασσον αὐτόν.

Πάντα ταῦτα τὰ δώματα ἦσαν μὲν καθωραϊσμένα μετὰ γραφῶν καὶ μωσαϊκῶν καὶ ἀγαλμάτων, ἀλλὰ σμικρότατα· συνεστέλλοντο δὲ οὕτως εἰπεῖν ἔτι μᾶλλον ἐκ τῶν περὶ αὐτὰ ἐργαστηρίων, τινὰ τῶν ὁποίων συνεκοινώνουν μετὰ τῆς οἰκίας, διότι ὁ ἰδιοκτήτης ἐπώλει ἐντὸς αὐτῶν τὸν οἶνον, τὸ ἔλαιον καὶ τὰ λοιπὰ προϊόντα τῶν κτημάτων του, ὡς καὶ σήμερον πράττουσι πολλοὶ τῶν εὐγενῶν Ἰταλῶν.

Ἀπὸ τῆς πρώτης ἀνακαλύψεως τῆς Πομπηΐας μέχρι τῆς σήμερον, ἀνεσκάφη τὸ τρίτον καὶ ἐπέκεινα τῆς πόλεως· λέγεται δὲ ὅτι τὸ ἀνασκαφὲν μέρος εἶναι τὸ ὡραιότερον· διότι ἐν αὐτῷ εὑρέθησαν καὶ μεγαλοπρεπεῖς οἰκίαι, καὶ ναοί, καὶ ἀγοραί, καὶ θέατρα, καὶ εἰσιτήρια θεάτρων, ἅτινα εἰσὶν ὄστρακα στρογγύλα ἐκ κεράμου, ἐξ ὀστέων, ἢ ἐξ ὀρειχάλκου. Ἐπί τινος μάλιστα τούτων ἀναγινώ-

Μονομάχος.

σκεται ἑλληνιστὶ ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή· XII. ΑΙΣΧΥΛΟΥ, ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν Ἰταλιωτῶν ἦτο ἔτι καὶ τότε ἡ ἑλληνική. Πλησίον τοῦ ἀνακαλυφθέντος θεάτρου ἦτο καὶ ναὸς τῆς Ἴσιδος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὑρέθησαν πολλὰ λείψανα ἱερέων. Εἷς τούτων ἐγεύετο ἐπὶ τῆς καταστροφῆς· καὶ εἰ πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῶν ἰχθύων, τῆς ὄρνιθος, τῶν ᾠῶν, τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ἐξ ἀνθέων στεφάνου ὧν τὰ ἴχνη ἐσώθησαν, φαίνεται ὅτι τὸ ἐκ τοῦ ναοῦ εἰσόδημα τοῦ καλοῦ ἱερέως ἦτο πλουσιώτερον τοῦ τῶν ἡμετέρων ἐφημερίων. Εὑρέθη δὲ καὶ ἄλλου ἱερέως σκελετὸς κρατοῦντος πέλεκυν· ἀγωνιζόμενος νὰ φύγῃ, εἶχε μὲν διαῤῥήξει τὸν τοῖχον, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἐξέλθῃ.

Τὰ ὀλίγα ταῦτα γράψαντες, σκοπὸν ἔχομεν νὰ ἀποδείξωμεν ὁποίας ἱστορικῆς ἀξίας εἶναι ἡ σπουδὴ τῶν ἐρειπίων τῆς Πομπηΐας. Οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ ἀναφαίνεται ὁλόκληρος συνάμα ὁ βίος τῶν κατοίκων ἀρχαίας πόλεως ὡς εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην. Ὡς εἰ ἦσο σύγχρονος τῶν καταστραφέντων ὑπὸ τοῦ πυρός, βλέπεις καὶ τοὺς ναούς, καὶ τὰ δικαστήρια, καὶ τὰ γυμνάσια, καὶ τὰ θέατρα, καὶ τὰ λουτρά, καὶ τὰ θερμοπώλια, καὶ τοὺς ξενῶνας, καὶ τὰς φυλακὰς καὶ τὰ μνήματά των, καὶ ἐπισκέπτεσαι τὰ ἰδιωτικὰ καταστήματα. Μανθάνεις εἰς τὰ ἐργαστήρια τοὺς βιομηχανικοὺς ἐκείνων τρόπους, εἰσέρχεσαι εἰς τὰ ἀρτοπωλεῖα, τὰ ἐλαιοπωλεῖα, τὰ βυρσοδεψεῖα, τὰ μυροπωλεῖα, τὰ χημικὰ χωνευτήρια, τὰ φαρμακεῖα, τὰ μαιευτήρια κτλ. σπευδάζεις τὰς γραφὰς τῶν παρασκηνίων, παρατηρεῖς τὰ ἔργα καὶ τὰ ἐργαλεῖα τῶν ἑρμογλύφων, καὶ ἀποστρέφεις τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῶν χαμαιτυπείων, τῶν ὁποίων ὡσαύτως τὰ ἴχνη σῴζονται.

Εὐτυχεῖς ὅσοι δύνανται νὰ ἴδωσιν ἰδίοις ὀφθαλμοῖς τὴν Πομπηΐαν, καὶ νὰ δοκιμάσωσι τὸν ἐνθουσιασμὸν τὸν καταλαμβάνοντα ἡμᾶς ἐνώπιον τῶν σεβασμίων τούτων λειψάνων τῶν ἀρχαίων χρόνων, ἢ μᾶλλον ἐνώπιον τοῦ πολιτισμοῦ λαοῦ, ὅστις ἐπὶ δέκα ἑκατονταετηρίδας καὶ ἔτι πλέον, ὑπῆρξε κύριος τῆς τύχης τοῦ κόσμου!

ΠΕΡΙ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ.

—ooo—

ΘΕΩΡΙΑ ΕΡΑΝΙΣΘΕΙΣΑ ΕΚ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΠΗΓΩΝ.

Τὸ ἡμερολόγιον σκοπὸν ἔχει νὰ κανονίσῃ τὴν διαίρεσιν τοῦ χρόνου ἐπὶ τῆς περιοδικῆς πορείας τῶν τοῦ ἔτους ὡρῶν, αἵτινες καὶ αὗται κανονίζουσι τὰς γεωργικὰς ἐργασίας καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν κοινωνικῶν σχέσεων. Ἀπαιτεῖται λοιπὸν αἱ αὐταὶ ἡμερομηνίαι ἑκάστου ἔτους νὰ συμφωνῶσιν, ὅσον ἔνεστιν ἀκριβῶς, πρὸς τὰς διαβάσεις τοῦ Ἡλίου διὰ τῶν αὐτῶν σημείων τῆς ἐκλειπτικῆς.

Οἱ ἀρχαῖοι λαοὶ δὲν ἤρχισαν οὕτως· ἡ πρώτη κανονικὴ διαίρεσις τοῦ χρόνου βάσιν ἔσχε τὰς κινήσεις τῆς Σελήνης καὶ τὸν μῆνα, ὅστις, βραδύτερον, εἰσήχθη ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἡμερολογίῳ. Τῷ ὄντι, ὁ μὴν ἐμφαίνει τὸν χρόνον τὸν μεταξὺ δύο ἐπανόδων τῆς Σελήνης ἐν τῇ αὐτῇ φάσει. Τὰ ἀρχαῖα ἡμερολόγια εἰσὶν ἅπαντα σεληνιακά, πλὴν τοῦ τῶν Αἰγυπτίων, οἵτινες ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν αὐτῶν πρὸς τὸν Ἥλιον ἕνεκά τινος φαινομένου περιοδικοῦ ἰδιάζοντος εἰς τὴν χώραν αὐτῶν· ἤτοι τῆς πλημμυρίδος τοῦ Νείλου, συμπιπτούσης καθ' ἕκαστον ἔτος τῷ ἐαρινῷ ἡλιοστασίῳ. Τὸ ἡλιακὸν ἔτος εἰσήχθη εἰς Ῥώμην ὑπὸ Ἰουλίου τοῦ Καίσαρος· ἡ δὲ Ἐκκλησία παραδεχθεῖσα ἐτελειοποίησε τὸ ἡμερολόγιον τοῦτο.

ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΣ ΤΟΥ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ. — Ἐὰν τὸ τροπικὸν ἔτος συνεκροτεῖτο ὑπὸ ἀριθμοῦ ἡμερῶν ἀκεραίου, τὸ ἡμερολόγιον ἤθελεν εἶσθαι ἁπλούστα-

τον. Δὲν ἀπῃτεῖτο ἢ ἡ ἀκριβὴς γνῶσις τοῦ ἀριθμοῦ τούτου τῶν ἡμερῶν, καὶ ἡ ὑποδιαίρεσις αὐτοῦ εἰς μέρη ἐλάσσονα πρὸς δήλωσιν τῶν ἡμερομηνιῶν· π. χ. εἰς μῆνας ἐκ 30 ἢ 31 ἡμερῶν, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς χρήσεως ἀριθμῶν μειζόνων. Τότε, ἡμέρα τις ἡ αὐτή, ἐπαναφέρουσα καθ' ἕκαστον ἔτος τὸν Ἥλιον ἐν τῷ αὐτῷ τῆς ἐκλειπτικῆς σημείῳ, ἤθελε συστοιχεῖ τῷ αὐτῷ μήκει ἡμέρας ἢ νυκτὸς καὶ τῇ αὐτῇ φάσει ἐν ταῖς ὥραις τοῦ ἔτους· Τὸ πᾶν ἤθελεν ἔχει τάξιν μόνιμον καὶ κανονικήν. Π. χ. ἐὰν ἡ χειμερινὴ ἰσημερία ἔπιπτε καθ' ἓν ἔτος τὴν 21 Μαρτίου, τὸ αὐτὸ ἤθελε συμβαίνει καὶ καθ' ἅπαντα τὰ ἑπόμενα ἔτη· ἀείποτε ἡ 21 Μαρτίου ἤθελε συμπίπτει τῇ ἀρχῇ τῆς ἀνοίξεως. Εὐκόλως ἐννοοῦμεν πόσον ἡ τοιαύτη συμφωνία ἤθελεν εἶσθαι συμφέρουσα ὑπὸ τὴν κοινωνικὴν ἔποψιν. Ἡ ἐπιχείρησις μυρίων ἔργων ἀναποφεύκτων, συνδεομένων ἀναποσπάστως τῇ περιόδῳ τῶν ὡρῶν τοῦ ἔτους, πρέπει νὰ γίνηται ἐν ἐποχῇ ὡρισμένῃ, ἥτις ἐπισπευδομένη ἢ βραδυνομένη προξενεῖ βλάβην εἰς τοὺς καρποὺς τῶν κοπιώντων. Τοιαῦται εἰσὶν αἱ σποραί, αἱ συγκομιδαὶ τῶν προϊόντων, ἐπιθαλάσσιαι ἐκδρομαί, μυρίαι ἐργασίαι βιομηχανικαί, κ. τ. ἑ. Ἡ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου κτηθεῖσα πεῖρα, συνισταμένη εἰς τὸν τακτικὸν σύνδεσμον τῆς ἀλληλουχίας τῶν ἔργων πρὸς τὰς ἡμερομηνίας τοῦ ἔτους, ὑποθέτει ὅτι αὗται ἐπαναφέρουσι τὰς αὐτὰς μετεωρολογικὰς ἐπιῤῥοὰς καὶ ἀντιστοιχοῦσιν ἑπομένως εἰς τὰς αὐτὰς σχετικὰς θέσεις τῆς Γῆς καὶ τοῦ Ἡλίου. Ἄρα, τί ἤθελε κατασταθῆ ἡ ἐκ παραδόσεως αὕτη πεῖρα, ἐάν, καθ' ἕκαστον ἔτος, διάφορος ἡμερομηνία ἐσυστοίχει τῇ αὐτῇ ἰσημερίᾳ, τῷ αὐτῷ ἡλιοστασίῳ, ἑνὶ λόγῳ τῇ αὐτῇ τοῦ Ἡλίου θέσει; Γενεάν τινα ἐπιτυχοῦσαν καθὸ σπείρασαν κατὰ Νοέμβριον, ἤθελον διαδεχθῆ ἕτεραι γενεαὶ αἵτινες ἔπρεπε νὰ σπείρωσι τὸν ἑπόμενον μῆνα. Διὰ τὴν ἁπλουστέραν ἱστορικὴν πληροφορίαν, διὰ τὴν ἐκτίμησιν ἐλαχίστης συμβάσεώς τινος, ἤθελον ἀπαιτεῖσθαι ἀστρονομικοὶ λογισμοὶ ὅπως γνωσθῇ πρὸς τίνας φάσεις τῶν ὡρῶν τοῦ ἔτους καὶ τῶν θερμοκρασιῶν πρέπει νὰ σχετισθῶσιν αἱ ἡμερομηνίαι. Βεβαίως τὰ ἄτοπα ταῦτα δὲν ἤθελον εἶσθαι πρόσκομμα εἰς τὴν ὕπαρξιν ἑνὸς ἔθνους· ἀλλ' ἀναλογιζόμενοι τὴν μεγίστην ἀπώλειαν χρόνου, προϊόντων καὶ δυνάμεως ἣν ἤθελον ἐπιφέρει μεταξὺ λαοῦ πολυαρίθμου, ἐννοοῦμεν τὸ πόσον ἡ τακτοποίησις τοῦ ἡμερολογίου ἐστάθη ἀείποτε ἀντικείμενον μεγίστης σπουδαιότητος.

ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ ΣΦΑΛΜΑΤΟΣ ΠΡΑΤΤΟΜΕΝΟΥ ΕΠΙ ΤΟΥ ΜΗΚΟΥΣ ΤΟΥ ΤΡΟΠΙΚΟΥ ΕΤΟΥΣ. — Ἐθέσαμεν ἀνωτέρω τὴν ἁπλουστέραν περίπτωσιν, παραδεχόμενοι ὅτι τὸ ἔτος σύγκειται ἐξ ἀριθμοῦ ἡμερῶν ἀκεραίου· ἀλλ' οὐχ ἧττον ἀπαιτεῖται ἀκριβὴς γνῶσις τοῦ ἀριθμοῦ τούτου, ὅπως τὸ ἔτος ἔχῃ τὸ ἀληθὲς αὐτοῦ μῆκος. Σφάλμα ἔκ τινων ἡμερῶν, κατ' ἀρχὰς μὲν ἀνεπαίσθητον, καθίσταται προϊόντος τοῦ χρόνου ἀφόρητον· διότι, ἐπισωρευόμενον ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος, μεταθέτει ἀλληλοδιαδόχως τὰς ὁμωνύμους ἡμέρας δι' ἁπασῶν τῶν ὡρῶν τοῦ ἔτους. Τοιοῦτόν τι συνέβη κατὰ τὸ πρῶτον ἡμερολόγιον τῶν Αἰγυπτίων, ὧν τὸ πολιτικὸν ἔτος περιεῖχεν ἐν ἀρχῇ 360(*) ἡμέρας μόνον, ἀντὶ 365. Τεθείσθω τῷ ὄντι ὅτι ἡ ἐαρινὴ ἰσημερία συμπίπτει τῇ 21 Μαρτίου ἔτους τινὸς τοῦ ἀρχαίου τούτου ἡμερολογίου· τὸ ἑπόμενον ἔτος, κατὰ τὴν 21 Μαρτίου ἀπαιτοῦνται 5 ἡμέραι ἕωσοῦ ὁ Ἥλιος φθάσῃ εἰς τὸ ἰσημερινὸν σημεῖον· μετὰ δύο ἔτη τὸ σφάλμα ἔσεται 10 ἡμέραι· εἷς μὴν ὁλόκληρος μετὰ 6 ἔτη· μία ὥρα τοῦ ἔτους μετὰ 18 ἔτη. Μετὰ παρέλευσιν 18 ἐτῶν, ὅταν τὸ ἡμερολόγιον δεικνύῃ τὴν 21 Μαρτίου, ὁ Ἥλιος ἔσεται μακρὰν εἰσέτι τοῦ χειμερινοῦ ἡλιοστασίου· ἡ μὲν ἐπίσημος ὥρα ἔσεται τὸ ἔαρ, ἡ δὲ πραγματικὴ ὁ χειμών. Ἡ ἡμερομηνία τῆς 21 Μαρτίου ἐξακολουθήσει ὀπισθοχωροῦσα οὕτως ἀπὸ ἐποχῆς εἰς ἐποχήν· μεταβιβασθήσεται ἀπὸ τοῦ ἔαρος εἰς τὸν χειμῶνα, ἀπὸ τοῦ χειμῶνος εἰς τὸ φθινόπωρον, κ. τ. ἑ. ἵνα τέλος ἐπανέλθῃ κατὰ τὸ ἔαρ μετὰ παρέλευσιν 72 ἐτῶν. Τοιοῦτον ψηλαφητὸν σφάλμα φέρει ἐν ἑαυτῷ τὸ μέσον τῆς ἐπανορθώσεως. Ἐπειδὴ τὸ σφάλμα συγκεφαλαιοῦται εἰς ἓν ἔτος μετὰ παρέλευσιν 72 ἐτῶν, ἕπεται ὅτι τὸ πραττόμενον σφάλμα κατὰ τὴν διάρκειαν ἑνὸς μόνου ἔτους εἶναι τὸ 72ον μέρος τοῦ ὅλου, ἤτοι 5 ἡμέραι $\left(\frac{360}{72}=5\right)$, αἵτινες ἀναγκαίως προσετέθησαν ταῖς 360 ἡμέραις, ἐξ ὧν συνίστατο τὸ ἔτος κατ' ἀρχάς. Βέβαιον εἶναι μάλιστα ὅτι παρέλιπον τὸ σφάλμα καὶ ἐπεσωρεύθη ἐπὶ πλέον τῶν 72 ἐτῶν, ὅπερ ἐπέτρεψε τὸν διορισμὸν τῆς ἐπανορθώσεως τῶν 5 ἡμερῶν μεθ' ὅλης τῆς ἐφικτῆς ἀκριβείας. Τὸ ἐκ 360 ἡμερῶν αἰγυπτιακὸν ἔτος διῃρεῖτο εἰς 12 μῆνας τριακονθημέρους (1800 ἔτη π. Χρ.)· αἱ 5 *συμπληρωματικαὶ* ἢ *ἐπαγόμεναι* ἡμέραι ἐλογίζοντο ἰδίᾳ καὶ προσετίθεντο κατὰ τὸ τέλος τῶν 12 μηνῶν.

Μετὰ τὴν ἀναπόφευκτον μεταῤῥύθμισιν ταύτην, τὸ διδόμενον τῷ ἔτει μῆκος ἦτον 365 ἡμέραι ἀκριβῶς, ἐνῷ τὸ πραγματικὸν αὐτοῦ μῆκος εἶναι ὡς ἔγγιστα 365 $^1/_4$. Τὸ σφάλμα ἦτον εἰκοσάκις ἔλαττον, ἑπομένως καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ ἦσαν εἰκοσάκις βραδύτερα. Τοῦ σφάλματος ὄντος $^1/_4$ ἡμέρας ἐν τῷ τέρματι ἑνὸς ἔτους, τὸ αὐτὸ ἔσεται μία ἡμέρα ὁλόκληρος μετὰ παρέλευσιν 4 ἐτῶν· ἓν ἔτος ὁλόκληρον μετὰ $4 \times 365 = 1460$· ἐπειδὴ δὲ τὸ σφάλμα καὶ αὖθις ἀκολουθεῖ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν. τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα. Ἡμερομηνία ἡ τυχοῦσα ὀπισθοχωρεῖ ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν τοῦ ἔτους διατρέχουσα τὸν κύκλον τούτου ὁλόκληρον ἐν διαστήματι 1460 ἐτῶν. Οἱ Αἰγύπτιοι ἀνεγνώρισαν μὲν τὸ σφάλμα, πλὴν οὐδεμίαν ἐπέφερον διόρθωσιν· ὀνόμαζον *περίοδον σωθιακὴν* τὴν ἐκ 1460 ἐτῶν περίοδον ἥτις ἔμελλεν ἐπαναγαγεῖν τὰς ἡμερομηνίας ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτῶν σχέσει πρὸς τὰς ὥρας.

(*) Κατὰ τὴν γνώμην τινῶν πεπαιδευμένων, ἔκτοτε ἤρχισε καὶ ἡ εἰς 360 μέρη ἴσα διαίρεσις τῆς περιφερείας τοῦ κύκλου.

ΠΑΡΕΜΒΟΛΗ. — Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος κλάσμα ἡμέρας (οὗτινος ὁ λογισμὸς εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖος· διότι ἄλλως, παραμελουμένου, ἤθελεν ἐπέλθει ἐπὶ τέλους ἐν τῷ ἡμερολογίῳ σύγχυσις) συνιστᾷ τὴν διαφορὰν τοῦ *πολιτικοῦ ἔτους* ἀπὸ τοῦ *τροπικοῦ ἔτους*. Τὸ πολιτικὸν ἔτος συγκροτεῖται ἀναγκαίως ἐξ ἀριθμοῦ ἡμερῶν ἀκεραίου· ὅθεν τὸ μῆκος αὐτοῦ ἀδύνατον νὰ μένῃ ἀμετάβλητον. Ὅπως ὑπάρχῃ μονίμως συμφωνία μεταξὺ τοῦ ἡμερολογίου καὶ τοῦ Ἡλίου, ἀνάγκη νὰ προτίθεται μία ἡμέρα εἰς τὸ ἔτος, ὁσάκις ἡ ἀσυμφωνία συμποσωθῇ εἰς μίαν ἡμέραν ὁλόκληρον· ἤτοι ἕκαστον τέταρτον ἔτος περίπου. Ἡ προσθήκη αὕτη καλεῖται *παρεμβολή*· Τὸ δὲ ῥωμαϊκὸν ἡμερολόγιον, ὑπὸ Ἰουλίου τοῦ Καίσαρος συσταθέν, εἶναι τὸ πρῶτον τοιοῦτον παράδειγμα.

Οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἐβράδυνον νὰ ἐννοήσωσι τὸ ἄτοπον τῆς ἀσυμφωνίας τοῦ τοιούτου πολιτικοῦ ἔτους πρὸς τὴν τακτικὴν περίοδον τῶν ὡρῶν. Ἐπέφερον τροποποιήσεις ὧν τὴν φροντίδα ἀνέθεσαν εἰς τοὺς ἱερεῖς. Οὗτοι κατεχράσθησαν τῆς ἐξουσίας των ταύτης ποτὲ μὲν χάριν τῶν φίλων, ποτὲ δὲ πρὸς βλάβην τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν, καὶ οὕτως ἐν τῷ ῥωμαϊκῷ ἡμερολογίῳ εἰσήχθη μεγίστη σύγχυσις. Τοῦτο παρεκίνησεν Ἰούλιον τὸν Καίσαρα κατὰ τὸ 46 π. Χρ. νὰ προνοήσῃ περὶ τῆς τακτοποιήσεως αὐτοῦ καὶ καταπαύσεως τῶν καταχρήσεων.

Προσεκάλεσεν ἀπὸ Ἀλεξανδρείας τὸν ἀστρονόμον Σωσιγένην, ὅπως συνεννοηθῇ μετ' αὐτοῦ περὶ μεταρρυθμίσεως τοῦ ἡμερολογίου καὶ τακτοποιήσεως αὐτοῦ ἐπὶ κανόνων ὁμοιομόρφων. Κατὰ τὴν τοῦ Σωσιγένους γνώμην τὸ ἡμερολόγιον ἐκανονίσθη ἐπὶ τοῦ Ἡλίου, χωρὶς ποσῶς νὰ ληφθῶσι συγχρόνως ὑπ' ὄψιν αἱ τῆς Σελήνης κινήσεις. Παρεδέχθησαν, κατὰ τὸν Ἵππαρχον, ὡς μέσην διάρκειαν τοῦ τροπικοῦ ἔτους ἡμ. 365, 25, ὥρισαν δὲ τὴν παρεμβολὴν μιᾶς ἡμέρας συμπληρωματικῆς ἐν ἑκάστῃ περιόδῳ 4 ἐτῶν· ὥστε, ἐκ 4 ἀλληλοδιαδόχων ἐτῶν, 3 μὲν νὰ ὦσιν ἔτη *κοινὰ* ἐκ 365 ἡμερῶν, τὸ δὲ 4ον ἔτος *ἐμβόλιμον* ἐκ 366 ἡμερῶν. Ἀλλά, ἐκ 4 ἀριθμῶν διαδοχικῶν, ὁ εἷς μόνος εἶναι διαιρετὸς διὰ 4· ὅθεν ἔθεσαν τὸν ἑξῆς ἁπλοῦν κανόνα· *τὰ ἔτη ὧν ὁ ἀριθμὸς διαιρεῖται διὰ τοῦ 4 νὰ ὦσιν ἐμβόλιμα*· ἤ, ὅπερ τὸ αὐτό, ἐμβόλιμα εἰσὶ τὰ ἔτη ὧν τὰ δύο τελευταῖα ψηφία εἰσὶ διαιρετὰ διὰ 4. Κατὰ συνέπειαν, τὰ τελευταῖα ἔτη τῶν αἰώνων, ὡς 1600, 1700, 1800, καλούμενα προσέτι *ἔτη ἐκαιώνια*, πρέπει νὰ γίνωνται ἅπαντα ἐμβόλιμα. Ἰούλιος ὁ Καῖσαρ ἀπεφάσισεν ὅπως ἡ ἐμβαλλομένη ἡμέρα νὰ προστίθηται ἀμέσως μετὰ τὴν 23 Φεβρουαρίου· ἐπομένως ὁ μὴν οὗτος κατὰ μὲν τὰ ἐμβόλιμα ἔτη περιέχει 29 ἡμέρας, κατὰ δὲ τὰ κοινὰ ἔτη 28 ἡμέρας μόνον.

Ἡ οὕτως εἰσαχθεῖσα μεταρρύθμισις καλεῖται *Ἰουλιανή*, τὸ δὲ ἐπὶ τῶν κανόνων αὐτῆς συσταθὲν ἡμερολόγιον καλεῖται *Ἰουλιανόν*. Τὸ 44 ἔτος π. Χρ. (710 ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης) εἶναι τὸ πρῶτον *Ἰουλιανὸν ἔτος* ἀφ' οὗ ἤρχισε τὸ ὁμώνυμον ἡμερολόγιον. Ἡ ἀρχὴ δὲ τοῦ ἔτους τούτου ὡρίσθη ὑπὸ Ἰουλίου Καίσαρος ἐν ἐποχῇ τοιαύτῃ, ὥστε αἱ κυριώτεραι ἑορταὶ νὰ συμβῶσι κατὰ τὰς ἁρμοζούσας αὐταῖς ὥρας τοῦ ἔτους. Ἐκ τούτου προέκυψεν ὅτι τὸ προηγούμενον ἔτος, 45 π. Χρ., συνεκροτήθη ἐκ 445 ἡμερῶν, ὅθεν καὶ ἐπωνομάσθη *συγκεχυμένον*.

ΣΦΑΛΜΑ ΤΗΣ ΙΟΥΛΙΑΝΗΣ ΠΑΡΕΜΒΟΛΗΣ. — Τὸ μῆκος ὅπερ Ἰούλιος ὁ Καῖσαρ παρεδέχθη διὰ τὸ τροπικὸν ἔτος εἶναι μεῖζον τοῦ ἀκριβοῦς· διότι τὸ ἔτος τοῦτο σύγκειται ἐκ $365^{ημ.}$, 24222 ($365^{ημ.}$ $5^{ωρ.}$ 48′ 47″ 48‴, 48)· τὸ σφάλμα δὲ εἶναι $0^{ημ.}$ 00778 (11′ ὡς ἔγγιστα). Ἄρα μετὰ παρέλευσιν 4 ἐτῶν, τὸ ἐκ 365 ἡμερῶν πολιτικὸν ἔτος δὲν ὑπόκειται εἰς σφάλμα $0^{ημ.}, 25 \times 4 = 1^{ημ.}$ ἀλλὰ μόνον $0,^{ημ.} 24222 \times 4 = 0,^{ημ.} 96888$, παρεμβαλλομένης $1^{ημ.}$ ἐν ἑκάστῃ τετραετηρίδι, προστίθενται $0,^{ημ.}$ 03112 πλέον τοῦ δέοντος. Εὐκόλως εὑρίσκεται μετὰ πόσον χρόνον ἡ ἐπισώρευσις τοῦ μικροῦ σφάλματος τούτου συνιστᾷ μίαν ἡμέραν ὁλόκληρον· ἀρκεῖ νὰ σχηματίσωμεν τὰ διαδοχικὰ πολλαπλάσια τοῦ 0, 03112 μέχρισοῦ εὕρωμεν δύο περιλαμβάνοντα τὴν μονάδα. Οὕτως εὑρίσκομεν ὅτι μετὰ 32 περιόδους τετραετηρίδων, ἤτοι μετὰ 128 ἔτη, τὸ σφάλμα ἰσοῦται $0,^{ημ.}$ 99584. Τοσοῦτον εἶναι τὸ ἐλάττωμα τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου· ὑπάρχει πλεονάζον ἓν ἔτος ἐμβόλιμον μετὰ 128 ἔτη.

Οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον παραδεχθῇ ἔτος μικρότερον ($365^{ημ.}$)· ὅθεν ἑπόμενον ἦτον ἡ αὐτὴ ἡμερομηνία νὰ συστοιχῇ ἀλληλοδιαδόχως εἰς ἁπάσας τὰς ὥρας τοῦ ἔτους ὀπισθοχωροῦσα· ἤτοι διαβαίνουσα ἀπὸ τοῦ ἔαρος εἰς τὸν χειμῶνα, ἀπὸ τοῦ χειμῶνος εἰς τὸ φθινόπωρον καὶ ἀπὸ τούτου εἰς τὸ θέρος. Τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα συμβαίνει συνεπείᾳ τῆς πλέον τοῦ δέοντος διαρκείας τοῦ ἔτους ἣν παρεδέχθησαν οἱ Ῥωμαῖοι· ἡ αὐτὴ ἡμερομηνία διατρέχει τὰς ὥρας τοῦ ἔτους προχωροῦσα ἀπὸ τοῦ ἔαρος πρὸς τὸ θέρος, ἀλλὰ λίαν βραδέως.

ΣΥΝΟΔΟΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΕΝ ΝΙΚΑΙΑ—ΠΑΛΑΙΑ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ. — Ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος, ἥτις κατὰ τὸ 325 ἔτος, ἐκανόνισε τὰ θεμελιώδη ζητήματα τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος, ἐσκέφθη ἐπίσης περὶ τοῦ ἡμερολογίου· παρεδέχθη τὴν Ἰουλιανὴν παρεμβολὴν εἰ καὶ ἀνεγνώρισε τὸ ἀτελὲς αὐτῆς. Βραδύτερον μετέβαλλον τὴν ἐποχὴν ἢ τὴν ἀρχὴν ἀφ' ἧς τὰ ἔτη λογίζονται. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐχρονολόγουν ἀπὸ κτίσεως τῆς αὐτῶν πόλεως, Ab Vrbe Condita (A. V. C.). Οἱ χριστιανοὶ ἐξελέξαντο ὡς ἀρχὴν τῆς χρονολογίας τὸ ἔτος τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως. Οὐχ ἧττον ὅμως ἐσύστησαν τὴν ἀστρονομικὴν συμφωνίαν ἢ σχέσιν τοῦ ἡμερολογίου τούτου πρὸς τὰς κινήσεις τοῦ Ἡλίου, καταδείξαντες ὅτι ἡ ἐαρινὴ ἰσημερία κατὰ τὸ 325 ἔτος, ἐν ᾧ συνεκροτήθη ἡ Σύνοδος, ἔπιπτε τὴν 21 Μαρτίου. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Σύνοδος διετήρησε τὴν Ἰουλιανὴν παρεμβολήν, ἡ συμφωνία αὕτη δὲν ἠδύνατο νὰ διατηρηθῇ ἀπεριορίστως. Τὸ 1582 ἔτος, ἤτοι 1257 ἔτη μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον, ἡ 21 Μαρτίου ἐπροχώρησε κατὰ τὴν τάξιν τῶν ὡρῶν (ὁδεύουσα

πρὸς τὸ θέρος), ἑπομένως ἤρχετο μετὰ τὴν ἰσημερίαν ἀντὶ νὰ συμπίπτῃ ταύτῃ. Τοῦ σφάλματος τῆς Ἰουλιανῆς παρεμβολῆς ὄντος 0,ἡμ. 99581 ἢ 1 ἡμέρας, κατ' ἐλαχίστην προσέγγισιν, μετὰ 128 ἔτη, τὸ αὐτὸ κατεστάθη $\frac{1257}{128}$ = 10 ἡμέρας κατὰ τὸ 1582· ἡ ἐαρινὴ ἰσημερία ἔπιπτε 10 ἡμέρας πρὸ τῆς 21 Μαρτίου. Ἀλλ' ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος ἐκανόνισε τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα καί, ἐπὶ τῇ βάσει ταύτης, ἁπάσας τὰς κινητὰς ἑορτὰς τοῦ ἔτους, ἐπὶ τὴν πρώτην πανσέληνον τὴν συμβαίνουσαν ἀπὸ τῆς ἰσημερίας· ἐπειδὴ δὲ παρεδέχοντο συγχρόνως ὅτι ἡ ἰσημερία ἔπιπτεν ἀείποτε τὴν 21 Μαρτίου, ὑπόθεσις δειχθεῖσα ἤδη σφαλερὰ κατὰ 10 ἡμέρας ἐν 1582, ἡ τοῦ Πάσχα ἑορτὴ καὶ αἱ ἀπὸ ταύτης ἐξαρτώμεναι κακῶς ὡρίζοντο. Προϊόντος τοῦ χρόνου, τὸ σφάλμα τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου μεταθέσει ἐν μέσῳ τοῦ θέρους ἑορτὴν πραγματικῶς, κατὰ παράδοσιν, συνδεομένην τῇ ἀρχῇ τῆς ἀνοίξεως. (*).

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΓΡΗΓΟΡΙΑΝΟΝ — ΝΕΑ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ. — Ὁ Πάπας Γρηγόριος XIII ἐπεχείρισε κατὰ τὸ 1582 ἔτος τὸ ἔνδοξον ἔργον τῆς ἐπιδιορθώσεως τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου. Ἐπειδὴ μέχρι τοῦ ἔτους 1582 τὸ σφάλμα τῆς Ἰουλιανῆς παρεμβολῆς ἐπέφερεν ἀναποδισμὸν 10 ἡμερῶν αἵτινες προσετέθησαν ἀκαταλλήλως τῷ Φεβρουαρίῳ μηνὶ κατὰ 10 ἔτη ἐμβόλιμα, ἕπεται ὅτι 10 ἡμέραι παρῆλθον οὕτως ἄνευ προόδου τῶν ἡμερομηνιῶν. Ὅθεν πρὸς διόρθωσιν τοῦ σφάλματος, ἀπῃτεῖτο ν' αὐξηνθῶσιν ἅπασαι αἱ ἡμερομηνίαι κατὰ 10 ἡμέρας. Ὁ Πάπας ἐθέσπισεν ὅπως ἡ 5 Ὀκτωβρίου 1582, ἐποχὴ τῆς κοινοποιήσεως τοῦ ἀρχιερατικοῦ διατάγματος, ὀνομασθῇ 15 Ὀκτωβρίου· νὰ ἐξακολουθήσωσι δὲ οὕτως αἱ ἡμερομηνίαι μέχρι τέλους τοῦ 1582 ἔτους, ὅπερ ἑπομένως ἦτο κατὰ 10 ἡμέρας ἔλαττον τῶν ἄλλων κοινῶν ἐτῶν.

Ἀκολούθως, πρὸς διόρθωσιν τοῦ σφάλματος τῆς Ἰουλιανῆς παρεμβολῆς, ὁ αὐτὸς Πάπας διέταξε τὴν παράλειψιν, οὐχὶ ἑνὸς ἐμβολίμου ἀνὰ 128 ἔτη, ὡς ἀκριβῶς ἀπαιτεῖται, ἢ 3 ἐμβολίμων ἀνὰ 384 ἔτη, ἀλλὰ 3 ἐμβολίμων ἐν διαστήματι 400 ἐτῶν· ἤτοι ἐπὶ 4 ἐτῶν ἐπαιωνίων· Ἡ διάταξις αὕτη σκοπὸν ἔσχε νὰ θέσῃ ἐν ἁρμονίᾳ τὸν νέον τρόπον παρεμβολῆς μετὰ τοῦ ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου παραδεχθέντος καὶ διατηρηθέντος· ἤρκει, τῷ ὄντι, νὰ ἀποφασισθῇ, ὅτι τὰ ἐπαιώνια ἔτη νὰ ὦσι τοῦ λοιποῦ κοινὰ καὶ οὐχὶ ἐμβόλιμα ὡς ἐν τῷ Ἰουλιανῷ ἡμερολογίῳ, πλὴν ἐκείνων ὧν ὁ ἀριθμός, παραλειπομένων τῶν δύο τελευταίων μηδενικῶν, διαιρεῖται διὰ 4. Οὕτω τὸ 1600 ἔτος ἦτον ἐμβόλιμον, ὡς ἐν τῇ παλαιᾷ χρονολογίᾳ, ἀλλὰ 1700 καὶ 1800 ἦσαν ἔτη κοινά, ἐνῷ οἱ ὀρθόδοξοι Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥῶσσοι, παρ' οἷς διατηρεῖται εἰσέτι ἡ παλαιὰ χρονολογία, ἔσχον αὐτὰ ἐμβόλιμα. Ἐντεῦθεν προκύπτει ἡ διαφορὰ τῶν δύο χρονολογιῶν Ἰουλιανῆς καὶ Γρηγοριανῆς, συνισταμένη ἤδη εἰς 12 ἡμέρας. Ἔσεται 13 ἡμέρας τὸ 1900 καὶ τοσαύτη εἰσέτι τὸ 2000· διότι τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔτος, ὡς διαιρετὸν διὰ 400, εὑρίσκεται ἐμβόλιμον ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ἡμερολογίοις.

Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥῶσσοι, εἰς τὰς μετὰ τῶν λοιπῶν εὐρωπαίων σχέσεις αὐτῶν, γράφουσι τὰς ἡμερομηνίας διττῶς· π. χ. 16 (28) Ἰουλίου 1856, εἶναι ἡ 16 Ἰουλίου μηνολογία Ἰουλιανή, καὶ ἡ 28 τοῦ αὐτοῦ, μηνολογία Γρηγοριανή· ἤτοι ἡ μὲν παλαιά, ἡ δὲ νέα.

Ἰδοὺ ὁ γενικὸς τύπος τῆς διαφωνίας ταύτης. Ἵνα τρέψωμεν Ἰουλιανὴν χρονολογίαν εἰς Γρηγοριανήν, προσθετέον αὐτῇ

$$10+(E-16)-\frac{1}{4}(E-16),$$

E ὄντος τοῦ τὸν αἰῶνα δεικνύοντος μέρους τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ ἔτους. Τῷ ὄντι, αἱ 10 ἡμέραι τῆς ὑπὸ τοῦ Πάπα διαταχθείσης διορθώσεως, κατὰ τὸ 1582, αὐξάνουσιν ἀνὰ 3 ἡμέρας κατὰ πᾶσαν περίοδον 4 αἰώνων, ἀπὸ τοῦ 1600· ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπὸ τοῦ 1600 παρελθόντων αἰώνων εἶναι (E—16), οὗτινος ληπτέον τὰ 3/4 · ἀλλὰ 3/4 (E—16) = (E—16) — 1/4 (E—16). Ὁ τελευταῖος οὗτος ὅρος εἶναι μηδὲν μέχρι τοῦ 2000 ἔτους· διότι ἐν τῇ διαιρέσει

(*) Δὲν νομίζομεν περιττὸν νὰ θέσωμεν ἐνταῦθα ὑπ' ὄψιν τῶν ἀναγνωστῶν τὴν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἰδέαν αὐτολεξεί, τοῦ ἀοιδίμου Μπαλάνου Ἱερέως, χρηματίσαντος διδασκάλου ἐν Ἰωαννίνοις περὶ τὸ τέλος τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος (ὅρα τὴν περὶ ἡμερολογίου πραγματείαν του Αὐτοῦ, ἐκδοθεῖσαν ἐν ἔτει 1798.)

«Ὅτι ὁ τῆς Ἰσημερίας ἀναποδισμὸς τοῖς τε πάλαι καὶ νῦν Ἀνατολικοῖς οὐκ ἠγνόηται, ἔξεστιν ἰδεῖν παρὰ Ματθαίῳ τῷ Βλασ. ἐν τῷ περὶ τοῦ Πάσχα φιλοπονήματι, κἀν τῷ Γρηγορᾷ καὶ ἄλλοις, ἐξ ὧν καὶ οἱ Δυτικοὶ τὰς ἀφορμὰς εἰληφότες φαίνονται· ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις καὶ ὑπ' αὐτῆς μαρτυρεῖται τῆς αἰσθήσεως· ἀλλ' οὐδεὶς οἶμαι τῶν νοῦν ἐχόντων ἀλόγως ἂν αὐτοὺς αἰτιάσαιτο, ὡς παρορῶντας τοῦτον καὶ μὴ ἀνακρίνοντας, καὶ ταῦτα οὐ μικρὸν πρὸς εὕρεσιν τῆς τοῦ ἁγίου Πάσχα ἑορτῆς συμβαλλόμενον· μέγα γὰρ αὐτοῖς τοσοῦτον χρόνον ὑπὸ τὸν τῆς δουλείας τελοῦσι ζυγὸν καὶ τοῦ τῆς Ἰσημερίας ἐνίους ἐπαΐειν ὀνόματος, πολλοῦγε καὶ δεῖ ὑψηλοτέρων ἅπτεσθαι ζητημάτων, πολλὴν μὲν οἴκοθεν ἐχόντων τὴν δυσχέρειαν, ἀστρονομικῆς δὲ ἐχομένων θεωρίας, καὶ μαθηματικῆς ἀποδείξεως· ἢ συνόδους συγκροτεῖν, καὶ συνοδικῶς ἀνακρίνειν τὰ συνοδικῶς ἀνακριθησόμενα· ὅσοι δὲ τούτων ἀμαθῶς διϊσχυρίζονται, ὅτι ἀμετάπτωτος ἡ Ἰσημερία ἀπὸ τῆς κά. Μαρτίου, καὶ ὁ ἐπὶ ταύτης στηριγμὸς δόγμα συνοδικόν, καὶ πατρικὸν ἀπαράβατον παραιτητέοι, ὡς οὐδὲν ὑγιὲς λέγοντες· οὐ γὰρ ἀστρονομικῶν ἕνεκεν ζητημάτων οἱ θεσπέσιοι ἐκεῖνοι Πατέρες ἐν Νικαίᾳ συνήχθησαν· ἀλλὰ κατὰ τοῦ ἀδικίαν εἰς ὕψος λαλήσαντος, καὶ κατὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ποίμνης λυττήσαντος εὐσεβοφρόνως συνέδραμον.»

«Καὶ δὴ τὰ περὶ τοῦ Θείου λόγου λίαν εὐσεβῶς δογματίσαντες, ἵνα καὶ τὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀναφυεῖσαν διαφωνίαν πρόρριζον ἐκτέμωσι, καὶ συμφωνίαν κἀν τούτῳ τῷ τῆς Ἐκκλησίας πληρώματι βραβεύσωσι, τῇ μετὰ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην τοῦ πρώτου μηνὸς κυριακῇ τὴν πάνσεπτον ταύτην ἐθέσπισαν τελεῖσθαι ἑορτήν, ἀποστολικαῖς ἑπόμενοι παραδόσεσι, καὶ ταῖς μωσαϊκαῖς περὶ τοῦ ά. μηνὸς στοιχοῦντες διαταγαῖς· κατὰ δὲ Μωσῆν, καὶ τοὺς τὰ ἐκείνου συνιέντας καλῶς, πρῶτος μὴν ἐστίν, οὗ ἡ ιδ'. τῇ Ἰσημερινῇ συμπίπτει ἡμέρᾳ, ἢ ταύτῃ ἕπεται, ἥτις ποτ' ἂν ᾖ, οὐχὶ δ' ὡρισμένως ἡ 21 τοῦ Μαρτίου μηνός· καὶ ὑπ' οὐδενὸς τῶν Θείων πατέρων Ἰσημερινὴ αὕτη ἡ ἡμέρα ἀπαραβάτως διώρισται, ἀλλ' εἴληπται τότε τοιαύτη, ὡς ἐν τοῖς τότε χρόνοις ἐν αὐτῇ τοῦ Ἡλίου τὸ ἐαρινὸν σημεῖον διϊππεύοντος.»

τοῦ Ε —16 διὰ 4, ὁλόκληραι μόνον μονάδες λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν.

ΣΦΑΛΜΑ ΤΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΑΝΗΣ ΠΑΡΕΜΒΟΛΗΣ.— Εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι τὸ τροπικὸν ἔτος συγκροτεῖται ἐκ 365ἡμ., 24222. Ἡ σύστασις ἑνὸς ἐμβολίμου ἔτους ἀνὰ πᾶσαν περίοδον 4 ἐτῶν ἀποτελεῖ τὸ σύνολον τῶν 4 ἐτῶν ἴσον 4×365+1ἡμ., ἐνῷ πραγματικῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἡμερῶν οὗτος εἶναι

$$4\times365+0,96888.^{\text{ἡμ.}}$$

Ἡ ἀφαίρεσις τριῶν ἐμβολίμων ἀφ' ἑκάστης περιόδου 400 ἐτῶν, κάμνει ὥστε τὰ 400 ἔτη νὰ ἔχωσιν ἡμέρας 100(4×365+1)—3, ἐνῷ ἔχουσι μόνον 400×365ἡμ., 24222. Τὸ σφάλμα εἶναι ἡ διαφορὰ τῶν δύω τούτων ἀριθμῶν, ἢ 400 ἔτη γρηγοριανὰ —400 ἔτη τροπικὰ=400×365ἡμ.,+97—(400×365ἡμ.,+96ἡμ.,888)=0ἡμ.,112 εἰς 400 ἔτη· ἑπομένως 1ἡμ.,12 εἰς 4000 ἔτη. Ἄρα, πρὸς διόρθωσιν αὐτοῦ, πρέπει νὰ παραλείπηται ἓν ἔτος ἐμβόλιμον καθ' ἑκάστην περίοδον 4000 ἐτῶν. Εἰ καὶ τὴν σήμερον προβλέπομεν ποῤῥωτέρω ἢ πρότερον, περιττὸν ὅμως νὰ κανονισθῶσι τὰ πράγματα δι' ἐποχὰς τοσοῦτον μεμακρυσμένας· διότι καὶ τὸ μῆκος αὐτὸ τοῦ τροπικοῦ ἔτους, βάσεως ὄντος ὅλων τῶν λογισμῶν τούτων, δὲν εἶναι αὐστηρῶς μόνιμον. Αἱ βραδεῖαι αὐτοῦ μεταβολαί, περὶ ὧν ἐνταῦθα εἶναι ἐκτὸς τοῦ προκειμένου νὰ ὁμιλήσωμεν, ὅσον καὶ ἂν ὦσιν ἐλάχισται, δὲν ἐπιτρέπουσι τὸ νὰ στηριχθῇ ἐπὶ βάσεων ἀμετατρέπτων ἡμερολόγιον συμφωνοῦν διηνεκῶς μετὰ τοῦ Ἡλίου. Μετά τινων χιλιάδων ἐτῶν συμφωνίαν, διαφωνίαι 1 ἢ 2 ἡμερῶν κατασταθήσονται ἐπὶ τέλους ἐπαισθηταί· τοσαῦται δὲ διαφωνίαι ὑπεκφεύγουσι πάντα κανόνα ἁπλοῦν παρεμβολῆς. Μετὰ παρέλευσιν πολλῶν χιλιάδων ἐτῶν ἀναμφιβόλως τὸ ἡμερολόγιον ἀναθεωρηθήσεται.

ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΕΤΟΥΣ.—Ἡ ἀρχὴ ἀφ' ἧς μετρᾶται τὸ πολιτικὸν ἔτος εἶναι ὅλως κατ' ἀρέσκειαν. Φυσικωτέρα ἀρχὴ τοῦ ἔτους ἴσως εἶναι ἡ ἐπέτειος ἡμέρα τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως, καθὸ ληφθείσης ἤδη ὡς *ἐποχῆς* τῆς αὐτῆς Γεννήσεως. Τὸ ἔτος ποτὲ μὲν ἤρχιζε τὴν 1ην Μαρτίου, ποτὲ δὲ τὴν 25 Δεκεμβρίου, ἄλλοτε τὴν 1ην Ἰαννουαρίου. Κατὰ τὸν XVIον αἰῶνα, διὰ Βασιλικοῦ διατάγματος ἐν Γαλλίᾳ ἔπαυσεν ἡ τοιαύτη ἀταξία προσδιορισθείσης τῆς 1ης Ἰαννουαρίου ὡς ἀρχῆς τοῦ πολιτικοῦ ἔτους. Τὸν κανόνα τοῦτον ἀκολουθοῦσιν ἤδη γενικῶς ἐν τῇ Εὐρώπῃ.

Πρὸς διατήρησιν δὲ τῆς συμφωνίας τοῦ ἔτους μετὰ τῶν κινήσεων τοῦ Ἡλίου, ἀρκεῖ νὰ γνωρίζωμεν ὅτι κατὰ τὸ 325 ἡ ἐαρινὴ ἰσημερία συνέβη τὴν 21 Μαρτίου, καὶ ὅτι, μετὰ τὴν γρηγοριανὴν μεταῤῥύθμισιν, ἡ ἰσημερία αὕτη πίπτει ἀείποτε μεταξὺ τῆς 19 καὶ τῆς 21 τοῦ αὐτοῦ μηνός. Τὸ πολιτικὸν ἔτος διαιρεῖται εἰς 12 μῆνας ἐκ 30 ἢ ἐκ 31 ἡμερῶν, πλὴν τοῦ Φεβρουαρίου περιέχοντος 28 ἡμέρας κατὰ τὰ κοινὰ ἔτη καὶ 29 κατὰ τὰ ἐμβόλιμα.

Τὸ νέον ἢ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον κατ' ἀρχάς, μὲν ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν διαμαρτυρομένων Γερμανῶν καὶ Ἄγγλων· ἀλλ' ἐπὶ τέλους, κατὰ τὸ 1700 τὸ παρεδέχθησαν οἱ Γερμανοὶ κατὰ προτροπὴν τοῦ διασήμου Γεωμέτρου Λεϊβνιτίου, τὸ δὲ 1752 τὴν 3 (14) Σεπτεμβρίου οἱ Ἄγγλοι. Οἱ Γάλλοι τὴν 10 (20) Δεκεμβρίου 1582. Τινὲς δὲ πόλεις ὑπεχρεώθησαν διὰ τῶν ὅπλων εἰς τὴν παραδοχὴν αὐτοῦ. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥῶσσοι διατηροῦσιν εἰσέτι τὴν Ἰουλιανὴν χρονολογίαν μετὰ τῶν θεσπισθέντων κανόνων ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ Ἁγίας Συνόδου κατὰ τὸ 325 ἔτος.

Αἱ πολιτικαὶ ἡμέραι ἄρχονται καὶ λήγουσι κατὰ τὸ μεσονύκτιον· εἶναι δὲ αὗται αἱ *ἡλιακαὶ μέσαι ἡμέραι*. Ἀλλ' οἱ Ἀστρονόμοι, ὡς οἱ ἀρχαῖοι Ἄραβες συνείθιζον, λογίζουσι τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῆς ἡμέρας κατὰ τὴν μεσημβρίαν ἀριθμοῦντες 24 ὥρας κατὰ συνέχειαν· π. χ. λέγουσι τὴν 14 Ἀπριλίου, 20 ὥρας, ἀντὶ νὰ εἴπωσι τὴν 15 Ἀπριλίου 8 ὥρας π. μ. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἔθνη ἅτινα ἀρχίζουσι τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ἀνατολὴν ἢ κατὰ τὴν δύσιν τοῦ Ἡλίου, ὡς οἱ Ἑβραῖοι, κ. τ. λ.

Η ΕΒΔΟΜΑΣ.— Εἶναι διάστημα χρονικὸν ἐξ 7 ἡμερῶν συγκείμενον, καὶ ἀποτελοῦν ἕτερον εἶδος διαιρέσεως τοῦ χρόνου οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσαν πρὸς τὰ προηγούμενα· εἶναι κύκλος ἴδιος, περίοδος πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διορισθεῖσα εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ὡς διαλαμβάνει ἡ Βίβλος Γενέσεως. Ἡ ἑβδομὰς διατρέχει ἄνευ διακοπῆς τὸ ἡμερολόγιον, ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῶν ἐτῶν, τῶν μηνῶν, τῶν παρεμβολῶν καὶ τῶν ἀναμορφώσεων. Οὐδέποτε ἡ τάξις τῶν ἡμερῶν διακόπτεται ἐν ταῖς ἑβδομάσι. Ἐὰν σὺν τῇ ὀνομασίᾳ τῆς ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος, προσετίθετο καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τοῦ πρώτου ἔτους τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς παρελθουσῶν ἑβδομάδων, τὸ τοιοῦτον ἤθελεν εἶσθαι δεύτερός τις τρόπος χρονολογίας, ὅλως ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ κοινοῦ ἡμερολογίου, ὃ προβαίνει κατ' ἀριθμοὺς ἐτῶν καὶ ἡμερομηνιῶν. Π. χ. ἡ πέμπτη τῆς 96529ης ἑβδομάδος συστοιχεῖ τῇ 2 Ἰαννουαρίου 1851. Πρὸς τοῦτο ἀναμνηστέον, ὅτι ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς ἦτο σάββατον. Ἡ σύγκρισις τῶν δύο τούτων διαφόρων χρονολογικῶν ἰσολογισμῶν συνιστᾶται βοηθείᾳ τῆς ἐντέχνου χρήσεως τῶν κυριακῶν γραμμάτων, περὶ ὧν μετ' οὐ πολὺ ποιήσομεν λόγον.

Ἄλλως, δυνάμεθα, κατ' ἀκρίβειαν, νὰ ἐργασθῶμεν καὶ ὡς ἑξῆς, ἄνευ τῆς συνδρομῆς τῶν κυριακῶν γραμμάτων. Ἀπὸ τῆς 1 Ἰαννουαρίου τοῦ ἔτους 1 μέχρι τῆς 2 Ἰαννουαρίου 1851, παρῆλθον 1850 ἔτη καὶ 1 ἡμέρα, ἢ 1850×365 ¼ ἡμ=675713ἡμ ἀφ' ὧν ἀφαιρετέον τὰς 12 μονάδας τῆς γρηγοριανῆς ἐπιδιορθώσεως. Τὸ κατάλοιπον εἶναι 675701 ἡμ. =96528 ἑβδομάδες πλέον 5 ἡμέραι. Ἡ πρώτη Ἰαννουαρίου τοῦ πρώτου ἔτους ἦτο σάββατον· τῇ προσθέσει δὲ ἀριθμοῦ ἀκεραίου ἑβδομάδων καταντῶμεν πάλιν εἰς σάββατον, καὶ τῇ προσθέσει αὖθις 5 ἡμερῶν, καταντῶμεν εἰς πέμπτην.

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΑ ΣΕΛΗΝΙΑΚΑ.—Αἱ φάσεις τῆς Σελήνης εἰσὶν ἀξιόλογα συνθήματα ὁρατὰ ἐφ' ἅπασαν τὴν ὑδρόγειον σφαῖραν· αὗται παριστῶσι διαίρεσιν ἁπλὴν καὶ εὔκολον τοῦ χρόνου, ἣν ἐξαιρέτως μετεχειρίσθησαν καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ κοινωνία ἤρχισε νὰ συσσωματοῦται εἰς φυλὰς νομαδικάς. Ἡ ἀκριβεστέρα φάσις εἶναι ἡ νουμηνία, ἢ ἡ πρωτίστη ἐμφάνισις τοῦ ἡμισελήνου μετὰ τὴν τοῦ Ἡλίου δύσιν· ταύτην δὲ μάλιστα παρεδέχθησαν γενικῶς ἅπαντες σχεδὸν οἱ ἀρχαῖοι ὡς ἐποχὴν τῶν δημοσίων συναθροίσεων, τῶν θυσιῶν καὶ τῶν ἀγώνων. Ἀλλὰ καὶ τὴν σήμερον ἡ νέα Σελήνη χρησιμεύει ὡς σύνθημα ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Οἱ Μωαμεθανοὶ παραφυλάττουσιν αὐτὴν ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῶν μιναρέδων ὅπως ὁρίσωσι τὴν στιγμὴν τῆς ἐνάρξεως τοῦ νηστισίμου μηνὸς ἢ τοῦ τῶν δημοσίων πανηγύρεων. Τοιοῦτον εἶναι τὸ φυσικὸν ἡμερολόγιον, Almanach ἰδίως παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις καλούμενον (ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ al καὶ τῆς ῥίζης man δηλούσης *Σελήνην* εἰς ἁπάσας τὰς ἀσιατικὰς γλώσσας καὶ τὰς Ἰνδογερμανικάς). Βραδύτερον, τὸν νομαδικὸν βίον τῶν ποιμένων διεδέχθη ὁ ἑδραῖος τῶν γεωπόνων. Τότε κατέστη ἐπαισθητὴ ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν αἱ τοῦ Ἡλίου κινήσεις· διότι αὗται κανονίζουσι τὴν περίοδον τῶν ὡρῶν τοῦ ἔτους καὶ τὴν ἀλληλουχίαν τῶν ἀγροτικῶν ἔργων. Ἀλλ' ἡ ἀνάγκη αὕτη ὀλιγώτερον ἦτο κατεπείγουσα εἰς τὰ θερμὰ κλίματα, ὅπου ἡ τῶν ὡρῶν τοῦ ἔτους διαφορὰ εἶναι ἧττον ἐπαισθητή. Ἡ Ἀνατολή, πλὴν τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς γεωργικῆς Κίνης, διετήρησε τὸ ἡμερολόγιον αὐτῆς ἀποκλειστικῶς σεληνιακόν. Παρὰ τοῖς Ἕλλησι διετηρήθη πολὺν χρόνον, εἰ καὶ ἐπροσπάθουν νὰ σχετίσωσιν αὐτὸ πρὸς τὸν Ἥλιον. Ἡ διανομὴ αὐτῶν εἰς ἀνεξαρτήτους λαούς, στερουμένους τακτικῶν συγκοινωνιῶν, ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ προστρέξωσιν εἰς ἓν φαινόμενον οὐράνιον δι' οὗ πᾶς ἠδύνατο λαμβάνειν γνῶσιν τῶν γενικῶν συναθροίσεων καὶ ἑορτῶν. Οἱ Ἑβραῖοι, ἅμα τῇ ἀποκαταστάσει αὐτῶν, κατώρθωσαν νὰ συνδυάσωσι τὸ ἔτος καὶ τὸν σεληνιακὸν μῆνα ἐν τῷ αὐτῷ ἡμερολογίῳ, ἄλλως πολυπλοκωτάτῳ. Ἀλλ' οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Ῥωμαῖοι, εἶτα ἅπαντες οἱ νεώτεροι λαοὶ τῆς Δύσεως παρήτησαν τὴν Σελήνην κανονίζοντες ἀποκλειστικῶς τὴν πολιτικὴν τοῦ χρόνου διαίρεσιν ἐπὶ τῆς τοῦ Ἡλίου ὁδεύσεως. Τὸ ἡμέτερον ἡμερολόγιον παρουσιάζει ὅμως εἰσέτι ἴχνη τινὰ τοῦ πρώτου ὡς πρὸς τὴν διανομὴν τοῦ ἔτους εἰς μῆνας. Εἰς τὴν Ῥώμην τὸ ὑπὸ τοῦ Νουμᾶ συστηθὲν ἔτος καὶ κανονισθὲν ἐπὶ τῆς κινήσεως τῆς Σελήνης, περιεῖχε 355 ἡμέρας· διῃρεῖτο εἰς 12 μῆνας ἀνίσων διαρκειῶν, ὧν τὰ ὀνόματα ἦσαν τὰ αὐτὰ ὡς καὶ παρ' ἡμῖν τὴν σήμερον, πλὴν τοῦ Ἰουλίου καὶ τοῦ Αὐγούστου, οἵτινες ὠνομάσθησαν οὕτως ὕστερον, πρὸς τιμὴν τῶν ἀνδρῶν ὧν τὰ ὀνόματα φέρουσι.

Τὸ ἀρχαῖον σεληνιακὸν ἡμερολόγιον, ὁποῖον καὶ μέχρι τῆς σήμερον μεταχειρίζονται οἱ Ὀθωμανοὶ καὶ οἱ Ἄραβες, εἶναι ἁπλούστατον. Τὸ ἔτος οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὰς τοῦ Ἡλίου κινήσεις· εἶναι ἁπλῆ τις συλλογὴ 12 μηνῶν σεληνιακῶν συνισταμένων ἐναλλὰξ ἐκ 30 ἡμερῶν καὶ ἐξ 29 ἡμερῶν, ὅπως ἐπιλογίζηται τὸ κλάσμα ἡμέρας ἐν τῇ τιμῇ τῆς συνοδικῆς περιόδου τῆς Σελήνης. Λοιπόν, τὸ σεληνιακὸν τοῦτο ἔτος περιέχει $12 \times 29^{\text{ημ.}},5 = 354$ ἡμέρας μόνον· ὥστε, ἡμερομηνία τις ἀραβικὴ ἢ τουρκική, δηλοῦσα μὲν κάλλιστα τὴν ἡλικίαν ἢ τὴν φάσιν τῆς Σελήνης, οὐδόλως δύναται δηλῶσαι τὰς ὥρας τοῦ ἔτους. Ἡ Αἰγείρα (ἀραβιστὶ χεδρά) αὐτῶν εἶναι τὴν 16 Ἰουλίου τοῦ 622 ἔτους μ. Χρ. Ἤδη τρέχουσι τὸ $1273^{\text{ον}}$ ἔτος (1857). Τὸ περὶ οὗ λόγος ἡμερολόγιον ὑποθέτει ὅτι ἡ συνοδικὴ τῆς Σελήνης περίοδος συνίσταται ἐξ $29^{\text{ημ.}},5$ ἀκριβῶς, ἐνῷ πραγματικῶς εἶναι $29^{\text{ημ.}},530589$ ($29^{\text{ημ.}}$ $12^{\text{ωρ.}}$ 44' 2", 9). Τὸ σφάλμα, μετὰ παρέλευσιν τινῶν ἐτῶν εὐκόλως λογίζεται. Οἱ Ὀθωμανοὶ διορθοῦσιν αὐτό, ἀπὸ τοῦ 1171 (1757 μ. Χρ.) ἔτους τῆς χρονολογίας αὐτῶν ἀρχίσαντες, παρεμβάλλοντες ἡμέρας εἴς τινα ἔτη κατὰ περιόδους 30 ἐτῶν. Τὰ ἔτη ταῦτα ἔχουσι 355 ἡμέρας ἀντὶ 354. Οὕτως, αἱ ἡμερομηνίαι αὐτῶν διατηροῦνται σύμφωνοι πρὸς τὰς φάσεις τῆς Σελήνης. 100 τοιαῦτα ἔτη ἰσοδυναμοῦσιν ὡς ἔγγιστα πρὸς 97 ἐκ τῶν ἡμετέρων. Ὁ ἤδη πίπτων ἐν θέρει μὴν ἔσεται ἐν χειμῶνι μετὰ παρέλευσιν 17 ἐτῶν.

ΣΕΛΗΝΗΣ ΚΥΚΛΟΣ.—Ἐρευνήσωμεν ἤδη μέχρι τίνος βαθμοῦ δυνατὸν εἶναι σχετίσαι τὰς ὥρας τοῦ ἔτους πρὸς τοὺς μῆνας, τὴν πορείαν τοῦ Ἡλίου πρὸς τὴν τῆς Σελήνης.

Τὸ μῆκος τοῦ τροπικοῦ ἔτους εἶναι $365^{\text{ημ.}},242217$· τὸ δὲ τοῦ συνοδικοῦ μηνὸς εἶναι $29^{\text{ημ.}},530589$. Ὁ λόγος αὐτῶν δὲν εἶναι ἁπλοῦς· δὲν εἶναι ἀριθμὸς ἀκέραιος· 1 ἔτος ἰσοδυναμεῖ 12,368265 σεληνιακοὺς μῆνας. Ἄρα πρὸς σύστασιν τῆς ζητουμένης συμφωνίας, ἀπῃτεῖτο νὰ προστρέξωσιν εἴς τινα παρεμβολήν. Τοῦτο ἔπραξαν οἱ Ἑβραῖοι, ἐν τῷ ἡμερολογίῳ τῶν ὁποίων ἀπαντῶνται ἔτη ἐκ 353, 354, 355, 383, 384, 385 ἡμερῶν συνιστάμενα. Ἡ παράδοξος πολυπλοκὴ τῆς παρεμβολῆς αὐτῶν προέρχεται ἐκ τῶν πολυαρίθμων ὅρων οὓς ἐπιβάλλονται· π. χ. οὐδέποτε τὸ ἔτος αὐτῶν ἄρχεται ἀπὸ κυριακῆς, ἢ τετάρτης, ἢ παρασκευῆς. Οἱ Ἕλληνες ἠκολούθησαν ἁπλούστερον τρόπον. Ἡ περίοδος τῆς παρεμβολῆς αὐτῶν εἶναι 19 ἔτη. Ἰδοὺ πῶς εὑρίσκεται αὕτη. Σχηματίζομεν τὰ διαδοχικὰ πολλαπλάσια ἀμφοτέρων τῶν μελῶν τῆς ἐξισώσεως.

1 (ἔτος) = 12, 368265 (συνοδικοὶ μῆνες),

ἀρχόμενοι ἐκ τῶν ἁπλουστέρων μεχρισοῦ εὕρωμεν ἀριθμὸν ἐλαχίστην ἔχοντα διαφορὰν ἀκεραίου ἐν τῷ δευτέρῳ μέλει. Κατὰ τὸ $19^{\text{ον}}$ πολλαπλάσιον εὑρήσομεν

19 (ἔτη) = 234,997035 (συνοδικοὶ μῆνες)

ἤ, ὡς ἔγγιστα, 235 συνοδικοὺς μῆνας ἐν διαστήματι 19 ἐτῶν· ἐὰν θέσωμεν ἐν ἑκάστῳ κοινῷ ἔτει 12 συνοδ. μῆνας, μενοῦσιν 7 μετὰ παρέλευσιν 19 ἐτῶν, οὓς πρέπει νὰ παρεμβάλλωμεν καθιστῶντες 7 ἔτει ἐκ 13, ἀντὶ 12, σεληνιακῶν μηνῶν. Τὸ

σφάλμα μόλις συμποσοῦται εἰς 1 ἡμέραν μετὰ 2 αἰῶνας. Ἡ ἐκ 19 ἐτῶν τροπικῶν περίοδος αὕτη ἐπαναφέρει, ὡς σαφὲς, τὰς αὐτὰς φάσεις τῆς Σελήνης, πλὴν ἐλαχίστης τινὸς διαφορᾶς, εἰς τὰς αὐτὰς ἡμερομηνίας τοῦ ἔτους, ἀπαραλλάκτως ὡς ἡ ἐξ 28 ἐτῶν περίοδος, κύκλος Ἡλίου καλουμένη, ἐν τῷ Ἰουλιανῷ ἡμερολογίῳ, ἐπαναφέρει εἰς τὰς αὐτὰς ἡμερομηνίας τὰς ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος· μὲ τὴν διαφορὰν ὅμως ὅτι ὁ μὲν κύκλος τοῦ Ἡλίου εἶναι ἀκριβὴς ὡς βασιζόμενος ἐπὶ ἀριθμῶν ἀκεραίων· ὁ δὲ κύκλος τῆς Σελήνης δὲν εἶναι ἀκριβής· διότι 19 ἔτη δὲν συνιστῶσιν ἀκριβῶς 235 σεληνιακοὺς μῆνας.

Ὁ τῆς Σελήνης κύκλος εἰσήχθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τοῦ Μέτωνος, ὅστις τὸν κατέστησε γνωστὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὅτε ἐτελοῦντο οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες· ἐσυστήθη δὲ τὸ πρῶτον κατὰ τὸ 433 ἔτος Ἰουλιανὸν π. Χρ. τὴν 16 Ἰουλίου. Οἱ Ἀθηναῖοι εἰς ἄκρον εὐχαριστηθέντες, διότι διὰ τῆς τοιαύτης ἀξιολόγου ἀνακαλύψεως ἤθελον τέλος δυνηθῆ νὰ τακτοποιήσωσιν ὁποσοῦν τὸ ἡμερολόγιον αὐτῶν, ἐνέγραψαν γράμμασι χρυσοῖς ἄνωθεν τῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς τὸν κανόνα τῆς παρεμβολῆς ταύτης· ἐκ τούτου προῆλθεν ἡ ὀνομασία *χρυσοῦς ἀριθμὸς* διδομένη τῷ τῆς Σελήνης κύκλῳ, ἥτις καὶ διατηρεῖται μέχρι τῆς σήμερον.

Ἡ Ἐκκλησία παρεδέχθη τὸ ρωμαϊκὸν ἡμερολόγιον, βάσιν ἔχον ἀποκλειστικῶς τὰς κινήσεις τοῦ Ἡλίου· πλὴν, ὅπως μὴ διακόπῃ ἡ ἅλυσσις τῶν παραδόσεων, διετήρησε τὴν συνήθειαν τοῦ κανονίζειν τὰς κυριωτέρας ἑορτὰς ἐπὶ τῶν τῆς Σελήνης κινήσεων· ἑπομένως αἱ ἑορταὶ αὗται, μὴ δυνάμεναι συστοιχεῖν ταῖς αὐταῖς ἡμερομηνίαις, καλοῦνται *ἑορταὶ κινηταὶ*, καὶ κανονίζονται ἐπὶ τοῦ Πάσχα.

Ἡ ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐθέσπισε τὸ Πάσχα νὰ ἑορτάζηται τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν πανσέληνον τὴν ἀμέσως ἑπομένην τῇ ἐαρινῇ ἰσημερίᾳ, ἥτις τότε ἔπιπτε κατὰ τὴν 21 Μαρτίου. Ὁ Πάπας Γρηγόριος XIII διετήρησε τὴν μὲν διάταξιν ταύτην ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ διορθωθέντι ἡμερολογίῳ, ἐννόησε δὲ μόνον ὅτι ἡ κανονίζουσα τὰς κινητὰς ἑορτὰς Σελήνη δὲν ἔπρεπε νὰ ὁρίζηται μετὰ πλήρους ἀκριβείας, κατὰ τὰς ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις· (διότι τοιαύτη συνήθεια ἠδύνατο δοῦναι χώραν εἰς διαφωνίας ἐν τῷ χριστιανικῷ συλλόγῳ), ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει τινῶν κανόνων μονίμων, ἅπαξ διὰ παντὸς τεθέντων, τοιούτων ὥστε νὰ διατηρῆται συμφωνία ἐπαρκεστάτη μεταξὺ τῆς ἐκκλησιαστικῆς Σελήνης καὶ τῆς πραγματικῆς Σελήνης.

Δώσωμεν συνοπτικὴν ἰδέαν τῶν συνδυασμῶν ἐφ' ὧν οἱ κανόνες οὗτοι στηρίζονται.

Ὅταν ὁρισθῶσι, διὰ παρατηρήσεως ἢ διὰ λογισμοῦ, ἅπασαι αἱ τῆς Σελήνης φάσεις ἐν διαστήματι 19 ἐτῶν ἀλληλοδιαδόχων, δῆλον ὅτι αἱ φάσεις αὗται παραχθήσονται ἐκ νέου, κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν καὶ *κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμερομηνίας*, ἐν τῷ διαστήματι τῶν ἐφεξῆς 19 ἐτῶν (ὑποτιθεμένου τοῦ κύκλου περὶ οὗ λόγος ἀκριβοῦς). Περιττὸν μάλιστα ὁρίσαι *τὴν ἡλικίαν τῆς Σελήνης* δι' ἑκάστην ἡμερομηνίαν τῶν 19 πρώτων ἐτῶν· ἀρκεῖ τοῦτο νὰ γίνῃ διὰ μίαν μόνην ἡμερομηνίαν τοῦ ἀρχικοῦ ἔτους, καὶ, π. χ. νὰ ὁρισθῇ κατὰ ποίαν ἡμέραν τοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς ἦτο νέα Σελήνη. Τούτου γινομένου, ἀρκεῖ νὰ προστίθενται 30 ἡμ. τῇ ἡμερομηνίᾳ ταύτῃ ὅπως εὑρεθῇ ἡ ἑπομένη νέα Σελήνη· διότι ἡ διάρκεια τοῦ σεληνιακοῦ μηνὸς εἶναι 30 ἡμ. περίπου. Οὕτω κατ' ἐξακολούθησιν ὁρίζονται ἀλληλοδιαδόχως αἱ ἡμερομηνίαι τῶν νουμηνιῶν καθ' ὅλον τὸ ἔτος.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐμμέσους φάσεις τῆς Σελήνης, αὗται εὑρεθήσονται τεταγμέναι ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ μεταξὺ τῶν ἡμερομηνιῶν τῶν νουμηνιῶν. Ἀληθῶς, ὁ σεληνικὸς μὴν περιέχει 29, ἡμ. 5 περίπου, καὶ οὐχὶ 30 ἡμέρας· ἀλλ' ἐπειδὴ, κατὰ κανόνα, ἀποφεύγομεν τὰ κλάσματα εἰς τοὺς ὑπολογισμοὺς τούτους, τὸ σφάλμα διορθοῦται λαμβανομένων ἐναλλὰξ 29 ἢ 30 ἡμ. διὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μηνός.

Πρὸς συντομίαν τῶν λογισμῶν τούτων χρησιμεύει ἡ μέθοδος *τῶν ἐπακτῶν* χορηγοῦσα τὰ μέσα τοῦ ἐπιλύειν τὰ ἑξῆς τρία προβλήματα.

1) *Δοθείσης ἡμερομηνίας πολιτικῆς, εὑρεῖν τῇ αὐτῇ συστοιχοῦσαν ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος καὶ τὴν ἡλικίαν τῆς Σελήνης.*

2) *Εὑρεῖν τὴν τῆς Σελήνης ἡλικίαν κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ τυχόντος ἔτους·* ταύτην δὲ ὀνομάζουσιν *ἐπακτὴν* τοῦ ἔτους τούτου. Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἐπιλύεται διὰ τοῦ κύκλου τῶν 19 ἐτῶν.

3) *Δοθείσης τῆς ἐπακτῆς ἔτους ὡρισμένου, προσδιορίσαι τὴν ἡλικίαν τῆς Σελήνης καθ' οἱανδήποτε ἡμέραν τοῦ αὐτοῦ ἔτους.*

Εἴδομεν ἤδη πῶς ἐπιλύεται τὸ 3ον τοῦτο πρόβλημα διὰ τῆς διαδοχικῆς προσθέσεως τῆς περιόδου τῶν 29 ἡμ. 1/2. Ἀλλὰ πρὸς εὐκολωτέραν ἐπίλυσιν ἁπάντων τῶν τοιούτου εἴδους προβλημάτων, χρησιμεύουσιν ἐντέχνως οἱ κύκλοι τοῦ τε Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης, τὰ κυριακὰ γράμματα, αἱ ἐπακταὶ, καὶ τὸ παντοτεινὸν ἡμερολόγιον. Περὶ ὅλων τούτων πραγματευσόμεθα ἐν τοῖς ἑξῆς.

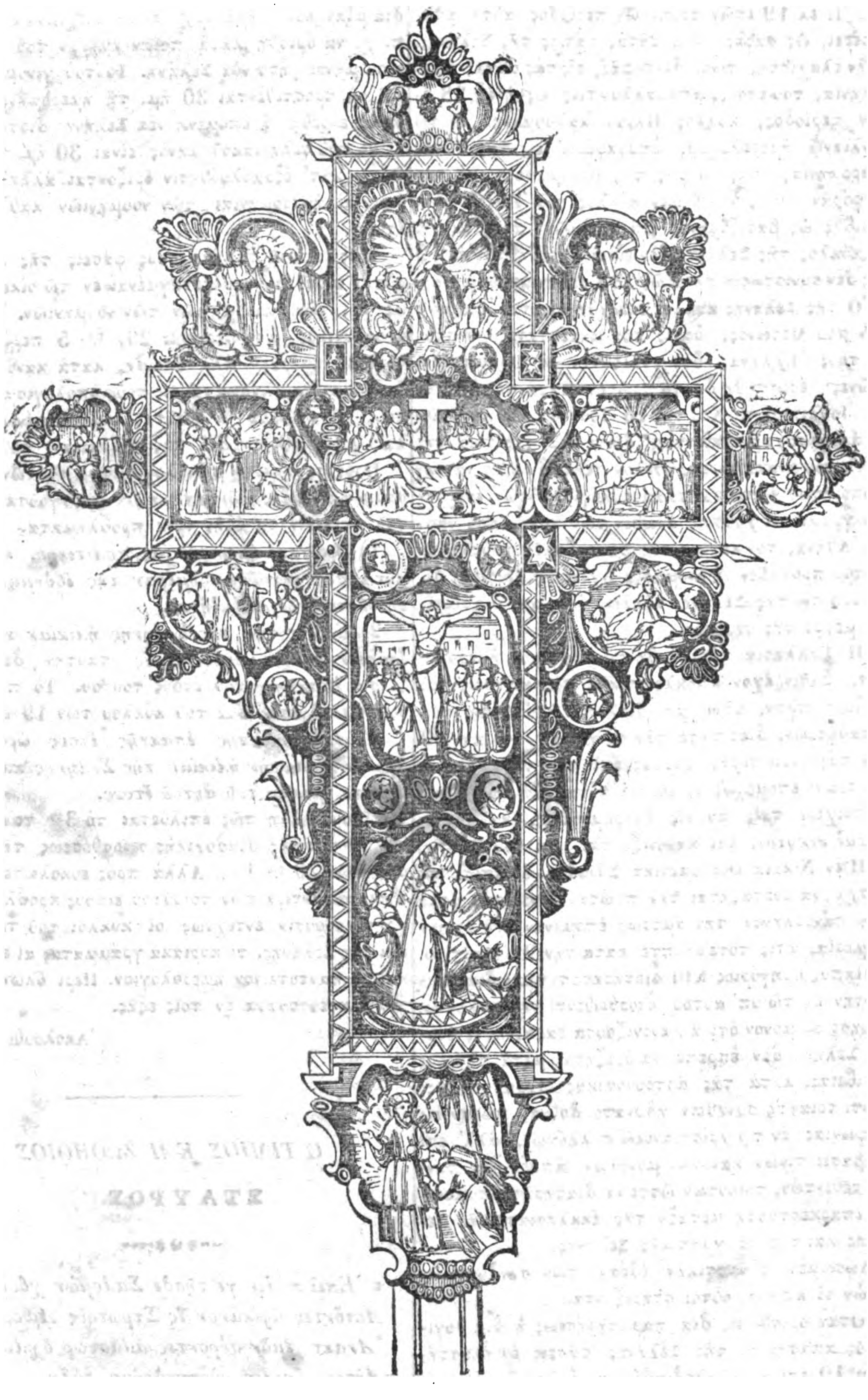
(Ἀκολουθεῖ.)

Ο ΤΙΜΙΟΣ ΚΑΙ ΖΩΟΠΟΙΟΣ

ΣΤΑΥΡΟΣ.(*)

« *Ἐπεὶ πόλιν γε τῆσδε Σαλομὼν χθονὸς*
Λιπόντες ἀφίκανον ἐς Στρωτοὺς Λίθους,
Ἄνακτ' ἐμὸν σύροντες ἀλάστωρ ὄχλος,
Αὐτίχ' ὅμιλος οὐρανοδρόμῳ ξύλῳ

(*) Ἡ ἐν τῇ ἑπομένῃ σελίδι εἰκὼν τοῦ Σταυροῦ εἶναι ἐκτύπωμα τοῦ τεχνουργηθέντος ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Κ. Ἀγαθαγγέλου, διδασκάλου τῆς ξυλογραφίας ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ, καὶ βραβευθέντος ἐν τῇ Παγκοσμίῳ ἐκθέσει τῆς Ἀγγλίας, ὡς εἴπομεν ἄλλοτε.

Ἀνῆγον, ἦγον, ἦγον εἰς ἄκρον τέλος·
Ὀρθὸς δ' ἐς ὀρθὸν αἰθέρ' ἐστηρίζετο.
Ἐς κλῶνα δ' ἐγκάρσιον ἄλλον εὐθέως
Ἔτεινον, ἐξέτεινον, ἥλωσαν χέρας,

Πόδας δὲ καθήλωσαν ἐν πηκτῷ ξύλῳ.
Ὡς δ' ἔσχον οὕτως Δεσπότην ἠρτημένον,
Ἄλλοι μὲν αὐτὸν χαλάμῳ κραταιβόλῳ
Ἔβαλλον, ἀντίπυργον εἰσβάντες πέτραν·

Ἄλλοι δ' ὑσώπῳ σπόγγον ὄξους ἔμπλεον
Χολῇ κεκραμένου δ' ἀνῆγον ἐς στόμα.
Οἱ δ' ὠσὶν ἠχὴν οὐ σαφῶς δεδεγμένοι,
Οὔτ' εἶδον οἷ' ἔρεξε θαύματ' ἐν βροτοῖς,
Ἄλλως διῆγαν καὶ διήνεγκαν κάρας,
Καὶ στέρν' ἔτυπτον ἀμαθῶς ἀγνωσίᾳ.
Ἐγὼ δὲ πόῤῥω (Δεσπότῃ γὰρ εἱπόμην)
Πρῶτον μὲν εἰς χλοηρὸν ἵζον που νάπος,
Τὰ δ' ἐκ ποδῶν σιγηλὰ καὶ γλώσσης ἄπο
Ἔσωζον, ὡς ὁρῶν νιν, οὐχ ὁρώμενος.
Ὄχλῳ κακεργάτῃ τε καὶ μιαιφόνῳ·
Σέ τ' αὖ δακρυχέουσαν ἑστῶσαν ἰδὼν
Ἤλυθον εἰπεῖν οὐ καλῶς πεπραγμένα».

(*Ἄγγελος Γ. ἐν τῷ Χριστῷ πάσχοντι τοῦ Ἁ. Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ*).

Ο ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ΚΑΙ Η ΕΥΓΕΝΙΑ

ἢ τῶν Γαιανθρακωρυχείων τὰ ἀπόκρυφα.

(Τέλος. Ἴδε φυλλάδ. 168. σελ. 563.)

§ Ε'.

Ἐπιστροφὴ τοῦ Φραγκίσκου.

Ἔχομεν λόγους πείθοντας ἡμᾶς, ὅτι ὁ Φραγκῖσκος μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του, ἐξετέλεσεν ἀμέσως τὰς ὁποίας ἐπανελάμβανε πολλάκις ἀπειλὰς, ὅτι ἤθελε δηλονότι καταγγεῖλαι εἰς τὸν ἰδιοκτήτην τοῦ γαιανθρακωρυχείου τὰς καταχρήσεις ὧν ὑπῆρξε μάρτυς αὐτόπτης· διότι μετ' οὐ πολὺ, τέσσαρες ἐμπειροτέχναι ἐστάλησαν πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ γαιανθρακωρυχείου.

Οὗτοι δὲ ἐκ τῆς ψυχρᾶς ὑποδοχῆς τὴν ὁποίαν ἔλαβον, ἐνόησαν ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ γαιανθρακωρυχείου δὲν ἦσαν πολὺ εὐδιάθετοι εἰς τὸ νὰ δέχωνται τοιούτου εἴδους ἐπισκέψεις. Ὁ ἀνθρακεὺς προτιμᾷ ν' ἀμφιταλαντεύηται μεταξὺ ζωῆς καὶ θανάτου ἐργαζόμενος ὑπὸ βράχον ὀγκώδη κρεμάμενον ἐπὶ τῆς ἀθλίας αὐτοῦ κεφαλῆς, παρὰ ν' ἀπασχοληθῇ ἐπ' ὀλίγον ὅπως ὑποστηρίξῃ αὐτὸν, καὶ ν' ἀπαλλαχθῇ οὕτω κινδύνου βεβαίου μὲν, πρὸς ὃν ὅμως ἐξωκειώθη μέχρις ἀδιαφορίας· διὸ καί τοι ἡ ἀποστολὴ ἐμπειροτεχνῶν ἦν ἀληθὴς ἀγαθοεργία καὶ γενναιότης σπανία εἰς πλουσίους ἰδιοκτήμονας, ἡ παρουσία ὅμως αὐτῶν ἐν μέσῳ τῶν ἐργατῶν ἐπροξένησε γενικὴν δυσαρέσκειαν. Οἱ ἐμπειροτέχναι ἀφ' ἑτέρου, θεωροῦντες ὅτι γίνονται φορτικοὶ, συλλογιζόμενοι δὲ καὶ τοὺς ἀπείρους κινδύνους εἰς οὓς τοιαύτη ὑπηρεσία ἐξέθετεν αὐτοὺς, ἀπεθαῤῥύνθησαν ὁλοτελῶς.

Καὶ εἷς ἐξ αὐτῶν ἔγραψε τὰ ἑξῆς πρὸς τὸν ἰδιοκτήτην·

« Ἠναγκαζόμην νὰ ὀλισθαίνω συρόμενος μὲ τὰς » χεῖρας καὶ μὲ τὰ γόνατα ἐντὸς διαδρόμων στε- » νῶν ἐχόντων ὕψος μόλις εἴκοσι δακτύλων. Εἴς » τινα μέρη τὸ στῆθός μου ἤγγιζε χαμαὶ καὶ ἐβά- » διζα τότε ὡς χελώνη· τοιουτοτρόπῳ διέβην δίοδον » ἔχουσαν μῆκος ὀκτακοσίων σχοίνων. Ὅπως δι- » έλθω ἕτερον διάδρομον, ἐσυρόμην ὑπὸ ἀνθρακέως, » ἐξηπλωμένος ἐπὶ σανίδος ὁμοίας μὲ τράπεζαν ὁ- » μαλὴν, τεθειμένην ἐπὶ τεσσάρων τροχῶν, τῆς μὲν » κεφαλῆς μου ἐξεχούσης ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους, τῶν » δὲ ποδῶν μου ἐκ τοῦ ἑτέρου. Τοιουτοτρόπως ἐ- » προχώρουν βλέπων τὴν γῆν καὶ ἀναμένων ἀπὸ » ὥρας εἰς ὥραν τὴν κατάπτωσιν βράχου, ὅστις ἠ- » δύνατο νὰ μοῦ συνθλάσῃ τὰ ὀστᾶ. Εἰς ἐπίμετρον » ὅλων τούτων ἠναγκαζόμην νὰ δεικνύωμαι γεν- » ναῖος· διότι ἄλλως, ἂν ἐδείκνυον τὴν ἐλαχίστην » δειλίαν, οἱ ἐργάται καταγελῶντες τὴν δειλίαν μου » ἣν οὐδόλως συνεμερίζοντο, ἐπηύξανον τὸν κίνδυ- » νον δι' ἀστεϊσμῶν οὐχὶ τόσον εὐχαρίστων. Οὕτω » λόγου χάριν μόλις ἐπρόλαβα ν' ἀφαιρέσω ἀπὸ τὰς » χεῖρας τοῦ ὁδηγοῦ μου τὴν λυχνίαν, καθ' ἣν στιγ- » μὴν οὗτος ἡτοιμάζετο ν' ἀνάψῃ αὐτὴν εἰς μέρος » λίαν ὕποπτον, θέτων τὴν φλόγα εἰς ἄμεσον μετὰ » τοῦ ἀερίου ἐπαφήν.

» Ἕτερος τῶν συναδέλφων μου εἰδοποιήθη ὅτι » διερχόμενος δίοδόν τινα, χρεωστεῖ νὰ κρατῇ τὴν » λυχνίαν καθαυτὸ εἰς τὸ ὕψος τοῦ στήθους του· » διότι ἄνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ καὶ κάτωθι μέχρι » τῶν γονάτων, ὑπῆρχον στρώματα φλογιστῶν ἀε- » ρίων. Μόνον τὸ μεταῖον στρῶμα ἦν πνευστόν.

» Τρίτος τις, τέλος πάντων, ὅστις πιστεύω ὅτι » ἔδειξε μικρὰν δειλίαν, ἐγένετο ἀντικείμενον ἀ- » στεϊσμοῦ, συνήθους μὲν παρὰ τοῖς ἐργάταις, ἀλλ' » οὐχ ἧττον λίαν κινδυνώδους. Δι' ἰσχυρᾶς εἰσ- » πνοῆς πληροῦσι τὸ στόμα ἀερίου φλογιστοῦ, ὅπερ » φυσώμενον μετὰ βίας ἀνάπτεται. Οἱ θεαταὶ τοῦ » ἀθλίου τούτου χαριεντισμοῦ ἐξεκαρδίζοντο γε- » λῶντες».

Ἅμα ὡς ἐτελείωσεν ἡ ἐπιθεώρησις, οἱ ἐμπειροτέχναι ἐξελθόντες τοῦ γαιανθρακωρυχείου ἀπῆλθον· ἐν αὐτῷ ὅμως ἰδοὺ τί συνέβη·

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν πεφοβισμένων ἐμπειροτεχνῶν, οἱ ἐργάται καθήσαντες κύκλῳ, κατὰ τὸ σύνηθες, ἤρχισαν νὰ περιγελῶσι τοὺς ξένους, νὰ διηγῶνται τοὺς φόβους των καὶ νὰ μιμῶνται τὰς ἀνοήτους αὐτῶν προφυλάξεις.

Ἓν τέταρτον τῆς ὥρας εἶχε παρέλθει, ὁ δὲ θόρυβος ἐξηκολούθει πάντοτε ὁ αὐτὸς, ὅτε ὀσμὴ εὐώδης διεχύθη ἐξαίφνης εἰς πλείστους διαδρόμους. Οἱ νέοι ἐργάται, ἔκθαμβοι, ἀνέπνεον εὐχαρίστως τὴν εὐώδη ταύτην αὔραν, εὐωδεστέραν καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀποστάγματος τῶν σπανιωτέρων ἀνθέων.

— Ἦλθον καὶ μὲ τὰ μυρωδικά των, εἶπε γελῶν τις ἐργάτης.

—Θὰ ἔχασαν λοιπὸν κἀνὲν φιάλιον, εἶπεν ἡ Εὐγενία, ἥτις μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης ἵστατο ἁπλοῦς θεατής.

Ἐν τούτοις δύο ἐργάται τῶν ἄλλων ἐμπειρότεροι, ἐθεώρησαν ἀλλήλους, ὠχρίασαν παρευθὺς, καὶ ἠγέρθησαν συγχρόνως. Εἷς ἐξ αὐτῶν ἑτοιμάζεται ν' ἀνοίξῃ τὸ στόμα, ὁ ἕτερος τῷ ἐπιβάλλει διὰ νεύματος σιωπήν· πλησιάσας δέ·— Σιώπα! ἂς φύγωμεν, εἶπε χαμηλῇ τῇ φωνῇ, ἂς μὴν εἰδοποιήσωμεν περὶ τοῦ κινδύνου ἐκείνου οἵτινες θέλουσι μᾶς ἀμφισβητήσει τὰ μέσα τῆς φυγῆς.

Καὶ ἀμφότεροι ἀπεμακρύνθησαν ταχέως ἀφήσαντες τοὺς δυστυχεῖς αὐτῶν συνεργάτας ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ κινδύνου ὅστις ἐπαπειλεῖτο ἐκ τῶν ἀρωμάτων ἐκείνων, νὰ πίπτωσιν εἷς μετὰ τὸν ἄλλον ἡμιθανεῖς.

Μετ' ὀλίγον, εἰς ἕτερον τοῦ γαιανθρακωρυχείου μέρος, νέα κόρη, εἶδεν ἐν τῷ σκότει σφαῖραν πυρίφλεκτον χωροῦσαν πρὸς αὐτήν. Παρατηρεῖ δὲ ἔκθαμβος τὸ μυστηριῶδες ἐκεῖνο φαινόμενον, καὶ ἐκτείνει τὴν χεῖρα ἵνα ψαύσῃ τὴν αἰθερόπλαστον μορφήν, ἥτις ὅμως ἐκρήγνυται ἐξαίφνης, ἐξεμεῖ πανταχόθεν κεραυνοὺς καὶ διασπείρει κύκλῳ τὸν θάνατον. « Τὸ
» γαιανθρακωρυχεῖον τότε μετεβλήθη εἰς κάμινον
» πυρός. Τὸ διαχεόμενον ῥευστὸν προωθεῖ βιαίως δί-
» νας ἠχώδεις ἀέρος πυριφλέκτου, ὅστις κατακαίει
» πᾶν τὸ προστυχὸν, τινάσσει τοὺς βράχους, ἀποσπᾷ
» τοὺς θόλους, καταῤῥίπτει μεγάλους γρανίτας λί-
» θους, καὶ ἐξορμᾷ τέλος ἐκ τοῦ στομίου μὲ πάτα-
» γον φρικώδη.
» Ἡ φοβερὰ αὕτη ἔκρηξις ἐπέφερεν εἶδος σεισμοῦ,
» κινήσασα τὸ ἔδαφος εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς περίπου
» μιλίου, τὰ δὲ νέφη τοῦ μαύρου καπνοῦ ὑψωθέν-
» τα κατεκάλυψαν ὅλον τὸ χωρίον. »

Ἅμα ὡς ἠκούσθη ἡ ἔκρηξις, ἅπαντες οἱ συγγενεῖς τῶν ἐργατῶν ἔδραμον εἰς τὸ γαιανθρακωρυχεῖον. Ὁ εἰς τὸ στόμιον αὐτοῦ γερανὸς (1) μετ' ἀπεριγράπτου ταχύτητος καὶ σπουδῆς περιστρεφόμενος, ἀνείλκυσε τριακονταδύο ἐργάτας, ἐν οἷς τρεῖς παῖδες, ἐξ ὧν οἱ δύο μετά τινας ὥρας ἀπέθανον. Αἱ κραυγαὶ, οἱ θρῆνοι, αἱ σπασμωδικαὶ κινήσεις τῶν παρόντων ἦσαν ἀπερίγραπτοι. Ὅσοι εὐτύχησαν νὰ σώσωσιν ἀνελπίστως τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους, ἔπαθον ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς χαρᾶς καθὼς καὶ ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς λύπης. Ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ εὐτυχεῖς ἦσαν πολλὰ ὀλίγοι.

Ἐντὸς ὀλίγου ἐπεισόδιόν τι ἐπηύξησε τὴν ταραχὴν καὶ τὴν φρίκην τοῦ κυρίου δράματος.

Ὁ Ἰβάρδος ἐφάνη ἐν μέσῳ τοῦ πλήθους ἔξω φρενῶν, ὁ Ἰβάρδος, εἰς ὃν οἱ θρῆνοι τῆς Ἄννης ἀπεκάλυψαν ταὐτοχρόνως τήν τε ἀφοσίωσιν τῆς κόρης του, καὶ τὸν κίνδυνον τὸν ὁποῖον διατρέχει. Αἱ δυνάμεις αὐτοῦ ἐνισχύθησαν, καὶ, παραλυτικὸς, ἦλθε συρόμενος κατὰ γῆς μέχρι τοῦ γαιανθρακωρυχείου. Ἀναίσθητος καὶ σχεδὸν μανιώδης ζητεῖ τὴν κόρην αὐτοῦ μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ μὴ βλέπων αὐτὴν, αἰτιᾶται τοὺς παρισταμένους.

Δυστυχῶς ἡ Εὐγενία δὲν συνηριθμεῖτο μὲ τοὺς σωθέντας. Οὐδεὶς ἐγνώριζε περὶ αὐτῆς.

Ὁ Ἰβάρδος ζητεῖ τότε νὰ καταβῇ ἐν τῷ γαιανθρακωρυχείῳ, καὶ ἀπωθεῖ καταρώμενος τὴν Ἄνναν, ἥτις ἐναντιοῦται πρὸς αὐτόν· τὸ πλῆθος ὅμως ἐνδίδει εἰς τὰς παρακλήσεις τοῦ γέροντος καὶ περίεργον νὰ μάθῃ ἂν οἱ ὑπὸ τὰ μαῦρα ἐκεῖνα ἐρείπια τεθαμμένοι δυστυχεῖς, ζῶντες ἔτι, δύνανται νὰ δεχθῶσιν ἐπωφελῆ συνδρομὴν, συνωθεῖται πέριξ τοῦ στομίου. Ὁ Ἰβάρδος καταβαίνει . . . . . . ἤθελε βεβαίως ἀποθάνει ἂν δύο ἐργάται, τῇ παρακλήσει τῆς Ἄννης ὀλίγον μετ' αὐτὸν καταβάντες, δὲν ἐκόμιζον αὐτὸν ἀναίσθητον εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, κομίζοντες μετ' αὐτοῦ καὶ τὴν ἀποτρόπαιον ἀγγελίαν, ὅτι πᾶσα ἐλπὶς σωτηρίας τῶν μὴ σωθέντων μέχρι τοῦδε ἀπώλετο.

Τὸ μόνον μέσον ὅπερ ἐναπολείπετο, ἦτο νὰ σβέσωσι τοὺς ἄνθρακας, κλείοντες τὸ στόμιον τοῦ γαιανθρακωρυχείου.

Σημεῖα ἀντιστάσεως ὑπεδέχθησαν τὴν φρικώδη ταύτην πρότασιν, ἥτις ἐθεωρήθη τὸ τελευταῖον στάδιον τῆς ἀπελπισίας. Αἱ χῆραι, τὰ ὀρφανὰ καὶ οἱ γονεῖς τῶν δυστυχῶν θυμάτων ἐπέμενον νὰ μένωσι πλησίον τῆς καμίνου, προσμένοντες ν' ἀκούσωσιν ἴσως φωνὴν προσκλήσεως . . .

Ἀλλ' ὅμως σιγὴ τοῦ ᾅδου ἐβασίλευεν ἐν τῷ βαράθρῳ.

Πάλη φρικώδης ἔμελλε ν' ἀρχίσῃ μεταξὺ τῶν θελόντων νὰ κλείσωσι τὸ φρέαρ, καὶ τῶν ἐναντιουμένων πρὸς τοῦτο, ὅτε νεανίας ἔφιππος, ἐρχόμενος δρομαίως διέκοψε τὰς ἔριδας ἐμβαλὼν εἰς ὅλας τὰς καρδίας θάῤῥος καὶ ἐλπίδα.

Ὁ νεανίας οὗτος ἦν ὁ Φραγκῖσκος. Δὲν ἔφερεν ὅμως τώρα τὸ ταπεινὸν τοῦ ἐργάτου φόρεμα, ἀλλ' ὡμίλει ὡς κύριος, καὶ οἱ χωρικοὶ ἐνόησαν ταχέως ὅτι ἐχρεώστουν ὑποταγὴν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἰδιοκτήτου.

Ἡ παρουσία αὐτοῦ ἐχαιρετίσθη παρ' ὅλων μὲ ἀνευφημίας, αἵτινες ἐδιπλασιάσθησαν ὅτε ἠκούσθη λέγων, ὅτι προτιμᾷ ν' ἀφήσῃ νὰ καταναλωθῶσιν ὅλοι οἱ γαιάνθρακες, παρὰ νὰ κλείσῃ τὸ στόμιον ἐνόσῳ ὑπάρχει ἐλπὶς σωτηρίας ἑνὸς μόνου ἐργάτου.

Ἄνδρες πολλοὶ, φέροντες τὰ ἀναγκαῖα ἐργαλεῖα ἠκολούθησαν τὸν Φραγκῖσκον. Πρῶτος αὐτὸς δίδει τὸ παράδειγμα τῆς αὐταπαρνήσεως, καταβαίνει ἐν τῷ γαιανθρακωρυχείῳ ἔνθα πρῶτον ἀσχολεῖται εἰς τὸ νὰ περιορίσῃ τὴν ἔκτασιν τοῦ πυρὸς, καὶ νὰ καθαρίσῃ τὸν τόπον ἀπὸ τὰ κρημνίσματα, ἅτινα ἔφραξαν τὴν εἰς τοὺς διαδρόμους εἴσοδον, ὅπου εἰσῆλθον ἴσως οἱ ζητούμενοι, νομίζοντες ὅτι ἤθελον εὕρει ἄσυλον.

Ἡ πυρκαϊὰ εἶχε πολλὰ μικροτέραν ἔκτασιν παρ' ὅσον γενικῶς ἐνομίζετο, ἀλλὰ τὰ κρημνίσματα ἦσαν πολυπληθῆ. Μετ' ἀνηκούστους κόπους, χάρις εἰς τὴν τύχην ἥτις διεύθυνε πρὸς τὰ κατάλληλα μέρη τὰς ἐργασίας, τὸ πλῆθος ἐπροχώρησε μέχρι τῶν θυμάτων.

Πολλοὶ τῶν ἐργατῶν εὑρέθησαν τώρα νεκροί· ἄλλοι εὑρέθησαν μὲν ζῶντες, ἀπέθανον ὅμως μετ' ὀλίγον ἐκ τῶν τραυμάτων· ὅπως ποτ' ἂν ᾖ ὅλων ἡ τύχη ἦτο γνωστή, πλὴν ἑνὸς μόνου . . . ,

τῆς Εὐγενίας!!!

(1) Γερανὸς καλεῖται ἀχθοφόρος μηχανὴ ἀνέλκουσα βάρη

ΣΤ'.

Ὁ Φραγκῖσκος καὶ ἡ Εὐγενία.

Μόνη ἡ τύχη τῆς Εὐγενίας ἠγνοεῖτο εἰσέτι, κατ' ἀρχὰς ἐνόμισαν ὅτι δὲν ἦτο ἐν τῷ γαιανθρακωρυχείῳ κατὰ τὴν τρομερὰν ὥραν τῆς ἐκρήξεως· τοιαύτη ὅμως πλάνη δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ, διὸ μετ' ὀλίγον ἐπείσθησαν ἅπαντες ὅτι ἡ ταλαίπωρος κόρη, ἐργαζομένη ἴσως ἔν τινι τῶν διαδρόμων, ἐγένετο τοῦ πυρὸς παρανάλωμα· ἀλλ' ἡ ἰδέα τοῦ θανάτου ἀπεκρούετο μετὰ τοσαύτης φρίκης παρὰ τοῦ Φραγκίσκου ὥστε οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ ἐπαναλάβῃ αὐτήν· αἱ δὲ ἀναζητήσεις, χάριτι τῆς δραστηριότητος αὐτῆς, ἐγίνοντο συντονώτεροι.

Μετὰ τέσσαρας ἡμέρας αἱ ἔρευναι δὲν εἶχον φθάσει εἰσέτι εἰς αἴσιον ἀποτέλεσμα· οἱ ἐργάται ἤρχισαν ν' ἀπελπίζωνται χωρὶς οὐδ' ὁ Φραγκῖσκος αὐτὸς νὰ μένῃ ὅλως ἀκλόνητος· διότι καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι αἱ φλόγες ἐφείσθησαν τῆς Εὐγενίας, ἡ πεῖνα θὰ κατέβαλεν ἀναμφιβόλως τὰς δυνάμεις αὐτῆς. Ἂν ἤξευρον τοὐλάχιστον πρὸς ποῖον μέρος νὰ διευθυνθῶσιν!

Μετ' οὐ πολὺ ἰδέα σωτήριος ἐπῆλθεν εἰς τὸν νοῦν τοῦ Φραγκίσκου, καὶ ἀμέσως ἔσπευσε νὰ ἐξετάσῃ τὸν Ἰάκωβον ποῦ ἵστατο ἡ Εὐγενία ὅτε τελευταῖον τὴν ἐγκατέλιπεν· ἀπροσδοκήτως ὅμως ὁ παῖς ἀνέφερε μέρος ὅπερ ἐπὶ ματαίῳ εἶχεν ἤδη ἐρευνηθῆ. Ὁ Ἰάκωβος ὅμως ἀνέφερε καὶ ἕτερόν τι . . .

Ἔν τινι τῶν ἀπομεμονωμένων τοῦ γαιανθρακωρυχείου διαδρόμων, ἵστατο βράχος μέγας ὅστις περιεῖχε μικρὰν κοιλότητα, ἐν ᾗ πολλοὶ παῖδες συνείθιζον νὰ φυλάττωσιν τὸ μικρὸν κάνιστρον ἐν ᾧ ἔθετον τὰς τροφάς των. — Ἴσως λοιπὸν, εἶπεν ὁ Φραγκῖσκος, ἡ Εὐγενία κατέφυγεν ἐκεῖ, ὅπου ἤλπιζε μάλιστα νὰ εὕρῃ νερὸν καὶ τροφήν.

Ὁ Φραγκῖσκος εὐχαρίστως ἤκουσε τὴν πρότασιν ταύτην, καὶ αἱ ἐλπίδες αὐτοῦ ἀνεπτερώθησαν· ἔσπευσε λοιπὸν πρὸς τὴν Λουκίαν καὶ μόλις καὶ μετὰ κόπου ἔπεισεν αὐτὴν νὰ συγχωρήσῃ εἰς τὸν Ἰάκωβον νὰ καταβῇ ἐκ νέου εἰς τὸ γαιανθρακωρυχεῖον ἵνα ὁδηγήσῃ τοὺς ἐργάτας.

Κατέβη λοιπὸν τὸ παιδίον καὶ ἔδειξε τὸ μέρος πρὸς ὃ ὤφειλον νὰ διευθυνθῶσιν. Οὐδεὶς ἄνευ αὐτοῦ ἤθελέ ποτε ἐνθυμηθῆ τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὅπερ λίαν μακρὰν τοῦ διαδρόμου ἔνθα ἠσχολεῖτο ἡ Εὐγενία, εὑρισκόμενον, οὔτε τὴν ἐλαχίστην κἂν ὑπόνοιαν διήγειρεν ὅτι ἠδύνατο αὐτὴ νὰ καταφύγῃ ἐκεῖ.

Οἱ ἐργάται προβαίνοντες μετὰ κόπου ἔφθασαν τέλος ἀπέναντι μεγάλου σωροῦ γρανιτῶν, ἐφ' ὧν ὁ Ἰάκωβος ἔδειξε στενὴν δίοδον φέρουσαν εἰς τὸ ἀναζητούμενον μέρος. Αἱ στιγμαὶ ἦσαν ἀνεκτίμητοι· μετὰ ἓν τέταρτον, μετὰ πέντε μόνον λεπτὰ, πᾶσα φροντὶς ἤθελεν ἴσως ἀποβῇ ματαία. Ὁ Φραγκῖσκος γονυπετὴς παρεκάλει τὸν Ἰάκωβον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ὀπὴν ἐκείνην καὶ νὰ προχωρήσῃ καθ' ὃ ἰσχύει εἰς τὰ ἐνδότερα· τῷ ἐπενθύμισε τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ μόχθους τῆς Εὐγενίας καὶ τῷ προσέφερε χρυσὸν καὶ ὑποσχέσεις· ἀλλ' ὁ παῖς, εἰ καὶ ἔκλαιεν ἀναπολῶν τὰς ἀγαθότητας τῆς φίλης αὐτοῦ, ἐδίσταζεν ὅμως νὰ ἐκτεθῇ εἰς κίνδυνον νέον, πρόσφατον ἀκόμη τηρῶν εἰς τὴν φαντασίαν αὐτοῦ τὴν ἐντύπωσιν ἣν τῷ ἐνεποίησεν ὁ προγενέστερος.

— Καλά! εἶπεν ὁ Φραγκῖσκος, εἶσαι δειλός! ἐγὼ λοιπὸν θέλω ἐπιχειρήσει ὅ,τι σὺ δὲν τολμᾷς.

Καὶ χωρὶς νὰ χάσῃ διόλου καιρὸν ἐφοδιάζεται μετὰ τῶν ἀναγκαίων ἐργαλείων ἵνα πλατύνῃ τὴν ὀπὴν ὁσάκις ἀποβαίνῃ λίαν στενὴ, καὶ ἄρχεται τῆς ἐπικινδύνου διαβάσεως. Ποσάκις ἐκινδύνευσε ν' ἀποθάνῃ εὑρισκόμενος εἰς μέρος, ὅθεν οὔτε νὰ προχωρήσῃ οὔτε νὰ ὑποχωρήσῃ ἠδύνατο! Χάρις ὅμως εἰς τὴν ἐπιτηδείαν χρῆσιν τῶν ἐργαλείων, ἔφθασε τέλος ἐντὸς εὐρείας κοιλότητος.

Ὁ θόρυβος καταπίπτοντος ὕδατος ἀνήγγειλεν εἰς αὐτὸν ὅτι ἤγγισε τὸ τέρμα.

Ὁ κύβος εἶχε ῥιφθῆ! Ἂν δὲν ἦτον ἐδῶ ἡ Εὐγενία, πᾶσα ἐλπὶς ἔπαυε . . .

Τρέμων, ἀκίνητος καὶ προσεκτικὸς, μυριάκις ἐπρόφερεν ὁ Φραγκῖσκος τὸ φίλτατον ὄνομα τῆς Εὐγενίας, ἀλλ' οὐδὲ φωνὴ οὐδὲ ἀκρόασις· μόνος ὁ ἐξασθενῶν θόρυβος τῶν κατὰ τὴν διάβασιν αὐτοῦ καταρριφθέντων βράχων ἐτάρασσε τὴν φρικώδη σιγήν.

Φρίκη καὶ προαίσθησις ἀπαισία κατετάραξε τότε τὸν νοῦν τοῦ Φραγκίσκου . . . Ἴσως, ὅμως, ἐσυλλογίσθη, ἡ Εὐγενία ζῇ καὶ εἶναι λειποθυμένη . . . Ἥναψε λοιπὸν τὴν ὁποίαν ἐκράτει μικρὰν λυχνίαν καὶ μετ' ἀνησυχίας ἀπεριγράπτου ἔρριψε πέριξ βλέμμα. Φωνὴ χαρμόσυνος ἠκούσθη τότε πρῶτον! Ὁ Φραγκῖσκος τρέχει πρὸς τὴν Εὐγενίαν!

Ταλαίπωρος κόρη! ἀναίσθητος κεῖται κατὰ γῆς, ἡ ἐσβεσμένη μόνον λυχνία ὑπάρχει πλησίον αὐτῆς, καὶ παρὰ τῇ λυχνίᾳ βιβλιάριον ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου τοῦ ὁποίου ὁ Φραγκῖσκος ἀνέγνωσε τὰ ἀκόλουθα γεγραμμένα διὰ μολυβδοκονδύλου·

« Ἀγαθέ μου πάτερ, μὴ λυπῆσαι, μοὶ ἔμεινεν ἀρκετὸς καιρὸς διὰ νὰ προσευχηθῶ . . . Σὺ, ἀγαπητή μου Ἄννα, φρόντισε περὶ τοῦ πατρός μας περισσότερον παρ' ὅσον ἐφρόντισα ἐγώ . . . Φραγκῖσκε χαῖρε! . . . »

Ὁ Φραγκῖσκος ἔνδακρυς ἔλαβε τὴν δυστυχῆ κόρην, καὶ ἐπότισεν αὐτὴν πρὸς ἀναψυχὴν φάρμακόν τι ὅπερ ἔφερεν ἐπίτηδες μεθ' ἑαυτοῦ· εὐτυχῶς δὲ αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ δὲν ἀπέβησαν μάταιαι.

Χάρις εἰς τὰς τροφὰς τὰς ὁποίας οἱ παῖδες κατέθετον ὑπὸ τὸν βράχον ἐκεῖνον, ἡ Εὐγενία μικρὸν ὑπέφερεν ἐκ τῆς πείνης κατὰ τὸ διάστημα τῶν τεσσάρων ἡμερῶν.

— Ὁ πατήρ μου . . . ἡ Ἄννα . . . ὁ Φραγκῖσκος, ἦσαν αἱ πρῶται λέξεις τὰς ὁποίας ἐπρόφερε.

— Θὰ τοὺς ἐπανίδῃς ταχέως, Εὐγενία μου, ἀνέκραξε περιχαρῶς ὁ Φραγκῖσκος, λησμονήσας ὅλους τοὺς κόπους αὐτοῦ ἅμα ὡς ἤκουσε προφερόμενον τ' ὄνομά του, θὰ τοὺς ἐπανίδῃς! Ἰδοὺ δὲ ἐγώ! θάῤῥος, θάῤῥος! ἐσώθης. Μόνος ἠδυνήθην νὰ προχωρήσω πλησίον σου, καὶ μετά τινας ὥρας, θέλεις

ἐπανίδῃ τὸ φῶς· δὲν σὲ ἔλεγα ὅτι ἡ θεία πρόνοια σὲ προστατεύει!

Ὁ Φραγκῖσκος ἔδωκε τὸ σημεῖον, ὅπερ ὥρισται ν' ἀναγγείλῃ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτοῦ, καὶ μετ' ὀλίγον ὁ ὕστατος φραγμὸς μεταξὺ τοῦ κόσμου καὶ τῆς Εὐγενίας, μεταξὺ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου κατέπεσε, τὸ δὲ πλῆθος εἶδε τὴν κόρην συνομιλοῦσαν μετὰ τοῦ Φραγκίσκου καὶ καθημένην πλησίον αὐτοῦ, εἰς ἄκρον ὅμως ἐξησθενημένην. Ἀναβιβάσαντες δὲ αὐτὴν τὴν μετέφερον, κατὰ παραγγελίαν τοῦ Φραγκίσκου, εἰς τὸν οἶκον τῆς Λουκίας ἥτις περιεποιήθη αὐτὴν ὡς κόρην της.

Εἰς γειτονικὴν οἰκίαν, ὁ Ἰβάρδος, τὸν ὁποῖον τετραήμερος πυρετὸς ὑπὸ μικρᾶς συνοδευόμενος παραφροσύνης ἀπήλλαξε τετραημέρου ἀνησυχίας, προπαρεσκευάζετο ὑπὸ τῆς Ἄννης εἰς δοκιμασίαν ἥτις ἠδύνατο νὰ προξενήσῃ τὸν θάνατόν του.

Μετά τινας ὥρας ἔφθασε καὶ ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ χωρίου Λατεσβὺ, ἐλθὼν πρὸς βοήθειαν τῶν ἀθλίων ἐργατῶν. Ὅτε δὲ ὁ Ἰβάρδος ἐδέχθη τὸ κατ' αὐτὸν τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ πλουσίου καὶ ἀγαθοῦ ἰδιοκτήτου, ἀνεγνωρίσθησαν ἀμφότεροι ὡς ἀρχαῖοι φίλοι καὶ συμμαθηταὶ, ὁ δὲ Κ. Λατεσβὺ ἐξεπλάγη τὰ μέγιστα ἰδὼν τὸν φίλον του εἰς τοιαύτην κατάστασιν.

— Ἀφοῦ ὁ Φραγκῖσκος ἐτελείωσε τὰς νομικάς του σπουδὰς, εἶπεν ὁ Κ. Λατεσβὺ πρὸς τὸν Ἰβάρδον, διαβαίνων ἐντεῦθεν, ἠθέλησε περιεργείᾳ φερόμενος νὰ ἐπισκεφθῇ ἄγνωστος τὸ γαιανθρακωρυχεῖον μας. Καὶ ὅτε μ' ἐπανεῖδε, μοὶ ὡμίλησε περὶ τῶν καταχρήσεων αἵτινες, καθὼς διετείνετο, συνέβαινον καθ' ἑκάστην. Ἐπειδὴ δὲ ἡμεῖς ἠρνούμεθα τοῦτο, ἐστοιχημάτισεν ὅτι διὰ νὰ μᾶς βεβαιώσῃ καὶ νὰ βεβαιωθῇ ὁ ἴδιος, θέλει μείνει ἓν ἔτος ὡς ἁπλοῦς ἐργάτης ἐν αὐτῷ. Ἤθελε πληρώσει ἀκριβὰ τὴν τρέλλαν του ἂν δὲν ἔσωζεν αὐτὸν ἡ ἀγαθή σου κόρη περὶ ἧς τοσαῦτα μοὶ ὡμίλει. Ἔμενε δὲ ἐδῶ πλησίον πάσχων ἀκόμη ἐκ τῶν ἐντυπώσεων τὰς ὁποίας τῷ ἀφῆκεν ἡ φρικώδης ἐκείνη σκηνὴ, ὅτε ἐπῆλθεν ἡ ὀλεθρία ἔκρηξις.

Ὁ Κ. Λατεσβὺ παρεκίνησε τότε τὸν Ἰβάρδον νὰ ζητήσῃ ἔφεσιν κατὰ τῆς ἀδίκως ἐκδοθείσης κατ' αὐτοῦ ἀποφάσεως, παρασχὼν καὶ τὰ ἀναγκαῖα χρήματα. Τὴν φορὰν ταύτην ὁ Ἰβάρδος ἐκέρδησε τὴν δίκην, καὶ μετά τινα ἔτη ἀνέκτησε τὴν οὐχὶ εὐκαταφρόνητον περιουσίαν του.

Αἱ δύο οἰκογένειαι ἔμειναν ἔκτοτε ἡνωμέναι, οἱ δὲ δεσμοὶ κατέστησαν ἀδιάῤῥηκτοι διὰ τοῦ μετ' οὐ πολὺ τελεσθέντος γάμου τῆς Εὐγενίας μετὰ τοῦ Φραγκίσκου.

— Δὲν εἶχα δίκαιον ὅταν σ' ἔλεγα «θάῤῥος! ὡραῖε ξανθέ μου ἄγγελε! ἡ Θεία πρόνοια σὲ προστατεύει;» ἔλεγεν ὁ Φραγκῖσκος πρὸς τὴν Εὐγενίαν ὁδηγῶν αὐτὴν εἰς τὸν ναόν.

Ὁ δὲ Ἰάκωβος ἡλικιωθεὶς ἀνυψώθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Διευθυντοῦ, καὶ ἐπεφορτίσθη τὴν βελτίωσιν τοῦ γαιανθρακωρυχείου.

ΠΟΙΗΣΙΣ.

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΨΥΧΟΣΑΒΒΑΤΟ.

Αὐτὸς, Θεὰ, 'ποῦ σ' ἔκραξε,
Μ' ἁρμονικὴ γλυκάδα,
Νὰ κλάψῃς 'ς ἕνα λείψανο (α),
Μία 'μέρα, 'ς τὴν 'Ελλάδα,
Τώρα 'ς τοῦ χάρου κείτεται
Τὸ παγωμένο στρῶμα,
Κ' ἕνα σου δάκρυ ἀκόμα
'Αποζητάει κ' ἐκεῖ.

—ooo—

Αὐτὸς, μὲ τὴν ὁλόθερμη
Τῆς νειότης φαντασία,
'Οχ τῶν 'Ηρώων τὰ κόκκαλα
Σ' εἶδε νὰ 'βγῇς, ὦ! Θεία!
Μὲ τὸ σπαθὶ, ποῦ 'τρόμαξε
Τ' 'Αγαρινοῦ τ' ἀστέρι,
Μὲ τὸ σταυρὸ 'ς τὸ χέρι
Σ' εἶδε νὰ βγῇς μ' ὁρμή.

—ooo—

Θυμᾶσαι πῶς 'χαιρέτησε
Τῆς νίκης τὴν ἡμέρα,
'Σὰν ἡ λαμπρὴ 'κυμάτισε
Σημαία σου 'ς τὸν ἀέρα;
'Αλοιά! τὸν ἀγροικήσαμε
Καὶ πρὶν νὰ ξεψυχήσῃ,
Γλυκὰ νὰ τραγουδήσῃ
Τὸ θεῖο χαιρετισμό! (β)

—ooo—

Ἔλα, Θεά! — δὲν πρέπουνε
Τῆς δάφνης τὰ κλονάρια
Μόνον ἐκεῖ 'ποῦ 'πέσανε
Τ' ἀνδρεῖα σου παλληκάρια —
Νὰ πλέξῃς ὁλοπράσινο
Στεφάνι τιμημένο,
Μὲ δάκρυα ποτισμένο,
Ἔλα γοργὰ κ' ἐδῶ!

—ooo—

Ἰδὲς, ἰδὲς περίλυπη
Κι' ἄλλη Θεὰ περνάει,
Καὶ 'ς τὴν ἀχνὴ παλάμη της
Τὸ μέτωπο βαστάει·

(α) Λευθεριὰ γιὰ 'λίγο πάψε — Νὰ χτυπᾷς μὲ τὸ σπαθὶ — Τώρα σίμωσε καὶ κλάψε — εἰς τοῦ Μπάϊρον τὸ κορμί — Στροφὴ ά. Ὕμνος εἰς τὸν θάνατον Λὸρδ Μπάϊρον.

(β) Λίγαις στιγμαῖς πρτοῦ ὁ ποιητὴς ἀποθάνῃ, ἐτραγουδοῦσε τὸν Ὕμνον τῆς Ἐλευθερίας.

Αὔρα κρατεῖ μ' ὁλόμαυρο
Μαγνάδι σκεπασμένη,
Σ' τὸ ξόδι ποῦ θὰ γένη
Παγένοντας κι' αὐτή.

—ooo—

'Αγκαλλιασθεῖτε, κλάψετε
Κ' ἡ δύο ς' αὐτὸ τὸ Σῶμα,
'Ποῦ λὲς κι' ἀπὸ τὴ φλόγα Σας
Εἶν' ἀναμμένο ἀκόμα·
Χαρὰ 'ς τὴ γῆ, 'π' ἀνοίγοντας,
Θὰ 'χῃ παρόμοια χάρι
'Σ τὰ σπλάγχνα της νὰ πάρῃ
'Εκεῖνο τὸ κορμί!

—ooo—

Ὦ! πέστε, Σεῖς 'Αθάναταις,
Τί θησαυρὸ θὰ κλείσῃ
Κι' ὁ λάκκος ὀχ τὰ βάθη του
Μὲ μιᾶς νὰ λαχταρίσῃ:
Τ' ἄστρα δροσιὰ νὰ ῥίξουνε,
'Η γῆ λουλούδια πλῆθος,
'Σ τὸ παγωμένο στῆθος,
'Σ τὴν ἄσπρη κεφαλή.

—ooo—

Πέστε, ν' ἀκούσουν Ἕλληνες,
Φίλοι κ' ἐχθροί μας ξένοι,
'Ποῦ μὲ τὸν Ὕμνο ἡ τέχνη του
Δὲν εἶναι ἀπεθαμμένη·
'Οποῦ 'ς τὸν κόσμο 'γλίγορα
Θὲ νὰ 'βγῇ τραγουδῶντας,
Πατόχαρφα φορῶντας
Λαμπρότατη στολή.

—ooo—

'Η θεία πνοὴ τῆς τέχνης του
'Αδιάκοπα 'φύσουσε,
Κι' ὡραῖα, καινούρια πλάσματα
Μὲ μιᾶς 'δημιουργοῦσε.
Σ' τὸν κόσμο κόσμους ἄπειρους
'Ο Μέγας εἶχε χτίσει....
Ἆ! τοὔπρεπε νὰ ζήσῃ
Μ' αὐτοὺς παντοτεινά.

—ooo—

Καὶ ζῇ — καθάρια, ξάστερη
'Η θεία ψυχὴ μᾶς μένει
'Σ τὸ στίχο τὸν ἀθάνατο
Πιστὰ ζωγραφισμένη·
'Εκεῖ τὸ πνεῦμα δείχνεται
Μ' ἀναλαμπὴ μεγάλη,
Φέγγουν ἐκεῖ τὰ κάλλη
'Οποῦ 'χε 'ς τὴ θωριά.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΜΑΡΚΟΡΑΣ.

ΞΥΛΟΓΡΑΦΟΣ ΠΑΝΔΩΡΑΣ.

—ooo—

'Ο ἐπὶ ἑπταετίαν περικαλλύνας τὴν *Πανδώραν* διὰ τῶν ξυλογραφημάτων αὐτοῦ *Περικλῆς Σκιαδόπουλος*, ἐστάλη πρό τινων μηνῶν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως εἰς Παρισίους ἵνα τελειοποιηθῇ εἰς τὴν τέχνην αὐτοῦ. Ἕνεκα τούτου καὶ τὸ τελευταῖον αὐτοῦ ἔργον, τὸ παριστάνον τὴν 'Αφροδίτην ἥτις εἶχε προτεθῆ ὡς διαγώνισμα (Ἴδε φυλλάδ. 163) ἔμεινεν ἀτελές, ὡς φαίνεται ἀπὸ τὸ παρατιθέμενον σχεδίασμα. 'Επειδὴ ἡ χορηγουμένη αὐτῷ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως χρηματικὴ βοήθεια δὲν εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὰς σημε-

ρινὰς δαπάνας τῆς Γαλλίας, τὸ ταμεῖον τῆς *Πανδώρας* συνέτρεξε καὶ θέλει ἔτι συντρέξει αὐτὸν τὸ κατὰ δύναμιν. 'Αλλ' οἱ πόροι τοῦ συγγράμματος τούτου εἰσὶ μικροί, καὶ διὰ τοῦτο ἀναγκαζόμεθα νὰ προστρέξωμεν πρὸς τοὺς φιλοκάλους συνδρομητὰς καὶ νὰ τοὺς παρακαλέσωμεν νὰ συντελέσωσι μεθ' ἡμῶν εἰς τὴν ταχυτέραν τελειοποίησιν τοῦ ἐμπείρου ξυλογράφου, ὅπως ἐπανελθὼν κοσμῇ καὶ αὖθις τὴν *Πανδώραν* διὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

—ooo—

ΤΟΥ ΚΟΥΤΡΟΥΛΗ Ο ΓΑΜΟΣ. Κωμῳδία ὑπὸ Α. Ρ. 'Ραγκαβῆ. (Κατὰ δὲ τὴν πρώτην ἔκδοσιν τοῦ ἔτους 1845 ὑπὸ Χριστοφάνους Νεολογίδου. Ἐκδ. Β'. 'Εν 'Αθήναις, τύποις Λαζάρου Βιλαρᾶ 1856.

Μὴ θέλοντες νὰ γράψωμεν ἰδίαν κρίσιν περὶ τοῦ Γάμου τοῦ Κουτρούλη, γνωστοῦ ἄλλως τε εἰς τὸ ἑλληνικὸν κοινὸν ἐπὶ τοῦ 1845 *ἔτους, ἀρκούμεθα νὰ μετατυπώσωμεν ἐνταῦθα τὸ προοίμιον τοῦ ἐκδότου, ἐξ οὗ μανθάνομεν διὰ τί ἐγένετο ἡ δευτέρα αὕτη ἔκδοσις, καὶ πῶς ἐθεωρήθη τὸ δρᾶμα ἐν Γερμανίᾳ.*

«'Επιχειρῶν δευτέραν ἔκδοσιν τοῦ Γάμου τοῦ Κουτρούλη, θεωρῶ ἀναγκαῖον νὰ διακηρύξω ἐξ ἀρχῆς, ὅτι οὔτε κατ' αἴτησιν οὔτε κατὰ προτροπήν, ἀλλὰ κατὰ συναίνεσιν ἁπλῆν τοῦ συγγραφέως, ἀναλαμβάνω αὐτήν.

» Ἀλλὰ πρὸς τί, πιθανὸν νὰ ἐρωτήσῃ τις, ἡ δευτέρα αὕτη ἔκδοσις;

» Οἱ λόγοι μου εἶναι πολλοί.

» Καὶ πρῶτος πάντων, ὁ καὶ σπουδαιότατος, εἶναι ἡ ἐπιθυμία παντὸς ἐργολάβου, ἐπιθυμία κέρδους. Τοῦ **Κουτρούλη ὁ Γάμος** πρὸ πολλοῦ ἐξέλιπεν· ἐπειδὴ δὲ περιῆλθεν εἰς χεῖράς μου ἀντίτυπον αὐτοῦ διωρθωμένον ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, ἐνόμισα ὠφέλιμον εἰς τὸν κορβανᾶν μου νὰ τὸ τυπώσω.

» Μετὰ τὴν ἀνυπόκριτον ὁμολογίαν τοῦ πρώτου τούτου λόγου, ἐπίσης ἰσχυροῦ ὡς ὁ πρῶτος τῶν ἑβδομήκοντα καὶ δύο λόγων δι' οὓς δὲν ὑπεδέχθη ποτὲ μετὰ κανονοβολισμῶν τὸν ἡγεμόνα του εὐτελές τι πολύχνιον, εἶναι βεβαίως περιττὸν νὰ ἐπιφέρω τοὺς ἄλλους. Θέλω λοιπὸν τοὺς ἀποσιωπήσει κἀγώ, πλὴν τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου οἵτινες δὲν εἶναι μὲν ἰσοβαρεῖς τοῦ πρώτου, δὲν εἶναι ὅμως καὶ πολὺ ἀσθενέστεροι.

» Ὁ συγγραφεὺς τοῦ **Γάμου τοῦ Κουτρούλη** ἔτυχε νὰ ἦναι τὴν ὥραν ταύτην ὑπουργός.

» Ἐπεθύμησα λοιπὸν νὰ θέσω πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του τὸν καθρέπτην τῶν ὑπουργῶν τὸν ὁποῖον αὐτὸς μόνος ἐπιτηδειότατα ἐφιλοτέχνησε πρὸ δέκα μόλις ἐτῶν. Ὁ καθρέπτης οὗτος, τοσούτῳ ἀκριβῶς παριστάνει τὰ **σουσοῦμια** ὅλων τῶν ἐμβλεπόντων εἰς αὐτὸν ἐξοχωτάτων, ὥστε δὲν κολακεύει κανένα, οὐδ' αὐτὸν νὴ Δία τὸν τεχνίτην του. Ἐπεθύμησα πρὸ πάντων νὰ ἀνακαλέσω εἰς τὴν μνήμην του τὴν εὐχὴν τοῦ Χοροῦ τὴν ὁποίαν ἀναγινώσκω εἰς τὴν 60 σελίδα τῆς πρώτης ἐκδόσεως·

Ἐνθυμοῦ πῶς δὲν δίδετ' εἰς σὲ καὶ τοὺς σοὺς ἡ Ἑλλὰς πορισμοῦ μεταλλεῖον,
Οὐδ' ἐμπόρευμα ὅπως πωλήσῃς αὐτήν, οὐδ' ἀγρὸς νὰ καρποῦσαι ἀνέτως,
Ἀλλὰ λείψανον μέγα ἁγίας νεκρᾶς ὅπου πρέπει ζωὴν νὰ φυσήσῃς·
Ἀλλὰ λίθος ὑπέρογκος πλὴν τιμαλφής, καταπέσας εἰς βάθος βαράθρου,
Ὅστις πρέπει μ' ἀγῶνας ὀπίσω ν' ἀρθῇ εἰς τὰ ὕψη ἐξ ὧν ἀπεκόπη,
Ἀλλὰ γῆ ὅπου πᾶς ἀπροσέκτως πατῶν ὀλισθαίν' εἰς αἷμα μαρτύρων
Ὅπου κεῖται θαμμένη μεγάλη ἐλπίς, καὶ τοῦ μέλλοντος εὔφορον σπέρμα.
Ἂν τὴν φίλην Ἑλλάδα μας στέψῃς ὡς πρὶν μὲ τ' ἀρχαῖά της ἴα καὶ δάφνας
Καὶ μεγάλην ἀνίσως ἐγείρῃς αὐτὴν ὡς τὴν εἶχε θελήσει ὁ Ῥήγας,
(Ἐννοῶ δὲ τὸν μέγαν, διότ' οἱ μικροὶ εἰς μικρὰ τὴν ψυχήν των κυλίουν),
Καὶ τῆς τύχης της πλέξῃς τὸ νῆμα χρυσοῦν, εὐτυχίαν συγκλώθων καὶ δόξαν,
Εὐτυχὴς ἡ πατρίς σου, εὐδαίμων καὶ σύ, ζηλευτὴ κ' ἡ τεκοῦσά σε μήτηρ!
Ἀλλ' ἐὰν τὸ συμφέρον λατρεύων τὸ σόν, τὸ κοινὸν ἀμελήσῃς συμφέρον,
Καὶ ἂν μ' ὄνυχας ἢ μὲ δακτύλους ὀξεῖς τοῦ ταμείου τὸ ἔδαφος σκάπτῃς,
Κ' εἰς τὴν ἕδραν σου ῥέγχων μακρὺς καὶ πλατὺς τὸν μισθὸν ἀμερίμνως χωνεύων,
Ἂν τὸ σκάφος ἀφίνῃς κυμάτων βορὰν καὶ κολάκων τροφὴν τὴν Ἑλλάδα,

Ἀρχοθήρων νὰ γίνῃς σὺ πρῶτος βορά·
Τοῦ ταμείου δ' ἐν ᾧ οἱ χορεύοντες μῦς
Αἱμασμένοι σὲ σκάπτουν τὰ δύω πλευρά,
Τὸν ἀξύπνητον ὕπνον νὰ ῥέγχῃς.

» Ὁ τρίτος λόγος μου ἀφορᾷ ὅλως εἰς τὴν ἐθνικήν μου φιλοτιμίαν.

» Μόλις ἐξεδίδετο ἐν Ἀθήναις τὸ 1845 ἔτος ἡ παροῦσα κωμῳδία, καὶ μεθερμηνευθεῖσα γερμανιστὶ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνιστοῦ **Κ. Δ. Ε. Σάνδερς**, ἐδημοσιεύετο ἐν Βερολίνῳ· διὰ τί δὲ μεθερμηνεύθη καὶ ἐδημοσιεύθη μανθάνομεν ἐκ τοῦ προοιμίου αὐτοῦ τοῦ μεταφραστοῦ, τὸ ὁποῖον παραθέτω ἐνταῦθα. Φρονῶ δὲ ὅτι ἡ ἡμετέρα φιλολογία πρέπει νὰ αἰσθάνεται ὑπερηφάνειάν τινα ὁσάκις ἡ σοφὴ Εὐρώπη δὲν ἀπαξιοῖ νὰ μνημονεύῃ μετὰ συγκαταβάσεως τῶν διανοητικῶν προϊόντων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ἰδοὺ ἀπόσπασμα τοῦ προοιμίου·

« Τὸ γνήσιον καὶ πρωτότυπον δρᾶμα ἐστὶ κάτοπτρον τῆς πολιτικῆς ἑκάστου λαοῦ καταστάσεως. Ὅπου δέ, ὡς ἐν Γερμανίᾳ, ἡ πολιτικὴ συναίσθησις ἔγκειται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐν μόνῃ τῇ φιλολογίᾳ, ἐκεῖ ἡ φιλολογία κυρίως κατοπτρίζεται ἐν τῷ δράματι, οἱ ποιηταὶ λαμβάνουσι φιλολόγους ὡς ἥρωας τῶν συνθέσεών των, καὶ τὸ δρᾶμα εἶναι κατόπτρισμα κατοπτρίσματος. Καὶ αὐτὴ ἡ ὡραία κωμῳδία τοῦ Πρύτσου (1) ἡ ἐπιγραφομένη « *Τὸ πολιτικὸν λέχος* » νοσεῖ τὴν γενικὴν τῆς Γερμανίας νόσον, ὅτι ὑπὲρ τὸ δέον ἀφορᾷ εἰς τὰς φιλολογικὰς σχέσεις. Ἀλλ' ὁ Ἕλλην ποιητὴς ἐπραγματεύσατο ζωηρότερον καὶ ἀπ' εὐθείας τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὕλην ἐν τῇ παρούσῃ Ἀριστοφανείῳ κωμῳδίᾳ, τῷ ἐντελεστέρῳ τῶν μέχρι τοῦδε προϊόντων τῆς Νεοελληνικῆς ποιήσεως, ἣν μετεφράσαμεν μετ' εὐχαριστήσεως καὶ μετὰ προσπαθείας. « Τὸ δρᾶμα τοῦτο, — γράφει ὁ Ἀρνόλδος Ῥύγης (2) πρὸς τὸν μεταφραστήν, — ἔχει οὐ μικρὰν ἠθικὴν καὶ ποιητικὴν ἀξίαν. Πρέπει δὲ νὰ αἰσχυνώμεθα ὅτι ὁ Ἕλλην ἠξεύρει νὰ κωμῳδῇ μετὰ τοσαύτης εὐφυΐας τὰ κατὰ τὸ ἔθνος του, ἐν ᾧ οἱ ἡμέτεροι ποιηταὶ οὔτε κἂν νὰ φέρωσιν εἰς τὴν σκηνὴν τὰ κατὰ τὸ ἡμέτερον ἔθνος ἠξεύρουσιν. Οἱ Γερμανοὶ ἐπανέρχονται πάντοτε εἰς τοὺς φιλολόγους, οἵτινες ὅμως δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς δραματικοὶ χαρακτῆρες. »

» Ἐδῶ ἐτελείωσα τὴν ἀγγελίαν μου ὅταν τις ἐλθὼν νὰ μ' ἐπισκεφθῇ καὶ ἀναγνώσας αὐτήν, « ἐλησμόνησες ὅτι πρὸ δύο ἐτῶν εἰς ἀνατολὴν καὶ δύσιν ἄλλο δὲν γίνεται παρὰ τοῦ *Κουτρούλη ὁ γάμος*, ὅτι τοῦ περιφήμου ἀνατολικοῦ ζητήματος ἡ καταστροφὴ ἔγεινεν ὡς καὶ ἡ τοῦ *γάμου τοῦ Κουτρούλη*;

« . . . . ὁ κόσμος ὅλος ἐμπερδεύθηκε,
» Κ' ἔγεινε σὰν λωλῆς μαλλιὰ καὶ ταραχή
» Κ' ὀχλοβοή, καὶ ὅλα διὰ *τίποτε!*
» Οἱ ἄνθρωποι θὰ λέγουν παροιμιακῶς
» *Ὁ Γάμος τοῦ Κουτρούλη* ὅτι ἔγεινε. »

ΠΑΡΟΡΑΜΑ.

—ooo—

Φυλλάδ: 167. Σελ. 518 στήλ. α΄. γραμ. 42 ἀντὶ *χαλκικοῦ* γράφ. *χαλικοῦ*.

—ooo—

(1) Ὁ πρῶτος σήμερον κωμικὸς ποιητὴς τῆς Γερμανίας.

(2) Ἕτερος ἐπίσημος ποιητὴς καὶ κριτικὸς τῆς Γερμανίας.

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΑΠΡΙΛΙΟΥ, 1857. ΤΟΜΟΣ Η'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 170.

Ο ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1857.

Ἐντιμοτάτη ὁμήγυρις,

Ἑβδόμην ταύτην φορὰν ἀπαγγέλλεται κρίσις ἀγῶνος ποιητικοῦ ἀπὸ τούτου τοῦ βήματος· ἡ δὲ συῤῥοὴ τῶν φιληκόων, ἀσμένως ὑπακουόντων εἰς τὴν κλῆσιν τοῦ ἀγωνοθέτου Ἀμβροσίου Ῥάλλη, δηλοῖ μὲν καὶ τὴν ἐν γένει περὶ τὰ καλὰ σπουδὴν τῶν Ἑλλήνων, δηλοῖ δὲ μερικώτερον καὶ τὴν κοινὴν ἁπάντων ἡμῶν ἔννοιαν, τοῦ ὅτι ἡ ποίησις μακρὰν τοῦ νὰ εἶναι πρᾶγμα μικροῦ ἄξιον καὶ νὰ συντείνῃ εἰς ἁπλῆν μόνον τέρψιν ἢ παραμυθίαν, ἐξ ἐναντίας εἶναι μέγα τι κατά τε τὴν οὐσίαν αὐτῆς καὶ τὴν ἐνέργειαν τὴν πολυειδῆ, καὶ ὅτι, καθὼς τὸ ὄνομα αὐτῆς μετέχει τοῦ ὀνόματος τοῦ ποιητοῦ τῶν πάντων καὶ πλάστου, οὕτω καὶ αὐτὴ οὐ μόνον μεγάλην ἔχει τὴν δύναμιν εἰς ἀναῤῥίπισιν καὶ ῥύθμισιν τῶν εὐγενῶν τοῦ ἀνθρώπου συναισθημάτων, ἀλλὰ παρακινεῖ ἔτι καὶ εἰς πράξεις, πρεπούσας εἰς μέλη ἐλευθέρας πολιτείας. Διὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ πολλὴ ἡμῶν μέριμνα περὶ αὐτῆς, καὶ μάλιστα ἐν ἡμέρᾳ, ἐν ᾗ ἑορτάζομεν τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν παλιγγενεσίαν. Συνάπτομεν δηλαδὴ τὴν ποίησιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ ἀναγνωρίζοντες καὶ ἐκτιμῶντες τὴν αὐτῶν σχέσιν, προσπλησιάζομεν διὰ τῆς φαντασίας ἡμῶν τὰ νῦν ποιητικὰ προϊόντα πρὸς τὰ τῶν παρελθόντων χρόνων καὶ ἀσπαζόμεθα μάλιστα τὰ ἔχοντα γνησίαν ἐσωτερικὴν ὁμοιότητα πρὸς ὅσα ὀλίγοι μὲν ἐξ ἡμῶν τῶν νεωτέρων, πλεῖστοι δὲ τῶν παρόντων ἐνταῦθα γεραιτέρων ποτὲ ἀπεδέχοντο, ἐννοῶ τοὺς

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ. *Ἐκτυποῦται ὁ λόγος οὗτος μετὰ τῶν σημειώσεων, τῶν συνταχθεισῶν μὲν ἀρχῆθεν, μὴ ἀναγνωσθεισῶν δὲ τῇ 25 Μαρτίου. Ἐγένοντο δὲ καὶ ἐν τῷ κειμένῳ αὐτῷ ὀλίγαι τινὲς μεταβολαὶ ἀναγκαῖαι, προσθῆκαι τὸ πλέον.*

καρδιακούς ἐκείνους καὶ περιπαθεῖς φθόγγους τῶν πρώτων τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἀοιδῶν, τοῦ ἀειμνήστου Ῥήγα τοῦ Φεραίου καὶ τοῦ ἀρτίως ἀφ' ἡμῶν ἁρπασθέντος Διονυσίου Σολωμοῦ. Καὶ δικαίως τοῦτο ποιοῦμεν, διότι αὐτοὶ πρὸ πάντων οἱ ἄνδρες ἔκρουσαν κάλλιστα τὴν καθολικωτάτην τῶν χορδῶν τῆς ἐναρμονίου ἀνθρωπίνης ψυχῆς, τὴν χορδὴν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πατρίδος. Ἡμεῖς δὲ ἐν τῇ πατρίδι κινούμεθα καὶ ἐσμέν· πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἡμῶν ἐνέργειαι ἢ παθήσεις εἶναι δεύτεραι, ὑπόστασιν ἔχουσαι τὴν ἀξίαν ἐνδόξου ἔθνους ὕπαρξιν, τὴν μετ' ἐλευθερίας.

Οὕτω θεωρουμένου τοῦ πράγματος, κατανοεῖται μὲν ἡ σπουδαιότης τοῦ ἀγῶνος τούτου, κατασιγάζονται δὲ καὶ αἱ ὑπόκωφοι τινῶν κατ' αὐτοῦ μομφαί, ὡς μὴ μόνον μὴ χρησίμου, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβοῦς ἴσως κατὰ τὸ παρὸν εἰς τὸ ἔθνος, ὡς ἀποτρέποντος δῆθεν τοὺς νέους ἀπὸ τῶν θετικωτέρων τῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης μελετῶν. Οἱ ταῦτα λέγοντες λησμονοῦσι τρία τινά, αον ὅτι, κατὰ τὸν μέγαν Ἀριστοτέλη (1), τὸ ζητεῖν πανταχοῦ τὸ χρήσιμον ἥκιστα ἁρμόττει τοῖς μεγαλοψύχοις καὶ τοῖς ἐλευθέροις· βον, ὅτι διὰ τὴν ἐνδεχομένην τινὸς πράγματος κατάχρησιν δὲν πρέπει ν' ἀποτροπιαζώμεθα πᾶσαν αὐτοῦ χρῆσιν, καὶ γον, ὅτι, ὀρθῶς σκεπτόμενοι, οὐδεμίαν τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν τιμιωτέραν τῆς ἄλλης, καὶ ὅτι μόνον τὸ σύνολον αὐτῶν τὸ ἁρμονικὸν ἀποτελεῖ τὸν βίον τῶν ἀληθῶς πολιτισμένων ἐθνῶν. Ὁ δὲ καιρὸς ὁ ἁρμόδιος ἑκάστης τῶν ἐνεργειῶν τούτων εἶναι μέν πως δυστέκμαρτος, δὲν λανθάνεταί τις ὅμως ἴσως, ἂν ἀποκινδυνεύων εἴπῃ, ὅτι τότε εἶναι ἐνεργείας τινὸς ὁ καιρός, ὅταν αὕτη ὑπό τινος τῶν εὖ φρονούντων πολιτῶν προταθῇ εἰς τὸ μέσον, καὶ τοῦτο μάλιστα δύναται νὰ ῥηθῇ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, οἵτινες εἶναι χρόνοι ταχείας προόδου, ὅλως ἀνόμοιοι τῶν προτέρων. Ὅτι δὲ ἕν τι προτεινόμενον καὶ πραγματοποιούμενον καλὸν ἐπιφέρει καὶ ἄλλα ὅμοια μετ' οὐ πολύ, τρανωτάτη ἀπόδειξις αὐτὰ τὰ καθ' ἡμᾶς πράγματα. Ἐν ἔτει 1851, ὅτε τὸ πρῶτον ἆθλον προὐτέθη τῆς ποιήσεως, οὐδὲν ἄλλο τοιοῦτο προὔκειτο. Σήμερον δὲ μετὰ ἓξ ἔτη, καλῶς χωρησάντων τῶν πραγμάτων, ἔχομεν καὶ τὰς ἀθλοθεσίας τοῦ Τσοκάνου, Κοντοσταύλου καὶ Μελᾶ, καὶ ἕξομεν σὺν Θεῷ καὶ ἄλλας, ἐπ' εὐκλείᾳ μὲν ἰδίᾳ τῶν φιλοτίμων πολιτῶν, ἐπ' ὠφελείᾳ δὲ κοινῇ συμπάσης τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. Ἀλλ' οὔτε τὸ ἄλλο ἀληθεύει, ὅτι πολλοί τινες τῶν νέων ἤθελον τρέπεσθαι διά τε τὸ δοξάριον καὶ τὸ κερδάριον ἐπὶ τὰ τῆς ποιήσεως· διότι ἂν προσέξῃ τις εἰς τὸ ποσὸν τῶν ἀπό τινων δεκαετηρίδων ἐκδοθέντων ποιημάτων, βλέπει, ὅτι τὰ πρὸ τοῦ 1851 ἐκδιδόμενα δὲν ἦσαν ὀλιγώτερα τῶν μετὰ ταῦτα. Πολλοὶ δὲ τῶν ἐσχάτως δημοσιευσάντων ποιήματα ἢ διῆλθον διὰ τοῦ ἀγῶνος τούτου καὶ ὠφελήθησάν τι ἐξ αὐτοῦ, εἴτε ὁμολογήσαντες τοῦτο εἴτε μή, ἢ μὴ διελθόντες δι' αὐτοῦ, ἔδωκαν εἰς τὸ κοινὸν ἀμφιβόλου ζωῆς γεννήματα, ὡς μὴ βεβασανισμένα, καὶ οὐδεὶς ὁ ἀπὸ τούτων φόβος τῇ φιλολογίᾳ· ἐνῷ τὰ ἀδόκιμα τῶν πρὸ τοῦ 1851 ἐκδιδομένων ποιημάτων, οὐδενὸς τοιούτου κριτηρίου τότε παρόντος, ἐσόβουν θαῤῥαλεώτερον ἐν μέσῳ τοῦ κοινοῦ ἐφ' ἱκανὸν χρόνον καί τινας καὶ ἐπροσηλύτιζον. Καὶ δὲν εἶναι πως ἡ ἔννοια τῶν ἡμετέρων λόγων αὕτη, ὅτι πᾶν παρ' ἡμῖν ποίημα πρέπει νὰ ἐγκριθῇ ὑπὸ πέντε ἢ ἓξ ἀνδρῶν, τῶν ἑκάστοτε κριτῶν τοῦ ἀγῶνος τούτου, ἀλλ' ὁ λόγος ἡμῶν ἀναφέρεται μόνον εἰς τὰ τῶν νέων δοκίμια, ὁποῖα συνήθως τὰ στελλόμενα εἰς τὸν ἀγῶνα, διότι ὡς τοιοῦτοι δύνανται νὰ θεωρηθῶσι καὶ εἴ τινες τῶν ὑπερβάντων τὰ νεανικὰ ἔτη καταδέχονται νὰ στέλλωσιν ἐνταῦθα ποιήματα, πρὸς τοὺς νέους ἁμιλλώμενοι· οἱ δὲ γεγυμνασμένοι ἤδη καὶ γνωστοὶ ποιηταὶ εὑρίσκουσι πᾶσαν ὁδὸν ἀνοικτὴν εἰς τὴν ἔνδοξον πορείαν των, καὶ μόνον εἰς ἐκείνην τὴν κρίσιν δικαίως ὑπάγονται, ἣν ὁ προμνησθεὶς φιλόσοφος ἀνεγνώρισεν ὡς ἀλανθαστοτάτην, τὴν κρίσιν τοῦ κοινοῦ, εἰπὼν τάδε· Κρίνουσιν ἄμεινον οἱ πολλοὶ καὶ τὰ τῆς μουσικῆς ἔργα καὶ τὰ τῶν ποιητῶν· ἄλλοι γὰρ ἄλλο τι μόριον, πάντες δὲ πάντα (1). Καὶ ὄχι ἀτόπως ἐδογμάτισε ταῦτα οὕτω ἀνήρ, ὅστις ἔζησε καὶ ἐφιλοσόφησεν ἐν πόλει, ἐν ᾗ κριταὶ ποιημάτων δραματικῶν ἐξελέγοντο κοινοὶ πολῖται διὰ κλήρου, οἵτινες ἐμπνεόμενοι μᾶλλον ἐκ τῆς θυμοσοφίας τοῦ κοινοῦ ἢ ἐκ τῆς ἰδίας διανοίας, ἀπεφάσιζον. Ἂν δέ τις εἴπῃ, ὅτι ὁ ἀγὼν οὐ πολλοῦ ἄξιος ἀποβαίνει, ὅταν μόνα τὰ τῶν νέων εἴτε ἐθελονέων ἀποβλέπῃ δοκίμια, ἀποκρινόμεθα, ὅτι πιθανῶς αὐτοὶ οἱ τὰ δοκίμια ταῦτα νῦν συντάττοντες, ἐμψυχούμενοι οὕτω καὶ χειραγωγούμενοι, θέλουσί ποτε ἀναφανῇ, συναντιλαμβανομένου καὶ τοῦ κοινοῦ, δόκιμοι καὶ ἀνεξάρτητοι ἐν ἡμῖν ποιηταί, τελέσαντες πρῶτον καλῶς τὸ τῆς μαθητείας των στάδιον· καὶ τοῦτο δὲν εἶναι κέρδος μικρόν. Τέλος, ἀφοῦ κρίσις δημοσία ποιημάτων, ὡς ἐν τοῖς περιοδικοῖς συγγράμμασι τῆς Εὐρώπης, παρ' ἡμῖν δὲν γίνεται, τίς φθόνος, παρακαλῶ, ἂν ἅπαξ τοῦ ἔτους ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ἀγῶνος ἀκούωνταί τινες ἐντεῦθεν τοιοῦτοι φθόγγοι;

Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσοῦτον. Νῦν δὲ πλησιάζομεν τὰ παρουσιασθέντα ἐφέτος εἰς τὸν ἀγῶνα ποιήματα. Ἦσαν τὸ ὅλον εἴκοσι, πλειότερα λοιπὸν ἢ ἄλλοτε· ἀλλ' ἀνεγνώσθησαν ὑπὸ τῶν κριτῶν μόνα τὰ δεκαοκτώ, τὰ δὲ δύω οὐχί, διότι τὸ μὲν αὐτῶν ἦλθεν ἐκπρόθεσμον, τὸ δὲ ἕτερον, ἔργον ὡς φαίνεται σπουδαῖον, εἶναι μετάφρασις τῶν πέντε πρώτων ᾀσμάτων τῆς ἐλευθερώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ τοῦ Τάσσου, μεταφράσεις δὲ εἰς τοὺς ὅρους τοῦ ἀγωνοθέτου δὲν περιλαμβάνονται. Γενικῶς θεωρούμενα τὰ 18 ποιήματα, κατατάσσονται ὡς ἑξῆς· 12 εἰς τὴν ἐπικὴν ἢ διηγηματικὴν ποίησιν, τά· *Χίος*

(1) Πολιτ. 8, 3, 2.

(1) Πολιτ. 3, 6, 4. Παράβαλε καὶ 3, 10, 5—6.

Φούλη, *τὸ Κυνηγέσιον ἐν Σύρῳ*, *ὁ Ῥαψῳδὸς*, *Εὔχαρις*, *Κρᾶμα χολῆς καὶ μέλιτος*, *Μυρσίνη καὶ Φῶτος*, *ἡ Θυγάτηρ τοῦ Τειρεσίου*, *Ἀριστόδημος*, *Γάμοι Πηλέως καὶ Θέτιδος*, *Κλεόβουλος καὶ Ἀγγελική*, *Ἀδελφότης καὶ ἔρως*, *Ἀβουλίας ἀποτελέσματα*. 4 εἰς τὴν Λυρικὴν, τά· *Ἀνάμικτα*. *Μελῳδήματα*, *αἱ ἀναμνήσεις τῆς Πριγκίπου*, *Ἑλλὰς καὶ Ὀρθοδοξία*· 1 εἰς τὴν δραματικὴν, *Μαρία Δοξαπατρῆ*, καὶ 1 εἰς τὴν σατυρικὴν, *ὁ Συρμός*. Ἐννοεῖται δὲ, ὅτι προκειμένου λόγου περὶ νεωτερικῶν ποιημάτων, ἡ εἰς εἴδη κατάταξις δὲν δύναται νὰ εἶναι πολὺ ἀκριβὴς, ὡς συγχεομένων τὴν σήμερον τῶν ὁρίων τῶν διαφόρων εἰδῶν τῆς ποιήσεως· ἀλλ' ὅμως οὕτω πως ἔστωσαν κατατεταγμένα. Περὶ πάντων τούτων οὔτε ἀναγκαῖον, οὔτε δυνατὸν εἶναι νὰ ὁμιλήσωμεν ἐπ' ἀκριβὲς, ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ταπεινοτέρων βραχέως, ἐκτενέστερον δὲ περὶ τῶν καλλιόνων.

Πρὸ τούτου δὲ λέγομεν, ὅτι τινὰ ἐξ αὐτῶν ἦσαν τόσον δυσανάγνωστα διὰ τὴν κακὴν γραφὴν, ὥστε ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ τεθῇ τοῦ λοιποῦ τὸ εὐανάγνωστον ὡς ὅρος ἀπαραίτητος τῆς παραδοχῆς, καὶ γνωστὸν ἔστω τοῦτο ἀπὸ τοῦδε. Ἄλλα δὲ πάλιν ἐστάλησαν ἀτελῆ καὶ ἡμιτελῆ, ὅλως παρὰ προσδοκίαν, διότι ἐν τῇ περυσινῇ ἐκθέσει εἶχε σαφῶς δηλωθῆ, ὅτι δὲν γίνονται δεκτὰ τὰ τοιαῦτα. Τοῦτ' αὐτὸ δὲ καὶ νῦν ἐπαναλαμβάνεται ὁριστικῶς· μόνον δὲ κατ' ἐπιείκειαν ἐφέτος διὰ τελευταίαν φορὰν ἐλήφθησαν καὶ αὐτὰ ὑπ' ὄψιν. Τρίτον, οἱ κριταὶ ἀφορῶντες καὶ εἰς τὴν ἄλλην ἀτέλειαν τὴν ἐσωτερικὴν καὶ τὸ ὅλως ἀνεπεξέργαστον πολλῶν ἐκ τῶν ποιημάτων, καὶ ἀποδίδοντες τοῦτο κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸ βραχὺ τοῦ χρόνου διάστημα, ὅπερ καὶ οἱ πρόλογοι καὶ οἱ ἐπίλογοι τῶν ποιημάτων μαρτυροῦσι, θέλουσι προτείνει ὅπου δεῖ, νὰ τελῆται τοῦ λοιποῦ ὁ ἀγὼν κατὰ διετίαν. Οὕτω καὶ οἱ ποιηταὶ μετὰ πλείονος ἀκριβείας θέλουσι γράφει, καὶ οἱ κριταὶ θέλουσι τελεῖ ἀνετώτερον τὸ ἑαυτῶν ἔργον, ἂν τρίμηνος περίπου χρόνος προσνεμηθῇ εἰς τὴν τῶν ποιημάτων ἀνάγνωσιν καὶ κρίσιν. Τόσον δὲ μᾶλλον εἶν' εὐκταῖον νὰ ληφθῇ τοιαύτη τις πρόνοια, ὅσον τὰ στελλόμενα ποιήματα ὑπερβαίνουσιν ἐνίοτε ὀκταπλασίως τὸ ποσὸν τοῦ ἐν τῷ δωρητηρίῳ ἐγγράφῳ ἐλαχίστου ὅρου τῶν 500 στίχων· διότι ἐφέτος εἴχομεν ἓν ποίημα πλησιάζον τὰς 4 χιλιάδας στίχων, πολλὰ δὲ περιλαμβάνοντα ὑπὲρ τοὺς χιλίους· ὥστε ἐν διαστήματι χρόνου σχετικῶς βραχυτάτου 24 περίπου χιλιάδες στίχων ὑφ' ἑκάστου τῶν κριτῶν ἀνεγνώσθησαν, ἤτοι ποσὸν στίχων οὐ πολὺ ἀπολειπόμενον τοῦ τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσείας ὁμοῦ.

Ταῦτα προειπόντες, φέρομεν εἰς μέσον γενικάς τινας παρατηρήσεις περὶ τῆς ποιότητος τῶν ποιημάτων τούτων τῆς ἐσωτερικῆς. Καθ' ὅλου εἰπεῖν τὰ ἐφετεινὰ ποιήματα δὲν φαίνονται κατώτερα τῶν παρελθόντων ἐτῶν, ἓν δὲ ἢ δύο ἐξ αὐτῶν ἴσως εἶναι καὶ ὑπέρτερα κατὰ τὴν ἐπιβολήν. Καὶ τοῦτο μὲν ἀσμένως ὁμολογοῦμεν, μετὰ πολλῆς δὲ λύπης παρατηροῦμεν, ὅτι τινὰ ἔχουσιν ὑποθέσεις ἠθικῶς μεμπτὰς, ἀδελφῶν ἔρωτας. Τοιαῦτα τὰ Μυρσίνη καὶ Φῶτος, Ὁ ῥαψῳδὸς, Ἀδελφότης καὶ ἔρως. Πιθανῶς οἱ ποιηταὶ τούτων κατηνέχθησαν εἰς ἐξεργασίαν τοιούτων ὑποθέσεων ὡς ἐκ τῆς ἐφέσεως, ἣν εἶχον τοῦ νὰ δείξωσι δεινότητα εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ τραγικοῦ πάθους, τοῦ συνήθως ἐνυπάρχοντος εἰς τὰς τῶν τοιούτων ἐρώτων καταστροφάς. Ἴσως δ' εἶχον κατὰ νοῦν καὶ τοῦτο, ὅτι ἐδικαιοῦντο νὰ ἐξεργασθῶσιν ὑποθέσεις τοιαύτας, ἂν μόνον ἐπέφερον ἐν τῷ τέλει τὴν λεγομένην ποιητικὴν κάθαρσιν, ἀλλὰ, φεῦ, ὁ ῥύπος τόσον πολὺς, ὥστε οὐδεμία κάθαρσις αὐτὸν καθαίρει. Ἂν δ' ἐπρέσβευον καὶ θεωρίαν τινὰ, ἥτις μάλιστα ἐν τοῖς νεωτάτοις χρόνοις ὑπό τινων κατὰ τὴν Εὐρώπην ἐπεδοκιμάσθη, καθ' ἣν ἀρκεῖ ἡ ποίησις νὰ παραστήσῃ δεινῶς ὅ,τι ἐκλέξῃ θέμα, καὶ ἀδιάφορον τὸ ἐκλεχθὲν, τότε πολὺ χεῖρον τοῦτο. Οἱ κριταὶ ἄλλας ἀρχὰς ἀσπάζονται, καὶ εἶναι τῆς γνώμης, ὅτι δὲν πρέπει παρ' ἡμῖν οἱ ποιηταὶ νὰ ἐνασμενίζωνται εἰς τοιαύτας ὑποθέσεις καὶ νὰ ἐθίζωσιν οὕτω τοὺς ἀναγνώστας των εἰς τὴν ἠπίαν ἀποδοχὴν τῶν ἀνοσιουργημάτων πρὸς βλάβην τῆς ἀρτισυστάτου ἡμῶν πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ ἂν ἡ ποίησις δὲν ἐπαγγέλλεται πάντοτε τὴν ἠθοποίησιν τοῦ ἀνθρώπου, εἰ καὶ ὤφειλεν, δὲν πρέπει ὅμως νὰ κάμνῃ αὐτὸν καὶ χείρονα τοῦ ὅ,τι εἶναι συνήθως. Γίνεται δὲ πάντως χείρων ὅταν αἱ σπάνιαι παρεκτροπαὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἤθους προσάγωνται αὐτῷ διὰ τῆς ποιήσεως ὡς συνήθεις. Παρατηρηθήτω δὲ, ὅτι ἂν οἱ παλαιοὶ ποιηταὶ ἐδραματούργησαν Οἰδίποδας καὶ Αἰγίσθους καὶ Κλυταιμνήστρας, παρέλαβον τὰς ὑποθέσεις ταύτας ἐκ τῆς παραδόσεως, δέν τας ἔπλασαν αὐτοί· λαβόντες δὲ αὐτὰς ἐκ μεγάλων καὶ ἡγεμονικῶν οἴκων, παρέστησαν αὐτὰς, καθ' ἃς εἶχον ἰδέας, ὡς εἰκόνα φρικαλέαν τοῦ κακοδαίμονος ἀνθρώπου ὅταν καὶ ἐν ὑψηλῇ περιωπῇ εὑρισκόμενος ἄγεται ἀναξίως ἑαυτοῦ ὑπὸ τῶν ἀβούλων παθῶν, συντελούσης καὶ ἀνωτέρας τινὸς μοιραίας δυνάμεως εἰς τὴν καταστροφήν του. Πολλοὶ δὲ τῶν νεωτέρων τί ποιοῦσι; Πλάττουσι τὰ τοιαῦτα ἀνοσιουργήματα ἐν τῇ φαντασίᾳ των, χωρὶς νὰ ἔχωσι τὴν ἐλαχίστην ἱστορικὴν παράδοσιν, καὶ διαφθείροντες πρῶτον ἑαυτοὺς, διαφθείρουσιν ἔπειτα καὶ ἄλλους. Ἂς ἀποστρέψωσι λοιπὸν οἱ Ἕλληνες ἅπαξ διὰ παντὸς ἀπὸ τῶν τοιούτων τὰ τῆς φαντασίας καὶ διανοίας των ὄμματα.

Μετὰ δυσαρεσκείας ἐθεωρήθησαν ὑπὸ τῶν κριτῶν καὶ αἱ πολλαὶ παραφροσύναι καὶ μανίαι, τὰς ὁποίας περιέχουσι καὶ τούτου τοῦ ἔτους ὡς καὶ ἄλλων προτέρων ἐτῶν τὰ ποιήματα. Καὶ τοῦτο οὐδόλως Ἑλληνικὸν τὸ πάθος, ἀλλὰ ξένον μίμημα. Πόσας ἐνθυμούμεθα ἐκ τῆς ἀρχαιότητος στιχουργηθείσας μανίας; Πάνυ ὀλίγας τῇ ἀληθείᾳ, καὶ ταύτας ἐπελθούσας κατὰ τὴν παράδοσιν οὐχὶ ἄνευ μεγάλων αἰτιῶν, καὶ τὸ πλεῖστον ἐξ ὀργῆς τοῦ θείου, εἰς τιμωρίαν τῆς ἀλαζονείας ἢ ἄλλου τινὸς κακοῦ ἤθους ἢ τολμήματος. Ἀναμνήσθητε, φέρ' εἰπεῖν, τοῦ Σοφοκλείου Αἴαντος, τοῦ Εὐριπιδείου Ὀρέστου.

Ἀλλὰ τῶν νεωτέρων αἱ παραφροσύναι οὐδὲν ὅμοιον ἔχουσι. Παραφρονοῦσιν οἱ τούτων παράφρονες συνήθως, διότι θέλουσιν οἱ ποιηταὶ νὰ ἴδωσι παραφρονοῦντα τὰ ἰνδάλματα τῆς φαντασίας των, τὰ οὐδέποτε ὑπάρξαντα. Ἡμεῖς δὲ ὅσιον εἶναι νὰ πιστεύωμεν, ὅτι τὸ κρανίον καὶ ὁ ἐντὸς αὐτοῦ ἐγκέφαλος δὲν ἐποιήθησαν ὑπὸ τοῦ πλάστου τόσον εὐσειστα, ὥστε εἰς τὸ παραμικρὸν φυσικὸν ἢ ἠθικὸν κλόνισμα νὰ μὴ δύνανται ν᾽ ἀντέχωσι. Ἂν ὁ ἐγκέφαλος τῶν ἀληθῶς ἐπὶ τῆς γῆς ζώντων ἀνθρώπων ἦτο τόσον ἀσθενὴς ὅσον ὁ τῶν ἀνθρώπων τῶν ἐν τοῖς νεωτέροις ποιήμασιν, ἀλλοίμονον! Οἱ ἡμέτεροι πατέρες καὶ αἱ μητέρες, οἱ τοσαῦτα δεινὰ καὶ φυσικὰ καὶ ἠθικὰ παθόντες κατὰ τὰς τελευταίας ἀτυχεῖς τοῦ ἔθνους ἡμέρας, ἔπρεπε νὰ παραφρονήσωσιν ἀπαξάπαντες, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ οἱ αὐτῶν γόνοι ἔπρεπε νὰ μὴ εἴμεθα εἰς καλλίονα κατάστασιν. Εἰς κόρακας λοιπὸν ἐῤῥέτωσαν αἱ ὑπερβολαὶ καὶ τὰ παρὰ φύσιν ψεύδη τῆς νεωτέρας τῶν ποιητῶν σχολῆς, ἥτις, τὸ ἐπαναλαμβάνομεν, εἶναι ὀθνεία, ξένη, οὐχὶ Ἑλληνική.

Ἂς εἴπωμεν δὲ καί τι ἄλλο, δυνάμενον νὰ ῥηθῇ κατὰ τῶν πλείστων, ἂν ὄχι καθ᾽ ὅλων τῶν ἐφετεινῶν ποιημάτων. Εἶναι ἡ ἐν αὐτοῖς πολλὴ λεσχήνευσις περὶ μετεωρολογικῶν φαινομένων, οἷον ἀστραπῶν καὶ βροντῶν καὶ τυφώνων, εἶναι ἡ ἀνάκλησις δαιμόνων ταρταρείων, καγχαζόντων μάλιστα καὶ σκιρτώντων, (1) ὁποίους ὁ ταῦτα λέγων οὐδέποτε εἶδεν, εἶναι τέλος ἡ κατάκορος χρῆσις τῶν ὀνομάτων τῶν τριῶν βασιλείων τῆς φύσεως, πρὸ πάντων ὅμως τῶν δύω, τοῦ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων. Δὲν εἰξεύρομεν, μὰ τὸ ναί, τί παθόντες οἱ ποιηταὶ δὲν ἀφίνουσι τὰ πλήθη τῶν ἡμέρων καὶ ἀγρίων ζώων εἰς τὰς κοίτας καὶ τοὺς φωλεούς των, ὡς οὐδὲ τὰ φυτὰ ἐπὶ τῆς γῆς τῆς ἀγαθῆς, ἣν κύριος ὁ Θεὸς ἔδωκεν αὐτοῖς, ἀλλ᾽ ἀποσπῶντες αὐτὰ ἀνελεημόνως διὰ καλάμου ὀξυγράφου γραμματέως, τὰ διασκορπίζουσιν εἰς ὅλα τοῦ κόσμου τὰ περγαμηνὰ χαρτία, εἴτε τὰ θέλει εἴτε δὲν τὰ θέλει ἡ ἑκάστοτε ὑπόθεσις τοῦ ποιήματος. Ἂν ἐφέρομεν μαρτύρια τοῦ λόγου μας ἐκ τῶν ὑπ᾽ ὄψιν ἡμῶν ποιημάτων, ἠθέλομεν βεβαίως θορυβήσει τοὺς ἰδίως περὶ τὴν φυσιογραφίαν ἀσχολουμένους, ὅταν ἤθελον ἰδεῖ τὸ ἀνέλπιστον, τοὺς ποιητὰς κλέπτας ὅλης αὐτῶν τῆς ὀνοματολογίας. Ὅθεν ἀφιστάμεθα τοῦ ἐπιχειρήματος.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ποιοῦ καὶ τῆς μεθόδου τῆς ποιητικῆς τῶν πλείστων ποιημάτων εἴπομεν γενικώτερα, διὰ νὰ εἴμεθα συντομώτεροι προϊόντες εἰς τὴν ἐπὶ μέρους αὐτῶν ἐξέτασιν. Περὶ δὲ τοῦ ἐξωτερικοῦ αὐτῶν εἴδους καὶ ἰδίως τῆς στιχουργίας λέγομεν δύω τινά. Αον. ὅτι μόλις ἓν ἢ δύω ποιήματα ἐγράφησαν εἰς στίχους τροχαϊκοὺς ἑκκαιδεκασυλλάβους ὁμοιακαταλήκτους, οἵτινες ἦσαν πρὸ ἐτῶν τινῶν ἐν πολλῇ χρήσει, καὶ τοῦτο ἐκλαμβάνομεν ὡς καλὸν οἰωνόν· διότι οἱ στίχοι ἐκεῖνοι οἱ μακροὶ καὶ χαλαροὶ εἶχον πολλὰ τὰ ἀτοπήματα. Βον. πολλὰ ἐφέτος καὶ πλειότερα τῶν πέρυσιν ποιημάτων ἐγράφησαν εἰς ἀρχαιοπρεπῆ μέτρα, νεωτερικῶς μετεσχηματισμένα, εἰς τονισμένους δηλ. ἑξαμέτρους δακτυλικοὺς καὶ εἰς τριμέτρους ἰάμβους. Ὅτε πρῶτον ἐγένετο τοῦτο, ἐπῃνέθη, ἐπειδὴ καλὸν ἐθεωρήθη τὸ νὰ μακρυνθῶσιν ὀλίγον οἱ νεώτεροι ἡμῶν ποιηταὶ ἀπὸ τῆς ἀποκλειστικῆς χρήσεως τῆς ὁμοιοκαταληξίας, τῆς γοητευούσης ὑπὲρ τὸ δέον τὰ ὦτα καὶ ἐπιφερούσης τὴν παραμέλησιν τῶν ἐν τοῖς στίχοις ἐννοιῶν· ἀλλ᾽ ἡ πεῖρα τριῶν τεσσάρων ἐτῶν φαίνεται νῦν ἀποδεικνύουσα, ὅτι καλοὶ δακτυλικοὶ στίχοι εἰς μέγα ποσὸν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατασκευάζωνται ἄνευ μεγίστων δυσκολιῶν, διὰ λόγους πολλοὺς καὶ μεγάλους, ἐγκειμένους εἰς τὴν φύσιν τῆς νεωτέρας ἡμῶν προσῳδίας· (1) οἱ δὲ ἴαμβοι δὲν παρουσιάζουσι τὰς αὐτὰς δυσκολίας, ὅθεν καὶ διετηρήθησαν, μετά τινων ἐλευθεριῶν, ἀνέκαθεν ἐν τῇ δημοτικῇ ποιήσει, οἷον

Ἕνας πασᾶς ἐβγῆκε ᾽ς τὴν Εὐρύπολιν·

ἐνῷ οἱ δακτυλικοὶ ὅλως ἐξέλιπον πρὸ αἰώνων, καὶ μόνον ἐν τοῖς νεωτάτοις χρόνοις ὑπὸ λογίων μετεκλήθησαν εἰς τὴν ζωήν, ἂν καὶ μετά τινος δειλίας, διὰ τὸ ἄδηλον τῆς ἐπιτυχίας· ὥστε καλὸν ἤθελεν ἴσως εἶναι νὰ σεβασθῶμεν ὀλίγον τὴν ἀκουστικὴν αἴσθησιν τοῦ λαοῦ ὡς πρὸς τοῦτο, καὶ νὰ σκεφθῶμεν μήπως εἶναι φρόνιμον νὰ περιορισθῇ ἡ χρῆσις τῶν δακτυλικῶν στίχων, διότι καθ᾽ ὅλα τὰ φαινόμενα εὔτονοι ἑξάμετροι καὶ εἰς μικρὸν ποσὸν δύσκολον εἶναι νὰ στιχουργηθῶσιν· ὁποῖοι δὲ νῦν συνήθως στιχουργοῦνται καὶ ὑπ᾽ αὐτῶν τῶν ὁπωσοῦν ἐγγεγυμνασμένων, ἄνευ δηλ. συναλλαγῆς σπονδείων, ἔχουσι πολὺ τὸ ὕπτιον καὶ τὸ μαλθακὸν καὶ ἀπολείπονται πολὺ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ποικιλίας, ἣν προφανῶς δεικνύουσιν οἱ λεγόμενοι πολιτικοί, ἤτοι οἱ τετράμετροι ἰαμβικοὶ καταληκτικοί, οἵτινες, ὡς γνωστόν, πρὸ αἰώνων ἀντικατέστησαν οὐχὶ ἀτόπως τοὺς παλαιοὺς δακτυλικοὺς διὰ τὰ μακρότερα τῶν ποιημάτων καὶ μάλιστα τὰ ἐπικά. Εἰς τοσαῦτα περὶ τούτου ἀρκούμεθα, διότι δὲν εἶναι τῆς παρούσης ὥρας τὰ πλειότερα.

Ἀρχόμεθα νῦν τῆς ἐπὶ μέρους ἐξετάσεως τῶν ποιημάτων. Εἰς τὴν κατωτάτην τεθείσθωσαν βαθμίδα τρία ὁμοῦ ποιήματα, τὰ *Κλεόβουλος καὶ*

(1) Ἴδε παρ. χάρ. Κρᾶμα χολῆς καὶ μέλιτος, Α΄. σίχ. 6—9 καὶ 18—20 καὶ 868 — 870. Οὕτω καὶ ἐν Ἀβουλίας ἀποτελέσματι καὶ ἐν Μυρσίνῃ καὶ Φώτῳ πλεῖστα τοιαῦτα.

(1) Ὁ κύριος λόγος τῆς δυσκολίας τῶν ἑξαμέτρων εἶναι ὁ ἑξῆς· ἐπειδὴ μετροῦνται καὶ ἀπαγγέλλονται κατὰ πόδα, οὐχὶ κατὰ διποδίαν, ἀνάγκη πᾶς δάκτυλος νὰ ἔχῃ ἴδιον ἐμφαντικὸν τόνον· ἡμεῖς δὲ ἀδυνατοῦμεν νὰ τονίσωμεν πᾶσαν τρίτην συλλαβήν, χωρὶς νὰ ἀποσκορακίσωμεν πλείστας πολυσυλλάβους λέξεις, ὧν ἔχομεν ἀπόλυτον ἀνάγκην. Μάλιστα δὲ ἐν ἀρχῇ στίχων μᾶς δυσκολεύουσι τὰ μόρια διότι, ἐπειδή, καί, ἀλλά, λοιπὸν καὶ τὰ τοιαῦτα, τὰ ὁποῖα ἀποφεύγοντες ἢ μετατιθέντες ἀλλοιοῦμεν οὐσιωδῶς τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἕλληνος λόγου. Οἱ δὲ ἴαμβοι, ἐπειδὴ μετροῦνται καὶ ἀπαγγέλλονται κατὰ διποδίαν καὶ ἀρκεῖ ἐν αὐτοῖς νὰ ὑπάρχῃ εἷς ἐμφαντικὸς τόνος κατὰ πᾶσαν τετάρτην συλλαβήν, δὲν παρέχουσι τὰς αὐτὰς δυσκολίας.

Ἀγγελική, *Ἀδελφότης καὶ Ἔρως* καὶ *Ἀβουλίας ἀποτελέσματα*, ὧν τὸ πρῶτον εἰς δακτυλικοὺς ἑξαμέτρους. Ὁ ποιήσας τοῦτο ἐνεφορήθη Γαλλικῶν καὶ ἄλλων ξένων μυθιστορικῶν ποιημάτων εἰς κόρον, ὡς τοῦτο φαίνεται καὶ ἐκ τῆς παραθέσεως πλείστων αὐτῶν χωρίων καί τινων μάλιστα ἀσημοτέρων συγγραφέων. Οὐδὲν σχεδὸν ἐν αὐτῷ ἐπαινετὸν κατὰ τὴν οὐσίαν, κατὰ δὲ τὸ εἶδος μάλιστα ψεκτέαι αἱ συχναὶ ποιητικαὶ ἐρωτήσεις, αἱ ἀρχὴν λαβοῦσαι ἐκ τοῦ ἀθωοτάτου ἐκείνου τῆς Ἰλιάδος Τίς τ' ἄρ σφῶε. Διάχυσιν δὲ εὔθυμον ἐπροξένησε τοῖς κριταῖς τὸ ὅτι ὁ ἥρως τοῦ ποιήματος ὁτὲ μὲν Κλεόβουλος, ὁτὲ δὲ Θεόδωρος γράφεται, μὴ δυνηθέντος τοῦ ποιητοῦ ν' ἀποφασίσῃ ὁριστικῶς τὸ βαπτιστικὸν ὄνομα. Ἡ δὲ Ἀδελφότης καὶ Ἔρως περιέχει πλάσιν ἄτεχνον κακουργιῶν, ἀρυσθεῖσαν ἐκ πηγῶν θολερωτάτων καὶ ἐκτεθειμένην εἰς λεκτικὸν πλειστάκις ἐσφαλμένον. Περὶ δὲ τῶν Ἀβουλίας ἀποτελεσμάτων ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν, ὅτι εἶναι στιχούργημα κουραστικώτατον διὰ τὴν πολλὴν δαιμονολογίαν καὶ ἔχει πολλὰς πλημμελεῖς ἐννοίας καὶ πλείονα ἔτι γραμματικὰ σφάλματα (1).

Τρία δὲ ἄλλα ποιήματα, ὁ *Ἀριστόδημος ἢ ὁ ἐν Μεσσηνίᾳ πατριωτισμός*, *οἱ Γάμοι Πηλέως καὶ Θέτιδος*, καὶ *ἡ Θυγάτηρ τοῦ Τειρεσίου* ἔχουσιν ἀλλοῖα ἐλαττώματα, διότι εἶναι μὲν ταῦτα ἠθικώτατα, ψυχρὰ δὲ ἄλλως γυμνάσματα, μάλιστα τὰ δύω πρῶτα, τὰ εἰς δακτυλικοὺς ἑξαμέτρους· ἡ δὲ Θυγάτηρ τοῦ Τειρεσίου ποιητικῶς θεωρουμένη εἶναι ὁπωσοῦν καλλίων. Τοῦ Ἀριστοδήμου δὲ ἰδίως τὰ πολλὰ ἐπίθετα καταντῶσιν ἀφόρητα (2), καὶ ἡ πολλῶν Ὁμηρικῶν λέξεων χρῆσις εἰς πάντα τὰ τρία ταῦτα ποιήματα (3) εἶναι ἄσκοπος ὅλως, ἀφοῦ ἀδύνατον φαίνεται ν' ἀναστηθῶσιν οἱ παλαιοὶ Ἀχαιοὶ τῶν Ἰλιακῶν χρόνων, ὅπως ἀναγνόντες ταῦτα εὐφρανθῶσι. Πρὸς δὲ τούτοις ἐν τῷ Ἀριστοδήμῳ καὶ τοῖς Γάμοις πολλὰ τὰ γραμματικὰ σφάλματα (4), ὀλίγα δὲ καὶ ἐν τῇ τοῦ Τειρεσίου θυγατρί. Ὑπομιμνήσκομεν εἰς τοὺς νέους συντάκτας, (διότι πάντως νέοι εἶναι·) ὅτι ἡ μεταχείρισις παλαιῶν ὑποθέσεων εἶναι δυσχερεστάτη καὶ σπάνιον νὰ ἐπιτύχῃ τις εἰς τὸ τὰ παλαιὰ καινῶς εἰπεῖν, κατὰ τὸν Ἰσοκράτη. Ἡ Κόριννα καὶ Πίνδαρος; τὸ πρὸ ἐτῶν ἐν τούτῳ τῷ ἀγῶνι ἐπαινεθὲν ποίημα, ὡς πρὸς τοῦτο ἔμεινε μοναδικὸν μέχρι τοῦδε. Ἀπώλειαν δὲ τοῦ πολυτίμου χρόνου νομίζομεν, ἂν τὰ δύω ὑπολειπόμενα ἔτι ᾄσματα τοῦ Ἀριστοδήμου στιχουργηθῶσι καὶ προστεθῶσιν εἰς τοὺς ἤδη συντελεσθέντας 1300 στίχους.

Αἱ *Ἀναμνήσεις τῆς Πριγκίπου* εἶναι ἁπλοῦν καὶ ἀκατάσκευον ποίημα, μετά τινος ὅμως εἰδυλλιακῆς χάριτος περὶ τὰ τέλη, ὅπου ὁ ἥσυχος θάνατος ἀγαθοῦ τινος γέροντος περιγράφεται. Ὁ ποιήσας αὐτὸ φαίνεται πολὺ νέος, καὶ ἐκφράζει εὐγενῆ αἰσθήματα. Τέχνην δὲ ἢ εὐχέρειάν τινα περὶ τὸ ποιεῖν δὲν βλέπομεν εἰς τοὺς ἀνομοιοκαταλήκτους τούτους πολιτικοὺς στίχους του.

Ὁ ὕμνος *Ἑλλὰς καὶ Ὀρθοδοξία* ἥρμοζε νὰ κατέχῃ θέσιν πολὺ κατωτέραν ἐν τῇ ποιητικῇ ταύτῃ κλίμακι, ἣν κοπιῶντες ἀναβαίνομεν, ἀλλὰ διὰ τὰ σεμνὰ αὐτοῦ ὀνόματα ἐθέσαμεν αὐτὸν ἐδῶ. Ἔχει ἴσως ὁ ποιήσας αὐτὸν φαντασίαν, ἐπεμελήθη καὶ τῆς γραμματικῆς, εἰ καὶ μετά τινων ἰδιοτροπιῶν,(1) ἀλλὰ στερεῖται τέχνης περὶ τὴν ποιητικὴν σύνθεσιν, καὶ ἰδίως ἀμελεῖ τοῦ νοός, ὡς περιττοῦ δῆθεν πράγματος ἐν τῷ ποιεῖν. Ἀρκεῖ νὰ τῷ ὑπομνήσωμεν, ὅτι διὰ τοῦτο καὶ εἰς ἀκούσιον βλασφημίαν ἐμπίπτει εὐθὺς ἐν τῷ προοιμίῳ τοῦ ὕμνου του.

Τὰ *Μελῳδήματα ἢ Λυρικῶν ποιημάτων ἀνθοδέσμη*, ἔχουσι μέν τινα ἄνθη ἐκ τοῦ ποιητικοῦ λειμῶνος· ἀλλ' ὤφειλεν ὁ στιχουργήσας ταύτας τὰς κατὰ τὸ πλεῖστον ἐρωτικὰς καὶ φιλοσοφικὰς μελέτας νὰ ἐπιμελῆται πλειότερον τῆς ἑρμηνείας, (2) διότι ἐν ταύτῃ πολὺ ἁμαρτάνει, καθὼς καὶ τῆς ἰδίως γραμματικῆς (3). Ὅτι δὲ τῶν παρ' Ἰταλοῖς λεγομένων σονέττων ἔδωκέ τινα πιστὰ κατὰ τὴν στιχουργίαν ἀπομιμήματα, θεωροῦμεν μνείας ἄξιον.

Ὁ δὲ τὸν *Συρμὸν* ποιήσας ἐξέλαβε τὴν σατυρικὴν ποίησιν ὡς πολὺ εὔκολον πρᾶγμα. Ὅθεν εἴ τι ἀστεῖον ἐνεθυμήθη ἢ σκωπτικόν, κακῶς, ἤγουν ἄνευ τῆς ἐλαχίστης τέχνης, τὸ ἐνέθεσεν ἐν τῷ Συρμῷ. Ἀληθῶς εἰπεῖν εὕρεσις κωμικῆς ὕλης καὶ περιπετειῶν σχεδὸν δὲν ὑπάρχει ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ μᾶλλον χρῆσις κωμικῶν φράσεων τῶν ἐν τῇ συνηθείᾳ, καὶ πλεῖστα μέρη εἶναι ἄχρωμα καὶ ἄνευ ἠθοποιΐας, ὡς εἰς παντὸς τοῦ τυχόντος τὸ στόμα ἁρμόζοντα. Ἔχει δὲ τὸ ὅλον δείγματα πολλῆς ἀμελείας περί τε τὴν φράσιν καὶ τὴν στιχουργίαν (1) καὶ αὐτὴν τὴν διά

---

(1) λ. χ. Τῶν φύλλων ὁ θροῦς σοὶ δοκεῖ κεραυνός. Εἰπόντος, νεᾶνις ἐκβαίνει οἰκίας. Πρὸς σὲ καταφεύγει ὁ πᾶς δυστυχής· — θεῶσιν ἐξαίφνης. τὸ πτῶμα θεῶσιν. ὠδῖνες δριμεῖς. ἐνῷ δὲ μένῃ, κτλ.

(2) Πλεῖστοι στίχοι ἔχουσι τρία ἐπίθετα ἐπὶ ἑνὸς οὐσιαστικοῦ, οἷον· Τὸ ἀποτρόπαιον κεῖνο κ' ἀνόσιον, πάμμεμπτον ἔργον. Περιστεφῆ ἐκ κοτίνου λαμπροῦ, εὐκλεοῦς, ἐπιζήλου. Οὕτω συμφοροῦνται πολλάκις καὶ τρία ἐπιῤῥήματα, οἷον· Καὶ λησμονήσας λοιπὸν ἀχαρίστως, ἀνάνδρως καὶ φαύλως κτλ.

(3) Οἷον· δῖα, αὐδή, δέπη, τῖσον, ἀμύμονα, λυγρὸν, ἱκτήριον, αἰγλκέτσης, ἀλέξημα, δύσθεον, ἕδος, τετυγμένα, εἰδυῖα κτλ. κτλ.

(4) Οἷον· ποτνίᾳ, ὥρμουν, οὕτω μήτε ἡ μήτηρ καρτερεῖ. Κ' ἤδη την κάλπην οἰκτρῶς ἀποβλέποντες κ' ἤδη τὸν μάντιν. Τὴν Λάκαιν' Ἑλένην. Ὅ,τι καλόν ἐστι φίλον, τὸ δὲ μὴ καλὸν μήτε φίλον, οὐδὲ βασιλείας ἀφρόνους, ἐρυθροῦν, ἀπολίψασα κτλ.

(1) Ὁποῖον ἡ κατάχρησις τῶν συνιζήσεων εἰς λέξεις καὶ φράσεις οὐχὶ τῆς συνηθείας. Παρ. χάρ. ἀλύσεων ἀντηχεῖ. ἐπὶ τοῦ θείου νεκροῦ. τοῦ χάους τὰ σπλάγχνα ἐστέναξαν. νὰ βιάζωνται οἱ ἐρωμένοι, κτλ. κτλ. Τὰ τοιαῦτα ἴσως τινὲς τῶν Ἰταλιζόντων ἀποδέχονται· ἀλλ' ἡ πλείων μερὶς τοῦ ἔθνους δυσχεραίνει εἰς αὐτά.

(2) λ. χ. Τὸ Αον σονέττον μετὰ τὸν Δον στίχον γίνεται οὐ καλὸν διὰ τὰ πολλὰ κατηγορήματα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ οὐσιαστικοῦ καὶ ἄλλας ἀτοπίας. Τὸ δὲ Βον εἶναι πολὺ κάλλιον.

(3) λ. χ. ἡ βροχὰ, πέταλλον, ἤδη ἀντὶ τοῦ νῦν, κτλ.

(4) Στίχοι χωλοί· Τὸ φάρμακον αὐτὸ ἂν χρῶνται αἱ χεῖρίαι. Μερῶν συνέστηκεν ὁ λόγος δὲν γνωρίζει. Οὔντσιας τρὲς, λίμπραμ φαρίναι λίνι. Στίχος ὑπέρμετρος· Καὶ τὰ σιδηρικά του ἤρχισεν

τοῦ καλάμου γραφὴν, ἂν καὶ ὁ ποιήσας αὐτὸ δὲν φαίνεται ἄγευστος γραμμάτων οὐδ' ἄμοιρος πνεύματος· δι' ὃ καὶ παραπέμπομεν αὐτὸν εἰς τὰ παρὰ Ξενοφῶντι λόγια τοῦ Σωκράτους πρὸς τὸν Ἐπιγένη τὸν ἀμελοῦντα ἑαυτοῦ (1).

Μυρσίνη καὶ Φῶτος. Δυσπαρακολούθητος λίαν ἡ ὑπόθεσις τούτου τοῦ ποιήματος. Σφάζονται παρὰ τὸν Μιστρᾶν Τοῦρκοι καὶ Ἕλληνες ἐν ἀορίστῳ ἐποχῇ, χωρὶς νὰ φαίνεται ἐναργῶς ἰδέα τις κοινὴ περὶ ἐλευθερίας καὶ εὐνομίας, καὶ σχεδὸν ἰδιωτικαὶ αἱ πολλαὶ ἐν αὐτῷ συγκρούσεις καὶ δολοπλοκίαι καὶ ἐκδικήσεις. Δι' ὃ καὶ ἀτοπώτατον τὸ ὑπερήφανον προοίμιον. Ἀνάρμοστοι ἔννοιαι ἱκαναὶ ἐν αὐτῷ. Ἔχει δὲ καὶ μονοτονίαν τινὰ τὸ ὅλον ἀξιοπαρατήρητον, τὴν προερχομένην ὡς ἐκ τῆς συχνῆς ἐπαναλήψεως τοῦ *ἰδοὺ, ἰδέ τον, ἰδέ την· κυττάξατε, κυττάξατέ την*. Ταῦτα 56 φορὰς ἐπαναλαμβάνονται εἰς ὅλον τὸ ποίημα. Ἡ στιχουργία ἐπιμελὴς, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ γραμματικὸν μέρος τῆς γλώσσης, διότι βρίθει μάλιστα ἀνορθογραφιῶν (2).

Τὸ *Κρᾶμα χολῆς καὶ μέλιτος*, ἐκτενέστατον ποίημα εἰς 1487 δακτυλικοὺς στίχους, εἶχε παρουσιασθῇ καὶ πέρυσιν εἰς τὸν ἀγῶνα ἐλλιπὲς, καὶ νῦν δὲ παρὰ προσδοκίαν ἐστάλη ἔχον δύο χάσματα, ἐξ οὗ ἡ κατανόησις τῆς ὅλης αὐτοῦ πλοκῆς ἀποβαίνει δύσκολος καὶ ἡ κρίσις ἐπισφαλής. Ὅθεν τόσον μόνον λέγομεν περὶ αὐτοῦ, ὅτι δὲν εἶναι μὲν γεγραμμένον ἄνευ δεξιότητος ποιητικῆς, ἀλλ' ὁ Ἕλλην ἀναγνώστης δυσαρεστεῖται βλέπων ἐν αὐτῷ τὸ πλεῖστον ἔκθεσιν ξενοτρόπων ἠθῶν τῆς Εὐρώπης, οἷον, μονομαχίας, συνδρομὰς λαθρεμπόρων εἰς ἀπαγωγὰς ἐρωτικὰς κτλ. Ἔχει ἐν τούτοις καλά τινα χωρία, οἷον τὸ περὶ Ῥώμης καὶ Ἑλλάδος. Τὸ λεκτικὸν ἐπιμελὲς, ἡ δὲ στιχουργία ἀσθενεστάτη. « Ἤλθομεν ὁδηγηθέντες ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ ἰδίου ». Τοῦτο στίχος εἶναι (3).

Ἡ *Εὐχάρις, ἤτοι ὁ ἀγὼν τοῦ* 1854, εἰς 600 περίπου στίχους ὁμοιοκαταλήκτους. Ποίημα ἔχον φανταστὸν ἥρωα, Θεωνά τινα, ἢ μᾶλλον τὴν μνηστήν του Εὔχαριν. Ἀερῶδες ἡμῖν ἐφάνη καὶ περιέχον γενικότητάς τινας περὶ τοῦ τελευταίου ἀγῶνος, τὰ δὲ μᾶλλον συγκεκριμένα καὶ ὀλίγιστα καὶ δὲν οἰκονομοῦνται καλῶς. Ἀξιέπαινος μόνον ὁ ποιητὴς διὰ τὸν ἁγνὸν ἔρωτα, ὃν ἐκθέτει, καὶ διὰ τὰ πατριωτικά του αἰσθήματα. Ἄλλως δὲ φαίνεται τὸ ποίημα καὶ ἡμιτελές· τοὐλάχιστον παρουσιάζει τινὰ χάσματα, μικρὰ ἢ μεγάλα, δὲν γνωρίζομεν.

Ἀνάμικτα. Εἶναι ταῦτα συλλογὴ διαφόρων μικρῶν ποιημάτων, ἐν οἷς διακρίνονται τρία τέσσαρα λίαν καλά. Εἴθε ἦσαν ἅπαντα τοιαῦτα, οἷα ἡ νοσταλγία, ὁ ἄπατρις, ἡ ᾠδὴ εἰς τὴν Σεβαστούπολιν. Ὁ ἀναγνώστης εὑρίσκει ἐν αὐτοῖς εὐαισθησίαν ὑγιᾶ, ἥτις πολλάκις εἰς ἦθος ἐλεγειακὸν διαμορφοῦται. Ὁμοίως δὲ χαίρει τις καὶ εἴς τινας πρωτοτύπους ἢ πρωτοτυποφανεῖς ἐννοίας καὶ εἰκόνας, αἵτινες προδίδουσι ποιητὴν εὐφάνταστον καὶ σκεπτόμενον ἅμα, ὅπερ οὐχὶ τόσον κοινὸν τὴν σήμερον. Ἄλλως ὅμως τὸ λεκτικὸν εἶναι ἀνώμαλον οὐδὲ πάνυ ὀρθὸν (1), καὶ ἡ στιχουργία, εἰ καὶ ἔχουσα καλούς τινας καὶ ζωηροὺς ῥυθμοὺς, πλειστάκις εἶναι τραχεῖα καὶ ἀτημέλητος. Συνιστῶμεν εἰς τὸν πολλὰς ἐλπίδας παρέχοντα ποιητὴν νὰ ἐπιμεληθῇ τῆς τεχνικῆς διαπλάσεως, ἄνευ τῆς ὁποίας οὐδεμία ἐπιτυχία.

Ὁ *Ῥαψῳδὸς*, εἰς στίχους ὁμοιοκαταλήκτους 968. Τοῦτο τὸ ποίημα εἶναι σκοτεινότατον, καὶ καταλλήλως φέρει γεγραμμένον ἐν τῷ προμετωπίῳ του τὸ Ἥξεις ἀφήξεις οὐ θνήξεις ἐν πολέμῳ. Λυπηρὸν, ὅτι ὁ ποιήσας αὐτὸ, ἐνῷ καὶ πνεύματος εὐμοιρεῖ καὶ σπουδῆς καὶ μελέτης οὐχὶ ἄγευστος φαίνεται, ὅμως ἐζήλωσε τὸν τρόπον τῶν ἀδοκίμων τῆς ἀρχαιότητος ποιητῶν, οἷος ἦν ὁ Λυκόφρων, ὁ στιχουργήσας τὴν Κασσάνδραν, ἥτις πολλῶν φιλολόγων κατέλυσε κάρηνα, ἠδ' ἔτι καὶ λύσει, τῆς γὰρ σκότος ἔστι μέγιστον. Ἄλλως ὁ ῥαψῳδὸς ἔχει πολλαχοῦ ἰδέας καλὰς καί τινα σεμνότητα καὶ ἐμβρίθειαν λόγου οὐχὶ ἀξιοκαταφρόνητον. Ἡ ὑπόθεσίς του ὅμως, ὅσον ἡμεῖς τὴν ἐνοήσαμεν, φαίνεται προβαίνουσα διὰ πολλῶν ἀτοπημάτων· αἱ λύσεις ἰδίως τῶν περιπλοκῶν ἐπέρχονται αἴφνης καὶ σχεδὸν πάντοτε διὰ θαυμάτων ἀπιθάνων. Τόσον μόνον εἰρήσθω περὶ τῆς ὑποθέσεως, ὅτι ὁ ἥρως καὶ ἐνταῦθα εἶναι φανταστὸς, Κρὴς τὴν πατρίδα, ἀντιτασσόμενος τοῖς Τούρκοις. Ἡμεῖς δὲ προτιμῶμεν νὰ περιβάλλωνται μὲ τῆς ποιητικῆς ἀθανασίας τὸν πέπλον οἱ ἀξιώτεροι αὐτοῦ, οἱ πραγματικῶς ζήσαντες ἥρωες, καὶ, ἀφοῦ τοιούτων εὐμοίρησεν ἡ Κρήτη, δὲν πρέπει νὰ παραβλέπωνται Τὸ λεκτικὸν εἶναι ἱκανῶς καθαρὸν, πλὴν τινῶν σχηματισμῶν ἡμαρτημένων· πλειστάκις δὲ ἔχει φράσεις τραχείας. Τὸ μέτρον ἐξ ἐναντίας ῥέει εὐκόλως, καὶ ἡ ὁμοιοκαταληξία πλουσία.

Τίρι λίρι, ἢ τὸ Κυνηγέσιον ἐν νήσῳ Σύρῳ, ποίημα σατυρικὸν εἰς ᾄσματα ἕξ. Τὰ τρία μόνον ᾄσματα εἰς στίχους πολιτικοὺς ὁμοιοκαταλήκτους 1300 ἐστάλησαν. Προσφυέστερον δὲ πρέπει νὰ ὀνομασθῇ ἔπος κωμικὸν, διότι ἔχει σύστασιν τακτικὴν μύθου, μετὰ πολλῆς δεξιότητος ἐξευρημένου. Ζολότας τις ἐν Σύρῳ ἐξελθὼν εἰς τὸ κυνήγιον, ἐν ἐλλείψει ἄλλου πτηνοῦ φονεύει κοῦκκον, οὐχὶ κόκκυγα, ὡς λέγει ὁ ποιητὴς, καὶ ἐπειδὴ ὥρμησαν καὶ ἄλλοι τρεῖς κυνηγοὶ ἐπὶ τὸ ζῶον, ἀντιποιούμενοι

εὐθὺς νὰ ἐκτυλίσσῃ. — Ἀπαντᾶται καὶ κακὴ χρῆσις τοῦ π λ ὴ ν ἀ λ λ ὰ, καὶ ἄλλων τινῶν φράσεων.

(1) Ἀπομνημον. 3, 12.

(2) Παρ. χάρ. συλλάβατε, ὁ Ταΰγέτης, ἐπόδυνον, ὀρωφὰς, θορυβοῖ κτλ. φρενήρης = παράφρων κτλ.

(3) Τοιοῦτοι καὶ ἄλλοι πολλοὶ, οἷον Πρὸς τὴν καρδίαν της νὰ πλησιάσῃ διὰ τῆς φιλίας. Τὴν ἀληθῆ σημασίαν τῆς ῥήτρας τοῦ Εὐαγγελίου. Ἀλαζονείας θραυσθείσης καὶ ἔρωτος ἀποτυχόντος κτλ. κτλ.

(1) Οἷον· βαθυλαξευτῶν ῥυτίδων, τὰς γλυκεῖς χορδὰς, ἀλγῶσα, καθεῖξε τὸν Πειραιὰ κτλ. Ἡ Ἡρὼ, τὸ μέγιστον τῶν ποιημάτων τῆς συλλογῆς ταύτης, καθὸ φθάνον τοὺς 162 στίχους, εἶναι τὸ πλημμελέστατον πάντων κατὰ πολλοὺς λόγους.

τὸν νεκρὸν αὐτοῦ, ἐντεῦθεν πολλὴ ἔρις, πρῶτον ἀτομική, ἔπειτα δὲ καὶ κοινὴ ὅλων τῶν Συρίων ἐξάπτεται, καὶ διασχίζονται λοιπὸν οἱ γεννάδαι εἰς δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα, τὸ τῶν Κούκκων καὶ τὸ τῶν Κοράκων, οὕτως ὀνομασθέντων κομματικῶς καὶ στολισθέντων μὲ τὰ οἰκεῖα τῶν πτηνῶν τούτων ἐμβλήματα. Συμβαίνουσι δ' ἐκ τούτου μεγάλαι καὶ κωμικώταται περιπλοκαί, δίκαι, πρεσβεῖαι καὶ ἀλλαχοῦ, μάλιστα δὲ εἰς Σέριφον πρὸς λύσιν τοῦ σκοτεινοῦ κουκκικοῦ ζητήματος, καὶ ἄλλα πολλὰ γίνονται, παρεμβαινόντων εἰς τὴν ὑπόθεσιν πολλαχοῦ καὶ ξένων τινῶν περιηγητῶν ἐξ Εὐρώπης. Ὅσον τοῦ ποιήματος μέρος πρόκειται, φανερόνει γραφίδα λίαν ἐξησκημένην εἰς τὸ κωμικὸν εἶδος. Ἐκτὸς τινων μικρῶν ἀπιθανοτήτων, καὶ ἄλλων, λόγων μάλιστα, περιττῶν, τὸ ὅλον προβαίνει οὕτως,ὥστε ἐν συνεχείᾳ ἡδέως ἀναγινώσκεται. Ἐνῷ δὲ πολλὰ γελοῖα οὐ μόνον τῆς Σύρου, ἀλλὰ καὶ τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας κωμῳδοῦνται, ὁ ποιητὴς μέγιστον ζῆλον δεικνύει ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, καί, ἂν μαστίζει τὰ ἄξια μάστιγος, οὐχ ἧττον κηρύττεται ἐν τῷ ποιήματι θερμὸς ὑπερασπιστὴς τῆς συκοφαντουμένης πολλάκις πατρίδος του, καὶ τοῦτο οὐχὶ παρέργως, ἢ ἀφηγηματικῶς, ὅπερ ψυχρόν, ἀλλὰ δι' ἐπεισοδίων ὅλων, ἐννοεῖται καὶ τούτων κωμικῆς φύσεως καὶ ἐντέχνως παρεισηγμένων. Ταῦτα μὲν λοιπὸν καλά· ἀλλὰ ἡ ἀτέλεια τοῦ ποιήματος πολὺ ἐμπόδιον γίνεται εἰς τὴν δικαίαν αὐτοῦ ἐκτίμησιν. Ὅτι δὲ τὸ ὑπ' ὄψιν τῶν κριτῶν μέρος δὲν εἶν' ἐλεύθερον γραμματικῶν σφαλμάτων, ἂν καὶ τὸ λεκτικὸν ἐν γένει καλὸν καὶ κατάλληλον, τοῦτο δὲν δύναται νὰ σιωπηθῇ (1). Οἱ στίχοι τοῦ ποιήματος ἐφάνησαν ἡμῖν κατὰ μὲν τὴν ὁμοιοκαταληξίαν λίαν καλοὶ καὶ ἀνεπιτήδευτοι, κατὰ δὲ τὴν διαίρεσιν αὐτῶν ἐν τῷ μέσῳ, ἀκολουθῶν ὁ ποιητής, ὡς φαίνεται τὸ παράδειγμα ἄλλων, ποιεῖται ἐνίοτε χρῆσιν ἐλευθερίας τινός, ἣν ἔπρεπε νὰ ἀποδοκιμάσῃ ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος τῆς εὐρυθμίας. Καταλήγει δηλαδὴ τὸν τέταρτον πόδα τοῦ πολιτικοῦ στίχου εἰς λέξιν στενῶς καὶ ἀναποσπάστως συνδεομένην μετὰ τῆς ἐπομένης (2), ὅπερ ποτὲ δὲν ἀπαντᾶται εἰς τὰ δημοτικὰ ἡμῶν ᾄσματα, τὰ ὁποῖα, ὡς γνωστόν, εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τοῦτο τὸ ἐθνικώτατον τῶν νέων Ἑλλήνων μέτρον στιχουργημένα καὶ πρέπει νὰ ἔχωσι κῦρος Ὁμήρου. Ἂν δὲ ἔλειπον καὶ τινες σποράδην παρεμβεβλημέναι βωμολοχίαι, δὲν θ' ἀφῄρουν οὐδὲν ἐκ τοῦ ἀστείου, ἀλλὰ μάλιστα χάριν πλείονα θὰ προσέθετον εἰς τοῦτο τὸ κατὰ πολλὰς ἐπόψεις ἀξιόλογον ποίημα, τὸ ὁποῖον ὅμως, καὶ ἂν δὲν εἶχε τὰς ὑποδειχθείσας ἐλλείψεις, καὶ ἂν ἦτο καὶ τέλειον, πάλιν ἀμφιβάλλομεν, ἂν ἤθελε στεφθῇ ὑπὸ ἐπιτροπῆς, διὰ τὸν μόνον λόγον τοῦ ὅτι εἰς τὴν φύσιν τῆς κωμικῆς ποιήσεως ἔγκειται τὸ νὰ περιέχῃ πολλά τινα, ἅπερ εἷς μόνος δύναται νὰ λάβῃ εὐκόλως ὑπ' εὐθύνην του, ἐπιτροπὴ δὲ,ἐκ πλειόνων συγκειμένη ἀνδρῶν, δυσκόλως ἢ οὐδόλως.

Ἀναγινώσκομεν ἐκ τοῦ Τίρι λίρι τὸ προοίμιον.

Μοῦσα βοήθει! Κίνδυνον μεγάλον διατρέχω,
διότι ἑτοιμόγεννον τὴν κεφαλήν μου ἔχω.
Βοήθει σὺ ἡ μαῖά μου, μήπως ἀντὶ τεκνίον
γεννήσῃ τέρας δυσειδές· καὶ ἐπειδὴ Κρονίων
δὲν εἶμαι, κρίνω περιττὸν μὲ πέλεκυν νὰ σχίσῃς
τὸ ἁπαλὸν κρανίον μου· ἂς ἐνεργήσῃ ἡ φύσις!
Καὶ ἂν ἀντὶ τῆς Ἀθηνᾶς ἀναπηδήσῃ Μῶμος,
εὐχήσου κἂν τὸ νεογνόν, κ' εἶν' ἡ εὐχή σου νόμος.
Τὸ μέγα κυνηγέσιον τῆς Σύρου θὰ σᾶς ψάλω·
καθὼς αὐτὸ ἐπὶ τῆς γῆς δὲν εἶδα κἀνὲν ἄλλο.
Θὰ σᾶς εἰπῶ (κ' οἱ στίχοι μου δὲν εἶναι ἁπλῆ χλεύη·)
δι' ἕνα κοῦκκον εἰς αὐτὴν την νῆσον τί συνέβη
καὶ ποία ἔρις ἤναψεν ἐκ θέματος ἀθώου.
κ' ἐτάραξε τὴν ἤρεμον καθέδραν τοῦ Κερδῴου.
Χαῖρε ξηρόνησος! τροφὸς ἐν μέρει τῶν κηφήνων
τῆς πρωτευούσης, καὶ τροφὸς τῶν θελκτικῶν Σειρήνων,
αἵτινες ἕλκουν τοὺς γαμβροὺς μὲ ᾄσματα ταλήρων!
Χαῖρε ἡ ὄζουσα βαρὺ τῆς πισσασφάλτου μύρον!
ὅπου δι' ἕνα ὀβολὸν σκληραὶ κροτοῦνται μάχαι.
Χαῖρε ἡ θὶν ἡ ἄνυδρος, χαῖρε τῶν βράχων βράχε!
Εἰς σὲ ἂν ἐφθειρίασεν ὁ Φερεκύδης πάλαι,
κερδίζονται κἂν σήμερον ποσότητες μεγάλαι,
κ' εἰς τῆς τερπνῆς σου ἀγορᾶς τὰς ἀγυιὰς τὰς πρώτας
πολλοὶ τὰς φθειριώσας των ἐτίναξαν καπότας.
Χαῖρε! . . . « Πλὴν Κύριε, halte là! μὲ γέλοιον σατύρου
» νὰ ψάλῃς δὲν μᾶς ἔταξες χ α ι ρ ε τ ι σ μ ο ὺ ς τῆς Σύρου,
» ἀλλὰ τὸν κοῦκκόν σου. Λοιπὸν ἐγκαίρως μὲ τιμήν σου
» ἔμβα, ὀργίλοι, κράζετε, εἰς τὴν ὑπόθεσίν σου ». —
Μετὰ χαρᾶς, αὐθένται μου! Ἐὰν δὲ λησμονήσω
εἰς τὸ ἑξῆς τὸν κοῦκκόν μου, κοῦκκος νὰ καταντήσω.

Ἐρχόμεθα εἰς τὰ δύο τελευταῖα ποιήματα, τὰ ὁποῖα ὑπερέχουσι τῶν μέχρι τοῦδε θεωρηθέντων. Ἐπιγράφεται τὸ μὲν *Χίος δούλη*, καὶ εἶναι ἐπικὸν διήγημα εἰς δακτυλικοὺς ἑξαμέτρους **1113**, ἔργον τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ ὅστις καὶ τὸ Τίρι λίρι ἐποίησε, τὸ δὲ *Μαρία Δοξαπατρῆ*, καὶ εἶναι δρᾶμα εἰς τριμέτρους ἰάμβους περὶ τοὺς τρισχιλίους μετὰ καὶ πεζῶν χωρίων ἐν τῷ μεταξύ. Ἡ ἐπιβολὴ ἀμφοτέρων τῶν ποιητῶν γενναία, καθ' ὅσον δὲν ηὐχαριστήθησαν νὰ τραπῶσιν εἰς τὴν εὔκολον πλάσιν γεγονότων ἐξ ἀνυπάρκτου, ἢ παράφρασιν ξένων προϊόντων, ἀλλὰ μελετήσαντες μετ' ἀγάπης τὴν πάτριον πολύστονον ἱστορίαν, διετέθησαν ἐξ αἰσθήματος πατριωτικοῦ καὶ εἰς ποιητικὴν ἐξεργασίαν μέρους τινὸς τῶν πρώην δεινῶν τοῦ Ἕλληνος. Εὐχόμεθα νὰ τοὺς μιμηθῶσι καὶ ἄλλοι, ἵνα βλέπωσιν ἅπαντες οἱ ὁμογενεῖς καὶ ἐν τῇ ποιήσει καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ δι' ὁπόσων κακῶν διήλθομεν ἐν τοῖς χρόνοις τῆς δουλείας καὶ φρουρῶσιν ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τοὺς θεσμοὺς αὐτῆς τοὺς δικαίους. Περίεργον δὲ πάνυ, ὅτι τὰ ποιήματα ταῦτα, καίτοι διάφορα τὸ εἶδος, ἔχουσιν ὅμως κατὰ σύμπτωσιν

---

(1) λ. χ. Οἱ εὐπατρίδαι λυποῦνται μὲν εἰς θάνατον ἀπλοῦ ἐντίμου, μ ή τ ε τοὺς μέλλει ὅμως παντελῶς, ἐάν . . — Λαπίθαν, ἐφ' ῥιγῇ, νὰ τοὺς ἐβλέπωμεν, θὰ στείλλουν, σφαλλῶν, βεβαρυμένος, εἰσέφρυσε κττ..

(2) Ἰδού τινα τοιαῦτα ἡμιστίχια· Παρετηρήθη ὅτι ἂν . . — Μᾶς ἐπροτίμησεν. Ἐντὸς . . — Ἔθνος ὁλόκληρον. Πολὺ δ' . . — Ἐπείσθη ὅτι ζῇ. Πεσὼν . . — » Καλὸν δὲ καὶ τὸ ἐν τέλει στίχου· εἶπέ τις.

πολλὰς τὰς ὁμοιότητας ἐν τῇ οὐσίᾳ τῆς ὑποθέσεως. Ἑλλήνων καὶ Φράγκων ἀντίθεσις, προδοσία πατρίδος ἐξ ἔρωτος κόρης Ἑλληνίδος πρὸς Φράγκον, παραφροσύνη τῆς ἐρώσης, μνηστὴρ πρότερος· καὶ ἀντεραστὴς Ἕλλην φιλελεύθερος μετ' οἰκτρᾶς ἑκουσίας τελευτῆς, τέλος, ὄνομα τὸ αὐτὸ τῆς ἐρώσης, Μαρία· ταῦτα πάντα ἀπαντῶνται ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ποιήμασι. Ἀλλ' ἂς ἴδωμεν ἑκάτερον αὐτῶν χωριστά.

Ἡ *Χίος δούλη* ὑπόθεσιν ἔχει τὴν ἀποτυχοῦσαν ἀπόπειραν ἐπαναστάσεως τῶν Χίων κατὰ τοῦ ζυγοῦ τῶν Γενουηνσίων περὶ τὰ μέσα τοῦ ιδ'. αἰῶνος. Ὁ ποιητὴς ἀκολουθῶν ἐν μέρει τὴν ἱστορίαν καὶ ἐν μέρει παράδοσίν τινα, περὶ ἧς ποιεῖται λόγον ἐν τῷ προοιμίῳ του, προσπλάττει ὅσον ἦν ἀνάγκη τὰ πρωτεύοντα πρόσωπα καὶ τὴν πρᾶξιν ὡς ἐφεξῆς. Μετά τινα προοιμιώδη εὐχὴν πρὸς τὸν εν Χίῳ ποτὲ ζήσαντα τυφλὸν ἀοιδόν, διηγεῖται πρῶτον, πῶς ἐκυριεύθη ἡ νῆσος ὑπὸ τοῦ στολάρχου τῶν Γενουηνσίων Βιγνόζου καὶ πῶς ἐκυβερνήθη κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπ' αὐτοῦ ἠπίως, ἔπειτα δὲ ὑπὸ τῆς γενεᾶς τῶν Ἰουστινιανῶν πάνυ τυραννικῶς. Ὅθεν καὶ δέκα ἔτη μετὰ τὴν ὑποδούλωσίν των οἱ Χῖοι, κλῆρος ἅμα καὶ λαός, συνομνύουσι κατὰ τῶν τυράννων καὶ ἀποφασίζουσι νὰ ἐπιτεθῶσι κατ' αὐτῶν τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ὑπάτου. Ἦρχε τότε τῆς νήσου ὡς ὕπατος Πέτρος Ἰουστινιάνης, ἄρχων ἄδικος καὶ σκληρός· ὁ δὲ ἀνόμοιος αὐτοῦ τὸ ἦθος ἀνεψιὸς Ἰωάννης καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς ἄρχουσι συναριθμούμενος, ἀγαπᾷ τὴν Μαρίαν, κόρην τοῦ Μηνᾶ, πρωτουργοῦ τῆς συνωμοσίας καὶ ἀνταγαπᾶται. Τὴν Μαρίαν ὁ πατὴρ εἶχεν ἤδη πρότερον μνηστεύσει μετά τινος Χίου, τοῦ Ἰσιδώρου, ὅστις μισοτύραννος ὢν ἐμακρύνθη τῆς νήσου πρὸ 9 ἐτῶν καὶ ἔρχεται τότε ἐκ Βυζαντίου μετ' ἐπικουρίας πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ ζυγοῦ τῶν ξένων, προσποιεῖται δὲ τὸν παράφρονα, ἵνα μὴ παρατηρηθῇ ἡ πατριωτική του ἐνέργεια παρὰ τῶν Γεννυησίων· ἡ Μαρία ὅμως τότε δὲν εἶχε πλέον οὐδεμίαν κλίσιν πρὸς τὸν Ἰσίδωρον καὶ ἔζη μόνον ὑπὲρ τοῦ Ἰωάννου. Μαθοῦσα δὲ παρὰ τοῦ πατρὸς τὰ τολμηρὰ σχέδια τῶν συμπολιτῶν της, ἀποτρέπει τὸν ἐραστήν της Ἰωάννην τοῦ νὰ παρευρεθῇ τὸ Πάσχα ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ θείου του Πέτρου. Ὁ Ἰωάννης ἐκ ταύτης τῆς νύξεως ὁδηγηθείς, ὑπεισέρχεται εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Μηνᾶ, ἀκροᾶται καὶ λεπτομερέστερον τὰ τῆς συνωμοσίας ἐκ στόματος αὐτοῦ τοῦ Μηνᾶ, λαλοῦντος ἀνυπόπτως πρὸς τὴν Μαρίαν, καὶ οὕτω συλλαμβάνει τὸν Χῖον πρόκριτον, καταρώμενον φρικτῶς τὴν θυγατέρα του διὰ τὴν προδοσίαν καὶ ἀπάγει αὐτὸν εἰς τὴν φυλακήν. Περαιτέρω δὲ ὅ,τε Ἰωάννης καὶ ὁ Πέτρος κινοῦνται δραστηρίως κατὰ τοῦ Ἰσιδώρου καὶ τοῦ ἐπισκόπου τῆς νήσου καὶ τῶν λοιπῶν συνωμοτῶν.

Μέχρις ὧδε εἶναι στιχουργημένη ἡ πρᾶξις ἐν τῷ σταλέντι πρὸς ἡμᾶς χειρογράφῳ. Στίχοι ἕτεροι 1008, ὡς σημειοῖ ὁ ποιητής, περιλαμβάνουσι τὰ περαιτέρω, ἐν οἷς ἡ καταβολὴ τοῦ κινήματος, αἱ ἐπακολουθήσασαι θανατικαὶ ποιναί, τὸ οἰκτρὸν τέλος τῆς Μαρίας, παραφρονούσης διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ πατρός της, ἡ ἐκδίκησις τοῦ Ἰσιδώρου κατὰ τοῦ ἀντεραστοῦ του Ἰωάννου, τελουμένη διὰ χειρὸς τῆς Μαρίας, καὶ ἡ αὐτοῦ τοῦ Ἰσιδώρου καταστροφή, παραδιδομένου ἐξ ἀηδίας τοῦ ζῆν εἰς τὸν τύραννον τῆς νήσου Πέτρον καὶ προφητεύοντος ἐν ταῖς τελευταίαις στιγμαῖς του τὴν πτῶσιν τῆς Φραγκικῆς τυραννίας, ἥτις ἐπῆλθε μετὰ δύο αἰῶνας.

Τὸ ποίημα λοιπόν, καθ' ὅσον λείπουσι τὰ μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς συνωμοσίας, ἐστάλη ἡμῖν ἀτελές· ἀλλ' ἤδη καὶ τὸ ἐν χερσὶν ἡμῶν μέρος ἔχει τινὰ αὐτοτέλειαν, διότι εἰς κατανόησιν αὐτοῦ δὲν χρήζομεν τῶν ἑπομένων, ἀφ' οὗ μάλιστα ὁ ποιητὴς ἤρχισε πρῶτον ἀπὸ τῶν πρώτων καὶ ἐπροχώρησεν οὕτω εἰς τὰ πρόσω. Δὲν ἐπετηδεύθη δηλαδὴ τὸ νὰ εἰσβάλῃ εὐθὺς ἐκ προοιμίων εἰς μέσα τὰ πράγματα καὶ νὰ ἐκθέσῃ τὰ μὲν πρότερα δι' ἐπεισοδίων, τὰ δὲ ὕστερα δι' ἀναλήψεως πάλιν τῆς διηγήσεως, καθ' ὃν τρόπον τὰ φημιζόμενα παλαιὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων ἔπη ἐποιήθησαν, ἀλλ' ἐσχεδίασε τὸ ποίημά του κατὰ τὸν τρόπον περίπου τῶν Κυκλικῶν λεγομένων ἐπῶν, περὶ ὧν λέγει παλαιός τις, ὅτι « ἐσπουδάζοντο τοῖς πολλοῖς οὐχ οὕτω διὰ τὴν ἀρετήν, ὡς διὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν ἐν αὐτοῖς πραγμάτων (2).» Ὁπωσδήποτε ὅμως ἐν τῇ Χίῳ δούλῃ ἡ διήγησις δὲν παρουσιάζει ἀτόπημά τι μέγα· αἱ διάφοροι σκηναὶ ἀκολουθοῦσι σκοπίμως, ἐκτὸς μιᾶς, ἔνθα ὁ ποιητὴς τὴν τοῦ Μηνᾶ μετὰ τῆς θυγατρὸς πρώτην συνδιάλεξιν ἀπιθάνως διακόπτων, μεταβαίνει εἰς ἄλλα, (1) καὶ οἱ χαρακτῆρες τῶν δρώντων προσώπων εἶναι καὶ ποικίλοι καὶ ζωηρῶς ἐζωγραφημένοι, ἐκτὸς ὅμως τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ἰωάννου, ὅστις ἐνῷ ἐν ἀρχῇ παρίσταται μειλίχιος καὶ φιλοδίκαιος, ἔπειτα ἀποβαίνει οὐ μόνον δριμὺς διώκτης τῶν συνωμοτῶν, (τοῦτο ἡ θέσις του ὡς ἄρχοντος Γενουηνσίου συνεχώρει)· ἀλλὰ καὶ πικρότατος εἴρων καὶ σκώπτης τοῦ ὑπ' αὐτοῦ συλληφθέντος Μηνᾶ τόσον, ὥστε οὐδὲν ἐν ἐκείνῃ τῇ πράξει βλέπει τις οἰκεῖον ἀγγέλου, ὁποῖον μᾶς εἶπεν ἐν τοῖς προτέροις ὁ ποιητὴς τὸν Ἰωάννην, ἀλλὰ μᾶλλον πᾶσαν τὴν διαβολικὴν φύσιν τοῦ Σατανᾶ. Τοῦτο ἐφάνη εἰς τοὺς κριτὰς τὸ μέγιστον λάθος τοῦ ποιήματος. Τὸ δὲ ὅτι καὶ ἡ Μαρία δὲν φαίνεται συναισθανθεῖσα πόνον διὰ τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ θείου της ὑπὸ τῶν τυράννων, περὶ ἧς γίνεται λόγος ἐν τῷ ποιήματι, εἶναι μὲν καὶ τοῦτο λάθος, ἀλλὰ μετριώτερον, διότι ὁ ποιητὴς δοκιμάζει τινὰ τούτου θεραπείαν ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ. Ἄλλως δὲ ἡ Μαρία δηλοῖ ἱκανῶς τὴν ἑαυτῆς στενοχωρίαν ἐν ᾗ εὑρίσκεται μεταξὺ τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντος καὶ τοῦ πρὸς

(1) Φώτιος Κώδ. 239.

(2) Ἐκεῖ ἡ κόρη εἰποῦσα· «Συγχώρει με, πάτερ, ἂν ἔγεινα ταύτην τὴν ὥραν Τὸ μισητότερον ἴσως καὶ ἄθλιον πλάσμα τοῦ κόσμου, » ἔδιδε φυσικῶς ἀφορμὴν εἰς τὸν Μηνᾶν νὰ προκαλέσῃ ἐξηγήσεις περαιτέρω.

τὸν Ἰωάννην ἐρωτικοῦ πάθους της. Ἐπιτυχὴς δὲ εἶναι καὶ ἡ ἐπίνοια τῆς πλαστῆς παραφροσύνης τοῦ Ἰσιδώρου, καὶ τὸ ψαλλόμενον παρ' αὐτοῦ ᾆσμα ἐνώπιον τῆς ἀπαξιούσης αὐτὸν μνηστῆς καὶ τοῦ Ἰωάννου εἶναι λίαν κατάλληλον καὶ δύναμιν ἔχον πολλὴν ἐννοιῶν καὶ λεκτικοῦ, ἐκτὸς μόνον ὅτι φαίνεται ὀλίγον μακρότερον τοῦ δέοντος.

Ψεκτέα ἐκρίθη ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ ἡ πολλὴ τῶν τόπων περιγραφή, ἥτις ἀναχαιτίζει οὐ μετρίως τὴν πρόοδον τῆς πράξεως, ἂν καὶ ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἐπροκάλεσεν ἐν μέρει τὰς περιγραφὰς ταύτας αὐτὴ ἡ τερπνὴ νῆσος, καὶ ὅτι δὲν φαίνονται αὗται φαντασιώδεις, ἀλλὰ πισταὶ κατ' αὐτοψίαν, ὅπερ ἔχει πάντοτε τὴν ἀξίαν του. Ὡς πρὸς τὸ ὕφος παρατηροῦμεν, ὅτι πολλοὶ λόγοι ἄρχονται ἀσυνδέτως, πολλοὶ καὶ διὰ τοῦ ἦτο ῥήματος, πολλοὶ ἐν τῷ ποιήματι καὶ οἱ κατ' ἀντιχρονισμὸν ἐνεστῶτες, οὐκ ὀλίγη δὲ καὶ ἡ ἐπανάληψις φράσεων τινῶν καὶ λέξεων (1). Ταῦτα πάντα μετὰ μέτρου τινὸς ἐμβαλλόμενα, ἔχουσι βεβαίως τὴν οἰκείαν χάριν, ἀμέτρως δὲ, φέρουσι μονοτονίαν, καὶ ὡς πρὸς τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα ἐκεῖνο τὸ φρασείδιον, «ληκύθιον ἀπώλεσε», δι' οὗ ὁ Αἰσχύλος παρ' Ἀριστοφάνει (2) ἀπώλεσεν ὄντως καὶ κατηγωνίσατο τὸν Εὐριπίδην, κολλήσας αὐτὸ πάνυ εὐκόλως εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς προλόγους τῶν τραγῳδιῶν τοῦ ἀντιπάλου του, τοὺς ἀρχομένους μονοτόνως ἀπὸ ὀνόματος οὐσιαστικοῦ ἢ μετοχῆς κατ' ὀνομαστικὴν πτῶσιν ἀριθμοῦ ἑνικοῦ. Τὸ δὲ ἰδίως λεκτικὸν μέρος τῆς Χίου δούλης εἶναι ἀπηλλαγμένον μεγάλων σφαλμάτων, δὲν λείπουσιν ὅμως ἀκυρολεξίαι τινὲς καὶ ἀδόκιμοι συντάξεις, (3) ἀνορθογραφίαι δὲ δυστυχῶς ὅσαι εἰς οὐδὲν ἄλλο ποίημα εὑρέθησαν εἰς τοῦτο. Ὀλίγαι δὲ εἶναι σχετικῶς ὡς πρὸς τὰ ἄλλα ποιήματα αἱ λίαν ἀρχαϊκαὶ λέξεις, καὶ τοῦτον τὸν σκόπελον ἱκανῶς ἀπέφυγεν ὁ ποιητής.

Οἱ ἑξάμετροι ὁμολογητέον ὅτι δὲν εἶναι πολὺ εὔτονοι. Πολλαχοῦ τοῦ ποιήματος ἀπαντῶνται πέντε καὶ δέκα στίχοι συνεχῶς ἀρχόμενοι ἀπὸ ἀτονίστου συλλαβῆς· πρὸς τούτοις ἡ τομὴ ἡ κατὰ τρίτον τροχαῖον, ἐπικρατοῦσα, ὑπτιώτερον ἀποτελεῖ τὸν ῥυθμὸν καὶ διαῤῥέοντα τὸν στίχον εἰς δύω, πολὺ ἐπαισθητῶς τῇ ἀκοῇ. (4)·

Τεμάχιον ἐκ τῆς Χίου δούλης.

Ὁ Ἰωάννης μεσιτεύει παρὰ τῷ Πέτρῳ ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Μηνᾶ, ἵνα μὴ ἀπαγχονισθῇ, καὶ ἀκούει παρ' αὐτοῦ·

Ἆ! τοῦ πλουσίου Μηνᾶ; εἶπ' ὁ Πέτρος, πικρὸν μειδιάσας·
εἰς τοῦ ὁποίου τὸν οἶκον φοιτᾷς... καὶ τὴν κόρην του βλέπεις...;
Εἶναι ὡραία αὐτὴ, καθὼς μ' εἶπον... καὶ σὺ εἶσαι νέος...
Πρόσεξε ὅμως, μὴ γίνῃς καὶ σὺ ὡς τὸν πρώην γαμβρόν του,
μίσερ Ἰσίδωρον, ἔξαλλος νοῦς καὶ σφοδρὸς δημοκράτης,
ὅστις φρονίμως ποιῶν ἀνεχώρησε λάθρα, ἄλλέως
ἤθελεν ἤδη μετρήσει κἀκεῖνος τῆς ἀγχόνης τὸ ὕψος.
Εἶπε κ' ἐκάγχασε μέγα· ὁ δὲ Ἰωάννης ἀκούσας,
συνωφρυώθη τὸ πρῶτον, ὠχρίασεν ἔπειτα, τέλος
ἔλαβε χρῶμα πορφύρας καὶ εἶπε σχεδὸν ἀγερώχως·
Θεῖε, μ' ὑβρίζεις! καὶ ἴσως λαλῶν ἐλησμόνησας, ὅτι
εἶμαι κ' ἐγὼ Ἰουστινιάνης, υἱὸς τοῦ κλεινοῦ ἀδελφοῦ σου,
εἶμαι κ' ἐγὼ Μαονεὺς κ' εὐγενὴς τῆς Γενούης· ἂν δ' ἔχω
σχέσεις μὲ Χίους, θαῤῥῶ ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι αἰσχύνη.
Θέλεις πεισθῇ μετ' ὀλίγον, αὐταί μου αἱ σχέσεις ὅτ' εἶναι
μᾶλλον ὠφέλιμοι, μᾶλλον σωτήριοι, μᾶλλον σπουδαῖαι,
ἢ αἱ σκληρότητες, ἃς καθ' ἑκάστην οἱ δήμιοι πράττουν.
Θὰ ἐκφρασθῶ ἐλευθέρως, ἀφοῦ ἐρεθίζεις τὴν γλῶσσαν,
ἣν ἐπὶ χρόνον ἐκράτει τὸ σέβας σχεδὸν δεσμευμένην.
Λέγε, τί πράττομεν τόσον καιρὸν, εἰμὴ ἔργα δημίων;
Εἰς τὸν ἀθῶον λαὸν, εἰς τὴν νῆσον αὐτὴν τὴν ὡραίαν,
ἥτις ἐπίγειος εἶναι παράδεισος κι' ὅπου ἐμμένει
ἡ μαγικὴ τοῦ Θεοῦ καλλονὴ δι' ἀνθῶν χαραγμένη,
λέγε, ὁποῖον ἐπράχθη καλὸν καὶ ὁποία φροντίς μας
τοῦ κοπιάζοντος δούλου ἐλάφρωσε κἂν τὰς ἁλύσεις;
Ταύτην τὴν ὥραν ἀκόμη δὲν ἔλεγες ἄλλο, ἢ μόνον
φόνους, δεσμοὺς, ἀτιμώσεις, δημεύσεις καὶ στύγια ἔργα.
Μὴ δι' αὐτὸ ὁ Θεὸς μᾶς ἐδώρησε ταύτην τὴν χώραν;
Μὴ τὴν ὠμότητα πρέπει νὰ ἔχῃς συμπάρεδρον πάντα;
Στρέψε τὸ βλέμμα σου πέριξ! ἰδὲ τὴν χλοάζουσαν φύσιν
καὶ τοῦ ἡλίου τὸ φῶς, τ' οὐρανοῦ τὸ ἀνέφελον κάλλος,
τὴν εὐωδίαν ὀσφράνσου, ἣν φέρει ἡ πτέρυξ τῆς αὔρας,
ἄκουσον τόσων πτηνῶν τὴν τερπνὴν μελῳδίαν, κ' εἰπέ μοι,
ἂν εἰς τοιαύτην ὡραίαν σκηνὴν συμφωνῇ καὶ ἁρμόζῃ
νὰ παριστάνουν σφαγῶν καὶ αἱμάτων οἱ ἄνθρωποι δρᾶμα.
Ἄκουσον κι' ἄλλο! σιγᾷ ὁ Θεὸς καὶ κοιμᾶται ὁ δοῦλος,
πλὴν συλλαβὴν ἂν εἴπῃ ὁ Θεὸς, ἀνεγείρετ' ὁ δοῦλος,
ὄχι λαγὼς, ἀλλὰ τίγρις πεινῶσα κι' ἀχόρταστος λύκος.
Μία ἀρχὴ μᾶς κινεῖ, ἀλλ' ἐχθραὶ μᾶς χωρίζουσι γνῶμαι.
Σὺ ὑποθέτεις φρικῶδες θηρίον τὸν ἄνθρωπον φύσει.
Τρόμον ἐνσπείρων, ζητεῖς νὰ θερίσῃς καρπὸν τὴν ἀγάπην,
ὡς νὰ λαμβάνῃ κανεὶς ἀμητὸν, ἂν ζιζάνια σπείρῃ.
Ἄλλως φρονῶν ὑποθέτω ἐγὼ, ὅτι εἶναι τοοῦτος,
μόνον διότι κακῶς διοικεῖται πονεῖ καὶ στενάζει.
Εἶδες; τὸ ὄνομα ὅταν ἀκόμη εἰποῦν τοῦ Βιγνόζου,
δάκρυα χύνουν θερμὰ σεβασμοῦ και φιλίας κι' ἀγάπης.
Καὶ μ' ὅλον τοῦτο αὐτὸς τοὺς ὑπέταξε, κ' ἦτον ἐχθρός των.
Δίκαιος ὅμως ὑπῆρξε καὶ ἄρχων μὲ τέχνην μεγάλην,
τὸν ἴδιόν του υἱὸν μαστιγώσας ἐνώπιον πλήθους,
μόνον διότι νὰ δρέψῃ ἐτόλμησεν ὥριμον βότρυν.
Ἂν εἰς τοὺς Χίους φανῶμεν προστάται, κ' ἡμᾶς θ' ἀγαπήσουν.
Ῥίζας τὰ δένδρα εἰς γῆν ἀγαθὴν παχυστόμους γεννῶσι,
Κ' εἰς τοῦ λαοῦ τὴν καρδίαν ῥιζοῦται ὁ δίκαιος ἄρχων.
Εἶπα· πιστεύω χωρὶς νὰ ψευσθῶ, τὸ συμφέρον μας εἶπα.

Μεταβαίνομεν εἰς τὸ τελευταῖον ποίημα, τὴν *Μαρίαν Δοξαπατρῆ*. Τοῦ δράματος τούτου ἡ ὑπόθεσις ἐλήφθη ἐκ τοῦ στιχηροῦ Χρονικοῦ τῶν ἐν τῷ Μορέᾳ πολέμων τῶν Φράγκων. Τὴν ξηρὰν ἐκεῖθεν ὕλην διέπλασε καὶ ἐζωογόνησεν ὁ εὐφυὴς ποιητὴς καὶ ἐμόρφωσεν οὕτω πλούσιον ἐννοιῶν καὶ αἰσθημά-

(1) Οἷον· μέγα πανόραμα, τοῦ πανοράματος τούτου.— τῆς μαγικῆς ταύτης κατοπτείας, ἡ μαγικὴ τοῦ Θεοῦ καλλονή, τὰς μαγικὰς, τῆς μαγικῆς, τὴν μαγείαν, τὴν μάγισσαν γλῶσσαν, κττ.

(2) Ἐν τοῖς Βατράχοις, στίχ. 1198—1247.

(3) Οἷον· οἵτινες ἄσχετοι πρὶν, συνεδέθησαν ἤδη δι' ὅρκου. Τρεῖς πρὸς τὰς εἴκοσιν εἶδε φορὰς· πρὸς τῆς ἀγχόνης τὸν θάνατον. Κι αὐτὸς ὡς σᾶς εἶχε ποτὲ μυελὸν, κττ.

(4) Ἴδε στίχ. 24—32, οἵτινες ἄρχονται ἀπὸ τῶν ἑξῆς μορίων· τοῦ, καὶ, πρὸς, τῶν, νὰ, οἱ, εἰς, τάς. Ἴδε ἔτι ς. 106—110 καὶ 1022—1029 καὶ 1033—1042.

των ποίημα, περιέχον τάδε περίπου· Γουλιέλμος ὁ Καμπανίτης περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ιγ'. αἰῶνος, ἀφοῦ ὑπέταξε σχεδὸν ὅλην τὴν Πελοπόννησον, πολιορκεῖ ἐν Ἀρκαδίᾳ τὸ μικρὸν φρούριον τῶν Σκόρτων Ἀράκλοβον, οὗ φρούραρχος ἦν Λάκων ἀνὴρ καὶ δόξαν κεκτημένος ἀνδρείου πολεμιστοῦ, ὁ Βουτσαρᾶς Δοξαπατρῆς. Εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ δράματος βλέπομεν τὰ ἤθη καὶ τοὺς τρόπους τοῦ Φραγκικοῦ στρατοῦ καὶ τὴν ἀτασθαλίαν τῶν ἱπποτῶν λαμπροῖς χρώμασι καὶ ζωηρῶς ζωγραφούμενα. Μετὰ ταῦτα νέος τις Ἕλλην, εὐγενῶν φρονημάτων, Ἄγγελος Φιλανθρωπινὸς καλούμενος, Λάκων καὶ αὐτός, διαφυγὼν τὸν ὄλεθρον τοῦ ὑπὸ Λατίνων ἁλωθέντος Βυζαντίου, ἔρχεται εἰς τὰ Σκόρτα, ἵνα συμμετάσχῃ τῶν ὑπὲρ πατρίδος ἀγώνων τοῦ Δοξαπατρῆ. Τοῦτον τὸν Ἄγγελον συλλαβὼν ὁ Καμπανίτης ἀνακρίνει, καὶ ἀγασθεὶς αὐτοῦ τὸ ἦθος, τὸν ἀπολύει ἐλεύθερον καὶ τὸν ἀφίνει νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ φρούριον. Ταῦτα προεισοδιώδη· ἡ δὲ κυρία πρᾶξις ἄρχεται ἀπὸ τῆς συλλήψεως τοῦ Δαιμονογιάννη, κατασκόπου, ὃν ἐξέπεμψεν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Φράγκων ὁ Δοξαπατρῆς. Ὁ Δαιμονογιάννης οὗτος τέως μὲν δίδει ἀφορμὴν εἰς πολλὰ γελοῖα καὶ δείκνυται ἄφοβος καὶ λίαν πόνηρος, ἔπειτα δὲ φοβηθεὶς τὸν θάνατον, προδίδει τῷ Καμπανίτῃ, ὅτι ὁ Δοξαπατρῆς ἔχει ἀποκεκρυμμένην ἔξω τοῦ φρουρίου ἐντός τινος σπηλαίου τὴν οἰκογένειάν του χάριν ἀσφαλείας, καὶ εἰς τοῦτο τὸ σπήλαιον ὑπόσχεται νὰ ὁδηγήσῃ τὸν Καμπανίτην. Ὁ Καμπανίτης ἀναβάλλει τὴν μελετωμένην κατὰ τοῦ φρουρίου ἔφοδον καὶ ἀπελθὼν εὑρίσκει ἐν τῷ σπηλαίῳ τὴν γυναῖκα καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ Δοξαπατρῆ Μαρίαν, πρὸς τὰς ὁποίας φέρεται ἱπποτικῶς ὡς Γάλλος, ἡ δὲ Μαρία εὐθὺς ἐρωτεύεται αὐτὸν σφοδρότατα καὶ ὁ Καμπανίτης δὲν ἀναισθητεῖ. Ἐν τούτοις ὁ Δοξαπατρῆς μὴ βλέπων ἐπανερχόμενον τὸν Δαιμονογιάννην, ἐπὶ μικρὸν μὲν ἀνησυχεῖ, εἶτα δὲ μαθὼν παρὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Ἀγγέλου, (ἥτις καὶ αὐτὴ ὡς κόρη πτωχὴ ὁδηγοῦσα τυφλὸν ῥαψῳδόν, τὸν πατέρα της, εἶχεν εἰσέλθει τότε εἰς τὸ φρούριον)· ὅτι ὁ Καμπανίτης ὥδευσε πρὸς τὸ σπήλαιον, ἀποφασίζει νὰ ἐξέλθῃ μόνος εἰς ἐπίσκεψιν καὶ ἐπικουρίαν τῶν οἰκείων, ἀλλ' ἐμποδισθεὶς ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν του, οἵτινες ἠθέλησαν νὰ χαρακτηρίσωσι τὴν ἔξοδόν του ταύτην ὡς ἀπόδρασιν, ὀργίζεται καὶ μένει, ἐρωτᾷ δὲ τοὺς περὶ αὐτόν, τίς θέλει ὑπὲρ αὐτοῦ νὰ κινδυνεύσῃ ἀπερχόμενος εἰς τὸ σπήλαιον; Ὅλοι μας, ἀποκρίνονται οὗτοι· αὐτὸς δὲ θέλει ἕνα, καὶ τότε δὲν εὑρίσκεται οὐδείς. Μόνος δὲ ὁ ἔπηλυς Ἄγγελος Φιλανθρωπινὸς προσφέρει ἑαυτὸν γενναίως καὶ ἀποστέλλεται. Ἔν τινι μετὰ ταῦτα ἐρωτικῇ σκηνῇ ὁ Καμπανίτης λέγει τῇ Μαρίᾳ, ὅτι δὲν δύναται περαιτέρω ν' ἀναβάλῃ τὴν ἔφοδον, ἂν δὲν πεισθῇ ταχέως ὁ Δοξαπατρῆς νὰ παραδοθῇ. Ὑπόσχεταί τι ἡ Μαρία. Ἔπειτα δὲ ἀφοῦ καὶ ὁ Ἄγγελος ἐκεῖσε ἦλθε καὶ ἐγνωρίσθησαν μετὰ τῆς Μαρίας ὡς παλαιοὶ συμπαῖκται, (ὁ δὲ Ἄγγελος ἔτι καὶ ἠγάπα τὴν Μαρίαν, αὕτη δὲ αὐτὸν οὐχί·) ἡ Μαρία μετημφιεσμένη ἀπέρχεται εἰς τὸ φρούριον καὶ πειθαναγκάζει τὸν πατέρα της νὰ παραδοθῇ, ὅπερ καὶ ποιεῖ οὗτος, ἤδη καὶ πρότερον ἐγγὺς τούτου ὤν. Ἐν τούτοις πρεσβεία ἐκ Καμπανίας ἐλθοῦσα καλεῖ τὸν Καμπανίτην ὡς διάδοχον τοῦ ἀποθανόντος ἀδελφοῦ του εἰς Γαλλίαν. Ἀποφασίσας δὲ οὗτος ν' ἀναχωρήσῃ, διατάσσει τὰ κατὰ τὴν Πελοπόννησον, ἐπιτρέψας τὰ πάντα εἰς τὸν πρωτοστάτορά του τὸν Βιλλαρδουῖνον, ἄνδρα συνετὸν καὶ δραστήριον. Ἡ Μαρία εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦτο θορυβηθεῖσα, στέλλει τὴν τροφόν της πρὸς τὸν Καμπανίτην, μεθ' ἱκεσίας νὰ τὴν σπλαγχνισθῇ, ἀλλ' ἐκεῖνος τὴν ἀποπέμπει χωρὶς νὰ εἴπῃ λέξιν. Ἐντεῦθεν ἡ Μαρία παραφρονεῖ καὶ μελετᾷ αὐτοχειρίαν. Ὁ πατήρ της διὰ ταῦτα περίλυπος, τρέπεται εἰς ἀκρόασιν ῥαψῳδιῶν τοῦ τυφλοῦ ἀοιδοῦ περὶ τῆς τοῦ Βυζαντίου ἁλώσεως, καὶ ἡ Μαρία ἐν παραφροσύνῃ λυρικά τινα ᾄδουσα, ἀναμνηστικὰ τῆς ὁμοιοπαθοῦς αὐτῇ Σαπφοῦς, ἐξέρχεται τῆς σκηνῆς, καὶ ἀπελθοῦσα πίπτει εἰς τὸν Ἀλφειὸν ποταμόν. Πρὶν ἀκόμη ἐκπνεύσῃ, φέρουσί τινες αὐτὴν εἰς τὴν σκηνήν, ἔνθα ἡ τροφός της ἐξηγεῖ τὰ πάντα. Ἐκεῖ τότε ἐπιφαίνεται καὶ ὁ Καμπανίτης ἵνα ἀποχαιρετίσῃ τὸν Δοξαπατρῆν πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του. Ὁ δὲ Ἄγγελος βλέπων τὴν Μαρίαν θνήσκουσαν, δυσφορεῖ μεγάλως, ἐπιπλήττει σφοδρῶς τὸν Καμπανίτην, ὁρμᾷ δὲ καὶ νὰ τὸν φονεύσῃ, ἀλλ' ἀναχαιτίζεται ὑπὸ τῆς ἐννοίας τοῦ ὅτι δὶς παρ' αὐτοῦ ἄλλοτε ἐσώθη, καὶ οὕτω ἐξ ἀπελπισίας σφάζει ἑαυτόν. Πρὶν δὲ ἐκπνεύσῃ, γίνεται ἡ αὐτοῦ ἀναγνώρισις μετὰ τοῦ πατρός του, τοῦ τυφλοῦ ἐκείνου ἀοιδοῦ, ὅστις μέχρι τῆς ὥρας ἀνεζήτει τὸν υἱόν του. Ἕπονται ἐκ μέρους τοῦ Δοξαπατρῆ ἀραὶ κατὰ τοῦ Καμπανίτου καὶ ὅρκος αἰωνίου μίσους κατὰ τῶν Φράγκων, καὶ τελειόνει τὸ ὅλον μὲ τὰς λέξεις· ἄγωμεν, ἐκδίκησις!

Ἡ Μαρία Δοξαπατρῆ λέγεται δρᾶμα, ἀλλ' εἶναι μᾶλλον ποίημα ἔχον καὶ σῶζον μόνην τὴν δραματικὴν ἐπιφάνειαν ἐν ποικίλῃ ἀκολουθίᾳ πράξεων καὶ ὑποτυπώσει ἠθῶν. Καλὰ ἔχει βεβαίως ἱκανά, τὸν χαρακτῆρα τοῦ Βιλλαρδουΐνου λαμπρόν, τὸν τοῦ Ἀγγέλου Φιλανθρωπινοῦ ἐπίσης, (ἀλλ' οὐχὶ ἐν πᾶσι.) τὰ περὶ τὸν ῥαψῳδὸν καὶ τὴν θυγατέρα του εἰδυλλιακὰ ἅμα καὶ τραγικά, ἐν οἷς ἀναμιμνησκόμεθα τοῦ Οἰδίποδος καὶ τῆς Ἀντιγόνης, τὰ τῶν Φράγκων ἱπποτῶν ἱκανῶς πιστὰ καὶ ζωηρά, τέλος χωρία τινά, ἀναφορὰν ἔχοντα πρὸς τοὺς νῦν Εὐρωπαίους καὶ Ἕλληνας, ζωοποιοῦντα τὸ ὅλον. Τὰ δὲ σφάλματα αὐτοῦ εἶναι τῆς ποιητικῆς συνθέσεως, καὶ κατὰ τοῦτο ὑπολείπεται τῆς Χίου δούλης, ἐνῷ κατ' ἄλλα ὑπερτερεῖ αὐτήν· ἀλλὰ βέβαια καὶ τὸ εἶδος τὸ δραματικὸν εἶναι τὸ δυσχερέστατον πάντων. Πολλαχοῦ τοῦ ποιήματος τούτου δὲν εὑρίσκομεν τὸ καίριον τῶν λόγων καὶ ἔργων κατὰ τὸ πιθανὸν καὶ τὸ εἰκός, λείπει δηλαδὴ ἡ ψυχολογικὴ ἀλήθεια ἐν τοῖς δρωμένοις· ἰδοὺ τὸ κυριώτατον αὐτοῦ σφάλμα. Καὶ εἶναι μὲν ἡ πλοκὴ τοῦ δράματος πολυμήχανος, ἀλλὰ ἄτεχνος. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι προφανές, ὅτι ὁ ποιητὴς μετὰ φιλοτιμίας ἀλ-

λως ἀξιεπαίνου ὥρμησεν ἐπὶ τὴν μίμησιν τοῦ περιφήμου Ἄγγλου δραματουργοῦ Σαιξπήρου καὶ παρέστησε πρῶτος ἴσως αὐτὸς εἰς τὴν γλῶσσάν μας τὸν ἰδιάζοντα τρόπον ἐκείνου τοῦ ποιητοῦ, φέρε ἴδωμεν πρῶτον τὰ κατὰ τὴν μίμησιν ταύτην καὶ ἔπειτα τὰ ἄλλα.

Ὁ Σαιξπῆρος, ὡς γνωστόν, ἀναμιγνύει πολλάκις ἐν ταῖς τραγῳδίαις τὰ λυπηρὰ καὶ τὰ φαιδρά, τὰς σοβαρὰς καὶ τὰς κωμικὰς ὁμιλίας, πεισθεὶς ὅτι οὕτως ἔχουσιν ὡς ἀληθῶς τὰ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, καθ' ἃ λέγει καὶ ἓν δημοτικόν μας δίστιχον·

Τὰ γέλοια μὲ τὰ κλάϋματα, ἡ χαρὰ μὲ τὴν πρίκαν,
Εἰς μίαν ὥραν σπάρθηκαν, μαζῆ ἐγεννήθηκαν.

Ὁ Σαιξπῆρος ἀναμιγνύει ἔτι ἔμμετρα καὶ πεζά, τὰ πεζὰ ἐμβάλλων συνήθως εἰς τὸ στόμα τῶν ταπεινοτέρων προσώπων. Πρὸσέτι συγκροτεῖ σκηνὰς διαλογικὰς ἐπὶ μόνῳ σχεδὸν τῷ σκοπῷ ἠθογραφίας τῶν προσώπων καὶ τῶν ἐποχῶν, ἄλλως δὲ ὀλίγον συντεινούσας εἰς τὴν τῆς πράξεως πρόοδον. Τέλος παρεμβάλλει συχνὰ οἷον δρᾶμα εἰς δρᾶμα, εὑρίσκων σχέσιν τινὰ ἀναγκαίαν δύω διαφόρων πράξεων, τοῦτο δὲ ἵνα καταρτίσῃ πλουσιωτέραν τὴν σύνθεσίν του, ἐξ οὗ ἐν μέρει πηγάζουσι καὶ τὰ πολλὰ τῶν Σαιξπηρείων δραμάτων πρόσωπα καὶ οἱ πολλοὶ ἐν αὐτοῖς θάνατοι καὶ εἴ τι τοιοῦτο. Ταῦτα λοιπὸν πάντα, τὰ ὁποῖα ἢ δὲν ἐπετηδεύθησαν διόλου οἱ παλαιοὶ τῶν Ἑλλήνων τραγικοί, ἢ ὀλίγον μόνον τινὰ ἐξ αὐτῶν, ταῦτα βλέπομεν ἀθρόα μετενηνεγμένα εἰς τὴν Μαρίαν Δοξαπατρῆ καὶ μέχρι τινὸς καλῶς μετενηνεγμένα. Τὰ καλὰ καὶ ἐπιτυχῆ μέρη τῆς μιμήσεως παρατρέχοντες, ἵνα μὴ λέγωμεν ἐπ' αὐτοῖς ἐπαινετικὰς μόνον φράσεις, ἀναφέρομεν τινὰ τῶν καθ' ἡμᾶς μὴ ἐπιτυχῶν. Εὐθὺς ἡ πρώτη σκηνὴ τῆς πρώτης πράξεως (ἢ μᾶλλον ὀρθότερον τοῦ πρώτου μέρους (1), ἥτις ἄλλως θεωρουμένη εἶναι τηλαυγὲς πρόσωπον τοῦ ὅλου ἔργου, τόσην πολλὴν ἀνάπτυξιν λαμβάνει, ὥστε ὁ ἀναγνώστης πιστεύει, ὅτι αἱ πολλαὶ ἐκεῖναι εὐτράπελοι ὁμιλίαι περὶ ἐρωτικοῦ τινος μνημοσύνου (souvenir) τοῦ Γαλτιέρου, ἑνὸς τῶν ἱπποτῶν, δὲν εἶναι γεγραμμέναι πρὸς ἁπλῆν μόνον ζωγραφίαν χαρακτήρων, ἀλλ' ὅτι ἔχουσι σχέσιν τινὰ ἄμεσον πρὸς τὴν κυρίαν πρᾶξιν τοῦ δράματος· ἀλλ' ἀπατᾶται παρὰ προσδοκίαν ὁ ἀναγνώστης. Ἄλλο· ἐν ταῖς σκηναῖς, ἔνθα τὰ ταπεινότερα πρόσωπα κωμικῶς πράττουσι καὶ λέγουσιν, ὡς ὁ στρατιώτης ὁ φύλαξ τοῦ Δαιμονογιάννη, ὁ Δαιμονογιάννης αὐτός, ἡ τροφὸς Βασιλικὴ καὶ ὁ πυλωρὸς τοῦ φρουρίου, πολλὰ πλεῖστα εἶναι τὰ περιττά· τὰ δὲ περιττὰ ταῦτα εὑρίσκονται καὶ ἐν ἄλλαις σκηναῖς εἰς τόσον πλῆθος, ὥστε τὸ δρᾶμα ἂν κατὰ τὸ ἓν τρίτον ἢ καὶ τὸ ἥμισυ συνετέμνετο, δὲν ἤθελεν ὑποστῇ οὐδεμίαν κολόβωσιν, ἐπειδὴ οὐδεμία σκηνὴ ἤθελε λείψει, εἰμὴ μόνον ἡ πολυλογία, ἥτις ἄντικρυς εἰς ταυτολογίαν καταντᾷ πολλαχοῦ. Παρετηρήθη δὲ ὑπὸ παλαιῶν τε καὶ νεωτέρων κριτικῶν, ὅτι ἐν τῇ μιμήσει, συχνὰ τὸ κατὰ τὸ φαινόμενον ἰδιάζον τινὸς ὃν μιμεῖταί τις, ἐπαυξάνων ἀτόπως, πράττει ὅ,τι ἔλεγε περὶ τῶν μιμητῶν του ὁ Ὁράτιος· ἂν ἐγὼ κατὰ τύχην ὠχρίαζον, ἤθελόν τινες πίῃ τὸ ἄναιμον κύμινον ἵνα ὠχριάσωσι καὶ αὐτοί. (1) Τοιοῦτό τι συμβαίνει ἐκεῖ ἔνθα ὁ ἡμέτερος ποιητὴς θελήσας νὰ μιμηθῇ τὴν ἀμίμητον ἐρωτικὴν συνδιάλεξιν τοῦ Ῥωμαίου καὶ τῆς Ἰουλίας τοῦ Σαιξσπήρου, περιέπεσεν εἰς ἄκραν ὑπερβολὴν καὶ ἀπιθανότητας πολλὰς καὶ ψυχρότητας. Διακόπτει ἐκεῖ ἡ Μαρία ἑπτάκις τὸν πρὸς τὸν Καμπανίτην λόγον της, ἵνα ἀποκριθῇ εἰς τὴν κράζουσαν αὐτὴν ἐκ μέρους τῆς μητρὸς τροφόν της, ἐνῷ ὁ Σαιξπῆρος φυλάττει τὸ μέτρον, τρὶς μόνον ποιῶν διακόπτουσαν τὸν λόγον της τὴν Ἰουλίαν καὶ ὑπακούουσαν ἐν τούτοις ὄντως εἰς τὴν κλῆσιν, ἐπιστρέφουσαν δὲ πάλιν οὐχὶ ἁπλῶς διὰ νὰ εἴπῃ ἐρωτύλας φράσεις, ἀλλὰ διὰ νὰ εἴπῃ καὶ συμφωνήσῃ ἀναγκαιότατα πράγματα περὶ τῆς εἰς γάμον συζυγίας της, τὰ ὁποῖα ὅλα λείπουσι παρὰ τῷ ἡμετέρῳ, διότι οὔτε ὑπακούει εἰς τὴν κλῆσιν ἡ Μαρία, παραβαίνουσα τὸ πρέπον εἰς ἦθος παρθένου σεμνῆς καὶ δειλῆς, καὶ περὶ τὸ τέλος τῆς συνεντεύξεως λέγει ὅλως ἀσήμαντα λόγια.

Τοσαῦτα περὶ τῆς ἐν τῷ ποιήματι μιμήσεως. Τῶν δὲ κατὰ τὴν ἄλλην αὐτοῦ σύνθεσιν τὰ κυριώτατα σφάλματα εἶναι τὰ ἑξῆς περίπου· Ἐν πρώτοις δὲν καταφαίνεται ἱκανῶς, ποῖον τὸ κύριον πρόσωπον τοῦ δράματος. Ἆρα τὸ ἀφ' οὗ ἐπιγράφεται, ἡ Μαρία; Ἀλλ' οἱ ἀναγνῶσται ἐνδιαφέρονται μᾶλλον εἰς τὴν τύχην τοῦ φρουρίου καὶ κατὰ συνέπειαν εἰς τὸν αὐτοῦ κρατοῦντα. Ἄλλως ὅμως ἔδοξε τῷ ποιητῇ. Ὅθεν παρατρέχοντες τὸν περὶ τούτου λόγον, ὅστις καὶ μακρὰν ἤθελεν ἀπαγάγῃ ἡμᾶς, εἰς ἄλλα τρεπόμεθα, ὧν τὸ πλημμελὲς καὶ πλέον εὐαπόδεικτον, ὡς νομίζομεν. Τοιοῦτο δὲ ὁ ἔρως ὁ αἰφνίδιος τῆς Μαρίας πρὸς τὸν οὐ μόνον ἐχθρὸν τῆς πατρίδος της, ἀλλὰ καὶ ἐχθρικῶς τότε ἐπιστάντα εἰς τὸ ἄσυλόν της Καμπανίτην· οὗτος μένει ἱκανῶς ἀπίθανος ἢ τοὐλάχιστον ἀπροπαρασκεύαστοι αἱ νυκτεριναὶ τῶν δύω συνεντεύξεις· ἅμα δὲ ἄτοπον λίαν, ὅτι ἐν τῷ μονολόγῳ τῆς Μαρίας, τῷ πρὸς τὴν σελήνην διευθυνομένῳ, οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον λέγει ἡ κόρη αὕτη, ἔχον ἀναφορὰν πρὸς τὸ καθῆκόν της. Νομίζουσι δὲ οἱ κριταί, ὅτι ἂν ἐκ παραδόσεως δὲν ὑπῆρχεν ἔρως οὔτε προδοσία ἐν τῇ ἁλώσει τοῦ φρουρίου τῶν Σκόρτων, δὲν ἔπρεπε νὰ ποιηθῶσι ταῦτα (2) Ἂν δὲ πάντως ἤθελεν ἔρωτα ὁ ποιητὴς ἐν τῷ δράματι, ἠδύνατο νὰ ἀρκεσθῇ εἰς τὸν ἁγνότερον καὶ περιπαθέστερον, τὸν τοῦ Ἀγγέλου. Ὅλως δὲ παρὰ τὸ πιθανὸν εἰσάγεται ἡ τροφὸς λειποθυμοῦσα εὐθὺς μετὰ τὸ ἀκοῦσαι τὴν

(1) Ἴδε Μάρκου Ἀντωνίνου Τῶν εἰς ἑαυτὸν βιβλ. ΙΒ'. § λς'.

(1) Ὁρατ. Ἐπισ. 1, 19, 17. Τοιοῦτοι καὶ οἱ τὴν Πλάτωνος ἀπομιμούμενοι κυρτότητα καὶ τὴν Ἀριστοτέλους τραυλότητα, περὶ ὧν ἀναγνωστέος ὁ Πλούταρχος, ἐν τῷ Πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν.

(2) Τὸ παλαιὸν τοὐλάχιστον Χρονικὸν σιωπᾷ.

ἐρωτικὴν ἐξομολόγησιν τῆς Μαρίας. Ὁ Εὐριπίδης καὶ ὁ Ῥακίνας ὁμοίαν σκηνὴν ποιήσαντες, δὲν περιέπεσαν εἰς τοῦτο τὸ ἄτοπον· ἀλλ᾽ αἱ λειποθυμίαι, τὸ ἵστασθαι ὡς λίθος, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, εἶναι λίαν κοιναὶ κακίαι τῆς νεωτέρας ποιήσεως καὶ συγγενεῖς τῇ πρὸς τὴν μανίαν ἀγάπῃ, περὶ ἧς πρὸ μικροῦ ἐλέγομεν· ἐνῷ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος μία μόνον ὡς λίθος στᾶσα ἀναφέρεται, ἡ Νιόβη, καὶ αὕτη πετρωθεῖσα ἀληθῶς καὶ εἰς αἰῶνας, οὐχὶ μόνον φρασεολογικῶς καὶ ἐπὶ βραχύ. Ἔτι ἡ ἀποστολὴ τοῦ Ἀγγέλου εἰς τὸ σπήλαιον μένει ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου ἀποτελέσματος, οὐχὶ μόνον διότι συνελήφθη ἔπειτα ὑπὸ τοῦ Καμπανίτου ἐπιστρέφων ὁ νέος, ἀλλὰ διότι καὶ ἄλλως δὲν φαίνεται οὗτος εἰπὼν οὐδὲν πρακτικὸν εἰς τὰς γυναῖκας, οὔτε παρ᾽ αὐτῶν τινα οὐσιώδη παραγγελίαν λαβών. Ἔπειτα ἡ ἄστοργος ἀπάρνησις τοῦ Καμπανίτου δι᾽ οὐδενὸς λόγου ἐξηγεῖται ἐν τῷ δράματι, καὶ ἀτοπώτατα ὁ ἄρχων οὗτος ἐμφανίζεται ἐν τῷ τέλει εἰς τὴν σκηνὴν, μόνον ἵνα ὑβρισθῇ κατὰ πρόσωπον. Μεγάλως δὲ δυσαρεστεῖται ὁ ἀναγνώστης μὴ βλέπων τὸν Δοξαπατρὴν πράττοντά τι δι᾽ ὅλου τοῦ δράματος ἄξιον τῶν πολλῶν μεγαλαύχων λόγων, οὓς αὐτός τε περὶ ἑαυτοῦ καὶ ἄλλοι περὶ ἐκείνου λέγουσι. Καὶ ὅμως εἶπε τὸ παλαιὸν Χρονικὸν περὶ τοῦ κρατοῦντος τὸ φρούριον·

Λέγουν ὁκάποιος τὸ κρατεῖ ἀπὸ τοὺς Βουτσαράδαις,
Δοξαπατρῆν τὸν λέγουσι, μ έ γ α ς σ τ ρ α τ ι ώ τ η ς ἔ ν ι.

καὶ ἀναξιώτατα ἑαυτοῦ, νομίζομεν, κωμῳδεῖται ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐν τῇ τελευταίᾳ σκηνῇ, ὅτε, ἁρμοδίως βέβαια πρὸς τὰ τοῦ δράματος, ἐκφωνεῖ ὁ Ἄγγελος·

Πῶς, τί;
ἐπιφωνήσεις μόνον τοῦ Δοξαπατρῆ
ἡ γλῶσσα ἔχει;

Ἔτι ἡ προδοσία τοῦ Δαιμονογιάννη, εἰ καὶ ἀναγκαία κατὰ τὴν νῦν τῆς πράξεως σύστασιν, εἶναι ὅμως ἀδικαιολόγητος ἢ τοὐλάχιστον ἀπροπαρασκεύαστος· διότι ἡμεῖς ἐν τοῖς γεγραμμένοις οὐδὲν βλέπομεν δικαιολογοῦν τὸν περὶ τῆς ζωῆς μέγαν φόβον τούτου τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις πρότερον (παρὰ τὸ πιθανὸν πάλιν) τόσον ἄφοβος ἐδείχθη. Τέλος ἀναμνήσεις τινὲς ἐκ τῶν ἀναγνώσεων ἢ τῶν βιωτικῶν τοῦ ποιητοῦ παρατηρήσεων καλὸν ἦτο ἂν ἔλειπον ὅλως ἐκ τοῦ ποιήματος, ὡς ἄκαιροι καὶ ἀνάρμοστοι, οἷα ἡ τοῦ Διὸς τοῦ Φειδίου ἔν τινι λόγῳ τοῦ Βιλλαρδουΐνου, μία πρὸς τὸν Γανυμήδην παρομοίωσις τοῦ Ἀγγέλου ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου περὶ ἑαυτοῦ λεγομένη, ἡ διττὴ μνεία τοῦ ἐν τοῖς πάλαι σχολείοις εὐχρήστου φάλαγγα καὶ ὁ περὶ τῆς Ὀκτωήχου ἀστεϊσμὸς, ὁ λίαν ἀτόπως ἐκ στόματος τοῦ Δοξαπατρῆ ἐξερχόμενος.

Τὸ ποίημα τοῦτο ἱκανῶς καὶ πλέον ἢ πάντα τὰ ἄλλα καθαρεύει σφαλμάτων περὶ τὴν γραμματικὴν, οὐδὲ ἡ λέξις του εἶναι ἄχαρις· ἀλλ᾽ ἐνῷ ἔκρινε καλὸν ὁ ποιητὴς, μιμούμενος τὸν Σαιξπῆρον, νὰ μεταχειρισθῇ γλώσσης ὕφος διττὸν κατὰ τὰ πρόσωπα καὶ τὰς περιστάσεις, ὁτὲ μὲν ταπεινὸν, ὁτὲ δὲ ὑψηλότερον, ἔπειτα παρεκκλίνων, εἰς ἑκάτερον τὸ ὕφος δὲν τηρεῖ πάντοτε τὴν πρέπουσαν ὁμαλότητα. Προσέτι παρενέβαλε πολλαχοῦ λέξεις καὶ φράσεις ἀρχαϊκὰς, πλείονας τῶν ὅσας δύναται νὰ ὑποφέρῃ ἡ συνήθεια (1), ὅπερ μάλιστα εἰς δρᾶμα, προωρισμένον διὰ θέατρον, λίαν ἀνάρμοστον.

Ἡ δὲ στιχουργία πολλάκις εἶναι ἠμελημένη. Φαίνεται, ὅτι ὁ ποιητὴς κατεφρόνησε τοὺς ἰάμβους ὡς εὐκόλους, καὶ ἔπαθε τὴν τιμωρίαν ἀντὶ τούτου, ἐπειδὴ τοῦ ἐξέφυγον ὑπὲρ τοὺς τριάκοντα στίχοι ὑπέρμετροι ἢ ἐλλιπεῖς κατὰ ἕνα πόδα, ἄλλοι δὲ ἀπέβησαν σχεδὸν πεζοὶ διὰ τὴν χαλαρὰν τόνωσιν.(2)

Ἀναγινώσκομεν τῆς Μαριας Δοξαπατρῆ δύο τεμάχια.

ΒΙΛΛΑΡΔΟΥΙΝΟΣ (ὁμιλεῖ πρὸς τὸν Γουλιέλμον Καμπανίτην περὶ τοῦ συλληφθέντος Ἀγγέλου Φιλανθρωπινοῦ).

Τίς εἶναι, πόθεν ἔρχεται, πεισματωδῶς
ἠρνήθη νὰ μᾶς εἴπῃ. Πλὴν εἰκάζει τις
ἐκ τῆς στολῆς, τοῦ ἤθους καὶ τῶν τρόπων του,
ἐξ οἴκου ὅτι εὐγενοῦς κατάγεται.
Μὲ τὴν λοιπὴν οὗτος ἀγέλην τῶν Γραικῶν
ποσῶς δὲν ὁμοιάζει. Μόλις εἴκοσιν
ἀνοίξεις ἴσως εἶδεν ἤδη καὶ βαθὺ
τὸ νέον μέτωπόν του διηυλάκωσε
τῆς θλίψεως τὸ ἄροτρον. Ἡ ὄψις του
τοσαύτην ἀποπνέει περιπάθειαν,
τοσοῦτον εἶν᾽ ὡραῖ᾽ οἱ χαρακτῆρές του,
τ᾽ ὡραῖον μέτωπόν του μέτωπον Διὸς
Φειδίου, ὅπου οὐρανία καλλονὴ
ἀντανακλᾶται, ὅπου ἀξιόρατον
πλανᾶται νέφος θλίψεως, περιπαθῶς
σκιάζον τὴν γαλήνην, τὴν θεοπρεπῶς
ὡς ἐπὶ θρόνου δόξης ἀπαυγάζουσαν,
ἐμπνέει τόσον σέβας εἰς τὸν θεατὴν,
ἡ ὄψις του ἐν γέν᾽, οἱ χαρακτῆρές του,
οἱ λόγοι, αἱ κινήσεις του, οἱ τρόποι του,
ἀκόμη καὶ τὸ βῆμα καὶ ἡ στάσις του,
ἁπλῶς εἰπεῖν τὸ ἦθος τόσον εὐγενῆ
τοῦ νέου τούτου ἔχ᾽ ὑπερηφάνειαν,
ὥστε καὶ ἄκων, ἂν ἐμπρός του εὑρεθῇς,
εἰς δύναμιν ὑπείκων τιν᾽ ἀόρατον
ὡς μὲ γοήσσης ῥάβδον μαγικὴν πληχθεὶς,
τὴν κεφαλὴν νὰ νεύσῃς ἀναγκάζεσαι
χαμαὶ μὲ σέβας· ὥστ᾽ ἐγὼ ἀδύνατον
κατάσκοπος νὰ ἦναι λέγω οὗτος, ἢ
τῆς φύσεως οἱ νόμοι ἀνετράπησαν.

ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ ΚΑΜΠΑΝΙΤΗΣ.

Μ᾽ ἐκπλήττεις, Γοδεφρεῖδε, μὲ τοὺς λόγους σου,
καὶ μέχρι τρίτου οὐρανοῦ, ὡς ποιητὴς
τὴν φίλην ἐρωμένην, τὸν ἐξύψωσας.

ΒΙΛΛΑΡΔΟΥΙΝΟΣ.

Ὡς ποιητής! ὤ! ἄφες τούτους τοὺς κακοὺς
ἀντιγραφεῖς, τοὺς φθείροντας τὰ πρότυπα

---

(1) Οἷον· ἀπὸ ῥυτῆρος ἐλάσας, οἴχεται ἐκσπάσασα, ὅπερ ἔδει δεῖξαι, χθονοκυφόνων, περίαμμα, τῆς εὔτοσα τὴν τολύπην μὲ τὰ ἔρια, ἱστρίονες, βάτταλοι κτλ.

(2) λ. χ. Τῶν λευκορρόδων μου νὰ μείνῃς, Θεανώ. Λαθὼν ὁ λόγος σου· Μαρία, ἀγαπᾷς. Ναὶ, δὲν ἠπάτησεν ὁ Φάων τὴν Σαπφώ. Τὴν ὑποψίαν μου ἐπικυροῦν καὶ τὰ ἑξῆς. (ὁ τελευταῖος οὗτος στίχος ἀνήκει καὶ εἰς τοὺς ὑπερμέτρους.)

τῶν ποιημάτων τ' οὐρανίου ποιητοῦ.
Σ' ἐκπλήττουσιν οἱ λόγοι μου. Ἐρώτησον
τὸ πρᾶγμα μᾶλλον πόσον μὲ ἐξέπληξε.

ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ

Βιλλαρδουῖνε, μάτην ἀγωνίζομαι
εἰς τὴν μαγείαν ν' ἀντιστῶ τῶν λόγων σου.
Τῆς εὐφραδοῦς σου γλώσσης ὁ ὁρμητικὸς
ἀείποτε μὲ παρασύρει χείμαῤῥος
ὡς φύλλον δένδρου. Εἶμαι εἰς τὰς χεῖράς σου
ἄψυχος λύρα, ἧς σὺ κρούων τὰς χορδὰς,
ἐξάγεις ὅσους καὶ ὁποίους τόνους σὺ
ποτε θελήσῃς. Εἶμαι ἀνυπόμονος
τὸν νέον σου νὰ ἴδω.

ΒΙΛΛΑΡΔΟΥΪΝΟΣ.

Ὑψηλότατε,
ὁ ὁρισμός σας ἔγινε.

ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ

Καὶ λέγεται
Πῶς;

ΒΙΛΛΑΡΔΟΥΪΝΟΣ.

Ἄγγελος, νομίζω, Φιλανθρωπινός.

ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ

Λοιπὸν ἂς ἔλθῃ.

ΒΙΛΛΑΡΔΟΥΪΝΟΣ.

Ὁρισμός σας.

ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ

— — — — } Ἡ καρδία μου
καθὼς εἰς προσδοκίαν ἐρωμένης μου
σκιρτᾷ ὑπὸ χαρᾶς κ' ἐν βίᾳ πάλλεται.
Ἐλθὲ, ὦ Ἕλλην· ἔμαθον τὰς εὐγενεῖς
ψυχὰς ὅπου τὰς εὕρω νὰ τὰς σέβωμαι.
Πῶς εἶπε τ' ὄνομά του; Φιλανθρωπινὸς,
νομίζω, εἶπε. Καὶ τὸ πρῶτον; Ἄγγελος.
Ναὶ, Ἄγγελος· ὡραῖον καὶ τὸ ὄνομα.
— — — — — — — —

ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ

(Ἀφοῦ ἀνέκρινε τὸν Φιλανθρωπινὸν)
— — — — — Ὑπερθαύμαστος
καρδιογνώστης εἶσαι, Γοδεφρεῖδέ μου·
Οὐδὲ ἰῶτα ἀναιρῶ τῆς γνώμης σου.

ΒΙΛΛΑΡΔΟΥΪΝΟΣ

Εὐχαριστῶ.

ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ (πρὸς τοὺς στρατιώτας.)

Τὸν νέον τοῦτον λύσατε.—
Καρδιογνώστης, ναὶ· τῆς συμπαθείας σου
τὸν νέον τοῦτον Ἕλληνά σου ἄξιον
εὑρίσκω.

(δεξιοῦται τὸν Ἀγγ. Φιλανθρωπινόν.)

Τὴν καρδίαν μου ἐκέρδησας,
ὦ νέε, Ἕλλην. Ἄγε εἶσ' ἐλεύθερος·
καὶ πάντα ἔσο βέβαιος εἰς τὴν πρὸς σὲ
ἑνὸς ἱππότου ἔξοχον ὑπόληψιν.

(πρὸς τὸν Βιλλαρδουῖνον)

Εἰπὲ, ἱππόται τρεῖς νὰ συνοδεύσωσι
μέχρι τινὸς τὸν νέον εἰς τὸ φρούριον.
Ὑγίαινε.

ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΝΟΣ

Εὐγνώμων αἰωνίως σοι.

ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ (μόνος).

Καθὼς ὁ εἰς τὴν ἔρημον τῆς Ἀφρικῆς
ἀποτραπεὶς ἱππότης, μετὰ πλάνην του
μακρὰν καὶ κακουχίαν, αἴφνης ὄασιν
ἰδὼν χλοάζῃ παρ' ἐλπίδα ἄσμενος,
σκιρτᾷ ἐκ τῆς χαρᾶς καὶ παραφέρεται,
κ' ἐγὼ ἐκ τῆς χαρᾶς μου παραφέρομαι,
εἰς τῆς ξηρᾶς τὴν ἔρημον Ἀνατολῆς
τὴν χλοερὰν τῶν αἰσθημάτων ὄασιν
εὑρὼν ἐξαίφνης ταύτην. Ὦ, ὑγίαινε,
τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων ἄξι' ἔκγονε.
Ὑγίαινε, ὡραία κ' εὐγενὴς ψυχὴ,
σπανία, φεῦ! σπανία, ἀλλ' ἐπέραστος
ἐξαίρεσις τῆς φαύλης τῶν Γραικῶν φυλῆς.

Καὶ τοῦτο μὲν τὸ τεμάχιον ἐκ τῶν σοβαρωτέρων, τὸ ἑξῆς δὲ ἐκ τῶν κωμικῶν. Τὰ πρόσωπα τῆς σκηνῆς εἶναι ἱππόται τοῦ Φραγκικοῦ στρατοῦ, Γαλτιέρος, Ἐῤῥίκος, Ῥοβέρτος καὶ Βενέδικτος, δυσφοροῦντες διὰ τὴν ἀναβολὴν τῆς ἐφόδου. Εἰσέρχεται δὲ δρόμῳ εἰς τὴν σκηνὴν ὁ ἱππότης Ἐράρδος κρατῶν βιβλίον.

ΕΡΑΡΔΟΣ

Ἐπ' αὐτοφώρῳ τώρα τοὺς συνέλαβον.

ΕΡΡΙΚΟΣ.

Ἰδοὺ καὶ ὁ Ἐράρδος. Ἐγκαιρότατα
μᾶς ἦλθες, φίλε. Τίνας, πῶς συνέλαβες;

ΕΡΑΡΔΟΣ

Συνέλαβον τὰς δύο Ὑψηλότητας
ἐπ' αὐτοφώρῳ εἰς τὰ πράσσα τώρα.

ΕΡΡΙΚΟΣ

Πῶς;
Δὲν σὲ καταλαμβάνω.

ΕΡΑΡΔΟΣ

Τὸν αὐθέντην μας
καὶ τὸν Βιλλαρδουῖνον.

ΓΑΛΤΙΕΡΟΣ

Διηγήθητι.

ΕΡΑΡΔΟΣ.

Γνωρίζετε, ἱππόται μου, τὸ αἴτιον
τῶν τόσων πρὸς τὴν ἔφοδον ἀναβολῶν;
Ἀκούσατέ μου. Πρὸ μικροῦ εἰς τὴν σκηνὴν
εἰσῆλθον προσκληθεὶς τοῦ πρωτοστάτορος.
Ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἡ ὑψηλότης του
ἦτο ἀπών. Τί βλέπω εἰς τὴν τράπεζαν
νομίζετε; τὸ σῶμα τοῦτο τοῦ ἐγκλήματος,
τὴν βίβλον ταύτην.

ΓΑΛΤΙΕΡΟΣ.

Καὶ τί εἶν' αὐτό;

ΕΡΑΡΔΟΣ.

Ἡ Ἰλιὰς Ὁμήρου.

ΓΑΛΤΙΕΡΟΣ.

Ἰλιάς; πῶς; τί;
Ἡ Ἰλιὰς Ὁμήρου; Τί σημαίνουσιν
αἱ λέξεις αὗται;

ΒΕΝΕΔΙΚΤΟΣ

Οὐδ' ἡμεῖς ἠκούσαμεν
τὰς λέξεις ταύτας.

ΕΡΑΡΔΟΣ.

Εὖγε, εὖγέ σας!
ὡραῖα εἶσθε κτήνη, μὴ γνωρίζοντες
τὸν πρῶτον τρουβαδοῦρον τῆς Ἀνατολῆς!
οὐδὲ τὴν Ἰλιάδα, ἣν ἐγκόλπιον
μεθ' ἑαυτοῦ ὁ μέγας πάντοτ' ἔφερεν
Ἀλέξανδρος, ἐκεῖνος ὁ περίφημος
τῶν Μακεδόνων σταυροφόρος.

ΕΡΡΙΚΟΣ.

Οὐδ' αὐτὸν
γνωρίζομεν.

ΕΡΑΡΔΟΣ.

Ἱππόται, ὑπερεύγέ σας!

Περὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου κἂν ἠκούσατε
ποτέ; — Ἡ σιωπή σας εἰς ἀπόκρισιν. —
Λοιπὸν ἀκούσατέ μου, κύριοι. Ὁ Τρωϊκὸς
ὁ μέγιστος τοῦ κόσμου εἶναι πόλεμος,
ὁ πρῶτος τροπαιοῦχος του ὁ Ὅμηρος,
κ' ἱππότης πρῶτος κ' ἥρως του ὁ Ἀχιλλεύς.
Ὁ Ἀχιλλεὺς μὲ τοὺς λοιποὺς ἱππότας του
ἐπολιόρκει δέκα ἔτη, κύριοι,
τὴν Τροίαν, ὅπου ἔμενεν ὁ Πρίαμος
μὲ τὸν υἱόν του Πάριν καὶ τὴν νύμφην του
Ἑλένην. Ἡ Ἑλένη ἦτο θαυμαστὴ
διὰ τὴν καλλονήν της, νόμιμος γυνὴ
τοῦ Μοραΐτου Μενελάου, καὶ τὴν ἥρπασεν
ὁ Πάρις παρ' αὐτοῦ ἐδῶ. Τὸν πόλεμον
τὸν Τρωϊκόν, τὸν Πάριν, τὸν Μενέλαον
αὐτόν, τὸν ἀδελφόν του Ἀγαμέμνονα
καὶ τοὺς λοιποὺς ἱππότας τοῦ καιροῦ αὐτοῦ,
τὸν Ἀχιλλέα μάλιστα καὶ Ὅμηρον
ὁ κόσμος ὅλος τοὺς γνωρίζει, παρεκτὸς
τριῶν τεσσάρων ζώων, ἅτινα,
μοὶ συγχωρεῖτε, οὕτως ὀνομάζονται·
Ῥοβέρτος, Γαλτιέρος καὶ Βενέδικτος
κ' Ἐρρίκος.

ΑΠΑΝΤΕΣ

Διὰ βίου σας εὐγνώμονες.

ΕΡΑΡΔΟΣ.

Ἰδοὺ λοιπόν, ἱππόται, τὸ μυστήριον.
Ὁ Καμπανίτης καὶ ὁ γενναιότατος
Βιλλαρδουΐνος ταῦτα συνεφώνησαν·
Αὐτὸς μὲν Ἀχιλλεὺς νὰ γίνῃ, οὗτος δὲ —
ἀφ' οὗ ὁ μέγας πρωτοστάτωρ θεῖός του
Βιλλαρδουΐνος Βάρδος δὲν κατώρθωσε
νὰ γίν' εἰς τέλος, κ' ἠναγκάσθ' εἰς τὸ πεζὸν
τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως
μὲ θλῖψιν του πολλὴν νὰ γράψῃ — Ὅμηρος.
Ἀλλὰ πολιορκία μόνον ἡμερῶν
ὀλίγων δὲν παρέχει ὕλην ἱκανὴν
εἰς μὲν τὸν Καμπανίτην ἀνδραγαθιῶν,
εἰς τὸν Βιλλαρδουΐνον δὲ ποιήσεως.
Διὸ ἐννέα ἔτη ἀπεφάσισαν
νὰ μένωσιν ἐδῶ εἰς τὸ Ἀράκλοβον
πολιορκοῦντες, ἕως ὅτου φθάσωσιν
αἱ ῥαψῳδίαι εἰς εἰκοσιτέσσαρας.

ΕΡΡΙΚΟΣ

Καλέ, τί λέγεις;

ΕΡΑΡΔΟΣ.

Φίλε, τὴν ἀλήθειαν.

ΡΟΒΕΡΤΟΣ

Ἀλλά, Ἐράρδε φίλε μου, εἰς τὸ ἑξῆς
ἐγὼ ἐδῶ δὲν κάθημαι, πρὸς χάριν του
σηπόμενος, ὁ μέν τις ὅπως Ἀχιλλεὺς
μεθαύριον φυτρώσῃ, ὁ δὲ Ὅμηρος.

ΓΑΛΤΙΕΡΟΣ

Καὶ εἰς τὸν Καμπανίτην παρευθὺς ἐγὼ
ὑπάγω καὶ τῷ λέγω· «ὑγιαίνετε!»

ΒΕΝΕΔΙΚΤΟΣ.

Κ' ἐγὼ «πολλὰ τὰ ἔτη σας, αὐθέντα μου».

ΕΡΑΡΔΟΣ

Κ' ἐγὼ σας λέγω· «ὥρα σας καλή».

ΕΡΡΙΚΟΣ

Κ' ἐγὼ
«Μὲ τὸ ἀνῆκον σέβας ταπεινότατος
θεράπων σας, αὐθέντα!»

ΕΡΑΡΔΟΣ

Μὴ λαμβάνετε,
παρακαλῶ, τὸν κόπον.

ΒΕΝΕΔΙΚΤΟΣ.

Ἐτελείωσεν·
ἀναχωρῶ, Ἐράρδε.

— — — — — — — — — — — — — —

ΕΡΑΡΔΟΣ

Κατευόδιον.

ΕΡΡΙΚΟΣ

Κ' ἐγώ.

ΓΑΛΤΙΕΡΟΣ

Κ' ἐγώ.

ΕΡΑΡΔΟΣ

Ἀέρα βγάζουν ἡ στερναῖς.
Δὲν περιμένω εἰμὴ μόνον τὴν τιμὴν
νὰ ἴδω τὴν καμπούραν σας. Μεταβολή!

ΒΕΝΕΔΙΚΤΟΣ

Ἐράρδε φίλε, ἄφες τοὺς ἀστεϊσμούς.
Ἐγὼ ἀναχωρῶ ἀμέσως.

ΡΟΒΕΡΤΟΣ

Καὶ ἐγὼ εὐθύς.

ΓΑΛΤΙΕΡΟΣ

Ἀναχωρῶ ὁμοίως.

ΕΡΡΙΚΟΣ

Καὶ ὁ δοῦλός σας.

ΕΡΑΡΔΟΣ.

«Ὥρα καλὴ 'ς τὴν πρύμνη σας κι' ἀέρας 'ς τὰ πανιά σας.
Μηδὲ πουλὶ πετάμενον νὰ μὴ εὑρεθῇ 'μπροσθά σας».

ΒΕΝΕΔΙΚΤΟΣ.

Ἀλλά, Ἐράρδε, εἶσαι ἀνυπόφορος.
Σπουδάζομεν ἡμεῖς· σὺ ἀστεΐζεσαι.

ΕΡΑΡΔΟΣ.

Καὶ τί νὰ κάμω, ὅταν δὲν μ' ἀφίνετε
νὰ τελειώσω;

ΡΟΒΕΡΤΟΣ.

Λέγε· σὲ ἀκούομεν.

ΕΡΑΡΔΟΣ.

Ἐκ τῆς τραπέζης τὸ λοιπὸν τὸν Ὅμηρον
ἐγὼ ἁρπάσας, ὅλα των τὰ σχέδια
κατέστρεψα, καὶ εἶμαι ὑπερβέβαιος,
τὴν περὶ τῆς ἐφόδου ὅτι γνώμην των
ὁλοτελῶς οἱ κύριοι μετέβαλον.
Καὶ τόσον περὶ τούτου εἶμαι βέβαιος,
ὥστε σᾶς λέγω, ὅτι, ἂν ἐντὸς μικροῦ
ἐδῶ ὁ πρωτοστάτωρ παρουσιασθεὶς
δὲν μᾶς προδιατάξῃ εἰς τὴν ἔφοδον,
νὰ ἦμ' ἕνας Θερσίτης — Ἐλησμόνησα,
τὸν Ὅμηρον ποτὲ δὲν ἀνεγνώσατε —
Νὰ ἦμαι; τί νὰ ἦμαι; — εἰς γαιδάρος!

ΒΕΝΕΔΙΚΤΟΣ

Εἶσαι καλὸς καὶ ἄξιος, Ἐράρδε μου.

ΕΡΑΡΔΟΣ.

Πλὴν ἂν δὲν ἔλθ' εἰς τὴν στιγμήν!

ΡΟΒΕΡΤΟΣ

Νά, ἔρχεται
ὁ πρωτοστάτωρ.

ΕΡΑΡΔΟΣ.

Βλέπεις, τρισκατάρατε;
Λοιπὸν ἐγὼ τὸ σάγμα τώρα, κύριοι,
τοῦ γαϊδάρου ῥίπτω εἰς τὴν ῥάχιν σας.

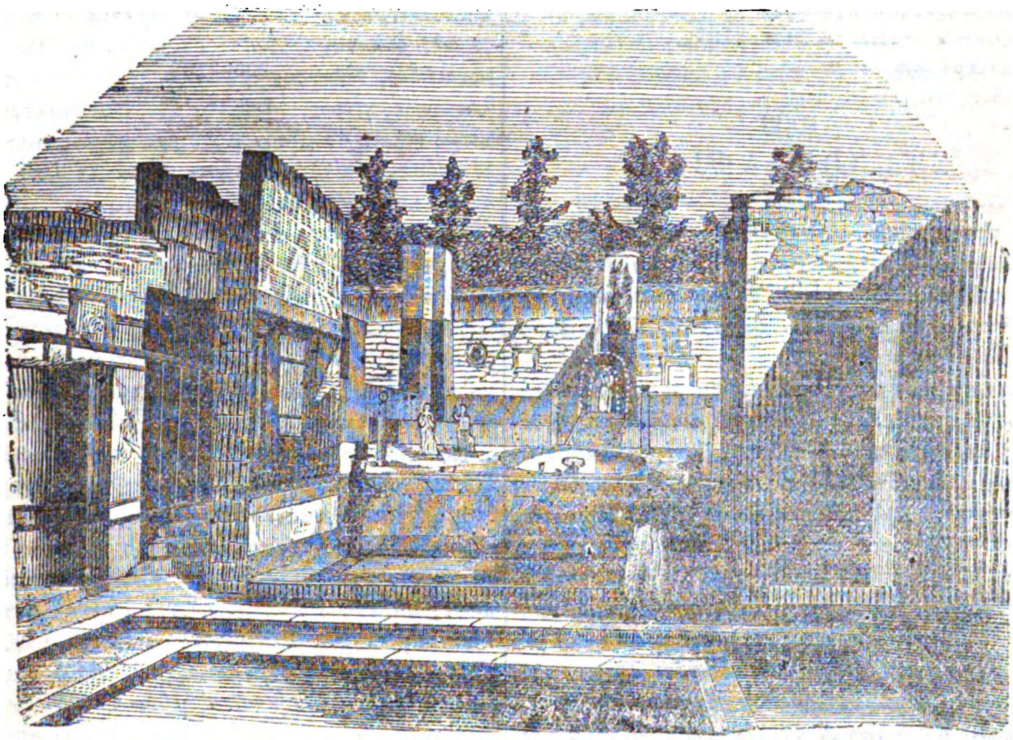
Τοιαῦτα τὰ δύω καλλιστεύοντα μεταξὺ τῶν ἄλλων ποιημάτων. Ἔχουσι μὲν βεβαίως προτερήματα ἱκανά, ἀλλὰ καὶ ἐλαττώματα οὐκ ὀλίγα. Ὅθεν καὶ οἱ κριταὶ πολὺ ἐταλαντεύθησαν τὴν γνώμην, μέλλοντες νὰ ἀποφασίσωσι περὶ βραβεύσεως· τέλος

δὲ σκεφθέντες, ὅτι ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν χωροῦσι τὰ πάντα ὁσημέραι ἐπὶ τὰ πρόσω γενναιότερον καὶ οὐχὶ κατὰ τὸ μέτρον τοῦ παρελθόντος χρόνου, καὶ δίκαιον εἶναι καὶ παρὰ τῆς ποιήσεως νὰ ἀπαιτῶμεν ἐκ διαλειμμάτων πλειοτέραν σχετικὴν τελειότητα, ἀπεφάσισαν ὁμοφώνως, βραβεῖον μὲν νὰ μὴ δοθῇ ἐφέτος, ἔπαινος δὲ, ὡς καὶ πρὸ τριῶν ἐτῶν, νὰ ἀπαγγελθῇ δημόσιος εἰς τὰ δύω τελευταῖον μνημονευθέντα ποιήματα, ὅπερ καὶ γίνεται νῦν. Εἴθε δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ τὰ σήμερον ἐπαινούμενα ποιήματα γράψαντες καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν εὐφυῶν Ἑλλήνων, προσερχόμενοι πλέον εὐσταλεῖς κατὰ τὰ προσεχῆ ἔτη εἰς τὸν καλὸν τοῦτον ἀγῶνα, νὰ στεφανωθῶσιν ἀξίως.

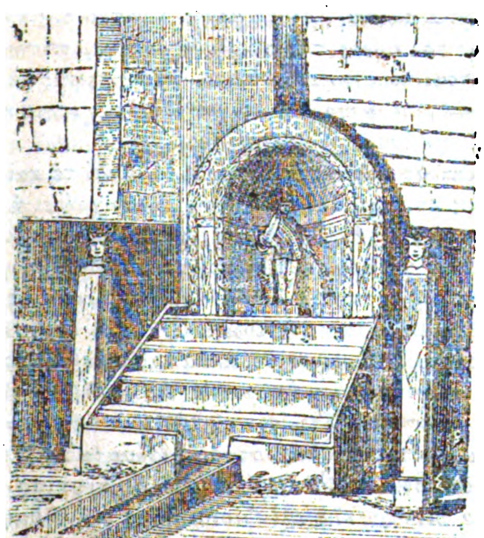
Ὁ Πρύτανις
Κ. ΑΣΩΠΙΟΣ.

ΑΘΑΝ. Σ. ΡΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ.
ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΚΑΣΤΟΡΧΗΣ.
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ.
ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.

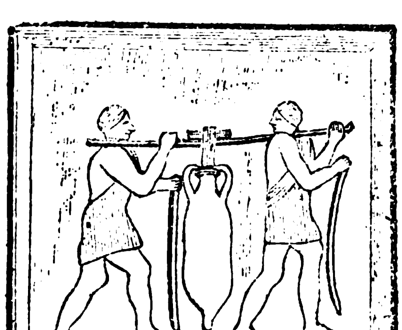
ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ ΕΙΣ ΤΟ ΠΕΡΙ ΠΟΜΠΗΙΑΣ ΑΡΘΡΟΝ.

Οἰκία Λουκρητίου.

Βρύσις.

Σύμβολον οἰνοπώλου.

Ὡς ἐπίμετρον εἰς τὸ περὶ Πομπηΐας ἄρθρον τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύσαμεν εἰς τὰ δύο προηγούμενα φυλλάδια, προσθέτομεν τὰς ὄπισθεν τρεῖς περιέργους εἰκόνας. Ἐκ τούτων ἡ μὲν παριστάνει πηγὴν μετὰ μεγαλοπρεποῦς κτιρίου, ἡ δὲ προγραφὴν συμβολικὴν οἰνοπώλου, καὶ ἡ ἄλλη οἰκίαν, τὴν τοῦ Λουκρητίου. Οὕτω πως ὁ ἀναγνώστης, ἔχων ὑπ' ὄψιν μετὰ τῆς περιγραφῆς καὶ τὰς εἰκόνας τῶν κυριωτέρων οἰκοδομημάτων καὶ ἐργαστηρίων τῆς Πομπηΐας, θέλει ἐννοήσει εὐκολώτερον τὴν σπουδαιότητα τῶν ἐρειπίων ταύτης τῆς πόλεως.

ΠΕΡΙ
ΣΤΕΝΟΓΡΑΦΙΑΣ.

—ooo—

Ἡ στενογραφία εἰσήχθη πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα προνοίᾳ τῆς Β. Κυβερνήσεως, ἀλλὰ δὲν ἀπέκτησεν εἰσέτι τοὺς ὀπαδούς, οἵτινες ἀναγκαιοῦσιν εἰς πάντα νεωτερισμόν, οὗ τὴν φύσιν καὶ τὴν ὠφέλειαν ἀγνοοῦσιν οἱ ἄνθρωποι.

Νομίζομεν δὲ ὅτι θέλομεν εἶσθαι χρήσιμοι τοῖς ἀναγνώσταις ἡμῶν καὶ ταῖς ἐπιστήμαις ἐν γένει, γράφοντες περὶ τῆς τέχνης ταύτης, ἥτις πολλαχοῦ εἶναι ἡ μεγαλητέρα ἀδελφὴ τῆς συνήθους τέχνης τοῦ γράφειν. Καὶ πρῶτον ὡς πρὸς τὴν ὀνομασίαν (ἔχει δὲ διαφόρους, οἷαί εἰσιν Στενογραφία, Ταχυγραφία, Ὠκυγραφία, Ῥαδιογραφία, Βραχυγραφία, Γραφοδρομία, Σημειογραφία, Ζευτογραφία, Ὑπογραφία), καὶ τὰς διαφόρους παραφράσεις τῶν ἐν μέρει οὐκ ἐν χρήσει ἐν τῇ γλώσσῃ ἡμῶν λέξεων τούτων, οἱ Ἄγγλοι ἐπέτυχον πρὸ πάντων ὅπως ἐν τῷ πράγματι οὕτω καὶ ἐν τῇ ὀνομασίᾳ, ὀνομάσαντες τὴν τέχνην αὐτήν, **Short-hand** ἤτοι *Βραχεῖαν χεῖρα*· οἱ δὲ Γερμανοὶ τὴν λέγουσι **Redezeichen-Kunst**, τουτέστι *τέχνην τοῦ καταγράφειν τὸν λόγον διὰ σημείων*. Ἀπαιτεῖ δ' αὕτη οὐ μόνον τὴν ἐπιδεξιότητα τῆς χειρός, ἵνα καταγράφωνται διὰ προωρισμένων σημείων αἱ λέξεις, ἀλλὰ καὶ τοῦ νοός, ἵνα ἅπτεται τῆς ἐννοίας τῶν φράσεων, καὶ τὰς συντέμνῃ κατὰ κανόνας, ὥστε ἡ ἀνάγνωσις νὰ μὴ γίνεται δύσκολος ἢ ἀδύνατος· ἐπιδεξιότητα βασιζομένην ἐπὶ τῆς τέχνης τοῦ ἐν συντόμῳ ἐννοεῖσθαι, τῆς βραχυλογίας, ἐν ᾧ ἡ ἐπιδεξιότης τῆς χειρὸς εἶναι ἡ βραχυγραφία.

Λέγομεν δὲ ὅτι ἡ στενογραφία εἶναι ἡ μεγαλητέρα ἀδελφὴ τῆς νῦν κοινῆς γραφικῆς τέχνης, ἐπειδὴ βεβαίως οἱ ἄνθρωποι τὸ κατ' ἀρχὰς ἐσημείωναν τὰς ἰδέας των διὰ σημείων, μὴ ἐκφραζομένων ἕκαστον φθόγγον τοῦ ὀνόματος τοῦ ὀνομαστέου πράγματος, ἀποκόπτοντες καὶ ἐννοοῦντες μόνον τὰ μὴ οὐσιώδη μέρη τοῦ λόγου. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ αὔξησις τῶν ἰδεῶν καὶ μετ' αὐτῆς ὁ πλουτισμὸς τῶν γλωσσῶν ἀπέδειξεν ἐντὸς ὀλίγου τὸ ἐλλειπὲς τοῦ τοιούτου εἴδους τοῦ γράφειν, τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ἐφεῦρε τὰ μέσα τοῦ παριστάνειν τοὺς μερικοὺς φθόγγους τῶν λέξεων διὰ μᾶλλον ἢ ἧττον συντόμων σημείων, *γραμμάτων* ἢ *στοιχείων* ὀνομασθέντων· καὶ τοσούτῳ μᾶλλον, καθόσον ἡ βελτίωσις τῆς γραφικῆς ὕλης, μεταβαίνουσα ἀπὸ τοῦ λίθου, τοῦ μετάλλου καὶ τοῦ ξύλου, εἰς τὸ φύλλον, τὸν κηρόν, τὸ δέρμα, τὸ λινόν, τὸν πάπυρον, καὶ τέλος εἰς τὸ χαρτίον, ἀπὸ τοῦ γλυφείου καὶ τοῦ στύλου εἰς τὸ γραφείδιον, τὸν κάλαμον, καὶ τέλος εἰς τὸ κονδύλιον καὶ τὸ μολυβδοκόνδυλον, παρέχουσα τὴν εὐκολίαν, καὶ γεννῶσα τὴν ἀνάγκην τῆς πολυγραφίας, ἔκαμεν ἐλλειπῆ καὶ σφαλερὸν τὸν μέχρι τοῦδε τρόπον τοῦ γράφειν. Ἡ δὲ ἀρχαία διὰ σημείων γραφή, διὰ τὴν κλίσιν τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸ μυστηριῶδες, καὶ πρὸς χρῆσιν τάξεών τινων τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐγένετο διὰ τοὺς μυσταγωγοὺς οὕτως εἰπεῖν τὸ μέσον μυστικῆς συγκοινωνίας, ἥτις τὴν σήμερον εἶναι ἐν χρήσει μόνον ἐν διπλωματικαῖς διαπραγματεύσεσιν.

Ἴδομεν ἀνωτέρω διὰ πόσων καὶ ποίων βαθμίδων ἔφθασε τὸ ἀνθρώπινον γένος εἰς τὴν σημερινὴν ἐντέλειαν τῆς τοῦ γράφειν τέχνης. Ἐνταῦθα δὲ προστιθέντες τὰς γενομένας νέας ἐφευρέσεις, τὴν Τυπογραφίαν, Λιθογραφίαν καὶ Αὐτογραφίαν, δι' ὧν πολλαπλασιάζονται τὰ γραφόμενα, λέγομεν ὅτι, καθὼς δι' αὐτῶν δυνάμεθα νὰ γράφωμεν πᾶν ὅ,τι θέλομεν, οὕτω μεταχειριζόμενοι τὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, δυνάμεθα νὰ γράφωμεν ἐν βραχυλογίᾳ οὕτως εἰπεῖν διὰ προωρισμένων σημείων, σημειόνοντες μόνον τὰ πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ λόγου κυριωδέστερα, παραλείποντες καὶ ἐννοοῦντες τὰ ἐπουσιώδη μέρη τοῦ λόγου, ἅτινα καὶ δύνανται νὰ ἀναπληρωθῶσι δι' αὐτοῦ (τοῦ πνεύματος). Διότι, πρὸς τὸ στενογραφικῶς ἢ ταχυγραφικῶς γράφειν, ἀναγκαιοῖ οὐ μόνον ἡ ἐπιδεξιότης τῆς χειρός, ὡς εἴρηται, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκ μέρους τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, ἤτοι ἡ τοῦ πνεύματος, ὡς οἷόν τε, ἐνέργεια ἐκείνη, δι' ἧς μόνης δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ γείνῃ κύριος τῆς πτερωτῆς λέξεως, πάσης διὰ γλώσσης προφερομένης ἰδέας, πάσης σειρᾶς λέξεων, ὁσονδήποτε μεγάλης, ἐν μεγίστῃ ταχύτητι καὶ ἐν πάσῃ γλώσσῃ.

Ὅτι δὲ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησί τε καὶ Ῥωμαίοις καὶ παρ' ἄλλοις ἔθνεσιν ἦν ἐν χρήσει ἡ στενογραφία, ὑπάρχουσι πλῆθος μαρτυριῶν παρὰ τοῖς αὐτῶν συγγραφεῦσι. Καὶ πρῶτον ἐν Ἡροδότῳ, τῷ πατρὶ τῆς ἱστορίας, ἀναγινώσκομεν ὅτι ὁ Ξέρξης, εἰς τὴν Ἑλλάδα στρατεύων, εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ ταχυγράφους. Οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς γραφῆς τῶν Αἰγυπτίων ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος (Βιβλ. 16) ἀναφέρει, ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ μεμονωμένα γράμματα παρίστανον ὀνόματα καὶ λέξεις, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ ἰδέας. **(In prisco Aegypto singulæ litteræ singulis nominibus serviebant et verbis, nonnunquam significabant integros sensus.**

Ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ Ἑβραῖοι ἔγραφον διὰ σιγλῶν (ἐκ τοῦ Λατινικοῦ singulis literis), τὰς ὁποίας ὠνόμαζον Raschei-thebot=ἀρχὴ τῆς λέξεως, πρῶτον γράμμα τῆς λέξεως, καὶ Sophe-thebot, ἤτοι τέλος τῆς λέξεως. Ἀνεπτύχθη δὲ ἡ τῶν Ἰουδαίων στενογραφία ἐκ τῆς τοῦ διὰ σημείων γράφειν τέχνης, μέρος τῆς παρ' αὐτοῖς *Καββάλας* ἀποτελούσης. Ὅθεν καὶ τὸ περίφημον *Μάνε*, *Θέκελ*, *Φάρες*, ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ παλατίου τῆς Βαβυλῶνος, τὸ ἐξηγηθὲν ὑπὸ τοῦ προφήτου Δανιὴλ, ἦτο γεγραμμένον στενογραφικοῖς σημείοις. Παρὰ δὲ Διογένει Λαερτίῳ (Βιβλ. 2, κεφ. 48) εὕρηται περὶ Ξενοφῶντος «καὶ πρῶτος ὑποσημειωσάμενος τὰ λεγόμενα (ὑπὸ Σωκράτους), εἰς ἀνθρώπους ἤγαγε.» Καὶ ὁ Πλάτων δὲ ἔγραψε τὰς παρατηρήσεις αὐτοῦ ἐπὶ τῶν βιβλίων ὑποσημειωσάμενος, γινώσκων, ὡς φαίνεται, τὴν ἀξίαν τοῦ χρόνου, καὶ διὰ τοῦτο μὴ θέλων νὰ απολέσῃ αὐτὸν γράφων ἐν τῇ συνήθει γραφῇ. Πρὸς δὲ, τὸ ἐν καρύῳ περίφημον ἀντίγραφον τῆς Ἰλιάδος, τὰ ἐν σησάμῳ δίστιχα Καλλικρατίδου τοῦ Λακεδαιμονίου καὶ τοῦ ἐκ Μιλήτου Μυρμικίδου, ἦσαν γεγραμμένα στενογραφικῶς. Ὁ σοφὸς Montfaucon εὗρεν ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ τῶν Παρισίων βιβλιοθήκῃ, ἐκτὸς τῆς ῥητορικῆς τοῦ Ἑρμογένους, καὶ λείψανά τινα τῆς παλαιᾶς Ἑλληνικῆς ταχυγραφίας, ἥτις ἐστὶν ἡ μήτηρ τῆς τῶν Ῥωμαίων στενογραφίας, ὅπερ δείκνυται καὶ ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν λέξεων, ἃς μεταχειρίζεται ὁ Κικέρων ἐν τῇ 32ᾳ πρὸς Ἀττικὸν ἐπιστολῇ, γράφων· Quod ad te de decem legatis scripsi, parum intelligisti, credo, quia διὰ σημείων scripsi.

Ἀλλ' ἡ στενογραφία τῶν ἀρχαίων ἦν μόνον σημειογραφία· διότι ἡ συντομία τῆς γραφῆς συνίστατο ἐκ τῆς συντομίας καὶ συστολῆς τῶν συλλαβῶν, ἐνῷ ἡ γραφικὴ, τουτέστιν ἡ σημείωσις τῶν γραμμάτων ἦτον ἀτελεστάτη, ἐλλειπούσης πάσης εὐκολίας περὶ τὴν ἕνωσιν τῶν στοιχείων· οἱ δὲ μετὰ ταῦτα ἑλληνιστὶ στενογράψαντες, οἷοί εἰσιν ὁ ἐξ Ἐδέσης Πρωτογένης, ὁ ἐξ Ἀλεξανδρείας Δίδυμος, οἱ διάφοροι ἐν τοῖς τοῦ Βυζαντίου γραφείοις σημειογράφοι καὶ ταχυγράφοι (notarii), πρὸς δὲ τούτοις μετὰ ταῦτα καὶ οὓς εἶχον οἱ ἐπίσκοποι καὶ Πατριάρχαι ἵνα γράφωσι τὰ τῶν Συνόδων πρωτόκολλα, πάντες οὗτοι ἔγραφον διὰ σιγλῶν καὶ σημείων ὡρισμένων, ληφθέντων ἐκ τοῦ συνήθους ἀλφαβήτου διά τινος τροποποιήσεως, καὶ ἐχόντων διάφορον σημασίαν κατὰ τὴν διάφορον αὐτῶν θέσιν, κανονισμένων δὲ ὑπὸ τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ ὑπὸ τοῦ Κοΐντου Εἰνίου καθιδρυθέντος σχολείου τῆς στενογραφίας.

Μετὰ τὴν ἐξ Ἀθηνῶν καὶ Ἐλευσῖνος ὑποστροφὴν τοῦ Κικέρωνος εἰς Ῥώμην, ἔχοντος καὶ τὸν ἀπελεύθερον αὐτοῦ καὶ φίλον Τίρωνα, ἡ στενογραφία ἀνεπτύχθη καὶ ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ Κράτει καὶ προέβη ἐπὶ μέγα τελειότητος. Περὶ οὗ καὶ παρὰ Πλουτάρχῳ, ἐν βίῳ Κάτωνος ἀναγινώσκομεν· «Τοῦτον μόνον, ὧν Κάτων εἶπε, διασώζεσθαί φασι τὸν λόγον, Κικέρωνος τοῦ ὑπάτου τοὺς διαφέροντας ὀξύτητι τῶν γραφέων σημεῖα προδιδάξαντος, ἐν μικροῖς καὶ βραχέσι τύποις πολλῶν γραμμάτων ἔχοντα δύναμιν, εἶτ' ἄλλοι ἀλλαχόσε τοῦ Βουλευτηρίου σποράδην ἐμβαλόντος. Οὔπω γὰρ ἤσκουν, οὐδ' ἐκέκτηντο τοὺς καλουμένους σημειογράφους, ἀλλὰ τότε πρῶτον εἰς ἴχνος τι καταστῆναι λέγουσι». Καὶ ὁ Κικέρων δὲ ἐν τῇ 25 αὐτοῦ ἐπιστολῇ λέγει· at ego Tironi quidam dictavi, qui totas περιοχὰς persequi solet sed Spintharo syllabatim ὡς καὶ ἐν τῷ 245. ἐν βιβλ. 15. multum mihi eripitur operæ in exscribendis Hypomnematis.

Ὡσαύτως ὁ Εὐσέβιος. συγγραφεὺς τῷ 235ῳ ἀπὸ θεογονίας ἔτει, ἀναφέρει· Marcus Tullius Tyro.. Ciceronis libertus qui primus notas commentus est, in Puteolano prædio usque ad centesimum annum consenescit.

Ὁ Δίων Κάσιος ἐν βιβλ. 55ῳ λέγει· Mæcenas primus Notas quasdam ad celeritatem scribendi invenit, ἔτι δὲ παρ' Ἰσιδώρῳ εὕρηται περὶ Σενέκα· denique Seneca contracto omnium digestoque et aucto numero opus effecit in quinque millia prolatum.

Οὗτος δὲ ὁ Σενέκας ἐν τῇ πρὸς Λουκίλιον ἐπιστολῇ 20ῇ γράφει· Quamvis citata excipitur oratio et celeritatem linguæ manus sequitur. Ὁ αὐτὸς Ἰσίδωρος λέγει· Notarum usus erat, ut quidquid pro concione aut in judiciis diceretur, librarii scriberent complures simul adstantes. Καὶ ὁ Σενέκας πάλιν περὶ Ἰάνονος τὰ ἑξῆς· Multa diserte dixit quæ notarius persequi non potuit, et ideo non refero, ne aliis verbis ponam, quæ ab illo dicta sunt.

Ὁ δὲ Ἀσκώνιος ἀναφέρει ῥητῶς ὅτι ὁ τοῦ Κικέρωνος ὑπὲρ τοῦ Μίλωνος λόγος ἐγράφη ὑπὸ τῶν στενογράφων. Πρὸς δὲ, παρὰ Σουητωνίῳ, ἱστοριογράφῳ καὶ συγγραφεῖ, περὶ Καίσαρος γράφοντι (Β. 1, § 55), ἀναγινώσκομεν τὰ ἑξῆς· Orationes aliquas (Julius) reliquit, inter quas temere quædam feruntur ut pro Q. Metello, quam non immerito Augustus, existimat, ab Actuariis exceptam male sequentibus verba dicentis, quam ab ipso editam etc. Ὁστισδήποτε δὲ στενογράφος ἐκ προθέσεως ἐνόθευε κατά τι τὰ λεγόμενα, ἐτιμωρεῖτο αὐστηρότατα, ὡς δείκνυται καὶ ἐκ τοῦ ἑξῆς χωρίου, ἐν τῇ ὑπὸ Αἰλίου Λαμπριδίου βιογραφίᾳ τοῦ Αὐτοκράτορος Σεβήρου eum notarium qui falsum causæ Breve in consilio imperatorio retulisset, Severus incisis digitorum nervis, ita, ut numquam posset scribere, deportavit.

Μάλιστα δ' ἀναγκαιοτάτη καὶ χρησιμοτάτη ἦν ἡ στενογραφία ἐν τοῖς δικαστηρίοις· δι' ὃ εἰσαχθείσης ἐν αὐτοῖς, τὸ πρότερον οὐχὶ τόσον ἐν ὑπολήψει ὂν ὑπούργημα τοῦ στενογράφου, ἐτιμᾶτο ἤδη περισσότερον καὶ σπουδαιότερον. Διότι ἐντὸς ὀλίγου ἡ ἄσκησις τῆς ἐν στενογραφικοῖς σημείοις τέχνης ἐγένετο εἰς τοὺς νομικοὺς πρόξενος ἀντιζηλίας, ἁμιλλωμένους πρὸς τὴν ἐπιδεξιότητα τοῦ κερδαίνειν τὰς δίκας· ὅθεν καὶ συνωδεύοντο πάντοτε ὑπὸ ταχυ-

γράφων· περὶ δέ τινος νομικοῦ, Ῥούφου τὸ ὄνομα, λέγει ὁ Μαρτιάλης εἰρωνικῶς τὰ ἑξῆς· Hic, qui libellis prægravem gerit lævam, — Notariorum quem premit chorus lævis, Qui Codicillis hinc et indeprolatis, —Epistolisque commodat gravem vultum — Similis Catoni, Tullioque Brutoque etc.

Περὶ ταύτης δὲ τῆς ἐν τοῖς δικαστηρίοις χρήσεως τῆς στενογραφίας λέγει ὁ Ἀππουλήϊος τὰ ἑξῆς· Proconsul moderata voce rarenter et sedens loquitur, Proconsulis autem tabella sententia est, quæ utcunque recitata est, ita Provincia instrumento refertur.

Καὶ αὕτη ἡ τῶν στενογράφων ὑπουργία δημοσία· διὸ τὸ Ῥωμαϊκὸν Δίκαιον (33, § 1, Digestorum) Eos qui notis scribunt acta præsidium, reipublicæ causa adesse certum est.

Ὁ δὲ θέλων νὰ λάβῃ ταχέως γνῶσιν σπουδαίων διαπραγματεύσεων, ἔστελλε τοὺς ταχυγράφους ἵνα τῷ φέρωσι τὰ εἰρημένα· οὕτως Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος (Βιβλ. 4, κεφ. 19) λέγει· Et adsistebant hinc et inde notarii, quid effet quæsitum, quidve responsum, cursim ad Cæsarem præferentes. Οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ στενογραφικῶς ἐγράφοντο καὶ αἱ διαθῆκαι, καὶ μάλιστα αἱ στρατιωτικαί, αἵτινες ἴσχυον καί τοι οὕτω γεγραμμέναι· περὶ οὗ ὁ Νομικὸς Παῦλος (S. Digesto lib. 29 N. n.) ἀναφέρει· Lucins Titins miles Notario suo testamentum scribendum notis dictavit, et antequam literis perscriberetur, vita difunctus est. Quæro, an hæc dictatio valere possit?

Ἡ ἐρώτησις αὕτη ἔχει ἀπόκρισιν καταφατικήν· ἔτι δὲ παρὰ Ῥωμαίοις ἡ ταχυγραφία ἦν ἐν χρήσει καὶ ἐν περιηγήσεσι καὶ ἐν ἐπιστολαῖς· περὶ οὗ ἀναγινώσκομεν παρὰ Πλινίῳ τὰ ἑξῆς· Notarium voco ... et die admisso, quæ formaveram, dicto, καὶ παρὰ Λουκίῳ Ἀπποολήϊῳ lib. II. de afin. aur. Sed adftans ego dolebam mehercules, quod pagillarei et stisum non habebam, qui tam bellam fabellam prænotarem.

Ὁ δ' Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος διηγεῖται ὅτι ὑπηρέτριά τις ἔγραψεν ἐν ὀνόματι τῆς δεσποίνης αὐτῆς ἐπιστολὴν πρός τινα λοχαγὸν τοῦ πεζικοῦ, Βαρβατίονα ὄνομα, λέγουσα· Dictat ancillæ notarum peritæ domina epistolam. Ὁ Sidonius Appollinarius lib. IX. κάμνει λόγον περὶ ἀντιγραφῆς τῶν συγγραμμάτων τοῦ Φαύστου, Tribuit et quoddam dictare celeranti scribarum sequacitas saltuosa compendium, qui comprehendebant signis, quod literis non tenebant.

Περὶ δὲ τοῦ φονευθέντος ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν διδασκάλου τῆς στενογραφίας Κασσιανοῦ, γράφει ὁ Αὐρήλιος Προυτέντιος τὰ ἑξῆς· Prefuerat studiis puerilibus et grege multo Sæptus, magister literarum sederat, Verba notis brevibus comprendere cuncta peritus, raptimque punctis dicta præpetibus sequi.

Ὡσαύτως καὶ ἐν τῇ ὑπὸ Σουητωνίου βιογραφίᾳ τοῦ Αὐτοκράτορος Τίτου Βεσπασιανοῦ, ἀναγινώσκομεν περὶ στενογραφίας τὰ ἑξῆς· E pluribus comperi, notis quoque excipere velocissime solitum, cum amanuensibus suis per ludum jocumque imitari chirographa, etc.

Ὡς καὶ ἐν τῷ περὶ Ὀκταβίου Αὐγούστου ταῦτα· Nepotes suos et literas et notare aliaque rudimenta per se plerumque edocuit, ac nihil æque laboravit, quam ut imitarentur Chirographum suum. Ἔτι ὁ ποιητὸς Μενίλιος ἀναφέρει· Hic Scriptor erit volex cui litera verbum est. Quique notis linguam superet, cursumque loquentis, Excipiat longas nova per compendia voces.

(Ἀκολουθεῖ.)

Η ΕΡΗΜΟΣ ΟΙΚΙΑ.

Διήγημα.

Περιηγουμένη πρό τινων ἐτῶν τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν, ἠναγκάσθην νὰ διατρίψω εἰς Βιτέρρας ἕνεκα συγγενοῦς μου ἀσθενησάσης· μὴ ἔχουσα δὲ πῶς κάλλιον νὰ διανύσω τὸν καιρὸν διαρκούσης τῆς βραδείας ἀναῤῥώσεως τῆς συντρόφου μου, ἐπεχείρησα νὰ ἐπισκεφθῶ τὰ γειτνιάζοντα μέρη, ἐπιθεωροῦσα τοιουτοτρόπως τῶν γεωργῶν τὰς ἐργασίας, καὶ ἐξοικειούμενος μετὰ τῶν χωρικῶν. Ἔν τινι τῶν τοιούτων ἐκδρομῶν εἶδον ὑψηλὸν τεῖχος μὲ σιδηρᾶν πύλην, καὶ ἐξετράπην τῆς ὁδοῦ ὅπως παρατηρήσω τὰ ἐντὸς αὐτοῦ διὰ τῶν κιγκλίδων· εὗρον ὅμως αὐτὰς τοσοῦτον περιεσκεπασμένας ἀπὸ διάφορα εἴδη ἐγκισσευομένων φυτῶν, ὥστε μόλις ἠδυνήθην νὰ διακρίνω οἰκίαν κειμένην ἑκατὸν περίπου πήχεις μακρὰν τῆς εἰσόδου. Τῆς δὲ πύλης, ἡμικλείστου οὔσης, ὤθησα αὐτὴν μικρὸν καὶ εἰ καὶ δυσκόλως ἐστρέφετο κατώρθωσα νὰ ἀνοίξω αὐτὴν ὅσον ἐξήρκει ὅπως εἰσάξω τὴν κεφαλήν μου. Ὁποίαν σκηνὴν ἐρημώσεως παρίστα ὁ τόπος ἐκεῖνος! Ἡ οἰκία ἐκ μελανωπῶν πλίνθων ἐκτισμένη, ἐφαίνετο ὡς ἀπ' αἰῶνος ἀκατοίκητος. Ἡ στέγη της ἦν σεσαθρωμένη, τὸ χρῶμα εἶχε γενῆ μελανὸν ἐκ τῆς πολυκαιρίας, αἱ λίθινοι βαθμίδες ἦσαν πράσιναι ἕνεκα τῆς βλαστήσεως βρύων, καὶ πάντα τὰ παράθυρα ἦσαν ἐσκεπασμένα ὑπὸ ἀχρόων καὶ κατεφθαρμένων δικτυωτῶν (blinds). Ὁ κῆπος ἦτο δάσος ἀκανθῶν καὶ τριβόλων· καὶ πλὴν μιᾶς μόνης ἀτραποῦ κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸν πυλῶνα τῆς οἰκίας ἀγούσης, ἅπασαι αἱ λοιπαὶ εἶχον ἀφανισθῆ. Παρατηρήσασα ἐπὶ μικρὸν τὴν ἀποτρόπαιον ταύτην σκηνήν, ἀπῆλθον ἔμπλεως παραδόξου αἰσθήματος

περιεργείας. Διατί ὁ τόπος οὗτος νὰ ἦναι ἔρημος καὶ ἠμελημένος; ἔλεγον κατ' ἐμαυτήν. Δὲν ἐφανταζόμην ποτὲ ὅτι καθὸ φρούριον, ἔπαυλις ἢ μοναστήριον, ἀφέθη ἕνεκα τῆς πολυκαιρίας νὰ κατερειπωθῇ, ὡς κτίριον μηκέτι ἁρμόζον πρὸς τὰ ἔθιμα τῆς ἐποχῆς· διότι ἀπ' ἐναντίας ἦτο νεωτέρας κατασκευῆς, καὶ εἶχε μόνον χειροτερεύσει ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως ἐγκαίρων ἐπιδιορθώσεων. Ἴσως λυπηρά τις ἱστορία συνδέεται μὲ αὐτό· ἢ πάντες οἱ τῆς οἰκογενείας εἰς ἣν αὐτὸ ἀνῆκεν ἀπεβίωσαν, ἢ πιθανῶς ἡ αἰτία τῆς καταστροφῆς του δὲν εἶναι τραγικωτέρα δίκης.

Ἐν ᾧ ἐπέστρεφον εἰς τὰ ἴδια ἠρώτησα γυναῖκα εἰς τὸ πλησιέστερον χωρίον, ἐὰν ἠδύνατο νὰ μὲ πληροφορήσῃ εἰς τίνα ἀνῆκε τὸ ἔρημον ἐκεῖνο κτῆμα

— Εἰς Ἱσπανόν, μοὶ ἀπήντησεν, ὁ ὁποῖος ἀπέθανεν!

— Εἰς ποῖον λοιπὸν ἀνήκει κατὰ τὸ παρόν; ἠρώτησα· διατί τὸ ἀφίνουν τοιουτοτρόπως νὰ καταφθαρῇ;

— Δὲν ἠξεύρω, ἀπεκρίθη σείουσα τὴν κεφαλὴν καὶ εἰσερχομένη εἰς τὴν καλύβην παρὰ τὴν θύραν τῆς ὁποίας ἵστατο.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἠρώτησα τὸν ξενοδόχον ἐὰν ἐγνώριζε τὸ οἴκημα ἐκεῖνο, καὶ ἐὰν ἠδύνατο νὰ εὐχαριστήσῃ τὴν περιέργειάν μου. Μοὶ ἀπεκρίθη δὲ ὅτι τὸ ἐγνώριζεν. Ὁ τελευταῖος κάτοικός του ἦτο Ἱσπανὸς Κόμης Ρουῦ Γοντζάλεζ τοὔνομα, οὗ τινος ἡ σύζυγος εἶχεν ἀποβιώσει ἐκεῖ ἐν μέσῳ λυπηρῶν περιστάσεων, ὧν οὐδεὶς ἐγίνωσκε τὰ καθέκαστα. Ὁ Ἱσπανὸς τὴν ἠγάπα περιπαθῶς, καὶ εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατόν της ὑπῆγε ν' ἀποκατασταθῇ εἰς Παρισίους ἔνθα καὶ ἐτελεύτησε. Τὸ κτῆμα ἐκεῖνο, ὡς ἀποτελοῦν μέρος τῆς περιουσίας τῆς Κυρίας, περιῆλθεν εἰς χεῖρας ἀπωτάτου συγγενοῦς της ὅστις τὸ ἐνοικίασε· πλὴν ὁ ἐνοικιαστὴς μετὰ ὀλιγόμηνον διαμονὴν ἀπῆλθε ταχέως ἐκεῖθεν, καί τοι ζημιωθεὶς ὡς ἐκ τῆς προκαταβολῆς τοῦ μισθώματος· ὅσοι δὲ μετὰ ταῦτα ὑπῆγον νὰ κατοικήσωσιν ἐν αὐτῷ, ταχέως ἀνεχώρησαν ἐπὶ μιᾷ ἢ ἄλλῃ προφάσει, καὶ διὰ τοῦτο ἀπέκτησεν ἔκτοτε φήμην τόσῳ κακήν, ὥστε τὸ ἐγκατέλιπεν ὁ κύριός του.

Εὐκόλως ἐννοεῖ τις ὅτι αἱ πληροφορίαι αὗται δὲν ἠλάττωσαν τὴν περιέργειάν μου, καὶ διὰ τοῦτο ἐπεθύμησα νὰ ἴδω τὴν ἐπαύριον τὴν νοσοῦσαν συνοδοιπόρον μου κοιμωμένην καὶ πάλιν τὴν μεσημβρίαν, ὅπως ἐπαναλάβω τὴν ἐπίσκεψίν μου καὶ προβῶ εἰς τὰς ἐρεύνας μου. Εὗρον καὶ αὖθις τὴν πύλην ἡμίκλειστον ὡς καὶ τὴν προτεραίαν, καὶ καταβαλοῦσα πᾶσαν τὴν δύναμίν μου ἐπροσπάθησα νὰ εἰσέλθω. Μόλις δὲ εἶχα προχωρήσει τρία βήματα, καὶ ὄφις διεσταύρωσε τὸν δρόμον μου, τὸ δὲ ἔδαφος ἐφαίνετο ὅτι εἶχε ζωὴν ἕνεκα τῶν πολυπληθῶν σαυρῶν. Ἀπόφασιν ὅμως ἔχουσα νὰ θεωρήσω ἐκ τοῦ πλησίον τὴν μυστηριώδη ταύτην οἰκίαν, ἐβάδισα κατ' εὐθεῖαν πρὸς αὐτήν. Τῆς ἀκριβοῦς τῶν προνωπίων ἐξετάσεως μὴ δεικνυούσης μοι ἢ ὅτι καὶ μακρόθεν εἶχον διακρίνει, ἐτράπην πρὸς ἀριστερὰν καὶ περιῆλθον τὸ ὄπισθεν μέρος τῆς οἰκίας, ἔνθα εὗρον τὰ λείψανα ἀνθοκηπιδίου, καὶ πέραν αὐλὴν διὰ τείχους διακεχωρισμένην καὶ περικυκλωμένην ὑπὸ εὐρωτιώντων ἱπποστασίων· ὅ,τι ὅμως μᾶλλον ἐνδιέφερεν ἦτο θύρα ἀνοικτὴ πρὸς τὴν οἰκίαν ἄγουσα. Ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι πιθανὸν νὰ ἦτο τις ἐντός, ἔκρουσα αὐτὴν διὰ τῆς σκιαδίσκης μου, πλὴν οὐδεὶς ἀπήντησεν· ἐπαναλαβοῦσα δὲ τὴν κροῦσιν εἰς μάτην, ἐτόλμησα νὰ εἰσέλθω, καὶ εὑρέθην εἰς λιθόστρωτον δίοδον λήγουσαν εἰς θύραν ἐν μέρει ὑελωτήν, ὡς ἠδυνήθην νὰ καταλάβω ἐκ τοῦ ἀμυδροῦ φωτὸς τοῦ δι' αὐτῆς εἰσερχομένου. Εἶναί τις ἐδῶ; ἀνέκραξα, ἐν ᾧ ἤνοιγον τὴν θύραν καὶ εἰσήγαγον δι' αὐτῆς τὴν κεφαλήν μου· ἀλλὰ τὰ πάντα διέμενον ἐν σιγῇ. Τοιουτοτρόπως προέβην, καὶ τὸ ὁμολογῶ, οὐχὶ ἄνευ δειλίας τινός, ἥτις ἠδύνατο νὰ συγκριθῇ μὲ τὸ εἶδος ἐκεῖνο τοῦ εὐαρέστου τρόμου ὃν δοκιμάζομεν κατὰ τὴν παράστασιν ὡραίου μελοδράματος. Εὑρισκόμην εἰς αἴθουσαν μετρίας ἐκτάσεως, ὑποστηριζομένην ὑπὸ τεσσάρων λιθίνων στηλῶν, καὶ ἔχουσαν ἑκατέρωθεν δύο θύρας. Καὶ αὖθις ὡμίλησα, καὶ αὖθις ἔκρουσα, πλὴν οὐδεὶς ἀπεκρίνατο. Τότε ἠθέλησα ν' ἀνοίξω τὰς θύρας. Αἱ δύο πρῶται ἃς ἐπειράθην ν' ἀνοίξω ἦσαν κεκλεισμέναι· ἡ τρίτη ὅμως ὑπεχώρησεν εἰς τὴν δύναμιν τῆς χειρός μου, καὶ τότε ὁμολογῶ ὅτι τοσοῦτον διεταράχθην, ὥστε ἐπὶ στιγμὴν ὀπισθοδρόμησα· ἀλλ' ὑπερισχυσάσης τῆς περιεργείας ἔστρεψα τὸ ὄμμα εἰς τὰ ἔνδον. Τὸ ἀβέβαιον φῶς τὸ διὰ τῶν δικτυωτῶν εἰσδύον, μ' ἐπέτρεψε νὰ διακρίνω μικρὸν κατάλυμα ἐντελῶς διακεκοσμημένον, χρησιμεῦσαν ἴσως ἄλλοτε ἀντὶ ἀντιθαλάμου. Περιεῖχε δὲ δύο μικρὰς τραπέζας πρὸς τὸν τοῖχον κειμένας, ὀλίγας ἕδρας δαμασκοσκεπεῖς, καὶ ἓν κάτοπτρον· εἰς δὲ τὴν ἀντίθετον ἄκραν ὑπῆρχεν ἑτέρα θύρα ἀνοικτή. Ὅθεν, μεταξὺ φόβου καὶ εὐχαριστήσεως, προυχώρησα καὶ εὑρέθην εἰς δωμάτιον ὅπερ ἄλλοτε ὑπῆρξε καλλωπιστήριον εὐπρεπῶς κεκοσμημένον. Ἕδραι καὶ ἀνάκλιντρα ἐσκεπασμένα διὰ κυανοῦ βελούδου, παραπετάσματα τοῦ αὐτοῦ ὑφάσματος, καὶ τρία ἢ τέσσαρα στρογγύλα ἢ ᾠοειδῆ κάτοπτρα μὲ περιχρύσους καὶ κομψῶς ἐγγεγλυμμένας κορωνίδας ἀνεδείκνυον αὐτὸ ὡς κυρίας ἐνδιαίτημα. Διὰ τρίτης θύρας ὡσαύτως ἀνοικτῆς, εἶδον κλίνην ἐντὸς παστοῦ μὲ σκιάδα καὶ κροσσωτὸν κωνωπεῖον ἐκ κυανοῦ βελούδου. Ἐνταῦθα ὡσαύτως εὗρον καλλυντήριον ἐσκεπασμένον δι' ὑφάσματος ἴσως ἄλλοτε βαμβακηροῦ, ἐφ' οὗ ἔκειντο ἀγγεῖα καὶ φιάλαι ἐκ σινικοῦ. Καὶ εἰς μὲν ἓν τῶν πρώτων ἐμπεριείχοντο ὀλίγα λείψανα ἐρυθρᾶς κόνεως, πιθανῶς φυκίου· ἀνοίξασα δὲ ἕτερον, ᾐσθάνθην τὴν ὀσμὴν μόσχου. Τὸ ἐπὶ τοῦ καλλυντηρίου κάτοπτρον ἦτο περιεζωσμένον διὰ βαμβακηροῦ ὑφάσματος, ἡ δὲ παλαιὰ σκευοθήκη ἦν πλουσίως κεχρυσωμένη καὶ κεκοσμημένη. Οὐδὲν τῶν δωματίων τούτων εἶχε περιπετάσματα, ἀλλ' ἅπαντα ἦσαν γεγυψωμένα καὶ κομψῶς δι' εἰκόνων καὶ περιχρύσων καλλωπισμάτων κεκοσμημένα, ἐκτὸς ἑνὸς μόνου μέρους ἔνθα ὡς φαίνεται ὑπῆρχεν ἄλλοτε θύρα, πιθανῶς

θύρα σπουδαστηρίου· αὕτη ὅμως ἐσκεπάζετο σήμερον ἀπὸ τοῖχον χονδροειδῆ, ἀκόσμητον, διεῤῥωγότα καὶ μελανωπόν. Εἶναι δὲ βέβαιον ὅτι οὐδὲν ἐφείλκυσε τόσον τὴν προσοχήν μου ὅσον ἡ τοιχοσκεπὴς ἐκείνη θύρα, τὴν ὁποίαν ἐξετάσας ἐπέθεσα ἐπ' αὐτῆς τὴν χεῖρά μου. Διατί ἄρα ἐσκέπασαν αὐτὴν μὲ τοῖχον ἀσχημίζοντα οὕτω τὰ λοιπά; ἡ τραχύτης τοῦ γύψου καὶ τὸ βάναυσον τῆς ἐργασίας ἐμαρτύρουν ὅτι ἡ ἐπισκευὴ ἐγένετο μετὰ πολλῆς ταχύτητος. Ἐνῷ δὲ ἱστάμην ἀπέναντι αὐτῆς τοιαῦτα σκεπτομένη, ἤκουσα βαρέα βήματα, καὶ πρὶν ἢ λάβω καιρὸν νὰ κινηθῶ, εἶδον πρόσωπον ἀνδρὸς προβεβηκότος, φοροῦντος ἔνδυμα κληρικοῦ καὶ ἱσταμένου ἐπὶ τοῦ κατωφλίου τῆς θύρας. Πιθανὸν ὅτι μ' ἐξέλαβε κατ' ἀρχὰς ὡς τὴν σκιὰν τοῦ πρώτου τοῦ δωματίου ἐκείνου κατοίκου, ἐπειδὴ εἶδον αὐτὸν ἀλλοιωθέντα τὴν ὄψιν καὶ ὀπισθοδρομήσαντα.

— Συγχωρήσατέ με, πάτερ! τῷ εἶπον μειδιῶσα διὰ τὴν ἔκπληξίν του. Εὗρον τὴν θύραν ἀνοικτήν, καὶ ἐλπίζω ὅτι θέλετε συγχωρήσει τὴν περιέργειαν ἥτις μ' ἐπαρακίνησε νὰ εἰσέλθω.

— Μία Ἀγγλίς! εἶπεν αὐτὸς κύψας τὴν κεφαλήν· ἀναμφιβόλως μία περιηγήτρια. Σᾶς βεβαιῶ, κυρία μου, ὅτι εἴσθε τὸ πρῶτον ὂν ὅπερ πλὴν ἐμοῦ εἰσῆλθεν εἰς τὰ δωμάτια ταῦτα μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἐτῶν.

Ἐκθέσασα αὐτῷ τὸ συμβὰν τῆς ἐκεῖ παρευρέσεώς μου, τὸ ὁποῖον ἤκουσεν ἀσμένως καὶ εὐμενῶς, προσέθηκα ὅτι τοῦ τόπου ἐκείνου ἡ θέα καὶ αἱ ὀλίγαι πληροφορίαι ἃς ἠδυνήθην νὰ πορισθῶ παρὰ τοῦ ξενοδόχου, ὑπερβαλλόντως ἐκίνησαν τὴν περιέργειάν μου. Διαρκούσης δὲ τῆς ὁμιλίας μου ἐκεῖνος εἶχε τὸ ἦθος σοβαρόν. Καὶ καθ' ἣν στιγμὴν ἡτοιμαζόμην νὰ τὸν ἐρωτήσω περὶ τῆς τοιχοσκεποῦς θύρας, ἀπεκρίθη· — Σᾶς συμβουλεύω νὰ μὴ μείνετε ἐπὶ πολὺ ἐνταῦθα, καθότι ἡ οἰκία εἶναι ὑγρά, καὶ τῶν παραθύρων μήποτε ἀνοιγομένων ὁ ἀὴρ αὐτῆς καθίσταται νοσώδης. — Ἀγνοῶ ἐὰν μετεχειρίσθη τὴν παρατήρησιν ταύτην ὡς πρόφασιν ἵνα ἀπαλλαχθῇ ἐμοῦ· εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι ἡ ἀτμοσφαῖρα τοῦ δωματίου δὲν ἦτο εὐάρεστος, καὶ διὰ τοῦτο ἔκρινα ὀρθὸν νὰ ὑπακούσω εἰς τὴν συμβουλήν του, συνοδεύουσα αὐτὸν ἐκτὸς τῆς οἰκίας ἧς ἔκλεισε τὰς θύρας. Ἐν ᾧ δὲ συνεπορευόμεθα μ' ἐπληροφόρησεν ὅτι καθ' ἡμέραν σχεδὸν ἐπεσκέπτετο τὴν οἰκίαν, καὶ ὅτι οὐδέποτε διενοήθη κἂν νὰ κλείσῃ τὴν πύλην τοῦ κήπου, μηδενὸς τῶν γειτόνων εἰσερχομένου ἐν αὐτῷ δι' οἱανδήποτε αἰτίαν. Ἡ εὐκαιρία αὕτη μοὶ ἐφάνη κατάλληλος ἵνα ἐρωτήσω περὶ τῆς ἱστορίας τῆς οἰκίας, καὶ νὰ τῷ εἴπω ὅτι ἐὰν δὲν ἦτο ἀνάρμοστον, μεγάλως ἐπόθουν νὰ μάθω αὐτήν. Αὐτὸς δὲ μοὶ ἀπήντησεν ὅτι δὲν ἠδύνατο κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν νὰ μοὶ τὴν διηγηθῇ, ἐπειδὴ ἔμελλε νὰ ἐπισκεφθῇ ἀσθενῆ τινα ἐνορίτην του· ἀλλ' ὅτι, ἐὰν ἠρχόμην τὴν ἐπιοῦσαν κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν, ἤθελε εὐχαριστήσει τὴν περιέργειάν μου. Περιττὸν νὰ εἴπω ὅτι ὑπῆρξα ἀκριβὴς εἰς τὴν συνέντευξιν.

— Ὁ παρὰ τὴν ὁδὸν περίπατος εἶναι πλέον εὐάρεστος τοῦ μελαγχολικοῦ τούτου κήπου, μοὶ εἶπεν ἐξερχόμενος, καὶ ἐὰν συναινῆτε δύναμαι νὰ σᾶς συνοδεύσω μέχρι τινὸς καὶ κατὰ τὴν ἐπιστροφήν.

Εἶπε καὶ ἐστράφημεν, καὶ μετά τινας παρατηρήσεις, ἀπήτησα παρ' αὐτοῦ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ὑποσχέσεως.

— Εἶναι ἤδη, ἐπανέλαβεν ἐκεῖνος, τεσσαράκοντα ἔτη ἀφ' οὗ διατρίβω εἰς τὴν συνοικίαν ταύτην, καὶ ἔκτοτε αὕτη ἡ οἰκία εἶναι ἀκατοίκητος. Ἀνῆκεν εἰς οἰκογένειαν Μποζενοῦ τοὔνομα, καὶ τὰ ἐνταῦθα ἐνοικήσαντα τελευταῖα αὐτῆς μέλη ἦσαν πατὴρ καὶ θυγάτηρ. Ἡ θυγάτηρ ἐκαλεῖτο Ἑνριέττη δὲ Μποζενοῦ, καὶ καθ' ἃς μοὶ ἔδωκαν πληροφορίας ἦτο ὡραιοτάτη καὶ προσφιλεστάτη εἰς τὸν πατέρα της, ὅστις ἐξ ἴσου παρ' αὐτῆς ἀντηγαπᾶτο. Διῆγαγον δὲ βίον μονήρη, καὶ σπανίως ἀπήρχοντο τοῦ κτήματός των, ἐκτὸς μόνον ἅπαξ τοῦ ἔτους ὅπως ἐπισκεφθῶσι τὰ ἐκεῖθεν Πυρηναῖα, ἔνθα ἡ Ἑνριέττη εἶχε πρεσβύτερον ἀδελφὸν νυμφευμένον μεθ' Ἱσπανίδος σημαντικὴν ἐχούσης περιουσίαν. Ἀλλ' ἡ Ἑνριέττη εἶχε δύο συντρόφους οἵτινες ἐφαίνοντο ἀποζημιοῦντες τὴν ἔλλειψιν ἄλλης συναναστροφῆς. Ἡ μὲν ἦν κόρη ὀνόματι Ῥοδίνη, ὁμογάλακτος αὐτῆς, καὶ συζῶσα ὥσπερ θαλαμηπόλος· ὁ δὲ ἦν ἐξάδελφός της, Εὐγένιος δὲ Μποζενοῦ, ὀρφανὸς καὶ ὑπεξούσιος τοῦ πατρός της, διότι εἶχεν ἀπολέσει ἕνεκα πολιτικοῦ ἐγκλήματος πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως πᾶσαν τὴν περιουσίαν του. Ἐλέγετο ὡσαύτως ὅτι καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Μποζενοῦ ὀλίγου δεῖν ὑπέπιπτεν εἰς τὴν αὐτὴν δυστυχίαν, καὶ ὅτι ὑπέρογκα πρόστιμα παρ' αὐτῶν πληρωθέντα εἶχον περιορίσει τοὺς πόρους των, καὶ ὑποχρεώσει αὐτοὺς νὰ ζῶσι μακρὰν τοῦ κόσμου. Καὶ ὅμως ἡ Ἑνριέττη ἐφαίνετο ὅτι εὐχαριστεῖτο εἰς τὴν τύχην της. Ὁ Εὐγένιος συνεσπούδαζε καὶ συνέπαιζε μετ' αὐτῆς· συνηλικιώθησαν δὲ ἀμφότεροι ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην καὶ οἰκειότητα ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς· ὁ δὲ γέρων δὲ Μποζενοῦ οὐδέποτε ὑπώπτευσεν ὅτι ἄλλο αἴσθημα ἐδύνατο νὰ γεννηθῇ μεταξὺ αὐτῶν. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν οὐδόλως ὑπέκρυπτον τὰ αἰσθήματά των, ἡ δὲ μεγάλη των εἰλικρίνεια ἀπεκοίμισε τοῦ πατρὸς τὰς ὑποψίας. Τῷ ὄντι, τοσοῦτον ἡδέως διήγαγον τὸν βίον, καὶ ἡ μεταξὺ των σχέσις ἦν τρόπον ἀπεριόριστος, ὥστε οὐδέποτε συνέβη τί δυνάμενον ν' ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τὴν φύσιν τῶν ἰδίων αἰσθημάτων. Ἡ ἀμοιβαία αὐτῶν ἀφοσίωσις τόσον βαθμιαίως εἶχεν αὐξήσει ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ πατρός, ὥστε τὰς ἀθώας των σχέσεις καὶ τὰς παιδικὰς αὐτῶν θωπείας ἐξελάμβανεν ὡς φυσικὴν συνέπειαν τοῦ συγγενικοῦ αὐτῶν δεσμοῦ. — Πρώτην ἡ Ἑνριέττη ἐδοκίμασε λύπην, ὅταν ὁ Εὐγένιος ἀπεστάλη εἰς Παρισίους ἵνα σπουδάσῃ τὴν νομικήν· ἐπαραμυθεῖτο ὅμως βλέπουσα ὅτι ἡ λύπη της μόλις ὑπερέβαινε τὴν τοῦ πατρός της· καὶ ἐν ᾧ ἠρίθμει τὰς ἑβδομάδας καὶ τὰς ἡμέρας καθ' ἃς προσήγγιζεν ἡ ἐπιστροφὴ τοῦ Εὐγενίου, ἡ χαρὰ τοῦ γηραιοῦ πατρός της δὲν ἦτο κατωτέρα τῆς ἐδικῆς της.

Ἡ ἁρμονία καὶ ἡ εὐτυχία αὕτη διήρκεσαν ἀδιαλεί-

ήτοι επί τινα έτη· αλλά τέλος ή παρουσία Κόμητός τινος 'Ρουϋ Γοντζάλεζ ελθόντος ενταύθα σύν τω πατρί και τη θυγατρί μετά ενιαύσιον εις Καταλονίαν εκδρομήν, υπήρξε πρώτος σπόρος διχονοίας. Ήν ούτος ευγενής Ισπανός τριακοντούτης περίπου, ευειδέστατος, και καθ' ά ελέγετο πλούσιος· αλλ' είχεν ήθος αγέρωχον και αυστηρόν, απωθούν πλείονας ή όσους είλκυον τα βλέμματα και οι κομψοί τρόποι του. Το ήθος όμως τούτο ετροποποιείτο ή και ηφανίζετο εξ ολοκλήρου παρούσης της Ἑνριέττης, ήν, ως έγινε ταχέως δήλον, αυτός ηγάπα περιπαθώς, του πατρός ενθαρρύνοντος ωσαύτως τας φιλοφρονήσεις του. Αλλά και αυτή η νέα, με όλον τον προς τον εξάδελφόν της έρωτα, δεν εφαίνετο πάντη αναισθητούσα προς την δόξαν ότι καθυπέταξε τον περιφανή εκείνον Καταλόνιον, περιπατούντα επί της γης ως άλλος Αρχάγγελος, όστις ως σημείον μόνον συγκαταβάσεως θέτει επ' αυτής τον πόδα. Ανάγκη λοιπόν να υποθέσωμεν ότι η Ἑνριέττη δεν απέκρουε τας φιλοφρονήσεις του διά του προδήλου και θαρραλέου εκείνου τρόπου, δι' ου ίσως ηδύνατο ν' απαλλαχθή αμέσως αυτών, αν και τη αληθεία, ένεκα του χαρακτήρος του Κόμητος, τοιαύτη τις διαγωγή δεν ήθελε καταστήσει την λύσιν του ζητήματος ήττον τραγικήν παρ' ότι υπήρξεν. Εν τούτοις ευαρεστουμένη, και κολακευομένη, και προβλέπουσα την επάνοδον του εξαδέλφου της, ή Ἑνριέττη ήτο αρκούντως ευτυχής. Τον δε Ισπανόν, τοσούτον ή υπερηφάνειά του προεφύλαττε κατά της πιθανότητος αποβολής της περί γάμου προτάσεώς του, ώστε ανέβαλε πάσαν περί τούτου ιδέαν, μέχρις ου ήθελεν ιδεί και την νέαν διακαώς επιποθούσαν τούτο. Πάντα ταύτα καλώς είχον μέχρι της στιγμής της εις την οικίαν αφίξεως του Ευγενίου, αλλά τότε ή υπόθεσις έλαβεν άλλην όψιν. Ο έρως υπερενίκησε την κενοδοξίαν· ο δε Ισπανός, βλέπων εαυτόν παρητημένον χάριν του νέου νομικού, ήρξατο ν' αναπτύση το κακόν μέρος του χαρακτήρός του. Τότε φοβηθείσα ή νέα, και προβλέπουσα απαίσια, επειράθη να προλάβη το δράμα συμμορφουμένη με την περίστασιν, τον μεν κόμητα πείθουσα ότι ή μεταξύ εαυτής και του εξαδέλφου της αγάπη επήγαζεν από την παλαιάν έξιν και συγγένειαν, τον δε Ευγένιον βεβαιούσα περί της αμεταβλήτου αφοσιώσεώς της. Και τοσούτος υπήρξεν ο τρόμος της, ώστε σιωπηλώς ηπάτα τόν τε πατέρα της και τον Ισπανόν. Εχάρη δε ότε ο Ευγένιος ανεχώρησεν.

Ο 'Ρουϋ Γοντζάλεζ ανέλαβε τότε την προτέραν του ήθους προσήνειαν, και ως κατέχων πολλά προσόντα ικανά να τον συστήσωσι παρά ταις κυρίαις, ήθελε πιθανώς καθυποτάξει την καρδίαν της νέας εάν ήτο ελευθέρα· του πράγματος όμως μη έχοντος ούτω, η Ἑνριέττη ενθέρμως επεθύμει ν' απαλλαχθή αυτού, και εναγωνίως ανέμενεν ευκαιρίαν όπως αποποιηθή την χείρά του, πεποιθυία ότι ή αποποίησίς της ήθελε τον αναγκάσει να αναχωρήση. Αλλ' είτε εκ προνοίας, είτε επειδή ο κόμης είχε κατανοήσει τα αισθήματά της, ή πρότασις δεν έγινε, και αυτός κατέτριβε τον καιρόν του μάλλον εις την οικίαν της ή εις την εαυτού εν Καταλονία. Τέλος πάντων ή νέα ήρχισε να υποπτεύηται ότι ο κόμης εσκόπευε να ίδη το εξαγόμενον των παρατηρήσεων του κατά την προσεχή επίσκεψιν του εξαδέλφου της, και βεβαία ούσα ότι έρις έμελλε να ήναι το αποτέλεσμα της συναπαντήσεως των δύο αντεραστών, κατέπεισε τον πατέρα της όπως κατά την εποχήν αυτήν επισκεφθώσι τον αδελφόν της· και γράψας τω Ευγενίω εζητείτο παρ' αυτού συγγνώμην διά την απουσίαν της, και τον παρεκάλει να μη έλθη κατά το παρόν προς επίσκεψιν αυτής. Αληθώς, πάντα ταύτα ανέβαλλον την αποφράδα ημέραν· πλην ή Ἑνριέττη προησθάνετο άτοπόν τι, και ηγνόει τί να κάμη όπως το προλάβη, και τοσούτω μάλλον καθόσον εγίνωσκεν ότι ό,τε πατήρ και ο αδελφός της επεθύμουν την μετά του κόμητος σύζευξίν της, και ότι ουδέτερος αυτών ήθελε συγκατανεύσει εις την μετά του Ευγενίου μη έχοντος τα προς συντήρησιν επιτήδεια. Η τοιαύτη των πραγμάτων διάταξις απήρεσεν εις τον νέον εραστήν, όστις ήρχισε να ήναι ζηλότυπος· και αντί να μείνη απών καθώς η Ἑνριέττη τον παρεκάλεσεν, ανεχώρησε κατεσπευσμένως αμετάθετον έχων απόφασιν να τους συνοδεύση εις Καταλονίαν, και να έλθη εις άμεσον εξήγησιν μετά του κόμητος. Αλλά της ζηλοτυπίας του αι αλγηδόνες κατηυνάσθησαν, και πάσα εκδικήσεως ιδέα ανεβλήθη, διότι εύρε τον μεν θείόν του πνέοντα τα λοίσθια, την δε ερωμένην του εις άκραν αδημονίαν, και τον 'Ρουϋ Γοντζάλεζ ουχί μετ' αυτών. Η εκδρομή των είχεν εμποδισθή από την αιφνίδιον προσβολήν του Κ. δε Μποζενού εκπνεύσαντος μετά ολιγοήμερον ασθένειαν εν ταις αγκάλαις της θυγατρός του, αγνοούντος τον προς τον εξάδελφόν της έρωτά της, και μέχρι τελευταίας πνοής ικετεύοντος αυτήν να συζευχθή μετά του κόμητος. Εξετασθεισών ακολούθως των υποθέσεών του, προφανής εγένετο ή αιτία της περί το συνοικέσιον σπουδής του. Ο κύριος δε Μποζενού έζη διά του κεφαλαίου ολίγων χρημάτων, και παν σχεδόν το απομείναν εκ της αφανισθείσης αυτού περιουσίας συνίστατο εις ταύτην την οικίαν και εις το παρακείμενον αυτή γήπεδον. Μεγίστη υπήρξεν αύτη αποτυχία διά τους δύο νέους, οίτινες προ της τοιαύτης ανακαλύψεως είχον συμφωνήσει να συζευχθώσιν εντός έξ μηνών, της Ἑνριέττης υπολαμβανούσης ότι ή περιουσία της ήθελεν εξαρκέσει προς διατήρησιν αμφοτέρων. Σήμερον όμως πάσα περί γάμου ιδέα ήν εκτός του προκειμένου, μέχρις ου τουλάχιστον ο Ευγένιος ήθελεν επιτύχει πόρον προς συντήρησιν. Αλλά κατά το παρόν δεν είχε τίποτε· ήτο δικηγόρος άνευ διπλώματος, και είχε μέχρι τούδε ζήσει εκ του παρά του θείου του αυτώ χορηγουμένου μικρού μισθού. Και πόσος καιρός έμελλε να παρέλθη πριν ή κερδήση τί διά της επιστήμης του! Η θέσις των ήτο, ως αμφότεροι ωμολόγησαν, *απελπιστική*.

Τα συμβάντα ταύτα έλαβον χώραν κατά τα πρώτα της Γαλλικής Δημοκρατίας έτη, ότε ή Γαλλία

ἐπάλαιε πρὸς τὸν κόσμον ὅλον, ἡ δὲ καλλιτέρα τέχνη ἦτο ἡ στρατιωτική. Θέλω καταγραφῆ στρατιώτης, εἶπεν ὁ Εὐγένιος· ἠγάπησα πάντοτε τὴν τέχνην αὐτὴν, δι' αὐτὴν ἔχω μεγίστην κλίσιν, καὶ εἶναι ἡ μόνη δι' ἧς δύναταί τις σήμερον νὰ ἐλπίσῃ ταχεῖαν πρόοδον. Εἰς τὰ δικαστήρια εἶναι πιθανὸν νὰ περιμείνω ἐπὶ πολλὰ ἔτη χωρὶς νὰ λάβω καμμίαν ἐνασχόλησιν. Ἔχω πρὸς τούτοις στενὴν φιλίαν μὲ τὸν υἱὸν τοῦ στρατηγοῦ Δουχαμέλλου, καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι θέλει ὁμιλήσει ὑπὲρ ἐμοῦ, καὶ παρακινήσει τὸν πατέρα του νὰ μὲ προβιβάσῃ. — Καὶ ἀντέτεινε μὲν ἡ Ἑνριέττη εἰς τὸ σχέδιον τοῦτο, πλὴν αἱ ἀντιστάσεις της ὑπεχώρησαν εἰς τὰς παρατηρήσεις τοῦ ἐραστοῦ της· μετὰ ἐπανειλημμένας δὲ ὑποσχέσεις ἀμοιβαίας πίστεως, ἀπεχωρίσθησαν ὁ μὲν πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν σκοπῶν του, ἡ δὲ ἵνα μείνῃ εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον μετὰ τῆς Ῥοδίνης καὶ ἑτέρας γηραιᾶς συγγενοῦς ἐλθούσης νὰ συγκατοικήσῃ μετ' αὐτῆς. Προετίμησε δὲ μᾶλλον τὸ σχέδιον τοῦτο ἢ τὴν πρότασιν τοῦ ἀδελφοῦ της, προκαλέσαντος αὐτὴν νὰ ὑπάγῃ νὰ συνδιατρίψῃ μετ' αὐτοῦ εἰς Καταλονίαν, διότι ἐκεῖ ἔμελλε νὰ εὑρίσκηται ἀείποτε ἐκτεθειμένη εἰς τὰς ἀδιακόπους τοῦ Κόμητος ἐπισκέψεις· ἐν ᾧ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός της ὁ κόμης δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἐπισκέπτηται αὐτὴν εἰς τὴν οἰκίαν της. Ἐγνώσθη μετὰ ταῦτα ὅτι ὁ κόμης εἶχεν ἐπαναλάβει τὰς προτάσεις του εἰς καταλληλοτέραν ὥραν, βέβαιος ὢν περὶ τῆς συναινέσεως τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Ἑνριέττης, καὶ μικρὸν διστάζων ὡς πρὸς τὴν παραδοχὴν αὐτῶν, ἀφ' οὗ μάλιστα εἶχεν ἀποκαλυφθῆ ἡ κατάστασις τῶν ὑποθέσεων τοῦ Κ. δὲ Μποζενού. Ἀλλὰ πρὸ τῆς ὥρας ἐκείνης, ἀπροσδόκητος περίστασις διευκόλυνε τοὺς σκοπούς του· ὁ Εὐγένιος δὲ Μποζενοὺ ἐπιθυμῶν νὰ διακριθῇ ἐνώπιον τοῦ ἀρχηγοῦ του, μὲ τὴν ζέσιν καὶ τὴν ἀπειρίαν αἵτινες ἰδιάζουσιν εἰς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν, ὥρμησεν εἰς τὸν κίνδυνον, καὶ ἔπεσεν εἰς τὴν πρώτην μάχην καθ' ἣν ἐπολέμησε τὸ τάγμα του.

Ὅτε ὁ συνοδοιπόρος μου ἔφθασεν εἰς τοῦτο τῆς διηγήσεώς του τὸ μέρος, ἤμεθα εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ χωρίου ἔνθα ἔκειτο ἡ ἐκκλησία, καὶ ἐγγὺς αὐτῆς ὁ παρὰ τοῦ ἐφημερίου κατεχόμενος οἰκίσκος μὲ κηπάριον κατὰ μέτωπον, καὶ στοὰν ὑπὸ τὴν ὁποίαν γραῖά τις λίαν προβεβηκυῖα ἵστατο θερμαινομένη εἰς τὸν ἥλιον. Εἶχε τὸ σῶμα κυρτωμένον· ἡ κεφαλή της ἔτρεμεν ἐκ παραλυσίας· καὶ ἐκράτει εἰς χεῖρας ζεῦγος μακρῶν βελονῶν δι' οὗ ἔπλεκεν, ἐκ δὲ τοῦ τρόπου καθ' ὃν μετεχειρίζετο αὐτὰς ὑπέθεσα ὅτι ἦτο τυφλή. Ὁ ἱερεὺς μὲ προσεκάλεσε νὰ εἰσέλθω εἰπών με ὅτι ἡ γραῖα ἦτο ἡ Ῥοδίνη, καὶ ὅτι ἐὰν συγκατετιθέμην ν' ἀναπαυθῶ ἐφ' ἡμίσειαν ὥραν, ἤθελε τὴν παρακαλέσει νὰ μοὶ διηγηθῇ τὸ ἐπίλοιπον τῆς ἱστορίας. Βεβαία οὖσα ὅτι παράδοξός τις καταστροφὴ ἔμελλε ν' ἀποκαλυφθῇ, ἄσμενος ἐδέχθην τὴν πρότασιν τοῦ ἀγαθοῦ ἐκείνου ἀνδρός· καὶ ἀφ' οὗ μ' ἐπαρουσίασεν εἰς τὴν ἀρχαίαν τῆς Ἑνριέττης σύντροφον, ἧς τὸ μνημονικὸν, καί τοι γραίας, διετηρεῖτο εἰσέτι ζωηρὸν, εἶπον αὐτῇ ὅτι ἐφοβούμην μήπως ἤθελε τὴν λυπήσῃ ἡ ἀναπόλησις περιστάσεων ἀναμφιβόλως θλιβερῶν.

(Ἕπεται τὸ τέλος.)

ΠΕΡΙ ΚΙΝΑΣ.

—o—

Εἰς τὰς περὶ Κίνας εἰδήσεις ὅσας ἐδημοσίευσεν ἄλλοτε ἡ Πανδώρα προσθέτομεν καὶ τὰς ὀλίγας ταύτας ὡς περιέργους, πορισθείσας ἔκ τινος ἐκθέσεως ἣν συνέταξεν ὁ Κ. John Bowring περὶ τῆς πολιτικῆς, ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς καταστάσεως τῆς χώρας ταύτης. Κατὰ τὴν ἔκθεσιν ταύτην ὁ πληθυσμὸς τοῦ οὐρανίου κράτους εἶναι τοσούτῳ μέγας ὥστε, μυριάδες ἀνθρώπων μὴ ἔχοντες πλέον γῆν ἵνα κατοικήσωσιν, διαιτῶνται ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Ὁ πληθυσμὸς οὗτος προέρχεται ἐκ τῆς μεγάλης γονιμότητος τῆς Σινικῆς φυλῆς, ἔκ τινων ἄλλων ἕξεων, ἴσως δὲ καὶ ἐκ τῆς ἀπαραδειγματίστου διαρκείας τοῦ Κράτους ὡς πολιτικοῦ δημιουργήματος. Οἱ Σῖναι ἐκαλλιέργησαν καὶ τὴν ἐλαχίστην γωνίαν τῆς γῆς αὐτῶν, καὶ μὴ ἔχοντες πλέον ποῦ νὰ κατοικήσωσιν, ἐτοποθετήθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ὥστε δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι εἰσὶν ἀμφίβιοι.

Ἑκατομμύρια Σινῶν, ἐπέκεινα καὶ τῶν τριάκοντα, κατοικοῦσιν ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Εἰς μόνην τὴν Καντόνην τριακόσιαι τοὐλάχιστον χιλιάδες ψυχῶν διαιτῶνται ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ, ὡς μὴ ἔχουσαι σπιθαμὴν κἂν γῆς. Ἰδοὺ ὁ λόγος, δι' ὃν τὸ πλῆθος τῶν ἀναγκῶν ἀνέπτυξε τεραστείως τὴν γεωργίαν, καὶ ἀνεβίβασεν αὐτὴν εἰς βαθμὸν ἐπιστήμης, τῆς ἐπιστήμης τῆς κηπουργίας· εἰσήχθη δὲ καὶ σύστημα οἰκονομικὸν τὸ ὁποῖον καὶ αὐτοὶ οἱ Ἄγγλοι θαυμάζουσιν.

Ἀλλὰ συγχρόνως, συμφώνως πρὸς τὸν νόμον τῆς φύσεως τὸν καταβιβάζοντα μέχρι τῆς τελευταίας βαθμίδος τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους τὰς φυλὰς ὅσαι πληθύνονται καθ' ὑπερβολὴν, τὰ στοιχεῖα τοῦ θανάτου καὶ τῆς καταστροφῆς ἐπενεργοῦσι δραστηριώτατα ἐν τῇ Σινικῇ, καὶ μυσαρὰ παιδοκτονία ἐνεργεῖται συστηματικώτατα. Εἰς πλεῖσα μέρη τοῦ οὐρανίου Κράτους εὑρίσκονται πύργοι εἰς τοὺς ὁποίους οἱ γονεῖς ῥίπτουσιν ἐντὸς ὀπῶν τὰ νεογνά. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλα τρομερώτατα αἴτια ὀλέθρου· ὁ λιμὸς συνεχῶς ἀποκτείνει ὁλόκληρα πλήθη· αἱ πλημμύραι ἐξαφανίζουσι

Κυρία Κινέζα.

πόλεις καὶ κατοίκους, αἱ θύελλαι καταποντίζουσι τοὺς καταλύοντας ἐπὶ τῶν ὑδάτων, ἑκατομμύρια λογικῶν ὄντων φονεύονται ἢ ἀποθνήσκουσιν εἰς ἐμφυλίους πολέμους, καὶ συνεχεῖς ἐπιδημίαι θερίζουσι τοὺς δυστυχεῖς Σίνας.

Οἱ ζῶντες ἐν Εὐρώπῃ δὲν δύνανται νὰ φαντασθῶσι πόσον οἱ Σῖναι καταφρονοῦσι τὴν ζωήν· «Εἶδον, λέγει ὁ Κ. Bowring, πτώματα κείμενα ὑπὸ τραπέζας ἐφ' ὧν ἐπαίζοντο χαρτία· ἄλλοτε, καὶ πολλάκις μάλιστα, ἐπάτησα πτώματα ἀνθρώπων σεσηπότα κείμενα παρὰ τὰς θύρας οἰκιῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν θανατικῶν ποινῶν εἶναι ἀπίστευτος. Ἤδη ἐνῷ γράφω, μανθάνω ὅτι 400 καὶ 500 ἀποκεφαλίζονται καθ' ἑκάστην ἐν μόνῃ τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Καντόνης.»

Διὰ τοὺς λόγους τούτους στίφη μετοίκων ἀναχωροῦντα ἐκ τῆς Σινικῆς, ζητοῦσιν ἀλλαχοῦ πόρον ζωῆς.

ΔΙΑΦΟΡΑ.

—o—

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ. Χθὲς ἔτι ἀνηγγέλλομεν τὸν θάνατον ἐπισήμου ποιητοῦ τῆς πατρίδος, καὶ σήμερον πενθοῦμεν τὴν στέρησιν ἐπισήμου διδασκάλου αὐτῆς, τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων. Μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Βυζαντίου, οἱ μεγαλήτεροι τῆς Ἑλλάδος εὐεργέται ὑπῆρξαν οἱ διδάσκαλοι· αὐτοὶ κοπιῶντες, κακουχούμενοι, βασκανιζόμενοι, περιέσωσαν τὸ ἱερὸν κειμήλιον τῆς γλώσ-

σης τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ ἄσβεστον ἐτήρησαν τὸ πῦρ τῆς φιλοπατρίας. Οἱ διδάσκαλοι προητοίμασαν τὸν ἀγῶνα τοῦ 1837 ἔτους, καὶ διὰ τοῦτο κατ' οὐδὲν ἐλαττοῦνται τῶν περιφανεστέρων ἀγωνιστῶν. Ὁ μακαρίτης Οἰκονόμος, ὃν θρηνοῦμεν σήμερον, ὑπῆρξεν, ὡς γνωστὸν, ἐκ τῶν ἐκλεκτοτέρων, τιμήσας διὰ τῆς διδασκαλίας, τῆς ῥητορείας καὶ τῆς συγγραφῆς τὸ ἔθνος του (α).

ΠΟΙΗΣΙΣ.

ΔΑΚΡΥΑ ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ.

Σὲ ποιὰ ἡ Μοῖρα ψεύτικη ζωὴ μᾶς βασανίζει!
Μιὰ ἀχτῖδα βλέπουμε αὐγῆς,
Κ' ἔξαφνα μαύρη καταιγὶς
Ἐπάνω μας συρίζει!

Τῆς νειότης μας ποτίζουμε τὸ ἄνθος τὸ κλεισμένο,
Καὶ πρὶν ἀνοίξῃ, μιὰν αὐγὴ
Χλωμὸ τὸ βρίσκουμε ς' τὴν γῆ,
Χλωμὸ καὶ μαραμένο!

Ὁ νοῦς μὲ πόθους κι' ὄνειρα τὰ χρόνια μας στολίζει.
Θολώνεται 'σὰν οὐρανὸς,
Καὶ μέν' ἡ μνήμη 'σὰν φανὸς,
Ποῦ ἐρημιὰ φωτίζει!

Ἔζησα ἄλλοτε κ' ἐγὼ, καθὼς τοῦ κήπου ὁ κρίνος·
Πλὴν τώρ', ἀλλοίμονον! κυλᾷ,
Κυλᾷ τὰ χρόνια μου θολὰ
Ὁ στεναγμὸς κι' ὁ θρῆνος!

Δὲν κλαίω, πῶς σὲ φυλακὴ ἡ Μοῖρα μ' ἔχει στείλει,
Καὶ μ' ἄφησαν, 'σὰν τὰ πουλιὰ
Εἰς τὸν χειμῶνα τὴν φωλιὰ,
Καὶ γνώριμοι καὶ φίλοι·

Οὔτε θρηνῶ ς' τὴν φυλακὴ τὴν τωρινὴ ζωή μου·
Σκοτεινοτέρα φυλακὴ
Εἶνε αὐτὰ ποῦ κατοικεῖ
Τὰ στήθια μου ἡ ψυχή μου!

Γιὰ σένα, ὦ ἄσπλαχνη θεὰ τοῦ ἔρωτός μου, κλαίω!
Γιὰ σὲ, ποῦ ἐμάρανες, σκληρὴ,
Τὴν νειότη μου, καὶ 'σὰν κερὶ
Μισοσβυσμένο καίω!

Γιὰ σὲ ποῦ κατερήμωσες τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδιά μου,
Καὶ μάτην σήμερον πετῶ
'Σ τὰ περασμένα καὶ ζητῶ
Τὰ πρῶτα ὄνειρά μου.

Ἀλλοίμονον! καὶ ς' τ' ἄχαρι τῆς φυλακῆς σκοτάδι
Ἡ φλογισμένη μου ψυχὴ
Ἐκείνην ἔχει προσευχὴ
Κι' ὄνειρο κάθε βράδυ!

Λυπήσου ἕνα δυστυχῆ, ποῦ ἄναψες καὶ καίει,
Καὶ μιὰ ματιὰ εὐσπλαχνικὴ
Στεῖλ' του, σκληρὴ, ς' τὴν φυλακὴ,
Ὅπου γιὰ σένα κλαίει!

Μὲ μιά σου ἀχτῖδ' ἀραίωσε τὴν σκοτεινή του ζάλη·
Λῦσαι τοῦ νοῦ του τὰ φτερὰ,
Καὶ δὸς τὴν πρώτη του χαρὰ
Εἰς τὴν καρδιά του πάλι!

Διὲ πῶς τ' ἀηδόνι κελαϊδεῖ καὶ παίζει μὲ τὸν κρίνο·
Κ' ἐγὼ, κ' ἐγὼ, προτοῦ σὲ ἰδῶ,
Ἐγνώριζα τὰ κελαϊδῶ,
Κ' ἔπαιζα σὰν ἐκεῖνο·

Κ' ἐγὼ τῆς Ἄνοιξης πουλὶ, κινοῦσα τὰ φτερά μου
Καὶ ἐπετοῦσα μιὰ φορά·
Τώρα . . . μοῦ πέσαν τὰ φτερὰ
Κ' ἐχάθηκε ἡ λαλιά μου!

Τώρα... ταλαίπωρος ἐγώ! τώρα θρηνῶ κι' ἀκοῦνε
Τοὺς στεναγμοὺς τοῦ δυστυχῆ
Ἡ φυλακή μου μοναχὴ
Κ' οἱ τοῖχοι ποῦ μὲ κλειοῦνε!

Ἄτυχη λύρα! ἡ χορδαὶς ῥαγίζουν τῆς καρδιᾶς μου!
Ψάλε γιὰ ὕστερη φορὰ,
Κ' ς' τὰ κλονάρια τὰ ξερὰ
Κρεμάσου τῆς ἰτιᾶς μου!

Ἐγράφη ἐν Χαλκίδι κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ π. ἔ.

Σοφοκλῆς Κ. Καρύδης.

(*) Τὸ καθ' ἡμᾶς αἱ ἀποδοθεῖσαι εἰς τὸν νεκρὸν τοῦ ἀοιδίμου Οἰκονόμου στρατιωτικαὶ τιμαὶ, οὐ μόνον ἦσαν ἀνοίκειοι εἰς κληρικὸν, ἀλλὰ καὶ μεροληψίαν ἐνέφαινον. Πρὸ ἑνὸς ἔτους ἀπέθανεν ὁ Νεόφυτος Βάμβας, διδάσκαλος ἐκ τῶν ἐγκριτοτέρων ἀναντιῤῥήτως τοῦ ἔθνους, συγγραφεὺς ἀκάματος, πολλὰ καὶ παντοῖα ἐκπονήσας ἠθικά τε, καὶ διδακτικὰ, καὶ φιλοσοφικὰ, καὶ φιλολογικὰ, καὶ μοχθήσας πρὸ τοῦ ἀγῶνος, καὶ προσωπικῶς μετασχὼν αὐτοῦ, καὶ ῥήτωρ οὐκ ἐκ τῶν τυχαίων, καὶ μέχρι τῆς τελευταίας αὐτοῦ πνοῆς διδάσκων καὶ γράφων, καὶ κατ' οὐδὲν ἐλαττούμενος τοῦ Οἰκονόμου, ἀλλὰ καὶ κατά τινα πλεονεκτῶν αὐτοῦ· καὶ ὅμως δὲν ἠξιώθη τῶν αὐτῶν τιμῶν. Τὸ μέτρον τῆς εὐγνωμοσύνης ἡμῶν πρὸς τοὺς εὐεργέτας τοῦ ἔθνους ἔστω ἓν καὶ τὸ αὐτό· ἄλλως φαινόμεθα μᾶλλον ἀγνώμονες.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

Φυλλάδ. ΡΞΘ'. Σελ. 11. στήλ. β. γραμ. 19—20 ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἄρθρου· ἀντὶ ἐαρινῷ γράφ. θερινῷ.

Σελ. 12. στήλ. ά. γραμ. 10—11. ἀντὶ χειμερινῇ γράφ. ἐαρινῇ.

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΜΑΙΟΥ, 1857. ΤΟΜΟΣ Η'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 171.

ΠΑΥΛΟΣ ΠΑΡΟΥΤΑΣ

καὶ ὁ περὶ Ἀλεξάνδρου καὶ Ῥωμαίων λόγος αὐτοῦ.

Εὐτυχήσαντες μόνον κατ' αὐτὰς ν' ἀναγνώσωμεν τὸν περὶ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου διεξοδικὸν λόγον, τὸν ἐκφωνηθέντα μὲν ὑπὸ τοῦ Κ. Κ. Ἀσωπίου ἐν τῷ Ὀθωνείῳ Πανεπιστημίῳ ἐπὶ τῆς ἀναδοχῆς τῆς δευτέρας αὐτοῦ Πρυτανείας, καταχωρισθέντα δὲ κατὰ πρῶτον ἐν τῇ ἐφημερίδι τῶν Φιλομαθῶν, καὶ εἶτα ἐν ἰδιαιτέρῳ φυλλαδίῳ ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ πεπαιδευμένου Συντάκτου αὐτῆς, τοῦ ἄλλως γνωστοῦ ἐκδότου τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Λεξικοῦ, Κ. Δ. Πανταζῆ, ἐθαυμάσαμεν τὴν φιλοπατρίαν καὶ πολυμάθειαν, αἵτινες ἐν τούτῳ, ὡς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς τοῦ συγγραφέως πολυειδέσι πονήμασιν ἀείποτε καταφαίνονται.

Περὶ Μεγάλου δὲ Ἀλεξάνδρου πραγματευόμενος ὁ σοφὸς Πρύτανις, ἐπελήφθη, ὡς εἰκός, καὶ τοῦ πολυθρυλλήτου ἐκείνου περὶ Ῥωμαίων καὶ Ἀλεξάνδρου ζητήματος, τοῦ ὑπὸ Τίτου τοῦ Λιβίου ἐν τῷ Θ' βιβλίῳ τῶν Ἱστοριῶν του προβληθέντος. Ἀλλὰ τοῦτο ἀκροθιγῶς μόνον ψαύων ἐν τῷ Λόγῳ αὐτοῦ, ἐκτενέστερον διεξερευνᾷ ἀκολούθως ἐν τῇ *ρμϑ'* τῶν ἐπισυνημμένων αὐτῷ σημειώσεων, καθ' ἣν παρατηρεῖ ὅτι καίτοι ἄλυτον, κυρίως εἰπεῖν, τὸ ζήτημα ὄν, ἕνεκα ὅμως τῆς σπουδαιότητος τοῦ θέματος, καὶ τοῦ ἐπιφανοῦς ἱστορικοῦ, τοῦ προτείναντος αὐτὸ, ἐγένετο ἀντικείμενον μελέτης οὐκ ὀλίγων, ὧν οὐδεὶς ὑπὲρ τῆς λύσεως τοῦ Λιβίου ἀπεφάνθη. Παρακατιὼν δὲ μνημονεύει τοὺς διασημοτέρους τῶν περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο ἀσχοληθέντων συγγραφέων, συμπαρατιθέμενος ἐν περιλήψει καὶ τοὺς οὐσιωδεστέρους εἰς τὴν δοξασίαν τοῦ Λιβίου ἀντιμαχομένους λόγους αὐτῶν, ὡς τοὺς τοῦ Γιλλιεσίου, Νειβούρου, Γροτίου καὶ Δωνοῦς, οἵτινες, πλὴν τοῦ τελευταίου ἐκκρεμὲς ἀφέντος τὸ ζήτημα, ἅπαντες διαφωνοῦντες μόνον κατὰ τὰ ἐπουσιώδη αὐτοῦ, ὁμοφρόνως δοξάζουσιν ὅτι, εἰ τυχὸν ὁ Ἀλέξανδρος ἐξεστράτευε κατὰ τῆς Ῥώμης, οἱ Ῥωμαῖοι ἤθελον ἀναμφιλέκτως ἡττηθῇ.

Μεταξὺ δὲ τῶν πολλῶν συγγραφέων, οἵτινες

κατεγένοντο ὅπως ἀναιρέσωσι τὴν πατριωτικὴν μὲν, ἄλλως δὲ σφαλερὰν καὶ ἀνυπόστατον τοῦ Ῥωμαίου ἱστορικοῦ δοξασίαν, περιώνυμος ὑπάρχει καὶ ὁ Βενετὸς ἱστοριογράφος Παῦλος Παρούτας, ἐξετάσας τὸ ζήτημα ἔν τινι τῶν *Πολιτικῶν* αὐτοῦ *ἐπὶ τῆς Ῥώμης, Ἀθηνῶν καὶ Βενετίας Λόγων*.

Καὶ ποιεῖται μὲν μνείαν τοῦ συγγραφέως τούτου ὁ Κ. Ἀσώπιος, οὐχὶ δὲ καὶ τῆς κατ' ἐκεῖνον λύσεως τοῦ ζητήματος, καθότι οὔτε τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πόνημα ὑπῆρχεν ἐν τῇ δημοσίᾳ τῶν Ἀθηνῶν Βιβλιοθήκῃ, οὔτε τὰς σημειώσεις αὐτοῦ εὗρεν ἐκ τῆς ἐν Κερκύρᾳ πάλαι ποτὲ ἀναγνώσεως τοῦ συγγράμματος. Λέγων δὲ ὅτι τοῦτο ἔδειξεν αὐτῷ ὁ ἱππότης Ἀνδρέας Μουστοξύδης, δικαίως ἀποκαλεῖ αὐτὸν κλέος τῆς Κερκύρας, καὶ ἄξιον τῶν Εὐγενίων καὶ Θεοτοκῶν κατὰ τὴν παιδείαν διάδοχον.

Καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ Ἕλληνες, ἀποτεινάξαντες ἤδη τὸν πολυετῆ καὶ σιδηροῦν ζυγὸν τῆς δουλείας των, ἠγωνίζοντο πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐπιποθήτου ἐλευθερίας, καὶ, ἀπαράμιλλα ἀνδραγαθήματα διαπράττοντες, ἔργῳ ἀνεδεικνύνοτο ἄξια τέκνα ἐνδόξων προγόνων, τοῦθ' ὅπερ, εἴτε τὸ μῖσος, εἴτε ἰδιότροπός τις παιδείας ἐπίδειξις ἠρνεῖτο αὐτοῖς, ἐν Κερκύρᾳ τότε ὑπὸ τὴν προστασίαν Ἄγγλου, Ἑλληνικωτέρου καὶ αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων, ὧν τὴν πίστιν ἠσπάσθη, καθιδρύετο τὸ πρῶτον Ἑλληνικὸν Πανεπιστήμιον, ἔνθα τὴν πανταχόθεν τῆς Ἑλλάδος συῤῥέουσαν καὶ παιδείας ὀρεγομένην Ἑλληνικὴν νεολαίαν ἐδίδασκον ἄνδρες ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ κεκοσμημένοι, συγκοπιῶντες ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ ἔθνους ἐκείνου, ὅπερ, ἀρχαῖον μὲν καὶ ἔνδοξον, ἀλλὰ παρ' ὀλίγον λησμονηθὲν ὄνομα φέρον, ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ εἰσέλθῃ, αἱματοσταγὲς εἰσέτι, εἰς τὸν χορὸν τῶν αὐτονομουμένων τῆς Εὐρώπης κρατῶν. Μεταξὺ δὲ τῶν καθηγητῶν, τῆς ἐπωφελοῦς καὶ σοφῆς τῶν ὁποίων ἠξιώθη ἀκροάσεως, σεμνύνεται ἡ Κέρκυρα μνημονεύουσα τὸν παρόντα Πρύτανιν τοῦ Ὀθωνείου Πανεπιστημίου Κωνσταντῖνον Ἀσώπιον, πρὸς ὃν πολλῷ μᾶλλον εὐγνωμονεῖ, διότι καί τοι τῆς βελτιωθείσης τοῦ ἔθνους τύχης προσκαλεσάσης αὐτὸν εἰς τὴν μικρὰν καὶ μόνην ἐλευθερίας τυχοῦσαν γωνίαν τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, δὲν ἐγένετο ὅμως ἐπιλήσμων τῆς νήσου ταύτης, πρὸς ἣν συνδέεται διὰ θυμήρων ἀναμνήσεων. Ἀξιόχρεων περὶ τούτου μαρτυρίαν παρέχουσιν ἡμῖν πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα τῶν διαφόρων αὐτοῦ πονημάτων χωρία, οὐχ ἧττον δὲ, εἰ ἀληθῶς ἔχει ὅτι τῶν πολιτῶν ἡ εὐδοξία ἀντανακλᾶται εἰς τὴν πατρίδα, ἡ, περὶ ἧς ἐλέγομεν ἀνωτέρω, σημείωσις, ἔνθα ἐντίμως μὲν ἄλλως δὲ δικαία γίνεται μνεία τοῦ περικλεοῦς Μουστοξύδου, ὅστις, ἀναγνοὺς τὸν περὶ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου Λόγον, ἡδεῖαν ᾐσθάνθη συγκίνησιν, καὶ τούτου ἡμεῖς αὐτοὶ μάρτυρες ἐγενόμεθα, ἀναπολήσας ὁ πολυμαθὴς γέρων δι' ἐκείνου καὶ τὴν ἀρχαίαν πρὸς τὸν Κ. Ἀσώπιον φιλίαν, καὶ τὴν ποτὲ ἀκμάζουσαν κατάστασιν τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἑπτανήσῳ.

Μὴ ὀφείλοντες δὲ, οὐδὲ δυνάμενοι ν' ἀφροντιστῶμεν περὶ τῶν πατρίων, θέλοντες δὲ μικρόν τι τεκμήριον τῆς ἡμετέρας εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Κ. Ἀσώπιον νὰ προσενέγκωμεν, ἐλάβομεν παρὰ τοῦ σοφοῦ ἡμῶν συμπολίτου, οὗ τινος ἡ φιλοφροσύνη ἐνεθάῤῥυνε καὶ καθοδηγεῖ ἡμᾶς εἰς τὴν μελέτην τῆς πατρίου ἱστορίας, τὸν περὶ Ῥωμαίων καὶ Ἀλεξάνδρου ὑπὸ Παρούτα Λόγον, ὃν καὶ μετεγλωττίσαμεν εἰς τὴν ἡμετέραν, εὐελπιστοῦντες ὅτι τὴν οἱανδήποτε ταύτην μετάφρασιν θέλει ἀσμένως ἀποδεχθῇ ὁ Κ. Ἀσώπιος, ἐπιδὼν εἰς τὸ ἀγαθὸν τῆς προαιρέσεως μᾶλλον, ἢ εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ προσενεγκόντος.

Ἀλλ' ἀναγκαῖον ἴσως νὰ προτάξωμεν ἐνταῦθα καὶ ὀλίγα τινὰ περί τε τοῦ βίου καὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Παύλου Παρούτα, συνερανισθέντες τὰ πλεῖστα ἐκ τῆς βιογραφίας τοῦ ἀνδρὸς, ἥτις συνετάχθη ὑπὸ Ἀποστόλου τοῦ Ζήνου, καὶ προηγεῖται τῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ τὸ 1718 γενομένης ἐν Βενετίᾳ μετατυπώσεως τῶν ἱστοριῶν τοῦ Παρούτα. Ἐγεννήθη οὗτος τῇ 14 Μαΐου τοῦ ἔτους 1540 ἐν Βενετίᾳ, καὶ ἐκ παιδὸς ἐπέδειξε μεγάλην παρὰ τὴν ἡλικίαν του σοβαρότητα χαρακτῆρος, ἄκραν καλοκἀγαθίαν καὶ θαυμαστὴν ὀξύνοιαν. Μεταβὰς ἀκολούθως εἰς Παταύϊον διήκουσε τῶν περιφανεστέρων καθηγητῶν, διδαχθεὶς ἐξαιρέτως τὴν φιλολογίαν καὶ φιλοσοφίαν. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν πατρίδα, μόλις ἓν καὶ εἴκοσιν ἔτη γεγονὼς, συνέστησεν ἐν τῷ οἴκῳ ἰδιωτικὴν Ἀκαδημίαν, εἰς ἣν συνέῤῥευσαν ἅπαντες τῆς πόλεως ἐκείνης οἱ νέοι, ὅσοι, ζήλῳ παιδείας κινούμενοι, ἐτρέποντο εἰς τὴν ἐξάσκησιν τοῦ νοός των καὶ τὴν προσαπόκτησιν νέων γνώσεων. Μεταξὺ δὲ τούτων διεκρίνοντο Ἀνδρέας ὁ Μαυροκηνὸς, ὁ ἀκολούθως διαδεξάμενος τὸν Παροῦταν εἰς τὴν ἱστοριογραφίαν τῆς πατρίδος του, ὁ διάσημος ποιητὴς καὶ φιλόλογος Μαφαῖος Βενέριος, ὁ προαχθεὶς ὀψιαίτερον εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν τῶν ἐν Κερκύρᾳ Λατίνων, καὶ ὁ γνωστὸς τοῦ Πλάτωνος μεταφραστὴς πλατωνικὸς Δάρδης Βέμβος. Αἱ συνεδριάσεις αὗται καθ' ἃς, συζητήσεων περί τε τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου γενομένων, ἠγόρευεν ὁ Παρούτας μετ' εὐγλωττίας καὶ ἑτοιμότητος πνεύματος οὐ τῆς τυχούσης, περιεποίησαν αὐτῷ τὴν ἀγάπην καὶ ὑπόληψιν τῶν συμπολιτῶν του, οἵτινες ἔκτοτε προεῖδον ὅτι ἔμελλέ ποτε, ὡς καὶ ἐπεσυνέβη, νὰ προέλθῃ εἰς τὰ μείζονα τῆς πατρίδος του πολιτικὰ ἀξιώματα.

Παρακολουθήσας δὲ κατὰ τὸ 1562 Μιχαὴλ τὸν Σουριανὸν καὶ Ἰωάννην da Legge, πρέσβεις τῆς Πολιτείας τῶν Βενετῶν παρὰ τῷ Αὐτοκράτορι Μαξιμιλιανῷ, ὑπὸ τὴν διδασκαλίαν τοιούτων ἀξιολόγων διπλωματῶν, ἔμπειρος ἐγένετο κατὰ τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων πραγμάτων παρὰ ταῖς αὐλαῖς τῶν Ἡγεμόνων.

Νυμφευθεὶς δὲ μετὰ τρία ἔτη, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀπαλλαγεὶς τῶν παντὶ λογίῳ ἀφορήτων οἰκιακῶν μεριμνῶν, ἔκτοτε ὅλον ἑαυτὸν ἀφιέρωσεν εἰς τὰς προσφιλεῖς αὐτῷ μελέτας, πρῶτον τῶν ὁποίων προϊὸν ὑπῆρξεν ὁ ὡραῖος ἐπικήδειος λόγος ἐπὶ τῶν πεσόντων ἐν τῇ παρὰ ταῖς Ἐχινάσι τὸ 1571 γενο-

μένη κατὰ Τούρκων μάχη, καθ' ἣν ἡ Ἑλλὰς ἐθρήνησεν ὀκτὼ χιλιάδας τῶν τέκνων της, περὶ ὧν ὅμως οὐδεμία ἐγένετο μνεία, διότι πάντες ἐδόξαζον ὅτι ἡ δουλεία εἶχεν ἤδη ἐξαλείψει τοὺς Ἕλληνας ἐκ βίβλου ζώντων.

Οὐ πολὺ δὲ μετὰ τὴν νίκην ταύτην ἡ τῶν Βενετῶν Γερουσία, ἐπιδοῦσα εἰς τὴν τότε ἐνυπάρχουσαν μεταξὺ τῶν κατὰ τοῦ Τούρκου συμμαχησάντων ἡγεμόνων διαφωνίαν, καὶ ἀναλογισαμένη ὅτι, ἕνεκα τῆς βραδύτητος αὐτῶν ἀπολέσασα πρὸ μικροῦ τὴν Κύπρον, ἐκινδύνευε τότε διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ν' ἀποβάλῃ καὶ τὴν Κρήτην, περὶ ἥν, ὡς ἐφαίνετο, ἐποφθαλμία ὁ Σουλτὰν Σελίμης, ὡρίμως σκεψαμένη, διηλλάγη μετ' αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ τότε πολλοὶ ἠγέρθησαν κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης καί, οὐδόλως εἰσδύοντες εἰς τὰς ὑποκεκρυμμένας αὐτῆς αἰτίας, διέσυρον αὐτὴν δημοσίως τε καὶ μή, ὡς δῆθεν ἀντικειμένην εἰς τὸ ὄφελος καὶ τὴν εὐδοξίαν τοῦ χριστιανικοῦ ὀνόματος, ὁ Παρούτας, ἄριστος πολίτης ὤν, ὅπως ματαιώσῃ τῶν κακοβούλων τὰς σπερμολογίας, συνέταξεν ἀπολογητικόν τινα λόγον, ἀνέκδοτον εἰσέτι, καθ' ὅσον γινώσκομεν, δι' οὗ ἀπέδειξε τὴν σύνεσιν τῆς τῶν Βενετῶν Γερουσίας· ἀλλ' ἵνα πάντα ἐνδοιασμὸν ἀφαιρέσῃ ἐκ τοῦ πνεύματος τῶν δυσπειθεστέρων, προέθετο τότε νὰ συγγράψῃ τὰ τρία βιβλία τῆς *Ἱστορίας τοῦ Κυπριακοῦ πολέμου*, ἅτινα ἀποτελοῦσι μέρος πάντη κεχωρισμένον τῶν ἑτέρων δώδεκα βιβλίων τῆς Βενετικῆς Ἱστορίας, τὴν ὁποίαν δὲν ἐπεχείρησεν εἰμὴ ἀφοῦ ἀκολούθως ἀνεδείχθη ἱστοριογράφος τῆς Πολιτείας.

Τῆς ἀναδείξεως ταύτης προηγήθη ἡ ἀποπεράτωσις καὶ ἡ ἔκδοσις τῆς *Τελειότητος τοῦ Πολιτικοῦ βίου* εἰς διάλογον, ἤτοι συγγράμματος μετενεχθέντος διὰ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν Ἀγγλικὴν καὶ Γαλλικήν. Ἕνεκα δὲ τοῦ πονήματος τούτου καὶ τῶν *Πολιτικῶν* αὐτοῦ *λόγων*, οἵτινες μόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συγγραφέως ἐξεδόθησαν, κατετάχθη μεταξὺ τῶν δεξιωτέρων πολιτικῶν καὶ γλαφυρωτέρων συγγραφέων οὐ μόνον τῆς πατρίδος του, ἀλλὰ καὶ σύμπαντος τοῦ πεπαιδευμένου κόσμου. Οἱ λόγοι οὗτοι διαιροῦνται εἰς δύο βιβλία, ὧν τὸ μὲν πρῶτον περιέχει δεκαπέντε, στρεφομένους περὶ ἀντικείμενα ἀποβλέποντα τὰ ἀρχαῖα κράτη, τὸ δὲ δεύτερον, δέκα μόνον λόγους ἀναφερομένους εἰς τὰ τῆς Πολιτείας τῶν Βενετῶν καὶ εἰς χρόνους οὐ πολλῷ ἀπέχοντας ἀπὸ τῶν τοῦ συγγραφέως. Ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τρεῖς μόνον λόγοι πραγματεύονται περὶ Ἑλληνικῶν ὑποθέσεων, ὁ δεύτερος, ὁ καὶ ὑφ' ἡμῶν μετενεχθείς, ὅστις ἄλλως ἔχει κοινὴν καὶ μετὰ τῶν Ῥωμαίων τὴν ὑπόθεσιν, ὁ δέκατος τέταρτος, διαλαμβάνων περὶ τῶν αἰτιῶν, δι' ἃς οἱ Ἕλληνες δὲν ἐξέτειναν ἐπὶ πολύ, ὡς οἱ Ῥωμαῖοι, τὰ ὅρια τοῦ Κράτους αὐτῶν, καὶ περὶ τοῦ πῶς ἀπώλεσαν τὴν ἐλευθερίαν, καὶ ὁ δέκατος πέμπτος, ἐξετάζων ἐὰν ἦναι δίκαιος ὁ τῶν Ἀθηναίων ὀστρακισμὸς καὶ ὠφέλιμος εἰς τὴν διατήρησιν μιᾶς δημοκρατίας. Ὁ Ἀπόστολος Ζῆνος ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ Παρούτα, μεγάλους ἐπαίνους ἀποδίδων εἰς τοὺς λόγους τούτους, προσεπιφέρει καὶ πολλῶν ἄλλων, ταὐτὸ τοῦτο ποιούντων, ἀνδρῶν τὰς μαρτυρίας· ἀλλ' ἡμεῖς προκρίνομεν ἀντ' αὐτῶν τὴν κρίσιν ἁρμοδιωτέρου δικαστοῦ, ἐκείνην τουτέστι τοῦ πολυμαθοῦς καὶ γλαφυροῦ συγγραφέως τῆς δυστυχῶς ἡμιτελοῦς ἀπομεινάσης *Ἱστορίας τῆς Βενετικῆς Φιλολογίας*, Μάρκου τοῦ Φοσκαρίνου, τοῦ ἀκολούθως περιελθόντος εἰς τὸ ἀνώτατον τῆς Πολιτείας ἀξίωμα. Λέγει λοιπὸν οὗτος ὅτι «ἐκ τῶν διαφωτισάντων τὰ τῆς Πολιτείας τῆς Ῥώμης οὐ μικρὰν τιμὴν περιεποίησεν εἰς ἑαυτὸν Παῦλος ὁ Παρούτας διὰ τῶν λόγων του, οἵτινες, κατὰ τὴν δοξασίαν τῶν ὀξυνουστέρων πολιτικῶν, ὑπερβάλλουσι πάντα τὰ παραπλησίου εἴδους πονήματα· καθότι ἁπτόμενος ἔστιν ὅπου τῶν μᾶλλον λανθανόντων πολιτικῶν λόγων τοῦ Κράτους ἐκείνου, καὶ τῶν αἰτίων τῆς προόδου καὶ πτώσεως αὐτοῦ, ἀποκαλύπτει εἰς τοὺς ἀναγνώστας ὅσα ὀλίγοι κατανοοῦσι διεξερχόμενοι τὰς ἱστορίας.»

Ἕνεκα λοιπὸν τῆς πολιτικῆς αὐτῶν ἀξίας καὶ συνέσεως ὤφειλον οὗτοι, ὡς εἰκός, νὰ παράσχωσιν οὐ μικρὰ βοηθήματα τοῖς περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμένοις· καὶ τῷ ὄντι γινώσκομεν ὅτι μεγάλως ὑπ' αὐτῶν ὠφελήθη ὁ Μοντέσκιος ἐν τῇ συγγραφῇ τοῦ γνωστοῦ πονήματός του περὶ τῶν αἰτίων τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς πτώσεως τῶν Ῥωμαίων. Προσθετέον δέ, εἰς ἔπαινον αὐτῶν, ὅτι ἠξιώθησαν καὶ Γερμανικῆς μεταφράσεως ὑπὸ Σαμουήλου τοῦ Στρουμίου, καὶ Γαλλικῆς, ὑπὸ τοῦ Κυρίου Villars, εἰ καὶ ὁ τελευταῖος οὗτος, μετ' ἀναιδείας, δυστυχῶς οὐχὶ πάντη ἀπαραδειγματίστου καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, σιωπῶν τὸ ὄνομα, σφετερίζεται τὴν δόξαν τοῦ περιωνύμου Ἰταλοῦ.

Ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει, κατὰ τὸ ὁποῖον προήχθη εἰς φῶς κατὰ πρῶτον ἡ *Τελειότης τοῦ Πολιτικοῦ βίου*, ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν Ἀλοΐζιος ὁ Κονταρίνης, ὅστις πρὸ δύο μόνον ἐτῶν ἀναδειχθεὶς ἱστοριογράφος τῆς Πολιτείας, δὲν ἠδυνήθη νὰ δώσῃ δείγματα τῆς περὶ τὸ δυσχερὲς τοῦτο ἔργον δεξιότητός του. Δὲν ἐδίστασεν ὅμως ἐπὶ πολὺ τὸ Συμβούλιον τῶν δέκα ὅπως ἀποφασίσῃ περὶ τοῦ διαδόχου του. Ἦτο τοσοῦτον μεγάλη καὶ γενικὴ ἡ φήμη τῆς ἱκανότητος τοῦ Παρούτα, ὥστε, καίτοι σταθερῶς ἐκλεγομένων εἰς τὸ ὑπούργημα τοῦτο ἀνδρῶν προβεβηκότων τὴν ἡλικίαν καὶ δεδοκιμασμένης ἐν τοῖς πολιτικοῖς πείρας, τότε ὅμως παντὸς ἄλλου λόγου ὑπερίσχυσεν ἡ ἐγνωσμένη εὐφυΐα καὶ πολυμάθεια αὐτοῦ, παμψηφεὶ ὡς ἐκ τούτου ἱστοριογράφου διορισθέντος κατὰ τὸ 1579. Ἀδύνατον δὲ εἰπεῖν ὁπόσον ἐμακάρισεν ἑαυτὸν ὁ Παρούτας ἕνεκα τοῦ ἔργου τούτου, δι' οὗ εὑρέθη εἰς θέσιν νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν εὐδοξίαν τῆς πατρίδος δι' αὐτῶν ἐκείνων τῶν φιλολογικῶν ἐνασχολήσεων, αἵτινες ἦσαν λίαν προσφιλεῖς αὐτῷ.

Ἡ Βενετικὴ τοῦ Παρούτα Ἱστορία, ἐκ δώδεκα, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, βιβλίων συγκειμένη, περιέχει πᾶν ὅ,τι, ἐν τῇ Πολιτείᾳ κυρίως, ἀξιομνημό-

νευτον συνέβη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1513 μέχρι τοῦ 1551. Τὴν συγγραφὴν αὐτῆς κατ' ἀρχὰς μὲν ἤρξατο ὁ Παρούτας λατινιστί, ἀλλ' ἐν ᾧ τέσσαρα βιβλία, ὧν τὸ ἓν περιεσώθη, εἶχεν ἤδη συγγράψει εἰς τὴν γλῶσσαν ταύτην, μεταγνοὺς ἀκολούθως, καὶ ταῦτα καὶ τὴν λοιπὴν ἱστορίαν συνέταξεν ἰταλιστί. Τελευτήσας ὅμως πρὸ τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς, δὲν ἔλαβε τὴν εὐχαρίστησιν ν' ἀκούσῃ τοὺς ἐπαίνους, μεθ' ὧν παρὰ πάντων ἀπεδέχθη, ἀφοῦ μετὰ ἑπτὰ ἔτη ἀπὸ τῆς ἀποβιώσεως αὐτοῦ ἐξέδωκαν αὐτὴν εἰς φῶς οἱ υἱοί του.

« Δὲν δύναμαι, λέγει ὁ Τιραβόσκος, ν' ἀποσιωπήσω τὰ σπάνια προτερήματα τῆς ἱστορίας ταύτης, ἡ ὁποία, εἴτε διὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἀκρίβειαν μεθ' ὧν συνεγράφη, εἴτε διὰ τὴν σοβαρότητα τοῦ ὕφους, οὐχὶ μὲν κομψοῦ, ἀλλὰ πλήρους μεγαλοπρεπείας καὶ ἰσχύος, εἴτε διὰ τὰς εὐστόχους καὶ ἀκριβεστάτας σκέψεις τοῦ συγγραφέως, οὐ μόνον συγκαταλέγεται μετὰ τῶν καλλιτέρων τῆς Ἰταλίας ἱστοριῶν, ἀλλὰ καὶ ὀλίγαι δύνανται πρὸς αὐτὴν κατὰ τὴν ἀξίαν νὰ παραβληθῶσιν ». Ἠξιώθη δὲ καὶ ἀγγλικῆς μεταφράσεως ὑπὸ Ἀῤῥίγου Καρύου, ἐκδοθείσης ἐν Λονδίνῳ τὸ 1657.

Τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἱστορίας ταύτης, ἀφηγουμένης πολλὰ γεγονότα ἀναφερόμενα εἰς τὴν πολύδακρυν ἐποχὴν τῆς πολυετοῦς ἡμῶν δουλείας, συνιστῶμεν ἰδίως εἰς τὴν φιλόπονον τῆς Ἑλλάδος νεολαίαν, ἥτις, τρεπομένη πρὸς τὰ ὁμιχλώδη τῆς ἄρκτου ἀποκυήματα, ὀλιγωρεῖ, ὡς μὴ ὤφειλε, τὴν, καὶ τὴν φύσιν καὶ τὸ ἦθος κοινὸν ἔχουσαν πρὸς τὴν ἡμετέραν, Ἰταλικὴν φιλολογίαν.

Ὁ Παρούτας ἀπέστη πάσης πολιτικῆς ἀρχῆς μέχρι τῆς ἡλικίας τεσσαράκοντα ἐτῶν. Πρὸς ἐκείνους δέ, οἵτινες γινώσκοντες τὴν ταχίστην ὡριμότητα τῆς κρίσεώς του, ἠρώτων αὐτὸν περὶ τῆς ἰδιοτρόπου ταύτης ἀποχῆς ἀπὸ παντὸς ὑπουργήματος, ἀπεκρίνετο ὅτι ὁ ἀγαθὸς πολίτης, ὁ προνοῶν περὶ τῆς ὠφελείας τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ φήμης, ὀφείλει διὰ τῆς πολυετοῦς σπουδῆς καὶ τῆς μεγάλης γνώσεως τῶν ἀνθρώπων νὰ καταστῇ ἄξιος τῶν δημοσίων ὑπουργημάτων πρὶν ἢ ζητήσῃ αὐτά. Ἀκολούθως ὅμως περιῆλθεν εἰς τὰ μᾶλλον διακεκριμένα ἀξιώματα τῆς πατρίδος του, ἐκτὸς τοῦ ἀνωτάτου, οὗτινος, ὡς πάντες ἐδόξαζον, ἤθελε τύχει, εἰμὴ ὁ θάνατος πρωΐμως ἀπέτεμνε τὸ νῆμα τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Καθότι κατὰ τὸ πεντηκοστὸν ὄγδοον καὶ τελευταῖον ἔτος τοῦ βίου του, εἰς δύο ἤδη πρεσβείας ἀποσταλεὶς καὶ μέλλων νὰ μεταβῇ ἐκ τρίτου πρεσβευτής, αἴφνης κατελήφθη ὑπὸ κακοήθους πυρετοῦ, ὅστις ἀφήρπασεν αὐτὸν τοῦ ζῆν τῇ 6 Δεκεμβρίου τοῦ 1598 ἐν μέσῳ τῶν θρήνων τῆς ὅλης πατρίδος.

Ἐὰν ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἔστρεφε τὸν νικηφόρον αὐτοῦ στρατὸν κατὰ τῆς Ἰταλίας, πῶς ἤθελον ἀποβῆ τὰ τῆς Ῥώμης;

Ἐν πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις κατέστη τῆς Ῥώμης ἡ πολιτεία ὑπὲρ πᾶν ἄλλο κράτος εὐδαιμονεστάτη, ὥστε εὔλογον αἰτίαν ἔσχεν ὁ Σοφὸς ἐκεῖνος νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ Τύχη καὶ ἡ, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐχθρὰ αὐτῆς, Ἀρετὴ ἀνακωχὴν ἐποίησαν πρὸς ἀλλήλας ὅπως ἀναβιβάσωσι τὴν πόλιν ἐκείνην εἰς τὸν ὕπατον τοῦ μεγαλείου βαθμόν. Τοῦτο δὲ μάλιστα καταφανέστερον γίνεται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ πολιτεία ἐκείνη ἀπηλλάγη τῆς ἀνάγκης, εἰς ἣν ἄλλως ἡ τῶν χρόνων περιτροπὴ ἤνεγκεν αὐτήν, ν' ἀντιπαρατάξῃ τὰ ὅπλα της πρὸς τὰ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὅστις νικήσας ἤδη τὸν Δαρεῖον καὶ χειρώσας τὴν Περσίαν καὶ ἄλλα ἔθνη, δὲν συνέλαβε τὸν σκοπὸν νὰ τραπῇ πρὸς τὴν Εὐρώπην, καὶ μάλιστα τὴν Ἰταλίαν, πρότερον, ἢ, ὡς ἐποίησε, πρὸς τὰ πέρατα τῆς Ἀνατολῆς. καὶ οὗ τινος τῆς ζωῆς ἡ διάρκεια, ἀποπερατώσαντος ἤδη τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἐπιχειρήματα, δὲν παρετάθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ περιέλθῃ νικηφόρος τὰς λοιπὰς τῆς ὑφηλίου χώρας, ἃς τέως μὲν δὲν εἶχε διὰ τῶν ὅπλων αὐτοῦ ψαύσει, ἀλλ' ὧν, ἕνεκα τῆς ἀμέτρου φιλαρχίας του, διὰ τοῦ λογισμοῦ του ἐδόκει κρατεῖν.

Ἀλλὰ δῆλον ὅτι πλείστου λόγου ἄξιον σκοπῆσαι ὁποία τις ἡ ἔκβασις τῶν τῆς Ῥώμης, εἰ πρότερον τοιαύτη τις ἰδέα ἐπήρχετο τῷ Ἀλεξάνδρῳ, ἢ ὀψιαίτερον ὁ χρόνος συνέπραττεν εἰς πραγματοποίησιν αὐτῆς. Ὑπεκινήθη ἡ ἀμφιβολία αὕτη ὑπὸ Τίτου τοῦ Λιβίου ἐν τῷ Θ' βιβλίῳ τῆς πρώτης δεκάδος τῶν ἱστοριῶν του, ὅστις ἐπεχείρησε νὰ πραγματευθῇ περὶ τοῦ ἐνδεχομένου γενέσθαι, εἰ τυχὸν οἱ τῶν Ῥωμαίων στρατηγοὶ ἔμελλον νὰ πολεμήσωσι πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον. Ἀλλὰ πᾶν τὸ πρὸς τὴν δοξασίαν αὐτοῦ ἀντιμαχόμενον παραλιπών, πᾶσαν κατέβαλε σπουδὴν πρὸς τὸ ἀποδεῖξαι ὅτι τὰ τῆς Ῥώμης στρατεύματα, ἐάν ποτε συνήρχοντο εἰς μάχην μετὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἤθελον ὑπερτερήσει. Τοῦτο δὲ τοσοῦτον θετικῶς ἐκφέρει, ὡσανεὶ προσεμαρτυρεῖτο καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἀποτελέσματος. Διάφορα ὅμως πρὸς τὴν δόξαν ταύτην ἀντιφερόμενα ἐπιχειρήματα δύναταί τις νὰ ἐξαγάγῃ καὶ ἐκ πλείστων τῶν αὐτῶν ἐκείνων πραγμάτων, ἅτινα ὁ Λίβιος περὶ τῶν Ῥωμαίων αὐτοῦ ἀφηγεῖται.

Ὅπως ἀληθῶς γνωρίσωμεν τῶν μήπω τελεσθέντων τὸ ἀποβησόμενον, οὐδένα ἔχομεν ἀσφαλέστερον κανόνα ἢ τὰ ἤδη τελεσθέντα πράγματα, ἅτινα διὰ πιθανῆς εἰκασίας ὁδηγοῦσιν ἡμᾶς ἵνα εἰσδύσωμεν εἰς τὸ ἐνδεχόμενον καὶ τῶν λοιπῶν ἀποτέλεσμα, ἐάν ποτε ἐξετελοῦντο. Ἂς προτάξωμεν λοιπὸν ἐνώπιόν μας τά, τε τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς Ῥωμαίων πολιτείας κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἔργα, ὅπως μάθωμεν τί ἠδύνατό τις νὰ προσδοκᾷ ἐκ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς δυνάμεως ἑκατέρων, ἐὰν πρὸς ἀλλήλους ἀντετάττοντο. Τὰ ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου πεπραγμένα πολυθρύλλητα ἐγένοντο καὶ πασίγνωστα, καθότι πλεῖστοι συγγραφεῖς ἀπέκαμον ἀφηγούμενοι ταῦτα. Ὁ δὲ Πλούταρχος, ὁ τοὺς βίους φιλοπονήσας τῶν μᾶλλον ἀνδρείων καὶ μεγαθύμων κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἀκμασάντων ἀνδρῶν, προοιμιάζων ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ζη-

τεῖ συγγνώμην, τοῦθ' ὅπερ ἐν τοῖς ἄλλοις οὐ ποιεῖ, ἐὰν ὡς ἐκ τῆς πληθύος καὶ τῆς σημαντικότητος δὲν δυνηθῇ νὰ διεξέλθῃ δεόντως ἁπάσας τὰς ἐκείνου πράξεις. Ἀλλὰ τῶν Ῥωμαίων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὰ κατορθώματα οὔτε καθ' ἑαυτὰ ὑπῆρξαν πολὺ μεγάλα, οὔτε διὰ φήμης πολὺ λαμπρὰ καὶ ἐξάκουστα, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου τὰ τούτοις ἑπόμενα ἔργα αὐτῶν ὑπερέβαλον κατά τε τὴν ἀξίαν καὶ τὴν δόξαν πάντα τὰ ὑφ' οἱουδήποτε ἄλλου κράτους πεπραγμένα, ὥστε ἡ ὑπόληψις καὶ ἡ φήμη, ἣν ἐπὶ ἑκάστης μὲν περιπτώσεως, ἐν καιρῷ πολέμου δὲ μάλιστα περὶ πολλοῦ ποιούμεθα, ὑπῆρξεν ἀσυγκρίτως τῷ Ἀλεξάνδρῳ μεγαλειτέρα ἢ τοῖς Ῥωμαίοις στρατηγοῖς, τοῖς ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ἀκμάσασιν, ὁπότε τῆς Ῥώμης τὸ μεγαλεῖον ἦν εἰσέτι ἀρτιγενὲς καί, οὕτως εἰπεῖν, ἐν προοιμίοις. Ἀλλ' ἂς προβῶμεν καὶ εἰς τὴν λεπτομερεστέραν τοῦ πράγματος ἐξέτασιν. Ἡ πολιτεία δὲν εἶχεν εἰσέτι ἐπεκτείνει τὰ ὅρια τοῦ κράτους αὐτῆς πέραν τοῦ Λατίου καὶ τινος ἐν Οὐμβρίᾳ καὶ Πικεντίνῃ μέρους, μεταξὺ λαῶν ὁμόρων τοῖς Οὐόλσκοις καὶ Αἰκανοῖς. Δὲν εἶχεν εἰσέτι ὁ στρατὸς αὐτῆς ἐξέλθει τῆς Ἰταλίας, τοῦθ' ὅπερ οὐκ ἐτελέσθη πρὶν τοῦ πρὸς Καρχηδονίους πολέμου. Ἐκ τούτου δηλοῦται ὅτι ἡ πολιτεία ἦν εἰσέτι ἀσθενὴς καὶ μή πω ἐξησκημένη ἐν ταῖς σοβαρωτέραις καὶ σπουδαιοτέραις τοῦ πολέμου ἀσχολίαις, ἐν αἷς κατὰ τοὺς ἐπερχομένους χρόνους μεγάλην καί, ἀληθῶς εἰπεῖν, θαυμαστὴν ἐπίδειξιν ἑαυτῆς ἐποιήσατο. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην φαίνεται, ὅτι εὐλογώτερον δύναταί τις νὰ ἐκθειάσῃ τὰς ἐξόχους ἀρετὰς τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν καὶ τὰ μή πω διεφθαρμένα τῆς πόλεως ἤθη, παρὰ τὴν πολεμικὴν ἀνδρίαν, ἥν, καίτοι ἴσως μεγάλην, δὲν ἐξήσκησαν, μὴ τυχουσῶν περιφανεστέρων περιπτώσεων. Ἐκεῖνοι δὲ οἱ τοσοῦτον ἔνδοξοι στρατηγοί, οὓς ὁμολογεῖ ὁ Λίβιος ἰσοπολεῖς τῷ Ἀλεξάνδρῳ, Φάβιος ὁ Μάξιμος, Οὐαλέριος Κορβῖνος, Λούκιος Παπίριος Κούρσωρ, Τίτος Μάλλιος Τορκουᾶτος καὶ ἕτεροι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀκμάσαντες, ποῖά τινα ἔργα ἐπεχείρησαν; Ὁ πόλεμος ἐτελεῖτο εἰσέτι παρ' αὐταῖς σχεδὸν ταῖς πύλαις τῆς Ῥώμης, οὐδὲ οὗτοι, Ὕπατοι ἢ Δικτάτορες ἀναδειχθέντες, ἤγαγον κατ' ἄλλων στρατεύματα, ἢ κατὰ τῶν Αἰκανῶν, Σαυνιτῶν, Ἐτρούσκων καὶ ἄλλων ὁμόρων λαῶν, οἵτινες οὐδὲν ἕτερον, εἰμὴ ἀσθενεῖς κοινότητες ἦσαν, μὴ ἐπεκτείνουσαι τὸ κράτος αὐτῶν πέραν τῆς πόλεως καὶ τῆς περιφερείας των, οὐδεμιᾶς τῶν χωρῶν τούτων καθυποβληθείσης μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν ἑνὸς μόνου δεσπότου. Ἀλλ' ὅμως οἱ λόγοι τοῦ Λιβίου καὶ αὐτὸ τοῦτο ὅτι δηλ. πολλάκις κατέφυγον εἰς τὴν ἀνάδειξιν Δικτάτορος, πρὸς δὲ, ἡ ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ἐξακολούθησις τοῦ πρὸς τοὺς αὐτοὺς λαοὺς πολέμου, καταδεικνύουσιν ὁπόσον κράτη τοσοῦτον ἀσθενῆ καθίσταντο ἐπίφοβα τοῖς Ῥωμαίοις, ὧν ὅμως ἀφ' ἑτέρου ἀδύνατον εἰπεῖν ὅτι πολλῷ ὑπερεῖχον κατά τε δύναμιν καὶ στρατιωτικὴν ἀρετήν· διότι οἱ Ῥωμαῖοι βιασθέντες πολλάκις νὰ συνέλθωσι μετ' αὐτῶν εἰς μάχην, μόλις καὶ ὑπὸ βίας μετὰ πολλοὺς κινδύνους καὶ καμάτους ἠδυνήθησαν ἐν μακρῷ χρόνου διαστήματι νὰ ἐξολοθρεύσωσιν αὐτούς, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν νὰ συνδιαλλαγῶσι καὶ ἑνωθῶσι μετ' αὐτῶν.

Ταῦτα λοιπὸν τίς δύναται, πρὸς Θεοῦ, δικαίως νὰ παραβάλῃ πρὸς τὰς μεγίστας τοῦ Ἀλεξάνδρου πράξεις, πρὸς τὰς τοσαύτας νίκας αὐτοῦ ἐπὶ μεγίστων καὶ κραταιοτάτων βασιλέων ἁπάσης τῆς Ἀσίας; Καὶ δεδόσθω μὲν ὅτι οἱ στρατιῶται τοῦ Δαρείου ἀγύμναστοι ἐτύγχανον καὶ δειλοί, παρὰ πάντων ὅμως ὁμολογεῖται ὅτι συνεποσοῦντο εἰς τριακοντάκις μυρίους ἐνόπλους ἄνδρας ἐκ τοῦ ἔθνους ἐκείνου, ὅπερ ἐπί τινα χρόνον Παντοκράτωρ ὑπῆρξε. Τοσαύτην δὲ χώραν περιῆλθον τὰ νικηφόρα τοῦ Ἀλεξάνδρου ὅπλα ἐν ὀλίγῳ πλείοσιν ἢ δέκα ἔτεσιν, ὅσην οὐδὲ αὐτὰ ὀψιαίτερον τὰ τῶν Ῥωμαίων κατὰ τὸν ὕπατον βαθμὸν τοῦ μεγαλείου αὐτῶν ἐν πολλῷ μείζονι χρόνῳ.

Ναὶ μὲν ἐπὶ πολλαῖς ἀρεταῖς ἐπῃνέθησαν οἱ, περὶ ὧν ὁ λόγος ἀνωτέρω, Ῥωμαῖοι στρατηγοί, καὶ ὄντως ἄξιοι τῶν ἐπαίνων ἐγένοντο· ἀλλὰ ποίας πρὸς ἀνάδειξιν τελείου στρατηγοῦ ἀρετῆς ἐστερήθη ὁ Ἀλέξανδρος; Τίς μᾶλλον αὐτοῦ ἐν πλείοσι παρέστη μάχαις; Τίς μᾶλλον αὐτοῦ ἐπεδείξατο μείζονα τόλμην ἐν τῷ ἀναδέχεσθαι, μείζονα ἐπιμονὴν ἐν τῷ ἐξακολουθεῖν, μείζονα δὲ πέλιδα ἐν τῷ ἀνύειν τὰς ἐπιχειρήσεις; Τίς στρατηγὸς μᾶλλον αὐτοῦ ἐτιμήθη καὶ ἠγαπήθη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν του; Τίς μᾶλλον αὐτοῦ ἐπεθύμησε δόξαν καὶ ἐξουσίαν; Ὥστε αἱ ἀρεταὶ ἐκεῖναι, αἵτινες, ἐν πολλοῖς μεμερισμέναι, ἀξίους μεγάλης δόξης κατέστησαν πολλοὺς στρατηγούς, ἐν αὐτῷ μόνῳ κατ' ἐξοχὴν ἐπεσωρεύθησαν. Ἔμελλεν ἆρά γε ἡ εἰς Ἰταλίαν μετάβασις νὰ πτοήσῃ τὸν Ἀλέξανδρον, ὅστις ἀτρόμητος ἐφάνη ἐν τῷ εἰσδῦσαι εἰς τὰς ἐρήμους τῆς Ἀραβίας καὶ ἐν τῷ ἐπιχειρῆσαι τοσαύτας ὁδοιπορίας εἰς χώρας ἀγνώστους, οὐδενὶ ἄλλῳ, εἰμὴ τῇ τόλμῃ καὶ τῇ δαιμονίῳ αὐτοῦ εὐφυΐᾳ πεποιθώς, ὅτι ἠδύνατο ἑαυτόν τε καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἀβλαβῆ νὰ ἐπαναγάγῃ; Ἄλλως τε καὶ λίαν εὐχερὴς ἀπέβαινεν αὐτῷ ὁ εἰς Ἰταλίαν διάπλους, ὑπὸ τὸ κράτος αὐτοῦ εὑρισκομένης τῆς ἤδη ὑπὸ τοῦ πατρός του χειρωθείσης Ἑλλάδος. Παρεκτὸς δὲ τῶν ἐπιτηδείων, ἅτινα ὑπισχνοῦντο νὰ πορίζωσιν αὐτῷ ἥ,τε εὔφορος χώρα καὶ ἡ ἰδία αὐτοῦ ἰσχύς, δὲν ἠδύνατο ἀφ' ἑτέρου νὰ ἐλπίσῃ τὴν ὑποδοχὴν καὶ βοήθειαν τῶν τοσούτων ἐχθρῶν φανερῶν τῶν Ῥωμαίων πολιτείας λαῶν; Διότι οὗτοι δὲν ἤθελον πάντως ἀποποιηθῆ τὴν εἰς μέγαν ἡγεμόνα, οἷος ὁ Ἀλέξανδρος, ὑποταγήν, ὅπως διαφύγωσιν ἐκείνην πόλεώς τινος, ὑπ' αὐτῶν ἰσοδυνάμου νομιζομένης, καὶ πρὸς ἣν ἔκπαλαι διατέλουν πεισματωδῶς ἐρίζοντες. Μάλιστα δὲ τὸ μῖσος καὶ ὁ φθόνος, ὃν ἔτρεφον κατὰ τοῦ μεγαλείου τῶν Ῥωμαίων, ἤθελε, πρὸς ὠφέλειαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐφοπλίσει πάντας αὐτοὺς κατ' ἐκείνων. Ἐπ' αὐτῷ τούτῳ δὲν προσεκλήθη ὁ Πύῤῥος ὑπὸ τῶν Σαυνιτῶν καὶ τῶν Ταρεντινῶν εἰς Ἰταλίαν; Διά

τὴν αὐτὴν δὲ αἰτίαν πολλαὶ τῶν πόλεων, αἵτινες ὑπήκουον πρότερον τοῖς Ῥωμαίοις, δὲν ὑπέκυψαν αὐτοθελήτως τῷ Ἀνίβᾳ, ἐξενεχθεῖσαι ὑπὸ τῆς λύπης μᾶλλον ὅτι ἤρχοντο ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἢ ὑπὸ τοῦ φόβου μὴ κατασπιεσθῶσιν ὑπὸ τῶν ὅπλων τῶν Καρχηδονίων;

Ἀπομένει νῦν κατά τι ν' ἀποβλέψωμεν πρὸς τὰ στρατεύματα τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Ῥωμαίων. Ὁ μὴ βουλόμενος δὲ ἐν τῇ ἐρεύνῃ ταύτῃ ἑκουσίως ν' ἀπατηθῇ, θέλει εὐχερῶς διακρίνει πότερον τῶν μερῶν ὑπερεῖχεν. Ἐπειδὴ εἰ μὲν προσήκει νὰ ἐκτιμήσωμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν πολεμούντων, τίς δύναται ν' ἀμφιβάλῃ ὅτι οἱ στρατοὶ τοῦ κυριάρχου τοσούτων ἐπικρατειῶν δὲν ἔμελλον πολλῷ νὰ ὑπερέχωσι κατ' ἀριθμὸν ὅσους ἠδύνατο νὰ συλλέξῃ μία μόνη, καί τοι λίαν πολυάνθρωπος καὶ πολεμική, οἵα ἡ Ῥώμη, πόλις· καὶ εἰ μὲν ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ μόνων τῶν Μακεδόνων του ἠθέλησε τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων αὐτοῦ νὰ ἐπιχειρήσῃ, τοῦτο ἐξ ἰδίας προαιρέσεως καὶ γνώμης προῆλθε μᾶλλον, ἢ ἐξ ἀδυναμίας· καθότι ἐκεῖνος ἐδόξαζεν ὅτι κατὰ τὰς μεγάλας ἐπιχειρήσεις ἁρμοδιώτερον ἦν στρατός τις ἐξ εὐαρίθμων, ἀλλ' ἐμπειροπολέμων στρατιωτῶν συγκροτούμενος, ἢ τὸ μέγα πλῆθος, ὅπερ δυσχρηστίαν καὶ σύγχυσιν ἐπάγει συνεχέστερον, ἢ ἀρωγήν. Ὅθεν, μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Δαρείου συστήσας τὸ ἀείμνηστον ἐκεῖνο τάγμα, τὸ ἐκ τριάκοντα χιλιάδων νέων συγκροτούμενον, ἠρημένων μὲν ἐκ τοῦ ἄνθους πολλῶν χειρωθεισῶν ἐπαρχιῶν, ἐξησκημένων δὲ ἐν τῷ Μακεδονικῷ στρατῷ, ὠλιγώρησε τοὺς ἑαυτοῦ Μακεδόνας, οἷς ἐπέτρεψεν, ὡς ᾄδεται, τῇ αἰτήσει αὐτῶν ἐκείνων, μόνον κατὰ χάριν καὶ πρὸς ἀμοιβὴν τῶν κόπων των ν' ἀκολουθήσωσι τὰς σημαίας του καὶ νὰ μεταβῶσι μετ' αὐτοῦ εἰς τὰς Ἰνδίας πρὸς ἀναζήτησιν νέων ἄθλων. Ἀλλὰ περὶ τῆς μεγάλης ἐν τῷ στρατεύματι αὐτοῦ ἐπικρατούσης πειθαρχίας ἀξιόχρεων μαρτυρίαν παρέχουσιν ἡμῖν αἱ τόσαῦται οὕτως ἐπιτυχῶς τελεσθεῖσαι μάχαι, ἡ κυρίευσις τοσούτων πόλεων, αἱ μακραὶ ὁδοιπορίαι, ἡ διηνεκὴς ἄσκησις ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς. Ἐκ τούτων δ' ἁπάντων καταφαίνεται ὅτι οὐδεὶς στρατός, ὑπῆρχε κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους μᾶλλον ἔμπειρος, μᾶλλον ἐπιτήδειος ἐν τοῖς πολεμικοῖς, μᾶλλον εὐπειθὴς τῷ ἡγεμόνι, καὶ μᾶλλον ἀκριβὴς περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν πάσης στρατιωτικῆς ἐπιταγῆς ἐκείνου τοῦ στρατοῦ, ὃν ἤγαγεν ὁ Ἀλέξανδρος. Μέχρι τῆς σήμερον εἰσέτι πολυθρύλλητος διατελεῖ ἡ ὑπὸ Ἀλεξάνδρου εἰθισμένη στρατιωτικὴ παράταξις, ἥτις φάλαγξ ἀπεκλήθη. Ἐν ταύτῃ τὰ τῶν στρατιωτῶν στίφη, πυκνῶς, οἱονεὶ πλέγματι συμπαρατεταγμένα καὶ ὑπὸ μεγάλων ἀσπίδων περισκεπόμενα, συνετέλουν ἀσφαλέστατον καὶ πυκνότατον στρατιωτικὸν σῶμα, δυνάμενον εὐσταθῶς ν' ἀντιστῇ εἰς οἱανδήποτε τῶν πολεμίων προσβολήν.

Παρατηρεῖ παρακατιὼν ὁ Λίβιος ὅτι τὰ βουλεύματα μιᾶς συνετωτάτης Γερουσίας, οἵα ἡ τῆς Ῥώμης, ὤφειλον νὰ ὑπερισχύσωσι τῶν ὑπὸ ἑνὸς μόνου ἀνδρός, οἷος ὁ Ἀλέξανδρος, διασκέψεων, μὴ ἀναλογιζόμενος τοὐναντίον, ὅτι ἐπὶ τῶν μεγάλων ἐπιχειρημάτων, καὶ ἐν ὥρᾳ πολέμου μάλιστα, δεῖται τῆς ὑπερτάτης ἐξουσίας καὶ τῆς κυριαρχίας ἑνὸς μόνου. Οὕτως ἔκρινον καὶ αὐτοὶ οἱ Ῥωμαῖοι, οἵτινες κατὰ τὰς κρισίμους περιπτώσεις προσέτρεχον εἰς τὴν ἀνάδειξιν Δικτάτορος, ὅστις ὡρισμένας δὲν εἶχεν ἐντολάς, ἀλλὰ μόνον τὸ καθῆκον τοῦ προνοῆσαι ἵνα μὴ πάθῃ κακόν τι ἢ δυσάρεστον ἡ πόλις. Ἀλλά, καί τοι τούτων οὕτως ἐχόντων, ἡ ἐξουσία ἢ τὸ σέβας πρὸς τὸν Δικτάτορα, βραχυχρόνιον καὶ οὐχὶ ἀνεύθυνον ἄρχοντα, δὲν εἶναι παραβλητὰ πρὸς τὸ μεγαλεῖον τῆς δυνάμεως ἑνὸς βασιλέως, καὶ ἑνὸς μάλιστα τοσοῦτον μεγάλου καὶ ἀξιοτίμου, ὡς ὁ Ἀλέξανδρος. Πολλάκις ἐν Ῥώμῃ, προκειμένου περὶ ἀποστολῆς ἀναπληρωτικῶν ἀνδρῶν εἰς τὸ στράτευμα, διηγέρθησαν ὑπὸ τῆς αὐθαδείας τῶν Δημάρχων ἄκαιροι ἔριδες, ἐξ ὧν διεκωλύθη ἡ τῶν στρατιωτῶν καταγραφή. Ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον συνέβη τῷ Ἀλεξάνδρῳ, παρ' ᾧ καὶ μόνῳ παρέκειτο ἡ ἀνωτάτη ἀρχὴ καὶ ἡ ἄκρα ἐξουσία, μὴ ἐλλειπόντων ὅμως αὐτῷ καί τινων πιστοτέρων φίλων, μεθ' ὧν εἴωθε βουλεύεσθαι, εὐαρίθμων ναὶ μέν, ἀλλὰ νουνεχῶν καὶ εἰς μόνον ἀποβλεπόντων τὸ ὄφελος τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου, ἐξ οὗ καὶ ἅπαν τὸ μεγαλεῖον αὐτῶν ἐξηρτᾶτο. Καὶ τοιοῦτοι ὄντως οἱ σύμβουλοι ὀφείλουσιν εἶναι ἐπὶ τῶν σπουδαίων ἔργων, ὅπως ὡρίμως περὶ αὐτῶν ἀποφασίζωσι καὶ ταχέως ἐκτελῶσιν αὐτά, τοὔθ' ὅπερ δὲν συμβαίνει ἔνθα πολλοὶ ἐξουσιάζουσι μετ' ἴσης μὲν δυνάμεως, ἀλλὰ μετὰ διαφόρων συχνάκις σκοπῶν καὶ φρονημάτων.

Ἔτι δὲ καταφανέστερον γενήσεται τὸ ἐνδεχόμενον ἀποτέλεσμα τοῦ πρὸς Ἀλέξανδρον πολέμου τῶν Ῥωμαίων, ἐὰν διὰ τοῦ νοὸς ὀλίγῳ περαιτέρω χωροῦντες ἀνασκοπήσωμεν τὰ τῶν ἐπομένων χρόνων γεγονότα. Διήρκεσεν ὁ πρῶτος τῶν Καρχηδονίων πόλεμος ἐπὶ εἰκοσιτέσσαρα ἔτη, καθ' ἃ ὑπὸ τῶν δυνάμεων τῆς Ῥώμης ἐξησθενήθη μέν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀπεσβέσθη τὸ κράτος τῶν Καρχηδονίων, οἵτινες μετ' οὐ πολὺ αὖθις ἠγέρθησαν ὅπως κατατρέξωσιν αὐτοὺς τοὺς Ῥωμαίους νικητάς των. Ὅτε δὲ ὁ Ἀννίβας μετὰ τεσσαράκοντα πέντε ἔτη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τῆς πόλεως Ῥώμης λαβούσης ἤδη μεγάλην ἐπίδοσιν κατά τε τὴν ἰσχὺν καὶ δόξαν, ἐπῆλθε μετὰ τοῦ στρατοῦ κατὰ τῆς Ἰταλίας, οὐ μόνον ἡ τῶν Ῥωμαίων πολιτεία ἀπεγυμνώθη πάσης σχεδὸν τῆς ἧς ἐκράτει χώρας, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ πόλις Ῥώμη περιῆλθεν εἰς τοὺς μεγίστους κινδύνους. Ἄλλως δὲ ὁ Ἀννίβας οὐκ ἦν ὁ Ἀλέξανδρος, διότι οὔτε τὴν τύχην, οὔτε τὰς δυνάμεις, οὔτε τὴν ἐξουσίαν εἶχεν ἐκείνου. Ἤγαγε τὸ στράτευμα διὰ ξηρᾶς καὶ δι' ἐκτεταμένης πορείας, στερούμενος πάσης ἀρωγῆς, ἀποκλεισμένης οὔσης τῆς θαλάσσης ἕνεκα τῆς ὑπὸ Ῥωμαίων κατοχῆς τῆς Σικελίας καὶ διὰ τὴν δύναμιν τοῦ στρατοῦ αὐτῶν. Οὐχ ἧττον δὲ τῶν ἐχθρῶν του καὶ αὐτοὶ οἱ συμπολῖταί του, ἀντίπαλοι ὄντες τῆς δόξης αὐτοῦ,

ἐμποδὼν αὐτῷ ἐγένοντο κατὰ τὴν ἐπὶ ξένης διατήρησιν τῶν στρατευμάτων του. Οὐδὲν ὅμως τοιοῦτον ἀπαντῶμεν παρ' Ἀλεξάνδρῳ, ὅστις ἠδύνατο μάλιστα διὰ βραχέως διάπλου νὰ μεταβιβάσῃ τὸν στρατόν του εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰταλίας καὶ νὰ προσπορισθῇ εὐκόλως πάντα τὰ ἐπιτήδεια. Οὐδὲ δύναταί τις τῷ Ἀλεξάνδρῳ νὰ προσάψῃ ἐκεῖνο, ὅπερ ἧττον ἑαυτοῦ κατέστησε τὸν Ἀννίβαν, ὅτι δηλ. ναὶ μὲν ἀνεγνώριζε νὰ νικᾷ, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ μεταχειρίζηται τὴν νίκην· διότι ὁ Ἀλέξανδρος ἰδιάζοντα ἔσχε χαρακτῆρα μεταξὺ τῶν λοιπῶν αὐτοῦ προτερημάτων, τὴν ζέσιν καὶ γοργότητα ἐν τῷ ἀνύειν τὸ στάδιον τῶν νικῶν του, ὥστε οὐδὲν κώλυμα, οὐδεὶς κίνδυνος κατέσχεν αὐτὸν οὐδέποτε, οὐδ' ἐπὶ μικρὸν, τοῦ καλῶς χρῆσθαι τοῖς εὐεργετήμασι τῆς εὐμενοῦς τύχης· διὸ καὶ ἀφορμὴν ἔλαβεν ὁ Πλούταρχος τοῦ παραστῆσαι τὸν Ἀλέξανδρον ὁμιλοῦντα περὶ ἑαυτοῦ καὶ λέγοντα, ὅτι οἱ ἀπονεμόμενοι αὐτῷ ἔπαινοι ὠφείλοντο εἰς τὰ πλεονεκτήματα τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀρετῆς μᾶλλον, ἢ εἰς τὴν εὐμένειαν τῆς τύχης.

Ἐξ ἁπάντων τούτων λοιπὸν δυνατὸν τεκμαίρεσθαι ἐκεῖνο, ὅπερ καὶ ἀρχόμενος ἔλεγον, ὅτι μεταξὺ τῶν καλλιωτέρων καὶ εὐτυχεστέρων τῆς πόλεως Ῥώμης γεγονότων δύναταί τις νὰ συγκαταλέξῃ, ὅτι τῷ μεγάλῳ Ἀλεξάνδρῳ δὲν ἐπῆλθεν ἡ ἰδέα τοῦ ἐκστρατεῦσαι πρότερον κατὰ τῆς Ἰταλίας, ἢ ὅτι ἡ ζωὴ αὐτοῦ δὲν παρετάθη ὅπως δυνηθῇ νὰ μεταβῇ ἀκολούθως· καθότι, τούτου γενομένου, ὤφειλεν ἡ πολιτεία ἐκείνη ἢ νὰ καταβληθῇ ὑπὸ τοσούτῳ ὑπερτέρου δυνάμεως, ἤ, μετριώτερον εἰπεῖν καὶ εὐλαβέστερον πρὸς τὸ τῆς Ῥώμης μεγαλεῖον, νὰ τρέξῃ τὸν περὶ ἀπωλείας τῆς Τύχης αὐτῆς κίνδυνον. Καὶ δῆλον ὅτι ὁ εὐτυχὴς ἐκεῖνος δαίμων, ὅστις εἰς τὸν ὑπέρτατον τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς εὐημερίας βαθμὸν ἤγαγεν ἑκάτερα τὰ κράτη ἐκεῖνα, ἀπέστησεν αὐτὰ, ὅπως τὰ ὅπλα των μὴ συγκρουσθῶσι πρὸς ἄλληλα, ἐξ ἧς συναντήσεως ὤφειλον, ἐὰν ὄχι ν' ἀφανισθῶσι παντάπασιν αἱ δυνάμεις, ἀλλὰ ν' ἀμαυρωθῇ τοὐλάχιστον τὸ ὄνομα καὶ ἡ δόξα ἑνὸς ἐξ αὐτῶν. Τοῦτο δὲ δυνατὸν εἰπεῖν ὅτι κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους συνέβη καὶ εἰς δύο μεγίστους καὶ εὐτυχεστάτους ἡγεμόνας, εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Κάρολον τὸν Πέμπτον καὶ εἰς τὸν Σουλτᾶνον Σουλεϊμᾶνον, οἵτινες ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀκμάσαντες ἐποχῆς, καὶ, ἐὰν ἕνεκα τοῦ διαφόρου αὐτῶν θρησκεύματος ἐπιτρέπηται ἡ παραβολὴ αὕτη, διαμιλλώμενοι πρὸς ἀλλήλους κατά τε μεγαθυμίαν καὶ πολεμικὴν ἀρετὴν, φαίνεται, ὅτι εἴτε αὐτοπροαιρέτως ἀπέφευγον συνάντησίν τινα, εἴτε ἕνεκα λανθανούσης τινὸς δυνάμεως ἀπ' ἀλλήλων ἀφίσταντο, ὥστε οὕτω δὲν διεκινδύνευσαν τὴν δόξαν ἐκείνην, ἣν μετὰ τοσούτων καμάτων καὶ κινδύνων ἐκτήσαντο ἐν ἄλλοις κατ' ἄλλων ἐχθρῶν πολέμοις. Ἀλλ' ἐξαιρέτως μετὰ μεγάλου θαυμασμοῦ παρὰ πάντων παρετηρήθη, καὶ εἰς τὴν εἰρημένην αἰτίαν ἀπεδόθη, ὅτι, εἰ καὶ ἀφίχθησαν ἀμφοτέρων τῶν ἡγεμόνων τὰ στρατεύματα, πολυάριθμα ὄντα καὶ ἰσχυρότατα, εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Αὐστρίας, καὶ λίαν προσῆλθον ἀλλήλοις, ἐπὶ σκοπῷ, ὡς ἐφαίνετο, νὰ δοκιμάσωσι τὰς ἑαυτῶν δυνάμεις καὶ τὴν πολεμικὴν ἀρετὴν, ματαία ἀπέβη ἡ ἑκατέρωθεν πολεμικὴ παρασκευὴ, μὴ μετακινήσαντος τοῦ Σουλεϊμάνου τὴν στρατιάν του, ὅπως, ὡς πρότερον ἀνεκήρυξε, προκαλέσῃ εἰς μάχην τοὺς Γερμανοὺς, μηδὲ θελήσαντος τοῦ Καίσαρος ν' ἀπαγάγῃ τὸ στράτευμα ἀπὸ τῶν τειχῶν τῆς Βιέννης, καί τοι πρότερον κομπαστικῶς ἐκφρασθέντος ὅτι σκοπὸν εἶχε κατ' αὐτοῦ νὰ ἐπιτεθῇ, ὅπως λάβῃ δίκας τῶν παρελθουσῶν πρὸς τὸν ἀδελφόν του καὶ πρὸς πᾶσαν τὴν Γερμανίαν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων ὕβρεων. Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ παρατηρήσεις αὗται πολλῷ ἀπέχουσι τῆς παρούσης ἡμῶν προθέσεως, ἀναθέμενοι ταύτας εἰς ἑτέραν ἴσως πραγματείαν (*), περαίνομεν ἐνθάδε τὸν λόγον.

Ἐν Κερκύρᾳ.

Τ. Δ. ῬΩΜΑΝΟΣ.

ΘΗΡΙΟΝ ΖΕΒΩΔΑΝ.

—o—

Κατὰ τὸ 1764 ἔτος ἐφάνη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Γαλλίας Ζεβωδὰν ὑπερμεγέθης τις λύκος, ὀνομασθεὶς ἐκ τοῦ τόπου *Θηρίον τοῦ Ζεβωδὰν*, οὗ τινος τὴν κεφαλὴν παριστᾷ ἡ παρατιθεμένη εἰκονογραφία. Τὸ θηρίον τοῦτο ἐπὶ δέκα καὶ πέντε μῆνας ἐμάστιζε μετὰ φρίκης τοὺς κατοίκους καὶ αὐτῆς καὶ τῶν πέριξ ἐπαρχιῶν, τὸ δὲ ἱστορικὸν αὐτοῦ περιγράφεται ἐν χειρογράφῳ κειμένῳ ἐν τῇ βασιλικῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων, οὕτω πως·

« Τὸ θηρίον τοῦτο, ἀφοῦ ἐπέφερεν ἐν διαστήματι τεσσάρων μηνῶν φρικώδη ὄλεθρον εἰς τὰς πεδιάδας καὶ τοὺς ἀγροὺς τῆς ἐπαρχίας Ζεβωδὰν, μετέβη εἰς τὴν τοῦ Ἁγίου Ἀλβανοῦ, ὅπου ἐξηκολούθησε νὰ ἁρπάζῃ καὶ νὰ φονεύῃ ὄχι μόνον ζῶα, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας. Ὁ δὲ τρόμος τοσούτῳ κατετάραξε τὴν φαντασίαν τῶν κατοίκων, ὥστε πολλαὶ καὶ τερατώδεις ἐγεννήθησαν δοξασίαι· καὶ οὗτοι μὲν διϊσχυρίζοντο ὅτι εἶναι ἄτρωτον, ἕτεροι δὲ τέρας τῆς φύσεως, καὶ ἄλλοι παρίστανον αὐτὸ ὡς ὑπερμέγεθες θηρίον· τινὲς δὲ καὶ διηγοῦντο ὅτι ἤκουσαν αὐτὸ ὁμιλοῦν. Ἕνεκα τούτων ὅλων κοινὴ φήμη ἐπεκράτησεν ὅτι τὸ τέρας τοῦτο εἶναι ὁ καταχθόνιος δαίμων ὑπὸ μορφὴν θηρίου. Ἡ Δημαρχία τῆς Μένδης καὶ τὰ ἐπαρχιακὰ συμβούλια τῆς Λαγγεδόκης ἐψήφισαν 2,200 φράγκων ὑπὲρ τοῦ φονεύσαντος τὸ θηρίον· ἀλλὰ πᾶσαι αἱ προσπάθειαι ἀπέβησαν ἄνευ ἀποτελέσματος.

» Ἐρημωθέντων τῶν ἀγρῶν, διακοπεισῶν τῶν μεταξὺ χωρίων σχέσεων, νεκρωθέντος τοῦ τοπικοῦ ἐμπορίου καὶ κινδυνευόντων τῶν κατοίκων ὑπὸ τοῦ λιμοῦ, ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις ἔπεμψε κατ' αὐτοῦ ὁλόκληρον λόχον πυροβολικοῦ βοηθούμενον ὑπὸ χιλίων

(*) Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου πραγματεύεται ὁ συγγραφεὺς ἐν τῷ δεκάτῳ καὶ τελευταίῳ λόγῳ τοῦ Δευτέρου Βιβλίου.

διακοσίων χωρικῶν ὡπλισμένων. Οὗτοι περιεκύκλωσαν μὲν τὸ θηρίον, ἐπυροβόλησαν κατ' αὐτοῦ ἱκανὰς ὥρας, ἀλλ' οὐχ ἧττον αὐτὸ ἔφυγεν ἄτρωτον. Τότε ὁ ἐπίσκοπος τῆς Μάνδης ἐξέδωκεν ἐπιστολὴν ἐγκύκλιον ὁρίζουσαν δημοσίας προσευχάς, νηστείαν καὶ λιτανείαν πρὸς κατάπαυσιν τοῦ κακοῦ, αἱ δὲ ἐκκλησίαι τοῦ Κράτους ἠνεώχθησαν ὡς ἐν καιρῷ μεγίστων δημοσίων συμφορῶν.

» Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1765 ἔτους, πέντε παῖδες

περίπου δωδεκαετεῖς καὶ δύο δεκαπενταετῆ κοράσια, φυλάσσοντες ἐπὶ τῆς κορυφῆς λόφου τινὸς ποίμνιον, προσεβλήθησαν αἴφνης ὑπὸ τοῦ θηρίου· βλέποντες δὲ τὸν κίνδυνον ἄφευκτον, ὥρμησαν καὶ ἐπέφερον κατ' αὐτοῦ πληγὰς διὰ τῶν λογχοφόρων ῥάβδων των· ἀλλὰ τὸ θηρίον ἀτάραχον ἥρπασεν ἕνα τῶν παίδων καὶ ἔφυγεν· οἱ παῖδες ἐξηκολούθησαν κυνηγοῦντες τὸ θηρίον ἕως οὗ τοῦτο εἰσῆλθεν ἐντὸς λάκκου βορβορώδους, ὅπου βυθισθὲν μέχρι κοιλίας βραδέως ἐκινεῖτο· ἐκεῖ προφθάσαντες οἱ παῖδες ἔτυπτον αὐτὸ κατὰ κεφαλῆς, καὶ τὸ ἐβίασαν νὰ παραιτήσῃ τὴν λείαν του. Τοσοῦτῳ δὲ ἐθαυμάσθη ὑπὸ πάντων ἡ τόλμη τῶν παίδων, ὥστε Γάλλος ποιητὴς ἔγραψεν ὁλόκληρον ἐπικὸν ποίημα ἐξυμνοῦν τὴν γενναιότητα αὐτῶν. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον γυνὴ προσβληθεῖσα ὑπὸ τοῦ θηρίου, ἔφερε καιρίαν πληγὴν κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ διὰ λόγχης ἣν ἐκράτει, τὸ δὲ θηρίον τρομερὰ βρυχώμενον ἔφυγε.

» Τὸ μόνον ἀντικείμενον τῶν ὁμιλιῶν καθ' ὅλην τὴν Γαλλίαν ἦσαν τὰ κακουργήματα καὶ αἱ καταστροφαὶ τοῦ θηρίου τοῦ Ζεβωδάν. Πόσους ἀνθρώπους ἐφόνευσε, πόσους ἐπλήγωσε, πόσα ποίμνια ἠρήμωσε, κατὰ ποίαν ὥραν ἐξέρχεται, ποῦ διατρίβη, πῶς ἐφορμᾷ, πῶς ὑπερασπίζεται καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἐπὶ τέλους αἱ ἐπαρχίαι Ζεβωδὰν καὶ Ἀουβερνάγης ηὔξησαν τὴν ἀμοιβὴν τῶν 2,200 φράγκων εἰς 10,000, καὶ ἐσχεδιάσθη γενικὴ ἐκστρατεία κατὰ τοῦ θηρίου, συγκειμένη ἐξ 20 χιλιάδων ὁπλιτῶν. Ἡ δὲ Κυβέρνησις προσεκάλεσε διὰ διατάγματος ὅλους τοὺς περιφήμους κυνηγοὺς τοῦ Κράτους, ἵνα συγ-

κεντρωθῶσι πρὸς καταστροφὴν τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ.

»Ἡ ἀμοιβὴ τῶν 10 χιλιάδων φράγκων, αἱ ὑποσχέσεις τοῦ Βασιλέως καὶ ἡ δόξα τοῦ νὰ φονεύσῃ τις τὸ εἰς ἅπασαν τὴν Εὐρώπην γνωστὸν θηρίον τοῦ Ζεβωδὰν, ἴσως δὲ καὶ τὸ εὐγενὲς καὶ φιλάνθρωπον αἴσθημα τοῦ ν' ἀπαλλάξῃ τοὺς κατοίκους τῶν μερῶν ἐκείνων ἀπὸ τὰς αἱμοβόρους καταστροφὰς τοσούτῳ τερατώδους ἐχθροῦ, συνεκέντρωσαν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ζεβωδὰν τοὺς περιφημοτέρους κυνηγοὺς τῆς Γαλλίας· ἐπὶ κεφαλῆς δὲ ὅλων ἐκάλεσεν ἡ Κυβέρνησις Εὐγενῆ τινα Νορμανδὸν περίφημον κυνηγὸν τῶν λύκων, ὅστις, ὡς ἔλεγον, εἶχε φονεύσει εἰς διαφόρους ἐπαρχίας ὑπὲρ τοὺς χιλίους διακοσίους· ἡ ἄφιξις δὲ αὐτοῦ ηὔξησε τὸν ἀριθμὸν τῶν πανταχόθεν συῤῥεόντων κυνηγῶν, καὶ ἡ ἐποχὴ αὕτη ὡμοίαζε τὴν τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων, καθ' ὅθ' τὸ ἄνθος τῶν Ἑλλήνων κυνηγῶν ἐξεστράτευσεν εἰς ἐξολόθρευσιν τοῦ Ἐρυμανθίου Κάπρου. Καὶ ὅμως τὸ θηρίον Ζεβωδὰν δὲν ἐφονεύθη καίτοι πολλάκις πληγωθέν· γενόμενον δὲ ἐπί τινας ἡμέρας ἀφανὲς, παρεῖχεν ἐλπίδας εἰς τοὺς κατοίκους ὅτι ἤθελεν ἴσως ἀποθάνει ἐκ τῶν πληγῶν· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀνεφάνη φοβερὸν καὶ αἱμοβόρον ὡς καὶ πρότερον. Συνέλαβον τότε τὴν ἰδέαν νὰ δηλητηριάσωσι πρόβατα καὶ νὰ ῥίψωσιν αὐτὰ εἰς τροφήν· καὶ κατέφαγε μὲν αὐτὰ, βλάβη ὅμως οὐδεμία ἐγένετο· οἱ δὲ κυνηγοὶ ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ὁπλοφόροι ἀπαυδήσαντες, ἀνεχώρησαν εἰς τὰ ἴδια.

»Τέλος πάντων κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1765 ἔτους, ὁ Βασιλεὺς Λουδοβῖκος ΙΕ' διέταξε νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τοῦ θηρίου ὅλοι οἱ βασιλικοὶ κυνηγοὶ καὶ οἱ εὐγενεῖς τοῦ Βασιλικοῦ οἴκου ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Τάγματος τοῦ Ἁγίου Λουδοβίκου, οἵτινες περιεκύκλωσαν τὰ δάση τῆς Ῥεζέρβης κατὰ τὴν Ἀουβέρνην, καὶ διεσκόρπισαν τοὺς κυνηγετικοὺς αὐτῶν κύνας εἰς ἀνίχνευσιν τοῦ θηρίου. Τὴν 20 Σεπτεμβρίου ὁ ἀρχικυνηγὸς τοῦ Βασιλέως παραφυλάσσων στενωπὸν, εἶδεν ἐρχόμενον αὐτὸ, ἔχον ἐστραμμένην τὴν πλευρὰν πρὸς αὐτὸν, καὶ εὐθὺς ἐξεκένωσε κατ' αὐτοῦ τὸ ὅπλον του ἐμπεριέχον σφαῖραν μιᾶς λίτρας καὶ πυρίτιδα ἴσην πέντε βολῶν. Ὁ κρότος τοῦ πυροβόλου ὑπῆρξε τοσοῦτον δυνατὸς, ὥστε ὤθησε τὸν κυνηγὸν εἰς τὰ ὀπίσω, τὸ δὲ θηρίον ἔπεσε μὲν πληγωθὲν κατὰ τὴν πλευρὰν καὶ τὸν ὀφθαλμὸν, ἀλλ' ἠγέρθη εὐθὺς καὶ ὥρμησε κατὰ τοῦ ἀρχικυνηγοῦ, ὅστις ἔκραξεν εἰς βοήθειαν μὴ λαβὼν καιρὸν νὰ γεμίσῃ ἐκ νέου τὸ ὅπλον του. Εὐτυχῶς ἀξιωματικός τις τοῦ Δουκὸς τῆς Αὐρηλίας δραμὼν ἐπυροβόλησε κατὰ τοῦ θηρίου, καὶ ἐπειδὴ ἡ σφαῖρα προσέβαλε θανασίμως τὰ μεταξὺ τῶν μηρῶν τοῦ ζώου, κατέπεσε μετά τινα βήματα νεκρόν.

» Οἱ κατὰ καιροὺς προσβληθέντες ὑπὸ τοῦ θηρίου χωρικοὶ τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν, προσκληθέντες ἀνεγνώρισαν τὴν ταὐτότητα τοῦ τρομεροῦ θηρίου τοῦ Ζεβωδὰν, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τοσοῦτον καιρὸν διέσπειρε φρίκην καὶ ὄλεθρον εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτῶν. Πρὸς τούτοις εὗρον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, τὴν οὐλὴν τῆς πληγῆς ἣν ἐπέφερε κατ' αὐτοῦ διὰ τῆς λόγχης ἡ γυνὴ ἐκείνη περὶ ἧς ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω.

» Τὸ θηρίον ἐζύγιζεν 130 Γαλλικὰς λίτρας· εἶχε δὲ μῆκος 5 Γαλλικῶν ποδῶν καὶ 7 δακτύλων, περιφέρειαν 3 ποδῶν καὶ ὕψος 32 δακτύλων, ὀδόντας 40, ἤτοι 18 ἐπὶ τῆς ἄνω καὶ 22 ἐπὶ τῆς κάτω σιαγόνος. Οἱ κυνηγοὶ ἔδιδον αὐτῷ ἡλικίαν ὀκτὼ ἐτῶν.»

ΠΕΡΙ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ.

(*Συνέχεια. Ἴδε φυλλάδ.* 169).

—ooo—

ΗΛΙΟΥ ΚΥΚΛΟΣ— Διαιροῦντες 365 ἡμέρας διὰ τοῦ 7, εὑρίσκομεν ὅτι, τὸ μὲν κοινὸν ἔτος συνίσταται ἐκ 52 ἑβδομάδων καὶ μιᾶς ἡμέρας, τὸ δ' ἐμβόλιμον ἐκ 52 ἑβδομάδων καὶ 2 ἡμερῶν.

Θεωρήσωμεν κατὰ πρῶτον τὸ ἐκ 365ἡμ. κοινὸν ἔτος, ὑποθέσωμεν δὲ ὅτι τὰ ἔτη διαδέχονται ἄλληλα ἄνευ παρεμβολῆς. Ἐὰν ἡ πρώτη ἑβδομὰς ἔτους τινος ἄρχεται ἀπὸ σαββάτου, ἅπασαι αἱ 52 ἐφεξῆς ἑβδομάδες τοῦ ἔτους τούτου θέλουν ἄρχεσθαι ἀπὸ σαββάτου ἐπίσης· ἡ τελευταία ἡμέρα, ἀφ' ἧς ἀρχίσει ἡ 53η ἑβδομὰς, ἔσεται ἐπίσης σάββατον. Λοιπὸν, πᾶν κοινὸν ἔτος ἄρχεται καὶ λήγει δι' ἡμέρας ὁμωνύμου. Τὸ ἑπόμενον ἔτος ἀρχίσει ἀπὸ τῆς ἑπομένης τῷ σαββάτῳ ἡμέρας, ἤτοι ἀπὸ κυριακῆς.

Συλλογιζόμενοι καθ' ὅμοιον τρόπον ἐπὶ τοῦ ἑπομένου ἔτους, βλέπομεν ὅτι καὶ τοῦτο λήγει ὅπως ἤρχισεν, ἤτοι ἐκ κυριακῆς· ἄρα τὸ τρίτον ἔτος ἀρχίσει ἐκ τῆς ἑπομένης ἡμέρας, ἤτοι ἀπὸ δευτέρας· καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς, ἐπ' ἄπειρον, ἐφ' ὅσον δὲν πρόκειται ἡ περὶ ἐτῶν κοινῶν ἐκ 365 ἡμερῶν συνισταμένων.

Ἐν διαστήματι 7 ἐτῶν, αἱ πρῶται ἡμέραι τῶν διαδοχικῶν ἐτῶν διατρέξουσι τὸν κύκλον ὁλόκληρον τῆς ἑβδομάδος, τὸ δὲ 8ον ἔτος ἀρχίσει, ὡς τὸ πρῶτον, ἀπὸ σαββάτου. Τοῦτο τὸ 8ον ἔτος δύναται ἐπίσης νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ πρῶτον νέας σειρᾶς ἐξ 7 ἐτῶν κοινῶν, ἅτινα ἀρχίσουσιν ἀλληλοδιαδόχως ἐξ ὅλων τῶν ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδος, ἀπὸ τοῦ σαββάτου πρώτου.

Ἡ ἐξ 7 ἐτῶν περίοδος αὕτη, ἤθελεν εἶσθαι ὁ *κύκλος* τοῦ *Ἡλίου* ἐὰν τὸ ἡμερολόγιόν μας περιεῖχε μόνον κοινὰ ἔτη ἐκ 365 ἡμερῶν ἕκαστον. Ἀλλ' ἕνεκα τῆς παρεμβολῆς ἡ τοιαύτη τάξις δὲν διατηρεῖται, ὡς ἑξῆς θέλομεν ἰδεῖ.

Πρὸς σαφήνειαν τῶν ἰδεῶν, ἢ μᾶλλον ὅπως ἐκφρασθῶμεν γενικῶς, δηλοῦμεν τὰς 7 ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος, λογιζομένας κατὰ τὴν φυσικὴν αὐτῶν τάξιν καθ' ἣν διαδέχονται ἀλλήλας, ὑπὸ τῶν στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου Α, Β, Γ, Δ, Ε, Ζ, Η· τοῦ Α δηλοῦντος ἀδιαφόρως σάββατον, ἢ κυριακὴν, κ. τ. ἑ. ἀλλὰ τότε τὸ Β δηλοῖ τὴν ἑπομένην ἡμέραν, κυριακὴν, ἢ δευτέραν, κ. τ. ἑ. Τὰ ἔτη θέλουσιν ἀρχίσει διαδοχικῶς ὑπὸ

Α Β Γ Δ Ε Ζ Η Α Β Γ Δ Ε Ζ Η Α Β Γ Δ Ε Ζ Η . . . .

Ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἐτῶν τούτων, ἅτινα ὑπεθέσαμεν κοινὰ ἢ ἐκ 365ἡμ., παρεμβάλλωμεν ἓν ἐμβόλιμον. ἤτοι ἓν ἔτος ἐκ 366ἡμ., ἢ ἐκ 52 ἑβδομάδων πλέον

$2^{\alpha\nu}$. Ἡ πρώτη ἡμέρα τοῦ ἐπομένου ἔτους, ἀντὶ νὰ προβῇ κατὰ μίαν ἡμέραν, ὡς ἀνωτέρω, ἐν τῇ ἑβδομαδιαίᾳ τάξει, προχωρήσει κατὰ δύο ἡμέρας. Π. χ. Ἐὰν τὸ ἐμβόλιμον ἔτος ἄρχηται ἀπὸ Α, ἡ 365^{η} ἡμέρα ἔσεται ἐπίσης Α, ἡ 366^{η} ἔσεται Β, ἡ δὲ 367^{η}, ἥτις εἶναι ἡ 1^{η} τοῦ ἐπομένου ἔτους, ἔσεται Γ. Οὕτως, ἕκαστον ἔτος ἐμβόλιμον, οὗτινος ἡ πρώτη ἡμέρα εἶναι Α, ἕξει ἑπόμενον ἔτος οὗτινος ἡ 1^{η} ἡμέρα ἔσεται οὐχὶ Β, ἀλλὰ Γ. Μετὰ πᾶν ἔτος ἐμβόλιμον πρέπει νὰ παρατρέχωμεν ἓν γράμμα. Ἀλλ' ἡ Ἰουλιανὴ παρεμβολή, ἣν ἡ ἐν Νικαίᾳ Ἱ. Σύνοδος κατὰ τὸ 325 ἔτος παρεδέχθη, ἐπαναλαμβάνεται ἀνὰ πᾶσαν τετραετηρίδα· ἄρα ὅπως λογισθῇ καὶ γίνῃ γνωστὸν τίνι τρόπῳ αἱ ἀρχικαὶ ἡμέραι διαδέχονται ἀλλήλας ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος ἐν τῇ παλαιᾷ χρονολογίᾳ, ἀρκεῖ, μετὰ 4 γράμματα τῆς προηγουμένης σειρᾶς, νὰ διαγράφωμεν ἕν, ὡς ἑξῆς·

Α Β Γ Δ (Ε) Ζ Η Α Β (Γ) Δ Ε Ζ Η (Α) Β Γ Δ Ε (Ζ)
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16

Η Α Β Γ (Δ) Ε Ζ Η Α (Β) Γ Δ Ε Ζ (Η) Α Β . .
17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 . .

Μετὰ 7 δὲ τοιούτου εἴδους διαγραφάς, γινομένας ἀπὸ 4 εἰς 4 ἔτη, ἀφαιρέσομεν τὰ ἑπτὰ γράμματα, ὥστε μετὰ 28 ἔτη θέλομεν ἐπανέλθει ἀναγκαίως ἐπὶ τὴν προτέραν τάξιν Α Β Γ Δ (Ε) Ζ Η. . . . Ἡ ἐξ 28 ἐτῶν περίοδος αὕτη, ἥτις ἐπαναφέρει τὰς ἀρχικὰς ἑκάστου ἔτους ἡμέρας κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν, καλεῖται *Ἡλίου κύκλος*.

Προκειμένου λόγου μόνον περὶ τῶν τῆς ἑβδομάδος ἡμερῶν, αἱ 28 ἐπετηρίδες μιᾶς οἱασδήποτε σειρᾶς, ἐξ 28 ἀλληλοδιαδόχων ἐτῶν, δύνανται χρησιμεῦσαι διὰ τὴν σειρὰν τῶν 28 ἑπομένων ἐτῶν· ἀρκεῖ νὰ προστίθενται 28 εἰς τὸν τοῦ ἔτους ἀριθμόν. Εἴμεθα βέβαιοι ὅτι τὸ ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1854, π. χ, χρησιμεύει καὶ διὰ τὰ ἔτη . . . . , 1798, 1826, ... 1882, 1910. . . . .

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΠΑΝΤΟΤΕΙΝΟΝ — ΚΥΡΙΑΚΟΝ ΓΡΑΜΜΑ. Φαντασθῶμεν ἡμερολόγιον κοινόν, ἐν ᾧ πανταχοῦ αἱ ἡμέραι τῆς ἑβδομάδος ἀντεκατεστάθησαν ὑπὸ τῶν 7 γραμμάτων Α Β Γ Δ Ε Ζ Η, ἀορίστων μέν, ἀλλὰ τῆς τάξεως αὐτῶν μόνης μὴν οὔσης κατ' ἀρέσκειαν. Γράψωμεν τὰ γράμματα ταῦτα, ἐπαναλειπτικῶς κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν, ἀπὸ τῆς $1^{\eta\varsigma}$ Ἰαννουαρίου μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου. Ἔξομεν τὸ ἐν τέλει τῆς παρούσης πραγματείας ἐπισύναπτον παντοτεινὸν ἡμερολόγιον, ἐν ᾧ δὲν σημειοῦται οὔτε ὁ ἀριθμὸς τοῦ ἔτους, οὔτε ἡ σχέσις τῶν γραμμάτων πρὸς τὰς ἡμέρας. Ἵνα ἐφαρμόσωμεν τὸ ἡμερολόγιον τοῦτο ἐπὶ τὸ τυχὸν ἔτος, παραδείγματος χάριν ἐπὶ τὸ ἔτος 1, ἀρκεῖ νὰ γνωρίζωμεν τὸ ὄνομα τῆς πρώτης ἡμέρας τοῦ ἔτους τούτου. Ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦτο σάββατον. Τεθείσθω λοιπὸν ὅτι Α δηλοῖ σάββατον· Β παραστήσει κυριακήν, Γ δευτέραν, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Πανταχοῦ ὅπου ὑπάρχει Α ἄντικρυ μιᾶς ἡμερομηνίας, ἡ ἡμερομηνία ἐκείνη συστοιχεῖ σαββάτῳ· ὅπου ὑπάρχει Β, ἡ ἄντικρυ ἡμέρα τοῦ μηνὸς εἶναι κυριακή, κ. τ. ἑ. Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο τὸ *κυριακὸν γράμμα* εἶναι Β. Ἐν ἔτει 2, ἡ 1^{η} τοῦ ἔτους ἦτο κυριακή· λοιπὸν τὸ πρῶτον γράμμα, ἤτοι τὸ Α, τοῦ παντοτεινοῦ ἡμερολογίου δηλοῖ κυριακήν, τὸ Β δευτέραν, τὸ Γ τρίτην, κ. τ. ἑ. Τὸ δὲ κυριακὸν γράμμα εἶναι Α. Ὡσαύτως, τοῦ ἔτους 3 ἡ πρώτη ἦτο δευτέρα· ἄρα, Α δηλοῖ δευτέραν καθ' ἅπαν τὸ ἔτος· Η εἶναι τὸ κυριακὸν γράμμα· πανταχοῦ δὲ ἐν τῷ παντοτεινῷ ἡμερολογίῳ ὅπου ὑπάρχει Η, ἡ ἀπέναντι ἡμερομηνία συστοιχεῖ κυριακῇ κατὰ τὸ ἔτος 3. Ἐπίσης, τὸ ἔτος 4, Α δηλοῖ τρίτην, ἑπομένως τὸ κυριακὸν γράμμα εἶναι Ζ. Ἀλλὰ τοῦ ἔτους 4 ὄντος ἐμβολίμου, ἡ 1^{η} τοῦ ἔτους 5 ἤρχισεν οὐχὶ ἀπὸ τετάρτης, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀκολούθου ἡμέρας, πέμπτης. Λοιπὸν τὸ γράμμα Α τοῦ παντοτεινοῦ ἡμερολογίου ἀντιστοιχεῖ εἰς πέμπτην, τὸ δὲ γράμμα Δ ἦτο τὸ κυριακὸν τοῦ ἔτους 5.

Κατὰ τὰ προεκτεθέντα εὐκόλως ὁρίζονται βαθμηδὸν τὰ κυριακὰ γράμματα τῶν 28 πρώτων ἐτῶν· ἤτοι ὅλων τῶν τὸν πρῶτον κύκλον τοῦ Ἡλίου συνιστόντων ἐτῶν. Κατὰ τὰ ἑπόμενα 28 ἔτη, τὰ αὐτὰ κυριακὰ γράμματα ἀναφανήσονται κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν· καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς ἐπ' ἄπειρον. Βοηθείᾳ τοῦ ἑξῆς πίνακος, μορφουμένου κατὰ τὰ προεκτεθέντα,

Τάξις τοῦ ἔτους ἐν τῷ τοῦ Ἡλίου κύκλῳ,
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 . . . 28.

Κυριακὸν γράμμα.
Β Α Η Ζ(Ε) Δ Γ Β Α(Η) Ζ Ε Δ . . . Δ(Γ).

προσδιορίζομεν εὐκόλως τὸ κυριακὸν γράμμα ἔτους ὡρισμένου· ἀρκεῖ νὰ ζητήσωμεν ὁποίαν τάξιν τὸ ἔτος τοῦτο κατέχει ἐν τῷ τοῦ Ἡλίου κύκλῳ ᾧ ἀνήκει· Π. χ. Τὸ ἔτος 29 εἶναι τὸ πρῶτον τοῦ δευτέρου κύκλου· ἄρα, τὸ κυριακὸν αὐτοῦ γράμμα εἶναι Β. Τὸ ἔτος 1857 εἶναι τὸ $9^{o\nu}$ τοῦ 67^{ou} κύκλου· ἄρα τὸ κυριακὸν αὐτοῦ γράμμα εἶναι Ζ. Δὲν πρόκειται ἢ νὰ διαιρῶμεν τὸν ἀριθμὸν τοῦ ἔτους διὰ 28· τὸ ὑπόλοιπον τῆς διαιρέσεως δείκνυσι τὴν τάξιν τοῦ ἔτους ἐν τῷ τοῦ Ἡλίου κύκλῳ· εἶτα εὑρίσκομεν ἐν τῷ ἀνωτέρω πίνακι τὸ κυριακὸν γράμμα. Ὅταν τὸ ὑπόλοιπον εἶναι 0, ὡς κατὰ τὸ ἔτος 28, ἢ τὸ 56, ἢ τὸ 1848, κ. τ. ἑ, δῆλον ὅτι τὸ περὶ οὗ λόγος ἔτος εἶναι τὸ τελευταῖον ἢ τὸ $28^{o\nu}$ τοῦ κύκλου αὐτοῦ.

Βλέπομεν ὅτι τὰ κυριακὰ γράμματα ἀκολουθοῦσι τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο κατὰ τάξιν ὀπισθοπορούσαν (ἀντίστροφον τῆς ἀλφαβητικῆς) ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος. Τὸν λόγον δι' ὃν διετηρήσαμεν τὸ παρατρεχόμενον γράμμα ἐν παρενθέσει καθ' ἕκαστον ἔτος ἐμβόλιμον, θέλομεν δώσει μετ' οὐ πολύ.

ΚΥΡΙΑΚΟΝ ΓΡΑΜΜΑ — Κατὰ τοὺς Δυτικούς, ἡ ἐν Νικαίᾳ Ἱ. Σύνοδος παρεδέχθη σύστημα διάφορον τοῦ προηγουμένως ἐκτεθέντος. Κατὰ κανόνα λαμβάνεται ὡς πρῶτον ἔτος τοῦ πρώτου κύκλου τοῦ Ἡλίου, οὐχὶ τὸ ἔτος 1 ὅπερ ἄρχεται ἀπὸ σαββάτου, ἀλλὰ τὸ ἔτος 9 π. Χρ. ἀπὸ δευτέρας ἀρχόμενον· διότι δευτέρα εἶναι ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς ἑβδομάδος, καθὸ ἔναρξις τῶν ἐργασιῶν, παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς. Λοιπόν, προεξετάνθη ὁ ἀνωτέρω πί-

ναξ πρὸς ἀριστερὰ κατὰ 9 ἔτη, παραλειφθέντων τῶν πρὸς δεξιὰ κειμένων τελευταίων 9 ἐτῶν. Ἔχομεν οὕτως·

Ἀριθμὸς τοῦ κύκλου τοῦ Ἡλίου.	1	2	3	4	5	6	7
Κυριακὸν γράμμα.	Η(Ζ)	Ε	Δ	Γ	Β(Α)	Η	Ζ
Ἀριθμὸς τοῦ Κύκλου τοῦ Ἡλίου.	8	9	10	11	12	13	14
Κυριακὸν γράμμα.	Ε	Δ(Γ)	Β	Α	Η	Ζ(Ε)	Δ
Ἀριθμὸς τοῦ Κύκλου τοῦ Ἡλίου.	15	16	17	18	19	20	21
Κυριακὸν γράμμα.	Γ	Β	Α(Η)	Ζ	Ε	Δ	Γ(Β)
Ἀριθμὸς τοῦ Κύκλου τοῦ Ἡλίου.	22	23	24	25	26	27	28.
Κυριακὸν γράμμα·	Α	Η	Ζ	Ε(Δ)	Γ	Β	Α.

Πρὸς μόρφωσιν τοῦ πίνακος τούτου ἀρκεῖ νὰ γράψωμεν Α ὑπὸ τὸν 28, εἶτα τὰ ἄλλα γράμματα ΒΓΔ . . . ὑπὸ τοὺς προηγουμένους ἀριθμούς, βαίνοντες πρὸς ἀριστερά, καὶ διπλασιάζοντες τὰ γράμματα ἀπὸ 4 εἰς 4 ἔτη.

Ἐπειδὴ τῶν τοῦ Ἡλίου κύκλου ἀρχὴ ἐτέθη τὸ 9ον ἔτος π. Χ., συνάπτομεν 9 εἰς τὸν ἀριθμὸν τοῦ ἔτους οὗ τινος ζητοῦμεν τὸν ἐν τῷ κύκλῳ ἀριθμόν. Ἰδοὺ ὁ λογισμὸς διὰ τὸ ἔτος 1857.

1857
9
1866 | 28
168 | 66
186
168
18

Τὸ ὑπόλοιπον 18 δείκνυσιν ὅτι τὸ ἔτος 1857 εἶναι τὸ 18ον ἐν τῷ τοῦ Ἡλίου κύκλῳ. Ἐν τῷ προηγουμένῳ δὲ πίνακι εὑρίσκομεν ὅτι κυριακὸν γράμμα τοῦ αὐτοῦ ἔτους εἶναι τὸ Ζ.

ΣΗΜ. — Οἱ τὰ πασχάλια τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας κανονίζοντες, ἀκολουθοῦσι μέθοδον διάφορον τῆς προηγουμένης πρὸς εὕρεσιν τῶν τοῦ Ἡλίου κύκλων. Ὡς ἐκκλησιαστικὴν περίοδον μεταχειρίζονται τὴν ἐποχὴν τῶν ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἐτῶν, ἣ συνάρχεται ἡ περὶ ἧς λόγος περίοδος τοῦ Ἡλίου καὶ συμπερατοῦται κατὰ τὸ δοθὲν ἔτος, ἀπ' ἐκείνης ἀριθμοῦντες. Λοιπόν, πρὸς εὕρεσιν, κατὰ τὸν κανόνα τοῦτον, τοῦ κύκλου τοῦ Ἡλίου ἔτους ὡρισμένου, π. χ. τοῦ 1857, συνάπτουσι τῷ ἔτει τούτῳ τὰ ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως ἔτη 5508 (κατὰ τοὺς Ο'), καὶ διαιροῦσι τὸ κεφάλαιον διὰ 28. Τὸ κατάλοιπον τῆς διαιρέσεως δείκνυσιν εἰς ποῖον ἔτος τοῦ κύκλου τοῦ Ἡλίου ἀνήκει τὸ 1857, ἢ ἀκόμη, ὅτι κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὁ κύκλος τοῦ Ἡλίου εἶναι 1.

Ἡ Γρηγοριανὴ μεταῤῥύθμισις τροποποιήσασα τὴν παρεμβολήν, ἐτροποποίησε κατὰ συνέπειαν τὴν πρὸς ἀλλήλας σχέσιν τῶν ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδος καὶ τῆς 1ης ἑκάστου ἔτους. Εἴδωμεν τίνι τρόπῳ διορίζεται τὸ κυριακὸν γράμμα ἐν τῇ νέᾳ χρονολογίᾳ.

Ἡ μεταῤῥύθμισις ἐπῆλθεν ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῶν ἡμερομηνιῶν οὐχὶ δὲ ἐπὶ τῶν ὀνομάτων τῶν τῆς ἑβδομάδος ἡμερῶν. Ἡ 6 Ἰαννουαρίου 1857 ἔ. π. εἶναι κυριακή· τὸ κυριακὸν γράμμα εἶναι Ζ· ἄρα ἡ 18 Ἰαννουαρίου 1857 ἔ. ν. εἶναι ἐπίσης κυριακή· διότι ἀμφότεραι αἱ ἡμερομηνίαι αὗται τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ συστοιχοῦσι. Ἐν τῷ παντοτεινῷ ἡμερολογίῳ Δ συστοιχεῖ τῇ 18 Ἰαννουαρίου· ὅθεν Δ εἶναι τὸ κυριακὸν γράμμα τοῦ 1857 ἐν τῇ νέᾳ χρονολογίᾳ. Ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι ἱκανὴ πρὸς σχέτισιν τῶν κυριακῶν γραμμάτων ἐν ἀμφοτέραις ταῖς χρονολογίαις· ἀρκεῖ νὰ γνωρίζωμεν τὴν διαφορὰν τῶν ἡμερομηνιῶν, ἥτις δίδεται ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ τύπου. Ἄλλως, εἰς τὴν περὶ ἧς λόγος σχέσιν εὐκολυνόμεθα καὶ ἐκ τῶν ἐφεξῆς συγκριτικῶν πινάκων.

1) Τῆς διαφορᾶς τῶν χρονολογιῶν οὔσης 10 ἡμερῶν (1582—1700)·

Σχέσις τῶν κυριακῶν γραμμάτων.

Α Β Γ Δ Ε Ζ Η τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου.

Δ Ε Ζ Η Α Β Γ τοῦ Γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου.

2) Τῆς διαφορᾶς τῶν χρονολογιῶν οὔσης 11 ἡμερῶν (1701—1800)·

Σχέσις τῶν κυριακῶν γραμμάτων.

Α Β Γ Δ Ε Ζ Η τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου·

Ε Ζ Η Α Β Γ Δ τοῦ Γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου.

3) Τῆς διαφορᾶς τῶν χρονολογιῶν οὔσης 12 ἡμερῶν (1801—1900)·

Σχέσις τῶν κυριακῶν γραμμάτων.

Α Β Γ Δ Ε Ζ Η τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου.

Ζ Η Α Β Γ Δ Ε τοῦ Γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου.

4) Τῆς διαφορᾶς τῶν χρονολογιῶν οὔσης 13 ἡμερῶν (1901—2100)·

Σχέσις τῶν κυριακῶν γραμμάτων,

Α Β Γ Δ Ε Ζ Η τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου.

Η Α Β Γ Δ Ε Ζ τοῦ Γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου.

ΚΥΡΙΑΚΟΝ ΓΡΑΜΜΑ ΔΙΠΛΟΥΝ — Ἐὰν ἡ ἐμβαλλομένη ἡμέρα προσετίθετο εἰς τὸ τέλος τῶν ἐμβολίμων ἐτῶν, ταῦτα ἤθελον ἔχει, ὡς τὰ κοινά, ἓν γράμμα κυριακόν. Ἀλλ' ἐπειδή, κατὰ τὴν ῥωμαϊκὴν συνήθειαν, ἡ περὶ ἧς λόγος ἡμέρα παρεμβάλλεται ἐν τῷ μηνὶ Φεβρουαρίῳ, ἕπεται, ἐκ πρώτης ὄψεως, ὅτι δύο ἡμερολόγια παντοτεινὰ εἰσὶν ἀναγκαῖα, τὸ μὲν διὰ τὰ κοινὰ ἔτη, τὸ δὲ διὰ τὰ ἐμβόλιμα. Ἀλλὰ τὰ δύο ταῦτα ἡμερολόγια δὲν ἤθελον διαφέρει, ἢ καθ' ὅ,τι τὰ γράμματα ἤθελον εἶσθαι ἅπαντα προκεχωρημένα κατὰ μίαν τάξιν ἀπὸ τοῦ μηνὸς Μαρτίου.

Ἐκθέσωμεν αὐτὰ ἐνταῦθα καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ μέρος ἐν ᾧ ἄρχεται ἡ διαφορὰ αὐτῶν.

Ἔτος κοινόν.			*Ἔτος ἐμβόλιμον.*		
Φεβρ.	27	Β	Φεβρ.	27	Β
	28	Γ		28	Γ
Μαρτ.	1	Δ		29	Δ
	2	Ε	Μάρτ.	1	Ε
	3	Ζ		2	Ζ
	4	Η		3	Η

Κατὰ τὸ 1844, ἔτος ἐμβόλιμον, τὸ κυριακὸν γράμμα (ν.) εἶναι Η· ἡ 3η Μαρτίου, κατὰ τὴν δευτέραν στήλην, ἔσεται κυριακή. Ἀλλ' ἐὰν μεταχειρισθῶμεν τὴν πρώτην στήλην, ἤτοι τὸ ἡμερολόγιον τῶν κοινῶν ἐτῶν, βλέπομεν ὅτι ἡ 3 Μαρτίου ἥτις πρέπει νὰ ἔχῃ τὸ κυριακὸν γράμμα, ἀντι-

τιστοιχεῖ, οὐχὶ εἰς Η ἀλλ' εἰς Ζ. Λοιπὸν ἀρκεῖ νὰ μεταβάλλωμεν τὸ κυριακὸν γράμμα Η ὅπερ ἐχρησίμευσεν ἀπὸ τῆς πρώτης Ἰαννουαρίου μέχρι τῆς ἐμβολίμου ἡμέρας, ἀνθ' ἑτέρου, τοῦ Ζ, ἀμέσως προηγουμένου τοῦ Η ἐν τῇ ἀλφαβητικῇ τάξει. Τοῦτο δὲ εἶναι ἀκριβῶς τὸ γράμμα ὅπερ παρεγράφη ἐν ταῖς σειραῖς τῆς σελ. 59, ὡς μὴ μέλλον χρησιμεῦσαι ὡς κυριακόν· τοῦτο δὲ μεταχειριζόμεθα διὰ τὸ μέρος τοῦ ἐμβολίμου ἔτους ὅπερ ἕπεται τῆς παρεμβαλλομένης ἡμέρας. Οἱ Ῥωμαῖοι παρενέβαλλον τὴν ἡμέραν ταύτην μεταξὺ τῆς 23 καὶ 24 Φεβρουαρίου, καὶ οὐχὶ μετὰ τὴν 28 ὡς ὑπεθέσαμεν ἐνταῦθα. Συνήθως δὲ δίδουσι τὸ αὐτὸ γράμμα τῆς 23 Φεβρουαρίου καὶ εἰς τὴν μετ' αὐτὴν ἐμβόλιμον ἡμέραν, ὅπως μὴ συγχισθῇ μέχρι τέλους τοῦ ἔτους ἡ σειρὰ τῶν γραμμάτων. Οὐχ ἧττον ὅμως μεταβάλλεται τὸ κυριακὸν γράμμα, ὡς εἴρηται ἀνωτέρω, ἐν τοῖς ἐμβολίμοις ἔτεσιν, ἅτινα ἔχουσι δύο τοιαῦτα, ὧν τὸ μὲν εἰς τὴν τάξιν τοῦ ἀλφαβήτου ἡγούμενον ἀνήκει εἰς τὰς μετὰ τὴν ἐμβόλιμον ἡμέραν κυριακάς, τὸ δὲ ἑπόμενον, εἰς τὰς πρὸ τῆς ἐμβολίμου ἡμέρας κυριακάς.

Κατὰ τὰ προεκτεθέντα εὐκόλως εὑρίσκομεν *ὁποία ἡμέρα τῆς ἑβδομάδος εἶναι ἡμερομηνία τις δοθεῖσα*. Π. χ. εὑρίσκομεν ὅτι·

1) Ἡ 3 Αὐγούστου 1492, ἡμέρα καθ' ἣν ὁ Χριστ. Κολόμβος ἀπέπλευσε πρὸς εὕρεσιν τῆς Ἀμερικῆς, ἦτο παρασκευή.

2) Ἡ 29 Μαΐου 1453, ἡμέρα τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, ἦτο τρίτη.

ΚΥΚΛΟΣ ΣΕΛΗΝΗΣ—ΕΠΑΚΤΗ— Ἡ σχέσις τῶν ἡμερομηνιῶν πρὸς τὰς τῆς Σελήνης ἡλικίας εὑρίσκεται διὰ μέσου ὅλως ἀναλόγου. Μάλιστα δὲ αἱ μέθοδοι ἤθελον εἶσθαι αἱ αὐταί, ἐὰν ὁ τῆς Σελήνης κύκλος τῶν 19 ἐτῶν περιῆχεν ἀκριβῶς 235 συνοδικοὺς μῆνας, ὡς ὁ ἑβδομαδιαῖος κύκλος περιέχει ἀκριβῶς 7 ἡμέρας Ἀλλ' ἐλλείπουσι 0,003 μηνὸς συνοδικοῦ· ἐπειδὴ δὲ ὁ μὴν οὗτος εἶναι 29,ἡμ· 5, τὸ σφάλμα, ἐν τῷ τέλει τῶν 19 ἐτῶν, εἶναι 0,ἡμ. 0884, ἡ μία ἡμέρα ὡς ἔγγιστα μετὰ παρέλευσιν 200 ἐτῶν.

Ὑποθέσωμεν κατὰ πρῶτον, ὅτι ὁ τῆς Σελήνης κύκλος τῶν 19 ἐτῶν εἶναι ἀκριβής, καὶ ὅτι εἷς μὴν συνοδικὸς περιέχει ἡμέρας 29 1/2. Ἐὰν ἡ Σελήνη ἦναι νέα κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς 1ης Ἰαννουαρίου, ὡς συνέβη κατὰ τὸ προηγηθὲν τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς ἔτος, τὴν 2 Ἰαννουαρίου αὐτὴ ἕξει ἡλικίαν 1 ἡμέρας. Τὴν 3 Ἰαννουαρίου ἡ ἡλικία αὐτῆς ἔσεται 2 ἡμερῶν, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς μέχρι τῆς 31 καθ' ἣν ἡ ἡλικία αὐτῆς ἔσεται 30 ἡμερῶν. Τότε συμπληρωθέντος τοῦ συνοδικοῦ μηνός, ἡ Σελήνη κατεστάθη πάλιν νέα τὴν 31, καὶ ἐπανέρχεται διὰ τῶν αὐτῶν φάσεων κατὰ τὰς ἑπομένας ἡμέρας. Ἡ τῆς Σελήνης ἡλικία ἐπέχει ἐνταῦθα τὸν αὐτὸν τόπον οἷον αἱ ἡμέραι τῆς ἑβδομάδος, πλὴν τοῦ ὅ,τι ὑπάρχουσι 30 ἡλικίαι διάφοροι, 30 μονάδες ἐν τῇ περιόδῳ ἀντὶ 7. Παραστήσωμεν αὐτὰς διὰ τῶν ἑξῆς χαρακτήρων ἢ συμβόλων.

*, I, II, III, IV, V, ... XXIX,

ἅτινα ἐγγράφομεν ἐν τῷ παντοτεινῷ ἡμερολογίῳ ἀπὸ τῆς 1ης Ἰαννουαρίου ἀρχίζοντες. Τῆς διαρκείας τοῦ συνοδικοῦ μηνὸς οὔσης 29,ἡμ· 5, καὶ οὐχὶ 30, ἡμ., ἀποφεύγομεν τὸ κλάσμα δίδοντες ἐναλλὰξ 30 καὶ 29· ἡμέρας τῇ περιόδῳ τῶν ἡλικιῶν ἢ φάσεων τῆς Σελήνης· ἕνεκα τούτου δὲ τίθενται ὁμοῦ δύο χαρακτῆρες ῥωμαϊκοὶ ἐν ἑκάστῳ δευτέρῳ μηνὶ ἐπὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἡμέρας. Οἱ χαρακτῆρες δὲ οὗτοι ὑπάρχουσιν ἐγγεγραμμένοι ἐν ἀντιστρόφῳ τάξει, δι' ὃν λόγον θέλομεν ἰδεῖ μετ' οὐ πολύ.

Τούτου τεθέντος, καθ' ἁπάσας τὰς ἡμέρας, σημειουμένας τῷ ἀστερίσκῳ *, ἡ Σελήνη ἔσεται νέα· ἡ αὐτὴ ἕξει ἡλικίαν III ἢ 3 ἡμερῶν, καθ' ἁπάσας τὰς ἡμερομηνίας ὧν ἀπέναντι εὑρίσκεται τὸ σημεῖον III. Ἑνὶ λόγῳ, βλέπομεν διὰ μιᾶς ἐπὶ τοῦ παντοτεινοῦ ἡμερολογίου, τὴν ἡλικίαν τῆς Σελήνης ἥτις ἀντιστοιχεῖ ἡμερομηνίᾳ ὡρισμένῃ. Τὸ αὐτὸ δὲ ἔσεται ὁσάκις τὸ ἔτος ἄρχεται σὺν νέᾳ Σελήνῃ. Πρόκειται νὰ καταστήσωμεν τὸ ἡμερολόγιον τοῦτο χρήσιμον οἱαδήποτε ἂν ἦ ἡ τῆς Σελήνης ἡλικία κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους. Τοιοῦτον εἶναι τὸ ἀντικείμενον τῆς μεθόδου τῶν ἐπακτῶν συνδυαζομένων τῇ ἐννεακαιδεκαετηρίδι, ἢ κύκλῳ τῆς Σελήνης.

Τὸ κοινὸν ἔτος σύγκειται ἐκ 365 ἡμερῶν, ἤτοι περιέχει 11 ἡμέρας πλέον τῶν 354 συγκροτουσῶν 12 μῆνας συνοδικοὺς διαρκείας 29,ἡμ·5. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους εὑρίσκομεν, διὰ τοῦ ἡμερολογίου αὐτοῦ, ὅτι εἷς 13ος μὴν συνοδικὸς ἤρχισε καὶ ὅτι τὴν 31 Δεκεμβρίου ἡ τῆς Σελήνης ἡλικία εἶναι 10 ἡμερῶν. Τὴν ἑπομένην 1ην Ἰαννουαρίου ἡ ἡλικία αὐτὴ ἔσεται XI. (Παρατηρητέον, ἐν παρόδῳ, ὅτι ἀπὸ τῆς 1ης Ἰαννουαρίου ἑνὸς ἔτους μέχρι τῆς 1ης Ἰαννουαρίου τοῦ ἑπομένου ἔτους, ἡ ἡλικία τῆς Σελήνης αὐξάνει κατὰ 11 μονάδας· ἡ παρατήρησις αὕτη χρησιμεύσει μετ' οὐ πολύ). Μολο τοῦτο τὸ παντοτεινὸν ἡμερολόγιον, ὅπερ ὑποθέτει ἀείποτε τὴν ἡλικίαν * ἢ τὴν Σελήνην νέαν κατὰ τὴν πρώτην τοῦ ἔτους, δὲν φαίνεται χρήσιμον διὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος· διότι τοῦτο ἄρχεται ἀπὸ φάσεως διαφόρου. Συλλογισθῶμεν ὅμως ὡς ἑξῆς. Ἐὰν ἡ ἡλικία εἶναι XI τὴν 1ην Ἰαννουαρίου, μετὰ 19 ἡμέρας (ἢ XXX ἧττον XI) ἡ Σελήνη ἔσεται νέα· ἀλλὰ 19 ἡμέρας μετὰ τὴν 1ην, εἶναι ἡ 20ὴ τοῦ μηνὸς ἔχουσα ἀκριβῶς τὸ σημεῖον XIX. Ἄρα, ἡ νέα Σελήνη ἀντιστοιχεῖ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο τῷ σημείῳ XIX, οὐχὶ μόνον ἐν τῷ Ἰαννουαρίῳ μηνί, ἀλλὰ πανταχοῦ ὅπου τὸ σύμβολον XIX εὑρεθήσεται. Γνωστῶν οὐσῶν οὕτω τῶν ἡμερῶν τῆς νέας Σελήνης, ὅπως εὕρωμεν τὰς ἡμέρας τῶν πανσελήνων ἀρκεῖ νὰ προσθέσωμεν 13 μονάδας τῇ ἡμερομηνίᾳ τῶν πρώτων. Οὕτω, τὸ παντοτεινὸν ἡμερολόγιον θέλει δεικνύει, διὰ πᾶν ἔτος, τὰς νουμηνίας καὶ τὰς πανσελήνους, ἀρκεῖ νὰ γνωρίζῃ τις τὴν *ἐπακτὴν* τοῦ ἔτους ἐκείνου, ἤτοι τὴν *ἡλικίαν τῆς Σελήνης κατὰ τὴν 1ην Ἰαννουαρίου*. Ἰδοὺ ὁ πρὸς τοῦτο κανών.

* Ἀπὸ XXX ἀφαιρεθείτω ἡ ἐπακτή· ἡ διαφορὰ

ἔσεται τὸ σύμβολον τῶν νουμηνιῶν καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἐν τῷ παντοτεινῷ ἡμερολογίῳ.» Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀφαιρέσεως ταύτης, ἐπεννόησαν νὰ ἐγγράφωσι τὰς τῆς Σελήνης ἡλικίας I, II, III, ... XXIX, XXX ἢ *, κατὰ τάξιν ἀντίστροφον· ὥστε ὁ προηγούμενος κανὼν τροποποιεῖται ὡς ἑξῆς· «Γνωστῆς οὔσης τῆς ἐπακτῆς ἔτους ὡρισμένου, πρὸς εὕρεσιν τῶν νουμηνιῶν τοῦ ἔτους τούτου, διὰ τοῦ παντοτεινοῦ ἡμερολογίου, ληπτέον τὰς ἡμέρας αἷς ἀντιστοιχεῖ τὸ σύμβολον τῆς ἐπακτῆς ταύτης.» Κατὰ τὸ 1851, ἡ ἐπακτὴ εἶναι XXVIII· βλέπομεν ἀμέσως ὅτι αἱ νέαι σελῆναι πίπτουσι, τὴν 3 Ἰαννουαρίου, τὴν 2 Φεβρουαρίου τὴν 3 Μαρτίου, κ. τ. ἑ. Ἑπομένως αἱ πανσέληνοι τὴν 3+13 ἢ 16 Ἰαννουαρίου, ἢ 15 Φεβρουαρίου, ἢ 16 Μαρτίου κ.τ.ἑ.

Λοιπὸν, τὸ ζήτημα περιωρίσθη εἰς τὸν ὁρισμὸν τῆς ἡλικίας τῆς Σελήνης κατὰ τὴν 1ην Ἰαννουαρίου τοῦ τυχόντος ἔτους. Συλλογιζόμεθα καὶ αὖθις ὡς διὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος. Ἡ 1η Ἰαννουαρίου τοῦ ἔτους ὃ προηγήθη τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς ἦτον ἡμέρα νουμηνίας· ἡ ἐπακτὴ τοῦ ἔτους ἐκείνου ἦτο *· μετὰ 19 ἔτη αἱ φάσεις τῆς Σελήνης ἀναφαίνονται κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν μετὰ τῶν ἡμερομηνιῶν τοῦ ἔτους· ἑπομένως ἡ ἐπακτὴ καθίσταται καὶ πάλιν *, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς, ἀπὸ 19 εἰς 19 ἔτη. Ἄρα αἱ ἐπακταὶ ἑκάστου ἔτους τοῦ πρώτου κύκλου εἰσὶν αἱ αὐταὶ τῶν ὁμοταγῶν ἐτῶν ἐν τοῖς ἑπομένοις κύκλοις.

Ἀλλ' εἴδομεν ὅτι, ἐὰν προσθέσωμεν 11 ἢ XI εἰς τὴν ἐπακτὴν τοῦ ἔτους, λαμβάνομεν τὴν τοῦ ἑπομένου ἔτους. Ἡ ἐπακτὴ τοῦ πρώτου ἔτους τοῦ 1ου κύκλου εἶναι *, ἄρα ἡ τοῦ δευτέρου ἔτους ἔσεται XI, ἡ τοῦ τρίτου ἔτους XXII, ἡ τοῦ τετάρτου XXXIII, ἢ III, ἀφαιρέσει XXX. διότι, ἡλικία 33 ἡμερῶν τῆς Σελήνης δηλοῖ ὅτι αὕτη συνεπλήρωσεν ἕνα μῆνα συνοδικὸν ὁλόκληρον, πλέον τριῶν ἡμερῶν· ἤτοι ὅτι κατέστη καὶ πάλιν νέα ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ, καὶ ὅτι ἤδη ἔχει ἡλικίαν τριῶν ἡμερῶν· Προσθέτοντες ἀλληλοδιαδόχως XI τῇ προηγουμένῃ ἐπακτῇ, μορφοῦμεν τὸν ἑξῆς πίνακα (*).

Σελήν. κύκλος ἢ χρυσοῦς ἀριθ.	Ἐπακταὶ	Σελήν. κύκλος ἢ χρυσοῦς ἀριθ	Ἐπακταὶ
1	*	11	XX
2	XI	12	I
3	XXII	13	XII
4	III	14	XXIII
5	XIV	15	IV
6	XXV	16	XV
7	VI	17	XXVI
8	XVII	18	VII
9	XXVIII	19	XVIII
10	IX		

Αἱ ἐν τῷ πίνακι τούτῳ ἐπακταὶ εἰσὶ Γρηγοριαναί· εὐκόλως συνάγομεν ἐξ αὐτῶν τὰς Ἰουλιανὰς ἐπακτὰς ὅταν ἔχωμεν χρείαν τούτων. Ὁ αὐτὸς πίναξ βλέπομεν ὅτι καθιστᾷ γνωστὴν τὴν ἐπακτὴν ἔτους τοῦ τυχόντος, ἅμα γνωρίζομεν τὸν χρυσοῦν ἀριθμὸν τοῦ ἔτους αὐτοῦ, ἤτοι τὸν ἀριθμὸν τῆς τάξεως αὐτοῦ ἐν τῷ τῆς Σελήνης κύκλῳ. Εἴπομεν ἤδη ὅτι τὸ 1 ἔτος πρὸ Χριστοῦ ἦτο τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πρώτου κύκλου τῆς Σελήνης. Λοιπὸν, τὸν χρυσοῦν ἀριθμὸν ἔτους ὡρισμένου εὑρίσκομεν προσθέτοντες μίαν μονάδα τῷ ἔτει τούτῳ καὶ διαιροῦντες τὸ ἄθροισμα διὰ 19. Ἔστω ὡς παράδειγμα τὸ ἔτος 1857· ἐργαζόμεθα ὡς ἑξῆς·

```
 1857
    1
 ----
 1858 | 19
 171    97
 ----
  148
  133
  ---
   15
```

(*) Ἡ ἀφαίρεσις τῶν XXX ἡμερῶν τούτων ἑξάκις ἐπαναλαμβάνεται κατὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ τῶν ἐπακτῶν πίνακος. Ὅπως μεταβῶμεν ἀπὸ τῆς ἐπακτῆς XVIII τοῦ ἐσχάτου ἔτους τοῦ πρώτου κύκλου, εἰς τὴν ἐπακτὴν τοῦ πρώτου ἔτους τοῦ ἑπομένου κύκλου, προστίθενται αὐτῇ εἰσέτι XI, ὅπερ ἀποτελεῖ XXIX· ἀλλ' ἀφαιροῦνται αἱ 29 αὗται ἡμέραι, ὅπως ὁ ἐφεξῆς κύκλος ἀρχίσῃ, ὡς ὁ πρῶτος, ἀπὸ τῆς ἐπακτῆς μηδὲν ἢ *· Ἐντεῦθεν βλέπομεν ὅτι μεταβαίνοντες ἀπὸ κύκλου τινὸς εἰς ἕτερον, παρελίπομεν ἑξάκις XXX καὶ ἅπαξ XXIX, ἤτοι τὸ ὅλον 209 ἡμέρας αἵτινες παριστάνουσιν ἀκριβῶς τὴν διαφορὰν 19 ἐτῶν ἐκ 365 ἡμερῶν ἕκαστον ἀπὸ 19 συλλογὰς ἐκ 12 μηνῶν σεληνιακῶν (ἢ 354 ἡμερῶν) ἑκάστην. Λοιπὸν, τὸ πᾶν εὑρίσκεται ἐκ νέου ἐν ἁρμονίᾳ μετὰ παρέλευσιν 19 ἐτῶν· οἱ συνοδικοὶ μῆνες ἄρχονται ἐκ νέου κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν ὡς πρὸς τὰς ἡμερομηνίας. Οἱ ἓξ μῆνες ἐκ XXX ἡμερῶν σὺν τῷ ἑνὶ ἐξ XXIX ἡμερῶν δι' οὗ ἐπανέρχεται ἡ ἀρχὴ τοῦ σεληνιακοῦ ἔτους ἐκ 354 ἡμερῶν (12 συνοδ. μηνῶν ἐξ 29 1/2 ἡμερῶν ἑκάστου) συνισταμένου εἰς τὴν πρώτην ἡμέραν τοῦ ἡλιακοῦ ἔτους, ὀνομάζονται μῆνες ἐμβόλιμοι.

Ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ὅτι οἱ κανόνες οὗτοι δὲν δύνανται νὰ ὦσιν ἀκριβεῖς· διότι ἐσυλλογίσθημεν πάντοτε ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι τὸ πολιτικὸν ἔτος ἔχει 365 ἀκριβῶς, καὶ ὁ συνοδικὸς μὴν 29 1/2 ἡμέρας ἀκριβῶς. Ἀφ' ἑνὸς μὲν παραλείπομεν τὴν γρηγοριανὴν παρεμβολὴν ἧς τὸ ἀποτέλεσμα συμποσοῦται, κατὰ μέσον ὅρον, διὰ 19 διαδοχικὰ ἔτη, εἰς $19 \times \frac{97}{400} = 4$ ἡμ., 60· ἀφ' ἑτέρου δὲ παραλείπομεν, ἀφ' ἑκάστου τῶν 228 συνοδικῶν μηνῶν μὴ ἐμβολίμων τοῦ σεληνιακοῦ κύκλου, τὸ κλάσμα 0ἡμ., 0306 ὃ πρέπει νὰ προστεθῇ ταῖς 29,ἡμ. 5 ὅπως λάβωμεν τὴν διάρκειαν τοῦ ἀληθοῦς μηνὸς συνοδικοῦ. Τοῦ τελευταίου τούτου κεφαλαίου τὸ σφάλμα εἶναι $228 \times 0,0306 = 6$,ἡμ. 98. Ἓν μέρος ἐξισοῦται διὰ τῆς παραλείψεως τῶν ἐμβολίμων ἐτῶν· τὸ ἐπίλοιπον ἐξισοῦται διὰ τῶν 7 ἐμβολίμων μηνῶν εἰς δίδονται 209 ἡμ. ἀντὶ $7 \times 29,5300 = 206$,ἡμ.71. Τῷ ὄντι, τὰ δύο ταῦτα σφάλματα ὁμοῦ συνιστῶσι 4,ἡμ.60+2,ἡμ.29=6,ἡμ. 89, αἵτινες ἐπιδιορθοῦσιν ὡς ἔγγιστα ἀκριβῶς τὸ τῶν 6,ἡμ. 98. Ἡ μικρὰ διαφορὰ 0,ἡμ. 09 ἐπισωρευομένη ἀπὸ κύκλου εἰς κύκλον ἀποτελεῖ μολοντοῦτο 1 ἡμέραν περίπου μετὰ παρέλευσιν 11 κύκλων (ἢ 209 ἐτῶν). Πρὸς ἀποφυγὴν ἰδίως τοῦ σφάλματος τούτου εἰσήχθησαν, ἐν τῷ τῶν ἐπακτῶν λογισμῷ, αἱ δύο ἐπιδιορθώσεις προέμπτωσις καὶ μετέμπτωσις καλούμεναι, περὶ ὧν ἑξῆς γενήσεται λόγος.

Λοιπὸν τὸ ἔτος 1857 εἶναι τὸ 15ον τοῦ 98ου κύκλου τῆς Σελήνης. Ὁ χρυσοῦς ἀριθμὸς εἶναι 15· ἡ Γρηγοριανὴ ἐπακτὴ IV. Πρὸς εὕρεσιν δὲ τῆς Ἰουλιανῆς ἐπακτῆς, πολυπλασιάζομεν τὸν χρυσοῦν ἀριθμὸν ἐπὶ 11, καὶ ἀπὸ τοῦ γινομένου, ἐπειδὴ ὑπερβαίνει 30, ἀφαιροῦμεν τοσάκις 30 ὅσον εἶναι δυνατόν· τὸ ὑπόλοιπον 15 εἶναι ἡ Ἰουλιανὴ ἐπακτὴ τοῦ ἔτους 1857.

Ὅταν τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἀνωτέρω διαιρέσεως, ὅπερ εἶναι ὁ χρυσοῦς ἀριθμός, ἦναι 0, ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἔσεται τότε 19. Ὅτι δὲ εἰς ἀμφοτέρας τὰς χρονολογίας ὁ χρυσοῦς ἀριθμός, τῷ τρόπῳ τούτῳ ὁριζόμενος, εἶναι ὁ αὐτὸς, περιττὸν ἴσως νὰ παρατηρήσωμεν. Ἀλλ' οἱ Ἀνατολικοὶ, οἱ τὰ πασχάλια κανονίζοντες, εὑρίσκουσι τοὺς κύκλους τῆς Σελήνης ἀκολουθοῦντες μέθοδον ὅλως ὁμοίαν τῇ πρὸς τοὺς κύκλους τοῦ Ἡλίου· ἤτοι διαιροῦσι διὰ 19 τὰ ἀπὸ κοσμογονείας παρελθόντα ἔτη μέχρι τοῦ ἔτους οὗτινος ζητεῖται ὁ κύκλος τῆς Σελήνης, καὶ λαμβάνουσιν ὡς ἀριθμὸν παριστάνοντα τοῦτον, τὸ κατάλοιπον τῆς διαιρέσεως. Οὕτω π. χ. διὰ τὸ ἔτος 1857, διαιροῦσι τὸν ἀριθμὸν 7365 διὰ 19, καὶ εὑρίσκουσιν ὅτι τοῦ ἔτους τούτου ὁ τῆς Σελήνης κύκλος εἶναι ὁ 12ος τῆς 388ης περιόδου τῶν τοιούτων κύκλων ἀπὸ κτίσεως κόσμου λογιζομένων.

Εὑρεθείσης τῆς ἐπακτῆς τοῦ ἔτους, ἐρχόμεθα εἰς τὸ παντοτεινὸν ἡμερολόγιον. Ἅπασαι αἱ τὴν ἐπακτὴν ταύτην ἔχουσαι ἡμέραι ἔσονται νουμηνίαι. Προσθέτοντες 13 μονάδας εἰς τὴν ἡμερομηνίαν μιᾶς νέας Σελήνης, λαμβάνομεν τὴν ἡμερομηνίαν τῆς ἐφεξῆς πανσελήνου. Κ. τ. ἑ.

Ὑπάρχει μέθοδός τις ἁπλῆ δι' ἧς ὁρίζεται κατὰ προσέγγισιν ἡ ἡλικία τῆς Σελήνης διὰ μέσου τῆς ἐπακτῆς, καθ' οἱανδήποτε βουλόμεθα ἐποχήν. Δι' ἡμέραν ὡρισμένην ἀνήκουσαν εἰς ἔτος κοινὸν ἐργαζόμεθα ὡς ἑξῆς. Πρῶτον, προσθέτομεν εἰς τὴν ἐπακτὴν τὸν ἀριθμὸν τῶν ὁλοκλήρων μηνῶν παρελθόντων ἀπὸ τῆς 1ης Ἰαννουαρίου, ἢ ἀπὸ τῆς 1ης Μαρτίου, μέχρι τῆς ἡμέρας περὶ ἧς πρόκειται, καθ' ὅσον ἡ ἡμέρα αὕτη προηγεῖται ἢ ἕπεται τῆς 1ης Μαρτίου· εἶτα προσθέτομεν εἰς τὸ ἐξαγόμενον τὸν ἀριθμὸν τῆς τάξεως τῆς ἡμέρας ἐν τῷ περιέχοντι αὐτὴν μηνί· Τέλος, ἀπὸ τοῦ ὅλου ἀθροίσματος, ἐὰν ὑπερβαίνῃ τὸν ἀριθμὸν 30, ἀφαιροῦμεν, ὁσάκις δυνατόν, 30 μονάδας· τὸ κατάλοιπον ἐμφαίνει τὴν ζητουμένην ἡλικίαν τῆς Σελήνης. Π. χ. Κατὰ τὴν 7 Φεβρουαρίου ἔτους οὗτινος ἡ ἐπακτὴ εἶναι 9, ἡ ἡλικία τῆς Σελήνης ἔσεται 17 ἡμερῶν. Τῷ ὄντι, προστιθεμένης πρῶτον τῷ 9 μιᾶς μονάδος, ἕνεκα τοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς περιεχομένου μεταξὺ τῆς 1ης τοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς 7ης Φεβρουαρίου, λαμβάνομεν 10· εἶτα προστιθεμένων 7 μονάδων (ἡμερομηνία δοθεῖσα) τῷ ἀριθμῷ τούτῳ, λαμβάνομεν 17 διὰ τὴν ζητουμένην ἡλικίαν. Διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου εὑρίσκομεν προσέτι ὅτι, κατὰ τὴν 25 Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἡ ἡλικία τῆς Σελήνης ἔσεται 8 ἡμερῶν.

Ἵνα ἐννοήσωμεν τὸν λόγον τοῦ κανόνος τούτου, παρατηρητέον πρῶτον ὅτι, γνωστῆς οὔσης τῆς ἡλικίας τῆς Σελήνης κατὰ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν μηνός τινος, δῆλον ὅτι ἀρκεῖ νὰ προσθέσωμεν αὐτῇ 1, 2, 3, 4, ..., μονάδας, ὅπως λάβωμεν τὴν ἡλικίαν τῆς Σελήνης κατὰ τὴν 1ην, τὴν 2, τὴν 3, τὴν 4, ... τοῦ ἑπομένου μηνός· καὶ ὅτι, ἅμα οὕτω λάβωμεν ἀριθμὸν μείζονα τοῦ 30, δῆλον ὅτι ὑπερέβημεν τὸ τέλος τοῦ συνοδικοῦ μηνὸς ἐν ᾧ εὑρισκόμεθα καὶ εἰσήλθομεν ἐν τῷ συνοδικῷ μηνὶ ἑπομένῳ· εἰς τρόπον ὥστε, ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ περιπτώσει, πρέπει νὰ ἐλαττώσωμεν τὸν ληφθέντα ἀριθμὸν κατὰ ποσότητα ἴσην τῇ διαρκείᾳ ἑνὸς μηνὸς συνοδικοῦ, ἤτοι 30 (ἀντὶ 29. 5) ἵνα λάβωμεν καὶ αὖθις τὴν τῆς Σελήνης ἡλικίαν. Τούτου τεθέντος, βλέπομεν ὅτι, ἐφαρμοζομένου τοῦ προηγουμένου κανόνος λαμβάνομεν τὴν ἡλικίαν τῆς Σελήνης δι' οἱανδήποτε ἡμέραν τοῦ Ἰαννουαρίου· Ἵνα εὕρωμεν τὴν ἡλικίαν τῆς Σελήνης ἐν οἱαδήποτε ἡμέρᾳ τοῦ Φεβρουαρίου, ἀρκεῖ νὰ προσθέσωμεν τὴν ἀντιστοιχοῦσαν ἡμερομηνίαν ταύτης εἰς τὴν κατὰ τὴν 31 Ἰαννουαρίου ἡλικίαν τῆς Σελήνης. Ἀλλὰ, κατὰ τὰ προλεχθέντα, ἡ ἡλικία τῆς Σελήνης κατὰ τὴν 31 Ἰαννουαρίου ἰσοῦται τῇ ἐπακτῇ κατὰ μονάδα αὐξανομένῃ· ἄρα ὁ κανὼν ἄγει καὶ αὖθις εἰς ἐξαγόμενα ἀκριβῆ διὰ τὸν Φεβρουάριον μῆνα. Τὴν 28 Φεβρουαρίου, παρῆλθον 59 ἡμέραι ἀπὸ τῆς 31 Δεκεμβρίου· Ἀλλὰ 59 ἡμέραι συνιστῶσι, παρὰ μικρὸν, τὸ διπλοῦν τῆς διαρκείας ἑνὸς μηνὸς συνοδικοῦ· ἄρα ἡ ἡλικία τῆς Σελήνης, κατὰ τὴν 28 Φεβρουαρίου, ἰσοῦται ἀκριβῶς τῇ ἐπακτῇ· ἤτοι τῇ κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου παρελθόντος ἡλικίᾳ τῆς Σελήνης· ἑπομένως ὁ ῥηθεὶς κανὼν δίδει ἐπίσης τὴν ἡλικίαν τῆς Σελήνης καθ' ὅλον τὸν μῆνα Μάρτιον. Ἐξακολουθοῦντες κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, θέλομεν ἰδεῖ ὅτι διὰ τοῦ αὐτοῦ κανόνος εὑρίσκομεν κατὰ τοὺς διαφόρους μῆνας τοῦ ἔτους, τὴν ἡλικίαν τῆς Σελήνης ἐν ἐποχῇ οἱαδήποτε, κατὰ προσέγγισιν μιᾶς ἡμέρας.

Ὁ ἀνωτέρω κανὼν, ὃν ἐφηρμόσαμεν ἐπὶ τῶν κοινῶν ἐτῶν, πρέπει νὰ τροποποιηθῇ κατά τι προκειμένου λόγου περὶ ἔτους ἐμβολίμου. Τῷ ὄντι, ἐν ἔτει ἐμβολίμῳ, κατὰ τὴν 28 Φεβρουαρίου ἡ τῆς Σελήνης ἡλικία ἰσοῦται πάντοτε τῇ ἐπακτῇ· ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον, 29 Φεβρουαρίου, ἡ αὐτὴ ἰσοῦται τῇ ἐπακτῇ κατὰ μονάδα ηὐξημένῃ· αὕτη δὲ ἡ τελευταία ἡλικία, ἡ τῇ 29 Φεβρουαρίου συστοιχοῦσα, ἐπέχει τὸν αὐτὸν τόπον κατὰ τὸ ἐπίλοιπον τοῦ ἔτους, ὃν ἡ ἐπακτὴ εἰς τὰ κοινὰ ἔτη. Λοιπὸν, ἐν πάσει περιπτώσει, ὁ κανὼν ἐφαρμόζεται ὡς ἐξεφωνήθη, ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ ν' αὐξάνηται ἡ ἐπακτὴ κατὰ μονάδα, προκειμένου λόγου περὶ ἡμέρας ἀνηκούσης εἰς ἔτος ἐμβόλιμον καὶ μεταγενεστέρας τῆς 29 Φεβρουαρίου.

(Ἕπεται τὸ τέλος.)

ΠΕΡΙΟΔΙΑΙ ΣΠΟΥΔΑΣΤΟΥ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΕΤΑΡΤΗ (*).

Σούνιον.

—ooo—

Ἀθήνησιν, Ἰούνιος, 1846.

Je regardais longtemps troublé par ma mémoire
Derrière Sunium baisser le globe d'or,
Et quand fut obscurci l'antique promontoire
Le temple au ciel luisait encore.

P. LEBRUN.

Μεταξὺ τῶν τερπνῶν ἐνθυμήσεων τῆς μακρὰν τῶν πατρῴων δωμάτων ἀποδημίας, ὁ σπουδαστὴς καταλογίζεται ἀναμφιλέκτως καὶ τὰς ἤτοι πρὸς ἀναψυχὴν καὶ διακοπὴν τῆς τῶν μελετῶν μονοτονίας, ἢ πρὸς φιλολογικὴν περιέργειαν ἢ καὶ πρὸς συναμφότερον περιοδίας κατὰ τὴν περίχωρον τῆς διατριβῆς αὐτοῦ. Τοιαῦται περιοδεύσεις, παραμυθοῦσαι κατὰ πολὺ τὴν ἐκ τῆς στερήσεως τῆς πατρίας μελαγχολίαν, ἥτις παρατεινομένη ἢ σφοδρυνομένη λαμβάνει τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἠθικοῦ νοσήματος τοῦ καλουμένου νοσταλγία, ἐξασκοῦσαι τὸ σῶμα, καὶ πλουτίζουσαι τὸν νοῦν μετὰ παντοίων ἐντυπώσεων, παρατηρήσεων καὶ σκέψεων, καὶ τὸν κύκλον οὕτω τῆς γνώσεως ἐπεκτείνουσαι, ἀναφέρονται μετὰ παρέλευσιν μακρῶν ἐνιαυτῶν ὡς φαιδραὶ τῆς νεότητος ἐνθυμήσεις, ὡς τερπνὰ ἐπεισόδια τῆς μετὰ τῶν μουσῶν σοβαρᾶς ἐνησχολήσεως.

Ἀλλ' εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις μαθητιῶντα, καὶ πρὸ πάντων εἰς τὸν σπουδαστὴν τοῦ Πανεπιστημίου, αἱ περιοδίαι ἀποβαίνουσι τὰ μάλιστα λυσιτελεῖς καὶ ἀναγκαῖαι. Σχολαστικὸς δέ τις καὶ ἄντικρυς ἀπερίεργος φαίνεται ὁ εἰς μόνην τὴν ἄναυδον τῶν βιβλίων μελέτην περιοριζόμενος, καὶ κατατρίβων τοσαύτας ἀναψυχῆς ὥρας εἰς ἀνακαθάρισιν καὶ ῥύθμισιν πολλάκις μωρῶν σημειώσεων, ἀρκεῖται εἰς τὴν δι' αὐτῶν καὶ τῶν τοιούτων κατάγνωσιν τῶν ἐν ταύτῃ τῇ περικλεεῖ χώρᾳ μνημείων, ἅτινα εἰσὶν ἐπίσημα ἴχνη τοῦ φυγόντος τῆς ἀρχαίας μεγαλοφυΐας χρόνου. Ἀλλὰ περιττὸν νομίζω νὰ ἐνδιατρίψω περὶ τὴν ἐκ τῶν περιηγήσεων ὠφέλειαν, ὡς πάσης τῆς εἰς τοῦτο ἀντιῤῥήσεως γελοίας ἐξελεγχομένης.

Ἑπτὰ λοιπὸν συμφοιτηταὶ ἡμεῖς τοῦ Πανεπιστημίου ἠγέρθημεν τὴν β'. μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὥραν τῆς ιη'. τοῦ παρελθόντος Μαΐου, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐξυπνήσαντες σκοποῦ. Κρατοῦντες εἰς τὴν χεῖρα ὁδοιπορικὴν βακτηρίαν καὶ ἐπὶ τοῦ ὤμου φέροντες ἕκαστος πήραν μεστὴν τροφίμων, ἐκινήσαμεν ἐκ τῆς Νεαπόλεως ἐν μέσῳ τῆς νυκτερινῆς μοναξίας, τῆς ὑλακῆς τῶν κυνῶν καὶ τῆς ἐπιτηρήσεως τῶν περιπόλων. Τέρμα δὲ τῆς ὁδοιπορίας ὡρίσθη ἡ κώμη Κερατία.

Ἀλλὰ πρὶν προχωρήσω εἰς τὴν διήγησιν τῆς παρούσης ἐκδρομῆς, νομίζω δίκαιον νὰ σοὶ εἴπω, φίλε, δύω λέξεις περὶ τῶν συνοδιτῶν μου. Ἀγαθῇ τύχῃ πάντες οὗτοι ἦσαν συσπουδασταί, ἑτερόχθονες κατὰ τὴν ἤδη ἐν χρήσει κακόφημον διαίρεσιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐκ διαφόρων πατρίδων, ἴδιον καὶ οἰκεῖον ἔχοντες ἕκαστος φρόνημα, ἰδιάζοντα τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι, ἰδίαν ἕκαστος φυσιογνωμίαν. Πρὸς τούτοις ἤθελε σήμερον φαίνεσθαι πάντη περιττὸς ὁ σολώνειος νόμος, ὁ τὸ πάλαι ἐπιτιμῶν τὸν μὴ ἀνήκοντα εἴς τινα πολιτικὴν φατρίαν, ἀλλ' αἱρούμενον τὴν νωθρὰν οὐδετερότητα· διότι, χάρις εἰς τὸ καταφανὲς τῆς συνταγματικῆς μηχανῆς, μόνος ὁ μὴ ἔχων ὦτα δὲν ἀκούει τῶν λειτουργῶν τῆς πολιτείας τὴν πολυθόρυβον πορείαν, μόνος ὁ μὴ ἔχων ἐλευθέρου ἀνδρὸς καρδίαν δὲν αἰσθάνεται παλμὸν ὑπὲρ ταύτης ἢ ἐκείνης τῶν καλῶς διακεκριμένων καὶ μόνον τὸν σωτήριον τοῦ κοινωνισμοῦ σκοπὸν ἐπαγγελλομένων πολιτικῶν φατριῶν. Ὅθεν, ἐὰν προσθέσῃς καὶ τὴν κατάταξιν ἑκάστου ἡμῶν εἴς τι τῶν τοιούτων κομμάτων, δύνασαι νὰ διαιρέσῃς εὐκόλως τὴν μικρὰν ἡμῶν φάλαγγα εἰς δύω ἄνισα καὶ ἀκορέστως φιλονεικοῦντα ἀλλήλοις τμήματα. Καὶ ἐπειδὴ συνέπεσεν ἐνταῦθα περὶ κομμάτων λόγος, ἂς ῥίψω τὴν λέξιν καί, μεταχειριζόμενος πρὸς διασάφισιν τῆς ἰδέας μου τὰς κυκλοφοροῦσας παρ' ἡμῖν κυριωνυμίας, ἂς εἴπω ὅτι, τὸ λεγόμενον Μαυροκορδατικὸν σύστημα, ἀντιβαῖνον κατὰ πολλὰς ἐπόψεις πρὸς τὸ λεγόμενον Κωλετικόν, εἶναι κατὰ τοσοῦτον φίλον εἰς τὴν ὁμάδα τῶν λογίων, καθ' ὅσον τὸ πρῶτον ὑπερασπίζεται καὶ περιποιεῖται τοὺς λογίους, ἀγαπᾷ τὴν φιλολογίαν καὶ ἐν γένει ἀντιπροσωπεύει κάλλιον τὰ συμφέροντα τῆς κοινωνικῆς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν πλειονοψηφίαν τῶν ἐμῶν συνοδοιπόρων θεώρησε μᾶλλον μαυροκορδατίζουσαν, ἀλλὰ θεωρῶν πάντοτε τὸν μαυροκορδατισμὸν ἀλλότριον τοῦ φαναριωτισμοῦ, τοῦ ἰδιοτελοῦς ἐκείνου θεράποντος τῶν Τούρκων.

Ἀλλ' ἔτι εὐκρινέστερος χαρακτηρισμὸς τοῦ φοιτητοῦ εἶναι τὸ ἀμφίγνωμον καὶ τὸ φίλερι· ταῦτα δὲν εἶναι πάντοτε μομφῆς ἄξια· διότι ἐκ τῆς ἐλευθέρας συζητήσεως καὶ τοῦ βασανισμοῦ τῶν διαφόρων φρονημάτων καὶ κρίσεων ἀποστίλβει, ὡς γνωστόν, ἰδέα ὑγιὴς καὶ ἀλήθεια ἑδραιοτέρα ἐνίοτε καὶ τῆς ὁμοφώνως ἀλλ' ἄνευ βαθυτέρας ἐξετάσεως εὐπροσδέκτου γενομένης. Πηγὴ δὲ τῶν διαφωνιῶν τοῦ σπουδαστοῦ εἶναι τὸ φιλότιμον, τὸ θερμουργὸν τῆς νεότητος, τὸ ζωηρὸν τῆς φαντασίας, ἐκτὸς ἐὰν αὗται προκαλοῦνται ἐκ τῆς περὶ τὴν ἰσχυρογνωμίαν γελοίας τινῶν κλίσεως, καὶ ἐκ τῆς κενοσπούδου φιλαυτίας.

Περὶ τὰς ὀρθρίας τῶν ἀλεκτόρων φωνάς, ἤμεθα ἤδη μακρὰν τῶν Ἀμπελοκήπων, τοῦ ἀρχαίου δήμου τῆς Ἀλωπεκῆς, καὶ πάντες ἐβαδίζομεν εὔθυμοι καὶ εὐτραπέλως συνδιαλεγόμενοι. Ἐπέρασα, φίλε, μαγικωτάτας ἑσπέρας εἰς τὸν ἡμέτερον Βόσπορον, ἐνῷ ἔγραψα τὰς πλείστας τῶν Πρώτων Ποιητικῶν Ἐμπνεύσεων. Ἡ φαντασία μου κατε-

(1) Ἴδε Πανδώρ. φυλλάδ. τῆς 1 Ἰανουαρίου 1857.

πλήχθη ἀπὸ τὸ μεγαλοπρεπὲς θέαμα τῆς κατὰ τὸν παρελθόντα Ἰούλιον νυκτερινῆς θαλασσοπορίας μου εἰς Ἄνδρον, ὅτε μόνος ἐγὼ μετὰ τοῦ πηδαλιούχου ἐκαθήμην ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τοῦ πλοιαρίου, ἠκροώμην τὸν σιγαλέον καὶ μακρυνὸν στεναγμὸν τῶν κυμάτων τοῦ Αἰγαίου, ἐθεώμην τὴν μυριόφωτον λυχνίαν τῶν οὐρανῶν σελαγίζουσαν εἰς τοὺς αἰθέρας περὶ νύκτας μέσας, καὶ ἠσθανόμην διεγειρομένην φωνὴν ἐκ βαθέων τῆς ψυχῆς μου πρὸς δόξαν τοῦ πανσόφου ἀριστοτέχνου τοῦ Παντός. Ἀλλ' ἡ ἐαρινὴ αὕτη τῆς ὁδοιπορίας ἡμῶν πρωΐα παρεῖχεν ἄλλας συναρμογὰς εἰς τὴν ὅρασιν, ἄλλα γόητρα εἰς τὴν καρδίαν. Τὰ ὄρη τῆς Ἀττικῆς κλίνοντα ἐλαφρῶς τὰς ἀλληλοδιαδόχους τῶν κορυφῶν των καμπάς, καὶ ἀπὸ τὸ φαιὸν εἰς τὸ ὑπόμελαν καὶ ἀπὸ τὸ ὑπόμελαν εἰς τὸ ὑποκυάνεον παραλλάσσοντα τὸ χρῶμα, τὰ μὲν ἐγγύς, τὰ δὲ ἀπωτέρω, ἐκεῖνα δὲ ἤδη ἀπὸ τῶν πεδιάδων ἀναφαινόμενα τὰ πέρατα, περιελούοντο ὑπὸ τῆς διαφανοῦς καὶ κρυσταλλώδους Ἀττικῆς ἀτμοσφαίρας. Εἰς τὰ βάθη τοῦ οὐρανοῦ ἡ τῶν ἀστέρων χορεία ἀποστίλβουσα εὐφροσύνως, ὠχρία ἤδη καὶ ἠραιοῦτο· καὶ οἱ μὲν ὄπισθεν τῶν βουνῶν ἔδυον, ὁ δὲ αὐγερινὸς ἀνατέλλων ἐκ τῶν κορυφῶν τοῦ Ὑμηττοῦ μᾶς προσεμειδία ἐρωτικῶς. Αἱ πεδιάδες καὶ οἱ πέριξ τῆς ὁδοῦ ἡμῶν λόφοι, ἀνέπεμπον εὐωδίας θύμου, ἐλελιφάσκου καὶ ἀνθέων ἀγρίων, τὰ δὲ πτηνά, ἐξυπνῶντα ἤδη διεσκόρπιζον ἐκ διαλειμμάτων τῆδε κἀκεῖσε εἰς τῆς πρωΐας τὰς αὔρας μελῳδικὰ κελαδήματα.

Περὶ τὰ ἐξημερώματα παρημείβομεν τοὺς ἀνατολικοὺς τοῦ Ὑμηττοῦ πρόποδας, καὶ διὰ τῆς μεταξὺ τοῦ ὄρους τούτου καὶ τοῦ Πεντελικοῦ πλατείας εἰσόδου εἰσεβαίνομεν εἰς τὰς πρὸς ἀνατολὰς καὶ μεσημβρίαν τῶν ὀρέων ἐκτεινομένας μέχρι τῶν παραλίων πεδιάδας, αἵτινες περιλαμβάνουσι πολλὰς κώμας καὶ ἀγροὺς σιτοφόρους, καὶ ἀποτελοῦσι τρόπον τινὰ τὰ μεσόγεια τῆς Ἀττικῆς. Τὰς πρώτας δὲ τοῦ ἡλίου αὐγὰς ἐχαιρετίσαμεν καθήμενοι εἰς μάνδραν ποιμένων, προγευματίζοντες νωπὸν γάλα καὶ τυρόν, καὶ τὸν πρῶτον οὕτω σταθμὸν μετὰ τετράωρον ὁδοιπορίαν ποιοῦντες.

Ἐντεῦθεν ὁδεύσαντες ἐφθάσαμεν μετὰ μίαν περίπου ὥραν εἰς τὸ χωρίον *Λιόπεσι* ἢ *Λιάπτσα* καλούμενον. Κεῖται δὲ ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ δήμου Παιανίας (α), καὶ ἀπαρτίζεται ὑπὸ 50 ἢ 60 οἰκημάτων, μηδὲν περιεργείας ἄξιον παρέχον· οἱ δὲ κάτοικοι τοῦ χωρίου τούτου, λαλοῦντες τὸ πλεῖστον τὴν ἀλβανικὴν γλῶσσαν, ἀγνοοῦσι βεβαίως ὅτι ἐκ τοῦ δήμου αὐτῶν κατήγετο ὁ εὐγλωττότερος τῶν ῥητόρων, ὁ Δημοσθένης. Ἀναχωρήσαντες ἐκ τῆς κώμης ταύτης ἐλάβομεν τὴν ἁμαξητὴν ὁδόν, περιοριζομένην ἐντεῦθεν ἀπὸ ἀγροὺς μεστοὺς τῶν δώρων τῆς Δήμητρος, καὶ εἰς τοὺς φαιδροὺς ἀγρότας δαψιλῆ τὴν συγκομιδὴν προαγγέλλοντας. Προχωροῦντες δὲ ἀπηντῶμεν πενιχρὰ χωρίδια, εἰς τὰ ὁποῖα μόλις ἀναπαυόμενοι καὶ τὴν ἐκ τοῦ ἡλιακοῦ καμάτου δίψαν καταπραΰνοντες, ἐφθάσαμεν περὶ τὴν 2 μ. μ. ὥραν εἰς τὴν κώμην *Μαρκόπουλον*, ἔνθα ὑπῆρχε τὸ πάλαι ὁ δῆμος Ἀραφήν, ἀνήκων εἰς τὴν φυλὴν Αἰγηΐδα. Ἡ κώμη αὕτη, ἱκανῶς μεγάλη, κεῖται εἰς τὰ κράσπεδα ὡραίων λόφων, καὶ αἱ λευκάζουσαι μακρόθεν ἀγροτικαὶ οἰκίαι αὐτῆς προσμειδιῶσιν εἰς τὸν διαβάτην. Παρελθούσης ὅμως τῆς ὥρας, δὲν ἐστάθημεν ποσῶς αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξηκολουθήσαμεν τὴν ἐπὶ δύω ὥρας ἐκτεινομένην αὐτόθεν ὁδὸν μέχρι τῆς Κερατίας, εἰς ἣν τέλος ἐφθάσαμεν τὴν 4 μ. μ. ὥραν, ἀπηυδημένοι ἤδη ὑπὸ τοῦ μόχθου τῆς μονοτόνου ὁδοιπορίας τῶν πεδιάδων, καί τοι συνεχεῖς λοφιδίων σειραὶ διακόπτουσιν αὐτὰς πρὸς ἀπάτην καὶ τέρψιν τῆς ὁράσεως.

Ἐνταῦθα ἀναπαυθέντες ἱκανῶς ἐξήλθομεν ἵνα πορευθῶμεν εἰς ἐπίσκεψιν σπηλαίου μίαν ἀπέχοντος ὥραν ἀπὸ τῆς Κερατίας· ἀλλ' αἰφνιδίως τὰ τὸν ὁρίζοντα συγκαλύψαντα νέφη διασχίζουσιν ἀστραπαί, καὶ βρονταὶ ἀκούονται εἰς τὸ ὄρος, ῥαγδαῖος δὲ ὑετὸς ἐπισκήψας ὑποχρεοῖ ἡμᾶς νὰ ἐπανέλθωμεν ἱκανῶς βεβρεγμένοι. Ὅθεν ἀπεφασίσαμεν νὰ ζητήσωμεν κατάλυμα· ἀλλ' ἡ βροχὴ κωλύουσα πᾶσαν ἀναζήτησιν φιλοξένου στέγης, ἥτις ἢ δυσκόλως ἠδύνατο νὰ εὑρεθῇ, ἢ ἐὰν εὑρίσκετο ἐφαίνετο ἄπορον, ἐὰν κατωρθοῦτο νὰ συνδιανυκτερεύσωμεν ἅπαντες, ἡ βροχή, λέγω, ἔλυσε πᾶν ζήτημα συνωθήσασα ἡμᾶς ἐντὸς τοῦ πρῶτον ἀπαντηθέντος ἢ καὶ τοῦ μόνου καφενείου τῆς κώμης. Ἂν δὲ περιέργως πως ἐρωτᾷς καὶ πῶς διήλθομεν τὴν ἑσπέραν καὶ τὴν νύκτα, ἰδού, φίλε, ἡ ἀπόκρισις πρόχειρος καὶ λακωνικὴ ὅσον δίδεται. Κατὰ πρῶτον ὠφείλομεν νὰ δειπνήσωμεν· ἀλλ' ὁ κύριος τοῦ καφφενείου μὴ ἔχων ἐντὸς τοῦ ἐργαστηρίου του εἰμὴ καφφὲ καὶ ζάχαριν, ὑπεχρεώθη νὰ ζητήσῃ χάριν ἡμῶν εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς κώμης ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐδίσταζεν ἐὰν ἠδύνατο νὰ εὕρῃ, ἑσπέρας ἤδη οὔσης σαββάτου, καὶ τῶν θυρῶν ὅλων κεκλεισμένων ἢ κλειομένων, ὡσανεὶ ἐσαββάτιζον οἱ κάτοικοι τῆς Κερατίας. Τέλος τὸ ζήτημα ἀπαιτοῦν ταχεῖαν τὴν λύσιν ἐλύθη· ὁ καφεπώλης κατώρθωσε νὰ εὕρῃ ὀρύζιον καὶ βούτυρον, καὶ ὁ φίλος μου Γ. Π . . . ἐμαγείρευσε μὲ ἀξιοσύστατον ἐπιτυχίαν ἀξιόλογον *πιλάφι*. Ἐννοεῖται ὅτι πάντες συνήλθομεν πέριξ τῆς μοναδικῆς τοῦ καφενείου ξυλίνης τραπέζης, καὶ φαιδροὶ τὴν ὄψιν ἐτιμήσαμεν τὸ πιλάφι· ἔχοντες δὲ καὶ οἶνον ηὐφράναμεν καὶ τὴν καρδίαν, πιστοὶ εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ προφητάνακτος. Μετὰ τὸν δεῖπνον ἐλύθη ὁμοίως εὐκόλως καὶ τὸ περὶ ὕπνου ζήτημα· διότι δὲν ἐδυσκολεύθημεν νὰ τὸν ἐπιτύχωμεν ἐξαπλωθέντες περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν ἐπὶ εὐρείας ψιάθου, καὶ ῥίψαντες ἐφ' ἡμῶν τὸ μοναδικὸν κάλυμμα ὅπερ ἠδυνήθη ὁ καφεπώλης νὰ μᾶς προμηθεύσῃ.

Τὴν ὑστεραίαν ἐξεγερθέντες ὑγιεῖς καὶ φαιδροὶ παρεσκευάσθημεν εὐθὺς νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὸ προμνησθὲν σπήλαιον, καὶ μετὰ ταῦτα νὰ ὁδεύσωμεν

(1) Antiquités hllen. par M. A. Rangabé, p. 27.

εἰς τὸ Σούνιον. Εἴχομεν ἡμέραν δροσεράν, αἰθέρα διαυγέστατον, ὡραίαν αὐγὴν Κυριακῆς. Αἱ πεδιάδες ἀρδευθεῖσαι ὑπὸ τοῦ ὑετοῦ, καὶ θερμαινόμεναι ἀπὸ τὸν ἀνατείλαντα ἥλιον, ἀνέδιδον πανταχόθεν εὐώδη ἀναθυμίασιν. Οἱ κάτοικοι τῆς Κερατίας, κειμένης ὅπου τὸ πάλαι ὁ τῆς Λεοντίδος φυλῆς δῆμος Ποταμὸς (α), περίφημος διὰ τὸν ἐνταῦθα τάφον τοῦ Ἴωνος, καὶ συνισταμένης ἤδη ἐκ περίπου 200 οἰκιῶν, περιεφέροντο λευχειμονοῦντες εἰς τὰς ὁδούς, καὶ εἰς τὰ καπηλεῖα τῆς κώμης εὐθυμοῦντες καὶ διαλεγόμενοι οἱ πλεῖστοι ἀλβανιστί. Ἡ πρόσοψις τῶν χωρικῶν τούτων μᾶς ἐφάνη ἥμερος, ἄνευ ζωηρότητος καὶ ἄμοιρος κάλλους καὶ παρ' ἀμφοτέροις τοῖς φύλοις. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐλάττωμα προέρχεται ὡς εἰκὸς ἐξ αὐτῆς τῆς θέσεως τῆς κώμης, κειμένης ἐπὶ κοιλάδος, πανταχόθεν σχεδὸν περικλείστου ὑπὸ βουνῶν, πολυδένδρου, καί, ὡς κοινῶς φημίζεται, γεννώσης περὶ τὸ θέρος πυρετώδη νοσήματα (β).

Ἀναχωρήσαντες ἐκ τῆς Κερατίας περὶ τὴν 8. ὥραν Π. Μ. καὶ ὁδηγούμενοι ὑπὸ χωρικοῦ ἐφθάσαμεν μετὰ μιᾶς περίπου ὥρας περίπατον εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ σπηλαίου. Τοῦτο δὲ κείμενον ἐπὶ πλευρᾶς βουνοῦ ἀνήκοντος εἰς τὴν σειρὰν τοῦ ὄρους Λαυρίου, δὲν ἐγνωρίζετο, φαίνεται, ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς μηδαμοῦ ἀναφερόμενον, καὶ ὡς μὴ περιέχον ἴχνος τι ἀρχαιότητος, οὐδὲ ἐνθυμοῦμαι νὰ ἤκουσα ἢ ν' ἀνέγνωσά τι περὶ αὐτοῦ πώποτε· διὰ τοῦτο δὲν δύναμαι νὰ εἴπω τι περὶ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ. Ἐν τούτοις καταβάντες ἐντὸς τοῦ κοιλώματος τοῦ βράχου, εἰς τὴν ῥίζαν τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἡ εἴσοδος, εἰσήλθομεν εἰς αὐτὴν καὶ κύπτοντες καὶ συνωθούμενοι μετὰ δυσκολίας, βοηθοῦντος ὀλίγον τοῦ ἀσθενοῦς φωτὸς τῆς εἰσόδου, προέβημεν εἰς τὰ ἔνδον τοῦ ἄντρου. Φοβερὰ κατ' ἀρχὰς μᾶς ἐφάνη ἡ θέα τοῦ ζοφεροῦ ἐκείνου ὑπογείου βαράθρου. Ἀλλ' ἀφοῦ ἠνάψαμεν δᾶδάς τινας, διεσκεδάσθη ὁπωσοῦν τὸ ἔρεβος· καιρατοῦντες σχοινίον, τὸ ὁποῖον ἐδέσαμεν εἰς τὴν εἴσοδον, ἐχωροῦμεν ἐνδοτέρω καὶ ἀφόβως πως περιεστρεφόμεθα εἰς τοὺς λαβυρινθώδεις τοῦ σπηλαίου διαδρόμους, τῶν ὁποίων τὴν διακλάδευσιν δὲν ἠδυνάμεθα βεβαίως διὰ τῶν ὀλίγων δαδίων μας νὰ ἐξετάσωμεν. Ὅθεν πιθανῶς ἀφήσαμεν στενωποὺς καὶ γωνίας ἀπαρατηρήτους· εὐχαρίστως ὅμως ἐστάθημεν ἱκανὴν ὥραν ἐντὸς τῆς εὐρυτέρας αἰθούσης, θεωροῦντες καὶ θαυμάζοντες τὴν μυστηριώδη τῆς φύσεως βιομηχανίαν, ἐντὸς τῆς σιγῆς καὶ τοῦ σκότους, τὰ φαντασιώδη καὶ περίεργα αὐτῆς παίγνια, δηλονότι τοὺς σταλακτίτας. ἀποστίλβοντας εἰς τὰ φῶτα τῶν

(α) Στράβ. 9. 1. 22. — **Antiquités hellén. par M. A. Rangabé, p. 339.**—Οἱ ἐκδόται τῆς ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Κούμα μεταφρ. τῆς Γεωγραφ. Α. Βάλβη, Τόμ. 1. σ. 196 ἐσφαλμένως θέτουσι τὸν δῆμον Θορικὸν ἐν τῇ θέσει τῆς νῦν Κερατίας.

(β) Τὸ δυσάρεστον τοῦτο προϊὸν τῆς Κερατίας, ἐγεύθη καὶ ὁ **K. Chateaubriand** ὅπως ἀναφέρει εἰς τὴν κομψὴν αὐτοῦ περιήγησιν. Ἴδ. **Itinéraire de Paris à Jérusalem. Tom. 1. p. 204.** ἐκδ. Βρυξελλῶν.

λαμπάδων, καὶ ἤδη μὲν παρομοιάζοντας μὲ κιονόκρανα ἀκαταλήπτου κόσμου, ἤδη δὲ μὲ ἀνδριάντας Νυμφοῦ ἢ Πανός, καὶ ἄλλοτε ἐμφαινομένους ὡς πολύπτυχα παραπετάσματα ὑπογείου ναοῦ. Περιπλανηθέντες δέ, καθ' ὅσον τὰ φῶτα καὶ τὸ σχοινίον συνεχώρουν, ἐντὸς τοῦ περιέργου τούτου σπηλαίου, ἐξήλθομεν γεγηθότες εἰς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου. Ἐντεῦθεν δὲ καταβάντες εἰς τὴν Κερατίαν, ἀνεχωρήσαμεν αὐτόθεν περὶ τὴν 11 ὥραν Π. Μ. εἰς τὸ Σούνιον.

Ἡ ὁδὸς εἶναι ἴση καὶ εὐχάριστος μέχρι τῶν παραλίων. Διήλθομεν ἱκανῶς ὡραίους κήπους καὶ ἀγροὺς μαρτυροῦντας τὴν φιλοπονίαν τῶν χωρικῶν· ἀλλὰ καθ' ὅσον ἐπλησιάζομεν καὶ παρηκολουθοῦμεν τοῦ Λαυρίου τοὺς πρόποδας, ἡ ὁδὸς ἀπέβαινεν ἀνώμαλος καὶ ἐνίοτε τραχεῖα, τὰ δὲ πέριξ ἐφαίνοντο μεστὰ ἐρημίας καὶ σιωπῆς. Μετὰ δὲ τρίωρον περίπου πορείαν μᾶς κατέλαβε βροχὴ παρὰ τὴν ἀκτήν, καὶ ἵνα καταφύγωμεν ὑπὸ σκέπην, κατεφύγαμεν εἰς πλησιόχωρον κωμίδιον, τὸ ὁποῖον ὅμως φέρει μέχρι τῆς σήμερον τὸ ἀττικὸν ὄνομά του Θωρικός. Ἐνταῦθα ἐπεσκέφθημεν τὰ ἐρείπια θεάτρου ἀρχαίου, καὶ ναοῦ δωρικοῦ, μαρτυροῦντα τὴν ἀρχαίαν τοῦ εἰς τὴν Ἀκαμαντίδα φυλὴν ἀνήκοντος τούτου δήμου ἀξιολογότητα. Κατὰ δυστυχίαν δὲν κατωρθώσαμεν νὰ συνεννοηθῶμεν μετ' οὐδενὸς τῶν 20 ἢ 30 ἀλβανογλώσσων κατοίκων τοῦ Θωρικοῦ περί τινων ἀναγκαίων ἡμῖν πραγμάτων. Ἐπὶ τέλους μετὰ δυσκολίας ἐννόησαν μὲν οὗτοι ὅτι ἐζητοῦμεν τρόφιμά τινα καὶ ἡμιόνους, ἀλλὰ παρετηρήσαμεν ὅτι διηρεθίσθη ἡ ὕπουλος κερδοσκοπία των· διότι τὰ μὲν τρόφιμα ἠγοράσαμεν ἀρκετὰ ἀκριβά, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ ἀγώγιον ψωραλέων τινῶν ἡμιόνων δὲν ἐσυμβιβάσθημεν, καθότι οἱ χωρικοὶ οὗτοι ἐμόρφωσαν ἐκ πείρας τὴν ἰδέαν, ὅτι ἄνθρωποι οἵτινες προτίθενται νὰ ἐπισκεφθῶσι τὰ παλαιὰ κτίρια ὁδεύοντες ἐπὶ τετραπόδων, δὲν δύνανται νὰ ἦναι εἰμὴ εὐρωπαῖοι περιηγηταί, τουτέστι *μιλόρδοι*.

Ὅθεν ἀποχαιρετίσαντες τοὺς βαρβαροφώνους τούτους χωρικοὺς ἐξηκολουθήσαμεν, μετὰ τὴν διακοπὴν τῆς βροχῆς, τὴν ὁδὸν ἡμῶν, καὶ μετ' ὀλίγον εἰσήλθομεν εἰς τὰς ἀτραποὺς τοῦ ὄρους Λαυρίου, δασώδεις, ἀγρίας καὶ περιεχούσας ἀναμφιβόλως ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας καταφύγια κλεπτῶν καὶ κρύπτας τῶν παραπλεόντων τὸ Αἰγαῖον πειρατῶν. Καὶ ἤδη μὲν ὡδεύομεν εἰς ἔδαφος κεκαλυμμένον ἀπὸ συντρίμματα κεχυμένων μετάλλων τῶν αὐτόθι ἀξιολόγων τὸ πάλαι ἀργυρούχων μεταλλείων, ἀλλ' ὡς φαίνεται πρὸ μακρῶν χρόνων ἐξηντλημένων· ἤδη δὲ διηρχόμεθα δρομαίως κεχερσωμένας γαίας καὶ λόφους δασοσκεπεῖς, μηδὲν ἕτερον καθ' ὁδὸν ἀπαντῶντες εἰμὴ εὐάριθμα ἐρείπια μαρτυροῦντα, ὅτι τὸ πάλαι τὰ πέριξ ταῦτα κατῴκουν οἱ δοῦλοι μεταλλευταὶ τῶν ἀργυρείων τοῦ Λαυρίου (α).

Φθάσαντες τέλος εἰς ἄκραν τινά, ἐξαίφνης ἠτενίσαμεν εἰς τὰ βάθη τοῦ ὁρίζοντος τὸν ναὸν τῆς

(α) Ἀθην. Δειπνοσ. V. 6. 272.

Σουνιάδος Ἀθηνᾶς. Ἡ στιγμὴ ἐκείνη ἦτο εὐφρόσυνος, φίλε, διότι εἴδομεν συγχρόνως τὸ τέρμα τῆς μακρᾶς ἡμῶν πεζοπορίας. Μετὰ ἡμίσειαν περίπου ὥραν ἐφθάσαμεν ὑπὸ τὸ μαρμάρινον περιστύλιον τοῦ ναοῦ. Ἦτο 5 ὥρα Μ. Μ.

Ὁ ναὸς οὗτος, (καὶ ἂς προσθέσω κ' ἐγὼ δύω λέξεις περὶ αὐτοῦ ἐνταῦθα χάριν τῆς συναφείας τοῦ λόγου), κείμενος ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Σουνίου ἀκρωτηρίου, ἔνθα ὑπῆρχε τὸ πάλαι ἀκρόπολις τοῦ ὁμωνύμου δήμου (α), ἀνήκει διὰ τῆς ἐργασίας τὸ ἀρχαϊκὸν εἰς παλαιοτέραν τῆς τοῦ Περικλέους ἐποχὴν (β). Ὁ κόσμος τοῦ ναοῦ ἦναι δώριος, οἱ δὲ κίονες αὐτοῦ ἔχουσι 16 διαζώσματα, ἐνῷ ἐπὶ τῶν ἄλλων δωρίων κιόνων μετρῶνται 20 ἢ 24. Κατὰ τὸ σύνολον ὁμοιάζει τὸν Παρθενῶνα. Τοῦ περιωνύμου καὶ διὰ τὴν θέσιν αὐτοῦ θαυμαστοῦ ναοῦ ἵστανται εἰσέτι ὄρθιοι δεκατέσσαρες κίονες Παρίου μαρμάρου, καὶ μέρη τινὰ, τῶν ἐπιστυλίων καταπεσόντα ὑπὸ τοῦ χρόνου. Αἱ δὲ τρικυμίαι, οἱ ἄνεμοι, οἱ ὄμβροι καὶ αἱ ἁλμυραὶ τῆς θαλάσσης ἐξατμίσεις, ἐξακολουθοῦσιν ἀνέκαθεν τὴν καταστρεπτικήν των ἐργασίαν κ' ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τούτων.

Ἐνταῦθα, φίλε, ὅ,τι ἕκαστος ἡμῶν ἠσθάνθη, καὶ ὁποίαν ἔλαβε πτῆσιν ἡ φαντασία ἑκάστου, δὲν ἀπόκειται εἰς ἐμὲ νὰ εἴπω. Πάντες διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐπεχειρίσθημεν τὴν μακρὰν πεζοπορίαν, καὶ πάντες ἐπίσης ἐφιλοξενήθημεν ὑπὸ τὸ σεπτὸν τοῦτο τῆς Ἀθηνᾶς σκήνωμα· πάντες ἑπομένως ἐτέρφθημεν.

Τὰ βιβλία τῶν περιηγητῶν, οἵτινες ἐκ περάτων τῆς γῆς ἐπεσκέφθησαν τὰ λείψανα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, περιέχουσι καὶ τοῦ ναοῦ τούτου ἀκριβεστέραν ἀναμφιβόλως περιγραφὴν, καὶ τελειοτέραν τῶν διαστάσεων αὐτοῦ καταμέτρησιν. Οἱ ποιηταὶ καὶ φιλόσοφοι ἐπορίσθησαν ἐνταῦθα ἐμπνεύσεις ἀξίας ζωῆς (γ). Οἱ διαβαίνοντες ἐν ὥρᾳ χειμῶνος ναῦται διηγήθησαν εἰς τοὺς περὶ αὐτοὺς τὰς τρικυμίας τῆς ἄκρας ταύτης, καὶ τὰς ἀπαισίας ἐμφανίσεις τῶν εἰς τὰς πέριξ σπηλάδας καὶ τὰ γείτονα δάση ἐμφωλευόντων πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως πειρατῶν. Τί απομένει λοιπὸν εἰς ἐμὲ, ταπεινὸν προσκυνητὴν τῶν μνημείων τῆς προγονικῆς δόξης, νὰ προσθέσω ἐνταῦθα; Οὔτε πρόθεσιν συνέλαβον τοιαύτην, οὔτ' ἐπορεύθην νὰ ἐγχαράξω τὸ ὄνομά μου, μάταιον παίγνιον τῶν ἀνέμων, ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῶν κιόνων, ὅπου ἀπήντησα ἐγκεχαραγμένα ἄγνωστα ἀγνώστων ὀνόματα. Ἐπορεύθην ἁπλῶς πρὸς περιοδίαν, καὶ εἰς τὴν σκιὰν τῶν ἐνδόξων ἐρειπίων ἐσκέφθην ἢ ὠνειροπόλησα. Καὶ ὅτε, ὦ φίλε ἀναγνῶστα, μετά τινα ὥραν σταθεὶς μόνος ἐπὶ βράχου ἐσταύρωσα τὰς χεῖρας, καὶ τὰ βλέμματα περιέφερον ἐπὶ τῶν λευκῶν ἐκείνων λειψάνων τοῦ ναοῦ· ὅτε διὰ τῶν πτερύγων τῆς φαντασίας μετέβην εἰς τοὺς λαμπροὺς τῆς Ἑλλάδος χρόνους, καθ' οὓς αἱ θεότητες ᾤκουν τὰ τεμένη αὐτῶν νεοτευχῆ καὶ εἰσέτι στίλβοντα ἀπὸ τὴν γλυφίδα τῶν Φειδιῶν, τῶν Πολυγνώτων καὶ τῶν Μυρώνων, καὶ ἀπεδέχοντο, θεσπέσιόν τι προσμειδιῶσαι, τὰς εὐχὰς καὶ τὰ ἀναθήματα τῶν μετ' εὐλαβείας προσερχομένων εἰς τοὺς βωμοὺς αὐτῶν, τὸν ναὸν τοῦτον ἐφαντάσθην ἀκτινοβολοῦντα ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ἀκρωτηρίου, καὶ οἱονεὶ δεσπόζοντα καὶ προστατεύοντα τὰ πέριξ μεστὰ κατοίκων καὶ οἰκοδομημάτων (α), τῶν δὲ ναυτιλλομένων ἐπισύροντα τὸ σέβας καὶ τὸν θαυμασμὸν, καὶ εὐσεβοῦς μελῳδίας πληροῦντα τὰς ψυχὰς αὐτῶν, ἐν μέσῳ τῶν κυμάτων καὶ τῆς ἀπογαίου αὔρας ᾀδόντων ἐλευθερίας ᾄσματα. Ἐκεῖ παρὰ τὸ πρανὲς τοῦ λόφου ἀνεπόλησα τὸν θεῖον Πλάτωνα καθήμενον ἐπὶ τῆς χλόης, περιστοιχιζόμενον ὑπὸ φίλων ὁμιλητῶν (β), καὶ ἐνώπιον τοῦ μεγαλοπρεποῦς ὁρίζοντος διαλεγόμενον μετ' αὐτῶν, καὶ τὰς βαθείας αὐτοῦ μελέτας διακοινοῦντα πρὸς τοὺς ἐνθέρμους ὀπαδοὺς τῶν φιλοσοφικῶν δογμάτων του, καὶ τὴν μυστηριώδη τῆς ψυχῆς του φωνὴν ἀποκαλύπτοντα, καὶ τοὺς διαπύρους αὐτοῦ ὀφθαλμοὺς ἀνυψοῦντα πρὸς τὸν γαλήνιον οὐρανόν! Ἀκολουθοῦσα τὴν φορὰν τῶν χρόνων ἡ φαντασία μου διῆλθεν ἀκλεεῖς τοὺς δούλους τῆς Ἑλλάδος χρόνους, ἐπεθεώρησε βιαίως τὸ νεαρὸν ἀλλὰ πλῆρες ἀγλαῶν ἐλπίδων ἐνεστὼς τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, καὶ ἀπὸ σκέψεως εἰς σκέψιν, ἀπὸ ἀναμνήσεως εἰς ἀνάμνησιν ἐστάθη ὅπου καὶ τοῦ χρόνου τὸ ὀξὺ δρέπανον, ὅπου καὶ ὁ δαίμων τῶν ἐρειπίων!.. Ὦ φίλε, θεῖός μοι ἐπῆλθεν ὄνειρος! ἡ ψυχή μου ηὐφράνθη, καὶ ἀκορέστως ὕστερον ἐθεώρησα τὰς κορυφὰς τῶν πέριξ νήσων, κυανᾶς καὶ ζωγραφικῶς ἀνυψουμένας εἰς τὰ βάθη τοῦ ὁρίζοντος, τὴν νῆσον τῆς Ἑλένης μὲ τὰς ὁμηρικὰς αὐτῆς ἀναμνήσεως, τὴν Κέαν πατρίδα τοῦ Σιμωνίδου, καὶ μακρόθεν τὰ ὄρη τῆς Εὐβοίας καὶ ἄλλων νήσων. Ἐν τούτοις ἔδυεν ὁ ἥλιος ὑπερηφάνως εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ὅτε παρεσκευάσθημεν ἵνα ἀναχωρήσωμεν, ἀπεχαιρέτισα μὲ δάκρυ εὐφροσύνης τὴν σπανίαν ἐκείνην τοποθεσίαν καὶ τὸν ἱερὸν ναὸν τῆς θεᾶς τῆς σοφίας.

Κατηρχόμεθα τὴν κρημνώδη ἀτραπὸν τοῦ ἀκρωτηρίου, ὁ ἄνεμος ἐθορύβει εἰς τὸ περιστύλιον τοῦ ναοῦ, καὶ τὰ πάντα ἀπέβαινον ἔδημα καὶ σοβαρά. Ῥίπτων πρὸς τὰ ἐρείπια τελευταῖον βλέμμα, ἐνθυμήθην τὸν ἡδύφωνον ἀοιδὸν τῶν Μαρτύρων, ὅστις κρατῶν εἰς τὴν χεῖρα τὴν ῥάβδον τοῦ προσκυνητοῦ ἑσπέραν τινὰ φθινοπωρινὴν τοῦ 1806, περιβεβλημένος τὸν μανδύαν του διενυκτέρευσε μόνος ὑπὸ τὰς στήλας τοῦ ἐρήμου ναοῦ. Τί ἐμελέτησε τὴν νύκτα

(α) Ἀθην. Δειπν. αὐτόθι.

(β) Ἀρχαιολογ. Α. Ῥοσσίου, σελ. 130.

(γ) Ὁ φίλος τῆς Ἑλλάδος **Chateaubriand** τὸν ναὸν τοῦτον ἔθεσεν ὡς τέρμα τῆς ἐν Ἑλλάδι περιηγήσεώς του. Τίς δὲν ἀνέγνωσε τὸ μέρος τοῦτο τοῦ **Itinéraire**;— Κατὰ τύχην ἀπήντησα τὰς ἑξῆς λέξεις εἰς τὴν Γεωγραφ. Βάλβη μετάφρ. Κ. Κούμα, τόμ. F. σελ. 197. «Ἀπ' ἐδῶ (δηλ. ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Σουνίου) ἐθεώρει ὁ Ξέρξης τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν!..»

(α) Στράβ. § 1. 21.

(β) Voyage de Jeune Anacharsis, chap. XL.

ἐκείνην ὁ κλεινὸς περιηγητής, καὶ ποία ἐλπὶς τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος ἐφάνη εἰς τὴν ὄψιν τοῦ φιλελευθέρου ποιητοῦ περὶ μέσας νύκτας, σὲ παραπέμπω καὶ αὖθις, φίλε εἰς τὴν εὔφραδῆ περιήγησιν αὐτοῦ.

Περαίνω τέλος τὴν μακρὰν ἐπιστολήν. Ἐπεστρέψαμεν νυκτερινοὶ εἰς τὴν Κερατίαν, καὶ τὴν ὑστεραίαν εἰς Ἀθήνας. Ἡ περιοδία ἡμῶν αὕτη ὑπῆρξεν ἐπίμοχθος καὶ μακρά, καὶ ὁ μὲν πόνος τοῦ σώματος διεσκεδάσθη, ἀλλ' ὁ σκοπὸς ἡμῶν ἐξετελέσθη, εἰς δὲ τὴν μνήμην διατελεῖ ἀγήρατος καὶ καθαρὰ ἡ ἐνθύμησις τῆς περιηγήσεως ταύτης. Χαῖρε!

Χ. Α. ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ.

ἈΠΟΣΠΑΣΜΑ

ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΩΝ ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ.

—o—

Ἐπειδὴ δὲ ἐσχόλαζεν ἡ Συνέλευσις (*) ἀπὸ τῆς 16 Ἀπριλίου, ἀπεφασίσαμέν τινες νὰ συνεορτάσωμεν τὸν Ἅγιον Γεώργιον πανηγυρικώτερον καὶ μετά τινος μεγαλοπρεπείας, τιμῶντες οὕτω τὸν Καραϊσκάκην καὶ εὐχόμενοι ὑπὲρ τῆς εὐοδώσεως τῶν ἀγώνων αὐτοῦ. Ὡς οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ οἰκεῖοι προσφιλοῦς ψυχορραγοῦντος ἱστάμενοι, οὐχ ἧττον καὶ αὐτοὶ ἀγωνιῶντες, περὶ τὴν κλίνην τοῦ ἀσθενοῦς, προσηλοῦσι πάντες τὸ βλέμμα εἰς τὸν ἰατρὸν ἀπ' αὐτοῦ καὶ μόνου προσδοκῶντες βοήθειαν, οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἱστάμενοι τότε περὶ τὸν κράββατον τῆς φιλτάτης Ἑλλάδος ἀποκαμούσης μετὰ μακρὰν καὶ ἐναγώνιον πάλην, ἠτενίζομεν τὴν ψυχὴν ἔχοντες εἰς τὰ χείλη πρὸς τὸν Καραϊσκάκην, ὡς πρὸς μόνον δυνάμενον ν' ἀναστήσῃ αὐτήν. Πᾶσα λοιπὸν ἀπόδειξις τῆς πεποιθήσεως ταύτης, καὶ πᾶν τεκμήριον ἀγάπης καὶ πίστεως πρὸς τὸν γενικὸν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἀρχηγόν, ἔστωσαν καὶ ἐλάχιστα, ἐνομίζοντο παρὰ πάντων ὡς ἐνίσχυσις τῶν πόνων τοῦ μεγάλου ἐκείνου στρατιώτου.

Τοιοῦτον σκοπὸν εἶχε καὶ τῶν δέκα ἢ δώδεκα ἡμῶν ἡ συνεόρτασις· εἰς τί δὲ συνίστατο ἡ λαμπρότης αὐτῆς;

Καὶ πρῶτον μὲν ἐξεγερθέντες ὄρθρου βαθέως παρεστάθημεν εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν ἐν τῷ ἀγροίκῳ τοῦ χωριδίου ναῷ. Οἱ πληρεξούσιοι καὶ πάντες οἱ κάτοικοι συμπαρίσταντο μετὰ κατανύξεως. Καὶ ὅτε ὁ λευχείμων λεβίτης, φέρων εὐλαβῶς τὰ Ἅγια ἔστη ἐν μέσῳ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀνυψώσας πρὸς οὐρανὸν τοὺς ὀφθαλμοὺς εὐχήθη ὑπὲρ τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν μαχομένων, ἡ μήπω κεκμηκυῖα ὅρασίς μου εἶδε καταῤῥέοντα τὰ δάκρυα τῶν περιεστώτων, καὶ τὴν ἀκοήν μου προσέβαλε τοῦ γυναικωνίτου ὁ κοπετός. Πατρίδα, γονεῖς, τέκνα, συζύγους, ἀδελφούς, πάντα, πάντα τὰ φίλτατα τῆς καρδίας ἡμῶν ἐβλέπομεν τὴν ὥραν ἐκείνην κρεμάμενα εἰς χεῖλος βαράθρου ἀχανοῦς, καὶ μόνον, μόνον ἐκεῖνον οὗτινος τὸ σῶμα ἐβάσταζεν ὁ γέρων ἱερεύς, ἰσχύοντα νὰ τὰ σώσῃ!

Ἐνθυμοῦμαι ὅτι, μετὰ τὸ τέλος τῆς ἱερᾶς Ἀκολουθίας, ὅτε ἐξελθόντες τοῦ ναοῦ οἱ πιστοὶ προσηγόρευον ἀλλήλους εὐχόμενοι καὶ τέλος τῶν δεινῶν τῆς πατρίδος, εἶδον ἀσυνήθη φαιδρότητα εἰς τὰ πρόσωπα ὅλων· ἐνόμιζες ὅτι ἀληθῶς κατέπαυσαν τὰ δεινὰ ταῦτα. Τοιαύτη ἡ παραμυθία τὴν ὁποίαν ὡς βάλσαμον ἐπιχέει ἡ ἐκκλησία εἰς τὰς καρδίας, ἐν ὥρᾳ μάλιστα κινδύνου! Τὸ θυσιαστήριον, αἱ εἰκόνες, ὁ ἱερεύς, τὰ θεῖα λόγια, τὸ μυστηριῶδες καὶ ὑπερφυὲς τῆς μυσταγωγίας, ἡ πέριξ σιωπή, ὡς καὶ αὐτὴ τοῦ ναοῦ ἡ εὐωδία, ἀποσπῶσι τὸν νοῦν σου ἀπὸ τῶν ἐπιγείων, καὶ μετάρσιον φέρουσιν αὐτὸν εἰς κόσμον ἐλπίδος, πίστεως καὶ ζωῆς. Πᾶς φόβος ἐκλείπει τότε ἀπὸ τῆς καρδίας σου· διότι ἡ ἀήττητος χεὶρ τοῦ ἄνωθέν σου Παντοκράτορος σὲ καλύπτει· διότι ἡ πυρίνη ῥομφαία τοῦ ἀντικρύ σου Ἀρχαγγέλου διώκει μακρὰν τὸν πολέμιον.

Ἀλλὰ καὶ ὅταν, μακρὰν τῆς πατρίδος, μακρὰν τοῦ ζωογόνου θάλπους τῆς μητρικῆς ἀγκάλης, περιφερόμενος ξένος ἐν μέσῳ ξένων, εἰσέρχεσαι εἰς Ἐκκλησίαν, ἄφατος τωόντι ἡ παραμυθία ἡ κατακλύουσα τὴν καρδίαν σου· διότι ἐκεῖ, ἐν μέσῳ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου, δὲν εἶσαι πλέον ξένος.

Ἔπειτα, μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν, μετέβημεν εἰς τόπον τὸν ὁποῖον ἀπὸ τῆς προτεραίας εἴχομεν ἐκλέξει ἵνα συνευωχήσωμεν. Ὁ τόπος οὗτος, ἄνωθεν κείμενος τοῦ χωρίου, πρὸς τὴν ὑπώρειαν τοῦ ὑπερκειμένου ὄρους, ἐσκιάζετο οὐχὶ ὑπὸ δένδρων, ἀλλ' ὑπὸ βράχου ἀποτόμου καὶ ἀποτόμως προκύπτοντος· ὑπ' αὐτὸν δὲ συνελθόντες συνεσκευάζομεν χαριεντιζόμενοι καὶ ὑποσυρίζοντες τὴν τράπεζαν, ἐνῷ ἡ κνίσσα τοῦ ὀπτωμένου ἐκεῖ πλησίον ὀβελίου ἀμνοῦ

« *οὐρανὸν ἷκεν ἑλισσομένη περὶ καπνῷ* »,

καὶ διωκομένη ὑπ' αὔρας ζεφυρίτιδος, ἤρχετο κνίζουσα τοὺς λαιμαργοῦντας ὀσφραντῆρας ἡμῶν, οὐχὶ τεσσαρακονθήμερον ἀλλ' ἐτήσιον διερχομένους τὸ τῆς νηστείας πέλαγος.

Ὁποία δὲ ἡ τράπεζα καὶ τίνα τὰ παρατεθέντα;

Τράπεζα μὲν ἦν αὐτὸς τῆς Δήμητρος ὁ θαλερὸς τάπης, ἐφ' οὗ κατακλιθέντες διεσταυρώσαμεν τοὺς πόδας, τρυβλία δὲ φύλλα χλοερὰ ἅτινα ἐκόψαμεν ἀπὸ τῶν παραφυομένων θάμνων καὶ δενδρίων, μάχαιραι καὶ περόναι τὰ δέκα ἑκάστου δάκτυλα, καὶ σιτία ὁ μοσχοβόλος ὀβελίας καὶ κάδος μέγας ὀξυγάλακτος. Εἴχομεν δὲ καὶ ῥητινίτην

« *ἡδύν, ἀκηράσιον, θεῖον ποτόν,* »

καὶ τὸν εἴχομεν ἄφθονον, διότι ὁ δωρήσας αὐτὸν συμπότης, χωλὸς μὲν τὸν πόδα, ἀρτίους ὅμως φιλῶν τοὺς βακχείους καὶ ὑποβακχείους πόδας τῶν στί-

---

(*) Ἡ ἐν Τροιζῆνι.

Ἕλλην στρατιώτης.

γων δι' ὧν κατεπόντιζε μᾶλλον ἢ κατεκήλει τὰς ἀκοάς ἡμῶν, ἀνερώνει συχνὰ πυκνὰ κατὰ πᾶν νέον ἀναγαργάρισμα· « *οἴνου μὴ παρεόντος ἀτερπέα δεῖπνα τραπέζης.* »

Πρὶν δὲ καθήσωμεν, προέτεινέ τις νὰ ὀνομάσωμεν συμποσίαρχον· καὶ ἐπειδὴ ἔτυχε ν' ἀγαπῶμεν πάντες, ἀπορῶ πῶς, τὴν τάξιν, ἐδέχθημεν τὴν πρότασιν, καὶ ἔπεσεν ὁ κλῆρος ἐπὶ ἄνδρα « *ἀβασκάντως ῥῖνα τρίπηχυν ἔχοντα* » κατὰ τὸν ἐπιγραμματοποιὸν, τῆς ὁποίας ὁ κωδωνόκροτος ῥόγχος ἐκάλει τοὺς ἀτακτοῦντας εἰς τὰ καθήκοντά των.

Μόλις δὲ ἐσφραγίσθημεν διὰ τοῦ σημείου τοῦ Σταυροῦ, καὶ ἦλθε σπεύδων ὁ φουστανελοφόρος ὀπτανεὺς, καὶ παρέθηκε τὸν ὀβελόν. Γονυπετήσας δὲ καὶ κυρτωθεὶς ἐπ' αὐτοῦ, διέτεμνε τὸ ἀρνίον ἀντὶ κοπίδος διὰ τῶν χειρῶν, καὶ ἔλειχεν, ὁσάκις ἐκαίοντο, τοὺς δακτύλους, ἢ καὶ συνέθλιβε τὸν λοβὸν τοῦ ὠτίου αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ ἀπέμασσε πολλάκις τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς φουστανέλας του, τῆς ὁποίας αἱ παρυφαὶ, Κύριος οἶδε πόσα ἔκρυπτον στίφη ἀναιμάκτων ζωΰφίων.

Ἡμεῖς δὲ τανύσαντες τὰ ὄμματα ἐτηλεσκοποῦμεν λαγνίστατα τὰ κοπτόμενα, ἕως οὗ ὑποσημήναντος τοῦ συμποσιάρχου τὸ εἰς ἔφοδον, ὡρμήσαμεν ἀκάθεκτοι ὡς ἐπὶ μάχην καρτερὰν ἐπ' αὐτά. Καὶ ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν δὲν ἤκουες, ἀντὶ ἀσπίδων δούπου καὶ παιάνων καὶ ἀλαλαγμῶν, εἰμὴ ὀδόντων πάταγον καὶ ῥωθώνων μυχθησμὸν καὶ χειλέων κελάδημα· οὐδὲ ἔβλεπες εἰμὴ χεῖρας δι' ἠλεκτρικῆς κινουμένας δυνάμεως καὶ μεταφερούσας χαρᾶς εὐαγγέλια εἰς τὰ στόματα, πλουσιοπάροχα, λέγω, τεμάχια ἄρτου καὶ κρέατος.

Μετὰ τὴν πρώτην ταύτην προσβολὴν ὁ συμποσίαρχος ἀνακύψας ἐπέταξεν ἀνακωχὴν, καὶ σπονδὰς πρὸς ἐπικύρωσιν αὐτῆς. Τότε ὁ παῖς περιέφερε κύκλῳ μεσόμφαλον βομβυλιὸν, τὸν ὁποῖον ἐλάβομεν ἕκαστος κατὰ σειρὰν, καὶ εὐχηθέντες *καλὴν ἐλευθερίαν* ἀνεγαργαρίσαμεν βλέποντες πρὸς οὐρανόν· τινὲς δὲ καὶ ἐκυλικηγόρησαν πρὸ τῆς φιλοτησίας, συστήσαντες ὁμόνοιαν ἄνευ τῆς ὁποίας ἀδύνατον, ἔλεγον, νὰ τελεσφορήσῃ ὁ ἀγών. Καὶ τραπέντες ἐκ νέου ἐπὶ τὸν ἀμνὸν, ἐθοινισάμεθα, ὡς τοῦ μύθου ὁ ἀετὸς τὰ τέκνα τῆς ἀλώπεκος, πάσας τὰς σάρκας αὐτοῦ, καὶ πολλάκις γεμισθέντα τὸν βομβυλιὸν ἐκενώσαμεν. Ἐκενώσαμεν δὲ καὶ τὸν μέγαν κάδον μεταβαλόντες εἰς μιστύλην, δι' ἔλλειψιν κοχλιαρίων, τὸν ἄρτον ἡμῶν, καὶ *μιστυλησάμενοι ἀμφὶν χειροῖν*, οὐχὶ *τῶν δημοσίων*, ὡς θὰ ἔλεγε σήμερον ὁ Ἀριστοφάνης διὰ πολλοὺς ἐξ ἡμῶν, ἀλλὰ τοῦ ὀξυγάλακτος. Καὶ οὕτω χορτασθέντες ἐπεδόθημεν, κατὰ τὸ ἔθος, εἰς ψαλμοὺς, παιανίσαντες ἐπίσης κατὰ σειρὰν, ὁ μὲν τὸ *Λαμπρὰ Ἑλλὰς*, ὁ δὲ τὸ *Τί καρτερεῖτε*, ὁ τρίτος τὸ *Ἕλληνες συμπατριῶται*, καὶ ἄλλος ἄλλο, ἐκ τῶν πολλῶν ᾀσμάτων ἅτινα οὐδεὶς ἐνθυμεῖται σήμερον, ἀλλὰ τὰ ὁποῖα συνέταττε τότε τῶν Ἑλλήνων ὁ ἐνθουσιασμός. Ἀλλὰ καὶ ἀνακλιθέντες ἐμουσικευόμεθα, ἕως οὗ, καθεσθέντος τοῦ ὕπνου ἐπὶ τὰ βλέφαρα ἡμῶν, αἱ φωναὶ ἐγένοντο μικρὸν κατὰ μικρὸν ἀτονώτεραι, καὶ ἐπὶ τέλους ἐξέπνευσαν.

Ὁποῖοι ἄρα ὄνειροι ἐπεσκέφθησαν ἡμᾶς; δὲν ἐνθυμοῦμαι· ἐνθυμοῦμαι μόνον ὅτι μόλις ἀφυπνισθέντες εἴδομεν ἄγγελον ἀληθῶς μελανοπτέρυγα ἐρχόμενον μετὰ σπουδῆς, καὶ κομίζοντα τὴν τρομερὰν ἀγγελίαν ὅτι ὁ Καραϊσκάκης ἐφονεύθη!

Οὐδενὸς ἡ καρδία συγκατετίθετο νὰ πιστεύσῃ τὴν ἀπαισίαν ταύτην εἴδησιν, τοσαύτην εἴχομεν τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ Καραϊσκάκης ἦν τὸ τελευταῖον ὄργανον δι' οὗ ἡ θεία πρόνοια συγκατένευσε νὰ σώσῃ τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ' ὅτε καταβαίνοντες δρομαῖοι εἰς τὸ χωρίον εἴδομεν μακρόθεν τοὺς πληρεξουσίους σεσωρευμένους καθ' ὁδὸν, ὅτε πλησιάσαντες εἴδομεν αὐτοὺς κατηφεῖς καὶ δακρύοντας, πᾶς δισταγμὸς ἐξέλιπε. Καὶ ὅτε τὴν ἐπιοῦσαν ἐξεγερθέντες ἀπὸ πρωΐας συνεῤῥεύσαμεν οἱ μὲν εἰς τοῦ προέδρου τῆς συνελεύσεως Σισίνη, οἱ δὲ εἰς τοῦ γέροντος Κολοκοτρόνη ζητοῦντες παραμυθίαν, ἡ ἀπερίγραπτος τῶν προσώπων ἀλλοίωσις ἐμαρτύρει ὅτι πάντες διῆλθον τὴν νύκτα ἐν ἀγρυπνίᾳ καὶ ὀδύναις. Οὐδεὶς ἤνοιγε τὸ στόμα, οὐδεὶς εὕρισκε λόγους ἵνα ἑρμηνεύσῃ τὴν λύπην του, οὐδεὶς εἶχε κἂν ἰδέαν τί ἔπρεπε νὰ γείνῃ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πεσόντος στρατηγοῦ· ἡ σιωπὴ ἦν βαθυτάτη καὶ πένθιμος, ὅτε ὁ γέρων τῆς Πελοποννήσου ἀρχηγὸς λύσας ἐπὶ τέλους αὐτὴν εἶπεν·

« *Ὁ χαμὸς, ἀδέλφια, εἶναι μεγάλος· ὁ Θεὸς ὅμως εἶναι μεγαλήτερος.* »

Μετ' ὀλίγον κατεβαίνομεν ἀθρόοι πρὸς τὴν ἀπέναντι τοῦ Πόρου παραλίαν ἵνα παρασταθῶμεν εἰς τὴν κηδείαν τὴν παρασκευασθεῖσαν ὑπὸ τῆς Ἀντικυβερνητικῆς ἐπιτροπῆς, καὶ καταβαίνοντες ἐποιούμεθα λόγον, ὡς οἱ περὶ τὴν κλίνην τοῦ Περικλέους, τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Καραϊσκάκη, καὶ ἀνεμετρῶμεν τὰς πράξεις καὶ τῶν τροπαίων τὸ πλῆθος. Ἐνθυμήθητε, ἔλεγεν οὗτος, ὅτι διακοσίους μόλις στρατιώτας ἔχων ὅτε ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῆς Στερεᾶς, κατώρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ τοσοῦτο πολυάριθμον στρατόπεδον. Ἤμην παρὼν, ἔλεγεν ἕτερος, εἰς Ἐλευσῖνα, ὅτε μαθόντες οἱ στρατιῶται τὴν ἔλευσιν τοῦ Κιουταχῆ, ἤρχισαν νὰ λειποτακτῶσι, καὶ παρεκίνουν καὶ αὐτὸν νὰ φύγῃ· ἐκεῖνος δὲ ἀπεκρίθη τότε ἀγανακτῶν· « Ὑπάγετε ὅπου θέλετε· ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἐγκαταλείπει τὴν θέσιν του, καὶ ἂς χαθῇ· Καὶ ὅταν σᾶς ἐρωτήσῃ τις τί ἐκάμετε τὸν ἀρχηγόν σας, μὴ διστάσετε νὰ εἴπῆτε ὅτι τὸν παρεδώκαμεν εἰς τὸν ἐχθρὸν, διότι δὲν συγκατένευσε νὰ λειποτακτήσῃ. » Ὁ τρίτος ἐξύμνει τὴν τάξιν καὶ τὴν πειθαρχίαν τὴν ὁποίαν ἠγωνίζετο νὰ διατηρήσῃ εἰς τὸν κατὰ τὴν Ἀττικὴν στρατόν. « Ἐὰν, ἔλεγεν ὁ Καραϊσκάκης πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν, φερώμεθα πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν χωρίων χειρότερα καὶ αὐτῶν τῶν ἐχθρῶν, πῶς θέλετε νὰ ἐπαναστατήσωσι; » Καὶ ἄλλοι ἐξιστόρουν τὴν κατὰ τὴν Ἀράχοβαν ἔνδοξον μάχην, καὶ τὸ ἀνεγερθὲν *τρόπαιον τῶν Ἑλλήνων* κατὰ *τῶν βαρβάρων*, ἄλλοι τὴν μάχην τῶν Σαλώνων καὶ τοῦ

Διστόμου, καὶ ἄλλοι τὸ ἐπίμονον καὶ τὸ στρατηγικὸν τοῦ ἀνδρὸς, καὶ τὸ γενναῖον αὐτοῦ φρόνημα, πρὸς δὲ καὶ τὴν ἐπιείκειαν καὶ τὴν πραότητα ἣν ἐν πράγμασι πολλοῖς καὶ μεγάλαις ἀπεχθείαις, καὶ μάλιστα ταῖς μετὰ Σουλιωτῶν, διετήρησεν. Ἐφιλοτιμούμεθα δὲ πάντες νὰ εἴπωμέν τι ἐγκώμιον τοῦ θανόντος, διότι, ἀφοῦ μόνον καλύψῃ τὸ χῶμα τὸν ἄνθρωπον συγκατατιθέμεθα νὰ ὁμολογήσωμεν τὴν ἀξίαν αὐτοῦ.

Καὶ τοιαῦτα μνημόσυνα λέγοντες ἐψυχαγωγούμεθα, ἕως οὗ ἐλθόντες εἰς τὴν παραλίαν συνηνώθημεν μετὰ τῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ παραμένοντος πλήθους· ἦλθον δὲ καὶ ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς οὐκ ὀλίγοι καὶ ἔψαλον τὴν νεκρώσιμον Ἀκολουθίαν. Καὶ ὅτε ὁ ῥήτωρ τοῦ ἀγῶνος ἀναβὰς εἰς μικρὸν ὕψωμα παρέστησε τὸ μέγεθος τῆς ἀπωλείας· ὅτε ἀνενθύμισεν εἰς ἡμᾶς ὅτι « ἀπὸ τὰς κορυφὰς τοῦ Μακρυνόρους καὶ τὰ παράλια τῆς Ἀκαρνανίας ἕως εἰς τὰ πέριξ τῆς Ἀττικῆς, φῶς ἐλευθερίας καὶ δόξης ἐχύθη εἰς τὴν χώραν ταύτην δούλην καὶ σκοτεινὴν οὖσαν, διὰ μόνης τῆς ἰσχυρᾶς τοῦ Καραϊσκάκη δεξιᾶς, » φωνὴ γοερὰ, φωνὴ ἀνδρῶν, γυναικῶν, καὶ παιδίων ἀντήχησε καθ' ὅλην τὴν παραλίαν· καὶ ἦν ὁ θρῆνος καὶ ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ ὀδυρμὸς πολύς· καὶ ὡς ἡ Ῥαχὴλ οὐδεὶς ἤθελε νὰ παρηγορηθῇ, προαισθανόμενος ἴσως τὴν προσεχῆ κατὰ τὸ Φάληρον ἐθνικὴν συμφοράν.

Ν. Δ.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΘΕΡΜΩΝ ΥΔΑΤΩΝ
ΤΗΣ ΑΡΑΒΙΑΣ.

—ooo—

Ἡ ἀπέραντος αὕτη χώρα στερεῖται, ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως αὐτῆς, ἰαματικῶν ὑδάτων· ἀλλὰ καὶ πόσιμα ὕδατα ὀλίγα ἔχει. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦ νῦν γνωστῶν ἀναφέρομεν τὰ τῆς Μεσημβρινῆς Ἀραβίας, γνωστότατα δὲ καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ὑπὸ τὸ ὄνομα *Hamam Musat* ἢ λουτρὰ τοῦ Μωϋσέως. Τὰ ὕδατα ταῦτα ἀναβρύουσιν εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης πλησίον τοῦ σημερινοῦ χωρίου *Tor*. Τιμῶνται δὲ καὶ ὑπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς Ἀράβων, μεταχειριζομένων αὐτὰ ἐπὶ διαφόρων νοσημάτων. Αἱ θειοθέρμαι αὗται ἀποπέμπουσιν ὑδροθειωμένον ἀέριον, τὸ ὁποῖον εἴτε ἐσωτερικῶς εἴτε ἐξωτερικῶς μεταχειριζόμενον, ἐνεργεῖ ὡς τὰ ὑδροθειϊκὰ ὕδατα κατὰ ἐξανθηματικῶν νοσημάτων τοῦ δέρματος.

Πλησίον τῶν θερμῶν τούτων ὑδάτων κεῖται κρήνη ψυχροῦ ὕδατος, ἥτις ὀνομάζεται κατὰ τὸ πλησίον χωρίον, *Elim*. Οἱ κάτοικοι, στερούμενοι ἄλλων ὑδάτων, πίνουσιν ἐξ αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον εἶναι νοσωδέστατον ὡς ἐμπεριέχον πλῆθος τιτανούχων καὶ μαγνησιούχων ἁλάτων, ἕνεκα τῶν ὁποίων, ὡς ἐκ τῆς συνεχοῦς πόσεως, ἐνεργεῖ ἐπιβλαβέστατα, προσκαλῶν ἐμφράξεις τῆς κάτω κοιλίας, καχεξίαν καὶ χοιραδικὰ νοσήματα.

Ἀπέναντι τοῦ Σουὲζ, εἰς τὰς ὄχθας τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, εὑρίσκεται θερμὸν ὕδωρ Aen al Masah καλούμενον, τὸ ὁποῖον ἀναβρύει ζέον καὶ καχλάζον. Καὶ τὸ ὕδωρ τοῦτο, εἰ καὶ θειοῦχον, πίνεται ἕνεκα ἐλλείψεως ποσίμων ὑδάτων· ἐκ δὲ τῆς διηνεκοῦς χρήσεως αὐτοῦ οὐ σμικρὰ βλάβη προσγίνεται εἰς τοὺς πίνοντας.

Ἕτερον θερμὸν ὕδωρ εἶναι τὸ *Hamam Pharaon*, τοῦ ὁποίου τὸ ὕδωρ τοσοῦτον ζέει, ὥστε ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν ἑψήνονται τὰ ἐμβαλλόμενα εἰς αὐτὸ ὠά· τὰ ὕδατα ταῦτα ἀναβρύοντα πλησίον τῆς θαλάσσης, συῤῥέουσιν εἰς ῥύακα, εἰς τὴν παρακειμένην Ἐρυθρὰν θάλασσαν ἐκβάλλοντα. Ἀναλυόμενον δὲ εὑρίσκεται σιδηροῦχον, καὶ ἐκ τούτου ἐνεργεῖ κατὰ τῆς ἀτονίας. Οἱ λίθοι ὅσοι βρέχονται ὑπ' αὐτοῦ φαίνονται σκωριῶντες.

Ὡσαύτως καὶ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Ἀραβίαν, εἰς τὴν χώραν Ὀμὰμ, καὶ τὴν διοίκησιν Μασκὰτ, εὑρίσκεται ἀξιόλογον θειοῦχον ὕδωρ, οὗτινος γίνεται χρῆσις μετὰ μεγάλης ὠφελείας κατὰ τῆς σιφυλίτιδος, τῆς ἕρπητος καὶ ἄλλων ἐξανθημάτων. Τοῦτο τὸ ὕδωρ ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν θειοθέρμων.

Πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Ἀραβίας μεταξὺ τῶν χωρίων Καρονδὲλ καὶ Τὸρ, ἀναβρύουσιν ἐκ τραχίτου καὶ πορφυρίτου λίθου, χάριν εἰς τὴν ἐπιῤῥοὴν ἡφαιστείου πυρὸς, θερμότατα θειοῦχα ὕδατα, ὧν γίνεται χρῆσις ὑπὸ τῶν ἐκεῖ κατοικούντων κατ' ἐξανθηματικῶν νόσων. Τὸ ὄρος ἐξ οὗ τὰ ὕδατα ταῦτα ἐξέρχονται ὀνομάζεται *Dschebel Tein*, καὶ πλησίον αὐτῶν, ὡς λέγουσιν αἱ παραδόσεις, ἀνεπαύθησαν οἱ Ἰσραηλῖται ἐπὶ ὁλοκλήρους ἡμέρας μετὰ τὴν διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης διάβασιν. Τὸ ὄρος τοῦτο εἶναι ἡφαίστειον προϊὸν, ἐξ οὗ καὶ σήμερον ἐξέρχεται καπνός.

Εἰς ὑποδοχὴν τῶν πρὸς τὰ θερμὰ ταῦτα προσερχομένων, ὑπάρχουσι σπήλαια φυσικὰ καθὼς καὶ χειροποίητα, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀναπαύονται οἱ λουόμενοι μετὰ τὰ λουτρά. Τελευταῖον τῶν ἐν Ἀραβίᾳ ὑδάτων ἀναφέρομεν κρήνην ἐντὸς κήπου εὑρισκομένην εἰς Κοβὰν πλησίον τῆς Μεδίνης. Τὸ ὕδωρ τοῦτο λέγεται, κατὰ τὰς παραδόσεις, ὅτι ἐθεωρεῖτο ἱερὸν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ, ὅστις ἐκ μόνου τούτου ἔπινε. Διοχετεύεται δὲ ὁμοῦ μετ' ἄλλων ἐκεῖ πλησίον ἀναβρυόντων εἰς τὴν Μεδίνην, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι πίνουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ αὐτό. Ἄλλη θέρμη εὑρίσκεται μεταξὺ Σουὲζ καὶ Ῥὰζ Μεχαμὲτ εἰς τὰς ὄχθας τῆς θαλάσσης, πλησίον τοῦ Χατζὲρ Ἔλμ ἐντὸς τοῦ μοναστηρίου Ῥαΐτο. Ἡ θέρμη αὕτη ἀναβρύει εἰς τοὺς πρόποδας τιτανώδους λόφου, καὶ ἔχει 26 βαθμοὺς θερμοκρασίας καὶ γεῦσιν ἁλμυράν.

Ἐκ τῆς συντόμου ταύτης περιγραφῆς τῶν ἰαματικῶν ὑδάτων τῆς Ἀραβίας ἐξάγεται ὅτι τὰ πλειότερα εἶναι θειοθέρμαι, τῶν ὁποίων γίνεται χρῆσις πρὸς πόσιν ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως ἄλλων καθαρωτέρων ὑδάτων. Καθὸ ὅμως θειοῦχα τὰ ὕδατα ταῦτα

περιέχουσιν ἀξιολόγους δυνάμεις, συντελοῦντα πρὸ πάντων εἰς θεραπείαν τῶν πασχόντων ἐξανθηματικὰ νοσήματα.

Ξ. ΛΑΝΔΕΡΕΡ.

ΠΕΡΙΕΡΓΟΣ ΠΑΛΙΜΒΙΩΣΙΣ.

—οοο—

Τὸ 1826 ἔτος, γαλλικαί τινες ἐφημερίδες ἀνήγγειλαν *σπουδάζουσαι*, ὅτι ἄνθρωπός τις παραχωσθεὶς ὑπὸ τῆς χιόνος, ἔζησεν ὑπ' αὐτὴν 170 ὁλόκληρα ἔτη (*). Ὁ ἀναγνώστης ἐννοεῖ ὅτι τὴν παλιμβίωσιν ταύτην δὲν τολμῶμεν ν' ἀναγγείλωμεν καὶ ἡμεῖς μετὰ τῆς αὐτῆς σπουδαιότητος· θέλομεν ὅμως διηγηθῆ ἄλλην τινά, τόσῳ πλέον περίεργον καθόσον εἶναι ἀληθής, συμβᾶσαν πρὸ δύο μόλις ἐτῶν εἰς τὴν Ῥωσίαν.

Ὅσοι ἐπεσκέφθησαν τὸ Κράτος τοῦτο ἐνθυμοῦνται ὅτι οἱ χωρικοὶ ἀναμένουσιν ἀνυπόμονοι τὸν χειμῶνα. Ὡς εὐφραίνει τὴν καρδίαν ἡμῶν ἡ ἐπάνοδος τῶν χελιδόνων, οὕτως εὐφραίνει αὐτοὺς ἡ χιών· καὶ δικαίως· διότι αἱ βροχαὶ τοῦ φθινοπώρου εἶναι τόσον πολλαὶ καὶ ῥαγδαῖαι, ὥστε κατακλύζονται οἱ ἀγροί, καὶ αἱ ὁδοὶ καταντῶσιν ἄβατοι. Μόλις ὅμως φθάσῃ ὁ χειμών, καὶ πάντα ἀλλοιοῦνται· ὁ βόρβορος καὶ τὰ λιμνάζοντα ὕδατα ἐκλείπουσιν ὑπὸ τὸν πάγον, τὸ ἔδαφος γίνεται στερεόν, καὶ ἐπανέρχεται ἡ κίνησις τῶν ἀνθρώπων, τῶν ζώων καὶ τῶν ὀχημάτων. Καὶ αἱ περιηγήσεις δὲ αὐταὶ εἶναι εὐάρεστοι ἐν ὥρᾳ χειμῶνος, ὁσάκις ὁ οὐρανὸς εἶναι γαλήνιος· ἐὰν ὅμως πνέῃ ἄνεμος, τότε ὑπάρχει κίνδυνος· διότι ἡ χιὼν συσσωρευομένη σκεπάζει καὶ ἀνθρώπους καὶ ἁμάξας καὶ ζῶα. Πολλάκις ὁ ἄνεμος ἑνούμενος μετὰ τῆς χιόνος εἰς τὰ μεσημβρινὰ παράλια τῆς Ῥωσσίας, ἐξεγείρεται τοσούτῳ σφοδρός, ὥστε φέρει ὄλεθρον εἰς ὁλόκληρα ποίμνια προβάτων ἢ ἀγέλας ἵππων. Τὰ ζῶα ταῦτα παλαίουσι πρὸς τὸν κίνδυνον, καὶ ὑπακούοντα εἰς τὸ ἔμφυτον αἴσθημα τῆς ἰδίας συντηρήσεως, συνθλίβονται καὶ ἀγωνίζονται νὰ συνυποστηριχθῶσι ὅπως σωθῶσιν· ἀλλ' ἀδυσώπητος ὁ ἄνεμος ὠθεῖ αὐτὰ πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ τὰ κατακρημνίζει εἰς αὐτὴν ὀλισθαίνοντα ἐπὶ τοῦ πάγου.

Οἱ ἄνεμοι οὗτοι καλοῦνται εἰς τὴν Ῥωσίαν *μέτελ* ἤτοι *σαρωταί*· οἱ χωρικοὶ ὅμως ἀψηφοῦσι καὶ τοὺς δεινοτέρους, οὔτ' ἀποθαρρύνονται ἢ κἂν ταράσσονται τὴν ὥραν αὐτὴν τοῦ κινδύνου. Τὸ ἐφεξῆς γεγονὸς προσμαρτυρεῖ τὴν ἀλήθειαν ταύτην, καὶ διὰ τοῦτο τὸ διηγούμεθα ἀπαραλλάκτως ὡς συνέβη, χωρὶς προσθήκης.

Τὴν 27 Νοεμβρίου 1854, νέος τις χωρικός, κάτοικος τοῦ χωρίου Ζωϊκινητσόφ, ἐν τῷ νομῷ Κούρσκ, ἐστάλη εἰς τὴν πόλιν ὑπὸ τοῦ πατρός του ἵνα πωλήσῃ ἀγγεῖα ἅτινα ἐφόρτισεν εἰς ἅμαξαν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ καιρὸς ἦτο αἴθριος ἔφθασεν εὐτυχῶς εἰς τὴν πόλιν. Ὅτε ὅμως ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ, μόλις ἐξῆλθε, καὶ ὁ οὐρανὸς κατεκαλύφθη ἀπὸ νέφη· μετ' ὀλίγον δὲ ἤρχισε νὰ πίπτῃ καὶ χιών, τὴν ὁποίαν συνώδευσεν ἄνεμος, ὅστις γενόμενος βαθμηδὸν βιαιότερος, κατέστη τοσούτῳ λαῦρος, ὥστε, δικαιολογῶν τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἤρχισε νὰ σαρώνῃ τὴν πεδιάδα. Ὁ νέος χωρικὸς ἠναγκάσθη τότε νὰ ἐλαττώσῃ τὸν δρόμον του· καὶ ἐπειδὴ ἡ χιὼν κατεκάλυψε τὰ κλαδία τῶν ἐλατῶν τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευον ἀντὶ σημείων, ἀπεπλανήθη. Κατέβη λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἅμαξαν, καθόσον μάλιστα καὶ τὸ ψῦχος κατέστη ὀξύτατον, καὶ σύρων τὸν ἵππον ἐβάδιζε πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ὁδοῦ· ἀλλ' αἴφνης κατευθύνθη εἰς τὴν χιόνα, μετ' αὐτὸν δὲ καὶ τὸ ὑποζύγιον καὶ τὸ ὄχημα. Ματαίως ἠγωνίσθη νὰ τὰ ἀνασύρῃ· ὁ ἄνεμος τοσούτῳ ἦτο ἀκατάσχετος ὥστε, ἵνα μὴ τὸν ἀφαρπάσῃ, ἐκρατεῖτο ἀπὸ τὴν ἅμαξαν. Εἶδε λοιπὸν ὅτι προτιμότερον ἦτο νὰ περιμένῃ ἐκεῖ τὴν ἐπιοῦσαν· καὶ ἀποζεύξας ἔδεσε τὸν ἵππον εἰς μίαν τῶν πλευρῶν τῆς ἁμάξης, αὐτὸς δὲ ἀναβὰς εἰς αὐτὴν ἐξηπλώθη ὡς ἂν ἦτο ἡ θερμάστρα τῆς καλύβης του. (Ὡς γνωστὸν οἱ χωρικοὶ τῆς Ῥωσίας κοιμῶνται ἐπὶ τῶν θερμαστρῶν.) Πρὶν δὲ πλαγιάσῃ ἀπέβαλε τὰ ὑποδήματα καὶ τὸν πῖλον, καὶ τὰ ἔθεσεν ὑπὸ τὴν κεφαλήν του, καὶ μετὰ ταῦτα ἐσκεπάσθη μὲ τὸ *καφτάνιόν* του. Οὕτω πως ἐπέρασεν ὅλην τὴν νύκτα. Ὡσαύτως καὶ εἰς τὴν Σιβηρίαν οἱ χωρικοί, ὁσάκις ταξειδεύοντες εὑρίσκονται τὸ ἑσπέρας εἰς τόπον ἀκατοίκητον, σκάπτουσι τὴν χιόνα, ἀνοίγουσιν εἰς τὰ πλάγια εὐρυχώρους ὀπάς, ἐξαπλώνονται εἰς αὐτὰς φράσσοντες τὰς εἰσόδους διὰ σκεπασμάτων, καὶ κοιμῶνται θερμότατα.

Ὅτε ὁ νέος χωρικὸς ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμούς, εἶδεν ὅτι ἦτο χιονοσκέπαστος· καὶ κόψας κλαδίον λίσγου ἀπὸ τὴν ἅμαξαν, ἔσκαψε τὴν ὑπὲρ αὐτὸν χιόνα, πυκνοτάτην ἤδη οὖσαν. Κατορθώσας δὲ νὰ ἐκβάλῃ τὴν κεφαλήν, εἶδεν ὅτι εἶχε μὲν ἀνατείλει ζοφερὸς ὁ ἥλιος, ἀλλ' ὅτι ὁ *σαρωτὴς* ἐξηκολούθει πνέων σφοδρός. Ἐπλαγίασε λοιπὸν ἐκ νέου, καὶ πολλάκις ἐγύρισεν ἵνα πλατύνῃ τὸ περὶ αὐτὸν κοινὸν διάστημα. Μετά τινας ὥρας, ἠθέλησε νὰ ἐκβάλῃ καὶ πάλιν τὴν κεφαλήν· ἀλλ' ἡ χιὼν ἦτο τοσούτῳ πυκνή, ὥστε ἀδύνατον ὑπῆρξε νὰ τὴν διασχίσῃ. Καὶ λοιπὸν ἀπελπισθεὶς προσευχήθη, ἀνέθεσεν εἰς τὸν Θεὸν τὴν ψυχήν του, ἀνεπόλησε τοὺς γονεῖς του καὶ τὴν ἀνησυχίαν των, καὶ ἐκοιμήθη ἐκ νέου.

Ὁ πατήρ του βλέπων τὴν τόσην βραδυπορίαν τοῦ υἱοῦ του, ἔδραμεν εἰς ἀναζήτησίν του· καὶ αἱ ἀρχαὶ δὲ προσέταξαν τοὺς κατοίκους τῶν παρακειμένων

(*) On sait que quelques journaux français ont annoncé sérieusement qu'un homme enseveli sous la glace pendant cent soixante-dix ans, y avait conservé la vie. Ὅρα Revue Britan. τόμ. 9. φυλλάδ. τοῦ Νοεμβρίου, 1826.

χωρίων νὰ ἐρευνήσωσι περὶ αὐτοῦ. Ἀλλ' οὐδὲν ἀνεκάλυψαν· καὶ πάντες ἐπανῆλθον πιστεύοντες ὅτι ἐτάφη ὁ ταλαίπωρος νέος ὑπὸ τὴν χιόνα, καὶ ὅτι ἀδύνατον ἦτο νὰ εὑρεθῇ.

Ὁ καιρὸς ἔγεινεν ἐπὶ τέλους αἴθριος, καὶ τὴν 9 Δεκεμβρίου, χωρικός τις ὑπῆγεν εἰς τὸ κυνήγιον. Ἐνῷ δὲ διέβαινε παρὰ τὸ χεῖλος φάραγγος πλήρους χιόνος, παρετήρησε τὸν σκύλον του καθήμενον καὶ τρώγοντα. Καὶ πλησιάσας εἶδε πόδα ἵππου, καὶ τὸν ἵππον αὐτὸν ὑπὸ τὴν χιόνα, οὗτινος τὴν κεφαλὴν εἶχον καταφάγει λύκοι. Τότε ἐπανελθὼν ἀνήγγειλε τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν ἀστυνομίαν, ἥτις εἰδοποίησε τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἀπολεσθέντος νέου. Καὶ εὐθὺς ἦλθον φέροντες σκαπάνας καὶ πτύα, καὶ σκάψαντες ἀνέσυραν τὸ πτῶμα τοῦ ἵππου, παρὰ τὸ ὁποῖον ἐφάνη καὶ τῆς ἁμάξης ἡ ἄκρα. Οἱ ἐργάται ἐδιπλασίασαν τότε τὸν ζῆλόν των, καὶ μετ' ὀλίγον ἔφθασαν εἰς στρῶμα χιόνος πεπηγός, τὸ ὁποῖον ἐσκέπαζε τὴν ἅμαξαν. Ἀνοίξαντες δὲ ὀπὴν, ἐθαύμασαν αἰσθανθέντες πνοὴν θερμὴν ἐξελθοῦσαν. Τότε τῶν χωρικῶν τις γονυπετήσας παρὰ τὴν ὀπὴν ἔβαλεν ἐντὸς αὐτῆς τὸ πτύον του. Καὶ εἶδεν ἄνθρωπον ἐξηπλωμένον, ἀλλὰ μὴ διδόντα σημεῖον ζωῆς. Ἐλθὼν δὲ καὶ ὁ πατὴρ τοῦ νέου, ἔφερε τὸ στόμα εἰς τὴν ὀπὴν καὶ ἔκραξε·

— Δημήτριε, ζῇς;

— Ναὶ, ἀπεκρίθη φωνὴ ἀσθενής.

— Πλησίασε λοιπὸν εἰς τὴν τρύπαν, ἔκραξαν οἱ ἐργάται.

— Δὲν ἔχω δύναμιν, ἀπεκρίθη ὁ Δημήτριος· προσέξετε μή με πληγώσετε.

Μετὰ μικρὸν ἐπέρασε τὴν κεφαλὴν διὰ τῆς ὀπῆς· ἡ ὄψις του ἦτο πελιδνὴ ἀλλ' αὐτὸς ἐφαίνετο ἀτάραχος. Τὸν ἀνέσυραν λοιπὸν διότι ἦτο πολλὰ ἀδύνατος· καὶ ἀπὸ τὰ περίβρεκτα ἐνδύματά του ἐξήρχετο ἀτμὸς πυκνός. Μόλις δὲ εἶδε τὸν πατέρα του, καὶ χαιρετίσας αὐτὸν ἔδωκε βαλάντιον δερμάτινον περιέχον τὸ ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν ἀγγείων ἀργύριον. Μετὰ ταῦτα μετέφερον αὐτὸν εἰς καλύβην, ἤλλαξαν τὰ φορέματά του καὶ τῷ ἔδωκαν ὀλίγην τροφήν. Ὅτε δὲ εἶπον ὅτι ἔμεινε *δώδεκα* ἡμέρας ὑπὸ τὴν χιόνα, ἔμεινεν ἔκθαμβος· διότι ἐνθυμεῖτο μὲν ὅτι παρῆλθον πολλαὶ ἡμέραι, δὲν ἐδύνατο ὅμως νὰ διακρίνῃ καὶ πόσαι, ἐπειδὴ ἦτο πάντοτε σκότος. Ὁσάκις δὲ ἐξύπνα ἐδροσίζετο, τρώγων ὀλίγην χιόνα, καὶ προσηύχετο· καὶ ἐπειδὴ δὲν ἤλπιζε βοήθειαν, δὲν ἐφρόντιζεν εἰμὴ περὶ τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς του. Ἂν καὶ ἔμεινεν ἐπὶ δώδεκα ἡμέρας ἀκίνητος, καὶ ἄλλο μὴ ἔχων σκέπασμα πλὴν τοῦ *καφτανίου* του, δὲν ὑπέφερε πολὺ ψῦχος. Τινὲς ὅμως τῶν δακτύλων τῶν ποδῶν του ἦσαν ὅλως παγωμένοι. Ἀφοῦ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν καλύβην του καὶ ἀπήλαυσεν ἐπί τινας ἡμέρας τῶν περιποιήσεως τῆς οἰκογενείας του, ἀνέλαβε τὰς δυνάμεις του, καὶ ἐπεδόθη εἰς τὰ συνήθη ἔργα· διετηρήθη δὲ καὶ ὁ περὶ αὐτὸν πάγος δι' ὅλου τοῦ χειμῶνος, καὶ πολλοὶ περίεργοι ἐρχόμενοι ἐπεσκέπτοντο αὐτόν.

Σημειωτέον δὲ ὅτι τὸ γεγονὸς τοῦτο εἶναι ἐξαίρεσις· διότι ὅσῳ ῥωμαλέοι καὶ ἂν ὦσιν οἱ χωρικοὶ τῆς Ῥωσίας, δὲν ἀντέχουσιν εἰς τὸ ψῦχος ὁσάκις πνέει ὁ *μέτελ*· εἰς τοιαύτας μάλιστα περιστάσεις αἱ ὁδοὶ σκεπάζονται ἀπὸ πτώματα.

ΝΕΟΝ ΕΥΕΡΓΕΤΗΜΑ

Τῆς Κ. Ἑλένης Τοσίτσα.

—ooo—

Ἡ ἱστορία ἀναφέρει πολλὰς γυναῖκας αἵτινες τιμῶσαι τὴν μνήμην τοῦ ἀποθανόντος συζύγου, ἢ ἔπιον τὴν κόνιν αὐτῶν, ἢ ἀνήγειρον μαυσωλεῖα, ἢ καὶ μὴ στέργουσαι νὰ ἐπιζήσωσι διέφθειρον ἑαυτάς. Καὶ ἐπαινοῦμεν μὲν τὸ αἴσθημα, ἂν καὶ ἐνίοτε δὲν ἐγκρίνομεν τὴν πρᾶξιν· ἡ γυνὴ ὅμως, ἥτις συμπληροῦσα τοὺς εὐεργετικοὺς σκοποὺς τοῦ ἰδίου ἀνδρὸς, καὶ μάλιστα τοὺς ἀποβλέποντας εἰς τὴν πατρίδα, ἐξακολουθεῖ τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον ἐκεῖνος ἐπεχείρησε ζῶν, ἡ γυνὴ αὐτὴ, λέγομεν, τιμᾷ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην καὶ εἰς ὕπατον βαθμὸν τὴν μνήμην τοῦ ἀποθανόντος συζύγου της.

Τοιαύτην γυναῖκα καυχᾶται ἡ Ἑλλὰς ὅτι κατέχει σήμερον εἰς τοὺς κόλπους της· εἶναι δὲ ἡ *Κ. Ἑλένη Μιχαὴλ Τοσίτσα*. Αὕτη οὐ μόνον ἑξήκοντα χιλιάδας δραχμῶν προσέφερεν εἰς τὸ Ἀμαλίειον ὀρφανοτροφεῖον, καὶ ἄλλας ἀγαθοεργίας ἔπραξε καὶ πράττει, ἀλλὰ καὶ πολὺ ἔτι μείζονα διανοεῖται ὑπὲρ τῆς φίλης πατρίδος. Μεριμνῶσα ἰδίως ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ φύλου αὐτῆς καὶ ἐξαιρέτως τοῦ κατὰ τὴν δούλην Ἑλλάδα, εὐηργέτησεν αὐτὸ πολλαχῶς, καὶ ἐσχάτως καταγραφεῖσα *αὐθορμήτως* συνδρομητὴς εἰς τριάκοντα ἀντίτυπα τῆς *Πανδώρας*, παρήγγειλε νὰ στέλλωνται τὰ μὲν εἴκοσιν εἰς τὸ ἐν Μετσόβῳ, τὰ δὲ δέκα εἰς τὸ ἐν Λαρίσσῃ Παρθεναγωγεῖον.

Ἡ πρᾶξις αὕτη μαρτυρεῖ οὐ μόνον καρδίαν φιλοπάτριδα ἀλλὰ καὶ νοῦν σκεπτόμενον· διότι ἐξ αὐτῆς φαίνεται ἐννοοῦσα καλῶς ἡ Κ· *Ἑλένη Μ. Τοσίτσα*, ὅτι οὐδὲν ἔθνος μέγα καὶ ἰσχυρὸν ἐὰν μὴ ὁμιλῇ τὴν αὐτὴν γλῶσσαν καὶ ἐμπνέεται ὑπὸ τῶν αὐτῶν αἰσθημάτων· καὶ ὅτι, ὅπως φθάσῃ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἐκεῖ ὅπου ἄξιοι, ἀνάγκη νὰ ἐνασχοληθῇ διὰ παντὸς τρόπου εἰς τὴν διάδοσιν ἐκείνης καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τούτων διὰ τοῦ γυναικείου μάλιστα φύλου, τὸ ὁποῖον πρῶτον καλεῖται εἰς τὴν ἀγωγὴν ἡμῶν.

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΜΑΙΟΥ, 1857. ΤΟΜΟΣ Η'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 172.

ΠΕΡΙ
ΛΟΓΙΚΩΝ ΑΡΧΩΝ.

Ἡ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἐπικρατοῦσα ἀβεβαιότης ὡς πρὸς τὸν ὁρισμὸν αὐτῆς, ἐπικρατεῖ ὡσαύτως καὶ ἐξ ἀνάγκης ὡς πρὸς τὰς ἐσωτερικὰς αὐτῆς διαιρέσεις. Διάφορος εἶναι, κατὰ τὰ διάφορα φιλοσοφικὰ συστήματα, ὁ ἀριθμὸς, ἡ τάξις, ἡ ἔκτασις, ἡ σχετικὴ πρὸς ἀλλήλας ὑποταγὴ καὶ ἡ σημαντικότης τῶν ἐπιστημονικῶν ἐκείνων θεωριῶν ἐξ ὧν τὸ ὅλον συνίσταται τῆς πρώτης καὶ κυριωτάτης τῶν ἀνθρωπίνων μαθήσεων. Καὶ οἱ μὲν ἀρχαῖοι εἰς τρία μέρη συνήθως διῄρουν τὴν φιλοσοφίαν, τὸ φυσικὸν, τὸ λογικὸν καὶ τὸ ἠθικὸν, τὸ μὲν πρῶτον ἀντιστοιχοῦν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἐπιστήμην τῆς φύσεως ἢ τοῦ κόσμου, τὰ δὲ ἕτερα δύο εἰς τὰ δύο στοιχεῖα τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος, τὸ νοητικὸν δηλαδὴ ἢ θεωρητικὸν, καὶ τὸ πρακτικόν. Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων οἱ μὲν ἀπέβαλον σχεδὸν ὁλοκλήρως τὸ πρῶτον, καὶ μεταξὺ τῶν δύο ἄλλων παρενέβαλον τὴν μεταφυσικὴν ἢ τὴν ἐπιστήμην τῶν πρώτων αἰτίων καὶ ὑποστάσεων. ὥστε κατ' αὐτοὺς ἡ φιλοσοφία περιλαμβάνει τὴν λογικὴν, τὴν μεταφυσικὴν καὶ τὴν ἠθικήν· οἱ δὲ, λίαν διαφόρως κατέταξαν καὶ συνήρμοσαν πρὸς ἀλλήλας τὰς φιλοσοφικὰς ἐπιστήμας, ὡς ἕκαστος ἐθεώρει τὴν φύσιν αὐτῆς, τὴν πρὸς μόρφωσιν αὐτῆς κατάλληλον μέθοδον, τὴν ἀλληλουχίαν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν μερῶν της, καὶ τὰς σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὰ ἄλλα ἀντικείμενα τῆς ἀνθρωπίνης μελέτης καὶ ἐνεργείας. Ἀρκεῖ νὰ παραβάλῃ τις λ. χ. τὴν *Ἐγκυκλοπαιδείαν τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν* τοῦ Ἑγέλου, ἢ τὸ *περὶ ὀργανώσεως τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν* Ὑπόμνημα τοῦ Ἰουφροᾶ πρὸς τὰ συστήματα τῆς τε παρελθούσης καὶ τῶν πρὸ αὐτῆς ἑκατονταετηρίδων, ἵνα πεισθῇ ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ διαίρεσις τῆς φιλοσοφίας καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ζητήματα δὲν δύνανται νὰ εἶναι εἰμὴ συνέπειαι καὶ πορίσματα τοῦ τε ὁρισμοῦ αὐτῆς καὶ τῆς μεθόδου, καθ' ὅτι διὰ μὲν τοῦ ὁρισμοῦ περιγράφεται ὁ κύκλος τῆς νομίμου αὐτῆς ἐπικρατείας, καὶ

ὡς ἐκ τούτου αἱ σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὰς ἄλλας ἐπιστήμας ἐνδεικνύονται, διὰ δὲ τῆς μεθόδου τίθενται αἱ ἀρχαὶ καθ' ἃς πρέπει διαδοχικῶς νὰ μορφωθῇ ἡ ἐπιστήμη κατὰ τὰ διάφορα αὐτῆς μέρη.

Καθ' ὃν δὲ ἡμεῖς ἀπεδώκαμεν ὁρισμὸν τῆς φιλοσοφίας, καὶ καθ' ἣν ἀπεδέχθημεν, καὶ ἐπροσπαθήσαμεν ὅσον οἷόν τε ἀκριβῶς νὰ ἐφαρμόσωμεν φιλοσοφικὴν μέθοδον, τὰ διάφορα μέρη τῆς φιλοσοφίας οὐχὶ μόνον ἀναγκαίως προκύπτουσιν ἐκ τῆς ἀποσυνθέσεως αὐτοῦ τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ σχετικὴ πρὸς ἄλληλα ὑποταγὴ ἀκριβῶς καὶ ἀναγκαίως προσδιορίζεται.

Ὡς ἐκ τῶν ἀρχῶν μας τούτων, ἡ λογικὴ ἔπρεπε νὰ ἦναι τὸ δεύτερον μέρος τῆς φιλοσοφίας, διότι πρὸ τῆς περὶ ἀληθοῦς ἐρεύνης, εἰς ἣν ἰδίως ἐνασχολεῖται ἡ λογική, ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἡ ἐξέτασις τῶν νοητικῶν δυνάμεων καθ' ἑαυτὰς θεωρουμένων, ἀνεξαρτήτως τοῦ πρὸς ὃν ὅρον αὐτῶν, τοῦ ἀποτελέσματος τῆς ἐνεργείας των, τῆς νοήσεως δηλαδὴ καὶ γνώσεως τοῦ ἀληθοῦς· πᾶσα δὲ περὶ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ θεωρία ἔπρεπε νὰ ἔλθῃ μετὰ τὴν λογικήν, διότι ἀμφότεραι αἱ ἔννοιαι αὗται προϋποθέτουσι τὴν τοῦ ἀληθοῦς, καθ' ὅσον τὸ μὲν καλὸν ἔχει πνευματικὴν ὑπόστασιν τὸ ἀληθές, τὸ δὲ ἀγαθὸν οὐδὲν ἕτερον εἶναι εἰμὴ αὐτὸ τὸ ἀληθὲς ἐν ἐνεργείᾳ.

Προσδιορισθείσης οὕτω τῆς θέσεως, ἣν νομίμως πρέπει νὰ κατέχῃ ἐν μέσῳ τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν ἡ Λογική, μένει νὰ ἴδωμεν ποία εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἡ φύσις της, ποῖαι αἱ ὑποδιαιρέσεις αὐτῆς, καὶ ποῖαι αἱ ἀρχαὶ ὑφ' ὧν κατὰ τὰ διάφορα μέρη αὐτῆς ῥυθμίζεται καὶ διοικεῖται.

Α'.

Μεταξὺ ὅλων τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν, ἡ Λογικὴ εἶναι ἡ ἧττον ἐπιδεκτικὴ νεωτερισμοῦ, καθότι ἀπὸ Ἀριστοτέλους μέχρι τῶν ἡμερῶν μας εἰς τὸν αὐτὸν πάντοτε κύκλον περιεστράφη, ὅστις τοὺς τυπικοὺς νόμους περιλαμβάνει· τῆς νοήσεως καὶ τοῦ συλλογισμοῦ. Κατὰ δὲ τὴν διάφορον ἀξίαν, ἣν ἀναγνωρίζουσιν εἰς τοὺς νόμους τούτους τὰ διάφορα φιλοσοφικὰ συστήματα, δύνανται ταῦτα νὰ διακριβῶσιν ἀλλήλων ὡς πρὸς τὸ μέρος τοῦτο τῆς φιλοσοφίας. Οὕτω, καθ' ὑπόθεσιν, ἐν ᾧ ὁ Κάντιος ἀποδίδει εἰς αὐτοὺς ἀξίαν ἁπλῶς ὑποκειμενικὴν πρὸς ἐσωτερικὴν ῥύθμισιν καὶ κανονισμὸν τῆς διανοίας, ὁ Ἔγελος ἀπ' ἐναντίας ἀνακαλύπτει ἐν αὐτοῖς ἀπόλυτον ἀξίαν, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ λογικὴ ἐξαγωγή, ἡ κατὰ τινας διατυπώσεις γενομένη, ὧν τὴν πηγὴν ἀνευρίσκομεν εἰς τὸν Φίχτην, ταὐτίζεται μὲ τοὺς νόμους τῆς διαδοχικῆς ἀναπτύξεως τοῦ καθολικοῦ πνεύματος, ὥστε ἡ λογικὴ πορεία τῆς διανοίας εἶναι κατ' αὐτὸν ἡ παραγωγικὴ τῶν ὄντων πορεία, αὐτὸς ὁ νόμος τῆς καθολικῆς τοῦ ἀπείρου πραγματοποιήσεως καὶ ἀναπτύξεως διὰ τοῦ πεπερασμένου.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχωσι τὰ περὶ τούτου, καὶ μὲ ὅλην τὴν στασιμότητα τῆς ἐπιστήμης ταύτης, τὸ περὶ τοῦ ἀντικειμένου καὶ τῶν φυσικῶν ὁρίων αὐτῆς ζήτημα εἰσέτι ἀμφισβητεῖται. Συζητοῦσιν εἰσέτι οἱ φιλόσοφοι ἐὰν ἡ Λογικὴ ἦναι τέχνη ἢ ἐπιστήμη, ἐὰν πρέπει νὰ περιορισθῇ εἰς μόνην τὴν θεωρίαν τῆς ἀποδείξεως, εἰς ἣν περιέκλεισεν αὐτὴν ὁ Ἀριστοτέλης, ἢ ἐὰν πρέπει νὰ περιλάβῃ καὶ τὰ περὶ τῆς ἀντικειμενικῆς ἀξίας τῆς γνώσεως ζητήματα καὶ τὴν περὶ μεθόδου θεωρίαν.

Τὸ καθ' ἡμᾶς, ἐκ τῶν ὁρίων ἃ περιεγράψαμεν εἰς τὴν Ψυχολογίαν, παρεκινήθημεν νὰ ἐκτείνωμεν μᾶλλον ἢ νὰ περιορίσωμεν τὸν κύκλον τῆς λογικῆς θεωρίας. Καὶ τῷ ὄντι, ἐὰν ἡ Λογικὴ ἦναι ἡ ἐπιστήμη τῶν νοητικῶν δυνάμεων, οὐχὶ πλέον καθ' ἑαυτὰς θεωρουμένων, ἀλλὰ καθ' ἃς ἔχουσι σχέσεις πρὸς τὸ ἀληθές, ἡ Λογικὴ φαίνεται ὅτι φυσικῶς πως διαιρεῖται εἰς τρία μέρη, καὶ ἐξ ἀνάγκης τρία περιλαμβάνει προβλήματα.

Καὶ πρῶτον, τί εἶναι αὐτὸ τὸ ἀληθές, καὶ πῶς ὁρίζεται; εἶναι σχετικὸν ἢ ἀπόλυτον; δυνάμεθα νὰ τὸ γνωρίσωμεν; ποῖα μέσα ἔχομεν πρὸς τοῦτο; ποίας ἐγγυήσεις παρέχουσι τὰ μέσα ταῦτα; τί εἶναι ἡ βεβαιότης, ἡ ἀμφιβολία, ἡ πιθανότης, ἡ πίστις; ποίαν ἀξίαν ἔχουσι τὰ τῶν σκεπτικῶν ἐπιχειρήματα κατὰ τοῦ κύρους καὶ τῆς βεβαιότητος τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων; πῶς, τελευταῖον, δυνάμεθα νὰ ἀνατκευάσωμεν τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα; Πάντα τὰ ζητήματα ταῦτα, ἅτινα ἐπὶ τέλους ἀνάγονται εἰς ἓν καὶ μόνον, τὸ περὶ τῆς ἀνθρωπίνης βεβαιότητος πρόβλημα, συνιστῶσι καθ' ἡμᾶς τὸ πρῶτον μέρος τῆς λογικῆς, ὅπερ *Δοκιμαστικὴν* ὠνομάσαμεν, καθ' ὅσον ἐν αὐτῷ δοκιμάζομεν καὶ βασανίζομεν τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν, ὅπως γνωρίσωμεν ἐὰν τῷόντι ἦναι ὄργανον κατάλληλον πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας. Τὸ πρῶτον τοῦτο μέρος, περὶ οὗ δὲν γίνεται μνεία ἐν τῷ ἡμετέρῳ *Δοκιμίῳ*, ἐπροσθέσαμεν κατὰ τὴν παράδοσιν, καὶ προτάττομεν τῶν δύο ἑπομένων, διότι τὸ ἐθεωρήσαμεν ὡς ἀναγκαίαν εἰς αὐτὰ προεισαγωγὴν καὶ προετοιμασίαν.

Ἀφ' οὗ ἐβεβαιώθημεν, ὅτι δι' ὧν ἔχομεν νοητικῶν δυνάμεων δυνάμεθα, ὅσον δέδοται τοῖς ἀνθρώποις, νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας, ἀνάγκη νὰ ἴδωμεν διὰ ποίας νομίμου πορείας φθάνομεν εἰς τὴν γνῶσιν ταύτην, δηλαδή, ποῖοι εἶναι οἱ κανόνες τῆς μεθόδου πρὸς εὕρεσιν τοῦ ἀληθοῦς, κατὰ τὰ διάφορα ἀντικείμενα τῆς ἀνθρωπίνης μελέτης, τὸν ἄνθρωπον, τὴν φύσιν, καὶ τὸν Θεόν· καὶ τὸ μέρος τοῦτο *Εὑρετικὴν* ἀπεκαλέσαμεν, διότι ἐν αὐτῇ λύεται τὸ δεύτερον λογικὸν πρόβλημα, τὸ τῆς εὑρέσεως τοῦ ἀληθοῦς.

Τὸ τρίτον πραγματεύεται τὸ περὶ ἀποδείξεως ζήτημα, καὶ εἶναι ἡ κυρίως *Λογικὴ* ἢ ἡ θεωρία τῆς ἀποδείξεως, καὶ διὰ τοῦτο *Ἀποδεικτικὴ* ὑφ' ἡμῶν καλουμένη. Ἐν τῷ τρίτῳ τούτῳ μέρει, εἰς ὃ καὶ μόνον ἔπρεπε κατά τινας νὰ περιορισθῇ ἡ Λογική, ἐκτίθενται πάντες οἱ κανόνες τῆς ἀποδείξεως καὶ τοῦ συλλογισμοῦ. Καὶ μολονότι δὲν ἀγνοοῦμεν, ὅτι εἴς τινας τῶν καθ' ἡμᾶς φιλοσόφων, οὓς τὰ μέγιστα σεβόμεθα, ἡ εἰς τὴν Λογικὴν ἀποδιδομένη αὕτη ἔκτασις ἤθελε φανῆ ὑπερβολική, οὐχ ἧττον πι-

στεύομεν, ὅτι μεταξὺ τῶν τριῶν τούτων προβλημάτων ὑπάρχει ἐνδότατος καὶ ἀδιάσπαστος σύνδεσμος, ὅτι ἐπομένως πρέπει νὰ περιληφθῶσιν εἰς τὸν κύκλον μιᾶς καὶ μόνης ἐπιστήμης, καὶ ὅτι ὡς ἐκ τούτου ἡ λύσις ἑνὸς ἑκάστου ἐξ αὐτῶν, διά τινος ἀμοιβαίας βοηθείας, καὶ εὐκολωτέρα καὶ ἀσφαλεστέρα προκύπτει. Ἐὰν δὲ ἀπατώμεθα ἢ ὄχι, θέλει ἴσως τὸ ἀποδείξει ὁ τρόπος, καθ' ὃν τὰ τρία ταῦτα μέρη ἀνεπτύξαμεν.

Β'.

Πᾶσα γνῶσις εἶναι σχέσις μεταξὺ δύο ὅρων, τοῦ γινώσκοντος δηλαδὴ καὶ τοῦ γινωσκομένου, ἢ τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ τοῦ ἀντικειμένου της. Καὶ ἐπειδὴ ἐκ τῶν δύο τούτων ὅρων διὰ τῆς ψυχολογίας γνωρίζομεν ἤδη τὸν πρῶτον, μένει νὰ ἴδωμεν, τί εἶναι ὁ δεύτερος, τουτέστι, τὸ γινωσκόμενον, τὸ ἀντικείμενον τῆς διανοίας, ὁ πρὸς ὃν ὅρος τοῦ πνεύματος, ὅ ἐστι, τὸ ἀληθές, διότι πᾶσα νοητικὴ ἐργασία, ὅταν ὀρθῶς ἐκπεραιοῦται, φθάνει εἰς τὴν ἀλήθειαν, πᾶσα ἐπιστημονικὴ ἐνέργεια εἰς αὐτὴν ἀφορᾷ καὶ αὐτὴν διώκει, καὶ πᾶσα ἠθικὴ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν ἐλλόγως διευθύνεται, τείνει εἰς τὴν πραγματοποίησιν καὶ καθιέρωσιν τῆς ἀληθείας. Καὶ αὕτη, καθ' ἡμᾶς, οὐδὲν ἕτερον εἶναι εἰμὴ αὐτὸ τὸ ὂν νοούμενον, ἢ ἡ *νόησις τοῦ ὄντος*. Ὁ ὁρισμὸς οὗτος, ἐν ᾧ ἀφ' ἑνὸς χρησιμεύει ὡς δεσμὸς μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς πρὸ αὐτῆς ἐπιστήμης, εἶναι ἀφ' ἑτέρου ἡ βάσις ἐφ' ἧς πᾶσαι αἱ ἑπόμεναι θεωρίαι ἐπερείδονται καὶ θεμελιοῦνται. Διότι, ἐὰν τὸ ἀληθὲς ἦναι τὸ ὄν, καὶ ἐὰν ἤδη γνωρίζωμεν ὁποῖον μέρος λαμβάνουσιν εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων ἡ ἰδέα καὶ αἱ ἀρχαὶ τοῦ ὄντος, θέλομεν ἐννοήσει διατί ἡ λογικὴ εἶναι οὐσιωδῶς ἡ ἐπιστήμη τοῦ λόγου τοῦ ἐκ τῆς ἰδέας καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ ὄντος συνισταμένου, καὶ ἐν τῷ συνδέσμῳ τούτῳ τῶν δύο ἐπιστημῶν θέλομεν εὑρεῖ ἀπροσδόκητα ἴσως βοηθήματα, ὅπως θαῤῥαλέως προβῶμεν εἰς τὴν λύσιν τῶν ἑτέρων δύο προβλημάτων, τοῦ τῆς μεθόδου, δηλαδή, καὶ τοῦ τῆς ἀποδείξεως.

Ἐὰν τὸ ἀληθὲς ἦναι τὸ ὄν, καὶ ἐὰν τοῦ ὄντος οὐχὶ μόνον μερικὴν καὶ ἐνδεχομένην ἀλλ' ἔχομεν καθολικὴν καὶ ἀναγκαίαν ἔννοιαν, ἕπεται ὅτι δυνάμεθα νὰ συλλάβωμεν τὸ ὂν οὐ μόνον ὡς μερικὸν καὶ ἐνδεχόμενον, ἀλλ' ὡς καθολικὸν καὶ ἄπειρον, καὶ ἐπομένως ἄπειρον καὶ τὸ ἀληθές. Ἐὰν δὲ ἦναι ἄπειρον, εἶναι ἀΐδιον καὶ ἀναλλοίωτον, ἓν καὶ ταὐτούσιον, καὶ οὕτω πάντες οἱ τοῦ ἀληθοῦς χαρακτῆρες ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ αὐτοῦ λογικῶς ἐξάγονται καὶ προσδιορίζονται. Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν χαρακτήρων τούτων καὶ τῶν τοῦ ἀνθρώπου προφανῆ εὑρίσκομεν ἐναντιότητα, διότι ὁ ἄνθρωπος οὔτε ἄπειρος εἶναι, οὔτε ἀΐδιος, οὔτε ἀναλλοίωτος, καὶ ἐπομένως ἡ μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἀληθοῦς σχέσις δὲν δύναται νὰ ἦναι εἰμὴ σχέσις διαδοχικῆς καὶ βαθμιαίας προσεγγίσεως δηλ. *προόδου*, δι' ἧς ὅμως οὐδέποτε φθάνει εἰς τὴν πλήρη κατάληψιν καὶ κατοχὴν τοῦ ἀληθοῦς, ἥτις εἰς μόνον τὸ ἄπειρον ὄν, εἰς μόνον τὸ Θεὸν ἐπιφυλάττεται. Ὅθεν εἰ καὶ ἀντικειμενικῶς θεωρούμενον εἶναι τὸ ἀληθὲς ἀπόλυτον, ἀνάγκη νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ὑποκειμενικῶς καὶ ὡς πρὸς τὸν ἄνθρωπον εἶναι πάντοτε σχετικόν.

Ἵνα δὲ τώρα προσδιορίσωμεν ποῖα μέσα ἔχομεν πρὸς ἀνακάλυψιν καὶ γνῶσιν τοῦ ἀληθοῦς, ἀνάγκη νὰ ἴδωμεν ποῖαι μεταξὺ τῶν νοητικῶν δυνάμεων εἶναι ἀληθῶς *πρῶται* καὶ ποῖαι *παράγωγοι*· διότι φανερὸν ὅτι τὰ κατ' εὐθεῖαν μέσα πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἀληθείας, εἶναι αἱ πρῶται καὶ οὐχὶ αἱ δεύτεραι, αἵτινες μόνον εἰς ἐπεξεργασίαν τῶν ἐξαγομένων τῶν πρώτων εἶναι προωρισμέναι. Τῷόντι, μεταξὺ τῶν νοητικῶν δυνάμεων παρατηροῦμεν σχέσιν τινὰ προτεραιότητος πρὸς ἀλλήλας, δι' ἧς αἱ μὲν προηγοῦνται, αἱ δὲ ἕπονται, αἱ μὲν προϋποθέτουσιν ἐξ ἀνάγκης ἄλλας, αἱ δὲ οὐδεμίαν πρὸ αὐτῶν ὑποθέτουσιν. Καὶ ἐὰν μετὰ προσοχῆς ἀκολουθήσωμεν τὴν σχέσιν ταύτην, εὑρίσκομεν κατὰ πρώτην ὄψιν, ὅτι αἱ τῷ ὄντι πρῶται, καθὸ οὐδεμίαν ἄλλην πρὸ αὐτῶν ὑποθέτουσαι, καὶ μάλιστα ὑπὸ τῶν ἄλλων ὅλων ὑποτιθέμεναι, εἶναι τρεῖς, ἡ *συνείδησις*, ἡ *ἀντίληψις*, καὶ ὁ *λόγος*, ἀντιστοιχοῦσαι εἰς τὰ τρία τῆς ἐπιστήμης ἀντικείμενα, τὸν ἄνθρωπον, τὸν κόσμον, καὶ τὸν Θεόν. Ἐὰν δὲ πάλιν μεταξὺ τούτων θέλωμεν νὰ ἐξετάσωμεν τὴν σχετικὴν αὐτῶν καταλληλότητα εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔργον, ἀνάγκη τὸ αὐτὸ μέσον νὰ μεταχειρισθῶμεν, δηλαδὴ νὰ ἐρευνήσωμεν ποία μεταξὺ αὐτῶν εἶναι πρώτη καθὸ μαρτυροῦσα καὶ ἐγγυωμένη τὰς ἄλλας, καὶ αὕτη εἶναι ἀναμφιβόλως ἡ συνείδησις, διότι δι' αὐτῆς, καὶ τὰ φαινόμενα τῆς αἰσθήσεως καὶ τὸ φῶς τοῦ λόγου ἀποκαλύπτεται. Αὕτη δὲ ἔχει κῦρος ἴδιον, ἐναργές, ἀκαταμάχητον, διότι ἐν αὐτῇ καὶ δι' αὐτῆς τὸ ὑποκείμενον καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς γνώσεως ταὐτίζονται, καὶ οὐδεμία ἐπομένως δύναται νὰ εἰσχωρήσῃ ἀμφιβολία περὶ τῆς ἀμέσου ἐκείνης συμφωνίας τῆς γνώσεως καὶ τοῦ ἀντικειμένου της, εἰς ἣν ἡ ἀλήθεια αὐτῆς τῆς γνώσεως ὑφίσταται. Ἡ ὀρθὴ χρῆσις τῆς συνειδήσεως εἶναι ἄρα τὸ πρῶτον θεμέλιον τῆς ἀνθρωπίνης βεβαιότητος καὶ τῆς γνησιότητος τῆς ἐπιστήμης.

Διὰ τοῦ μέσου τούτου βεβαιούμεθα περὶ τῶν ἀληθειῶν ὅσας μαρτυρεῖ ἡ αἴσθησις καὶ ἡ ἀντίληψις, καὶ δι' εὐκόλου ἐπαληθεύσεως ἀπαλλαττόμεθα τῆς λεγομένης πλάνης τῶν αἰσθήσεων, ἥτις εἶναι μᾶλλον πλάνη τῆς κρίσεως, καὶ δυνάμεθα νὰ τὴν ἀποφύγωμεν διὰ τῆς ὀρθῆς χρήσεως τῶν αἰσθητηρίων καὶ τῆς κριτικῆς δυνάμεως. Ὁμολογητέον ὅμως, ὅτι ἡ περὶ τῆς αἰσθητικῆς ἀληθείας βεβαιότης δὲν προβαίνει ἐπέκεινα τῆς σχετικῆς φαινομενότητος τῶν ἐξωτερικῶν συμβάντων. Ἀλλὰ καὶ οὕτω περιωρισμένη, εἶναι ἀρκετὴ πρὸς συντήρησιν καὶ τελειοποίησιν ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν τοῦ ἀνθρώπου, συνηνωμένη οὖσα μετὰ τῶν ἄλλων ἐννοιῶν, ὅσας χορηγεῖ ἡ συνείδησις τῆς ἐνεργείας τῶν ἄλλων δυνάμεων, καὶ πρὸ πάντων τοῦ λόγου. Οὗτος δὲ καὶ

ὡς ἐκ τούτου αἱ σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὰς ἄλλας ἐπιστήμας ἐνδεικνύονται, διὰ δὲ τῆς μεθόδου τίθενται αἱ ἀρχαὶ καθ' ἃς πρέπει διαδοχικῶς νὰ μορφωθῇ ἡ ἐπιστήμη κατὰ τὰ διάφορα αὐτῆς μέρη.

Καθ' ὃν δὲ ἡμεῖς ἀπεδώκαμεν ὁρισμὸν τῆς φιλοσοφίας, καὶ καθ' ἣν ἀπεδέχθημεν, καὶ ἐπροσπαθήσαμεν ὅσον οἷόν τε ἀκριβῶς νὰ ἐφαρμόσωμεν φιλοσοφικὴν μέθοδον, τὰ διάφορα μέρη τῆς φιλοσοφίας οὐχὶ μόνον ἀναγκαίως προκύπτουσιν ἐκ τῆς ἀποσυνθέσεως αὐτοῦ τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ σχετικὴ πρὸς ἄλληλα ὑποταγὴ ἀκριβῶς καὶ ἀναγκαίως προσδιορίζεται.

Ὡς ἐκ τῶν ἀρχῶν μας τούτων, ἡ λογικὴ ἔπρεπε νὰ ἦναι τὸ δεύτερον μέρος τῆς φιλοσοφίας, διότι πρὸ τῆς περὶ ἀληθοῦς ἐρεύνης, εἰς ἣν ἰδίως ἐνασχολεῖται ἡ λογική, ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἡ ἐξέτασις τῶν νοητικῶν δυνάμεων καθ' ἑαυτὰς θεωρουμένων, ἀνεξαρτήτως τοῦ πρὸς ὃν ὅρον αὐτῶν, τοῦ ἀποτελέσματος τῆς ἐνεργείας των, τῆς νοήσεως δηλαδὴ καὶ γνώσεως τοῦ ἀληθοῦς· πᾶσα δὲ περὶ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ θεωρία ἔπρεπε νὰ ἔλθῃ μετὰ τὴν λογικήν, διότι ἀμφότεραι αἱ ἔννοιαι αὗται προϋποθέτουσι τὴν τοῦ ἀληθοῦς, καθ' ὅσον τὸ μὲν καλὸν ἔχει πνευματικὴν ὑπόστασιν τὸ ἀληθές, τὸ δὲ ἀγαθὸν οὐδὲν ἕτερον εἶναι εἰμὴ αὐτὸ τὸ ἀληθὲς ἐν ἐνεργείᾳ.

Προσδιορισθείσης οὕτω τῆς θέσεως, ἣν νομίμως πρέπει νὰ κατέχῃ ἐν μέσῳ τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν ἡ Λογική, μένει νὰ ἴδωμεν ποία εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἡ φύσις της, ποῖαι αἱ ὑποδιαιρέσεις αὐτῆς, καὶ ποῖαι αἱ ἀρχαὶ ὑφ' ὧν κατὰ τὰ διάφορα μέρη αὐτῆς ῥυθμίζεται καὶ διοικεῖται.

Α'.

Μεταξὺ ὅλων τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν, ἡ Λογικὴ εἶναι ἡ ἧττον ἐπιδεκτικὴ νεωτερισμοῦ, καθότι ἀπὸ Ἀριστοτέλους μέχρι τῶν ἡμερῶν μας εἰς τὸν αὐτὸν πάντοτε κύκλον περιεστράφη, ὅστις τοὺς τυπικοὺς νόμους περιλαμβάνει τῆς νοήσεως καὶ τοῦ συλλογισμοῦ. Κατὰ δὲ τὴν διάφορον ἀξίαν, ἣν ἀναγνωρίζουσιν εἰς τοὺς νόμους τούτους τὰ διάφορα φιλοσοφικὰ συστήματα, δύνανται ταῦτα νὰ διακριθῶσιν ἀλλήλων ὡς πρὸς τὸ μέρος τοῦτο τῆς φιλοσοφίας. Οὕτω, καθ' ὑπόθεσιν, ἐν ᾧ ὁ Κάντιος ἀποδίδει εἰς αὐτοὺς ἀξίαν ἁπλῶς ὑποκειμενικὴν πρὸς ἐσωτερικὴν ῥύθμισιν καὶ κανονισμὸν τῆς διανοίας, ὁ Ἕγελος ἀπ' ἐναντίας ἀνακαλύπτει ἐν αὐτοῖς ἀπόλυτον ἀξίαν, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ λογικὴ ἐξαγωγή, ἡ κατά τινας διατυπώσεις γενομένη, ὧν τὴν πηγὴν ἀνευρίσκομεν εἰς τὸν Φίχτην, ταυτίζεται μὲ τοὺς νόμους τῆς διαδοχικῆς ἀναπτύξεως τοῦ καθολικοῦ πνεύματος, ὥστε ἡ λογικὴ πορεία τῆς διανοίας εἶναι κατ' αὐτὸν ἡ παραγωγικὴ τῶν ὄντων πορεία, αὐτὸς ὁ νόμος τῆς καθολικῆς τοῦ ἀπείρου πραγματοποιήσεως καὶ ἀναπτύξεως διὰ τοῦ πεπερασμένου.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχωσι τὰ περὶ τούτου, καὶ μὲ ὅλην τὴν στασιμότητα τῆς ἐπιστήμης ταύτης, τὸ περὶ τοῦ ἀντικειμένου καὶ τῶν φυσικῶν ὁρίων αὐτῆς ζήτημα εἰσέτι ἀμφισβητεῖται. Συζητοῦσιν εἰσέτι οἱ φιλόσοφοι ἐὰν ἡ Λογικὴ ἦναι τέχνη ἢ ἐπιστήμη, ἐὰν πρέπει νὰ περιορισθῇ εἰς μόνην τὴν θεωρίαν τῆς ἀποδείξεως, εἰς ἣν περιέκλεισεν αὐτὴν ὁ Ἀριστοτέλης, ἢ ἐὰν πρέπει νὰ περιλάβῃ καὶ τὰ περὶ τῆς ἀντικειμενικῆς ἀξίας τῆς γνώσεως ζητήματα καὶ τὴν περὶ μεθόδου θεωρίαν.

Τὸ καθ' ἡμᾶς, ἐκ τῶν ὁρίων ἃ περιεγράψαμεν εἰς τὴν Ψυχολογίαν, παρεκινήθημεν νὰ ἐκτείνωμεν μᾶλλον ἢ νὰ περιορίσωμεν τὸν κύκλον τῆς λογικῆς θεωρίας. Καὶ τῷ ὄντι, ἐὰν ἡ Λογικὴ ἦναι ἡ ἐπιστήμη τῶν νοητικῶν δυνάμεων, οὐχὶ πλέον καθ' ἑαυτὰς θεωρουμένων, ἀλλὰ καθ' ἃς ἔχουσι σχέσεις πρὸς τὸ ἀληθές, ἡ Λογικὴ φαίνεται ὅτι φυσικῶς πως διαιρεῖται εἰς τρία μέρη, καὶ ἐξ ἀνάγκης τρία περιλαμβάνει προβλήματα.

Καὶ πρῶτον, τί εἶναι αὐτὸ τὸ ἀληθές, καὶ πῶς ὁρίζεται; εἶναι σχετικὸν ἢ ἀπόλυτον; δυνάμεθα νὰ τὸ γνωρίσωμεν; ποῖα μέσα ἔχομεν πρὸς τοῦτο; ποίας ἐγγυήσεις παρέχουσι τὰ μέσα ταῦτα; τί εἶναι ἡ βεβαιότης, ἡ ἀμφιβολία, ἡ πιθανότης, ἡ πίστις; ποίαν ἀξίαν ἔχουσι τὰ τῶν σκεπτικῶν ἐπιχειρήματα κατὰ τοῦ κύρους καὶ τῆς βεβαιότητος τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων; πῶς, τελευταῖον, δυνάμεθα νὰ ἀνασκευάσωμεν τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα; Πάντα τὰ ζητήματα ταῦτα, ἅτινα ἐπὶ τέλους ἀνάγονται εἰς ἓν καὶ μόνον, τὸ περὶ τῆς ἀνθρωπίνης βεβαιότητος πρόβλημα, συνιστῶσι καθ' ἡμᾶς τὸ πρῶτον μέρος τῆς λογικῆς, ὅπερ *Δοκιμαστικὴν* ὠνομάσαμεν, καθ' ὅσον ἐν αὐτῷ δοκιμάζομεν καὶ βασανίζομεν τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν, ὅπως γνωρίσωμεν ἐὰν τῷόντι ἦναι ὄργανον κατάλληλον πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας. Τὸ πρῶτον τοῦτο μέρος, περὶ οὗ δὲν γίνεται μνεία ἐν τῷ ἡμετέρῳ *Δοκιμίῳ*, ἐπροσθέσαμεν κατὰ τὴν παράδοσιν, καὶ προτάττομεν τῶν δύο ἑπομένων, διότι τὸ ἐθεωρήσαμεν ὡς ἀναγκαίαν εἰς αὐτὰ προεισαγωγὴν καὶ προετοιμασίαν.

Ἀφ' οὗ ἐβεβαιώθημεν, ὅτι δι' ὧν ἔχομεν νοητικῶν δυνάμεων δυνάμεθα, ὅσον δέδοται τοῖς ἀνθρώποις, νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας, ἀνάγκη νὰ ἴδωμεν διὰ ποίας νομίμου πορείας φθάνομεν εἰς τὴν γνῶσιν ταύτην, δηλαδή, ποῖοι εἶναι οἱ κανόνες τῆς μεθόδου πρὸς εὕρεσιν τοῦ ἀληθοῦς, κατὰ τὰ διάφορα ἀντικείμενα τῆς ἀνθρωπίνης μελέτης, τὸν ἄνθρωπον, τὴν φύσιν, καὶ τὸν Θεόν· καὶ τὸ μέρος τοῦτο *Εὑρετικὴν* ἀπεκαλέσαμεν, διότι ἐν αὐτῇ λύεται τὸ δεύτερον λογικὸν πρόβλημα, τὸ τῆς εὑρέσεως τοῦ ἀληθοῦς.

Τὸ τρίτον πραγματεύεται τὸ περὶ ἀποδείξεως ζήτημα, καὶ εἶναι ἡ κυρίως *Λογικὴ* ἢ ἡ θεωρία τῆς ἀποδείξεως, καὶ διὰ τοῦτο *Ἀποδεικτικὴ* ὑφ' ἡμῶν καλουμένη. Ἐν τῷ τρίτῳ τούτῳ μέρει, εἰς ὃ καὶ μόνον ἔπρεπε κατά τινας νὰ περιορισθῇ ἡ Λογική, ἐκτίθενται πάντες οἱ κανόνες τῆς ἀποδείξεως καὶ τοῦ συλλογισμοῦ. Καὶ μολονότι δὲν ἀγνοοῦμεν, ὅτι εἴς τινας τῶν καθ' ἡμᾶς φιλοσόφων, οὓς τὰ μέγιστα σεβόμεθα, ἡ εἰς τὴν Λογικὴν ἀποδιδομένη αὕτη ἔκτασις ἤθελε φανῇ ὑπερβολική, οὐχ ἧττον πι-

στεύομεν, ὅτι μεταξὺ τῶν τριῶν τούτων προβλημάτων ὑπάρχει ἐνδότατος καὶ ἀδιάσπαστος σύνδεσμος, ὅτι ἐπομένως πρέπει νὰ περιληφθῶσιν εἰς τὸν κύκλον μιᾶς καὶ μόνης ἐπιστήμης, καὶ ὅτι ὡς ἐκ τούτου ἡ λύσις ἑνὸς ἑκάστου ἐξ αὐτῶν, διά τινος ἀμοιβαίας βοηθείας, καὶ εὐκολωτέρα καὶ ἀσφαλεστέρα προκύπτει. Ἐὰν δὲ ἀπατώμεθα ἢ ὄχι, θέλει ἴσως τὸ ἀποδείξει ὁ τρόπος, καθ' ὃν τὰ τρία ταῦτα μέρη ἀνεπτύξαμεν.

Β'.

Πᾶσα γνῶσις εἶναι σχέσις μεταξὺ δύο ὅρων, τοῦ γινώσκοντος δηλαδὴ καὶ τοῦ γινωσκομένου, ἢ τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ τοῦ ἀντικειμένου της. Καὶ ἐπειδὴ ἐκ τῶν δύο τούτων ὅρων διὰ τῆς ψυχολογίας γνωρίζομεν ἤδη τὸν πρῶτον, μένει νὰ ἴδωμεν, τί εἶναι ὁ δεύτερος, τουτέστι, τὸ γινωσκόμενον, τὸ ἀντικείμενον τῆς διανοίας, ὁ πρὸς ὃν ὅρος τοῦ πνεύματος, ὅ ἐστι, τὸ ἀληθές, διότι πᾶσα νοητικὴ ἐργασία, ὅταν ὀρθῶς ἐκπεραιοῦται, φθάνει εἰς τὴν ἀλήθειαν, πᾶσα ἐπιστημονικὴ ἐνέργεια εἰς αὐτὴν ἀφορᾷ καὶ αὐτὴν διώκει, καὶ πᾶσα ἠθικὴ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν ἐλλόγως διευθύνεται, τείνει εἰς τὴν πραγματοποίησιν καὶ καθιέρωσιν τῆς ἀληθείας. Καὶ αὕτη, καθ' ἡμᾶς, οὐδὲν ἕτερον εἶναι εἰμὴ αὐτὸ τὸ ὂν νοούμενον, ἢ ἡ *νόησις τοῦ ὄντος*. Ὁ ὁρισμὸς οὗτος, ἐν ᾧ ἀφ' ἑνὸς χρησιμεύει ὡς δεσμὸς μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς πρὸ αὐτῆς ἐπιστήμης, εἶναι ἀφ' ἑτέρου ἡ βάσις ἐφ' ἧς πᾶσαι αἱ ἑπόμεναι θεωρίαι ἐπερείδονται καὶ θεμελιοῦνται. Διότι, ἐὰν τὸ ἀληθὲς ἦναι τὸ ὄν, καὶ ἐὰν ἤδη γνωρίζωμεν ὁποῖον μέρος λαμβάνουσιν εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων ἡ ἰδέα καὶ αἱ ἀρχαὶ τοῦ ὄντος, θέλομεν ἐννοήσει διατί ἡ λογικὴ εἶναι οὐσιωδῶς ἡ ἐπιστήμη τοῦ λόγου τοῦ ἐκ τῆς ἰδέας καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ ὄντος συνισταμένου, καὶ ἐν τῷ συνδέσμῳ τούτῳ τῶν δύο ἐπιστημῶν θέλομεν εὑρεῖ ἀπροσδόκητα ἴσως βοηθήματα, ὅπως θαῤῥαλέως προβῶμεν εἰς τὴν λύσιν τῶν ἑτέρων δύο προβλημάτων, τοῦ τῆς μεθόδου, δηλαδή, καὶ τοῦ τῆς ἀποδείξεως.

Ἐὰν τὸ ἀληθὲς ἦναι τὸ ὄν, καὶ ἐὰν τοῦ ὄντος οὐχὶ μόνον μερικὴν καὶ ἐνδεχομένην ἀλλ' ἔχομεν καθολικὴν καὶ ἀναγκαίαν ἔννοιαν, ἕπεται ὅτι δυνάμεθα νὰ συλλάβωμεν τὸ ὂν οὐ μόνον ὡς μερικὸν καὶ ἐνδεχόμενον, ἀλλ' ὡς καθολικὸν καὶ ἄπειρον, καὶ ἐπομένως ἄπειρον καὶ τὸ ἀληθές. Ἐὰν δὲ ἦναι ἄπειρον, εἶναι ἀΐδιον καὶ ἀναλλοίωτον, ἓν καὶ ταὐτούσιον, καὶ οὕτω πάντες οἱ τοῦ ἀληθοῦς χαρακτῆρες ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ αὐτοῦ λογικῶς ἐξάγονται καὶ προσδιορίζονται. Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν χαρακτήρων τούτων καὶ τῶν τοῦ ἀνθρώπου προφανῆ εὑρίσκομεν ἐναντιότητα, διότι ὁ ἄνθρωπος οὔτε ἄπειρος εἶναι, οὔτε ἀΐδιος, οὔτε ἀναλλοίωτος, καὶ ἐπομένως ἡ μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἀληθοῦς σχέσις δὲν δύναται νὰ ἦναι εἰμὴ σχέσις διαδοχικῆς καὶ βαθμιαίας προσεγγίσεως δηλ. *προόδου*, δι' ἧς ὅμως οὐδέποτε φθάνει εἰς τὴν πλήρη κατάληψιν καὶ κατοχὴν τοῦ ἀληθοῦς, ἥτις εἰς μόνον τὸ ἄπειρον ὄν, εἰς μόνον τὸ Θεὸν ἐπιφυλάττεται. Ὅθεν εἰ καὶ ἀντικειμενικῶς θεωρούμενον εἶναι τὸ ἀληθὲς ἀπόλυτον, ἀνάγκη νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ὑποκειμενικῶς καὶ ὡς πρὸς τὸν ἄνθρωπον εἶναι πάντοτε σχετικόν.

Ἵνα δὲ τώρα προσδιορίσωμεν ποῖα μέσα ἔχομεν πρὸς ἀνακάλυψιν καὶ γνῶσιν τοῦ ἀληθοῦς, ἀνάγκη νὰ ἴδωμεν ποῖαι μεταξὺ τῶν νοητικῶν δυνάμεων εἶναι ἀληθῶς *πρῶται* καὶ ποῖαι *παράγωγοι*· διότι φανερὸν ὅτι τὰ κατ' εὐθεῖαν μέσα πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἀληθείας, εἶναι αἱ πρῶται καὶ οὐχὶ αἱ δεύτεραι, αἵτινες μόνον εἰς ἐπεξεργασίαν τῶν ἐξαγομένων τῶν πρώτων εἶναι προωρισμέναι. Τῷόντι, μεταξὺ τῶν νοητικῶν δυνάμεων παρατηροῦμεν σχέσιν τινὰ προτεραιότητος πρὸς ἀλλήλας, δι' ἧς αἱ μὲν προηγοῦνται, αἱ δὲ ἕπονται, αἱ μὲν προϋποθέτουσιν ἐξ ἀνάγκης ἄλλας, αἱ δὲ οὐδεμίαν πρὸ αὐτῶν ὑποθέτουσιν. Καὶ ἐὰν μετὰ προσοχῆς ἀκολουθήσωμεν τὴν σχέσιν ταύτην, εὑρίσκομεν κατὰ πρώτην ὄψιν, ὅτι αἱ τῷ ὄντι πρῶται, καθὸ οὐδεμίαν ἄλλην πρὸ αὐτῶν ὑποθέτουσαι, καὶ μάλιστα ὑπὸ τῶν ἄλλων ὅλων ὑποτιθέμεναι, εἶναι τρεῖς, ἡ *συνείδησις*, ἡ *ἀντίληψις*, καὶ ὁ *λόγος*, ἀντιστοιχοῦσαι εἰς τὰ τρία τῆς ἐπιστήμης ἀντικείμενα, τὸν ἄνθρωπον, τὸν κόσμον, καὶ τὸν Θεόν. Ἐὰν δὲ πάλιν μεταξὺ τούτων θέλωμεν νὰ ἐξετάσωμεν τὴν σχετικὴν αὐτῶν καταλληλότητα εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔργον, ἀνάγκη τὸ αὐτὸ μέσον νὰ μεταχειρισθῶμεν, δηλαδὴ νὰ ἐρευνήσωμεν ποία μεταξὺ αὐτῶν εἶναι πρώτη καθὸ μαρτυροῦσα καὶ ἐγγυωμένη τὰς ἄλλας, καὶ αὕτη εἶναι ἀναμφιβόλως ἡ συνείδησις, διότι δι' αὐτῆς, καὶ τὰ φαινόμενα τῆς αἰσθήσεως καὶ τὸ φῶς τοῦ λόγου ἀποκαλύπτεται. Αὕτη δὲ ἔχει κῦρος ἴδιον, ἐναργές, ἀκαταμάχητον, διότι ἐν αὐτῇ καὶ δι' αὐτῆς τὸ ὑποκείμενον καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς γνώσεως ταὐτίζονται, καὶ οὐδεμία ἐπομένως δύναται νὰ εἰσχωρήσῃ ἀμφιβολία περὶ τῆς ἀμέσου ἐκείνης συμφωνίας τῆς γνώσεως καὶ τοῦ ἀντικειμένου της, εἰς ἣν ἡ ἀλήθεια αὐτῆς τῆς γνώσεως ὑφίσταται. Ἡ ὀρθὴ χρῆσις τῆς συνειδήσεως εἶναι ἄρα τὸ πρῶτον θεμέλιον τῆς ἀνθρωπίνης βεβαιότητος καὶ τῆς γνησιότητος τῆς ἐπιστήμης.

Διὰ τοῦ μέσου τούτου βεβαιούμεθα περὶ τῶν ἀληθειῶν ὅσας μαρτυρεῖ ἡ αἴσθησις καὶ ἡ ἀντίληψις, καὶ δι' εὐκόλου ἐπαληθεύσεως ἀπαλλαττόμεθα τῆς λεγομένης πλάνης τῶν αἰσθήσεων, ἥτις εἶναι μᾶλλον πλάνη τῆς κρίσεως, καὶ δυνάμεθα νὰ τὴν ἀποφύγωμεν διὰ τῆς ὀρθῆς χρήσεως τῶν αἰσθητηρίων καὶ τῆς κριτικῆς δυνάμεως. Ὁμολογητέον ὅμως, ὅτι ἡ περὶ τῆς αἰσθητικῆς ἀληθείας βεβαιότης δὲν προβαίνει ἐπέκεινα τῆς σχετικῆς φαινομενότητος τῶν ἐξωτερικῶν συμβάντων. Ἀλλὰ καὶ οὕτω περιωρισμένη, εἶναι ἀρκετὴ πρὸς συντήρησιν καὶ τελειοποίησιν ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν τοῦ ἀνθρώπου, συνηνωμένη οὖσα μετὰ τῶν ἄλλων ἐννοιῶν, ὅσας χορηγεῖ ἡ συνείδησις τῆς ἐνεργείας τῶν ἄλλων δυνάμεων, καὶ πρὸ πάντων τοῦ λόγου. Οὗτος δὲ καὶ

μὲν ἀποκαλύπτεται διὰ τῆς συνειδήσεως, ἀλλὰ δὲν ἀποδεικνύεται, διότι εἶναι τὸ μέσον πασῶν τῶν ἀποδείξεων, καὶ ἐκείνων δι' ὧν ἡ καταλληλότης ἀποδεικνύεται τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς ἀντιλήψεως, καὶ αὐτῶν ἐκείνων δι' ὧν οἱ σκεπτικοὶ πειρῶνται νὰ διασείσωσι τὴν νόμιμον αὐτοῦ ἐξουσίαν. Ἐὰν λοιπὸν ἦναι τὸ μέσον πάσης ἀποδείξεως, ὁ λόγος πρέπει νὰ ἦναι αὐταπόδεικτος, αἱ ἀρχαί του πρέπει νὰ ἦναι καθ' ἑαυτὰς καὶ ἀφ' ἑαυτῶν ἐναργεῖς, καθολικαί, ἀπόλυτοι, ἀναντίρρητοι καὶ ἀκαταμάχητοι. Καὶ πραγματικῶς τοὺς χαρακτῆρας τούτους εὑρίσκομεν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ λόγου, εἴτε ἐξετάσωμεν τὰς ἐπιστημονικὰς αὐτῶν ἐφαρμογάς, εἴτε τὴν ὑπὸ τῶν κοινῶν ἀνθρώπων καθημερινὴν αὐτῶν χρῆσιν. Καὶ μολονότι εὔκολον εἶναι ν' ἀπατηθῇ τις κατὰ τὴν ἐφαρμογήν των, οὐδεὶς ὅμως ἀμφιβάλλει, εἴτε τὸ εἴπῃ εἴτε μή, περὶ τῆς ἀληθείας αὐτῶν· καὶ αὐτοὶ ἐκεῖνοι οἵτινες τὸ κῦρος τοῦ λόγου καταπολεμοῦσι, μεταχειρίζονται τὰς ἀρχάς του, διότι συλλογίζονται καὶ προσπαθοῦσι νὰ ἀποδείξωσιν. Ἐὰν δὲ ἐκ τῆς ποικιλίας τῶν φιλοσοφικῶν δοξασιῶν περὶ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς σχετικῆς αὐτῶν προτεραιότητος, καὶ ἐκ τῶν πολλῶν περὶ αὐτῶν διενέξεων, ἐπιμείνῃ τις ἀρνούμενος τὸ κῦρος τοῦ λόγου, ἀπαντῶμεν ὅτι τοῦτο εἶναι ἀνθρώπινον γεγονός, τῆς ἀνθρωπίνης ἀτελείας ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα, ἐξ οὗ ὅμως ποσῶς δὲν ἐλαττοῦται ἡ ἰσχὺς καὶ τὸ κῦρος τοῦ λόγου, καὶ μάλιστα πᾶσα περὶ αὐτοῦ διένεξις ὑποθέτει τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ καὶ τὸ κῦρος, καθὼς αἱ περὶ τῆς ἑρμηνείας νόμου τινὸς συζητήσεις ὑποθέτουσι τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ, τὸ κῦρος, καὶ τὴν ἰσχύν του.

Ἐσχάτην, τέλος, ἐγγύησιν τῆς καταλληλότητος τῶν τριῶν τούτων δυνάμεων, δυνατὸν εὑρεῖν εἰς τὴν καὶ πρὸς τὰς ἄλλας καὶ πρὸς ἀλλήλας σύμπνοιαν καὶ ἁρμονίαν, καὶ εἰς τὴν πρὸς τοὺς νόμους τῆς φύσεως ἀντιστοιχίαν των, ὅταν εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πεῖραν ἐφαρμοσθῶσι. Καὶ τῳόντι, αἱ πολυειδεῖς σχέσεις αἱ πρὸς ἀλλήλας συνδέουσαι τὰς νοητικὰς δυνάμεις, καὶ ἡ ἀμοιβαία τούτων ἐξάρτησις παρέχουσι δραστηριώτατον μέσον πρὸς ἐξέλεγξιν τῆς ἀληθείας τῶν ἐξαγομένων ἑκάστης, καὶ πρὸς διηνεκῆ τούτων ἐπαλήθευσιν. Ἡ δὲ ἐφαρμογὴ τῶν θεωριῶν, εἴτε ἠθικῶν, εἴτε φυσικῶν, ὅσας συλλαμβάνει ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια, καὶ ἡ ἀκριβὴς ἢ μὴ αὐτῶν ἀντιστοιχία πρὸς τὸ γενικὸν σύστημα τοῦ κόσμου, εἶναι ὑπὲρ πάντα τὰ ἄλλα μέσα ἡ βεβαιοτέρα καὶ ἀσφαλεστέρα τῆς ἀληθείας αὐτῶν δοκιμασία.

Ἀλλὰ ποῖον εἶναι τὸ ἐπὶ τῆς ψυχῆς μας ἀποτέλεσμα τῆς τῶν δυνάμεων τούτων ἐνεργείας; ἄλλοτε μὲν ἡ κατάστασις, καθ' ἣν ἀδιστάκτως παραδεχόμεθα ἀληθείας τινάς, καὶ τὴν ὁποίαν ὀνομάζομεν βεβαιότητα, ἄλλοτε δὲ ἡ ὅλως εἰς ταύτην ἐναντία, ἐν ᾗ οὐδένα λόγον ἔχομεν, ἵνα ἀποδεχθῶμεν ἐκ δύο ἐναντίων ἐννοιῶν τὴν μίαν μᾶλλον ἢ τὴν ἄλλην, ὥστε διὰ τὴν ἰσοσθένειαν τῶν λόγων ἐν παντελεῖ εὑρισκόμεθα ἀμφιβολίᾳ, καὶ ἄλλοτε ἡ μεταξὺ τῶν δύο τούτων μέση κατάστασις ἡ τῆς πιθανότητος, ἥτις ἀπὸ τῆς ἀπολύτου ἀμφιβολίας προβαίνουσα καὶ πολλοὺς διερχομένη βαθμούς, τοσοῦτον προσεγγίζει ἐνίοτε εἰς τὴν βεβαιότητα, ὥστε φαίνεται ταὐτιζομένη μὲ αὐτήν· καὶ ὁμολογητέον ὅτι ἡ κατάστασις αὕτη εἶναι ἡ συνηθεστέρα, καὶ ἐπὶ τῶν πλείστων περιπτώσεων ἡ μόνη δυνατή, εἰς τὴν ὁποίαν, εἰ καὶ μὴ καθ' ὅλα ἱκανοποιητικήν, τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπαναπαύεται. Περὶ τῶν τριῶν τούτων καταστάσεων ὀλίγα ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν εἰς τὰ ἄχρι τοῦδε γνωστὰ ἐξαγόμενα τῆς ψυχολογικῆς παρατηρήσεως. Ἀλλὰ παρὰ ταύτας ἑτέρα ὑπάρχει κατάστασις, τὴν ὁποίαν διαφοροτρόπως ἐθεώρησαν οἱ φιλόσοφοι, ἥτις εἶναι πασῶν τῶν ἄλλων ἡ σημαντικωτάτη, διότι ἐπ' αὐτῆς βασίζεται πᾶσα θρησκευτικὴ δόξα, καὶ τὴν ὁποίαν ἐπροσπαθήσαμεν, ὅσον τὸ ἐφ' ἡμῖν, νὰ διαφωτίσωμεν. Ἡ κατάστασις αὕτη εἶναι ἡ πίστις. Τὸ πολυσήμαντον τῆς λέξεως συνέτεινε νὰ ἐπαυξήσῃ τὸ ἀσαφὲς καὶ ἀόριστον τῆς ἐννοίας, τὸ μέγιστον συμφέρον ὅπερ ἔχει εἰς αὐτὴν ἡ ψυχή μας ἐπεσκότισεν ἔτι μᾶλλον τὴν περὶ αὐτῆς θεωρίαν, καὶ ἐπὶ τέλους αἱ ἔριδες, ὅσας ἐξ ἀνάγκης παράγει πᾶσα περὶ τῶν ἀντικειμένων αὐτῆς συζήτησις, ἐκορύφωσαν τὴν δυσκολίαν τῆς ἐπιχειρήσεως. Κατὰ διαφορὰν τῶν πλείστων περὶ αὐτῆς δοξασιῶν ἐνομίσαμεν ὅτι, ἐπειδὴ ἡ πίστις εἶναι εἶδος βεβαιότητος, καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀνωτάτη βεβαιότης ἀνήκει εἰς τὰς ἐννοίας καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ λόγου, δὲν ὑπάρχει μεταξὺ λόγου καὶ πίστεως ἐκείνη ἡ ἐναντιότης, τὴν ὁποίαν τινὲς ἐφαντάσθησαν, καὶ ὅτι μάλιστα ἡ πίστις δὲν δύναται νὰ ἦναι εἰμὴ πρᾶξις ἀναγκαία αὐτοῦ τοῦ λόγου. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος ἔχει, ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του, ἀντικείμενον ἄπειρον, ἐκ τούτου προέρχεται ὅτι καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς πίστεως ὑπερβαίνει ἐνίοτε τὰ ὅρια τῆς διανοίας, καὶ εἶναι φύσει ἀκατάληπτον, καί τοι πιστευόμενον καὶ πιστευτὸν ἐξ ἀνάγκης, καθὼς λ. χ. πιστεύομεν τὸ ἄπειρον τοῦ χρόνου χωρὶς νὰ τὸ καταλάβωμεν, διότι ἡ κατάληψις ὑποθέτει τὴν πλήρη γνῶσιν καὶ τὴν πανταχόθεν, οὕτως εἰπεῖν, κατοχὴν τοῦ πράγματος, καὶ ἡ κατοχὴ αὕτη ἐπὶ ἀπείρων εἶναι ἀδύνατος. Ὥστε οὔτε πίστις ἄνευ λόγου ὑπάρχει οὔτε λόγος ἄνευ πίστεως, καὶ ἀντὶ τῆς ὑποτιθεμένης ἐναντιότητος καὶ τοῦ ἀσυμβιβάστου τῶν δύο τούτων καταστάσεων, εὕρομεν πλήρη ἁρμονίαν, διότι τὸ ἄπειρον εἶναι τὸ ἀντικείμενον ἀμφοτέρων, καὶ τὸ ἄπειρον, εἰ καὶ νοητὸν καὶ πιστευτόν, εἶναι ἐξ ἀνάγκης ἀκατάληπτον, καὶ ὡς ἐκ τούτου περιέχει φύσει τὸ θαῦμα καὶ τὸ μυστήριον.

Ἀλλά, φθάσαντες εἰς τὸν ὕπατον τοῦτον βαθμὸν τῆς βεβαιότητος, ἀπαντῶμεν ἀναποφεύκτως τὰς ἐνστάσεις τῶν σκεπτικῶν, δι' ὧν εἰς τὸ ἐναντίον ἄκρον, εἰς τὴν ἀπόλυτον δηλαδὴ ἀμφιβολίαν προσπαθοῦσι νὰ καταφέρωσι τὸ πνεῦμα. Καὶ τὰς ἐνστάσεις ταύτας πρὸ πολλοῦ τόσον εὐκρινῶς καὶ ἀκριβῶς ὑπετύπωσεν εἷς τῶν τελευταίων Ἑλλήνων φιλοσόφων, ὁ δύο αἰῶνας μετὰ Χριστὸν ἀκμάσας

Σέξτος ὁ Ἐμπειρικὸς ἐπονομασθεὶς, ὥστε καὶ τὴν σήμερον κατὰ τοὺς *τρόπους* αὐτοῦ κατατάσσονται ὅλα τῶν σκεπτικῶν τὰ ἐπιχειρήματα. Ταῦτα δὲ πηγάζουσιν ἢ ἐκ τοῦ ὑποκειμένου τῆς γνώσεως (*ἀπὸ τοῦ κρίνοντος*) ἢ ἐκ τοῦ ἀντικειμένου (*ἀπὸ τοῦ κρινομένου*) ἢ ἐξ αὐτῆς τῆς γνώσεως (*ἐξ ἀμφοῖν*). Καὶ τωόντι, παρὰ τὰς τρεῖς ταύτας πηγὰς, ἀδύνατον νὰ ἐπινοήσῃ τις ἄλλας. Ἀνάγονται δὲ πάντα εἰς ἓν καὶ μόνον, τὴν ἔλλειψιν πάσης ἐγγυήσεως ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ βεβαιότητος τῶν γνώσεών μας, διότι ἀδύνατον νὰ ἐπαληθεύσωμεν ἐὰν πραγματικῶς ἀντιστοιχῶσιν εἰς τὸ ἴδιον ἀντικείμενον. Ἀλλὰ κατὰ τῶν ἐπιχειρημάτων τούτων ἀντετάξαμεν· ὅτι ἐπειδὴ ἡ ἐπίκρισις τῶν γνωστικῶν δυνάμεων δὲν δύναται νὰ γίνῃ εἰμὴ δι' αὐτῶν τούτων τῶν δυνάμεων, ὁ σκεπτισμὸς περιστρέφεται ἀδιακόπως ἐντός τινος διαλλήλου κύκλου, ἐν ᾧ πᾶν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπιχείρημα εὐκόλως ἀντιστρέφεται κατ' αὐτοῦ· ὅτι πρὸς τοιαύτην ἐπίκρισιν ἀπῃτεῖτο διάνοιά τις ἀνωτέρα τῆς ἀνθρωπίνης· ὅτι καὶ αὐτὴ ἠδύνατο πάλιν ν' ἀμφιβάλῃ περὶ ἑαυτῆς, ὀφείλουσα λοιπὸν νὰ προστρέξῃ εἰς ἄλλην ἀνωτέραν, καὶ οὕτω ἐπ' ἄπειρον, διότι πᾶσα διάνοια δὲν νοεῖ, εἰμὴ διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων· ὅτι ἑπομένως, οὕτω τεθὲν, τὸ ζήτημα εἶναι ἀνεπίλυτον· ὅτι ἀφ' ἑτέρου, αὐτοὶ οἱ Σκεπτικοὶ, ἐν ᾧ πολεμοῦσι τὸ κῦρος τοῦ λόγου, αὐτὸν μεταχειρίζονται καὶ ἐπ' αὐτοῦ στηρίζονται ὅπως ἐμπνεύσωσιν εἰς τοὺς ἄλλους τὴν βεβαιότητα τῆς ἀμφιβολίας, ἥτις καὶ αὐτὴ κατ' αὐτῶν ἀντιστρέφεται, παρεκτὸς ἐὰν θελήσῃ τις νὰ ἀμφιβάλῃ περὶ αὐτῆς τῆς ἀμφιβολίας, ὅπερ ἤθελεν εἶσθαι οὐ μόνον ὁ θάνατος τοῦ σκεπτισμοῦ, ἀλλὰ πλήρης μηδένωσις νοητικὴ καὶ ἠθική· ὅτι τελευταῖον ἡ γνῶσις τῆς τῷ ἀνθρώπῳ δοθείσης ἀληθείας, καί τοι περιωρισμένη καὶ ἀτελὴς, εἶναι ὅμως ἀκαταπαύστως προοδευτικὴ καὶ τελειοποιήσιμος, καὶ ἀρκεῖ πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ ὄντος του καὶ πρὸς τὴν ἐπὶ γῆς εὐδαιμονίαν του.

Τοιουτοτρόπως ἐνομίσαμεν, ὅτι ἐνισχύεται ἡ εἰς τὰς νοητικὰς δυνάμεις ὀφειλομένη πίστις, καὶ συμπληροῦται τὸ πρῶτον μέρος τῆς λογικῆς θεωρίας.

Γ'.

Τὸ δεύτερον, ἐνομίσαμεν, ὅτι ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τῆς ἀπαριθμήσεως τῶν αἰτίων τῆς πλάνης, διότι τὸ πρῶτον μέσον πρὸς εὕρεσιν τοῦ ἀληθοῦς εἶναι ν' ἀποβάλωμεν καὶ ν' ἀποφύγωμεν τὰς πλάνας ὅσας ἡ κακὴ χρῆσις τῶν νοητικῶν δυνάμεων, τὰ ἠθικὰ ἐλαττώματα, καὶ αὐτὴ ἡ ἀχώριστος τῶν ἀνθρωπίνων ἀτέλεια εἰσάγουσιν ἀδιακόπως εἰς τὸ πνεῦμα. Τὴν ἀπαρίθμησιν ταύτην διάφοροι κατὰ διαφόρους τρόπους ἐπεχείρησαν ἀπὸ τῶν γνωστῶν *εἰδώλων* τοῦ Βάκωνος μέχρι τῆς Σκωτικῆς Σχολῆς καὶ τῆς συγχρόνου Γαλλικῆς φιλοσοφίας. Ὁμολογοῦμεν δὲ, ὅτι οὐδεμίαν τῶν προτεινομένων κατατάξεων εὕρομεν ἀκριβῆ, διότι οὔτε τὴν ἀρχὴν εἴδομεν, καθ' ἣν ἐγένοντο, οὔτε τὴν ἀκριβῆ πρὸς τὴν φύσιν ἀντιστοιχίαν ἐγνωρίσαμεν ἐν αὐταῖς, ἥτις εἶναι ἡ μόνη ἐγγύησις τῆς ἀληθείας οἱασδήποτε ἐπιστημονικῆς κατατάξεως. Καὶ τὸ μέρος τοῦτο τῆς περὶ μεθόδου πραγματείας, τὸ ὁποῖον *νοσολογίαν* τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ὠνόμασαν τινὲς, ἐθεωρήσαμεν οὐσιωδέστατον, διότι ἡ ἐντελὴς γνῶσις τοῦ κακοῦ εἶναι τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς θεραπείαν του. Μελετήσαντες λοιπὸν καὶ κατὰ τοῦτο τὰς παραδόσεις τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἐνομίσαμεν ὅτι αὐτὴ ἡ κατὰ Σέξτον κατάταξις τῶν πηγῶν τῶν σκεπτικῶν ἐπιχειρημάτων ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς ἀρχὴ ἀκριβοῦς τῶν αἰτίων τῆς πλάνης κατατάξεως, ἅτινα ἑπομένως ἀνηγάγομεν εἰς τρία, τὸ ὑποκείμενον τῆς γνώσεως ἢ τὸν ἄνθρωπον, κατὰ τὴν τριπλῆν αὐτοῦ ἐνέργειαν, τὴν ὑλικὴν, τὴν ἠθικὴν, καὶ τὴν νοητικὴν, καὶ κατὰ τὴν κοινωνικὴν καὶ ἱστορικήν του κατάστασιν· τὸ ἀντικείμενον τῆς γνώσεως, ἕνεκα τῆς ἐκτάσεως τῆς ποικιλίας, τῶν πολυπλόκων σχέσεων καὶ τῆς ἀναγκαίας τάξεως καὶ ἀλληλουχίας τῶν μερῶν του· καὶ τέλος τὴν γνῶσιν ἁμαρτάνουσαν πολλάκις ὡς ἐκ τῆς κακῆς χρήσεως τῶν νοητικῶν δυνάμεων, εἴτε ὡς πρὸς τὸ ἴδιον ἑκάστης ἀντικείμενον, εἴτε ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας της. Καὶ ἐὰν ταῦτα εἶναι τὰ αἴτια τῆς πλάνης, εὔκολον νὰ τεθῶσιν ἀπέναντι αὐτῶν οἱ πρῶτοι καὶ γενικώτατοι κανόνες τῆς εὑρέσεως τῆς ἀληθείας, ὁ ἀκριβὴς δηλ. προσδιορισμὸς τοῦ μελετωμένου ἀντικειμένου, ἡ διάκρισις τῶν διαφόρων μερῶν, καὶ ἡ τάξις καθ' ἣν ὀφείλομεν νὰ τὰ ἐξετάσωμεν, ἡ πλήρης ἐλευθερία καὶ ἀνεξαρτησία τοῦ πνεύματος, ἡ ἐνάργεια τὴν ὁποίαν περὶ παντὸς καὶ πάντοτε ὀφείλει νὰ διώκῃ, καὶ τέλος ἡ ἐφαρμογὴ τῶν νοητικῶν δυνάμεων καὶ κατὰ τὸ ἴδιον ἑκάστης ἀντικείμενον, καὶ κατὰ τοὺς ἀληθεῖς νόμους τῆς ἰδίας ἐνεργείας.

Ἀλλὰ παρὰ τοὺς γενικοὺς τούτους κανόνας, ἐζητήσαμεν ἐὰν ὑπάρχωσιν ἰδιαίτεροι κατὰ τὰ ἰδιαίτερα ἀντικείμενα τῆς ἀνθρωπίνης μελέτης, τὸν ἄνθρωπον, τὸν κόσμον, καὶ τὸν Θεόν· ἄλλως ἐὰν ἡ μέθοδος τῆς εὑρέσεως τῆς ἀληθείας ἦναι μία καὶ ἡ αὐτὴ πρὸς ὅλα, ἢ ἐὰν ἦναι πλείονες. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐναντίων δοξῶν ἀνεγνωρίσαμεν, ὅτι ἐὰν τρεῖς ἦναι αἱ πρὸς γνῶσιν τῆς ἀληθείας δυνάμεις, ἡ συνείδησις, ἡ ἀντίληψις, καὶ ὁ λόγος, ὡς προαπεδείχθη, καὶ ἐὰν αἱ δύο πρῶται ἀνάγωνται εἰς τὴν παρατήρησιν, εἴτε ἐσωτερικὴν, εἴτε ἐξωτερικὴν, καὶ ἀχώριστοι ἦναι ἀμφότεραι τῆς τρίτης καθὸ ῥυθμιζούσης, διοικούσης τὴν ἐνέργειαν πάσης νοητικῆς δυνάμεως, ὡς ἐκ τῆς ψυχολογικῆς ἀναλύσεως ἀριδήλως ἀποδεικνύεται, ἀνεγνωρίσαμεν ὅτι ἡ μέθοδος οὐσιωδῶς εἶναι μία, καθὼς μία εἶναι ἡ διάνοια, καὶ μία ἡ ἀλήθεια εἰς ἣν ἀντιστοιχοῖ καὶ ἧς ἀντιλαμβάνεται, ὅτι ἡ μέθοδος αὕτη οὐσιωδῶς εἶναι ἡ λογικὴ παρατήρησις τῶν γεγονότων, ἢ ὀρθότερον *ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ἀρχῶν τοῦ Λόγου ἢ ἐπὶ τῶν ἰδίων ἐννοιῶν, ἢ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν γεγονότων*. Αὕτη ἡ μέθοδος, εἰς ἣν αἱ λοιπαὶ πᾶσαι ἀνάγονται, οἱαιδήποτε καὶ ὁσαιδήποτε εἶναι, ἡ συνθετικὴ καὶ ἡ ἀναλυτικὴ, ἡ ἐπα-

γωγικὴ καὶ ἡ ἐξαγωγική, ἡ πειραματικὴ καὶ ἡ μαθηματική, ἡ ψυχολογικὴ καὶ ἡ ὀντολογική, καὶ ὅσαι ὑπὸ διαφόρους μορφὰς καὶ ἐπωνυμίας παρουσιάσθησαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἐπιστήμης.

Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ ἓν ἕκαστον τῶν τριῶν ἀντικειμένων τῆς εὑρέσεως, φανερὸν ὅτι ἡ μέθοδος ἰδιαιτέραν λαμβάνει ἐφαρμογὴν κατὰ τὴν ἰδιαιτέραν φύσιν ἑκάστου.

Καὶ ἐν μὲν τῷ ἀνθρώπῳ, ἐν τῷ πνευματικῷ καὶ οὐχὶ ὑλικῷ αὐτοῦ στοιχείῳ, ἡ μόνη ἁρμόζουσα εἶναι ἡ ψυχολογικὴ λεγομένη μέθοδος, ἡ διὰ τῆς συνειδήσεως ἐσωτερικὴ παρατήρησις, καὶ τὴν μέθοδον ταύτην ὑπερασπίσθημεν κατὰ τῶν γνωστῶν τῶν τε φυσιολόγων καὶ ὀντολόγων προσβολῶν. Ἀλλὰ πρὸς ἐξέλεγξιν τῶν ἐξαγομένων αὐτῆς, καὶ πρὸς γνῶσιν τοῦ ἀνθρώπου, οὐ μόνον ἐσωτερικῶς ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ἐξωτερικὰς αὐτοῦ δηλώσεις καὶ πράξεις, ἡ ψυχολογικὴ μέθοδος συμπληροῦται διὰ τῆς περὶ μαρτύρων θεωρίας, ἐν ᾗ ἡ κατά τινας ἐνστιγματικὴ πίστις, δυνάμει πρώτων καὶ ἀγνώστων ἀρχῶν, ἀνασκευάζεται, καὶ ἀποδεικνύεται ὅλως ὑποθετική, ἀναγομένης τῆς πρὸς τὴν μαρτυρίαν τῶν ἄλλων πίστεως εἴς τινα ἁπλούστατον καὶ ταχύτατον συλλογισμόν, ἐν ἀγνοίᾳ ἡμῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τελούμενον, ἀλλὰ τὸν ὁποῖον μετὰ πάσης προσοχῆς ἐπαναλαμβάνομεν, ἅμα ἡ ἐλαχίστη ἐγερθῇ περὶ τῆς ἀληθείας τῶν μαρτυρουμένων ἀμφιβολία. Συγγενὴς καὶ συνδεδεμένη πρὸς τὴν θεωρίαν ταύτην εἶναι καὶ ἡ περὶ ἱστορικῆς κριτικῆς, ἢ μᾶλλον εἶναι ἡ αὐτὴ θεωρία εἰς τὰ ἱστορικὰ γεγονότα ἐφαρμοζομένη.

Περὶ δὲ τοῦ κόσμου ἡ μόνη νόμιμος καὶ ἀσφαλὴς καὶ ἀποτελεσματικὴ εἶναι ἡ τῆς ἐπαγωγῆς. Διότι δὲν κοινωνοῦμεν πρὸς τὰ ἐκτὸς εἰμὴ διὰ τῶν αἰσθητηρίων, καὶ μετὰ τὴν ἐντύπωσιν, τὴν αἴσθησιν, τὴν προσοχήν, τὴν ἀφαίρεσιν, τὴν γενίκευσιν ἐπέρχεται ἡ ἐπαγωγή· καὶ ἡ ἐπαγωγὴ γίνεται διὰ τοῦ λόγου, διὰ τοῦ συνόλου τῶν ἀρχῶν του, ὅ ἐστι, διὰ τῆς ἐννοίας τῆς τάξεως, ἣν ἔχομεν ἔμφυτον ἐν ἡμῖν, ἐκ τῶν τριῶν ἀρχῶν τοῦ λόγου συνισταμένην. Ὡς ἐκ τούτου, καίτοι θαυμάσαντες τὴν ἡγεμονικὴν διάνοιαν τοῦ Βάκωνος, καὶ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ὀξυδέρκειαν καὶ πολυμάθειαν, ἀνεπαρκεῖς εὕρομεν τοὺς πολλοὺς κανόνας, οὓς θέτει περὶ τῆς νομίμου ἐπαγωγῆς· διότι εἴδομεν αὐτοὺς ἀναγομένους εἰς ἕνα καὶ μόνον σκοπόν, τὴν ἐκδήλωσιν δηλαδὴ τῆς ἀναγκαίας διαδοχῆς τῶν φαινομένων, ἐν ᾧ ἡ καθολικὴ τάξις τοῦ παντὸς δὲν εἶναι μόνον ἁπλῆ διαδοχὴ αἰτίων καὶ ἀποτελεσμάτων, ἀλλὰ καὶ σύστημα μέσων καὶ τελῶν, πρὸς ἄλληλα συνδυαζομένων πρὸς πραγματοποίησιν γενικοῦ τινος σκοποῦ, ἀγνώστου ἐν μέρει, ἀλλὰ σαφέστερον καὶ εὐκρινέστερον ὁρωμένου ὅσῳ μᾶλλον προβαίνομεν κατὰ τὴν ὁδὸν τῶν ἐπιστημονικῶν ἀνακαλύψεων. Καὶ μάλιστα ἐκ τῆς ἐννοίας ταύτης τῆς παγκοσμίου τάξεως, καὶ οὐχὶ ἐξ ἐπανειλημμένων ἀλλ' ἐξ ὀλίγων καὶ ἐνίοτε ἐκ μιᾶς τυχαίας παρατηρήσεως εἴδομεν ὁρμωμένας τὰς ὑψηλοτέρας διανοίας πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ σχεδίου τῆς θείας προνοίας. Ἐτολμήσαμεν λοιπὸν εἰς τοὺς βακωνιανοὺς νὰ προσθέσωμεν καὶ ἑτέρους κανόνας ἀναγομένους ἰδίως εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῶν σκοπῶν καὶ εἰς τὴν μελέτην τῶν μέσων. Οὗτοι δὲ ἀνάγονται εἰς τὴν ζήτησιν οὐ μόνον τοῦ τέλους καθ' οἱανδήποτε ἔρευναν τῆς ὑλικῆς φύσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς σχετικῆς τῶν διαφόρων τελῶν ὑποταγῆς εἴς τι γενικώτατον καὶ καθολικώτατον τέλος· ὡσαύτως ὡς πρὸς τὰ μέσα, ἐπειδὴ ταῦτα οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ αὐτὴ ἡ ἀτομικὴ οὐσία ἑκάστου ὄντος, ἡ ζήτησις τῶν διαφορῶν ἐν τῇ φαινομένῃ ταυτότητι καὶ τῆς ταυτότητος ἐν ταῖς διαφοραῖς, καὶ ἡ ζήτησις τῆς ἀμοιβαίας καὶ σχετικῆς τῶν μέσων ὑποταγῆς ἀντιστοιχούσης εἰς τὴν τῶν τελῶν, ἐφάνησαν ἡμῖν ὡς ἀναγκαῖοι κανόνες πρὸς συμπλήρωσιν τῆς θεωρίας τῆς μεθόδου δι' ἧς δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν τὴν ἀλήθειαν, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον.

Περὶ δὲ Θεοῦ, τελευταῖον, τοῦ τρίτου καὶ ἀνωτάτου τούτου ἀντικειμένου τῆς ἀνθρωπίνης μελέτης, καθ' ὅσον οὐχὶ ἐξ ἀποκαλύψεως ἀλλὰ φιλοσοφικῶς προτιθέμεθα νὰ τὸν γνωρίσωμεν, ἄλλας μεθόδους δὲν χρειαζόμεθα εἰμὴ αὐτὰς ἐκείνας, δι' ὧν καὶ τὸν ἄνθρωπον μελετῶμεν καὶ τὸν κόσμον. Τῷόντι, ἡ μὲν ἔννοια αὐτοῦ ἢ εἶναι ἔμφυτος, ἢ ἐπίκτητος· κατ' ἀμφοτέρας δὲ τὰς ὑποθέσεις ἄλλως δὲν δυνάμεθα νὰ βεβαιωθῶμεν περὶ αὐτῆς εἰμὴ διὰ τῆς ἐσωτερικῆς παρατηρήσεως. Τὰ δὲ προσόντα αὐτοῦ πηγάζουσιν ἐκ τῆς ἐννοίας διὰ συλλογισμοῦ καὶ ἐξαγωγῆς, ὅ ἐστι, πάλιν διὰ τῆς λογικῆς μεθόδου. Τελευταῖον, αἱ σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν κόσμον ἄλλως δὲν δύνανται νὰ προσδιορισθῶσιν εἰμὴ ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς παρατηρήσεως, ἀφ' ἑτέρου δέ, διὰ τοῦ λόγου. Ὥστε καὶ περὶ τούτου δικαιοῦται ὁ ὁρισμὸς καὶ ἡ ἑνότης τῆς μεθόδου, εἰς τὴν ἑνότητα τοῦ λόγου ἀναγομένη καὶ ἐξ αὐτῆς πηγάζουσα, ἥτις πάλιν εἰς τὴν ἑνότητα τοῦ ὄντος ἀνάγεται, τὸ ὁποῖον ἀντικειμενικῶς μὲν εἶναι αὐτὸ τὸ ἀληθές, ὑποκειμενικῶς δέ, εἶναι μετὰ τῶν στοιχείων του καὶ τῶν ἀρχῶν του αὐτὸς ὁ λόγος, ὁ ὁποῖος ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν ἀλήθειαν, καθὼς εἰς τὸ φῶς ἀντιστοιχεῖ ὁ ὀργανισμὸς τοῦ ὀφθαλμοῦ. Δικαίως ἄρα εἴπομεν, ὅτι ἡ λογικὴ εἶναι ἡ ἐπιστήμη τῆς πρὸς τὸ ἀληθὲς σχέσεως τῶν νοητικῶν δυνάμεων καὶ πρὸ πάντων τοῦ λόγου· καὶ ἤδη ἠξεύροντες τί εἶναι τὸ ἀληθὲς τοῦτο, καὶ μὲ ποῖα μέσα δυνάμεθα νὰ τὸ γνωρίσωμεν, μένει νὰ ἴδωμεν τίνι τρόπῳ δυνάμεθα νὰ τὸ ἀποδείξωμεν, ὅπως καὶ ἡμεῖς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον βεβαιωθῶμεν περὶ αὐτοῦ, καὶ εἰς τοὺς ἄλλους μεταδώσωμεν αὐτὸ ἐναργὲς καὶ ἀκαταμάχητον.

Δ΄.

Ἀποτέλεσμα τῆς εὑρέσεως τῆς ἀληθείας εἶναι ἡ ἐν ἡμῖν *ἰδέα*, καὶ τὸ περὶ ἰδεῶν ζήτημα εἶναι ἡ φυσικὴ μετάβασις ἀπὸ τοῦ δευτέρου εἰς τὸ τρίτον μέρος τῆς λογικῆς, καὶ οἱονεὶ ὁ κρίκος ὁ συνδέων

ἀμφότερα. Μεγίστη δὲ εἶναι ἡ σημαντικότης τῆς περὶ ἰδεῶν θεωρίας, καθότι εἰς αὐτὰς ἀνάγεται πᾶσα γνῶσις καὶ πᾶσα ἐπιστήμη, ἐξ αὐτῶν πᾶσα ἐνέργεια ἐξαρτᾶται, καὶ δι' αὐτῶν γίνεται οἱαδήποτε ἀπόδειξις. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν *ἰδεολογίαν* ἀνάγεται κατά τινας ἅπασα ἡ φιλοσοφία, εἰς τὴν θεωρίαν τῶν ἰδεῶν ὅλον ὑφίσταται ἓν τῶν λαμπροτέρων συστημάτων ἐξ ὅσων παρήγαγεν ἡ ἀρχαία φιλοσοφία, καὶ κατὰ τὴν διάφορον λύσιν τῶν περὶ ἰδεῶν ζητημάτων χαρακτηρίζονται τὰ πλεῖστα τῶν νεωτέρων. Ταῦτα δὲ τὰ ζητήματα ἀνάγονται εἰς τρία, τὸ περὶ ὁρισμοῦ τῆς ἰδέας, τὸ περὶ κατατάξεως τῶν ἰδεῶν, καὶ τὸ περὶ τῆς πηγῆς αὐτῶν. Ὁμολογητέον δὲ, ὅτι καὶ τῶν τριῶν ἡ λύσις τὰ μέγιστα εὐκολύνεται ἐκ τῶν προεκτεθεισῶν θεωριῶν.

Τῷόντι, ἐὰν ἡ ἰδέα εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς εὑρέσεως τῆς ἀληθείας, καὶ ἐὰν ἡ ἀλήθεια εἶναι αὐτὸ τὸ ὂν ἐννοηθὲν, ἕπεται ὅτι ἡ ἰδέα εἶναι *ἡ ἐν τῷ πνεύματι δήλωσις τοῦ ὄντος*. Ἀπόκειται δὲ εἰς τοὺς γνωρίζοντας τοὺς διαφόρους τῆς ἰδέας ὁρισμοὺς, καὶ τὰς πολλὰς περιπετείας ἃς ὑπέστη ὁ ὅρος οὗτος ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, ν' ἀποφασίσωσιν ἐὰν κατά τι δύναται ὁ ἡμέτερος νὰ συντείνῃ εἰς ἐξακρίβωσιν τῶν ἐννοιῶν καὶ εἰς τελειοποίησιν τῆς ἐπιστήμης. Τόσον δὲ διάφοροι καὶ ἐναντίοι πρὸς ἀλλήλους ὑπῆρξαν οἱ ἄχρι τοῦδε ὁρισμοὶ τῆς ἰδέας, ὥστε εἴς τινα τῶν καθ' ἡμᾶς φιλοσόφων ἐφάνη ὁ ὁρισμὸς οὗτος ἐξ ἴσου περιττὸς καὶ ἀδύνατος, καὶ διότι ἕκαστος ἠξεύρει τί διὰ τῆς λέξεως ταύτης ἐννοεῖ, καὶ διότι δηλοῖ γεγονὸς τοῦ πνεύματος τόσον ἁπλοῦν ἐν ταυτῷ καὶ ποικίλον, ὥστε ἀποβαίνει ἀνεπίδεκτον ὁρισμοῦ. Ἀλλ' ὅπως δήποτε, εὔκολος εἶναι μετὰ τὸν ὁρισμὸν ἡ κατάταξις τῶν ἰδεῶν κατὰ τὰ διάφορα αὐτῶν ἀντικείμενα, κατὰ τὴν φύσιν αὐτῶν καὶ τὰς ποιότητας σχετικῶς πρὸς αὐτὰ, κατὰ τὰ στοιχεῖά των καὶ τὴν μορφήν των, καὶ κατὰ τὰς διαφόρους πηγὰς ἐξ ὧν ἀποῤῥέουσιν. Αἱ πηγαὶ αὗται, συμφώνως πρὸς τὰς ἀνωτέρω θεωρίας δὲν δύνανται νὰ ἦναι εἰμὴ τρεῖς, ἀντιστοιχοῦσαι πρὸς τὰς τρεῖς πρώτας δυνάμεις δι' ὧν ἀμέσως ἀντιλαμβανόμεθα τῆς ἀληθείας.

Ἀπομένει νὰ ἴδωμεν πῶς αἱ ἰδέαι συνδέονται πρὸς ἀλλήλας. Καὶ γνωστὸν εἶναι, ὅτι ἐν μὲν τῇ διαλέκτῳ συνδέονται διὰ τῆς *προτάσεως*, ἐν δὲ τῇ διανοίᾳ, διὰ τῆς *κρίσεως*. Ἀλλ' ἡ θεωρία τῆς κρίσεως ὄχι ὀλιγωτέρας δυσκολίας παρέσχεν εἰς τοὺς φιλοσόφους ἢ ἡ τῶν ἰδεῶν. Πρόσφατος εἶναι σὺν ταῖς ἄλλαις ἡ περὶ τῆς θεωρίας τοῦ Λωκκίου ἐπίκρισις τοῦ Κουσίνου, καὶ προφανὴς ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη ἀκριβεστέρας παρατηρήσεως καὶ θετικωτέρας θεωρίας. Ἐὰν ἡ ἰδέα ἦναι ἡ ἐν τῷ πνεύματι δήλωσις τοῦ ὄντος, καὶ ἐὰν ἡ κρίσις ἦναι συνένωσις ἰδεῶν, ὡς εἶναι ἀναντίῤῥητον, ἡ συνένωσις αὕτη, εἴτε ἐν τῷ προφορικῷ λόγῳ θεωρηθῇ, εἴτε ἐν τῇ ἐσωτερικῇ συζεύξει τῆς διανοίας, γίνεται καὶ αὐτὴ πάντοτε κατὰ τὴν πρὸς ἄλληλα σύζευξιν τῶν στοιχείων τοῦ ὄντος· ὅθεν ἡ κρίσις δὲν δύναται νὰ ἦναι εἰμὴ ἡ *ἀναγνώρισις τῶν σχέσεων τοῦ ὄντος καὶ τῶν στοιχείων του*. Ἐὰν δέ τις θελήσῃ νὰ ἐπαληθεύσῃ τὸν ὁρισμὸν τοῦτον, κατὰ τὰς διαφόρους ἰδέας ὅσας παράγει ἡ ἐνέργεια τῶν νοητικῶν δυνάμεων, καὶ κατὰ τὰς διαφόρους πράξεις τοῦ πνεύματος, ἴσως εὕρῃ, ὡς ἡμεῖς, ὅτι καθ' ὅλας ἀληθεύει ἄνευ ἐξαιρέσεως. Ἀληθεύει δὲ ὡσαύτως καὶ κατὰ τὴν φιλοσοφικὴν μελέτην τῶν πολλῶν προτάσεων, δι' ὧν αἱ κρίσεις ἐκφράζονται, καὶ δι' ὧν αἱ κρίσεις συνδέονται πρὸς μόρφωσιν τῶν διαφόρων συλλογισμῶν.

Ἡ θεωρία τοῦ *συλλογισμοῦ* ἀποῤῥέει ἐκ τῆς θεωρίας τῆς ἰδέας, τῆς κρίσεως καὶ τῆς προτάσεως. Ἡ δὲ κατάταξις τῶν προτάσεων κατὰ τὸ ποιὸν τὸ ποσὸν, καὶ τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος, κατὰ τοὺς ἀρχαίους, ἢ τὴν ἀναφορὰν καὶ τὸν τρόπον, κατὰ τὸν Κάντιον, παρέχει ὡς τελευταῖον ἐξαγόμενον τὰ τέσσαρα εἴδη τῶν γενικῶν καὶ μερικῶν, καταφατικῶν καὶ ἀποφατικῶν προτάσεων, εἰς ἃ ἐπὶ τέλους ἀνάγονται τὰ δώδεκα τοῦ Καντίου, καὶ τὰ ὁποῖα, διαφόρως συνδυαζόμενα, εἶναι ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει, τὰ στοιχεῖα οἱουδήποτε συλλογισμοῦ. Ἀλλὰ πῶς γίνεται ἡ συνένωσις αὕτη τῶν προτάσεων, ἐξ ἧς προκύπτει ὁ συλλογισμός;

Ἐξωτερικῶς μὲν, συνδέονται αἱ προτάσεις διὰ τῶν ὅρων αὐτῶν, ὅταν δηλαδὴ εἷς τῶν ὅρων προτάσεώς τινος συνδέηται πρὸς τὸν ὅρον ἑτέρας· ἐσωτερικῶς δὲ, διὰ τοῦ λογικοῦ συνδέσμου τῶν ὅρων τούτων, τὸν ὁποῖον δὲν δύναταί τις νὰ ἐννοήσῃ ἄνευ τῆς θεωρίας τοῦ *ὁρισμοῦ* καὶ τῆς *διαιρέσεως*. Ἀλλ' ὁ ὀρθὸς ὁρισμὸς καὶ ἡ ὀρθὴ διαίρεσις ὑποθέτουσι τὴν ὀρθὴν *κατάταξιν* τῶν ἰδεῶν, ἥτις τότε μόνον εἶναι ὀρθὴ, ὅταν στηρίζηται ἐπὶ τῆς ἐν ἡμῖν πρώτης ἐννοίας τοῦ ὄντος, τοῦ ἀνωτάτου καὶ γενικωτάτου τούτου γένους, τοῦ εἰς ἄπειρα ὑποδεέστερα γένη καὶ εἴδη ὑποδιαιρουμένου. Ὁ δὲ λογικὸς σύνδεσμος, ὁ συνδέων τὰς προτάσεις πρὸς ἀλλήλας δι' ὧν ἔχουσιν ὅρων, εἶναι αὐτὸς ὁ συνδέων τὰ γένη καὶ τὰ εἴδη πρὸς ἄλληλα, σχέσις δηλαδὴ *περιεκτικότητος*, δυνάμει τῆς ὁποίας αἱ μερικαὶ περιέχονται εἰς τὰς γενικὰς, καὶ αὗται πάλιν εἰς ἄλλας γενικωτέρας, ἀπὸ τοῦ ἐλαχίστου ἀτόμου μέχρι τοῦ ἀνωτάτου καὶ γενικωτάτου γένους τοῦ ὄντος. Τεθείσης δὲ τῆς κατατάξεως ταύτης, οἱ τοῦ ὁρισμοῦ καὶ τῆς διαιρέσεως κανόνες αὐθόρμητοι ἀποῤῥέουσιν, οἱονεὶ πορίσματα καὶ φυσικαὶ συνέπειαι τῆς κατατάξεως, λαμβάνοντες ἐκ τούτου θαυμαστὴν ἀκρίβειαν καὶ ἁπλότητα καὶ ἀλήθειαν. Ἀλλ' ἐκ τοῦ λογικοῦ τούτου συνδέσμου ἀποῤῥέουσιν ὡσαύτως πάντες οἱ κανόνες τοῦ συλλογισμοῦ καὶ τῆς ἐξαγωγῆς, δι' ἧς ἔκ τινος περιεχούσης ἰδέας ἐξάγομεν τὴν ἐν αὐτῇ περιεχομένην, ὑποθέτοντες πάντοτε τὴν ἀναλλοίωτον ταὐτότητα ἀμφοτέρων δυνάμει τῆς ἀρχῆς τῆς ταὐτότητος, τῆς κατ' ἐξοχὴν *Λογικῆς* ἀρχῆς, ἥτις εἰς τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας ἰδιαιτέρως ἐφαρμόζεται, καθὼς αἱ ἕτεραι δύο, ἡ τῆς αἰτιότητος καὶ τῆς τελεότητος, εἰς τὴν εὕρεσιν τῆς ἀληθείας κυρίως χρησιμεύουσιν. Ἀλλ'

ἡ λογικὴ αὕτη κατάταξις καὶ ἐξαγωγὴ τότε μόνον εἶναι πλήρης καὶ καθ' ὅλα ἀκριβὴς, ὅταν ἀντιστοιχῇ εἰς τὸ σύνολον τῆς φυσικῆς τάξεως, καὶ ἑπομένως ἀπαιτεῖ οὐχὶ μόνον τὴν ἰδέαν τοῦ ὄντος καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ταὐτότητος, ἀλλὰ καὶ πλήρη γνῶσιν τῆς φύσεως, δηλαδὴ τὴν πανσοφίαν ἐκείνην, ἥτις εἰς μόνον τὸν Θεὸν ἀνήκει, ὅπερ, ἐν παρόδῳ εἰρήσθω, ἀποδεικνύει πόσον ἀπερίσκεπτος καὶ ἀδικαιολόγητος εἶναι ὁ ἰσχυρισμὸς ὀντολόγων τινῶν καὶ πανθεϊστῶν, οἵτινες ταὐτίζουσι τὴν λογικὴν τάξιν μὲ τὴν φυσικὴν, καὶ τὴν λογικὴν πρόβασιν τοῦ πνεύματος θεωροῦσιν ὡς τὴν δημιουργικὴν καὶ παραγωγικὴν τοῦ κόσμου πορείαν.

Ἡ ἀρχὴ ἄρα τοῦ συλλογισμοῦ ἐλλόγως ἀνάγεται εἰς τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην διατύπωσιν, ἣν ἐμόρφωσεν ὁ Ἀριστοτέλης (Ἀν. Πρ. Α'. δ'.), καὶ ἀνέλυσεν εἰς τοὺς γνωστοὺς δύο κανόνας του ὁ Εὔλυρος, ὅτι πᾶν τὸ ἐν τῷ περιεχομένῳ εἶναι ἐν τῷ περιέχοντι, καὶ πᾶν τὸ ἐκτὸς τούτου εἶναι καὶ ἐκτὸς τοῦ περιεχομένου. Γνωστὰ εἶναι ἐπίσης καὶ τὰ εὐρυέστατα γεωμετρικὰ σχήματα, δι' ὧν ὁ φιλόσοφος οὗτος ὑλικῶς πῶς ἐνδεικνύει ποῖοι αἱ καθ' ἕκαστον συλλογιστικὸν σχῆμα εἶναι οἱ νόμιμοι καὶ κατάλληλοι τρόποι πρὸς ἐξαγωγὴν ὀρθοῦ συμπεράσματος. Κατὰ τὴν διεξοδικὴν ἔκθεσιν τῶν συλλογιστικῶν τούτων θεωριῶν, γνωστῶν ἄλλως τοῖς πᾶσι, καὶ ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἀναλλοιώτων πάντοτε διατηρουμένων, ἓν μόνον εὕρομεν ἄξιον ἰδιαιτέρας προσοχῆς καὶ μελέτης. Παρετηρήσαμεν, ὅτι οἱ ἐν γένει παραδεδεγμένοι κανόνες τῶν συλλογισμῶν, εἴτε ὀκτὼ εἴτε πλείονες ἢ μείονες, ἀνάγονται εὐκόλως εἰς ἕνα, ὅτι δηλαδὴ ἐν ἑκάστῳ συλλογισμῷ μία τοὐλάχιστον τῶν προκειμένων πρέπει νὰ ἦναι γενικὴ, καὶ μία τοὐλάχιστον καταφατικὴ, καὶ ὅτι τὸ συμπέρασμα ἕπεται, ὡς λέγουσιν, εἰς τὸ ἀσθενέστερον μέρος. Ἐφάνη δὲ εἰς ἡμᾶς, ὅτι ἐν ᾧ ὁ κανὼν οὗτος ἀνακεφαλαιοῖ ὅλην τὴν συλλογιστικὴν θεωρίαν, ἀποδεικνύει συγχρόνως ὅτι, καθὼς ἡ λογικὴ τάξις εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπαγωγῆς καὶ τῆς εὑρέσεως, οὕτως ἡ λογικὴ κατάταξις εἶναι ἡ πρώτη ἀρχὴ καὶ βάσις οἱασδήποτε ἀποδείξεως. Ὥστε εἰς τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ὑλικὴν τάξιν, ἀντιστοιχεῖ ἡ λογικὴ τάξις ἐν τῇ διανοίᾳ, βάσιν ἔχουσα τὴν ἔννοιαν τοῦ ὄντος καὶ τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ ἐν τῷ λόγῳ, καὶ ἐξ αὐτῆς ἡ ἰδέα, ἡ κρίσις, ἡ πρότασις καὶ ὁ συλλογισμός· καὶ καθὼς τὸ ὂν εἶναι ζῶσα πρότασις ἐν τῇ φύσει, οὕτω δυνατὸν εἰπεῖν ὅτι τελεῖται ἐν αὐτῇ καὶ ἀδιάκοπος συλλογισμὸς διὰ τῶν πρὸς ἄλληλα σχέσεων ὁμοιότητος, συνυπάρξεως καὶ παραγωγῆς τῶν ὄντων. Τοιουτοτρόπως καὶ ἡ ἀποδεικτικὴ θεωρία, τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον μέρος τῆς λογικῆς, διὰ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν διαφωτίζεται καὶ διοικεῖται, δι' ὧν καὶ ἡ εὕρεσις τῆς ἀληθείας κανονίζεται, καὶ αἱ εἰς αὐτὴν ἐνασχολούμεναι νοητικαὶ δυνάμεις συνενοῦνται, ῥυθμίζονται καὶ συστηματοποιοῦνται, ὡς εἴδομεν ἐν τῇ ψυχολογίᾳ. Ὥστε ἡ λογικὴ θεωρία ἀκριβῶς πρὸς τὴν ψυχολογικὴν ἀντιστοιχεῖ, καὶ ἐξ αὐτῆς ἐξέρχεται, οὐδὲν ἄλλο οὖσα εἰμὴ αὐτὴ ἡ ψυχολογία ἐν ἐνεργείᾳ. Τὴν αὐτὴν δὲ ἀντιστοιχίαν, ἣν ἔχει ἡ ψυχολογία πρὸς τὴν λογικὴν, θέλομεν ἐν καιρῷ ἀποδείξει, ὅτι ἔχει καὶ πρὸς τὸ τρίτον μέρος τῆς φιλοσοφίας, τὴν καλολογίαν.

Κερκύρᾳ, τῇ 19 Ἀπριλίου, 1857.

Π. ΒΡΑΪΛΑΣ ΑΡΜΕΝΗΣ.

ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΣΙΤΣΑΣ.

—o—

Πρὸς τὰς ἄλλας βιογραφίας καὶ τὰ ὁμοιώματα τῶν μεγάλων εὐεργετῶν τῆς Ἑλλάδος, ὡς τῶν Ζωσιμαδῶν καὶ τοῦ Καπλάνου, καὶ τοῦ Στορνάρη, καὶ τοῦ Μιαούλη, καὶ τοῦ Τουμπάζη, καὶ πολλῶν ἄλλων, ἅτινα ἐδημοσίευσεν ἡ Πανδώρα, δημοσιεύει σήμερον, κατὰ τὸ σύστημα αὐτῆς, καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ μακαρίτου Μιχαὴλ Τοσίτσα, ἐπιθυμοῦσα νὰ καταστήσῃ ἀθάνατον πρὸς τὴν μνήμην τοῦ γενναίου τούτου τέκνου τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν μορφὴν αὐτοῦ. Παραθέτει δὲ καὶ τὸν ἐπικήδειον λόγον ὃν ἐξεφώνησεν ὁ τῆς Θεολογίας καθηγητὴς Κ. Κ. Κοντογόνης τὴν 6 *Νοεμβρίου* 1856, *ὅπως ἐξ αὐτοῦ μάθωσιν οἱ ἀναγνῶσται ὁπόσον εὐτελὴς μὲν ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία, λαμπρὸς δὲ ὁ δρόμος καὶ ἐπίζηλον τὸ τέρμα τοῦ σταδίου τοῦ ἀποθανόντος. Ἐπειδὴ δὲ, ὅτε ἀπηγγέλθη ὁ λόγος οὗτος ἠγνόει ὁ ῥήτωρ καὶ τὰ λοιπὰ ἐπιδαψιλευθέντα τῇ πατρίδι εὐεργετήματα, προσθέτομεν ταῦτα ἐνταῦθα, ἀντιγράψαντες ἐκ τῆς διαθήκης τοῦ ἀοιδίμου διαθέτου.*

Καὶ πρῶτον μὲν δωρεῖται πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ὑπὲρ τὰς 300 *χιλιάδας γροσίων, ἅτινα ἐδαπάνησεν εἰς δημοσίους ἀνάγκας ὅτε ἦν Γεν. αὐτῆς πρόξενος ἐν Αἰγύπτῳ.*

Δεύτερον δὲ «Ἐκτιμῶν τὴν ἰδέαν τοῦ μακαρίτου ἀνεψιοῦ του Ν. Στουρνάρη, ὃν ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἠγάπα καὶ ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ προάξεως τοῦ ὁποίου οὐκ ἐφείσθη προνοίας, ὅτι τὸ κληροδότημά του δι' ἀνέγερσιν λαμπροῦ Πολυτεχνείου ἐν Ἀθήναις παρέξει μέσον πόρου ζωῆς διὰ πάντα Ἕλληνα· θεωρῶν δὲ ὅτι τὸ ποσὸν τὸ μένον ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ μακαρίτου δὲν ἐξαρκεῖ διά τε τὴν ἵδρυσιν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ χρήσιμα, ἐπιθυμεῖ ὅτι τὸ ποσὸν τοῦ κληροδοτήματος τοῦ ἀοιδίμου Ν. Στουρνάρη δαπανηθῇ ἀποκλειστικῶς διὰ τὴν ὅλην οἰκοδομὴν Πολυτεχνείου, αὐτὴ δὲ ἀφίνει καὶ δωρεῖται Τ. 100,000, ἤτοι τάλληρα ἑκατὸν χιλιάδας, ἵνα δαπανηθῶσι διὰ τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ Πολυτεχνείου τούτου στολὴν, ἤτοι δι' ἀγορὰν μηχανῶν σκευῶν καὶ πάντων τῶν διαφόρων ἄλλων χρεία-

μων ἐργαλείων διὰ τὸ κατάστημα αὐτὸ πρὸς τελειοποίησίν του ὅσον ἔνεστι· δι' ὅλας τὰς τέχνας, βαναύσους τε καὶ ὡραίας καὶ γεωργικάς. Καὶ πεποιθὼς, ὅτι τὸ ἔργον τοῦ σκοποῦ τοῦ ἀοιδίμου Ν. Στουρνάρη ἀποβήσεται οὕτω βεβαίως ἐπωφελέστερον, συστήνει εἰς τοὺς ἐκτελεστὰς τῆς διαθήκης του τὴν καλὴν χρῆσιν τῆς δαπάνης τοῦ ἀφιερώματός του ἐπὶ λογαριασμῷ εἰς τακτικὸν βιβλίον, κατατεθησόμενον ἐν καιρῷ ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ».

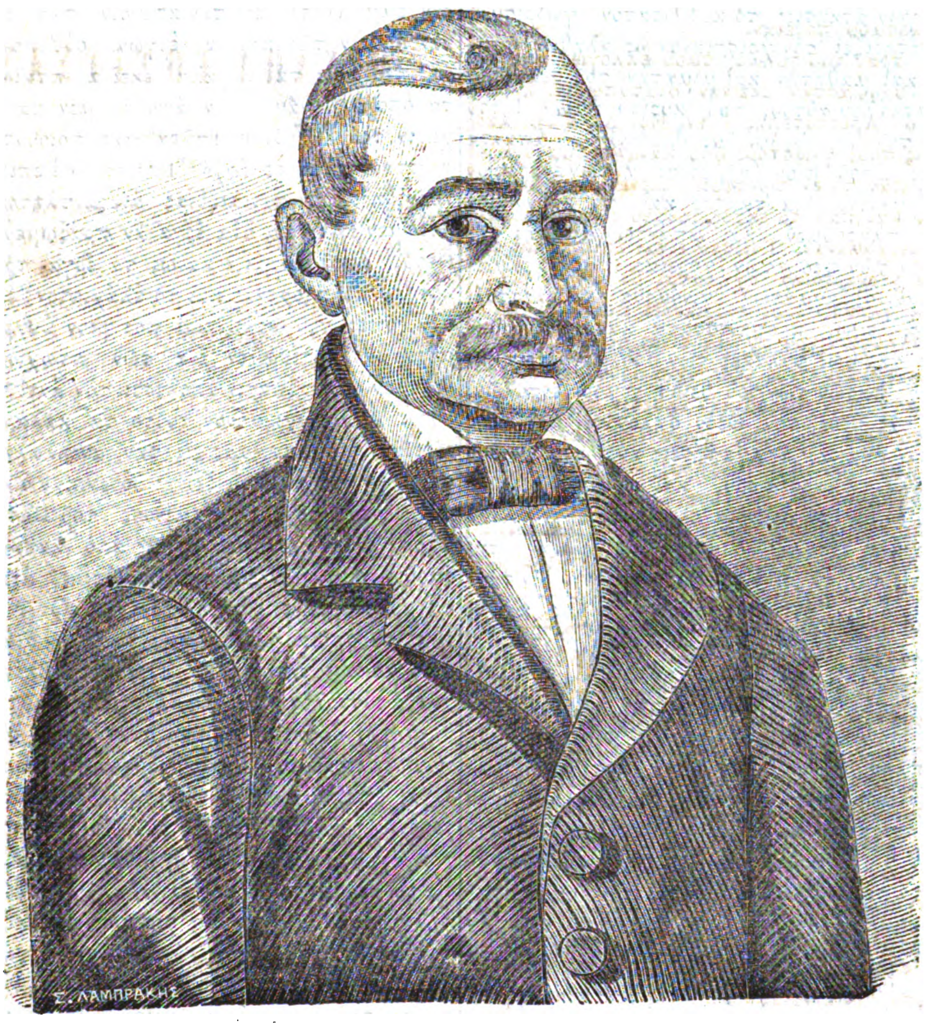
Τρίτον, παρακατέθεσεν εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Τράπεζαν 20,000 *ταλήρων ὑπὲρ τῶν ἐν Μετσόβῳ σχολείων τῶν τε ἀῤῥένων καὶ τῶν θηλέων, προνοήσας ἀξιοθαυμάστως περὶ τῆς προμηθείας καὶ αὐτῶν τῶν βελονῶν τῶν ἐνδεῶν κορασίων.*

Τέταρτον, ἐδωρήσατο 3,000 *ταλήρων εἰς τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον Θεσσαλονίκης.*

Πέμπτον, ἀφῆκεν εἰς τὰ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σχολεῖα, ἅτινα αὐτὸς ἀνήγειρεν, ὡς φαίνεται ἐν τῷ ἐπικηδείῳ λόγῳ, ὑπὲρ τὰς 200,000 *γρ.*

Ἕκτον, ἀφῆκεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, τὸ Νοσοκομεῖον, τὸ Τυφλοκομεῖον, καὶ τὸ Ἀρσάκειον Παρθεναγωγεῖον ἀνὰ 2,000 *τάλ. εἰς ἕκαστον.*

Ἐπέστεψε δὲ τὰς γενναίας ταύτας πράξεις διὰ τῆς ἀξιοθαυμάστου καὶ πατριωτικωτάτης παραγγελίας ἣν ἔδωκεν εἰς τὴν σύζυγον αὐτοῦ· « τοῦ νὰ διαθέσῃ καὶ αὕτη τὰ πλεῖστα τῆς περιουσίας της εἰς κοινωφελῆ καὶ ἀγαθὰ ἔργα ὑπὲρ τῆς Π α ν ε λ λ η ν ί ο υ π ρ ο ό δ ο υ.»

Μιχαὴλ Τοσίτσας.

Ἰδοὺ καὶ ὁ ἐπιτάφιος λόγος·

> «Πάντα, ὅσα ἂν εὕρῃ ἡ χείρ σου τοῦ » ποιῆσαι, ὡς ἡ δύναμίς σου, ποίη» σον· ὅτι οὐκ ἔστι ποίημα καὶ λο» γισμὸς καὶ γνῶσις καὶ σοφία ἐν » ᾅδῃ, ὅπου σὺ πορεύῃ ἐκεῖ».
>
> Ἐκκλησ. θ'. 10.

Σοφωτάτην διὰ στόματος τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος δίδει τὸ πανάγιον τοῦ Θεοῦ πνεῦμα εἰς πάντα

ἄνθρωπον συμβουλὴν καὶ παραίνεσιν νὰ πράττῃ ἐξ ὅλης δυνάμεως, ὅσα καλὰ εὑρίσκει εὐκαιρίαν νὰ πράττῃ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ· διότι ἔρχεται τοῦ θανάτου ἡ ὥρα, ὅτε οὐχὶ μόνον νὰ πράξῃ δὲν δύναται πλέον, ἀλλ᾽ οὐδὲ νὰ διαλογισθῇ ἔργον τι ἀγαθὸν καὶ εἰς τὸν πλησίον ὠφέλιμον. «Πάντα, » ὅσα ἂν εὕρῃ ἡ χείρ σου τοῦ ποιῆσαι, ὡς ἡ δύνα- » μίς σου, ποίησον· ὅτι οὐκ ἔστι ποίημα καὶ λο- » γισμὸς καὶ γνῶσις καὶ σοφία ἐν ᾅδῃ, ὅπου σὺ » πορεύῃ ἐκεῖ.» Τὸ ἐναργέστατον τεκμήριον, ἐξ οὗ ὁ ἄνθρωπος διαγινώσκεται φέρων ἐν ἑαυτῷ τὴν εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ δημιουργοῦ, εἶναι ἡ τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἄσκησις· τὸ κυριώτατον γνώρισμα, ὅπερ χαρακτηρίζει τὸν χριστιανὸν ὡς ἀληθῶς ὀπαδὸν ὄντα καὶ μαθητὴν καὶ μιμητὴν τοῦ θεανθρώπου διδασκάλου αὐτοῦ, τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ *ἐν εὐεργεσίαις διελθόντος* ἅπαντα τὸν ἐπὶ γῆς αὐτοῦ βίον (α), εἶναι ἡ τῶν ἐναρέτων πράξεων ἐργασία. Διὰ ταύτης καὶ τὸ κεφάλαιον τοῦ νόμου πληροῦμεν, καὶ ἁπάντων ἁπάσης τῆς θεοπνεύστου τῶν προφητῶν χορείας παραγγελμάτων τε καὶ διδαγμάτων γινόμεθα ἐκτελεσταί· διὰ ταύτης, λέγω, προφανέστατα καταδεικνύομεν ὅτι εἴμεθα ἀκριβῶς φύλακες τῶν δύο μεγίστων καὶ ἀκροτάτων πασῶν τῶν τοῦ θείου νόμου ἐντολῶν, τῶν περὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν δηλονότι καὶ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης· «Ἀγαπήσεις κύριον τὸν Θεόν » σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ » σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου· αὕτη ἐστὶ πρώτη » καὶ μεγάλη ἐντολή· δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῇ· » ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Ἐν ταύ- » ταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ » προφῆται κρέμανται (β).» Ἀλληλουχοῦνται δὲ, φεράλληλοι οὖσαι, ἀμφότεραι αὗται αἱ ἐντολαί· διότι ὁ μὲν ἀγαπῶν τὸν Θεὸν, ἀγαπᾷ καὶ τὸν πλησίον, φυλάττων τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ· ὁ δὲ μὴ ἀγαπῶν τὸν πλησίον, οὐδὲ τὸν Θεὸν ἀγαπᾷ, παραβαίνων τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ· «Ἐν τούτῳ γινώσκομεν (λέγει ὁ ἐπιστήθιος φίλος καὶ μαθητὴς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ θεολογικώτατος Ἰωάννης) ὅτι ἀγα- » πῶμεν τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ, ὅταν τὸν Θεὸν ἀγα- » πῶμεν καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν (γ).» Ἀναγκαιότατος λοιπὸν καὶ ἀπαραίτητος εἰς πάντα χριστιανὸν εἶναι ὁ ὅρος τῆς τῶν καλῶν ἔργων ἀσκήσεως, ἧς ἄνευ οὐδὲν δύναται νὰ ὠφελήσῃ αὐτὸν ἡ πίστις· ἥτις, ὅσον ἂν ἦναι μεγάλη, ἀλλ᾽ ὅμως χωρὶς τῶν ἔργων μένει καθ᾽ ἑαυτὴν νεκρὰ, καθὼς τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ῥητῶς λέγει διὰ τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου· «Ἡ πίστις, ἐὰν μὴ ἔχῃ ἔργα, νεκρά » ἐστι καθ᾽ ἑαυτήν (δ).» Τοιαύτη δὲ οὖσα, καὶ αὐτὴν τὴν σωτηρίαν ἀποστερεῖ τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ τὴν τοῦ αὐτοῦ Ἀποστόλου διαβεβαίωσιν. «Τί τὸ » ὄφελος, ἀδελφοί μου, ἐὰν πίστιν λέγῃ τις ἔχειν, » ἔργα δὲ μὴ ἔχῃ; μὴ δύναται ἡ πίστις σῶσαι αὐτόν; (α)» Κατὰ πολλὰς δὲ ἐπόψεις ἐὰν ἐξετάσωμεν, μέγιστον ἡμῖν προσγίνεται τὸ ἐκ τῶν καλῶν ἔργων ὄφελος. Καὶ πρῶτον μὲν βεβαιοῦσιν ἡμῖν καὶ ἐξασφαλίζουσι τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γενομένην πρὸς ἡμᾶς κλῆσιν εἰς τὴν ἀμώμητον πίστιν, δι᾽ ἧς ἡμᾶς λαὸν ἑαυτοῦ ἐποίησε περιούσιον· διότι πῶς ἄλλως θέλομεν δώσει αὐτῷ τὰ πιστὰ πρὸς ταύτην τὴν κλῆσιν, εἰμὴ διὰ τῶν καλῶν ἔργων; Διὰ τούτων προτρέπει ἡμᾶς ὁ ἀπόστολος Πέτρος νὰ ἐξασφαλίσωμεν τὴν κλῆσιν ἡμῶν καὶ ἐκλογήν·«Διὸ » μᾶλλον, (λέγει), ἀδελφοὶ, σπουδάσατε βεβαίαν, » ὑμῶν τὴν κλῆσιν καὶ ἐκλογὴν ποιεῖσθαι·» ἐπειδὴ ἐὰν ἐμμένωμεν εἰς τὴν ἄσκησιν τῶν ἀρετῶν, εἰς τὴν πρᾶξιν τῶν καλῶν ἔργων, οὐδέποτε θέλομεν περιπέσει εἰς τὰ μεγάλα ἐκεῖνα πταίσματα, διὰ τὰ ὁποῖα δυνάμεθα ν᾽ ἀπολέσωμεν παντελῶς τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. «Ταῦτα γὰρ ποιοῦντες, οὐ μὴ » πταίσητέ ποτε (β)» Ἔπειτα δὲ ἐπισωρεύουσιν ἡμῖν θησαυρὸν ἀντιμισθίας ἀνεξάντλητον· μὴ νομίσωμεν ποτὲ ὅτι ὅσα ἔργα ἂν πράξωμεν ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ, ἀπόλλυνται, καθὼς τὰ ἔργα τὰ ὑπὲρ τοῦ κόσμου πραττόμενα· καὶ τὸ ἐλάχιστον ἐὰν πράξωμεν ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ, καὶ ποτήριον ψυχροῦ ὕδατος μόνον ἐὰν ποτίσωμεν ἕνα τῶν πτωχῶν (γ), δὲν θέλομεν παντάπασιν ἀπολέσει τὸν ἀντὶ τούτου μισθόν. Ἀλλ᾽ οὐχὶ μόνον τοῦτο τὰ καλὰ ἔργα κατ᾽ εὐθεῖαν φέρουσιν ἡμᾶς εἰς τὴν ἀνεκλάλητον μακαριότητα τῆς αἰωνίου ζωῆς· ὅθεν καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ὅταν τοὺς εὐλογημένους τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ἀποδεικνύῃ κληρονόμους τῆς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ἡτοιμασμένης αὐτοῖς βασιλείας, ἀναμιμνήσκει εἰς αὐτοὺς τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἔργα αὐτῶν τῆς ἀγάπης, τὰ ὁποῖα μέλλει ν᾽ ἀνταμείψῃ διὰ τῆς ἀϊδίου μακαριότητος (δ). Ὡσαύτως βλέπομεν καὶ τὸν ἀπόστολον Παῦλον, ὅςτις τοσαῦτα εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, στηρίζοντα τὸ τῆς αἰωνίου κληρονομίας δίκαιον αὐτοῦ εἰς μόνα τὰ καλὰ ἔργα, ἅπερ ἔπραξε σὺν τῇ βοηθείᾳ τῆς θείας χάριτος· ὡς καλὸς, λέγει, τοῦ Χριστοῦ στρατιώτης, *τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι*· εὑρίσκομαι νῦν εἰς τὸ τέρμα τοῦ δρόμου· *τὸν δρόμον τετέλεκα*· τὴν παρακαταθήκην τῆς πίστεως ἐφύλαξα ἀμόλυντον καὶ ἀπαραβίαστον· *τὴν πίστιν τετήρηκα*· ἤδη προσδοκῶ μετὰ πεποιθήσεως τὸν ἐκ τῆς ἀρετῆς ἐκεῖνον στέφανον, ὃν ὁ Κύριος δίκαιος κριτὴς ὢν, θέλει ἀποδώσει οὐχὶ μόνον εἰς ἐμὲ, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας τοὺς προσδοκῶντας τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν. «Λοιπὸν ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύ- » νης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἐ- » κείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὁ δίκαιος κριτὴς, οὐ μόνον δὲ » ἐμοὶ, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ (ε).» Καὶ τοιαύτη λοιπὸν τῶν κα-

(α) Πράξ. ί. 38.

(β) Ματθ. κβ΄. 37—40.

(γ) Ἰωάν. Α΄. έ.2.

(δ) Ἰακώβ. 6΄, 17.

(α) Αὐτόθι 14

(β) Πέτρου Β΄. α. 10.

(γ) Ματθ. ί. 42.

(δ) Ματθ. κέ. 34—37.

(ε) Πρὸς Τιμόθ. Β΄. δ΄. 7. 8.

λῶν ἔργων ἡ ἐπαγγελία· ὅθεν γίνεται δῆλον ὅτι περὶ τὴν πρᾶξιν αὐτῶν οὐδόλως πρέπει ν' ἀναβάλλωμεν τὸν καιρόν· Ἄς προσέχωμεν πάντοτε νὰ δραττώμεθα πάσης εὐκαιρίας, πρὶν ἐπέλθῃ ἡ νὺξ τῆς αἰωνίου ἀργίας· « Ἔρχεται νὺξ, ὅτε οὐδεὶς δύ» ναται ἐργάζεσθαι», εἶπεν ὁ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς (α), ὅστις ἀδιαλείπτως εἰργάζετο ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τὰ ἔργα τοῦ οὐρανίου αὐτοῦ Πατρός. « Ὡς » καιρὸν ἔχομεν, ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάν» τας», παρακελεύεται ἡμᾶς καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος (β), καὶ σοφώτατα πρὸς τούτοις, καθὼς εἴπομεν, διδασκόμεθα ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος ὅτι, ὁσάκις εὑρίσκομεν ἁρμοδίαν περίστασιν κατὰ τὴν ἐνταῦθα βραχεῖαν ἡμῶν παρεπιδημίαν, ἂς σπεύδωμεν νὰ πράττωμεν τὰ καλὰ ἔργα· διότι ἐν τῷ ᾅδῃ, μετὰ θάνατον, οὐχὶ μόνον νὰ πράττωμεν, ἀλλ' οὐδὲ κἂν νὰ διαλογιζώμεθα περὶ τούτου εἶναι δυνατόν· « Πάντα, ὅσα ἂν εὕρῃ ἡ χείρ σου τοῦ » ποιῆσαι, ὡς ἡ δύναμίς σου, ποίησον· ὅτι οὐκ » ἔστι ποίημα καὶ λογισμὸς καὶ γνῶσις καὶ σοφία » ἐν ᾅδῃ, ὅπου σὺ πορεύῃ ἐκεῖ». Μακάριοι ἐκεῖνοι, ὅσοι συνιδόντες τὴν σωτήριον τοῦ σοφοῦ τούτου παραγγέλματος ἔννοιαν, προθυμοῦνται νὰ ἐκπληρώσωσιν αὐτό· διότι πάντως θέλει ἐλθεῖ καιρὸς, καθ' ὃν, ἐπειδὴ δὲν ἀπέκαμον ποιοῦντες τὰ καλὰ, θέλουσι θερίσει ἐκ τοῦ σπαρέντος ὑπ' αὐτῶν καλοῦ σπόρου· « Τὸ δὲ καλὸν ποιοῦντες μὴ ἐκκακῶμεν· » καιρῷ γὰρ ἰδίῳ θερίσομεν, μὴ ἐκλυόμενοι (γ).» Μακάριος σὺν ἐκείνοις καὶ ὁ νῦν ἀφ' ἡμῶν διὰ τοῦ θανάτου χωρισθεὶς ἀδελφὸς Μιχαὴλ Τοσίτσας, τὸν ὁποῖον πάντες ἡμεῖς ἐν πένθει συνήλθομεν σήμερον ἐνταῦθα, εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον ναὸν, ἵνα κηδεύσωμεν κατὰ τὸ ἐπιβαλλόμενον ἡμῖν χριστιανικὸν καθῆκον. Ναὶ, παντὸς μακαρισμοῦ ἄξιος εἶναι ὁ προκείμενος νεκρός· διότι ἅπας ὁ βίος αὐτοῦ εἶναι συνεχής τις καὶ ἀδιάλειπτος σειρὰ ἀγαθοεργιῶν καὶ εὐεργετικῶν πράξεων πρὸς τὸν πλησίον· διότι *πάντα, ὅσα ἡ χεὶρ αὐτοῦ εὗρε τοῦ ποιῆσαι, ὡς ἡ δύναμις αὐτοῦ, ἐποίησε*· διότι καὶ ἔζησεν ἐν Κυρίῳ, καὶ ἀπέθανεν ἐν Κυρίῳ, καὶ ἡ ὁδὸς, ἣν πορεύεται σήμερον, εἶναι ὁδὸς ἀναπαύσεως ἀπὸ τῶν φιλοτίμων αὐτοῦ περὶ τὰ καλὰ κόπων, καὶ τὰ ἀγαθὰ ἔργα, ἅπερ ἐξεπλήρωσε πάντα ἐν καιρῷ πρὶν ἐπέλθῃ τῆς ἀπραξίας ἡ σκοτεινὴ νὺξ, ἰδοὺ τὰ ἔργα ταῦτα παρακολουθοῦσιν αὐτὸν νῦν εἰς τὸν τάφον, μνημονευόμενά τε καὶ περιθρυλλούμενα· « Μακάριοι » οἱ νεκροὶ οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες ἀπάρτι· ναὶ, » λέγει τὸ πνεῦμα· ἵνα ἀναπαύσωνται ἐκ τῶν κό» πων αὐτῶν· τὰ δὲ ἔργα αὐτῶν ἀκολουθεῖ μετ' αὐτῶν (δ).» Ὅτι δὲ ταῦτα ἀληθῶς οὕτως ἔχουσιν, ἐκ τῆς βραχείας καὶ ἐπιτροχάδην γινομένης τῶν τοῦ βίου αὐτοῦ ἀφηγήσεως οὐδόλως θέλομεν ἀμφιβάλει.

Ἐγεννήθη ὁ Μιχαὴλ Τοσίτσας τῇ γ' Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1787 ἐν τῇ κωμοπόλει τῆς Ἠπείρου Μεσσόβῳ. Καὶ σεμνύνεται λοιπὸν πάλιν καὶ ἐπὶ τῷ τέκνῳ τούτῳ ἡ Ἤπειρος, ἡ πολλοὺς τεκοῦσα ἄνδρας ἐπὶ μεγάλῃ φιλογενείᾳ διαπρέψαντας, οἵτινες δικαίως διὰ τοῦτο παρὰ πάντων ἡμῶν τῶν λοιπῶν ὁμογενῶν ἐπαινοῦνται καὶ τιμῶνται. Ἡ πρώτη τῶν θεοσεβῶν αὐτοῦ γονέων φροντὶς ἦτο νὰ παραδώσωσι τοῦτον τὸν πρωτότοκον αὐτῶν υἱὸν, εὐθὺς μετὰ τὴν πρώτην παιδικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν, εἰς τοὺς ἐκεῖ διδασκάλους τῆς κωμοπόλεως πρὸς μάθησιν γραμμάτων, τὰ ὁποῖα ὅμως ἐν τοῖς σχολείοις ἐκείνοις διὰ τὰς τότε περιστάσεις ὀλίγα καὶ ἀτελῶς ἐδιδάσκοντο. Πρὸς τελειοτέραν δ' ἐκπαίδευσιν ἀπέστειλεν αὐτὸν ὁ πατὴρ κατὰ τὸ ἔτος 1797, δεκαετῆ ὄντα τὴν ἡλικίαν εἰς Θεσσαλονίκην· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ δὲν εὐτύχησε νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐπὶ πολὺ τὴν σπουδὴν τῶν γραμμάτων· διότι, ἐνσκηψάσης τῆς πανώλους, ἐγκατέλιπεν αὐτὸν ὁ διδάσκαλος, ἀποχωρήσας εἰς μοναστήριον· ἠναγκάσθη λοιπὸν οὕτω, καὶ ἄκων, νὰ διακόψῃ τὴν σπουδὴν, τῆς ὁποίας ἀκόρεστον δίψαν ᾐσθάνετο. Ἀλλ' εἰς τὸν Μιχαὴλ Τοσίτσαν ἡ ἐκ τῶν περιστάσεων τούτων προελθοῦσα ἔλλειψις τακτικῆς εἰς τὰ γράμματα ἐκπαιδεύσεως ἀνεπληρώθη ἄλλοθεν· διότι ἡ φύσις ἀφθόνως ἐπεδαψίλευσεν αὐτῷ δύο οὐ τὰ τυχόντα χαρίσματα, νοὸς ὀξύτητα καὶ κρίσιν βαθεῖαν, ἅπερ ἔπειτα, τῆς μὲν ἡλικίας προϊούσης, τῆς δὲ τῶν πραγμάτων πείρας ἐρεπομένης, καλλιεργηθέντα, εἰς μεγάλην ἀκμὴν ἀνεπτύχθησαν. Εὐθὺς δὲ τότε, τεσσαρακαιδεκέτης ὢν, ἤρχισεν ὡς φιλόστοργος παῖς νὰ σκέπτηται πῶς ἐδύνατο μάλιστα νὰ γείνῃ χρήσιμος εἰς τοὺς ἤδη γηράσκοντας γονεῖς· ὅθεν ἀπεφάσισε νὰ διδαχθῇ ἣν καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ μετήρχετο τέχνην τοῦ κατασκευάζειν μηλωτάς· καὶ ἐμαθήτευσεν ἐπὶ τούτῳ ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑπὸ τεχνίτῃ ἐπὶ δύο ἔτη, ἐν μεγάλῃ σκληραγωγίᾳ, ἀντὶ εἴκοσι μόνον γροσίων κατ' ἔτος μισθούμενος. Τὸ δ' εὐτελέστατον τοῦτο τῶν τεσσαράκοντα γροσίων ποσὸν ἐχρησίμευσε, καθὼς αὐτὸς ὁ ἀοίδιμος διηγεῖτο πολλάκις εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν, ὡς τὸ πρῶτον κεφάλαιον τῶν μετὰ ταῦτα ἐμπορικῶν αὐτοῦ ἐπιχειρήσεων. Οὕτω δυσχερῆ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀρχὴν ἔχουσι τὰ μεγάλα, καὶ διὰ τοῦτο δικαίως θαυμάζονται οἱ ἐκ μικρῶν μεγάλην περιουσίαν μετὰ πόνου πολλοῦ κτώμενοι. Διατρίψας δὲ εἴκοσι τρία ἔτη ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἔνθα μετὰ παραδειγματικῆς πάντοτε τιμιότητος διέτρεξε τὸ ἐμπορικὸν στάδιον, ἦλθε τῷ 1820 ἔτει εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου εὑρίσκετο καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Θεόδωρος. Ἀπὸ ταύτης δὲ τῆς ἐποχῆς ἐνταῦθα, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἤρχισεν ὁ βίος τοῦ ἀοιδίμου Μιχαὴλ Τοσίτσα νὰ διαλάμπῃ ἐν ἀγαθοεργίαις καὶ πράξεσιν ἐναρέτοις· ἐνταῦθα ἐτέθη ὁ λύχνος ἐπὶ τὴν λυχνίαν· ἐνταῦθα ἀνεδείχθη ὁ ἐκλεκτὸς τοῦ ἀμπελῶνος τοῦ Κυρίου ἐργάτης· ἐνταῦθα διαπιστευθεὶς τὸ τάλαντον, δὲν ἀπέκρυψεν αὐτὸ ἐν τῇ γῇ, ἀλλὰ πολλαπλάσιον ἐξ αὐτοῦ τὸ κέρδος ἀπέδειξε. Φέρε δ' ἐξετάσωμεν τὸν ἄνδρα πῶς, ἀφ'

(α) Ἰωάν. θ'. 4.
(β) Πρὸς Γαλάτ. ς'. 10.
(γ) Αὐτόθι, 9.
(δ) Ἀποκαλ. ιδ'. 13.

οὗ ἐλθὼν κατῴκησεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, *πάντα τὰ καλὰ, ὅσα ἡ χεὶρ αὐτοῦ εὗρε τοῦ ποιῆσαι, ὡς ἡ δύναμις αὐτοῦ, ἐποίησε*· πῶς δηλονότι ἐσπούδασε νὰ πράξῃ τὰ καλὰ ἔργα πρὸς τὸν πλησίον, πρὸς τὸ ἔθνος αὐτοῦ, πρὸς τὴν πεφιλημένην αὐτῷ πατρίδα Ἑλλάδα.

Πεπροικισμένος ὢν ὑπὸ τῆς φύσεως, ὡς εἴπομεν, ὑπεροχῇ ἀγχινοίας καὶ σπανίᾳ συνέσει, ἐδυνήθη, εὐθὺς μετ' ὀλίγον ὕστερον ἀπὸ τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ εἰς Ἀλεξάνδρειαν, νὰ κερδήσῃ τὴν εὔνοιαν τοῦ σατράπου τῆς Αἰγύπτου Μεχμὲτ Ἀλῆ, ὅστις, ἐκτιμῶν τὰ μεγάλα τοῦ ἀνδρὸς πλεονεκτήματα, τοσοῦτον αὐτὸν ἠγάπησεν, ὥστε ὡς ἕνα τῶν οἰκείων εἶχε, καὶ τὴν συνετὴν αὐτοῦ γνώμην ἤκουε πολλάκις περὶ πολλῶν τῆς ἐπικρατείας ὑποθέσεων. Τεκμήριον δὲ μάλιστα τῆς ἰδιαζούσης τοῦ Αἰγυπτίου τούτου ἀντιβασιλέως εὐνοίας τε καὶ οἰκειότητος πρὸς τὸν Μιχαὴλ Τοσίτσαν εἶναι, ὅτι συμπαρέλαβεν αὐτὸν συνοδίτην εἰς τὴν κατὰ τὸ ἔτος 1838 ἐπίπονον ἐκείνην δι' ὀκτὼ μηνῶν ἀποδημίαν εἰς Σενάαρ τῆς Νουβίας πρὸς εὕρεσιν μεταλλείων χρυσοῦ. Ὁ δὲ ἀοίδιμος Μιχαὴλ ταύτην τοῦ σατράπου τὴν ἀγάπην καὶ τὴν παρ' αὐτῷ δύναμιν ἀείποτε μετεχειρίσθη ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἑλλάδος· διότι καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, κατὰ πᾶσαν εὔκαιρον διδομένην αὐτῷ περίστασιν, γενναίας βοηθείας ἀπέστελλε πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀγωνιζομένους Ἕλληνας. Καὶ οὐχὶ δὲ μόνον τότε κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, ἀλλὰ καὶ διὰ παντὸς ἔπειτα τοῦ χρόνου δὲν ἔπαυσε παντοιοτρόπως εὐεργετῶν τὴν Ἑλλάδα, ἀφειδῶς τὸν πλοῦτον αὐτοῦ προχέων εἰς αὐτὴν καὶ ὑπὲρ αὐτῆς καὶ, καθόλου εἰπεῖν, ὑπὲρ κραταιώσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ. Μαρτυροῦσί μου τὸν λόγον αἱ πολλαὶ ὑπὸ τούτου τοῦ πνεύματος ὑπαγορευθεῖσαι φιλανθρωπικαὶ αὐτοῦ πράξεις· ἐξαγοράζει αἰχμαλώτους Ἕλληνας, ἐλεεινῶς εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀπαγομένους κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον τοῦ ὀλεθρίου πολέμου· ἐκπέμπει ἐκ τούτων εἰς τὰ διδακτήρια τῆς Εὐρώπης πολλοὺς τῶν ἐν νεανικῇ ἡλικίᾳ ὄντων, καὶ μετὰ τὴν τῶν σπουδῶν αὐτῶν ἀποπεράτωσιν φροντίζει περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτῶν, εὐλογούντων μετ' εὐγνωμοσύνης ἀϊδίου τῶν μέχρι τῆς σήμερον ἐπιζώντων τούτου τοῦ λυτρωτοῦ, τοῦ εὐεργέτου, τοῦ σωτῆρος αὐτῶν τὸ ὄνομα· γίνεται ἐν Αἰγύπτῳ ὁ πρωταθλητὴς εἰς τὴν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἐξάπλωσιν. Ἐν τῇ ἑλληνικῇ τῆς Ἀλεξανδρείας κοινότητι, τῆς ὁποίας παρ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς ἐκεῖ διατριβῆς αὐτοῦ διετέλει ὢν πρόεδρος, παρὰ πάντων τιμώμενος καὶ ἀγαπώμενος, νέος ἀναφαίνεται Πτολεμαῖος, φίλος τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ὁμογενῶν, καὶ τρία λαμπρότατα σχολεῖα ἐκ θεμελίων ἀνοικοδομεῖ, τὸ μὲν, ἀλληλοδιδακτικὸν, τὸ δὲ, ἑλληνικὸν, τὸ δὲ τρίτον, τῶν κορασίων, δαπανήσας ὑπὲρ αὐτῶν 120 χιλιάδας ταλλήρων, καὶ προικοδοτήσας αὐτὰ πλουσιοπαρόχως πρὸς διατήρησιν τῶν ἀναγκαίων διδασκάλων· ζηλωτὴς δὲ τῶν θείων ὑπαρχων ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας, καὶ ἀγαπῶν πάντοτε τὴν εὐπρέπειαν τῶν οἴκων τοῦ Θεοῦ, ἀγοράζει γήπεδον 20 χιλιάδων πήχεων ἀντὶ 80,000 ταλλήρων, καὶ ἀνεγείρει ἐπ' αὐτοῦ, φιλοτίμως συνδραμόντων καὶ τῶν λοιπῶν ἐκεῖ ὁμογενῶν, ναὸν μετὰ κωδωνοστασίων μεγαλοπρεπέστατον, ὑπερβάλλοντα κατὰ τὸ κάλλος πολλοὺς τῶν ἐν τῇ θρακικῇ αὐτοκρατορίᾳ ναῶν· ἀνακαινίζει τὸ πρότερον κτισθὲν ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Θεοδώρου νοσοκομεῖον· δωρεῖται εἰς τὴν κοινότητα ἴδιον νεκροταφεῖον, καὶ πάμπολλα ἄλλα πράττει ἔργα φιλάνθρωπα καὶ θεοφιλῆ, συμποσουμένων πάντων τῶν ἐν Αἰγύπτῳ γενναίων αὐτοῦ εὐεργετημάτων εἰς ἑκατομμύριον δραχμῶν. Ἀλλ' εἰς τὴν χώραν τῆς Αἰγύπτου παραίτιος οὐ τῆς τυχούσης ὠφελείας ἔγεινε προσέτι ὁ ἀοίδιμος Μιχαὴλ καὶ διὰ τῆς γεωργίας· αὐτὸς πρῶτος ἔλαβε παρὰ τοῦ σατράπου Μεχμὲτ Ἀλῆ γαίας εἰς καλλιέργειαν, εἰς ἣν ἐδαπάνησε μὲν κατ' ἀρχὰς πολλὰ, ἀλλὰ ταχέως καὶ ἀπέλαβε τὴν ἐκ τῆς ἐπιμελείας καὶ τῶν κόπων αὐτοῦ ἀμοιβὴν, καὶ κατέδειξεν οὕτως εἰς τοὺς ἐγχωρίους τὴν ἄφθονον ταύτην πηγὴν τοῦ πλούτου καὶ τῆς εὐδαιμονίας· ἅπερ ἐπιδιώκοντες καὶ ἐκεῖνοι, ἤρχισαν νὰ μιμῶνται τὸ καλὸν αὐτοῦ παράδειγμα, καὶ ν' ἀσχολῶνται μετὰ προθυμίας περὶ τὴν καλλιέργειαν καὶ τὴν φυτείαν, μεταβάλλοντες εἰς εὐφόρους καὶ εὐκάρπους τὰς ἐρήμους καὶ ἀγόνους τῆς Αἰγύπτου γαίας. Αἱ δὲ μεγαλόδωροι τοῦ ἀνδρὸς προσφοραὶ, τὰς ὁποίας ἀπὸ τῆς ἀνακηρύξεως τῆς βασιλείας προσήνεγκεν εἰς τὰ ἐκπαιδευτικὰ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος καθιδρύματα καὶ πρὸς ἐκτέλεσιν σκοπῶν ἄλλων μεγάλων, ὑπερβαίνουσι τὰς ἑκατὸν χιλιάδας δρ. ἐφ' ᾧ δικαίως καὶ εὐεργέτης τοῦ ἑλληνικοῦ πανεπιστημίου ἀνεγράφη μετὰ τῶν λοιπῶν φιλομούσων καὶ εὐεργετῶν αὐτοῦ, καὶ ἐπίτιμος πρόεδρος τῆς ἐν Ἀθήναις Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρίας ἀνηγορεύθη, καὶ ὡς ἔνθερμος προστάτης τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐθνικῶν ἐπιχειρήσεων ἀνεγνωρίσθη, καθὼς μαρτυρεῖ ἡ φιλογενεστάτη συνδρομὴ αὐτοῦ εἰς τὴν πολλὰς καὶ παντοίας ὠφελείας ἐπαγγελλομένην ἀρτισύστατον ἀτμοπλοϊκὴν Ἑταιρίαν, τῆς ὁποίας ἑκατὸν μετοχὰς πρῶτος αὐτὸς ἔλαβε.

Πρὸς δὲ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα τὸ Μέσσοβον ὁποῖός τις ὁ ἀείμνηστος Μιχαήλ; Ἀφειδῶς καὶ εἰς αὐτὴν παρέσχε τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ· διότι καὶ σταθμὸν ᾠκοδόμησεν ἐπί τινος τῶν εἰς τὴν πόλιν ἀγουσῶν ὁδῶν πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν ὁδοιπορούντων, καὶ τρία σχολεῖα, ἀλληλοδακτικὸν, ἑλληνικὸν, καὶ τρίτον τῶν κορασίων, τὰ προσφορώτατα ταῦτα ὄργανα τῆς πνευματικῆς τοῦ ἀνθρώπου μορφώσεως καὶ τοῦ ἐξευγενισμοῦ, ἀδροτάτῃ δαπάνῃ ἀνήγειρε, καὶ δι' ἀναλόγου προικοδοτήσεως τὴν διατήρησιν τῶν ἐν αὐτοῖς διδασκάλων ἐξησφάλισε.

Τοιοῦτος ὁ μακάριος Μιχαήλ· ἀνὴρ, ὡς ἐκ τῶν εἰρημένων ἔγεινε δῆλον, διακριθεὶς κυρίως καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἄκραν αὐτοῦ φιλογένειαν καὶ τὸν ἀκραιφνῆ ἑλληνισμόν. Χάριν τοῦ ἑλληνισμοῦ τούτου ἔπραξεν ὅσα γενναῖα καὶ μεγάλα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Μεσσόβῳ κατώρθωσε· διὰ ταύτην τὴν ἀ-

δολον αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀγάπην προυτίμησε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν κατὰ πάντα ἄνετον καὶ ἔντιμον βίον, τὸν ὁποῖον ἔζη ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ἐλθὼν κατῴκησεν ἐν τῇ ποθεινῇ ταύτῃ γῇ, ἵνα πνέῃ τὸν ἐλεύθερον αὐτῆς ἀέρα, καὶ χαίρῃ ὡς καλὸς πολίτης διὰ τὰ ἐκ τῆς εὐνομίας προερχόμενα καλά. Ἐμακάριζε δὲ πάντοτε τοὺς Ἕλληνας διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν, καὶ πρὸς τοὺς προσερχομένους αὐτῷ ἐξέφραζεν ἣν ᾐσθάνετο ἐνδόμυχον ἀγαλλίασιν, βλέπων τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ σκῆπτρον διατελοῦσαν βασιλικόν, ὅπερ ἐθεώρει ὡς τὴν μόνην αὐτῆς σωτηρίαν. Εἰς τὴν προσφιλῆ αὐτῷ ταύτην Ἑλλάδα καὶ διὰ διαθήκης ἐπιδαψιλεύει, ὡς διαθρυλλεῖται, τὰς ἑαυτοῦ ἀγαθοεργίας, κληροδοτῶν αὐτῇ γενναιοτάτην χρηματικὴν ποσότητα. Ὅθεν ἡ Κυβέρνησις τοῦ σεβαστοῦ ἡμῶν Βασιλέως, τὸ πρὸς τὴν Ἑλλάδα τοῦτο αἴσθημα αὐτοῦ περὶ πολλοῦ ποιουμένη, καὶ τὴν σύνεσιν αὐτοῦ ἐκτιμῶσα, ἀπέδειξεν αὐτόν, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὄντα, γενικὸν πρόξενον τῆς Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας τὰ συμφέροντα ἀφιλοκερδέστατα πάντοτε ἐπροστάτευσεν· ἀπένειμε δὲ αὐτῷ καὶ τὰ ἀνώτερα τῶν παρασήμων, καὶ σήμερον ἐξαιρετικαῖς τιμαῖς τὴν κηδείαν αὐτοῦ ἐτίμησεν.

Ἐν δὲ τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ ἦτο ὁ ἀείμνηστος Τοσίτσας κρείσσων παντὸς ψόγου καὶ κατὰ πάντα ἐνάρετος· σύζυγος ἀγαπητὸς καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς συγγενεῖς αὐτοῦ σεβαστός· αὐτὸς ἀνέθρεψε τὸν μακαρίτην ἀνεψιὸν αὐτοῦ Νικόλαον Σταυρνάρην, τὸν σπάνιον ἐκεῖνον διὰ τὸ φιλόπατρι ἄνδρα, καὶ ἐνεστάλαξεν εἰς τὴν εὐγενῆ αὐτοῦ καρδίαν τὰ ὑψηλὰ καὶ γενναῖα ἐκεῖνα φρονήματα καὶ αἰσθήματα, τῶν ὁποίων δὲν ἀπαντῶνται πολλὰ τὰ παραδείγματα· εὐπροσήγορος ἦτο πρὸς πάντας καὶ πλήρης πρᾳότητος· οὐδέποτε οὐδένα ἐψύχρανεν· οὐδέποτε οὐδεὶς αὐτὸν ἤκουσε κατηγοροῦντα ἄλλων· ἦτο δὲ πρὸ πάντων εὐσεβὴς εἰς τὸ θεῖον καὶ εἰς τὴν ἱερὰν ἡμῶν θρησκείαν πιστός, τηλικοῦτον ζῆλον πνέων ὑπὲρ τῆς κραταιώσεως τοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ χριστιανισμοῦ, ὥστε ἐν Αἰγύπτῳ συνέλαβέ ποτε τὸν θεοφιλῆ σκοπὸν ν' ἀγοράσῃ Αἰθίοπας, νὰ ἐκπαιδεύσῃ αὐτοὺς ἐν Ἑλλάδι, καὶ ν' ἀποστείλῃ ἔπειτα εἰς Ἀβυσσινίαν πρὸς ἐξάπλωσιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως· αὐτὸς προσέτι εἰς δόξαν τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας, συνεργοὺς συμπαραλαβὼν καὶ τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὁμογενεῖς, ἐνίσχυσεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1844 τὸν πατριάρχην Ἀλεξανδρείας εἰς τὰς προνομίας αὐτοῦ, καὶ κατώρθωσε νὰ ἐκλέγηται ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κλήρου, καὶ νὰ προχειρίζηται ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπὸ τριῶν ἀρχιερέων.

Ταῦτα ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἀοιδίμου Μιχαὴλ Τοσίτσα αὐτοσχεδίως ἔστωσαν ἐνταῦθα εἰρημένα καὶ ἐλλειπῶς· διότι καὶ αὐτὸς διὰ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς θεοφιλεῖς αὐτοῦ πράξεις ἀνήκει εἰς τοὺς ἄνδρας ἐκείνους τοῦ ἡμετέρου γένους, τῶν ὁποίων ἡ βιογραφία, ἡ μέλλουσα ν' ἀπαρτίσῃ τῆς καθ' ἡμᾶς νεωτέρας ἱστορίας τὰ λαμπρότερα κεφάλαια, ἔργον πρέπει νὰ γείνῃ καλάμου τὰ μάλιστα ἐπιδεξίου. Καὶ σὺ μὲν νῦν, μακαρία ψυχὴ τοῦ Μιχαήλ, ἐγκαταλείπουσα τὸν μάταιον καὶ φθαρτὸν τοῦτον κόσμον, καὶ ἀνερχομένη πρὸς τὸν καλέσαντα Κύριον, ἔνθα ἐπισκοπεῖ τοῦ θείου αὐτοῦ προσώπου τὸ φῶς, λάβε παρ' αὐτοῦ τοῦ μισθαποδότου καὶ ἀπροσωπολήπτου βραβευτοῦ ἀντάξια τῶν καλῶν σου ἀγώνων τὰ ἆθλα· διότι *ἐποίησας, ὡς ἡ δύναμίς σου, πάντα τὰ καλά, ὅσα εὗρεν ἡ χείρ σου τοῦ ποιῆσαι* πρὸς τὸν πλησίον, πρὸς τὸ ἔθνος σου, πρὸς τὴν πατρίδα Ἑλλάδα· ἡμεῖς δέ, ἀδελφοί, μέλλοντες νὰ προπέμψωμεν εἰς τὸν τάφον καὶ νὰ παραδώσωμεν εἰς τὴν κοινὴν μητέρα γῆν τὸ φθαρτὸν σκῆνος τοῦ ἀφ' ἡμῶν χωρισθέντος τούτου ἀδελφοῦ, ὑψώσωμεν χεῖρας ἱκέτιδας εἰς τὸν ὕψιστον καὶ ἐπουράνιον Θεόν, καὶ διὰ τῶν σεβασμιωτάτων ἀρχιερέων ἐπικαλεσώμεθα τὸ μέγα αὐτοῦ ἔλεος, ἵνα, εἴτι ὁ μακαρίτης Μιχαὴλ ὡς ἄνθρωπος ἐν τῷ βίῳ ἐπλημμέλησε, συγχωρήσῃ αὐτῷ ὡς πολυεύσπλαγχνος καὶ οἰκτίρμων Θεός, ἐπιφωνοῦντες τρὶς τό. Αἰωνία σου ἡ μνήμη, ἀξιομακάριστε εὐεργέτα τῆς Ἑλλάδος Μιχαήλ!

Η ΕΡΗΜΟΣ ΟΙΚΙΑ.

Διήγημα.

(*Τέλος. Ἴδε φυλλάδ.* 170. *σελ.* 46)

— Ἆ! κυρία μου, ἐπανέλαβεν ἡ γραῖα, δὲν ἔχω νὰ κάμω ἄλλο παρὰ νὰ ἑρμηνεύσω διὰ λέξεων ὅ,τι διηνεκῶς συλλογίζομαι! Δὶς μόνον ἐδιηγήθην αὐτὴν τὴν λυπηρὰν ἱστορίαν, ἐπειδὴ διὰ τὴν ἀγάπην τὴν ὁποίαν ἔτρεφα πρὸς τὴν κυρίαν μου δὲν ἐπεθύμουν νὰ λέγω τοιαῦτα πράγματα εἰς ὅσους τὴν ἐγνώριζαν, ἀλλ' ὁσάκις τὰ διηγοῦμαι κοιμῶμαι πλέον ἥσυχη. Μὲ φαίνεται ὅτι ἀνακουφίζομαι ὅταν λέγω τὸ μυστικὸν εἰς ἄλλους.

— Ἦσθε πολὺ ἀφωσιωμένη εἰς τὴν Κυρίαν Μποζενοῦ; τὴν ἠρώτησα.

— Ἡ μήτηρ μου ὑπῆρξε τροφός της, καὶ ἡμεῖς ἀνετράφημεν ὡς ἀδελφοί· δὲν μ' ἔκρυπτε ποτὲ τοὺς στοχασμούς της, καί, τὸ ἠξεύρει ἡ Παναγία, οἱ στοχασμοί της δὲν θὰ μὲ κλείσουν τὸν παράδεισον, ἐπειδὴ ἦσαν ἄδολοι ὡς τὸ νερόν.

— Ὑποθέτω ὅτι θὰ ὑπέφερε πολὺ μαθοῦσα τὸν θάνατον τοῦ ἐξαδέλφου της, ἐπανέλαβον. Πόσος καιρὸς παρῆλθε πρὶν νυμφευθῇ τὸν Κόμητα; ἐπειδὴ ἀφ' ὅσα ἤκουσα συμπεραίνω ὅτι τὸν ἐνυμφεύθη.

— Ναί, κυρία, τὸν ἐνυμφεύθη, σχεδὸν μετὰ ἓν ἔτος ἀφ' οὗ κατὰ κακὴν τύχην ἔφθασεν ἡ εἴδησις. Δὲν λέγω ὅτι συνέζη μαζῆ του δυστυχῶς, διότι ἠγάπα αὐτὴν εἰς ἄκρον· δὲν τὴν ἐκακομεταχειρίζετο, ἀλλὰ ἦτον ζηλότυπος, καί, Κύριος οἶδε, τίνα

ἐζήλευε, ἐπειδὴ δὲν εἶχε κανένα ἀντίζηλον. Αὐτὸς ἠγάπα ὅμως ὡς θερμὸς Ἱσπανὸς, καὶ ἴσως ἠσθάνετο ὅτι δὲν ἀνταγαπᾶτο ἐξίσου. Καὶ πῶς ἐδύνατο αὐτὴ νὰ τὸν ἀγαπήσῃ ἐν ᾧ εἶχε παραδομένην ὅλην της τὴν καρδίαν εἰς τὸν ἐξάδελφόν της; Καὶ ὅμως τὴν ἤρεσκεν ὁ Κόμης, καὶ δὲν ἠμπορῶ νὰ εἰπῶ ὅτι συνέζων δυστυχῶς· δὲν τὴν ἤρεσκεν ὅμως ἡ Ἱσπανία οὔτε ἡ οἰκογένεια μεταξὺ τῆς ὁποίας ἔζη. Ἡ κατοικία τοῦ Κόμητος ἦτον σκοτεινοτάτη. Τὸ κατ' ἐμὲ ἐφοβούμην διαβαίνουσα ἐν καιρῷ νυκτὸς τοὺς θολωτοὺς διαδρόμους της, καὶ ἀναβαίνουσα ἐκείνας τὰς πλατείας καὶ σκοτεινὰς κλίμακας διὰ νὰ ὑπάγω εἰς τὸν κοιτῶνά μου. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτον παλαιότατον κτῆμα τῆς οἰκογενείας τοῦ Κόμητος, αὐτὸς τὸ ἠγάπα, καὶ πρὸς μόνην εὐχαρίστησιν τῆς Κυρίας Ἐνριέττης, ἦλθε νὰ κατοικήσῃ εἰς τὴν πατρικήν της οἰκίαν.

— Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ εἶναι ἀναμφιβόλως φρικτή, εἶπον.

— Φρικτή! ὑπέλαβεν ἡ Ῥοδίνη. Τώρα βέβαια, ὅτε, τολμῶ εἰπεῖν, εἶναι καὶ ἀφωρισμένη, ὄχι ὅμως τότε. Ἆ! εἰς τὸν καιρὸν τοῦ γέροντος Μποζενοῦ ἦτον χαριεστάτη ἡ θέσις αὐτὴ, καὶ ἐκτὸς τούτου ἡ κυρία μου τὴν ἠγάπα ἐξ αἰτίας τῶν εὐτυχῶν ἡμερῶν τὰς ὁποίας ἐπέρασεν εἰς αὐτήν· καὶ ὅταν ἐπλησίασεν ὁ καιρὸς καθ' ὃν ἔμελλε νὰ γεννήσῃ τὸ πρῶτόν της τέκνον παρεκάλεσε τὸν Κόμητα νὰ τὴν φέρῃ ἐδῶ. Ἐπεθύμει νὰ ἔχῃ πλησίον της τὴν μητέρα μου, ἥτις ἦτον ὡς ἄλλη μήτηρ της, καὶ ἀφ' οὗ τὸν εἶπεν ὅτι [illegible]άνετο βέβαιον τὸν θάνατόν της ἐὰν ἔμενεν ἀκ[illegible] εἰς Καταλωνίαν, αὐτὸς ἐνέδωκεν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν της, καὶ ἤλθομεν ἐδῶ. Ἐκράξαμεν ἰατρὸν καὶ τὰ πάντα ἔγειναν ἐν τάξει· αὐτὴ δὲ ἡ ταλαίπωρος εὐχαριστεῖτο τόσον μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι ἔμελλε ν' ἀποκτήσῃ παιδίον ὥστε, ὅταν συνήθως ἐκαθήμεθα ὁμοῦ ῥάπτουσαι τὰ ἐνδύματα τοῦ μικροῦ τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ γεννηθῇ, ὡμίλει μὲ ἄπειρον πόθον περὶ τοῦ τί ἤθελε κάμει μὲ αὐτὸ καὶ πῶς ἠθέλαμεν τὸ ἀναθρέψει· καὶ ἔβλεπες πραγματικῶς νὰ λησμονῇ ὅτι δὲν ἦτον ὑπανδρευμένη μὲ ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον ἡ νεανική της καρδία εἶχεν ἐκλέξει.

Τοιουτοτρόπως, κυρία μου, ἐξηκολούθησεν ἡ Ῥοδίνη ἀπομάξασα τοὺς τυφλοὺς ὀφθαλμούς της διὰ τῆς ἄκρας τοῦ περιζώματός της, ἤμεθα ὅλοι, ὡς θὰ ἐννοήσετε, ἀρκετὰ εὐτυχεῖς, περιμένοντες τὴν γέννησιν τοῦ παιδίου, ὅταν ἓν ἀπόγευμα ἐν ᾧ ὁ αὐθέντης μου καὶ ἡ κυρία ἐπεριδιάβαζαν ἐφ' ἁμάξης, καὶ ἐγὼ βλέπουσα διὰ τῶν κιγκλίδων τῆς πύλης τοῦ κήπου τοὺς ἐπερίμενα διότι εἶχαν ἀργοπορήσει περισσότερον τοῦ συνήθους, εἶδα ἄνθρωπον ἐρχόμενον μετὰ σπουδῆς πρὸς τὸ μέρος ὅπου εὑρισκόμην· ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς καθ' ὅσον μ' ἐπλησίαζε μὲ κατετρόμαζεν, ἐπειδὴ ὑπέθετα ὅτι ἦτον φάντασμα. Τὸν παρετήρησα ἐκ νέου, καὶ κυριευθεῖσα ὑπὸ φρίκης διευθύνθην δρομαία πρὸς τὴν οἰκίαν· ἀλλὰ προτοῦ φθάσω ἄνοιξε τὴν πύλην καὶ ἐμβῆκεν εἰς τὸν κῆπον.

— Ποῖος ἦτον; ἠρώτησα.

— Ὁ Εὐγένιος, κυρία μου, ὁ Εὐγένιος δὲ Μποζενοῦ, ὁ ἐξάδελφος τῆς κυρίας μου, ἀπεκρίθη ἡ Ῥοδίνη. — Ῥοδίνη, ἀνέκραξε, Ῥοδίνη, μὴ φοβῆσαι· σὲ βεβαιῶ, δὲν εἶμαι φάντασμα. Ὑποθέτω πῶς ἠκούσατε ὅτι μ' ἐφόνευσαν. Ἀλλ' ὡς βλέπεις δὲν συνέβη τοιοῦτόν τι· μ' ἔλαβον μόνον αἰχμάλωτον, καὶ χάριτι θείᾳ εἶμαι τώρα ἐδῶ ζῶν καὶ ὑγιής! Τί κάμνει ἡ ἐξαδέλφη μου; Ποῦ εἶναι;

Σᾶς ἀφίνω νὰ κρίνετε, κυρία μου, πῶς μ' ἐφάνη ὅταν ἤκουσα αὐτοὺς τοὺς λόγους, ἐξηκολούθησεν ἡ γραῖα. Μ' ἐφάνη ὅτι μαῦρος πέπλος μ' ἐσκέπασε τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνεγίνωσκα ταῦτα· *Δυστυχία! Δυστυχία! Δυστυχία!* Δὲν ἠμπόρουν νὰ εἰπῶ ὑπὸ ποίαν μορφὴν ἡ δυστυχία αὕτη ἔμελλε νὰ παρουσιασθῇ, οὐδ' ἐμάντευα τὴν μορφὴν τὴν ὁποίαν ἀκολούθως ἔλαβεν· ἀλλ' ὄπισθεν τοῦ σκοτεινοῦ ἐκείνου παραπετάσματος τὸ ὁποῖον ἔκρυπτεν ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς μου τὸ μέλλον, εἶδα ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἄλλο τι εἰμὴ συμφορὰ εἰς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς διὰ τὰ τρία ἐκεῖνα ὄντα. Ὁ Θεὸς νὰ τοὺς εὐσπλαγχνισθῇ! εἶπα κατ' ἐμαυτήν· καὶ ἐλπίζω ὅτι ἡ εὐχή μου εἰσηκούσθη τοὐλάχιστον διὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν, καθότι ὡς πρὸς τὴν παροῦσαν δὲν τοὺς ἔφερε καμμίαν ὠφέλειαν. Ὁ πρῶτος φόβος μου, κυρία μου, ὑπῆρξε μὴ ὁ Κόμης τὸν εὕρῃ ἐκεῖ εἰς τὴν ἐπιστροφήν του, ἐπειδὴ ἤμην βεβαία ὅτι ἐὰν συναπαντῶντο ἤθελεν ἀκολουθήσει αἱματοχυσία· διὸ χωρὶς ν' ἀποκριθῶ εἰς τὰς ἐρωτήσεις του τὸν παρεκάλεσα νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν οἰκίαν τῆς μητρός μου, ὑποσχομένη ὅτι ἤθελα ἀμέσως τὸν ἀκολουθήσει καὶ τῷ διηγηθῇ τὰ πάντα· ἀλλ' ἡ παράκλησίς μου αὐτὴ καθὼς καὶ ἡ φρίκη καὶ ταραχὴ ἀπὸ τὰς ὁποίας κατειχόμην τὸν ἔκαμαν διὰ μιᾶς νὰ ὑποπτεύσῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ μὲ λάβῃ ἀπὸ τὴν χεῖρα μὲ τόσην ὁρμὴν, ὥστε ἐφαίνοντο εἰς αὐτὴν πολλὰς ἡμέρας τὰ ἴχνη τῶν δακτύλων του· μὲ ἠρώτησεν ἐὰν ἡ ἐξαδέλφη του ἦτον ὑπανδρευμένη. — Ναὶ, ἀπεκρίθην· ὑπέθεσεν ὅτι ἦσο ἀποθαμένος, εὑρίσκετο εἰς ἔλλειψιν χρημάτων, καὶ ἠξεύρεις ὅτι ὁ πατήρ της κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ θανάτου του τὴν παρήγγειλε νά . . . .
— Εἶναι ὑπανδρευμένη μὲ τὸν Ἱσπανὸν, μὲ τὸν Ῥουῢ Γοντζάλεζ; ἠρώτησε μὲ ἦθος ὁποῦ ὁ Θεὸς νὰ μᾶς λυτρώσῃ· (ἐνταῦθα ἡ γραῖα διέκοψε τὸν λόγον ἵνα ἀναλάβῃ ἀπὸ τὴν λύπην τῆς ἀναμνήσεως).
— Ναὶ, ἀπεκρίθην μὲ τὸν Ῥουῢ Γοντζάλεζ, ὁ ὁποῖος ἂν σὲ ἰδῇ ἐδῶ θὰ σὲ φονεύσῃ ἀφεύκτως.
— Ἂς μὲ φονεύσῃ, ἀνέκραξεν ἐκεῖνος. — Ἀλλὰ τοῦτο θὰ γίνῃ αἰτία τοῦ θανάτου τῆς ἐξαδέλφης σου, ἐπανέλαβα, ἡ ὁποία μάλιστα εἶναι . . . εἶναι . . . δὲν εἶχα καρδίαν νὰ προχωρήσω. — Τί; ἠρώτησεν αὐτός. — Εἶναι ἔγγυος καὶ πλησιάζει νὰ γεννήσῃ, ἀπήντησα. Ὁ Εὐγένιος συνάψας τὰς δύο του χεῖρας τότε τὰς ἐκτύπησε κατὰ τοῦ μετώπου του, κράζων· Πρέπει νὰ τὴν ἰδῶ. — Εἶναι ἀδύνατον, ἀπήντησα· ὁ Κόμης δὲν τὴν ἀφίνει οὐδὲ στιγμὴν μόνην. — Καὶ ποῦ εὑρίσκεται τώρα; μὲ ἠρώτησεν. — Εἶναι εἰς τὸν περίπατον· εἰς ἅμαξαν

κυανοῦ χρώματος, καὶ ἀπὸ στιγμὴν εἰς στιγμὴν τοὺς περιμένω. Ὕπαγε, ὕπαγε δι' ἀγάπην Θεοῦ, ὕπαγε εἰς τὴν οἰκίαν τῆς μητρός μου. — Εἶδα τὴν ἅμαξαν, εἶπεν ἐκεῖνος μὲ πικρὸν μειδίαμα. Διέβη πλησίον μου εἰς Νοαρμουτιέ. Πῶς ἐδυνάμην νὰ ὑποθέσω . . . Καὶ τὸ χεῖλός του ἔτρεμε, καὶ τὸ πρόσωπόν του ἕνεκα τῆς ἀδημονίας ἐταράττετο ἀπὸ σπασμούς. Πρέπει καὶ θέλω νὰ τὴν ἰδῶ, ἐπρόσθεσε, καὶ πρέπει νὰ μὲ βοηθήσῃς εἰς τοῦτο, διότι ἄλλως θὰ ἦναι χειρότερον δι' ὅλους μας. Κρύψαι με εἰς τὸν κοιτῶνά της· ὑποθέτω ὅτι ὁ Κόμης δὲν κοιμᾶται ἐκεῖ. — Ὄχι, ἀπεκρίθην, ἀλλὰ συχνάκις πηγαίνει ἐκεῖ ἐν ᾧ ἡ Ἑνριέττη ἐνδύεται, καὶ συνομιλεῖ μὲ αὐτήν. — Βάλε με εἰς τὸ σπουδαστήριον, ἐπανέλαβεν· ἐκεῖ ὑπάρχει ἀρκετὸς τόπος διὰ νὰ κρυφθῶ ὑπὸ τὰς βιβλιοθήκας. Τότε θὰ ἠμπορέσῃς νὰ τὴν ὁμιλήσῃς, καὶ ὅταν αὐτὸς τὴν ἀφήσῃ μόνην κατὰ τὸ διάστημα τῆς νυκτός, δύνασαι νὰ μ' ἀνοίξῃς. — Θεέ μου! ἀνέκραξα, ἐν ᾧ τὰ γόνατά μου ἤρχισαν νὰ λυγίζωνται, ἀκούω κρότον ἁμάξης καὶ θὰ φθάσῃ ἀμέσως. — Κάμε ὅπως θέλεις, μὲ εἶπεν· ἂν δὲν μὲ βοηθήσῃς σὺ νὰ τὴν ἰδῶ, θὰ τὴν ἰδῶ καὶ ἄνευ τῆς βοηθείας σου· θὰ μείνω ἐδῶ ὅπου εὑρίσκομαι. Καὶ ταῦτα λέγων ἐκτύπησε τὴν ῥάβδον του κατὰ γῆς μὲ ὁρμὴν δεικνύουσαν ὅτι ἦτον ἀποφασισμένος νὰ κάμῃ ὅ,τι ἔλεγε. — Φύγε, δι' ἀγάπην Θεοῦ, ἐφώναξα, διότι ἡ ἅμαξα ἐπλησίασε καὶ δὲν ἔχομεν καιρὸν νὰ χάσωμεν. Λαβοῦσα δὲ αὐτὸν ἀπὸ τὴν χεῖρα, τὸν ἔσυρα ἐντὸς τῆς οἰκίας, ἐπειδὴ ἔβλεπα, ὅτι ἤθελε νὰ τοὺς περιμείνῃ, καὶ ὅτι ἐκαίετο ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἔλθῃ εἰς λόγους μὲ τὸν Κόμητα. Μόλις ἔλαβα καιρὸν νὰ τὸν κλείσω ἐντὸς τοῦ σπουδαστηρίου καὶ νὰ βάλω τὸ κλειδίον εἰς τὸν θάλαμόν μου, καὶ αὐτοὶ καταβάντες ἀπὸ τὴν ἅμαξαν ἐπεριπάτουν εἰς τὸν κῆπον.

Ἀδύνατον νὰ φαντασθῆτε, κυρία μου, εἰς ποίαν κατάστασιν εὑρισκόμην ὅταν ἀπήντησα τὸν Κόμητα μὲ τὴν κυρίαν μου· ἡ ταραχή μου μάλιστα ηὔξησεν ἅμα ὡς εἶδον ὅτι αὐτὸς ἐνόησε τὴν ἀλλοίωσίν μου. — Τί τρέχει, Ῥοδίνη ; ἠρώτησε· ἐσυνέβη τίποτε ἔκτακτον ; Καὶ ἐν ᾧ ἔλεγεν αὐτὰ προσήλωσε τὰ μαῦρα καὶ διαπεραστικά του ὄμματα ἐπάνω μου, εἰς τρόπον ὥστε μ' ἐφαίνετο ὅτι ἀνεγίνωσκε τὴν καρδίαν μου. Ἔστρεψα λοιπὸν τὸ πρόσωπόν μου· ἐκεῖνος ὅμως μ' ἐπαρατήρει. Συνήθως ὅταν ἐπέστρεφεν ὁ Κόμης, ἀπεσύρετο εἰς τὸ δωμάτιόν του καὶ ἄφινε τὴν σύζυγόν του μ' ἐμέ· ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην ἦλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν, καὶ ἐκάθησε· καθ' ὅλην δὲ τὴν ἑσπέραν δὲν τὴν ἀφῆκε μόνην οὔτε δύο λεπτὰ τῆς ὥρας. Τόσον ἀσυνήθης ἦτον ἡ διαγωγή του αὕτη, ὥστε εὐκόλως ἐννόησα ὅτι εἶχεν ὑποπτευθῆ τι· μὲ τὸ ἔδεικνυε καὶ αὐτὴ ἡ φυσιογνωμία του, ἂν καὶ δὲν ἤξευρα ἂν ἡ ὠχρότης καὶ ἡ ταραχή μου, ἢ ἄλλο τι ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὰς ὑποψίας του. Μετὰ ταῦτα ὅμως ἐσυλλογίσθην ὅτι εἶχεν ἀναμφιβόλως ἰδεῖ τὸν ταλαίπωρον νέον ἐν ᾧ διέβαινεν ἐφ' ἁμάξης. Φαντασθῆτε λοιπόν, κυρία μου, πῶς ἐπέρασα ἐκεῖνο τὸ ἑσπέρας. Εἶδα προφανῶς ὅτι ἦτον διατεθειμένος νὰ μὴ μὲ ἀφήσῃ μόνην μὲ τὴν σύζυγόν του· δὲν μ' ἔμελεν ὅμως πολὺ διὰ τοῦτο, διότι εἶχα ἀποφασίσει νὰ μὴν τὴν φανερώσω τίποτε ἀφ' ὅ,τι συνέβη πρὶν ἀποσυρθῇ ὁ Κόμης, διότι ἤξευρα ὅτι ἡ ταραχή της θὰ ἐπρόδιδε τὸ μυστικόν. Ἐκείνη ἐν τούτοις δὲν ὑπώπτευσε κανὲν κακόν· καὶ ἂν καὶ δὲν μ' ἔβλεπεν εὐδιάθετον, ὑπέθετεν ὅτι ἔπασχα συλλογιζομένη τὸν ἀῤῥαβωνιστικόν μου Φίλιππον, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀσθενήσει ἐσχάτως ἀπὸ πυρετόν, καί, ὡς ἐλέγετο, ἦτον ὑποκείμενος εἰς φθίσιν.

Ἐν ᾧ δὲ ἐνασχολούμην εἰς τὸν κοιτῶνα τῆς κυρίας μου, αὐτοὶ κατέβησαν εἰς τὸν κῆπον· καὶ ὅταν τοὺς εἶδα φθάσαντας εἰς τὴν ἄλλην ἄκραν, ἔβαλα τὰ χείλη μου εἰς τὴν τρύπαν τοῦ κλείθρου τοῦ σπουδαστηρίου καὶ ἐξώρκισα τὸν Εὐγένιον νὰ μείνῃ ἥσυχος καὶ νὰ μὴ ταραχθῇ, ἐπειδὴ ἤμην βεβαία ὅτι ἡ ἀνακάλυψίς του θὰ ἐγίνετο αἰτία ὄχι μόνον τοῦ θανάτου του ἀλλὰ καὶ τοῦ θανάτου τῆς κυρίας μου· αὐτὸς δὲ μὲ ὑπεσχέθη ὑπακοήν. Μόλις ἐστράφην διὰ ν' ἀνοίξω ἓν συρτάριον, καὶ ἤκουσα τὰ βήματα τοῦ Κόμητος εἰς τὴν αἴθουσαν.

— Ἡ ζέστη πειράζει τὴν κόμησσαν, εἶπε, καὶ ἔχει χρείαν τοῦ μεγάλου πρασίνου ῥιπιδίου· εἶναι εἰς μίαν τῶν βιβλιοθηκῶν τοῦ σπουδαστηρίου, καὶ φέρε το.

Φαντασθῆτέ με, κυρία μου, φαντασθῆτέ με, ἀνέκραξεν ἡ Ῥοδίνη στρέψασα πρὸς ἐμὲ τὸ ἐῤῥυτιδωμένον πρόσωπόν της· ἔτρεμα ἀπὸ κορυφῆς μέχρι ποδῶν. Ἐνόμισα ὅτι ἔμελλε ν' ἀνοίξῃ ἡ γῆ καὶ νὰ μὲ καταπίῃ. Ἔμεινα ἐμβρόντητος, καὶ μόλις συνελθοῦσα ἤρχισα νὰ σκαλίζω εἰς τὰ θυλάκιά μου.

— Ποῦ νὰ ἦναι τὸ κλειδίον ; εἶπα προσποιουμένη ὅτι τὸ ἐζήτουν. Ἀλλ' ἡ φυσιογνωμία μου μ' ἐπρόδωκε, καὶ τόσον ἔτρεμεν ἡ φωνή μου ὥστε ἐνόησε τὴν ἀλήθειαν ὡς νὰ τὴν ἀνεγίνωσκε. Μὲ ἠτένισε μὲ ἄγριον βλέμμα, ἐν ᾧ τὸ πρόσωπόν του ἔγινε σχεδὸν μελανόν, καὶ μὲ μεγάλην ἀταραξίαν μὲ εἶπε·— Δὲν πειράζει διὰ τὸ ῥιπίδιον· θὰ λάβῃ ἄλλο· ἀλλὰ βλέπω ὅτι εἶσαι κακά· ἐκόλλησες καὶ σὺ τὸν πυρετὸν τοῦ Φιλίππου· πρέπει νὰ ὑπάγῃς ἀμέσως νὰ πλαγιάσῃς· ἐλθὲ μαζύ μου, καὶ ἐγὼ θὰ σὲ ὁδηγήσω εἰς τὸν κοιτῶνά σου. — Δὲν εἶμαι κακά, κύριε Κόμη, ἐψιθύρισα· ἀλλ' αὐτός, μὴ προσέχων εἰς τοὺς λόγους μου, ἥρπασε τὴν χεῖρά μου, καὶ μ' ἔσυρε διὰ τῆς κλίμακος. Λέγω δὲ ὅτι μ' ἔσυρε, ἐπειδὴ μόλις εἶχα ἀρκετὴν δύναμιν νὰ κινήσω τοὺς πόδας μου. Καὶ ὅταν μ' ἔσπρωξεν ἐντὸς τοῦ κοιτῶνός μου, μὲ εἶπε μὲ φωνὴν ἐκφραστικήν· — Ἐνθυμήσου ὅτι εὑρίσκεσαι εἰς κίνδυνον ! Ἂν δὲν φερθῇς μὲ ἀρκετὴν φρόνησιν, αὐτὸς ὁ πυρετὸς δύναται νὰ ἀποβῇ ὀλέθριος. Πλαγίασε εἰς τὴν κλίνην σου καὶ μεῖνε ἥσυχη, ἕως ὅτου ἔλθω νὰ σὲ ἐξαναϊδῶ· ἄλλως δὲν θὰ ζήσῃς ὡς τὴν αὐγήν! Εἶπε καὶ ἐκλείδωσε τὴν θύραν, ἐπῆρε μαζύ του τὸ κλειδίον, καὶ κατέβη τὴν κλίμακα. Ὑποθέτω ὅτι ἐλειποθύμησα τότε· διότι ὅταν ἀνέλαβα ἦτον σχεδὸν σκότος, καὶ ἐκειτόμην κατὰ γῆς· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν δὲν ἐδυ-

νάμην νὰ ἐνθυμηθῶ τί εἶχε συμβῇ. Ὅταν ὅμως μὲ ἐπανῆλθε τὸ μνημονικόν, ἐσύρθην πρὸς τὴν κλίνην μου καὶ σκεπάσασα τὴν κεφαλήν μου μὲ τὰ προσκεφάλαια, ἤρχισα νὰ κλαίω καὶ νὰ ὀδύρωμαι, ἐπειδὴ ἠγάπων καὶ τὴν κυρίαν μου καὶ τὸν Κ. Εὐγένιον, καὶ ἐγνώριζα ὅτι ὁ Κόμης θὰ ἤνοιξε τὸ σπουδαστήριον καὶ θὰ ἐφονεύετο ἢ ὁ ἕνας ἢ ὁ ἄλλος· ἀλλὰ καὶ ἡ κυρία μου αὐτὴ θ' ἀπέθαινεν ἀπὸ τὴν λύπην καὶ τὸν φόβον της· ποτὲ μὲν ἔκλαια, ποτὲ δ' ἐπροσπάθουν ν' ἀκούσω· καὶ ἐπὶ τέλους ἐπίστευσα ὅτι ἡ πάλη θὰ συνέβη ἐνῷ ἤμην λειποθυμημένη. Ἀλλὰ πῶς ἐτελείωσε; Θὰ ἔδιδα τὸ πᾶν διὰ νὰ τὸ μάθω! Ἐφοβούμην μήπως δοκιμάζουσα ν' ἀνοίξω, ἔκαμνα τὸ κακὸν χειρότερον.

Μ' ἐφαίνετο, κυρία μου, ὅτι δὲν ἔμελλε ποτὲ νὰ ἐξημερώσῃ· ἀλλὰ τέλος πάντων ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος καὶ ἤκουσα κίνησιν ἀνθρώπων. Μάλιστα μ' ἐφαίνετο ὅτι ἡ ταραχὴ ἦτον ἀσυνήθης· καὶ μετ' ὀλίγον ἤκουσα κρότον τροχῶν, καὶ ποδοβολητὸν ἀλόγων εἰς τὴν αὐλήν, ὥστε ἐκατάλαβα ὅτι ἔσυραν ἔξω τὴν ἅμαξαν. Ποῦ ἤθελαν νὰ ὑπάγουν; δὲν ἐδυνάμην νὰ ἐννοήσω· τελευταῖον ὑπέθεσα ὅτι θὰ ἐνταμώθησαν οἱ δύο ἀντίζηλοι, ὅτι θὰ ἐξηγήθησαν, καὶ ὅτι ὁ Κόμης ἐπεθύμει νὰ ἀπέλθῃ ἀπὸ τὴν οἰκίαν. Ὑπέθεσα ὅτι θὰ ἐλυπήθη τὸν Εὐγένιον δι' ἀγάπην τῆς Ἐνριέττης. Ἡ ἰδέα αὕτη ἐπεβεβαιώθη εὐθὺς μετὰ ταῦτα, ὅταν ὁ αὐθέντης μου ἐλθὼν εἰς τὸ δωμάτιόν μου, εἶπεν· — Ἡ κυρία σου ἀνεχώρησεν· ἐφοβούμην μήπως καὶ αὐτὴ κολλήσῃ τὸν πυρετόν. Ὅταν νομίσω ἀναγκαῖον θὰ διορίσω νὰ σ' ἐκβάλουν ἀπ' ἐδῶ· ἕως τότε ἐνθυμοῦ ὅτι ἡ ζωή σου κρέμαται ἀπὸ τὴν διατήρησιν τῆς ἡσυχίας!

Καὶ βαλὼν ψωμίον καὶ ποτήριον νεροῦ εἰς τὴν τράπεζαν ἀνεχώρησε, κλειδώσας τὴν θύραν ὡς πρότερον. Ὁμολογῶ ὅτι ὅσον καὶ ἂν ἐλυπούμην διὰ τὸν Κ. Εὐγένιον, δὲν ἐδυνάμην μ' ὅλα ταῦτα νὰ μὴ λυπηθῶ καὶ τὸν Κόμητα. Πόσον τὸν εἶχε καταβάλει ὁ πόνος δι' ὅλης τῆς νυκτός! Αἱ παρειαί του ἦσαν κοῖλαι, καθὼς καὶ οἱ ὀφθαλμοί του, ὅλοι οἱ χαρακτῆρες τοῦ προσώπου του ἦσαν ἀλλοιωμένοι καὶ ἡ ὄψις του ἦτον ὡσὰν νεκροῦ. Τὸ συμβὰν ἦτον βεβαίως τρομερὸν διότι ἐτρελλαίνετο διὰ τὴν κυρίαν μου.

Ἐπέρασα τὴν ἡμέραν μου ἡσυχώτερα ἀφ' ὅ,τι ἤλπιζα· ἄρχισα ὅμως νὰ σκέπτωμαι καὶ διὰ τὸν ἑαυτόν μου, τί θὰ μ' ἔκαμνεν ἄρα ὁ κόμης. Ἤμην βεβαία ὅτι ἤθελεν ἐνεργήσει τὰ πάντα, διὰ νὰ μὴ μὲ ἀφήσῃ νὰ ἐξαναϊδῶ τὴν κυρίαν μου, καὶ τοῦτο μὲ κατελύπει. Μὲ ἦλθε δὲ ἰδέα ὅτι πιθανὸν νὰ μ' ἔκλειεν ἐπὶ ζωῆς εἰς μοναστήριον, ἢ εἰς φρενοκομεῖον. Ἡ ἰδέα αὕτη μ' ἔκαμε τόσην ἐντύπωσιν ὥστε παρ' ὀλίγον νὰ χάσω τὸ λογικόν μου· διὰ τοῦτο ἀπεφάσισα μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς μου νὰ δοκιμάσω νὰ φύγω ἀπὸ τὸ παράθυρον τὴν νύκτα. Τὸ παράθυρον δὲν ἦτον πολλὰ ὑψηλόν. Πλὴν τούτου ἦσαν ὑποκάτω ἄπειρα ἄνθη μαλακὰ τὰ ὁποῖα θὰ μ' ἐπροφύλατταν ὅταν ἔπιπτα· ἔδεσα λοιπὸν μαζὺ τὰ σινδόνιά μου, ἐκρέμασα αὐτὰ ἀπὸ τὸ σίδηρον τὸ ὁποῖον διεχώριζε τὸ παράθυρον, καὶ ἐπειδὴ εἶμαι μικρόσωμος, ἐπέρασα εὐκόλως ὑποκάτω ἀπὸ τὸ σίδηρον ὅταν μ' ἐφάνη ὅτι ὅλοι ἐκοιμῶντο, καὶ κατέβην εὐτυχῶς. Μόλις δὲ εὑρέθην ἐλευθέρα, καὶ διευθύνθην εἰς τὴν οἰκίαν τῆς μητρός μου, ἡ ὁποία κατοίκει τότε εἰς τὸν πλησίον οἰκίσκον ὅπου καθήμεθα σήμερον. Καὶ ἀφ' οὗ ἐδιηγήθην αὐτὴν τὸ συμβὰν ἐσυμφωνήσαμεν νὰ πέσω εἰς τὴν κλίνην, καὶ ἄν τις ἤρχετο νὰ μὲ ζητήσῃ, νὰ εἰπῇ ὅτι εἶχα πυρετὸν καὶ δὲν ἐδυνάμην νὰ ἰδῶ κανένα. Ἤξευρα ὅτι τὴν αὐγὴν ἡ φυγή μου θὰ ἐγίνετο γνωστή, διότι ὁ Κόμης θὰ ἐπήγαινεν εἰς τὸ δωμάτιόν μου· πλὴν τούτου εἶχα ἀφήσει τὰ σινδόνια κρεμάμενα εἰς τὸ παράθυρον. Καὶ ὅμως ἐπὶ δύο ἡμέρας δὲν ἠκούσθη τίποτε· τὴν τρίτην ἡμέραν ὁ Φίλιππος ἀκούσας ὅτι δὲν ἤμην εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Μποζενοῦ ἦλθε καὶ ἠρώτησε τὴν μητέρα μου δι' ἐμέ. Πρὸ πολλοῦ δὲν ἐβλεπόμεθα, διότι ἡ κόμησσα φοβουμένη τὸν πυρετὸν μὲ εἶχεν ἀπαγορεύσει νὰ τὸν βλέπω· ὥστε διὰ μέσου τῆς μητρός μου μόνον ἐπληροφορήθη ὁ Φίλιππος τὰ κατ' ἐμέ. — Ἡ Ῥοδίνη εἶναι ἐδῶ, καὶ ἀσθενεῖ ἀπεκρίθη ἡ μήτηρ μου· ὑποθέτομεν ὅτι ἔχει πυρετόν. Καὶ αὐτὴν τὴν ζωήν μας ἐμπιστευόμεθα εἰς τὸν Φίλιππον· τὴν φορὰν ὅμως αὐτὴν ἐνομίσαμεν ἀσφαλέστερον νὰ μείνῃ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν διατρεξάντων. Ἐπειδὴ ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ μὲ ἰδῇ, ἡ μήτηρ μου τὸν ὡδήγησεν εἰς τὸν κοιτῶνά μου. Ἀφ' οὗ τὸν ἠρώτησα περὶ τῆς ὑγείας του καὶ ἐπρόσθεσα ὅτι ἐγὼ δὲν ἤμην πολλὰ καλὰ καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ἐκεῖνος εἶπεν· — Εἶναι δυστύχημα διὰ τὴν κόμησσαν.—Τί; ἠρώτησα.—Τώρα ὅτε ἡ κόμησσα ἔχει μεγάλην ἀνάγκην σοῦ, σὺ εἶσαι ἀσθενής; εἶπεν αὐτός. —Τί ἐννοεῖς· ἠρώτησα ἐκ νέου· ἡ κόμησσα δὲν εἶναι εἰς τὴν οἰκίαν!—Δὲν ἠξεύρεις ὅτι ἐπέστρεψε καὶ ὅτι εἶναι ἀσθενής; Ἐπροσκάλεσαν καὶ ἰατρὸν καὶ λέγουν ὅτι κινδυνεύει.—Παντοδύναμε Θεέ! ἀνέκραξα· εἶναι δυνατὸν ἡ ἀθλία κυρία μου ν' ἀσθενῇ καὶ ἐγὼ νὰ μὴν εἶμαι μαζύ της! Ὁ ὑπηρέτης Ῥοβέρτος διηγεῖται, ἐξηκολούθησεν ὁ Φίλιππος, ἀλλὰ μ' ἐσύστησε νὰ μὴν τὸ εἰπῶ εἰς κανένα, ὅτι ὅταν ἦσθε εἰς Μονλουί, ὁ Κ. Ῥατῶ, ἐπλησίασεν εἰς τὴν θυρίδα τῆς ἁμάξης, καὶ ἠρώτησε τὴν κόμησσαν ἐὰν εἶδε τὸν Κ. Εὐγένιον δὲ Μποζενού. Αὐτὴ δὲ ὠχριάσασα, — Δὲν ἠξεύρετε, ἀπεκρίθη, Κ. Ῥατῶ, ὅτι ὁ ἐξάδελφός μου ἐφονεύθη εἰς τὸν πόλεμον; Ἐκεῖνος ὅμως τὴν ἐβεβαίωσεν ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν εἶχεν οὕτω· ἐπειδὴ ὁ Κ. Εὐγένιος εἶχε περάσει ἀπ' ἐκεῖ πρὸ ὀλίγου καὶ διευθύνετο εἰς τὴν οἰκίαν τῆς κομήσσης. Διαβαίνων δ' Ῥατῶ θὰ ἐξέλαβεν ἄλλον τινὰ ἀντ' ἐκείνου· ἀλλ' ὑποθέτω ὅτι ἡ κόμησσα ἐπίστευσε τοὺς λόγους του ἐπειδὴ ἐπέστρεψεν ἐν τῷ ἅμα.—Ὁ Ῥατῶ τὴν εἶπεν ὅτι εἶχεν ἰδεῖ τὸν Κ. Εὐγένιον; ἠρώτησα.—Τοῦτο εἶπεν ὁ Ῥοβέρτος· ἀλλὰ ὁ κτίστης Διδιὲ διηγεῖται ὅτι ἡ κόμησσα ἦτον ἀσθενὴς καὶ πρὶν ἀναχωρήσῃ, καὶ ὅτι τὴν εἶχον φοβίσῃ οἱ ποντικοὶ οἱ ὁποῖοι ἦσαν εἰς τὸ σπουδαστήριον. — Ποντικοί! ἀνέκραξα, ἀνασηκωθεῖσα εἰς τὴν κλίνην μου καὶ θεωροῦσα αὐτὸν ἐκπεπληγμένη. Τί ποντικοί; τί σπουδαστήριον;

— Ἐν σπουδαστήριον πλησίον τοῦ κοιτῶνός της, ἀπεκρίθη ὁ Φίλιππος. Ὁ κόμης ἔστειλε νὰ καλέσῃ τὸν Διδιὲ διὰ νὰ σκεπάσῃ μὲ τοῖχον τὴν θύραν του.—Νὰ τὴν σκεπάσῃ μὲ τοῖχον; ἀνέκραξα.—Ναί, νὰ κτίσῃ μὲ τοῖχον τὴν θύραν τοῦ σπουδαστηρίου. Ἀλλὰ τί ἔχεις, Ῥοδίνη; Ἀ! δὲν ἔπρεπε νὰ εἰπῶ ὅτι ἡ κόμησσα εἶναι ἀσθενής! εἶπεν ἔντρομος.—Ἄφες με μόνην δι' ὄνομα Θεοῦ! ἀνέκραξα, καὶ εἰπὲ εἰς τὴν μάναν μου νὰ ἔλθῃ ἐδῶ!

Δὲν ἐνθυμοῦμαι τίποτε περισσότερον ἀπὸ τοῦτο, κυρία. Ὅταν ἦλθεν ἡ μάνα μου εἰς τὸ δωμάτιον, μ' εὗρε μὲ τὰ νυκτικά μου δένουσαν τὰ σινδόνια διὰ νὰ καταβῶ ἀπὸ τὸ παράθυρον, ἐν ᾧ ἡ θύρα ἦτον ἀνοικτή· ἀλλ' ἤμην ἔξω φρενῶν. Ἐπέρασαν ἑβδομάδες πρὶν ἔλθω εἰς τὸν ἑαυτόν μου. Πρὶν δὲ ἀναλάβω τὰς αἰσθήσεις μου, ἡ ἀθλία κυρία μου καὶ τὸ βρέφος της ἦσαν εἰς τὸν τάφον· ὁ αὐθέντης μου εἶχεν ἀναχωρήσῃ (καὶ κανεὶς δὲν ἤξευρεν εἰς ποῖον μέρος), ὅλοι οἱ δοῦλοι εἶχον ἀπολυθῆ, καὶ ἡ κατηραμένη ἐκείνη οἰκία ἦτον κλεισμένη. Μετ' ὀλίγον ἔφθασε καὶ ἡ εἴδησις ὅτι ὁ Κόμης ἀπέθανεν εἰς Παρισίους.

— Ἀλλά, Ῥοδίνη, ἐπανέλαβον εἶσαι βεβαία ὅτι ὁ Εὐγένιος ἦτον κλεισμένος εἰς τὸ σπουδαστήριον; Πῶς ἠξεύρεις ὅτι ὁ Κόμης δὲν τὸν ἐλευθέρωσε προτήτερα;

— Ἀ! κυρία μου, ἀπεκρίθη ἡ Ῥοδίνη σείουσα τὴν παραλυτικὴν κεφαλήν της· δὲν θὰ μ' ἐκάμνετε τοιαύτην ἐρώτησιν ἂν ἐγνωρίζετε τὸν Γουῦ Γοντζάλεζ, ὅπως ἐγώ. Μόλις ὁ Φίλιππος μ' ἐδιηγήθη τὰ διατρέξαντα κ' εὐθὺς ἐνόησα τὰ λοιπά. Ἦτον τῳόντι ἐκδίκησις ἀξία τοῦ αὐστηροῦ καὶ ἀδυσωπήτου χαρακτῆρος τοῦ Κόμητος. Ἐκτὸς τούτου, κυρία μου, ὅταν τὰ πάντα εἶχον τελειώσῃ, καὶ ὁ κτίστης Διδιὲ ἐτόλμησε νὰ ὁμιλήσῃ, μὲ εἶπεν ὅτι ἦτον παραβέβαιος ὅτι εἰς τὸ σπουδαστήριον ὑπῆρχεν ἔμψυχόν τι ὂν ὅταν ἐτοίχιζε τὴν θύραν του.

— Καὶ στοχάζεσαι, Ῥοδίνη, ἠρώτησα, στοχάζεσαι ὅτι ἡ κόμησσα ὑπωπτεύθη τὸ μυστικὸν τοῦ φρικώδους σπουδαστηρίου;

— Ναί, βέβαια, κυρία μου, ἀπήντησεν ἡ Ῥοδίνη καὶ αὐτὸ μάλιστα τὴν ἐφόνευσε· διότι ὅταν ἡ κυρία μου ἐπέστρεψε τόσον ἀπροσδοκήτως, ὁ Κόμης ἦτον κλεισμένος εἰς τὸ ἄνω πάτωμα μὲ τὸν ἐπίτροπόν του, διατάττων τὰς ὑποθέσεις του ὅπως ἐγκαταλείψῃ διὰ παντὸς τὸν τόπον τοῦτον, καὶ εἶχε δώσει προσταγὴν νὰ μὴν τὸν ἐνοχλήσουν. Καὶ κλείσας τὴν θύραν ἔλαβε τὰ κλειδία μαζῆ του, λησμονήσας ὅτι ὑπῆρχε καὶ δεύτερον κλειδίον εἰς χεῖρας τοῦ ἐπιστάτου διὰ τοῦ ὁποίου ἤνοιξεν ἡ κυρία μου. Καὶ εἶχε μὲν ἐνοήσει ὡς ἐκ τῆς αἰφνιδίας ἀπουσίας μου καὶ τῆς ταραχῆς τοῦ κόμητος καὶ τῆς ἀναχωρήσεώς του, καὶ τῆς διηγήσεως τοῦ ἐπιστάτου ὅτι συνέβη τι ἀπαίσιον, ὁποῖον ὅμως δὲν ἤξευρε· ὅταν μόνον τὰ βλέμματά της ἔπεσαν εἰς τὴν θύραν τοῦ σπουδαστηρίου, τότε ἐνόησε τὰ πάντα. Τὰ λοιπὰ τὰ ἐννοεῖτε εὐκόλως, κυρία μου· ποῦ λέξεις νὰ τὰ περιγράψω. Ὅταν οἱ ἄνθρωποι τῆς οἰκίας ἐμβῆκαν εἰς τὸ δωμάτιον εὗρον τὴν κόμησσαν μανιωδῶς κτυποῦσαν τὸν τοῖχον διὰ τοῦ ὁποίου ἦτον σκεπασμένη ἡ θύρα τοῦ σπουδαστηρίου. Ἀλλ' ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν ὅλοι οἱ πόνοι της ἐτελείωσαν, διότι εἶχεν ἀποθάνει ὅταν ὁ Φίλιππος ἐδιηγεῖτο τὴν ἐπιστροφήν της.

— Τρομερὰ τραγῳδία, ἀνέκραξα. Καὶ ὁ Φίλιππος τί ἀπέγινεν;

— Ἀπέθανε, κυρία μου, καθὼς καὶ οἱ λοιποί, ἕξ περίπου μῆνας μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα. Ὅταν ἀνέλαβα τὴν ὑγείαν μου, ὑπῆγα νὰ ὑπηρετήσω, καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα τεσσαράκοντα ἔτη ὑπῆρξα ἐπιστάτις τοῦ παρόντος ἐφημερίου.

— Καὶ μόνος αὐτὸς εἰσέρχεται εἰς τὴν οἰκίαν αὐτήν;

— Ναί, κυρία μου. Ἐγὼ ὑπῆγα μίαν μόνην φορὰν διὰ νὰ ἰδῶ τὸ ὀλέθριον δωμάτιον, καὶ τὴν κλίνην ὅπου ἀπέθανεν ἡ ταλαίπωρος κυρία μου. Ὅταν ἡ οἰκία ἐνοικιάσθη, τὸ δωμάτιον ἐκεῖνο ἔμεινε κλειστόν· ἀλλά, ἐπρόσθεσεν ἡ γραῖα σείσασα τὴν κεφαλήν της, οἱ ἐνοικιασταὶ ἀνεχώρησαν μίαν ὥραν προτήτερα.

— Καὶ διατί ὁ Κ. ἐφημέριος πηγαίνει ἐκεῖ τόσον συχνά; ἠρώτησα,

— Διὰ νὰ προσευχηθῇ ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν δυστυχῶν ἐκείνων, ἀπεκρίθη ἡ γραῖα, σφραγισθεῖσα διὰ τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ.

Συγκινηθεῖσα βαθύτατα ὅταν ἤκουσα τὴν ἱστορίαν ταύτην, ἀπεχαιρέτισα τὴν μόνην ἐπιζήσασαν μάρτυρα τοσούτων θλίψεων. Καὶ συνοδευθεῖσα ἀπὸ τὸν ἐφημέριον ἐπεσκέφθην τὸ ἀπαίσιον δωμάτιον. — Κυρία μου! εἶπεν ὁ σύντροφός μου, πόσον ἀθλία εἶναι τοῦ ἀνθρώπου ἡ φύσις, μὲ τὰ πάθη, τὰς ἀφροσύνας καὶ τὰς μωρὰς ἐκδικήσεις της! Δὲν εἶναι τῳόντι ἀπελπιστικὴ ἡ ἰδέα, ὅτι τοιοῦτος ἔρως ἔγεινεν ἀφορμὴ τοσαύτης δυστυχίας!!

(Ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπὸ Γ. ΔΑΝΟΥ ΠΕΚΚΟΥ.)

ΠΕΡΙ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ.

(*Τέλος. Ἰδ. φυλλ.* 171.)

—ooo—

ΕΟΡΤΗ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ. — Κατὰ τὰς διατάξεις τῆς ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα, ἐφ' ἧς κανονίζονται αἱ λοιπαὶ κινηταὶ ἑορταὶ τοῦ ἔτους, πρέπει νὰ ἑορτάζηται τὴν κυριακὴν τὴν ἀμέσως ἐπομένην τῆς πρώτης ἐαρινῆς πανσελήνου. Ἡ πρώτη ἐαρινὴ πανσέληνος, ἢ ἡ τῆς πασχαλινῆς Σελήνης, εἶναι ἡ κατὰ τὴν 21 Μαρτίου πίπτουσα, ἢ ἀμέσως μετὰ ταύτην· διότι, κατὰ τὸ ἐν χρήσει ἡμερολόγιον, ἡ ἐαρινὴ ἰσημερία ἔπιπτε τότε κατὰ τὴν 21 Μαρτίου. Ὅταν ἡ πανσέληνος αὕτη πίπτῃ κυριακήν, ἡ τοῦ Πάσχα ἑορτὴ τελεῖται κατὰ τὴν ἀμέσως ἐπομένην κυριακήν, *ὅπως μὴ συνεορτάζωσιν οἱ*

Χριστιανοὶ τοῖς *Ἰουδαίοις*. Τὸ αὐτὸ γίνεται ὁσάκις ἡ κυριακὴ τοῦ Πάσχα συμπίπτει τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Πάσχα.

Αἱ ἐπακταὶ δίδουσιν ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ παντοτεινοῦ ἡμερολογίου τὰς νέας σελήνας οὐχὶ δὲ τὰς πανσελήνους· προσθέτοντες 13 εἰς τὴν ἡμερομηνίαν μιᾶς νέας Σελήνης, λαμβάνομεν τὴν ἡμερομηνίαν τῆς προσεχοῦς πανσελήνου. Ἐκ τούτου προκύπτει, ὅτι ἡ πασχαλινὴ νέα Σελήνη πίπτει, τὸ πλεῖστον, 13 ἡμέρας πρὸ τῆς 21 Μαρτίου, ἤτοι τὴν 8 Μαρτίου. Γνωστῆς οὔσης τῆς ἐπακτῆς καὶ τοῦ κυριακοῦ γράμματος ἔτους ὡρισμένου, ἐν τῷ παντοτεινῷ ἡμερολογίῳ ζητοῦμεν, ἀπὸ τῆς 8 Μαρτίου ἀρχόμενοι, τὴν ἐπακτὴν, ἥτις οὕτως εἶναι ἡμέρα νέας Σελήνης. Προσθέτοντες τῇ ἡμερομηνίᾳ ταύτῃ 13, λαμβάνομεν τὴν τῆς πασχαλινῆς πανσελήνου. Δὲν μένει πλέον ἢ νὰ ζητήσωμεν τὴν πρώτην μετὰ τὴν πανσέληνον ταύτην κυριακὴν, βοηθείᾳ τοῦ κυριακοῦ γράμματος, ἥτις ἔσεται ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα. Ὅταν ὑπάρχωσι δύο γράμματα κυριακὰ, ποιοῦμεν χρῆσιν τοῦ μετὰ τὴν ἐμβόλιμον ἡμέραν τοῦ Φεβρουαρίου ἁρμόζοντος. Τὸν κανόνα τοῦτον ἐφαρμόζοντες ἐπὶ τοῦ ἔτους 1857, πρὸς εὕρεσιν τῆς κυριακῆς τοῦ Πάσχα τῶν Ὀρθοδόξων χριστιανῶν, εὑρίσκομεν μὲν ὅτι πρώτη κυριακὴ μετὰ τὴν ἐαρινὴν πανσέληνον εἶναι ἡ κατὰ τὴν 31 Μαρτίου· ἀλλ' ἡ ἑορτὴ ὑπερτίθεται τῇ κατὰ τὴν 7 Ἀπριλίου προσεχῇ κυριακῇ· διότι τῇ 1 Ἀπριλίου πίπτει τὸ νομικὸν Φάσκα. Ἀνέκαθεν ἡ Ἐκκλησία, Ἀποστολικαῖς ἀκολουθοῦσα παραδόσεσιν, ἐθέσπισε νὰ ἑορτάζηται τὸ Ἅγιον Πάσχα *τῇ μετὰ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην τοῦ πρώτου μηνὸς ἐπομένῃ κυριακῇ*, ταύτης εἴτε κυριακῆς οὔσης, εἴτε ἄλλης ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος· πρῶτον μὲν ἵνα ὥσπερ ὁ Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν τῇ μετὰ τὸ νομικὸν Φάσκα κυριακῇ, οὕτω καὶ κατὰ τὰ μετὰ ταῦτα ἔτη νὰ τελῆται ἡ Ἑορτή· δεύτερον δὲ, ἵνα μὴ συνεορτάζωσιν οἱ πιστοὶ τοῖς Ἰουδαίοις. (ὅρα ἐκκλ. Ἱστορία Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου. Βιβλ. ἐ. Κεφ. ΚΓ').

Τὴν αὐτὴν μέθοδον ἐφαρμόσωμεν καὶ ἐπὶ τὸ ἔτος 1854 (ν. χρ.), οὗτινος ἡ ἐπακτὴ εἶναι Ι καὶ τὸ κυριακὸν γράμμα Α. Ζητοῦμεν ἐν τῷ παντοτεινῷ ἡμερολογίῳ, ἀπὸ τῆς 8 Μαρτίου, τὴν ἐπακτὴν Ι, φθάνομεν εἰς τὴν 30ην Μαρτίου, ἥτις οὕτω δείκνυται ἡμέρα νέας Σελήνης. Προσθέτοντες 13 τῇ ἡμερομηνίᾳ ταύτῃ, λαμβάνομεν τὴν τῆς πασχαλινῆς πανσελήνου, ἤτοι τὴν 12 Ἀπριλίου. Τέλος, ζητοῦμεν τὴν ἀμέσως ἐπομένην μετὰ τὴν 12 Ἀπριλίου κυριακὴν, βοηθείᾳ τοῦ κυριακοῦ γράμματος Α, καὶ εὑρίσκομεν ὅτι ἐν ἔτει 1854 τὸ Πάσχα τῶν Δυτικῶν πίπτει τὴν 16 Ἀπριλίου.

ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ ΕΟΡΤΗΣ. — Τὸ Πάσχα πίπτει τὴν 22 Μαρτίου, ὅταν ἡ πρώτη ἐαρινὴ πανσέληνος συμβῇ τὴν 21 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς, ἡ δ' ἐπομένη 21 ἦναι κυριακή. Ἄρα, φανερὸν ὅτι ἡ ἑορτὴ αὕτη οὐδέποτε πίπτει πρὸ τῆς 22 Μαρτίου. Τὸ ἀνώτερον ὅριον αὐτῆς εἶναι ἡ 25 Ἀπριλίου. Ὅταν ἡ πανσέληνος συμπίπτῃ τῇ 20 Μαρτίου, δὲν εἶναι αὕτη ἡ πασχαλινὴ πανσέληνος, ἀλλ' ἡ μετὰ 30 ἡμέρας (ἀπὸ τῆς 20 Μαρτίου) συμβαίνουσα, ἤτοι κατὰ τὴν 18 Ἀπριλίου, ἧς ἡ νουμηνία ἦτο τὴν 5 Ἀπριλίου. Ἐὰν συμβῇ ἡ ἡμέρα ἐκείνη νὰ ἦναι κυριακὴ, τὸ Πάσχα ἑορτάζεται τὴν ἀμέσως ἐπομένην κυριακὴν, ἤτοι τὴν 25 Ἀπριλου, δι' ὃν λόγον εἴπομεν ἀνωτέρω.

Ἐπειδὴ ἡμεῖς οἱ ταῦτα γράφοντες καὶ ἀναγινώσκοντες, ὄντες ὀρθόδοξοι, μᾶλλον ἐνδιαφερόμεθα εἰς τὸν ὅσον ἔνεστιν ἀκριβῆ ὁρισμὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἡμέρας τοῦ Ἁγίου Πάσχα, ἢ τῆς κατὰ τοὺς Δυτικοὺς, ἐνομίσαμεν οὐχὶ περιττὸν προσαρτῆσαι τὸ ἀφορῶν τὸ περὶ οὗ λόγος ἀντικείμενον *Κανόνιον*, ἐν χρήσει ὑπάρχον παρὰ τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅπως, σὺν τοῖς προηγουμένως ἐκτεθεῖσι, λαμβάνωσιν αὐτὸ ὑπ' ὄψιν οἱ βουλόμενοι. Τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Κανονίου τούτου εὑρήσομεν ἐν τῷ τέλει τῆς παρούσης θεωρίας.

ΕΟΡΤΑΙ ΚΙΝΗΤΑΙ. — Μετὰ τὸν ὁρισμὸν τῆς ἡμέρας τοῦ Πάσχα, εὐκόλως εὑρίσκονται καὶ αἱ ἡμέραι καθ' ἃς πίπτουσιν αἱ ἐπὶ τῆς ἑορτῆς ταύτης κανονιζόμεναι κινηταὶ ἑορταί. Διότι, ἀπὸ τῆς προηγουμένης τοῦ Πάσχα ἡμέρας ὀπισθοχωροῦντες κατὰ ἡμέρας 70, ἤτοι ἑβδομάδας 10, εὑρήσομεν τὴν ἀρχὴν τοῦ Τριωδίου, συμπίπτουσαν τῇ 10ῃ κυριακῇ πρὸ τοῦ Πάσχα. Ἐπίσης, προβαίνοντες ἀπὸ τῆς κυριακῆς τοῦ Πάσχα ἐπὶ ἑτέρας 70 ἡμέρας, εὑρήσομεν τὴν κυριακὴν τῶν Ἁγίων πάντων. Περὶ τῶν μεταξὺ ἑορτῶν καὶ λοιπῶν ἐκκλησιαστικῶς κανονισθεισῶν τελετῶν, περιττὸν λαλῆσαι· οἱ βουλόμενοι λεπτομερεστέρας περὶ τούτων λαβεῖν γνώσεις, ζητήτωσαν ἐν τοῖς Ὡρολογίοις, Συνόψεις, κτλ.

ΕΠΙΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΤΩΝ ΕΠΑΚΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΝΕΩΤΕΡΟΥΣ. — Προηγουμένως εἴδομεν ὅτι αἱ ἐπακταὶ δίδουσι, μετὰ 200 περίπου ἔτη, σφάλμα 1 ἡμέρας ἐπὶ τῶν ἡμερομηνιῶν τῶν νέων σεληνῶν· διότι 19 ἔτη τροπικὰ δὲν ἰσοδυναμοῦσιν ἀκριβῶς πρὸς 235 μῆνας συνοδικοὺς, ἀλλὰ 235 τοιούτους πλέον 2 ὥρας. Ὅπως τεθῇ ἐν ἁρμονίᾳ ἡ ἀπαιτουμένη διόρθωσις πρὸς τὴν Γρηγοριανὴν παρεμβολὴν, ἠναγκάσθησαν νὰ διαιρέσωσιν αὐτὴν εἰς δύο. Καθ' ἕκαστον ἔτος ἐπαιώνιον κοινὸν, ἤτοι τρὶς εἰς 400 ἔτη, ἐλαττόνουσι κατὰ μίαν μονάδα τὰς ἐπακτὰς τοῦ τῶν ἐπακτῶν πίνακος· ἡ ἐπιδιόρθωσις δὲ αὕτη εἶναι ἡ καλουμένη ἐξίσωσις ἡλιακὴ ἢ *μετέμπτωσις*. Ἀπὸ 3 εἰς 3 αἰῶνας (κατὰ τὰ 1500, 1800, 2100, . . .) προχωροῦσι τὰς ἐπακτὰς κατὰ μίαν μονάδα· αὕτη δὲ εἶναι ἡ δευτέρα ἐπιδιόρθωσις καλουμένη ἐξίσωσις, σεληνιακὴ ἢ *προέμπτωσις*. Μετὰ παρέλευσιν 12 αἰώνων, εὑρίσκεται ὅτι αἱ ἐπακταὶ ὀπισθοπόρησαν κατὰ 5 μονάδας ἢ κατὰ 0,ημ. 83 εἰς 200 ἔτη, ὅπερ εἶναι σχεδὸν ἀκριβὲς καὶ ὅπερ καθίσταται ἐντελῶς τοιοῦτον ἐφαρμοζομένης τῆς προεμπτώσεως κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἡμερολογίου.

Αἱ δύο αὗται ἐπιδιορθώσεις μηδενίζονται κατὰ τὸν 18ον καὶ τὸν 19ον αἰῶνα. Ἕνεκα τούτου ἠδυνήθημεν ποιῆσαι χρῆσιν τοῦ ἐν σελ. 61 πίνακος τῶν ἐπακτῶν. Κατὰ τὰ 1900, αἱ ἐπακταὶ αὗται πρέπει

νὰ ὀπισθοποχωρήσωσι κατὰ μίαν μονάδα· εἰς μόνην δὲ ταύτην τὴν μεταβολὴν ὑποκύψουσι μέχρι τοῦ 2200. Ἡ τῶν ἐπακτῶν μέθοδος εἰσήχθη ὑπὸ τῆς Γρηγοριανῆς μεταῤῥυθμίσεως. Πρότερον μετεχειρίζοντο τοὺς χρυσοὺς ἀριθμοὺς κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἀρχαίων. Ἡ χρῆσις τοῦ παλαιοῦ ἡμερολογίου ἁπλουστέρα μὲν ἦτον, ἀλλ' ἧττον ἀκριβής.

ΔΙΑΦΟΡΑ ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΣΕΛΗΝΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΛΗΘΟΥΣ ΣΕΛΗΝΗΣ. — Ὡς τὸ τοῦ χρόνου μέτρον βάσιν ἔχει τὴν πορείαν τοῦ μέσου Ἡλίου, εἰς τὰς πολιτικὰς σχέσεις, οὕτω καὶ ὁ κανὼν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἡμερολογίου στηρίζεται ἐπὶ τῆς πορείας τῆς μέσης Σελήνης. Τὰ αἴτια ὧν ἕνεκα ἀντεισῆξαν μίαν Σελήνην ὑποθετικὴν ἀντὶ τῆς ἀληθοῦς Σελήνης, ἧς μικρόν τι ἀπομακρύνεται, ποτὲ μὲν κατὰ μίαν διεύθυνσιν ποτὲ δὲ κατὰ τὴν ἑτέραν, εἰσὶν ἀκριβῶς τὰ αὐτὰ ὧν ἕνεκα παρεδέχθησαν τὴν διάβασιν Ἡλίου ὑποθετικοῦ διὰ τοῦ ἀνωτέρου ἢ τοῦ κατωτέρου μεσημβρινοῦ, ὅπως δηλώσωσι τὸ μέσον ἢ τὸ τέρμα τῆς πολιτικῆς ἡμέρας.

Σημειωτέον ὅτι, ὁ σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας ἦτο νὰ λαμβάνῃ τὰς ἡμερομηνίας τῶν πανσελήνων μεθ' ἱκανῆς προσεγγίσεως. Εἰς τοῦτο ἐπέτυχεν ἐντελῶς. Ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐκκλησιαστικὰς νέας σελήνας, αὗται διαφέρουσι τῶν ὑπὸ τῶν Ἀστρονόμων καλουμένων νέων σεληνῶν. Αἱ τελευταῖαι αὗται εἰσὶν ἀφανεῖς, διότι ἡ Σελήνη εἶναι τότε εἰς συζυγίαν μετὰ τοῦ Ἡλίου, ἐνῷ αἱ πρῶται συστοιχοῦσι τῇ φάσει τῇ κατὰ δύο ἡμέρας ἑπομένῃ τῇ συζυγίᾳ, καὶ δηλοῦσι τὰς ἐποχὰς καθ' ἃς ἡ Σελήνη, ἀπαλλασσομένη τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων, καθίσταται ὁρατὴ τὸ πρῶτον, κατὰ τὴν πτῶσιν τῆς ἡμέρας, ὑπὸ μορφὴν λεπτοῦ δρεπάνου. Ἐντεῦθεν προέκυψεν ὁ κανὼν τοῦ προσθέτειν 13 μονάδας μόνον εἰς τὴν ἡμερομηνίαν τῆς νέας ἐκκλησιαστικῆς Σελήνης πρὸς εὕρεσιν τῆς ἡμερομηνίας τῆς πανσελήνου. Ἔπρεπε νὰ προστίθενται 14 1/2 εἰ ἐπρόκειτο περὶ τῆς ἀστρονομικῆς νέας Σελήνης.

ΚΥΚΛΟΣ ΤΩΑ ΙΝΔΙΚΤΙΩΝΩΝ.— Καλεῖται οὕτω περίοδος ἐκ 15 ἐτῶν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου εἰσαχθεῖσα πρὸς εἴσπραξιν τῶν φόρων. Ἕνεκα τῆς ἐπινεμήσεως τῶν φόρων καὶ τὰ φορολογικὰ ταῦτα ἔτη ὠνομάσθησαν ἰνδικτιῶνες. Κατ' ἀρχὰς ἡ ἰνδικτιὼν ἤρχιζε τὴν 15 Σεπτεμβρίου, ἐπὶ δὲ τῶν τελευταίων Αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν 1ην τοῦ αὐτοῦ μηνός. Ἡ ἰνδικτιὼν ἐσημειοῦτο εἰς ἅπαντα τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα σὺν τῇ συνήθει χρονολογίᾳ. Βραδύτερον δὲ εἰσῆξαν τὴν συνήθειαν ταύτην, ἣν καὶ διατηροῦσι μέχρι τῆς σήμερον, οἱ Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι καὶ οἱ Πάπαι τῆς Ῥώμης. Οἱ μὲν πρῶτοι γράφουσι τοῦ τρέχοντος ἔτους τὴν ἰνδικτιῶνα ἐν ἅπασι τοῖς συνοδικοῖς ἐγγράφοις, οἱ δὲ Πάπαι σημειοῦσι προσέτι καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν παρελθουσῶν ἰνδικτιώνων.

Ἡ τῶν ἰνδικτιώνων ἀρχὴ λογίζεται ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἀπὸ τοῦ 3 ἔτους πρὸ Χριστοῦ, εἰ καὶ ἡ περίοδος αὕτη εἰσήχθη μετὰ τρεῖς ἑκατονταετηρίδας. Λοιπὸν, πρὸς εὕρεσιν τῆς ἰνδικτιῶνος ἔτους ὡρισμένου ἀπὸ Χριστοῦ, συναπτέον 3 μονάδας τῷ ἀριθμῷ τοῦ ἔτους, καὶ διαιρετέον τὸ κεφάλαιον διὰ 15. Τὸ μὲν πηλίκον δεικνύει τοὺς παρελθόντας κύκλους τῶν ἰνδικτιώνων, τὸ δὲ ὑπόλοιπον τὴν ἰνδικτιῶνα ἢ τὴν τάξιν τοῦ ἔτους ἐν τῷ τρέχοντι κύκλῳ. Ἐὰν μένῃ ὑπόλοιπον 0, ἡ ἰνδικτιὼν τοῦ ἔτους εἶναι 15.

Ἐπίσης καὶ πρὸς τὴν ἰνδικτιῶνα οἱ τὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κανονίζοντες ἀκολουθοῦσι μέθοδον διάφορον τῆς προηγουμένης τῶν νεωτέρων, ἀνάλογον δὲ ἐκείνης δι' ἧς εὑρίσκουσι τοὺς κύκλους τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης. Ἤτοι, διαιροῦσι διὰ τοῦ 15 τὰ ἀπὸ κτίσεως κόσμου παρελθόντα ἔτη μέχρι τοῦ ἔτους οὗτινος τὴν ἰνδικτιῶνα ζητοῦσι.

ΙΟΥΛΙΑΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ.— Τὸ γινόμενον τῶν ἀριθμῶν 28, 19, 15, δηλούντων τοὺς κύκλους τοῦ Ἡλίου, τῆς Σελήνης καὶ τῆς ἰνδικτιῶνος, συνιστᾷ *περίοδον* ἐξ 7980 ἐτῶν συγκειμένην, καλουμένην *Ἰουλιανήν*. Τῆς περιόδου ταύτης, ἣν καὶ *κύκλον Ἰουλιανὸν* καλοῦσι, ἐφευρετὴς λέγεται ὁ Ἰωσὴφ Σκαλίγερος, υἱὸς τοῦ Ἰουλίου Σκαλιγέρου. Τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς, κατὰ μὲν τοὺς Ἀνατολικοὺς λογίζοντας ἀπὸ κτίσεως κόσμου, εἶναι τὸ 5509ον τοῦ περὶ οὗ λόγος κύκλου, κατὰ δὲ τοὺς Δυτικοὺς τὸ 4714ον.

Ἔτος οἱονδήποτε ἐπίσης καλῶς δηλοῦται διὰ τῆς τάξεως αὐτοῦ ἐν τοῖς τρισὶ κύκλοις Ἡλίου, Σελήνης καὶ Ἰνδικτιῶνος, ὡς καὶ διὰ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτοῦ· διότι, ἐν διαστήματι 7980 ἐτῶν, ἀδύνατον νὰ ὑπάρξωσι δύο ἔτη ἔχοντα συγχρόνως τὸν αὐτὸν χρυσοῦν ἀριθμὸν, τὸν αὐτὸν Ἡλίου κύκλον καὶ τὴν αὐτὴν ῥωμαϊκὴν ἰνδικτιῶνα.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΙΟΥ (Σελ. 92.) — Ἐν αὐτῷ εὑρίσκομεν ἐν ποίᾳ ἡμερομηνίᾳ, ἔτους ὡρισμένου, πίπτει τὸ Ἅγιον Πάσχα· προσέτι δὲ ἐν ποίᾳ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς καὶ τῆς ἑβδομάδος πίπτει, κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, τὸ νομικὸν Φάσκα. Πρὸς τοῦτο, ἀναγκαῖον νὰ εἴπωμεν προηγουμένως ὅτι, *Θεμέλιον Σελήνης* ἔτους τινὸς ὀνομάζουσιν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ τὸ ἐξαγόμενον ὅπερ λαμβάνουσιν αὐξάνοντες τὴν Ἰουλιανὴν ἐπακτὴν τοῦ αὐτοῦ ἔτους κατὰ 3 μονάδας, καὶ ἀφαιροῦντες, εἰ δέον, ἀπὸ τοῦ ἀθροίσματος 30. Οὕτω, τὸ Θεμέλιον Σελήνης κατὰ τὸ ἔτος 1857 εἶναι 15. Ἐννοεῖται ὅτι, τοὺς Κύκλους Ἡλίου, Σελήνης, χρυσοὺς ἀριθμοὺς, ἐπακτὰς κ. τ. ἑ. ζητοῦμεν, πρὸς χρῆσιν τοῦ περὶ οὗ λόγος Κανονίου, κατὰ τὴν ἰδιαιτέραν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν μέθοδον.

Ἔστω π. χ. ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ ἱστορικοῦ ἔτους 1821. Εὑρίσκομεν ὅτι κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος εἴχομεν·

Ἡλ. Κύκλ. $\left(\frac{5508+1821}{28}=261+\frac{21}{28}\right)$ . . 21,

Σελ. Κύκλ. $\left(\frac{5508+1821}{19}=385+\frac{14}{19}\right)$ . . 14,

Σελ. Θεμέλ. $\left(\frac{14\times 11+3}{30}=5+\frac{7}{30}\right)$ . . . . 7.

ΚΑΝΟΝΙΟΝ ΠΑΝΤΟΤΕΙΝΟΝ

τοῦ εὑρίσκειν τὴν ἡμερομηνίαν καθ' ἣν πίπτει τὸ Ἅγιον Πάσχα. — Προσέτι, τὴν ἡμερομηνίαν καὶ ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος καθ' ἃς πίπτει τὸ Νομικὸν Φάσκα.

Σελήνης Κύκλοι.	Νομικὸν Φάσκα.	Ἡλίου Κύκλοι.							Σελήνης Θεμέλιον.
		Α'.	Β'.	Γ'.	Θ'.	Ι'.	Ε'.	ΣΤ'.	
		Ζ'.	ΙΓ'.	ΙΔ'.	ΙΕ'.	ΚΑ'.	ΙΑ'.	ΙΖ'.	
		ΙΗ'.	ΙΘ'.	ΚΕ'.	ΚΣΤ'.	ΚΖ'.	ΚΒ'.	ΚΓ'.	
		ΙΒ'.	ΚΔ'.	Η'.	Κ'.	Δ'.	ΙΣΤ'.	ΚΗ'.	
α'.	Ἀπριλ. 2	Ἀπριλ. 7 Γ'.	Ἀπριλ. 6 Δ'.	Ἀπριλ. 5 Ε'.	Ἀπριλ. 4 ΣΤ'.	Ἀπριλ. 3 Ζ'.	Ἀπριλ. 9 Α'.	Ἀπριλ. 8 Β'.	ιδ'.
β'.	Μαρτ. 22	Μαρτ. 24 ΣΤ'.	Μαρτ. 23 Ζ'.	Μαρτ. 29 Α'.	Μαρτ. 28 Β'.	Μαρτ. 27 Γ'.	Μαρτ. 26 Δ'.	Μαρτ. 25 Ε'.	κέ.
γ'.	Ἀπριλ. 10	Ἀπριλ. 14 Δ'.	Ἀπριλ. 13 Ε'.	Ἀπριλ. 12 ΣΤ'.	Ἀπριλ. 11 Ζ'.	Ἀπριλ. 17 Α'.	Ἀπριλ. 16 Β'.	Ἀπριλ. 15 Γ'.	ϛ'.
δ'.	Μαρτ. 30	Μαρτ. 31 Ζ'.	Ἀπριλ. 6 Α'.	Ἀπριλ. 5 Β'.	Ἀπριλ. 4 Γ'.	Ἀπριλ. 3 Δ'.	Ἀπριλ. 2 Ε'.	Ἀπριλ. 1 ΣΤ'.	ιζ'.
ε'.	Ἀπριλ. 18	Ἀπριλ. 21 Ε'.	Ἀπριλ. 20 ΣΤ'.	Ἀπριλ. 19 Ζ'.	Ἀπριλ. 25 Α'.	Ἀπριλ. 24 Β'.	Ἀπριλ. 23 Γ'.	Ἀπριλ. 22 Δ'.	κή.
ϛ'.	Ἀπριλ. 7	Ἀπριλ. 14 Α'.	Ἀπριλ. 13 Β'.	Ἀπριλ. 12 Γ'.	Ἀπριλ. 11 Δ'.	Ἀπριλ. 10 Ε'.	Ἀπριλ. 9 ΣΤ'.	Ἀπριλ. 8 Ζ'.	θ'.
ζ'.	Μαρτ. 27	Μαρτ. 31 Δ'.	Μαρτ. 30 Ε'.	Μαρτ. 29 ΣΤ'.	Μαρτ. 28 Ζ'.	Ἀπριλ. 3 Α'.	Ἀπριλ. 2 Β'.	Ἀπριλ. 1 Γ'.	κ'.
η'.	Ἀπριλ. 15	Ἀπριλ. 21 Β.	Ἀπριλ. 20 Γ'.	Ἀπριλ. 19 Δ'.	Ἀπριλ. 18 Ε'.	Ἀπριλ. 17 ΣΤ'.	Ἀπριλ. 16 Ζ'.	Ἀπριλ. 22 Α'.	ά.
θ'.	Ἀπριλ. 4	Ἀπριλ. 7 Ε'.	Ἀπριλ. 6 ΣΤ'.	Ἀπριλ. 5 Ζ'.	Ἀπριλ. 11 Α'.	Ἀπριλ. 10 Β'.	Ἀπριλ. 9 Γ'.	Ἀπριλ. 8 Δ'.	ιβ'.
ι'.	Μαρτ. 24	Μαρτ. 31 Α'.	Μαρτ. 30 Β'.	Μαρτ. 29 Γ'.	Μαρτ. 28 Δ'.	Μαρτ. 27 Ε'.	Μαρτ. 26 ΣΤ'.	Μαρτ. 25 Ζ'.	κγ'.
ιά.	Ἀπριλ. 12	Ἀπριλ. 14 ΣΤ'.	Ἀπριλ. 13 Ζ'.	Ἀπριλ. 19 Α'.	Ἀπριλ. 18 Β'.	Ἀπριλ. 17 Γ'.	Ἀπριλ. 1[illegible] Δ'.	Ἀπριλ. 15 Ε'.	δ'.
ιβ'.	Ἀπριλ. 1	Ἀπριλ. 7 Β'.	Ἀπριλ. 6 Γ'.	Ἀπριλ. 5 Δ'.	Ἀπριλ. 4 Ε'.	Ἀπριλ. 3 ΣΤ'.	Ἀπριλ. 2 Ζ'.	Ἀπριλ. 8 Α'.	ιέ.
ιγ'.	Μαρτ. 21	Μαρτ. 24 Ε'.	Μαρτ. 23 ΣΤ'.	Μαρτ. 22 Ζ'.	Μαρτ. 28 Α'.	Μαρτ. 27 Β'.	Μαρτ. 26 Γ'.	Μαρτ. 25 Δ'.	κϛ'.
ιδ'.	Ἀπριλ. 9	Ἀπριλ. 14 Γ'.	Ἀπριλ. 13 Δ'.	Ἀπριλ. 12 Ε'.	Ἀπριλ. 11 ΣΤ'.	Ἀπριλ. 10 Ζ'.	Ἀπριλ. 16 Α'.	Ἀπριλ. 15 Β'.	ζ'.
ιέ.	Μαρτ. 29	Μαρτ. 31 ΣΤ'.	Μαρτ. 30 Ζ'.	Ἀπριλ. 5 Α'.	Ἀπριλ. 4 Β'.	Ἀπριλ. 3 Γ'.	Ἀπριλ. 2 Δ'.	Ἀπριλ. 1 Ε'.	ιή.
ιϛ'.	Ἀπριλ. 17	Ἀπριλ. 21 Δ'.	Ἀπριλ. 20 Ε'.	Ἀπριλ. 19 ΣΤ'.	Ἀπριλ. 18 Ζ'.	Ἀπριλ. 24 Α'.	Ἀπριλ. 23 Β'.	Ἀπριλ. 22 Γ'.	κθ'.
ιζ'.	Ἀπριλ. 5	Ἀπριλ. 7 ΣΤ'.	Ἀπριλ. 6 Ζ'.	Ἀπριλ. 12 Α'.	Ἀπριλ. 11 Β'.	Ἀπριλ. 10 Γ'.	Ἀπριλ. 9 Δ'.	Ἀπριλ. 8 Ε'.	ί.
ιή.	Μαρτ. 25	Μαρτ. 31 Β'.	Μαρτ. 30 Γ'.	Μαρτ. 29 Δ'.	Μαρτ. 28 Ε'.	Μαρτ. 27 ΣΤ'.	Μαρτ. 26 Ζ'.	Ἀπριλ. 1 Α'.	κά.
ιθ'.	Ἀπριλ. 13	Ἀπριλ. 14 Ζ'.	Ἀπριλ. 20 Α'.	Ἀπριλ. 19 Β'.	Ἀπριλ. 18 Γ'.	Ἀπριλ. 17 Δ'.	Ἀπριλ. 16 Ε'.	Ἀπριλ. 15 ΣΤ'.	β'.

Τὰ ἐν τοῖς οἰκίσκοις γράμματα Α, Β, ..., δηλοῦσι τὰς ἡμέρας κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν ἐν τῇ ἑβδομάδι, ἀπὸ τῆς Κυριακῆς πρώτης.

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΠΑΝΤΟΤΕΙΝΟΝ ΤΩΝ ΕΠΑΚΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΥΡΙΑΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ,

ἢ ἡμερολόγιον Γρηγοριανὸν πρὸς εὕρεσιν τῆς νέας Σελήνης, τῶν ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδος καὶ τῶν κινητῶν ἑορτῶν.

Ἡμερομηνίαι	Ἰανουάριος Κυρ. γράμ.	Ἰανουάριος Ἐπακταί	Φεβρουάριος Κυρ. γράμ.	Φεβρουάριος Ἐπακταί	Μάρτιος Κυρ. γράμ.	Μάρτιος Ἐπακταί	Ἀπρίλιος Κυρ. γράμ.	Ἀπρίλιος Ἐπακταί	Μάϊος Κυρ. γράμ.	Μάϊος Ἐπακταί	Ἰούνιος Κυρ. γράμ.	Ἰούνιος Ἐπακταί
1	Α	*	Δ	XXIX	Δ	*	Η	XXIX	Β	XXVIII	Ε	XXVII
2	Β	XXIX	Ε	XXVIII	Ε	XXIX	Α	XXVIII	Γ	XXVII	Ζ	25. XXVI
3	Γ	XXVIII	Ζ	XXVII	Ζ	XXVIII	Β	XXVII	Δ	XXVI	Η	XXV. XXIV
4	Δ	XXVII	Η	25. XXVI	Η	XXVII	Γ	25. XXVI	Ε	25. XXVI	Α	XXIII
5	Ε	XXVI	Α	XXV. XXIV	Α	XXVI	Δ	XXV. XXIV	Ζ	XXIV	Β	XXII
6	Ζ	25. XXV	Β	XXIII	Β	25. XXV	Ε	XXIII	Η	XXIII	Γ	XXI
7	Η	XXIV	Γ	XXII	Γ	XXIV	Ζ	XXII	Α	XXII	Δ	XX
8	Α	XXIII	Δ	XXI	Δ	XXIII	Η	XXI	Β	XXI	Ε	XIX
9	Β	XXII	Ε	XX	Ε	XXII	Α	XX	Γ	XX	Ζ	XVIII.
10	Γ	XXI	Ζ	XIX	Ζ	XXI	Β	XIX	Δ	XIX	Η	XVII
11	Δ	XX	Η	XVIII	Η	XX	Γ	XVIII	Ε	XVIII	Α	XVI
12	Ε	XIX	Α	XVII	Α	XIX	Δ	XVII	Ζ	XVII	Β	XV
13	Ζ	XVIII	Β	XVI	Β	XVIII	Ε	XVI	Η	XVI	Γ	XIV
14	Η	XVII	Γ	XV	Γ	XVII	Ζ	XV	Α	XV	Δ	XIII
15	Α	XVI	Δ	XIV	Δ	XVI	Η	XIV	Β	XIV	Ε	XII
16	Β	XV	Ε	XIII	Ε	XV	Α	XIII	Γ	XIII	Ζ	XI
17	Γ	XIV	Ζ	XII	Ζ	XIV	Β	XII	Δ	XII	Η	X
18	Δ	XIII	Η	XI	Η	XIII	Γ	XI	Ε	XI	Α	IX
19	Ε	XII	Α	X	Α	XII	Δ	X	Ζ	X	Β	VIII
20	Ζ	XI	Β	IX	Β	XI	Ε	IX	Η	IX	Γ	VII
21	Η	X	Γ	VIII	Γ	X	Ζ	VIII	Α	VIII	Δ	VI
22	Α	IX	Δ	VII	Δ	IX	Η	VII	Β	VII	Ε	V
23	Β	VIII	Ε	VI	Ε	VIII	Α	VI	Γ	VI	Ζ	IV
24	Γ	VII	Ζ	V	Ζ	VII	Β	V	Δ	V	Η	III
25	Δ	VI	Η	IV	Η	VI	Γ	IV	Ε	IV	Α	II
26	Ε	V	Α	III	Α	V	Δ	III	Ζ	III	Β	I
27	Ζ	IV	Β	II	Β	IV	Ε	II	Η	II	Γ	*
28	Η	III	Γ	I	Γ	III	Ζ	I	Α	I	Δ	XXIX
29	Α	II			Δ	II	Η	*	Β	*	Ε	XXVIII
30	Β	I			Ε	I	Α	XXIX	Γ	XXIX	Ζ	XXVII
31	Γ	*			Ζ	*			Δ	XXVIII		

Ἡμερομηνίαι	Ἰούλιος Κυρ. γράμ.	Ἰούλιος Ἐπακταί	Αὔγουστος Κυρ. γράμ.	Αὔγουστος Ἐπακταί	Σεπτέμβριος Κυρ. γράμ.	Σεπτέμβριος Ἐπακταί	Ὀκτώβριος Κυρ. γράμ.	Ὀκτώβριος Ἐπακταί	Νοέμβριος Κυρ. γράμ.	Νοέμβριος Ἐπακταί	Δεκέμβριος Κυρ. γράμ.	Δεκέμβριος Ἐπακταί
1	Η	XXVI	Γ	XXV. XXIV	Ζ	XXIII	Α	XXII	Δ	XXI	Ζ	XX
2	Α	25. XXV	Δ	XXIII	Η	XXII	Β	XXI	Ε	XX	Η	XIX
3	Β	XXIV	Ε	XXII	Α	XXI	Γ	XX	Ζ	XIX	Α	XVIII
4	Γ	XXIII	Ζ	XXI	Β	XX	Δ	XIX	Η	XVIII	Β	XVII
5	Δ	XXII	Η	XX	Γ	XIX	Ε	XVIII	Α	XVII	Γ	XVI
6	Ε	XXI	Α	XIX	Δ	XVIII	Ζ	XVII	Β	XVI	Δ	XV
7	Ζ	XX	Β	XVIII	Ε	XVII	Η	XVI	Γ	XV	Ε	XIV
8	Η	XIX	Γ	XVII	Ζ	XVI	Α	XV	Δ	XIV	Ζ	XIII
9	Α	XVIII	Δ	XVI	Η	XV	Β	XIV	Ε	XIII	Η	XII
10	Β	XVII	Ε	XV	Α	XIV	Γ	XIII	Ζ	XII	Α	XI
11	Γ	XVI	Ζ	XIV	Β	XIII	Δ	XII	Η	XI	Β	X
12	Δ	XV	Η	XIII	Γ	XII	Ε	XI	Α	X	Γ	IX
13	Ε	XIV	Α	XII	Δ	XI	Ζ	X	Β	IX	Δ	VIII
14	Ζ	XIII	Β	XI	Ε	X	Η	IX	Γ	VIII	Ε	VII
15	Η	XII	Γ	X	Ζ	IX	Α	VIII	Δ	VII	Ζ	VI
16	Α	XI	Δ	IX	Η	VIII	Β	VII	Ε	VI	Η	V
17	Β	X	Ε	VIII	Α	VII	Γ	VI	Ζ	V	Α	IV
18	Γ	IX	Ζ	VII	Β	VI	Δ	V	Η	IV	Β	III
19	Δ	VIII	Η	VI	Γ	V	Ε	IV	Α	III	Γ	II
20	Ε	VII	Α	V	Δ	IV	Ζ	III	Β	II	Δ	I
21	Ζ	VI	Β	IV	Ε*	III	Η	II	Γ	I	Ε	*
22	Η	V	Γ	III	Ζ	II	Α	I	Δ	*	Ζ	XXIX
23	Α	IV	Δ	II	Η	I	Β	*	Ε	XXIX	Η	XXVIII
24	Β	III	Ε	I	Α	*	Γ	XXIX	Ζ	XXVIII	Α	XXVII
25	Γ	II	Ζ	*	Β	XXIX	Δ	XXVIII	Η	XXVII	Β	XXVI
26	Δ	I	Η	XXIX	Γ	XXVIII	Ε	XXVII	Α	25. XXVI	Γ	25. XXV
27	Ε	*	Α	XXVIII	Δ	XXVII	Ζ	XXVI	Β	XXV. XXIV	Δ	XXIV
28	Ζ	XXIX	Β	XXVII	Ε	25. XXVI	Η	25. XXV	Γ	XXIII	Ε	XXIII
29	Η	XXVIII	Γ	XXVI	Ζ	XXV. XXIV	Α	XXIV	Δ	XXII	Ζ	XXII
30	Α	XXVII	Δ	XXV	Η	XXIII	Β	XXIII	Ε	XXI	Η	XXI
31	Β	25. XXVI	Ε	XXIV			Γ	XXII			Α	19. XX

Ἐρχόμεθα ἤδη ἐν τῷ Κανονίῳ· ὁ οἰκίσκος ἐν ᾧ διασταυροῦνται αἱ δύο εὐθεῖαι, ἡ μὲν ὁριζόντιος ζευγνύουσα τὸν τῆς Σελήνης κύκλον ιδ'. ἐπὶ τὸ ἀπέναντι θεμέλιον αὐτῆς ζ'. ἡ δὲ κατακόρυφος ἀναχωροῦσα ἀπὸ τὸν ἄνωθεν κύκλον τοῦ Ἡλίου ΚΑ', δείκνυσιν ὅτι τὸ Ἅγιον Πάσχα κατὰ τὸ ἔτος 1821 ἐτελέσθη τὴν 10 Ἀπριλίου ὑπὸ τῶν Ὀρθοδόξων, μετὰ κλαυθμῶν καὶ ὀδυρμῶν. Προσέτι εὑρίσκομεν, ὅτι κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος οἱ Ἰουδαῖοι ἑώρτασαν τὸ ἑαυτῶν Φάσκα τὴν 9 τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἤτοι τὸ Μέγα Σάββατον τῶν Ὀρθοδόξων.

Εἰς τὸ αὐτὸ ἐξαγόμενον φθάνομεν καὶ διὰ τῆς μεθόδου περὶ ἧς λόγος ἐν σελ. 90 Παρατηροῦμεν ὅτι διὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1821 ,ενμεῖχο

Ἡλ. Κύκλ. $\left(\frac{1821+9}{28}=65+\frac{10}{28}\right)$ . . . 10,

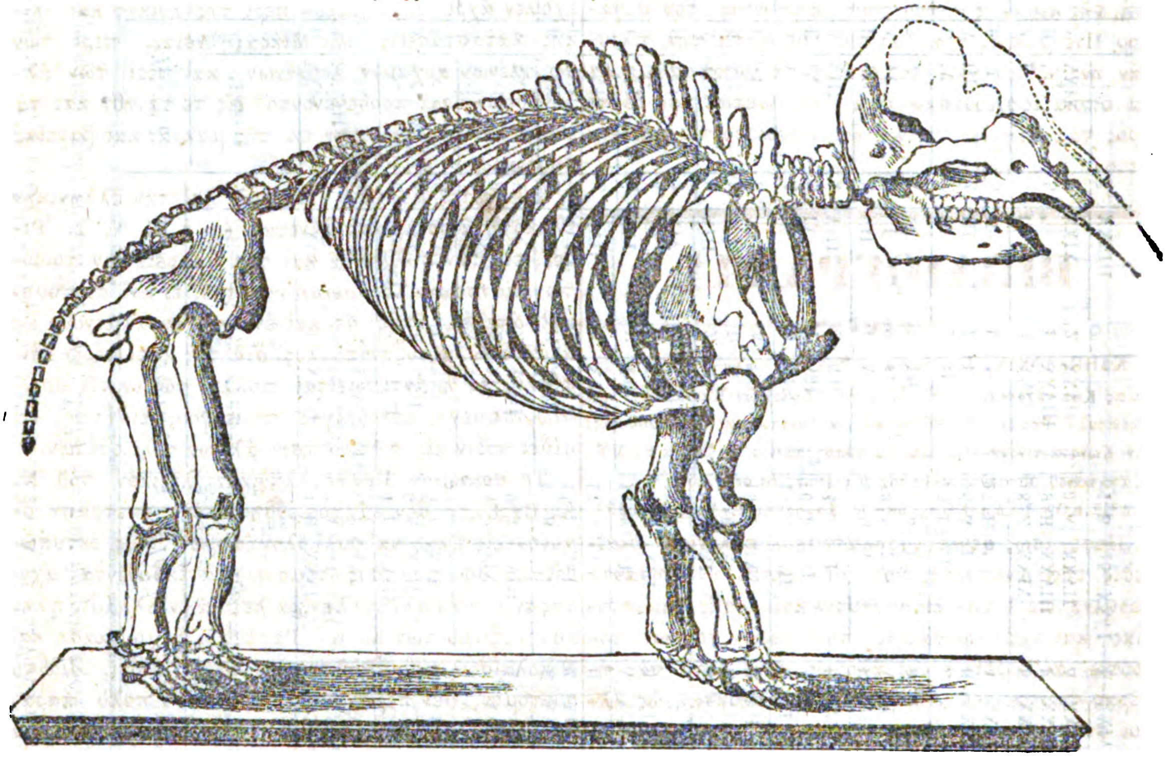
Κυριακὸν Γράμμα . . . . B,

Σελ. Κύκλ. (χρ. ἀριθ.) $\left(\frac{1821+1}{19}=95+\frac{17}{19}\right)$. 17,

Ἐπακ. Ἰουλ. $\left(\frac{17\times11}{30}=6+\frac{7}{30}\right)$ . . . . 7.

Διὰ δὲ τοῦ παντοτεινοῦ ἡμερολογίου εὑρίσκομεν ἐπίσης τὸ Πάσχα ἑορτασθὲν τὴν 10 Ἀπριλίου κατὰ τὸ 1821 ἔτος.

Μ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ.
Ἀντισυνταγματάρχης τοῦ Πυροβολικοῦ.

ΜΕΓΑΣ ΜΑΣΤΟΔΟΥΣ.

—ooo—

Ἓν τῶν πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ περιεργοτέρων ζώων, ὧν τὸ εἶδος ἐξέλιπεν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, εἶναι τὸ ὀνομασθὲν Μέγας Μαστόδους· λαμβάνομεν δὲ γνῶσιν τοῦ προϋπάρξαντος αὐτοῦ ζώου, ἐκ τῶν ἀνακαλυφθέντων ὀστέων αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα οἱ φυσιογράφοι συναρμολογήσαντες ἔφθασαν νὰ παραστήσωσιν εἰς ἡμᾶς ὁλόκληρον τὸν σκελετὸν τοῦ ζώου, ἐκ δὲ τοῦ συνόλου σχήματος ἔφθασαν καὶ νὰ μαντεύσωσιν ἤθη καὶ ἕξεις αὐτοῦ καὶ νὰ συγγράψωσι τὴν ἱστορίαν του.

Τὰ πρῶτα ὀστᾶ τοῦ Μαστόδοντος ἀνεκαλύφθησαν ἐν τῇ Ἀμερικῇ μεσοῦντος τοῦ τελευταίου αἰῶνος· καὶ τότε μὲν ἐθεωρήθησαν ὡς ἀνήκοντα εἰς ἕτερον προκατακλυσμαῖον ζῶον ὀνομασθὲν Μαμμούθ· ἀλλ' ἀκόλουθοι ἀνασκαφαὶ ἔφεραν εἰς φῶς ἐντελέστερα ὀστᾶ, τὰ ὁποῖα ἀκριβέστερον ἐρευνηθέντα, κατέδειξαν μεγίστην διαφορὰν μεταξὺ τῶν δύο ζώων, τοῦ τελευταίου ὀνομασθέντος Μαστόδοντος ὡς ἐκ τῶν ὀδόντων αὐτοῦ μαστοῦ σχῆμα φερόντων.

Οὐχ ἧττον ὑπάρχει καί τις ὁμοιότης μεταξὺ αὐτῶν, δι' ἧς πιθανὸν καθισταίνεται ὅτι ἀμφότερα ἀνάγονται εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν. Ὁ περικλεὴς μάλιστα Κυβιὲρ θέλει τὸν Μαστόδοντα ἔχοντα ὡς ὁ ἐλέφας προβοσκίδα· στηρίζει δὲ τὴν γνώμην του ἐπὶ τοῦ ὅτι τοῦ, Μαστόδοντος ἔχοντος βραχύτατον τὸν λαιμὸν καὶ λίαν ὑψηλοὺς τοὺς πόδας, ἦτο ἀδύνατον ἡ προνοητικὴ φύσις νὰ μὴ ἐφρόντισε τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἐλλείψεως αὐτῆς διὰ τοῦ ὀργάνου τῆς προβοσκίδος, ὅπως τὸ ζῶον φέρῃ δι' αὐτῆς τὴν τροφὴν ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸ στόμα.

Κατὰ τὸν Κυβιὲρ, ἐν τῇ Βορείᾳ Ἀμερικῇ πλήθουσι τὰ λείψανα τοῦ Μεγάλου Μαστόδοντος ἰσο-

μεγέθους τῷ ἐλέφαντι, καὶ φέροντος χαυλιόδοντας οὐχ ἧττον ὑπερμεγέθεις.

Τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ ἦσαν, λέγει, ὀγκώδη καὶ λίαν στερεά· ἀξιοῦσι δέ τινες ὅτι εὑρέθησαν, διατηρούμενα καὶ εὐδιάκριτα, καὶ ὁπλαὶ (ὀνύχια) καὶ ὁ στόμαχος αὐτῶν, πρὸς δὲ βεβαιοῦσιν ὅτι ὁ στόμαχος εὑρέθη πλήρης κλάδων δέν δρουσυντετριμμένων. Οἱ ἄγριοι, λέγει ὁ Κυβιὲρ, πιστεύουσιν ὅτι τὸ γένος αὐτὸ τῶν θηρίων κατεστράφη ὑπὸ τῶν Θεῶν πρὸς λύτρωσιν τῆς ἀνθρωπότητος· ἄλλοι ἐξ αὐτῶν μυθολογοῦσιν ὅτι τὸ μέγα Πνεῦμα, ὀργισθὲν διὰ τὰ κακουργήματα τῶν ζώων τούτων, ἀπεφάσισε νὰ καταστρέψῃ αὐτὰ διὰ κεραυνοῦ· ἀλλ' ὅτι τὸ μεγαλήτερον ἐξ αὐτῶν, προασπίσαν ὅλα τὰ λοιπὰ, ἐδέχθη ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τοὺς κεραυνοὺς τοῦ μεγάλου Πνεύματος, τραυματισθὲν δὲ κατὰ τὴν πλευρὰν ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ λοιπὰ ὁμόφυλλα τὰ ὁποῖα ἐφονεύθησαν ὅλα ἀνεξαιρέτως καὶ ἔφυγε πρὸς τὰς μεγάλας λίμνας ὅπου περιφέρεται καὶ σήμερον μεμονωμένον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ, ἤτοι δοκίμιον ἱστορικῆς περιγραφῆς τῆς ἀρχαίας Καππαδοκίας, καὶ ἰδίως τῶν ἐπαρχιῶν Καισαρείας καὶ Ἰκονίου. Ὑπὸ Ν. Σ. Ῥίζου τοῦ ἐκ Συνάσου τῆς Καππαδοκίας. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τοῦ τυπογραφείου ἡ Ἀνατολὴ, Εὐαγγελινοῦ Μισαηλίδου 1856, Εἰς 16ον, ἐκ σελ. 150.

ΛΕΞΙΚΟΝ ΓΑΛΛΙΚΟΝ, ὑπὸ Κ. Βαρβάτη. Ἐν Ἀθήναις 1857.

Ποτὲ ἴσως δὲν ἐσφυρηλατήθη ἡ πολιτικὴ διαίρεσις τῆς Ἀνατολῆς, ποτὲ δὲν κατεβλήθη τοσαύτη μέριμνα περὶ τὴν κιβδήλευσιν καὶ αὐτῆς τῆς ἱστορίας καὶ τῆς γεωγραφίας τῶν μερῶν τούτων τοσούτῳ αὐθαιρέτως καὶ ἀλόγως, ὅσῳ κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας. Οἱ Ἕλληνες παρεστάθησαν ὡς ἄλλοι σύγκλυδες τῆς Ῥώμης, ἐνίοτε δὲ καὶ ὡς ἄλλοι Κάρροι· ἡ χώρα αὐτῶν, πρὸς καταφρόνησιν καὶ τῶν σωζομένων μαρτυρίων τῆς Ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας καὶ δόξης, διαμερισθεῖσα ἀπενεμήθη εἰς ἀκατονόμαστα ἐξαμβλώματα δυστοκηθέντα κατὰ τὴν μακρὰν ἐθνικὴν ἡμῶν ὕπαρξιν· ἡ γλῶσσα αὐτῶν, ἡ γλυκυτάτη καὶ ἀμβροσία αὕτη πνοὴ τῶν Θεῶν τοῦ Ὀλύμπου, ἐξεφαυλίσθη, καὶ ἐπὶ τέλους καὶ αὐτὰ τὰ χθὲς καταπλήξαντα τὸν κόσμον ἀνδραγαθήματα αὐτῶν ἐμυκτηρίσθησαν

Εἰς τοιαύτην ἐμπαθῆ παραμόρφωσιν δὲν ἔχομεν βεβαίως τί ἄλλο ν' ἀντιτάξωμεν εἰμὴ αὐτὸν τὸν ὀρθὸν λόγον, στηριζόμενον ἐπὶ τῶν ἀναμφισβητήτων τεκμηρίων ὅσα εὐχερῶς ἀρυόμεθα ἔκ τε τῆς ἱστορίας καὶ τῶν πραγμάτων. Λαβόντες κατὰ κληρονομίαν καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὸν πατριωτισμὸν τῶν πατέρων ἡμῶν· κατοικοῦντες, εἰ καὶ εὐάριθμοι καὶ διεσπαρμένοι ἕνεκα ἀλλεπαλλήλων ἐπιδρομῶν καὶ κακώσεων, πανταχοῦ τοῦ ἀπεράντου κράτους τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ Κωνσταντίνου, εὐκόλως θέλομεν ἀποδείξει ὅτι καὶ σήμερον ἐσμὲν ὅ,τι καὶ πρὸ αἰώνων ἦμεν. Ταύτην δὲ τὴν ἀπόδειξιν θέλομεν καταστήσει καὶ πειστικωτέραν καὶ τρανωτέραν ἐὰν ἀσχοληθῶμεν ἐξαιρέτως εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἡμετέρας ἱστορίας, καὶ μάλιστα τῆς ἱστορίας ὡρισμένων τινῶν μερῶν ἐκ τῶν ἧττον ἐρευνηθέντων, ὡς ἔπραξεν ὁ συγγραφεὺς τοῦ *περὶ Καππαδοκίας δοκιμίου*. Πρὸ τῆς καταλύσεως ἔτι τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, ὁ πόλεμος εἶχεν ἐρημώσει τὴν πλουσιωτάτην χώραν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· μαυσωλεῖα οὐρανομήκη ἀνηγείροντο ἐπὶ τοῦ ἐδάφους αὐτῆς ἐκ κεφαλῶν ἀνθρωπίνων, καὶ τὴν γῆν τὴν γεννήσασαν τὸν πατέρα τῆς ποιήσεως καὶ τὸν πατέρα τῆς ἱστορίας, ἐπεκάλυψε ζόφος ἀμαθείας βαθύς.

Ἐντεῦθεν αἱ ὀλίγισται καὶ ἀτελεῖς εἰδήσεις ὅσας ἔχομεν ἄχρι τῆς σήμερον περὶ τῆς ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς καταστάσεως τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, περὶ τῶν σωζομένων ἀρχαίων λειψάνων, καὶ περὶ τῶν ἀλλοιώσεων ὅσαι προσεγένοντο εἴς τε τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα καὶ τὴν γλῶσσαν ἐκ τῆς μακρᾶς καὶ βαρείας δουλείας.

Εὐεργετεῖ ἄρα τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἐθνικότητα ὅστις καταγίνεται, ὡς ὁ Κ. Ν. Σ. Ῥίζος, εἰς τὴν συλλογὴν καὶ τὴν δημοσίευσιν τοιούτων εἰδήσεων. Τὸ *δοκίμιον* αὐτοῦ, εἰ καὶ σύντομον καὶ ἀτελὲς, ἴσως δὲ καὶ ἐνιαχοῦ ἐσφαλμένον, ὡς ἀξιοῖ ὁ Κ. Κουζηνόπουλος διὰ τῆς κατωτέρω ἐπιστολῆς ἐν ᾗ ἀντιποιεῖται πολλὰ τῶν ἐν τῷ *δοκιμίῳ*, περιέχει οὐκ ὀλίγας περιέργους εἰδήσεις, καὶ δίδει νύξιν εἰς συγκρότησιν ἄλλων τελειοτέρων.

Τὸ τρίτομον Γαλλοελληνικὸν λεξικὸν τοῦ Κ. Κ. Βαρβάτη δὲν ἐδημοσιεύθη εἰσέτι· ἐπετράπη δὲ μόνον εἰς ἡμᾶς νὰ φυλλολογήσωμεν τοὺς ἐκτυπωθέντας δύο πρώτους τόμους. Τὰ ἐκδοθέντα ἄχρι τῆς σήμερον Γαλλοελληνικὰ λεξικὰ ἐν Ἑλλάδι, πλὴν τοῦ λεξικοῦ τῶν Κ. Κ. Ῥαγκαβῆ, Σαμουρκάση καὶ Νικολαΐδου, εἰσὶ μᾶλλον γλωσσάρια· διότι, διὰ τὸ σύντομον, δὲν περιέχουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ παραδείγματα, πολλάκις δὲ οὐδ' ἐπισημειοῦνται καὶ ὅλα τὰ σημαινόμενα τῶν λέξεων.

Ὁ Κ. Κ. Βαρβάτης ἐπάτησεν ἄλλην ὁδόν· ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰ δοκιμώτερα τῆς Γαλλίας λεξικὰ, μετέφερεν εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ συνταχθὲν ὅλον τὸν πλοῦτον αὐτῶν, καὶ οὕτω προσφέρει εἰς τοὺς ὁμογενεῖς λεξικὸν πληρέστερον τῶν προεκδοθέντων.

Τὸ λεξικὸν τοῦτο προσαποκτᾷ καὶ ἄλλην ἀξίαν ἐκ τοῦ ὀνόματος ὃ φέρει ἐν κεφαλίδι. Ὁ αὐτοκράτωρ Ναπολέων ὁ Γ'., συγκατατεθεὶς διὰ τῆς ἑπομένης ἐπιστολῆς νὰ λάβῃ αὐτὸ ὑπὸ τὴν προστασίαν του, δεικνύει πόσον τιμᾷ τὸ ἔργον.

«Monsieur, vous avez exprimé au Président de la République le désir de lui dédier le Dictionnaire Français-Grec que vous êtes sur le point de publier. En présence d'une foule de demandes analogues qui lui sont journellement adressées, le Prince avait dû se faire une loi de n'accepter officiellement aucune dédicace; mais l'ouvrage que vous préparez

intéresse trop la France, pour ne pas mériter une exception. Son Altesse, qui se plaît à le reconnaître, ne veut pas refuser à votre pays une preuve particulière de sa sympathie; et Elle me charge de vous annoncer son consentement. Le monde entier des lettres joindra, j'en suis certain, son suffrage à cette haute adhésion, heureux d'applaudir comme le Chef de l'État à des travaux qui rapprochent étroitement deux peuples si bien faits pour s'unir. Votre civilisation renaissante a fait concevoir à tous les esprits d'élite des espérances dignes de votre grand passé, et ils aiment à constater qu'une œuvre comme la vôtre ne peut que les justifier.

Agréez, Monsieur, etc.

Paris le 3 *septembre* 1852.

J. LE FEVRE DEUMIER.

Τῷ Κ. Συντάκτῃ τῆς Π α ν δ ώ ρ α ς.

—ooo—

Ὅτε τὰς διατριβὰς ἐποιούμην ἐν Κωνσταντινουπόλει, συλλέξας τινὰ ἐξ ἀρχαίων πηγῶν ἀφορῶντα τὴν ἀρχαιολογίαν τῆς Καππαδοκίας, ἠθέλησα, ἐξαγαγὼν τὰ οὐσιωδέστερα τῶν περὶ τῶν βασιλέων τῆς Καππαδοκίας καὶ ἰδίως τῆς Καισαρείας, νὰ κοινοποιήσω αὐτὰ ὡς ἐν ἐπιτομῇ πρὸς γνῶσιν τῶν ἡμετέρων συμπολιτῶν διὰ τῆς ἐφημερίδος ἡ *Ἀνατολὴ* τοῦ Κ. Μισαηλίδου· ἀλλὰ ταῦτα μὴ δημοσιευθέντα τότε λόγοις οἷς αὐτὸς μόνος οἶδεν, ἔκειντο παρ' αὐτῷ. Εἰς βιβλιάριον δὲ ἀρτίως πεμφθὲν μοι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπιγραφόμενον « *Καππαδοκικὰ* ὑπὸ Ν. Σ. Ῥίζου τοῦ ἐκ Συνασοῦ, ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκ τοῦ τυπογραφείου ἡ *Ἀνατολὴ* Εὐ. Μισαηλίδου, » εὑρὼν ταῦτα ὅπως ἦσαν σχεδὸν ἐκτεθειμένα, καὶ μὲ τὰ αὐτὰ μάλιστα ἱστορικὰ καὶ γεωγραφικὰ ἁμαρτήματα (α), τὰ ὁποῖα ἐνταῦθα λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῆς τοῦ Πανεπιστημίου βιβλιοθήκης καὶ καθοδηγίᾳ τῶν σεβαστῶν μοι Καθηγητῶν διωρθωσάμην, ἐθαύμασα τοῦτο μὲν τὸ εὐσυνείδητον τοῦ φίλου Κ. Μισαηλίδου, ὅστις μετὰ τοσαύτης ἀδιαφορίας παρέδωκεν εἰς ξένας χεῖρας ἑτέρων χειρόγραφα· τοῦτο δὲ τὸ ματαιόσχολον καὶ τὴν λογοκλοπίαν τοῦ Κ. Ῥίζου· διότι τὰ μὲν δῆθεν προλεγόμενα ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους μεταγράψας ἔκ τε τοῦ κοινοῦ τοῖς πᾶσι συγγράμματος καὶ ἐκ τῆς *Ἐφημερίδος τῶν Μαθητῶν* (σελ. 80 καὶ 83 ἔτ. Α΄.) ἀπὸ δὲ τῆς 11—27 ἐκ τῆς ἐφημερίδος ὡσαύτως τῶν Μαθητῶν (ἔτ. Β΄. σ. 258-62-68), παραλαβὼν καί τινα ἐκ τῆς ἡμετέρας πραγματείας, οἷον τὸ περὶ τοῦ *Καππάδοκος*, καὶ ταῦτα φύρδην μίγδην καὶ παραμεμορφωμένως (πρβλ. Καππδκ. σ. 11-12 καὶ 31) ἀπὸ δὲ τῆς 27—29 ἐκ τῆς Ἀποθ. ὠφελ. γνώσ. (Σμύρ. τόμ, 8ος. 173) ἀνωνύμως φερόμενον τεμάχιόν τι τοῦ Ch. Texier· ἀπὸ δὲ τῆς 33-57 τὸν βίον τοῦ ἁγ. Βασιλείου ἐκ τοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος « ἡ *Θελξινόη* », ἀπὸ δὲ τῆς 63-72 ἐκ τῆς ἡμετέρας πραγματείας· ἐντεῦθεν δ' ἐφεξῆς μέχρι τέλους ὅλην τὴν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου *περιγραφὴν τοῦ Ἰκονίου* (ἐκδοθεῖσαν ἐν Κωνσταντινουπόλει 1815) (α) καταστρώσας, ἀπαρτίζουσαν τὸ ἥμισυ περίπου τοῦ βιβλίου, ἐὰν ἐξέλῃς τὴν λεπτομερεστάτην περιγραφὴν τῆς Συνασοῦ, πατρίδος τοῦ ἡμετέρου συγγραφέως, ἥτις δὲν εἶναι εἰμὴ ἐγκώμιον μακρότατον τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ· παρουσιάσθη εἰς τὸ κοινὸν συῤῥαφεὺς τῶν Καππαδοκικῶν. Ἐνόμισε μάλιστα ὅτι καὶ ἐπρόσθεσεν, ὡς λέγει, μικρὸν κἂν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιολογίαν, καὶ ὅτι ἐκ τῶν νεωτέρων παρ' οὐδενὸς ἠρανίσθη ἐκτὸς τοῦ πονήματος τοῦ ἀοιδίμου Κυρίλλου κτλ.

Καὶ ὅμως οἱ συγγραφεῖς ἅπαντες ἐξ ὧν οὐκ ὤκνησε ταῦτα νὰ μεταγράψῃ εἰσὶ νεώτατοι.

Διὰ ταῦτα λοιπὸν, καὶ ἰδίως ἐπειδὴ τοῦ συῤῥάμματος αὐτοῦ, ὡς εἴρηται, τὰ ἀπὸ τῆς 63-72 (παραλείπομεν τὰ τῇ δε κἀκεῖσε παρενσπαρμένα ἕτερα χωρία) εἰς ἐμὲ ἀποκλειστικῶς ἀνήκουσι, διότι ἐμὰ εἰσὶ καὶ ὅσα ἐκ τοῦ 80 φύλλου τοῦ *Ἡλίου* παρέλαβε, κηρύττω δημοσίᾳ τὴν κλοπὴν καὶ ἐπικαλοῦμαι τὴν δικαίαν περὶ τούτου κρίσιν τῶν ἡμετέρων συναδέλφων λογίων Καππαδόκων, καὶ μάλιστα, οἷς ἐνέκυρσεν ἐντυχεῖν εἰς ὅσα ἰδίως περὶ τούτων καὶ διεξοδικώτερον γράψας φυλάττω διὰ τὸ μέλλον, καὶ οἵτινες οὐκ εὐάριθμοί εἰσι.

Τοσαῦτα ἐν συντόμῳ τὰ ἡμέτερα ἵνα γνωρίσῃ τὸ κοινὸν ἐκείνους, ὅσοι σφετεριζόμενοι τὰ ἀλλότρια, κατὰ τὸν τοῦ Μυθοποιοῦ κολοιὸν, θηρεύουσι κλέος ἐπὶ παιδείᾳ. Περισσότερα δὲ τούτων, οὔτε σκοπὸν, οὔτε καιρὸν ἔχω νὰ γράψω· διότι τὴν σπουδαιότητα καὶ ἀξίαν τοῦ συῤῥαμματίου κατὰ τὰ προειρημένα ἕκαστος ἅμα ἐγκύψας οὐχὶ δυσχερῶς δύναται καὶ οἴκοθεν νὰ κρίνῃ.

Α. ΚΟΥΖΗΝΟΠΟΥΛΟΣ
φοιτητὴς τῆς Ἰατρικῆς σχολῆς.

Ἐξακολουθοῦσα ἡ Κ. Ἑλένη Τοσίτσα τὰς πρὸς τὸ κοινὸν εὐεργεσίας αὐτῆς, παρήγγειλε νὰ στέλλωνται καὶ πρὸς τὸ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παρθεναγωγεῖον, τὸ θεμελιωθὲν ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου συζύγου αὐτῆς, δέκα ἀντίτυπα τῆς Π α ν δ ώ ρ α ς, πρὸς δὲ νὰ διανέμωνται καὶ δέκα ἀντίτυπα τῆς Ἰ α τ ρ ι κ ῆ ς Μ ε λ ί σ σ η ς πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς τῶν φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου τοὺς σπουδάζοντας τὴν ἰατρικήν.

(α) Οἷον τό· ὅτι τ ὰ Μ ά ζ α κ α ἐπεκλήθησαν καὶ ε ὐ σ έ β ε ι α πρὸς τιμὴν Ἀντωνίνου τοῦ εὐσεβοῦς κτλ. (Ε. Καππαδ. σ. 63)

(α) Ἣν καὶ ἔστιν ὅπου ἐπεβάλετο νὰ διορθώσῃ ὁ καθ' ἑαυτὸν ἀδιόρθωτος, οἷον τό· ὁ Ταῦρος ἔχει μεταλλεῖα πάμπολλα . . . . , καὶ τὰ μὲν δ ο υ λ ε ύ ο ν τ α ι κτλ. (Κυρίλ. Περιγρ. σ. 55), ὅπερ εὐφυῶς πάνυ ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς μετέτρεψεν εἰς τό· τινὰ τῶν ὁποίων ἐ ρ γ ά ζ ο ν τ α ι ! ὡς ἂν νὰ μὴ ἤξευρεν ὁ Κύριλλος τὴν λέξιν μ ε τ α λ λ ε ύ ε σ θ α ι.

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΙΟΥΝΙΟΥ, 1857. **ΤΟΜΟΣ Η΄.** ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 173.

ΠΕΡΙ
ΚΟΜΗΤΩΝ.

Comètes, que l'on craint à l'égal du tonnerre,
Cessez d'épouvanter les peuples de la terre.
(Voltaire).

Οἱ κομῆται ἐθεωροῦντο ἐπὶ πολὺν χρόνον ὡς σώματα νεόπλαστα καὶ προσκαίρου ὑπάρξεως· τοιαύτην περὶ αὐτῶν δόξαν εἶχον καὶ σοφώτατοι ἄνδρες, οἷος ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Βάκων, ὁ Γαλιλαῖος, ὁ Τύχος, ὁ Κύπλερος, ὁ Ῥικιόλης; ὁ Λα-Χίρος, κλ. Ἄλλοι πάλιν ἐφρόνουν ὅτι εἰσὶν ἀτμοσφαιρικὰ μετέωρα, ἢ σώματα κείμενα μεταξὺ τῆς σελήνης καὶ τῆς γῆς. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ σοφὸς Κασίνης ἐδόξαζεν ὅτι συνεκροτοῦντο ἐκ τῶν ἀναθυμιάσεων τῶν λοιπῶν ἀστέρων. Ἑνὶ λόγῳ ἐκ τῶν ἀρχαίων μόνον ὁ Πυθαγόρας, Ἱπποκράτης ὁ Χῖος, ὁ αὐτοῦ μαθητὴς Αἰσχύλος, ὁ Ἀπολλώνιος καὶ ὁ Σενέκας ἐθεώρησαν τοὺς κομήτας ὡς εἶδος πλανητῶν· οἱ δὲ λοιποὶ πάντες μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Τυχο-Βράχου εἶχον πολὺ διάφορον περὶ αὐτῶν ἰδέαν, ἕως οὗ οὗτος παρατηρήσας μετ᾽ ἐπιστασίας τὸν τοῦ **1577** ἔτους, συνέγραψε διεξοδικὴν περὶ αὐτοῦ διατριβὴν, ἐν ᾗ ἀποδεικνύει ὅτι οἱ κομῆται κινοῦνται ἐν μέρει περὶ τὸν ἥλιον. Ἀλλ᾽ οὐδεμίαν σχεδὸν εἰς τὰς ἐπικρατούσας περὶ κομητῶν δοξασίας ἡ διατριβὴ αὕτη ἐπέφερεν ἀλλοίωσιν· καθότι μετὰ παρέλευσιν μιᾶς ἔτι ἑκατονταετηρίδος οἱ ἐμφανισθέντες τὸ **1652**, **1664**, καὶ **1665** κομῆται, ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς διαφόρους ἄλλας διατριβὰς καὶ διεξοδικὰ συγγράμματα εἰς ἃ ἀπαντῶνται ἐκ νέου αἱ τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Καρτεσίου, καὶ ἄλλων, τοιαῦται περὶ κομητῶν ἐσφαλμέναι θεωρίαι· μάλιστα ἐν τῇ πόλει τῶν Παρισίων συνεκροτήθη σύνοδος ἐκ τῶν γνωστοτέρων τῆς τότε ἐποχῆς ἀστρονόμων τῆς Γαλλίας, οἷον τοῦ Ἀρρουΐου, Ῥοβερβάλου, Φιλιππαύου, Γρανδαμίου κλ. ἐπὶ σκοπῷ νὰ διασαφίσωσι τὸ περὶ κομητῶν ζήτημα· ἀλλὰ μὴ συμφωνήσαντες ἀπεχωρίσθησαν ἄπρακτοι. Ἐσφαλμέναι λοιπὸν θεωρίαι ἠκολούθουν ἐπικρρατοῦσαι μέχρι τοῦ τέλους τῆς ΙΖ΄. ἑκατονταετηρίδος, ὅτε ὁ περικλεὴς Νεύθων λαβὼν ἀφορμὴν

ἐκ τοῦ κατὰ τὸ 1682 ἐμφανισθέντος κομήτου, ἐξέδωκε τὴν λαμπρὰν περὶ τούτων θεωρίαν του, δι' ἧς ἀποδεικνύει ἐναργῶς ὅτι οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν οἱ κομῆται, ἢ ἀστέρες ὅμοιοι τοῖς πλανήταις τοῦ ἡλιακοῦ ἡμῶν συστήματος, καὶ διαφέροντες αὐτῶν μόνον κατὰ τὴν μεγίστην ἐκκεντρότητα τῆς αὐτῶν τροχιᾶς· ἑπομένως οἱ κομῆται θεωροῦνται ὡς μέλη τρόπον τινὰ τοῦ πλανητικοῦ συστήματος, ἅτινα ἐξερχόμενα κατὰ τὴν ἀφήλιον αὐτῶν πορείαν τοῦ ζωδιακοῦ, καθίστανται ἐπὶ πολὺν ἀόρατοι, εἰς ἡμᾶς καὶ πιθανῶς ἐπὶ πολὺν χρόνον στεροῦνται μᾶλλον ἢ ἧττον τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς, ἀναλόγως τῆς ἀπὸ τὸν ἥλιον ἀποστάσεως αὐτῶν. Ὡς ἐκ τῆς ἀποστάσεως δὲ ταύτης διαταράττεται ὡσαύτως καὶ ἡ πορεία αὐτῶν ἐκ τῆς ἐπ' αὐτῶν ἑλκυστικῆς δυνάμεως τῶν διαφόρων τοῦ τε πλανητικοῦ ἡμῶν καὶ ἄλλων συστημάτων ἀστέρων· διὸ δὲν κινοῦνται πάντοτε μετὰ τῆς αὐτῆς ταχύτητος, ἀλλ' εἰς μὲν τὴν προσήλιον πορείαν των, ὅτε καὶ εἰς ἡμᾶς καθίστανται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁρατοὶ, κινοῦνται ταχύτερον, εἰς δὲ τὴν ἀφήλιον βραδύτερον. Τούτου ἕνεκα καθίσταται ἀδύνατον νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς διὰ τοῦ ὑπολογισμοῦ ὁ χρόνος τῆς ἐμφανίσεως αὐτῶν, καθότι οὐδεὶς τῶν ἀστρονόμων δύναται νὰ προΐδῃ ἢ μόνον κατὰ προσέγγισιν ποῖον θέλει εἶσθαι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἑλκυστικῆς δυνάμεως τῶν ἐπ' αὐτῶν ἐνεργούντων διαφόρων οὐρανίων σωμάτων κατὰ τὴν ἀφήλιον πορείαν των. Οὕτως ὁ περικλεὴς Ἀλλέϋος ὑπολογίσας τὴν πορείαν τοῦ κατὰ τὸ 1682 ἐμφανισθέντος κομήτου, ὅστις εἰς τὴν ἐπάνοδόν του ἔμελλε νὰ διέλθῃ παρὰ τοὺς πλανήτας τοῦ Κρόνου καὶ τοῦ Διὸς, προσδιώρισε κατὰ προσέγγισιν τὸ ἔτος 1768 ἢ 1759 ὡς ἐποχὴν τῆς ἐμφανίσεώς του. Ὁ Κλαιρῶτος ἐπαναλαβὼν τοὺς αὐτοὺς ὑπολογισμοὺς, καὶ ὑπολογίσας καὶ τὴν βραδύτητα ἣν κατὰ τὴν πορείαν ἤθελεν ὑποφέρει ἐκ μὲν τῆς ἐνεργείας τοῦ Κρόνου ἐπὶ 100, ἐκ δὲ τῆς τοῦ Διὸς ἐπὶ 511 ἡμέρας, ὥρισε τὰ μέσα τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς τοῦ 1759 ὡς ἐποχὴν τῆς ἐμφανίσεώς του, καὶ ὅμως ὁ κομήτης οὗτος ἐφάνη τὴν 13 Μαρτίου. Οὕτω καὶ ὁ κομήτης ὁ ἐμφανισθεὶς τὸ 1556, ἔπρεπε, κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν ἀστρονόμων νὰ ἐμφανισθῇ τῷ 1553 καὶ βραδύτερον τῷ 1848 ἔτει· καὶ ἐντοσούτῳ ἐπὶ μὲν Καρόλου ἐνεφανίσθη τρία ἔτη μετὰ τὴν ὡρισμένην ἐποχὴν, σήμερον δὲ παρῆλθον ἱκανὰ ἔτη χωρὶς διόλου νὰ φανῇ· Ἑπομένως ἡ κατὰ τὸ τρέχον ἔτος ἐμφάνισίς του, ἡ καὶ ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ ἀστρονόμου μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας ταχθεῖσα, κατὰ τὴν 1/13 τοῦ ἐλευσομένου Ἰουνίου, πιθανὴ οὐχὶ ὅμως; καὶ βεβαία ἕνεκα τῆς ἐπ' αὐτοῦ ἐνεργείας ἀστέρων ἀναμφιβόλως ἄλλων ἢ τῶν τοῦ ἡμετέρου πλανητικοῦ συστήματος. Οὕτω καὶ ἕτερος κομήτης οὗ ἡ πορεία ἐτελεῖτο ἀνὰ πεντηκονταετίαν, διελθὼν κατὰ τὸ 1767 ἔτος παρὰ τοὺς δορυφόρους τοῦ Διὸς τοσοῦτον διεταράχθη, ὥστε κατήντησε νὰ τελῇ τὴν περιοδείαν αὐτοῦ κατὰ πενταετίαν μόνον· ἀλλὰ κατὰ τὴν δευτέραν πορείαν ἔλαβεν ἄλλην ὤθησιν, καὶ οὕτω νῦν τελεῖ τὴν περιοδείαν αὐτοῦ ἐν διαστήματι εἴκοσι καὶ ἑνὸς ἔτους.

Τὸ ἀνώμαλον δὲ τῆς τῶν κομητῶν κινήσεως εἶναι μᾶλλον κατὰ τὸ φαινόμενον ὡς ἐκ τῆς κινήσεως αὐτῆς τῆς γῆς, οὗ ἕνεκα φαίνεται ὅτι περιστρέφονται ὡς οἱ λοιποὶ ἀστέρες· ἀλλ' ἔχουσιν ἰδίαν τινὰ κίνησιν ποτὲ μὲν πρὸς ἀνατολὰς, ὡς οἱ πλανῆται, ποτὲ δὲ πρὸς δυσμὰς, ἐνίοτε παρὰ τὴν ἐκλειπτικὴν ἢ τὸν ζωδιακὸν, καὶ ἄλλοτε κατ' ἄλλην διεύθυνσιν, ἢ καθέτως τῆς ἐκλειπτικῆς. Οὕτως ὁ κομήτης τοῦ 1742 ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν προέβη 120 μοίρας ὀπισθοπορῶν ἐκ τῆς ἄκρας τοῦ σημείου τῆς Παρθένου μέχρι τοῦ σημείου τῶν Διδύμων· ὁ δὲ τοῦ ἔτους 1760 ἀπὸ τῆς 7 μέχρι τῆς 8 τοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς ἤλλαξεν ἐπὶ 14° κατὰ μῆκος πορείαν Ἔχουσι δὲ οὗτοι ἀπείρους διευθύνσεις πορευόμενοι καθ' ὅλα τὰ μέρη τοῦ οὐρανοῦ· τινὲς μὲν διαγράφοντες διὰ τῆς πορείας αὐτῶν ἐκλειπτικὰς ἐπιμήκεις, ἐπανερχόμενοι περιοδικῶς μετὰ παρέλευσιν μᾶλλον ἢ ἧττον ἐκτεταμένου χρόνου· ἄλλοι δὲ διαγράφοντες ὑπερβολὰς ἐμφανίζονται καὶ ἀφανίζονται ἵνα μὴ ἐπανέλθωσι πλέον, εἴτε ἵνα ἐπανέλθωσιν εἰς ἐποχὴν ἀόριστον καὶ κατὰ συνέπειαν συγκεριῶν καὶ κινήσεων εἰς ἡμᾶς πάντῃ ἀγνώστων. Πασῶν δὲ τῶν ὑπ' αὐτῶν διαγραφομένων τούτων καμπυλῶν ἑστία πάντοτε εἶναι ὁ ἥλιος.

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ κομῆται καθίστανται ὁρατοὶ ἐπὶ τινας μόνον ἡμέρας· ἐνίοτε ὅμως καὶ ἐπὶ τινας μῆνας· κατὰ δὲ Ἰωσὴφ τὸν Φλαΰϊον ὁ κομήτης ὁ ἐμφανισθεὶς τὸ 70 μ. Χ. ὑπῆρξεν ὁρατὸς ἐπὶ ὁλόκληρον ἔτος. Τινῶν μὲν ἡ κίνησις εἶναι βραδυτάτη, ἀλλ' αὐξάνει ἀναλόγως τῆς πρὸς τὸν ἥλιον προσεγγίσεως αὐτῶν, καὶ πάλιν βαθμηδὸν ἐλαττοῦται ἀπομακρυνομένη τοῦ ἡλίου. Κινοῦνται καί τινες μετ' ἐκτάκτου ταχύτητος, ὡς ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι ἔχοντες ὡρισμένην περίοδον μᾶλλον ἢ ἧττον ἐκτεταμένην. Οὕτω ὁ κομήτης ὁ ἐμφανισθεὶς ἐσχάτως τὸ 1835, φαίνεται ὅτι τελεῖ τακτικῶς τὴν περιοδείαν αὐτοῦ κατὰ 76 ἔτη. Ὁ δὲ λεγόμενος τοῦ Βιόλα ἢ Γαμβάρτου ἐν διαστήματι 2,417 ἡμερῶν· καὶ ἕτερός τις εἰς περίοδον τριῶν ἐτῶν καὶ ἡμίσεως. Καὶ ὁ ἀοίδιμος Ἀλλέϋος προσδιώρισε δι' ἀκριβοῦς ὅσον τὸ δυνατὸν ὑπολογισμοῦ διαφόρων κομητῶν τὰς τροχιάς. Τοῦτον δὲ ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλοι ἀστρονόμοι ὡς πρός τινας κομήτας, ἰδίως δὲ ὁ Κλαιρῶτος ὁ Εὔλερος, ὁ Λαγράγγιος, ὁ Λαπλάσιος ὁ Λεγένδρος, ὁ Γαῦσσος, ὁ Λαμβέρτος, ὁ Ὄλβερσος, ὁ Δελαμβριος, ὁ Ἔγκιος. κλ. Ἡ τῶν κομητῶν δὲ ἀπόστασις εἶναι ἀόριστος, καθότι τινὲς μὲν διέρχονται παρὰ τὴν ἐκλειπτικὴν ἡμῶν, ἄλλοι δὲ πλησιάζουσι τὰ μέγιστα τὸν ἥλιον. Οὕτως ὁ κομήτης τοῦ 1680 διῆλθε κατὰ τὸν Δεκέμβριον μῆνα ἑκατὸν ἑξήκοντα καὶ ἑξάκις πλησιέστερον τοῦ ἡλίου ἢ ὅσον κεῖται ἡ γῆ. Ὥστε κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Νεύθωνος, ὑπέφερε θερμότητα κατὰ 27, 500άκις ἰσχυροτέραν τῆς ὁποίας αἰσθανόμεθα διαρκοῦντος τοῦ θέρους, καὶ δισχιλιάκις πλειοτέραν τῆς τοῦ πεπυρακτωμένου σιδήρου. Στηρίζεται δὲ

ὁ ὑπολογισμὸς οὗτος τοῦ κλεινοῦ τούτου φυσικοῦ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ὅτι ἡ ἔκτασις τῆς θερμότητος τοῦ ἡλίου ὑπάρχει ἐν ἀντιπεπονθότι λόγῳ τῶν τετραγώνων τῆς ἀποστάσεως τῶν σωμάτων ἐφ' ὧν ἐνεργοῦσιν αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες. Ἀπεναντίας ἀπομακρυνόμενοι οἱ κομῆται τοῦ ἡλίου ὑποφέρουσιν ὑπέρμετρον ψύχος καὶ τοιοῦτον ὥστε νὰ σχηματίζεται πάγος καὶ ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ κέντρου αὐτῶν (α)· διὸ ὁ περίφημος τῆς Ἀγγλίας ποιητὴς Μίλτων περιγράφει εὐφυῶς αὐτοὺς ὡς τόπους κολάσεως, ἐν οἷς οἱ ἐνοικοῦντες εἰσὶ καταδεδικασμένοι νὰ παγόνωσι καὶ νὰ καίωνται ἀλληλοδιαδόχως.

Οἱ κομῆται ἐξεταζόμενοι διὰ τοῦ τηλεσκοπίου παρουσιάζουσι συσσώρευσιν ἀτμῶν ἀποτελοῦσαν νεφελώδη μάζαν, περιέχουσαν συνήθως ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῆς δίσκον ἢ πυρῆνα μᾶλλον ἢ ἧττον ὡρισμένον. Ὁ πυρὴν οὗτος ἀποτελεῖ κυρίως τὸ σῶμα τοῦ κομήτου, καὶ εἶναι τὸ λαμπρότερον καὶ πυκνότερον συνάμα αὐτοῦ μέρος· τὸ δὲ περικαλύπτον τὸν πυρῆνα λαμπυρὸν νεφελῶδες μέρος καλεῖται *κόμη*· ὅθεν καὶ οἱ *κομῆται*. Ἐὰν δὲ ἡ νεφελώδης αὕτη ὕλη προηγῆται τοῦ πυρῆνος λέγεται *πώγων*, διότι ἐν εἴδει γενειάδος ἐπεκτείνεται πρὸς τὰ πρόσω· εἰ δὲ πάλιν ἕπεται τοῦ πυρῆνος, καλεῖται *οὐρά*. Ἡ νεφελώδης δὲ αὕτη ὕλη ἡ ἀποτελοῦσα τὴν κόμην, τὸν πώγωνα ἢ τὴν οὐρὰν τοῦ κομήτου εἶναι φύσει τοσοῦτον ἀραιά, ὥστε τὸ φῶς καὶ αὐτῶν τῶν ἐλαχίστων ἀστέρων οὐδεμίαν ἐλάττωσιν ὑποφέρει διερχόμενον δι' αὐτῆς, καὶ ἐγγύτατα ἀκόμη τοῦ πυρῆνος.

Οἱ κομῆται δὲν ἀποκτῶσιν οὐρὰν ἢ προσεγγίζοντες τὸν ἥλιον· ἄρχεται δὲ αὕτη σχηματιζομένη εἰς ἀπόστασιν ὡς ἔγγιστα πλησιάζουσαν κατὰ τὴν ἔκτασιν τὴν ἀκτῖνα ἢ ἡμιδιάμετρον τῆς τροχιᾶς τῆς γῆς· ὥστε, καθόσον ὁ κομήτης πλησιάζει, ἡ ἀτμοσφαῖρα ἡ περικυκλοῦσα τὸν αὐτοῦ πυρῆνα ἐλαττοῦται, ἡ δὲ οὐρὰ ἀπεναντίας ἀφ' ἡμέραν εἰς ἡμέραν ἐκτείνεται καὶ φθάνει τὸ μέγιστον αὐτῆς μῆκος καὶ τὴν λαμπρότητα, μικρὸν μετὰ τὴν κατὰ τὴν προσήλιον δίοδον αὐτοῦ. Τότε δὲ ἄρχεται νὰ παρουσιάζεται ἀντίθετον φαινόμενον, ὁ κομήτης δηλονότι ἀπομακρύνεται, ἡ οὐρὰ σμικρύνεται, ὁ ἀστὴρ δὲν φαίνεται ἢ ὡς νεφελῶδές τι σημεῖον, καὶ ἐπὶ τέλους καθίσταται πάντη ἀόρατος προχωρῶν εἰς τὰς ἀχανεῖς τοῦ οὐρανοῦ διαστάσεις.

Αἱ οὐραὶ αὗται κεῖνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς θέσιν ἀντίθετον τοῦ ἡλίου, ἡ δὲ θέσις αὐτῶν οὐδεμίαν φαίνεται νὰ ἔχῃ σχέσιν πρὸς τὴν διεύθυνσιν καθ' ἣν κινεῖται ὁ κομήτης· οὐδὲ ὁ ἄξων αὐτῶν κεῖται κατ' ἀκρίβειαν ἐν εὐθείᾳ γραμμῇ μετὰ τῆς ἐπιβατικῆς ἀκτῖνος τοῦ ἡλίου πρὸς τὸν κομήτην, ἀλλ' ἀποτελεῖ μετὰ τῆς παρεκτάσεως τῆς μνησθείσης ἀκτῖνος γωνίαν ἥτις κατὰ τὸ μέγεθος διαφέρει διὰ τὸν αὐτὸν κομήτην μετὰ τῆς θέσεώς του σχετικῶς ὡς πρὸς τὸν ἥλιον.

Αἱ οὐραὶ δὲν παρουσιάζουσι πάντοτε τὸ αὐτὸ σχῆμα. Συνήθως δὲ ἀποτελοῦσιν ἄθροισμα φωτεινῶν ἀκτίνων εἰς εἶδος σχεδὸν ἀνεστραμμένου κώνου διατεθειμένων, ὧν ἡ λαμπρότης ἐλαττοῦται βαθμηδὸν ἀπὸ τῆς πηγῆς μέχρι τῆς ἄκρας αὐτῶν. Ἐνίοτε ἡ οὐρὰ αὕτη διαχωρίζεται εἰς δύο μέρη ἕκαστον κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν ἐπεκτεινόμενον· ἄλλοτε πάλιν διαιρεῖται εἰς πλεῖστα μέρη ἐν εἴδει ῥιπίδος. Τοιαύτη τις ἦτο ἡ οὐρὰ τοῦ κατὰ τὸ 1744 ἐμφανισθέντος κομήτου, δηλονότι διηρεμένη εἰς ἓξ ἄκρας ἀποτελούσας γωνίαν ἑξήκοντα μοιρῶν. Αἱ μακραὶ οὐραὶ παρουσιάζουσι μικράν τινα κατὰ τὴν ἄκραν αὐτῶν κυρτότητα, ἥτις καθ' ὅλας τὰς ἐσχατιὰς αὐτῆς κλίνει πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος ὅταν ἡ οὐρὰ λήγῃ εἰς πολλὰς ἄκρας. Ὁ τοῦ 1811 ἔτους ὅμως κομήτης παρουσιάζει ἐξαίρεσιν, καθότι αἱ δύο ἄκραι τῆς αὐτοῦ οὐρᾶς ἀπετέλουν καμπύλας ἀντιθέτως κεκλιμένας. Παρετηρήθη δὲ καὶ κομήτης οὗ ἡ οὐρὰ ἔκειτο ὀφιοειδῶς, σχηματίζουσα εἶδος φωτεινῶν ἐπάλξεων ἐν τῇ οὐρανίᾳ διαστάσει. Ὁ δὲ τοῦ ἔτους 1823 κομήτης παρουσιάσθη φέρων οὐρὰν καὶ πώγωνα, ὧν ὁ ἄξων ἀπετέλει μετὰ τῶν δύο τούτων ἐπεκτάσεων γωνίαν 180 μοιρῶν.

Αἱ οὐραὶ αὗται ἔχουσιν ἐνίοτε ἀπεράντους ἐκτάσεις· οὕτως ἡ οὐρὰ τοῦ κατὰ τὸ 1680 ἐμφανισθέντος κομήτου εἶχε κατὰ τὴν προσήλιον αὐτοῦ 20 ἑκατομμυρίων λευγῶν ἔκτασιν καὶ ἀκολούθως ἐπεκτάθη μέχρι 41 ἑκατομμυρίων· ἡ τοῦ 1799, εἶχε 16 ἑκατομμυρίων λευγῶν· καὶ ἡ τοῦ 1843 εἶχεν 60 ἑκατομμυρίων λευγῶν, καὶ ἤθελε συναντήσει τὴν γῆν ἂν εἶχε πλάτος διπλάσιον. Αἱ οὐραὶ ὅμως αὗται φαίνονται πλέον ἐκτεταμέναι εἰς τὰ μεσημβρινὰ ἢ βόρεια μέρη. Οὕτως ἡ οὐρὰ τοῦ πρώτου τῶν κομητῶν τούτων ἐν Κωνσταντίᾳ ἐφαίνετο ἐπὶ 28 μοίρας μακροτέρα ἢ ἐν Παρισίοις· καὶ τοῦ δευτέρου ἐνῷ ἐν Παρισίοις ἐφαίνετο ἔχουσα 60 μοιρῶν ἔκτασιν, ὁ Πιγγρέος εὗρεν αὐτὴν 90° εἰς Τενερίφην καὶ Γάδειρα.

Ὁ Χλάνδης βεβαιοῖ ὅτι εἰς τὴν κόμην τοῦ κατὰ τὸ 1811 ἐπιφανέντος κομήτου, παρετήρησεν μέγαν τινὰ καὶ ἐξαίσιον ἀναβρασμόν. Ἡ κυμάτωσις μετέβαινεν ἀπὸ τοῦ πυρῆνος τοῦ κομήτου εἰς τὸ ἄκρον τῆς κόμης αὐτοῦ, ἐντὸς 23 δευτέρων λεπτῶν, ἤτοι εἰς 2—3, λ. διεδίδετο εἰς ἀπόστασιν 3 $^1/_2$ ἑκατομμυρίων λευγῶν, δηλονότι ταχύτερον καὶ αὐτοῦ τοῦ φωτός! Τὰ αὐτὰ φαινόμενα παρουσίασε καὶ ὁ ἐπιφανεὶς κομήτης κατὰ τὸ 1807 ἔτος.

Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ πολλοὶ κομῆται ὑπ' οὐδεμιᾶς τοιαύτης νεφελώδους λάμψεως συνοδευόμενοι· οὕτως ὁ κομήτης ὁ παρατηρηθεὶς κατὰ τὸ 1585 ὑπὸ τοῦ διασήμου ἀστρονόμου Τύχου ἦτο στρογγύλος ἄνευ ἴχνους κόμης, πώγωνος ἢ οὐρᾶς. Φαεινὸς ὡσαύτως καὶ ἄνευ κόμης πώγωνος ἢ οὐρᾶς ἦτο καὶ ὁ κομήτης τοῦ 1665. Καὶ κατὰ τὰς παρατηρήσεις

(α) Ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος κομήτης εἶχε τῆς γῆς τὸν ὄγκον, καὶ ὅτι ἐκ τοῦ παρηλίου διαβαίνων προσέκτησε τοῦ πεπυρακτωμένου σιδήρου τὴν θερμότητα, διὰ νὰ ψυχρανθῇ, εἰς τὰς αὐτὰς τῆς γῆς φυσικὰς περιστάσεις ὑπάρχων, ἀπαιτοῦνται 50,000 ἔτη!

τοῦ περιβοήτου Κασίνου πάντη στρογγύλος καὶ φαεινός, ὡς ὁ πλανήτης τοῦ Διός, ἦτο καὶ ὁ κομήτης τοῦ 1682. Τὸ κατὰ φαινόμενον μέγεθος τῶν κομητῶν δὲν εἶναι πάντοτε τὸ αὐτό, διότι ἐνίοτε μὲν ἐφάνησαν ὡς μικροὶ ἀπλανεῖς ἀστέρες, καὶ ἄλλοτε πολὺ μεγαλήτεροι καὶ λαμπρότεροι τούτων. Οὕτως ὁ κατὰ τὸ 1006 ἐμφανισθεὶς εἶχε διάμετρον ἴσην τῆς Ἀφροδίτης καὶ ἦτο φαεινὸς ὡς φθίνουσα σελήνη· ὁ δὲ ἐπὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Μιθριδάτου ἐμφανισθεὶς ἦτο, κατὰ τὸν Ἰουστῖνον, φωτεινότερος τοῦ ἡλίου. Λέγεται ὅτι ὁ μετὰ θάνατον Δημητρίου τοῦ τῆς Συρίας βασιλέως, ἤτοι τὸ 146 Μ. Χ. εἶχε μέγεθος ἴσον τοῦ ἡλίου.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν κομητῶν εἶναι μέγιστος καὶ πλῆθος αὐτῶν ἀγνοεῖται παρ' ἡμῶν· τινὲς μάλιστα τῶν ἀστρονόμων ὑπολογίζουσιν εἰς 250 περίπου χιλιάδας τοὺς κομήτας τοὺς διερχομένους παρὰ τὸν ἥλιον πλησιέστερον καὶ αὐτοῦ τοῦ πλανήτου Οὐρανοῦ, καὶ ὡς ἐκ τούτου εἰς ἡμᾶς καθισταμένους ἀοράτους. Ἐκ δὲ τῶν ὁρατῶν ὁ Πολωνὸς ἀστρονόμος Λοβιενίτσκης ἀριθμεῖ 415· ἀλλ' ὁ Γάλλος Δελαλάνδος περιορίζει εἰς 79 τὸν ἀριθμὸν τῶν κομητῶν ὧν τὰς τροχιὰς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον γνωρίζομεν.

Τὸν σχηματισμὸν δὲ τῶν οὐρῶν τῶν κομητῶν ἐξηγοῦσι τινὲς τῶν φυσικῶν διὰ τῆς ὑποθέσεως τῆς παραδεχομένης τὴν ὤθησιν τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων· ἀλλ' ἡ τοῦ κομήτου τοῦ 1811 διχότομος οὐρὰ ἧς αἱ ἄκραι ἦσαν ἀντιθέτως κεκλιμέναι, καὶ ὁ τοῦ 1823, ὁ φέρων οὐράν τε καὶ πώγωνα, παρουσιάζουσιν ἀνυπερβλήτους δυσκολίας εἰς τὴν διὰ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου.

Ἀλλ' ἐνταῦθα γεννᾶται καὶ τὸ ζήτημα, πόθεν οἱ κομῆται πορίζονται τὸ φῶς. Εἶναι ἆρα φύσει φωτεινὰ σώματα, ἢ ἀπεναντίας σκιερὰ καὶ ἑπομένως ἐστερημένα ἰδίου φωτός; Ἐπειδὴ οἱ πυρῆνες αὐτῶν εἰσὶ μικροτάτης διαμέτρου, δὲν ἐδυνήθησαν νὰ διακρίνωσιν οἱ ἀστρονόμοι ἂν οἱ κομῆται παρουσιάζωσιν ἢ μὴ φάσεις· καὶ ἡ παρατήρησις τοῦ Ἐβελίου καὶ Λαχίρου τῶν διϊσχυριζομένων ὅτι ἐπέτυχον νὰ ἴδωσι τὰς φάσεις τοῦ κατὰ τὸ 1682 ἐμφανισθέντος κομήτου, δὲν ἐπεβεβαιώθη διὰ μεταγενεστέρων παρατηρήσεων. Οὕτω καὶ ὁ ἀστρονόμος ὁ διακηρύξας ὅτι παρετήρησε τὰς φάσεις τοῦ κατὰ τὸ 1819 ἔτος ἐμφανισθέντος κομήτου, φαίνεται ὅτι ἠπατήθη ἐκ τοῦ ἀνωμάλου σχήματος τοῦ πυρῆνος αὐτοῦ. Ἑπομένως μὴ γνωρίζοντες ἂν ἔχωσι φάσεις δὲν δυνάμεθα καὶ νὰ βεβαιώσωμεν ἂν ἦναι σκιερὰ ἢ μὴ σώματα. Καθότι, ἂν ἔχωσι φάσεις εἶναι ἀναμφιβόλως σκιερά, ἐνῷ ἂν δὲν ἔχωσι δύνανται νὰ ἦναι φαεινά, ἀλλ' ὡσαύτως ἐμποροῦσι καὶ νὰ μὴν ἔχωσιν ἴδιον φῶς· διότι ἂν σύγκεινται ἐκ λεπτῶν καὶ διαφανῶν ἀτμῶν, ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν νεωτέρων φρονοῦσιν, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ ἡλιακὸν φῶς διαπερῶν καθ' ὅλην τὴν μάζαν αὐτῶν ἀντανακλᾶται ὡσαύτως ἀφ' ὅλα τὰ μέρη αὐτῶν, καὶ οὕτω φαίνονται φαεινοὶ καίτοι μὴ ἔχοντες ἴδιον φῶς. Ἑπομένως πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος ἀπαιτεῖται νὰ παρατηρηθῇ ἡ διὰ τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου διάβασις μεγάλου τινὸς κομήτου, ὅτε ἐὰν ὁ κομήτης ἦναι σῶμα σκιερὸν θέλει σκιάσει τὸν φωτεινὸν τοῦ ἡλίου δίσκον κατὰ τὴν παρ' αὐτοῦ κεκαλυμμένην θέσιν, ἐνῷ ἀπεναντίας ἂν ἦναι φαεινὸν θέλει διέλθει χωρὶς διόλου νὰ διακριθῇ. Τὸ περιστατικὸν τοῦτο σπανίως δύναται νὰ συμβῇ, καὶ ὅμως ὁ κομήτης τοῦ 1819· εὑρέθη εἰς τὴν θέσιν ταύτην, ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ ἀστρονόμοι δὲν ἐπρόφθασαν νὰ κάμωσι τὴν οὐσιωδεστάτην ταύτην παρατήρησιν, διότι ἐνεφανίσθη ἀπροσδοκήτως εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν δὲν ἐπεριμένετο.

Ὁ Ἀραγώ, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Ὑμβόλδος, Βουβάρδος, Μαθίευος, καὶ Νικολλέτος ἐζήτησαν ν' ἀποδείξωσι διὰ τῆς πολώσεως (polarisation) τοῦ φωτός, ὅτι οἱ κομῆται δὲν ἔχουσιν ἴδιον φῶς, ἀλλ' ἀντανακλῶσι τὸ τοῦ ἡλίου· πλὴν τὰ πειράματα αὐτῶν δὲν εἶναι εἰσέτι ἀρκούντως ἀποδεικτικά. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι συγκεντρουμένων τῶν ἀκτίνων αὐτῶν διὰ κοίλου κατόπτρου, δὲν δεικνύουσι τὸ παραμικρὸν σημεῖον θερμότητος οὔτε ἐπὶ τῶν ἐντελεστέρων θερμομέτρων. Συμβαίνει δὲ ὥστε κομήτης καίτοι ἔχων οὐρὰν νὰ φαίνεται ὅτι στερεῖται οὐρᾶς· τοιοῦτόν τι φαινόμενον παρουσιάζεται ὁσάκις ἡ οὐρὰ κεῖται ἀντιθέτως τοῦ ἡλίου, ὅτε δὲν διακρίνεται εἰμὴ μόνον κατὰ πλάτος καὶ οὐχὶ κατὰ μῆκος, διότι τοῦτο κρύπτεται ὄπισθεν τοῦ πυρῆνος. Ὅθεν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ πλάτος συγχέεται μὲ τὴν περικυκλοῦσαν τὸν πυρῆνα νεφελώδη ὕλην, καὶ οὕτως ὁ κομήτης φαίνεται ἐστερημένος παντάπασιν οὐρᾶς.

Συμβαίνει ὡσαύτως νὰ ὑπάρχῃ κομήτης λαμπρότατος ἐν τῷ ὁρίζοντι χωρὶς διόλου νὰ διακρίνεται, καὶ τοῦτο ὅταν συγχρόνως μετὰ τοῦ ἡλίου ἀνατέλλῃ καὶ δύῃ, ὡς συνέβη εἰς τὸν κατὰ τὸ 1819 ἐμφανισθέντα.

Οἱ κομῆται δὴν παρουσιάζονται πάντοτε μὲ τοὺς αὐτοὺς χαρακτῆρας καθ' ὅλας αὐτῶν τὰς ἐμφανίσεις, διότι μὴ εὑρισκομένης ἑκάστοτε τῆς γῆς εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν, οὐδ' αὐτοὶ οὗτοι εὑρίσκονται εἰς τὴν αὐτὴν σχετικῶς ὡς πρὸς τὴν γῆν, καὶ ἑπομένως δὲν φαίνονται ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἀπολύτως μορφὴν καὶ μὲ τοὺς αὐτοὺς χαρακτῆρας. Φαίνεται ὡσαύτως ὅτι ἡ λαμπρότης αὐτῶν ἐλαττοῦται κατὰ πᾶσαν ἐμφάνισιν· τοιοῦτόν τι τοὐλάχιστον παρετηρήθη εἴς τινας ἐξ αὐτῶν, καὶ ἰδίως εἰς τὸν τοῦ ἔτους 1456, κατὰ τὴν ἀκόλουθον ἐν 1682, καὶ ἔτι μᾶλλον τὴν ἐν 1759, ἐμφάνισίν του.

Οἱ κομῆται θεωρούμενοι τὸ πάλαι καὶ μάλιστα κατὰ τὴν τοῦ μεσαιῶνος ἐποχὴν ὡς πρόξενοι παντοίων κακῶν, οἷον λοιμῶν, σιτοδειῶν, πολέμων, κλ. ἐπλήρουν φόβου καὶ τρόμου τοὺς λαοὺς ὁσάκις ἐνεφανίζοντο· διὸ ὁ τοῦ 1456 παρεκίνησε τὸν τότε Πάπαν Κάλλιστον νὰ διατάξῃ δημοσίας ἁπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης λειτανίας, καί τινες μάλιστα ἀξιοῦσιν ὅτι ὁ Πάπας οὗτος κατελήφθη ὑπὸ τοιούτου πανικοῦ φόβου, ὥστε μετ' οὐ πολὺ ἀπεβίωσεν. Ὁ δὲ ἐμφανισθεὶς ἐπὶ Καρόλου Ε΄. τῆς Ἱσπανίας, τοσοῦ-

το κατετρόμαξεν αὐτὸν ὥστε παραιτηθεὶς τοῦ θρόνου ἐνεδύθη τὸ μοναχικὸν ῥάσον. Ἂν ὅμως οἱ κομῆται ἀπὸ τῆς τοῦ Νεύθωνος ἐποχῆς οὐδόλως θεωροῦνται πλέον ὡς σημεῖα δυστυχημάτων, προξενοῦσιν ὅμως καὶ πάλιν φόβους μεγάλους ὁσάκις μέλλουσι νὰ διέλθωσι πλησίον τῆς γῆς· διότι τινες ὑποθέτουσιν ὅτι δύνανται νὰ συγκρουσθῶσι μετ' αὐτῆς, ἢ ὡς ἐκ τῆς ἑλκυστικῆς αὐτῶν δυνάμεως νὰ προξενήσωσι διαφόρους εἰς τὴν ὑφήλιον καταστροφάς, τουθόπερ φρονοῦσιν ὅτι συνέβη εἰς διαφόρους τῶν τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος πλανητῶν. Κατὰ δὲ τὸν Οὐΐστθωνα ὁ ὑπὸ τοῦ Γραφῆς μνημονευόμενος κατακλυσμὸς προῆλθεν ἐκ τῆς πρὸς τὴν γῆν προσεγγίσεως τοῦ κατὰ τὸ 2,365 ἔτος τοῦ Ἰουλιανοῦ κύκλου ἐμφανισθέντος κομήτου. Ὁ αὐτὸς πρεσβεύει προσέτι ὅτι κομήτης ἐρχόμενος ποτὲ ἐκ τοῦ ἡλίου πρὸς τὴν γῆν, θέλει φέρει καυστικὰς ἀναθυμιάσεις, καὶ ἐπομένως προξενήσει ὅλα τὰ κατὰ τὴν συντέλειαν τοῦ κόσμου προμηνυόμενα κακά.

Ἄλλος δέ τις διὰ μαθηματικοῦ ὑπολογισμοῦ διϊσχυρίζεται ὅτι ἂν κομήτης συγκρουσθῇ μετὰ τῆς γῆς εἰς διεύθυνσιν ἀντίθετον τῆς ἡμερησίου αὐτῆς κινήσεως, θέλει παύσει ἡ κίνησις αὐτῆς, καὶ ἡ τοῦ ἡλίου ὁλκὴ θέλει μᾶς σύρει ἐπὶ τοῦ πεφλογισμένου τούτου ἀστέρος· ἐὰν δὲ ἡ σύγκρουσις γείνῃ ἐλαφρῶς καὶ ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς χωρὶς νὰ διέλθῃ ἡ ὤθησις διὰ τοῦ κέντρου τῆς γῆς, θέλει τὸν βραδύνει ἡ κίνησις τῆς σφαίρας μας καὶ κατασταθήσονται αἱ ἡμέραι λίαν μακρότεραι. Λέγουσι πρὸς τούτοις ὅτι, ἂν κομήτης προσεγγίσῃ τὴν γῆν εἰς ἀπόστασιν 12,000, τοὐλάχιστον λευγῶν, δύναται διὰ τῆς ὁλκῆς αὐτοῦ νὰ ἀνυψώσῃ καὶ μεταφέρῃ εἰς ἄλλην θέσιν τὰ τῆς θαλάσσης ὕδατα. Ὁ Προυπερῖνος ὅμως διὰ πολλῶν ἐπιχειρημάτων καὶ μακρῶν ὑπολογισμῶν διϊσχυρίζεται ν' ἀποδείξῃ ἐναντίον τῆς τοῦ Οὐΐστθωνος δόξης, ὅτι οὐδεὶς κομήτης δύναται νὰ προσεγγίσῃ τοσοῦτον τὴν γῆν ὥστε νὰ ἐπιφέρῃ καταστροφήν. Ὁ δὲ Λαλάνδιος, καί τοι παραδεχόμενος ὅτι ἡ μετὰ τῆς γῆς σύγκρουσις τῶν κομητῶν καὶ ἡ προσέγγισις αὐτῶν δύνανται νὰ συμβῶσιν, ἀποδεικνύει τὸ δύσκολον τῆς πραγματοποιήσεως καὶ ἐπομένως τὸ παράλογον τοῦ ὡς ἐκ τούτου φόβου. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὡς ἐκ τῆς προῤῥήσεως τοῦ Γερμανοῦ ἀστρονόμου περὶ τοῦ κατὰ τὸν προσεγγίζοντα Ἰούνιον ἐμφανισθησομένου κομήτου πανικὸς φόβος κατέλαβε πλείστους λαούς, ἄς ἐξετάσωμεν ἀκριβέστερον ἂν ὁ φόβος οὗτος ἦναι βάσιμος καὶ εὔλογος. Οὐδόλως ἀρνοῦμαι ὅτι ἡ πρὸς τὴν γῆν προσέγγισις καὶ ἡ μετ' αὐτῆς σύγκρουσις τῶν κομητῶν εἶναι ἐκ τῶν ἐνδεχομένων καὶ μὴ ἀντικειμένων εἰς τοὺς τῆς φύσεως νόμους· μάλιστα γνωρίζομεν ὅτι ὁ κατὰ τὸ 1770 ἐκφανισθεὶς προσήγγισεν ἱκανῶς τὴν σφαῖράν μας, καὶ ὅτι ὁ κομήτης Βιόλα ἢ Γαμβάρτου ὁ διατέμνων τὴν ἐκλειπτικήν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἡ τροχιά του κλίνει μόνον 12ο. 34'. εἶναι εὔκολον νὰ συγκρουσθῇ μετὰ τῆς γῆς, ὅπερ ἤθελε συμβῇ κατὰ τὴν τὸ 1832 ἔτος ἐμφάνισίν του, ἂν ἐβράδυνεν ἐπὶ ἕνα μόλις μῆνα εἰσέτι τὴν πορείαν αὐτοῦ· καὶ ὅτε ἐπλησίασε κατὰ 7,000 ὡς ἔγγιστα μίλια τὴν τροχιὰν τῆς γῆς. Ἀλλὰ διότι εἶναι δυνατὸν νὰ συμβῇ περιστατικόν τι, πρέπει ἄρα νὰ ὑποθέτωμεν ὅτι θέλει καὶ ἀφεύκτως συμβῇ, ἐνῷ ἀναρίθμητοι ὡς πρὸς τὴν πραγματοποίησίν του ὑπάρχουσι δυσκολίαι; Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι ἐνδεχόμενον, καὶ οὐχὶ μάλιστα τόσον δύσκολον ὡς τὸ περιστατικὸν τοῦ κομήτου, νὰ ἐνσκήψωσι θανατηφόροι ἐπιδημίαι, νὰ ἐπισυμβῶσι σιτοδίαι, νὰ γείνωσι σεισμοί, ἡφαίστειαι ἐκρήξεις, πλημμύραι, κλ., πρέπει ἄρα νὰ περιμένωμεν ἀδιακόπως τὴν πραγματοποίησιν αὐτῶν, καὶ νὰ κατεχώμεθα διηνεκῶς ὑπὸ πανικοῦ φόβου; Καὶ τῷ όντι, ἂν ἀποβλέψωμεν ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὸ ἀχανὲς τοῦ διαστήματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τοῦ χρόνου τὸ ἄπειρον, εὐκόλως κατανοοῦμεν ὅτι εἶναι πάντη δύσκολον καὶ σχεδὸν ἀδύνατον ὥστε δύω τοσοῦτον μικρὰ καὶ ἐλάχιστα ἀπέναντι τοῦ σύμπαντος ἄτομα, περιφερόμενα ἐντὸς τοιαύτης ἀπεράντου ἀβύσσου, νὰ συγκρουσθῶσι! Καὶ ὁ Ἀραγὼ εὗρε διὰ τοῦ ὑπολογισμοῦ τῶν πιθανοτήτων ὅτε ἐκ 281,000,000 περιπτώσεων, κατὰ μίαν καὶ μόνην δύναται νὰ συμβῇ ἡ τῆς γῆς μετά τινος κομήτου σύγκρουσις! Ἀλλὰ μὴ τάχα πρέπει νὰ φοβώμεθα διότι ἀνήγγειλλεν αὐτὴν εἰδήμων ἀστρονόμος; Καὶ μήπως δὲν προανήγγειλεν ὅμοιόν τι ἕτερος οὐχ ἧττον δεινὸς ἀστρονόμος διὰ τὸν κομήτην τοῦ 1773, καὶ κατεθορύβησε τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης; ἢ μὴ δὲν εἶχον προειπεῖ διάφοροι ἀστρονόμοι διὰ τὸν κομήτην τοῦ 1832, ὅστις ὡς καὶ ὁ προῤῥηθεὶς ἔψευσαν τοὺς ἀστρονόμους καὶ ἀπέδειξεν αὐτούς, κατὰ τοῦτο, προφήτας μετὰ Χριστόν; Διὰ ποῖον λοιπὸν λόγον νὰ μὴ ἔχωμεν τὴν πεποίθησιν ὅτι καὶ ὁ περιμενόμενος κομήτης θέλει καταδείξει τὸν Γερμανὸν ἀστρονόμον ἐκ τοῦ χοροῦ τῶν μετὰ Χριστὸν προφητῶν· ἐνῷ εἰδήμων ὡσαύτως ἀστρονόμος, ὁ καὶ διευθυντὴς τοῦ ἐν Παρισίοις αὐτοκρατορικοῦ ἀστεροσκοπείου, ἐπιβεβαιοῖ ἐπισήμως τοὐναντίον; καὶ ἐνῷ μάλιστα, ἵνα συγκρουσθῇ κομήτης μετὰ τῆς γῆς, ἀπαιτεῖται οὐ μόνον νὰ διακόψῃ τὴν τροχιὰν αὐτῆς διερχόμενος διὰ τῆς ἐκλειπτικῆς, ἀλλὰ συγχρόνως νὰ εὑρεθῇ καὶ ἡ γῆ εἰς αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ σημεῖον τῆς τροχιᾶς τὸ ὁποῖον θέλει διακοπεῖ παρὰ τοῦ κομήτου, καὶ ἔτι μᾶλλον κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν στιγμὴν καθ' ἣν θέλει γίνῃ ἡ διακοπὴ αὕτη; καὶ ἐνῷ ἠξεύρομεν ὅτι ὁ περιμενόμενος κομήτης εἶναι ὁ τῆς ἐποχῆς τοῦ Καρόλου Ε'. ὅστις δὲν διέρχεται ἐκ τῆς ἐκλειπτικῆς; Ἀλλὰ καὶ ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ προκείμενος κομήτης θέλει διέλθῃ παρὰ τὸ σύνηθες αὐτοῦ διὰ τῆς ἐκλειπτικῆς, πάλιν γινώσκομεν ὅτι εἰς οὐδεμίαν τῶν ἐμφανίσεών του ἐφάνη καθ' ὡρισμένον χρόνον. Ἐνῷ λοιπὸν οὐδέποτε ἐνεφανίσθη τακτικῶς, καὶ οὐδὲ κατὰ τὸ 1848 ὅτε ἐπεριμένετο, πῶς πρέπει νὰ πιστεύσωμεν ὅτι νῦν θέλει φανεῖ ἀκριβῶς, οὐ μόνον κατὰ τὸν μῆνα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν καθ' ἣν προσδιορίζει ὁ Γερμανὸς ἀστρονόμος, ὅστις μὴ δυνάμενος κατὰ τὰς τῆς ἐπιστήμης ἀρχὰς νὰ γνωρίζῃ ἀκριβῶς τὰ στοιχεῖα τῆς τροχιᾶς αὐτοῦ, οὐδὲ

νὰ ὑπολογίσῃ εἰμὴ κατὰ προσέγγισιν τὰς ὁποίας θέλει οὗτος ὑποφέρει κατὰ τὴν πορείαν του διαταράξεις, ἐπροφήτευσε τὴν ἡμέραν ταύτην ὡς ἄλλος μετὰ Χριστὸν προφήτης; Ἀλλ᾽ἔστω ἀκόμη ὅτι κατὰ συγκυρίαν οἱ ὑπολογισμοὶ τοῦ ἀστρονόμου τούτου εἰσὶν ἀκριβέστατοι, καὶ ὅτι ἡ προαγγελλομένη σύγκρουσις θέλει πραγματικῶς συμβῇ· ἕπεται ἆρα ἐκ τούτου αὐστηρῶς ὅτι ἡ σύγκρουσις αὕτη θέλει ἐπιφέρει καὶ τὴν τῆς γῆς καταστροφήν; Τοῦτο οὐ μόνον εἶναι ἀβέβαιον ἀλλὰ καὶ ἀπίθανον· καὶ ἐν ἔργῳ ἂν οἱ κομῆται εἶχον τὴν ὁποίαν συμπεραίνομεν ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τῆς γῆς, ἔπρεπεν οἱ τοῦ 1770 καὶ 1832, οἱ τοσοῦτον πλησίον τῆς γῆς διελθόντες, νὰ ἐπιφέρωσιν ἂν οὐχὶ μεγάλας τοὐλάχιστον μικράς τινας βλάβας, καὶ ἐν τοσούτῳ οὐδὲ ἐλάχιστον κἂν σημεῖον τῆς τοιαύτης προσεγγίσεώς των ἐφάνη. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τινὲς ἀναφέρουσιν ὅτι μετὰ τὴν δίοδον τοῦ 1783 κομήτου, πυκνοτάτη καὶ κατάξηρος ὁμίχλη περιεκάλυψεν ἐπὶ ἓξ ὁλοκλήρους ἑβδομάδας τὴν γῆν, ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς Ἀφρικῆς μέχρι τῶν τῆς βορείου Ἀμερικῆς· ἀλλ᾽ ἐκτὸς ὅτι δυνάμεθα νὰ ἀμφιβάλλωμεν ὡς πρὸς τὴν ὕπαρξιν τοῦ φαινομένου τούτου, δὲν ἕπεται πρὸς τούτοις κατ᾽ αὐστηρὸν λόγον ὅτι τοῦτο προῆλθεν ὡς φυσικὸν ἀποτέλεσμα ἐκ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ κομήτου· διότι κατὰ τοὺς ὀρθοὺς τῆς λογικῆς κανόνας, πᾶν ἑπόμενον δὲν δύναται ὡς ἐκ τούτου καὶ μόνον νὰ θεωρηθῇ νόμιμον ἀποτέλεσμα προηγουμένου τινός· ἄλλως διὰ τὸν αὐτὴν λόγον ἠδυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν πυρπόλησιν τῆς Μόσχας ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ κομήτου τοῦ 1811. καὶ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἱερὸν ἡμῶν ἀγῶνα ὡς τοῦ κομήτου τοῦ ἔτους 1819, καὶ ἄλλα τούτοις ὅμοια ! οὐδὲ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἂν οἱ κομῆται δὲν ἐνεργῶσιν ἐπὶ τῆς γῆς εἰς ἀπόστασιν, θέλουσιν ὅμως φέρει ἀποτέλεσμά τι συγκρουόμενοι μετ᾽ αὐτῆς· διότι οἱ κομῆται ἂν πραγματικῶς ἦσαν, ὡς τινες τῶν ἀστρονόμων φρονοῦσι, στερεὰ σώματα, ἔπρεπε κατὰ τοὺς τῆς φύσεως νόμους νὰ ἐνεργῶσιν ἐπὶ τῆς σφαίρας μας καὶ μακρόθεν ἐν ὀρθῷ λόγῳ τῆς μάζης καὶ ἐν ἀντιπεπονθότι τῆς ἀποστάσεως αὐτῶν. Ἀλλὰ τὸ ἔτι μᾶλλον ἀποδεικνύον ὅτι οἱ κομῆται οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν ἢ συσσώρευσις νεφελώδους τινος ὕλης, ἐστι τὸ διαφανὲς τοῦ πυρῆνος αὐτῶν· καθότι εἶναι πασίγνωστον ὅτι τινὲς τῶν ἀστρονόμων παρατήρησεν τοὺς ὄπισθεν τοῦ κατὰ τὸ 1811 ἐμφανισθέντος κομήτου κειμένους ἀστέρας· ἐκτὸς τούτου ὁ κατὰ τὸ 1846 ἐμφανισθεὶς κομήτης μετὰ τὴν παρήλιον δίοδόν του διῃρέθη εἰς δύω τμήματα φέρον ἕκαστον ἰδιαίτερον πυρῆνα καὶ οὐράν, καὶ οὕτω προχωροῦντα παραλλήλως εἰς ἀπόστασιν τοὐλάχιστον 10! καθ᾽ὃν τρόπον περιῆλθον 70⁰ διάστημα. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς διχοτομίας ταύτης ὁ εἷς τῶν πυρήνων ἐφαίνετο λαμπρότερος τοῦ ἑτέρου, ἀκολούθως ὅμως οὗτος κατέστη λαμπρότερος τοῦ ἄλλου. Τὸν μὲν ἐκ τῶν οὕτω γεννηθέντων δύω κομητῶν παρετήρει ἀκριβῶς ἐκ τοῦ ἀστεροσκοπείου τῆς Ῥώμης κατὰ τὴν 13 Αὐγούστου ὁ ἀστρονόμος Κ. Σέκης, ὅστις εὗρεν αὐτὸν 6⁰ εἰς ἀπόστασιν ἐκ τῆς θέσεως καθ᾽ ἣν ἔπρεπε νὰ φανῇ κατὰ τοὺς προγενεστέρους ὑπολογισμοὺς τῶν ἀστρονόμων· τὸν δ᾽ ἄλλον παρετήρησεν ὁ Κ. Στρύβος, ὁ ἐπιβεβαιώσας οὕτω τὴν ταὐτότητα τοῦ ἀστέρος τούτου, τοῦ καὶ εἰς πολλὰς ὡς φαίνεται ἀνωμαλίας ὑποκειμένου. Τοὐθόπερ δὲ ἤθελεν ἐπιβεβαιώσει πληρέστατα τὸ μὴ στερεὸν τῶν κομητῶν εἶναι ὁ διϊσχυρισμὸς τοῦ Ἑλβετοῦ ἀστρονόμου Πλανταμούρου, ὅτι δῆθεν ὁ κομήτης τοῦ ἔτους 1843 διῆλθε διὰ τοῦ σώματος τοῦ ἡλίου, ἂν ὑπεστηρίζετο καὶ ἐκ τῶν παρατηρήσεων τῶν λοιπῶν ἀστρονόμων· ἀλλ᾽ ὁ Ἀραγὼ καὶ λοιποὶ τῶν Παρισίων ἀστρονόμοι ἀξιοῦσιν ὅτι οὗτος ἐπλησίασε μὲν τὸν ἥλιον τοσοῦτον ὥστε ἔψαυσε σχεδὸν τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ καὶ ὅτι διῆλθε διὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ (α). Ὅπως δήποτε ὅμως οἱ κομῆται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲν εἶναι σώματα στερεά, καὶ ἀφοῦ δὲν εἶναι τοιαῦτα, οὐδόλως δύνανται συγκρουόμενα νὰ φέρωσι τὴν καταστροφὴν τῆς γῆς. Πρὸς τί λοιπὸν οἱ πανικοὶ φόβοι ; . . .

« Μακρὰν λοιπὸν φροντίδες ματαίων στεναγμῶν. »

Καὶ

Φάγε, πιὲ ᾽στὴν γειτονιή σου,
Μὲ τὸν ἔρωτα κοιμήσου,
Νὰ φροντίδα μοναχή. »

Ι. ΔΕΚΙΓΑΛΛΑΣ.

ΠΕΡΙ ΣΤΕΝΟΓΡΑΦΙΑΣ.

(*Ἴδε φυλλάδ.* 170. *σελ.* 40)

—o—

Παραθέτομεν ἐπίγραμμα τοῦ Αὐσονίου πρὸς ταχυγράφον ἕνεκα τοῦ κάλλους αὐτοῦ. (ἐπίγρ. 138).

Puer notarum praepetum
Solers, minister advola,
Bipatens pugillar expedi
Cui multa fandi copia,
Punctis peractis singulis
Ut una vox absolvitur
Evolvo libros uberes,
Instarque densae grandinis
Torrente linqua perstrepo;
Tibi nec aures ambigunt
Nec occupatur pagina;
Et mota parce dextera
Volat per æquor cereum;
Cum maxime nunc proloquor

---

(1) Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος κομήτης διέτρεχε κατὰ τὸν Ἀραγὼ 104 λεύγας ἀνὰ πᾶν δεύτερον χρόνου λεπτόν.

Circumloquentis ambitu,
Tu sensa nostri pectoris
Vixdicta jam ceris tenes,
Sentire tam velox mihi
Vellem dedisset mens mea
Quam præpetis dextræ fuga
Tu me loquentem prævenis,
Quid, quœso, quis me prodidit?
Quis ista jam dixit tibi?
Quœ cogitabam dicere?
Quœ furta corde in intimo
Exercet ales dextera!
Quis ordo rerum tam novus?
Ut veniat in aures tuas,
Quod linqua nondum absolverit?
Doctrina non hæc prestitit;
Nec ulla tam velox manus
Celeripedis compendii.
Natura munus hoc tibi
Deusque donum tradidit,
Quœ loquerem ut scires prius,
Idemque velles, quod volo.

Ὁ Μαρτιάλης βιβλ. 14 ἐπίγρ. 202 λέγει·

« Currant verba licet. manus est velecior illis
Nondum linqua suum, dextra peregit opus. » —

Καταστραφείσης ὅμως τῆς ρωμαϊκῆς δημοκρατίας ἔπεσε συγχρόνως μετὰ τῆς τροφοῦ αὐτῆς, τῆς πολιτικῆς δηλονότι ῥητορικῆς, καὶ ἡ στενογραφία, προσδοκῶσα τὴν ἀνέγερσίν της ἀπὸ τῆς φιλελευθερίας πεπολιτισμένων λαῶν.

Ἐπὶ τῆς μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς ρωμαϊκῆς δημοκρατίας ἐποχῆς ἔχομεν ἴχνη τῆς χρήσεως τῆς στενογραφίας καὶ ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῶν ἁγίων μαρτύρων, καθὼς π. χ. τοῦ Ἱερωνύμου (in consol. ad Iulianum)» et tamen ille apposito notario cogebat loqui quae velociter edicta velox consequeretur manus. »

Ἐσφαλμένως δὲ μετεχειρίζοντο τὴν στενογραφίαν ἐν ἐπισήμοις ἐγγράφοις, νόμοις καὶ διατάγμασιν, ὥστε ὄχι μόνον πολλαὶ πλάναι ἀλλὰ καὶ πρόδηλοι ἐκ τούτου προήρχοντο ἀπάται ὡς ἀναφέρει ὁ Σουητώνιος Δ'. § 41 περὶ τοῦ Καλλιγούλα: Proposuit quidem legem, sed minutissimis literis et angustissimo loco uti ne cui describere liceat.» Ὅθεν ὁ νομοθέτης αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (βιβλ. α. Κωδ. τίτλ, 17 § 13) διέταξε: Ne per scripturarum aliqua fiat in posterum dubitatio jubemus non per siglorum captiones et compendiosa aenigmata (quae multas per se et per suum vitium antinomias induxerunt) ejusdem Codicis textum conscribi. » καὶ ἐν § 22.

Eandem poenam falsitatis constituimus et adversus eos qui in posterum leges nostras per siglorum obscuritates ausi fuerint conscribere κ. τ. λ.

Γνωστὴ εἶνε καὶ ἡ περὶ ἐξηγήσεως ἀρχικῶν (λέξεων) γραμμάτων τὸ πάλαι χρησιμευόντων ὡς ταχυγραφικῶν σημείων διήγησις, ἐν τοῖς τῶν Αἰσωπείων μύθων ὑπὸ Μαξίμου τοῦ Πλανούδου προλεγομένοις. Ὁ Αἴσωπος ἰδὼν ἐπὶ λάρνακι κεχαραγμένα τὰ στοιχεῖα α, β, δ, ο, ε, θ, χ, ἐξήγησεν αὐτὰ τῷ δεσπότῃ αὐτοῦ οὕτως· « *ἀποβὰς βήματα τέσσαρα ὀρύξας εὑρήσεις θησαυρὸν χρυσίου.* » Καὶ ὄντως ὁ Ξάνθος εὗρε τὸν θησαυρόν· ἀλλ' ἐπειδὴ, δὲν ἠθέλησε νὰ ἀπελευθερώσῃ αὐτὸν ὡς ὑπεσχέθη, ἐξήγησεν ὁ Αἴσωπος πάλιν τὰ ἑπτὰ στοιχεῖα ὡς ἐφεξῆς· « *ἀπόδος βασιλεῖ Διονυσίῳ ὃν εὗρες θησαυρὸν χρυσίου* » καὶ αὖθις ἀνέγνωσεν ὧδε· « *ἀνελόμενοι βαδίσαντες διέλεσθε ὃν εὕρετε θησαυρὸν χρυσίου.* »

Ἐκ τῆς παραθέσεως ταύτης καὶ ἐξ ἄλλων ἐν τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσι π. χ. Cicero de oratore lib. 2 cap. 69. εὑρισκομένων παραδειγμάτων, εἰκάζεται ἡ ἀφέλεια τῆς ἀρχαιοτάτης μεθόδου ἤτοι τῆς διὰ τῶν ἀρχικῶν μόνον στοιχείων παραστάσεως τῶν λέξεων, καὶ πιθανῶς ἕνεκα τοῦ εἴδους τούτου τῆς ταχυγραφίας ἀναφέρεται ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀπαγόρευσις τῆς χρήσεως αὐτῆς, οὐχὶ δὲ, ὥς τινες νομίζουσιν, ἕνεκα τῶν σημείων τοῦ Τύρωνος, ἐπειδὴ ταῦτα σπανιώτατα ἐδύναντο νὰ παρεξηγηθῶσιν ἕνεκα τῆς θαυμασίας αὐτῶν ἀκριβείας.

Ἄλλως τε ἡ χρῆσις τῆς στενογραφίας τοῦ Τίρωνος διήρκεσε μέχρι τοῦ Θ'. αἰῶνος. Οἱ ἅγιοι πατέρες τῆς ἐκκλησίας Ἱερώνυμος καὶ Αὐγουστῖνος ἐγίνωσκον τὴν στενογραφίαν καὶ μετεχειρίσθησαν στενογράφους, περὶ ὧν ὁ πρῶτος λέγει (ἐν βιβλ. III Comment. in epistol. ad Galat).

« Notario dicto aut quidquid in buccam venerit, aut si paululum voluero cogitare, melius aliqnid prolaturus, tunc me tacitus ille reprehendit, frontem rugat, manum contrahit et se frustra adesse toto gestu corporis contestatur, καὶ ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος (ἐν ἐπιστ. 258). » erat strenuus in notis et in scribendo bene laboriosus. »

Κρίνομεν περιττὸν, νὰ ἀπαριθμήσωμεν καὶ πλεῖστα ἄλλα χωρία παλαιῶν συγγραφέων ἀποδεικνύοντα τὴν χρῆσιν τῆς στενογραφικῆς τέχνης ἐν ἁπάσαις σχεδὸν ταῖς περιστάσεσι τοῦ πολιτικοῦ καὶ ἐπιστημονικοῦ βίου· παρατηροῦμεν μόνον, ὅτι ὁ προμνημονευθεὶς Montfaucon de re diplom. Lutet. Parisiorum 1709 in supple) περιέσωσεν ἡμῖν ἐπιστολὴν Βυζαντινοῦ τινος αὐτοκράτορος τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος, στενογραφικῶς καὶ οὐχὶ διὰ μυστικῶν στοιχείων γεγραμμένην πρός τινα τῆς Γαλλίας βασιλέα. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι ἀριστούργημα καλλιγραφίας καὶ στενογραφίας.

Ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς ἐν τῷ μεσαιῶνι βαρβαρότητος οὐ μόνον παντελῶς σχεδὸν ἐξέλιπεν ἡ στενογραφικὴ τέχνη, ἀλλὰ καὶ πολλὰ τῶν λειψάνων τῆς παλαιᾶς στενογραφίας ἐφθάρησαν καὶ κατεστράφησαν ὑπὸ τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς δεισιδαιμονίας· πολλὰ τοιαύτης γραφῆς λείψανα ἀπεξέοντο ἀπὸ τοῦ περγαμηνοῦ ἐφ' οὗ ἦσαν γεγραμμένα, εἴτε

ἐξ ἀγνοίας, εἴτε θεωρούμενα ὡς ἔργα τοῦ διαβόλου καὶ ὁ περγαμηνὸς ἐχρησίμευεν εἰς ἀντιγραφὴν ἄλλων συγγραμμάτων· ὀλίγον δὲ πρὸ τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου ὁ Ἐλέκτωρ Φριδερῖκος τοῦ Παλατινάτου προσέταξε νὰ καῶσιν ὑπὸ τοῦ δημίου ὡς μαγικὰ τὰ περὶ τῆς τοῦ Τύρωνος στενογραφίας συγγράμματα τοῦ σοφοῦ ἱερέως Τριτεμίου, πιστεύων εἰς τὰς ὑποβολὰς συμβούλων τινῶν ἀμαθεστάτων. Ἅμα ὅμως τῇ ἀνατολῇ τοῦ φωτὸς τῆς παιδείας καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐπὶ τοῦ κόσμου ἤρξατο καὶ ἡ παλιγγενεσία τῆς στενογραφικῆς τέχνης.

Μᾶλλον δὲ πάντων τῶν ἐθνῶν ᾐσθάνθη τὴν ἀνάγκην τῆς ταχυγραφίας τὸ μέγα ἀγγλικὸν ἔθνος. Διὸ καὶ περὶ τὸ τέλος τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος ἐφευρέθη τὸ πρῶτον στενογραφικὸν σύστημα διὰ τὴν Ἀγγλίαν ὑπὸ τοῦ ἐκ Πλυμούτης Βίλλ Ῥέδκλιφ. Κατὰ τὸ 1588 ἔτος ἐξεδόθη ἄλλο στενογραφικὸν σύστημα ὑπὸ τοῦ Τιμοθέου Βράϊτ φέρον τὸν Τίτλον· **Characteric, or the Art of short secret and swift Writing by Characteres,** ἀφιερωθὲν εἰς τὴν βασίλισσαν Ἐλισάβετ, ἥτις ἔδωκε καὶ δίπλωμα προνομίου εἰς τὸν ἐφευρετήν. Περὶ τὰ 1659 ὁ Ἱερεμίας Ῥίτζ (Rich) ἐδημοσίευσε στενογραφικὴν μέθοδον φέρουσαν τὸν τίτλον· **Semigraphy, or the Worlds Rarity.** Τὸ σύγγραμμα τοῦτο καὶ ἡ πρακτικὴ ἐκτέλεσις τοῦ συστήματος ἐπὶ τοσοῦτον ἐνεθουσίασε τὸν φιλόσοφον Λόκ, ὥστε οὗτος ἐν τῷ περὶ ἐκπαιδεύσεως πονήματι αὐτοῦ ἐξέφρασε μετὰ μεγίστων ἐπαίνων τὰς ἐκ τῆς στενογραφίας ὠφελείας ὡς σπουδαιοτάτης καὶ χρησιμωτάτης οὔσης εἰς συμπλήρωσιν τῆς ὅλης παιδείας.

Ἐκτὸς τῶν προμνημονευθέντων πολλῶν ἄλλων, ἐν οἷς καὶ οἱ σοφοὶ Βίλαινς, Βίλλιαμ Μάσον, Ἀλούσιος Ῥάμπε καὶ ὁ Πέῤῥυ ὁ ἐπὶ 40 σχεδὸν ἔτη ἐκδότης τοῦ Πρωϊνοῦ Κήρυκος ἐγένοντο ἐφευρεταὶ διαφόρων συστημάτων καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν διάδοσιν τῆς στενογραφίας ὥστε περὶ τὰ μέσα ἤδη τοῦ 17ου αἰῶνος βλέπομεν τὴν στενογραφίαν διδασκομένην ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Ὄξφορ, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐν ἅπασι τοῖς λοιποῖς τῆς Ἀγγλίας πανεπιστημίοις.

Τέλος δὲ δύο ἄνδρες ὁ Τάϊλορ καὶ ὁ Μάφορς ἐτελειοποίησαν τοσοῦτον τὴν ἀγγλικὴν στενογραφίαν, ὥστε αὕτη ἀπέκτησε στάδιον λαμπρότατον οὐ μόνον ἐν τῇ ἑαυτῆς πατρίδι, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς πλείσταις τῆς Εὐρώπης χώραις, ὡς ἐν Γαλλίᾳ Ἱσπανίᾳ κτλ. οὖσα ἐν μεγίστῃ χρήσει, καὶ ἐν γένει ἔνθα ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου καὶ ἡ περὶ τῶν δημοσίων τῆς πατρίδος συμφερόντων μέριμνα τῶν πολιτῶν, ἐνόμισεν ἀναγκαίαν τὴν γνησίαν καὶ ἀκριβῆ καταγραφὴν τῶν ἐν ταῖς πολιτικαῖς συνεδριάσεσιν ἀγορευομένων.

Νῦν δὲ αἱ ἐν ταῖς βουλαῖς τῆς Ἀγγλίας ἀγορεύσεις ὅτε καὶ τὸ μεσονύκτιον γενόμεναι ἐκτυποῦνται ἐν ταῖς ἐφημερίσι καὶ διανέμονται ἐν Λονδίνῳ περὶ τὴν 7 ἢ 8 πρωϊνὴν ὥραν ἐν βραχεῖ τῷ διαστήματι διακοινοῦνται ταῖς ἐπαρχίαις καὶ τῇ ἀλλοδαπῇ φροντίδι τῶν ἐκδοτῶν τῶν μεγάλων ἐφημερίδων μάλιστα τοῦ χρόνου (**Times**) καὶ τοῦ πρωϊνοῦ κήρυκος (**Morning Chronicle**) οἵτινες πληρόνουσι 400 λίρας κατ' ἔτος εἰς ἕκαστον τῶν 6 — 8 στενογράφων τὰ μάλιστα περὶ τὴν τέχνην ἐμπείρων καὶ ἐναλλὰξ ἐν ταῖς τῶν βουλῶν συνεδριάσεσι ἐργαζομένων.

Ἡ μὲν ἀρχαία ταχυγραφία συνίστατο μόνον ἐκ τῶν στοιχείων τῆς συνήθους γραφῆς καὶ ἡ βελτιωθεῖσα τοῦ Τίρωνος καὶ τοῦ Κικέρωνος στενογραφία διετήρει τὰ στοιχεῖα ἢ τοὐλάχιστον μέρη αὐτῶν· αἱ τῶν νεωτέρων ὅμως μέθοδοι στηρίζονται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπὶ ἰδιαιτέρων σημείων παραδεχθέντων ἀντὶ τῶν δυσχερεστάτων στοιχείων τῆς συνήθους γραφῆς, τῷόντι δεσμῶν ὄντων τῶν ἰδεῶν τοῦ γράφοντος, καὶ παρ' ἅπασιν ἔτι ἐν χρήσει, διότι δυσχερὲς ὄντως εἶναι τὸ ν' ἀποβάλῃ κοινωνία τις διὰ μιᾶς ἕξεις ἐμπεφυκυίας καὶ διὰ τῆς ἀνατροφῆς κατεῤῥιζωμένας.

Ἡμεῖς ἀποροῦμεν διὰ τὴν δυσχέρειαν τῆς γραφικῆς τῶν Κινέζων τέχνης· οὐχ ἧττον ὅμως θέλουσι θαυμάσει οἱ ἔγκονοι ἡμῶν ὅτι βασανιζόμεθα τοσούτους αἰῶνας γράφοντες διὰ τῶν γωνιωδῶν δυσμόρφων καὶ πολὺν χρόνον πρὸς ἐκμάθησιν καὶ πρὸς καταγραφὴν ἀπαιτούντων, ἐμπειρικῶς δὲ μόνον παραδεδομένων στοιχείων τῆς σημερινῆς γραφικῆς τέχνης. Ἀλλ' ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, ὅστις καὶ κατὰ τὰ λοιπὰ προώδευσε γιγαντιαίως δὲν θέλει ὑποληφθῇ κατὰ τὴν γραφήν. Ἀπόδειξις δὲ τούτου ἡ βελτίωσις τῆς γραφικῆς ἀπὸ τὸν καιρὸν ὅτε ὁ ἄνθρωπος πρῶτον δι' εἰκόνος ἢ χαρακτῆρος ἔδωκε μορφὴν εἰς ἰδέαν ἢ φωνήν τινα· ἀπόδειξις προσέτι τούτου καὶ ἡ διάδοσις καὶ χρῆσις τῆς στενογραφίας παρ' ἅπασι τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσιν.

Ἐν Γαλλίᾳ ἐξεδόθη τὸ πρῶτον περὶ στενογραφίας σύγγραμμα κατὰ τὸ ἔτος 1651 ὑπὸ **Jacques Cossard,** ἕτερον δὲ τοιοῦτον ὑπὸ **C. A. Ramsay** κατὰ 1681 τὸ ὁποῖον ἔλαβε προνόμιον παρὰ τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου καὶ φέρει τὸν τίτλον, **Tachygraphie ou l'art d'écrire aussi vite, qu'on parle etc. Paris 1681 Avec privilége du Roi.** Δὲν εἶνε τοῦ παρόντος νὰ ἀπαριθμήσωμεν τοὺς περὶ στενογραφίας γράψαντας· ἀρκεῖ δὲ νὰ σημειώσωμεν τὸ κατὰ τὸ 1788 ἐκδοθὲν καὶ ὑποβληθὲν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Παρισίων σύγγραμμα τοῦ Γάλλου **Coulon de Thevenet** φέρον τὸν τίτλον, **Almanach tachygraphique ou l'art d'écrire aussi vite, qu'on parle.** Αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ἔφθασεν εἰς τοσοῦτον βαθμὸν ἐπιδεξιότητος, ὥστε ἔγραφε κατ' ὑπαγόρευσιν ἐντὸς 10 ὡρῶν 400 σελίδας, ἡ δὲ θυγάτηρ αὐτοῦ ὑπερέβαινεν ἔτι τὸν πατέρα.

Σημειοῦμεν δὲ καὶ τὸ κατὰ τὸ 1792 ἔτος ἐκδοθὲν σύγγραμμα τοῦ Γάλλου Θεοδώρου Μπερτὲν φέρον τὸν τίτλον· **Système universel et complet de stenographie etc. inventé par Sam. Taylor et adapté à la langne française par Théodore Rh. Bertin, Paris Didot 1792.** Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ σύστημα ἔχει μεγάλην ἔλλειψιν, διότι τὰ φω-

νήεντα δὲν σημειοῦνται διόλου ἢ διὰ στιγμῶν ἐκτὸς τῆς γραμμῆς τιθεμένων, ἐκ δὲ τούτου προέρχεται δυσκολία περὶ τὴν γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν. Ἐπὶ πολὺ ἔμεινεν ἀναποφάσιστον, ποία τῶν δύο μεθόδων εἶναι προτιμητέα, ἀλλὰ τέλος ἐνίκησεν ἡ ταχύτης τῶν κατὰ τὸν Μπερτὲν γραφόντων, οἵτινες διὰ πολλῆς ἀσκήσεως καὶ τῇ συμπράξει τῆς διανοίας, τοῦ μνημονικοῦ καὶ τῆς ἀξυδερκείας ἐγίνωσκον νὰ ὑπεκφεύγωσι τὸν ἐπικίνδυνον σκόπελον τῆς μὴ σημειώσεως τῶν φωνηέντων.

Ἄλλη μέθοδος, ἡ τοῦ Κυρίου **Honoré Blanc, Paris, Bidault an IX (1801)** βασίζεται ἐπὶ τεσσάρων γραμμῶν, ὡς τὰ μουσικὰ σημεῖα γράφονται ἐπὶ πέντε· ἐντὸς τῶν γραμμῶν τούτων σημειοῦνται τὰ στοιχεῖα διὰ τριῶν μόνον σημείων, ἀλλ' ἕνεκα τῆς διὰ τὴν γραφὴν ἀναγκαιούσης προπαρασκευῆς, τῆς πολὺν χρόνον ἀπαιτούσης πρὸς τὰ ἄνω καὶ κάτω κινήσεως τοῦ καλάμου, τῆς δυσκολίας τοῦ εὑρίσκειν πάντοτε τὸ ἁρμόδιον διάστημα καὶ ἄλλων τινῶν ἐλλείψεων, ἡ μέθοδος αὕτη παρὰ τῶν Ἄγγλων Χέντεν καὶ Ῥίχαρθσον δανεισθεῖσα δὲν ἐπέτυχεν.

Μεγάλως εἰς τὴν τελειοποίησιν τῆς γαλλικῆς στενογραφίας συνετέλεσε περὶ τὸ 1832 ὁ Γάλλος Fayet διὰ τῶν ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ ἀξιωμάτων, ἡ παράβασις τῶν ὁποίων ἐμπόδιζε μᾶλλον ἢ ἧττον ἑκάστης μεθόδου πρόοδον. Οὕτω κατέκρινεν ὁ Fayet τὰς πρὸς δεξιὰν κλινούσας, τὰς πολλὰς καθέτους, τὰς ὁριζοντείους καὶ τὰς μεγάλην ἔκτασιν ἐχούσας γραμμάς.

Τὴν γνώμην αὐτοῦ ταύτην δικαιολογεῖ διὰ τοῦ συγγράμματος τοῦ ἰατροῦ καὶ ἀνατόμου Μπενὸκ δὲ Σεντσὸρ, **la physiologie de l'écriture. Paris 1826 chez Compère.**

Καὶ ἐπὶ τῆς λογικῆς δὲ βασίζει ὁ Gaget τὸ σύστημα αὐτοῦ, συσταίνων πρὸ πάντων τὴν συμφωνίαν τοῦ μηχανισμοῦ τῆς γλώσσης πρὸς τὸν τῆς γραφῆς καὶ τὰς διὰ τῆς φιλοσοφικῆς γραμματικῆς συντομὰς τῶν ἐν ἐκτάσει ἐκφερομένων ἰδεῶν τῶν ἀγορευόντων.

Ἡ στενογραφικὴ τέχνη ἀνεπτύχθη οὐχ ἧττον καὶ ἐν Γαλλίᾳ ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἄνδρες ἐξέχοντες διὰ τὴν εὐφυΐαν καὶ τὰς γνώσεις προχειρίζονται μαθηταὶ τῆς τέχνης ταύτης ἀνταμειβόμενοι δι' ὑπολήψεως καὶ ἁδρῶν μισθῶν.

Καὶ εἰς τὰς πολιτείας δὲ τῆς νοτείας καὶ τῆς ἀρκτικῆς Ἀμερικῆς εἰσήχθη ἐκ τῆς Ἀγγλίας ἡ στενογραφία, καὶ εἰς τὴν Ἱσπανίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν ἐκ τῆς Γαλλίας.

Εἰς δὲ τὴν Σουηδίαν καὶ Νορβηγίαν εἰσήγαγεν ὁ ἀπόστολος τῆς ἄρκτου ἐπίσκοπος Ἀνσάριος κατὰ τὸν 8 αἰῶνα τὴν στενογραφίαν τοῦ Τύρωνος, καὶ ἔκτοτε ἡ ταχυγραφία ἤνθησεν ἐν ταῖς χώραις ταύταις.

Περίφημος στενογράφος ἦν ὁ γραμματεὺς τῆς γερουσίας Βουγγεκηρόνα, γεννηθεὶς τῷ 1747 καὶ ἀποβιώσας τῷ 1795, ὅστις δι' ἁπλουστάτων συντομῶν ἑκάστην ἐκφωνηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ῥήτορος λέξιν ἐγίνωσκε νὰ καταγράφῃ, προστεθεὶς καὶ τὸν τρόπον τῆς προφορᾶς τοῦ ἀγορεύοντος· ὥστε κατὰ τὸν ἀνάγνωσιν ἕκαστος ῥήτωρ ἐνόμιζεν ὅτι ἀκούει ἑαυτὸν κατὰ τὴν ἰδέαν τοῦ Ὁρατίου· **Legitimumque sonum digitis calemus et aure**· ἀλλὰ ἡ τέχνη τοῦ ἀνδρὸς ἐξέλιπε μετ' αὐτοῦ, καὶ ὀλίγιστοι μόνον εὐφυεῖς ἄνδρες ἠδύναντο νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ γράφωνται κατὰ λέξιν αἱ ἀγορεύσεις τῶν ἀντιπροσώπων τῶν φιλελευθέρων λαῶν τῆς Σουηδίας καὶ Νορβηγίας, ἀναπληροῦντες διὰ μιμήσεως τῆς τοῦ Τύρωνος μεθόδου τὴν ἔλλειψιν νεωτέρου στενογραφικοῦ συστήματος.

Τέλος δὲ κατὰ τὸ 1825 ἔτος δύο ἄνδρες, ὁ Ἴλαρχος Σιλφεροτόλσε καὶ ὁ συμβολαιογράφος Χιέρτα, ἔλαβον τὸ ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τεθὲν βραβεῖον, ἐκδόντες σύγγραμμα περὶ στενογραφίας ἐπιγραφόμενον **Utkast till Snabskrifnings-Methoder for Svenska Spræket begagnade vid anteckningar under Ridderskapots och Adelns æfverloeggningar.**

Καὶ πάλιν κατὰ τὸ ἔτος 1830—1831 οἱ ἀντιπρόσωποι προσεκάλεσαν τοὺς λογίους τῆς χώρας νὰ ὑποβάλωσιν εὔχρηστα στενογραφικὰ συστήματα, προστάξαντες νὰ ἐκπαιδεύωνται εἰς τὴν στενογραφίαν οἱ τὰς θέσεις τῶν ἐν ταῖς βουλαῖς γραμματέων ἐπιζητοῦντες.

(Ἕπεται συνέχεια).

ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΙ ΤΗΣ ΗΜΕΤΕΡΑΣ ΚΑΘΟΜΙΛΟΥΜΕΝΗΣ.

—οοο—

Κ. Ἐκδότα τῆς Ν. Πανδώρας!

Παρὰ τοῦ προσφιλοῦς καὶ πεπαιδευμένου φίλου μου Κ. Ι. Κιρκολώνη, διατρίβοντος ἔν τινι τερπνῇ τῆς Ἀπουλίας κωμοπόλει, καὶ κατ' ἐμὴν σύστασιν θησαυρίζοντος πᾶσαν εἴδησιν ἀφορῶσαν τὴν ἱστορίαν καὶ φιλολογίαν τῶν κατὰ τὴν Μεσημβρινὴν Ἰταλίαν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, ἔλαβον πρό τινος τὴν ἑπομένην ἐπιστολήν, ἣν προθύμως σᾶς διαβιβάζω, ὡς διαφέρουσαν οὐ μόνον τὰς τύχας ὁμογενῶν καὶ ὁμοθρήσκων, πρὸ πολλοῦ ἀποσπασθέντων ἐκ τῆς Πανελληνίου συμβιώσεως, ἀλλὰ καὶ τὰς περιπετείας αὐτὰς τῆς ἡμετέρας καθομιλουμένης, ἡ ἔρευνα τῆς ὁποίας ἀποβαίνει μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον περισπούδαστος. Καταχωρίσατέ την, παρακαλῶ, εἰς τὸ ἔντιμόν σας περιοδικὸν, καὶ δέχθητε τοὺς φιλικοὺς ἀσπασμούς μου.

Ἐκ Πειραιῶς, τῇ 16 *Μαΐου* 1857.

Σ. ΖΑΜΠΕΛΙΟΣ.

Ἀξιότιμε φίλε!

Ἀναντίρρητον, ὅτι εἰς τὰς ἐθνολογικὰς ἐρεύνας

μέγα φῶς διαῤῥιπίζει τῶν καθομιλουμένων γλωσσῶν ἡ διαζήτησις. Τὸ ῥητὸν « δεῖξόν μοι πῶς διαλέγεσαι, καὶ θέλω σοὶ εἰπεῖ τίς εἶ, » αἰνίττεται τὴν στενὴν σχέσιν ἥτις ὑπάρχει μεταξὺ τῆς διαλέκτου λαοῦ τινος, καὶ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως αὐτοῦ.

Καὶ μολοντοῦτο, ἐκ τῶν συγχρόνων περιηγητῶν, πολλοὶ ἐπεσκέφθησαν τὰς κατοικίας, τοὺς ναοὺς, τοὺς κήπους τῶν Γραικῶν τούτων, οὐδεὶς, ὅμως, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἐπέστησε τὴν προσοχὴν καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν οἱ ἄποικοι λαλοῦσιν, ἵνα ἐκ τοιαύτης ἐκθέσεως πληροφορηθῇ ὁ πεφωτισμένος κόσμος ἀκριβέστερον περὶ τῆς κοινωνικῆς ψυχολογίας αὐτῶν. Τούτου ἕνεκα, ἡ ἐθνολογικὴ τῶν Γραικῶν τούτων θέσις διέμεινεν εἰσέτι προβληματική. Καὶ πραγματικῶς· πῶς μέλλουσιν οὗτοι νὰ θεωρηθῶσιν, ὡς Ἕλληνες, ἢ ὡς Ἰταλοί; Εἶναι τῷ ὄντι Ἰταλοὶ πολῖται, καθὸ ὑπήκοοι τοῦ βασιλέως μας; Ἀλλ' οὗτοι προφέρουσιν ἔτι τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, οὐχὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον τρόπον, ἀλλὰ κατὰ τὴν δόξαν τοῦ Φωτίου, ἢ ἐὰν θέλῃς κατὰ τὴν δόξαν τῆς Νικαίας. Οὗτοι λαλοῦσιν ἔτι τὴν Νεοελληνικὴν, ἧς σοὶ ἐπισυνάπτω δείγματά τινα. Οὗτοι διασώζουσιν ἔτι τὰ ἤθη, τὰς παραδόσεις, τὰ ἔθιμα, τὴν ἐνδυμασίαν τῶν πατέρων των. Εἰς τίνα, λοιπὸν, ἐθνικότητα πρέπει νὰ ἀνάζωμεν αὐτούς; Ἡ γῆ, τὴν ὁποίαν καλλιεργοῦσι θαυμασίως, καὶ ἐξ ἧς πρὸ τριῶν ἢ τεσσάρων ἑκατονταετηρίδων πορίζονται τὰ πρὸς τὸ ζῆν, εἶναι πρὸς αὐτοὺς πατρὶς, πάσας παρέχουσα τὰς γοητείας, καὶ τὰς ποιητικὰς ἡδονὰς, ὅσας τὸ γλύκιστον τῆς πατρίδος αἴσθημα πρὸς πάντα ἄνθρωπον διεγείρει, ἢ μᾶλλον εἶναι τόπος προσωρινῆς καταφυγῆς, πρόσκαιρον ἄσυλον, ὅθεν τῶν προσφύγων τὰ ὄμματα περιπαθῶς ἐνατενίζονται πρὸς τὰ ὄρη τῆς ἀπέναντι Ἠπείρου; — Λῦσον σὺ, φίλε, τὰ ζητήματα ταῦτα, εἰ δυνατόν. Τὸ κατ' ἐμὲ περιορίζομαι μόνον εἰς τὸ νὰ σοὶ καθυποβάλω τὰς ἀμφιβολίας μου. Θέλω δὲ νομίσει ἐμαυτὸν εὐτυχῆ, ἐὰν ἐκ τῶν ἐπομένων δειγμάτων τῆς παρὰ τῶν Γραικῶν τούτων καθομιλουμένης γλώσσης σχηματίσῃς κρίσιν τινὰ περὶ τῆς παραδόσεως τῆς διαλέκτου των, καὶ περὶ τῆς ἐνδεχομένης τύχης τῆς γλώσσης αὐτῶν, ὅπως ὑπὸ σοῦ ὁδηγούμενος συντάξω ἐπίτηδες πραγματείαν διὰ τὴν ἐνταῦθα Φιλολογικὴν Ἑταιρίαν μας.

Ἔχε, ὅμως, πρὸ ὀφθαλμῶν, κατά τε τὴν προφορὰν καὶ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν δειγμάτων τοὺς ἑξῆς κανόνας·

Ἐνίοτε ἡ προφορὰ τῆς Νεαπολιτικῆς διαλέκτου ἐπηρέασε τὴν εὔφωνον Ἑλληνικὴν προφοράν. Οὕτω, λ. χ. τὸ στοιχεῖον *l*, πολλάκις κατὰ τὸν δημώδη τῆς Σικελίας τρόπον μεταβάλλεται εἰς φθόγγον, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὸν ἐκφραζόμεννο ὑπὸ τῶν διπλασιαζομένων ἰταλικῶν *dd*. Καθὼς, λοιπὸν, ὁ ἡμέτερος ὄχλος λέγει συνήθως sadda ἀντ. salla, καὶ bedda ἀντ. bella, οὕτω καὶ οἱ κάτοικοι τῆς κωμοπόλεως *Καλημέρας*, ἐξ ὧν ἐσύναξα τὰ τεκμήριά μου, λέγουσι *bódos* ἀντὶ βόλος, καὶ *áddos* ἄθρωπος, ἀντὶ ἄλλος ἄνθρωπος. Τὸν ἰδιωτισμὸν τοῦτον ἀναγκάζομαι νὰ γράψω διὰ τῶν ἀναλόγων στοιχείων τῆς γλώσσης μου, *dd*.

Μὴ ἀποδώσῃς δὲ εἰς ἔλλειψιν ἀκριβείας ἐκ μέρους μου τὴν ἀποβολὴν στοιχείων τινῶν ἐν μέσῳ ἢ ἐν τέλει τῶν λέξεων. Κατὰ τὸ ὕφος τῆς Ἰταλικῆς, ἥτις ἀπέκοψεν ἐν τῇ πορείᾳ αὐτῆς τὰ πλεῖστα τῶν καταληκτικῶν συμφώνων τῆς Λατινίδος, ἡ ἰδιῶτις τῶν Γραικῶν τούτων ἀποβάλλει συχνάκις τὸ καταληκτικόν σας *σ*, καὶ ἐνίοτε τὸ *ν* αὐτό. Ἀλλὰ δὲν συμβαίνει τοῦτο, νομίζω, καὶ παρ' ὑμῖν τοῖς ἐν Ἑλληνικῇ χώρᾳ ζῶσιν, ὅτε ἕπεται σύμφωνον;

Ἐπὶ τέλους, πρόσεξε εἰς τὰς πολλὰς μεταθέσεις τῶν συλλαβῶν πρὸς κατάληψιν τῆς τῶν λέξεων σημασίας. Ὁ νόμος τῆς Ἰταλικῆς εὐφωνίας ἐπηρέασε καὶ κατὰ τοῦτο τὴν ἐνταῦθα λαλουμένην γλῶσσάν σας. Ἡ μετάθεσις γίνεται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὅταν ἡ γλῶσσα θέλῃ ν' ἀποφύγῃ φθόγγον τινὰ τραχὺν καὶ δυσπρόφερτον.

Ἄρχομαι ἀπό τινος διαλόγου μεταξὺ δύο χωρικῶν τὸν ὁποῖον γράφω μετὰ πάσης προσοχῆς, καὶ ἀκριβῶς καθὼς αὐτοὶ ἐπρόφερον.

« Ἐποῦ πάει; — Πάω ἐς τὴν Ἀκκλησία. — Τί πάει νὰ κάνῃ; — Πάω ν' ἀκούσω Λουτρεία. — Depoi τί κάνει; — Σιανόνομαι νὰ πάω ἐτ ὄψου, (εἰς τ' ἔξου, εἰς τὴν ἐξοχήν). — Ἰζὲ τί πάει νὰ κάνῃ ἐτ ὄψου; — Πάω ν' ἀνατσιτίσω ἐς τοὺς ἀργάται. Ἔσου (σὺ) μὲ ῥωτᾷ παρὰ *noddi*· Τ' ἤσελε τίποτι; — Ἤσελα ν' ἄρτῃ μ' ἀμένα σήμερι, ἔσο νὰ κάμωμε, κὰι πράμματα *diká* μου. — Σήμερι ἐ (δὲν) σότσο (δύναμαι) ἔρτη. Σέλει ν' ἄρτω αὔρι, δἶ (ἢ) μίαν ἄggιν ἐμέρα; — Deje (ὄχι), τὴ σήμερι μοὶ *dése* (ἔχω χρείαν σοῦ). — Τζ' ἐδῶ (ἐγὼ) σήμερι ἐ σότσο ἔρτη, τζὲ στάσου καλὸ (καὶ ὑγείαινε!). — Ἀποῦτεν ἔρχεται; — Ἔρχομαι ἀ τὴ μέση (ἀπὸ τῆς πλατείας). — Ἐτὶ πουλοῦνε ἐς τὴ μέση; — Ἀψάρι, κρέα, λάχανα, τσυνὶ (κυνήγιον), βούτυρο, τζὶ ὅ,τι σέλει. — Ἐς πὸ (εἰς πόσον) πουλοῦνε τ' ἀψάρι, τζὲ ὁ κρέα; — Τ' ἀψάρι ἐς ἑφτὸ rane (εἰς ἑπτὰ γράνας, ἤτοι ὀβολούς), τζὲ ὁ κρέα ἐ *dódeka*. — Ἐδὼ ἐ σέλω κρέα· πιάνω 'λίον (ὀλίγον) ἀψάρι. — Ἐδὼ ἄρτε (τοὐναντίον) τρῶ κάλλιο τὸ κρέα πὶ τ' ἀψάρι. — Ἐδὼ πούρου (pure, ὡσαύτως) κάνω τὸ φαΐ μου ἐς τ' ἀγουά. — Ἐδὼ ἄρτε ὁ κάνω κάλλιο ἐς ταῖς ὄρνισε (ὄρνιθαις). — Βοῦ! τί νοιῶμαι ἄσκημο! — Ἐτὶ ἔχει; — Βαστῶ ὁ λαιμὸ πρικὸ τζὲ ψερό. — Τούη νύφτα (Ταύτην τὴν νύκτα) ἐ πλάωσα (δὲν ἐπλάγιασα) μακάτα (οὐδόλως). — Ὁ Ἰεὸ νὰ σὲ βησήσῃ (βοηθήσῃ). »

Παρέλειψα νὰ κάμω τὴν παρατήρησιν, ὅτι, ὑπερισχυούσης ὁσημέραι παρὰ τοῖς Ἕλλησι τῆς Μεσημβρινῆς Ἰταλίας, τῆς Ἰταλικῆς προφορᾶς, ἐξέλιπον ἤδη ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν δύο στοιχεῖα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, τὸ *δ*, καὶ τὸ *θ*, ἐξ ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἀναπληροῦται σταθερῶς ὑπὸ τοῦ λατινικοῦ *d*, τὸ δὲ, νῦν μὲν ὑπὸ τοῦ *t*, ἄλλοτε δὲ ὑπὸ τοῦ *σ* ἢ *sc*, ἢ ἁπλῶς ὑπὸ τοῦ *s*, κατὰ τὴν ἀρχαίαν Λακωνικὴν προφοράν. Καθ' ὅσον δ' ἐπληροφο-

ρώθην παρά τινος γέροντος ἱερέως τῆς Καλημέρας, ἡ μετατροπὴ αὕτη κατὰ τὴν προφορὰν εἰσήχθη μόλις πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν, ὅτε μαθηταί τινες γεννηθέντες μὲν εἰς τὰ Γραικικὰ τῆς Ἀπουλίας χωρία, ἀνατραφέντες δὲ καὶ παιδευθέντες εἰς τὰς πλησιοχώρους πόλεις, ἢ εἰς Νεάπολιν, ἐπέστρεψαν οἴκοι νεωτερίζοντες, καὶ ἐνασμενιζόμενοι εἰς τὴν Σικελικὴν τῶν ἰθαγενῶν προφοράν. Ἐκ τῶν ὀλίγων δὲ τούτων ὁ νεωτερισμὸς διεδόθη εἰς πολλοὺς, ὥστε ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐγένετο ἕξις, γενικὸν τὸν χαρακτῆρα ἔχουσα σήμερον. Τοῦτ' αὐτὸ, νομίζω, συνέβη καὶ περὶ τοῦ στοιχείου ξ, ἀντὶ τοῦ ὁποίου καθίσταται συνήθως ἐν τῇ ὁμιλίᾳ τὸ πσ. Τοὐλάχιστον οὕτως εἰκάζω, ἐκ τοῦ ὅτι δὲν μοὶ ἔτυχε ν' ἀκροασθῶ καθαρὸν τὸν φθόγγον αὐτοῦ εἰς οὐδεμίαν τῶν γραικιστὶ λαλουσῶν κωμοπόλεων.

Ἰδοὺ δὲ καί τινες λέξεις ἐκ τοῦ ἑλληνοϊταλικοῦ Γλωσσαρίου των·

« Ὁ μοῦζο (muso, πρόσωπον). — Τὰ *maddia* (μαλία) — Τ' αὐτιὰ — Ἐ μύτη — Ὁ *biro* (τὸ στόμα) — Τὰ χέρια — Τὰ βραχιόνια (βραχίονες) — Ἐ τζοιλία — Τὰ πόδια — Τὰ δάχτυλα — Τὸ σῶμα — Τὰ γούνατα — Ὁ κόρφο — Ὁ ἄντρεπο — Ἐ *gineca* Τὸ ρτηνὸ (ζῶον, κτῆνος) — Ὁ ποντικὸ — Ἐ muscia (γαλῆ) — Ἐ παί*da* (παγίς) — Ὁ κροντὸ (τὸ χονδρὸν, ἤτοι ὁ χονδρὸς δαυλὸς) — Τὰ ψύλα (ξύλα) — Ἐ λουμέρα (πῦρ) — Ἐ ἀσβέστη — Τὸ κρο*tάddι* — Τὸ φριὰ (φρέαρ, πηγάδιον) — Τὸ λισάρι (λιθάριον) — Ἐ τ' ὄψου (Τὄξου, τὸ ἔξω, ὁ ἀγρὸς) — Ὁ λύκο — Ὁ σκύ*ddo* — Τὰ πρόατα — Τὸ ποιμάνι (ποίμνιον) — Ὁ ἀλαὼς (λαγωὸς) — Ἐ ἀλιποῦνα (ἀλώπηξ) — Τὸ χωράφι — Ἐ ῥεμία (ἡ ἐρημία) — Ὤριο (ὡραῖος) — Ἄscimo (ἄσχημος) — Kaï*dò* (κακοειδὴς, ἤτοι ὁ λοξὰ βλέπων) — Τὸ μουτερὸ (μυχθηρὸν ὁ χοῖρος) — Ἐ γροῦνα (ἡ ὗς) — Ἐ ἀλs (τὰ ἐλαιόδενδρα) — Τ' ἀλάϊ (Τὸ ἔλαιον) — Τ' ἀμπέλι — Τὸ σταφύλι — Τὸ κρασὶ — Τὸ νερὸ — Τὸ σιτάρι — Τὸ μέλι — Τὸ κρισάρι — Ἐ μέλινα (κέγχρυς) — Ὁ πλαγιομάννο (τὰ χλωρὰ κουκκία) — Τὰ κουτζία (τὰ ξηρὰ κουκκία) Τὰ ῥουβίτια — Ὁ ἄκο — Τ' ἀγγοῦρι — Τὸ πιπῶνι — Τὸ σχατζίνικο (χειμωνικὸν) — Τὸ φάϊ (φαγητὸν) Τὸ πλῶσι (ὁ ὕπνος) — Τ' ὄρνειο (τ' ὄνειρον) — Τὸ κλινάρι (κλίνη) — Ἐ φουντάνα (fontana πηγὴ) — Τὸ τάμνυο (δάκρυ) — Σφάτζο, φωνάτζω, κράτζω τινάτζω (σφάζω, φωνάζω, κράζω, κ.τ.λ.) — Ἐμέρα (ἡμέρα) — Ἐ νύφτα — Ὁ ἥλιο — Ὁ φέγγο (ἡ σελήνη) — Τ' ἀστέρι — Τὸ νέφι — Τὸ χαλάτζι — Τ' ἄλα (ἅλας) — Τὸ ψωμὶ — Τὸ τυρὶ — Ἐ μαΐδα (μαγίς, σκαφίδιον — Ὁ πουϊέλο (ὁ πύελος) — Τ' ἀῶρι (ἀγώριον, παιδίον ἄρρεν) ».

Ἀρκοῦσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰ βραχέα ταῦτα, ὅσα ἐρανίσθην ἐκ στόματος τῶν ἐγκατοίκων τῆς Καλημέρας. Ἐφεξῆς δὲ καὶ πλείονα θέλω σοὶ πέμψει, ἐὰν μοὶ γράψῃς ὅτι σοὶ χρησιμεύουσιν. Ἐν τούτοις λάβε καὶ τὸ ἑπόμενον ᾆσμα εἰς τὴν αὐτὴν διάλεκτον συντεθειμένον παρά τινος φουστανελλοφόρου ῥαψῳδοῦ τῆς κωμοπόλεως, ὅστις χαίρει φήμην ἐξόχου ἀοιδοῦ καὶ μουσουργοῦ καθ' ὅλην τὴν ἐπαρχίαν. Ἄσματα ἀναμιμνήσκοντα τοὺς χρόνους τῆς πρότερον πατρίδος δὲν ἐπέτυχον ἄχρι τοῦδε νὰ συνάξω, ὡς μοὶ παρήγγειλας, διότι ταῦτα, κατὰ τὴν γνώμην τῶν πολλῶν, ἐξέλιπον ἐκ τοῦ μνημονικοῦ τῶν προσφύγων. Κατ' ἐμὴν γνώμην ὅμως, ἀδύνατον ἡ πατροπαράδοτος ποίησις νὰ μὴ ἀφήσεν εἰς τὰ ἔθιμα αὐτῶν ἴχνη τινὰ ἀξιοζήτητα, περὶ ὧν θέλω ἐρευνήσει εὐθέτως, πρὸ πάντων εἰς δημώδεις πανηγύρεις, εἰς γάμους, ἢ παρομοίας τελετάς. Πρέπει δ' ἐπὶ τούτου νὰ μὴ παραλείψω τὸ ὡραῖον φῦλον, ἰδίως τὰς γραίας, ἐκ τοῦ μνημονικοῦ τῶν ὁποίων δυσκολώτερον οἱ πάτριοι ἰδιωτισμοὶ ἐξαλείφονται. Ἐννοῶ κἀγὼ, ὅτι ἡ εὕρεσις ἑνὸς καὶ μόνου ᾄσματος ἀρχαιοφανοῦς, διασωθέντος κατὰ παράδοσιν εἰς ταῦτα τὰ μέρη, δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς γνώμων ἀλάνθαστος εἰς τὰς συγκριτικὰς περὶ γλωττικῶν περιπετειῶν ἐρεύνας σου. Ἀλλ' ἔχε ὑπομονὴν, καὶ θέλομεν τὸ ἐπιτύχει.

Ἰδοὺ, ἐν τοσούτῳ, τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ᾀσμάτιον. Τὸ θέμα εἶναι θρησκευτικὸν, καὶ δύνασαι νὰ τὸ ἐπιγράψῃς « Ἡ Παρθένος εἰς τοὺς πόδας τοῦ Σταυροῦ.» Ἡ φράσις, ἡ σύνταξις, ὁ ῥυθμὸς καὶ ἡ ὁμοιοκαταληξία δίδουσιν ὅμως εἰς τὸ στιχούργημα φυσιογνωμίαν τινὰ Ἰταλικὴν μᾶλλον ἢ Ἑλληνικήν.

1

Βρέσει ἡ Μάνα πονημένη
Στὸ Σταυρὸν ἀτζηκωμένη
Ποῦ κρεμάτζα τὸ παιδί.

2

Τὴ ψυχὴ τη μαραμένη
Πρικὴ τόσο τζὲ καμμένη
Τὴ τραπάνεψε ὁ σπασί.

3

Πόσου πόνου τζὲ φωτία
Ἤχους ἐ Μάνα ἐς την καρdία
Τὸ παιδάτζι μονεγκό!

4

Πόσα τάμνυα ἐ σβεντουράτα
Π' ἦρτε ῥίφτωντα ἐς τὴ στράτα
Ῥίζα κάτου ἐς τὸ Σταυρό!

5

Ἐς τὸ κόσμο πέα καρdια
Στέει ψερὴ donda *ἐ Μαρία*
Ἔσσου τέσα κλάματα! (1)

6

Ἐς τὰ μάτια μία φουντάνα
Τῆς ε κάνει donda *ἐ Μάνα*
Ποῦ τζ' ἐσφάτζαν τὸ Χριστό. (2)

---

(1) Ποία ψυχὴ εἰς τὸν κόσμον στέκει ξηρὰ βλέπουσα τὴν μητέρα ἐν μέσῳ τοσούτου θρήνου; — Σημ. Πανδ. Ἡ στροφὴ αὕτη ἀναμιμνήσκει ἡμῖν τὸ τοῦ Χοροῦ πρὸς τὴν Ἑκάβην.

« Τίς οὕτω στεῤῥὰς ἀνθρώπου φύσις,
» Ἥτις γόων σῶν καὶ μακρῶν ὀδυρμάτων,
» Κλύουσα θρήνους οὐκ ἂν ἐκβάλοι δάκρυ;

(2) Ὁρῶσα ἡ μήτηρ σφαγιαζόμενον τὸν Χριστὸν πηγὴν δακρύων ἀπολύει ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν της.

7
Γιὰ τοῦ κόσμου αἷς ἁμαρτίαι
Τὸ παιδὶ τζὴ ἀς μίαι ἀς μίαι
Εἶδε αἷς πιάγαι (3) *τζὲ ὁ Σταυρό·*
8
Ἀφημένος εἶδε ἀπ' σ' ὅλου
Τὸ παιδάτζι τη ἐς τοῦ πόνου,
Ῥᾶψου γβῆκε του ἡ ψυχή· (4)
9
Ἄρτι κάμε σὺ γὲ Μάνα,
Ἀ τὰ μάτια σου ἐ φουντάνα
Μὰ ἰντική μου νὰ μιφτῇ!
10
Νάψε σὺ ἐς τὴγ καρδία
Μία ἀφύρατη φωτία
Τὰ μηνύσου τοῦ Ἰεοῦ!

Ἔῤῥωσο, φίλτατε, καὶ εὐτύχει.

Ὁ φίλος σου

Ι. ΚΙΡΚΟΛΩΝΗΣ.

Η ΑΠΟΒΙΩΣΙΣ

ΤΟΥ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΒΑΡΒΑΚΗ.

Ὅτε τὸ κυανόλευκον τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνεγερσίας Λάβαρον ἤρχισε νὰ κυματίζῃ ἐπὶ τῶν μαρτυρικῶν ὀστέων τῶν ἤδη ἀπαθανατισθέντων Ἡρώων μας, καὶ τὰ γνήσια τέκνα τῆς πολυπαθοῦς Μητρὸς, μετὰ τὸν παγετὸν τῆς δουλείας, ἠλεκτριζόμενα ὑπὸ ζωϊκῆς ἰσχύος, πτερυγίζοντα ἔτρεχον ἵνα θερμανθῶσιν εἰς τὸν ὁλοκλήρους αἰῶνας κατακαλυφθέντα ὑπὸ τοῦ ζυγοῦ τῆς πατρίδος ἥλιον· τότε καὶ ὁ Ἰωάννης Βαρβάκης, καταλιπὼν τὰ πάντα τρέχει εἰς Ἑλβετίαν, ἵνα, συνεντευχθεὶς μετὰ τοῦ ἀειμνήστου Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος Ι. Καποδιστρίου, μεταβῇ ἀκολούθως εἰς τὴν ἀγαπητὴν αὐτοῦ Ἑλλάδα, ἥτις, ἠτονισμένη εἰσέτι, ἐπετίθετο τὰ ὑπὸ τῶν τέκνων της προσφερόμενα βάλσαμα ἐπὶ τῶν οὐλῶν τῶν πληγῶν της.

Σχέσεις ὅμως ἐμπορικαὶ ἐλλιμενίζουσιν εἰς Ζάκυνθον τὸν βαθύπλουτον μὲν, ἀλλὰ καὶ φιλοπάτριδα τοῦτον Ψαριανὸν, ὅστις κατὰ τὴν ἐνταῦθα δίμηνον αὐτοῦ διαμονὴν, οὐδόλως φείδεται τῶν ἐμπορικῶν συμφερόντων του, ἀλλὰ συνδυάζεται ἀδελφικῶς μετὰ τῶν δοσάντων λόγῳ τε καὶ ἔργῳ χεῖρα βοηθείας τῇ χαριτοβρύτῳ Ἑλλάδι.

Συμφιλιοῦται οὖν μετὰ τοῦ ἐξοχωτέρου τῆς Νέας Ἑλλάδος ποιητοῦ Σολωμοῦ, τοῦ κολυμβῶντος ἔκτοτε εἰς τοῦ ἐθνισμοῦ τὰ πελάγη — ἀσπάζεται τὴν δεξιὰν τοῦ Ἱερομονάχου Α. Ἀργυροπούλου, τὴν δοῦσαν ἐν Ἐρημοεκκλησίῳ πλείστοις ἀγωνοθέταις Ζακυνθίοις ἐπὶ τὸν ζῶντα λόγον τοῦ Σωτῆρος τὸν ὅρκον τοῦ ἱερωτέρου τῶν ἀγώνων — γνωρίζεται μετὰ τοῦ Ἱερέως Δ. Ἀνίνου, τοῦ εἰς Μεσολόγγιον εὐλογήσαντος τὰ τουρκοφάγα ὅπλα τῶν Σουλιωτῶν, καὶ μεταξὺ πλείστων ἄλλων ἐπισφραγίζει φιλίαν ἀδιάῤῥηκτον μετὰ τοῦ ἤδη γεγηρακότος Κωνσταντίνου Δραγόνα, τοῦ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τὸ λοιμοκαθαρτήριον διευθύναντος, καὶ ἕνεκα τῶν ἀπείρων τῇ Πατρίδι ἐκδουλεύσεων αὐτοῦ, ὑπὸ μὲν τῆς ἐν Τροιζῆνι Συνελεύσεως υἱοθετηθέντος (α), ὑπὸ δὲ τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων τῷ χρυσοῦ Σταυρῷ τοῦ Σωτῆρος διακοσμηθέντος.

Μελετᾷ οὖν ὁ γέρων οὗτος, ἐν τῇ φιλίᾳ, τὸν ζῆλον καὶ τὴν φιλοπατρίαν τοῦ Βαρβάκη, προβλέπει τὴν ἐξ αὐτοῦ πηγάσουσαν εἰς τὸ ἔθνος ὠφέλειαν, καὶ ἐπιθυμεῖ διὰ μέσου τῆς τέχνης τοῦ Ἀπελλοῦς καὶ τοῦ Ῥαφαήλου νὰ διαιωνίσῃ τὸν ἀθάνατον τοῦτον εὐεργέτην τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς· ὥστε ἱκετεύει ἀφ' ἑνὸς τὸν φίλον του, προσκαλεῖ δὲ ἀφ' ἑτέρου τὸν Ἱερέα Ν. Κανδούνην, καὶ διὰ τοῦ ἀξίου τούτου καλλιτέχνου κτᾶται τῆς λίαν ἐπιτυχούσης εἰκόνος τοῦ Βαρβάκη, τῆς εὑρισκομένης εἰσέτι εἰς χεῖρας τοῦ φιλογενεστάτου τούτου γέροντος. Μεταβάντος ὅμως τοῦ Βαρβάκη εἰς Ναύπλιον, βάσκανος ὀφθαλμὸς σμικρύνει τὸ νῆμα τῆς πολυτίμου ζωῆς του, καὶ νόσος δεινὴ βιάζει αὐτὸν ἐπανακάμψαι πρὸς ἰατρείαν εἰς Ζάκυνθον, ὅπου ἔμεινε καθαριζόμενος εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ φίλου του διευθυνόμενον λοιμοκαθαρτήριον. Ἡ τέχνη τοῦ Ἱπποκράτους καὶ τοῦ Γαληνοῦ ἀδυνατεῖ ἀπέναντι τῆς ἀποφάσεως τῆς θείας Προνοίας· ὥστε ὁ Βαρβάκης, συναισθανόμενος τὴν ὅσον οὔπω μετάβασιν αὐτοῦ εἰς τὴν αἰωνίαν ζωὴν, προσκαλεῖ τὸν ὑπουργὸν τῆς ἐθνοσώου θρησκείας τῶν πατέρων του, καὶ μὲ ἀπαραδειγμάτιστον κατάνυξιν ἐξομολογηθεὶς μεταλαμβάνει τῶν θείων Μυστηρίων.

Ἡ κατὰ τὰς τελευταίας ἐκείνας ἡμέρας συλλαλιὰ αὐτοῦ, ὑπάρχει ἀντικείμενον Ἑλληνικῶν ἀναμνήσεων, καὶ μόνη ἡ ἀνάπόλησις τῆς Ἐθνικῆς ἀπελευθερώσεως ἐπιγλυκαίνει τὰς ἀλγηδόνας τῆς ἀσθενείας καὶ τοῦ θανάτου. Ζητεῖ ἐπὶ τέλους τὸν πιστὸν Γραμματέα αὐτοῦ Ι. Δροσινὸν, πρὸς ὃν ὑπαγορεύει τὴν ἔκθεσιν τῆς τελευταίας βουλήσεώς του, τὴν 10|22 Ἰανουαρίου 1825, καὶ αὐτὴν ταύτην ἐγχειρίζει τῷ Συμβολαιογράφῳ Δ. Ζαβραδύνῳ· ἡ διαθήκη αὕτη ὁμοῦ μετὰ τῆς γενομένης ἐν Ῥωσίᾳ τῷ 1824, συνεργείᾳ τῶν ἐκτελεστῶν καὶ συμπράξει ἤδη τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, προάγει σήμεραι τὴν, ὡς ἄμπελον εὐκληματοῦσαν, οἰκοδομ-

(3) Τὸ τέκνον της ἐδοκίμασε μίαν κατὰ μίαν ὅλας τὰς πληγὰς καὶ τὸν Σταυρὸν διὰ τὰς ἁμαρτίας τοῦ Κόσμου.

(4) Ἔωσοῦ ἐξῆλθεν ἡ ψυχή.

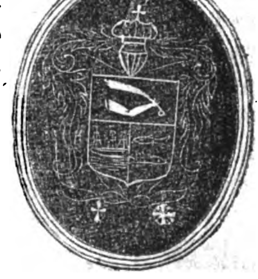
(α) Ὁ ἀξιότιμος οὗτος ἀνὴρ υἱοθετήθη, δι' ἐπισήμου τῆς ἐν Τροιζῆνι Συνελεύσεως, προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Σισίνη, τὴν 5 Μαΐου 1827.

Ἰωάννης Ἀνδρεάδης Βαρβάκης. (*)

στιν τῆς ἐν Ἀθήναις Ναυτικῆς Σχολῆς, ἧς τινος καὶ ὁ θεμέλιος λίθος πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐτέθη.

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ὑπάρχει ἀληθῶς ἀπαύγασμα ὀρθοδόξου ψυχῆς, ἅμα δὲ καὶ καρδίας φιλογενοῦς καὶ φιλοπάτριδος· διότι ἐκτὸς τῶν τοσούτων χιλιάδων ῥουβλίων, τὰ ὁποῖα ἀφῆκεν ὁ ἀείμνηστος πρὸς ἐκπαίδευσιν τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας, ἐκτὸς τῶν οὐκ ὀλίγων ὑπ' αὐτοῦ διωρισμένων πρὸς ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων Ἑλλήνων, φροντίζει εἰσέτι καὶ διὰ τοὺς τοσαῦτα ἐνδόξως παθόντας ἐν τῇ Ἐπαναστάσει Ψαριανούς, ὥστε καὶ ῥητῶς διαθέτει· «θέ» λει δίδουν εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τὴν παριστάνουσαν

(*) Ἡ εἰκὼν αὔτη ἀντεγράφη ἐκ πρωτοτύπου σχεδιασθέντος τὸ 1822 ὑπὸ Κ. Καραμανλῆ, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἀναγινώσκονται τὰ ἑξῆς· « Ἰωάννης Ἀνδρεάδης Βαρβάκης Σύμβουλος τοῦ Ῥωσσικοῦ Κολλεγίου καὶ ἱππεύς. Γεννηθεὶς ἐν τῇ νήσῳ Ψαρᾷ κατὰ τὸ 1730 ἔτος.

» Ἑλλὰς μὲ ἀγαλλίασιν βλέπει τὴν Σὺν εἰκόνα,
» κι' ἀθάνατον τὴν μνήμην σου θὰ ἔχῃ εἰς αἰῶνα.

» Παρὰ τῶν ἀδελφῶν Κομπζωπούλων.»

» τὸ κοινὸν τῶν Ψαρῶν δέκα χιλιάδας δίστηλα πρὸς
» βοήθειαν τῆς ἀνακτίσεως τῆς νέας αὐτῶν πολιτείας
» εἰς τὸν Πειραιᾶ τῶν Ἀθηνῶν, ἢ ὅπου ἀλλοῦ ἀπο-
» καταστήσουν τὸ οἴκημά των κ. τ. λ.»

Δὲν λησμονεῖ λοιπὸν τοὺς ἀγαπητοὺς Συμπολίτας του, ἡ γῆ τῶν ὁποίων κατερημωθεῖσα τοσοῦτον ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἑλλάδος ἔδωκεν αἰτίαν εἰς τὸν νέον τῆς Ἑλλάδος Τυρταῖον τὸν Σολομὸν, διὰ τοῦ ἀνεκδότου περὶ Ψαρῶν ποιήματος αὐτοῦ καλλικελάδως νὰ ἐκφέρῃ·

« Σ' τῶν Ψαρῶν τὴν ὁλόμαυρη ῥάχη
Περπατῶντας ἡ δόξα μονάχη
Μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια
Καὶ εἰς τὴν κόμην στεφάνι φορεῖ,
Γενωμένο ἀπὸ 'λίγα χορτάρια
Ποῦ εἶχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ. »

Ἐν τῷ μέσῳ λοιπὸν τοιούτων θρησκευτικῶν καὶ πατριωτικῶν ἀναμνήσεων μετὰ εἰκοσαήμερον περίπου ἐν Ζακύνθῳ διαμονὴν, τῇ 13 Ἰαννουαρίου 1825, παραδίδει τὴν ψυχὴν ὁ ἀείμνηστος καθαρὰν καὶ ἁγνὴν διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς θρησκείας εἰς χεῖρας τοῦ Πλάστου· ὁ δὲ νεκρὸς αὐτοῦ διαμένει κατασπαζόμενος ὑπὸ τῶν περιστοιχιζόντων φίλων.— Προσφέρονται αἱ προσήκουσαι αὐτῷ τιμαὶ, καὶ θάπτεται ἐν τῷ Ναῷ τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἐν τῷ λοιμοκαθαρτηρίῳ. — Μεθ' ἡμέρας τελεῖται μεγαλοπρεπὲς μνημόσυνον, ἔνθα ὁ μὲν τότε Ἀρχιερεὺς, ἐνώπιον τοῦ φιλοξένου Ζακυνθίου λαοῦ, ὑψώνει χεῖρας ἱκέτιδας ὑπὲρ τῆς ἀναπαύσεως τοῦ μεγάλου τούτου εὐεργέτου τοῦ ἔθνους, ὁ δὲ λοιπὸς κλῆρος αὐθημερὸν συνενώνει ἐν ἐκκλησίαις τὰς εὐχὰς αὐτοῦ μὲ τὰς τοῦ Ποιμενάρχου.

Ὁ ἐκ διαθήκης ὅμως διορισθεὶς ἐπίτροπος Δραγόνας, ὁ φυλάσσων εἰσέτι, ὡς ἱερὸν κειμήλιον, τὴν σφραγῖδα τοῦ ἀοιδίμου, προέβλεπε, ὡς φαίνεται τὸ ἤδη ἀνεγειρόμενον λύκειον, καὶ μετὰ τοῦ ἑτέρου συνεπιτροπεύοντος Ἰατροδιδάκτορος Ἱππότου Παναγιώτου Στεφάνου, ἐκτελοῦσι μετὰ ἑπτὰ ἔτη τὴν δι' ἱεροτελεστίας ἀνακομιδὴν τῶν ὀστέων τοῦ ἀποβιώσαντος, ἅτινα βληθέντα ἐν μολυβδίνῃ λάρνακι, ὑπάρχουσι νῦν εἰς τὸν Ναὸν τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης, φέροντος τοῦ Δραγόνα τὴν κλεῖδα τοῦ κιβωτίου.

Ἀναντιῤῥήτον οὖν ὅτι ἡ Ζάκυνθος σεμνύνεται καὶ διὰ τὴν τιμὴν ἣν ἔσχε τοῦ νὰ περικλείσῃ εἰς τοὺς παρθενικοὺς κόλπους της τὰ λείψανα τοῦ ἐνδόξου Βαρβάκη. Εἴθε ὅμως ὁ κραταιὸς τῶν Ἑλλήνων Βασιλεὺς εὐδοκήσοι, μετὰ τὴν οἰκοδόμησιν τῆς ἀθανάτου ταύτης Σχολῆς, ἐξ ἧς ἡ Ἑλληνικὴ νεολαία θέλει ἀρύεσθαι ἐθνωφελῆ νάματα, ἵνα ἡ μὲν εἰκὼν, καθὸ πανομοιότυπος, μετὰ τῆς ἀξίας λόγου σφραγῖδος (α) φερθῶσιν εἰς τὸν πυρῆνα τοῦ ἔθνους καὶ καθιερωθῶσιν ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ μέλλοντος Καταστήματος, ἐπὶ δὲ τῶν ὀστέων αὐτοῦ ἐγερθῇ μετὰ τῆς προσηκούσης ἐθνικῆς καὶ θρησκευτικῆς τιμῆς μνημεῖον ἀνάλογον, (ἔνθα νόες ἱκανώτεροι τοῦ γράφοντος ἁρμοδιωτέρως κρίνωσι) πρὸς δόξαν τοῦ ἀποθανόντος, καὶ πρὸς καταρτισμὸν καὶ παραδειγμάτισιν τῶν εὐεργετούντων τὴν κοινὴν πατρίδα.

Ζάκυνθος κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1857.

Ὁ Ἱερεὺς
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΑΤΡΑΜΗΣ.

(α) Ἡ σφραγὶς αὕτη καλῶς ἐπεξειργασμένη ἐπὶ σκληροῦ λίθου, φέρει, ὡς φαίνεται εἰς τὸ ὄπισθεν ἀντίτυπον, σύμβολα χεῖρα βαστάζουσαν μάχαιραν, δεῖγμα ἴσως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἡρωϊσμοῦ, δύο ἰχθύας ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος τῶν Ψαρῶν, καὶ ἓν πλοῖον εἴτε διότι ἦν ἔμπορος, εἴτε διότι ἡ πατρὶς αὐτοῦ νῆσος ἦν ναυτική· κάτωθεν δὲ τὰ παράσημα τῆς Ἁγίας Ἄννης καὶ τὰ λοιπὰ τὰ ὁποῖα ὁ ἀείμνηστος ἔφερε.

ΕΟΡΤΗ

ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ 20 ΜΑΪΟΥ.

Τὴν 20 τοῦ παρελθόντος Μαΐου καθ' ἣν, ὡς ἔθος, ἐτελέσθη ἡ ἐπέτειος ἀνάμνησις τῶν τε γενεθλίων τοῦ Μεγαλ. Βασιλέως καὶ τῆς ἱδρύσεως τοῦ ἀνωτάτου τῆς Ἑλλάδος ἐκπαιδευτηρίου, ὁ καθηγητὴς τῆς ἱστορίας Κ. Κ. Παπαῤῥηγόπουλος, λαβὼν ἐντολὴν παρὰ τῆς ἀκαδημαϊκῆς Συνόδου, ἀπήγγειλε λόγον ὑπόθεσιν ἔχοντα τὴν διὰ βραχέων ἀνασκευὴν τῶν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις θρυλληθέντων περὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ γένους τῶν Ἑλλήνων.

Τὴν παράβολον ἢ μᾶλλον τὴν παράλογον ταύτην ἰδέαν τοῦ Γερμανοῦ Φαλμεράγερ, ἥτις ἔδωκεν ἀφορμὴν καταχρίσεων, κατὰ τὰ τελευταῖα πολιτικὰ συμβεβηκότα, εἰς τοὺς ἐμπαθεῖς κατηγόρους ἡμῶν, οὐδέποτε ἐθεωρήσαμεν σπουδαίαν, καθόσον μάλιστα πεπείσμεθα ὅτι οὔτε αὐτὸς ὁ δυστοχήσας αὐτὴν πιστεύει ὅσα διισχυρίζεται· ἡ ἐπιθυμία τοῦ ν' ἀπαθανατίσῃ τις τὸ ἴδιον ὄνομα διὰ δοξασιῶν ἢ διὰ πράξεων ἰδιοῤῥύθμων, δὲν ἐγεννήθη πρῶτον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Καὶ ὅμως σήμερον εὐγνωμονοῦμεν πρὸς τὴν παραδοξολογίαν τοῦ ἀγαθοῦ τούτου Γερμανοῦ, καθὸ προκαλέσασαν τὸν πλήρη δεινῶν ἐπιχειρημάτων λόγον, ὃν μετὰ μεγίστης εὐχερείας, ἄνευ προσκόμματος, ἄνευ δισσολογίας καὶ ἄνευ δισταγμοῦ ἐξεφώνησεν ὁλόκληρον ἀπὸ στήθους ὁ καθηγητὴς καὶ συνεργάτης ἡμῶν, καὶ τὸν ὁποῖον μετὰ συντόνου προσοχῆς ἠκροάσατο καὶ μετὰ σπανίας προθυμίας ἐπευφήμησε τὸ πολυπληθὲς ἀκροατήριον.

Ἰδοὺ ὁ λόγος τοῦ Κ. Παπαῤῥηγοπούλου.

Ἐντιμοτάτη ὁμήγυρις !

Αἱρεθεὶς ὑπὸ τῆς ἀκαδημαϊκῆς ἡμῶν συγκλήτου, ἵνα ἀγορεύσω κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, καθ' ἣν τελοῦμεν τὴν ἐπ' αἰτίοις ταυτιζομένην μνήμην τῶν γενεθλίων τοῦ τε ὑπερτάτου τῆς πολιτείας ἄρχοντος, καὶ τοῦ ἀνωτάτου ταύτου τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἐκπαιδευτηρίου, πρόσφορον ἐνόμισα νὰ εἴπω

τινά, ὅσα τὸ βραχὺ τοῦ χρόνου ἐπιτρέψῃ, πρὸς ἀνασκευὴν τῶν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις θρυλληθέντων περὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ τῶν Ἑλλήνων γένους. Ἐξελεξάμην δὲ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο οὐχὶ διότι, κατὰ Ἰσοκράτην, οἱ λόγοι οἵτινες περὶ μεγίστων τυγχάνουσιν ὄντες, τοὺς λέγοντας μάλιστα ἐπιδεικνύουσιν, ἀλλὰ τοὐναντίον, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι, τῆς ὑποθέσεως ἐκείνης χάριν, προσφιλοῦς οὔσης τοῖς ἀκροωμένοις, ἐπιεικῶς πως ἴσως οὗτοι διατεθῶσι πρὸς τὸν λέγοντα.

Ἡ ἑνότης τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος διεφιλονεικήθη τὸ πρῶτον παραδόξως ἐπὶ τῆς τελευταίας μεγάλης ἡμῶν ἐπαναστάσεως· καθ' ἣν δηλαδὴ ἐποχὴν ἀριδήλως μὲν διετρανοῦτο ὑπὸ τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, λόγῳ τε καὶ ἔργῳ, ὁμοψήφως δὲ ὑπὸ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἀνεκηρύσσετο. Ἐπὶ δισχίλια ἔτη πολλὰ ἐρρέθησαν καθ' ἡμῶν τὰ μὴ εὔσημα, τὰ μὴ δίκαια· ἀλλ' εἰ καὶ πικρότατοι ὑπῆρξαν οἱ κατὰ τῆς ἠθικῆς ἡμῶν ἀλλοιώσεως ἔλεγχοι, οὐδεὶς ὅμως ποτὲ πρότερον ἠμφισβήτησε καὶ αὐτὴν τὴν ὑλικὴν ἡμῶν ὕπαρξιν, ἀξιώσας ὅτι τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων ἠφανίσθη ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς. ! Μήπως τὴν σήμερον ἀνεκαλύφθησαν περὶ τῆς καταστροφῆς ταύτης μαρτυρίαι μέχρι τοῦδε ἄγνωστοι, ἢ παρετηρήθησαν τεκμήρια ἄλλοτε ἀπαρατήρητα διατελέσαντα ; Μηδαμῶς. Ἅπασαι αἱ περὶ τούτου παρατιθέμεναι μαρτυρίαι, ἅπαντα τὰ προσαγόμενα τεκμήρια, ἐβασανίσθησαν ἐπιμελῶς καὶ ὑπ' ἄλλων μέν, μάλιστα δὲ ὑπὸ τοῦ περιωνύμου Ἄγγλου Ληκίου, τῷ 1814 ἔτει, οὐδενὸς περιελθόντος εἰς τὸ ἀνατρεπτικὸν ἐκεῖνο συμπέρασμα. Πρῶτος δὲ ἔρριψεν αὐτὸ εἰς μέσον Γερμανός τις ἱστορικός, τῷ 1830 ἔτει (1) ὅτε ἡ Εὐρώπη ἐβουλεύετο περὶ τῆς πολιτικῆς ἡμῶν ἀποκαταστάσεως, πολλὰς μὲν ἀποβαλοῦσα τῶν προτέρων προλήψεων ἕνεκα τῶν κατορθωθέντων ἐν τῷ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνι, ἀξίους δὲ ἡμᾶς προσαγορεύουσα τοῦ περιφανοῦς ὀνόματος τὸ ὁποῖον ἐφέρομεν. Ἡ δὲ σύμπτωσις αὕτη ὅτι ἡ καταγωγὴ ἡμῶν ἠμφισβητεῖτο καθ' ἣν μάλιστα ἐποχὴν ἡ καταγωγὴ αὕτη ἦν μία τῶν κυρίων αἰτιῶν τῆς πρὸς ἡμᾶς εὐνοίας τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ἡ σύμπτωσις λέγω αὕτη ἤθελεν ἴσως ἀρκέσει ἵνα καταστήσῃ πρόδηλον ὅτι τὸ ζήτημα προυτέθη ὡς πολιτικὸν μᾶλλον ἢ ὡς ἐπιστημονικόν, καὶ ἂν ὁ αἱρεσιάρχης τοῦ δόγματος ἐκείνου δὲν ἐξήγει ἀπροκαλύπτως τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ πρόθεσιν· ἔλαβε δὲ τὴν πρόνοιαν ταύτην, διότι δὲν ἰσχυρίσθη μόνον ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος κατεστράφη ὑπὸ τῶν Σλαύων ἔτι ἀπὸ τῆς 7. μ. χ. ἑκατονταετηρίδος, καὶ ὅτι αἱ σημερινοὶ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν κάτοικοι εἰσὶν ὄχλος παντοδαπῶν φύλων, καὶ κυρίως Σλαυικῶν, μηδεμίαν ἔχων συγγένειαν πρὸς τοὺς πάλαι κατοίκους τῶν χωρῶν τούτων, ἀλλά, ὡς ἀπαραίτητον τοῦ θεωρήματος τούτου συμπέρασμα ἐπήγαγεν, ὅτι ὁ συρφετὸς οὗτος οὐδὲν ἔχει ἴδιον πνεῦμα, οὐδὲν στοιχεῖον ζωῆς καὶ ἐνεργείας, οὐδεμίαν ἐκπροσωπεῖ αὐτοτελῆ ἰδέαν, καί, ἁπλῶς εἰπεῖν, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ὁ ἀπώτατος πλανήτης τοῦ Σαρματικοῦ ἡλιακοῦ συστήματος, μὴ λαμβάνων τὸ φῶς καὶ τὸ θάλπος αὐτοῦ εἰμὴ ἀπὸ Κιοβίας καὶ τῶν περιχρύσων αὐτῆς θόλων, ὡς ἀπὸ κοινοῦ κέντρου τοῦ Σλαυικοῦ κόσμου. Τὰ δ' αἱρετικὰ ταῦτα περὶ τὴν ἱστορίαν ἡμῶν δόγματα, πεισματωδῶς μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνος ἐπαναληφθέντα, καὶ ἐν διδακτικοῖς βιβλίοις παρεισέδυσαν (2), καὶ ἐν πολιτικαῖς πραγματείαις ἐπρεσβεύθησαν (3), καὶ τὴν κοινὴν γνώμην ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, ἐν περιστάσεσι κρισιμωτάταις, ἀθρόαν καθ' ἡμῶν ἐπί τινα χρόνον συνήγειραν· ὥστε μὴ φανῇ παράδοξον ὅτι ταῦτα ἐλάβομεν τοῦ ἡμετέρου λόγου ὑπόθεσιν ἐν μιᾷ τῶν μεγάλων τοῦ τῶν Ἑλλήνων ἔθνους πανηγύρεων· διότι, κατὰ τοὺς ἀντιπάλους ἡμῶν, περὶ αὐτοῦ δὴ τούτου πρόκειται, εἰ εἴμεθα Ἕλληνες καὶ εἰ ἀποτελοῦμεν ἔθνος.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι πάντοτε εὐπόριστος ἡ τοῦ Ἡροστράτου φήμη. Ὁ θέλων νὰ καταστρέψῃ τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν διὰ τῶν Σλαύων ἔτι ἀπὸ τῆς 7 μ. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, ἔπρεπε πρὸ πάντων νὰ ἀνατρέψῃ ἄρδην ἅπασαν τὴν κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα καὶ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἱστορίαν τῶν χριστιανῶν κατοίκων τῆς Ἀνατολῆς· διότι, καθ' ὅσον ἡ ἱστορία τῶν κατοίκων τούτων, ἢ τοὐλάχιστον τῆς μείζονος αὐτῶν μερίδος, ἦτο ἄχρι τοῦδε γνωστή, τὰ πάντα, καθ' ὅλον ἐκεῖνο τὸ χρονικὸν διάστημα, ἦσαν παρ' αὐτοῖς Ἑλληνικά· καὶ γλῶσσα, καὶ θρησκεία, καὶ νομοθεσία, καὶ φιλολογία, καὶ ἐθνικὴ ποίησις. Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ ἀποδειχθῇ, ἢ ὅτι ἅπαντα ταῦτα τὰ συστατικὰ τῆς ἐθνικότητος αὐτῶν στοιχεῖα δὲν ἦσαν ἑλληνικά· ὅπερ ἀδύνατον· ἢ ὅτι οἱ ἀλλόφυλοι, οἱ καταλαβόντες μὲν τὴν χώραν, ἐξολοθρεύσαντες δὲ τοὺς προτέρους κατοίκους, ἔπειτα ἐξελληνίσθησαν οἴκοθεν, ὅπερ οὐδὲν ἧττον ἀπίθανον. Ὅθεν ὁ ἱστορικὸς ἡμῶν οὐδετέραν τῶν δύο τούτων ἀδιεξιτήτων ὁδῶν προείλετο. Ἀλλ' ἀποφηνάμενος ἐν προοιμίῳ ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ ἐξερριζώθη ἀπὸ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ ἐδά-

(1) **Geschichte der Halbinsel Morea während des Mittelalters, von prof. J. Phil. Fallmerayer.** Ὁ πρῶτος τόμος ἐξεδόθη τῷ 1830, ὁ δὲ δεύτερος τῷ 1836. — **Welchen Einfluss hatte die Besetzung Griechenlands durch die Slaven auf das Schicksal der Stadt Athen und der Landschaft Attika? 1835.** — Διάφοροι ἄλλαι τοῦ αὐτοῦ πραγματεῖαι ἐκδοθεῖσαι ὁμοῦ τῷ 1843, εἰς δύο τόμους ἐπιγεγραμμένους **Fragmente aus dem Orient.**

(2) Ἴδε λ. χ. τῆς Γενικῆς Ἱστορίας τοῦ Λέοντος, τόμου 2 σελ. 128 — 129.

(3) Ἐκ τῶν πολλῶν πολιτικῶν συγγραφῶν ἐν αἷς παρεισέφρησε τὸ ἱστορικὸν τοῦτο δόγμα, ἀναφέρω ἐνταῦθα τὴν πασῶν σπουδαιοτέραν καὶ μετριοπαθεστέραν· **La Turquie d'Europe etc. par Ami Boué,** τόμου 4 σελ. 137, 138, 140, 150 κλπ. Ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς δὲν φαίνεται ἀποδεξάμενος εἰμὴ τὸ πρῶτον τοῦ ἱστορικοῦ ἐκείνου δόγματος μέρος, τὸ περὶ τοῦ ἀφανισμοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς φυλῆς, ὁμολογῶν οὐδὲν ἧττον, ἐν σελ. 173 καὶ ἐπ. τοῦ αὐτοῦ τόμου, ὅτι ἡ σημερινὴ Ἑλληνικὴ ἐθνικότης ἔχει προτερήματα οὐκ ὀλίγα, καὶ ἀγαθὰ περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτῆς οἰωνιζόμενος.

φους, δὲν ἐπεχείρησε νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀπόφανσιν ταύτην εἰμὴ ὡς πρὸς μικράν τινα τοῦ ἐδάφους τούτου γωνίαν, ὡς πρὸς τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Πελοπόννησον, ἐνταῦθα κυρίως ἀγωνισθεὶς νὰ βεβαιώσῃ τὴν ὑπὸ τῶν Σλαύων ἐξολόθρευσιν τοῦ ἀρχαίου τῶν κατοίκων γένους· ὥστε περιέστειλε τὸ ζήτημα ἐκεῖνο, τὸ περιλαμβάνον ὅλην τὴν ἀνατολὴν, εἰς ζήτημα δύο καὶ μόνων αὐτῆς χωρῶν. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ περιορίσωμεν καὶ ἡμεῖς τὸ κατ' ἀρχὰς τὴν ἔρευναν ἐντὸς τοῦ στενοῦ κύκλου, ἐν ᾧ οὗτος ἔστησε τὰ καταστρεπτικὰ αὐτοῦ μηχανήματα. Ἐπιφυλαττόμεθα μὲν νὰ θεωρήσωμεν ἐπὶ τέλους τὸ ζήτημα ὑπὸ γενικωτέραν καὶ τῆς ἀληθείας ἀποδεικτικωτέραν ἔποψιν· πρὸ πάντων ὅμως ἀκολουθήσωμεν κατὰ πόδας τὸν ἀντίπαλον, μὴ πτοούμενοι νὰ καταβῶμεν εἰς τὰς λεπτομερείας εἰς ἃς οὗτος συμπεριεπλάκη ὡς πρὸς τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Πελοπόννησον, μονονοὺ τῆς χώρας αὐτῆς ἐφ' ἧς ἵδρυται τὸ βῆμα τοῦτο, φωνὴν ἀπὸ αὐτοῦ ἀφιείσης, ὅτι ἦν οὐδέποτε Ἑλληνική.

Ἐντὸς πύργου τινὸς τῶν Ἀθηνῶν εὑρέθησαν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐγγράφοις, τέσσαρα φύλλα χάρτου Ἐνετικοῦ, ἀσυνάρτητα μὲν πρὸς ἄλληλα καὶ καθ' ἑαυτὰ σφόδρα συγκεχυμένα, περιέχοντα δὲ διαφόρους παραδόσεις περὶ τῆς πόλεως ταύτης, συντεταγμένας ὑπὸ μοναχῶν τῆς τῶν ἁγίων Ἀναργύρων μονῆς. Ἐκ τῶν χειρογράφων τούτων τὸ μὲν ἀναφέρει Ἀλβανικάς τινας καὶ Τουρκικὰς ἐπιδρομάς. Ἕτερον δὲ, ἀρχόμενον ἀπὸ τῶν λέξεων « Κατ' αὐτὴν τὴν ἰδίαν ἑκατονταετηρίδα ἡ Ἑλλὰς κατήντησε τόπος τῶν καταδρομῶν, ἡ δ' Ἀττικὴ ἔρημος διὰ τρεῖς σχεδὸν χρόνους, » ἱστορεῖ συμφορὰς ἃς ἐπήγαγον τῇ πόλει « *Κλέπται* τοὺς ὁποίους » οἱ κάτοικοι ἐκάλουν *φοῦστας*. » Τρίτον δὲ ἄλλο περιγράφει τὰ ἐνδύματα τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀναγγέλλει τήν τε ἐμφάνισιν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀττικῆς ἐχθρικῶν τινων πλοίων καὶ τὸν θάνατον τοῦ ἱερομονάχου Ἀρσενίου· τελευταῖον τὸ τέταρτον μνημονεύει τῆς ἐπὶ τοῦ βασιλέως Γαλλιηνοῦ γνωστῆς Γοτθικῆς ἐφόδου καὶ λεηλασίας (4).

Ταῦτα λοιπὸν τὰ φύλλα, ὡς ἕρμαιον ὑπολαβὼν ὁ ἱστορικὸς, πολύτιμον δὲ μάλιστα θεωρήσας τὸ διαλαμβάνον ὅτι « κατ' αὐτὴν τὴν ἰδίαν ἑκατον« ταετηρίδα ἡ Ἑλλὰς κατήντησε τόπος τῶν κατα« δρομῶν, ἡ δ' Ἀττικὴ ἔρημος διὰ τρεῖς σχεδὸν » χρόνους, » καὶ ἀναμφισβήτητον μὲν νομίσας ὅτι πρόκειται περὶ τῆς ἕκτης μ. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, μεταβαλὼν δὲ τοὺς *τρεῖς* χρόνους τοῦ χειρογράφου προχείρως εἰς *τετρακοσίους*, μεταμφιεσάμενος δὲ εἰς *Σλαύους* τοὺς *Κλέπτας* οὓς οἱ κάτοικοι ἐκάλουν *φοῦστας* (5), ὅ ἐστι τοὺς φουστανελοφόρους Ἀλβανοὺς, περιῆλθεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι αὕτη ἡ περὶ τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Ἑλλάδος ἐν γένει εἴδησις παρέχει ἡμῖν τὴν πιστὴν τῆς τύχης αὐτῶν εἰκόνα ἐν τῷ μεταξὺ τῆς ἕκτης καὶ τῆς δεκάτης μετὰ Χριστὸν ἑκατονταετηρίδος. Ἡ χώρα, ἀνακράζει, ἐγένετο ἀνάστατος ὑπὸ τῆς ἀπὸ βορρᾶ ἐνσκηψάσης καταιγίδος· ἅπαντες οἱ κάτοικοι ὅσοι δὲν κατέφυγον εἰς τὰς νήσους, κατεκρεουργήθησαν, αἱ πόλεις ἠρημώθησαν καὶ κατήντησαν δάση ἐλεεινά· ἡ δ' Ἑλλὰς σύμπασα κατελήφθη ὑπὸ νέας γεωργῶν γενεᾶς Σλαυικῆς καταγωγῆς· ἐφ' ᾧ μακρὸς καὶ τραγικώτατος ψάλλεται ἐπικήδειος τοῦ ἐκλιπόντος Ἑλληνικοῦ φύλου.

Τὸ χειρόγραφον ὅμως διαμαρτύρεται κατὰ τῆς ἀλλοκότου ταύτης ἑρμηνείας οὐ μόνον διὰ τῶν φουστανελοφόρων ἐκείνων Ἀλβανῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἑτέρας τινὸς περιστάσεως. Διότι, διαλαβόν τινα περὶ τῶν παθημάτων τῆς πόλεως ἀπὸ τῶν κλεπτῶν, καὶ περὶ τῆς ἀποδημίας τῶν Ἀθηναίων εἰς Σαλαμῖνα, καὶ περὶ τῆς καθόδου αὐτῶν, ἐπιφέρει· « Τότε πρῶτον καὶ ὁ ἱερεὺς Δημήτριος Κολοκύνθης, Ἀθηναῖος, πορευθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν πατριάρχην Ἰωαννίκιον, ἔλαβε πατριαρχικὴν ἄδειαν νὰ κατασκευάσῃ εἰς Ἀθήνας μοναστήριον τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, τὸ ὁποῖον καὶ ἐπροίκισε μὲ πολλὰ κτήματα, ὡς ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ γράμματος φαίνεται. » Κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Γερμανοῦ ἱστορικοῦ, ἐπειδὴ αἱ ἐπιδρομαὶ ἤρξαντο ἀπὸ τῆς 6 ἑκατονταετηρίδος, ἡ δ' ἐρήμωσις διήρκεσεν ἔτη 400, ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἱερεὺς ἐπορεύθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, πρὸς τὸν πατριάρχην Ἰωαννίκιον, ἐν τῇ 10 ἑκατονταετηρίδι. Ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν ἐν τῇ 10 ἑκατονταετηρίδι πατριάρχης Ἰωαννίκιος δὲν ὑπῆρξε· τὸ δὲ δεινότερον, κάλλιστα εἶναι γνωστὸν πότε ἱδρύθη ἡ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων μονὴ, διότι τὸ περὶ τούτου σιγγίλιον τοῦ Πατριάρχου Ἰωαννικίου σώζεται ὁλόκληρον καὶ χρονολογεῖται ἐν ἔτει τῷ σωτηρίῳ 1651 (6)· ὥστε πρόκειται περὶ τῆς δευτέρας πατριαρχείας τοῦ κατὰ τὴν 14 ἑκατονταετηρίδα τρὶς πατριαρχεύσαντος Ἰωαννικίου Β'. (7), καὶ περὶ πραγμάτων κατὰ 800 ἢ 1000 ἔτη μεταγενεστέρων τῶν σλαυικῶν ἐπιδρομῶν.

---

(4) Τὰ χειρόγραφα ταῦτα ἐδημοσιεύθησαν ὁλόκληρα ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ τῶν Ἀθηνῶν ἐφημερίδι, τῷ 1853, φυλλαδίῳ 31, σελ. 942 — 945.

(5) Βραδύτερον, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ὁ λόγος ἦν ἐνταῦθα περὶ Ἀλβανῶν, ἀλλ' ἐν τῇ πρώτῃ περὶ Ἀθηνῶν πραγματείᾳ, ἀγωνιζόμενος νὰ συνδυάσῃ τοὺς φούστας αὐτοὺς μετὰ τῶν Σλαύων, προσεπήγαγε τὴν ἑξῆς περινουστάτην ὡς πρὸς τὴν λέξιν φοῦσται εἰκασίαν· ὅτι δηλαδὴ soll heissen Vroustae, ein Slaven-Gau in Morea! σελ. 22.

(6) Ἴδε τὸ κείμενον τοῦ πατριαρχικοῦ τούτου γράμματος ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ ἐφημερίδι, σελ. 945—946. Τὸ μοναστήριον περὶ οὗ γίνεται ἐν αὐτῷ λόγος εἶναι, καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας, ἡ ὡς μετόχιον Ἁγιοταφιτικὸν σωζομένη ἔτι μονὴ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, ἡ κειμένη εἰς τὰς ἀρκτικὰς ὑπωρείας τῆς ἀκροπόλεως, πλησίον τῆς οἰκίας τοῦ Κ. Μιχαὴλ Καλλιφρονᾶ. Ἦν δὲ κατ' ἀρχὰς, ὡς καὶ ἀπὸ τοῦ σιγγιλίου δηλοῦται, γυναικεῖον μονύδριον, μετέπειτα δὲ κατέστη ἀνδρῷον. Ἀλλ' εἰ καὶ ἄγνωστον πότε ἐγένετο ἡ μεταβολὴ αὕτη, ἐπειδὴ βέβαιον ὑπάρχει ὅτι ἱδρύθη τῷ 1651, πρόδηλον ὅτι αἱ ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῷ μοναχῶν συνταχθεῖσαι σημειώσεις δὲν ἀνατρέχουσιν εἰς ἐποχὴν ἀρχαιοτέραν τῆς 17 ἑκατονταετηρίδος· ἴσως δὲ καὶ ταύτης εἶναι νεώτεραι.

(7) Γενικῆς ἱστορίας Κούμα, τόμ. 8, σελ. 589.

Παρατίθεται δὲ ἡμῖν καὶ ἑτέρα τις, οὐδὲν ἧττον ἀκαταγώνιστος, μαρτυρία, περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Σλαύων, ἐν τῷ μεταξὺ τῆς 6 καὶ τῆς 10 ἑκατονταετηρίδος, ἐξολοθρεύσεως τοῦ τῶν Ἑλλήνων γένους καὶ ἰδίως τοῦ τῶν Ἀθηναίων. Ὑπάρχει ἐνταῦθα χειρόγραφός τις ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν, περιέχουσα πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπιστολὴν τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην, ἐκτραγῳδοῦσαν συμφορὰς τῆς πόλεως, λοιμόν, καὶ λιμόν, καὶ πειρατικὰς ἐπιδρομάς, καὶ πυρκαϊὰν μεγάλην, ὧν ἕνεκα οἱ κάτοικοι ἀπεδήμησαν εἰς Σαλαμῖνα, καὶ εἰς Αἴγιναν, καὶ εἰς τὴν τῆς Πελοποννήσου παραλίαν· ἀποδίδοντες δὲ τὰς θεηλάτους ἐκείνας πληγὰς εἰς τὴν κατάραν τοῦ ὑπ' αὐτῶν παροργισθέντος πατριαρχικοῦ Θρόνου, αἰτοῦνται διὰ τῆς εἰρημένης ἐπιστολῆς συγγνώμην παρ' αὐτοῦ. Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην εἶπεν ὁ ἱστορικὸς ἡμῶν γραφεῖσαν ἐν τῇ 8 ἑκατονταετηρίδι· ἀλλ' ἥ τε ἀφορμὴ τῆς τοῦ ἐγγράφου ἐκείνου συντάξεως, καί, ἂν ὄχι τὸ ἔτος, ἡ ἑκατονταετηρίς τοὐλάχιστον καθ' ἣν συνετάχθη, εἶναι ἀκριβῶς γνωσταὶ ἀπό τε τῆς χειρογράφου ἱστορίας καὶ ἀπὸ τῆς πρὸ 42 ἐτῶν ἐκδοθείσης ὑπὸ Περραιβοῦ ἐπιτομῆς τῆς τῶν Ἀθηναίων πολιτείας. Ἔχουσι δὲ τὰ περὶ τούτου ὡς ἑξῆς (8).

Μητροπολίτης Ἀθηνῶν καθῃρέθη ποτὲ ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου καὶ τῆς περὶ αὐτὸν συνόδου. Ἄδηλον τὸ ὄνομα τοῦ μητροπολίτου καὶ τὸ τῆς καθαιρέσεως αἴτιον· γνωστὸν εἶναι μόνον ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, ἀγαπῶντες τὸν ἀρχιερέα αὐτῶν, ἐνόμισαν ὅτι δύνανται νὰ καταφρονήσωσι τὴν ἐκκλησιαστικὴν καθαίρεσιν καὶ ὑπεχρέωσαν αὐτόν, ἑκόντα ἄκοντα, νὰ ἐξακολουθῇ ἐκτελῶν τὰ τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ καθήκοντα. Μετ' ὀλίγον δέ, πέμψαντες εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπιτροπήν, πρὸς τὴν προστάτιδα τῆς πόλεως Τουρκικὴν ἀρχήν, ἀνέφερον αὐτῇ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ περὶ τοῦ μητροπολίτου. Ἡ δὲ ἀπῄτησεν ἀμέσως παρὰ τοῦ πατριάρχου τὴν ἀθώωσιν τοῦ καθαιρεθέντος, καὶ ὁ πατριάρχης ἠναγκάσθη τότε νὰ ἐκδώσῃ τὴν ἀθώωσιν, προσθεὶς ὅμως ὅτι πράττει τοῦτο « ἐκ προστάγματος τῆς Ἀρχῆς ». Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι οὐδὲ εἰς τὴν τοιαύτην ἀθώωσιν ἠρκέσθησαν, ὑποχρεώσαντες τὸν πατριάρχην νὰ ἐκδώσῃ αὐτὴν ἄνευ τοῦ ὅρου ἐκείνου ὅστις ἐδήλου ὅτι ἐνέδωκεν εἰς τὴν βίαν. Τελευταῖον ὅμως ἡ ἐκκλησία ἰσχύσασα, ἔρριψε τὰ βέλη τῆς ὀργῆς αὐτῆς κατὰ τῶν Ἀθηναίων, διὰ ἐπιτιμίου φρικτοῦ· καὶ τότε συνέβησαν αἱ προαναφερθεῖσαι δειναὶ συμφοραί, ἐξ ὧν πτοηθέντες οἱ τῆς πόλεως ταύτης κάτοικοι προσέπεσον εἰς τὸ ἔλεος τοῦ οἰκουμενικοῦ Θρόνου, διὰ τῆς δεητικῆς ἐκείνης ἐπιστολῆς, ἣν συνέταξεν ὁ ἐν τῇ ἑπτακαιδεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι ἀκμάσας συμπολίτης αὐτῶν Βεναλδῆς, μετὰ εὐφραδείας καὶ γλαφυρότητος ἱκανῆς νὰ μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἀκραιφνοῦς τῶν Ἀθηνῶν ἑλληνισμοῦ. Καὶ αὕτη λοιπὸν εἶναι ἡ ἐπιστολὴ ἣν ὁ ἱστορικὸς ἡμῶν ὑπέθεσε γραφεῖσαν ἐν τῇ 8 ἑκατονταετηρίδι καὶ συνηρμολόγησε μετὰ τῶν σλαυικῶν ἐπιδρομῶν οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν εἰκονομαχικῶν ἐρίδων, παραδόξως συγχύσας χρόνους καὶ πράγματα, καὶ ἐν τῷ ταράχῳ τούτῳ φαντασιωθεὶς Σλαύους, καὶ σφαγάς, καὶ δῃώσεις, καὶ ἐρημώσεις, καὶ ὅσα ἄλλα. Πῶς ἔπειτα νὰ μὴ ἀντιστρέψωμεν κατὰ τοῦ ἀνδρὸς τὸ ἐπιφώνημα αὐτοῦ περὶ ἐκείνων οἵτινες ἐπρέσβευσαν ὅτι οὐδέποτε ἡ Ἑλληνικὴ ἐθνικότης ὑπῆρξεν ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι ἰσχυροτέρα καὶ ἀκμαιοτέρα ἢ κατὰ τὴν 9 καὶ τὴν 10 ἑκατονταετηρίδα, ὅτε δηλαδὴ κατ' αὐτὸν εἶχε συμπληρωθῇ ἡ καταστροφὴ αὐτῆς; Διότι περὶ τούτων ἀνέκραξή ποτε· Dieses sind Fabeln in declamatorischer Form! Μῦθοι ὅμως ῥητορικώτερόν πως διεσκευασμένοι δὲν εἶναι μᾶλλον αἱ πεπαρῳνημέναι ἐκεῖναι ἑρμηνεῖαι κειμένων μηδεμίαν ἐχόντων σχέσιν πρὸς τὰ γεγονότα ἅπερ ἠξίωσεν οὗτος ν' ἀποδείξῃ;

Βραδύτερον, ἐλεγχθείσης ἐνταῦθά τε καὶ ἐν Γερμανίᾳ τῆς πολλῆς καὶ ποικίλης αὐτοῦ πλάνης, ἠναγκάσθη νὰ ἀναγνωρίσῃ μὲν τὸ ἄκριτον καὶ τὸ ἀσαφὲς τῶν κειμένων ἐκείνων, νὰ ὁμολογήσῃ δὲ ὅτι ἀναφέρονται μᾶλλον εἰς νεωτέραν τινὰ ἐποχήν. Ἀλλά, ἐπιφέρει μετὰ τοῦ συνήθους αὐτῷ ἀτρομήτου θάρρους· τί πρὸς τοῦτο; Μήπως οὐδὲν ἧττον ἡ ἀρχαία Ἀττικὴ δὲν ἐξέλιπεν ἐκβαρβαρωθεῖσα; Μήπως δὲν ἠρημώθη ποτὲ τοῦ ἀρχαίου τῶν κατοίκων γένους ἐπὶ 400 ἐνιαυτούς; — Διότι ἐπιμένει ἀξιῶν ὅτι τὸ χειρόγραφον ὅπερ εἶδεν ἐν Ἀθήναις, τῷ 1833, διελάμβανε περὶ ἐρημώσεως 400 ἐνιαυτῶν, καὶ οὐχὶ τριῶν μόνον. Τὸ δὲ ὅτι ἡ ἐρήμωσις αὕτη ἀποδίδεται εἰς μεταγενεστέρους χρόνους, οὐδὲν ἄλλο σημαίνει, λέγει, εἰμὴ ὅτι ἡ ἀσαφὴς ἀνάμνησις τῶν συμφορῶν τῆς σλαυικῆς περιόδου, συμπεριπλακεῖσα ἐν τοῖς ἀναργυρικοῖς χειρογράφοις μετὰ τῶν παθημάτων ἃ ἡ πόλις καὶ ἡ χώρα ὑπέστησαν ἕνεκα τῶν κατὰ τὴν 15, 16 καὶ 17 ἑκατονταετηρίδα Ἀλβανικῶν ἐπιδρομῶν, παρήγαγε δεινήν τινα περὶ τὰς παραδόσεις σύγχυσιν (9). Ὥστε, κατὰ τὸν τελευταῖον τοῦ ἱστορικοῦ ἡμῶν ἰσχυρισμόν, συνέβη μὲν πάντως ἐρήμωσις τῆς χώρας ταύτης ἐπὶ 400 ἐνιαυτούς, συνέβη δὲ πιθανῶς μᾶλλον ἐπὶ τῆς Σλαυικῆς περιόδου, εἰ καὶ ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ ἀναργυρικοῦ χειρογράφου εἰς μεταγενεστέραν ἐποχήν.

Ἀλλὰ τὸ χειρόγραφον ἐν ᾧ βεβαιοῖ οὗτος ὅτι ἀνέγνωσε, τῷ 1833 ἔτει, « ἡ Ἀττικὴ δ' ἔρημος διὰ τετρακοσίους σχεδὸν χρόνους », σώζεται ἐνταῦθα, καὶ ἔξεστι τῷ βουλομένῳ παρατηρῆσαι τοῦτο ἵνα πεισθῇ ὅτι διαλαμβάνει καθαρώτατα « ἡ Ἀττικὴ δ' ἔρημος διὰ τρεῖς σχεδὸν χρόνους. » Εἰ δὲ καὶ δὲν ἐφοβούμην μήπως πρὸ ὥρας ἐξαντλήσω τὴν ὑπομονὴν ὑμῶν, ἠδυνάμην καὶ ἀπὸ τῆς ὅλης λεκτικῆς καὶ πραγματικῆς ὑφῆς τοῦ χειρογράφου ἐκείνου νὰ καταστήσω πρόδηλον, ὅτι ὁ λόγος δὲν

(8) Ἀρχαιολ. ἐφημ. σελ. 940 καὶ ἑπ.—Ἱστορία Σουλίου καὶ Πάργας, τόμος δεύτερος, σελ. 162 καὶ ἑπ.

(9) XV πραγματεία ἐν τῇ Συλλογῇ τῇ ἐπιγεγραμμένῃ Fragmente aus dem Orient, τόμου 2, σελ. 472—476.

εἰμπορεῖ νὰ ἦναι ἐν αὐτῷ εἰμὴ περὶ βραχείας τινὸς τῶν Ἀθηναίων ἀποδημίας (10). Προτιμότερον ὅμως, οὐ μόνον διὰ τὴν τοῦ χρόνου οἰκονομίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας εὕρεσιν, νομίζω νὰ ἐνδιατρίψωμεν μᾶλλον ἐρευνῶντες, ἂν ὑπάρχῃ που τηλικοῦτον περὶ τὰς περὶ Ἀθηνῶν εἰδήσεις χάσμα, ἐν ἄλλαις λέξεσι, διὰ τῶν γεγονότων αὐτῶν νὰ ἐξακριβώσωμεν, ἂν συνέβη τῳόντι ποτὲ ἐρήμωσις τῆς χώρας ταύτης ἐπὶ τετρακοσίους ὅλους ἐνιαυτούς.

Ἡ ἐρήμωσις αὕτη, ἀρξαμένη κατὰ τὸν Γερμανὸν ἱστορικὸν ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς 6 ἑκατονταετηρίδος, διήρκεσε μέχρι τῆς 10. Ἐντούτοις περὶ τὰ τέλη τοῦ 661 ἔτους μ. χρ. ὁ βασιλεὺς Κώνστας Β΄. ἀπερχόμενος εἰς Ἰταλίαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως διεχείμασεν εἰς Ἀθήνας, οὐχὶ βεβαίως εἰς πόλιν μηλόβοτον, πρὸ καιροῦ ὑπὸ τῶν κατοίκων αὐτῆς ἐγκαταλειφθεῖσαν καὶ εἰς Σκυθικὴν ἐρημίαν μεταβεβλημένην (11). — Μετ' οὐ πολύ, ἐν ἀρχῇ τῆς 8 ἑκατονταετηρίδος, ἤτοι ἐν αὐτῇ τῇ ἀκμῇ τῆς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἀνακαλυφθείσης πανωλεθρίας τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους, οἱ Ἕλληνες ἢ Ἑλλαδικοί, ὡς ἐλέγοντο τότε οἱ τῆς κυρίως Ἑλλάδος κάτοικοι, συγκροτήσαντες ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Κυκλάδων νήσων, στρατὸν καὶ στόλον ἀξιόλογον, ἐπιχειροῦσι μεγάλην ἐπὶ τὸ Βυζάντιον, κατὰ τοῦ βασιλέως Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, στρατείαν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἀναβιβάσωσιν εἰς τὸν θρόνον βασιλέα μὴ ἀποδεχόμενον τὴν τῆς εἰκονομαχίας αἵρεσιν, ὀνόματι Κοσμᾶν, ὃν καὶ εἶχον συνεπόμενον (12). Περὶ δὲ τὰ τέλη τῆς αὐτῆς 8 ἑκατονταετηρίδος, συνομνύουσιν οἱ αὐτοὶ Ἑλλαδικοὶ ἵνα προχειρίσωσι βασιλέα ἕνα τῶν ἐν Ἀθήναις ἐξωρισμένων ἀνδραδέλφων τῆς βασιλίδος Εἰρήνης, ἡ δὲ προλαμβάνει τὴν στάσιν διὰ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτῆς καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἄλλων ὀπαδῶν (13)· ὅπερ δυσχερῶς ἐπίσης συμβιβάζεται μετὰ τῶν νεωτεριστικῶν ἐκείνων δογμάτων, ὅτι ἅπαντες μὲν οἱ τῆς κυρίως Ἑλλάδος κάτοικοι εἶχον κατακρεουργηθῆ ὑπὸ τῆς τῶν Σλαύων μαχαίρας, ἔτι ἀπὸ τῆς 6 ἑκατονταετηρίδος, οἱ δὲ διαφυγόντες τὴν τύχην ταύτην εὐάριθμοι Ἀθηναῖοι διέτριβον μέχρι τῆς 10 εἰς Σαλαμῖνα καὶ τὰς ἄλλας παρακειμένας νήσους. — Ἀνέφερον τὸ ὄνομα τῆς Εἰρήνης· ἡ βασιλὶς αὕτη ἦτο, ὡς γνωστόν, Ἀθηναία. Ἀθηναία δὲ ἦν καὶ ἡ Θεοφανώ, ἡ σύζυγος τοῦ ἐν ἀρχῇ τῆς 9 ἑκατονταετηρίδος βασιλεύσαντος Σταυρακίου. Πελοποννησία δὲ ἡ Σοφία ἡ σύζυγος Χριστοφόρου, υἱοῦ τοῦ Ῥωμανοῦ, τοῦ ἐν τῇ 10 ἑκατονταετηρίδι βασιλεύσαντος. Παράδοξον ἴσως καὶ τοῦτο, τὸ νὰ λαμβάνωνται ἐπανειλημμένως αἱ βασιλίδες ἀπὸ χωρῶν, αἵτινες, καταληφθεῖσαι ὑπὸ ἀγρίων Σλαυικῶν φύλων, εἶχον, ὡς λέγεται, ὅλως ἐκβαρβαρωθῆ καὶ ἀποσπασθῆ μάλιστα ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ἀπὸ τῆς Βυζαντινῆς κυριαρχίας. Ἀλλ' οἱ Σλαῦοι οὗτοι εἶχον πολλὰ πλεονεκτήματα

---

(10) Τῳόντι τὸ χειρόγραφον, διαλαβὸν ὅτι « κατ' αὐτὴν τὴν ἰδίαν ἑκατονταετηρίδα, ἡ Ἑλλὰς κατήντησε τόπος τῶν καταδρομῶν, ἡ δ' Ἀττικὴ ἔρημος διὰ τρεῖς σχεδὸν χρόνους, » ἀποικησάντων τῶν Ἀθηναίων εἰς Ἀμπελάκια τῆς Σαλαμῖνος, καὶ ἱστορήσαν τὰς συμφορὰς ὅσας ἔπαθεν ἐν τῷ μεταξὺ ἡ πόλις, ἐπιφέρει ἀμέσως ὅτι « οἱ Ἀθηναῖοι, μὴν ὑποφέροντες τὴν στέρησιν τῆς πατρίδος αὐτῶν, ἀπεφάσισαν καὶ ἔστειλαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ζητοῦντες ἀσφάλειαν ἵνα ἐπανακάμψωσιν εἰς τὰ ἴδια, καὶ ἐπιτυχόντες ταύτην ἐπανῆλθον. » « Τότε, ἐξακολουθεῖ τὸ χειρόγραφον, καὶ ὁ ἱερεὺς Δημήτριος Καλοκύνθης, Ἀθηναῖος, πορευθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν πατριάρχην Ἰωαννίκιον, ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ κατασκευάσῃ εἰς Ἀθήνας μοναστήριον τῶν ἁγίων Ἀναργύρων τὸ ὁποῖον καὶ ἐπροίκισε μὲ πολλὰ κτήματα, ὡς ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ γράμματος φαίνεται. » — Οἱ Ἀθηναῖοι, λοιπόν, κατὰ τὸ χειρόγραφον, ἅμα ζητήσαντες ἀσφάλειαν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως, ἔλαβον αὐτὴν καὶ ἐπανῆλθον οἴκοι. Ἀλλ' ἦτο ἄραγε ἀνάγκη νὰ περιμείνωσι 400 ὅλα ἔτη ἵνα ζητήσωσι τὴν ποθουμένην ἐκείνην ἀσφάλειαν, ἣν μετὰ τοσαύτης εὐκολίας ἐπέτυχον; Τριῶν περίπου ἐτῶν ἀναβολή, ἐννοεῖται, ἀλλὰ τετρακοσίων! — Τότε καὶ ὁ ἱερεὺς Κολοκύνθης ἐπορεύθη εἰς Κωνσταντινούπολιν. Πότε τότε; Κατὰ τὸν Γερμανὸν ἱστορικόν, μετὰ τετρακοσίους ἐνιαυτούς. Ἀλλὰ τὸ χειρόγραφον, προοιμιαζόμενον μὲν ἀξιοῖ ὅτι ἐκτίθησι τὰ γεγονότα κατὰ ἑκατονταετηρίδα, προϊὸν δὲ καὶ κατ' ἔτος καὶ κατὰ μῆνας ἀκριβολογεῖ. Εἶναι ἄρα δυνατὸν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐπήδησε διὰ μιᾶς 400 ἐνιαυτοὺς περὶ ὧν οὐδὲν λέγει, ἁπλῶς δὲ διὰ τοῦ τ ό τ ε ἐκείνου συνεχίζει τὸν λόγον μεταξὺ τῆς ἑκατονταετηρίδος περὶ ἧς ἤρξατο ὁμιλοῦν καὶ γεγονότων συμβάντων μετὰ 4 ἑκατονταετηρίδας, ἅπερ μάλιστα, ὡς προείρηται, κατ' ἔτος καὶ κατὰ μῆνας διακρίνει; — Καὶ ἔπειτα ὁ ἱερεὺς Κολοκύνθης ὁ τοῦ μοναστηρίου τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων κτίτωρ ἐπροίκισε αὐτὸ διὰ πολλῶν κτημάτων ἀπομνημονευομένων ἐν τῷ σιγγιλιώδει περὶ τῆς μονῆς ἐκείνης γράμματι. Τὰ κτήματα ταῦτα ἦσαν, ὁ ναὸς τῶν ἁγίων καὶ θαυματουργῶν Ἀναργύρων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, προπατορικὸς αὐτοῦ ὤν, ἐν ᾧ αὐτός τε καὶ οἱ ἐκ τοῦ γένους αὐτοῦ καταγόμενοι, ἔψαλλον τῷ Θεῷ· ἔτι δὲ καὶ πᾶσα ἡ πατρικὴ αὐτοῦ περιουσία, κελλία, δηλαδή, καὶ οἰκίαι, καὶ ἐλαιών, καὶ ἀμπελῶνες, ἅπαντα ακριβῶς ὡροθετημένα. Ἀλλ' ἐὰν ἡ πόλις ἦν ἔρημος ἐπὶ 400 ἐνιαυτούς, πῶς ὁ ἱερεὺς Κολοκύνθης καὶ οἱ προπάτορες αὐτοῦ ἱερούργουν ἐν τῷ ναῷ ἐκείνῳ; πῶς διετηρήθησαν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον αἱ οἰκίαι αὐτοῦ; πῶς δέ, τῆς χώρας οὔσης ἀναστάτου, διεσώθησαν καὶ οἱ ἐλαιῶνες αὐτοῦ καὶ οἱ ἀμπελῶνες; Ἡ διάσωσις τῶν κτημάτων τούτων μετὰ τριετῆ ἀπουσίαν, ἐξηγεῖται· ἀλλὰ μετὰ τετρακοσίων!

(11) Anast. de vit. pont. Rom. σελ. 51, κατὰ τὸν Saint-Martin, ἐκδότην τοῦ Lebeau, ἐνταῦθα παρατιθέμενος. Ἴδε καὶ τοῦ Muralt τὴν Chron. Byzantine, σελ. 710.

(12) Θεοφάνους τόμου, σελ. 623—624. Κεδρηνοῦ τόμου 1, σελ. 796. Τῶν Βυζαντινῶν αἱ παραθέσεις γίνονται συνήθως κατὰ τὴν ἐν Βόννῃ ἔκδοσιν. Τὸ ἀστεῖον εἶναι ὅτι ὁ Fallmerayer ἀξιοῖ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην γενομένην ὑπὸ τῶν ἐν Σαλαμῖνι φυγάδων Ἀθηναίων καὶ τῶν ἐν Μονεμβασίᾳ Πελοποννησίων. Καὶ λοιπὸν ἄνθρωποι μὴ ἔχοντες ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι, συγκροτοῦσι στόλους καὶ στρατοὺς ἐπὶ τὴν κατάκτησιν τοῦ Βυζαντίου. Ἂν ὅμως τοσαύτας εἶχον δυνάμεις, δὲν ἦτο ἄραγε ἁπλούστερον νὰ ἐπέλθωσι πρὸ πάντων ἐπὶ τὴν ἀνάκτησιν τῶν ἰδίων πατρίδων;

(13) Θεοφ. τόμ. 1 σελ. 734. Ζωναρᾶ τόμου 2, σελ. 129. Παρισ. ἐκδ. — Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐνταῦθα λέγονται οἱ Ἑλλαδικοὶ συνεννοηθέντες μετὰ Ἀκαμήρου, τοῦ τῶν Σκλαβίνων τῆς Βελζητίας ἄρχοντος, ἐξ οὗ συνάγεται ὅτι ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς 8 ἑκατονταετηρίδος ἦσαν ἤδη Σλαῦοι ἐγκαταστημένοι ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, ὅπερ οὐδεὶς ἀρνεῖται· συνάγεται ὅμως ἐνταυτῷ καὶ ὅτι οἱ Σλαῦοι οὗτοι, ἀντὶ νὰ ἐξολοθρεύσωσι τοὺς Ἕλληνας, συνέπραττον μετ' αὐτῶν, αὐτοὶ περιεσταλμένοι ὄντες εἰς ὡρισμένας τινὰς χώρας.

καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἦσαν δεινότατοι περὶ τὴν Ἑλληνικὴν ὀρθογραφίαν, διότι κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἀπόφασίς τις τοῦ κριτοῦ Πελοποννήσου καὶ Ἑλλάδος προσεβλήθη ἐνώπιον τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνωτάτου δικαστηρίου, ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι ἐν τῇ ὑπογραφῇ τοῦ κριτοῦ, τῆς λέξεως *Ἑλλάδος* τὸ ε. ἦν δ... τοῦ ψιλοῦ πνεύματος γεγραμμένον. Ἡ ἔνστασις ἀπερρίφθη, φυσικῷ τῷ λόγῳ (14)· ἀλλὰ μαρτυρεῖ ὅτι καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ Σλαῦοι λέγονται ἐξαφανίσαντες τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐπεκράτει οὐδὲν ἧττον εἰς τὰς χώρας ταύτας, ἀφοῦ αἱ δικαστικαὶ ἀποφάσεις Ἑλληνιστὶ ἐγράφοντο. Μὴ λησμονήσωμεν πρὸς τούτοις ὅτι ἐν ἀρχῇ τῆς 10 ἑκατονταετηρίδος τὸ θέμα τῆς Ἑλλάδος, ὅ ἐστιν ἡ κυρίως Ἑλλάς, παρεῖχεν εἰς τὴν ἐπὶ τοὺς ἐν Κρήτῃ Ἄραβας ἐκστρατείαν Λέοντος τοῦ σοφοῦ, ἐκτὸς τῶν δρομώνων καὶ ἀφθόνου πολεμεφοδίων προμηθείας, τρισχιλίους ναυβάτας, οἵτινες ὁμολογουμένως δὲν ἦσαν Σλαῦοι (15). Ἔλθωμεν δὲ πάλιν εἰς εἰδικωτέρας περὶ Ἀθηνῶν καὶ Ἀττικῆς εἰδήσεις.

Ἐπὶ τῶν ῥαβδώσεων τῶν κιόνων τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας σειρᾶς τῆς δυτικῆς τοῦ Παρθενῶνος πτέρυγος, ὑπάρχουσι γεγραμμέναι ὑπὲρ τὰς 80 ἐκκλησιαστικὰς ἐπιγραφάς, ὧν αἱ μὲν ἐμφαίνουσι τὴν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου μετάστασιν ἐπισκόπων, ἀρχιεπισκόπων, μητροπολιτῶν καὶ ἄλλων ἀνδρῶν ἐχόντων ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα, ἀπὸ τῆς 6 μέχρι τῆς 14 ἑκατονταετηρίδος, αἱ δὲ εἰσὶν ἱκετικαὶ ὑπὲρ τῆς ψυχῆς τοῦ τελευτήσαντος δεῖνος ἢ δεῖνος (16). Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων μάλιστα ἀξιοσημείωτοι εἶναι αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τοὺς κατὰ τὴν 6, 7, 8, καὶ 9 ἑκατονταετηρίδα ἀρχιερεῖς τῶν Ἀθηνῶν, καθὸ πιστοποιοῦσαι τὴν ἐνταῦθα διατριβὴν καὶ τελευτὴν τῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἐκκλησίας, οἵτινες βεβαίως δὲν παρέμενον μόνοι ἐν πόλει καὶ χώρᾳ ἐρημωθείσαις τῶν κατοίκων αὐτῶν.

Ἀλλά, λέγει ὁ ἱστορικὸς ἡμῶν, οὐδεὶς θέλει ἀρνηθῆ ὅτι αἱ Ἀθῆναι ἔπαθον τὰς δεινοτέρας τῶν συμφορῶν ἐπὶ τῆς Σλαυικῆς περιόδου, διότι ἡ μεγάλη αὕτη καὶ λαμπρὰ πόλις, κατήντησε περὶ τὰ τέλη τῆς 12 ἑκατονταετηρίδος, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ τότε ἀρχιεπισκόπου αὐτῆς Μιχαὴλ Χωνιάτου, ἀχρήματος καὶ πενιχρά. Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἑτέρα τοῦ αὐτοῦ ἀρχιερέως μαρτυρία ἀποδίδουσα εὐκρινέστατα τὴν τοιαύτην τῆς πόλεως μείωσιν οὐχὶ εἰς Σλαυικὰς ἐπιδρομάς, ὧν οὐδέποτε ἐμνήσθη ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἀλλ' εἰς τὰς ὑπερόγκους καὶ ἐπανειλημμένας φορολογίας καὶ καταπιέσεις ἃς ὑφίστατο ἡ πόλις (17). Ὅτι δὲ καὶ ἡ τῶν τοιούτων συμφορῶν ἔκθεσις τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸν βασιλέα Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν, ἡ ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου ἐκείνου συνταχθεῖσα, περιεῖχεν ὑπερβολάς τινας οἵας εἴθισται, ἐν τοιαύταις περιστάσεσι, νὰ λέγωσιν οἱ φορολογούμενοι, καθίσταται πρόδηλον ἀπὸ τῆς λαμπρᾶς καταστάσεως εἰς ἣν ἦσαν ἥ τε Ἀττικὴ καὶ ἡ ἀνατολικὴ Ἑλλὰς πᾶσα, κατὰ τὰς δύο ἀκολούθους ἑκατονταετηρίδας, τὴν 13 καὶ τὴν 14, ἐπὶ τὰς Φραγκοκρατίας (18). Τῆς καταστάσεως ταύτης φέρομεν ἀπόδειξιν μίαν μέν, ἀνταξίαν ὅμως πολλῶν ἄλλων. Ἐν τῇ μάχῃ ἣν ὁ δοὺξ τῶν Ἀθηνῶν συνεκρότησε, τῷ 1311 ἔτει, πρὸς τοὺς Καταλονίους, ἐν Βοιωτίᾳ, ὁ στρατὸς αὐτοῦ συνέκειτο, κατὰ Νικηφόρον τὸν Γρηγορᾶν (19), ἀπὸ ἑξακισχιλίων φράγκων ἱππέων, πεζῶν δὲ Ἑλλήνων ὀκτακισχιλίων. Ὀκτακισχίλιοι ἄνδρες, στρατολογηθέντες ἀπὸ Ἀττικῆς, Βοιωτίας, Μεγαρίδος, Φωκίδος καὶ Λοκρίδος, δηλοῦσιν οὐκ εὐαρίθμους ὄντας τοὺς Ἕλληνας τῶν χωρῶν τούτων κατοίκους. Καὶ ὅμως ὑπάρχει μαρτυρία ἑτέρα, ἀνδρὸς βέλτιον τοῦ Γρηγορᾶ πεπληροφορημένου, τοῦ χρονογράφου Ῥαμὼν Μουντάνερ, ὅστις τὸν μὲν ἀριθμὸν τῶν Γάλλων ἱππέων ἐλαττόνει εἰς 700, τὸ δὲ πλῆθος τῶν Ἑλλήνων μαχητῶν ἀναβιβάζει εἰς 24,000! Ὁποῖος ἦν ἄρα ὁ πληθυσμὸς τῶν χωρῶν τούτων καὶ ὁπόσοι οἱ πόροι αὐτῶν, ὥστε τηλικοῦτοι νὰ συγκροτῶνται ἐν αὐταῖς καὶ νὰ συντηρῶνται στρατοί (20).

Ἔρημος κατοίκων δὲν ἦτο ἡ πόλις αὕτη οὔτε ἐν τῇ πεντεκαιδεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι, ὅτε ἔζη ὁ τοσάκις τῶν Ἀθηνῶν μνησθεὶς Λαόνικος Χαλκοκονδύλης, ὅστις ἰδίως ὁμιλεῖ περὶ τῶν γενομένων ἐν αὐτῇ κοσμημάτων ἐπὶ τῆς μακρᾶς ἀρχῆς τοῦ Ἀντωνίου Ἀζαϊόλου (21). Καὶ ἂν ὁ Μωάμεθ ὁ Β'., ἐλθὼν ἐνταῦθα, τῷ 1459, ἀπεθαύμασε μάλιστα τὴν ἀρχαίαν τῆς πόλεως μεγαλοπρέπειαν, οἱ κατὰ Ἰού-

---

(14) «Ἀλλ' ὁ μάγιστρος οὐκ ἐδέξατο εἰπὼν οὕτως· εἴ γε πρὸς ἑτέρους ὄντος τοῦ δικάζοντος ἐν τῷ ὑπογράφειν λογισμοῖς τὸ ὀλίσθημα συμβέβηκεν, οὐδὲν ὑποστήσεται πρόκριμα ὁ τοῦτο προκομίζων, δυνάμενος ἑτέρωθεν δεικνύειν τοῦτο ἀληθές· νοῦς γὰρ ὁρᾷ καὶ νοῦς ἀκούει».—Πεῖρα, ἤγουν διδασκαλία ἐκ τῶν πράξεων τοῦ μεγάλου Κυροῦ Εὐσταθίου τοῦ Ῥωμαίου, Edidit C. E. Zachariae a Lingenthal. Lipsiae, 1856 σελ. 274. Ἡ Πεῖρα συνετάχθη ἐν ἀρχῇ τῆς ἑνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος.

(15) Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου Ἔκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως, σελ. 653 καὶ 657.

(16) Τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας ἀντέγραψε καὶ ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ ἐφημερίδι ὁ Κ. Κ. Σ. Πιττάκης. Ὅρα φυλλ. 34, σ. 935 καὶ ἑπ. 38, σ. 1214 καὶ ἑπ. καὶ 43, σ. 1435 καὶ ἑπ.

(17) Michael Akominatos von Chonae, Erzbischof von Athen, Ein Beitrag zur politischen und literarischen Geschichte Athens im Mittelalter. Von Dr. Adolf Ellissen. 1846 Σελ. 116 καὶ ἑπ. Αὐτόθι δέ, σελ. 57 καὶ ἑπ., καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Fallmerayer παρατιθεμένη μαρτυρία.

(18) Ἴδε τὴν περιγραφὴν τῆς καταστάσεως ταύτης ὑπὸ Finlay ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ συγγραφείσῃ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς Φραγκοκρατίας. Σελ. 155 καὶ ἑπ. τῆς Γερμανικῆς μεταφράσεως.

(19) Νικηφόρου τοῦ Γρηγορᾶ, Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας, τόμου 1 σελ. 252—253.

(20) Chronique du très magnifique seigneur Ramon Muntaner, σελ. 476 τῆς τοῦ Buchon μεταφράσεως. Et en attendant il (le duc d'Athènes) avait fait venir, soit de la terre du roi Robert, soit de la principauté de Morée, soit de tous les pays environnants, bien sept cents cavaliers français. Quand il les eût tous réunis, il rassembla également vingt-quatre mille Grecs, hommes de pied de son duché, et alors en bataille rangée il marcha sur la Compagnie.

(21) Σελ. 216.

λιον τοῦ 1464 ἐμβαλόντες ἐν αὐτῇ Ἑνετοὶ ἐδελεάσθησαν μᾶλλον ὑπὸ τῶν νεωτέρων αὐτῆς θησαυρῶν, ἀξιόλογον ἀπαγαγόντες ἐντεῦθεν ποσὸν χρυσοῦ καὶ ἀργύρου.

Ὡς πρὸς τὴν 16 ἑκατονταετηρίδα ἔχομεν τὰς μαρτυρίας τοῦ Θεοδοσίου Ζυγομαλᾶ καὶ τοῦ Συμεὼν Καβάσιλα, ὧν ὁ μὲν λέγει τοὺς Ἀθηναίους *φύσει μνήμονας* καὶ *εὐφώνους*, ὁ δὲ ὁρίζει τὸν ἀριθμὸν τῶν τῆς πόλεως κατοίκων εἰς δώδεκα χιλιάδας (22). Περὶ δὲ τῆς ἑπομένης 17 ἑκατονταετηρίδος βρίθουσιν ἡμῖν αἱ εἰδήσεις, ἐπιμελῶς συλλεγεῖσαι ἐν τῷ πολυτελεῖ περὶ Ἀθηνῶν συγγράμματι τοῦ Γάλλου Λαβόρδου (23), ἑνὸς ἐκ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, ὧν ἡ λελογισμένη πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος εὔνοια εἶναι ἱκανὴ νὰ παραμυθήσῃ ἡμᾶς διὰ πλείστας ὅσας ὀχλικὰς συκοφαντίας καὶ ἀντιπαθείας. Κατὰ δυστυχίαν ἐκ τῶν εἰδήσεων τούτων, ὅλων πολυτίμων, ἀναγκαζόμεθα νὰ ἐκλέξωμεν ὀλίγας τινάς. Ἐν τῇ 17 ἑκατονταετηρίδι λοιπόν, ὁ Ἰησουΐτης Βαβῖνος ἔλεγεν ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν Ἀθήναις Ἕλληνες ἔμποροι ἔχοντες περιουσίας ὑπερβαινούσας τὰς 50,000 ταλλήρων· ὁ δὲ περιώνυμος πρέσβυς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄. Νοαντὲλ ἀπεθαύμασε τὸ πλῆθος τοῦ ὑποδεξαμένου αὐτὸν ἐνταῦθα λαοῦ. Ἄννα δὲ ἡ Ἀγριγονία, ἡ εὐφυεστάτη ἀμφίπολος τῆς λογίας κομήσσης Κένιξμαρκ, ἐν ἐπιστολῇ ἐξ Ἀθηνῶν, τῇ 18 Ὀκτωβρίου 1687, πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς, γράφει ὅτι ἡ πόλις αὕτη εἶναι ἡ καλητέρα τῶν ὅσας εἶδεν ἐν Ἑλλάδι· περιέχει, ἐπιφέρει, οἰκίας κομψοτάτας, Ἑλληνικάς τε καὶ Τουρκικάς, καὶ εἰς 4 ἢ 5 Ἑλληνικὰς οἰκίας ἃς ἐπεσκέφθημεν, προσεφέρθησαν εἰς τὴν *ἀφεντήναν*, ὡς ἐκάλουν τὴν κόμησσαν, ποικιλώτατα ποτὰ καὶ γλυκύσματα. Καθὼς βλέπετε, εἴμεθα μακρὰν τῆς Σκυθικῆς ἐρημίας, ἂν καὶ ὀφείλωμεν νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἐπειδὴ ὁ Ἕλλην, ἰατρὸς τὸ ἐπάγγελμα, ὅστις ὡδήγησε τὰς κυρίας ταύτας εἰς τὴν πόλιν, ἐβεβαίωσεν αὐτὰς ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Περικλέους, ἡ πονηρὰ ἀμφίπολος φαίνεται ὑποδεικνύουσα ἐλαφρόν τινα δισταγμὸν περὶ τῆς τοσοῦτων ἀκριβῶς ὡρισμένης ταύτης καταγωγῆς ἀπὸ τοῦ περιφανοῦς ἐκείνου οἴκου. Ὁ δὲ Χομβέρκ, Γερμανὸς σημαιοφόρος ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Κένιξμαρκ, βεβαιοῖ ὅτι « αἱ Ἀθῆναι εἶναι πόλις μεγίστη καὶ πολυάνθρωπος (sehr grosse und volckreiche Stadt), οἱ δ' Ἀθηναῖοι, ἄνδρες καλοὶ κἀγαθοί, ἐκτὸς ὅτι δὲν εἰμπορεῖ τις νὰ ἐννοήσῃ αὐτοὺς διότι ὁμιλοῦν ἑλληνιστί. Ὁ δὲ Ζὲν (Zehn), ἕτερος τοῦ αὐτοῦ στρατοῦ ἀξιωματικός, λέγει πρᾶγμα τῇ ἀληθείᾳ σχεδὸν ἀπίστευτον, ὅτι ἡ τῶν Ἀθηνῶν πόλις περιεῖχε τότε 14,000 οἰκιῶν. Ἀλλ' εἶναι ἆρά γε χρεία νὰ παρατείνωμεν τὸν περὶ τούτου λόγον, ἵνα

(22) Turco—Graecia, lib. VII, ep. X και XIX.

(23) Athènes aux XVe, XVIe et XVIIe siècles par le Cte de Laborde, membre de l' Institut. Paris 1854. Συμβουλευτέον ὁλόκληρον τὸ σύγγραμμα, ἰδίως δὲ αἱ ἀνωτέρω παρατιθέμεναι εἰδήσεις εὑρίσκονται ἐν σελ. 122 και 208 τοῦ πρώτου τόμου, καὶ ἐν σελ. 277 καὶ ἐπ. 363 καὶ 359 τοῦ 2 τόμου.

καταστήσῃ ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ πόλις αὕτη οὐδέποτε ὑπέστη τὴν πολυθρύλλητον ἐκείνην τῶν τετρακοσίων ἐνιαυτῶν ἐρήμωσιν, περὶ ἧς ὁ Γερμανὸς ἱστορικὸς μυθάρι' ἄττα προβαλὼν ἡμῖν περιέβαλε ταῦτα τῷ σεμνῷ τῆς ἱστορίας ὀνόματι;

Καὶ τὰ κατὰ τὴν Πελοπόννησον δὲ πραγματευόμενος, ἐλέφαντα, κατὰ τὴν παροιμίαν, ἐκ μυίας ἐποίησε. Διότι ὑπάρχει μὲν ἐπιστολή τις τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Νικολάου πρὸς τὸν βασιλέα Ἀλέξιον Α΄. τὸν Κομνηνόν, ἐν παρόδῳ μνημονεύουσα ὅτι οἱ Ἄβαρες, ἤ, κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τῶν νεωτέρων, οἱ Ἀβαροσλαῦοι, κατέσχον, περὶ τὰ τέλη τῆς 6 ἑκατονταετηρίδος, τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἀπέτεμον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ὥστε μηδὲ πόδα βαλεῖν δύνασθαι ἐν αὐτῇ Ῥωμαῖον ἄνδρα ἐπὶ 218 ἔτη, ἤτοι μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς 9 ἑκατονταετηρίδος, ὅτε οἱ ἀλλόφυλοι περὶ Πάτρας κατετροπώθησαν (24). Ἀλλὰ ἡ μαρτυρία αὕτη, ἥτις ἄλλως οὐδ' αὐτὴ λέγει ὅτι οἱ Σλαῦοι ἐξωλόθρευσαν καθόλου ἢ ἐν μέρει τοὺς Ἕλληνας τῆς Πελοποννήσου κατοίκους, ἀντιφάσκει ἄντικρυς πρὸς ὅλας τὰς λοιπὰς εἰδήσεις ὅσας ἔχομεν περὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Σλαύων, καὶ μάλιστα πρὸς τὰ ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου ἀναφερόμενα· ὁ δὲ Πορφυρογέννητος εἶναι ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ἀξιοπιστότερος τοῦ πατριάρχου, οὐ μόνον ὡς πλησιέστερος εἰς τὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀκριβολογήσας περὶ ταῦτα, ἐνῷ ὁ πατριάρχης ἐκ τοῦ παρατυχόντος ὁμιλεῖ περὶ αὐτῶν. Ὁ πολυΐστωρ λοιπὸν ἐκεῖνος βασιλεὺς ἐν μὲν τῇ περὶ *Θεμάτων* πραγματείᾳ ἀποδίδει τὴν ἐν Πελοποννήσῳ ἐγκατάστασιν τῶν Σλαύων εἰς τὰ μέσα τῆς 8 ἑκατονταετηρίδος, ἐνῷ ἡ πατριαρχικὴ ἐπιστολὴ φέρει αὐτοὺς εἰς τὴν χερσόνησον ἔτι ἀπὸ τῆς 6· ἐν δὲ τῇ περιγραφῇ τῆς περὶ Πάτρας μάχης βεβαιοῖ ὅτι οἱ Σλαῦοι, οὐχὶ κύριοι ὄντες τῆς χερσονήσου, ὡς διαλαμβάνει ἡ ἐπιστολὴ τοῦ πατριάρχου, ἀλλ' ἁπλῶς ἐν τῷ θέματι ὄντες Πελοποννήσου καὶ ἐπαναστάντες κατὰ τῶν περιοικούντων Γραικῶν, κατεπολεμήθησαν ὑπ' αὐτῶν καὶ καθυπετάχθησαν. Πρὸς δὲ τούτοις, ἐν τῇ αὐτῇ τῆς μάχης περιγραφῇ, διαῤῥήδην λέγεται ὅτι αἱ Πάτραι καὶ ἡ Κόρινθος κατείχοντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ὅτι ἐν Κορίνθῳ ἔδρευεν ὁ τηνικαῦτα στρατηγὸς τοῦ θέματος, ἐξ οὗ δῆλον ἐπίσης ὅτι ἡ Πελοπόννησος δὲν εἶχεν ὅλως ἀφαιρεθῆ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς, καθάπερ ἀξιοῖ ἡ τοῦ πατριάρχου ἐπιστολή. Ὁ δὲ Θεοφάνης ἱστορεῖ ὅτι, ἐν ἔτει 783, ἡ βασιλὶς Εἰρήνη, πέμψασα τὸν Λογοθέτην τοῦ ὀξέος δρόμου Σταυράκιον μετὰ δυνάμεως πολλῆς κατὰ τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐν Ἑλλάδι

(24) Ἴδε τὴν ἐμὴν πραγματείαν Περὶ τῆς ἐποικήσεως Σλαυικῶν τινων φυλῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐν Ἀθήναις, 1843, ἐν ᾗ παρετέθησαν ἐν ἐκτάσει πᾶσαι αἱ Βυζαντιναὶ μαρτυρίαι καὶ αἱ δοξασίαι τοῦ τε ἀντιπάλου ἡμῶν καὶ τῶν ὑπερμάχων. Ἐν τῷ ἀνὰ χεῖρας Λόγῳ ἠναγκάσθην, ἐννοεῖται, νὰ συγκεφαλαιώσω ὅσον ἐνδέχεται τὴν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου συζήτησιν.

καὶ ἐν Πελοποννήσῳ Σλαύων, ἅπαντας ὑπέταξε καὶ ὑποφόρους τῇ βασιλείᾳ ἐποίησε· τὸ δὲ γεγονὸς τοῦτο ἀποδεικνύει τὸ ἀνυπόστατον ἑτέρας τινὸς τοῦ πατριάρχου Νικολάου ῥήσεως, καθ' ἣν ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς 6 μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς 9 ἑκατονταετηρίδος Ῥωμαῖος ἀνὴρ δὲν εἰσῆλθε δῆθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Παρεκτὸς τούτου, χειρόγραφόν τι ἐν Ταυρίνῳ σωζόμενον καὶ ἐπιγραφόμενον μὲν *περὶ τῆς κτίσεως Μονεμβασίας* (25), μνημονεῦον δὲ τῆς καταλήψεως ἐκείνης τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Ἀβαροσλαύων, ῥητῶς λέγει ὅτι τὸ ἀνατολικὸν τῆς χερσονήσου μέρος, ἀπὸ Κορίνθου μέχρι Μαλέου, καθαρεῦον διέμεινε τῶν ἐπηλύδων τούτων βαρβάρων. Καὶ αἱ γνωστότεραι δὲ *Χρηστομάθειαι ἐκ τῶν Στράβωνος γεωγραφικῶν*, αἵτινες, ὡς εἰκάζεται, συνετάχθησαν περὶ τὰ τέλη τῆς 10 ἑκατονταετηρίδος, διαλαμβάνουσι μὲν ἀορίστως πως ὅτι Σλαυικὰ φῦλα ἐγκατεστάθησαν εἰς διαφόρους Ἑλληνικὰς χώρας, ὅτε ὅμως ἰδίως περὶ τῆς Πελοποννήσου πραγματεύονται, δὲν ἀναφέρουσι Σλαύους εἰμὴ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν ἀρχαίων Πισατῶν, καὶ Καυκώνων, καὶ Πυλίων (26). Ἀλλὰ πρὸς τί ἀνατρέχομεν εἰς μαρτυρίας ἑτέρας, ἐνῷ αὐτὸς ὁ ἱστορικὸς ἡμῶν ὁμολογεῖ ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐξηκολούθησαν κατέχοντες ἐν Πελοποννήσῳ, τὸν Ἀκροκόρινθον μετὰ τῶν δύο αὐτοῦ λιμένων, τῶν Κεγχρεῶν καὶ τοῦ Λεχαίου· ἔτι δὲ τὸ φρούριον καὶ τὴν πόλιν τῶν Πατρῶν, τὴν Κυπαρισσίαν, τὴν Μεθώνην, τὴν Κορώνην, τὴν ἀπὸ Καλαμῶν μέχρις Οἰτύλου, καὶ Τρινάσου, καὶ Ἀσωποῦ, καὶ Βοιῶν, καὶ Μονεμβασίας, καὶ Πραστοῦ παραλίαν· πᾶσαν τὴν χερσόνησον τὴν Ἀργολικὴν τὸ πάλαι καλουμένην, ἐπὶ δὲ τούτοις, καὶ μεσόγειά τινα χωρία, ἰδίως δὲ τὴν μεγάλην τῆς Λακεδαίμονος πόλιν. Καὶ ἀγωνίζεται μὲν ὁ καθαιρέτης ἐκεῖνος τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς νὰ ἀποδείξῃ Σλαυικὰ, ἐξαιρέσει εὐαρίθμων τινῶν ὀνομάτων πόλεων, ἅπαντα τὰ ἐν Πελοποννήσῳ ὀνόματα τῶν ὀρέων, τῶν ποταμῶν, τῶν κωμῶν καὶ τῶν χωρίων· ἀλλ' ὁ Ἄγγλος Λήκιος, ὁ μετ' ἐπιστασίας καὶ εἰλικρινείας πλειοτέρας τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἐξακριβώσας, περιῆλθεν ἐξεναντίας εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐν Πελοποννήσῳ ὑπάρχουσι 10 Ἑλληνικὰ γεωγραφικὰ ὀνόματα πρὸς 1 Σλαυικόν. Ἕτερα δὲ γεγονότα ἀνατρέπουσιν ἔτι μᾶλλον τὴν καθ' ἡμῶν συσκευασθεῖσαν ἐκείνην ἱστορικὴν ῥαδιουργίαν· διότι ἂν ἦτο ἀληθὲς ὅτι οἱ Σλαῦοι, κύριοι γενόμενοι τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ δύο ὅλας ἑκατονταετηρίδας, ἔσφαξαν ἢ ἐφυγάδευσαν τοὺς προτέρους αὐτῆς κατοίκους, ἀναγκαίως ἡ χερσόνησος αὕτη, καθ' ἣν ἐποχὴν, ἐν τῇ 9 ἑκατονταετηρίδι, οἱ ἄγριοι οὗτοι βάρβαροι κατετροπώθησαν, ἔμελλε νὰ παραστήσῃ ἡμῖν οἰκτρὸν θέαμα καταστροφῆς καὶ ἐρημίας. Καὶ ὅμως εἶναι βέβαιον ὅτι οὐδέποτε, κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα, ἦν ἡ Πελοπόννησος εἰς λαμπροτέραν κατάστασιν ἢ ἐν τῇ 9 ταύτῃ ἑκατονταετηρίδι. Ἡ βιομηχανία, ἡ γεωργία, ἡ ἐμπορία ἤκμαζον ἐν αὐτῇ παραδόξως. Τὰ παμποίκιλα καὶ λεπτότατα λινᾶ, μάλλινα καὶ μεταξωτὰ ὑφάσματα, τὰ ὁποῖα ἡ περιώνυμος δέσποινα τῶν Πατρῶν Δανηλὶς ἔπεμπε καὶ ἔτος εἰς τὸν φίλον αὐτῆς Βασίλειον τὸν Μακεδόνα· οἱ θαυμάσιοι ἐπὶ τῷ κάλλει καὶ τῷ μεγέθει τάπητες οἵτινες ὑπὸ τῆς αὐτῆς δεσποίνης ἐστέλλοντο ἵνα κοσμήσωσι τοὺς λαμπροτέρους τῆς Κωνσταντινουπόλεως ναούς· πάντα ταῦτα κατεσκευάζοντο ἐν τοῖς ἐργοστασίοις τοῦ Ἄργους, τῆς Κορίνθου, τῶν Θηβῶν· καὶ παρεκτὸς τούτων ἡ Δανηλὶς προσέφερε τῷ βασιλεῖ σκεύη ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα, ὥστε ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, ὅστις εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τοὺς θησαυροὺς τοῦ Βυζαντίου, ἐβεβαίου ὅτι δῶρα τοσοῦτον πολυ-

---

(25) Τὸ χειρόγραφον τοῦτο, τὸ συνταχθὲν μὲν ἐν τῇ 16 ἑκατονταετηρίδι, δημοσιευθὲν δὲ ἐν τῇ 18 (Codices Manuscr Bibliothec. Regii Taurinensis Athaen. Taurini. MDCCXLIX τόμ. 1, σελ. 417 καὶ ἐπ.) δὲν ἐγίνωσκον ὅτε ἔγραψα τὴν προπαρατεθεῖσαν περὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Σλαύων πραγματείαν. Εἶναι δὲ ἡ μόνη μαρτυρία ἣν ἠδυνήθησαν νὰ προσαγάγωσι περὶ τῆς ὑπὸ τῶν ἐπηλύδων τούτων καταστροφῆς τῶν προτέρων τῆς χερσονήσου κατοίκων, διότι διαλαμβάνει τῳόντι τάδε· « ὁ δὲ Χαμνὸς (δηλαδὴ ὁ Χαγᾶνος, ὁ ἡγεμὼν τῶν Ἀβαροσλαύων) λύει (ἐν ἔτει 588) σπονδὰς, αἰτῶν ὑπέρογκα· καὶ ἐχειρώσατο Θετταλίαν, Ἑλλάδα, Εὔβοιαν Ἀττικὴν καὶ Πελοπόννησον καὶ καταφθείραντες τὰ γένη κατῴκησαν αὐτοὶ ἐν αὐτῇ· οἱ δ' δυνηθέντες ἐκφυγεῖν διεσπάρησαν ». Ἀλλὰ τί σημαίνει ἀκριβῶς τοῦτο τὸ «καταφθείραντες τὰ γένη» δηλοῦται ἀπὸ τοῦ μικρὸν κατωτέρω λεγομένου ὅτι τὸ ἀνατολικὸν τῆς Πελοποννήσου μέρος διέφυγε τὴν τῶν Σλαύων ἐπήρειαν. «Μόνου δὲ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς Πελοποννήσου, ἀπὸ Κορίνθου καὶ μέχρι Μαλέου, τοῦ Σθλαβινοῦ ἔθνους, διὰ τὸ τραχὺ καὶ δύσβατον, καθαρεύοντος, στρατηγὸς Πελοποννήσου ἐν τῷ αὐτῷ μέρει ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως κατεπέμπετο». Ὥστε ἡ ἔννοια τοῦ γράφοντος φαίνεται οὖσα ὅτι οἱ Σλαῦοι κατέφθειραν τὰ γένη μόνων τῶν μερῶν τῆς Χερσονήσου ὅσα κατέλαβον· καὶ ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ λόγου δηλοῦται ὅτι τὰ μέρη ταῦτα ἀπεῖχον τοῦ νὰ περιλαμβάνωσι τὴν ὅλην Πελοπόννησον. — Ἔπειτα τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χειρόγραφον ἀντιφάσκει εἰς πολλὰ πρὸς ἑαυτό τε καὶ πρὸς ἄλλας ἀξιοπιστοτέρας μαρτυρίας· διότι ἐνῷ λέγει ὅτι ἡ Κόρινθος ἐξηκολούθει οὖσα ἡ ἕδρα τοῦ τῶν Ῥωμαίων στρατηγοῦ, ἀλλαχοῦ διαλαμβάνει ὅτι οἱ Κορίνθιοι, φεύγοντες τοὺς Ἀβαροσλαύους, μετῴκησαν εἰς Αἴγιναν· καὶ ἐνῷ ἀπὸ τῆς τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου μαρτυρίας, ἔξω πάσης ἀμφιβολίας καθίσταται, ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἐγκατέλιπον κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου τὰς Πάτρας, τὸ χειρόγραφον λέγει ὅτι οἱ τῶν Πατρῶν κάτοικοι μετηνάστευσαν εἰς Ῥήγιον. Ἐν γένει δὲ μικρὰν ἔχει ἱστορικὴν ἀξίαν, οὐ μόνον διότι συνετάχθη, ὡς προείρηται, ἐν τῇ 16 ἑκατονταετηρίδι, καὶ προστούτοις εἶναι προδήλως ἔργον ἀνθρώπου ἀμαθεστάτου, ἀλλὰ καὶ διότι ἐπαναλαμβάνει ἁπλῶς τὰς ἀορίστους ῥήσεις τῆς τοῦ πατριάρχου Νικολάου ἐπιστολῆς καὶ τῆς τοῦ Εὐαγρίου ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, συνυφαῖνον αὐτὰς μετά τινων ἐπιτοπίων παραδόσεων, αἵτινες διελθοῦσαι τὸ ἀχανὲς διάστημα 700 ἢ 800 ἐνιαυτῶν, φυσικῷ τῷ λόγῳ παραδόξως ἠδύναντο νὰ παραμορφωθῶσιν.

(26) Αἱ Χρηστομάθειαι αὗται προσηρτήθησαν, ὡς γνωστὸν, καὶ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Κοραῆ γενομένην ἔκδοσιν τοῦ Στράβωνος. Ὅθεν ἴδε ταύτης τόμον 3, σελ. 373 καὶ 386, καὶ τὰ ἐν τῷ αὐτῷ τόμῳ Προλεγόμενα. — Δὲν ἐννοοῦμεν δὲ ὅτι οἱ Σλαῦοι ἐγκατεστάθησαν εἰς μόνον τὸ δυτικομεσημβρινὸν τοῦτο μέρος τῆς Πελοποννήσου, διότι βραδύτερον ἀναφέρονται καὶ ἐν τῇ Λακωνικῇ. Ἀλλ' ἐκ τῆς περιωρισμένης ἐκείνης ἀπομνημονεύσεως αὐτῶν ἐν ταῖς χρηστομαθείαις συνάγεται βεβαίως ὅτι δὲν κατεῖχον ἅπασαν τὴν χώραν.

τελῆ ἃ τῶν ἐθνικῶν βασιλέων οὐδεὶς σχεδὸν μέχρι καὶ τότε πρὸς βασιλέα Ῥωμαίων εἰσήγαγεν » (27). Γνωστὸν πρὸς τούτοις εἶναι ὅτι, εἰς τὴν ἐπὶ Ῥωμανοῦ στρατείαν κατὰ τῆς Ἰταλίας, ἡ Πελοπόννησος παρέσχε 1000 πολεμιστηρίους ἵππους, ἐρρωμένους καὶ κεχαλινωμένους (28)· ὀνομαστοὶ δὲ ἦσαν καὶ οἱ ναυτικοί, καὶ οἱ κογχυλευταί, καὶ οἱ χαρτοποιοὶ τῆς χερσονήσου· πόλεις δὲ εἶχε τεσσαράκοντα. Ὁποίας ἐμπορικὰς συναλλαγάς, ὁπόσον ἐπιμελῶς κεκαλλιεργημένην χώραν, ἡλίκον ἀπ' αἰῶνος ἐπισεσωρευμένον πλοῦτον, δὲν προϋποτιθέασι τὰ ποικίλα ἐκεῖνα φυσικὰ καὶ τεχνητὰ προϊόντα· καὶ ὁπόσον ἡ ἀληθὴς αὕτη τῶν πραγμάτων εἰκὼν διαφέρει τῆς ἀγρίας καταστάσεως ἣν ἀνέπλασεν ὁ Γερμανὸς ἱστορικὸς ἵνα πιθανολογήσῃ τὴν περὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους δοξασίαν αὐτοῦ !

Ἀλλ' ἀπὸ τῆς προσγείου ταύτης καὶ μερικῆς περὶ Πελοποννήσου καὶ Ἀθηνῶν ἐρεύνης, ὥρα νὰ μετεωρισθῶμεν εἰς ὑψηλοτέραν καὶ γενικωτέραν τοῦ ζητήματος ἔποψιν· διότι ἐκ περιωπῆς μάλιστα θεωροῦντες τὰ πράγματα, θέλομεν ἀπαντήσει πλεῖστα ὅσα τὰ ἄρδην τὴν δοξασίαν ἐκείνην ἀνατρέποντα. Καὶ πρῶτον τὴν ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ διατήρησιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ὁ Γερμανὸς ἱστορικὸς ἠγωνίσθη νὰ συμβιβάσῃ τὸ γεγονὸς τοῦτο μετὰ τοῦ πρεσβευθέντος ὑπ' αὐτοῦ ἐξαφανισμοῦ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἀξιῶν ὅτι ἡ Βυζαντινὴ κυβέρνησις ἐξελλήνισε τοὺς ἐνταῦθα Σλαύους, διαδοῦσα παρ' αὐτοῖς τὸν χριστιανισμὸν δι' Ἑλλήνων ἱερέων καὶ Ἑλληνικῶν γραφῶν, ἔτι δὲ πέμψασα εἰς τὰς ἐκσλαυισθείσας Ἑλληνικὰς χώρας ἀποικίας ἐκ Βοσπόρου, ἐκ Θράκης, ἐκ μικρᾶς Ἀσίας. Ἀλλὰ ¡ πῶς ἡ βυζαντινὴ κυβέρνησις δὲν κατώρθωσε νὰ ἐξελληνίσῃ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἄλλας ὑπὸ Σλαύων ἢ ἐκσλαυισθέντων φύλων καταληφθείσας χώρας, τὴν Βουλγαρίαν λ. χ; Εἰς τὴν Βουλγαρίαν διεδόθη ἐπίσης ὁ Χριστιανισμὸς δι' Ἑλλήνων ἱερέων καὶ δι' Ἑλληνικῶν γραφῶν· μετὰ τῆς γείτονος Βουλγαρίας διετέλει ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχία εἰς σχέσεις, μάλιστα ἐμπορικὰς σχέσεις, πολὺ συνεχεστέρας ἢ μετὰ τῆς πόρρω κειμένης Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου· οἱ εὐπατρίδαι τῆς Βουλγαρίας ἐξεπαιδεύοντο ἐν τοῖς σχολείοις καὶ ἐν τοῖς βασιλείοις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ὁ πολυθρύλλητος Συμεών, πρὶν βασιλεύσῃ, εἶχε διδαχθῆ ἐν Βυζαντίῳ τὴν ῥητορικὴν τοῦ Δημοσθένους καὶ τὴν τοῦ Ἀριστοτέλους λογικήν. Καὶ ὅμως οἱ μὲν Βούλγαροι διετήρησαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τὸ ἰδίωμα αὐτῶν, οἱ δὲ Σλαῦοι τῶν μεσημβρινωτέρων Ἑλληνικῶν χωρῶν ἀπέβαλον τὴν πάτριον γλῶσσαν. ¡ Πόθεν τοῦτο ; ἐρωτῶμεν καὶ αὖθις. Διότι, ἀπαντᾷ ὁ ἑτεροδιδάσκαλος, ἡ Βουλγαρία, εἰ καὶ ἀποδεξαμένη τὸν Ἑλληνικὸν Χριστιανισμόν, διεφύλαξε τὴν αὐτονομίαν, ἐνῷ οἱ Σλαῦοι τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου ὑπέκυψαν οὐ μόνον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικήν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κυριαρχίαν. Λησμονεῖ ὅμως ἢ ἀποκρύπτει γεγονὸς πασίγνωστον, ὅτι καὶ ἡ Βουλγαρία ἀπὸ τοῦ 972 μέχρι τοῦ 1186, ἤτοι ἐπὶ δύο ὅλας ἑκατονταετηρίδας, ἐκτὸς μικροῦ διαλείμματος, διετέλεσεν ἐπαρχία Βυζαντινὴ ἐπίσης ὅσον καὶ τὸ θέμα τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸ τῆς Πελοποννήσου θέμα. Ὥστε αἱ πρὸς τὴν Βυζαντινὴν κυβέρνησιν καὶ πρὸς τὴν Βυζαντινὴν ἐκκλησίαν σχέσεις ἑκατέρων τῶν χωρῶν ἦσαν ἀπαράλλακτοι (29). Διέφερον ἄρα καθ' ἕτερόν τι ἀπ' ἀλλήλων ἵνα ἐπέλθωσιν ἐν αὐταῖς τοσοῦτον ἀλλοῖα ἀποτελέσματα· καὶ ἐπειδὴ ἀνάγκη νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν διαφορὰν ταύτην ἐν ταῖς ἐσωτερικαῖς αὐτῶν περιστάσεσι, βέβαιον δὲ εἶναι ὅτι τῆς Βουλγαρίας τὸ πλεῖστον κατελήφθη ὑπὸ ἀλλοφύλων, ἀναγκαίως περιερχόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα, τὸ συνᾷδον ἄλλως καὶ πρὸς ἁπάσας τὰς μερικὰς εἰδήσεις ὅσας ἔχομεν περὶ Πελοποννήσου καὶ Ἑλλάδος, ὅτι εἰς τὰς χώρας ταύτας οἱ Σλαῦοι ἦσαν πολὺ τῶν Ἑλλήνων εὐαριθμότεροι· τούτου δ' ἕνεκεν, ἐν μὲν τῇ Βουλγαρίᾳ δὲν κατωρθώθη νὰ ἐξελληνισθῶσιν καθ' ὁλοκληρίαν, ἐνταῦθα δὲ ὅλως συνεχωνεύθησαν ἐπὶ τέλους ἐντὸς τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Ὅτι δὲ οἱ Σλαῦοι τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος, μακρὰν τοῦ νὰ ἐξολοθρεύσωσι τὴν Ἑλληνικὴν φυλήν, ἀπετέλεσαν ἀνέκαθεν ἐλάττονά τινα τῶν κατοίκων μερίδα, συνάγεται καὶ ἐξ ἑτέρας περιστάσεως. Αἱ ἐποικήσεις τῶν Ἀλβανῶν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἤρξαντο ἀπὸ τῆς 14 ἑκατονταετηρίδος. Καὶ ἐπειδὴ οὐδαμοῦ οἱ ἔποικοι οὗτοι φαίνονται ὅλως ἀποβαλόντες τὸ πάτριον ἰδίωμα, δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ ἀρχικὸς αὐτῶν ἀριθμὸς οὐσιωδῶς ἠλαττώθη· ὑπολογίζονται δὲ σήμερον ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ ἑκτημόριον τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ. Ἂν λοιπὸν τὰ ἀλβανικὰ φῦλα, καί τοι ἀποτελοῦντα ἐλάχιστον τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ μέρος, καί τοι πλείστην ὁμολογουμένως ἔχοντα οἰκειότητα πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, δὲν ἐγκατέλιπον ὅμως τὸ ἰδίωμα αὐτῶν ἐν διαστήματι ἓξ ἑκατονταετηρίδων, ¡ πῶς οἱ Σλαῦοι, οἱ τοὺς προηγουμένους κατοίκους ἀφανίσαντες, καὶ ὅλως ἡμῖν ἀλλότριοι ὄντες, ἐξελληνίσθησαν οὐδὲν ἧττον, ἐντὸς ἑτέρων ἓξ ἑκατονταετηρίδων, ἀπὸ τῆς 7 μέχρι τῆς 12, ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε, κατὰ τὴν 13 ἑκατονταετηρίδα, τὰ *χρονικὰ τῶν ἐν τῷ Μωρέᾳ πολέμων τῶν Φράγκων* δὲν ἀναφέρουσιν αὐτοὺς εἰμὴ ἐν μόνῃ τῇ Λακωνικῇ ; — Διότι τὸ λεγόμενον ὅτι ἐστάλησαν ἐνταῦ-

(27) Οἱ μετὰ Θεοφάνην σελ. 226 καὶ ἑπ. —Γίββων, κεφ. LIII Zinkeisen, τόμ. 1, σελ. 780 καὶ ἑπ.

(28) Κωνσταντίνου πρὸς τὸν ἴδιον υἱόν, σελ. 243—244. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀνήκει εἰς τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς 10 ἑκατονταετηρίδος· ἀλλ' ἀναφέρεται ἐνταῦθα ὡς προϊὸν τῆς ἀμέσως προηγουμένης καταστάσεως πραγμάτων.

(29) Τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ, κατὰ τὸν Fallmerayer, καὶ ἡ κυρίως Ἑλλὰς δὲν ἀνεκτήθη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν εἰμὴ ἐν τῇ 10 ἑκατονταετηρίδι· βέβαιον δὲ εἶναι ὅτι ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς 13, ὑπέκυψεν εἰς τὴν Φραγκικὴν κυριαρχίαν· ὅθεν, κατὰ τὸν ἱστορικὸν ἐκεῖνον, καὶ ἡ Ἑλλάς, ὡς ἡ Βουλγαρία, ἐπὶ δύο μόνον ἑκατονταετηρίδας διετέλεσεν ὑποκειμένη τοῖς Βυζαντινοῖς.

θαι ἀποικίαι ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου, ἀπὸ τῆς Θράκης καὶ ἀπὸ τῆς μικρᾶς Ἀσίας, εἶναι ἐπινόημα αὐθαίρετον καὶ ἐπὶ οὐδεμιᾶς μαρτυρίας στηριζόμενον. Ἐξεναντίας ὁ Θεοφάνης λέγει ὅτι, περὶ τὰ μέσα τῆς 8 ἑκατονταετηρίδος, πολυάριθμοι οἰκογένειαι μετηνέχθησαν, ἐκ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκ τῆς Πελοποννήσου, εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα ἀναπληρώσωσι τὸν ἐν τῇ βασιλευούσῃ ταύτῃ ἐλαττωθέντα ἀπὸ τοῦ θανατικοῦ πληθυσμόν (30). Ἅπασαι λοιπὸν αἱ μαρτυρίαι καὶ ἅπαντα τὰ τεκμήρια συντρέχουσιν εἰς τὸ νὰ καταστήσωσιν ἀναμφισβήτητον ὅτι οἱ ἐν Ἑλλάδι ἐγκατασταθέντες Σλαῦοι ἦσαν ἀνέκαθεν πολὺ τῶν Ἑλλήνων εὐαριθμότεροι.

Ἔχομεν δὲ καὶ τελευταίαν τινὰ μαρτυρίαν, μαρτυρίαν κατὰ τοῦτο μάλιστα ἀκαταμάχητον ὅτι ἐκπηγάζει ἀπὸ τῶν σπλάγχνων αὐτῶν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως· καὶ ἔστιν ἡ μαρτυρία αὕτη, ἡ βαθεῖα πεποίθησις ἣν ἀείποτε οἱ τῶν χωρῶν τούτων κάτοικοι ἔσχον περὶ τῆς κατὰ γένος καὶ ἦθος οἰκειότητος αὐτῶν πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος. Γνωστὸν εἶναι ὅτι οἱ βασιλεῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καίτοι ἄρχοντες χωρῶν ἐν αἷς ἐπεκράτει τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον καὶ ἰδίωμα, ἐκάλουν ἑαυτοὺς *Ῥωμαίων βασιλεῖς*, διότι ἠξίουν ἑαυτοὺς εἶναι κληρονόμους τῆς μεγάλης Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας (31). Ἐντεῦθεν καὶ νόμοι, καὶ διατάξεις, καὶ συγγραφαί, εἰ καὶ Ἑλληνιστὶ συνετάσσοντο, Ῥωμαίους ὅμως ἐκάλουν ἐκείνους δι' οὓς ἐγράφοντο. Τὸ ὄνομα *Ἕλλην* ἐσήμαινεν ἐπὶ πολὺν χρόνον τὸν *ἐθνικόν*, τὸν εἰδωλολάτρην· καὶ αὐτοὶ δὲ τῆς κυρίως Ἑλλάδος οἱ κάτοικοι, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς σημασίας ταύτης,—οὐχὶ πρὸς περιφρόνησιν, ὡς ἐῤῥέθη παρά τινων,—*Ἑλλαδικοὶ* ὠνομάζοντο. Οἱ δὲ τοῦ ὅλου κράτους ὑπήκοοι *Ῥωμαῖοι*, ὡς προείρηται, ἐκαλοῦντο ἐν τῇ ἐπισήμῳ γλώσσῃ τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ἀφ' ἧς καὶ ἡ Ὀθωμανικὴ ἐξουσία παραλαβοῦσα τὴν προσηγορίαν, *Ῥωμαίους* ἀπεκάλεσεν ἅπαντας τοὺς Χριστιανοὺς αὐτῆς ὑπηκόους· ὥστε ἐπὶ 1,400 ἔτη ἡ ἐπωνυμία αὕτη ἐπεκράτησεν ὡς ἐπίσημος ἐθνικὴ ἐπωνυμία ἐν τῇ ἀνατολῇ.

Ἀλλ' ἡ ἐπωνυμία αὕτη ἦν ἡ πολιτική, ἡ ἐξωτερική, οὕτως εἰπεῖν, ἐπωνυμία, ἣν οἱ αὐτοκράτορες τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπεδέχθησαν ἵνα δηλῶσι δι' αὐτῆς τὰ ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου Ῥωμαϊκοῦ κράτους κληρονομικὰ αὐτῶν δίκαια. Ὁσάκις ὅμως καθ' ὅλον ἐκεῖνο τοῦ χρόνου τὸ διάστημα ἐπήρχετο δεινή τις πραγμάτων κρίσις, ἢ ἐπέκειτο περὶ τῶν ὅλων ἀγών, αἴφνης, καθάπερ διὰ μαγικῆς τινος ῥάβδου, προέκυπτεν εἰς μέσον ἡ ἀληθής, ἡ γνησία τοῦ ἔθνους ἐπίκλησις, τὸ ἱερόν, τὸ ἅγιον τῶν Ἑλλήνων ὄνομα, ὡς λάβαρόν τι ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ ὁποίου τὸ ἔθνος ἐθεώρει ἑαυτὸ ἀκαταγώνιστον, ὡς φυλακτήριόν τι, διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν τούτων, καὶ ἂν ἀπέβαλλον ἐνίοτε τὴν πολιτικὴν αὐτονομίαν, διέσωζον ὅμως ἀπαραποίητον τὴν ἐθνικότητα. Ὅτε ἐν τῇ 13 ἑκατονταετηρίδι οἱ σταυροφόροι κατέλαβον τὴν μεγάλην ἡμῶν βασιλεύουσαν, ὁ μέγας Λογοθέτης Νικήτας ὁ Χωνιάτης, ὅστις καθ' ὅλην τὴν προηγουμένην αὐτοῦ ἱστορίαν περὶ Ῥωμαίων ποιεῖται λόγον, φθάσας εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς ἁλώσεως, ἀποβάλλει ἐξ ἐφόδου τὴν ξενικὴν ἐπωνυμίαν καὶ ἀποδοὺς τοῖς ὁμογενέσι τὴν ἀληθῆ καὶ ἐθνικὴν αὐτῶν προσηγορίαν, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ὀρθοδοξίας, μάλιστα δὲ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, διαμαρτύρεται κατὰ τῆς τῶν ἀλλοφύλων ἐκείνων ἐπιδρομῆς καὶ ἀδικίας (32). Ὁ δὲ Μιχαὴλ Ἄγγελος Κομνηνὸς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἄριστοι τῶν Ἑλλήνων, οἱ τότε δι' ἀγώνων περιφανῶν διασώσαντες ἐν Εὐρώπῃ τὴν Ἑλληνικὴν ἐθνικότητα, *Ἑλλάδα* ἀπεκάλεσαν τὸ παρ' αὐτῶν ἱδρυθὲν κράτος, ὅπερ περιελάμβανε τὴν Ἤπειρον, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν Αἰτωλίαν, καὶ ὁ λαὸς *δεσπότην Ἑλλάδος* ἀπεκάλει τὸν τοῦ κράτους ἐκείνου ἡγεμόνα (33).—Πάλιν δὲ ὅτε ἐν τῇ 15 ἑκατονταετηρίδι ἡ ἑλληνικὴ ἐθνικότης, ἀφοῦ, ἐπὶ χιλίους ὅλους ἐνιαυτούς, ἀντεπάλαισεν οὐ μόνον ὑπὲρ ἑαυτῆς, ἀλλά, καὶ ὡς πρόμαχος τῆς Εὐρώπης, ὑπὲρ σύμπαντος τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, πρὸς ἀλλεπαλλήλως ἐπερχομένους βαρβάρους, κατέπιπτε τελευταῖον ὑπὸ τὸν ἀκαταγώνιστον ἀκινάκην τοῦ Μωάμεθ Β'., ὁ Χαλκοκονδύλης, ὁ Φραντζῆς, ὁ Γεμιστὸς Πλήθων, μιᾷ φωνῇ τὴν εὐλογίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπεκαλοῦντο ἐπὶ τὴν ψυχοῤῥαγοῦσαν τοῦ ἔθνους αὐτονομίαν· καὶ κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἀποφράδος ἐκείνης 29 Μαΐου, αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, τὸ ἔσχατον ἀποτείνων τὸν λόγον πρὸς τοὺς συναγωνιστάς, προέτρεπεν αὐτοὺς νὰ προπολεμήσωσιν, ὡς « *Ἑλλήνων* ἀπόγονοι » ὑπὲρ τῆς πόλεως ἣν « ἐλπίδα καὶ χαρὰν πάντων τῶν Ἑλλήνων » αὐταῖς λέξεσιν ἐκάλουν τὰ μαρτυρικὰ αὐτοῦ χείλη (34). Τελευταῖον ὅτε, ἐν ἔτει 1821, τὸ ἔθνος, μετὰ ἀδιαλείπτους ἀτυχεῖς ἀποπείρας, ἐπεχείρησε τὸν ἀγῶνα ἐκεῖνον ὅστις ἔμελλε νὰ ἐπιφέρῃ τὴν πολιτικὴν αὐτονομίαν ταύτης τοὐλάχιστον τῆς γωνίας τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν κατοίκων τῶν χωρῶν τούτων, συνελθόντες ἐπανειλημμένως εἰς ἐθνικὰς συνελεύσεις, δὲν ἔπαυσαν ἀποφαινόμενοι, ἐν μέσῳ τῆς κλαγγῆς τῶν ὅπλων, ὅτι

(30) Θεοφ. Τόμος 1, σελ. 662.

(31) Ἴδε τὰ περὶ τῆς μετωνυμίας ταύτης ἄριστα ἐκτεθειμένα καὶ ἐξηγημένα ἐν τῷ προοιμίῳ τοῦ Λαονίκου Χαλκοκονδύλου.

(32) Σελίδες 767-768, 794, 796, 806, 807.

(33) Χρονικὰ τῶν ἐν Ῥωμανίᾳ καὶ μάλιστα ἐν τῷ Μωρέᾳ πολέμων τῶν Φράγκων, ἔκδ. τοῦ 1841, σελ. 23, 75, 89.

(34) Ὁ Χαλκοκονδύλης ἀείποτε ἀποδίδει εἰς τὸ ἔθνος τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα καὶ τοὺς βασιλεῖς αὐτοῦ ὀνομάζει Ἑλλήνων βασιλεῖς. Ἴδε παρὰ Φραντζῇ τὸν λόγον τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου, καὶ ἰδίως ἐν σελ. 275-276. Τοῦ δὲ Γεμιστοῦ Πλήθωνος δὲν ἔχω κατὰ δυστυχίαν τὸ κείμενον, καὶ οὔτε ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Πανεπιστημίου ὑπάρχει· ἀλλ' ἴδε τὸ περὶ τῆς γνησιότητος τῶν κατὰ τὴν Πελοπόννησον Ἑλλήνων δόγμα αὐτοῦ ἐν τῷ 2. τόμῳ, σελ. 303 τῆς ἱστορίας τοῦ Fallmerayer. Προσσημειωτέον δὲ ἐνταῦθα ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ πολυθρύλλητον χωρίον τοῦ Πορφυρογεννήτου (Περὶ θεμ. σελ. 53 καὶ ἐπ.) τὸ ὁμιλοῦν περὶ τῆς ἐκβαρ-

« ἀπόγονοί εἰσι τοῦ σοφοῦ καὶ φιλανθρώπου ἔθνους τῶν Ἑλλήνων», καὶ διὰ δεσμῶν ἀρρήκτων συναρμολογοῦντες τὴν παροῦσαν τοῦ ἔθνους τύχην, οὐ μόνον μετὰ τῆς ἀρχαίας, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῆς μέσης αὐτοῦ ἱστορίας, ἐκήρυξαν ὡς κῦρος νόμου ἔχοντας, τοὺς ἀστυκοὺς νόμους «τῶν ἡμετέρων ἀειμνήστων χριστιανῶν αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως» (35). Ὑπάρχουσιν ἄραγε ἱστορικὰ συστήματα ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις σκευωρούμενα, ἱκανὰ νὰ κατισχύσωσι τῆς χιλιετοῦς ἐκείνης κραυγῆς ἔθνους ὁλοκλήρου, τὸ ὁποῖον καὶ πίπτον καὶ ἐγειρόμενον οὐδέποτε ἔπαυσε ἔχον διὰ στόματος τὸ ὄνομα καὶ τὸ σύνθημα τοῦ Ἑλληνισμοῦ;

Καὶ τοῦτο λοιπὸν τὸ ἔθνος ἐπέπρωτο νὰ κατακριθῇ ὅτι οὐδὲν ἔχει ἴδιον στοιχεῖον ζωῆς καὶ ἐνεργείας καὶ ὅτι πλανήτης ἁπλοῦς ἐστιν ὑπερβορείου τινὸς πολιτικοῦ συστήματος, ἀπεστερημένος ἰδίου φέγγους καὶ θάλπους! Ἀλλὰ ποῦ ἦτο τὸ ὑπερβόρειον τοῦτο πολιτικὸν σύστημα ὅτε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, συνερχόμενον εἰς συνόδους μεγάλας, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τῶν Ἀθανασίων, τῶν Γρηγορίων, τῶν Βασιλείων καὶ τῶν Χρυσοστόμων, συνεπλήρου καὶ ὥριζε τὰ δόγματα τοῦ θρησκεύματος ἐκείνου ἐπὶ τοῦ ὁποίου, ὡς ἐπὶ κρηπῖδος ἀσφαλοῦς, ἐρείδεται ἅπας ὁ νεώτερος τοῦ κόσμου πολιτισμός; Ποῦ, ὅτε ὁ Ἡράκλειος, ἡρωϊκῶς ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς πίστεως κατὰ τοῦ δεινοτάτου αὐτῆς πολεμίου Χοσρόου, προήλαυνε νικηφόρος μέχρι τῶν τελευταίων τῆς Περσικῆς μοναρχίας περάτων; Ποῦ, ὅτε ἡ Ἑλληνικὴ εὐφυΐα ἐπενόει τὸ ὑγρὸν πῦρ, ὁ δὲ κλῆρος, ὁ στρατός, καὶ ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπέκρουον τὰ ἀναρίθμητα τοῦ ἀκμάζοντος Ἀραβισμοῦ πλήθη; Ἢ ὅτε οἱ Φωκάδες, οἱ Ἰωάνναι καὶ οἱ Βασίλειοι ἐτέλουν τὰ πολύκροτα καὶ εὐλαβῆ κατὰ Μωαμεθανῶν καὶ Βουλγάρων ἐπινίκια, καθ' ἃ, ἀναβιβάσαντες ἐπὶ τοῦ πομπικοῦ ἅρματος τὴν πάνσεπτον τῆς Παναγίας εἰκόνα, ἐκείνην ἀνθ' ἑαυτῶν ἀνεδείκνυον θριαμβεύουσαν, ὡς προστάτιν καὶ πρόμαχον τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος; Ἢ ὅτε οἱ μεγάλοι Κομνηνοί, ὁ Ἀλέξιος, ὁ Ἰωάννης, ὁ Μανουὴλ, ἐπὶ ἑκατονταετηρίδα ὅλην ἐταπείνουν τοὺς ἀγερώχους Φράγκους, οἱ δ' ἐν Νικαίᾳ βασιλεῖς ἐξέβαλλον αὐτοὺς ἀπὸ τῆς τότε μητροπόλεως ἡμῶν, καὶ ἀντήχουν αὖθις ὑπὸ τοὺς θόλους τῆς Ἁγίας Σοφίας αἱ δοξολογίαι τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως; Ἢ ὅτε ὁ ἔσχατος τῶν Κωνσταντίνων ἔπιπτεν αἱματόφυρτος ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῆς ἐπωνύμου αὐτοῦ πόλεως, Ἑλλήνων δὲ τηλικαῦται μυριάδες ἐθυσιάζοντο, κατὰ τὸ παράδειγμα αὐτοῦ ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἐν Κύπρῳ, ἐν Κρήτῃ, ἐν Πελοποννήσῳ, ἐν Χαλκίδι, περὶ Ναύπακτον, ἐν Κερκύρᾳ καὶ ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας; Ἢ, τελευταῖον, ὅτε οἱ μὲν Πελοποννήσιοι ἔσωζον τὴν ὅλην Ἑλλάδα, καταστρέφοντες τὴν πολυάριθμον στρατιὰν τοῦ Δράμαλη, οἱ δὲ Στερεολλαδῖται ἐτέλουν ἐν Μεσολογγίῳ τὰ ἀείμνηστα ἐκεῖνα κατορθώματα, οἱ δὲ ναυβάται ἡμῶν ἤγειρον τὰ περὶ Σάμον καὶ Καφηρέα ἀπαράμιλλα τρόπαια; — Ἀλλ' ἅπασαι τῆς ἱστορίας ἡμῶν αἱ σελίδες, κατά τε τὸν μέσον αἰῶνα καὶ τοὺς νεωτέρους χρόνους μαρτυροῦσιν ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ οὐχὶ ξένην, οὐχὶ ἑτεροκίνητον, ἄπαγε, ἀλλὰ ἰδίαν τινὰ καὶ αὐθόρμητον, καὶ ἐθνικὴν καὶ ὄντως Ἑλληνικὴν ἐξεπλήρωσεν ἀείποτε ἐπαγγελίαν.

Ἡ ἱστορία αὕτη διδάσκει ἐν κεφαλαίῳ, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ, εἰ καὶ πολλοὺς καὶ ποικίλους ὑποδεξαμένη εἰς τὰς χώρας αὐτῆς ἐπήλυδας, τινὰς μὲν ἐξ αὐτῶν ἐν ἑαυτῇ ὅλως συνεχώνευσεν, ἀπὸ ἑτέρων δὲ ὅλως διακεκριμένη παρέμεινε· διδάσκει, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ, εἰ καὶ προσοικειωθεῖσα νεώτερά τινα ἐθνισμοῦ στοιχεῖα, μάλιστα δὲ τὴν μοναρχικὴν πολιτείαν, καὶ τὸ Χριστιανικὸν δόγμα, πολλὰ ὅμως καὶ τῶν ἀρχαίων προσόντων ἀπαραποίητα διέσωσε, τὴν γλῶσσαν, τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας, τῆς ναυτιλίας, τῆς ἐμπορίας· διδάσκει τελευταῖον, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ, ἀφοῦ ἐπὶ πολὺν χρόνον διετέλεσεν ὁ κυριώτατος ἐπὶ τῆς γῆς ἀπόστολος καὶ πρόμαχος τοῦ Χριστιανικοῦ δόγματος, ἀπέβαλε μὲν τὴν πολιτικὴν αὐτονομίαν, ἀλλὰ διετηρήθη πάντοτε ὡς ἡ ἐπικρατεστέρα, ἠθικῶς καὶ διανοητικῶς, ἐθνικότης τῆς ἀνατολῆς. Ὅλαι αἱ ἱστορικαὶ παρεξηγήσεις τοῦ κόσμου δὲν θέλουσι δυνηθῇ οὐδὲ νὰ ἀφαιρέσωσιν ἐκ μέσου τὸ ἀμετάκλητον ἐκεῖνο παρελθὸν, οὐδὲ νὰ ἀνατρέψωσι τὸ ἐκ τούτου παραχθὲν γεγονὸς τοῦ μεγάλου ἀξιώματος ὅπερ ἐπέχει σήμερον ἐν τῇ ἀνατολῇ ἡ Ἑλληνικὴ ἐθνικότης.

Μίαν δὲ καὶ μόνην ἐκφέρομεν ἔτι εὐχήν. Εἴθε αἱ καθ' ἡμᾶς γενεαὶ ἀναδειχθῶσιν ἄξιαι τῶν προγόνων! Ἡ ἑορτὴ ἣν ἄγομεν σήμερον ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἴσως ζωηρότερον ὑπομιμνήσκει τὸ μέγεθος τῆς ἐπικειμένης αὐταῖς ἐντολῆς καὶ εὐθύνης. Διότι πανηγυρίζομεν τὴν μνήμην τῶν γενεθλίων τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν Μονάρχου καὶ τῶν γενεθλίων τοῦ ἀνωτάτου τούτου τῆς ἐθνικῆς παιδεύσεως ἱδρύματος. Ἀλλὰ μοναρχία καὶ ἐθνικὴ παίδευσις εἰσὶν αἱ δύο τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς διανοητικῆς τοῦ ἔθνους ἑνότητος βάσεις, ἃς ἐκληροδότησαν ἡμῖν αἱ θυσίαι καὶ οἱ ἀγῶνες τῶν πατέρων ἡμῶν ἐπὶ τετρακοσίους ὅλους ἐνιαυτούς. Εἰς ὑμᾶς δὲ, ὦ νέαι τῆς Ἑλλάδος γενεαὶ, ὦ γλυκεῖα τῆς πατρίδος ἐλπὶς, εἰς ὑμᾶς τὸ ἀπὸ τοῦδε ἀπόκειται νὰ συμπληρώσετε, ἐπὶ τῶν βάσεων ἐκείνων, τὸ ὅλον οἰκοδόμημα τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἑνότητος.

ξαρώσεως τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Σλαύων, ἐπειδὴ λέγει, ὅτι ὁ Νικήτας, ὁ τοῦ Χριστοφόρου πενθερὸς, ἐκαυχᾶτο ἐπὶ τῇ εὐγενείᾳ αὐτοῦ, ἀρκούντως ὑποδεικνύει ὅτι ἐν τῇ 10 ἑκατονταετηρίδι, πολὺ μετὰ τὰς Σλαυικὰς ἐποικήσεις, οἱ Πελοποννήσιοι αὐτοὶ ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ὡς γνησίους τῶν Ἑλλήνων ἀπογόνους· ἡ δὲ γενομένη κατ' αὐτοῦ ἀντίῤῥησις ἐσήμαινε μόνον ὅτι ἐγένετο ἐνταῦθα ἐπιμιξία πρὸς ἀλλοφύλους, οὐχὶ ὅμως καὶ ἐξολόθρευσις τοῦ ἀρχαίου τῶν κατοίκων γένους.

(35) Τῆς πολυτίμου Συλλογῆς Α. Ζ. Μάμουκα, τόμος 2, σελ. 32, 43, 104, 143, τόμου 3, σελ. 87, τόμου 5 σελ. 8 καὶ ἑπ.

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΙΟΥΝΙΟΥ, 1857. ΤΟΜΟΣ Η'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 174.

Ο ΛΕΩΝ
ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ.

Μετὰ τοὺς λαμπροὺς καὶ πολυκρότους αἰῶνας, ἐφ' ὧν αἱ 'Αθῆναι ἐπλήρουν διὰ τῆς δόξης των πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, ἐπῆλθε νὺξ μακρὰ ἐπ' αὐτάς, καθ' ἣν ἡ γῆ ἐράνη μέχρι ὀνόματος αὐτὰς λησμονήσασα, καὶ περὶ τῆς τότε τύχης αὐτῶν οὐδὲ σύγγραμμά τι ἀπομνημονεύει, οὐδὲ μνημεῖον σχεδὸν σώζεται μαρτυροῦν.

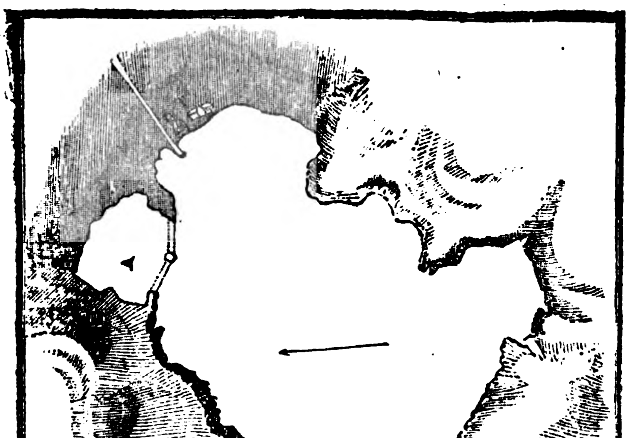
'Αλλὰ τῆς ἀγνώστου ἢ μᾶλλον ἀγράφου ἱςορίας τῶν χρόνων ἐκείνων ἀνευρέθη ἐσχάτως μία σελίς· ὁ δὲ πιστῶς αὐτὴν διὰ τῶν αἰώνων διατηρήσας, καὶ διηγούμενος αὐτὴν σήμερον, εἶναι οὐδεὶς ἕτερος ἢ ὁ λιμενοφύλαξ λέων τοῦ Πειραιῶς, καὶ ὁ ἑρμηνεύσας αὐτήν, εἷς τῶν σοφῶν τῆς *ἐσχάτης Θούλης*.

Τίς ἀγνοεῖ ὅτι ὁ λιμὴν τῶν 'Αθηνῶν, ἀφ' ὅτου ἔπαυσε, καὶ πρὶν αὖθις ἀρχίσῃ νὰ καλῆται Πειραιεύς, ὠνομάζετο ὑπὸ μὲν τῶν Ἑλλήνων *Δράκος*, ὑπὸ δὲ τῶν 'Ιταλῶν *Πόρτο Λεόνε*, καὶ *'Ασλὰν Λιμὰν* ὑπὸ τῶν 'Οθωμανῶν, ὅτι δ' ὤφειλε τὰς ἐπωνυμίας ταύτας εἰς ὑπερμεγέθη μαρμάρινον λέοντα, ὅστις μέχρι τοῦ ἔτους **1687**, ἐκάθητο ἐν τῷ μυχῷ τοῦ ἐρήμου λιμένος ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς λαμπρᾶς καὶ πολυανθρώπου ἄλλοτε πόλεως, ὡς ὁ πιστὸς κύων ὅστις δὲν δραπετεύει οὐδὲ τὴν τέφραν τῆς πυρποληθείσης οἰκίας ἣν ἐφύλαττεν ;

Ὅστις ἐπεσκέφθη τὰς 'Αθήνας πρὶν ἢ ἡ ἐλευθερία ταῖς περιβάλῃ τὸ στέμμα τῆς βασιλείας, καὶ ταῖς ἀποδώσῃ τοῦ ἀρχαίου των κάλλους τὴν ἀντανάκλασιν, ἐνθυμεῖται τὴν ἀκατοίκητον ἐκείνην ἀκτήν, ἐφ' ἧς ἄλλα ἴχνη ἀνθρωπίνης παρουσίας δὲν ἐφαίνοντο, ἐκτὸς ἀθλίου ἐρειπίου καταῤῥυείσης τινος μονῆς, καὶ ἐκτὸς πενιχρᾶς καλύβης κατὰ τοῦ κόλπου τὸ βάθος, φωλεᾶς ἐξ ἧς ἐξώρμα ὁ 'Οθωμανὸς τελώνης κατὰ τῶν πλοίων· ὅσα ἡ βία τῶν ἀνέμων καὶ ἡ φορὰ τῶν κυμάτων ἔῤῥιπτον εἰς τὰ νεκρὰ ταῦτα μέρη.

Τοιοῦτος ἦν ὁ Πειραιεὺς κατὰ τὸ **1832**, τοιοῦτος, καὶ κατ' οὐδὲν διάφορος, κατὰ τὸ **1687**, ὡς ἀποδεικνύει ὁ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον σχεδιασθεὶς καὶ κατωτέρω τυπούμενος χωρογραφικὸς πίναξ, ἐκ-

« ἀπόγονοί εἰσι τοῦ σοφοῦ ...υθην ἐκείνην, ἐμπρὸς τῆς τῶν Ἑλλήνων», καὶ διὰ ...η ὑψηλὴ φέρει τὴν προτομολογοῦντες τὴν παρου... λέως, τοῦ νέου κτίσου τοῦ μόνον μετὰ τῆς ἀρχαία... τὸ σημεῖον τοῦ πίνακος καθ' ὃ σης αὐτοῦ ἱστορίας, ἐκτ... θάλασσαν ἡ εὐρύχωρος προτας, τοὺς ἀστυκοὺς νό... τῶν ὀπισθίων ποδῶν του, εἰς στων χριστιανῶν αὐτ... ιβαρῶς στηριζόμενος, ὁ δεκάπους πόλεως» (35). ... καὶ ἀπέβλεπε πρὸς τὴν στενὴν εἴσοματα ἐν τοῖς ...ιμένος. Ἐκεῖ ἐκάθησε πολλὰς ἡμέρας ἱκανὰ νὰ ... ἐκεῖ πολλὰς ἡμέρας θλίψεως, καὶ ἐκεῖθεν γῆς ... πολλῶν συμβάντων καὶ διαφόρων τυχῶν ἐγένετο σιωπηλὸς μάρτυς. Ἂν δὲν εἶδε τὴν ἔνδοξον ἡμέραν τῆς Σαλαμῖνος, διότι μᾶλλον εἰκάζω ὅτι ἀνηγέρθη εἰς μνήμην ἐκείνης, ἀλλὰ πιθανῶς παρέστη, στεφάνοις κοσμῶν τὴν λιθίνην του κεφαλὴν, εἰς τὸν θριαμβευτικὸν εἴσπλουν τοῦ Ἀλκιβιάδου, πιθανῶς εἶδε τὸ πρῶτον τῆς τῶν Ἑλλήνων διχονοίας ἀνοσιούργημα, τὸν ἕνα ὀφθαλμὸν τῆς Ἑλλάδος ἐξορύττοντα τὸν ἕτερον, τὴν Σπάρτην δουλοῦσαν τὰς Ἀθήνας, τὸν Λύσανδρον κατασκάπτοντα τὰ τείχη τοῦ Πειραιῶς. Μετὰ ταῦτα εἶδε δι' αἰώνων συμ-

Λιμὴν Πειραιῶς.

φορῶν καὶ αἰσχύνης ἀκωλύτως εἰσπλέοντας καὶ ἐκπλέοντας, καὶ τὴν ἄλλοτε ἀδούλωτον θάλασσαν τοῦ Πειραιῶς ἐφυβρίζοντας, τοὺς ἀλλήλους διαδεχομένους κατακτητὰς, τοὺς Μακεδόνας, καὶ μετ' αὐτοὺς τοὺς Ῥωμαίους, τοὺς Βανδάλους ἔπειτα καὶ τοὺς Γότθους, τοὺς Φράγκους, καὶ τελευταῖον τοὺς Ὀθωμανοὺς, οἵτινες ἐφύσησαν πέριξ των θάνατον καὶ καταστροφήν. Ἄφωνος τῶν συμφορῶν τούτων θεατὴς, ὡς ἂν τὸ μέγεθος αὐτῶν τῷ εἶχεν ἀφαιρέσει τὴν δύναμιν τοῦ στενάζειν, ἔμενεν ὁ λέων ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἐπικαθήμενος. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ζοφερῶν ἐκείνων ἡμερῶν, εἶδεν αἴφνης πρὸς τὸ στόμιον, τοῦ σταυροῦ τὴν σημαίαν κυματινομένην, καὶ ἐλευθερίαν ἐπαγγελλομένην, καὶ ἐσκίρτησεν ἐπὶ τῆς βάσεώς του τὸ ἄφρον θηρίον, μὴ γνωρίζον ὅτι ἡ ἐλευθερία δὲν δίδεται, ἀλλὰ κατακτᾶται. Ὁ Ἐνετὸς Μοροζίνης ἀπέβη εἰς τὴν ξηρὰν, ἐκυρίευσε τὰς Ἀθήνας, καὶ ἀπεδίωξε τοὺς Ὀθωμανούς. Ἡ ἀγαλλίασις τῶν Ἑλλήνων ὅρια δὲν ἐγνώριζεν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγους μῆνας μετεβλήθη τῆς Ἐνετίας ἡ πολιτικὴ, καὶ ὁ Μοροζίνης ἀπῆλθεν ὡς εἶχεν ἔλθει, ἀποδοὺς τὴν κατάκτησίν του, καὶ ἐγκαταλείψας ἐν θρήνοις τοὺς ἀπηλπισμένους λαοὺς, οἷς τὸ ἐφήμερον ὄνειρον τῆς ἐλευθερίας καθίστα τὴν δουλείαν ἔτι δυσφορωτέραν.

Ἀλλὰ δὲν ἠθέλησε ν' ἀναχωρήσῃ χωρὶς ν' ἀπαγάγῃ ἐπίσημόν τι τρόπαιον τῶν ἀνδραγαθιῶν του, καὶ ἀφ' οὗ ἀπέτυχεν εἰς τοῦ Παρθενῶνος τὴν σύλλησιν, διότι τ' ἀριστουργήματα τοῦ Φειδίου κατακρημνισθέντα ὑπὸ τῶν ἀδεξίων ἐργατῶν του ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν Ἀετωμάτων ὅθεν ἤθελε νὰ τ' ἀποσπάσῃ, ἐγένοντο τρίμματα, τότε ἥρπασε τὸν λέοντα, αὐτὸν τὸν τελευταῖον καὶ προαιώνιον κάτοικον τοῦ Πειραιῶς καὶ μετὰ δύο ἑτέρων, ἀφαιρεθέντων ἐξ ἄλλων μερῶν τῶν Ἀθηνῶν, τὸν ἔφερεν αἰχμάλωτον εἰς Ἐνετίαν, καὶ τὸν ἔβαλε φρουρὸν τοῦ τότε θαλασσοκράτορός της ναυστάθμου.

Ἀλλ' ἦλθεν ἡμέρα καθ' ἣν ἔπεσεν ἡ Ἐνετία, ὡς εἶχον πέσει αἱ Ἀθῆναι, ὡς εἶχε πέσει ἡ Ῥώμη ἡ νικήσασα τὰς Ἀθήνας, ὡς εἶχον πέσει οἱ νικηταὶ τῆς Ῥώμης καὶ τῶν νικητῶν της οἱ νικηταί. Τότε ὁ Ἀθηναῖος λέων, ἀλυσόδετος εἰς τὸ θριαμβευτικὸν ἅρμα τοῦ Ναπολέοντος, ἐσύρθη εἰς τὰ Παρίσια, ὅθεν ἡ παλίνστροφος τύχη τῶν ὅπλων τὸν ἐπανέφερε πάλιν εἰς Ἐνετίαν. Ἐκεῖ διαμένει ἤδη ἄδοξος καὶ εἰς λήθην παραδεδομένος, καὶ μόλις ἕλκων σπανίων τινῶν ὁδοιπόρων τ' ἀπρόσεκτα βλέμματα. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐν τῇ ἐρημώσει του μονονοὺ φωνὴν ἀφιεὶς, διηγεῖται τοῖς συνιοῦσιν ἓν τῶν σκοτεινοτέρων ἐπεισοδίων τῆς μακρᾶς του ὑπάρξεως.

Τῷ ὄντι, πρὸ πολλοῦ ἤδη παρετηρήθη ὅτι εἰς τὰς δύω του ὠμοπλάτας ὁ λέων οὗτος φέρει ἐπιγραφὰς, καὶ κατὰ καιροὺς διάφοροι ἀρχαιολόγοι εἶπον τὴν περὶ αὐτῶν γνώμην των. Οἱ ῥᾳθυμότετεροι, καὶ ἑπομένως οἱ πλεῖστοι, ἀπεφάνθησαν συνοπτικῶς, ὅτι ἦσαν ἐντελῶς ἐξηλειμμέναι, καὶ ἀνεπίδεκτοι ἀναγνώσεως. Ἕτεροι ἀνεγνώρισαν ἐν αὐταῖς γνήσια φοινικικὰ γράμματα, καὶ τὸν λέοντα ἐκήρυξαν, καὶ ὡς ἐκ τοῦ γλυπτικοῦ προσέτι ῥυθμοῦ, σύγχρονον τοῦ Κάδμου ἢ κἂν τῶν Σπαρτῶν αὐτοῦ. Ἕτεροι ἐχλεύασαν τούτους ἐπ' ἀμαθείᾳ, ὡς μὴ ἀναγνωρίσαντας τὴν τοσούτῳ προφανῆ τυῤῥηνικὴν γραφὴν, καὶ ἐθεώρησαν τὸν λέοντα ὡς ἔπηλυν ἐκ τῆς Ἰταλικῆς Τυῤῥηνίας, ὅθεν, εἶπον, ἦλθεν ἐν τῇ παλαιᾷ ἀρχαιότητι πᾶσα τέχνη καὶ πᾶς πληθυσμὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Κατ' ἄλλους τὰ γράμματα ἦσαν ἀναμφισβητήτως Πελασγικὰ, καὶ γλυφίδος Πελασγικῆς ἦτον ἔργον ὁ λέων. Ὑπῆρξαν καὶ τινες τέλος, οἵτινες ἐξέλαβον ὡς Ῥουνικὰς ἢ Σκανδιναυικὰς τὰς ἐπιγραφὰς, ἀλλ' οὗτοι ἦσαν ὀλίγοι, καὶ ὑφ' ὅλων ἐθεωρήθησαν ὡς ἄτοπα λέγον-

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΙΟΥΝΙΟΥ, 1857. **ΤΟΜΟΣ Η'.** ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 174.

Ο ΛΕΩΝ
ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ.

Μετὰ τοὺς λαμπροὺς καὶ πολυκρότους αἰῶνας, ἐφ' ὧν αἱ 'Αθῆναι ἐπλήρουν διὰ τῆς δόξης των πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, ἐπῆλθε νὺξ μακρὰ ἐπ' αὐτὰς, καθ' ἣν ἡ γῆ ἐφάνη μέχρι ὀνόματος αὐτὰς λησμονήσασα, καὶ περὶ τῆς τότε τύχης αὐτῶν οὐδὲ σύγγραμμά τι ἀπομνημονεύει, οὐδὲ μνημεῖον σχεδὸν σώζεται μαρτυροῦν.

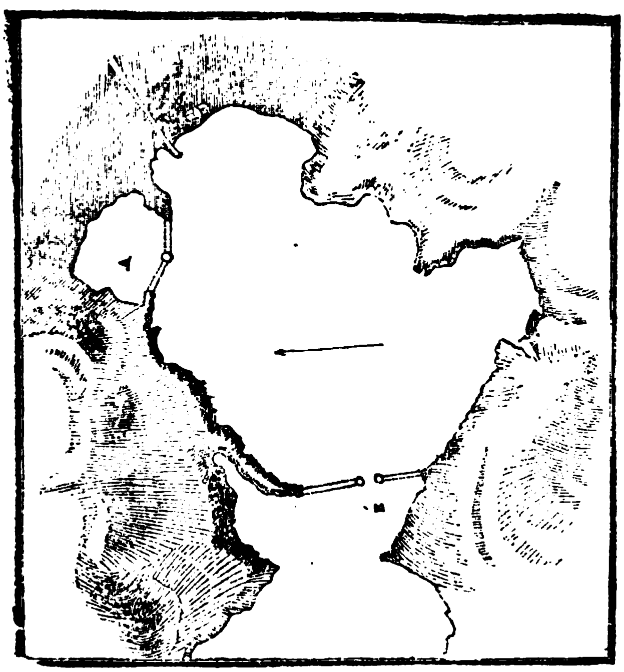
'Αλλὰ τῆς ἀγνώστου ἢ μᾶλλον ἀγράφου ἱςορίας τῶν χρόνων ἐκείνων ἀνευρέθη ἐσχάτως μία σελίς· ὁ δὲ πιστῶς αὐτὴν διὰ τῶν αἰώνων διατηρήσας, καὶ διηγούμενος αὐτὴν σήμερον, εἶναι οὐδεὶς ἕτερος ἢ ὁ λιμενοφύλαξ λέων τοῦ Πειραιῶς, καὶ ὁ ἑρμηνεύσας αὐτὴν, εἷς τῶν σοφῶν τῆς *ἐσχάτης Θούλης*.

Τίς ἀγνοεῖ ὅτι ὁ λιμὴν τῶν 'Αθηνῶν, ἀφ' ὅτου ἔπαυσε, καὶ πρὶν αὖθις ἀρχίσῃ νὰ καλῆται Πειραιεὺς, ὠνομάζετο ὑπὸ μὲν τῶν 'Ελλήνων *Δράκος*, ὑπὸ δὲ τῶν 'Ιταλῶν *Πόρτο Λεόνε*, καὶ '*Ασλὰν Λιμὰν* ὑπὸ τῶν 'Οθωμανῶν, ὅτι δ' ὤφειλε τὰς ἐπωνυμίας ταύτας εἰς ὑπερμεγέθη μαρμάρινον λέοντα, ὅστις μέχρι τοῦ ἔτους 1687, ἐκάθητο ἐν τῷ μυχῷ τοῦ ἐρήμου λιμένος ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς λαμπρᾶς καὶ πολυανθρώπου ἄλλοτε πόλεως, ὡς ὁ πιστὸς κύων ὅστις δὲν δραπετεύει οὐδὲ τὴν τέφραν τῆς πυρποληθείσης οἰκίας ἣν ἐφύλαττεν ;

"Οστις ἐπεσκέφθη τὰς 'Αθήνας πρὶν ἢ ἡ ἐλευθερία ταῖς περιβάλῃ τὸ στέμμα τῆς βασιλείας, καὶ ταῖς ἀποδώσῃ τοῦ ἀρχαίου των κάλλους τὴν ἀντανάκλασιν, ἐνθυμεῖται τὴν ἀκατοίκητον ἐκείνην ἀκτὴν, ἐφ' ἧς ἄλλα ἴχνη ἀνθρωπίνης παρουσίας δὲν ἐφαίνοντο, ἐκτὸς ἀθλίου ἐρειπίου καταῤῥυείσης τινος μονῆς, καὶ ἐκτὸς πενιχρᾶς καλύβης κατὰ τοῦ κόλπου τὸ βάθος, φωλεᾶς ἐξ ἧς ἐξώρμα ὁ 'Οθωμανὸς τελώνης κατὰ τῶν πλοίων ὅσα ἡ βία τῶν ἀνέμων καὶ ἡ φορὰ τῶν κυμάτων ἔῤῥιπτον εἰς τὰ νεκρὰ ταῦτα μέρη.

Τοιοῦτος ἦν ὁ Πειραιεὺς κατὰ τὸ 1832, τοιοῦτος, καὶ κατ' οὐδὲν διάφορος, κατὰ τὸ 1687. ὡς ἀποδεικνύει ὁ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον σχεδιασθεὶς καὶ κατωτέρω τυπούμενος χωρογραφικὸς πίναξ. ἐκ-

τὸς ὅτι τότε παρὰ τὴν καλύβην ἐκείνην, ἐμπρὸς τῆς θέσεως ἐφ' ἧς σήμερον στήλη ὑψηλὴ φέρει τὴν προτομὴν τοῦ Σεβαστοῦ Βασιλέως, τοῦ νέου κτίστου τοῦ Πειραιῶς, ἀκριβῶς κατὰ τὸ σημεῖον τοῦ πίνακος καθ' ὃ προκύπτει ἤδη εἰς τὴν θάλασσαν ἡ εὐρύχωρος προκυμαία, ἐκάθητο ἐπὶ τῶν ὀπισθίων ποδῶν του, εἰς τοὺς ἐμπροσθίους στιβαρῶς στηριζόμενος, ὁ δεκάπους τὸ ὕψος λέων, καὶ ἀπέβλεπε πρὸς τὴν στενὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος. Ἐκεῖ ἐκάθησε πολλὰς ἡμέρας δόξης, ἐκεῖ πολλὰς ἡμέρας θλίψεως, καὶ ἐκεῖθεν πολλῶν συμβάντων καὶ διαφόρων τυχῶν ἐγένετο σιωπηλὸς μάρτυς. Ἂν δὲν εἶδε τὴν ἔνδοξον ἡμέραν τῆς Σαλαμῖνος, διότι μᾶλλον εἰκάζω ὅτι ἀνηγέρθη εἰς μνήμην ἐκείνης, ἀλλὰ πιθανῶς παρέστη στεφάνοις κοσμῶν τὴν λιθίνην του κεφαλὴν, εἰς τὸν θριαμβευτικὸν εἴσπλουν τοῦ Ἀλκιβιάδου, πιθανῶς εἶδε τὸ πρῶτον τῆς τῶν Ἑλλήνων διχονοίας φανοσιούργημα, τὸν ἕνα ὀφθαλμὸν τῆς Ἑλλάδος ἐξορύττοντα τὸν ἕτερον, τὴν Σπάρτην δουλοῦσαν τὰς Ἀθήνας, τὸν Λύσανδρον κατασκάπτοντα τὰ τείχη τοῦ Πειραιῶς. Μετὰ ταῦτα εἶδε δι' αἰώνων συμ-

Λιμὴν Πειραιῶς.

φορῶν καὶ αἰσχύνης ἀκωλύτως εἰσπλέοντας καὶ ἐκπλέοντας, καὶ τὴν ἄλλοτε ἀδούλωτον θάλασσαν τοῦ Πειραιῶς ἐφυβρίζοντας, τοὺς ἀλλήλους διαδεχομένους κατακτητὰς, τοὺς Μακεδόνας, καὶ μετ' αὐτοὺς τοὺς Ῥωμαίους, τοὺς Βανδάλους ἔπειτα καὶ τοὺς Γότθους, τοὺς Φράγκους, καὶ τελευταῖον τοὺς Ὀθωμανοὺς, οἵτινες ἱδρύσησαν πέριξ των θάνατον καὶ καταστροφήν. Ἄφωνος τῶν συμφορῶν τούτων θεατὴς, ὡς ἂν τὸ μέγεθος αὐτῶν τῷ εἶχεν ἀφαιρέσει τὴν δύναμιν τοῦ στενάζειν, ἔμενεν ὁ λέων ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἐπικαθήμενος. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ζοφερῶν ἐκείνων ἡμερῶν, εἶδεν αἴφνης πρὸς τὸ στόμιον, τοῦ σταυροῦ τὴν σημαίαν κυμαινομένην, καὶ ἐλευθερίαν ἐπαγγελλομένην, καὶ ἐσκίρτησεν ἐπὶ τῆς βάσεώς του τὸ ἄφρον θηρίον, μὴ γνωρίζον ὅτι ἡ ἐλευθερία δὲν δίδεται, ἀλλὰ κατακτᾶται. Ὁ Ἐνετὸς Μοροζίνης ἀπέβη εἰς τὴν ξηρὰν, ἐκυρίευσε τὰς Ἀθήνας, καὶ ἀπεδίωξε τοὺς Ὀθωμανούς. Ἡ ἀγαλλίασις τῶν Ἑλλήνων ὅρια δὲν ἐγνώριζεν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγους μῆνας μετεβλήθη τῆς Ἐνετίας ἡ πολιτικὴ, καὶ ὁ Μοροζίνης ἀπῆλθεν ὡς εἶχεν ἔλθει, ἀποδοὺς τὴν κατάκτησίν του, καὶ ἐγκαταλείψας ἐν θρήνοις τοὺς ἀπηλπισμένους λαοὺς, οἷς τὸ ἐφήμερον ὄνειρον τῆς ἐλευθερίας καθίστα τὴν δουλείαν ἔτι δυσφορωτέραν.

Ἀλλὰ δὲν ἠθέλησε ν' ἀναχωρήσῃ χωρὶς ν' ἀπαγάγῃ ἐπίσημόν τι τρόπαιον τῶν ἀνδραγαθιῶν του, καὶ ἀφ' οὗ ἀπέτυχεν εἰς τοῦ Παρθενῶνος τὴν σύλλησιν, διότι τ' ἀριστουργήματα τοῦ Φειδίου κατακρημνισθέντα ὑπὸ τῶν ἀδεξίων ἐργατῶν του ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν Ἀετωμάτων ὅθεν ἤθελε νὰ τ' ἀποσπάσῃ, ἐγένοντο τρίμματα, τότε ἥρπασε τὸν λέοντα, αὐτὸν τὸν τελευταῖον καὶ προαιώνιον κάτοικον τοῦ Πειραιῶς καὶ μετὰ δύο ἑτέρων, ἀφαιρεθέντων ἐξ ἄλλων μερῶν τῶν Ἀθηνῶν, τὸν ἔφερεν αἰχμάλωτον εἰς Ἐνετίαν, καὶ τὸν ἔβαλε φρουρὸν τοῦ τότε θαλασσοκράτορός της ναυστάθμου.

Ἀλλ' ἦλθεν ἡμέρα καθ' ἣν ἔπεσεν ἡ Ἐνετία, ὡς εἶχον πέσει αἱ Ἀθῆναι, ὡς εἶχε πέσει ἡ Ῥώμη ἡ νικήσασα τὰς Ἀθήνας, ὡς εἶχον πέσει οἱ νικηταὶ τῆς Ῥώμης καὶ τῶν νικητῶν της οἱ νικηταί. Τότε ὁ Ἀθηναῖος λέων, ἀλυσόδετος εἰς τὸ θριαμβευτικὸν ἅρμα τοῦ Ναπολέοντος, ἐσύρθη εἰς τὰ Παρίσια, ὅθεν ἡ παλίνστροφος τύχη τῶν ὅπλων τὸν ἐπανέφερε πάλιν εἰς Ἐνετίαν. Ἐκεῖ διαμένει ἤδη ἄδοξος καὶ εἰς λήθην παραδεδομένος, καὶ μόλις ἕλκων σπανίων τινῶν ὁδοιπόρων τ' ἀπρόσεκτα βλέμματα. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐν τῇ ἐρημώσει του μονονοὺ φωνὴν ἀφιεὶς, διηγεῖται τοῖς συνιοῦσιν ἓν τῶν σκοτεινοτέρων ἐπεισοδίων τῆς μακρᾶς του ὑπάρξεως.

Τῷ ὄντι, πρὸ πολλοῦ ἤδη παρετηρήθη ὅτι εἰς τὰς δύω του ὠμοπλάτας ὁ λέων οὗτος φέρει ἐπιγραφὰς, καὶ κατὰ καιροὺς διάφοροι ἀρχαιολόγοι εἶπον τὴν περὶ αὐτῶν γνώμην των. Οἱ ῥαθυμότεροι, καὶ ἑπομένως οἱ πλεῖστοι, ἀπεφάνθησαν συνοπτικῶς, ὅτι ἦσαν ἐντελῶς ἐξηλειμμέναι, καὶ ἀνεπίδεκτοι ἀναγνώσεως. Ἕτεροι ἀνεγνώρισαν ἐν αὐταῖς γνήσια φοινικικὰ γράμματα, καὶ τὸν λέοντα ἐκήρυξαν, καὶ ὡς ἐκ τοῦ γλυπτικοῦ προσέτι ῥυθμοῦ, σύγχρονον τοῦ Κάδμου ἢ κἂν τῶν Σπαρτῶν αὐτοῦ. Ἕτεροι ἐχλεύασαν τούτους ἐπ' ἀμαθείᾳ, ὡς μὴ ἀναγνωρίσαντας τὴν τοσούτῳ προφανῆ τυῤῥηνικὴν γραφὴν, καὶ ἐθεώρησαν τὸν λέοντα ὡς ἔπηλυν ἐκ τῆς Ἰταλικῆς Τυῤῥηνίας, ὅθεν, εἶπον, ἦλθεν ἐν τῇ παλαιᾷ ἀρχαιότητι πᾶσα τέχνη καὶ πᾶς πληθυσμὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Κατ' ἄλλους τὰ γράμματα ἦσαν ἀναμφισβητήτως Πελασγικὰ, καὶ γλυφίδος Πελασγικῆς ἦτον ἔργον ὁ λέων. Ὑπῆρξαν καὶ τινες τέλος, οἵτινες ἐξέλαβον ὡς Ῥουνικὰς ἢ Σκανδιναυικὰς τὰς ἐπιγραφὰς, ἀλλ' οὗτοι ἦσαν ὀλίγοι, καὶ ὑφ' ὅλων ἐθεωρήθησαν ὡς ἄτοπα λέγον-

τες. Περὶ τοῦ περιεχομένου ὅμως καὶ τῆς ἐννοίας τῶν ἐπιγραφῶν, οὐδεὶς εἶχέ τι θετικώτερον νὰ εἴπῃ.

Τέλος εἵλκυσεν ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη τὴν σύντονον προσοχὴν ἀρχαιολόγου πεπαιδευμένου καὶ ἀκαμάτου, τοῦ Κ. Καρόλου Ῥάφν, γραμματέως τῆς ἑταιρείας τῶν Βορείων ἀρχαιοδιφῶν, καὶ οὗτος μετὰ μακρὰς ἐρεύνας, τὰς μὲν δι' ἐπιπόνων ἀλληλογραφιῶν, τὰς δὲ δι' αὐτοψίας γενομένας, τὴν ἀνεγνώρισεν ὡς αὐτόχρημα ῥουνικήν, γεγραμμένην εἰς τὴν ἀρχαίαν Δανικήν, ἢ τὴν Νορδικὴν λεγομένην διάλεκτον, ἥτις ἄλλοτε ἐπεκράτει πολλαχοῦ τῆς Ἄρκτου, καὶ ἤδη ἔτι διατηρεῖται ἐν Ἰσλανδίᾳ, καὶ ὡς τοιαύτην τὴν συνεπλήρωσε, τὴν ἀνέγνωσε, καὶ τὴν ἐξήγησεν.

Ἀλλὰ πῶς εὑρίσκοντο τὰ ἴχνη ταῦτα τῶν Σκανδιναυῶν, τῶν κατοίκων τῆς βορειοτάτης ἄκρας τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς νοτιωτέρας ἄκρας αὐτῆς; Ἡ Ῥουνικὴ γραφή, ἥτις καλύπτει πολυάριθμα ἀρχαῖα μνημεῖα, καὶ λίθους ἀμόρφους καθ' ὅλην τὴν Σκανδιναυϊκὴν χερσόννησον, προσέτι δ' εἰς τὴν Δανίαν, εἰς τὴν Ἰσλανδίαν, εἰς τὴν Σκωτίαν καὶ εἰς πολλὰ μέρη τῆς Γερμανίας, μέχρι πρὸ μικροῦ ἔτι ἠρέθιζε μάτην τὴν περιέργειαν τῶν πεπαιδευμένων. Ἀλλὰ τέλος ἡ πεφωτισμένη εὐφυΐα ὑπερίσχυσε καὶ ταύτης τῆς δυσκολίας, καὶ ἤδη οἱ Ῥουνικοὶ λίθοι παραδίδουσιν ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον τὰ μυστήριά των εἰς τοὺς ἀόκνους τοῦ Βορρᾶ στηλοκόπας.

Ἰδοὺ λοιπὸν τί εἷς τῶν ἐπιμελεστέρων ἐξ αὐτῶν, ὁ Κ. Ῥάφν, ἀνέγνω ἐπὶ τοῦ λέοντος τοῦ Πειραιῶς. Ἐπὶ μὲν τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς, τὴν ἐπιγραφὴν, ἔχουσαν ὡς κατωτέρω, ὑπὸ στοιχεῖον Α, ἀνέγνω ὡς ἕπεται·

Ἄκον βαν, θειρ Ουλφρ οκ Ἄσμουνδρ οκ Αουρν, άφν θεσσα· θειρ μενν λαγθου ά, οκ Ἀρχλδρ ἄφι, ορ φιεπότα ουππρεισταρ βεγνα Γρικκιαθούθις. Βαρθ Δάλκρ νγουθουγρ ι φιαρρι λανδουμ. Εγιλλ βαρ ι φαρου μεδ Ραγνάρι τιλ Ρού*μανίου*... οκ Αρμενίου.

Ἐπὶ δὲ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς, τὴν ἐπιγραφὴν ἔχουσαν ὡς φαίνεται κατωτέρω ὑπὸ στοιχεῖον Β, ἀνέγνω ὡς ἕπεται·

Ἄσμουνδρ ἱό ρούναρ θεσσαρ θειρ Ἄσγειρ οκ Θορλειφρ, Θορθρ οκ Ἴβαρ, ατ βὸν Ἄραλδς ἄρα, θοατ Γρικκιαρ (οφ) οὐγσαθου.

Καὶ μετέφρασε τὴν μὲν πρώτην οὕτω περίπου·

« Ὁ Ἄκων ἐκυρίευσε μετὰ τοῦ Οὔλφ καὶ τοῦ Ἀσμοὺνδ καὶ τοῦ Ὦρν, τὸν λιμένα τοῦτον. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἐπέβαλον, μετὰ τοῦ μεγάλου Ἀράλδου, βαρεῖς φόρους, ἕνεκα τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὁ Δάλκ διεκρατήθη εἰς μεμακρυσμένα μέρη. Ὁ Ἔγιλλ συνεξεστράτευσε μετὰ τοῦ Ῥαγνὰρ εἰς Ῥου(μανί)αν... καὶ Ἀρμενίαν. »

Τὴν δὲ δευτέραν.

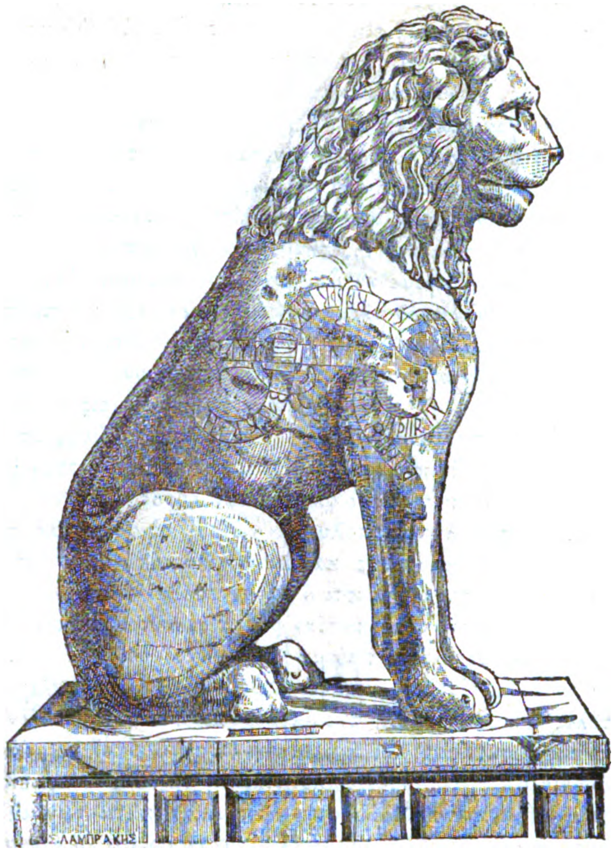
« Ὁ Ἀσμοὺνδ ἐχάραξε ταύτας τὰς ῥούνας (ῥουνικὰ γράμματα), μετὰ τοῦ Ἀσγεὶρ, Θορλεὶφ, Θὸρθ καὶ Ἴβαρ, κατ' ἐπιταγὴν Ἀράλδου τοῦ μεγάλου, καὶ τοι ἐνισταμένων τῶν Ἑλλήνων. »

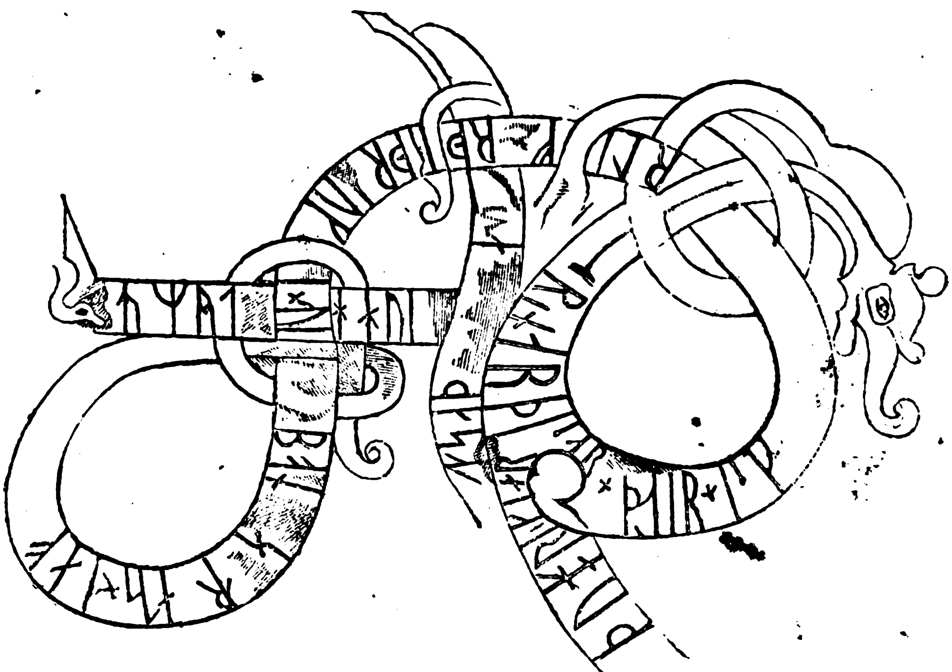
Μανθάνομεν ἄρα ἐκ τούτων τῶν ἐπιγραφῶν, ὅτι ὁ Πειραιεὺς ἐκυριεύθη ποτὲ ὑπὸ Σκανδιναυῶν μαχητῶν, ὅτι οἱ Ἕλληνες, πάντοτε τὴν ἐλευθερίαν των ἀγαπῶντες, ἐπανέστησαν κατὰ τῶν ὑπερβορείων ἀνδρῶν, ἀλλ' ἡττηθέντες ὑπεβλήθησαν εἰς βαρέα πρόστιμα. Διετήρησαν ὅμως οὐχ ἧττον, φαίνεται, τὴν ἀστυκὴν αὐτῶν ἀνεξαρτησίαν, διότι ἄλλως δὲν θὰ τοῖς ἦν δυνατὴ ἡ ἔνστασις κατὰ τῆς θελήσεως τῶν νικητῶν, τοῦ νὰ ἐπιγράψωσι τὴν βάρβαρον νίκην των ἐπὶ τοῦ εὐγενοῦς μνημείου τῶν ἐνδόξων αἰώνων. Ἀλλ' ἡ ἀνεξαρτησία αὕτη κατ' ἐπιφάνειαν μᾶλλον πρέπει νὰ ἦτον, διότι ἡ ἔνστασίς των ὀλίγον ἴσχυσεν. Ἐν ἑνὶ λόγῳ φαίνεται ὅτι διετήρουν τὸν πολιτικόν των διοργανισμὸν, ἀλλ' ὑπέκυπτον εἰς τὴν ἐπιῤῥοὴν τῶν δορικτητόρων.

Κατὰ ποίαν ὅμως ἐποχὴν συνέβησαν ταῦτα, καὶ τί μέρος τῆς ἀγνώστου ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν διηγεῖται οὗτος ὁ λέων;

Ἰδοὺ τί δυνάμεθα περὶ τούτου νὰ συμπεράνωμεν. Οἱ κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἐν Ἀνατολῇ ἐπιδημοῦντες Σκανδιναυοὶ, ἦσαν ἀναμφιβόλως οἱ φρουροὶ τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου, οἱ ἐπιλεγόμενοι Βαρέγγοι (ἴσως οἱ *ὁπλῖται*, ἐκ τῆς ἀρχαίας Νορβεγικῆς λέξεως *Βᾶρν*, τῆς σημαινούσης *ὅπλα*). Τούτων ἡ ὑπηρεσία δὲν περιωρίζετο εἰς μόνην τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ πολλάκις ἐστέλλοντο καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας, εἰς Ἀσίαν, εἰς Σικελίαν, εἰς Ἀπουλίαν, κατὰ τῶν μᾶλλον ἐπιφόβων ἐχθρῶν τῆς Αὐτοκρατορίας, διότι μεγάλη ἦν ἡ ὑπόληψις τῆς ἀνδρείας των. Ὁ Κεδρηνὸς (σελ. 735) διηγεῖται ὅτι ἐν ἔτει 1034—1035 οἱ Βαρέγγοι διεχείμασαν *ἐν τῷ θέματι τῶν Θρακησίων*, κειμένῳ μεταξὺ Καρίας, Λυδίας καὶ Φρυγίας, καὶ οὕτω καλουμένῳ ἐκ τῆς αὐτόθι σταθμεύσεως τῆς λεγεῶνος τῶν Θρακῶν. Ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Παφλαγῶνος, ὅτε κατὰ τὸ 1040 οἱ Βούλγαροι, ἐπαναστάντες ἐπολιόρκησαν τὴν Θεσσαλονίκην, οἱ πολῖται ἐκδραμόντες, καὶ προμάχους ἔχοντες αὐτοὺς τοὺς Βαρέγγους, οὓς ὁ Κεδρηνὸς ἀποκαλεῖ *τὸ τάγμα τῶν μεγαθύμων*, ἀπέκρουσαν τοὺς ἐχθροὺς, καὶ ἐπέφερον αὐτοῖς μεγάλην καταστροφήν. Τὸ κατὰ τοῦ Ἰωάννου, ὑπουργοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος, ἄσπονδον τῶν λαῶν μῖσος, τὸ προκαλέσαν τὴν βουλγαρικὴν εἰσβολὴν, αὐτὸ ἐπέφερε τὴν γενικὴν τῶν ὑπηκόων ἐπανάστασιν πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Νικοπόλεως, ἥτις φαίνεται ὅτι περιελάμβανε καὶ πάσας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, διότι ἡ Ναύπακτος κἂν βεβαίως καταριθμεῖται ἐν αὐτῇ. Εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀποδίδει ὁ Κ. Ῥάφν καὶ τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἀθηναίων, περὶ ἧς μνημονεύει τοῦ λέοντος ἡ ἐπιγραφή.

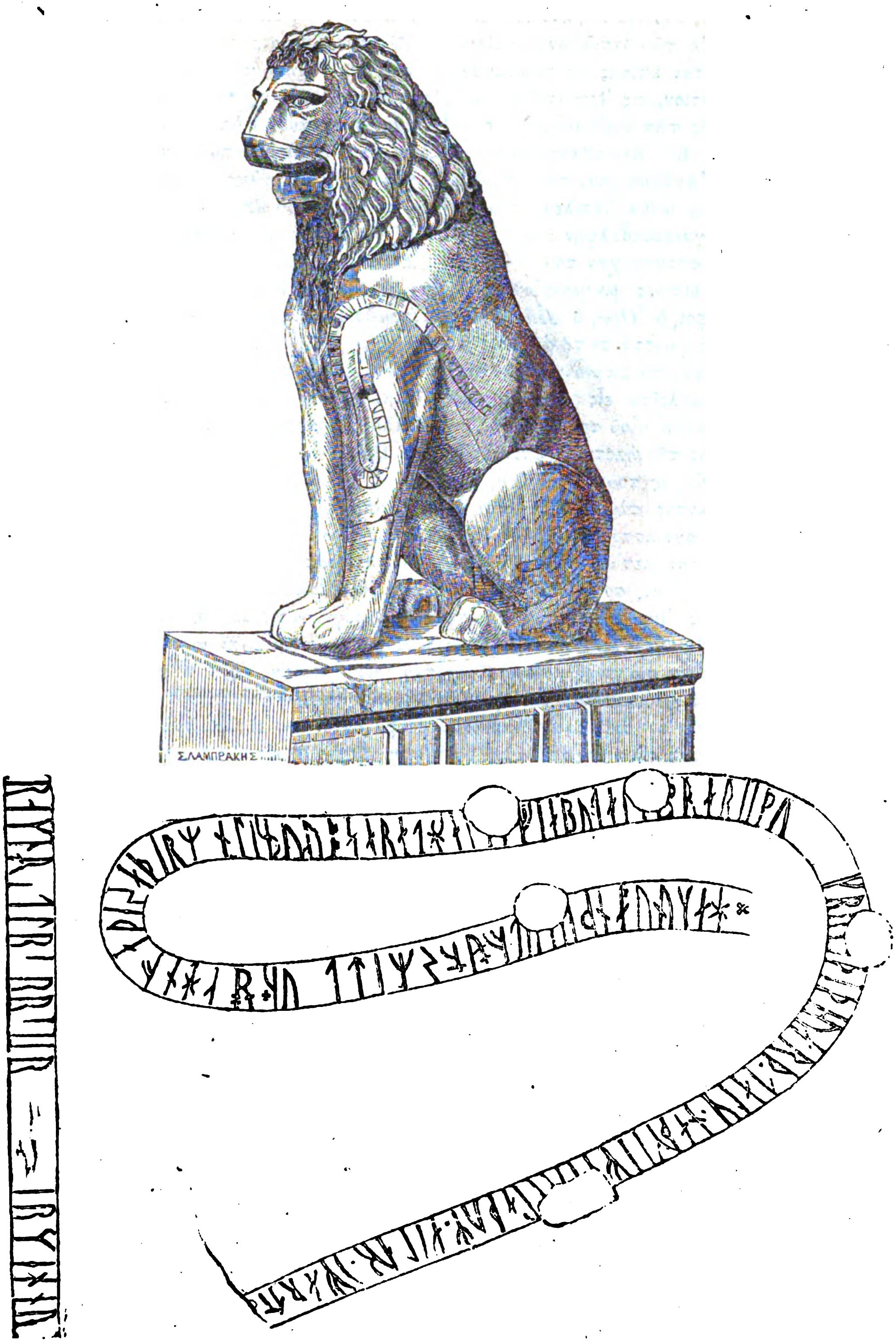
Ὅ,τι δὲ μάλιστα πιθανολογεῖ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, εἶναι ἡ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ γινομένη μνεία γνωστῶν Σκανδιναυϊκῶν ὀνομάτων αὐτῆς ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Οὕτω π. χ. ὁ *Μέγας Ἄραλδος*, ὅστις φαίνεται ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιγραφῇ ὡς ὁ ἀρχηγὸς τῶν τιμωρησάντων διὰ προστίμων τοὺς Ἀθηναίους, εἶναι πιθανῶς ὁ υἱὸς τοῦ Σιγούρδου καὶ γυναικάδελφος τοῦ βασιλέως Ἁγίου Ὀλάφου, ὅστις ἐθανατώθη

Ὁ λέων τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς ὁ ὑπὸ στοιχεῖον Α.

ἐν μάχῃ, τὴν 31 Αὐγούστου 1030. Τότε, σωθεὶς ὁ Ἄραλδος, ἀπῆλθε πρῶτον εἰς Γαρδαρίκην, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἔφθασε τὸ ἔτος 1033, εἰς ἡλικίαν 18 ἐτῶν, καὶ καταταχθεὶς ἐν τοῖς Βαρέγγοις, ἀνεδείχθη ἀρχηγὸς αὐτῶν, καὶ πολλὰ μετ' αὐτῶν ἠνδραγάθησε, περὶ ὧν διηγοῦνται αἱ Σάγαι, αἱ ἱστορίαι τῶν Σκανδιναυῶν. Κατὰ τὸ ἔτος 1043 ἐπανῆλθεν εἰς Γαρδαρίκην, καὶ ἐκεῖ-

Ὁ λέων τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς ὁ ὑπὸ στοιχεῖον Β.

θεν, ἀφ' οὗ ἐνυμφεύθη Ἐλισάβετ, τὴν θυγατέρα τοῦ Μεγάλου Δουκὸς Ἰαροσλάβου, ἔφθασεν εἰς τὴν πατρίδα του, ὅπου ἐβασίλευσεν ἐν ἔτει **1047**. Αἱ *Σάγαι* τὸν ἀποκαλοῦσιν οὐχὶ *Μέγαν* ἢ *ὑψηλὸν*, ἀλλὰ *Αὐστηρόν*· οἱ ἱστορικοὶ ὅμως ἐκ συμφώνου τὸν χαρακτηρίζουσιν ὡς ὑψηλὸν ἢ μεγαλόσωμον (**mikill** μεγάλον).

Ὁ *Ἄκων* εἶναι ἴσως αὐτὸς ἐκεῖνος ὃν αἱ Σκανδιναυικαὶ ἱστορίαι μνημονεύουσιν ὡς υἱὸν τοῦ Ἰβάρ, προχειρισθέντα ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀράλδου εἰς βαθμὸν Κόμητος (jarl), ἐν δὲ τῇ νεότητί του εἰς μεμακρυσμένα μέρη ὁδοιπορήσαντα, καὶ ἐν ταῖς περιοδείαις του πλοῦτον καὶ δόξαν συγκομισάμενον.

Ὁ δ' *Οὔλφ* εἶναι πιθανῶς ὁ ἐν ταῖς ἱστορίαις

γνωστὸς ὡς Ἰσλανδὸς, υἱὸς τοῦ Ὀσπάη καὶ τῆς Ἄσδης, καταγόμενος δὲ καὶ ἐκ τῶν βασιλέων τῆς Σκωτίας. Ὁ Οὔλφ μνημονεύεται ἐπίσης ὡς συνοδεύσας τὸν Ἀράλδον εἰς Βυζάντιον, εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ εἰς Σικελίαν, καὶ ἦτον εἷς τῶν ἀνδρειοτέρων συντρόφων καὶ φίλων του. Εἰς Κωνσταντινούπολιν, συνεφυλακίσθη μετὰ τοῦ Ἀράλδου,καὶ συνεπανῆλθε μετ' αὐτοῦ εἰς Νορβεγίαν, ὅπου βασιλεύσας ὁ Ἀράλδος, τῷ ἔδωκε τὴν γυναικαδέλφην του εἰς γυναῖκα, καὶ τὸν διώρισε στρατάρχην του.

Ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν, οἵτινες μνημονεύονται ὡς οἱ τῶν ἀνωτέρω σύντροφοι, ὁ *Ὄρρ*, ὁ *Δὲλλ* καὶ ὁ *Ἔγιλ*, φέρουσιν ὀνόματα γνωστὰ ἐν τῇ ἀρχαιότητι τοῦ Βορρᾶ. Κατά τινα μάλιστα Σκανδιναυικὰ ἀπομνημονεύματα, *Ἔγιλ* ἐκαλεῖτο εἷς τῶν ἑταίρων τοῦ προμνημονευθέντος Οὔλφ υἱοῦ τοῦ Ὀσπάη.

Ῥαγνὰρ δὲ, σύγχρονος τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς εἶναι γνωστὸς ἐκ τῆς *Σάγας* τοῦ *Ἐϋμύνδου*, τοῦ ἐν ἔτει 1015 κυριεύσαντος τὴν Παλτεσκίαν ἐν Γαρδαρίκῃ. Μετ' αὐτοῦ συνεκστρατεύσας ὁ Ῥαγνὰρ, τὸν διεδέχθη εἰς τὸν μετ' οὐ πολὺ χηρεύσαντα θρόνον τῆς Παλτεσκίας, συγκαταθέσει τοῦ ἀρχιδουκὸς τῆς Ῥωσσίας Ἰαροσλαύου καὶ τῆς ἐκ Σουηδίας συζύγου τῆς Ἰγγιγέρδης. Ἀλλ' ἴσως ὁ Ῥαγνὰρ τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι συγγενὴς μόνον τοῦ ἐν Παλτεσκίᾳ βασιλεύσαντος, ὁμώνυμος ἐκείνῳ, ὡς τοῦτο συνήθως συνέβαινεν ἐν ταῖς Σκανδιναυϊκαῖς οἰκογενείαις· διότι δύναται νὰ φανῇ ἀπίθανον ὅτι ὁ ἐν Γαρδαρίκῃ εἰς τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν ἀναβὰς, ἐξεστράτευσεν εἰς Ἀθήνας πρὸς καταστολὴν ἀποστασίας τῶν ὑπηκόων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, καὶ μάλιστα ἐν 1040, ὅταν αὐτοὶ οἱ Ῥῶσσοι εἶχον ν' ἀποκρούσωσι τοὺς ἐπελθόντας Λιθουανοὺς, καὶ Μασοβίους, ἐκτὸς ἂν ὑποτεθῇ ὅτι, ὡς ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν πολέμων, μὴ δυνηθεὶς ὁ Ῥαγνὰρ νὰ διαμείνῃ εἰς τὸ κράτος του, ἦλθε ζητῶν νέαν τύχην καὶ νέαν δόξαν ἐν Βυζαντίῳ. Κατὰ τὴν τελευταίαν φράσιν τῆς δεξιᾶς ἐπιγραφῆς, ἂν ὀρθῶς ἀνεγνώσθη, φαίνεται ὅτι τοῦ Ἔγιλλ καὶ τοῦ Ῥαγνὰρ γίνεται μνεία ὡς ἀπόντων, καὶ μάλιστα ὡς συναπελθόντων εἰς Ἀρμενίαν, καὶ ἴσως (διότι ἡ λέξις καθαρῶς δὲν διακρίνεται) εἰς Ῥουμανίαν, ὡς κατὰ τὴν ΙΑ'. ἑκατονταετηρίδα ἐκαλοῦντο αἱ βόρειοι τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας ἐπαρχίαι, αἱ πρὸς δυσμὰς τῆς Ἀρμενίας κείμεναι.

Ἡ δὲ δευτέρα ἐπιγραφὴ ποιεῖται, ὡς φαίνεται, μνείαν αὐτῶν τῶν ἐπιγραψάντων, εἴτε δηλαδὴ τῶν χαραξάντων καλλιτεχνῶν, εἴτε, καὶ πιθανώτερον, τῶν ἐπιμελησαμένων τὴν ἀναγραφὴν ἀρχηγῶν. Τὸ δεύτερον καὶ τὸ τρίτον τῶν ὀνομάτων δὲν εἶναι ἐντελῶς βέβαιον, ἀλλὰ τὰ πιθανώτερα τῶν ὅσα οἱ σωζόμενοι χαρακτῆρες ἐλέγχουσιν. Οὐδὲν δὲ εἶναι γνωστὸν ὡς ἀνῆκον εἰς ἐπισήμους ἄνδρας ἐκ τῶν διακριθέντων ἐν Ἀνατολῇ. Ἀναφέρονται ὅμως ὁ Θορδ καὶ ὁ Θορλεὶφ, Ἰσλανδοὶ ἀμφότεροι, ὡς συνεκστρατεύσαντες μετὰ τοῦ Βασιλέως Ἁγίου Ὀλάφου εἰς Γαρδαρίκην ἐν ἔτει 1029, ὥστε οὐδὲν τὸ ἀπίθανον νὰ κατετάχθησαν μετὰ ταῦτα, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ συνεταῖροί των, εἰς τοὺς Βαρέγγους τοῦ Βυζαντίου.

Τῶν ἐν Ἀθήναις κατορθωμάτων τούτων τῶν Σκανδιναυῶν ῥητὴ μνεία οὐδαμοῦ φαίνεται ἐν ταῖς ὑπερβορείοις *Σάγαις* ἢ ὑπομνήμασιν. Ἀλλ' ἔν τινι ᾄσματι συνταχθέντι ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀράλδου, κατὰ τὸν διάπλουν αὐτοῦ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως (Μικλαγὰρδ, τῆς Μεγάλης πόλεως), διὰ τοῦ πορθμοῦ καὶ τοῦ Εὐξείνου (Svartahaf, Μαύρης θαλάσσης), πρὸς Γαρδαρίκην, λέγεται μεταξὺ ἄλλων·

« Οὐδ' αἱ γυναῖκες οὐδ' αἱ παρθένοι ἀρνοῦνται ὅτι ἤμεθα μίαν ἡμέραν εἰς τὴν πόλιν τὴν κατὰ Μεσημβρίαν, καὶ σύραντες τὰ ξίφη, διεσχίσαμεν τὴν ὁδὸν ἡμῶν. Μνημεῖον ἵσταται ἐκεῖ, μαρτυροῦν τὸ κατόρθωμα τοῦτο. »

Καί τις δὲ ποιητὴς τῆς αὐλῆς αὐτοῦ τούτου τοῦ Ἀράλδου γράφει περὶ αὐτοῦ·

« Πολλάκις ἀπέκτησε πλοῦτον διὰ τοῦ ξίφους του εἰς τὰ μέρη τὰ πρὸς μεσημβρίαν τῶν θαλασσῶν, ὅπου οὐδ' οἱ ἄνανδροι ἤθελον νὰ παραδοθῶσι. Τούτων τῶν κατορθωμάτων ἵσταται εἰσέτι μνημεῖον. »

Πιθανώτατον φαίνεται ἀμφότεραι αὗται αἱ στροφαὶ ν' ἀναφέρωνται εἰς τὰ ἐν Ἀθήναις κατορθώματα τῶν Βαρέγγων, εἰς ἃ καὶ ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ λέοντος, τὸ « Μνημεῖον » νὰ εἶναι αὐτὸς ὁ Λέων, καὶ « ἡ κατὰ τὴν Μεσημβρίαν πόλις » τοῦ Ἀράλδου, αὗται αἱ Ἀθῆναι, περὶ ὧν οἱ Σκανδιναυοὶ μετὰ θαυμασμοῦ ἐξεφράζοντο. « Ἡ λαμπρὰ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, (λέγει Σκανδιναυός τις συγγραφεὺς, οὗ ἡ Ἰσλανδικὴ μετάφρασις σώζεται), ἥτις δικαίως ἀποκαλεῖται μήτηρ πασῶν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τροφὸς πάντων τῶν φιλοσόφων, ἦτον ἀσύγκριτος ἐν πάσῃ τῇ Ἑλλάδι, οὐδ' ὑπῆρχεν αὐτόθι πόλις πολυτελεστέρα οὐδ' ἐνδοξοτέρα. »

Οὕτω λοιπὸν ὁ Ἕλλην οὗτος λέων, ἀνεγερθεὶς εἰς μνήμην τῶν ἡρωϊκῶν τῆς Ἑλλάδος κατορθωμάτων, ἀλλ' ἤδη ξενόφωνος καὶ τὴν ξένην οἰκῶν, διηγεῖται τὰς πράξεις τῶν ὑπερβορείων ἡρώων, καὶ προσθέτει εἰς τὴν ἅλυσιν τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας κρίκον οὐχὶ μὲν λίαν περιφανῆ,ἀλλ' ἴσως οὐχὶ καὶ περιττὸν παντάπασιν. Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς διδασκόμεθα ὅτι κατὰ τὴν ἑνδεκάτην ἑκατονταετηρίδα, εἰς ἣν ἀναμφισβητήτως ἀνήκουσι τὰ ἐπιγεγραμμένα ὀνόματα, κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἑκατονταετηρίδα, ἐφ' ἧς ὁ Κ. Φαλμεράϋερ ὑποτίθησι τὰς Ἀθήνας ἐπὶ τετρακόσια μὲν ἔτη ἐρήμους ἐντελῶς ἀπολειφθείσας, μετὰ δὲ ταῦτα μόλις ὑπὸ σποράδων τινῶν καὶ τούτων πάντως Σλαύων κατοικηθείσας, οἱ ἐγχώριοι ὅμως ἦσαν τοσοῦτοι καὶ τηλικοῦτοι, ὥστε, εἰ καὶ ἐνικήθησαν μέχρι τέλους, ἀλλ' εἶχον τὴν γενναιότητα καὶ τὴν δύναμιν νὰ ἐπαναστῶσι κατὰ τῶν *μεγαθύμων* Βαρέγγων, ἴσως, ὡς εἰκάζει ὁ Κ. Ῥάφν, κατ' αὐτῆς τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας, καὶ μετὰ τὴν ὑποταγήν των εἶχον τὴν δύναμιν τοῦ νὰ ἀνθίστανται εἰσέτι εἰς τῶν νικητῶν τὴν περὶ τῆς ἐπιγραφῆς ἀπόφασιν. Προσέτι δὲ,οἱ ξένοι οὗτοι κατακτηταὶ καλοῦσι τοὺς ἐγχωρίους, διὰ τῆς ἐπωνυμίας Ἕλληνας, ἢ *ἔθνος γραικικὸν* (Γρικκιαθοῦθι), ὡς βεβαίως δὲν ἤθελον ἀποκληθῇ οἱ Σλαῦοι, ἂν οὗτοι

εἶχον κατοικήσει τὰς ἐρημωθείσας Ἀθήνας. Ὁ Κ. Φαλμεράϋερ εἶναι, δὲν ἀμφιβάλλομεν, σοφώτερος τοῦ λέοντος τοῦ Πειραιῶς· ἀλλ' ὁ λέων τοῦ Πειραιῶς εἶναι ἀπηλλαγμένος τῶν προλήψεων τοῦ Κ. Φαλμεράϋερ.

Ρ.

ΛΟΓΟΣ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΤΗΝ 20 ΜΑΙΟΥ

ΥΠΟ Γ. ΤΕΡΤΣΕΤΗ.

Ἐν τῷ προηγουμένῳ φυλλαδίῳ ἐδημοσιεύσαμεν τὸν λόγον ὃν ἀπὸ καθέδρας ἀπήγγειλε τὴν 20 Μαΐου ὁ καθηγητὴς Κ. Παπαῤῥηγόπουλος· ἐν τῷ παρόντι δὲ κοινοποιοῦμεν, χάριν τῶν ἀναγνωστῶν, καὶ τὸν ἐκφωνηθέντα κατὰ τὴν δείλην τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐν ὑπαίθρῳ ὑπὸ τοῦ βιβλιοφύλακος τῆς Βουλῆς Κ. Γ. Τερτσέτου. Καὶ τὸν λόγον τοῦτον, ἐμφαίνοντα τὸν γνωστὸν πατριωτισμὸν τοῦ ῥήτορος, ἤκουσε τὸ πολυπληθὲς ἀκροατήριον, τὸ ὁποῖον περιεκάλλυνε καὶ ἡ παρουσία πλείστων κυριῶν, μετὰ συντόνου προσοχῆς, καὶ ἐπευφήμησε ζωηρότατα.

Φωνὴ τέκνου εἰς ἀκοὴν πατρὸς δὲν ἤχησε ποτὲ τόσον, ὅσον ἡ φωνὴ φίλων, νεωτέρων πολὺ ἀπὸ ἐμὲ εἰς τὴν ἡλικίαν, οἱ ὁποῖοι μοῦ εἶπαν, γράψε μας λόγον διὰ τὴν ἐθνικὴν ἑορτὴν τῆς 20 Μαΐου· θέλουν, ἔκρινα, νὰ ἐπαινέσω πρᾶγμα ποῦ ἀγαποῦν, τὴν Ἑλληνικὴν βασιλείαν, τιμοῦν τὸ ἔργον τῶν γονέων των, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τὴν πρώτην ἡμέρα τοῦ ἀγῶνος ἐμελέτησαν νὰ ἐνθρονίσουν μονάρχην Ἕλληνα εἰς τὴν πατρίδα τους. Ὁμιλεῖ εἰς τὰ σπλάγχνα τῶν ἀγαθῶν νέων ἡ σοφία τῶν αἰώνων, αὐτὴ διδάσκει ὅτι τὸ ἔθνος μας ἐδυστύχησε ἀπὸ ἔλλειψιν κεντρικῆς ἐθνικῆς ἐξουσίας, καὶ ὀρέγονται νὰ ἐγκωμιάσω τὸ σωτήριον τῆς μοναρχικῆς θεσμοθεσίας. Ἐπρόσθεσα ἀκόμη μὲ τὸν νοῦν μου, ὅτι οἱ νέοι ἑνὸς ἔθνους εἶναι ὡς ἡ ἄνοιξις εἰς τὸ ἔτος, καὶ συμφέρει νὰ βοηθήσωμεν, ὅπως, τὴν χάριν τῶν ἀνθῶν πρὸς ἀπόδοσιν ὡραιοτέρου καρποῦ. Ἐλάθευσαν μόνον οἱ ἀξιότιμοι φίλοι, πιστεύω, ἀποφασίζοντας ἐμὲ ἁρμόδιον νὰ εὐχαριστήσω τὴν ἐπιθυμίαν τους· νὰ δοξολογήσω, ὡς πρέπει, τὴν ἑορτὴν τῆς ἐνθρονίσεως τοῦ βασιλέως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Δὲν ἔχω τὴν δύναμιν. Μίαν φορὰν ὅμως ποῦ ἠθέλησαν νὰ μοῦ δώσουν αὐτὸ τὸ φορτίον, θαῤῥῶ ἄδικο καὶ ἄνανδρο νὰ μὴ δεχθῶ τὸν κίνδυνον· ἂν τὸν ἀποφύγω, οἱ φίλοι νέοι ἠμποροῦν νὰ μοῦ εἰποῦν, ἁ ἡμεῖς ἤμεσθε εἰς τὸ βυζὶ τῆς μητρός μας, καὶ ἐσὺ συναναστρέφουσουν μὲ τοὺς ἀρίστους τοῦ γένους, εἶδες κόσμον· τόσον ἡ πρᾶξις τῆς πολυκαιρίας δὲν σὲ φώτισε, ὥστε διὰ ἕνα τέταρτο τῆς ὥρας νὰ μὴν δυνηθῇς νὰ μᾶς εἰπῇς πράγματα καλὰ, ὅσια; » Ὡς γονέος λοιπὸν, ὁ ὁποῖος κάμνει τὰ ἀδύνατα δυνατὰ διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ καλόγνωμα τέκνα, ἐπιχειρίζομαι καὶ ἐγὼ τὴν δοξολογίαν τῆς ἡμέρας, καὶ ὁ ἔπαινος τῆς Ἑλληνικῆς βασιλείας θὰ ἦναι, νὰ ἀποδείξω τί θέλει, τί παντέχει ἀπὸ αὐτὴν ἡ συνείδησις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ἑλληνικοῦ σκήπτρου θὰ φανῇ ἀπὸ τὸ μεγαλεῖον τῶν ἀπαιτήσεων καὶ τῆς παντοχῆς. Περιττὸν νὰ ἐξηγήσω ὅτι δὲν ζητεῖ κανεὶς μεγάλα ἀπὸ μικρά. Προϊδεάζω μόνον τὸ ἀκροατήριον ὅτι ὁ λόγος μου θὰ εἶναι εἰς τὸ ἄκρον σύντομος, φοβούμενος μήπως ἁρπαχθῶ ἀπὸ τὴν πολυλογίαν, καὶ ἐκφράσω λόγια ἀνεπιτήδεια, παράκαιρα διὰ τὴν δόξαν τῆς ἐθνικῆς ἑορτῆς.

Ἂν ὄχι ἀναγκαῖο, δὲν εἶναι καὶ ἄχρηστο νὰ καθαρίσωμεν τί ἐννοοῦμεν μὲ τὸ ὄνομα *Βασιλεία*, *Βασιλέας*. Μὰ τὴν ἀλήθειαν δὲν χωρίζομεν τὰ ἀχώριστα· ἐννοοῦμεν τὸν Βασιλέα καὶ τὸν λαὸν τῆς Ἑλλάδος, τὴν ἐπικράτειαν· ὅθεν ἡ συνείδησις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἔχει ἐνώπιόν της πρόσωπον ὡρισμένον. Ἠμποροῦμεν νὰ δακτυλοδείξωμεν καὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος τί εἶναι; βεβαίως· εἶναι ἡ σειρὰ τῶν θνητῶν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ἀπὸ τὸν πρωτόπλαστον ἕως εἰς τὸν ὕστερον, κατὰ χρονολογίαν, τῶν ἀνθρώπων. Ἡ συνείδησις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εἶναι ὅ,τι εἶναι καὶ τοῦ ἑνός· φῶς τῆς ψυχῆς, σύμβουλος, μάρτυς, χρησμὸς, κριτής· φῶς πυκνῆς λαμπαδοφορίας, φωτεινότερο καὶ ἁγνότερο μάλιστα, ἡ συνείδησις τῶν πολλῶν. Ἀλλὰ πόθεν, κύριοι, ἡ πλησμονὴ καὶ τὸ βάρος τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν, ἀπὸ τὸν λαὸν καὶ τὸν βασιλέα της; πῶς αἰτιολογοῦνται; πῶς δικαιολογοῦνται; φανερὸ καὶ φυσικό. Κάτοικοι εὔμορφης γῆς, οὔτε τὰ πάγη τοῦ βορέως μᾶς βασανίζουν, οὔτε τὸ καῦμα τῶν φλογερῶν κλιμάτων· ἡ χάρις τοῦ τόπου γεννᾷ τὰ εὔμορφα πρόσωπα γυναικῶν καὶ δυνατοὺς ἄνδρας, καὶ τοὺς εὐμόρφους στοχασμούς· γνωστὴ ἡ ἀρετὴ τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς. Κλίμα εὔκρατο, γειτονιὰ θαλάσσης, ἥλιος ἀνέφαλος, δὲν τελειοποιοῦν ὅμως τὸν ἄνθρωπον, καθὼς ἕνα χωράφι σταφυλοφόρο ἢ ἐλαιοφόρο δὲν θὰ δείξῃ τὴν ἀξίαν του, εἰμὴ ἀφοῦ φυτεύσῃς καὶ ἀναστήσῃς τὸ ἀνάλογο δενδράδι· ἀνάγκη μὲ τὴν καλὴν φύσιν νὰ συμπράττῃ εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς κοινωνίας καὶ φῶς καθαρὸ θρησκείας, καὶ καλοὶ νόμοι, καὶ σημαία ἀνοικτὴ ἐλευθερίας. Διὰ νὰ μὴ μακρολογῶ πρὸς ἀκροατὰς ποῦ τὰ γνωρίζουν, ἀφίνω κατὰ μέρος τὰ αἴτια, ὅσα διὰ πολλοὺς αἰῶνας ἐματαίωσαν τὰ σπάνια φυσικὰ χαρίσματα τῆς γῆς τῶν γονέων μας, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος 1835 τὴν 20 Μαΐου ὅλα τὰ ἀγαθὰ γῆς καὶ οὐρανοῦ, ὅλαις ἡ εὐλογίαις τῆς κοινωνίας συνέπεσαν μαζῆ· ἐτελειοποιήθη τὸ ἔργον τοῦ ἀγῶνος μὲ τὴν ἐνθρόνισιν Ἕλληνος βασιλέως. Ἡ αὐτονομία καὶ ἡ ἐλευθερία ἀπέβλεπαν εἰς τὴν βασιλείαν, καὶ ἡ βασιλεία ἤρχετο νὰ ἀσφαλίσῃ αὐτονομίαν καὶ ἐλευθερίαν. Γράφω καὶ ὡς εὐτύχημα, ὅτι εἰς τὴν βασιλείαν καὶ ἐλευθερίαν μας συνέργησαν τὰ μεγάλα κράτη τῆς Εὐρώπης. Ὅσον θὰ ἦναι πόθος καλοῦ καὶ τιμὴ εἰς τὸν κόσμον, τὰ μεγάλα κράτη ἕνα μὲ ἡμᾶς θὰ ἔχουν τὸ ποθούμενο, τὴν στερέωσιν τῆς

βασιλείας ὡς ἔργον κοινόν. Δὲν παραβλέπω νὰ ἀναφέρω καὶ ὡς εὐεργέτημα ἐθνικὸ, τὸ σκῆπτρο ὅτι ἔλαχε εἰς χέρια τέκνου βασιλέως Εὐρωπαίου, καὶ φιλελληνικωτάτου βασιλέως· τὴν 20 Μαΐου τοῦ ἔτους 1835 μόλις τὸ γένι ἄνθιζε εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἡγεμόνος μας· σμίγω λοιπὸν εἰς τὸ χάρισμα τῆς νεότητος καὶ τὴν δόξαν τῆς καταγωγῆς του ἀπὸ τὴν φιλεπιστήμονα Εὐρώπην, καὶ τὸ πολύτιμο, τὸ ἰσχυρὸν τῶν βασιλικῶν συγγενειῶν. Ὡμίλησα καὶ κηρύττω ποῖοι ἥμεσθε διὰ νὰ δικαιολογήσω, ἐν ὥρᾳ, τί θέλει, τί ζητᾷ ἀπὸ τὴν νέαν βασιλείαν τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἡ φωνὴ, ὁ χρησμὸς τῆς συνειδήσεώς του. Φίλος μας ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, τὸ στοιχεῖον τῆς θαλάσσης φίλος, αὐτόνομοι, αὐτοκέφαλοι, κυβερνώμενοι ἀπὸ τὸν γλυκὺν ζυγὸν σοφῆς θρησκείας, μὲ σημαίαν σταυροῦ εἰς τὸ στράτευμά μας, τί μᾶς λείπει ἀπὸ ταῖς πλέον προτιμημέναις κοινωνίαις τῶν ζώντων εἰς ἀγαθὰ τυχηρὰ, θεόδοτα καὶ αἱματοαγορασμένα; ποῖος τόσον ἀχάριστος, μικρὸς ἢ μεγάλος, νὰ ἀρνηθῇ ταῖς τόσαις εὐλογίαις; Ἔχομεν ὄνομα· ἡ ἀφάνεια τοῦ ὀνόματος ἄλλων ἐθνῶν αἰτιολογεῖ τὴν ἀφάνειαν τῶν αἰτήσεων τῆς συνειδήσεως τῆς ἀνθρωπότητος, τοῦτο δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἰπωθῇ διὰ ἡμᾶς· τὸ γένος μας ἐχρησίμευσε θέαμα καὶ ἀκρόαμα εἰς τὴν οἰκουμένην καὶ εἰς τοὺς παλαιοὺς καιροὺς καὶ εἰς τοὺς νέους, εἴμεσθε κορυφὴ δένδρου ποῦ δὲν κρύβεται· τὸ ἀνθρώπινο γένος, θέλει δὲν θέλει, στρέφει πρὸς τὸ γένος μας τὸν ὀφθαλμόν του. — Καὶ θέλει πρωταρχινήσω ἀπὸ τοὺς προγόνους μας, νὰ εἰπῶ τί θέλει ἀπὸ ἡμᾶς ἡ συνείδησίς των, καὶ δὲν εἶναι δύσκολον νὰ τὸ μαντεύσωμεν· ἐκεῖνοι διεκρίνοντο εἰς πόθον ἀρετῆς, σοφίας, καὶ εἰς ἔργα δοξασμένα· αὐτὰ λοιπὸν ὅλα τὰ παραγγέλλουν εἰς ἡμᾶς, ἂν εἴμεσθε γνήσιοι ἀπόγονοι ἐκείνων, καὶ δὲν ἐνοθεύσαμεν τὴν φλέβα τοῦ αἵματος. Ὅπως καὶ ὅ,τι πράττετε νὰ τὸ πράττετε μὲ ἀρετὴν, σᾶς κοινοποιῶ ἀπαράλλακτα τὰ λόγια τους· ἐξυπνάδα χωρὶς ἀρετὴν εἶναι πανουργία, πλούτη χωρὶς ἀρετὴν εἶναι ἁρπαγὴ ἢ ὄργανον ἁμαρτίας, ἢ θησαυρὸς προσφερόμενος εἰς ἀλλογενῆ κατακτητήν. Μὴν καυχᾶσθε πολὺ εἰς ἀνδραγαθήματα γονέων ἢ προγόνων· ὁ καθεὶς εἶναι αὐτουργὸς, ἰδιοκτήτης τῶν ἔργων του· ἡ δόξα τῶν προπατόρων φωτίζει περιπλέον τὴν ἀσχημιὰ τῶν τέκνων, ἂν αὐτὰ εἶναι ἄτιμα, ἢ ἀμέριμνα φιλοτιμίας. Θὰ ἦναι χαρὰ, εὐτυχία μας, ἂν ἐσεῖς μᾶς προσπεράσετε εἰς δόξαν, εἰς φήμην καλὴν, καὶ λύπη μας ἂν ἡμεῖς σᾶς νικήσωμεν.

Αὐτὰ λέγουν οἱ προγενέστεροι, ἀλλὰ τί λέγουν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπικράτειαν καὶ οἱ μεταγενέστεροι, ἀγκαλὰ καὶ ἀγέννητοι, ἀκούσατε. Εἶναι εἰς τὴν τάξιν, συχνὰ συμβαίνει, ὅτι καθὼς στρώσουν οἱ γονεῖς πλαγιάζουν τὰ τέκνα· διὰ τὴν ἀγάπην λοιπὸν ποῦ κάθε πλάστης ἔχει πρὸς τὸ πλάσμα του παρακαλοῦμεν, ἑτοιμάσατέ μας πατρίδα εὐνομουμένην, Ἑλληνικήν· ὅσον ἂν τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον χωρίζονται ἀπὸ τὸ ἀπερασμένον, τὸ περασμένο βρέχει πάντοτε τὰ μέλλοντα· μὴν μᾶς ἀφήσετε εἰς τὴν διάκρισιν τῆς τύχης, εἰς τὸν σφοδρὸν κυματισμὸν τοῦ πολιτικοῦ κόσμου, μὴ γένοιτο ποτὲ μὲ τὸν ἀναστεναγμὸν εἰς τὰ χείλη νὰ κακολογήσωμεν τὰ κόκκαλα τῶν γονέων μας! — Ἰδοὺ τί μᾶς λέγουν οἱ μεταγενέστεροι· ἀλλὰ ἀκούω, Κύριοι ἀκροαταὶ, καὶ τὴν φωνὴν τῶν Εὐρωπαίων, τῶν φιλελλήνων τῆς Εὐρώπης, τὴν μεταφράζω καὶ ἀκροασθῆτε· Τέκνα καλῶν γονέων, καὶ ἐσεῖς καλοὶ, ὅτι καὶ ἐσεῖς καλοὶ τὸ μαρτυράει ἡ πρὸς ἐσᾶς πολλή μας συμπάθεια, (καὶ αὐτὰ, Κύριοι, μᾶς τὰ λέγουν ἄνδρες φιλοΐστορες, πολιτικοὶ περίφημοι, θαυμαστοὶ ῥήτορες, ὁ λόρδ Ἔρσκιν, ὁ Κάνιγκ, ὁ Μπάϊρων, ὁ Σατομπριὰν, ὁ Βιλμαὶν, ὁ Βρογλῆς, ὁ Λουδοβῖκος βασιλέας τῆς Βαβαρίας, οἱ τρεῖς ναύαρχοι τοῦ Νεοκάστρου καὶ ἄλλοι πολλοί). Τέκνα καλῶν γονέων καὶ ἐσεῖς καλοί· εἰς τοὺς κινδύνους σας ἡμεῖς σᾶς βοηθήσαμεν, τὸ ἠξεύρετε, τὸ εἴδατε, ἄλλος μὲ τὸ κονδύλι του, ἄλλος μὲ τὸ σπαθί του, ὅπως, ἐβάλαμεν καὶ ἡμεῖς πέτρα οἰκοδομῆς εἰς τὸ κτίριον τοῦ ἐθνισμοῦ σας, τῆς βασιλείας σας· βοηθήσατέ μας καὶ ἐσεῖς τώρα εἰς τοὺς κινδύνους μας, εἰς τὸν κίνδυνον τῆς ὑπολήψεώς μας. Νέοι δημοσιογράφοι ἔγραψαν, παραλογιὰ, πλάνη τῆς πολιτικῆς τὸ νέον βασίλειον τῆς Ἑλλάδος· ψεύσατε τοὺς κατηγόρους μας καὶ κατηγόρους σας, καλοκαρδίσατε τοὺς φίλους σας, σεβόμενοι ἀόκνως δικαιοσύνην καὶ ἀλήθειαν.

Αὐτὰ, Κύριοι, ἀκούω καὶ γράφω ἀπὸ τὴν φωνὴν τῆς καρδίας τῶν καλοθελητῶν ἀνδρῶν τῆς Εὐρώπης καὶ ἀπὸ τοὺς προγόνους καὶ ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους Ἕλληνας· ἀλλὰ ἀκούω καὶ μίαν ἄλλη φωνὴ, ἡ ὁποία σφόδρα μὲ ταράζει καὶ θὰ ταράξῃ καὶ ἐσᾶς, εἶμαι βέβαιος, καὶ εἶναι ἡ φωνὴ τῶν ἐχθρῶν μας. Μοῦ φαίνεται νὰ βλέπω ζωντανευμένους εἰς τοὺς δρόμους τῆς Τριπολιτζᾶς καὶ εἰς τὰ σταυροδρόμια τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀλλοῦ, εἰς στερηαῖς καὶ εἰς πελάγη νὰ βλέπω ὅσους ἐχθροὺς εἰς παλαιαῖς ἡμέραις ἐθέριζε τὸ σπαθὶ τὸ ἑλληνικὸ, καὶ ὀρθοὶ, μὲ χλωμάδα θανάτου, μὲ τὴν ἀπάθειαν τῶν νεκρῶν σωμάτων ἀκούω νὰ λέγουν, ἡ ῥομφαία σας μᾶς ἐθέρισε, ὅτι τάχα ἥμεσθε ἄδικοι καὶ σκληροὶ, ἐσαλπίσατε εἰς τὸν κόσμον τοὺς θριάμβους σας, συμμορφώσετε μὲ τὰ λόγιά σας τότε τὰ ἔργα σας τώρα. Ὁ Θεὸς δὲν γελιέται, ἀλλὰ κτίσετε βωμοὺς δικαιοσύνης καὶ ἐλέους, καὶ θὰ ἔλθουν τὰ τέκνα μας προσκυνητάδαις εἰς τοὺς ναούς σας.

Ἐγὼ, Κύριοι, ἀνθολογῶντας τὴν οὐσίαν ἀπὸ ὅσα ἀκούσετε λεγόμενα μὲ φλόγα ψυχῆς, ἔρχομαι εἰς τοῦτο τὸ ἀποτέλεσμα, ὅτι ἡ συνείδησις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους θέλει ὥστε ἡ νέα ἐπικράτεια ἡ Ἑλληνικὴ νὰ φθάσῃ εἰς ἄκρον πέρας, νὰ τελειοποιήσῃ τὰ τέλη τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν, τὴν ἀσφάλειαν τιμῆς, ζωῆς, ἐλευθερίας τῶν ὑποκειμένων, τὴν ἰσονομίαν, τὰ εὐεργετήματα τῆς σοφίας, τὴν δοξολογίαν τοῦ πνεύματος. Στοχασθῆτε, Κύριοι, τὸ ἀνεπίληπτο, τὸ ὅσιον τῶν αἰτήσεων τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ θέλουν ζωντανοὶ καὶ

ἀποθαμένοι, παλαιοὶ καὶ νέοι, ἐντόπιοι καὶ ξένοι, φίλοι καὶ ἐχθροί, σπάνιο φαινόμενο, τοῦ ὁποίου δὲν θὰ εὑρῆτε τὸ ὅμοιον εἰς ταῖς ἱστορίαις ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς φανοὺς φωτιζόμενος ἀναιβαίνει ἀκόμη ὑψηλότερα ὁ λογισμός μου καὶ λέγει, ὅτι τὸ βασίλειον τὸ Ἑλληνικὸ μόνον καὶ μόνον ἐπλάσθη διὰ νὰ ὑπηρετήσῃ, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὸν κόσμον ὡς μία ὕλη καλοκαγαθίας, θρονὶ κάλλους, τιμιότητος, δικαιοσύνης. Φαντάζομαι Κύριοι, συγχωρήσατέ μου τὴν ἁπλῆν παρομοίωσιν ποῦ θὰ κάμω, ἀλλὰ ἐξηγεῖ τὸ πνεῦμα τῆς ὁμιλίας μου, φαντάζομαι νὰ βλέπω τὸν λαὸν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸν Μονάρχην του εἰς ἕνα ὑπερήφανο ἐργαλεῖο, καὶ νὰ ὑφαίνουν πολύτιμο πανί, εἰς τὸ πανὶ πλέκονται ἀκαταπαύστως πρόσωπα σοφῶν, ἀνδραγαθήματα ἡρώων, καὶ μὲ αὐτὸ τὸ πανί, μὲ αὐτὴν τὴν πραγμάτεια μέλλει νὰ ἐνδυθοῦν πάλε πολλαῖς φυλαῖς θνητῶν. Δὲν θὰ σᾶς ἔλεγα, Κύριοι, λόγια ὑπερήφανα, ἂν δὲν εἶχα πίστιν εἰς τὰ λεγόμενά μου, καὶ ἡ πίστις μου, ἠξεύρετε ἔχει θεμέλιον; εἰς τὴν ἀνάγκην· ἂν τοῦτο δὲν πράξωμεν, ἂν δὲν δουλεύῃ ὁ ἐργαλειὸς ὅπως εἴπαμεν, χανόμεθα. Δὲν θέλω νὰ πολυλογήσω, ἀλλὰ θὰ δώσω εἰς τὸ χέρι σας τὰ ζύγια τῆς ἀνάγκης. Παντοῦ καὶ πάντοτε συμβαίνουν εἰς τὰ ἔθνη ἐγκλήματα ἀνθρώπων, παρατιμονιαῖς κυβερνήσεων, μέτρα ἄφρονα, ἀτελῆ· ἀλλὰ διατί ὅταν συμβαίνῃ παρόμοιόν τι εἰς τὴν Ἑλλάδα, εὐθὺς τὸ ὄργανον τῶν φωτισμένων λαῶν, ἡ δημοσιογραφία, ὀνειδίζει τὸ περιστατικόν μας μὲ πικρίαν θανάσιμον; διατί; Διαβάσετε τὰ προκηρύγματα τοῦ ἀθανάτου Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη, τὰ προκηρύγματα τῆς βασιλείας, τῶν κυβερνήσεών της ὅλων, τάζουν μεγάλα πράγματα, ὑπόσχονται σχεδὸν τὴν παλιγγενεσίαν τοῦ κόσμου, γνωστὴ καὶ ἡ ἀψήτητα τοῦ θυμοῦ μας κατὰ Φαλμεράϋερ. Δὲν κατηγορῶ, ἐπαινῶ· ἀλλὰ ὁ κόσμος ἔχει δικαίωμα νὰ ζητᾷ τὴν ἐξόφλησιν τῶν ὑποσχέσεων — τὰ ἀποτελέσματα, τὸ γνήσιον τοῦ αἵματος· δὲν ἐξοφλοῦμεν; θολόνομεν τὸ μεγαλεῖον τῆς γενεαλογίας; ὄχι μόνον παραδρομοῦμεν ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ πρέποντα, ἀλλὰ μᾶς μένει καὶ ἡ ἀναίδεια τῆς κακῆς πίστεως, καὶ ἡ φλυαρία τοῦ καυχήματος· τὸ βέλος τοῦ Φαλμεράϋερ πέφτει φαρμακερό· οἱ κακόβουλοι εὑρίσκουν τροφὴν λοιδωριῶν, καὶ οἱ φίλοι μας κινδυνεύουν νὰ γείνουν ἐχθροί μας. Ποῖο κράτος, Κύριοι, ἠμπορεῖ νὰ καλοζήσῃ, νὰ πολυχρονήσῃ, χωρὶς φίλους, χωρὶς συμμάχους; Ἕνας δρόμος καλῆς ζωῆς, σωτηρίας, ἐπαίνου, μᾶς μένει ἀνοικτός, ἡ χάρις τῆς πραγμάτειας μας. Θέλω νὰ ἐλευθερωθῶ τώρα ἀπὸ μίαν στενοχώριαν, τὴν ὁποίαν καὶ ἐσεῖς βέβαιως δοκιμάζετε· τάχα εἴμεσθε ἀρκετοὶ νὰ εὐχαριστήσωμεν ὁλοτελῶς τὴν συνείδησιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους; εἴμεσθε· ἐπειδὴ ἢ δὲν ἔχομεν ἐχθρούς, ἢ οἱ ἐχθροί μας εἶναι εἰς τὰ ποδάρια μας. Εἰς τὸν ἔρωτα τῆς ἀληθείας, εἰς τὴν πρᾶξιν τοῦ καλοῦ, ποίους θὰ ἔχωμεν ἐχθρούς; τὰ φωτισμένα ἔθνη; ὄχι βέβαια! Τὰ βάρβαρα; Ἀναστήτω ὁ Θεός, καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ! Νόμος καὶ ἀλήθεια εἶναι Θεός, καὶ ὄχι μόνον εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν τὰ βάρβαρα ἔθνη δὲν ἀντέχουν, ἀλλ' οὔτε τὰ πλέον πολιτισμένα, ἅμα παραδρομήσουν ἀπὸ τὴν πορείαν τοῦ καθήκοντος. Ἕνα μόνον ἐχθρὸν ἔχομεν, καὶ ὄχι ἀδύνατον, τὸν ἑαυτόν μας, τὴν μικροπρέπειαν, τὴν ἰδιοτέλειαν, τὰ ὀνειροφαντάσματα· ἀλλὰ ἂς μὴ λυπήσωμεν, Κύριοι, μὲ λόγια χολῆς τὴν χαρὰν τῆς σημερινῆς πανηγύρεως· πολίτες εἴτε κράτος, ἂς σμίξῃ καθένας εἰς τὸν ἑαυτόν του, ἂς ἐνδυθοῦν τὸ πρόσωπον ἁμαρτωλοῦ καὶ πνευματικοῦ, καὶ εἰς τὸν ἀέναον θησαυρὸν τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς θὰ εὕρουν τὰ νικηφόρα ὅπλα νὰ πολεμήσουν πάθη βλαβερά, θανατηφόρα εἰς τὴν κοινότητα τῶν Ἑλλήνων.

Μένει νὰ προσθέσωμεν ἄλλο τι εἰς τὴν χαρὰν τῆς ἑορτῆς; Ναί, ἕνα, καὶ ἀνώτερο ἀπὸ ὅσα εἴπαμεν· προσέχετε. Δὲν ἐφευρήκαμεν, Κύριοι, ἡμεῖς τὴν γνῶσιν, τὴν ἔχομεν πατροπαράδοτην, καὶ θὰ βασιλεύῃ εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα, τὴν ἀλήθειαν, τὴν γνῶσιν, ὅτι πρόνοια Θεοῦ κυβερνάει τὰ πάντα, φύλλο δὲν σειέται χωρὶς τὴν δύναμίν του· λογισμὸς ἀκοίμητος Κυρίου εἶναι ὁ κόσμος. Ἐξετάζοντας τώρα ἡμεῖς, Κύριοι, βαθέως ἀπὸ ποῖα καὶ πόσα ναυάγια ἐσώθη τὸ ἔθνος μας, ἀπὸ πόσων αἰώνων αἰχμαλωσίαν, καὶ χαιρόμεθα ἐθνικὴν αὐτονομίαν, ζοῦμεν εἰς βασίλειον ἑλληνικόν, ἔφεξε γλυκειὰ αὐγή, δὲν ἀποκτῶμεν τὴν βεβαιότητα ὅτι ὁ λαὸς καὶ ὁ Μονάρχης τῆς Ἑλλάδος εἶναι κείμενο ἀγάπης, φροντίδα μελέτης τῆς Θείας Παντοδυναμίας; Δὲν πρέπει τάχα νὰ θεωρήσωμεν καὶ ὡς ἕνα εὐεργέτημα τῆς ἀγάπης τοῦ Κυρίου τὴν ἀνάγκην, τὴν ὁποίαν ἐξηγήσαμεν, τὴν ἀνάγκην τῆς γενναιοψυχίας, τῆς ἀρετῆς τῶν ἔργων; Τὸ μυστήριον τῆς θείας αὐτῆς ἀγάπης δὲν προσημαίνει, δὲν προμηνύει καὶ ἄλλα τέλη ὑψηλότερα τῆς Θείας Βουλῆς πρὸς χάριν τῆς φυλῆς μας; Μὴ παρέκει. Ἴσως ἀθέμιτο καὶ ἄκαρπο βέβαια, δὲν θὰ εὕρωμεν ἄκρην, νὰ θελήσωμεν νὰ βαθύνωμεν εἰς τοὺς κρυψιῶνας, εἰς τὴν ἄβυσσον τῶν θείων βουλῶν. Ὅσα γνωρίζομεν τῆς Θείας εὐνοίας εὐεργετήματα πρὸς ἡμᾶς, ἀρκετὰ εἶναι, ὥστε νὰ γονατίσωμεν ἐνώπιόν της μὲ δάκρυα χαρᾶς, εὐφημίας καὶ εὐχαριστίας. Μόνον ὡς εἶδος σφραγῖδος τελειωτικῆς τῆς ὁμιλίας μου καὶ τῆς ἀκροάσεώς σας λέγω ὅτι ἂν μὲ τὰ κάλλη τῆς πατρικῆς μας γῆς, τοῦ καθαροῦ οὐρανοῦ, συνοδοιπορήσῃ καὶ ἡ ἀρετὴ τῆς ψυχῆς, καὶ ἡ Θεία Χάρις, ἡ Θεία Βουλὴ εὐχαριστημένη, ἱκανοποιημένη, ἀφήσῃ τὴν πλημμύραν τῆς ἀγάπης της νὰ χυθῇ εἰς τοὺς βασιλεῖς καὶ εἰς τὸν λαὸν τῆς Ἑλλάδος, ἄμμος θαλάσσης δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ μετρήσῃ τὰ ἑλληνικὰ ἀγαθοεργήματα εἰς ταῖς φυλαῖς, ἀνήμεραις, Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς, καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν σοφὴν καὶ γηραλαίαν Εὐρώπην. Ὁ ἄνεμος φυσάει σχεδὸν πάντοτε εὔδιος διὰ τὸν ἐπιτήδειον ναύκληρον, τὸν εἰδήμονα τῆς τέχνης του.

Σεβαστοὶ ἀκροαταί, Κύριοι καὶ Κυρίαις, τὸ σταθερὸν τῆς ἀκροάσεώς σας μὲ δίδει θάῤῥος, παρηγορίαν, ὅτι δὲν ἀσχήμισα μὲ τὸν λόγον μου τὸ

κάλλος τῆς ἑορτῆς, ὅθεν ἀντὶς νὰ παραπονεθῶ πρέπει νὰ ὁμολογήσω χάριτας πρὸς τοὺς φίλους μου παραινέτας· πρὸ πάντων πρέπει νὰ εὐχαριστήσω τὸν Κύριον Λεόπουλον βουλευτὴν τῆς Σπάρτης, ὁ ὁποῖος μοῦ ἔδαλεν οὕτως εἰπεῖν τὴν γλύκα τοῦ θέματος, καὶ ὀρθῶς ἐμπνεύσθη ὁ ἀξιόλογος φίλος, ἐπειδὴ τὸ δημόσιον πνεῦμα κερδίζει, ὅταν ἀνάλογος λόγος ἐξηγήσῃ τὴν ἔννοιαν τῶν ἐθνικῶν πανηγύρεων, καὶ μὰ τὴν ἀλήθειαν, ἂν ἡ ὁλομέλεια τοῦ ἔθνους εἴτε μικροί, εἴτε μεγάλοι, ἁμαρτωλοὶ καὶ ἀθῶοι, ἐννοήσωμεν τὴν μεγάλην σημασίαν τῆς σημερινῆς ἑορτῆς, θὰ εὐχαριστήσωμεν περιπλέον ἀπὸ τὸ ἐλπιζόμενον τὴν συνείδησιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἀμήν.

ΟΙ ΔΥΩ ΜΑΘΗΤΑΙ.

ΥΠΟ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΔΟΥΜΑ.

(Μετάφρασις Δ. Κ.)

1.

Ὅρκος.

Τὴν 1 Δεκεμβρίου τοῦ 1703 ἔτους, ἐπὶ τῆς πατριαρχίας τοῦ Πάππα Κλήμεντος ΙΑ΄ περὶ τὴν 4 ὥραν μετὰ μεσημβρίαν, τρεῖς νέοι, οὓς εὐκόλως ἠδύνατό τις νὰ γνωρίσῃ ὡς μαθητὰς τοῦ ἐν Βονωνίᾳ Πανεπιστημίου, ἐξελθόντες τῆς πόλεως διὰ τῆς πύλης τῆς Φλωρεντίας, ἐβάδιζον πρὸς τὸ ὡραῖον κοιμητήριον, ὅπερ ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται μᾶλλον τερπνὸς περίπατος ἢ νεκροταφεῖον.

Καὶ οἱ τρεῖς ὥδευον βήματι ταχεῖ, περιβεβλημένοι μεγάλους μανδύας, καὶ ἔβλεπον ὄπισθέν των, ὡς ὑποπτευόμενοι μή τις παρηκολούθει αὐτούς.

Εἷς δὲ τούτων ἔκρυπτέ τι ὑπὸ τὸν μανδύαν του· καὶ εὐκόλως ἠδύνατό τις νὰ ἐννοήσῃ ὅτι τὸ κρυπτόμενον ἦτον ζεῦγος ξιφῶν.

Ἐλθόντες πλησίον τοῦ τοίχου τοῦ κοιμητηρίου, ἀντὶ νὰ ἐξακολουθήσωσι τὴν πορείαν των μέχρι τῆς εἰσόδου, ἐτράπησαν πρὸς δεξιά, καὶ ἐβάδισαν κατὰ μῆκος τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς, εἰς τὸ ἄκρον δὲ αὐτῆς ἔστρεψαν πρὸς ἀριστερά, καὶ προχωρήσαντες πρὸς τὴν ἀνατολικὴν πλευράν, εὗρον ἐκεῖ τρεῖς ἑτέρους νέους, ὧν οἱ μὲν δύω ἐκάθηντο, ὁ δὲ τρίτος ἵστατο. Καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι νέοι ἐφαίνοντο ὅτι περιέμενον αὐτούς.

Ἅμα δὲ ἰδόντες τούτους ἐρχομένους, οἱ μὲν καθήμενοι δύο ἠγέρθησαν, καὶ ἐπορεύθησαν εἰς προϋπάντησίν των, ὁ δὲ ἱστάμενος ἀπεμακρύνθη τοῦ τοίχου.

Καὶ οἱ τρεῖς ἦσαν ὡσαύτως περιβεβλημένοι μανδύας· τὰ δὲ κράσπεδα τοῦ μανδύου τοῦ ἑνὸς ἀνυψοῦντο ὑπὸ τῶν αἰχμῶν ἑνὸς ζεύγους ξιφῶν. Οἱ μὲν τέσσαρες νέοι προεπορεύθησαν ἕως οὗ συνηντήθησαν, οἱ δὲ δύω ἐστάθησαν ὄπισθεν ἕκαστος εἰς τὴν θέσιν του, οὕτως ὥστε, ὅτε οἱ τέσσαρες ἑνωθέντες ἐσχημάτισαν σύμπλεγμα, οἱ δύω μεμονωμένοι εὑρέθησαν μακρὰν ἀμφότεροι εἴκοσι βήματα, καὶ ἑπομένως εἰς ἀπόστασιν τεσσαράκοντα βημάτων ἀπ' ἀλλήλων.

Οἱ τέσσαρες νέοι συνδιελέχθησαν ἐπὶ μικρόν, μὲ ὕφος ζωηρότατον, ἐν ᾧ οἱ δύω μεμονωμένοι ἐφαίνοντο ἀλλότριοι τῆς συνδιαλέξεως· ὁ μὲν ἐτρύπα τὸ ὑγρὸν χῶμα μὲ τὴν ῥάβδον του, ὁ δὲ ἔκοπτε τὰς κορυφὰς τῶν ὀνακανθῶν μὲ τὴν ἰδικήν του.

Δὶς ἢ τρὶς διέκοψαν τὴν συνδιάλεξιν, καὶ ἑκάστοτε τὸ ἐν τῷ μέσῳ σύμπλεγμα διαλυόμενον ἐσχηματίζετο διπλοῦν περὶ τοὺς μεμονωμένους νέους ἀποτελοῦντας τὰ πρωτεύοντα πρόσωπα.

Ἑκάστοτε δὲ ἔβλεπες αὐτοὺς ποιοῦντας σημεῖα ἀποφατικά, ἅτινα ἐδήλουν ὅτι δὲν συνεμερίζοντο τὴν γνώμην τῶν συντρόφων των, καὶ ὅτι δὲν ἐνέδιδον εἰς τὰς προτροπάς των.

Τέλος πάντων ἐν ᾧ αἱ διαπραγματεύσεις παρετείνοντο, καὶ ἐφαίνοντο ὅτι δὲν θέλουσιν ἐπιφέρει φιλικὴν λύσιν, οἱ φέροντες ὑπὸ τοὺς μανδύας τὰ ξίφη ἀπέθεσαν αὐτά, καὶ παρέδωκαν πρὸς τοὺς συντρόφους των ἵνα τὰ παρατηρήσωσι.

Τὰ ἐξέτασαν λοιπὸν μετὰ μεγίστης ἐπιστασίας· ἦτον δὲ προφανὲς ὅτι οἱ νέοι συνεζήτουν περὶ τοῦ σχήματος τῶν ὅπλων, ἐξ ὧν ἔμελλε νὰ προκύψῃ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἡ δεινότης τῆς πληγῆς. Ἐπὶ τέλους διαφωνήσαντες περὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν ξιφῶν, ἔρριψαν νόμισμα ἐπὶ τὸν ἀέρα, ὅπως ἀποφασισθῇ παρὰ τῆς τύχης.

Ἡ τύχη ἀπεφάνθη, καὶ τὰ μὴ ὁρισθέντα ξίφη ἀφέθησαν κατὰ μέρος. Μετὰ δὲ ταῦτα ἔνευσαν πρὸς τοὺς δύω μεμονωμένους νέους, οἵτινες πλησιάσαντες ἀλλήλους, καὶ ἀντιχαιρετισθέντες μὲ ἐλαφρὸν κίνημα τῆς κεφαλῆς, ἔρριψαν χαμαὶ τοὺς μανδύας των.

Μετὰ ταῦτα ὁ μὲν ἐνέπηξε τὴν ῥάβδον του εἰς τὴν γῆν, ὁ δὲ ἔρριψε τὴν ἰδικήν του ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων του. Προσελθόντων δὲ καὶ τῶν δύω, εἷς τῶν συντρόφων των ἐνεχείρισε πρὸς ἕκαστον ἀνὰ ἓν ξίφος ἐκ τῆς λαβῆς, διασταυρώσας τὰς δύω αἰχμάς· καὶ ὀπισθοδρομήσας ἐφώνησε τὴν λέξιν, *ἐμπρός*.

Καὶ ταυτοχρόνως ἀμφότεροι ἑτοιμασθέντες εἰς ἐπίθεσιν, συνέπλεξαν τὰ ξίφη των μέχρι λαβῆς. Ἀμφότεροι δὲ ἔκαμον ἓν βῆμα πρὸς τὰ ὀπίσω, καὶ εὑρέθησαν εἰς ἄμυναν· ἦσαν δὲ καὶ οἱ δύο τῆς αὐτῆς σχεδὸν δυνάμεως, ἀλλὰ δυνάμεως μετρίας.

Μετά τινα δευτερόλεπτα, τὸ ξίφος τοῦ ἑνὸς εἰσέδυσε σχεδὸν ὁλόκληρον εἰς τὸ σῶμα τοῦ ἀντιπάλου του.

— Ἐπληγώθης, ἀνέκραξεν ὁ ἐπενεγκὼν τὸ τραῦμα· καὶ πηδήσας πρὸς τὰ ὀπίσω κατεβίβασε τὸ ξίφος, τηρῶν πάντοτε θέσιν ἀμυντικήν.

— Ὄχι, ἀπεκρίθη ὁ ἄλλος, ὄχι.

— Ναί!

— Καὶ ὁ τελευταῖος λαλήσας παρετήρησε τὴν λεπίδα τοῦ ξίφους καθῃμαγμένην κατὰ τὸ τρίτον τοῦ μήκους.

— Τίποτε, τίποτε, εἶπεν ὁ ἕτερος, προβὰς ἓν βῆμα πρὸς τὸν ἐχθρόν.

— Ἀλλὰ κατὰ τὴν κίνησιν ταύτην ῥεῖθρον αἵματος ἀνέβλυσεν ἐκ τῆς πληγῆς, ἡ κρατοῦσα χεὶρ τὸ ξίφος ἀφέθη, τὸ ὅπλον ἔπεσε κατὰ γῆς, ὁ τραυματισθεὶς ἔβηξε μετὰ κόπου, καὶ θελήσας νὰ πτύσῃ δὲν ἠδυνήθη· μόνον ἀφροὶ αἵματος ἔβαψαν τὰ χείλη του.

Δύω ἐκ τῶν νέων τούτων ἦσαν μαθηταὶ τῆς χειρουργίας.

— Διάβολε! ἀνέκραξαν, ἰδόντες τὰ συμπτώματα ταῦτα δεικνύοντα ὅτι ἡ πληγὴ ἦτον καιρία.

Καὶ τῳόντι, ὁ πληγωθεὶς ἔκλινεν εὐθὺς σχεδὸν τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τοῦ στήθους, ἐκλονήθη, ἐστράφη περὶ ἑαυτὸν, καὶ ἀνατινάσσων τοὺς βραχίονας του ἔπεσεν ἀφεὶς στεναγμόν.

Οἱ δύω μαθηταὶ τῆς χειρουργίας ἔδραμον πρὸς τὸ σῶμα τοῦ συντρόφου των, ὁ μὲν ἀνοίξας τὴν θήκην τῶν χειρουργικῶν ἐργαλείων του, καὶ λαβὼν νυστέριον ὅπως φλεβοτομήσῃ τὸν πληγωθέντα, ὁ δὲ, ὅστις εἶχεν ἀνασηκώσει τὴν χειρίδα, κατεβίβασε τὸν βραχίονα, λέγων·

— Τὰ πάντα εἶναι ἀνωφελῆ, ἀπέθανε.

Τὴν λέξιν ταύτην ἀκούσας ὁ μείνας ὄρθιος ὠχρίασεν ὡς εἰ ἔμελλε ν' ἀποθάνῃ ὁ ἴδιος. Τινάξας δὲ μακρὰν τὸ ξίφος ἔδραμε πρὸς τὸ πτῶμα τοῦ ἀντιπάλου του, ἀλλ' οἱ δύω μάρτυρες τὸν ἐσταμάτησαν. — Στάσου, εἶπεν εἷς ἐξ αὐτῶν· τὸ δυστύχημα εἶναι ἀνεπανόρθωτον· δὲν πρόκειται νὰ θρηνήσῃς, ἀλλὰ νὰ διαβῇς τὰ σύνορα. Ἔχεις χρήματα;

— Ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ σκοῦδα νομίζω. Καὶ οἱ ἄλλοι ἐρευνήσαντες τὰ θυλάκιά των,

— Ἰδοὺ λάβε, εἶπον, καὶ οἱ τέσσαρες ὁμοφώνως, καὶ ἄπελθε χωρὶς νὰ χάσῃς καιρόν.

Ὁ νέος, ἐνδυθεὶς ἀνέλαβε τὸν μανδύαν του, καὶ, ἀφοῦ τινῶν μὲν ἔθλιψε τὴν χεῖρα, ἄλλους δὲ ἐνηγκαλίσθη κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς οἰκειότητος, κατευθύνθη πρὸς τὰ Ἀπέννινα, καὶ μετ' ὀλίγον ἔγινεν ἀφανὴς ἐν μέσῳ τοῦ πρώτου σκότους τῆς νυκτός.

Τὰ δὲ βλέμματα τῶν τεσσάρων νέων τὸν παρηκολούθουν μέχρις οὗ ἔγινεν ἄφαντος.

— Καὶ ὁ Ἀντώνιος; ἠρώτησέ τις αὐτόν.

Καὶ ἁπάντων τὰ ὄμματα ἐστράφησαν πρὸς τὸ πτῶμα.

— Ὁ Ἀντώνιος!

— Ναί! Τί θὰ τὸν κάμωμεν;

— Θὰ τὸν φέρωμεν εἰς τὴν πόλιν· βεβαίως δὲν θὰ τὸν ἀφίσωμεν ἐδῶ.

— Ἀναμφιβόλως ὄχι, ἀλλὰ τί νὰ εἴπωμεν;

— Τὸ πρᾶγμα εἶναι ἁπλούστατον· θὰ εἴπωμεν ὅτι περιεφερόμεθα καὶ οἱ τέσσαρες ἐκτὸς τῶν τειχῶν, ὅταν αἴφνης ἴδαμεν τὸν Ἀντώνιον καὶ τὸν Ἕκτορα μονομαχοῦντας· καὶ ἐτρέξαμεν μὲν ἀμέσως, ἀλλὰ πρὶν πλησιάσωμεν ὁ μὲν Ἀντώνιος ἔπεσε νεκρὸς, ὁ δὲ Ἕκτωρ ἐτράπη εἰς φυγὴν, πρὸς τὸ μέρος τῆς Μοδένης.

— Καλά!

Καὶ τούτου γενομένου ὁμοφώνως δεκτοῦ ἔκρυψαν τὸ δεύτερον ζεῦγος τῶν ξιφῶν εἰς τοὺς θάμνους, καὶ περιβαλόντες τὸν νεκρὸν μὲ τὸν μανδύαν του, μετέφερον αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν.

Καὶ εἰπόντες πρὸς τοὺς φυλάσσοντας τὴν πύλην αὐτῆς ὅ,τι προηγουμένως συνεφώνησαν, ἔβαλαν τὸ πτῶμα εἰς φορεῖον, καὶ διὰ τεσσάρων ἀχθοφόρων τὸ ἔφεραν εἰς τὴν οἰκίαν ἐν ᾗ κατῴκει. Ἀπηλλάγησαν δὲ καὶ ἀπὸ τὸ ἥμισυ τῆς λύπης, διότι ὁ Ἀντώνιος ἦτον Βενετὸς καὶ ἡ οἰκογένειά του δὲν κατῴκει εἰς Βολωνίαν. Ἀπεφάσισαν μόνον ν' ἀναγγείλωσιν αὐτῇ τὴν θλιβερὰν εἴδησιν δι' ἐπιστολῆς ἣν ἀνέλαβε νὰ γράψῃ εἷς αὐτῶν, ὢν Βενετὸς, καὶ γνωρίζων τὴν οἰκογένειαν τοῦ φονευθέντος.

Ὁ νέος δὲ οὗτος ὅστις ἦτον ἐκ τῶν τριῶν τῶν διὰ τῆς πύλης τῆς Φλωρεντίας ἐξελθόντων, ὠνομάζετο Ἰωσὴφ Σκαμόζης, ὁ δεύτερος ἐλέγετο Γαϊτάνος Ῥωμανώλης ἐκ Βελλέτρης, καὶ ὁ τρίτος ἦτον ὁ πεσὼν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης.

Εἴπομεν περὶ τοῦ νεκροῦ πᾶν ὅ,τι εἴχομεν νὰ εἴπωμεν· ἂς ἀκολουθήσωμεν ἤδη τοὺς ζῶντας ἕως εἰς τὸν μικρὸν θάλαμον τὸν κείμενον εἰς τὸ τρίτον πάτωμα οἰκίας τινὸς μετερχομένου τὸ ἐμπόριον τοῦ ἐνοικιάζειν καταλύματα πρὸς τοὺς μαθητάς.

Ἡ ἑβδόμη ὥρα τῆς νυκτὸς ἐσήμαινεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Δομηνίκου, ὅτε οἱ νέοι μας, ῥίψαντες τοὺς μανδύας των ἐπὶ τῆς κοινῆς αὐτῶν κλίνης, ἐκάθησαν ὁ εἷς ἀπέναντι τοῦ ἄλλου εἰς δύω πλευρὰς τραπέζης, ἐφ' ἧς ἔκαιε λύχνος τρεῖς ἔχων θρυαλλίδας, ὡς σύνηθες καὶ σήμερον ἔτι ἐν Ἰταλίᾳ, ἀλλὰ μία μόνη τῶν θρυαλλίδων ἔκαιε διαχέουσα ἀμυδρὸν φῶς εἰς τὸ δωμάτιον.

Ἃς εἴπωμέν τι καὶ περὶ τῶν δύω τούτων νέων ἐφ' ὧν μέλλει νὰ συγκεντρωθῇ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν συμβάντων ἅτινα διηγούμεθα.

Ὁ μὲν ὠνομάζετο, ὡς εἴρηται, Ἰωσὴφ Σκαμόζης ἐκ Βενετίας, ὁ δὲ Γαετάνος Ῥωμανώλης ἐκ Ῥώμης.

Ὁ Ἰωσὴφ διέτρεχε τὸ 22 ἔτος τῆς ἡλικίας· ἦτον δὲ υἱὸς φυσικὸς σημαντικοῦ ἀνδρὸς χορηγήσαντος αὐτῷ μικρὰν περιουσίαν ἓξ ἢ ὀκτὼ χιλιάδων φράγκων κατ' ἔτος, καὶ ἀφέντος αὐτὸν ἐλεύθερον καὶ μόνον εἰς τὸν κόσμον.

Ὁ ἕτερος τοὐναντίον ἀνῆκεν εἰς τιμίαν οἰκογένειαν ἐμπορευομένην ἐν Ῥώμῃ καὶ ἔχουσαν εἰς Βελλέτρην κτῆμα, ἔνθα ἐγεννήθη ὁ Γαετάνος.

Ἡ διάφορος θέσις τῶν δύω νέων ἐν τῷ κόσμῳ, ἔνθα ἡ τύχη τοὺς ἔρριψεν, πολλὴν ἔσχεν ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ ἴσως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς φύσεως ἑκάστου. Ἡ φυσιογνωμία τροποποιεῖ τὸ πρόσωπον· καὶ τί ἐστὶ φυσιογνωμία; Ἡ ἐξωτερικὴ ἔκφρασις τῶν ἐσωτερικῶν αἰσθημάτων. Ἂς ὑποθέσωμεν τὸ αὐτὸ πρόσωπον εἰς δύω παῖδας κατὰ τὴν ὥραν τῆς γεννήσεώς των, καὶ ἂς παραδεχθῶμεν ὅτι οἱ δύω αὐτοὶ παῖδες εἰσῆλθον εἰς τὴν ζωὴν ὁ μὲν διὰ τοῦ θλιβεροῦ, ὁ δὲ διὰ τοῦ χαρμοσύνου αὐτῆς μέρους, καὶ ὅτι περιεστοιχίσθησαν ὁ μὲν ἐκ δυστυχημάτων,

ὁ δὲ ἐξ εὐτυχημάτων. Κατὰ τὸ εἰκοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας των τὰ δύω ταῦτα πρόσωπα, ἐνῷ ἄλλοτε εἶχον τὴν αὐτὴν ἔκφρασιν, θέλουσιν ἔχει φυσιογνωμίαν πολὺ διάφορον.

Ὁ Ἰωσὴφ μονήρης, ἄνευ οἰκογενείας, ἀνατεθραμμένος παρὰ ξένων, ἦτον σχεδὸν ὥς τις ἐξόριστος καὶ παιδιόθεν ἐγεύθη τὸν μὲ τὸ πικρὸν ἅλας ἄρτον, περὶ οὗ ὁμιλεῖ ὁ Δάντης. Ἦτον δὲ ὑψηλὸς, λεπτὸς, ὠχρὸς καὶ μελαγχολικὸς, φέρων μέλαινα καὶ μακρὰν κόμην, κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καταπίπτουσαν βροστρυχηδὸν ἐπὶ τῶν ὤμων του. Ἐπροτίμα δὲ τῶν κομψῶν ἐνδυμάτων ἅτινα ἡ μικρὰ αὐτοῦ περιουσία τῷ ἐπέτρεπε νὰ φορῇ, ἐνδύματα βαθύχροα καὶ ἄνευ κεντημάτων· ἦτον δὲ ἀληθὲς, ὅτι ἡ κομψὴ κατασκευὴ αὐτῶν ἀνεπλήρου τὴν ἁπλότητά των, καὶ ὅτι, ὑπὸ ταπεινὰ ὑφάσματα, ὁ Ἰωσὴφ Σκαμόζης ἐφαίνετο μεγαλοπρεπὴς μακρόθεν.

Ὁ δὲ εἰκοσαετὴς Γαετάνος Ῥωμανώλης ἦτον φαιδρὸς καὶ ἐσπούδαζε τὴν νομικὴν, σκοπὸν ἔχων νὰ γίνῃ δικηγόρος, ὅπως ἀφήσῃ εἰς τὴν ἀδελφήν του Βεττίναν, ἣν ἐλάτρευεν, ὅλας τὰς ὠφελείας, ὅσαι ἤθελον προκύψει μέχρι τῆς ὥρας τῆς ἀποκαταςάσεώς της ἐκ τῆς πατρικῆς κληρονομίας. Ἀνατραφεὶς δὲ παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ του, ἐν μέσῳ περιποιήσεων τῶν ὁποίων ἐςερεῖτο καὶ κατὰ τὴν παιδικὴν καὶ κατὰ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν ὁ Ἰωσὴφ, ἐθεώρει τὸν βίον ὑπὸ τὴν γελῶσαν αὐτοῦ ὄψιν. Ἦτον δὲ εὐειδὴς καὶ ἀνθηρὸς, εἶχε τὸ ὄμμα ζωηρὸν καὶ τοὺς ὀδόντας λευκοὺς, οὓς ἀπεκάλυπτε μειδίαμα εἰλικρινές. Πῶς λοιπὸν οἱ δύο οὗτοι ἀντίθετοι χαρακτῆρες συνενδέθησαν τοσοῦτον; Πῶς ἡ φιλία τοῦ μελαγχολικοῦ Ἰωσὴφ καὶ τοῦ χαρίεντος Γαετάνου κατέστη παροιμιακή; Πῶς εἶχον ἕνα θάλαμον, μίαν τράπεζαν, καὶ, κατὰ τὴν παλαιὰν παράδοσιν τῶν στρατιωτῶν, μίαν κλίνην; Τοῦτο εἶναι ἓν τῶν μυστηρίων τῆς συμπαθείας, τὴν ὁποίαν πολλάκις βλέπομεν μεταξὺ ἀντιθέτων ἀντικειμένων συνενόνουσαν τὴν ἰσχὺν μετὰ τῆς ἀδυναμίας, τὴν θλίψιν μετὰ τῆς χαρᾶς, τὴν πραότητα μετὰ τῆς βίας.

Οἱ δύω νέοι ἔμεινον ἐπὶ μικρὸν σκεπτικοί.

Ἐπὶ τέλους ἀνυψώσας ὁ Ἰωσὴφ τὴν κεφαλήν·

— Τί σκέπτεσαι; ἠρώτησε.

— Φεῦ! ἀπεκρίθη ὁ Γαετάνος, διαλογίζομαι τὸ τρομερὸν συμβὰν τοῦ δυστυχοῦς Ἀντωνίου· ἐὰν συνέβαινεν εἰς ἕνα ἐξ ἡμῶν, θὰ ἀπεχωριζόμεθα διὰ παντός.

— Παράδοξον! εἶπεν ὁ Ἰωσὴφ, τὰ αὐτὰ ἐσυλλογιζόμην καὶ ἐγώ.

— Καὶ ὅτι, ἐξηκολούθησεν ὁ Γαετάνος τείνων τὴν χεῖρα πρὸς τὸν φίλον του, τὸ θελκτικώτερόν μου ὄνειρον θὰ κατεστρέφετο.

— Περὶ τίνος ὀνείρου ὁμιλεῖς;

— Περὶ τῆς ἐλπίδος ἐκείνης, περὶ τῆς ὁποίας πολλάκις σὲ ὡμίλησα, ἥτις θέλει μεταβάλει τὴν φιλίαν μας εἰς συγγένειαν καὶ μᾶς ἀποκαταστήσει ἀδελφούς.

— Ὤ, ναὶ, ἀνεφώνησε μελαγχολικῶς ὁ Ἰωσὴφ, ἡ Βεττίνα!

— Ἐὰν ἤξευρες πόσον εἶναι εὔμορφη, Ἰωσὴφ, ἐὰν ἤξευρες πόσον σὲ ἀγαπᾷ . . .

— Ἀνόητε! πῶς μὲ ἀγαπᾷ ἐνῷ ποτὲ δὲν μὲ εἶδε;

— Δὲν σὲ εἶδε διὰ τῶν ὀφθαλμῶν μου; δὲν σὲ ἐγνώρισε διὰ τῶν ἐπιστολῶν μου;

Ὁ Ἰωσὴφ ὕψωσε τοὺς ὤμους.

— Ἄκουσον, ἐπανέλαβεν ὁ Γαετάνος στοιχηματίζω . . .

— Τί;

— Εἶναι ἀληθὲς ὅτι δὲν σὲ εἶδε ποτέ.

— Καὶ λοιπόν;

— Στοιχηματίζω λοιπὸν ὅτι ἐὰν ποτὲ σὲ ἀπαντήσῃ θὰ σὲ γνωρίσῃ.

— Ἔλα δά· ἀλλὰ, πρὸς τί ὅλα ταῦτα τὰ σχέδια; ἠξεύρω ὅτι ὁ πατήρ σου δὲν θέλει νὰ δώσῃ τὴν Βεττίναν εἰμὴ εἰς ἔμπορον.

— Προτιμᾶσαι τοῦ ἐμπόρου σὺ ὡς εὐγενής.

— Ὡραῖος εὐγενὴς φέρων λευκὸν οἰκόσημον! εἶπεν ὁ Ἰωσὴφ σείσας τὴν κεφαλήν. Ὄχι, ἀγαπητέ μου Γαετάνε, ἂς κάμωμεν, ἄλλους συλλογισμοὺς δυναμένους νὰ πραγματοποιηθοῦν.

— Τίνας;

— Ἐν πρώτοις νὰ μὴ ἀποχωρισθῶμεν ποτέ. Ὤ! ἔσο ἥσυχος· τοῦτο δὰ δὲν θέλει ταράξει διόλου τὸν βίον σου, ἐν ὅσῳ ἡ φιλία σου δι' ἐμὲ θὰ διαρκέσῃ. Δύναμαι νὰ σὲ ἀκολουθῶ πανταχοῦ· δὲν ἔχω οἰκογένειαν, μόλις ἔχω πατρίδα. Τί μὲ ἐνδιαφέρουν οἱ ἄνθρωποι μεθ' ὧν συζῶ, οἱ τόποι ὅπου διατρίβω; Ὅταν παύσῃς νὰ μὲ ἀγαπᾷς, ἐάν ποτε σὲ γίνω ἐπαχθὴς, εἰπέ το καὶ τότε τὰ σώματά μας θέλουν διαχωρισθῆ, ἐπειδὴ αἱ καρδίαι μας δὲν θέλουν πλέον συμπάλει.

— Ὤ! ποῖος κακὸς δαίμων σ' ἐμπνέει τοιαύτας θλιβερὰς ἰδέας; ἀνέκραξεν ὁ Γαετάνος. Φίλε μου, ἓν καὶ μόνον πρᾶγμα θέλει μᾶς ἀποχωρίσει, πίστευσέ το, ἐὰν φρονῇς ὡς ἐγώ.

— Ὁποῖον;

— Ὁ θάνατος!

— Ἐὰν λοιπὸν σκέπτεσαι ὡς ἐγὼ, ἐπανέλαβεν ὁ Ἰωσὴφ, ὁ θάνατος αὐτὸς δὲν θέλει μᾶς ἀποχωρίσει παντελῶς.

— Ἐξηγήσου.

— Πιστεύεις ὅτι ὑπάρχει τι ἐπιζῶν ἐν ἡμῖν;

— Ἡ θρησκεία μᾶς τὸ ὑπόσχεται, καὶ ἡ καρδία τὸ λέγει.

— Πιστεύεις τῷ ὄντι τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς;

— Τὴν πιστεύω.

— Λοιπὸν, φίλε, δὲν μᾶς μένει, εἰμὴ νὰ συνδεθῶμεν δι' ἑνὸς ὅρκου, δι' ἑνὸς τῶν ὅρκων, οἵτινες ὑποχρεοῦν τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα· καὶ, ἐὰν ὁ εἷς ἐξ ἡμῶν ἀποθάνῃ, τὸ σῶμα μόνον θέλει ἀφήσει τὸ σῶμα, ἡ δὲ ψυχὴ θέλει μένει πιστὴ εἰς τὴν φιλίαν, διότι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον αἰσθάνεται ἀγάπην ἐν ἡμῖν δὲν εἶναι τὸ σῶμα, ἀλλ' ἡ ψυχή.

— Νομίζεις ὅτι ἡ πρότασίς σου δὲν ἰσοδυναμεῖ μὲ ἱεροσυλίαν; ἠρώτησεν ὁ Γαετάνος.

—Νομίζω ὅτι δὲν ἁμαρτάνει τις ζητῶν νὰ διασώσῃ ἀπὸ τὸν θάνατον τὸ ἁγιώτερον τῶν ἀνθρωπίνων αἰσθημάτων, τὴν φιλίαν.

— Ἡμεῖς, Ἰωσὴφ, εἶπεν ὁ Γαετάνος τείνων τὴν χεῖρα πρὸς τὸν φίλον, ἂς εἴμεθα φίλοι καὶ εἰς τοῦτον καὶ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον.

— Περίμενε, ἐπανέλαβεν οὗτος. Καὶ ἐγερθεὶς ἔλαβε τὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς κλίνης κρεμάμενον σταυρὸν, καὶ θεὶς ἐπὶ τῆς τραπέζης ἐπέθεσε τὴν χεῖρα καὶ εἶπε·

— Μὰ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ὀμνύω εἰς τὸν ἀδελφόν μου Γαετάνον Ῥωμανώλην ὅτι, ἐὰν ἀποθάνω πρῶτος, εἰς ὁποῖον τόπον πέσῃ τὸ σῶμα, σβυσθῇ ἡ ἀναπνοὴ καὶ παύσῃ ἡ ζωή μου, ἡ ψυχή μου θὰ ἐπανέλθῃ νὰ τὸν εὕρῃ διὰ νὰ εἰπῇ ὅ,τι εἶναι δυνατὸν νὰ εἰπῇ τις περὶ τοῦ μεγάλου τούτου μυστηρίου, τοῦ καλουμένου θανάτου... Καὶ τὸν ὅρκον τοῦτον, ἐπρόσθεσεν ὁ Ἰωσὴφ ἀτενίσας εἰς οὐρανὸν μὲ βλέμμα πλῆρες πίστεως καὶ εὐσεβείας, τὸν ὅρκον τοῦτον ὀμνύω μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι δὲν προσβάλλει διόλου τὰ δόγματα τῆς καθολικῆς Ἀποστολικῆς Ῥωμαϊκῆς θρησκείας, ἐν ᾗ ἐγεννήθην καὶ ἐν ᾗ ἐλπίζω ν' ἀποθάνω.

Ὁ Γαετάνος θεὶς ὁμοίως τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἐπανέλαβεν αὐτολεξεὶ τὸν ὅρκον. Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν ἐφώνει τὴν τελευταίαν λέξιν ἐκρούσθη ἡ θύρα.

Καὶ οἱ δύω νέοι ἀσπασθέντες ἀλλήλους ἔκραξαν συγχρόνως, — εἴσελθε.

(Ἕπεται συνέχεια).

ΔΥΟ ΓΑΛΛΙΚΑΙ ΔΙΑΤΡΙΒΑΙ

Περὶ Ἑλληνικῶν ὑποθέσεων.

Ἔχομεν ὑπ' ὄψιν δύο ἐν Γαλλίᾳ δημοσιευθείσας διατριβὰς περὶ Ἑλληνικῶν ὑποθέσεων· καὶ ἡ μὲν πρώτη, ἡ περὶ τῶν τάφων τῶν αὐτοκρατόρων Κωνσταντινουπόλεως ἐπιγραφομένη, συνεγράφη ὑπὸ τοῦ Κ. Brunet de Presle, *γνωστοῦ καὶ παρ' ἡμῖν διὰ τὸ σοφὸν ἰδίως αὐτοῦ σύγγραμμα τὸ περὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, ὅπερ ἐστέφθη καὶ παρὰ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας· ἡ δὲ ἄλλη, ἀφορῶσα εἰς τὴν ὑπὸ Σπυρίδωνος Τρικούπη Ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἔργον ἐστὶ τοῦ οὐχ ἧττον γνωστοῦ Κ.* Egger, *ἐγκρατοῦς τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ γλώσσης, καὶ πανεπιστημιακοῦ αὐτῶν καθηγητοῦ ἐν Παρισίοις. Τὰς διατριβὰς ταύτας μεταφρασθείσας παραθέτομεν ἐνταῦθα, οὐ μόνον ὡς ἀξίας λόγου καὶ μελέτης, ἀλλὰ καὶ διότι ἐν αὐταῖς καταφαίνεται ἡ πρὸς τὴν Ἑλλάδα εὔνοια ἀμφοτέρων τῶν ἀνδρῶν τούτων (α). Τῆς πρὸς ἡμᾶς συμπαθείας τῶν κατοίκων τῆς Ἑσπερίας καὶ τὴν ἐλαχίστην ἔνδειξιν ἀγαπῶμεν νὰ καταδεικνύωμεν· διότι, εἰ τὰ κατὰ τὸν παρόντα χρόνον μεγαλουργήματα τῆς δυτικῆς Εὐρώπης τιμῶσι τὴν διάνοιαν αὐτῆς, ἡ κατ' ἔθνους ὅμως ὁλοκλήρου καταφορὰ, ἥτις ἄρδην ἐπελθοῦσα ὡς λάβρος χείμαῤῥος, ὀλίγου δεῖν κατεπόντιζεν ἡμᾶς, μικρὸν μαρτυροῦσι, λέγομεν τοῦτο μετὰ πολλῆς θλίψεως, ὑπὲρ τῆς προαιρέσεως αὐτῆς. Ἡ περὶ ἡμῶν κρίσις θεμελιωθεῖσα ἐπὶ κανόνων ἄλλων ἢ τῶν ὑπὸ τῆς δικαιοσύνης παραδεδεγμένων, ἀπέβη σφαλερὰ καὶ ἄδικος. Οἱ ξένοι μάλιστα ὅσοι ἀσχολοῦνται περὶ τὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀνάγκη νὰ τηρήσωσι καὶ ἄλλους τινὰς κανόνας· διότι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἴδιον ἔχον ῥυθμὸν καὶ ἴδιον χαρακτῆρα, ἀλλὰ καὶ γλῶσσαν πάντῃ ξένην πρὸς τοὺς πλείονας τῶν Εὐρωπαίων, ἀπαιτεῖ καὶ ἰδίαν κρίσιν καὶ ἔρευναν (α).*

Ἡ διατριβὴ τοῦ Κ. Egger, *πλὴν τῆς δικαίας κρίσεως περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Κ. Τρικούπη, ὑπάρχει καὶ ὥς τις διαμαρτύρησις κατὰ τῆς συγχρόνως ἐκδοθείσης ἐν Ἀθήναις καταχρίσεως τοῦ αὐτοῦ συγγράμματος ὑπὸ τοῦ Κ. Κοτζιᾶ. Ὁ Κ. Κοτζιᾶς, εἰ καὶ καθηγητὴς τῆς περὶ τὰς γενικὰς ἀρχὰς τῶν πραγμάτων ἀσχολουμένης ἐπιστήμης, ἐπιλήσμων γενόμενος τοῦ κυριωτέρου αὐτῆς ἀξιώματος, κατέβη εἰς συζήτησιν, καὶ συζήτησιν δυστυχῶς πικρόχολον, μικρολογιῶν, περὶ ἃς ἀδύνατον νὰ μὴ ἁμαρτήσῃ, ὡς ὀρθῶς λέγει καὶ ὁ Κ.* Egger, *καὶ ὁ ἀκριβολογώτερος τῶν ἱστορικῶν. Ναὶ μὲν ἀναγκαία ἡ ἐπανόρθωσις τῶν ἡμαρτημένων· διότι τότε μόνον προκύπτει ἡ πιστὴ τῶν γεγονότων ἐξιστόρησις· ἀλλ' ὁ ἀληθῶς σοφὸς ἐπικριτὴς, ἵνα μὴ ὀλισθήσῃ περὶ τὰς κρίσεις αὐτοῦ, ἐξετάζει πρὸ πάντων μετὰ τοῦ Ἁλικαρνασσέως, τίνες ἐγένοντο αἱ προαιρέσεις τοῦ τε βίου καὶ τοῦ λόγου τοῦ ἱστοριογράφου. Φρονοῦμεν ἄρα*

(α) Ὁ Κ. Brunet de Presle ὡς καὶ ὁ Κ. Egger λαλοῦσι τὴν ἡμετέραν καθομιλουμένην, εἰ καὶ μήποτε ἐπισκέφθησαν Ἑλληνικὴν χώραν· ὁ πρῶτος μάλιστα μεταφράσας κομψῶς ἐξέδοτο Les maximes de la Rochefoucauld. Ἦν δὲ καὶ ἐπιστήθιος τοῦ φιλελληνικωτάτου Fauriel τοῦ συλλέξαντος καὶ δημοσιεύσαντος τὰ Κλέφτικα ᾄσματα.

(α) « C'est un peuple (le peuple grec) ayant des idées si arrêtées et des usages si distincts des nôtres, que pour pouvoir réussir à le régir, il faut laisser en Europe son vieil homme et devenir Grec de cœur et d'âme, c'est-à-dire n'aimer que ce qui est grec, et avoir même un certain mépris pour l'Occident, tout en étant prêt à profiter de quelques parties de sa civilisation. Un peuple qu'on ne peut pas transformer à sa guise en européen, ne peut pas être mis au nombre de ces peuples bâtards, tels que ceux de l'évêché de Bâle, de la Savoie ou de la Belgique, dont la nationalité peut être abandonnée à la décision d'un congrès de souverains. » La Turquie d'Europe par Ami-Boué, tom. 2 pag. 19—20.

ὅτι καὶ ὁ Κ. Κοτζιᾶς εἰ ἀνεπόλει τὸ πνεῦμα τῆς δικαιοσύνης, τῆς μετριοπαθείας, τῆς φιλοπατρίας, τῆς χριστιανικῆς εὐσεβείας, τοῦ ἁγνοῦ ἑλληνισμοῦ, τὸ ἐπιπολάζον κατὰ πᾶσαν σελίδα τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἤθελε διστάσει νὰ κατακρίνῃ τὸν ἱστοριογράφον ὡς ἐκ προθέσεως ἐλαττώσαντα τὸν ἀριθμὸν τῶν Ψαῤῥιανῶν πλοίων καὶ σημειώσαντα 20 *ἀντὶ* 22, *ἢ παραλιπόντα πλοιάρχου τινὸς τὸ ὄνομα· ἤθελε δὲ καὶ πάντῃ ματαιοσπούδους θεωρήσει τὰς περὶ ὕφους καὶ περὶ ἀντιγραφῆς ἐκ τοῦ Γόρδονος παρατηρήσεις αὐτοῦ· διότι, ὡς καὶ ὁ Κ.* Egger *λέγει, ἀφοῦ πολλάκις καὶ ὑπὸ πολλῶν ἐξιστορήθησαν τὰ αὐτὰ γεγονότα, δυνατὸν τάχα ἐπαναλαμβάνων τις αὐτὰ ν' ἀποφύγῃ καὶ τὴν ἐπανάληψιν τῶν αὐτῶν ἐνίοτε λέξεων* (1);

Ἡ περὶ τῶν μνημάτων τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων πραγματεία τοῦ Κ. Brunet, *τόσῳ μᾶλλον δύναται νὰ καθοδηγήσῃ τὰς ἐρεύνας τῶν ἀρχαιολόγων, καθ' ὅσον ἡ Ὀθωμανικὴ ἐξουσία φαίνεται σήμερον ἐπιτρέπουσα ταύτας εὐκολώτερον ἢ ἄλλοτε. Τὸ* 1845 *ἔτος εἴδομεν παρὰ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν ἀκεραίας λάρνακας περικαλλεστάτας ἐκ πορφυρίτου λίθου, φερούσας, ὡς τότε ἐγράψαμεν ἐν τῇ Εὐτέρπῃ, ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν στενοτέρων πλευρῶν σταυρὸν περιεζωσμένον πανταχόθεν ὑπὸ κύκλου ἔχοντος ἄνωθεν κεφαλαῖον Ρ.*

Ἰδοὺ ἡ πραγματεία τοῦ Κ. Brunet.

. . . .

« Εἴ ποτε, ὡς ἐπὶ πολὺν χρόνον ἤλπισαν οἱ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν Χριστιανοί, ἀνηγείρετο ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, ἐκ τῶν πρώτων φροντίδων τοῦ ἀνακαινιστοῦ τοῦ θρόνου ἦν βεβαίως καὶ ἡ συνάθροισις τῶν λειψάνων τῶν προκατόχων αὐτοῦ, ἢ κἂν ἡ ἀνέγερσις τῶν κενοταφείων αὐτῶν.

» Ἀλλ' ἐπειδὴ σήμερον ἀπεφασίσθη ἐξ ἐναντίας νὰ συνδεθῇ ἔτι μᾶλλον ἡ Τουρκία μετὰ τῆς Εὐρώπης, συμφέρον ἴσως ἔχουσιν οἱ Ὀθωμανοὶ νὰ δειχθῶσι προνοητικώτεροι περὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει μνημείων, εἴ ποτε θέλουσι νὰ μὴ ῥηθῇ καὶ πάλιν ὅτι ἐστρατοπεδευμένοι εἰσὶν ἐπὶ τῆς γῆς ἣν κατέχουσιν· ἀλλά, πλὴν τῆς πολιτικῆς, ἡ ἀρχαιολογία αὐτὴ προάγεται διὰ τῆς συλλογῆς καὶ τῆς συγκρίσεως τῶν τοιούτων μνημείων. Ἐπειδὴ δὲ ἀναντίῤῥητός ἐστιν ἡ ὠφέλεια τῶν μεγάλων συλλογῶν, ἕπεται ὅτι Βυζαντινὸν μουσεῖον ἤθελε διαφωτίσει μίαν τῶν φάσεων τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης.

» Βάσιν τῶν ἐρευνῶν ἡμῶν ἐθέσαμεν τὴν ἀνώνυμον Ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν τὴν ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τῶν Αὐτοκρατόρων τῷ παρὰ τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ἥτις ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ Βανδουρίου (**Imperium orientale**) καὶ μετὰ ταῦτα ὑπὸ Δουκαγγίου (**Constantinopolis Christiana**). Ὑπαγαγόντες δὲ εἰς τὴν δέουσαν χρονολογικὴν τάξιν συνεπληρώσαμεν αὐτὴν διὰ τῆς περὶ τοῦ τόπου τῆς ταφῆς τῶν ἡγεμόνων μαρτυρίας τῶν ἄλλων ἱστορικῶν.

» Εἰ καὶ πολλαὶ ὑπῆρξαν αἱ μεταβολαὶ τῆς δυναστείας καὶ αἱ ἐπαναστάσεις ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐπὶ ἕνδεκα ὅμως καὶ ἐπέκεινα ἑκατονταετηρίδας, ὀγδοήκοντα τοὐλάχιστον αὐτοκράτορες ἐγχώριοι ἐβασίλευσαν κατὰ διαδοχὴν ἅπαξ μόνον διακοπεῖσαν· ἀλλ' ἐκ τούτων δυστυχῶς, ἐνίων μόνον τὰ ὀνόματα, ὡς τὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, καὶ Ἰουλιανοῦ, καὶ Θεοδοσίου, καὶ Ἰουστινιανοῦ, καὶ Ἡρακλείου, καὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, καί τινος τῶν Κομνηνῶν καὶ Παλαιολόγων ἀναμιμνήσκουσιν ἐποχὰς θρησκευτικῆς, φιλοσοφικῆς ἢ νομοθετικῆς ἀκμῆς, καὶ δόξης στρατιωτικῆς, καὶ ἐπιδόσεως περὶ τὰς τέχνας καὶ τὴν φιλολογίαν· πολλῶν ὅμως ἄλλων τὰ ὀνόματα ἔργον ἐστὶ δικαιοσύνης καὶ ἐλέου, τούτων μὲν νὰ ῥίψῃ εἰς λήθην ἐκείνων δὲ καὶ παντελῶς νὰ σιωπήσῃ ἡ ἱστορία.

» Τὸ καθ' ἡμᾶς, σκοποῦντες νὰ ἔλθωμεν εἰς βοήθειαν τῶν περιηγητῶν ἵνα ἀνεύρωσί τινα μνημεῖα ἄξια τῷ ὄντι προσοχῆς, ῥίπτομεν ταχὺ βλέμμα ἐπί τινα ἐξ αὐτῶν λέγοντες μετὰ τοῦ ὁδηγοῦ τοῦ Δάντου·

Non ragionam di lor, ma guarda e passa.

» Ἀπ' αὐτῶν τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπεκράτησεν ἔθος νὰ θάπτωνται οἱ νεκροὶ ἐντὸς τῶν κτιρίων εἰς ἃ συνήρχοντο οἱ πιστοὶ χάριν προσευχῆς. Ἡ Ῥώμη, ἡ Ἑλλὰς καὶ μάλιστα ἡ Αἴγυπτος ἀπέκρουον διὰ λόγους ὑγειονομικοὺς ἀπὸ τῶν πόλεων τοὺς τάφους, ἡ δὲ διάταξις αὕτη καθιερωθεῖσα καὶ ὑπὸ τῆς θρησκείας, καὶ ἐνισχυθεῖσα καὶ διὰ νόμων ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων, ἐτηρήθη μέχρι Διοκλητιανοῦ· ἀπὸ τῶν ναῶν ἰδίως ὡς μόλυσμα ἀπεβάλλοντο οἱ τάφοι καὶ εἴ τι ἄλλο παρέμοιον αὐτοῖς. Οἱ βωμοὶ τῶν θεῶν τῶν χαρακτῆρα ἐχόντων θανατικόν, ἢ τῶν θεῶν, οἷοι ὁ Σέραπις καὶ ὁ Ἀσκληπιὸς οὓς ἐπεκαλοῦντο οἱ νοσοῦντες, ἀνηγείροντο ἐκτὸς τῶν πόλεων. Διὸ οἱ ἐθνικοὶ ἐμέμφοντο τοὺς χριστιανοὺς, συνεκκλησιαζομένους περὶ τὰ μνήματα τῶν μαρτύρων, ὡς ἔχοντας τάφους ἀντὶ ναῶν· οἱ ναοὶ ὅμως οὗτοι ἔκειντο, ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ καταδιωγμοῦ, ἐπὶ χώρων μεμακρυσμένων ἢ ἐντὸς κοιμητηρίων. Πρῶτος ὁ Κωνσταντῖνος ᾠκοδόμησεν ἐν μέσῳ τῆς νέας μητροπόλεως ναὸν, ὁρίσας ν' ἀποτεθῶσιν ἐν αὐτῷ τὰ λείψανα τῶν Ἀποστόλων, καὶ παραθεὶς τὸν ἴδιον τάφον· δι' ὃ καὶ ἐπεκλήθη, ὡς εἰκάζομεν, ὑπὸ τῶν συγχρόνων *ἰσαπόστολος*.

» Ἐν τούτῳ τῶν Ἀποστόλων τῷ ναῷ ἐτάφησαν οἱ πλεῖστοι τῶν διαδόχων ἐκείνου. Τινὲς δὲ ἐκηδεύθησαν ἐν ἄλλοις ναοῖς ἢ μοναστηρίοις ὑπ' αὐτῶν οἰκοδομηθεῖσιν, ἢ ἐν οἷς, ἀπεκδυθέντες τὴν πορφύραν καὶ περιβαλόμενοι τὸ μοναχικὸν σχῆμα

(1) Ὑπὲρ τῆς ἀξιολογωτάτης τῆς Ἱστορίας τοῦ Κ. Τρικούπη ἀπεφάνθη ἄχρις ὥρας ὁ σπουδαιότερος τύπος τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς.

κατέλυσαν τὸν βίον. Τούτων μόνον τὰ λείψανα ἦσαν ἧττον ἐκτεθειμένα εἰς τὰς βεβήλους ἐπιθέσεις τῶν ξένων νικητῶν.

» Πιθανὸν δὲ ὅτι καὶ πολλοὶ τῶν πιστῶν, τοῦ ἡγεμόνος τὸ παράδειγμα μιμούμενοι, ἐπεθύμησαν νὰ παραθέσωσι τὰ ἴδια λείψανα τοῖς τῶν μαρτύρων· ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ Γρατιανὸς καὶ ὁ Οὐαλεντῖνος καὶ ὁ Θεοδόσιος ἀνέστειλαν τὴν κατάχρησιν ἀπαγορεύσαντες διὰ ποινῶν αὐστηρῶν (ἴδε κώδ. Θεοδ. Β. ΙΧ. τίτλ. 17. Β. VI) τὴν ἐνταφίασιν ἐντὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πρὸς μόνους δὲ τοὺς αὐτοκράτορας καὶ τοὺς πατριάρχας ἐπεψηφίσθη τὸ προνόμιον τῆς ἐντὸς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων κηδείας. Πιθανὸν ἄρα ὅτι αἱ ἀνακαλυπτόμεναι ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρχαῖαι λάρνακες ἀνήκουσιν εἰς αὐτοκράτορας.

» Ὁ Εὐσέβιος ἐν τῇ περὶ Κωνσταντίνου ὁμιλίᾳ λέγει που ἐν ἐκτάσει περὶ τοῦ ναοῦ τῶν Ἀποστόλων, μετασκευασθέντος μετὰ τὴν ἅλωσιν εἰς τέμενος τουρκικόν, τὸ Μωάμεθ τοῦ Β'· τοὺς τοίχους αὐτοῦ ἐκάλυπτον πλάκες ποικίλλων μαρμάρων, ὁ δὲ ὑψίτατος θόλος ἦν ὅλος χαλκήλατος. Ὁ ναὸς ἔκειτο ἐν μέσῳ τῆς αὐλῆς, καὶ περὶ τὰς τέσσαρας ταύτης πλευρὰς ἦσαν στοαὶ περιέχουσαι καὶ δώματα, καὶ λουτρὰ, καὶ ἀναπαύλας διὰ τὸν αὐτοκράτορα, καὶ καταλύματα διὰ τοὺς φύλακας. Ἐν δὲ τῷ νάρθηκι ἐτέθησαν ἐπιταγῇ τοῦ Κωνσταντίνου κατὰ δύο σειρὰς οἱ δώδεκα τάφοι ἢ *ἱεραὶ στῆλαι*, ὡς λέγει ὁ Εὐσέβιος, καὶ ἐν μέσῳ τὸ ἴδιον αὐτοῦ μνῆμα. Ὁ Εὐσέβιος ὁμιλεῖ περὶ τῶν στηλῶν τῶν Ἀποστόλων ὡς περὶ ἁπλῶν μνημείων, οὐδὲ λέγει εἴ ποτε ἤλπιζεν ὁ Κωνσταντῖνος νὰ ἀποθέσῃ ἐν αὐταῖς καὶ τὰ ἴδια λείψανα. Ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίου, τὰ σώματα τοῦ τε Τιμοθέου, καὶ τοῦ Ἀνδρέου καὶ Λουκᾶ, μετακομισθέντα τῇ ἐπιστασίᾳ τοῦ δουκὸς Ἀρτεμίου, τὸ μὲν πρῶτον ἐξ Ἐφέσου, τὸ δὲ δεύτερον ἐκ Πατρῶν καὶ τὸ τρίτον ἐκ τῶν κατὰ τὴν Βοιωτίαν Θηβῶν, ἀπετέθησαν ἐν τῷ ἱερῷ βήματι. Ἀλλὰ, καὶ ἡ μνήμη αὐτὴ τῶν τιμίων τούτων λειψάνων εἶχεν ὅλως ἀπολεσθῇ κατὰ τὸν Προκόπιον (Περὶ τῶν τοῦ Δεσπότου Ἰουστινιανοῦ κτισμ. Κεφ. Δ'.), ὅτε ὁ Ἰουλιανὸς ἀνῳκοδομήσατο τὸ ἱερὸν τῶν Ἀποστόλων. Οἱ λιθουργοὶ διορύσσοντες τὸ ἔδαφος ἀνεκάλυψαν θήκας ξυλίνας τρεῖς ἀπημελημένας, ὧν τὸ περιεχόμενον ἐγένετο δῆλον ἐκ τῶν ἐγκειμένων γραμμάτων· καὶ ὅτε ἀνηγέρθη ἡ ἐκκλησία, τὰ ἱερὰ σώματα κηδευθέντα μετὰ πομπῆς καὶ πανηγύρεως ἐκρύβησαν αὖθις ὑπὸ τὴν γῆν.

» Ὅτε τὸ 337 ἔτος ὁ Κωνσταντῖνος ἐτελεύτησεν ἐν Νικομηδείᾳ, ὁ νεκρὸς αὐτοῦ ἀποτεθεὶς ἐντὸς χρυσῆς ἢ κεχρυσωμένης σοροῦ μετεκομίσθη εἰς Βασιλεύουσαν ἐφ' ἁμάξης ἣν παρηκολούθει ὁ στρατός. Ἐξετέθη δὲ ἐν τοῖς ἀνακτόροις, καὶ μετὰ τὴν Ἀκολουθίαν ἥτις ἐτελέσθη ἐν τῷ ἱερῷ τῶν Ἀποστόλων, ἐτέθη ἐντὸς τοῦ μνήματος τοῦ ὑπ' αὐτοῦ μεγαλοπρεπῶς παρασκευασθέντος ἐκ λίθου πορφυρίτου.

» Τὸ περὶ τῶν μνημάτων τῶν αὐτοκρατόρων ἀνώνυμον ὑπόμνημα ἄρχεται οὕτω· « Ἐν τῷ ἡρῴῳ τοῦ ἁγίου καὶ μεγάλου Κωνσταντίνου, εἰς τὰ πρόσω, καὶ πρὸς ἀνατολὰς, κεῖται τὸ ἐκ πορφυρίτου μνῆμα τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου παρὰ τὸ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ἑλένης. »

» Ἐπειδὴ τὰ περὶ τοῦ δευτέρου τούτου τάφου λεγόμενα ἐγένοντο ἀφορμαὶ πολλῶν λόγων, καλὸν νὰ ἐρευνήσωμεν τὰ περὶ τούτου.

» Ὁ Εὐσέβιος, ὁμιλῶν ἐν τῷ βίῳ τοῦ Κωνσταντίνου περὶ τοῦ θανάτου τῆς Ἑλένης, λέγει ὅτι τὸ σῶμα αὐτῆς μετεκομίσθη εἰς Βασιλεύουσαν μετὰ πολυαρίθμου συνοδίας ὑπὸ τοῦ υἱοῦ, καὶ ἀπετέθη ἐν τοῖς βασιλικοῖς τάφοις. Ἔνιοι δὲ τῶν ὑπομνηματιστῶν τοῦ Εὐσεβίου ἀξιοῦσιν ὅτι *Βασιλεύουσαν* λέγων ὁ συγγραφεὺς ἐννοεῖ τὴν ἀρχαίαν Ῥώμην, διότι, ὅτε περὶ τὸ 327 ἔτος ἐτελεύτησεν ἡ ἁγ. Ἑλένη, ἡ Κωνσταντινούπολις δὲν εἶχεν ἔτι ἀναδειχθῇ καθέδρα τῆς Κυβερνήσεως· τοῦτο ἐγένετο τὸ 330 ἔτος. Πιθανώτερον ὅμως φαίνεται ἐμοί τε καὶ τῷ Κ. Μάνσῳ γράψαντι τὸν βίον τοῦ Κωνσταντίνου, ὅτι τῶν θεμελίων τῆς χριστιανικῆς Ῥώμης καταβληθέντων ἐν Βυζαντίῳ τῷ 325 ἔτει, κατετέθησαν τὰ λείψανα τῆς ἁγ. Ἑλένης ἐνταῦθα, ἕως οὗ περατωθῇ ἡ οἰκοδομὴ τοῦ ναοῦ τοῦ προσδιορισθέντος εἰς ταφὴν αὐτῆς τε καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κεδρινὸς καὶ οἱ λοιποὶ τῶν Βυζαντινῶν ἱστοριογράφων λέγουσιν ὅτι ὁ τάφος τῆς ἁγίας Ἑλένης κεῖται ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἀποστόλων τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐντεῦθεν Ἐνετός τις κληρικὸς τοὔνομα Ἀϊκάρδος, λαβὼν ἔφερεν εἰς Ἐνετίαν τὴν ΙΒ'. ἑκατονταετηρίδα λείψανα, τὰ τῆς μητρὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ἑλένης, ὡς ἠξίου, ἅτινα μετακομισθέντα τὸ 1208 ἔτος εἰς τὸν ναὸν dei Servi, καὶ εἶτα εἰς τὸν τῶν Καρμηλιτῶν, ἀπετέθησαν ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν ἐν τῷ τοῦ ἁγ. Πέτρου di Castello ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον. Ἐντεῦθεν ἐπήγασε μακρὰ μεταξὺ Ἐνετίας καὶ Ῥώμης ἔρις, ἀξιούσης τῆς Ῥώμης κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τῆς περικοπῆς ἐκείνης τοῦ Εὐσεβίου, ὅτι κατέχει τὰ λείψανα τῆς ἁγίας Ἑλένης.

» Καὶ ἀληθῶς ὑπάρχουσιν ἐν τῷ Οὐατικανῷ λάρνακες μεγάλαι δύο ἐκ πορφυρίτου κεναὶ καὶ ἄνευ ἐπιγραφῶν ἀποδιδόμεναι εἰς τὴν ἁγίαν Ἑλένην καὶ τὴν ἁγ. Κωνσταντίαν. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἐλήφθη ἐκ τοῦ ναοῦ τῶν ἁγ. Πέτρου καὶ Μαρκελλίνου τοῦ κειμένου ἐκτὸς τῶν τειχῶν, ἡ δὲ ἄλλη ἔκ τινος κυκλοτεροῦς οἰκοδομήματος μετασκευασθέντος τὸ 1256 εἰς ἐκκλησίαν τῆς ἁγ. Κωνσταντίας. Περὶ δὲ τοῦ σώματος τοῦ ὄντος ποτὲ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν δύο εἰρημένων σορῶν, οἱ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς διηγοῦνται ὅτι τὸ 840 ἔτος, ὁ μοναχὸς Τεύτγισος, ἐκ τῆς παρὰ τὴν Ῥώμην μονῆς Hautvilliers, διατρίβων ἐν Ῥώμῃ, ἀνεφλέχθη ὅλος ὑπὸ ζήλου διακαοῦς ἵνα προικίσῃ τὴν μονὴν ταύτην διὰ τοῦ σώματος τῆς ἁγίας Ἑλένης· τοῦτο δὲ καὶ ἐξετέλεσεν ὑπεξελὼν διὰ νυκτὸς τὰ ἱερὰ λείψανα. Ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν μονὴν μετὰ τῶν κλαπέν-

των ὑπεβλήθη δημοσίᾳ ἐνώπιον Καρόλου τοῦ Φαλακροῦ εἰς τὴν δοκιμασίαν τοῦ ζέοντος ὕδατος ὅπως βεβαιωθῇ ἡ εἰλικρίνεια αὐτοῦ· καὶ μετὰ διαπραγματεύσεις γενομένας μεταξὺ τῶν μοναχῶν καὶ τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίας, τὰ λείψανα τῆς ἁγίας Ἑλένης ἔμειναν κτῆμα τῆς μονῆς Hautvilliers μέχρι τοῦ 1791 ἔτους. Περισωθέντα δὲ ὑπὸ δύο μοναχῶν ἀπὸ ἐπικειμένης φθορᾶς, ἐδόθησαν μετὰ τὸ 1820 ἔτος τρῖς ἱππόταις τοῦ Ἁγίου Τάφου καὶ ἀπετέθησαν ἔν τινι τῶν Παρισίων ἐκκλησίᾳ.

» Καὶ ὅμως ἡ προκύπτουσα ἐκ τῆς μαρτυρίας τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν Ἐνετῶν δυσκολία σώζεται ἀκεραία· ἴσως ὅμως λύεται ἔκ τινος παραγράφου τοῦ Ἀμμιανοῦ Μαρκελλίνου. Κατὰ τὸν ἱστορικὸν τοῦτον, ἡ θυγάτηρ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ σύζυγος τοῦ Ἰουλιανοῦ Ἑλένη, ἀποθανοῦσα ὅτε οὗτος ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς, ἐστάλη ταριχευθεῖσα εἰς Ῥώμην, ὅπου ἀνηγέρθη αὐτῇ μνημεῖον κατὰ τὸ προάστειον τῆς νέας Nomentana ἔνθα ἀνεπαύετο καὶ ἡ ἀδελφὴ αὐτῆς καὶ χήρα τοῦ Γάλλου Κωνσταντία. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Μαρκελλίνου, ἐν ᾗ τῆς Ἑλένης ἡ λάρναξ, κεῖται πλησίον τοῦ ἱεροῦ τῆς ἁγίας Κωνσταντίας, ἔχοντος πάντας τοὺς χαρακτῆρας τῶν νεκρικῶν μνημείων τῆς Δ'. ἑκατονταετηρίδος, οὐδαμῶς παράδοξον εἴποτε συνέχεεν ἡ κοινὴ παράδοσις τὰς δύο ταύτας Ἑλένας.

» Τούτου τεθέντος τὸ σῶμα τῆς γυναικὸς τοῦ Ἰουστινιανοῦ Ἑλένης ἀναπαύεται σήμερον, μετὰ πολλὰς περιπετείας, πλησίον τοῦ παλατίου τῶν Θερμῶν, ἔνθα κατῴκει ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τῶν Παρισίων ἣν ἐκεῖνος ὑπερηγάπα.

» Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἀποστόλων. Κατὰ τὸν Προκόπιον, ἐν τῷ *περὶ τῶν τοῦ δεσπότου Ἰουστινιανοῦ κτισμάτων* (Κεφάλαιον Δ'.), ὁ Κωνσταντῖνος ἔθετο ἐκεῖ τὸν νεκρὸν τοῦ πατρὸς Κωνσταντίου. Ἡ ἀξίωσις ὅμως αὕτη, ὑπ' οὐδενὸς ἄλλου συγγραφέως ἐπιμαρτυρουμένη, προκύπτει ἴσως ἐκ τῆς συγχύσεως τῶν ὀνομάτων Κωνσταντίου καὶ Κωνσταντίνου (1), τῆς πολλάκις ἀπαντωμένης ἐν τοῖς χειρογράφοις· διότι δὲν φαίνεται πολλὰ πιθανὴ ἡ παρὰ Κωνσταντίνου εἰς τὴν ὁμώνυμον πόλιν μετακομιδὴ τῶν λειψάνων τοῦ ἰδίου πατρὸς ἀποθανόντος ἐν Ἀγγλίᾳ τὸ 306 ἔτος, ὡς μὴ τηρήσαντος τοῦ υἱοῦ πρὸς τὴν μνήμην τοῦ πατρὸς τὸ εἶδος τῆς λατρείας ὃ ἀπένεμε πρὸς τὴν τῆς μητρός, πρώτην αἰτίαν γενομένης τῆς εἰς Χριστὸν αὐτοῦ πίστεως. Καὶ ἐπαινεῖ μὲν ὁ Εὐσέβιος τὴν πρὸς τοὺς χριστιανοὺς ἀνοχὴν τοῦ Κωνσταντίου Χλωροῦ· ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν ἐπαίνων καταφαίνεται ὅτι οὐδέποτε ἐτάχθη μετὰ τοῦ χοροῦ τῶν πιστῶν. Οὔτε δὲ τῆς αὐτοκρατείρας Φαύστης ἢ τοῦ Κρίσπου γίνεταί τις μνεία ἐν τῇ νεκροδόχῳ ἐκκλησίᾳ.

» Τὰ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου ἀνεγερθέντα κτίσματα ἐδείκνυον ὅτι κατεσκευάσθησαν ἐσπευσμένως. Ἀπ' αὐτῆς τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου, ὁ ναὸς τῶν Ἀποστόλων, ὅστις ἀνεκαινίσθη ἐξ ἀνάγκης μετὰ δύο ἑκατονταετηρίδας ἐκ βάθρων, ἦν ἑτοιμόρροπος. Ὁ πατριάρχης Μακεδόνιος ἐνόμισεν ἔργον φρονήσεως νὰ μεταφέρῃ ἀλλαχοῦ τὸ μνῆμα τοῦ Κωνσταντίνου ἵνα σώσῃ αὐτὸ ἀπὸ παντὸς ἀνιαροῦ συναντήματος· ἀλλ' ὁ λαὸς ἅπας ἐδιχογνώμει. Ὁ μὲν Μακεδόνιος ἦν ἀρειανός, οἱ δὲ ἀφωσιωμένοι εἰς τὰ ἐν Νικαίᾳ δογματισθέντα, βεβήλωσιν ἐφρόνουν τὴν μετατόπισιν τοῦ μνήματος τοῦ θείου αὐτοκράτορος. Ἀλλ' ὁ Μακεδόνιος, καὶ τὴν ἀντίστασιν καταφρονῶν, καὶ τοῦ ἀπόντος αὐτοκράτορος μὴ ζητήσας τὴν γνώμην, μετέφερε τὴν λάρνακα εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Ἀκακίου. Τότε μέρος τοῦ λαοῦ, μαθόντες τὸ γεγονός, ἐπανέστησαν. Καὶ ἐπειδὴ οἱ ἀρειανοὶ ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τοῦ πατριάρχου, τοσούτῳ σφοδρὰ κατήντησεν ἡ ἔρις, ὥστε οὐ μόνον αἱ ὁδοὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ἱερὰ καθημάχθησαν. Ἀγανακτήσας δὲ ὁ Κωνστάντιος ἐπὶ τῷ κινήματι τοῦ Μακεδονίου καὶ τῇ ἐπισυμβάσῃ συμφορᾷ, εὑρὼν πρόφασιν καθήρεσε τὸν πατριάρχην καὶ ἐπανέφερεν εἰς τὴν ἀρχαίαν θέσιν τὸ μνῆμα τοῦ Κωνσταντίνου.

» Ἐπὶ δὲ Ἰουστινιανοῦ, ἀνακαινισθέντος καὶ μεγαλυνθέντος τοῦ ναοῦ τῶν Ἀποστόλων, τὰ μνήματα τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῶν πρώτων αὐτοῦ διαδόχων, ἀπετέθησαν συνάμα ἐν ἰδιαιτέρῳ ἱερῷ συνημμένῳ ἐκείνῳ. Καὶ κατ' ἔτος, τὴν 23 Μαΐου, ἐρχόμενος ἐνταῦθα ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ μεγίστης πομπῆς, ἐπανηγύριζε τὴν μνήμην τῶν ἁγίων αὐτοῦ προκατόχων, ὡς περιγράφει Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ἐν τῷ περὶ βασιλείου τάξεως πονήματι. Ἐσώζετο δὲ τὸ μνῆμα ἐν τῷ ναῷ τούτῳ μέχρι τοῦ 1197 ἔτους, ὅτε Ἀλέξανδρος Γ'. Ἄγγελος ὁ Κομνηνός, βουλόμενος εἰρηνεῦσαι πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, ἀφοῦ πρότερον ἐπέβαλε παντοειδεῖς καὶ βαρεῖς φόρους, τραπόμενος ἑτέρᾳ ᾐτεῖτο τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν ἀναθημάτων τῆς ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ δὲ δυσανασχετήσαντες πολλοὶ εἶπον ὅτι μιαίνει τὰ ἅγια, ἐπετέθη εἰς τὰ κωφὰ καὶ ἄλαλα τῶν βασιλέων μνήματα, μηδένα τὸν ὑπερφθεγξόμενον ἔχοντα. (Νικ. Χων. Βασ. Ἀλεξ. τοῦ Ἀγγέλου Βιβ. α').

» Καὶ ἡ σορὸς δὲ τοῦ Κωνσταντίνου, προσθέτει Νικήτας ὁ Χωνιάτης, δὲν ἤθελε μείνει ἀναφὴς καὶ ἀσκύλευτος, εἰμὴ κλέπται προλαβόντες τὸ δόγμα τοῦ βασιλέως, τὴν ἐπιτρέχουσαν διάχρυσον ἀγλαΐαν ἐκλοποφόρησαν. Ὁ Ἀλέξιος ἐγύμνωσε τοὺς νεκροὺς παντὸς ἐπικοσμήματος τιμαλφοῦς, τοὺς λαΐνους μόνον χιτῶνας περιλιπὼν αὐτοῖς, τὸ ψυχρὸν καὶ τελευταῖον κάλυμμα τοῦτο. Τὸ καθ' ἡμᾶς ὅμως ὑπερβολικὴ φαίνεται ἡ διαβεβαίωσις τοῦ Νικήτα· διότι αὐτὸς οὗτος ὁ ἱστορικός, διηγούμενος μετὰ μικρὸν τὰ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν σταυροφόρων, κατηγορεῖ τοὺς Ἐνετοὺς πα-

(1) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Τὴν σύγχυσιν ταύτην ἀπαντῶμεν ἐν τῇ ὑπ' ὄψει ἡμῶν παρισιανῇ ἐκδόσει τοῦ Προκοπίου (1653) λεγούσῃ ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος « οὐ δὴ καὶ Κωνσταντίνου τοῦ πατρὸς τὸν νεκρὸν ἔθετο.»

τριάρχου ὡς συλλήσαντος τοὺς αὐτοκρατορικοὺς τάφους, καὶ σφετερισθέντος τοὺς ἐν αὐτοῖς μαργαρίτας, τούς τε τιμαλφεῖς λίθους καὶ τὸν χρυσόν.

» Ἀλλ' οἱαιδήποτε ὑπῆρξαν αἱ γενόμεναι βεβηλώσεις ὑπό τε τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Λατίνων, πιθανὸν φαίνεται ὅτι τοῖς Τούρκοις μόνον σοροὶ ἐκ πορφυρίτου καὶ μαρμάρου ἀπελείφθησαν. Ὅτε ἐπὶ Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου ὁ Βονδελμόντης ἐπεσκέφθη περὶ τὰ 1420 τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡ ἐκκλησία τῶν Ἀποστόλων ἦν ἐν μέρει ἐρείπιον· ἐσώζοντο ὅμως ἔτι αἱ ἐκ πορφυρίτου λάρνακες, ἐξ ὧν ἡ τοῦ Κωνσταντίνου διεκρίνετο διὰ τὸ μέγεθος. Ὁ Γεννάδιος, ὁ ἀναγορευθεὶς πατριάρχης ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ, βεβαιοῖ ὅτι ἐκ τοῦ τάφου τούτου ἀντέγραψε τὴν περίφημον προφητείαν τὴν προλέγουσαν τὴν ὑπὸ τῶν Ἰσμαηλιτῶν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τὴν ἔξωσιν τούτων ὑπὸ λαοῦ ξανθοῦ. Μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν, ἡ ἐκκλησία τῶν Ἀποστόλων ἐδόθη τῷ πατριάρχῃ ἀντὶ μητροπόλεως· ἀλλ' οὗτος, πτοηθεὶς ἐκ τῆς περὶ αὐτὴν ἐρημίας, ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ μεταβῇ εἰς μοναστήριον παρακείμενον τῷ Φαναρίῳ, ἔνθα εἶχον συναθροισθῇ τὰ λείψανα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ· τότε κατηδαφίσθη ἡ ἐκκλησία ἵνα ἐγερθῇ ἀντ' αὐτῆς τὸ τέμενος Μωάμεθ τοῦ Β', καὶ κατεχώσθησαν ἢ διεφθάρησαν τὰ μνήματα. Ὁ Πέτρος Γύλλιος, ἐπισκεφθεὶς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὸ τῆς δευτέρας πεντηκοντάδος τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος, εἶδέ που μεγάλην λάρνακα ἐκ πορφυρίτου κενὴν καὶ ἄνευ πώματος, δέκα μὲν ποδῶν μῆκος, πέντε δὲ καὶ ἡμίσεως ὕψος ἔχουσαν, ἥτις ἐλέγετο Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου. Ἀλλὰ καὶ ἄλλαι λάρνακες σωζόμεναι ἐν τεμένοις Τουρκικοῖς χρησιμεύουσιν ἀντὶ νιπτήρων. Ἐν τῷ καλουμένῳ *Ζεϊρὲκ Τζαμισί*, τῷ κατὰ τὸν συγγραφέα τῆς *Κωνσταντινιάδος* ἐπέχοντι τὸν τόπον τῆς ἀρχαίας τοῦ Παντοκράτορος ἐκκλησίας, σώζεται καὶ νῦν λάρναξ ἐκ πρασίνου ἀρχαίου λίθου ὀκτὼ μὲν ποδῶν μῆκος ἑπτὰ δὲ πλάτος ἔχουσα (1).

» Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Κωνσταντίνου Κωνστάντιος, ἐπανερχόμενος κατὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἐγένετο τὸ 361 ἔτος θῦμα σφοδροῦ πυρετοῦ κατὰ τὴν Κιλικίαν. Καὶ ὁ μὲν Ἰωβιανός, ὁ μετὰ ταῦτα αὐτοκράτωρ, τότε δὲ protector domesticus ἤτοι ἀξιωματικὸς τῆς σωματοφυλακῆς, ταριχεύσας ἐκόμισεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὰ λείψανα αὐτοῦ· ὁ δὲ Ἰουλιανὸς αὐτοπροσώπως, πεζός, ἄνευ διαδήματος καὶ πενθῶν προέπεμψεν εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἀποστόλων τὸ σῶμα τοῦ συγγενοῦς ὃν ἦλθε νὰ καταβιβάσῃ τοῦ θρόνου· καὶ τὴν τελετὴν ταύτην περιγράφουσι ἄλλος ἄλλα αἰσθανόμενος, ὅτε Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, καὶ Μαμερτῖνος, καὶ Λιβάνιος καὶ ὁ Φιλόστοργος. Εἰ καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Κωνσταντίνου καταναλωθεῖσα ὅλη εἰς ἔριδας περὶ ἀρειανισμοῦ, κατέλιπεν οἰκτρὰς ἀναμνήσεις, τὸ λείψανον ὅμως αὐτοῦ ὑπερήσπισε κατὰ τῆς ἀγανακτήσεως τῶν ὀρθοδόξων ἡ μνήμη τοῦ πατρός· ἐνῷ Κωνσταντίνου τοῦ Δ', τοῦ ἐπικληθέντος Κοπρωνύμου, διεσκορπίσθησαν τὰ ὀστᾶ, καὶ κατεθραύσθη ἡ σορὸς μετὰ τὴν ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων.

» Τὸν δραματικὸν τοῦ Ἰουλιανοῦ θάνατον, καθὸ πασίγνωστον, περιττὸν νομίζομεν νὰ περιγράψωμεν. Ἀδύνατον ἦν, ἐν μέσῳ τοῦ θορύβου μάχης ἀνίσου, καὶ κατὰ τὴν παραμονὴν πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἐπαναστάσεως ἐπικειμένης ἕνεκα τοῦ θανάτου τοῦ Ἀποστάτου καὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἰωβιανοῦ, νὰ χρονοτριβήσωσι περὶ τὴν κηδείαν τοῦ αὐτοκράτορος. Κατὰ τὴν ὀλεθρίαν ἀποχώρησιν τὴν ἐπισυμβᾶσαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουλιανοῦ, οἱ συστρατιῶται αὐτοῦ, τιμῶντες τὴν μνήμην τοῦ φίλου, ἐκόμισαν τὸ σῶμα μέχρι Ταρσοῦ, ὅπου αὐτὸς μόνος παρήγγειλεν, ὡς λέγεται, νὰ κηδευθῇ· παρήγγειλε δὲ βεβαίως καὶ νὰ τηρηθῶσι κατὰ τὴν κηδείαν τὰ ἔθιμα τῆς τῶν εἰδωλολατρῶν θρησκείας· διότι Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ἐξυβρίζων τὸν ἀποθανόντα, βεβαιοῖ ὅτι (Κατὰ Ἰουλιαν. λόγ. Β'.) μῖμοι γελοίων ἦγον τὸν νεκρὸν αὐτοῦ, καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς σκηνῆς αἴσχεσιν ἐπομπεύετο, τὸ τέλος ὀνειδιζόμενος. Προηγεῖτο δὲ τῆς πομπῆς συγγενής τις τοῦ Ἰουλιανοῦ τοὔνομα Προκόπιος· ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Ἰωβιανός, διαβαίνων διὰ Ταρσοῦ, ἀνήγειρεν ἐν τῷ προαστείῳ, ἐπὶ τῆς ἄκρας τῆς πρὸς τὰ στενὰ τοῦ Ταύρου ὁδοῦ, μνημεῖον εἰς τιμὴν τοῦ προκατόχου αὐτοῦ.

» Ὁ Μαρκελλῖνος ὅμως ἀνακράζει ὅτι οὐχὶ παρὰ τὸν Κύδνον, ἀλλὰ παρὰ τὸν Τίβεριν, ἐν τῇ αἰωνίᾳ πόλει παρὰ τὰ μνημεῖα τῶν ἀρχαίων ἡμιθέων, ἔπρεπε ν' ἀναπαύηται ὁ μέγας ἐκεῖνος ἀνήρ.

» Ὁ δὲ Ζώσιμος περιέσωσε τὸ διὰ στίχων ἐπιτύμβιον, τὸ ποιηθὲν μέν, ὡς λέγεται, ὑπὸ Λιβανίου, χαραχθὲν δὲ ἐπὶ τοῦ παρὰ τὸν Κύδνον μνήματος.

» Ἀλλ' ὁ χρονογράφος Κεδρινὸς ἀξιοῖ ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Ἰουλιανοῦ μετακομισθὲν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐτέθη ἐντὸς κυλινδρικῆς λάρνακος ἐκ λίθου πορφυρίτου· καὶ ἡ ἀνώνυμος δὲ περιγραφὴ τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀποστόλων ῥητῶς λέγει ταῦτα· « ὑπάρχει δὲ καὶ ἑτέρα στοὰ προσάρκτιος, ἔνθα κεῖται σορὸς ἐκ πολυτίμου λίθου ῥωμαϊκοῦ (ἤτοι πορφυρίτου), περιέχουσα τὸ βδελυρὸν σῶμα Ἰουλιανοῦ τοῦ Ἀποστάτου.»

» Ὁ Τιλλεμὼν ὅμως, βλέπων τὸν Ζώσιμον σιωπῶντα περὶ τούτου, διστάζει ἐὰν ἡ ἐκ Ταρσοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν μετακομιδὴ τοῦ λειψάνου τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐγένετο πρὸ τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος. Δύσκολον δὲ νὰ ἐννοήσωμεν διὰ τίνα λόγον οἱ χριστιανοὶ αὐτοκράτορες προτιμήσαντες ἔθηκαν παρὰ τὰ λείψανα τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Κωνσταντίου τὰ τοῦ ἀντιπάλου τῆς θρησκείας, καὶ δὲν ἀφῆκαν ταῦτα ἐν Ταρσῷ ὅπου τὸ μνῆμα αὐτοῦ, κατὰ τὸν Φιλοστόργιον, ἔκειτο ἀντικρὺ τοῦ τάφου τοῦ

(1) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Ὁ συγγραφεὺς τῆς Κωνσταντινιάδος δὲν λέγει ὅτι ἡ λάρναξ αὕτη σώζεται ἐν τῷ Ζεϊρὲκ Τζαμισί, ἀλλ' ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ γείτονος τεμένους Μωάμεθ τοῦ Β', τοῦ οἰκοδομηθέντος ἐν τῷ χώρῳ ὅπου ἔκειτο ἄλλοτε ὁ ναὸς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων. (Ἴδε Κωνσταντ. σελ. 76, ἐκδ. Βενετ. 1824.)

Μαξιμίνου Δάζα, ἄλλου καταδιώκτου τῶν χριστιανῶν. Κατά τινα δὲ παράδοσιν τηρηθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, τὸ ἐν Ταρσῷ μνῆμα τοῦ Ἰουλιανοῦ ἀνετράπη ὑπὸ σεισμοῦ, διότι, ὡς λέγουσιν, ἡ γῆ ἀπέρριπτε τὸ ἀποτρόπαιον σῶμα τοῦ Ἀποστάτου, οὗ τινος τὰ ὀστᾶ ἦσαν μεμιγμένα μετὰ πτωμάτων ζώων ἀκαθάρτων (βεβαίως τῆς ἑκατόμβης ἣν ἔθυσαν οἱ εἰδωλολάτραι ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ).

» Ἕν τι μόνον φαίνεταί μοι ἀρκοῦν εἰς ἐξήγησιν τῆς μετακομιδῆς τοῦ λειψάνου τοῦ Ἰουλιανοῦ, ὁ σφετερισμὸς τοῦ Προκοπίου. Ὁ συγγενὴς οὗτος τοῦ Ἰουλιανοῦ ὅστις ἠξίου ὅτι αὐτὸν ὠνόμασε διάδοχον ἀποθνήσκων, ἀπεκρύβη ἀπὸ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἐπεμελήθη τῆς κηδείας τοῦ Ἰουλιανοῦ, μηδόλως φανεὶς ἐπὶ Ἰωβιανοῦ καὶ Οὐαλεντινιανοῦ. Ἀλλ' ὅτε τὸ 365 ἔτος ὁ μὲν Οὐάλης ἀπεδήμει, ὁ δὲ τῆς Βασιλευούσης λαὸς ἦν ἠρεθισμένος κατὰ τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ, ἀνηγορεύθη αἴφνης αὐτοκράτωρ ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐνησμενίζετο δὲ ἐπιδεικνύμενος ὅτι συγγενὴς ἦν καὶ τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ διὰ τοῦτο εἶχε μετὰ τῶν ἀκολούθων αὐτοῦ καί τινα θυγατέρα τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῆς Φαύστης. Συνέφερεν ἄρα αὐτῷ νὰ συνενώσῃ καὶ τὰ ὀστᾶ τοῦ Ἰουλιανοῦ μετὰ τῶν λειψάνων τῶν λοιπῶν τῆς δυναστείας μελῶν. Ἴσως λοιπὸν ἡ ἀνακομιδὴ ἐγένετο κατὰ τοὺς ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ μῆνας καθ' οὓς ἐβασίλευσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ὠφεληθεὶς ἀπὸ τοῦ σεισμοῦ τοῦ ἀνατρέψαντος κατὰ Ἰούλιον τοῦ 365 ἔτους πόλεις τινὰς τῆς Ἀσίας, ἵνα χορηγήσῃ τῷ συγγενεῖ αὐτοῦ τάφον ἐντιμότερον τοῦ πρὸ τριῶν ἐτῶν χορηγηθέντος αὐτῷ. Σημειωτέον δὲ ὅτι οὐδὲν ἴχνος τῶν τάφων τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ τοῦ Μαξιμίνου ἀνεκαλύφθη ἄχρις ὥρας ἐν Ταρσῷ.

» Ὁ δὲ ἀνώνυμος Ἕλλην ποιεῖται ἁπλῶς μνείαν τῆς ἐκ λίθου πορφυρίτου λάρνακος τοῦ ἐν ἔτει 364 ἐκμετρήσαντος τὸ ζῆν Ἰωβιανοῦ μετὰ τὴν τοῦ Ἰουλιανοῦ.

» Ὁ Οὐαλεντινιανὸς ἀπέθανεν ἐν Βρεγετίῳ τὸ 375 παρὰ τὸν Ἴστρον. Ὁ δὲ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος λέγει ὅτι τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐταριχεύθη ἵν' ἀποσταλῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ὁ Ἰδάτιος διηγεῖται ὅτι ἡ μετακομιδὴ ἐγένετο τὸ ἐπόμενον ἔτος. Καὶ ὅμως ἡ ἀνώνυμος ἐπιγραφὴ ἣν ἔχομεν ὑπ' ὄψιν, οὐδὲν λέγει περὶ τοῦ μνήματος τούτου. Τινὲς ἀξιοῦσιν ὅτι ἀνευρέθη τὸ 1174 ἔτος ἐν Ἀνδερνάχῃ παρὰ τὸν Ῥῆνον.

» Ὁ δὲ Οὐάλης, μετὰ τὴν περὶ Ἀδριανούπολιν ἧτταν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Γότθων (378), ἐγένετο ἄφαντος, παρανάλωμα γενόμενος, ὥς τινες δοξάζουσι, τοῦ πυρὸς ἐν τῇ καλύβῃ εἰς ἣν κατέφυγεν.

» Ὁ Γρατιανός, ἀποθανὼν ἐν Λουγδούνῳ τὸ 383 ἔτος, δὲν ἐτάφη ἐπίσης μετὰ τῶν ἄλλων αὐτοκρατόρων ἐν Κωνσταντινουπόλει.

» Τοῦ δὲ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου τελευτήσαντος ἐν Μεδιολάνοις τὴν 17 Ἰανουαρίου 395, τὸ σῶμα ταριχευθὲν ἐτέθη τὴν 8 Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους παρὰ τὰ μνήματα τῶν προκατόχων αὐτοῦ, ἐντὸς σοροῦ ἐκ λίθου πορφυρίτου, ἐπιστασίᾳ Ἀρκαδίου τοῦ διαδεχθέντος τὸν θρόνον.

» Ἄλλη δέ τις στοά, ἀνεγερθεῖσα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ἀνωνύμου Ἕλληνος, περιεῖχε τρεῖς μικρὰς λάρνακας ἐκ πορφυρίτου. Καὶ ἐν μέσῳ μὲν ἦν ἡ τοῦ Ἀρκαδίου, πρὸς ἄρκτον δὲ ἡ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Θεοδοσίου τοῦ Β', καὶ πρὸς ἀνατολὰς ἡ τῆς Εὐδοξίας, τῆς συζύγου ἴσως τοῦ Ἀρκαδίου, ἀποθανούσης τὸ 404 ἔτος, διότι ἡ γυνὴ τοῦ νέου Θεοδοσίου Εὐδοξία ἢ Εὐδοκία, ἐτάφη ἐν τῷ ἐν Ἱεροσολύμοις ναῷ τοῦ ἁγίου Στεφάνου, ὅπου ἐλθοῦσα ἐμόναζεν.

» Ἡ δὲ ἀδελφὴ Θεοδοσίου τοῦ Νέου, ἡ ἐνάρετος Πουλχερία, ἀνεπαύετο, κατὰ τὸν ἡμέτερον ἀνώνυμον, ἐν τῷ αὐτῷ ἐκ πορφυρίτου τάφῳ ἐν ᾧ καὶ ὁ Μαρκιανός, πρὸς ὃν εἶχε δώσει μετὰ τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ὄνομα συζύγου. Κατὰ τὸν Κεδρηνὸν ὅμως, ὁ Μαρκιανὸς ἐκηδεύθη ἐν τῇ μονῇ τῆς ἁγίας Ζωῆς.

» Λέων ὁ Α' ἢ ὁ Μέγας, Ζήνων, ἡ σύζυγος αὐτοῦ Ἀριάδνη καὶ ὁ δεύτερος αὐτῆς ἀνὴρ Ἀναστάσιος ὁ Δίκορος, ἐτάφησαν ὡσαύτως ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ ἐντὸς σοροῦ ἐκ λίθου πρασίνου, ἱερακίσκου, καὶ ἐκ μαρμάρου χαλκηδονικοῦ.

» Ἰουστῖνος δὲ ὁ ἀρχαῖος τελευτήσας ἐν ἔτει 527, ἐτάφη μετὰ τῆς γυναικὸς Εὐφημίας ἐν τῇ μονῇ τῇ λεγομένῃ τῆς *Αὐγούστης* ἐν λάρνακι πρασίνῃ ἐν ᾗ ὁ Αὐτοκράτωρ Λέων ὁ ΣΤ' ἀπέθετο μετὰ ταῦτα, ὥς τινες λέγουσι, τὸν νεκρὸν Μιχαὴλ τοῦ Γ'.

» Ἐλθόντες μέχρι Ἰουστινιανοῦ, ὀφείλομεν νὰ διαλάβωμεν καὶ περὶ τῆς ἀνακαινίσεως τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀποστόλων, καὶ περὶ τῆς νέας στοᾶς ἣν ἀνήγειρε χάριν τῆς ἑαυτοῦ καὶ τῆς τῶν διαδόχων ταφῆς. Πολλὰς περὶ τούτων ἔχομεν εἰδήσεις, εἰς ἅς, καθ' ἃ λέγει ὁ Προκόπιος ἐν τῷ περὶ *Κτισμάτων* (1), οἱ Ἕλληνες τοῦ μεσαιῶνος προσέθεντο καὶ μύθους. Κατ' αὐτούς, περὶ μὲν τὴν κατασκευὴν ταύτης τῆς ἐκκλησίας ἠσχολεῖτο ἡ Θεοδώρα, περὶ δὲ τὴν τῆς ἁγίας Σοφίας ὁ Ἰουστινιανός. Ὅτε δ' ἐγένετο χρεία νὰ ὡραϊσθῶσιν οἱ τοῖχοι διὰ τῆς ψηφοθετικῆς, στερουμένη ἀργυρίου καὶ μὴ τολμῶσα νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ἐθλίβετο· ἀλλὰ χρηματισθεῖσα κατ' ὄναρ, εὗρε δώδεκα ἀγγεῖα πλήρη χρυσοῦ ἐφ' ὧν ἦσαν ἐγγεγραμμένα τῶν δώδεκα Ἀποστόλων τὰ ὀνόματα. Τοσαύτην λαβοῦσα συνδρομὴν προήγαγε τὸ ἔργον μετὰ πολλῆς ταχύτητος, καὶ μόναι ἀπελείποντο αἱ ἐκ χαλκοῦ ἁλύσεις ἀφ' ὧν ἔμελλον νὰ ἀναρτηθῶσιν αἱ λυχνίαι· ἀλλ' ὁ Ἰουστινιανὸς ζηλοτυπῶν προσέταξε

---

(1) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Ἀπορήσαντες εὐκαιρίας δὲν ἀνατρέχομεν εἰς πάσας τὰς πηγάς, ἐξ ὧν ἠρανίσθη ὁ συγγραφεὺς τὰς ἐν τῇ πραγματείᾳ εἰδήσεις. Ἐπεξελθόντες ὅμως ἐκ τοῦ προχείρου τὸ περὶ ἀνοικοδομήσεως τοῦ ἱεροῦ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων Κεφ. Δ'. (ἐκδ. Παρισίων 1663, σελ. 13—15) τοῦ συγγράμματος Προκοπίου τοῦ Καισαρέως περὶ τῶν τοῦ δεσπότου Ἰουστινιανοῦ κτισμάτων, δὲν εὕρομεν τὰ ἀνωτέρω λεγόμενα. Εἰ μὴ ἡ παραδρομὴ ἐγένετο παρ' ἡμῶν, τότε φαίνεται ὅτι κατὰ λάθος ἐτέθη εἴτε κατὰ τὴν συγγραφὴν εἴτε κατὰ τὴν τύπωσιν ἄλλη ἀντ' ἄλλου λέξις.

νὰ μὴ κατασκευασθῶσιν· ἡ αὐτοκράτειρα ὅμως, πλέξασα κρύφα ταινίας ὁλοσηρικὰς, ἀνήρτησε τὰς λυχνίας, καὶ οὕτω ἐτελέσθησαν τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ πρὸ τῶν τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ὁ δὲ Προκόπιος τἀναντία τούτοις λέγων, ἀποδίδει τῷ Ἰουστινιανῷ τὴν οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας ταύτης ὡς καὶ τοῦ ἱεροῦ ἐν ᾧ πρώτη ἐτάφη τὸ 548 ἔτος ἡ Θεοδώρα, δεκαεπτὰ δὲ ἔτη μετὰ ταῦτα καὶ ὁ σύζυγος αὐτῆς.

»Κατὰ τὴν ἀνώνυμον περιγραφὴν, ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ σκηνώματι ἐτάφη μετὰ τῆς συζύγου καὶ Ἰουστῖνος ὁ Νέος, καὶ ὁ Τιβέριος Κωνσταντῖνος, καὶ ὁ Ἡράκλειος, καὶ ἡ Φλαβία, Καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνάτος, καὶ ἡ Φαῦστα, καὶ ὁ ἔγγονος τοῦ Ἡρακλείου Κώνστας. Καὶ οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν μετὰ ταῦτα αὐτοκρατόρων ἐκομίσθησαν ἐκ νέου εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Κωνσταντίνου. Ἀλλὰ διακόψωμεν ἐνταῦθα τὴν μονότονον καὶ μακρὰν ταύτην ἀπαρίθμησιν· ἀπολείπεται δὲ ἡ ἔρευνα περὶ τῶν τάφων τῶν αὐτοκρατόρων τῶν κηδευθέντων ἐν ἰδιαιτέροις μοναστηρίοις, ὧν πιθανώτερον τὰ λείψανα ἀπέφυγον, ὡς εἴπωμεν, τὴν βεβήλωσιν· τὸ σῶμα, φέρ' εἰπεῖν, τοῦ φονευθέντος ὑπὸ τοῦ τυράννου Φωκᾶ Μαυρικίου, ὅπερ ὑπεξαιρεθὲν λάθρα ἀπετέθη ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Μάμαντος. Ἐντεῦθα ἐτάφη καὶ ἡ σύζυγος καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ, καὶ ἐνταῦθα πιθανῶς ἀναπαύονται καὶ σήμερον. Κωνσταντῖνος ὁ ΣΤ, οὗ τινος ἀνώρυξε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡ ἰδία αὐτοῦ μήτηρ, ἡ ὑπερφιλόδοξος Εἰρήνη, ἐτάφη μετὰ τῆς πρώτης συζύγου Μαρίας ἐν τῇ μονῇ τῶν Λιβαδίων.

» Οἱ πλεῖστοι τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, προβλέποντες τὴν βραδεῖαν μὲν ἀλλ' ἀναπόφευκτον διάλυσιν τοῦ Κράτους, κατεβάλλοντο ὑπὸ ἀθυμίας· καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, οἵτινες ὅπως ἀναβῶσιν εἰς τὸν θρόνον καὶ κακουργήματα διεπράξαντο, ἐπεθύμουν νὰ καταλύσωσι τὸν βίον ἐντὸς μονῆς. Ἀλλὰ πολλάκις οὐδὲ τὰ ἅγια ταῦτα διαιτήματα ἐσεβάσθησαν αἱ ἐπαναστάσεις.

» Ὅτε ὁ πρῶτος τῶν Παλαιολόγων ἐπολιόρκει Βαλδουῖνον τὸν Β', τελευταῖον Γάλλον αὐτοκράτορα οὗ τινος ἡ ἐξουσία δὲν ἐξετείνετο πέραν τῆς περιοχῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ εἰσελθόντες εἰς τὴν ἐρημωθεῖσαν μονὴν τοῦ ἐν Ἑβδόμῳ ἁγίου Ἰωάννου, εὗρον ἀκέραιον σκελετὸν ἐστηριγμένον ὄρθιον ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς ἐκκλησίας, καὶ κρατοῦντα αὐλὸν ὃν ποιμένες ἔθηκαν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ· ἀναγνόντες δὲ ἐπιγραφὴν παρακειμένην εἶδον ὅτι τὸ πτῶμα ἦν τὸ τοῦ Βασιλείου Β', τοῦ Βουλγαροκτόνου. Ἀνήγγειλον λοιπὸν ταῦτα τῷ αὐτοκράτορι, ὅστις περιβαλὼν δι' ἐπικοσμημάτων χρυσῶν τὰ ὀστᾶ τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ, ἀπέθηκεν αὐτὰ μετὰ τιμῶν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Σωτῆρος κατὰ τὴν Σηλυμβρίαν.

» Τὸ δὲ ἑπόμενον ἔτος ὁ Παλαιολόγος εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀρχαίαν μητρόπολιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους· ἀλλ' ἡ δυναστεία αὐτοῦ δὲν διήρκεσε πολὺν χρόνον. Σιδηρᾶ τις στεφάνη περιζωννύουσα ἔτι μᾶλλον καθ' ἑκάστην ἀπέπνιγεν αὐτὸ, καὶ τὴν 26 Μαΐου 1453, ἕτερός τις Παλαιολόγος, ὁ Κωνσταντῖνος Δραγάτσης, ἔπεσε μαχόμενος ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς αὐτοκρατορίας.

» Τὸ σῶμα αὐτοῦ δὲν ἐκηδεύθη μὲν μετὰ τῶν ὀστέων τῶν προκατόχων ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἀποστόλων· ἀλλὰ κατά τινα παράδοσιν ὑφαιρεθὲν ἐτάφη ἔν τινι τῆς Κωνσταντινουπόλεως προαστείῳ, ὅπου μέχρις ἐσχάτων λυχνία ἔκαιε κρυφίως παρὰ τὸ μνῆμα αὐτοῦ.

» Σοφός τις περιηγητὴς, ὁ Κ. Λέβενστερν, ἀσχοληθεὶς μετὰ πολλῆς ἐπιστασίας εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ μυστηριώδους τούτου τάφου, φρονεῖ ὅτι ἀνεῦρε τὴν θέσιν αὐτοῦ. Ἴσως ἡ ὕπαρξις τῆς λυχνίας ὀφείλεται εἰς τὸ θερμουργὸν τῆς ἀσιατικῆς φαντασίας. Τὸ καθ' ἡμᾶς ὅμως ἀπέχομεν πάσης συζητήσεως ἀφορώσης εἰς τὴν κατανυκτικὴν ταύτην παράδοσιν, μαρτυροῦσαν ὅτι Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος ἀναμίξας τὸ αἷμα αὐτοῦ μετὰ τοῦ αἵματος τῶν τελευταίων τῆς πατρίδος προμάχων, ἀνήγειρεν ἐν τῇ μνήμῃ τῶν μεταγενεστέρων μαυσωλεῖον κατὰ πολὺ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐκ λίθου πορφυρίτου διαρκέστερον. »

Ἰδοὺ δὲ καὶ τοῦ Κ. Egger *ἡ διατριβή.*

« Ἡ γενεὰ εἰς ἣν ἀνήκω εἰσήρχετο εἰς τὰ σχολεῖα ὅτε ἐγνώσθη ἐν Εὐρώπῃ ἡ κατὰ τῶν Τούρκων ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων· ψελλίζουσα δ' ἐν τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσι τὰς ποιητικὰς περὶ Θερμοπυλῶν καὶ Σαλαμῖνος διηγήσεις, ἤκουε περὶ ἄλλων Θερμοπυλῶν καὶ ἄλλης Σαλαμῖνος. Ζωηρὰ ἀντανάκλασις τῶν συγχρόνων συμβάντων ἐχρωμάτιζε τὴν ἀρχαίαν ταύτην ἱστορίαν, καὶ ἐνθυμοῦμαι ἔτι τοῦ ἰσχυροῦ θελγήτρου ὅπερ τοιαύτη προσέγγισις προσετίθει ταῖς σχολικαῖς ἡμῶν ἀναγνώσεσιν· αἰσθάνομαι ἔτι μετὰ τριάκοντα ἐνιαυτοὺς τὰ δάκρυα ἅπερ ἐχύσαμεν μαθόντες τὴν καταστροφὴν τοῦ Μεσολογγίου. Αἱ φιλελληνικαὶ ἑταιρίαι δὲν συνέκειντο τότε πᾶσαι ἐξ ἐλευθερίων τραπεζιτῶν, γερουσιαστῶν ἢ βουλευτῶν· δὲν προεδρεύοντο πᾶσαι ὑπὸ τῶν Ἐϋνὰρ καὶ τῶν Βρογλί. Καὶ ἡμεῖς ἠξιοῦμεν ὅτι ἦμεν φίλοι τῆς Ἑλλάδος· στερούμενοι χρημάτων, ἀξιώματος καὶ εὐγλωττίας, ἠθέλομεν τοὐλάχιστον νὰ ὑποστηρίξωμεν διὰ τῶν ἀθώων ἡμῶν συμπαθειῶν τὸν ἀγῶνα ἔθνους ἀναγεννωμένου. Παῖδες ὄντες, ἐπῃρόμεθα συμφωνοῦντες πρὸς τὰς μεγάλας φωνὰς τοῦ εὐρωπαϊκοῦ φιλελληνισμοῦ. Ἀνεγινώσκομεν καὶ ἐσχολιάζομεν ἐν τῷ *Λασκάρει* τοῦ Κ. Βιλμαὶν τὰς εὐγλώττους σελίδας ἐν αἷς ἐκτίθενται αἱ θλίψεις τῆς δούλης Ἑλλάδος καὶ οἱ πρὸς ἐλευθερίαν ὄνειροι αὐτῆς.

» Ἔκτοτε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς πολλὰς ὑπέπεσε περιπετείας. Μετὰ τὴν πρώτην ὁρμὴν ἐπαναστάσεως μόλις συγκεκροτημένης ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, καὶ ἔξωθεν ὑποστηριζομένης μόνον διὰ χρηματικῶν εἰσφορῶν καὶ διὰ τῶν προσπαθειῶν ἐθελοντῶν τινων ἐκ Γερμανίας, Ἰταλίας ἢ Γαλλίας· μετὰ τὴν πρώτην ταύτην περίοδον, συγκειμένην ἐξ ἀποτυχιῶν καὶ εὐτυχημάτων, ἐπῆλθεν ἡ περίοδος τῶν ἐθνικῶν καὶ τακτικῶν συμμαχιῶν, τῶν

ὁριστικῶν θριάμβων, τῶν εἰρηνοποιῶν συνθηκῶν· καὶ ταύτην παρηκολούθησεν ἡ ὀργάνωσις τοῦ νέου ἑλληνικοῦ κράτους, πρῶτον μὲν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ κόμητος Καποδιστρίου, εἶτα δ' ὑπὸ τὴν νεαρὰν βασιλείαν τοῦ βασιλόπαιδος τῆς Βαυαρίας Ὄθωνος. Καὶ ἡ βασιλεία δὲ ἀπὸ τῆς ἐγκαθιδρύσεως αὐτῆς διαφόρους ὑπέστη τύχας, τήν τε ἐπώδυνον δοκιμασίαν κυβερνήσεως ἐξ ἡμισείας βαυαρικῆς καὶ ἐξ ἡμισείας ἑλληνικῆς καὶ τὴν οὐχ ἧττον ἐπώδυνον δοκιμασίαν κυβερνήσεως ὅλως ἐθνικῆς, ἐπὶ ἀντιπροσωπευτικῶν ἀρχῶν τεθεμελιωμένης. Πρὸς πάσας δὲ τὰς φάσεις ταύτας τῆς ἑλληνικῆς ἀναγεννήσεως φαίνονται ἀντιστοιχοῦσαι ἰσάριθμοι φάσεις τῆς δημοσίας ἐν Εὐρώπῃ ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα γνώμης. Διάπυρος πρότερον ὑπέρμαχος τοῦ ἡρωϊσμοῦ τοῦ μικροῦ τούτου λαοῦ ὅστις τοσοῦτον ἀποφασιστικῶς ἐῤῥίπτετο εἰς τὰς περιπετείας ἀνίσου πρὸς τοὺς τυράννους αὐτοῦ ἀγῶνος, ἀπεψυχράνθη ταχέως ἡ Εὐρώπη, βλέπουσα τὰς ἐμφυλίους διχονοίας, εὐκολώτερον προβλεπομένας ἢ προλαμβανομένας· καὶ σήμερον φαίνεται ἐνίοτε μεμφομένη ἑαυτὴν διὰ τὰς ἀρχαίας πρὸς τοὺς Ἕλληνας συμπαθείας, καὶ μετανοοῦσα διὰ τὰς θυσίας ἃς ἐποίησεν ἵνα ἀναστήσῃ χριστιανικὸν ἔθνος ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

» Θλιβερὰ καὶ λυπηρὰ μεταβολὴ ἣν οὐδεμία ἀνθρωπίνη φρόνησις ἠδυνήθη νὰ προκαταλάβῃ, ἀλλ' ἥτις τοὐλάχιστον ἐπιθυμητὸν νὰ ἐξηγηθῇ. Ἐάν τι δύναται νὰ βοηθήσῃ ἡμῖν ὅπως γνωρίσωμεν τὰς αἰτίας καὶ διακρίνωμεν τὰς προλήψεις ἀπὸ τοῦ δικαίου, τοῦτο εἶναι βεβαίως τὸ σύγγραμμα τοῦ Κ. Τρικούπη, οὗτινος ἀπὸ τοῦ 1853 μέχρι τοῦ 1856 ἐξεδόθησαν τρεῖς τόμοι, ἐξ ὧν εὐκόλως δύναταί τις νὰ ἐκτιμήσῃ τὰ κυριώτερα προτερήματα τοῦ ἱστορικοῦ.

» Ἄφθονοί εἰσιν αἱ περὶ τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἱστορίας πηγαί. Ὁλόκληρον ἔχω πρὸ ἐμοῦ βιβλιοθήκην, βραδέως καὶ περιέργως συνειλεγμένην, παρά τινι τῶν σοφωτέρων ἡμῶν ἑλληνιστῶν, τῷ συναδέλφῳ καὶ φίλῳ μοι Κ. Brunet de Presle. Ὑπάρχουσιν ἐκεῖ ποιήματα καὶ πεζὰ ἱκανὰ νὰ ἐπασχολήσωσι τὸν βίον ὁλόκληρον εὐσυνειδήτου ἱστορικοῦ· δημοτικὰ ᾄσματα ἀναῤῥιπίσαντα καὶ διατηρήσαντα τὸν πολεμικὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν Κλεπτῶν καὶ τῶν Ἁρματωλῶν· μακραὶ διηγήσεις συντεταγμέναι πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ μετ' αὐτὴν ὑπ' αὐτῶν τῶν διεξαγαγόντων αὐτὴν ἀρχηγῶν, γεγραμμέναι δ' ἔσθ' ὅτε εἰς τὴν τραχεῖαν ἐκείνην τῶν ὀρεινῶν γλῶσσαν, ἣν ἀποσκορακίζουσι νῦν οἱ τοῦ Ἀττικοῦ Πανεπιστημίου φοιτηταί· γενικαὶ πολιτειογραφίαι τοῦ νέου βασιλείου μαρτυροῦσαι τὰς δυσκόλους μὲν ἀλλὰ σταθερὰς αὐτοῦ προόδους πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν (1)· εἰδικαὶ ἱστορίαι τῶν πόλεων, τῶν καταστημάτων ἢ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν· προκηρύξεις τῶν πατριωτῶν οἵτινες πρῶτοι ἀνύψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἀπὸ τῆς προκηρύξεως τοῦ δυστυχοῦς Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, τῆς 13 Μαρτίου 1821, πρὸς τοὺς *Δάκας*, ἤτοι τοὺς Βλάχους, μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ ἀρχιστρατήγου τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλη καὶ ὑπὸ τῆς γερουσίας τῆς Μεσσηνίας ἀπευθυνομένης ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῶν Καλαμῶν, πλησίον τῆς Σπάρτης, *πρὸς τὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη*· συνεχεῖς εἰδήσεις διαδίδουσαι πανταχοῦ τὸ πῦρ τοῦ ἱεροῦ πολέμου διὰ τῆς ἐξιστορήσεως τῶν πρώτων ἐπιτυχιῶν τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς ἐλευθερίας· ἐφημερίδες αὐτοσχεδιασθεῖσαι ἐν Ὕδρᾳ καὶ Ναυπλίᾳ, ταῖς δύο ταύταις μικραῖς ἑστίαις τοῦ ἀναγεννωμένου πατριωτισμοῦ, καὶ προτεινόμεναι ὡς διπλῆ ὕβρις κατὰ τοῦ ἀφώνου τῶν Τούρκων δεσποτισμοῦ. Μεταξὺ τῶν τελευταίων τούτων πηγῶν ἀνευρίσκω καὶ μετὰ λύπης ἀναγινώσκω ἐφημερίδα ἐν τῷ Μεσολογγίῳ πολιορκουμένῳ ἐκδιδομένην δαπάνῃ τοῦ λόρδου Βαΰρῶνος, ἐν ᾗ ἡ πρώϊμος ἐλευθερία τῶν συζητήσεων ἀνησύχει ἤδη τὸν εὐγενῆ τοῦτον εὐεργέτην τῆς Ἑλλάδος. Εἶτα ἐπέρχονται συλλογαὶ συνθηκῶν καὶ ἄλλων διπλωματικῶν ἐγγράφων, ὧν μία ἄρχεται ἀπὸ τῆς μεταφράσεως ἐκθέσεώς τινος περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος, γενομένης πρὸς τὴν βουλὴν ἐν ἔτει 1833 ὑπὸ τοῦ Κ. Δουκὸς τοῦ Βρογλί· ἔγγραφα λυπηρότερα, οἷα τὰ τῆς ἐν ἔτει 1833 μεγάλης δίκης κατὰ τοῦ περιφήμου ὁπλαρχηγοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη γενομένης, μαρτυροῦσης τὰς μετὰ τὴν νίκην διχονοίας καὶ τὴν ἀγνώμονα παλιμβουλίαν τοῦ κοινοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς δυσκολίας ἃς ἀπαντᾷ κυβέρνησις προτιθεμένη νὰ θεμελιώσῃ τὴν δημοσίαν τάξιν ἐκ τῶν ἀτάκτων στοιχείων ἐπαναστάσεως· τέλος δὲ (διότι ἡ ἐπιθεώρησις αὕτη ἠδύνατο νὰ μὲ παρασύρῃ καὶ θέλω νὰ σταματήσω) συλλογαὶ λόγων πολιτικῶν, θρησκευτικῶν, φιλολογικῶν, ἀνενθυμιζόντων ἡμῖν συγχρόνως τὰ τῆς ἀρχαίας καὶ τὰ τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος ἤθη· ὁ ἐπιτάφιος τοῦ Κώστα Βότσαρη, ἐκφωνηθεὶς τῷ 1853, ἔν τινι ναῷ τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Κ. Π. Ἀργυροπούλου· ὁ τοῦ λόρδου Βαΰρῶνος, αὐτοσχεδιασθεὶς τῇ ἐπαύριον τοῦ θανάτου αὐτοῦ (7 Ἀπριλίου 1824) ἔν τινι τοῦ Μεσολογγίου ναῷ, παρὰ τοῦ συγγραφέως αὐτοῦ τῆς ἱστορίας περὶ ἧς προτίθεμαι νὰ λαλήσω, ἐν ᾧ παρατηρῶ ὅτι ὁ Κ. Τρικούπης, νεώτατος τότε, ἐφαίνετο ἤδη παρασκευαζόμενος εἰς τὸ μέλλον αὐτοῦ, ὡς ἱστορικοῦ, στάδιον.

» Ἐκ τῆς ἀτελευτήτου ταύτης καὶ ποικίλης ὕλης, πάσης σχεδὸν σπανίας, ὁτὲ μὲν φερούσης τὸν τύπον τῶν στιγμιαίων παθῶν, ὁτὲ δ' ἀτελοῦς, ὁ Κ. Τρικούπης συμπληρῶν καὶ διορθῶν ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ πληροφοριῶν, συνέγραψεν ἀληθῆ *ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως*, πολλῷ ὑπερέχουσαν τῶν ὁμοειδῶν προγενεστέρων δοκιμίων. Αὐτόπτης μάρτυς, ἐνίοτε δὲ καὶ συμπράκτωρ ἐν τῇ ἀξιομνημονεύτῳ ταύτῃ πάλῃ· διαδοχικῶς ἀπὸ τριάκοντα ἐτῶν διορισθεὶς εἰς τὰς ἐπισημοτέρας θέσεις τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς διπλωματίας, εἶχε βε-

---

(1) Μία τῶν νεωτέρων καὶ διδακτικωτέρων εἶναι τὸ πόνημα τοῦ συμπολίτου ἡμῶν Κ. Casimir Leconte (Paris 1847)

βαίως ὅλα τὰ πλεονεκτήματα ἵνα καλῶς τοιαύτην συγγράψῃ ἱστορίαν. Λέγι δ' ὅτι ἔγραψεν αὐτὴν ὡς ἀμερόληπτος κριτής, κ ἂν κατὰ τοῦτο δὲν μὲ ἐβεβαίου ἡ ἔγκρισις τῶσυμπολιτῶν αὐτοῦ, ἤθελον πιστεύσει εἰς ταύτη τὴν ὁμολογίαν. Διότι ὄντως τὸ ἀμερόληπτον ἤρτηται μᾶλλον ἐκ τῆς εὐθύτητος τοῦ πνεύματος ἢ ἐκ τῆς τιμιότητος τῆς καρδίας, ἢ ἐκ τῶν περιστάσεων ἐν αἷς ἱστορικός τις συγγράφει. Δοξάζουσιν ὅτι τὸ ἱστορίαν συγγράψαι δυσχερὲς μὲν ταῖς συγχρόνοις, εὐχερὲς δ' ἐστὶ τοῖς μεταγενεστέροις. Ἀλλὰ κ οὗτοι ὡς καὶ ἐκεῖνοι ἔχουσι τὰς προλήψεις καὶ ἀ πάθη αὐτῶν· ἡ ἱστορία, φέρ' εἰπεῖν, τῆς Ῥώμη δύναται νὰ ἀλλοιωθῇ ὑπὸ τῶν προλήψεων καὶ μετὰ εἴκοσιν ἤδη αἰῶνας· ἡ δ' ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἐγένετο κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνος, ἐν Ἀγγλίᾳ μάλιστα καὶ Γερμανίᾳ, ἀφορμὴ ὑπεβολικῶν καὶ ἀντιφατικῶν συζητήσεων; Τοὐναντίον δ' ἡ ἱστορία τοῦ ἐν νεακαιδεκάτου αἰῶνος δὲν συνεγράφη ἐν τοῖς χρόνοις ἡμῶν ὑπὸ σοφῶν ἱστρικῶν, παρ' οἷς οὐδὲν ἔλαττοῖ τὴν λαμπρὰν καὶ ἀμείλικτον εἰλικρίνειαν τῆς κρίσεως;

»Ὁ νέος ἱστορικὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως εἶναι καὶ διακηρύττεται εἰλικρινῶς θερμὸς πατριώτης. Ἔχει πλήρη πίστιν ἰς τὸ μέλλον τοῦ ἰδίου ἔθνους, καὶ ὁμολογεῖ τοῦτ ἀναφανδόν. Τὸ κατ' αὐτὸν οὐδεμία μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων σύγκρισις· ὁ μὲν Τοῦρκος εἶναι ἡ βαρβαρότης, ὁ δ' Ἕλλην, ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ χριστιανικὴ θρησκεία. Δὲν ἀναζητεῖ εἰς προϊστορικοὺς μύθους τὴν δόξαν τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ· δὲν ἀναμιμνήσκει αὐτοῖς, ὡς τις Ἀθηναῖος ῥήτωρ ἐν τῇ ἐκρήξει αὐτῇ τῆς ἐπαναστάσεως, τὰς νίκας τῶν προγόνων καὶ τοῦ Θησέως κατὰ τῶν Ἀμαζόνων· ἀλλὰ δὲν φοβεῖται νὰ γράψῃ ὅτι α ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἐτίμησεν ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν· διότι τὸ λαμπρότερον, τὸ διδακτικώτερον καὶ τὸ κατανυκτικώτερον ὅλων τῶν θεαμάτων, ὅσα παριστάνει ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ Κόσμου ἡ ἱστορία, εἶναι ἡ ἀνέγερσις ἑνὸς πεπτωκότος ἔθνους· τὸ δὲ σάλπισμα τοιούτου πολέμου εἶναι χερουβικὸς ὕμνος εἰς τὸν Ὕψιστον.» (Ἱστ. Τρικ. Προλεγ. σελ. 5). Ἰδοὺ ἐνθουσιασμὸς, ἰδοὺ σχεδὸν διθύραμβος. Ἀλλ' ἡ πατριωτικὴ αὕτη ἔξαψις οὐδέποτε φαίνεται ἀμαυροῦσα οὔτε τὴν ἀκρίβειαν τῶν διηγήσεων, οὔτε τὴν σύνεσιν τῶν πολιτικῶν καὶ ἠθικῶν σκέψεων. Ἐὰν ἐρευνήσωμεν μετὰ τοῦ συγγραφέως τὰ καθ' ἕκαστα πασῶν τῶν μαχῶν, πασῶν τῶν διαπραγματεύσεων, πάσης τῆς ἀναρχίας ἀγῶνος καθ' ὃν ἡ ἀπείθεια ἐμίγνυτο πρὸς τὴν καθαρωτέραν ἀφοσίωσιν, πανταχοῦ θέλομεν ἴδει αὐτὸν προσέχοντα ἵν' ἀποδίδῃ ἑκάστῳ τὸ καλὸν ἢ τὸ κακόν· δὲν ἀποκρύπτει οὔτε τὰς ἀδυναμίας καὶ τὰς ἀσταθείας αἵτινες πολλάκις διεκινδύνευσαν τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλ' οὔτε τὰς προδοσίας καὶ τὰ ἐγκλήματα ἅτινα συχνότατα ἐμίαναν αὐτήν. Ἡ δευτέρα, φέρ' εἰπεῖν, μάχη τῶν Θερμοπυλῶν, τῆς 20 Ἀπριλίου 1821, ἀπὸ μακροῦ μὲν φαίνεται μέγα πολεμικὸν κατόρθωμα· ἀλλ' ἐν τῇ διηγήσει τοῦ ἡμετέρου ἱστορικοῦ πλεῖστα ἐπισκιάζουσι τὴν λαμπρὰν ταύτην πρᾶξιν. Ὡς κατὰ κακὸν οἰωνὸν, προηγήσατο τῆς μάχης πρᾶξις βάρβαρος. Διότι μανθάνοντες τὰς προπαρασκευὰς τῆς Τουρκικῆς ἀρχῆς οἱ Ἕλληνες ἐθανάτωσαν σκληρῶς Μωαμεθανοὺς ἀνυπερασπίστους, μείναντας ἐν ταῖς πόλεσι καὶ τοῖς χωρίοις αὐτῶν ἐπὶ τῇ πίστει πρὸ μικροῦ γενομένης ἀνακωχῆς. Ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ τῆς μάχης, δὲν ἐξεπλήρωσαν πάντες τὸ χρέος αὐτῶν· διότι ἐκ τῶν τριῶν σωμάτων ἐξ ὧν συνέκειτο ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς, δύω διελύθησαν πρὶν ἢ σχεδὸν ἴδωσι τὸν ἐχθρόν. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν 300 μεινάντων ἀνδρῶν Διάκος, ἔδωκε τὸ παράδειγμα τῆς γενναιότητος εἰς τὸ μικρὸν αὐτοῦ στράτευμα, καὶ ἠχμαλωτίσθη μεγάλα διαπραξάμενος ἀνδραγαθήματα. Μάτην δὲ βιασθεὶς παρὰ τῶν Τούρκων ἵνα τοῦ λοιποῦ ὑπηρετῇ αὐτοῖς, ἐθανατώθη διὰ φρικωδῶν βασάνων, διατηρῶν στρατιωτικὴν ὑπερηφανίαν καὶ μαρτυρικὴν γαλήνην. Ὁ Κ. Τρικούπης δι' εὐγενῶν λόγων τιμᾷ τὸν ἡρωϊκὸν τοῦτον θάνατον. Καὶ παρὰ τῷ ἐχθρῷ δ' ἀνευρὼν στρατιωτικὰς ἀρετὰς, ἐπαινεῖ αὐτὸν προθύμως. Παρατηρῶ π. χ. ἀλλαχοῦ που, ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ, τὴν διήγησιν πολιορκίας, καθ' ἣν πρὸς ἑλληνικὸν στρατὸν ἀντέστησαν μωαμεθανοὶ Ἀλβανοὶ μικρὸν χωρίον τῆς Ἤλιδος οἰκοῦντες, καὶ χαίρω βλέπων τὸν ἱστορικὸν εἰλικρινῶς ἐπαινοῦντα τοὺς ἀνδρείους τούτους ὀρεινοὺς διὰ τὴν μακρὰν καὶ δραστηρίαν αὐτῶν ἀντίστασιν. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο τῆς αὐστηρᾶς δικαιοσύνης γραφεῖσα ἡ ἱστορία, δύναται μὲν νὰ ἁμάρτῃ περὶ τὰ καθ' ἕκαστα τῶν πραγμάτων, καὶ μάλιστα τῶν δευτερευόντων (διότι τίς ποτε εἶναι βέβαιος ὅτι τὰ πάντα ἐπίσης ἀκριβῶς γινώσκει;) ἀλλὰ τοὐλάχιστον οὐδέποτε ἀπατᾷ ἡμᾶς ὡς πρὸς τὸν γενικὸν χαρακτῆρα τῶν πραγμάτων καὶ τῶν πρωταγωνιστῶν. Ἡ δωροδοκία παρὰ τῇ ἀφιλοκερδείᾳ, ἡ μικροπρέπεια παρὰ τῷ μεγαλείῳ, ἄτιμοι προδοσίαι καὶ ἐξαίσιοι ἀφοσιώσεις, αἰσχρὰ παραγνώρισις τῆς ἀνθρωπότητος παρ' αὐτῶν ἐκείνων οἵτινες ἐμάχοντο ὑπὲρ αὐτῆς, ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐν μέσῳ τῶν κινδύνων καὶ τῶν κατορθωμάτων ἀδιαλλάκτου κατὰ τοῦ ξένου πολέμου, ἀλλὰ πάντοτε γενναία ὑποστροφὴ ἔθνους εἰς τὰ αἰσθήματα καὶ τὰ καθήκοντα ἀληθοῦς πατριωτισμοῦ, ζωηρὰ ἐνθύμησις ἐνδόξου παρελθόντος ἐπιβάλλοντος χρέη ταῖς νέαις γενεαῖς, ἔνθερμος ζῆλος πρὸς ἐπίτευξιν τῆς εὐνοίας τῶν λοιπῶν χριστιανικῶν λαῶν διὰ τῆς νέας ταύτης κατὰ τῶν εἰς τὴν ἡμετέραν Εὐρώπην ἐπιδραμόντων Μωαμεθανῶν σταυροφορίας, ἰδοὺ οἱ Ἕλληνες οἵους εὑρίσκω αὐτοὺς ἐν τῇ βίβλῳ τοῦ Κ. Τρικούπη, καὶ προθύμως πιστεύω τῇ εἰκόνι ἣν μοι παρίστησι, διότι οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἴχνος κολακείας ἢ ἀμαυρώσεως εὑρίσκω, καὶ τοιούτους βλέπω αὐτοὺς εἰκονιζομένους πρὸ δισχιλίων καὶ ἔτι πλειόνων ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου καὶ Θουκυδίδου. Διότι ἀπατῶνται ὄντως οἱ νομίζοντες ὅτι ἡ παρ' Ἑλλήνων συγγραφεῖσα ἱστορία αὐτῶν, οὐδὲν ἄλλο περιέχει ἢ ὑπερβολὰς

πρὸς τιμὴν τῶν δημοσίων αὐτῶν ἐλευθεριῶν καὶ τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρετῶν. Αἱ ὑπερβολαὶ αὗται, νεώτεραι τὴν ἀρχήν, εἰσὶν ἔργα τῶν ῥητόρων μάλιστα, καὶ ἐκείνων οἵτινες ἐλαφυραγώγησαν αὐτοὺς ἵνα ψιμυθιώσωσι τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν ἐπὶ τῇ προφάσει τοῦ ὅτι περικοσμοῦσιν αὐτήν. Ἀλλὰ καί τοι φιλοπάτριδες, ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Θουκυδίδης περιγράφουσι τοὺς συγχρόνους αὐτῶν ἐπὶ τὸ ἀνθρωπικώτερον καὶ πραγματικώτερον. Ὁ μὲν διηγεῖται ἄνευ ματαίων ὑπεκφυγῶν, πῶς ἐν τῇ πρώτῃ μετὰ τοῦ στόλου τῶν βαρβάρων συγκρούσει οἱ Ἕλληνες ναῦται ἐφοβήθησαν κατ' ἀρχάς, καὶ μικροῦ δεῖν ὑπεχώρησαν· πῶς δὲ ἁπλῇ μόνον συντυχίᾳ ἐκράτησεν αὐτοὺς πρὸ τοῦ Ἀρτεμισίου καὶ ἐγένετο οὕτως αἰτία νίκης προπαρασκευασάσης τὴν ἐν Σαλαμῖνι. Ἐν δὲ τῇ ἐπὶ τὴν βόρειον Ἑλλάδα ἐπιδρομῇ τῶν Μήδων, παῤῥησίᾳ λέγει ὅτι οἱ Φωκεῖς ἐστράφησαν κατὰ τῶν βαρβάρων, ἕνεκα τοῦ πρὸς τοὺς Θεσσαλούς, τὰ ἐναντίον λαβόντας μέρος, μίσους αὐτῶν. Ἐὰν δ' οἱ Θεσσαλοὶ ἀνθίσταντο, οἱ Φωκεῖς ἐν τῷ ἅμα ἤθελον ἑνωθῇ μετὰ τῶν ἐχθρῶν τῶν Ἑλλήνων. Ὅθεν ἡ προδοσία ἢ ἡ ὑπεράσπισις τῶν κοινῶν συμφερόντων ἐξήρτητο ἐκ τῆς φιλίας ἢ τῆς ἔχθρας τῶν δύο φυλῶν. Τίς δὲ νεώτερος θέλει ποτὲ κρίνει αὐστηρότερον καὶ ὑψηλότερον τοῦ Θουκυδίδου τὰ βίαια πάθη ἅτινα ἐν Ἀθήναις ἐπάραττον τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος; τίς θέλει στιγματίσει κρεῖσσον αὐτοῦ τὴν ἠθικὴν ταπείνωσιν εἰς ἣν περιέστη, ἐν ταῖς διχοφωνίαις αὐτοῦ, ὁ γενναιότερος καὶ εὐφυέστερος λαὸς τοῦ κόσμου;

Εἶναι λοιπὸν ἄδικον (καὶ ἐπανέρχομαι εἰς τὰ παρόντα ἐξ αὐτῶν μάλιστα τῶν ἐνθυμήσεων) τὸ νὰ προτρέπωμεν εἰς ὁμόνοιαν τοὺς σημερινοὺς Ἕλληνας ὑποδεικνύοντες αὐτοῖς τοὺς προγόνους· διότι οὐδεμίαν γινώσκω ἐποχὴν τῆς τοσοῦτον ἐνδόξου ἐκείνης ἀρχαιότητος, μὴ χαρακτηριζομένην ὑπὸ πολλῶν δημοσίων δυστυχημάτων, καὶ συχνάκις καὶ ὑπὸ μεγάλων ἁμαρτημάτων. Κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν τοσαῦτα ἀμίμητα ἀριστουργήματα τοῖς γράμμασι καὶ ταῖς τέχναις παραγαγόντα, αἱ Ἀθῆναι μετέβαλον βιαίως τὸ ἔμφρον πολίτευμα τοῦ Σόλωνος· κατὰ τὸν αἰῶνα αὐτὸν μετέβησαν αὗται ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Περικλέους εἰς χεῖρας δημαγωγῶν ἀναξίων τοῦ νὰ διαδεχθῶσι τὸν μέγαν ἐκεῖνον ἄνδρα, καὶ ὑπέστησαν ἐν βραχεῖ χρόνου διαστήματι τὰς ὑπερβολὰς τῆς ὀλιγαρχίας καὶ τῆς ὀχλοκρατίας, καὶ ταῦτα ἐν μέσῳ τῶν δοκιμασιῶν αἱματηροῦ πολέμου· κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον τέλος, τῇ ἐπαύριον συμφιλιώσεως καὶ ἀμνηστείας ταχέως παραβιασθείσης, ἐθυσίαζον αὗται δικαστικῶς τὸν Σωκράτην, τὸν ἐναρετώτερον τῶν φιλοσόφων. Ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς ἔγραψε ποτὲ τὸν *Οἰδίποδα τύραννον* καὶ ἔκτισε τὸν Παρθενῶνα· ταῦτα δ' εἰσὶν ἡ δικαιολόγησις τῶν πταισμάτων, καὶ ἡ ζημία ἢ τὸ πρόστιμον τῶν ἐγκλημάτων αὐτῆς. Ἡ διχόνοια, κατ' ἐξοχὴν στεῖρα ἢ καὶ καταστρεπτικὴ παρ' ἄλλοις λαοῖς, ἦν καρποφόρος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι· διὸ διετήρει οὕτως εἰπεῖν εὐτυχῆ ἀναβρασμὸν τῆς μεγαλοφυΐας. Ἀξιῶ τοῦτο, καὶ ἀπέχω πολὺ τοῦ νὰ ἐλαττώσω τὰ εἰς τὸν θαυμασμὸν ἡμῶν δικαιώματα τῶν γηραιῶν τούτων Ἑλλήνων. Πρόσχωμεν μόνον μὴ φανῶμεν ἕνεκεν αὐτῶν ἄδικοι πρὸς τοὺς ἀπογόνους, ζητοῦντες παρὰ τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος φιλολογίαν ἐξαγοράζουσαν τὰ πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ σφάλματα αὐτῆς. Ἄλλως τε οἱ αἰῶνες τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ἐπανέρχονται· διότι ἐκαρποφόρησαν, μεγάλως συντρέχοντες εἰς τὸ νὰ καταστήσωσιν ἡμᾶς οἷοι ἐσμέν, ἀρχὴ δηλ. τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Ὅταν, μὴ ἀρκούμενοι εἰς τὸ νὰ πολλαπλασιάζωσι τὰ ἐν τῇ πατρίδι ἐθνικὰ σχολεῖα, ἐκπέμπουσιν οἱ σήμερον Ἕλληνες τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς τὰ ἐκπαιδευτήρια τῶν Παρισίων, τοῦ Βερολίνου ἢ τοῦ Λονδίνου, ἵνα μάθωσιν οἱ νέοι τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα καὶ μετάσχωσι τῶν προόδων τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπιστημῶν· ὅταν μεταφράζωσι τὰ κρείττονα ἡμῶν συγγράμματα, κινδυνεύοντες μάλιστα νὰ γαλλίζωσιν ἢ νὰ γερμανίζωσιν, ὥς που λέγει καὶ ὁ Κ. Τρικούπης, πράττουσι, τῇ ἀληθείᾳ, ὅ,τι σοφώτερον. Διότι ὡς ποτε ἐδανείσθημεν παρ' αὐτῶν τὰ φῶτα, ζητοῦσι νῦν αὐτὰ παρ' ἡμῶν. Γινώσκοντες ὅτι ἡ ἑστία τοῦ πολιτισμοῦ μετετέθη κατὰ τὸ διάστημα τῶν αἰώνων, ἀναζητοῦσιν αὐτὴν ὅπου σήμερον εὑρίσκεται. Βεβαιότατοι ὅτι δὲν δραπετεύουσιν ἀπὸ τῆς πατρίδος, ἀλλ' ὅτι συλλέγουσι τὰς παραδόσεις αὐτῆς πανταχοῦ ὅπου σώζονται καὶ καρποφοροῦσι. Τὰ τοῦ Καίσαρος Καίσαρι· τὸ χρέος νῦν τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶναι τὸ νὰ προηγῆται ἡμῶν, ἀλλὰ τὸ νὰ ἕπηται ἡμῖν, καὶ ἐπὶ πολὺ ἔτι, εἰς τὰ γράμματα καὶ μάλιστα εἰς τὰς ἐπιστήμας· δὲν εἶναι χρέος αὐτῆς νὰ ἐφευρίσκῃ, ἀλλὰ νὰ μεταφράζῃ, καὶ νὰ διασπείρῃ ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὰ ἀξιώματα καὶ τὰς ἰδέας τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ. Ἐὰν δ' ὡς ἐν ἐπιμέτρῳ ἡ Ἑλλὰς παράσχῃ ἡμῖν χαρίεν τι καὶ πρωτότυπον ποίημα, θέλομεν συγχαρῇ αὐτῇ διὰ τοῦτο ὡς δι' εὐτυχὲς σύμπτωμα φιλολογικῆς ἀναγεννήσεως. Ἐὰν ποτε προσλαμβάνῃ τὴν σοφίαν ἡμῶν ἐξηγοῦσα τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαιολόγων αὐτῆς ἀνακαλυφθέντα μνημεῖα ἐπὶ ἐδάφους πλήρους παλαιῶν ἀναμνήσεων (1), θέλομεν εἴπει ὅτι τοῦτο εἶναι δικαίωμα αὐτῆς καὶ ὅτι τιμᾶται ἐκτελοῦσα αὐτό. Νομίζομεν ὅμως ὅτι εἰς τὴν ἱστορίαν πρέπει νὰ ἐνασχοληθῶσιν ἐν Ἑλλάδι οἱ ἐκλεκτοὶ καὶ σπουδαῖοι ἄνδρες· διότι ἡ ἱστορία εἶναι τὸ κάλλιστον σχολεῖον ἐν ᾧ μετασχηματίζεται τὸ πνεῦμα λαοῦ ἐπὶ μακρὸν διεφθαρμένου ὑπὸ τῆς ἀμαθείας καὶ τεταπεινωμένου ὑπὸ τῆς δουλείας, αὕτη εἶναι τὸ ἔργον ἐν ᾧ συγκεφαλαιοῦται κάλλιον ἡ συνείδησις, ἵνα εἴπω οὕτω, τοῦ ἔθνους. Διὰ τοῦτο δὲ μάλιστα, τὸ ἔργον τοῦ Κ. Τρικούπη εἶναι ἄξιον τῆς προσοχῆς καὶ τῆς ὑ-

(1) Ἑλληνικαὶ ἀρχαιότητες, ὑπὸ τοῦ Κ. Α. Ῥ. Ῥαγκαβῆ, διάφοροι ἀρχαιολογικαὶ διατριβαὶ ὑπὸ τοῦ Κ. Γ. Γ. Παπασλιοπούλου κ.τ.λ.

πολήψεως τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἀναζητούντων τὴν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων τῆς Ἑλλάδος. Ἐμνημόνευσα πρὸ μικροῦ τῶν μεγάλων ἱστορικῶν τῶν ἑλληνίδων πολιτειῶν. Ὁ κύριος Τρικούπης ἀγαπᾷ νὰ ἐμπνέηται παρ' αὐτῶν καὶ νὰ ἀναφέρῃ αὐτοὺς, πράττων τοῦτο μετὰ δικαίας μετριότητος. Ἐπειδὴ ὄντως, ὡς πρὸς τὸ κάλλος τῆς γλώσσης, οὐδ' Ἕλλην θέλει ποτὲ δυνηθῆ νὰ φθάσῃ τὸν Ἡρόδοτον καὶ τὸν Θουκυδίδην. Ἡ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀπέβαλε τὴν ἀπὸ τοσούτων αἰώνων καλύπτουσαν αὐτὴν βαρβαρότητα, καὶ δραστηρίως σπεύδει πρὸς τὴν ὡραίαν τῶν ἀρχαίων γλῶσσαν. Τὸ δύσκολον ὅμως τοῦτο τῆς ἀνακαινίσεως ἔργον, ἐν ᾧ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐννεακαιδεκάτου αἰῶνος ζητεῖ νὰ μετάσχῃ, οὐκέτι συνετελέσθη. Οὐδεὶς δὲ γινώσκει ποῦ θέλει σταθῆ ἡ ἅπαξ δοθεῖσα ὤθησις. Ἤδη δὲ τὸ ὕφος τοῦτο ἐν τῷ μεταιχμίῳ τῶν δύο γλωσσῶν κείμενον, τὸ πλῆρες ἀρχαίων λέξεων καὶ νέων ἰδεῶν τοῦτο πεζὸν, παράδοξον παρίστησι μίγμα προσβάλλον ἢ τοὐλάχιστον ἐκπλῆττον τὴν εὐαισθησίαν ἡμῶν. Τὸ ὕφος ὅμως τοῦ Κ. Τρικούπη ἔχει ἀξίαν ὑπερβαίνουσαν πολλὰς φιλολογικὰς ἰδιότητας, τὸν αὐστηρὸν λέγω καὶ πειστικὸν τόνον ὃν παρέχει ἡ ἕξις ἐπιμόνων σκέψεων καὶ ἡ αἴσθησις μεγίστης χρηστότητος. Τοιαῦτα δὲ βιβλία εἰσὶ βεβαίως οἱ ἄριστοι ὑπέρμαχοι τῶν ἑλληνικῶν δικαίων, ἐν πάλῃ πρὸ πολλοῦ ἐν Εὐρώπῃ ἠρξαμένῃ καὶ, ὡς ἔοικε, μακρὰν τοῦ τέλους αὐτῆς ἔτι οὔσῃ· πλεῖστα λοιπὸν τοιαῦτα πρέπει νὰ παράσχῃ ἡ Ἑλλὰς ἵν' ἀφοπλίσῃ τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀναζωπυρήσῃ τὸν ζῆλον τῶν ἀνησύχων ἢ ἀπειρηκότων αὐτῆς ὑπερμάχων. »

(Μετάφρασις ΜΑΡΚΟΥ Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗ.)

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ.

Ἐξεδόθη παρὰ τοῦ Κ. Σπ. Κόμνου, Καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας ἐν τῇ στρατιωτικῇ Σχολῇ, κατάλογος χειρογράφων ἑλληνικῶν, λατινικῶν, καὶ ἰταλικῶν, περιελθόντων εἰς αὐτὸν κατὰ κληρονομίαν παρὰ τοῦ μακαρίτου Μόστρα κεκτημένου πολύτομον καὶ πολύτιμον βιβλιοθήκην ἐν τῇ νήσῳ Κερκύρᾳ.

Ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς χειρογράφοις ἀπαντῶνται « Νικομάχου Γερασηνοῦ ἀριθμητικῆς εἰσαγωγῆς τῶν εἰς δύο τὸ Α'. ὅπερ ἐξηγεῖται ὁ φιλόσοφος Πρόκλος. » Προσέτι πραγματεία περὶ συντάξεως τῶν ῥημάτων ὑπὸ Μαξίμου τοῦ Πλανούδη· ἐν τῷ αὐτῷ δὲ τεύχει καὶ διάφοροι ἕτεραι πραγματεῖαι περὶ τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς καὶ μετρικῆς, καὶ περὶ ἰδιωτισμῶν τῶν ἀρχαίων διαλέκτων τῆς Ἑλλάδος παρὰ Λεσβίοις, Θετταλοῖς κ.τ.λ. Ἕτερον τεῦχος ἐκ 554 σελ. συγκείμενον περιέχει συγγραφέως ἀγνώστου ὑπόμνημα καὶ ζητήματα εἰς τὸ δ' τῆς τοῦ Ἀριστοτέλους φυσικῆς ἀκροάσεως· καὶ ἕτερον ἐκ 490 σελίδων. Προλεγόμενα τοῦ σοφωτάτου Κορυδαλέως εἰς τὸ περὶ ψυχῆς βιβλ. Α'. τοῦ Ἀριστοτέλους. Πάντα ἀνέκδοτα πλὴν τινων ἀποσπασμάτων τῆς τοῦ Μαξίμου Πλανούδη συγγραφῆς, ἐκδοθέντων παρὰ Ἑρμάννου, ἀλλὰ μετὰ οὐσιωδῶν διαφορῶν.

Πληροφορούμεθα ὅτι ὁ Κ. Κόμνος προέτεινεν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῆς Δ. Ἐκπαιδεύσεως ἵνα ἀγοράσῃ τὰ χειρόγραφα ταῦτα διὰ τὴν δημοσίαν βιβλιοθήκην, τὴν οὐδὲν σχεδὸν Ἕλληνος συγγραφέως χειρόγραφον κεκτημένην, καὶ ὅτι ἀπαντήσας ὑπὲρ τὸ δέον οἰκονομικὰς διαθέσεις παρά τισι τῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου προσκληθέντων ἵνα γνωμοδοτήσωσι περὶ τῆς τιμῆς αὐτῶν, ἀναγκάζεται καὶ ἄκων ἵνα ἀποξενώσῃ αὐτὰ τοῦ πατρίου ἐδάφους. Ἡμεῖς τὴν ἀπώλειαν τῶν ἔργων τούτων θεωροῦντες ζημίαν ἐθνικὴν, προτρέπομεν τὸ ὑπουργεῖον ἵνα μὴ περιίδῃ τὰ προγονικὰ κειμήλια μεταβαίνοντα εἰς ξένας βιβλιοθήκας.

Ἰδοὺ ἡ εἰσαγωγὴ τῆς πραγματείας τοῦ Πλανούδη μὴ εὑρισκομένη ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἑρμάννου·

« Τοῦ σοφωτάτου ἀνδρὸς Μαξίμου τοῦ Πλανούδη ἔκθεσις ὠφέλιμος περὶ τῆς τῶν ῥημάτων συντάξεως. Περὶ μεταβατικῶν καὶ ἀμεταβάτων.

» Τῶν ῥημάτων τὰ μὲν μεταβαίνουσαν οὐδαμῇ εἰς ἕτερον πρόσωπον ἐν τῷ λόγῳ τὴν σύνταξιν ἔχει· διὸ καὶ ἀμετάβατα προσηγόρευται· οἷον ἐστὶ τὸ, ζῶ· τὸ, πλουτῶ· τὸ, ὑγιαίνω, καὶ τὰ τοιαῦτα· ἓν γὰρ ἐν τούτοις μόνον ἐμφαίνεται πρόσωπον, τὸ τοῦ ζῶντος, ἢ πλουτοῦντος, ἢ ὑγιαίνοντος· ὅθεν, οὐδὲ παθητικὰ τὰ τοιαῦτα ῥήματα ἔχει· μὴ γὰρ ἐμφαινομένης ἐν αὐτοῖς ἐνεργείας εἰς ἕτερον πρόσωπον, δῆλον ὡς οὐδὲ πάθος δύναται ἔχειν. Τὰ δὲ μεταβαίνουσαν εἰς ἕτερον πρόσωπον ἔχει τὴν σύνταξιν· ὅθεν μεταβατικὰ ὀνομάζονται· οἷον, φιλῶ, τύπτω, καὶ τὰ τοιαῦτα· φιλῶ γὰρ φαμὲν τὸν Ἰωάννην, καὶ, τύπτω τὸν μαθητήν· διάφορα δὲ ἐν αὐτοῖς ἐμφαίνονται πρόσωπα· ἕτερον μὲν τὸ τοῦ φιλοῦντος, ἕτερον δὲ τὸ τοῦ φιλουμένου· ὅθεν καὶ ἐνεργητικῆς εἰσὶ σημασίας τὰ τοιαῦτα, καὶ παθητικὰ ἔχει, εἰ μή που παθητικῶς προφέρεται, ὡς τὸ δέχομαι, καὶ βούλομαι, καὶ ἀσφαλίζομαι. Τούτων δὲ, τὰ μὲν ἐν τοῖς ἀορίστοις παθητικὴν λαμβάνει τὴν σημασίαν· ὡς τὸ ἐδέχθην, καὶ ἠσφαλίσθην, καὶ ὅσα μάλιστα μέσους ἀορίστους ἔχει· τὰ δὲ οὐδ. ... ἐκείνοις ἔχει, οἷον ἠβουλήθην, καὶ εὐλαβήθην, καὶ ὅσα μάλιστα μέσους ἀορίστους μὴ ἔχει. Τούτων δὲ πάλιν τῶν μεταβατικῶν τὰ μὲν εἰς ἓν πρόσωπον μόνον ἔχει τὴν μετάβασιν, ὡς τὰ προειρημένα· τὰ δὲ, καὶ δεύτερον πρόσωπον ἐπιφέρεται· οἷον, δείκνυμί σοι τὸν ἄνθρωπον· δίδωμί σοι τὸ πρᾶγμα· γέγονε μὲν γὰρ ἐνταῦθα ἡ μετάβασις πρὸς τὸ πρόσωπον, πρὸς ὅπερ ἡ δεῖξις γίνεται· ὃ καὶ διὰ δοτικῆς ἐνταῦθα προφέρεται· συνεπάγεται δὲ καὶ ἕτερον πρόσωπον

τὸ δεικνύμενον, ὅπερ αἰτιατικῇ προφέρεται· ἔστι δὲ καὶ ταῦτα πάντα ἐνεργητικῆς σημασίας, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ μεταβατικὰ ἔχοντα τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰ παθητικά. Εἰ μή που καὶ παθητικῶς προφέρεται· οἷον ἀμείβομαί σαι (γρ. δὲ) δώροις· εὐαγγελίζομαί σοι ἀγαθά. Ἔστι δὲ πάλιν εὑρεῖν ἕτερα ῥήματα πρὸς τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῖς διάφορον σημασίαν ἄλλοτε μὲν ἀμετάβατον (γρ. ἀμετάβατα), ἄλλοτε δὲ μεταβατικὴν (γρ. μεταβατικά. Οἷον, τὸ χαίρω ὅταν μὲν τῆς ψυχῆς εὐφροσύνην δηλοῖ ἀμετάβατον ἐστί· ὅταν δὲ τὸ ἐνασμενίζω καὶ πρόσκειμαι, μεταβατικὸν γίνεται· οἷον, χαίρω τῇ γεωργίᾳ, χαίρω τῇ μαθήσει. Εἰσὶ δὲ καὶ ἕτερα ῥήματα ἃ τὴν μετάβασιν οὐκ εἰς ὄνομα ἀλλ' εἰς ἀπαρέμφατον ποιεῖται, οὐκ ἄνευ μέντοι μέσης προθέσεως, οἷον βαδίζει πρὸς τὴν πόλιν· ἀδυνατεῖν πρὸς τὸν ἔλεγχον. Τούτων οὖν ἁπάντων τὴν σύνταξιν καὶ τινων ἄλλων ῥηματικῶν ἰδιοτήτων κατὰ (τάξιν ;) διασαφήσω· καὶ πρῶτόν γε περὶ τῶν ἀμεταβάτων οἷς ἅμα . . . τῶν ἄλλοτε μὲν ἀμεταβάτων ἄλλοτε δὲ μεταβατικῶν, κατὰ τὴν διάφορον σημασίαν αὐτῶν διαλείψομαι.»

Ἐν τῷ αὐτῷ τεύχει εὑρίσκεται καὶ τὸ ἑξῆς περιεργότατον κεφάλαιον·

« Σολοικοφανῆ τινά.

» Τρῶες αἰτιατικῇ χρῶνται ἀντὶ γενικῆς· οἷον τὸν ἵππον τὸν Ἀλέξανδρον. Καὶ Ὅμηρος γυναῖκα τιθήσατο μαζὸν ἀντὶ γυναικός. Οἱ Χαλκιδεῖς τὰ ὁριστικὰ τῶν ῥημάτων εἰς μετοχὴν καὶ ὑπαρκτικὸν ἀναλύουσι ῥῆμα· οἷον, Σωκράτης ἀπολογούμενός ἐστιν, ἀντὶ τοῦ ἀπολογεῖται. Οἱ Ἀλκμᾶνες (;) μεταξὺ δύω ἑνικῶν ὀνομάτων πληθυντικὸν τιθέασι ῥῆμα· οἷον, Πλάτων μὲν ἐπορεύθησαν καὶ Ἀριστοτέλης. Κλαζομενοῖς ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν πορεύσομαι εἰς ἀγῶνα, πορεύσομαι σὺν ἀγῶνι, φασί. Σικελοὶ ὁμοίως χρῶνται δοτικῇ ἀντὶ γενικῆς, τῆς παρὰ προθέσεως ἔξωθεν. Νησιῶται ἀνάπαλιν γενικῇ, ἀντὶ δοτικῆς χρῶνται· οἷον πλούσιος ἦν χρυσοῦ. Οἱ ἐπὶ τῆς Ἀσίας Ἕλληνες ῥήματα ἅπερ συνάπτεται δοτικαῖς πτώσεσιν, αἰτιατικαῖς συντάττουσι· φασὶ γὰρ, συνήντησέ με, ἀντὶ τοῦ ἐμοί. Οἱ Ἴωνες χαίρω τοῦ ἀνδρός, ἀντὶ τῷ ἀνδρί. Ἰώνων δὲ ἅμα καὶ Δωριέων ἐστὶ τὸ ἀντὶ προστακτικῶν ἀπαρεμφάτως χρῆσθαι, φασὶ γὰρ, δοῦναι τὸ βιβλίον, ἀντὶ τοῦ, δός. Καὶ Ὅμηρος, πάντα μαλ' ἀτρεκὲς ἀγορευέμεν, ἀντὶ τοῦ, ἠγόρευε, καὶ πειρᾶν δώσκεν Τρῶες, ἀντὶ τοῦ πειρῶ· ἡμεῖς δ' ἄλλοθεν ἄλλος ἐρητήειν ἐπέεσσιν, ἀντὶ τοῦ κωλύετε, καὶ Ἡσίοδος ὁμοίως. Οἱ ἐν Πελοποννήσῳ Δωριεῖς τῇ δοτικῇ χρῶνται ἀντὶ αἰτιατικῆς, παρειλημμένης ἔξωθεν καὶ τῆς διὰ προθέσεως· φασὶ γὰρ τῇ δικαιοσύνῃ νενικήκαμεν, ἀντὶ τοῦ διὰ τῆς δικαιοσύνης· καὶ Ὅμηρος, σοὶ πάντα μαχούμεθα ἀντὶ τοῦ διὰ σέ.

Οἰλυμαῖοι (;) τοῖς ἑνικοῖς ὀνόμασι πληθυντικὰ ἐπάγουσι ῥήματα· φασὶ γὰρ, ἡ πύλη ἐκλείσθησαν· ἡ βουλὴ συνήνεσαν καὶ Ὅμηρος ὡς φάσαν ἡ πληθύς. Θηβαῖοι τοὐναντίον, φασὶ γὰρ, Λακεδαιμόνιοι πολεμεῖ Ἀθηναίοις. Ἀργολικὸν σχῆμά ἐστι τὸ εὐθείᾳ χρῆσθαι ἀντὶ αἰτιατικῆς τῶν ἑνικῶν· φασὶ γὰρ, Ἀλέξανδρον λέγεται ἐλθὼν εἰς Πέρσας νικῆσαι, ἀντὶ τοῦ ἐλθόντα· καὶ Ὅμηρος, φησὶ οὖν κατανεῦσαι ὑπερμενέα Κρονίωνα ἀστράπτων, ἐναίσιμα σήματα φαίνων. Περιηγητικὸν ἐστι τὸ τῇ αἰτιατικῇ πληθυντικῇ πτώσει ἐπιφέρειν εὐθείας· οἷον, ἐπλέομεν δύω πόλεις, ἃς ἐκαλοῦντο σηστὸς καὶ ἄβυδος· ἔδει γὰρ εἰπεῖν σηστὸν καὶ ἄβυδον· ἀνδρ' ἡρώω κρατερώ· ὁ μὲν τόξων εὖ εἰδώς, ἀντὶ τοῦ τὸν μὲν τόξων εὖ εἰδότα. Τυρσηνικὸν, Ὅμηρος περιπατήσας ἀνέστη· ἀντὶ τοῦ ἀναστὰς περιεπάτησε· ὁ δὲ χασάμενος πολεμίχθη· καὶ Ἥφαιστος κάμε τείχων. Λέσβιοι (ἐπὶ τοῦ Λέσβιοι ἐπιγέγραπται διὰ μικροτέρων ἐρυθρῶν γραμμάτων Σκύριοι) καὶ Θετταλοί, χρῶνται χρόνοις ἀκαταλλήλοις ἐνεστῶτι καὶ παρατατικῷ· φασὶ γὰρ ἡμεῖς πορευόμεθα, οὗτοι δὲ καθήκασι· καὶ Ὅμηρος, σοί τε πείθοντο καὶ δεδμήμεθ' ἕκαστος.

Ῥόδιοι τὴν σύνταξιν τὴν ἐπάγουσαν αἰτιατικὴν πτῶσιν συντάσσουσι δοτικῇ· φασὶ γὰρ κάλεσον τῷ ἀνθρώπῳ ἀντὶ τοῦ, τὸν ἄνθρωπον· οἱ αὐτοὶ δὲ χρῶνται καὶ ταῖς δοτικαῖς ἀντὶ εὐθειῶν· ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν ὁ ἀνὴρ περιεγένετο, τῷ ἀνδρὶ περιεγένετο· πρόσωπα ἀντὶ πρόσωπον, ἅπερ τόξα ἀντὶ τόξον.»

K.

ΕΥΕΡΓΕΤΗΜΑ ΤΗΣ Κ. ΕΛΕΝΗΣ ΤΟΣΙΤΣΑ.

—o—

Ἐξακολουθοῦσα τὰς πρὸς τὸ ἔθνος εὐεργεσίας αὐτῆς ἡ Κ. Ἑλένη Τοσίτσα, καὶ συμπληροῦσα τοὺς σκοποὺς τοῦ ἀοιδίμου αὐτῆς συζύγου ἀφιέρωσεν εἰς τὴν φιλεκπαιδευτικὴν ἑταιρείαν δραχμῶν χιλιάδας τριάκοντα, πρὸς ἀνέγερσιν σχολείου ἀλληλοδιδακτικοῦ. Ἡ Κ. Τοσίτσα δι' ὅσων ἔπραξε καὶ δι' ὅσων διανοεῖται νὰ πράξῃ κατατάσσεται μεταξὺ τῶν πρώτων εὐεργετῶν τῆς Ἑλλάδος.

Εἰς τὸ ἐν τῷ προηγουμένῳ φυλλαδίῳ λεξικὸν τῶν ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἰταλίᾳ Ἑλλήνων πρόσθες καὶ τὴν λησμονηθεῖσαν ταύτην λέξιν — τὸ *σάουνο* (ἡ σιαγών).

ΠΑΡΟΡΑΜΑ.

Φυλλάδ. 103. σελ. 112. στήλη 2. στιχ. 40, ἀντὶ 14 *ἑκατονταετηρίδα* γράφε 17 κτλ.

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΙΟΥΛΙΟΥ, 1857. | ΤΟΜΟΣ Η΄. | ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 175.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ Ο ΒΛΑΝΤΗΣ (α).

Σπυρίδων ὁ Βλαντῆς ἐγεννήθη ἐν Ἐνετίᾳ τὸν μῆνα Ἰούνιον τοῦ 1765 ἔτους ἐκ Φραγκίσκου καὶ Ἑλένης Στάθη, ὁρμωμένων ἀπὸ τῆς περιφήμου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις νήσου Κυθήρων. Παῖς ἔτι, ἐπέδειξε φύσιν εὐδίδακτον καὶ εἰς πᾶσαν ἀγαθὴν μάθησιν ἐπιτηδείαν. Σπουδάσας δὲ τὴν Ἑλληνικὴν ἐν τῷ Φλαγγιανῷ φροντιστηρίῳ ὑπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἱερέως Ἀγαπίου Λοβέρδου, ἠκροάσθη τῶν μαθημάτων τῆς φιλοσοφίας ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν Ἰησουϊτῶν, ἔνθα καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν περὶ τοὺς πολιτικοὺς νόμους σπουδήν, διακούσας τοῦ δεινοῦ καθηγητοῦ Οὐβάλδου Βρεγολίνου. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν μαθημάτων του, δὲν τῷ ἐπέτρεψε νὰ μεταβῇ εἰς Παταυῖον ἡ ἔνδεια τῆς οἰκογενείας του, ἥτις ἠνάγκασέ πως αὐτὸν νὰ λάβῃ θέσιν παρά τινι ἐμπόρῳ Ἕλληνι ἐν Ἐνετίᾳ διατρίβοντι. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἀσχολία δὲν ἀπέτρεψεν αὐτὸν τῆς θεραπείας τῶν γραμμάτων, κυρίως δὲ τῆς μελέτης τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων. Ἡ ὑπόληψις ἣν μετ' οὐ πολὺ ἐκτήσατο, ἐχορήγησεν αὐτῷ οὐκ ὀλίγους μαθητάς, οὓς καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ καὶ ἐν ταῖς τῶν ἄλλων οἰκίαις ἐδίδασκε, τοῦτο ἐπαγγελλόμενος ἄχρι τῆς τελευτῆς τοῦ βίου. Μακρὸν ἤθελεν εἶσθαι

(α) Ἡ βιογραφία τοῦ Βλαντῆ ἐγράφη πρὸ ἐτῶν ὑπὸ τοῦ ἐν Ἐνετίᾳ διατρίβοντος ὁμογενοῦς Καθηγητοῦ Αἰμυλίου Τυπάλδου Κεφαλλῆνος, ἀνδρὸς τιμήσαντος τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα παρὰ τοῖς ξένοις διὰ τῶν πολυειδῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων. Κατεχωρίσθη δὲ ἐν τῇ συλλογῇ τῶν βιογραφιῶν τῶν κατὰ τὸν ΙΗ΄. αἰῶνα ἀκμασάντων καὶ συγχρόνων λογίων τῆς Ἰταλίας (Τόμος Ε΄. Ἐνετίῃσι. 1837.), ἐκδοθείσῃ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Καθηγητοῦ Κ. Τυπάλδου. Ταύτης τὴν μετάφρασιν προθύμως ἐπεχειρήσαμεν, πεποιθότες ὅτι αἱ λεπτομερεῖς καὶ σπουδαῖαι αὗται εἰδήσεις, δυνάμεναι ἴσως νὰ χρησιμεύσωσί ποτε εἰς τὸν μέλλοντα συγγραφέα τῆς Νεοελληνικῆς φιλολογίας, ἀρεσταὶ ἀποβήσονται τοῖς ἀναγνώσταις τῆς Πανδώρας, καθ' ὅσον μάλιστα ἀφορῶσιν ἄνδρα, ὅστις ὅλον ἑαυτὸν ἀφοσιώσας εἴς τε τὴν διὰ λόγου διδασκαλίαν καὶ τὴν διὰ τῶν συγγραμμάτων ἀνάπτυξιν τοῦ γένους, δικαίως ὑπὸ ἀνδρῶν φιλολόγων κατετάχθη μεταξὺ τῶν ὅσοι τὰ μέγιστα συνέτειναν εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῶν ἡμετέρων γραμμάτων.

τὸ ἀπαριθμῆσαι ὀνομαστὶ ἅπαντας τοὺς ὑπὸ τῶν διδασκαλιῶν αὐτοῦ ὠφεληθέντας· ἀλλ᾽ ἀρκεῖ νὰ μνημονεύσωμεν τὸν δικηγόρον Σπυρίδωνα Καλούτζην, περιφανὲς ἀγλάϊσμα τῶν δικαστηρίων τῆς Ἑνετίας, καὶ Ἰωάννην τὸν Βελούδιον, ἄξιον τοῦ Βλαντῆ διάδοχον ἐν τῷ Φλαγγιανῷ φροντιστηρίῳ, καὶ ἐν νεαρᾷ ἔτι ἡλικίᾳ φανερὰ παρασχόντα δείγματα αἰσίου μέλλοντος.

Καταλύσαντος ἐν τούτοις τὸν βίον τοῦ Ἀγαπίου Λοβέρδου, ἀναλαβόντος ἕως ἀπὸ τοῦ 1766 τὴν ἐν τῷ Φλαγγιανῷ φροντιστηρίῳ ἐπιστασίαν καὶ καθηγεσίαν, οἱ Ἀναμορφωταὶ τῆς ἐν Παταυΐῳ παιδείας, (Riformatori dello studio di Padova) ἀντ᾽ αὐτοῦ προσωρινῶς ἐξελέξαντο τὸν Βλαντῆν, εὑρόντες αὐτὸν *ἀρίστων καὶ χριστιανικῶν ἠθῶν, καὶ ἐν ταῖς ἐπιστήμαις καὶ τῇ φιλολογίᾳ δεδιδαγμένον.* Οἷον δὲ ἑαυτὸν παρέσχεν ἐν τῇ διεξαγωγῇ τοῦ ἀξιοτίμου τούτου ὑπουργήματος, κάλλιον τοῦ ἡμετέρου λόγου δείκνυσιν ἡ ἀπόφασις αὐτῶν τῶν Ἀναμορφωτῶν, οἵτινες τὴν 16 Σεπτεμβρίου τοῦ 1796 ἐπεκύρωσαν αὐτὸν ἐν τῇ αὐτῇ θέσει. Ὁ Βλαντῆς τότε ὅλον ἑαυτὸν ἀφωσίωσεν εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας· καὶ οὐ μόνον παρὰ τοῖς ὁμογενέσιν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Ἰταλοῖς καὶ λοιποῖς ξένοις διέδιδε τὴν σπουδὴν τῆς πατρίου φωνῆς, παρορμῶν τὰς ψυχὰς εἰς τὸν ἔρωτα τῆς Ἑλληνικῆς μαθήσεως (α). Τὰ συγγράμματα, ὧν εἶχεν ἤδη ἀρχίσῃ τὴν ἔκδοσιν, περιεποιήσαντο αὐτῷ δικαίαν φήμην· διὸ καὶ τῷ 1809 προσεκλήθη παρὰ τοῦ γραμματέως τῆς ἐν Κερκύρᾳ Ἰονίου Ἀκαδημίας Καρόλου Δυπίνου νὰ καταταχθῇ ἐν αὐτῇ μέλος ἀντεπιστέλλον (β). Τῷ 1811 ὁ Βενέδικτος Κάρλεβικ, ἀρχιεπίσκοπος τότε ὢν τῶν Ἑλλήνων τῆς Δαλματίας, πρὸς αὐτὸν ἀπετάθη ὅπως μάθῃ ἐὰν ἐβούλετο νὰ δεχθῇ διδασκαλικὴν θέσιν ἐν Σεβενίκῳ. Τῷ 1822 ᾑρέθη συνεργάτης τῆς πολυγλώττου Ἀθηνᾶς, ἐπωφελοῦς καθιδρύματος συσταθέντος ἐν Ἑνετίᾳ καὶ σκοπὸν προτιθεμένου τὴν δημοσίευσιν ἔργων πρωτοτύπων τε καὶ μεταφράσεων, ἀλλὰ δυστυχῶς ἐπὶ βραχεῖ μόνον διαρκέσαντος. Πλεῖον ἢ ἅπαξ προέτειναν τὸν Βλαντῆν συνεταῖρον τοῦ Ἑνετικοῦ Ἀθηναίου· ἀλλὰ πάντοτε ἀπεποιήθη προσάγων τὰς πολυειδεῖς αὐτοῦ ἀσχολίας, αἵτινες ἤθελον κωλύσῃ αὐτὸν τοῦ παρευρίσκεσθαι εἰς τὰς τακτικὰς συνεδριάσεις. Διῆλθε λόγος ὅτι καὶ ἀπὸ *Βουκουρεστίου* τῷ προσεφέρθη καθέδρα· ἀλλ᾽ ἡμεῖς, ἐν ἐλλείψει ἐγγράφων μαρτυρομένων περὶ τῆς ἀληθείας τῆς τοιαύτης φωνῆς, δὲν δυνάμεθα ν᾽ ἀποδεχθῶμεν αὐτὴν θετικῶς, καὶ οὐδέν ποτε παρ᾽ αὐτοῦ περὶ τούτου ἠκούσαμεν. Οὐχ ἧττον ὅμως εἰς ἔπαινον αὐτοῦ θέλομεν ἀναφέρει ὅτι παρουσιασθεισῶν προσφόρων περιστάσεων ἵνα τύχῃ τῆς καθηγεσίας καὶ ἐν τοῖς γυμνασίοις τῆς Ἑνετίας καὶ ἐν τῇ παρακειμένῃ στερεᾷ, πάντοτε ὅμως ἀπεστρέφετο τὸν στοχασμὸν τοῦτον, προτιμῶν νὰ ἐμμείνῃ διαπαντὸς παρὰ τῷ Φλαγγιανῷ φροντιστηρίῳ, συμμετέχων τῶν ὁτὲ μὲν αἰσίων, ὁτὲ δὲ ἐναντίων αὐτοῦ τυχῶν. Ἡ ὅλη πορεία τοῦ βίου αὐτοῦ οὐδὲν παρίστησιν ἰδιάζον καὶ ἔκτακτον. Ἐπιβεβαρημένος ὑπὸ πολυαρίθμου οἰκογενείας, οὐδενὸς ἄλλου ἢ αὐτῆς ἐκήδετο· ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ ἠναγκάζετο νὰ διδάσκῃ οὐ μόνον ἐν τῷ σχολείῳ, τοῦθ᾽ ὅπερ δὲν παρεῖχεν αὐτῷ ἱκανὴν ὠφέλειαν, ἀλλὰ καὶ κατ᾽ ἰδίαν, καὶ νὰ ἐπιτηρῇ τὴν διόρθωσιν Ἑλληνικῶν καὶ Ἰταλικῶν κειμένων. Ὁ Μουστοξύδης ὅστις ἠγάπα τὸν Βλαντῆν, συμπονῶν μὲν ἀφ᾽ ἑνὸς τὰς δυσχερείας, γινώσκων δὲ ἀφ᾽ ἑτέρου τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνδρὸς, εὗρεν αὐτῷ ἀσχολίαν ἐν τῷ κολοσσιαίῳ ἔργῳ τῆς Σειρᾶς (Collana) τῶν εἰς τὴν Ἰταλικὴν μεταγλωττιζομένων Ἑλλήνων ἱστορικῶν, τὴν ἔκδοσιν τῶν ὁποίων ἐπεχείρησεν ὁ Sonzogno τῇ παραινέσει καὶ βοηθείᾳ τοῦ αὐτοῦ Μουστοξύδου. Ὅτε δὲ ἕνεκα τῶν ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος ἐπενεχθεισῶν ἀνατροπῶν, τὸ Τυπογραφεῖον τοῦ Μιχαὴλ Γλυκὺ εἶδεν αἴφνης νεκρουμένην τὴν πρὸς τὴν Ἀνατολὴν ἐμπορίαν αὐτοῦ, ὁ Βλαντῆς προσέφερε τὴν ἰδίαν σύμπραξιν εἰς τὸ τοῦ Ἀντωνέλλη, ἕλκων οὕτω βίον ἀείποτε μονήρη, ταπεινὸν καὶ γαλήνιον. Ὡσανεὶ δὲ μὴ ἤρκουν τοσαῦται ἐργασίαι, ἀπήγγελλεν ἐτησίως ἐν τῷ Φλαγγιανῷ φροντιστηρίῳ λόγον τινὰ ἢ ἔπαινον κατὰ τὴν ἐπίσημον διανομὴν τῶν ἀριστείων, τοῦ ἔθους τούτου εἰσαχθέντος ἀπὸ τοῦ 1824. Πρὸς ἀναψυχὴν τοῦ νοὸς ἐκ τῶν σπουδαίων καὶ συνεχῶν κόπων, μόνην διασκέδασιν εὕρισκε τοὺς μακροὺς περιπάτους. Ὅθεν ἔβλεπες αὐτὸν εἰς τὰ μᾶλλον ἀναπεπταμένα μέρη τῆς πόλεως μακροῖς καὶ βραδέσι βήμασι πορευόμενον, τὴν κεφαλὴν ἔχοντα ὑπόκυφον, καὶ τὰς χεῖρας κατατεταμένας, καὶ ποτὲ μὲν μόνον, ἄλλοτε δὲ μετά τινος τῶν μαθητῶν ἢ φίλων αὐτοῦ. Ἡ ἀδιάλειπτος νυκτὸς τε καὶ ἡμέρας εἰς τὴν μελέτην ἐνασχόλησις αὐτοῦ, ἧς ἕνεκα ἐφαίνετο συνεχῶς διάπυρος τὴν ὄψιν, χυμός τις ἑρπητικὸς πρὸ πολλοῦ ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ περιερπόμενος, αἱμορροϊκὴ διάθεσις, ἀλγηδόνες ὁσημέραι ἐντονώτερον ἀνανεούμεναι καὶ ἐξ οἰκιακῶν προερχόμεναι δυσχερειῶν, ἐπετάχυναν τὸ τέρμα τοῦ βίου αὐτοῦ. Εἰ καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ ἀσθένειαν τῷ ἐπεδαψιλεύθησαν δραστηριώταται ἰατρικαὶ περιποιήσεις ὑπὸ τοῦ ἐμπείρου φίλου αὐτοῦ Γαετάνου Ῥουγέρη, ματαία ὅμως ἀπέβη πᾶσα προσπάθεια, καὶ μετὰ ἑνδεκαήμερον νόσον ἐπιτελέσας τὰ θρησκευτικὰ καθήκοντα καὶ παρακελευσάμενος τοὺς υἱοὺς εἰς τὴν ἀμοιβαίαν ἀγάπην καὶ τὴν γηροκομίαν τῆς τυφλῆς αὐτῶν μητρὸς, καταληφθεὶς ὑπὸ ἐγκεφαλικῆς ἐκλαμψείας ἐξέπνευσε τὴν ἕκτην τοῦ Ἰουνίου 1830, ἔτη πέντε καὶ ἑξήκοντα γενόμενος. Ὁ θάνατος ἀπήλλαξεν αὐτὸν ὀδυνηρῶν παθημάτων καὶ πλείστων μόχθων.

(α) Μνείας δὲ μεταξὺ τούτων ἀξιοῦται Ἑνετός τις φαρμακοπώλης, τοὔνομα Β α ρ ί, ὅστις παιδευθεὶς ὑπὸ τοῦ Βλαντῆ ἱκανὴν ἀπέκτησε τὴν περὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἐμπειρίαν, ὥστε καὶ ὑπὸ ζήλου πρὸς αὐτὴν φερόμενος μετήνεγκεν εἰς τὴν Ἁπλοελληνικὴν μίαν τῶν κωμῳδιῶν τοῦ Γολδόνη, ἐπιγραφομένην Π α μ έ λ α.

(β). Ὁ Βλαντῆς ἦτο καὶ μέλος ἀντεπιστέλλον τῆς Δανογραικικῆς φιλολογικῆς Ἑταιρείας. Ὅρα Λογίου Ἑρμοῦ Π. ά. σελ. 62.

διότι, ἀφ' οὗ δὲν ἠδύνατο νὰ προσδοκᾷ ἑτοίμην μετάπτωσιν τῆς ἰδίας τύχης, μόνη παρηγορία τῷ ἀπέμενεν ἡ ἐλπὶς βίου εὐδαιμονεστέρου καὶ κριτοῦ δικαιοτέρου τῶν ἀνθρώπων. Ὁ θάνατος τοῦ Βλαντῆ ἐνεποίησε γενικὴν λύπην, καὶ ἡ κηδεία αὐτοῦ ἐτελέσθη εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου δαπάναις τῶν ἐν Ἐνετίᾳ Ἑλλήνων, μετὰ πομπῆς μαρτυρούσης τὸν ὀψὲ ἴσως ἀπονεμόμενον αὐτῷ σεβασμόν. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἄρθρου τούτου, μαθητής ποτε καὶ φίλος τοῦ τεθνεῶτος, εἰς τιμὴν αὐτοῦ ἀπήγγειλε λόγον ἐπιτάφιον· τὸ δὲ ἔθνος του, οὐδενὸς δεύτερον κατὰ τὴν τῆς ἐλεημοσύνης ἀρετήν, ἀνεδέχθη τὴν ἰδίοις ἀναλώμασι διατροφὴν τῆς γυναικὸς καὶ θυγατρὸς τοῦ Βλαντῆ, οὐδὲ περιεῖδε τοὺς ἄρρενας δύο παῖδας αὐτοῦ.

Ἡ Ἐφημερὶς τῆς Ἐνετίας ἐγκωμιαστικοῖς λόγοις ἀνήγγειλε τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀνδρός, καὶ ὁ τότε προεδρεύων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐν Αἰγίνῃ Ὀρφανοτροφείου Ἱππ. Μουστοξύδης, καθὸ φίλος καὶ προστάτης αὐτοῦ, συνέταξεν ὡραίαν νεκρολογίαν, καταχωρισθεῖσαν ἐν τῇ Ἐθνικῇ (α) τῆς Ἑλλάδος ὑπ' ἀριθμὸν 46, ἔτος Ε΄. Ὁ Βλαντῆς, εἰ καὶ ἐνόμιζεν ἑαυτὸν εἰδήμονα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, εἰς τὰ βιβλία ὅμως ὅλος ἐντρυφῶν, ἐστερεῖτο πάσης περὶ τὴν ἀνθρωπότητα πείρας, διὸ καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων συνεχῶς ἐξηπατᾶτο. Ἤθελον ἴσως τινὲς ἐπιθυμήσει αὐτὸν ἧττον μεμψίμοιρον, καὶ ἧττον ὀχληρὸν ἀφηγητὴν τῶν δυστυχιῶν αὐτοῦ, πρὸς δὲ καὶ προφυλακτικόν, ὥστε ἐν τῇ ἐξάψει τῶν παθῶν ἀναμιμνησκόμενος τῶν παρελθουσῶν πικριῶν νὰ μὴ ὑπερβαίνῃ καί ποτε τὰ δίκαια ὅρια. Ἀλλὰ τίς θέλει ἐλαττώσῃ τὴν ἀξίαν τῶν πολλῶν αὐτοῦ φιλολογικῶν ὠφελειῶν καὶ ἠθικῶν ἀρετῶν διά τινα παρεκτροπὴν θυμώδους ὁρμῆς ἢ κακῶς κατασταλείσης ἀγανακτήσεως; Ἐξετάσωμεν ἤδη τὰ διανοητικὰ αὐτοῦ προϊόντα. Τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντα συγγράμματα δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς τέσσαρας τάξεις· εἰς ἔργα δηλ. *πρωτότυπα*, — ἔργα ὑφ' ἄλλων μὲν συντεθειμένα, ὑπ' αὐτοῦ δὲ εἰς *ἐπιτομὰς* καταστάντα, — μεταφράσεις ἐκ τοῦ Λατινικοῦ, Γαλλικοῦ, καὶ Ἰταλικοῦ εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλληνικήν, καὶ ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς εἰς τὴν Ἰταλικὴν φωνήν — καὶ εἰς *μετατυπώσεις* τέλος ἀρχαίων ἢ νεωτέρων, ταύτας δὲ ἐπιδιωρθωμένας, καὶ προσθήκαις καὶ διαφωτίσεσι πεπλουτισμένας.

Ἀνήκουσι τῇ πρώτῃ τῶν κατηγοριῶν τούτων ὁ πρῶτος τόμος τοῦ εἰς τὴν Νεοελληνικήν, Γαλλικὴν καὶ Ἰταλικὴν τριγλώσσου Λεξικοῦ, (Ἐνετίῃσι, τύποις Νικολάου Γλυκῦ, 1816, 3 τόμοι εἰς 8.) Ὁ Βλαντῆς προτιθέμενος νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ δευτέραν ἔκδοσιν τῆς γραμματικῆς αὐτοῦ μετὰ προσθηκῶν καὶ διορθώσεων, εἶχεν ἐκπαιραιώσει αὐτὴν παρ' ὀλίγον, ὅτε κατελήφθη ὑπὸ τοῦ θανάτου. Ὁ Ἀντωνέλλης, κερδοσκοπίᾳ φερόμενος καὶ ἐν μικρῷ λόγῳ τιθέμενος τὴν δόξαν τοῦ συγγραφέως, ἐξέδοτο αὐτὴν διὰ τῶν πιεστηρίων του ἐν ἔτει 1831, εἰς 12. — Ἐκτὸς τοῦ πονήματος τούτου ὁ Βλαντῆς κατέλιπεν ἀνεκδότους *ἑπτὰ λόγους* ἀναγνωσθέντας ἐν τῷ Φλαγγινιανῷ φροντιστηρίῳ, τοὺς μὲν κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν μαθημάτων, τοὺς δὲ ἐπὶ τῆς διανομῆς τῶν ἀριστείων. Ἂν καὶ γεγραμμένοι ἅπαντες εἰς ὕφος εὔληπτον, καθαρόν, καὶ πάθους τινὸς ὕπαρξιν ἐμφαῖνον, οὐδεμίαν πρωτοτυπίαν ἰδεῶν παρέχουσιν ἐν τῇ διαπραγματεύσει τῶν ἀντικειμένων. Οὐχ ἧττον ὅμως μνείας ἀλλὰ δὴ καὶ τυπώσεως ἀξιοῦνται δύο αὐτῶν, οἱ συνταχθέντες *εἰς ἔπαινον τοῦ Κερκυραίου Θωμᾶ Φλαγγίνη*, ἱδρυτοῦ τοῦ ἄρτι μνησθέντος φροντιστηρίου, καὶ *Δημητρίου τοῦ Δαρβάρεως*. Μνημονεύσωμεν ἐπὶ τούτοις καὶ τὰς ἐπιτυμβίους αὐτοῦ ἐπιγραφάς, ὧν τὰς μὲν διὰ τοὺς ἐν Ἐνετίᾳ, τὰς δὲ διὰ τοὺς ἐν Ἑπτανήσῳ Ἕλληνας ἐποίησεν· εἰσὶ δὲ αὗται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πρωτότυποι, καὶ συλλεχθεῖσαι ἤθελον τιμήσει τὴν μνήμην τοῦ ἀνδρός (α).

Καταταχτέον εἰς τὴν δευτέραν κλάσιν τὸ *Ἑλληνικὸν ἐπίτομον Λεξικόν*, (Ἐνετίῃσι, Γλυκῦ, 1821 τόμος Α΄. εἰς 4) συντεθὲν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν λεξικῶν τοῦ Γαζῆ, τοῦ Γεωργίου καὶ τοῦ Σουΐδα.

Εἰς τὴν τρίτην ἀναφέρονται αἱ *Μεταμορφώσεις τοῦ Ὀβιδίου*, εἰς τὴν ἁπλοελληνικὴν μεταφρασθεῖσαι, (Ἐνετίῃσι, Γλυκῦ, 1798, τόμοι δύο εἰς 8.) Εὑρηνται δὲ καὶ ἐξηγήσεις τινὲς εἰς τὸ τέλος ἑκάστου μύθου πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀναγνωστῶν. *Οἱ Βίοι Κορνηλίου τοῦ Νέπωτος*, (Ἐνετίῃσι, Γλυκῦ, 1801 εἰς 8 μετὰ σημειώσεων.) Τοῦ βιβλίου τούτου ἐγένετο μετατύπωσις προσθήκαις πολλαῖς καὶ διορθώσεσιν ἐπηυξημένη. (Ἐνετίῃσι, παρὰ τῷ τυπο-

---

(α) Μὴ δυνηθέντες νὰ εὕρωμεν τὸ πρωτότυπον παραθέτομεν ἐνταῦθα τὴν μετάφρασιν τῆς εἰς τὸ Γαλλικὸν μεταγλωττίσεως τῆς αὐτῆς νεκρολογίας, καταχωρισθείσης ἐν τῷ Courrier de la Grèce. — « Οἱ ἐν Ἐνετίᾳ ἐποικοῦντες Ἕλληνες θρηνοῦσι τὴν ἀπώλειαν τοῦ Κ. Σπυρίδωνος Βλαντῆ, καθηγητοῦ ἐν τῷ Φλαγγιανῷ φροντιστηρίῳ. Τὰ ἔργα αὐτοῦ, οἷον, ἡ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν μετάφρασις τῶν Μεταμορφώσεων τοῦ Ὀβιδίου, Κορνηλίου τοῦ Νέπωτος, καὶ ἄλλων πολλῶν Λατίνων, Ἰταλῶν καὶ Γάλλων συγγραφέων, αἱ εἰς τὸ Ἰταλικὸν μεταγλωττίσεις ἱστορικῶν τινων Ἑλλήνων, αἱ ἐκδόσεις τῶν κλασικῶν καὶ ἁπάντων σχεδὸν τῶν βιβλίων ὅσα ἐπὶ ἥμισυν αἰῶνα παρέσχον τοῖς σχολείοις καὶ ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Ἀνατολῆς τὰ Ἑλληνικὰ Τυπογραφεῖα τῆς Ἐνετίας, τεκμαίρονται περὶ τῆς φιλοκαλίας, πολυμαθείας καὶ δραστηριότητος τοῦ ἀνδρός. Ἡ γλυκύτης τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ, καὶ τῶν ἠθῶν ἡ ἁπλότης περιεποιήσαντο αὐτῷ τὴν ἀγάπην πάντων τῶν οἰκείων του. Ὁ ἀξιόλογος οὗτος ἀνὴρ τέθνηκε τὴν 25 Μαΐου (6 Ἰουνίου) εἰς πέντε καὶ ἑξήκοντα ἐτῶν ἡλικίαν.»

(α) Ἀνέκδοτον ἐπίσης κατέλιπε καὶ τὴν μετάφρασιν τῆς ἱστορίας τοῦ Κουρτίου εἰς τὴν Ἁπλοελληνικήν. Ταύτην δὲ προτιθέμενος νὰ ἐκδώσῃ ἀπετάθη πρὸς τὸν τότε, κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἡμετέρας ἀναγεννήσεως, ἐν Γενεύῃ διατρίβοντα ἀοίδιμον Καποδίστριαν, ὅστις ἐκτιμῶν τὰς προσπαθείας τοῦ ἀνδρὸς ὑπὲρ τῆς ἀναπτύξεως τῶν γραμμάτων παρὰ τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει, ἐπεφόρτισε νὰ προβλέψῃ περὶ τῶν ἀναγκαίων μέσων εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς μεταφράσεως ταύτης, τὸν κοινὸν ἀμφοτέροις φίλον καὶ συμπατριώτην Ἀνδρέαν τὸν Μουστοξύδην, ὅστις καὶ φιλοφρόνως ἐκοινοποίησεν ἡμῖν τὴν εἴδησιν ταύτην.

γράφῳ Πένῳ Θεοδοσίου, 1810). *Ἡ Ἀποθήκη τῶν παίδων* τῆς Κ. Μαρίας Le Prince de Beaumont, (Ἐνετίῃσι, Γλυκῦ, 1793. τόμοι 4. εἰς 8.) Ἡ τετάρτη ἔκδοσις ἀνεφάνη περὶ τὸ 1807. Τὸ τοσάκις ἀνατυπωθὲν καὶ εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς γλώσσας τῆς Εὐρώπης μεταγλωττισθὲν τοῦτο σύγγραμμα ἐστὶ τὸ ἀξιολογώτερον τῶν ἔργων, ὅσα ἐξῆλθον ἐκ τοῦ γονίμου καλάμου τῆς συγγραψάσης, καὶ γενικοῦ ἀπήλαυσε θαυμασμοῦ. Ὁ Βλαντῆς μεταφέρων αὐτὸ εἰς τὴν ἁπλοελληνικὴν ἔδωκε τοῖς Ἑλληνόπαισιν ὡραῖον ἠθικῆς ὑπογραμμόν, καὶ ἡ ἐκλογὴ παρὰ τὴν ἀγαθὴν κρίσιν τιμᾷ καὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Τούτοις προσθετέα ἡ μετάφρασις τῆς *Γαλλικῆς Γραμματικῆς* ὑπὸ Γεωργίου Βενδότου.

Ἀναρίθμητοι δέ εἰσιν αἱ ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν μεταγλωττίσεις. Ἐκ τούτων μνημονεύσωμεν τὰ 22 *ἐκλεκτὰ διηγήματα* τοῦ *Βοκακκίου*· τὸ *Καφφενεῖον* τοῦ Γολδόνη· τὴν *Βραχεῖαν εἴδησιν περὶ τῶν ὅσων ἐν Ἐνετίᾳ συνέβησαν ἀπὸ τῆς 17 Μαΐου 1797 ἕως τῆς 18 Ἰανουαρίου 1799· — τὴν τέχνην τοῦ ὑγιεινῶς καὶ μακροχρονίως ζῆν·—τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν*, ἤτοι, διαλόγους εἰς χρῆσιν τῶν ἀρχαρίων. Ἀλλὰ μεταγλωττίσεις μείζονος ἀξίας τυγχάνουσιν αἱ ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς εἰς τὴν Ἰταλικὴν γενόμεναι, καταχωρισθεῖσαι δὲ ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ὑπὸ τοῦ Sonzogno ἐν Μεδιολάνοις ἐκδιδομένων ἀρχαίων Ἑλλήνων ἱστορικῶν. Ὁ Βλαντῆς ἤρξατο ἐργάζεσθαι πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην ἐν ἔτει 1826, ἀκολουθήσας ἄχρι τέλους ζωῆς, καὶ μάλιστα δὲν ἔλαβε τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ἴδῃ ἐκδεδομένα τὰ ὑπ' αὐτοῦ μεταφρασθέντα λείψανα τοῦ Εὐναπίου, διότι μόνον κατὰ τὸ 1831 προῆλθον εἰς φῶς, τύποις Παύλου Ἀνδρέα Μολίνου τοῦ διαδεχθέντος τὸν Sonzogno.

Καὶ ἐνίας μὲν τούτων τῶν μεταγλωττίσεων κατὰ πρῶτον αὐτὸς ἐπεχείρησεν· οὐκ ὀλίγαι δὲ εἰ καὶ ὑπ' ἄλλων προλαβόντως ἐκπονηθεῖσαι, δικαίως ἤθελον ἀποκληθῇ νέαι, καθὸ ἐξειργασμέναι ὑπὸ τοῦ Βλαντῆ ἐπὶ τελειοτέρων ἐκδόσεων. Αἱ μεταφράσεις αὗται συνοδεύονται ὑπὸ σημειώσεων ἑρμηνευτικῶν, κριτικῶν καὶ πολυμαθῶν, ὧν αἱ μὲν τῷ Μουστοξύδῃ προσήκουσιν, ἄλλαι δὲ ἠρύσθησαν ἀπὸ τοῦ Κοραῆ καὶ ἄλλων σοφῶν σχολιαστῶν.

Ἀπομένει τώρα νὰ παραθέσωμεν τὰς ἐπιγραφὰς αὐτῶν ὡς ἑξῆς·

(*Ἐν τῷ Α'. Τόμῳ τῶν ἐλασσόνων ἱστορικῶν*, 1826.)

1. Ἡρακλείδου τοῦ Ποντικοῦ περὶ Πολιτειῶν.

2. Κτησίου τοῦ Κνηδίου τὰ Περσικὰ ἐν βιβλίοις κγ'. ἐπιτομὴ τοῦ Φωτίου.

3. Τοῦ αὐτοῦ Κτησίου, τὰ Ἰνδικά.

4. Νικολάου τοῦ Δαμασκηνοῦ, Ἱστορίαι καὶ λείψανα.

5. Κόνωνος διηγήσεις Ν', ἐξαχθεῖσαι ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Φωτίου.

6. Μέμνονος, ἱστορικὸν περὶ τῆς Ποντικῆς Ἡρακλείας, ἐκ τοῦ Φωτίου.

7. Χίωνος, ἐπιστολαὶ ΙΖ, (καταχωρισθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Μουστοξύδου ἐν τῷ παραρτήματι αὐτοῦ εἰς τὸ ἱστορικὸν τῆς Ἡρακλείας τοῦ Μέμνονος.)

(*Ἐν τῷ Β'. τόμῳ*, 1828.)

8. Κλαυδίου Αἰλιανοῦ, Ποικίλης Ἱστορίας βιβλία ιδ.

(*Ἐν τῷ Γ'. τόμῳ* 1829.)

9. Πτολεμαίου τοῦ Ἡφαιστίωνος, περὶ εἰς πολυμαθίαν καινῆς ἱστορίας, λόγοι Ι'. ἐκ τοῦ Φωτίου.

10. Ἀγαθαρχίδου, ἱστορικόν, λείψανα καὶ συνόψεις.

11. Φλέγοντος Τραλλιανοῦ, τὰ χρονικά, ἤτοι αἱ Ὀλυμπιάδες τῶν μακροβίων, τῶν θαυμασίων, κλ.

12. Φωτίου, κρίσις ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν Ἀκεστορίδου, Ἀμυντιανοῦ, Κεφαλαίωνος, Ἰουλίου Ἰούστου, Παμφίλης, Πραξαγόρου.

13. Δεξίππου Ἀθηναίου, Ἱστοριῶν λείψανα.

14. Ἡσυχίου, λείψανα τῆς Καθολικῆς ἱστορίας.

15. Ὀλυμπιοδώρου, Ἱστοριῶν λείψανα.

16. Ἐκ τῆς Ἱστορίας Κανδίδου τοῦ Ἰσαύρου καὶ ἐκ τῶν ι. λόγων Θεοφάνους τοῦ Βυζαντίου, ἐπιτομαὶ τοῦ Φωτίου.

(*Ἐν τῷ Δ'. τόμῳ* 1831.)

17. Εὐναπίου Σαρδιανοῦ. λείψανα.

(*Ἐν τῷ Α'. τόμῳ τῶν ποιηματίων Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως*, 1827.)

18. Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως, περὶ τῶν Ἀττικῶν ῥητόρων ὑπομνηματισμοί.

19. Τοῦ αὐτοῦ περὶ τῶν μᾶλλον ἀξιομιμήτων ἱστορικῶν.

(*Ἐν τῷ Β'. τόμῳ* 1827).

20. Τοῦ αὐτοῦ, Ἀπάντησις εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Γνέου Πομπηΐου, ἐν ᾗ οὗτος παρεπονεῖτο ὅτι ὁ Διονύσιος ἀνέλαβε τὸ ὕφος τοῦ Πλάτωνος.

21. Τοῦ αὐτοῦ, λόγος περὶ τοῦ ὅτι ὁ Δημοσθένης δὲν ἔμαθε παρὰ τοῦ Ἀριστοτέλους τὰς ῥητορικὰς τέχνας.

(*Ἐν τῷ Β'. τόμῳ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀῤῥιανοῦ*, 1827.)

22. Ἀῤῥιανοῦ Νικομηδέως περίπλους τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης.

23. Τοῦ αὐτοῦ, περὶ τῶν συγγραφῶν, συνόψεις τοῦ Φωτίου.

Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν τετάρτην κλάσιν, τὴν περιέχουσαν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων συγγραφέων ἔργα ὑπὸ τοῦ Βλαντῆ μετεκδοθέντα μετὰ διαφωτίσεων, προσθηκῶν καὶ διορθώσεων, ἠθέλομεν μακρηγορήσῃ λεπτομερῶς περὶ πάντων ποιοῦντες μνείαν διὸ καὶ θέλομεν περιορισθῆ εἰς τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν κυριωτέρων.

1. Τὸ Γαλλοελληνικὸν λεξικὸν τοῦ Ζαλικόγλου.

2. Τὸ Ἰταλοελληνικὸν τοῦ Βενδότου.

3. Τὸ τῶν Ἑλληνικῶν συνωνύμων τοῦ Βλάχου.

4. Τὸ τοῦ Οὐαρίνου.

5. Τὸ τοῦ Ἀνθίμου Γαζῆ, εἰς τόμους 3, εἰς 4 μέγα.

Πρὸς τούτοις δὲ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐπεξειργάσθη τὴν Ἑλληνογαλλικὴν Γραμματικὴν· διεφώτισε σύγγραμμα ἐπιγραφόμενον, *Ἑλληνικὴ Ἀρχαιολογία Παλαιορίτου*· μετετύπωσε τὸ Νεοελληνικὸν Ἐπιστολάριον, τὴν Ἱερὰν Γραφὴν εἰς τόμους 3. εἰς 8 τὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὁμήρου,— μετὰ τῶν παλαιῶν σχολίων τοῦ Διδύμου, αὐτὸν τὸν Θουκυδίδην μετὰ τῶν παλαιῶν σχολίων, καὶ τὰ περὶ *Χαιρέαν καὶ Καλλιῤῥόην ἐρωτικὰ διηγήματα* Χαρίτωνος τοῦ Ἀφροδισιέως, εἰς 4 ἀκολουθῶν τὴν ἔκδοσιν τοῦ δ' Ορβίλλε.

Ἵνα δὲ ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν μεταβῶμεν εἰς ἄλλα πονήματα, ὁ Βλαντῆς διώρθωσε τὰς μεταφράσεις τῆς *Ἀρχαίας Ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Γιλλεσίου* (Ἐνετῆσι, Τυπογραφεῖον Ἀνδρεώλα, 1822, τόμοι 8 εἰς 4, ἔκδοσις Β'.) καὶ τῆς *περιηγήσεως τοῦ νέου Ἀναχάρσιδος* (Ἐνετίησι Ἰωσὴφ Ἀντωνέλλη, 1825, εἰς 16), ὡσαύτως δὲ καὶ *τῶν περιηγήσεων τοῦ Ἀντήνορος* (Ἐνετίησι, Ἀντωνέλλη, 1816, εἰς 16), ὧν τὴν ἔκδοσιν δυνατὸν εἰπεῖν ὅτι μετεσχημάτισε. Πόσων ἁμαρτημάτων δὲν ἀπήλλαξε τὰς ἐκδόσεις ταύτας; πόσας ἀβλεψίας δὲν ἀφήρεσε; καὶ ἂν τώρα μετὰ πλείονος τέρψεως ἀναγινώσκονται ὑπὸ τῶν μὴ εἰδότων τὴν ἀγγλικὴν ἢ γαλλικήν, βεβαίως εἰς τὸν Βλαντῆν ἀποδοτέα ἡ χάρις.

Παραλείπομεν τὴν ὑπόμνησιν τῶν τε ἐκκλησιαστικῶν καὶ μὴ βιβλίων, ὅσα τῇ ἐπιθεωρήσει καὶ ἐπιστασίᾳ αὐτοῦ ἐξεδόθησαν, διότι καὶ ταῦτα ἐπὶ μακρῷ ἤθελον ἐπασχολήση ἡμᾶς.

Ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε ῥηθέντων περὶ τῶν φιλολογικῶν ἔργων τοῦ Βλαντῆ, νομίζομεν ὅτι ἀρκούντως κατεδείξαμεν αὐτὸν λίαν δεινὸν περί τε τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νεωτέραν φιλολογίαν, καὶ ὅτι εἰς τὴν πλήρη τῆς γραμματικῆς γνῶσιν συνεδύαζε καὶ τὴν ἑρμηνευτικήν. Οὐδέ, ὥς τινες ἐδόξασαν, τὴν πάτριον γλῶσσαν μόνον ἐλάτρευσε, καὶ τὸν μηχανισμὸν αὐτῆς καὶ τὴν γραμματικὴν συνάρτησιν περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο, ἀλλὰ πᾶσαν σπουδὴν κατέβαλλε καὶ περὶ τὰ οὐσιώδη καὶ ἐσωτερικὰ στοιχεῖα τῆς φιλολογίας, ὡς πρόδηλον γίνεται ἔκ τινων τῶν πολυειδῶν αὐτοῦ ἔργων. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ πιστεύσῃ τις ὅτι αἱ ὑπὸ τοῦ Βλαντῆ ἐπιτηρηθεῖσαι ἐκδόσεις πάντῃ ἀναμάρτητοί εἰσιν. Αὐτὴ ἡ πληθὺς αὐτῶν, καὶ ἡ σκέψις ὅτι ὁ Βλαντῆς εἰργάζετο πρὸς τὸ ζῆν, αἴρουσιν ἐκ μέσου τὴν ἰδέαν δυνατῆς τελειότητος. Οἱ αὐτοὶ οὗτοι λόγοι χρησιμεύουσι πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ Βλαντῆ κατὰ τῆς ἀποδοθείσης αὐτῷ κατηγορίας, ὅτι παραγνωρίσας δῆθεν τὴν ποικίλην αὐτοῦ σοφίαν καὶ πολυμάθειαν, δὲν ἠδυνήθη νὰ ὠφεληθῇ τοσοῦτον, ὥστε νὰ συντάξῃ ἔργον πρωτότυπον βαρύτητος τινός.

Ἐκτὸς τούτων ὀφείλομεν νὰ προσθέσωμεν καὶ ἄλλην τινὰ παρατήρησιν, ἔστι δὲ ὅτι αἱ περὶ τὴν καθηγεσίαν ἐνασχολήσεις, αἱ κατ' ἰδίαν διδασκαλίαι, αἱ διορθώσεις τῶν ἄλληλα διαδεχομένων πονημάτων, διότι τότε τὰ Ἑλληνικὰ τυπογραφεῖα τῆς Ἑνετίας ἦσαν ἐν πλήρει ἀκμῇ, αἱ δινεκεῖς ἐκεῖναι ἀλγηδόνες ἃς ἐνεποίησαν αὐτῷ τὰ δυστυχήματα, πάλη ἀδιάκοπος πρὸς ἀνανεουμένας πάντοτε χρείας, ἔλλειψις ἰσχυρῶν κέντρων καὶ τῶν ἐπιτηδείων ἐνθαῤῥύνσεων πρὸς ἐξέγερσιν τοῦ πνεύματος, κατέβαλον τὸν νοῦν αὐτοῦ τοσοῦτον, ὥστε ἀφῄρεσαν αὐτῷ πᾶσαν δύναμιν ἵνα ἐξέλθῃ τῶν περιπλοκῶν ἐκείνων, ἐν αἷς ἐνέπλεξαν αὐτὸν αἱ φοραὶ τῆς τύχης, γενόμενον οὕτω ἀναίσθητον καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἔπαινον. Ἡμέραν τινὰ καθ' ἣν τῷ διηγούμην ὅτι ἡ Ἰταλικὴ βιβλιοθήκη τιμὰς ἀπένειμεν εἰς τὸ πολυμαθὲς καὶ φιλόπονον τῶν ἔργων αὐτοῦ, ἔλεγέ μοι· «τοῖς ἄλλοις οἱ ἔπαινοι· ἐγὼ δὲ κοπιάζω οὐχὶ ἵνα ἀποθανατίσω τὸ ὄνομα, ἀλλ' ὅπως μετρίως πορισθῶ τὰ ἐπιτήδεια πρὸς συντήρησιν ἐμοῦ τε καὶ τῆς πολυαρίθμου οἰκογενείας μου.» Καὶ τῇ ἀληθείᾳ μετὰ θάνατον δὲν εὑρέθη παρ' αὐτῷ εἰμὴ ἀνεπαρκής τις ποσότης χρημάτων ἣν βεβαίως ἀπεταμίευε προνοῶν εἰς τὰς χρείας συμβησομένης ἀσθενείας, καὶ εἰς τὰ ἔξοδα τοῦ ἐνταφιασμοῦ του. Τῷ 1814 ἐποιήσατο τὴν ἰδίαν εἰκόνα, θεὶς ὄπισθεν αὐτῆς ἁπλῆν καὶ μετριόφρονα ἐπιγραφήν. Ὁ Βλαντῆς ἔσχε φιλολογικὴν ἀλληλογραφίαν μετὰ πολλῶν πεπαιδευμένων ἀνδρῶν τῶν ἡμερῶν του, ἐν οἷς καὶ μετὰ τοῦ μεταφράσαντος τὸν Οὐϊργίλιον ἐν ἡρωϊκοῖς στίχοις περιώνυμον Εὐγένιον Βούλγαρην οὗτινος ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Βλαντῆν ἀναγινώσκεται ἐν τῷ ἀνωτέρῳ μνημονευθέντι Νεοελληνικῷ Ἐπιστολαρίῳ, μετὰ τοῦ Ἀνθίμου Γαζῆ, Μιχαὴλ Κούμα, Ἀδαμαντίου Κοραῆ, Ἀνδρέα Μουστοξύδου καὶ λοιπῶν. Ἀλλ' ὡραιότεραι μαρτυρίαι περὶ αὐτοῦ μᾶς ἀπομένουσι τὰ συγγράμματά του καὶ οἱ πρὸς αὐτὸν ἐπιδοθέντες ἔπαινοι ὑπό τινων δικαίων ἐκτιμητῶν τῆς μαθήσεως αὐτοῦ. Ὁ Φαρμακίδης, ἐν *Ἑρμῇ τῷ Λογίῳ*, ἐφημερίδι ἐκδιδομένῃ ἐν Βιέννῃ, ἀποκαλεῖ αὐτὸν ἔνθερμον θεραπευτὴν τῶν γραμμάτων καὶ τῆς πατρίου δόξης· ὁ Κούμας πλέκει αὐτῷ ὡραῖον ἐγκώμιον ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ ἰδίου Λεξικοῦ· ὁ Ῥίζος ἔντιμον αὐτοῦ ποιεῖται μνείαν ἐν τῷ *Δοκιμίῳ περὶ τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας* (Γενεύῃ, 1825)· ὁ Ἀμβροσόλιος (Ἰταλικὴ Βιβλιοθήκη, Ἰούλιος 1836) ἀξιάγαστον καλεῖ τὸ μέτρον τῶν ΚΚ. Sonzogno τοῦ ἐπαρκέσαι εἰς τὸ κακόζηλον τῶν πρωτοτύπων, (καὶ ἐνταῦθα αἰνίττεται τὸν Α'. τόμον τῶν Ἐλασσόνων Ἱστορικῶν) διὰ μεταφραστοῦ, ὅστις ἄριστος, οἷος ὁ Βλαντῆς, ἔμελλε διὰ τῆς μεταγλωττίσεως νὰ διορθώσῃ τὰ ἐλαττώματα αὐτῶν. Ἡ μεταγλώττισις αὕτη, προστίθησι παρακατιὼν ὁ Ἀμβροσόλιος, τοσοῦτον ἐκπεπονημένη καὶ εὔφραδής ἐστιν, τοσοῦτον συνᾴδει πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῶν Ἑλλήνων ἱστορικῶν, ὥστε σχεδὸν λυπεῖταί τις, ταύτην μὲν εὑρίσκων ἐν τῷδε τῷ τόμῳ, μάτην δ' ἐπιθυμῶν αὐτὴν ἔν τισιν ἄλλοις τῆς Σειρᾶς. Οὐδ' εἰς τοῦτον μόνον ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλους ἀκόμη ἀριθμοὺς τῆς αὐτῆς ἐφημερίδος ἐπαινοῦνται τὰ ἔργα τοῦ Βλαντῆ. Ὁ Μουστοξύδης ἐν τῷ *Παραρτήματι αὐτοῦ εἰς τὸ Ἱστορικὸν τῆς Ἡρακλείας τοῦ Μέμνονος* παραθέτει, ὡς εἴπομεν,

ἐπιστολάς τινας τοῦ Χίωνος λέγων· « Μετεφράσθησαν αὗται τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ πεπαιδευμένου μετριόφρονος καὶ φιλοπόνου ἡμετέρου φίλου Σπυρίδωνος Βλαντῆ ». Τί πλέον ; Ὁ αὐτὸς Μουστοξύδης ἐν τῷ νεκρολογικῷ ἐκείνῳ ἄρθρῳ τῷ καταχωρισθέντι ἐν τῇ Ἐθνικῇ ἡμῶν ἐφημερίδι, καὶ ὁ Κούμας ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ ἰδίου Λεξικοῦ, δικαίως θεωροῦσι τὸν Βλαντῆν ἕνα τῶν κυριωτέρων προαγωγῶν τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας, καθὸ τὰ μέγιστα διὰ τῶν συγγραφῶν αὐτοῦ συμβαλλόμενον εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν Ἑλληνοπαίδων.

Καὶ ταῦτα δὲ ὅσα περὶ τοῦ βίου τοῦ ἐμοῦ διδασκάλου ἠδυνήθην νὰ γράψω, καὶ ἅτινα λίαν προθύμως προάγω εἰς φῶς, ἀνεπαρκῆ μὲν ἀλλ' εὐμενῆ καὶ εὐγνώμονα ἀνταπόδοσιν τῆς ἁγνῆς καὶ εὐσεβοῦς φιλασκαλίας τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, ὅστις καθὼς τὴν σοφίαν, οὕτω καὶ τὰς ἀθλιότητας κοινωνοὺς ἔσχε διὰ παντὸς τοῦ βίου.

Ἐν Κερκύρᾳ. Δ. Δ.

ΑΠΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ ΕΙΣ ΣΜΥΡΝΗΝ.

Συμπλέων ποτὲ μετὰ ξένου, ἤκουσα αὐτοῦ λέγοντος ὅτι μεγαλαυχοῦσιν οἱ Ἕλληνες ἀξιοῦντες ὅτι ὑπὲρ πάντα λαὸν ἄλλον εἶναι φιλοπόλιδες. Βεβαίως, προσέθετο, ἀγαπῶσι τὴν πατρίδα αὐτῶν· ἀλλὰ τὴν ἀγαπῶσιν ὡς πάντες οἱ ἔχοντες πατρίδα· οὐδὲ συγκατατίθεμαι νὰ παραδεχθῶ ὅτι ἔχουσι φιλοπατρίαν μείζονα τῆς τῶν Ἄγγλων ἡμῶν.

Καὶ δὲν ἀπεκρίθην μὲν εἰς ταῦτα διότι φύσει, ἐὰν ἐξ ἀνάγκης ἡ συνδιάλεξις δὲν ἀπαιτῇ ἀντίκρουσιν, δὲν ἀγαπῶ ν' ἀντιλέγω. Διὰ τί νὰ μὴ ἀφίνωμεν ἕκαστον νὰ ἐντρυφᾷ ἐν τῇ ἰδέᾳ αὐτοῦ ; Συνήθως μίαν ἰδέαν ἐγκολπούμενος καὶ θεοποιῶν ὁ ἄνθρωπος καθίσταται εὐδαίμων ἢ δυστυχής· καὶ κατὰ τοῦτο εἴμεθα πάντες μονομανεῖς. Ἀνέγνων ποτὲ ἐκτεταμένην ἀγγλικὴν πραγματείαν, ἐν ᾗ ὁ σοφὸς συγγραφεὺς ἀπεδείκνυε δι' ἀκαταγωνίστων ἐπιχειρημάτων, ὅτι ὁ ἀγαπῶν νὰ παραδίδεται εἰς τῆς φαντασίας τὰ ἀναπλάσματα, εἶναι ὀλβιώτατος τῶν θνητῶν· διὸ καὶ προέτρεπε πάντας νὰ ὀνειροπολῶσι καθ' ἡμέραν ἐπί τινας ὥρας, οἰκοδομοῦντες **des châteaux en Espagne**. Καὶ τῷόντι ἡ δυσειδὴς γυνή, ἡ ἐγκαλλωπιζομένη τῇ ὡραιότητι αὐτῆς, κατὰ τί διαφέρει ἐν τῇ φαντασίᾳ της τῆς Ἀφροδίτης ; Πόσους δὲ βλέπομεν καθηγητάς, βουλευτάς, γερουσιαστὰς καὶ ὑπουργούς, ἔχοντας ἀκλόνητον τὴν πεποίθησιν ὅτι εἶναι Δημοσθένεις, Πλάτωνες ἢ Περικλεῖς, πολλάκις δέ, νὴ Δία, καὶ τούτων κρείττονες, διότι, κατὰ παραχώρησιν θείαν ἐπιπολάζουσαν ἐξαιρέτως εἰς τὴν Ἑλλάδα, διωρίσθησαν τοιοῦτοι ; ἢ πόσοι στιχουργοὶ ἄμουσοι καὶ χαμαίζηλοι καὶ ἀμαθεῖς δὲν πιστεύουσιν ὅτι ὁ πήγασος αὐτῶν μεταρσιοῦται ὑψίτερον καὶ τοῦ ὁμηρικοῦ πηγάσου ;

Τὸ κατ' ἐμέ, οὐ μόνον ἁμαρτίαν ἐνόμισα πάντοτε τὸ νὰ κλονήσω τοιαύτην μακαρίαν πεποίθησιν, ἀλλὰ κἀγὼ αὐτὸς κατασκευάσας καὶ εἰδωλοποιήσας μίαν τινὰ ἰδέαν, ἰδέαν, δὲν τὸ ἀρνοῦμαι, ἔξαλλον καὶ τερατώδη ἐν Ἑλλάδι, ἔχω αὐτὴν ἀχώριστόν μου συνέκδημον, καὶ τρέφομαι ἀναμηρυκώμενος αὐτὴν καθ' ἑσπέραν, ὅταν μετὰ πολύμοχθον ἡμέραν ἐξαπλόνωμαι εἰς τὴν κλίνην μου· δυστυχῶς ὅμως τρέφομαι πολλὰ ὀλίγον, διότι μόλις πλαγιάσαντα μ' ἐπισκέπτεται φθονῶν τὴν εὐτυχίαν μου ὁ Μορφεύς, καὶ μὲ στερεῖ τῆς τόσης μακαριότητος !

Ἀφῆκα λοιπὸν τὸν Ἄγγλον μου σχολιάζοντα εἰς πλάτος τὴν ἰδέαν του, ἐνῷ ἀνεφύσα εἰς οὐρανοὺς τὰ νέφη τοῦ ἐπιδορπίου *σιγάρου* του· ἀλλ' ὅτε μετὰ δύο ἡμέρας ἠγγίζομεν νὰ ῥίψωμεν τὴν ἄγκυραν εἰς τὸν Κεράτειον κόλπον, καὶ ἱστάμενοι ἀκίνητοι παρὰ τὴν πρῷραν ἐθαυμάζομεν τὸ κάλλος τῶν θέσεων καὶ τὴν δαψίλειαν τῆς φύσεως, ὁ συμπλωτήρ μου δακτυλοδεικτήσας τὸν Ἅγιον Στέφανον· — Ὡραῖαι ἐξοχαί ! ἀνέκραξε μετ' ἐνθουσιασμοῦ· ἐδῶ ἐδυνάμην νὰ κατατρίψω ὁλόκληρον τὴν ζωήν μου. — Ἀγαπᾶτε, ὡς βλέπω, πολὺ τὸν ἀγροτικὸν βίον. — Ὤ ! ἀνεφώνησε μακροτόνως ὁ Ἄγγλος μου· ὡς ὁ Διοκλητιανὸς λέγω κἀγώ, ὁσάκις ἀπολυομένης τῆς Βουλῆς τῶν λόρδων ἀπέρχομαι εἰς τὰς ἐξοχάς μου, ὅτι τότε μόνον ζῶ. Νὰ μ' ἐβλέπετε, προσέθετο ὑπομειδιῶν, ὅταν καλλιεργῶ καὶ ἐγὼ τοὺς θριδακάς μου εἰς τοὺς ἀγρούς μου. — Καὶ ἔχετε πολλούς ; ἠρώτησα. — Καθὸ πρωτότοκος, ἐκληρονόμησα ὅλα τὰ κτήματα τοῦ πατρός μου, προτιμῶ ὅμως τὴν ἐξοχὴν τὴν ὁποίαν ἐγὼ αὐτὸς ἀπέκτησα. — Εἶναι λοιπὸν ὡραιοτέρα τῶν ἄλλων. — Ὄχι, ἀπεκρίθη ὁ συνοδοιπόρος μου· ἀλλ' ὅ,τι ἀποκτῶμεν διὰ τῶν ἰδίων κόπων εἶναι γλυκύτερον τῶν ὅσα περιέρχονται ἀκόπως εἰς ἡμᾶς· προσκολλώμεθα ἔτι μᾶλλον εἰς αὐτό. — Χαίρω, ἀνέκραξα μετὰ σπουδῆς, ὅτι σήμερον δικαιολογεῖτε τοὺς συμπολίτας μου δι' ὅ,τι προχθὲς τοὺς κατεκρίνετε. — Τί ; ἠρώτησεν ἀπορῶν ὁ Βρεττανός. — Προχθὲς ὠνομάζετε παράλογον τὴν ἀξίωσιν αὐτῶν ὅτι ἀγαπῶσιν ὑπερβαλλόντως τὴν ἰδίαν πατρίδα· σήμερον δὲ λέγοντες ὅτι προτιμᾶτε τῶν κτημάτων ὅσα ἐκληρονομήσατε τὰ ὑφ' ὑμῶν ἀποκτηθέντα, δὲν ὁμολογεῖτε ὅτι καὶ οἱ Ἕλληνες, οἵτινες δὲν ἐκληρονόμησαν ἀλλὰ κατέκτησαν — καὶ πῶς κατέκτησαν ! — τὴν πατρίδα των, ἔχουσι δίκαιον νὰ καυχῶνται ὅτι τὴν ἀγαπῶσι πολύ ;

Ὁ βραχὺς οὗτος διάλογος, τὸν ὁποῖον ἀναπολῶ ἀπὸ τοῦ 1845 ἔτους ὁσάκις ἀποδημῶ, διότι φαίνεταί μοι ὅτι ποτὲ δὲν ἀγαπῶ τὴν Ἑλλάδα τόσον ὅσον ὅταν μακρύνωμαι ἀπ' αὐτῆς, δὲν μοι ἦλθεν εἰς τὴν μνήμην ὅτε πρὸ τριῶν μηνῶν μετέβην ἐπὶ τοῦ *Πανελληνίου* ἀπὸ Πειραιῶς εἰς τὴν Σμύρνην,

Δὲν ἀπηρχόμην ὡς ἄλλοτε εἰς τὰ ξένα ὑπὸ ξένην σημαίαν· τὰ γλυκύτατα τῆς πατρίδος χρώματα ἠστραπηβόλουν ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς μου, καὶ οἱ πόδες μου ἐξηκολούθουν πατοῦντες τὴν γῆν ἐκείνης· καὶ περὶ ἐμὲ δὲν ἔβλεπον εἰμὴ πλοίαρχον Ἕλληνα καὶ ναύτας Ἕλληνας, καὶ δὲν ἤκουον εἰμὴ τὴν γλῶσσαν ἐκείνην τῆς ὁποίας καὶ ὁ ἐλάχιστος φθόγγος μεθύσκει τὴν καρδίαν σου, ὅταν εἰς τὴν ἀλλοτρίαν προσβάλλῃ τὰς ἀκοάς σου. Ἡ πατρὶς λοιπὸν ἦτο ἐκεῖ παροῦσα, ἄγρυπνος, γρηγοροῦσα ἐπ' ἐμέ, καὶ ὑπὸ τὰς πτέρυγας αὐτῆς μετεβαίνομεν εἰς τόπον ὅθεν πρὸ τριῶν ἐτῶν ἀπεδιώχθησαν ἀμειλίκτως οἱ συμπολῖται ὅπως ἄλλοτε οἱ Ἑβραῖοι ἀπὸ τῆς Ἱσπανίας.

Ὁ ἥλιος εἶχε δύσει ὅτε ἐλύσαμεν ἐκ Πειραιῶς· τὸ ἀτμόπλοιον, μικρὰ σκάφη μέγα φέρουσα ὄνομα, εἰ καὶ εἶχε τὸν ἄνεμον ὅλως ἀντίπρωρον, ἐμάχετο καρτερικῶς πρὸς τὴν θάλασσαν, τῆς ὁποίας ὁ ἀφρὸς σπινθυρίζων μετὰ συριγμοῦ, ἐμάστιζε δυσαρέστως — ἦν τότε μὴν Μάρτιος — τὰ πρόσωπα ἡμῶν. Ἐντὸς δὲ μικροῦ παρηλλάξαμεν καὶ τοὺς λέοντας καὶ τὸ Φάληρον καὶ τὴν Κωλιάδα, καὶ ὁ ναύτης ὁ μετρῶν τὸν δρόμον τοῦ πλοίου ἀνέκραξε « δέκα μίλια! »

Ὁ πλοίαρχος, ὃν πρὸ πέντε ἐτῶν ἐγνώρισαν οἱ ἀναγνῶσται τῆς *Πανδώρας* (*), καὶ τὸν ὁποῖον θέλουσιν ἔτι κάλλιον γνωρίσει μετὰ μικρόν, ἐθαύμασε τὴν ταχύτητα τοῦ σκαφιδίου· διότι ὁ ἄνεμος ἔπνεε καθόσον ἐπελαγίζομεν σφοδρότερον, καὶ τὰ κύματα συνωθούμενα περὶ τὴν ὀξεῖαν καὶ προσκλινῆ πρῴραν συνηγωνίζοντο νὰ καταπονήσωσιν αὐτήν.

Τὸ *Πανελλήνιον* ἀνήρχετο εἰς Σύραν, Τῆνον, Χίον καὶ Σμύρνην ἵνα μεταφέρῃ προσκυνητὰς εἰς τὴν δευτέραν τῶν νήσων τούτων, ὅπου κατὰ πᾶσαν 25 Μαρτίου τελεῖται μετὰ πομπῆς καὶ πανηγύρεως ἡ μνήμη τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἀπὸ τοῦ 1823 ἔτους, ὅτε ἀνευρέθη, ὡς γνωστόν, εἰκὼν τῆς Παναγίας ὑπὸ τὴν γῆν. Τὸ πανταχόθεν καὶ μάλιστα ἐκ τῆς Τουρκίας συῤῥέον πλῆθος, συγκροτεῖ ἐνίοτε καὶ μυριάδα· αἱ δὲ οἰκίαι τῶν φιλοξένων κατοίκων τῆς μικρᾶς πόλεως μεταβαλλόμεναι εἰς ξενῶνας, προσφέρονται προθύμως πρὸς τοὺς ἔξωθεν ἐρχομένους. Ἐκεῖ βλέπεις τότε παντοίας φυσιογνωμίας καὶ παντοῖα ἐνδύματα, καὶ ἀκούεις διαφόρους γλώσσας, τάς τε διαλέκτους τῆς Ἑλλάδος, Ἀτθίδα τε, καὶ Αἰολικήν, καὶ Δωρικὴν καὶ τὴν Ἰωνικὴν μετὰ τῶν συγκοπῶν καὶ τῶν μεταθέσεων καὶ τῶν τροπῶν αὐτῶν, ἅμα δὲ καὶ τὴν τῶν νέων Ἀθηνῶν, τὴν ὁποίαν προστιθέμενοι εἰς τὰς τέσσαρας ἄλλας καλὸν νὰ ὀνομάσωμεν πρὸς διάκρισιν *μεγάδα* ἐκεῖ, ὡς ἐν ἀπεράντῳ νοσοκομείῳ, ἀπαντᾷς πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν· καὶ χωλούς, καὶ τυφλούς, καὶ παράφρονας (**) ἀναμένοντας τὴν ταραχὴν τοῦ ὕδατος· ἐκεῖ, πρὸς τοὺς ἐρώτων ἀκοντιστῆρας ὀφθαλμούς, ὅπως ὀνομάζει αὐτοὺς ὁ Πανοπολίτης Νόννος τὸν ὁποῖον ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἀνέστησεν ὁ κόμης Μάρκελλος, τῶν γυναικῶν τῆς Τήνου, θαυμάζεις τὸ διαυγὲς τῆς ὄψεως καὶ τὸ μαλακὸν τοῦ βλέμματος τοῦ ὡραίου φύλου τῆς Ἰωνίας· καὶ ἐκεῖ, ἂν εἶσαι εὐλαβής, ἂν δὲν κυριεύεσαι ὅλως ὑπὸ τῶν ἐγκοσμίων, θέλεις κατανυγῆ τὴν καρδίαν, ὅταν ἀπὸ τοῦ ἐρατεινοῦ λόφου ἐφ' οὗ κεῖται ὁ θεῖος ναός, ἡ μελαγχολικὴ τῆς ἱερᾶς ψαλμῳδίας ἠχὼ καὶ τῶν ἱερῶν κωδώνων ἡ ἁρμονία, καταβαίνουσαι πρὸς τὴν παραλίαν, διασκορπίζονται μελῳδικαὶ ἐπὶ τὰ λαμπυρίζοντα κύματα ὑπὸ τὸν ἀνέφελον οὐρανὸν τοῦ Αἰγαίου.

Καὶ ἡμεῖς προσκυνήσαντες εὐλαβῶς τὴν ἀνευρεθεῖσαν εἰκόνα, καὶ ἐπικαλεσθέντες τὴν βοήθειαν αὐτῆς ἤραμεν τὴν ἄγκυραν· ἦν τότε νὺξ Σαββάτου. Τὴν δὲ αὐγὴν τῆς Κυριακῆς, ἀφοῦ πολλὰ παρηλλάξαμεν ἀκρωτήρια τῆς Χίου, εἴδομεν ἐπὶ τέλους καὶ τὴν πολυδάκρυτον αὐτῆς πόλιν, καὶ τὰς παρὰ ταύτην πολυτελεῖς μὲν ἄλλοτε καὶ βρυθούσας φιλομειδῶν κατοίκων ἐξοχὰς τοῦ *Ταλάρου*, νῦν δὲ ἐγκαταλελειμμένας καὶ ἐρήμους καὶ πλήρεις ἐρειπίων φερόντων ἔτι τὰ ἴχνη τοῦ αἵματος καὶ τοῦ πυρός. Οἱ κάτοικοι ἦσαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, οὐδὲ κἂν εἷς ἐφαίνετο εἰς τὰς ὁδούς, καὶ σιωπὴ ἐπεκράτει πανταχοῦ βαθυτάτη καὶ ἀδιάκοπος. Μόναι τῶν δένδρων αἱ κορυφαὶ ἐσείοντο ὑπὸ τοῦ πνεύματος, καὶ παφλάζον τὸ κῦμα ἐξεῤῥήγνυτο κατὰ τοῦ αἰγιαλοῦ. Καί μοι ἐφάνη ὅτι ἡ ὥρα ἐκείνη ἦτο ἡ ὥρα τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τῆς σφαγῆς· μοὶ ἐφάνη ὅτι τῶν δένδρων ἡ βοὴ ἦτο ὁ γόος τῶν ἐξανδραποδιζομένων παρθένων καὶ τῶν μητέρων ὁ κοπετός, ὅτι ὁ φλοῖσβος τῆς θαλάσσης ἐπένθει τὸν ἀπαγχονισθέντα ἱεράρχην. Καὶ ὅτε τὸ κῦμα ἔπιπτε βαρυηχὲς εἰς τὴν ἀκτήν, ἐνόμιζον ὅτι ἐξέβραζεν ὀργίλον τὰ δισχίλια σώματα, τὰ ὁποῖα διὰ μιᾶς εἰς πτώματα μετέβαλε μία μόνη χείρ, ἡ πυρσοφόρος χεὶρ τοῦ Κανάρη!

Ὑπερήφανος ἐκυματίζετο τότε κατέναντι τοῦ ταπεινοῦ τῶν Ὀθωμανῶν φρουρίου ἡ κυανόλευκος τοῦ *Πανελληνίου* σημαία· καί τις ξένος συνεπιβάτης, μαντεύσας τὴν ὀδύνην μου καὶ ζητῶν νὰ μὲ παραμυθήσῃ· « Ἀνάβλεψον, εἶπεν, εἰς τὰ ἄνωθέν σου ἐμβλήματα· εἶναι ταῦτα τρόπαιον νίκης, δόξης καὶ ἀθανασίας! » (**Look on these colours; they are the symbol of victory, of glory and of immortality.**)

Καὶ ἀληθῶς, παρήγορος καὶ μαγευτικὴ ἡ δύναμις τῶν ἐμβλημάτων τούτων· διότι, ὅτε μετά τινας ὥρας εἰσήλθομεν εἰς τὸν ἀχανῆ τῆς Σμύρνης κόλπον, φωναὶ ἐξερχόμεναι ἀπὸ τῶν παραπλεόντων πλοιαρίων ἀνευφήμουν αὐτά, καὶ οἱ ἐπιβάται

(*) Ὁ ἀξιωματικὸς Γ. Μπούμπουλης, ἔγγονος τῆς ἡρωΐδος Μπουμπουλίνας, οὗτινος διατριβὴν καὶ σχεδογραφίαν ἀξίας λόγου ἐδημοσίευσεν ἡ Πανδώρα ἐν τῷ φυλλαδίῳ 69, σελ. 492.

(**) Τοὺς ὁποίους ὅμως ἐκ δεισιδαιμονίας κρατοῦσι δεσμίους εἰς ὑπόγεια ἀπομαραίνοντες ἔτι μᾶλλον. Εἶδον παιδίον περίπου δεκαπενταετὲς δεδεμένον μετὰ σχοινίων ἐν τῷ σκότει, οὗτινος οἱ ὀφθαλμοὶ ἔλαμψαν ὑπὸ χαρᾶς ὅτε εἶδε τὸ φῶς τὸ ὁποῖον ἔφερον μετ' ἐμοῦ. Ἀπορῶ δὲ πῶς ἡ διοικητικὴ ἀρχὴ βλέπει ἀδιαφόρως τὰ τοιαῦτα κακουργήματα.

ἔκραζον ὅτι *ἀνυπομόνως περιέμενόν ἡμᾶς εἰς Σμύρνην*.

Ὅτε δὲ ἐφθάσαμεν εἰς τὸν λιμένα, ἡ παραλία ὅλη, ὡς ἀμφιθέατρον ἐν ᾧ συμπιέζονται πλήθη φιλοθεαμόνων, ἐφαίνετο ἐνδίδουσα ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν θεατῶν. Πολλοὶ, ἐμβάντες εἰς λέμβους, ἦλθον νὰ προσαγορεύσωσι πρῶτοι τὸ Ἑλληνικὸν ἀτμόπλοιον. Ἀλλ' ὁποία ὑπῆρξεν ἡ ἀθυμία τοῦ λαοῦ, ὅτε ἔμαθεν ὅτι ἡ ἐξουσία δὲν ἐπέτρεπεν ἐλευθέραν συγκοινωνίαν, διότι τὰ ἀποδημητήρια τοῦ *Πανελληνίου*, εἰ καὶ πλοίου βασιλικοῦ, δὲν ἐπεθεωρήθησαν ἐν Ἑλλάδι ὑπό τινος προξένου.

Παραλαβόντες λοιπὸν προσκυνητὰς ἐπιστατούντων δύο φυλάκων Ὀθωμανῶν εἰς τὴν τήρησιν τῶν ὑγειονομικῶν διατάξεων, τὰς ὁποίας ὅμως παρέβαινον αὐτοὶ προθύμως ὁσάκις ἐπιμόνως αἰτοῦντες ἀφ' ἑκάστου ἐπιβάτου (*) ἤλπιζον νὰ λάβωσί τινα κερμάτια, ἀνεχωρήσαμεν. Τῶν προσκυνητῶν τὸν ἀριθμὸν συνεκρότουν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γυναῖκες καὶ παιδία· μετὰ δὲ τῶν ἄλλων ἦτο καὶ πελώριός τις βρακοφόρος ἐξ Ἀνατολῶν, ὅστις ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν σύζυγον καὶ δύο τέκνα καὶ ὑπηρέτιδα, κατέλυσε πανοικεὶ εἰς τὴν πρώτην θέσιν τοῦ ἀτμοπλοίου.

Τὸ οἰκογενειακὸν τοῦτο σύμπλεγμα δὲν μοι φαίνεται ἀνάξιον περιγραφῆς. Καὶ πατὴρ καὶ μήτηρ καὶ τέκνα καὶ θεραπαινὶς ἐφόρουν πλατείας καὶ φυσκωτὰς ἀναξυρίδας. Πλὴν τούτων ὁ μὲν ἀνὴρ, οὗτινος ἡ κεφαλὴ κατεδύετο εἰς ὑπέρογκον καὶ πλατύγυρον κεφαλοδέσμιον διαταράττον ἀσπλάγνως τὸ κέντρον τῆς βαρύτητός της, ἐφόρει καὶ μηλωτὴν, καὶ ἐπ' αὐτῆς πλατὺν καὶ ποδήρη περσικὸν κάνδυν· ἡ δὲ γυνὴ, τῆς ὁποίας καὶ ἡ κεφαλὴ καὶ τὰ στέρνα καὶ οἱ βραχίονες, καταπεφορτισμένα ὑπὸ ὑπερπύρων καὶ μαργαριτῶν καὶ ψελλίων χρυσῶν, ἠκτινοβόλουν, ἔφερε καὶ ζώνην περὶ τὴν ὀσφὺν, εἰς ἣν ἐμπήγουσα τὰς χεῖρας, καὶ ἱσταμένη εὐθυτενὴς καὶ μετά τινος μεγαλοπρεπείας ἡρωϊκῆς, ὡμοίαζεν ἀνδρείκελον πλοίου οὐχὶ ἄμοιρον καλλονῆς. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν *φεσίων* τῶν δύο παιδίων, ἀρρένων ἢ θηλέων ἀγνοῶ, διότι ἐκ τοῦ ἐνδύματος δὲν διεκρίνοντο, ἐκρέμαντο ἐπίσης ὑπέρπυρα. Καὶ ὁ μὲν σύζυγος ὡμίλει ἑλληνιστὶ, πάντες δὲ οἱ λοιποὶ γλῶσσαν εἶχον τὴν τουρκικήν.

Τὸ ἦθος ἐκείνου, πάντη ἀντίθετον πρὸς τὸ τῆς γυναικὸς, ἀνήγγελλεν ἄνδρα μᾶλλον δουλόφρονα καὶ τεταπεινωμένον· ἀλλὰ δὲν ἦτο ὁποῖος ἐφαίνετο· διότι συνομιλήσας μετ' αὐτοῦ εἶδον ὅτι οὔτε νοὸς οὔτε πρακτικῶν τινων γνώσεων ἐστερεῖτο. Οἱ κάτοικοι, μοὶ ἔλεγε, τῆς Ἀνατολῆς εἶναι τοσοῦτον εὐάριθμοι, καὶ ἡ γῆ τοσοῦτον εὔφορος, ὥστε ἕκαστος ἀγρὸς καλλιεργεῖται δι' ἔλλειψιν βραχιόνων, ἅπαξ κατὰ τετραετίαν. Καὶ ὅμως κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον ὅτε ἡμεῖς ἐλιμώττομεν, τοιαύτην εἶχον ἀφθονίαν σιτηρῶν, ὥστε ἡ τιμὴ αὐτῶν ἦτο εὐτελεστάτη. Ἐρωτηθεὶς ἂν εἶναι εὔποροι οἱ κάτοικοι· — Οἱ Χριστιανοὶ, ἀπεκρίνατο. — Οἱ δὲ Ὀθωμανοί ; — Ὁ Τοῦρκος, εἶπεν, *ἑορτὴν δὲν ἔχει καὶ κατάντια δὲν ἔχει*, — ἐννοῶν διὰ τούτου ὅτι οἱ μὲν χριστιανοὶ, καίτοι πολλάκις σχολάζοντες κατ' ἔτος, ὡς ἐργαζόμενοι ὅμως τὰς λοιπὰς ἡμέρας, ἀποκτῶσιν ἄφθονα τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἐνῷ οἱ Ὀθωμανοὶ καίτοι μὴ ἔχοντες ἑορτὰς καὶ διὰ τοῦτο δυνάμενοι νὰ ἐργάζωνται καὶ νὰ κερδαίνωσι πλείονα, στεροῦνται καὶ τῶν ἀναγκαιοτέρων.

(*) Λέγοντες « βὲρ καφὲ παρασί. »

Μετὰ 15 ἢ 16 ὡρῶν ἀσφαλῆ πλοῦν, τῆς θαλάσσης οὔσης ἀκύμονος, ἀπεβιβάσαμεν εἰς Τῆνον τοὺς προσκυνητὰς, ἐπανήλθομεν εἰς Σύρον καὶ αὖθις εἰς Τῆνον, καὶ ἀφέντες ἐκ νέου εἰς τὸ πέλαγος ὡρμησάμεθα καὶ δεύτερον εἰς τὴν Σμύρνην.

Ἡ ἀμφιθεατρικὴ θέσις τῆς πόλεως, κειμένης εἰς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου, δὲν εἶναι βεβαίως ὡραία· ἡ λέξις ὅμως *Σμύρνη* ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν, ἀγνοῶ διατί, ἐν τῇ φαντασίᾳ μου ταυτόσημος πρὸς τὸ κάλλος καὶ τὴν κομψότητα τοῦ ὡραίου φύλου, τὸ ἐμμελὲς καὶ λιγυρὸν τῆς γυναικείας φωνῆς, τὸ ἡδυπαθὲς καὶ ἄφροντι καὶ ἀνειμένον τοῦ βίου. Ὁσάκις ἐπάτησα εἰς τὴν Σμύρνην τὸν πόδα, ἀμέσως

« ἢ με πόνων ῥύσαιτο πανηγρύπνοιο μερίμνης »,

καὶ κουφοτέραν αἰσθανόμενος τὴν καρδίαν, παρεσύρθην κἀγὼ ὑπὸ τοῦ ῥεύματος, οὐχὶ, ἄπαγε! τοῦ θολεροῦ Μέλητος, ἀλλὰ τοῦ διαυγοῦς χειμάρρου τῆς Σμυρναϊκῆς θυμηδίας καὶ ἱλαρότητος.

Οὕτω καὶ νῦν, τὴν πρώτην ἑσπέραν τῆς ἀφίξεώς μου, μετὰ δύο ἢ τριῶν ὡρῶν διατριβὴν εἰς τὴν Γραικικὴν λέσχην, ὅπου εἶδον μὲν πολλὰς ἐφημερίδας καὶ πλείστους τῶν ἐντίμων ὁμογενῶν, ἥτις ὅμως σκιραφεῖον ἔπρεπεν ἴσως νὰ ὀνομασθῇ καταλληλότερον, καλεσθεὶς εἰς ξενοδοχεῖον ἐνεφορήθην λιπαρῶν ἐδεσμάτων, καὶ ἐκεῖθεν ὡδηγήθην εἰς τὸ θέατρον, εἰς μέρος δηλαδὴ αὐτοσχεδιασθὲν εἰς θέατρον, ἐπειδὴ ἡ Σμύρνη τοιοῦτο δὲν ἔχει.

Εἰς τοῦ θεάτρου λοιπὸν τούτου τὴν πύλην εἴδομεν οὐχὶ ἱστάμενον ἀλλὰ καθήμενον πωγωνίαν σκοπὸν φέροντα μακρὸν *γιαταγάνιον* εἰς τὴν ζώνην καὶ πυροβόλα δύο, καὶ μετ' ἀπεριγράπτου ἀναλγησίας καὶ σοβαρότητος λέγοντα πρὸς τὸ συμπιεζόμενον πλῆθος *γιαβὰς γιαβάς*! ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον *σιγὰ σιγά!*

Τὸ δὲ πλῆθος συνέκειτο ἐκ παντοίων φυλῶν, πρὸς δὲ καὶ ἐξ Ὀθωμανῶν οὐκ εὐαρίθμων οἵτινες ἤρχοντο νὰ καταθελχθῶσιν οὐχὶ ὑπὸ τραγῳδίας ἢ κωμῳδίας ἢ μελοδράματος, ἀλλ' ὑπὸ ψηφοπαίκτου καὶ τούτου ἐλεεινοῦ.

Ὁ θαυματουργὸς ἤρξατο σχίζων μανδύλια καὶ ἀποδίδων ἀκέραια αὐτὰ, κόπτων κεφαλὰς καὶ ἀνιστῶν τοὺς καρατομηθέντας, καὶ προστάσσων χαρτία νὰ χορεύσωσι· καὶ καθ' ἕκαστον τοιοῦτο θαῦμα, ἤκουες βοὴν σύμμικτον ἀνακράζουσαν *εμάσσαλα!* *ἀτζαΐπ!* (παράδοξον!)

Ἐγὼ ὅμως ὁ ὁποῖος ἀνήκω εἰς θρησκευτικὴν κοινωνίαν πιστεύουσαν τὴν ἀπιστίαν τοῦ Θωμᾶ, ἀφῆκα μετ' ὀλίγον τοὺς μέχρις ἐκστάσεως θαυμάζοντας τὰ σκαλαθύρματα οὐχὶ τοῦ διδασκάλου μου Σερουίου, ἀλλὰ τοῦ ἀγύρτου Ἰταλοῦ, καὶ πα-

ρεσκευάσθην εἰς ἄλλας ἐπισκέψεις, ἐπειδὴ ἡ ἐν Σμύρνῃ διατριβή μου ἔμελλε νὰ εἶναι βραχυτάτη.

Καὶ ἐντὸς μὲν τῆς πόλεως ἐπεσκέφθην τὸ ὑπερδεξίως αὐτῆς κείμενον ἀλφιτεῖον, τὰ νοσοκομεῖα τῶν Γραικῶν καὶ τῶν Ἀρμενίων, ὡς καὶ τὸ ἤδη ἀνεγειρόμενον τῶν Λατίνων, τὰ ἀρμενιακὰ σχολεῖα, δύο μικρὰς τυπογραφίας καὶ δύο ἐκκλησίας ἐπίσης ἀρμενιακάς, τοὺς ναοὺς καὶ τὰ σχολεῖα τῶν Γραικῶν, τὸ βεζεστένιον, τὸ βεζὶρ-χάνι, κτλ, ἐκτὸς δὲ αὐτῆς τὴν περιώνυμον ἐξοχὴν τοῦ Μπουρνόβα.

Τὸ ἀλφιτεῖον εἶναι ἐκτεταμένον καὶ πολυόροφον οἰκοδόμημα, ἐν ᾧ εἴκοσι περίπου σιτοφάγοι μηχαναὶ κινούμεναι δι' ἀτμοῦ, καθαρίζουσι, κοσκινίζουσι καὶ εἰς σεμίδαλιν καὶ ἄλευρον μεταβάλλουσι τὰ προϊόντα τῆς Δήμητρος. Τὸ κατάστημα τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἀνεγερθὲν καὶ καταρτισθὲν διὰ μετοχῶν, εἶναι ἱκανὸν νὰ χορηγήσῃ ἄλφιτα οὐ μόνον εἰς τὰς δεκαπέντε μυριάδας τῶν κατοίκων τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας ἐκτὸς αὐτῆς, ἔμελλε τότε νὰ κλεισθῇ· διότι, ὡς ἐλέγετο, τοῦτο μὲν παρεῖχε τροφὴν εἰς πολλούς, οἱ πολλοὶ ὅμως δὲν παρεῖχον τροφὴν εἰς αὐτό. Τὸ κατ' ἐμέ, ἐὰν τοιοῦτο κατάστημα ἐγίνετο εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ μάλιστα εἰς τὴν Σύρον, ὅπου καταπλέουσι τὰ πλεῖστα τῶν φερόντων σῖτον ἑλληνικὰ πλοῖα, ἤθελεν ἀποβῆ πολλοῦ κέρδους πρόξενον πρὸς τοὺς σιτεμπόρους, οἵτινες ἀντὶ σίτου ἐδύναντο νὰ στέλλωσιν ἄλευρα εἰς τὴν Εὐρώπην.

Πρὸς τὸ βιομηχανικὸν τοῦτο κατάστημα ὑπῆρχε καὶ ἕτερον, τὸ χαρτοποιεῖον· ἀλλ' ὡς ἔμαθον καὶ τοῦτο πρὸ μικροῦ διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους ἔπαυσεν ἐργαζόμενον.

Ἐκ τῶν νοσοκομείων, τὸ τῶν Γραικῶν εἶναι τὸ ἀξιολογώτερον οὐ μόνον τῆς Σμύρνης ἀλλ' ἴσως καὶ πάσης τῆς Ἀνατολῆς. Λέγεται δὲ τῶν Γραικῶν διότι ἐνταῦθα οἱ πρεσβεύοντες τὸ αὐτὸ δόγμα ἀποτελοῦσιν ἰδίαν κοινότητα· ὅθεν ὑπάρχει κοινότης Γραικῶν, κοινότης Ἀρμενίων, κοινότης Φράγκων, κοινότης Ἰουδαίων καὶ κοινότης Ὀθωμανῶν. Ἑκάστη δὲ τούτων ἔχει ἰδίους ναούς, ἴδια σχολεῖα, ἑνὶ λόγῳ ἰδίαν δημοτικὴν διοίκησιν.

Σημειωτέον δὲ ὅτι τὸ νοσοκομεῖον τοῦτο ἔχει δικαιοδοσίαν εὐρυτέραν τῆς δικαιοδοσίας τὴν ὁποίαν ἐμφαίνει τὸ ὄνομα αὐτοῦ· διότι, πλὴν τῶν νοσούντων, γηροκομεῖ καὶ πρεσβύτας ἀπόρους, περιθάλπει καὶ παράφρονας, καὶ οἰκοτροφοῦν γυναῖκας ἀσέμνους φροντίζει νὰ ἐπαναφέρῃ αὐτὰς εἰς τὴν ὁδὸν τῆς τιμῆς ἀφ' ἧς ἐξετράπησαν. Αἱ αἴθουσαι αὐτοῦ εἰσὶν εὐάεροι, μεγάλαι καὶ καθαραί, ἑκάστη δὲ αὐτῶν, περιέχει ἀνὰ τριάκοντα ἢ καὶ πεντήκοντα περίπου κλίνας. Ἡ ἐπιστασία καὶ ἡ θεραπεία γίνεται, ὡς ἔμαθον, μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ φιλανθρωπίας, καὶ αἱ πύλαι τοῦ νοσοκομείου εἰσὶν ἀνοικταί, καὶ ἀνοικταὶ δωρεάν, πρὸς πάντας τοὺς προσερχομένους, ὁποιουδήποτε θρησκεύματος καὶ ἂν ὦσι. Σοὶ ἀναγγέλλει δὲ τοῦτο ἡ ἐπὶ τοῦ πυλῶνος αὕτη εὐαγγελικὴ ἐπιγραφή·

« *Κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται.* »

Ἀλλὰ καὶ δευτέρα ἐπιγραφὴ ἔτι κατανυκτικωτέρα τὴν ὁποίαν ἀνέγνων προχωρήσας, καταδεικνύει τὴν φιλανθρωπίαν τῶν συντηρούντων τὸ κατάστημα. Εἶναι δὲ ἐγκεχαραγμένη ὑπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς θείας ἡμῶν θρησκείας, ὅστις ἔχων ἀνοικτὰς τὰς ἀγκάλας, προσκαλεῖ πάντας ἀδιακρίτως τοὺς ἀσθενοῦντας νὰ προσέλθωσι μετὰ πίστεως εἰς αὐτάς.

Οἱ ἐν Σμύρνῃ ὁμογενεῖς ἔχουσι καὶ ἄλλο ἔθος ἀξιοθαύμαστον. Ἑκάστη τῶν πέντε ἢ ἓξ ἐκκλησιῶν συντηρεῖ καὶ ἴδιον ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον ἀῤῥένων ἢ κορασίων. Ἡ ἰδέα εἶναι τῳόντι θεία. Ἡ προσέγγισις αὕτη τῶν γραμμάτων πρὸς τὴν θρησκείαν, ἡ γειτνίασις τῆς καθέδρας ὅθεν διδάσκεται ὁ λόγος τοῦ ἀνθρώπου, πρὸς τὸν ἱερὸν ἄμβωνα ὅθεν κηρύττεται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, δὲν ἀποδεικνύουσιν ἀριδήλως ὅτι ὁ λόγος τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ εἶναι σύμφωνος πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἀτελὴς ὁ χριστιανὸς ὁ ἀμελῶν νὰ ἐκπαιδευθῇ;

Ἡ ἀλήθεια αὕτη γίνεται ἔτι καταφανὴς εἰς τὸ Γραικικὸν νοσοκομεῖον· διότι τὸ παρ' αὐτῷ κείμενον καὶ ὑπ' αὐτοῦ συντηρούμενον σχολεῖον φαίνεταί σοι διδάσκον, ὅτι αἱ παραμυθίαι ἃς ἀρυόμεθα ἀπὸ τῆς πίστεως εἰσὶ πολὺ ἰσχυρότεραι, ὅταν καλλιεργήσαντες τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν δυνάμεθα νὰ τὰς ἐκτιμήσωμεν καὶ νὰ τὰς ἐννοήσωμεν κατ' ἀξίαν.

Πλὴν τῶν ἀλληλοδιδακτικῶν τούτων σχολείων ὅπου εἶδον συῤῥοὴν πολλὴν μαθητῶν ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ὑπάρχει καὶ ἡ γνωστὴ ἀνωτέρα ἐκπαιδευτικὴ σχολή, ἡ *Εὐαγγελικὴ* ἐπικαλουμένη, παρὰ τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν τῆς ἁγίας Φωτεινῆς. Καὶ ὡραῖον μὲν καὶ εὐρύχωρον τὸ κατάστημα, ἀλλ' εὐτελής, ὡς ἤκουσα, ὁ ἐξ αὐτοῦ καρπός· διότι κατὰ δυστυχίαν καὶ εἰς τὴν Σμύρνην, ὡς καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς ὑποδούλου Ἑλλάδος, τὰ ἐκπαιδευτικὰ καὶ φιλανθρωπικὰ καταστήματα χρησιμεύουσιν ἀντὶ παλαίστρας πολιτικῆς, εἰς ἣν καταβαίνουσαι αἱ μερίδες διαπληκτίζονται, καὶ ἐρίζουσι περὶ ὑπεροχῆς.

Τῶν ὀρθοδόξων Ἀρμενίων τὰ σχολεῖα δεικνύουσιν ὅτι καὶ οὗτοι ᾐσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην ἐπιμελοῦς ἀγωγῆς. Βεβαίως οὔτε τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας οὔτε τὴν ἐκλογὴν τῶν διδασκομένων μαθημάτων ἐφθόνησα· τῇ ὁμολογίᾳ μάλιστα ἑνὸς τῶν διδασκάλων μεθ' οὗ συνδιελέχθην ἐπὶ μακρόν, καὶ τοῦ ὁποίου ἐθαύμασα τὴν μετριοφροσύνην, πάντα εἰσὶ στοιχειώδη εἰς τὰ σχολεῖα ταῦτα· διδάσκονται δὲ γλῶσσαι, οἷαι ἡ Ἀρμενιακή, ἡ Ἑλληνική, ἡ Γαλλικὴ καὶ ἡ Τουρκική, καὶ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἀριθμητικῆς καὶ τῆς γεωγραφίας.

Εἰς τὸ σχολεῖον τῶν ἀῤῥένων εἶδον βιβλιοθήκην ἱκανὸν ἀριθμὸν βιβλίων περιέχουσαν. Ὁ διδάσκαλος, ἀποκρινόμενος μετὰ προθυμίας εἰς τὰς ἐρωτήσεις μου, ἔδειξέ μοι συγγράμματα ἀρμενιακὰ τῶν ὁποίων τὴν ὕπαρξιν οὐτ' ἐφαντάσθην· εἰσὶ δὲ τετυπωμένα τὰ μὲν ἐν Ἑνετίᾳ, τὰ δὲ ἐν Βιέννῃ, ἕτερα ἐν Παρισίοις καὶ ἄλλα ἀλλαχοῦ. Μοὶ ἔδειξε δὲ καὶ ἐφημερίδας ἀρμενιακὰς ἐκδιδομένας ἔν τε Κωνσταντινουπόλει καὶ Σμύρνῃ, καὶ περιοδικὸν εἰκονογρα-

φικὸν σύγγραμμα παρόμοιον πρὸς τὴν Illustration τῶν Παρισίων, ἐκτυπούμενον εἰς τὴν πρωτεύουσαν ταύτην τῆς Γαλλίας.

Ἀξιοσημείωτον δὲ ὅτι πάντα τὰ ἐφήμερα ταῦτα συγγράμματα διακρίνονται διὰ τίτλου ἐμφαίνοντος τὴν ἀνθηρὰν φαντασίαν τῶν κατοίκων τῆς Ἀσίας· διότι τὸ μὲν ἐπιγράφεται *Ἀστήρ*, τὸ δὲ *Ἥλιος*, ἄλλο φέρει τὴν κλῆσιν οὐρανίου τινὸς σώματος ἢ μετεώρου, συνηνωμένου μετ' ἐπιθέτου οὐχ ἧττον ἀστραπηβόλου.

Εἰς τὸ παρθεναγωγεῖον τὰ κοράσια ἐκμανθάνουσι πάντα ἀνεξαιρέτως καὶ τὴν Γαλλικήν· ὥστε ὁ κάτοικος τῶν Παρισίων ὁ ἐπισκεφθησόμενος μετά τινα ἔτη τὴν Σμύρνην, δὲν θέλει πλέον ζητεῖ τὴν συνδρομὴν διερμηνέως ἵνα ἐκφράσῃ τὰ περιπαθῆ αἰσθήματά του πρὸς τὰς Ἀρμενίας τῆς πόλεως ἐκείνης, ἐὰν ποτε οἱ φλογεροὶ τούτων ὀφθαλμοὶ ἔχωσιν ἀνάγκην διερμηνέως.

Ἀλλ' εἰ ἐτερπόμην τὴν καρδίαν βλέπων τὴν γενικὴν ταύτην κλίσιν πρὸς τὴν βελτίωσιν, οἱ πόδες μου ἐξηρυθρώμουν καταβορβορούμενοι εἰς τὰς ὁδούς, αἵτινες τῇ ἀληθείᾳ οὐ μικρὸν παρεμφέρουσι πρὸς τὰς αὐλὰς ἐκείνας τοῦ βασιλέως τῆς Ἤλιδος. Συνεχῶς δὲ καὶ ἀπέραντοι καμήλων συνοδίαι ἐβράδυνον τὴν πορείαν μου· διότι, ἀκολουθοῦσαι σχοινόδετοι κατὰ σειρὰν βήματι βραδεῖ καὶ κεφαλῇ ἐπηρμένῃ, κωδωνοφόρον ὀνάριον, τοσούτῳ κατέφρασσον τὰς ὁδούς, ὥστε πολλάκις ἐν τῇ Ἑλληνικῇ μου ἀνυπομονησίᾳ, ἀποβαλὼν τὸν πῖλον καὶ διχοτομήσας τὸ σῶμα ὡς ἀτμόπλοιον καταβιβάζον ὑπὸ γέφυραν τοῦ Σηκουάνα ἢ τοῦ Ταμέσιος τὴν καπνοθήκην αὐτοῦ, διέβην ταχύπτερος ὑπὸ τὰ τανύκνημα καὶ μεγαλοσχήμονα ἐκεῖνα ζῶα.

Ἠρεσκόμην δὲ εἰς πάσας ταύτας τὰς περιπετείας· διότι ἂν καὶ ἡ Ἑλλὰς δὲν ἐγένετο εἰσέτι Δύσις, ἐγένετο ὅμως τὸ προοίμιον αὐτῆς· καὶ τὸ κατ' ἐμὲ ἡ ἀσιατικὴ ἀνωμαλία, ἀνάμικτος εἰς Σμύρνην καὶ μετὰ εὐρωπαϊκῆς διαίτης, δὲν στερεῖται χάριτος. Καὶ τὸ λίαν ἀνόμοιον εὐδοκιμεῖ παρακείμενον, ἔλεγέ τις τῶν ἡμετέρων.

Ἀλλ' ἴδιον δὲν εἶναι τοῦ Ἕλληνος νὰ ὑποκάμπτῃ ὑπὸ τὰ ὑποζύγια τῆς Ἀσίας. Ὅθεν ἀναβὰς εἰς τέθριππον εὐρωπαϊκὸν μετέβην μετ' ἄλλων φίλων εἰς τὸν ἐξάκουστον Μπουρνόβαν.

Τὰ Τίβουρα ταῦτα τῆς μητροπόλεως τῆς Ἰωνίας δὲν εἶναι ἀνάξια τῆς φήμης αὐτῶν· διότι καὶ ἡ θέσις ὑψηλή, καὶ ὁ ὁρίζων ἐκτεταμένος καὶ βαθύς, καὶ ἡ πέριξ χώρα ποικίλη καὶ πολυτελής, καὶ τὰ δένδρα εὐθαλῆ καὶ εὐώδη, καὶ εὔκρατος ἡ τῶν ζεφύρων πνοή, καὶ ῥύαξ ὕδατος ψυχεινοῦ, συνηχῶν πρὸς τὸν στεναγμὸν τῶν φύλλων, μορμυρίζει πρὸ τῶν ποδῶν σου. Ἐνταῦθα οἱ πλούσιοι τῶν Σμυρναίων ἀνήγειραν μεγαλοπρεπεῖς ἐαρινὰς ἐπαύλεις, καὶ κήπους προσέθηκαν πολυδένδρους καὶ ἀνθοκόμους, ἀναδείξαντες τὸ χωρίον νυμφῶν ὀπωρινῶν ἐνδιαίτημα, ἵνα εἴπω καθομηρίζων. Καταγλαΐζουσι δὲ ταῦτα πάντα καὶ ἐπαφρόδιτοι Σμυρναΐδες, τὰς ὁποίας εὐλέπομεν διαβαίνοντες προτεινούσας τὰς κεφαλάς, καὶ βλέποντες ἐθαυμάζομεν ὡς οἱ παρ' Ὁμήρῳ δημογέροντες τὴν Ἑλένην, διότι δὲν ἤμεθα ὅλοι νέοι, καὶ ἐλυπούμεθα παρηβήσαντες.

Εἴδομεν δὲ καὶ καλὸν κατοικητήριον μουσῶν, παρθεναγωγεῖον ἐπιγραφόμενον, ἀλλ' ἄνευ παρθένων καὶ κατάκλειστον, καὶ ἐκκλησίαν εὐμεγέθη καὶ εὐπρεπῆ, μᾶλλον πόλει ἢ χωρίῳ ἐμπρέπουσαν.

Καὶ ἐκεῖθεν καταβάντες εἰς ἀμμώδη αἰγιαλὸν ἐπέβημεν εἰς *καΐκιον*, καὶ κατάῤῥυτοι ἐπανήλθομεν εἰς τὴν πόλιν.

Τὴν ἐπιοῦσαν ἐλθὼν εἰς φίλου, εὗρον αὐτὸν ἀποσφραγίζοντα ἐπιστολὴν τὴν ὁποίαν μοὶ ἐνεχείρησε μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν· ἦτο δὲ ἐκ τῆς ἐνδοτέρω Ἀσίας ἀτυχοῦς πατρὸς ἐπιτάφιος θρῆνος, ἐγκαλοῦντος ἑαυτὸν διὰ τὸν θάνατον τοῦ μονογενοῦς ἐκκαιδεκαέτους υἱοῦ του. Τὸ παιδίον ἐδέετο θερμῶς τοῦ πατρὸς νὰ στείλῃ αὐτὸ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἵνα πατήσῃ ἐλευθέραν τὴν προγονικὴν γῆν καὶ ἐκπαιδευθῇ ἐν αὐτῇ· καὶ ἐπειδὴ ὁ πατὴρ ἐταλαντεύετο τὴν γνώμην, ἡ θλίψις ἀνέφλεξε τὴν καρδίαν τοῦ φιλοπάτριδος νεανίου καὶ ἔφερεν αὐτὸν εἰς τὸν τάφον. Ὁποία ἀκραιφνὴς φιλοπατρία! ἔλεγον κατ' ἐμαυτὸν δακρύων ἐπὶ τῇ συμφορᾷ τοῦ πατρός, καὶ ἐπανερχόμενος μετὰ σπουδῆς εἰς τὸ ἤδη κλονούμενον ὑπὸ τοῦ ἀτμοῦ *Πανελλήνιον*.

Ἀλλὰ ποῦ νὰ πατήσω τὸν πόδα; τὸ σκαφίδιον ἦν ἀνάπλεων ἀνδρῶν, γυναικῶν, παιδίων, κοφφίνων, στρωμάτων, κιβωτίων καὶ ἄλλων παντοδαπῶν ἐπίπλων. Γυναῖκες ἐξ Ἀνατολῶν ἐκράτουν εὐλαβῶς λαμπάδας ὑπερμεγέθεις καὶ λευκοτάτας, τὰς ὁποίας ἔφερον εἰς τὴν Παναγίαν, καὶ ἄλλοι χωλοὶ καὶ κυλλοὶ καὶ παράλυτοι ἔλεγον πρὸς ἀλλήλους πλήρεις ἐλπίδος καὶ πίστεως, πῶς ἔμελλον νὰ ἐπανέλθωσιν ὑγιεῖς.

Ἦτο τρίτη περίπου μετὰ μεσημβρίαν ὅτε τὸ ἀτμόπλοιον ἐξώρμησεν ὡς πτηνὸν εἰς τὸ πέλαγος· ὁ ἄνεμος ἔπνεε μειλίχιος καὶ πομπός, καὶ τῆς θαλάσσης μόλις συνωφρυοῦτο τὸ ἐξαστράπτον μέτωπον. Ἕκαστος τότε τῶν ἐπιβατῶν ἀνεζήτει μικρὰν γωνίαν ἵνα διέλθῃ τὴν νύκτα, καὶ αἱ μητέρες συναγαγοῦσαι, ὡς ὄρνεις ἐπωάζουσαι, τὰ τέκνα αὐτῶν, τὰ ἐσκέπαζον ἐπιμελῶς ἵνα προφυλάξωσιν αὐτὰ ἀπὸ τῆς νυκτερινῆς δρόσου. Καὶ τῳόντι ἡ δρόσος ἤρχετο ψυχρὰ ἀπὸ τῆς πρὸς ἀριστερὰν μαγευτικῆς παραλίας, τῆς ὁποίας τὰ γλυκύτατα προϊόντα αναψύχουσι καὶ τοὺς μακρὰν ζῶντας τῆς Ἰωνίας. Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν ἐπιβατῶν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν φύλων, συμπιεζόμενοι παρὰ τὴν πρύμναν, ἐγλωσσοκόπουν, καὶ ἐκάγχαζον, καὶ ἐχειρονόμουν, καὶ τὸ βλέμμα ὑπέκλεπτον, καὶ ὡς οἱ λοιποὶ ἔχαιρον προλέγοντες εὔδιον καὶ ἀκίνδυνον πλοῦν. Ἀνῆκον δὲ οὗτοι εἰς τὴν λογάδα τῆς Σμύρνης κοινωνίαν, καὶ μετέβαινον εἰς Τῆνον χάριν τῆς σημαίας τοῦ ἀτμοπλοίου, διότι παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἡ φιλοπατρία εἶναι ἴση πρὸς τὴν εὐσέβειαν. Θεσμὸς οὖσα παρ' ἄλλοις ἡ θρησκεία, παρ' ἡμῖν εἶναι αἴσθημα, αἴσθημα ἀδιαχώριστον τῆς πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπης.

Τοιοῦτος δὲ ἐθέρμαινε τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους

ἐνθουσιασμὸς, ὥστε ὅτε καταβάντες εἰς τὴν αἴθουσαν ἵνα δειπνήσωμεν καὶ ἀναπαυθῶμεν, παρεπονούμεθα, ἡμεῖς οἱ ἐκ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, διὰ τὸ στενὸν τοῦ τόπου καὶ τὴν λιτότητα τῆς τραπέζης, αὐτοὶ ἐκάκιζον ἡμᾶς λέγοντες ὅτι πάντα, καὶ ἐδέσματα καὶ κλίναι, ἦσαν θαυμάσια.

Μετὰ δὲ τὸν δεῖπνον καθήσαντες περὶ τὴν τράπεζαν ἐτράπημεν εἰς συνδιαλέξεις ὑπόθεσιν ἐχούσας τὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐπειδὴ πάντες περὶ αὐτῆς ἐπεθύμουν νὰ ὁμιλῶσιν. Αἱ κρίσεις ὅλων ἦσαν εὐμενεῖς· καὶ εἴποτε ἤκουον κατάκρισίν τινα ἐξερχομένην τῶν χειλέων μου, ἐφαίνοντο δυσανασχετοῦντες ἐπὶ τῇ αὐστηρότητι. Εἷς μόνον ἐκμυζῶν σοβαρῶς τὸ *σιγάρον* του ἠκροάζετο σιωπῶν. Ἀλλ' ὅτε ἤκουσέ μου λέγοντος περὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς φιλοπατρίας τῶν Ἑλλήνων, — Κύριε, εἶπε μετά τινος ἀνυπομονησίας καὶ ἀποφθεγματικῶς, οὔτε τὸ πρῶτον ἐπεθύμουν νὰ εἴχετε τόσῳ πολὺ, οὔτε τὸ δεύτερον ἐγκρίνω ὅπως τὸ διερμηνεύετε. Καὶ δὲν ἐγκρίνω μὲν τὸ πρῶτον διότι ἀδιακόπως ἕνεκα αὐτοῦ παρεκτρέπεσθε. Chi troppo s'assottiglia si scavezza (*)» λέγει ὁ Ἰταλός· plus on a d'esprit, plus aisément on s'égare, λέγει καὶ ὁ Γάλλος· ἀποδοκιμάζω δὲ καὶ τὸν δεύτερον, διότι ἡ φιλοπατρία, ἐκφραζομένη διὰ ψιλῶν λέξεων, δὲν προήγαγεν ἀπ' αἰῶνος τὰ ἔθνη. Φιλοπατρία δὲν εἶναι τὸ ν' ἀγαπῶμεν τὸν τόπον ὅπου ἐγεννήθημεν· τὴν ἀρετὴν ταύτην ἔχουσι καὶ τὰ κτήνη πολλάκις πλέον καὶ τῶν ἀνθρώπων· ἀλλὰ τὸ νὰ θυσιάζωμεν τὰ ἴδια συμφέροντα εἰς τὰ τῆς πατρίδος. Σεῖς ὅμως, ὁσάκις πρόκειται νὰ ἐκλέξετε μεταξὺ τῶν δύο, δὲν διστάζετε νὰ θυσιάσετε ταῦτα εἰς ἐκεῖνα.

Ἐπειδὴ δὲ ἐνταῦθα ἠθέλησά πως νὰ ἀντιτείνω, διότι, ἐκτὸς ὄντος μου τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὀξύτης τῶν κρίσεών μου περὶ τῶν ἐν αὐτῇ πραττομένων ἀμβλύνεται, αὐτὸς ἀντικόψας με μεθ' ὁρμῆς, —Μὲ συγχωρεῖτε, εἶπε, Κύριε, νὰ σᾶς εἰπῶ ὅτι, κατὰ τὸ φρόνημά μου, δὲν πιστεύετε ὅ,τι λέγετε. Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ δικαιολογήσῃ τις τὴν διαγωγήν σας εἰς τὴν Ἑλλάδα; Προχθὲς ἀνεγίνωσκον εἰς τὰς ἐφημερίδας σας δημοσθένειον δημηγορίαν γερουσιαστοῦ κατακεραυνοβολοῦντος τὸ περὶ ἰσοβίου συντάξεως νομοσχέδιον· ὁ ῥήτωρ πνέων ὅλος πῦρ νομιμότητος καὶ φιλοπατρίας, ἐβόα ὅτι τὸ νομοσχέδιον ἀντίκειται ἄντικρυς εἰς τὸ σύνταγμα. Ἐθαύμασα τῳόντι τὸν ἄνδρα· ἀλλ' ὅτε τὸ νομοσχέδιον ἐπεψηφίσθη ὑπὸ τῶν πλειόνων, ὁ πατριώτης ῥήτωρ ἔπαθεν ἀργυράγχην, οὐδ' ἐκήρυξεν ἀμέσως, ὅπως ὤφειλε πρὸς τὴν ἰδίαν τιμὴν, ὅτι αὐτὸς σεβόμενος τὸ σύνταγμα τὸ ὁποῖον ἐπεκαλέσθη πρὸ μικροῦ, δὲν θέλει συγκατατεθῇ νὰ μισθωθῇ εἰμὴ ἐφ' ὅσον μόνον χρόνον ἐργάζεται. Τίς δύναται νὰ σὲ βιάσῃ νὰ μολύνῃς τὰς χεῖράς σου λαμβάνων χρήματα ὅταν δὲν θέλῃς; Ὁμολογήσατε, κύριε, ὅτι ὁ πατριωτισμὸς παρ' ὑμῖν ὑποχωρεῖ εἰς τὴν ἰδιοτέλειαν. Ἄλλο δὲν ἠξεύρετε παρὰ νὰ λέγετε λόγους παχεῖς, πατριωτισμοὺς, φιλογενείας, ἐθνισμοὺς, καὶ νὰ κατασκευάζετε νόμους· αἰωνίως νόμους καὶ πάλιν νόμους. Ἐνθυμήθητε ὅμως ὅτι **Corruptissima republica ubi plurimæ leggis** (*). Οἱ λογιώτατοι μὲ τὴν κενοδοξίαν σας καὶ οἱ ἀγωνισταὶ μὲ τὴν ἰδιοτέλειάν σας, θὰ χάσετε τὴν Ἑλλάδα. Αἱ τελευταῖαι συζητήσεις τῆς Γερουσίας περὶ τοῦ ὑπομνήματος ἀπέδειξαν εἰς τὸν κόσμον ὅτι δὲν εἶσθε εἰμὴ α κύματα ἄγρια θαλάσσης ἐπαφρίζοντα τὰς ἑαυτῶν αἰσχύνας. »

Ἔλεγε δὲ ταῦτα ὁ πρὸ μικροῦ σιωπηλὸς συνοδοιπόρος μετὰ τοσαύτης ἀγανακτήσεως καὶ ῥύμης, ὥστε πάντες ἠκούομεν ἐκστατικοί. Χωρὶς δὲ νὰ περιμείνῃ ἀπάντησιν, ἔλαβε τὸν πῖλον καὶ δρομαῖος ἀνέβη εἰς τὸ κατάστρωμα.

Ἦν τότε μία ὥρα μετὰ τὸ μεσονύκτιον, καὶ ἀποχωρήσας εἰς τὸ παρακείμενον ἀνάκλιντρον τὸ ὁποῖον μοὶ ἐχρησίμευεν ἀντὶ κλίνης, ἀνεπόλουν ὅσα ἤκουσα παρὰ τοῦ ἀγνώστου ἐκείνου· ἀλλὰ μετὰ μικρὸν καταβὰς ὁ πλοίαρχος, μοὶ εἶπε κατ' ἰδίαν ὅτι ὁ καιρὸς μετεβλήθη, καὶ ὅτι ἐπέκειτο δεινὴ τρικυμία. — Καὶ ποῦ εὑρισκόμεθα; ἠρώτησα — Μόλις ἐπεράσαμεν τὸ στενὸν τῆς Χίου, ἀπεκρίθη ὁ πλοίαρχος.

Τὸ στενὸν τῆς Χίου εἶναι, ὡς γνωστὸν, ἀσκὸς καταιγίδων. Πρὸ 35 ἐτῶν φεύγων, βρέφος ἔτι, τὸν ἀπὸ τῆς μαχαίρας θάνατον, μικρὸν ἐδέησε νὰ εὕρω ἐνταῦθα ἄλλον θάνατον, ἁλμυρὸν μὲν ἀλλὰ γλυκύτερον. Μὴ ἄρα ἔμελλον νὰ πάθω σήμερον ὅ,τι ἀπέφυγον τότε; Καὶ ὅμως δὲν ἐφοβήθην τὴν τρικυμίαν. Ὁ κίνδυνος προήρχετο μᾶλλον ἐκ τοῦ ὄχλου τῶν ἐπιβατῶν, διότι ἤμεθα διακόσιοι καὶ πεντήκοντα περίπου (*), καὶ ἐκ τοῦ μικροῦ τῶν ναυτῶν ἀριθμοῦ, ἑπτὰ ὄντων μετὰ τοῦ πλοιάρχου.

Ἐν τούτοις ἐνέσκηψεν ἡ τρικυμία, καὶ ἐνέσκηψε διαμιᾶς ἀπηνὴς καὶ λυσσῶσα· ὁ ἄνεμος συρίζων α-

(*) « Ὁ λίαν πνευματώδης παρεκτρέπεται. » Ὑποθέτω ὅτι τὸ μὲν Ἰταλικὸν ῥητὸν εἶναι τοῦ Πετράρχου, τὸ δὲ γαλλικὸν τοῦ Βοσσουέτου.

(*) «Εἰς ἄκρον διεφθαρμένη ἡ πολιτεία ἐν ᾗ πολλοὶ ὑπάρχουσι νόμοι. » Ἂν δὲν λανθάνωμαι, τὸ ἀπόφθεγμα εἶναι τοῦ Ταχίτου.

(α) Εἰς τὴν Ἑλλάδα συνειθήσαμεν ἀπό τινων ἐτῶν νὰ κακολογῶμεν ἀνεξαιρέτως τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους καὶ μάλιστα νὰ τοὺς ἀποκαλῶμεν κλέπτας. Ὅσῳ πιστοὶ καὶ ἀφιλοκερδεῖς καὶ ἂν ὑπῆρξαν αἱ μακραὶ τούτων ὑπηρεσίαι, δὲν ἀποφεύγουσι πολλάκις τὴν ἐπίκρισιν. Τοιαύτην ἔχων κἀγὼ πρόληψιν παρετήρουν μετά τινος προσοχῆς τὰ γινόμενα ἐν τῷ ἀτμοπλοίῳ, ἂν καὶ μόνη ἡ παρουσία τοῦ πλοιάρχου, καὶ ἡ ἐγνωσμένη τιμιότης τοῦ συμπαρόντος διευθυντοῦ τῶν ταχυδρομείων Κ. Θ. Λεονάρδου ἤρκουν νὰ ἐξαφανίσωσι πᾶσαν ὑποψίαν. Ὀφείλω δὲ νὰ ὁμολογήσω ὅτι καὶ ἐκδόσεις ἀδειῶν, καὶ εἰσπράξεις χρημάτων ἐγίνοντο μετὰ πολλῆς ἀκριβείας. Κατὰ τὴν πρώτην ἡμῶν ἄφιξιν εἰς Σμύρνην αἱ ἄδειαι εἶχον ἐκδοθῇ ὑπὸ τοῦ προξενείου· τὴν δὲ ἐπομένην, ταύτας μὲν ἐξέδιδεν ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς διευθύνσεως τῶν ταχυδρομείων, ἐξήλεγχε δὲ ὁ ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου ἐπιτετραμμένος κατὰ τὴν ἐπιβίβασιν τῶν προσκυνητῶν· ἐπετήρει δὲ πολλάκις καὶ ὁ πλοίαρχος αὐτὸς μετὰ πολλῆς αὐστηρότητος. Καὶ ὅμως εὑρέθησάν τινες εἰπόντες ὅτι ἐγένετο κατάχρησις. Εἶναι ὄνειδος ἐθνικὸν νὰ μυκτηρίζωμεν πάντα, καὶ ἀνθρώπους καὶ πράγματα. Ἐὰν πολλάκις βραβεύεται ἡ κακία καὶ τιμωρῆται ἡ ἀρετὴ, τί πταίουσιν οἱ τίμιοι τοῦ δημοσίου ὑπηρέται;

παισίως ἐνέπιπτε βαρὺς εἰς τὸ πλοῖον, καὶ μαινομένη ἡ θάλασσα εἰσέβαλλεν ἀκάθεκτος πανταχόθεν· ὑετὸς δὲ πολὺς καὶ ῥαγδαῖος κατεμάστιζε τὸ κατάστρωμα, καὶ συνενούμενος μετὰ τῶν κυμάτων κατεπόντιζε τὸ πλῆθος. Ὁ σάλος ἦτο τρομερός· τράπεζαι, λύχνοι, κλίναι, τὰ σκεύη πάντα κατεκυλίσθησαν, καὶ πλὴν τῶν ναυτῶν οὐδεὶς ἐδύνατο νὰ σταθῇ ὄρθιος. Καὶ συγχρόνως οἱ γόοι τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδίων, ἐν μέσῳ τοῦ βαθυτάτου ἐκείνου σκότους, ἐπηύξανον τὴν φρίκην καὶ τὴν ὀδύνην.

Μόνος ὁ πλοίαρχος, ἀτρόμητος πρὸ τοῦ κινδύνου, μίαν ᾐσθάνετο εὐθύνην, εὐθύνην ἀληθῶς βαρεῖαν, τὴν τῆς διασώσεως τοῦ τόσου πλήθους. Καὶ πολλαπλασιάσας τὴν δραστηριότητα καὶ τὴν ἐμπειρίαν αὐτοῦ, ἔδιδε προστάγματα, μετέβαινε πανταχοῦ, ἀνέβαινε, κατέβαινε, ἐνεθάῤῥυνε τοὺς δειλιῶντας, καὶ μετέφερεν εἰς τὰ ὑποστρώματα τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία. Ἔπραττε δὲ ταῦτα ἀτάραχος καὶ φαιδρὸς ἵνα τοὺς πάντας παραμυθήσῃ. Μητέρες τότε ἐχωρίσθησαν ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῶν, καὶ βρέφη ῥιγῶντα καὶ κλαυθμηρίζοντα ἀνεζήτουν τὸ θάλπος τῆς μητρικῆς ἀγκάλης· καὶ μία μήτηρ θρηνοῦσα ἀνεζήτει εἰς μάτην τὸ νεογνὸν αὐτῆς, τὸ ὁποῖον μόλις ἀνευρέθη τὴν ἐπιοῦσαν τετυλιγμένον ἐντὸς πανίων ὑπό τινα θρᾶνον τοῦ πλοίου, ὅπου δι' ὅλης τῆς νυκτὸς κατεβρέχετο ὑπὸ τῶν ὑδάτων.

Καὶ ἦλθεν ὥρα καθ' ἣν μίαν φωνὴν ἀκούσαντες ὡς ἐκ συνθήματος ἀνεσκιρτήσαμεν, ὑπολαβόντες ὅτι ἡ ὥρα ἐκείνη ἦτο ἡ τελευταία· ὁ ἄνεμος ἐβιάζετο τότε καταπλευρὰν, καὶ ἐμπεσὼν λάβρος ἔσβεσε τὰ ἑκατέρωθεν τῆς πυξίδος δύο πυρά. Ὁ δὲ πλοίαρχος, ῥήξας φωνὴν οὐρανομήκη, προσέταξε νὰ φέρωσι νέον φῶς. Ταύτης λοιπὸν ἀκούσαντες τὸ πλῆθος τῶν ἐπιβατῶν ἀπηλπίσθησαν. Καὶ εἶδον τότε πατέρα λησμονήσαντα καὶ τὴν ζάλην καὶ τὴν ναυτίαν αὐτοῦ καὶ ἑαυτὸν ὅλον, καὶ δραμόντα εἰς βοήθειαν τῶν φιλτάτων τῆς καρδίας του, καὶ τὸν εἶδον κατακυλισθέντα καὶ στενάζοντα. Καὶ μετ' αὐτοῦ ἐστέναξαν πάντες οἱ ἔχοντες τέκνα, διότι οὐδεὶς αἰσθάνεται ὡς οὗτοι τὸ μέγεθος τῆς ἀπελπισίας πατρὸς μὴ δυναμένου νὰ συντρέξῃ τὰ κινδυνεύοντα τέκνα του!

Τοιαῦτα πάσχοντες ἀνεμένομεν ἀνυπόμονοι τὸ παρήγορον φῶς τῆς ἡμέρας· ἡ νὺξ ὅμως ἐφαίνετο ἀτελεύτητος. Ἀνέτειλε τέλος ὁ ἥλιος, ἀλλ' ἀνέτειλε νεφελώδης καὶ ζοφερός· ἡ ὁμίχλη ἦτο κατάπυκνος, καὶ οὐδὲ κἂν σκιὰν γῆς ἐβλέπομεν. Ἐγὼ δὲ ἱστάμενος παρὰ τὸν πηδαλιοῦχον, ἔστρεφον πανταταχόσε τὸ βλέμμα πρὸς τὸν ὁρίζοντα, καὶ δὲν ἔβλεπον εἰμὴ πέλαγος ἀχανὲς καὶ κύματα, κύματα νότου, ἐξογκούμενα ὑπὲρ τὸ σκαφίδιον ὡσεὶ βουνοὶ, καὶ μεταβαλλόμενα εἰς ἀφρόν. Τὸ ὑγρὸν πεδίον ἦτο κατάλευκον. Καὶ ἐν μέσῳ αὐτοῦ, μεταξὺ τῶν μεγάλων ἐκείνων κυμάτων, μόνον τὸ μικρὸν *Πανελλήνιον*, οὗ τινος ἐδικαίωσα τότε τὸ μέγα ὄνομα, ἐπάλαιεν ἀθλητικῶς πρὸς τὸν ἄνεμον καὶ τὸ ὕδωρ. Ὡς ἡ ἄρκτος, ἥτις ἐκμανὴς γινομένη μετὰ τὸ τραῦμα, στρέφει τὴν κεφαλὴν πρὸς αὐτὸ, καὶ καταδιώκουσα τὸ βέλος περιστρέφεται θυμοβόρος μετ' αὐτοῦ, οὕτω καὶ τὸ σκαφίδιον ἐφαίνετο ἐξαγριούμενον καθ' ὅσον ἐμαστίζετο ὑπὸ τῆς θαλάσσης. Τὸ θέαμα ἦν τῳόντι ὑπερφυές· ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ θαυμάσῃ τις τὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρωπίνου νοὸς, τὴν ὁποίαν θὰ ἐξεικόνιζον βεβαίως οἱ ἀρχαῖοι μυθολογήσαντες τὴν μάχην τῶν Γιγάντων πρὸς τοὺς Θεούς.

Ὁ ἄνεμος ἐφάνη ἐν τοσούτῳ κοπάζων· ἀλλ' ὁ πλοίαρχος ἐλθὼν μετὰ μικρὸν «κατάβα, εἶπέ μοι, εἰς τὸν θάλαμον, διότι ἔρχεται ἀνεμοστρόβιλος.» Μόλις δὲ ἡτοιμάσθην νὰ καταβῶ, καὶ ἦλθεν ὁ ἀνεμοστρόβιλος ἀμείλιχος καὶ τρομερὸς, φέρων χάλαζαν καὶ ὑετὸν ἀναμὶξ, καὶ κύματα, καὶ γνόφον, καὶ πάταγον.

Μετά τινα πάλην, μικρὸν μὲν διαρκέσασαν ἀλλ ἀληθῶς στυγερὰν, ὁ ὑετὸς κατέβαλε τὸν ἄνεμον. Ὁ ἥλιος ἀνέτειλεν ἐκ νέου λαμπρότερος, καὶ κυλινδούμενοι ἐν μέσῳ κυμάτων ὑψηλῶν, ἐφθάσαμεν εἰς Τῆνον.

Καὶ ἀμέσως ἀνεπήδησαν πάντες εἰς τὸ κατάστρωμα, καταστάζοντες μὲν ἀλλὰ φαιδροί· πάντες εἶχον ἤδη λησμονήσει τὸν κίνδυνον· τὰ σβεσθέντα βλέμματα τῶν φιλερώτων ἀνέλαβον σπεύδοντα τὸ πῦρ αὐτῶν, καὶ τινες, οἱ μᾶλλον ἴσως τῶν ἄλλων δειλιάσαντες κατὰ τὴν τρικυμίαν, ἐκαυχῶντο ὅτι ἐνῷ οἱ λοιποὶ ἀπελπισθέντες ὠδύροντο, αὐτοὶ ἄτρομοι διῆλθον ὅλην ἐκείνην τὴν νύκτα τοῦ κινδύνου. Ὁ δὲ ἀπόγονος τῆς Μπουμπουλίνας μεριμνῶν πάντοτε περὶ τῶν ἐπιβατῶν, ἔφερεν ἐπιτηδείως τὸ πλοῖον πλησιέστατα τῆς ξηρᾶς, καὶ εἰδοποίησε τὰς ἀρχὰς νὰ σπεύσωσιν εἰς περιποίησιν τῶν παθόντων.

Ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦτο ἡ 24 Μαρτίου, ἡ παραμονὴ τῆς μεγάλης ἑορτῆς. Τὰ πλήθη ἐκυμαίνοντο ἀλλεπάλληλα ἀπὸ τῆς παραλίας μέχρι τοῦ λόφου ἐφ' οὗ κεῖται τὸ θεῖον σκήνωμα, καὶ ἐνόμιζες ὅτι λυσσῶσα εἰσέτι ἡ θάλασσα παρῆλθε τὰ ὅρια τὰ ὁποῖα ἔθετο αὐτῇ ὁ Θεός. Ἡ εὐθυμία ἦν πάγκοινος, διότι καὶ οἱ νοσοῦντες ἤλπιζον ἴασιν. Μόνος ὁ γράφων τὰς ἀναμνήσεις ταύτας ἐπέβη ἐκ νέου κατηφὴς εἰς τὸ *Πανελλήνιον* ἵνα ἐπανέλθῃ εἰς Σῦραν καὶ ἐντεῦθεν εἰς Ἀθήνας, διότι ἡ *Πανδώρα*, οὖσα δυστυχῶς ἀδυσώπητος προϊστάμενος, δίδει μὲν ἐνίοτε ἀδείας ἀπουσίας, ἀφαιρεῖ ὅμως πάντοτε τὸν μισθὸν, μήτε κἂν τὰ ἔγγραφα τῶν ἰατρῶν ἀποδεικτικὰ συγκαταβαίνουσα νὰ πιστεύσῃ.

Ο ΜΕΓΑΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΣ.

—000—

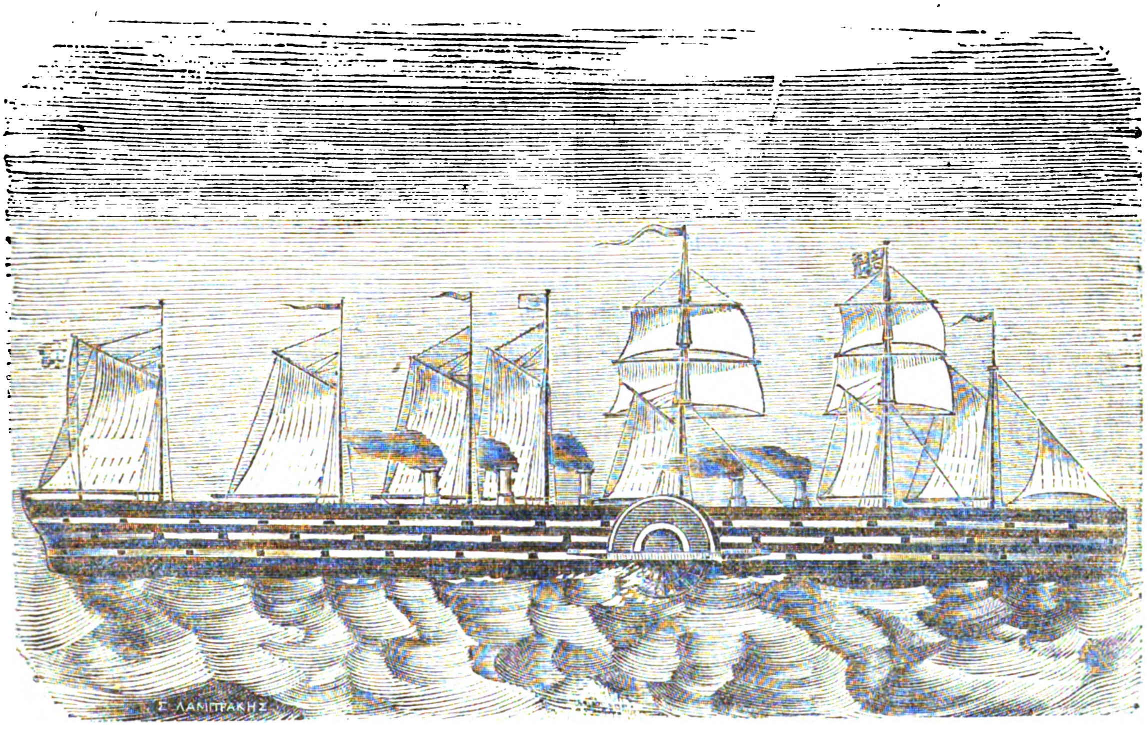
Περὶ τοῦ τεραστείου τούτου ἀτμοπλοίου τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ ναυπηγουμένου ἐγράφησαν ἱκανὰ ἐν τῷ 151 φυλλαδίῳ. Σήμερον δὲ δημοσιεύοντες καὶ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ προσθέ-

σωμεν καὶ νέας τινὰς διαταφήσεις καθόσον ἡ κατασκευὴ αὐτοῦ προέβη ἱκανῶς.

Ἡ νέα αὕτη τοῦ Φιλοπάτορος Θαλαμηγός, κατασκευάζεται ὅλη ἐκ μετάλλου, καὶ σύγκειται ἐκ διπλῶν σκαφῶν σιδηρῶν, δύο μὲν πόδας καὶ ἥμισυν ἀπεχόντων ἀλλήλων, συνηρμοσμένων δὲ δι' ἐγκαρσίων πλακκῶν ἐπίσης σιδηρῶν, οὕτως ὥστε, εἴποτε διαῤῥαγῇ τὸ πρῶτον οὕτως εἰπεῖν κέλυφος, τὸ δεύτερον νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰσβολὴν τοῦ ὕδατος. Ἔχει δὲ σχῆμα ἡμικυλίνδρου, εἶναι στενωτάτη ὡς πρὸς τὸ ὅλον μέγεθος, καὶ αἱ δύο ἄκραι αὐτῆς ἄνωθεν μὲν εἶναι κεκομμέναι ἀποτόμως, κάτωθεν δὲ ἔχουσι σχῆμα κερκίδος ὑφαντοῦ· ἡ πρῶρα ὀξυτάτη ὡς στόμα μαχαίρας, εἶναι ἔσωθεν

Ὡς εἴπομεν ἐν τῷ ἀνωτέρῳ φυλλαδίῳ, ἡ μὲν μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ἰνδιῶν πορεία θέλει γίνεσθαι ἐντὸς 30—33 ἡμερῶν, ἡ δὲ μεταξὺ ἐκείνης καὶ Αὐστραλίας ἐντὸς 33—36. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ *Μέγας Ἀνατολικὸς* ἔχει ἀποθήκας χωρητικὰς γαιανθράκων ἱκανῶν διά τε τὸν ἀπόπλουν καὶ τὴν ἐπάνοδον. Ἐπειδὴ δὲ κενουμένων αὐτῶν περὶ τὰ τέλη τῆς ἐπανόδου τὸ ἕρμα καταντᾷ ἀνεπαρκές, ἵνα ἐπανέλθῃ ἡ πρώτη ἰσοσταθμία εἰσβιβάζεται ὕδωρ διὰ μεγάλων ὀπῶν εἰς τὸ μεταξὺ τῶν δύο κελύφων διάστημα, τὸ ὁποῖον εἶναι τριῶν χιλιάδων τόνων.

Ἐν μέσῳ τοῦ καταστρώματος κεῖνται ἐπάλληλοι αἱ ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ αἴθουσαι τοῦ τετραστέγου τού-

Ὁ Μέγας Ἀνατολικός.

τοσούτῳ στερεῶς κατεσκευασμένη δι' ἐλασμάτων σιδηρῶν, ὥστε ἔχει ἀντίστασιν ἴσην πρὸς δύναμιν σιδήρου ὁλοσφυρηλάτου.

Καὶ λοιπὸν εἴποτε ἡ πελώριος αὕτη ναῦς, ἡ ἔχουσα δύναμιν μὲν 2600 ἵππων, ταχύτητα δὲ 15 τοὐλάχιστον μιλίων τὴν ὥραν συναντήσασα δίκροτον, ἐπιπέσῃ κατ' αὐτοῦ οὐ μόνον θέλει τὸ καταποντίσει, ἀλλὰ καὶ διαχωρίσει εἰς δύο ὅπως κόπτεται ἄρτος ὑπὸ μαχαίρας.

Καὶ μῆκος μὲν ἔχει ἑπτακοσίων περίπου, πλάτος δὲ ὀγδοήκοντα καὶ τριῶν ποδῶν. Εἰς κατασκευὴν τοῦ γίγαντος τούτου τῶν θαλασσῶν ἡ Ἑταιρία τῆς πρὸς Ἀνατολὰς ναυτιλίας ἀφιέρωσε 34 ὡς ἔγγιστα ἑκατομμύρια δραχμῶν, διαιρέσασα ταύτας εἰς εἴκοσι μετοχάς· ἐψήφισε δὲ ἔτι 56 ἑκατομμύρια εἴποτε χρειασθῶσι διὰ τὴν δαπάνην.

του οἰκοδομήματος, ὧν ἑκάστη ἔχει ἑξήκοντα ποδῶν μῆκος.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν μελλόντων κατοίκων τῆς ἐπιθαλασσίου ταύτης πόλεως θ' ἀναβαίνῃ εἰς δέκα χιλιάδας ψυχῶν, αἵτινες ὡς πρὸς τὰς κοινωνικὰς διακρίσεις θὰ διαιρῶνται ὅπως καὶ εἰς τὰς πόλεις τῆς ξηρᾶς· διότι, πρὸς μὲν τοὺς ἀριστοκράτας δίδονται θάλαμοι πεντακόσιοι πρὸς τοὺς χιλίους, πρὸς δὲ τὸν ὄχλον τὸ ἐπίλοιπον τοῦ πλοίου.

Εἰς πόλιν τοιοῦτον πληθυσμὸν ἔχουσαν ἀνάγκη καθ' ἡμᾶς νὰ διορισθῇ καὶ νομάρχης, καὶ γενικὸς τῆς Ἀστυνομίας διευθυντὴς μετὰ ὑποδιευθυντῶν καὶ κλητήρων, καὶ δήμαρχος ἐπὶ μισθῷ 500 δρ. κατὰ μῆνα, καὶ εἰρηνοδικεῖα δύο, τῆς βορείου καὶ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς, καὶ συμβολαιογράφοι τοὐλάχιστον δύο, καὶ δικαστήριον.

Ὡς εἴπομεν καὶ πέρισυ, τρεῖς διάφοροι εἶναι οἱ ἐλατῆρες δι' ὧν πλέει τὸ κῆτος τοῦτο, τροχοί, ἕλιξ καὶ ἱστία. Καὶ ἱστοὺς μὲν ἔχει ἑπτὰ φέροντας ἱστία δώδεκα, μηχανὰς δὲ ἀτμοκινήτους δύο, τὴν μὲν χιλίων ἑξακοσίων, τὴν δὲ (τὴν τοῦ ἕλικος) χιλίων ἵππων, τῶν ὁποίων ἡ πραγματικὴ δύναμις διπλασιάζεται· αὗται δὲ κινοῦνται ὑπὸ δέκα λεβήτων θερμαινομένων ὑπὸ πέντε κλιβάνων. Καὶ ἕκαστος μὲν τῶν τροχῶν ἔχει 60 ποδῶν διάμετρον, ὁ δὲ τετράσκαλμος ἕλιξ εἰκοσιτεσσάρων. Ἕκαστος δὲ τῶν ὁλοσφυρηλάτων τούτου σκαλμῶν ἔχει δύο μὲν ποδῶν διάμετρον, εἰκοσιδύο δὲ μῆκος.

Ἡ πόλις αὕτη θὰ φωτίζεται τὴν νύκτα δι' αερίου· πρὸς μεταφορὰν δὲ τῶν σκευῶν καὶ τῶν ἐφοδίων, ἅμα δὲ καὶ πρὸς τέρψιν τῶν ἐπιβατῶν, τὸ κατάστρωμα θέλει διασχίζεσθαι ὑπὸ ὁδοῦ σιδηρᾶς.

Ἡ δὲ καθολκὴ τοῦ τέρατος τούτου δὲν θέλει γενῆ ὡς καὶ τῶν λοιπῶν πλοίων ἐκ τῆς πρώρας ἢ τῆς πρύμνης, ἀλλ' ἐκ τῆς πλευρᾶς οὕτω πως·

Ὅταν τελειώσῃ ἡ ναυπηγία ἥτις γίνεται παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ ἐπὶ ἐδάφους χθαμαλοῦ καὶ προσκλινοῦς, τὸ σκάφος θὰ εὑρεθῇ ἀπῃωρημένον οὕτως εἰπεῖν ἐκ δύο μόνων μερῶν συγκειμένων ἐκ πασσάλων, καὶ ἐκ δύο κινητῶν κοιτίδων. Τὰ νεοφανῆ ταῦτα φαλάγγια θὰ μετατοπισθῶσι σύροντα τὸ σκάφος διὰ δύο μηχανῶν ὑδραυλικῶν, αἵτινες θὰ τὸ ὠθήσωσι μέχρι τοῦ ποταμοῦ ἐν καιρῷ τῆς ἀμπώτιδος· καὶ ὅταν ἔλθῃ ἡ παλίρροια, τὸ μὲν σκάφος θὰ ἐπιπλεύσῃ, οἱ δὲ ναυπηγοὶ θὰ ἀποσύρωσι τὰ φαλάγγια.

Τὸ μέρος ὅπου σήμερον κατασκευάζεται τὸ πλοῖον τοῦτο, ὁμοιάζει πρὸς ἀπέραντον ἐργαστήριον ὅπου βλέπεις καὶ χαλκουργεῖα καὶ ἀτμοκινήτους μηχανὰς δι' ὧν ἐκτελοῦνται αἱ πλεῖσται τῶν ἐργασιῶν, καὶ ἐξ ὧν πολλαὶ ἐφευρέθησαν ἐπίτηδες κατὰ πρῶτον. Λαὸς ὁλόκληρος ἐργατῶν διαιτᾶται περὶ τὰ τείχη τοῦ κινητοῦ τούτου φρουρίου, τὸ ὁποῖον ἀντὶ λεμβῶν ἔχει δύο ἀτμόπλοια ἑκατὸν ἵππων δυνάμεως ἕκαστον.

Εἶναι δύσκολον νὰ φαντασθῇ τις μετὰ πόσης προνοίας γίνονται τὰ τοῦ πλοίου τούτου ὅπως μὴ ἀποτύχῃ· αἱ σπουδαιόταται ὅμως τῶν δυσκολιῶν θ' ἀναφυῶσι βεβαίως ὅταν ἐξέλθῃ τοῦ λιμένος· πῶς θὰ διοικῆται; ὁ ἄγρυπνος τοῦ πλοιάρχου καὶ τῶν ναυαγωγῶν ὀφθαλμὸς θὰ ἐπαρκῇ τάχα εἰς ὅλας τὰς κινήσεις τοῦ γίγαντος τούτου; καὶ ὅταν διαβαίνῃ στενά, ἢ θὰ εἰσέρχεται εἰς ὅρμους ἢ εἰς λιμένας, πῶς θὰ διευθύνεται;

Τοιαῦται καὶ ἄλλαι δυσκολίαι ὑπάρχουσιν οὐκ ὀλίγαι· ἐὰν ὅμως νικηθῶσι, τὸ δὲ ἐπιχείρημα ἐπιτύχῃ, ἡ κατὰ τὸν Ὠκεανὸν ναυτιλία, καὶ αἱ μεταξὺ τῶν διαφόρων αὐτοῦ μερῶν σχέσεις θὰ λάβωσιν ἀνυπολόγιστον ἀνάπτυξιν. Διότι ἐντὸς ἑνὸς τοιούτου πλοίου θὰ ἐπιβιβάζωνται ἰσχυροὶ στρατοὶ ἀποίκων ἢ κατακτητῶν, θὰ κατοικίζεται ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ μία νῆσος, καὶ θὰ μεταφέρωνται διαμιᾶς χάριν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων τρισμέγισται μηχαναί. Λέγεται μάλιστα ὅτι εἰς τὴν Ἀμερικὴν διανοοῦνται ἤδη νὰ κατασκευάσωσιν ὅμοιον πλοῖον τερατωδέστερον τοῦ *Μεγάλου Ἀνατολικοῦ*.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΦΑΖΗΜΩΝΟΣ (τανῦν *Καῦσα*)

καὶ τῶν ἐν αὐτῇ θερμῶν ὑδάτων.

—ooo—

Ἡ μικρὰ Ἀσία, ἡ κλασικὴ αὕτη χώρα, ἐφ' ἧς ἡ φύσις ἐφιλοτιμήθη, ὡς εἰπεῖν, νὰ ἐπαντλήσῃ δαψιλῶς πάντα σχεδὸν τὰ ἀγαθά, ὧν ὁ ἄνθρωπος χρῄζει πρὸς εὐζωΐαν, καὶ ὑπὸ τὴν ἰατρικὴν ὡσαύτως ἔποψιν ἐξεταζομένη φαίνεται οὐχ ἧττον ἀξιόλογος, καὶ ἐπισύρει τὴν προσοχὴν τοῦ ἐπιστήμονος· καθό, παρὰ τὰ ἄλλα τῆς τε φύσεως προϊόντα καὶ τῆς ἀρχαίας τέχνης οὐκ ὀλίγα λείψανα, πλήθουσα καὶ φυτῶν παντοδαπῶν εἰς τὴν Ἰατρικὴν χρησίμων, καὶ πολλῶν πηγῶν ἰαματικῶν ἀφθονίαν ἔχουσα. Ἐν τοσούτῳ τὰ πολύτιμα ταῦτα τῆς εὐεργέτιδος φύσεως δῶρα σπανιώτατα ὑποπίπτουσιν εἰς τὴν ἔρευναν Εὐρωπαίου περιηγητοῦ, διερχομένου ἐκ διαλειμμάτων τὰς βαθείας κοιλάδας καὶ τὴν γιγάντειον σειρὰν τῶν ὀρέων τῆς χώρας ταύτης μετὰ τρόμου, ἕνεκα τῆς ἐπιπολαζούσης λῃστείας τῶν Καρδούχων καὶ Ἰσαύρων καὶ ἄλλων νομαδικῶν φυλῶν, αἵτινες ἀνέκαθεν καταμαστίζουσι τοὺς Ἀσιάτιδας Ἕλληνας (α). Ἔτι δὲ καὶ πρὸς μυρίας ἄλλας ἔχει ὁ ξένος ν' ἀντιπαλαίσῃ δυσχερείας ἀγνὼς ὢν ἐπὶ πᾶσι τῆς τ' ἐπιχωρίου γλώσσης, ἠθῶν τε καὶ ἐθίμων τοῦ τόπου· ὅθεν καὶ τὰ κατὰ τὴν χώραν ταύτην λόγου ἄξια διατελοῦσι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου, ἑπομένως δὲ καὶ ἡ ὠφέλεια ἣν φυσικῷ τῷ λόγῳ ὤφειλον οἱ ἐγκάτοικοι τῆς χώρας ἐκ τούτων νὰ καρπῶνται οἴχεται ἀπολλυμένη. Ἐκ δὲ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ὀρυκτῶν πηγῶν τὰ μάλιστα ἀξιόλογά εἰσι καὶ τὰ κατὰ τὴν Ποντικὴν κώμην *Καῦσα* θερμὰ ὕδατα, γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Καῦσαχαμαμή*, ἤτοι *λουτρὰ τῆς Καούσης*.

Ἡ κώμη αὕτη κεῖται παρὰ τὴν ῥίζαν λόφου καὶ περιέχεται ἑκατέρωθεν ὑπὸ σιτοφόρων πεδιάδων ἐπὶ 4 περίπου ὥρας ἐκτεινομένων, καὶ διαρρέεται ὑπὸ ῥύακος· κειμένη δ' ἐν θέσει εὐαέρῳ, ὑγιεινὸν ἔχει κλίμα καὶ εὐάρεστον, καθὼς καὶ ἡ Μαρσιβάν, ἐν ᾧ τὸ τῶν ἄλλων Ποντικῶν πόλεων (κλίμα) μεσογείων τε καὶ παραλίων, εἶναι θερμὸν καὶ νοσηρότατον, οἷον τῆς Ἀμασείας, Σινώπης, Ἀμισοῦ, Τραπεζοῦντας κτλ. ὅθεν οἱ αὐτῆς κάτοικοι ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες εἰσὶν εὔσωμοι, εὐμεγέθεις, ῥωμαλέοι καὶ ἱκανῶς φιλόξενοι. Παραμείβει καὶ ποταμὸς οὐ μέγας εἰς τὸν Ἶριν *(Jeschil-irmak)* εἰσβάλλων. Διέστη-

---

(α) Πρβλ. Χρυσοστ. Ἐπιστ. Δ', ΙΓ', ΙΔ'. ΙΕ'. ΙΣΤ'. κα ἀλλαχοῦ.

κει δὲ τῆς μὲν Ἀμισοῦ (*Σαμσοὺν*) ὥρας 16. πρὸς ΝΔ, τῆς δὲ *Μαρσιβὰν* ὥρας 4 πρὸς ΒΑ, μεταξὺ ἑκατέρων κειμένη. Ἀπαρτίζεται δ' ἐξ 20 οἰκιῶν ὀθωμανικῶν, γεωργῶν τῶν πάντων, καὶ 3 ἢ 4 Ἀρμενίων, νεωστὶ ἐκ Μάρσιβὰν μετοικησάντων. Παρέχει οὐκ ὀλίγα περιεργείας ἄξια ἐρείπια ἀρχαῖα, ἅπερ ἐν μέρει τοὐλάχιστον ἐφείσθη ὁ ῥοῦς τοῦ χρόνου. Εἰσὶ δὲ τὸ *Ἰμαρὲτ* (Πτωχοτροφεῖον) κατὰ τὸ ἀνώτερον τῆς κώμης, οἰκοδόμημα εὐμέγεθες ἀρχιτεκτονικὴν καλλίστην καὶ ἁρμονίαν μεθ' ἁπλότητος ἐμφαῖνον θαυμασίαν, ὅπερ χαρακτηρίζει πᾶν ἔργον τῶν ἡμετέρων προγόνων· μέρος αὐτοῦ ἀπετέλει, φαίνεται, καὶ τὸ 10 περίπου πόδας μακρὰν ἱστάμενον μονῆρες κτίριον. Κατωτέρω ἕτερον, τὸ νῦν κρεωπωλεῖον· εἶτα τὸ *τζαμίον* (τέμενος), οὗ τινος ἐν τῷ τοίχῳ ὁρῶνται τρεῖς ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαί, αἵτινες παρ' ὀλίγον ἐφθαρμέναι εἰσὶν ἤδη ὡς γεγραμμέναι ἐπὶ ἐγχωρίου λίθου. Πρὸς Ἀν. τοῦ χωρίου ὑφίσταται ἕτερον, ἐν ᾧ καὶ ἐπιγραφὴ ἐπὶ τοῦ τοίχου, διαφυγοῦσα ἐν μέρει τὰς καταστρεπτικὰς χεῖρας τῶν οἰκητόρων, ἡ ἑξῆς·

ΤΙΜΗϹΕΝ ΑΙΛΙΑΝΟϹ ΕϹΤΗϹΕΝ

Πρὸς δὲ καὶ ἄγαλμα γυναικὸς ἐνταῦθα ἐκ μαρμάρου χαμαὶ ἐρριμμένον, ἧς ἡ κεφαλὴ καὶ τὰ κῶλα λείπουσι. Πλησίον τούτου ἑτέρου κτιρίου παντελῶς ἠδαφισμένου σώζεται μόνον μία πύλη.

Ἐπισημότερον τῶν λοιπῶν καὶ διὰ τὴν κτίσιν εἰσέτι εἶναι ὁ λουτρὼν κείμενος μεταξὺ τοῦ *τζαμίου* καὶ τοῦ *Ἰμαρέτ*, ἀλλὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο δὲν ἐδυνήθην νὰ ἐρευνήσω ἀποχρώντως· ἐπειδὴ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας τελοῦντες οἱ κάτοικοι τὸ *Ῥαμαζὰν-Μπαϊραμὶ*, αὐτοὶ ἐλούοντο καὶ δὲν ἐπέτρεπον ἡμῖν τὴν εἴσοδον· μόλις δὲ νυκτὸς ἐπελθούσης κατωρθώσαμεν νὰ παρεισδύσωμεν καὶ νὰ λουσθῶμεν.

Γνωστὸν ἤδη ὅτι, ὅτε οἱ Ὀθωμανοὶ καταδραμόντες τὰς χώρας ταύτας λαίλαπος δίκην πᾶν τὸ προστυχὸν κατέστρεφον, πόλεις μυριάνδρους κατερημοῦντες (α), δὲν ἐσεβάσθησαν εἰμὴ λουτρῶνας καὶ κρήνας, καὶ ταῦτα διὰ τοὺς ἐκ τῆς θρησκείας ἐπιβαλλομένους αὐτοῖς καθαρμούς· βεβαίως δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἐτηρήθη τοῦτο ἀκεραιότερον τῶν ἄλλων. Συγκροτεῖται ἀπὸ 6—7 οἰκίσκων, ἱκανῶς εὐρυχώρων· ἐν τῷ μέσῳ δὲ κεῖται ἡ δεξαμενὴ εὔκτιστος λίαν 16 ὀργυιῶν περίμετρον ἔχουσα καὶ 8 ποδῶν βάθος, εἰς ἣν εἰσπίπτει τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ὕδωρ κοχλάζον εἰς ἱκανὴν ποσότητα, δι' ἀποκρύφων ὅλως πόρων φερόμενον, κατὰ δὲ τὴν πορείαν εἰς ἐπαφὴν ἐρχόμενον μετὰ στρωμάτων, ὡς φαίνεται, ἐνθείου σιδήρου κατὰ μικρὸν ἀποσυντιθεμένου. Ὁπωσδήποτε, ὅμως εἶναι προϊὸν ἡφαίστειον, καθότι καὶ τὴν σήμερον παρατηροῦνται ἔστιν ὅπου ἴχνη ἡφαιστειώδους γῆς. Τοιαύτην δ' ἔχει θερμοκρασίαν, ὥστε ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν ἑψήνονται τὰ ἐμβαλλόμενα εἰς αὐτὸ ὠά. Χρῆσις δὲ τούτων δύναται νὰ γένῃ μετὰ μεγάλης ὠφελείας, καθ' ὅσον γινώσκομεν, κατὰ τοῦ ῥευματισμοῦ, τῆς ἀρθρίτιδος, τῶν ἐξανθηματικῶν νοσημάτων τοῦ δέρματος καὶ κατ' ἄλλων βεβαίως χρονίων νοσημάτων, ὅπερ θέλει ὁρίσει ἀκριβῶς ἡ ὑπ' ἀνδρὸς ἐπιστήμονος χημικὴ αὐτοῦ ἀνάλυσις. Οἱ ἐγχώριοι ὡς εἰς συνήθεις λουτρῶνας ἐν αὐτῷ λουόμενοι, μεταχειρίζονται αὐτὸ τοῦτο καὶ πρὸς πόσιν μετὰ τὴν ψύξιν, καί τοι ἔχοντες ὡς εἴρηται, ἀφθονίαν ὑδάτων, ὅπερ ἄλλως εἶναι ἄοσμον, ἡδύ, πότιμον καὶ διαυγέστατον.

Πολλοὶ ἔκ τε τοῦ Πόντου, Παφλαγονίας, Καππαδοκίας καὶ ἄλλων χωρῶν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀσίας προσέρχονται εἰς τὰ ἰαματικὰ ταῦτα ὕδατα, χωρὶς νὰ διακρίνωσιν ὅμως δυστυχῶς τὰ εἴδη τῶν νοσημάτων εἰς ἃ ἰδίως δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι· διὸ καὶ πολλὰ ὀλίγοι παραπολαύουσι τῆς προσδωκομένης θεραπείας, καὶ οὗτοι οἱ ἀρθριτικάς, ῥευματικάς, ὡς εἴπομεν, καὶ ἄλλας τοιαύτας παθήσεις ἔχοντες ἀσθενεῖς. Ὅσον δὲ περὶ τῶν καταλλήλων, εἰς διαμονὴν τῶν πασχόντων καταστημάτων, ὑπάρχουσι τρία καταλύματα, ἢ μᾶλλον καφφενεῖα διὰ τοὺς ἐντεῦθεν διερχομένους ὁδοιπόρους, ἐν οἷς ὁπωσδήποτε ἀπολαμβάνουσι τὰς ἀπαιτουμένας ἀναπαύσεις, δυνάμενοι νὰ προμηθεύωνται ἐκ τῆς μικρᾶς ἀγορᾶς τοῦ κωμηδρίου τὰ ἀπολύτως τοὐλάχιστον ἀναγκαῖα τῶν τροφίμων.

Ἐκ τῶν σωζομένων εἰς ἡμᾶς παλαιῶν συγγραφέων μόνον ὁ Στράβων ποιεῖται μνείαν τῶν θερμῶν τούτων, ὀνομάζων μάλιστα αὐτὰ «*ὑγιεινὰ σφόδρα*»· τῆς δὲ Φαζημῶνος καὶ Στέφανος ὁ τῶν ἐθνικῶν συγγραφεὺς τὰ ἐκείνου μεταγράψας, ὡς παρακατιόντες θέλομεν διαλάβει.

Ἡ κώμη αὕτη, ἧς τὴν περιγραφὴν συντομώτατα ἐποιησάμεθα, ἀναντιρρήτως ἦν ἡ τῶν παλαιῶν *φαζημών*, ἣν ὁ Πομπήϊος μετὰ τοὺς Μιθριδατικοὺς πολέμους ἐπὶ τὸ τελειότερον πολίσας, Νεάπολιν προσωνόμασεν, ὡς καὶ τὴν περὶ αὐτὴν πεδινὴν χώραν σύμπασαν *Νεαπολῖτιν*, πρότερον *Φαζημωνῖτιν* καλουμένην. Κατὰ τὸ πρὸς τῇ Φαναροίᾳ μέρος τῆς χώρας ταύτης τίθησιν ὁ Γεωγράφος λίμνην πελαγίαν τὸ μέγεθος τὴν *Στιφάνην* καλουμένην, πολύοψον· αὕτη δὲ εἶναι ἡ παρὰ τὴν κώμην Ladik μικρὰ λίμνη, Ladik Gueulu ἀπ' αὐτῆς ὀνομαζομένη, καὶ ἰχθύας τρέφουσα καλούς. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ πάλαι οὖσα μείζων ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα ἐξηράνθη κατὰ μέρος· ἡ δὲ κώμη Ladik ἔφερε καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας τὸ πάλαι αὐτὸ τῆς λίμνης τὸ ὄνομα *Στιφάνη*, διότι ἐν τοῖς *Πευτιγγεριανοῖς πίναξιν* ἀναφέρεται αὐτοῦ που χωρίον *Stephanae*, ὅπερ ὁ Φορβίγερος (Τόμ. 2. σελ. 436), θεωρεῖ εὐλογώτατα κείμενον παρὰ τὴν λίμνην *Στιφάνην*. Ἀναφέρει δὲ καὶ φρούρια τῶν Ποντικῶν βασιλέων ἐρυμνά, τήν τε *Κιζάρην* καὶ τὸ *Σαγύλιον*, ἅπερ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ἦσαν ἤδη ὠλιγωρημένα. Ὁ Taver-

(α) Les Turcs, (παρατηρεῖ ὁ Παῦλος Λουκᾶς), ennemis des sciences et des antiquités, laissent tout détruire dans ce beau climat, et de toutes les provinces qu'ils ont reduites sous leur Empire, il n'y en a point dont la décadence soit plus sensible que dans l'Anatolie, etc. (Paul-Lucas, Voyage trois. tom. 2. pag. 116).

nier, ὅστις περιηγήσατο τὴν καθ' ἡμᾶς Ἀσίαν κατὰ τὸν ΙΖ'. αἰῶνα πρὸς Ἀν. τῆς Ἀμασείας ἐπὶ ὄρους ὑψηλοῦ εἶδε φρούριον ἢ μᾶλλον ἐρείπια φρουρίου, ὅπου ὄμβριον ὕδωρ μόνον ἠδύνατό τις νὰ εὕρῃ, συναγόμενον ἐντὸς δεξαμενῆς· ἐν τῷ μέσῳ δὲ (τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους) ἦν πηγὴ ὕδατος δαψιλοῦς (α). Οὐδόλως δὲ ταῦτα ἀπάδουσι τοῖς τοῦ Στράβωνος, ὅστις λέγει ὅτι ὑπῆρχεν αὐτοῦ *καὶ ὑδρεῖον δαψιλές*· διότι οὐδόλως ἀπίθανον κατασπασθέντος τοῦ ἐρύματος, τῶν δὲ ὑδραγωγῶν καταστραφέντων ἐκλιπεῖν τελέως καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ὕδατα. Τούτου τεθέντος νομίζομεν ὅτι τοῦτο εἶναι τὰ ἐρείπια τοῦ *Σαγυλίου* τοῦ Στράβωνος. Τὴν δὲ γῆν τῆς Φαζημωνίτιδος σιτοφόρον εἶπεν ὁ Γεωγράφος, ὡς καὶ τὴν σήμερον τὸ κυριώτερον προϊὸν τῆς χώρας εἶναι ὁ σῖτος, ὅστις, καθὼς καὶ ὁ τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ Πόντου, ἐξάγεται εἰς τὸ ἐμπόριον ὑπὸ τὸ ὄνομα *σῖτος Σαμσοὺν*, ὅπερ κακῶς οἱ ἐφημεριδογράφοι γράφουσι *Σαμψοῦντος* ἢ *Σαμψὼν*, δέον εἰπεῖν σῖτος ἢ *Σαμσοὺν* ἢ κάλλιον *Ἀμισοῦ*· ὀνομάζεται δὲ Ἀμισοῦ διότι διὰ τοῦ λιμένος τῆς πόλεως ταύτης φέρεται εἰς τὸ ἐμπόριον.

Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται φανερὸν ὅτι σφάλλονται ὅ,τε Δανουῆλος (d'Anville) Μαννέρτιος (Mannert) καὶ Γοσσελῖνος (Gosselin) (β) λέγοντες ὅτι ἡ Φαζημὼν εἶναι τὸ νῦν *Μαρσιβὰν* ἢ *Μερζιφοὺν*, καὶ οἱ συγγραφεῖς τοῦ γεωγραφικοῦ Λεξικοῦ, ἀναιροῦντες αὐτοὺς καὶ λέγοντες ὅτι ἡ Μαρσιβὰν εἶναι τὰ παλαιὰ *Εὐχάϊτα*, πόλις περίφημος ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Ἱστορίᾳ (γ)· ἀλλὰ περὶ τούτων ἄλλοτε. Νομίζομεν ἐπὶ τέλους ὅτι ἡ παρατήρησις ὅτι ὅπου εὕρωμεν τὰ *θερμὰ ὕδατα τῶν Φαζημωνιτῶν*, ἐκεῖ φυσικῷ τῷ λόγῳ ὀφείλομεν νὰ ζητήσωμεν καὶ τὴν κώμην αὐτῶν, καὶ καθόλου μόνη ἡ τοῦ Στράβωνος μετ' ἐπιστασίας ἀνάγνωσις, αἴρουσι πᾶσαν περὶ τῆς θέσεως τῆς *Φαζημῶνος* ἢ *Νεαπόλεως* ἀμφισβήτησιν· ὅθεν καὶ δὲν κρίνομεν περιττὸν νὰ ἐπισυνάψωμεν τὸ χωρίον, ἐνῷ ἀκριβέστατα, ὡς συνεθίζει, περιγράφει τὴν χώραν ταύτην. « Μετὰ μὲν οὖν (φησὶ) τὴν Ἀμισηνῶν μέχρι τοῦ Ἅλυος ἡ Φαζημωνῖτίς ἐστιν, ἣν Πομπήϊος Νεαπολῖτιν ὠνόμασε κατὰ Φαζημῶνα κώμην, ἀποδείξας τινὰ κατοικίαν καὶ προσαγορεύσας *Νεάπολιν*. Ταύτης δὲ τῆς χώρας τὸ μὲν προσάρκτιον πλευρὸν ἡ Γαζηλῖτις συγκλείει καὶ ἡ τῶν Ἀμισηνῶν· τὸ δὲ ἑσπέριον ὁ Ἅλυς, τὸ δ' ἑῷον ἡ φανάροια· τὸ δὲ λοιπὸν ἡ ἡμετέρα χώρα ἡ τῶν Ἀμασέων, πολὺ πασῶν πλείστη καὶ ἀρίστη. Τὸ μὲν οὖν πρὸς τῇ Φαναροίᾳ μέρος τῆς Φαζημωνίτιδος λίμνη κατέχει πελαγία τὸ μέγεθος, ἡ Στιφάνη καλουμένη, πολύοψος καὶ κύκλῳ νομὰς ἀφθόνους ἔχουσα καὶ παντοδαπάς· Ἐπίκειται δ' αὐτῇ φρούριον ἐρυμνὸν, ἔρημον νῦν ἡ Κιζάρη, καὶ πλησίον βασίλειον κατεσκαμμένον. ἡ δὲ λοιπὴ ψιλὴ τὸ πλέον καὶ σιτοφόρος χώρα. Ὑπέρκειται δὲ τῆς τῶν Ἀμασέων τά τε θερμὰ ὕδατα τῶν Φαζημωνιτῶν, ὑγιεινὰ σφόδρα, καὶ τὸ Σαγύλιον ἐπὶ ὄρους ὀρθίου καὶ ὑψηλοῦ, πρὸς ὀξεῖαν ἀνατείνοντος ἄκραν, ἔρυμα ἱδρυμένον, ἔχον καὶ ὑδρεῖον δαψιλὲς, ὃ νῦν ὠλιγώρηται· τοῖς δὲ βασιλεῦσιν ἦν χρήσιμον εἰς πολλά. Ἐνταῦθα δὲ ἑάλω καὶ διεφθάρη ὑπὸ τῶν Φαρνάκου τοῦ βασιλέως παίδων Ἀρσάκης, δυναστεύων καὶ νεωτερίζων, ἐπιτρέψαντος οὐδενὸς τῶν ἡγεμόνων· ἑάλω δὲ οὐ βίᾳ τοῦ ἐρύματος ληφθέντος ὑπὸ Πολέμωνος καὶ Λυκομήδους, βασιλέων ἀμφοῖν, ἀλλὰ λιμῷ· ἀνέφυγε γὰρ εἰς τὸ ὄρος παρασκευῆς χωρὶς, εἰργόμενος τῶν πεδίων· εὗρε δὲ καὶ τὰ ὑδρεῖα πεφραγμένα. Οὕτω γὰρ διετέτακτο Πομπήϊος, κατασπᾶν κελεύσας τὰ φρούρια, καὶ μὴ ἐᾶν χρήσιμα τοῖς ἀναφεύγειν εἰς αὐτὰ βουλομένοις λῃστηρίων χάριν. Ἐκεῖνος μὲν οὖν οὕτω διέταξε τὴν Φαζημωνῖτιν· οἱ δὲ ὕστερον βασιλεῦσι καὶ ταύτην διένειμαν ». (α) Τὰ δὲ τοῦ Στεφάνου ἔχουσιν οὕτω· « Φαμιζὼν, κώμη τῆς Ἀμασείας καὶ νοτιωτέρα Ἀμισοῦ, ἧς οἱ κωμῆται Φαμιζωνῖται, ἡ χώρα Φαμιζωνῖτις, ἡ Νεάπολις λέγεται· οὕτω γὰρ Πομπήϊος ταύτην ὠνόμασεν » (β). Ἐνταῦθα οἱ μὲν παλαιοὶ ἐκδόται τοῦ Στεφάνου ἐξερρυηκέναι τινὰ ὑποτοπάζουσι τοῦ κειμένου, ὁ δὲ Κοραῆς εὐφυῶς διώρθωσε *κώμη τῆς Ἀμισηνῆς*, ἢ μᾶλλον *κώμη πλησίον τῆς Ἀμασείας*· δύναται δὲ ν' ἀναγνωσθῇ καὶ *κώμη πλησίον Ἀμισοῦ*, συμφώνως τῷ Στράβωνι, ὅστις τὴν Φαζημῶνα τίθησι μετὰ τὴν Ἀμισηνήν. Εἶτ' ἀναγνωστέον λέγει *ἡ χώρα Φαμιζωνῖτις, ἢ καὶ Νεαπολῖτις λέγεται κτλ.* (γ) Ὅτι δὲ ἡ παρὰ τῷ Στεφάνῳ γραφὴ *Φαμιζὼν* ἡμαρτημένως φέρεται ἀντὶ τῆς παρὰ τῷ Στράβωνι *Φαζημὼν*, δῆλον (δ).

Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ὁ Αὐχῆρος Ἐλουΐος ἀναφέρει μόνον ὅτι μεταξὺ τοῦ Μαρσιβὰν καὶ Ὀσμαντζὶκ ὑπάρχει θερμὴ πηγή (ε).

Τελευταῖον ἄξιον περιεργείας καὶ ἡ μέχρις ἡμῶν διατήρησις τοῦ ὀνόματος τῶν θερμῶν τούτων *Καῦσα*, ἢ μᾶλλον *Κάουσα* (ἡ), ὅπερ ταὐτὸν τῷ *καίουσα πηγὴ*, ἤτοι *θερμὴ*, ἐν τόπῳ, ὅπου γλῶσσα Ἕλληνος ἐσίγησε πρὸ τοσούτων αἰώνων. Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα πρότερον μὲν τὸ ὄνομα ἐσήμαινε τὴν πηγὴν, ἐν τοῖς ὕστερον δὲ χρόνοις κατὰ τὴν παρακμὴν τῆς δόξης τῆς χώρας ἐκλιπόντων κατὰ μικρὸν τῶν πρότερον ὀνομάτων *Φαζημῶνος* καὶ *Νεαπόλεως*, ἀπὸ τῆς πηγῆς ταύτης προσηγορεύθη *Κάουσα* (Kawsa) ἡ κώμη· ἡ δὲ περὶ αὐτὴν πεδινὴ χώρα, ἡ τῶν παλαιῶν *Φαζημωνῖτις* ἢ *Νεαπολῖτις*, **Kawsa ovassi** (πεδίον Καούσης).

Α. ΚΟΥΖΗΝΟΠΟΥΛΟΣ
Φοιτητὴς τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς.

(α) Tavern. Itiner. tom. 1. p. 9.

(β) Gosselin ἐν τῇ Γαλλ. μεταφρ. τοῦ Στράβ. αὐτ. σ. 71 σημ. 1. d'Enville Geogr. ancien. tom. I. pag. 284 Mannert VI. 2.

(γ) Diction. Géograph. par une société de Géogr. Paris 1820. tom. IV. v. Marsivan.

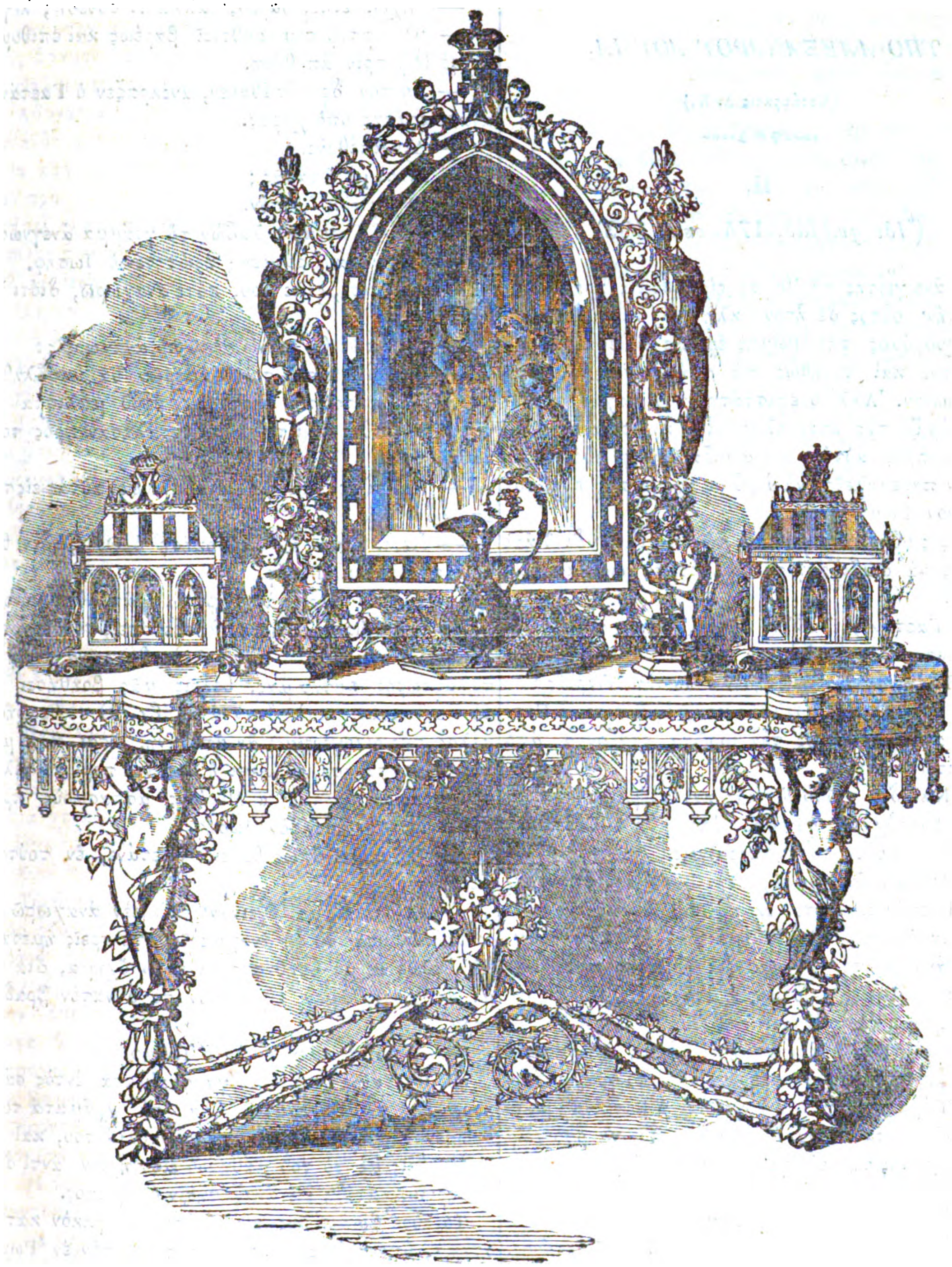
(α) Στράβ. βιβλ. ΙΒ'. σ. 560.

(β) Στέφ. Βυζαντ. ἐν λ. Φαμιζών.

(γ) Βλ. πλείονα ἐν τῇ Γαλλ. μεταφρ. τοῦ Στράβ. τόμ. 4 μέρ 2. σ. 71-2. σημ. 2.

(δ) Βλ. Θησαυρ. Στέφ. ἐν λ. φαζημών.

(ε) Relat. des voyages en Orient par Aucher-Eloy, part. II, p. 760.

Ἡ ἀνωτέρω εἰκὼν παριστάνει λεπτουργέστατα κατεσκευασμένον σκεῦος οἰκιακόν, ἐκ τῶν ἀποτεθέντων εἰς τὸ παλάτιον τῆς ἐν Λονδίνῳ παγκοσμίου ἐκθέσεως. Καταχωρίζεται δὲ ἐνταῦθα ὅπως παρατηρηθῇ μετὰ πόσης ἐπιτηδειότητος ἐχαράχθη.

ΟΙ ΔΥΩ ΜΑΘΗΤΑΙ.

ΥΠΟ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΔΟΥΜΑ.

(Μετάφρασις Δ. Κ.)

II.

(*Ἴδε φυλλάδ.* 174. *σελ.* 133)

Καὶ ἀνοιγείτης τῆς θύρας εἰσῆλθέ τις κρατῶν ἐπιστολήν· οὗτος δὲ ἦτον κλητὴρ ταχυδρομικός. Ὁ ταχυδρόμος τῆς Ῥώμης ἔφθανε τὸ ἑσπέρας εἰς Βονωνίαν, καὶ συνήθως τὰ γράμματα ἐδίδοντο τὴν πρωΐαν. Ἀλλ' ὁ ἐπιστάτης τοῦ ταχυδρομείου ἐνῷ ἐχώριζε τὰς ἐπιστολὰς εἶδε καί τινα ἐπιγραφομένην πρὸς αὐτόν· καὶ ἀνοίξας αὐτὴν εὗρεν ἑτέραν, ἣν παρεκαλεῖτο νὰ διαβιβάσῃ ἀμέσως πρὸς τὸν Γαετάνον Ῥωμανώλην.

Ὁ νέος οὗτος ἦτο γνωστὸς τῷ ἐπιστάτῃ· δι' ὃ καὶ ἔσπευσε νὰ διαβιβάσῃ τὴν ἐπιστολὴν ὡς κατεπείγουσαν.

Ὁ Γαετάνος λαβὼν αὐτήν, ὅλως τρέμων ἐπλησίασε πρὸς τὸν λύχνον.

— Τί ἔχεις; τὸν ἠρώτησεν ὁ Ἰωσήφ, ὠχριᾷς!

— Γράμμα τῆς ἀδελφῆς μου, ἐψιθύρισεν ὁ Γαετάνος ἀπομασσόμενος τὸν ἱδρῶτα στάζοντα ἀπὸ τοῦ μετώπου του.

— Καὶ διὰ τοῦτο ὠχριᾷς καὶ τρέμεις;

— Δυστύχημα συνέβη, ἀπεκρίθη ὁ Γαετάνος.

— Καὶ πόθεν τὸ συμπεραίνεις;

— Τόσον καλὰ γνωρίζω τὴν Βεττίναν, ἐπανέλαβεν ὁ Γαετάνος, ὥστε ἐκ πρώτης ὄψεως τῆς γραφῆς ἀνακαλύπτω τὸ αἴσθημά της. Δὲν ἔχω ἀνάγκην ν' ἀνοίξω τὸ γράμμα διὰ νὰ πληροφορηθῶ ἂν εἶναι τεθλιμμένη, εὔθυμος ἢ ἀτάραχος. Ἡ ἐπιγραφὴ φανερώνει τὰ πάντα.

— Καὶ τώρα ἡ ἐπιγραφὴ τί λέγει; ἠρώτησεν ὁ Ἰωσὴφ ῥίψας ἀνήσυχον βλέμμα ἐπὶ τοῦ γράμματος.

— Τώρα ἡ ἐπιγραφὴ λέγει ὅτι ἡ Βεττίνα μ' ἔγραψε κλαίουσα. Ἰδού, ἰδὲ τὰ δύω πρῶτα στοιχεῖα τοῦ ὀνόματος τῆς οἰκογενείας μας· δάκρυα τὰ διέκοψαν.

— Ἀπατᾶσαι, εἶπεν ὁ Ἰωσήφ.

— Ἀνάγνωθι σὺ αὐτός, ἀπεκρίθη ὁ Γαετάνος, δίδων τὸ γράμμα πρὸς τὸν φίλον του, καὶ καθήσας ἀφῆκε στενάζων τὴν κεφαλὴν μεταξὺ τῶν χειρῶν του.

Ὁ Ἰωσὴφ ἤνοιξε τὸ γράμμα. Ἀλλὰ μόλις ἀνέγνωσε τοὺς πρώτους στίχους, καὶ ἡ χείρ του ἤρχισε νὰ τρέμῃ, καὶ οἱ ὀφθαλμοί του θλιβερῶς ἐστράφησαν πρὸς τὸν Γαετάνον, ὅστις, ὡς εὐκόλως ἐννοεῖτο, ἔκλαιε μεταξὺ τῶν χειρῶν του.

— Θάῤῥος, φίλε, εἶπεν ὁ Ἰωσὴφ μὲ πρᾳεῖαν φωνὴν καὶ θεὶς τὴν χεῖρα ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ συντρόφου του.

Ὁ Γαετάνος ἀνέκυψεν, ἀλλὰ δάκρυα ἔῤῥεον εἰς τὰς παρειάς του.

— Ἔχω, εἶπε, θάῤῥος· ἀλλὰ τί συνέβη; λέγε.

— Ὁ πατήρ σου ἀσθενεῖ βαρέως καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ σὲ ἴδῃ πρὶν ἀποθάνῃ.

— Λοιπὸν δὲν ἀπέθανεν, ἀνέκραξεν ὁ Γαετάνος ἀνασκιρτήσας ὑπὸ χαρᾶς.

— Δὲν ἀπέθανε.

— Διατί μὲ ἀπατᾷς;

— Ἀνάγνωθι λοιπόν.

— Καὶ ὁ Γαετάνος λαβὼν τὸ γράμμα ἀνέγνωσε.

— Πότε ἀναχωροῦμεν; ἠρώτησεν ὁ Ἰωσήφ.

— Ἐρώτησε, φίλε μου, πότε ἀναχωρῶ, διότι σὺ θὰ μείνῃς.

— Καὶ πῶς θὰ μείνω ἀφοῦ σὺ ἀναχωρεῖς;

— Ἐπειδὴ ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν θὰ ὑποβληθῇς εἰς τὰς διδακτορικὰς ἐξετάσεις, ἀφοῦ μάλιστα τὸ θέμα ἐτυπώθη, καὶ τὰ δῶρα ἐστάλησαν πρὸς τοὺς καθηγητάς.

— Καὶ τί πειράζει; ἂς ἀναβάλωμεν αὐτὰς εἰς τὴν ἐπάνοδόν μας.

— Ὄχι, διότι ἐὰν εὐδοκήσῃ ὁ Θεός, δὲν θέλεις ἐπανέλθει, Ἰωσήφ.

— Λοιπὸν θέλεις νὰ σὲ ἀφήσω ν' ἀπέλθῃς μόνος;

— Ἅμα ὡς τελειώσῃς τὰς ἐξετάσεις σου ἔρχεσαι καὶ μὲ ενταμόνεις. Ἐὰν ὁ Θεὸς θέλῃ νὰ σωθῇ ὁ ταλαίπωρος πατήρ μας, θέλεις μᾶς βοηθήσει νὰ τὸν σώσωμεν, καὶ ὅταν ἀναλάβῃ θὰ σὲ θεωρήσῃ μέλος τῆς οἰκογενείας· ἂν ἀποθάνῃ, εἶσαι ἤδη μέλος. Παρατήρησε τί λέγει ἡ Βεττίνα περὶ τὸ τέλος τοῦ γράμματός της· «Μυρίους ἀσπασμοὺς πρὸς τὸν ἀγαπητὸν ἀδελφὸν Ἰωσήφ.

— Θὰ κάμω ὅπως θέλεις, Γαετάνε, ἐν τούτοις σκέφθητι.

— Αἱ σκέψεις μου ἔγειναν· ἐγὼ μὲν ἀναχωρῶ ἀπόψε πάραυτα· σὺ δὲ ἀναχωρεῖς μετὰ τρεῖς ἡμέρας· ἀλλ' ἐλθὲ νὰ μὲ βοηθήσῃς νὰ εὕρω ὄχημα, διὰ νὰ μὴ ἀποχωρισθῶμεν, εἰμὴ ὅσον τὸ δυνατὸν βραδύτερα.

— Ἂς ὑπάγωμεν, εἶπεν ὁ Ἰωσήφ.

Ὁ Γαετάνος ἔθεσεν ὀλίγα φορέματα ἐντὸς σάκκου, ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ ὅλα τὰ χρήματά του, ἔχωσεν εἰς τὸ θυλάκιον τὰ πιστόλιά του, καὶ ἐφοδιασθεὶς μὲ τὸ τοῦ μαθητοῦ εἰσιτήριον ἀντὶ διαβατηρίου, κατέβη εἰς ἀναζήτησιν ὀχήματος.

Τὸ εὗρε δὲ ἀμέσως εἰς τὸ ταχυδρομικὸν κατάστημα, ὑποσχεθεὶς νὰ τὸ ἀφήσῃ εἰς τὸν ἐν Ῥώμῃ ταχυδρομικὸν ἐπιστάτην συγγενῆ τοῦ τῆς Βονωνίας.

Ἐντὸς δέκα λεπτῶν οἱ ἵπποι ἐζεύχθησαν.

Ὁ Ἰωσὴφ βλέπων τὸν φίλον του ἀναβαίνοντα ἐπὶ τοῦ ὀχήματος, ἐπέμεινεν ἐκ νέου ν' ἀναχωρήσῃ μετ' αὐτοῦ· ἀλλ' ἀμετάτρεπτος ὁ Γαετάνος ἀντέταξε τὰς ἐξετάσεις, καὶ ἐπανέλαβε δεκάκις ὅτι ὁ ἀποχωρισμός των ἤθελε διαρκέσει τρεῖς μόνον ἡμέρας, ἐπειδὴ τὸ τρίτον ἑσπέρας ἔμελλε ν' ἀναχωρήσῃ καὶ αὐτός. Ὁ Ιωσὴφ ἐνέδωκε.

Τὸ ὄχημα ἐκινήθη, ὁ ταχυδρόμος ἐκρότησε τὴν μάστιγα, οἱ ἵπποι ἐτριποδίσαν, καὶ οἱ δύω φίλοι ἀν-

τήλλαξαν καὶ νέον ἀποχαιρετισμόν. Ὁ δὲ Ἰωσὴφ περιέμενεν ἑωσοῦ νὰ γείνῃ τὸ ὄχημα ἀφανές· καὶ ὅταν ὁ κρότος τῶν τροχῶν, ὅστις ἐφαίνετο παρατείνων τὴν παρουσίαν τοῦ Γαετάνου πλησίον αὐτοῦ, ἔπαυσεν ἀκουόμενος ἀφῆκεν ἀναστεναγμὸν καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν κύπτων τὴν κεφαλήν.

Ἀδυνατῶ νὰ περιγράψω τὴν θλίψιν τὴν ὁποίαν ᾐσθάνθη ὁ Ἰωσὴφ εἰσελθὼν εἰς τὸν μονήρη θάλαμον ἔνθα πάντα ἐμαρτύρουν τὴν πρόσφατον παρουσίαν τοῦ πρὸ ὀλίγου ἀναχωρήσαντος. Ἐκάθησε παρὰ τὴν τράπεζαν ἐπὶ τοῦ θράνου ἐφ' οὗ ἐκάθητο πρὸ μικροῦ ὁ φίλος του,καὶ ἀπεφάσισε νὰ μὴ κοιμηθῇ· λαβὼν δὲ βιβλία, μελάνην καὶ χάρτην, ἤρχισε νὰ ἐργάζεται.

Παραδόξως ὅμως, ἐν ᾧ ἐνησχολεῖτο τρὶς ἐσβέσθη ὁ λύχνος, ὄχι διαρκῶς ἢ κατὰ σύμπτωσιν, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτοῦ, ὡς στόμα παῦον νὰ πνέῃ, καὶ ὡς ψυχὴ ἀφιπταμένη.

Τρὶς τὸν ἤναψεν ὁ Ἰωσὴφ ἀφοῦ πρῶτον παρετήρει ὅτι δὲν ἐσβέσθη ἕνεκα ἐλλείψεως ἐλαίου. Ἀλλὰ σημειωτέον ὅτι ἦτο δεισιδαίμων, ὡς συμβαίνει εἰς πάσας τὰς μελαγχολικὰς ψυχάς. Ἡ λύπη του, διότι ἀφῆκε μόνον τὸν Γαετάνον, κατέστη σχεδὸν ἔλεγχος συνειδήσεως, ἡ ὀδύνη του, σχεδὸν ἀπελπισία. Ἀφ' ἑτέρου δὲ κατὰ παράδοξον σύμπτωσιν, αἱ τρεῖς τοῦ λύχνου ψυχοῤῥαγίαι συνέβησαν ὅτε ὁ Ἰωσὴφ, ὅστις, ὡς προείπαμεν, ἀνέλαβε ν' ἀναγγείλῃ τὴν θλιβερὰν εἴδησιν, ἔγραφε πρὸς τοὺς συγγενεῖς τοῦ Ἀντωνίου.

Ἡ ἡμέρα εὗρεν ἀγρυπνοῦντα τὸν Ἰωσὴφ, καὶ ἐλπίζοντα νὰ διασκεδάσῃ τὰς ζοφερὰς ἰδέας του ἐν καιρῷ αὐτῆς· ἀλλὰ δυστυχῶς ἦτο σκοτεινὴ ὡς ἡμέρα χειμῶνος, καὶ εἰ καὶ ἐπροσπάθησε νὰ ἐργασθῇ, ἡ ἐργασία δὲν ἴσχυσε νὰ διακόψῃ τὸν διηνεκῆ λογισμόν του, ὅτι ὁ Γαετάνος διέτρεχε κίνδυνον.

Τῷ ὄντι ἡ μεταξὺ τῆς Βονωνίας καὶ Ῥώμης ὁδὸς ἦτο μακροτάτη, καὶ τὴν σήμερον ἔτι δὲν εἶναι τόσον ἀσφαλὴς διὰ τοὺς ὁδοιποροῦντας μὲ τὸ ταχυδρομεῖον ἐν καιρῷ νυκτός· πολλῷ δὲ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν συνέβαινον τὰ γεγονότα ἃ διηγούμεθα. Μὲ ὅσην ταχύτητα καὶ ἂν ἐπροχώρει ὁ Γαετάνος, δὲν ἤλπιζε νὰ διατρέξῃ τὴν ἐκ Βονωνίας εἰς Ῥώμην ἄγουσαν εἰς ὀλιγωτέρας τῶν ἑξήκοντα ὡρῶν. Καὶ ἐπειδὴ ἀνεχώρησεν ἑσπέρας εὑρίσκετο κατὰ τρεῖς νύκτας ἐν μέσῳ κινδύνων.

Ἡ ἡμέρα προέβαινε μὲ τὸ πένθος καὶ κατέληξε συντομωτέρα.

Ἡ κηδεία τοῦ Ἀντωνίου προσδιωρίσθη τὸ ἑσπέρας· ἐγένετο δὲ μετὰ λαμπάδων, ὡς ἔθος ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ ἅπαντες οἱ μαθηταὶ τοῦ ἐν Βονωνίᾳ πανεπιστημίου, ἐκτὸς τοῦ φονέως καὶ τοῦ Ἀντωνίου, συνώδευον τὸν νεκρόν.

Περὶ δὲ τὴν ἑνδεκάτην, ὁ Ἰωσὴφ ἐπανῆλθε τοσούτῳ κεκμηκὼς εἰς τὰ ἴδια, ὥστε οὐ μόνον δὲν ἐπάλαισε πρὸς τὴν ἀϋπνίαν, ἀλλὰ καὶ κατακλιθεὶς ἀπεκοιμήθη σχεδὸν παρευθύς.

Ἀλλὰ μόλις ἔσβεσε τὸν λύχνον, μόλις οἱ ὀφθαλμοί του ἐκλείσθησαν, μόλις ἤρχισε νὰ μισοκοιμᾶται, καὶ ἀφεὶς φωνὴν ἀνεπήδησεν ἐπὶ τῆς κλίνης, καὶ ψηλαφῶν ἔτρεξε πρὸς τὸ ξίφος του. Ἡ ἑνδεκάτη ὥρα ἐσήμανε τότε εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Δομηνίκου.

Ἐν τούτοις μετά τινα στιγμὰς σκέψεως, ὁ Ἰωσὴφ ἀνάψας τὸν λύχνον, ἐκάθησεν ὠχρὸς καὶ σκεπτικὸς ἐπὶ τῆς κλίνης του, ἀλλὰ δὲν ἀφῆκε τὸ ξίφος ἐκ τῆς χειρός του.

Ὠνειρεύετο ὅτι ὁ Γαετάνος, ἐμποδισθεὶς περὶ τροπήν τινα ὁδοῦ ἐπάλαιε πρὸς δωδεκάδα ἀνθρώπων ἐχόντων πρόσωπα ἀπαίσια· ἐνόμιζεν ὅτι ἤκουσε τὴν διπλῆν ἐκπυρσοκρότησιν τῶν δύω του πιστολίων, καὶ ἐν ᾧ ἦτο ἤδη ἔξυπνος, φωνή τις ζητοῦσα βοήθειαν ἤχει εἰς τὰς ἀκοάς του.

Ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν στιγμῶν τινων, ὁ ὀρθὸς λόγος ὑπερίσχυσε τοῦ τρόμου ὃν τίποτε δὲν ἐδικαιολόγει· κατεκλίθη λοιπὸν ἐκ δευτέρου καὶ ἀπεκοιμήθη.

Ἀλλὰ τὸ ὄνειρον ἐξηκολούθησεν, ὡς πρᾶξις ἀρξαμένη ἤδη καὶ βαθμηδὸν ἀποπερατουμένη.

Εἶδε τὸν Γαετάνον κατακείμενον παρὰ τὴν ἄκραν τῆς ὁδοῦ καὶ ἔχοντα τραῦμα περὶ τὴν καρδίαν· εἶδε δὲ καὶ λάκκον ἐν μέσῳ ἐρήμου τοποθεσίας ἐπὶ ὀρέων χιονοσκεπάστων νεωστὶ καλυφθέντα, οὔτινος μόνον τὸ μέλαν ὕψωμα διέκοπτε τὸν λευκὸν μανδύαν τοῦ χειμῶνος.

Ὅτε ὁ Ἰωσὴφ ἐξύπνησε μετὰ τὸ τρίτον ὄνειρον ὁ ἥλιος εἶχεν ἀνατείλει.

Κατὰ τὴν ἡμέραν δὲ ταύτην ἔμελλε νὰ ὑποστῇ τὰς ἐξετάσεις του, ἀλλ' ἀναβαλὼν ταύτας πρὸς καιρὸν ἐξηγέρθη, καὶ ἐνδυθεὶς ἐνδύματα ὁδοιπορίας, καὶ λαβὼν καὶ αὐτὸς τὰ ὅπλα καὶ τὸ βαλάντιόν του, καὶ ἀγοράσας ἵππον δυνατὸν καὶ γενναῖον, ἀνεχώρησεν εἰς ἀναζήτησιν τοῦ Γαετάνου, ἢ τοὐλάχιστον ἵνα μάθῃ τὰ περὶ αὐτοῦ. Ἀπεφάσισε δὲ νὰ ὁδεύῃ νυχθημερὸν, ἀκολουθῶν τὴν αὐτὴν ὁδόν.

Καὶ ἂν ὁ ἵππος δὲν ἐδύνατο νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν δρόμον, ν' ἀγοράσῃ ἢ νὰ μισθώσῃ ἕτερον.

Κατὰ τὴν ἀπόφασιν δὲ ταύτην ὥδευσεν ἀπὸ τῆς πρωϊνῆς ἑβδόμης μέχρι τῆς ἑσπερινῆς δεκάτης, ἐκτὸς ἡμισείας ὥρας διακοπῆς εἰς Λογόνον. Ἐπεθύμει δὲ νὰ ὁδοιπορήσῃ καὶ τὴν ἑσπέραν, ἀλλ' ὁ ἵππος ἀπαυδήσας ὡς διατρέξας πεντήκοντα μίλια, εἶχεν ἀνάγκην ὡρῶν τινων ἀναπαύσεως.

Ἠναγκάσθη λοιπὸν νὰ καταλύσῃ, ὡς προείπομεν, τὴν δεκάτην ὥραν, εἰς τὸ Μοντεκαρέλλιον, μικρὸν χωρίον κείμενον ἐν μέσῳ τῶν Ἀπενίνων. Κατέλυσε δὲ εἰς πενιχρὸν ξενοδοχεῖον, ἔνθα συνήθως καταλύουσιν οἱ ὀρεοκόμοι, καὶ ἐπιμεληθεὶς ἐν πρώτοις τὸν ἵππον του, ἐφρόντισεν ἑπομένως καὶ περὶ ἑαυτοῦ, ζητήσας νὰ δειπνήσῃ.

Ἐπειδὴ δὲ εὐκόλως διέκριναν ὅτι ὁ νέος ἀνῆκεν εἰς τάξιν ὁδοιπόρων ἀνωτέραν τῆς τῶν καταλυόντων συνήθως εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Ἐρυθρᾶς πόλεως, ἡτοίμασαν τὸν δεῖπνόν του εἰς χωριστὸν δωμάτιον.

Τὸ δωμάτιον τοῦτο ἦτον αἴθουσα χαμηλὴ, μόλις φωτιζομένη παρ' εὐτελοῦς λύχνου, ἔνθα τὸν ὡδήγησέ τις γραῖα, καὶ ὅπου ἡτοιμάζετο ἡ τράπεζα, ἐφ'

ἧς ἔμελλον νὰ παρατεθῶσι δύω τεμάχια κρέατος ἑψητοῦ καὶ ὠά.

Ἐν ᾧ δὲ ἐγίνοντο ὅλαι αὗται αἱ προπαρασκευαί, ὁ νέος ἀδημονῶν ἐβάδιζε κατὰ μῆκος καὶ πλάτος ἀκούων τὸν κρότον τοῦ ξίφους του πλήττοντα τὰς κνήμας του. Τέλος τὰ δύω περιμενόμενα φαγητὰ παρετέθησαν. Ἡ γραῖα ἀπετελείωσε τὸ ἔργον της καὶ θέσασα ἐπὶ τῆς τραπέζης ποτήριον καὶ φιάλην, ἠρώτησε τὸν Ἰωσὴφ ἐὰν ἔχῃ ἀνάγκην ἄλλου πράγματος· καὶ ἐπὶ τῇ ἀποφατικῇ αὐτοῦ ἀπαντήσει, ἐξῆλθεν, ἀφεῖσα τὸν ὁδοιπόρον μόνον μετὰ τοῦ δείπνου του.

Ὁ Ἰωσὴφ ἐπεθύμει νὰ τελειώσῃ μίαν ὥραν προτήτερα τὸ λιτὸν τοῦτον δεῖπνον, οὗτινος διαρκοῦντος, ἤλπιζεν ὅτι ὁ ἵππος του ὁδηγηθεὶς εἰς φάτνην πλήρη βρώμης, ἤθελεν ἀναλάβει τὰς δυνάμεις του. Ἀπέβαλε λοιπὸν τὸ ξίφος του, καὶ θεὶς αὐτὸ ἐπὶ κιβωτίου, ἐκάθησεν.

Ἀλλὰ μόλις ἐκάθησε, καὶ εἰς τὴν ἀπέναντι πλευρὰν τῆς τραπέζης εἶδεν, ἀγνοῶν πόθεν εἰσῆλθεν καὶ πῶς εὑρέθη ἐκεῖ, τὸν Γαετάνον καθήμενον μὲ τὰς χεῖρας ἐσταυρωμένας, μειδιῶντα αὐτῷ θλιβερῶς, καὶ ἀνυψοῦντα τὴν κεφαλήν του.

Ἂν καὶ ἡ ἔκφρασις τοῦ προσώπου τοῦ φίλου του δὲν ἦτον ἡ συνήθης, ἀναγνωρίσας ὅμως αὐτὸν ἀφῆκε φωνὴν χαρᾶς.

— Ἃ! σὺ εἶσαι, φίλτατέ μου Γαετάνε! Καὶ ἐγερθεὶς ἠθέλησε νὰ τὸν ἀναγκαλισθῇ.

Ἀλλ' ἐνηγκαλίσθη ἀέρα. Οἱ βραχίονές του ἀνοιχθέντες ἠνώθησαν καὶ πάλιν χωρὶς νὰ περιλάβωσί τι. Τρὶς ἡ ὀπτασία ἐξέφυγεν ὡς ἀτμὸς ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τοῦ τεθλιμμένου νέου. Καὶ ἐν τούτοις τὸ φάντασμα διέμενεν ὁρατόν, καὶ πάντοτε καθήμενον ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως.

Ὁ Ἰωσὴφ ἤρχισε νὰ ἐννοῇ ὅτι εἶχε νὰ κάμῃ μὲ σκιάν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο ἡ σκιὰ τοῦ φιλτάτου τῶν ὄντων, δὲν ἐπτοήθη ἀλλ' ἤρχισε νὰ τὴν ἐρωτᾷ.

Καὶ ὅμως οὐ μόνον δὲν ἔλαβεν ἀπάντησιν, ἀλλ' ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ σκιὰ λεπτυνομένη ἠφανίσθη ὁλοτελῶς.

Τὸ φάντασμα λοιπὸν ἐπεβεβαίωνε τὸ ὄνειρον· ὅθεν ἄλλο δὲν ἐσυλλογίζετο εἰμὴ τὸν Γαετάνον· βέβαια θὰ τῷ συνέβη δεινόν τι συνάντημα ἀφοῦ ὁ Θεὸς ἀπέστειλεν αὐτῷ τὴν διπλῆν ταύτην εἰδοποίησιν. Καλέσας λοιπὸν τὸν ξενοδόχον, ἐπλήρωσε τὸν δεῖπνον καὶ τοι μὴ γευθείς, καὶ δραμὼν εἰς τὸ ἱπποστάσιον ἀνέβη τὸν ἵππον του καὶ ἀνεχώρησε.

Θὰ ἔλεγέ τις ὅτι ὑπερφυσική τις δύναμις ἐνίσχυε τόν τε ἵππον καὶ τὸν ἱππέα· διότι ὥδευσαν τὸ ἐπίλοιπον τῆς νυκτὸς καὶ ὅλην τὴν ἐπομένην ἡμέραν, καὶ τὴν ἑσπέραν, μετά τινας διακοπὰς ἐπιτηδείως γενομένας χάριν τοῦ ἵππου, ἔφθασε περὶ τὴν ἑβδόμην μετὰ μεσημβρίαν εἰς Ἀσσίσιον. Ἀλλ' ἐκεῖ, ὅσον καὶ ἂν ἐπεθύμει νὰ ἐξακολουθήσῃ, ἠναγκάσθη νὰ καταλύσῃ καθότι ὁ ἵππος οὐδὲ βῆμα ἠδύνατο πλέον νὰ κάμῃ.

Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἰωσὴφ εἶχεν ἀνάγκην ἀναπαύσεως, διότι μίαν νύκτα καὶ δύο ἡμέρας ἵππευσε σχεδὸν ἀδιακόπως· ἐζήτησε λοιπὸν κατάλυμα, καὶ ἄδειπνος κατεκλίθη.

Ἐν τούτοις ὅσον καὶ ἂν ἦτο κεκμηκὼς τὸ σῶμα, ἡ ταραχὴ τοῦ νοός του ἦτο μεγαλειτέρα· διότι καί τοι κατακλιθείς, καί τοι σβέσας τὸν λύχνον δὲν ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμούς. Τὸ παράθυρον τοῦ θαλάμου του δὲν εἶχεν οὔτε παραπέτασμα οὔτε δικτυωτά· τὸ φῶς τῆς σελήνης διήρχετο διὰ τῶν ὑέλων, τοσούτῳ μᾶλλον διαυγές, καθόσον ἐπηυξάνετο ἐκ τοῦ ἀπαυγάσματος τῆς χιόνος, ἣν ἀπήντησεν ὀλίγας λεύγας πρὸ τοῦ Ἀσσισίου. Ἐκάθητο δὲ ἐπὶ τῆς κλίνης προσηλωμένους ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τοῦ ὠχροῦ φωτός, ὅτε ἤκουσεν αἴφνης βῆμα ἐπὶ τῆς κλίμακος καὶ ταύτην τρίζουσαν· τὸ βῆμα ἐπλησίαζε πρὸς τὴν θύραν ἥτις ἐπὶ τέλους ἠνοίχθη. Ὁ Ἰωσὴφ λαβὼν ἓν τῶν πιστολίων του διεύθυνεν αὐτὸ πρὸς τὴν θύραν. Ἐν τοσούτῳ ἐφάνη τις σύρων μανδύαν φαιὸν κατεσχισμένον, ὅστις προχωρήσας πρὸς τὴν κλίνην, κατεβίβασε τὸ μέρος τοῦ μανδύου τὸ καλύπτον τὸ πρόσωπον. Ὁ Ἰωσὴφ ἀνεγνώρισεν ἀμέσως τὸν φίλον του, καὶ ῥίψας τὸ πιστόλιον ἀφῆκε φωνὴν καὶ ἠθέλησε νὰ πηδήσῃ κάτω τῆς κλίνης· ἀλλ' ὁ Γαετάνος τῷ ἔκαμε σημεῖον μὲ τὴν χεῖρα θλιβερὸν ταυτοχρόνως καὶ ἐπιτακτικόν.

Ὁ Ἰωσὴφ ἔμεινεν ἄφωνος, ἄπνους, ἀκίνητος, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχων φρικτῶς ἀνοικτούς, διότι ἐνόει ὅτι ἦτο τὸ αὐτὸ φάσμα ὅπερ εἶδε καὶ εἰς Μοτεκαρέλλον.

Τὸ φάσμα, ἀποβαλὸν ἐν πρώτοις τὸν μανδύαν, ἔπειτα τὰ ἐνδύματα, ἔνευσε τῷ Ἰωσὴφ ὅπως τῷ παραχωρήσῃ ἐν τῇ κλίνῃ τὴν συνήθη θέσιν του. Καὶ μετὰ μικρὸν κατεκλίθη παρ' αὐτῷ.

Ὁ Ἰωσὴφ ἦτο τοσούτῳ ἔντρομος, ὥστε κείμενος ἀκίνητος πρὸς τὸ παρὰ τὸν τοῖχον μέρος τῆς κλίνης, καὶ στηριζόμενος ἐπὶ τῶν χειρῶν του παρετήρει τὸν φίλον του.

Μετὰ μικρὸν δέ,

— Γαετάνε, εἶπε μὲ σιγανὴν φωνήν, σὺ εἶσαι; ἀλλ' ὁ Γαετάνος ἐσιώπα.

— Ἐὰν ὁ Θεός, ἐξηκολούθησεν ὁ Ἰωσήφ, συγχωρῇ ὥστε οἱ συνήθεις νόμοι τῆς φύσεως νὰ διαταράττωνται, ὁ Θεὸς ἔχει τὸν σκοπόν του. Εἰπέ μοι τί θέλεις, φίλε, καί, μὰ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ φιλίαν μας θέλω τὸ κάμει.

Ἀλλ' οὔτε τώρα ἀπεκρίθη ὁ Γαετάνος.

— Ἀπέθανες; ἐπανέλαβεν ὁ Ἰωσήφ, καὶ ἐπανέρχεσαι κατὰ τὸν ὅρκον δι' οὗ συνεδέθημεν, νὰ μὴ ἀποχωρισθῶμεν μήτε μετὰ θάνατον; Ἰδού, βλέπεις ὅτι δὲν σὲ ἀποφεύγω. Καὶ εἰπὼν ταῦτα ἐπλησίασε πρὸς τὸν φίλον του μὲ ἀγκάλας ἀνοικτάς· ἀλλ' ἀφῆκε φωνὴν φρίκης νομίσας ὅτι ἤγγισεν ἄγαλμα ἐκ πάγου. Τὸ σῶμα τοῦ Ἰωσὴφ κατελήφθη ὑπὸ θανασίμου φρικιάσεως.

Τὸ δὲ φάσμα, ὑπομειδιῶν θλιβερῶς, ἠγέρθη, καὶ λαβὸν τὸ ἓν μετὰ τοῦ ἄλλου τὰ ἐνδύματά του, ἐξῆλθε τοῦ θαλάμου, τὴν κεφαλὴν ἔχον διαρκῶς ἐστραμμένην πρὸς τὸν φίλον του ὃν ἀπεχαι-

ρέτισε διὰ χειρονομίας· ἐνῷ δὲ διέβαινε τὸ κατώφλιον, ὁ Ἰωσὴφ ἐνόμισεν ὅτι ἤκουσε βαθὺν στεναγμόν. Ὁ κρότος τῶν βημάτων ἀπεμακρύνετο τῆς κλίμακος ὅπως καὶ ὅταν τὸ πρῶτον ἠκούσθη.

— Ὦ! ἐξάπαντος, ἐψιθύρισεν ὁ νέος κύψας τὴν κεφαλὴν, ὁ Γαετάνος ἀπέθανεν!..

(Ἕπεται τὸ τέλος.)

ΠΡΟΣΘΗΚΗ

Εἰς τὰς σημειώσεις τοῦ Λόγου, τοῦ ἐκφωνηθέντος ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῇ 20 Μαΐου,

—o—

ΠΛΗΘΩΝΟΣ πρὸς τὸν Βασιλέα Ἐμμανουὴλον περὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πραγμάτων.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ συμβουλευτικὸς πρὸς τὸν Δεσπότην Θεόδωρον περὶ τῆς Πελοποννήσου. Ἐν Ἀντουερπίᾳ 1575.

Ἐν τῇ 34 σημειώσει τοῦ Λόγου τούτου ἐῤῥέθη ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Γεμιστοῦ Πλήθωνος περὶ τῆς Πελοποννήσου γραφέντα, δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Πανεπιστημίου. Καὶ τῳόντι ζητήσας τὸ βιβλίον ἐπανειλημμένως, ἔλαβον εἰς ἀπάντησιν ὅτι δὲν εὑρίσκεται. Ἀλλὰ μικρὸν μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ Λόγου μου, ὁ ἀγαθὸς Βιβλιοφύλαξ Κ. Γ. Ἀποστολίδης ὁ Κοσμήτης, ἐκ δευτέρου ἐρευνήσας, εὗρε τὸ συγγραμμάτιον μεταξὺ τῶν ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Ποστολάκα δοθέντων εἰ καὶ δὲν ἀνεφέρετο ἐν τῷ Καταλόγῳ αὐτοῦ, διότι εἶναι δεδεμένον μετὰ τῶν τοῦ Στοβαίου ἐκλογῶν τῆς αὐτῆς ἐκδόσεως. Ὥστε δύναμαι ἤδη νὰ παραθέσω αὐτολεξεὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Πλήθωνος περὶ τῆς γνησιότητος τῶν κατὰ τὴν 15 ἑκατονταετηρίδα Ἑλλήνων λεγόμενα.

« Ἐσμὲν γὰρ οὖν, ὧν ἡγεῖσθέ τε καὶ βασιλεύετε, Ἕλληνες τὸ γένος, ὡς ἥ τε φωνὴ καὶ ἡ πάτριος παιδεία μαρτυρεῖ. Ἕλλησι δὲ οὐκ ἔστιν εὑρεῖν εἴτις ἄλλη οἰκειοτέρα χώρα, οὐδὲ μᾶλλον προσήκουσα, ἢ Πελοπόννησός τε, καὶ ὅση δὴ ταύτῃ τῆς Εὐρώπης προσεχὴς, τῶν τε αὖ νήσων αἱ ἐπικείμεναι. Ταύτην γὰρ δὴ φαίνονται τὴν χώραν Ἕλληνες ἀεὶ οἰκοῦντες οἱ αὐτοὶ ἐξ ὅλου περ ἄνθρωποι διαμνημονεύουσιν, οὐδένων ἄλλων προενῳκηκότων· οὐδὲ ἐπήλυδες κατασχόντες, ἄλλους τε ἐκβαλόντες, καὶ αὐτοὶ ὑφ' ἑτέρων τὸ αὐτὸ ἔστιν ὅτε πεπονθότες· ἀλλ' Ἕλληνες τήνδε τὴν χώραν τοὐναντίον αὐτοί γε ἀεὶ φαίνονται κατέχοντες, οὔτε ταύτην ἐκλιπόντες. Συμπάσης δὲ ταύτης τῆς χώρας αὐτὴ Πελοπόννησος ὁμολογεῖται τὰ πρῶτά τε καὶ γνωριμώτατα ἐνεγκοῦσα γένη, καὶ ἀπὸ ταύτης ὁρμώμενοι τὰ μέγιστά τε καὶ ἐνδοξότατα Ἕλληνες ἔργα ἀπεδείξαντο. Καὶ μὲν δὴ καὶ τῆς μεγάλης ταυτησὶ πόλεως τῆς πρὸς Βοσπόρῳ, ἥπερ νῦν ὑμῖν Βασίλειόν ἐστι, τήνδε τὴν χώραν εἴη ἂν λογιζομένοις οἷον μητέρα τε οὖσαν καὶ ἀφορμήν τινα ἰδεῖν . . . . »

Κ. Π.

ΠΟΙΗΣΙΣ.

ΣΟΦΙΑ ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ

ΗΛΙΑΣ ΤΑΝΤΑΛΙΔΗΣ

ζῆν ἐπιμήκιστον! (*)

« Μέντοι γε ἐν εἰκόνι διαπορεύεται ἄνθρωπος »
Ψαλμ. ΛΗ'. 7.

Ἐκ τῶν λεπτῶν δακτύλων σου τῶν ἀριστοδαιδάλων,
Γλυκεῖα κόρη ἔμελλε λοιπὸν μεταξὺ ἄλλων
Νεκρογραφία ἔναγχος τοιαύτη νὰ προκύψῃ,
Καὶ προσαχθεῖσα μοι οἰκτρὸν οἰκτρῶς νὰ καταθλίψῃ.
Ἄλλοτε μὲν τὰ ἔργα σου ἡ τέχνη ἐνψύχου,
Καὶ ζῶντ' αἱ ἄλλαι σου γραφαὶ ἐλάλουν ἐκ τοῦ τοίχου,
Νῦν δ' ὑπὸ τῆς νεκρώσεως αὐτῆς ἐμπεπνευσμένη,
Καὶ τῷ τῆς ἄλλης πνεύματι ζωῆς κατεχομένη,
Παρέστησας διὰ γραμμῶν καλάμου ὀξυτάτου
Ἀθανασίας ἔμφασιν προσχήματι θανάτου.
Τὴν χεῖρα δὲ νικήσασα σαυτῆς τὴν ἀνιστῶσαν,
Νεκρὰν εἰργάσω τὴν νεκρὰν, σιγῶσαν τὴν σιγῶσαν.
Ἀλλ' ὅμως κ' ὑπὸ τὴν σιγὴν αὐτὴν τὴν ἀπαισίαν
Ἀθάνατον ὑπέφηνας τὴν μεγαλοφυΐαν,
Δηλοῦσα διὰ τῶν σκιῶν καὶ τοῦ φωτὸς τὸ πλέον
Πᾶν ὅ,τι ἔχει ὑψηλὸν ὁ ὕπνος τῶν δικαίων.

—o—

Κἀκείνη δέ σου θύγατερ, ὁποία καὶ ἡλίκη
Ἡ κατὰ τῆς καρδίας σου ἐπιτευχθεῖσα νίκη!
Ὑπ' ὄψιν εἶχες διαρκῶς κ' εἰργάζου τεθνηκυῖαν,
Τὴν γλυκερὰν τὴν προσφιλῆ τὴν ποθητήν σου θείαν.
Τὸ μέγα σεμνολόγημα τῶν δύο λαμπροτάτων
Συγγενῶν τῶν Μουρουζῶν καὶ τῶν Μαυροκορδάτων·
Τὴν ἔντιμον ἐν γυναιξὶ, σοφὴν ἐν Ἑλληνίσι,
Τὴν ἐν ἀκμῇ νεότητος πρεσβῦτιδα τῇ φύσει,
Τὴν ἄκρως φιλοπάτριδα αὐτὴν, αὐτὴν ἐκείνην,
Τὴν τῆς μητρός σου ἀδελφὴν κλεινὴν Αἰκατερίνην.
Ὦ, πῶς ἐκείνης γράφουσα τὰς χεῖρας καὶ τὰ χείλη.
Δι' ὧν σ' ἐνηγκαλίζετο, δι' ὧν σε κατεφίλει,
Ὧν ἔργα εἶδες κάλλιστα, καὶ ὅθεν μελῳδίας
Ἢ λόγους ἤκουσας μεστοὺς σοφῆς διδασκαλίας·
Πῶς ταῦτα γράφουσα νεκρὰ, ἀργὰ, πεπεδημένα,
Οὐδόλως ἀπενάρκησας τὴν χεῖρα καὶ τὴν φρένα,
Ἀλλ' οὕτω νέα καὶ καλὴ ἐν θηλείνῳ στήθει
Τὴν θλίψιν κατεπάλαισας ἐν φιλοσόφῳ ἤθει;
Ἐν ᾧ ἐγὼ τῶν λυπηρῶν ἐθὰς ἐσκληρυμμένος,
Καὶ πρὸς μακρὰς τραχύτητας τοῦ βίου τετριμμένος,

(*) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Κ. Σοφία Καραθεοδωρῆ, ποιήσασα εἰκόνα τῆς πρὸς μητρὸς αὐτῆς θείας, τῆς πεπαιδευμένης μὲν καὶ ἀνδρικὸν τὸ φρόνημα ἐχούσης, ἀλλ' ἀώρως ὑπὸ τοῦ θανάτου ἀφαρπαγείσης Αἰκατερίνης Δοσίου, ἔπεμψε τῷ Κ. Ἡλίᾳ Ταντολίδῃ, οὗ τὸ ἀσμάτιον ἐκεῖνο εἰς τὸν Μάϊον κατέστησε δημοτικὸν παρ' ἡμῖν· οὗτος δὲ ἀπαντῶν ἀπέστειλε τοὺς ἀνωτέρω στίχους, μετὰ τοσαύτης περιπαθείας καὶ ψυχικοῦ ἄλγους γεγραμμένους, ὥστε ἐθεωρήσαμεν εὐάρεστον τὴν κοινοποίησιν αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀναγνώστας τῆς Πανδώρας.

Οὐδὲ ὁρῶν αὐτῆς σαφῶς νεκροὺς τοὺς χαρακτῆρας,
Οὐδὲ κλειστὰ τὰ ὄμματα, οὐδ' ἀδρανεῖς τὰς χεῖρας,
Ὁλόψυχος τῷ τοῦ δεινοῦ δεσμῷ περιεπλάκην,
Καὶ ὡς κοράσιον εἰς ῥοῦν δακρύων ἐξετάκην!
Σὺ δ' ἥσυχος κατέπιες πικρὰ τὰ δάκρυά σου
Ὥστ' ἔσωσας ἀσπίλωτον τὸ καλλιτέχνημά σου.

—o—

Ζωγράφου τις ἢ ποιητοῦ τὴν φαντασίαν θέλει,
Ἂν τὸν ἀγῶνα τοῦτον σου να ἐκτιμήσῃ μέλλῃ.
Ὦ πόσας ἐσχεδίασας εἰκόνας ἐνδομύχους,
Τοὺς χαρακτῆρας γράφουσα τῆς θείας σου ἀψύχους,
Φρικτῶν σκηνῶν ἐπιφορὰν περιεστατωμένων,
Ἡγνθειστῶν, συνδραμουσῶν, ἐξῆς ἐφεπομένων,
Τῶν τελευταίων ἡμερῶν τὴν ὅλην τραγῳδίαν,
Τὴν νόσον προνομεύουσαν κ' ἐξῆς τὴν ἀγωνίαν,
Τὰς ἀδελφὰς τοὺς συγγενεῖς. τοὺς φίλους, τοὺς παρόντας,
Δακρυῤῥοοῦντας παρ' αυτῇ καὶ συναγωνιῶντας.
Τὰ τέκνα πέριξ τῆς φρικτῆς θανατηφόρου κλίνης
Οἰκτρῶς ὀλοφυρόμενα ἐκ φλογερᾶς ὀδύνης,
Τὴν περὶ τὸ προσκέφαλον ψυχοπομπὸν θρησκείαν,
Καὶ τὴν σεβασμιαστικὴν αὐτῆς παραμυθίαν,
Τὴν τελευταίαν λαλιὰν τῆς ἤδη ἐκδημούσης,
Καὶ τὴν ἐσχάτην πρὸς Θεὸν εὐχὴν ψυχοῤῥαγούσης·
Τέλος κοπεῖσαν τὴν πνοὴν ἀποσβεσθὲν τὸ ὄμμα—
Πελιδνωθεῖσαν τὴν χροιὰν ἀποφραγὲν τὸ στόμα.
Καὶ κοπετὸν βαρύβρομον, κραδαίνοντα ἐκείνας,
Ἃς αὕτη ἐκαλλώπιζε κ' ἐτίμα τὰς Ἀθήνας·
Καὶ τῶν δεινῶν τὸ ἔσχατον, ἐκείνην τὴν ἰδέαν,
Ἐκεῖνο τὸ ἀνάστημα, τὴν νέαν τὴν ὡραίαν·
Τὸ πάμπλουτον θησαύρισμα τόσων λαμπρῶν χαρίτων,
Τόσων ἐξόχων ἀρετῶν καὶ φώτων ἀμυθήτων,
Εἰς λάκκον καταβαίνουσαν βαθὺν κ' ἐνθαπτομένην
Καὶ ὑπὸ ἄχθος κρυεροῦ μαρμάρου θλιβομένην!

—o—

Καὶ ταύτας μὲν τὰς θλιβερὰς εἰκόνας φθάσα ἤδη
Λαμπρῶς διεζωγράφησε ποιητικῇ γραφίδι
Ἡ εὐφυής σου ἀδελφὴ Ἑλένη, ὅλη ἔνθους
Ὑπὸ προσφάτου τοῦ δεινοῦ καὶ ζέοντος τοῦ πένθους,
Ἕως λαβοῦσα ἐκ Θεοῦ παραμυθίας δρόσον
Τῆς φαντασίας ἔσβεσε τὸν ἐμπρησμὸν τὸν τόσον.
Σὺ δὲ, ὦ μύστι τῆς κλεινῆς τοῦ Ἀπελλοῦ σοφίας,
Τὸ πᾶν συνέλαβες ἐντὸς μικρᾶς νεκρογραφίας.
Καὶ ταύτην μοὶ προσήνεγκας, πικρὸν μὲν καὶ πυρφόρον
Καὶ μήποτ' ὀφειλόμενον τῶν σῶν δακτύλων δῶρον,
Ἀλλ' ὅμως τρισασπάσιον καὶ φίλτατον μνημεῖον
Ψυχῆς φιλτάτης, ὑπὲρ ἧς οὐ παύσομαι δακρύων.
Εἴδ' αὕτη τῆς καρδίας μου τὸ ἕλκος μέλλει ξέειν,
Μή σε θροείτω· ἔμαθον τὴν ἡδονὴν τοῦ κλαίειν.
Πολλάκις δὲ πρὸς τὸ φιλοῦν ψυχὴν τραυματισθεῖσαν
Ἴανε δάκρυ γλυκερὸν ἠρέμα πλημμυρῆσαν.
Καὶ νῦν εἰς τὸ μονῆρες μου κ' ἐρημικὸν κελλίον,
Ὡς ἓν των μᾶλλον ἱερῶν φιλτάτων κειμηλίων
Τὸ σκυθρωπὸν εἰκόνισμα τῆς ἀναπεπαυμένης,
Τὸ οἴκημά μου θεωρῶ ὡς τάφον τῆς κειμένης.
Καὶ ἤτοι ζῶν ἢ τεθνηκὼς διάγω ἐν εἰρήνῃ,
Ἢ ζῶσαν ἔχων ἐν ἐμοί, ἢ συνταφεὶς ἐκείνῃ.

—o—

Ναὶ, λείψανον τοῦ παλαιοῦ χρυσοῦ καυχήματός μου,
Καὶ ἀπεσποδημένη, φεῦ! ἑστία τοῦ φωτός μου,
Ἐπέζησα ὁ ἄθλιος ἀκοῦσαι τὴν θανήν σου,
Καὶ ἐπὶ πίνακι νεκρὰν λαβεῖν τὴν προτομήν σου!

Ὦ εὐγενὴς καταγραφὴ τῆς κεφαλῆς ἐκείνης,
Σεμνεῖον πάσης ἀρετῆς καὶ αἰδοῦς κ' σωφροσύνης.
Ὦ μέτωπον, ὁ πύρινος καὶ γαληνὸς συγχρόνως
Τῆς ὑψηλῆς φρονήσεως καὶ φαντασίας θρόνος.
Ὦ σελασφόρα ὄμματα, φιλόσοφα, λαλοῦντα,
Παιδαγωγοῦντα τὰς ψυχὰς κ' ἱλέως συμπαθοῦντα.
Ἀστέρες, ὅθεν πνεύματος καὶ κρίσεως ὀξείας
Ἐξέλαμπον μαρμαρυγαὶ καὶ πῦρ εὐαισθησίας.
Ὦ καθαρόκρουνος πηγὴ τῆς εὐγλωττίας, χείλη,
Τῆς ἀφελείας ἔπαυλις, τῆς ἀληθείας πύλη·
Καὶ γλῶσσα, τὸ ἀνάθημα καὶ ὅπλον τῆς σοφίας
Καὶ ῥήτρα τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ὀρθοδοξίας,
Ἀφ' ἧς ὁ Ἕλλην ἔῤῥεε καὶ ὁ ἀλλόθρους λόγος,
Σαφὴς, γλυκείων μέλιτος, ἀτημελὴς ἐλλόγως.
Ὦ στέρν', ἀδαμαντοπαγῆ ἀνάκτορα τῶν φίλτρων,
Πλήρη στοργῆς ἀλλ' ἔρημα θηλυπρεπῶν θελγήτρων,
Τῆς πίστεως τὸ ἄσυλον ἡ κιβωτὸς τοῦ νόμου
Ἡ λαύρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τοῦ ἐν Χριστῷ ἀτρόμου,
Καὶ βουλευτήριον εὐρὺ μεγάλων μελεδώνων,
Καὶ κατακόμβ' ὑπομονῆς μαρτυρικῶν αἰώνων.
Ὦ τῆς Ἐργάνης Ἀθηνᾶς χεῖρες πεπαιδευμέναι,
Καλλιτεχνῖται δάκτυλοι, τλησίπονοι ὠλέναι,
Δι' ὧν ἠριστουργήθησαν τὰ ἔργα τῶν χαρίτων
Κ' ἐγράφησαν ἐμπνεύσεων σελίδες ἀτιμήτων·
Ὦ ἄγαλμα θεότευκτον ἁπάσης ἀκριβείας,
Ὦ βίβλος περιφορητὴ ζώσης διδασκαλίας·
Ὦ σῶμα. κεῖσαι ἄψυχον· λοιπὸν και ἄπνουν πτῶμα,
Τῆς σηπεδόνος σπάραγμα, καὶ τῶν σκωλήκων βρῶμα·
Τόσην δὲ χάριν, τόσον νοῦν, καὶ πνεῦμα, φῶς τοσοῦτον,
Τοσοῦτον ἀνεξάντλητον εὐαισθησίας πλοῦτον,
Τόσα λαμπρὰ καὶ σπάνια χαρίσματα τοῦ πλάστου
Τοσοῦτον σύστημ' ἀρετῶν ζωῆς ἀξιαγάστου,
Ἀθρόα συλλαβοῦσ' αὐτὴ, τὰ πάντα παραχρῆμα,
Σποδὸν καὶ τέφραν προὔθηκας καὶ τῷ θανάτῳ θῦμα.
Τὴν δε τῶν πεῖραν σου μακρὰν λαβόντων εὐτυχίαν
Μετέτρεψας εἰς συμφορὰν καὶ κακοδαιμονίαν.
Εἷς ἐξ ἁπάντων καὶ αὐτὸς ὦ φίλη μακαρία,
Τὰ σὰ πλεονεκτήματα ἰδάην τὰ μυρία,
Τετιμημένος ὑπὸ σοῦ τῷ τίτλῳ τῆς φιλίας
Καὶ κοινωνήσας παρὰ σοὶ ἁλῶν φιλοξενίας,
Ὠκειωμένος πρὸ πολλοῦ μητρόθεν ἀδελφόθεν,
Ἐκ φρονημάτων, ἐξ ἀρχῶν, ἐκ λόγων, πανταχόθεν.
Ποσάκις εὐλαβεῖ χειρὶ τὸν πέπλον ἀνασείσας
Τῆς μετριοφροσύνης σου, καὶ ἔνδον ἀτενίσας,
Τοῦ ἐνδομύχου κάλλους σου ἐπόπτης ἐγενόμην,
Καὶ τῆς μεγάλης σου ψυχῆς τὸ εὐγενὲς ᾐσθόμην.
Ποσάκις δικαιώματι χρησάμενος οἰκείου,
Ἰχνεύσας ἤρεμος ἐντὸς τοῦ σοῦ σπουδαστηρίου,
Τὸν θῆλυν εὗρον ποιητὴν, τὸν θῆλυν συγγραφέα,
Ἐν πέπλοις θαλαμεύοντα ἔργ' ἀνδρικὰ γενναῖα,
Δραπέτην των εὐφημιῶν, τρομάζοντα τοὺς κρότους,
Καὶ διελθεῖν πειρώμενον φωστῆρα διὰ σκότους.
Διότι, ὦ περιφανὴς ἐν ἀφανείᾳ γύναι,
Πεφωτισμένη ἤθελες οὐχὶ δοκεῖν, ἀλλ' εἶναι.
Ποσάκις ἐκ τῶν δύο σου εἰλικρινῶν χειλέων
Νοῦς ἐμβριθὴς καὶ ὑγιὴς μετ' ἀφελείας ῥέων,
Κατήρδευέ μου τὴν ψυχὴν, ἐθέρμαινε τὸ στῆθος,
Ἐφώτιζε τὸ λογικὸν κ' ἐῤῥύθμιζε τὸ ἦθος,
Καὶ ὅλον ὡς ἐν πνεύματι Θεοῦ ἐπαιδαγώγει,
Ὥστ' ἦσαν ἄρτος πρὸς ἐμὲ ἀγγέλων οἱ σοὶ λόγοι!
Ἀλλ' ἤδη ὦ μακαριστὴ ψυχὴ Αἰκατερίνα,
Μνημόσυνα γεγόνασι τὰ θαυμαστὰ ἐκεῖνα!
Καὶ σὺ μὲν, τέκνον τ' οὐρανοῦ, κατὰ χρηστὴν ἐλπίδα
Εἰς τῆς οἰκείας φύσεως μετέστης τὴν πατρίδα·

Ἔζων δ' ἐλπίδα ἐν τῷ ζῆν τυφλὸς, οὐκ ἔχων ἄλλην,
Ἢ τὴν ἐμὴν φωταγωγὸν εἰσόψεσθαι καὶ πάλιν,
Νῦν ἀντὶ σοῦ δῶρον βαρὺ ἐν ταῖς χερσὶ βαστάζω
Σκιὰν νεκροῦ ἀνωφελῆ, καὶ δάκρυα σταλάζω.
Ἴθι, ἐμβάτευε λοιπὸν εἰς τοὺς χρυσοὺς αἰθέρας,
Οὓς γῆθεν ἐν ποιητικαῖς ἐκστάσεσιν ἐπέρας.
Κατόπτευε τ' ἀκήρατα τῶν ἀθεάτων κάλλη,
Περὶ ὧν πάντοτ' ἐν εὐχαῖς ἡ γλῶσσά σου ἐλάλει.
Τὴν ἁρμονίαν τοῦ παντὸς αὐγάζου καὶ τὴν τάξιν,
Ἧς τύπος ἦσο, καὶ πρὸς ἣν ἐῤῥύθμιζες τὴν πρᾶξιν.
Ἀπόλαυε τῶν ἀρετῶν παρὰ Θεοῦ τὰ γέῤῥα,
Ἐν τῷ ἀδύτῳ λάμπουσα ὡς ἥλιος ἡμέρα.
Καὶ χαῖρέ μοι ἀείμνηστος ἐπουρανία φίλη,
Εἰ καὶ τῶν φίλων θνήσκουσα ἐπίκρανας τὰ χείλη
Ἂν δ' ἄνωθεν τὰ πνεύματα αἰσθάνωνται τῶν κάτω,
Ἀκούεις οἷον ἐπῳδὸν νῦν ἐπὶ σοὶ συντάττω,
Ἐντάφια ἐπὶ νεκρᾷ προσάγων τελευταῖον,
Ἀνθ' ὧν σοι πρώην ἔμελψα ὡς νύμφῃ ὑμεναίων !

—o—

Σοφία σύ δε σύγγνωθι, ἂν ὡς ἐκ τῆς εἰκόνος.
Ἠγμένος, ὅλος γέγονα τοῦ θρήνου καὶ κλαυθμῶνος·
Θερμῶς ἀποδεξάμενος τὴν προσφορὰν ἐκείνην,
Ὁμολογῶ σοι, θύγατερ, πολλὴν εὐγνωμοσύνην.
Ζῆθί μοι σὺ χρόνους μακρούς· τῇ δε σοφῇ σου θείᾳ
Ὁμοιουμένη, φάνηθι φερώνυμος Σ ο φ ί α.

Ἐν Χάλκῃ, τῇ ιθ'. Μαΐου αωνζ'.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ

Γεγραμμένον ὄπισθεν τῆς εἰκόνος.

—o—

Τὴν πάρος ἐν σοφίῃ περίφαντον ἀν' Ἑλλάδα μέσσην,
Παντοίων τ' ἀρετῶν ἄνθεσι βριθομένην,
Χεὶρ Σοφίης ἔγραψεν, ὅτ' ἔφθιτο, Αἰκατερίναν,
Μητροκασιγνήτην, τὴν Δοσίου ἄλοχον·
Ὦ κεφαλὴ κείνης γε καὶ ὄμματα σεμνὸν ὁρῶντα,
Χείλεα θ' ἡδυεπῆ, καὶ χέρες ὀξυγράφοι,
Ἤθεα θ' ἱμερόεντα, ἔρως δέ τε πατρίδος αἰνός,
Καὶ τλήμων κραδίη καὶ νόος ὑψιβάμων !
Αἴθε σε μήποτ' ἔγνων, μεγαλῆτορ, πότνα γυναικῶν,
Ἐκ λεχέων γεγονὼς ἢ τυφλὸς, ἠέ νέκυς·
Νῦν δὲ φίλη, κλάω σε τανηλεγέ' ὕπνον ἔχουσαν
Ἀντὶ σοφῆς ἔμπνου, εἰκόν' ἄπνοον σοφίης.

Ἐποιήθη τῇ ιϛ'. Μαΐου αωνζ'.

ΔΙΑΦΟΡΑ.

ΠΡΩΤΗ ΑΡΧΗ ΕΝΟΣ ΔΗΜΑΡΧΟΥ. Γνωστὸν ὅτι πάντες οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες δὲν ἀναβαίνουσιν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ κόσμου ἐκ τῆς αὐτῆς ὁρμώμενοι ἀφετηρίας. Ὁ Φραγκλῖνος, παρ. χ., ἦτο τυπογράφος πρὶν ἢ μετάσχῃ τοῦ ἀγῶνος τῆς πατρίδος του καὶ γείνῃ Κυβερνήτης· ὁ Καποδίστριας ἤρχισεν ἰατρὸς, καὶ ἐτελείωσεν ἡγεμὼν ἔθνους ἐνδόξου· καὶ σήμερον εἰς αὐτὸν τὸν τόπον ὅπου γράφομεν, τὰ 99 ἑκατοστὰ τῶν βουλευτῶν, τῶν γερουσιαστῶν καὶ τῶν ὑπουργῶν, ὡρμήθησαν ἀπὸ εὐτελεστάτου, ἐνίοτε δὲ καὶ περιφρονητέου, σημείου. Ἀλλὰ τίς ποτε θὰ ἐφαντάζετο ὅτι δήμαρχός τις, πρὶν γείνῃ ἡ δεξιὰ χεὶρ τῆς ἐξουσίας, ἦτο ἀριστερὸν ποδάριον ἑνὸς ἐλέφαντος ;

Τὸ πρᾶγμα φαίνεται μυθῶδες, καὶ ὅμως ἀληθέστατον.

Πρό τινων ἐτῶν ὁ Κ. Γοὺδ, νῦν δήμαρχος τοῦ Νεοεβοράκου, καὶ τρεῖς αὐτοῦ σύντροφοι, ἦσαν μέλη δραματικῆς τινος ἑταιρείας, Ἐνῷ δέ ποτε παρίστανον δρᾶμα, ἐλθὼν ὁ διευθυντὴς μεγάλου τινὸς θεάτρου, προέτεινεν αὐτοῖς νὰ καταλεχθῶσι μετὰ τῶν λοιπῶν ὑποκριτῶν τοῦ θεάτρου τούτου, παραγγείλας νὰ ὑπάγωσιν ἐκεῖ μίαν ὥραν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς παραστάσεως.

Μόνη ἡ ἰδέα ὅτι ἔμελλον νὰ συγκαταλεχθῶσι μετὰ τοῦ Κὰν καὶ Κούπερ καὶ Κόνουαι καὶ ἄλλων ἐνδόξων δραματικῶν, ἦναψε τὴν ἔνθερμον φαντασίαν τῶν τεσσάρων τούτων νέων· ὅθεν τὴν ταχθεῖσαν ὥραν καὶ οἱ τέσσαρες εὑρέθησαν εἰς τὴν θύραν τοῦ θεάτρου. Ὁ διευθυντὴς ὥρισεν ἀμέσως ποῖον πρόσωπον ἔπρεπε νὰ διαδραματίσῃ ἕκαστος. Τοὺς ἐμέρισε λοιπὸν ἀνὰ δύο ἴσον ἔχοντας τὸ ἀνάστημα, καὶ τοὺς παρήγγειλε νὰ παραστήσωσιν, ἂν τὸ εὕρετε . . . οἱ μὲν δύο τὰ ἐμπρόσθια, οἱ δὲ ἄλλοι δύο τὰ ὀπίσθια ποδάρια ἑνὸς ἐλέφαντος.

Καὶ σημειωτέον ὅτι ὁ ἐλέφας ἦτο τὸ κύριον πρόσωπον τοῦ δράματος· ἄνευ αὐτοῦ ἡ παράστασις ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχῃ. Καὶ κατεσκεύασαν μὲν ἕνα χάρτινον, ἀλλ' οὗτος ἦτο παραλυτικὸς, διότι οὔτε γόνατα, οὔτε μυῶνας, οὔτε κλειδώσεις εἶχε. Τὰς ἐλλείψεις ταύτας ἀναλαβοῦσα νὰ θεραπεύσῃ ἡ ἡμετέρα τετρακτὺς, κατέλαβε τὴν οἰκείαν θέσιν. Ὁ Κ. Γοὺδ, καθὸ παριστάνων ἕνα τῶν ἐμπροσθίων ποδῶν, εἶχε καὶ τὰ πρωτεῖα κατὰ τὰς κινήσεις. Εἰσελθόντες λοιπὸν ἐντὸς τοῦ νέου τούτου Δουρείου ἵππου, καὶ μόλις ἀναπνέοντες δι' ὀπῆς ἠνεῳγμένης ἐπὶ τῆς ῥάχεώς του, ἀνέμενον μεθ' ἡρωϊκῆς καρτερίας τὸ σημεῖον τῆς ἐνεργείας. Καὶ ὅταν μὲν ἠκούετο εἷς συριγμὸς ἔπρεπε νὰ προχωρήσωσι πρὸς τὰ πρόσω, ὅτε δὲ δύο νὰ τραπῶσιν ἐξ ἀριστερῶν, καὶ ὅτε τρεῖς ἐκ δεξιῶν.

Τὸ θέατρον ἦτο πλῆρες ὅτε ὁ ἐλέφας ἀνέβη μεγαλοπρεπῶς ἐπὶ τῆς σκηνῆς· αἱ χειροκροτήσεις συνετάραξαν τότε καὶ αὐτοῦ τοῦ οὐρανοῦ τὸ στερέωμα, καὶ τὸ ἄξιον σημειώσεως τὸ ζῶον δὲν ἐπτοήθη διόλου. Αἱ κινήσεις του ἐγίνοντο ζωηρόταται καὶ φυσικώταται, ἐνῷ τὰ ταλαίπωρα ποδάρια ὀλίγον ἔλειπε νὰ σχάσωσιν. Ἔφθασε καὶ ἡ παράστασις τῆς τρίτης πράξεως, καθ' ἣν ἐπρόκειτο νὰ ἐνεργήσῃ τὸ ζῶον· ὁ ἐλέφας φαίνεται βόσκων ἐπὶ βουνοῦ· ὁ ἡγεμὼν τῆς Περσίας πλησιάζει πρὸς

αὐτὸν μετὰ τοῦ ὀφειλομένου σεβασμοῦ; καὶ προστάσσει τὸν δοῦλον του Νέξον νὰ ἀναβῇ τὸ τετράποδον καὶ νὰ τρέξῃ ἀπὸ ῥυτῆρος ὅπως σώσῃ τὴν κινδυνεύουσαν ἐρωμένην του. Καὶ ἀμέσως ὁ δοῦλος ὑπήκουσεν εἰς τὸ πρόσταγμα, χωρὶς διόλου νὰ προσέξῃ ὁ ἄσπλαγνος, εἰς τὰς οἰμωγὰς τῶν τεσσάρων ποδαρίων.

Τὰ ποδάρια ὅμως καταπονηθέντα ἀπὸ τὸ πρόσθετον βάρος, ἀγανακτοῦσι, καὶ εὐθὺς συνιστῶσι τὸν διάλογον τοῦτον·

Τὸ ποδάριον δήμαρχος πρὸς τὸ παρακείμενον ποδάριον· « Τί διάβολον ἤλθαμεν νὰ κάμωμεν μέσα εἰς τοῦτον τὸν ἐλέφαντα. Κοντεύω νὰ λειποθυμήσω. Θεέ μου! ᾽κόπηκαν τὰ ποδάριά μου, ἀποθνήσκω. »

Τὸ παρακείμενον ποδάριον πρὸς τὸ ποδάριον δήμαρχον. « Κ᾽ ἐγὼ κοντεύω νὰ πάθω τὰ ἴδια. »

Ἓν τῶν ὀπισθίων ποδαρίων πρὸς τὰ δύο ἐμπρόσθια. « Ἄθλιοι! σταθῆτε καλά, διότι ἂν πέσετε θὰ μᾶς πλακώσετε καὶ τοὺς δύο. »

Καὶ τωόντι ἡ ὥρα ἦτο κρίσιμος· διότι ὁ ἐλέφας ἔμελλε νὰ καταβῇ μέρος κατωφερὲς, πλῆρες βράχων καὶ κρημνῶν ἀποτόμων. Αἴφνης, ἕνεκα τῆς διαφωνίας τῶν τεσσάρων ποδαρίων, ὁ ἐλέφας παραπατήσας ἔῤῥιψε τὸν ἀναβάτην εἴκοσι πόδας μακρὰν, ἐντὸς θαλάσσης ἐκ χαρτίων, συμπαρασύροντα μεθ᾽ ἑαυτοῦ καὶ τὸ βουνὸν, καὶ τοὺς βράχους, καὶ τὴν γέφυραν. Καταπεσὼν δὲ καὶ ὁ ἐλέφας, ἔμεινεν ἐπὶ μικρὸν ὡς νεκρός. Ἀλλ᾽ αἴφνης τὸ ἓν τῶν ποδαρίων ἤρχισε νὰ δίδῃ σημεῖα ζωῆς, καὶ ἐνῷ τὸ ἀκροατήριον ἐθαύμαζε διὰ τὴν παράδοξον ταύτην ἀνάστασιν, ἰδοὺ καὶ τὰ τρία ἄλλα ἤρχισαν νὰ καλῶνται κατ᾽ ὄνομα μετὰ φωνῆς πενθίμου καὶ γοερᾶς. Μετὰ μικρὸν, συντρίψαντα τὰ δεσμὰ αὐτῶν, ἀνεπήδησαν καὶ τὰ τέσσαρα ποδάρια εἰς τὴν σκηνὴν, καὶ ἔδραμον εἰς τὰ παρασκήνια, παρακολουθούμενα ὑπὸ καγχασμῶν καὶ βροντωδεστάτων χειροκροτήσεων.

Τοιοῦτος λοιπὸν δήμαρχος ὡς ὁ Κ. Γοὺδ, ὑπάρξας ποτὲ ποδάριον ἐλέφαντος, εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχῃ δέρμα εὐαίσθητον εἰς τὴν ἐπίκρισιν; Καὶ ἐὰν δὲν εἶναι δυνατὸν, πόσοι ἄρα γε νομοθέται καὶ δημόσιοι λειτουργοὶ παρ᾽ ἡμῖν θὰ ὑπῆρξαν ποδάρια τετραπόδων;

ΧΑΡΤΟΝΙΟΝ ΑΔΙΑΒΡΟΧΟΝ. Τὸ ἐν Λεόδῳ (Liege) τῆς Βελγικῆς βιομηχανικὸν κατάστημα τοῦ **J. Porigneaux dit Perez**, κατασκευάζει ἀπό τινων ἐτῶν χαρτόνιον ἀδιάβροχον τοσούτῳ στερεὸν, ὥστε χρησιμεύει ἀντὶ κεράμων εἰς τὰς οἰκίας. Ἕκαστον τῶν χαρτονίων τούτων ἔχει 0,74 μήκους καὶ 0,64 πλάτους, καὶ ἐκτιθέμενον εἰς τὸν ἄνεμον γίνεται σκληρότατον καὶ δυνατόν. Πλὴν δὲ τοῦ προτερήματος τούτου, ἔχει καὶ ἄλλο σπουδαιότατον, τὸ τῆς οἰκονομίας, διότι, ἐπειδὴ εἶναι δεκάκις ἐλαφρότερον τῶν κεράμων, ἀντὶ τῶν ογκωδῶν ξύλων τὰ ὁποῖα θέτομεν σήμερον εἰς τὰς στέγας, ἀρκεῖ ὅταν θέτωμεν χαρτόνιον νὰ μεταχειρισθῶμεν ξυλίαν ἐλαφρὰν καὶ εὔωνον. Εἶναι δὲ τὸ χαρτόνιον τοῦτο καὶ πολὺ εὐθηνότερον τῶν κεράμων, ἀλλὰ καὶ ἐπίσης διαρκές. Τοιαῦται χαρτονοσκέπασοι στέγαι εὑρίσκονται εἰς Βελγικὴν πρὸ 15 ἐτῶν, καὶ, τὸ ἄξιον σημειώσεως, σκληρύνονται καθ᾽ ὅσον προχωρεῖ ὁ καιρός. Ἐὰν θέσῃς ὑπὸ τὸ χαρτόνιον αὐτὸ πύραυνον πλῆρες ἀνθράκων πυριφλεγῶν, τὸ πῦρ δὲν τὸ βλάπτει. Καὶ ἡ Βελγικὴ κυβέρνησις, καὶ πλεῖστοι ἰδιῶται ἔκαμον χρῆσιν τοῦ χαρτονίου τούτου καὶ ἀνεγνώρισαν τὰς καλὰς αὐτοῦ ἰδιότητας.

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ. Οὐδεμιᾶς γνώσεως ἔχομεν τοσαύτην ἀνάγκην, ὁποιανδήποτε θέσιν κοινωνικὴν καὶ ἂν κατέχομεν, ὅσον τῆς ἱστορίας καὶ τῆς γεωγραφίας τῆς πατρίδος ἡμῶν. Ἀνάγκη καὶ ὁ ἐλάχιστος ἡμῶν νὰ γνωρίζῃ ποῖος ὁ τόπος ἐν ᾧ κατοικεῖ, ποῖα τὰ προϊόντα αὐτοῦ, πόσας ἔχει πόλεις, καὶ πόσον πληθυσμὸν, πῶς συγκοινωνοῦσι μετ᾽ ἀλλήλων οἱ κάτοικοι, καὶ τὰ τοιαῦτα. Ὅστις λοιπὸν συντρέχει εἰς τοῦτο, εἶναι ἐκ τῶν ὠφελιμωτέρων διδασκάλων τοῦ ἔθνους του. Ὁ Κ. Ἡρακλῆς Λαζαρίδης, διδάσκαλος διακεκριμένος τῆς Καλλιγραφίας ἐν τοῖς δημοσίοις τῶν Ἀθηνῶν σχολείοις, καὶ τῷ Ἑλληνικῷ Ἐκπαιδευτηρίῳ, ἐξέδωκεν ἀρτίως δαπάνῃ καὶ ἐπιμελείᾳ τοῦ Κ. Γ. Παγόντος χάρτην τῆς καθ᾽ ἡμᾶς Ἑλλάδος, ἐν μέτρον καὶ 8 περίπου 0/0 μῆκος ἔχοντα πλάτος δὲ 15 0/0, ὑπογραμμὸν ἔχων τὸν μέγαν ἐν Γαλλίᾳ ἐκδοθέντα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη χάρτην.

Δὲν λέγομεν ὅτι ὁ Χάρτης τοῦ Κ. Λαζαρίδου εἶναι πάντη ἄμοιρος μικρῶν τινων σφαλμάτων, ἀλλ᾽ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν εἶναι ἐλάχιστος· ἄλλως τὸ ἔργον τοσούτῳ δύσκολον, ὥστε σπανίως εὑρίσκονται τοιοῦτοι ἀλάνθαστοι· καὶ ὁ τοῦ Κ. Ἀλδενχόβεν ὃν μεταχειρίζονται σήμερον εἰς τὰ σχολεῖα, δὲν εἶναι ἀνεπίληπτος. Μὴ λησμονήσωμεν δὲ ὅτι ὁ προκείμενος χάρτης εἶναι τὸ πρῶτον τοιοῦτο ἔργον τοῦ Κ. Λαζαρίδου, ὅστις μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας ἠσχολήθη εἰς τὴν ἐπὶ λίθου χαραγὴν, καὶ ἀνέδειξε ζωηρότερον μὲν τὸν χρωματισμὸν, ἐμφαντικώτερα δὲ τὰ ὀνόματα.

Ἀλλ᾽ οὐχ ἧττον εὐγνωμονοῦμεν καὶ πρὸς τὸν Κ. Παγόντα· ἄνευ αὐτοῦ ὁ χάρτης οὗτος δὲν ἤθελεν ἐκδοθῆ. Ὡς γνωστὸν ὁ Κ. Παγὼν καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἔργα ἐξέδοτο, τὰ ὁποῖα σήμερον εἶναι ἐν χρήσει εἰς ὅλα τὰ σχολεῖα κατά τε τὴν ἐλευθέραν καὶ τὴν δούλην Ἑλλάδα.

Ὁ χάρτης τοῦ Κ. Λαζαρίδου σύγκειται ἐκ 4 τμημάτων. (Τιμὴ αὐτοῦ δρ. 3,50, ἐστιλβωμένου δὲ καὶ κεκολλημένου ἐπὶ πανίου. (δρ. 7)

ΠΑΡΟΡΑΜΑ.

—oo—

Φυλλάδ. 174 σελ. 129 στήλ. ά. στίχ. 21, ἀντὶ καὶ ἡ πίστις μου ηὗξεύρετε ἔχει θεμέλιον, ἀνάγνωθι, καὶ ἡ πίστις μου ἠξεύρετε ποῦ, κτλ.

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΙΟΥΛΙΟΥ, 1857. ΤΟΜΟΣ Η'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 176.

ΠΕΡΙ

ΤΩΝ ΠΡΟΓΕΝΕΣΤΕΡΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΥΠΟ Γ. Γ. ΠΑΠΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ (α).

Φίλοι καὶ προστάται τῆς ἐθνικῆς προόδου, φιλόστοργοι γονεῖς καὶ συγγενεῖς τῆς ὁμογενοῦς ταύτης νεολαίας!

Ἐν ᾧ φαιδρῶς ἐπιτελοῦμεν, τὸ ὄγδοον ἤδη, ἐν τῷ καλῷ τούτῳ τῆς ἐθνικῆς παιδείας ἐνδιαιτήματι, τὴν ἐπέτειον ἔκθεσιν τῶν λογικῶν καρπῶν τῆς ἐπὶ χρησταῖς ταῖς ἐλπίσιν ἡμῖν διαπεπιστευμένης νεότητος, οἰκεῖον νομίζω νὰ στρέψω μεθ' ὑμῶν τὸ βλέμμα εἰς τὸ παρελθὸν τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων. Διότι πολυτίμους μὲν πολλάκις θησαυροὺς ἐγκρύπτει τοῦ παρελθόντος ἡ κόνις, αἱ δὲ ἐκ τῆς ἐθνικῆς ἐπαναστάσεως ἐπελθοῦσαι μεταβολαί, ὧν πολλαὶ ἀναντίῤῥητον ὄντως ἐμφαίνουσι τὴν πρόοδον, ἀλλὰ καὶ οὐκ ὀλίγαι δυστυχῶς καταχρηστικῶς μόνον ἐθεωρήθησαν ὡς πολιτισμός, τηλικαῦται ἐγένοντο, ὥστε μεταξὺ ἐνίοτε τοῦ συστήματος τῆς τῶν γονέων ἀγωγῆς καὶ τῆς τῶν τέκνων, αἰῶνες πολλοὶ ἤθελεν ὑπολάβει τις ὅτι παρῆλθον· ὅθεν ἡ ἱστορία τῶν ἡμετέρων πατέρων εἶναι ἤδη ἐν πολλοῖς ἀρχαιολογία. Ἀλλ' οὕτως ἐπὶ τὰ πρόσω ταχυδρομοῦντες δὲν εἶναι ἄρα φόβος, μή ποτε προσκόψωμέν που; συνέσεως ἔργον δὲν εἶναι, ἐπιστρέφοντες νὰ συνίδωμεν, πῶς καὶ ποῦ ἦμεν, πῶς καὶ ποῦ βαίνωμεν;

Πόσον παρήγορον εἶναι τὸ νὰ διανοώμεθα, ὅτι κατὰ τὴν μακρὰν ἐκείνην τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους χει-

(α) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Μετὰ τὰς συνήθεις ἐνιαυσίους ἐξετάσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐκπαιδευτηρίου, εἰς ἃς παρετηρήσαμεν καὶ ἐφέτος πρόοδον οὐ τὴν τυχοῦσαν, ἐγένετο τὴν 30 Ἰουνίου ἡ διανομὴ τῶν βραβείων ἐν τῷ νέῳ καταστήματι τοῦ ἐκπαιδευτηρίου. Ὁ δὲ διευθυντὴς αὐτοῦ ἀπήγγειλε τὸν ἀνωτέρω λόγον, ὅν τινα δημοσιεύομεν οὐ μόνον ὡς ἀπόδειξιν τῆς συνέσεως καὶ τῆς ὄντως ἑλληνικῆς προαιρέσεως μεθ' ὧν διευθύνει τὸ Μουσοτροφεῖον αὐτοῦ, καὶ αἱ ὁποῖαι ἀριδήλως καταφαίνονται ἐκ τῆς συγκρίσεως ἣν ποιεῖται πολλαχοῦ τοῦ λόγου μεταξὺ τῆς ἀρχαιοτέρας καὶ τῆς νεωτέρας διδασκαλίας, ἀλλὰ καὶ ὡς ἔρανον ἀξιόλογον εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἡμετέρων γραμμάτων.

μερίαν νάρκην, ὅσον σκότος καὶ ἂν ἐπῆλθε, τὸ ζώπυρον ὅμως τῆς ἑλληνικῆς παιδείας οὐδέποτε ἔπαυσε διαχέον φῶς, ἔστω καὶ ἀμυδρὸν καὶ λανθάνον πολλάκις! Ἀλλ' ὁ λόγος ἡμῶν δὲν εἶναι περὶ τῶν μεσαιωνικῶν σχολείων τοῦ ἔθνους, οὔτε περὶ τῶν ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει οἰκουμενικῶν ἐκείνων διδασκάλων, ἀλλὰ κυρίως περὶ τῶν ὀλίγον πρὸ τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας γενομένων σχολείων, ἐν οἷς ὡς ἐν μαντικῷ τινι ἐνθουσιασμῷ τῆς ἀναστάσεως ἡμῶν τὰ ὄργανα ἐχαλκεύθησαν.

Ὑπὸ τὰς πτέρυγας τῆς θρησκείας, μακρὰν τῆς ὄψεως τῶν τυράννων, ἐν μεγάλῃ κοινωνικῇ ἁπλότητι προήγετο ἡ παιδικὴ ἡλικία τῶν ἡμετέρων πατέρων.

Κατὰ τὴν προκαταρκτικὴν ἐκπαίδευσιν, ἐν τοῖς λεγομένοις σχολείοις τῶν κοινῶν γραμμάτων, τοῖς πρὸς τὰ καθ' ἡμᾶς δημοτικὰ σχολεῖα ἀντιστοίχοις, γινομένην ἐν τοῖς περὶ τὸν ναὸν οἰκήμασι, συνήθως ὑπὸ τοῦ ἱερέως, ἢ ἱεροδιακόνου, (διετηροῦντο ὅμως σχολαὶ καὶ ἐν ἰδιωτικοῖς οἴκοις καί τινες μάλιστα ὑπὸ γυναικῶν διδασκουσῶν τὰ γράμματα), ὁ παῖς καθήμενος ἐπὶ ψιάθου, ἢ ἐπὶ τάπητος σταυροποδητὶ (α), κρατῶν τὴν *φυλλάδα* ἐν καλάμῳ καὶ δείκτην, πρώτην φωνὴν ἐξέφερε *Σταυρὲ βοήθει μοι*. Μετὰ τὸν ἀλφάβητον ἐδιδάσκετο νὰ *καππακίζῃ* (β), καὶ τέλος προσευχὰς ἐν πρωτοτύπῳ. Ὁ δὲ πρωτόσχολος ἤκουεν αὐτοῦ, ὁσάκις ἐμάνθανεν ἀπροσκόπτως τὸ ὡρισμένον, καὶ ἅπαξ ἢ δὶς καὶ αὐτὸς ὁ διδάσκαλος· ἀλλ' ἡ μέθοδος ἐκείνη, ἥτις τελειοποιηθεῖσα παρήγαγε σήμερον τὴν λεγομένην συνδιδακτικὴν καὶ τὴν σωκρατικήν, ἦτο τότε ἐν γένει ἀδόκιμος, διὰ τοῦτο ἐγίνετο δεινὴ σπατάλη χρόνου. Ἡ δὲ γραφὴ ἤρχετο τότε δυστυχῶς πολὺ βραδέως, καὶ τῶν ἐκ σχιστολίθου ἀβακίων ἀγνώστων ὄντων, ὁ μαθητὴς διὰ *χάρακος* ἐφ' οὗ ἐπετείνετο μίτος, ὁρίζων τὰς γραμμὰς (γ), ἔγραφεν ἐπὶ χάρτου παχυτέρου ἢ νῦν, κατὰ *ἐπιτηδειγμὰς* (ὑποδείγματα), ἐν αἷς πολλάκις περιελαμβάνετο ὁλόκληρος ὁ ἀλφάβητος ἐν λέξεσί τισι (δ).

Ἀλλὰ σημειωτέον, ὅτι ὁ χαρακτὴρ τῶν γραμματικῶν σχημάτων ὁρίζεται κυρίως ἐκ τῶν ὀργάνων καὶ τῆς ὕλης τῆς γραφῆς· ὅθεν τ' ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ γράμματα, χαρασσόμενα συνήθως ἐπὶ σκληρῶν ὑλῶν, μετὰ πολλῆς ἁπλότητος διεπλάσθησαν εὐθύγραμμα καὶ οὕτως εἰπεῖν ὀρθογώνια. Ὅτε δ' ἐπὶ τῶν ἀλεξανδρινῶν κοινοτέρα ἐγένετο τοῦ παπύρου ἡ χρῆσις, καὶ ἀντὶ γλυφάνων μετεχειρίσθησαν γραφῖδας καὶ μέλαν, τὰ γραμματικὰ σχήματα διεμορφώθησαν ἐπὶ τὸ ταχυγραφικώτερον μετὰ πλοκῶν, ὡς φαίνεται ἐπὶ τῶν ἐν τοῖς τάφοις ἀνακαλυφθέντων ἑλληνικῶν παπύρων (α). Εἶτα τοῦ παπύρου, τῆς μεμβράνης, καὶ τοῦ ἐριοξυλίνου χάρτου τέλος ἐπικρατήσαντος, διεμορφώθησαν ὁριστικώτερον ἐν γένει κατὰ τὸ σύστημα, ὅπερ παρὰ τοῖς Γάλλοις καλεῖται ronde, ὡς δύναταί τις νὰ ἴδῃ ἐν τοῖς χειρογράφοις τοῖς ἀπὸ τοῦ ΙΔ' μέχρι τοῦ ΙΗ'. αἰῶνος καὶ ἀλλαχοῦ καὶ ἐν ταῖς Ἀθωνιάσι βιβλιοθήκαις, καὶ μάλιστα ἐν τῷ ἐπιμελῶς ἐν τῇ Διονυσίου μονῇ τηρουμένῳ καὶ περιέχοντι μετὰ πολλῶν γραφῶν τὴν καινὴν Διαθήκην, ἐν τῷ τοῦ Παντοκράτορος *κουβαρᾷ* καὶ ἐν ἄλλοις, ἐν οἷς φαίνεται ἡ διαδοχὴ τῶν *καλογράφων*, ὧν ἡ παράδοσις καί τοι ἀσθενὴς μέχρις ἡμῶν περισώζεται.

Τὰ δὲ γραμματικὰ σχήματα τοῦ λατινικοῦ ἀλφαβήτου τοῦ κατὰ πάσας σχεδὸν τὰς ἑσπερίους γλώσσας ἐπικρατοῦντος, κατὰ τὰς αὐτὰς ἀρχὰς διαμορφωθέντα, ἠλλοιώθησαν οὐσιωδῶς κατὰ τὸν παρελθόντα μάλιστα αἰῶνα, κατὰ κανόνας τινὰς προοπτικούς, καθ' οὓς ἐθεωρήθησαν ὡς σωματικαὶ εἰκόνες, προκλινεῖς, διὰ τὴν θέσιν τῆς χειρός, παριστανόμεναι, διὰ φωτός, οὕτως εἰπεῖν, ἤτοι λεπτοτέρων γραμμῶν καὶ σκιᾶς, ἤτοι παχυτέρων γραμμῶν. Ταύτῃ δὲ τῇ διαφορᾷ, ἂν προστεθῇ ἡ ἐκ τοῦ λεπτοτέρου χάρτου καὶ τῶν μεταλλίνων γραφίδων προκύψασα, θέλομεν ἐννοήσει ἀκριβέστερον τοὺς λόγους τῆς ἀλλοιώσεως αὐτῶν. Ἀλλὰ θέλομεν συμπεράνει, ὅτι τὸ καλλιγραφικὸν σύστημα τῶν ἑσπερίων, ἀβασανίστως μετενεχθὲν παρ' ἡμῖν, ἐξαλείφει τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα τῶν ἡμετέρων γραμμάτων, διακόπτει τὴν παράδοσιν καὶ συγχέει τὴν καλλιτεχνικὴν καλλιγραφίαν μετὰ τῆς ταχυγραφικῆς· ὅθεν ἀντὶ τούτων ἐτιμωρήθημεν γράφοντες πολλοὶ καὶ ἀναγινώσκοντες δυσανάγνωστα. Πρέπει λοιπὸν ἀνατρέχοντες εἰς τὴν πηγὴν νὰ ἐπανορθώσωμεν τὸ κακῶς γενόμενον, δι' ἀνδρῶν ἱκανῶν καὶ δεξιῶν, καταργοῦντες τὰς βραχυγραφικὰς ἐπιπλοκὰς τῶν παλαιῶν χειρογράφων· ἔχοντες δὲ πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν διαφορὰν τῶν ὀργάνων καὶ τῆς ὕλης νὰ διαπλάσωμεν τέλος κατ' αὐτὰ ἐθνικὸν χαρακτῆρα γραφῆς. Τοῦθ' ὅπερ συνετῶς προνοοῦσα ἡ Κυβέρνησις σκέπτεται ἤδη νὰ πράξῃ, ἡμεῖς δ' ἐπευχόμεθα αὐτῇ τελείαν ἐπιτυχίαν.

Μετὰ τὴν *φυλλάδα* ὁ παῖς ἀνεγίνωσκε τὴν ὀκτώηχον, τὸν ψαλτῆρα, καὶ τὰς ἐπιστολὰς τῶν Ἀποστόλων, κατὰ τὴν χάριν τῆς ἐπ' ἐκκλησίας ἀναγνώσεως κεκανονισμένην τῶν περικοπῶν σειράν, τὰ πάντα ἐν πρωτοτύπῳ, οὐδόλως δυστυχῶς γινώσκων ἃ ἀνεγίνωσκεν. Ἀλλ' ἡ πρωτότυπος τῶν βίβλων τούτων γλῶσσα ὑπετίθετο ὡς ζῶσα, καὶ τὰ

(α) Ὁ μακαρίτης Γεννάδιος εἰσήγαγεν ἐν Βουκουρεστίοις πρῶτος τὰ θρανία ἐν τῇ σχολῇ ἐν ᾗ αὐτὸς ἐδίδασκε.

(β) Οὕτως ἐδιδάσκοντο, φαίνεται, τὰ γράμματα καὶ οἱ τῶν προγόνων παῖδες, ὡς μαρτυροῦσι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ γ ρ α μ μ α τ ι κ ὰ λεγόμενα ἐ κ π ώ μ α τ α (ἴδε Ἀθην. Θ'. σ. 467). Τοιοῦτο δέ τι ἀγγεῖον ἐξέδωκεν ὁ Λέψιος (ἐν τοῖς χρονικοῖς τοῦ ἐν Ῥώμῃ ἀρχαιολ. συλλέγου· ἴδε καὶ Φρασικλ. στοιχ. ἐπιγρ. σελ. 21. 22.)

(γ) Ὁ χάραξ, διὰ τὸ οἰκονομικὸν καὶ εὔχρηστον, δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ σήμερον ἔτι ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις. Ὁ Καστελάνης μάλιστα συμβουλεύει τὴν χρῆσιν αὐτοῦ καὶ ἐν τοῖς δημοσίοις γραφείοις τῆς Γαλλίας (**Mœurs κ.τ.λ. des Ottomans**, Τόμ. Γ. σελ. 147).

(δ) Οἷον μάρπτε, σφίγξ, κλώψ, ζβυχθηδόν, ἢ κναξζβί, χθύπτης, φλεγμώ, δρώψ· ἢ βέδυ, ζάμψ, χθών, πλῆκτρον, σφίγξ (Ἡσύχ. λ. κναξζβί, Κλημ. στρωμ).

(α) Ἴδε **Letrône: papyrus grecs** κ.τ.λ. καὶ **C. I. Gr.**

εἰς χεῖρας τῶν παίδων τιθέμενα βιβλία ἔπρεπε νὰ ὦσιν ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν.

Αἱ δὲ θετικαὶ καὶ πραγματικαὶ γνώσεις· οἷον τὸ ἀριθμεῖν, τῆς ἱστορίας καὶ γεωγραφίας στοιχεῖα κ.τ.λ. τοσοῦτον ἦσαν σπάνιαι, ὥστε εὐλόγως ἠδύναντο νὰ θεωρῶνται ὡς ἐξαιρέσεις, εἰ καὶ οἱ διασημότεροι τῶν τότε λογίων τοῦ ἔθνους ἐντόνως τὰς τοιαύτας ἐλλείψεις κατεδίκαζον (ἴδε Ἀνθίμου Γαζῆ πρόλογ. εἰς τὴν Μελετίου γεωγραφ. Τομ. Α΄. σελ η΄ ια΄.).

Βιβλία δὲ ἀναγνώσεως ἀντιστοιχοῦντα εἰς τὸν βαθμὸν τοῦτον τῆς ἐκπαιδεύσεως ἦσαν ἑπομένως σπανιώτατα· διότι τὸ ἐκλογάριον τοῦ Δαρβάρεως, τὰ παιδαγωγικὰ μαθήματα τοῦ Βαρδαλάχου καὶ εἴτι τοιοῦτο, προσημαίνουσιν ἤδη ἄλλην ἐκπαιδεύσεως περίοδον. Σημειωτέον ὅμως τὸν ζῆλον καὶ τὴν ὀρθὴν κρίσιν τῶν συγγραφόντων τότε βιβλία δημοτικά· διότι ἐν τῷ μέσῳ τοσούτου πλήθους βίβλων καθ' ἑκάστην ἐκδιδομένων καὶ πωλουμένων κατὰ χιλιάδας, τί ἐν συνειδήσει δυνάμεθα ν' ἀντιτάξωμεν εἰς τὸ ἐκλογάριον;

Ἡ ἀπαγγελία διὰ τὴν παντελῆ παραδειγμάτων σπάνιν, ἐλλείποντος καὶ θεάτρου ἐθνικοῦ καὶ βήματος πολιτικοῦ ἢ δικανικοῦ, καὶ καθέδρας καὶ ἄμβωνος, διὰ τὴν ἐν τῇ οἰκογενειακῇ ἀγωγῇ παντελῆ ἄγνοιαν τῆς ἐντέχνου μουσικῆς καὶ ᾠδικῆς, καὶ διὰ τὴν παλαιὰν παρεκτροπὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἀποβαλούσης δυστυχῶς τὸν ἀρχαιοπρεπῆ καὶ σεμνὸν αὐτῆς χαρακτῆρα, εἶχέ τι ἐπισεσυρμένον, ἔρρινον καὶ τέλος ἦθός τι καταλογάδην προφορᾶς οὐκ ὀλίγον ἀηδές. Ἀλλ' ἀποβαλόντες περίπου τὴν ἀπαγγελίαν ἐκείνην, ἀντικατεστήσαμεν τάχα αὐτὴν διὰ τῆς προσηκούσης;

Ἐκ τούτων, ὦ εὐτυχῆ τῆς νέας γενεᾶς τέκνα, ἐξάγεται, πόσον ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ ταύτῃ πατρίδι ἡ ἐκπαίδευσις τοῦ λαοῦ ὡς πρὸς τὸ παρελθὸν προέβη· οἱ πατέρες ἡμῶν πεφοβισμένοι μὲν εἰς τὴν σχολὴν ἐπορεύοντο, πρὸς πᾶν πτοούμενοι συνάντημα, πολὺν κατέτριβον χρόνον καὶ ὀλίγοι ὀλίγα κατώρθουν νὰ μάθωσι γράμματα· ἀλλὰ διεκρίνοντο κατὰ τὴν εὐσέβειαν, δι' ἣν καί τοι πολλὰ πάσχοντες εἰς τὰ πάτρια ἀνενδότως ἐνέμενον, διὰ τὴν σεμνότητα καὶ διὰ τὸ πρὸς τὸν γραμματοδιδάσκαλον ἐκεῖνον σέβας. Εὐγνωμονοῦντες λοιπὸν ὑμεῖς εἰς τὴν πρόνοιαν τὴν τοσαῦτα ὑμῖν ἐπιδαψιλεύσασαν προόδου μέσα, μὴ λησμονῆτε, ὅτι ὡς κυριώτατον τῶν ὑμετέρων πατέρων κληροδότημα τὰς ἀρετὰς ἐκείνας πρέπει νὰ θεωρῆτε ἃς καὶ ὑπὸ τὸν τῆς δουλοσύνης ζυγὸν οὗτοι διέσωσαν.

Ἡ μέση ἐκπαίδευσις ἐγίνετο ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς λεγομένοις σχολείοις, ἐν οἷς ἐδιδάσκοντο πρῶτον οἱ μαθηταὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Χρυσολωρᾶ ἔμμετρον συλλογὴν γνωμῶν. Ἀλλ' ἡ ἀπὸ ποιημάτων ἔναρξις προϋποθέτει ἢ τὴν γλῶσσαν ζῶσαν, ὡς καὶ σήμερον βλέπομεν παρὰ τοῖς σοφοῖς ἑσπερίοις κατάλληλον τινα ποιημάτων ἀνθολογίαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν παίδων τιθεμένην· διότι ὁ ῥυθμὸς καὶ τερπνὰ καὶ διαφέροντα καὶ εὐμνημόνευτα καθιστᾷ αὐτά· ἢ προϋποθέτει τὴν γλῶσσαν ὅλως ξένην, ὡς βλέπομεν ἐν Γερμανίᾳ τὰ Ὁμήρου ἔπη προδιδασκόμενα πολλάκις τῶν λογογραφικῶν κειμένων· διότι ἁπάσης τῆς γλωσσικῆς ὕλης ἀγνώστου οὔσης, σκοπιμώτερον φαίνεται ν' ἄρχηται ὁ μαθητὴς χρονολογικῶς οὕτως εἰπεῖν διδασκόμενος τὴν γλῶσσαν. Ἀλλ' ἴσως παρ' ἡμῖν, ὧν ἡ γλῶσσα τοσοῦτον εἶναι τῆς ἀρχαίας ἐγγύς, ὥστε καὶ τὰ ὅρια ἑκατέρας δὲν εἶναι πολλάκις εὐδιάκριτα, ἡ τῶν ποιημάτων ὅλως ἄκρατος χρῆσις, εἰς ἐναρκτήρια μάλιστα μαθήματα, δὲν εἶναι πολλὰ σκόπιμος· ὅθεν ἐλλογώτερον φαίνεται ν' ἀρχώμεθα τῶν συγγραφέων ἐκείνων, οἵτινες, πλὴν τοῦ πραγματικοῦ ὅπερ, ὡς εἰκός, πρέπει νὰ συνάδῃ πρὸς τὸν σκοπὸν, τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν νοερὰν ἀνάπτυξιν τῶν παίδων, καὶ κατὰ τὸ λεκτικὸν εἶναι ἐγγυτέρω τῆς ἡμετέρας γλώσσης· ἡ δὲ τῶν ποιημάτων παρεισαγωγὴ νὰ μὴ γίνηται οὔτε τόσον βραδεῖα, ὅσον συνήθως, οὔτε ἀμέσως εἰς τὰς ἀρχάς.

Μετὰ τὸν Χρυσολωρᾶν ἐδιδάσκοντο κανονικῶς αἰσωπείους μύθους· διότι οἱ μῦθοι, φαίνεται, ὅτι ἁρμόζουσιν εἰς τὴν ἡλικίαν ταύτην· ὅθεν τοιούτους τινάς, φαίνεται, ὅτι καὶ οἱ ἀρχαῖοι πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐθεώρουν καταλλήλους, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ Στράβωνος (α), εἰ καὶ οἱ παρ' αὐτῷ ἀναφερόμενοι εἶναι μᾶλλον μυθολογικὰ διηγήματα, ἀνάλογα τῶν παρὰ τοῖς Γάλλοις contes. Ἡ χρηστοήθεια Ἀντωνίου τοῦ Βυζαντίου ἐδιδάσκετο ἐνίοτε μετὰ ταῦτα καὶ τέλος ἐκ τῆς ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ πολλαχῶς δι' αὐτῆς ὠφελήσαντος τὸ ἔθνος Πατούσα τοῦ Ἀθηναίου, πεζογράφους, ἀναμὶξ ῥήτορας καὶ πατέρας τῆς ἐκκλησίας καὶ τέλος ποιητάς. Ἡ συλλογὴ δὲ ἐκείνη, ὡς ἤδη ἐμαρτύρησαν καὶ δεινοὶ ξένοι κριτικοὶ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τῶν περιεχομένων καὶ ὡς πρὸς τὴν ὀρθότητα τῶν κειμένων, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς δοκιμωτάτη ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις. Μεταξὺ τῶν κειμένων περιέχονται μὲν ἱκανοὶ λόγοι μεταγενεστέρων, οἷος ὁ πολὺς τότε Συνέσιος, καὶ οὐκ ὀλίγαι ῥητορικαὶ μελέται, οἷαι πρὸ πάντων αἱ τοῦ Λιβανίου· ἀλλ' ἡ προτίμησις τῶν κειμένων ἐκείνων, ἀντὶ τῶν κλασικῶν, πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν ἀτέλειαν τῆς αἰσθητικῆς κριτικῆς, ἐμφαινομένην τότε δυστυχῶς καὶ παρὰ τοῖς μᾶλλον πεφωτισμένοις ἔθνεσιν. Ἐν γένει δὲ ἐπεκράτει τότε μεγίστη σπάνις βιβλίων καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν μαθητῶν ἐπιπόνως ἀντέγραφον τὰ κείμενα (β).

(α) Κορ. τομ. Α΄. σελ. 23.

(β) Τὰ χειρόγραφα ἐδένοντο εἰς βιβλία ὑπὸ τοῦ σταχωτοῦ (στοιχειωτοῦ, βιβλιοδέτου) διὰ ξυλίνων ἐπιδελτίδων μετὰ χαλκῶν κλείθρων.

ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Σημειωτέον ὅτι τὰ χειρόγραφα ταῦτα ἦσαν οὐ μόνον καλῶς καὶ καθαρῶς γεγραμμένα, ἀλλὰ καὶ δι' ἤχων (vignettes) κεκοσμημένα. Οἱ ἦχοι οὗτοι, συνήθως μὲν σχεδιογραφούμενοι δι' ἁπλοῦ μέλανος, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ χρωμάτων καὶ μάλιστα διὰ κιννάβαρεως, ἄλλοτε δὲ καλλυνόμενοι καὶ διὰ βαρακίου (χρυσοῦ), ἐτίθεντο εἰς τὴν κεφαλίδα ἑκάστου νέου κεφαλαίου. Ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτον στοιχεῖον ἑκάστου νέου παραγράφου ἐλαμπρύνετο (était illustré) διὰ κοσμημάτων, ὡς καὶ σήμερον βλέπομεν εἰς πολλὰ τῆς Εὐρώπης βιβλία, καὶ τὰ

Πλὴν τῆς κυρίως μεταφράσεως εἰς κοινὴν γλῶσσαν (τῆς ἐξηγήσεως), ὁ κυριώτατος τρόπος τῆς ἑρμηνείας τῶν κειμένων ἦτον ἡ λεγομένη *ψυχαγωγία*· ἀντιγραφομένων δηλονότι τῶν κειμένων διὰ στίχων ἀραιοτάτων, ἔπειτα ἐφ' ἑκάστης λέξεως ἐγράφοντο διὰ μικρῶν γραμμάτων ἀλλεπαλλήλως (κιονιδὸν) τὰ συνώνυμα, ἢ τὰ δοκοῦντα συνώνυμα αὐτῆς (α) ἑρμηνευομένης πολλάκις διὰ πλατυσμοῦ τῆς ἐννοίας. Καὶ γενικῶς μὲν εἰπεῖν, ὁ τοιοῦτος τῆς ἑρμηνείας τρόπος εἶναι παρεμφερὴς τῇ λεγομένῃ διαστίχῳ μεταφράσει (version interlinéaire) τῇ ἐπικρατησάσῃ κατὰ πᾶσαν σχεδὸν τὴν σοφὴν Εὐρώπην· ἀλλ' ἄν τις διανοηθῇ, ὅτι ζώσης γλώσσης ἡ ἑρμηνεία σκοπιμώτερον ἄλλως δὲν κατορθοῦται ἢ διὰ τῶν συνωνύμων, ἐξηγουμένης τῆς διαφορᾶς αὐτῶν, ὅθεν καὶ οἱ τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν ἐν Γαλλίᾳ διδασκόμενοι τοῦτο θεωροῦσιν ὡς σπουδαιότατον γύμνασμα, θέλει βεβαίως πεισθῇ, ὅτι ἡ ψυχαγωγία, παλαιοτέρα οὖσα ἄσκησις καὶ ἐκ παραδόσεως μέχρι βαρβάρων αἰώνων περιελθοῦσα, ἦτο κατ' ἀρχὰς οὐδὲν ἄλλο ἢ γύμνασμα συνωνυμίας, ὅπερ ἐξευτελισθὲν, ὡς εἰκὸς, διὰ τὴν ἔλλειψιν φιλοσοφικῆς βασάνου τῶν διδακτικῶν μεθόδων, ἐδικαιολόγει τὴν κατὰ τῆς ψυχαγωγίας κατακραυγὴν τῶν λογίων τῆς προόδου· διότι ὄντως οἱ μαθηταὶ, ἀντὶ νὰ διδάσκωνται τὴν διαφορὰν τῶν δοκούντων συνωνύμων, ἐμάνθανον ἐξ ἐναντίας νὰ συγχέωσι τὰς συνεκδοχὰς τῶν ὅρων. Ἀλλ' ἡ ψυχολογία μετὰ τὴν σύνταξιν καὶ ἔκδοσιν ἐγχειριδίου λεξικοῦ συνωνύμων, κατὰ τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς πρόθεσιν, δύναται ν' ἀποβῇ κάλλιστον καὶ οἰκειότατον γύμνασμα τῶν διδασκομένων τὴν ἑλληνικήν· διότι οὐδὲν οὕτω τελεσφόρως κατεργάζεται τὴν ἀκριβοῤῥημοσύνην, ὅσον ἡ τῶν συνωνύμων σπουδὴ, τοσούτῳ μάλιστα ταυτιζομένων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ τῆς νεωτέρας.

Μετά τινα διδασκαλίαν τοῦ συντακτικοῦ εἵπετο ἡ σύνταξις (α). Ἐπειδὴ δὲ τὸ συντάττειν καὶ ἀναλύειν τὸν λόγον στενῶς μετὰ τῆς λογικῆς συνδέεται, ἕπεται, ὅτι ἡ ἀτέλεια τῶν φιλοσοφικῶν γνώσεως δεινῶς τὴν μέθοδον παραβλάπτουσα, εἶχε παρεκκλίνει τὴν σύνταξιν εἰς ὀχληράν τινα καὶ πολύπλοκον ὀνοματοθεσίαν. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἡ τοῦ λόγου ἀνάλυσις παρὰ τοῖς δοκίμοις τῶν διδασκάλων καὶ ὁ τεχνικὸς μετασχηματισμὸς τῆς συνθήκης ἐγίνοντο πολλὰ σκοπίμως καὶ ἐνεφαίνετο ἐν τούτοις νοῦς ὅλως ἑλληνιστὶ πεποιωμένος.

Ἡ ἐκστήθισις ἐκλεκτῶν κειμένων ἦτο τότε γύμνασμα πολλοῦ λόγου ἄξιον, ὅπερ ὅμως ἐξέλιπε σχεδὸν σήμερον ἀπὸ τῶν ἑλληνικῶν σχολείων, εἰ καὶ θαυμασίως καὶ τὴν μνήμην καὶ τὴν φαντασίαν ἐκτρέφει, καὶ πλοῦτον καὶ λέξεων καὶ φράσεων καὶ ἰδεῶν ἀποθησαυρίζει.

Τὰ θέματα, οὐχὶ τὰ δι' ὧν κατὰ σειρὰν ἐν τεχνικαῖς φράσεσιν οἱ κανόνες τῆς συντάξεως ἐφαρμόζονται, ἅπερ πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς τῆς κυρίως θεματογραφίας προάσκησις, διότι ταῦτα ἦσαν τότε ἄγνωστα, ἀλλὰ τὰ δι' ὧν ἀμέσως μεταφράζεται τεμάχιόν τι ἐκ τῆς νεωτέρας εἰς τὴν ἀρχαίαν, βραδέως ἐν γένει εἰσήχθησαν τακτικῶς ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς σχολείοις, διότι τῆς ἀρχαίας θεωρουμένης ὡς ζώσης, ἔσπευδον εἰς τὸ ἑλληνιστὶ γράφειν. Ἄλλως τε τὰ βοηθήματα ἦσαν πρὸς τοῦτο ἐλάχιστα, καὶ μόλις μετὰ τὰς συμβουλὰς τοῦ Κοραῆ εἰσήχθησαν θέματα διὰ τεμαχίων ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἐκ τῆς ἀρχαίας μεταπεφρασμένων, ἅπερ ὁ μαθητὴς προὔκειτο νὰ μεταφράσῃ πάλιν εἰς τὴν ἀρχαίαν. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ θεματογραφία ἠμελήθη καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς σχολείοις· συντελεῖ δὲ τοῦτο οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ἐξασθένισιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν.

Εἰς συμπλήρωσιν τῶν ἐμπειρικῶν γυμνασμάτων τῆς γλωσσομαθείας, ἐδιδάσκοντο τὴν ἐπιστολογραφίαν, κατὰ τοὺς κανόνας καὶ τὰ ὑποδείγματα Θεοφίλου τοῦ Κορυδαλέως, συντάττοντες ἐπιστολὰς καὶ μετὰ ταῦτα μελέτας ἃς ἐνιαχοῦ ἀπήγγελλον· τέλος δὲ ὀλίγα τινὰ περὶ μέτρων διδασκόμενοι ἐνησχολοῦντο μάλιστα εἰς κατασκευὴν ἀρχαίων στίχων, οἵτινες ἂν πάντοτε δὲν διεκρίνοντο ἐπὶ φιλοκαλίᾳ, διεκρίνοντο ὅμως ἐπὶ ἑλληνισμῷ. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἅπαντα ταῦτα τὰ εἴδη τῶν γυμνασμάτων, ἀντὶ ἐλλαμπόμενα ὑπὸ τοῦ φωτὸς τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλοσοφίας νὰ τελειοποιηθῶσιν, ἐξέλιπον σχεδὸν κατ' ὀλίγον.

Βιβλικὰ δὲ βοηθήματα, πλὴν τῶν γραμματικῶν, ὧν ἐξῆρχον ἡ τοῦ Θεοδώρου Γαζῆ καὶ ἡ τοῦ Κωνσταντίνου Λασκάρεως, ὀλίγιστα ὑπῆρχον. Αἱ μὲν κριτικαὶ ἐκδόσεις τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ποιητῶν ἦσαν σχεδὸν ἄγνωστοι καὶ τοῖς διδασκάλοις αὐτοῖς· λεξικὰ δὲ μόνα ἐκυκλοφόρουν, ὀλίγα τινὰ ἀντίτυπα τοῦ Βαρίνου Φαβωρίνου καὶ τοῦ μεγάλου ἐτυμολόγου· πρὸς δὲ τὴν θεματογραφίαν ὀλίγα τινὰ τοῦ ὑπὸ Γεωργίου Βλάχου.

κατεβατὰ αὐτὰ (αἱ σελίδες) καθωραΐζοντο ἐσθ' ὅτε εἰς τὸ περιθώριον διὰ vignettes.

(α) Παράδειγμα ψυχαγωγίας ἔστω τὸ ἑξῆς·

ἐπάνω	ὦ πνευματικόν μου τέκνον	εἰς τὸν Θεὸν, εἰς τὴν
ὑψηλά	μαθητὰ, ἀναπέτασον	περὶ Θεοῦ θεωρίαν
	ἀναβίβασον, ὕψωσον	καὶ ἔννοιαν,

Ἄνω πτέρωσον πρὸς Θεόν σου

τὰς ἐνθυμήσεις	ἀγάπησον	ἐκ τούτου, ἀπὸ τὴν ἀνα-
σου, τὰς διανοίας ζωὴν	φίλησον	πτέρωσιν τοῦ νοὸς, ἀπ'
σου, τὸν νοῦν σου πολιτείαν	ζήτησον	ἐδῶ, ἀπὸ τὴν γῆν δηλ.

τὰς φρένας. — Βίον πόθησον ἔνθεν

καλλιρὰν	ἐπάνω	ὦ φίλτατε μαθητὰ,
ἁγνὴν	εἰς τὴν γῆν	μὲ τὸ νὰ βαδίζῃς, περι-
λαμπρὰν		ριπατῇς, ὁδεύῃς δηλ.
		νὰ διατρίβῃς.

ἠγλαϊσμένον — Γαῖαν βαδίζειν μὴ τὰ

τὰ γήϊνα τὰ	μὴν φρονῇς, μὴν
φθαρτὰ, πρόσ-	συλλογίζεσαι, μὴν
καιρα πράγματα	φαντάζεσαι καὶ ἐπιθυμῇς

τῆς γαίας φρόνει κ.τ.λ. Γρηγορίου Ναζιανζ. παραίν. πρὸς φιλόπον. ἐκ χειρογράφου.

(α) Παράδειγμα συντάξεως ἔστω τὸ τοῦ Δανιὴλ μοναχοῦ Πατμίου τοῦ Κεραμέως. Ἴδε ἑρμην. εἰς τὰ Δ'. τῆς τοῦ Θεοδ. Γαζῆ γραμματικῆς κ.τ.λ. σελ. 661.

Ἡ πραγματικὴ ἑπομένως ἑρμηνεία τῶν συγγραφέων ἦτον ὡς εἰκὸς λίαν ἀτελής· τὰ δὲ συστήματα τῶν ἱστορικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν γνώσεων δι' ὧν καταφαίνεται ὁ τῆς ἀρχαιότητος βίος, ἀποκαλύπτονται τὰ ἐν τῇ γλώσσῃ μυστήρια, καὶ καταδεικνύονται οἱ νόμοι τῶν γινομένων, δι' ὧν ὁ ἄνθρωπος ἀντὶ σχολαστικοῦ γίνεται ἐπιστήμων, ταῦτα πάντα ἦσαν ἄγνωστα κατὰ θεωρίαν.

Τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας ἀμυδρά τινα ἀπηχήματα μόλις ἐνιαχοῦ ἠκούοντο. Μετὰ ταῦτα δὲ ἐπεκράτησε πρὸς καιρὸν παρά τισι τὸ ὑπὸ Κωνσταντᾶ μεταφρασθὲν σύστημα τοῦ Σοαβίου.

Τὰ μαθηματικὰ ἐπιτείνοντα τὰς νοερὰς ἐργασίας, τὰς γενικὰς σχέσεις τοῦ ποσοῦ οὐ μόνον πρὸς τὸν ἐν πράγματι βίον διδάσκοντα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἐπιστημονικωτέρας ἀνάγκας τοῦ βίου ἀφορῶντα, πλὴν τῆς ἀριθμητικῆς, βραδέως ἐν γένει εἰσήχθησαν· ἡ δὲ διδασκαλία αὐτῶν ὡς καὶ τῶν ἐπιστημῶν ἐν γένει κατ' ἀρχὰς ἀπήντησεν ἀντιστάσεις εὐκόλως ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε λεχθέντων ἐξηγουμένας· οἷον ἐν Ἰωαννίνοις ἐπὶ Βαλάνου καὶ Ψαλίδα, ἐν Ἄθωνι ἐπὶ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως κ. τ. λ. Τὰ αὐτὰ τέλος ἐννοητέον καὶ περὶ τῶν φυσικῶν ἰδίως ἐπιστημῶν, ὧν ἡ ἔλλειψις τῆς ἠθικῆς καὶ πρὸ πάντων τῆς ὑλικῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου τὴν σφαῖραν εἰς ἄκρον συστέλλει.

Ἡ γεωγραφία καὶ ἱστορία ἢ ὅλως ἔλλειπον, ἢ ἀκροαματικῶς ἀτελεῖς τινες γνώσεις αὐτῶν διεδίδοντο. Τῆς θρησκευτικῆς τέλος διδασκαλίας, διὰ τὸν ὅλον χαρακτῆρα τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἡ ἀνάγκη δὲν ἦτο λίαν ἐπαισθητὴ θεωρητικῶς· ὅθεν τὸ μάθημα τῆς κυρίως κατηχήσεως βραδέως εἰσήχθη· ἀλλ' οἱ μαθηταὶ οὐχ ἧττον ἐγίνωσκον καὶ ἀκριβῶς ἐπετέλουν τὰ θρησκευτικὰ αὐτῶν καθήκοντα.

Ἐκ δὲ τῶν ξένων γλωσσῶν εἰς ὀλιγίστους τινὰς ἐδιδάσκετο ἡ Ἰταλική, οὖσα τότε πολὺ μᾶλλον διαδεδομένη κατὰ τὴν ἀνατολήν, διὰ τὴν μείζονα ἀκμὴν τῶν ἰταλικῶν κρατῶν καὶ διὰ τὰς ἐμπορικὰς σχέσεις πρός τινα αὐτῶν.

Ἐκ δὲ τῶν καλλιτεχνιῶν, μόναι ὡς ἀνήκουσαι εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν ἐθεωροῦντο ἡ καλλιγραφία, ὡς ἴδιον ὅμως μάθημα μηδόλως διδασκομένη, καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσική.

Ἡ γυμναστικὴ ἐν ταῖς πόλεσιν ἦτον ὅλως ἄγνωστος· ἐν δὲ ταῖς κώμαις οἱ νέοι ἐγυμνάζοντο ὡς ἐκ παραδόσεως εἰς τὸν δίσκον, τὸ ἅλμα καὶ τὸν δρόμον· ἀλλὰ τούτοις προσθετέον καί τινα γυμναστικὰ παίγνια, περὶ ὧν ἄλλοτε ἐγένετο λόγος (α)

Ἐκ τῶν ποινῶν κοινότεραι ἦσαν ὁ κόνδυλος, ἡ διὰ τοῦ βουνεύρου ἐπὶ τῶν παλαμῶν μαστίγωσις, ἡ ἐπὶ τῶν ποδῶν διὰ τοῦ *φάλαγγος*, ἡ περὶ τὸν τράχηλον προσάρτησις ὁμοιώματος ὀνείου κεφαλῆς, ἡ νηστεία καὶ ἐνίοτε ὁ ἐμπτυσμός. Ἀλλ' ἡ γενικωτέρα ἦτον ὁ ῥαβδισμὸς καὶ ἐπρεσβεύετο διαῤῥήδην, ὅτι *ὅπου οὐ πίπτει λόγος, πίπτει ῥάβδος*. Δικαίως ἀγανακτοῦμεν σήμερον διὰ τὸ ἀπηνὲς καὶ ἄσκοπον τῶν ποινῶν τούτων, διότι παιδαγωγικαὶ ποιναὶ εἶναι αἱ διεγερτικαὶ τῆς φιλοτιμίας, ἐπειδὴ δὲν πρόκειται ἐκδίκησις, ἀλλ' ἠθοποίησις. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν, ὅτι αἱ σχολικαὶ ποιναὶ εἵπετο νὰ ὦσιν ἀνάλογοι τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀνασκολωπισμῶν καὶ ἄλλων βασανιστηρίων, καὶ τῶν ἀφορισμῶν οὓς ἡ ἐκκλησία ἠναγκάζετο νὰ ἐκδίδῃ καὶ κατὰ περιστάσεις οὐδαμῶς αὐτὴν ἀφορώσας. Ἂν ὅμως διανοηθῶμεν, ὅτι ὁ ῥαβδισμὸς ὡς ποινὴ ἦτο δυστυχῶς συνήθης καὶ ἐν ταῖς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων σχολαῖς, ὡς φαίνεται μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ ἐξ ἀρχαίας εἰκόνος· ὅτι ἐπεκράτησε καὶ ἐν ταῖς σχολαῖς τῆς μᾶλλον πεφωτισμένης Εὐρώπης, καὶ ὅτι οὐ μόνον ἐπικρατεῖ ἔτι ὡς ποινὴ ἐν τῷ Ἀγγλικῷ στρατῷ, ἀλλὰ καὶ τὸ πεντάλωρον ὡς παράδοσις εἶναι ἔτι ἱκανῶς κοινὸν ἐν ταῖς ἀγγλικαῖς σχολαῖς καὶ αὐτῶν τῶν παρθένων (α), κατακρίνοντες τὰς ποινὰς ἐκείνας θέλομεν φανῆ ἐπιεικέστεροι τῶν ἡμετέρων πατέρων κριταί.

Ἐὰν δὲ στρέψωμεν τὸ βλέμμα καὶ εἰς τὴν πνευματικὴν τροφὴν τῆς κοινωνίας ἐν γένει, θέλομεν ἀπαντήσει ἐν πρώτοις βίους ἁγίων, τὰ λεγόμενα *συναξάρια*, καὶ ἠθικά τινα βιβλία οἷον τὴν *Ἁμαρτωλῶν σωτηρίαν* κ. τ. λ. ἀντίστοιχα δὲ τῶν σήμερον παμπληθῶν μυθιστορημάτων, τὰ ἀραβικὰ διηγήματα (τὰ τῆς Χαλιμᾶς), τὸν Ἐρωτόκριτον, τὴν *Βοσκοπούλαν τῶν Ἄλπεων* κ. τ. λ. Ἀλλὰ τῶν συναξαρίων ἡ σύνταξις, ὑπερακοντίζουσα τὸν χριστιανικὸν σκοπόν, δὲν ἦτο βεβαίως λίαν πρόσφορος εἰς παραγωγὴν τῶν πρακτικῶν ἀρετῶν τοῦ κοινωνικοῦ βίου· πλῆθος πρὸς τούτοις προλήψεων δι' αὐτῶν διεδίδοντο· τὸ μεσαιωνικὸν ποίημα, ὁ κακοζήλως μυθώδης τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου βίος, τοῦ Βερτόλδου αἱ πανουργίαι, καὶ εἴτι τοιοῦτον δὲν ἦσαν πάντως ἡ καταλληλοτάτη τροφὴ τοῦ πνεύματος. Ἀλλ' ἂν ἐμβλέψωμεν εἰς τὸ εἶδος καὶ τ' ἀποτελέσματα τῶν ἤδη περιλιμναζόντων ἡμᾶς σήμερον ξένων μυθιστορημάτων, δι' ὧν ἐμπνέεται ἀποστροφὴ πρὸς τὸν πραγματικὸν βίον, εἰσάγεται ἐρωτικόν τι κατ' ἰδέαν οὐχὶ τὸ ἁγνότατον, ἀναφλέγονται πάθη ἐπὶ ματαίῳ τὴν καρδίαν ἀναλίσκοντα καὶ τὸν νοῦν τυραννοῦντα τῶν νεωτέρων, δυνάμεθα ἐν συνειδήσει νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ κοινωνικὸς σκοπὸς τῶν βιβλίων τῆς ἀναγνώσεως βέλτιον σήμερον διὰ τούτων ἐπιτυγχάνεται;

Τὴν δὲ ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν, ὅλως τότε ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις ἀνέφικτον, μόλις τινὲς ἐν μακρῷ χρόνῳ, δεξιῶν τυχόντες περιστάσεων, ἐπορίζοντο ἐν Ἰταλίᾳ διὰ τὴν πρὸς τὴν χώραν ἐκείνην σχέσιν τῶν παραλίων, ἢ ἐν Γερμανίᾳ διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν ἐμπορικὴν σχέσιν τῶν βορείων Ἑλλήνων, καὶ σπανιώτερον τότε ἐν Γαλλίᾳ. Ἠσπάζοντο δὲ συνήθως

(α) Λόγ. ἑλλην. ἐκπαιδευτ. 1854.

(α) Καὶ ἄλλα ἄτοπα βαρβάρων αἰώνων λείψανα ἐμμένουσιν ἔτι ἐν οὐκ ὀλίγαις ἀγγλικαῖς σχολαῖς· οἷον ἡ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ τοῖς μαθηταῖς τῆς Ἐτωνείου σχολῆς διδομένη ἄδεια τοῦ λῃστεύειν τοὺς διαβάτας καὶ ἁρπάζειν αὐτῶν τὰ χρήματα κ.τ.λ. (Ἴδε Missions scientifiques κ.τ.λ. ὑπὸ Autun.)

τὴν ἰατρικὴν, διότι ταύτης μόνης ἡ ἐφαρμογὴ εἶχε λόγον ἐν τῇ κοινωνίᾳ προφανῆ, καὶ ἡ ἄσκησις ἦτο μᾶλλον ἀνύποπτος εἰς τοὺς κρατοῦντας. Ἀλλὰ μὴ παρέλθωμεν ἐν σιγῇ τὴν ἁγνὴν τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων φιλογένειαν, οἵτινες καὶ διδάσκοντες καὶ συγγράφοντες κύριον μέλημα εἶχον τὴν πατρίδα. Δι' ἐκείνων μετὰ ζήλου εἰσήχθησαν κατ' ὀλίγον αἱ ἐπιστῆμαι ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς σχολείοις, κατεστάθησαν ἑστίαι γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν ἐν Ἰωαννίνοις, ἐν Βουκουρεστίοις, ἐν Ἰασίῳ, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν Σμύρνῃ, ἐν Κυδωνίαις, ἐν Χίῳ, ἐν Ὀδησσῷ· ὅθεν τῆς παιδείας τὸ φῶς πάντως ἔμελλε δι' ὑγιεστέρων καὶ ἐθνικωτέρων ἀρχῶν νὰ διαδοθῇ, διὰ τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν ἐν ταῖς καρδίαις φιλογενείας φλόγα τὴν ἁγνίζουσαν τὴν ψυχὴν, ἂν μὴ ἐν τῇ καταιγίδι τῆς πανολεθρίας ἐσβέννυντο ἀπαισίως. Ἀλλὰ τὰ περὶ τῶν μεγάλων ἐκείνων σχολῶν τοῦ ἔθνους καὶ τὰ τῆς Ἰονίου ἀκαδημίας τοσοῦτον εἶναι ἀξιόλογα, ὥστε εἶναι ἰδίας ὑποθέσεως ἔργον. Ἠγέρθησαν δὲ τότε συζητήσεις περὶ γλώσσης καὶ ἐκπαιδεύσεως προεξάρχοντος τοῦ Κοραῆ, τοῦ ἐπὶ μακρὰ ἔτη κατευθύναντος τὸν καλὸν ἀγῶνα. Ὑπὸ τοιούτων δὲ ἀνδρῶν ἐφιλοπονήθησαν τότε συγγράμματα ὧν οὐ πολλὰ ἀντάξια παρήγαγον οἱ μετὰ ταῦτα χρόνοι· ἢ τί ἀναλόγως ἀντάξιον δυνάμεθα σήμερον ν' ἀντιτάξωμεν εἰς τὰ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρε, Θεοτόκη, Κοραῆ, Κούμα, Γαζῆ, Οἰκονόμου, Βενιαμὶν, Κωνσταντᾶ κτλ., τὸν λόγιον Ἑρμῆν, τὴν εἰκονογραφίαν τοῦ Καπετανάκη;

Τούτων οὕτως ἐχόντων ἡ ἑλληνικὴ διδασκαλία ἐν τοῖς προγενεστέροις σχολείοις ἦτο κυρίως ἡ μόνη πάτριος περισωθεῖσα· καὶ ἐστερεῖτο μὲν, ὡς καὶ ἄλλοτε ἐλέχθη (α), τῶν φώτων τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπιστήμης, καὶ εἶχεν ὄντως σφόδρα τι ἐμπειρικὸν καὶ δυσμέθοδον καὶ σχολαστικὸν, ἀλλ' ὅμως περιεῖχε καὶ σπέρματα ἐθνικῆς ἐπιστήμης καίτοι διεφθαρμένης· διότι, ὅπως καὶ ἂν εἶχεν ἡ τῶν πατέρων διδασκαλία, κατήρτιζε μαθητὰς πρὸς τὸν ἕλληνα λόγον ἱκανῶς ᾠκειωμένους, οἵτινες τὴν ἕξιν τῶν ἑλληνικῶν σκέψεων καὶ αἰσθημάτων κατ' ὀλίγον προσκτώμενοι, εὐκολώτερον κατώρθουν νὰ περιποιήσωσιν εἰς ἑαυτοὺς οὐ μόνον τὴν αἰσθηματικὴν ἀντίληψιν τῆς γλώσσης, ἀλλὰ καὶ τὴν φραστικὴν ἐκείνην ἱκανότητα, ἧς δυστυχῶς τὰ παραδείγματα καθ' ἑκάστην σπανιώτερα ἀποβαίνουσιν. Ἐπειδὴ πάντα ἐν γένει τὰ τῶν πατέρων ἀποσκορακίζοντες πρὸς ἄλλην ἐτράπημεν ἀλλοτριωτέραν πρὸς ἡμᾶς ὁδόν. Διότι ἡ τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης ἑλληνομάθεια ἀπέβη σύστημα γνώσεων πολλάς τινας ἐπιστήμας ἀποτελουσῶν· ἀλλὰ πάντα σχεδὸν αὐτοῦ τὰ μέρη πρὸς ἄλλον σκοπὸν, πρὸς ἄλλους ἀνθρώπους κατεσκευάσθησαν. Ὅθεν οἱ ἐκεῖ μαθητευόμενοι δὲν ὑποχρεοῦνται νὰ θεωρῶσι τὴν γλῶσσαν ταύτην ὡς ἐθνικὴν παιδείαν καὶ ὄργανον ἅμα φρασεολογικόν· ἀλλὰ τὸν ἐν αὐτῇ πολυειδῆ πλοῦτον, κατὰ διαφόρους ἐπιστημονικὰς μορφὰς καρπούμενοι, ὀλίγοι εἰς τὴν αἰσθητικὴν τῆς γλώσσης γνῶσιν φθάνουσιν. Ἀντὶ λοιπὸν νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς τὴν παρ' ἡμῖν πατροπαράδοτον ἐμπειρικὴν καὶ αἰσθητικὴν γνῶσιν, προσφυῶς ἡ τεχνικὴ μέθοδος καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ θεωρία, ἡμεῖς τὰ ἡμέτερα ἀπόνως ἀπολέσαντες καὶ περὶ τὰ τῶν λοιπῶν Εὐρωπαίων ἡμιμαθεῖς κατελήφθημεν. Διὰ τοῦτο πικρὰν μὲν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἀναγκαίαν εἶπέ τις τῶν ἡμετέρων (α), ὅτι μετά τινα ἔτη ἡ Ἑλλὰς δὲν θέλει ἔχει τῆς ἑλληνικῆς διδασκάλους· ὄντως ἐάν τις ἐξαιρέσῃ σεβαστά τινα λείψανα τοῦ παρελθόντος πρὸς τῇ ἐθνικῇ παιδείᾳ τὴν τῶν εὐρωπαίων σοφίαν προσαρμόσαντα, ποῦ εἶναι ἐν τοῖς νεωτέροις οἱ ἔξοχοι τῆς ἑλληνικῆς διδάσκαλοι;

Τοσαῦτα προειπόντες οἰκεῖον φαίνεται νὰ θεωρήσωμεν καὶ τὸν ἠθικὸν χαρακτῆρα ἰδίως τῶν προγενεστέρων σχολείων.

Ἡ κοινωνία ὑπὸ τὸ κράτος βαρβάρου δουλείας διατελοῦσα ἐν φόβῳ καὶ λεληθότως οὕτως εἰπεῖν ἔζει· ἡ πολυτέλεια καὶ αἱ ἀνάγκαι αὐτῆς ἦσαν ἄγνωστοι· ἡ φιλοδοξία ἐσβεσμένη, διότι πῶς ὁ μηδὲν ἐλπίζων ἤθελε μεριμνᾷ περὶ πολιτικοῦ μέλλοντος, ἐν ᾧ καὶ περὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ δὲν ἦτον ἀσφαλής; ὅθεν ὁ βίος ἐστρέφετο τότε μᾶλλον περὶ τὴν οἰκογένειαν· ἡ στοργὴ συνέδεε συνεκτικῶς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς κοινωνίας καὶ ὡς ἐν μυστηρίῳ πόθοι καὶ ἐλπίδες ἐλευθερίας ἐχαρακτήριζον τὸν τότε Ἕλληνα.

Ὁ Ἕλλην διδάσκαλος ἐθεώρει ἑαυτὸν ὡς ἀπόστολον τῆς θρησκείας καὶ τῆς πατρίδος, περιβεβλημένον ἱερωσύνην τινά· δὲν ἦτο μὲν πολυμαθὴς, ἀλλ' εἶχε νοῦν ἐμβριθῆ· τοσοῦτον ἦτο πεποιωμένος κατὰ τὸν ἕλληνα λόγον, ὥστε ἐσκέπτετο ἑλληνιστί· ἔζει ἐν μεγάλῃ λιτότητι· ἡ βιβλιοθήκη αὐτοῦ ἦτο λίαν περιωρισμένη· ὀλίγον ἐν γένει ἐπησχόλει αὐτὸν ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος· αἱ θετικαὶ ἐπιστῆμαι ὀλίγον ἦσαν αὐτῷ οἰκεῖαι· ἀλλὰ πολὺ ἐσκέπτετο αἱ δὲ γνώσεις αὐτοῦ ἀπετέλουν ἀρχαιοπρεπές τι καὶ συμπαγὲς ὅλον, οὗ κέντρον ἦτον ἡ πατρὶς μετὰ τῆς θρησκείας. Ἐθεώρει τὸν μαθητὴν οὐχὶ ὡς ξένον, ἀλλ' ὡς ἠθικῶς συγγενῆ αὐτοῦ· ὅθεν ἡ σχολικὴ κοινωνία ἀπετέλει ὁμάδα ἀδιάσπαστον καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· διότι αἱ ἰδέαι τοῦ διδασκάλου ἐξήσκουν ἐπιῤῥοὴν οὐ τὴν τυχοῦσαν εἰς ὁλόκληρον τὸν βίον τοῦ μαθητοῦ. Εἰς τοιοῦτο λοιπὸν ἦθος, εἰς τοιαῦτα αἰσθήματα πρέπει ν' ἀποδώσωμεν, ὦ παρόντες, ἀξιόλογόν τινα τάξιν αἰτιῶν ἐκ τῶν ἐπενεγκουσῶν τὴν ἐθνικὴν ἀνάστασιν· διότι ἡ ἐνέργεια τῶν σεβαστῶν ἐκείνων ἀνδρῶν ἐπὶ τὴν κοινωνίαν ἀνεζωπύρησε τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, ἀνῆψε τὴν φλόγα τῆς φιλογενείας τὴν καταναλώσασαν τὰ δεσμὰ τῶν πατέρων.

Ὁ δὲ νῦν διδάσκαλος εἶναι κυρίως ὑπάλληλος, δίψαν ἔχων προαγωγῆς, βαθμῶν, εὐκόλως μεταβάλλων βίου προαίρεσιν, εἶναι μᾶλλον ἀπησχολημένος εἰς τὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου· αἱ δὲ ἀνάγκαι

(α) Ἑλλην. ἐκπαιδ. λογ. 1851. σελ. 15.

(α) Ὁ Γ. Σερούϊος.

αὐτοῦ ῥέποντος εἰς τὴν εὐπάθειαν πολλαπλασιάζονται καὶ ποικίλλονται· τὸ ἄστατον τῆς τύχης του βασανίζει καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς περὶ αὐτόν· ὁ ἐνθουσιασμὸς ψυχραίνεται· ἡ ἀφιλοκερδὴς ἐκείνη ἐπιμονὴ καὶ ἑπομένως ἡ πρόοδος τοῦ ἔργου χωλαίνει· διὸ ποικιλία τις καὶ εὐχέρεια μείζων γνώσεων ἣν ἔχει διατηροῦνται ἐπὶ βλάβῃ τῆς εἰδικότητός του. Οὕτω λοιπὸν κατ' ὀλίγον ἡ ἱερωσύνη τοῦ ἔργου μεταβάλλεται εἰς ἐπιτήδευμα· οἱ δεσμοὶ οἱ συνάπτοντες αὐτὸν μετὰ τῆς σχολικῆς κοινωνίας καὶ μετὰ τῆς τύχης τῆς σχολῆς αὐτοῦ ἀποβαίνουσι καθ' ἑκάστην χαλαρώτεροι· ὁ τῆς ἠθικῆς ἐκείνης συγγενείας ἐκλείπει· καὶ τὸ μὲν μάθημα ἐκτρέπεται εἰς ἐπιτηδευματικόν τι δίδαγμα, ἡ δ' εὐγνωμοσύνη τοῦ μαθητοῦ ἐλαττοῦται.

Ὁ δὲ μαθητὴς (α) τῶν προγενεστέρων σχολείων, ἐν τῇ οὕτως εἰπεῖν χωρικῇ ἐκείνῃ κατὰ τὴν ἁπλότητα κοινωνίᾳ, ὁσάκις ἦτο δυνατόν, κατῴκει περὶ τὸν ναόν, ἔνθα ἡ σχολή, ὡς ἔντινι μονῇ, ἢ ἐν τῇ σχολῇ αὐτῇ, ὡς ἐν Κωνσταντινουπόλει, Κυδωνίαις καὶ ἀλλαχοῦ· ζῶν δὲ ἐν λιτότητι καὶ ἁπλότητι ἐλάτρευε τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ, οὐδόλως ὑπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου περισπώμενος· ὅθεν ἦτο μὲν μᾶλλον ἢ νῦν σχολαστικός, ἀλλὰ καὶ δὲν πρέπει νὰ φανταζώμεθα αὐτὸν ἐπὶ τὸ φορτικώτερον ἕτοιμον νὰ γρονθοκοπηθῇ διὰ μίαν περισπωμένην. Ἀσμένως ἐνησχολεῖτο κατὰ τὰς ἀνέσεις αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικήν· ὑπηρέτει, ἢ ἐκανονάρχει ἐν τῷ ναῷ, ψάλλοντος πολλάκις αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου, ἢ ἀνεγίνωσκε περικοπὰς Ἀποστόλων, Προφητῶν, ἢ ἄλλα τινὰ ἐπ' ἐκκλησίας ἀναγνώσματα. Ὅθεν οἱ γονεῖς φοιτῶντες εἰς τὸν ναὸν καὶ βλέποντες τὰ τέκνα αὐτῶν οἱονεὶ νεωκόρους, τοιαῦτα ἐπιτελοῦντα καθήκοντα, στενωτέρας τὰς μετὰ τῆς σχολῆς καὶ τοῦ ναοῦ σχέσεις αὐτῶν ᾐσθάνοντο. Τοσαύτη δὲ ἦτον ἐν γένει ἡ σχέσις τῆς ἐθνικῆς παιδείας πρὸς τὴν θρησκείαν, ἐξ ἧς πηγάζει ὁ ὅλως ἐθνικὸς παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ χαρακτὴρ τῆς ὀρθοδοξίας, ὥστε τοῦτο ἐπιμαρτυρεῖται καὶ ὑπὸ πλήθους ἐκκλησιαστικῶν ῥητῶν εἰς τὴν δημώδη γλῶσσαν μεταβάντων (6), καὶ αὐτὸς ὁ ἱερεὺς ἐκαλεῖτο διδάσκαλος.

Ἡ ὑπὸ τὰς πτέρυγας τῆς θρησκείας καλλιέργεια τῆς ἐθνικῆς παιδείας παρετηρήθη ἔκπαλαι οὐ μόνον ἐν ταῖς ἀμετακινήτοις θεοκρατικαῖς κοινωνίαις τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς, ἀλλὰ καὶ ἐν πολλαῖς χριστιανικαῖς κοινωνίαις, κατὰ τοὺς χρόνους μάλιστα ἐκείνους, καθ' οὓς διήρκουν ἔτι τ' ἀποτελέσματα τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν, ἢ καθ' οὓς συντεταγμένη τις ἱεροκρατία εἶχεν ἀξίωσιν νὰ κρατῇ καὶ νὰ κατευθύνῃ αὐτὴ πρὸς ἰδίους σκοπούς, τὰς ἡνίας τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴν ἡμῶν ὁ ὅλως διάφορος χαρακτὴρ τῆς ἑνώσεως τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐθνικῆς παιδείας ἐν τῇ τῶν πατέρων κοινωνίᾳ· διότι ἡ ἐκκλησία συντρέχουσα τὴν δεδουλωμένην κοινωνίαν ἔσωζε τὴν κιβωτὸν τῆς ἐθνικῆς παιδείας, καὶ διέδιδε τὰ φῶτα αὐτῆς εἰς οὐδὲν οὔτε πολιτικόν, οὔτε κληρικὸν ἴδιον σκοποῦσα καὶ ἀντίθετον τῇ κοινωνίᾳ συμφέρον, θεωροῦσα μάλιστα τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν ὡς ἀδελ-

(6) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Εἴπομεν ἄλλοτε (Πανδ. φυλ. 115, σελ. 450—451). περὶ τῶν κινδύνων οὓς διέτρεχον μὲν ἕνεκα τῆς τυραννίας οἱ μαθηταί, κατεφρόνουν δὲ χάριν τῶν γραμμάτων. Πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος οὐδὲ κἂν εἰς ζοφερὰ καὶ κατάκλειστα σχολεῖα, ὡς ἐλέγομεν, ἦτο συγκεχωρημένον νὰ φοιτῶσιν, ἀλλὰ τὴν νύκτα ὡς κλέπται ἐξερχόμενοι λάθρα μετέβαινον εἰς τοῦ διδασκάλου. Ἐντεῦθεν καὶ το γνωστὸν ᾀσμάτιον τοῦτο·

« Φεγγαράκι μου λαμπρό,
» Φέξε με νὰ περπατῶ,
» Νὰ πηγαίνω 'ς τὸ σχολειό,
» Νὰ μαθαίνω γράμματα,
» Γράμματα, μαθήματα
» Τοῦ Θεοῦ ποιήματα. »

(α) Π. χ. ἔφθασαν εἰς τὸ μετὰ φόβου, ἢ εἰς τὸ νῦν καὶ ἀεὶ (εἰς τὰ ἔσχατα· διότι τὸ μετὰ φόβου κ.τ.λ. λέγεται τελευταῖον, καὶ διότι τὸ νῦν καὶ ἀεὶ εἶναι ἐν τέλει τῶν τροπαρίων)· ἀλλ' οὐκ ἦν φωνή, καὶ οὐκ ἦν ἀκρόασις (μάτην περιέμεινε)· φρίξον ἥλιε (τρομερὸν θέαμα). διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων (προσποιεῖται διότι φοβεῖται)· ὁ δὲ παράνομος Ἰούδας οὐκ ἠβουλήθη συνιέναι (ἐνέμεινεν εἰς τὸ κακόν)· ἆρον ἆρον σταύρωσον αὐτόν, (διὰ τῆς βίας). Κύριε ἐλέησον, τί εἶναι τοῦτο; (ἀπορῶ)· προηγοῦνται τὰ ἀναστάσιμα (προηγοῦνται οἱ προϊστάμενοι, προτάσσονται τὰ οὐσιώδη)· δὸς τόπον τῇ ὀργῇ (παραχώρησον τῷ καιρῷ)· ἔρχου καὶ ἴδε, ἢ γεύσασθε καὶ ἴδετε (δοκίμασον τὰ λεγόμενα)· εὗρεν ὁ Φίλιππος τὸν Ναθαναὴλ (εὗρεν ὅμοιον αὐτῷ)· Θοῦ Κύριε, φυλακὴν τῷ στόματί μου (σίγησον). καὶ ἔσται ἡ δευτέρα πλάνη χείρων τῆς πρώτης (τὸ ἑπόμενον σφάλμα ἔσται χεῖρον)· ἔχουσι τὴν γνῶσιν οἱ φύλακες (φροντίζουσιν οἱ ἔχοντες συμφέρον)· ἀνθρώπους καὶ κτήνη σῶσον, κύριε· (εὐήθης τις ὁ ἀνήρ)· εἶπε καὶ ἐγένετο (ταχέως ἐτελέσθη)· ἔπιε τὸ ποτήριον (ἔπαθε πικρὸν δυστύχημα)· εὐλόγησον, πάτερ (ἄρχισον). Κύριε, πλήθυνον τὸν θυμόν σου (τὸ ἐρχόμενον καλὸν εἴθε ν' αὐξήσῃ)· τὰ κῶλα ἐν τῇ ἐρήμῳ (ἐτελεύτησε μακρὰν οἰκείων) ἔκαμαν τὸν οἶκόν του γῆς Μαδιὰμ (τὸν κατέστρεψαν)· κ.τ.λ. κ.τ.λ. Πολλὰ δὲ τῶν ῥητῶν τούτων εἶνε ἀστειότερον ἐφηρμοσμένα· οἷον ψώρα καὶ τῶν γονέων (ὡς Ἰωάννου καὶ τῶν γονέων) φλυαρίας τὸ ἀνάγνωσμα· ὡς Ἡσαΐου τὸ ἀνάγνωσμα)· τὸν ἔδοσε (ξύλον) τῶν παθῶν του τὸν τάραχον (τὸν ἐρράπισε πολύ)· ἐπὶ ξύλου κρεμάμενος (γυμνός, ἄπορος)· Ἡσαΐα χόρευε καὶ παρθένοι χαίρετε κ.τ.λ. κ.τ.λ. Τέλος πολλῶν ῥητῶν διεστράφη ἡ χρῆσις ὑπὸ ἀφελοῦς τινος ἀμαθείας· οἷον· ἔκαμαν τὸ ἀνάστα ὁ Θεὸς (ταραχήν)· ἐπέρασαν ζωὴν χαρισάμενος (εὐθύμως)· ξύλῳ τὸν Ἀδὰμ (κατάρας ἐλυτρώσω, (ῥάπισον αὐτόν). φθάνει καὶ ὑπερυψοῦται (εἶναι ὑπερίκανον) κ.τ.λ. κ.τ.λ. Ἐν οὐδεμιᾷ δὲ χριστιανικῇ δημώδει γλώσσῃ περιῆλθε τοσοῦτον πλῆθος ἐκκλησιαστικῶν ῥητῶν· μόλις φερειπεῖν ἀπαντῶμεν τινὰ εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, οἷον· il est connu comme Barabas à la passion (εἶναι περιάκουστος) il s'est trouvé comme magnificat à vêpres (ἁρμοδίως): il lui a parle à l'insu (γράφε issue) de la messe κ.τ.λ. Ἀλλὰ καὶ σχολικαί τινες φράσεις εἶχον περιέλθει εἰς τοῦ λαοῦ τὸ στόμα, οἷον· δεν ἐβγαίνει νόημα (ἀκατάληπτον τὸ χωρίον, δὲν ἐννοεῖται τοῦ λέγοντος ὁ σκοπός)· ἤγουν, δηλαδή· ἄρα, λοιπὸν (ψυχαγωγικὰ λείψανα) καὶ τὸ κακέμφατον χ. κ.τ.λ. κ.τ.λ.

φὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς. Ὡς ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Χρυσόστομος, ὁ Βασίλειος καὶ ὁ Πλάτων συνάπτονται ἐν τῇ ἐγκυκλοπαιδείᾳ τοῦ Πατοῦσα, ὡς μεταξὺ ἁγίων ἁγιογραφεῖται ἐν τοῖς ναοῖς ὁ Σόλων, ὁ Χίλων, ὁ Σοφοκλῆς, ὁ Θουκυδίδης, ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Πλούταρχος κ.τ.λ. διότι αἱ εἰκόνες τῶν ἀνδρῶν τούτων ὄντως ἀνάκεινται πολλαχοῦ ἐν τοῖς ναοῖς· οἷον ἐν τῷ νάρθηκι Παναγίας τῆς Πορταϊτίσσης ἐν τῇ τῶ Ἰβήρων μονῇ ἐν Ἄθωνι. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ *ἑρμηνεία τῆς ζωγραφικῆς* Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ τῶν Ἀγράφων τῆς Θεσσαλίας, διδάσκει ποῦ καὶ πῶς νὰ ἁγιογραφῶνται ἐν τῷ ναῷ οἱ ἀρχαῖοι σοφοί. Ὅπως δὲ δικαιολογηθῇ ἡ παρουσία αὐτῶν, τὸ κεφάλαιον ἐπιγράφεται *Ἕλληνες φιλόσοφοι προειπόντες τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ Χριστοῦ* (α).

Οἱ προϊστάμενοι πρὸ πάντων τῶν ἑλληνικῶν σχολείων περικαιόμενοι τότε ὑπὸ φιλογενοῦς καὶ εὐσεβοῦς ζήλου δὲν ἐθεώρουν τὸ ἔργον ὡς πάρεργον αὐτοῖς ἐπιβεβλημένον βάρος, οὔτε ὡς ματαίαν τινα θεραπευτικὴν τῆς φιλοδοξίας των τιμήν· ἀλλὰ φοιτῶντες εἰς τὰς σχολὰς καὶ ἴδιον ἑαυτῶν χρέος θεωροῦντες τὴν προαγωγὴν αὐτῶν, ἐμερίμνων, ἐνεψύχουν τοὺς μαθητάς, ἐτίμων τοὺς διδασκάλους, ἐφείλκυον ὑπὲρ τῆς σχολῆς καὶ τῶν πενεστέρων μαθητῶν τὴν συνδρομὴν καὶ τὴν προστασίαν τῶν πλουσιωτέρων· οὗτοι δὲ ἐνθουσιῶντες ἀνέδειξαν φιλογενείας καὶ φιλομουσίας παραδείγματα ἅτινα μέλλουσι νὰ τιμῶσι τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν ἐνόσῳ πάλλουσιν εὐαίσθητοι καρδίαι. Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα συνορῶν τις ἤθελεν ὑποθέσει, ὅτι ἡ πατρίς, τὸ προσφιλὲς ἐκεῖνο ἀντικείμενον τῆς λατρείας τῶν πατέρων, ὑπῆρχε μᾶλλον ἐν δεδουλωμένῃ τῇ Ἑλλάδι ἢ ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ. Ἀλλὰ χάριτι θείᾳ εἰς πολλοὺς καὶ τῶν ἐντὸς καὶ τῶν ἐκτὸς μάλιστα ὁμογενῶν, παρ' οἷς ἁγνὴν τηρεῖ ἔτι τῆς πατρίδος τὴν ἰδέαν ὁ διακαὴς αὐτῆς πόθος, παρὰ τοῖς πλουσίοις μάλιστα τοῦ ἔθνους, ἡ εὐγενὴς ἐκείνη παράδοσις τῆς ἐνθέρμου καὶ εὐεργετικῆς φιλογενείας περισώζεται ἔτι ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος.

Ὁ δὲ καθ' ἡμᾶς μαθητής, μεταβληθεισῶν ἤδη πασῶν σχεδὸν τῶν σχέσεων τοῦ βίου αὐτοῦ, τοῦ ἀπὸ χωρικοῦ οὕτως εἰπεῖν μεγαλοπολιτικοῦ γενομένου, ἐν μὲν τῇ σχολῇ σήμερον εὑρίσκει μείζονα ποικιλίαν γνώσεων καὶ θεωριῶν καὶ μεθόδους ἐν γένει δοκιμωτέρας· ἀλλὰ δὲν εὑρίσκει δυστυχῶς τὴν ἑλληνομάθειαν ὡς ἐθνικὴν παιδείαν, οὔτε τοὺς δεσμοὺς ἐκείνους τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀφοσιώσεως· τῶν δὲ θρησκευτικῶν καθηκόντων ἡ ἐκπλήρωσις παρεκκλίνει κατ' ὀλίγον εἰς τὸ ἐξωτερικώτερον. Ἐκτὸς δὲ τῆς σχολῆς εὑρίσκει ἀπείρους καὶ πολυειδεῖς περισπασμοὺς ὅλως ἀγνώστους εἰς τοὺς πατέρας. Ἀποβλέπων λοιπὸν εἰς τὴν εὐπάθειαν, τὴν ἐπίδειξιν, τὴν ματαιοσπουδίαν ἀποκτᾷ χαρακτῆρα ἧττον ἐστηριγμένον καὶ σταθερόν. Ἡ ἀνάγνωσις τῶν μυθιστορημάτων καὶ ἄλλων ἀσκόπων βιβλίων, παρέχει εἰς αὐτὸν ἴδιόν τινα χρωματισμόν, πνεῦμά τι ψυχρότητος καὶ ἀδιαφορίας καὶ ἀνάπτυξίν τινα νοερὰν οὐχὶ πάντοτε ὑγιᾶ, πρὸς βλάβην πολλάκις τῆς μετριοφροσύνης αὐτοῦ. Ἔχων δὲ πρόωρόν τινα πεῖραν ψυχραίνουσαν παρακαίρως τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἀποβαίνει μᾶλλον σκεπτικὸς καὶ ζητητικὸς καὶ φιλόδοξος. Ἐνῷ δὲ τὰ μέσα τῆς παρεκτροπῆς αὐτοῦ πολλαπλασιάζονται, οὔτε ἡ κατ' οἶκον, οὔτε ἡ ἐν τῇ σχολῇ, οὔτε ἡ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἠθοποιὸς ἐπαγρύπνησις αὐξάνει ἀναλόγως· ὅθεν φόβος πολὺς ἐπίκειται μήποτε δωρεὰν ἀπολεσθῶσιν αἱ πατροπαράδοτοι αὐτοῦ ἀρεταί.

Γνωστὸν εἶναι, ὅτι πάσης πολιτικῆς ἐπαναστάσεως προηγεῖται ἠθική τις μεταβολὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου· οὕτω καὶ τῆς ἡμετέρας παλιγγενεσίας προηγήθη θαυμασία τις διέγερσις τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, διακαής τις πόθος παιδείας καὶ πολιτικῆς ἐλευθερίας. Ἕκαστος λοιπὸν τότε τῶν διδασκάλων, τῶν λογίων ἢ συγγραφέων ἐζήτει παντὶ σθένει νὰ συνεισφέρῃ τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν ἀνάστασιν τῆς πατρίδος, ἣν παντὶ σθένει συνεπέσπευδεν ὁ κλῆρος. Τοσοῦτον δὲ συνήθεις εἶχον ἀποβῆ αἱ περὶ γλώσσης καὶ διδακτικῶν μεθόδων συζητήσεις, ὥστε σπανίως ἐξεδίδετο σύγγραμμα οὗτινος ὁ πρόλογος δὲν μετεῖχεν αὐτῶν (α). Ὁ Κοραῆς, ἡ σεβαστὴ ἐκείνη εἰκὼν τῆς φιλοπατρίας καὶ φιλομουσίας, ὡς πατριάρχης τῶν λογίων τοῦ ἔθνους, τὰ σαθρὰ τοῦ παλαιοῦ οἰκοδομήματος θεμέλια ὑποσκάπτων, μετὰ ζήλου, ἠγωνίζετο νὰ εἰσαγάγῃ ἐν τοῖς σχολείοις μεθόδους συμφωνοτέρας πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ· ὅλοι δὲ κατόπιν αὐτοῦ οἱ λόγιοι κατεφέροντο κατὰ τῶν καθεστώτων.

Τότε ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν ἐπεκράτουν τρία συστήματα· οἱ μὲν θεωροῦντες τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν ὡς ζῶσαν, πεποιωμένοι κατὰ τὸν ἕλληνα λόγον, ὡς ὁ ἀοίδιμος Δούκας, ὀνειροπολοῦντες τὴν ἀνάστασιν αὐτῆς, ἀλλὰ λησμονοῦντες, ὅτι ἡ γλῶσσα εἶναι ἔκφρασις κοινωνίας καὶ ὅτι κατὰ τὰς φάσεις αὐτῆς κατ' ἀνάγκην μεταβάλλεται, ἐγνωμάτευον ἄκρατον χρῆσιν τῆς ἀρχαίας, καὶ καταφρονοῦντες τῆς λαλουμένης κατεφέροντο κατὰ τῶν τἀναντία φρονούντων, ὡς ὁ μακαρίτης Κοδρικᾶς. Οἱ δὲ θεωροῦντες τὴν ἀρχαίαν ὡς ὅλως νεκρὰν ἠσπάζοντο τὴν ἀγοραίαν γλῶσσαν, καὶ αὐτὴν τὴν ὀρθογραφίαν πολλάκις ἐκ συστήματος ἀμελοῦντες, λησμονοῦντες καὶ οὗτοι, ὅτι ἡ γλῶσσα, ὄργανον οὖσα ἰδεῶν, δὲν δύναται νὰ ἦναι ἡ αὐτὴ ὡς πρὸς τὸν ἀπαίδευτον καὶ ὡς πρὸς τὸν λόγιον· καὶ ὅτι ἡ χυδαία γλῶσσα εἶναι κατὰ τόπους διάφορος, ὥστε ἀνάγκη ἦτον ἄφευκτος ἢ τοπικήν τινα διάλεκτον νὰ παραδεχθῶσιν, ἢ παράδοξόν τι κρᾶμα πασῶν τῶν διαλέκτων νὰ κατασκευάσωσι· τούτων δὲ οἱ ὀπαδοὶ ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἱκανῶς ἀστοιχείωτοι κατὰ

(α) Παράδειγμα ἀνάλογον ἐν τῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ ἓν καὶ μόνον ἀπαντᾶται ἐν τῇ ἐν Οὔλμῃ τῆς Βυρτεμβέργης μητροπόλεις (Ἴδε manuel d'iconographie chrétienne, par Didron σελ. 151.)

(α) Πλὴν τῶν ἄλλων καὶ αὐτὸ τὸ λεξικὸν Γρηγορίου τοῦ Ζαλικόγλου περιέχει μακρὸν περὶ γλώσσης πρόλογον.

τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν. Οἱ δὲ τέλος τὴν μέσην μεταξὺ δύω ὑπερβολῶν βαδίζοντες ἐπρέσβευον βαθμιαίαν ἐπανόρθωσιν τῆς λαλουμένης ὡς γλώσσης διὰ τῆς ἀρχαίας, καταδεικνύοντες τὸν ἄφευκτον μακαρωνισμὸν, ἢ χυδαϊσμὸν τῶν ἐναντίων. Ταύτης δὲ τῆς αἱρέσεως ἐξῆρχεν ὁ Κοραῆς ἔχων περὶ ἑαυτὸν ζηλωτὰς καὶ θιασώτας πάντας τῆς προόδου τοὺς λογίους· ὅθεν ἡ φιλολογικὴ ἐκείνη πάλη εἶχεν ἐκτραχηλισθῆ μέχρις ἀτοπημάτων. Ἀλλὰ τέλος οἱ περὶ τὸν Κοραῆν ἐπεκράτησαν εὐκόλως, διότι ἠσπάζοντο σύστημα λογικὸν καὶ ἐπιδεκτικὸν προόδου, ὡς ἐφάνη ἐκ τῶν πραγμάτων· διότι ἡ γλῶσσα ἔκτοτε τόσον προώδευσεν, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Κοραῆς πρὸ πολλοῦ εἶναι ἐκπρόθεσμος· καὶ ὁ αὐτὸς πολλάκις συγγραφεὺς, τὸ δεύτερον ἐκδίδων, ἀναγκάζεται νὰ διορθώσῃ τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ.

Ἡ αὐτὴ διχογνωμία, ὡς ἔκφρασις δύω ἀντιθέτων κοινωνικῶν προαιρέσεων, ὧν ἡ μὲν εἰς τὰ καθεστῶτα ἐμμένουσα ἀνέτρεχε μᾶλλον εἰς τὸ παρελθὸν, ἡ δὲ τὰ μὴ καλῶς κείμενα μετακινοῦσα ἀπέβλεπε μᾶλλον εἰς τὸ μέλλον, ἐπεκράτει ἑπομένως καὶ ὡς πρὸς τὰ σχολεῖα· ὅθεν τὰ μὲν, οἷον τὸ τῆς Πάτμου, τὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κ. τ. λ. οὔτε μεταβολὴν μεθόδου, οὔτε εἰσαγωγὴν νέων γνώσεων ἀσμένως ἐδέχοντο· τὰ δὲ, οἷον τὸ τῆς Σμύρνης, τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Χίου, τὰς νέας ἰδέας ἀσμένως ἀποδεχόμενα εἰς τὴν τελειοποίησιν τῶν μεθόδων πρόθυμα ἦσαν. Καὶ ἐκ τῶν διδασκάλων λοιπὸν οἱ μὲν τὰ τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης ἄκρατα εἰσῆγον, οἱ δὲ λιπαρῶς τοῖς καταπαραδότοις ἐνέκειντο. Τὴν μέσην τέλος μεταξὺ τῶν δύω τούτων ὑπερβολῶν βαδίζοντες ἄλλοι τινὲς τὰς μὲν πατροπαραδότους μεθόδους νὰ τελειοποιήσωσιν ἔσπευσαν, εἴτι ἐκφαυλισθὲν ἀποξέοντες καὶ εἴτι καλὸν ἄνευ βίας εἰσάγοντες, τὴν δ' εὐρωπαϊκὴν ἐπιστήμην οἱονεὶ ἐλληνίζοντες. Τούτων δὲ προεξῆρχεν ὁ πολὺς Λάμπρος ὁ Φωτιάδης, ὁ τῇ πατρίδι πολλὰ συνενεγκὼν, οὐχὶ διὰ συγγραφῶν, οὐχὶ διὰ συζητήσεων, ἀλλὰ μάλιστα διὰ τῆς διδασκαλίας, δι' ἧς ἐνετύπωσε τὰς ὑγιεῖς αὐτοῦ ἀρχὰς εἰς γενεάν τινα ἀξιολόγων διδασκάλων.

Τοιοῦτός τις ἐγκλιματισμὸς τῆς Εὐρωπαίας σοφίας, τελειοποιῶν ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ μὴ καθαιρῶν τὰ καθεστῶτα, εὐκταῖον βεβαίως ἦτο νὰ συνεχισθῇ· ἀλλὰ δυστυχῶς καὶ αἱ φιλολογικαὶ ἐπαναστάσεις ὑπερακοντίζουσι πολλάκις τὸν σκοπόν· ὅθεν τὰ λείψανα τῆς ἐθνικῆς ἐμπειρικῆς σχολῆς, κατὰ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν γνώσεων. ἐλαττούμενα, παρεγνώρισαν πολλάκις τὴν ἐκ τῆς Ἑσπερίας σοφίαν. Οἱ δὲ ταύτης μετασχόντες παρεγνώρισαν πολλάκις τὴν ἐθνικὴν παράδοσιν· ὥστε ἀντὶ ἐν Ἑλλάδι νὰ τελεσθῇ ἡ ποθητὴ συγχώνευσις τῶν δύω τούτων ἀναγκαίων στοιχείων, ἐπανηγυρίσθη ἐξ ἐναντίας τὸ διαζύγιον τῆς παλαιᾶς ἀπὸ τῆς νέας γενεᾶς τῶν διδασκάλων· τὸ δὲ κακὸν ἐγένετο μάλιστα ἐπαισθητὸν εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἑλληνικῆς, ἥτις ἐνῷ ἐδιδάσκετο ὡς ὅλως ζῶσα, διδάσκεται σήμερον ὡς ὅλως νεκρά. Ποῦ εἶναι τὰ ἔμμετρα ἐκεῖνα γυμνάσματα τῶν πατέρων; ποῦ τοὐλάχιστον ἡ εὐχέρεια περὶ τὴν ἑλληνιστὶ ἔκθεσιν ἰδεῶν, ἔστω καὶ καθ' ὅσον μόνον ἀπαιτεῖται εἰς ὀρθὴν ἀντίληψιν τῆς λογοτεχνίας τῆς νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης; Ὑπερβολὴν λέγομεν, ἂν καταδεικνύωμεν καὶ γυναῖκας Κωνσταντινοπολίτιδας φερειπεῖν, αἵτινες ὑπὸ παλαιοτέρων διδαχθεῖσαι διδασκάλων ἑλληνίζουσι τὸ φρόνημα καὶ τὴν γλῶσσαν μᾶλλον ἢ πολλοὶ διδάσκαλοι (α);

Ἀλλ' ἴσως μ' ἐλέγξῃ τις ὡς μεθ' ὑπερβαλλούσης στοργῆς λατρεύοντα τὸ παρελθὸν, ὑπὸ νεστορείου τινος αἰσθήματος ἀκαίρως κατεχόμενον, καὶ ὡς εἰς χρυσοῦν αἰῶνα εἰς τὴν παρερχομένην γενεὰν ἀτενίζοντα τὸ βλέμμα. Καὶ τὸ αἴσθημα τοῦτο τόσον εἶναι φυσικὸν εἰς τοὺς προβαίνοντας τὴν ἡλικίαν, εἰς τοὺς συλλόγους μάλιστα τῶν γερόντων τοὺς προϊσταμένους ἐν πολλαῖς καὶ γεωργικαῖς καὶ νομαδικαῖς κοινωνίαις τῶν ἀρχαίων, ὥστε καθόλου θεωρούμενον δύναται ἐν μέρει νὰ ἐξηγήσῃ τὴν τοσοῦτον ἐν γένει διαδοθεῖσαν ἰδέαν εὐδαιμονεστέρου παρελθόντος αἰῶνος εἰς τὸν βίον τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀλλ' ὄχι· τὸ παρελθὸν βεβαίως καλὸν δὲν ἦτο· ἥρμοζε δὲ μόνον εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, σχέσιν ἔχον πρὸς τὴν ἐν δουλοσύνῃ καὶ τρόμῳ ζῶσαν ἐκείνην γενεὰν τῶν μαρτύρων· καλὸν δὲν ἦτο, σπεύδομεν νὰ τὸ ἐπαναλάβωμεν, διότι ὁ ἔπαινος τοῦ παρελθόντος εἶναι ἀποτρόπαιον ὄργανον εἰς τὰς χεῖρας τῶν βουλομένων νὰ συκοφαντήσωσι τὸ παρόν. Τίς δύναται νὰ ποθήσῃ τοὺς χρόνους ἐκείνους; σκότος ἀμαθείας ἐπεσκίαζε τὸν νοῦν· ἐπίσημοι λόγιοι ὠνόμαζαν τὸν πύργον τοῦ Κυῤῥήστου σχολεῖον τοῦ Σωκράτους (β)! ὁ Σέργιος ἔγραφε κατὰ τοῦ συστήματος τοῦ Κοπερνίκου· καὶ αὐτὴ ἡ ἁπλότης τῶν ἠθῶν εἶχέ τι τῆς παιδικῆς ἡλικίας· διότι ὅταν αἱ κοινωνικαὶ σχέσεις ὦσι λίαν περιωρισμέναι, καὶ οὐδὲν προόδου στάδιον ἐπιφαίνηται, πάσης ἐκλειπούσης φιλοδοξίας, ὁ λαὸς ὡς ἐν τροχιᾷ βαίνει τὴν πεπατημένην· ὅθεν οὐδὲν γενναῖον οὔτε ἐννοεῖται, οὔτε κατορθοῦται. Ἀλλὰ καὶ φόβος μήποτε ἐπανέλθῃ τὸ παρελθὸν οὐδεὶς ἐπίκειται· διότι ὑπέρτατος νόμος τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας εἶναι ἡ κίνησις· ὅθεν σήμερον τοσαύτη ἤδη τοῦ παρελθόντος λήθη ἐπεγένετο, ὥστε οὐ μόνον τὰ ἐν αὐτῷ κακὰ ἀμετακλήτως παρῆλθον, ἀλλ' ἴσως δυστυχῶς καὶ τὰ ἐν αὐτῷ καλά.

Ὁ εὐρωπαῖος πολιτισμὸς διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀναπτυχθεὶς καὶ διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ τελεωθεὶς, εὐρύτερος καὶ τελειότερος πάντων τῶν προηγησαμένων, ἀδελφοποιῶν τὰ ἔθνη καὶ τὰ ἄτομα, ἀφομοιοῖ αὐτὰ, ἐξαλειφομένων τῶν μερικωτέρων χαρακτήρων. Ὅθεν παντὶ ἔθνει, εἰσερχομένῳ εἰς τὸν κόλπον τῆς εὐρωπαϊκῆς οἰκογενείας, ὡς ὅρος ἐπιβάλλεται ἡ ἀπώλεια τῶν τοπικωτέρων καὶ

(α) Εἶδον κατὰ τύχην ᾠὰ ἐρυθρὰ πασχάλια, ἐφ' ὧν διὰ βελόνης ἦσαν κεχαραγμένα ἰαμβεῖα ἱκανῶς ἔντεχνα καὶ φιλόκαλα· καὶ τοιαῦτα ἦσαν συνήθη.

(β) Turcogr. σελ. 461. κλ.

μερικωτέρων χαρακτήρων· διότι γενικὸς, ἐπικρατούντων τῶν μερικῶν, δὲν τελεσιουργεῖται· πᾶν δ' ἔθνος ἄλλως βουλευόμενον καταδικάζει ἑαυτὸ εἰς σινικήν τινα ἀπομόνωσιν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀφομοίωσιν ταύτην μεγίστη ἀπαιτεῖται φρόνησις καὶ προσοχὴ, διότι πολλάκις ἀντὶ τῶν κακῶν μόνων συναποβάλλονται καὶ τὰ καλὰ, καὶ ἀντὶ τῶν καλῶν, ὑπεισάγονται δοκοῦντα καλά. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐνεργότερος βίος ἐπελθὼν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν, μὴ δυναμένην τοῦ λοιποῦ νὰ ἐμμένῃ εἰς τὴν πολιτικὴν ἐκείνην νάρκην τῆς τουρκοκρατίας, ἤνοιξεν εὐρύτερα προόδου στάδια. Ἀλλ' ἡ ἡμετέρα κοινωνία ὡμοίαζε πρὸς ἄπειρον παῖδα ἐξελθόντα τῆς πατρῴας κώμης καὶ αἴφνης ἐμπεσόντα εἰς μεγαλόπολιν, ἄνευ ὁδηγοῦ εἰς πολυειδεῖς κινδύνους ὑποκείμενον· οἱ δὲ νόμιμοι αὐτοῦ κηδεμόνες δὲν εἶχον πάντοτε τὴν ἀναγκαίαν οὔτε γνῶσιν, οὔτε δύναμιν νὰ ποδηγετήσωσιν αὐτὸν ἀσφαλῶς. Ὅθεν καὶ ὡς πρὸς τὰ τῆς παιδείας, διεδόθη μὲν αὕτη κατὰ πολλῷ μείζονα ἔκτασιν· ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις ἤδη εἶναι ἱκανῶς ἐκτεταμένη, ἡ μέση ὀργανιζομένη, καὶ ἡ ἀνωτέρα τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι ἐγκαθιδρυμένη, τὰ δὲ ἐπιστημονικὰ μέσα ὁσημέραι πολλαπλασιάζονται. Ἀλλὰ δι' αὐτὰ ταῦτα ἡ ἐκπαίδευσις, ὡς εἰκὸς, εἶναι ἧττον βαθεῖα, καθ' ὅσον μάλιστα ἀφορᾷ τὴν ἑλληνικὴν, διότι πᾶν τὸ ἐκτεινόμενον σμικρύνεται κατὰ βάθος. Εἴθε λοιπὸν πρὸς τῇ ποικιλίᾳ τῶν γνώσεων καὶ τὴν ἐμβρίθειαν τῶν προγόνων καὶ τὴν εὐσέβειαν τῶν πατέρων προσλαβόντες, ἀναδειχθῶμεν οἷοι ἐκεῖνοι ηὔχοντο καὶ ἡ πατρὶς προσδοκᾷ καὶ τὸ μέλλον ἡμῶν ἀπαιτεῖ!

Πολυτίμους πρὸς τούτοις ἀρετὰς ἐκληρονόμησεν ἡ παροῦσα γενεὰ παρὰ τῶν πατέρων αὐτῆς· τὰ συγγενικὰ καὶ στοργικὰ ἐν γένει αἰσθήματα εἶναι πολλῷ μᾶλλον ἀκμάζοντα παρ' ἡμῖν, ἢ παρὰ ταῖς μᾶλλον πεφωτισμέναις κοινωνίαις· ἀδελφὸς π. χ. ἢ ἄλλος τις συγγενὴς, ὀρφανὰ ἀνατρέφων καὶ ὑπὲρ αὐτῶν θυσιαζόμενος καὶ κακουχούμενος, εἶναι ὄχι σπάνιον φαινόμενον· τὸ δὲ κάλλιστον, ὅτι εἰς ἡρωϊκὰς πολλάκις τῷ ὄντι ὑποβαλλόμενος θυσίας, θεωρεῖ ἀγογγύστως τὸ πρᾶγμα ὡς σύνηθες. Τίς δύναται τέλος ν' ἀρνηθῇ τὴν μοναδικὴν ὄντως φιλομάθειαν τὴν τὸν νεώτερον Ἕλληνα ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος χαρακτηρίζουσαν; τὴν ἀκόρεστον ἐκείνην δίψαν τοῦ εἰδέναι, τὴν καθ' ἑκάστην ὑπ' ὄψιν ἡμῶν ἀναδεικνύουσαν πράξεις αἵτινες ἀλλαχοῦ μετὰ κρότου ἤθελον τύχει τοῦ νενομισμένου βραβείου τῆς ἀρετῆς, παρ' ἡμῖν δὲ μόλις παρατηροῦνται, τόσον φαίνονται συνήθεις!

Ματαία λοιπὸν εἶναι ἡ φωνὴ τῆς μομφῆς καὶ τῆς ἀπελπισίας· διότι συνορῶντες, ὅτι ἂν αἱ ἑλληνικαὶ κυβερνήσεις δὲν εἶχον προλάβει νὰ συλλέξωσι τὴν ἀναγκαίαν ἐκ παραδόσεως πεῖραν, ὡς λίαν περισπώμεναι ὑπὸ τῶν πολιτικῶν περιπετειῶν, δὲν ἠδυνήθησαν πάντοτε πάντα νὰ πράξωσι τὰ καλὰ, οὐδεὶς ὅμως εὖ φρονῶν δύναται νὰ παραγνωρίσῃ τὴν φιλομουσίαν αὐτῶν τε καὶ τῶν βουλευτικῶν σωμάτων· ταῦτα συνορῶντες, λέγω, καὶ τοὺς εἰς βελτίωσιν τῶν παρόντων νῦν καταβαλλομένους ἀγῶνας δικαίως εὐελπιστοῦμεν πρὸς τὸ μέλλον.

Ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἐλπιζόμενα δὲν πρέπει παρὰ τῆς κυβερνήσεως μόνης νὰ προσδοκῶμεν· διότι εἰς πλεῖστα ἀπαιτεῖται πρὸ πάντων τῶν πολιτῶν ἡ σύμπραξις. Ἡ ἀτέλεια τῆς παιδαγωγίας φερειπεῖν εἶναι κατὰ πολὺ ἔργον τῆς κατ' οἶκον ἀγωγῆς, ἥτις ἐν γένει οὔτε κατηρτίσθη, οὔτε ἠδύνατο ἔτι νὰ καταρτισθῇ προσηκόντως· καὶ ὅμως ἡ πρόοδος αὐτῆς εἶναι ἄφευκτος εἰς εὐημερίαν καὶ τῶν σχολῶν καὶ τῶν πολιτῶν. Ἔνθεν λοιπὸν πηγάζουσι βαρέα καθήκοντα εἰς τοὺς γονεῖς, νὰ ὦσιν ἄγρυπνοι περὶ τῶν ἰδίων τέκνων, ἡ δὲ στοργὴ νὰ μὴ ἀναγκάζῃ αὐτοὺς νὰ ὑποκατακλίνωνται εἰς τὰς ὀρέξεις αὐτῶν· ἀλλ' ἀκριβεῖς ὄντες τηρηταὶ τῶν ἀρχῶν δι' ὧν εὐοδοῦται ἡ ἀγωγὴ, νὰ τακτοποιῶσι τὸν βίον τῶν παίδων, ἀπαιτητικοὶ εἰς τὰ πρακτέα γινόμενοι, ν' ἀποκόπτωσι πρὸ πάντων αὐτὰ ἀπὸ τῶν ἀφορμῶν τοῦ νὰ βλέπωσι καὶ ν' ἀκούσωσι παρατράγωδα, οἷα τὰ ὄχι πολλὰ σπάνια ἀξιώματα, *τὸ ψεῦδος εἶναι τὸ ἅλας τῆς ἀληθείας*, ἡ ἀσέβεια πρὸς τὴν ἰδιοκτησίαν καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ πλησίον, καὶ μάλιστα νὰ καλλιεργῶσιν εἰς τὰς ἁπαλὰς αὐτῶν καρδίας τὰ θρησκευτικὰ αἰσθήματα, τὴν ἑδραίαν πάσης καλῆς ἀγωγῆς βάσιν.

Ὑμεῖς δὲ, ὦ φίλτατοι παῖδες τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐκπαιδευτηρίου, ἀκούσαντες, πόσων ἀγαθῶν εὐμοιρεῖτε, ὧν ἐστεροῦντο οἱ πατέρες ἡμῶν, εὐγνωμονεῖτε πρὸς τὸν Δοτῆρα παντὸς ἀγαθοῦ, τὸν ταῦτα ὑμῖν παρασχόντα· εὐγνωμονεῖτε πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, διότι ἐκείνων αἱ θυσίαι καὶ αἱ ἀρεταὶ ταῦτα ὑμῖν σήμερον παρεσκεύασαν. Μὴ καταφρονῆτε τοὺς διδασκάλους τῶν πατέρων ὑμῶν, ἐπαιρόμενοι ὅτι πλείονα ὑμεῖς μανθάνετε· διότι οὐχὶ ἡ μείζων τῶν γνώσεων ποικιλία, ἀλλ' ἡ βαθεῖα περὶ τῶν ἐγνωσμένων σκέψις μαρτυρεῖ τὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρωπίνου νοός. Ἂν δὲ ὁ μαθητὴς σήμερον γινώσκῃ πλείονα π. χ. μαθηματικὰ ἢ ὁ Ἀρχιμήδης, διότι αἱ ἀνακαλυφθεῖσαι γνώσεις, εἰς τύπους τινὰς ὑπαχθεῖσαι, εὐκόλως εἰσχωροῦσιν εἰς τὸν νοῦν αὐτοῦ, τίς ὅμως τολμᾷ, οὐχὶ τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐξοχωτάτων αὐτῶν διδασκάλων νὰ κατηγορήσῃ τοῦ Ἀρχιμήδους ὡς ἀμαθεστέρου; Τὰ δὲ ὀλίγα λείψανα τῆς γενεᾶς τῶν προγενεστέρων διδασκάλων ἔχουσιν ἀρετὰς καὶ ἱκανότητα πολύτιμον, ἥτις, ὡς ἐλέχθη, καθ' ἑκάστην δυστυχῶς γίνεται σπανιωτέρα. Ἂν δὲ φιλοτιμότεροι κατηγοροῦσί ποτε πολλὰ τῶν ἐκ τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης, εἰς τὰ καλὰ μόνον τῶν πατρῴων ἀποβλέποντες, οἱ συνετώτεροι ὅμως, κρυφίως τοὐλάχιστον, ἵνα μὴ ἔλθωσιν εἰς ἀντίφασιν πρὸς τοὺς λόγους των, ἀναδιφῶσι τοὺς θησαυροὺς τῶν Εὐρωπαϊκῶν ὑπομνημάτων τῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς, καὶ κατορθοῦσι πολλάκις, ἐν μέρει τοὐλάχιστον, νὰ συγχωνεύσωσι τὴν ἐκ παραδόσεως ἐμπειρίαν μετὰ τῆς ἐπιστήμης. Μὴ πτοηθῆτε μὲν πρὸς πάντα τὰ ἔξωθεν εἰσαγόμενα, ἀλλὰ τῶν καλῶν ἐῤῥωμένως ἀντέχεσθε, διότι ἐν τῇ με-

κγγίζει ἡ ὑποστάθμη βαρυτέρα μεταπίπτει πολλάκις, ἐλλειπούσης τῆς προσοχῆς. Ἐνθυμούμενοι δὲ ὅτι ἐντολὴ ἡμῶν εἶναι νὰ παιδευθῶμεν διὰ τοῦ ἑσπερίου πολιτισμοῦ, τοῦ πολυτελοῦς ἐκείνου προγονικοῦ κληροδοτήματος τοῦ ἐξαισίως πολλαπλασιασθέντος, καὶ νὰ διαδίδωμεν αὐτὸν περὶ ἡμᾶς, φυλάττετε ὡς κειμήλια ὅσα καλὰ πατρόθεν ἀνήκουσιν ὑμῖν, ἐπ' αὐτῶν τὰ εἰσαγόμενα ἐποικοδομοῦντες· ὅθεν τηρεῖτε εὐσεβῶς τὰς εὐγλώττους ἐκείνας ἐντολὰς ὅσας ἐκ βάθους τῶν τάφων ἀποτείνουσιν ὑμῖν οἱ πρόγονοι διὰ τῶν ἀθανάτων συγγραμμάτων αὐτῶν· θερμαίνετε πρὸ πάντων τὴν καρδίαν διὰ τῆς εὐσεβείας, δι' ἧς ὁ νοῦς καθαρώτερον διορᾷ τὰ πρακτέα· διότι τελεία ἀγωγὴ εἶναι ἡ ἐν τῇ εὐσεβείᾳ ἐπιστήμη τῶν ὄντων καὶ ἐμπειρία τῶν γινομένων.

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΟΥ.

Κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος **1856—7.**

Πρὸ ἑνὸς ἔτους, τὴν αὐτὴν περίπου ἡμέραν, ἐθεωροῦμεν μεταξὺ τῶν ἰχνογραφημάτων τῶν μαθητῶν ἀνακειμένην σχεδιογραφίαν μελετωμένης οἰκοδομῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐκπαιδευτηρίου, πρό τινων ἡμερῶν ἐπὶ τούτῳ ἀγορασθέντος τοῦ οἰκοπέδου (α). Σήμερον δὲ ἐν τῇ ἤδη ἀνεγερθείσῃ ταύτῃ οἰκοδομῇ, χαρμοσύνως ἐπιτελοῦμεν τῶν σχολικῶν ἑορτῶν τὴν ἐπισημοτάτην. Ἂς ἀναπέμψωμεν λοιπὸν πρώτιστα πάντων τὰς εὐχαριστίας ἡμῶν εἰς τὸν πατέρα τῶν φώτων τὸν παντὸς ἀγαθοῦ τελεσιουργόν, τὸν τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν ἐν πάσῃ δυσχερείᾳ καὶ παντὶ προσκόμματι στηρίξαντα. Ἔπειτα δὲ ἡδὺ ἐκπληροῦντες καθῆκον, δὲν δυνάμεθα νὰ σιωπήσωμεν τὴν ἡμετέραν εὐγνωμοσύνην, καὶ πρὸς πολλοὺς φιλοπάτριδας καὶ φιλομούσους ὁμογενεῖς τοὺς συνεπιλαβομένους εὐγενῶς τοῦ ἐθνικοῦ τούτου ἱδρύματος, ἐν οἷς διέπρεψαν ἐπὶ τῇ φιλοτίμῳ καὶ γενναίᾳ προθυμίᾳ οἱ τῶν καλῶν ἀκόρεστοι ἀδελφοὶ Λασκαρίδαι, καὶ πρὸ πάντων ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει, οἱ ἐν Δακίᾳ τῆς Μολδαυΐας, ὅτε γενναίως τῶν ἐθνικῶν καλῶν κηδόμενος πανοσιώτατος ἔξαρχος τοῦ παναγίου τάφου Ἀθανάσιος Καμπάνης, καὶ ὁ τοσαῦτα τῆς ἰδίας αὐτοῦ φιλογενείας δείγματα παρασχὼν Ἰωάννης Κυριακός. Ἐντεῦθεν δὲ ὁ φιλοτίμως ὑπὲρ τῶν καλῶν ἀείποτε πρόθυμον ἑαυτὸν παρέχων κύριος διοικητὴς τῆς ἐθνικῆς τραπέζης, περὶ οὗ δίκαιον εἶναι νὰ λεχθῇ ὡς ἀκριβῶς ἀληθές, ὅτι ἄνευ τῆς φιλογενοῦς συμπράξεως αὐτοῦ Ἑλληνικὸν ἐκπαιδευτήριον δὲν κατωρθοῦτο. Ἡ σύμπραξις λοιπὸν τῶν φιλοκάλων τούτων ἀνδρῶν, καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων, ἡ εὐγενὴς συμπάθεια ἡ ὑπὲρ τοῦ ἔργου ἐνταῦθα καὶ ἔξωθι ἀναφανεῖσα, εἶναι τῶν καταβληθέντων μόχθων ἡδυτάτη ἀμοιβή, καὶ τρανωτάτη ἅμα ἀπόδειξις, ὅτι καλῶς μὲν ἐννοεῖται ὁ κοινωνικὸς τοῦ καταστήματος σκοπός, καλῶς δ' ἐκτιμῶνται, καὶ τῶν πολυειδῶν αὐτοῦ ἀγώνων οἱ καρποί. Ἄνδρες πρὸς τούτοις ἐκ τῶν ἐν Παρισίοις ἐπισημοτάτων, τῆς ἡμετέρας προόδου ἀκραιφνέστατοι φίλοι, καὶ τὴν ἐπίνοιαν τοῦ ἔργου καὶ τὸ σχέδιον τῆς οἰκοδομῆς ἐπιδοκιμάσαντες, ἔδειξαν πόσον τῶν ἡμετέρων ἀγώνων εὐμενεῖς εἶναι κριταί. Χαίρετε λοιπόν, ὦ εὐτυχῆ τέκνα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐκπαιδευτηρίου, τοιούτους τῶν ἡμετέρων μόχθων θεατὰς ἔχοντες καὶ ἀθλοθέτας! Ἂς ἀποστρέψωμεν δὲ τὸ βλέμμα, ὅπως ἐν σιγῇ παρέλθωμεν, εἴτε μισόκαλον βλέπος κατὰ τοῦ καλοῦ τούτου ἔργου ἐτοξεύθη, εἴτις κακόβουλος τῶν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἐκπαιδευτηρίῳ ἐγένετο διαστροφή (α).

Ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, ἐπεραιώθη σὺν Θεῷ κάλλιστον τῶν ἡμετέρων παίδων ἐνδιαίτημα, εὐρύχωρον, ἄνετον καὶ εὐάερον· οὕτω δὲ οὐ μόνον τὸ Ἑλληνικὸν ἐκπαιδευτήριον ἑδραιοῦται καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, κάλλιστα ἐκπληρουμένης τινὸς τῶν πρώτων αὐτοῦ ἀναγκῶν, ἀπὸ τοῦ νομαδικοῦ οὕτως εἰπεῖν εἰς τὸν μόνιμον βίον μεθισταμένου, ἀλλὰ καὶ ἄλλων παιδαγωγικωτέρων καὶ ἠθικωτέρων αὐτοῦ χρειῶν εὐκολωτέρα καθίσταται ἡ ἐκπλήρωσις· διότι οὐδὲν αὐξάνει, τὸ ὑλικῶς εὖ εἶναι τῶν ἐνδιαιτωμένων μαθητῶν, οὐδὲν τὴν ἐσωτερικὴν κυβέρνησιν καὶ τάξιν τοσοῦτον εὐκολύνει, ὅσον τοῦ σχεδίου τὸ ἁπλοῦν καὶ σκόπιμον, καὶ ἐν τοῖς κοιτῶσι παρεχομένης καὶ ἐν τοῖς ἀκροατηρίοις καὶ σπουδαστηρίοις καὶ ἐν ταῖς αὐλαῖς καὶ τοῖς κήποις, τῷ μαθητῇ μὲν ἀνέσεως, τοῖς ἐπιτηροῦσι δὲ εὐκολίας οὐ τῆς τυχούσης.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἐπιγενομένων κατὰ τὸ παρερχόμενον ἔτος ἀξιολογωτάτων τοῦ καταστήματος προόδων, πρώτην βεβαίως πρέπει ν' ἀναγγείλωμεν τὴν διπλασίασιν τῶν ἐγγεγραμμένων μαθητῶν, καὶ ἰδίως τῶν τροφίμων, ὡς διατρανοῦσαν τῶν ὁμογενῶν ἐν γένει τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ἐκπαιδευτήριον ἐμπιστοσύνην ἀνδρῶν τῆς τῶν ἰδίων τέκνων ἀγωγῆς κηδομένων. Ἕνεκα τούτου

(α) Εἰς μείζονα ἄνεσιν, προσετέθη καὶ ἕτερον οἰκόπεδον, ὥστε τὸ ἐπὶ τῆς πλατείας τοῦ Πανεπιστημίου μεταξὺ τριῶν ὁδῶν, τετράγωνον τοῦ καταστήματος περιλαμβάνει σήμερον πεντακισχιλίους ἀρχιτεκτονικοὺς πήχεις.

(α) Ἔχω πρὸ ὀφθαλμῶν ἐπιστολὰς ἐξ Ἀθηνῶν πεμφθείσας, ἐξ ὧν ἐν τῇ μέν, καίτοι τῇ 28 Ἰανουαρίου μηνολογουμένῃ, λέγεται, ὅτι Ἑλληνικὸν ἐκπαιδευτήριον οὔτε ἀνηγέρθη οὔτε ἀνεγερθήσεται, τὰ δὲ λεγόμενα ἐπλάσθησαν ἐπὶ σκοπῷ ἰδιωφελείας! ἐν τῇ δέ, ὅτι ἐκ τῆς εὐλογίας ἔπαθον οἱ ἐν τῷ καταστήματι παῖδες, ἐν ᾧ διὰ τὸν ἐγκαίρως γενόμενον ἀναδαμαλισμόν, οὔτε δυνατὸν ἦτο νὰ εἰσδύσῃ ἡ νόσος, ἅπαντες δὲ ἀνεξαιρέτως οἱ ἐν αὐτῷ διατελοῦσιν, ὡς πάντες γινώσκομεν, ὑγιέστατοι.

λοιπὸν, καὶ τετάρτου προσληφθέντος ἐπιτηρητοῦ, τὰ τῆς παιδαγωγικῆς, ἤτοι ἐσωτερικῆς κυβερνήσεως κατ' εὐχὴν εὐωδώθησαν, τῶν μὲν οὐδόλως ἐλπίδας παρεχόντων, μετὰ λύπης μὲν ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην ἀπομακρυνθέντων τοῦ καταστήματος, τῶν δὲ λοιπῶν φιλοτιμότερον τὸν τῆς ἰδίας προκοπῆς ἀγῶνα ἀγωνισαμένων.

Εἰς αὔξησιν πρὸς τούτοις τῶν ἐπιστημονικῶν τῆς διδασκαλίας μέσων, προσετέθη εἰς τὰς συλλογὰς τοῦ καταστήματος καὶ ἡ τῶν τῆς πειραματικῆς Φυσικῆς ὀργάνων, καὶ ἡ τῶν γεωμετρικῶν σχημάτων, ἥτις καλῶς ἤδη ἤρξατο συνισταμένη διὰ φιλοτίμου τῶν μαθητῶν ἐράνου, ὧν τὴν εὐγενῆ ταύτην κλίσιν δημοσίᾳ σήμερον ἐπαινοῦμεν.

Κατὰ δὲ τὸ ἐπιὸν ἔτος ἔτι ἀξιολογωτέρα παρασκευάζεται πρόοδος, ἀφορῶσα μάλιστα τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ καταστήματος προσωπικὸν, ἥτις ἐν καιρῷ θέλει ἀναγγελθῆ εἰς τοὺς γονεῖς τῶν ἡμετέρων παίδων. Πλὴν δὲ τοῦ Κ. Ποττίνου, ἐξωτερικοῦ ἤδη γενομένου, διὰ τὴν νέαν αὐτοῦ οἰκογενειακὴν ἀποκατάστασιν, καλεῖται καὶ ἕτερος ἐκ Παρισίων λόγιος Γάλλος, μέλλων νὰ συνοικῇ καὶ μετὰ τῶν τροφίμων διατρίβων νὰ καθιστᾷ τὴν Γαλλικὴν ἔτι μᾶλλον λαλουμένην ἐν τῷ καταστήματι γλῶσσαν. Τούτων λοιπὸν οὕτως ἐχόντων, μετ' εὐχαριστίας ὡς πρὸς τὸ παρελθὸν, καὶ μετὰ θάῤῥους ὡς πρὸς τὸ μέλλον ἀπαγγέλλω τὴν περὶ τοῦ καταστήματος συνήθη ἔκθεσιν.

Τῆς προκαταρκτικῆς τάξεως οἱ μαθηταὶ ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τοῦ Κ. Ν. Πολίτου, πλὴν τῆς ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς, ἱερὰν ἱστορίαν καὶ ἀριθμητικὴν ἐν τῷ Γ'. τμήματι, ἐν δὲ τῷ Β'. ἀνάγνωσιν μεθ' ἑρμηνείας, ἐν δὲ τῷ Α'. ἐκ τῆς χρηστομάθειας διάφορα τεμάχια.—Γραμματικῆς ἐν μὲν τῷ Β'. τὸ τυπικὸν μέρος μέχρι τῶν ῥημάτων, ἐν δὲ τῷ Α'. τὰ μέχρι τῶν εἰς *μι* μεθ' ἁπλουστάτων κανόνων· ἐφήρμοζον δὲ ταῦτα οἱ μαθηταὶ ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν λαλουμένην μάλιστα γλῶσσαν, καὶ ἀσκούμενοι δι' ὀρθογραφικῶν γυμνασμάτων.—Ἱερὰν ἱστορίαν ἐν μὲν τῷ Β'. τὰ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Σολομῶντος, ἐν δὲ τῷ Α'. τὴν αὐτὴν ἐκτενέστερον.—Γεωγραφίαν ἐν μὲν τῷ Β'. προκαταρκτικὰς ἑρμηνείας καὶ τὰ κατὰ τὴν Εὐρώπην μέχρι τῆς Ἱσπανίας, ἐν δὲ τῷ Α'. τὴν αὐτὴν ὅλην καὶ ἐκτενέστερον. — Ἀριθμητικὴν ἐν μὲν τῷ Β'. τὰ μέχρι τῶν κλασμάτων, ἐν τῷ Α'. τὰ μετὰ ταῦτα. Ἐνησχολήθησαν πρὸς τούτοις καὶ τῶν τριῶν τμημάτων οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν καλλιγραφίαν.

Ἐν δὲ τῷ προπαιδευτηρίῳ ἐδιδάχθησαν.

Ἐν μὲν τῇ Γ'. τάξει ὑπὸ τοῦ Κ. Π. Λογοθέτου ἡ Ἑλληνικὴ, ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου τοῦ εἰς Εὐτρόπιον λόγου, Ξενοφῶντος ἐκ τῆς Κύρου Ἀναβάσεως καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἀπομνημονευμάτων, μεθ' ἑρμηνείας κατὰ λέξιν καὶ κατ' ἔννοιαν, καὶ μετ' ἐπιμελοῦς ἐφαρμογῆς τῆς γραμματικῆς, καὶ μετ' ὀρθογραφικῶν γυμνασμάτων. Ἐν δὲ τῷ Β'. ὑπὸ τοῦ Κ. Α. Ψαραύτου ἐπὶ τοῦ Τίμωνος τοῦ Λουκιανοῦ καὶ τῆς Ξενοφῶντος Κύρου παιδείας τοῦ Β'. βιβλίου ὁλοκλήρου, μεθ' ἑρμηνείας γραμματικῆς καὶ κατ' ἔννοιαν, καὶ μετ' ἐφαρμογῆς εἰς τὰ τῆς τεχνολογίας, καὶ μετ' ὀρθογραφικῶν γυμνασμάτων. Ἐν δὲ τῇ Α'. ὑπὸ τοῦ Κ. Δεπάστα ἐκ τοῦ Γ'. βιβλίου τῶν Ξενοφῶντος Ἑλληνικῶν καὶ τοῦ Εὐαγόρου ἐγκωμίου τοῦ Ἰσοκράτους, μεθ' ἑρμηνείας ἐκτενεστέρας καὶ ποικιλωτέρας γραμματικῆς ἀναλύσεως. Ἔτι δὲ οἱ μαθηταὶ ἐγυμνάζοντο ἰδίως καὶ συνεχῶς εἰς τὰ δυσκολώτερα τῆς ὀρθογραφίας. —Τῆς γραμματικῆς δ' ἐδιδάχθησαν ἐν μὲν τῇ Γ'. τὰ μέχρι τῶν εἰς *μι* κανονικῶς, ἐν δὲ τῇ Β'. τὰ μέχρι τέλους τοῦ τεχνολογικοῦ, ἐν δὲ τῇ Α'. τὸ περὶ παραγωγῆς καὶ συνθέσεως καὶ συντακτικοῦ τὰ μέχρι τοῦ περὶ τῶν χρόνων, μετὰ τῆς προσηκούσης τοῦ λόγου ἀναλύσεως. — Ἐνησχολήθησαν πρὸς τούτοις καὶ τῶν τριῶν τάξεων οἱ μαθηταὶ εἰς ἔκθεσιν ἰδεῶν κατὰ τὴν λαλουμένην γλῶσσαν, ἐν μὲν τῇ Γ'. διὰ γυμνασμάτων τινῶν ἁπλουστέρων καὶ εἰς ἔκθεσιν μικροῦ τινος διηγήματος συνισταμένων, ἐν δὲ τῇ Β'. διὰ σπουδαιοτέρων τινῶν, ἐν δὲ τῇ Α'. τέλος διὰ κυρίως συντάξεως ὑποθέσεως δεδομένης.

Τῆς Ἱστορίας ἐδιδάχθη ἐν μὲν τῇ Γ'. ὑπὸ τοῦ Πανοσιωτάτου Γ. Βαλμᾶ ἱερέως, ἡ ἱερὰ μέχρι τέλους, ἐν τῷ Β'. ὑπὸ τοῦ Κ. Π. Λογοθέτου ἡ στοιχειώδης ἑλληνικὴ μέχρι τοῦ περὶ τῶν δύο συμπολιτειῶν, ἐν δὲ τῇ Α'. ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ὁλόκληρος στοιχειωδῶς ἡ Ῥωμαϊκή.

Τῆς Γεωγραφίας ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ Κ. Α. Ψαραύτου μετὰ συνεχοῦς ἐπὶ ἀρίστων πινάκων ἐπιδείξεως, ἐν μὲν τῇ Γ'. ἡ Γεωγραφία τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου τοπογραφικῶς, φυσικῶς καὶ πολιτικῶς, ἐν δὲ τῇ Β'. ἡ Γεωγραφία τῆς Εὐρώπης κατὰ τὰς αὐτὰς σχέσεις, ἐν δὲ τῇ Α'. ἡ τῆς Ἀσίας, Ἀφρικῆς καὶ Ἀμερικῆς.

Τῶν μαθηματικῶν ἐδιδάχθησαν ἐν μὲν τῇ Γ'. ὑπὸ τοῦ Κ. Λ. Μηλίου ἡ ἀριθμητικὴ μέχρι τοῦ περὶ τῶν ἀναλογιῶν, ἐν δὲ τῇ Β'. ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ὁλόκληρος ἡ ἀριθμητικὴ μετὰ προβλημάτων, ἐν δὲ τῇ Α'. ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Κ. Γ. Ζωχιοῦ ἡ λογικὴ ἀριθμητικὴ, μετὰ τῆς προσηκούσης θεωρίας, καὶ τέλος ἡ Φυσικὴ Προπαιδεία, σκοπὸν ἔχουσα νὰ καταρτίσῃ τὸ μέρος τοῦτο τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως διὰ τῆς γνώσεως τῶν κοινοτάτων τῆς φύσεως φαινομένων, τῆς πρακτικῆς αὐτῶν ἑρμηνείας, καὶ τῆς διδασκαλίας περὶ τῶν καταληπτοτάτων δυνάμεων καὶ νόμων τῆς φύσεως. Ἐδιδάχθησαν δὲ τὰ μέχρι τοῦ περὶ Γαλβανισμοῦ.

Τέλος οἱ τῆς Α'. τάξεως διήκουσαν στοιχειωδῶς ὅλην τὴν ἱερὰν Κατήχησιν ὑπὸ τοῦ Πανοσιωτάτου Γ. Βαλμᾶ, ἱερέως, ὅστις πλὴν τῆς φυσικῆς θεογνωσίας καὶ τῶν ἀνηκόντων δογμάτων, διὰ καταλλήλου πρὸς τούτοις διδαχῆς τῆς εὐαγγελικῆς ἠθικῆς ἀνέπτυξε τὴν περὶ καθηκόντων διδασκαλίαν προσηκόντως. Ἐδιδάχθησαν πρὸς τούτοις ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς κυρίως ἠθικῆς τὰ μέχρι τοῦ περὶ τῶν ἐνοιῶν τοῦ δικαίου καὶ ἀδίκου.

Ἐκ δὲ τῶν τεσσάρων τοῦ ἐκπαιδευτηρίου τάξεων, ἡ Ἑλληνικὴ ἐδιδάχθη, ἐν μὲν τῇ Δ΄. ὑπὸ τοῦ Κ. Γ. Ι. Παπαδοπούλου ἐπὶ τοῦ Πλουτάρχου Φιλιποίμενος καὶ Λυκούργου κατὰ Λεωκράτους τοῦ μέχρι τῶν ὅρκων, μεθ' ἑρμηνείας, σημειώσεων γραμματικῶν καὶ φιλολογικῶν καὶ ἀκριβοῦς ἀναλύσεως τοῦ λόγου· χάριν δὲ ἐμπειρικῆς ἀσκήσεως ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ Ξενοφῶντος Βίβλου Β΄. μετ' ἐλευθερωτέρας μεταφράσεως. Ἐν δὲ τῇ Γ΄. ὑπὸ τοῦ Κ. Λεοντίου Ἀναστασιάδου ἐπὶ τοῦ Αἰσχίνου τοῦ κατὰ Κτησιφῶντος, τοῦ προοιμίου τοῦ Θουκυδίδου καὶ τριῶν δημηγοριῶν ἐκ τῆς Α΄. Ξυγγραφῆς μετὰ γραμματικῶν, κριτικῶν καὶ ἀναλυτικῶν σημειώσεων. Ἔτι δὲ συγχρόνως χάριν ἀσκήσεως ἐπὶ τοῦ Κίνα τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοῦ περὶ στεφάνου τοῦ Δημοσθένους. Ἐν δὲ τῇ Β΄. ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ καθηγητοῦ ἐπὶ μιᾶς δημηγορίας ἐκ τῆς Α΄. Ξυγγραφῆς καὶ ὅλων τῶν ἐν τῇ Β΄. ἐκ τῶν Α΄. καὶ Β΄. ῥαψῳδιῶν τῆς Ὁμήρου Ἰλιάδος, καὶ ἐκ τοῦ Φιλοκτήτου τοῦ Σοφοκλέους, μετὰ τῆς προσηκούσης εἰς ἕκαστα τούτων ἐφαρμογῆς τῶν περὶ ῥητορικῆς καὶ ποιητικῆς κανόνων· χάριν δὲ ἐμπειρικῆς ἀσκήσεως ἀνέγνωσαν οἱ μαθηταὶ ὁλόκληρον τὴν Α΄. τοῦ Ἡροδότου μοῦσαν. Καὶ ἐν μὲν τῇ Δ΄. οἱ μαθηταὶ διῆλθον κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν θεωρίαν τῆς Ἑλληνικῆς συντάξεως, καθ' ἑκάστην ἀκριβῶς καὶ ἐπιμόνως ἐπὶ τῶν κειμένων αὐτὴν ἐφαρμόζοντες, ἐν δὲ τῇ Γ΄. κατὰ τέχνην καὶ κατὰ λόγον τὰ ἀνήκοντα κείμενα ἀνέλυσαν, ἐν δὲ τῇ Β΄, ἐδιδάχθησαν τὰ στοιχειωδέστερα περὶ τῶν διαλέκτων, περὶ προσωδίας καὶ μετρικῆς καὶ ἰδίως τὰ περὶ τοῦ ἔπους καὶ τῆς τραγῳδίας. Καὶ οἱ μὲν τῆς Δ΄. πρὸς ἐμπέδωσιν τῶν κυριωτάτων τῆς ἑλληνικῆς συντάξεως ἐθεματογράφουν, οἱ δὲ τῆς Γ΄. πρὸς τὴν ἑλληνικὴν φρασεολογίαν σκοποῦντες ἤδη, ἐκ τῆς λαλουμένης εἰς τὴν ἀρχαίαν συντονώτερον μετέφραζον, ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος, οἱ δὲ τῆς Β΄. ἐνησχολήθησαν, πλὴν τούτου, καὶ εἰς μετρικὰ γυμνάσματα. Τέλος δὲ οἱ μὲν τῆς Δ΄. ἐλευθερώτερον ἤδη τῆς λαλουμένης γλώσσης γυμνάσματα συνέταττον, οἱ δὲ τῆς Γ΄. τῆς τοσούτον τελεσφόρου ταύτης ἀσκήσεως συντονώτερον ἀντελήφθησαν, ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος, οἱ δὲ τῆς Β΄. ἐνησχολήθησαν εἰς τὸ ἑλληνιστὶ γράφειν.

Ἡ Λατινικὴ ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Κ. Π. Εὐστρατιάδου, ἐν μὲν τῇ Δ΄. ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας τῆς ἐν τῇ χρηστομαθείᾳ τοῦ Οὐλερίχου ἐπὶ τοῦ Β΄. καὶ Γ΄. βιβλίου καὶ ἐκ τοῦ Κορνηλίου Νέπωτος ἐπὶ τῶν βίων Κίμωνος, Κόνωνος, Ἰφικράτους καὶ Πελοπίδου, μεθ' ἑρμηνείας καὶ τεχνολογικῶν ἀσκήσεων· ἐν δὲ τῇ Γ΄. ἐκ τοῦ Ἰουστίνου ἐπὶ τοῦ Γ΄. καὶ ΛΗ΄. βιβλίου, καὶ ἐκ τοῦ Καίσαρος ἐπὶ τοῦ βιβλίου ϛ΄. μετὰ σπουδαιοτέρων ἀσκήσεων καὶ ἀναλύσεων· ἐν δὲ τῇ Β΄. ἐκ τοῦ Σαλουστίου ἐπὶ τοῦ περὶ τοῦ Ἰουγουρθικοῦ πολέμου, Κικέρωνος τοῦ περὶ καθηκόντων, καὶ Βιργιλίου Αἰνειάδος τῆς Β΄. ῥαψῳδίας. Καὶ ἐν μὲν τῇ Δ΄. ἐδιδάχθη τὸ πλεῖστον τοῦ τεχνολογικοῦ, ἐν δὲ τῇ Γ΄. καὶ ἱκανὸν μέρος τοῦ Συντακτικοῦ, ἐν δὲ τῇ Β΄. τὰ ἐφεξῆς. Καὶ ἐν μὲν τῇ Δ΄. ἐνησχολήθησαν εἰς κατασκευὴν ἁπλῶν προτάσεων, ἐν δὲ τῇ Γ΄. εἰς γυμνάσματα φρασεολογικά· εἰς ταῦτα δὲ καὶ εἰς θεματογραφίαν σπουδαιοτέραν ἐνέκυψαν οἱ τῆς Β΄.

Ἐκ τῆς Καθολικῆς Ἱστορίας οἱ μὲν τῆς Δ΄. ἐδιδάχθησαν τὴν εἰσαγωγὴν, ὅλην τὴν προϊστορικὴν περίοδον καὶ τὸ πλεῖστον τῆς ἀρχαίας, οἱ δὲ τῆς Γ΄. διήκουσαν ὁλόκληρον τὴν Ἑλληνικὴν καὶ μέρος τῆς Ῥωμαϊκῆς, οἱ δὲ τῆς Β΄. τὰ ἐφεξῆς.

Τῆς Γεωγραφίας ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Κ. Γ. Ζωχιοῦ εἰς τοὺς τῆς Δ΄ ὅλη ἡ Μαθηματικὴ καὶ Φυσική.

Τῆς στοιχειώδους σειρᾶς τῶν μαθηματικῶν ἐπιστημῶν ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ καθηγητοῦ ἐν μὲν τῇ Δ΄. ἡ Ἄλγεβρα, ἐν δὲ τῇ Γ΄. Ἀλγέβρας συμπλήρωμα καὶ δύο τῆς Λεγένδρου γεωμετρίας βιβλία, ἐν δὲ τῇ Β΄. ὁλόκληρος ἡ στοιχειώδης Γεωμετρία. Τὰ στοιχεῖα τέλος τῆς κατὰ τὸν Poullié πειραματικῆς Φυσικῆς ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐν τῇ Γ΄.

Τῆς Γαλλικῆς διδασκομένης πρὸς τέσσαρας τάξεις, καθ' ἃς διανέμονται οἱ μαθηταὶ, οὐδόλως τῆς λοιπῆς αὐτῶν κατατάξεως πρὸ ὀφθαλμῶν λαμβανομένης, ἐδιδάχθησαν ἐν μὲν τῇ Δ΄. ὑπὸ τοῦ Κ. Λιβερίου, μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἁπλῶν φράσεων ἑρμηνείαν καὶ τὴν καθ' ὑπαγόρευσιν γραφὴν, τὸ τυπικὸν τοῦ τεχνολογικοῦ μέχρι τέλους τῶν ὁμαλῶν ἐνεργητικῶν ῥημάτων, καὶ τεχνολογίαν. Ἐν δὲ τῇ Γ΄. γραμματικαὶ ἀσκήσεις μετὰ τῆς ἀνηκούσης αὐταῖς ἑρμηνείας, κατ' ἐξαιρετόν τινα μέθοδον ἐκ τῆς χειρογράφου γραμματικῆς τοῦ Κ. Δερού. Ἐγίνοντο δὲ ὀρθογραφικὰ γυμνάσματα, καὶ ἀνεγνώσθησαν κείμενα μεταφρασθέντα ἐκ τῶν τοῦ Γωτιέρου μετὰ τεχνολογίας, ἐν δὲ τῇ Β΄., καθ' ἣν ἤδη ἡ διδασκαλία γίνεται Γαλλιστὶ, ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τοῦ Κ. Καρόλου Ποττίνου, γραμματικαὶ ἀσκήσεις, μετατροπὴ κακογραφίας εἰς ὀρθοέπειαν, φρασεολογικαὶ ἀσκήσεις περὶ τῶν χρόνων τῶν ὁμαλῶν καὶ ἀνωμάλων ῥημάτων καὶ θεματογραφία. Ἐν δὲ τῇ Α΄. ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ γραμματικαὶ καὶ συντακτικαὶ ἀσκήσεις, ὀρθογραφικὰ γυμνάσματα, γυμνάσματα συνωνυμίας, μετατροπὴ κειμένων τῆς ἐπὶ τοῦ ιϛ΄. αἰῶνος διαλέκτου εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς, καὶ μετὰ τὸ ἀξιολογώτατον τοῦτο γύμνασμα, Γαλλικὴ μετάφρασις ἐκ τῶν νεκρικῶν διαλόγων τοῦ Λουκιανοῦ καὶ θεματογραφία. Ὅθεν διὰ τῆς τελεσφόρου ταύτης μεθόδου, ἀξιόλογα ἀνεδείχθησαν τ' ἀποτελέσματα τῆς Γαλλικῆς διδασκαλίας.

Ἡ Ἀγγλικὴ ἐδιδάχθη εἰς δύω μαθητὰς ὑπὸ τοῦ Κ. Γ. Κωνσταντινίδου ἐπὶ πεζῶν καὶ ἐμμέτρων κειμένων, καὶ διὰ τῶν ἀνηκουσῶν ἀσκήσεων.

Ἡ Γερμανικὴ ἐδιδάχθη ἐπίσης πρὸς δύο μαθητὰς τροφίμους ὑπὸ τοῦ Κ. Δεϊμερ.

Ἡ Ῥωσσικὴ, τὸ πρῶτον εἰσαχθεῖσα, ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ Κ. Ἰω. Καζίνσκη πρὸς τρεῖς τροφίμους ἐκ τῆς Ῥωσσίας προσελθόντας.

Ἐκ τῶν τακτικῶν καλλιτεχνικῶν μαθημάτων, οἱ μαθηταὶ τῶν δύο κατωτέρων τοῦ Προπαιδευτηρίου τάξεων ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τοῦ Κ. Η. Λα-

ζαρίδου τὴν καλλιγραφίαν εἰς δύο τμήματα καλλιτεχνικῶς καὶ ταχυγραφικῶς, πάντες δὲ τὴν ἰχνογραφίαν ὑπὸ τοῦ Κ. Π. Χέλμη. Ὅθεν εἰς τέσσαρα τμήματα ἰχνογραφίας ἐδιδάχθησαν τὰ στοιχεῖα τῆς προσωπογραφίας καὶ τοπιογραφίας.— Ἡ ᾠδικὴ ἐδιδάχθη πρὸς ἅπαντας τοὺς τροφίμους ὑπὸ τοῦ Κ. Ἰουλίου Ἔντγκ, συντόνως γυμνάσαντος αὐτοὺς εἰς τὴν διατονίαν τῶν φθόγγων, καὶ κατορθώσαντος ν' ἀναγινώσκωνται ἀπροσκόπτως ἤδη τὰ μουσικὰ μέλη.—Ἡ ὀργανικὴ μουσικὴ ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ Κ. Α. Μαρκέτη, ἐπὶ τοῦ κλειδοκυμβάλου πρὸς τέσσαρας τροφίμους, ὑπὸ τοῦ Κ. Λ. Καζαλίνη πρὸς δύο τροφίμους, διὰ τοῦ πλαγιαύλου, καὶ ὑπὸ τοῦ Κ. Βολωνίνη πρὸς ἕνα τρόφιμον διὰ τοῦ τετραχόρδου.—Ἡ γυμναστικὴ συνήθης ἤδη ἐν τῷ καταστήματι γινομένη, ἐδιδάσκετο ὑπὸ τοῦ Κ. Γ. Παγῶντος, καὶ πρὸς τούτοις οἱ μαθηταὶ κατὰ τὰς ἀνέσεις ἐγυμνάζοντο ἐλευθέρως. — Ἡ ὀρχηστικὴ τέλος, τὸ πρῶτον εἰσαχθεῖσα, ἐδιδάχθη πρὸς τεσσαράκοντα περίπου τροφίμους ὑπὸ τοῦ Κ. Μάρκτ.

Τὴν καλὴν τέλος κατάστασιν τῆς ἐν τῷ καταστήματι διδασκαλίας προσεπιμαρτυροῦσι καὶ οἱ βαθμοὶ τῶν κατ' ἔτος ἀπολυομένων μαθητῶν, ὡρίμων μὲν ἤδη ὄντων καὶ πρὸς τὴν ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πανεπιστημίῳ εἰδικὴν ἐκπαίδευσιν, ὡς μαρτυροῦσι τὰ ἀρχεῖα καὶ τοῦ ἀνωτάτου τούτου Ἐκπαιδευτηρίου, καὶ τῶν ἐν τῇ σοφῇ Εὐρώπῃ, ὅπου μετέβησάν τινες, ὡρίμων δὲ ἀναδεικνυομένων καὶ πρὸς τὸν ἐν πράγματι βίον, εἰς ὃν ἐπιδοθέντες τινὲς εὐδοκιμοῦσιν. Ἀπελύθησαν δὲ τὸ μὲν 1852, γ'. ἔτος τῆς συστάσεως τοῦ καταστήματος, εἷς· τὸ δὲ 1853, δ'. ἔτος, δύο· τὸ δὲ 1854, ε'. ἔτος, τέσσαρες· τὸ δὲ 1855, ς'. ἔτος, τέσσαρες, ὧν δύο μετέβησαν εἰς τὸν πρακτικὸν βίον· πέρυσι δὲ τέσσαρες ἐπίσης καὶ ἐφέτος πέντε, κάλλιστα μὲν ἐν τῷ τῆς ἐγκυκλίου παιδείας σταδίῳ εὐδοκιμήσαντες, καλλίστην δὲ καὶ τὴν μετὰ ταῦτα προκοπὴν ἐπαγγελλόμενοι.

Οἱ μηνιαῖοι, ἑξαμηνιαῖοι καὶ ἐνιαύσιοι διαγωνισμοὶ ἐγίνοντο τακτικῶς, ἀλλ' οὔτε ἐπεθεωροῦντο ἐγκαίρως καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης προσοχῆς ὑπὸ πάντων τῶν γονέων, οὔτε ἐπεστρέφοντο πολλάκις.

Ταῦτα παρετηρήθησαν καὶ περὶ τῶν ἑβδομαδιαίων ἐλέγχων, περὶ ὧν παρακαλοῦνται οἱ γονεῖς νὰ ὦσιν ἀκριβεῖς καὶ ἀπαιτητικοί, διότι πολὺ τῆς προόδου πηγάζει ἐκ τῶν μεταξὺ τῶν γονέων ἢ ἐπιτρόπων σχέσεων καὶ τοῦ καταστήματος.

Τὰ τῆς προμελέτης καὶ ἐπιμελέτης, ὅτι ἐν τοῖς κοινοῖς τοῦ καταστήματος σπουδαστηρίοις εὐοδοῦνται, ἱκανῶς ἐπιμαρτυρεῖται ὑπὸ τῶν ἐλέγχων καὶ τῶν διαγωνισμῶν καὶ τῶν ἐξετάσεων, ἐξ ὧν ἐξάγεται, ὅτι οἱ ἀξιώτεροι βαθμοὶ ἀνήκουσιν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς τοὺς ἐν αὐτῷ προπαιδευομένους. Ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην ἐπαναλαμβάνεται, ὅτι τινὲς τῶν ὑποτροφίμων ἔδειξαν πρόοδον οὐχὶ ἀνάλογον πρὸς τοὺς ἀγῶνας τοῦ καταστήματος· διότι τινὲς τῶν γονέων καὶ ἐπιτρόπων, πρὸς τὰς μεταξὺ τοῦ καταστήματος καὶ ἑαυτῶν σχέσεις ἀδιαφόρως ἔχοντες, ἢ εἰς τὰς ὀρέξεις τῶν ἰδίων τέκνων ὑποκατακλινόμενοι, ἀπέκοψαν ἀπὸ τῆς προμελέτης ἢ τὰς προσφορ... τὰς πρωϊνὰς ὥρας, ἢ τὰς ἑσπερινάς, καὶ κατέλιπον αὐτὰς ἀχρήστους, ἔτι δὲ πολλάκις καὶ τοὺς χρείαν συνοδοῦ διὰ τὴν ἡλικίαν ἔχοντας, καίτοι τούτου ῥητῶς ἀπαιτηθέντος, ἀσυνοδεύτους ἔπεμψαν εἰς πάσας τὰς καθ' ὁδὸν ἀφορμὰς ἐκτεθειμένους.

Ὅπως δὲ τὰ τῆς προμελέτης καὶ ἐπιμελέτης καὶ τὰ τῆς ἐπιτηρήσεως ἀποβῶσιν ὅσον ἔνεστι ἐξηκριβωμένα, προσελήφθη κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος καὶ τέταρτος ἐπιτηρητής. Ὥστε εἰς τὸ ἑξῆς ἀντὶ τριῶν, τέσσαρες μεριζόμενοι τὰ τῆς ἐσωτερικῆς κυβερνήσεως τοῦ καταστήματος, προήγαγον, ὡς εἰκός, ἔτι κάλλιον τὰ τῆς παιδαγωγίας. Περὶ δὲ τῆς ἠθικῆς διαγωγῆς διηνεκὴς καταβάλλεται μέριμνα, ἀδιαλήπτου οὔσης τῆς ἐπιτηρήσεως, δύο ἀείποτε παρόντων ἐπιτηρητῶν.

Πλὴν δὲ τῶν νενομισμένων προσευχῶν καὶ τῆς εἰς τὸν ναὸν φοιτήσεως καὶ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν θρησκευτικῶν ἐν γένει καθηκόντων, καὶ κατὰ Κυριακὰς ἀκροαματικῶς ἐξηγεῖται τὸ Εὐαγγέλιον, διὰ χριστιανικῆς διδασκαλίας ἀνατεθειμένης εἰς τὸν διδάσκαλον τῆς κατηχήσεως, καλῶς τὴν πνευματικὴν ταύτην ἐντολὴν ἐκπληρώσαντα. Τούτου δὲ τοῦ ὄντος θείου ἔργου μετὰ ἱεροῦ ζήλου ἐπελήφθη καὶ ὁ σεβάσμιος πνευματικὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτηρίου, ὁ πανοσιώτατος πρωτοσύγγελος Κύριος Κονοφάος, ὅστις διὰ τῶν πατρικῶν αὐτοῦ παραινέσεων, προθύμως συνέπραξεν εἰς τὴν ψυχικὴν οἰκοδομὴν τῶν ἡμετέρων παίδων.

Ὅτι δὲ καὶ ἡ δίαιτα καὶ τὰ τῆς φυσικῆς ἐν γένει ἀγωγῆς κατά τε τῶν μαθημάτων τὴν διάρκειαν καὶ τὰς διακοπάς, εἶναι λίαν συντελεστικὰ εἰς τὴν τῶν μαθητῶν εὐεξίαν, καλῶς ἐπιμαρτυρεῖ ἡ ἐπὶ τῶν ἐνδιαιτωμένων ἐπανθοῦσα ἀναλλοίωτος ὑγεία. Εἰς δὲ τὸ κάλλιστον τοῦτο ἀποτέλεσμα συμπράττει ὁ σοφὸς καὶ ὁ φιλάνθρωπος καθηγητὴς Κ. Γ. Μακᾶς, ὁ ἰατρὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτηρίου.

Τὸ προσωπικὸν τοῦ καταστήματος σύγκειται σήμερον, ἐκ τοῦ ἐπιμελητοῦ ἐνοικοῦντος καὶ τεσσάρων ἐπιτηρητῶν, οὐ μόνον ἐνοικούντων ἀλλὰ καὶ ἐγκοιμωμένων ἐν τοῖς κοινοῖς κοιτῶσιν. Ὁ μὲν ἰατρὸς τοῦ καταστήματος ἐπισκέπτεται αὐτὸ συνεχῶς, ὁ δὲ ἐφημέριος ἐκτελεῖ ἐν αὐτῷ τὰ τῆς θρησκείας καθ' ὡρισμένας ἐποχάς.

Τὸ προσωπικὸν τῶν διδασκόντων ἐν τῷ καταστήματι σύγκειται κατὰ τὸ παρὸν ἐξ εἰκοσι καὶ πέντε ἀνδρῶν, ἐννέα καθηγητῶν καὶ δεκαὲξ διδασκάλων.

Μαθηταὶ ἐνεγράφησαν

Κατὰ	τὸν	Ἰούλιον	3.	Ἰανουάριον	4.
»	»	Αὔγουστ.	9.	Φεβρουάριον	3.
»	»	Σεπτέμ.	87.	Μάρτιον	2.
»	»	Ὀκτώβρ.	24.	Ἀπρίλιον	2.
»	»	Νοέμβρ.	6.	Μάϊον	2.
»	»	Δεκέμβρ	1.		
Οἱ πάντες					143.

Ἐξ ὧν τρόφιμοι 71, ὑποτρόφιμοι 12, καὶ ἐξωτερικοὶ 60.

Ἐκ τῶν μαθητῶν τούτων, 4 ἦσαν τοῦ Α΄. ἔτους τῆς συστάσεως τοῦ καταστήματος, (ἐξ ὧν τρόφιμοι 2, ἐξωτερικοὶ 2), 2 τοῦ Β΄. (ἐξ ὧν 1 τρόφιμος καὶ 1 ὑποτρόφιμος) 3 τοῦ Γ΄. ἐξωτερικοί, 5 τοῦ Δ΄. (ἐξ ὧν 4. τρόφιμοι καὶ 1 ἐξωτερικὸς) 8 τοῦ Ε΄. (ἐξ ὧν 5 τρόφιμοι καὶ 3 ἐξωτερικοὶ) 21 τοῦ ϛ΄. (ἐξ ὧν 7 τρόφιμοι, 1 ὑποτρόφιμος καὶ 12 ἐξωτερικοὶ) 27 τοῦ Ζ΄. (ἐξ ὧν 13 τρόφιμοι, 4 ὑποτρόφιμοι καὶ 12 ἐξωτερικοὶ) 73 τοῦ Η΄. (ἐξ ὧν 39 τρόφιμοι, 5 ὑποτρόφιμοι καὶ 28 ἐξωτερικοί).

Ἐκ τῶν μαθητῶν τούτων μετετάχθησαν εἰς ἄλλην κατηγορίαν 4. (1 ὑποτρόφιμος 3 ἐξωτερικοὶ) ἀπεχώρησαν πρὸς καιρὸν 5 (1 ὑποτρόφιμος καὶ 4 ἐξωτερικοί), ἀπεδήμησαν διὰ λόγους οἰκογενειακοὺς 4, (2 τρόφιμοι καὶ 2 ὑποτρόφιμοι) ἀπεχώρησαν ὡσαύτως 2 (1 τρόφιμος, 1 ὑποτρόφιμος) δὲν ἐνεφανίσθησαν 5 ἐξωτερικοί· ἀνεχώρησαν οἴκοθεν 4 ἐξωτερικοί, ὁμοίως δι' ἀμέλειαν 1 ἐξωτερικός, ἀπεμακρύνθησαν δι' ἀμέλειαν 6, (1 τρόφιμος καὶ 5 ἐξωτερικοί), ἀπεπέμφθησαν 3 (2 τρόφιμοι 1 ἐξωτερικός), ἀπεβλήθησαν 4 τρόφιμοι· οἱ πάντες 37, ἐξ ὧν 10 τρόφιμοι, 4 ὑποτρόφιμοι καὶ 23 ἐξωτερικοί, ὥστε ὑπολείπονται ἤδη κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 106 μαθηταί, ἐξ ὧν τρόφιμοι 61 ὑποτρόφιμοι 9 καὶ ἐξωτερικοὶ 36. Κατὰ δὲ τὸ παρελθὸν ἔτος εἶχον ὑποληφθῆ οἱ πάντες 81.

Ἡ ἡλικία τῶν μαθητῶν εἶχεν ὡς ἑξῆς.

Οἱ περὶ τὰ 9 ἔτη 13. Οἱ ἀπὸ 10—12, 26. Οἱ ἀπὸ 13—14, 37. Οἱ ἀπὸ 15—18, 58. Οἱ ἀπὸ 19—21, 9.

Οἱ πάντες 143.

Διαιροῦνται δὲ κατὰ πατρίδας ὡς ἑξῆς·

Τέκνα τῶν ἔξωθεν Ἑλλήνων.	61
Ὁμοίως τῶν ἐν Ἀθήναις οἰκούντων ἔξωθεν Ἑλλήνων	33
Ἀθηναῖοι	4
Ἐκ Πειραιῶς	3
Ἐκ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος	8
Τῆς Πελοποννήσου.	12
Τῶν νήσων τῆς αὐτονόμου Ἑλλάδος	14
Γερμανοὶ	6
Γάλλοι	2
Οἱ πάντες	143.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, καὶ ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων καλῶν ἐπιμαρτυρουμένων τῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐκπαιδευτηρίου, πρὸς ὑμᾶς, ὦ φίλτατα αὐτοῦ τέκνα, στρέφω τελευταῖον τὸν λόγον. Δύνασθε τάχα νὰ λησμονῆτε, ὅτι οἱ μὲν μακρὰν γονέων καὶ οἰκείων, ἐπέμφθητε ἐνταῦθα, ὅπως ἀπὸ τῆς πολυχεύμονος ταύτης καὶ καθαρᾶς πηγῆς τῆς ἐθνικῆς παιδείας, δαψιλῶς ἀρυσάμενοι ἐπανέλθητέ ποτε εἰσηγηταὶ τῶν καλῶν ἐν ταῖς διψαλέαις αὐτῶν ὑμετέραις πατρίσιν· οἱ δὲ ὑπ' ὄψιν τῶν οἰκείων ἐκτρέφεσθε, ὅπως πάντες μὲν παραμυθία αὐτῶν ἀποβῆτε, ἀγλάϊσμα δὲ καὶ τοῦ καταστήματος ἀναδειχθῆτε, καὶ ὅτι παρ' ὑμῶν ἰδίως προσδοκᾶται πολλῶν τῶν περὶ ἡμᾶς κακῶν ἡ ἐπανόρθωσις. Δύνασθε τάχα νὰ λησμονῆτε, ὅτι φθονερὰ ξένα καὶ ἴσως καὶ οἰκεῖα βλέμματα, θρασυρῶς καθ' ἡμῶν τοξεύονται, ὅπως τὰ ὀνειροπολούμενα ἐπιβεβαιώσωσιν, ὅτι ἐν τοῖς βαρβάροις ἐκείνοις αἰῶσι τῆς δουλοσύνης καὶ τοῦ μαρτυρίου πελαγίζον αὔτανδρον ἀπωλέσθη τῆς Ἑλλάδος τὸ σκάφος. Ὄχι· ὑμῖν ἀπόκειται διὰ τῶν καλῶν ὑμῶν ἀγώνων νὰ διατρανώσητε τῆς πολυπαθοῦς πατρίδος τὴν ἀναγέννησιν. Ἐντείνεσθε λοιπὸν καὶ εὐοδοῦσθε, εὐχέτας ἔχοντες τοὺς παρόντας καὶ ἀπόντας φίλους, αὐτὴν τὴν ἀοράτως παροῦσαν πατρίδα. Ἐνθυμεῖσθε, ὅτι μετ' ὀλίγον, ὁ ἀτμὸς ὁ ἑκατόγχειρ αὐτὸς θαλασσονηχὴς γίγας τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, ἁρπάζων τὰ ὑμέτερα βραβεῖα, τὰ σύμβολα ταῦτα τῆς προόδου, τὰ ἐχέγγυα τῆς μελλούσης ὑμῶν εὐδοκιμήσεως, θέλει μετακομίσει αὐτὰ ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ πανταχοῦ, ὅπου ὡς περὶ ἱερὰν ἑστίαν, τὴν ἰδέαν τῆς πατρίδος, συνῴκισται ὁ ἑλληνισμός· ὢ ποῖα αἰσθήματα θέλει διεγείρει ἡ θέα αὐτῶν! Ἡ ἀνατύπωσις λοιπὸν αὐτῶν ἔστω τοῖς μὲν ἀριστεύσασιν ὀξὺ εἰς εὐκλεεστέρους ἀγῶνας κέντρον, τοῖς δὲ μαλθακώτερον σήμερον ἀγωνισαμένοις ἀφορμὴ γενναιοτέρας ἐν τῷ μέλλοντι φιλοτιμίας, ὅπως οὕτως ἐκπληρωθῶσι τῶν γονέων αἱ διάπυροι εὐχαὶ καὶ τῆς πατρίδος αἱ γλυκεῖαι ἐλπίδες, καὶ ἡμῶν αὐτῶν ἀνταμειφθῶσιν οἱ ὑπὲρ ὑμῶν ἀγῶνες καὶ μόχθοι.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΣΙΑΜΗΣ.

Ἐν τῷ Α΄. καὶ Β΄. τόμῳ τῆς *Πανδώρας* ἐδημοσιεύθησαν οὐκ ὀλίγαι ἄξιαι λόγου εἰδήσεις περὶ τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἐθίμων τῶν κατοίκων τῆς Ἰνδικῆς. Καταλύοντες δὲ τὸν λόγον εἰς ἓν τῶν ἄρθρων ἡμῶν ἐλέγομεν τὰ ἑξῆς· « Αἱ Ἰνδίαι εἶναι τόπος περιεργότατος καὶ διὰ τὴν φύσιν, καὶ διὰ τὰ ἤθη, καὶ διὰ τὰ ἔθιμα, ἀλλὰ καὶ ἀσπαστότατος διὰ τὸν πλοῦτόν του. Ἐὰν ὁ ἡμέτερος Γαλανός, ἀγαπήσας τὴν σοφίαν τῶν Γυμνοσοφιστῶν, ἔζησε τιμώμενος ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ ἀπέθανεν εἰρηνικῶς παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Γάγγου, ἄλλος ὁμογενής, προσωποποιῶν ἐν ἑαυτῷ, πρὸ δύο σχεδὸν ἑκατονταετηρίδων, τὴν ἀσυμπαθῆ καὶ ἀναίσθητον *θετικότητα*, ὡς λέγουσιν οἱ Εὐρωπαῖοι, τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος, προετίμησε τῆς σοφίας τὸ ἀργύριον, καὶ ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ κατὰ τὰς Ἰνδίας, ἀπέθανεν ὅμως θάνατον οἰκτρόν. Τὰ 1683, τυχοδιώκτης Κεφαλλὴν (α), υἱὸς ξενοδόχου, διατελέσας μεσίτης παρὰ τῇ Ἀγγλικῇ Ἑταιρείᾳ τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, κατώρθωσε νὰ ὀνομασθῇ πρωθυπουργὸς

(α) Ἐὰν δὲν ἀπατᾷ ἡμᾶς ἡ μνήμη, νομίζομεν ὅτι ὠνομάζετο Κωνσταντῖνος Φαλκόνης.

ἐν Σιάμῃ, καὶ νὰ διευθύνῃ τὰς τύχας τοῦ μεμακρυσμένου ἐκείνου Κράτους. Κατὰ προτροπὴν αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς τῆς Σιάμης, ἀπέστειλε πρεσβείαν πρὸς Λουδοβῖκον τὸν ΙΔ΄ τῆς Γαλλίας, διαπραγματευθεῖσαν καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐμπορικὴν συνθήκην μετὰ Ἰακώβου τοῦ Β΄. Τὸ 1683 καὶ 1687 ἀνταπέστειλε καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας δύο πρεσβείας πρὸς τὸν συνάδελφόν του τῆς Σιάμης, ὡς καὶ στόλον μετὰ πέντε χιλιάδων στρατιωτῶν· τὰ δύο κυριώτερα φρούρια παρεδόθησαν εἰς τούτους, καὶ παρ' ὀλίγον τὸ βασίλειον ἐκεῖνο νὰ γίνῃ ἐπαρχία Γαλλική. Ἀλλ' αἱ καταχρήσεις τῶν ξένων στρατιωτῶν ἐγέννησαν ἐπανάστασιν καθ' ἣν ἐφονεύθη καὶ ὁ Ἕλλην ὑπουργός » (ϛ).

Α΄. Βασιλεὺς Σιάμης.

Ἡ Γαλλία, ἔχουσα, ὡς φαίνεται, πολλὰς ἐμπορικὰς σχέσεις μετὰ τῆς Σιάμης, διότι στέλλει μὲν αὐτόσε καὶ τσόχας, καὶ ὅπλα, καὶ σκεύη ὑάλινα καὶ ἄλλα εἴδη, λαμβάνει δὲ βαμβάκια, πέπερι, καπνόν, κλ. ἠθέλησε ν' ἀνανεώσῃ ἐσχάτως τὰς σχέσεις ταύτας διὰ διπλωματικῆς πρεσβείας. Τῆς ὑποδοχῆς λοιπὸν τῆς γενομένης εἰς τὴν πρεσβείαν ταύτην, ὡς περιέργου, καταχωρίζομεν ἐνταῦθα σύντομον περιγραφὴν παραθέτοντες καὶ τὰς εἰκόνας τῶν δύο τῆς Σιάμου βασιλέων, ὡς καὶ τὴν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ἑτέρου τῶν βασιλέων τούτων. Ἡ Σιάμη εἶναι, ὡς γνωστόν, ἐπαρχία ὑπεργάγγειος, τρία μὲν περίκου ἑκατομμύρια κατοίκων ἔχουσα, γῆν δὲ εὔφορον εἰ καὶ ἀκαλλιέργητον· τὰ δάση αὐτῆς εἰσὶν ἀπέραντα καὶ κατοικοῦνται ὑπὸ πολλῶν καὶ πολυειδῶν θηρίων, οἷον τίγρεων, λυγκῶν, πιθήκων καὶ ἐλεφάντων ἐξ ὧν οἱ λευκοὶ λατρεύονται ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων. Ἀρδεύεται δὲ καὶ ὑπὸ ποταμῶν δύο, τοῦ Σαλουὲμ καὶ τοῦ Μεναμκόγκ. Καὶ ἐπικρατοῦσα μὲν θρησκεία εἶναι ἡ τῶν Βουδιστῶν, ἀνεκταὶ ὅμως εἰσὶ καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαί. Ἐν τῇ Σιάμῃ ἐγεννήθησαν τὰ πολύκροτα ἐκεῖνα συγκεκολλημμένα παιδία, ὧν τὴν εἰκόνα παραθέτομεν ἐπίσης χάριν τῶν ἀναγνωστῶν.

Ἰδοὺ καὶ ἡ περιγραφὴ τῆς ὑποδοχῆς· ὁ γράψας αὐτὴν ἦτο ἐκ τῶν συνοδευσάντων τὸν διαπραγμα-

Β΄. Βασιλεὺς Σιάμης.

τευθέντα πληρεξούσιον ἐκ τῆς Γαλλίας Κ. Μοντιγνύ.

« Ἀναχωρήσαντες ἐκ Σιγγαπόρτης τὴν 29 Ἰουνίου, διὰ θαλάσσης, κατεπλεύσαμεν εἰς Βαγκόκην, ὅτε ὁ πρέσβυς ἀνήγγειλε πρὸς τὸν διοικητὴν τὴν ἡμετέραν ἄφιξιν· τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἦλθεν εἰς ἐπίσκεψιν ἡμῶν ὁ ἐπὶ τῶν ναυτικῶν ὑπουργός, σταλεὶς ὑπὸ τῶν βασιλέων ἵνα προσαγορεύσῃ καὶ εἰδοποιήσῃ ἡμᾶς ὅτι ὁ *Καλαοὺμ* ἤτοι ὁ πρωθυπουργὸς ἐστάλη ἵνα ὑποδεχθῇ ἡμᾶς κατὰ τὴν ἀπόβασιν. Ἐπέβημεν λοιπὸν ἀμέσως εἰς τὰς λέμβους, καὶ ὅτ' ἐφθάσαμεν εἰς τὴν ξηράν, εἴδομεν ἔνοπλον σῶμα πεζικὸν ἐνδεδυμένον εὐρωπαϊστί, καὶ πυροβολοστάσιον δεκαεπτὰ βολὰς κανονίων ἀφὲν εἰς τιμὴν ἡμῶν. Καὶ ἀποβάντας ὑπεδέχθη ἡμᾶς ὁ διοικητὴς

(ϛ) Ἴδε Πανδ. φυλλάδ. 27. σελ. 655—656.

Παιδία συγκεκολλημένα.

ὁδηγήσας διὰ γραμμῆς ϛρατιωτῶν φερόντων τὰ ὅπλα μέχρι τοῦ *Καλαοὺμ* ὅστις περιέμενεν ἡμᾶς ἐντὸς *κιοσκίου*. Ἡ συνέντευξις ὑπῆρξε φιλικωτάτη, ὁ δὲ *Καλαοὺμ* ἐνεχείρισε τῷ πρέσβει εὐνουστάτην ἐπιστολὴν τοῦ δευτέρου βασιλέως, ἀδελφοῦ τοῦ πρώτου, καὶ ἐξέφρασε μεγίστην χαρὰν διὰ τὴν ἀνανέωσιν τῶν μετὰ τῆς Γαλλίας ἀρχαίων σχέσεων τῆς Σιάμης.

» Μετά τινας ὥρας ἀνεχωρήσαμεν εἰς Βαγκόκην ἀναπλεύσαντες τὸν ποταμὸν Μεναμκὸγκ, καὶ μέγας ἀριθμὸς λέμβων, ὧν οἱ ἐρέται ἐφόρουν ὁλοπόρφυρον ἔνδυμα, παρηκολούθουν· ὁ δὲ λαὸς κατέκλυζε τὰς δύο ὄχθας, καὶ ἡ σιαμικὴ σημαία ἐκυματίζετο πανταχοῦ ὅθεν διηρχόμεθα· τὰ παρὰ τὸν ποταμὸν χωρία, αἱ παγόδαι, τὰ δένδρα ἐπηύξανον τὸ κάλλος τοῦ θεάματος.

» Τὸ ἑσπέρας, φθάσαντες εἰς τὰ πρῶτα φρούρια τῆς Βαγκόκης, ἀπέβημεν εἰς τὴν ξηράν, ὅπου ὑπεδέχθη ἡμᾶς ὁ *Καλαοὺμ* καὶ ὁ *Φρακλὰν*· καλεῖται δὲ *Φρακλὰν* ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν. Καὶ ἐκεῖθεν μετέβημεν εἰς παλάτιον παραχωρηθὲν εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐκεῖσε διατριβῆς τοῦ πρέσβεως. Ἀφοῦ δὲ ἐπεσκέφθημεν τὰ δωμάτια, ὡδηγήθημεν εἰς ἑστιατώριον ὅπου εὕρομεν τράπεζαν παρεσκευασμένην καὶ φέρουσαν τὰ βασιλικὰ σκεύη. Ὁ *Καλαοὺμ* καὶ ὁ *Φρακλὰν* εἰπόντες τότε ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐπιθυμεῖ νὰ παρουσιασθῶμεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐπιοῦσαν ἀνεχώρησαν.

» Καὶ τῷόντι τὴν ἐπιοῦσαν, τὴν ἑβδόμην καὶ ἡμίσειαν μετὰ μεσημβρίαν, φορεῖα ἀνέμενον ἡμᾶς παρὰ τὰς πύλας τοῦ παλατίου· ἀναβάντες δὲ εἰς αὐτὰ καὶ καθήσαντες εἰς μεγάλους θρόνους, μετεφέρθημεν ὑπὸ ἡμιγύμνων φορεαφόρων διὰ μέσου παντοίων ϛρατιωτῶν καὶ ὅπλων εἰς τὰ ἀνάκτορα. »

(Ἕπεται τὸ τέλος.)

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ

Εἰς ἐπίκρισιν λόγου ἀξίαν.

Περὶ τῆς πραγματείας δι' ἧς ὁ Κ. Κωνσταντῖνος Παπαῤῥηγόπουλος ἐπεχείρησε νὰ διευκρινήσῃ τὰ περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς διαμορφώσεως τῶν φυλῶν τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὁ Γερμανὸς Κούρτιος, ἀνὴρ ἐπιφανὴς καὶ δόκιμος περὶ τὴν ἱστορίαν, καὶ οὐχὶ ἐξ ἐκείνων δι' οὓς λέγων ὁ Ἀνάχαρσις ἐθαύμαζε,« πῶς παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἀγωνίζονται μὲν οἱ τεχνῖται, κρίνουσι δὲ οἱ μὴ τεχνῖται », ἐξέδωκε τὴν ἀκόλουθον κρίσιν ἐν τῇ Ἐπιστημονικῇ Ἐφημερίδι τῆς Γοττίγγης. (Goettingische gelehrte Anzeigen, unter der Aufsicht der Koenigl. Gesellschaft der Wissenschaften. 20 Stueck. Den 2 Februar 1857.)

« Ἄξιον τοῦτο σημειώσεως, ὅτι συγχρόνως μὲν μετὰ παραπλησίων ἐν Γερμανίᾳ ἐρευνῶν, ὅλως δὲ ἀπὸ αὐτῶν ἀνεξαρτήτως, παρήχθη καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐπιστήμοσιν ὅσοι ἀκριβολογοῦσι περὶ τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν, ἡ ἀνάγκη νὰ ἐπιθεωρηθῶσι τὰ μέχρι τοῦδε περὶ τῶν φυλῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους δόξαντα. Ὁ Ὀδοφρέδος Μύλλερος ἐν τῷ βίῳ τῶν φυλῶν κατέδειξεν ὄντα τὸν κύριον πυρῆνα τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, ὑπογράψας οὕτω τῇ ἐρεύνῃ ὁδὸν, ἥτις δὲν θέλει ἐγκαταλειφθῆ. Ἀλλὰ ἐξάρας τὴν δωρικὴν φυλὴν ἵνα καταστήσῃ ἐμφανεῖς ἅπαντας τοὺς ἱστορικοὺς αὐτῆς χαρακτῆρας, ἀξιέραστον ἔπαθε προσήλωσιν πρὸς τὸ ἀντικείμενον ἐκεῖνο πολυετοῦς μελέτης, ὥστε διεκόσμησε τοὺς Δωριεῖς αὐτοῦ διὰ παντοίων ἰδιωμάτων καὶ προτερημάτων, ἅτινα, ἀπαθέστερον ἐξεταζομένων τῶν ἀρχαίων μαρτυριῶν, δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς φυλετικὸν τῶν Δωριέων κτῆμα. Ἐντεῦθεν ἐκ πολλοῦ ἠσχολήθησάν τινες παρ' ἡμῖν νὰ περιστείλωσι μὲν εἰς τὰ ἀληθῆ αὐτοῦ ὅρια τὸν δωρισμὸν, εἰς ὃν ὁ εὐφυὴς ἐκεῖνος ἀνὴρ ἀπέδωκε τὰ κυριώτατα τοῦ νομοθετικοῦ, τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ τῶν Ἑλλήνων βίου, ἐγχαράξας ταῦτα πάντα ἐπὶ τοῦ δωρισμοῦ ὡς οἰκείου τούτου τύπου, νὰ ἀποκαταστήσωσι δὲ τὰς ἄλλας φυλὰς εἰς τὰ ἱστορικὰ αὐτῶν δίκαια.

Τῆς αὐτῆς προσπαθείας προϊὸν ἐστιν ἡ ἀνὰ χεῖρας συγγραφὴ τοῦ Κυρίου Παπαῤῥηγοπούλου, γνωστοῦ καὶ πρότερον γενομένου ἐν Γερμανίᾳ διά τε τὴν περὶ τοῦ ἔτους τῆς ἁλώσεως τῆς Κορίνθου ἔρευναν αὐτοῦ καὶ δι' ἄλλας πραγματείας. Ὁ συγγραφεὺς συντάσσεται μέχρι τινὸς μετὰ τοῦ Γρότε, ἀποδεχόμενος τοὺς περιορισμοὺς οὓς οὗτος ἐπήγαγεν εἰς τὸν Μυλλερικὸν δωρισμὸν, μέμφεται δὲ τὸν Ἄγγλον ἱστορικὸν ὡς ἐν μέσῃ ὁδῷ κατὰ τοῦτο παραμείναντα· καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἐπὶ ἡμιεργίᾳ καὶ ἐνδοιασμῷ δὲν δύναταί τις νὰ κατακρίνῃ τὸν τολμηρότερον ἐκείνου διάδοχον. Ἐν ζωηροτάτῃ καὶ ἐπαγωγοτάτῃ ἐκθέσει καθυποβάλλει οὗτος εἰς αὐστηρὸν ἔλεγχον τοὺς γενεαλογικοὺς μύθους καὶ τὸ σύνολον τῶν περὶ τῶν Δωρικῶν κτισμάτων παραδόσεων. Καὶ ἔχει μὲν πληρέστατα δίκαιον διαμφισβητῶν τὴν γνώμην ὅτι ἐν Κρήτῃ, ἐν Λακωνικῇ, ἐν Ἀργολίδι, ἐν Μεσσηνίᾳ ἱδρύθησαν ὅλως νέαι καὶ καθαρῶς δωρικαὶ πολιτεῖαι, ἔτι δὲ καταδεικνύων ὅτι αἱ λατρεῖαι αἱ πλείστην λαβοῦσαι σπουδαιότητα ἐν ταῖς λεγομέναις δωρικαῖς πολιτείαις, ἔχουσιν ἀρχὴν προγενεστέραν τῶν Δωριέων· ἀλλ' ὁ ἀντιδωρισμὸς αὐτοῦ προβαίνει πάλιν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε περιεσκεμμένη τῶν πραγμάτων θεωρία ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀποδεχθῇ τὰ συμπεράσματα αὐτοῦ. Οἱ Δωριεῖς, οἱ ἐπί τινα χρόνον τὸ πᾶν ἐν Ἑλλάδι ὑπάρξαντες, δέον ἤδη νὰ ἀποδειχθῶσιν οὐδὲν ἐν αὐτῇ ὄντες· ὁ συγγραφεὺς δὲν παραδέχεται εἰμὴ Ἡρακλειδῶν κάθοδον, οὐχὶ δὲ καὶ Δωριέων στόλον· εὐπατριδῶν μεταβολὴν, οὐχὶ ἐθνικὴν μετοικεσίαν· ὥστε ὅ,τι μέχρι τοῦδε ἐλογίζετο μυθικὸν, θεωρεῖται ἱστορία, ὅ,τι δὲ ὑπελαμβάνετο ὡς ὁ πραγματικὸς τῶν γεγονότων πυρὴν, ὅ ἐστιν ἡ πάνδημος εἰς τὴν ἀχαϊκὴν Πελοπόννησον μετανάστασις βορείου ὀρεινοῦ ἔθνους, ἀποῤῥίπτεται ὡς παράδοσις ἐκ παρεξηγήσεων παραχθεῖσα. Ἡ δὲ ὅλη συγγραφὴ θερμουργός ἐστι κατὰ τῶν Δωριέων ἐπιστρατεία, οἵτινες ἀπὸ χώρου εἰς χῶρον ἐλαυνόμενοι, προσβαλλόμενοι καὶ ἐξαφανιζόμενοι, παύουσι ν' ἀποτελῶσιν ἑλληνικὴν φυλὴν, οὐδὲν ἕτερον ὄντες ἢ τροπολογία τις τῶν Ἀχαιῶν, καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν Πελοποννήσῳ παραχθέντος. Δὲν δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα ὁπόσαι μαρτυρίαι τῶν ἀρχαίων τίθενται ἐκ μέσου, ἵνα ἐπιτύχῃ τὸ συμπέρασμα τοῦτο· ἀρκεῖ νὰ παραπέμψωμεν εἰς τὸ 12 Κεφάλαιον τῆς Α. τοῦ Θουκυδίδου συγγραφῆς, τοῦ ὁποίου ἡ βραχεῖα μὲν ἀλλ' ἀκριβὴς ῥῆσις ἀποχρώντως ὁρίζει τήν τε ἐποχὴν τῆς τῶν Δωριέων ἐποικήσεως καὶ τὴν ἀξίαν τῆς νεωστὶ ἐπελθούσης ἐκείνης ἐθνικῆς δυνάμεως. Ἕτεραι δὲ μαρτυρίαι βιάζονται ἵνα εὑρεθῇ ἐν αὐταῖς ἡ ἀπόδειξις ὅτι οἱ ἀρχαιότεροι ἱστορικοὶ οὐδὲν ἐγίνωσκον περὶ τῆς μεταναστάσεως ἐκείνης. Ναὶ μὲν ὁ Πλάτων θεωρεῖ τοὺς Ἡρακλείδας ὡς Ἀχαιοὺς καὶ λέγει περὶ τούτων ὅτι μετωνομάσθησαν Δωριεῖς· ἀλλ' ἡ μεταβολὴ τοῦ ὀνόματος ἐμφαίνει ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἁπανταχοῦ παρὰ τοῖς Ἕλλησι, κρίσιμόν τινα τοῦ ὅλου ἐθνικοῦ βίου ἐποχὴν, ἥτις εἶναι ἀκατάληπτος ἄνευ νέας ἐποικήσεως. Εἰς τὴν τοῦ Πλάτωνος γνώμην ἀφορμὴν ἔδωκεν ἡ ἀναμφισβήτητος καὶ ἄχρι τοῦδε σφόδρα ὀλιγωρηθεῖσα ἀλήθεια, ὅτι αἱ παραδόσεις καὶ διατάξεις τῆς ἀχαϊκῆς πολιτείας δὲν ἀνετράπησαν ἄρδην διὰ τῆς δωρικῆς ἐποικήσεως. Οὐδ' ἀπὸ τοῦ κεφ. 234 τοῦ Ζ'. βιβλίου τοῦ Ἡροδότου συνάγεται ὅτι ὁ ἱστορικὸς οὐδεμίαν παραδέχεται διάκρισιν ὀνόματος μεταξὺ Σπαρτιατῶν καὶ Λακεδαιμονίων, καθὸ περιλαμβάνων ἅπαντας ὑπὸ

τὴν κοινὴν τῶν Λακεδαιμονίων ἐπωνυμίαν. Καὶ τέλος ἡ ἀπὸ τοῦ κεφ. 56 τοῦ Α. βιβλίου τοῦ αὐτοῦ ἱστορικοῦ ἐξαγομένη ἀπόδειξις ὅτι τὸ δωρικὸν ὄνομα παρήχθη τὸ πρῶτον ἐν Πελοποννήσῳ, ἀντιβαίνει εἰς τὸ ὅλον σύστημα τῶν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου δοξασιῶν τοῦ Ἡροδότου, ὅστις πιστεύει μεθ' ὅλης τῆς ἀρχαιότητος εἰς τὴν ταυτότητα τῆς παρὰ τὸν Ὄλυμπον ποτὲ οἰκησάσης φυλῆς, καὶ τῆς φυλῆς ἥτις ἐπῴκησεν εἰς τὴν Χερσόνησον· οὐδὲ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐννοήσωμεν τὰ σπουδαιότατα τῆς ἱστορίας γεγονότα, τὴν ὅλην τῆς χώρας διατάραξιν, τὴν ἀθρόαν ἀποδημίαν τῶν ἀρχαιοτέρων λαῶν καὶ τὴν βαθμιαίαν μετάπλασιν τῶν πολιτειῶν καὶ τῶν φυλῶν, ἅμα, ἀφέντες κατὰ μέρος τὴν παράδοσιν ἐκείνην, ἐξαλείψωμεν τὸν δωρικὸν λαὸν ἀπὸ τοῦ γενεαλογικοῦ τῶν Ἑλλήνων πίνακος. Ὁ δωρισμὸς καὶ ὁ ἰωνισμὸς ἀποτελοῦσιν ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀντίθεσιν, ἐκ φύσεως μὲν θεμελιωθεῖσαν, ἐν ποικίλαις δὲ κρατυνθεῖσαν κατοικίαις, δηλωθεῖσαν δὲ διὰ τῆς γλώσσης καὶ τῆς διαίτης, καὶ ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἔθνους ὑφισταμένην· ἡ δὲ κατάληψις τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀντιθέσεως ταύτης, θέλει ἀείποτε εἶναι τὸ κυριώτατον πρόβλημα τοῦ ἐρευνητοῦ τῆς ἀρχαιότητος. Καὶ ἡ προκειμένη συγγραφὴ καταδεικνύει ἐκ νέου ὁπόσαι δέον νὰ γίνωσιν ἔτι περὶ τούτου μελέται καὶ ἔρευναι, ἵνα διευκρινηθῇ ἀποχρώντως τὸ ἀντικείμενον τοῦτο. Ταύτης αἱ μὲν δύο πρῶται ἀκροάσεις πραγματεύονται περὶ τῆς δωρικῆς φυλῆς, τῆς δὲ τρίτης ὑπόθεσίς ἐστιν ἡ ἰωνική, καὶ ἰδίως ἡ πρὸς τὰς Ἀθήνας σχέσις αὐτῆς. Περιέχει δὲ καὶ αὐτὴ πολλὰ τὰ πρὸς τὴν ἔρευναν παρορμητικὰ, ἅπασα δὲ ἡ συγγραφὴ τοιαύτη τίς ἐστιν ὥστε οὐδεὶς δύναται ν' ἀφήσῃ αὐτὴν ἀπὸ τὰς χεῖράς του χωρὶς νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι πλείστας μὲν ὅσας παρίστησι νέας ἐπόψεις, εὐδοκίμως δὲ ἀνατρέπει πολλὰς πεπαλαιωμένας προλήψεις, νέον δὲ διαχέει φῶς εἰς οὐσιώδεις σχέσεις. Βλέπεις ἁπανταχοῦ τὸν αὐτοτελῆ ἐρευνητὴν, τὸν λεπτὸν ἱστορικὸν ὀφθαλμὸν, τὸν πρὸς εὕρεσιν τῆς ἀληθείας ἐπιστημονικὸν ζῆλον· οὐδὲ ἔχομεν χρείαν νὰ βεβαιώσωμεν ἐν τέλει ὅτι ἅπαντες οἱ ἐπιστήμονες τῆς Γερμανίας πλείστην αἰσθάνονται εὐφροσύνην θεωροῦντες καὶ περὶ ταῦτα τηλικαύτην παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἀναδεικνυομένην ἐπιτηδειότητα, τὴν δὲ πάτριον ἱστορίαν μετὰ τοσούτου ζήλου διεξαγομένην ἐν τῷ Πανεπιστημείῳ Ἀθηνῶν. »

Τὴν ἐπίκρισιν ταύτην, καί τοι δημοσιευθεῖσαν ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς, ἐσχάτως μόνον λαβοῦσα ἡ διεύθυνσις τῆς *Πανδώρας*, ἐπέστειλε τῷ Κ. Κ. Παπαῤῥηγοπούλῳ ἵνα ἐπιφέρῃ, ἂν ἐγκρίνῃ, παρατηρήσεις τινάς. Ὁ δὲ, ἀνταποστείλας αὐτὴν, προσέθετο τὴν ἀκόλουθον σημείωσιν·

« Εἰς τὴν τοῦ σοφοῦ Κουρτίου ἐπίκρισιν τολμῶ νὰ ἐπιφέρω τὰς ὀλίγας ταύτας πρὸς τὸ παρὸν παρατηρήσεις. Οὐδέποτε ἠρνήθην τὴν ἐν τῷ ἑλληνικῷ βίῳ ἀντίθεσιν τοῦ Δωρισμοῦ καὶ τοῦ Ἰωνισμοῦ. Ἀλλὰ τὸ κύριον ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζήτημα εἶναι πῶς διεμορφώθη αὐτὴ δὴ αὐτὴ ἡ ἀντίθεσις; ὑπῆρξεν ἄραγε προϊὸν τοῦ ἰδιάζοντος χαρακτῆρος δύο φυλῶν, ἢ προέκυψε μᾶλλον ἀπὸ τῆς κατὰ διαφόρους χρόνους καὶ τόπους ἐλευθέρας παρὰ ταῖς ἑλληνικαῖς πολιτείαις ἀναπτύξεως ἀντιθέτων πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν περιστάσεων, συμφερόντων καὶ δοξασιῶν; ἀναπτύξεως, ἐπαναλαμβάνω, ἐλευθέρας καὶ ἀνεξαρτήτου ἀπὸ ἀρχικοῦ τινος καὶ ὡρισμένου τῶν φυλῶν χαρακτῆρος. Λέγω δὲ ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ σπουδαῖον ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζήτημα, διότι ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης αὐτοῦ λύσεως ἐξαρτᾶται ἡ ὀρθὴ ἑρμηνεία πλείστων γεγονότων καὶ φαινομένων τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ἐὰν ἦτο ἀληθὴς ἡ τοῦ Μυλλέρου γνώμη ὅτι ἐν τῷ βίῳ τῶν φυλῶν ζητητέα ἡ ἀρχὴ τοῦ ὅλου ἑλληνικοῦ βίου, πῶς πλεῖσται δωρικαὶ λεγόμεναι πολιτεῖαι οὐδένα ἔχουσι τῶν τοῦ Δωρισμοῦ χαρακτήρων, πῶς ἡ κατ' ἐξοχὴν Ἰωνικὴ πόλις, αἱ Ἀθῆναι, οὐδένα μέχρι Σόλωνος παρίστησι τῶν ἀποδιδομένων τῷ Ἰωνισμῷ χαρακτήρων, κλπ, κλπ; ἐνῷ κατὰ τὴν ἑτέραν γνώμην ἣν ἐνόμισα ὀρθοτέραν, οὐ μόνον ἅπαντα τὰ γεγονότα ταῦτα φυσικώτατα ἑρμηνεύονται διὰ τῆς ἐλευθέρας τοῦ ἑλληνικοῦ βίου ἀναπτύξεως, ἀλλὰ ὁ βίος οὗτος ἀπαλλάττεται καὶ ἀπὸ τὰς πέδας ἀρχικῶν τινων καὶ ἀναλλοιώτων φυλετικῶν ὅρων, ὑπὸ τῶν ὁποίων δῆθεν διετέλεσεν ἀείποτε δουλικῶς δεσμευόμενος. Πρόδηλον δὲ ὅτι ὁ Κούρτιος τὰ μάλιστα προσήγγισεν εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην γνώμην, ὁμολογήσας ὅτι οὔτε δωρικὴ πολιτεία, οὔτε δωρικὴ λατρεία ὑπῆρξε ποτέ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐπιμένει εἰς τὴν ὕπαρξιν τῆς δωρικῆς φυλῆς. Ἀλλ' ἅμα παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ φυλὴ αὕτη δὲν εἶχε τοὺς ἀποδοθέντας αὐτῇ ἰδιάζοντας χαρακτῆρας, τὸ περὶ τῆς ὑπάρξεως ἢ μὴ ὑπάρξεως αὐτῆς ζήτημα ἀποβαίνει ὅλως δευτερεῦον· καὶ ὁμολογῶ μάλιστα προθύμως ὅτι ἂν καὶ ὁ Πλάτων λέγει τοὺς Δωριεῖς, Ἀχαιοὺς μετονομασθέντας, ὁ δὲ Ἡρόδοτος ἀξιοῖ ἐπίσης ὅτι τὸ δωρικὸν ὄνομα ἐν Πελοποννήσῳ τὸ πρῶτον παρήχθη, οὐδὲν ἧττον ἡ κοινὴ τῆς ἀρχαιότητος γνώμη ἦν « ὑπὲρ τῆς ταυτότητος τῆς παρὰ τὸν Ὄλυμπον ποτὲ οἰκησάσης φυλῆς καὶ τῆς φυλῆς ἥτις ἐπῴκησεν εἰς τὴν Χερσόνησον. »

» Ἀλλ' ἴσως εἰς πάντα ταῦτα ἐπανέλθω ποτὲ ἐν ἐκτενεστέρᾳ τινὶ πραγματείᾳ. »

ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ ΕΡΩΤΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ.

Δυνάμεθα ἀδιστάκτως νὰ εἴπωμεν ὅτι κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἁπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης ἐδέσποζον αἱ

κυρίαι, καὶ ὅτι ὁ ἔρως ἦτον ὁ μέγας μοχλὸς ὁ τὰ πάντα κινῶν. Ἐπειδὴ δὲ κατέστη ἀντικείμενον μεγίστης προσοχῆς καὶ σοβαρᾶς μελέτης, κατεστάθησαν καὶ τακτικὰ δικαστήρια δικάζοντα καθ' ὅλους τοὺς τύπους τὰς μεταξὺ ἐρωμένων ἐρωτικὰς διενέξεις, καὶ λύοντα τ' ἀναφυόμενα ἐρωτικὰ ζητήματα. Τὰ δικαστήρια ταῦτα συνέκειντο κατὰ πλεῖστον μέρος ἐκ διασήμων κυριῶν καὶ ἐκ *φρονίμων*, ὡς λέγουσιν οἱ τότε συγγραφεῖς, *ἱπποτῶν*, ἐνίοτε δὲ καὶ ἔκ τινων ἀοιδῶν (troubadours). Αἱ δὲ ἀποφάσεις συλλεγόμεναι μετ' ἐπιμελείας ἀπετέλουν νομολογίαν χρησιμεύουσαν ὡς ὑπογραμμὸν εἰς ἄλλας τῆς αὐτῆς φύσεως ὑποθέσεις. Πέντε ἦσαν τὰ κατὰ τὴν Γαλλίαν διασημότερα ἐρωτικὰ δικαστήρια, ἀπὸ τῶν μέσων τῆς ΙΒ' ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ΙΕ', τὸ τῶν κυριῶν τῆς Γουασκονίας, τὸ τῆς Ἑρμεγγάρδης ὑποκομήσσης Ναρβόνης, τὸ τῆς βασιλίσσης Ἐλεωνόρας, τὸ τῆς κομήσσης Καμπανίας, καὶ τὸ τῆς κομήσσης τῆς Φλανδρίας. Ἐνταῦθα δὲ ἀναφέρομεν ἐν συνόψει χάριν περιεργείας καί τινας ἐκ τῶν παρ' αὐτῶν ἐκδοθεισῶν ἀποφάσεων. — Ὁ ἐραστὴς κυρίας τινὸς ἀπεδήμει πρὸ πολλοῦ εἰς Παλαιστίνην, οὐδὲ ἦτο γνωστὸς ὁ χρόνος τῆς ἐπανόδου του· καὶ λοιπὸν ἡ κυρία αὕτη ἐζήτησε νὰ συζευχθῇ μετ' ἄλλου, ἀλλ' ἐνστάσεως γενομένης ὑπό τινος φίλου τοῦ ἀπόντος, ἠναγκάσθη ἡ κυρία ν' ἀναβάλῃ τὸν γάμον καὶ νὰ εἰσαγάγῃ τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸ ἐρωτικὸν δικαστήριον τῆς κομήσσης τῆς Καμπανίας. Τὸ ζήτημα ἐτέθη οὕτω πως· « *Ἐὰν ἡ χηρεύσασα τοῦ ἐραστοῦ αὐτῆς, δύναται μετὰ παρέλευσιν δύο ἐτῶν νὰ συζευχθῇ μετ' ἄλλου, ἔτι μᾶλλον ὑποτίθεται ὅτι ἠμπορεῖ ν' ἀντικαταστήσῃ ἄλλον εἰς τὴν θέσιν ἀπόντος ἐραστοῦ.* » Ἡ δὲ ἐπ' αὐτοῦ ἐκδοθεῖσα ἀπόφασις ἔχει οὕτω· « *Ἡ ἀπουσία ἐραστοῦ δὲν δικαιοῖ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀπιστίαν, ἐκτὸς ἂν αὐτὸς οὗτος ἠθέτησε τὰς ὑποχρεώσεις του· εἰ δὲ δὲν ἔπεμψεν ἐπιστολάς, ἐνδεχόμενον νὰ ἔπραξε τοῦτο ἐκ φρονήσεως, φοβούμενος μὴ ἀνακαλυφθῶσι τὰ τοῦ ἔρωτός του ἀπόκρυφα.* »

Ἄλλοτε νέος τις ἐρασθεὶς ἀδυσωπήτου νεάνιδος τῇ ἐπρόσφερε πολύτιμα δῶρα ἐπ' ἐλπίδι ὅτι ἤθελε κάμψει τὴν σκληρὰν αὐτῆς καρδίαν· ἀλλ' αὕτη καίτοι δεχθεῖσα εὐχαρίστως τὰ δῶρα ἔμεινεν ἄκαμπτος. Ὁ νέος κατέφυγε λοιπὸν εἰς τὸ δικαστήριον τῆς βασιλίσσης Ἐλεωνόρας, καὶ τοῦτο ἀπεφάνθη ὅτι « *ἡ παραδοχὴ τῶν δώρων συνεπιφέρει καὶ τὴν ἀνταμοιβήν.* »

Ἄλλος τις, τολμήσας νὰ δημοσιεύσῃ τὰς μετὰ τῆς ἐρωμένης αὐτοῦ ἀποκρύφους σχέσεις του, κατεμηνύθη εἰς τὸ δικαστήριον τῶν κυριῶν τῆς Γουασκονίας· τοῦτο δὲ ἐξέδοτο ἀπόφασιν καταδικάζουσαν αὐτὸν ν' ἀπέχῃ ἐφ' ὅρου ζωῆς τοῦ ἔρωτος, καὶ προστάζουσαν πᾶν τὸ γυναικεῖον φῦλον ν' ἀποφεύγῃ αὐτόν. Ἐὰν δέ τις παρεβίαζε τὴν ἀπαγόρευσιν, πᾶσα γυνὴ ἔντιμος ἔπρεπε ν' ἀποστρέφηται αὐτήν.

Πολλάκις οἱ ποιηταὶ ἠσχολοῦντο συζητοῦντες ἐρωτικὰ ζητήματα, τὰ δὲ περὶ τούτων πονήματα ἐκαλοῦντο *ἔριδες* (tenson καὶ jeux-partis ἢ mi-partis), εἰς δὲ τὸ τέλος τῆς συζητήσεως ἀπεφασίζετο ὑπὸ τοῦ ἁρμοδίου ἐρωτικοῦ δικαστηρίου ποία ἐκ τῶν προτεινομένων λύσεων ἦτο ἡ ὀρθοτέρα. Ὅπου δὲ δὲν ὑπῆρχον διαρκῆ ἐρωτικὰ δικαστήρια, συνεκροτοῦντο ἔκτακτα ἢ διαιτητικά, μέλη ἔχοντα ἐξ ἀμφοτέρων τῶν φύλων· καὶ ταῦτα ἀπεφαίνοντο περὶ τῆς ποιητικῆς ἔριδος. Κατά τινα δὲ τῶν τοιούτων ἐρίδων ἐγεννήθη τὸ ἑξῆς ζήτημα· « *Δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀληθὴς ἔρως μεταξὺ συζύγων;* » Τὸ ζήτημα ὑποβληθὲν εἰς τὸ δικαστήριον τῆς κομήσσης Καμπανίας, ἐλύθη οὕτω πως· « Ἡμεῖς λέγομεν καὶ βεβαιοῦμεν δυνάμει τῆς παρούσης, ὅτι ὁ ἔρως δὲν δύναται νὰ ἐπεκτείνῃ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ ἐπὶ δύο συνεζευγμένων ἀτόμων. Οἱ μὲν ἐρασταὶ συμφωνοῦντες ὑποβάλλονται οἰκειοθελῶς εἰς ἀμοιβαίας παραχωρήσεις καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ὑποχρεώσεως ἢ ἀνάγκης, οἱ δὲ σύζυγοι εἰσὶν ἠναγκασμένοι νὰ δέχωνται κατὰ χρέος ἀμοιβαίως ὁ εἷς τοῦ ἑτέρου τὰς θελήσεις, καὶ οὐδὲν ν' ἀρνῆται ὁ εἷς πρὸς τὸν ἄλλον.... Ἡ ἀπόφασις δὲ αὕτη ἣν ἐξεδώκαμεν μετὰ ὥριμον σκέψιν καὶ συναινέσει πολλῶν ἄλλων κυριῶν, ἐχέτω δι' ὑμᾶς σταθερὸν καὶ ἀπαραβίαστον κῦρος. Οὕτως ἀπεφασίσθη ἐν ἔτει **1174**, τὴν **3** ἡμέραν τῶν Καλενδῶν τοῦ Μαΐου, Ἰνδικτιῶνος Ζ'. » Ἀλλ' ἐν τούτοις ποῖον ἦτο τὸ κῦρος καὶ ἡ ἰσχὺς τῶν τοιούτων ἀποφάσεων; Ἡ κοινὴ πάντων γνώμη, καὶ αὐτὴ τῶν βασιλέων ἀκόμη!... Ὥστε δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ἄνευ ὑπερβολῆς, ὅτι αἱ ἀποφάσεις αὗται εἶχον μείζονα ἰσχύν, ἢ αἱ ὑπὸ τῆς ἐξουσίας διὰ μυριάδων λογχῶν στηριζόμεναι σήμερον τῶν ἀνωτάτων δικαστηρίων τοῦ κράτους!

Ι. ΔΕ-ΚΙΓΑΛΛΑΣ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Erinnerungen und Eindrücke aus Griechenland von W. Visher. Basel 1857. (Ἀναμνήσεις καὶ Ἐντυπώσεις ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ Β. Βισέρου, καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Βασιλείας.)

—ooo—

Ἐν τῇ περὶ *ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος* πραγματείᾳ ἀνεφέρομεν περὶ τοῦ ἀξιολόγου τούτου πονήματος τοῦ καθηγητοῦ Κ. Βισέρου, γνωστοῦ εἰς τὸν φιλολογικὸν κόσμον ἕνεκα διαφόρων ἀρχαιολογικῶν διατριβῶν του. Ὁ φιλέλλην οὗτος Ἑλβετὸς ἐπεχείρησε τὴν ἐν Ἑλλάδι περιήγησίν του κατὰ τὸ 1853—1854 ἐποχὴν ὀδύνης καὶ μαρτυρίου.

When fortune fled her spoil' d and favourite child
He stood unbow' d the ills upon him piled.

Καὶ ὅμως ἡ κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐπικρατοῦσα τότε τεχνητὴ συκοφαντία δὲν ἐκώλυσε τὸν σοφὸν ἄνδρα ἵνα ἴδῃ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν ἀναξιοπαθοῦσαν Ἑλλάδα, ἵνα μελετήσῃ ἰδίοις ὄμμασιν τὸν ἐσωτερικὸν αὐτῆς μηχανισμὸν καὶ ἀρυσθῇ, ἐπὶ τέλους, ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐξετάσεως τὴν ἰδίαν κρίσιν. Μακάριος τωόντι ὁ λαὸς ἐκεῖνος ὅστις καταμετρεῖται διὰ τῆς στάθμης τῆς δικαιοσύνης καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ ὠνίου τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐφημεριδογραφίας καλάμου! Πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογήσωμεν, πρὸς τιμὴν τῶν ἐσχάτως τὴν Ἑλλάδα περιηγησαμένων, ὅτι οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἔκρινεν ἀδίκως ἢ ἐκ προκαταλήψεως περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Παρῆλθον πλέον αἱ ἀποφράδες τῆς δουλείας ἡμέραι καθ' ἃς ὁ Βαρθόλδυς, ὁ Βεϊκάρδος καὶ ὁ Παύιος, ἀμοιροῦντες νοὸς καὶ φιλανθρωπίας τῶν δύο τούτων ἐφοδίων τοῦ περιηγητοῦ, ὡς ὀρθῶς ἔλεγεν ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς, κατήρχοντο εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς Ἑλλάδος, προμεμελετημένην ἔχοντες τὴν πρόθεσιν, ἵνα στιγματίσωσι τὸν μόλις ὑπὸ τὸ στρῶμα τῆς ἐλευθερίας κινούμενον ἑλληνικὸν λαόν, καὶ χαιρεκάκως παραστήσωσιν αὐτὸν ἐνώπιον τῆς Εὐρώπης ὡς φωτοσβέστην, ὡς ἠλίθιον, ὡς «ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης»..Ὁποία διαφορὰ μεταξὺ τῶν κατ' ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος, καὶ τῶν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη περιελθόντων τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος! Ὁποία ἀντίθεσις μεταξὺ Βαρθόλδυ καὶ Ῥοσσίου, Βεϊκάρδου καὶ Ἐπνέρου, Παυΐου καὶ Βισέρου!

Δὲν προτιθέμεθα νὰ ἐπιχειρήσωμεν ἐνταῦθα ἀνάλυσιν τοῦ ὀγκώδους συγγράμματος τοῦ Κ. Βισέρου· θέλομεν ἀπαριθμήσει μόνον ἐξ αὐτοῦ τὰς περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ δοξασίας τοῦ συγγραφέως, παραλείποντες τὰς τοπογραφικὰς καὶ ἀρχαιολογικὰς παρατηρήσεις αἵτινες ὡς ἐκ τῆς ἐκτενείας των οὐδεμίαν ἐπιδέχονται βραχεῖαν σύνοψιν. Καὶ πρὸ πάντων, ἀξιοσημείωτος τυγχάνει ἡ περὶ τῆς φυσιολογίας τῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος γνώμη τοῦ Κ. Βισέρου ὅστις, καίτοι δὲν συμμερίζεται τὴν ἕωλον θεωρίαν τοῦ παραδοξοτάτου Fragmentist (Φαλμεράϋερ), οὐδὲν ἧττον περιπίπτει εἰς συμπεράσματα τοσοῦτον ἀλλόκοτα ὅσον καινοφανῆ. Ὁ Κ. Βίσερος ὁμολογεῖ ὅτι τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον κατίσχυσεν ἀείποτε μετ' ἀξιοθαυμάστου στεῤῥότητος τῶν διαφόρων ἐπιδρομῶν ἃς οἱ κατὰ καιροὺς ἀκμάζοντες βάρβαροι ἐπεχείρησαν κατὰ τῆς ἑλληνικῆς χώρας· ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς λέγων *ἑλληνικὸν* στοιχεῖον δὲν ἐννοεῖ τὸ *κυρίως* ἑλληνικόν, ἀλλ' ἕτερόν τι ὅπερ αὐτὸς ἀποκαλεῖ *βυζαντινορωμαϊκὸν* (byzantinisch-romäische)· ἐν ἄλλοις ὁ συγγραφεὺς ἀξιοῖ ὅτι δὲν εἴμεθα ἀπόγονοι τοῦ Περικλέους ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὸ αἷμα ἡμῶν δὲν εἶναι pur sang ἑλληνικόν, ἀλλὰ γραικορωμαϊκόν. Παρατηρεῖ δὲ κατόπιν ὅτι τὸ νεοβυζαντινὸν τοῦτο στοιχεῖον ἢ τὸ ἄλλως λεγόμενον *νεοελληνικὸν* (neugriechische) εἶναι τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν μεταπεπλασμένον ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν συμβάντων καὶ τῆς ἐπιῤῥοῆς τοῦ χριστιανισμοῦ. Τίνι τρόπῳ καὶ πότε συνέβη ἡ μετάπλασις αὕτη; Κατὰ δυστυχίαν, ὁ συγγραφεὺς ἀδυνατῶν νὰ παράσχῃ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἱστορικονομικὰς διασαφήσεις, ἀρκεῖται διαβεβαιῶν ὅτι ἡ γένεσις τοῦ νεοελληνισμοῦ ἔλαβε χώραν πρὸ τῆς εἰσβολῆς (!) τῶν Σλάβων εἰς τὴν Πελοπόννησον (πρὸ τοῦ 775). Parturiunt montes! Ἡ βραχύτης καὶ ἡ ἁπλοϊκότης, οὕτως εἰπεῖν, μεθ' ὧν ὁ συγγραφεὺς ἀναπτύσσει τὸ περίεργον τοῦτο θέμα του μᾶς παροτρύνουσιν ἄλλως τε νὰ πιστεύσωμεν ὅτι οὗτος δὲν φαίνεται ἔχων πολλὴν τὴν πεποίθησιν εἰς τὴν παράδοξον αὐτοῦ ἐπινόησιν ἣν παρένειρεν ἴσως εἰς τὸ πόνημά του, χάριν τῆς εἰς αὐτὴν ἐμφαινομένης πρωτοτυπίας. Μὴ ὑπολάβῃ δέ τις ὅτι ὁ Κ. Βίσερος, καίτοι τοιαύτας ἐθνολογικὰς λεπτολογίας ἐπιτηδεύων, δὲν αἰσθάνεται δῆθεν θερμὴν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων συμπάθειαν; ἄπαγε! ὁ σοφὸς Ἑλβετὸς ἀναδείκνυται, ἐξ ἐναντίας, φιλελληνικώτατος καὶ δίκαιος τῶν ἐν Ἑλλάδι καθεστώτων κριτής· ἐν τῷ τέλει τοῦ συγγράμματός του, ὁ Κ. Βίσερος, ἀνακεφαλαιοῖ τὰς περὶ τῶν Ἑλλήνων ἀπαθεῖς κρίσεις του, ἐξ ὧν καὶ ἀποσπῶμεν τὰ ἀκόλουθα ὡς μᾶλλον ἐνδιαφέροντα.

« Οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ κατοικούντων δυτικῶν ἀποφαίνονται δυσμενῶς κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐλέγχοντες αὐτοὺς ὡς δῆθεν πλεονέκτας, πανούργους, ἀπίστους καὶ ματαιόφρονας. Ἀλλὰ μὴ ἐπιλησθῶμεν ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν δυτικῶν τούτων συσσωρεύονται εἰς τὴν Ἀνατολὴν πρὸς ἀπόκτησιν χρηματικῆς καταστάσεως καὶ ὅτι, ἂν ἀποτύχωσιν εἰς τὰ ἐπιχειρήματα αὐτῶν ὀνειδίζουσι φυσικῶς τοὺς Ἕλληνας ὡς αἰτίους τῆς ἀποτυχίας των, καθότι οἱ Ἕλληνες ὑπερέχουσιν αὐτοὺς κατά τε τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἐπιδεξιότητα. Ἐξ ἐναντίας πολλοὶ ἐκ τῶν δυναμένων νὰ ἐκφέρωσι δικαίαν ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων κρίσιν, ἐκφράζονται περὶ αὐτῶν εὐνοϊκώτατα. Ἐν γένει ὅμως, τὸ κύριον λάθος συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι κρίνομεν τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ὑπὸ εὐρωπαϊκὴν ἔποψιν καὶ ἐπιλανθανόμεθα ὅτι οἱ Ἕλληνες, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς των καὶ τῆς ἱστορίας των, εἶναι κατὰ τὸ ἥμισυ ἀνατολικοί, ὅτι ἀπὸ πολλῶν ἤδη αἰώνων ἦσαν ἀπηλλοτριωμένοι τῆς Δύσεως, καὶ ὅτι μετὰ μακρὰν δουλείαν καὶ ἔτι μακροτέραν τιμαριωτικὴν καταδυναστείαν ἐξῆλθον τῆς μεσαιωνικῆς, οὕτως εἰπεῖν, ἐποχῆς καὶ ἀνέλαβον ἐλευθέραν καὶ ἀνεξάρτητον ὕπαρξιν. Ἅμα λογισθῇ τις ὁποία κοινωνικὴ κατάστασις ἐπεκράτει, πρὸ ὀλίγων ἔτι αἰώνων, ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Γερμανίᾳ, μετὰ τὸν τριακονταετῆ πόλεμον, πάντως θέλει κρίνει ἐπιεικέστερον περὶ τῆς Ἑλλάδος.

» Εὗρον τοὺς Ἕλληνας καθόλου θρησκευτικούς, φιλοξένους, εὐπροσδέκτους, καὶ λίαν πιστοὺς καὶ τιμίους. Εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς συναλλαγὰς ὁ Ἕλλην εἶναι τὰ μάλιστα δραστήριος καὶ εὔστροφος, συνάμα δὲ καὶ φιλοκερδής· ἡ ὑπόληψις ἣν πολυάριθμα ἑλληνικὰ καταστήματα χαίρουσι παρὰ ταῖς ἐμπορικαῖς τῆς Εὐρώπης πόλεσι καταδεικνύει ἐναργῶς ὅτι ὁ Ἕλλην, ὡς πρὸς τὴν ἔντιμον τῶν ἐμπορικῶν ὑποθέσεων διεξαγωγήν, δὲν ἀπομένει ὄπισθεν τῶν ἄλλων ἐθνῶν. Κατὰ θάλασσαν ὁ Ἕλλην εἶναι,

ὡς γνωστὸν, ἱκανώτατος καὶ δύναται νὰ συναμιλλᾶται μετ' ἐκβάσεως πρὸς τὰ ἄλλα ἔθνη· κατὰ γῆν, τυγχάνει φίλεργος καὶ γεωργικὸς, καί τοι, εἰς τὰς μεγάλας πόλεις, ῥέπει πρὸς τὴν ὀκνηρίαν καὶ φλυαρίαν (;). Εἶναι προσέτι καὶ ὑπερήφανος, καὶ κατὰ τοῦτο μάλιστα δύναμαι νὰ διαβεβαιώσω ὅτι, καθ' ὅλην τὴν ἐν Ἑλλάδι περιήγησίν μου οὐδαμοῦ ἀπήντησα ἐπαίτην τινά. Παρὰ τὴν ὑπερηφανίαν, κέκτηται ματαιοφροσύνην τινὰ καὶ κλίσιν πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ πολυτέλειαν. Ὁ Ἕλλην εἶναι προσέτι ἐλευθέριος καὶ εὐεργετικός· μαρτυροῦσι δέ μου τῶν λόγων, τὰ πολυάριθμα καὶ παντοῖα καθιδρύματα ἅτινα ἐνυπάρχουσιν εἰς τὴν ἓν περίπου ἑκατομμύριον κατοίκων ἀριθμοῦσαν Ἑλλάδα. Φυσικὴν εὐφυΐαν καὶ φιλομάθειαν κέκτηται ὁ Ἕλλην ἐν πολλῷ μέτρῳ, ἂν δὲ οὐχὶ ἀλόγως ἐλέγχθη ὅτι ἡ ἐπιστήμη καλλιεργεῖται μᾶλλον ὡς μέσον τιμῆς καὶ εὐπορίας, ἢ ἁπλῶς ὡς ἐπιστήμη, τότε βεβαίως δὲν ἀνήκει εἰς τοὺς κατοίκους τῆς δυτικῆς Εὐρώπης νὰ κρίνωσι περὶ τοῦ προκειμένου λίαν αὐστηρῶς. Τέλος πάντων, ὁ Ἕλλην εὐμοιρεῖ καὶ τῶν δύο ἀνεκτιμήτων προτερημάτων τῆς στρατιωτικῆς τέχνης, λέγω, τῆς καρτεροψυχίας καὶ τῆς ἐν μέσῳ κακοπαθειῶν ἐμμονῆς. Ἀνακεφαλαιοῦντες πάντα τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα, ὀφείλομεν ὁμολογῆσαι ὅτι οἱ Ἕλληνες, τοιαῦτα κεκτημένοι πλεονεκτήματα, δύνανται νὰ παράσχωσι θαυμάσια ἂν διοικῶνται ὑπὸ ἰσχυρᾶς, δραστηρίας καὶ δικαίας κυβερνήσεως.

» Ἀλλ' ἐντεῦθεν ἀναφύεται ἕτερον ζήτημα· ἂν, δηλαδὴ, οἱ Ἕλληνες εὑρίσκωνται εἰς κατάστασιν ἵνα κυβερνῶνται ἀφ' ἑαυτῶν οὕτως ὥστε νὰ δυνηθῶσι νὰ λάβωσιν ἐν τῷ μέλλοντι τὴν ἐπαξίαν αὐτῶν θέσιν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὑπάρχουσι λαοὶ οἵτινες καί τοι πεπροικισμένοι μετ' ἀρίστων διανοητικῶν καὶ ἠθικῶν προσόντων ἐπιτηδείων εἰς ἰδιωτικὸν βίον, οὐδὲν ἧσσον στεροῦνται πάσης πολιτικῆς ἱκανότητος· ἤκουσα δέ τινων ἀδίκως ἀρνουμένων τὸ πλεονέκτημα τοῦτο εἰς τοὺς Ἕλληνας. Τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα, ὁ πρῶτος οὗτος ὅρος τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεως ἑνὸς λαοῦ, τυγχάνει τὰ μάλιστα ἰσχυρὸν παρὰ τῷ Ἕλληνι, ὅστις οὐχὶ μόνον εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ προσφέρει διάπυρον ἀφοσίωσιν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν θρησκείαν, τὴν στενότατα συνηνωμένην μετὰ τῆς ἐθνικότητός του. Ἂν εὐάριθμοί τινες περιηγηταὶ ἠξίωσαν ὅτι ἐν Ἑλλάδι ἐπιθυμοῦσι (!!) τὴν Τουρκοκρατίαν, τὸ τοιοῦτο δύναται νὰ λεχθῇ ἴσως περὶ ὀλιγίστων τινῶν ἀρχηγῶν ἠναγκασμένων ὄντων νὰ ὑποκύπτωσιν εἰς τὴν νόμιμον τάξιν καὶ οὐχὶ πλέον νὰ διάγωσι βίον αὐθαίρετον· τὸ κατ' ἐμὲ, εἶδον πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐπικρατοῦν τὸ φλογωδέστατον κατὰ τῶν πρώην δυναστῶν μῖσος, καὶ τὴν διακαεστέραν ἐλπίδα ἐπὶ τῇ ἐλευθερώσει τῶν ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν κεκυφότων ἀδελφῶν. Τὸ ἤδη περιπλεκόμενον ἀνατολικὸν ζήτημα διετράνωσεν ἀρκούντως τὸ αἴσθημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ· ἐνθυμοῦμαι ἔτι ζωηρῶς τὸν ἐνθουσιασμὸν ὃν παρήγαγεν ἐν Χαλκίδι ἡ κατὰ τὴν ἄφιξίν μου διαδοθεῖσα ψευδὴς εἴδησις περὶ ἐπαναστάσεως ἐκραγείσης ἐν Κρήτῃ. Αἱ ἀκόλουθοι λέξεις ἃς μοὶ ἔγραψεν εἷς τῶν ἐν Ἀθήναις φίλων μου ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Θεσσαλίας, εἰκονίζουσιν ἐξαιρέτως τὸ πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων. « Ἐῤῥέτω τέλος (λέγει) ἡ παλαιὰ ἀφροσύνη ὅτι ῥωσσικὸν δῆθεν ἀργύριον καὶ ῥωσσικὴ μηχανοῤῥαφία ἐγέννησαν τὴν ἐπανάστασιν, ἢ ὅτι ἡ Ἑλλὰς σύμπασα εἶναι ῥωσσόφρων· οὐχὶ ἡ Ῥωσσία, ἀλλὰ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Κίνας ἢ ὁ τοῦ Μαρόκκου ἤθελεν εἶσθαι ὁ ἄριστος τῶν φίλων μας, ἂν διέκειτο ἐχθροπαθῶς πρὸς τὴν Τουρκίαν.

» Τὴν πολιτικὴν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ διάγνωσιν τεκμηριοῖ, ἄλλως τε, ἡ πρὸς τὴν βασιλείαν καὶ τὸν βασιλέα ἀφοσίωσις ἣν ἀπήντησα πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀφοσίωσις δὲ αὕτη διετρανώθη ἐξόχως κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους τῶν δυσπραγιῶν καὶ τῶν βασάνων. Οὐδεὶς τῶν ἐν Εὐρώπῃ κυριαρχῶν δύναται νὰ βαδίζῃ ἀσφαλέστερον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ λαοῦ του καὶ νὰ ὑποδέχηται ὑπὸ τοῦ πλήθους μετὰ τοσούτων αὐτομάτων καὶ ἠχηρῶν ζητωκραυγῶν μεθ' ὅσων ὁ βασιλεὺς Ὄθων.

» Ἐπὶ τῆς πορείας ἣν μέχρι τοῦδε ἐβάδισε τὸ μικρὸν τοῦτο κράτος δὲν δυνάμεθα νὰ φέρωμεν βάσιμον, ἀσφαλῆ καὶ ὀρθὴν κρίσιν. Καὶ τῷόντι, τί εἶναι 25 ἔτη ἐν τῷ βίῳ ἑνὸς κράτους, ἑνὸς μάλιστα κράτους ὅπερ ἦλθεν εἰς τὸ εἶναι μετὰ πολυχρόνιον καταδυναστείαν καὶ ὀλέθριον πόλεμον; Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ τοῦτο· παρέσχον εἰς τὸ μικρὸν τοῦτο κράτος ἡμίσεαν, οὕτως εἰπεῖν, ζωτικότητα καὶ ἀνεπαρκῆ ὅρια· οὐδ' ἀφῆκαν αὐτὸ ἵνα κινηθῇ ἐλευθέρως ἐντὸς τοῦ μικροῦ τούτου κύκλου, ἀλλ' ἐπέπεσαν καὶ συνέσφιγξαν αὐτὸ πανταχόθεν, ὡσανεὶ ἤθελον νὰ δείξωσι κατὰ πόσον δυστυχὲς τυγχάνει ἓν μικρὸν κράτος ὅπερ διατελεῖ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν λεγομένων εὐεργετίδων Δυνάμεων. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καποδιστρίου ἔλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ Κράτους ἀντιβασιλεία τις ὀλίγην ἔχουσα γνῶσιν τοῦ τόπου καὶ πολλὴν τὴν δυσπιστίαν ἐπισύρουσα. Ὑπὸ δυσχερεῖς περιστάσεις ἀνέλαβε τὰς ἡνίας τῆς κυβερνήσεως ὁ νέος βασιλεύς. Οὕτως, ὁ τόπος ἤρξατο ν' ἀναλαμβάνῃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐκ τῶν βαρέων παθημάτων τοῦ πολέμου, τὰ κόμματα κατεστάλησαν, τὸ ἐμπόριον ἔλαβε μεγάλην ἐπέκτασιν, τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν ηὔξανεν ὁσημέραι, τὰ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα ἤκμαζον, τὰ οἰκονομικὰ ἐτακτοποιοῦντο, καὶ οἱ πόροι τοῦ Κράτους προήγοντο. »

Ὁ Κ. Βίσερος καθάπτεται ἐνταῦθα τοῦ συντάγματος ὅπερ ἀδίκως θεωρεῖ ὡς ξενικὴν ῥᾳδιουργίαν. Ὁ Κ. Ἕττνερος, ὁ περιηγηθεὶς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ 1852, ἔκρινε περὶ τοῦ συντάγματος δικαιότερον, καὶ οὐχὶ ἀσκόπως παρέβαλεν αὐτὸ πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Φεβρουαρίου. Ἀλλ' ἂς ἀκούσωμεν τὰς τελικὰς τοῦ σοφοῦ Ἑλβετοῦ παρατηρήσεις.

» Ὁ ἀνατολικὸς πόλεμος ἐπήνεγκε τέλος τὰ κατὰ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ λαοῦ παθήματα ἐκεῖνα ἅτινα ζωηρὰ ἔτι ὑπάρχουσιν εἰς πάντων τὴν μνήμην. Μετὰ τὴν ἐλεεινὴν ἔκβασιν τῆς ἠπειροθεσσαλικῆς

ἐπαναστάσεως ἥτις ὑπὸ τὴν ἔποψιν *μόνον* τῆς συνέσεως ὀφείλει νὰ καταδικασθῇ, ἡ ὕπαρξις τῆς Ἑλλάδος ἐφαίνετο ἀπειλουμένη. Αἱ δυτικαὶ Δυνάμεις προσηνέχθησαν πρὸς αὐτὴν ἀπηνέστερον ἢ πρὸς κατακτηθεῖσαν ἐπαρχίαν, ἡ Γαλλία ἐπελήσθη τῆς προτέρας αὐτῆς ἀγωγῆς, οἱ γάλλοι ναύαρχοι καὶ πρέσβεις ἐφέροντο δίκην ἀνθυπάτων, τὸ πλεῖστον δὲ μέρος τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τύπου ἔσχεν ὡς θέμα τὸ νὰ συκοφαντῇ τὴν Ἑλλάδα ἐνώπιον τῆς κοινῆς γνώμης, νὰ καταβιβάζῃ καὶ ἀντιπαραβάλλῃ αὐτὴν πρὸς τὴν *ἀναγεννηθεῖσαν καὶ ἐκπολιτισθεῖσαν* Τουρκίαν καὶ νὰ τὴν παριστᾷ ὡς τόπον ἀναρχίας καὶ βαρβαρότητος. Καὶ ὅμως, τὸ μέγα ἔγκλημα τῶν Ἑλλήνων ἦν ὅτι ἡ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν συμπάθειά των ἀπέβαινεν ὀχληρὰ εἰς τὴν Δύσιν! »

Ὁ συγγραφεὺς, στιγματίσας τὸ ὑπουργεῖον τῆς κατοχῆς, ἐπιφέρει περὶ τοῦ ἐνεστῶτος τ' ἀκόλουθα·

« Μὲ ὅλας τὰς ἀντιδράσεις συνέστη, τέλος πάντων ἓν ὑπουργεῖον, συγκείμενον ἐξ ἀνδρῶν ἐμπείρων, νέων τὴν ἡλικίαν καὶ ἀπηλλαγμένων παντὸς *κομματικοῦ* πάθους. Τοῦτο ἤρξατο νὰ ἐργάζηται ἀνενδότως καὶ ἀπλανῶς ὑπὲρ τῆς κοινῆς εὐημερίας, νὰ βελτιοῖ τοὺς διοικητικοὺς κλάδους καὶ νὰ λαμβάνῃ σπουδαιότατα μέτρα. Αἱ πρόσοδοι τοῦ κράτους ἀνέβησαν, κατὰ τὰς ἐπιστήμους ἐκθέσεις, μέχρι τῶν εἴκοσιν ἑκατομμυρίων δραχμῶν. Εἶναι ἀναντίῤῥητον ὅτι τὸ ἑλληνικὸν κράτος ἐξῆλθεν ὑγιέστερον ἐκ τῶν ἐπωδύνων αὐτοῦ ταλαιπωριῶν· εἰς δὲ τοσοῦτον μικρὸς λαὸς ὅστις δεικνύει τοιαύτην ἀντίστασιν κατὰ τῆς ἐξωτερικῆς πιέσεως καὶ συστέλλεται περὶ αὐτὸν ἐν ταῖς δυσπραγίαις, εἶναι βεβαίως ἀντάξιος τῆς ὑπολήψεως καὶ τῶν μάλιστα κατ' αὐτοῦ προκατειλημμένων καὶ δὲν στερεῖται μέλλοντος.

» Ἀδύνατον εἶναι νὰ προείπωμεν τίνι τρόπῳ θέλει ἀναπτυχθῇ τὸ μέλλον τοῦτο· τὸ σημερινὸν ἑλληνικὸν βασίλειον ὀφείλει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀρχὴ εὐρυτέρας τινὸς ἀναπτύξεως ἥτις πάντως θέλει ἐπέλθει. Τὸ ἐν Εὐρώπῃ τουρκικὸν κράτος δὲν δύναται νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ μακρὸν, καθότι αἱ βάσεις αὐτοῦ, ὡς ὅλων τῶν ἀσιατικῶν δεσποτειῶν, εἶναι σαθραί· οὐδεὶς πιστεύει μετὰ σπουδῆς ὅτι αἱ λεγόμεναι μεταῤῥυθμίσεις εἰσὶν ἱκαναὶ νὰ ἐμβάλλωσιν εἰς τὸν ὀθωμανισμὸν νέαν ἀκμήν.

» Ἡ Ἑλλὰς, λοιπὸν, ἣν ἅπαντες οἱ ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν ὁμοεθνεῖς θεωροῦσιν ὡς τὸ κέντρον αὐτῶν, ὀφείλει, διὰ τῆς καλῆς διευθετήσεως τῶν πόρων της καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν δυνάμεών της νὰ καταστῇ ἡ ἑστία καὶ ὁ πυρὴν μελλουσῶν πλάσεων, καὶ προπαρασκευασθῇ ἵνα μὴ, κατὰ κρισίμους στιγμὰς, καταληφθῇ ἐξ ἀπροόπτου· ἰδοὺ τὸ ἔργον ὅπερ εἶναι βεβαίως ἱκανὴ ἵνα ἐκπληρώσῃ, καὶ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ὁποίου ἐνδιαφέρεται οὐχὶ μόνον αὐτὴ ἀλλὰ καὶ ἡ Δύσις ἅπασα.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΘΕΡΕΙΑΝΟΣ.

ΔΙΑΦΟΡΑ.

ΓΥΝΑΙΚΟΦΑΓΙΑ. Κατὰ τὸν Times οἱ αὐτόχθονες τῶν κατὰ τὸν Εἰρηνικὸν Ὠκεανὸν Μαρκεσίων νήσων συνειθίζουσι νὰ ζητῶσιν εἰς γάμον τὰς ὡραιοτέρας νέας, καὶ ἀφ' οὗ νυμφευθῶσιν αὐτὰς, νὰ τὰς τρώγωσιν. Οἱ ἱεραπόστολοι κατέβαλον πᾶσαν μέριμναν ἵνα ἐξαφανίσωσι τὸ ἔθος τοῦτο, καὶ ὅμως οὐδὲν σχεδὸν κατώρθωσαν· διότι ὁ ἀρχηγὸς τῆς Νουκαΐβας, ὅστις γενόμενος χριστιανὸς διῆγχε βίον εὐσεβῆ, κατεβρόχθισε τρεῖς ἐκ τῶν συζύγων αὐτοῦ καὶ ἔφαγε μέρος τῆς πλάτης ἄλλης τετάρτης. Ἤθελε δὲ καταφάγει αὐτὴν καὶ ὁλόκληρον, ἐὰν ὁ λαὸς τῶν Ὁμοσπόνδων Πολιτειῶν φιλανθρωπίᾳ φερόμενος δὲν ἐξηγόραζεν αὐτὴν διὰ 2500 περίπου ταλλήρων.

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΑΓΓΛΙΑΣ. Ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μ. Βρεττανίας κατὰ τὴν ἐσχάτως γενομένην ἀπαρίθμησιν εἶναι ἀξιοθαύμαστος· τὸ 1842 ἔτος ἡ νῆσος τῆς Ἀγγλίας κατῳκεῖτο ὑπὸ 16 ἑκατομμυρίων καὶ 124.000 ψυχῶν· τὸ δὲ 1856 περιεῖχε 19 ἑκατομμύρια καὶ 44 χιλιάδας, ἤτοι ἐν διαστήματι 14 χρόνων ἐγένετο αὔξησις τριῶν ἑκατομμυρίων ὡς ἔγγιστα. Ὁ πληθυσμὸς ὁλοκλήρου τῆς Μ. Βρεττανίας φθάνει σήμερον εἰς τα 29,000,000, δηλ. εἰς ἀριθμὸν ἀπίστευτον μετὰ τὴν μετανάστευσιν 2 ἑκατομμυρίων καὶ 800.000 γενομένην ἐντὸς τῶν τελευταίων δέκα ἐτῶν. Οἱ πλεῖστοι τῶν μεταναστατῶν τούτων μετέβησαν εἰς τὴν Αὐστραλίαν, οἱ δὲ λοιποὶ εἰς τὴν Ἀμερικήν· οἱ μεταναστεύοντες εἰς τὴν Αὐστραλίαν κατ' ἔτος, ἀποτελοῦσι ποσὸν 40 ἕως 50 χιλιάδων. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξαγωγὴ τῆς Μ. Βρεττανίας ηὔξησεν ἐπίσης μετὰ τῆς αὐτῆς ταχύτητος. Τὸ μὲν 1842 ἡ ἀξία τῶν ἐξαχθέντων ἀνέβη εἰς 47 ἑκατομμύρια καὶ 285 χιλιάδας περίπου λιρῶν· τὸ δὲ 1856, εἰς 116 ἑκατομμύρια· καὶ τὸ μᾶλλον εὐχάριστον, ἐν ᾧ ηὔξησεν ὁ πληθυσμὸς ἠλαττώθη ὁ ἀριθμὸς τῶν πενήτων οὓς βοηθεῖ τὸ δημόσιον. Τὸ 1849 ἦσαν εἰς τὴν Ἰρλανδίαν 308 περίπου χιλιάδες πενήτων, σήμερον δὲ μόνον 56 χιλιάδες, καὶ βεβαίως ἡ μετανάστευσις συνετέλεσεν εἰς τοῦτο. Ἡ τοσαύτη δὲ αὔξησις τῆς κοινῆς εὐτυχίας ἐν τῷ διαστήματι 14 ἐτῶν, εἰ καὶ συνέβησαν συγχρόνως ἐπιδημίαι, πόλεμοι καὶ μεταναστάσεις, τιμᾷ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ.

ΑΝΕΚΔΟΤΑ.

Ὁ στρατάρχης Βιρὼν, θέλων νὰ τακτοποιήσῃ τὰ ἔξοδα αὐτοῦ, καλέσας τὸν ἐπιστάτην τῆς οἰκίας ὅστις ἔκλεπτεν αὐτὸν Lautheine, ἠρώτησε, πόσον μισθὸν λαμβάνεις; — 300 λίτρας, ἐκλαμπρότατε, ἀπεκρίθη ὁ ὑπηρέτης. — Σοὶ δίδω 1200 ἐπὶ τῷ ὅρῳ ὅτι δὲν θέλεις με κλέπτει. — Ἀδύνα-

τον νὰ δεχθῶ τοσοῦτον ὀλίγας, ἐκλαμπρότατε, εἶπεν ὁ Lanthoine, διότι θέλω ζημιωθῇ.

—Γασκόνος τις, ἀπολέσας τὸν ἵππον αὐτοῦ ἐν Ῥώμῃ, ἐδημοσίευσεν ἐν ταῖς τριόδοις ὅτι *ἐὰν δὲν ἀνεύρῃ αὐτὸν θέλει ἀναγκασθῇ νὰ μεταχειρισθῇ τὰ ἔσχατα μέτρα, τὰ ὁποῖα μετεχειρίσθη καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐν παραπλησίᾳ περιστάσει.* Ὁ δὲ κλέψας τὸν ἵππον ἀπαίσιόν τι φοβηθεὶς, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον ἀνησυχῶν, ὅσῳ ἠγνόει τὸ ἐπικείμενον κακὸν ἀπέδωκε τὸν ἵππον. Ὁ δὲ Γασκόνος χαίρων λίαν ἔλεγεν ὅτι καλῶς ἐποίησεν ὁ ἀποδοὺς, καὶ ὅτι μεγάλως ηὐχαριστεῖτο μὴ ἀναγκασθεὶς νὰ μιμηθῇ τὴν διαγωγὴν τοῦ πατρὸς, ὅπερ ἤθελε πράξει ἐὰν δὲν ἀνεύρισκε τὸν ἵππον. Ἐρωτηθεὶς δὲ *τί ἔπραξεν ὁ πατήρ*, « Αἴ διάβολε! ἀπεκρίνατο, μὴ ἔχων πλέον εἰμὴ τὸ ἐφίππιον, ἔθηκεν αὐτὸ ἐπ' ὤμων καὶ ὑπέστρεψε πεζός. Ἤθελον πράξει κἀγὼ τὸ αὐτὸ ἐὰν δὲν μοὶ ἀπέδιδον τὸν ἵππον μου.

— Δικηγόρος ἀγορεύων ἐλάλει περὶ τοῦ Ἀννίβου καὶ ἐβράδυνε περὶ τὴν περιγραφὴν τῆς τῶν Ἄλπεων διαβάσεως. Δικηγόρε, εἶπε τότε ὁ πρόεδρος, ἐπίσπευσον τὴν πορείαν τοῦ στρατοῦ.

— Ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Βαρκελόνῃ συνεστιώμενός ποτε μετά τινος γαστριμάργου, μεγάλως ἐπῄνει τὴν ἡλικίαν καὶ τὰ προτερήματα μικρᾶς φιάλης οἴνου τῆς Κωνσταντίας, κατὰ τὸ τέλος τοῦ γεύματος παρατεθείσης. Ποίαν γνώμην ἔχετε περὶ αὐτῆς; ἠρώτησε τὸν συνδαίτορα ὁ πρόξενος. — Τῇ ἀληθείᾳ, ἀπεκρίνατο ὁ γαστρίμαργος θωπεύων τὴν φιάλην, εὑρίσκω αὐτὴν λίαν μικρὰν ὡς πρὸς τὴν ἡλικίαν της.

— Γέρων ἀξιωματικὸς ἐζήτει χάριν τινὰ παρὰ Λοδοβίκου τοῦ ΙΔ'. Ἔκπληκτος δὲ καὶ ὅλος τρέμων ἐνώπιον τοῦ βασιλέως· « Μεγαλειότατε, εἶπε, τοὐλάχιστον δὲν τρέμω οὕτως ἐνώπιον τῶν πολεμίων ὑμῶν.»

— Εὐπατρίδης Νεαπολίτης τετράκις καὶ δεκάκις ἐμονομάχησεν ἵνα τὸν Δάντην ἀνώτερον τοῦ Ἀριόστου ἀποδείξῃ. Πνέων δὲ τὰ λοίσθια ἀνέκραξε γοργῶς· Καὶ ὅμως οὐδέτερον ἀνέγνων!

— Λοδοβῖκος ὁ ΙΔ'. ἠρώτησέ ποτε σπουδάζων αὐλικόν τινα, οὗ τὴν ἄμετρον ἐγίνωσκε φιλοδοξίαν, «Γινώσκετε τὴν Ἰσπανικήν; —Οὐχὶ, μεγαλειότατε! — Κρῖμα.» Ὁ αὐλικὸς, νομίσας ὅτι μανθάνων ταχέως τὴν γλῶσσαν ταύτην ἤθελε διορισθῇ πρέσβυς, ἐπιμελησάμενος σφόδρα, ἐξέμαθεν αὐτὴν ἐν βραχεῖ. Παρουσιασθεὶς δὲ τότε ἐνώπιον τοῦ βασιλέως· Μεγαλειότατε, εἶπεν, ἔμαθον τὴν Ἰσπανικήν. — Γινώσκετε αὐτὴν ἱκανῶς, ὥστε νὰ λαλῆτε πρὸς Ἰσπανούς; — Ναὶ, Μεγαλειότατε! — Λοιπὸν συγχαίρω ὑμῖν, διότι δύνασθε νὰ ἀναγνώσητε τὸ πρωτότυπον τοῦ *Δὸν Κισώττου*.

— Ὁ Δανιὴλ Ὀκοννέλλος ἐλάμβανε δι' ἑκάστου ταχυδρομείου μεγάλην δεσμίδα ἐπιστολῶν, παρ' ἀνθρώπων δι' οὐδὲν ἄλλο ἐπιθυμούντων ἀπάντησιν ἢ ἵνα ἔχωσιν αὐτόγραφον τοῦ μεγάλου ἀνδρός. Μίαν τῶν ἡμερῶν θυμωθεὶς διότι ἔβλεπε τὰς πολυτιμοτέρας αὐτοῦ στιγμὰς ὑπὸ τοιαύτης ἀλληλογραφίας καταναλισκομένας, ἀπήντησε πρὸς ἕνα τῶν ὀχληρῶν τούτων· « Κύριε, γινώσκω ὅτι δι' οὐδὲν ἄλλο μοὶ ἐγράψατε ἢ ἵνα λάβητε ἓν μου αὐτόγραφον. Ἀλλὰ μάτην θέλετε ἐπιμείνει, διότι ἀπεφάσισα νὰ μὴ ἐκτελέσω ταύτην ὑμῶν τὴν ἐπιθυμίαν. » Τὸ γραμμάτιον τοῦτο ἀπέστειλε μηδόλως ἀναλογισάμενος ὅτι ὄντως παρεχώρησεν ὅ,τι εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ἀρνηθῇ.

ΠΟΙΗΣΙΣ.

Τῇ Κυρίᾳ Τ.....

Σελήνη ταξειδιάρικη
Ὁποῦ 'ψηλ' ἀρμενίζεις,
Καὶ κύματα ὁλοφώτιστα
Τριγύρω σου σκορπίζεις
Στάσου· ν' ἀκούσῃς ἥσυχη
Ἐρώτησι ἀπὸ 'μέ.

Πές μου, γλυκιὰ Σελήνη μου,
Ποιὸ νὰ 'ναι τ' ὄνομά σου,
Ποῦ νὰ ταιριάζῃ ἁρμονικὰ
Σ' τὴν λαμπυρὴ ὡμορφιά σου;
Στάσου, καὶ δόσ' ἀπόκρισι,
Σ' τὴν ἔρημη λαλιά.

Σωπαίνεις εἰς τὰ λόγιαμου
Ποῦ ἀπ' τὴν καρδιά μου 'βγαίνουν,
Κ' εἰς τ' ἄλλα ὁποῦ μέσα της
Ἀποθαμένα μένουν;
Στάσου· καὶ λάβε τ' ὄνομα
Ἐκείνης π' ἀγαπῶ.

Ὁ φίλος τῆς Ν. Πανδώρας.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Ἐν τῷ φυλλαδίῳ 175.

Σελ. 159 στήλ. ά. στίχ. 46, ἀντὶ κοχλάζον, γράφε χαχλάζον. Ἐν δὲ τῇ σελ. 160 στήλ. β'. στίχ. 14, ἀντὶ εὗρε δὲ καὶ τὰ ὕδρεῖα πεφραγμένα, ἀνάγνωθι, εὗρε δὲ καὶ τὰ ὕδρεῖα ἐμπεφραγμένα πέτραις ἠλιβάτοις. Σελ. 154 στήλ. ά. στίχ. 31, ἀντὶ καπνοθήκην γράφε καπνοδόκην.

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ, 1857. ΤΟΜΟΣ Η'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 177.

Η ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΙΣ ΤΩΝ ΟΜΗΡΙΚΩΝ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ.

ΤΜΗΜΑ Α'.

Ι. Ο ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΗΣ ΙΛΙΑΔΟΣ.

Δικαιολογία τῶν χρονολογιῶν.

Ὁ ἀνὰ χεῖρας χρονολογικὸς πίναξ διαφέρει ἰδίως καθ' ἕνα ὑπολογισμὸν πασῶν τῶν ἡμῖν γνωστῶν νεωτέρων τῆς Ἰλιάδος ἡμερολογιῶν, καθ' ὅτι μεταβιβάζει τὴν ἀπὸ τῶν Αἰθιόπων ἐπάνοδον τοῦ Διὸς καὶ τὸν μετὰ ταῦτα αὐτοῦ μετὰ τῆς Θέτιδος διάλογον εἰς τὴν εἰκοστὴν ἡμέραν τῆς Ἰλιάδος. Ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐνομίζομεν, ὅτι ἡμεῖς μόνον εἴχομεν ταύτην τὴν δοξασίαν, ἕως οὗ πρὸ μικροῦ εὕρομεν παρὰ Λαχμάννῳ (σελ. 91) τὸν Ζηνόδοτον προηγηθέντα ἡμῶν, ἀλλ' ἤδη ὑπὸ τοῦ Ἀριστάρχου καταπολεμούμενον. Ὅθεν τοῦτο πρὸ πάντων ἐπιβάλλει ἡμῖν τὸ καθῆκον νὰ δώσωμεν δηλονότι λόγον περὶ τῆς διαφωνίας ταύτης ὅσον τὸ δυνατὸν ἀποχρῶντα, πρὶν μεταβῶμεν εἰς ἀκριβεστέραν ἐξέτασιν τοῦ χρονολογικοῦ πίνακος καὶ τῶν εἰδικῶν αὐτοῦ μερῶν, ἵνα μὴ ἐλαττωθῇ ἡ εἰς τὸν ἀναγνώστην κατάληψις αὐτοῦ διὰ τῆς δικαιολογίας ἐκείνης.

Ἀλλὰ πρὸς ἀναγκαίαν καὶ σαφῆ ἀνάπτυξιν τῆς τῶν ἐννοιῶν σειρᾶς, τῆς χειραγωγούσης ἡμᾶς εἰς τοὺς ὑπολογισμοὺς καὶ μάλιστα εἰς ταύτην τὴν διαφορὰν, πρέπει νὰ ὁρμηθῶμεν ἀπὸ τοῦ τελευταίου μέρους τῆς κατὰ τὸν Ὄλυμπον χρονολογίας, ἥτις περιέχει ἐν αὐτῇ πλεῖστα καὶ σαφέστατα χρονολογικὰ διδόμενα, κατὰ δὲ τὰ ἐκεῖθεν ἐξαγόμενα νὰ ὑπολογισώμεθα τὸ τέλος τῆς ἐπιγείου Ἰλιάδος, καὶ ἐντεῦθεν νὰ προχωρήσωμεν βαθμηδὸν πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ ποιήματος καὶ τὸν εἰρημένον διαφωνοῦντα ὑπολογισμόν.

Κατὰ ταῦτα λαμβάνομεν ὡς ἀρχὴν τῆς ἡμετέρας ὁδοῦ τὴν ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἕκτορος ἡμέραν, ἥτις κλείει τὴν κυρίαν περίοδον τῆς ἐν Ὀλύμπῳ ἐπενεργείας ἐπὶ τῶν ἐν τῷ ποιήματι πραγματευομένων ἀνθρωπίνων συμβεβηκότων, καὶ οὕτως ἄρχεται νέα περίοδος εἰς τὸν Ὄλυμπον, ἐν ᾗ οἱ θεοὶ ἀπέχουσι πάσης ἐπεμβάσεως.

Ἡ ἡμέρα αὕτη ἀφηγεῖται τὰ τῆς καύσεως τοῦ νεκροῦ τοῦ Πατρόκλου, ἡ δὲ ἐπομένη τοὺς περὶ τὸν νεκρὸν ἀγῶνας. Τὴν πρωΐαν τῆς τρίτης ἡμέρας ἕλκει ὁ Ἀχιλλεὺς τὸν νεκρὸν τοῦ Ἕκτορος περὶ τὸν τάφον

τοῦ Πατρόκλου, καὶ δίδει οὕτως ἀφορμὴν εἰς τοὺς αὐτὸν καὶ τὸν Ἕκτορα προστατεύοντας θεοὺς πρὸς ἔριν. Ταύτης δὲ τῆς ἔριδος ποιεῖται μνείαν ὁ Ζεὺς ἐν Ἰλ. Ω. 107. Πόσας ἡμέρας διήρκεσεν ἡ ἔρις αὕτη; Ἡ Ἰλιὰς ἀποκρίνεται διὰ τοῦ στίχου 31. Ω.

Ἀλλ' ὅτε δὴ ῥ' ἐκ τοῖο δυωδεκάτη γένετ' ἠώς, δηλαδὴ ἀφ' οὗ ἤδη ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου ἔγεινεν ἡ δωδεκάτη ἠώς, τότε συνεκροτήθη ἡ τῶν θεῶν συνέλευσις, ἡ διαλύσασα τὴν ἔριδα ταύτην. Ποῦ ὅμως πρέπει ν' ἀναφερθῇ τὸ ἀνωτέρω «ἀλλ' ὅτε;» Φυσικώτατον ἤθελεν εἶσθαι νὰ παραδεχθῶμεν τὴν τοῦ Ἕκτορος ἕλξιν, ἣν ἀμέσως διηγεῖται πρὸ ἐκείνου τοῦ στίχου, ὡς ἀρχὴν τῆς προθεσμίας ταύτης, καὶ τοσοῦτον μᾶλλον, καθόσον αὕτη ἤρξατο περὶ τὴν πρωΐαν. Ἀλλὰ τοῦτο ἀπαγορεύει ὁ 107 στίχος, ὅστις ὁρίζει ῥητῶς ἐπὶ 9 ἡμέρας τὴν διάρκειαν τῆς τῶν θεῶν ἔριδος ἕνεκα τῆς ἕλξεως τοῦ Ἕκτορος.

Ἀμφοτέρους ὅμως τοὺς ὑπολογισμοὺς δυνάμεθα νὰ συνδυάσωμεν, ἀναφέροντες τὰς λέξεις «ἀλλ' ὅτε δὴ ῥ' ἐκ τοῖο» εἰς τὸ ἐν τῷ ποιήματι μακρὰν κείμενον συμβεβηκός, *τὸν θάνατον τοῦ Ἕκτορος*. Ἐὰν λοιπὸν κατὰ ταῦτα παραδεχθῶμεν τὴν καθ' ἣν ὁ Ζεὺς συγκροτεῖ τὴν συνέλευσιν τῶν Θεῶν πρὸς διάλυσιν τῆς ἔριδος ἡμέραν ὡς τὴν δωδεκάτην ἠὼ ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Ἕκτορος, τότε συγκαταριθμεῖται ἡ αὐτὴ εἰς τὴν δεκάτην ἠὼ ἀπὸ τῆς ἕλξεως αὐτοῦ· διότι ἡμεῖς ἐκδεχόμεθα, ὅτι ἐν τῇ ἠῷ ἐν ᾗ ἡ ἕλξις συνέβη, ἄρχεται ἡ τῶν Θεῶν ἔρις, καὶ ὅτι ὁ Ζεὺς τὴν καθ' ἣν ὁμιλεῖ ἠὼ δὲν συγκατατάσσει εἰς τὴν ἐννεαήμερον προθεσμίαν.

Ἡ ἡμέρα αὕτη εἶναι ἡ τελευταία τῆς τοῦ Ἀχιλλέως μήνιδος, ὡς κατωτέρω θέλει δειχθῆ, ὅτι ἡ αὐτὴ ἡμέρα ἀντιστοιχεῖ ἀκριβῶς εἰς τὴν τῆς ἀρξαμένης μήνιδος. Διὸ φρονοῦμεν ὅτι πρέπει νὰ ἐξηγήσωμεν ἀκριβέστερον τὴν προκειμένην προθεσμίαν μετὰ τῶν Α. 53 καὶ 54, ὅπου λέγεται·

Ἐννῆμαρ μὲν ἀνὰ στρατὸν ᾤχετο κῆλα Θεοῖο
Τῇ δεκάτῃ δ' ἀγορήνδε καλέσσατο λαὸν Ἀχιλλεύς,

συμπληροῦντες τὸν τοῦ Διὸς λόγον ὡς ἐφεξῆς· ἐννέα ἤδη ἡμέρας διαφέρονται οἱ θεοὶ περὶ τῆς ἀναξίας ἀτιμάσεως τοῦ Ἀχιλλέως, ἀλλὰ σήμερον, κατὰ τὴν δεκάτην ἡμέραν, πρέπει τέλος νὰ γίνῃ ἡσυχία. Πᾶσα δ' ἀμφιβολία, ὅτι οὕτω πρέπει νὰ γίνῃ ἡ ἀρίθμησις καὶ ὄχι ἄλλως αἴρεται διὰ τοῦ στίχου 413, ἔνθα ὁ Ἑρμῆς τὴν ἑσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ὁ Ζεὺς ὥρισε τὴν προθεσμίαν ἐκείνην, διηγεῖται τῷ Πριάμῳ, ὅτι ὁ νεκρὸς τοῦ Ἕκτορος ἤδη 12 ἡμέρας κατέκειτο ἀλύμαντος. Ἐντεῦθεν διὰ τῆς ἐν Ὀλύμπῳ χρονολογίας ἐξάγεται, ὅτι μεταξὺ τῆς τοῦ θανάτου ἡμέρας τοῦ Ἕκτορος καὶ τῆς τῶν θεῶν συνελεύσεως, ἐν ᾗ ἀποφασίζεται ἡ τοῦ νεκροῦ αὐτοῦ παράδοσις, παρενείρονται 11 ἡμέραι, καὶ ὅτι ἡ συνέλευσις ἐκείνη πίπτει εἰς τὴν δωδεκάτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς τοῦ θανάτου τοῦ Ἕκτορος.

Στρέφοντες δὲ τὰ βλέμματα ἡμῶν εἰς τὴν ἐπὶ γῆς χρονολογίαν εὑρίσκομεν τὸν Πρίαμον τὴν προτεραίαν τῆς τῶν θεῶν συνελεύσεως ἱκετικῶς ἐξαιτούμενον ἐν τῇ τοῦ Ἀχιλλέως σκηνῇ ἐνδεκαήμερον ἀνακωχήν, 9 δηλονότι ἡμέρας πρὸς τὸ πένθος τοῦ Ἕκτορος καὶ 2 πρὸς τὴν κηδείαν αὐτοῦ. Ἡ μετὰ τὴν ἑσπέραν ταύτην ἑπομένη ἠὼς εἶναι φυσικῷ τῷ λόγῳ ἡ πρώτη τῶν τοῦ πένθους ἡμερῶν, θεωρουμένη ὡς τοιαύτη καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ποιοῦντος. Ὅθεν προστιθεμένων τῶν 11 ἡμερῶν εἰς τὴν προθεσμίαν τῶν 12 τὴν ἐν τῇ κατὰ τὸν Ὄλυμπον χρονολογίᾳ ἀνευρεθεῖσαν, τότε ἡ τῆς κηδείας τοῦ Ἕκτορος ἡμέρα (ἥτις εἶναι καὶ ἡ τελευταία τοῦ ποιήματος) πίπτει εἰς τὴν εἰκοστὴν τρίτην ἀπὸ τῆς τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ τοῦ θανάτου τοῦ Ἕκτορος ἡμέρα εἶναι ἡ ἑβδόμη τοῦ κυρίου μέρους τοῦ ποιήματος τοῦ παρ' ἡμῶν κληθέντος ἡμερολογίου, ἐν ᾧ ἑκάστη ἡμέρα ῥητῶς καθ' ἑσπέραν καὶ ἠὼ περιγράφεται ἢ δύναται εὐκόλως νὰ ὁρισθῇ, καὶ οὕτινος κατὰ τὴν πρώτην ἀναβαίνει ἡ Θέτις εἰς τὸν Ὄλυμπον, ἵνα ζητήσῃ παρὰ τοῦ Διὸς ἐκδίκησιν ὑπὲρ τοῦ ὑβρισθέντος υἱοῦ αὐτῆς. Ἄρχεται δ' ἀκριβῶς ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ στίχου (Ἰλ. Α. 493), ὃν εὕρομεν ἤδη ἀνωτέρω ἐν τῇ κατὰ τὸν Ὄλυμπον χρονολογίᾳ,

Ἀλλ' ὅτε δὴ ῥ' ἐκ τοῖο δυωδεκάτη γένετ' ἠώς.

Ἀνωτέρω εἴδομεν, ὅτι τὸ « ἐκ τοῖο » εἶναι λίαν ἐλαστικόν, ἑπομένως δὲν εἶναι ἀνάγκη ν' ἀναφερθῇ εἰς τὸ ἀμέσως προηγηθέν, ὅπερ ἐστὶν ἐνταῦθα ἡ ἐκ Χρύσης ἐπάνοδος τοῦ Ὀδυσσέως, συμβαίνουσα κατὰ τὴν πρώτην πρωΐαν τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἄρχεται ἡ τοῦ Ἀχιλλέως μῆνις καὶ ἡ μετὰ τῆς ἑαυτοῦ μητρὸς συνδιάλεξις.

Ἀντὶ δὲ νὰ ὑπερπηδήσωμεν βιβλίον ὁλόκληρον ὡς τὰ πρῶτα ἠθέλομεν πράξει, διαγράφομεν ἐνταῦθα μόνον 70 στίχους, προσθέτοντες ἀμέσως τὴν διήγησιν τῆς Θέτιδος, ὅτι ὁ Ζεὺς χθὲς μετέβη εἰς τοὺς Αἰθίοπας καὶ τὴν 12 ἠὼ θέλει ἐπανέλθει εἰς τὸν Ὄλυμπον, ὅπου θέλει ἀναζητήσει αὐτὸν ἔπειτα.

Ἐὰν δὲ τοὺς στίχους 424 καὶ 425

Ζεὺς γὰρ ἐς Ὠκεανὸν μετ' ἀμύμονας Αἰθιοπῆας
χθιζὸς ἔβη κατὰ δαῖτα . . .
δωδεκάτῃ δέ τοι αὖτις ἐλεύσεται Οὔλυμπόνδε,

συνδυάσωμεν μετὰ τοῦ ἤδη εἰρημένου

Ἀλλ' ὅτε δὴ ῥ' ἐκ τοῖο δυωδεκάτη γένετ' ἠώς,

τότε ἁπλούστατον εἶναι τὸ *δωδεκάτη* νὰ συμπληρωθῇ διὰ τοῦ *ἠὼς* καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ *ἡμέρη* καὶ νὰ προϋποτεθῇ ἡ ἠὼς καὶ εἰς τὸ χθιζός· ἐπειδὴ ἐν Ὀλύμπῳ ἡ χρονολογικὴ διήγησις γίνεται ἐν γένει μόνον κατ' ἠὼ, καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ κανονικότητι ὅλων τῶν προθεσμιῶν φαίνεται ἡμῖν φυσικὴ ἡ ὑπόθεσις, ὅτι δηλ. ὁ Ζεὺς καθ' ὃν χρόνον τῆς ἡμέρας ἀνεχώρησε, κατὰ τὸν αὐτὸν καὶ ἐπανῆλθεν. Ὅθεν τὰς λέξεις τῆς Θέτιδος ἐξηγοῦμεν ὧδε· « Ὁ Ζεὺς ἀνεχώρησε τὴν χθεσινὴν ἡμέραν καὶ θέλει ἐπιστρέψει εἰς τὸν Ὄλυμπον τὴν δωδεκάτην καὶ τῆς χθεσινῆς συμπεριλαμβανομένης. »

Ἐκλαμβανομένης λοιπὸν τῆς ἤδη εὑρεθείσης τριακοστῆς ἡμέρας ἐκ τοῦ τέλους ὑπολογιζομένης ὡς τῆς δωδεκάτης πρωΐας, καὶ ἀριθμουμένων ἀπ

αὐτῆς ἕνδεκα παλινδρομικῶς, τότε θέλει εἶσθαι ἡ τελευταία τῶν πρωϊῶν τούτων ἡ τελευταία ἡμέρα τῆς τοῦ Διὸς μεταβάσεως εἰς Αἰθίοπας, ἢ ἡ τεσσαρακοστὴ πρώτη ἀπὸ τοῦ τέλους ὑπολογιζομένη. Ἀλλ' ἡ ἡμέρα αὕτη κατὰ τὰς ῥητὰς δηλώσεις τοῦ ποιήματος εἶναι ἡ ἐννάτη τοῦ λοιμοῦ· προστεθεισῶν δ' αὐταῖς ὀκτὼ ἡμερῶν τοῦ λοιμοῦ, ἐξάγονται 49 ἡμέραι εἰς ὅλην τὴν Ἰλιάδα. Ἀσμένως ὁμολογοῦμεν ὅτι οἱ στίχοι 424 καὶ 425 τῆς πρώτης ῥαψῳδίας καθ' ἑαυτοὺς ἐπιδέχονται καὶ ἄλλην ἐξήγησιν καὶ ἄλλην ἀρίθμησιν, ἀφοῦ ὅμως ἤδη ἡ σύγκρισις πρὸς τὸν παράλληλον στίχον τῆς εἰκοστῆς τετάρτης ῥαψῳδίας συνηγορεῖ τῇ ὀρθότητι τοῦ ἡμετέρου ὑπολογισμοῦ, ἡ ὀρθότης ὑπερασπίζει ἑαυτὴν κατὰ πάσης ἀντιλογίας διὰ τῆς ἑπομένης σκέψεως.

Ἡ δωδεκαήμερος προθεσμία ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἕκτορος μέχρι τῆς ἀποφάσεως τῆς παραδόσεως τοῦ νεκροῦ αὐτοῦ ἐμπεριλαμβάνει καὶ τὴν ἐννεαήμερον προθεσμίαν τῆς ἔριδος τῶν θεῶν. Ἀλλ' ἡ αὐτὴ διπλῆ προθεσμία ἐξάγεται ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀριθμήσεως ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς τοῦ ποιήματος· διότι ἀντὶ νὰ σημάνωμεν τὴν τῆς ἐπανόδου ἡμέραν τοῦ Διὸς ἀναφέροντες αὐτὴν εἰς τὴν χθεσινήν, τὴν τοῦ διαλόγου τῆς Θέτιδος, δύναται αὕτη κατὰ τὸν ἡμέτερον ὑπολογισμὸν νὰ εἴπῃ πρὸς τὸν Ἀχιλλέα «ἔχε ἐννέα ἡμέρας ὑπομονήν, τὴν δεκάτην δὲ ἐπανέρχεται ὁ Ζεύς, καὶ τότε μεταβαίνω εἰς τὸν Ὄλυμπον, καὶ παρακαλῶ αὐτὸν νὰ σοὶ δώσῃ ἱκανοποίησιν.»

Παρακατιόντες θέλομεν ἰδεῖ, πόσον ἀκριβῶς ἀνταποκρίνονται πρὸς ἄλληλα ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τοῦ ποιήματος. Ἐὰν λοιπὸν ἡ πρὸς τὴν χρονολογικὴν συμμετρίαν τάσις ἐν τῇ τοῦ ποιήματος συνθέτει ἦναι ἐν γένει φανερά, τότε ἡ πρὸς τὴν τάσιν ταύτην συμφωνοῦσα ἐξήγησις πρέπει νὰ προτιμηθῇ πασῶν τῶν ἄλλων, δι' ὧν ἤθελεν ἀρθῆ ἡ σκοπουμένη συμμετρία. Ἐν ἀρχῇ λοιπὸν τοῦ ποιήματος εὑρίσκομεν 9 ἡμέρας λοιμοῦ, κατὰ δὲ τὴν δεκάτην ἔτι ἐνέργειαν καὶ παῦσιν τοῦ λοιμοῦ, ἐν δὲ τῷ τέλει τοῦ ποιήματος 9 ἡμέρας ἔριδος τῶν θεῶν, καὶ κατὰ τὴν δεκάτην ἐνέργειαν καὶ προπαρασκευὴν τῆς παραδόσεως τοῦ ἑκτορείου νεκροῦ, καὶ αὖθις ἐννέα ἡμέρας πένθος ἐπὶ τῷ Ἕκτορι, τὴν δεκάτην δὲ ἐνέργειαν καὶ κηδείαν τοῦ Ἕκτορος. Ὅθεν νοεῖται ἄλλη φυσικωτέρα περάτωσις τῆς ἀρχῆς παρὰ τὴν ὑπόθεσιν ἐννεαημέρου ἡσυχίας μετὰ τὴν συνδιάλεξιν τῆς Θέτιδος καὶ τοῦ Ἀχιλλέως καὶ παρὰ τὴν ὑπόθεσιν ἐνεργείας καὶ δέσεως τῆς τοῦ ποιήματος πλοκῆς κατὰ τὴν δεκάτην;

2. *Ἐξέτασις τοῦ χρονολογ. πίνακος τῆς Ἰλιάδος.*

Ὁ προκείμενος χρονολογικὸς πίναξ σκοπεῖ νὰ δώσῃ εἰς τὸν ἀναγνώστην περίληψιν τοῦ τεχνικῶς σχεδιασθέντος καὶ διεξαχθέντος χρονολογικοῦ συστήματος, ὅπερ κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην εἶναι ἡ βάσις τῆς Ἰλιάδος.

Ὁ πίναξ διαιρεῖ τὸ σύστημα πρὸς σαφεστέραν κατάληψιν εἰς τρεῖς τάξεις, ὧν ἡ πρώτη περιλαμβάνει πάντα τὰ ἐν τῇ Ἰλιάδι συμβάντα, ἡ δευτέρα τὴν χρονολογικὴν διάρθρωσιν τῆς τοῦ Ἀχιλλέως μήνιδος, καὶ ἡ τρίτη τὴν τῶν ἐν Ὀλύμπῳ συμβάντων.

Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν τριῶν αὐτῶν τάξεων ἐξάγονται τὰ ἑξῆς ἀποτελέσματα·

1.) Ἑκάστη τούτων σχηματίζει ἓν ὅλον κανονικῶς διηρθρωμένον καὶ τέλειον.

2.) Ἑκάστη τούτων εἶναι διηρθρωμένη κατὰ διάφορα χρονικὰ τμήματα.

3.) Τὰ τμήματα ταῦτα καίτοι διαφέροντα ἀλλήλων εἶναι οὕτω διατεταγμένα, ὥστε συναντῶνται εἰς τὰ κύρια μέρη τοῦ ποιήματος, καὶ ἀποτελοῦσιν ὅλον τεχνηέντως συμπεπλεγμένον. Ἂς ἐξετάσωμεν ἤδη ἀκριβέστερον τὰς τάξεις ταύτας.

Α'. Γενικὴ χρονολογία τῆς Ἰλιάδος.

Ἐν τῇ πρώτῃ τάξει τῇ περιεχούσῃ τὸ ὅλον ποίημα διακρίνομεν τρία μέρη, ἅτινα καλοῦμεν *ἀρχήν*, *ἡμερολόγιον καὶ τέλος*. Ταῦτα δὲ τὰ τρία ἔχουσι τὸ κοινόν, ὅτι κορυφοῦνται εἰς τὴν ἡμέραν, τὴν ἐν τῷ μέσῳ ἧς περιλαμβάνουσι χρονικῆς περιόδου κειμένην, διακρίνονται δὲ κατὰ τοῦτο, ὅτι αἱ μὲν ἡμέραι αἱ κείμεναι πρὸ τῆς μέσης ἡμέρας καὶ μετ' αὐτὴν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος μερῶν, ἀναφέρονται μόνον κατὰ τὸν ἴδιον ἀριθμόν, ἢ δύνανται κατ' ἄλλα διδόμενα νὰ ὑπολογίζωνται, τὸ δὲ ἡμερολόγιον μνημονεύει κατ' ἔκτασιν πάσας τὰς αὐτῷ ἀνηκούσας ἡμέρας καὶ νύκτας, καὶ ἀναφέρει κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ῥητῶς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος αὐτῶν, ἐν δὲ ταῖς μεγαλητέραις ἡμέραις διακρίνει μάλιστα καὶ τὰς μικρὰς ὑποδιαιρέσεις τῆς ἡμέρας. Οὗτος ὁ χαρακτὴρ τοῦ τμήματος, ὅστις περιλαμβάνει τὸ κέντρον τοῦ ποιήματος, ἔδωκε τὸ ἐνδόσιμον εἰς τὸ ὄνομα *ἡμερολόγιον* ἐν ἐλλείψει καλλίονος ὅρου, καὶ οὕτως αἱ αὐτῷ ὑπαγόμεναι ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν *χρονικαὶ ἡμέραι* διακρίνονται ἀπὸ τῶν *συμπεριληπτικῶς* ἀναφερομένων, αἵτινες ὠνομάσθησαν *κεφαλαιώδεις*.

Μέση ἡμέρα τοῦ ἡμερολογίου καὶ τοῦ ὅλου ποιήματος εἶναι ἡ 25, πρὸ δὲ αὐτῆς καὶ μετ' αὐτὴν παρατάττονται ἀνὰ 24 ἡμέραι, καὶ τοῦ κατὰ στενωτέραν σημασίαν *ἡμερολογίου* ἀνὰ τρεῖς.

Ἡ ἡμέρα αὕτη εἶναι ἡ μεγίστη τοῦ ποιήματος περιλαμβάνουσα μόνη 6663 στίχους, σχεδὸν 3/7 τοῦ ὅλου, καὶ ἐξ αὐτῶν στίχοι 1373 ἀνάγονται εἰς τὴν παραμονὴν (λιταὶ) καὶ τὸ προνύκτιον (ταφροσκοπία καὶ Δολώνεια) καὶ 5290 εἰς τὴν καθ' αὐτὸ ἡμέραν. Κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην οἱ συντάκται τῆς νῦν περισωθείσης ἐκδόσεως τῆς Ἰλιάδος ἐσχημάτισαν τὴν ἑξῆς ἰδέαν περὶ τῆς ἡμέρας ταύτης. Ἐν ταύτῃ ἐκπληροῦται ἡ πρὸς τὴν Θέτιν κατάνευσις τοῦ Διὸς διὰ τῆς σφοδρᾶς ταλαιπωρήσεως τῶν Ἀχαιῶν, τῆς καταλήψεως τοῦ στρατοπέδου αὐτῶν καὶ τοῦ ἐμπρησμοῦ τῆς νηὸς τοῦ Πρωτεσιλάου. Ἀλλ' ὁ Ἀχιλλεὺς ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρα ἀποτίνει τὴν αὐτῷ γενομένην ἱκανοποίησιν διὰ τοῦ θανάτου τοῦ φίλου αὐτοῦ τοῦ ἐνεργήσαντος τὴν

ἀντίδρασιν ἐν τῇ ταλαιπωρίᾳ τῶν Ἀχαιῶν, ἐπειδὴ ἐν τῇ ὀργῇ αὐτοῦ ὑπερέβη τὸ ὀρθὸν μέτρον, καὶ ἀνέβαλε τὰς ἱκεσίας τῶν ταπεινωθέντων Ἀχαιῶν. Ἐπομένως ἡ μέση ἡμέρα ἐμπεριέχει τὸ τέλος τῆς ταλαιπωρίας τῶν Ἀχαιῶν, καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἀχιλλείας κατὰ στενωτέραν σημασίαν, καὶ ἀποτελεῖ τὴν δέσιν τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ ποιήματος λύουσα τὴν τοῦ πρώτου ἡμίσεος.

Αὕτη ἀποτελεῖ τὴν κορυφὴν τοῦ ποιήματος, πρὸς ἣν αὐτὸ κατ' ὀλίγον ἀναβαίνει καὶ αὖθις ἔπειτα καταβαίνει, ὥστε καθίσταται λίαν εὔστοχος ἡ παραβολὴ τῆς μέσης ἡμέρας πρὸς ἀέτωμα ὑπὸ *χρονολογικὴν ἔποψιν*. Τῇ αὐτῇ μέσῃ ἡμέρᾳ παράκεινται δύο μάχιμοι ἡμέραι, αἵτινες ἀνταποκρίνονται πρὸς ἀλλήλας κατὰ τοῦτο, καθ' ὅσον τὰ εἰς αὐτὰς πίπτοντα συμβεβηκότα προσαρτῶνται στενῶς εἰς τὰ μέρη τῆς μέσης ἡμέρας, μεθ' ὧν συνδέονται· διότι ἡ προηγουμένη ἡμέρα ἄγει τοὺς Τρῶας πρὸ τοῦ περὶ τὰς ναῦς τείχους τῶν Ἀχαιῶν, καὶ ἐκ τούτου αὐξάνει ἡ ταλαιπωρία αὐτῶν τοσοῦτον, ὥστε τὴν ἐπιοῦσαν ἑσπέραν ἀποφασίζουσι νὰ ταπεινωθῶσιν ἐνώπιον τοῦ Ἀχιλλέως.

Τὴν ἐσχάτην τῶν Ἀχαιῶν ταλαιπωρίαν καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀντιδράσεως διηγεῖται ἔπειτα ἡ μέση ἡμέρα, καὶ ἐν τῇ ἐπιούσῃ περατοῦται ἡ ἀντίδρασις αὕτη διὰ τοῦ Ἀχιλλέως. Ὁμοιοτρόπως ἀντιστοιχοῦσιν ἀλλήλαις αἱ πρὸ τῶν τριῶν καὶ μετὰ τὰς τρεῖς ταύτας ἡμέρας κείμεναι 2 ἡμέραι· διότι αἱ δύο πρότεραι περιέχουσι τὴν κηδείαν τοῦ Πατρόκλου, καὶ αἱ δύο αὗται ἡμερῶν συζυγίαι εἶναι ἐλεύθεραι ἀπὸ τῆς Ὀλυμπείου ἐπενεργείας. Εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι αἱ δύο αὗται ἡμέραι παρενεβλήθησαν μόνον πρὸς τὴν χρονολογικὴν συμμετρίαν ὡς ἀντίστοιχοι τῶν δύο ἑφεπομένων, ἀλλ' εἰς ἡμᾶς ἐνδιαφέρει μόνον τὸ οἰκοδόμημα τῆς Ἰλιάδος, ὅπως ἤδη εὑρίσκεται· τὸ δὲ ζήτημα, πῶς συνέστη ἡ Ἰλιὰς ἀποκλείεται τῆς ἡμετέρας ἐρεύνης.

Αἱ ῥηθεῖσαι 7 ἡμέραι τοῦ ἡμερολογίου, αἱ τὸ χρονολογικὸν μέσον τοῦ ποιήματος ἀποτελοῦσαι, ἐξάγονται οὕτως ὡς ὅλον τι ἁρμονικῶς διηρθρωμένον. Ἀλλὰ τὸ ἡμερολόγιον, καθ' ἣν ἀπεδώκαμεν αὐτῷ ἔννοιαν, δὲν περιέχει 7, ἀλλ' 9 ἡμέρας· ἐπειδὴ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων ἡμερῶν προηγοῦνται ἔτι δύο ἄλλαι, πρὸς ἃς οὐδεμία παράλληλος ὑπάρχει. Εἶναι δὲ ἡ εἰκοστὴ καὶ εἰκοστὴ πρώτη. Ἡ εἰκοστὴ πρώτη παρίσταται μόνον ἐν Ὀλύμπῳ, καθ' ἣν ὁ Ζεὺς ὑπόσχεται τῇ Θέτιδι τὴν αἰτηθεῖσαν ὑπ' αὐτῆς ἱκανοποίησιν καὶ ἀποτελεῖται ἐπομένως ἡ δέσις τῶν ἑπομένων, ἧς ἡ λύσις ἄρχεται τὸ προνύκτιον τῆς πρώτης μαχίμου ἡμέρας (21).

Ἵνα δὲ λάβῃ ἱκανοποίησιν ὁ Ἀχιλλεύς, πρέπει οἱ ἕως τότε διὰ κομματικῆς ἔριδος μεταξὺ Ἀγαμέμνονος καὶ Ἀχιλλέως κεχαλαρωμένοι Ἀχαιοὶ νὰ παρακινηθῶσιν εἰς τὴν ἀπόπειραν τοῦ νὰ πολεμήσωσι κατὰ τῶν Τρώων καὶ ἄνευ τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ τοῦτο ἐνεργεῖται διὰ διπλῆς ἀπάτης. Ὁ Ζεὺς ἀπατᾷ τὸν Ἀγαμέμνονα, οὗτος δὲ τοὺς Ἀχαιούς, καθόσον οὕτω ῥαδιουργεῖ, ὥστε παρὰ τὴν φανερὰν περὶ ὀπισθοδρομήσεως πρότασιν αὐτοῦ, ἀναγκάζεταί πως ὑπὸ τοῦ στρατοῦ εἰς ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Τρώων. Οὕτως ἐπιτευχθείσης τῆς τῶν Ἀχαιῶν ἐξόδου, τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἡμέρας πληροῦται εἰκόνων, περὶ ὧν τῆς φύσεως θέλει γείνει λόγος ἐν τέλει τῆς ὅλης ἐρεύνης. Ἐνταῦθα πρόκειται μόνον περὶ τοῦ συμμετρικοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν. Ἀλλὰ τῆς περὶ τούτου ἡμῶν θεωρίας πρέπει νὰ προηγηθῇ ἡ ἐξέτασις τῆς τε ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους τοῦ ποιήματος.

Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν δύο αὐτῶν μερῶν ἐξάγεται τὸ παράδοξον φαινόμενον, καθ' ὃ ἐνυπάρχει ἡ αὐτὴ χρονολογικὴ διάρθρωσις καὶ ἐν ἀμφοτέροις. Ἡ πρώτη περίοδος τῆς ἀρχῆς, ὁ ἐννεαήμερος τοῦ λοιμοῦ χρόνος, ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν πρώτην περίοδον τοῦ τέλους δηλ. τῆς ἐννεάδος, καθ' ἣν ὁ Ἀχιλλεὺς μαίνεται κατὰ τοῦ σώματος τοῦ Ἕκτορος.

Ἡ δεκάτη ἡμέρα τῶν δύο τμημάτων ἀπαρτίζει τὴν μέσην αὐτῶν ἡμέραν. Ἡ τῆς ἀρχῆς ὅμως ἡμέρα διαιρεῖται εἰς δύο διάφορα μέρη, ἤγουν εἰς τὴν τῷ ἰδίῳ πατρὶ ἀπόδοσιν τῆς Χρυσηΐδος, εἰς ἣν ἀπολήγει ὁ λοιμός, καὶ εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Ἀχιλλέως ἀπόσπασιν τῆς Βρισηΐδος ἕνεκα τῆς μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἀγαμέμνονος ἐκ τοῦ λοιμοῦ ἔριδος, ὅπερ ἀπαρτίζει τὴν ἄμεσον βάσιν τῆς τοῦ Ἀχιλλέως μήνιδος καὶ τῆς ταλαιπωρίας τῶν Ἀχαιῶν, καὶ τὴν ἔμμεσον πρὸς τὴν πτῶσιν τοῦ Πατρόκλου καὶ τοῦ Ἕκτορος. Τὸ πρῶτον μέρος τῆς μέσης ταύτης ἡμέρας ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸ συμβεβηκός, ὅπερ διηγεῖται ἡ μέση ἡμέρα τοῦ τέλους, δηλονότι τὴν παράδοσιν τοῦ νεκροῦ τοῦ Ἕκτορος τῷ θρηνοῦντι πατρί.

Ἡ μεταξὺ τῶν δύο τούτων διάκρισις ἐνυπάρχει μόνον ἐν τούτῳ, ὅτι ἡ πρώτη ἀπόδοσις εἶναι αὐτόχρημα ἔργον ἀνθρώπινον, ἤγουν ἀπὸ θείας ἐπενεργείας ἐλεύθερον, ἐνῷ ἡ δευτέρα εἶναι πρόσταγμα τῶν θεῶν. Ὅτι δὲ ἡ ἀντίθεσις αὕτη δὲν εἶναι τυχαία, ἀλλ' ἐνέκειτο ἐν τῷ σχεδίῳ τοῦ ποιητοῦ (ἀγνοοῦμεν τίνος ἕνεκα), τοῦτο δυνάμεθα νὰ ἐξάξωμεν ἐκ τῆς δηλώσεως τῆς Θέτιδος, ὅτι ὁ Ζεὺς τὴν πρωΐαν πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἔριδος ἀπῆλθεν εἰς τοὺς Αἰθίοπας.

Ἀμφότεραι δὲ αἱ ἀποδόσεις ἐπιβάλλονται εἰς τοὺς ἔχοντας τὰ γέρα ταῦτα δι' ἀνωτέρας ἀποφάσεως, ἡ μὲν πρώτη διὰ τῆς συνελεύσεως τῶν Ἀχαιῶν, ἡ δὲ δευτέρα διὰ τῆς ἐν τῇ τῶν θεῶν συνελεύσει γενομένης ἀποφάσεως τοῦ Διός, καὶ ὁ παραλληλισμὸς ἀμφοτέρων διεξήχθη τοσοῦτον αὐστηρῶς, ὥστε ἐπειδὴ ὁ Πρίαμος διενυκτέρευσε παρὰ τῷ Ἀχιλλεῖ, καὶ μόλις τὴν ἐπιοῦσαν πρωΐαν ἐπανῆλθεν οἴκαδε μετὰ τοῦ νεκροῦ, γίνεται μικρὰ ἀφήγησις καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ, ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς διήνυσεν ὅλην τὴν νύκτα παρὰ τῷ Χρύσῃ καὶ τὴν ἀκόλουθον πρωΐαν ἐπανῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀχαιῶν. Ἡ διεξοδικὴ αὕτη ἀποπεράτωσις ἀδιαφόρου τινὸς συμβάντος ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ποιή-

ματος οὐδέποτε ἤθελεν εὐχαριστεῖ τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν, ἐὰν μάλιστα συγκρίνωμεν τὴν ἐκτεταμένην πραγμάτευσιν πρὸς τὴν συνοπτικὴν ἀφήγησιν τοῦ ἐπίσης σπουδαίου καθαρμοῦ τοῦ Ἀχαϊκοῦ στρατοῦ· ἐὰν ὅμως, ὡς νομίζομεν, ἐκλάβωμεν αὐτὸ ὡς ἀντίθεσιν πρὸς τὰ ἀντίστοιχα μέρη τοῦ τέλους, τότε ὑπὸ συμμετρικὴν ἔποψιν τοὐλάχιστον ἱκανῶς ἐξηγεῖται.

Εἰς ἀμφοτέρας δὲ τὰς μέσας τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους ἡμέρας προσαρτᾶται ἑτέρα περίοδος ἐξ ἐννέα ἡμερῶν, ἡ μὲν τῆς μήνιδος τοῦ Ἀχιλλέως ἐπὶ τῇ Βρισηΐδι ἐν ἀρχῇ, ἡ δὲ τοῦ πένθους τῶν Τρώων ἐπὶ τῷ Ἕκτορι ἐν τῷ τέλει.

Ἐν τῷ τέλει ὅμως ἕπονται εἰσέτι δύο ἕτεραι ἡμέραι πρὸς κηδείαν τοῦ Ἕκτορος, αἵτινες φαίνονται ἐλλείπουσαι ἐν τῇ ἀρχῇ. Ἀλλ' ἐνθυμίζομεν τοὺς ἀναγνώστας, ὅτι ἀνωτέρω ἐν τῷ ἡμερολογίῳ εὕρομεν μόνον 7 ἡμέρας εἰς συμμετρικὸν σύνδεσμον. Ἐὰν δὲ θεωρήσαντες τὴν πρὸς συμμετρίαν τάσιν τοσοῦτον ὀξέως ἐκπεφρασμένην παρὰ πάντα τὸν χρονολογικὸν πίνακα, προσθέσωμεν εἰς τὴν ἀρχὴν τὰς δύο πρώτας ἐν ἀρχῇ προσκρουούσας ἡμέρας τοῦ ἡμερολογίου πρὸς ἃς οὐδὲν ἀντίστοιχον ἠδυνήθημεν νὰ εὕρωμεν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ποιήματος, τότε προκύπτει ἀκριβῶς ἡ αὐτὴ διάρθρωσις ὡς καὶ ἐν τῷ τελευταίῳ μέρει·

$$9+1+9+2=21$$

ἢ εἰς τὴν ὅλην Ἰλιάδα.

Ἀρχή. Ἡμερολόγιον. Τέλος.

$$9-1+9+9+2+3+1+3+9+1+9+2=49.$$

ἢ συντομώτερον

$$21+7+21=49.$$

Καίτοι δὲ οὐδόλως ἀμφιβάλλομεν ὅτι τὴν ἀνωτέρω συμμετρικὴν διαίρεσιν ἐσκόπει ὁ ποιήσας τὴν χρονολογικὴν διαίρεσιν τῆς Ἰλιάδος, καὶ θέλομεν ὑποδεῖξει ἐν τῷ τέλει τῆς παρούσης ἐργασίας τὸν ἐξαιρετικὸν χαρακτῆρα τῆς 21 καὶ τῆς προηγηθείσης 20, ἀλλὰ σκεφθέντες, ὅτι αἱ ἡμέραι αὗται κατὰ τὴν φύσιν αὐτῶν ἀνήκουσιν εἰς τὸ κέντρον τῆς ποιήσεως, καὶ κατὰ τὸ σχῆμα αὐτῶν εἰς τὸ ἡμερολόγιον, δυνάμεθα καὶ νὰ προσαρτήσωμεν ταύτας εἰς αὐτὸ καὶ νὰ ἐκτείνωμεν αὐτὸ ἐπὶ 9 ἡμέρας· πρέπει ὅμως νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι οὕτως αἱ δύο ἡμέραι τῆς κηδείας τοῦ Ἕκτορος μένουσιν ἄνευ ἀντιστοίχου, καὶ ἐξαφανίζεται οὕτως ἡ συμμετρία τοῦ σχήματος.

Ἀρχή

$$9+1+9+9+9+1+9+2=49$$

Β'. Χρονολογία τῆς μήνιδος.

Ἡ Ἰλιὰς δὲν ψάλλει μίαν μῆνιν ἀλλὰ δύο οὐσιωδῶς διαφόρους ἀλλήλων κατὰ τὴν φύσιν. Ἡ πρώτη εἶναι ἡ τοῦ Ἀχιλλέως κατὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος ἕνεκα τῆς ἀποσπάσεως τῆς Βρισηΐδος, ἡ δὲ δευτέρα εἶναι ἡ τοῦ αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ἕκτορος μῆνις ἕνεκα τῆς πτώσεως τοῦ Πατρόκλου.

Τὸ μέρος τοῦ ποιήματος τὸ περὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς πρώτης τοῦ Ἀχιλλέως μήνιδος στρεφόμενον καλοῦμεν Ἀχαιῶν ταλαιπωρίαν, ἢ ᾆσμα τοῦ ἡσυχάζοντος Ἀχιλλέως, τὴν δὲ ἱστορίαν τῆς δευτέρας μήνιδος Ἀχίλλειαν, ἢ ᾆσμα τοῦ δρῶντος Ἀχιλλέως, διότι ἐξετάζομεν τὴν Ἰλιάδα κατὰ τὴν σημερινὴν αὐτῆς κατάστασιν, καίτοι κατὰ τὴν ἡμετέραν εἰκασίαν περὶ τοῦ θεμελιώδους παναρχαίου μύθου ἔπρεπεν ὅλον τὸ μέρος τοῦτο νὰ ὀνομάσωμεν Πατρόκλειαν, οὐχὶ Ἀχίλλειαν. Ἡ δὲ τῆς μήνιδος μεταβολὴ πίπτει εἰς τὴν μέσην ἡμέραν τῆς γενικῆς χρονολογίας, ἧς προηγοῦνται 14 ἡμέραι, ἐν αἷς ὁ Ἀχιλλεὺς ἀπρακτῶν μηνίει κατὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος, καὶ ἕπονται 13, ἐν αἷς δρῶν μηνίει κατὰ τοῦ Ἕκτορος. Ὅθεν τὸ διάγραμμα τοῦ χρόνου τῆς μήνιδος εἶναι τὸ ἑξῆς·

$$1+14+14=29$$

ἢ κατὰ ἐννεάδας

Περιληπτική, Κυρία καὶ πάλιν περιληπτικὴ ἐννεὰς

$$1+9\quad+9\quad+9\quad+1=29$$

τουτέστιν ὁ τῆς μήνιδος χρόνος ἄρχεται ἀπὸ τῆς μέσης ἡμέρας τῆς ἀρχῆς, καὶ τελευτᾷ μετὰ τῆς μέσης τοῦ τέλους, ἐν ᾗ ὁ Ἀχιλλεὺς ἐξηγεῖ ὅτι ὑπείκων τῷ τοῦ Διὸς προστάγματι θέλει παραδώσει τὸν νεκρὸν τοῦ Ἕκτορος· ὅθεν ἡ πρᾶξις τῆς παραδόσεως ἡ εἰς τὴν προεσπέραν τῆς ἡμέρας ταχθεῖσα πίπτει πέραν τοῦ χρόνου τῆς μήνιδος. Ἐὰν δ' ἡ ἡμέρα αὕτη προσαρτισθῇ εἰς τὴν Ἀχίλλειαν, προκύπτει τὸ ἑξῆς σχῆμα·

$$1+14+14+1=30$$

οὗτινος ἡ μὲν ἀρχὴ τῆς Ἰλιάδος ὑπερέχει κατὰ 9, τὸ δὲ τέλος κατὰ 10 ἡμέρας. Ὁρμώμενοι δ' ἀπὸ τῆς ἀναπτυχθείσης ἐπόψεως, λαμβάνομεν τὴν ἄδειαν νὰ προτείνωμεν ζήτημά τι εἰς τοὺς φιλολόγους· εἶναι ἄραγε ὀρθὴ ἡ συνήθης ἐξήγησις τῶν πρώτων στίχων τῆς Ἰλιάδος, καὶ ἅπασι τοῖς γραμματικοῖς κανόσι σύμφωνος; Μήπως εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ ποιητὴς ὅστις ἔψαλε τοὺς στίχους τούτους, εἰκόνα ὁμοίαν πρὸς τὴν ἄνω ἐκτυπωθεῖσαν; Βεβαίως ὁμιλεῖ μόνον περὶ τῆς μήνιδος τοῦ Ἀχιλλέως, ἀλλ' ἴσως τοῦτο διότι ἡ λέξις ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ στερεῖται πληθυντικοῦ (*) ὡς καὶ ἐν τῇ Γερμανικῇ. Ἐὰν ὅμως ἔψαλε λατινιστί, βεβαίως ἤθελε γράψει iras. Δὲν καθίσταται λοιπὸν δυνατὸν ἐν τοῖς ἑπομένοις στίχοις νὰ διακρίνωμεν ἀπ' ἀλλήλων δύο περιόδους τῆς μήνιδος; Τότε τό, *ἣ μυρί' Ἀχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκεν*, ἤθελεν ἀναφέρεσθαι εἰς τὴν πρώτην περίοδον τῆς μήνιδος τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ ἤθελε χωρισθῇ ἀπὸ τῆς περιγραφῆς τῆς δευτέρας περιόδου διὰ τοῦ μορίου δέ. Τὸ δέ·

Πολλὰς δ' ἰφθίμους ψυχὰς Ἄϊδι προΐαψεν
ἡρώων, αὐτοὺς δὲ ἑλώρια τεῦχε κύνεσσιν
οἰωνοῖσί τε πᾶσι,

δὲν ἤθελεν ἀποδίδεσθαι τότε εἰς τοὺς Ἀχαιούς, ἀλλ' εἰς τοὺς Τρῶας. Οὕτως οὐ μόνον ἤθελεν ἐξαντλεῖ ἡ ἀρχὴ τὸ πλῆρες περιεχόμενον τοῦ ποιή-

(*) Ἐνταῦθα παρατηρητέον ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐλησμόνησεν ὅτι ἡ μῆνις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἔχει καὶ πληθυντικὸν ἀριθμόν.

ματος, ἐνῷ κατὰ τὴν ἤδη παραδεδεγμένην ἐξήγησιν μόνον τὸ ἥμισυ ἐξηγεῖται, ἀλλ' ἤθελε συμφωνεῖ καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ περιεχόμενον, ἐνῷ τώρα κατὰ τὴν συνήθη ἐξήγησιν προσκρούει εἰς αὐτό. Διότι τίνας ἥρωας τῶν Ἀχαιῶν ἐστέρησε τῆς κηδείας ἡ τοῦ Ἀχιλλέως μῆνις καὶ παρέδωκε βορὰν εἰς τοὺς κύνας καὶ εἰς τὰ σαρκοφάγα ὄρνεα; Οἱ ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῆς μάχης πεσόντες ἐνταφιάζονται μεγαλοπρεπῶς κατὰ τὰς δύο ἐπιούσας. Ἂν δὲ οἱ ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ ἡμέρᾳ τῆς μάχης πεσόντες ἔμελλον ἴσως νὰ περιμείνωσι πλειότερον (τὴν τετάρτην οὐδεὶς ἔπεσεν ἐκ τῶν ἡρώων τῶν Ἀχαιῶν), καθίσταται ἀκατανόητον, ὅτι δὲν ἀπεδόθησαν καὶ εἰς ἐκείνους αἱ τελευταῖαι τιμαὶ ἅμα τῷ Πατρόκλῳ.

Ἔπειτα δὲν εἶναι φυσικώτερον καὶ πρὸς τὴν ὁμηρικὴν θεωρίαν οἰκειότερον τὸ δραστικὸν *προΐαψεν* ν' ἀναφερθῇ ἀμέσως εἰς τὸν μηνίσαντα Ἀχιλλέα, ἢ ν' ἀποδίδηται πλαγία καὶ συμβολικὴ ἐπενέργεια εἰς τὴν λέξιν ταύτην; Νομίζομεν, ὅτι δὲν εἶναι δύσκολος ἡ ἐκλογὴ μεταξὺ μήνιδος τοῦ Ἀχιλλέως κατὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἥτις ἔγεινεν αἰτία τῆς αὐτοῦ ἀπραξίας, ἔπεμψε δὲ πολλοὺς ἥρωας πρόωρα εἰς τὸν ᾅδην, καὶ μήνιδος Ἀχιλλέως κατὰ τοῦ Ἕκτορος, ἧς ἕνεκα ἐθυσίασε πολλοὺς Τρῶας, ἂς ἔλειπε δὲ ἡ προσθήκη τῆς εἰς τοὺς κύνας καὶ τὰ σαρκοφάγα ὄρνεα παραδόσεως τῶν νεκρῶν αὐτῶν, ὅπερ ἁρμόζει μόνον εἰς τοὺς Τρῶας, τοὺς ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως πίπτοντας. Διότι τούτων τὰ σώματα μόνον ἔμειναν ἄταφα ἐπὶ τοῦ πεδίου κείμενα, ἐνῷ ὁ τοῦ Ἕκτορος νεκρὸς ἔκειτο πρὸ τοῦ τάφου τοῦ Πατρόκλου ὀφείλων τὴν αὐτοῦ σωτηρίαν εἰς θείαν μεσιτείαν.

Σημαντικὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἐξηγήσεως τῶν στίχων τοῦ προοιμίου παρατηροῦμεν τέλος ἐν ταῖς λέξεσι «Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή»· διότι ἡ τοῦ Διὸς βουλὴ οὐδόλως εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν τῇ Θέτιδι δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν, καὶ δὲν ἐκπληροῦται ἐφ' ὅσον ἡ ἐκπλήρωσις αὐτῆς ἐνυπάρχει ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς Ἰλιάδος διὰ τῆς τῶν Ἀχαιῶν ταλαιπωρίας, ἥτις εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πρώτης μήνιδος τοῦ Ἀχιλλέως, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἰδίαν τοῦ θεοῦ καὶ λίαν διεξοδικὴν ἐξήγησιν (Ο, 68) διὰ τῆς πτώσεως τοῦ Ἕκτορος τουτέστι τοῦ ἀποτελέσματος τῆς νέας τοῦ Ἀχιλλέως μήνιδος, ἧς ἡ ἀρχὴ συμπίπτει μετὰ τοῦ τέλους τῆς πρώτης μήνιδος. Διατί ὅμως ἀπέφυγεν ὁ ποιητὴς ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν στίχων ν' ἀντιθέτῃ ῥητῶς τὸ ὄνομα τῶν Τρώων πρὸς τὸ τῶν Ἀχαιῶν, τοῦτο βεβαίως δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν. Ἀλλ' ἡ ἀντίρρησις αὕτη ἀναφέρεται μόνον εἰς τὴν σαφήνειαν τῆς ἐκφράσεως, καὶ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ σπουδαία ὡς πρὸς τὰς ἀμφιβολίας τῆς παραδεδεγμένης ἐξηγήσεως.

Ἂς ῥίψωμεν ἤδη ἓν βλέμμα εἰς τὴν μεταβολὴν τῆς μήνιδος, ἣν θεωροῦμεν καὶ τὴν στρόφιγγα τῆς χρονολογίας ταύτης καὶ πάσης τῆς Ἰλιάδος.

Φρονοῦμεν μέν, ὅτι ἡ οὐσία τῆς Ἰλιάδος εἶναι φυσικὸς μῦθος, καὶ ὅτι ἑπομένως ἡ εἰκασία ὁμιλεῖ κατὰ τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ἐκδοχῆς, δικαιούμεθα δὲ τοσοῦτον ὀλιγώτερον ἐντεῦθεν νὰ κλείσωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπέναντι σαφῶς ἐκφρασθέντων φυσικῶν στοιχείων, καθ' ὅσον ἡ ἔρευνα ἡμῶν δὲν περιστρέφεται περὶ τὴν γένεσιν τῆς ποιήσεως, ἀλλὰ μόνον περὶ τὴν τελευταίαν μορφὴν αὐτῆς, καὶ διὰ τοῦτο ἀποκλείεται τῆς ἡμετέρας ἐρεύνης τὸ ζήτημα, πότε καὶ πῶς αὐτὰ τὰ ἠθικὰ στοιχεῖα εἰσέφρησαν εἰς τὸν μῦθον, ἢ εἰς τὴν ποίησιν. Ὅτι ὅμως οἱ συντάκται τῆς μέχρι σήμερον περιωθείσης ἐκδόσεως τῆς Ἰλιάδος ἐξέλαβον ἠθικῶς τὴν μεταβολὴν τῆς μήνιδος, τοῦτο φαίνεται ἡμῖν ἀναμφισβήτητον. Ὁ Ἀχιλλεὺς ὑβρίσθη καὶ ὤφειλε κατ' ἀπόφασιν τοῦ Διὸς νὰ ἱκανοποιηθῇ· ἀλλ' ὅ,τι ἀνθρωπίνως εἶχε τὸ δικαίωμα ν' ἀπαιτήσῃ, τοῦτο ἐγένετο εἰς αὐτόν, ὅτε οἱ πρέσβεις τῶν Ἀχαιῶν, οἵτινες δεινῶς κατεπιέζοντο ἕνεκα τῆς ἀποφάσεως τοῦ Διός, ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν σκηνὴν αὐτοῦ καὶ εἶπον· Βλέπε εἰς ποίαν ἀνάγκην περιεπέσαμεν, οὐδὲν δυνάμεθα ἄνευ σοῦ, καὶ ἄνευ τῆς σῆς βοηθείας ἀπωλόλαμεν, ἐλέησον ἡμᾶς, συγχώρησον τῷ Ἀγαμέμνονι τὴν ὕβριν, ὅστις ταπεινοῦται ἐνώπιόν σου καὶ ζητεῖ συγγνώμην προσθέτων ἄφθονα δῶρα πρὸς ἐξιλασμόν, καὶ ἔκβαλε ἡμᾶς τῶν δεινῶν. Ὁ δὲ Φοῖνιξ ἀποτρέπει τὸν Ἀχιλλέα ἀπὸ ὑπερηφανείας καὶ μεγαλοφροσύνης, ὑποσημαίνων τὴν συνδεδεμένην αὐταῖς τιμωρίαν (Ι. 496).

Ἀλλ' Ἀχιλλεῦ δάμασον θυμὸν μέγαν· οὐδέ τί σε χρὴ
νηλεὲς ἦτορ ἔχειν· στρεπτοὶ δέ τε καὶ θεοὶ αὐτοί,
τῶν περ καὶ μείζων ἀρετὴ τιμή τε βίη τε.
Καὶ μὲν τοὺς θύεσσι καὶ εὐχωλῇς ἀγανῇσιν
λοιβῇ τε κνίσῃ τε παρατρωπῶσ' ἄνθρωποι
λισσόμενοι, ὅτε κέν τις ὑπερβήῃ καὶ ἁμάρτῃ.
Καὶ γάρ τε λιταί εἰσι Διὸς κοῦραι μεγάλοιο
χωλαί τε ῥυσαί τε παραβλῶπές τ' ὀφθαλμώ,
αἵ ῥά τε καὶ μετόπισθ' ἄτης ἀλέγουσι κιοῦσαι.
Ἡ δ' ἄτη σθεναρή τε καὶ ἀρτίπος, οὕνεκα πάσας
πολλὸν ὑπεκπροθέει, φθάνει δέ τε πᾶσαν ἐπ' αἶαν
βλάπτουσ' ἀνθρώπους· αἱ δ' ἐξακέονται ὀπίσσω.
Ὃς μέν τ' αἰδέσεται κούρας Διὸς ἆσσον ἰούσας,
τὸν δὲ μέγ' ὤνησαν καί τ' ἔκλυον εὐχομένοιο.
Ὃς δέ κ' ἀνήνηται καί τε στερεῶς ἀποείπῃ,
λίσσονται δ' ἄρα ταί γε Δία Κρονίωνα κιοῦσαι
τῷ ἄτην ἅμ' ἕπεσθαι, ἵνα βλαφθεὶς ἀποτίσῃ.
Ἀλλ' Ἀχιλλεῦ πόρε καὶ σὺ Διὸς κούρῃσιν ἕπεσθαι.

Ἡμεῖς νομίζομεν, ὅτι ἡ θέσασα ἐν τῇ Ἰλιάδι χεὶρ τὰς ἀνωτέρω λέξεις τοῦ Φοίνικος ἐθεώρησεν αὐτὰς ὡς τὴν στρόφιγγα τοῦ ποιήματος, καὶ μάλιστα, ὅτι ὅλη αὕτη ἡ μορφὴ εἶναι προϊὸν ἠθοποιοῦ, ὅστις ἤθελε νὰ ἐπιφυλάξῃ τὸν Νέστορα εἰς τὴν πρὸς τὸν Πάτροκλον ἐνεργὸν συμβουλήν, καὶ ὅτι τέλος αἱ ἀπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος *μακρολογίαι περὶ τῆς Ἄτης* δύνανται μόνον νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς τὸ «ὁ μῦθος δηλοῖ» (**fabula docet**)· Ὁ Ἀχιλλεὺς μὴ τηρῶν μέτρα τῆς μήνιδος, καὶ νομίζων τὴν τῶν Ἀχαιῶν ταλαιπωρίαν ἔτι ἀνεπαρκῆ εἰς τὴν ἱκανοποίησιν αὐτοῦ, ἀπαιτεῖ τὴν αὔξησιν αὐτῆς καὶ ἀποβάλλει πᾶσαν διαλλαγήν. Ὁ Ζεὺς ἐκπληροῖ μὲν τὴν τὴν αὐτοῦ ἐπιθυμίαν καὶ αὐξάνει, τὴν τῶν Ἀχαιῶν ταλαιπω-

ρίαν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε αὐτὸς ὁ Ἀχιλλεὺς ἀναγκάζεται, ἀποστείλας τὸν Πάτροκλον, ν' ἀναστείλῃ τὸ κακὸν, καὶ αἱ λιταὶ δὲ ἀπαιτοῦσιν ἱκανοποίησιν παρὰ τοῦ Διὸς διὰ τὴν εἰς αὐτὰς ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως προξενηθεῖσαν ὕβριν. Ὅθεν ὁ Ζεὺς μόνον τὸ ἥμισυ τῶν διπλῶν λιτῶν, ἃς ἀπεύθυνε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀχιλλεὺς, εἰσακούει, καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς πρέπει ν' ἀποτίσῃ τὴν ἄμετρον αὐτοῦ ὑπερηφάνειαν διὰ τῆς ἀπωλείας τοῦ φίλου αὐτοῦ.

Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ Πατρόκλου, μεταβάλλεται τὸ φρόνημα αὐτοῦ καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς ὀργῆς, καὶ ἐνταυτῷ ἡ Ἰλιὰς μεταβάλλεται εἰς Ἀχίλλειαν, ἤγουν εἰς τὴν διήγησιν τῶν παθῶν καὶ τῆς ἐκδικήσεως τοῦ Ἀχιλλέως.

Ὁ θάνατος τοῦ Πατρόκλου εἶναι ἡ τιμωρία τῆς τοῦ Ἀχιλλέως ὑπερηφανείας ἀπέναντι τῶν δικαίων δεήσεων τῶν Ἀχαιῶν, καὶ διὰ ταῦτα ἡ φανερὰ τοῦ ποιήματος οἰκονομία ἦτο ν' ἀρχίσῃ κατὰ τὴν *μέσην ἡμέραν*, ἐν ᾗ αὐτὸ κορυφοῦται, μετὰ τῶν λιτῶν, καὶ νὰ κλείσῃ μετὰ τῆς πτώσεως τοῦ Πατρόκλου. Ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς Ἀχιλλείας εἶναι συνυφασμένη μετὰ τοῦ τέλους τῆς τῶν Ἀχαιῶν ταλαιπωρίας, ληγούσης ἅμα τῇ εἰσόδῳ τοῦ Πατρόκλου εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ διὰ τῆς ὑφῆς ταύτης περιπλέκεται πάλιν ἡ Πατρόκλεια, τουτέστιν ἡ περὶ τῶν πράξεων καὶ τῆς πτώσεως αὐτοῦ ἀφήγησις. Θαυμασία τῷ ὄντι σύνθεσις κατά τε τὴν ἐπίνοιαν καὶ τὴν διεξαγωγήν.

Φυσικὸν ἐξαγόμενον τῆς ἐκδοχῆς ταύτης εἶναι, ὅτι ὁ Πάτροκλος ἀποτελεῖ τὴν στρόφιγγα τοῦ ποιήματος, ἐπειδὴ ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ εἰς τὸν ἀγῶνα τὸ πρῶτον μέρος φέρει εἰς πέρας τοῦ ποιήματος τουτέστιν εἰς τὴν τῶν Ἀχαιῶν ταλαιπωρίαν ἢ τὴν διήγησιν τῆς τιμωρίας τοῦ Ἀγαμέμνονος διὰ τὴν κατὰ τοῦ Ἀχιλλέως ὑπερηφάνειάν του, καὶ ἐπειδὴ ἅμα τῷ θανάτῳ αὐτοῦ μεταβάλλεται τὸ πάθημα εἰς Ἀχίλλειαν. Ὅτι δὲ ἡ περὶ Πατρόκλου αὕτη γνώμη δὲν εἶναι τρόπον τινὰ παρεμβεβλημένη εἰς τὸ ποίημα, ἀλλ' ὅτι τοὐλάχιστον οἱ τελευταῖον ἐπεξεργασθέντες αὐτὸ ὡρμήθησαν ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐπόψεως, τοῦτο ἐλπίζομεν ν' ἀποδείξωμεν ἀριθμητικῶς ἐν τῷ τοῦ ἑπομένου τμήματος κεφαλαίῳ, ὅπερ ἐπιγράφεται *μέση ἡμέρα*.

Ἡ εἰκὼν, ἣν ἐσχηματίσαμεν περὶ τῆς συνδέσεως τῶν δύο ἡμίσεων τοῦ ποιήματος καὶ περὶ τῆς ἐμπλοκῆς αὐτῶν μετὰ τῆς Πατροκλείας, ἀπεικονίζεται περίπου ἐν τῷ ἀκολούθῳ γεωμετρικῷ σχήματι.

Ἀχίλλεια, Ἀχαιῶν ταλαιπωρία, Πατρόκλεια.

1. Ὑπερηφάνεια τοῦ Ἀχιλλέως πρὸς τοὺς πρέσβεις τοῦ Ἀγαμέμνονος.

2. Τέλος τῆς τῶν Ἀχαιῶν ταλαιπωρίας διὰ τοῦ Πατρόκλου.

3. *Πατρόκλου πτῶσις.* — Ἡ Πατρόκλεια ἐπιτρέπει μὲν περιεκτικωτέραν ἐκδοχὴν, ἣν θέλομεν ἐξετάσει ἐν τῷ ἀριθμητικῷ τμήματι, ἐκληφθείσης δὲ τῆς τῶν Ἀχαιῶν ταλαιπωρίας καὶ τῆς Ἀχιλλείας ὡς ἀντιθέσεως, τότε μένει εἰς τὴν Πατρόκλειαν ἡ ὁρισθεῖσα περιοχή.

Ἡ ὑπὸ τῆς Ἰλιάδος περιγραφομένη ταλαιπωρία τῶν Ἀχαιῶν διαιρεῖται εἰς τρία μέρη, δηλαδή:

1. Τὴν ἐκ τοῦ λοιμοῦ ταλαιπωρίαν, τὴν ἐκ τῆς ὕβρεως τοῦ Ἀγαμέμνονος πρὸς τὸν ἱερέα τοῦ Ἀπόλλωνος προελθοῦσαν, καὶ τὴν ἐκδίκησιν ἣν ὁ Θεὸς λαμβάνει διὰ τὴν ὕβριν ταύτην. Αὕτη ἡ ταλαιπωρία περιλαμβάνει τὰς 10 πρώτας ἡμέρας τῆς Ἰλιάδος, καὶ σχηματίζει τὴν βάσιν τοῦ διὰ τῆς Ἰλιάδος διήκοντος σωρείτου, ὡς παράγουσα τὴν μεταξὺ Ἀγαμέμνονος καὶ Ἀχιλλέως ἔριδα.

2. Τὴν χαλάρωσιν τοῦ Ἀχαϊκοῦ στρατοῦ διὰ τοὺς φατριασμοὺς τοὺς ἐκ τῆς ὕβρεως τοῦ Ἀγαμέμνονος κατὰ τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ τελευταίου τούτου εἰς τὸ ἑαυτοῦ στρατόπεδον, οἵτινες φατριασμοὶ, ἂν καὶ προϋπῆρξαν ἤδη ἴχνη αὐτῶν (Α. 106. 177. 287) δὲν ἐμπόδισαν μέχρι τοῦδε τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου. Ἡ χαλάρωσις αὕτη δὲν διεξήχθη λεπτομερῶς ἐν τῷ ποιήματι, ἀλλὰ δύναταί τις νὰ αἰσθανθῇ αὐτὴν, καὶ ταύτης ὑποτιθεμένης ἐξηγοῦνται πάνυ ἁπλῶς καὶ φυσικῶς τὰ προηγούμενα περιστατικὰ τῆς πρώτης τῶν Ἀχαιῶν ἐκστρατείας. Διατί ὁ Ζεὺς πρὸ πάντων φροντίζει κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς πρὸς τὴν Θέτιδα δοθείσης ὑποσχέσεως αὐτοῦ τοῦ ν' ἀποπλανήσῃ τοὺς Ἀχαιοὺς εἰς τὸ νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῶν Τρώων; ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἀχιλλέως εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ ἔπαυσεν ὁ πόλεμος.

Διατί δὲν τολμᾷ ὁ Ἀγαμέμνων, ἀφοῦ εἶδε τὸ τὴν νίκην προμηνύον ὄνειρον, νὰ διατάξῃ τὸν στρατὸν εἰς ἔφοδον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ προτιμᾷ ἐπὶ τούτῳ ῥᾳδιουργίαν, καθ' ἣν ἀφίνεται ν' ἀναγκασθῇ ὑπὸ τοῦ ἰδίου στρατοῦ εἰς τὴν ἔφοδον ταύτην παρὰ τὴν πλαστὴν αὐτοῦ πρόθεσιν; Ἐπειδὴ ἡ ἐν τῷ Ἀχαϊκῷ στρατῷ ἕνεκα τῆς ἔριδος πηγάσασα ἀντιπολίτευσις πρὸς τὸν Ἀγαμέμνονα ὑπῆρξε μεγαλητέρα, ἢ βασιλικὴ αὐτοῦ ἐξουσία. Ἐν τῷ τελευταίῳ τμήματι θέλομεν ἐπανέλθει εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο. Ἡ ταλαιπωρία αὕτη καὶ ἡ ἔρις τῶν δύο ἡρώων δὲν εἶναι θεία μοῖρα, ἀλλ' ἔργον ἀνθρώπινον, καὶ ὅτι οὕτως ἐθεώρησεν αὐτὰς ὁ ποιητὴς, τοῦτο ἐξάγομεν ἐκ τοῦ ὅτι παριστάνει τὸν Δία μετὰ πάντων τῶν ἐπιλοίπων θεῶν μίαν ἡμέραν πρὸ τοῦ συμβάντος τούτου εἰς τοὺς Αἰθίοπας μεταβαίνοντα, καὶ μόλις τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς περιόδου ταύτης εἰς τὸν Ὄλυμπον ἐπανερχόμενον. Τῷ ὄντι ἡ ἀποδημία αὕτη ἀνευρέθη, ὡς νομίζομεν, ἵν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν ἔριδα καθαρῶς ἀνθρώπινος χαρακτήρ.

Ἡ δευτέρα ταλαιπωρία ἄρχεται ἀκριβῶς τὴν πρωΐαν τῆς δεκάτης ἡμέρας καὶ διαρκεῖ μέχρι τῆς πρωΐας τῆς εἰκοστῆς πρώτης, καθ' ἣν συνεκροτήθη ἡ τοῦ λαοῦ συνέλευσις, μεθ' ἣν συνέβη ἔξοδος τῶν Ἀχαιῶν κατὰ τῶν Τρώων ἄνευ τοῦ Ἀχιλλέως. Ὅθεν ἡ διάρκεια αὐτῆς περιλαμβάνει 11 ἡμέρας.— Ἐν τῷ ὑπολογισμῷ τούτῳ ἡ δεκάτη ἡμέρα ἀριθμεῖται διττῶς, διὸ πιστεύομεν, ὅτι ὡς πρὸς τὸ πανταχοῦ κανονικὸν ἀξίωμα τῆς συμμετρίας πρέπει νὰ ὑπολογίζηται ἡ δεκάτη ἡμέρα εἰς τὸν τοῦ λοιμοῦ χρόνον, καὶ ἡ χαλάρωσις τοῦ στρατοῦ πρέπει ν' ἄρχηται ἀπὸ τῆς ἑνδεκάτης ἡμέρας· διότι

κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον λαμβάνομεν διὰ τὸ σύνολον τῆς τῶν Ἀχαιῶν ταλαιπωρίας τὴν ἀκόλουθον συμμετρικὴν διάρθρωσιν, λοιμοῦ ταλαιπωρία 10, χαλάρωσις 10, πολέμου ταλαιπωρία 5 ἡμέραι= 25 διὰ τὴν ὅλην διάρκειαν τῆς τῶν Ἀχαιῶν ταλαιπωρίας.

Ἐπειδὴ δὲ οὔτε ὅλη ἡ δεκάτη ἡμέρα πληροῦται ἐκ τῆς τοῦ λοιμοῦ ταλαιπωρίας, οὔτε ὅλη ἡ εἰκοστὴ πέμπτη ἐκ τῆς τοῦ πολέμου, ἠθέλομεν προτείνει εἰς ἀκριβεῖς λογιστὰς τὰ δύο μέρη τῆς ἡμέρας νὰ ἑνώσωσιν εἰς μίαν, ἐὰν δὲν ἀντετάσσετο ἡ ἀμφιβολία, ὅτι ἀμφότεραι αἱ περίοδοι κλείσουσι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον τῆς ἡμέρας.

3. Τὴν ἐκ τοῦ πολέμου ταλαιπωρίαν τῶν Ἀχαιῶν, πεπρωμένην παρὰ τοῦ Διὸς πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ Ἀχιλλέως ἕνεκα τῆς εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Ἀγαμέμνωνος προξενηθείσης ὕβρεως. Ὅπερ εἶναι ἐν στενωτέρᾳ σημασίᾳ ἡ ταλαιπωρία τῶν Ἀχαιῶν εἰς ἣν μόνην ἀποβλέπει ἡ ἀρχὴ τοῦ ποιήματος· ἐν ταύτῃ δὲ ἔχομεν τοὺς ἀκολούθους βαθμούς·

1) Ἐν τῇ 21 ἢ ἐν τῇ πρώτῃ μαχίμῳ ἡμέρᾳ, οἱ Τρῶες ἀντιτάσσονται κατὰ πρῶτον κατὰ τῶν Ἀχαιῶν εἰς φανερὰν μάχην ἄνευ τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ ἡ τῶν Ἀχαιῶν ἀπώλεια εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε δέχονται ἀνακωχὴν πρὸς ἐνταφιασμὸν τῶν νεκρῶν, καὶ πρέπει μάλιστα νὰ σκέπτωνται περὶ τῆς ἐξασφαλίσεως αὐτῶν. Κατὰ τὴν ἡμετέραν περὶ τῆς σειρᾶς τῶν ἰδεῶν τῶν ποιησάντων τὴν χρονολογικὴν διάρθρωσιν γνώμην. ἡ τειχοδομία δὲν ἐπιτρέπει ἄλλην ἐξήγησιν· καὶ ἂν ὁ Νέστωρ ἐν τῇ αὐτοῦ εἰσηγήσει εὐκόλως ἐξολισθαίνει εἰς τὴν ἀσθενῆ ταύτην κατάστασιν τῶν Ἀχαιῶν, δυνατὸν εἰπεῖν, ὅτι τοῦτο ἀνταποκρίνεται εἰς τὸν διπλωματικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα, ἀποβλέποντα τὴν διατήρησιν τῆς ἰδίας δημοτικότητος. Ἀλλ' ὁ λόγος αὐτοῦ καὶ ἡ ὅλη διήγησις τῆς 22 καὶ 23 ἡμέρας ἀνήκουσιν ὁμολογουμένως εἰς τὰ ἀσθενέστατα μέρη τῆς Ἰλιάδος. Ὅθεν

2) Ἐν τῇ 23 ἡμέρᾳ τειχοδομία.

3) Ἐν τῇ 24 ἢ τῇ 2 τῆς μάχης ὁ περιορισμὸς τῶν Ἀχαιῶν ὄπισθεν τῶν τειχῶν.

4) Ἐν τῇ 25 κορυφὴ καὶ τέλος τῆς τῶν Ἀχαιῶν ταλαιπωρίας διὰ τῆς ἀναμίξεως τοῦ Πατρόκλου εἰς τὸν ἀγῶνα, ἔνθα πρέπει νὰ διακριθῶσι τὰ ἑξῆς τμήματα·

a) Τραυμάτισις τῶν ἀριστέων ἐν τῇ κατὰ τὸ πεδίον μάχῃ.

b) Ἀναχώρησις ὄπισθεν τῶν τειχῶν καὶ ἀγὼν περὶ αὐτά.

c) Ἔφοδος τῶν τειχῶν.

d) Ναοῦ ἐμπρησμός.

e) Τέλος τῆς τῶν Ἀχαιῶν ταλαιπωρίας διὰ τοῦ Πατρόκλου.

Ὡς πρὸς τὴν Ἀχίλλειαν ὁ Ἀχιλλεὺς ἀποτελεῖ τὸ κύριον πρόσωπον τοῦ ποιήματος, εὐθὺς ἅμα λαβὼν μέρος εἰς τὴν πρᾶξιν. Ἐντεῦθεν τὸ ποίημα περιορίζεται εἰς τὴν διήγησιν τῶν πράξεων καὶ παραλείψεων αὐτοῦ. Τὰ κύρια πρόσωπα τῆς τῶν Ἀχαιῶν ταλαιπωρίας εἰσάγονται ὡς δραματικὸν ἐπεισόδιον, καὶ ἐν τέλει τοῦ ποιήματος ἀποβάλλονται ἐντελῶς. Τούτου ἕνεκα τὸ μὲν πρῶτον μέρος τοῦ ποιήματος φέρει μᾶλλον ἱστορικὸν χαρακτῆρα, τὸ δὲ δεύτερον μᾶλλον βιογραφικόν, καὶ ἐν τῇ ἀμιμήτῳ ἐμπλοκῇ τῶν δύο μερῶν εἰς ἓν ὅλως συνίσταται καθ' ἡμᾶς τὸ μέγιστον τῆς Ἰλιάδος πλεονέκτημα.

Ὡς πρὸς τὴν διάρθρωσιν δὲ τῆς Ἰλιάδος ὡς ᾄσματα τῆς τοῦ Ἀχιλλέως μήνιδος, ἐνθυμίζομεν μόνον τὸ ἤδη προειρημένον περὶ τῆς ὁμοίας δηλ. δεκατετραημέρου διαρκείας τῶν δύο ᾀσμάτων τοῦ ἡσυχάζοντος καὶ δρῶντος Ἀχιλλέως· διότι ἐν τῇ Ἀχιλλεΐᾳ δὲν ἠδυνήθημεν ν' ἀνακαλύψωμεν οὐδεμίαν συμμετρικὴν διάρθρωσιν. Διαιρεῖται δηλονότι αὕτη εἰς 3 ἡμέρας ἐνεργείας, τουτέστιν ἡμέραν πολεμικῶν πράξεων, καὶ 2 κηδείας τοῦ Πατρόκλου, 9 ἡμέρας τῆς ἕλξεως (τὴν ἔκφρασιν ταύτην μεταχειριζόμεθα κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς μέχρι τοῦδε παραδεδεγμένης ἐπόψεως καίτοι ἡ Ἰλιὰς ὁμιλεῖ μόνον *περὶ μιᾶς ἕλξεως*, καὶ ἡ παραιτέρω πρὸς τὸν νεκρὸν ἀδικία τοῦ Ἀχιλλέως δύναται νὰ περιορισθῇ εἰς τό, ὅτι ἀφίνει αὐτὸν ἄταφον. Τὴν πρωΐαν τῆς 13 ἡμέρας ἀκολουθεῖ ἡ περὶ ἀποδόσεως τοῦ Ἑκτορείου νεκροῦ ὑπόσχεσις, καὶ τὴν ἑσπέραν τῆς 14 γίνεται αὐτὴ ἡ ἀπόδοσις, καὶ οὕτω σχηματίζεται τὸ ἑξῆς σχῆμα 3+ 9+ 2= 14 ἢ, συγκαταριθμουμένης καὶ τῆς ἑσπέρας τῆς μέσης ἡμέρας, καθ' ἣν ἄρχεται ἡ μῆνις κατὰ τοῦ Ἕκτορος, καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς βοᾷ ἐν τῇ τάφρῳ = 15. Ὅτι δὲ ἡ Ἀχίλλεια τελευτᾷ μετὰ τῆς διηγήσεως τοῦ τρόπου καθ' ὃν ὁ Ἀχιλλεὺς παραδίδεται εἰς ἡσυχίαν, φαίνεται ἡμῖν λίαν σημαντικόν. Ἡ Ἰλιὰς ἀφηγεῖται τὴν πρᾶξιν ταύτην ἐντὸς 4 διαφόρων νυκτῶν· ἐν τῇ νυκτὶ τῇ πρὸ τῆς μέσης ἡμέρας ὁ Ἀχιλλεὺς ὁρμᾷ πρὸς ἡσυχίαν (τὴν πρὸ τῆς 26 νύκτα δαπανᾷ εἰς θρηνολογίαν τοῦ Πατρόκλου), ἐν δὲ ταῖς νυξὶ ταῖς πρὸ τῆς 27 καὶ 28, εἶναι ἀπὸ καρδίας λελυπημένος, ἐν δὲ τῇ πρὸ τῆς 29 ὑπὸ ἄλγους παροξύνεται εἰς μανίαν. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς περιπαθεῖς ταύτας καταστάσεις ἡ Ἰλιὰς ἀφίνει τὸν ἥρωα αὐτῆς, ἐνῷ ὁ ἥρως ἀναπαύεται ἀπαθῶς, συναισθανόμενος τὴν καλὴν αὐτοῦ πρᾶξιν. Ἐν τῇ αὐτῇ ἀντιθέσει πιθανῶς ὁ Ὀδυσσεὺς προσορμίζεται εἰς Ἰθάκην κοιμώμενος, ἥτις δὲν εἶναι ἴσως τυχαία, ἀλλὰ σκόπιμος ἐκ μέρους τοῦ ποιητοῦ.

Ἐκ τῶν προειρημένων ἕπεται, ὅτι ἡ Ἰλιάς, ὅπως νῦν περισώζεται εἰς ἡμᾶς, ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῇ ᾆσμα τῆς ἄτης τοῦ Ἀγαμέμνονος πρὸς τὸν Ἀχιλλέα καὶ τῆς τοῦ Ἀχιλλέως πρὸς τὸν Ἀγαμέμνονα.

C. *Ἡ ἐν Ὀλύμπῳ χρονολογία.*

Ἕνδεκα ἡμέρας διήρκεσεν ἡ τοῦ Διὸς ἐπίσκεψις παρὰ τοῖς Αἰθίοψιν ἀπὸ τῆς 9—19 συμπεριλαμβανομένης τῆς γενικῆς χρονολογίας.

Κατὰ τὴν 2 (Ὀ) πρωΐαν ἐπανέρχεται εἰς τὸν Ὄλυμπον. Κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν γίνεται ἡ δέσις τῆς ἐν τῇ Ἰλιάδι κυρίας πράξεως διὰ τῆς παρακλήσεως τῆς Θέτιδος καὶ τῆς ὑποσχέσεως τοῦ

Διός. Ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἰλιάδι περιγραφομένων ἡμερῶν αὕτη εἶναι ἡ μόνη, ἥτις περιστρέφεται ἀποκλειστικῶς περὶ τὸν Ὄλυμπον. Κατὰ τὴν νύκτα τὴν πρὸ τῆς 13 ἄρχεται ἡ τοῦ Διὸς ἐπενέργεια εἰς τὸν ἀγῶνα πρὸ τῆς Τροίας· διότι παρακινεῖ τοὺς Ἀχαιοὺς ἀπατηλῶς εἰς ἔξοδον κατὰ τῶν Τρώων ἄνευ τοῦ Ἀχιλλέως.

Ἡ 14 (22) ἡμέρα, καθ' ἣν οἱ πεσόντες καίονται, καὶ ἡ 15 (23), καθ' ἣν ἐνταφιάζονται, καὶ οἰκοδομεῖται τὸ τεῖχος εἶναι ἄνευ θείας ἐπενεργείας ἐπὶ τῶν ἐν Τροίᾳ συμβάντων· διότι αἱ τοῦ Ποσειδῶνος μεμψιμοιρίαι ἕνεκα τῆς τειχοδομίας, καὶ ἡ ὑποδυμίας, καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Διὸς νουθέτησις εἶναι ὅλως Ὀλύμπιον συμβάν.

Ἤδη πρὸ τῆς ἑσπέρας τῆς 16 (24) ἐκδηλοῦται ἡ θεία ἐπενέργεια δι' ἀπειλητικῶν σημείων καὶ ἐκτείνεται ἐπὶ τὴν 16, 17, καὶ 18 (24. 25 καὶ 26).

Ἀπ' ἐναντίας ἡ ἐπενέργεια αὕτη παύει κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἐνταφιασμοῦ τοῦ Πατρόκλου καὶ τὴν ἐφεπομένην ἐννεάδα τῆς τοῦ Ἀχιλλέως ὀργῆς ἐπὶ τῷ Ἑκτορείῳ νεκρῷ, τουτέστι κατὰ 11 ἡμέρας, αἵτινες φανερὰ ἀντιστοιχοῦσιν εἰς τὰς 11 ἡμέρας τῆς ἐπισκέψεως τῶν θεῶν παρὰ τοῖς Αἰθίοψι κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐν Ὀλύμπῳ χρονολογίας· μάλιστα ἡ ἀπάντησις, ἣν ἡ Ἶρις δίδει εἰς τὸν Ζέφυρον προσκαλοῦντα αὐτὴν νὰ καθίσῃ, Ψ. 205

Οὐχ ἕδος· εἶμι γὰρ αὖτις ἐπ' Ὠκεανοῖο ῥέεθρα,
Αἰθιόπων ἐς γαῖαν, ὅθι ῥέζουσ' ἑκατόμβας
Ἀθανάτοις, ἵνα δὴ καὶ ἐγὼ μεταδαίσομαι ἱρῶν,

δικαιοῖ τὴν εἰκασίαν, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐφαντάζετο ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ τοὺς θεοὺς ἐπισκεφθέντας αὖθις τοὺς Αἰθίοπας. Μερικαὶ πράξεις τῆς θείας μετοχῆς καὶ ἐπενεργείας ἐπὶ τῆς διαρκείας τῆς ἐποχῆς ταύτης δὲν ἐναντιοῦνται εἰς τὴν εἰκασίαν ταύτην, καθότι ἀπαντῶνται συχνότερα καὶ κατὰ τὴν πρώτην ἐπίσκεψιν τῶν θεῶν παρὰ τοῖς Αἰθίοψιν.

Ἅμα τῇ 12 πρωΐᾳ, κατὰ τὴν εἰκασίαν ταύτην, οἱ θεοὶ ἐπανέρχονται ἀπὸ τῆς δευτέρας παρὰ τοῖς Αἰθίοψιν ἐπισκέψεως εἰς τὸν Ὄλυμπον οἵτινες, καίτοι ἀπόντες, δὲν ἀπώλεσαν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν τὰ Τρωϊκὰ συμβάντα, ἀλλὰ καὶ μακρόθεν ἐφιλονείκουν περὶ αὐτῶν, καὶ ἤδη ἀποφασίζει ὁ Ζεὺς νὰ διαλύσῃ τὰς ἔριδας ταύτας καὶ νὰ ἀποδώσῃ τὸν τοῦ Ἕκτορος νεκρὸν εἰς τοὺς ἑαυτοῦ. Ἡ τῆς Θέτιδος πρὸς τὸν Ἀχιλλέα ἀποστολὴ πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως ταύτης, καὶ ἡ δήλωσις τούτου, ὅτι θέλει ὑπακούσει, πίπτουσιν εἰς τὴν πρωΐαν τῆς 30 (38) ἡμέρας· διότι ἡ Θέτις ἔρχεται εἰς τὸν υἱὸν αὐτῆς ἤδη πρὸ τοῦ ἀρίστου. Ὅρ. Ἰλ. Ω, 124.

Καὶ ἡ τῆς Ἴριδος ἀγγελία πρὸς τὸν Πρίαμον πίπτει εἰς ταύτην τὴν ἡμέραν, ἐπίσης καὶ τὸ τοῦ Διὸς πρὸς τὸν Ἑρμῆν πρόσταγμα τοῦ νὰ ὁδηγήσῃ τὸν Πρίαμον εἰς τὸ τῶν Ἀχαιῶν στρατόπεδον φαίνεται ὅτι ἐδόθη ἤδη πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου· διότι ὁ Ἑρμῆς ἐπερίμενε τὸν Πρίαμον εἰς τὴν διάβασιν τοῦ Ξάνθου, καὶ ἅμα οὗτος ἔφθασεν ἐκεῖ. *Ἐν ποταμῷ δὴ γὰρ καὶ ἐπὶ κνέφας ἤλυθε γαῖαν Ω.* 851.

Ὅθεν κατὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην ἀπολήγει ἡ τοῦ Διὸς εἰσήγησις περὶ τῆς ἀποδόσεως τοῦ νεκροῦ τοῦ Ἕκτορος, καὶ μετ' αὐτῆς ἐν γένει ἡ ἐπὶ τῶν γηΐνων πραγμάτων ἐπενέργεια αὐτοῦ κατὰ τὴν 30 ἡμέραν τῆς ἐν Ὀλύμπῳ χρονολογίας· διαρθροῦται δ' αὕτη ὡς ἐφεξῆς·

$$11+1+6+11+1=30.$$

Ἀφαιρουμένων δ' ἐντεῦθεν τῶν ἡμερῶν τῆς τοῦ Διὸς ἐπενεργείας ἐπὶ τῶν ἐν Τροίᾳ πραγμάτων, τότε ἡ 12 ἡμέρα, καθ' ἣν γίνεται ἡ δέσις, καὶ ἡ 30, καθ' ἣν εἰσάγεται ἡ λύσις αὐτῆς, μετὰ τῶν 4 ὑπ' αὐτοῦ διευθυνομένων μαχίμων ἡμερῶν ἀποτελοῦσι τὸν ἀριθμὸν 6. Ὅθεν ὁ Ζεὺς παρίσταται ἐνεργὸς μόνον κατὰ τὸ ἓν πέμπτον τῆς ἐν Ὀλύμπῳ περιόδου, 22 δὲ ἡμέρας φαίνεται ἀπὼν ἐκ τοῦ Ὀλύμπου καὶ διαμένων παρὰ τοῖς Αἰθίοψι, καὶ κατὰ τὰς δύο ἡμέρας τῆς κηδείας τῶν κατὰ τὴν πρώτην μάχιμον ἡμέραν πεσόντων ἀπέχει πάσης ἐπενεργείας εἰς τὰ ἐν Τροίᾳ συμβαίνοντα.

Ἡ ἐν Ὀλύμπῳ χρονολογία δύναται ν' αὐξήσῃ κατὰ μίαν ἐννεάδα ἐὰν ἐκταθῇ εἰς τὴν ἐπενέργειαν τῶν δρώντων πρὸ καὶ μετὰ τὸν Δία υἱῶν αὐτοῦ Ἀπόλλωνος καὶ Ἑρμοῦ, καὶ ἐὰν τότε δὲν ἄρχηται τὴν 9ην, ἀλλὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς γενικῆς χρονολογίας καθ' ἣν ὁ Ἀπόλλων ἐπιπέμπει τὸν λοιμὸν εἰς τοὺς Ἀχαιούς, καὶ τελευτᾷ τὴν 30, καθ' ἣν ὁ Ἑρμῆς ὑποστηρίζει τὸν Πρίαμον εἰς τὴν μετάβασιν καὶ ἐπάνοδον αὐτοῦ. Ἡ οὕτως ὅμως ἐκτεινομένη ἐν Ὀλύμπῳ περίοδος δὲν παρέχει συμμετρικὸν σχῆμα.

—o—

Ἐφ' ὅσον ὁ καθ' ἡμᾶς πίναξ ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς περισωθείσης ἡμῖν ἐκδόσεως τῆς Ἰλιάδος, δὲν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν αὐτὴν ὥς τι μὴ ἔχον ἀρχὴν καὶ τέλος, ἀλλ' ὡς ὅλον τεχνηέντως διηρθρωμένον, καὶ αὐτὸ καθ' αὑτὸ αὐθύπαρκτον· ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ μέρη τοῦ ὅλου ἐννοητέα. Ἐὰν δὲ ἡ διάταξις τῆς ὕλης ἐνιαχοῦ δὲν ἦναι ἐλευθέρα μομφῆς, τοῦτο οὐδόλως βλάπτει τὴν ἐκτυπουμένην ἐν τῇ συλλήψει τοῦ σχεδίου αὐτοῦ τέχνην.

II. Ο ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΗΣ ΟΔΥΣΣΕΙΑΣ.

1. *Δικαιολογία τῶν ὑπολογισμῶν.*

Ὁ σκοπὸς ἡμῶν ἦτο νὰ περιορίσωμεν τὴν ἡμετέραν ἔρευναν εἰς μόνην τὴν Ἰλιάδα, μετὰ ταῦτα δὲ ἐξετείναμεν αὐτὴν ἐξ ἀνάγκης καὶ εἰς τὴν Ὀδύσσειαν. Τί ὅμως φρονοῦσιν οἱ φιλόλογοι εἰδικῶς περὶ τῆς Ὀδυσσείας, καὶ πῶς αἱ ἐπόψεις αὐτῶν συνδυάζονται πρὸς τὴν ἡμετέραν, ταῦτα πάντα ὅλως ἀγνοοῦμεν.

Ἐν τῷ ὑπολογισμῷ τῆς χρονολογικῆς διαρθρώσεως τῆς Ὀδυσσείας εὕρομεν ὡς καὶ ἐν τῇ Ἰλιάδι μίαν μόνην δυσκολίαν, δηλαδή·

Τὸ τέλος τῆς κατασκευῆς τῆς σχεδίας τοῦ Ὀδυσσέως καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ ἐξ Ὠγυγίας εἰς Σχερίαν πλοῦ ὁρίζεται (Ὀδ. ε. 262 καὶ 263) ὡς ἐφεξῆς·

Τέτρατον ἦμαρ ἔην καὶ τῷ τετέλεστο ἅπαντα.
Τῷ δ' ἄρα πέμπτῳ,

ἤτοι τὴν πέμπτην ἡμέραν ἐπιχειρεῖ τὴν θαλασσ-

πορίαν, καὶ ἀναφύεται τὸ ζήτημα, ἐὰν πρέπῃ νὰ παραδεχθῶμεν 4 ἐργασίμους ἡμέρας, ἢ 3 μόνον, καὶ εἰς ταύτας νὰ προσθέσωμεν ὡς τετάρτην τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν τὸ ποίημα μᾶς μεταβιβάζει διὰ τοῦ Ἑρμοῦ εἰς Ὠγυγίαν, καὶ ὁ κύριος ἥρως πρώτην ἤδη φορὰν παρίσταται.

Κατ' ἀρχὰς παρεδέχθημεν 4 ἐργασίμους ἡμέρας, καὶ οὕτως εἴχομεν διὰ τὴν Ὀδύσσειαν περιοχὴν ἐκ 41 ἡμερῶν, ἐν ᾗ δμως δὲν ἠδυνήθημεν ν' ἀνεύρωμεν χρονολογικήν τινα διάρθρωσιν κατὰ τὰ ἐξαγόμενα τῆς Ἰλιάδος. Νέα ἀναθεώρησις τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος χωρίων μᾶς ἐχειραγώγησε τέλος εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ θεωρήσωμεν αὐτὰ κατὰ τὸν δεύτερον τῶν εἰρημένων τρόπον, καὶ οὕτως ἡ ζητουμένη διάρθρωσις προέκυψεν αὐτομάτως. Ὅθεν πιστεύομεν ἀδιστάκτως, ὅτι ὁ διαιρέσας τὴν Ὀδύσσειαν χρονολογικῶς ἐξέλαβε τοὺς προειρημένους στίχους, ὥσπερ ἡμεῖς.

Εὐθὺς ὡς ἀποδώσωμεν εἰς τὴν Ὀδύσσειαν περιοχὴν 40 ἡμερῶν, λαμβάνομεν ἐν Ε. 33 καὶ 34 τὴν κλεῖδα τῆς συμμετρικῆς διαρθρώσεως αὐτῶν· διότι ἐκεῖ ὁρίζει ὁ Ζεὺς ῥητῶς τὴν 20 ἡμέραν τοῦ ἐξ Ὠγυγίας εἰς Σχερίαν πλοῦ πρὸς τὴν ἀπόβασιν τοῦ Ὀδυσσέως εἰς τὴν τελευταίαν νῆσον, καὶ κατὰ ταῦτα λέγεται (ἐν Ε. 278 καὶ 279), ὅτι μετὰ 17 ἡμερῶν ἥσυχον πλοῦν εἶδε τὴν 18 τὴν νῆσον Σχερίαν. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν βλέπει αὐτὸν ὁ ἐξ Αἰθιοπίας ἐπανερχόμενος Ποσειδῶν καὶ κινεῖ κατ' αὐτοῦ τὴν διήμερον τρικυμίαν, περὶ ἧς λέγεται Ε. 388,

Ἔνθα δύο νύκτας, δύο τ' ἤματα, κύματι πηγῷ πλάζετο.

Ἐντεῦθεν ἐξάγεται ἐναργέστατα, ὅτι ἡ χρῆσις τῆς γλώσσης ἠνάγκασε τῆς ἡμέρας νὰ προταχθῇ ἡ νύξ, ὁσάκις ἀμφότεραι συναναφέρονται· ἐπειδὴ ἀριδήλως ὁ ποιητὴς ὑποθέτει, ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς δὲν βλέπει τὴν ὄψιν τῆς Σχερίας τὴν 18 ἑσπέραν, ἀλλὰ τὴν 18 πρωΐαν. Ἡ ἐν Ε. 390 ῥηθεῖσα τρίτη ἡμέρα, ἐν ᾗ ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπέβη, εἶναι ἐντεῦθεν ἡ 20 ἡμέρα τοῦ πλοῦ αὐτοῦ. Ὁ εἰκοσαήμερος λοιπὸν πλοῦς ἀπαρτίζει τὸ χρονολογικὸν μέσον τῆς τεσσαρακονθημέρου Ὀδυσσείας, ἥτις ἔχει κοινὸν μετὰ τῆς Ἰλιάδος τὴν διαίρεσιν τῶν ἡμερῶν αὐτῆς εἰς περιληπτικὰς ἡμέρας καὶ εἰς ἡμερολόγιον, ὅμως ἐφ' ὅσον καθ' ἡμᾶς σχηματίζει σκόπιμον ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Ἰλιάδα, ὅπως αἱ χρονολογικαὶ αὐτῆς ἡμέραι ἀποτελοῦσι τὸ χρονολογικὸν μέσον τοῦ ποιήματος, εἰς ὃ προσαρτῶνται αἱ εἰς δύο μέρη διῃρημέναι χρονικαὶ ἡμέραι, ἐνῷ αἱ συναπτόμεναι 9 χρονικαὶ ἡμέραι τῆς Ἰλιάδος εἶναι τὸ κέντρον αὐτῆς, καὶ τούτου αἱ δύο περιληπτικαὶ ἀπαρτίζουσι τὰς πτέρυγας.

2. *Ἐξέτασις τοῦ χρονολογικοῦ πίνακος τῆς Ὀδυσσείας.*

(Βλπ. τὸν χρονολογικὸν πίνακα ἀριθ. V.)

Ἡ Ὀδύσσεια ἄρχεται ἀπὸ ἑπτὰ ἀλλεπαλλήλων χρονικῶν ἡμερῶν, εἰς ἃς προσθέτομεν καὶ τὰς τρεῖς περιληπτικὰς ἡμέρας, καθ' ἃς ὁ Ὀδυσσεὺς κατασκευάζει τὴν σχεδίαν καὶ προπαρασκευάζει τὴν ἐξ Ὠγυγίας ἀναχώρησιν αὐτοῦ. Τὸ τμῆμα τοῦτο θεωροῦμεν ὡς ἔκθεσιν τοῦ ποιήματος, ἧς ὁ σκοπὸς εἶναι ἡ ἀφήγησις ὅλων τῶν εἰς τὸν ἀναγνώστην ἀναγκαίων περιστατικῶν πρὸς ὀρθὴν κατάληψιν τῆς πράξεως καὶ τῆς σχέσεως αὐτῆς πρὸς τὸν Ἀχαϊκὸν κόσμον.

Κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην ἡ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ποιήματος ἐν Ὀλύμπῳ σκηνή, καθ' ἣν ἐκφράζεται μόνον ὁ σκοπὸς τοῦ νὰ συνδράμωσιν οἱ θεοὶ τὸν Ὀδυσσέα *εἰς τὸ μέλλον*, καὶ ὅτι μετέπειτα (Α, 84) θέλει πεμφθῇ ὁ Ἑρμῆς εἰς Ὠγυγίαν, ἡ σκηνὴ αὕτη ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ γνωστοποιήσῃ εἰς τὸν ἀναγνώστην τὴν ἀντίθεσιν τοῦ Ὀδυσσέως καὶ Ἀγαμέμνονος, τῆς Πηνελόπης καὶ Κληταιμνήστρας, τοῦ Αἰγίσθου καὶ τῶν μνηστήρων, τοῦ Τηλεμάχου καὶ τοῦ Ὀρέστου, ὅπερ φαίνεται ἡ κυρία ἰδέα τοῦ ποιητοῦ, καὶ ὡς τοιαύτη διήκει δι' ὅλου τοῦ ποιήματος ὡς στάθμη.

Ἐνταῦθα προσαρτᾷ τὴν περὶ καταστάσεως τοῦ οἴκου τοῦ Ὀδυσσέως περιγραφήν, τὴν θέσιν τοῦ Τηλεμάχου καὶ τῆς Πηνελόπης πρὸς τοὺς μνηστῆρας. Ἐκ τῆς οἰκίας μεταβαίνει ἔπειτα εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἐντεῦθεν παρίστησιν ἡμῖν τὴν πολιτικὴν θέσιν τῆς νήσου. Ἀφοῦ ὁ ποιητὴς περιέγραψε τὴν κατάστασιν τῆς οἰκίας καὶ τῆς νήσου τοῦ Ὀδυσσέως συντόμως πρὸ τῆς ἐπανόδου αὐτοῦ, ῥίπτει βλέμμα εἰς τὰς τύχας ἁπάντων τῶν ἐν Τροίᾳ συνεταίρων αὐτοῦ διηγούμενος μετὰ σύντομον ἀρίθμησιν τῶν ἐκεῖ πεσόντων ἡρώων σχεδὸν ἅπαντα τὰ περίεργα τῆς ἐπανόδου τῶν λοιπῶν, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ διηγήσει ἐξαντλεῖ σχεδὸν ὅλους τοὺς δυνατοὺς τρόπους τῆς ἐπανόδου. Ὁ Ὀπούντιος Αἴας, ἀνακάμπτων οἴκαδε καταβάλλεται ὑπὸ τῶν στοιχείων, ἅτινα ὁ Ποσειδῶν ὠργισμένος διὰ τὴν θρασύτητα ἐκείνου διήγειρε κατ' αὐτοῦ, ὁ δὲ Ἀγαμέμνων καταβάλλεται ὑπὸ τῆς ἐνέδρας τοῦ Αἰγίσθου, ὃν ὁ Ζεὺς ματαίως παρήνεσε, καὶ ἤδη καταλαμβάνει αὐτὸν ἀνταξία κακουργίας αὐτοῦ τύχη. Ὁ Μενέλαος, μόλις πρὸ 2 ἐτῶν ἐπανελθὼν οἴκαδε, ἀπώλεσε πλανώμενος τὸ μεῖζον μέρος τῶν νηῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ὅμως ἔσωσε τοὺς ἑαυτοῦ ἑταίρους. Μόνον ὁ Νέστωρ, Διομήδης Φιλοκτήτης, καὶ Ἰδομενεὺς ἐπανῆλθον ἀβλαβεῖς εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν.

Πρὸς ἐντελῆ ἀποπεράτωσιν τοῦ Τρωϊκοῦ μύθου προσαπαιτεῖται μόνον ἡ ἐπάνοδος τοῦ Ὀδυσσέως καὶ αἱ συνέπειαι αὐτῆς, ὧν ἡ περιγραφὴ ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἡμετέρου ποιήματος. Ὁ Ὀδυσσεὺς λοιπόν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς φίλους αὐτοῦ, ἀπολέσας πάσας τὰς ναῦς καὶ τοὺς ἑταίρους, ἐπανέρχεται μόνος καὶ ἄγνωστος εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα Ἰθάκην.

Ἡ διὰ τὸ πανόραμα τοῦτο ἐκλεχθεῖσα κόσμησις εἶναι ἡ τοῦ Τηλεμάχου εἰς τὴν Πελοπόννησον ἀποδημία, ἥτις ὡς πρᾶξις θεωρουμένη, στερεῖται πάσης σημασίας ὡς πρὸς τὸ κύριον ποίημα· διότι ἐπιτυγχάνει ἄραγε τοῦ σκοποῦ; Τί μανθάνει περὶ τῆς ἐπανόδου τοῦ πατρός; Παρὰ τοῦ Νέστορος οὐδέν, παρὰ τοῦ Μενελάου ἀμυδρὰν ἐλπίδα μόνον.

Ὅτι δὲ τὸ ποίημα πρὶν ἔτι στραφῇ πρὸς τὸν Ὀδυσσέα, ἐπανέρχεται αὖθις εἰς τὴν Ἰθάκην, ἵνα

ἐν 223 ἰσχνοῖς στίχοις περιγράψῃ τὴν ἐντύπωσιν, ἣν παρέσχεν εἰς τοὺς μνηστῆρας καὶ τὴν Πηνελόπην ἡ περὶ τῆς ἀποδημίας τοῦ Τηλεμάχου ἀγγελία, τοῦτο δύναται νὰ ἐξηγηθῇ διὰ τῆς ὑποθέσεως, ὅτι ὅλον τὸ τεμάχιον, ἢ τοὐλάχιστον τὸ ὄνειρον τῆς Πηνελόπης εἶναι ἀριθμητικὸν παραβοήθημα διὰ ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὸ ᾆσμα τοῦ ποθουμένου Ὀδυσσέως, περὶ οὗ παρακατιόντες θέλομεν ὁμιλήσει, 2222 στίχοι. Ἡ χρονολογικὴ ἔκθεσις παραμελεῖ κατὰ τὴν ἡμετέραν ἰδέαν τὴν διαίρεσιν ταύτην, διότι ἐν τῇ περὶ τῶν πραγμάτων τῆς Ἰθάκης καὶ τῆς Ἀχαΐας διηγήσει ἡ ἔκθεσις αὕτη προσθέτει τὴν περιγραφὴν τοῦ κυρίου ἥρωος, εἰσάγουσα αὐτὸν θρηνοῦντα ἐπὶ τῆς παραλίας καὶ προπαρασκευάζοντα τὰ τῆς ἀποδημίας του.

Ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ ποιήματος περιλαμβάνει τὸ ᾆσμα περὶ τοῦ ποθουμένου Ὀδυσσέως ἐμπεριέχον 6 ἡμερονύκτια, καὶ τὸν Ὀδυσσέα θρηνοῦντα ἐν Ὠγυγίᾳ ἐπὶ ἓν ἡμερονύκτιον, λοιπὸν ἑπτὰ χρονικὰς ἡμέρας, ἔπειτα τὸν Ὀδυσσέα ἐν Ὠγυγίᾳ ἐπισπεύδοντα τὴν ἐπάνοδόν του, τρεῖς περιληπτικὰς ἡμέρας. Ὅθεν τὸ ὅλον 10 ἡμέραι.

Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν ταύτην, ἡ πρὸς κίνησιν προπαρασκευὴν ἀκολουθεῖ ἡ πρώτη περίοδος τῆς κινήσεως αὐτῆς ἥτις, ὡς ἤδη ἐρρέθη, μετὰ 20 περιληπτικῶν ἡμερῶν ἀποτελεῖ τὸ χρονολογικὸν μέσον τῆς Ὀδυσσείας.

Ἐνταῦθα προσαρτᾶται ἔπειτα τὸ δεύτερον μέρος τῶν χρονικῶν ἡμερῶν, ὅπερ ὡς τὸ πρῶτον, διαιρεῖται εἰς δύο τμήματα ἀνὰ 3 καὶ 7 ἡμέρας, ἀλλὰ μετὰ τῆς διαφορᾶς, ὅτι ἐδῶ ὅλαι αἱ 10 ἡμέραι ἀνήκουσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν χρονικῶν ἡμερῶν.

Περὶ δὲ τῶν τριῶν πρώτων ἡμερῶν, ἡ τῆς διαμονῆς τοῦ Ὀδυσσέως παρὰ τοῖς Φαίαξι, θέλομεν ὁμιλήσει ἐν τῷ τελευταίῳ τμήματι τῆς παρούσης ἐργασίας ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ εἰς αὐτὰς ἀντιστοιχοῦν μέρος τῆς Ἰλιάδος. Αἱ περαιτέρω 7 ἡμέραι πραγματεύονται περὶ τοῦ Ὀδυσσέως ἐν Ἰθάκῃ, καὶ νομίζομεν, ὅτι αἱ δύο ἡμέραι αἱ εἰς αὐτὰς ἀνήκουσαι καὶ περιγράφουσαι ἀποκλειστικῶς τὰ τῆς ἐπανόδου τοῦ Τηλεμάχου δὲν εἰσεχώρησαν εἰς τὸ ποίημα, εἰ μὴ ἐπὶ τῷ σκοπῷ χρονολογικῆς συμμετρίας. Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην διαρθροῦται ἡ χρονολογία τῆς Ὀδυσσείας ὡς ἑξῆς·

$$10+20+10=40$$

ἢ διαιρουμένων τῶν μεγαλητέρων τμημάτων

$$\underbrace{7+3}_{\text{I}}+\underbrace{13+13}_{\text{II}}+\underbrace{3+7}_{\text{III}}=40$$

Τὸ πρῶτον καὶ τὸ τρίτον μέρος ἔχουσιν ἴσα στοιχεῖα καίτοι κατὰ διάφορον σειράν. Ἀθροιζομένων ὅμως τῶν στοιχείων αὐτῶν ἐξάγονται 17 χρονικαὶ ἡμέραι καὶ 3 περιληπτικαί, τουτέστιν ἀκριβῶς ἡ διάρθρωσις τῶν ἀριθμῶν τοῦ μέσου.

Ἡ χρονολογικὴ οἰκοδομὴ τῆς Ὀδυσσείας διαφέρει ἐκείνης τῆς Ἰλιάδος ὡς πρὸς τὴν ἁπλότητά της· διότι ἐνῷ ἐν τῇ Ἰλιάδι ἔχομεν νὰ διακρίνωμεν τριπλῆν διάρθρωσιν, ἡ Ὀδύσσεια παρουσιάζει μίαν μόνην, προσαρμοζομένην κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ κυρίου ἥρωος καὶ ὁμοιάζουσαν πολυειδῶς πρὸς τὸν χρόνον τῆς τοῦ Ἀχιλλέως μήνιδος. Ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ τὸ χρονολογικὸν καὶ ἀριθμητικὸν μέσον πίπτει εἰς διάφορα σημεῖα, καὶ δὲν ὑπάρχει ἐπομένως θετικὸν ἰδεῶδες μέσον. Ὅθεν ἡ εἰς τὴν Ἰλιάδα ἐφαρμοστέα παρομοίωσις πρὸς ἀετὸν ναοῦ δὲν δύναται νὰ ἐπεκταθῇ καὶ εἰς τὴν Ὀδύσσειαν. Διότι, ἐνῷ τὸ μέσον τῆς Ἰλιάδος σχηματίζει θαυμασίαν πλοκὴν δι' ὅλα τὰ νήματα τὰ διὰ τοῦ ποιήματος διερχόμενα, ἐν τῇ διηγήσει τῶν τυχῶν τοῦ Ὀδυσσέως ὑπάρχει μέγα σχίσμα ἤγουν ἅμα τῇ ἐν Ἰθάκῃ ἐγέρσει του, καὶ τὰ διὰ τοῦ σχίσματος τούτου κεχωρισμένα μέρη συνάπτονται μόνον διὰ τῆς ἑνότητος τοῦ ἥρωος. Ἐφ' ὅσον δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τὴν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῆς Ὀδυσσείας ἄγουσαν ἰδέαν, τὸ κέντρον τῆς βαρύτητος ἑκάστης περιόδου τοῦ ποιήματος προσπελάζει πρὸς τὸ τέλος αὐτῆς, ἀλλ' ὅμως οὕτως ὥστε ἡ περίοδος αὕτη δὲν ἀποκλείεται διὰ τοῦ συμβάντος τοῦ ἀποτελοῦντος τὸ κέντρον τῆς βαρύτητος, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἀμέσως ἑπομένου.

Οὕτως ἐν τῷ τμήματι τῆς εἰσαγωγῆς ἡ παράστασις τοῦ ἥρωος καὶ εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς Καλυψοῦς πρὸς ἐπάνοδον δοθεῖσα συγχώρησις ἐτέθη ἐγγὺς τοῦ τέλους τῆς εἰσαγωγῆς, ἀλλὰ τοῦτο ἀπολήγει μετὰ τῶν πρὸς ἀποδημίαν προπαρασκευῶν. Ἐν δὲ τῷ τμήματι τοῦ χρονολογικοῦ μέσου μετὰ τὴν ἀπόβασιν ἕπεται ἡ προπαρασκευὴ τῆς κοίτης, οὕτως ἐν τῷ τμήματι τῆς διαμονῆς μετὰ τὴν διήγησιν τῶν τυχῶν του ἀκολουθεῖ ἡ δευτέρα τῶν Φαιάκων εἰς αὐτὸν δώρησις· οὕτως ἐν τῷ τρίτῳ τμήματι τῷ ἀποτελοῦντι τὸ κέντρον τοῦ ὅλου ποιήματος ἀκολουθεῖ μετὰ τὴν σφαγὴν τῶν μνηστήρων ἡ ἀναγνώρισις τῆς Πηνελόπης καὶ τοῦ Λαέρτου.

Ἐν τῇ Ἰλιάδι πάντα τὰ ἀφηγούμενα περιστατικὰ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς μάχης, ἢ τῆς μικρᾶς Ἰλιάδος ἀποκλειομένης, εἶναι εἰς στενὴν συνάφειαν καὶ σχηματίζουσιν ὡς τοιαῦτα ἐντελῆ ὀργανισμόν, πρὸς ὃν συγκρινομένη ἡ Ὀδύσσεια καθίσταται σύμπλεγμα βιογραφικῶν τμημάτων πρὸς ἄλληλα.

Ἂς ὁρίσωμεν ἀκριβέστερον τὴν δοξασίαν ταύτην διὰ τοῦ παραλληλισμοῦ τῶν κλειδῶν ἀμφοτέρων τῶν ποιημάτων.

Ἄλυσις τῆς Ἰλιάδος. Ὁ Χρύσης ἱκετεύων τὸν Ἀγαμέμνονα νὰ λυτρώσῃ τὴν θυγατέρα του ἀποβάλλεται παρ' αὐτοῦ ἀποτόμως.

Ἡ περὶ ἐκδικήσεως ἱκεσία του φέρει τὸν λοιμόν.

Οἱ Ἀχαιοὶ συνεσκέπτοντο περὶ αὐτοῦ.

Τότε ἐφιλονείκησεν ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ ὁ Ἀγαμέμνων.

Ἵνα ὁ Ἀγαμέμνων ἐκδικήσῃ ἑαυτὸν κατὰ τοῦ Ἀχιλλέως ἁρπάζει ἀπ' αὐτοῦ τὴν Βρισηΐδα..

Τούτου ἕνεκα ἱκετεύει ὁ Ἀχιλλεὺς τὴν μητέρα του διὰ νὰ τὸν ἐκδικήσῃ. Καὶ ἡ Θέτις ἀπευθύνει τὴν ἱκεσίαν πρὸς τὸν Δία.

Ὁ Ζεὺς ὑπόσχεται αὐτήν, καὶ πρὸς ἐκπλήρωσιν αὐτῆς ἀποπλανᾷ τοὺς Ἀχαιοὺς εἰς τὸ νὰ πολεμήσωσι τοὺς Τρῶας ἄνευ τοῦ Ἀχιλλέως.

τῆς πραγματείας,

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΗΣ ΙΛΙΑΔΟΣ.

Ἀριθ.	Ἡμ.	*Γενικὴ Χρονολογία.*	Ἡμ.	*Χρονολογία τῆς Μήνιδος.*	Ἡμ.	*Ἡ ἐν Ὀλύμπῳ Χρονολογία.*
Ἀριθ. 1.	1–9	Λοιμός			1	Ζεὺς παρὰ τοῖς Αἰθίοψιν (1–11).
	10	Λοιμοῦ τέλος, μήνιδος ἀρχή, ἀπόσπασις τῆς Βρισηΐδος, Ἀπόδοσις τῆς Χρυσηΐδος.	1	Μήνιδος ἀρχή	2	
Ἀριθ. 2.	11	Πρωΐα τῆς τοῦ Ὀδυσσέως εἰς τὸ στρατόπεδον ἐπανόδου	2	Μῆνις πρὸς τὸν Ἀγαμέμνονα ἐπὶ τῇ Βρισηΐδι (2–9). — 14 ἡμέραι τοῦ χαυνάζοντος Ἀχιλλέως (2–15).	3	
	12		3		4	
	13		4		5	
	14		5		6	
	15	Μήνιδος ἡμέραι (11–19).	6		7	
	16		7		8	
	17		8		9	
	18		9		10	
	19				11	
Ἀριθ. 3.	20	Θέτις παρὰ τῷ Διΐ, I.	10		12	Ἐπάνοδος εἰς τὸν Ὄλυμπον. Δέσις.
	21	1. Μάχιμοι ἡμέραι II.	12		13	1 Μάχιμος ἡμέρα. — Ἡ ἐν Ὀλύμπῳ περίοδος τῆς ἐνεργείας (13–18).
	22	Καῦσις τῶν νεκρῶν III.	13		14	Ἡμέρα ἀναπαύσεως.
	23	Κηδεία καὶ τειχοδομία IV.	14		15	Ἡμέρα ἀναπαύσεως.
	24	2. Μάχιμοι ἡμέραι, οἱ Τρῶες πρὸ τῶν νεῶν, V.	15		16	2 Μάχιμοι ἡμέραι.
	25	3. Μάχιμοι ἡμέραι, ἐσχάτη ἀνάγκη ἐκρήγνυται, VI. Ὁ Πάτροκλος πίπτει.	16	Ὑπεροπλία, ἀρχὴ τῆς τιμωρίας, Μήνιδος ἀλλαγή.	17	3 Μάχιμοι ἡμέραι. Ἐκπλήρωσις τῆς ὑποσχέσεως. Τιμώρησις τοῦ Ἀχιλλέως.
	26	4. Μάχιμοι, Ἕκτορος πτῶσις, VII.	17	14 ἡμέραι τοῦ ὀργῶντος Ἀχιλλέως (17–30).	18	4 Μάχιμοι ἡμέραι.
	27	Πατρόκλου καῦσις, VIII.	18		19	
	28	Ἆθλα ἐπὶ Πατρόκλῳ IX.	19		20	
Ἀριθ. 4.	29	Ἕκτορος ἑλκυσμός.	20		21	
	30		21	Ἡ ἐπὶ Πατρόκλῳ πρὸς τὸν Ἕκτορα ὀργή (21–28).	22	Αἱ ἐν Ὀλύμπῳ ἀναπαύσεως ἡμέραι (2 Ἐπίσκεψις παρὰ τοῖς Αἰθίοψιν;) (22–29).
	31		22		23	
	32		23		24	
	33		24		25	
	34		25		26	
	35		26		27	
	36		27		28	
	37		28		29	
	38	Ἀπόφασις καὶ εἰσήγησις περὶ ἀποδόσεως τοῦ Ἕκτορος.	29	Πρωΐα, βεβαίωσις τῆς ἀποδόσεως, ὅθεν τέλος τῆς Μήνιδος.	30	Τέλος τῆς ἐνεργείας. Ἀπόφασις καὶ εἰσήγησις περὶ ἀποδόσεως τοῦ Ἕκτορος.
Ἀριθ. 5.	39	Ἑσπέρα, Ἀπόδοσις — Πρωΐα, Πριάμου ἐπάνοδος.	30	Ἑσπέρα, ἀπόδοσις.		
	40–47					
	48–49	Ἕκτορος ἐνταφιασμός.				

V. ΔΙΑΡΘΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΟΔΥΣΣΕΙΑΣ.

κατὰ

Ἡμερονύκτια ἀπὸ ἠοῦς εἰς ἠῶ.				Ἀπὸ — μέχρι	Ἀπὸ — μέχρι	Ἔχει στίχ.	Νυχθήμερα Ἀπὸ δύσεως εἰς δύσιν.	
I.	444	(1. Ἡμέρα	Θεῶν ἀγορὰ — Ἀθηνᾶ παρὰ Τηλεμάχῳ.	I, 1 — 422	1— 422	422	422	I.
		(1. Νὺξ	Ἡ Εὐρύκλεια ἄγει τὸν Τηλέμαχον εἰς τὴν ἀνάπαυσιν.	I, 423 — 444	423— 444	22)	409	II.
II.	434	(2. Ἡμέρα	Ἰθακησίων ἀγορά	II, 1 — 387	445— 831	387)		
		(2. Νὺξ	Τηλεμάχου ἐξ Ἰθάκης εἰς Πύλον ἀποδημία	II, 388 — 434	832— 878	47)	375	III.
III.	403	(3. Ἡμέρα	Ὁ Τηλέμαχος παρὰ τῷ Νέστορι.	III, 1 — 328	879— 1206	328)		
		(3. Νὺξ	Ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ὁ Νέστωρ	III, 329 — 403	1207— 1281	75)	158	IV.
IV.	87	(4. Ἡμέρα	Ἡ ἐκ Πύλου εἰς Φερὰς ἀποδημία τοῦ Τηλεμάχου	III, 404 — 486	1282— 1364	83)		
		(4. Νὺξ	Ὁ τόπος, ἐν ᾧ αὐτόθι διενυκτέρευσε	III, 487 — 490	1365— 1368	4)	10	V.
V.	312	(5. Ἡμέρα	Ἐκ Φερῶν εἰς Σπάρτην.	III, 491 — 496	1369— 1374	6)		
		(5. Νὺξ	Ἄφιξις εἰς Μενέλαον	III, 497 — IV, 305	1375— 1680	306)	787	VI.
VI.	512	(6. Ἡμέρα	Μενελάου ἐξήγησις περὶ τοῦ νόστου τῶν Ἑλλήνων	IV, 306 — 786	1681— 2161	481)		
		(6. Νὺξ	Πηνελόπης ὄνειρον	IV, 787 — 847	2162— 2222	61)	285	VII
VII.	227	(7. Ἡμέρα	Ἑρμῆς παρὰ Καλυψοῖ.	V, 1 — 224	2223— 2446	224)		
		(7. Νὺξ	Ὀδυσσεὺς καὶ Καλυψώ.	V, 225 — 227	2447— 2449	3)		
VIII — XXIX.	162	8.—10 Ἡμέρα	3 Ἐργάσιμοι ἡμέραι πρὸς κατασκευὴν τῆς σχεδίας	V, 228 — 262	2450— 2484	35		
		11.—27 Ἡμέρα	17 Ἡμέραι πλοῦ	V, 263 — 278	2485— 2500	16	269	VIII.—XXX.
		28 καὶ 29 Ἡμέρ.	2 Ἡμέραι τρικυμίας	V, 279 — 389	2501— 2611	111		
XXX.	151	(30. Ἡμέρα	Ὀδυσσέως ἀπόβασις εἰς Σχερίαν	V, 390 — 493	2612— 2715	104)		
		(30. Νὺξ	Ναυσικάας ὄνειρον	VI, 1 — 47	2716— 2762	47)	320	XXXI.
XXXI.	631	(31. Ἡμέρα	Ὀδυσσεὺς καὶ Ναυσικάα	VI, 48 — 320	2763— 3035	273)		
		(31. Νὺξ	Ὀδυσσεὺς παρ' Ἀλκινόῳ	VI, 321 — VII, 347	3036— 3393	358)	774	XXXII.
XXXII.	2836	(32. Ἡμέρα	Ἆθλοι	VIII, 1 — 416	3394— 3809	416)		
		(32. Νὺξ.	Ὁ Ὀδυσσεὺς διηγεῖται	VIII, 417 — XIII, 17	3810— 6229	2420)	2433	XXXIII.
XXXIII	170	(33. Ἡμέρα	Ὀδυσσέως δώρησις	XIII, 18 — 30	6230— 6242	13)		
		(33. Νὺξ	Ἀπόπλους ἀπὸ Σχερίας εἰς Ἰθάκην	XIII, 31 — 187	6243— 6399	157)	816	XXXIV.
XXXIV.	841	(34. Ἡμέρα	Ὀδυσσεὺς καὶ Εὔμαιος	XIII, 188 — XIV, 406	6400— 7058	659)		
		(34. Νὺξ	Διήγησις	XIV, 407 — XV, 55	7059— 7240	182)	311	XXXV.
XXXV.	133	(35. Ἡμέρα	Τηλεμάχου ἀπόπλους ἐκ Σπάρτης	XV, 56 — 184	7241— 6369	129)		
		(35. Νὺξ	Χρονολογικὸς πίναξ τῆς Ἰλιάδος Κ.	XV, 185 — 188	7370— 7373	4)	111	XXXVI.
XXXVI.	206	(36. Ἡμέρα		XV, 189 — 295	7374— 7480	107)		
		(36. Νὺξ	Ὁ Εὐμ. διηγεῖται πρὸς τὸν Τηλ. τὰ τῆς νεότητος αὐτοῦ.	XV, 296 — 494	7481— 7679	199)	713	XXXVII.
XXXVII.	544	(37. Ἡμέρα	Ὀδυσσεὺς καὶ Τηλέμαχος.	XV, 295 — XVI, 451	7680— 8193	514)		
		(37. Νὺξ	Εὐμαίου ἐπάνοδος ἐκ τῆς πόλεως.	XVI, 452 — 481	8194— 8223	30)	941	XXXVIII.
XXXVIII.	1728	(38. Ἡμέρα	Ὁ Ὀδυσσεὺς ὡς ἐπαίτης ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ.	XVII, 1 — XVIII, 305	8224— 9134	911)		
		(38 Νὺξ	Ὁ Ὀδυσσεὺς ὡς ἐπαίτης καὶ ἡ Πηνελόπη	XVIII, 306 — XX, 90	9135— 9951	817)	2049	XXXIX.
XXXIX.	1583	(39 Ἡμέρα	Μνηστηροφονία	XX, 91 — XXII, 494	9952—11183	1232)		
		(39 Νὺξ	Ὀδυσσεὺς καὶ Πηνελόπη	XXII, 495 — XXIII, 344	11184—11534	351)	927	XL.
XL.	576	40 Ἡμέρα	Ὀδυσσεὺς καὶ Λαέρτης	XXIII, 345 — XXIV, 548	11535—12110	576)		
	12110.						12110	

Τὰ ἀποτελέσματα ἀπέβησαν ὑπὲρ τῶν Τρώων, ἐφ' ὅσον οὗτοι ἀντέστησαν κατὰ τῶν Ἀχαιῶν εἰς φανερὰν μάχην.

Καὶ οἱ Ἀχαιοὶ δι' ὀχυρώσεως τοῦ στρατοπέδου των πρέπει νὰ φροντίζωσι περὶ τῆς προφυλάξεως κατὰ τῶν προσβολῶν τῶν Τρώων.

Ὅμως δοκιμάζουσι καὶ αὖθις νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Τρώων εἰς φανερὰν μάχην, ἀλλ' ἀποδιώκονται ὄπισθεν τῶν νέων τειχῶν.

Ἤδη ταπεινοῦνται ἐνώπιον τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ ἱκετεύουσιν αὐτόν. Ὁ Ἀγαμέμνων ὑπόσχεται εἰς αὐτοὺς ἄφθονον χρηματικὴν ἱκανοποίησιν.

Ὁ Ἀχιλλεὺς μένει ἀδιάλλακτος καὶ ἐξυβρίζει οὕτω τὰς μεταμεληθείσας λιτὰς τῆς παντοδυνάμου θυγατρὸς τοῦ Διός, καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς πρέπει ν' ἀποτίσῃ ταύτας ἕνεκα τῆς ὑπεροψίας του διὰ τῆς ἀπωλείας τοῦ φίλου του.

Πρὶν τούτου ὅμως ὁ Ζεὺς πληροῖ εἰς αὐτὸν τὸ θέλημά του καὶ αὐξάνει τὴν τῶν Ἀχαιῶν ταλαιπωρίαν εἰς τὸ ἔπακρον.

Ὅθεν οἱ Τρῶες κυριεύουσιν ἐξ ἐφόδου τὰ τείχη τῶν νηῶν καὶ πυρπολοῦσι τὴν τοῦ Πρωτεσιλάου ναῦν.

Τότε ὁ Πάτροκλος ἐπὶ κεφαλῆς ὢν τῶν Μυρμιδόνων εἰσβάλλει κατὰ τῶν Τρώων ἐνδεδυμένος τὴν πανοπλίαν τοῦ Ἀχιλλέως, ἀφοῦ κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Νέστωρος ἐπέτυχε τὴν χάριν ταύτην ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως, τοὺς τρέπει εἰς φυγὴν καὶ πίπτει.

Περὶ τὸν νεκρόν του συγκροτεῖται δεινὸς ἀγών, καὶ ἵνα φέρωσιν αὐτὸν εἰς τὸ στρατόπεδον, καθίσταται ἀναγκαία ἡ εἰς τὴν τάφρον ἐμφάνισις τοῦ Ὀδυσσέως.

Ὁ Ἀχιλλεὺς θρηνεῖ τὸν Πάτροκλον καὶ παραιτεῖται τῆς πρὸς τὸν Ἀγαμέμνονα μήνιδος, ἵνα ἐκδικήσῃ τὸν φίλον του.

Ὁ Ἕκτωρ πίπτει.

Καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς κηδεύει τὸν φίλον του.

Ἀλλ' ἡ λύπη διαρκεῖ καὶ σύρει τὸ πτῶμα τοῦ Ἕκτορος 9 ἡμέρας περὶ τὸ σῶμα τοῦ Πατρόκλου. Τούτου ἕνεκα ἐρίζουσιν οἱ Θεοί, ἕως οὗ ὁ Ζεὺς διατάττει τὴν ἀπόδοσιν τοῦ νεκροῦ εἰς τὸν Πάτροκλον.

Ἄλυσις τῆς Ὀδυσσείας. Ἐπειδὴ οἱ μνηστῆρες μνηστεύονται τὴν Πηνελόπην, φθείρουσι τὴν περιουσίαν τοῦ Ὀδυσσέως, ἐπιβουλεύονται τὴν ζωὴν τοῦ Τηλεμάχου καὶ κακομεταχειρίζονται τὸν τέλος μετὰ πολλὰ θαύματα ἀγνώστως ἐπανελθόντα Ὀδυσσέα, τιμωροῦνται ὑπ' αὐτοῦ διὰ θανάτου.

(Συνεγράφη Γερμανιστὶ ὑπὸ Γ. ΧΑΝ.)

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΣΙΑΜΗΣ.

(*Ἴδε φυλλάδ.* 106. *σελ.* 183. *Τέλος.*)

« Εἰσελθόντες δὲ εἴς τινα τῶν βασιλείων αὐλῶν λαμπρῶς πεφωταγωγημένων, ἐπεζεύσαμεν εἰς εἶδός τι ὑποστέγου ἐν ᾧ ἦσαν πλῆθος ἀξιωματικῶν καὶ ἄλλων βασιλικῶν ἀκολούθων. Ἐδυσκολεύθημεν δὲ οὐ μικρὸν ἕως οὗ φθάσωμεν μέχρι τοῦ ἡγεμόνος, διότι, κατὰ τὴν Σιαμικὴν βασίλειον τάξιν (ὡς ἔλεγον οἱ Βυζαντινοί, ἢ τὴν ἐθιμοταξίαν, ὡς λέγουσιν οἱ καθ' ἡμᾶς Ἀθηναῖοι), οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ παλατίου ἔκειντο ἐξηπλωμένοι εἰς τὰς κλίμακας καὶ παρὰ τὰς θύρας αὐτάς. Ὁ βασιλεὺς εὑρίσκετο ἐντὸς θαλάμου ὅλως εὐρωπαϊστὶ συνεσκευασμένου, οὗτινος τὰ τεχνικώτερα σκεύη ἦσαν ἐκ Γαλλίας. Δεχθέντα δὲ ἡμᾶς μετὰ πλείστης φιλοφροσύνης, εὐχαρίστησεν αὐτὸν ὁ Κ. Μοντιγνὺ διὰ τὰ δείγματα τῆς εὐμενείας ὅσα ἐπεδαψιλεύθησαν αὐτῷ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἀφίξεως. Ὁ βασιλεὺς ἐκάθισε τὸν πρέσβυν πλησίον του, καὶ συνωμίλει μετ' αὐτοῦ ὁτὲ μὲν ἀγγλιστί, ὁτὲ δὲ διὰ διερμηνέως σιαμιστί.

» Ὁ πρῶτος τῶν βασιλέων, ὁ καὶ μέγας καλούμενος, ἔχει μέτριον τὸ ἀνάστημα, τὸ ἦθος ἀξιοπρεπές, καὶ φυσιογνωμίαν ἀνδρὸς νοήμονος. Ἔφερε δὲ ἔνδυμα ὡς τὸ τοῦ μεσαιῶνος, δηλαδὴ χιτῶνα συνεσφιγμένον ἐκ μετάξης κυανῆς καὶ χρυσοκέντητον, ὑπομέλανα ἐπενδύτην ὁλοσυρικὸν πεποικιλμένον ἐπίσης χρυσῷ, πῖλον μαῦρον τρισμέγιστον ἀδάμαντα ἔχοντα ἐπὶ κορυφῆς καὶ σμάραγδον ὡσαύτως μέγαν κατὰ μέτωπον. Ἔφερε δὲ καὶ εἰς τοὺς δακτύλους καὶ τὸ στῆθος πολυαρίθμους λίθους τιμαλφεῖς, καὶ μελαίνας ἐμβάδας μεταξωτὰς πεποικιλμένας χρυσῷ· οἱ δὲ πόδες του ἦσαν γυμνοί.

» Φαίνεται δὲ ὅτι ἀνέγνω πολλὰ καὶ ὅτι ἐνθυμεῖται καλῶς τὰ ἐν τοῖς ἡμετέροις βιβλίοις, καὶ μάλιστα τὴν ἱστορίαν τῶν βασιλικῶν δυναστειῶν· τῶν ἀρχαίων ὅμως ἀσιατικῶν γλωσσῶν, καὶ τῆς σανσκριτικῆς κλ. εἶναι πολὺ ἐγκρατέστερος· ὁμιλεῖ τὰς νεωτέρας κάλλιον παντὸς ἄλλου, γινώσκει ὀλίγον τὴν λατινικήν, καὶ μετὰ μεγίστης εὐχερείας γράφει τὴν ἀγγλικήν. Διό, πρὸς τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ τίτλοις προστίθησιν ἀσμένως καὶ τοῦτον· « καθηγητὴς γλωσσῶν ».

» Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἔλαβεν ἐπιστολὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ναπολέοντος ἐλυπεῖτο διὰ τοῦτο, καὶ ἠρώτησε μάλιστα πολλάκις τὸν πρέσβυν· οὗτος δὲ ἀπεκρίθη ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ δὲν γράφει εἰμὴ πρὸς τοὺς ἡγεμόνας μεθ' ὧν ἔχει ἤδη σχέσεις συνδεδεμένας. Καὶ ὅμως ἐπιθυμῶν νὰ παράσχῃ πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα δεῖγμα τῶν ἐξαιρέτων πρὸς αὐτὸν αἰσθημάτων του, στέλλει αὐτῷ τήν τε ἰδίαν καὶ τὴν τῆς αὐτοκρατείρας εἰκόνα.

» Ἀμέσως τότε ὁ βασιλεὺς ἐξέφρασε τὴν ἄκραν του εὐχαρίστησιν, καὶ σπεύσας διεκοίνωσε πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν τὸ τοῦ αὐτοκράτορος εὐγενὲς τοῦτο καὶ φιλικὸν τεκμήριον· ὡρίσθη δὲ ἡ μετὰ τὴν αὔριον ὅπως παρουσιάσωμεν τὰς δύο εἰκόνας.

» Ἡ ἐπιοῦσα ὅλη κατηναλώθη εἰς ἀνταπόκρισιν δραστηριωτάτην μεταξὺ τοῦ πρέσβεως καὶ τῶν δύο βασιλέων· διότι ἀπὸ τῆς πρωΐας μέχρι τῆς μιᾶς ὥρας μετὰ τὸ μεσονύκτιον πλῆθος ἀξιωματικῶν τῆς αὐλῆς ἐκόμιζον σχεδὸν ἀδιακόπως διαγγελ-

ματα ἀμφοτέρων τῶν Μεγαλειοτήτων, καὶ σωροὺς τεραστείους ἀνθέων στελλομένους ὑπὸ τῶν γυναικῶν τῆς αὐλῆς. Εἶχον δὲ τὰ ἄνθη ταῦτα διάφορα σχήματα, οἷον στεμμάτων, διαδημάτων, φανῶν, πτηνῶν, ζώων, πρὸς δὲ καὶ ἐλεφάντων.

» Τὴν δὲ ἡμέραν τῆς παρουσιάσεως τῶν δύο εἰκόνων, ὁ Κ. Μοντεγνὺ ἀπεκάλυψεν αὐτάς. Αἱ ὡραῖαι αὗται εἰκόνες εἶχον μέγεθος ἀνδρός, καὶ περιεκαλλύνοντο ὑπό τε χρυσοῦ, ὑπὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν ἐμβλημάτων καὶ ὑπὸ τοῦ στέμματος. Ὅλοι δὲ οἱ ὑπουργοὶ καὶ οἱ λοιποὶ ἀξιωματικοὶ ἐλθόντες ἐθαύμαζον αὐτὰς ἐπὶ δύο ὁλοκλήρους ὥρας.

» Σημειωτέον δὲ ὅτι ἀπὸ τῆς πρωΐας τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὅλος ὁ ποταμὸς εἶχεν ὄψιν πανηγύρεως· διότι οἱ πολυάριθμοι ἱστοὶ τῶν σκηνωμάτων τῶντε βασιλέων καὶ τῶν ὑπουργῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀξιωματικῶν ἦσαν καταπεφορτισμένοι ὑπὸ σημαιῶν, καὶ πλῆθος λέμβων παντὸς σχήματος καὶ μεγέθους συνεσωρεύθησαν περὶ τὸ κατάλυμα ἡμῶν, ἀναμένουσαι τὴν ἀναχώρησιν τῆς συνοδίας.

» Ἀνεχωρήσαμεν δὲ περὶ τὴν μίαν μετὰ μεσημβρίαν. Πολλαὶ λέμβοι βασιλικαὶ ἔφερον ἀπόσπασμα ναυτῶν Γάλλων, διοικουμένων ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν αὐτῶν, ὡς καὶ τινας τῶν ἡμετέρων αὐλιςῶν καὶ τυμπανιστῶν· μετὰ ταύτας δὲ ἤρχετο ἄλλη μεγίστη ἐπίχρυσος, ὑπὸ ἑξήκοντα ἐλαυνομένη περιπορφύρων ἐρετῶν, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ἔκειντο αἱ δύο εἰκόνες ὑπὸ οὐρανίσκον ὁλόχρυσον, βασταζόμεναι ὑπὸ ὀκτὼ ναυτῶν.

» Τὴν λέμβον ταύτην παρηκολούθει ἡ ἡμετέρα ἐπίσης ἑξηκόντορος· ἄλλο ἀπόσπασμα ναυτῶν συνεπλήρου τὴν συνοδίαν, καὶ πλῆθος ἄλλων παντοδαπῶν πλοιαρίων παρηκολούθουν ἡμᾶς.

» Ἐφθάσαμεν δὲ εἰς τὰς βασιλικὰς θύρας περὶ τὴν δευτέραν ὥραν. Καὶ ὅτε ἐφάνη ἡ φέρουσα τὰς εἰκόνας λέμβος, εἴκοσι καὶ μία βολὴ καννονίων προσηγόρευσεν αὐτάς· προσηγορεύθη δὲ καὶ ὁ πρέσβυς διὰ δεκαεπτὰ ἄλλων. Οἱ ναῦται, φέροντες τὰ ὅπλα αὐτῶν, συνώδευσαν τὰς εἰκόνας, ἐνῷ ὁ πρέσβυς ἤρχετο ἀμέσως μετ' αὐτάς. Ἕκαστος ἐτοποθετήθη κατὰ τὸν βαθμὸν αὐτοῦ, καὶ οὕτω καθήσαντες ἐπὶ φορείων μετεκομίσθημεν ἐν μέσῳ στρατευμάτων εἰς τὰ ἀνάκτορα.

Ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως.

» Ἡ ποικιλία τῶν στολῶν καὶ τῶν ὅπλων ἦτο περιεργοτάτη· διότι ἔβλεπες ἐκεῖ καὶ Σιάμους, καὶ Λαοσσίους, καὶ Καμβογίους, καὶ Μαλαισίους καὶ Ἀναμίτας ςρατιώτας, πάντας ἐνδεδυμένους καὶ ὁπλοφοροῦντας διαφόρως καὶ παραδόξως. Ἐκεῖ ἦσαν καὶ στίφη ἐλεφάντων πολεμικῶν πλουσιώτατα εὐτρεπισμένων καὶ ὕψος δεκαπέντε περίπου ποδῶν ἐχόντων· ἐκεῖ καὶ γυναῖκες φέρουσαι λογχοφόρα πυροβόλα καὶ ξίφη, αἵτινες ἦσαν αἱ ἀμαζόνες τοῦ βασιλέως.

» Ἐφθάσαμεν τέλος πάντων καὶ εἰς τὸ παλάτιον ὅπου ἦτο ἡ αἴθουσα τοῦ θρόνου, περὶ ἣν ἵσταντο 500 ἢ 600 ἄνδρες, φέροντες τύμπανα μακρὰ καὶ στενά, ἐφ' ὧν ἕκαστος ἔκρουεν ἅπαξ μὲν ἀλλὰ σφοδρῶς μετὰ κέρατος ἐλεφαντείου.

» Κατὰ τὴν τάξιν, ἐστάθημεν ὀλίγον περιμένοντες πρὸ τῶν μεγάλων θυρῶν τῆς αἰθούσης· τῶν ἀξιωματικῶν δέ τις ἐφάνη κρούσας τὴν θύραν, καὶ μετὰ τὴν συνδιάλεξιν ἠνεῴχθησαν καὶ αἱ δύο αὐτῆς κλισιάδες· τότε ἀξιωματικοὶ λαβόντες τὰς εἰκόνας εἰσῆλθον πρῶτοι καὶ ἐστάθησαν ἑκατέρωθεν τοῦ θρόνου.

» Ἡ αἴθουσα ἦτο ἐπιμήκης, ἔχουσα κατὰ μῆκος δύο σειρὰς τετραγώνων κιόνων· οἱ τοῖχοι ἦσαν

κατάχρυσοι, καὶ ἡ ὀροφὴ ἐκαλύπτετο ὅλη ὑπὸ πλήθους φανῶν πάντων τῶν αἰώνων καὶ παντὸς τοῦ κόσμου. Καὶ ὅτε εἰσήλθομεν εἴδομεν περίεργόν τι καὶ ἔξαλλον· οἱ ἐξ αἵματος ἡγεμόνες, οἱ ὑπουργοὶ καὶ οἱ ἀνώτεροι τῶν ἀξιωματικῶν, φέροντες ἐπενδύτας ποδήρεις, καὶ πεποικιλμένους χρυσῷ, ἔκειντο ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὡς αἱ σύριγγες τῆς Αἰγύπτου, ἢ ὡς ἂν ἔβαλλον μετανοίας ἐνώπιον εἰκονοστασίου. Πρὸς τὸ βάθος δὲ, κατέναντι τῆς μεγάλης εἰσόδου, ἐντὸς κοιλώματος τοῦ τοίχου, ἐκάθητο ὑπὸ οὐρανίσκον ὁ βασιλεύς. Ἐστολίζετο δὲ καὶ αὐτὸς ὑπὸ χρυσοῦ καὶ λίθων πολυτίμων, καὶ ἔφερε στέμμα ἔχον ὕψος πλέον ἢ πεντήκοντα ἑκατομμέτρων, συμπεπηγμένον ὅλον ἐκ λίθων τιμαλφῶν, καὶ ἀπολῆγον εἰς κορυφὴν ὀξεῖαν ἐφ' ἧς ἔλαμπεν ἀδάμας ὄγκον ἔχων μικροῦ καρύου. Τοῦτον ἔδειξε μετὰ ταῦτα πρὸς ἡμᾶς ὁ βασιλεὺς προσεπιδείξας καὶ τὴν λοιπὴν βασιλικὴν στολήν. Τὸ στέμμα ἔχει βάρος λιτρῶν δέκα, ὥστε ὁ φέρων αὐτὸ ἵσταται ἐξ ἀνάγκης ἀκίνητος.

» Βαθυτάτη σιωπὴ ἐπεκράτει καθ' ὅλην τὴν μακρὰν ἐκείνην αἴθουσαν, ἐντὸς τῆς ὁποίας, πλὴν τινων στρατιωτικῶν σκοπῶν κεκολλημένων οὕτως εἰπεῖν εἰς τοὺς τοίχους, μόνοι ἡμεῖς ἤμεθα ὄρθιοι. Ἡ θέα ἐκείνη δὲν ἐστερεῖτο μεγαλοπρεπείας· ἦτο τῷόντι ὡς ἀξιόλογός τις θεατρικὴ διακόσμησις.

» Ὁ Κ. Μοντεγνὺ προέβη τότε μόνος πρὸς τὸν θρόνον πρὸ τοῦ ὁποίου ἀφοῦ ἔκλινε τρὶς τὴν κεφαλὴν, προσηγόρευσε γαλλιστὶ τὸν βασιλέα, ἐκτιθεὶς τὸν σκοπὸν τῆς ἀφίξεώς του. Μετάφρασις δὲ ἀγγλικὴ τοῦ λόγου τούτου ἐνεχειρίσθη συγχρόνως τῷ βασιλεῖ, ὅστις ἀπεκρίθη δι' ὀλίγων εὐμενῶν λέξεων, εἰπὼν ὅτι μετὰ Λοδοβῖκον τὸν ΙΔ'. οὐδεὶς πρέσβυς καὶ οὐδὲν πλοῖον τῆς Γαλλίας ἦλθέ ποτε εἰς Σιάμην, καὶ συνεχάρη ἑαυτῷ ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἀνενεώθησαν αἱ ἀρχαῖαι ἐκεῖναι σχέσεις. Προσέθεσε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι συνεκάλεσεν εἰς τὴν τελετὴν ἐκείνην πάντας τοὺς ἐξ αἵματος ἡγεμόνας καὶ τοὺς ἀνωτάτους ἀξιωματικοὺς ἵνα τοὺς παρουσιάσῃ πρὸς τὸν πρέσβυν. Μετὰ ταῦτα ἠκούσθη ἦχος κώδωνος, καὶ εὐθὺς παραπέτασμα χρυσοῦν ἔκρυψε τὸν βασιλέα. Ἀμέσως τότε ἀνηγέρθησαν πάντες, καὶ οἱ πολυάριθμοι τοῦ βασιλέως ἀδελφοὶ, οἱ ὑπουργοὶ καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ, περικυκλώσαντες τὸν πρέσβυν, τὸν ἐχαιρέτισαν καὶ ἔσφιγξαν τὴν χεῖρά του.

» Μετὰ ταῦτα ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς ὡδήγησεν ἡμᾶς εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν *παγόδαν*, καὶ ἔδειξε τοὺς πολεμικοὺς ἐλέφαντας καὶ πάντα τὰ λοιπὰ περίεργα τοῦ παλατίου τούτου, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὡς μικρὰ πόλις ἐν μέσῳ τῆς Βαγκόκης. Μετὰ δὲ τὴν ἐπίσκεψιν ταύτην ἤλθομεν εἰς αἴθουσαν ὅπου ἦτο παρεσκευασμένον γεῦμα μεγαλοπρεπές. Περὶ τὸ τέλος τοῦ γεύματος ὁ πρέσβυς προέτεινε τρεῖς ἀλαλαγμοὺς εἰς τιμὴν τοῦ βασιλέως, μεθ' οὓς ἀνέκραξαν πάντες ἐπίσης τρὶς, *Ζήτω ὁ αὐτοκράτωρ !* Ἔπειτα δὲ ἐγερθέντες ἀνεχωρήσαμεν κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν ἥτις ἐτηρήθη καὶ ὅτε ἤλθομεν. »

ΟΙ ΔΥΩ ΜΑΘΗΤΑΙ.

ΥΠΟ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΔΟΥΜΑ.

(Μετάφρασις Δ. Κ.)

(*Τέλος. Ἴδε φυλλ.* 175 *σελ.* 162.)

III.

Εἴτε ἐκ λειποθυμίας εἴτε ἐκ κόπου ὁ Ἰωσὴφ ἐκοιμήθη μέχρι τῆς αὐγῆς.

Ο ἵππος αὐτοῦ ἀναλαβὼν τὰς δυνάμεις του καθ' ὅλην τὴν νύκτα, ἦτο τὴν πρωΐαν ζωηρὸς καὶ ὑγιής. Ὁ δὲ Ἰωσὴφ ἱππεύσας ἐξηκολούθησεν ὁδοιπορῶν.

Ἕως τότε εἶχεν ἐπιμελῶς ζητήσει πληροφορίας καθ' ὅλους τοὺς ταχυδρομικοὺς σταθμοὺς, ἵνα μάθῃ ἐὰν πρὸ εἴκοσι καὶ τεσσάρων ὡρῶν νέος τις εἴκοσιν ἕως εἴκοσι καὶ ἑνὸς ἔτους, μεταβαίνων μόνος ἐφ' ἁμάξης ἐκ Βονωνίας εἰς Ῥώμην ἤλλαξε τοὺς ἵππους. Ἔμαθε δὲ ὅτι τὸν εἶδον φέροντα μαθητοῦ εἰσιτήριον καὶ ὑγιᾶ, καὶ σπεύδοντα νὰ φθάσῃ εἰς Ῥώμην.

Ἐν τοσούτῳ ἡ ὁδὸς τραχεῖα συνήθως, κατέστη ἀδιάβατος σχεδὸν ἕνεκα τῆς χιόνος· καὶ ὅμως ὁ Ἰωσὴφ ἔσπευδε νὰ φθάσῃ εἰς Τέρνιον.

Εἰς τὴν Στρεττοῦραν, τουτέστι δύω λεύγας πρὸ τοῦ Τερνίου, ἔκαμε τὴν συνήθη ἐρώτησιν· ἔμαθε δὲ καὶ ἐκεῖ ὅτι εἶχον ἰδεῖ τὸν Γαετάνον.

Ἦτο πέμπτη μετὰ μεσημβρίαν, ὅτε ἀφίχθη εἰς Στρεττοῦραν, καὶ ἀφοῦ ἐβεβαιώθη ὅτι ὁ φίλος του ἐξηκολούθησε τὴν πρὸς τὸ Τέρνιον ὁδὸν, ἡτοιμάσθη νὰ πράξῃ τὸ αὐτό· ἀλλ' ὁ τοῦ ταχυδρομικοῦ σταθμοῦ ἐπιστάτης πρὸς ὃν ἀπετάθη, σείσας τὴν κεφαλὴν τὸν προέτρεψε νὰ μὴ προβῇ, καθότι ἡ ὁδὸς οὖσα ἐν μέσῳ τῶν δύω σειρῶν τῶν Ἀπεννείνων, ἐλυμαίνετο ὑπὸ ληστῶν.

Ἀλλ' ὁ Ἰωσὴφ δὲν ἐφοβεῖτο τοὺς ζῶντας· ἡ ἰδέα μάλιστα ὅτι τὸ φάσμα ἦτο τοῦ Γαετάνου, τὸν κατέστησεν ἔτι μᾶλλον ἀτρόμητον. Ἀπεκρίθη λοιπὸν ὅτι ἐπεθύμει νὰ φθάσῃ τὸ ταχύτερον εἰς Ῥώμην, καὶ ὅτι οὐδεὶς κίνδυνος ἦτον ἱκανὸς νὰ διακόψῃ τὴν πορείαν του.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν, παρεσκεύασε τὰ πιστόλιά του, ἐβεβαιώθη ὅτι τὸ ξίφος ἐξήρχετο εὐκόλως ἀπὸ τῆς θήκης, καὶ κεντήσας τὸν ἵππον του εἰσέδυσεν εἰς τὴν κοιλάδα τὴν ἀπολήγουσαν εἰς Τέρνιον.

Καὶ ἀληθῶς οὐδὲν μέρος ὑπῆρχε καταλληλότερον πρὸς ἐνέδραν· τὸ δάσος ἦτο πυκνότατον, καὶ ὄγκοι λίθων ὑπερμεγέθεις ἀποσπασθέντες ἀπὸ τῶν παρακειμένων βράχων, κατέφραξσον τὴν ὁδὸν, ἥτις διὰ τοῦτο ὡμοίαζεν ἐκείνην περὶ ἧς λέγει ὁ Δάντης ὅτι διερχομένη τὸ χάος λήγει εἰς τὸν ᾅδην.

Ὁ Ἰωσὴφ περιέμενεν ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν νὰ προσβληθῇ· ἀλλ' ἀδιαφορῶν περὶ τῆς ὑπάρξεώς του,

ἐθεώρει μὲ βλέμμα ἀτάραχον καὶ ψυχρὸν πᾶσαν τοῦ ἐδάφους ἀνωμαλίαν ἐπιτηδείαν εἰς ἐνέδραν· καὶ ὅταν ἐπλησίαζεν εἰς θέσιν ὕποπτον ἔκυπτεν, ἕωσοῦ διερχόμενος ἀνηγείρετο μειδιῶν καταφρονητικῶς διὰ τὸν κίνδυνον ὅστις ἐφαίνετο ὅτι δὲν ἐτόλμα νὰ τὸν πλησιάσῃ.

Τέλος ἐφάνησαν τὰ φῶτα τῆς πόλεως, καὶ διευθυνθεὶς πρὸς τὸν ταχυδρομικὸν σταθμὸν ἐπανέλαβε τὴν συνήθη ἐρώτησιν· ἀλλ' ἐνταῦθα δὲν ἔλαβεν οὐδεμίαν πληροφορίαν, διότι ὄχι μόνον δὲν εἶχον ἰδεῖ τὸν Γαετάνον, ἀλλ' ἐβεβαίουν ὅτι πρὸ δέκα καὶ πέντε ἡμερῶν, οὐδὲν τοιοῦτον ὄχημα διῆλθε διὰ Τυρνίου, τῆς φήμης τῶν λῃστῶν παρακινούσης τοὺς φρονίμους νὰ προτιμῶσι τὴν διὰ τῆς Ἀκουαπεντέντε ὁδόν.

Οὕτω καὶ ὁ Γαετάνος, ἀφιχθεὶς μέχρι τῆς Στρεττούρας, δὲν ἐφάνη εἰς Τέρνιον. Τὰ ἴχνη του ἀπωλέσθησαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ τῆς πρώτης πρὸς τὴν δευτέραν τῶν δύω τούτων πόλεων.

Ὁ Ἰωσὴφ παρετήρησεν ἔξω τοῦ Τερνίου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, δι' ἧς πρὸ ὀλίγου διῆλθε, ξενοδοχεῖον ὅπερ ἐφαίνετο ὡς μεμονωμένος σκοπὸς ἐπὶ τῆς κατηραμένης ἐκείνης ὁδοῦ· ὑπέθεσε λοιπὸν ὅτι εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τοῦτο, κείμενον πλησίον τοῦ μέρους ἔνθα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶχε συλληφθῇ ὁ Γαετάνος, ἠδύνατο νὰ λάβῃ ἀκριβεστέρας πληροφορίας.

Τούτου ἕνεκα ἐπανῆλθεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον ὁ *Καταῤῥάκτης τοῦ Τερνίου* ὀνομαζόμενον, εἴς τινα τοῦ ὁποίου γωνίαν ἔκειτο ταχυδρομικὸν ὄχημα. Ἐπειδὴ δὲ ἐνόμιζεν ὅτι τὸ γνωρίζει, ἐξέτασε πάραυτα περὶ τούτου· ἀλλ' ἔμαθεν ὅτι ἀνῆκεν εἰς νέαν τινὰ κυρίαν ἐκ Ῥώμης, ἥτις ἐρχομένη εἰς προϋπάντησιν τοῦ ἀδελφοῦ ἢ συζύγου της, κατέλυσεν ἐκεῖ πρὸ δύω ὡρῶν, διότι εἶπον αὐτῇ ὅτι ἔτρεχε κίνδυνον, ἐὰν διήρχετο τὴν νύκτα διὰ τοῦ στενοῦ.

Ὁ Ἰωσὴφ ἐξέτασε καὶ ἐνταῦθα περὶ τοῦ φίλου του· ἀλλ' οὐδεὶς ἐγνώριζέ τι περὶ αὐτοῦ· διὰ τοῦτο ἐφοβεῖτο καὶ ἐπεθύμει συνάμα τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἔμελλε νὰ εὑρεθῇ μόνος· διότι αἱ δύω ὀπτασίαι τὰς ὁποίας εἶδε τοσοῦτον εἶχον καταπλήξει αὐτόν, ὥστε ἦτο πεπεισμένος ὅτι δὲν ἤθελε παρέλθει ἡ νὺξ χωρὶς νὰ ἐπανίδῃ τὸ φάσμα τοῦ Γαετάνου.

Ἔφαγε δὲ καὶ ἔπιεν ὀλίγον εἰς τὸ κοινὸν ἑστιατώριον, ἀκροαζόμενος πᾶν ὅ,τι ἔλεγον, καὶ ἐλπίζων πάντοτε ὅτι ἤθελε μάθει τι περὶ τοῦ Γαετάνου· ἀλλ' ἂν καὶ ἡ συνδιάλεξις ἐστρέφετο εἰς τὰ τῶν λῃστῶν, οὐδὲν ὅμως ἐῤῥέθη περὶ αὐτοῦ.

Ἀπεχώρησε λοιπὸν εἰς τὸν θάλαμόν του, ἔνθα ὑπῆρχεν ὁ τελευταῖος φόβος καὶ ἡ τελευταία ἐλπίς του· διότι ἐὰν τὰ ἀνθρώπινα μέσα τὸν κατέλιπον, τὰ ὑπεράνθρωπα ἔμελλον ἀναμφιβόλως νὰ τὸν βοηθήσωσιν. Καὶ ἐπειδὴ οὔτε ἐπεκαλεῖτο νέαν ὀπτασίαν, οὔτε ἀπεμάκρυνεν αὐτήν, ἐκδυθεὶς κατεκλίθη, καὶ σβέσας τὸν λύχνον ἀπεκοιμήθη, ἀναθέσας εἰς τὸν Θεὸν τὴν περὶ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς του φροντίδα.

Ἀλλὰ περὶ τὴν ἑνδεκάτην ἐξύπνησεν αἰφνιδίως. Ὀλίγη ὥρα παρῆλθεν ἕως οὗ διαλυθῇ ἡ ζάλη τοῦ ὕπνου, καὶ ἤκουσε τὸν αὐτὸν κρότον ὅν περ εἶχεν ἀκούσει εἰς Ἀσσίσιον, δηλαδὴ βήματα καὶ τρίξιμον εἰς τὴν κλίμακα· τὰ βήματα ἐπλησίασαν εἰς τὴν θύραν, ἡ θύρα ἤνοιξε καὶ τὸ φάντασμα τοῦ Γαετάνου ἀνεφάνη.

Ὁ Ἰωσὴφ ἐνόμισεν ὅτι, ὡς καὶ τὴν προτεραίαν, τὸ φάντασμα ἔμελλε νὰ ἐκδυθῇ καὶ νὰ κατακλιθῇ πλησίον του· καὶ ἐπειδὴ γλυκεῖα ἦτο πρὸς αὐτὸν ἡ μετὰ τοῦ φαντάσματος τοῦ φίλου του συνοίκησις, ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἄκραν διὰ νὰ ἀφήσῃ τόπον εἰς αὐτόν· τοῦτο ὅμως ἀπήτησε διὰ νεύματος νὰ ἐγερθῇ. Ἀλλ' εἴτε διότι δὲν ἐνόησεν εἴτε διότι ἐδίσταζεν, ἐβράδυνε νὰ ὑπακούσῃ. Τότε τὸ φάντασμα ἤνοιξε τὸν χιονισμένον μανδύαν του· τὸ σῶμα του ἦτον ὡς καὶ τὴν προτεραίαν γυμνόν, καὶ ἐπὶ τοῦ στήθους του ἔφερε τραῦμα αἱμοσταγὲς τὸ ὁποῖον ἔδειξε μὲ τὸν δάκτυλον εἰς τὸν φίλον του.

Ὁ Ἰωσὴφ ἀπηλπισμένος ἐνόησε τὰ πάντα, καὶ καταβὰς ἐκ τῆς κλίνης ἐνεδύθη μετὰ σπουδῆς· ἀφοῦ δὲ ἡτοιμάσθη·

— Ἰδού, εἶπε, τί διατάττεις; Χωρὶς δὲ ν' ἀποκριθῇ τὸ φάντασμα τῷ ἔνευσε νὰ ὁπλισθῇ.

Ὁ δὲ Ἰωσὴφ ζωσθεὶς τὸ ξίφος, καὶ τὰ δύω πιστόλιά του,

— Ἔχει καλῶς οὕτω; ἠρώτησεν.

Τὸ φάντασμα κατένευσε διὰ τῆς κεφαλῆς, καὶ παρατηρῶν ὄπισθέν του ἐὰν ἤρχετο ὁ φίλος του, ἐβάδισε πρὸς τὴν θύραν μειδιῶν θλιβερῶς, ὅπως ἐνθαῤῥύνῃ τὸν Ἰωσήφ.

Οὕτω λοιπὸν ἐξῆλθον τοῦ ξενοδοχείου· ὅλαι αἱ θύραι ἠνοίγοντο ἐνώπιόν των, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὸ φάντασμα πανταχοῦ ἔκαμνεν ὀπήν, δι' ἧς διήρχετο καὶ αὐτὸ καὶ ὁ φίλος του, καὶ ἥτις ἐκλείετο μετὰ ταῦτα.

Ἀφοῦ δὲ ἐβάδισαν ἓν περίπου τέταρτον τῆς ὥρας, τὸ φάντασμα εἰσῆλθεν εἰς ἀτραπὸν στενὴν διερχομένην μεταξὺ θάμνων καὶ πετρῶν. Ὁ Ἰωσὴφ ξιφήρης παρηκολούθει αὐτό, παρατηρῶν ἔκθαμβος ὅτι τὰ μὲν βήματα τοῦ φαντάσματος δὲν ἄφινον ἴχνος ἐπὶ τῆς χιόνος, τὸ αἷμα ὅμως τῆς πληγῆς καταῤῥέον ἐσχημάτιζε γραμμήν.

Δὶς δὲ ἢ τρίς, ἐπ' ἐλπίδι ὅτι ὁ φίλος του ἤθελεν ἀπαντήσει εἰς τὰς ἐρωτήσεις του, τῷ ἀπεύθυνε φιλικάς τινας λέξεις· ἀλλὰ τὸ φάντασμα ὡσανεὶ ἐφοβεῖτο μήπως ὁ ἦχος τῶν λέξεων προδώσῃ τὴν παρουσίαν ζῶντος, φέρον τὸν δάκτυλόν του ἐπὶ τῶν χειλέων, προέτρεπε τὸν Ἰωσὴφ εἰς σιωπήν.

Ἄλλως τε ἡ περὶ σιωπῆς σύστασις κατέστη μετ' ὀλίγον ἀνωφελής· διότι καθ' ὅσον προέβαινον εἰς τὸ ὄρος, ἐπλησίαζον τὸν καταῤῥάκτην, καὶ ὁ πάταγος τῶν ὑδάτων ἦτο τοιοῦτος, ὥστε ἦτο ἀδύνατον ν' ἀκούσῃ εἷς τὸν ἄλλον ὅσον μεγαλοφώνως καὶ ὅσον ἐκ τοῦ πλησίον συνωμίλουν. Ἀλλ' ὁ Ἰωσὴφ κατεπλήττετο ἔτι μᾶλλον· διότι, καθόσον ἐπροχώρουν εἰς τὸ ὄρος, ἀνεγνώριζε τὴν τοποθεσίαν, ἣν εἶχεν ἰδεῖ κατ' ὄναρ, καὶ μετ' ὀλίγον εἶδε τὸν τάφον ὅστις διέκο-

πτε τὸν χιονώδη μανδύαν τὸν καλύπτοντα τὸ ἔδαφος.

Δὲν ἦτο λοιπὸν ἀνάγκη περαιτέρω ἐξηγήσεων. Τὸ φάντασμα τὸν ὡδήγησεν εἰς τὴν θέσιν ἔνθα ἐτάφη ὁ φίλος του. Οὗτος δὲ γονυπετήσας ἐδεήθη ὑπὲρ τοῦ φίλου του. Διαρκούσης τῆς δεήσεως τὸ φάντασμα ἵστατο ὄρθιον, καὶ ὁ Ἰωσὴφ ἐνόμιζεν ὅτι συνηύχετο μετ' αὐτοῦ.

Μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ εὐσεβοῦς τούτου καθήκοντος, ὁ Ἰωσὴφ ἔτεινε τὸ ξίφος ἐπὶ τοῦ τάφου, καὶ ὤμοσε νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τοῦ φίλου του. Ἐπομένως κόψας δύο κλῶνας δρυός, καὶ σχηματίσας σταυρόν, ἐνέπηξεν ἐπὶ τοῦ τάφου. Ὥστε ἕνεκα αὐτοῦ καὶ ἕνεκα τῶν ῥανίδων τοῦ αἵματος, ἦτον εὔκολον νὰ ἀνεύρῃ τὴν θέσιν.

Βεβαίως τὸ φάντασμα θὰ ἐνόησεν, ὅτι ὁ Ἰωσὴφ ἔπραξεν ὅ,τι ὤφειλε· διότι ἐξελθὸν τῆς ὁδοῦ ἐπορεύθη δι' ἄλλης μεταξὺ βράχων, παρατηροῦν τὸν Ἰωσὴφ ἐὰν ἀκολουθῇ. Οὗτος δὲ ὡς ἀπὸ ὑπερφυσικήν τινα δύναμιν ἑλκόμενος, ἐπάτει εἰς τὰ ἴχνη τοῦ φαντάσματος, διὰ νὰ τὸ ἐρωτήσῃ τί ἄλλο πρέπει νὰ πράξῃ; Ἀλλ' αἴφνης τὸ φάντασμα ἔγινεν ἄφαντον.

Μετὰ μικρὸν ἠκούσθησαν βήματα καὶ φωναὶ ἐρχόμεναι ἀπὸ τὸ μέρος εἰς ὃ διευθύνετο ὁ Ἰωσήφ· παρεκκλίνας λοιπὸν ἐκρύβη ὄπισθεν βράχου, καὶ ἐκεῖ περιέμενε νὰ μάθῃ ὁποῖοι ἄρα ἦσαν οἱ κινδυνεύοντες ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τοιοῦτο μέρος.

Καθ' ὅσον δὲ οὗτοι προσήρχοντο, ἤχει φωνὴ γυναικός. Καὶ τῳόντι, ἐν μέσῳ πέντε ἀνδρῶν βαδιζόντων εἰς τὴν ἀτραπὸν ἣν ἐγκατέλιπεν ὁ Ἰωσήφ, καὶ διευθυνομένων πρὸς τὸ μέρος τοῦ τάφου, ἐφαίνετό τις γυνή. Οἱ ἄλλοι ἐφαίνοντο ὅτι ἦσαν, ὁ μὲν ἀχθοφόρος, φέρων δᾶδα, ὁ δὲ χωρικὸς Ῥωμαῖος, καὶ οἱ ἕτεροι δύω ὑπηρέται. Ἡ γυνὴ ἦτο νέα δεκαεννέα ἕως εἴκοσιν ἐτῶν· ἐνδεδυμένη κατάμαυρα καὶ κρατοῦσα πιστόλιον εἰς τὴν δεξιάν, ἐφαίνετο ὅτι εἶχεν ἀπόφασίν τινα ὁριστικὴν καὶ ἀμετάθετον. Ἐκ τῶν λοιπῶν οἱ μὲν δύο ὑπηρέται, οἵτινες ἐφαίνοντο ὅτι συνώδευον αὐτήν, ἦσαν πάνοπλοι, οἱ δὲ ἄλλοι ἄνευ ὅπλων.

Ἡ μικρὰ αὕτη συνοδία ἀφιχθεῖσα βήματά τινα πλησίον τοῦ μέρους ἔνθα ἐκρύπτετο ὁ Ἰωσὴφ ἐσταμάτησε· διότι ἡ νέα ἀπεποιεῖτο νὰ προχωρήσῃ.

— Ἄθλιε! ἀνεφώνησεν ἡ νέα ἀποταθεῖσα πρὸς τὸν χωρικόν, ὅστις ἦτον ὁδηγὸς τῆς συνοδίας, συνήνεσα νὰ σὲ ἀκολουθήσω, διότι μὲ ὑπεσχέθης νὰ μὲ ὁδηγήσῃς ἐκεῖ ὅπου εὑρίσκεται ὁ ἀδελφός μου. Ἰδοὺ περιφερόμεθα πρὸ δύο ὡρῶν, ποῦ εἶναι ὁ ἀδελφός μου;

— Ἔχετε ὑπομονήν, κυρία, ἀπεκρίθη ἐκεῖνος, ἐφθάσαμεν..

Καὶ παρετήρει πέριξ του, ὡς ἂν ἐζήτει μέσον ἀπαλλαγῆς.

— Ἐνθυμήσου ὅ,τι σὲ εἶπα, ἐπανέλαβεν ἡ νέα ἐντόνως ἀνυψώσασα τὸ πιστόλιον μέχρι τοῦ στήθους τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, ἐὰν δοκιμάσῃς νὰ φύγῃς, φονεύεσαι.

— Ὢ! δὲν ἔχω τοιοῦτον σκοπόν, κυρία.

Ἀλλ' αἱ ἀνήσυχοί του κινήσεις ἔψευδον τοὺς λόγους του.

— Ἐὰν κάμῃ ἓν μόνον βῆμα διὰ νὰ φύγῃ, εἶπεν ἡ νέα πρὸς τοὺς ὑπηρέτας, φονεύσατέ τον ἀμέσως.

— Ποῦ νὰ εἶναι; ἐψιθύρισεν ἀμέσως ἀπηλπισμένος.

— Ναί, οἱ συνένοχοί σου σὲ ἀφῆκαν. Ἄκουσε· ἐὰν δὲν ἀποκριθῇς εἰς τὴν ἐρώτησίν μου, τὰ μυαλά σου θὰ πετάξουν. Ἦλθες εἰς τὴν Ῥώμην καὶ μ' ἔφερες τὴν ἐπιστολὴν ταύτην τοῦ ἀδελφοῦ μου, αἰχμαλωτισθέντος ἀπὸ λῃστάς, οἵτινες ἐζήτουν διὰ λύτρα εἴκοσι χιλιάδας τάλληρα, καὶ σ' ἐδόθησαν ἀμέσως αἱ δέκα· αἱ δὲ λοιπαὶ δέκα ἔπρεπε νὰ σεσθοῦν ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν ἀπὸ ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος νὰ μὴν εἶναι ἐπίφοβος εἰς τοὺς συντρόφους σου, καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν ἔμελλε νὰ παραδοθῇ ζῶν ὁ ἀδελφός μου, ὑγιὴς καὶ ἀβλαβής. Ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος εἶμαι ἐγώ, καὶ ἰδοὺ αἱ δέκα χιλιάδες τῶν ταλλήρων. Ποῦ εἶναι ὁ ἀδελφός μου;

Τὰς τελευταίας ταύτας λέξεις ἀκούσας ὁ Ἰωσὴφ ἐνόησε τὰ πάντα, καὶ ἐξελθὼν ἀπὸ τὴν κρύπτην του διευθύνθη πρὸς τὴν συνοδίαν.

Ἡ δὲ νέα, ὑποθέσασα ὅτι ἐνέπεσεν εἰς ἐνέδραν, χωρὶς νὰ φανῇ ὅτι αἰσθάνεται τὸν ἐλάχιστον τρόμον, ἔκαμεν ἀπειλητικὸν κίνημα κατὰ τοῦ λῃστοῦ· ἀλλ' ὁ Ἰωσὴφ τείνας τὴν χεῖρα ἀνέκραξε.

— Δὲν εἶσθε ἡ Βεττίνα Ῥωμανώλη, ἀδελφὴ τοῦ Γαετάνου Ῥωμανώλη;

— Ναὶ ἀπεκρίθη ἡ νέα.

— Ἔπειτα παρατηρήσασα αὐτὸν μετὰ προσοχῆς εἶπε·

— Καὶ σεῖς εἶσθε ὁ Ἰωσὴφ Σκαμότσης.

— Ὢ! ναί, Κυρία μου, ἔρχομαι ἀπὸ τὴν Βονωνίαν, ἐλπίζων νὰ φθάσω ἐγκαίρως πρὸς βοήθειαν τοῦ φίλου μου.

Καὶ ἐγὼ ἀπὸ τὴν Ῥώμην μὲ τὸ ἐπίλοιπον ποσόν, τὸ ὁποῖον ζητοῦν οἱ λῃσταί, οἱ συλλαβόντες τὸν ἀδελφόν μου. Οὗτος δὲ ὁ ἄνθρωπος ἔστειλε τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ποσοῦ, καὶ μὲ περιέμενεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς ἐρυθρᾶς Πύλης διὰ νὰ λάβῃ καὶ τὸ δεύτερον· ἀλλὰ πρὶν τὸ δώσω, ἀπήτησα νὰ μὲ παραδοθῇ πρῶτον ὁ ἀδελφός μου. Τότε μ' ἐπρότεινε νὰ μὲ ὁδηγήσῃ ἐκεῖ ὅπου εὑρίσκετο ὁ Γαετάνος, καὶ συναινέσας παρέλαβον καὶ τούτους τοὺς δύω πιστοὺς ὑπηρέτας· πρὸ δύω δὲ ὡρῶν τρέχομεν εἰς τὰ βουνά. Τέλος πάντων ἐσταμάτησα ἐδῶ πεπεισμένη ὅτι αὐτὸς μὲ ἀπατᾷ.

— Προσέχετέ τον αὐστηρῶς, εἶπεν ὁ Ἰωσὴφ πρὸς τοὺς δύω ὑπηρέτας. Καὶ ἔπειτα ἀποταθεὶς πρὸς τὴν Βεττίναν·

— Ἐγώ, εἶπε, θέλω σᾶς ὁδηγήσει, ἐμπιστευθῆτε εἰς ἐμέ.

— Δὲν εἶσαι ὁ ἄριστος τῶν φίλων τοῦ ἀδελφοῦ μου; εἶπεν ἡ νέα τείνασα τὴν χεῖρα πρὸς τὸν Ἰωσήφ.

— Ἐμπρός, ἀπεκρίθη οὗτος.

Καὶ ἔφερε τὴν Βεττίναν εἰς τὸν τάφον. Ἔπειτα δείξας μὲ τὸν δάκτυλόν του εἶπεν·

— Βεττίνα, ἀδελφή μου, θάῤῥος. Ἰδού, ἐνταῦθα κεῖται ὁ ἀδελφός μας Γαετάνος.

Καὶ ἡ Βεττίνα ἀφεῖσα φωνὴν ἔπεσε γονυπετής. Τότε, ὠφελούμενος ἀπὸ τὴν ταραχὴν ὁ ὁδηγός, ἐπροσπάθησε νὰ φύγῃ, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσε, διότι ἐφυλάσσετο καλῶς ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν, οἵτινες ἀνασηκώσαντες ταυτοχρόνως τὰ πιςόλια τὸν ἠπείλησαν.

Τὴν στιγμὴν ταύτην ἐξεπλάγη ὁ Ἰωσὴφ ἐπανιδὼν τὴν σκιὰν τοῦ Γαετάνου, ἥτις ἱσταμένη δέκα βήματα μακρὰν τοῦ τάφου ἔνευε τῷ Ἰωσὴφ ὅπως τὴν παρακολουθήσῃ.

Ὁ δὲ Ἰωσὴφ ἔκλινε τὴν κεφαλὴν εἰς σημεῖον ὑπακοῆς. Ἔπειτα ἀποταθεὶς πρὸς τοὺς δύω ὑπηρέτας.

— Φυλάττετε, εἶπε, καλῶς τὸν ἄνθρωπον τοῦτον, καὶ μετ' ὀλίγον ἐπιστρέφω.

Καὶ ἠκολούθησε τὸ φάντασμα διευθυνόμενον πρὸς τὸν καταῤῥάκτην.

Μετὰ πέντε λεπτὰ εἰσῆλθον καὶ οἱ δύο εἰς ἀτραπὸν τόσον πλησίον τοῦ καταῤῥάκτου, ὥστε κατεβρέχοντο ἀπὸ τὰ ἀναπηδῶντα ὕδατα.

Καὶ μετὰ παρέλευσιν ἑτέρων πέντε λεπτῶν ἔφθασαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους, ἔνθα ὁ ποταμός, ὅστις ἀποτελεῖ τὸν καταῤῥάκτην, ῥέει ὁρμητικὸς καὶ θορυβώδης, ἐντὸς κοίτης δέκα ἕως δεκαπέντε πόδας πλατείας.

Ὁ χείμαῤῥος οὗτος εἶναι ἀδιάβατος εἰς τοὺς κολυμβητάς, καὶ ἂν ποτέ τις ἤθελε τὸ δοκιμάσει, θὰ παρεσύρετο ἀμέσως καὶ θὰ κατεῤῥίπτετο ὡς βέλος ἀπὸ ὕψος πεντακοσίων ποδῶν. Περιβρέχων δὲ πανταχόθεν ὀξυτάτην τινὰ κορυφήν, καθιστᾷ αὐτὴν νῆσον, εἰς ἣν δὲν δύναταί τις νὰ ὑπάγῃ εἰμὴ διαβαίνων γέφυραν. Τὸ φάντασμα ἐστάθη ἐνώπιον τῆς γεφύρας ταύτης ἥτις ἐσύγκειτο ἐκ τριῶν κορμῶν ἐλάτης· ἦσαν δὲ τοσοῦτον ὀγκώδεις ὥστε, διὰ νὰ μεταφερθῇ ἕκαστος αὐτῶν ἐκεῖ θὰ ἐχρειάσθη εἴκοσιν ἀνδρῶν δύναμις.

Ὁ Ἰωσὴφ ἀνεζήτει νὰ ἐννοήσῃ ἀπὸ τὰ βλέμματα τοῦ φαντάσματος, ἐπὶ τίνι σκοπῷ τὸν ἔφερεν ἐκεῖ· τὸ δὲ φάντασμα ἀνεβίβασεν αὐτὸν ἐπὶ τῆς ὑψηλοτάτης κορυφῆς τοῦ ὄρους, καὶ ἐκεῖθεν τῷ ἔδειξε ζοφερὸν χάσμα σπηλαίου κειμένου πεντακόσια, ἢ ἑξακόσια βήματα μακρὰν εἰς τὸ ἀπέναντι μέρος τοῦ χειμάῤῥου. Ἐνίοτε τὸ χάσμα τοῦτο ἐφωτίζετο. Καὶ μετὰ ταῦτα φωναὶ μεθυόντων, καὶ καγχασμοὶ ἐπικρατοῦντες τῆς βοῆς τοῦ καταῤῥάκτου ἠκούοντο ἐξερχόμενοι ἐκ τοῦ σπηλαίου. Εἰς τοῦτο τὸ σπήλαιον κατέφυγον ὅπως διανυκτερεύσωσιν οἱ φονεύσαντες τὸν Γαετάνον λησταί.

Ὁ Ἰωσὴφ δὲν ἐνόει τὸν σκοπὸν δι' ὃν τὸ φάντασμα τὸν ἔφερεν ἐνταῦθα· διότι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἕως οὗ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Τέρνιον, καὶ ὁδηγήσῃ ἱκανοὺς στρατιώτας ἵνα προσβάλωσι τοὺς ληστάς, ἡ ἡμέρα ἤθελε παρέλθει καὶ οἱ λησταὶ ἤθελον ἀναχωρήσει ἐκεῖθεν.

Τὸ φάντασμα, ἐνοήσαν τοὺς διαλογισμοὺς τοῦ Ἰωσήφ, ἔσεισε τὴν κεφαλήν. — Λέγε, ἀνέκραξεν ὁ Ἰωσήφ, μὲ διατάττεις νὰ προβῶ κατ' αὐτῶν καὶ νὰ τοὺς προσβάλω μόνος; θέλω ὑπακούσει ἄνευ δισταγμοῦ καὶ φόβου.

Τὸ φάντασμα σεῖον καὶ αὖθις τὴν κεφαλὴν κατέβη ἐκ τῆς κορυφῆς καὶ διευθύνθη πρὸς τὸν χείμαῤῥον. Ἐλθὸν δὲ πρὸ τῆς γεφύρας ἔνευσε πρὸς τὸν Ἰωσὴφ ν' ἀνασηκώσῃ τοὺς κορμοὺς τῶν ἐλατῶν καὶ νὰ τοὺς ῥίψῃ εἰς τὸν ποταμόν.

— Ἀλλ' ἀπαιτεῖται, εἶπεν ὁ Ἰωσήφ, εἴκοσιν ἀνδρῶν δύναμις, διὰ νὰ ἐκτελεσθῇ τὸ τοιοῦτο ἔργον· ἑνὸς μόνου εἶναι ἀδύνατον.

Τὸ φάντασμα ὅμως ἐπανέλαβε τὸ αὐτὸ σημεῖον ὅπερ ἐσήμαινε, δοκίμασε.

Ὁ Ἰωσὴφ ἔκλινεν, ἀνακαλέσας εἰς τὴν μνήμην του τοὺς λόγους τούτους τοῦ εὐαγγελίου·«ὁ ἔχων πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως ἐρεῖ τῷ ὄρει τούτῳ ἄρθητι καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ γενήσεται». Ἔκυψε λοιπὸν ἀποφασιστικῶς καὶ λαβὼν ἕνα τῶν κορμῶν τὸν ἀνεσήκωσεν ὡς μικρὰν δοκόν, καὶ τὸν ἀφῆκε νὰ πέσῃ εἰς τὸν ποταμόν, ὅστις παρέσυρεν αὐτὸν ὡς ἄχυρον· ἔῤῥιψε δὲ καὶ τὸν δεύτερον καὶ τὸν τρίτον.

Καὶ μετὰ ταῦτα ἠκροάσθη.

Καὶ ὡς τρεῖς κρότοι καννονίων ἠκούσθη ἡ κατάπτωσις τῶν τριῶν κολοσσιαίων κορμῶν.

Ὅθεν, καταστραφείσης τῆς γεφύρας, οἱ λησταὶ ἔμεινον ἔγκλειστοι.

Ἴσως καὶ αὐτοὶ οἱ λησταί, ἐν μέσω τῶν ὀργείων αὐτῶν ἤκουσαν τὸν τρομερὸν ἐκεῖνον κρότον· ἀλλὰ θὰ τὸν ἐξέλαβον ἐκ τῶν τυχαίων ἐκείνων ἤχων οἵτινες ἐξυπνίζουσιν ἐν καιρῷ νυκτὸς τὴν ἠχὼ τῶν ὀρέων.

Μετὰ ταῦτα, τὸ φάντασμα ἐπανέλαβε τὴν ὁδὸν τὴν φέρουσαν εἰς τὸν τάφον· καὶ οὕτω ἐντὸς δέκα λεπτῶν, ἀκολουθῶν ὁ Ἰωσὴφ τὸ φάντασμα, ἔφθασεν εἰς τὴν συνοδίαν.

Καὶ ἡ μὲν λαμπὰς τοῦ ἀχθοφόρου ἐφώτιζε τὴν Βεττίναν δεομένην ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ της, οἱ δὲ ὑπηρέται ἐφύλαττον τὸν ληστήν.

Ὁ Ἰωσὴφ ἀτενίσας πρὸς τὸ φάντασμα ἐζήτει νὰ μάθῃ τί ἄλλο ἔπρεπε νὰ πράξῃ· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ὑπερφυὲς ἔργον ἐξεπληρώθη, ὡς φαίνεται, τὸ φάντασμα ἀπεχαιρέτισε διὰ τῆς χειρός, καὶ ἤνοιξε τὴν ἀγκάλην του ὡς ἂν προσεκάλει τὸν φίλον του. Καὶ ἔδραμε μὲν ὁ Ἰωσὴφ ἀλλὰ τὸ φάντασμα ἐξέφυγεν ὡς ἀτμός, καὶ στενάζον ἔγινεν ἄφαντον.

Τότε ὁ Ἰωσὴφ καταβὰς πρὸς τὴν Βεττίναν εἶπε·

— Κυρία μου, τὰ πάντα ἤδη ἠξεύρετε. Ἃς ἐπιστρέψωμεν εἰς Τέρνιον, καὶ τὴν ἐπαύριον θέλομεν ἐκθάψει τὸ σῶμα τοῦ δυστυχοῦς ἀδελφοῦ μας Γαετάνου καὶ ἀποδόσει εἰς αὐτὸν τὸν τελευταῖον φόρον.

— Τοῦτο ἀρκεῖ, ἠρώτησεν ἡ νεᾶνις πρὸς παρηγορίαν τῆς ψυχῆς του, ὅτι τὸ σῶμα αὐτοῦ θέλει ταφῆ εἰς τὸ νεκροταφεῖον; ἀλλὰ δὲν θέλομεν ἐκδικηθῆ τὸν θάνατόν του;

— Ἡ ἐκδίκησις ἔγεινε, κυρία μου, εἶπεν ὁ Ἰωσήφ· καὶ διηγήθη, ὅ,τι πρὸ ὀλίγου ἔπραξεν.

— Ἀδύνατον! ἀνέκραξεν ὁ ληστὴς ἀκούσας τὴν

διήγησιν ταύτην μὲ τρόμον καταδίκου· ἀπητοῦντο εἴκοσιν ἄνδρες διὰ νὰ ἀνασηκώσουν ἕκαςον τῶν κορμῶν τῆς γεφύρας.

— Ὁ Θεός μ.' ἐβοήθησεν, ἀπεκρίθη ἁπλῶς ὁ Ἰωσήφ.

Καὶ ἀναλαβόντες τὴν ὁδὸν τὴν φέρουσαν τὰ ςίγματα τοῦ τραύματος τοῦ Γαετάνου τὰ ὁποῖα ὅμως μόνον ὁ Ἰωσὴφ ἔβλεπε, ἔφθασαν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Ἐρυθρᾶς Πύλης.

Ἐκεῖ ὁ λῃστὴς παραδοθεὶς εἰς τὰς χεῖρας τῆς δικαιοσύνης ὡμολόγησεν ὅτι καθ' ὃν καιρὸν ἐπέστρεψε μὲ τὰς πρώτας δέκα χιλιάδας τῶν ταλλήρων, ἔρις ἠγέρθη μεταξὺ τῶν λῃστῶν· κατὰ τὴν διανομὴν τῆς ποσότητος ταύτης. Καὶ εἷς τῶν κακούργων τούτων, εὑρίσκων τὸ μερίδιόν του ὀλιγώτερον τοῦ τῶν ἄλλων, διὰ νὰ στερήσῃ τὸν λῄσταρχον τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τῶν λύτρων, ἐβύθισε τὸ ξίφος του εἰς τὸ ςῆθος τοῦ Γαετάνου. Ἀλλ' ὁ λῄσταρχος διὰ νὰ λάβῃ καὶ τὰ λοιπά, ἔστειλε καὶ επρότεινε εἰς τὴν νέαν νὰ ἔλθῃ ἕως εἰς τὸ μέρος ὅπου, νομίζουσα ὅτι ἤθελεν εὑρεῖ τὸν ἀδελφόν της, θὰ ἔπιπτε καὶ αὐτὴ εἰς ἐνέδραν, καθ' ἣν θὰ ὑστερεῖτο καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὰ χρήματά της.

Ἀλλὰ τὸ θάῤῥος τῆς Βεττίνας καὶ ἡ γενναιότης τῶν δύω ὑπηρετῶν, ἤλλαξαν τοῦ δράματος τὴν λύσιν.

Ὁ λῃστὴς αἰσθανθεὶς ὅτι ὁ θάνατος θὰ ἦτον ἡ ἄμεσος ἀνταμοιβὴ τῆς προδοσίας του, ἀντὶ νὰ ὑπάγῃ νὰ ἑνωθῇ μὲ τοὺς συντρόφους του εἰς τὸ σπήλαιον, περιεπλανήθη μέρος τῆς νυκτός, ἐλπίζων πάντοτε νὰ εὕρῃ καιρὸν νὰ φύγῃ· ἀλλ' ἡ αἰφνιδία ἐμφάνισις τοῦ Ἰωσὴφ ἐματαίωσε καὶ τὴν τελευταίαν ἐλπίδα του.

Τὴν ἐπιοῦσαν ἀνωρύχθη ὁ τάφος τοῦ Γαετάνου ἐνώπιον τοῦ κλήρου τοῦ Τερνίου καὶ τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως· ὁ νεκρὸς ἔφερεν ἐπὶ τοῦ στήθους τὸ ἀνοικτὸν καὶ βαθὺ ἐκεῖνο τραῦμα ὃ ἐπέδειξε τὸ φάντασμα εἰς τὸν Ἰωσήφ.

Ἐπειδὴ δὲ ἦτο γνωστὸν ὅτι οἱ λῃσταὶ δὲν εἶχον ἄλλην ἔξοδον εἰμὴ τῆς καταστραφείσης γεφύρας, δὲν ἐφρόντισαν οὔτε κἂν νὰ τοὺς συλλάβωσιν. Ἡ γῆ ἦτον ἐσκεπασμένη ὑπὸ χιόνος καὶ δὲν παρεῖχεν εἰς αὐτοὺς οὐδὲν ἐφόδιον· διὸ καὶ ἐλιμοκτονήθησαν πάντες, τριῶν δὲ ἐξ αὐτῶν τὰ πτώματα ἀποπειραθέντων νὰ διαβῶσι τὸν χείμαῤῥον, εὑρέθησαν συντετριμμένα ἐπὶ τῶν βράχων· ὁ δὲ νεκρὸς τοῦ Γαετάνου, συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς Βεττίνης, τοῦ Ἰωσὴφ καὶ τῶν δύο πιστῶν ὑπηρετῶν, μετεκομίσθη εἰς Ῥώμην.

Καὶ ἓν ἔτος μετὰ ταῦτα ὁ Ἰωσὴφ, κατὰ τὴν ἔφεσιν τοῦ φίλου του, ἐνυμφεύθη τὴν Βεττίναν.

ΣΙΝΙΚΑ.

—o—

Ὀλιγώτατα ἐγίνωσκον οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες περὶ τῶν ἀνατολικωτάτων τῆς Ἀσίας ἐθνῶν, Σινῶν, Σηρῶν, καὶ Ἰαπόνων, διότι τὰ ἔθνη ταῦτα, ἔχοντα γῆν καλὴν καὶ εὐνομίαν τινὰ καὶ φυσικὸν χωρισμὸν ἀπὸ τῆς λοιπῆς Ἀσίας, τῆς δυτικωτέρας, δὲν ᾐσθάνοντο τὴν χρείαν τῆς συγκοινωνίας μετὰ τῶν ξένων, καὶ τοῦ μετοικισμοῦ, καὶ τῶν κατακτήσεων, προτιμῶντα εὐλόγως βίον μονήρη καὶ εἰρηνικόν. Οἱ Σίναι ὅμως, καθ' ὅσον ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς παλαιᾶς αὐτῶν φιλολογίας, ὡς λέγουσι, δὲν ἠγνόουν τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἀξίαν καὶ τὴν δόξαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, μετὰ τὰ Περσικὰ μάλιστα καὶ τῆς προόδους τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, τὸν ὁποῖον ἐκθειάζουσι καὶ αὐτοί, ὡς πάντες οἱ Ἀσιανοί, ὀνομάζοντες Ἴωνας τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τῶν γνωςοτέρων αὐτοῖς Ἑλλήνων Ἀσιανῶν, τῶν Ἰώνων. Φαίνεται ὅμως, ὅτι ἐπὶ τῶν Βυζαντίων Αὐτοκρατόρων οἱ Ἕλληνες ἐσχετίσθησαν ὁπωσοῦν μετὰ πάντων τῶν Ἀσιατικῶν ἐθνῶν καὶ αὐτῶν τῶν Σινῶν, ὑποληπτόμενοι καὶ εὐνοοῦντες αὐτούς. Ἀναφέρουσιν οἱ Βυζάντιοι ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους αὐτῶν Σίναι καὶ ἄλλοι τῶν ἀνατολικωτάτων Ἀσιανῶν ἤρχοντο εἰς τὴν κατ' ἔτος συγκροτουμένην ἐν Θεσσαλονίκῃ μετὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐμπορικὴν ὀκταήμερον πανήγυριν, τὴν μεγίστην τῶν τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, ὅπερ σήμερον δὲν [illegible]εν οὔτ' ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ, οὔτ' ἐν τῇ Ὀ[illegible]κῇ ἐπικρατείᾳ. Πιθανῶς ἡ ἀγριότης καὶ ἀνομία τῶν κατακτητῶν καὶ διοικητῶν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης καὶ ἡ παρεπομένη τῶν τόπ[illegible]μωσις, ἐμπόδισε τὰς ἐμπορικὰς καὶ οἵας ἄλ[illegible]χέσεις τῶν Σινῶν π[illegible] τοὺς δυτικωτέρους τῆς Ἀσίας λαοὺς, πάσχο[illegible] καὶ φθειρομένους.

Οἱ Ἕλληνες οὔτ' εἶχον, οὔτ' ἔχουσιν, οὐδ' ἕξουσιν ἐν τῷ μέλλοντι αἰτίας ποτὲ συγκρούσεως, ἢ ἔχθρας, διὰ τὴν ἀπόστασιν, πρὸς τοὺς Σίνας· θεωρητέον ἄρα φιλικὸν τὸ ἔθνος αὐτὸ καὶ τώρα καὶ πάντοτε. Ἀφοῦ ἀνοιχθῇ ὁ Ἡρῷος ἰσθμὸς πιθανῶς ἡ Ἑλληνικὴ ναυτιλία καὶ οἱ Ἕλληνες ἔμποροι, ἐκτείνοντες εἰς τὴν μεσημβρινὴν μεγάλην Ἀσίαν τὰς ἐμπορικὰς αὐτῶν σχέσεις, θέλουσιν ἐπισκεφθῇ καλῶς μετὰ τὴν Ἰνδικὴν τοὺς εὐδαίμονας Σίνας, αὐξάνοντες τὴν μετ' αὐτῶν φιλικὴν ἡμῶν γνωριμίαν, καὶ χρησιμεύοντες αὐτοῖς ὡς ἐξηγηταὶ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ καὶ τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, καὶ μεσῖται τῶν ἐμπορικῶν τῆς Κίνας πρὸς τὴν Εὐρώπην σχέσεων. Σημειωτέον ὅτι ἐν τῇ Σινικῇ ἐπικρατείᾳ ἀριθμοῦνται, ὡς ἐσημείωσαν αἱ Ἀγγλικαὶ ἐφημερίδες πρὸ τριῶν ἐτῶν, χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι πολλοὶ ὑπὲρ τὰ 4 ἑκατομμύρια. Σημειωτέον προσέτι, ὅτι Σίναι τινὲς ἐβοήθησαν χρηματικῶς τὸν ἡμέτερον ἐθνικὸν ἀγῶνα κατὰ τὸ 1824, γενομένης συνεισφορᾶς ὑπὲρ αὐτοῦ ἐν Καντῶνι παρὰ τῶν φιλελλήνων Ἄγγλων.

Ἴσως τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος δεχθῇ ποτὲ καὶ Σίνας μετοίκους.

Οἱ Σίναι ὁμολογουμένως εἶναι ἀρχαιότατον καὶ ὡραιότατον καὶ τὸ μᾶλλον εὐνομούμενον καὶ σοφὸν καὶ ἐπιχειρηματικὸν τῶν ἐθνῶν τῆς Ἀσίας, ἐξαιρουμένης τῆς Ἰαπονίας, τῆς Ῥωσσικῆς ἐπικρατείας, καὶ τῆς Ἀγγλικῆς Ἰνδίας. Ἀποδεικνύονται δὲ

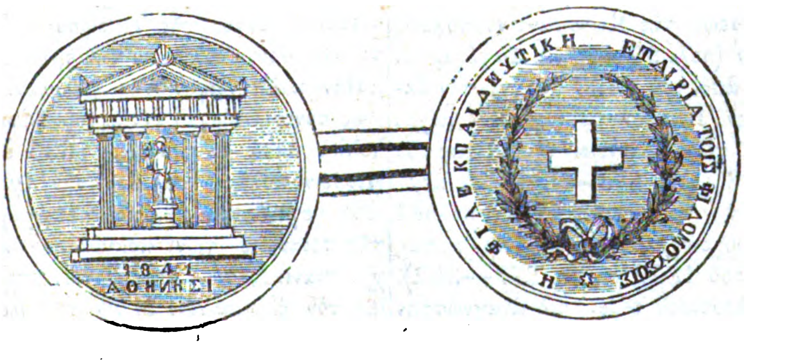
νοήμονες, φιλομαθεῖς, ἀγαθοὶ τεχνῖται καὶ γεωργοί, καὶ φιλοδίκαιοι καὶ φιλάνθρωποι πρὸς ἀλλήλους. Αὐτοὶ πρὸ τῆς Εὐρώπης εὕρηκαν τὴν κατασκευὴν τοῦ χαρτίου, τὴν τυπογραφίαν, τὴν πυρίτιδα, τὴν ναυτικὴν πυξίδα καὶ ἄλλα. Ὁ πληθυσμὸς αὐτῶν, ἀποδεικνύων αὐτὸς μόνος αὐτόθεν τὴν ἐμπειρίαν, τὴν εὐνομίαν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τῶν Σινῶν, συμποσοῦται κατά τινας μὲν τῶν Εὐρωπαίων συγγραφέων εἰς 300 ἑκατομμύρια, ἤτοι περίπου τὸ τρίτον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, κατ' ἄλλους δὲ τὸ ἥμισυ μόνον. Ἀλλὰ καὶ οὕτω πρωτεύει κατ' ἀριθμὸν ἐν τοῖς ἔθνεσι, διότι οὐδὲν ἄλλο ἔθνος ἀριθμεῖ 150 ἑκατομμύρια ψυχῶν. Ὁ Σινικὸς λαός, ἔχων ἐτησίαν αὔξησιν δύω ἑκατομμύρια, ἐν οἷς λογιστέον 200,000 τοὐλάχιστον μαχίμων ἀνδρῶν, δύναται ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἔθνος τῆς γῆς νὰ διατηρήσῃ πόλεμον, διότι ἔχει πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ χρήματα, καὶ παντοίαν τροφὴν ἄφθονον, καὶ ἱκαν[illegible] τέχνας, λαὸν δὲ φιλόπατριν καὶ γενναῖον, ἀφ[illegible] εἰσάξῃ τὴν Εὐρωπαϊκὴν τακτικήν. Ἡ Κίνα ἔχει καὶ καλοὺς καὶ πολλοὺς ναύτας καὶ παντοίαν ξυλίαν ναυπηγήσιμον, ὥστε δύναται νὰ σχηματίσῃ εὐκόλως ἀξιόλογον ναυτικὴν δύναμιν, ἂν μιμηθῇ τὴν Εὐρώπην καὶ κατὰ τοῦτο.

Τούτων οὕτως ἐχόντων ἡμεῖς, ὡς Ἕλληνες καὶ χριστιανοί, λυπούμεθα κατὰ φιλανθρωπικὸν καθ[illegible]κον, καὶ ὡς φίλοι τῶν Ἄγγλων καὶ τῶν Σινῶν, διὰ τὸν ἐγειρόμενον μέγαν καὶ δεινὸν πόλεμον τῶν δύω ἐνδόξων καὶ μεγίστων αὐτῶν λαῶν, τοῦ μὲν ἀνατολικωτάτου ἐν τῇ Ἀσίᾳ, τοῦ δὲ δυτικωτάτου ἐν τῇ Εὐρώπῃ, καὶ ταῦτα διὰ μικρὰν αἰτίαν. Τὸν πόλεμον τοῦτον ἡμεῖς θεωροῦμεν ἀξιοκατάκριτον καὶ λυπηρόν. Ἡ ἀνθρωπίνη σοφία, ἡ σώφρων ἐλευθερία, ἡ θεόσδοτος χριστιανικὴ πίστις δὲν συγχωροῦσι τὴν βίαν, τὰς αἱματοχυσίας καὶ τὰς καταστροφὰς διὰ τὰ γνωστὰ σχέδια, παριστανόμενα σοφιστικῶς καὶ ἀσυνειδήτως ὑπό τινων ὀργάνων τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τύπου, ὡς ἱκανὴν δικαιολογίαν τοῦ πολέμου καὶ ὡς ὠφέλειαν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ Κίνα, μὴν ἐνοχλοῦσα καὶ μὴ κατακτῶσα τὰ ξένα ἔθνη, ἔχει τὸ δικαίωμα προφανῶς, ἐὰν θέλῃ, τοῦ μὴ συγκοινωνεῖν μετ' αὐτῶν, ἀδικουμένων καθ' ἑκάστην ὑπ' ἀλλήλων καὶ ἀδικούντων καὶ ἐπιβουλευομένων αὐτήν, συγχωροῦσα μόνον τὴν προσφυγὴν ἐν καιρῷ κινδύνου.

ΕΥΘ.

ΜΕΤΑΛΛΙΑ

Πανεπιστημίου καὶ Φιλεκπαιδευτ. Ἑταιρείας.

Τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἡ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἑταιρεία, διένειμον μετὰ διπλωμάτων πρὸ ἑνὸς ἔτους τὰ μετάλλια ὧν παραθέτονται τὰ σχεδιογραφήματα.

Καὶ τὸ μὲν τοῦ Πανεπιστημίου, χαλκοῦν

ὂν καὶ λεπτοτάτης κατασκευῆς, διενεμήθη τοῖς συνδραμοῦσιν εἰς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ κτιρίου, τὸ δὲ τῆς Ἑταιρείας, ἀργυροῦν, πρὸς τοὺς 16 ἔτη ἀποτίσαντας τὴν ἑαυτῶν συνδρομήν. Κατὰ λάθος τοῦ ξυλογράφου, δὲν ἐχαράχθη ἡ περὶ τὸν βασιλέα ἐπιγραφή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ τῶν τε ὁμόρων Ἑλληνικῶν καὶ Ἰλλυρικῶν χωρῶν, διατρέχουσα κατὰ σειρὰν τὰ ἐν αὐταῖς συμβάντα ἀπὸ τοῦ σωτηρίου ἔτους μέχρι τοῦ 1854. Περιέχουσα καὶ τοπογραφικὸν πίνακα ἀναπτύσσοντα τὴν πολιτειογραφικήν, ἱστορικὴν καὶ γεωγραφικὴν κατάστασιν τῶν ἐν τῷ κειμένῳ ἐνδιαλαμβανομένων ἐπαρχιῶν, πόλεων, κωμῶν καὶ θέσεων, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἀκριβῆ στατιστικὴν ἔκθεσιν πάσης τῆς Ἠπείρου. Διῃρημένη εἰς τόμους δύο. Συντεταγμένη ὑπὸ Π. Α. Π. Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου Σ. Κ. Βλαστοῦ. Τόμος πρῶτος, 1856. Τόμος δεύτερος, 1857.

Ἱστορία πλήρης καὶ ἀληθὴς τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ χώρας δὲν θέλει συνταχθῆ εἰμὴ ἀφοῦ ἐξακριβωθῆ ἰδίᾳ ἡ ἱστορία ἑκάστου αὐτῆς τμήματος· τούτου ἕνεκα μετὰ πάσης χαρᾶς ἀποδεχόμεθα τὰς τοιαύτας εἰδικὰς πραγματείας, ὧν μία ἐστὶ καὶ ἡ ἀνὰ χεῖρας περὶ τῆς Ἠπείρου.

Ταύτης ὁ μὲν πρῶτος τόμος περιέχει τὸ χρονογραφικὸν μέρος, ὁ δὲ δεύτερος, τὸ τοπογραφικὸν καὶ στατιστικόν. Τὸ χρονογραφικὸν μέρος διαιρεῖται εἰς βιβλία ἕξ, ὧν τὸ πρῶτον ἱστορεῖ τὰ ἀπὸ τῆς διαδόσεως τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Ἤπειρον γεγονότα μέχρι τοῦ 1204 ἔτους, ἤτοι μέχρι τῆς ἐπὶ τῆς τετάρτης λεγομένης σταυροφορίας ἁλώσεως τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ὑπὸ τῶν Λατίνων (σελ. 11—55). Τὸ δεύτερον βιβλίον περιλαμβάνει τὴν ἱστορίαν τῆς Ἠπείρου καὶ τῶν περὶ αὐτὴν χωρῶν ἀπὸ τοῦ 1204 μέχρι τοῦ 1261, ἤτοι μέχρι τῆς ἀνακτήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων αὐτοκρατόρων (σελ. 57—86). Ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ ἐκτίθενται τὰ ἀπὸ τοῦ 1261 μέχρι τοῦ 1453 ἤτοι μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν (σελ. 90—171). Τὸ τέταρτον βιβλίον, ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ 1453 προάγει τὴν ἔκθεσιν τῶν κατὰ τὴν Ἤπειρον πραγμάτων μέχρι τῆς ἐν τῇ τοπαρχίᾳ τῶν Ἰωαννίνων ἐνιδρύσεως τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῷ 1788 (σελ. 173—274). Τὸ πέμπτον βιβλίον ἱστορεῖ τὴν πολυθρύλλητον καὶ πολυδάκρυτον ἡγεμονίαν τοῦ σατράπου ἐκείνου, τοῦ καταλυθέντος ἐν ἀρχῇ τοῦ 1822 (σελ. 277—362). Τὸ δὲ ἕκτον καὶ τελευταῖον φέρει τὸν ἀναγνώστην μέχρι τῶν παραμονῶν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1854 ἔτους (σελ. 365— 416)

Αἱ πηγαὶ ἀπὸ τῶν ὁποίων μετὰ πλείστης ἀκριβείας καὶ ἐπιμελείας ἤντλησεν ὁ συγγραφεὺς εἶναι· οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι, ὁ Μελέτιος, τὰ ὑπὸ τοῦ Μουστοξείδου ἐν τῷ Ἑλληνομνήμονι ἐκδοθέντα χρονικὰ καὶ αἱ ἐπιτόπιαι παραδόσεις. Μάλιστα δὲ λόγου ἄξιον εἶναι καὶ πρακτικωτάτην ἔχει τὴν ὠφέλειαν τὸ περὶ τῆς Τουρκοκρατίας μέρος· διότι ἐν αὐτῷ ἐκτίθενται τὰ μεγάλα καὶ οὐσιώδη προνόμια ὅσα ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἠναγκάσθη νὰ ἐπιτρέψῃ κατ᾽ ἀρχὰς εἰς τοὺς Ἠπειρώτας, ἡ βαθμιαία καὶ δολιωτάτη τῶν προνομίων τούτων κατάργησις, ἡ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀσθενὴς τοῦ Ἰσλαμισμοῦ ἐν τῇ Ἠπείρῳ θέσις, ἡ ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς 17 ἑκατονταετηρίδος ῥαγδαία αὐτοῦ διάδοσις, ἡ γενναία πολλῶν ἑλληνικῶν, καὶ ἐν γένει χριστιανικῶν κοινοτήτων εἰς αὐτὴν ἀντίστασις, ἡ ἀδυναμία εἰς ἣν ἀείποτε εὑρέθη ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις νὰ δαμάσῃ καὶ αὐτὸ τὸ ὀθωμανικὸν ἀλβανικὸν στοιχεῖον, καὶ ἡ ἐκ τῆς συνδρομῆς ὅλων τούτων τῶν περιστάσεων ἀνέκαθεν καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἐπικρατήσασα εἰς τὴν Ἤπειρον ἀναρχία. Ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι θέλει γενῆ ποτὲ σπουδαία σκέψις περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Χάτι Χουμαγιοῦν τῆς 6 Φεβρουαρίου, ἠθέλομεν συμβουλεύσει τοὺς ὑπουργοὺς τῆς Υ. Πύλης νὰ μελετήσωσι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ ἀνὰ χεῖρας βιβλίον. Ἐν αὐτῷ ἤθελον ἰδεῖ ὅτι τὰ προνόμια τὰ ὁποῖα σήμερον ἡ Εὐρώπη ἐπιζητεῖ ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς, οἱ χριστιανοὶ οὗτοι τὰ ἐνέμοντο καθ᾽ ὅλον τὸ διάστημα τῶν δύο πρώτων ἑκατονταετηρίδων τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας, καὶ ὅτι ἡ Υ. Πύλη, ἐνδίδουσα εἰς τὰς περὶ τούτου ἀπαιτήσεις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου, οὐδὲν ἄλλο ἤθελε πράξει ἢ νὰ ἐκπληρώσῃ τοὺς ὅρους ἐφ᾽ οἷς οἱ χριστιανοὶ ἐδέχθησαν νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς. Τὰς περὶ τούτου ἀποδείξεις ἀπαντᾷ ὁ ἀναγνώστης καθ᾽ ἑκάστην σελίδα τῆς προκειμένης συγγραφῆς. Ἐκλέγομεν δὲ μίαν τούτου μαρτυρίαν μεταξὺ τῶν πολλῶν.

Μέχρι τοῦ 1635 οἱ Ἠπειρῶται ἐνέμοντο ἀνενοχλήτως τὰ δέκατα τῶν ἰδιοκτησιῶν ὅσας κληρονομικῷ δικαιώματι κατεῖχον ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων· καὶ προστούτοις εἰς ἁπάσας τὰς ὀχυρὰς τῆς Ἠπείρου πόλεις ἡ φρουρὰ ἦν ἀνατεθειμένη εἰς τοὺς Χριστιανούς. Ἐν καιρῷ δὲ πολέμου οἱ Ἠπειρῶται συνεξεστράτευον, ἴδιον ἀποτελοῦντες στρατιωτικὸν σῶμα καὶ ἰδίαν ἔχοντες χριστιανικὴν σημαίαν, ἐνόσῳ διετέλουν ἐντὸς τῆς Ἠπείρου· μόνον ὅτε διέβαινον τὴν Πίνδον, ἐτύλισσαν τὴν θρησκευτικὴν αὐτῶν σημαίαν καὶ ἤνοιγον τὴν Ὀθωμανικήν, οὐδέποτε ὅμως συνεχωνεύοντο ἐντὸς τοῦ Ὀθωμανικοῦ στρατοῦ. Ἀλλὰ κατὰ τὸ εἰρημένον 1635 ἔτος, ἐπὶ τοῦ κατὰ Περσῶν πολέμου τοῦ Σουλτὰν Ἀμουράτη τοῦ Δ΄. συνέβη γεγονός τι, τὸ ὁποῖον ἐπήγαγε τὴν ἀνατροπὴν τῆς τοιαύτης τῶν πραγμάτων καταστάσεως. Ὁ χριστιανικὸς τῶν Ἠπειρωτῶν στρατὸς παρηκολούθει τὸν ὀθωμανικὸν ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ, εἰς 12,000 ἄνδρας συμποσούμενος. Μάχης δὲ μεγάλης συγκροτηθείσης καθ᾽ ἣν ἐτράπησαν μὲν εἰς φυγὴν οἱ Ὀθωμανοί, νικηφόροι δὲ ἀνεδείκνυντο ἤδη οἱ Πέρσαι, οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι Ἠπειρῶται, πληρωθέντες ἐνθουσιασμοῦ, ἀνεπέτασαν αἴφνης τὰς χριστιανικὰς αὐτῶν σημαίας, τὰς εἰκονιζούσας τὸν Μεγαλομάρτυρα Γεώργιον, ἐπεκαλέσαντο τὴν βοή-

θειαν τοῦ Θεοῦ τῶν πατέρων αὐτῶν, καὶ ἡρωϊκῶς ἐπιπεσόντες κατὰ τῶν Περσῶν, ἀφήρπασαν ἀπὸ αὐτῶν τὴν νίκην καὶ ἀπέδωκαν αὐτὴν εἰς τοὺς Ὀθωμανούς. Ἀλλὰ πικρὰν ἔμελλον νὰ λάβωσι τὴν ἀνταμοιβὴν τοῦ κατορθώματος τούτου· διότι οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ Ὀθωμανικοῦ στρατοῦ, φθονήσαντες τοὺς ἀτρομήτους ἐκείνους μαχητάς, ἐσυκοφάντησαν αὐτοὺς παρὰ τῇ Υ. Πύλῃ, ὡς ἀπαίσια δῆθεν κατ' αὐτῆς μελετῶντας καὶ προεκάλεσαν οὕτω διαταγήν, καθ' ἣν « εἰς τὸ ἑξῆς μηδεὶς . τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἠπείρου ἠδύνατο καρποῦσθαι καὶ νέμεσθαι δικαιώματα δεκάτων, ἐὰν δὲν ἤθελε μεταβάλει τὸ θρήσκευμα αὐτοῦ ».

Οἱ Χριστιανοὶ λοιπὸν τῆς Ἠπείρου εἶχον, ἐπὶ δύο ἑκατονταετηρίδας, τὸ δικαίωμα νὰ συγκροτῶσι ἴδια στρατιωτικὰ σώματα, καὶ ἐποίησαν ἐπωφελῆ εἰς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος χρῆσιν τοῦ δικαιώματος τούτου. Ὥστε ὅτε σήμερον γίνεται λόγος περὶ στρατολογίας χριστιανῶν, πρόδηλον ὅτι ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἤθελε περιπέσει εἰς λάθος μέγιστον, συγχωνεύουσα τοὺς χριστιανοὺς ἐντὸς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, τὸ μὲν διότι τοιουτοτρόπως ἤθελε παραβιάσει δικαίωμα ἀρχαῖον, τὸ δὲ διότι ἤθελεν ἀφαιρέσει ἀπὸ τῶν χριστιανῶν πολεμιστῶν τὸ κυριώτερον τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας ἐλατήριον, τὴν φιλοτιμίαν· φιλοτιμίαν ἣν ἀδύνατον νὰ ἔχῃ ὁ ὑπηρετῶν μετὰ ἀλλοθρήσκων, ὑπὸ ἀλλοθρήσκους καὶ ὑπὸ ἀλλόθρησκον σημαίαν. Οἱ μύριοι Ἠπειρῶται περιεποίησαν εἰς τὸν Ἀμουράτην Δ'. τὴν κατὰ Περσῶν νίκην, διότι εἶδον προπορευομένην αὐτῶν τὴν σημαίαν τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου καὶ ἤκουσαν τὰ πολεμιστήρια προστάγματα καὶ παρορμήματα εἰς τὴν γλῶσσαν ἥτις εἶναι ἡ γλῶσσα τῆς θρησκείας αὐτῶν, τῆς πατρίδος αὐτῶν. Φαντασθῆτε ἐξεναντίας τοὺς μυρίους ἐκείνους ἄνδρας διανενεμημένους μεταξὺ 100,000 Ὀσμανλίδων, καὶ θέλετε ἐννοήσει ἀμέσως ὅτι οὐδέποτε ἤθελον διαπράξει τὸ μέγα ἐκεῖνο κατόρθωμα.

Ὁ δεύτερος τῆς προκειμένης συγγραφῆς τόμος περιλαμβάνει κατ' ἀρχὰς *πίνακα ἀλφαβητικὸν τῶν ἐθνικῶν καὶ τοπικῶν ὀνομάτων τῶν ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ ἀναφερομένων*, καὶ περιέχοντα περὶ πολλῶν πόλεων καὶ φυλῶν λεπτομερεῖς πολυτίμους εἰδήσεις. Μετὰ τὸν πίνακα τοῦτον κατέχοντα σελ. 180, ἔρχεται εἰδικὴ περὶ Πάργης πραγματεία (σελ. 181—211), ἔπειτα ἄλλη περὶ Ἰωαννίνων (σελ. 212 — 319) καὶ τελευταῖον στατιστικοὶ πίνακες ἐκτενέστατοι καὶ λεπτομερέστατοι τῆς Ἠπείρου (σελ. 320—400), διῃρημένης εἰς τρία τμήματα Ἰωαννίνων, Δελβίνου καὶ Αὐλῶνος.

Ἐν γένει δὲ τὸ βιβλίον εἶναι χρησιμώτατον βοήθημα τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας καὶ τοπογραφίας. (*)

(*) Περὶ τοῦ συγγράμματος τούτου τοῦ Κ. Π. Ἀραβαντινοῦ θέλομεν ὁμιλήσει καὶ δεύτερον.

Ἱστορία τοῦ Ναπολέοντος, ἐπιμελῶς ἐρανισθεῖσα ἐκ τῶν τοῦ Θιέρσου Γαλλικῶν ἱστορικῶν συγγραμμάτων, ὑπὸ Χρ. Βυζαντ... λοχαγοῦ κτλ. Ἀθῆναι, τύποις Δ. Αθ. Μαυρομμάτη. 1856.

—ooo—

Ὀλίγοι ἄνθρωποι ἔλαχον ἐκ φύσεως τοῦ δώρου τῆς μεγαλοφυΐας, δι' ἧς καὶ ζῶντες ἐξέπληττον τὸν κόσμον μεγαλουργοῦντες, καὶ τελευτήσαντες ἐγκατέλιπον εἰς τοὺς μεταγενεστέρους μνήμην ἀξίαν θαυμασμοῦ· δι' ὃ καὶ ἐπεκλήθησαν *θεῖοι*, *μεγάλοι* κτλ. Καὶ σπάνιοι μὲν εἶναι, ὡς εἴρηται, οἱ κλῆροι τῆς μεγαλοφυΐας εἰς τὸ παγκόσμιον λαχεῖον τῆς ζωῆς, δίδονται ὅμως κατὰ μακρὰ διαστήματα εἴς τινας, ὧν αἱ ἀρεταί, αἱ πράξεις, τὰ κατορθώματα, ὁ βίος ὅλος εἶναι ἄξιος τῆς μελέτης τῶν ἐπερχομένων γενεῶν, διότι τὰ ἔργα ἐκείνων ἐπενεργοῦσι πολλάκις εἰς τὸν βίον τούτων.

Ἄνδρες τοιοῦτοι, ἀναφέρονται, ἐν μὲν τῇ ἀρχαιότητι μάλιστα ὁ Ἀλέξανδρος ἴσως δὲ καὶ ὁ Καῖσαρ, ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ὁ Ναπολέων, ὁ συνταράξας τὴν Εὐρώπην, ὁ καθυποτάξας πολλοὺς τῶν μοναρχῶν αὐτῆς εἰς τὰς ἰδίας θελήσεις, τοὺς μὲν καταπολεμήσας, τοὺς δὲ ἐκθρονίσας, ὁ μετασκευάσας τὴν γεωγραφίαν αὐτὴν τῆς Εὐρώπης.

Τὴν ἱστορίαν τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρὸς ἐπιχειρησάμενος πρὸ πολλῶν ἐτῶν ὁ λοχαγὸς Κ. Χ. Βυζάντιος, ἐξέδωκε μέχρι τοῦδε τρεῖς τόμους, ὧν ὁ τελευταῖος ἐξῆλθε κατ' αὐτὰς τῶν πιεστηρίων· ἠρανίσθη δὲ ταύτην ἐπιμελῶς ἐκ τοῦ πολυτόμου συγγράμματος τοῦ Κυρίου Θιέρσου, διότι πολλαὶ μὲν καὶ ἄλλαι ἐγράφησαν πρὸ αὐτοῦ ἱστορίαι, ἀλλ' οὐδεμία ἦν τοσοῦτον ἀκριβὴς καὶ πλήρης. Τελευταῖον ὁ Θουκυδίδης οὗτος τῆς Γαλλίας, ἔγγραψε πρῶτον μὲν τὴν *ἱστορίαν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως*, ἔπειτα δὲ τὴν τῆς *Ὑπατείας καὶ Αὐτοκρατορίας τοῦ Ναπολέοντος*.

Ὁ Κύριος Βυζάντιος, μὴ δυνάμενος νὰ μεταφέρῃ εἰς τὴν γλῶσσάν μας τὴν εἰκοσάτομον ἱστορίαν τοῦ Κυρίου Θιέρσου, διότι τοῦτο καὶ κόπου πολλοῦ καὶ δαπάνης οὐ μικρᾶς ἐδεῖτο, ἀνέλαβε τὸ δυσχερὲς ἔργον τοῦ ἀπανθίσαι ἐξ αὐτῆς τὰ σπουδαιότερα γεγονότα, οὐδὲν μὲν ἄξιον λόγου παραλιπών, οὐδὲν δὲ περιττὸν παρεισάγων. Οὕτω δὲ εὐδοκίμως ἔπραξε τοῦτο, ὥστε τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ ἀποτελεῖ ἱστορίαν συνεχῆ καὶ οἱονεὶ πρωτότυπον, ἐμπεριέχουσαν καὶ πολλὰς ἀξιολόγους εἰκονογραφίας.

Καὶ ὁ μὲν πρῶτος τόμος ἐξιστορεῖ τὰ ἀπὸ τοῦ 1795 μέχρι τοῦ 1806 συμβάντα, ὁ δὲ δεύτερος τὰ ἀπὸ τούτου μέχρι τοῦ 1809, ὁ δὲ ἤδη ἐκδοθεὶς τρίτος τὰ ἀπὸ τοῦ 1809 μέχρι τοῦ 1812· ἑπομένως περιέχει κυρίως τὴν διάζευξιν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Ἰωσηφίνης, τὸ νέον συνοικέσιον μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας, τοὺς ἐν Πορτογαλλίᾳ πολέμους καὶ τὰς μεγάλας τῆς Ῥωσσίας παρασκευάς· ὁ δὲ ὑπὸ τὰ πιεστήρια τέταρτος τόμος ἐξιστορεῖ τὰ κατὰ τὸν γιγάντειον ἐκεῖνον πόλεμον καὶ τὰ μετ' αὐτόν.

Ἡ γλῶσσα τοῦ συγγράμματος ἐν γένει εἶναι ὁ-

μαλή, καὶ ἡ φράσις εὔληπτος· ἐπιθεωρηθεῖσα δὲ ... μέρει καὶ ὑπὸ τοῦ Πρυτάνεως τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων Κυρίου Ἀσωπίου, ὡς ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ πρώτου τόμου μαρτυρεῖται, φέρει ὅλα τὰ ἐχέγγυα τῆς λεκτικῆς ἀκριβείας. Οὐδεὶς δὲ θέλει ἀναγνώσει αὐτὸ ἄνευ καρποῦ, καὶ μάλιστα οἱ στρατιωτικοὶ οἵτινες πρέπει νὰ ἔχωσιν ὑπογραμμὸν τὸν μέγαν ἐκεῖνον ἄνδρα, καὶ ἀχώριστον συνέκδημον τὴν ἱστορίαν του.

Μ. Β.

ΔΙΑΦΟΡΑ.

ΝΕΟΣ ΤΡΟΠΟΣ ΤΟΥ ΚΛΕΠΤΕΙΝ. Οἱ τρόποι τῶν φιλητῶν (filous) τῶν μεγάλων πόλεων τῆς Εὐρώπης, καὶ ἰδίως τῶν Παρισίων καὶ τοῦ Λονδίνου περὶ τὸ ἐπιτηδείως κλέπτειν, εἶναι τόσῳ πολλοὶ καὶ διάφοροι, ὥστε ἕκαςος αὐτῶν ἔχει καὶ ἴδιον ὄνομα. Ὁ μὲν λέγεται, φέρ' εἰπεῖν, vol au tir, ὁ δὲ vol à l'américaine, καὶ ἄλλος ἄλλο. Πολλαπλασιάζονται δὲ καθ' ἑκάστην διὰ νέων ἐπινοιῶν ὅπως ἀπατῶνται καὶ οἱ κλεπτόμενοι καὶ ἡ ἀστυνομία. Ἰδοὺ λοιπὸν καὶ νεώτερος ἄλλος λίαν περίεργος ἐφευρεθεὶς καὶ πραγματιωθεὶς ἐσχάτως ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἡ Κ. Ἐλισάβετ Σαβάγη, ἐπανήρχετο μετὰ μεσημβρίαν εἰς τὸ κατάλυμά της, φέρουσα καί τινα πράγματα. Ὅτε δὲ ἔφθασε παρὰ τὴν γέφυραν Lowick, ἐπλησίασαν εἰς αὐτὴν τρεῖς ἄνδρες καὶ μία γυνή· καὶ εὐθὺς εἷς τῶν ἀνδρῶν ἔθεσεν ὑπὸ τὴν ῥίνα αὐτῆς φιάλην περιέχουσαν χλωροφόρμιον· διὸ λειποθυμήσασα ἀμέσως κατέπεσεν. Ὅτε δὲ ἀνένηψεν εἶδεν ὅτι ἔκλεψαν οὐ μόνον τὸ βαλάντιον καὶ ὅ,τι ἄλλο ἔφερε μεθ' ἑαυτῆς, ἀλλὰ καὶ ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ ἐνδύματά της ἀφέντες αὐτὴν ὡς τὴν πρωτόπλαστον Εὔαν.

Ἡ Κ. Σαβάγη μὴ τολμῶσα τότε νὰ φανῇ, ἐκρύβη εἰς τὸ παρακείμενον δάσος· καὶ μετὰ πολλὴν ὥραν κατώρθωσε νὰ καλέσῃ δύο γυναῖκας, αἵτινες ἔδωκαν αὐτῇ ἐνδύματα.

ΕΛΑΙΟΝ ΚΕΝΟΦΑΝΕΣ. Ἀνώτερός τις ἀξιωματικὸς Γάλλος ἐκ τῶν ἐν Ἀλγερίᾳ, μαθὼν ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν ἐξάγουσιν ἔλαιον ἐκ τῶν σπόρων τῆς μελίας (μοσχοκαρφιᾶς), ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ αὐτὸς ὁμοίαν δοκιμὴν εἰς Κωνσταντίναν, ὅπου τὸ δένδρον τοῦτο, καὶ εἰς τὴν τραχυτέραν ἔτι γῆν, ἐπιδίδει θαυμασίως. Ἂν καὶ εἶχε παρέλθει ἡ κατάλληλος ὥρα τοῦ χρόνου, καὶ οἱ σπόροι εἶχον μαρανθῇ, ἐσύναξεν ὅμως τὸν Ἰανουάριον ἱκανὴν ποσότητα· ἀφοῦ δὲ τοὺς συνέτριψε καὶ τοὺς ἐθέρμανεν ἐντὸς λέβητος, τοὺς ἔβαλε, ζέοντας ἔτι, εἰς τὸ ἐλαιοτριβεῖον· ἐξήγαγε δὲ νερὸν ἐλαιῶδες, θολὸν καὶ πυκνόν, περιέχον νήματα λευκώδη ὡς τὸ λευκὸν τοῦ ὠοῦ. Τὸ ὑγρὸν τοῦτο μετεβλήθη μετὰ 48 ὥρας εἰς ἔλαιον κιτρινοπράσινον, ὁμοιάζον τὸ ἐξ ἐλαιῶν τὸ ὁποῖον μεταχειρίζονται οἱ ἐντόπιοι διὰ τὰς λυχνίας. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἡ γεῦσις τοῦ νεοφανοῦς τούτου ἐλαίου, ἔχουσά τινα ἀναλογίαν πρὸς τὴν τοῦ συνήθους, εἶναι γλυκεῖα· μετὰ μικρὸν ὅμως ἐπέρχεται ἄλλη, πικρά, ἥτις διαρκεῖ λεπτά τινα τῆς ὥρας. Ἂν καὶ δὲν ἐκαθαρίσθη τὸ ἔλαιον τοῦτο, εἶχεν ὅμως φλόγα καθαράν, λαμπράν, πάντη ἄοσμον καὶ ἄνευ μύκητος (χωρὶς κάρκαδον)· τὰ δὲ στέμφυλα (τσίπουρα) ἔχουσιν, ὡς φαίνεται, καθαριστικάς τινας ἰδιότητας, διότι λευκαίνουσι τὰς χεῖρας, καί πως μαλακόνουσι τὸ δέρμα. Ἀπὸ 428 χιλιόγραμμα ἐξήχθησαν 80 περίπου χιλιόγραμμα ἐλαίου, καὶ σημειωθείτω ὅτι, ὡς εἴπομεν, ὁ σπόρος εἶχε μαρανθῇ. Ὁ Γάλλος ἀξιωματικὸς ὑποθέτει ὅτι ἐὰν συναχθῶσιν ἐγκαίρως θέλουσιν ἀποφέρει 25 περίπου χιλιόγραμμα.

Μέλια πέντε ἐτῶν προάγει 15 χιλιόγραμμα σπόρου, δέκα δὲ ἐτῶν, 30 καὶ 40. Ἐπειδὴ δὲ 100 χιλιόγραμμα δίδουσιν 25 ἐλαίου, ἕπεται ὅτι καὶ πρὸς ἓν ἥμισυ φράγκον ἂν δοθῇ τὸ χιλιόγραμμον τοῦ ἐλαίου, ἡ καλλιέργεια τῆς μελίας συμφέρει.

Εἰς τὰς Ἰνδίας τὸ ἔλαιον τοῦτο τὸ μεταχειρίζονται καὶ ὡς ἐπουλωτικὸν τῶν τραυμάτων καὶ ὡς ἀνθελμιντικὸν καὶ κατὰ τῶν ῥευματισμῶν αὐτῶν· μιγνύοντες δὲ καὶ μετά τινος ἄλλου ἐλαίου, κατασκευάζουσι καλὸν σαπώνιον. Ἡ μέλια, ὡς βλέπομεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀσπάζεται τὴν τραχεῖαν γῆν, καὶ αὐξάνει ταχέως καὶ ἄνευ περιποιήσεως· εἶναι δὲ καὶ ὡραῖον δένδρον, οὗ τινος τὰ ἄνθη ἀποπνέουσιν ὀσμὴν εὐάρεστον. Ἀφοῦ λοιπὸν μανθάνομεν σήμερον ὅτι ὁ σπόρος αὐτῆς εἶναι χρήσιμος διττῶς, καὶ ὡς φωταγωγὸς καὶ ὡς καθαριστικός, προτρέπομεν τοὺς μὲν δήμους νὰ φυτεύωσι μελίας εἴς τε τὰ ὄρη καὶ παρὰ τὰς ὁδούς, τοὺς δὲ ἰδιώτας εἰς τὰ μέρη τῶν ὑποστατικῶν αὐτῶν ὅπου δὲν φυτεύουσιν ἄλλο τι ἐπικερδέστερον.

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ.

—o—

Δημοσιεύοντες τὴν μετάφρασιν τῆς περὶ τῶν τάφων τῶν αὐτοκρατόρων Κωνσταντινουπόλεως πραγματείας τοῦ Κ. Brunet de Presle (φυλλάδ. 104), ἐλέγομεν ἐν ὑποσημειώσει ὅτι τὰ περὶ τῆς συμπληρώσεως τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων ἱστορούμενα ὡς ὑπὸ Προκοπίου τῆς Καισαρέως λεχθέντα, δὲν εὑρίσκονται ἐν τῷ περὶ Κτισμάτων πονήματι τούτου, καὶ ὅτι ὑποθέτομεν μὴ κατὰ τὴν τύπωσιν ἐτέθη ἄλλο ἀντ' ἄλλου ὄνομα (σελ. 138). Καὶ τῷόντι, ἐπεξελθόντες ἐσχάτως τὸ περὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας πόνημα Γεωργίου τοῦ Κωδινοῦ, εὕρομεν ὁλόκληρον τὴν περικοπὴν ἐκείνην, κατὰ λάθος, ὡς ὑποπτεύσαμεν, ἀποδοθεῖσαν εἰς τὸν Προκόπιον. (Ὅρα Georgii Codini κλ. Ἔκδ. Βόν. 1853. σελ. 147).

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ, 1857. ΤΟΜΟΣ Η'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 178.

ΜΕΛΕΤΗ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΤΣΙΓΓΑΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ ΑΥΤΩΝ (*),

ὑπὸ

Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗ.

ΜΕΡΟΣ Α'.

Ἱστορία τῶν Ἀτσιγγάνων.

Ὅσα μέχρι τοῦδε ἐγράφησαν περὶ τῶν Ἀτσιγγάνων, εἶναι τὰ πλειότερα σκοτεινὰ καὶ ἀσαφῆ. Φιλόπονοι καὶ πολυμαθεῖς συγγραφεῖς διὰ παντοίων τρόπων ἐμόχθησαν νὰ σαφηνίσωσι τὴν καταγωγὴν καὶ τὸ γένος τῶν νομάδων καὶ φερεοίκων τούτων ἀνθρώπων, οἵτινες διαιτῶνται μὲν ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν, θεωροῦνται ὅμως κοινῶς ἀποτρόπαιοι καὶ βδελυκτοί.

Τῆς μελέτης ταύτης κύριος σκοπὸς εἶναι ἡ νῦν λαλουμένη γλῶσσα, καὶ ὄχι τὰ ἔθιμα καὶ ἡ ἱστορία τῶν Ἀτσιγγάνων. Διὰ τῆς γλώσσης ταύτης, συνεννοοῦνται οἱ τὰ ἀπώτατα τῆς Εὐρώπης κατοικοῦντες, ἐκμανθάνοντες ἐνταυτῷ καὶ τὴν ἐγχώριον γλῶσσαν τοῦ ἔθνους ἐν μέσῳ τοῦ ὁποίου διαμένουσι ἢ περιπλανῶνται. Τὴν προπατορικὴν ὅμως αὐτῶν γλῶσσαν, σπανιώτατα διδάσκουσιν εἰς ἀλλογενεῖς· ὀλίγοι δὲ ἡμῶν ἐφρόντισαν μέχρι σήμερον νὰ μελετήσωσιν αὐτὴν χάριν ζητημάτων φιλολογικῶν, λησμονήσαντες ὅτι ἐκ τῆς μελέτης ταύτης ἤθελε πιθανῶς σαφηνισθῇ ἡ μέχρι τοῦδε ἄγνωστος καὶ ἀσαφὴς αὐτῶν ἱστορία.

(*) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Ἡ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως σταλεῖσα ἡμῖν αὕτη πραγματεία, ἡ πρώτη ἥτις συνεγράφη μετὰ σπουδαιότητος ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ, μαρτυρεῖ τὴν ἐμβρίθειαν τῶν κρίσεων τοῦ συγγραφέως καὶ τὸ ἐπίμονον καὶ εὐσυνείδητον τῶν παρατηρήσεων αὐτοῦ. Ὁ συγγραφεὺς φαίνεται εἰδήμων τῶν Ἀσιατικῶν γλωσσῶν καὶ τῆς σανσκριτικῆς αὐτῆς, ἧς λέξεις παραβάλλει συνεχῶς πρὸς τὰς Ἀτσιγγανικάς, σημειῶν αὐτὰς διὰ σανσκριτικῶν στοιχείων. Ἐπειδὴ δὲ τοιαῦτα μὲν δὲν ἔχομεν ἐν Ἀθήναις, χάριν δὲ ταχυτέρας ἐκδόσεως τῆς παρούσης περιεργοτάτης Μελέτης δὲν ἐπετρέψαμεν τῷ ἡμετέρῳ ξυλογράφῳ νὰ χαράξῃ τὰς σανσκριτικὰς λέξεις ὡς κατ' ἀρχὰς ἀπεφασίσαμεν, σημειοῦμεν αὐτὰς διὰ λατινικῶν στοιχείων.

Πρὶν φθάσω εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς μελέτης μου, ζήτημα σπουδαιότατον εἰς τὰς γινομένας πολυπόνους ἐρεύνας τῆς σημερινῆς παραλλήλου φιλολογίας, καλὸν εἶναι, νὰ διακοινώσω εἰς τὸν ἀναγνώστην συντόμως, ἐν εἴδει προλόγου, τὰ ὀλίγα ὅσα ἠδυνήθην νὰ μάθω περὶ τῆς παρελθούσης καὶ ἐνεστώσης καταστάσεως τῶν Ἀτσιγγάνων κατά τε τὴν δυτικὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Τουρκίαν, διὰ νὰ γίνωσιν ἀκολούθως εὐχερέστερα καὶ τὰ περὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν μελετήματα.

Πάντων τῶν μέχρι τοῦδε συγγραψάντων περὶ τῶν Ἀτσιγγάνων, πολυμαθέστερος ἀναμφιβόλως εἶναι ὁ Ἄγγλος Γεώργιος Βόῤῥω (α). Τὸ σύγγραμμά του ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, δεικνύει ἄνδρα ἐπὶ μακρὸν ἐξοικειωθέντα μετὰ τῶν ἀνθρώπων τούτων, κάλλιστα λαλοῦντα καὶ ἐννοοῦντα τὴν γλῶσσαν αὐτῶν. Εἰς τὸ σύγγραμμά του, ἐκτὸς τῶν περὶ τῆς γλώσσης μελετημάτων, ἐξιστορεῖ μὲ πολλὴν ἀφέλειαν καὶ ἀλήθειαν τὰς ὀλίγας ἀρετὰς καὶ τὰς πολλὰς πονηρίας τῆς φυλῆς ταύτης. Ἐκ νεότητός του, λέγει, ἀνέκφραστόν τι τὸν ὤθει εἰς τὴν μελέτην καὶ τὴν παρατήρησιν τῶν ἀνθρώπων τούτων. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ, τοιαύτην δεικνύει πεῖραν τῆς ἐγχωρίου αὐτῶν διαλέκτου, ὥστε εἰς τὴν Ἱσπανίαν ὅπου πλειότερον τοὺς συνανεστράφη, πολλοὶ ἐνόμιζον αὐτὸν ὁμόφυλον, καὶ ἀφόβως συνδιελέγοντο μετ' αὐτοῦ περὶ τοῦ γένους καὶ τῶν ἐθίμων αὐτῶν.

Ἀξιέπαινον καθ' ὅλα εἶναι τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Βόῤῥω, καὶ ἀξιέπαινος ὁ μοχθήσας τοσαῦτα ἔτη εἰς σύνταξιν τοιούτου ἐπωφελοῦς συγγράμματος, διαφωτίζοντος οὐ μικρὸν τὴν ἱστορίαν, τὰ ἔθιμα καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν Ἀτσιγγάνων. Ὁδηγὸν σοφώτερον τούτου εἰσέτι δὲν ἔχομεν, καὶ μακαρίζω αὐτὸν ἐξιστορήσαντα μετὰ τοσαύτης ἐπιμονῆς καὶ ἀκαμάτου φιλοπονίας γένος καὶ ἔθιμα ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους ἅπαντες ἀποτροπιαζόμεθα. Μετὰ τόσας πολυετεῖς ἐρεύνας, ὀλίγα ἐπρόσθεσε, λέγει ὁ Βόῤῥω, εἰς τὰ ἤδη γνωστά· καὶ μὲ τὴν ἀξιέπαινον ἁπλότητα τῶν ἀληθῶς σοφῶν ὁμολογεῖ, ὅτι μεταγενέστεροι ἄλλοι διὰ πλειοτέρας μαθήσεως δύνανται ἴσως νὰ σαφηνίσωσι τὴν μέχρι τοῦδε ἀσαφῆ τῶν Ἀτσιγγάνων ἱστορίαν. Ὁ Βόῤῥω, ὡς θέλω ἀποδείξει εἰς τὸ περὶ γλώσσης κεφάλαιον, δὲν εἶχεν ἀτυχῶς παιδείαν ἱκανὴν ὥστε νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τοὺς πολυχρονίους αὐτοῦ κόπους, καὶ ἀφῆκεν εἰς ἄλλους εὐτυχεστέρους νὰ θερίσωσιν ὅ,τι ἔσπειρε μὲ τόσον ζῆλον.

Πολλοί, ὡς προεῖπον, συνέγραψαν περὶ τῶν Ἀτσιγγάνων· χάριν δὲ περιεργείας ἀναφέρει ὁ Βόῤῥω, συγγραφέων Ἱσπανῶν ἀποσπάσματα τῶν ὁποίων κύριος σκοπὸς εἶναι νὰ καταδείξωσι τὸ πονηρὸν καὶ ἐπίφοβον τῶν ἀνθρώπων τούτων, ἅμα δὲ καὶ τὴν διόρθωσιν τοῦ νομαδικοῦ καὶ λῃστρικοῦ αὐτῶν βίου. Τοὺς νομάδας τούτους τὰ ἱερὰ δικαστήρια τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας δὲν κατεδέχθησάν ποτε νὰ καταδιώξωσιν οὔτε νὰ καύσωσιν, ὡς ἔπραττον πρὸς τοὺς λεγομένους αἱρετικούς· ὅθεν διῆγον ἀσφαλέστατα ἐν μέσῳ τῶν Καθολικῶν, κατὰ πολὺ αἱρετικώτεροι καὶ ἐθνικώτεροι τῶν βασανιζομένων καὶ θυσιαζομένων χριστιανῶν. Τοὺς ἐπροφύλαττε δὲ τὸ ἄσημον τοῦ γένους αὐτῶν, καὶ ὁ φόβος τῆς πολυχρονίου καὶ ἀπηνοῦς μνησικακίας των· διότι τὸ πάλαι ἐνέπνεον φόβον εἰς ὅλας τὰς μεσημβρινὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, ὅπου τὸ ἄστατον τοῦ βίου καὶ τὸ μέγα πλῆθος αὐτῶν, ἐνέπαιζε καὶ στρατιώτας καὶ δικαστικοὺς κλητῆρας.

Οἱ Ἀτσίγανοι, τρεῖς χιλιάδες περίπου τὸν ἀριθμόν, ἐφάνησαν κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Εὐρώπην περὶ τὸ 1417 Σωτ. ἔτος, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Σιγισμόνδου, αὐτοκράτορος Ῥωμαίων καὶ βασιλέως Οὐγγαρίας (α). Κατῴκησαν δὲ κατ' ἀρχὰς τὴν Μολδαυΐαν, καὶ ἐκεῖθεν διεσπάρησαν εἰς Βλαχίαν, Τρανσυλβανίαν καὶ Οὐγγαρίαν. Μία μοῖρα, ὁδηγουμένη παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν Λαδισλάου, ἔλαβεν ἄδειαν νὰ κατοικήσῃ ἐπὶ τῶν κτημάτων τοῦ στέμματος, καὶ ἀνενόχλητος ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ αὐτοκράτορος, ἐνηγκαλίσθη μικρὸν κατὰ μικρὸν τὴν θρησκείαν τῶν κωμοπόλεων ὅπου κατῴκει. Τοιαύτη καὶ μέχρι σήμερον ἡ πάγκοινος τῶν ἀνθρώπων τούτων συνήθεια· πανταχοῦ ἀσπάζονται τὸ ἐγχώριον θρήσκευμα ὀλίγον φροντίζοντες περὶ τῶν δογμάτων αὐτοῦ. Ἔλαβον δὲ παρὰ τοῦ τότε ἡγεμονεύοντος καὶ προνόμιον νὰ ἔχωσι βοεβόδαν ἴδιον, τὸ ὁποῖον ὅμως κατηργήθη τὸ 1609 ἔτος. Περὶ τὸ 1782 κατὰ τὴν τότε γενομένην τοῦ λαοῦ καταμέτρησιν, ἦσαν καθ' ὅλην τὴν Οὐγγαρίαν πεντήκοντα περίπου χιλιάδες Ἀτσιγγάνων· ἔκτοτε δὲ ὠλιγόστευσαν. Εἰς μάτην ἠγωνίσθη νὰ ἐκπολιτίσῃ αὐτοὺς ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωσὴφ ὁ Β'. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἰδίων Ἀτσιγγάνων, ἀναφερομένην παρὰ τοῦ Βόῤῥω, ἡ παρὰ τῶν ἐν Οὐγγαρίᾳ συμπολιτῶν αὐτῶν λαλουμένη γλῶσσα εἶναι ἡ καθαρωτέρα καὶ γνησιωτέρα.

Κατοικοῦσι δὲ καὶ πανταχοῦ τῆς εὐρωπαϊκῆς καὶ ἀσιατικῆς Ῥωσσίας, πλὴν τοῦ νομοῦ τῆς Πετρουπόλεως ὅθεν πρὸ πολλοῦ ἐδιώχθησαν, προτιμῶντες τὰς ἐκτεταμένας καὶ καρποφόρους πεδιάδας τῆς ἔσω Ῥωσσίας, ὅπου εὑρίσκουσι βοσκὴν ἄφθονον διὰ τὰ κτήνη αὐτῶν, καὶ κατ' ἐξοχὴν διὰ τοὺς ἵππους τοὺς ὁποίους ἀνατρέφοντες ἐμπορεύονται ἐπικερδῶς. Ἀλλ' εἰς οὐδεμίαν χώραν τῆς Ῥωσσίας καὶ ἐν γένει τῆς Εὐρώπης εὐτύχησαν τοσοῦτον ὅσον εἰς τὸν νομὸν τῆς Μόσχας, ὅπου πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἔχουσι καταλύματα μεγαλοπρεπῆ, ὀχήματα λαμπρὰ καὶ συγγένειαν ἐξ ἀγχιστείας μετὰ μεγιστάνων τῆς Ῥωσσίας· εἰς τὴν εὐτυχίαν ταύτην συνετείνεν ἰδίως τὸ ἡδύφωνον τῶν νεανίδων, προτέρημα ἴδιον τῆς ἀγροίκου ταύτης φυλῆς, μεγάλως τιμώμενον παρὰ τῶν Ῥώσσων.

Οἱ Ἀτσίγγανοι τῆς Ῥωσσίας ὑπομένουσι τὸ ψῦχος τῶν ἀρκτικῶν μερῶν τῆς χώρας ταύτης ὅπως

(α) The Lincali, or an account of the Gipsies of Spain, with an original collection of their songs and poetry, by George Borrow. N. York 1843.

(α) Ἴδε Βόῤῥω, σελ. 3.

καὶ τὸν καύσωνα τῆς μεσημβρινῆς Ἱσπανίας, διαιτώμενοι ὑπὸ τὰ λεπτὰ αὐτῶν σκηνώματα, μέχρι τῶν 20 καὶ 25 βαθμῶν ὑπὸ τὸ μηδενικόν. Εἰς τὴν Ῥωσσίαν, ἐπικερδέστερος παντὸς συναλλάγματος πόρος εἶναι τὰ ᾄσματα τῶν πανταχοῦ περιφερομένων γυναικῶν, ἐνῷ οἱ ἄνδρες, καταγινόμενοι εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν ἵππων, ἀφίνουσιν ἐλευθέρας τὰς νέας νὰ τραγῳδῶσι σεμνὰ καὶ ἄσεμνα ἐρωτικὰ ᾄσματα, εἰς τὰ οἰνοπωλεῖα καὶ τὰς πανηγύρεις τῆς χώρας ἐκείνης. Ἡ θρησκεία ὅλων τῶν ἐκεῖ κατοικούντων Ἀτσιγγάνων εἶναι ἡ Ὀρθόδοξος Ἀνατολική, οἱ πλεῖστοι δὲ φέροντες εἰκόνας καὶ σταυροὺς κατὰ τὴν κοινωτάτην τῶν ἐγχωρίων συνήθειαν, χαρίζονται μᾶλλον, ὡς προεῖπον, πρὸς τοὺς συγχωρίους Ῥώσσους.

Πρὸ τριῶν περίπου ἑκατονταετηρίδων ἐφάνησαν καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου ἀνηλεέστατα κατεδιώχθησαν ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους· πάμπολλοι ἀπηγχονίσθησαν ὡς μάγοι καὶ σατανικοὶ γόητες, οἱ δ' ἐπιζήσαντες ὀλίγοι ἐκρύβησαν εἰς κρύπτας καὶ σπήλαια, καὶ ἐξήρχοντο μόνον τὴν νύκτα πρὸς ἀναζήτησιν τροφῆς. Καθόσον δὲ κατεπραΰνετο ἡ ὀργὴ τοῦ ἐνθεομανοῦς λαοῦ, ἐξήρχοντο καὶ οἱ ἄσιτοι καὶ γυμνοὶ Ἀτσίγγανοι, καὶ διασκορπιζόμενοι, κατὰ τὴν πάτριον αὐτῶν συνήθειαν, διέμενον εἰς διαφόρους τόπους καὶ πόλεις τῆς Ἀγγλίας. Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι, ὅτι ἡ ὁμιχλώδης μὲν καὶ ἀνήλιος, ἀλλὰ καλλίτεχνος Ἀγγλία, τοσοῦτον ἐπενήργησε καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν πρὸ πολλοῦ διαμενόντων ἐκεῖ Ἀτσιγγάνων, ὥστε τὴν σήμερον, ὄχι μόνον τῶν ὁμοφύλων αὐτῶν ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν τῆς ἴσης τάξεως Ἄγγλων εἶναι καὶ εὐειδέστεροι καὶ ῥωμαλεώτεροι. Λαλοῦσι μὲ ἀρκετὴν εὐφράδειαν τὴν ἀγγλικήν· ἡ δὲ μητρική των, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Βόῤῥω, ἂν καὶ μεμιγμένη μετὰ πολλῶν ἀγγλικῶν λέξεων, εἶναι εὔληπτος εἰς τοὺς Ῥώσσους Ἀτσιγγάνους. Τὸ ἀρρενωπὸν καὶ ὑψηλὸν σῶμα τῶν Ἄγγλων Ἀτσιγγάνων, διακρίνει αὐτοὺς ἀπὸ ὅλων τῶν ὁμοφύλων αὐτῶν.

Πολυάριθμοι εἶναι οἱ Ἀτσίγγανοι εἰς τὴν Τουρκίαν, ὅπου ζῶντες πανταχοῦ ἀνενόχλητοι, διάγουσι βίον ὅμοιον τῶν ὁμοφύλων των ὡς εἰς τὴν ἄλλην Εὐρώπην, συμμορφούμενοι μὲ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὸν τρόπον τῆς ζωῆς τῶν ἐγχωρίων. Ὡς εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τινὲς μὲν κατοικοῦσιν εἰς μονίμους συνοικίας, τινὲς δὲ ἐπιδίδονται εἰς τὸν συνήθη αὐτοῖς πλάνητα βίον, διατρίβοντες ὑπὸ σκηνὰς λεπτὰς καὶ ῥυπαράς, πλέκοντες καλάθους καὶ σιδηρουργοῦντες ὑπὸ τὰς σκηνὰς ἔργα ἀτελέστατα. Τὰ τέκνα των, γυμνὰ καὶ τρέμοντα, ἀκολουθοῦσι πολιορκοῦντα τοὺς διαβαίνοντας χάριν ἐλέους.

Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἡ πολυανθρωποτέρα τῶν Ἀτσιγγάνων συνοικία εἶναι εἰς τὸ *Εἰβὰν-σεράϊ*, περιέχουσα περίπου τριακόσια πενιχρότατα οἰκήματα· πλησίον δὲ ταύτης, εἶναι ἡ τοῦ *Σουλοὺ κουλὲ* λεγομένη, μεταξὺ δύω πυλῶν *Τὸπ καπὴ* καὶ *Ἰδρινὲ καπὴ* λεγομένων, ἐντὸς τοῦ χερσαίου τείχους, ἔχουσα ἔμπροσθέν της τὴν χαρίεσσαν κοιλάδα *Γενὶ μπαχσέ*. Αὕτη ἐμπεριέχει οἰκογενείας τοῦ μὲν ὀθωμανικοῦ δόγματος ἑβδομήκοντα τρεῖς, τοῦ δὲ Ἀνατολικοῦ ἑπτά. Μίαν ὥραν μακρὰν κεῖται ἡ κωμόπολις Αἴτρα, κατοικουμένη ἀπὸ εἴκοσι περίπου οἰκογενείας Ἀτσιγγάνων τοῦ Ἀνατολικοῦ δόγματος, τακτικῶς ἐκκλησιαζομένας εἰς τὸν ναὸν τοῦ χωρίου. Εἰς τὸ *Κασὴμ πασσᾶ*, εὑρίσκονται περίπου πεντήκοντα οἰκογένειαι, καὶ ἄλλαι τόσαι πέραν εἰς τὸ *Σκούταρι*. Τὰ οἰκήματα δὲ αὐτῶν, ὅπου καὶ ἂν εὑρίσκωνται, εἶναι μικρὰ καὶ μονόροφα, τῶν ὁποίων τὸ ἰσόγαιον χρησιμεύει εἰς σιδηρουργεῖον καὶ καλαθοποιεῖον. Ἐνταῦθα βλέπει τις τὰ αὐτὰ ἔργα καὶ τὰς αὐτὰς συνηθείας ἅτινα γίνονται καὶ ὑπὸ τὰς σκηνὰς τῶν νομάδων Ἀτσιγγάνων.

Ἡ συνοικία τοῦ *Σουλοὺ κουλὲ*, ὅπου φαίνονται καθαρὰ τὰ ἔθιμα τῶν ἀνθρώπων τούτων, εἶναι ῥυπαρωτάτη· πτώματα ζώων κεῖνται πολλάκις πρὸ τῶν θυρῶν· καί ποτε διερχόμενος τὴν συνοικίαν ταύτην εἶδον δύω μειράκια γυμνά, παίζοντα καὶ πηδῶντα ἐπὶ τῆς γαστέρος ἵππου νεκροῦ, τὸν ὁποῖον τὰ σηπτικὰ ἀέρια εἶχον ὑπερμέτρως φυσκώσει. Πέριξ δὲ τῶν οἰκιῶν βόσκουσιν αἱ πολυάριθμοι ὄνοι, τὰς ὁποίας οἱ Ἀτσίγγανοι περιφέρουσιν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, χάριν τοῦ ἰαματικοῦ των γάλακτος. Πάμπολλοι ἄνδρες τὴν ἄνοιξιν καὶ τὸ θέρος συλλέγουσι ῥίζας καὶ βοτάνας διὰ τοὺς φαρμακοπώλας, καὶ ἄλλοι περιφέρονται πωλοῦντες τὰ παρ' αὐτῶν κατασκευαζόμενα σιδηρᾶ ἐργαλεῖα, χρήσιμα εἰς τὸ μαγειρεῖον. Αἱ νεάνιδες, αἱ πλειότεραι περιτρέχουσι σχεδὸν ἀκάλυπτοι εἰς τὰς ἀγυιὰς τῆς πόλεως, ᾄδουσαι ᾄσματα ἐρωτικὰ εἴς τε τὴν ἰδίαν καὶ τὴν ὀθωμανικὴν γλῶσσαν. Αἱ γραῖαι λέγουσι τὴν μοῖραν, καὶ ἐπιδίδονται εἰς μυρίας γοητείας ἰδίας εἰς τοὺς Ἀτσιγγάνους πάσης τῆς Εὐρώπης.

Ἡ ἱστορία τῶν Ἀτσιγγάνων τῆς Τουρκίας εἶναι πολλὰ ἀσαφής. Ὀλίγοι ἱστορικοὶ ἀναφέρουσι τὸ ὄνομά των, οὔτ' ἐφρόντισαν νὰ ἱστορήσωσι τὴν πρώτην αὐτῶν ἐμφάνισιν εἰς τὰς ἐκτενεῖς πεδιάδας τῶν παραδουναβίων χωρῶν. Εὑρίσκονται εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Τουρκίας, ποτὲ μὲν μόνιμοι, ποτὲ δὲ νομάδες, πολυαριθμώτεροι δὲ εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν· καὶ νομίζω, ὅτι εἰς οὐδεμίαν ἄλλην χώραν τῆς Εὐρώπης ζῶσι βίον τόσον ἀνενόχλητον ὅσον ἐνταῦθα, ὅπου ὁ λαὸς παντὸς θρησκεύματος καὶ πάσης τάξεως, δὲν ἐδιδάχθη ν' ἀποφεύγῃ καὶ νὰ βδελύττεται τὰς γοητείας καὶ τὰς λεγομένας μαγείας τῶν Ἀτσιγγάνων, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. Πρὸς τούτοις, ὁ φιλέρημος βίος τῶν ἀνθρώπων τούτων, καὶ ἡ ἀξιέπαινος τῆς ἐγχωρίου διοικήσεως ἀνοχή, ἀπήλλαξεν αὐτοὺς ἀπὸ ἀγρίας καταδρομάς, οὐδ' ἠρέθισε τὸ φιλέκδικον καὶ μνησίκακον τῆς φυλῆς ταύτης κατὰ τῶν καταδρομέων αὐτῆς.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης πέμπτης ἑκατονταετηρίδος, λέγει ἱστοριογράφος τις Γάλλος (α),

(α) Ἴδε Βόῤῥω σελ. 6.

ἐφάνησαν κατὰ πρῶτον εἰς τοὺς Παρισίους οἱ Ἀτσίγγανοι, ἑκατὸν τριάκοντα δύω τὸν ἀριθμόν· ἀκολούθως ἦλθον καὶ πάμπολλοι ἄλλοι, ἀλλ' οἱ τότε Γάλλοι, θεωρήσαντες αὐτοὺς ὡς ἀληθεῖς μάγους καὶ κινδυνώδεις γόητας κατέτρεξαν αὐτοὺς τοσοῦτον, ὥστε ἀφέντες τὴν Γαλλίαν μετέβησαν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς Ἱσπανίαν. Πᾶς πολίτης ἔγινε καταδιώκτης. Οἱ Ἀτσίγγανοι, ἐκτεθειμένοι εἰς τὰς συνεπείας τοῦ ἀρτίως κατ' αὐτῶν ψηφισθέντος νόμου, ἠναγκάσθησαν νὰ κρύπτωνται· τοιοῦτον δὲ φόβον ἐνεποίησαν εἰς αὐτοὺς οἱ Γάλλοι, ὥστε δὲν ἐφάνησαν πλέον παρὰ λαθραίως καὶ μὲ φόβον εἰς τὰς χώρας αὐτῶν.

Εἰς τὴν Ἱσπανίαν σήμερον, ὅπως καὶ ἄλλοτε, ὑπάρχουσι πολυάριθμοι Ἀτσίγγανοι, ἔχοντες καὶ συνοικίας εἴς τινας μεγαλοπόλεις ἰδίως, λεγομένας Gitaneria. Ὅλοι δὲ οἱ ἀνιλεῶς καταδιωχθέντες παρὰ τῶν Γάλλων δὲν ἦλθον εἰς Ἱσπανίαν, διότι αἱ ἱστορικαὶ παραδόσεις μαρτυροῦσιν ὅτι πολλοὶ ἐπέστρεψαν ἐκ νέου εἰς τὴν Γερμανίαν, τὴν Οὑγγαρίαν καὶ τὴν Βοημίαν. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν ὅμως Ἱσπανῶν ἱστορικῶν, ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἔκτοτε ἐπληθύνθη, καὶ ἑπόμενον ἦτο νὰ ἐκλέξωσι τὴν Ἱσπανίαν, πέραν τῆς ὁποίας δὲν ἠδύναντο νὰ προχωρήσωσι. Τὸ εὔφορον τῆς γῆς καὶ τὸ θερμὸν τοῦ κλίματος, ἦσαν ἀμφότερα καταλληλότατα εἰς τὸν πλάνητα τοῦτον λαόν. Οἱ πλειότεροι κατέφυγον εἰς τὴν Ἀνδαλουσίαν ὅπου ζῶσι καὶ σήμερον, ὄχι πλέον πλανώμενοι, ὡς ἄλλοτε, ἀλλ' ἐργαζόμενοι εἰς τὰς κώμας καὶ πόλεις.

Πολλοὶ νόμοι ἐδημοσιεύθησαν κατὰ τῶν Ἀτσιγγάνων τῆς Ἱσπανίας· οἱ Ἱσπανοὶ ἀνίσχυροι νὰ τιμωρήσωσιν ἢ κἂν νὰ περιστείλωσι τὰ πολλὰ αὐτῶν ἀνομήματα, ἐφρόντισαν νὰ τοὺς συνοικίσωσιν εἰς κώμας καὶ πόλεις, ὅπου νὰ ἐπιτηρῶνται παρὰ τῶν ἀστυκῶν ἀρχῶν. Διαιτώμενοι δὲ εἰς πεδιάδας, εἰς δύσβατα καὶ σύνδενδρα ὄρη, ἐλῄστευον τοὺς τυχόντας, καὶ ἡ λῃστεία ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἔμενεν ἀτιμώρητος. Ἡ ἀρχὴ οὔτε δύναμιν, οὔτε τρόπους ἄλλους εἶχε νὰ συλλάβῃ τοὺς ἀνομήσαντας. Παρὰ τὴν ἐξουσίαν τὴν δοθεῖσαν εἰς ἕκαστον ὑπὸ τοῦ νόμου νὰ κατατρέχῃ καὶ νὰ θανατόνῃ Ἀτσιγγάνους, πλειότερον ἴσχυσεν ὁ περὶ τούτων ἔμφρων καὶ πολιτικώτατος νόμος τοῦ Καρόλου Γ'. βασιλέως τῆς Ἱσπανίας, ἀποβιώσαντος τὸ 1788 (α). Τὸν βασιλέα τοῦτον παρὰ πολλῶν ὁμοπατρίων ἱστορικῶν ψεγόμενον, οἱ Ἱσπανοὶ γενικῶς ἀναπολοῦσι μετὰ σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης. Ὁ νόμος οὗτος ἐπέφερεν ὑγιεῖς καὶ σωτηρίους βελτιώσεις εἴς τε τὸν βίον καὶ τὴν εὐημερίαν ὅλων τῶν πανταχοῦ τῆς Ἱσπανίας διεσπαρέντων Ἀτσιγγάνων. Ὁ νόμος οὗτος, τὸν ὁποῖον ὁ Βόρρω θεωρεῖ ὡς τιμῶντα τὰ μέγιστα τὸν Κάρολον καὶ τοὺς περὶ αὐτόν, ἀκυρόνει τοὺς πρὸ τόσων χρόνων κατὰ τῶν Ἀτσιγγάνων δημοσιευθέντας ἀπανθρώπους νόμους, καὶ προσκαλεῖ αὐτοὺς νὰ συνοικισθῶσιν ἀνενοχλήτως μετὰ τῶν ἐγχωρίων Ἱσπανῶν, καὶ νὰ συμμετέχωσιν ἐλευθέρως τῆς διδασκαλίας, τῶν δικαστηρίων καὶ τῶν ἀξιωμάτων τοῦ κράτους. Ἐνῷ λοιπὸν ἀπειλεῖ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Ἀτσιγγάνους τοὺς μὴ συμμορφουμένους μετὰ τοῦ νόμου τούτου, προσκαλεῖ καὶ τοὺς Ἱσπανοὺς νὰ μὴν ἐνοχλῶσιν αὐτούς, καὶ λησμονοῦντες τὴν παλαιὰν πρὸς ἀλλήλους ἔχθραν νὰ συζῶσιν ὑπὸ τοὺς νόμους καὶ τὸν ἡγεμόνα ὡς τέκνα τῆς αὐτῆς πατρίδος. Ὁ νόμος οὗτος ὡς καὶ τὸ φιλάνθρωπον τοῦ βασιλέως Καρόλου, πλειότερον τῶν ἄλλων ἔπεισαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τοὺς Ἀτσιγγάνους, οἵτινες συνερχόμενοι εἰς τὰς κώμας καὶ τὰς πόλεις, κατέλιπον οἱ πλεῖστοι τὸν λῃστρικὸν βίον, καὶ λησμονοῦντες τὰς κακώσεις καὶ τὴν μόνωσιν αὐτῶν, ἐδόθησαν εἰς κοινὰς βιωτικὰς ἐργασίας. Ἔκτοτε, χωρὶς νὰ γίνωσιν Ἱσπανοὶ οὔτε χριστιανοὶ Καθολικοί, χωρὶς ν' ἀπομάθωσι καθ' ὅλα τὰ πονηρὰ αὐτῶν τεχνάσματα, πολιτεύονται οἱ πλείονες ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ νόμου, πλουσιώτεροι ἢ ἄλλοτε, ἴσως δὲ καὶ εὐτυχέστεροι.

Ὁ νόμος οὗτος, τοῦ ὁποίου ὅμοιον ἄλλον ἡ Εὐρώπη δὲν ἤκουσεν ἕως τότε, ὁμοίαν ἔλαβε τύχην πολλῶν ἄλλων, τοὺς ὁποίους ὁ νομοθέτης οὔτε κλίσιν οὔτε δύναμιν εἶχε νὰ ἐκτελέσῃ. Ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ παρακινήσῃ τοὺς Ἀτσιγγάνους νὰ λησμονήσωσι καὶ διάλεκτον καὶ ἤθη, καὶ συζῶντες καὶ συμπολιτευόμενοι μετὰ τῶν Ἱσπανῶν νὰ γίνωσι καθ' ὅλα Ἱσπανοί. Οὐδὲν τούτων ἔγινε, καὶ πλὴν τῆς συνοικήσεως μετὰ τῶν Ἱσπανῶν, οὐδὲν ἄλλο κατωρθώθη. Τοῦτο δέ, διὰ τὴν τότε Ἱσπανίαν, ἦτον ἔργον ἡράκλειον, καὶ ὁ ἀναγινώσκων τὰ ἀτιμώρητα κακουργήματα, τὰς κλοπάς, τοὺς δηλητηριασμοὺς τῶν Ἀτσιγγάνων, ὁ βλέπων τὴν ἀρχὴν ἀνίσχυρον νὰ ἐμποδίσῃ αὐτά, ἀναγκάζεται νὰ ἐπαινέσῃ νόμον, ἰσχύσαντα νὰ πράξῃ ὅ,τι τόσοι ἀπηνεῖς καταδιωγμοὶ καὶ ἄγριοι νόμοι δὲν κατώρθωσαν.

Τὰ κακουργήματα ταῦτα τῶν Ἀτσιγγάνων, τὰ ὁποῖα ὁ νόμος τοῦ Καρόλου Γ'. ἴσχυσε κατὰ μέγα μέρος νὰ περιστείλῃ, ἐξηγοῦσι τὴν κατὰ τῶν Ἀτσιγγάνων καταφορὰν τῶν Ἱσπανῶν συγγραφέων, καὶ τὸ ἀνιλεὲς τῶν δικαστηρίων κατὰ τῶν συλληφθέντων κακούργων.

Οὐδεὶς ἄλλος, καθὼς ὁ Βόρρω, ἐξιστόρησε μὲ τοιαύτην ἀφέλειαν τὴν ἱστορίαν, τὰ ἔθιμα, καὶ τὸν οἰκιακὸν βίον ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦτον, ἀμερόληπτον εἰς τὰς διηγήσεις του, οἱ Ἀτσίγγανοι εἰς ὁποίας χώρας καὶ ἂν εὑρίσκωνται εἶναι οἱ αὐτοί· οἱ ἄνδρες εἰς τὰ πλειότερα μέρη τῆς Εὐρώπης, καταγίνονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς ἀγορὰν καὶ πώλησιν ἵππων, γινόμενοι ἐκ πείρας καὶ ἐπιδέξιοι ἱππίατροι, καὶ ποριζόμενοι ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος τούτου τὴν πλειοτέραν αὐτῶν περιουσίαν. Μετεχειρίζοντο ἄλλοτε εἰς τὴν Ἱσπανίαν δηλητήριον λεγόμενον Drao ἢ Drow (α) τὸ ὁποῖον κρυφίως ῥιπτόμενον εἰς τὸν χόρτον τῶν κτηνῶν, ἐξησθένει αὐτά, ὅθεν ἐπροσκαλοῦντο οἱ Ἀτσίγγανοι πρὸς θεραπείαν αὐτῶν. Τὴν σήμερον

(α) Ἴδε Βόρρω σελ. 85.

(α) Σανσκριτικὴ ῥίζα drau — βλάπτω — πληγόνω — θανατόνω.
» » drau — ἀποκοιμίζω — νυκτόνω.

τὸ κακούργημα τοῦτο ἔπαυσε, καὶ εἰς ἔλλειψιν τοιούτου ἐπικερδοῦς πόρου μετέρχονται μυρίας ἄλλας τέχνας, ὡς τὴν ἀγορὰν καὶ πώλησιν τῶν ζώων, διευκολυνόμενοι διὰ τῆς ἀκαταλήπτου αὐτῶν διαλέκτου. Αἱ γυναῖκές των, εἰς παρακμάζουσαν ἡλικίαν, καταγίνονται εἰς μαγείας, γοητείας, ἐπῳδάς, φίλτρα καὶ μυρίας ἀθεμίτους πράξεις ἐρωτικὰς μεταξὺ ἀλλοφύλων. Νέαι δὲ, περιφέρονται ᾄδουσαι ᾄσματα ἐρωτικά, συγκινοῦντα καὶ ἀγροίκους καὶ μεγιστᾶνας. Πολλαὶ γίνονται εὐτράπελοι καὶ χαριέστατοι ὀρχηστρίδες, περιφερόμεναι εἰς θέατρα τῆς Εὐρώπης. Σχολεῖα δὲν ἔχουσιν ἴδια εἰς τὰς συνοικίας των, καὶ ὅσοι ἔμαθον γράμματα, ἐσπούδασαν αὐτὰ εἰς ἐκπαιδευτήρια ἀλλοφύλων· γράφουσι δὲ εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτῶν διὰ τῶν στοιχείων τῆς ξένης γλώσσης τὴν ὁποίαν ἔμαθον.

Εἶπον ἀνωτέρω ὅτι αἱ γραῖαι Ἀτσιγγανίδες, περιφέρονται εἰς τὰς κώμας καὶ πόλεις τῆς Εὐρώπης προλέγουσαι ἑκάστου τὴν τύχην· ἐπὶ τούτῳ δὲ τοσοῦτον ἐμελέτησαν τὸν χαρακτῆρα τῶν ἀνθρώπων, ὥστε πολλαὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἀπέκτησαν χρήματα ἱκανὰ νὰ ζήσωσιν ἐν ἀνέσει αὐτοί τε καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτῶν. Ἡ δύσμορφος καὶ στρυφνοπρόσωπος γραῖα, καὶ τοιαύτη πρέπει νὰ ἦναι ἡ ἀληθὴς γόητις ἡ ἔχουσα ἀγνώστους μετὰ τοῦ διαβόλου σχέσεις, τὴν μὲν φιλόκοσμον νεάνιδα κολακεύει προλέγουσα σύζυγον ἐράσμιον, εἰς δὲ τὸν γηράσκοντα προμηνύει γῆρας πολυτάλαντον, καὶ δόξαν παγκόσμιον, καὶ πάθη μέχρι τέλους ζωηρὰ εἰς τὴν καρδίαν του. Ἡ γόητις Ἀτσιγγάνα, ἡ ἀναγινώσκουσα τὰ πάθη τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πολλάκις ἐκφραζόμενα, λαλεῖ προσφυῶς, καὶ ἂν ὅλοι δὲν πιστεύωσι τὰ προφητευόμενα, διαθρύπτονται τοὐλάχιστον ἀκούοντες ὅτι τόσα καὶ ἔτι πλείονα πρέπουσιν εἰς αὐτούς. Τοιαύτη, νομίζω, εἶναι ἡ σαφὴς ἀπόδειξις τῆς παρὰ πάντων, μικρῶν καὶ μεγάλων, ἐγκαρδίου δεξιώσεως τῶν βδελυκτῶν καὶ ἀπαταιώνων τούτων γραϊδίων.

Ἂν καὶ αἱ γυναῖκες τῶν Ἀτσιγγάνων περιφέρονται ᾄδουσαι ᾄσματα ἄσεμνα διεγείροντα τῆς φιληδονίας τὰ ἀκράτητα πάθη, σπανιώτατα ὅμως παρεκτρέπονται, καὶ μάλιστα χάριν ξένων. Καί τοι ἀγνοοῦσαι τὸ σεμνοπρεπὲς καὶ παρθενικὸν τῆς σώφρονος γυναικός, φυλάττουσιν ὅμως ἀμόλυντον τὴν ἰδίαν τιμήν· θάνατος σκληρὸς κρέμαται ἐπὶ πᾶσαν γυναῖκα ἔχουσαν σχέσεις εἴτε μετὰ ξένων εἴτε μετ' ὁμοφύλων. Παράδοξος τῷόντι διαγωγὴ λαοῦ πράττοντος ἀσυστόλως πᾶν κακούργημα, ἀνιλεῶς φερομένου κατὰ τῶν ὁμοίων αὐτοῦ, μηδεμίαν ἔχοντος ἀρχὴν δικαιοσύνης, μηδὲ λατρεύοντος θεὸν ἄλλον ἢ τὸν θεὸν τοῦ κέρδους καὶ τῆς δολιότητος!

Περὶ δὲ τῆς θρησκείας καὶ τῆς λατρείας αὐτῶν, ὀλίγα ἔχω νὰ εἴπω, διότι ὀλίγα εἶναι γνωστά· τοῦτο μόνον γινώσκομεν ὅτι συνεκκλησιάζονται ἐλευθέρως μετὰ τῶν ὁμοχώρων ἐθνῶν. Εἰς τὴν Τουρκίαν, τινὲς μὲν εἶναι χριστιανοί, οἱ πλεῖστοι δὲ ὀθωμανοί, ἀλλ' ἡ φαινομένη αὕτη λατρεία εἶναι ἀμφίβολος, ἡ δὲ πίστις αὐτῶν ἀμφιρρεπής. Διὰ ν' ἀποφύγωσι τὸ ἄτοπον τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως θρησκείας, ἐξωτερικῶς συμμορφόνονται μετὰ τῆς ἐπικρατούσης φυλάττοντές τινα ἔθιμα ξένα, καὶ αὐτὰ ἀμφισβητούμενα, λείψανα ἴσως τῆς καταγωγῆς αὐτῶν, τελούμενα κρυφίως μεταξύ των, καὶ κατὰ κοινὴν ὅλων ὁμολογίαν ὀλίγον γνωστὰ εἰς τοὺς ἀλλοφύλους (α).

(*Ἕπεται συνέχεια.*)

ΕΙΣ ΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟΝ

ΤΟΥ

Δ. ΣΟΛΟΜΟΥ.

ΠΟΙΗΜΑ ΛΥΡΙΚΟΝ

ΑΝΔΡ. ΔΑΛΛΑΠΟΡΤΑ.

Περίληψις.

—ο—

Ἔφευγε ἡ ψυχὴ στὰ Οὐράνια λυμένη
Ἀπ' τοὺς φραγμοὺς ποῦ ὁ Πλάστης εἶχε βάλει,
Ἀφοῦ τὴν Φύσι ἐπρόφερε νὰ γένῃ
Κ' εἰς τῆς Ἐδὲμ τὰ ἄυλα τὰ κάλη;

Μὲ ἀγγελουδιῶνε συνοδιαῖς φερμένη,
Ὕμνους κ' ἐκεῖ ἐγύρευε νὰ ψάλῃ·
Παράδεισον τῆς φεῦγαν ἀναμμένοι
Ἄρρητοι οἶστροι, κ' ἔλεγες μεγάλη;

(α) Τὸ ἀκόλουθον ἀπόσπασμα περιηγήσεως εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν τοῦ Κ. Brown, περὶ οὗ θέλω λαλήσει ἐν τοῖς ἑφεξῆς, λαμβάνω ἀπὸ τὸ περιοδικὸν Knickerbocker τῆς Ἀμερικῆς, (Ὀκτώβριος 1844). «It happened in the morning, that I was awakened very early by the insects with which the hut was filled, and had an opportunity of assuring myself, that the rigid Mussulman and devout Imam was a Gipsy, whose people I have at other times had cause to believe, are all fire worshippers. Although awako, I remained quite to observe his mouvements, and was enabled to see him, after looking round the room to assure himself that all were asleep, take up a burning braud from the chimney, hold it before him, and remain some eight or ten minutes occupied in addressing his adorations to it.» Ἤτοι· Ἔτυχε πρωΐαν τινὰ νὰ μ' ἐξυπνήσωσι πολλὰ ἐνωρὶς τὰ ζωΰφια ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔβρυθεν ἡ καλύβη. Ἔλαβον λοιπὸν εὐκαιρίαν νὰ βεβαιωθῶ ὅτι ὁ θρησκομανὴς Μουσουλμάνος καὶ συγχρόνως εὐσεβὴς Ἰμάμης ἀνῆκεν εἰς τὴν φυλὴν τῶν Ἀτσιγγάνων οἵτινες, ὡς καὶ ἄλλοτε ἐπληροφορήθην, εἶναι ὅλοι πυρολάτραι. Παρατηρῶν ἀκίνητος αὐτὸν, τὸν εἶδον βλέποντα πέριξ τοῦ δωματίου ἵνα βεβαιωθῇ ὅτι ὅλοι ἐκοιμῶντο. Καὶ λαβὼν τότε δαυλὸν ἀναμμένον ἀπὸ τὴν ἑστίαν, τὸν ἐκράτει ἔμπροσθέν του, καὶ ἵστατο ὀκτὼ ἢ δέκα λεπτὰ περίπου, κατευθύνων πρὸς αὐτὸν τὴν προσευχήν του.

Ἄχραντη τώρα Μοῦσα τὴν στολίζει·
Ἀπ' τὰ πέρατα ὡς τόσον ἐφανῆκαν,
Ποῦ αἰσθανθῆκαν ἐκεῖ νὰ φτερυγίζῃ,

Σκιαί· ἦτ' ὅσοι οἱ πρῶτοι ἐδῶ ὡρκισθῆκαν
Ἐλευθεριὰ ἡ σπάθη νὰ θερίζῃ·
Τὴν εἶδαν, ἦλθαν, τὴν 'πῆραν, 'διαβῆκαν,

Κι' ἀστραπαὶ λὲς, 'ςτοῦ Ἀπλάστου, νὰ δακρύζῃ
Νὰ δέεται, αἰώνια τὴν ἀφῆκαν,
Ὅσο ἡ σκλαβιὰ τὸν Ἕλληνα χωρίζει.

—οοο—

Δὲν ζῇ πλέον· ἀποθαμένος
Εἶναι τώρα ὁ Ποιητὴς,
Ποῦ εἰς τὸ γάλα ἦτο θρεμμένος
Μιᾶς Θεᾶς ἡρωϊκῆς·

Ὅτε ὁ Πλάστης 'μελετοῦσε
Τοὺς γαλάζιους Οὐρανοὺς,
'Κεῖθεν 'κείνη τοῦ ἐλαλοῦσε
Μ' οἴστρους θείους πολεμικοὺς,

Ταῖς ἀθάναταις νὰ ὑμνήσῃ
Δάφναις τόσων της παιδιῶν,
Ὁποῦ ἀμάρανταις θ' ἀφήσῃ
Μὲς τὰ βάθη τῶν καιρῶν,

Ἕνας Ὕμνος ποῦ εἶχε ψάλει
Σὰν τὴν εἶδε νὰ διαβῇ,
Καὶ ὁποῦ δὲν τὴν εἶδαν ἄλλοι
Στὴν ὀγλίγορη φυγή.

Δὲν ζῇ πλέον· ἄχ σεῖς ναὶ κλάψτε
Φιλελεύθεραις καρδιαῖς,
Ὁποῦ κόσμον ἕνα ἐθάψτε
Μέσα σταῖς παλληκαριαῖς,

Ποῦ ὅλοι ἐτρέμανε ὅλοι οἱ τόποι.
Νάθε μόνον ἀκουσθῇ,
Κ' ἔρημη ἔμενε ἡ Εὐρώπη
Ἂν μακρόθε ἦθε' φανῇ.

Στῆς Θεᾶς τὸ γάλα αὐξήθη
Μὲς τῶν ὅπλων τὴν κλαγγὴ,
Ποῦ ἀντιβόϊσε κ' ἐχύθη
Στὴν γῆ ποῦχε γεννηθῇ·

Κι' ἀγκαλ' ἀλυσσοδεμένος
Μὲς τοὺς βράχους τοὺς Ἑπτὰ,
Ὅπου ἐφώλιασε ὁ σκασμένος
Βρετανὸς κ' αἷμα διψᾷ,

Μὲ φτερ' ἄϋλα πετῶντας
Εἰς τὰ κλέφτικα βουνὰ,
Ὅπου ὁ Ἕλληνας βροντῶντας
Τὸ τουφέκι ὁλημερνὰ,

Μύριαις ἔστελνε στὸν Ἅδη,
Μὲς τοῦ Ἐρρέβου ταῖς σπηλιαῖς,
Νὰ χορτάσουν τὸ σκοτάδι
Ἄγριαις τούρκικαις ψυχαῖς,

Νίκαις ἔψαλλε καὶ μάχαις
Ποῦ ταῖς τρέμει ὁ λογισμὸς,
Καὶ, λὲς, ἄναφτε ταῖς ῥάχαις,
Ὅπου ἀπέρναε, ὡς κεραυνός.

Ὢ καὶ τώρα ποιὸς μᾶς ψάλῃ
Τὸ τουφέκι ἂν ἀκουσθῇ;
Καὶ στεφάνι ποιὸς μᾶς βάλῃ
Σ' ὅποιον πρῶτος πεταχθῇ; . . .

Ἦλθε ὁ Μπάϋρων 'ς τὴν Ἑλλάδα
Καὶ τὸν ἔκλαυσες Ἐσὺ,
Κ' ηὗρε ἡ πίκρα μας γλυκάδα
Στὴν ὁλόγλυκη φωνή.

Φεῦ! καὶ τώρα ποῖος νὰ κλάψῃ
Νὰ γλυκάνῃ τὸν καϋμὸ,
Ποῦ τὸν Ἕλληνα θὰ κάψῃ
'Στὸν 'δικό σου τὸ χαμό;

Ξύπνα Μπάϋρων Σὺ καὶ ψάλε
Ὅσαις ἄναψε καρδιαῖς,
Καὶ τὴν δάφνη ξύπνα βάλε
Σ' ὅσαις ἔφερνε εὐμορφιαῖς. . . . . . .

Οὔτε Μπάϋρων τώρ' ἀκούει,
Οὔτε ἀοιμένα Σολωμὸς,
Ἄλλον κόσμον τώρα κρούει
Τῆς ψυχῆς των ὁ παλμός.

Κι' ὄχι αἵματα, ὄχι φρίκαις
Εἰς τὴν θάλασσα, εἰς τὴν γῆ,
Τὰ σπαθιὰ ξένα κ' ἡ θῆκαις,
Γι' αὐτοὺς ξένοι οἱ σκοτωμοί.

Τώρα Οὐράνια, τώρα Θεῖα,
Ψάλλει ἡ ὁλόθερμη ψυχὴ,
Καὶ τὰ λόγια τους εἶν' κρύα,
Ὅσα ἐδῶ κατου εἶχαν 'πεῖ,

Ἡ φωτιὰ καθὼς εἶν' κρύα
Ὁποῦ ἐδῶ 'χουμε στὴν γῆ,
Μὲ τὴν ἄπλαστη, τὴ θεία
'Κείνη ἀνίσως συγκριθῇ.

Σύρε ὦ σύρε, πλὴν ἀφίνεις
Εἰς τὰ βάθη μας πληγὴ,
Ποῦ ἡ βαθύτερη εἶν' ἐκείνης
Ποῦ μᾶς ἔκλαυσες ἐσὺ,

Ἡ πληγὴ καμμιὰ δὲν μένει
Εἰς τὸν ἄνθρωπο ἀνοιχτὴ,
Βαθειὰ ὅσο κι' ἀναμμένη
Σταῖς ἀρχαῖς κι' ἂν μᾶς φανῇ.

Καὶ σὺ ξένε ὁποῦ διαβαίνεις
Εἶδες τώρα τὸν καϋμὸ,
Ὅθεν ὅθενε πηγαίνεις,
Λέγ' ἐκεῖ ποιὸ στεναγμὸ,

Βαθειὰ ἐδῶ ἄκουσες νὰ χύνουν
Νησιὰ θάλασσαις στεριαῖς,

Ποῦ ἔρμα τώρα θὲ νὰ μείνουν,
Ἄλλα σ' ἄλυσσαις φρικταῖς,

Ἄλλα ἐλεύθερο πῶς πίνουν
Τάχα ἀέρι 'ποῦ ὡς κ' ἐκειό,
Ὄφεις μύριοι τὸ μολύνουν
Μέσα ἀπ' τ' ἄγριο τὸ στοιχειό,

Ποῦ ὅλο πέρα ὅλο τὸ ζώνει,
Κι' ἂν τοῦ σύρῃ μιὰ φωνή,
Ἢ ταῖς φτέρυγαις μαζώνει,
Ἢ σ' ἓν πεῖσμά του τὸ σβυεῖ.

Νύχτα ἦτο ποῦ ἀπ' τὰ πέρατα
Ἀχνὰ νέφη εἴχαμ φανῆ,
Νὰ 'ξορίζουν ἄλλα ὡς τέρατα
Μαῦρα, ὁλόπικρ' ἀχανῆ.

Ὅλη ἐμαύριζε ὅλη ἡ Πλάση.
Κι' ὡς νὰ 'μούγγριζαν θεριά,
Ἀντιβόϊζαν τὰ δάση,
Τὰ λαγγάδια, τὰ βουνά,

Κ' ἤκουες μέσα κ' ἐσφυρίζαν
Εἰς τοῦ ἀνέμου τὴν φορά,
Κ' ἐλυσσούσανε κ' ἐτρίζαν
Σὰν νὰ τά 'καιε φωτιά.

Ὅλα τέλος 'σφριασθῆκαν,
Ποῦ μ' ἀνέκφραστη μιὰ ὁρμή,
Ἀπ' τὰ βάθη τους 'χυθῆκαν
Ἴσκιοι, φάσματα, καπνοί,

Κι' ὅλος ἄναψε ὁ αἰθέρας
Κι' ἐκοκκίνισε, ποῦ λές,
Καταχθόνιο κάποιο Τέρας
Κολασμέναις καὶ ψυχαῖς,

Στὰ αἰθέρια ἀπάνου ἀέρνει,
Κ' ἔχει φίδια ἡ κεφαλή,
Ποῦ ἀστραπὴ λὲς ὅλα δέρνει
Στὴν ὁλόσκιαχτη φυγή,

Ὁποῦ εἰς μύρια ξεσχλοῦν σχήματα
Ἄγρια; ἀλλόκοτα, φρικτά,
Τ' ἀναμμένα ἐκεῖνα κύματα,
Ποῦ ἐξερνοῦσε ἡ σκαουνταμαλιά.

Ἐσαλεύθηκε ἀπ' τὰ βάθη
Τοῦ Ἐρρέβου κ' ἡ φυλακή,
Κι' ἀνοιγόκλεισε κ' ἐστάθη
Τρομασμένη, σιωπηλή·

Ὅλη τότε ὅλη ἐστάθη
Μὲ μιᾶς τοῦ ἄνεμου ἡ πνοή,
Καὶ τὸ σκότος ὅλο ἐχάθη
Κ' ἡ βρονταῖς καὶ οἱ κεραυνοί,

Κι' ὡς τὸ Χάος μέσα ἐστάθηκε
Εἰς τὴν πρώτη αὐτοῦ φυγή,
Ποῦ ἐμαζώχθη ἐκεῖ κ' ἐχάθηκε
Κ' εἶναι ἡ φήμη ἐδῶ ἀκουστή,

Οὕτω λὲς ἐκεῖ θὰ ἐστάθη[1]
Μέσα ἡ τόση χλαλοή,
Ποῦ αἴφνης 'δῶθεν ὅλη ἐχάθη
Κι' ὅλοι ἐλάμψανε οἱ Οὐρανοί·

Ὅλοι ἐλάμψανε· κ' ἡ Πλάση
Ἔτσι ἐφάνηκε τερπνή,
Ποῦ ἐγελοῦσαν λὲς τὰ δάση,
Κ' ἦτο ἐθάρρεις ἡ στιγμή,

Ὁποῦ ἐδῶ κατου ἀναμμένη
Ἔφθανε ἡ ἄπλαστη φωνή,
Ποῦ ἡ Ζωὴ παντοῦ νὰ γένῃ
Εἶπε κ' εἶδε νὰ γενῇ,

Βρυιάζαν βρυιάζανε τ' ἀστέρια
Κ' εἰσὲ 'λίγο μύρια ἐκεῖ
Νἄρχωνται ἔβλεπες 'ξεφτέρια
Καὶ ν' ἀστράφτῃ ἡ Ἀνατολή.

Ὡς ἐδῶ κατου ἀκουσθῆκαν,
Τ' ἀλληλούϊα κ' οἱ ψαλμοί,
Ποῦ ἀπ' τὰ νέφη τους ἐβγῆκαν
Κι' ὅλοι ἐχύσανε οἱ Οὐρανοί·

Ἀκουσθῆκαν κ' εἰς τὰ βάθη
Τῆς Ἀβύσσου, κ' εἰς φρικταῖς
Φωναῖς μύρια ἐκεῖθεν πάθη
Ἀναβλυζάξανε ἡ ψυχαῖς·

Ἡ ψυχαῖς ποῦ ἐκεῖ θαμμέναις
Μὲς τὸ κρίμα τους σπαρνοῦν,
Μελαναῖς κι' ἀγριωμέναις
Ὡς τοὺς ὄφεις ποῦ κρατοῦν.

Κ' ἐκεῖ ποῦ ἦτανε γυρμένοις,
Εἰς τὴν κλίνη τὴν πικρή,
Οὐρανὸς λαμπαδισμένος
Εἶχ' ἐμπρός του φανισθῇ,

Μ' ἀχνὰ μύρια χρυσᾶ φάσματα,
Ὅσα ἐχύνανε ἡ χλωμαῖς
Φλόγαις μέσα ἀπό τὰ χάσματα
Ποῦ ἐκεῖ ἀνοίγανε ἡ φωτιαῖς.

Κ' ἡ ψυχή του ὅλη 'γελοῦσε
Κ' ἔλεγες νὰ πεταχθῇ
Πρὶν τῆς ὥρας της ζητοῦσε
Μέσα εἰς τὴ λαμποβολή·

Κ' ἤκουες κ' ἔψαλλε ἔτσι θεῖα,
Ἔτσι οὐράνια, ἔτσι γλυκά,
Ποῦ τὰ Πνεύματα μὲ βία
Ἐκεῖ 'φθάναν, καὶ σιγά,

Γύρω ἐστέκοντο κ' ἐπίναν
Τὴν γλυκάδα ποῦ ἡ φωναῖς
Μὲς ταῖς λάμψαις τους ἐχύναν
Κι' ἀναγάλλιαζαν κ' ἐκειαῖς.

Ὅλα τότε ἐφτερυγίζαν
Στὴν ἀθάνατη ψυχή,

Καὶ τὰ μῦρα τὴν ῥαντίζαν
Ποῦ κλειοῦν μέσα οἱ Οὐρανοί·

Κι' ἀνεξήγηταις ἐψάλλαν
Μαζὺ ἐκεῖνα ὑμνολογιαῖς,
Ὁποῦ εἰς Χώραις τὴν ἐβάλαν
Ἄλλαις ἄδολαις κι' ἁγναῖς,

Ποῦ ἔπλεε μέσα ἡ φαντασιά της
Χρυσωμένη, φτερωτή,
Κι' ὁποῦ ἁπλῶναν τὰ φτερά της
Ὅσο ἁπλώνανε οἱ καιροί·

Τὰ λιβάνια ἐκεῖ ὅταν βγῆκαν
Ἀπ' τὰ βάθη τοῦ Ναοῦ (α),
Κ' εἰς τὰ μνήματα ἐχυθῆκαν
Τοῦ κλεινοῦ Μισολογγιοῦ·

Ποῦ τὸν Μπάϊρων τότε ἁρπάξαν
Στοῦ πολέμου τὴν φωτιά,
Καὶ τὰ πτώματα ἐφωνάξαν (β)
Ὅσα ᾐσθάνετο ἡ καρδιά,

Ποῦ θαμμένα ἐκεῖ καθ' ὥρα
Τρίζουν μέσα ἀγανακτοῦν,
Εἰς τοῦ Ἕλληνος τὴν χώρα
Τοῦρκοι ἀκόμα νὰ χωροῦν·

Ὅταν ὅταν ἀπ' τὴν κόψη
Τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
Κι' ἀπ' τὴν πύῤῥινη τὴν ὄψη
Ποῦ μὲ βια μετράει τὴν γῆ (γ'),

Τὴν Θεὰ εἶδε ποῦ ὅλοι ἐπέσαν
Ὅλοι οἱ τύραννοι τῆς γῆς
Σὰν σκυλιά, καὶ τὴν ἐδέσαν
Ἀφοῦ ἐχάθη ὁ Μαχητής,

Ὁποῦ ἐθέριζε κ' ἐπέρνα
Στὸ σπαθί του κεφαλαῖς
Τῶν τυράννωνε, κ' ἐκέρνα
Αἷμα ἀπάτηταις στεριαῖς (δ)·

Ὅταν 'δῶ λαμποκοπῶντας
Τὴν Θρησκεία μ' ἕνα σταυρό
'Κείνην ἔβλεπε φιλῶντας
Νάμβῃ μέσα εἰς τὸ Ναό (ε)·

Ἢ ὅταν ναὶ ν' ἀνακατόνωνται
Οἱ σπινθόβολοι καπνοί,
Κι' ἀπ' ἐκεῖ νὰ φανερόνωνται
Ἴσκιοι θεῖοι πολεμικοί,

Κι' ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ πολεμάρχοι
Περιζώνοντας πικνοί

Τὴν ψυχὴ τοῦ Πατριάρχη
Ποῦ τὸν πόλεμο εὐλογεῖ,

Ν' ἀναδεύωνται νὰ γέρνουν,
Κ' εἰς τὸ πρόσωπο ἱλαροί,
Νὰ ἁπλώνουνε νὰ πέρνουν
Ἀπὸ τὴ σπινθοβολή (α),

Δὲν εἶδε, ὄχι, τότ' ἐμπρός της
Ὅσα ἐκείναις ταῖς στιγμαῖς,
Ἐθωροῦσε ὁ λογισμός της
Σταῖς οὐράνιαις ψαλμῳδιαῖς.

Πλὴν σὲ λίγο ἀνανογιέται
Κ' εἰς τὴν γῆ δὲν εἶναι πλειό·
Ὅλη τότε ὅλη κυττιέται
Σὰν νὰ ζήταε τὸ φραγμό,

Ὁποῦ ὁ Πλάστης εἶχε βάλει,
Ἀπ' τὴν πρώτη τὴ στιγμή,
Ποῦ τὴν ἔστελνε νὰ ψάλῃ
Εἰς τοῦ Ἕλληνος τὴ γῆ.

Καὶ λὲς ἔστρεφε σκιασμένη
Στὴν παλιά της κατοικιά,
Ὅπου χρόνια φωλιασμένη
Μόνη ἐλόγιασε φωλιά,

Μόλον ποῦναι ἐκείνη ἡ ἴδια
Ποῦ ἐφτερούγιασε συχνά,
Κ' εἰς μνημάτωνε ξεσκλίδια
Εἶδε σκέλεθρα φρικτά, (β)

Εἰς θανάσιμο ἕνα κρίμα
Νὰ πετιοῦνται ἀπὸ τὴ γῆ,
Καὶ σπρωγμένα ςτ' ἅγιο βῆμα
Νὰ κολλοῦνε εἰς τὸ φιλί,

Ποῦ φαρμάκια μέσα ἐπότισε
Εἰς τὰ σπλάγχνα τοῦ γονιοῦ,
Ὁποῦ ὁ Πλάστης ἀφοῦ ἐφώτισε
Τοὺς ἀστέρας τ' Οὐρανοῦ,

Κάτου ἐδῶ δὲν ἀκουσθῆκαν,
Οὔτε ἀκούσθηκε φιλιά
Ποτὲ τέτοια νὰ ἐδοθῆκαν
Ἀπὸ ἀνθρώπινα κορμιά.

Φεύγει ὡς τόσον, ἀπετῶντας,
Γιὰ τὴν ὕστερη φορά,
Τοὺς αἰθέρας ποῦ γελῶντας
Ποιὰ νὰ μὴν εἶδε νυχτιά,

Ὁ θνητὸς δὲν ἀναφέρει
Εἰς τὴν Βίβλο τῆς ζωῆς· (γ)
Φεύγει κι' αἴφνης 'κεῖ ἕνα χέρι
Θωρεῖ ὁλόξανθο τῆς γῆς, (δ)

(α) Ἴδε τὸ εἰς τὸν θάνατον τοῦ Λόρδου Βύρωνος ποίημά του.
(β) Ὁ ἀνδρεῖος Κυριακούλης καὶ ὁ ἥρως Μάρκος Μπότζαρης κεῖνται θαμμένος ἔξωθεν τοῦ ἁγίου βήματος τῆς Παναγίας εἰς Μισολόγγιον.
(γ) Ἴδε τὸν εἰς τὴν Ἐλευθερίαν ὕμνον του.
(δ) Ἐννοεῖ τὸν μέγαν Ναπολέοντα.
(ε) Ἴδε τὸν εἰς τὴν Ἐλευθερίαν ὕμνον του.

(α) Ἴδε τὸ εἰς τὸν θάνατον τοῦ Λόρδου Βύρωνος ποίημά του.
(β) Ἴδε τὸ γνωστὸν ἀπόσπασμα τοῦ ποιήματός του ὁ Λάμπρος.
(γ) Ἐννοεῖ τοὺς αἰθέρας τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ ὁρίζοντος.
(δ) Τὴν Ῥωσσικὴν πολιτικήν.

Νὰ προβαίνῃ ὥσὰν σαλεύοντας
Μὲς τοὺς λόφους τοὺς ἑπτά,
Καὶ ν' ἁπλώνεται ἀγριεύοντας
Φρίκαις τόσαις καὶ θερμά,

Ὅσαις 'κεῖ μεσα· ἐφωλεῦσαν
Ἄγριαις, ἄπισταις φυλαῖς,
Τ' ἅγιο βῆμα ἀφοῦ ἐληστεῦσαν
Ἡ ψυχαῖς ἡ ἀγαριναῖς.

—Τ' ἅγιο βῆμα ὅπου ἐχάθηκε
Αἷμα ἀθῶο παρθενικὸ,
Ποῦ ἄναψε ἔπειτα κ' ἐστάθηκε
Ὁλοζώντανο, θέρμὸ,

Μὲς τὰ τόσα ἐκεῖνα πάθη
Τοῦ Ναοῦ, καὶ τ' ἀγρυκᾷ
Μὲ μουγγρίσματα ἀπ' τὰ βάθη
Ἄγρια, αἰώνια, νὰ βοᾷ,

Ὁ διαβάτης ποῦ ἀπερνῶντας
Γιὰ πολλὴ ὥρα ἀργοπορεῖ,
Τρομασμένος κι' ἀπορῶντας
Στὴν βοὴ ποῦ σέρνει ἡ γῆ—

Καὶ θωρεῖ 'κεῖ νὰ γυρίζῃ
Τέρας ἄγριο, σκυθρωπὸ,
Κ' εἰς τὸ αἷμα νὰ μαυρίζῃ
Ποῦ εἰς τὸν κόσμο ἔχει χυτό (α).

Ἀπ' τὰ πότια φυλαχθῆτε
Κράζει τότε, ὁποῦ κερνᾷ·
Ἄν, φωνάζει, τὰ γευθῆτε
Μίση πάντα ἀδελφικὰ,

Βουτημένοι θὰ διψᾶτε
Μέσα εἰς αἵματα φρικτὰ,
Ποῦ ὅσον ὅσον κι' ἂν χουμᾶτε
Τόσο ἡ φλόγα θὰ λυσσᾷ,

Ποῦ τὰ σπλάγχνα θὰ σᾶς καίῃ
Μ' ἕνα σέβας θεϊκὸ,
Ποῦ ὡς κ' ἐκεῖνο θὰ παλαίῃ
Ἄγριο πάντα καὶ θολὸ,

Μὲς τὰ βάθη του, ὅπου σέρνει
Φρίκαις, Εἴδωλα, Θεούς,
Καὶ εἰς τὰ σκότη ἐκεῖ τοὺς δέρνει
Στοὺς αἰώνιους δισταγμούς.

Κ' ἰδοὺ τότε ἰδοὺ νὰ σειέται
Σπάθη δίστομη φρικτὴ,
Κ' εἰς τὴν λάμψη της νὰ σβυνέται
Κάθε ἀπόπειρα ἐχθρική.

Μιαροὶ ποῦ ἀλυσσοδένετε
Τοὺς λαοὺς μὲς τὴν σκλαβιὰ,
Καὶ τὸ αἷμά μας βυζαίνετε
Μ' ὅση ἐθράφητε ἀσπλαγχνιά.

(α) Τὸν ἐν ἁπάσῃ τῇ Ἀνατολῇ μάτην ἐνεργούμενον προσηλυτισμόν.

Λευθεριὰ Θρησκεία, ῥομφαία
Εἶναι ἀνίκητη, ἡ γῆ
Στὴν ἀστράφτουσά της θέα
Ὅλη ἀνάφτει εἰς μιὰ στιγμή.

Ὅλη ἀνάφτει κι' ὅλα καίει,
Καὶ δὲν σώζεται πνοὴ,
Ποῦ εἰς τὸν κόσμο νὰ μὴ πνέῃ
Φιλελεύθερη κι' ἀγνή.

Μιὰ μονάχα ἐκεῖ μιὰ ἀντέχει,
Λέν, δαιμόνωνε ἀδελφὴ,
Ποῦ ταῖς ῥίζαις της ταῖς ἔχει
Μὲς τοῦ Ὀλύμπου τὴν κορφή·

Ἐκεῖ ποῦ ἡμίθεοι ἐφωλεῦσαν
Ἐκεῖ ποῦ ἐφώλευσαν Θεοὶ,
Καὶ ὁποῦ ἐκεῖθεν, λένε, ἐῤῥεῦσαν
Ὅσα ἐφέραν 'δῶ οἱ καιροί (α).

Ἀλλ' ὢ 'δέτε νὰ σκορπίζουν
Τ' ἀχνὰ νέφη ἐκεῖ ἀρχινοῦν
Καὶ τ's ἀχτίδαις νὰ ῥιπίζουν
Μαζωμέναις ποῦ βαστοῦν.

Ἀπ' τοῦ κόσμου τ' ἄγρια πάθη
Φεύγει ὁλόχαρη ἡ ψυχὴ,
Καὶ χαρά 'χει μὲς τὰ βάθη
Τὸ φῶς ποῦ ὅλα εἶδε νὰ σβυνῇ

Κ' εἰς ταῖς τόσαις ψαλμῳδίαις
Ὁποῦ γύρω ἠχολογοῦν,
Καὶ μὲς ταῖς φωτοχυσίαις
Ὅπου Ἄγγελοι κολυμβοῦν,

Λόγια ἐγκάρδια, κ' ὕμνους ψάλλει,
Ὕμνους ἄλλους θεϊκοὺς,
Κ' εἶναι ἡ Μοῦσά της μεγάλη
Ποῦ ὅλους κλεῖ τοὺς Οὐρανούς.

Πρὶν ὁ Χρόνος νὰ γεννήσῃ
Ταῖς ὁλάργυραις βραδειαῖς,
Ποῦ χλωμαῖς λὲς εἶχε ἀφήσει
Νὰ ἐρωτεύουν ταῖς καρδιαῖς,

Μιὰ *Τριάδα* ποῦ εἶχε βάλλει
Σταῖς ἀγκάλαις της γλυκὰ,
Ἡ Θεὰ, ποῦ ἐδῶ εἶχε ψάλει
Μὲ τραγούδια ἡρωϊκὰ,

Ὑμνεῖ κι' ὅλα ἐκεῖνα ἠχοῦνε
Τὰ πελάγη τ' οὐρανοῦ,
Κι' ὡς τὰ δώματ' ἀντηχοῦνε
Βαθειὰ μέσα τοῦ Θεοῦ ....

Καὶ εἰς τὴν Πύλη εἶχε προβάλει,
Ποῦ ὁλοζώντανα κι' ὀρθὰ
Τῆς προβαίνουνε· ἐκεῖ πάλι
Δυὸ σὰν φάσματα λευκά·

(α) Ἐννοεῖ τὴν διχόνοιαν, τὴν ἀπὸ τῶν παθῶν τῶν ἀνθρωπομόρφων τοῦ Ὀλύμπου θεοτήτων καταγομένην, ὡς καὶ ὅσαπερ ἄλλα καλά τε καὶ κακὰ οἱ σημερινοὶ παρὰ τῶν προγόνων ἐκληρονόμησαν Ἕλληνες.

Ποῦ εἶναι ἡ δάφνη αἱματωμένη
Ὁποῦ φέρουν, κι' ἀνοιχτὴ
Μιὰ ποῦ ἀκόμα ἐκεῖ τοὺς μένει
Ὁλοδόξαστη πληγή (α).

Κ' ἰδοὺ τότε, νὰ προβαίνουνε
Μύριαι μύριαι ἐκεῖ Σκιαὶ,
Ποῦ ὅσο πᾶνε ὅλο πληθαίνουνε
Κ' εἶναι εἰς ὅπλα τηλυκταί·

Κ' εἶναι ἐκεῖνοι οἱ πολεμάρχοι
Ὅσοι ἐδῶ τοῦ εἶχαν φανῆ,
Τὴν ψυχὴ τοῦ Πατριάρχη
Περιζώνοντας πυκνοί.

Γιὰ τὴν ποθητὴν Ἑλλάδα
Τόσο πρόθυμα ρωτοῦν,
Σὰν νὰ ρώταγαν τὴν γλυκάδα
Τοῦ φωτὸς (*) νὰ ξαναϊδοῦν·

Ἐκεῖος σεβάσμια προχωρῶντας,
Καὶ μὲ πρόθυμαις ματιαῖς
Τὰ προσώπατα κυττῶντας
Καὶ κυττῶντας ταῖς πληγαῖς,

Ἡ Διχόνοια κατατρέχει
Τὴν Ἑλλάδα, ἂν νικηθῆ,
Μὰ τὸν κόσμον ποῦ μᾶς ἔχει
Τ' ὄνομά σας ξαναζῆ (β).

Εἶπε κι' ὅλη ἐσυνταράχθηκε
Ἡ τρισάγια συνοδιά,
Κι' ἀπ' τὰ βάθη λὲς τηνάχθηκε
Στὴν θλιμμένη στεναξιά,

Ποῦ ὁλοφλόγιστη ὅλη ἐχύθη
Μὲς τὴν ἄπλαστη ἀκοὴ,
Κ' εἰς καϋμοὺς καὶ δάκρυα ἐλύθη
Εἰς τὴν τόση αὐτὴ πληγή·

Ὅλοι τότε διαπλατόνονται,
Βαθειὰ μέσα οἱ Οὐρανοὶ,
Κι' ἀπὸ ἐπάνω φανερόνονται
Ἄλλοι ὁλάργυροι, στιλπνοὶ,

Ποῦ εἰς τὴν λάμψη τους οἱ Ἀγγέλοι
Ὁλοθάμβωτοι κρατοῦν
Μὲ ταῖς φτέρυγαις τὰ βέλη
Ποῦ εἰς τὰ νέφη τους κτυποῦν.

Ἅγιοι μύριοι, μύρια πνεύματα
Ἐδῶ βρυιάζοντας περνοῦν,
Λὲς ὁλάργυρα κ' εἶν ρεύματα
Σταῖς ἀχτίδαις ποῦ σκορποῦν.

Κι' ἀπ' τὰ πέρατα ἰδοὺ φθάνει
Χέρι λὲς σὰν νὰ εὐλογῆ,
Κ' εἶναι ὁλόχρυσο στεφάνι
Γύρου οἱ Ἀγγέλοι ἐκεῖ πυκνοί.

Εἶσὲ λίγο φῶς τοὺς πνίγει,
Φῶς ὁλάδολο κι' ἀγνὸ,
Κ' εἶναι, λένε, ἐδῶ ποῦ λήγει
Ἡ ψυχὴ στὸ χωρισμό.

Ἐδῶ μεῖνε καὶ Σὺ αἰώνια
Ψυχὴ ἀθάνατη, καὶ μὴ
Μὴ πετάξῃς, ἀπ' τὰ χθόνια
Ἡ φωνὴ ὡς νὰ πεταχθῆ,

Ποῦ ὅλα πέρα ὅλα θ' ἀνάψῃ
Βουνὰ θάλασσαις στεριαῖς,
Κ' ἕνα κόσμο θὲ νὰ κάψῃ
Μὲς ταῖς φλόγαις ταῖς φρικταῖς.

Νὰ δακρύζῃς ἐδῶ μεῖνε
Εἰς τὸν Πλάστη Σου ἐμπροστὰ,
Γραπτὸν ὅσο ἀκόμα εἶναι
Γιὰ τὸν Ἕλληνα ἡ σκλαβιά·

Ναὶ, ὡς νἄλθῃ ἐκείνη ἡ 'μέρα
Ποὺ μ' ἐλεύθερα φτερὰ,
Ἀπετῶντας τὸν αἰθέρα,
Καὶ σκιρτῶντας μὲ χαρά,

Σὰν πουλιὰ ἄγρια ποῦ λυμένα
Γοργὰ φεύγουνε σκλαβιὰ,
Μὲς τὴν λάμψη θαμβωμένα
Ποῦ τοὺς χύνει ἡ Ἐλευθεριὰ,

Θὰ φωνάξουμε ὡς τὰ πέρατα,
Εἰς τὰ πέλαγα, εἰς τὴ γῆ,
Στ' ἀγριωμένα ἐκεῖνα Τέρατα
Ποῦ ἡ ψυχή τους μᾶς μισεῖ,

« *Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη*
Τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερὴ,
Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη
Ποῦ μὲ βιὰ μετράει τὴν γῆ·

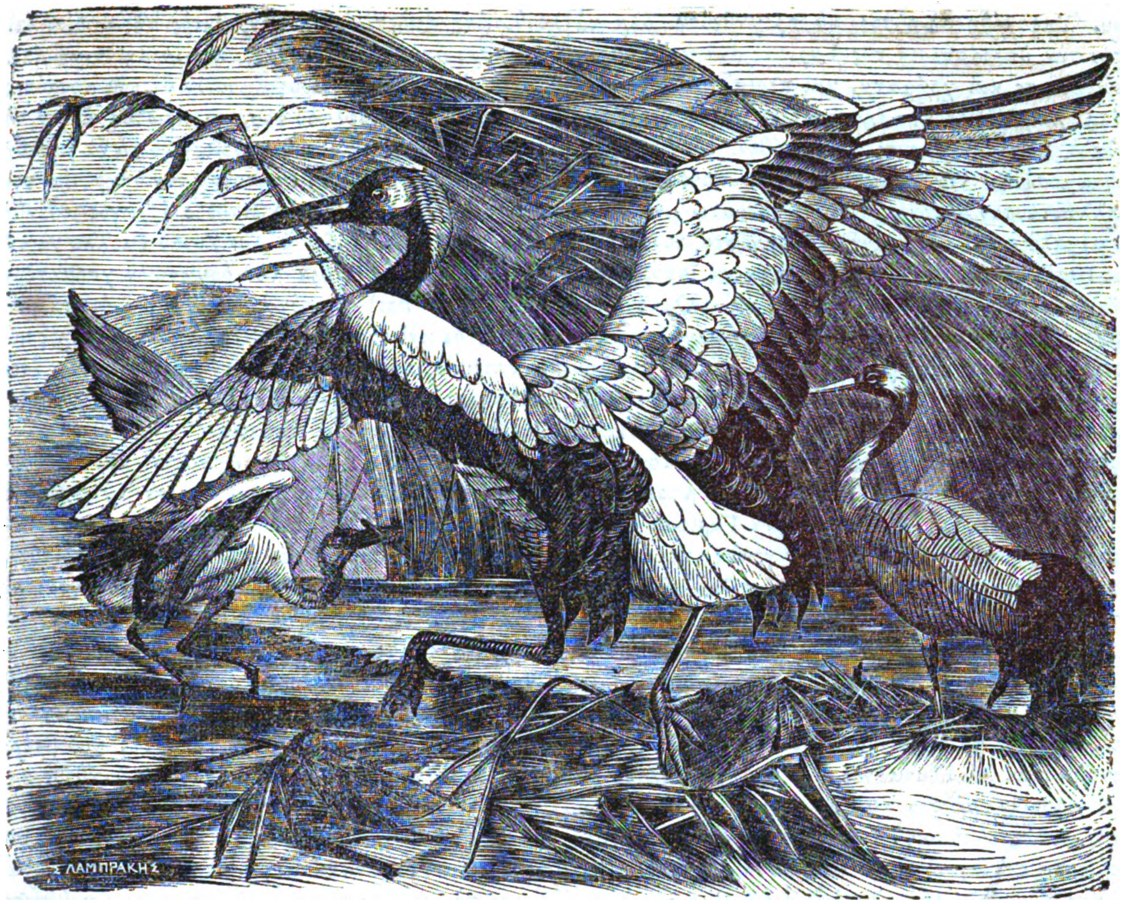
Ἀπ' τὰ κόκκαλα, βγαλμένη
Τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερὰ,
Καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη
Χαῖρε ὦ χαῖρε Ἐλευθεριά. » (*)

(α) Αἱ σκιαὶ τοῦ Ῥήγα Φεῤῥαίου καὶ τοῦ Ι. Καποδιστρίου.

(*) Τοῦ φωτὸς τοῦ κόσμου τούτου.

(β) Εἶναι στίχοι ἐκ τοῦ ποιήματός του εἰς τὸν θάνατον τοῦ λόρδου Βύρωνος.

(*) ΣΗΜ. ΠΑΝΔΩΡΑΣ. Τὴν μνήμην τοῦ ἀοιδίμου τῆς Ἑπτανήσου ποιητοῦ ἤθελεν ἐπίσης τῶν ὕμνων καὶ τῶν διθυράμβων τιμήσει καὶ ἡ βιογραφία αὐτοῦ. Πλὴν τῶν ὀλίγων εἰδήσεων ἃς φιλοτίμως ἐξέδοτο ἰταλιστὶ περὶ αὐτοῦ ὁ ἐν Ἑνετίᾳ ὁμογενὴς Κ. Σ. Βιλούδιος, τὰ μένοντα ἐκ τῶν σταλέντων εἰς τὸ γραφεῖον τῆς Πανδώρας καὶ ἐξογκοῦντα τὸ χαρτοφυλάκιον αὐτῆς εἰσὶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ποιητικὰ προγυμνάσματα, ἀπομιμούμενα τὸ λεκτικὸν οὐχὶ δὲ καὶ τὴν φαντασίαν τοῦ μεγάλου ἐκείνου ποιητοῦ.

ΜΑΝΔΣΟΥΡΕΙΟΣ ΓΕΡΑΝΟΣ.

Ἡ παρατιθεμένη εἰκὼν παριστάνει ὄρνεον περίεργον, ἤτοι γέρανον τῆς Μανδσουρίας, σημαντικωτάτης ἐπαρχίας τῆς Κίνας. Τοιούτους γεράνους ἀπέκτησαν τὸ πρῶτον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὅ τε τῶν Παρισίων καὶ ὁ τοῦ Λονδίνου ζωολογικὸς κῆπος. Ὁ ἐνταῦθα ἐξεικονιζόμενος ἔχει ὕψος πέντε ποδῶν ὡς ἔγγιστα, καὶ λογίζεται ἐκ τῶν ὡραιοτέρων οἵτινες ἄχρι τῆς σήμερον ἀνεκαλύφθησαν. Καὶ ὅταν μὲν ἡ διάθεσίς του εἶναι εἰρηνική, φαίνεται τὸ περικαλλέστερον καὶ τὸ χαριέστερον ἴσως τῶν πτηνῶν· ὅταν δὲ εὑρίσκεται εἰς εὐθυμίαν τὴν ὁποίαν προκαλοῦσιν, ὡς φαίνεται, ἀτμοσφαιρικαί τινες ἀλλοιώσεις, ὡς φέρ' εἰπεῖν ἡ προσέγγισις τρικυμίας, ἐπιδίδεται ἀμέσως εἰς χορὸν καὶ εἰς ἄλλας ἀλλοκότους κινήσεις παραπλησίας πρὸς τὰς τῶν πιθήκων.

Οἱ Μανδσούρειοι γέρανοι τεκνογονοῦσιν ἐν Εὐρώπῃ· οἱ ἐν τῷ Ζωολογικῷ κήπῳ τῆς Γαλλίας τοὐλάχιστον δὶς ἐγέννησαν ἐντὸς δύο περίπου ἐτῶν. Διακρίνονται δὲ τῶν ἄλλων ὀρνέων ἔκ τε τῆς μεγαλοπρεποῦς βαδίσεως καὶ τῆς λαμπρότητος τῶν πτερῶν.

ΓΟΥΣΜΑΝΟΣ Ο ΚΑΛΟΣ.

(Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ).

Ὁ Ἀβὲν Ἰακὼβ, βασιλεὺς Μαῦρος τοῦ Φὲζ, ἀπεφάσισε νὰ πολιορκήσῃ τὴν Γαρίφαν, τῆς ὁποίας τὴν κατάκτησιν ὑπερεπεθύμουν οἱ Μουσουλμάνοι, καθὸ ἀνοίγουσαν εἰς αὐτοὺς τὴν Ἰσπανίαν ἀπὸ τῆς Μεσογείου· διὸ ἐπεχείρησε μεγίστας προπαρασκευάς. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπέστειλε τὸν ἀνεψιόν του Ἀμὲρ μεθ' ἱκανῶν δυνάμεων, μετ' οὐ πολὺ δὲ τὸν ἠκολούθησε καὶ αὐτὸς, συντελέσας δραστηρίως εἰς τὴν πολιορκίαν.

Ὁ Δὸν Σάγχος, βασιλεὺς τῆς Καστιλλίας, ἔβλεπε τὰ ἐχθρικὰ ταῦτα σχέδια τοῦ Ἀβὲν Ἰακὼβ μετά τινος ἀνησυχίας. Ἂν καὶ ἦτον ἐκ τῶν ἀκμασάντων ἀξιωτέρων ἡγεμόνων, ἡ λυπηρὰ ὅμως κατάστασις τῶν οἰκονομικῶν πραγμάτων καὶ αἱ ταραχαὶ αἵτινες κατεσπάραττον τὸ βασίλειόν του, δὲν ἐπέτρεπον αὐτῷ νὰ ἐνασχοληθῇ δεόντως εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ σημαντικοῦ τούτου φρουρίου. Ἐν τοιαύτῃ κρισίμῳ καταστάσει εὑρισκόμενος, εἶδε κύριόν τινα ἐλθόντα ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ προσενεγκόντα γενναίως τὴν ὑποστήριξιν καὶ τὴν βοήθειάν

του. Ὑπεσχέθη δὲ οὗτος νὰ προμηθεύσῃ ὅλα τὰ πρὸς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Γαρίφας ἀναγκαῖα στρατεύματά τε καὶ χρήματα, καὶ περιπλέον νὰ ὁδηγήσῃ καὶ ὁ ἴδιος τὴν ἐκστρατείαν ταύτην. Ὁ βασιλεὺς, κατατρυχόμενος πανταχόθεν, ἐδέχθη μετ' εὐγνωμοσύνης τὴν γενναίαν ταύτην προσφορὰν, ἀπαλλάττουσαν αὐτὸν φροντίδος τοσούτῳ μεγίστης. Ὁ μεγαλόψυχος οὗτος ἀνὴρ ὠνομάζετο Δὸν Ἀλόνζος Περὲς δὲ Γουσμᾶνος, γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὑπὸ τὴν ἐπίκλησιν *Καλός*. Οὗτος εἶχε καὶ ἄλλοτε απονείμει εἰς τὸν βασιλέα τῆς Καστιλλίας μεγάλας ὑπηρεσίας, κατακτήσας μετὰ μακρὰν καὶ ἐπίπονον πολιορκίαν τὴν Γαρίφαν ὑπὸ τῶν Μαύρων ὑπερασπιζομένην. Ἡ σπανία τόλμη καὶ τὰ εὐγενῆ προτερήματά του ἀποκατέστησαν τὸ ὄνομά του περιβόητον καθ' ἅπασαν τὴν Ἱσπανίαν καὶ Ἀφρικήν.

Μετέβη λοιπὸν ἀμέσως εἰς τὴν Γαρίφαν συνοδευόμενος ὑπὸ πάντων τῶν συγγενῶν καὶ οἰκείων του. Ἔσπευσε δὲ νὰ θέσῃ τὴν πόλιν εἰς κατάστασιν ἀμύνης, καὶ νὰ κάμῃ ὅλας ἐκείνας τὰς προπαρασκευὰς αἵτινες εἰσὶν ἀναγκαῖαι πρὸς τὴν ἐπιτυχῆ ἀπόκρουσιν πολιορκίας, ἥτις ἀναμφιβόλως ἔμελλε ν' ἀποβῇ τοσοῦτον πεισματώδης, ὅσον μέγα ἦτο τὸ μῖσος τὸ ὁποῖον ὁ Ἀβὲν Ἰακὼβ ἔτρεφεν ἐναντίον του. Ὁ Γουσμᾶνος εἶχε συζήσει ἄλλοτε εἰς τὴν Ἀφρικὴν μὲ τὸν πατέρα τούτου τὸν Ἀβὲν Ἰωσὴφ, μετὰ τοῦ ὁποίου συνεδέετο μάλιστα καὶ διὰ μεγίστης φιλίας· ἡ περίστασις αὕτη διήγειρεν ἰδίως τὸν φθόνον τοῦ Ἀβὲν Ἰακὼβ, διότι εἶχε τὴν ψυχὴν τοσούτῳ χαμερπῆ καὶ δύστροπον, ὅσον ἡ τοῦ πατρός του ἦτον εὐγενὴς καὶ γενναία. Ὅθεν αἰσθήματα προσωπικὰ ἐκδικήσεως συμμαχοῦντα μὲ ἐθνικὰ συμφέροντα, προέλεγον εἰς τὸν Γουσμᾶνον ὅτι τὸ ἔργον τοῦ ὁποίου τὴν ἐκτέλεσιν ἀνέλαβεν, ἦτο λίαν ἀκανθῶδες καὶ δύσκολον. Ἀλλ' εἰς τὸν μεγάλον τοῦτον ἄνδρα ὁ φόβος ἦτον ἄγνωστος, καὶ ἡ κρίσιμος αὐτοῦ θέσις εἰς οὐδὲν ἄλλο συνέτεινεν εἰμὴ εἰς τὸ νὰ συγκεντρώσῃ τὰς σκέψεις του εἰς τὴν εὕρεσιν τῶν μέσων ἅτινα ἤθελον εὐοδώσει τὴν ἔκβασιν τοῦ ἐπιχειρήματος.

Ὑπῆρχεν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Μαύρων εἷς ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Καστιλλίας, ὃν τοσούτῳ διεφθαρμένον, ὥστε ἀπεφάσισε νὰ καταταχθῇ μετὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος του, καὶ νὰ πολεμήσῃ ἀνερυθριάστως κατὰ τοῦ νομίμου ἡγεμόνος καὶ ἀδελφοῦ του. Ὁ ἀποτρόπαιος οὗτος ἄνθρωπος ἦτον ὁ Δὸν Ζουὰν, εἷς τῶν μᾶλλον ἀκολάστων καὶ ἀπεχθῶν ἡγεμόνων ὧν τὰ ὀνόματα καταισχύνουσι τὴν ἱσπανικὴν ἱστορίαν. Δύσκολον εἶναι νὰ ὁρίσωμεν ποῖον ἐκ τῶν ἐλαττωμάτων ἐπρώτευεν εἰς τὴν ψυχήν του, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ποῖον ἠδύνατο νὰ κορέσῃ μᾶλλον τῶν ἄλλων τὸ στιγμιαῖον αὐτοῦ πάθος. Θιασώτης τῶν ἀδιακόπων ἐρίδων καὶ στάσεων, δὲν συγκατέβαινε πώποτε εἰς γενναίαν συγγνώμην, ἀλλ' οὔτε ὁ φόβος ἀπειλῆς ἠδύνατό ποτε νὰ τὸν ἀποτρέψῃ τῶν ἀθλίων σκοπῶν του. Ὁ βασιλεὺς ὅμως ἐφείδετο τῆς ζωῆς του, καὶ προέβη μάλιστα μέχρι καὶ τοῦ νὰ τὸν ἀπελευθερώσῃ ἀπὸ τὴν φυλακὴν, ἐντὸς τῆς ὁποίας καὶ χάριν τῆς δημοσίας ἡσυχίας, καὶ ἕνεκα τιμωρίας, ὤφειλε ν' ἀποθάνῃ. Πρὸς ἀμοιβὴν δὲ τῆς τοσαύτης ἐπιεικείας τοῦ ἀδελφοῦ του, τὸ πρῶτον ἔργον τὸ ὁποῖον ἔπραξεν ἅμα ἐλευθερωθεὶς, ἦτο τὸ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ νὰ προσφέρῃ τὴν ὑπηρεσίαν του εἰς τὸν Ἀβὲν Ἰακώβ. Ὁ Μαῦρος ἀρχηγὸς ἐδέχθη αὐτὸν προθύμως, διότι ὁ Δὸν Ζουὰν ἔμελλε νὰ τῷ φανῇ ὠφέλιμος καὶ διὰ τὸν ὁρμητικὸν χαρακτῆρα καὶ διὰ τὴν περὶ τὴν ῥαδιουργίαν ἱκανότητά του. Ἐπειδὴ δὲ καὶ σκοπὸν δὲν εἶχε νὰ φέρηται πρὸς αὐτὸν ἐπιεικῶς ὅσον ὁ βασιλεὺς τῆς Καστιλλίας, ἦτον ἀποφασισμένος νὰ τὸν ἀποκεφαλίσῃ ἅμα ὡς ἔδιδεν εἰς αὐτὸν ἀφορμὴν δυσαρεσκείας.

Ὁ Ἀβὲν Ἰακὼβ, σκληρὸς ὡσαύτως καὶ διεφθαρμένος, συνεφώνει πληρέστατα μὲ τὸν χαρακτῆρα τοῦ καστιλλιανοῦ ἡγεμόνος. Μετὰ δὲ μικρὰν παρέλευσιν χρόνου συνέδεσεν αὐτοὺς φιλία τοιαύτη, ὁποίαν μόνον ἄνθρωποι χωρὶς ἀρχῶν δύνανται νὰ συνδέσωσιν. Ἡ ἀκόλουθος ἰδίως αἰτία συνέσφιγξεν ἔτι μᾶλλον τοὺς δεσμοὺς τῆς φιλίας των. Ὁ Ἀβὲν Ἰακὼβ εἶχεν ἀδελφὴν σπανίας καλλονῆς. Ἡ φύσις εἶχεν ἀφθόνως ἐπιδαψιλεύσει ὅλας τὰς χάριτάς της εἰς τὴν νέαν Ζώραν· ἡ γλυκύτης τοῦ βλέμματός της ἀνήγγελλε τὴν πρᾳότητα τοῦ ἤθους αὐτῆς, καὶ τὸ ἀγγελικόν της μειδίαμα ἐμαρτύρει τὴν ἁγνότητα τῆς καρδίας της. Εἰς αὐτὴν ὑπῆρχον συνηθροισμένα πάντα τὰ γυναικεῖα θέλγητρα, καὶ μόνον τὸ κάλλος της ὑπερέβαινε τὴν ἀγαθότητα τῆς ψυχῆς της.

Μόλις ὁ Δὸν Ζουὰν εἶδε τὸ ὡραῖον τοῦτο πλάσμα καὶ ἐγένετο δορυάλωτος. Εὐθὺς πάθος βίαιον καὶ σφοδρὸν ἤρχισε νὰ καταβιβρώσκῃ τὴν φλογερὰν καρδίαν του· ἀφ' ἧς ὥρας εἶδεν αὐτὴν, συνέλαβε τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ τὴν ἀπολαύσῃ. Ἀλλὰ βλέπων ἀδύνατον τὴν διὰ τῆς βίας καὶ τῆς πανουργίας ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ του, ἐζήτησεν αὐτὴν ἀπὸ τὸν Ἀβὲν Ἰακὼβ, ὡς ἀνταμοιβὴν τῶν ἐκδουλεύσεων τὰς ὁποίας ἔμελλε νὰ προσφέρῃ. Καὶ συγκατετέθη μὲν ὁ Μαῦρος, ἀλλ' ἠγνόει ὅτι ἓν τῶν προτερημάτων τοῦ ξένου ἦτο καὶ τὸ νὰ συνδέῃ γάμους μὲ τόσην εὐκολίαν μὲ ὅσην διέλυεν αὐτοὺς κατὰ τὸ συμφέρον του. Ἡ Ζώρα ὅμως ἀπέκρουσε μετὰ φρίκης τὴν ἰδέαν τοῦ γάμου τούτου, διότι ἀπεστρέφετο τὸν χαρακτῆρα τοῦ Δὸν Ζουὰν, ἄκραν αἰσθανομένη ἀντιπάθειαν πρὸς αὐτόν· πλὴν τούτου, τὴν καρδίαν της κατεῖχεν ἄλλη κλίσις πρὸς νέαν οὐτινος ἠρᾶτο ὅσον ἐμίσει ἐκεῖνον. Ὁ νέος δὸν Πέτρος δὲ Γουσμᾶνος εἶχε τὸ ἦθος χάριεν καὶ γλυκὺ, καὶ ἦτον κάτοχος ὅλων τῶν προτερημάτων ὅσα διέκρινον τὸν πατέρα του Δὸν Ἀλόνζον. Εἴπομεν ἤδη ὅτι οἰκειότατος ὑπῆρξεν οὗτος τοῦ Ἀβὲν Ἰωσὴφ· ἐκ τῆς οἰκειότητος λοιπὸν ταύτης ἥτις ἐπέτρεπεν εἴς τε τὸν νέον καὶ τὴν νέαν νὰ βλέπωνται συνεχῶς, ἐγεννήθη αἴσθημα ζωηρότατον καὶ ἄδολον. Οἱ δύω ἐρασταὶ εἶχον ὁρκισθῆ ἀμοιβαίαν καὶ ἀπαράβατον σταθερότητα· καὶ ὅταν ὁ δὸν Πέτρος ὑπεχρεώθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἱσπανίαν, εἶχε τὴν

γλυκεῖαν πεποίθησιν ὅτι ἡ Ζώρα ἤθελε μείνει πιστὴ εἰς τὸν ὅρκον της, καὶ ὅτε ἤθελον ἐκπληρωθῆ αἱ εὐχαί του. Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις τῆς καρδίας τῆς νέας, ὅτε ὁ δὸν Ζουὰν ἦλθεν, ὄχι ἵνα μεταβάλῃ τὰ ἀμετάβλητα αὐτῆς αἰσθήματα, ἀλλ' ἵνα ἐμπλήσῃ αὐτὴν φόβου καὶ πικρίας.

Ἐν τούτοις ὁ Ἀβὲν Ἰακὼβ ἐκινήθη ὅπως ἐξακολουθήσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Γαρίφας, ἀρξαμένης ἤδη ὑπὸ τὸν ἀνεψιόν του Ἀμέρ. Ὁ δὸν Ζουάν, ὁδηγῶν εὐαρίθμους τινὰς ἀρνησιθρήσκους φίλους του, ἠκολούθησε τὸν Μαῦρον, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὑποχρεώσει τὴν ἀδελφήν του νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ εἰς τὸ στρατόπεδον. Ἐπειδὴ δὲ εἶχε παρατηρήσει τὴν ψυχρότητα καὶ τὴν περιφρόνησιν μεθ' ὧν ἐδέχετο τὰς περιποιήσεις τοῦ δὸν Ζουάν, ἐνόησεν ὅτι ὁ νέος Γουσμᾶνος ἦτο κατὰ μέγα μέρος ὁ αἴτιος τῆς ἀποστροφῆς ταύτης.

Τὸ φρούριον προσεβλήθη λοιπὸν μετ' ἀπαραδειγματίστου τόλμης, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος· οἱ δὲ Καστιλλιανοὶ ἐπεχείρησαν ἔξοδον ἥτις ἀπέβη λίαν θανατηφόρος εἰς τοὺς Μαύρους. Μετὰ τὴν ἧτταν ταύτην, ὁ Ἀβὲν Ἰακὼβ διενοήθη νὰ διαφθείρῃ τὴν ἀκεραιότητα Γουσμάνου τοῦ Καλοῦ, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπέστειλε μυστικὸν ἀγγελιαφόρον πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῶν χριστιανῶν, προσφέρων αὐτῷ πλουσίαν ἀμοιβὴν ἐὰν συγκατετίθετο νὰ ἀνοίξῃ τὰς πύλας τοῦ φρουρίου. Τὴν πρότασιν ταύτην ἀπέβαλεν ἐκεῖνος μὲ ἄκραν ἀγανάκτησιν. Ἐξηκολούθησε λοιπὸν ἡ πολιορκία, ἀλλ' ὁ Μαῦρος προβλέπων τὴν ὁλοσχερῆ ἀποτυχίαν τῶν σχεδίων του, ἀπέτεινε τὴν ἐναντίαν πρότασιν εἰς τὸν Γουσμᾶνον, τουτέστιν, ὅτι ἦτον ἕτοιμος νὰ λύσῃ παραχρῆμα τὴν πολιορκίαν, ἐὰν τῷ ἔδιδε ποσότητά τινα χρημάτων. Ἀλλὰ καὶ ἡ πρότασις αὕτη ἀπερρίφθη ἀποκριθέντος τοῦ γενναίου Ἱσπανοῦ· « *Ὅτι οἱ ἀνδρεῖοι οὔτε ἀγοράζουσιν οὔτε πωλοῦσι τὴν νίκην.* » Ἔξω φρενῶν γενόμενος ὁ Ἀβὲν Ἰακὼβ διὰ τὴν ἀνατροπὴν τῶν σχεδίων του, καὶ αἰσχυνόμενος νὰ λύσῃ πολιορκίαν τῆς ὁποίας ἐπεχείρησε μετὰ τοσαύτης οἰήσεως, μετεχειρίσθη ὅλην τὴν δύναμιν τοῦ πανούργου πνεύματός του διὰ νὰ ἐφεύρῃ ἄλλο μέσον αἰσίαν ὑποσχόμενον τὴν ἔκβασιν. Προφασισθεὶς λοιπὸν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν πολιορκίαν, καὶ ὅτι ἐπεθύμει νὰ ἔλθῃ εἰς συνδιαλλαγήν, ἐκάλεσε τὴν ἀδελφήν του Ζώραν, καὶ προσποιούμενος μεγίστην ἀδελφικὴν στοργήν, εἶπε·

— Φιλτάτη μου Ζώρα, ἀναγνωρίζω τὸ λάθος εἰς τὸ ὁποῖον ὑπέπεσα ἐπιχειρήσας τὴν πολιορκίαν τῆς Γαρίφας, ἐχούσης ὑπερασπιστὴν τὸν Γουσμᾶνον. Ἡ ἀφιλοκέρδεια αὐτοῦ εἶναι ἴση μὲ τὴν ἀνδρείαν του· τὴν ἀναδεικνύει δὲ ἔτι μᾶλλον ἡ ἀγαθότης τῆς ψυχῆς του. Αἰσθάνομαι τὴν ἔνθερμον ἐπιθυμίαν τοῦ ν' ἀνανεώσω τὴν φιλικὴν σύμπνοιαν ἥτις ἐκράτει μεταξὺ τοῦ τεθνεῶτος πατρός μας καὶ τοῦ εὐγενοῦς τούτου Καστιλλιανοῦ καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο πρέπει πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ λυθῶσι φιλικῶς αἱ διαφοραί μας. Γνωρίζω τὴν πρὸς τὸν νέον Γουσμᾶνον συμπάθειάν σου, συμπάθειαν ἀμειβομένην ἐπαξίως, ἐν ᾧ συγχρόνως ἐπείσθην περὶ τοῦ χαμεροῦς καὶ διεφθαρμένου χαρακτῆρος τοῦ δὸν Ζουάν. Καὶ ὅμως εἰς τοσούτῳ δεινὴν θέσιν εὑρίσκομαι σήμερον, ὥστε ὀφείλω ν' ἀπέχω πάσης φανερᾶς ἀποδοκιμασίας. Τὸ κατὰ σὲ ὅμως εἶσαι ἐλευθέρα ν' ἀπορρίψῃς τὰς προτάσεις του, καὶ νὰ παραδεχθῇς ἐκείνας τοῦ δὸν Πέτρου δὲ Γουσμάνου. Ὅθεν διὰ νὰ συνδράμῃς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σκοποῦ μου, γράψε ἀμέσως πρὸς τὸν ἀνδρεῖον τοῦτον καὶ προσκάλεσε αὐτὸν ἀπόψε εἰς μυστικὴν συνέντευξιν, εἰς ἣν μεταχειρίσθητι ὅλην τὴν ἐπ' αὐτοῦ ἐπιρροήν σου, ὅπως καταπείσῃ τὸν πατέρα του νὰ ἔλθωμεν εἰς διαπραγματεύσεις. Εἰς τὴν ἐπιστολήν σου δὲ μὴ λησμονήσῃς νὰ ἀναφέρῃς καὶ τὴν λατρείαν τοῦ δὸν Ζουάν, καὶ τὴν φρίκην τὴν ὁποίαν σὲ προξενεῖ ὁ ἀπαίσιος αὐτοῦ χαρακτήρ.

Ἡ ἐπίβουλος αὕτη ὁμιλία διήγειρεν ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς εὐπίστου Ζώρας ἄμετρον χαράν. Οἱ κατ' ἐπιφάνειαν εἰλικρινεῖς οὗτοι λόγοι τοῦ ἀδελφοῦ της καὶ τὸ εὔλογον τῆς αἰτήσεώς του ἀπέκρουον πᾶσαν ὑπόνοιαν περὶ τῆς ἀπιστίας τοῦ Ἀβὲν Ἰακώβ. Ὑποσχεθεῖσα λοιπὸν προθύμως ὅτι θέλει ἐκπληρώσει τὴν ἐπιθυμίαν του, ἔγραψε πρὸς τὸν δὸν Πέτρον εὐνοϊκωτάτην ἐπιστολήν, δι' ἧς τὸν προσεκάλει εἰς συνέντευξιν κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς ἐπιούσης. Ἐν αὐτῇ ἐξέθεσε διὰ ζωηροτάτων χρωμάτων τοὺς καταδιωγμοὺς τοὺς ὁποίους ὑπέστη καὶ ἔμελλεν ἔτι νὰ ὑποστῇ παρὰ τοῦ δὸν Ζουάν. Καθ' ὅλην δὲ τὴν ἐπιστολὴν ἐπεκράτει ἡ γυναικεία ἐκείνη εὐγλωττία ἡ ἐνεργοῦσα δραστηριώτατα ἐπὶ τῶν ἀνδρῶν, ὅταν μάλιστα τύχῃ νὰ κυριεύωνται ὑπὸ τοῦ πάθους ἐκείνου τὸ ὁποῖον ἐβασάνιζε καὶ τοῦ Γουσμὰν τὴν καρδίαν.

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐστάλη διὰ Μαύρου τινὸς γέροντος, ὅστις ἔφερε συγχρόνως πρὸς ἀποφυγὴν ὑποψιῶν καί τινα ἐπίσημον ἀγγελίαν. Εἰς τούτου δὲ τὴν ἐμπειρίαν ἔχων μεγίστην πεποίθησιν ὁ Ἀβὲν Ἰακὼβ βεβαίαν ἤλπιζε τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σχεδίου του. Ὅσον διὰ τὸν Δὸν Ζουάν, οὗτος ἐγίνωσκεν ἀκριβῶς τὰ διατρέχοντα, ἢ μᾶλλον αὐτὸς εἶχε συμβουλεύσει τὴν βδελυρὰν ταύτην προδοσίαν, δι' ἧς ἔμελλε νὰ γίνῃ κύριος τοῦ ἀντεραστοῦ του. Καὶ δὲν ἐματαιώθησαν αἱ ἐλπίδες του, διότι ἡ ἐπιστολὴ ἐγχειρισθεῖσα ἔφερε τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα. Ὁ δὸν Πέτρος ἀνεσκίρτησεν ἀπὸ χαρὰν ὅτε ἀνέγνω τὰς ἐρωτικὰς διαβεβαιώσεις τῆς Ζώρας, ἀλλὰ συγχρόνως ἡ περιγραφὴ τῶν βασάνων της διήγειρε καὶ μεγάλους φόβους. Γινώσκων ὅτι ὁ πρίγκηψ ἦτον ἄξιος πάσης βιαιοπραγίας, ἔτρεμε διὰ τὴν ἐρωμένην του. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ προταθεῖσα συνέντευξις παρουσίαζε τόσα θέλγητρα, ἀπεφάσισε νὰ μὴ τὴν ἀποποιηθῇ. Ἀλλ' εὐσυνείδητος εἰς ἄκρον καὶ εὐγενὴς ἐταλαντεύετο μεταξὺ δύο λογισμῶν· ἂν δηλαδὴ ἔπρεπε νὰ μεταβῇ κρυφίως εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον καὶ ἑπομένως νὰ ἐπισύρῃ τὴν κατ' αὐτοῦ δυσμένειαν τοῦ πατρός του, ἢ ὄχι. Ὁ ἔρως ὅμως, ὁ παντοδύναμος οὗτος θεός, διεσκέδασεν ὅλους τοὺς

δισταγμούς του, καὶ τὸν κατώρθωσε νὰ ἐξέλθῃ κρυφίως τῆς Γαρίφας.

Συνοδευόμενος λοιπὸν ὑπὸ τοῦ πονηροῦ Μαύρου τοῦ κομίσαντος τὴν ἐπιστολὴν, ἐγκατέλιπε τὴν πόλιν, καὶ μετὰ ἐπικινδύνους τινὰς περιπετείας, εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον καὶ εἰσήχθη εἰς μίαν σκηνὴν, ὅπου τὸν περιέμενεν ἡ χαρίεσσα Ζώρα· ἀποχωρήσαντος δὲ ἀμέσως τοῦ ὁδηγοῦ, οἱ δύω ἐρασταὶ ἐκοινοποίουν πρὸς ἀλλήλους τὰ αἰσθήματά των.

— Φιλτάτη μου Ζώρα, εἶπεν ὁ ἔνθερμος Γουσμᾶνος, δὲν ἤλπιζα τοιαύτην εὐτυχίαν! Εἶναι λοιπὸν ἀληθὲς ὅτι ὁ ἔρως σου ἐξομοιοῦται πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἀγαθότητά σου! Ὁποῖα δείγματα πίστεως μὲ δίδεις περιφρονοῦσα τοιούτους κινδύνους!

— Περιπόθητέ μου Γουσμᾶνε, ἀπεκρίθη ἡ νέα μὲ γλυκεῖαν φωνὴν, ὑπέφερα πολλὰς δοκιμασίας, καὶ ἀντέσχον γενναίως εἰς πολλὰ βάσανα, ἀπὸ τῆς ὥρας τοῦ χωρισμοῦ μας! Ἔφθασα μάλιστα ἕως καὶ νὰ πιστεύσω ὅτι οὐδέποτε πλέον θὰ σὲ ἰδῶ ἀλλ' ἡ θεία πρόνοια ἄλλως πως ἀπεφάσισε, καὶ ἡ συνέντευξίς μας αὕτη εἶναι τὸ προοίμιον μεγαλητέρας εὐτυχίας.

— Ἡ ἐμπιστοσύνη σου μὲ πληροῖ χαρᾶς, ἐπανέλαβεν ὁ δὸν Πέτρος, ἂν καὶ διστάζω εἰσέτι νὰ ἀποβάλω φόβους τινὰς τοὺς ὁποίους αἰσθάνομαι. Τὴν στιγμὴν ταύτην περιστοιχούμεθα ἀπὸ κινδύνους, καὶ ἂν κατὰ δυστυχίαν μᾶς καταλάβωσιν ἐπ' αὐτοφώρῳ . . .

— Ἀπόβαλε τοὺς φόβους σου, εἶπεν ἡ Ζώρα μειδιάσασα μειδίαμα ἐπαγωγόν· ὁ κίνδυνος τὸν ὁποῖον φοβεῖσαι δὲν ὑπάρχει.

— Τί λέγεις, Ζώρα;

— Λέγω ἀλήθειαν· εἴμεθα ἐν ἀσφαλείᾳ εἰς τὸ μέρος τοῦτο.

— Ἀλλ' ὁ ἀδελφός σου; — Ὁ δὸν Ζουάν; . . .

— Ὁ ἀδελφός μου γνωρίζει ὅτι εὑρίσκεσαι ἐδῶ.

— Θεέ μου! εἶναι ποτὲ δυνατὸν τοῦτο;

— Κατὰ θέλησιν αὐτοῦ σὲ ἔγραψα. Σήμερον μισεῖ τὸν δὸν Ζουὰν ὅσον καὶ ἡμεῖς, ἀλλὰ συμφέροντα πολιτικὰ τὸν βιάζουν νὰ προσποιῆται φιλίαν ψευδῆ. Πλὴν τούτου, ὁ Ἀβὲν Ἰακὼβ ἐπιδοκιμάζει τὴν ἀμοιβαίαν κλίσιν μας, καὶ εὐχαρίστως θὰ ἴδῃ πληρουμένας τὰς εὐχάς μας. Περιμένει μόνον τὴν περίστασιν φιλικῆς συνδιαλλαγῆς καὶ τότε . . . .

— Στάσου, Ζώρα, ἀνέκραξε περίλυπος ὁ δὸν Πέτρος, εἰς τὴν καρδίαν μου διεγείρονται θλιβερὰ προαισθήματα. Δεινὴ συνωμοσία ὑφαίνεται παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου.

— Συνωμοσία! ὄχι, ὄχι, εἶπε ζωηρῶς ἡ Ζώρα, τοῦτο εἶναι ἀδύνατον. Ἡ εἰλικρίνεια ἀνεφαίνετο εἰς τοὺς λόγους του, καὶ εἰς τὰς πράξεις του. Πλὴν τούτου πρὸς τί ἡ συνωμοσία;

— Ἐπιθυμεῖ ὠφελούμενος ἀπὸ τὸν ἔρωτά μας νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἅλωσιν τῆς Γαρίφας. Μεγάλως ὅμως ἀπατᾶται νομίζων ὅτι οἱονδήποτε προσωπικὸν συμφέρον ἤθελέ ποτε ὑποχρεώσει τὸν πατέρα μου νὰ παραβῇ τὰ χρέη του. Καὶ τί! νομίζει ὅτι θὰ παραδώσῃ ποτὲ τὰς κλεῖς τοῦ φρουρίου, διότι ὁ υἱός αὐτοῦ ἀγαπᾷ νέαν Μαύρην! Ἄ! ἐὰν ποτε ἐδείκνυε τοσαύτην ἀδυναμίαν, ἐγὼ θὰ τὸν ἀπέτρεπα ἀπὸ πρᾶξιν τόσον ὀλεθρίαν εἰς τὴν δόξαν τοῦ ὀνόματός του.

— Σφάλλεις, Γουσμᾶνε, εἶπεν ἡ Ζώρα, τοιαῦτα φρονῶν περὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου· ὄχι, ὄχι δὲν ζητεῖ νὰ διαφθείρῃ τὸν πατέρα διὰ μέσου τοῦ υἱοῦ. Παρῃτήθη ὁλοσχερῶς τῆς ἰδέας τοῦ νὰ κυριεύσῃ τὴν Γαρίφαν, καὶ δὲν ἔχει εἰμὴ μίαν μόνην ἐπιθυμίαν, τὸ νὰ ἐπαναλάβῃ, λέγω, τὰς φιλικὰς σχέσεις καὶ τὴν σύμπνοιαν αἵτινες ὑπῆρχον μεταξὺ τῶν σεβαστῶν πατέρων μας.

Ἀλλ' ἡ διαβεβαίωσις αὕτη δὲν διεσκέδασε τὰς ὑπονοίας τοῦ Γουσμάνου, ὅστις ἐτρέφετο πρὸ μικροῦ ὑπὸ μόνης τῆς γλυκείας ἰδέας ὅτι ἡ πρόσκλησίς του εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Μαύρων ἦτον ἁπλοῦν ἀποτέλεσμα συμπαθείας, καὶ εἶχε πεποίθησιν ὅτι οὐδεὶς ἐγίνωσκε τὴν μυστικὴν συνέντευξιν τὴν ὁποίαν ἡ ἐξημμένη φαντασία του εἶχε στολίσει μὲ ὅλα τῆς μυθιστορίας τὰ θέλγητρα. Ἡ Ζώρα ἀναγινώσκουσα εἰς τὰ ὄμματα τοῦ ἐραστοῦ της τὰς λυπηρὰς ταύτας ἰδέας, ἠγωνίζετο νὰ τὰς ἐξαλείψῃ, ἀλλ' οἱ ἀγῶνές της ἀπέβησαν ἄκαρποι. Βαθὺς στεναγμὸς δυσπιστίας ὑπῆρξεν ἡ μόνη ἀπάντησις εἰς τοὺς ἐρασμίους καὶ παρηγορητικοὺς λόγους τῆς κόρης.

— Εἰπέ μοι, ἀγαπητὲ Γουσμᾶνε, ποῖοι φόβοι σὲ καταβασανίζουν; νομίζεις τῴόντι ὅτι ὁ Ἀβὲν Ἰακὼβ μελετᾷ προδοσίαν;

— Οἴμοι, ἀπεκρίθη ὁ νέος, τοσαύτη σύγχυσις ἰδεῶν ὑπάρχει εἰς τὸν νοῦν μου, ὥστε οὐδεμίαν λογικὴν εἰκασίαν δύναμαι νὰ κάμω. Ἡ ἰδέα τοῦ κινδύνου προσέβαλεν ἰσχυρῶς τὴν φαντασίαν μου, καὶ ἡ καρδία μου μὲ λέγει ὅτι δυστύχημά τι κρέμαται ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου· ἀλλὰ ποία ἡ φύσις αὐτοῦ δὲν ἠμπορῶ εἰσέτι νὰ ἐννοήσω.

Καὶ ἐνῷ ἔλεγε ταῦτα θόρυβος βημάτων ἠκούσθη· ὁ δὸν Πέτρος ἐταράχθη ἐννοήσας ὅτι αἱ ὑποψίαι του θὰ ἐπραγματοποιοῦντο. Μετὰ μικρὸν εἰσῆλθον εἰς τὴν σκηνὴν δύο ἄνδρες, ὁ Ἀβὲν Ἰακὼβ, καὶ ὁ δὸν Ζουάν.

(*Ἕπεται τὸ τέλος.*)

ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ.

Ὁ παρὼν αἰὼν, ὃν δικαίως φθάσαντες ἤδη *φωτισμοῦ αἰῶνα* ἀπεκάλεσαν, εἰς ὀλίγας ἄλλας ἐπιστήμας ὑπῆρξε τοσούτῳ γόνιμος, ὅσῳ εἰς τὴν *Ἀστρονομίαν*, καὶ μάλιστα ἐὰν κρίνωμεν τοῦτο ἀποβλέποντες πρὸς τὴν νηπιώδη κατάστασιν, εἰς ἣν τέως μέχρι χθὲς καὶ πρώην ἔκειτο ἡ ἐπιστήμη αὕτη,

ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἤδη αἰῶνος διατελέσασα εἰς σταθεροτέραν τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν κατάστασιν. Ὁποίας προόδους ἔπρεπε νὰ ποιήσωσιν οἱ ἄνθρωποι εἰς τὴν παρατήρησιν τῆς κινήσεως τῶν οὐρανίων σωμάτων πρὶν ἢ φθάσωσιν εἰς τὰς ὑψηλὰς ἐκείνας ἀληθείας τὰς θεμελιούσας τὴν *Ἀστρονομίαν*· καὶ μάλιστα ἐπειδή, ὁ ἄνθρωπος, τὸ ὄντως ἀριστούργημα τῶν δημιουργημάτων ἁπάντων, ἅμα ἐξελθὼν τῶν χειρῶν τοῦ δημιουργοῦ, ἐκ πρώτης ὄψεως, ἐκθαμβωθείς, οὕτως εἰπεῖν, τῇ ζωηρᾷ λάμψει τῶν οὐρανίων σωμάτων, πρὶν ἢ ἐγκύψῃ εἰς τὴν μελέτην τοῦ περιστοιχοῦντος αὐτὸν κόσμου, περιῆλθεν εἰς ἀνάγκην ἵνα διὰ τῶν ἐνδελεχῶν παρατηρήσεων κορέσῃ, ὅσον ἐνῆν, τὴν ἀκόρεστον αὐτοῦ περιέργειαν εἰς τὴν γνῶσιν τῆς φύσεως τῶν φαεινῶν ἐκείνων σωμάτων. Ἡ νηπιότης ἐν τοσούτῳ τῶν εἰς τοῦτο ἀναγκαίων ἐπιστημῶν, ἡ ἀπάτη τῶν αἰσθήσεων, ἡ ἔλλειψις τῶν ὀργάνων δὲν ἀφῆκε τοὺς παλαιοὺς ἵνα διὰ πειρῶν καὶ παρατηρήσεων ὑψωθῶσιν εἰς τὴν γνῶσιν τῶν οὐρανίων. Μετὰ θαυμασμοῦ δέ τις παρατηρεῖ ὅτι ἐν ᾧ ὁ μέγας Πτολεμαῖος, ὁ παλαιὸς ἐκεῖνος, μόλις ηὐτύχησε τοὺς ἑπτὰ μόνον πλανήτας νὰ γνωρίσῃ, συγκαταριθμουμένων τῆς τε Γῆς καὶ τοῦ Ἡλίου, ὁ ἄνθρωπος τοῦ ΙΘ΄. αἰῶνος, διὰ τῶν καταπληκτικῶν τῷ ὄντι αὐτοῦ ἐφευρέσεων, μεταξὺ τοσούτων ἄλλων, κατώρθωσεν, ἀνυψωθεὶς εἰς τὸν αἰθέρα, νὰ ἐρευνήσῃ καὶ νὰ διαγνωρίσῃ ὡς ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν φύσιν καὶ τοὺς νόμους τῆς κινήσεως τῶν σωμάτων ἐκείνων· τοῦτο δὲ διὰ τοῦ *τηλεσκοπίου*, ὅπερ εἶναι τῶν θαυμασιωτέρων καὶ χρησιμωτέρων τῆς ἀνθρωπίνης ἀγχινοίας ἐφευρέσεων.

Ὁ διάσημος Κέπλερος (Kepler) ὑπετόπασε τὴν ὕπαρξιν πλειόνων πλανητῶν, ὅπερ βεβαιοῦσιν αἱ καθ' ἑκάστην ἀλληλοδιαδόχως γινόμεναι ἀνακαλύψεις· διότι ἐκτὸς τῶν πλανητῶν Ἑρμοῦ, Ἀφροδίτης, τῆς Γῆς, Ἄρεως, Διός, Οὐρανοῦ, Κρόνου καὶ Ποσειδῶνος, ἐξ ὧν συγκροτεῖται τὸ ἡμέτερον ἡλιακὸν σύστημα, ἐγνώσθησαν μέχρι τοῦδε τεσσαράκοντα πέντε μικροὶ πλανῆται κείμενοι μεταξὺ τῶν τροχιῶν τοῦ Ἄρεως καὶ τοῦ Διός. Ἐνταῦθα δέ, πρὸς χάριν τῶν φίλων τῆς *Ἀστρονομίας*, παρατιθέμεθα τὰς ἐποχὰς καὶ τοὺς τόπους τῆς ἀνακαλύψεως, τά τε ὀνόματα αὐτῶν, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν διαφόρων ἀστρονόμων, οἵτινες ἀνεκάλυψαν αὐτούς.

	Πλανήτης.	*Ἐποχὴ καὶ τόπος τῆς ἀνακαλύψεως.*		*Ἀστρονόμοι.*
1	Δήμητρα	1801	Σικελία.	Πιαζζῆς(Piazzi).
2	Παλλάς	1802	Γερμανία.	Ὀλβέρσιος (Olbers).
3	Ἥρα	1804	»	Ἀρδίγγιος (Harding).
4	Ἑστία	1807	»	Ὀλβέρσιος.
5	Ἀστραία	1845	»	Ἔγκιος (Hencke).
6	Ἥβη	1847	»	Ὁ αὐτός.
7	Ἶρις	1847	Ἀγγλία.	Ἴνδιος (Inde).
8	Χλωρίς	1847	»	Ὁ αὐτός.
9	Μῆτις	1848	Ἰρλανδία.	Γράχαμος (Graham).
10	Ὑγίεια	1849	Ἰταλία.	Δεγάσπαρις (De Gasparis).
11	Παρθενόπη	1850	»	Ὁ αὐτός.
12	Νίκη	1850	Ἀγγλία.	Ἴνδιος.
13	Ἠγερία	1850	Ἰταλία.	Δεγάσπαρις.
14	Εἰρήνη	1851	Ἀγγλία.	Ἴνδιος.
15	Εὐνομία	1851	Ἰταλία.	Δεγάσπαρις.
16	Ψυχή	1852		Ὁ αὐτός.
17	Θέτις	1852	Γερμανία.	Λούθηρος.
18	Μελπομένη	1852	Ἀγγλία.	Ἴνδιος.
19	Τύχη	1852	»	Ὁ αὐτός.
20	Μασσαλία	1852	Ἰταλία.	Δεγάσπαρις.
21	Λουκοτοκία	1853	Γαλλία.	Γολσμίθιος (Goldschmidt).
22	Καλλιόπη	1852	Ἀγγλία.	Ἴνδιος.
23	Θάλεια	1852	»	Ὁ αὐτός.
24	Φώκαια	1853	Γαλλία.	Χακορνάκιος (Chacornac).
25	Θέμις	1853	Ἰταλία.	Δεγάσπαρις.
26	Περσεφόνη	1853	Γερμανία.	Λούθηρος.
27	Εὐτέρπη	1853	Ἀγγλία.	Ἴνδιος.
28	Ἑνυώ	1854	Γερμανία.	Λούθηρος.
29	Ἀμφιτρίτη	1854	Ἀγγλία.	Μάρθης (Marth).
30	Οὐρανία	1854	»	Ἴνδιος.
31	Εὐφροσύνη	1854	Ἀμερική.	Φεργουσώνιος (Fergusson).
32	Ὀπώρα (Pomona)	1854	Γαλλία.	Γολσμίθιος.
33	Πολύμνια	1854	»	Χακορνάκιος.
34	Κίρκη	1855	»	Ὁ αὐτός.
35	Λευκοθέα	1855	Γερμανία.	Λούθηρος.
36	Ἀταλάντη	1855	Γαλλία.	Γολσμίθιος.
37	Πίστις	1855	Γερμανία.	Λούθηρος.
38	Λήδα	1856	Γαλλία.	Χακορνάκιος.
39	Εὐθυμία (Laetitia)	1856	»	Γολδσμίθιος.
40	Ἁρμονία	1856	»	Ὁ αὐτός.
41	Δάφνη	1856	»	Ὁ αὐτός.
42	Ἶσις	1856	Ἀγγλία.	Πόγσων (Pogson).
43	Ἀριάδνη	1857	«	Ὁ αὐτός.
44	Εἰσέτι ἀνώνυμος	1857	Γαλλία.	Γολσμίθιος.
45	Ὁμοίως.	1857	»	Ὁ αυτός.

Περὶ τῆς ἀνακαλύψεως δὲ τοῦ νεωτάτου τούτου τεσσαρακοστοῦ πέμπτου πλανήτου ἐν τῷ τελευταίῳ ἀριθμῷ τῆς *Illustration* (α) τῶν Παρισίων ἀναγινώσκομεν τὰ ἑξῆς·

« Τοσοῦτον ῥαγδαῖαί εἰσιν αἱ ἀνακαλύψεις τοῦ Κ. Γολδσμιθίου, ὥστε μόλις λαμβάνομεν καιρὸν νὰ ἀναγγείλωμεν μίαν ἐξ αὐτῶν, καὶ ἰδοὺ ἀμέσως ἐπέρχεται ἄλλη. Ἔναγχος ἀνηγγείλαμεν τὴν ἀνακάλυψιν νέου μικροῦ πλανήτου γενομένην τῇ 27 τοῦ παρελθόντος Μαΐου, σήμερον δὲ ἀνεκαλύφθη ἕτερος κείμενος καὶ οὗτος μεταξὺ τοῦ Ἄρεως καὶ τοῦ Διός. Τῇ 26 Ἰουνίου μεταξὺ ἑνδεκάτης ὥρας καὶ μεσονυκτίου ἀνεκάλυψε τὸν τεσσαρακοστὸν πέμπτον μικρὸν πλανήτην. Ἰδοὺ λοιπὸν δύο ἀβάπτιστοι ἔτι πλανῆται· τίς ἄρα ἔσεται ὁ ἀνάδοχος;

Εἴχομεν προηγουμένως παρατηρήσει ὅτι ὁ τεσσαρακοστὸς τέταρτος πλανήτης ἦν ὁ τρίτος ἀνακαλυφθεὶς ὑπὸ τοῦ Κ. Γολδσμιθίου ἐντὸς δεκατεσσάρων μηνῶν· ἀλλ' οἱ δύω τελευταῖοι πλανῆται ἀνεκαλύφθησαν ἐντὸς πολὺ βραχυτέρου χρόνου, ὅ ἐστιν ἐντὸς ἑνὸς μηνός· ἐν ὅλοις δέ, ἑπτὰ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀστεροσκόπου ἀνεκαλύφθησαν πλανῆται. Πρῶτον ἤδη ἔχομεν νὰ καταχωρίσωμεν τοσαῦτα δείγματα ζήλου καὶ ἀγχινοίας ἐν τοιαύταις ἐρεύναις.

Δύο πλανῆται ἀνεκαλύφθησαν κατὰ δύο ἀλλεπαλλήλους ἡμέρας, ἀλλ' ὑπὸ δύο ἐρευνητῶν κατ' ἰδίαν, ὧν εἷς ἦν ὁ Κ. Γολδσμίθιος· διότι τῇ 22 Μαΐου 1856 ἀνεκάλυψε τὸν τεσσαρακοστὸν πρω-

(α) Βλ. Illustrat. 3 Juill. 1857.

διστεγμούς του, καὶ τὸν κατώρθωσε νὰ ἐξέλθῃ κρυφίως τῆς Γαρίφας.

Συνοδευόμενος λοιπὸν ὑπὸ τοῦ πονηροῦ Μαύρου τοῦ κομίσαντος τὴν ἐπιστολὴν, ἐγκατέλιπε τὴν πόλιν, καὶ μετὰ ἐπικινδύνους τινὰς περιπετείας, εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον καὶ εἰσήχθη εἰς μίαν σκηνὴν, ὅπου τὸν περιέμενεν ἡ χαρίεσσα Ζώρα· ἀποχωρήσαντος δὲ ἀμέσως τοῦ ὁδηγοῦ, οἱ δύω ἐρασταὶ ἐκοινοποίουν πρὸς ἀλλήλους τὰ αἰσθήματά των.

— Φιλτάτη μου Ζώρα, εἶπεν ὁ ἔνθερμος Γουσμᾶνος, δὲν ἤλπιζα τοιαύτην εὐτυχίαν! Εἶναι λοιπὸν ἀληθὲς ὅτι ὁ ἔρως σου ἐξομοιοῦται πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἀγαθότητά σου! Ὁποῖα δείγματα πίστεως μὲ δίδεις περιφρονοῦσα τοιούτους κινδύνους!

— Περιπόθητέ μου Γουσμᾶνε, ἀπεκρίθη ἡ νέα μὲ γλυκεῖαν φωνὴν, ὑπέφερα πολλὰς δοκιμασίας, καὶ ἀντέσχον γενναίως εἰς πολλὰ βάσανα, ἀπὸ τῆς ὥρας τοῦ χωρισμοῦ μας! Ἔφθασα μάλιστα ἕως καὶ νὰ πιστεύσω ὅτι οὐδέποτε πλέον θὰ σὲ ἰδῶ ἀλλ' ἡ θεία πρόνοια ἄλλως πως ἀπεφάσισε, καὶ ἡ συνέντευξίς μας αὕτη εἶναι τὸ προοίμιον μεγαλητέρας εὐτυχίας.

— Ἡ ἐμπιστοσύνη σου μὲ πληροῖ χαρᾶς, ἐπανέλαβεν ὁ δὸν Πέτρος, ἂν καὶ διστάζω εἰσέτι νὰ ἀποβάλω φόβους τινὰς τοὺς ὁποίους αἰσθάνομαι. Τὴν στιγμὴν ταύτην περιστοιχούμεθα ἀπὸ κινδύνους, καὶ ἂν κατὰ δυστυχίαν μᾶς καταλάβωσιν ἐπ' αὐτοφώρῳ . . .

— Ἀπόβαλε τοὺς φόβους σου, εἶπεν ἡ Ζώρα μειδιάσασα μειδίαμα ἐπαγωγόν· ὁ κίνδυνος τὸν ὁποῖον φοβεῖσαι δὲν ὑπάρχει.

— Τί λέγεις, Ζώρα;

— Λέγω ἀλήθειαν· εἴμεθα ἐν ἀσφαλείᾳ εἰς τὸ μέρος τοῦτο.

— Ἀλλ' ὁ ἀδελφός σου; — Ὁ δὸν Ζουάν; . . .

— Ὁ ἀδελφός μου γνωρίζει ὅτι εὑρίσκεσαι ἐδῶ.

— Θεέ μου! εἶναι ποτὲ δυνατὸν τοῦτο;

— Κατὰ θέλησιν αὐτοῦ σὲ ἔγραψα. Σήμερον μισεῖ τὸν δὸν Ζουὰν ὅσον καὶ ἡμεῖς, ἀλλὰ συμφέροντα πολιτικὰ τὸν βιάζουν νὰ προσποιῆται φιλίαν ψευδῆ. Πλὴν τούτου, ὁ Ἀβὲν Ἰακὼβ ἐπιδοκιμάζει τὴν ἀμοιβαίαν κλίσιν μας, καὶ εὐχαρίστως θὰ ἰδῇ πληρουμένας τὰς εὐχάς μας. Περιμένει μόνον τὴν περίστασιν φιλικῆς συνδιαλλαγῆς καὶ τότε . . . .

— Στάσου, Ζώρα, ἀνέκραξε περίλυπος ὁ δὸν Πέτρος, εἰς τὴν καρδίαν μου διεγείρονται θλιβερὰ προαισθήματα. Δεινὴ συνωμοσία ὑφαίνεται παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου.

— Συνωμοσία! ὄχι, ὄχι, εἶπε ζωηρῶς ἡ Ζώρα, τοῦτο εἶναι ἀδύνατον. Ἡ εἰλικρίνεια ἀνεφαίνετο εἰς τοὺς λόγους του, καὶ εἰς τὰς πράξεις του. Πλὴν τούτου πρὸς τί ἡ συνωμοσία;

— Ἐπιθυμεῖ ὠφελούμενος ἀπὸ τὸν ἔρωτά μας νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἅλωσιν τῆς Γαρίφας. Μεγάλως ὅμως ἀπατᾶται νομίζων ὅτι οἱονδήποτε προσωπικὸν συμφέρον ἤθελέ ποτε ὑποχρεώσει τὸν πατέρα μου νὰ παραβῇ τὰ χρέη του. Καὶ τί! νομίζει ὅτι θὰ παραδώσῃ ποτὲ τὰς κλεῖς τοῦ φρουρίου, διότι ὁ υἱός αὐτοῦ ἀγαπᾷ νέαν Μαύρην! Ἆ! ἐάν ποτε ἐδείκνυε τοσαύτην ἀδυναμίαν, ἐγὼ θὰ τὸν ἀπέτρεπα ἀπὸ πρᾶξιν τόσον ὀλεθρίαν εἰς τὴν δόξαν τοῦ ὀνόματός του.

— Σφάλλεις, Γουσμᾶνε, εἶπεν ἡ Ζώρα, τοιαῦτα φρονῶν περὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου· ὄχι, ὄχι δὲν ζητεῖ νὰ διαφθείρῃ τὸν πατέρα διὰ μέσου τοῦ υἱοῦ. Παρῃτήθη ὁλοσχερῶς τῆς ἰδέας τοῦ νὰ κυριεύσῃ τὴν Γαρίφαν, καὶ δὲν ἔχει εἰμὴ μίαν μόνην ἐπιθυμίαν, τὸ νὰ ἐπαναλάβῃ, λέγω, τὰς φιλικὰς σχέσεις καὶ τὴν σύμπνοιαν αἵτινες ὑπῆρχον μεταξὺ τῶν σεβαστῶν πατέρων μας.

Ἀλλ' ἡ διαβεβαίωσις αὕτη δὲν διεσκέδασε τὰς ὑπονοίας τοῦ Γουσμάνου, ὅστις ἐτρέφετο πρὸ μικροῦ ὑπὸ μόνης τῆς γλυκείας ἰδέας ὅτι ἡ πρόσκλησίς του εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Μαύρων ἦτον ἁπλοῦν ἀποτέλεσμα συμπαθείας, καὶ εἶχε πεποίθησιν ὅτι οὐδεὶς ἐγίνωσκε τὴν μυστικὴν συνέντευξιν τὴν ὁποίαν ἡ ἐξημμένη φαντασία του εἶχε στολίσει μὲ ὅλα τῆς μυθιστορίας τὰ θέλγητρα. Ἡ Ζώρα ἀναγινώσκουσα εἰς τὰ ὄμματα τοῦ ἐραστοῦ της τὰς λυπηρὰς ταύτας ἰδέας, ἠγωνίζετο νὰ τὰς ἐξαλείψῃ, ἀλλ' οἱ ἀγῶνές της ἀπέβησαν ἄκαρποι. Βαθὺς στεναγμὸς δυσπιστίας ὑπῆρξεν ἡ μόνη ἀπάντησις εἰς τοὺς ἐρασμίους καὶ παρηγορητικοὺς λόγους τῆς κόρης.

— Εἰπέ μοι, ἀγαπητὲ Γουσμᾶνε, ποῖοι φόβοι σὲ καταβασανίζουν; νομίζεις τῳόντι ὅτι ὁ Ἀβὲν Ἰακὼβ μελετᾷ προδοσίαν;

— Οἴμοι, ἀπεκρίθη ὁ νέος, τοσαύτη σύγχυσις ἰδεῶν ὑπάρχει εἰς τὸν νοῦν μου, ὥστε οὐδεμίαν λογικὴν εἰκασίαν δύναμαι νὰ κάμω. Ἡ ἰδέα τοῦ κινδύνου προσέβαλεν ἰσχυρῶς τὴν φαντασίαν μου, καὶ ἡ καρδία μου μὲ λέγει ὅτι δυστύχημά τι κρέμαται ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου· ἀλλὰ ποία ἡ φύσις αὐτοῦ δὲν ἠμπορῶ εἰσέτι νὰ ἐννοήσω.

Καὶ ἐνῷ ἔλεγε ταῦτα θόρυβος βημάτων ἠκούσθη· ὁ δὸν Πέτρος ἐταράχθη ἐννοήσας ὅτι αἱ ὑποψίαι του θὰ ἐπραγματοποιοῦντο. Μετὰ μικρὸν εἰσῆλθον εἰς τὴν σκηνὴν δύο ἄνδρες, ὁ Ἀβὲν Ἰακὼβ, καὶ ὁ δὸν Ζουάν.

(*Ἕπεται τὸ τέλος.*)

ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ.

Ὁ παρὼν αἰὼν, ὃν δικαίως φθάσαντες ἤδη *φωτισμοῦ αἰῶνα* ἀπεκάλεσαν, εἰς ὀλίγας ἄλλας ἐπιστήμας ὑπῆρξε τοσούτῳ γόνιμος, ὅσῳ εἰς τὴν *Ἀστρονομίαν*. καὶ μάλιστα ἐὰν κρίνωμεν τοῦτο ἀποβλέποντες πρὸς τὴν νηπιώδη κατάστασιν, εἰς ἣν τέως μέχρι χθὲς καὶ πρώην ἔκειτο ἡ ἐπιστήμη αὕτη,

ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἤδη αἰῶνος διατελέσασα εἰς στασιμοτέραν τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν κατάστασιν. Ὁποίας προόδους ἔπρεπε νὰ ποιήσωσιν οἱ ἄνθρωποι εἰς τὴν παρατήρησιν τῆς κινήσεως τῶν οὐρανίων σωμάτων πρὶν ἢ φθάσωσιν εἰς τὰς ὑψηλὰς ἐκείνας ἀληθείας τὰς θεμελιούσας τὴν *Ἀστρονομίαν*· καὶ μάλιστα ἐπειδή, ὁ ἄνθρωπος, τὸ ὄντως ἀριστούργημα τῶν δημιουργημάτων ἁπάντων, ἅμα ἐξελθὼν τῶν χειρῶν τοῦ δημιουργοῦ, ἐκ πρώτης ὄψεως, ἐκθαμβωθείς, οὕτως εἰπεῖν, τῇ ζωηρᾷ λάμψει τῶν οὐρανίων σωμάτων, πρὶν ἢ ἐγκύψῃ εἰς τὴν μελέτην τοῦ περιστοιχοῦντος αὐτὸν κόσμου, περιῆλθεν εἰς ἀνάγκην ἵνα διὰ τῶν ἐνδελεχῶν παρατηρήσεων κορέσῃ, ὅσον ἐνῆν, τὴν ἀκόρεστον αὐτοῦ περιέργειαν εἰς τὴν γνῶσιν τῆς φύσεως τῶν φαεινῶν ἐκείνων σωμάτων. Ἡ νηπιότης ἐν τοσούτῳ τῶν εἰς τοῦτο ἀναγκαίων ἐπιστημῶν, ἡ ἀπάτη τῶν αἰσθήσεων, ἡ ἔλλειψις τῶν ὀργάνων δὲν ἀφῆκε τοὺς παλαιοὺς ἵνα διὰ πειρῶν καὶ παρατηρήσεων ὑψωθῶσιν εἰς τὴν γνῶσιν τῶν οὐρανίων. Μετὰ θαυμασμοῦ δέ τις παρατηρεῖ ὅτι ἐν ᾧ ὁ μέγας Πτολεμαῖος, ὁ παλαιὸς ἐκεῖνος, μόλις ηὐτύχησε τοὺς ἑπτὰ μόνον πλανήτας νὰ γνωρίσῃ, συγκαταριθμουμένων τῆς τε Γῆς καὶ τοῦ Ἡλίου, ὁ ἄνθρωπος τοῦ ΙΘ΄. αἰῶνος, διὰ τῶν καταπληκτικῶν τῷ ὄντι αὐτοῦ ἐφευρέσεων, μεταξὺ τοσούτων ἄλλων, κατώρθωσεν, ἀνυψωθεὶς εἰς τὸν αἰθέρα, νὰ ἐρευνήσῃ καὶ νὰ διαγνωρίσῃ ὡς ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν φύσιν καὶ τοὺς νόμους τῆς κινήσεως τῶν σωμάτων ἐκείνων· τοῦτο δὲ διὰ τοῦ *τηλεσκοπίου*, ὅπερ εἶναι τῶν θαυμασιωτέρων καὶ χρησιμωτέρων τῆς ἀνθρωπίνης ἀγχινοίας ἐφευρέσεων.

Ὁ διάσημος Κέπλερος (Kepler) ὑπετόπασε τὴν ὕπαρξιν πλειόνων πλανητῶν, ὅπερ βεβαιοῦσιν αἱ καθ' ἑκάστην ἀλληλοδιαδόχως γινόμεναι ἀνακαλύψεις· διότι ἐκτὸς τῶν πλανητῶν Ἑρμοῦ, Ἀφροδίτης, τῆς Γῆς, Ἄρεως, Διός, Οὐρανοῦ, Κρόνου καὶ Ποσειδῶνος, ἐξ ὧν συγκροτεῖται τὸ ἡμέτερον ἡλιακὸν σύστημα, ἐγνώσθησαν μέχρι τοῦδε τεσσαράκοντα πέντε μικροὶ πλανῆται κείμενοι μεταξὺ τῶν τροχιῶν τοῦ Ἄρεως καὶ τοῦ Διός. Ἐνταῦθα δέ, πρὸς χάριν τῶν φίλων τῆς *Ἀστρονομίας*, παρατιθέμεθα τὰς ἐποχὰς καὶ τοὺς τόπους τῆς ἀνακαλύψεως, τάτε ὀνόματα αὐτῶν, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν διαφόρων ἀστρονόμων, οἵτινες ἀνεκάλυψαν αὐτούς.

	Πλανήτης.	*Ἐποχὴ καὶ τόπος τῆς ἀνακαλύψεως.*		*Ἀστρονόμοι.*
1	Δήμητρα	1801	Σικελία.	Πιαζῆς (Piazzi).
2	Παλλὰς	1802	Γερμανία.	Ὀλξέρσιος (Olbers).
3	Ἥρα	1804	»	Ἀρδίγγιος (Harding).
4	Ἑστία	1807	»	Ὀλβέρσιος.
5	Ἀστραία	1845	»	Ἔγκιος (Hencke).
6	Ἥβη	1847	»	Ὁ αὐτός.
7	Ἶρις	1847	Ἀγγλία.	Ἴνδιος (Inde).
8	Χλωρίς	1847	»	Ὁ αὐτός.
9	Μῆτις	1848	Ἰρλανδία.	Γράχαμος (Graham).
10	Ὑγίεια	1849	Ἰταλία.	Δεγάσπαρις (De Gasparis).
11	Παρθενόπη	1850	»	Ὁ αὐτός.
12	Νίκη	1850	Ἀγγλία.	Ἴνδιος.
13	Ἡγιεία	1850	Ἰταλία.	Δεγάσπαρις.
14	Εἰρήνη	1851	Ἀγγλία.	Ἴνδιος.
15	Εὐνομία	1851	Ἰταλία.	Δεγάσπαρις.
16	Ψυχὴ	1852		Ὁ αὐτός.
17	Θέτις	1852	Γερμανία.	Λούθηρος.
18	Μελπομένη	1852	Ἀγγλία.	Ἴνδιος.
19	Τύχη	1852	»	Ὁ αὐτός.
20	Μασσαλία	1852	Ἰταλία.	Δεγάσπαρις.
21	Λουκοτοκία	1852	Γαλλία.	Γολσμίθιος (Goldschmidt).
22	Καλλιόπη	1852	Ἀγγλία.	Ἴνδιος.
23	Θάλεια	1852	»	Ὁ αὐτός.
24	Φώκαια	1853	Γαλλία.	Χακορνάκιος (Chacornac).
25	Θέμις	1853	Ἰταλία.	Δεγάσπαρις.
26	Περσεφόνη	1853	Γερμανία.	Λούθηρος.
27	Εὐτέρπη	1853	Ἀγγλία.	Ἴνδιος.
28	Ἐνυώ	1854	Γερμανία.	Λούθηρος.
29	Ἀμφιτρίτη	1854	Ἀγγλία.	Μάρθης (Marth).
30	Οὐρανία	1854	»	Ἴνδιος.
31	Εὐφροσύνη	1854	Ἀμερική.	Φεργουσώνιος (Fergusson).
32	Ὀπώρα (Pomona)	1854	Γαλλία.	Γολσμίθιος.
33	Πολύμνια	1854	»	Χακορνάκιος.
34	Κίρκη	1855	»	Ὁ αὐτός.
35	Λευκοθέα	1855	Γερμανία.	Λούθηρος.
36	Ἀταλάντη	1855	Γαλλία.	Γολσμίθιος.
37	Πίστις	1855	Γερμανία.	Λούθηρος.
38	Λήδα	1856	Γαλλία.	Χακορνάκιος.
39	Εὐθυμία (Laetitia)	1856	»	Γολδσμίθιος.
40	Ἁρμονία	1856	»	Ὁ αὐτός.
41	Δάφνη	1856	»	Ὁ αὐτός.
42	Ἶσις	1856	Ἀγγλία.	Πόγσων (Pogson).
43	Ἀριάδνη	1857	«	Ὁ αὐτός.
44	Εἰσέτι ἀνώνυμος	1857	Γαλλία.	Γολσμίθιος.
45	Ὁμοίως.	1857	»	Ὁ αὐτός.

Περὶ τῆς ἀνακαλύψεως δὲ τοῦ νεωτάτου τούτου τεσσαρακοστοῦ πέμπτου πλανήτου ἐν τῷ τελευταίῳ ἀριθμῷ τῆς *Illustration* (α) τῶν Παρισίων ἀναγινώσκομεν τὰ ἑξῆς·

« Τοσοῦτον ῥαγδαῖαί εἰσιν αἱ ἀνακαλύψεις τοῦ Κ. Γολδσμιθίου, ὥστε μόλις λαμβάνομεν καιρὸν νὰ ἀναγγείλωμεν μίαν ἐξ αὐτῶν, καὶ ἰδοὺ ἀμέσως ἐπέρχεται ἄλλη. Ἔναγχος ἀνηγγείλαμεν τὴν ἀνακάλυψιν νέου μικροῦ πλανήτου γενομένην τῇ 27 τοῦ παρελθόντος Μαΐου, σήμερον δὲ ἀνεκαλύφθη ἕτερος κείμενος καὶ οὗτος μεταξὺ τοῦ Ἄρεως καὶ τοῦ Διός. Τῇ 26 Ἰουνίου μεταξὺ ἑνδεκάτης ὥρας καὶ μεσονυκτίου ἀνεκάλυψε τὸν τεσσαρακοστὸν πέμπτον μικρὸν πλανήτην. Ἰδοὺ λοιπὸν δύο ἀβάπτιστοι ἔτι πλανῆται· τίς ἄρα ἔσεται ὁ ἀνάδοχος;

Εἴχομεν προηγουμένως παρατηρήσει ὅτι ὁ τεσσαρακοστὸς τέταρτος πλανήτης ἦν ὁ τρίτος ἀνακαλυφθεὶς ὑπὸ τοῦ Κ. Γολδσμιθίου ἐντὸς δεκατεσσάρων μηνῶν· ἀλλ' οἱ δύω τελευταῖοι πλανῆται ἀνεκαλύφθησαν ἐντὸς πολὺ βραχυτέρου χρόνου, ὅ ἐστιν ἐντὸς ἑνὸς μηνός· ἐν ὅλοις δέ, ἑπτὰ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀστεροσκόπου ἀνεκαλύφθησαν πλανῆται. Πρῶτον ἤδη ἔχομεν νὰ καταχωρίσωμεν τοσαῦτα δείγματα ζήλου καὶ ἀγχινοίας ἐν τοιαύταις ἐρεύναις.

Δύο πλανῆται ἀνεκαλύφθησαν κατὰ δύο ἀλλεπαλλήλους ἡμέρας, ἀλλ' ὑπὸ δύο ἐρευνητῶν κατ' ἰδίαν, ὧν εἷς ἦν ὁ Κ. Γολδσμίθιος· διότι τῇ 22 Μαΐου 1856 ἀνεκάλυψε τὸν τεσσαρακοστὸν πρῶ-

---

(α) Βλ. Illustrat. 3 Juill. 1857.

τον πλανήτην, τὸν κληθέντα *Δάφνην*, τῇ δὲ 23 ὁ Κ. Πόγσων ἐκ τοῦ ἀστεροσκοπίου τῆς Ὀξωνίας (Oxford). (α) ἀνεκάλυψε τὸν τεσσαρακοστὸν δεύτερον, τὸν ὀνομασθέντα *Ἴσιν*.

Συγχαίρομεν τὸν εὐτυχῆ τοῦτον ἀνακαλυπτήν, ὅστις ἐν τῇ μεγαλοπόλει ἡμῶν ἐπιτυγχάνει τοσαῦτα ἀποτελέσματα καὶ συντελεῖ εἰς τὸ παρὰ τοῖς ξένοις σοφοῖς κλέος τῆς Γαλλίας.

Ὑπάρχει δὲ καὶ ἕτερος ὡσαύτως ἀνακαλυπτὴς κομητῶν ἐν Παρισίοις, εἰς ὃν δίκαιον νὰ ἀπονέμωμεν ἐν τῇ παρούσῃ περιστάσει τὴν προσήκουσαν δικαιοσύνην διὰ τὸν ζῆλον καὶ ἐπιμέλειαν, μεθ' ἧς ἐνασχολεῖται εἰς τοιαύτας δυσχερεστάτας ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τῶν Παρισίων ἐρεύνας, ὁ παρὰ τῷ ἀστεροσκοπείῳ τῶν Παρισίων Κ. Διένος (Dien).

Τὴν νύκτα τῆς 23 πρὸς τὴν 24, ἀνεκάλυψε μικρὸν κομήτην ἐν τῷ ἀστερισμῷ τοῦ Περσέως, ὅστις ἔσται ὁρατὸς ἐπί τινα χρόνον· κεῖται δὲ προσφυῶς διὰ τὸ ἀστεροσκοπεῖον.

Ἵνα δὲ δώσωμεν ἰδέαν τινὰ τῆς ἀγχινοίας, μεθ' ἧς οἱ ἀστρονόμοι πανταχόθεν ἐπιδιώκουσι τὰς ἐρεύνας αὐτῶν λέγομεν μόνον ὅτι ὁ αὐτὸς κομήτης ἀνεκαλύφθη τὴν 22 ἐν Γοτίγγῃ (Gottingen) ὑπὸ τοῦ Κιγκέρφλου (Kinkerflus), εἰς πλάτος βορειότερον μέν, ἀλλὰ προσφυέστερον τοῦ τῶν Παρισίων οὐρανοῦ εἰς τὴν τῶν κομητῶν ἀναζήτησιν, ὅπερ αὐξάνει ἐπὶ πολὺ τὴν ἀξίαν τοῦ Κ. Διένου, διότι, ὡς καὶ ὁ Κ. Γολδσμίθιος, ἐργάζεται εἰς περιστάσεις ἧττον εὐνοϊκάς. Ὁ κομήτης οὗτος εἶναι ὁ τρίτος παρατηρηθεὶς ἐφέτος· οὐδόλως δὲ εἶναι ὁ τῆς 1]13 Ἰουνίου, ὃν δυνάμεθα νὰ περιμένωμεν ἕως τοῦ 1860. »

Α. ΚΟΥΖΗΝΟΠΟΥΛΟΣ.
Φοιτητὴς τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς.

(α) Ἀγγλίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

« Νεοελληνικὴ φιλολογία, ἤτοι κατάλογος τῶν ἀπὸ πτώσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μέχρι ἐγκαθιδρύσεως τῆς ἐν Ἑλλάδι βασιλείας τυπωθέντων βιβλίων εἰς τὴν ὁμιλουμένην ἢ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, μὲ βιβλιογραφικὰς καὶ κριτικὰς σημειώσεις περὶ τῶν ἀξίων λόγου συγγραμμάτων, συντεθεὶς ὑπὸ Ἀνδρέου Παπαδοπούλου Βρετοῦ. Μέρος Β΄. Ἐν Ἀθήναις τύποις Φ. Καραμπίνη καὶ Κ. Βάφα 1857. (Εἰς 8ον. εἰς σελ. 366.)

—ooo—

« Ἡ ἀλήθεια κριτής. Εἰς τὰς μεγάλας διαφορὰς τῶν τεσσάρων χριστιανικῶν λατρειῶν, τῶν Γραικῶν, Παπιστῶν, Καλβινιστῶν, καὶ Λουθηρανῶν, Πρᾶξις Δικαστικὴ Ἠθικὴ τοῦ πατρὸς Βεντζόνη ἀπὸ τὴν συντροφίαν τῶν Ἰησουϊτῶν τοῦ ὕστερον ἐπιστρέψαντος εἰς τὴν ἀληθινὴν Ἐκκλησίαν τὴν Ἀνατολικήν. Μεταφρασθεῖσα ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴν εἰς τὴν κοινὴν διάλεκτον τῶν Γραικῶν, διῃρημένη εἰς τόμους δύο. Τόμος πρῶτος τύπος πρῶτος. (ἤτοι ἔκδ. ά).

Τὴν περὶ τοῦ πονήματος τοῦ Κ. Α. Παπαδοπούλου Βρετοῦ δόξαν ἡμῶν ἐδηλώσαμεν ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐκδόσεως τοῦ πρώτου Μέρους (*). Ἔκτοτε ἐθεωρήσαμεν τὸ ἔργον τοῦτο πολλοῦ λόγου ἄξιον, οὐ μόνον ὡς ἀναπόφευκτον βοήθημα εἰς τὸν μελετῶντα τὴν ἱστορίαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἀλλὰ καὶ ὡς τὰ μάλιστα ἐξαίρετον καὶ ἰσχυρὸν δικαιολογητικόν, οὕτως εἰπεῖν, ἔγγραφον εἰς τὸν πραγματευόμενον τὰ περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος. Πῶς ἐπὶ δουλείας ἀπηνοῦς καὶ βαρβάρου τεσσάρων ὅλων ἑκατονταετηρίδων περιεσώθη ἀλώβητον καὶ ἀκμαῖον τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα, πῶς διετηρήθησαν ἄσβεστα τὰ ζώπυρα τῆς ἑλληνικῆς μαθήσεως καὶ παιδείας, ὑπὸ τίνων καὶ διὰ ποίων θυσιῶν καὶ κινδύνων, κινδύνων καὶ θυσιῶν κατ' οὐδὲν ὄντως ἐλαττουμένων τῶν ἐπὶ τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος, διεκρατήθη ἀσύντριπτος ἡ ἅλυσις τῆς ἐθνικῆς παραδόσεως, ὁποία ἡ κατὰ πᾶσαν νέαν ἑκατονταετηρίδα γενομένη πρόοδος, ταῦτα πάντα διευκρινοῦνται ἰδιαζόντως διὰ τῆς μελέτης τῆς φιλολογικῆς καταστάσεως τοῦ δούλου ἔθνους, ἧς τὸν συνοπτικὸν πίνακα πρῶτος σκιαγραφήσας παρέθετο ἡμῖν τὸ δεύτερον ὁ Κ. Α. Παπαδόπουλος. Παρέθετο δὲ σήμερον πολλῷ πληρέστερον ἢ πρὶν· διότι ἐνῷ ἐν τῷ προεκδοθέντι καταλόγῳ ἐσημειοῦντο 618 μόνον βιβλία, ὁ ἤδη ἀναγγελλόμενος (Μέρος Α΄ καὶ Β΄) περιλαμβάνει διπλάσιον καὶ ἐπέκεινα ἀριθμόν, ἤτοι 1258. Καὶ πεπείσμεθα ὅτι εἰ παρὼν ἦν ὁ συγγραφεὺς ὅτε ἐξετυποῦτο τὸ Β΄ Μέρος, οὐ μόνον ἤθελε προσθέσει καὶ ἄλλα πονήματα (**), ἀλλὰ καὶ περὶ τὰς βιογραφίας ἤθελε δειχθῇ ἀκριβέστερος, τὰς μὲν συμπληρῶν τὰς δὲ περιονυχίζων (***). Ἀτυχῶς ὅμως τοιαῦτα πάσχουσιν οἱ ἀπόντες κατὰ τὴν τύπωσιν τῶν ἰδίων ἔργων συγγραφεῖς, καὶ ὅταν ταῦτα ἐκδίδωνται, ὡς ὁ κατάλογος τοῦ Κ. Παπαδοπούλου, τῇ ἐπιστασίᾳ καὶ σπουδῇ τῶν υἱῶν αὐτῶν. Λυπεῖ δὲ ἡμᾶς πρὸ πάντων ἡ παράλειψις τῶν ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος

(*) Τόμ. Ε΄. Φυλλάδ. 106 τῆς 15 Αὐγ. 1854. σελ. 237.

(**) Ἡ Σύνοψις ἱστοριῶν κλ. (ὁ κοινῶς λεγόμενος χρονογράφος) τοῦ Ἀθ. Τσιγαρᾶ, τὸ λεξικὸν τοῦ Σκριβελίου, τὰ Epithela Greca τοῦ Διννέρου, τὸ χρυσοῦν πόνημα τοῦ Ἰουδαίου Σαμουὴλ Ῥαββῖ, τὸ Ἄνθος ἀρετῆς, ἡ ἐν Ἀργεντοράτῳ ἐκδοθεῖσα ἠθικὴ ποίησις, τὰ ἐν Κοσμοπόλει (Ἰκαίφ) τυπωθέντα ἑλληνικὰ ᾄσματα, τὸ περὶ Ταλμοὺδ τοῦ ἐξ Ἰουδαίων Νεοφύτου, τοῦ Ἀβραμίου Ὁμηρόλου τὸ περὶ ἐπιστολικῶν κανόνων δοκίμιον, καὶ πολλὰ ἄλλα, δὲν σημειοῦνται ἐν τῷ καταλόγῳ.

(***) Ἐν τῷ πρώτῳ Μέρει ὁ συγγραφεὺς ὑπόσχεται ὅτι θέλει ὁμιλήσει διεξοδικώτερα ἐν τῷ Β΄ περὶ Εὐστρ. τοῦ Ἀργέντου, καὶ ὅμως οὐδὲ κἂν μνεία τοῦ ὀνόματος τούτου γίνεται ἐν τῷ Β΄. Τοῦ Ἀσωπίου καὶ Βάμβα καὶ Βαρδαλάχου καὶ Βενιαμὶν καὶ Οἰκονόμου καὶ ἄλλων τοιούτων εὐεργετῶν τοῦ ἔθνους ἡ βιογραφία εἶναι ἀσυγκρίτως συντομωτέρα τῆς τοῦ ἰατροῦ Κ. Βούρου καὶ Σ. Δεστούνη καὶ Ι. Καραντινοῦ καὶ Γ. Λασσάνη, πάντων μὲν τούτων ἀνδρῶν πεπαιδευμένων καὶ ἀξιοτίμων, ἀλλ' ὧν τὴν φιλολογικὴν ἀξίαν οὐδαμῶς ἐκλαμπρύνει ἡ λεπτομερὴς ἐγγραφὴ τῶν παρασήμων καὶ ὑπουργιῶν αὐτῶν. Ἐνιαχοῦ δέ, ὡς ἐν ταῖς περὶ Φαρμακίδου καὶ Πολυζωΐδου καὶ Τρικούπη εἰδήσεσι, καὶ μνήμων ἐξελέγχεται ἀσυμπαθὴς καὶ ὑπερφίαλος ἀρχαίων πολιτικῶν διαιρέσεων.

ἐν τῇ Ἑλλάδι αὐτῇ ἐκδοθέντων βιβλίων· διότι ὡς καὶ ἄλλοτε ὑπεδείξαμεν (*), τοῦτο εἶναι ἰδιάζον γνώρισμα τῆς φιλομαθείας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ὅτι καὶ ἐν μέσῳ πολέμων καὶ κινδύνων καὶ πανωλεθριῶν φιλεῖ τὰ γράμματα καὶ μεριμνᾷ περὶ αὐτῶν. Τὰ *Μυστικοσυμβούλια* τοῦ *Βινιῶνος*, καὶ ἡ *Ἠθικὴ* τοῦ *Ζουὴ* ὑπὸ Ν. Σπηλιάδου, τοῦ Σκυλίτση Ὁμηρίδου ἡ *Ἱστορία τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων*, τοῦ Σπυρ. Σκούφου τὸ *Ἀπόσπασμα ἐκ τῶν τοῦ Βαττέλου*, ἡ *Θεωρία γενικὴ περὶ τῶν διαφόρων διοικητικῶν συστημάτων κλ.* τοῦ Ἀ. Πολυζωΐδου, τὸ *Βιβλιαράκι κατ' ἐρωταπόκρισιν* τοῦ Στ. Κανέλλου, τοῦ ἰατροῦ Εὐαγγέλου Μεξικοῦ ἡ εἰς τὴν ἀλβανικὴν μετάφρασις τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, ἡ *Ἀθηνᾶ ἤτοι ἀνάλεκτα* τοῦ Γ. Αἰνιᾶνος καὶ Γ. Χρησείδου, τὸ *Σάλπισμα πολεμιστήριον* τοῦ Γουζέλη, τὰ *Χρέη τοῦ Πλοιάρχου* κλ, τοῦ Α. Σούτσου αἱ *Σάτυραι* καὶ ὁ *Ἄσωτος*, ἡ *Γ. Ἐφημερὶς* τοῦ Θ. Φαρμακίδου καὶ Χρησείδου, τὰ *Ἑλληνικὰ Χρονικὰ* τοῦ Μέγερ, ὁ *Φίλος τοῦ νόμου* τοῦ Κιάππε, ἡ *Ἠὼς* τοῦ Ἐμ. Ἀντωνιάδου, ἡ *Αἰγιναία* τοῦ Μουστοξύδου καὶ Κοκκώνη, ταῦτα πάντα καὶ ἄλλα οὐκ ὀλίγα ἅτινα λανθάνουσι τὴν ὥραν ταύτην τὴν μνήμην ἡμῶν, ὧν ὅμως τὰ ὀνόματα παρελείφθησαν ἐν τῷ *Καταλόγῳ*, τεκμήριά εἰσιν ἀναντίρρητα ὅτι καὶ λιμώττων καὶ πολεμῶν καὶ φονευόμενος ὁ Ἕλλην ὀργᾷ πρὸς τὴν παιδείαν.

Πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ *Καταλόγου* ἴσως ἦν καὶ ἄλλο τι ἀναγκαῖον· ἡ σημείωσις, λέγομεν, τῶν ἀξιολογωτέρων τοὐλάχιστον συγγραφῶν αἵτινες ἐδημοσιεύθησαν διὰ περιοδικῶν συγγραμμάτων. Ὁ Στέφανος Κανέλλος, παραδείγματος χάριν, ἀνὴρ πολὺς τὴν κρίσιν καὶ τὴν παιδείαν, θαυμασθεὶς καὶ ὑπὸ τῶν ξένων αὐτῶν, ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἑδραιοτέρων στύλων τοῦ *Λογίου Ἑρμοῦ*· αἱ ἐν τούτῳ πολλαὶ καὶ διεξοδικαὶ αὐτοῦ μελέται περὶ γλωσσικῶν καὶ φιλοσοφικῶν καὶ φυσικομαθηματικῶν καὶ ἄλλων φιλολογικῶν ἀντικειμένων, καὶ σήμερον ἤθελον καταταχθῇ μετὰ τῶν ἐξοχωτέρων προϊόντων τῆς καθ' ἡμᾶς φιλολογίας (**). Ὁ Ἀθανάσιος Βογορίδης, οὐδὲν ἧττον πολυμαθὴς καὶ φιλόπονος, ἐτίμησε τὸν *Λόγιον Ἑρμῆν* διὰ τῶν πραγματειῶν αὐτοῦ. Τὰ ὀνόματα ἄρα καὶ τὰ ἔργα τῶν ἀνδρῶν τούτων καὶ τῶν τοιούτων δίκαιον ν' ἀναγραφῶσιν ἐπίσης ἐκεῖ ὅπου καὶ τῶν λοιπῶν ἐθνικῶν συγγραφέων. Οὐδὲ φρονοῦμεν ὀρθὸν νὰ μείνωσί ποτε κεκαλυμμένα ὑπὸ τὴν ἀσθενῆ τῆς διευθύνσεως τῆς *Πανδώρας* σκιὰν τὰ ὀνόματα τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες δι' αὐτῆς ἐργάζονται μετὰ σπουδῆς ὑπὲρ τῆς κοινῆς ὠφελείας.

Ἀλλὰ καὶ ὅπως ἔχει ὁ *Κατάλογος* τοῦ Κ. Παπαδοπούλου εἶναι ἀναντιρρήτως πολύτιμον ἀπόκτημα τῆς ἡμετέρας φιλολογίας. Ἐν αὐτῷ βλέπομεν ὡς ἐν ἐσόπτρῳ ὅτι ἡ περὶ τὴν ἑλληνικὴν ἰδίως σπουδὴ ἦν πρὸ τοῦ ἀγῶνος πολὺ ἐνθερμοτέρα καὶ πολὺ συντονωτέρα ἢ σήμερον. Τότε ἐγίνοντο ὑπὸ λογίων ὁμογενῶν ἀνατυπώσεις Ἑλλήνων συγγραφέων, ἀλλὰ μετ' ἐπιστασιῶν κριτικῶν καὶ φιλολογικῶν ὡς αἱ τοῦ Δούκα καὶ Κοραῆ· εἰ δὲ καὶ τῶν ἐκδιδομένων βιβλίων ὁ ἀριθμὸς ἦν κατώτερος ἢ σήμερον, ἐν γένει ὅμως ἦσαν τὴν τάξιν ἀνώτερα.

Ἀλλὰ καὶ περίεργα οὐκ ὀλίγα μανθάνομεν ἐκ τοῦ *Καταλόγου*. Ὁ Ἄλδος ἐκδοὺς τὰ ἅπαντα τοῦ Πλάτωνος προσέθετο καὶ ποίημά τι Μάρκου τοῦ Μουσούρου, ἐν ᾧ ἐξυμνεῖτο μὲν ὁ ἐκ Μεδίκων πάπας Λέων ὁ Ι', ἐξεφράζετο δὲ καὶ ἡ ἐλπὶς ὅτι οὗτος καθὸ φιλέλλην ἤθελε συντρέξει εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ποίημα τοῦτο μετατυπώσας τις Ἰταλὸς τὴν ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδα, ἐπιφέρει ταῦτα· «il poeta, greco per nascita, sospira per la liberazione della sua patria. Questo voto vedesi espresso in tutt'i componimenti greci de quella età. (Κατάλ. Μέρ. Β'. σελ. 11). Καὶ πότε ὁ ταλαίπωρος Ἕλλην ἔπαυσεν οὐ μόνον στενάζων ἀλλὰ καὶ ὁλοκαύτωμα ἑαυτὸν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν προσάγων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἰδίας πατρίδος!

Περαιτέρω ὁ Κ. Παπαδόπουλος ἀντιγράφει ἐπιστολὴν τοῦ Ἄλδου πρὸς τοὺς Σπουδαίους προστιθεὶς ὅτι ὁ ἐκδότης «ὁμιλεῖ τὴν αὐτὴν γλῶσσαν τῶν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας τυπογράφων τῆς Ἑλλάδος.» Φαίνεται δὲ ἐκ τούτου ὅτι καὶ οἱ τότε φιλαναγνῶσται ἠγάπων μὲν ν' ἀποκτῶσιν, ὡς καὶ οἱ καθ' ἡμᾶς, βιβλία, δὲν ἠγάπων ὅμως καὶ νὰ λύωσι προθύμως τὸ βαλάντιον ἵν' ἀποτίωσι τὸ τίμημα. Ὅθεν καὶ λέγει ὁ Ἄλδος ὀδυρώμενος πρὸ 350 ἐτῶν ὅ,τι ἀπαραλλάκτως ἠθέλομεν ἡμεῖς εἰπεῖ σήμερον πρὸς οὐκ εὐαρίθμους τῶν συνδρομητῶν τῆς *Πανδώρας*· «Λαμβάνετ' οὖν τουτὶ τὸ βιβλίδιον, οὐ προῖκα μέν τοι, δότε δὲ τὰ χρήματα, ἵν' ἔχω καὶ αὐτὸς πορίζεσθαι ὑμῖν πάσας τὰς τῶν Ἑλλήνων ἀρίστας βίβλους, καὶ ὄντως εἰ δώσετε, δώσω· ὅτι οὐκ ἔχω ἐντυποῦν ἄνευ χρημάτων πολλῶν· πιστεύετε τοῖς οὐκ ἀκινδύνως ἐμπειραθεῖσι καὶ πάντων μάλιστα οὐτωσὶ λέγοντι Δημοσθένει· Δεῖ δὴ χρημάτων, καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἐστι γενέσθαι τῶν δεόντων· οὐ μὴν φιλοχρημάτως ἔχων, μᾶλλον δὲ τοῖς τοιούτοις ἀπεχθανόμενος ταῦτά γε εἴρηκα· καί τοι χρημάτων ἄνευ

(*) Τόμ. Δ'. φυλλάδ. 93. σελ. 567.

(**) Ὅτε ἐδημοσιεύσαμεν ὀλίγας τινὰς εἰδήσεις περὶ Στεφάνου τοῦ Κανέλλου (ὅρ. Πανδ. Τόμ. Δ'. φυλ. 93), ἠγνοοῦμεν τὰς ἐν Λειψίᾳ γερμανιστὶ ἐκδοθείσας ἐπιστολὰς αὐτοῦ ὑπὸ Καρόλου Ἴκεν ὑπὸ τὸν ἑξῆς τίτλον· «Leukothea. Eine Sammlung von Briefen eines geborenen Griechen über Staatswesen, Literatur und Dichtkunst des neueren Griechenlands. Herausgegeben von D. Carl Iken, κλ. Leipzig, bei C. H. F. Hartmann, 1825. Ἤτοι· «Λευκοθέα, ἢ συλλογὴ ἐπιστολῶν Ἕλληνος περὶ πολιτείας, φιλολογίας καὶ ποιήσεως τῆς νέας Ἑλλάδος, ἐκδοθεῖσα ὑπὸ Καρόλου Ἴκεν, ἐξ ἑλληνικοῦ χειρογράφου ἐκγερμανισθεῖσαι, μετὰ προσθηκῶν τοῦ ἐκδότου, κλ. Ἐν Λειψίᾳ 1825, παρὰ Χάρτμαν.» Τόμ. δύο. Ὅτι δὲ αἱ ἐπιστολαὶ ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Σ. Κανέλλου ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ βιογραφίας αὐτοῦ, σελ. 257 καὶ ἑξ. Τῆς βιογραφίας ταύτης μετάφρασιν θέλομεν φροντίσει νὰ δημοσιεύσωμεν.

Ὁ Β'. τόμος τοῦ συγγράμματος τούτου περιέχει σημείωσιν νεοελληνικῶν βιβλίων, ἣν λυπούμεθα ὅτι δὲν συνεβουλεύθη ὁ Κ. Η. Βρετός.

οὐ δυνατὸν εὐπορεῖν ὧν ὑμεῖς μὲν ὑπερβαλλόντως ἐφίεσθε, αὐτοὶ δὲ πολλῷ μόχθῳ καὶ δαπάνῃ πεπονηκότες διατελοῦμεν » (σελ. 16).

Ἔχει δὲ καὶ τὰ εὐτράπελα ὁ *Κατάλογος*. Ἄνθιμος ὁ Γαζῆς, ποιούμενος μνείαν κακῆς τινος παραφράσεως τοῦ Προχείρου τοῦ Ἀρμενοπούλου γενομένης ὑπό τινος Σπανοῦ, λέγει ἀστείως ταῦτα· « Σπανός δέ τις, ἐν Ἀδριανουπόλει διδάσκαλος, παραφράσας τὸ βιβλίον τοῦτο, ἐσπάνισεν αὐτὸ τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ ὡραιότητος, ὡς μὴ ὤφελεν. Ἡ τοιαύτη ἐσπανισμένη παράφρασις ἐξεδόθη ἐν Βενετίᾳ πολλάκις » (σελ. 50). Οὕτως ἔλεγεν ἄλλοτε παίζων καὶ ὁ πολὺς Εὐγένιος περὶ τοῦ ἐπικρίναντος αὐτὸν Ἀθ. Ψαλίδα· « ὁ γὰρ Ψαλίδας κατεψαλίδισέ μου, κλ. »

Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἀστεία καὶ ἡ τοῦ Βενδότη ῥῆσις ἡ ἐπὶ τῷ παθήματι τοῦ τετραγλώσσου λεξικοῦ τοῦ Γεωργ. Κωνσταντίνου (σελ. 55). Εἰδὲ καὶ κνιζόμεθα τῷ πόθῳ τῆς ἐπαναλήψεως, ἀρκούμεθα νὰ εὐχηθῶμεν μὴ εἰς αἰῶνας πάθῃ τοιαύτην ἐκτομὴν μήτε σύγγραμμα (καλὸν ἐννοοῦμεν), ἀλλὰ, νὴ Δία, μήτε συγγραφεύς!

Ἀρσένιός τις, ἀρχιεπίσκοπος Μονεμβασίας, ἐκδοὺς τὸ 1534 ἔτος « Σχόλια ἐπὶ τῶν ἑπτὰ τραγῳδιῶν Εὐριπίδου, » ἀφιέρωσεν αὐτὰ εἰς τὸν ἐν Ῥώμῃ ἀρχιερέα Παῦλον τὸν Γ΄. Ἦν δὲ, ὡς φαίνεται, ὁ πρόεδρος ἐκεῖνος τῆς ἐν Μονεμβασίᾳ ἐκκλησίας ἀνὴρ φιλαλήθης καὶ ἄδολος ὡς ἀξιοῖ τοὺς ἐπισκόπους ὁ ὁμώνυμος τοῦ Πάπα ἐκείνου ἀπόστολος· διότι γράφων ἔλεγε· » Μάχονται Ἀγαρινοὶ χριστιανοῖς, ἀμφότεροι δὲ τοῖς ταλαιπώροις Γραικοῖς. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τὸ ἡμέτερον βασίλειον ἀνηλεῶς ἠνδραπόδισαν καὶ τὸ γένος ἡμῶν εἰς τὰ τῆς γῆς πέρατα περιπλανᾶσθαι διεσκέδασαν, τῶν δὲ ἑσπερίων τινὲς, εἴτε καὶ πόπανον ὑπὸ τῶν θεοστυγῶν ἐκείνων εἴη καταλελειμμένον ἐν τῇ Ἑλλάδι, κἀκεῖνο ἁρπάζοντες κατεσθίουσι » (Μέρ. Β΄. σελ. 26). Κατὰ τὸν Ἀρσένιον λοιπὸν καὶ τὴν *κουραμάναν* ἣν ἐλεοῦντες ἔδιδον τοῖς πατράσιν ἡμῶν οἱ Ἀγαρινοὶ, οἱ ἑσπέριοι χριστιανοὶ, μᾶλλον τῶν Ἀσιανῶν ἀνελεήμονες, τὴν ἥρπαζον καὶ τὴν κατεβρόχθιζον!

Οὐδὲ ἡ *Ἀλήθεια Κριτής*, ἣν ἀνωτέρω ἀναγγέλλομεν, περιέχεται ἐν τῷ *Καταλόγῳ*. Ἡμεῖς δὲ καί τοι κινδυνεύοντες ν' ἀκούσωμεν ὅτι χέομεν μῦρον ἐπὶ φακῇ ἀφιεροῦντες στήλας τινὰς τῆς *Πανδώρας* εἰς βιβλίον ἀκατονόμαστον, ἕως οὗ ὅμως τὰ πιεστήρια τῶν Ἀθηνῶν, πλαταγοῦντα ἀπό τινος ὑπερβαλλόντως μὲν δυσήχως δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἐκδώσωσι τὸν Γ΄ τόμον τῆς περὶ τῶν Πατέρων τῆς ἐκκλησίας συγγραφῆς τοῦ καθηγητοῦ Κονταγόνη, ἢ τοῦ Κ. Φαρμακίδου τὸ περὶ τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίας ἀνυπομόνως προσδοκώμενον πόνημα, ἢ τοῦ Κ. Κουμανούδη τὸν Κατάλογον τῶν ἀπὸ τοῦ 1833 ἔτους ἐκδοθέντων ἑλληνικῶν βιβλίων, ἢ τοῦ Κ. Ζαμπελίου τὸ περὶ τῆς πρεσβείας τοῦ Λιουτπράνδου, ἢ τοῦ Κ. Παπαῤῥηγοπούλου τὸν Γ΄ τόμον τῆς Γεν. Ἱστορίας, ἐξαιτούμεθα παρὰ τῆς γνωστῆς τῶν ἀναγνωστῶν συγκαταβάσεως νὰ ἐξετάσωμεν μετ' αὐτῶν πότε καὶ ποῦ καὶ ὑπὸ τίνος ἐξεδόθη ἡ *Ἀλήθεια Κριτής*, καὶ ὁποῖον τὸ περιεχόμενον αὐτῆς. Φρονοῦμεν δὲ ὅτι ἡ ἐξέτασις δὲν θέλει ἀποβῇ πάντη ἀδιάφορος, ἐὰν μόνον καταντήσωμεν, ἂν οὐχὶ νὰ πεισθῶμεν, τοὐλάχιστον νὰ συμπεράνωμεν ποῦ ἐτυπώθη τὸ ἀνὰ χεῖρας βιβλίον...

Τὴν ὕπαρξιν τούτου ἐμάθομεν τὸ πρῶτον πρὸ δύο ἐτῶν ἐπεξερχόμενοι τὴν « *Κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα περιήγησιν* τοῦ Τσάνδλερ. Ἐπειδὴ δὲ ἀπεφασίσαμεν ἅπαξ νὰ ἐρευνήσωμεν τὰ περὶ τοῦ συγγραφέως, δεῦτε ἀκούσωμεν αὐτὰ τοῦ Ἄγγλου περιηγητοῦ τὰ λόγια, θεωρήσαντος ἀναγκαῖον νὰ ὁμιλήσῃ διὰ μακρῶν περὶ ἐκείνου διαμένοντος ἐν Ἀθήναις.

« Ὑπῆρχε δὲ μετὰ τῶν Ἀθηναίων ἀρχόντων καί τις Ἰταλὸς Λομβάρδης τοὔνομα, κατοικῶν πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐν Ἀθήναις, καὶ γνωστὸς πρός τινα τῶν συνοδοιπόρων μου. Τὸν Λομβάρδην τοῦτον ἠγάπων οἱ Τοῦρκοι, θεωροῦντες ὡς Μωαμεθανὸν, καὶ *δερβίση* μάλιστα τίτλον δίδοντες αὐτῷ, διότι εἶχεν ἐξωτερικὸν ταπεινοφροσύνης καὶ πτωχείας. Προσέφερε δὲ πρὸς ἡμᾶς τὰς ὑπηρεσίας αὐτοῦ, ἃς καὶ ἐξ ἀνάγκης ἐδέχθημεν (*). »

Ἐν δὲ τῷ τρίτῳ τόμῳ ὁ περιηγητὴς προστίθησι ταῦτα·

« Εἴχομεν δὲ καὶ τὴν ἀδιάκοπον δυσαρέσκειαν νὰ βλέπωμεν συνεχῶς ἐρχόμενον εἰς τὸ κατάλυμα ἡμῶν τὸν Λομβάρδην, ὃν ἀπεστρεφόμεθα ὅλοι ἐκ καρδίας, καθόσον μάλιστα ἡ βδελυρὰ παρουσία ὡς καὶ ἡ εἰς ἄκρον ἀκόλαστος καὶ βάναυσος καὶ δυσσεβὴς αὐτοῦ ὁμιλία ἐμόλυνον καὶ ἐδηλητηρίαζον πᾶσαν ἡμῶν τέρψιν.

» Ὁ Λομβάρδης οὗτος ὅστις ἐλέγετο ἱερεὺς, ἐφημίζετο κλέψας τὰ σκεύη καὶ τὰ ἄμφια τῆς ἐκκλησίας του. Εἶναι δὲ βέβαιον ὅτι ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τῆς πατρίδος του ἵν' ἀπαλλαχθῇ τῆς ποινῆς δι' ἧς ἔμελλε νὰ τιμωρηθῇ δεινότατόν τι κακούργημα πραχθὲν ὑπ' αὐτοῦ. Ἦτο ἐγκρατὴς τῆς λατινικῆς, καὶ ὡς ἔχων ἰατρικάς τινας γνώσεις, παρηκολούθησε πολλοὺς τῶν *πασάδων* καὶ ἄλλων μεγιστάνων ὀθωμανῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἔδειξε γενναιότητα οὐ τὴν τυχοῦσαν κατά τινας κινδυνωδεστάτας ἐκστρατείας ἐναντίον λῃστῶν καὶ ἀνταρτῶν, ἀντεμείφθη διὰ χρημάτων, ἵππων καὶ μηλωτῶν. Εἶχε δὲ καὶ πολλὴν ἐπιτηδειότητα καὶ εὐγλωττίαν, ἀλλὰ καὶ κλίσιν ἀκάθεκτον πρὸς τὴν ἀκολασίαν καὶ τὴν ὑπόκρισιν. Θέλων νὰ φανῇ προσήλυτος τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, ἔγραψεν ἰταλιστὶ βιβλίον ἐπιγραφόμενον· *Ἡ ἀλήθεια κριτὴς ὑπὸ τοῦ πατρὸς Βερτσόνη Ἰησουΐτου, ἐπιστρέψαντος εἰς τὴν ἀληθινὴν ἐκκλησίαν, τὴν ἀνατολικήν*. Μετάφρασις δὲ τοῦ ποιήματος τούτου εἰς τὴν χυδαίαν ἑλληνικὴν μετὰ γελοίων (burlesques) εἰκόνων, ἐτυπώθη ἐν Ἰωαννίνοις, πόλει τῆς Ἠπείρου, καὶ διεδόθη εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἡ κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ

(*) Chandler, Travels in Asia Minor, etc, Tom. II, chap. VI.

χολὴ τῆς σατύρας ταύτης τοσούτῳ εὐφυῶς ὑπεκρύπτετο, ὥστε ἐπὶ πολὺν χρόνον ὁ συγγραφεὺς ἐθεωρήθη ὡς ἄξιος πρόμαχος τῆς τῶν Ἑλλήνων ὀρθοδοξίας. Εἶχε δὲ συνθέσει καὶ πικρόχολον διεξοδικὸν λίβελλον κατά τινος ἀρχιεπισκόπου τῆς Λαρίσσης. Φυλακισθεὶς ἐν Ἀθήναις ἀπηλλάγη διὰ παρακλήσεων καὶ δακρύων, καὶ μάλιστα διὰ μεσολαβήσεως τῶν Τούρκων οἰκτειράντων αὐτόν. Εἰδὲ καὶ ἦν ἄξιος τῆς αὐστηρότητος ἐκείνης, αὐτὸς ὅμως ἐξεμάνη, καὶ ὅλος ἔπνεεν ἐκδίκησιν· ὅθεν, ἵνα ἐξοντώσῃ τοὺς ἀντιπάλους αὐτοῦ, ἐνήργησε πλεῖστα ὅσα ἀποτρόπαια καὶ κακοήθη. Ἐπανελθὼν δὲ πρὸ μικροῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἐκαυχᾶτο ὅτι διὰ σκευωριῶν κατέβαλέ τινας τῶν ὑπερηφάνων ἀρχόντων τῶν Ἀθηνῶν, διότι ὕψωσαν ὡς πρόξενοι σημαίαν ξένων δυνάμεων, οἰκειοποιηθέντες προνόμιον ἀπαγορευθὲν τοῖς ὑπηκόοις τοῦ σουλτάνου διὰ θεσπίσματος ἐνῷ ἔτι διετρίβομεν ἐν Σμύρνῃ. Διηγεῖτο δὲ ἀναλγήτως καὶ εὐτραπέλως τὸν θάνατον τοῦ προσφιλοῦς πρωτοτόκου υἱοῦ του, ὃν ἐπιβιβάσας εἰς πλοῖον ἔστελλεν εἰς τὰ πάτρια δώματα. Ὁ νέος οὗτος νοσήσας ἐν Πάτραις μετεκομίσθη εἰς μοναστήριον· ἀλλ' ἐπειδὴ σύγχρόνως ἀπέθανεν ὑπὸ λοιμοῦ ἄλλος τις συνεπιβάτης, ὁ ταλαίπωρος υἱὸς τοῦ Λομβάρδη ἐῤῥίφθη ἀνεξετάστως εἰς φρέαρ παρὰ τὸν αἰγιαλόν, καὶ ἐκαλύφθη διὰ μεγίστου λίθου. Πρὶν ἢ ἀναχωρήσωμεν, ὁ Λομβάρδης διεζεύχθη τὴν γυναῖκα καὶ ἀπεκήρυξε τὰ τέκνα αὐτοῦ, ἕνα υἱὸν καὶ δύο θυγατέρας, μὴ θελήσαντας νὰ ἐξομώσωσι τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Οἱ δὲ Τοῦρκοι, σκανδαλισθέντες διὰ τὴν παράθεσιν ταύτην τῶν πρώτων αἰσθημάτων τῆς φύσεως, ἀνέλαβον τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ἀτυχῶν τούτων. Ἀλλ' ὁ Λομβάρδης, νυμφευθεὶς ἐνώπιον τοῦ *Καδῆ* νέαν Ἀλβανὴν συνέζει μετ' αὐτῆς. Ἐξ ὅλων ὅμως τῶν κακουργημάτων ὅσα ἔπραξεν, ἡ περὶ τὴν πολυγαμίαν ῥοπὴ αὐτοῦ ἦτο καὶ τὸ ἐλαφρότερον καὶ τὸ ἧττον βδελυκτόν . . . . .

« Ὁ Λομβάρδης ὑπέκαιε τὴν διχόνοιαν διὰ τρόπων ὑπούλων ἐργαζόμενος ὡς ἀσπάλαξ ὑπὸ τὴν γῆν. Κατεδίωκε δὲ μετὰ τοιαύτης λύσσης τὸν ἀρχιεπίσκοπον, ὥστε ἐνηγκαλίσθησαν αὐτὸν καὶ ὁ *Βοεβόδας* καὶ πάντες οἱ ἐχθροὶ τοῦ καταδιωκομένου. Καί ποτε ἐξερχομένου τοῦ ἀρχιερέως τῆς ἐκκλησίας, ὁ ὄχλος ἐξεγερθεὶς ὑπὸ τοῦ Λομβάρδη ἀνεβόησε *Βαραβᾶ, Βαραβᾶ!* Ἐν λόγῳ οὐδὲν πονηρὸν καὶ καταχθόνιον παρημέλησε τὸ αἰσχρὸν ἐκεῖνο ἀνδράριον ἵν' ἀμαυρώσῃ τὴν δόξαν τοῦ ἱεράρχου καὶ ἐξολοθρεύσῃ αὐτόν. Δὲν κατεδίωξε δὲ μόνον τὸν ἀρχιερέα, ἀλλὰ καὶ πάντας ὅσους ἐμίσει, καὶ μάλιστα χειροῦργόν τινα ἐκ Κερκύρας ὅν τινα ἤθελε βεβαίως ἐξοντώσει εἰμὴ ὑπερασπίζετο αὐτὸν ὁ ἐν Ναυπλίᾳ πρόξενος τῆς Γαλλίας. Κατ' αἴτησιν τούτου ὁ *Βοεβόδας* ὑπεσχέθη νὰ τὸν φυλάξῃ ἀπὸ παντὸς κακοῦ, καὶ εἰς ἐγγύησιν ἔθετο τὴν δεξιὰν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ υἱοῦ του εἰπὼν *ὅ,τι συμβῆ, νὰ συμβῇ εἰς τὸν υἱόν μου Ἰσμαήλ* » (*).

(*) Αὐτ. Tom. III. chap. XXI.

« Σκεῦος λοιπὸν κακίας καὶ πονηρίας ἦν, κατὰ τὸν ἡμέτερον περιηγητήν, ὁ συγγραφεὺς τῆς *Ἀληθείας*· διότι, ἀφοῦ ἡ πολυγαμία ἦν τὸ ἐλαφρότερον τῶν κακουργημάτων τούτου, ὁποῖον ἄρα ἦν τὸ βαρύτερον; Τὸ καθ' ἡμᾶς, καί τοι μὴ ἔχοντες μήτε σκοπὸν μήτε πόθον νὰ ἐπισκευάσωμεν τὴν τιμὴν τοῦ μακαρίτου ἐκείνου, ὁμολογοῦμεν ὅτι φοβούμεθα μὴ ἐν τῷ γνοφερῷ αὐτοῦ ὑποχονδρίῳ λαθὼν ὁ βρεττανὸς ζωγράφος βαθύτερον τοῦ δέοντος ἐβάπτισε τὴν γραφίδα εἰς τὰ ἀμαυρὰ τοῦ πυξιδίου του χρώματα· διότι, ὡς καθ' ἑκάστην ἐκ πείρας ἀλγεινῆς μανθάνομεν, οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὴν Ἑλλάδα ξένοι, ἀγνοοῦντες τὴν γλῶσσαν ἡμῶν, καὶ εὐπιστίᾳ ὑπερβαλλούσῃ φερόμενοι ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, πιστεύουσιν ἀβασανίστως ὅ,τι ἀκούουσι, καὶ μάλιστα εἴποτε τύχει νὰ συμβιβάζωνταί πως τὰ λεγόμενα πρὸς τὴν προαίρεσιν αὐτῶν· ἡ δὲ τοῦ ἡμετέρου Ἄγγλου δὲν ἦν βεβαίως σφόδρα ἀγαθὴ πρὸς τὸν στηλιτεύσαντα, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐπιγραφῆς, τὰ τῆς αἱρέσεως τῶν Λουθηρανῶν. Ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα μαρτυροῦσι τὴν μειρακιώδη εὐπιστίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου. Διηγούμενος φέρ' εἰπεῖν ἐν τῷ Γ' τόμῳ ἔριδά τινα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν πρὸς τὸν ὀθωμανὸν διοικητὴν προστίθησιν ὅτι οὗτος, τείνας ὀργίλως τὴν χεῖρα ἵνα πατάξῃ διὰ *τσιμπουκίου* τὸν ἀντίπαλον, εἶπε συγχρόνως ὅτι οὔτε ἀρχιερεύς, οὔτε ἱερεύς, οὐδὲ κἂν διάκονος ἦτο. Ταῦτα ἀκούσας ὁ ἱεράρχης, προεκάλεσε τὸν Ὀθωμανὸν νὰ ἐξηγηθῇ πλατύτερον· οὗτος δὲ ἀπεκρίνατο ἑλληνιστί· « *Γαϊδαρος ἀεὶ γαϊδαρος* » ! Καὶ λοιπὸν ἰδοὺ ὁ τοῦρκος *βοεβόδας* γινώσκων, ὡς ἄμεσος τοῦ Περικλέους ἀπόγονος, τὴν ἀρχαίαν ἀτθίδα μετὰ τῶν χρονολογικῶν αὐτῆς ἐπιῤῥημάτων.

Φαίνεται ὅμως ὅτι περὶ τὸ προτελευταῖον τέταρτον τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ὅτε περιηγεῖτο ὁ Κ. Τσάνδλερ, καὶ αὐτὸ τὸ μουσουλμανικὸν ὡραῖον φῦλον τῶν Ἀθηνῶν ἤριζε περὶ σοφίας πρὸς τοὺς ἄῤῥενας ὀπαδοὺς τοῦ Μωάμεθ· διότι, « ἡ μήτηρ τοῦ Ὀσμὰν ἀγᾶ ὅστις συνεχῶς ἐπεσκέπτετο τὸν ἡμέτερον περιηγητήν, ἦτο τέρας σοφίας καὶ πολυμαθείας· καὶ πολλάκις ἠκούσθη ἐκεῖνος λέγων, ὅτι τοσοῦτον φόβον ἐνεποίουν αἱ γνώσεις αὐτῆς, ὥστε ἔτρεμεν (ὡς ὁ Κάϊν βεβαίως), ὁ συγγενὴς Ἀχμὲτ Ἀγᾶς ὅτε ἐπεσκέπτετο αὐτὸν ἅπαξ κατ' ἔτος » (Tom. III, chap. XXVI.).

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἔτι φοβούμεθα, μὴ ἡ διαβεβαίωσις τοῦ περιηγητοῦ ὅτι συγγραφεὺς τῆς *Ἀληθείας* ἦν αὐτὸς οὗτος ὁ Λομβάρδης δὲν ἦναι ἀκριβής. Ὁ Λομβάρδης, κατὰ τὸν Τσάνδλερ, ἐθεωρεῖτο Τοῦρκος, ὅστις μάλιστα καὶ ἐβραβεύθη διὰ τίτλου *δερβίση*· ἀλλὰ καὶ τὴν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα ἐβίασε νὰ γίνωσιν ἔξαρνοι τῶν χριστιανικῶν δογμάτων, καὶ τὸν ἀρχιερέα κατεδίωξε, καὶ πρὸς ἄλλους χριστιανοὺς ἐφέρετο ἐχθρικῶς· ἐνῷ ὁ συγγραφεὺς τῆς *Ἀληθείας* λέγει (ἴδε τὴν ἀνωτέρω ἐπιγραφήν), ὅτι *ἐπέστρεψεν εἰς τὴν ἀληθινὴν ἐκκλησίαν, τὴν Ἀνατολικήν*.

Ἀλλὰ ταῦτα μικρὸν ἢ καὶ οὐδόλως ἐνδιαφέρουσιν ἡμᾶς· ὀφείλομεν δὲ χάριτας πρὸς τὸν Ἄγγλον περιηγητὴν ὅτι ἐτήρησε τὸ ὄνομα βιβλίου οὗτινος τὴν ὕπαρξιν οὐδ' οἱ μᾶλλον ἐγκύπτοντες περὶ τὰ τοιαῦτα ἐγίνωσκον ἄλλοθεν (*).

Σημειωτέον δὲ ὅτι οὐδ' ἡ διαβεβαίωσις ὅτι τὸ βιβλίον ἐξετυπώθη ἐν Ἰωαννίνοις ἦν ἀληθής· διότι οὐδέποτε ὑπῆρξε τυπογραφεῖον ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ.

Καὶ λοιπὸν μῦθος ἦν τὰ περὶ αὐτοῦ γραφέντα ; Ὁ βιβλιοφύλαξ ἢ μᾶλλον ὁ βιβλιόφιλος Κ. Γ. Ἀποστολίδης Κοσμητὴς πρὸς ὃν ἐλέγομέν ποτε περὶ τῆς *Ἀληθείας Κριτοῦ*, ἀπέδειξεν ἀμέσως τὸ ἐναντίον· διότι, κάμψας πλέον τοῦ συνήθους τὸν αὐχένα, διευθύνθη ἐν σιωπῇ εἴς τινα τῶν μᾶλλον παραβύστιων γωνιῶν τῆς δημοσίας βιβλιοθήκης, καὶ ἐξαγαγὼν βιβλίον περιτετυλιγμένον ἐπιμελῶς ὡς ἱερὸν κειμήλιον ἐντὸς πρασίνου χάρτου, ἐνεχείρησεν ἡμῖν. Τὸ δὲ βιβλίον ἔφερεν ἐν μετωπίῳ τὴν ἐπιγραφὴν ἣν ἀνωτέρω ἐκοινοποιήσαμεν. Ἀλλὰ ποῦ καὶ πότε ἐτυπώθη, οὐδετέρου τούτων γίνεται μνεία ἐν αὐτῷ· ἐπειδὴ δὲ ἐν μὲν Ἰωαννίνοις οὐδέποτε ὑπῆρξεν, ὡς εἴδομεν, τυπογραφεῖον, ἐν δὲ τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ τῇ μὲν παππιζούσῃ τῇ δὲ λουθηροκαλβινιζούσῃ δὲν ἦν δυνατὸν νὰ συγχωρηθῇ τοιούτου συγγράμματος ἡ ἔκδοσις, ὑπεθέσαμεν ὅτι αὕτη ἐγένετο εἴτε ἐν Δακίᾳ, καὶ μάλιστα ἐν Βουκουρεστίῳ ὅπου πολλὰ τότε ἐξετυπώθησαν βιβλία ἑλληνικά, εἴτε ἐν Κωνσταντινουπόλει, καθόσον καὶ τὰ στοιχεῖα ὡμοίαζον τὰ ἐν χρήσει ἐν ταῖς δύο ἐκείναις πόλεσι. Τυπογραφεῖον ἑλληνικὸν συνεστήθη τὸ πρῶτον, ὡς γνωστόν, ἐν τοῖς Πατριαρχείοις τοῦ Βυζαντίου ἐπὶ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως τὸ 1627 ἔτος· κατεστράφη δὲ μετὰ ἕνα ἐνιαυτὸν ὑπὸ τῶν κρατούντων τῇ πονηρᾷ τῶν Ἰησουϊτῶν εἰσηγήσει, καί, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν σημειώσεων τοῦ *Καταλόγου* τοῦ Κ. Παπαδοπούλου, ἡ ἀνέγερσις αὐτοῦ, ἢ τοὐλάχιστον ἡ συντονωτέρα ἐνασχόλησις εἰς ἔκδοσιν βιβλίων (**) ἐγένετο περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος. Λέγομεν δὲ ἡ συντονωτέρα ἐνασχόλησις, διότι ἐν τῷ Α' Μέρει τοῦ *Καταλόγου*, ἐν σελ. 34, εὑρίσκομεν τὴν *Ὀρθόδοξον ὁμολογίαν τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολικῆς*, τυπωθεῖσαν *ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῇ ἡμετέρᾳ μονῇ, ἔτει αχξβ', Νοεμβρ. η*. Ὥστε τὸ 1662, ἤτοι 30 περίπου ἔτη μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ πατριαρχικοῦ τυπογραφείου ὑπῆρχε τοιοῦτον ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἀλλὰ πόθεν τάχα πλανηθεὶς ὁ Τσάνδλερ εἶπεν ὅτι ἡ *Ἀλήθεια Κριτῆς* ἐτυπώθη ἐν Ἰωαννίνοις *πόλει τῆς Ἠπείρου* ;

Πλὴν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν Δακίᾳ τυπογραφείων ὑπῆρχε, πρᾶγμα ἀξιοσημείωτον κατὰ τὴν πολυστένακτον ἐκείνην ἐποχήν, καὶ ἄλλο ἐν χώρᾳ ἑλληνίδι, ἐν τῇ κατὰ Μακεδονίαν Μοσχοπόλει ἢ Βοσκοπόλει, ἐξ ἧς ὡρμᾶτο ὁ παρὰ Φαβρικίῳ Δημήτριος Προκόπιος Μοσχοπολίτης. Ἡ πόλις αὕτη, περὶ ἧς θέλομεν προσεχῶς δημοσιεύσει εἰδήσεις τινάς, θεμελιωθεῖσα, κατὰ Πουκβὶλ, τὴν ἑνδεκάτην ἑκατονταετηρίδα ὑπὸ ποιμένων, ε ἀνεδείχθη ἡ ἐμπορικὴ τῆς Ἠπείρου μητρόπολις. Καὶ περὶ τὰ μέσα μὲν τῆς τελευταίας ἑκατονταετηρίδος, κατῳκεῖτο ὑπὸ τεσσαράκοντα περίπου χιλιάδων ψυχῶν, τὸ δὲ 1788 ἔτος, ὁ λαὸς αὐξηθεὶς κατὰ ἓν τρίτον, ἐπηγγέλλετο ἀξιολογωτάτην τύχην πρὸς τοὺς χριστιανοὺς τοῦ σχεδὸν ἀγνώστου ἐκείνου μέρους τῆς Ἑλλάδος. Τὰ σχολεῖα τῆς Βοσκοπόλεως ἤκμαζον, ὁ πολιτισμὸς προήγετο ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς θρησκείας καὶ τῶν λειτουργῶν αὐτῆς ὅπως προήχθη ἄλλοτε ἐν ἄλλῳ τινὶ τόπῳ παρὰ τὰς εὐδαίμονας ὄχθας τοῦ Παραγγαίου. Ἀλλ' ὁ φθόνος καὶ ἡ θρησκομανία συμμαχήσαντα κατέστρεψαν τὸ ἔργον τῆς φροντίσεως. Τὰ μωαμεθανικὰ στίφη ἔδωκαν πρῶτα τὸ σύνθημα τῆς ἐρημώσεως λῃστεύοντα καὶ φονεύοντα τοὺς ἐμπόρους ὅσοι ἤρχοντο εἰς Βοσκόπολιν. Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ Τοῦρκοι *βέηδες*, ἐπὶ προφάσει βοηθείας τῶν ἐπηρεαζομένων ὑπηκόων τοῦ σουλτάνου, ἔστειλαν φρουρὰν εἰς τὴν πόλιν. Καὶ οὕτω μετὰ δεκαετεῖς ἁρπαγὰς καὶ λῃστεύσεις καὶ πολέμους, ἡ Βοσκόπολις ἐγένετο ἄφαντος ! Διακόσιαι καλύβαι, κατοικούμεναι ὑπὸ ποιμένων πτωχῶν, εἶσὶ τὰ μόνα λείψανα τῆς πόλεως ἐκείνης· ἀλλὰ καὶ αὗται ταχέως θέλουσι καταστραφῆ ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων ἅτινα μαρτυροῦσι τὴν πρώην λαμπρότητα, κλ (*).

Ἐν ταύτῃ λοιπὸν τῇ πόλει ὑπῆρχε τυπογραφεῖον ἐν ᾧ ἐξεδόθησαν πολλάκις βιβλία κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑκατονταετηρίδα (ἴδε Νεοελ. Φιλολ. Μέρ. Α'. σελ. 71. 75, καὶ Μέρ. Β'. σελ. 31, 57 καὶ 61), ὅπερ δέ, κατά τινας ἡμετέρας σημειώσεις ἂς ἀγνοοῦμεν πόθεν ἠρύσθημεν ὡς οὐδ' εὐκαιροῦμεν νὰ ἐξετάσωμεν καὶ κατὰ πόσον ἔχονται ἀκριβείας, ὑπῆρξεν ἀρχαιότερον τοῦ πατριαρχικοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μὲν Τσάνδλερ, ὅστις περιηγεῖτο τὸ 1764, 1765 καὶ 1766, ὀλίγα δηλαδὴ ἔτη πρὸ τῆς καταστροφῆς τῆς Βοσκοπόλεως, βεβαιοῖ ὅτι ἡ *Ἀλήθεια Κριτὴς* ἐτυπώθη ἐν Ἰωαννίνοις *πόλει τῆς Ἠπείρου*, τὰ δὲ ὅρια τῆς τε Μακεδονίας καὶ τῆς Ἠπείρου, πολλάκις ψηλαφηθέντα ἀπὸ Ἀλεξάνδρου μέχρι Βυζαντινῶν καὶ Ὀθωμανῶν κατήντησαν συγκεχυμένα καὶ ἀόριστα, δὲν εἶναι ἄλογον ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ σύγγραμμα τοῦ Πατρὸς Βεντζώνη ἐξῆλθεν ἐκ τῶν Μοσχοπολιτικῶν πιεστηρίων.

Εἰς τὸ τεκμήριον δὲ τοῦτο προσθέτομεν καὶ δεύ-

(*) Ὁ ἐν Ἑνετίᾳ γνωστὸς ὁμογενὴς Κ. Ἰω. Βελούδιος ὡς καὶ ὁ πολὺς Α. Μαυατοξύδης οὓς ἠρωτήσαμεν περὶ τοῦ βιβλίου τούτου, ἀπήντησαν ὅτι, ὡς καὶ ἡμεῖς ἐκ τῆς περιηγήσεως τοῦ Τσάνδλερ γινώσκουσι μόνον περὶ αὐτοῦ. Ὁ] πρῶτος μάλιστα ἐξετάσας πάντων τῶν ἐν Ἑνετίᾳ τυπογραφείων τοὺς καταλόγους, οὐδαμοῦ εὗρε σεσημειωμένον αὐτό.

(**) Τὰ πρῶτα στοιχεῖα ἦσαν ἀγγλικά, διότι ἐξ Ἀγγλίας ἔφερε τυπογραφεῖον ὁ ἱερομόναχος Νικόλαος ἢ Νικόδημος Μεταξᾶς. Ἐπειδὴ δὲ τῶν μετὰ τὴν καταστροφὴν τυπωθέντων βιβλίων οἱ χαρακτῆρες εἰσὶν ἀλλοῖοι, φαίνεται ὅτι οἱ πρῶτοι ὅλως ἐξηφανίσθησαν.

(*) Pouqueville, Voyage dans la Grèce, etc, Tom. II. chap. LVI, p. 393. Ὅρα καὶ Cousinery, Voyage dans la Macédoine, Tom. I. p. 17.

τερον, οὕτινος τὰ θεμέλια καταβάλλομεν ἐπὶ τῶν ὤμων ἑνὸς Ἁγίου, τοῦ Ἁγ. Ναούμ. Ὁ Ἅγ. Ναοὺμ εἶναι, ὡς γνωστὸν, ὁ πάτρων τῆς μακεδονικῆς χώρας. Σπανίως εἰσέρχεσαι εἰς οἰκογένειαν χωρὶς ν' ἀκούσῃς τὸ ὄνομα τούτου, πολλάκις ἐξ εὐλαβείας καὶ εἰς ἐπίθετον μεταβαλλόμενον. Ἐν τῇ 10 λοιπὸν σελίδι τῆς *Ἀληθείας*, ἐν τέλει τοῦ Κεφαλαίου, ὑπάρχει ἦχος (vignette), ἐν ᾧ ἐξεικονίζεται ἅγιος εὐλογῶν, ἐν κεφαλίδι μὲν ἔχων τὰς λέξεις ταύτας, « *Ὁ Ἅγιος Ναούμ*, » ἑκατέρωθεν δὲ ναοὺς δύο.

Εἴποτε ἄρα ἡ εἰκασία αὕτη ἀποδειχθῇ ἀληθὴς, τὸ σπανιώτατον τοῦτο βιβλίον καθίσταται πολυτιμότερον ὡς μόνον λείψανον τοῦ τῶν ἀξιοθρηνήτων Μοσχοπολιτῶν τυπογραφείου σωζόμενον ἐν τῇ ἡμετέρᾳ δημοσίᾳ βιβλιοθήκῃ.

Ἀλλὰ περὶ τοῦ μέρους ὅπου ἐτυπώθη ἡ *Ἀλήθεια*, ἅλις· ἐξετάσωμεν ἤδη καὶ τί περιέχει, καὶ ὁποῖον τὸ περιεχόμενον.

Καὶ τί μὲν περιέχει, ἐξάγεται ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ βιβλίου· ὁ Πατὴρ Βεντζώνης, ὅστις ἐκ μὲν τῆς ἐπιγραφῆς Ἰησουΐτης, ἐκ δὲ τῆς κατωτέρω ἐπιστολῆς Λουθηρανὸς ὁμολογεῖται, ἀναγνωρίσας ὅτι ἀληθινὴ ἐκκλησία εἶναι ἡ τῶν Ἀνατολικῶν, οὐ μόνον ἠσπάσθη τὰ δόγματα αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἐξήλεγξε τὴν πλάνην τῶν ἄλλων χριστιανικῶν αἱρέσεων διὰ τοῦ ἀνὰ χεῖρας πονήματος, οὕτινος ἀγνοοῦμεν εἴ ποτε ἐξεδόθη καὶ ὁ δεύτερος τόμος. Διαιρεῖται δὲ τὸ ἐκ σελίδων 327 συγκείμενον τοῦτο βιβλίον (εἰς 8ον) εἰς μέρη τρία, ὧν ἕκαστον ἔχει ἰδίαν σελίδωσιν. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον, τίτλον ἔχει τὸν ἀνωτέρω, προσθήκῃ τοῦ « *Μέρος πρῶτον. Παῤῥησίασις ά. τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολικῆς* » τὸ δὲ δεύτερον, « *Ὀπτασία τῆς ψυχῆς τοῦ Καλβίνου εἰς τὸν Λούθηρον κοιμώμενον* »· καὶ τὸ τρίτον, « *Ἐρχομὸς καὶ συνομιλία τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως μὲ τὸν Μαρτῖνον ἐνώπιον πάσης τῆς ἐκεῖ συνηθροισμένης συνόδου.* » Πλὴν δὲ τούτων περιέχει καὶ ἐπιγράμματα δύο, κατὰ τὴν πρὸ τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος συνήθειαν, ἣν ἐγκαρδίως ἐπιποθοῦμεν ὡς συντηροῦσαν τὴν ἕξιν τοῦ γράφειν τὴν ἀρχαίαν, εἰ καὶ ἐνίοτε τινὰ τῶν ἐπιγραμμάτων, ὡς τὰ προκείμενα, ἦσαν κακόζηλα, καὶ *ἐπιστολὴν προσφωνητικὴν*, ἣν παραθέτομεν ὁλόκληρον ἐνταῦθα, οὐ μόνον διότι ἐξ αὐτῆς θέλει ἐννοήσει ὁ ἀναγνώστης, ὡς ἐξ ὄνυχος τὸν λέοντα, ὁποῖον τὸ περιεχόμενον, ἀλλὰ καὶ διότι ἐν αὐτῇ εὑρίσκομεν εἰδήσεις τινὰς περὶ ἀνδρῶν ἀκμασάντων κατὰ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος.

Περιέχει δὲ καὶ εἰκονογραφίας δέκα, τῷ ὄντι burlesques, ὡς ὀνομάζει αὐτὰς ὁ Ἄγγλος περιηγητὴς, μαρτυρούσας τῆς τέχνης τὸ ἀτελὲς καὶ τῆς φιλοκαλίας τὸ ἐλλιπὲς, ἅ τινα ὅμως ἀμφότερα καὶ σήμερον ἀπαντῶμεν ἐν πολλοῖς τεύχεσιν ἐκδιδομένοις κατὰ τὴν ἑσπερίαν Εὐρώπην.

Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἐξεικονίζει τὸν συγγραφέα φέροντα μὲν στολὴν ἱερατικὴν τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας, καὶ κόμην ἀνειμένην, καὶ πώγωνα βαθὺν, καὶ κάλαμον ὀξυγράφον ἐν τῇ δεξιᾷ, κρατοῦντα δὲ βιβλίον ἀνοικτὸν διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἐν ᾧ ἀναγινώσκονται ταῦτα· *Ἀλήθεια Κριτής*. Ἐμπνέεται δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Παναγίου Πνεύματος, ἐφιπταμένου ἐν εἴδει περιστερᾶς περὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, ἐνῷ ὑπὸ τοὺς πόδας ἀναγινώσκονται ταῦτα· « *Πατὴρ Βεντζώνης*. »

Αἱ δὲ λοιπαὶ ἐννέα, ποτὲ μὲν ἀρχιερεῖς καὶ πατριάρχας, ποτὲ δὲ Ἰησουΐτας, νῦν μὲν τὸν Λούθηρον, ἄλλοτε δὲ τὸν Καλβῖνον, καὶ ἄλλοτε τὸν Πάπαν παριστάνουσιν. Ἔν τινι ἐξ αὐτῶν, ψυχή τις, δικαία ὡς φαίνεται, διότι φέρει ἐπὶ κεφαλῆς τὸν στέφανον τῆς ἀρετῆς, ἐκλιπαρεῖ τὸν ἀγριοπρόσωπον καὶ ἀπεψιλωμένον Πάπαν νὰ ἐπιτρέψῃ αὐτῇ τὴν εἰς τὸν Παράδεισον εἴσοδον· ἀλλ' ἐκεῖνος διὰ τῆς μιᾶς μὲν πάλλων ῥομφαίαν, διὰ τῆς ἑτέρας δὲ κρατῶν τὰς κλεῖς τῆς Ἐδέμ, ἀναφωνεῖ ἐμμέτρως. « *Ὅποιος δὲν φέρει εἰς τὸ σακκὶ φλωρία, δὲν ἀνοίγουν τὰ κλειδία.* »

Ἔν τινι ἄλλῃ, κερασφόροι καὶ φοβεροὶ τὴν ὄψιν δράκοντες, ἀποχρεμπτόμενοι μετὰ φλογῶν τὸ μέλαν καὶ γαμψώνυχον τοῦ Καλβίνου ψυχάριον, ἐκσφενδονίζουσιν αὐτὸ πρὸς τὸν Λούθηρον.

Ἀναγνώσωμεν ἤδη τὴν *προσφωνητικὴν ἐπιστολήν*.

« Ἴδιον εἶναι τῶν συγγραφέων ἀπὸ παλαιὸν ἔθος, νὰ ἐκλέγωσι, εἰς τὰ συγγράμματά τους ἕνα ὄνομα μεγαλοπρεπὲς καὶ μεγαλόφρον, καθὼς πολλοὶ κάμνουσιν καλλωπίζοντές το μὲ χρυσοπόρφυρα ἄνθη ἀπὸ τὰ ἔξωθεν, μόνον διὰ νὰ φανερώσωσι πόση εἶναι ἡ τούτου μεγαλοπρέπεια εἰς τὰ ἔσωθεν. Ἐγὼ ἐπειδὴ ἐσυνήθισα (θέλεις ἀπὸ προωρισμὸν, θέλεις ἀπὸ τύχην τῶν ἰδίων μου πράξεων), νὰ γράφω πάντοτε ὑποκάτω εἰς τὴν μελαγχολικὴν σκιὰν τῶν κυπαρισσίων, καὶ ὄχι πλέον ἀνάμεσα εἰς τὰς τρυφὰς τῶν μυρτίων, καὶ τῶν δαφνῶν ὀνομάζω τὸ πενιχρὸν τοῦτο βιβλίον, ὁποῦ δὲν ἠμπόρεσα, διὰ τὸ στενὸν τοῦ καιροῦ νὰ τὸ σχεδιάσω μὲ μικροτέρας ἀτελειότητας, ἡ ΑΛΗΘΕΙΑ Κριτής. διὰ τὸ ὁποῖον ἐδυνάμην νὰ ἐκλέξω ἡγεμόνα τινὰ ὑψηλοῦ αἵματος, καὶ βασιλικῶν γεννεθλίων νὰ τὸ ὑπερασπισθῇ, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ παρὸν σύγγραμμα φιλοπονεῖται ἀπὸ ἕνα συγγραφέα ὁποῦ ἔκαμε παραίτησιν, ὅλως διόλου τῶν κοσμικῶν μεγαλειοτήτων, σκιῶν σκοτεινῶν, καὶ ἐλεεινῶν ἐπιδόσεων τῶν ταλαιπώρων, καὶ ματαίων ἀνθρώπων, ἐπρόκρινα χρεωστικῶς νὰ ἀφιερώσω τὸ βιβλίον τοῦτο, γεγραμμένον πλέον ἀπὸ δάκρυα μετανοίας, παρὰ ἀπὸ μελάνι, πρὸς τοὺς κραταιοὺς Ἄτλαντας τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ζώσης ἰδέας τοῦ καλάμου τῆς σωφροσύνης, καὶ τῆς ἀνδρείας, ὡσὰν ὁποῦ ἀπὸ τὸ παράδειγμα τούτων ἔλαβα τὴν καλὴν τύχην νὰ ἀποδοκιμάσω, καὶ νὰ ἀποστραφῶ τὴν κακόδοξον αἵρεσιν τῶν Λουθηρανῶν, ὑποκάτω εἰς τὴν ὁποίαν ἐγὼ ἐγεννήθην, καὶ εἰς διάστημα τεσσαράκοντα χρονῶν ἔζησα, ἕως τὸ παρὸν μέτρον τῆς ἡλικίας μου· εἰς τὸ ὁποῖον συνέβη ἡ Πνευματικὴ ἀναγέννησις τῆς ἐπιστροφῆς μου ὄχι τόσον ἀπὸ δύναμιν ἐπιχειρημάτων, καὶ λόγων ἀνθρωπίνων ὁποῦ νὰ ἴσχυσαν νὰ μὲ σαλεύσουν ἀπὸ τὰ ψευδῆ μου καὶ ἀπα-

τηλὰ δόγματα, ὅσον ἀπὸ τὸ παράδειγμα τῶν ἐναρέτων ἠθῶν, καὶ ἀπὸ τὴν ἐσκληραγωγημένην ζωὴν, καὶ εἰς τὸν Θεὸν προσηλωμένων τῶν Σεβασμιωτάτων, καὶ Θαυμασιωτάτων Μητροπολιτῶν καὶ Ἐπισκόπων τῆς Πελοποννήσου, καθὼς ἀκόμη καὶ τῶν φρονίμων προστάτων, Χριστιανικωτάτων ἐπαρχιωτῶν της, μεταξὺ τούτων συναριθμοῦνται πρῶτον.

» Ὁ Πανιερώτατος Μητροπολίτης Κορίνθου ὅστις ὡς ἄλλος Ἀπόστολος Παῦλος ὄχι μὲ τὸ ξίφος ἀρματωμένος, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀρετὴν κεκοσμημένος διοικεῖ, καὶ κρατύνει τὴν ἐκκλησίαν ἀναμέσον τῶν Βαρβάρων ἀνεπηρέαστον, καὶ διατηρεῖ εἰς τὴν χριστιανικὴν ἀκρίβειαν τὴν ἁγιωτάτην, καὶ παλαιὰν αὐτοῦ ἐπαρχίαν.

» Ὁ Σοφολογιώτατος καὶ Θεοπρόβλητος Μητροπολίτης τῆς Ἁγιωτάτης Μητροπόλεως Παλαιῶν Πατρῶν, ὅστις ὡς ἄλλος Ἀπόστολος Ἀνδρέας τῆς Ἀχαΐας διοικεῖ καὶ προνοεῖ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸν περιούσιον λαὸν τοῦ Κυρίου ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ.

» Ὁ Θεοπρόβλητος Μητροπολίτης τῆς Λακεδαιμονίας ἐπώνυμος τῆς παρθενίας Παρθένιος, Σπαρτιάτης, Λυκοῦργος τῆς ἰδίας του ἐκκλησίας, ὅστις ὡς ἄξιος ἀρχιερεὺς διεμέρισε τὴν ζωήν του εἴς τε τὴν θεραπείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὴν κηδεμονίαν, καὶ φροντίδα τῶν λογικῶν του προβάτων, πρὸς τὸν ὁποῖον μένω νὰ χρεωστῶ τοὺς τόκους βαρυτάτων, καὶ ἀνεξαλείπτων χρεῶν διὰ τὴν ἔνθερμον ἐπιθυμίαν, καὶ τὸν διακαῆ ζῆλον ὅπου ἔδειξεν εἰς τὸ νὰ μὲ χρίσῃ μὲ τὸ Ἅγιον, καὶ θαυματουργὸν ἐκεῖνο Μῦρον, τὸ ὁποῖον ἐκαθάρισε, καὶ ἐφώτισέ μου τὸν νοῦν εἰς τὸ νὰ συγγράψω μὲ ἔμφασιν μεγαλητέραν τοῦτό μου τὸ βιβλίον, ἔργον ἔμμεσον τῶν παρακινημάτων τοῦ ἁγίου τούτου ἀνδρὸς, ὁ ὁποῖος ἔδειξε περισσοτέραν τὴν εὐφροσύνην ὅταν εἶδεν ἐμὲ ἐπιστρέψαντα εἰς τὴν Ἁγίαν καὶ Ὀρθόδοξον πίστιν, παρὰ ἀπόταν εἶδε ἑαυτὸν ἐστολισμένον μὲ ἐκεῖνον τὸν Χαρακτῆρα, τοῦ ὁποίου ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία πρεπόντως αὐτὸν ἠξίωσεν.

» Ὁ Πρώην Παλαιῶν Πατρῶν, καὶ τὰ νῦν Πρόεδρος Κερνίκης, καὶ Καλαβρύτων Δανιὴλ, ὅστις ἀνταγωνίζεται ἀληθῶς ὡσὰν Δανιὴλ ὁ Προφήτης ἐναντίον τῶν λυσσασμένων λεόντων, τῶν ἀντικειμένων αἱρέσεων, καὶ μὲ ἔνθεον φρόνησιν διέπει τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἀρκαδίων.

» Ὁ Θαυμάσιος, καὶ Αἰδέσιμος ἐν Πρεσβυτέροις Παναγιώτης, ἀληθινὸς καὶ ἔνθερμος δοῦλος τῆς Παναγίας Παρθένου, Μέγας Οἰκονόμος τῶν Καλαβρύτων, ὑψωμένος εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ Γερουσίου, καὶ τῆς Προεστότητος ἀπὸ τὸ κοινὸν, καὶ νόμιμον συγκρότημα τοῦ λαοῦ ὡς ἄξιος διορισθεὶς εἰς τὴν τοιαύτην ἐπιστασίαν καὶ ἀπὸ Θεοῦ, καὶ ἀνθρώπων, διότι φωνὴ λαοῦ φωνὴ Κυρίου.

» Ἀπὸ δὲ τοὺς προεστῶτας τῆς Πελοποννήσου ἡ Κορωνὶς τῶν ἄλλων, καὶ ἡ κρηπὶς εἶναι ὁ γενναῖος τὴν ψυχὴν Ἰωάννης ὁ Μελετάκης ὁ Σπαρτιάτης. ὄχι μυθῶδες μαντεῖον τῆς Μιλήτου, ἀλλὰ αὐτόχρημα Σόλων τῆς τεθλιμμένης Πελοποννήσου, ἀληθινὸς καὶ δίκαιος δικαστὴς τῶν πολιτικῶν πράξεων, διὰ μέσον τοῦ ὁποίου ἀκόμη εὑρίσκεται εἰς τὴν ζωὴν τὸ πυρπολημένον Βασίλειον τοῦ Μωρέως. Τὰ ἔνδοξα ἔργα ἑνὸς τοιούτου ὑποκειμένου εἶναι τόσον θαυμάσια καὶ μεγάλα ὁποῦ μὲ σέβας μὲ παρακινοῦσι νὰ εἰπῶ.

» Ἴσως τολμήσει καὶ ποτὲ τὸ χέρι νὰ ἁπλώσῃ
» Ἐκεῖνα ὁποῦ ἠθέλησε τώρα νὰ σημειώσῃ.

» Ὁ Κὺρ Γεωργάντας ὁ Κορίνθιος, ὅστις ὡς ἀληθέστατος καὶ ὄχι μυθολογικὸς Ἄργος εἰς τὸ νὰ προβλέπῃ, καὶ νὰ καταβάλλῃ τὰς βλάβην ἐμποιούσας τῇ Πατρίδι ὁρμὰς, καὶ κινήσεις, διεχώρισεν εἰς τὸ μέσον τὴν δυσμενεστάτην Ὕδραν τῆς δυχονοίας χωρὶς φόβον νὰ ἀναδώσῃ νέας κεφαλὰς, καὶ ὡς θαλάσσιος σκόπελος ὁποῦ δὲν φοβῆται τοὺς ὁρμητικοὺς καὶ σφοδροτάτους βοῤῥέας, ἢ τὰς ἀπειλὰς τῶν ἀλλεπαλλήλων κυμάτων, ἀνεδείχθη εἰς τὰς μεγαλητέρας καὶ ἀναγκαιοτέρας ὑποθέσεις τοῦ κοινοῦ συμφέροντος, πληρώνωντας μὲ τοῦτο τὸ χρέος τῆς φύσεως ὁποῦ τὸν ἔκαμε νὰ γεννηθῇ καταγόμενος ἀπὸ μίαν Σειρὰν εὐγενῆ διὰ τὴν ἀρχαιότητα, καὶ διὰ τὰ ἔνδοξα, καὶ ἡρωϊκὰ κατορθώματα, καὶ τὰς ἀριστείας τῶν προγόνων του.

» Ὁ Τίμιος καὶ κόσμιος νέος Σπυρίδων Νοταρᾶς ὁ Κορίνθιος ὁποῦ διαφυλάττει ἀκηλίδωτον τὸ ἐξαίρετον αἷμα τῶν προγενεστέρων του. οἱ ὁποῖοι πρὸ πολλῶν χρόνων ἐλάμπρυναν τὸν κόσμον ὑποκάτω εἰς τὰ λαμπρὰ ἀξιώματα τῶν Αὐτοκρατόρων αὐτῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κεκοσμημένοι μὲ μήτρας καὶ στέμματα πατριαρχικὰ κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ τόπους, καὶ ὁποίαις δόξαις ἄλλαις εὑρίσκονται συνηθροισμέναις τὴν σήμερον εἰς τὸ προειρημένον ὑποκείμενον, διὰ τὸν ὁποῖον πρεπόντως δύναται νὰ εἰπῇ καθ' εἷς, ὅτι γηραλέον φρόνημα εἰς νεαρὰν ἡλικίαν.

» Ὁ Κύριος Λεονάρδος Καφεντζῆς Σπαρτιάτης, λέων δυνατὸς, καὶ γενναῖος εἰς τὸ νὰ ἀνθίσταται εἰς τὰς σφοδρὰς προσβολὰς τῶν πλέα ἱεροσύλων πολεμίων τῆς ἰδίας πατρίδος, καὶ Νάρδος εὔοσμος, τῶν ἱερῶν γραφῶν, διὰ τὴν τῶν ἠθῶν κοσμιότητα, περὶ οὗ ἀληθεύει τὸ λεγόμενον, τί πνέει ὁ λέων; ῥώμην· τί δὲ νάρδος; εὐωδίαν· ἔστιν ἄρα ὀσμή τε καὶ ῥώμη, ὁ Λεονάρδος.

» Ὁ Κύριος Πόλος ἀπὸ τὴν Πάτραν εἷς τῶν πλέα ἐξαιρέτων προεστώτων τοῦ Μωρέως, ὅστις στολισμένος μὲ ὅλας τὰς χριστιανικὰς ἀρετὰς, παρίσταται ἀληθῶς ὁ πλέον ζηλωτὴς Πατρίκιος, ὁποῦ νὰ ἔλαβε ποτὲ ὅλη ἡ Πελοπόννησος.

» Ὁ Κύριος Παναγιώτης Μπενάκη ἀπὸ Καλαμάτα, ὅστις ἂν καλὰ καταγόμενος ἀπὸ αἷμα τίμιον καὶ ἐξαίρετον τοῦ Μωρέως, ὅμως εἰς οὐδὲ καμμίαν ποτὲ περίστασιν, ὑψηλόφρων ἐδείχθη, μάλιστα ταπεινὸς, καὶ σώφρων, ὅσα σπουδαῖος ἐπεμελήθη πάντοτε μὲ ἀδελφικὴν καὶ χριστιανικὴν ἀγάπην, ὅμοια τοὺς φίλους καὶ τοὺς ἐχθρούς του.

» Παμφίλτατε καὶ εὐμενέστατε ἀναγνῶστα, ὁμιλῶ μὲ ἀλήθειαν, ὅτι δὲν εἶναι χριστιανὸς εἰς τὴν Πελοπόννησον μέσα ὁποῦ νὰ μὴ εἶναι ἄξιος ἐγκωμίων;

διατὶ εἰς ὅλους λάμπει ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ ταπείνωσις, καὶ ἡ δικαιοσύνη, τὰ ἐλλόγια τῶν ὁποίων τὰ παρατρέχω εἰς τὸ παρὸν σύγγραμμα, τὸ ὁποῖον ἐποιήθη μὲ ἄλλον σκοπὸν, ἔλπιζε ὅμως αὐτὰ ὀγλίγωρα εἰς ἄλλο πόνημα, ἂν ὁ Θεὸς χαρίσῃ εἰς ἐμὲ ἡμέρας καὶ ζῆθι εὐμενῶς. »

Ἐκ τῆς προσφωνητικῆς ταύτης ἐπιστολῆς ἐννοεῖ εὐκόλως ὁ ἀναγνώστης ὁποία ἡ δεινότης τῶν κατὰ τῶν χριστιανικῶν αἱρέσεων ἐπιχειρημάτων τοῦ πρώην Ἰησουΐτου ἢ Λουθηρανοῦ πατρὸς Βεντζόνη, καὶ πῶς, ὡς βεβαιοῖ τὸ ἕτερον τῶν ἐπιγραμμάτων,

« *τοὺς αἰσχύνης Λατινοκαλβινολουτερίτας τε*
» *πάντας ἀποσφάττει πνεύματος ἐν ξίφεει ;*

« *Τί πνέει ὁ λέων ; ῥώμην· τί δὲ νάρδος ; ὀσμήν· ἔστιν ἄρα ὀσμή τε καὶ ῥώμη, ὁ Λεοντάρδος.* » Υπερφυὲς καὶ λογικώτατον τὸ συμπέρασμα ! κωπῆεν καὶ ἀμφίτομον καὶ τρομερὸν τὸ ξίφος!...

« Παναγιώτατε δέσποτα, λέγει που ὁ Λούθηρος πρὸς τὸν πάπαν, εἰς τοὺς πάπας δὲν συμφέρει νὰ ἔχουσι μὲ τοὺς Ἀποστόλους τόσην φιλίαν, ἀλλέως ἤθελον εἶσθαι (*) εἰς χρέος νὰ τοὺς πιστεύσῃ, καὶ τοιουτοτρόπως ἐσυνέβαινε πολλὴ καὶ μεγάλη εἰς αὐτοὺς ἡ ζημία. Καὶ πάλιν ἂν καὶ ὁ Παῦλος ἦτον Ἀπόστολος, ἀλλὰ Πάπας ποτὲ δὲν ἐστάθη· ἐκεῖνοι λέγουσιν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας ἀόρατος, ὅτι ἠγέρθη οὐκ ἔστιν ὧδε, καὶ διὰ τοῦτο ἔμεινεν ἡ τοῦ Πάπα ὁρατὴ κεφαλὴ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. *Ὢ οἵα κεφαλὴ, καὶ ἐγκέφαλον οὐκ ἔχει !* (*Ἐρχομ. καὶ Συνομ. τοῦ Πατρ.* σελ. 4.)

Καταλήγει δὲ ὁ ἀθλητὴς συγγραφεὺς στηλιτεύων διὰ τῆς ἱστορίας πολλὰς παρανομίας τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀναδεικνύμενος δημοκράτης, ἐκ τῶν rouges μάλιστα· διότι πρὸς τὸν ἰσχυριζόμενον ὅτι τυφλῶς πρέπει νὰ ὑπακούωσιν οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὰς θελήσεις τοῦ Πάπα, αὐτὸς προσλαβὼν σύμμαχον Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνὸν, ἀντιτάσσει ὅτι « οἱ ὑπήκοοι πρέπει νὰ διδάσκωνται νὰ μὴ ὑποτάσσωνται περισσότερον ἀπὸ τὸ πρέπον, διατί ἤθελαν ἀναγκασθῆ νὰ σέβωνται τὰ ἐλαττώματα ἐκείνων εἰς τοὺς ὁποίους ὑποτάσσονται κλ, κλ. *Τέλος τοῦ πρώτου τόμου* ΒΟΝΔΗΛΑΡ. »

Τί ἄρα τοῦτο τὸ *Βονδηλάρ* ; Τὸ καθ' ἡμᾶς εἶναι ἀναγραμματισμὸς, συνήθης παρὰ πολλοῖς πρὸ τοῦ ἀγῶνος. Ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ *Ἀληθείᾳ*, τὸ ἕτερον τῶν ἐπιγραμμάτων φέρει ὑπογραφὴν *Λιβάγριος*· ἐν δὲ μικρῷ τινι δελτίῳ γεγραμμένῳ τὸ 1820 ὑπὸ τοῦ Κ. Γεωργίου Λασσάνη, καὶ ἀξίῳ σημειώσεως διὰ τὴν καθαρεύουσαν αὐτοῦ γλῶσσαν καὶ τὴν ἐξῆς ἰδέαν ἐξερχομένην τοῦ στόματος τῆς ἀλυσιδέτου Ἑλλάδος· « ξένος δὲν βοηθεῖ ποτὲ ξένον, ἐὰν δὲν ἐλπίζῃ κέρδη μεγάλα » (σελ. 26), τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως κρύπτεται ὑπὸ τὸν κομψὸν ἀναγραμματισμὸν, *Γοργίας Λυσάνιος.*

Τοιαύτη ἡ *Ἀλήθεια Κριτὴς* τοῦ πατρὸς Βεντζόνη, ἥτις μετὰ μακρὸν ἀφανῆ βίον ἔτυχε καὶ αὐτὴ κριτοῦ, μὴ δυνηθεῖσα ν' ἀποφύγῃ τὴν κοινὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων τύχην.

ΝΕΟΦΑΝΗΣ ΙΧΘΥΣ.

Ὁ ἰχθὺς οὗτινος παρατίθεται ἡ εἰκὼν ἡλιεύθη ἐσχάτως 1500 περίπου μίλια μακρὰν τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ, νήσου κατὰ τὴν Φλωρίδα, μεταξὺ τῶν φυτῶν τοῦ κόλπου. Ὁμοιάζει δὲ πέρκην δύσμορφον καὶ ἐξωγκωμένην, ἔχουσαν δέρμα γλοιῶδες καὶ συρρὸν, παραπλήσιον τοῦ τῶν βατράχων, καὶ πνεύμονας ὡς οὗτοι. Τὰ ἄκρα αὐτοῦ εἶναι τόσον μαλακὰ καὶ χαλαρὰ ὥστε τὰ ἐκλαμβάνεις ὡς φυτὰ τῆς θαλάσσης

(*) Παρατηρητέον ἐν παρόδῳ ὅτι πολὺ πρὸ τοῦ Κοραῆ ἐγίνετο χρῆσις τοῦ ἤθελεν εἶσθαι.

ἐπιπλέοντα· τρέφεται δὲ τρώγων χόρτον καὶ μικροὺς καρκίνους· δὲν ἔχει ὀδόντας ἀλλὰ τὰ οὖλα αὐτοῦ εἶναι σκληρά· ἓξ ἢ ἑπτὰ μικροὶ καρκῖνοι εὑρέθησαν μόνον εἰς τὸν στόμαχόν του. Ἡ εἰκὼν παριστᾷ κατὰ τὰ τέσσαρα πέμπτα τὸ μέγεθος τοῦ περιέργου τούτου ἰχθύος, ὅστις ἀνεῤῥίφθη εἰς τὸ κατάστρωμα ὑπὸ ἑνὸς τῶν τροχῶν τοῦ ἀτμοπλοίου.

ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν σχολείων.

—o—

Ἐὰν πρέπει νὰ κρίνωμεν ἐκ τῶν ἐνιαυσίων ἐξετάσεων τῶν δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν σχολείων εἰς ἃς παρευρέθημεν ἢ περὶ ὧν ἀνέγνωμεν ἐκθέσεις, δὲν διστάζομεν νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι κατὰ τὸ λῆξαν σχολιακὸν ἔτος καὶ διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ πολὺν συνεισέφερον ζῆλον εἰς τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως· αὐτὴ δὲ τοσούτῳ μᾶλλον φαίνεται διακριθεῖσα τῆς προλαβούσης, ὅσον κατεβλήθη μείζων φροντὶς περὶ τὴν ἀγωγὴν οὐ μόνον τὴν ἐπιστημονικὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ἠθικήν, ὁποίαν ἠξίουν οἱ πατέρες ἡμῶν οἵτινες εἶπον τὸ σοφώτατον ἐκεῖνο· «Πᾶσά τε ἐπιστήμη χωριζομένη δικαιοσύνης καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς, πονηρία οὐ σοφία φαίνεται.» Ἂς φροντίσωσι λοιπὸν καὶ γονεῖς καὶ διδάσκαλοι νὰ ἀναδείξωσιν ἀληθῶς ἐπιστήμονας τοὺς υἱοὺς καὶ μαθητὰς αὐτῶν, ὅ ἐστιν εὐμοιροῦντας παιδείας καὶ νοὸς καὶ στήθους, ἀναγκαίας μάλιστα εἰς τοὺς ὑπουργοὺς καὶ τοὺς ἄλλους δημοσίους ὑπηρέτας, ὅπως μήτε αὐτοὶ κλέπτωσιν ἢ ἄλλως πως ἀδικῶσι τὴν πατρίδα, μήτε πρὸς τοὺς ἄλλους ἐπιτρέπωσι τοιαύτην κλοπὴν ἢ ἀδικίαν.

Ἐν Ἀθήναις, πρῶται ἐξετάσεις ἐγένοντο αἱ τοῦ Παρθεναγωγείου καὶ τοῦ νηπιακοῦ σχολείου τῆς Κ. Χίλ. Καὶ περὶ μὲν τῆς ἠθικῆς ἀγωγῆς οὐδὲν λέγομεν, διότι, ὡς καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος κατεδείξαμεν, σπανίως ἀπαντᾷ τις πρόνοιαν καὶ μέριμναν τοσούτῳ δραστηρίαν καὶ σύντονον ὡς τὴν καταβαλλομένην ὑπὸ τῆς διευθυνούσης Κ. Χίλ. Οἱ ἀνατιθέμενοι ἄρα εἰς τὰς φροντίδας αὐτῆς τὰ ἴδια τέκνα, ἔστωσαν βέβαιοι ὅτι οὐ μόνον χρηστοήθη θέλουσιν ἐπανέλθει εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον, ἀλλὰ καὶ σταθερὰ εἰς τὸ δόγμα ὃ παρέλαβον παρὰ τῶν ἰδίων γονέων. Ὅσον δὲ διὰ τὴν διδασκαλίαν ἔχομεν τὴν πεποίθησιν ἐκ τῶν ὅσα εἴδομεν ὅτι ἐγένετο μεθοδικωτέρα ἢ ἄλλοτε, καὶ διὰ τοῦτο ἀπέφερεν ἀξιολογωτέρους καρπούς· ἡ τῆς ἀγγλικῆς μάλιστα καὶ τῆς γαλλικῆς εἶναι ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας.

Μετὰ τὰς ἐξετάσεις ταύτας ἤρξαντο αἱ τῶν δημοσίων σχολείων τῆς πόλεως· ἀπέδειξαν δὲ καὶ αὗται πολὺν τὸν ζῆλον καὶ πολὺν τὴν πρόοδον. Ὁ ἐπὶ τῆς παιδείας ὑπουργὸς εἰσήγαγε κατὰ πρῶτον χάριν τῶν ἀριστευσάντων τὸ σύστημα τῆς ἐνθαρρύνσεως διὰ τῆς βραβεύσεως. Παρετηρήσαμεν δὲ ὅτι ἐκ τῶν ἀριστευσάντων οἱ πρωτεύσαντες καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ κατὰ τὴν ἀξίαν κατήγοντο ἐκ τῆς δούλης Ἑλλάδος· ὅπερ προσαποδεικνύει, καθ' ὅσον γινώσκομεν, ὅτι ἐκεῖ ἡ παιδεία ἀγαπᾶται καὶ τιμᾶται πλέον ἢ παρ' ἡμῖν. Στερούμενοι ἐλευθερίας ζητοῦσι ν' ἀναπληρώσωσιν αὐτὴν διὰ τῆς μαθήσεως· θηρεύοντες δὲ σοφίαν δὲν ἀποκτῶσιν ἐν γένει αὐτὴν ὡς ἐπάγγελμα φέρον εἰς ὑπουργίας καὶ πλοῦτον (τὸ νόσημα τοῦτο ἐπιπολάζει, φεῦ! εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα), ἀλλ' ὡς μέσον ἀνθρωπισμοῦ καὶ εὐσυνειδήτου ἐνεργείας τῶν πρὸς τὴν κοινωνίαν καθηκόντων. Οἴκτου ἄξιοι εἰσὶν οἱ λέγοντες, καὶ δυστυχῶς πλείστους ἠκούσαμεν λέγοντας, ὅτι ἐκπαιδεύουσι τὰ ἴδια τέκνα ὅπως διατρέξωσι στάδιον, ἀλλὰ πολὺ προτιμότερον ἦτο εἰ ἔλεγον ὅτι προετοιμάζουσιν αὐτὰ ὅπως πράξωσι τὰ καθήκοντα ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ὅπως «πάντα παιδεύματα καὶ μαθήματα συλλέγωσι, χρησιμωτέρους αὐτοὺς ἀπὸ τούτων παρασκευάζοντες τῇ πατρίδι». Οἱ πατέρες ἡμῶν κατακτήσαντες παρέδωκαν ἡμῖν τὴν ἐλευθερίαν· ἂς παραδώσωμεν καὶ ἡμεῖς τοῖς ἀπογόνοις τὴν πεποίθησιν τῆς ἀκριβοῦς ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος.

Συγχρόνως ἐγένοντο καὶ αἱ ἐξετάσεις τῶν ἐκπαιδευτηρίων τοῦ Κ. Παππαδοπούλου, τοῦ Παρθεναγωγείου τῆς Κ. Σουρμελῆ, τοῦ ἐκπαιδευτηρίου τῶν ΚΚ. Βάφα καὶ Ξανθοπούλου, τοῦ Ἀμαλιείου Ὀρφανοτροφείου, τῆς φιλεκπαιδευτικῆς ἑταιρείας καὶ ἄλλων σχολείων. Ἐπειδὴ δὲ εἴς τινας ἐξ αὐτῶν ἢ μὴ εἰδοποιηθέντες ἢ κωλυθέντες δὲν παρευρέθημεν, λέγομεν ὀλίγα περὶ ἐκείνων ὧν ὑπήρξαμεν μάρτυρες.

Καὶ περὶ μὲν τοῦ ἐκπαιδευτηρίου ἐῤῥέθησαν ἱκανὰ ἐν τῷ φυλλαδίῳ τῆς 15 Ἰουλίου.

Τῆς δὲ Κ. Σουρμελῆ τὸ Παρθεναγωγεῖον, εἰ καὶ ἀρτισύστατον, ἀπέδειξε πρόοδον οὐ τὴν τυχοῦσαν· καὶ ἐὰν ἐξακολουθήσῃ διευθυνόμενον ὅπως σήμερον θέλει βεβαίως ἀποδείξει μείζονα.

Τὸ Ἀμαλίειον Ὀρφανοτροφεῖον, καθὸ ἔχον σκοπὸν διάφορον τῶν ἐκπαιδευτηρίων, ἔπρεπεν ἴσως νὰ μὴ συναριθμηθῇ μετὰ τούτων. Ἐγένοντο ὅμως καὶ ἐν αὐτῷ ἐξετάσεις περὶ τὰ γράμματα συγχρόνως μετὰ τῶν περὶ ἄλλα βιωτικὰ ἔργα ἐξετάσεων, τὰς ὁποίας ἐθαυμάσαμεν τῳόντι. Ἐὰν τὸ κατάστημα τοῦτο ἐξακολουθήσῃ ἀπολαῦον τῆς προστασίας τῆς Βασιλίσσης, τῆς δαψιλοῦς συνδρομῆς τῶν ὁμογενῶν, ἅμα δὲ καὶ τῆς ἐνεστώσης ἐπιμελοῦς καὶ συνετῆς διευθύνσεως, θέλει βεβαίως εὐεργετήσει τὴν κοινωνίαν, ἀποδίδον εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς νέας ἐχούσας καὶ χρηστοήθειαν καὶ γνώσεις ὀρθῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας.

Περὶ τῶν ἐξετάσεων τῶν λοιπῶν μουσοτροφείων τοῦ Κράτους δύο μόνον ἐστάλησαν ἡμῖν ἐκθέσεις, ἡ τοῦ Κ. Π. Ἀντωνιάδου διευθυντοῦ τοῦ ἐν Σύρῳ ἐμπορικοῦ ἐκπαιδευτηρίου, καὶ ἡ τοῦ Κ. Ι. Ν. Βαλέττα διευθυντοῦ τοῦ ἐν τῇ αὐτῇ νήσῳ παιδαγωγείου. Ὡς μανθάνομεν δὲ ἐκ τῶν ἐκθέσεων εἰς ἀμφότερα ἐφοίτησε μέγας ἀριθμὸς μαθητῶν ἐκ τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς Ἑλλήνων, καὶ ὅτι ἐδίδαξαν εὐδοκίμως πλεῖστοι καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι. Ὡς γνωστὸν δέ, ἐν τοῖς δύο τούτοις σχολείοις διαιτῶνται νέοι οὐ μόνον γράμματα διδασκόμενοι, ἀλλὰ καὶ θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν ἀγωγὴν προσκτῶντες.

Πλὴν τῶν γενομένων βελτιώσεων κατὰ τὸ λῆξαν σχολιακὸν ἔτος ἐν τῷ ἐμπορικῷ ἐκπαιδευτηρίῳ αἵτινες ἐπηύξησαν τὴν πρόοδον, ὁ Κ. Ἀντωνιάδης ὑπόσχεται νὰ ἐπιφέρῃ καὶ νέας ἄλλας οὐ τὰς τυχούσας, ἀναθέτων φερ' εἰπεῖν τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ ἠθικοῦ μέρους εἰς Ἑλβετὸν σταλησόμενον ἐπίτηδες ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ φιλέλληνος Εὐνάρδου, ὅστις θέλει συγχρόνως διδάσκει καὶ τὴν γαλλικήν· ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πολλῶν πολλὰς καὶ ἀξιολόγους ἠκούσαμεν μαρτυρίας ὑπὲρ τοῦ καταστήματος τούτου.

Ἐκ δὲ τῆς ἐκθέσεως τοῦ Κ. Βαλέττα, πλὴν τῆς προόδου, μανθάνομεν καί τι δυσάρεστον, ὅτι μετὰ ὀκταετῆ διεύθυνσιν ἀποχωρῶν καὶ μεταδίδει εἰς ἄλλον διάδοχον τὴν εὐθύνην τοῦ παιδαγωγείου. Εἴθε καὶ οὗτος ν' ἀναδείξῃ ὅσον ζῆλον καὶ ὁ προκάτοχος!

Ἑνὶ λόγῳ ἐκ τῶν ἐκθέσεων ἃς ἀναγινώσκομεν εἰς τὰς ἐφημερίδας, καὶ ἐκ τῶν πληροφοριῶν ἃς πολλαχόθεν λαμβάνομεν, ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι καὶ ἡ φιλομάθεια διπλασιάζεται ὁσημέραι, καὶ ὁ περὶ τὴν προαγωγὴν τῆς παιδείας ζῆλος τῆς τε ἐξουσίας, τῶν δήμων καὶ τῶν ἰδιωτῶν αὐξάνει ἀδιακόπως.

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ, 1857. ΤΟΜΟΣ Η΄. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 179.

ΜΕΛΕΤΗ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΤΣΙΓΓΑΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ ΑΥΤΩΝ,

ὑπὸ

Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗ.

ΜΕΡΟΣ Β΄.

Περὶ τῆς γλώσσης τῶν Ἀτσιγγάνων.

(Συνέχεια, ἴδε φυλ. 178. σελ. 221)

—o—

Μετὰ τὴν σύντομον ταύτην ἱστορικὴν ἔκθεσιν, μεταβαίνω εἰς τὴν μελέτην τῆς γλώσσης τῶν Ἀτσιγγάνων, πάσης ἄλλης σπουδῆς καταλληλοτέραν νὰ φωτίσῃ ἡμᾶς περὶ τοῦ γένους καὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ παραδόξου τούτου λαοῦ. Θέλω δὲ χειραγωγήσει τὸν ἀναγνώστην διὰ τῆς ξηρᾶς καὶ δυσβάτου ταύτης ὁδοῦ, ἕως οὗ φέρω αὐτὸν εἰς μέρος, ὅθεν νὰ ἴδῃ τὴν πατρίδα καὶ τοὺς προγόνους τῶν Ἀτσιγγάνων. Τὴν ὁδὸν ταύτην διῆλθον κἀγὼ μετὰ βημάτων ἀμφιβόλων· πεισθεὶς δὲ ὅτι αὕτη εἶναι ἡ μόνη ἀληθὴς, ἐλπίζω ὅτι καὶ ὁ νοήμων ἀναγνώστης, ὁ ἀγαπῶν τὴν εὐκρίνειαν τῶν φιλολογικῶν τούτων ἀποδείξεων, θέλει συμφωνήσει μετ' ἐμοῦ, ἢ τοὐλάχιστον πεισθῇ περὶ τῆς ἀληθείας τῶν γραφομένων.

Εἶπον ἀνωτέρω ὅτι πολλοὶ Ἱσπανοὶ συγγραφεῖς συνέγραψαν περὶ τοῦ γένους καὶ τῆς πατρίδος τῶν Ἀτσιγγάνων, τῶν κατοικούντων εἰς τὴν πατρίδα των. Τὰ συγγράμματα ταῦτα μαρτυροῦσι τὴν παντελῆ τῶν Ἱσπανῶν ἄγνοιαν τῆς γλώσσης τῶν Ἀτσιγγάνων· καὶ ἐκ τῆς ἀγνοίας ταύτης ἐπήγασεν ἡ πολυχρόνιος αὐτῶν πλάνη περὶ τῶν ἀνθρώπων τούτων, καὶ ἡ παντελὴς τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἀπάτη περὶ τῆς πρώτης αὐτῶν καταγωγῆς καὶ πατρίδος.

Πρὸ πολλῶν ἐτῶν διϊσχυρίζοντο οἱ Ἱσπανοὶ συγγραφεῖς ὅτι οἱ ἐν Ἱσπανίᾳ κατοικοῦντες Ἀτσίγγανοι ἦσαν ἀπόγονοι τῶν Ἀράβων, τοὺς ὁποίους μετὰ τόσους ἀγῶνας ἐνίκησαν ὁ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα. Οἱ Ἄραβες, μετὰ τὴν ἧτταν, χωρὶς ἀρχὴν καὶ σύνδεσμον οὐδένα, μὴ δυνάμενοι νὰ φύγωσιν ὅλοι ἐκ τῆς Ἱσπανίας, περιεπλανῶντο ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰ δάση ἄοικοι καὶ μονήρεις,

φοβούμενοι τὸν χριστιανικὸν λαὸν, τὸν ὁποῖον κατεδυνάστευον ἐπὶ τόσους αἰῶνας. Καὶ διὰ νὰ ἐνισχύσωσι τὴν ἀνυπόστατον ταύτην δόξαν ἔλεγον οἱ πλεῖστοι τῶν Ἱσπανῶν, ὅτι οἱ καλούμενοι Gitanos, δὲν εἶχον οὐδεμίαν συγγένειαν μετὰ τοῦ λαοῦ τοῦ εἰς ἄλλας χώρας κατοικοῦντος καὶ Bohémien λεγομένου. Τὸ 1832 ἔτος, ἐξεδόθη ἐν Ἱσπανίᾳ παρά τινος J. M. (α) σύντομος ἱστορία καὶ περιγραφὴ τῶν Ἀτσιγγάνων. Μετὰ καλλιεπείας καὶ ἐμβριθείας λόγου πολλῆς, προσπαθεῖ ὁ συγγραφεὺς ν' ἀποδείξῃ ὅτι οἱ Gitanos εἶναι ἀπόγονοι τῶν Ἀράβων, τοὺς ὁποίους τέλος ἐξήλασε τῆς Ἱσπανίας Φίλιππος ὁ τρίτος. Τὴν γνώμην ταύτην, παράδοξον κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα, ζητεῖ διὰ λόγων ν' ἀποδείξῃ, μὴ ἔχων μηδεμίαν τῆς ἀραβικῆς γλώσσης πεῖραν, ἀναγκαιοτάτην εἰς τὸν ἐξιστοροῦντα τὰ περὶ Ἀράβων καὶ τῶν ἀπογόνων αὐτῶν. Πρὸς τούτοις ἑπόμενον ἦτο ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ πάγκοινος τῶν Gitanos γλῶσσα, διέφερε καθ' ὅλα ἀπὸ τὴν τῶν ἀλλαχοῦ κατοικούντων Bohémiens, καὶ νὰ πληροφορήσῃ τοὺς ἀναγνώστας περὶ τῆς μὴ συγγενείας τούτων καὶ ἐκείνων. Πῶς δύναταί τις νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οἱ πανταχοῦ καταδιωχθέντες Ἄραβες ἐδυνήθησαν ἐντὸς τοσοῦτον βραχέος χρονικοῦ διαστήματος νὰ διασπείρωσιν εἰς τὴν Ἱσπανίαν πολυάνθρωπον φυλὴν, μὴ λαλοῦσαν τὴν ἀραβικὴν, καὶ μὴ δοξάζουσαν τὰ δόγματα τοῦ Μωάμεθ;

Περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης καὶ πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος, ὁ Grellman, Richardson, Marsden, καὶ ὁ Adelung εἰς τὸν Μιθριδάτην αὐτοῦ, ἀναφέρουσι λέξεις τινὰς τῆς λαλουμένης γλώσσης τῶν Ἀτσιγγάνων, τὰς ὁποίας ὁ συγγραφεὺς τῆς ῥηθείσης ἱσπανικῆς διατριβῆς ἐδύνατο νὰ παραβάλῃ, καὶ διὰ τῆς παραβολῆς καὶ ἑαυτὸν καὶ ἄλλους νὰ φωτίσῃ. Τοιούτων γλωσσαρίων πρὸς ἄλληλα παραβολὴ, καὶ τούτων ὅλων πρὸς τὴν τότε ἀτελῶς σπουδαζομένην σανσκριτικὴν γλῶσσαν, ἤθελε διευκρινήσει τὰ περὶ τῶν Ἀτσιγγάνων πλειότερον πολλῶν ἄλλων συγγραμμάτων.

Ἡ παραβολὴ τῆς λαλουμένης ὑπ' αὐτῶν γλώσσης πρὸς τὴν τῶν Ἀράβων τῆς Βαρβαρίας, ἀποδεικνύει σαφέστατα, ὅτι οἱ Ἀτσίγγανοι τῆς Ἱσπανίας δὲν εἶναι Ἄραβες, καὶ ὅτι οὐδ' ἀπὸ Ἄραβας κατάγονται· ὅτι δὲ εἶναι ἡ αὐτὴ μετὰ τῆς τῶν Ἀτσιγγάνων τῆς Τουρκίας, ἐλπίζω ν' ἀποδείξω μετ' ὀλίγον. Πρὸς πληροφορίαν δὲ τοῦ ἀναγνώστου, ἀντιγράφω ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Βόῤῥω τοὺς πρώτους δέκα ἀριθμοὺς, καί τινας λέξεις τῶν δύο λαῶν.

	Ἀτσίγγανοι Ἱσπανίας.	Ἄραβες Βαρβαρίας.	Ἄραβες Ἀραβίας.
1.	Yeque	Wahud	Wahed
2.	Dui	Snain	Isnan
3.	Srin	Slatza	Salasa
4.	Estar	Arba	Erbà
5.	Panche	Khamsa	Khamsa
6.	Job	Seta	Seta.
7.	Efta	Sebea	Sebaa
8.	Ostor	Sminia	Samani
9.	Eñia	Sussa	Sissa
10.	Deque	Ashra	Ashra

Ὁ πίναξ οὗτος δεικνύει τὸ ὅμοιον τῆς λαλουμένης ὑπό τε τῶν Ἀράβων τῆς Ἀραβίας καὶ ὑπὸ τῶν τῆς Βαρβαρίας, τῶν καὶ Μώρων λεγομένων. Γνωστὸν εἶναι εἰς ὅλους, καὶ μαρτυροῦσιν αὐτὸ οἱ σπουδάσαντες τὴν ἀραβικὴν εἰς τὰς χώρας ὅπου σήμερον λαλεῖται, ὅτι ἡ γλῶσσα αὕτη μετήλλαξε χαρακτῆρα πολὺ ὀλιγώτερον τῶν ἄλλων γλωσσῶν, καὶ ὅτι δὲν ἔπαθε τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς λατινικῆς τὴν κατάκορον ἀνάλυσιν. Ὅθεν οἱ Ἀτσίγγανοι ἂν ἦσαν Ἄραβες γηγενεῖς, ἢ τῶν Ἀράβων τῆς Βαρβαρίας ἀπόγονοι, ἤθελον διαφυλάξει, ὡς οἱ πατέρες αὐτῶν, τὸν ἀμετάτρεπτον τοῦτον χαρακτῆρα τῆς ἀραβικῆς γλώσσης.

Ἰδοὺ καί τινα ὀνόματα Ἀτσιγγάνων καὶ Ἀράβων.

	Ἀτσιγγανικά.	Ἀραβικὰ Βαρβαρίας.	Ἀραβικὰ Ἀραβίας.
Πόλις.	Foros.	Beled.	Beled.
Ἡμέρα.	Chibes.	Youm.	Yevm.
Ἥλιος.	Can.	Oothin.	Ain.
Πῦρ.	Yaque.	Afia.	Nar.
Ἰχθύς.	Macho.	Hutz.	Hut.
Χρυσίον.	Sonacai.	Dahab.	Lehéb.
Ἄνθρωπος.	Manu.	Rajil.	Rejel.
Γάλα.	Chuti.	Helib.	Halib.
Ὄνομα.	Nao.	Ism.	Ism.
Νύξ.	Rachi.	Lila.	Lil.

Ὁ ἀναγνώστης παρατηρεῖ καὶ ἐκ τοῦ πίνακος τούτου τὴν ὁμοιότητα τῶν ἀραβικῶν λέξεων, καὶ τὸ ἀνόμοιον τῶν ἀτσιγγανικῶν. Εὔκολον μοὶ ἦτο νὰ πολλαπλασιάσω τὰ παραδείγματά μου, ἀλλὰ νομίζω περιττὸν νὰ βαρύνω τὸν ἀναγνώστην.

Ἀνέφερον ἀνωτέρω ὅτι ὁ Βόῤῥω, εἰς τὸ τέλος τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ, ἔχει ἐκτενὲς γλωσσάριον τῶν Ἀτσιγγάνων, περιέχον ὅσας λέξεις ἐδυνήθη νὰ συλλέξῃ ἔκ τε τῆς ὁμιλίας καὶ τῶν ᾀσμάτων αὐτῶν κατὰ τὴν Ἱσπανίαν. Ἂν καὶ πάμπολλαι λέξεις εὑρίσκονται ἱσπανικῆς καταγωγῆς τὸ φαινόμενον, τὸ ἔργον ὅμως εἶναι πολύτιμον καὶ πολλοῦ ἐπαίνου ἄξιον, διότι ὅμοιον αὐτοῦ δὲν ἔχει οὐδενὸς ἄλλου ἔθνους ἡ φιλολογία. Εἰς τὸ γλωσσάριον τοῦτο καταρτισθὲν, ὡς λέγει ὁ συγγραφεὺς, μετὰ κόπου καὶ μελέτης πολυετοῦς, εἰσέφρησαν πολλαὶ καθαραὶ ἱσπανικαὶ λέξεις εἰς χρῆσιν παρὰ τοῖς Ἀτσιγγάνοις· ἐπρόσθεσε δὲ καὶ πολλῶν ἐπαρχιῶν καὶ ξένων χωρῶν λέξεις ταυτοσήμους, ἀλλὰ κατὰ διάφορον τρόπον προφερομένας καὶ γραφομένας. Τὸ γλωσσάριον τοῦτο ἐμπεριέχει δύο περίπου χιλιάδας καὶ διακοσίας ὀγδοήκοντα λέξεις. Μέγας δὲ καὶ ἀνεκτίμητος θησαυρὸς εἶναι ἡ συλλογὴ αὕτη, παραβαλλομένη πρὸς τὰ ἔργα τῶν προγενεστέρων αὐτοῦ, καὶ φρονῶ ὅτι οὐδεὶς ἄλλος θέλει κατορθώσει νὰ συγγράψῃ ὅμοιόν τι, διότι προϊόντος τοῦ

(α) Historia de los Gitanos, Barcelona 1832. Ἴδε Βόῤῥω, σελ. 36.

χρόνου ἡ καθαρὰ καὶ ἰδιόῤῥυθμος γλῶσσα, μὴ σωζομένη μήτε εἰς βιβλία μήτε εἰς χειρόγραφα, καὶ παραμελουμένη, λησμονεῖται καὶ παρὰ τῶν Ἀτσιγγάνων αὐτῶν, μὴ φροντιζόντων νὰ τὴν διδάσκωσιν εἰς τοὺς νεωτέρους. Τὴν ἀλήθειαν δὲ ταύτην μαρτυρῶ κἀγὼ, διότι εἰς τὴν προῤῥηθεῖσαν συνοικίαν τοῦ *Σουλοὺ κουλὲ*, ἐντὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὀλίγοι εἶναι κάτοχοι τῆς γλώσσης ταύτης, καὶ οὗτοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ Ὀρθόδοξοι τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, οἵτινες διακρίνονται καὶ τιμῶνται ὡς νοημονέστεροι τῶν ὁμοφύλων. Εἶναι δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ οἱ γηραιότεροι. Δὲν εἶμαι τῆς γνώμης τοῦ Βόῤῥω λέγοντος, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου ἡ γλῶσσα αὕτη κινδυνεύει ν' ἀπολεσθῇ ὁλοτελῶς εἰς Ἱσπανίαν, καὶ ὅτι οἱ Ἀτσίγγανοι μιγνυόμενοι μετὰ τῶν περιοικούντων Ἱσπανῶν θέλουσι χάσει τὸ ἰδιογενὲς αὐτῶν. Κατ' ἐμὲ, οἱ νομάδες Ἀτσίγγανοι θέλουσι τηρήσει ἐπὶ αἰῶνας ἄμικτον τὴν διάλεκτον ταύτην, ἥτις σήμερον μὲν δύναται νὰ φωτίσῃ, ἀκολούθως δὲ ν' ἀποδείξῃ τὴν ἀληθῆ τῶν Ἀτσιγγάνων πρώτην καταγωγὴν καὶ πατρίδα.

Μέγα ἀτύχημα εἶναι ὅτι ὁ Βόῤῥω, ὁ διϊσχυριζόμενος ὅτι ἡ γλῶσσα αὕτη εἶναι θυγάτηρ τῆς σανσκριτικῆς τῶν Ἰνδιῶν, δὲν ἐσπούδασε τὴν γλῶσσαν ταύτην, διὰ νὰ καταστήσῃ τὸ ἔργον αὑτοῦ τέλειον. Ὠφελούμενος ὅμως ἀπὸ προγενεστέρων συγγραφέων ἔργα, ἐπρόσθεσεν εἰς πολλὰς ἑρμηνείας τοῦ λεξικοῦ του τὰς ἀντιστοιχούσας σανσκριτικὰς λέξεις μετὰ πολλῆς ὀξυνοίας, ὥστε ὁ ἀναγινώσκων δυσκόλως πείθεται ὅτι ὁ Βόῤῥω ἦτο πάντη ἄπειρος τῆς γλώσσης, ἣν ἐνίοτε ἀναφέρων ἐπιφέρει καὶ κρίσεις λίαν εὐστόχους.

Ἀλλὰ δὲν ἠρκέσθη εἰς τοῦτο μόνον ὁ ἀγαθὸς συγγραφεύς· προχωρήσας εἰς πολυμαθεῖς συζητήσεις περὶ τῆς συγγενείας τῆς γλώσσης τῶν Ἀτσιγγάνων μετὰ τῆς περσικῆς καὶ τῆς σλαβονικῆς, ἀμφοτέρων δὲ τούτων μετὰ τῆς σανσκριτικῆς, κατέδειξεν ἐκ τῆς παραβολῆς τὴν παντελῆ ἑαυτοῦ ἄγνοιαν περὶ τῆς συγγενείας τῶν γλωσσῶν τούτων. Αἱ παρατηρήσεις του αὗται ἀμαυρόνουσιν ὅσα ἔγραψεν εἰς τὸ λεξικόν του, καθόσον καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν συμπερασμῶν του εἶναι ἐσφαλμένοι, καὶ αἱ ἰδέαι του συγκεχυμέναι. Δὲν ἀναφέρω τὴν γνώμην τοῦ Βόῤῥω περὶ τῆς σχέσεως τῆς σανσκριτικῆς πρὸς τὴν σλαβονικὴν, ἑλληνικὴν καὶ περσικήν· αὕτη ἦναι σήμερον ἀλήθεια πασίγνωστος. Ἡ μετὰ τῆς πρωτογενοῦς σανσκριτικῆς συγγένεια τῆς γλώσσης τῶν Ἀτσιγγάνων, ἐξηγεῖ κάλλιον ὅλων τῶν λόγων τοῦ Βόῤῥω τὴν μετὰ τῶν γλωσσῶν τούτων κοινὴν αὐτῆς συγγένειαν. Τοιαῦται σχέσεις δὲν εἶναι τῆς παρούσης μελέτης ἔργον. Ἀναγκάζομαι μόνον, ἀναφέρων αὐτὰς, ν' ἀποδείξω τὴν πλάνην εἰς τὴν ὁποίαν περιφέρεται ὁ Βόῤῥω ὅταν, βασιζόμενος ἐπὶ πονημάτων ξένων, ζητῇ νὰ σαφηνίσῃ ἰδίας αὐτοῦ ἰδέας ἀσαφεῖς μὲν, σκοτεινὰς δὲ γινομένας ἕνεκα τῆς ἀσόφου χρήσεως ἡμιτελῶν σπουδῶν, καὶ τῶν ἔτι σκοτεινῶν ζητημάτων τῆς σανσκριτικῆς γλώσσης καὶ τῆς φιλολογίας αὐτῆς.

Ἔχω ἀνὰ χεῖρας δύω γλωσσάρια τῆς γλώσσης τῶν Ἀτσιγγάνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, συγταχθέντα τὸ μὲν παρὰ τοῦ Κ. Brown, πρώτου διερμηνέως τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀμερικανικῆς πρεσβείας, τὸ δὲ παρ' ἐμοῦ. Καὶ τὸ μὲν τοῦ Κ. Brown, τὸ τελειότερον, κατεγράφη ἀπὸ στόματος Ἀτσιγγάνου ὀθωμανοῦ, πλὴν τινων λέξεων Ἀτσιγγάνου ὀρθοδόξου· τὸ δὲ ἐμὸν, ἀπὸ στόματος γυναικὸς Ἀτσιγγανίδος, καλλίστην γνῶσιν ἐχούσης τῆς πατρίου αὐτῆς γλώσσης, καὶ λαλούσης μετὰ πολλῆς εὐφραδείας τὴν ὀθωμανικήν. Μέγας ὁ κόπος τῶν τοιούτων λεξικῶν ἡ σύνταξις· διότι ἡ παχυλὴ ἀμάθεια τῶν ἀνθρώπων τούτων εἶναι τοιαύτη, ὥστε δὲν ἐνθυμοῦνται ν' ἀπαγγείλωσι λέξιν ζητουμένην, τὴν ὁποίαν μετ' ὀλίγον εἰς σειρὰν ὁμιλίας δὶς καὶ τρὶς ἐπαναλαμβάνουσι. Πρὸς τούτοις λάθη πολλὰ συμβαίνουσι, διότι προσθέτουσιν ἄρθρα, ἀντωνυμίας προσωπικὰς καὶ κτητικὰς εἰς λέξεις τὰς ὁποίας ὁ ἄπειρος συγγραφεὺς καταγράφει ὡς ἁπλῶς τῶν ὀνομάτων ἑρμηνείας. Διὰ νὰ τελειοποιήσω, ὅσον τὸ δυνατὸν, τὸ ἀνὰ χεῖρας γλωσσάριόν μου, ὅταν μετὰ πολύωρον κόπον καὶ πολλὰς ἐξηγήσεις κατέγραφον αὐτὸ, ἀνεγίνωσκον ἐκ νέου εἰς τὴν γυναῖκα τὰς λέξεις τῆς γλώσσης της, τὰς ὁποίας ἡ ἰδία ἡρμήνευε τουρκιστὶ, ὥστε νὰ πεισθῶ ὅτι τὰς ἐνόει καὶ ὅτι ὁ τονισμὸς ἦτον ὀρθός. Ὅλαι λοιπὸν ἐβασανίσθησαν τοιουτοτρόπως πολλάκις, καὶ κατὰ συνέχειαν. Ἐλπίζω δὲ ὅτι ἀπέφυγόν τινα λάθη, σπουδάσας τὸ κατὰ δύναμιν, τὴν ὀρθὴν γραφὴν καὶ τὸν τόνον τῶν πλειοτέρων λέξεων, τὰς ὁποίας καὶ ὁ Βόῤῥω καὶ ὁ Brown καταγράφουσιν ἀτονίστους. Ἰδοὺ πρὸς παράδειγμα λέξις τοῦ γλωσσαρίου τοῦ Κ. Brown· τὴν χεῖρα γράφει **Domuk**· ἀλλὰ **Domuk** εἶναι *γρόνθος*. Πιθανὸν τοῦ Κ. Brown δεικνύοντος τὴν χεῖρα, νὰ ἐξέλαβεν ὁ Ἀτσίγγανος ἄλλο παρὰ τὸ ζητούμενον. Πρὸς πλειοτέραν ἔνδειξιν τῶν πολλῶν δυσχερειῶν καὶ τῶν ἀπείρων σφαλμάτων ἅτινα γίνονται παρ' ἀνθρώπων ἀπείρων γραμματικῆς καὶ παντὸς εἴδους ἄλλων γραμμάτων, λέγω, ὅτι πρό τινων χρόνων ἐζήτουν νὰ μάθω παρὰ Βουλγάρου ἀναλφαβήτου, συζῶντος ἐκ νεότητός του μετὰ Γραικῶν, τὴν σημασίαν τῆς λέξεως *περίφημος* εἰς τὴν λαλουμένην βουλγαρικήν· ἐπειδὴ δὲ ὡμολόγησεν ὅτι ἠγνόει τὴν ἑλληνικὴν ταύτην λέξιν, τῷ εἶπον ὅτι *περίφημος* τουρκιστὶ λέγεται *μεσχούρ-ἰζζετλή*. Μετὰ σκέψιν ἱκανὴν ἀπεκρίθη ὅτι ἡ μόνη λέξις δι' ἧς ἑρμηνεύεται τὸ *περίφημος* εἶναι ἡ *τζορμπατζήα*. Ὁ ἀκράτητός μου γέλως τὸν παρεξένισε.

Τὸ γλωσσάριόν μου ἐμπεριέχει ὅλας σχεδὸν τὰς λέξεις τοῦ γλωσσαρίου τοῦ Κ. Brown μίαν πρὸς μίαν ἐξετασθείσας, ὡς πρέπον, καὶ ἄλλας τόσας σχεδὸν τὰς ὁποίας ἔμαθον παρὰ τῆς γυναικός. Ὀλίγας δέ τινας συνέλεξα καὶ παρ' ἄλλων Ἀτσιγγάνων. Εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν λέξεων τούτων ἐτήρησα τὴν σειρὰν καὶ τὴν τάξιν τοῦ γλωσσαρίου τοῦ Κ. Brown. Μεταξὺ τῶν δύω τούτων γλωσσαρίων ὑπάρχει μικρὰ διαφορὰ εἰς τινας λέξεις, τὴν ὁποίαν ἕκαστος ἀναγνωρίζει καὶ ἐξηγεῖ· διότι, ὡς μανθάνω, ὅλοι οἱ

Ἀτσίγγανοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δὲν λαλοῦσι τὴν γλῶσσάν των μετὰ τῶν αὐτῶν γραμμάτων καὶ τόνων. Πιθανὸν πρὸς τούτοις νὰ μ' ἐπλάνησε καὶ ἡ ἀκοή μου. Ἐν γένει ὅμως, ἡ ὁμοιότης τῶν λέξεων ἀποδεικνύει τὴν γνησιότητα αὐτῶν. Οὐδεὶς ἀγνοεῖ πόσον ἀλλοιοῦνται καὶ στρεβλόνονται αἱ λέξεις εἰς τὸ στόμα τοῦ ἀναλφαβήτου λαοῦ, καὶ ἂν ἤθελέ τις νὰ συντάξῃ γλωσσάριον τοῦ ὄχλου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἤθελεν εὑρεῖ διαφωνίας ἐπίσης μεγάλας ὡς καὶ αἱ τῶν Ἀτσιγγάνων.

Τὸ γλωσσάριον τοῦ Κ. Brown παραβάλλω μετὰ τοῦ ἐμοῦ, ἀμφότερα δὲ ταῦτα μετὰ τοῦ γλωσσαρίου τοῦ Βόῤῥω. Εἰς τὴν παραβολὴν ταύτην παρατηρεῖ ὁ ἀναγνώστης πολλάκις τὴν αὐτὴν λέξιν, ἀπαράλλακτον, ποτὲ μὲν ἀλλέως γεγραμμένην, ποτὲ δὲ καὶ πάντη διάφορον, εἴς τινας δὲ λέξεις, πολλὰς ταυτοσήμους ἢ συνωνύμους ἑρμηνείας, τὰς ὁποίας ὁ Βόῤῥω συνέλεξε παρὰ κατοίκων διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς Ἱσπανίας. Ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν πρώτων δύω γλωσσαρίων μετὰ τοῦ γλωσσαρίου τοῦ Βόῤῥω πειθόμεθα ὅτι ἡ παρὰ τῶν Ἀτσιγγάνων τῆς Ἱσπανίας καὶ τῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως λαλουμένη, ἐκτὸς μικρᾶς διαφορᾶς, εἶναι μία καὶ ἡ αὐτή· παράδοξον φαινόμενον εἰς γλῶσσαν ἀνθρώπων ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας χωρισθέντων ἀπ' ἀλλήλων.

Ἂν ἡ παραβολὴ αὕτη τῶν δύω πρώτων γλωσσαρίων, καὶ τούτων μετὰ τοῦ γλωσσαρίου τοῦ Βόῤῥω, πείσῃ τέλος τὸν ἀναγνώστην ὅτι αὕτη εἶναι ἡ παρὰ τῶν Ἀτσιγγάνων λαλουμένη γλῶσσα εἴς τε τὴν Τουρκίαν καὶ τὴν Ἱσπανίαν, κατὰ δὲ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Βόῤῥω, καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην πλὴν μικρῶν τινων ἀναποφεύκτων ἀλλοιώσεων, δὲν ἀπολείπεται εἰμὴ νὰ παραβάλωμεν αὐτὴν καὶ πρὸς τὴν σανσκριτικὴν τῆς ὁποίας λέξεις τινὰς μόνον ἀναφέρει ὁ Βόῤῥω. Τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι δυσχερέστατον, δι' ὃ καὶ δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ἐρευνῶν ἀρχαιοτύπους σανσκριτικὰς λέξεις, θέλω ὑποπέσει εἰς λάθη. Ἡ σανσκριτικὴ εἶναι ἀχανὲς πέλαγος, γλῶσσα πλουσιωτάτη, τῆς ὁποίας ἡ σπουδή, χρήζουσα πλειοτέρου χρόνου καὶ πόνου καὶ αὐτῆς τῆς ἑλληνικῆς, μόλις εἶναι εἰς τὰς ἀρχάς της. Τὰ συγγράμματα τοῦ πολυμαθοῦς Γαλανοῦ ἤνοιξαν καὶ εἰς ἡμᾶς τινὰς τῆς Σανσκρίτης θησαυρούς, τῶν ὁποίων τὴν ἀξίαν μέχρι τοῦδε δὲν ἐξετιμήσαμεν. Περιττὸν μοὶ ἐφάνη εἰς τὴν σύντομον ταύτην πραγματείαν νὰ ὁμιλήσω περὶ τῆς Σανσκρίτης, περὶ τῆς ὁποίας ἐκτενεῖς πληροφορίας εὑρίσκει ὁ ἀναγνώστης εἰς τὰ μέχρι τοῦδε ἐκδοθέντα ἰνδικὰ πονήματα τοῦ Γαλανοῦ.

Τὸ κατ' ἐμέ, θέλω περιορισθῇ ἐν τοῖς ἐφεξῆς εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῆς ἀληθείας μόνης, ἐλπίζων εἰς πολλὰς τῶν γλωσσαρίων λέξεις νὰ δείξω τινῶν μὲν τὴν συγγένειαν, τινῶν δὲ τὴν αὐτὴν φωνὴν εὑρισκομένην ἀπαραλλάκτως εἰς τὴν Σανσκρίτην.

Τοῦ Κ. Brown τὸ γλωσσάριον σημειῶ ἐνταῦθα διὰ τοῦ *Β*, τὸ ἐμὸν διὰ τοῦ *Π*, καὶ τὸ τοῦ Βόῤῥω διὰ τοῦ *Βορ*. Τὰς λέξεις τοῦ Βόῤῥω, ἀφίνω γεγραμμένας ὅπως εὑρίσκονται εἰς τὸ γλωσσάριόν του. Ἐπειδὴ δὲ καὶ γράφονται κατὰ τὴν ἱσπανικὴν τῶν λατινικῶν γραμμάτων προφοράν, ἂς ἐνθυμῆται ὁ ἀναγνώστης ὅτι τὸ *ch* τῶν Ἱσπανῶν προφέρεται ὡς τὸ ἰταλικὸν *c* εἰς τὸ *cima*, καὶ τὸ ἀγγλικὸν *ch* εἰς τὸ *child τέκνον*, *chin σιαγών*, καὶ τὸ *τσ*, *τσίρος*. Εὔκολον εἶναι εἰς τὸν ἀναγνώστην νὰ διακρίνῃ ἀμφοτέρων τῶν γλωσσαρίων τὴν προφοράν, καὶ κάλλιον νὰ καταγράφωνται αἱ λέξεις, καθὼς οἱ ἴδιοι συγγραφεῖς τὰς κατέγραψαν· τὸ *ou* τοῦ Κ. Brown ὡς τὸ ἰταλικὸν u. Πολλάκις ἀντ' αὐτοῦ γράφει τὸ u ἁπλῶς. Δύω *ee* προφέρονται ὡς τὸ ἡμέτερον *η*. Τὸ πολλάκις ἀπαντώμενον *ich* τοῦ γλωσσαρίου τοῦ Κ. Brown καὶ τοῦ ἐμοῦ προφέρεται ὡς *ch* τοῦ Βόῤῥω, καὶ τὸ ἡμέτερον δημῶδες *τσ*, *τσίρος*. Τοῦ Βόῤῥω τὸ σύμφωνον *b* ὅταν δὲν ἦναι ἀρκτικόν, προφέρεται ὡς τὸ ἑλληνικὸν *Β*. π. χ. *chabo-τσάβο*. Ἡ τελικὴ συλλαβὴ *que* εἰς τὸ *Yaque* προφέρεται *Yak*.

Τὰς σανσκριτικὰς λέξεις σημειῶ διὰ λατινικῶν στοιχείων ὡς καταλληλοτέρων τῶν ἑλληνικῶν εἰς προφορὰν τῶν συμπλόκων καὶ τραχέων συμφώνων τῆς γλώσσης ταύτης. Πρὸς τούτοις ἡ γλῶσσα ἡμῶν δὲν ἔχει σύμφωνα δι' ὅλας τὰς φωνὰς τῆς σανσκριτικῆς.

ΜΕΡΟΣ Γ'. ΤΜΗΜΑ Α'.

Γλωσσάριον τῶν Ἀτσιγγάνων.

—o—

Ἄρτος—Β. Maru—Π. Marnó—Βορ. Manro, Jumeri—salo.

Ἡ λέξις αὕτη πιθανὸν νὰ συγγενεύῃ μετὰ τῆς σανσκριτικῆς marara, σιταποθήκη, ἢ τόπος ὅπου φυλάττονται παντὸς εἴδους γεννήματα, καὶ τρόφιμα ἐν γένει. Ἡ τρίτη τοῦ Βόῤῥω salo εἶναι ἡ γνωστὴ σανσκριτικὴ tapta, μετοχὴ τοῦ ῥήματος tapa— θερμαίνω, καίω, ἀκολούθως tatta προφερομένη, σημαίνουσα τὸν θερμαινόμενον καὶ ἑψημένον, τὸν παρὰ Λατίνοις Panis Biscoctus καὶ παρὰ Γάλλοις Biscuit — ἄρτον σκληρυνόμενον διὰ τοῦ πυρός, ἄρτον δίπυρον. Περὶ τῆς λέξεως ταύτης θέλω γράψει πλατύτερα εἰς τὴν λέξιν, *Λουτρόν*.

Ὕδωρ — Β. Pagnee — Π. Pai —Βορ. Pani—pani.

Ἡ σανσκριτικὴ ἐπίθετος paniya ἐκ τοῦ paa, πίνω, σημαίνει πᾶν ἁρμόδιον εἰς πόσιν—potabilis—πόσιμος, καὶ κατ' ἐξοχὴν τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον καὶ παρὰ τῶν Ἰνδῶν ἐλέγετο οὐδετέρως paniyam. Λέγεται ἔτι τὸ ὕδωρ καὶ payam παρὰ τῆς ἄνω ῥίζης paa—πίνω.

Ὁ ἵππος, Β. Gras - Π. Gras - Βορ. Gras - Gra.

Ἡ ἵππος, Β. Grasnee—Π. Grasni—Βορ. Grani

Ἡ γέννησις τῆς λέξεως ταύτης πιθανὸν νὰ ἦναι ἐκ τῆς σανσκριτικῆς ῥίζης gras; κατατρώγω, ἐσθίω. Εἶναι εἰκασία μου αὕτη, τὴν ὁποίαν δύναται νὰ ἐνισχύσῃ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τὸ φορβὰς

(φέρβω-τρέφω), σημαίνουσα τὴν ἵππον καὶ τὴν ἀγελάδα. Τὴν λέξιν ταύτην gras, τρώγω, ἀνευρίσκομεν εἰς ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας· παρὰ τοῖς Ἕλλησι, Γράω-τρώγω. Γράστις, χλωρὸν ἢ ἡμίξηρον χόρτον χρήσιμον εἰς τροφὴν κτηνῶν. Γραστίζω, τρέφω τὰ κτήνη μὲ γράστιν, λατινιστὶ Gramen, τὸ ὁποῖον τὸ πάλαι ἦτο πιθανώτατα gras-men, γερμανιστὶ Gras, ἀγγλιστὶ Grass, χόρτον καὶ graze, ὅμοιον τοῦ ἑλληνικοῦ γραστίζω.

Τὸν σχηματισμὸν θηλυκῶν ὀνομάτων διὰ προσθήκης τοῦ ni θέλομεν ἰδεῖ ἀκολούθως καὶ εἰς ἄλλα ὀνόματα.

Πῶλος — Β. Kuree — Π. Kurí — Βορ. Saullo

Δὲν γνωρίζω ἂν αἱ πρῶται δύω λέξεις συγγενεύωσι μετὰ τῆς σανσκριτικῆς Kuraala, σημαινούσης τὸν μικρὸν ἐρυθρόχροα καὶ μελανόποδα ἵππον. Οἱ Ἰνδοὶ ὀνομάζουσι συνήθως τὸν πῶλον baala, ἤτοι ἀδύνατον τὸ σῶμα, τὸν νοῦν ἄσοφον, μωρὸν, ἐπομένως ἄπειρον. Οὕτω καὶ ἡμεῖς λέγομεν τὸ βρέφος, μωρόν. Ἐκ τῆς σανσκριτικῆς ταύτης παράγω καὶ τὴν ἡμετέραν *πῶλος*, σημαίνουσαν ὄχι μόνου τοῦ ἵππου, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων ζώων τὰ νεογνά. Ἡ σημασία αὕτη τῆς λέξεως *πῶλος*, ἐξηγεῖ καὶ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Βόῤῥω saullo, παραγομένην παρὰ τῆς σανσκριτικῆς saara—γίνομαι ἀνίσχυρος, ἀδύνατος, σημασία ὁμοία τοῦ πώλου ἢ baala. Ἡ λέξις αὕτη γράφεται καὶ shaara, καὶ ἐπειδὴ τὸ sh τῶν Ἰνδῶν συχνότατα τρέπεται εἰς Κ. παρὰ τῶν Εὐρωπαίων, δὲν μοὶ φαίνεται ἀπίθανος ἡ ἐτυμολογία τοῦ Kurí παρὰ τῆς λέξεως ταύτης, ἡ ὁποία, κατὰ τὴν φυσικὴν τῶν γραμμάτων ἀλληλοτροπὴν, ἀλλοῦ ἔγινε saullo. Καὶ εἰς τὰς τρεῖς ἑρμηνείας ἡ παραλήγουσα εἶναι μακρὰ, καθὼς τῆς ἀρχαιτύπου ταύτης, shaara. Ἡ τροπὴ τοῦ l εἰς r εἶναι συχνοτάτη εἰς ὅλας τὰς ἰνδοευρωπαϊκὰς γλώσσας.

Ὁ ὄνος — Β. Kher — Π. Ἐλλείπει — Βορ. Gel-Guel-Jeroro.

Ἡ ὄνος—Β. ἐλλείπει—Π. Khirní—Βορ. Jeni-Jerini.

Ἡ σανσκριτικὴ λέξις Khara, παρὰ τῆς ῥίζης Khri, φέρω, σημαίνει τὸν φέροντα, καὶ κατὰ δεύτερον λόγον τὸν ὄνον, καθὼς οἱ Τοῦρκοι λέγουσι τὸν ὄνον merkeb, παρὰ τῆς ἀραβικῆς ῥίζης rekebe, ἔφερεν. Οὕτω καὶ ἡ Khara σημαίνει τὸ ὑποζύγιον ἐν γένει, καὶ κατ' ἐξοχὴν τὸν ὄνον. Ἡ σημασία ἡ ἐμὴ εἶναι ἀναμφιβόλως τῆς ὄνου, τὴν ὁποίαν ἡ Ἀτσιγγανὶς κατὰ λάθος μ' ἔδωκεν. Αἱ σημασίαι τοῦ Βόῤῥω εἶναι τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν, ὅλαι ἔχουσαι τὴν αὐτὴν συγγένειαν. Τῶν πρώτων γλωσσαρίων αἱ ἑρμηνεῖαι εἶναι πλησιέστεραι τῶν τοῦ Βόῤῥω.

Ὁ Βοῦς Β. Ghuree—Π. Ghuri—Βορ. Gorbi—Gorny.

Ἡ Βοῦς Β. Ghurumnee — Π. Ghurúo — Βορ. ἐλλείπει.

Ἡ σανσκριτικὴ ἄπτωτος *go* καὶ πτωτικὴ gaus σημαίνουσι τὸν βοῦν ἐν γένει. Σώζεται καὶ εἰς ἡμᾶς ἡ αὐτὴ λέξις εἰς τὸ Γά-λακτ, λατινιστὶ. lac (γάλα) τὸ πάλαι σημαῖνον τὸ γάλα τῆς βοὸς, καὶ ἀκολούθως ὅλων τῶν ζώων τὸ γάλα. Κατὰ δύω τρόπους ἐξηγῶ τὸ r τῆς δευτέρας συλλαβῆς Ghu-ri, εἴτε τὸ s τῆς πτωτικῆς ὀνομαστικῆς ἐτράπη εἰς r καὶ τὸ gaus ἔγινε gaur, εἴτε ἡ λέξις αὕτη εἶναι ἡ παλαιὰ σανσκριτικὴ goradja, σύνθετος παρὰ τοῦ go καὶ radjan, βασιλεὺς, δηλ. ὁ Ταῦρος ὁ βασιλεὺς τῶν βοῶν καὶ ἀγελάδων. Ἡ πρώτη μὲ φαίνεται πιθανωτέρα· διότι τὸ s συχνότατα τρέπεται εἰς r, καθὼς honos — honor — πόϊς — πόϊρ — γερμ. Hase — ἀγγλ. Hare—λαγωός. Ἡ ἑρμηνεία Ghurumnee εἶναι τοῦ θηλυκοῦ ὀνόματος κατάληξις, καὶ πιθανὸν πρέπει νὰ γραφῇ Ghurnoñi, σύμφωνον μετὰ τοῦ ἐμοῦ Ghurno. Περιττὸν εἶναι νὰ εἴπω πόσον κοινὰ εἶναι τὰ παράγωγα τῆς λέξεως ταύτης εἰς τὰς ἰνδοευρωπαϊκὰς γλώσσας.

Γάλα — Β. Sout — Π. Sut — Βορ. Chuti.

Τὴν λέξιν ταύτην σημειόνει ὁ Κ. Βράουν ὡς τουρκικὴν, soud· ἀλλ' ἡ παραβολὴ τῶν τριῶν ἑρμηνειῶν σαφηνίζει κάλλιστα τὴν ἀληθῆ αὐτῆς ἐτυμολογίαν. Εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῆς λέξεως *μαστὸς*, θέλομεν ἰδεῖ τὴν ἀληθῆ τῆς λέξεως ταύτης παραγωγὴν, παρὰ τοῦ ἐκεῖ ἐξηγουμένου ῥήματος tchuusha μυζῶ. Ἡ λέξις αὕτη ἀναγομένη εἰς τὴν ῥίζαν ταύτην σημαίνει τὸ ἐκ τῶν μαστῶν μυζώμενον ὑγρόν. Προσθέτω δὲ ὅτι οὐδεμία γνωστὴ τουρκικὴ λέξις εὑρίσκεται εἰς τὸ λεξικὸν τοῦ Βόῤῥω.

Οἰκία — Β. Kerr — Π. Ker — Βορ. Quer.

Παράγονται ἐκ τῶν σανσκριτικῶν agaara καὶ aagaara, ἀμφοτέρων γένους οὐδετέρου, σημαινουσῶν οἰκίαν, κατάλυμα. Ἡ τροπὴ τοῦ g εἰς k ἐνισχύεται ἀπὸ τὸ Querosto-Agosto, μὴν Αὔγουστος, ἑρμηνεία καταχωρισθεῖσα εἰς τὸ λεξικὸν τοῦ Βόῤῥω.

Σκηνὴ—Β. Serka—Π. Sahriz—Βορ. ἐλλείπει.

Τῶν λέξεων τούτων τὴν ἑρμηνείαν ἀγνοῶ.

Ἄνθρωπος—Β. manush—Π. manúshni-Βορ.
manu— manus.
maru — marupe.

Παράγεται ἀπὸ τὴν σανσκριτικὴν manusha καὶ manushya — ἄνθρωπος, τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, manushii, γυνὴ καὶ συμβία τοῦ ἀνδρός. Ἡ λέξις αὕτη παράγεται παρὰ τῆς ῥίζης man-συλλογοῦμαι, σκέπτομαι, γνωρίζω, καὶ σημαίνει τὸν λογικὸν, τὸν σκεπτόμενον. Manus λέγεται καὶ αὐτὸς ὁ Βράχμας, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ πλάστης τοῦ κόσμου, καὶ γεννήτωρ τῶν ἀνθρώπων. Ἄλλη συνήθης σανσκριτικὴ λέξις εἶναι καὶ ἡ nara, ἀνὴρ τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὴν τρίτην γραφὴν τοῦ Βόῤῥω τὸ *n* ἐτράπη εἰς *r*, εἰς τὴν τετάρτην φαίνεται ἡ τελικὴ συλλαβὴ *pe* καὶ ἀλλοῦ *pen*. Τὸ μόριον τοῦτο προσθέτουσιν οἱ Ἀτσίγγανοι εἰς πολλὰς λέξεις ἐπιθέτους, σχηματίζοντες ὀνόματα, ὡς ἐνταῦθα ἡ λέξις αὕτη σημαίνει τὴν ἀνθρωπότητα. Καὶ εἰς τὸ ἐμὸν δὲ γλωσσάριον εὑρίσκω talo, θερμὸν, tatipe, θέρμη, ζέστη.

Γυνὴ—Β. Rumenee—Π. Rumnì—Βορ. Romi.

Τὴν λέξιν ταύτην θέλω ἑρμηνεύσει εἰς τὸν ἐπίλογον, ἐξηγῶν τὰς διαφόρους τῶν Ἀτσιγγάνων ἀνομασίας.

Ἀγόριον — Β. **Schago** — Π. **Schào** — Βορ. **Chabo**, πληθ. **Chai**

Κοράσιον — Β. **Schay** — Π. **Schéy** — Βορ. **Chabory**.

Τρεῖς λέξεις ἔχει ἡ Σανσκρίτη εἰς τὰς ὁποίας ἀνάγονται αἱ ἑρμηνεῖαι αὗται, εἶναι δὲ ἡ **tudj** καὶ **tuk**, γόνος, τέκνα. Ἡ **shaava**, τὸ νεογνὸν ὁποιουδήποτε ζώου, ὡς καὶ ἡ ταυτοσήμαντος **shaavaka**. Ἡ ἑρμηνεία τοῦ Βόῤῥω **chabo** ἐνισχύει τὴν ἰδέαν μου ταύτην, διότι ἡ δευτέρα συλλαβὴ φυλάττει τὸ υ τῆς σανσκριτικῆς καθαρώτατα, καὶ ἀποδεικνύει πόσον ἡ παραβολὴ τῶν λέξεων φωτίζει καὶ τὴν ἐτυμολογίαν καὶ τὴν σημασίαν αὐτήν. Πρὸς τούτοις ἐλέχθη ἀνωτέρω ὅτι τὸ ἱσπανικὸν **b** προφέρεται ὡς **v**. Ἡ τρίτη λέξις, ἡ σανσκριτική, ἡ ὁποία κατὰ πρώτην ὄψιν ὁμοιάζει, εἶναι ἡ ἐπίθετος, ἢ μᾶλλον μετοχὴ τοῦ ῥήματος **djana**, γεννῶ, **djata**, γεννηθεὶς, καὶ ἑπομένως παιδίον, γόνος, καὶ αὐτὴ ἡ γέννησις. Καθὼς καὶ ἡμεῖς λέγομεν τέκνον, παρὰ τοῦ ἀρχαίου *τέκω*. Αἱ λέξεις **djana**, καὶ μετοχὴ **djata**, γεννηθεὶς, παρήγαγον καὶ τὰς συγγενεῖς ἑλληνικὰς ταύτας λέξεις, γεννῶ καὶ γόνος. Τοῦ Κ. Βράουν ἡ λέξις **tchago** ἐγράφη ἴσως ἐκ παρηκοΐας· διότι ἡ δευτέρα, Κοράσιον — **shay**, εἶναι ὀρθωτέρα. Ἐφρόντισα ν' ἀκούσω μὲ πολλὴν προσοχὴν τὴν λέξιν, καὶ ἐπείσθην ὅτι ἐπροφέρετο ὡς νὰ ἐγράφετο **tchayo**. Τοῦτο τὸ μόλις πνεόμενον *γ*, πιθανὸν νὰ παρεκίνησε τὸν Κ. Βράουν νὰ γράψῃ **tchago**. Νομίζω ὅτι ἡ γραφὴ τοῦ Βόῤῥω καὶ ἡ ἐμὴ εἶναι ἀληθέστεραι. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων σανσκριτικῶν λέξεων ἡ δευτέρα **shaava** μοὶ φαίνεται ἡ ὀρθωτέρα. Ὁ Βόῤῥω, εἰς τὸ γλωσσάριόν του, προσθέτει εἴς τινας λέξεις ὡς ἀνωτέρω ἔγραψα τὴν ἀντιστοιχοῦσαν σανσκριτικὴν λέξιν. Ἐνταῦθα ἑρμηνεύει ταύτην διὰ τῆς σανσκριτικῆς **arbha**. Ἡ σανσκριτικὴ αὕτη λέξις **arbha** σημαίνει κυρίως τὸν κολοβὸν, τὸν στερημένον σοφίας, ἠλίθιον, ἄπειρον—τέκνον, καὶ παντὸς ζώου τὸ νεογνόν. Εἶναι λέξις γεννήσασα τὴν ἡμετέραν Ὀρφὸς-στερημένος - Ὀρφανὸς - παρὰ Λατ. **Orbus**· καὶ αἱ δύω αὗται λέξεις εἰς τὰ Λεξικὰ ἔχουσι τὰς αὐτὰς σημασίας τῆς σανσκριτικῆς **arbha**. Ὅθεν ἀνοίκειος καὶ ἀνάρμοστος εἶναι ἡ ἐξήγησις, ἢ μᾶλλον συγγένεια τοῦ **arbha** μετὰ τοῦ **tchao**, καθὼς καὶ ἀνάρμοστον ἤθελεν εἶσθαι νὰ ἐξηγήσῃ τις τὸ λατινικὸν **filius** διὰ τῆς ἡμετέρας, μωρόν. Ἐκτὸς τούτου ἐλλείπει καὶ τὸ ὁμόφωνον τῶν λέξεων. Τὴν λέξιν ταύτην ἀναφέρω ὡς παράδειγμα τῆς ἀσόφου χρήσεως πολλῶν σανσκριτικῶν λέξεων παρὰ τοῦ Βόῤῥω.

Ἄνθραξ — Β. **Angar** — Π. **Angár** — Βορ. **Langar**.

Ἀπαράλλακτος ἡ σανσκριτικὴ λέξις **angaara**, σημαίνουσα ἄνθρακα, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὸν μὴ καιόμενον. Τοῦ Βόῤῥω ἡ ἑρμηνεία, ἂν δὲν προσετέθη τὸ ἀρκτικὸν **L** κατὰ λάθος, πιθανὸν νὰ ἐσχηματίσθη εἰς τὴν Ἱσπανίαν, διὰ προσθήκης τοῦ ἱσπανικοῦ ἄρθρου **el**, τὸ ὁποῖον μεταχειρίζονται συχνότατα οἱ ἐκεῖ Ἀτσίγγανοι εἰς πολλὰς τῆς γλώσσης των λέξεις. Ἔπαθον διὰ τῆς ἀγνοίας τῆς ἰδίας των γλώσσης οἱ Ἀτσίγγανοι, ὅ,τι ἡμεῖς καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ποτὲ μὲν ἀφαιροῦντες ποτὲ δὲ προσθέτοντες εἰς λέξεις κοινάς· καθὼς Νάξος — Ἀξιὰ, οἱ Τοῦρκοι Ἰσλαμπὸλ—Πόλιν, οἱ Εὐρωπαῖοι **Thessalonica**—**Salonica**, οἱ Ἄγγλοι **Hydropsy** — **dropsy**—Ὕδρωψ.

Πῦρ — Β. **Yak** — Π. **Yak** — Βορ. **Yaque**

Ἡ λέξις αὕτη κατὰ πρώτην ὄψιν φαίνεται τουρκικὴ, παρὰ τοῦ **yak - mak**, καίω, φλογίζω, ἀλλὰ μὲ φαίνεται ὅτι εἰς τὴν διάλεκτον τὴν γνησίαν τῶν Ἀτσιγγάνων τουρκικαὶ λέξεις δὲν ὑπάρχουσι. Δὲν ἐννοῶ τὴν κατάκορον χρῆσιν τῶν αὐτῶν λέξεων εἰς τοὺς Ἀτσιγγάνους Ὀθωμανοὺς καὶ Ὀρθοδόξους τῆς Τουρκίας, ὡς καθ' ἑκάστην ἀκούει τις τοιαύτας λεγομένας ὑπὸ τῶν ἀπαιδεύτων Γραικῶν καὶ Ἀρμενίων τῶν κατοικούντων τὴν Τουρκίαν. Ἂν ἡ λέξις αὕτη εἶναι τουρκικὴ, πόθεν ἡ γέννησίς της εἰς τὴν Ἱσπανίαν, ἀπαραλλάκτως προφερομένης ὅπως καὶ εἰς τὴν Τουρκίαν; Οἱ Ἀτσίγγανοι τῆς Ἱσπανίας δὲν ἐγνώρισαν τοὺς Ὀθωμανοὺς ἐκ τοῦ πλησίον, οὔτε εἶχον οἱ διαβαίνοντες πατέρες αὐτῶν τὴν παραμικρὰν μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν ἐπιμιξίαν. Φρονῶ λοιπὸν ὅτι ἡ λέξις αὕτη **Yak**, παράγεται ἐκ τῆς σανσκριτικῆς ῥίζης **yaksa**, καὶ τῆς παραγώγου καὶ ὁμοιοσήμου **yadja**, ἀμφοτέρων σημαινουσῶν, θυσιάζω, λατρεύω· καὶ ἐπειδὴ ὁ ἥλιος καὶ τὸ πῦρ ἦσαν τὰ κύρια τῆς λατρείας αὐτῶν ἀντικείμενα, καὶ ὅλων τῶν προαιωνίων Ἀσιανῶν πάνδημος συνήθεια, πιθανὸν μετὰ καιρὸν ἡ θυσία καὶ τὸ πῦρ νὰ ἔγιναν συνώνυμα. Ἀλλὰ καὶ σήμερον, πολλοὶ δοξάζουσιν ὅτι οἱ Ἀτσίγγανοι, φυλάξαντες πολλὰ τῆς ἀρχαίας ταύτης λατρείας ἴχνη, φυλάττουσι καὶ πρὸς τὸ πῦρ καὶ τὸν ἥλιον ἱερὸν σέβας, καθὼς καὶ πολλοὶ πυρολάτραι τῆς Ἀσίας, ἐπιδίδονται κρυφίως καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν περιοικούντων λαῶν εἰς τὴν λατρείαν τοῦ πυρός. Ἂν ἡ ἰδέα αὕτη ἀληθεύῃ, τότε πιθανωτάτη γίνεται ἡ ἐτυμολογία τῆς **Yak** παρὰ τῆς **yaksa**, θυσιάζω διὰ τοῦ πυρός. Καὶ ἡ ἄνω ἀναφερομένη τουρκικὴ **yakmak**, ἐκ ταύτης πιθανὸν νὰ παράγεται (α).

Ἥλιος—**B. Cam**—**Π. Kam**—**Βορ. Cam**—**Can**.

Τὸ ὅμοιον τῶν λέξεων τούτων διασαφίζει τὴν ἐτυμολογίαν αὐτῶν. Ἡ κοινὴ τοῦ ἡλίου ὀνομασία παρὰ τῶν Ἰνδῶν ἦτο **suura** καὶ **saurya**, ἀμφότεραι παραγόμεναι παρὰ τῆς ῥίζης **suura**-λάμπω. Ἡ παροῦσα **kam-kan**, συγγενεύει μετὰ τοῦ ῥήματος **kan**-λάμπω, φέγγω, γεννήσαντος καὶ τὰς λατινικὰς **candeo**-καίω-λάμπω, ὅθεν **candidus**, λευκὸς,

---

(α) Ἡ παράλληλος τῶν ἀνατολικῶν καὶ εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν φιλολογία, ἡ ἤδη τόσον φωτίσασα τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ὅλου, θέλει ἀποδείξει καὶ στενὰς σχέσεις μεταξὺ τῆς ταρταρικῆς ταύτης γλώσσης τῶν Ὀθωμανῶν καὶ τῆς Ἰνδίας. Ἡ καθαρὰ τουρκικὴ, ἥτις ἐνταῦθα ἐνεδύθη κοσμήματα ἀραβικὰ καὶ περσικὰ διὰ νὰ καλύψῃ τὴν πρώτην αὐτῆς γυμνότητα, εἶναι γλῶσσα ἀνήκουσα εἰς τὴν τάξιν τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν. Ἐκτὸς τῆς γραμματικῆς της, ἡ ὁποία εἶναι ἰνδοευρωπαϊκὴ, πάμπολλαι λέξεις μαρτυροῦσι τὴν μετὰ τῶν γλωσσῶν τούτων συγγένειάν της.

σημασίαι ὅμοιαι τῶν ἡμετέρων τῆς σελήνης καὶ τοῦ φεγγαρίου.

Σελήνη — Β. **Tchon** — Π. **Tchon** — Βορ. **Chimutra—astra.**

Ἡ ἐτυμολογία ἢ μᾶλλον ἡ παραγωγὴ τῶν λέξεων τούτων εἶναι ὀλίγον ἀσαφής, διότι ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύω πρώτων καὶ τῶν τοῦ Βόῤῥω εἶναι ἀρκετή. Αἱ πρῶται δύω παράγονται ἀπὸ τὴν σανσκριτικὴν **tchanda**, σελήνη, παρὰ τῆς ῥίζης **tchadii** λάμπω. Λέγεται δὲ συνηθέστερον καὶ **tchandra**. Ἐκ τοῦ ῥήματος τούτου παράγονται πολυάριθμα τῆς σανσκρίτης ὀνόματα, οἷον **tchandira**, καὶ **tchandraka**, σελήνη· καθὼς καὶ εἰς ἡμᾶς ἡ σελήνη παρὰ τοῦ σελάω, καὶ φεγγάριον παρὰ τοῦ φέγγω. Τοῦ Βόῤῥω ἡ ἑρμηνεία **chimutra** πιθανὸν νὰ συγγενεύῃ μετὰ τῆς σανσκριτικῆς **kaumudi**, σέλας, λάμψις, λέξεως συγγενευούσης μετὰ τοῦ ῥήματος **kan**, λάμπω. Ἡ δευτέρα **astra**, εἶναι σημασία διδομένη εἰς τὴν σελήνην, ἀπαράλλακτα ὡς καὶ ἡμεῖς λέγομεν τὴν σελήνην, ἄστρον τῆς νυκτός.

(*Ἕπεται συνέχεια.*)

ΠΕΡΙ

ΤΩΝ ΙΑΜΑΤΙΚΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΚΑΙ ΙΔΙΩΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ-ΚΑΜΜΕΝΗΣ (ΕΝ ΘΗΡΑ) ΥΔΑΤΩΝ.

ὑπὸ

Ι. ΔΕΚΙΓΑΛΛΑ.

> Les bains mineraux sont l'apanage ordinaire d'une société européenne, et dans tous les cas contribuent favorablement à la prospérité d'un pays.
>
> E. MILLON.

Ἡ Ἑλλάς, πεπροικισμένη οὖσα διὰ πολλῶν τῆς φύσεως δώρων, εὐπορεῖ καὶ παντοίων ἰαματικῶν ὑδάτων (*), ἅτινα οὐ μόνον εἰς τὴν Δύσιν μένουσιν εἰσέτι ἄγνωστα, ἀλλὰ καὶ εἰς ἡμᾶς, πλὴν εἴς τινας εὐαρίθμους, ἄχρηστα διατελοῦσι. Τοῦτο δὲ πηγάζει ἔκ τε τῆς ἀμελείας τῶν ἁρμοδίων ἀρχῶν, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀδρανείας τῶν κατοίκων τῶν μερῶν ἔνθα ὑπάρχουσι τὰ ὕδατα ταῦτα, οἵτινες οὐδεμίαν λαμβάνουσι φροντίδα ἵνα ἑλκύσωσι τοὺς ἀσθενεῖς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην τῶν ὑδάτων τούτων. Καὶ τίς ἀγνοεῖ ἐκ ποίων στοιχείων πηγάζει ἡ δραστηριότης τῶν ἰαματικῶν ὑδάτων; Εἶναι πασίγνωστον ὅτι ἐν πρώτοις κατατάττονται αἱ ἀναπαύσεις καὶ αἱ εὐκολίαι περὶ τὸ ζῆν ὅταν εὑρισκώμεθα εἰς τὸν τόπον τῶν λουτρῶν· ἕπονται δὲ αἱ διασκεδάσεις αἵτινες συντείνουσιν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ὑγείαν, καὶ ὡς ἐκ τούτου οἱ ἐντόπιοι, ἁπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης, προσπαθοῦσι νὰ ἑλκύωσι δι' αὐτῶν τοὺς ἀνθρώπους, ἵνα ὡς ἐκ τῆς ἐπισωρεύσεως ὠφελῶνται καὶ εὐτυχῶσιν. Ἐπὶ τέλους ὁ προσεγγισμὸς καὶ ἡ συνάφεια διαφόρων τῆς κοινωνίας τάξεων, ἐν μέσῳ καθαρᾶς ἀτμοσφαίρας, παράγουσι τέρψεις αἵτινες διευκολύνουσι τὴν ἰαματικὴν ἐνέργειαν τῶν λουτρῶν, καὶ τὰ μάλιστα συντελοῦσιν εἰς τὴν θεραπείαν. Τούτου ἕνεκα τὰ ἰαματικὰ τῆς Εὐρώπης ὕδατα θέλουσιν ἀείποτε προτιμᾶσθαι τῶν ἡμετέρων. Ἀλλ' ὅ,τι λείπει εἰς τὰ τῆς Εὐρώπης ὕδατα καὶ ὃ οὐδόλως δύνανται ν' ἀπολαύσωσιν, εἶναι τὸ εὔκρατον τοῦ κλίματος κατὰ τὰς χειμερινὰς ἐποχάς. Ἐκεῖ, ἅμα λήξαντος τοῦ ἔαρος, ἀναγκάζονται οἱ λουόμενοι νὰ μακρύνωνται ἀπ' αὐτῶν· διότι τὸ ψύχος τῶν νυκτῶν καὶ αἱ ἄφθονοι βροχαὶ διακόπτουσι τὴν ἐνέργειάν των· ὥστε μόλις φθάνει ὁ Σεπτέμβριος μὴν, καὶ οἱ ἰατροὶ αὐτοὶ προτρέπουσι τοὺς λουομένους νὰ παύσωσι. Μάτην ἡ θεραπεία εἶχεν ἀρχίσει· μάτην ὁ ἀσθενὴς ᾐσθάνετο τὰ καλὰ τῶν λουτρῶν ἀποτελέσματα καὶ τὴν ἐπάνοδον τῆς ὑγείας του· ἀνάγκη πᾶσα νὰ διακόψῃ τὰ λουτρὰ καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰ ἴδια, ἐπαναλαμβάνων τὴν συνήθη αὐτοῦ δίαιταν. Τὴν οὐσιωδεστάτην ταύτην τῶν τῆς Εὐρώπης λουτρῶν ἔλλειψιν ᾐσθάνθησαν πρὸ πολλοῦ διάφοροι ἰατροί, πρὸ πάντων δὲ ὁ διάσημος Λαλλεμάνδος, ὅστις συνέτεινεν εἰς τὴν σύστασιν τῶν ἐν Βερνέτῃ ἰαματικῶν λουτρῶν· ἀλλ' οὐδὲ ταῦτα, οὐδὲ τὰ ἐν Ἀμελίᾳ, οὐδ' ἄλλα κατὰ τὰ μεσημβρινὰ τῆς Εὐρώπης μέρη δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰ ἡμέτερα· διότι ἐκεῖ τὸ κλίμα, καί τοι εὐκραέστερον τοῦ τῶν βορείων μερῶν, οὐδόλως ὅμως δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸ τῆς Ἑλλάδος· ὥστε οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἅμα ὡς γνωρισθῶσι καλήτερον τὰ προτερήματα ταῦτα τῶν ἡμετέρων ὑδάτων, ἅμα ὡς ἡ ἐπιστήμη τὰ ὑποστηρίξῃ, ἡ Κυβέρνησις τὰ συνδράμῃ, καὶ οἱ ἐντόπιοι μεταχειρισθῶσιν ὅλα τὰ πρὸς διευκόλυνσιν καὶ διασκέδασιν τῶν ξένων ἀπαιτούμενα μέσα, πλῆθος ἀσθενῶν θέλουσι συῤῥεύσει πανταχόθεν, ἵνα τοὐλάχιστον ἐξακολουθήσωσι διαρκοῦντος τοῦ χειμῶνος τὰ κατὰ τὸ ἔαρ ἀλλαχοῦ δοκιμασθέντα λουτρά· καὶ τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ἡ πατρὶς ἡμῶν εὑρίσκεται εἰς θέσιν νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις παντὸς εἴδους ἀσθενειῶν ὡς ἐκ τῆς ποικιλίας τῶν ὑδάτων της· διότι εἰς μόνην τὴν Θήραν ἔχομεν θειοῦχα, σιδηροῦχα, ἁλατοῦχα, καὶ ἄλλα. Ἐκ δὲ τῶν διαφόρων τούτων ὑδάτων ἄξια ἰδιαιτέρας συστάσεως εἶναι τὰ σιδηροῦχα τῆς Νέας Καμμένης τὰ καὶ τοῦ *Βουρκάρου* ἢ *Βουλκάρου* ἐπιτοπίως καλούμενα. Συνιστῶμεν δὲ ταῦτα καὶ εἰς τὴν ἐξουσίαν, διότι δὲν ἀπαιτοῦνται πολλὰ ἔξοδα πρὸς ἀνέγερσιν τῶν ἀναγκαίων καταστημάτων· οἱ δὲ πάσχοντες ἂς εἶναι βέβαιοι ὅτι τὰ ὕδατα ταῦτα εἰσὶν ἐκ τῶν ἀρίστων καὶ σπανιωτάτων τῆς ὑφηλίου, καὶ ὅτι, ὡς ἡ πολυχρόνιος πεῖρα ἐδίδαξεν εἰς ἡμᾶς, τὰ ὕδατα ταῦτα εἶναι λίαν ἐ-

---

(*) Περὶ τῶν διαφόρων κατὰ τὴν Ἑλλάδα ἰαματικῶν ὑδάτων ἔγραψεν ὁ Κ. Λάνδερερ, ὁ Κ. Βοῦρος καὶ ἐγὼ εἰς τὸν Δ'. τόμον φυλλ. 6. τοῦ Giornale Toscano di scienze mediche, fisiche e naturali, καὶ ἀλλαχοῦ.

λιμα εἰς πλείστας ἀσθενείας, ἰδίως δὲ εἰς τὰ ῥευματικὰ πάθη, τὰ ἐπιδέρμια νοσήματα, τὰς χρονίους φλογώσεις τῶν ἐντοσθίων τῆς κοιλίας, τὸν ῥαχίτην, τὰς χοιράδας καὶ λοιπὰς καχεξίας, νευροπαθείας, ὑστερισμούς κλ. Ἔτι δὲ συντείνουσι τὰ μέγιστα εἰς τὴν τεκνοποιΐαν, ὡς ἐκ πολλῶν ἤδη παραδειγμάτων ἀπεδείχθη. Τὰ ὕδατα ταῦτα ἀναβλύζουσιν ἐν τῷ πυθμένι τῆς θαλάσσης εἰς διάφορα μέρη τῶν παραλίων τῆς Καμμένης, καὶ ἰδίως εἰς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς Νέας Καμμένης· ὥστε ἡ θάλασσα φαίνεται κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος εἰς διηνεκῆ ἀναβρασμόν. Τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον φυσικῷ τῷ λόγῳ ὑπάρχει πάντοτε μεμιγμένον μὲ τὸ τῆς θαλάσσης, εἶναι ὑποπράσινον, ἁλμυρὸν, ὑπόπικρον καὶ στυπτικὸν τὴν γεῦσιν, ἀποπνέον ὀλίγον ὑδροθειϊκὸν ὀξὺ, καὶ ἔχει εἰδικὴν βαρύτητα 1,036. Κατὰ τὸν Κ. Λάνδερερ, ὅστις ἔκαμε τὴν ἀνάλυσιν αὐτοῦ, εἶναι 23°. Ρ. θερμοκρασίας· ἀλλὰ φαίνεται ὅτι κατὰ τοῦτο ἠπατήθη, διότι πάντες οἱ ἐν αὐτῷ λουόμενοι βεβαιοῦσιν ὅτι εἶναι μάλιστα πολὺ ψυχρότερον τοῦ λοιποῦ τῆς θαλάσσης ὕδατος. Τὰ ἐν αὐτῷ δὲ ἐμπεριεχόμενα εἰς 16 οὐγγίας εἶναι·

Ἀνθρακικοῦ σιδήρου, κόκκ.	1,600.
Θειϊοῦ σιδήρου, »	0,500.
Ἀνθρακικῆς τιτάνου, »	1,800.
Θειϊκῆς σόδας »	2,500.
» μαγνησίας, »	5,400.
Ὑδροχλωρικῆς σόδας, »	32,000.
» μαγνησίας, »	3,500.
» τιτάνου, »	1,600.
Ὑδροβρωμικῆς μαγνησίας,	0,460.
Ἴχνη ὑδροϊοδικῆς σόδας,	
Ἐχυλισματικῆς ὕλης,	
Χάλυβος.	
Ἴχνη ὀξειδίου τοῦ μαγγανησίου (*)	
Ἀνθρακικοῦ ὀξέως, κυβικ. δακτ.	3.
Ὑδροθειϊκοῦ ὀξέως.	1,1/2.

Ὅλον τὸ τῆς Καμμένης μέρος τὸ ὑπὸ τοῦ ὕδατος τούτου διαβρεχόμενον, ὡς καὶ ἡ εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης εὑρισκομένη ἄμμος, εἶναι αναμεμιγμένα μὲ σκωρίαν σιδήρου. Ἄξιοι πρὸς τούτοις σημειώσεως εἶναι οἱ κεχρωματισμένοι κύκλοι οἱ τὴν νῆσον περιβάλλοντες, οἵτινες συγκροτοῦνται ἐκ τῆς ἀποσυνθέσεως τοῦ ὕδατος τούτου· οὕτω διακρίνονται ἐν καιρῷ γαλήνης πράσινοι, κυανοῖ, ἐρυθροὶ καὶ πολυχρώματοι κύκλοι. Τὸ ὕδωρ τοῦτο ἔχει πρὸς τούτοις τὴν ἰδιότητα νὰ καθαρίζῃ τὴν σκωρίαν τοῦ χαλκοῦ· ὅθεν ἐπ' αὐτῷ τούτῳ προσορμίζονται τὰ πλοῖα εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἵνα καθαρίσωσι τὸ ἐπιχάλκωμα αὐτῶν, ὃ καὶ γίνεται ἐντελέστατα ἐν τῷ βραχεῖ διαστήματι τριῶν μόνον ὡρῶν. Ἡ ἰδιότης δὲ αὕτη ἐξηγεῖται διὰ τῆς ἑνώσεως μέρους τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρακικοῦ ὀξέως μὲ τὸ ἀνθρακικὸν ὀξείδιον τοῦ χαλκοῦ, ἧς ἕνεκα σχηματίζεται δυσανθρακικόν τι ἅλας εὐκόλως διαλυόμενον εἰς τὸ ὕδωρ (**). Ὅθεν οὐ μόνον ἐκ τῆς πείρας, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς ἔτι μᾶλλον τῆς χημικῆς ἀναλύσεως δύναται πᾶς τις νὰ πεισθῇ, ὅτι τὰ ὕδατα ταῦτα καθίστανται λίαν ὠφέλιμα εἰς πλείστας ἀσθενείας. Ἰδοὺ τί λέγουσιν οἱ συγγραφεῖς τοῦ Annuaire des eaux de la France ὁμιλοῦντες περὶ τῶν σιδηρούχων τῆς Γαλλίας ὑδάτων, ἃ κατ' οὐδένα λόγον ὑπερτεροῦσι τῶν τῆς Καμμένης· «Ταῦτα ὠφελοῦσι μάλιστα εἰς τοὺς ἔχοντας ἴνας μαλθακὰς, καὶ ἐν γένει εἰς ἅπαντα τὰ τοῦ λυμφικοῦ συστήματος παθήματα· εἶναι πρὸς δε ὠφέλιμα κατὰ τῶν παθητικῶν ἐμφράξεων τοῦ ἥπατος καὶ τῆς σπληνὸς, τῶν ἐπιμόνων διαλειπόντων πυρετῶν, τῶν πεπαλαιωμένων διαῤῥοιῶν, τῶν παθητικῶν αἱμοῤῥαγιῶν, τῶν χλωρώσεων, κλ.... Τὰ ὀρυκτὰ ὕδατα εἰσὶ πολύτιμον καταφύγιον κατὰ τὰ πολυχρόνια παθήματα, ἐν οἷς πρέπει τις νὰ ἀναζωπυρήσῃ τὸν τόνον τῶν ὀργάνων καὶ νὰ ἐπαυξήσῃ τὴν πλαστικὴν δύναμιν τοῦ ἐλλείποντος αἵματος.... Ταῦτα ζωογονοῦσι τὰς πλέον ἀτονισμένας λειτουργίας τῶν γεννητικῶν ὀργάνων καὶ θεραπεύουσι τὰς παθητικὰς αὐτῶν συναγωγάς· ἐπαναφέρουσιν εἰς τὸν ὁμαλὸν τύπον τὴν ποιότητα τῆς ἐμμήνου ῥοῆς, καὶ ἐνίοτε διασκεδάζουσι τὴν ἐνυπάρχουσαν ἀτεκνίαν, ἂν αὕτη δὲν προέρχεται ἐξ ὀργανικῆς τινος βλάβης. Ἡ λευκόῤῥοια, ἡ διαρκοῦσα ἀορίστως ἄνευ φλογώσεως, παύει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς χρήσεως τῶν ἰαματικῶν τούτων ὑδάτων. Πλῆθος ἀνθρώπων ἀπηυδημένων ἐκ διαφόρων τῆς νεότητος καταχρήσεων ἢ ἐκ κακῶν ὑδραργυρικῶν θεραπειῶν, ἀναλαμβάνουσι τὴν ὑγείαν αὐτῶν διὰ τῆς ἐμφρόνου ἐσωτερικῆς χρήσεως καὶ τῶν ἐκ τῶν ἐκ τῶν αὐτῶν σιδηρούχων ὑδάτων λουτρῶν.» Τελευτῶντες δὲ ἐπενθυμίζομεν εἴς τε τὴν Κυβέρνησιν καὶ εἰς τοὺς πάσχοντας τὸ ἑξῆς γαλλικὸν ἀπόφθεγμα·

« Les bons médecins font les bonnes eaux. »

ΓΟΥΣΜΑΝΟΣ Ο ΚΑΛΟΣ.

(*Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ.*)

(Συνέχεια καὶ τέλος. Ἴδε φυλλάδιον 178.)

— Θεέ μου! ἀνέκραξεν ὁ δὸν Πέτρος καταπληχθείς. Ὦ Ζώρα, Ζώρα! εἰς ποίαν ἄβυσσον κινδύνων καὶ δυστυχιῶν ἡ ἀπερίσκεπτος ἐμπιστοσύνη σου ἔῤῥιψε τὸν ἐραστήν σου!

— Καλῶς ὡρίσατε, κύριε ἐρωτόληπτε, εἶπεν ὁ Ἀβὲν-Ἰακὼβ μειδιάσας θριαμβικῶς, ἰδοὺ εἶσαι εἰς τὴν ἐξουσίαν μου! Ὁ ταλαίπωρος πόσον ἠπατήθη!

(*) Δὲν ἀναφέρει ποσῶς μὲ ποῖον ὀξὺ εἶναι μεμιγμένον τὸ ὀξείδιον τοῦτο.

(**) Βλ. De-Cigalla, Brevi cenni sulle acque minerali e termali dell'isola di Santorino, negli Atti dell' I. R. Accadem. dei Fisiocritici di Siena, T. X.

Εἶναι δυνατὸν ὁ ἔρως νὰ φέρῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἀνοίας!

— Τί ἐννοεῖτε, ἀδελφέ μου; ἐκραύγασεν ἡ Ζώρα ἐκστατική. Βέβαια δὲν ἔχετε ἐχθρικοὺς σκοποὺς ἐναντίον ἑνὸς τιμίου Καστιλλιανοῦ.

— Τίμιος Καστιλλιανός! ἐπανέλαβεν ὁ Μαῦρος. Μὰ τὸν Ἀλλάχ, ἰδοὺ γλυκεῖς λόγοι. Συλλαμβάνω εἰς τὸ στρατόπεδόν μου ἕνα ἐχθρὸν εἰς μυστικὴν συνέντευξιν μετὰ τῆς ἀδελφῆς μου εὑρισκόμενον, καὶ ὁμιλεῖς ὑπὲρ τῆς τιμιότητός του!

Ἀδύνατον εἶναι νὰ ἑρμηνεύσωμεν διὰ λέξεων τὴν ἔκπληξιν τῆς Ζώρας, ἥτις προσήλωσε βλέμμα φρίκης καὶ τρόμου ἐπὶ τοῦ ἀπίστου ἀδελφοῦ της. Ὁ νέος ὅμως Γουσμᾶνος, εἰς ὃν ἐγένετο καταφανὴς ἡ μηχανοῤῥαφία, ἵστατο ὑπερήφανος, καὶ δὲν ἐδείκνυεν οὐδὲν σημεῖον φόβου ἢ ταραχῆς. Ἐπειδὴ ἐγένετο θῦμα ἀπερισκεψίας, ἀπεφάσισε νὰ ὑποστῇ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς μὲ γενναιότητα ἀξίαν τοῦ πατρός του. Ὁ δὲ δὸν Ζουὰν ἔρριψεν ἐπὶ τοῦ ἀντιζήλου του βλέμμα ἐμφαῖνον τὴν εὐχαρίστησιν τῆς χαμερποῦς ψυχῆς του.

— Βλέπω ὅτι ἔγινα θῦμα αἰσχρᾶς προδοσίας, εἶπεν ἐντόνως ὁ δὸν Πέτρος ἐμβλέπων θαῤῥαλέως εἰς τοὺς ἐχθρούς του.

— Ὄχι, ἀπεκρίθη περιφρονητικῶς ὁ Ἀβὲν Ἰακὼβ, ἔγινες θῦμα τῆς μωρίας σου.

— Ζητῶ, ἐξηκολούθησεν ἀγερώχως ὁ Γουσμᾶνος, νὰ ἐπανέλθω ἐλευθέρως εἰς Γαρίφαν, ἄλλως θὰ καταρασθῆτε τὴν ἡμέραν καθ' ἣν συνελάβετε τὴν ἰδέαν ν' ἀπατήσετε δι' αἰσχρῶν μέσων τὴν χρηστότητα τιμίου Καστιλλιανοῦ.

— Τιμίου Καστιλλιανοῦ! ἐπανέλαβεν ὁ δὸν Ζουὰν μὲ χλευαστικὸν ὕφος. Τῇ ἀληθείᾳ ἡ λέξις αὐτὴ εἶναι εἰς ἄκρον προσφυὴς ὅπως παραστήσῃ ἄνθρωπον, ὅστις ἐν τῷ σκότει ἔρχεται ὡς ἐπιτήδειος κλέπτης διὰ νὰ ἐξαπατήσῃ ἀνόητον νέαν, ὅταν μάλιστα ὀφείλῃ νὰ γνωρίζῃ ὅτι αὐτὴ ἀνήκει εἰς ἄλλον.

— Ἄπιστε! ἄθλιε, ἀρνισίθρησκε, ἀνάξιε τοῦ ὀνόματος Καστιλλιανοῦ! ἐκραύγασεν ὁ δὸν Πέτρος ἐκτὸς ἑαυτοῦ γενόμενος, τολμᾷς νὰ προφέρῃς τ' ὄνομα *τίμιος*, ἀφοῦ ἔφθασες εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἐξευτελισμοῦ! Ὑπάρχει εἰς τὴν φύσιν ὃν πλέον ἀποτρόπαιον σοῦ, σοῦ τοῦ προδότου τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος, σοῦ τοῦ ἀντιπροσώπου ὅλων τῶν ἐλαττωμάτων! Τυφλὸν πάθος μὲ κατεδίκασε νὰ ὑποφέρω τὴν παρουσίαν ἀνθρώπου τοῦ ὁποίου ἡ θέα μὲ προξενεῖ φρίκην, καὶ τὸν ὁποῖον μόνον εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ἤλπιζα ν' ἀπαντήσω.

— Ἐξακολούθει, παράφρων νεανία, ἐξακολούθει, ἐπανέλαβεν ὁ δὸν Ζουὰν χωρὶς ποσῶς νὰ ταραχθῇ. Χύσε ὅλον σου τὸν θυμόν, μὴ στενοχωρῆσαι, αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη σου ἱκανοποίησις.

— Ὦ ἀδελφέ μου! ἐφώναξεν ἡ Ζώρα ἔνδακρυς, δὲν θὰ μεταχειρισθῇς βεβαίως προδοσίαν κατὰ τοῦ δὸν Πέτρου. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸν δὸν Ζουάν, ἀπ' αὐτὸν δὲν πρέπει νὰ περιμένῃς ἄλλο τι εἰμὴ χαμερπείας καὶ κακουργίας. Ἀλλὰ σύ, ἀδελφέ μου, μὴ θελήσῃς ποτὲ νὰ φανῇς ἐφάμιλλος τῆς κακοηθείας τοῦ τέρατος τούτου. Συμφώνως μὲ τὴν ἐπιθυμίαν σου ἐγράφη καὶ ἐστάλη ἡ ἀποφρὰς ἐκείνη ἐπιστολή, ἥτις ἔφερε τὸν Καστιλλιανὸν εἰς τὴν δύσκολον ταύτην θέσιν· τί ἄλλο ἔπραξα εἰμὴ νὰ ὑπακούσω εἰς τὰς διαταγάς σου; καὶ τώρα. . . .

— Τώρα, εἶπεν ὁ Ἀβὲν Ἰακὼβ ὑπολαβών, τώρα ὅτε ἔδρεψα τοὺς καρποὺς τῶν ἐπιτηδείων σχεδίων μου καὶ τῆς ἀνοήτου ἐμπιστοσύνης του, τώρα ὁπότε ὁ ἐχθρὸς εὑρίσκεται εἰς τὴν ἐξουσίαν μου καὶ ὁ ἀγέρωχος δὸν Ἀλόνζος δὲ Γουσμᾶνος θὰ ὑποχρεωθῇ ν' ἀποβάλῃ τὴν ὑπερηφάνειάν του, τώρα τέλος πάντων ὅτε κρατῶ πολύτιμον ἐνέχυρον καὶ οὐδεμίαν ἔχω πλέον τῆς συνδρομῆς σου ἀνάγκην, ὕπαγε νὰ εὕρῃς τὰς ὑπηρέτιδάς σου, καὶ ἑτοιμάσθητι νὰ γίνῃς νύμφη τοῦ δὸν Ζουὰν ἅμα ὡς σὲ προστάξω. Καὶ σύ, χριστιανέ, προσέθηκεν ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν Γουσμᾶνον, παράδοσον τὰ ὅπλα σου διότι εἶσαι αἰχμάλωτός μου.

Εἶπε καὶ ἔκρουσε τὸν πόδα, καὶ ἀμέσως ἡ σκηνὴ ἐπλήσθη στρατιωτῶν. Ὁ ταλαίπωρος δὸν Πέτρος εἶδεν ὅτι πᾶσα ἀντίστασις ἦτον ἀνωφελής, καὶ ῥίψας τὸ ξίφος του ἐσταύρωσεν ὑπερηφάνως τὰς χεῖρας.

Ἡ Ζώρα τὸν ἠτένισε περιαλγῶς ὅτε τὸν ἔσυρον τεθηροδέσμιον ἔξω τῆς σκηνῆς. Ὁ δὲ Ἀβὲν Ἰακὼβ καὶ ὁ δὸν Ζουὰν συγχαίροντες ἀλλήλους διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς συνωμοσίας, συνεβουλεύοντο περὶ τῶν μέσων, ἅτινα ἠδύνατο νὰ τοὺς φέρωσιν εἰς τὸ τέρμα τοῦ σκοποῦ των.

Οὕτω πως διῆλθεν ἡ νύξ. Τὴν δὲ αὐγήν, ἐνῷ ὁ δὸν Ἀλόνζος Πέρες δὲ Γουσμᾶνος, ἀγνοῶν ἐντελῶς τὰ συμβάντα τοῦ υἱοῦ του, καὶ τὴν σκληρὰν δοκιμασίαν εἰς τὴν ὁποίαν ἔμελλε νὰ ἐκτεθῇ ἡ πατρικὴ του καρδία, περιεφέρετο εἰς τὴν πόλιν κατὰ τὸ σύνηθες, διὰ νὰ βεβαιωθῇ ἂν ἕκαστος εὑρίσκετο εἰς τὴν θέσιν του, ἦχος σάλπιγγος ἀντήχησεν εἰς τὰ ὦτά του, καὶ τῷ ἀνήγγειλε νέαν πρεσβείαν τῶν Μαύρων.

— Ἡ ἐπιμονὴ αὐτὴ τῶν ἐχθρῶν, εἶπε μετ' ἀνησυχίας, εἶναι τόσον παράδοξος ὅσον καὶ ἀνωφελής. Πρέπει νὰ μάθουν ὅτι τίποτε δὲν θέλει μὲ κατορθώσει νὰ ἐκκλίνω τῆς ὁδοῦ τοῦ καθήκοντός μου. Καὶ ὅμως, Ἀλβαρέζ, προσέθηκε στρεφόμενος πρός τινα τῶν ὑπασπιστῶν του, ὁδήγησον τοὺς πρέσβεις ἐνώπιόν μου.

Οἱ ἀπεσταλμένοι εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν. Ἐφαίνοντο δέ, παρὰ τὸ σύνηθες, ἀγέρωχοι καὶ ὑπεροπτικοί, δι' ὃ οἱ χριστιανοὶ ἀνέμενον ν' ἀκούσωσιν ἀνυπομόνως τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀποστολῆς των.

— Γουσμᾶνε, ἀνέκραξεν ἀποτόμως εἷς τῶν ἀπεσταλμένων, ἐν ὀνόματι τοῦ Προφήτου, ὁ ὑπασπιστὴς αὐτοῦ, ὁ εὐγενὴς καὶ ἰσχυρὸς Ἀβὲν Ἰακὼβ μὲ στέλλει ἐκ νέου πρὸς σέ, διὰ νὰ σὲ προτρέψω νὰ παραδώσῃς τὴν πόλιν καὶ τὸ φρούριον τῆς Γαρίφας. Μάθε ὅμως καλὰ ὅτι πᾶσα ἐκ μέρους σου ἀποποίησις θὰ ἐπιφέρῃ θλιβερὰ ἀποτελέσματα ἐναντίον τῶν χριστιανῶν, καὶ πρὸ πάντων ἐναντίον σοῦ.

— Μαῦρε! ἀπήντησεν ἀξιοπρεπῶς ὁ Γουσμᾶ-

νος, τὰ αἰσθήματά μας ἔπρεπε νὰ ἦναι γνωστὰ εἰς τοὺς συμπατριώτας σου ὥστε νὰ μὴ τὰ ἐπαναλάβωμεν. Ἐνόσῳ ἐγὼ ζῶ, ἡ Γαρίφα δὲν θέλει πέσει εἰς τὰς χεῖρας τῶν Μαύρων. Ἄς μάθῃ λοιπὸν ὁ κύριός σου ὅτι εἰς τὸ ἑξῆς πᾶσα πρεσβεία ἀποβαίνει πάντη περιττή.

— Ἡ ὑπερηφάνειά σου αὕτη, ἐπανέλαβεν ὁ Μαῦρος, θέλει μετ' οὐ πολὺ μετριασθῇ, ὅταν μάθῃς ὅτι ὁ Ἀβὲν Ἰακὼβ κατέχει τ' ἀπαιτούμενα μέσα ὅπως σὲ ὑποχρεώσῃ ν' ἀποδεχθῇς τὰς προτάσεις του.

— Στάσου, ἄπιστε, ἀνέκραξεν ὑπερηφάνως ὁ Γουσμᾶνος, ὁποία καὶ ἂν ἦναι ἡ ἐξουσία τοῦ Ἀβὲν Ἰακὼβ, οὐδέποτε θέλει κατορθώσει νὰ μοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν τιμήν.

— Ὑπάρχει, ὑπερήφανε Ἱσπανὲ, ἐξηκολούθησεν ὁ ἀπεσταλμένος, εἷς κίνδυνος, τὸ ὄνομα μόνον τοῦ ὁποίου θέλει σὲ κάμει νὰ τρέμῃς, ἐὰν ἔχῃς ἀνθρώπινα αἰσθήματα. Εἶσαι πατὴρ, Γουσμᾶνε, καὶ ὅσον καὶ ἂν ἔχῃς τὴν ψυχὴν ἀναίσθητον, δὲν θέλεις δυνηθῇ ποτὲ νὰ κωφεύσῃς εἰς τὰς φωνὰς τῆς φύσεως ὅταν αὗται φθάσωσι μέχρι τῆς καρδίας σου.

Ὁ Γουσμᾶνος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν, ἐκπλαγέντες ὅταν ἤκουσαν τοὺς μυστηριώδεις τούτους λόγους, περιέμενον τὴν ἐξήγησιν αὐτῶν.

— Ὁ κίνδυνος τὸν ὁποῖον διατρέχει ὁ υἱός σου δὸν Πέτρος πρέπει νὰ διεγείρῃ τὴν πατρικήν σου μέριμναν.

— Ὁ υἱός μου δὸν Πέτρος! Τί ἐννοεῖς, Μαῦρε; ἀνέκραξεν ὁ Γουσμᾶνος μὲ ἠλλοιωμένην φωνήν. Βέβαια δὲν θὰ ἔγεινε προδότης τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος του. Ἀλλὰ, προσέθεσε στραφεὶς πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν, ποῦ εἶναι ὁ υἱός μου; διατί δὲν παρευρίσκεται ἐδῶ τὴν στιγμὴν ταύτην; Οὐδεὶς δὲ ἠδυνήθη ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὴν ἐρώτησιν, καὶ ὁ φόβος τῶν χριστιανῶν ἐπηύξησεν ἔτι μᾶλλον.

— Ὁ υἱός σου, ἐπανέλαβεν ὁ Μαῦρος μὲ θριαμβικὸν τόνον, εὑρίσκεται ἤδη αἰχμάλωτος εἰς τὸ στρατόπεδόν μας, ὅπου τὸν συνελάβομεν τὴν παρελθοῦσαν νύκτα, τρέχοντα κατόπιν ἐρωτικῶν σχεδίων. Εἶναι ἐνέχυρον πολύτιμον, καὶ ὁ Ἀβὲν Ἰακὼβ ἀπεφάσισε νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς ὄφελός του τὴν εὐτυχῆ ταύτην περίστασιν. Ἄνοιξον αὐτῷ τὰς πύλας τῆς Γαρίφας, διότι ἡ ἐλευθερία τοῦ υἱοῦ σου ἀπὸ τοῦτο μόνον ἐξαρτᾶται.

— Ἄς διέλθῃ λοιπὸν, ἀπεκρίθη ὁ Γουσμᾶνος μὲ σταθερότητα, ὁ υἱός μου ὁλόκληρον τὴν ζωήν του εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν.

— Γουσμᾶνε, ἐξηκολούθησεν ὁ Μαῦρος, δὲν γνωρίζεις εἰσέτι ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ κινδύνου τὸν ὁποῖον ὁ υἱός σου διατρέχει. Ἡ ζωή του ἀπειλεῖται, διότι μάθε, Καστιλλιανὲ, ὅτι ἐὰν ἐντὸς δώδεκα ὡρῶν ἡ πόλις δὲν παραδοθῇ, ἡ κεφαλὴ τοῦ υἱοῦ σου θέλει ἀποκοπῆ.

— Ἐὰν οὕτως ἔχῃ, εἶπεν ὁ δὸν Νοῦνος Γαρσίας, εἷς τῶν Καστιλλιανῶν, σᾶς κρατοῦμεν καὶ ἡμεῖς αἰχμαλώτους καὶ ἡ ζωή σας θέλει τρέξει τὸν αὐτὸν κίνδυνον μὲ τὸν δὸν Πέτρον.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἡτοιμάσθη μετ' ἄλλων τινῶν νὰ κρατήσῃ τοὺς ἀπεσταλμένους· ἀλλ' ὁ Γουσμᾶνος παρεμβαλὼν τὴν ἐξουσίαν του·

— Σταθῆτε, εἶπε, Καστιλλιανοί! Μέχρι τίνος σᾶς παρασύρει ὁ ἀπερίσκεπτος ζῆλός σας; Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, ὅσον ἀνάξιοι καὶ ἂν φαίνονται τοῦ τίτλου τὸν ὁποῖον φέρουν, εἶναι πρέσβεις, καὶ ὡς τοιούτους πρέπει νὰ τοὺς σεβασθῶμεν. Δὲν πρέπει νὰ εἴπῃ τις ποτὲ ὅτι ὁ Ἀλόνζος Πέρες δὲ Γουσμᾶνος ἠκολούθησε τὸ παράδειγμα τῆς ἀπιστίας τὸ ὁποῖον ἔδωκαν οἱ ἐχθροί του. Ἀπέλθετε, Μαῦροι, καὶ κάμετε γνωστὸν εἰς τὸν κύριόν σας ὅτι οὔτε αἱ ἀπειλαὶ οὔτε αἱ ὑποσχέσεις ἔχουν τινὰ δύναμιν ἐπὶ τοῦ φρουράρχου τῆς Γαρίφας. Ὅσον βάρβαρος καὶ ἂν εἶναι, φρονῶ ὅτι δὲν θὰ χύσῃ ποτὲ τὸ αἷμα νέου, ὁ ὁποῖος εἰς οὐδὲν τὸν ἔβλαψεν. Ἀλλ' ἐὰν τοιοῦτον ἀποτρόπαιον σχέδιον κυκλοφορῇ τρώοντι εἰς τὴν κεφαλήν του, εἴπατε αὐτῷ ὅτι ἠμπορεῖ κάλλιστα νὰ κατασυντρίψῃ τὴν καρδίαν πατρὸς, ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ κλονήσῃ τὴν σταθερότητά του.

Εἶπε καὶ ἀπέπεμψε τοὺς πρέσβεις, θαυμάζοντας τὴν στωϊκὴν σταθερότητα τῆς ψυχῆς του. Οἱ Καστιλλιανοὶ ἐθαύμασαν ἐπίσης τὴν διαγωγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν. Τινὲς μάλιστα ἐξ αὐτῶν ἐνόμιζον ὅτι εἶχε φανῆ ὑπὲρ τὸ δέον εὐγενὴς καὶ γενναῖος, σεβασθεὶς τὸν χαρακτῆρα πρέσβεων πάντη ἀναξίων τῆς τοιαύτης τιμῆς. Ἐν τοσούτῳ μέγα μέρος τῶν Καστιλλιανῶν ἦσαν πεπεισμένοι ὅτι τὸ μήνυμα αὐτὸ τοῦ Ἀβὲν Ἰακὼβ οὐδὲν ἄλλο ἦτο εἰμὴ ματαία ἀπειλὴ, ἥτις ἤθελε ναυαγήσει ἀπέναντι τῆς ἀδιασείστου σταθερότητος τοῦ ἀρχηγοῦ των. Διενοοῦντο συγχρόνως ὅτι ἡ γενναία διαγωγὴ τοῦ Γουσμάνου πρὸς τοὺς ἀπεσταλμένους, ἤθελεν ἐμπνεύσει εἰς τὸν Μαῦρον τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ τὸν μιμηθῇ. Ἀλλὰ τὰ πράγματα ἀπέδειξαν πόσον ἦσαν ἠπατημένοι.

Μετὰ παρέλευσιν τριῶν ὡρῶν ὁ ἦχος σάλπιγγος ἀντήχησεν ἐκ νέου, καὶ ὁ Γουσμᾶνος δοὺς προσταγὴν ὅπως μὴ εἰσαχθῶσιν οἱ νέοι ἀπεσταλμένοι, ἐπορεύθη εἰς τὰ πλησιέστερον τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου κείμενα ὀχυρώματα διὰ ν' ἀκούσῃ τὰς προτάσεις τῶν Μαύρων· ἀλλὰ τὸ θέαμα ὅπερ ἐκεῖ τὸν περιέμενεν ἦτο τοιαύτης φύσεως, ὥστε ἠδύνατο νὰ συντρίψῃ τὴν καρδίαν καὶ αὐτοῦ τοῦ μᾶλλον ἀτρομήτου. Ὁ ταλαίπωρος υἱός του, τὸν τράχηλον ἔχων γυμνὸν καὶ σφιγκτὰ δεδεμένας τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, περιεκυκλοῦτο ὑπὸ δημίων. Τὰ πάντα ἐπὶ τέλους ἦσαν ἕτοιμα διὰ τὴν σφαγήν. Πλησίον αὐτοῦ ἵσταντο ὁ αἱμοβόρος Ἀβὲν Ἰακὼβ καὶ ὁ ἔτι μᾶλλον ἀποτρόπαιος προδότης δὸν Ζουὰν, ὄπισθεν δὲ τούτων ἅπας ὁ στρατὸς τῶν πολιορκητῶν παρατεταγμένος ὡς εἰς μάχην. Τότε ὁ Μαῦρος προχωρήσας ἱκανῶς ὥστε ν' ἀκουσθῇ παρ' ὅλων, ἐφώνησε στεντορείᾳ τῇ φωνῇ·

— Ὦ Γουσμᾶνε, ἰδὲ τὸν υἱόν σου. Ἐὰν μετὰ τὸ βραχὺ διάστημα τὸ ὁποῖον σὲ δίδεται διὰ νὰ σκεφθῇς ἡ Γαρίφα δὲν παραδοθῇ, ὁ δυστυχὴς οὗτος θὰ γίνῃ θῦμα τῆς σκληρότητος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.

— Μαῦρε, ψεύδεσαι αἰσχρῶς, ἀπεκρίθη ὁ φρου-

ραρχος πλήρης ἀγανακτήσεως· ἐὰν ὁ υἱός μου ἀπολεσθῇ δὲν θὰ γίνῃ βεβαίως θῦμα τῆς σκληρότητός μου ἀλλὰ τῆς ἀνάνδρου προδοσίας σας καὶ τῆς ἀπερισκεψίας του.

— Ἡ ἀπόφασίς σου λοιπὸν εἶναι ἀμετάτρεπτος;

— Μαῦρε, πρέπει ἐφεξῆς νὰ γνωρίζῃς ὁποῖος εἶναι ὁ Ἀλόνζος δὲ Γουσμᾶνος· ἐκτέλεσον τὴν φρικώδη ταύτην θυσίαν, καὶ διὰ νὰ μὴ σὲ μείνῃ μηδὲ ἡ ἐλαχίστη ἀμφιβολία ὅτι θέλω ἐκτελέσει πιστὰ τὸ καθῆκόν μου, ἰδοῦ, ἐὰν δὲν ἔχῃς ξίφος διὰ τὴν σφαγήν του, ὁ πατὴρ σὲ προσφέρει τὸ ἰδικόν του.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἔρριψε τὸ ξίφος του εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον· καὶ ἀφοῦ διὰ τελευταίαν φορὰν ἠτένισε μετ' ἄλγους τὸν υἱόν του, ἀνεχώρησε βέβαιον καὶ σταθερὸν ἔχων τὸ βῆμα. Ὅλοι οἱ θεαταὶ ἐξέστησαν διὰ τὸ μεγαλεῖον πράξεως, ἥτις ὑπερεῖχε καὶ αὐτῶν τῶν πλέον ἐνδόξων κατορθωμάτων τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων, καὶ ψιθυρισμοὶ θαυμασμοῦ ἠκούοντο καθ' ὅλας τὰς τάξεις. Ἀλλ' ὁ ταλαίπωρος πατὴρ ἔμελλε νὰ ὑποστῇ εἰσέτι καὶ ἄλλην δοκιμασίαν. Δὲν ἤρκει ἡ θέα τοῦ ἀγαπητοῦ υἱοῦ του, ἐγγὺς ὄντος νὰ ὑποστῇ φρικτὸν θάνατον, ἀλλ' ἔμελλε ν' ἀκούσῃ καὶ τὰς γοερὰς φωνὰς καὶ τὰς ἐνθέρμους παρακλήσεις μητρός, ἥτις θὰ ἔβλεπε μετὰ μικρὸν τὸ ποθητὸν τέκνον της κατεσφαγμένον.

Ἡ δόνα Μαρία Κορονέλ, εὐγενὴς σύζυγος τοῦ Γουσμάνου, εἶχεν ἡρωϊκὸν χαρακτῆρα, καὶ ὑπέφερε τοὺς κόπους καὶ τοὺς κινδύνους μὲ καρτερίαν ἱκανὴν νὰ διεγείρῃ τὸν θαυμασμὸν τῶν συμπατριωτῶν της, καὶ νὰ ἐπαυξήσῃ τὴν πρὸς αὐτὴν ἀγάπην τοῦ συζύγου της. Ἀλλ' ὁποία ἀνθρώπινος δύναμις, ἢ ὁποία ἀπόφασις ἠδύνατο νὰ καταπνίξῃ τὴν μητρικὴν αὐτῆς στοργήν; Πολλοὶ τῶν σεβασμιωτέρων Καστιλλιανῶν ἥνωσαν τὰς παρακλήσεις των εἰς τὰς τῆς δόνας Μαρίας, καὶ ἠγωνίσθησαν νὰ πείσωσι τὸν ἄκαμπτον φρούραρχον ὅτι ὁ βασιλεὺς οὐδέποτε ἤθελεν ἀπαιτήσει τοιαύτην τρομερὰν θυσίαν, καὶ ὅτι ἐὰν ἡ Γαρίφα παρεδίδετο, αἱ δυνάμεις τῶν Καστιλλιανῶν δὲν ἤθελον βραδύνει νὰ ἀνακτήσωσιν αὐτήν. Ἀλλ' ἅπαντες οὗτοι οἱ λόγοι καὶ αἱ παρακλήσεις, κατ' οὐδὲν ἐδυνήθησαν νὰ κλονήσωσι τὴν ἀπόφασιν τοῦ Γουσμάνου, ὁ ὁποῖος ὑπόχρεως ὢν νὰ κρύπτῃ τὴν ὀδύνην του, ὤφειλε περιπλέον νὰ παρηγορῇ τὴν δυστυχῆ αὐτοῦ σύζυγον, καὶ ν' ἀπωθῇ ἀδιακόπως τὰς τῶν φίλων προσπαθείας του.

Ἐν τούτῳ ὁ δὸν Πέτρος περιέμενε τὴν τύχην του μετὰ θάρρους, καθότι γνωρίζων καλῶς τὸν πατέρα του, οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἐλπίδα σωτηρίας εἶχεν. Ὁ Ἀβὲν Ἰακὼβ καὶ ὁ συνένοχος αὐτοῦ, ὁ προδότης δὸν Ζουὰν ἐλυπήθησαν τὰ μέγιστα ἰδόντες ὅτι ἐναυάγησε τὸ καταχθόνιον αὐτῶν σχέδιον.

Στασιώδης τις θόρυβος ἠκούσθη καθ' ἁπάσας τὰς ὁδοὺς τῆς Γαρίφας· ἀλαλαγμοὶ ἀναμεμιγμένοι μὲ τὰς ἐνθουσιώδεις τοῦ πολέμου προσκλήσεις ἐπλήρουν τὸν ἀέρα, καὶ τὸ πᾶν ἐφαίνετο προμηνύον μέγα τι συμβεβηκός. Ὁ Γουσμᾶνος ἀνήσυχος ἔδραμε πρὸς τὰ ὀχυρώματα, ἅτινα κατεκλύζοντο ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν του, ἵνα μάθῃ τὴν αἰτίαν τῆς ἐκτάκτου ταύτης κινήσεως. Εἷς Καστιλλιανὸς τῷ ἔδειξεν ἐν σιγῇ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ὅπου ὁ ταλαίπωρος πατὴρ εἶδε τὸ αἱμοσταγὲς τοῦ υἱοῦ του σῶμα καὶ τὴν ὠχρὰν αὐτοῦ κεφαλὴν ἐμπεπηγμένην εἰς λόγχην.

— Ἐφοβούμην, εἶπεν ὁ Γουσμᾶνος, μὴ ὁ ἐχθρὸς ἐκυρίευσε τὴν πόλιν· χάριτι θείᾳ οὐδὲν τοιοῦτον συνέβη. Ἐξεπλήρωσα τὸ καθῆκόν μου.

Καὶ αὐτὸς μὲν ἔπραξε τὸ καθῆκόν του, ἀλλὰ καὶ ἡ φύσις ἀνέλαβε τὰ ἑαυτῆς δικαιώματα· διότι ὅταν ὁ πατὴρ ἔρριψε τὸ βλέμμα εἰς τὰ αἱματόφυρτα λείψανα, δάκρυα ἀνέβλυσαν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του. Καὶ οὕτω ἔνδακρυς ἀπεχώρησε.

Παρὰ τὴν γενικὴν προσδοκίαν, ἡ φρικώδης θυσία ἐξετελέσθη. Ὁ Ἀβὲν Ἰακὼβ καὶ ὁ δὸν Ζουὰν ὠθούμενοι ἀπὸ καταχθόνιον πνεῦμα ἐκδικήσεως, καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ μεταβάλωσι τὴν ἀδιάσειστον τοῦ Γουσμάνου ἀπόφασιν, ἠθέλησαν νὰ κατασπαράξωσι τὴν καρδίαν του. Πλὴν τούτου ὁ δὸν Ζουὰν ἐπεθύμει τὸν τάχιστον τοῦ Γουσμάνου θάνατον ἕνεκα τῆς ζηλοτυπίας ἥτις κατεκυρίευε τὴν καρδίαν του· διὸ καὶ κατεγίνετο εἰς τὸ νὰ παροξύνῃ τὸν μαῦρον φίλον του· μόλις δὲ ἡ δοθεῖσα εἰς τὸν Γουσμᾶνον προθεσμία ἐξέπνευσε, καὶ ὁ δὸν Ζουὰν προσέταξε τὴν σφαγήν. Ἀλλ' ὁ θάνατος τοῦ νέου διήγειρεν εἰς τὰς καρδίας τῶν χριστιανῶν ἀκατάσχετον ἐπιθυμίαν ἐκδικήσεως. Ἅπαντες ἐφλέγοντο ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ ἐπιπέσωσι κατὰ τῶν ἀδιαλλάκτων αὐτῶν ἐχθρῶν οὕτως ὥστε ὁ δὸν Ἀλόνζος δὲ Γουσμᾶνος, μὴ δυνάμενος ν' ἀναχαιτίσῃ αὐτούς, προσέταξε γενικὴν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἔξοδον.

Τὸ θάῤῥος τῶν Καστιλλιανῶν, ἐμψυχουμένων ὑπὸ τῆς ἀγανακτήσεως καὶ τῆς ἐκδικήσεως, ἐπέφερε θρίαμβον. Εἰς μάτην ὁ Ἀβὲν Ἰακὼβ καὶ ὁ δὸν Ζουὰν ἠγωνίζοντο ὅπως ἀναχαιτίσωσι τὸν χείμαρρον τοῦ ἐχθροῦ· οἱ ἀγῶνες αὐτῶν ἀπέβησαν ἀνωφελεῖς, καὶ ἡ σφαγὴ τῶν Μαύρων παρὰ τῶν χριστιανῶν ὑπῆρξε τόσον τρομερά, ὅσον βάρβαρος ὑπῆρξεν ἡ πρᾶξις των. Τὰ λείψανα τοῦ δὸν Πέτρου δὲ Γουσμάνου ἀποσπασθέντα μετεφέρθησαν εἰς τὴν Γαρίφαν, ὅπου ἀπενεμήθησαν αὐτοῖς αἱ τελευταῖαι τιμαὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν δακρύων καὶ τῶν ὀλολυγμῶν ἁπάσης τῆς φρουρᾶς.

Ὁ εὐγενὴς Ἀλόνζος δὲ Γουσμᾶνος, ἡ σύζυγος καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ δὲν ἦσαν οἱ μόνοι, οἵτινες ἐθρήνησαν τὸν θάνατον τοῦ δὸν Πέτρου. Ὑπῆρξε καὶ ἄλλη τις ἀνθρωπίνη καρδία, οἱ πόνοι τῆς ὁποίας δὲν ἦσαν ὀλιγώτερον δριμεῖς. Ἡ ἐρασμία, ἡ δυστυχὴς Ζώρα ἐβυθίσθη εἰς θλιβερὰν ἀπελπισίαν. Τὸ τρομερὸν τέλος τοῦ ἐραστοῦ της παρίστατο ἀδιακόπως εἰς τὴν πάσχουσαν αὐτῆς φαντασίαν. Ἐθεώρει τὴν εὐπιστίαν της ὡς τὴν πρωτίστην αἰτίαν τοῦ θανάτου τοῦ Καστιλλιανοῦ, καὶ πικρῶς κατεμέμφετο ἑαυτῆς ὅτι ἐπίστευσε τοὺς ἀπατηλοὺς λόγους τοῦ ἀδελφοῦ της. Καὶ ὅμως ἡ ἀγωνία εἰς ἣν κατεδίκασεν αὐτὴν ὁ θάνατος τοῦ δὸν Πέτρου δὲν ὑπῆρξεν ἡ μόνη δοκιμασία τὴν ὁποίαν ἔμελλε νὰ ὑποστῇ.

Ο δὸν Ζουὰν ἐξηκολούθει καταδιώκων αὐτὴν διὰ τοῦ ἀπεχθοῦς ἔρωτός του· ἀλλ' ἐκείνη ἀναπτύξασα ἀκαταδάμαστον τόλμην ἐν τῇ ἐσχάτῃ αὐτῆς ἀπελπισία, ἀπώθησεν αὐτὸν μετ' ἀγανακτήσεως, καὶ ἔφθασε μάλιστα ἕως ν' ἀντισταθῇ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἀδελφόν της. Ἐφανέρωσε καθαρῶς εἰς τοὺς χαμερπεῖς καὶ ἀποτροπαίους ἐκείνους τὴν ὁποίαν τῇ ἐνέπνεον φρίκην, καὶ τὴν ἀμετάτρεπτον αὐτῆς ἀπόφασιν τοῦ ν' ἀποθάνῃ μᾶλλον ἢ νὰ γείνῃ σύζυγος τοῦ δὸν Ζουάν. Οἱ δήμιοι οὗτοι, βλέποντες ματαιουμένας ὅλας αὐτῶν τὰς ἐλπίδας, προσέφυγον εἰς ἄλλα σκληρότερα μέσα. Ἡ δυστυχὴς νέα ἐκλείσθη ἐντὸς φυλακῆς, καθυβρίσθη, καὶ δὲν ἠρυθρίασαν νὰ μεταχειρισθῶσι καὶ αὐτὴν τὴν βίαν ὅπως τιμωρήσωσι τὴν ἐπιμονήν της. Ὅλα δὲ ταῦτα τὰ βασανιστήρια ἑνούμενα μὲ τὴν ἀγωνίαν ἣν τῇ ἐπροξένει ἡ καταστροφὴ τοῦ ἐραστοῦ της, παρήγαγον μετ' οὐ πολὺ ὀλεθριώτατα ἀποτελέσματα· διότι μόλις παρῆλθε μία ἑβδομὰς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ δὸν Πέτρου, καὶ ἡ πολυπαθὴς Ζώρα ἠκολούθησεν αὐτὸν εἰς τὸν τάφον. Συντριβέντος οὕτω πως τοῦ μόνου δεσμοῦ ὅστις ἥνωνε τὰ δύω τέρατα, ὁ δὸν Ζουὰν ἀπεφάσισε ν' ἀπέλθῃ τοῦ στρατοπέδου, καὶ νὰ ζητήσῃ ἀλλαχοῦ τὴν τύχην τὴν ὁποίαν ἐνταῦθα ἀπώλεσεν· ὁ δὲ Ἀβὲν Ἰακὼβ ἀφῆκεν αὐτὸν χωρὶς οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην νὰ δοκιμάσῃ λύπην, διότι ἀπελπισθεὶς πλέον νὰ κυριεύσῃ τὴν Γαρίφαν, ἔβλεπεν ὅτι οὐδεμίαν εἶχεν ἀνάγκην τῆς συνδρομῆς του. Ἐν τούτοις ἔκαμε καὶ τελευταίαν ἀπόπειραν, ὅπως δυνηθῇ νὰ γείνῃ κύριος τῆς πόλεως, ἀλλὰ ἡ ἄγρυπνος τοῦ δὸν Ἀλόνζου προσοχὴ ἐματαίωσε καὶ τὴν ὑστέραν ταύτην προσπάθειαν. Ἐπὶ τέλους ὁ Ἀβὲν Ἰακὼβ, μαθὼν ἐκ πείρας ὅτι πρέπει νὰ φοβῆται τὴν ἀνδρείαν Γουσμάνου τοῦ Καλοῦ, ἔλυσε τὴν πολιορκίαν, καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὴν Ἀφρικὴν κατησχυμένος καὶ λυσσῶν

Ἡ ὑπεράσπισις αὕτη τῆς Γαρίφας ἐδόξασε διὰ παντὸς τὸν γενναῖον ταύτης φρούραρχον. Ἡ φήμη τῆς θυσίας τὴν ὁποίαν ὁ Γουσμᾶνος ἔκαμε καὶ ἡ γενναία αὐτοῦ διαγωγὴ διαρκούσης τῆς πολιορκίας, διεδόθη καθ' ἅπασαν τὴν Ἰσπανίαν. Ὁ βασιλεὺς Σάγχος, προθυμούμενος νὰ ἐκφράσῃ αὐτῷ τὴν εὐγνωμοσύνην του, τῷ ἔγραψεν ἐπιστολὴν δι' ἧς συγχρόνως συνεχαίρετο καὶ συνελυπεῖτο αὐτὸν, καὶ ἔλεγεν ὅτι μόνη ἡ ἀσθένεια τὸν ἐμπόδιζε τοῦ νὰ ὑπάγῃ νὰ προϋπαντήσῃ τὸν εὐγενέστερον τῶν Καστιλλιανῶν· τὸν προσεκάλει δὲ εἰς τὴν αὐλήν του.

Γουσμᾶνος ὁ Καλὸς ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἄρχων τοῦ Ἁγίου Λουκᾶ τῆς Βαρραμέδας, καὶ ὁ δημιουργὸς τοῦ οἴκου τῆς Μεδίνης Σιδωνίας, δικαίως καυχώμενος ἐπὶ τῇ τοσοῦτον εὐγενεῖ αὐτοῦ καταγωγῇ. Ὁ θάνατος τοῦ Γουσμάνου δὲν ὑπῆρξεν ὀλιγώτερον ἔνδοξος τοῦ λοιποῦ βίου του· διότι σταλεὶς ἵνα πολιορκήσῃ τὴν Κάλπην (Gibraltar) ἐκυρίευσεν αὐτὴν μετὰ πεισματωδεστάτην ἀντίστασιν. Καὶ αὕτη εἶναι ἡ τελευταία ὑπηρεσία τὴν ὁποίαν προσέφερεν εἰς τὴν πατρίδα του, πεσὼν ἐνδόξως.

Τοιοῦτος ἦτον ὁ Ἀλόνζος Πέρες δὲ Γουσμᾶνος ὁ ἐπονομαζόμενος Καλὸς, ὅστις ὑπῆρξεν εἷς τῶν ἐνδοξοτέρων ἡρώων τῆς Ἰσπανίας. Ἡ μνήμη αὐτοῦ, λέγει ὁ Κουΐντινας, ἐμπνέει εἰς ἡμᾶς σέβας ὅμοιον ἐκείνου τὸ ὁποῖον αἰσθανόμεθα πρὸς τοὺς ἐνδοξοτέρους ἥρωας τῆς ἀρχαιότητος, τὸν Σκηπίωνα καὶ Ἐπαμινώνδα, τὸ δ' ὄνομά του ὅπερ ἀναμιμνήσκει ἀκραιφνέστατον φιλοπάτριδα, προφέρεται πάντοτε καὶ παρὰ πάντων μετὰ βαθέος σεβασμοῦ.

ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΙΣ

Ἑλληνικοῦ δράματος ἐν Γαλλίᾳ.

(Ἀπόσπ. ἐπιστολῆς ἐκ Παρισίων.)

—ooo—

. . . . Τὸ παρελθὸν ἔτος, καθ' ὅσον ἐνθυμοῦμαι, ἐδημοσίευσεν ἡ *Πανδώρα* τὰ περὶ τῆς παραστάσεως τῆς Ἑκάβης ἐν τῇ κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν νήσῳ Χάλκῃ ὑπὸ τῶν μαθητῶν τῆς αὐτόθι ἐμπορικῆς σχολῆς. Εἰ, ὅπως ἔλεγε τότε ἡ *Πανδώρα*, ἐπέτυχεν ἡ παράστασις, τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι παράδοξον, διότι οἱ παραστήσαντες ἦσαν Ἕλληνες· ἀξιοθαύμαστον εἶναι ὅτι τοιαύτη τις παράστασις ἐγένετο ἐν τῇ Γαλλίᾳ ὑπὸ ὑποκριτῶν ξενοφώνων, καὶ εὐδοκίμησεν. Ἰδοὺ τί ἀναγινώσκω ἔν τινι ἐφημερίδι·

« Τῇ ἑσπέρᾳ τῆς 25(13) Ἰουλίου οἱ μαθηταὶ τοῦ ἐν Αὐρηλίᾳ ἱερατικοῦ σχολείου παρέστησαν ἑλληνιστὶ ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ τὸν ***Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῷ*** τοῦ Σοφοκλέους.

» Ἀπὸ τῆς 7 ὥρας ἡ μεγάλη αἴθουσα ἦν πλήρης· καὶ ὅμως τοσοῦτον ἦν ἔτι τὸ περὶ τὴν εἴσοδον συμπιεζόμενον πλῆθος, ὥστε ὁ θόρυβος κατεκάλυψε τοὺς πρώτους ὑπὸ τῶν ὑποκριτῶν ἀπαγγελθέντας στίχους. Ἦν δὲ μετὰ τῶν προσκεκλημένων καὶ οἱ ἐπίσκοποι Αὐρηλίας καὶ Τορόνων, ὅ τε **Villemain** καὶ **S^t. Marc Girardin** καὶ **Patin** καὶ **Hase** καὶ **Lenormant** καὶ **Reignier** καὶ **Ingrès** καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν ἐγκρίτων τῆς Γαλλίας. Παρετηρήθη δὲ ἡ ἀπουσία τῶν Κ. **Cousin, Egger, Guigniaud** καὶ **Boissonade**, τῶν σοφῶν τούτων φίλων τοῦ ἑλληνισμοῦ. Παρῆν προσέτι καὶ ὁ πρόεδρος τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἀρείου Πάγου ἀποδημῶν νῦν ἐν Παρισίοις.

» Τὰ χορικὰ μέλη ἐψάλησαν κατὰ τὴν σοβαρὰν μουσικὴν τοῦ **Mendelsohu**, τὸ δ' ὅλον δρᾶμα τοσοῦτον ἐπέτυχεν, ὥστε οἱ παρόντες καὶ μέχρι δακρύων συνεκινήθησαν. « Ἔχετε θέατρον εὐρύτερον, εἶπεν ὁ Κ. **Villemain**, περιλαμβάνον ὡς τὰ ἀρχαῖα τρισμυρίους θεατὰς, φωτιζόμενον ὑπὸ τοῦ φωτὸς τοῦ ὡραίου τῆς Ἑλλάδος οὐρανοῦ, παριστῶν σκηνὴν μεγίστην, τοποθεσίαν ποιητικὴν, καὶ ὄψεσθε τὸ μαγικὸν τῆς τραγῳδίας ταύτης. »

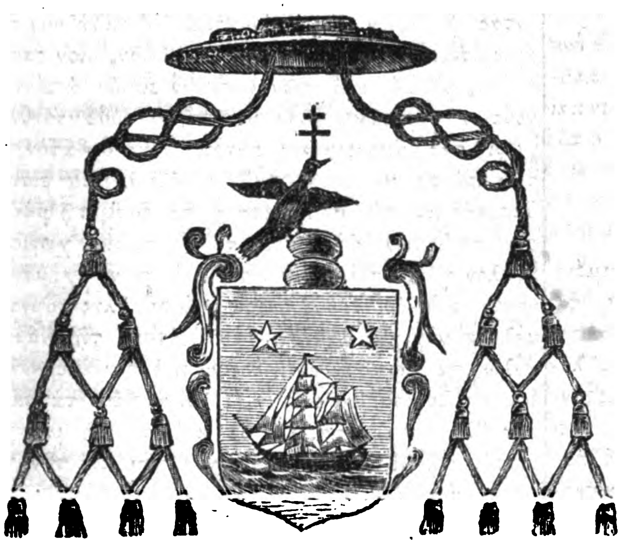
Ἐνῷ δὲ ἀνεγίνωσκον ταῦτα ἐλθών τις τῶν ὁμο-

γενῶν μοὶ εἶπεν ὅτι ἐφημερὶς ἐκ τῶν ἡμετέρων κατέκρινε τὴν σύστασιν θεάτρου *Ἑλληνικοῦ* ἐν Ἀθήναις. Τὸ κατ' ἐμὲ, φοβοῦμαι μὴ δὲν ἐνόησε καλῶς τὸν γράψαντα ὁ φίλος μου· διότι, πῶς εἶναι δυνατὸν Ἕλλην λόγιος καὶ φίλος τῆς πατρίδος, ν' ἀποκρούῃ τὸ σχολεῖον ἐκεῖνο ἐν ᾧ καὶ ἡ δραματικὴ ποίησις ἀναπτύσσεται καὶ τελειοποιεῖται, καὶ ἡ γλῶσσα ῥυθμίζεται καὶ τὰ ἤθη διορθοῦνται; Ζητήσατε τὰ τονισθέντα μέλη τοῦ *Οἰδίποδος*, καὶ παραστήσατε αὐτὸν καὶ ὑμεῖς ἐν Ἀθήναις. Οὐδεμίαν δὲ ἔχω ἀμφιβολίαν ὅτι ἡ δοκιμὴ ὑπερτερήσει τὰς ἐλπίδας ὑμῶν, καὶ ὅτι εὐδοκιμήσετε πλέον τῶν ἐνταῦθα· διότι ἀνώτεροι μὲν τὴν τέχνην εἰσὶν οἱ Γάλλοι τῶν ἡμετέρων ὑποκριτῶν, ἐνθερμότεροι ὅμως ἡμεῖς τὸ αἴσθημα παριστάνοντες ἔργον ἔξοχον τῶν ἰδίων πατέρων . . . . .

Μ. Ν. Δ.

ΠΕΡΙ ΟΙΚΟΣΗΜΩΝ.

—ooo—

Α'.

Β'.

Τὸ ὑπὸ στοιχ. Α'. ἀνήκει τῇ ἐξ Ἰταλίας καταγομένῃ οἰκογενείᾳ Κουκούλλα (Cuculla)· φέρει δὲ ἐπὶ μὲν τοῦ θυρεοῦ σταυρὸν ἀρχιεπισκοπικὸν, καὶ ἄνωθεν τούτου ἱερατικὸν πῖλον, ἑκατέρωθεν δὲ θυσάνους δέκα δηλοῦντας τὸν βαθμὸν τοῦ νῦν Μητροπολίτου τῆς ἐν Νάξῳ Δυτικῆς ἐκκλησίας Κ. Φραγκίσκου Κουκούλλα. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἀπὸ τῆς Ἑνετοκρατίας οἱ τῆς Νάξου Δυτικοὶ ἐπίσκοποι φέρουσι τίτλον Ἀρχιεπισκόπου Παροναξίας (Naxopariensis) καὶ Μητροπολίτου παντὸς Αἰγαίου Πελάγους.

Τὸ δὲ ὑπὸ στοιχεῖον Β'. ἀνήκει τῇ ἐξ Ἑνετίας καταγομένῃ οἰκογενείᾳ Βαρότσῃ (Barozzi), τῇ πρότερον μὲν ἐν Κρήτῃ, εἶτα δὲ ἐν Νάξῳ ἀποκατασταθείσῃ.

Ι. ΔΕ-ΚΙΓΑΛΛΑΣ.

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ.

—ooo—

Σήμερον δημοσιεύομεν ἀποσπάσματα ἐξ ἑτέρου τινὸς τῶν παρὰ τῷ Κυρίῳ Σ. Κόμνῳ εὑρισκομένων ἀρχαίων χειρογράφων. (Ἴδε φυλ. Πανδώρ. 174 *σ.* 143) *τῆς Ἀριθμητικῆς Εἰσαγωγῆς Νικομάχου τοῦ Γερασινοῦ, διῃρημένης εἰς βιβλία δύω καὶ ὑπομνηματισμένης διεξοδικῶς ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου Πρόκλου. Σύγκειται δὲ τὸ τεῦχος ἐκ σελίδων* 274, *ἡ σελὶς ἐκ στίχων* 26, *ὁ δὲ στίχος ἐκ στοιχείων περίπου* 50. *Καὶ τὸ μὲν κείμενον τοῦ Νικομάχου, ὅπερ ἐλάχιστον μέρος ἀποτελεῖ τοῦ ὅλου τεύχους, ὑπάρχει ἐκδεδομένον· ἡ τελευταία ἔκδοσις εἶναι ἡ ἐν Λειψίᾳ ὑπὸ Φριδερίκου Ἀστίου. Οἱ δὲ διεξοδικοὶ ὑπομνηματισμοὶ τοῦ Πρόκλου εἰσὶν ὅλως ἀνέκδοτοι. Κατὰ τὸν Φαβρίκιον ἓν μόνον χειρόγραφον αὐτῶν σώζεται ἐν τῇ Β. βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων· ὥστε δεύτερον εἶναι τὸ ἐν Ἀθήναις. Φαίνεται δὲ ὅτι οἱ ὑπομνηματισμοὶ οὗτοι τοῦ Πρόκλου ἦσαν ἄγνωστοι τῷ Ἀστίῳ, διότι οὐδὲν περὶ αὐτῶν ἀναφέρει ἐν τῷ*

προλόγῳ καὶ τοῖς σχολίοις αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ τὸ Νικομάχειον κείμενον τοῦ ὑπ' ὄψιν ἡμῶν χειρογράφου παραβαλόντες πρὸς τὸ τοῦ Ἀστίου εὕρομεν πολλαχοῦ διαφορὰς γραφῶν ἀξιολόγους. Ἐκφράζομεν δὲ καὶ αὖθις τὴν εὐχὴν ὅπως τὰ προγονικὰ κειμήλια ταῦτα μείνωσιν ἐν Ἑλλάδι, μηδὲ κοσμήσωσι ξένην τινὰ βιβλιοθήκην.

Ι. Κ.

—o—

ΝΙΚΟΜΑΧΟΥ ΓΕΡΑΣΙΝΟΥ ἀριθμητικῆς εἰσαγωγῆς τῶν εἰς δύο τὸ πρῶτον, ὅπερ ἐξηγεῖται ὁ φιλόσοφος Πρόκλος.

ΚΕΙΜΕΝΟΝ.

α Οἱ παλαιοὶ (α) καὶ πρῶτοι μεθοδεύσαντες ἐπιστήμην, κατάρξαντος Πυθαγόρου, ὡρίζοντο φιλοσοφίαν εἶναι φιλίαν σοφίας, ὡς καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα ἐμφαίνει, τῶν πρὸ Πυθαγόρου πάντων σοφῶν καλουμένων συγκεχυμένῳ ὀνόματι, ὥσπερ καὶ τέκτων καὶ σκυτοτόμος, καὶ κυβερνήτης, καὶ ἁπλῶς πᾶς ὁ τέχνης τινὸς ἢ δημιουργίας ἔμπειρος » (β).

ΣΧΟΛΙΑ ΠΡΟΚΛΟΥ.

Εἰσαγωγὴ ἐπιγέγραπται ὡς πρὸς τὰ γεγραμμένα αὐτῷ θεολογικὰ, ἤτοι μεγάλα ἀριθμητικά. Γερασινὸς δὲ λέγεται ἀπὸ τῆς πόλεως, ᾗ ὄνομα Γέρασα· ἔστι δὲ περὶ Βόστραν καὶ Ἀραβίαν. Γέρασα δὲ λέγεται ἀπὸ τοῦ τοὺς συστρατεύσαντας τῷ Ἀλεξάνδρῳ γέροντας, καὶ μὴ δυνηθέντας πολεμεῖν, ἐκεῖ τὴν οἴκησιν ποιήσασθαι. (α) Πλατωνικὸς ὢν ὁ πατὴρ τοῦ βιβλίου τούτου κατὰ τὸν πλατωνικὸν σκοπὸν ζητεῖ τὸ τέλος τῆς ὄντως φιλοσοφίας, καὶ τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν ἐπὶ ταύτην. Ὅτι μὲν οὖν, ὡς καὶ ὁ Νικόμαχος ὁρίζεται, φιλοσοφία ἐστὶ φιλία σοφίας παντὶ προὖπτον· ζητητέον δὲ τί ἐστὶ σοφία, καὶ πόθεν ἔσχε τὸ ὄνομα. Σοφία μὲν οὖν ἐκλήθη, οἱονεὶ σάφειά τις οὖσα, ὡς σαφηνίζουσα πάντα· τοῦτο δὲ τὸ σαφὲς εἴρηται καὶ ἐν ἄλλοις ὅτι οὕτω κέκληται, οἱονεί τι φαὲς, ἤτοι φῶς ὂν, διὰ τὸ εἰς φῶς ἄγειν τὰ κεκρυμμένα. Ἐπεὶ τοίνυν τὰ νοητὰ καὶ θεῖα, ὡς Ἀριστοτέλης φησὶν, εἰ καὶ φανερώτατά ἐστι κατὰ τὴν ἑαυτῶν οὐσίαν, ἡμῖν διὰ τὴν ἐπικειμένην τοῦ σώματος ἀχλὺν σκοτεινὰ καὶ ἀμυδρά εἰσι, τὴν ταῦτα ἡμῖν εἰς φῶς ἄγουσαν ἐπιστήμην, εἰκότως σοφίαν ὠνόμασαν.

. . . .

Τοιοῦτοι γὰρ ἦσαν οἱ ἑπτὰ σοφοὶ, πολιτικάς τινας ἀρετὰς εὑρόντες, εἶτα λοιπὸν ὁδῷ προϊόντες καὶ ἐπ' αὐτὰ τὰ σώματα καὶ τὴν δημιουργὸν αὐτῶν προῆλθον φύσιν· καὶ ταύτην εἰδικώτερον φυσικὴν ἀνεκάλεσαν θεωρίαν, καὶ σοφοὺς τοὺς τὴν τοιαύτην σκέψιν μετιόντας. Τελευταῖον δ' ἐπ' αὐτὰ λοιπὸν ἔφθασαν τὰ θεῖα καὶ ὑπερκόσμια καὶ ἀμετάβλητα παντελῶς, καὶ τὴν τούτων γνῶσιν κυριωτάτην σοφίαν ὠνόμασαν. Οἱ μὲν οὖν πρὸ Πυθαγόρου συγκεχυμένως κατὰ πάντων τῶν εἰρημένων τὸ τῆς σοφίας ὄνομα ἔφερον· πρῶτος δὲ Πυθαγόρας αὐτὸς συνέστειλεν αὐτὸ, ἐπὶ μόνης τῆς τῶν ἀϊδίων ἐπιστήμης τὸ τῆς σοφίας ὄνομα θεὶς, καὶ φιλοσοφίαν τὴν τῆς σοφίας ταύτης φιλίαν ὠνόμασε. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ τῆς φιλοσοφίας τέλος, ἡ τῶν θείων πραγμάτων γνῶσις. Τὰ δὲ ἐπὶ ταύτην ἄγοντα τὴν σοφίαν, ὡς Πλάτωνι καὶ Πλωτίνῳ δοκεῖ, ἡ τῶν μαθημάτων ἐπιστήμη· παραδοτέον γὰρ τοῖς νέοις τὰ μαθήματα, φησὶν ὁ Πλωτῖνος, πρὸς συνεθισμὸν τῆς ἀσωμάτου φύσεως. Ἐπειδὴ γὰρ ὑλικοῖς συμπεπλέγμεθα σώμασι, καὶ τούτων ἐκτὸς εἰθίσμεθα νοεῖν οὐδὲν, ἀδύνατον ἦν ἀμέσως ἐξ αὐτῶν ἐπὶ τὰ νοητὰ καὶ κεχωρισμένα παντελῶς σώματος ἐλθεῖν· ἐμέλλομεν γὰρ πάσχειν ὅπερ οἱ ἐκ σκοτεινοῦ οἴκου πάσχουσιν ἐπὶ φωτεινότατον ἀμέσως ἐρχόμενοι, καὶ τῷ ἀθρόῳ φωτὶ τὰς ὄψεις ἀποτυφλούμενοι. Δεῖ γὰρ ἐκ τῶν ἐναντίων κατὰ βραχὺ διὰ τῶν μέσων προϊόντας βαδίζειν ἐπὶ τἀναντία. Ἐπειδὴ οὖν τῶν ἀχωρίστων παντελῶς τῆς ὕλης εἰδῶν, οἷον σαρκὸς ὀστέων, φλεβῶν καὶ τῶν φυσικῶν εἰδῶν ἁπάντων, τούτων γὰρ οὐδὲν οὐδὲ ὑποστῆναι οὐδὲ νοηθῆναι χωρὶς τῆς ὑποκειμένης αὐτοῖς ὕλης δυνατὸν, καὶ τῶν πάντη χωριστῶν καὶ ἀσχέτων, οἷα εἰσὶ τὰ ὑπερκόσμια, τὰ μαθήματα μέσα ἐστὶ, τῇ μὲν οὐσίᾳ σωμάτων ἀχώριστα, τῇ δ' ἐπινοίᾳ χωριστὰ, κύκλον γὰρ, καὶ τρίγωνον, καὶ πᾶν σχῆμα καὶ νοῆσαι καὶ ὁρίσασθαι χωρὶς πάσης ὕλης δυνατὸν μελέτῃ γὰρ καὶ μαθήσει ταῦτά ἐστι, τῇ δ' αὐτῶν ἀΰλως τὰ χωριστὰ εἴδη νοεῖν, καὶ τὴν ἐκείνων ὡς ἐστὶ συλλογίσασθαι οὐσίαν (;) Εἰ γάρ ἐστι τὰ πάντη τῆς ὕλης ἀχώριστα, ἐστὶ δὲ καὶ τὰ πῇ μὲν χωριστὰ, πῇ δὲ ἀχώριστα, ἀνάγκη που καὶ τὴν τρίτην τῶν εἰδῶν εἶναι μοῖραν, τὴν παντάπασι χωριστὴν καὶ τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ ἐπινοίᾳ. Πάντα μὲν οὖν τὰ μαθήματα ὁδός ἐστι πρὸς τὰ νοητὰ, μάλιστα δὲ τούτων ἡ ἀριθμητικὴ, ἀρχὴ πάντων οὖσα· καὶ γὰρ μουσικῆς, εἴπερ αὕτη μὲν περὶ τὸ ἐν σχέσει ποσὸν καταγίνεται, τὸν ἡμιόλιον φέρ' εἰπεῖν ἀριθμὸν, ἢ ἐπίτριτον, ἢ διπλάσιον, ἢ ὁντιναοῦν, ἡ δὲ ἀριθμητικὴ περὶ τὸ ἄσχετον· πρότερα δὲ τῶν ἐν σχέσει τὰ ἄσχετα. Ἀλλὰ δὴ καὶ γεωμετρίας προτέρα· πολλαὶ γὰρ τῶν γεωμετρικῶν ἀποδείξεων διὰ τῆς ἀριθμητικῆς προΐασι, καὶ ὅλως ἐπειδὴ τὰ σχήματα ἢ ἐκ μιᾶς γραμμῆς, ὡς ὁ κύκλος, ἢ ἐκ πλειόνων συνέστηκε· τὸ δὲ ἓν καὶ τὸ πλῆθος ἀριθμοί· καὶ ὅτι παντὸς μεγέθους ἀρχή ἐστιν ἡ μονάς· καὶ γὰρ τὸ σημεῖον οἷον μονάς τις ὑπάρχει· ἀμερὲς γάρ· καὶ ὅτι ἡ μονὰς ἀδιαίρετος, ἥτις ἐστὶν ἀρχὴ ἀριθμοῦ· τοιοῦτον δὲ καὶ τὸ σημεῖον οὗ μέρος οὐδέν. Εἰ δὲ γεωμετρίας ἡ ἀριθμητικὴ προτέρα, καὶ ἀστρονομίας ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ προτέρα· εἴπερ ἡ γεωμετρία μὲν περὶ μεγέθη ἁπλῶς ἀκίνητα ἔχει, τὰ τούτων περιεργαζομένη εἴδη, ἀστρονομία δὲ περὶ τὰ κινούμενα, καὶ τὰς τούτων κινήσεις καὶ πρὸς ἄλληλα σχέσεις αὐτῶν ζητοῦσα . . . . . .

. . . .

ΚΕΙΜΕΝΟΝ.

α Ὄντα δὲ τὰ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἀεὶ

» διατελοῦντα ἐν τῷ κόσμῳ (ε) καὶ οὐδέποτε τοῦ » εἶναι ἐξιστάμενα, οὐδὲ ἐπὶ βραχύ· ταῦτα δ' ἂν » εἴη τὰ ἄυλα καὶ ἀΐδια, καὶ ὧν κατὰ μετουσίαν » ἕκαστον λοιπὸν τῶν ὁμωνύμως (5) οὕτω κα- » λουμένων (*) τόδε τι λέγεται καὶ ἔστι. Τὰ μὲν » γὰρ σωματικὰ δήπου καὶ ὑλικὰ ἐν διηνεκεῖ ῥύ- » σει καὶ μεταβολῇ διὰ παντός ἐστι, μιμούμενα τὴν » τῆς ἐξ ἀρχῆς (ζ) ἀϊδίου ὕλης καὶ ὑποστάσεως » φύσιν καὶ ἰδιότητα, (**) ὅλη γὰρ δι' ὅλης ἦν τρε- » πτὴ (η) καὶ ἀλλοιωτή. »

ΣΧΟΛΙΑ.

(δ) Οὕτως γὰρ καὶ Ἀριστοτέλης λέγει ἐν τοῖς ἀποδεικτικοῖς, ἐπιστήμην εἶναι τὴν ἀεὶ ὡσαύτως ἔχουσαν καὶ κατὰ ταὐτά. Ἐπιστήμη γὰρ λέγεται ἀπὸ τοῦ εἰς ἐπίστασιν ἄγειν τὴν ψυχήν· πῶς οὖν ἂν εἴη ἐπιστήμη τῶν μὴ ἐστώτων, ἀλλ' ἐν συνεχείᾳ μεταβολῆς θεωρουμένων; μόνων οὖν τῶν ἀεὶ ὄντων ἡ γνῶσις ἐπιστήμη ἐστίν· (ε) οὐχ ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ ὑπάρχει διὰ παντός, πῶς γάρ; εἴπερ εἰσὶν ὑπερκόσμια, ἀλλ' ὅτι ἀεὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ κοσμοῦσι, ἐπιλάμποντα τούτοις τὸ ἑαυτῶν ἀγαθὸν εἰκονικῶς. (5) Ὥσπερ γὰρ ὁμωνύμως τὸ ὄντως ζῶον καὶ τὸ γεγραμμένον καλοῦμεν, οὕτω καὶ τὰ τῇδε ὄντα· οὐ γὰρ συνωνύμως ἐκείνοις ἔχουσι καὶ τὰς προσηγορίας. (ζ) Ἀντὶ τοῦ τῆς ἀρξάσης αὐτῶν ὕλης, ἅμα γὰρ τῇ ἀρχῇ καὶ ἡ ὕλη. Λέγει οὖν ὅτι τὰ σωματικὰ ταῦτα εἴδη, ἐν διηνεκεῖ ῥύσει ὄντα μιμοῦνται τῆς ὑλικῆς αὐτῶν ἀρχῆς τὸ ἄστατον, κἀκείνη γὰρ δυνάμει πάντα οὖσα τὰ εἴδη, οὐκ ἀνέχεται τὸ αὐτὸ στέγειν εἶδος ἀεί. Ὁ μὲν φιλόσοφος Ἀμμώνιος, ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος ἔφη ὅτι οὐ καλῶς εἶπε Νικόμαχος, τὸ μιμεῖσθαι τὴν ὕλην, οὐδενὸς γὰρ παράδειγμα ἡ ὕλη ἐστί· τίς γὰρ θέλει ὕλη γενέσθαι; Ἀλλ' οὐ τοῦτο οἶμαι τὸν Νικόμαχον δηλοῦν διὰ τοῦ μιμεῖσθαι (1), ὅτι ὡς πρὸς παράδειγμα ταύτην ἀποβλέποντα μιμεῖται τὰ εἴδη· ἀλλ' ὡς ἂν ἔλεγεν ὅτι τὰ αἰσθητὰ διὰ τοῦτο ἐν συνεχεῖ (2) ἐστὶ μεταβολῇ, ὅτι τῇ οἰκείᾳ ἀρχῇ, τῇ ὕλῃ συνεξομοιοῦται, τῷ μὴ δύνασθαι διὰ τὸ ἄστατον αὐτῶν ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι ἀεί· ὥσπερ εἰ καὶ τὸν ἐν πλοίῳ δινεῖσθαι καὶ αὐτὸν ἰδίᾳ τις λέγοι καὶ τὸ ἄστατον τοῦ πλοίου μιμεῖσθαι. (η) Καὶ τοῦτο ὁ αὐτὸς (3) ἡμῶν διδάσκαλος οὐ καλῶς εἶπεν εἰρῆσθαι τῷ Νικομάχῳ. Ἔδει γάρ, φησιν, εἰπεῖν τρεπτικὴ καὶ ἀλλοιωτική, περὶ αὐτὴν γὰρ αἱ τροπαὶ καὶ ἀλλοιώσεις γίγνονται, αὐτὴ δὲ οὐ τρέπεται, οὐδὲ ἀλλοιοῦται· εἰ γὰρ αὐτὴ ἐτρέπετο ἐδέετ' ἂν ἑτέρας (4) ὕλης ἐν ᾗ ἔμελλεν ἀλλοιοῦσθαι καὶ τρέπεσθαι. Ὥστε αὐτὴ μὲν ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος, τὰ δὲ περὶ αὐτὴν εἴδη ἀλλοιοῦται.

. . . .

οἷον ἄνθρωπος, αὐτὸς μὲν ὑπομένει, ἐξισταμένου δὲ τοῦ λευκοῦ ἀντιλαμβάνει τὸ μέλαν. Ἔστι δὲ πάλιν ἀπολογούμενόν τινα ὑπὲρ τοῦ Νικομάχου λέγειν, ὅτι τό, ὅλη δι' ὅλης τρέπεται, οὐχ ὡς καὶ αὐτῆς, καθὸ ὕλη ἐστί, μεταβαλλούσης καὶ ἐξισταμένης τοῦ εἶναι ὕλη, ἀλλ' ὥσπερ ἂν εἴποιμεν ὅλον δι' ὅλου τὸν χαλκὸν εἰς τὰ ἐν αὐτῷ γινόμενα χαλκευτὰ εἴδη τρέπεσθαι, οὐ τῆς οὐσίας τοῦ χαλκοῦ τοῦ εἴδους τοῦ ἑαυτῆς ἐξισταμένης (1) ἀλλ' ὡς πεφυκότος αὐτοῦ καθ' ὅλον αὐτόν, τὰ μὲν ἀποπτύειν τῶν εἰδῶν, τὰ δὲ δέχεσθαι. Οὕτως οὖν τὴν ὕλην δι' ὅλης μεταβάλλειν εἴρηκε· κατ' ἀλήθειαν γάρ, ὡς ἤδη εἶπον, οὐκ ἔστι τὸ εἶδος τὸ μεταβάλλον, ἀλλὰ τὸ ὑποκείμενον. Τῶν γὰρ εἰδῶν, τὸ μὲν φθείρεται, τὸ δὲ γίνεται· οὕτω γὰρ καὶ τὴν εἰς ἄλληλα μεταβολὴν τῶν πραγμάτων λέγομεν, τῷ τὸ ὑποκείμενον αὐτῶν ἄλλοτε εἰς ἄλλο μεταχωρεῖν εἶδος, τὸ γὰρ μεταβάλλον ὑπομένειν δεῖ, ἵνα ἐξ ἄλλου εἰς ἄλλο μεταχωρῇ, ὡς ἐκ τόπου εἰς τόπον μεταβαῖνον, ὥστε τὸ ἐν ταῖς μεταβολαῖς ὑπομένον ἡ ὕλη ἐστίν· αὕτη γὰρ ἔστιν ἡ εἰς τὰ εἴδη τρεπομένη καὶ μεταβάλλουσα.

. . . .

Οὕτω καὶ Πλάτων ὁμωνύμως καλῶν τάς τε ἰδέας καὶ τὰς ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ἐκείνων εἰκόνας, τὸ αὐτὸ εἴωθεν ἐκείνοις προστιθέναι, αὐτὸ ζῶον λέγων, καὶ αὐτὸς ἄνθρωπος καὶ τὰ λοιπὰ ὡσαύτως, διὰ τῆς προσθέσεως τῆς ἀντωνυμίας τὸ κυρίως τοιοῦτον ὑπάρχον ἕκαστον ἐκείνων καὶ πρώτως δηλῶν· τὰ δὲ ἐξ ἐκείνων ὁμωνύμως λεγόμενα ἐκείνοις καὶ οὐ κυρίως, ἀλλ' ὡς ἡ εἰκὼν ἔχει πρὸς τὸ ἀρχέτυπον.

Ἐξελιγμούς, τὰς περιόδους φησὶ καὶ ἀνακυκλήσεις· πάντα γὰρ ταῦτα, καὶ ὁ οὐρανός, καὶ ὁ χρόνος, καὶ τὰ ἄστρα ἐξ ἐκείνων τῶν λόγων προῆλθον, οὐ δημιουργικῶς, ἀλλ' εἰδοποιητικῶς. Ἀμέλιος δὲ οὐκ οἶδα πόθεν ὁρμηθεὶς καὶ κακῶν ἰδέας ἐδόξασε, καὶ τούτων τοὺς λόγους οἴεται εἶναι παρὰ τῷ Θεῷ, ὃν οὐ νῦν ἡμῖν ἐξελέγχειν πρόκειται.

. . . .

Οὕτω γοῦν καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν, δικαιοσύνης μὲν κατὰ τὸ πλεονάζον κακία, ἡ πλεονεξία, κατὰ δὲ τὸ ἐλλεῖπον ἡ μειονεξία· ἀνδρίας δέ, κατὰ τὸ πλεονάζον θρασύτης, κατὰ τὸ ἐλλεῖπον δειλία. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ σωφροσύνης ἀκολασία καὶ ἠλιθιότης· καὶ ἐπὶ φρονήσεως πανουργία καὶ ἁπλότης. Ὁ οὖν τέλειος πέφευγε ταῦτα καὶ σύμμετρός ἐστιν. Εἰσὶ δὲ οἱ μὲν ὑπερτελεῖς καὶ ἐλλειπεῖς πάμπολλοι. Οἱ γὰρ χείριστοι τῶν ἀριθμῶν (2) καὶ πάμπολλοι· οἱ δὲ τέλειοι ὡς ἐοικότες τοῖς καλλίστοις τῶν ἀνθρώπων, ὀλίγοι· τοὺς πλείονας γὰρ κακοὺς εἶπεν ὁ Βίας, τὰ δὲ καλὰ σπάνια.

Οὐκοῦν προτέρα ἡ ἀριθμητικὴ τῆς μουσικῆς. Ἀλ-

(*) Τοῦ Ἀστίου τὸ κείμενον φέρει « τῶν ὁμωνύμως ὄντων τε καὶ καλουμένων. » οὗπερ ὀρθοτέρα ἡ γραφὴ τοῦ ἡμετέρου χειρογράφου.

(**) Τὸ χ. ἀϊδιότητα.

(1) Τὸ χειρόγρ. διὰ τὸ μιμεῖσθαι.

(2) Τὸ χ. ἐσυνέχει.

(3) Τὸ χ. καὶ τοῦτο αὐτὸς ἡμῶν διδάσκαλος.

(4) Τὸ χ. ἑτέρως.

(1) Τὸ χ. ἐξιμένου.

(2) Τὸ χ. τῶν ἀνθρώπων

λω; θ' ὅτι καὶ οἱ μουσικοὶ λόγοι, ὅ ἐστι ὁ διὰ τεσσάρων, ὁ διὰ πέντε, ὁ διὰ πασῶν, ἢ ὁ δὶς διὰ πασῶν (1) πῶς ἂν γένοιντο, (2) μὴ ὄντος ἀριθμοῦ; ὁ μὲν γὰρ διὰ πέντε τὸν ἡμιόλιον λόγον ἔχει, ὁ δὲ διὰ δ τὸν ἐπίτριτον, ὁ δὲ διὰ πασῶν τὸν διπλάσιον, ὁ δὲ διὰ πασῶν ἅμα καὶ διὰ πέντε τὸν τριπλάσιον, ὁ δὲ δὶς διὰ πασῶν, ὅστις καὶ τελειότατός ἐστι, τὸν τετραπλάσιον· ταῦτα δὲ πάντα ἀριθμῶν ἴδια· ἡμιόλιος μὲν ὁ γ τοῦ ϐ, ὅτι ἔχει ὁ γ τὸν ϐ καὶ τὸ ἥμισυ αὐτοῦ· ἐπίτριτος δὲ ὁ δ τοῦ γ, ὅτι ἔχει ὁ δ τὸν γ καὶ τὸ τρίτον αὐτοῦ· ὁ δὲ ς τοῦ ϐ τριπλάσιος, διπλάσιος δὲ τοῦ ϐ ὁ δ' καὶ τετραπλάσιος ὁ η. Καλοῦνται δὲ παρὰ τοῖς μουσικοῖς οἱ τοιοῦτοι λόγοι ὁ μὲν ἐπίτριτος διὰ τεσσάρων, ὅτι ἐν τετραχόρδῳ τεσσάρων οὐσῶν χορδῶν αἱ ἄκραι ϐ χορδαὶ πρὸς ἀλλήλας λόγον ἔχουσιν ἐπίτριτον ὅν τὰ δ πρὸς τὰ γ. προστεθείσης δὲ καὶ ἑτέρας χορδῆς, ὡς γίνεσθαι πεντάχορδον, λόγον ἔχουσιν αἱ ἄκραι χορδαὶ τουτέστιν ἡ α'.η πρὸς τὴν εην ἡμιόλιον, ὃν τὰ γ πρὸς τὰ ϐ. τῷ δὲ πενταχόρδῳ προστεθὲν τετράχορδον ὅμοιον τῷ προτέρῳ τετραχόρδῳ τὰς δύο ἄκρας χορδὰς ἐν λόγῳ ποιεῖ διπλασίῳ ὃν ἔχει ὁ η πρὸς τὸ δ. καλοῦσι δὲ τοῦτον οἱ μουσικοὶ διὰ πασῶν, ὅτι τὸ ἐξ ἀρχῆς ὄργανον τῆς μουσικῆς ὀκτάχορδον ἦν, προσυπακούεται δὲ τῷ διὰ πασῶν, τῶν χορδῶν δηλονότι. Ὕστερον δὲ προστεθέντος τῷ τοιούτῳ ὀκταχόρδῳ καὶ ἑτέρου τούτῳ (3) ὁμοίου, ὡς γίνεσθαι τὰς τοῦ ὀργάνου πάσας χορδὰς ιε ἡ γὰρ μέση κοινή ἐστι καὶ ἀμφοῖν τοῖν τετραχόρδοιν, ἐν τῷ μὲν ὀγδόη γινομένη, ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ πρώτη, ἐκλήθη παρ' αὐτῶν ὁ λόγος τῶν ἄκρων χορδῶν, τουτέστι τῆς αης πρὸς τὴν ιεην δὶς διὰ πασῶν, τουτέστι τετραπλάσιος, ὃν ἔχει ὁ η πρὸς τὸν ϐ. (4) δὶς δὲ διὰ πασῶν εἴρηται ὅτι ἑκάτερον διὰ πασῶν διπλάσιον· συντεθέντα δ' ἐγένοντο δὶς διὰ πασῶν, ἤγουν δὶς διπλάσιον, καὶ φανερὸν ὅτι καὶ τετραπλάσιον. Ἔστι δὲ ἐν μουσικῇ ὁ λόγος οὗτος ὁ δὶς διὰ πασῶν, τουτέστιν ὁ τετραπλάσιος, τελειότατος, ὅτι μείζονα τούτου λόγον ἐν μουσικῇ οὐκ ἔστι λαβεῖν· οὐδὲ γὰρ ὥσπερ οἱ ἀριθμοὶ ἐπ' ἄπειρον αὔξονται, οὕτω καὶ οἱ τῶν χορδῶν λόγοι· ἡ γὰρ πολλὴ τάσις ἐν χορδαῖς ῥῆξιν ἐργάζεται· πάλιν δὲ οὐδὲ ἄχρις ἀπείρου μειοῦται· ἡ γὰρ πολλὴ ἄνεσις εἰς τὸ σιγᾶν τὰς χορδὰς περιάγει, καὶ διὰ τοῦτο πάλιν ἡ ἐσχάτη μείωσις μέχρι τοῦ ἐπιτρίτου λόγου.

---

(1) Τὸ χειρόγρ. ὁ δὶς καὶ διὰ πασῶν.
(2) Τὸ χ. γένοιτο.
(3) Τὸ χ. τούτου.
(4) Τὸ χ. δ'.

ΑΡΧΑΙΟΙ ΝΑΟΙ ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ.

ΥΠΟ

Ε. ΚΡΗΤΙΚΙΔΟΥ.

(*Συνέχεια, ἴδε φυλλ.* 166, *σελ.* 525).

Α'.

« Ο ΔΗΜΟΣ Ο ΣΑΜΙΩΝ ΓΝΑΙΟΝ ΔΟΜΕΤΙΟΝ
ΓΝΑΙΟΥ ΥΙΟΝ ΤΟΥ ΔΟΘΕΝΤΟΣ ΥΠΟ ΤΗΣ
ΣΥΝΚΛΗΤΟΥ ΠΑΤΡΩΝΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ
ΥΠΕΡ ΤΕ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΗΣ ΑΡΤΕΜΙ
ΔΟΣ ΤΗΣ ΤΑΥΡΟΠΟΛΟΥ ΑΡΕΤΗΣ ΕΝΕΚΕΝ
ΕΙΣ ΕΑΥΤΟΝ.
ΗΡΗΙ
ΦΙΛΟΤΕΧΝΟΣ ΗΡΩΣ ΔΟΥΣ ΠΟΙΕΙ.

Β'.

. . . . (αυτοκρατο) ΡΑ. . . . .
(συγκλη). ΤΟΥ ΚΑΙ ΠΑΤΡΩΝΟΣ. . . .
ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΓΑΙΟΥ ΙΟΥΛΙΟΥ ΓΑΙΟΥ
ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΑΡΕΤΗΣ ΕΝΕΚΕΝ ΚΑΙ ΕΥΝΟΙΑΣ
ΗΣ ΕΧΩΝ ΔΙΑΤΕΛΕΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΣ ΠΡΟΣ ΠΑΝ
ΤΑΣ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΑΣ ΚΑΙ ΚΑΤ ΙΔΙΑΝ
ΕΙΣ ΕΑΥΤΟΝ
ΗΡΗΙ

Γ'.

ΒΑΣΙΛΕΑ ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΝ ΘΕΟΝ ΦΙΛΟΠΑΤΟΡΑ
ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΥ
ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ ΒΕΡΕΝΙΚΗΣ ΘΕΩΝ ΕΥΕΡΓΕΤΩΝ

Αἱ ἑπόμεναι δύο ἐπιγραφαὶ Α, Β, *ληφθεῖσαι ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ Ἡραίου, ἐκτίσθησαν ὑπὸ τὴν ἑστίαν τῆς κατὰ τὴν Κολώναν ἀποθήκης τοῦ Γ. Ῥούσσου, ἀφ' ὅπου ἀντεγράφησαν, ἐφ' ὧν ὑψοῦντο ἀναμφιῤῥήστως ἀγάλματα τῆς Κλαυδίας καὶ τοῦ Ποπλίου.*

Α'.

Ο ΔΗΜΟΣ ΚΛΑΥΔΙΑΝ ΟΚΤΑΟΥΙΑΝ ΤΗΝ ΓΥ
ΝΑΙΚΑ ΤΟΥ
ΣΕΒΑΣΤΟΥ ΝΕΡΩΝΟΣ ΚΛΑΥΔΙΟΥ ΔΡΟΥΣΟΥ
ΚΑΙΣΑΡΟΣ
Γ(ερ)Μ(αν)ΙΚΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ
(Ηρη)Ι

Β'.

Ο ΔΗΜΟΣ . . . .
ΠΟΠΛΙΟΝ ΟΥΙΛΜΟΝ Ρ . . . . . .
. . . . ΤΟΝ ΑΝΘΥΠΑΤΟΝ . . .
ΗΡΗΙ

Εἰς στήλην ἐκ μαρμάρου ὑπὸ τὴν ἁγίαν τράπεζαν τοῦ ἐν τῷ προσεγγίζοντι εἰς τὸ Ἡραῖον καὶ ἀνήκοντι ἤδη εἰς τὴν ἐν Πάτμῳ Μονὴν Μετοχίῳ (α) ναοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ὑπάρχει ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή·

ΑΥΛΟΝΟΦΕΛ
ΛΙΟΝ ΑΤΤΙΚΟΝ
ΥΙΟΝ ΑΤΤΙΚΟΥ
ΤΟΥ ΝΕΟΠΟΙΟ(υ)
ΤΗC ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΘΕΑC ΗΡΑC ΚΑΙ
ΠΑΡΑΦΥΛΑΚΟC
ΚΡΙΘΕΝΤΑ ΕΙC ΟΛΥΜ
ΠΙΑ ΤΑ ΕΝ ΠΕΙΣΗ(ι)
ΠΑΙΔΩΝ ΣΤΑΔΙΟΝ ΝΕΙ
ΚΗΣΑΝΤΑ ΤΟΝ ΕΠΩ
ΝΥΜΟΝ ΕΝ ΤΩ(ι) ΙΕΡΩ(ι της)
Β(α)ΣΙΛΕΙΟΥ ΘΕΑΣ
ΗΡΑΣ ΑΓΩΝΑ ΠΑΙ
ΔΩΝ ΠΑΛΗΝ ΤΗΝ
ΤΕΙΜΗΝ ΑΝΑΣΤΗ
ΣΑΝΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑ
ΤΡΟC

Ἡ περιέχουσα τὸν ἑξῆς κατάλογον τῶν νεωποιῶν στήλη, ληφθεῖσα ἐκ τοῦ Ἡραίου, φυλάττεται ἐν τῇ πλησίον τούτου ἀποθήκῃ τῆς Μονῆς τοῦ Σταυροῦ.

ΕΠΙ ΑΝΤΙΟΧΟΥ
ΕΤΟΥΣ ΜΑ
ΝΕΩΠΟΙΗΣ
ΕΙΣΙΔΩΡΟΣ
ΣΕΡΑΠΙΩΝΟΣ
ΦΙΛΩΝ ΧΡΥΣΕΡΜΟΥ.
ΕΤΟΥΣ Μ ΚΑΙ Β
ΕΠΙ ΓΑΙΟΥ
ΣΚΡΙΒΩΝΟΥ
ΦΙΛΟΠΟΙΜΕΝΟΣ
ΝΕΩΠΟΙΗΣ
ΕΥΤΥΧΟΣ
ΑΡΤΕΜΩΝΟΣ
ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ
ΞΕΝΟΒΡΟΤΟΥ
ΜΗΝΟΔΩΡΟΣ
ΜΗΝΟΦΥΛΟΥ ΤΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΣ
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ
ΜΗΤΡΟΒΙΟΥ Φ ΔΕ
ΔΑΜΑΣΩΚΛΗΣ
ΠΟΤΑΔΟΥΣ
ΕΤΟΥΣ ΜΔ
ΝΕΩΠΟΙΗΣ
ΕΥΣΕΒΗΣ
ΔΙΟΔΩΡΟΣ
ΠΑΝΚΡΑΤΟΥ
ΝΕΩΠΟΙΗΣ
ΕΥΣΕΒΗΣ
ΗΡΩΔΗΣ
ΟΝΗΣΙΩΝΟΣ
ΕΤΟΥΣ Δ.
ΝΕΩΠΟΙΗΣ
ΕΥΣΕΒΗΣ
ΠΡΟΜΗΣΙ . .
ΝΥΜΦΟΚΛΕΟΥΣ
ΕΤΟΥΣ Ζ.
ΝΕΩΠΟΙΗΣ
ΕΥΣΕΒΗΣ
ΠΟΣΙΔΕΟΣ
ΣΩΠΑΤΙΟΥ
ΕΤΟΥΣ Γ.
ΤΗΣ ΚΑΙΣΑ
ΡΟΣ ΝΙΚΗΣ
ΝΕΩΠΟΙΗΣ
ΕΥΣΕΒΗΣ
ΔΗΜΟΚΡΑΤΗΣ
ΙΣΙΔΩΡΟΥ
ΕΤΟΥΣ ΚΘ ΤΗΣ ΤΟΥ
ΣΕΒΑΣΤΟΥ ΝΙΚΗΣ
ΝΕΩΠΟΙΗΣ ΕΥΣΕΒΗΣ
ΧΙΡΟΤΟΝΗΤΟΣ
ΠΟΠΛΙΟΣ ΚΟΡΝΗΛΙ
ΟΣ ΛΕΥΚΙΟΥ ΥΙΟΣ ΡΟΥΦΟΣ
ΝΕΩΠΟΙΗΣ
ΕΥΣΕΒΗΣ ΛΕΥΚΙ
ΟΣ ΠΑΠΙΟΣ ΔΕ
ΚΜΝΟΥ ΥΙΟΣ
ΕΤΟΥΣ ΙΗ ΤΗΣ
ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΝΙ
ΚΗΣ
ΝΕΩΠΟΙΗΣ
ΕΥΣΕΒΗΣ
ΖΗΝΩΝ
Ε Δ ΤΗΣ
ΚΟΛΩΝΙΑΣ
ΝΕΩΠΟΙΗΣ
ΛΕΥΚΙΟΣ
ΠΟΠΛΙΟΥ

(α) Τὸ Μετόχιον τοῦτο, ὁμοῦ μὲ τὸν ναὸν καὶ τὸν πύργον, ἐκτίσθη ἀπὸ τὸν Πάτμιον Σαρακίνην ναυπηγὸν Ὀθωμανικῆς ναυαρχίδος, κατὰ τὸ ὁποῖον φέρει ἐπὶ τοῦ ἀνωφλίου θυρίδος τοῦ πύργου ἔτος 1577, μετὰ τὴν νέαν συνοίκησιν τῆς κατὰ τὸ 1472 ἐρημωθείσης ἐπὶ τῶν Γενουηνσίων Ἰουστινιανῶν, καὶ κατὰ τὸ 1550 δωρηθείσης ὑπὸ τοῦ Σουλτὰν Σελὴμ εἰς τὸν ναύαρχον Κιλίτς-Ἀλῆν-Πασᾶν Σάμου. Ὁ Πασᾶς οὗτος εὐνοῶν τὸν ναυπηγόν του ἐδώρησε τὰς ἀνηκούσας ἤδη εἰς τὸ Μετόχιον τοῦτο γαίας.

Τὰ ἑπόμενα εὑρεθέντα εἰς τὸ Ἡραῖον μετεφέρθησαν εἰς τὸν ἐν χώρᾳ δημόσιον οἶκον, τῇ ἐπιμελείᾳ καὶ δαπάνῃ τοῦ νῦν Ἡγεμόνος Κυρίου Ἰω. Γκίκα.

1 Ἀνάγλυφον παριστάνον ἄνδρα ἡμίγυμνον ὑποδεχόμενον ἄρκτον ἱστάμενον εἰς τοὺς ὀπισθίους πόδας, μ' ἐπιγραφὴν ΜΕΛΙΗ.

2 Ἀνάγλυφον ἔχον γεγλυμμένον ἄνδρα ἱστάμενον τὴν μὲν μίαν τῶν χειρῶν ἔχοντα ὑψουμένην, τὴν δ' ἑτέραν πρὸς τὰ κάτω.

3 Ἀνάγλυφον παριστάνον ἄνδρα πλαγιασμένον ἐπὶ ἐστρωμμένου σκίμποδος· ἄντικρυ δὲ τούτου κάθηται γυνή, ἧς τὸ πρόσωπον, καθὼς καὶ τὸ τοῦ ἀνδρός, εἰσὶν ἠκρωτηριασμένα.

4 Ἀνάγλυφον σπιθαμῆς ἔχον μῆκος, φέρον παραλλήλως ἄνδρα καὶ γυναῖκα, ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν ὁποίων κάθηται κύων ἀνορθούμενος.

5 Ἀνάγλυφον παριστάνον ἡμίγυμνον γυναῖκα καθημένην ἐπὶ σκίμποδος· αὕτη ἔχει ἐξηπλωμένην τὴν δεξιὰν ἐπὶ τοῦ μηροῦ καὶ μὲ τὴν ἀριστερὰν κρατεῖ ὀπώραν, ἣν φέρει πρὸς τὸ ἠνεῳγμένον στόμα· ἄντικρύ της ἵσταται ἑτέρα γυνὴ κρατοῦσα κάνιστρον πλῆρες ὀπωρῶν, ὄπισθεν δὲ ταύτης ἐπὶ κορμοῦ δένδρου φαίνεται συρόμενος ὄφις.

6 Τμῆμα στήλης ἔχον μῆκος ἑνὸς ποδὸς περίπου μὲ κομψὴν ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους γλυφήν·

ΠΟΠΙΛΙΟΣ ΠΙΛΩ
ΤΙΟΣ ΑΥΛΟΥ ΡΟΥ
ΦΟΣ ΗΡΩΣ ΧΡΗΣ
ΤΕ ΧΑΙΡΕ

7 Χεὶρ γυναικεία ἀπὸ τοῦ ὤμου μέχρι τῶν δακτύλων ἠκρωτηριασμένων ὄντων.

8 Ἀνάγλυφον παριστάνον ἄνδρα ἐξηπλωμένον ἐπὶ σκίμποδος, συγκεκαμμένα ἔχοντα τὰ γόνατα, καὶ τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ στήθους· δύο γυναῖκες κάθηνται ἀπέναντί του καὶ τρίτη ὄπισθεν αὐτῶν· ἄνωθεν τοῦ ἀνδρὸς φαίνεται μία σφαῖρα ἡμικεκομμένη.

9 Κεφαλὴ γυναικεία ὡραίας γλυφῆς ἔχουσα ἑλικοειδῶς τὴν κόμην ἐστραμμένην καὶ πρὸς τὰ ὀπίσω ἐῤῥιμμένην.

10 Τμῆμα κιονοκράνου ἐντέχνως γεγλυμμένου.

11 Ἀνάγλυφον σπιθαμιαῖον παριστάνον ἄνδρα πλαγίως ἐξηπλωμένον καὶ ἐπιστηρίζοντα τὴν κεφαλήν του ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς χειρός.

12 Κεφαλὴ γυναικεία ἠκρωτηριασμένη κατὰ τὴν ῥῖνα, στόμα καὶ γνάθον· ὡραίας γλυφῆς.

13 Ἀνάγλυφον παριστάνον γυναῖκα καθημένην ἐπὶ ἑδωλίου, ἔχουσαν τὴν μὲν ἀριστερὰν ἐπὶ τούτου τὴν δὲ δεξιὰν ἐπὶ τοῦ ἐπιγαστρίου· ἄνδρα ῥωμαλέον μὲ ἐνδυμασίαν στρατιωτικὴν κρατοῦντα κάνιστρον ἀριστερόθεν πλῆρες ὀπωρῶν, γυναῖκα προβεβηκυῖαν πλησίον του μεγαλόσωμον· παρὰ ταύτῃ δύο νεανίαι προσβλέποντες πρὸς τὰ τρία πρῶτα ἄτομα.

14 Μάρμαρον ὀγκῶδες (α) παριστάνον λύκον δάκνοντα κεφαλὴν βοός. (Ἕπεται συνέχεια.)

(α) Ἕν ὅμοιον εἶναι ἐκτισμένον εἰς μίαν τῶν πλησίον τοῦ Ἡραίου ἀποθηκῶν τῶν Παγονδίων.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΕΝ ΜΑΓΚΕΣΤΡΙΑ.

Μετὰ τὰς ἐν Λονδίνῳ καὶ Παρισίοις δύο μεγάλας καὶ παγκοσμίους ἐκθέσεις, ἐγένετο πρὸ τριῶν ἢ τεσσάρων μηνῶν τρίτη ἐν Μαγκεστρίᾳ, ὡρισμένον χαρακτῆρα καὶ ἰδιάζοντα σκοπὸν ἔχουσα, τὴν συγκέντρωσιν τῶν ἀριστουργημάτων τῆς τέχνης ὅσα εὑρίσκονται μὲν ἐν ταῖς ἰδιαιτέραις τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ συλλογαῖς, εἰσὶ δὲ ἄγνωστα εἴς τε τὸ κοινὸν καὶ τοὺς περὶ τὰς τέχνας ἀσχολουμένους. Καὶ ἀληθῶς θησαυροὶ τέχνης, ὡς οἱ Ἄγγλοι ὠνόμασαν μίαν ἐπὶ τούτῳ συστηθεῖσαν ἐφημερίδα (The art-treasures examiner), κατετέθησαν ἐν τῷ λαμπροτάτῳ παλατίῳ τῆς ἐκθέσεως. Ἐνταῦθα βλέπεις καὶ βυζαντινὰ καὶ ἰταλικὰ καὶ γαλλικὰ καὶ γερμανικὰ ἔργα, καὶ ἀγγεῖα καὶ ἀδάμαντας καὶ χρυσότευκτα καὶ ἀργυρότευκτα χειροτεχνήματα, καὶ γλυφὰς ἐπὶ ὀρειχάλκου καὶ κεράμων, καὶ μάλιστα ἐπὶ ἐλεφαντίων ὀστέων λεπτουργεστάτων, καὶ ὅπλα καὶ πανοπλίας, καὶ τὰ ἀριστουργήματα τῶν μεγάλων ζωγράφων, ἑνὶ λόγῳ πᾶσαν πολύτιμον, οὕτως εἰπεῖν, κληρονομίαν τοῦ μεσαιῶνος καὶ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀναγεννήσεως. Ἐνταῦθα δύνασαι νὰ σπουδάσῃς μετ' ἀκριβείας τὰς περιπετείας καὶ τὴν πρόοδον τῆς ζωγραφικῆς ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν μέχρι τοῦ Ῥαφαήλου καὶ τῶν μετ' αὐτὸν ἐγκρίτων τεχνιτῶν, καὶ νὰ θαυμάσῃς τὰς εἰκόνας τοῦ Σιμαβούε, τοῦ Γιόττου, τοῦ Περουγίνου, τοῦ Φρὰ Βαρθολομαίου, τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου, τοῦ Ἀνδρέου δὲλ Σάρτου καὶ ἄλλων. Μόναι αἱ τοῦ Ῥαφαήλου ἀρκοῦσι νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς διδασκαλίαν τοῦ φιλοτέχνου, τοσούτῳ εἰσὶ πολυάριθμοι. Ἐν γένει δὲ τοσούτῳ πολύτιμος εἶναι ἡ συλλογὴ αὕτη, ὥστε λυπεῖται ὁ θεατὴς ἀναπολῶν ὅτι μετ' ὀλίγον θέλουσι σκορπισθῇ ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ θησαυροὶ ὅπως ἐπανέλθωσιν εἰς τὰ ἴδια αὐτῶν μουσεῖα.

Ἡ ἐφημερὶς ἣν ὠνομάσαμεν δημοσιεύει τὰ ἀντίτυπα τῶν πλείστων ἐκ τῶν ἀριστουργημάτων τούτων· δημοσιεύομεν δὲ καὶ ἡμεῖς, ἐρανισθέντες ἐξ αὐτῆς, μίαν τῶν εἰκόνων τοῦ Ἀλβέρτου Δυρέρου, οὐχὶ ὡς τὴν ὡραιοτέραν τῶν ὑπ' αὐτοῦ κατασκευασθεισῶν, ἀλλ' ὡς τὴν παραδοξοτέραν. Ὁ Ἀλβέρτος Δύρερος, ἐκ Γερμανίας ὁρμώμενος, ἤκμασεν ὡς γνωστὸν περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΕ' καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς Ις' ἑκατονταετηρίδος, μετελθὼν εὐδοκίμως τήν τε γλυπτικὴν καὶ τὴν ζωγραφικήν. Τούτου ὁμοίωμα κατεχωρίσθη ἐν τῷ 88 φυλλαδίῳ τῆς *Πανδώρας* (τόμ. 4).

Ἡ παράδοξος αὕτη εἰκὼν παριστάνει ἀλληγορικῶς τὴν μελαγχολίαν περιεστοιχισμένην πανταχόθεν ὑπὸ μυρίων καὶ ποικίλων ἀντικειμένων. Τί σημαίνουσιν ὁ παρ' αὐτὴν κοιμώμενος κύων, καὶ ἡ τρυτάνη, καὶ ἡ κλίμαξ, καὶ ὁ κώδων, καὶ οἱ ἀριθμοί, καὶ ἡ κλεψύδρα, καὶ ὁ ἀνὰ χεῖρας αὐτῆς διαβήτης, καὶ αἱ ἀπὸ τῆς ζώνης ἀνηρτημέναι κλεῖδες καὶ

Μελαγχολία.

τόσα ἄλλα ἐργαλεῖα ἀτάκτως διεσκορπισμένα; Τὸ καθ' ἡμᾶς πάντα ταῦτα ἀποδεικνύουσι φαντασίαν ἀκανόνιστον καὶ ἰδιότροπον, ἥτις ὅμως παρήγαγεν ἄλλα ἔργα, οἷον τὴν *προσκύνησιν τῶν Μάγων*, τὸν *Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὔαν*, τὸν *Ἐσταυρωμένον*, ἐρίζοντα πρὸς τὰ ἐντελέστερα τῆς ἰταλικῆς σχολῆς.

Ἀλλὰ καὶ τὸ ἦθος αὐτὸ τῆς *Μελαγχολίας*, εἰ καὶ ἐμφαίνει σκέψιν βαθεῖαν, δὲν ἐξηγεῖ τὴν ἀθυμίαν ἐκείνην τὴν ζωγραφοῦσαν ἐπὶ τοῦ προσώπου τὴν θλῖψιν τῆς καρδίας. Μακάριος ἐκεῖνος οὗτινος τὴν μὲν καρδίαν κατατρώγει ἡ ὀδύνη, ἀνεπηρέαστον δὲ μένει τὸ σῶμα καὶ εὔρωστον καὶ εὐτραφές, ὡς τὸ τῆς *Μελαγχολίας* τοῦ Δυρέρου!

ΠΕΡΙ ΤΡΙΠΟΛΕΩΣ.

—ooo—

Ἐξ ἐπιστολῆς τινος τοῦ ἐν Τριπόλει τῆς Βαρβαρίας ἑλληνικοῦ προξένου, ἣν ἀνέγνωμεν ἐν τῷ

Αἰῶνι τῆς 19 Αὐγούστου 1857, ἀρυόμεθα τὴν ἑξῆς περίεργον εἴδησιν· « Ὑπάρχει δὲ ἐνταῦθα καὶ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, ἱστορικὴ διὰ τὰς μεταβολάς της, καὶ διὰ τὸ εἰς αὐτὴν εὑρισκόμενον κειμήλιον, περὶ τοῦ ὁποίου θέλω σοὶ ὁμιλήσει κατωτέρω. Εἰς τὸν πέμπτον αἰῶνα ἡ Ἐκκλησία ὑπῆρξε μητρόπολις· εἰς τὸν ἔνατον ἔγεινε τζαμίον· ἐπὶ δὲ τῆς ἱσπανικῆς δυναστείας Καρόλου τοῦ Ε΄, ἔγεινε δυτικὴ ἐκκλησία· καὶ κυριεύσαντες τέλος οἱ Ἄραβες τὴν πόλιν ἔκαμον αὐτὴν σταῦλον. Κατὰ τὰ 1785 νέος αἰχμάλωτος ἐκ Μεσολογγίου, χαίρων τὴν εὔνοιαν τοῦ τότε ἡγεμόνος, ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ διακοσίους ἐργάτας καὶ τὴν ἄδειαν νὰ τὴν ἐπισκευάσῃ· ἡ αἴτησίς του ἔγεινε δεκτή. Γυνή τις ἐννενηκοντούτις, Μαρία Ζακυνθία, αὐτόπτης πολλῶν πραγμάτων, καὶ οὖσα πραγματικῶς ὁλόκληρος ἱστορία τοῦ τόπου, μὲ εἶπεν ὅτι· « κάμνοντες ἄλλοτε ἀνα-» σκαφὴν τῶν θεμελίων, εὕρομεν ὑπόγειον μὲ πολ-» λὰ βιβλία ὀγκώδη, τῶν ὁποίων τὰ φύλλα ἦσαν » πέτσινα, καὶ ὅτι μὲ πολλὴν δυσκολίαν ἠδυνά-» μεθα νὰ καύσωμεν αὐτά. » Μοῦ εἶπεν ἡ Μαρία, ἐπιστάτρια τῆς Ἐκκλησίας, δείξασά μοι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος κειμήλιον, ὅτι ἔχει μέσα βούλλαις μὲ σταυρούς. Τῷόντι, τὸ βιβλίον τὸ ὑπάρχον, ὡς καὶ τὰ καέντα, ὄντα ἐκ μεμβράνης εἶναι λόγοι τοῦ Χρυσοστόμου, ὡς φαίνεται, ἀντιγραφέντες εἰς τὸν ὄγδοον ἢ τὸν δέκατον αἰῶνα, καί, νομίζω, μήπω ἐκδεδομένοι εἰς τύπον. Κύριος οἶδεν, ἀπὸ πόσα κειμήλια Ἑλλήνων συγγραφέων μᾶς ὑστέρησεν ἡ Μαρία, ἐπειδὴ δὲν εἶχον βούλλας μὲ σταυρούς. »

ΤΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΚΟΠΕΝΑΓῌ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΩΣ ΤΗΣ Β. ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ *τῶν ἀρχαιολόγων τῆς Ἄρκτου.*

—o—

Τὴν 26 Μαΐου 1857 ἡ ἑταιρεία αὕτη συνῆλθεν εἰς γενικὴν συνεδρίασιν ἐν τοῖς ἀνακτόροις Χριστιανοβούργου ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ μεγαλειοτάτου βασιλέως τῆς Δανίας Φριδερίκου τοῦ Ζ΄. Ἅμα δὲ κηρυχθείσης ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς ἐνάρξεως, ὁ ἀξιότιμος τῆς Ἑταιρείας γραμματεὺς Κ. Κάρολος Ῥάφν, ἀνέγνωσε σύντομον ἔκθεσιν τῶν κατὰ τὸ 1856 ἔτος ἐργασιῶν τῆς Ἑταιρείας, καὶ συγχρόνως παρουσίασε διάφορα κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐκδοθέντα δαπάνῃ αὐτῆς συγγράμματα, ἀφορῶντα τὴν ἀρκτῴαν ἀρχαιολογίαν. Εἶτα ὁ μεγαλειότατος βασιλεὺς παρουσίασεν ἀξιόλογον παρ' αὐτοῦ συγγραφεῖσαν διατριβὴν περὶ τῶν ἀρχαιοτάτων τάφων τῶν ἀρκτῴων λαῶν, τάφων γνωστῶν σήμερον ὑπὸ τὴν κλῆσιν *πρόδρομοι γιγάντων*, ὡς ἐκ τῶν ὑπερόγκων λίθων ἐξ ὧν εἰσὶ κατεσκευασμένοι. Ἐν τῇ διατριβῇ δὲ ταύτῃ λέγεται ἐπιτηδείως τίνι τρόπῳ οἱ ἀκμάσαντες τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἠδυνήθησαν νὰ μεταφέρωσι καὶ νὰ θέσωσιν ἐπὶ τῶν τάφων τούτων τοὺς τεραστίους ἐκείνους λίθους, τίνι τρόπῳ κατειργάζοντο αὐτούς, καὶ πῶς κατεσκεύαζον τοὺς νῦν θαυμαζομένους τούτους τάφους.

Ἐπὶ τέλους ὁ Κ. Ἰγγιάλδσων, ἐφημέριος ἐν Ὑσαβίκῃ παρουσίασε χάρτην τῆς τοῦ Νατφαραβίκου χώρας μετ' ἀκριβοῦς σημειώσεως τοῦ κόλπου τῆς Σκιαλφάνδης ἐν Ἰσλανδίᾳ, τουτέστι τῆς περιφερείας ἣν κατεῖχεν ὁ Σουηδὸς Γάρδαρος ὁ τοῦ Σβαβάρου, υἱὸς ὁ καὶ πρῶτος ἀνακαλύψας τὴν Ἰσλανδίαν ἐν ἔτει 863.

Ι. ΔΕΚΙΓΑΛΛΑΣ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

ΕΚΘΕΣΙΣ περιληπτικὴ τῆς ἐν τῇ δημοσίᾳ βιβλιοθήκῃ Ἐθνικῆς νομισματικῆς συλλογῆς, παρὰ Γεωργίου Κεζ. Τυπάλδου, ἐφόρου τῶν βιβλιοθηκῶν καὶ τοῦ νομισματικοῦ Μουσείου. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφέως 1857. (εἰς 4ον. ἐκ σελ. 16).

ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ τῶν νέων ἢ ὁμιλίαι ἐκφωνηθεῖσαι πρὸς τοὺς νέους τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ὑπὸ Ι. Χάους. Καὶ μεταφρασθεῖσαι ἐλευθέρως πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ πάσης ἐν γένει τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας, ὑπὸ Γ. Πολυμέρη. Ἐν Ἑρμουπόλει, ἐκ τῆς Τυπογραφίας Γεωργίου Πολυμέρη. 1857.

—o—

Πρὸ τῆς ἀνωτέρω ἀναγγελθείσης Ἐκθέσεως τοῦ Κ. Γ. Τυπάλδου, ὀλίγοι ἴσως ἐγίνωσκον ὅτι ὑπάρχει δημόσιον νομισματικὸν μουσεῖον ἐν τῇ Ἑλλάδι. Ἀκούσωμεν λοιπὸν τὴν ἱστορίαν τῆς συστάσεως αὐτοῦ ὅπως τὴν περιγράφει ὁ ἔφορος, ἱστορίαν ἐξ ἀνάγκης ἐνδεῆ περιέργων εἰδήσεων διὰ τὴν ἔνδειαν τοῦ μουσείου.

« *Ἡ πρώτη ἰδέα, καὶ ἡ πρώτη σύστασις Νομισματικῆς Ἐθνικῆς Συλλογῆς χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ* 1829 *ἔτους. Τὰ συλλεχθέντα τότε νομίσματα ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ πολυμαθοῦς Κ. Ἀνδρέου Μουστοξύδου· ἀγνοοῦμεν ὅμως ὁποῖα καὶ ὁπόσα ἀρχαῖα νομίσματα συλλέξας ἄφησεν ὁ σοφὸς οὗτος ἀνήρ.*

» *Ἀλλὰ περὶ τὸ* 1833 *ἔτος ἡ ἐλθοῦσα ἀντιβασιλεία, κρίνασα φαίνεται ἀξίαν προσοχῆς τινος τὴν συλλογὴν ταύτην, προσεκάλεσεν ἐκ Σουηδίας τὸν νομισματογνώμονα Γέδερ, πρὸς ὃν ἀνέθεσε τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐνυπαρχόντων νομισμάτων, ἐπὶ μισθῷ μηνιαίῳ δραχ.* 350, *προσδιορίσασα συγχρόνως καὶ δραχμὰς* 100 *κατὰ μῆνα πρὸς ἀγορὰν ἀρχαίων νομισμάτων.*

» *Μετὰ δὲ τὴν ἀποβίωσιν τούτου ἡ Σ. Β. Κυβέρνησις ἐπεφόρτισε τὸν Καθηγητὴν τῆς Ἀρχαιο-*

λογίας Κ. Ῥόσς, ὅπως ἐπιμελῆται τῆς Ἐθνικῆς Συλλογῆς, διορίσασα πρὸς αὐτὸν ἐπιμίσθιον ἐκ δραχ. 100 καὶ ἑτέρας δραχ. 100 κατὰ μῆνα πρὸς ἀγορὰν ἀρχαίων νομισμάτων.

» Μετὰ δὲ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Καθηγητοῦ Κ. Ῥόσς ἐνεπιστεύθη ἡ Σ. Κυβέρνησις τὴν συλλογὴν τῶν νομισμάτων εἰς τὸν ἀοίδιμον Γυμνασιάρχην Γεννάδιον, καὶ μετὰ τοῦτον εἰς τὸν φιλόπονον καὶ ἐνάρετον ἔφορον τῶν Ἀρχαιοτήτων Κ. Πιττάκην, ὅστις ἐφρόντιζε τὰ περὶ τῆς νομισματικῆς μέχρι τῆς 4 Αὐγούστου τοῦ 1843.

» Κατὰ δὲ τὴν ἐποχὴν ταύτην μετεφέρθη ἡ τῶν νομισμάτων συλλογὴ ἐντὸς νομισματοθήκης εἰς τὸ κατάστημα τῆς ἡμετέρας βιβλιοθήκης, καὶ δι' Ὑψηλοῦ Β. Διατάγματος παρεδόθη αὕτη εἰς τὴν διεύθυνσιν ἡμῶν, ἄνευ ὅμως ἐπιμισθίου, οὐδὲ προσεπιχορηγήσεώς τινος πρὸς ἀγορὰν νομισμάτων.

» Τὴν 4 οὖν Αὐγούστου 1843 ὁ Κ. Πιττάκης παραδίδων τὴν συλλογὴν τῶν νομισμάτων, ἔλαβε καὶ ἔδωκεν ἀπόδειξιν ὑπογεγραμμένην παρ' ἀμφοτέρων, καὶ ἥτις ἐστὶν ἡ ἑξῆς·

« Ἔλαβον ἀπὸ τὸν Κ. Πιττάκην τὰ Νομίσματα τὰ Ἑλληνικὰ κατὰ τὸν κατάλογον τοῦ Γέδερ, καὶ ὅσα ὁ ἴδιος Κ. Πιττάκης ἐσύναξε κατὰ τὸν κατάλογόν του. ὁμοίως ἔλαβον νομίσματα τακτοποιημένα εἰς τὴν νομισματοθήκην ἀργυρᾶ 81· χάλκινα 512· χρυσᾶ 3. Ταῦτα δὲ ἀρχίζουσιν ἀπὸ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους, καὶ καταβαίνουσι μέχρι τῶν χρόνων τῶν Βυζαντινῶν. Πρὸς τούτοις ἔλαβον μὴ τακτοποιημένα νομίσματα χάλκινα 791, τὰ πλεῖστα τῶν ὁποίων εἰσὶ τοῦ Γαλλιηνοῦ. Πρὸς τούτοις ἀργυρᾶ νομίσματα μὴ τακτοποιημένα 10. Δακτύλια χάλκινα 5. Ἐνώτια 6, ἐξ ὧν τὰ δύο κανθαροειδῆ, ἅπαντα λίθινα. Δακτυλιολίθους μὲ γλυφὰς 3. Ἓν ἀνάγλυφον (καμέο), ἓν ἀγαλμάτιον χρυσοῦν, προσφορὰ τοῦ Ἀπόλλωνος Σερπιέττε πρὸς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρίαν, μίαν σφραγῖδα πηλίνην φέρουσαν τὴν Ἁγίαν Τριάδα, ἓν ἀγαλμάτιον κυνὸς χάλκινον· μίαν σακκοῦλαν μὲ νομίσματα χάλκινα ἀκαταρίθμητα ἐσφραγισμένην ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ Γέδερ. Ἑτέραν σακκοῦλαν μὲ νομίσματα χάλκινα διεφθαρμένα ἀκαταμέτρητα, ἓν κομμάτιον χαλκοῦν μὲ ἐπιγραφήν. Ἐν Ἀθήναις τὴν 4 Αὐγούστου 1843.

» Γεώργιος Κ. Τυπάλδος. »

» Ταῦτα πάντα εἰσὶ τὰ παραδοθέντα παρὰ τοῦ Κ. Πιττάκη πρὸς ἡμᾶς τὴν 4 Αὐγούστου 1843, καὶ τὰ ὁποῖα σῶα καὶ ἀνελλειπῆ εὑρίσκονται ἐντὸς τῆς Νομισματοθήκης, προσθέσει διαφόρων ἄλλων μικρῶν ἀρχαιοτήτων, τὰς ὁποίας ἀπεκτήσαμεν ἔκτοτε.

» Ὅσα δὲ καὶ ὁποῖα νομίσματα παρελάβομεν εὑρίσκονται καταγεγραμμένα εἰς τὸν πρῶτον πίνακα, ἤτοι ὅσα ἀπέκτησαν οἱ ΚΚ. Α. Μουστοξύδης, Γέδερ, Ῥόσς, Γεννάδιος καὶ Πιττάκης ἀπὸ τοῦ 1829 ἔτους μέχρι τοῦ 1843, ταῦτα δὲ εἰσὶ χρυσᾶ μὲν 3· ἀργυρᾶ 91· χάλκινα 542. Ἐντὸς δὲ τοῦ λευκοῦ σακκουλίου ἀριθμηθέντα εὑρέθησαν νομίσματα χάλκινα 574. Ἐντὸς τοῦ ἑτέρου σακκουλίου νομίσματα χάλκινα 105. Ὥστε νομίσματα τακτοποιημένα καὶ μὴ τακτοποιημένα εἰσὶ τὸ ὅλον 1641, ἅπερ διαλαμβάνει ὁ τῆς παραλαβῆς πρῶτος πίναξ, καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἀξία δὲν ὑπερβαίνει τὰς 1500 δραχμάς.

» Τὰ νομίσματα τῶν ἀοιδίμων Ζωσιμάδων εὑρίσκονται ἐντὸς ἐσφραγισμένου κιβωτίου εἰς τὸ Κεντρικὸν Ταμεῖον, μετὰ πολλῶν ἄλλων πολυτίμων πραγμάτων. Εὐχῆς ἔργον ἂν προσετίθεντο τὰ ἐν τῷ Κιβωτίῳ τούτῳ ὑπάρχοντα ἀρχαῖα νομίσματα Ἑλληνικά τε Ῥωμαϊκὰ καὶ Βυζαντικὰ εἰς τὴν παροῦσαν ἡμῶν συλλογήν. »

Ἐκ τῆς ἐκθέσεως ταύτης τρία τινα συμπεραίνομεν· α'— ὅτι χιλιάδες δραχμῶν κατηναλώθησαν εἰς μισθοὺς καὶ ἐπιμίσθια ἐφόρων, ὧν εἷς μάλιστα μετεπέμφθη ἐξ Εὐρώπης, καὶ οὐ μικρὰ ἄλλη ποσότης ἐδαπανήθη ὅπως συγκροτηθῇ μουσεῖον οὗ τινος ὁ πλοῦτος ὅλος ἐντὸς δέκα ἐτῶν συνέκειτο ἐκ 1641 νομισμάτων, μόλις ἀντὶ 1500 δρ. τιμωμένων, καὶ ἐξ ὧν τρία ἢ τέσσαρα εἰσὶν ἄξια λόγου. β'— ὅτι ἀπὸ τοῦ 1843 ἔτους, ὅτε ἡ ἐξουσία ἀπεφάσισε νὰ ἀναθέσῃ τὴν ἐφορείαν τοῦ μουσείου εἰς τὸν ἔχοντα καὶ τὴν τῶν δημοσ. βιβλιοθηκῶν, ὁ ἀριθμὸς τῶν νομισμάτων πενταπλασιασθεὶς ἀνέβη εἰς 8,522, καὶ γ'— ὅτι ἡ αὔξησις αὕτη ἐγένετο τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ Κ. Τυπάλδου, ἄνευ σχεδὸν δαπάνης, διότι μόλις 55 νομίσματα ἠγοράσθησαν.

Μανθάνομεν δ' ἐπὶ τέλους καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ ἐξουσία, προνοοῦσα περὶ τοῦ Μουσείου, διώρισε πρὸ δέκα μηνῶν καὶ νομισματογνώμονα, τὸν Κ. Ἀχ. Ποστολάκκαν, περὶ τῆς ἐμπειρίας οὗ τινος πολλὰ ὑπὸ πολλῶν ἠκούσαμεν, καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ ἐν Κερκύρᾳ γνωστοῦ νομισματολόγου Κ. Παύλου Λάμπρου.

Καὶ ταῦτα μὲν καλὰ καὶ ἐπαίνου ἄξια· ἀλλὰ δὲν μανθάνομεν τὸ καιριώτατον· ἐὰν δηλαδὴ ἡ ἐξουσία προσδιώρισε καὶ χρηματικήν τινα ποσότητα πρὸς ἀγορὰν νομισμάτων. Τοῦτο πρὸ παντὸς ἄλλου ἐνδιαφέρει τὴν ἐπιστήμην. Ἡ μέριμνα τοῦ Κ. Τυπάλδου καὶ ἡ ἐμπειρία τοῦ Κ. Ποστολάκκα, δὲν εἶναι μόναι ἱκαναὶ νὰ πλουτίσωσι τὸ μουσεῖον, διότι τὴν μέριμναν καὶ τὴν ἐμπειρίαν οὐδεὶς κατὰ δυστυχίαν δέχεται ἀντὶ χρημάτων μετρητῶν, οὐδ' αὐτὴ ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος. Ἐὰν τὰ νομισματικὰ μουσεῖα εἶναι ἁπλοῦς στολισμός, ἁπλῆ πολυτελείας ὑπερσάρκωσις, περιττὸν τότε, ἄποροι ὄντες καὶ ἄλλα ἀναγκαιότατα ἔχοντες νὰ πορισθῶμεν, νὰ ἔχωμεν μουσεῖα καὶ ἐφόρους καὶ νομισματογνώμονας. Ἐὰν ὅμως εἶναι ἀληθὲς ὅτι διὰ τῆς μελέτης τῶν νομισμάτων διευκρινῶνται δυσκολίαι, ἀνασκευάζωνται χρονολογίαι καὶ φωτίζωνται σκοτεινὰ μέρη τῆς ἱστορίας, φρονοῦμεν ὅτι δὲν ἀρκεῖ μόνη ἡ ἐπίδειξις ὅτι ἔχομεν μουσεῖον καὶ ἔφορον καὶ νομισματογνώμονα, ἀπαιτεῖται νὰ ἔχωσι καὶ οὗτοι εἰς τί νὰ ἐνασχοληθῶσιν ὥστε νὰ ὠφελήσωσι τὴν ἐπι-

στήμην. Ὅτι δὲ οἱ ἐπιτετραμμένοι τὰ τοῦ μουσείου δύνανται νὰ πράξωσιν εὐδοκίμως τοῦτο, ἐξάγεται ἐξ αὐτῆς τῆς ὑπ' ὄψιν ἡμῶν ἐκθέσεως, ἐν ᾗ ὑπομνηματίζονται τὰ νομίσματα μετ' ἐπιστημονικῆς ἱκανότητος.

Τὸ *Ἐγκόλπιον τῶν νέων* εἶναι νέος καρπὸς τῆς ἀκαμάτου ἐνεργείας τοῦ Κ. Γ. Πολυμέρη. Ὅστις ἔτυχε νὰ γνωρίσῃ τὸν Κ. Πολυμέρην, δὲν ἠναγκάσθη βεβαίως νὰ ἐπιχειρήσῃ βαθείας καὶ πολυχρονίους ἀνασκαφὰς ὑπὸ τὴν ἐπιδερμίδα αὐτοῦ ὅπως πεισθῇ ὅτι καὶ νήφων καὶ κοιμώμενος καὶ λαλῶν, περὶ ἑνὸς καὶ μόνου σκέπτεται καὶ μεριμνᾷ, περὶ τῆς ἀγωγῆς τῆς ἑλληνίδος νεολαίας. Ἀγωγὴν δὲ δὲν ἐννοεῖ, ὡς οἱ πολλοί, τὴν ἁπλῆν μάθησιν γραμμάτων, ἀλλὰ πρὸ ταύτης τὴν ῥύθμισιν τῆς καρδίας ἠθικῶς τε καὶ θρησκευτικῶς. Τὸ *Ἐγκόλπιον τῶν νέων* εἰς τοῦτο καὶ μόνον τείνει. Ὁποῖος δὲ εἶναι ὁ Κ. Χάους οὗτινος τὰς ὁμιλίας περιέχει τὸ *Ἐγκόλπιον*, ἰδοὺ τί λέγει ὁ Κ. Πολυμέρης ἐν τῷ διδακτικῷ προλόγῳ αὐτοῦ·

« Ὁ Κ. Χάους εἶναι κληρικὸς ἐκ τῆς αἱρέσεως τῶν *Πρεσβυτεριανῶν*, δηλαδὴ ἐκείνης εἰς ἣν καὶ ὁ ἐν Ἀθήναις διατελῶν ἱεραπόστολος Ἰωνᾶς Κίγκ ἀνήκει, καὶ ἥτις εἶναι ἡ ἐριστικωτέρα τῆς Λουθηρανῆς θρησκείας αἵρεσις. Ἐπειδὴ δὲ ὑπάρχει μεγίστη αντίθεσις εἰς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν δύο τούτων ἱεροκηρύκων, δὲν εἶναι ἄπο σκοποῦ νὰ γίνῃ ἐνταῦθα μικρά τις σύγκρισις μεταξὺ αὐτῶν.

» Ὁ μὲν Χάους, θρηνῶν τὴν πρὸς τὴν ἀθεΐαν τάσιν τῶν συμπολιτῶν του, ἀναβαίνει μετὰ πολλῆς ζωηρότητος καὶ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ τὸν ἄμβωνα, προσπαθῶν νὰ στήσῃ φραγμὸν εἰς τὴν ἐπικειμένην πλάνην, διὰ τῆς πειστικωτέρας καὶ λογικωτέρας τοῦ Εὐαγγελίου διδασκαλίας· ὁ δὲ Κίγκ, παραιτῶν ἀνάνδρως τὸ μέγα τῆς Εὐαγγελικῆς διδασκαλίας στάδιον, ὅπερ ὑπάρχει ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ πατρίδι καὶ ἐν ταῖς εὐρυτάταις πέριξ αὐτῆς χώραις, ἔνθα οἱ λαοὶ πλανῶνται εἰς τὸ σκότος τῆς εἰδωλολατρείας καὶ τοῦ ἀπολυτισμοῦ, ἔρχεται ποῦ; ἐν Ἑλλάδι! ὅπου πρῶτον ἐκηρύχθη ὁ λόγος τοῦ Κυρίου ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ διδάξῃ τὸ Εὐαγγέλιον, εἰς ποίους; εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες καὶ τὸ ἐννοοῦν καὶ τὸ ἐξηγοῦν κάλλιον αὐτοῦ. Ὁ πρῶτος διδάσκει εἰς τοὺς συμπολίτας του *δημοσίᾳ* καὶ μετὰ τῆς μεγαλητέρας παῤῥησίας τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν εὐσέβειαν, προσπαθῶν ὅλαις δυνάμεσι νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτοὺς γενναῖα καὶ φιλανθρωπικὰ αἰσθήματα. Ὁ δεύτερος περιφέρεται εἰς τὰς στενωποὺς καὶ τοὺς δρομίσκους τῶν Ἀθηνῶν ζητῶν τυχοδιώκτην τινὰ ἢ ἀπηλπισμένον, διὰ νὰ φέρῃ αὐτὸν κρύφα ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἐκεῖ νὰ τὸν κάμῃ νὰ παραδεχθῇ τὸ σαθρὸν τῆς διδασκαλίας του σύστημα, *δι' εὐτελῶν προσφορῶν καὶ ψευδῶν ὑποσχέσεων*. Ὁ πρῶτος, διὰ τῶν ὡραίων καὶ ἐμβριθῶν συγγραμμάτων του, ὠφελεῖ καὶ φωτίζει οὐχὶ μόνον τοὺς συμπατριώτας αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους λαούς, γινόμενος οὕτω χρήσιμος εἰς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ὁ δεύτερος γίνεται σκάνδαλον ὅπου καὶ ἂν πατήσῃ ὁ πούς αὐτοῦ, σπουδάζων καὶ μελετῶν ἀπαύστως τίνι τρόπῳ νὰ παραστήσῃ διὰ τῶν ψευδεστέρων ἐκθέσεων εἰς τοὺς ἐν Ἀμερικῇ ὑποστηρικτάς του, ὡς θαύματα τὰς ἀνοησίας καὶ τὰ ἀτοπήματα αὐτοῦ. Ὁ πρῶτος, ἱστάμενος ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ ἄμβωνος, διδάσκει τὴν φιλανθρωπίαν, τὰς ὑγιεῖς ἀρχάς, τὸν εὐθὺν καὶ σταθερὸν χαρακτῆρα, καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀρετὴν τείνουσαν πρὸς τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δόξαν τῶν ὁμοεθνῶν του. Ὁ δεύτερος, καθήμενος ἐν τῇ γωνίᾳ τῆς οἰκίας αὐτοῦ, ὑψόνει βεβήλους χεῖρας πρὸς τὸν ὕψιστον (ὅπερ ἐμφαίνεται ἐναργῶς εἰς τὰ εἰκονίζοντα τὴν ψυχὴν προσπεποιημένα καὶ ὑποκριτικὰ αὐτοῦ βλέμματα) ἐνσπείρων τὴν διχόνοιαν καὶ τὴν ἀσέβειαν ἐν Ἑλλάδι, διὰ τῆς πρὸς τὸν προσηλυτισμὸν τάσεώς του. Ὁ πρῶτος, τέλος πάντων, διδάσκει τὴν ἀφιλοκέρδειαν καὶ τὴν μετριότητα, ἀποκαλῶν εἰδωλολατρείαν τὴν πλεονεξίαν. Ὁ δὲ δεύτερος, μεταχειριζόμενος τὴν δύναμιν τῆς κυβερνήσεώς του, ἁρπάζει ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου τῆς Ἑλλάδος δραχμὰς ἑκατὸν τριάκοντα χιλιάδων, πρὸς ἀποζημίωσιν οἰκοπέδου ἀγορασθέντος ἀντὶ δύο χιλιάδων δραχμῶν περίπου.

» Ἐξάγεται λοιπὸν ἐκ τῆς ἀμεροληπτου καὶ δικαίας ταύτης παραθέσεως, ὅτι ὁ μὲν Χάους εἶναι ἄνθρωπος σεβάσμιος καὶ ἐνάρετος, ἐκτελῶν πιστῶς καὶ εὐσυνειδήτως τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ἀποστολὴν αὐτοῦ· ὁ δὲ Κίγκ, ὀπαδὸς τοῦ Σατανᾶ, καὶ πάντη ἀνάξιος τοῦ ἐπαγγελλομένου θείου ἔργου. Δὲν ἁρμόζει μὲν ἐνταῦθα νὰ ἐλέγξω μίαν πρὸς μίαν τὰς ἀνοησίας καὶ τὰς πλάνας τοῦ ἀνθρώπου τούτου, λέγω δὲ μόνον, ὅτι αἱ κατὰ καιροὺς κυβερνήσεις ἡμῶν ἔσφαλον πολὺ ζητοῦσαι νὰ καταστείλωσι τὸν προσηλυτισμὸν αὐτοῦ διὰ τῶν δικαστηρίων, ἐνῷ τὸ κατάλληλον τῆς καταστολῆς μέσον ἦτο νὰ σταλῇ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ Ἐπιτροπὴ ἐκ μέρους αὐτῶν, ἥτις νὰ παραστήσῃ εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐμπεριστατωμένως καὶ λεπτομερῶς τὴν ἐν Ἑλλάδι σκανδαλώδη καὶ ἀναξίαν τῆς πολιτείας ἐκείνης διαγωγήν του, ἀπαιτοῦσα εὐσεβάστως καὶ ἱκετευτικῶς τὴν ἀνάκλησιν αὐτοῦ. »

Εἴθε λαμβάνομεν συνεχῶς ἀφορμὰς νὰ ἐπαινῶμεν, ὡς σήμερον τὴν περὶ τῆς ἠθικῆς ἀγωγῆς μέριμναν τῶν ἡμετέρων συμπολιτῶν!

ΠΟΙΗΣΙΣ.

Ἐπειδὴ οἱ ἐπὶ τοῦ ἐφετεινοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ κριταὶ μόνον ἐκ τῶν δύο ἐπαινεθέντων ποιημάτων ἀνέγνων καὶ ἐδημοσίευσαν τὰ ἐκλεκτότερα τεμάχια, ἡ δὲ ἀξία τῶν λοιπῶν ποιημάτων ἔμεινεν ἄγνωστος, ὁ ποιητὴς τῆς *Μυρσίνης καὶ τοῦ Φώτου* ἔκρινε καλὸν νὰ φέρῃ εἰς φῶς διὰ τῆς *Πανδώρας*

χάριν τῶν περιέργων ἀναγνωστῶν τῆς ἐκθέσεως τῶν κριτῶν καὶ τῶν ἀποσπασμάτων ἐκείνων, καί τινα ἐκ τοῦ ἰδίου του ποιήματος· καὶ ἤδη μὲν δημοσιεύει τὸ ἑπόμενον· ἀκολούθως δὲ πλειότερα.

—ooo—

. . . .

« Ἐκεῖ ποῦ κλίνουν μελανὰ τὰ τείχη τοῦ φρουρίου
Καὶ ἀνορθοῦτ' ἐπὶ τῆς γῆς τοιχόκτιστός τις θύρα,
Φεῦ! εἰς τὸ βάθος φυλακῆς ὑγρᾶς καὶ ἀνηλίου,
Ἐκεῖ σιδηροδέσμιον τὸν Φῶτον ῥίπτ' ἡ Μοῖρα!
Τρίζουν τὰ κλεῖθρα της, καθὼς συντριβομένη πτέρυξ,
Καὶ δέκα κέρβεροι φρουροὶ τοποθετοῦνται πέριξ!

Τὸν ἥλιον αἱ κορυφαὶ τοῦ Ταϋγέτου κρύπτουν·
Τοῦ σκότους ἡ βασίλισσα προβαίνει διφρηλάτις,
Καὶ τ' ἄστρα ἤδη τρέμοντα κατὰ σειρᾶς προκύπτουν,
Ὡς δορυάλωτος λαὸς φιλῶν τὰ κράσπεδά της·
Ὑπὸ τὸ κράτος τῆς σιγῆς ἡ χώρα ὅλη μένει,
Κι' ἐπάνω μόνον θορυβοῦν ἐκεῖ συνηθροισμένοι!

Περὶ τοῦ Φώτου συζητοῦν ἐκεῖ ν' ἀποφασίσουν,
Ἀκούσατε! ὅλοι βοοῦν καὶ ὅλοι ὁμοφώνως
Ἀποφασίζουν! συμφορά! θὰ τὸν καρατομήσουν!
Μόνος ὁ Ζέρβος κατ' αὐτοῦ δὲν δίδει ψῆφον, μόνος.
Λοιπὸν ἀποφασίζεται τοῦ δυστυχοῦς ἡ τύχη!
Ἡ κεφαλή του νὰ στηθῇ ἐπάνω εἰς τὰ τείχη!

Ἀλλοίμονον! οἱ τόσοι του ἀγῶνες καὶ θυσίαι
Νὰ πείσουν τὴν ἀμφλακτον δὲν ἠμποροῦν ψυχήν των!
Νὰ τοὺς κλονίσουν κατορθοῦν σκληραὶ δημηγορίαι
Ἑνὸς ἢ δύω προδοτῶν αἰσχρῶν καὶ ἀναισχύντων!
Λοιπὸν ἀποφασίζεται τοῦ δυστυχοῦς ἡ τύχη!
Ἡ κεφαλή του νὰ στηθῇ ἐπάνω εἰς τὰ τείχη!

Πλὴν τίνες εἶν' ἐκεῖν' οἱ τρεῖς, ποῦ σπεύδουσι δρομαῖοι;
Ὡς φάσματα ὑπὸ τὸ φῶς τοὺς βλέπω τῆς Σελήνης!
Ἰδοὺ ὁ εἷς των ἔστρεψε τὸ πρόσωπόν του· κλαίει!
Ὢ! εἰς αὐτὸν προδίδεται ἡ ὄψις τῆς Μυρσίνης!
Οἱ ἄλλοι;—Εἶναι μαχηταὶ καὶ φίλοι τοῦ δεσμώτου.
Ἰδέτε· πλησιάζουσι τὴν φυλακὴν τοῦ Φώτου!

Ἀνοίγουν! πρώτη προχωρεῖ κ' εἰσέρχεται ἐκείνη.
Κ' οἱ ἄλλοι δύω κύπτουσι καὶ καταβαίνουν κάτω.
Ἀκούετε; πικρὰν φωνὴν ὁ δέσμιος ἀφίνει!
Βιαίως τὸν ἐξύπνισαν! ὁ τάλας! ἐκοιμᾶτο.
Ὁ κρότος τῶν ἀλύσεων ἀκούεται! τὰς σείουν.
Πίπτουσι κάτω· πίπτουσι καὶ δεύτερον! τὰς λύουν.

Ἰδοὺ ἀνῆλθον! τέσσαρας βλέπω 'ς τὴν θύραν ἤδη.
Σπεύδουν οἱ δύω ἀτυχεῖς συσφίγγοντες τὰς χεῖρας.
Ὢ! σκίασέ τους, Δέσποινα, κἀνεὶς νὰ μὴ τοὺς ἴδῃ!
Ταχύνουν· ἔφθασαν ἐμπρὸς τῆς τοῦ φρουρίου θύρας!
Ἀνοίγ' ἡ θύρα· ὢ πικρὰ στιγμή· θὰ χωρισθῶσι·
Κρατοῦν τὰς χεῖρας καὶ λαλοῦν· ἰδού, θὰ φιληθῶσι.
Εἶνε ὁ πρῶτος ἀσπασμός, τὸ πρῶτον φίλημά των.
Μὲ φόβον πλησιάζουσι τὰ χείλη των... ἀστράπτει!
Τρομάζουν, ἀποσύρουσιν ὠχρὰ τὰ πρόσωπά των,
Καὶ κατακίπτων κεραυνὸς ἐμπρὸς αὐτῶν ἀνάπτει!
Στρέφ' ἡ Μυρσίνη καὶ αὐτὸς ἐξέρχεται δρομαῖος,
Καὶ σύρουσιν οἱ πυλωροὶ καὶ κλείουσι ταχέως!

ΔΙΑΦΟΡΑ.

—oΩo—

ΦΥΣΙΚΟΝ ΜΕΓΑΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ. *Ὁ μεγαλήτερος καταῤῥάκτης τοῦ κόσμου εἶναι* ὁ τοῦ Νιαγάρα, ὅπου τὰ ὕδατα τῶν ἄνωθεν μεγάλων λάκκων συνερχόμενα σχηματίζουσι ποταμὸν ἔχοντα πλάτος τριῶν τετάρτων τοῦ μιλίου, καὶ καταπίπτοντα εἰς δύο ὑπερμεγέθεις στήλας εἰς βάθος ἑκατὸν ἑξήκοντα ποδῶν.

Τὸ μεγαλήτερον σπήλαιον τοῦ Κόσμου εἶναι τὸ τῆς Κεντόκης τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, ἔνθα δύναταί τις νὰ ταξειδεύσῃ ἐπὶ ποταμοῦ ὑπογείου, καὶ ν' ἀγρεύσῃ ἀομμάτους ἰχθῦς.

Ὁ μεγαλήτερος ποταμὸς τοῦ Κόσμου εἶναι ὁ Μισσισσίππης, ἔχων μῆκος τεσσάρων χιλιάδων καὶ ἑκατὸν μιλίων. Τὸ ὄνομα Μισσισσίππης σημαίνει εἰς τὴν Ἰνδικὴν γλῶσσαν « Πατὴρ τῶν ὑδάτων ».

Ἡ μεγίστη κοιλὰς τοῦ Κόσμου εἶναι ἡ τοῦ Μισσισσίππη, καλύπτουσα πεντακοσίων χιλιάδων τετραγωνικῶν μιλίων ἐπιφάνειαν, καὶ θεωρουμένη ὡς μία τῶν καρποφορωτέρων γαιῶν τοῦ *Κόσμου*.

Ἡ μεγαλητέρα λίμνη τοῦ Κόσμου εἶναι ἡ Superior τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, ἔχουσα τετρακοσίων τριάκοντα μιλίων μῆκος.

Ἡ μεγίστη φυσικὴ γέφυρα τοῦ Κόσμου εἶναι εἰς Βιργινίαν, ἐκτεινομένη ἐπὶ χάσματος 80 ποδῶν πλάτους καὶ διακοσίων πεντήκοντα ποδῶν βάθους, εἰς τὸν πυθμένα τοῦ ὁποίου ῥέει μικρὸς ποταμός.

Ὁ μέγιστος στερεὸς ὄγκος σιδήρου τοῦ Κόσμου, εἶναι τὸ σιδηροῦν ὄρος τοῦ Μισσούρη, ἔχον τριακοσίων πεντήκοντα ποδῶν ὕψος καὶ δύω μιλίων περιφέρειαν.

Ὁ μεγαλήτερος σιδηρόδρομος τοῦ Κόσμου εἶναι ὁ Κεντρικὸς τῆς Ἐπαρχίας Ἰλλινοΐς, ἔχων μῆκος ἑπτακοσίων τριάκοντα καὶ ἑνὸς μιλίων, δι' ὃν ἐδαπανήθησαν δεκαπέντε ἑκατομμύρια δολλάρων, ἢ ἐνενήκοντα ἑκατομμύρια δραχμῶν.

Τὸν μεγαλήτερον ἀριθμὸν μιλίων σιδηροδρόμου, ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως τοῦ ἐδάφους, ἔχει ἡ ἐπαρχία Μασαχούσετ, ὅπου ὑπάρχει περισσότερον ἀπὸ ἓν μίλιον σιδηροδρόμου δι' ἕκαστον τετραγωνικὸν μίλιον ἐπιφανείας.

Τὸ μεγαλήτερον ὑδραγωγεῖον τοῦ Κόσμου εἶναι τὸ τοῦ Κρότων τῆς Νέας Ὑόρκης, ἔχον μῆκος

τεσσαράκοντα καὶ ἡμίσεως μιλίων, καὶ δι' ὃ ἐδαπανήθησαν δώδεκα καὶ ἥμισυ ἑκατομμύρια δίστηλων.

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ. Αἱ Ἡνωμέναι πολιτεῖαι σύγκεινται ἐκ 31 Πολιτειῶν, καὶ ἑπτὰ Territoris, ἔχουσαι πληθυσμὸν 27,000,000 κατοίκων, ὧν 23,000,000 εἰσὶ λευκοί.

Ἡ ἔκτασις τῶν παραλίων της εἶναι 12, 530 μιλίων.

Τὸ μῆκος 10 ἐκ τῶν πρωτίστων ποταμῶν της ὑπερβαίνει τὰς 20,000 μιλίων.

Ἡ ἐπιφάνεια τῶν πέντε μεγάλων λιμνῶν εἶναι 90,000 τετραγωνικῶν μιλίων.

Αἱ Ἡνωμέναι πολιτεῖαι ἔχουσι σιδηροδρόμους ἐκτάσεως 25,000 μιλίων, ὧν ἡ δαπάνη ἀναβαίνει εἰς 78,000,000 δίστηλα.

Τὸ μῆκος τῶν διωρύγων των εἶναι 5,000 μιλ.

Ἡ ἐτησία ἀξία τῶν προϊόντων τῆς γεωργίας των εἶναι 200,000,000 δίστηλα. Ἐκ τῶν προϊόντων τὸ κυριώτερον εἶναι ὁ ἀραβόσιτος, ἀναβαίνων ἐνιαυσίως εἰς 400,000,000 κοιλά.

Τὸ ναυτικόν των ἀριθμεῖ 4,407,000 τόνους.

Τὸ εἰς τὰ ἐργοστάσια κυκλοφοροῦν χρηματικὸν, ἀναβαίνει εἰς 600,000,000 δίστηλα.

Τὸ ἐνιαύσιον ἐσωτερικὸν ἐμπόριον τῶν Πολιτειῶν ἀναβαίνει εἰς 600,000,000 δίστηλα.

Ἡ ἐνιαύσιος ἀξία τῶν προϊόντων τῆς ἐργασίας, ἐκτὸς τῶν γεωργικῶν, εἶναι 1,500,000 δίστηλα.

Ἡ ἐνιαύσιος ἀξία τῶν εἰσοδημάτων τῶν κατοίκων των ἀναβαίνει ὡσαύτως εἰς 1,500,000 δίστηλα.

Ἡ ἀξία τῶν ἀγρῶν, καὶ ποιμνίων παντὸς εἴδους εἶναι 500,000,000 δίστηλα.

Τὰ ἐκ χρυσοῦ, χαλκοῦ, μολύβδου καὶ σιδήρου μεταλλεῖά των εἰσὶ τὰ πλουσιώτατα τῆς γῆς.

Ἡ ἀξία τοῦ παραχθέντος χρυσοῦ εἶναι 100,000,000 διστήλων.

Αἱ ἀνθρακοφόροι γαῖαί των καλύπτουσιν ἐπιφάνειαν 138,131 τετραγωνικῶν acres.

Αἱ Ἡνωμέναι πολιτεῖαι περιέχουσιν 80,000 σχολεῖα, 5,234 ἀκαδημίας, γυμνάσια, καὶ διαφόρων βαθμῶν ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα, καὶ 3,800 ναούς.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΓΙΓΑΝΤΟΣ. Τὴν 4 Ἰουνίου 1857 ἀπεβίωσεν εἰς Henderson τῆς Ἐπαρχίας Tennesee τῆς Βορείου Ἀμερικῆς ὁ Κ. Milles Darden, ὁ μέγιστος τῶν γνωστῶν ἀνδρῶν τῆς οἰκουμένης κατὰ τὸ σῶμα. Ἦτο ὑψηλὸς *ἑπτὰ πόδας καὶ ἓξ δακτύλους*, ἤτοι κατὰ δύω δακτύλους ὑψηλότερος τοῦ Πόρτερ, περιφήμου γίγαντος τῆς Κεντουκίας· τὸ σῶμά του ἐζύγιζε πλέον τῶν 1000 λιτρῶν, καὶ ὅπως θέσωσιν αὐτὸ εἰς τὸ φέρετρον ἐχρειάσθησαν δεκαεπτὰ ἐκ τῶν ῥωμαλεοτέρων κατοίκων τῆς πόλεως. Διὰ τὸ φέρετρον ἐδαπανήθησαν 100 πόδες σανίδων, ἡ δὲ περιφέρεια τῆς ὀσφύος του ἦτο ἓξ ποδῶν καὶ τεσσάρων δακτύλων. Δ. Ν. Μ.

ΓΥΝΑΙΚΕΣ. Ἡ Γαλλὶς ὑπανδρεύεται τυχαίως, ἡ Ἀγγλὶς κατὰ συνήθειαν ἡ δὲ Γερμανὶς διὰ τοῦ ἔρωτος.—Ἡ Γαλλὶς ἀγαπᾷ μέχρι νέας σελήνης, ἡ Ἀγγλὶς ἐφ' ὅρου ζωῆς, ἡ δὲ Γερμανὶς πάντοτε.—Ἡ Γαλλὶς ὁδηγεῖ τὴν θυγατέρα της εἰς τὸν χορὸν, ἡ Ἀγγλὶς τὴν ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἡ δὲ Γερμανὶς ἀπασχολεῖ αὐτὴν εἰς τὸ μαγειρεῖον.—Ἡ Γαλλὶς ἔχει εὐφυΐαν, ἡ Ἀγγλὶς νοῦν, ἡ δὲ Γερμανὶς αἴσθημα.—Ἡ Γαλλὶς φλυαρεῖ, ἡ Ἀγγλὶς ὁμιλεῖ, ἡ δὲ Γερμανὶς διαλέγεται.—Ἡ Γαλλὶς προσφέρει ῥόδον, ἡ Ἀγγλὶς ἄγριον ἄνθος, ἡ δὲ Γερμανὶς ἕνα Vergiss mein nicht (μὴ μὲ λησμονῇς).—Ἡ Γαλλὶς διαφέρει κατὰ τὴν γλῶσσαν, ἡ Ἀγγλὶς κατὰ τὴν κεφαλὴν, ἡ δὲ Γερμανὶς κατὰ τὴν καρδίαν.

Ἀναγκαῖον ὅμως νὰ εἰδοποιήσωμεν τὰς ἀναγνωστρίας, ὅτι ὁ παραλληλισμὸς οὗτος ἐν ᾧ ἐπικρατεῖ καὶ ἀνώτερος δείκνυται ὁ γερμανικὸς χαρακτὴρ, εἶναι μετάφρασις γερμανικοῦ τινος ποιηματίου.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΗΜΕΡΑΣ. Εἰς Βερολῖνον, Λονδῖνον καὶ Παρισίους ἡ μεγαλητέρα ἡμέρα διαρκεῖ 16 1|2 ὥρας, ἡ δὲ βραχυτέρα 7 1|2 ὥρας. Εἰς Στοκχόλμην καὶ εἰς Οὐψάλην ἡ πρώτη 19 1/2 ὥρας, ἡ δευτέρα 5 1/2. Εἰς τὸ Ἀμβοῦργον καὶ Δάντζικ ἡ μία 17 καὶ ἡ ἄλλη 7. Εἰς Πετρούπολιν καὶ Τοβόλον 21 1/2 καὶ 5. Εἰς Ἀρχάγγελον 22 1/2 καὶ 2 1/4. Εἰς Τορνέον 24 καὶ 1/2. Εἰς Γουαρδέχους, Νορβηγίαν καὶ εἰς τὸ Βόρειον Ἀκρωτήριον ἡ ἡμέρα διαρκεῖ ἀδιακόπως ἀπὸ 21 Μαΐου μέχρις 21 Ἰουλίου.

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ. Κατὰ τὸ 1856 διῆλθον δι' ὅλων τῶν ταχυδρομείων τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀρκτῴας Ἀμερικῆς 131,450,409 ἐπιστολαὶ, δι' ἃς εἰσπράχθησαν 6, 587, 622 δολλάρια, ἤτοι 39,522,732 δραχμ. ἐδαπανήθησαν δὲ εἰς ταχυδρομικὰ, γραφεῖα, ὑπαλλήλους, καὶ εἰς ἀτμόπλοια καὶ σιδηροδρόμους πρὸς μεταφορὰν τῶν ἐπιστολῶν 8, 971, 132 δολλάρια, ἤτοι 48, 826, 792 δραχμ. ὥστε ἡ δαπάνη διὰ τὴν μεταφορὰν ἑκάστης ἐπιστολῆς ἀναλογεῖ πρὸς 18 λεπτά. Μόνη ἡ Πολιτεία τῆς Νέας Ὑόρκης γράφει ἐνιαυσίως 29,259,943 ἐπιστολὰς, ἡ τῆς Μασσαχουσέτης 11,362,071, τῆς Πενσυλβανίας, 12,045,863, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Ὑπελογίσθη ὅτι ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μασσαχουσετ ἑκάστη ἑκατοντὰς ἀνθρώπων στέλλουσι διὰ τοῦ ταχυδρομείου 1002 ἐπιστολὰς, ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ, στέλλουσιν 843, ἐνῷ εἰς τὴν Βόρειον Καρολίναν ἑκατὸν ἄνθρωποι στέλλουσιν ἐνιαυσίως 159 ἐπιστολάς. Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι καταδεικνύουσιν πόσον ὑπερβαίνουσιν αἱ βόρειοι ἐπαρχίαι τῆς Ἀμερικανικῆς ὁμοσπονδίας τὰς νοτίους κατὰ τὴν βιομηχανικὴν πρόοδον καὶ τὸν πολιτισμόν.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

τοῦ φυλλαδίου 178.

—ooo—

Σελ. 219. στ. ἀριστ. ἐν τῇ ὑποσημειώσει, τὴν φράσιν « ἡ πρώτη ἥτις συνεγράφη μετὰ σπουδαιότητος ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ » διόρθου οὕτως· « ἡ πρώτη ἥτις συνεγράφη μετὰ σπουδαιότητος περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως ἐν τῇ ἡμετέρᾳ κτλ.

Σελ. 226, στήλ. δεξιὰ ἐν τῇ ὑποσημειώσει. ἀντὶ « ἤθελεν ἐπίσης τῶν ὕμνων καὶ τῶν διθυράμβων τιμήσει », γράφε « ἤθελεν ἴσως μᾶλλον τῶν ὕμνων κτλ.

—0—

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ, 1857. **ΤΟΜΟΣ Η'.** ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 180.

ΜΕΛΕΤΗ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΤΣΙΓΓΑΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ ΑΥΤΩΝ,

ὑπὸ

Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗ.

(Συνέχεια. Ἴδε φυλλάδια 178 καὶ 179.)

Ἄστρον — **Β. Therhinee** — Π. ἐλλείπει — Βόρ. **Cherdillas** — **Trebena.**

Παρὰ Σανσκρ. taara—ἀστὴρ πλανήτης, ἀστερισμός. Πιθανὸν παρὰ τοῦ staara, ἀποβολῇ τοῦ ἀρκτικοῦ συμφώνου.

Ἐκ τούτου τὸ ἡμέτερον ἀστὴρ καὶ ἄστρον, καὶ τὸ ὁμοιόφωνον λατινικὸν aster καὶ astrum. Ἡ σημασία τῆς Σανσκρ. taara εἶναι καὶ λάμπων, καὶ ἀκτινοβολῶν. Ἀπὸ τοῦ ῥήματος trii—περῶ, διαβαίνω, ὅθεν παράγεται ἡ taara, ἄστρον, εἶναι καὶ ἡ λέξις tarana, ἡ ὁποία εἰς τὰ λεξικὰ δὲν ἔχει τὴν σημασίαν ταύτην τοῦ ἀστέρος. Καὶ ὅμως παρὰ τῆς σανσκριτικῆς ταύτης λέξεως παράγω τὰς τῶν Ἀτσιγγάνων **Therhinee** καὶ **Trebena.** Ἀπὸ τὸ ῥῆμα **Kri** κάμνω, ποιῶ (λατ. creo) σχηματίζεται ἡ κοινὴ σανσκριτικὴ λέξις **Kaarana**—πρᾶξις. Ἀπὸ το ῥῆμα mri — θνήσκω — (λατ. morior), ἡ maraana θάνατος. Οὕτω καὶ ἡ tarana τακτικῶς σχηματίζεται ἀπὸ τὸ ῥῆμα trii. Ἀπὸ τὸ ῥῆμα mri παράγεται καὶ ἡ λέξις maras — θάνατος (ἑλλην. μόρος, λατ. mors) ἔχουσα τὴν αὐτὴν σημασίαν τῆς ἄνω maarana. Ἐκ τῆς ἀναλογίας ταύτης λέγω, ὅτι ἡ λέξις tarana, σημαίνει ἄστρον, καθὼς τὸ taara, ἀμφότεραι δὲ αὗται παράγονται παρὰ τοῦ ῥήματος trii. Τὴν σημασίαν ταύτην τῆς λέξεως tarana, δὲν εὑρίσκομεν εἰς τὸ μέγα λεξικὸν τοῦ Wilson, ἡ δὲ ἀναλογία καὶ σημασία αὕτη τῶν λέξεων τῆς γλώσσης τῶν Ἀτσιγγάνων μὲ πείθει ὅτι εἶχεν ἄλλοτε τοιαύτην σημασίαν. Ἄλλη λέξις συγγενὴς ταύτης καὶ παρὰ τῆς ἄνω ῥίζης παραγομένη, tarani, σημαίνει τὸν ἥλιον, ἀκτῖνα φωτός. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι, ὅταν μάθωμεν ἔτι πλειότερα περὶ τῆς Σανσκρίτης, πολλὰ αὐτῆς σκοτεινὰ μέρη θέλουσι φωτισθῆ, καὶ πολλαὶ ἐλλείψεις ἀναπληρωθῆ

διὰ τῶν διαλέκτων αὐτῆς, ὡς καθεκάστην συμβαίνει εἴς τε τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν σλαβονικήν. Ἡ δὲ λέξις τοῦ Βόῤῥω Cherdillas, καὶ ἡ ἀλλαχοῦ τοῦ γλωσσαρίου αὐτοῦ εὑρισκομένη Cherdino—ἄστρον τῆς αὐγῆς, εἰκάζω ὅτι εἶναι ἰσπανικῆς καταγωγῆς.

Θεός — Β. Devel — Π. Devél — Βορ. Debel. Ostebel—Umdebel.

Αἱ ἑρμηνεῖαι αὗται ὁμοιάζουσι· παράγονται δὲ ἀπὸ τὴν σανσκριτικὴν deva—Θεός, λατ. Deus. Εἰς τοὺς ποιητὰς ἐλέγετο deva καὶ ὁ βασιλεύς.—devii—Θεά. Περὶ τῶν πρώτων συλλαβῶν or-debel, καὶ um-debel, φρονῶ ὅτι εἶναι μόρια χάριν εὐφωνίας. Ὁ Βόῤῥω λέγει ὅτι πιθανὸν τῆς δευτέρας λέξεως τὸ um, νὰ ἦναι τὸ om, τὰ ἄῤῥητα καὶ μυστηριώδη γράμματα τῆς ἰνδικῆς θεότητος. Ἡ λέξις deva, εἰς τοὺς μᾶλλον νεωτέρους συγγραφεῖς τῆς Ἰνδίας, ἐσήμαινε καὶ τοὺς ἥρωας, τοὺς μετέπειτα ἀποθεωθέντας καὶ ὡς θεοὺς λατρευομένους. Ὁ Κ. Βράουν λέγει εἰς τὸ γλωσσάριόν του ὅτι Ἀτσίγγανος τοῦ Ἀνατολικοῦ δόγματος ἐπρόφερε τὴν λέξιν ταύτην o-del καὶ odand καὶ odavel. Τὸ *o* εἶναι τὸ σύνηθες ἄρθρον.

Διάβολος—Β. Benk—Π. Benk—Βόρ. Bengue—Bengui.

Ἡ σανσκριτικὴ λέξις pangka σημαίνει βόρβορον, ἰλύν· καὶ ἐπειδὴ ὁ ᾅδης τῶν Ἰνδῶν διῃρεῖτο εἰς μέρη τινά, τῶν ὁποίων ἓν ἐλέγετο *βορβορώδης ᾅδης*, πιθανὸν νὰ ὠνομάσθησαν ἐντεῦθεν καὶ οἱ κατοικοῦντες τὸν ᾅδην τοῦτον. Τὴν εἰκασίαν ταύτην ἐνισχύουσι δύω λέξεις τῆς Σανσκρίτης, ἡ pangkadhuma, μία διαίρεσις τῆς κολάσεως, καὶ ἡ pangkaprabha. ἡ κόλασις τοῦ βορβόρου. Ταύτην τὴν ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως Benk, τὴν ὁποίαν δίδει καὶ ὁ Βόῤῥω, εὑρίσκω πάσης ἄλλης πιθανωτέραν.

Κύων — Β. Rikono — Π. Schiukél. — Rukon — Βόρ. Chuquel.

Περὶ τῆς Rikono καὶ Rukon ἀπορῶ τί νὰ εἴπω· περὶ δὲ τῶν δύω ἄλλων ἑρμηνειῶν λέγω, ὅτι πιθανὸν νὰ συγγενεύωσι μετὰ τῆς σανσκριτικῆς djukuta καὶ djakuta, κύων.

Θάλασσα—Β. Darao—Π. Màra—Βόρ. Loria

Ἀγνοῶ πῶς εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῆς θαλάσσης, εἰσεχώρησεν εἰς τὸ γλωσσάριον τοῦ Κ. Βράουν τὸ ῥῆμα Darav,—φοβοῦμαι, τὸ ὁποῖον καθὼς καὶ τὸ Daranar ἐξηγεῖ ὁ Βόῤῥω temer—φοβοῦμαι. Ἡ Ἀτσιγγανὶς δὶς καὶ τρὶς μοὶ εἶπεν, ὅτι τὸ Darava λέγεται τουρκιστὶ Korkarim. Καὶ τοιαύτη πρέπει νὰ ἦναι τῆς λέξεως ταύτης ἡ ἀληθὴς σημασία· διότι τὸ ῥῆμα dri, σημαίνει φοβοῦμαι, καὶ dara, φόβος-τρόμος. Ἐκτὸς τῆς λέξεως ταύτης σημειόνει ὁ Κ. Βράουν, εἰς ἄλλο μέρος τοῦ γλωσσαρίου του, τὴν λέξιν Imarra—θάλασσαν, δοθεῖσαν παρὰ τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἀτσιγγάνου. Ἡ παρ' ἐμοῦ σημειουμένη εἶναι τῆς σανσκριτικῆς ἡ miira—ὠκεανός, θάλασσα, λατινιστὶ mara, καὶ σλαβιστὶ mòre—θάλασσα. Περὶ τῆς ἑρμηνείας Loria τοῦ Βόῤῥω, δὲν γνωρίζω τι βέβαιον. Τροπῇ τοῦ l εἰς d γίνεται doria ὁμοιάζουσα τὴν περσικὴν derya, καὶ τὴν ἀρχαίαν περσικὴν daryah, μέγας ποταμός, θάλασσα. Ἡ περσική, θυγάτηρ οὖσα τῆς Σανσκρίτης διὰ τῆς Ζενδικῆς, πιθανὸν νὰ ἐδανείσθη τὴν λέξιν παρ' ἐκείνης· πιθανώτερον δὲ τοῦτο διότι εἰς τὰ σφηνοειδῆ γράμματα τῶν Ἀσσυρίων, ἀπαντῶμεν τὴν λέξιν taradaraya, πέραν τῆς θαλάσσης, ὑπερθαλάσσιος· ὅθεν ἡ περσικὴ λέξις derya, εἶναι πιθανὸν καθαρᾶς σανσκριτικῆς καταγωγῆς, συγγενεύουσα μετὰ τῆς σανσκριτικῆς darani, ποταμοῦ ἢ θαλάσσης ῥεύματα, ἐκ τοῦ ῥήματος drii σχίζω, κατακρημνίζω τὰς ὄχθας, καὶ ὑπερβαίνω αὐτὰς (ἐπὶ ῥευμάτων ποταμοῦ). Ταῦτα, ἐνθυμίζω τὸν ἀναγνώστην, εἶναι εἰκασίαι.

Πλοῖον—Β. Ghamee—Π. Ghemì—Βόρ. Berdo—Bero.

Αἱ δύω πρῶται ἑρμηνεῖαι εἶναι τουρκικαὶ ghemi πλοῖον. Αἱ δύω τοῦ Βόῤῥω, ἂν δὲν ἦναι ἰσπανικῆς καταγωγῆς, ἀνάγονται εἰς τὸ σανσκριτικὸν ἐπίθετον bhartri, τοῦ ὁποίου ἡ πτωτικὴ ὀνομαστικὴ εἶναι bharta, καὶ σημαίνει τὸν φέροντα, τὸν κρατοῦντα. Ἡ σημασία αὕτη ἁρμόζει κάλλιστα εἰς πλοῖα.

Πατήρ — Β. Dat — Π. Dat — Βόρ. Bato-Batu.

Δύω ἐπίθετα σανσκριτικὰ ἐγέννησαν τὰς λέξεις ταύτας. Τὸ μὲν tata, σημαίνει τὸν σεβάσμιον, ἀξιέραστον, καὶ ἑπομένως τὸν πατέρα. Εἰς τὰ σύνθετα ὀνόματα ἡ λέξις σημαίνει κυρίως πατέρα, γεννήτορα, καθὼς tatagu-πατρικός, tatatulya-θεῖος ἐκ πατρός. Τὸ δεύτερον τοῦ Βόῤῥω Bato καὶ Batu εἶναι τῆς σανσκριτικῆς ἡ κοινοτάτη pitri, καὶ ὀνομαστικὴ πτωτικὴ pita, πατήρ. Ἡ λέξις αὕτη διαφυλάττεται εἰς ὅλας τὰς ἀρχαίας καὶ νέας τῆς Εὐρώπης γλώσσας, ἀλλοιωμένη κατὰ τὸ πνεῦμα ἑκάστης. Περσιστὶ, beder, ἑλληνιστὶ, πατὴρ, λατινιστὶ, pater, γερμανιστὶ, vater, ἀγγλιστὶ, father. Ἡ λέξις αὕτη ῥίζαν ἔχει τὴν paa—τρέφω· ὅθεν καὶ papus —τροφός, ἐπιμελητής, ἑλληνιστὶ πάππος, καὶ κοινῶς papa εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας.

Μήτηρ — Β. Dy — Π. Midé — Βόρ. Day — Chinday.

Τοῦ Βράουν ἡ ἑρμηνεία Dy, προφερομένη Daï, εἶναι ἐπίθετον θωπευτικὸν τῶν τέκνων πρὸς τὴν μητέρα, καθὼς καὶ ὁ Βόῤῥω μαρτυρεῖ εἰς τὸ γλωσσάριόν του (ἐν λέξει Day), λέγων ὅτι ἡ λέξις αὕτη ἐνίοτε παρὰ τῶν παίδων πρὸς τὴν μητέρα ἀποτεινομένη, σημαίνει μᾶλλον τὴν τροφόν, τὴν ἀγγλιστὶ λεγομένην nurse. Ἡ λέξις Daìs τῶν κατοικούντων τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν χριστιανῶν, ἀποτείνεται ποτὲ μὲν πρὸς τὸν πατέρα, ποτὲ δὲ πρὸς τὸν θεῖον καὶ τοὺς εὐεργέτας. Ἡ Chinday εἶναι τῆς αὐτῆς καταγωγῆς. Τὴν δὲ ἐμὴν ἑρμηνείαν παράγω παρὰ τῆς σανσκριτικῆς matri, καὶ ὀνομαστικὴ πτωτικὴ mata-μήτηρ, παραγομένης ἀπὸ τὴν ῥίζαν mana, σέβομαι, τὴν ὁποίαν ὡς καὶ τὴν προλαβοῦσαν pita, ἐφύλαξαν αἱ γλῶσσαι ὅλαι σχεδὸν τῆς Εὐρώπης· περσιστὶ, mader, ἑλληνιστὶ, μήτηρ, λατινιστὶ, mater, γερμανιστὶ, mutter, ἀγγλιστὶ, mother. Παράδοξον εἶναι ὅτι ἐνῷ τόσαι γλῶσσαι ἐφύλαξαν τὸ r τῆς ἀπτώτου ὀνομαστικῆς, ἡ

γλῶσσα τῶν Ἀτσιγγάνων ἀπέβαλεν αὐτό, ἢ μᾶλλον ἐφύλαξε καὶ ἐνταῦθα ὡς καὶ εἰς τὸν πατέρα τὴν πτωτικὴν ὀνομαστικήν.

Συμβία—**B. Milomnee. Π. Romnì—Βόρ. Romi.**

' Περὶ τῆς λέξεως ταύτης θέλω ὁμιλήσει ἐξετάζων τὰς ὀνομασίας τῶν Ἀτσιγγάνων. Παρατηρῶ μόνον ὅτι τοῦ Βράουν ἡ ἑρμηνεία πρέπει τὰ γραφῇ miromnee ἀντὶ milomnee, διότι οὕτω σημαίνει *συμβία μου*. Οὕτω βεβαίως ἐπρόφερεν ὁ Ἀτσίγγανος, ἀλλ' ὁ Κ. Βράουν δὲν ἐχώρισε τὴν λέξιν ἀπὸ τὴν ἀντωνυμίαν.

Ἔγκυος — **B. Kamnee. Π. Kamnì — Βορ. Cambri**

Αἱ λέξεις αὗται συγγενεύουσι μετὰ τῆς σανσκριτικῆς kamini, γυνὴ ἐν γένει, καὶ πολλάκις συμβία ἐρασμία καὶ φίλανδρος. Ἡ λέξις παράγεται παρὰ τοῦ ῥήματος kama-ὀρέγομαι, ἀγαπῶ.

Σίδηρος—**B. Sastir—Π. Sàstri— Βόρ. Sas.**

Ἡ σανσκριτικὴ shastra σημαίνει τὸν σίδηρον, καὶ πᾶν ὅπλον πολεμικὸν ἐκ σιδήρου κατασκευαζόμενον· shastrii τὸ μαχαίριον παρὰ τοῦ ῥήματος shasa πληγόνω, θανατόνω. Ἄλλη λέξις συγγενὴς σημαίνει τὸν σίδηρον ἁπλῶς, shastraka.

Χείρ — **B. Domuk — Π. Vast — Βόρ. Chova Bas,** πληθ. **Bastes.**

Ἀνέφερον ἀνωτέρω ὅτι Domuk εἶναι γρόνθος. Ἡ δευτέρα ἑρμηνεία εἶναι ἡ σανσκριτικὴ khasta, σημαίνουσα χεῖρα, ὡς καὶ τὴν προβοσκίδα τοῦ ἐλέφαντος. Τὴν ἑρμηνείαν Chova ἐξηγεῖ αὐτὸς ὁ Βόρρω tcharpata—ἡ παλάμη μετὰ τῶν ἀνοικτῶν δακτύλων. Ἡ ἐξήγησις αὕτη εἶναι παντάπασιν ἀπίθανος. Αἱ λέξεις Bas, καὶ ὁ πληθυντικὸς ἀριθμὸς Bastes εἶναι συγγενεῖς τῆς σανσκριτικῆς khasta, τῆς ὁποίας ὁ πληθυντικὸς ἀριθμὸς εἶναι khastas, καὶ ὄχι καθὼς σημειόνει ὁ Βόρρω ἐκ τῆς περσικῆς Bazu, διότι αὕτη συγγενεύει μετὰ τῆς σανσκριτικῆς bahu, πῆχυς — brachium.

Δάκτυλος — **B. Wass — Π.** ἐλλείπει—Βόρ. ἐλλείπει.

Ἡ λέξις αὕτη εἶναι ἡ ἄνω μνημονευομένη Vast, τὴν ὁποίαν ὁ Κ. Βράουν κατέγραψε κατὰ λάθος ἀντὶ τῆς χειρός.

Ὀφθαλμός—**B. Yaka—Π. Yak—Βόρ. Aquia.**

Τὸ τελικὸν ἄλφα τοῦ Κ. Βράουν ἐξηγεῖται ἀπὸ τὴν τραχεῖαν προφορὰν τοῦ k. Παρὰ Σανσκρίταις aksi—ὀφθαλμός, γραφομένη καὶ aksa εἰς τὸ τέλος συνθέτων ὀνομάτων. Γνωστὸν εἶναι εἰς ὅλους πόσον συγγενεύουσι τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν τὰ ὀνόματα τοῦ ὀφθαλμοῦ μετὰ τοῦ aksa καὶ aksi. Ἡ λατινικὴ oculus ἀναγνωρίζει ἀρχαίαν λέξιν ocus, ὅθεν ἡ ὑποκοριστικὴ oculus. Ταύτην τὴν παρά τινων λεξικογράφων ὑποτιθεμένην ὑποκοριστικήν, φυλάττει ἀπαράλλακτον ἡ σλαβονικὴ oko, ὀφθαλμός, γερμανιστί, auge, ἀγγλιστί, eye. Τὸ ἡμίφωνον *y* εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν πρώτων δύω ἑρμηνειῶν, εἶναι κοινὸν εἰς πολλὰ ἔθνη προτιμῶντα τὴν προσθήκην ταύτην παρὰ τὴν γυμνὴν τῶν ἀρκτικῶν φωνηέντων ἀπαγγελίαν, καθὼς καὶ ἡμεῖς λέγομεν· αἷμα—γέμα. Οἱ Σλάβοι τὸ μεταχειρίζονται κατακόρως.

Καλὸν νὰ εἴπω, πρὸς χάριν τῶν μελετώντων ὁμοίας ἀτελεῖς καὶ ἀνερευνήτους διαλέκτους, ὅτι εἰς τὸ ἐμὸν γλωσσάριον εὑρίσκω τὸν ὀφθαλμὸν ἐτυμολογούμενον monoyak, σφάλμα ὅμοιον τῷ τοῦ Κ. Βράουν εἰς τὴν λέξιν Συμβία, milomnee. Τὸ monoyak εἶναι σύνθετον ἐκ τῆς ἀντωνυμίας mon ἐμός, καὶ yak, τοῦ ὑπὸ ζήτησιν ὀνόματος. Ἡ παραβολὴ τῶν ἑρμηνειῶν μὲ διώρθωσε, καθὼς καὶ ἐγὼ διώρθωσα τινὰ τοῦ Κ. Βράουν.

Ῥίς—**B. Nak—Π. Nak—Βόρ. Naqui-Pavi.**

Λέξεις ὅλαι παραγόμεναι παρὰ τῆς σανσκριτικῆς nas καὶ nasa, τὴν παρ' ἡμῶν μύτιν δηλούσης, τροπῇ τοῦ s εἰς k, παρὰ δὲ Σλάβοις nos, ῥίς. Ἡ γλῶσσα τῶν Ἀτσιγγάνων ἐνασμενίζεται εἰς τὰ τραχέα σύμφωνα, κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸ k καὶ τὸ συγγενὲς tch. Παρὰ Λατίνοις nares οἱ ῥώθωνες καὶ ἡ ῥίς, παρὰ Γερμανοῖς nase, καὶ παρ' Ἄγγλοις nose. Τὴν δευτέραν ἑρμηνείαν τοῦ Βόρρω ἀγνοῶ.

Ὀδούς—**B. Danda.—Π. Dant — Βόρ. Dani.**

Παρὰ Σανσκρίταις dat, καὶ ὀνομαστικὴ πτωτικὴ data—ὀδούς. Λέγεται προσέτι καὶ dantus. Οὕτως ὀνομάζονται καὶ οἱ ὀδόντες τοῦ ἐλέφαντος, καὶ τὸ ἐλεφάντινον ὀστοῦν. Αἱ λέξεις αὗται παράγονται παρὰ τοῦ ῥήματος dam-δαμάζω, καταπονῶ. Ὁ Bopp νομίζει ὅτι ἡ λέξις dat ἦτο τὸ πάλαι adat καὶ dantas-adantas, ἐξηγῶν τοιουτοτρόπως τὴν προσθήκην τοῦ ἀρκτικοῦ φωνήεντος *ο* εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὀδούς· ἀλλ' αἱ πολυάριθμοι διάλεκτοι αἱ φυλάξασαι τὴν λέξιν ταύτην σχεδὸν ἀμετάτρεπτον μαρτυροῦσι τὴν πρωτογενῆ danta. Ἄλλη σανσκριτικὴ λέξις danshta, σημαίνουσα ὀδόντα μακρὸν καὶ ἐξέχοντα, παραγομένη παρὰ τοῦ dansha—δάκνω, ἐφαρμόζεται εἰς ζῶα, οἷον τὸν ἐλέφαντα, χοῖρον, κτλ.

Χεῖλος—**B. Ushta—Π. Must—**Βόρ. ἐλλείπει.

Ἀμφότεραι αἱ λέξεις αὗται ἀνήκουσι, νομίζω, μᾶλλον εἰς τὸ στόμα παρὰ εἰς τὸ χεῖλος· παράδοξον δὲ δὲν εἶναι ἐὰν οἱ Ἀτσίγγανοι ἐνόησαν τὸ στόμα. Ἡ λέξις στόμα τῆς Σανσκρίτης εἶναι aasyam, γένους οὐδετέρου, σημαίνουσα στόμα, πολλάκις δὲ καὶ τὸ πρόσωπον, καὶ τὴν παρ' ἡμῖν ὄψιν. Ἀπὸ λέξιν ἄλλην ὁμοιόσημον ταύτης τὴν oshta παράγονται αὗται αἱ ἑρμηνεῖαι, καθὼς καὶ αἱ λατινικαὶ os-oris-ostium—στόμα, στόμιον, καὶ ἡ σλαβονικὴ usta. Ἡ παρ' ἐμοῦ σημειουμένη must εἶναι, ὡς νομίζω, ἡ ushta μετὰ τῆς κτητικῆς ἀντωνυμίας mon-m-ἐμός, ἂν καὶ ἡ Ἀτσιγγανὶς δὶς καὶ τρὶς τὴν ἐπρόφερεν οὕτω κατ' ἐπανάληψιν. Ἡ γνησία τοῦ Κ. Βράουν ἑρμηνεία, καὶ ἡ πολλάκις εἰς ἄλλα ὀνόματα προσκολληθεῖσα ἀντωνυμία, μὲ πείθουσιν ὅτι εἶναι τὸ ὄνομα μετὰ τῆς ἀντωνυμίας. Προσθέτω μόνον, πρὸς σαφήνειαν τῆς λέξεως (εἴποτε must εἶναι ἡ ἀληθὴς ἑρμηνεία), τὴν σανσκριτικὴν muha, μετὰ τῆς ὁποίας ἡ λέξις αὕτη ὁμοφωνεῖ, σημαίνουσα στόμα, πρόσωπον, σχετιζομένη μὲ πολλὰς λέξεις τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν. Παρ' Ἑλ-

λησι μύτις, γοτθιστὶ, munths, ἀγγλιστὶ mouth, στόμα (α).

Αὐτίον—Β. Kava—Π. Kan—Βόρ. Cani.

Ἡ λέξις αὕτη εἶναι ἡ σανσκριτικὴ Karna, παρὰ τοῦ ῥήματος Karna, ἀκούω, καὶ κοινωτάτη εἰς ὅλην τὴν σανσκριτικὴν φιλολογίαν. Τὸ r ἐτράπη χάριν εὐφωνίας εἰς n.

Τρίχες — Β. Bala — Π. Bàl — Βορ. Bal.

Ἡ σανσκριτικὴ λέξις baala τὴν ὁποίαν ἀνωτέρω ἀνέφερα λαλῶν περὶ τοῦ πώλου, σημαίνει καὶ κυρίως τρίχας. Παρὰ Σανσκρ. baalakrimi—τῶν τριχῶν ἡ (krimi σκώληξ) φθείρ. Σημαίνει προσέτι καὶ τὰς οὐρὰς ἐλεφάντων καὶ ἀλόγων, καὶ ἐν γένει τὴν οὐράν. Ἐντεῦθεν ἐγεννήθη ἡ λατινικὴ pilus καὶ ἡ γαλλικὴ poil.

Ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ τῆς λέξεως baala καὶ λατ. pilus, ἄς μὲ συγχωρήσῃ ὁ ἀναγνώστης νὰ κάμω τὴν ἀκόλουθον παρατήρησιν. Τὰ λατινικὰ λεξικὰ σημαίνουσι τὴν λέξιν capillus, σύνθετον παρὰ τοῦ caput καὶ pilus, δηλ. capitis pilum, τρίχας τῆς κεφαλῆς. Ἡ ἐτυμολογία αὕτη δὲν μοὶ ἤρεσε ποτὲ, οὔτε νομίζω δυνατὸν νὰ ἐσχημάτιζον οἱ ἀρχαῖοι Ῥωμαῖοι τοιαῦτα τραγέλαφα ὀνόματα. Ἡ ἐτυμολογία μετέβη ἀπὸ λεξικὸν εἰς λεξικὸν, καὶ ἔτι σήμερον εἰς τὰ σχολεῖα τοιαύτην παραδέχονται ὡς προφανῆ καὶ ἀληθεστάτην. Λέγω λοιπὸν πρὸς ἐξήγησιν αὐτῆς, ὅτι ἡ λέξις capillus εἶναι ἡ σανσκριτικὴ kapalas, ἀλλοιωθεῖσα κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ὀλίγον κατ' ὀλίγον σχηματιζομένης λατινικῆς γλώσσης. Ἡ σανσκριτικὴ αὕτη λέξις σημαίνει τὸ κρανίον ὅλον ἢ τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ, παράγεται δὲ παρὰ τοῦ ka-κεφαλὴ-καὶ τοῦ ῥήματος paala—φυλάττω, φρουρῶ—τὸν μυελὸν, τὸν νοῦν. Ὅθεν ἡ kapalas, ἡ σημαίνουσα τὰ ὀστᾶ, κατὰ φυσικὸν λόγον ἐλέχθη καὶ διὰ τὰς τρίχας τὰς ὁποίας ἡ θεία πρόνοια ἔθεσε πρὸς πλειοτέραν αὐτῆς προφύλαξιν. Παρὰ Σανσκρ. gopala, παρὰ τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος go-βοῦς, καὶ paala-φύλαξ τῶν βοῶν-ποιμήν. Ἡ λέξις go σημαίνει ἐνταυτῷ καὶ γῆν, ὅθεν καὶ τὸν φρουροῦντα τὴν γῆν, ἡγεμόνα, βασιλέα. Ἡ ἐτυμολογία αὕτη τῆς capillus, ἐνισχύεται παρὰ τῆς ἡμετέρας, κεφαλὴ, τῆς ὁποίας τὰ γενέθλια εἶναι ἀναντιῤῥήτως ἐκ τῆς σανσκριτικῆς ταύτης λέξεως.

Πόδες — Β. Peera—Π. Pùrno—Βόρ. Pirò—Pinro — Pindro.

Ἡ σανσκριτικὴ μεταχειρίζεται συνήθως τὴν λέξιν paad καὶ paada, παρὰ τῆς ῥίζης pada—βαίνω· ὅθεν καὶ ἡ ἡμετέρα ποδ-ὸς καὶ λατινιστὶ ped-is, καὶ πέδη, κτλ. Παράβαλε καὶ τὰς τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν συνήθεις τοῦ ποδὸς ὁμοφώνους σημασίας, παραγομένας παρὰ ταύτης τῆς ῥίζης pada-βαίνω. Τοῦ παρόντος γλωσσαρίου αἱ ἑρμηνεῖαι δὲν φαίνονται ἔχουσαι οὐδεμίαν συγγένειαν μετὰ τῆς ῥίζης ταύτης, παράγονται δὲ παρ' ἄλλης λέξεως parshni, καὶ prishni-πτέρνα. Μετὰ ταύτης συγγενεύει καὶ ἡ σλαβονικὴ plesnà-πέλμα, ταρσὸς, τροπῇ τοῦ r εἰς l. (Ἴδε κατωτέρω, ἀδελφός). Ἂν τοιαύτη εἶναι ἡ ἀληθὴς τῆς λέξεως καταγωγὴ, τότε ἡ δευτέρα ἑρμηνεία φυλάττει καθαρώτερα τῶν ἄλλων τὴν συγγένειαν τῆς ἀρχαιτύπου Σανσκρίτης. Αἱ πλειότεραι ὀνομασίαι τοῦ σώματος, εἶναι πάντη ἀσαφεῖς, καὶ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὰ στόματα τοῦ ἀγραμμάτου λαοῦ· καὶ παράδοξον δὲν εἶναι ἂν τὴν πτέρναν ἐξέλαβον ἀντὶ τοῦ ὅλου ποδός. Ἄλλο ὄνομα ὅμοιον τούτου μᾶς παρέχει ἡ σανσκριτικὴ kara, διαβαίνω· ὅθεν καὶ ἡ ἑλληνικὴ περῶ, τὸ ὁποῖον πιθανὸν νὰ ἐγέννησε τὰ ἄνω ὀνόματα. Ὡς λοιπὸν τὸ pada ἐγέννησε τὸ padas, πόδα, οὕτω καὶ τὸ paara, διαβαίνω, ἔπλασε τὸ peera, καὶ τὰς ἄλλας τοῦ Βόῤῥα ἐτυμολογίας. Τὸ r, καθὼς ἄλλοτε ἀνέφερα, εἶναι σύμφωνον μονιμώτατον, ἀδιαλείπτως ἀπαντώμενον εἰς τὰς ἀλλοιώσεις καὶ τὰς ἀλλαγὰς τῶν αὐτῶν λέξεων, τὰς γινομένας εἰς συγγενῆ ἔθνη. Ὅθεν φρονῶ ὅτι ἡ ἐξήγησις τῶν ἑρμηνειῶν τούτων, πρέπει νὰ ζητηθῇ ἀπὸ ῥίζαν τῆς σανσκριτικῆς ἔχουσαν σύμφωνον τὸ r καὶ ὄχι ἐκ τοῦ pad, τὸ ὁποῖον, ὡς προεῖπον, ἐγέννησε τὰς πλείστας τῶν ἐθνῶν ὀνομασίας.

Κάλαθος—Β. Sevlia—Π. Kòshnika-Βόρ. Cornicha.

Περὶ τῆς λέξεως τοῦ Κ. Βράουν οὐδὲν θετικὸν γνωρίζω· αἱ δὲ δύω τελευταῖαι εἶναι παρὰ τῆς σλαβονικῆς Kosh, καὶ Kòshnitza-κάλαθος.

Σιδηρουργός. Β. Masteros—Π. Mastér.—Βόρ. Chipalo.

Αἱ πρῶται δύω λέξεις εἶναι συνήθεις εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, παρὰ τῆς δημώδους ἰταλικῆς maestro, σημαίνουσα τὸν πρωτοτεχνίτην παντὸς ἐπαγγέλματος. Τουρκιστὶ καὶ περσιστὶ ustad. Τοῦ Βόῤῥα ἡ ἐτυμολογία μοὶ φαίνεται καθαρὰ τῶν Ἀτσιγγάνων λέξις, καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον συγγενεύει μετὰ τῆς σανσκριτικῆς kapila καὶ kaapila, μελαγχροινός. Ἡ ἀγγλικὴ σήμερον καλεῖ τὸν σιδηρουργὸν, blaksmith μέλανα ἐργάτην. Ἡ συνήθης σανσκριτικὴ λέξις ἡ ἐξηγοῦσα τὸν σίδηρον, εἶναι loha, καὶ lohakara, ὁ σιδηρουργός.

Εὔμορφος—Β. Shuka—Π. Shukàr-Βόρ. Jukal καὶ θηλ. Jucali.

Αἱ λέξεις αὗται εἶναι παρὰ τῆς σανσκριτικῆς sukara, συνθέτου ἀπὸ τὴν πρόθεσιν su, ἑλληνιστὶ εὖ, καλῶς, καὶ τὸ ἐπίθετον kara-ποιῶ· παρὰ τῆς ῥίζης kri (λατ. creo) ποιῶ. Παρὰ τῆς δευτέρας kera, ἐσχηματίσθη ἡ πάγκοινος περσικὴ kiar, φαινομένη εἰς πάμπολλα τῆς γλώσσης ταύτης σύνθετα ὀνόματα, καθὼς hydmetkiar, ὁ ὑπηρεσίαν ποιῶν-ὑ-

(α) Τόση φροντὶς περὶ λέξεως λαλουμένης γλώσσης ἴσως φανῇ παράδοξος εἰς τὸν ἀναγνώστην. Λέγω λοιπὸν πρὸς ἀπολογίαν, ὅτι δύσκολον εἶναι πρῶτον μὲν νὰ καταπείσῃ τις τοὺς Ἀτσιγγάνους νὰ διδάξωσιν εἰς ἄλλους τὴν γλῶσσάν των, διότι ὑποπτεύονται καὶ φοβοῦνται· δεύτερον δὲ νὰ εὑρεθῶσιν εἰδήμονες ταύτης, καὶ δυνάμενοι εἰς τὴν ἀπαγγελίαν νὰ χωρίζωσι τὰ ἄρθρα καὶ τὰς ἀντωνυμίας ἀπὸ τὰς καθαρὰς λέξεις. Τρίτον ἐν ἀγνοίᾳ τῶν πρατεινομένων λέξεων, διὰ νὰ μὴ φανερώσωσι τὴν τόσην παχυλὴν ἀμάθειάν των, λέγουσιν ἄλλας ἀντ' ἄλλων λέξεις, καὶ τότε γίνεται καταφανὲς τὸ κωμικὸν καὶ γελοῖον τοῦ φιλομαθοῦς ἐξηγητοῦ.

πηρέτης, perhyzkiar-νηστείαν ποιῶν, νηστευτής. Ἡ kara τῆς σανσκριτικῆς καθὼς καὶ τῆς περσικῆς, εἰς τὰ σύνθετα αὐτῆς ὀνόματα, φανερόνει ἐνέργειαν, ὅθεν ἡ λέξις sukara, σημαίνει τὸν εὐποιοῦντα, τὸν γενναῖον δωρητῆρα, καὶ ἑπομένως τὸν ὡραῖον τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα. Εἰς τοῦ Κ. Βράουν τὴν ἑρμηνείαν γράφε Shukar, εἰς δὲ τοῦ Βόῤῥω, τὸ τελικὸν r ἐτράπη εἰς l. Τὸ θηλυκὸν Jucali εἶναι τῆς σανσκριτικῆς τὸ sukaraa. Ἀλλ' οἱ Ἀτσίγγανοι σχηματίζουσιν ἐν γένει ὅλα τὰ θηλυκὰ ὀνόματα εἰς i, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω εἴς τινας λέξεις. Ἡ λέξις prakula, τὴν ὁποίαν ὁ Βόῤῥω δίδει ὡς συνώνυμον τῆς Jucal, ἀπέχει τῆς ἀληθείας· σημαίνει δὲ αὐτὴ τὸν εὐσώματον. Προσθέτει καὶ τὴν λέξιν sukala, γενναῖος εἰς χρῆσιν καὶ δόσιν. Ἡ παραβολὴ τῶν τριῶν ἑρμηνειῶν, καὶ ἡ σημασία τῆς sukara, μὲ πείθει ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ ἀληθὴς γεννήτρια τῶν λέξεων τούτων τοῦ γλωσσαρίου.

Ἄμορφος—Β. Kanilee—Π. Naishukàr—Βόρ. Chungalo.

Περὶ τῆς ἑρμηνείας τῆς πρώτης καὶ τρίτης ὁμολογῶ τὴν ἄγνοιάν μου· εἰς τὴν τοῦ Βόῤῥω, πιθανὸν αἱ δύω τελευταῖαι συλλαβαὶ νὰ συγγενεύωσι μετὰ τῆς kara. Ἡ δὲ ἐμὴ εἶναι ἡ προμνημονευθεῖσα sukara, μετὰ τοῦ ἀρνητικοῦ μορίου naï-ὄχι, σανσκριτιστὶ na καὶ naa-ὄχι.

Νέος — Β. Yernee — Yernì— Βόρ. ἐλλείπει. Ἡ λέξις αὐτὴ πιθανὸν νὰ συγγενεύῃ μετὰ τῆς κοινῆς σανσκριτικῆς yuvan-νέος. Λέγω δὲ πιθανόν, διότι καθὼς εἰς τόσας τῆς Εὐρώπης γλώσσας ἀναφαίνονται ἴχνη τῆς λέξεως ταύτης, οὕτω πιθανὸν καὶ οἱ Ἀτσίγγανοι νὰ τὴν ἔλαβον ἀπὸ τὴν αὐτὴν πηγήν. Παρὰ Λατίνοις juvenis-junior, Σλάβοις jun-Ἀγγλο-Σαξ.-jung-jong—Γοτθ. juggs—jungs Γερμ. jung—Ἀγγλ. young.

Γέρων — Β. Pooree—Π. Purù—Βόρ. Puro.

Καθαρὰ σανσκριτικὴ λέξις pura, σημαίνουσα πρότερον—ἀρχαιότερον, γεννήσασα καὶ τὴν συνήθη περσικὴν pir—γέρων-γηραιός. Παράγεται δὲ παρὰ τῆς ῥίζης pura (to precede) προέρχομαι.

Ἀσθενὴς—Β. Nasvallee—Π. Naisvàli—Βόρ. Merdo.

Αἱ πρῶται δύω ἑρμηνεῖαι εἶναι σύνθετοι παρὰ τοῦ ἀρνητικοῦ μορίου Naï, σανσκριτιστὶ na-ὄχι, καὶ τῆς λέξεως vali, τῆς ὁποίας τὴν σημασίαν ζητοῦμεν. Τὸ s εἶναι χάριν εὐφωνίας. Ἡ σανσκριτικὴ λέξις bala, σημαίνει ἰσχὺν-δύναμιν, καὶ ἑπομένως στράτευμα, ὡς καὶ ἡ κοινοτάτη σλαβονικὴ vèlii καὶ velìkii, μέγας, ἰσχυρός. Ἡ λέξις αὐτὴ τῶν Ἀτσιγγάνων τακτικοῦ σανσκριτικοῦ τύπου, σημαίνει τὸν ἀ-σθενῆ, μετατρέψασα τὸ b εἰς v, ὅπως ἔκαμε καὶ ἡ σλαβονική. Ἡ ἐτυμολογία αὐτὴ σαφηνίζεται ἀπὸ τὴν λατινικὴν debilis, συγκειμένην ἀπὸ τὸ ἀρνητικὸν de καὶ τὴν λέξιν bala—ἀσθενής· τοιαύτη καὶ ἡ σημασία τοῦ de εἰς τὴν λέξιν dearmo—ἀφοπλίζω. Τοῦ Βόῤῥω ἡ ἐτυμολογία merdo εἶναι παρὰ τῆς σανσκριτικῆς ῥίζης mri, θνήσκω, τῆς ὁποίας ἡ μετοχὴ mrita, εἰς μὲν τὴν Σανσκρίτην σημαίνει τὸν ἀποθανόντα, εἰς δὲ τοὺς Ἀτσιγγάνους καὶ εἰς ἡμᾶς τὸν μαρ-αινόμενον. Ἴδε κατωτέρω τὴν λέξιν θάνατος. Ἡ ἡμετέρα, ἄῤῥωστος καὶ ἀσθενής, καὶ ἡ σλαβονικὴ Ne-mozénic παρὰ τοῦ ἀρνητικοῦ Ne καὶ τοῦ ῥήματος mogù-ἰσχύω, ἔχουσι τὸν αὐτὸν σχηματισμὸν τῆς τῶν Ἀτσιγγάνων Naisvalli. Ἡ λέξις αὐτὴ πρέπει νὰ γράφεται μὲ ἓν l.

Ὑγιὴς—Β. Sasto—Π. ἐλλείπει—Βόρ. ἐλλείπει.

Τὴν ἑρμηνείαν ταύτην τοῦ Κ. Βράουν ἀνάγω εἰς τὴν κοινὴν τῆς σανσκριτικῆς shasta, σημαίνουσαν εὐτυχῆ, ἐπαινούμενον, ἐξαίσιον, μετοχὴν τοῦ ῥήματος shasa—εὐλογῶ, εὔχομαι ὑπέρ τινος. Ἐννοεῖται πόσον φυσικὴ εἶναι ἡ ἐκ τούτου σημασία εἰς τὴν ἄνω εἰρημένην, ὑγιής. Κατὰ δυστυχίαν, ἡ ἔλλειψις τῶν δύω ἄλλων λέξεων ἀφίνει τὴν παραγωγὴν ἀσαφῆ.

Οἶνος—Β. Mol—Π. Mol—Βόρ—Mol.

Ἡ ὁμοιότης τῶν ἄνω ἑρμηνειῶν σαφηνίζει πληρέστατα τὴν ἐτυμολογίαν αὐτῶν. Ὁ Βόῤῥω λέγει τὴν λέξιν mol καθαρὰν περσικὴν (a pure Persian word). Ὅτι μὲν ἡ λέξις ταυτόφωνος, εἶναι ἀληθές, mul—περσιστὶ, οἶνος.—Ταύτην ὅμως καὶ οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Ἀτσίγγανοι ἔλαβον ἀπὸ τὴν Σανσκρίτην madhu—μέθυ—μέλι—ποτὸν μεθυστικὸν—οἶνος. Τὸ σύμφωνον dh τῶν Ἰνδῶν οἱ Ἕλληνες ἔτρεψαν πρὸς τὸ μαλακώτερον θ. ὅθεν madhu, μέθυ—Παλ: οἶνος, κυρίως ὁ γλυκὺς, ἢ ὁ ἐκ μέλιτος κατασκευαζόμενος. Διὰ τροπῆς τοῦ dh—εἰς l, ἔγινε τῶν Ῥωμαίων τὸ mel, παρὰ τοῦ ἰνδικοῦ madhu—οἶνος, λιθουανικὸν, madus, μέλι—καὶ τὸ γνωστὸν σλαβονικὸν med—καὶ τὸ βουλγαρικὸν met—μέλι. Ἡ σανσκριτικὴ λέξις madhu παράγεται παρὰ τῆς ῥίζης mad—εὐφραίνομαι, χαίρομαι, μεθύω. Ἐκ ταύτης εἶναι καὶ τὰ γενέθλια τῆς ἄνω περσικῆς mul, καὶ τὸ mest—μεθυσμένος, καὶ τὸ medam — οἶνος. Ταύτην τὴν λέξιν mol, τὴν ὁποίαν ὁ Βόῤῥω θεωρεῖ περσικὴν, ἀνάγω εἰς τὰς πολυαρίθμους διαφόρων ἐθνῶν λέξεις, ὁμοφώνους καὶ ταυτοσημάντους, πάσας παραγομένας παρὰ τῆς σανσκριτικῆς madhu, καὶ μετασχηματισθείσας κατὰ τὴν φυσικὴν καὶ ἰδίαν ἑκάστου ἔθνους προφοράν. Προσθέτω μόνον ὅτι ἡ λέξις madhu, ἥτις τὸ πάλαι ἐσήμαινε πᾶν σῶμα γλυκὺ, ἐδόθη μετέπειτα καὶ εἰς τὸ πνευματῶδες ποτὸν, τὸ προερχόμενον ἀπὸ τὴν ἀνάβρασιν παντὸς γλυκέος σώματος. Παρ. madhupa-μέλισσα, ἀπὸ τὸ ἄνω καὶ τὸ ῥῆμα pa-πίνω καὶ madhudja, παρὰ τοῦ μέλιτος ἐξαγόμενον, δηλ. κηρίον.

Γλυκὺς—Β. Goudloo—Π. Guglò - Βόρ. Busne.

Περὶ τῆς λέξεως ταύτης οὐδὲν γνωρίζω.

Ὀξείδιον — Β. Shutt — Π. Shut—Shùtko — Βόρ. Juter-Juti.

Ἡ λέξις αὐτὴ εὑρίσκεται εἰς τὸ μέγα λεξικὸν τοῦ Wilson σχεδὸν αὐτολεξεὶ, shata, μεθερμηνευομένη παρὰ τοῦ ἰδίου sour-ὀξὺς,-astringent-στυφός. Παράγεται δὲ παρὰ τοῦ ῥήματος shata, ταλαιπωρῶ, προξενῶ λύπην ἢ ἀσθένειαν. Ἄξιον παρατηρήσεως

εἶναι ὅτι ἡ ἐμὴ δευτέρα ἑρμηνεία λήγει εἰς **ko**, τὸ σύνηθες **ka** τῆς Σανσκρίτης, μόριον προστιθέμενον εἰς λέξεις ἐπιθέτους καὶ σωζόμενον εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἄστυ-ἀστυκὸς, λατινιστὶ **unus-unicus**, καὶ σλαβονιστὶ **Bog**, Θεὸς-**Bozskii**, θεϊκός. Ἡ λέξις **shutko** σημαίνει μᾶλλον τὸ ὀξὺς παρὰ τὸ ὀξείδιον. Πιθανὸν νὰ εὑρίσκεται καὶ εἰς τὴν Σανσκρίτην ἡ λέξις **shataka**, σημαίνουσα τὸ ὀξὺ καὶ στυφὸν, ἥτις ὅμως δὲν σώζεται σήμερον εἰς τὰ λεξικά. Ἄλλην λέξιν σανσκριτικὴν **amla**, ὀξὺς, εὑρίσκομεν παραγομένην ἀπὸ ρίζαν **ama**, προξενῶ ἀσθένειαν, ταλαιπωρῶ.

Φυσητήρ.—**B. Pishata**—**Π. Pishàta**—Βορ. ἐλλείπει.

Ἄκμων - **B. Ammunee. Π. Amùni**-Βορ.**Amini.**

Σκέπαρνον—**B. Sivree**—Π. Ἐλλείπει — Βορ. **Casto.**

Περὶ τῶν τριῶν τούτων ὀνομάτων ὀλίγα ἔχω νὰ εἴπω. Ἡ πρώτη ἑρμηνεία **Pishata**, πιθανὸν νὰ συγγενεύῃ μετὰ τῆς σανσκριτικῆς ρίζης **pisha**, διαλύω, φωτίζω, ἀνάπτω. Τῆς δευτέρας τὰ γενέθλια εἶναι, νομίζω ἐκ τῆς ἡμετέρας *ἄκμων*, κοινῶς *ἀμόνιον*. Τῆς τρίτης ἡ ἑρμηνεία τοῦ Βόρρω, συγγενεύει μετὰ τῆς σανσκριτικῆς ρίζης **kasha**-πλήττω, δοκιμάζω, βασανίζω, τῆς ὁποίας ἡ μετοχὴ **kashta**, σημαίνει τὸν βασανίζοντα καὶ τὸ βασανιστήριον, ἢ τὸν πλήττοντα καὶ τὸ πλῆκτρον, ὅπως ἀπαραλλάκτως σημαίνει καὶ παρὰ τοῖς Ἀτσιγγάνοις.

Χοῖρος — **B. Baleetcho** — **Π. Balitcho** — Βορ. **Balicho.**

Παρ. τὸ σανσκριτικὸν ἐπίθετον **balin**—δυνατὸς-ἰσχυρὸς, καὶ τὸ οὐσιαστικὸν χοῖρος, παρὰ τῆς πρὸ ὀλίγου ἑρμηνευθείσης **bala**-δύναμις-ἰσχύς. Ἡ λήγουσα μαρτυρεῖ τὴν συνήθη σανσκριτικὴν λήγουσαν **ka**, τὴν ὁποίαν ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν. Ἡ λέξις οὕτως σχηματιζομένη, δὲν εὑρίσκεται εἰς τὰ λεξικὰ τῆς Σανσκρίτης. Ὁ σχηματισμὸς ἐπιθέτου λήγοντος εἰς **ka**, παρ' ἄλλου, εἶναι συνήθης τῆς Σανσκρίτης, τῆς ὁποίας πολλὰ ἐπίθετα μετὰ καιρὸν ἔγιναν ὀνόματα, καθὼς καὶ εἰς ἡμᾶς ὁ χωρικὸς, ὁ οἰκιακὸς κτλ.

Ὄρνις — **B. kahnee** — **Π. kaïnà**—Βορ. **Cani.**

Καθὼς τῆς προηγουμένης οὕτω καὶ τῆς παρούσης ἡ ἑρμηνεία εἶναι σαφεστάτη, παρὰ τῆς Σανσκριτικῆς **khansa**—ὁ χὴν, γένους ἀρσενικοῦ, καὶ **khansi** ἡ χήν. Ἐντεῦθεν ἡ ἡμετέρα χὴν, ἀποκοπῇ τοῦ τελικοῦ **s**, καὶ ἡ λατινικὴ **anser** ἀποβολῇ τοῦ ἀρκτικοῦ **kh**. Παρὰ Γερμανοῖς **gans** καὶ **hahn**, παρὰ Σλάβοις **gus** καὶ **gonsi**. Αἱ λέξεις αὗται εἰς τὰ στόματα τόσων ἐθνῶν ἔχασαν τὴν πρώτην αὐτῶν σημασίαν, διότι τὸ **hahn** τῶν Γερμανῶν σημαίνει τὸν ἀλεκτρυόνα, καὶ ἡ Ἀγγλικὴ **hen**, τὴν ἡμετέραν κοινὴν ὄρνιθα. Καθὼς λοιπὸν τῆς Σανσκρ. τὸ ἀρκτικὸν **kh**, εἰς ἄλλας διαλέκτους, ἐτράπη εἰς **g** παρὰ Γερμ. **gans** καὶ Ἀγγλ. **goose**, οὕτως καὶ οἱ Ἀτσίγγανοι ἔτρεψαν αὐτὸ εἰς **k**, ἀποκόψαντες τὸ τελικὸν **s** καὶ διασώσαντες τὸν θηλυκὸν τῆς σανσκριτικῆς σχηματισμὸν **khansi**. Τὴν παραγωγὴν ταύτην ἐνισχύει καὶ ἄλλη λέξις τῶν Ἀτσιγγάνων, ἀναφερομένη παρὰ τοῦ Βόρρω· **gusto**—χήν. Ἡ Ἀτσιγγανὶς, ἀφοῦ μοὶ εἶπεν ὅτι **kaïnà** λέγομεν τὴν ὄρνιθα, ἐπρόσθεσε καὶ τὴν λέξιν παπίνα διὰ τὴν χῆνα. Ὑποπτεύομαι ὅμως ὅτι ἡ λέξις αὕτη εἶναι ἡ ἡμετέρα δημώδης *πάπια*.

Ἰχθύς—**B. Matcho**—**Π. Matchò**—Βορ. **Macho.**

Ἡ λέξις αὕτη εἶναι ἡ σανσκριτικὴ **matsya** καὶ **matsa**—ἰχθὺς, ἐν γένει, παραγομένη παρὰ τοῦ **madi**, τέρπομαι. καθὼς καὶ ἡ συνώνυμος **matchch**—ἰχθύς. Τὴν λέξιν ταύτην ἡ Περσικὴ ἔκαμε **mahi.** Ὁ ἀναγνώστης παρατηρεῖ ὅτι οἱ Ἰνδοὶ ὠνόμασαν τὸν ἰχθὺν **matsya**—τερπνὸν, εὐχάριστον, ἀπαραλλάκτως καθὼς ἡμεῖς ὀψάριον τὸ κατ' ἐξοχὴν ὄψον. Τοιαύτην ἐν γένει ὑπόληψιν εἶχεν ἡ ἰχθυοφαγία τὸ πάλαι, ὥστε καὶ οἱ κατοικήσαντες τὴν Εὐρώπην ἀπόγονοι τῶν Ἰνδῶν, ὠνόμασαν αὐτὸν **piscis**, τὸ ὁποῖον, κατ' ἐμὲ, συγγενεύει μὲ τὸ τῆς σανσκριτικῆς **pishita**—κρέας. Δὲν συμφωνῶ μετὰ τοῦ **Bopp**, παράγοντος τὸ Ἰβηρικὸν **meas** ἰχθὺς—καὶ **measach**—ἰχθυώδης, παρὰ τῆς σανσκριτ. **matsya**. Φρονῶ δὲ ὅτι, ὡς οἱ Λατῖνοι οὕτω καὶ οἱ Ἴβηροὶ ἔδωκαν εἰς τὸν ἰχθὺν ἐν γένει τὸ ἐπίθετον κρέας. — Παράγω λοιπὸν τὴν λέξιν μᾶλλον παρὰ τῆς σανσκριτικῆς **aamisha**—κρέας.

Πάντες — **B. Sarvillee** — **Π. Sàrvolo** — Βορ. **Sarò.**

Ἀπαράλλακτος σχεδὸν ἡ κοινοτάτη σανσκριτικὴ **sarva**, ὅλος, πᾶς, ἀκέραιος. Περὶ τῆς τελικῆς συλλαβῆς **lee**, καὶ **lo**, ἄλλο νὰ εἴπω δὲν γνωρίζω, ἐκτὸς ἂν ὑπάρχῃ συγγένεια μετὰ τῆς συγγενοῦς σανσκριτικῆς **sarviya**, —ἀνήκων εἰς ὅλους, ἁρμόδιος εἰς ὅλους. Ἡ ὑστέρα συλλαβὴ μετὰ καιρὸν ἐτράπη εἰς **le**, καθὼς καὶ οἱ Ἱσπανοὶ ἔτρεψαν τὸ **filius** εἰς **hijo**, καὶ ἡμεῖς τῆς σανσκριτικῆς τὸ **anyas** εἰς ἄλλος.

Αἱ παρεκτροπαὶ τῶν διαλέκτων ἀκολουθοῦσι κανόνας τινὰς τῶν ὁποίων τὴν ἀλήθειαν ἔδειξεν ὁ ἀείμνηστος Κοραῆς εἰς τὰ περὶ τῆς γλώσσης ἡμῶν μελετήματα αὐτοῦ. Τοὺς κανόνας τούτους φαινομένους εἰς τὴν ἑλληνικὴν, καὶ τόσον ἐμφρόνως παρ' αὐτοῦ ἐξηγουμένους, ἀνευρίσκει ὁ φιλομαθὴς ἀναγνώστης εἰς ὅλην ταύτην τὴν ὁμόφυλον γενεὰν τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν. Τὰ τῆς Σανσκρίτης μελετήματα εἶναι ἀκόμη ἀτελῆ, ἡ γλῶσσα ἀνεξερεύνητος· ὅθεν ἄλλοι ἀκολούθως, εὐτυχέστεροι ἡμῶν, θέλουσι διορθώσει πάμπολλα ἐσφαλμένα. Ταῦτα παρακαλῶ τὸ εἰδήμονα ἀναγνώστην νὰ ἐνθυμῆται καὶ εἰς τὰ παρόντα ἡμέτερα μελετήματα.

Ὀλίγος—**B. Harean**—**Π. Harnò.** — Βορ. ἐλλείπει.

Τῆς λέξεως ταύτης τὴν ἐτυμολογίαν ὁλότελα ἀγνοῶ.

Πολύς—**B. Bout**—**Π. But**—Βορ. **Baribu-Bus.**

Ἡ λέξις αὕτη πιθανὸν νὰ παράγεται παρὰ τῆς σανσκριτικῆς **puru**, πολὺς, ἥτις ἐγέννησε καὶ πολλὰς τῶν Εὐρωπαίων λέξεις, ὡς τὴν τῶν Γότθων **pilu**—τῶν Γερμανῶν **viel**—Ἄλλαι δύω λέξεις σαν-

σκριτικαὶ bara καὶ vara — ἐξαίσιος — ἐξαίρετος, συγγενεύουσι μετ' αὐτῆς. Προτιμῶ τὴν πρώτην puru, ὡς φυσικωτέραν, καὶ τὴν ὁποίαν οἱ Ἀτσίγγανοι τῆς Ἱσπανίας ἐφύλαξαν γνησιωτέραν πασῶν τῶν ἄλλων φυλῶν. Ὅτι ἡ λέξις αὕτη συγγενεύει μετὰ τῶν ἄνω σανσκριτικῶν, μαρτυρεῖ ἡ λέξις Barieuntus—ἀρχηγὸς συμμορίας Ἀτσιγγάνων—ἀναφερομένη παρὰ τοῦ Βόῤῥω—Bari-cuntus κατὰ λέξιν—μέγας κόντες—ἡ λέξις vara—σημαίνει — μέγας, ἐξαίρετος—Αἱ κοιναὶ λέξεις τῶν ἐθνῶν εὔκολα παραμορφόνονται.

Ὑψηλὸς—Β. Utcho—Π. Utchò—Βόρ. Saste.

Ἀπαράλλακτος ἡ λέξις αὕτη εὑρίσκεται εἰς τὴν σανσκριτικὴν γλῶσσαν, utchtcha—ὑψηλὸς—παρὰ τῆς κοινῆς ut—πρὸς τὰ ἄνω—καὶ τοῦ συμφώνου ka, τρεπομένου, χάριν εὐφωνίας εἰς tch—Πιθανὸν ἡ ἑρμηνεία τοῦ Βόῤῥω νὰ συγγενεύῃ μετὰ τῆς σανσκριτικῆς shasta—εὐτυχὴς—ἐξαίσιος, μέγας—τὸ δὲ οὐδέτερον shastam—σημαίνει τὸ σῶμα ἁπλῶς· ὅθεν καὶ ἡ ἑρμηνεία αὕτη τοῦ Βόῤῥω.

Μικρόσωμος—Β. Harnoo—Π. Khurdò—Βορ. Chirdo.

Περὶ τῆς πρώτης τοῦ Κ. Βράουν, ἀγνοῶ τί νὰ εἴπω· ὑποπτεύομαι μὴν ἦναι λανθασμένη ὡς καὶ ἡ προηγουμένη, ὀλίγος—Ἐσύγχυσεν ὁ Ἀτσίγγανος τὰς δύω λέξεις τὰς ὁποίας ἴσως ὁ Κ. Βράουν ἀπαγγέλλων δὲν ἐσαφήνισεν ἀρκετά. Ἡ ἐμὴ καὶ ἡ τοῦ Βόῤῥω εἶναι συγγενεῖς, σχεδὸν ὁμόφωνοι, ἀναγόμεναι εἰς τὴν σανσκριτικὴν ῥίζαν krita—κόπτω—τέμνω—ὅθεν καὶ ἡ λατινικὴ curtus, σημαίνουσα πρῶτον τὸν κομμένον, καθὼς ὁ ποιητὴς Ὁράτιος—Indacus curtus, καὶ εἶτα τὸν ἐλλιπῆ καὶ μικρόσωμον. Εἰς τὰς λατινικὰς διαλέκτους ἐπεκράτησεν ἡ δευτέρα αὕτη σημασία. Ἰταλιστὶ corto, γαλλιστὶ court, καὶ γερμανιστὶ kurz—Ἡ ἡμετέρα κυρτὸς, τῆς αὐτῆς οὖσα παραγωγῆς μετὰ τῆς λατινικῆς curtus, παρὰ τῆς ἄνω σανσκριτικῆς kritus, ἐσήμαινε κυρίως τὸν καμπύλον, τὸν κοινῶς λεγόμενον καμπούρην.

Τῆς αὐτῆς ῥίζης παράγωγα φρονῶ ὅτι εἶναι καὶ ὁ κουρεὺς, καὶ τὸ κουρεῖον, καὶ ἡ κουρὶς, ἐργαλεῖον ἐπιτήδειον εἰς κούρευμα, ἡ μετοχὴ krita, τοῦ ῥήματος krit, καθὼς ἐγέννησε τὴν λατινικὴν curtus, καὶ τὴν ἑλληνικὴν κυρτὸς, πιθανὸν νὰ ἐγέννησε καὶ τὰς δύω ταύτας khurdò, καὶ chirdo Ἡ παραβολὴ αὕτη μὲ πείθει, καὶ δὲν βλέπω διατί ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως ταύτης, τόσον σαφὴς εἰς τὴν λατινικὴν, νὰ μὴ προσαρμοσθῇ καὶ εἰς ταύτην τὴν γλῶσσαν τῶν Ἀτσιγγάνων.

Πόρνη — Β. Lobnee — Π. Nublì—Βόρ. Lumi Lumiaka.

Τὸ σανσκριτικὸν ἐπίθετον lobhin καὶ τὸ θηλυκὸν αὐτοῦ lobhinii, παρὰ τῆς ῥίζης lobha — ἐπιθυμία ὄρεξις, σημαίνει τὸν ἐπιθυμοῦντα, ὀρεγόμενον καὶ φιλάργυρον. Τὸ σχεδὸν ὁμώνυμον αὐτοῦ lubdhaka τὸ ὁποῖον ὁμοιάζει ἡ δευτέρα ἑρμηνεία τοῦ Βόῤῥω, παρὰ τῆς lubha—ἐπιθυμῶ, σημαίνει τὸν ὀρεγόμενον, κυρίως δὲ τὸν πορνομανῆ καὶ πορνόφιλον. Οὕτω καὶ τὸ lobhinii, καὶ τῶν Ἀτσιγγάνων τὸ Lobnee, καὶ μεταβολῇ τοῦ l εἰς n, Nublì σημαίνει τὴν πορνομανῆ, καὶ αὐτὴν τὴν πόρνην.

Πρόβατον — Β. Bakroo — Π. Bakrò — Βόρ. Bracuni—Bacria.

Τὴν δευτέραν ἑρμηνείαν τοῦ Βόῤῥω, θέτω κατόπιν τῆς ἄλλης, ἂν καὶ ὁ ἴδιος ἐξηγεῖ ταύτην a goal, αἶγα· μὲ φαίνονται ὅμως τοῦ αὐτοῦ γένους λέξεις.

Ἡ σανσκριτικὴ ῥίζα bukka, σημαίνει ὑλακτῶ, φωνάζω, ἐπὶ ζώων καὶ ἀνθρώπων· bukka καὶ buukka ἔλεγον οἱ Ἰνδοὶ τὴν αἶγα. Τῆς αὐτῆς σημασίας λέξις εἶναι καὶ ἡ brikka, δεχομένη τὸ σανσκριτικὸν φωνῆεν ri, ἀντὶ τῶν φωνηέντων u καὶ uu· ὅθεν ἡ λέξις brikka σημαίνουσα τὸ πάλαι τὴν αἶγα, ἐφύλαξε τὴν αὐτὴν σημασίαν ἀναλλοίωτον μεταξὺ τῶν Ἱσπανῶν Ἀτσιγγάνων, καὶ ἐδόθη καὶ εἰς τὸ πρόβατον ἀπὸ τοὺς Ἀτσιγγάνους τοὺς κατοικοῦντας τὴν Τουρκίαν. Ἡ μετάθεσις τοῦ συμφώνου r εἶναι συνήθης καὶ εἰς ἡμᾶς, λέγοντας· ἐργαστήριον—ἀγραστήριον, κρόκος-κορκός. Τὴν ἀληθῆ δὲ τῆς λέξεως ταύτης ἐτυμολογίαν, ἀποδεικνύουσι καὶ τινων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν λέξεις. Παρὰ Γερμανοῖς Boch, Ἄγγλοις Buck, Γάλλοις Bouc—τράγος.

Ναί — Β. Naugar—Π. ἐλλείπει — Βόρ. Auga.

Νομίζω ὅτι εἰς τὸ γλωσσάριον τοῦ Κ. Βράουν, εἰσέφρησε λάθος, διότι τοιοῦτο καταφατικὸν μόριον ἀδύνατον νὰ ἔχῃ πρώτην συλλαβὴν τὸ ἀρνητικὸν Na. Τοῦ Βόῤῥω, ἂν καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον σκοτεινὴ, πιθανὸν νὰ ἀνάγεται εἰς καθαρὰν σανσκριτικὴν γέννησιν. Ἡ λέξις auga σημαίνει μέλος, ἢ μᾶλλον μέρος τινος πράγματος. Τὴν μεταχειρίζονται οἱ Ἰνδοὶ καθὼς ἡμεῖς εἰς τὰς λέξεις-τετραμελὴς, πενταμελὴς κτλ. Παρὰ τῆς σανσκριτικῆς tchaturanga — τετραμελὴς - ὄνομα ὅθεν εἰς τὸ κοινὸν παίγνιον, τὸ παρ' ἡμῶν σκάκια, παρὰ δὲ τῶν Περσῶν καὶ Ὀθωμανῶν satrandi λεγόμενον, καὶ εἰς τὰς Ἰνδίας τὸ πάλαι παρὰ τεσσάρων παιζόμενον. Ἡ λέξις anga, ὡς αἱ πλειότεραι σανσκριτικαὶ λέξεις, ἔχει πλείστας σημασίας, τῶν ὁποίων μία σημαίνει, πλειότερον, μᾶλλον, καὶ γίνεται χρῆσις αὐτῆς ὅπως καὶ ἡμεῖς πολλάκις μεταχειριζόμεθα τὸ βέβαια, μάλιστα, ἀντὶ τοῦ καταφατικοῦ Ναί. Πρὸς τούτοις ὑπάρχει καὶ σύνθετος λέξις augokarana—συμφωνία-κατάφασις. παρὰ τῆς auga, καὶ karana πρᾶξις-σημαίνουσα κάμνω (auga) κατάφασιν. Εἰς τὴν σύνθετον ταύτην λέξιν φαίνεται ἡ σημασία τὴν ὁποίαν εἰς τὸ γλωσσάριον αὐτοῦ ἀναφέρει ὁ Βόῤῥω, καὶ τῆς ὁποίας ἴχνη φυλάττει ἡ ἑρμηνεία τοῦ Κ. Βράουν, ἂν καὶ κατ' ἐμὴν γνώμην λανθασμένη.

Τὸ τελικὸν σύμφωνον τῆς ἑρμηνείας τοῦ Κ. Βράουν πρέπει ν' ἀποκοπῇ· διότι ἡ λέξις auga, οὖσα γένους οὐδετέρου, δὲν ἠδύνατο νὰ γραφθῇ καθὼς τὰ ἀρσενικὰ μὲ s τελικὸν, καὶ νὰ τραπῇ τοῦτο εἰς r, καθὼς πρότερον ἀπεδείξαμεν εἰς πολλὰς προερμηνευθείσας λέξεις.

Ὄχι—Β. Nee—Π. Niné—Βόρ. Na-Nanai-Nasti-Ne.

Εὔκολος ἡ ἑρμηνεία τῶν συγγενῶν τούτων λέξεων. Παρὰ Σανσκρίταις na καὶ naa—ὄχι, μόρια συνηθέστατα εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Εἰς ἡμᾶς ἐφυλάχθη εἴς τινας λέξεις, καθώς· νη-κηδής-ἀμέριμνος-νη-κερδής-ἀκερδής, καὶ εἰς ἄλλας, ὅπου μέχρι σήμερον δὲν τὸ ὑποπτευόμεθα. καθὼς νέφος· παρὰ τῆς σανσκριτικῆς nabhas, συγκειμένης ἐκ τοῦ ἀρνητικοῦ na καὶ bhas—φῶς-ἀφώτιστος. Ἐνθυμίζω τὸν ἀναγνώστην ὅτι καὶ παρ' ἡμῶν ὡς καὶ παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς, ἡ λέξις αὕτη ἐσήμαινε καὶ νέφος καὶ σκότος. Τὸ ἀραβικὸν τοῦτο μόριον na εὑρίσκεται καὶ εἰς τὴν σανσκριτικὴν συντεταγμένον ὡς καὶ παρ' ἡμῖν. Παρ. nakula ἀγενής, παρὰ τοῦ na καὶ kula—γένος. Ἡ τρίτη τοῦ Βόῤῥω ἑρμηνεία εἶναι ἀξιοσημείωτος, ἀπαραλλάκτως τοιαύτη εὑρισκομένη εἰς τὴν σανσκριτικὴν γλῶσσαν, nasti (δὲν εἶναι) ὄχι, σύνθετος παρὰ τοῦ na, καὶ τῆς asti, τρίτου ἑνικοῦ προσώπου, τοῦ ἐνεστῶτος τοῦ ῥήματος asa—εἶμαι· τὸ ἑλληνικὸν ἐστί. Ἐδῶ ἀνάγω καὶ τὸ astis, ἄλλην λέξιν τοῦ γλωσσαρίου τοῦ Βόῤῥω, ἐξηγουμένην possible — πιθανός. Ἡ σανσκριτικὴ asti, ἐκτὸς ὅτι σημαίνει ἁπλῶς τὸ ἐστὶ τῶν Ἑλλήνων, ἔχει τὴν αὐτὴν σημασίαν τούτου τοῦ astis τοῦ Βόῤῥω. Παρὰ Σανσκρίταις astinaasti, τὸ ἀμφίβολον, ἤ, ὅπως λέγομεν συνήθως, εἶναι δὲν εἶναι. Μετὰ τοῦ μορίου τοῦ τελικοῦ, ka—nastika, σημαίνει τὸν ἀρνούμενον τὴν ὕπαρξιν (Θεοῦ) ἄθεον. Ἡ περσικὴ ἔχει ὁμοίαν λέξιν nist (δὲν εἶναι ὄχι) σύνθετον παρὰ τοῦ ἀρκτικοῦ ne, καὶ τοῦ est—ἐστί-εἶναι. Τῆς περιέργου ταύτης συμφωνίας τῆς γλώσσης τῶν Ἀτσιγγάνων μετὰ τῆς Σανσκρίτης ἐδυνάμεθα πλειοτέρας ἀποδείξεις νὰ δώσωμεν, παραβάλλοντες τὸ ἀρνητικὸν τοῦτο μόριον μετὰ τῶν συνήθων ὁμοίων λέξεων τῶν Ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν. Ἀρκοῦσιν ὅμως τὰ ἄνω εἰς τὸν σκοπόν μας.

Καλός — Β. Latcho — Π. Latchò — Βορ. Lacho—Tendo.

Καλήτερος—Β. Daha latcho—Π. Butla latchò. Feter.

Κάλλιστος — Β. Boat latcho — Π. Ἐλλείπει. Βόρ. Ἐλλείπει.

Ἡ λέξις Latcho μοὶ εἶναι παντάπασιν ἄγνωστος, καὶ εἶμαι ἀνίκανος νὰ μορφώσω τὴν παραμικρὰν εἰκασίαν. Ὁ σχηματισμὸς τοῦ συγκριτικοῦ γραμμένος Daha latcho, παρὰ τοῦ Κ. Βράουν εἶναι ἡ τουρκικὴ dahà—ἔτι, ἀκόμη, μετὰ τῆς ὁποίας σχηματίζουσιν οἱ Ὀθωμανοὶ τὰ συγκριτικὰ αὐτῶν ἐπίθετα. Ἡ ἐμὴ Butla εἶναι ὁ τακτικὸς συγκριτικὸς σχηματισμὸς τῆς λέξεως Bust ἢ But, τὴν ὁποίαν προανεφέραμεν (ἴδε πολύς). Ἐνδέχεται νὰ ἐπροφέρετο Butra, παρὰ τῆς Butaras, σχηματισμὸς συνήθης τῶν σανσκριτικῶν συγκριτικῶν. Τοῦ Βόῤῥω τὸ Feter πιθανὸν νὰ συγγενεύῃ μετὰ τῆς λέξεως bhata, καὶ συγκ. bhatacas.

Ἡμέρα — Β. Ghives — Π. Chives — Βόρ. Chibes.

Ἀνάγεται ἡ λέξις αὕτη εἰς τὴν σανσκριτικὴν diva, σημαίνουσαν οὐρανόν, ἡμέραν. Παρὰ τῆς deva συγγενοῦς λέξεως, ἔγινεν ἡ λατινικὴ Deus καὶ divinus, καὶ ἡ ἡμετέρα Θεός. Παρὰ τῆς diva εἶναι ἡ τῶν Λατίνων dies, καὶ τὸ ἐπίθετον diurnus, λεγόμενον παρὰ μὲν τῶν Ἰταλῶν σήμερον giorno, ἡμέρα, παρὰ δὲ τῶν Γάλλων jour-journée καὶ τῶν Ἄγγλων journey. Καθὼς λοιπὸν οἱ Ἰταλοὶ εἰς ταύτην τὴν λέξιν ὡς καὶ εἰς τὸ radius-raggio-ἀκτίς, ἔτρεψαν τὸ d εἰς g, οὕτω καὶ οἱ Ἀτσίγγανοι ἔκαμαν τὸ diva, ghives. Τοῦ Βόῤῥω ἡ ἑρμηνεία σαφηνίζεται ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τῶν Γερμανῶν, τρεπόντων συνήθως τὸ d τῆς Σανσκρίτης εἰς z, οὕτω· dvi-δύω, zwei—dashan, δέκα, zehn.

Νύξ — Β. Rakilo—Π. Rakilò — Βόρ. Rachi.

Ἡ νὺξ τῶν Ἑλλήνων, ἡ nox τῶν λατίνων καὶ ἡ nosht τῶν Σλάβων παράγονται παρὰ τῆς κοινῆς σανσκριτικῆς nish—νύξ, ἐχούσης καὶ naktam, ἐπίῤῥημα παρὰ τῆς αὐτῆς ῥίζης, σημαῖνον διὰ νυκτὸς—de nocte. Ἄλλη λέξις συνηθεστέρα ταύτης τῆς nish, εἶναι ἡ ratri, παραγομένη κατὰ Bopp, παρὰ τῆς ῥίζης ram-ἀναπαύω. Αἱ ἑρμηνεῖαι αὗται καὶ αἱ τρεῖς ὁμοιάζουσιν, ἀλλ' ὁμολογῶ τὴν ἀλήθειαν λέγων, ὅτι μὴ δυνηθεὶς μέχρι τοῦδε νὰ εὕρω μηδεμίαν εὔλογον συγγένειαν τῶν λέξεων τούτων μετὰ τῶν ἄνω ἀναφερομένων σανσκριτικῶν, οὐδὲ εἰκασίαν τολμῶ νὰ ἐκφέρω.

(*Ἕπεται συνέχεια.*)

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ (*).

Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1818 ἔτους ἡμέραν Κυριακήν, ἐνῷ μετ' ἄλλων ἡτοιμαζόμην νὰ ἐξέλθω εἰς περίπατον, αἴφνης φρουρὰ στρατιωτῶν ἐλθοῦσα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον ὅπου διετρίβομεν, ἔκλεισε τὰς θύρας, καὶ περιελθοῦσα ὅλους τοὺς θαλάμους, παρέλαβε τὰς κλεῖς, καὶ ἐδοκίμασε μήπως τις ἐξ αὐτῶν ἀνοίγῃ τὸν θάλαμον τοῦ Ἑβραίου Χασκέλη, τραπεζίτου τοῦ Χαλὲτ ἐφέντη, πρωθυπουργοῦ τοῦ Σουλτὰν Μαχμούτη· ἀλλὰ μὴ ἐπιτυχοῦσα τοιαύτην, μᾶς ἐπέστρεψεν αὐτάς, διατάξασα νὰ κλείσωμεν τοὺς θαλάμους, καὶ νὰ παραδώσωμεν τὰς κλεῖς εἰς τὸν ξενοδόχον. Ἡμᾶς δὲ ὅλους, ὑπηρέτας καὶ κυρίους περὶ τοὺς ὀγδοήκοντα, ἀπήγαγον εἰς φυλακὴν ὀνομαζομένην *Ζιντὰν Καπισί*.

Ἐγένετο δὲ τοῦτο ἕνεκα τοῦ ἑξῆς περιστατικοῦ·

(*) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Τὴν περίεργον ταύτην ἱστορικὴν ἔκθεσιν ἀνεπολοῦσαν την πρὸ τοῦ ἡμετέρου ἀγῶνος δικαστικὴν ἐνέργειαν τῆς ἐν Βυζαντίῳ ἐξουσίας καὶ γεγραμμένην μετ' ἀφελείας, συνιστῶμεν τοῖς ἀναγνώσταις τῆς Πανδώρας.

Τὴν Παρασκευὴν τῆς ἑβδομάδος ἐκείνης, πρὶν ἢ κατὰ τὴν συνήθειάν των οἱ Ἑβραῖοι κλείσωσι τὰ καταστήματά των διὰ τὴν περιμενομένην ἑορτὴν τοῦ Σαββάτου, ἔφεραν εἰς τὸν Ἑβραῖον Χασκέλην 200,000 γρόσια, καὶ ὀκτὼ ὀκάδας μαργαριτάρι διὰ λογαριασμὸν τοῦ Χαλὲτ ἐφέντη· ὁ Ἑβραῖος μὴ ἔχων καιρὸν νὰ τὰ μετρήσῃ καὶ ἐναποθέσῃ εἰς τὸ ταμεῖόν του, τὰ ἄφησεν ἐκτὸς αὐτοῦ διὰ νὰ πράξῃ τοῦτο τὴν Κυριακήν. Τὴν Κυριακὴν λοιπὸν, ἐλθόντες ὁ υἱὸς καὶ ὁ γραμματεύς του, ηὗραν ἀνοικτὴν τὴν θύραν καὶ ἀφηρημένα τὰ χρήματα καὶ τὸ μαργαριτάρι· διὸ ἀνήγγειλαν ἀμέσως τοῦτο εἰς τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἐνηργήθησαν ὅσα ἀνωτέρω εἴπαμεν παρὰ τῆς φρουρᾶς.

Τὴν δευτέραν, ἐκ τῶν φυλακισμένων ἀπελύθησαν οἱ Κύριοι, ἐκ δὲ τῶν ὑπηρετῶν, ὅσοι ἀνῆκαν εἰς ἐμπόρους ὑπηκόους ξένων δυνάμεων. Ἐμείναμεν δὲ εἰς τὴν φυλακὴν δεκατρεῖς ὑπηρέται, ἐξ ὧν οἱ δώδεκα Πελοποννήσιοι, καθὼς καὶ οἱ ἀχθοφόροι τοῦ ξενοδοχείου, Ἀρμένιοι ὅλοι. Οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς φυλακῆς δὲν εἶχαν τὴν ἄδειαν νὰ ἐπιτρέπωσι νὰ μᾶς ἐπισκέπτεται εἰμὴ ὅστις ἐπλήρονεν εἰς τὸν δεσμοφύλακα λόγῳ εἰσιτηρίου πέντε γρόσια· καὶ τοιοῦτοι βεβαίως θὰ ἦσαν σπάνιοι, ἢ μᾶλλον οἱ συγγενεῖς μας. Μετά τινας ἡμέρας ἐλάττωσαν τὸ τίμημα τοῦ εἰσιτηρίου μέχρι τοῦ γροσίου, ὅτε ἤρχοντο πολλοὶ φίλοι μας.

Οἱ ἀξιωματικοὶ ἐν τούτοις ἤρχισαν νὰ μᾶς ἀνακρίνωσιν ἐπαναληπτικῶς, παρόντων πολλάκις καὶ τῶν δημίων, διὰ νὰ φανερώσωμεν ὅ,τι γνωρίζομεν περὶ τῆς γενομένης κλοπῆς. Ἀλλὰ μὴ γνωρίζοντές τι δὲν ἐδυνάμεθα νὰ φανερώσωμεν. Ἤρχισαν μετὰ ταῦτα νὰ μᾶς ζητῶσι νὰ τοὺς φανερώσωμεν πᾶσαν πρωΐαν ὅ,τι ὄνειρον εἴδαμεν διὰ νὰ τὸ ἐξηγήσωσιν οἱ μάντεις καὶ αἱ μάντισσαι τοὺς ὁποίους πρὸς τοῦτο μᾶς ἐπέδειχναν· ἀλλὰ, εἴτε ἐβλέπαμεν τοιαῦτα ὄνειρα εἴτε ὄχι, δὲν ἐτολμοῦμεν νὰ τὰ φανερώσωμεν, μὴ γνωρίζοντες ὁποίαν ἐξήγησιν θὰ ἔδιδαν εἰς αὐτά.

Μίαν τῶν ἡμερῶν μᾶς ἐπροσκάλεσαν οἱ ἀξιωματικοὶ, καὶ ἀφ' οὗ μᾶς διέταξαν νὰ σταθῶμεν κυκλοειδῶς ὡς εἰς χορὸν, ἔβαλαν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κύκλου ἐντὸς ἑνὸς μαγγαλίου ἀρκετὰ κάρβουνα, τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν μεγάλην πυράν· παρουσίᾳ δὲ ἡμῶν μία γυνὴ μάντισσα ἔσφαξεν ἕνα ἀλέκτορα, καὶ ἀμέσως κόψασα τοὺς δύο πόδας αὐτοῦ, ἔρριψεν αὐτοὺς εἰς τὴν πυρὰν, ἥτις μεγάλη οὖσα κατέκαυσεν αὐτοὺς ταχύτατα.

Ἡ πρᾶξις αὕτη εἶχε σκοπὸν νὰ ἀποδείξῃ ὡς ἔνοχον τῆς κλοπῆς, ἐκεῖνον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἤθελαν πέσει τὰ ποδάρια τοῦ ἀλέκτορος πετώμενα ἀπὸ τὸ πῦρ. Ἀλλ' ἡ τύχη καὶ ἡ ἀθωότης μας ἔκαμαν ὥστε, ἀπὸ ἀπειρίαν καὶ ἀνοησίαν της, ἡ γυνὴ νὰ ῥίψῃ τὰ ποδάρια ἐπὶ τῆς πυρᾶς οὔσης μεγάλης, καὶ νὰ συμμαζωχθῶσι διὰ μιᾶς τὰ πολλὰ νεῦρα αὐτῶν. Ἐὰν ἡ πυρὰ ἦτον μικρὰ, τὰ ποδάρια μὴ καιόμενα εὐκόλως, ἤθελαν πεταχθῇ συμμαζονόμενα εἰς ἕνα τῶν περικυκλούντων αὐτήν.

Ἄλλην φορὰν μᾶς ἐπροσκάλεσαν καὶ ἐγράψαμεν καθεὶς εἰς μικρότατον τεμάχιον χάρτου τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἐπώνυμόν μας, ἔπειτα μᾶς διέταξαν καὶ ἐκόψαμεν τὸ συνήθως ἐκκοπτόμενον μέρος τοῦ μικροῦ ὄνυχός μας, καὶ τόσον τὸν χάρτην ὅσον καὶ τοὺς ὄνυχας ἑκάστου κατέκοψαν εἰς μικρότατα κομμάτια, καὶ κοπανίσαντές τα πολὺ ἔκαμαν μίγμα, τὸ ὁποῖον ἥνωσαν μετὰ ταῦτα μὲ ὀλίγον χαλβᾶ ἀπὸ τοὺς πωλουμένους εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ κατεσκεύασαν χάπια [καταπότια], ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔδοσαν ἀνὰ ἓν εἰς ἕκαστον μὲ διαταγὴν νὰ τὸ καταπίῃ. Εἶχε δὲ τοῦτο σκοπὸν νὰ ἀποδείξῃ ἔνοχον τὸν ὅστις ἤθελε τὸ ἐμέσει· τὸ ὁποῖον βεβαίως δὲν ἦτον δύσκολον, διότι καθεὶς βλέπων ὡς ἄνω κατασκευαζόμενον καταπότιον, δὲν ἐδύνατο νὰ τὸ καταπίῃ χωρὶς νὰ δοκιμάσῃ μεγίστην ἀηδίαν. Καὶ ὅμως τὸ κατεπίαμεν ὡς χάπι, κατὰ τὴν παροιμίαν.

Ἄλλοτε μᾶς ἐπροσκάλεσαν ἐνώπιόν των, καὶ μᾶς εἶπαν νὰ φανερώσωμεν ὅ,τι γνωρίζομεν, διότι ἄλλως ὅταν θὰ ἐπιστρέφωμεν ἐπάνω εἰς τὰ δωμάτια τῶν φυλακῶν θὰ πέσῃ μία πέτρα θεόθεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἐνόχου, καὶ ὁ τοιοῦτος θὰ κρεμασθῇ. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἐφανερώσαμεν τίποτε, διότι τίποτε δὲν ἐγνωρίζαμεν, διετάχθημεν νὰ ἀναβῶμεν· ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἐτόλμα ν' ἀναβῇ πρῶτος φοβούμενος μὴ προετοιμάσθη ἡ πέτρα διὰ νὰ πέσῃ· ἕως οὗ μᾶς ἠνάγκασαν καὶ ἀνέβημεν ὅλοι συσσωματωμένοι, καὶ μὲ ταχύτητα μεγάλην· ἀλλὰ τίποτε δὲν συνέβη.

Ἄλλοτε μᾶς ἐπροσκάλεσαν ἐνώπιόν των, καὶ ἔχοντες ἰσομεγέθη κομμάτια κλωνίων ἀπὸ σάρωμα, ἔδοσαν ἀνὰ ἓν εἰς ἕκαστον, καὶ παρήγγειλαν ὅτι θέλουν μᾶς τὰ ζητήσει ὀπίσω, καὶ διὰ τοῦτο νὰ τὰ φυλάξωμεν καλῶς, καὶ ὅτι τὸ τοῦ ἐνόχου θέλει ταχισθῇ, ἢ σμικρύνει, ἢ μεγαλώσει.

Ἂν καὶ ἐβλέπαμεν τὸ γελοῖον καὶ τῆς τοιαύτης διατάξεως, ἠναγκάσθημεν ὅμως νὰ τὰ προφυλάττωμεν ὡς θησαυρούς, ὥστε ὅταν ἦλθα εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ Κωνσταντινούπολιν ἔφερα μαζῆ μου καὶ τὸ κλωνὶ ἐκεῖνο.

Τοιαῦτα πάσχοντες ἐμέναμεν εἰς τὴν φυλακὴν τροφοδοτούμενοι ἀπὸ τοὺς Κυρίους καὶ τοὺς συγγενεῖς μας, καὶ παρακαλοῦντες καθ' ἑκάστην τὸν Θεὸν νὰ μᾶς λυτρώσῃ ὡς ἀθώους ἀπὸ τὸν ἐπαπειλούμενον κίνδυνον, μέχρι τῆς 26 Αὐγούστου. Μᾶς ἐπεσκέπτοντο δὲ συχνάκις οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς φυλακῆς καὶ οἱ δήμιοι, οἵτινες μᾶς ἔκαμναν διαφόρους ἀπειλάς. Τὴν δὲ 26 μᾶς κατέβασαν ἀπὸ τὴν φυλακὴν καὶ μᾶς ἔρριψαν εἰς μίαν ἄλλην ὀνομαζομένην *Κανελὴν κουγιοὺν* (πηγάδι τοῦ αἵματος). Καὶ πρῶτον μὲν εἰσέβημεν διὰ πύλης ξυλίνης καγγελωτῆς· ἔπειτα δὲ δι' ἑτέρας σιδηρᾶς καγγελωτῆς ἐπίσης, καὶ τελευταῖον δι' ἄλλης ἐξ ὁλοκλήρου σιδηρᾶς. Φθάσαντες δὲ εἰς αὐτὴν κατέβημεν εἰς τὴν φυλακὴν αὐτὴν διὰ κλίμακος πετρίνης, καὶ ἀμέσως ὁ δεσμοφύλαξ ἔκλεισεν ὅλας τὰς θύρας, καὶ ἡμεῖς ἐμείναμεν εἰς τὸ σκότος μὴ βλέποντες ὁ εἷς τὸν ἄλλον, διότι ἡ φυλακὴ ἦτον ὅλη

θολωτὴ, χωρὶς διόλου φῶς· ἀλλ' οὔτε λύχνον ἢ ἄλλο τι ἐσυγχωρεῖτο νὰ ἔχωμεν. Τὸ ἑσπέρας, ἢ δύο ὥρας μετὰ τὸ ἑσπέρας, ὁ δεσμοφύλαξ μᾶς ἐπρότεινε νὰ τῷ δίδομεν ἕκαστος ἕνα ῥουμπιὲ (ἢ δρ. 2,75), διὰ νὰ μᾶς συγχωρῇ ν' ἀναβαίνωμεν εἰς τὴν ἐπάνω φυλακὴν νὰ κοιμώμεθα, μὲ συμφωνίαν νὰ ἐρχώμεθα ὀπίσω πολλὰ πρωΐ. Ἐννοεῖται ὅτι ἐδέχθημεν προθύμως τὴν πρότασίν του, ἡ ὁποία καὶ ἐνηργεῖτο μέχρι τῆς 28. Κατ' αὐτὴν δὲ, τὸ δειλινὸν, ὁ δεσμοφύλαξ ἐλθὼν εἰς τὴν σκοτεινὴν ταύτην φυλακὴν, ἠρώτησε ποῖος ὀνομάζεται Παναγιώτης. Καὶ ἐπειδὴ ἐκυριευόμεθα ἀπὸ πανικὸν φόβον εἰς πᾶν βῆμα τῆς ἐξουσίας, προσπαθούσης διὰ μαντειῶν καὶ ἄλλων τοιούτων ἀγυρτιῶν νὰ μᾶς ἐνοχοποιήσῃ, κανεὶς δὲν ἀπεκρίνετο. Ἀφοῦ δὲ ἐπανέλαβε τοῦτο δὶς καὶ τρὶς, ἠναγκάσθην ν' ἀποκριθῶ ὅτι ἤμην ἐγώ· τότε λοιπὸν μὲ διέταξε νὰ ἐξέλθω, καὶ μυστικῶς μὲ εἶπε νὰ φιλήσω τὸν *σιντζαντὲ* ἤτοι τάπητα τοῦ ἀξιωματικοῦ, κατὰ τὴν τουρκικὴν συνήθειαν. Ἐγὼ δὲ ἀπὸ τὸν φόβον μου ἐφίλησα τὸ *μέστι* ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχεν ὁ ποῦς αὐτοῦ· καὶ ἐκεῖνος μὲ ἐρώτησε τὸ ὄνομα, ἐπώνυμον, τὴν πατρίδα μου κτλ. καὶ ἀφ' οὗ ἀπήντησα μὲ διέταξε νὰ ἀναβῶ ἐπάνω. Ἐγὼ δὲ ἀγνοῶν τὴν αἰτίαν ἔτρεμα ἀπὸ φόβον, διότι ὑπέθετα ὅτι ἢ ἐμὲ θὰ βασανίσωσι θεωροῦντές με ἔνοχον, ἢ τοὺς συντρόφους μου θεωροῦντες ἐμὲ ἀθῶον. Μετ' ὀλίγην ὥραν ἐλθὼν ὁ θεῖός μου Γεώργιος μ' ἐπληροφόρησεν ὅτι διὰ μεσιτειῶν πολλῶν κατώρθωσε νὰ μὲ ἀνεβάσωσιν ἐκεῖθεν, τοῦτο μὲν διὰ νὰ μὴν ἀσθενήσω ἀπὸ τὴν δυσώδη ἀποφορὰν καὶ ὑγρασίαν τῆς φυλακῆς (διότι, καθὼς ἐπληροφορήθημεν μετὰ ταῦτα, ἔνδον αὐτοῦ τοῦ πηγαδίου ἔπνιγαν ἄλλοτε γενιτσάρους ὑπόπτους εἰς τὴν ἐξουσίαν, καὶ τοὺς ἐῤῥιπταν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ μιᾶς τρύπας, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ φυλακὴ εἰς τὸν πυθμένα της, σκεπασμένης διὰ πέτρας· ἂν ἐγνωρίζαμεν τοῦτο ἠθέλαμεν ἴσως γενῇ ἀπόπληκτοι ἀπὸ τὸν φόβον μας)· τοῦτο δὲ διότι, ὡς ἐπληροφορήθη, ἐπρόκειτο τὴν ἑσπέραν ἐκείνην νὰ βασανίσωσι τοὺς συντρόφους μου, καὶ μ' ἐπαρηγόρει διὰ νὰ μὴ λυπηθῶ, προτρέψας με νὰ φροντίσω περὶ φαγητοῦ διὰ τοὺς ὁμοτραπέζους μου, ἐπειδὴ ὄντες πολλοὶ εἴχομεν συνενωθῇ ἀνὰ 3—4, καὶ συνετρώγαμεν.

Ἂν καὶ ὁ θεῖός μου μὲ ἐνεθάῤῥυνε περὶ τοῦ ἑαυτοῦ μου, εὑρισκόμην ὅμως ἀδιακόπως εἰς ἀπελπισίαν περιμένων νὰ ἔλθῃ ἡ νὺξ διὰ νὰ ἰδῶ τί μέλλει γενέσθαι. Ἐνῷ δὲ ἐπερίμενα τὴν συνήθη ὥραν ν' ἀναβῶσιν ἐπάνω οἱ σύντροφοί μου, οἵτινες ἐπίσης εὑρίσκοντο εἰς διαφόρους ὑποψίας περὶ ἐμοῦ ἀγνοοῦντες τὴν τύχην μου, αἴφνης ἀκούω ἐντὸς δωματίου θολωτοῦ εὑρισκομένου εἰς τὸ προαύλιον τῆς φυλακῆς, ὅπου καίεται ἀκαταπαύστως μία κανδήλα ἐπὶ ἑνὸς κουβουκλίου τὸ ὁποῖον, ὡς λέγουν, εἶναι τοῦ μεγάλου Βασιλείου (*), αἴφνης, λέγω, ἀκούω φωνάς τινας ἐνθουσιώδεις ἀσυνειθίστους εἰς ἐμέ. Λαβὼν δὲ περιέργειαν, εἶδα ὅτι εἰς τὸ δωμάτιον ἐκεῖνο ὑπῆρχαν διάφοροι δερβίσιδες καὶ προσηύχοντο, φωνάζοντες ἐνθουσιωδῶς τὸ *ἀλλὰχ! ἀλλάχ!* Ἡ προσευχή των διήρκεσε πλέον τῆς μιᾶς ὥρας, μεθ' ἣν ἐξελθόντες ὅλοι εἰς τὴν αὐλὴν, ἐπεριτριγύρισαν μίαν λεκάνην, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὑπῆρχε νερὸν, καὶ παρετήρουν τὰς ἐντὸς αὐτῆς γινομένας ἀντανακλάσεις τῆς σελήνης· ἔπραξαν δὲ τοῦτο τρὶς, δηλαδὴ εἰσῆλθαν πάλιν καὶ προσηυχήθησαν, καὶ πάλιν ἐξῆλθαν, καὶ μετὰ ταῦτα διελύθησαν περὶ τὸ μεσονύκτιον.

Ἰδὼν ὅτι ἀνεχώρησαν, ἐνόμισα ὅτι διὰ τῆς λεκανομαντίας ἐκήρυξαν ἔνοχόν τινα ἢ τινας, καὶ ἐπερίμενα νὰ φανῶσι τὰ ἀποτελέσματα, καθὰ μὲ εἶχεν εἰπεῖ ὁ θεῖός μου· ἀλλ' ἀντὶ τούτου εἶδα μετ' ὀλίγον ὅλους τοὺς συντρόφους μου χαίροντας μὲν διότι, μὲ εἶδαν ἀβλαβῆ, ἀγνοοῦντας δὲ ὁλοτελῶς τὰ τῶν δερβίσιδων, διότι δὲν ἠκούετο τίποτε εἰς τὸ βάραθρον ἐκεῖνο.

Ἀφ' οὗ ἐδιηγήθην ὅλα ὅσα εἶδα καὶ ἤκουσα, καὶ ἀφ' οὗ ἐδιαβάσαμεν τὸν ἑσπερινὸν (διότι ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐμβήκαμεν εἰς τὴν φυλακὴν ἀφιερώσαμεν τὰς ἐλπίδας μας εἰς τὸν Θεόν· ὅθεν καὶ πάντοτε προσευχόμεθα, δηλαδὴ πρωΐαν καὶ ἑσπέραν), ἐφάγαμεν καὶ ἐκοιμήθημεν.

Τὸ δὲ πρωῒ τῆς 29 Αὐγούστου, ὁ δεσμοφύλαξ διέταξε τοὺς λοιποὺς νὰ καταβῶσιν εἰς τὴν φυλακὴν κατὰ τὴν συνήθειαν, ἐμὲ δὲ ὄχι. Καὶ περὶ τὸ δειλινὸν ἐλθὼν εἰς τὴν φυλακὴν Κρητικός τις, Κωνσταντῆς ὀνομαζόμενος, κατέθεσεν αὐθόρμητος εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ κλέψας τὰ χρήματα μετὰ τοῦ ἀγᾶ του, Κρητικοῦ καὶ αὐτοῦ, καὶ ἀδελφοῦ τοῦ ἐν Κρήτῃ Γενιτσάραγα· ὅτι ἐξ αὐτῶν τῶν χρημάτων ἔδοσεν εἰς τὸν δεῖνα Ἀρμένιον τραπεζίτην τόσα, εἰς τὸν δεῖνα χριστιανὸν τραπεζίτην τόσα, εἰς τὸν δεῖνα ἱερέα Κρητικὸν, ἐφημέριον εἰς μίαν ἐκκλησίαν κατὰ τὸ Σκούταρι, τόσα, καὶ εἰς τὸν δεῖνα ὑπηρέτην ἐμπόρου τινὸς, Κρητικὸν καὶ αὐτὸν, τόσα.

Ἀμέσως, οἱ μὲν ἀξιωματικοὶ τῆς φυλακῆς ἔστειλαν φρουρὰν καὶ μετεκόμισαν εἰς τὴν φυλακὴν ὅλους τοὺς ἀνωτέρω· ὁ δὲ δεσμοφύλαξ ἔδραμεν εἴς τε τοὺς εἰς τὴν σκοτεινὴν φυλακὴν, καὶ εἰς ἐμὲ, καὶ μᾶς ἐσυγχάρη διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν κλεπτῶν, καὶ ἔλαβε τὰ συγχαρητήρια ἀνὰ ἕνα ῥουμπιὲ, καὶ ἀνέβασε καὶ ἐκείνους εἰς τὴν ἐπάνω φυλακήν.

Τότε ἡμεῖς νομίσαντες ἢ μᾶλλον πιστεύσαντες ὅτι ἐλευθερώθημεν, ἐδοξάσαμεν τὸν Θεόν· ἔσπευσαν δὲ οἱ Κύριοι καὶ οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ φίλοι μας, διαδοθείσης τῆς φήμης, νὰ ἔλθωσιν εἰς τὴν φυλακὴν καὶ νὰ μᾶς συγχαρῶσιν· ἀλλ' οὔτε τὴν αὔριον ἀπελύθημεν, οὔτε τὴν μεθαύριον ἦτον πεπρωμένον νὰ μείνωμεν ἀκόμη διὰ νὰ γείνωμεν μάρτυρες σκηνῶν τραγικῶν, καὶ νὰ πάθωμεν χείρονα τῶν πρώτων.

Φαίνεται ὅτι ὁ καταμηνυτὴς ἦτον ψεύστης, καὶ ὅτι κατέθεσε ψεύδη θέλων νὰ ἐκδικηθῇ τὸν Ἀγᾶ του, τίς οἶδε διὰ τί, εἴτε ὑποκινηθεὶς ἀπὸ τοὺς

(*) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Ἀξιοσημείωτον τοῦτο.

περὶ τὸν Χαλὲτ ἐφέντην, θέλοντας νὰ βλάψωσι τὸν εἰρημένον Ἀγᾶν, ὡς ἀδελφὸν τοῦ ἐν Κρήτῃ Γενιτσάραγα, ἢ ἀπὸ τοὺς περὶ τὸν Χασκέλην διὰ νὰ βλάψωσι τοὺς τραπεζίτας ἀρμένιον καὶ χριστιανόν· διότι ἀνακριθέντες ἐπαναληπτικῶς καὶ χωριστὰ ὅλοι οἱ καταμηνυθέντες, δὲν ἐγνώριζαν νὰ φανερώσωσι τίποτε. Διὸ κατέφυγαν εἰς βασανιστήρια κατ' αὐτῶν, καὶ ἡμεῖς ἐμέλλαμεν νὰ χρησιμεύσωμεν ὄχι μόνον θεαταὶ τούτων, προσκαλούμενοι ἐπίτηδες, ἀλλὰ καὶ νὰ περιποιώμεθα καὶ νὰ θεραπεύωμεν τὰς πληγάς των.

Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἔδειραν τὸν χριστιανὸν τραπεζίτην εἰς τοὺς πόδας τόσον δυνατὰ, ὥστε ἐλειποθύμησε, καὶ τότε τὸν ἄφησαν· ἔπειτα δὲ τὸν ἀρμένιον, ὅστις ὢν ὑγιοῦς κράσεως, ὑπέφερε τοὺς πόνους τῶν ῥαβδισμῶν. Τὸν δὲ ἱερέα ἐκρέμασαν μὲ τὴν κεφαλὴν κάτω, ὥστε τὰ γένειά του ἐσάρωναν τὴν γῆν· εἶχαν δὲ βάλει εἰς ἐπίτηδες φωτίαν ἄχυρα, τὰ ὁποῖα ἔκαμναν καπνὸν, καὶ δὲν ἄφιναν ν' ἀναπνεύσῃ. Ὁ δυστυχὴς, μὴ ἀντέχων εἰς τοιαύτην βάσανον, ἠναγκάσθη νὰ εἰπῇ ὅτι τῷ ὄντι ἔλαβε χρήματα ἀπὸ τὸν καταμηνυτὴν, καὶ ὅτι τὰ ἔχει παραχωμένα εἰς τὴν γῆν, πλησίον εἰς μίαν καρυδιὰν ἡ ὁποία εὑρίσκετο εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὅπου ἐφημέρευεν εἰς Σκούταρι. Ἀμέσως λοιπὸν τὸν κατέβασαν ἀπὸ τὴν κρεμάλαν, καὶ συνοδεύσαντες αὐτὸν Γενίτσαροι τὸν ὑπῆγαν εἰς τὸ Σκούταρι· ὅταν ὅμως ἔφθασαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, εἶπεν ὅτι τὰ βασανιστήριά του τὸν ἠνάγκασαν νὰ ψευσθῇ.

Τὸν ἐπανέφεραν λοιπὸν ὀπίσω εἰς τὴν φυλακὴν, καὶ τὸν ἐκρέμασαν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον· καὶ πάλιν δὲ ἠναγκάσθη νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ ἴδιον ψεῦδος, καὶ πάλιν τὸν ὑπῆγαν εἰς Σκούταρι, καὶ πάλιν τὰ ἴδια εἶπε φθάσας ἐκεῖ· τὸν ἔφεραν λοιπὸν ἐκ νέου εἰς τὴν φυλακὴν, ἀλλὰ δὲν τὸν ἠνόχλησαν πλέον.

Ἀφ' οὗ μετὰ ταῦτα ἀνέκριναν πολλὰς ἡμέρας αὐτοὺς δι' ἀπειλῶν καὶ ἄλλων τοιούτων τρόπων, χωρὶς νὰ μάθωσι τίποτε διότι τίποτε δὲν ἐγνώριζαν καὶ αὐτοὶ, καὶ ἀφ' οὗ ἐπανέλαβαν καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀπειλητικοὺς τρόπους, ἐνῷ ἐνομίζαμεν μέχρι τινὸς ἀπηλλαγμένους ἡμᾶς αὐτοὺς πάσης τιμωρίας, ἀπεφάσισαν νὰ μεταχειρισθῶσι κατ' ἐκείνων τρομερώτερα βασανιστήρια.

Μίαν λοιπὸν ἡμέραν ἴδομεν τοὺς δημίους ἐλθόντας εἰς τὴν φυλακὴν, καὶ ἐντὸς ἑνὸς δωματίου ὀνομαζομένου τοῦ Ὑψηλάντου ἢ τοῦ Μουρούζη (διότι ἐκεῖ, ὡς λέγουν, ἐφυλάκισάν ποτε ἢ ἐφόνευσαν ἕνα τῶν δύο) ἐκάρφωσαν εἰς τὸ ἓν καὶ τὸ ἄλλο μέρος τῶν τοίχων δύο μεγάλα καρφία ἐπίτηδες κατασκευασμένα, καὶ ἐπ' αὐτῶν διεπέρασαν σχοινία (φορτσάζα) ἀλειμμένα μὲ σαποῦνι, ἐπίτηδες κατασκευασμένα καὶ αὐτά. Ἔφεραν δὲ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ δωματίου ἕνα ἕνα τῶν βασανισθησομένων· καὶ πρῶτος ἦλθεν ὁ Ὀθωμανός.

Τότε ἥνωσαν τὰ δύο καλάμια τῶν χειρῶν του, τὰ περιέδεσαν καλῶς μὲ τὰ σχοινία ἔχοντες προηγουμένως ἀλυσοδεμένους τοὺς πόδας του, καὶ ἤρχισαν οἱ δήμιοι ὁ μὲν ἐκ τοῦ ἑνὸς, ὁ δὲ ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους νὰ στρίβωσι τὰ σχοινία δι' ἐπίτηδες ἐργαλείων, ὥστε ἐκ τοῦ ὑπερβολικοῦ σφιξίματος διεχωρίσθησαν ἐντὸς ὀλίγου εἰς δύο τὰ κρέατα τοῦ δεμένου μέρους τῶν χειρῶν, καὶ ἔμειναν μόνον τὰ νεῦρα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐδύναντο, ὡς φαίνεται, νὰ κόψωσι τὰ σχοινία. Εἰς τὴν τραγικωτάτην αὐτὴν σκηνὴν, εἶχαν συμπεριλάβει θεατὰς καί τινας ἐξ ἡμῶν. Θεέ μου! ὁποία φρίκη, ὁποῖος τρόμος κατελάμβανε πάντα ἄνθρωπον ἀκούοντα τὰς μέχρις οὐρανοῦ φωνὰς τοῦ δυστυχοῦς ἐκείνου Ὀθωμανοῦ, κηρύττοντος τὴν ἀθωότητά του, καὶ ἐπικαλουμένου τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν! Οἱ δήμιοι ἐγέλων καὶ ἠπείλουν καὶ ἡμᾶς· ἀφ' οὗ δὲ ἐλειποθύμησεν ὁ ταλαίπωρος, τὸν παρέδοσαν εἰς ἡμᾶς μὲ ἀλειφάς τινας διὰ νὰ τὰς ἐπιθέτωμεν εἰς τὰς πληγάς του.

Μετὰ τοῦτον παρέλαβαν τὸν δυστυχῆ Ἀρμένιον, ὅστις καλοαναθρεμμένος ὢν, δὲν ὑπέφερε μὲ τὴν αὐτὴν τοῦ Ὀθωμανοῦ ὑπομονὴν καὶ γενναιότητα τὰς βασάνους· μετὰ τὸν Ἀρμένιον δὲ τὸν δυστυχέστατον χριστιανὸν, ὅστις γέρων ὢν ἐλειποθύμησε μόλις ἄρχισαν νὰ σφίγγωνται αἱ χεῖρές του ἀπὸ τὰ σχοινία· καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἄφησαν.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἰδόντες ὅτι ἐθεραπεύθησαν αἱ πληγαὶ τῶν χειρῶν τῶν βασανισθέντων, μετεκόμισάν αὐτοὺς πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ δωμάτιον, καὶ παρόντων ἡμῶν ὅλων, ὑπέβαλαν αὐτοὺς εἰς ἄλλην σκληροτέραν βάσανον· δηλαδὴ, εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τοῦ δωματίου ἔπηξαν τέσσαρα καρφία ἐπίτηδες κατασκευασμένα, καὶ εἰς ἕκαστον αὐτῶν ἔδεσαν χονδρὸν σχοινίον· ἔφεραν δὲ πρῶτον τὸν δυστυχῆ Ὀθωμανὸν, καὶ δέσαντες αὐτὸν ἀπὸ τοὺς μεγάλους δακτύλους τῶν χειρῶν καὶ ποδῶν, ἔστριβαν διὰ τῶν ἐπίτηδες ἐργαλείων τὰ σχοινία, ὥστε ὑψώθη ὅλος εἰς τὸν ἀέρα, καὶ ἐκρέματο· τότε ἔβαλαν εἰς τοὺς ὤμους του πλάκα ὀγκώδη, ἥτις κατέκλινε τὸ σῶμα ὡς νὰ ἐπρόκειτο νὰ κοπῇ εἰς δύο. Ὁ δυστυχὴς ἐκεῖνος ἄλλο δὲν ἔκαμνεν εἰμὴ νὰ φωνάζῃ δυνατὰ καὶ νὰ ἐπικαλῆται τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ τιμωρήσῃ τοὺς συκοφάντας· βλέπων δὲ συμπαθῶς ἡμᾶς, ηὔχετο νὰ μᾶς λυτρώσῃ ὁ Θεὸς ἀπὸ ὅσα αὐτὸς ὑπέφερε δυστυχήματα. Καὶ ἐπειδὴ ἦτον δυνατῆς κράσεως δὲν ἔπαθε τίποτε· ἐλειποθύμησεν ὅμως, καὶ τότε τὸν κατέβασαν, καὶ μᾶς τὸν παρέδοσαν διὰ νὰ ἐπιθέσωμεν ἀλειφὰς εἰς τοὺς πληγωθέντας δακτύλους τῶν χειρῶν καὶ ποδῶν του (*).

Μετὰ τοῦτον παρέλαβαν τὸν Ἀρμένιον (διότι ὁ γέρων χριστιανὸς ἔκειτο ἀσθενὴς μὴν ἀντέχων εἰς ἄλλην βάσανον) καὶ ἔπραξαν τὰ αὐτά· ἀλλ' οὗτος δὲν εἶχε σῶμα ν' ἀνθέξῃ εἰς τὸ βάρος τῆς πλακὸς,

(*) Ὁ Ὀθωμανὸς αὐτὸς εἶχε πολλὰ γενναίαν ψυχὴν, διότι ἀφ' οὗ ποτὲ μὲν παρεκάλει τὸν συκοφάντην του παρόντα νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀλήθειαν, ποτὲ δὲ ἠπείλει αὐτὸν ὅτι ἂν σωθῇ θέλει τὸν φονεύσει, ἔλεγε τὰ μύρια συχνάκις, παρόντων Ὀθωμανῶν, καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Χαλὲτ ἐφέντη, καὶ ἄλλων τοὺς ὁποίους ἐνόμιζεν ὑποκινήσαντας τὴν συκοφαντίαν αὐτήν.

ὥστε μόλις τὴν ἔῤῥιψαν ἐπάνω του καὶ ἐσυντρίβη, ὡς φαίνεται, ἓν κόκκαλον τῶν πλευρῶν του, διότι ἔμεινεν ὡς νεκρός· ὥστε τὸν κατέβασαν ἡμιθανῆ.

Τότε ὑπέβαλαν εις τὰς βασάνους καὶ τοὺς μεθ' ἡμῶν συμφυλακισμένους ἀρμενίους ἀχθοφόρους, ἀπειλοῦντες νὰ παραλάβωσι μετ' αὐτοὺς καὶ ἡμᾶς. Ὢ! πόσα δάκρυα ἔτρεξαν τότε ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς μας! Μόλις ὕψωσαν διὰ τοῦ ῥηθέντος τρόπου τὸν χαμάλμπαση, καὶ ἀμέσως ὁ δυστυχὴς ἐξέπνευσε· διότι καὶ προχωρημένος ἦτον εἰς τὴν ἡλικίαν, καὶ ἀσθενής. Ἀφ' οὗ δὲ παρέδοσαν αὐτὸν διὰ νὰ ταφῇ, ἐπροχώρησαν εἰς τὴν βάσανον τῶν λοιπῶν, καὶ οὕτως ἡ ἡμέρα ἐκείνη καὶ ἡ ἀκόλουθος, ἦσαν ἡμέραι θλίψεων καὶ θρήνων καὶ δεήσεων πρὸς τὸν Θεὸν, διὰ νὰ ἀπαλλάξῃ τοὺς λοιποὺς ἡμᾶς.

Μεθ' ἡμέρας ὀλίγας, ἀφ' οὗ εἶδαν ὅτι ὁ μὲν Ὀθωμανὸς ἠσθένησε καὶ ἐλάμβανεν ἰατρικὰ, ὁ δὲ Ἀρμένιος, καίτοι συνθλασθείσης μιᾶς πλευρᾶς, ἦτον εἰς καλὴν κατάστασιν, ἀπεφασίσθη νὰ γείνῃ ἐντὸς τοῦ δωματίου ὅπου ἐκατοικοῦμεν ἡμεῖς καὶ ὁ Ὀθωμανὸς, τὸ τραγικώτερον τῶν μέχρι τοῦδε βασανιστηρίων. Ἔφεραν ἓν ὑπερμέγεθες μαγγάλι, καὶ ἀνάψαντες κάρβουνα πλέον τῶν δέκα ὀκάδων ἐπέθεσαν μέγιστον κάλυμμα σιδηρᾶς χύτρας, τὸ ὁποῖον φλογισθὲν ἔγεινε κατακόκκινον. Τότε οἱ δήμιοι ἔφεραν τὸν Ἀρμένιον, καὶ κρατοῦντες μεγάλας πυράγρας ἔλαβαν τὸ φλογισμένον κάλυμμα δι' αὐτῶν, καὶ τὸ ἐπλησίασαν εἰς τὴν γυμνὴν κεφαλήν του. Ἀμέσως ἤρχισαν αἱ τρίχες νὰ ἀνάπτωσιν εἰς τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ὁμοῦ μὲ αὐτὰς ἐκαίετο καὶ τὸ κρέας τῆς κεφαλῆς. Μετ' ὀλίγον ὁ ταλαίπωρος ἐκεῖνος ἔπεσε κατὰ γῆς ἡμιθανὴς, ἀλλὰ τὸν ἀνέστησαν διὰ διαφόρων βοηθητικῶν ἰατρικῶν· τὸν παρέδοσαν δὲ εἰς τακτικὸν ἰατρὸν ἐρχόμενον ἐπίτηδες εἰς τὴν φυλακὴν διὰ νὰ ἐπισκέπτεται τὴν ἐλεεινὴν κατάστασιν τῆς κεφαλῆς του.

Μετὰ ταῦτα ἡ φυλακή μας μετεβλήθη εἰς νοσοκομεῖον, διότι ἐκτὸς τοῦ ἀρμενίου καὶ χριστιανοῦ οἵτινες βασανισθέντες, ὡς εἴδαμεν, ἔπασχαν, ἦσαν κατάκοιτοι καὶ οἱ ἐπίσης βασανισθέντες 12—14 ἀχθοφόροι, καί τινες ἐξ ἡμῶν· ὥστε δὲν ἐγένετο πλέον οὐδεὶς λόγος περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, ἡμεῖς δὲ ἀπελπισθέντες, ἐπεριμέναμεν μόνον ἀπὸ τὸν Θεὸν βοήθειαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, ἐπειδὴ οἱ λοιποὶ συμφυλακισμένοι δὲν εἶχαν συγγενῆ τινα διὰ νὰ φροντίσῃ περὶ αὐτῶν, ἀνέλαβε τὴν περὶ τῶν ὅλων φροντίδα ὁ θεῖός μου Γεώργιος . . . . . . παρακινηθεὶς ἀπὸ συμπάθειαν καὶ πατριωτισμὸν εἰς ὅλους μας, καὶ ἀπὸ ἀγάπην του πρὸς ἐμέ. Ἐπενόησε λοιπὸν νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὸν Σουλτάνον ἀναφορὰν (ἀρτζιχάλι), τὴν ὁποίαν νὰ δώσωσι πρὸς αὐτὸν ἀπερχόμενον εἰς τὸ τζαμὶ δώδεκα γυναῖκες, ὡς μητέρες τάχα τῶν ἐν τῇ φυλακῇ δώδεκα Πελοποννησίων ἐλθοῦσαι ἐπίτηδες ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον. Καὶ ἐπειδὴ οἱ Κύριοί μας, βλέποντες τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Χαλὲτ ἐφέντη εἰς τὸ νὰ τιμωρώμεθα ὡς ἔνοχοι, ἀπεφάσισαν ἀπὸ φόβον μήποτε ἐκληφθῶσι παρ' αὐτοῦ καὶ οὗτοι ὡς ἔνοχοι, νὰ παραιτηθῶσι πάσης πρὸς ἡμᾶς βοηθείας εἰς τὸ φαινόμενον, ὁ θεῖός μου ὑπῆγε πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἐζήτησε παρ' ἑκάστου ἀνὰ δύο ῥουπιέδες διὰ νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς πλήρωμὴν τῶν γυναικῶν, καὶ τοῦ ἀναφορογράφου (ἀρτζουχαλιτζῆ). Λαβὼν δὲ αὐτοὺς, ἔκαμε τὴν ἀναφορὰν, καὶ ταυτοχρόνως εἰδοποίησε μυστικῶς τὸ ἐπινόημά του εἰς ἐμὲ καὶ εἴς τινας ἄλλους, προσθέσας ὅτι θέλει ἔλθει εἰς τὴν φυλακὴν μία ἐκ τῶν γυναικῶν ὡς μήτηρ μου διὰ νὰ μὲ ἰδῇ (α).

Καὶ τῷόντι ἐλθοῦσα μία γυνὴ ἡ ὁποία ἔφερεν εἰς τὰς ἀγκάλας καὶ ἓν μικρὸν παιδίον ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν δεσμοφύλακα τὴν ἄδειαν νὰ μὲ ἰδῇ ὡς υἱόν της. Ὁ δεσμοφύλαξ πιστεύσας αὐτὴν, ἀνέβη ἐπάνω δρομαῖος ζητῶν συγχαρητήρια παρ' ἐμοῦ· ἐγὼ, δὲ ὡς προειδοποιημένος, ἔδοσα εἰς αὐτὸν ἓν γρόσι, καὶ κατέβην εἰς τὴν θύραν τῆς φυλακῆς (διότι δὲν ἦτον συγχωρημένον ν' ἀναβαίνωσιν ἐπάνω γυναῖκες). Μόλις μὲ εἶδεν ἡ ὑποτιθεμένη ἐκείνη μήτηρ μου, καὶ ῥίψασα χαμαὶ τὸ μικρὸν παιδίον της, μ' ἐνηγκαλίσθη τρυφερώτατα, καὶ μὲ κατεφίλει κλαίουσα, ὥστε ἐκίνησεν εἰς δάκρυα καὶ ἐμὲ καὶ τοὺς παρόντας Τούρκους· μὲ ἠρώτα δὲ περὶ τῆς καταστάσεως ἐμοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων, καὶ μὲ ἐπρόσθεσεν ὅτι μαθοῦσαι αἱ μητέρες ὅλων τὴν φυλάκισίν μας, ἦλθαν νὰ ζητήσωσιν ἀπὸ τὸ ἔλεος τοῦ Σουλτάνου τὴν ἐλευθερίαν μας, καὶ ὅτι αἱ λοιπαὶ μένουν εἰς τὸ πλοῖον ἀκόμη. Ἀφ' οὗ δὲ ἔμεινεν ἱκανὴν ὥραν εἰς τὴν φυλακὴν, ἀνεχώρησε μὲ ὑπόσχεσιν νὰ ἐπανέλθῃ.

Τὴν ἐπιοῦσαν ἦλθαν εἰς τὴν φυλακὴν καὶ αἱ λοιπαὶ γυναῖκες ὡς μητέρες ὅλων μας, καὶ τότε ἔβλεπέ τις κωμικοτραγικώτατον θέαμα· ἑκάστη ἐξ αὐτῶν ἐνηγκαλίζετο ὅν τινα ἐπρόφθανεν ὡς υἱόν της, καὶ κλαίουσα κατεφίλει αὐτὸν, κινοῦσα καὶ αὐτοὺς σχεδὸν τοὺς Τούρκους εἰς δάκρυα.

Ἐννοεῖται ὅτι εἴχαμεν ὅλοι συνεννοηθῆ διὰ νὰ ἀναγνωρίσωμεν αὐτὰς ὡς μητέρας.

Τὴν δὲ Παρασκευὴν καθ' ἣν ὁ Σουλτάνος ἀπήρχετο εἰς τὸ τζαμί του, παρουσιασθεῖσαι ἔδοσαν εἰς αὐτὸν τὸ *ἀρτζουχάλι*, παρακαλοῦσαι τουρκιστὶ νὰ μᾶς ἀπολύσῃ ὡς ἀθώους, καὶ ὅτι ἐπὶ τούτῳ ἦλθαν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον.

Ἡ συνοδεύουσα τὸν Σουλτάνον φρουρὰ ἠθέλησε νὰ τὰς ἀπομακρύνῃ· ἀλλ' ἡ ὀνομαζομένη μήτηρ μου ὡς ἐπιτηδειοτέρα τῶν λοιπῶν, ἔῤῥιψε χαμαὶ τὸ μικρὸν παιδίον της, ὥστε ὁ Σουλτάνος ἠναγκάσθη μόνος νὰ κρατήσῃ τὸν χαλινὸν τοῦ ἵππου του, τοῦτο μὲν διὰ νὰ ἀκούσῃ τὰ παράπονά των, τοῦτο δὲ διὰ νὰ μὴ πατήσῃ τὸ παιδίον, καὶ ὑπεσχέθη νὰ διατάξῃ τὰ δέοντα.

(α) Ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο ἀπὸ τὸν Χαλὲτ ἐφέντην νὰ δώσωσιν ἄνδρες τὸ ἀρτζουχάλι, διὰ τοῦτο ὁ θεῖός μου ἐμηχανεύθη συμβουλευθεὶς καὶ ἄλλους νὰ τὸ δώσωσι γυναῖκες, αἵτινες δὲν ἐνοχλοῦνται ἀπὸ κανένα, καὶ διὰ νὰ κινηθῇ εἰς συμπάθειαν καὶ ὁ Σουλτάνος. Τοιαῦται γυναῖκες εὑρίσκοντο πολλαὶ ἐπὶ τούτῳ εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ τὰς μετεχειρίζοντο πολλοὶ εἰς παρομοίας περιστάσεις πρὸς τοιοῦτον σκοπόν.

Εἰς μάτην παρήρχοντο αἱ ἡμέραι μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀπαλλαγῆς μας· διὸ ὁ θεῖος μου συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ δοθῇ καὶ δεύτερον *ἀρτζουχάλι*· ἀλλὰ διάφοροι ἔκαμαν τὴν παρατήρησιν ὅτι τοῦτο ἠμπορεῖ νὰ κινήσῃ τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ Χαλὲτ ἐφέντη καὶ νὰ μᾶς βλάψῃ ἄλλως πως, καὶ ὅτι χρειάζεται ὑπομονή· ὅθεν καὶ ἡσύχασεν.

Ἀγαθῇ τύχῃ διωρίσθη τότε ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας ὁ Ἀλ. Σοῦτζος, νομίζω, καὶ ὁ θεῖός μου διὰ μεσολαβήσεως τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου ἐζήτησε δι' αὐτοῦ τὴν ἀποφυλάκισίν μας, τὴν ὁποίαν καὶ κατώρθωσεν ὁ ῥηθεὶς ἡγεμών. Ἀλλὰ πρὶν μᾶς κοινοποιήσωσιν αὐτήν, ἐζήτησαν νὰ δώσωμεν ἐγγυητάς, οἵτινες νὰ ἀποκρίνωνται ἀνθ' ἡμῶν ὁψέποτε ἀποδειχθῶμεν ἔνοχοι τῆς κλοπῆς δι' ἣν εἴμεθα φυλακισμένοι· ὁ θεῖός μου ὅμως μᾶς ἀπέτρεψε τοῦ νὰ δώσωμεν τοιούτους διὰ νὰ μὴν εἴμεθα πάντοτε ὑπόχρεοι· καὶ οὕτω μᾶς ἀπέλυσαν τὴν 14 Νοεμβρίου 1818, δηλαδὴ μετὰ τέσσαρας μῆνας.

Ὅταν τέλος ἐλευθερώθημεν, ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας δὲν ἐδυνάμεθα νὰ περιπατῶμεν πολύ, καὶ οἱ ὀφθαλμοί μας, συνειθισμένοι εἰς τὸ σκότος τῆς φυλακῆς, ἔβλεπαν ὡς λευκὰ καὶ αὐτὰ τὰ μαῦρα.

Ἐν τοσούτῳ ἔμειναν εἰς τὴν φυλακὴν ὁ καταμηνυτὴς καὶ οἱ καταμηνυθέντες ὅ τε ἀρμένιος καὶ ὁ χριστιανὸς τραπεζίτης, καὶ δύο ἄλλοι. Καὶ οἱ μὲν τραπεζῖται ἀπελύθησαν μετά τινα καιρόν, μείναντες ἀκρωτηριασμένοι ἐκ τῶν βασανιστηρίων· ὁ δὲ καταμηνυτὴς καὶ οἱ ἄλλοι ἔμειναν εἰς τὴν φυλακὴν μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως· τί δὲ ἔγειναν μετὰ ταῦτα ἄδηλον· ὁ δὲ Ὀθωμανὸς ἐστάλη εἰς ἐξορίαν εἰς Μυτιλήνην, καὶ καθ' ὁδὸν τὸν ἔπνιξαν.

Εἰς τὴν φυλακὴν αὐτὴν εἴδαμεν διάφορα περίεργα. Μίαν φορὰν γυνή τις ὀθωμανὶς ἐλθοῦσα κατεμήνυσε τὸν σύζυγόν της, ἀναφορογράφον, ὅτι κλέψας τὰ πολύτιμα πράγματά της, τὰ ἐπώλησε καὶ τὰ ἀσώτευσεν· εἴδαμεν λοιπὸν ἀπαχθέντα ἐκεῖ τὸν γέροντα σύζυγόν της, καὶ καθ' ἑκάστην ἐρχομένην τὴν γυναῖκά του, καὶ προτρέπουσαν αὐτὸν νὰ τὰ φέρῃ ὀπίσω, αὐτὸν δὲ διατεινόμενον ὅτι δὲν γνωρίζει τίποτε, καὶ παρακινοῦντα αὐτὴν νὰ ἀνακαλέσῃ τὴν καταμήνυσίν της, διὰ νὰ φροντίσωσιν ὁμοῦ νὰ εὕρωσι τὰ πράγματά των. Ἡ γυνὴ ἐπιμένουσα ἤρχετο καθ' ἑκάστην· ὁ δὲ ἀξιωματικὸς τῆς φυλακῆς, ὑποπτευθεὶς ὡς ἐκ τοῦ τρόπου τούτου τῆς γυναικός, μίαν τῶν ἡμερῶν ἔδεσεν αὐτὴν εἰς στήλην διὰ νὰ τὴν δείρῃ ὥστε νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀλήθειαν· μόλις δὲ ἤρχισε νὰ τὴν δέρῃ, καὶ ὡμολόγησεν ὅτι εἶπε ψεύματα, καὶ ὅτι τὰ πολύτιμα πράγματά της τὰ ἔχει ἡ ἰδία. Καὶ οὕτως ἀπελύθη ὁ δυστυχὴς σύζυγός της.

Ἄλλην φορὰν ἦλθέ τις ἰταλοενδυμένος, καὶ εἶπεν ὅτι ἐνῷ διέβαινεν ἀπὸ *Μπαλοὺκ-παζάρι*, ἀφήρεσαν αἰφνιδίως τὸ ὡρολόγιόν του ἄγνωστοι ἄνθρωποι· ὁ ἀξιωματικὸς (*Μπουζέκ*), ἐκπληρῶν, φαίνεται, χρέη ἀστυνομικὰ καὶ γνωρίζων τοὺς τοιούτους κακούργους, τὸν παρήγγειλε νὰ ἐπιστρέψῃ μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας· καὶ τῳόντι ἐπιστρέψας ηὗρε τὸ ὡρολόγιόν του, δόσας δύο *πεσλίκια*.

Ἄλλην φορὰν δύο Πελοποννήσιοι ἀπὸ Σώποτον ἦλθαν χάριν ἐμπορίου· τὸν ἕνα ἐξ αὐτῶν ἰδών τις Ἑβραῖος, ἐπέδειξε μίαν ἐπιστολὴν ἑλληνιστὶ γραμμένην, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ τὴν ἀναγνώσῃ καὶ νὰ ἐξηγήσῃ τὸ περιεχόμενον. Ἡ ἐπιστολὴ ἔλεγεν, ὅτι ἄνθρωπός τις ἐζήτει παρά τινος ἀδαμαντοπώλου ἓν ζευγάρι σκολαρύκια 1000 γροσίων διὰ νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς προῖκα τῆς θυγατρός του· καὶ ὁ ἀδαμαντοπώλης ἀπεκρίνετο ὅτι ἔστειλεν αὐτά. Ἀφ' οὗ ἐξήγησε τοῦτο εἰς τὸν Ἑβραῖον, οὗτος εἶπεν ὅτι τὰ σκολαρύκια ταῦτα ηὗρεν ἐντὸς τοῦ γράμματος, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι ἔχασεν ὁ κομιστής, καὶ ἐπρόσθεσεν ὅτι τὰ πωλεῖ. Συνδιαλλεχθέντες λοιπὸν περὶ τῆς τιμῆς, ἐσυμφώνησαν νὰ τὰ πωλήσῃ ὁ Ἑβραῖος διὰ γρόσια 500· ὁ δὲ Πελοποννήσιος ἐνόμισεν ὅτι ἐκέρδησεν ἄλλα 500. Λαβὼν λοιπὸν τὰ χρήματα ὁ Ἑβραῖος, ἡνώθη μὲ τὸ πλῆθος· ὁ δὲ Σωποτιανὸς ἀνταμώσας τὸν σύντροφόν του, ἔδειξε τὰ σκολαρύκια καὶ ἐφανέρωσε τὴν τιμὴν τῆς ἀγορᾶς· οὗτος ὅμως ὡς πολυπειρότερος ἐγνώρισεν ὅτι ἦσαν ψευδῆ. Σπεύσαντες λοιπὸν εἰς τὴν φυλακὴν ὅπου ἦτον ὁ *Μπουζέκης*, ἐφανέρωσαν εἰς αὐτὸν τὸ συμβάν, καὶ οὗτος ὑπεσχέθη νὰ ἔλθωσι μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας νὰ λάβωσι τὰ χρήματα, ὡς καὶ ἐγένετο· ἔδοσαν δὲ εἰς αὐτὸν εὑρετικὰ γρόσια 50.

Τοιαῦτα εἴδαμεν ἐκεῖ πολλά· φαίνεται δὲ ὅτι ὁ *Μπουζέκος* αὐτὸς ἐγνώριζε τοὺς τοιούτους, καὶ ὅτι εἴτε ἐν γνώσει, εἴτε ἐν ἀγνοίᾳ του ἐλήστευαν, αὐτὸς ἐλάμβανε πάντοτε τὸ μερίδιόν του (*).

Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΑΝΝΗΣ.

(Ἐκ τοῦ Εὐαγγελικοῦ Κήρυκος).

—o—

« Γνωστὸν ὑπάρχει ὅτι κατ' αὐτὰς οἱ Λατῖνοι ἀδείᾳ τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως ἔλαβον ὑπὸ τὴν ἑαυτῶν ἐξουσίαν τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸν τῶν θεοπατόρων Ἰωακεὶμ καὶ Ἄννης. Ἐπειδὴ δὲ πολὺς ἐγένετο περὶ τούτου λόγος, καὶ πᾶς ὀρθόδοξος ἐπιθυμεῖ ἵνα γνωρίσῃ τι ἀκριβέστερον περὶ τοῦ ναοῦ τούτου, τοῦ νῦν παραχωρηθέντος τοῖς Λατίνοις ἐν τῇ ἁγίᾳ πόλει, διὰ τοῦτο ἡμεῖς ἐνταῦθα ὀλίγα τινὰ τοπογραφικὰ καὶ ἱστορικὰ παραθέσομεν εἰς ἀκριβεστέραν πληροφορίαν τῶν ἀναγνωστῶν ἡμῶν.

» Ὁ ναὸς οὗτος κεῖται μὲν ἐντὸς τῆς ἁγίας πόλεως, ἀπέχει δὲ ἐκ τοῦ μεγάλου καὶ πανσέπτου ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως τοσοῦτον, ὅσον φέρ' εἰπεῖν ἡ Ῥιζάριος σχολὴ ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ εὑρίσκεται πρὸς τὸ ἄκρον τῆς πόλεως τὸ πρὸς ἀνατολὰς τετραμμένον, ἐγγὺς τῆς πύλης Γεθσημανῆς, ἢ τῆς πάλαι προβατικῆς λεγομένης πύλης. Ἔστι δὲ ὁ ναὸς εὐμεγέθης, τρίχωρος καὶ μεγαλοπρεπής. Καί τοι δὲ ἀ-

(*) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Ἡ ἀνωτέρω ἔκθεσις ἐγράφη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ παθόντος, τοῦ μακαρίτου Παναγ. Κόκκαλη, γραμματέως τοῦ Κολοκοτρώνη, καὶ μετὰ ταῦτα οἰκονομ. ὑπαλλήλου, ἀξιολόγου δὲ πολίτου.

ὥστε μόλις τὴν ἔρριψαν ἐπάνω του καὶ ἐσυντρίβη, ὡς φαίνεται, ἓν κόκκαλον τῶν πλευρῶν του, διότι ἔμεινεν ὡς νεκρός· ὥστε τὸν κατέβασαν ἡμιθανῆ.

Τότε ὑπέβαλαν εἰς τὰς βασάνους καὶ τοὺς μεθ' ἡμῶν συμφυλακισμένους ἀρμενίους ἀχθοφόρους, ἀπειλοῦντες νὰ παραλάβωσι μετ' αὐτοὺς καὶ ἡμᾶς. Ὦ! πόσα δάκρυα ἔτρεξαν τότε ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς μας! Μόλις ὕψωσαν διὰ τοῦ ῥηθέντος τρόπου τὸν χαμάλμπαση, καὶ ἀμέσως ὁ δυστυχὴς ἐξέπνευσε· διότι καὶ προχωρημένος ἦτον εἰς τὴν ἡλικίαν, καὶ ἀσθενής. Ἀφ' οὗ δὲ παρέδοσαν αὐτὸν διὰ νὰ ταφῇ, ἐπροχώρησαν εἰς τὴν βάσανον τῶν λοιπῶν, καὶ οὕτως ἡ ἡμέρα ἐκείνη καὶ ἡ ἀκόλουθος, ἦσαν ἡμέραι θλίψεων καὶ θρήνων καὶ δεήσεων πρὸς τὸν Θεὸν, διὰ νὰ ἀπαλλάξῃ τοὺς λοιποὺς ἡμᾶς.

Μεθ' ἡμέρας ὀλίγας, ἀφ' οὗ εἶδαν ὅτι ὁ μὲν Ὀθωμανὸς ἠσθένησε καὶ ἐλάμβανεν ἰατρικὰ, ὁ δὲ Ἀρμένιος, καίτοι συνθλασθείσης μιᾶς πλευρᾶς, ἦτον εἰς καλὴν κατάστασιν, ἀπεφασίσθη νὰ γείνῃ ἐντὸς τοῦ δωματίου ὅπου ἐκατοικοῦμεν ἡμεῖς καὶ ὁ Ὀθωμανὸς, τὸ τραγικώτερον τῶν μέχρι τοῦδε βασανιστηρίων. Ἔφεραν ἓν ὑπερμέγεθες μαγγάλι, καὶ ἀνάψαντες κάρβουνα πλέον τῶν δέκα ὀκάδων ἐπέθεσαν μέγιστον κάλυμμα σιδηρᾶς χύτρας, τὸ ὁποῖον φλογισθὲν ἔγεινε κατακόκκινον. Τότε οἱ δήμιοι ἔφεραν τὸν Ἀρμένιον, καὶ κρατοῦντες μεγάλας πυράγρας ἔλαβαν τὸ φλογισμένον κάλυμμα δι' αὐτῶν, καὶ τὸ ἐπλησίασαν εἰς τὴν γυμνὴν κεφαλήν του. Ἀμέσως ἤρχισαν αἱ τρίχες νὰ ἀνάπτωσιν εἰς τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ὁμοῦ μὲ αὐτὰς ἐκαίετο καὶ τὸ κρέας τῆς κεφαλῆς. Μετ' ὀλίγον ὁ ταλαίπωρος ἐκεῖνος ἔπεσε κατὰ γῆς ἡμιθανὴς, ἀλλὰ τὸν ἀνέστησαν διὰ διαφόρων βοηθητικῶν ἰατρικῶν· τὸν παρέδοσαν δὲ εἰς τακτικὸν ἰατρὸν ἐρχόμενον ἐπίτηδες εἰς τὴν φυλακὴν διὰ νὰ ἐπισκέπτεται τὴν ἐλεεινὴν κατάστασιν τῆς κεφαλῆς του.

Μετὰ ταῦτα ἡ φυλακή μας μετεβλήθη εἰς νοσοκομεῖον, διότι ἐκτὸς τοῦ ἀρμενίου καὶ χριστιανοῦ οἵτινες βασανισθέντες, ὡς εἴδαμεν, ἔπασχαν, ἦσαν κατάκοιτοι καὶ οἱ ἐπίσης βασανισθέντες 12—14 ἀχθοφόροι, καί τινες ἐξ ἡμῶν· ὥστε δὲν ἐγένετο πλέον οὐδεὶς λόγος περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, ἡμεῖς δὲ ἀπελπισθέντες, ἐπεριμέναμεν μόνον ἀπὸ τὸν Θεὸν βοήθειαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, ἐπειδὴ οἱ λοιποὶ συμφυλακισμένοι δὲν εἶχαν συγγενῆ τινα διὰ νὰ φροντίσῃ περὶ αὐτῶν, ἀνέλαβε τὴν περὶ τῶν ὅλων φροντίδα ὁ θεῖός μου Γεώργιος . . . . . παρακινηθεὶς ἀπὸ συμπάθειαν καὶ πατριωτισμὸν εἰς ὅλους μας, καὶ ἀπὸ ἀγάπην του πρὸς ἐμέ. Ἐπενόησε λοιπὸν νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὸν Σουλτάνον ἀναφορὰν (ἀρτζιχάλι), τὴν ὁποίαν νὰ δώσωσι πρὸς αὐτὸν ἀπερχόμενον εἰς τὸ τζαμὶ δώδεκα γυναῖκες, ὡς μητέρες τάχα τῶν ἐν τῇ φυλακῇ δώδεκα Πελοποννησίων ἐλθοῦσαι ἐπίτηδες ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον. Καὶ ἐπειδὴ οἱ Κύριοί μας, βλέποντες τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Χαλὲτ ἐφέντη εἰς τὸ νὰ τιμωρώμεθα ὡς ἔνοχοι, ἀπεφάσισαν ἀπὸ φόβον μήποτε ἐκληφθῶσι παρ' αὐτοῦ καὶ οὗτοι ὡς ἔνοχοι, νὰ παραιτηθῶσι πάσης πρὸς ἡμᾶς βοηθείας εἰς τὸ φαινόμενον, ὁ θεῖός μου ὑπῆγε πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἐζήτησε παρ' ἑκάστου ἀνὰ δύο ῥουπιέδες διὰ νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς πληρωμὴν τῶν γυναικῶν, καὶ τοῦ ἀναφορογράφου (ἀρτζουχαλιτζῆ). Λαβὼν δὲ αὐτοὺς, ἔκαμε τὴν ἀναφορὰν, καὶ ταυτοχρόνως εἰδοποίησε μυστικῶς τὸ ἐπινόημά του εἰς ἐμὲ καὶ εἴς τινας ἄλλους, προσθέσας ὅτι θέλει ἔλθει εἰς τὴν φυλακὴν μία ἐκ τῶν γυναικῶν ὡς μήτηρ μου διὰ νὰ μὲ ἰδῇ (α).

Καὶ τῷόντι ἐλθοῦσα μία γυνὴ ἡ ὁποία ἔφερεν εἰς τὰς ἀγκάλας καὶ ἓν μικρὸν παιδίον ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν δεσμοφύλακα τὴν ἄδειαν νὰ μὲ ἰδῇ ὡς υἱόν της. Ὁ δεσμοφύλαξ πιστεύσας αὐτὴν, ἀνέβη ἐπάνω δρομαῖος ζητῶν συγχαρητήρια παρ' ἐμοῦ· ἐγὼ, δὲ ὡς προειδοποιημένος, ἔδοσα εἰς αὐτὸν ἓν γρόσι, καὶ κατέβην εἰς τὴν θύραν τῆς φυλακῆς (διότι δὲν ἦτον συγχωρημένον ν' ἀναβαίνωσιν ἐπάνω γυναῖκες). Μόλις μὲ εἶδεν ἡ ὑποτιθεμένη ἐκείνη μήτηρ μου, καὶ ῥίψασα χαμαὶ τὸ μικρὸν παιδίον της, μ' ἐνηγκαλίσθη τρυφερώτατα, καὶ μὲ κατεφίλει κλαίουσα, ὥστε ἐκίνησεν εἰς δάκρυα καὶ ἐμὲ καὶ τοὺς παρόντας Τούρκους· μὲ ἠρώτα δὲ περὶ τῆς καταστάσεως ἐμοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων, καὶ μὲ ἐπρόσθεσεν ὅτι μαθοῦσαι αἱ μητέρες ὅλων τὴν φυλάκισίν μας, ἦλθαν νὰ ζητήσωσιν ἀπὸ τὸ ἔλεος τοῦ Σουλτάνου τὴν ἐλευθερίαν μας, καὶ ὅτι αἱ λοιπαὶ μένουν εἰς τὸ πλοῖον ἀκόμη. Ἀφ' οὗ δὲ ἔμεινεν ἱκανὴν ὥραν εἰς τὴν φυλακὴν, ἀνεχώρησε μὲ ὑπόσχεσιν νὰ ἐπανέλθῃ.

Τὴν ἐπιοῦσαν ἦλθαν εἰς τὴν φυλακὴν καὶ αἱ λοιπαὶ γυναῖκες ὡς μητέρες ὅλων μας, καὶ τότε ἔβλεπέ τις κωμικοτραγικώτατον θέαμα· ἑκάστη ἐξ αὐτῶν ἐνηγκαλίζετο ὅν τινα ἐπρόφθανεν ὡς υἱόν της, καὶ κλαίουσα κατεφίλει αὐτὸν, κινοῦσα καὶ αὐτοὺς σχεδὸν τοὺς Τούρκους εἰς δάκρυα.

Ἐννοεῖται ὅτι εἴχαμεν ὅλοι συνεννοηθῆ διὰ νὰ ἀναγνωρίσωμεν αὐτὰς ὡς μητέρας.

Τὴν δὲ Παρασκευὴν καθ' ἣν ὁ Σουλτάνος ἀπήρχετο εἰς τὸ τζαμί του, παρουσιασθεῖσαι ἔδοσαν εἰς αὐτὸν τὸ *ἀρτζουχάλι*, παρακαλοῦσαι τουρκιστὶ νὰ μᾶς ἀπολύσῃ ὡς ἀθώους, καὶ ὅτι ἐπὶ τούτῳ ἦλθαν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον.

Ἡ συνοδεύουσα τὸν Σουλτάνον φρουρὰ ἠθέλησε νὰ τὰς ἀπομακρύνῃ· ἀλλ' ἡ ὀνομαζομένη μήτηρ μου ὡς ἐπιτηδειοτέρα τῶν λοιπῶν, ἔρριψε χαμαὶ τὸ μικρὸν παιδίον της, ὥστε ὁ Σουλτάνος ἠναγκάσθη μόνος νὰ κρατήσῃ τὸν χαλινὸν τοῦ ἵππου του, τοῦτο μὲν διὰ νὰ ἀκούσῃ τὰ παράπονά των, τοῦτο δὲ διὰ νὰ μὴ πατήσῃ τὸ παιδίον, καὶ ὑπεσχέθη νὰ διατάξῃ τὰ δέοντα.

(α) Ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο ἀπὸ τὸν Χαλὲτ ἐφέντην νὰ δώσωσιν ἄνδρες τὸ ἀρτζουχάλι, διὰ τοῦτο ὁ θεῖός μου ἐμηχανεύθη συμβουλευθεὶς καὶ ἄλλους νὰ τὸ δώσωσι γυναῖκες, αἵτινες δὲν ἐνοχλοῦνται ἀπὸ κανένα, καὶ διὰ νὰ κινηθῇ εἰς συμπάθειαν καὶ ὁ Σουλτάνος. Τοιαῦται γυναῖκες εὑρίσκοντο πολλαὶ ἐπὶ τούτῳ εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ τὰς μετεχειρίζοντο πολλοὶ εἰς παρομοίας περιστάσεις πρὸς τοιοῦτον σκοπόν.

Εἰς μάτην παρήρχοντο αἱ ἡμέραι μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀπαλλαγῆς μας· διὸ ὁ θεῖος μου συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ δοθῇ καὶ δεύτερον *ἀρτζουχάλι*· ἀλλὰ διάφοροι ἔκαμαν τὴν παρατήρησιν ὅτι τοῦτο ἠμπορεῖ νὰ κινήσῃ τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ Χαλὲτ ἐφέντη καὶ νὰ μᾶς βλάψῃ ἄλλως πως, καὶ ὅτι χρειάζεται ὑπομονή· ὅθεν καὶ ἡσύχασεν.

Ἀγαθῇ τύχῃ διωρίσθη τότε ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας ὁ Ἀλ. Σοῦτζος, νομίζω, καὶ ὁ θεῖός μου διὰ μεσολαβήσεως τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου ἐζήτησε δι' αὐτοῦ τὴν ἀποφυλάκισίν μας, τὴν ὁποίαν καὶ κατώρθωσεν ὁ ῥηθεὶς ἡγεμών. Ἀλλὰ πρὶν μᾶς κοινοποιήσωσιν αὐτὴν, ἐζήτησαν νὰ δώσωμεν ἐγγυητὰς, οἵτινες νὰ ἀποκρίνωνται ἀνθ' ἡμῶν ὁψέποτε ἀποδειχθῶμεν ἔνοχοι τῆς κλοπῆς δι' ἣν εἴμεθα φυλακισμένοι· ὁ θεῖός μου ὅμως μᾶς ἀπέτρεψε τοῦ νὰ δώσωμεν τοιούτους διὰ νὰ μὴν εἴμεθα πάντοτε ὑπόχρεοι· καὶ οὕτω μᾶς ἀπέλυσαν τὴν 14 Νοεμβρίου 1818, δηλαδὴ μετὰ τέσσαρας μῆνας.

Ὅταν τέλος ἐλευθερώθημεν, ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας δὲν ἐδυνάμεθα νὰ περιπατῶμεν πολὺ, καὶ οἱ ὀφθαλμοί μας, συνειθισμένοι εἰς τὸ σκότος τῆς φυλακῆς, ἔβλεπαν ὡς λευκὰ καὶ αὐτὰ τὰ μαῦρα.

Ἐν τοσούτῳ ἔμειναν εἰς τὴν φυλακὴν ὁ καταμηνυτὴς καὶ οἱ καταμηνυθέντες ὅ τε ἀρμένιος καὶ ὁ χριστιανὸς τραπεζίτης, καὶ δύο ἄλλοι. Καὶ οἱ μὲν τραπεζῖται ἀπελύθησαν μετά τινα καιρὸν, μείναντες ἀκρωτηριασμένοι ἐκ τῶν βασανιστηρίων· ὁ δὲ καταμηνυτὴς καὶ οἱ ἄλλοι ἔμειναν εἰς τὴν φυλακὴν μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως· τί δὲ ἔγειναν μετὰ ταῦτα ἄδηλον· ὁ δὲ Ὀθωμανὸς ἐστάλη εἰς ἐξορίαν εἰς Μυτιλήνην, καὶ καθ' ὁδὸν τὸν ἔπνιξαν.

Εἰς τὴν φυλακὴν αὐτὴν εἴδαμεν διάφορα περίεργα.

Μίαν φορὰν γυνή τις ὀθωμανὶς ἐλθοῦσα κατεμήνυσε τὸν σύζυγόν της, ἀναφορογράφον, ὅτι κλέψας τὰ πολύτιμα πράγματά της, τὰ ἐπώλησε καὶ τὰ ἀσώτευσεν· εἴδαμεν λοιπὸν ἀπαχθέντα ἐκεῖ τὸν γέροντα σύζυγόν της, καὶ καθ' ἑκάστην ἐρχομένην τὴν γυναῖκά του, καὶ προτρέπουσαν αὐτὸν νὰ τὰ φέρῃ ὀπίσω, αὐτὸν δὲ διατεινόμενον ὅτι δὲν γνωρίζει τίποτε, καὶ παρακινοῦντα αὐτὴν νὰ ἀνακαλέσῃ τὴν καταμήνυσίν της, διὰ νὰ φροντίσωσιν ὁμοῦ νὰ εὕρωσι τὰ πράγματά των. Ἡ γυνὴ ἐπιμένουσα ἤρχετο καθ' ἑκάστην· ὁ δὲ ἀξιωματικὸς τῆς φυλακῆς, ὑποπτευθεὶς ὡς ἐκ τοῦ τρόπου τούτου τῆς γυναικὸς, μίαν τῶν ἡμερῶν ἔδεσεν αὐτὴν εἰς στήλην διὰ νὰ τὴν δείρῃ ὥστε νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀλήθειαν· μόλις δὲ ἤρχισε νὰ τὴν δέρῃ, καὶ ὡμολόγησεν ὅτι εἶπε ψεύματα, καὶ ὅτι τὰ πολύτιμα πράγματά της τὰ ἔχει ἡ ἰδία. Καὶ οὕτως ἀπελύθη ὁ δυστυχὴς σύζυγός της.

Ἄλλην φορὰν ἦλθέ τις ἰταλοενδυμένος, καὶ εἶπεν ὅτι ἐνῷ διέβαινεν ἀπὸ *Μπαλούκ-παζάρι*, ἀφήρεσαν αἰφνιδίως τὸ ὡρολόγιόν του ἄγνωστοι ἄνθρωποι· ὁ ἀξιωματικὸς (*Μπουζέκ*), ἐκπληρῶν, φαίνεται, χρέη ἀστυνομικὰ καὶ γνωρίζων τοὺς τοιούτους κακούργους, τὸν παρήγγειλε νὰ ἐπιστρέψῃ μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας· καὶ τῳόντι ἐπιστρέψας ηὗρε τὸ ὡρολόγιόν του, δόσας δύο *πεσλίκια*.

Ἄλλην φορὰν δύο Πελοποννήσιοι ἀπὸ Σώποτον ἦλθαν χάριν ἐμπορίου· τὸν ἕνα ἐξ αὐτῶν ἰδών τις Ἑβραῖος, ἐπέδειξε μίαν ἐπιστολὴν ἑλληνιστὶ γραμμένην, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ τὴν ἀναγνώσῃ καὶ νὰ ἐξηγήσῃ τὸ περιεχόμενον. Ἡ ἐπιστολὴ ἔλεγεν, ὅτι ἄνθρωπός τις ἐζήτει παρά τινος ἀδαμαντοπώλου ἓν ζευγάρι σκολαρύκια 1000 γροσίων διὰ νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς προῖκα τῆς θυγατρός του· καὶ ὁ ἀδαμαντοπώλης ἀπεκρίνετο ὅτι ἔστειλεν αὐτά. Ἀφ' οὗ ἐξήγησε τοῦτο εἰς τὸν Ἑβραῖον, οὗτος εἶπεν ὅτι τὰ σκολαρύκια ταῦτα ηὗρεν ἐντὸς τοῦ γράμματος, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι ἔχασεν ὁ κομιστὴς, καὶ ἐπρόσθεσεν ὅτι τὰ πωλεῖ. Συνδιαλλεχθέντες λοιπὸν περὶ τῆς τιμῆς, ἐσυμφώνησαν νὰ τὰ πωλήσῃ ὁ Ἑβραῖος διὰ γρόσια 500· ὁ δὲ Πελοποννήσιος ἐνόμισεν ὅτι ἐκέρδησεν ἄλλα 500. Λαβὼν λοιπὸν τὰ χρήματα ὁ Ἑβραῖος, ἡνώθη μὲ τὸ πλῆθος· ὁ δὲ Σωποτιανὸς ἀνταμώσας τὸν σύντροφόν του, ἔδειξε τὰ σκολαρύκια καὶ ἐφανέρωσε τὴν τιμὴν τῆς ἀγορᾶς· οὗτος ὅμως ὡς πολυπειρότερος ἐγνώρισεν ὅτι ἦσαν ψευδῆ. Σπεύσαντες λοιπὸν εἰς τὴν φυλακὴν ὅπου ἦτον ὁ *Μπουζέκης*, ἐφανέρωσαν εἰς αὐτὸν τὸ συμβὰν, καὶ οὗτος ὑπεσχέθη νὰ ἔλθωσι μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας νὰ λάβωσι τὰ χρήματα, ὡς καὶ ἐγένετο· ἔδοσαν δὲ εἰς αὐτὸν εὑρετικὰ γρόσια 50.

Τοιαῦτα εἴδαμεν ἐκεῖ πολλά· φαίνεται δὲ ὅτι ὁ *Μπουζέκος* αὐτὸς ἐγνώριζε τοὺς τοιούτους, καὶ ὅτι εἴτε ἐν γνώσει, εἴτε ἐν ἀγνοίᾳ του ἐλήστευαν, αὐτὸς ἐλάμβανε πάντοτε τὸ μερίδιόν του (*).

Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΑΝΝΗΣ.

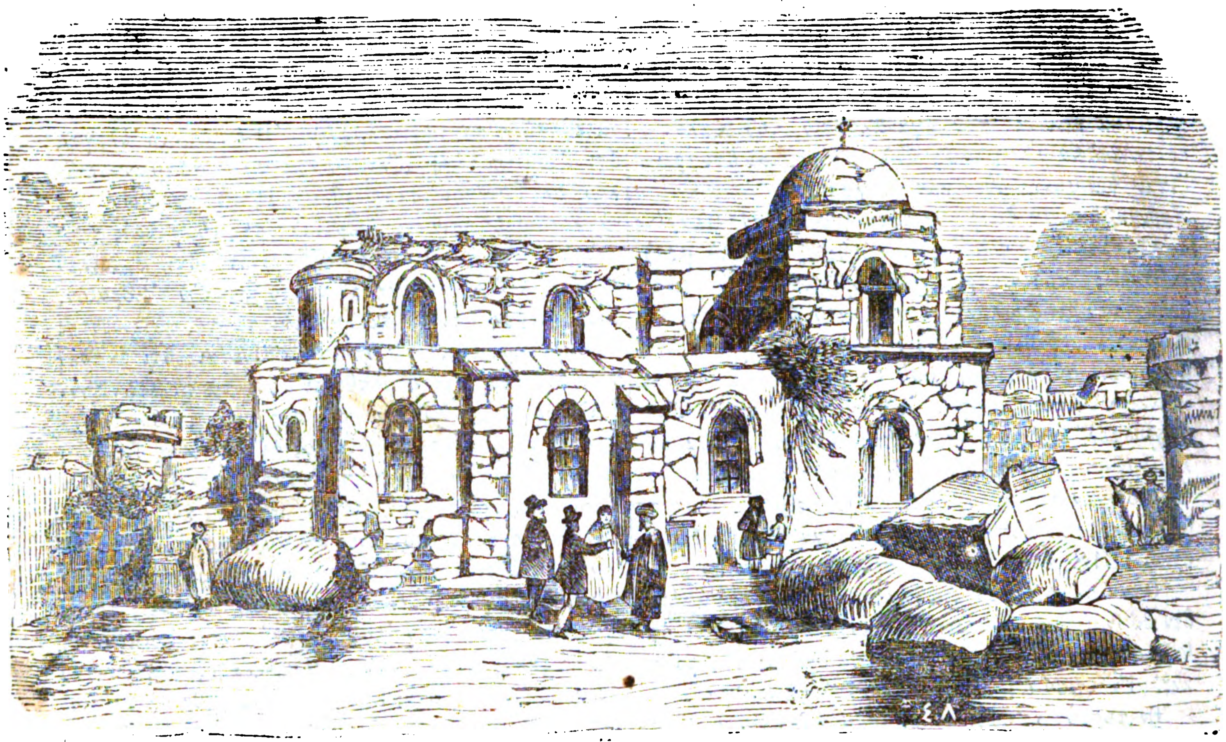
(Ἐκ τοῦ Εὐαγγελικοῦ Κήρυκος).

—o—

« Γνωστὸν ὑπάρχει ὅτι κατ' αὐτὰς οἱ Λατῖνοι ἀδείᾳ τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως ἔλαβον ὑπὸ τὴν ἑαυτῶν ἐξουσίαν τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸν τῶν θεοπατόρων Ἰωακεὶμ καὶ Ἄννης. Ἐπειδὴ δὲ πολὺς ἐγένετο περὶ τούτου λόγος, καὶ πᾶς ὀρθόδοξος ἐπιθυμεῖ ἵνα γνωρίσῃ τι ἀκριβέστερον περὶ τοῦ ναοῦ τούτου, τοῦ νῦν παραχωρηθέντος τοῖς Λατίνοις ἐν τῇ ἁγίᾳ πόλει, διὰ τοῦτο ἡμεῖς ἐνταῦθα ὀλίγα τινὰ τοπογραφικὰ καὶ ἱστορικὰ παραθέσομεν εἰς ἀκριβεστέραν πληροφορίαν τῶν ἀναγνωστῶν ἡμῶν.

» Ὁ ναὸς οὗτος κεῖται μὲν ἐντὸς τῆς ἁγίας πόλεως, ἀπέχει δὲ ἐκ τοῦ μεγάλου καὶ πανσέπτου ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως τοσοῦτον, ὅσον φέρ' εἰπεῖν ἡ Ῥιζάριος σχολὴ ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ εὑρίσκεται πρὸς τὸ ἄκρον τῆς πόλεως τὸ πρὸς ἀνατολὰς τετραμμένον, ἐγγὺς τῆς πύλης Γεθσημανῆς, ἢ τῆς πάλαι προβατικῆς λεγομένης πύλης. Ἔστι δὲ ὁ ναὸς εὐμεγέθης, τρίχωρος καὶ μεγαλοπρεπής. Καί τοι δὲ ἀ-

(*) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Ἡ ἀνωτέρω ἔκθεσις ἐγράφη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ παθόντος, τοῦ μακαρίτου Παναγ. Κόκκαλη, γραμματέως τοῦ Κολοκοτρώνη, καὶ μετὰ ταῦτα οἰκονομ. ὑπαλλήλου, ἀξιολόγου δὲ πολίτου.

Ναὸς τῆς ἁγίας Ἄννης.

χρι τοῦδε ἵστατο ἀκαλλὴς καὶ σεσαθρωμένος, ἐνέφαινεν ὅμως τῆς ἀρχαίας καλλονῆς καὶ μεγαλοπρεπείας τὰ ἴχνη, καὶ ἐδείκνυε πόσον εὐπρεπὴς καὶ πάντερπνος ἦν τὸ πάλαι. Ἔγγιστα δὲ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τούτου ὑπῆρχε καὶ μοναστήριον παρθένων μοναζουσῶν, ὅπερ ἐν καλῇ καταστάσει εὗρον καὶ ἐπεσκέφθησαν οὐ μόνον ὁ Μορισὼν ἐν ἔτει 1697 (1). καὶ ἄλλοι, ἀλλὰ καὶ ὁ Σατωβριὰν τῷ 1806 (2). Ἐκ τοῦ δεξιοῦ δὲ χοροῦ τῆς Ἐκκλησίας καταβαίνει τις διὰ κλίμακος εἰς ἓν σπήλαιον, ἔνθα ἐκ σταθερᾶς παραδόσεως λέγεται ὅτι ἐγεννήθη ἡ Θεοτόκος. Ἡ ἀρχαία καὶ σεβαστὴ αὕτη παράδοσις, ἄνωθεν ἄχρις ἡμῶν κατελθοῦσα, λέγει ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἦν τὸ πάλαι οἶκος τῶν σεπτῶν γονέων τῆς Θεοτόκου, τοῦ Ἰωακεὶμ καὶ τῆς Ἄννης, ἔνθα ἡ πανάμωμος ἐγεννήθη Παρθένος, καὶ ὡς ἐν πατρικῷ αὐτῆς οἴκῳ κατῴκει ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, ἕως οὗ παρέλαβεν αὐτὴν ὁ ἠγαπημένος μαθητὴς εἰς τὰ ἴδια κατὰ τὴν ἐπὶ σταυροῦ τελευταίαν τοῦ Κυρίου παραγγελίαν (3). Τὴν παράδοσιν ταύτην ἀναφέρουσιν ἄλλοι τε, καὶ ὁ κατὰ τὸν ιβ΄ αἰῶνα τοὺς ἁγίους τόπους περιηγηθεὶς Ἰωάννης Φωκᾶς· «Περὶ τὴν πύλην τὴν ἐξάγουσαν εἰς τὴν ἁγίαν Γεθσημανῆ ἐστι ναὸς τῶν ἁγίων Ἰωακεὶμ καὶ Ἄννης, εἰς ὃν ἡ τῆς παναχράντου Θεοτόκου γέγονε γέννησις» (4). Μνείαν ταύτης ποιεῖται καὶ ὁ μετὰ τὸν Φωκᾶν ἀκμάσας πρωτονοτάριος τῆς Ἐφέσου Περδίκας ἐν τοῖς ἑξῆς στίχοις·

« Καὶ θεῖον οἶκον πάντερπνον Ἰωακεὶμ καὶ Ἄννης,
» Ἐφ' οὗ πέρ ἐστιν ἡ σορὸς ἄμφω θεοπατόρων.
» Καὶ δένδρον εὐσκιόφυλλον ἑστὼς ἐν τῷ προνάῳ,
» Ὅπερ εἰς τὸ γενέθλιον τῆς παναχράντου κόρης
» Ἀναφυὲν, πορίζεται καρπὸν ταῖς στειρευούσαις,
» Ποιεῦσαις τὴν μετάληψιν ἐκ τοῦ καρποῦ τοῦ δένδρου (5).

»Τὸν οἶκον τοῦτον οἱ παλαιοὶ εὐσεβεῖς μετέβαλον εἰς περικαλλέστατον ναόν· κατὰ δὲ τὴν φερομένην παράδοσιν αὐτὴ ἡ ἁγία Ἑλένη πρώτη μετὰ καὶ ἄλλων πολλῶν ἱερῶν οἰκοδομημάτων ἀνήγειρε καὶ τὸν ναὸν τοῦτον. Καὶ μέχρι μὲν τῶν σταυροφορικῶν χρόνων εἶχον αὐτὸν οἱ Ὀρθόδοξοι, καθὼς καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἐν Ἱεροσολύμοις πανσέβαστα προσκυνήματα· ἐπιδραμόντες δὲ τὴν ἁγίαν γῆν οἱ Φράγκοι ἐν ἔτει 1099, καὶ χειμάῤῥου καταράσσοντος δίκην ἐπικλύσαντες τὴν ἁγίαν πόλιν, κατέσχον μετὰ τῶν λοιπῶν καὶ ταύτην τὴν ἐκκλησίαν μέχρι τοῦ ἔτους 1187, ὅτε ὁ Σαλαδῖνος, κύριος γενόμενος τῆς ἁγίας πόλεως, μετέβαλε τόν τε ναὸν καὶ τὸ μοναστήριον εἰς μέγα μωαμεθανικὸν σχολεῖον, διατάξας ἵνα κάθηνται καὶ διδάσκωνται ἐν αὐτῷ δωρεὰν ἐντοπίων τε καὶ ἀλλοδαπῶν πτωχῶν παῖδες. Ὁ σουλτανικὸς οὗτος ὁρισμὸς σώζεται ἄχρι τῆς σήμερον, ἐπὶ μεγάλης μαρμαρίνης πλακὸς λαξευτοῖς ἀραβικοῖς γράμμασι γεγραμμένος, καὶ ὑπεράνωθεν τῆς πύλης τοῦ ναοῦ τεθειμένος. Συνῆλθον λοιπὸν καὶ κατῴκησαν ἐν τῇ ἐνορίᾳ ταύτῃ τῆς ἁγίας Ἄννης πλὴν τῶν διδασκάλων καὶ μαθητῶν καὶ πολλαὶ τουρκ-

(1) A. Morison, Relation historique d'un Voyage au Mont Sinai et à Jérusalem. Toul. 1704. p. 382.

(2) Chateaubriand, Itinéraire de Paris à Jérosalem. Tom. 2, p. 146.

(3) Ἰωάν. ιθ΄. 26.

(4) Φωκᾶς, Ἔκφρασις ἐν συνόψει τῶν ἀπ' Ἀντιοχείας μέχρις Ἱεροσολύμων κάστρων καὶ χωρῶν κτλ.

(5) Περδίκας, Ἔκφρασις περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις κυριακῶν θεμάτων.

καὶ οἰκογένειαι. Ὅτι δὲ τῷ ὄντι τὰ πέριξ τῆς ἐκκλησίας μέρη ἦσαν τὸ πάλαι καλῶς συνωκισμένα καὶ πολυάνθρωπα, γίνεται δῆλον καὶ ἐκ τῶν εἰσέτι ἐκεῖ ὁρωμένων πολλῶν λάκκων καὶ ὑπογείων δεξαμενῶν, εἰς ὑποδοχὴν ὀμβρίου ὕδατος κατεσκευασμένων. Ἀλλὰ τὴν σήμερον πάντα τὰ κύκλῳ κεῖνται ἠρημωμένα καὶ ἄμορφα σωροὶ λίθων, καὶ οὐδὲ κἂν μία οἰκογένεια εὑρίσκεται κατοικοῦσα ἐκεῖ. Αἰτίαν δὲ τῆς ἀπ' ἐρημώσεως ταύτης λέγουσιν οἱ νῦν γηραλέοι Τοῦρκοι τὴν ἑξῆς. Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Σαλαδίνου γενομένην ἐγκαθίδρυσιν τῆς σχολῆς, καὶ τὴν πέριξ αὐτοῦ ἐγκατάστασιν τῶν τουρκικῶν οἰκογενειῶν, δειναὶ καὶ συνεχεῖς ἐνέσκηπτον νόσοι, ἐξολοθρεύουσαι καὶ διδασκάλους καὶ μαθητὰς καὶ ἐνορίας οὕτως, ὥστε μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἐτῶν ἐξέλιπον σχεδὸν ἅπαντες, ἢ ἀποθανόντες, ἢ ἀποικήσαντες καὶ ἀπομακρυνθέντες. Ἔκτοτε οἱ Τοῦρκοι καὶ τὸν ναὸν παρημέλησαν καὶ τὸ παρακείμενον μοναστήριον, μηδὲν πλέον περὶ αὐτῶν φροντίζοντες.

» Ἐν ταύτῃ, ὡς φαίνεται, τῇ ἠμελημένῃ καταστάσει εὑρισκομένου τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Ἄννης, ἐδόθη ἄδεια ἵνα ἅπαξ τοῦ ἔτους τῇ η'. τοῦ Σεπτεμβρίου οἱ μὲν Ὀρθόδοξοι ψάλλωσι παράκλησιν καὶ ποιῶσι ἀρτοκλασίαν ἐν τῷ τοῦ ναοῦ σπηλαίῳ, οἱ δὲ Λατῖνοι ἐπιτελῶσι μυστικὴν λειτουργίαν. Ἀλλὰ πρό τινων ἐτῶν ἔπαυσαν τοῦ τελεῖν ταῦτα καὶ Ὀρθόδοξοι καὶ Λατῖνοι, καὶ ἄχρι τῆς σήμερον ἔμενεν ὁ ναὸς ἔρημος, ὡς τέμενος μὲν τουρκικὸν θεωρούμενος, κεκλεισμένος δὲ καὶ σεσαθρωμένος. Σεισμοῦ δὲ συμβάντος ἐν ἔτει 1834, ὁ μὲν ναὸς διερράγη ἐπικινδύνως, τὸ δὲ ἐγγὺς μοναστήριον ἐν μέρει κατέπεσεν. Ἀλλὰ τῷ 1835 παρ' ὀλίγον κατεκρημνίσθη ὁ ναὸς καὶ διὰ παντὸς ἠφανίσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, εἰ μὴ ἀντέκρουε τὴν ὁρμὴν Γάλλος τις ἐπίσημος, παρεπιδημῶν τότε ἐν Ἱεροσολύμοις. Θέλοντες δηλαδὴ οἱ Τοῦρκοι ἐπὶ τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ ἵνα κτίσωσι στρατῶνα, συνῆγον καὶ μετεκόμιζον πανταχόθεν λίθους· ἐν δὲ τοιαύτῃ περιστάσει καλὸν ἐνόμισαν καὶ ὀλιγοδάπανον, ἐὰν κρημνίσαντες καὶ τὸν ναὸν καὶ τὸ μοναστήριον, μετενέγκωσιν ἐκεῖθεν οὓς εἶχον ὡραίους λίθους εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ στρατῶνος. Καὶ τὸ μὲν μοναστήριον ἐκρήμνισαν τῷ ὄντι καθὼς καὶ τὸ κωδωνοστάσιον· ἐν ᾧ δὲ ἐπέβαλλον χεῖρας καὶ εἰς τὸν τοῦ ναοῦ κατακρημνισμὸν, φθὰς ὁ ῥηθεὶς Γάλλος ἀπεκώλυσε τὸ κακὸν, παραστήσας εἰς τὰς ἐκεῖ τουρκικὰς ἀρχὰς οἵαν ἀγανάκτησιν ἔμελλε προξενῆσαι εἰς τὰς χριστιανικὰς βασιλείας ὁ κρημνισμὸς τοιούτων βασιλικῶν καὶ ἀρχαίων οἰκοδομῶν καὶ προσκυνημάτων. Ὅτι δὲ ὁ ναὸς οὗτος εἶχε τὸ πάλαι αὐλὴν καὶ περίστοον κύκλῳ, γίνεται φανερὸν ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν καὶ ἀνακαθάρσεων, ἃς ἐποίησεν ὁ τῷ 1842 ἡγεμονεύσας ἐν Ἱεροσολύμοις Ταγιὰρ πασσᾶς, θελήσας ἵνα καθάρῃ τὰ πέριξ τοῦ ναοῦ ἐκ τῆς ἐκεῖ συνεπισωρευθείσης ὕλης. Πολλοῦ δὲ χώματος ἐκβληθέντος, ἐφάνησαν οἱ κίονες καὶ τὰ ἄλλα, τὰ τὴν ἐκκλησίαν τὸ πάλαι περικύκλῳ καθωραΐζοντα. »

Δ. Κ.

ΚΡΑΝΙΟΥ ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΙΣ.

(*Ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ.*)

Παρὰ τὴν ἐν Κουμβερλανδίᾳ κώμην Ἀβοτλιλιγκτώνην, ὑπῆρχε τὸ 1616 ἔτος μικρὰ ἐκκλησία σαξωνικοῦ ῥυθμοῦ· τὴν δὲ παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων τοῦ αὐτοῦ ἔτους, λάκκος νεωστὶ ἐσκαμμένος ἔκειτο πρὸς ἀριστερὰν τῆς ἀτραποῦ τῆς διερχομένης παρὰ τὸ νεκροταφεῖον.

Αἱ τελευταῖαι τοῦ ἡλίου ἀκτῖνες ἐφώτιζον τὴν πεπαλαιωμένην ταύτην οἰκοδομὴν, ὅτε εἰσελθών τις εἰς τὸ ἱερὸν, ἐφαίνετο σκοπὸν ἔχων νὰ ἀναπολήσῃ ἐν μέσῳ τῶν τάφων τὴν ματαιότητα τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων· τοιοῦτόν τι τοὐλάχιστον προεμήνυε τὸ θρησκευτικὸν ἦθός του. Ἐνίοτε ἱστάμενος ἔκυπτε πρὸς τοὺς ἐπιτυμβίους λίθους, καὶ ἐπροσπάθει ν' ἀναγνώσῃ ὀνόματα λησμονηθέντα ἢ ἐπιτάφια σχεδὸν ἐξαλειφθέντα, ἐν ᾧ ὁ ἄνεμος διεβίβαζεν εἰς τὰς ἀκοάς του τὰ ᾄσματα καὶ τοὺς καγχασμοὺς τῶν κατοίκων τοῦ πλησίον χωρίου, προγευομένων οὕτως εἰπεῖν τὰς ἡδονὰς τῆς ἐπιούσης πανηγύρεως. Εἰς σκέψεις λοιπὸν βεβυθισμένος ὁ μονήρης ὁδοιπόρος ἐστάθη πρὸ τοῦ λάκκου, τὰ δὲ βλέμματά του ἔπεσαν ἐπὶ κρανίου, ὅπερ ὁ Κὺρ Δέλβερ, ὁ νεκροθάπτης τῆς ἐνορίας, εἶχεν ἀνασκάψει τὴν πρωΐαν ἐκείνην.

Καὶ σταυρώσας τοὺς βραχίονας ἐπὶ τοῦ στήθους, παρετήρει μετὰ σοβαρότητος τὸ ἐλεεινὸν ἐκεῖνο λείψανον ἀνθρώπου ζήσαντος ἄλλοτε ὅπως σήμερον ἔζει ὁ ὢν πλησίον αὐτοῦ. Καὶ ἀγνοῶ μὲν ὁποίας φύσεως ἦσαν αἱ σκέψεις του· ἀλλ' ἴσως τότε πρῶτον ἀνεπόλει πόσον εἶναι δεινὸν εἰς κεκμηκότας ὁδοιπόρους κρούοντας τὴν θύραν κοιμητηρίου, νὰ τρέχωσι κίνδυνον μὴ ἀποδιωχθῶσι τοῦ κατοικηρίου αὐτῶν, ὡς οἱ ξένοι πανδοχείου, ὅπως παραχωρήσωσι τὴν θέσιν των εἰς ἄλλους.

Αἴφνης ὁ ἄγνωστος ἐκλονήθη, καὶ ἀτενέστερον προσήλωσε τὰ βλέμματα ἐπὶ τοῦ κρανίου. Δὲν ἦτο βεβαίως παράδοξον ἂν κεφαλὴ νεκροῦ ἔκειτο ἐπὶ τῆς κορυφῆς σωροῦ χώματος· ἀλλὰ παραδοξότατον ἦτο ὅτι ἡ κεφαλὴ ἐκινεῖτο. Ὀπισθοδρομήσας λοιπὸν ἔλυσε τὸν μανδύαν του, καὶ ἔρριψε τὴν χεῖρα εἰς τὴν λαβὴν τῆς σπάθης του· ἀλλὰ ταυτοχρόνως σχεδὸν γελάσας ἐπὶ τῇ μωρίᾳ του ἀνέκραξεν·

— Ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἔχασα τὰς φρένας μου! ν' ἀπογυμνώσω τὴν σπάθην μου κατὰ κρανίου σκωληκοβρώτου!

Ἡτοιμάζετο δὲ ν' ἀποχωρήσῃ ὅτε καὶ πάλιν, καὶ προφανεστάτῳ τῷ τρόπῳ εἶδε τὸ κρανίον κινούμενον, καὶ περιπλέον στραφὲν περὶ ἑαυτὸ καὶ κατακυλισθὲν ἐκ τοῦ σωροῦ τοῦ χώματος ἔπληξε τὴν ἄκραν τῶν ἱππικῶν τοῦ ἀγνώστου ἐμβάδων. Ἐκπλαγεὶς δὲ οὗτος εἰς ἄκρον, ὤθησε τὸ κρανίον διὰ τοῦ ποδός· καὶ παραυτα εἶδεν ἐκβάντα ἐξ αὐτοῦ μέγαν φρῦνον.

Νέος ἔτι ὢν ὁ ἄγνωστος εἶχε καταγραφῆ στρατιώτης, καὶ πρὸ μικροῦ μάλιστα εἶχεν ἐπιστρέψει εἰς τὰ ἴδια, ἀφ' οὗ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐπάλαισε πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ στοιχεῖα, συχνάκις δὲ καὶ πρὸς τὴν ἔνδειαν. Ἦν εἷς τῶν τυχοδιωκτῶν ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ ἱππότου Οὐαλτέρου Ῥαλήιου (Walter Kaleigh), οἵτινες κατέτριψαν τὸν βίον ἀναζητοῦντες εἰς τὴν θάλασσαν στερεὰς καὶ νήσους ἀγνώστους ἐν τῇ φαντασίᾳ των κυρίως ὑπαρχούσας. Εἶχε πωλήσει τὰ κτήματά του ὅπως ἐπισκεφθῇ τὰ κτήματα τῶν ἄλλων, καὶ ἐπανακάμψας εἰς τὰ ἴδια εὗρεν ἅπαντας, καὶ συγγενεῖς καὶ φίλους, τὸν τελευταῖον ὕπνον καθεύδοντας, τὴν δὲ περιουσίαν του εἰς ἄλλου χεῖρας περιελθοῦσαν.

Λυπηθεὶς εἰς ἄκρον διότι ἐταράχθη ἕνεκα περιστάσεως τοσοῦτον εὐτελοῦς, ἔστρεψεν ἀγερώχως τὸν μύστακά του, ἐσήκωσε, χωρὶς νὰ ἠξεύρῃ καλῶς διατί, τὸ κρανίον, καὶ ἅμα λαβὼν αὐτὸ εἰς χεῖρας εἶδεν ὅτι ὑπῆρχεν ἐν αὐτῷ ἐμπεπηγμένος ἧλος μικρὸς ὑπεράνω τοῦ ἀριστεροῦ ὠτίου.

Τὸ ἀλλόκοτον τοῦτο γεγονὸς ἐκίνησεν αὐτὸν εἰς ἀπορίαν· διὸ ἐξετάσας προσεκτικώτερον τὸ ἀπαίσιον λείψανον, ἐβεβαιώθη ὅτι ὁ ἧλος εἶχε διαμείνει ὑπὸ γῆν ἐφ' ὅσον καὶ τὸ κρανίον, διότι ὁ σίδηρος ἀποσυντεθεὶς εἶχε διαδώσει εἰς τὸ ὀστοῦν καθ' ὅλον του τὸ πάχος κηλίδα ἐρυθρὰν ἀνεξίτηλον, καὶ δακτύλου πάχος ἔχουσαν περίπου. Ἦτο ἄρα προφανὲς ὅτι ὁ ἧλος εἶχεν ἐμπηχθῇ εἰς τὴν κεφαλὴν ἐνῷ διετέλει εἰσέτι ζῶσα.

— Εἶναι ἀδύνατον, ἀνεφώνησεν ὁ ἄγνωστος, ἓν ἀνθρώπινον ὄργανον νὰ ἐξηκολούθησε τὰς ἐνεργείας του μετὰ τοιαύτην πληγήν· ὁ ἧλος ἄρα οὗτος προδίδει δολοφονίαν ἐκτελεσθεῖσαν ὑπό τινος υἱοῦ τοῦ Κάϊν.

Εἶπε καὶ κρύψας τὸ κατήγορον ἐκεῖνο κρανίον ὑπὸ τὸν μανδύαν του, ἀφοῦ ἔστρεψε περὶ αὐτὸν τὸ βλέμμα, ἡτοιμάζετο νὰ ἐξέλθῃ τοῦ νεκροταφείου, ὅτε εἶδε γέροντα ἐξερχόμενον τοῦ νάρθηκος· ἦν δὲ οὗτος ὁ Μαρτῖνος Δέλβερ οὗ τινος μόνη ἡ ὄψις ἐδήλου ὅτι ἐπορίζετο τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐκ τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν.

— Σὺ ἔσκαψες τοῦτον τὸν λάκκον, καλὲ ἄνθρωπε; ἠρώτησεν ὁ ἄγνωστος πλησιάσας αὐτόν.

— Καὶ ποῖος ἀμφιβάλλει; ἀπήντησεν ὀλίγον τραχέως ὁ γέρων. Ἔσκαψα πολλοὺς τοιούτους, χάριτι θείᾳ, εἰς τοῦτο τὸ κοιμητήριον . . . . Ἀλλὰ τί ἐπιθυμεῖτε;

— Πόσον καιρὸν ἐκτελεῖς τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην;

— Τὴν προσεχῆ Τρίτην τῆς Τυρινῆς θὰ συμπληρωθοῦν τριάκοντα τέσσαρα ἔτη . . . . Ἀλλ' ἔκαμνα τὴν τέχνην αὐτὴν καὶ πρὶν ἔλθω νὰ κατοικήσω ἐδῶ· ὥστε στοιχηματίζω ὅτι δὲν θὰ εὕρητε τὸν ὅμοιόν μου διὰ νὰ σκάπτῃ λάκκους· καὶ ἰδοὺ ἡ ἀπόδειξις. . . . .

— Ἐξαίρετα, ἐπειδὴ ἔσκαψες τοῦτον τὸν λάκκον. . . . .

— Τὸν ἔσκαψα καθὼς θέλω σκάψει καὶ τὸν ἰδικόν σας, ἐὰν μείνετε εἰς τοῦτο τὸ χωρίον . . . Θὰ ἔχῃ μῆκος ἓξ ποδῶν τοὐλάχιστον. . . . ἐπειδὴ εἶσθε καλοκαμωμένος. . . . .

— Εὐχαριστῶ, φίλε μου, εὐχαριστῶ, ὑπέλαβε μειδιῶν ὁ ἄγνωστος. Ἐλπίζω νὰ μὴ λάβω ἀνάγκην τῶν ἐκδουλεύσεών σου· διότι ὅταν ἔλθῃ καιρὸς νὰ μὲ θάψουν θὰ ἔχῃς πρὸ πολλοῦ παραχωρημένον τὸ πτυάριόν σου εἰς ἄλλον, καὶ τὰ κόκκαλά σου θὰ εἶναι γυμνὰ ὡς ταῦτα. Ἀλλά, καλὲ ἄνθρωπε, ἐπειδὴ εἶσαι πρὸ τόσων χρόνων ὁ νεκροθάπτης ταύτης τῆς ἐνορίας, ἠμπορεῖς νὰ μὲ εἴπῃς εἰς τίνα ἀνῆκεν ἡ κεφαλὴ αὕτη;

— Πόθεν τὴν ἐπήρετε; ἀνεφώνησεν ὁ γέρων βιαίως ὁρμήσας νὰ τὴν ἁρπάξῃ. Ποῖος σᾶς ἔδωκε τὸ δικαίωμα νὰ ἔρχεσθε τοιουτοτρόπως νὰ κλέπτετε τὰ κόκκαλά μου; Ἀποκρίθητε! Ἀποδώσατέ με τὴν κεφαλήν, εἶναι ἰδική μου, τὴν ἀναγνωρίζω κάλλιστα . . . . εἶναι εἴκοσι χρόνοι ἀφ' οὗ ἐγὼ ὁ ἴδιος ἔθαψα ἐκεῖνον ὅστις τὴν εἶχεν εἰς τοὺς ὤμους του. . . . Τὴν ἐπήρετε ἀπὸ τὸν σωρὸν τούτου τοῦ χώματος;

— Δὲν τὸ ἀρνοῦμαι, ἀπήντησεν ὁ ἄγνωστος μακρὰν ἱστάμενος τοῦ γέροντος. Τὸ κρανίον τοῦτο ἀξίζει περισσότερον ἀφ' ὅ,τι στοχάζεσαι. Ἄφες μὲ το· ἰδοὺ ἓν τάλληρον· εὐχαριστήθητι καὶ εἰπέ με εἰλικρινῶς πῶς ὠνομάζετο ὁ ἰδιοκτήτης ταύτης τῆς κεφαλῆς, καὶ πῶς ἀπέθανεν.

Ὁ γέρων νεκροθάπτης, ὡς ἐφαίνετο, δὲν ἐνοστιμεύετο τὰς ἐρωτήσεις ἀνθρώπου τὸν ὁποῖον τότε πρῶτον ἔβλεπε· καὶ ὅμως, ἂν καὶ ἦτο προσεκτικὸς μὴ ἀποκαλύψῃ τῶν νεκρῶν τὰ ἀπόκρυφα, τοῦ ταλλήρου ἡ θέα ἔλυσεν ὀλίγον τὴν γλῶσσάν του.

— Ἡ κεφαλὴ αὐτή, ἐπανέλαβεν, ἀνῆκεν εἰς ἄνθρωπον μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχα στενὴν φιλίαν. Πολλὰ πολλάκις ἐρροφήσαμεν μαζῆ κρασοβόλια, καὶ πολλοὺς *λουλάδαις* καπνοῦ εὐκαιρώσαμεν συντροφευμένοι. Καὶ σήμερον αἰσθάνομαι μεγάλην εὐχαρίστησιν ὁσάκις ἐνθυμοῦμαι τὰς χαρμοσύνους ἑσπέρας, τὰς ὁποίας ἐπέρασα εἰς τὴν συντροφίαν τοῦ πλείστου μέρους τῶν κατοίκων τούτου τοῦ κοιμητηρίου! Ἐδῶ, ὑπὸ τοὺς πόδας σας, κεῖται ὁ ταλαίπωρος πατήρ μου, εἰς τὴν ἀριστεράν σας εἶναι ὁ τάφος τῆς μητρός μου, καὶ ἐκεῖ κάτω πλησίον τοῦ τοίχου, ὑπ' αὐτὸν τὸν ῥύακα, ἀναπαύεται ὁ νεώτερος τῶν ἀδελφῶν μου. Ἐγὼ ἤμην ὁ πρωτότοκος ἑπτὰ υἱῶν, καὶ ἔζησα ἀρκετὸν καιρὸν διὰ νὰ τοὺς καταθέσω ὅλους ὑπὸ τὴν γῆν μὲ τὰς ἰδίας μου χεῖρας ὡς καλοὺς χριστιανούς.

Ἐκ τούτων ἐνόησεν ὁ ἄγνωστος ὅτι διὰ νὰ τύχῃ τοῦ σκοποῦ του, ἔπρεπε νὰ δώσῃ ἀπόλυτον ἐλευθερίαν εἴς τε τὴν γλῶσσαν καὶ εἰς τὰς ἀναμνήσεις τοῦ γέροντος.

— Ἔλεγες λοιπόν, ἐπανέλαβεν ἐκεῖνος ῥαθύμως, ὅτι ἔχεις πολλοὺς φίλους τριγύρω σου εἰς τοῦτο τὸ κοιμητήριον;..

— Ἀκοῦς ἐκεῖ, ἐὰν ἔχω! . . . . Εἰς τὸ χωρίον δὲν εὑρίσκονται πλέον παρὰ νέοι· ὅλοι οἱ συνηλικιῶταί μου εἶναι ἐδῶ ὑπὸ τοὺς πόδας μας, καὶ ἑπομένως ἐδῶ μόνον εὑρίσκομαι μεταξὺ γνωρίμων.

Ὅταν ἡ νὺξ ἦναι γαλήνιος ἔρχομαι μὲ τὴν καπνοσύριγγά μου νὰ καπνίσω ἐδῶ ἐν μέσῳ τῶν παλαιῶν συντρόφων μου· ἐνίοτε ὡσαύτως κάθημαι ἐπὶ μνήματος πλησίον τοῦ τάφου τοῦ πατρός μου, καὶ ἐκεῖ διηγούμεθα τὰς ἱστορίας μας καθὼς πρὸ εἴκοσιν ἐτῶν· ἄλλοτε ἔρχομαι νὰ ἐπισκεφθῶ τοὺς ἀδελφούς μου ἢ....

— Ἢ τὸν φίλον σου, ἀναμφιβόλως, οὗ τινος τὴν κεφαλὴν ἔχω ἀνὰ χεῖρας.... καὶ αὐτὸν βεβαίως θὰ ἔρχεσαι ἐνίοτε νὰ συντροφεύσῃς.

— Βεβαιότατα· καὶ ὅταν ῥοφῶ ἐπὶ τοῦ τάφου του τὸ ποτηράκι μου, χύνω πάντοτε ἐπάνω του ὀλίγας σταλαγματίας ζύθου, ἐπειδὴ ὅταν ἔζη ὁ καλὸς ἄνθρωπος ἠγάπα νὰ συχνοδροσίζῃ μὲ αὐτὸν τὸν λάρυγγά του. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ θαυμάσωμεν δι' αὐτὰ ἐπειδὴ ἦτον κύριος τοῦ ξενοδοχείου *τῆς Ἰγνύας τοῦ Βοός*, (*Garretto di Bue*), κειμένου εἰς τὰς ἐσχατιὰς τοῦ χωρίου.

— Ἀληθινά! ἀνέκραξεν ὁ ἄγνωστος· καὶ ἀναμφιβόλως τὸ ποτὸν τὸ ὁποῖον τόσον ἠγάπα τὸν ἔφερε τέλος πάντων ζημίαν τινά.

— Ὄχι, ὄχι... τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει ἀκριβῶς οὕτω... ἡ σύζυγός του τὸν ηὗρε μίαν ἡμέραν νεκρὸν εἰς τὴν κλίνην του.

— Καὶ τοιοῦτος θάνατος δὲν ἐπροξένησε τὴν παραμικρὰν ἀνησυχίαν εἰς τὸ χωρίον; Δὲν συνέβη κανὲν περιστατικὸν ἰδιαίτερον καθιστῶν αὐτὸν παράδοξον;

— Παράδοξον, λέγετε; Τὸν ἦλθεν ἀποπληξία ἐνῷ ἐκοιμᾶτο· καὶ δὲν τὸ εὑρίσκω παράδοξον. Ὀλίγας ὥρας πρότερον ἤμην μαζύ του καὶ ἐγλυκοκατεβάζαμεν κρασίον τῶν Καναριῶν εἰς τὸ ξενοδοχεῖόν του. Ἐνθυμοῦμαι, ὡς νὰ ἦτον χθές, ὅτι ἐπέπληξε σφοδρῶς τὸν Οὐίλλ Σνέϊκ, τὸν ἱπποκόμον του, ὡρκίσθη μάλιστα νὰ τὸν διώξῃ τὴν ἀκόλουθον πρωΐαν, ἐπειδὴ τὸν εἶχε κενώσει τοὺς πίθους του. Ἡ σύζυγός του ἔλαβε τὸ μέρος τοῦ Οὐίλλ, ἡ λογομαχία ἤρχισε νὰ γίνεται θερμοτέρα, καὶ ὁ Φίλποτ ὑπῆγε νὰ κοιμηθῇ ὑβρίζων τὸν ἱπποκόμον καὶ τὴν σύζυγόν του. Βεβαίως ἐκεῖνος ὁ θυμὸς ὑπῆρξεν ἡ πρώτη αἰτία τοῦ θανάτου του.

— Καὶ τὸν εἶδες μετὰ θάνατον;

— Ὑπάρχει ἀμφιβολία; ἀνέκραξεν ὁ νεκροθάπτης. Τὸν εἶδα εἰς τὸ νεκροκράββατον, ὅταν μὲ τὸ ἐσυγχώρησεν ἡ σύζυγός του.... ἐπειδὴ αὐτὴ μόνη ἠθέλησε νὰ τὸν ῥάψῃ εἰς τὸ σινδόνι μὲ τὰς ἰδίας χεῖράς της.

— Καὶ ποίαν ὄψιν εἶχεν αὐτός;

— Ἔ; τὴν ὄψιν ἀνθρώπου ἀποθανόντος ἀπὸ ἀποπληξίαν... τὴν ὁποίαν θὰ ἔχετε καὶ σεῖς ἂν ἀποθάνετε ἀπὸ τοιοῦτον θάνατον... καὶ τὸν ἔθαψα ἐγὼ ὁ ἴδιος καθὼς ἤθελα θάψει καὶ τὴν εὐγενίαν σας....

— Ἄφες κατὰ μέρος τὰς ἀστειότητάς σου, σὲ παρακαλῶ... Ἔλεγες λοιπὸν ὅτι ἐγνώριζες τὴν σύζυγον τοῦ ξενοδόχου *τῆς Ἰγνύας τοῦ Βοός*. Ζῇ ἀκόμη,

— Αὐτὴ ἔχει τώρα τὸ ξενοδοχεῖον.

— Ὑπανδρεύθη ἐκ νέου;

— Ναί, ὑπανδρεύθη μὲ τὸν Οὐίλλ τὸν ἱπποκόμον περὶ τοῦ ὁποίου σᾶς ἔλεγα. Καὶ δὲν ἔκλαυσε πολὺ τὸν πρῶτόν της ἄνδρα... τρεῖς μῆνας μετὰ τὸν θάνατόν του ὠνομάζετο Κυρία Σνέϊκ.

— Καλά! εἶπεν ὁ ἄγνωστος βυθισθεὶς εἰς σκέψεις.

— Ὄχι, ὄχι καλά! ἐκραύγασεν ὁ νεκροθάπτης· μάλιστα κακά, κάκιστα, καθὼς τὸ ὡμολόγησεν ὅλον τὸ χωρίον.

— Καὶ τί ἄνθρωπος εἶναι ὁ νέος ξενοδόχος *τῆς Ἰγνύας τοῦ Βοός*; Δὲν πηγαίνεις ἐνίοτε νὰ καπνίσῃς καὶ νὰ πίῃς τὸν ζῦθόν σου μὲ αὐτὸν καθὼς μὲ τὸν προκάτοχόν του;

— Ποτέ! οἱ τρόποι του δὲν μὲ ἀρέσκουν. Δὲν θὰ βάλω πλέον τὸν πόδα μου εἰς τὸ ξενοδοχεῖόν του. Κάτι τι μὲ προλέγει ὅτι δὲν θὰ ἐμβῇ εἰς τὸ κοιμητήριόν μου...

— Καὶ ἐγὼ ἀρχίζω νὰ τὸ πιστεύω, εἶπεν ὁ ἄγνωστος· ἀλλ' εἶναι ψῦχος, καὶ πίπτει δρόσος· ἐπομένως σὲ εὔχομαι καλὴν νύκτα. Πιθανῶς ἐντὸς ὀλίγου θὰ λάβω χρείαν τῶν ὑπηρεσιῶν σου.

— Θὰ σᾶς δουλεύσωμεν προθύμως τὸ πτυάριόν μου καὶ ἐγώ...

— Ἐννοῶ, ἔ! θὰ ζητήσω τὰς ὑπηρεσίας σου διὰ τοῦτο τὸ κρανίον.

— Καὶ πῶς;! λαμβάνετε μαζύ σας τὸν κουμπάρον μου Φίλποτ; ἠρώτησε τραχεία τῇ φωνῇ ὁ νεκροθάπτης. Δὲν τὸν ἀφίνω νὰ ἐξέλθῃ ἀπ' ἐδῶ.

— Ἡσύχασε καὶ ἄφες με, εἶπεν ὁ ἄγνωστος, θέτων ὑπὸ μάλην τὸ κρανίον, καὶ ῥίπτων τὸν μανδύαν του ἐπὶ τῶν ὤμων του. Εἶναι ἀναγκαῖον, καὶ ἀπολύτως ἀναγκαῖον νὰ μὲ συνοδεύσῃ ὁ Φίλποτ ἀπόψε μόνον, καὶ σὲ ὑπόσχομαι ὅτι αὔριον θὰ σὲ τὸν φέρω, καὶ οὕτω θὰ λάβῃς τὴν εὐχαρίστησιν νὰ θάψῃς τὸν παλαιὸν φίλον σου ἐκ δευτέρου.

Ἡμίσειαν ὥραν μετὰ τὸν διάλογον τοῦτον ἄνθρωπός τις ὑψηλοῦ ἀναστήματος εἰσήρχετο εἰς τὸ ξενοδοχεῖον *τῆς Ἰγνύας τοῦ Βοός*. Ἦτο δέ, ὡς εἴπομεν, παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων, καὶ τὸ ἑστιατόριον ἦτο κεκοσμημένον διὰ φύλλων δρυός, κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἐπίσημον ἔθιμον· μεγάλη πυρὰ ἔλαμπεν ἐν τῇ ἑστίᾳ, καὶ ὁλόγυρα τραπέζης πλήρους ἐδεσμάτων, ἐκάθηντο ὁ ξενοδόχος καὶ ἡ σύζυγός του μετὰ τῶν οἰκείων ἁπάντων, τρώγοντες, ᾄδοντες, μυθολογοῦντες καὶ πίνοντες.

— Περιηγητής! ἀνέκραξεν ἡ ξενοδόχος ἐγειρομένη. Ἀγαπᾶτε, κύριε, νὰ εἰσέλθετε εἰς τὴν αἴθουσαν; θὰ εὕρετε ἐκεῖ καλὴν φωτιάν.

— Εὐχαρίστως, ἀπήντησεν ὁ ἄγνωστος, ἐπειδὴ ἔχω νὰ σᾶς ὁμιλήσω περὶ σημαντικῶν ὑποθέσεων διὰ τὸν πρῶτόν σας σύζυγον.

— Τὸν πρῶτόν μου σύζυγον; ὑπετραύλισεν ἡ ξενοδόχος, ἀπολέσασα αἴφνης τὴν ἱλαρότητά της... ἔχετε νὰ μὲ ὁμιλήσετε περὶ ὑποθέσεων αἱ ὁποῖαι τὸν ἀφοροῦν.

— Μάλιστα, ἀπήντησεν ὁ περιηγητής· ἀφῆκε μετὰ τὸν θάνατόν του ἀγαθά τινα εἰς ξένην γῆν, τῶν ὁποίων ποτὲ ἴσως δὲν ἐλάβετε γνῶσιν, καὶ

πρέπει νὰ συνδιαλεχθῶμεν κατ' ἰδίαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου.

Ἡ ξενοδόχος ἐκπλαγεῖσα καὶ ὀλίγον πιστεύσασα εἰς τὴν διαβεβαίωσιν ταύτην, ἐστράφη πρὸς τὸν σύζυγόν της.

— Λάβε φῶς, Μαργαρίτα, εἶπεν οὗτος, καὶ ὕπαγε εἰς τὴν αἴθουσαν. Ὕπαγε νὰ ἀκούσῃς τί ἔχει νὰ σὲ εἰπῇ αὐτὸς ὁ κύριος· ἐὰν μᾶς φέρῃ χρήματα τοῦ γερο-Φίλποτ, καλῶς ὥρισεν.

Ἡ δὲ ξενοδόχος ἀτενίσασα τὸν ἄγνωστον προηγήθη αὐτοῦ.

— Δὲν μὲ γνωρίζετε, κυρία; ἠρώτησεν ὁ περιηγητὴς, κλείσας τὴν θύραν, καὶ καταθέσας ἐπὶ τῆς τραπέζης τὸν πῖλον του. Δὲν μὲ γνωρίζετε . . . . καὶ ὅμως ἐγὼ εἶμαι ἀπὸ τὸ χωρίον τοῦτο.

— Δὲν ἐνθυμοῦμαι ἂν σᾶς εἶδα ποτέ.

— Πιθανώτατον . . . ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐνθυμῆσθε τοὐλάχιστον τὸ ὄνομα ἑνός τινος Σὶρ Ναυτιλίου Σίβαρδ, πωλήσαντος τὴν εἰς Μάουλθυ ἔπαυλίν του εἰς τὸν κόμητα τῆς Κουμβερλανδίας καὶ ἀναχωρήσαντος πρὸ εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν μὲ ὅλην τὴν περιουσίαν εἰς τὰς Δυτικὰς Ἰνδίας μὲ τὸν Σὶρ Οὐάλτερ Ῥαλήϊον.

Τοῦ ἀγνώστου τὸ δέρμα ἦν ἡλιόκαυστον, αἱ παρειαὶ ἰσχναί, καὶ ἡ κόμη ἀραιὰ καὶ ὑπόλευκος· αἱ νόσοι, αἱ μέριμναι, οἱ πόνοι, καὶ ὁ καύσων τοῦ κλίματος, τοιαύτην ἔφεραν μεταβολὴν ἐπὶ τοῦ προσώπου του, ὥστε καὶ αὐτῆς τῆς μητρός του οἱ ὀφθαλμοὶ δὲν ἤθελον τὸν ἀναγνωρίσει. Εἰς μάτην λοιπὸν ἡ ξενοδόχος ἐδοκίμασεν ν' ἀναπολήσῃ τὸν ξένον της.

— Ἐνθυμοῦμαι βεβαίως κάλλιστα τὰ συμβάντα αὐτά, ἀπήντησεν ἐκείνη, καὶ τόσῳ μᾶλλον καθ' ὅσον αὐτὸς ὁ ἴδιος Σὶρ Ναυτίλιος εἶχε θέσει τὸν ἄνδρα μου εἰς τοῦτο τὸ ξενοδοχεῖον, ὀλίγον πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του. Δὲν ἐλησμόνησα ἂν καὶ ἤμην τότε νεωτάτη, ὅτι ὅλων τῶν πλοίων τῆς ἐκστρατείας ἡ ναυπηγία ἤρχισεν ἡμέραν Παρασκευὴν, ὅτι Παρασκευὴν ἐῤῥίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ Παρασκευὴν ἔκαμαν πανιά. Ἤκουσα δὲ ὅτι ὅλα αὐτὰ ἐναυάγησαν· τοὐλάχιστον δὲν ἔγινε πλέον λόγος περὶ αὐτῶν.

— Καὶ ἀληθῶς ἐναυάγησαν, ὑπέλαβεν ὁ ἄγνωστος, δὲν ἀπωλέσθησαν ὅμως καὶ ὅλοι οἱ ἐπιβάται, διότι ἐγὼ εἶμαι ὁ Σὶρ Ναυτίλιος Σίβαρδ.

— Καὶ ποίαν σχέσιν ἔχει τοῦτο μὲ τὸν σύζυγόν μου; ἠρώτησεν ἡ ξενοδόχος μὲ περισσότερον θάῤῥος.

— Λάβετε ὑπομονήν. Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου εἶχα μετ' αὐτοῦ ὑποθέσεις τινάς . . . Ἀλλά, παρακαλῶ νὰ μὲ εἰπῆτε πῶς ἀπέθανεν ὁ σύζυγός σας, Κυρία Σνέϊκ . . . τοῦτο μὲ φαίνεται εἶναι τὸ νέον σας ὄνομα.

— Ναί, Κύριε . . . . Ἀπέθανεν ἀπὸ ἀποπληξίαν . . . τὸν ηὗρα νεκρὸν εἰς τὴν κλίνην του.

— Ἔχετε πλήρη βεβαιότητα ὅτι ἀπέθανεν ἀπὸ ἀποπληξίαν; ἠρώτησεν ὁ ἄγνωστος· εἴσθε ἀρκούντως βεβαία περὶ τούτου, κυρία Σνέϊκ; . . . . Θεέ μου! προσέθηκεν ἐξαίφνης ὁ ἄγνωστος, ὁποῖον ὀξύτατον πόνον αἰσθάνομαι εἰς τὴν κεφαλήν μου ὑπεράνω τοῦ ὠτίου! Μοὶ φαίνεται ὡς νὰ μὲ ἐνέπηξαν καρφίον εἰς τὸ κρανίον.

— Πολυεύσπλαγχνε Θεέ! ἀνέκραξεν ἡ ξενοδόχος ὠχριάσασα αἴφνης ὡς πτῶμα. Τί εἴπετε, κύριε;

— Τίποτε, τίποτε, ἐπανέλαβεν ὁ ἄγνωστος, τώρα ὁ πόνος ἔπαυσεν· ἀλλὰ κατ' ἀρχὰς ἦτον τρομερὸς, ἀπαράλλακτος ὡς νὰ μὲ εἶχαν ἐμπήξει καρφίον εἰς τὴν κεφαλήν.

Ἡ ξενοδόχος ἔπεσε καταβεβλημμένη ἐπὶ θρανίου ἐν ᾧ ὁ ξένος, ἀνοίξας τὴν πρὸς τὸν διάδρομον θύραν, ἔνευσεν εἰς χωροφύλακα νὰ εἰσέλθῃ.

— Φύλαττε καλῶς ταύτην τὴν γυναῖκα, εἶπε· μὴ τὴν ἀφήσῃς νὰ ἐξέλθῃ, μήτε νὰ ὁμιλήσῃ μὲ κανένα πρὸ τῆς ἐπιστροφῆς μου.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἀπῆλθε τάχιστα· τὴν αὐτὴν δὲ στιγμὴν ἡ ξενοδόχος κατέπεσε λειποθυμήσασα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

Ὁ Σὶρ Ναυτίλιος ἐπορεύθη κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸ ἑστιατόριον, καὶ διαβὰς διὰ μέσου τῶν συνδαιτυμόνων, καὶ στὰς ἐνώπιον τῆς ἑστίας μὲ τοὺς ὤμους πρὸς τὴν πυρὰν ἐστραμμένους, ἐστήριξε τὸ ὀξὺ καὶ ἐταστικὸν βλέμμα του ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ ξενοδόχου, ὅστις ἀδυνατῶν νὰ ὑποστῇ αὐτὸ συνωφρυώθη, ἠγέρθη τῆς ἕδρας, καὶ ἔφερε τὴν χεῖρα εἰς τὴν ζώνην του, ὡς ζητῶν ὅπλον ἵνα ἀπαλλαχθῇ τοῦ αὐθάδους ἐκείνου.

— Σὺ ἦσο ἄλλοτε ὁ ἱπποκόμος τοῦ κυρίου τούτου τοῦ ξενοδοχείου; ἠρώτησε τέλος ὁ ἄγνωστος.

— Σᾶς εὐχαριστῶ διὰ τὴν εἴδησιν τὴν ὁποίαν μὲ δίδετε, ἀπήντησε τραχέως ὁ ξενοδόχος.

— Καὶ ἐνυμφεύθης τὴν χήραν τοῦ παλαιοῦ σου αὐθέντου;

— Σᾶς εὐχαριστῶ διὰ τὴν φροντίδα τὴν ὁποίαν λαμβάνετε νὰ μὲ τὸ ἐνθυμίσετε.

— Τρεῖς μῆνας μετὰ τὸν θάνατόν του.

— Καὶ ἤθελα σᾶς εἶμαι ἀπειράκις πλέον ὑπόχρεως . . . ἐὰν ἐφροντίζετε διὰ τὰς ὑποθέσεις σας χωρὶς νὰ ἀνακατώνεσθε εἰς τὰς ἐδικάς μου, ἀπήντησεν ὁ ξενοδόχος ἔτι μᾶλλον ἐρεθισμένος.

— Ὁ παλαιός σου αὐθέντης ἀπέθανεν αἰφνιδίως, μὲ φαίνεται, ἐπανέλαβεν ὁ ἄγνωστος.

— Ἴσως εἴπετε τὴν ἀλήθειαν.

— Καὶ ταύτην τὴν νύκτα συμπληροῦνται εἰκοσιδύο ἔτη ἀφ' οὗ ἀπέθανε;

— Σχεδόν.

— Καὶ ἀπὸ τί ἀπέθανε, κύριε;

— Ἀπὸ παροξυσμόν . . .

— Τί;

— Τί ἠξεύρω ἐγώ; ἐρωτήσετε τὸν ἰατρὸν, ἀφοῦ ἐπιθυμῆτε νὰ τὸ μάθητε . . . πιθανῶς . . . ἀπὸ παροξυσμὸν μέθης . . .

— Καὶ ὁ θάνατός του δὲν συνωδεύθη ἀπὸ καμμίαν ἔκτακτον περίστασιν;

Ὁ ξενοδόχος ἀπώλεσεν αἴφνης τὸ θάῤῥος του καὶ περιέφερε πέριξ τὰ πλανώμενα βλέμματά του, τοῦ ἀνακριτοῦ ἐξακολουθοῦντος ἀνηλεῶς νὰ τὸν καταναγκάζῃ διὰ τῶν ἐρωτήσεών του.

— Εἶδες τὸ πτῶμα τοῦ αὐθέντου σου; ἀπεκρίθη

— Τί! ἐγώ; Ἐγὼ νὰ ἰδῶ τὸ πτῶμα; ἀπεκρίθη ὁ ξενοδόχος ἀναφρίξας. Ὄχι, ὄχι βεβαίως.... Δὲν ἠθέλησα νὰ τὸ ἰδῶ δι' ὅλα τὰ πλούτη τοῦ κόσμου! Ἐγώ;... Ὄχι, ὄχι... Τὸ εἶδεν ἡ Μαργαρίτα, ἡ σύζυγός μου. Ἀλλὰ ποῦ εἶναι ἡ σύζυγός μου;... πηγαίνω εὐθὺς νὰ τὴν ζητήσω....

— Μεῖνε ἐδῶ, κύριε, ἐπανέλαβεν ὁ ἄγνωστος· ἔχω ἀκόμη ἀνάγκην σοῦ. Ποῖος ἐξέτασε τὸ πτῶμα τοῦ Ῥουγήρου Φίλποτ. Ὑποθέτω ὅτι θὰ ἐπροσκλήθη τις διὰ νὰ βεβαιώσῃ τὴν αἰτίαν τοῦ θανάτου του.

— Ἦλθεν ὁ ἰατρὸς τοῦ χωρίου.

— Καὶ ὁ ἰατρὸς αὐτὸς ποῦ εἶναι;

— Πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀπέθανε.

— Καὶ πῶς ἀπεφάνθη κατ' ἐκείνην τὴν περίστασιν;

— Εἶπεν... εἶπεν ὅτι ὁ Ῥουγῆρος ἀπέθανεν ἀπὸ παροξυσμόν, τὰς τὸ ἐπαναλαμβάνω.... τὸν ηὗραν νεκρὸν εἰς τὴν κλίνην του.... ἀπέθανεν αἰφνιδίως....

— Καὶ πῶς δὲν ἤθελες ν' ἀποθάνῃ αἰφνιδίως, ἀνέκραξεν ὁ ἄγνωστος δείξας τὸ κρανίον καὶ πλησιάσας αὐτὸ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ξενοδόχου, πῶς δὲν ἤθελες ν' ἀποθάνῃ αἰφνιδίως, ἀφ' οὗ ἔχωσες καρφίον εἰς τὸ κρανίον του μοχθηρὲ καὶ ἀχρειέστατε ἄνθρωπε;

Ὁ ξενοδόχος ἀφῆκεν ὀξεῖαν κραυγὴν καὶ ὥρμησε πρὸς τὴν πύλην· ἀλλ' ὁ ξένος, σπεύσας νὰ φράξῃ τὴν δίοδον, ἥρπασεν αὐτὸν ἀπὸ τὸν λαιμὸν τοῦ ἐπενδύτου.

— Ἡ σύζυγός σου ὡμολόγησε τὰ πάντα· παραδόθητι.

— Καλά, ἀπήντησεν ὁ δολοφόνος πηδήσας πρὸς τὸν λαιμὸν τοῦ ἐχθροῦ του· εἶναι ἄρα ἀνωφελὲς νὰ τὸ ἀρνηθῶ· ἀλλὰ πρὸ πάντων ἔχω νὰ κάμω λογαριασμοὺς μαζύ σου....

Οἱ δύο ἀντίπαλοι, σχεδὸν ἰσοδύναμοι, συνεκυλίσθησαν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους· ἀλλ' ὁ Σὶρ Ναυτίλιος ὅστις ἦτο ἐμπειρότατος καὶ ἄτρομος ἐνταυτῷ, ὑπερίσχυσεν ἐπὶ τέλους καὶ ἔθεσε γόνυ ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ ξενοδόχου· παρεκάλεσε δὲ τοὺς ἐμβροντήτους θεατὰς νὰ τὸν βοηθήσωσιν ὅπως δέσωσι τὸν φονέα τοῦ Ῥουγήρου Φίλποτ. Ἐπειδὴ ἔσπευσάν τινες ν' ἀκούσωσι τὴν πρόσκλησιν, ὁ ἄγνωστος ἀνηγέρθη καὶ παραυτίκα ἐφρόντισε περὶ τῆς φυλακίσεως τοῦ ἐνόχου.

Ὁ ἄγνωστος ὅμως καί τοι θριαμβεύσας, δὲν ἐξῆλθε τῆς πάλης ἀβλαβής, καθότι ἐν τῇ πτώσει του ἡ χεὶρ του προσέκρουσε κατὰ τοῦ κρανίου καὶ ὁ ἰοβόλος ἧλος διεπέρασε βαθέως τὴν σάρκα του· ἀλλὰ τόσῳ μικροῦ λόγου ἄξιαν ἐνόμισε τὴν πληγήν, ὥστε οὐδόλως ἐφρόντισε περὶ αὐτῆς· τὴν ἐπιοῦσαν ὅμως ᾐσθάνθη δριμεῖς πόνους εἰς τὸν βραχίονα, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἀπέθανεν ὑπὸ τιτάνου.

Μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας ἀπὸ τῶν Χριστουγέννων, Μαρτῖνος ὁ Δέλβερ ἐπερείδετο ἐπὶ τοῦ πτύου του ἐν τῷ βάθει λάκκου ὃν περ εἶχεν ἀνασκάψει. Ἐνώπιόν του ἐπὶ τῆς ἀρτίως ἐξαχθείσης γῆς, ἔκειτο τὸ αὐτὸ κρανίον τὸ κατακυλίσαν πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ Σὶρ Ναυτιλίου.

— Ἆ! ἐδῶ πάλιν σ' ἔχω, κουμπάρε Φίλποτ, ἔλεγεν ὁ νεκροθάπτης ἐρωτικῶς προσβλέπων αὐτό.. εἶμαι εὐχαριστημένος ἀπὸ σέ· ἔκαμες τὴν μαρτυρίαν σου ἐνώπιον τῶν δικαστῶν ὡς καλὸς καὶ τίμιος ἄνθρωπος· ἀνεκάλυψες ἐκεῖνον τὸν ἄθλιον καὶ τὴν γυναῖκά του οἱ ὁποῖοι βέβαια δὲν θὰ διαφύγουν τὴν ἀγχόνην. Τοῦτο πηγαίνει καλά, κάλλιστα· ἀλλ' ἐτιμώρησες πολὺ αὐστηρὰ τὸν δυστυχῆ ἱππότην ὅστις ἐτόλμησε νὰ σ' ἐπάρῃ μαζύ του. Τὸ ἤξευρα ἐγὼ ὅτι ἤθελε τῷ συμβῇ δυστύχημα. Ὁπωςδήποτε ἦτον ἄνθρωπος τῳόντι ἀγαθός· θὰ ἀναπαυθῇ μὲ ὅλην του τὴν ἡσυχίαν ὑποκάτω ταύτης τῆς κυπαρίσσου, καὶ δὲν θὰ ἔχῃ νὰ παραπονεθῇ διὰ τὸν λάκκον τὸν ὁποῖον τὸν ἔσκαψα. Νὰ εἰπῶ τὴν ἀλήθειαν ὁ τόπος οὗτος δὲν εἶναι κατάλληλος εἰς αὐτόν· ὁ βαθμός του τῷ ἔδιδε τὸ δικαίωμα ν' ἀναπαύεται εἰς τὰ μνήματα τοῦ ναοῦ· ἀλλ' ἦτο πτωχὸς καὶ πρέπει νὰ μείνῃ εὐχαριστημένος νὰ κοιμηθῇ ἐδῶ.

Γ. ΔΑΝΟΣ ΠΕΚΚΟΣ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

ΜΝΗΜΟΣΥΝΑ, ᾄσματα Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου Λευκαδίου. Ἐν Κερκύρᾳ, τυπογραφεῖον Ἑρμῆς, 1857.— 1 τόμος εἰς 8ον.

—ooo—

Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην φέροντα ἐδημοσιεύθησαν ἐσχάτως ἐν Κερκύρᾳ ποιήματά τινα ἄξια λόγου. Ὁ Κ. Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης κατὰ πρῶτον μὲν ἤδη ἀναφαίνεται ἐπὶ τοῦ ποιητικοῦ σταδίου, ἀλλὰ προαναγγέλλει αἰσίας τὰς περὶ τοῦ μέλλοντος ἐλπίδας. Τὰ πρὸ τῶν *Μνημοσύνων* ποιητικὰ αὐτοῦ δοκίμια δὲν ἀναφέρομεν ἐνταῦθα, διότι γραφέντα πρωΐμως ὑπὸ τοῦ νέου ποιητοῦ, μὴ ἀνευρόντος εἰσέτι τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ ὁδόν, οὐδόλως προοιμιάζον τὸν ποιητὴν τῶν *Μνημοσύνων*. Τὰ *Μνημόσυνα* εἰσὶ συλλογὴ μικρῶν ποιημάτων, ὧν τὰ πλεῖστα ἔχουσι θέμα ἐθνικόν, τὰ δὲ λοιπὰ ἀτομικὰς ἐντυπώσεις τοῦ ποιητοῦ. Ὁ ποιητὴς μεταχειρίζεται γλῶσσαν δημοτικήν, ἤγουν τὴν ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ καὶ ἐν τῇ ἀντιπέραν Ἠπείρῳ ὑπὸ τοῦ λαοῦ λαλουμένην. Τὰ *Μνημόσυνα* προὐξένησαν ἀξιοσημείωτον ἐντύπωσιν ἐν τῇ ἑπτανησιακῇ κοινωνίᾳ, ἥτις βεβαίως οὐδόλως στερεῖται ἐξησκημένης φιλοκαλίας. Εἰς τὰ *Μνημόσυνα* ὁ Κ. Βαλαωρίτης φαίνεται φέρων τὰ τοῦ ποιητοῦ προσόντα. Ἐν τούτοις ἡ μοῦσα αὐτοῦ παρίσταται κεκοσμημένη διὰ φαντασίας πλουσίας καὶ ζωηρᾶς, διὰ νοήσεως βαθείας καὶ λεπτῆς, διὰ φρονήματος ἐξόχως ἐθνικοῦ, καὶ πρὸ παντὸς ἄλλου δι' ἰσχυροῦ αἰσθήματος. Ἐν γένει ὁ ποιητὴς δὲν φαίνεται γράφων ὅπως γράψῃ, ἀλλὰ γράφων ὡς ἔχων ἀνάγκην ἵνα ἐξαγγείλῃ τὸ ζωηρὸν αἴσθημα ὑφ' οὗ καταφλέγεται. Πόσον σπάνιοι οἱ οὕτω γράφοντες ποιηταὶ κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας, καθ' ἃς ἡ ποίησις ἐκλαμ-

βάνεται παρὰ πολλῶν ὡς τέχνη τις μηχανική! Ἐὰν τὸ αἴσθημα ἐπέτρεπεν εἰς τὸν Κ. Βαλαωρίτην ἵνα λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰ περὶ γλώσσης καὶ ποιητικῆς τέχνης παρ' ἡμῖν ἀμφισβητούμενα συστήματα, ἔγραφε βεβαίως ἀσθενεῖς τινας θεματογραφίας καὶ κατέστρεφε πάντως τὸν φυσικὸν πλοῦτον τῆς φαντασίας καὶ εὐαισθησίας αὐτοῦ. Εὐτυχῶς ὅμως ὑπῆρξεν ἀμέτοχος τῶν συστημάτων τούτων· ἁπλῶς καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς προκαταλήψεως διηγήθη, ἔψαλλε καὶ ἐθρήνησε, καὶ οὕτως ἐγένετο ἀληθὴς ποιητής, ἀκατασκευάστως! οὕτως εἰπεῖν καὶ φυσικῶς (1).

Πλεῖστοι παρ' ἡμῖν ἐλέγξουσιν ἴσως τὴν γλῶσσαν ἐν ᾗ ἐγράφησαν τὰ *Μνημόσυνα*. Οὐδόλως σκοποῦμεν ἵνα πραγματευθῶμεν ἐνταῦθα τὸ καλούμενον ζήτημα τῆς γλώσσης, διότι τοῦτο, καθ' ἡμᾶς, οὐδὲ ὑπάρχει, οὐδὲ δύναται ἵνα προβληθῇ ὡς ζήτημα. Φέρομεν μόνον παρατήρησίν τινα ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, τὴν ἑξῆς, ἥτις, ὡς πιστεύομεν, οὐδεμιᾶς ἐπιδέχεται ἀντιρρήσεως. Ἡ ἀρχαιοτάτη τῶν συγχρόνων ζώσων γλωσσῶν, ἡ ἑλληνική, ἥτις ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου, δηλαδὴ ἀπὸ τριῶν ἤδη χιλιάδων καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν, δὲν ἔπαυσε παράγουσα φιλολογικὰ μνημεῖα, ὑπῆρξεν ἀείποτε *μία* μέν, ἀλλὰ πλήρης ποικιλίας. Τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν οὐδόλως λανθάνει τις παρομοιάζων κορμῷ δένδρου γιγαντιαίου, ἐκπέμποντι πολλοὺς καὶ γενναίους κλάδους. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα παρουσιάζει μεγίστην ποικιλίαν οὐ μόνον διὰ τῶν διαφόρων αὐτῆς διαλέκτων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς τοῦ ὑπερτρισχιλιέτους βίου τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους γενομένων τροποποιήσεων εἰς αὐτὴν τὴν μορφὴν τῆς γλώσσης. Ἡ ποικιλία αὕτη καταφαίνεται μάλιστα ἐν τῇ ποιήσει, ἐν ᾗ παρατηροῦμεν σχεδὸν τόσας διαλέκτους καὶ μορφὰς τῆς γλώσσης, ὅσα ὑπάρχουσιν ἀριστουργήματα ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου μέχρι τῶν νεωτέρων ποιητῶν. Τὸ μοναδικὸν τοῦτο φαινόμενον ὅπερ παριστᾷ ἡμῖν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἐξαγγέλλει αὐτὴν τὴν φύσιν καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἔθνους, ὅπερ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο παρέστησεν ἀείποτε καὶ ἐν πᾶσι τὴν μεγάλην φιλοσοφικὴν ἀρχὴν τῆς *ἑνότητος ἐν τῇ ποικιλίᾳ*. Τῆς παρατηρήσεως ταύτης ὑπαρχούσης ἀναντιρρήτου, οὐδόλως ἐννοοῦμεν τίνος ἕνεκα πολλοὶ νομίζουσιν ὅτι ἡ ἐν τῇ νεωτέρᾳ ποιήσει καὶ ἰδίως τῇ ἡρωϊκῇ ἐν χρήσει δημοτικὴ διάλεκτος, ὑπάρχει τρόπον τινὰ εἰς πάλην πρὸς τὴν ἀττικίζουσαν, ἥτις ἀπολύτως ἐπικρατεῖ τοῦ πεζοῦ λόγου. Τὸ καθ' ἡμᾶς, οὐδόλως ἐννοοῦμεν πῶς σκεπτόμενοι οἱ γενόμενοι αὐτόκλητοι τῶν δύο τούτων φυσικῶν μορφῶν τῆς γλώσσης ὑπερασπισταί, ἐνόησαν τὴν ὕπαρξιν τῆς μιᾶς τῶν μορφῶν τούτων ὡς ἀποκλείουσαν τὴν τῆς ἑτέρας. Εἰς τὴν ἀρχαιότητα βλέπομεν δύο συγχρόνους σχεδὸν συγγραφεῖς, τὸν Θουκυδίδην καὶ τὸν Αἰσχύλον πολίτας μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πόλεως, γράφοντας εἰς τὴν αὐτὴν διάλεκτον κατὰ δύο διαφόρους ὅλως μορφάς, καὶ τοῦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς μεγίστης ἀναπτύξεως τοῦ ἀττικισμοῦ. Καὶ ἡμεῖς, οἵτινες οὐδόλως ἐφθάσαμεν εἰσέτι εἰς τὸ τελειωτικὸν συμπέρασμα τῆς ἀναγεννήσεως καὶ συμπήξεως τῆς ἐθνικότητος ἡμῶν, δὲν ἀνεχόμεθα οὐδὲ κἂν τὴν ἐλαχίστην ποικιλίαν ἐν τῇ γλώσσῃ, καίτοι ὑπαρχούσης τῆς ποικιλίας ταύτης ἐν τῇ πραγματικότητι, καὶ ἀξιοῦμεν ὅπως ἐπιβάλωμεν δεσποτικῶς τὴν ἐν τῷ ἀστυκῷ καὶ πολιτικῷ βίῳ τῶν πόλεων μορφουμένην διάλεκτον, εἰς τοὺς ποιητὰς τοὺς ψάλλοντας τοὺς ἡρωϊκοὺς ἀγῶνας τῶν ὀρεινῶν ἀγωνιστῶν εἰς αὐτὴν τὴν γλῶσσαν τῶν ἡρώων των! Ἀλλ' ἀναγνωρίζοντες τὸ δικαίωμα τῆς ὑπάρξεως τῆς δημοτικῆς γλώσσης ἐν τῇ ποιήσει, οὐδόλως ἐννοοῦμεν ὅτι αὕτη ἔχει τὸ μονοπώλιον τῆς ποιήσεως. Ἀπ' ἐναντίας πρεσβεύομεν τὴν ἀπόλυτον περὶ γλώσσης ἐλευθερίαν, καὶ παραδεχόμεθα πᾶσαν γλῶσσαν ἐκφράζουσαν καθαρῶς καὶ κομψῶς τὰ αἰσθήματα τοῦ ποιητοῦ, ἀρκεῖ μόνον ν' ἀποσκορακίζωνται ἐπιμελῶς αἱ ξενικαὶ λέξεις καὶ φράσεις. Εἰρήσθω δ' ἐν παρόδῳ, ὅτι ἡ δημοτικὴ γλῶσσα τῶν ᾀσμάτων τῶν *Κλεφτῶν* τοῦ Ὀλύμπου ὑπάρχει ἑλληνικωτέρα κατὰ τὴν φράσιν, τῆς γλώσσης φραγκικῶν τινων ποιητικῶν δοκιμίων εἰς Ἀλεξανδρινοὺς ὁμοιοκαταλήκτους στίχους, συντεταγμένους εἰς τὴν καθαρεύουσαν γλῶσσαν· εἰς τοῦτο ὅμως οὐδόλως ὑπάρχει ὑπεύθυνος ἡ καθαρεύουσα γλῶσσα, ἀλλὰ τινὲς τῶν ποιούντων χρῆσιν αὐτῆς, δὲν λέγομεν ποιητῶν, ἀλλὰ στιχογράφων. Ἄλλως τε πιστεύομεν, ὅτι ἡ δημοτικὴ γλῶσσα, ἥτις ὑπάρχει εἰσέτι ἄστατος καὶ ἀκανόνιστος ἀπαραλλάκτως ὡς καὶ ἡ καθαρεύουσα, θέλει ῥυθμισθῇ βαθμηδὸν καὶ διαμένει ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, ἤγουν ἡ κατ' ἐξοχὴν γλῶσσα τῆς ἡρωϊκῆς ποιήσεως. Ἡ δ' ἀττικίζουσα, ἡ καθ' ἑκάστην ἀναπτυσσομένη ἐν τοῖς διδακτηρίοις, ἐν τοῖς δικαστηρίοις, ἐν ταῖς κατὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἀδελφὴν Ἑπτάνησον ἑλληνικαῖς βουλαῖς, ἐν ταῖς ἐφημερίσιν, ἐν ἑνὶ λόγῳ ἐν ἅπαντι τῷ κοινωνικῷ καὶ πολιτικῷ βίῳ τῶν ἁπανταχοῦ Ἑλλήνων, βεβαίως δὲν δύναται νὰ ἐξωσθῇ τοῦ Παρνασσοῦ. Ὅσοι τῶν ἀδελφῶν Ἑπτανησίων ἀμφιβάλλουσι περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῆς καθαρευούσης γλώσσης ἐν τῇ ποιήσει, ἂς ἀναγνώσωσι τὰ ποιήματα τοῦ Κόμητος Κανδιάνου Ῥώμα, καὶ ἰδίως τὰ *Ἄνθη* αὐτοῦ, ἵνα πεισθῶσι πόσον εἰσὶν ὑπερβολικοὶ εἰς τὰς μονομερεῖς κρίσεις των. Ὁ Κ. Ῥώμας, ἔχων ὑποθέσεις τῶν *Ἀνθέων* αἰσθήματα ὅλως ἀτομικά, οὐδόλως ὑπεχρεοῦτο ὅπως μεταχειρισθῇ ἄλλην γλῶσσαν ἢ τὴν γλῶσσαν ἣν μεταχειρίζεται ἐν

(1) Πιθανὸν νὰ μὴ συμμερισθῶσι πολλοὶ τὴν περὶ τῶν Μνημοσύνων κρίσιν ἡμῶν. Μελετήσαντες ὅμως μετ' ἐπιστασίας αὐτὰ ἑρμηνεύομεν εἰλικρινῶς τὴν γνώμην ἡμῶν, οὐδὲ πιστεύομεν ὅτι παρέσυρεν ἡμᾶς ἡ πρὸς τὸν ποιητὴν προσωπικὴ ἡμῶν φιλία. Ἄλλως τε ἐνισχύει τὴν κρίσιν ἡμῶν καὶ τὸ κῦρος ἑνὸς τῶν δοκιμωτάτων συγχρόνων ἑλληνιστῶν καὶ κριτικῶν, τὸ τοῦ περιωνύμου συγγραφέως τῆς περὶ Συνωνύμων πραγματείας Θωμασαίου. Οὗτος διὰ τριῶν μακρῶν περὶ τῶν Μνημοσύνων ἄρθρων γεγραμμένων ἰταλιστὶ μετὰ σπανίας λεπτότητος καὶ κριτικῆς ἐμβριθείας, θεωρεῖ τὸν ποιητὴν τῶν Μνημοσύνων ἄξιον μεγίστης σπουδῆς. Πιστεύομεν ὅμως ὅτι ὁ Κ. Θωμασαῖος ἐπὶ πολὺ προέβη συγκρίνας τὸν Κ. Βαλαωρίτην πρὸς τὸν Δάντην, καὶ παραστήσας μάλιστα τινὰ τεμάχια τοῦ Ἕλληνος ποιητοῦ ἀνώτερά τινων τεμαχίων τοῦ ἀοιδοῦ τῆς Θείας Κωμῳδίας.

τῇ καθημερινῇ αὐτοῦ ὁμιλίᾳ ὡς ἀνὴρ λόγιος. Καὶ μάλιστα οὐδ' ἦτο δυνατὸν ἵνα ἐκφράσῃ ἐν τῇ δημοτικῇ γλώσσῃ τὰς φιλοσοφικὰς αὐτοῦ ἐννοίας, καθ' ὅσον ὁ λαός, στερούμενος τῶν ἐννοιῶν τούτων, οὐδὲ λέξεις οὐδὲ φράσεις ἔχει πρὸς ἑρμηνείαν αὐτῶν. Ἡ ἐπιτυχία τοῦ Κ. Ῥώμα χρησιμεύσει, ἐλπίζομεν, ὡς μάθημα εἰς τοὺς συστηματικῶς ἐμμένοντας εἰς τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν ἑπτανησίους ποιητάς, καὶ ἀπολύτως ἀποκλείοντας τὴν χρῆσιν τῆς καθαρευούσης, ἧς ἀρνοῦνται καὶ αὐτὴν τὴν ὕπαρξιν (1). Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸν Κ. Βαλαωρίτην, καλῶς ποιῶν ἔγραψεν εἰς τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν, διότι αὕτη συμφωνεῖ πρὸς τὰς ὑποθέσεις τῶν ποιημάτων αὐτοῦ. Παρατηροῦμεν ὅμως ὅτι ἠδύνατο ἵνα μετὰ πλειοτέρας προσοχῆς ποιήσῃ χρῆσιν τῆς δημοτικῆς γλώσσης, ἀποφεύγων λέξεις ὅλως ἀκαταλήπτους, ὡς ἠδύνατο ἄνευ βλάβης τινὸς ν' ἀντικαταστήσῃ δι' ἄλλων γενικωτέρας χρήσεως. Ταῦτα ἐνομίσαμεν ἀναγκαῖον, ἵνα προτάξωμεν περὶ γλώσσης, διότι δυστυχῶς καὶ ἐν Ἑπτανήσῳ καὶ ἐν Ἑλλάδι οἱ ὀπαδοὶ τῶν διαφόρων περὶ γλώσσης συστημάτων εἰς αὐτὴν ἀποβλέπουσι πρὸ πάντων, καὶ ἐξ αὐτῆς ἐκ προκαταλήψεως κρίνουσι τὸν ποιητήν.

Τὰ ἄριστα τῶν ἐν τοῖς *Μνημοσύνοις* ποιημάτων εἰσὶ τρία, ἔχοντα ὑποθέσεις ἐπεισόδιά τινα τοῦ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 Ἠπειρωτικοῦ βίου, ὁ *Θανάσης Βάγιας*, ὁ *Σαμουήλ*, καὶ ὁ *Εὐθύμιος Βλαχάβας*. Τὰ ποιήματα ταῦτα φέρουσιν ἐξοχόν τινα χαρακτῆρα τοπικοῦ χρώματος. Ὁ ποιητὴς φαίνεται γινώσκων κατὰ βάθος τὰ Ἠπειρωτικά. Ὅσοι τῶν ἡμετέρων διέτριψάν τινα χρόνον ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ, γινώσκουσιν ὅτι τὰ ἤθη, τὰ ἔθιμα καί, οὕτως εἰπεῖν, ἡ ποιητικὴ αὔρα τῶν ὀρεσιβίων κατοίκων τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Στερεᾶς, εἰσὶ μᾶλλον γνωστὰ αὐτόθι ἢ παρ' ἡμῖν ἐν Ἀθήναις (*). Ἐν Ἀθήναις καταγινόμεθα πολὺ εἰς τὰ ἡμερήσια πολιτικά, εἰς τὰ *νέα*, ἀπαράλλακτα ὡς ἐπὶ Δημοσθένους, ὅτε οἱ πατέρες ἡμῶν παρορῶντες τοῦ Φιλίππου ἡρώων περιφερόμενοι ἐν ταῖς στοαῖς· «*ἔστι τι καινόν;*» καὶ ὡς ἐπὶ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἐπεσκέφθη τὴν γοητευτικὴν ἡμῶν πόλιν ὁ Ἅγιος Παῦλος, ὅστις λέγει περὶ τῶν ἡμετέρων· «*Ἀθηναῖοι δὲ πάντες καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες ξένοι εἰς οὐδὲν ἕτερον εὐκαίρουν, ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον.*» Ἐν γένει δ' ὑπὸ τὸν Ἀττικὸν οὐρανὸν γενόμεθα κοσμοπολῖται οἱ Ἀθηναῖοι, ἀσχολούμενοι ἐξ ἴσου περί τε τὰ Ἠπειρωτικὰ καὶ τὰ Ἰαπονικά· οὐ μικρὰν δὲ σύγχυσιν ἰδεῶν ἔχομεν προκειμένου περὶ ἐθνικῆς φιλολογίας. Οὕτω λόγου χάριν ὑπάρχουσι πολλοὶ παρ' ἡμῖν οἱ πιστεύοντες εἰλικρινῶς, ὅτι γράφουσι ποίησιν ἐθνικὴν θεματογραφοῦντες εἰς ὁμοιοκαταλήκτους ἀλεξανδρινοὺς στίχους ἱστόρημά τι ἐρωτικὸν κατὰ τὸ εἶδος τῶν ποιητικῶν ἱστορημάτων τοῦ Λόρδου Μπάϋρων, διότι οἱ ἥρωες τῆς θεματογραφίας ταύτης ὑποτίθενται Ἕλληνες. Τὰ ποιήματα ταῦτα ὑπέμνησαν ἡμῖν ἀεί ποτε τὴν ὑπό τινος Ζακυνθίου ποιηθεῖσαν διὰ στίχων γνωστὴν ἐκείνην παράφρασιν τοῦ Ὁμήρου, ἐστολισμένην δι' εἰκόνων, ἐν αἷς παρίστανται οἱ καρηκομόωντες Ἀχαιοὶ ἐνδεδυμένοι στολὴν ἑπτανησίων διδακτόρων τῆς Παδούης τοῦ ΙΖ'. αἰῶνος. Ταῦτα λέγοντες, οὐδόλως ἐννοοῦμεν ὅτι ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν ποίησις πρέπει νὰ περιορίζηται ἐντὸς τοῦ σταδίου τῶν κατὰ τῆς τουρκοκρατίας ἐθνικῶν ἡμῶν ἀγώνων. Εὐτυχῶς τὸ στάδιον τῶν ἰδεῶν τοῦ ἔθνους ηὐρύνθη ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Βάσιν ἔχων πάντοτε τὸν ἀκραιφνῆ ἑλληνισμόν, ὁ Ἕλλην ποιητὴς δύναται ἵνα φέρῃ τὸν Πήγασον αὐτοῦ ἁπανταχοῦ, μὴ ἀπομιμούμενος μόνον κακοζήλως τὰ ἀλλοδαπὰ καὶ θεματογράφων ἑλληνιστί, ἀλλὰ ζητῶν ἐμπνεύσεις εἰς τὴν ἰδίαν φαντασίαν, εἰς τὰς μυρίας ἐντυπώσεις τοῦ ἀπείρου ἡμῶν παρελθόντος. Ἀλλὰ τίς ποτε πιστεύσει ὅτι ἡ γηραιὰ αὕτη γῆ τῆς Ἑλλάδος, ἥτις εἶδεν ἱστορίαν σχεδὸν μυθώδη διελθοῦσαν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ αὐτῆς ἐδάφους ὡς μαγική τις συνοδία Παναθηναίων ἐν ἀρχαίῳ ἀναγλύφῳ, δὲν ἐνέπνευσέ ποτε οὐδὲν ἄξιον λόγου εἰς οὐδένα τῶν συγχρόνων ἀθηναίων ποιητῶν; Τίς ποτε πιστεύσει ὅτι τὰ γιγαντιαῖα, τὰ ἱερὰ λείψανα τῶν ἀμιμήτων μνη-

---

(1) Οἱ ἀποκλειστικοὶ οὗτοι ἐν τῇ ἀδελφῇ Ἑπτανήσῳ ὀπαδοὶ τῆς δημοτικῆς γλώσσης ἀρνούμενοι τὴν ὕπαρξιν τῆς καθαρευούσης ἑλληνικῆς, δὲν ἐννοοῦσιν ὅτι δὲν ἀρνοῦνται πλέον μίαν θεωρίαν, ἀλλ' ἓν γεγονός, καὶ γεγονὸς ὑπάρχον ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων, καὶ ἐπιμαρτυροῦν τὴν ἐξαισίαν πρόοδον τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἀπὸ τοῦ 1821 ἔτους. Μετὰ λύπης ἀνεγνώσαμεν τὰς περὶ γλώσσης θεωρίας τοῦ Κ. Ἰουλίου Τυπάλδου, ὅστις φαίνεται βλέπων μίαν μόνην φάσιν τοῦ ζητήματος (Ποιήματα, Ἰ. Τυπάλδου, σελ. 193). Ὁ Κ. Τυπάλδος δὲν παρατηρεῖ ὅτι εἰς τὸν πεζὸν λόγον του πᾶν ἄλλο γράφει ἢ τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν, ἥτις ἀγνοεῖ τὰς φιλοσοφικὰς φράσεις του. Ὁποίαν λοιπὸν γλῶσσαν γράφει; Ἐρωτῶμεν αὐτὸν εἰλικρινῶς ἐὰν πιστεύῃ ὅτι ἡ γλῶσσα εἰς ἣν τῷ ἀποτείνομεν τὴν στιγμὴν ταύτην τὸν λόγον εἶναι ἧττον εὔληπτος καὶ ἁπλῆ τῆς παραδόξου γλώσσης του, ἐν ᾗ παραβιάζονται ἐνίοτε ἑκουσίως καὶ αὐτοὶ οἱ κανόνες τῆς λογικῆς· δυνάμεθα δὲ νὰ βεβαιώσωμεν αὐτῷ, ὅτι καὶ λαλοῦντες καὶ γράφοντες τὴν αὐτὴν μεταχειριζόμεθα γλῶσσαν. Ἐὰν πάντες οἱ ἀδελφοὶ Ἑπτανήσιοι ἐφρόνουν ὡς ὁ Κ. Ἰούλιος Τυπάλδος, ἠθέλομεν θεωρήσει τοῦτο ὡς μέγα δυστύχημα· διότι τοῦτο ἤθελεν ἀποδεικνύει ὅτι οὗτοι μένουσι στάσιμοι, ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνους βαδίζοντος γιγαντιαίοις βήμασιν εἰς τὴν ἰδίαν ἀνάπτυξιν ἔν τε τῇ Ἑλλάδι καὶ τῇ Τουρκίᾳ· εὐτυχῶς ὅμως ἡ γλῶσσα τῆς Κυβερνήσεως, τῆς βουλῆς, τῶν δικαστηρίων καὶ τοῦ τύπου ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ καθησυχάζουσιν ἡμᾶς ὡς πρὸς τοῦτο. Οἱ ἁπανταχοῦ Ἕλληνες ἀνέγνωσαν μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὴν πρὸς τὸν Μέγαν Ἁρμοστὴν ὡραίαν ἀπάντησιν τῆς ἑνδεκάτης Ἰονικῆς βουλῆς, καὶ τὴν λαμπρὰν συζήτησιν τῆς βουλῆς ταύτης κατὰ τὴν 20 Ἰουνίου. Ἂς εἴπῃ ἡμῖν ὁ Κ. Ἰούλιος Τυπάλδος πιστεύει ὅτι ἡ εἰς ἀττικίζουσαν γλῶσσαν γεγραμμένη ἀπάντησις αὕτη, καὶ ἡ δι' αὐτῆς γενομένη φυσικῶς ἐνθουσιώδης ἐκείνη συζήτησις, δὲν ἐξήρχοντο ἐκ τῶν σπλάγχνων ἀντιπροσώπων λαοῦ ἑλληνικοῦ; Πιστεύει ὅτι οἱ χωρικοὶ Ἑπτανήσιοι δὲν θέλουσιν ἐννοήσει τὰ πρακτικὰ τῆς βουλῆς ταύτης; Συνιστῶμεν τῷ Κ. Τυπάλδῳ τὸ πρὸ πολλοῦ δημοσιευθὲν ὑπὸ τῆς Ἐλπίδος περὶ γλώσσης ἄρθρον. Ὁ Κ. Λεβίδης θέτει καὶ λύει ἄριστα τῷ ὄντι τὸ ζήτημα, καὶ οὐδεμίαν ἀφίνει εἰς τὸν ἀναγνώστην ἀμφιβολίαν ἢ ἀντίρρησιν. Δὲν παραδεχόμεθα ὅμως ὁλοσχερῶς τὴν περὶ τῆς γλώσσης τοῦ Κ. Βαλαωρίτου κρίσιν τοῦ Κ. Λεβίδου, διότι θεωροῦμεν ταύτην, μὲ ὀλίγας διορθώσεις, ὡς ἁρμοδίαν εἰς τὴν ἡρωϊκὴν ποίησιν.

μείων τῶν πατέρων ἡμῶν, τὰ αενάως ἀναμιμνήσκοντα ἡμῖν ἐν Ἀθήναις τὸ ἀνέφικτον μεγαλεῖον τοῦ παρελθόντος ἡμῶν, τὰ δυνάμενα καὶ τοὺς λίθους νὰ σογκινήσωσιν, οὔτε ἕνα στεναγμὸν οὔτε κἂν ἓν ὑϊκὸν δάκρυ ἀπέσπασάν ποτε ἀπό τινος τῶν ποιητῶν τούτων; (*) Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΤΥΠΑΛΔΟΣ υἱός.

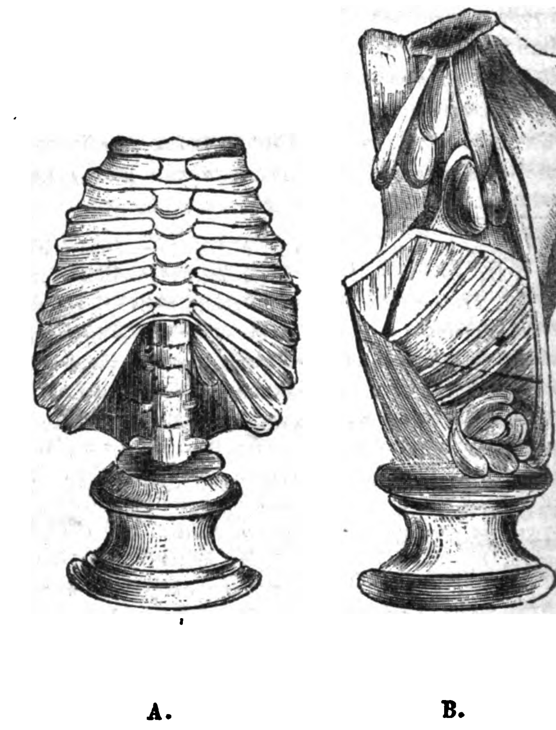
(*Ἕπεται τὸ τέλος.*)

ΠΕΡΙ ΑΡΧΑΙΩΝ ΣΚΕΛΕΤΩΝ

ἐκ μαρμάρου.

—ο—

Ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Βατικανοῦ μουσείου τῇ πλουσιωτάτῃ ἐκ παντὸς εἴδους ἀρχαίων μαρμάρων, εὑρίσκονται καὶ οἱ ὑπὸ στοιχ. Α΄. καὶ Β΄. μαρμάρινοι σκελετοὶ οἵτινες, κατὰ τὴν δόξαν τοῦ διασήμου ἀρχαιολόγου Βισκόντου, ἀνήκουσι τοὐλάχιστον εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Αὐγούστου. Οὗτοι παριστῶσιν, ὁ μὲν Α΄. ἀνθρώπινον θώρακα συγκείμενον ἐκ μόνων τῶν πλευρῶν καὶ τῶν μετοπλεύρων μυώνων· ὁ δὲ Β΄. κορμὸν ἀνθρωπίνου σώματος διεσπαραγμένον κατὰ τὸ ἔμπροσθεν αὐτοῦ μέρους ἵνα διορῶνται τὰ ἐν τῇ φυσικῇ αὐτῶν θέσει λελαξευμένα διάφορα τοῦ θώρακος καὶ τῆς κοιλίας ὄργανα. Τὰ μάρμαρα δὲ ταῦτα ἐξεταζόμενα ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς γλυπτικῆς τέχνης, οὐδενὸς σχεδὸν λόγου εἰσὶν ἄξια, διότι καὶ ἀδεξίως καὶ ἀκόμψως κατεσκευάσθησαν· ὑπὸ δὲ τὴν ἰατροαρχαιολογικὴν ἔποψιν εἰσὶ πλείστου λόγου ἄξια, διότι ἐξ αὐτῶν μανθάνομεν καὶ ποῖα βοηθήματα μετεχειρίζοντο οἱ ἀρχαῖοι εἰς σπουδὴν τῆς ἀνατομιας, καὶ εἰς ποίαν κατάστασιν εὑρίσκετο παρ' αὐτοῖς ἡ ἐπιστήμη αὕτη. Ὅτι δὲ τὰ τοιαῦτα μάρμαρα ἐχρησίμευον εἰς σπουδὴν τῆς Ἰατρικῆς, εἰκάζεται μετὰ μεγίστης πιθανότητος οὐ μόνον ἐκ τοῦ ὁποίου παριστῶσιν ἀντικειμένου, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον διότι τὸ ὑπὸ στοιχ. Β΄. εὑρέθη ἐσχάτως ἐν τῇ θέσει ἐν ᾗ πρὸ ἑκατὸν περίπου ἐτῶν εἶχεν ἀνακαλυφθῆ ἀγροκήπιόν τι τοῦ ἀρχαίου Ἰατροῦ Μούσα, τοῦ ἐπὶ Αὐγούστου ἀκμάσαντος, ἤτοι ἑκατὸν πεντήκοντα περίπου ἔτη πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Γαληνοῦ. Τὰ μάρμαρα ταῦτα ἐξετάσαντες μετ' ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας οἱ γάλλοι ἰατροὶ Χαρκότιος καὶ Δεχάμβριος εὗρον, ὅτι τὸ μὲν πρῶτον, ὡς παριστάνον τὸ ἐξωτερικὸν μόνον τοῦ θώρακος μέρος, τὸ καὶ εὐκόλως ἀπεικονιζόμενον ἄνευ βαθείας τῆς ἀνατομίας γνώσεως, εἶναι ἀκριβῶς καὶ καθ' ὅλην τὴν φυσικὴν ἀναλογίαν κατεσκευασμένον· τὸ δὲ δεύτερον, τὸ παρι-

Α. Β.

στάνον τὰ τοῦ θώρακος καὶ τῆς κοιλίας ἐντόσθια, ἃ οὐδόλως γίνονται γνωστὰ ἄνευ ἀνατομικῆς ἐρεύνης, εἶναι τὰ μέγιστα ἐσφαλμένον, διότι τὰ μὲν ἐν τῇ κοιλότητι τοῦ θώρακος ὄργανα ὁμοιάζουσιν οὐχὶ πρὸς τὰ τοῦ ἀνθρώπου ἀλλὰ πρὸς τὰ τῶν πιθήκων καὶ ἰδίως τῶν τοῦ εἴδους **magot, ouïstiti** ἢ **tamarin**, τὰ δὲ ἐν τῇ κάτω κοιλίᾳ οὐ μόνον πρὸς τὰ τοῦ ἀνθρώπου ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ἄλλων ζώων καὶ μάλιστα πιθήκων ὁμοιάζουσιν ἀκριβῶς ἢ μόνον κατὰ προσέγγισιν, ὅπερ ἀποδεικνύει τὴν περὶ τὴν ἀνατομίαν ἀμάθειαν τοῦ γλύπτου, καὶ ἔτι μᾶλλον τὴν ἀπειρίαν τῶν ἰατρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, μὴ σπουδαζόντων τὴν ἀναλογίαν ἐπὶ ἀνθρωπίνων πτωμάτων, ὡς ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ μετὰ ταῦτα ἀκμάσαντος Γαληνοῦ μανθάνομεν (Βλ. καὶ **Gazette hebdom. de médec. et de chir. etc. T. IV. n° 30.**)

Ι. ΔΕ-ΚΙΓΑΛΛΑΣ.

(*) Ὁ Κ. Anatole Dunoyer, διακεκριμένος Γάλλος διατρίβων ἤδη μεταξὺ ἡμῶν ἐν Ἀθήναις, ἀποδημήσας ἐπί τινας μῆνας εἰς τὴν ἀδελφὴν Ἑπτάνησον, ἔγραψεν ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῶν Συζητήσεων ἄρθρον, ἐν ᾧ μεταξὺ πολλῶν σπουδαίων παρατηρήσεων περιέχει καὶ ταύτην, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐνισχύθη πολὺ εἰς τὰς Ἰονίους νήσους διὰ τῶν ἐκεῖ μετανασπευσάντων ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἔτους προσφύγων ἐκ τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Ἡ μετανάστευσις αὕτη καὶ ἐν γένει αἱ σχέσεις τῶν Ἑπτανησίων πρὸς τοὺς γείτονας αὐτῶν Ἠπειρώτας κατέστησε τὸ πνεῦμα καὶ τὰ ἤθη τῶν ὀρεσιβίων ἐκείνων λαῶν, πολὺ δημοτικώτερα παρὰ τοῖς Ἑπτανησίοις ἢ παρ' ἡμῖν, ἰδίως εἰς Ἀθήνας, ἔνθα δυστυχῶς ὁ ξενισμὸς ὑπάρχει πολὺ πλέον ἀνεπτυγμένος ἢ ἐν τῇ ὑπὸ ξένον ζυγὸν διατελούσῃ ἀδελφῇ Ἑπτανήσῳ, καὶ δυστυχῶς τόσῳ μᾶλλον ἐπικίνδυνος ὅσῳ εἰσχωρεῖ παρ' ἡμῖν ὑπὸ Ἑλληνικὴν μορφήν.

ΤΑΦΟΣ ΤΟΥ ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ.

—ο—

Ὁ *Φάρος τῆς Ὄθρυος* καὶ μετ᾽ αὐτὸν ἄλλαι τινὲς ἐφημερίδες ἔγραψαν ἐσχάτως ὀλίγα περὶ ἀνευρέσεως τοῦ τάφου τοῦ Ἱπποκράτους. Ἐπειδὴ δὲ περὶ ταύτης ἐκοινοποίησέ τινα μᾶλλον διηκριβωμένα ἡ *Ἰατρικὴ Μέλισσα* ἔτι ἀπὸ τοῦ παρελθόντος Μαΐου, ἐπαναλαμβάνομεν ταῦτα πρὸς μείζονα πληροφορίαν τῶν φίλων τῆς ἀρχαιότητος.

« Παρὰ πάντων σχεδὸν τῶν ἱστοριογράφων τῆς ἰατρικῆς μνημονεύεται ὅτι ὁ θεσπέσιος τῆς ἡμετέρας τέχνης πατὴρ Ἱπποκράτης, γεννηθεὶς ἐν Κῷ, καὶ πολλὰς χώρας περιοδεύσας πρὸς ἴασιν νοσημάτων καὶ πρὸς σπουδὴν τῶν περὶ τὴν ἰατρικὴν καὶ τὴν ὑγιείαν ἰδιοτήτων ἑκάστου τόπου, περὶ τὸ τέλος τοῦ ἐνδόξου αὐτοῦ ἰατρικοῦ σταδίου ἐγκατεβίωσεν ἐν Λαρίσσῃ τῆς Θεσσαλίας, ὅπου καὶ ἀπεβίωσεν. Καὶ ὁ μὲν Σπρεγγέλιος λέγει· «*Κατὰ τὸν Σωρανὸν ὁ Ἱπποκράτης ἀπέθανεν ἐν Λαρίσσῃ, ὅπου καὶ μέχρι τῶν μεταγενεστέρων χρόνων ἐδεικνύετο ὁ τάφος αὐτοῦ μεταξὺ τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῆς Γυρτῶνος*». Ὁ δὲ Σουΐδας, ἐν λέξει Ἱπποκράτης, λέγει. « *Καὶ τέθαπται ἐν Λαρίσσῃ*.» Ὁ δὲ Φοέσιος, κατὰ τὰ διασωθέντα ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Σωρανοῦ περὶ τοῦ βίου τοῦ Ἱπποκράτους λέγει· « *Τέθαπται δὲ μεταξὺ Γυρτῶνος καὶ Λαρίσσης καὶ δείκνυται ἄχρι δεῦρο τὸ μνῆμα* (1).

»Ὁ δὲ λεξικογράφος τῆς ἀρχαιολογίας Pauli λέγει· « Ὁ Ἱπποκράτης ἀπεβίωσε καὶ ἐτάφη ἐν Λαρίσσῃ· οἱ δὲ Λαρισσαῖοι καὶ δύο αἰῶνας μετὰ Χριστὸν ἐδείκνυον τὸν τάφον τοῦ Ἱπποκράτους (2).»

»Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων οἱ ἀείμνηστοι Ῥήγας ὁ Φεραῖος καὶ Γαζῆς (3) διατείνονται ὅτι ὁ τάφος τοῦ Ἱπποκράτους ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν ἤδη ἐκτὸς τῆς πόλεως Λαρίσσης κειμένων ὀθωμανικῶν μνημάτων, κατὰ τὴν θέσιν Ἀρναοὺτ μαχαλᾶ καλουμένην. Τὰ αὐτὰ δὲ σχεδὸν λέγει καὶ ὁ ἀείμνηστος Κοραῆς· ἐξ ἁπάντων δὲ τούτων ἐξάγεται ὅτι ὁ πατὴρ τῆς ἰατρικῆς ἀπεβίωσεν ἐν Λαρίσσῃ, καὶ ἐτάφη κατὰ τὴν μεταξὺ τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῆς ἀρχαίας Γυρτῶνος ἄγουσαν ὁδόν, καὶ ὅτι πρὸς τούτοις καὶ μέχρι μεταγενεστέρων χρόνων ἐδεικνύετο ὑπὸ τῶν κατοίκων ὁ τάφος τοῦ Ἱπποκράτους. Κατὰ δὲ τοὺς γεωγραφικοὺς ἄτλαντας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἡ πόλις, ἡ νῦν καλουμένη Τύρναβος, κεῖται ἢ ἀκριβῶς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Γυρτῶνι, ἢ παρ᾽ αὐτὴν καὶ σμικρόν τι μόνον βορειότερον. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων. Ἀποκατασταθεὶς δ᾽ ἐνταῦθα κἀγώ, ἔμαθον παρά τινος λογίου ἀνδρός, τοῦ κυρίου Θωμᾶ Ἀνδρεάδου, τὰ ἑξῆς περὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἱπποκράτους.

»Κατὰ τὸ 1826 μετά τινα πλημμύραν ἀνεκαλύφθη ὑπό τινων χωρικῶν δέκα λεπτὰ τῆς ὥρας μακρὰν τῆς νῦν πόλεως Λαρίσσης, κατ᾽ ἀνατολὰς τῆς ὁδοῦ, τῆς ἀγούσης ἀπὸ Λαρίσσης εἰς Τύρναβον, καὶ κατὰ τὸ μεθόριον τῶν χωριδίων Γιάννουλι καὶ Κισσκίου, λάρναξ τις ἢ σαρκοφάγος. Τοῦτο μαθόντες ὁ προμνημονευθεὶς Θωμᾶς Ἀνδρεάδης καὶ ἕτερος λόγιος Λαρισσαῖος, ὁ Ἰωάννης Οἰκονομίδης, ἔσπευσαν πρὸς ἔρευναν. Σκάψαντες δὲ σμικρόν, ἀπεκάλυψαν ἐπὶ τῆς λάρνακος πλάκα, ἐγκεχαραγμένα ἔχουσαν εὐδιακρίτως τὰ γράμματα ΙΠΠΟΚΡΑΤ. καὶ ἄλλα τινά.

» Μὴ τολμῶντες δὲ ἕνεκα τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀνωμαλίας καὶ τοῦ ἀπηνοῦς κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμοῦ οἱ ἄνδρες οὗτοι νὰ ἐπιχειρήσωσι πλειοτέρας περὶ τούτου ἐρεύνας, ἔσπευσαν ν᾽ ἀναγγείλωσι τὸ περιστατικὸν τοῦτο πρός τινα ἰσχυρὸν τοῦ τόπου ἐκείνου Ὀθωμανὸν καὶ προστάτην τῶν χριστιανῶν, τὸν Νετσὴπ μπέγην. Οὗτος πεισθεὶς (ὅσον ἦτο δυνατὸν νὰ πεισθῇ ἀμαθὴς Ὀθωμανὸς περὶ τῆς ἀξίας λίθων ἢ τάφων τῶν πρὸ αἰώνων ἀποθανόντων) περὶ τῆς ἀξίας τοῦ πράγματος, ἔπεμψεν ἐπιτοπίως ὑπηρέτας, παραγγείλας αὐτοὺς νὰ μετακομίσωσιν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ οἰκίᾳ τὴν φέρουσαν τὴν ἐπιγραφὴν πλάκα καὶ τὰ τυχὸν εὑρεθησόμενα ἐν τῷ σαρκοφάγῳ. Ἀρθείσης τῆς πλακός, διηγεῖται ὁ παρευρεθεὶς Θωμᾶς Ἀνδρεάδης, εὑρέθησαν ἐν τῷ σαρκοφάγῳ διάφορα ἀρχαῖα νομίσματα καὶ χρυσοῦν τι ἁλυσίδιον, σχῆμα ὄφεως ἔχον· ἀλλὰ ταῦτα μὲν διηρπάγησαν ἀμέσως· ἡ δὲ πλὰξ μετεφέρθη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ μπέγη. Ἀποβιώσαντος δὲ μετ᾽ οὐ πολὺ τούτου, ἠγνοεῖτο καθ᾽ ὁλοκληρίαν ἡ τύχη τῆς πλακός, καὶ ἡ ἐν λεπτομερείᾳ ἐπιγραφή.

» Ταῦτα δὲ μαθών, τῇ ἀδείᾳ τῆς συζύγου τοῦ μπέγη, ἠρεύνησα πᾶσαν τὴν πολυτελεστάτην αὐτῆς οἰκίαν πρὸς εὕρεσιν τῆς πολυτίμου πλακός· μετὰ πολλὰς δὲ ματαίας ἐρεύνας, εὗρον τέλος αὐτὴν εὐτυχῶς σῶαν καὶ μὴ ἀνάστροφον ἐν τῷ λουτρῷ τῆς οἰκίας ταύτης· μετ᾽ ἀκριβείας δὲ ἀνέγνων ἐπ᾽ αὐτὴν τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν, ἣν ἀντιγράφω ἁπλῶς τοῖς κοινοῖς γράμμασι, μὴ δυνάμενος οὔτε νὰ μιμηθῶ τὰ ἐγγεγραμμένα στοιχεῖα, οὔτε ν᾽ ἀποτυπώσω ταῦτα· συμπεραίνω ὅμως ἐκ τοῦ σχήματος αὐτῶν ὅτι εἶναι ἀρχαιότατα· παριστῶσι δὲ ὡς βλέπετε πέντε στίχους. Ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς ὅμως γραμμάτων εὐανάγνωστα εἶναι ὅσα σημειῶ ἐνταῦθα. Τὰ δὲ διὰ στιγμῶν σημειούμενα χωρία, φαίνεται ἀδιστάκτως ὅτι ἔφερον ἐπίσης γράμματα, ἀλλὰ ταῦτα ἐξηλείφθησαν ἕνεκα τῆς τριβῆς καὶ τοῦ χρόνου, ἢ τοὐλάχιστον ἡ ἀνάγνωσις αὐτῶν παρέχει μεγίστας δυσκολίας ἐμοί, ἰατρῷ, ὡς γινώσκετε, ὄντι καὶ μηδέποτε ἀσχοληθέντι περὶ τὰ τοιαῦτα· ἔχει δὲ ἡ ἐπιγραφὴ οὕτως·

. . . . ΙΠΠΟΚΡΑΤ. . . . . ΚΩ . . . ΑΓΛΑΟΦ . . . .

(1) Ἴδ. ἄπ. Ἱπποκράτους ὑπὸ Φοεσίου, τόμ. β΄. σελ. 1291.

(2) Ἴδε Pauli ἐγκυκλ. τῆς ἀρχαιότητος τόμ. γ΄. σελ. 1357.

(3) « Ἀπέθανεν ἐν Λαρίσσῃ τῆς Θεσσαλίας, ἔνθα καὶ ὁ τάφος του μέχρι τῆς σήμερον φαίνεται. Ἐν σημειώσει δὲ (α) « Ὁ τάφος τοῦ Ἱπποκράτους κεῖται ἔξω τῆς Λαρίσσας μεταξὺ εἰς τὰ τῶν Τούρκων μνήματα ἐπάνω εἰς τὸν δρόμον, μετά τινος ἐπιγραφῆς, τὸν ὁποῖον εἶδον καὶ ἐγώ, ἀναγνώσας καὶ τὴν ἐπιγραφήν, μὴ δυνηθεὶς δὲ νὰ τὴν ἀντιγράψω διὰ τὸν φόβον τῶν περικυκλωσάντων με τουρκοπαίδων, ἀνεχώρησα λυπημένος καὶ μὲ στεναγμούς. » (Ἴδε βιβλιοθ. Ἑλληνικ. Γαζῆ Μηλιώτου τόμ. ά, σελ. 290).

. . . . . . ΣΩΜΑ . . . .
ΠΟΛΕΙ . . . . . . ΜΕ . . . . ΤΕΛΕΣΦ . . . .
ΑΓΑΘΗ . . . . . ΑΡΕ . . . . ΕΝΕΚΑ . . .
. . . . ΧΡΗΣΤΕ . . . . ΧΑΙΡΕ

»Ἀντιγράψας αὐτὴν ἔσπευσα πρὸς εὕρεσιν καὶ τοῦ σαρκοφάγου κατὰ τὴν μνημονευθεῖσαν θέσιν· εὗρον δὲ καὶ τοῦτον εὐτυχῶς σῶον, καὶ ὑπ' ὀλίγων τινῶν χωμάτων κεκαλυμμένον. Ταῦτα δὲ πάντα ἐνόμισα καθῆκόν μου νὰ κοινοποιήσω εἰς ὑμᾶς πρὸς δημοσίευσιν. Εὔχομαι δ' ἐκ πάσης ψυχῆς νὰ γείνωσιν ὅσον ἔνεστι μάλιστα τάχιον ἀκριβέστεραι καὶ ἐπιστημονικώτεραι παρ' εἰδημόνων ἀνδρῶν ἔρευναι πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς ἀληθείας· εὔχομαι δὲ ἰδίως τὴν ἐπαλήθευσιν καὶ τὴν ἀναντίῤῥητον ἀπόδειξιν τοῦ περιστατικοῦ τούτου. Τότε δὴ τότε οὐδόλως διστάζω ὅτι πρῶτοι ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ἰατροὶ ὀφείλομεν νὰ καταβάλωμεν τὸν ὀβολὸν ἡμῶν πρὸς διάσωσιν ἐκ τοῦ πανδαμάτορος χρόνου τοῦ πολυτίμου τούτου καὶ ἀνεκτιμήτου προγονικοῦ θησαυροῦ, καὶ πρὸς περικαλλῆ διατήρησιν αὐτοῦ· φρονῶ δὲ ἀδιστάκτως ὅτι πρὸς τοιοῦτόν τινα ἱερὸν καὶ εὐγενῆ σκοπὸν προθύμως θέλει συνεισφέρει καὶ πᾶς ἐν τῇ ὑφηλίῳ ἰατρός.

»Ἐν Λαρίσσῃ τὴν 1 Μαρτίου 1857.

» *Σ. Σαμαρτσίδης.* »

ΔΙΑΦΟΡΑ.

ΒΑΤΙΚΑΝΟΝ. Συνεχῶς ἀναφέρομεν τὴν λέξιν Βατικανὸν, ἀλλ' εἰς πολλοὺς εἶναι ἴσως ἄγνωστος ἡ κυρία σημασία της. Βατικανὸν σημαίνει συλλογὴν κτιρίων, τοποθετημένων ἐπὶ ἑνὸς τῶν λόφων τῆς Ῥώμης, ἅτινα καλύπτουσιν ἐπιφάνειαν 1200 ποδῶν μήκους, καὶ 1000 πλάτους. Τὸ Βατικανὸν εἶναι ἐκτισμένον ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ μέρους ὅπου ἦτο ἄλλοτε ὁ κῆπος τοῦ θηριώδους Νέρωνος, καὶ ὀφείλει τὴν θεμελίωσίν του εἰς τὸν Ἐπίσκοπον τῆς Ῥώμης ὅστις εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἕκτης ἑκατονταετηρίδος ἔκτισεν ἐκεῖ μικρὰν κατοικίαν. Ὁ πάπας Εὐγένιος ἀνῳκοδόμησεν αὐτὴν μεγαλοπρεπῶς κατὰ τὸ 1060 ἔτος, ὀλίγα δ' ἔτη μετὰ ταῦτα Ἰννοκέντιος ὁ Β'. ἔδωκε τὸ κτίριον τοῦτο πρὸς κατοικίαν εἰς Πέτρον τὸν Β'. βασιλέα τῆς Ἀῤῥαγῶνος. Κατὰ τὸ 1065 ὁ Πάπας Κλήμης, ἐπὶ τῇ αἰτήσει τοῦ Βασιλέως τῆς Γαλλίας μετέφερε τὸν Παπικὸν θρόνον ἀπὸ Ῥώμην εἰς Αὐενιῶνα, καὶ τὸ Βατικανὸν ἔμεινε τότε ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἄσημον. Σήμερον ὅμως εἶναι πλῆρες ἀριστουργημάτων ζωγραφικῆς καὶ διαφόρων θησαυρῶν τῶν ὡραίων τεχνῶν. Δ.

ΚΡΙΝΟΛΙΝΑ. Τίς δὲν γνωρίζει σήμερον τί ἐστι κρινολίνα; ἢ τίς κυρία, ἐὰν δὲν ἐφόρεσε τοιαύτην, δὲν αἰσθάνεται ἄκραν ἐπιθυμίαν ὅπως τὴν φορέσῃ; Κρίνοντες λοιπὸν περιττὸν νὰ καταγράψωμεν τὸν ὁρισμὸν καὶ τὰ πλεονεκτήματα αὐτῆς, ἀρκούμεθα νὰ ἐπαναλάβωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ δίκης εἰς ἣν ἔδωκεν ἀφορμὴν ἐν Βοστώνῃ τῆς Ἀμερικῆς μία *κρινολίνα*.

Ἀστυνομικός τις κλητὴρ ἐνήγαγεν ἐνώπιον τοῦ πταισματοδικείου ὡραίαν καὶ νέαν γυναῖκα, γνωστοτάτην εἰς τὴν κοινωνίαν, ὡς παρεμποδίζουσαν τὴν κυκλοφορίαν τῶν διαβατῶν εἰς τὴν ὁδὸν Οὐασιγκτῶνος διὰ τῆς ὑπερόγκου *κρινολίνης* της. Ἐρωτήσαντος δὲ τοῦ δικαστοῦ ποῦ εἶναι ἡ ἐναγομένη, ὁ κλητὴρ ἀπεκρίθη ὅτι ἵσταται πρὸ τῆς θύρας, διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ εἰσέλθῃ πολὺ πλατυτέρας οὔσης τῆς *κρινολίνης* της. Ὁ πταισματοδίκης εἶπε τότε ὅτι ἡ περίστασις αὕτη ἦτο ὅλως ἔκτακτος, καὶ ὅτι, ἐπειδὴ κατὰ τὸ Σύνταγμα αἱ δικαστικαὶ συζητήσεις ἀπαιτεῖται νὰ γίνωνται δημοσίᾳ, δὲν συγχωρεῖ εἰς τὴν Κυρίαν νὰ ἐμποδίζῃ οὕτω τὴν εἴσοδον τῶν ἀκροατῶν. Ἠναγκάσθησαν λοιπὸν ν' ἀνοίξωσι τὴν μεγάλην θύραν, καὶ ἐπειδὴ αὕτη εἶχεν 120 ποδῶν πλάτος, ἡ ἐναγομένη κατώρθωσε νὰ εἰσέλθῃ χωρὶς νὰ συμπιεσθῇ παραπολύ. Εἰσελθούσης δὲ, ὁ κλητὴρ ἀπήγγειλε τὴν ἀγωγὴν οὕτως· Ἡ Κυρία αὕτη ἐσκέπαζε καθ' ὅλον του τὸ πλάτος τὸ πεζοδρόμιον· καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις ἠναγκάσθην νὰ πηδήσω εἰς τὴν ὁδὸν ὥστε νὰ τὴν ἀφήσω νὰ περάσῃ. Μίαν φορὰν μάλιστα ἐπήδησα πλησίον ἁμάξης, καὶ παρ' ὀλίγον νὰ πέσω καὶ νὰ συντριβῶ· τίς θὰ ἐπλήρονε τὴν σύνταξιν τῆς χήρας μου ἂν ἐφονευόμην, ἡ πόλις ἢ ἡ κυρία;

—Μήπως τὸ τόσον φούσκωμα τῆς Κυρίας, ἠρώτησεν ὁ πταισματοδίκης, προήρχετο ἀπὸ φυσικόν τι αἴτιον;

— Ὄχι, ἀπεκρίθη ὁ κλητήρ· ἐπειδὴ δὲ εἶμαι πατὴρ δεκαὲξ τέκνων, καὶ εὐτυχῶς περιμένω καὶ δέκατον ἕβδομον τὸν ἐρχόμενον μῆνα, γνωρίζω ὅτι ἡ σύζυγός μου δὲν ἔπιασε ποτὲ οὔτε τὸν μισὸν τόπον ὁ ὁποῖος χρειάζεται διὰ τὴν Κυρίαν. Χρεωστῶ ὅμως νὰ ὁμολογήσω ὅτι ὁ Θεὸς μὲ ἐβοήθησε πάντοτε καὶ δὲν ἐγέννησα δίδυμα.

— Ἐνδέχεται ὅμως νὰ γεννήσῃς, ἐπανέλαβεν ὁ δικαστής· ἐξακολούθησε.

— Πολλάκις εἰδοποίησα τὴν Κυρίαν νὰ μὴ στέκεται εἰς τὸ πεζοδρόμιον, διότι ἐβιάζοντο οἱ διαβάται, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες, νὰ καταβαίνωσιν εἰς τὸν δρόμον· ἀλλὰ ποτέ της δὲν μὲ ὑπήκουσεν.

— Ἡ ὑπόθεσις αὕτη, εἶπεν ὁ πταισματοδίκης, εἶναι πρωτοφανὴς καὶ μὲ ῥίπτει εἰς ἀμηχανίαν. Ἐπειδὴ ὅμως ὑπάρχει ἀστυνομικὴ διάταξις ἀπαγορεύουσα τὴν παρεμπόδισιν τῆς κυκλοφορίας, καταδικάζεται ἡ ἐναγομένη εἰς 28 δρ. πρόστιμον καὶ εἰς τὰ ἔξοδα τῆς δίκης.

ΙΝΔΙΑ ΑΓΓΛΙΚΗ. Ἡ ἔκτασις τῆς Ἰνδικῆς χώρας τῆς ἀνηκούσης εἰς τὴν Ἀγγλίαν εἶναι ἴση πρὸς τὴν τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἠπείρου, ἐξαιρουμένης τῆς Ῥωσσίας. Ἔχει δὲ ἐπιφάνειαν ἑνὸς ἑκατομμυρίου καὶ 368,113 μιλίων, καὶ διακόσια περίπου ἑκατομμύρια κατοίκων, κατὰ τὰς ἀκριβεστέρας εἰδήσεις.

ΝΑΥΤΙΚΟΝ ΓΑΛΛΙΚΟΝ ΚΑΙ ΑΓΓΛΙΚΟΝ. Τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν τῆς Γαλλίας σύγκειται ἐκ 317 πλοίων ἱστιοφόρων φερόντων 9176 κανόνια, καὶ ἐκ 220 ἀτμοπλοίων, φερόντων 4,'01 κανόνια. Τὸ δὲ τῆς Ἀγγλίας, κατὰ τὰς καταστάσεις τὰς ἐκδοθείσας τὸν Ἰούλιον τοῦ 1856 ἔτους, συνεκροτεῖτο τότε ἐκ 269 ἱστιοφόρων πλοίων φερόντων 9,326 κανόνια, καὶ ἐκ 258 ἀτμοπλοίων, φερόντων 9,862 κανόνια.

Π Α Ν Δ Ω Ρ Α.

1 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ, 1857. ΤΟΜΟΣ Η΄. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 181.

ΜΕΛΕΤΗ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΤΣΙΓΓΑΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ ΑΥΤΩΝ.

ὑπὸ

Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗ.

ΜΕΡΟΣ Β΄.

Ἀριθμοί.

—o—

Εἷς — Β. Yak—Π. Yek — Βόρ. Jeque—Jesque—Jes.

Παρὰ Σανσκρίταις **eka**—εἷς. Τὸν σχηματισμὸν τοῦτον ἐφύλαξεν ἡ περσικὴ **yek**, παρ' ἡμῖν δὲ ἐτηρήθη ἡ λέξις *εκα* εἰς τὸ ἑκάτερος, σανσκριτ. **ekataras**, συγκριτικὸς σχηματισμὸς τοῦ **eka**, καὶ σημαίνουσα σανσκριτ. εἷς ἐκ δύω, ὡς καὶ εἰς τὸ ὑπερθετικὸν ἕκαστος, καὶ τὸ ἐπίρρ. ἑκάστοτε κτλ. Εἰς ἡμᾶς καὶ τοὺς Ῥωμαίους ἡ λέξις ἠλλοιώθη τόσον, ὥστε εἶναι σχεδὸν ἄγνωστος.

Δύω — Β. Duy —.Π. Dùi — Βόρ. Dui.

Παρὰ Σανσκρ. **dvi**—δύω, ἐξ οὗ ἐγεννήθησαν ὁμόφωνοι ἀριθμητικαὶ λέξεις τῆς Εὐρώπης.

Τρεῖς — Β. Triu — Π. Tri—Βόρ. Trin.

Παρὰ Σανσκρ. **tri**—Τὸ τελικὸν **n** τῆς ἑρμηνείας τοῦ Βόρρω μὲ παραξενίζει· τυπογραφικὸν λάθος δὲν εἶναι, διότι ἀναφέρει τὴν αὐτὴν λέξιν γραμμένην τοιουτοτρόπως καὶ ἀλλαχοῦ, ἔτι δὲ καὶ εἰς ὀνόματα σύνθετα ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου.

Τέσσαρες—Β. Ushtar—Π. Ishtàr—Βόρ. Estar.

Ἡ σανσκρ. λέξις **tchatur**—τέσσαρες, ἠλλοιώθη πλειότερον τῶν προηγουμένων. Οἱ Ἕλληνες, χάριν εὐφωνίας, ἔτρεψαν τὸ ἀρκτικὸν **tch** εἰς τ, οἱ Ῥωμαῖοι εἰς **qu**, **quattuor**, οἱ Γερμανοὶ εἰς **v**, **vier**, καὶ οἱ Ἄγγλοι εἰς **f**, **four**. Οἱ Σλάβοι ἠλλοίωσαν ὡς καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας λέξεις τὴν πρωτογενῆ, εἰπόντες· **tchetiri**—τέσσαρες. Οἱ δὲ Ἀτσίγγανοι, ἀπέβαλον ὁλότελα τὸ ἀρκτικὸν σύμφωνον φυλάξαντες ἀντ' αὐτοῦ τὸ δασὺ **sh**, μετὰ τῆς προσθήκης φωνήεντος πρὸ τῆς φωνῆς ταύτης, κοινῆς εἰς πολλὰ ἔθνη. Παρὰ Λατ. **stomachus**—Γάλλ. **estomac** — Σταυρὸς—τουρ. **estavros**—σπῖνος—**ispinos**.

Πέντε—Β. Pandj—Π. Pantj — Βόρ. Panche.

Σανσκρ. **pantchan**, πέντε. Ἡ λέξις εἶναι πλησιεστέρα πασῶν τῶν ἄλλων γλωσσῶν, καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ Τουρκίαν ἐφυλάχθη σχεδὸν ἀναλλοίωτος. Ὡς εἰς τὴν προηγουμένην οὕτω καὶ ἐνταῦθα βλέπομεν τῆς Σανσκρίτης τὸ tch τρεπόμενον παρὰ τῶν Ἑλλήνων εἰς *τ*, πέν-τε. Οἱ Αἰολεῖς ἔλεγον καὶ πέμπε.

Ἕξ—Β. Sho—Π. Shov—Βόρ. Job.

Σανσκρ. shash—ἕξ. Ἡμεῖς μὲν ἀπεβάλαμεν τὸ ἀρκτικὸν sh — ἕξ, οἱ δὲ Λατῖνοι τὸ ἐφύλαξαν — s—**ex**, ὡς καὶ οἱ Σλάβοι **shesht**.

Ἑπτά—Β. Efta—Π. Eftà—Βόρ. Efta.

Παρὰ Σανσκρ. **saptan** — ἑπτά. Καὶ ἐνταῦθα ἀπέβαλεν ἡ ἑλληνική, ὡς καὶ ἡ τῶν Ἀτσιγγάνων, τὸ ἀρκτικὸν s. Κατὰ πρώτην ὄψιν νομίζει τις ὅτι ἡ λέξις αὕτη εἶναι ἡ ἡμετέρα ἑπτὰ, κοινῶς ἐφτά· ἀλλ' ὅ,τι ἐπράξαμεν ἡμεῖς ἔπραξαν καὶ οἱ Πέρσαι, εἰπόντες τὸ ἑπτὰ **heft**. Ὅθεν τῶν Ἀτσιγγάνων τὸ **efta**, εἶναι φυσικὴ τροπὴ τοῦ *π* εἰς *φ* πρὸ τοῦ συμφώνου *τ*, τροπὴ ὁσημέραι ἀκουομένη μεταξὺ ἡμῶν, δημώδης μὲν εἰς ἡμᾶς, κανονικὴ δὲ εἰς τοὺς Πέρσας. Ὁμοίαν τροπὴν ἔκαμον καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, λέγοντες ἕβδομος, ἑβδομήκοντα, ἀντὶ ἕπτομος, ἑπτομήκοντα. Ἡ ἀρχαία ζενδική, λέγουσα τὸ ἑπτὰ **haptan**, ἔτρεψε τὸ ἀρκτικὸν s εἰς **h**, ὅθεν ἐγεννήθη καὶ ἡ ἄνω περσικὴ **heft**. Διὸ καὶ οἱ Ἀτσίγγανοι τῆς Ἰσπανίας, διὰ τῆς φυσικῆς τοῦ ἀνθρώπου κλίσεως εἰς τὸ νὰ τρέπῃ περὶ τὸ εὐφωνότερον τὰ σύμφωνα, ἔπλασαν λέξιν ὁμοίαν τῆς ἡμετέρας δημώδους.

Ὀκτὼ — Β. Ohto — Π. Ohtò—Βόρ. Ostor—ottolojo.

Παρὰ Σανσκρ. **ashtan**—ὀκτώ. Ἡ λέξις αὕτη τῆς ὁποίας τὸ τελικὸν **n** ἀπωλέσθη εἰς ὅλας τὰς γνωστὰς παραγώγους λέξεις, σχηματίζει τὴν πτωτικὴν αὐτῆς ὀνομαστικὴν **ashtan**, καὶ ἐκ ταύτης ἐγεννήθη τὸ ἑλληνικὸν ὀκτὼ καὶ τὸ λατ. **octo**, κατὰ τὸν κανόνα τὸν ὁποῖον προανεφέραμεν, ὅτι τὸ σύμφωνον **sh** τῆς Σανσκρίτης τρέπεται παρὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων εἰς *κ*, καὶ **c**. Τοῦ Βόῤῥω ἡ ἐτυμολογία πλειότερον τῶν δύω ἄλλων πλησιάζει τὴν πρωτογενῆ λέξιν. Ἡ περσικὴ γράφει **hesht**, ἡ δὲ ζενδικὴ φυλάττει τὴν σανσκριτικὴν ἀναλλοίωτον **astan** — **asatan** — μετὰ τοῦ τελικοῦ **n**. Ὅ,τι εἶπον ἀνωτέρω περὶ τοῦ ἕβδομος καὶ ἑβδομήκοντα, τὰ αὐτὰ λέγω καὶ διὰ τὸ ὄγδοος ὀγδοήκοντα ἀντὶ ὄκτοος καὶ ὀκτοήκοντα.

Ἐννέα—Β. Iniya—Π. Iniya—Βόρ. Enia.

Σανσκρ. **navan** — ἐννέα. Ὡς ἡμεῖς ἐπροσθέσαμεν χάριν εὐφωνίας τὸ ἀρκτικὸν φωνῆεν *ε*, οὕτω καὶ οἱ Ἀτσίγγανοι τὸ **i**. Ἡ γλῶσσά μας ἐκτὸς ταύτης ἔχει καί τινας ἄλλας λέξεις ἐκ τῆς Σανσκρίτης παραγομένας, εἰς τὰς ὁποίας ἐπρόσθεσεν ἀρκτικὰ φωνήεντα. Π. Χ. **naman** — ὄ-νομα—**bhru**— ὀ-φρύς.

Δέκα—Β. Desh—Π. Désh—Βόρ. Deque.

Σανσκρ. **dashan**—δέκα. Τὴν λέξιν ταύτην ἐφύλαξαν τῆς Τουρκίας οἱ Ἀτσίγγανοι καλήτερον τῶν τῆς Ἰσπανίας, οἵτινες πλησιάζουσι μᾶλλον τὰς γλώσσας τῆς Εὐρώπης. Ἑλλ. δέκα — λατ. **decem**.

Ἐλλείπουσιν ἀπὸ τὸ γλωσσάριον τοῦ Κ. Βράουν ὅλοι οἱ μέχρι τῶν εἴκοσι ἀριθμοί.

Ενδεκα	Π.	Désh—i—yek	Βόρ.	Esden—y—yesque
Δώδεκα	»	Désh—i—dùi	»	Esden—y—duis
Δεκατρεῖς	»	Désh—i—tri	»	Esden—y—trin
Δεκατέσσαρες	»	Désh—i—ishtàr	»	Esden—y—estar
Δεκαπέντε	»	Désh—i—pàntj	»	Esden—y—panche
Δεκαὲξ	»	Désh—i—chòv	»	Esden—y—jobe.
Δεκαεπτὰ	»	Désh—i—eftà	»	Esden—y—ester.
Δεκαοκτὼ	»	Désh—i—ohtò	»	Esden—y—ostor
Δεκαεννέα	»	Désh—i—iniya	»	Esden—y—esñe.

Ἰδοὺ καὶ οἱ παράλληλοι σανσκριτικοὶ ἀριθμοί.

Ἕνδεκα	ekadashan
Δώδεκα	dvadashan
Δεκατρεῖς	trayodashan
Δεκατέσσαρες	tchadurdashan
Δεκαπέντε	pantjadashan
Δεκαὲξ	shodashan
Δεκαεπτὰ	saptadushan
Δεκαοκτὼ	ashtadashan
Δεκαεννέα	navadashan

Εἴκοσι—Β. Bish—Π. Bìsh—Βόρ. Bis.

Ὁ σχηματισμὸς τοῦ ἀριθμοῦ τούτου παρὰ τοῖς Σανσκρ. **vinshati**, ὁμοιάζει τὸν τῆς περσικῆς **bist** φυλαττούσης τῆς ληγούσης τὸ σύμφωνον.

Τριάκοντα	Β.	Otrenta	Π.	Trànda	Βόρ.	Trianda
Τεσσαράκοντα	»	Sarenda	»	Sarànda	»	Estardi
Πεντήκοντα	»	Paninda	»	Peninda	»	Pancherdi
Ἑξήκοντα	»	Showar	»	Shovardéri	»	Joberdi
Ἑβδομήκοντα	»	Eftawardesh	»	Eftavardéri	»	Esterdi
Ὀγδοήκοντα	»	Ohtowardesh	»	Ohtovardéri	»	Ostordi
Ἐνενήκοντα	»	Iniawardesh	»	Iniyavardéri	»	Esñerdi.

Ἰδοὺ καὶ οἱ παράλληλοι σανσκριτικοὶ ἀριθμοί·

Τριάκοντα	trinshat
Τεσσαράκοντα	tchalvarinshat.
Πεντήκοντα	pantjashat
Ἑξήκοντα	shasti
Ἑβδομήκοντα	saptati
Ὀγδοήκοντα	ashiti
Ἐννενήκοντα.	navati

Αἱ πρῶται τρεῖς ἐτυμολογίαι τοῦ γλωσσαρίου τοῦ Κ. Βράουν καὶ τοῦ ἐμοῦ, ὡς καὶ ἡ πρώτη τοῦ Βόῤῥω, εἶναι ἀναμφιβόλως αἱ δημώδεις ἡμέτεραι, τὰς ὁποίας οἱ Ἀτσίγγανοι ἔλαβον παρ' ἡμῶν, εἴτε κατὰ τὴν διάβασιν εἴτε κατὰ τὴν ἐνταῦθα διαμονήν των, καὶ μετέφεραν ἀκολούθως καὶ εἰς Ἰσπανίαν. Τὰς δὲ ἄλλας ἡμετέρας ἀπέβαλον ὡς μὴ ἁρμοζούσας εἰς τὴν λαλιάν των.

Τοῦ Κ. Βράουν ἡ **showar**—ἑξήκοντα, πιθανὸν νὰ γράφεται **showardesh**, σύμφωνα μετὰ τῶν ἀκολούθων. Αἱ ἐπίλοιποι λέξεις σχηματίζονται τακτικὰ παρὰ τῶν μονάδων καὶ προσθήκῃ τοῦ ἀριθμοῦ **desh**-δέκα. Εἰς τὰ πρῶτα δύω γλωσσάρια ὁ σύνδεσμος **u** ἢ **y** ἐτράπη ἀκολούθως εἰς **war**· παρ' Ἕλλησι δυωκαίδεκα. Εἰς τὸ ἐμὸν γλωσσάριον, τὸ

sh τῆς desh ἐτράπη εἰς ri, κατὰ τὸν κοινὸν καὶ φυσικὸν κανόνα τοῦ συμφώνου τούτου. Εἰς δὲ τοῦ Βόρρω τὰς ἑρμηνείας ἡ τελικὴ desh ἐκολοβώθη εἰς di, ἀλλὰ φαίνεται καὶ αὐτοῦ ἡ προσθήκη τοῦ r, χάριν εὐφωνίας. Ὁ ἀναγνώστης δύναται μόνος νὰ σαφηνίσῃ ἀπὸ τὴν ἐξέτασιν καὶ τὴν παραβολὴν τῶν μονάδων τὴν μετὰ τῆς σανσκριτικῆς συγγένειαν τῶν ἀριθμῶν τούτων.

Ἑκατὸν — Β. Shevel — Π. Shel — Βόρ. Gres.

Αἱ πρῶται δύω ἑρμηνεῖαι συγγενεύουσι μετὰ τῆς σανσκριτικῆς shatan—ἑκατόν, ἡ δὲ τῆς λέξεως Gres μοὶ εἶναι ἄγνωστος.

Διακόσιοι — Π. Dushel — Βόρ. Ἐλλείπει.

Τριακόσιοι — » Trishel — » Ἐλλείπει,

Χίλιοι—Β. Ἐλλείπει—Π. Mìlia—Βόρ. Milan.

Τὴν λέξιν ταύτην, ξένην τῆς σανσκριτικῆς sahasran—χίλιοι, ἔλαβον οἱ Ἀτσίγγανοι παρὰ τῶν Εὐρωπαίων λεγόντων mille.

ΜΕΡΟΣ Γ'. ΤΜΗΜΑ Β'.

Γλωσσάριον.

—ooo—

Ἐνταῦθα παύει τὸ γλωσσάριον τοῦ Κ. Βράουν. Ἐγὼ δὲ ἐξακολουθῶ τὴν αὐτὴν τάξιν τοῦ πρώτου τμήματος, παραβάλλων τὰς παρ' ἐμοῦ ζητηθείσας λέξεις μετὰ τῶν τοῦ Βόρρω, ὡς ἔπραξα ἤδη καὶ μὲ τὰ τρία γλωσσάρια.

Ἀδελφὸς—Π. Pra—Βόρ. Plal—Plan—Plano.

Ἀδελφὴ — Π. Pen — Βόρ. Plani.

Ἄνευ τῆς πρώτης ἑρμηνείας pra, ἐδυσκολεύετό τις νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἡ λέξις αὕτη εἶναι ἡ σανσκριτικὴ bhratri ἡ γεννήσασα τόσας τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης ταυτοσήμους λέξεις. Εἰς τὴν ζενδικὴν bratar, περσ. berader, λατ. frater, ἑλλ. φράτωρ, γοτθ. brothar, γερμαν. bruder, ἀγγλ. brother, σλαβ. brash, ῥωσ. brat, καὶ βουλ. vrat. Ἐκ ταύτης μανθάνομεν μετὰ βεβαιότητος, ὅτι φράτωρ καὶ αἱ συγγενεῖς λέξεις ἐσήμαινον τὸ πάλαι ἀδελφόν, καὶ φρατρία ἀδελφότητα. Παρὰ Σανσκρίταις bhratriya — ἀδελφικὸς — ἀνήκων, ἀναφερόμενος εἰς ἀδελφόν. Τὴν λέξιν ταύτην ἀνάγκη νὰ γράφωμεν φρατρίαν, καὶ ὄχι φατρίαν. Τὴν μετάθεσιν ταύτην τοῦ ρ δικαιόνουσι τὰ πλειότερα λεξικά, σημειόνοντα τὴν λέξιν ὡς παράγωγον τῆς πάτρας καὶ πατρίδος. Τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ Ἀτσίγγανοι ἐφύλαξαν εὐτυχῶς τὴν λέξιν, ὁμοίαν σχεδὸν τῆς πρωτογενοῦς, τὴν ὁποίαν ἐδυνάμεθα νὰ μὴν ἀναγνωρίσωμεν εἰς τὰς τρεῖς ἑρμηνείας τοῦ Βόρρω, αἱ ὁποῖαι καὶ αὐταὶ ἀναμφιβόλως εἶναι παρὰ τῆς ἰδίας bhratri, μεταλλαγεῖσαι, κατὰ τὴν φυσικὴν τῶν γραμμάτων πρὸς ἄλληλα τροπήν. Πλησιάζει τὸ plal, εἰς τὸ λιθουανικὸν brolis — ἀδελφός. Τῆς πρωτογενοῦς σανσκριτικῆς ἀναμφιβόλως εἶναι ἡ pen καὶ plani — ἀδελφή· ἂν καὶ οἱ Ἰνδοὶ μετεχειρίζοντο ἄλλην λέξιν svasri — ἀδελφή, λατ. soror καὶ sororius. Διὰ τὴν τροπὴν τοῦ r εἰς l ἔστω παράδειγμα ἡ πορτογαλλικὴ branco λευκός· ἱσπαν. blanco — γαλλ. blanc.

Κεφαλὴ — Π. Shorò — Βόρ. Jero.

Κατέγραψα τὴν λέξιν ταύτην εἰς τὸ πρωτόγραφον γλωσσάριόν μου o-shorò—Τὸ ἀρκτικὸν o εἶναι τὸ σύνηθες ἄρθρον τῶν Ἀτσιγγάνων, τὸ ὁποῖον πολλάκις ἐπανέλαβεν ἡ Ἀτσιγγανίς. Τὴν λέξιν ταύτην ἀνάγω εἰς τὴν γνωστὴν σανσκριτ. shiras — κεφαλή. Τοῦ Βόρρω εἶναι σχεδὸν ἡ αὐτή. Εἶπον ἀνωτέρω ὅτι τὸ σύμφωνον sh τῆς σανσκριτ. πάντοτε σχεδὸν τρέπεται εἰς κ, εἰς τὰς συγγενεῖς ἑλληνικὰς λέξεις. Ὅθεν πιθανὸν νὰ προῆλθον ἐκ ταύτης αἱ ἡμέτεραι, κάρα, κάρη, κρᾶς, καὶ τὸ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φυόμενον κέρας. Ἀπὸ λέξιν ὁμοίαν ταύτης shiran, γένους οὐδετέρου, πιθανὸν νὰ παράγεται καὶ τὸ κρανίον, λατ. cranium.

Γλῶσσα—Π. Tchip—Βόρ. Chipe—Chipi.

Τὴν σανσκριτικὴν djihva—γλῶσσα, παράγει ὁ Wilson παρὰ τοῦ ῥήματος liha, γλύφων. Ἂν ἡ ἐτυμολογία αὕτη εἶναι ἀληθής, ἐξηγοῦνται τότε ἡ λιθουανικὴ liezuwis—λατ. lingua—καὶ τροπῇ τοῦ l εἰς t γοτθ. tuggo — ἀγγλ. tongue. Ἡ τῶν Ἀτσιγγάνων εἶναι πλησιεστέρα τῶν ἄλλων, τρέψασα τὸ dj εἰς tch, συνήθεια κοινωτάτη εἰς τὴν γλῶσσαν πολλῶν ἐθνῶν. Ἡ ζενδικὴ ἔχει hirva—Τὸ v ἔτρεψαν οἱ Ἀτσίγγανοι εἰς p. Εἰς τὴν Ἱσπανίαν διεφυλάχθη καὶ τὸ τελικὸν φωνῆεν.

Μαστὸς—Π. Tchutché—Βόρ. Chucha.

Σαφεστάτη ἡ πηγὴ τῆς λέξεως ταύτης. Ἐκ τῆς σανσκριτικῆς ῥίζης tchusha πίνω—μυζάω, παράγονται πάμπολλαι λέξεις ταυτόσημοι, καθὼς συμβαίνει εἰς λέξεις κοινὰς καὶ δημώδεις. Tchutchi—μαστός, tchutchuka, τιτθή, γράφεται ἡ λέξις αὕτη καὶ tchutchuuka. Διὰ τροπῆς τοῦ ἀρκτικοῦ tch εἰς k, ἔγινεν ἄλλη κοινὴ λέξις kutcha στῆθος—μαστὸς—παρὰ Σλάβ. sosétch μαστός. Ἡ ἄνω λέξις tchutchi ἔχει πλείστην συγγένειαν μετὰ τοῦ ῥήματος tchutchya, στάζω — ὑγραίνω, καὶ τοῦ ὁμοίου αὐτοῦ shutchya — χυμὸν ἐκβάλλω. Ὅθεν οἱ Σλάβοι sok χυμὸς—οἱ Λατ. succus—καὶ sugo—μυζάω — οἱ Γερμ. saugen, οἱ Γάλλοι sucer καὶ οἱ Ἄγγλ. suck, λεγόμεναι κατ' ἐξοχὴν περὶ βρέφους θηλάζοντος. Ἡ τοιαύτη τῶν λέξεων παραγωγὴ δεικνύει τὴν πρωτογενῆ αὐτῶν ἀρχήν, παρὰ τῆς σανσκριτικῆς ῥίζης tchusha μυζάω ἢ ἐκβάλλω χυμόν. Τοιαῦται παραβολαὶ σαφηνίζουσι καὶ τῶν λέξεων αὐτῶν τὴν καθαρὰν σημασίαν. Ἀπὸ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ῥήματος τούτου καὶ τῶν πολυαρίθμων αὐτοῦ παραγώγων, εὔλογον εἶναι νὰ πορισθῶμεν καὶ τὴν τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης λέξεως γάλα sut—chuti.

Ὄνυξ—Π. Naï—Βόρ. Ungla.

Ἡ ἑρμηνεία τοῦ Βόρρω εἶναι ἡ λατινικὴ ungula ὁπλή, παρὰ τῆς κοινῆς unguis—ὄνυξ. Ἡ ἱσπανικὴ εἶναι una. Ἀπὸ τὴν σανσκριτικὴν nakha παράγεται καὶ ἡ ἡμετέρα ὄνυξ... ὅπου οἱ Ἕλληνες

Σανσκρ. **pantchan**, πέντε. Ἡ λέξις εἶναι πλησιεστέρα πασῶν τῶν ἄλλων γλωσσῶν, καὶ εἰς τὴν Ἱσπανίαν καὶ Τουρκίαν ἐφυλάχθη σχεδὸν ἀναλλοίωτος. Ὡς εἰς τὴν προηγουμένην οὕτω καὶ ἐνταῦθα βλέπομεν τῆς Σανσκρίτης τὸ **tch** τρεπόμενον παρὰ τῶν Ἑλλήνων εἰς τ, πέν-τε. Οἱ Αἰολεῖς ἔλεγον καὶ πέμπε.

Ἕξ—Β. Sho—Π. Shov—Βόρ. Job.

Σανσκρ. **shash**—ἕξ. Ἡμεῖς μὲν ἀπεβάλαμεν τὸ ἀρκτικὸν **sh** — ἕξ, οἱ δὲ Λατῖνοι τὸ ἐφύλαξαν — **s**—**ex**, ὡς καὶ οἱ Σλάβοι **shesht**.

Ἑπτά—Β. Efta—Π. Eftà—Βόρ. Efta.

Παρὰ Σανσκρ. **saptan** — ἑπτά. Καὶ ἐνταῦθα ἀπέβαλεν ἡ ἑλληνικὴ, ὡς καὶ ἡ τῶν Ἀτσιγγάνων, τὸ ἀρκτικὸν **s**. Κατὰ πρώτην ὄψιν νομίζει τις ὅτι ἡ λέξις αὕτη εἶναι ἡ ἡμετέρα ἑπτὰ, κοινῶς ἑφτά· ἀλλ' ὅ,τι ἐπράξαμεν ἡμεῖς ἔπραξαν καὶ οἱ Πέρσαι, εἰπόντες τὸ ἑπτὰ **heft**. Ὅθεν τῶν Ἀτσιγγάνων τὸ **efta**, εἶναι φυσικὴ τροπὴ τοῦ π εἰς φ πρὸ τοῦ συμφώνου τ, τροπὴ ὁσημέραι ἀκουομένη μεταξὺ ἡμῶν, δημώδης μὲν εἰς ἡμᾶς, κανονικὴ δὲ εἰς τοὺς Πέρσας. Ὁμοίαν τροπὴν ἔκαμον καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, λέγοντες ἔβδομος, ἑβδομήκοντα, ἀντὶ ἕπτομος, ἑπτομήκοντα. Ἡ ἀρχαία ζενδικὴ, λέγουσα τὸ ἑπτὰ **haptan**, ἔτρεψε τὸ ἀρκτικὸν **s** εἰς **h**, ὅθεν ἐγεννήθη καὶ ἡ ἄνω περσικὴ **heft**. Διὸ καὶ οἱ Ἀτσίγγανοι τῆς Ἱσπανίας, διὰ τῆς φυσικῆς τοῦ ἀνθρώπου κλίσεως εἰς τὸ νὰ τρέπῃ περὶ τὸ εὐφωνότερον τὰ σύμφωνα, ἔπλασαν λέξιν ὁμοίαν τῆς ἡμετέρας δημώδους.

Ὀκτὼ — Β. Ohto — Π. Ohtò—Βόρ. Ostor—ottolojo.

Παρὰ Σανσκρ. **ashtan**—ὀκτώ. Ἡ λέξις αὕτη τῆς ὁποίας τὸ τελικὸν **n** ἀπωλέσθη εἰς ὅλας τὰς γνωστὰς παραγώγους λέξεις, σχηματίζει τὴν πτωτικὴν αὐτῆς ὀνομαστικὴν **ashtan**, καὶ ἐκ ταύτης ἐγεννήθη τὸ ἑλληνικὸν ὀκτὼ καὶ τὸ λατ. **octo**, κατὰ τὸν κανόνα τὸν ὁποῖον προανεφέραμεν, ὅτι τὸ σύμφωνον **sh** τῆς Σανσκρίτης τρέπεται παρὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων εἰς κ, καὶ **c**. Τοῦ Βόρρω ἡ ἐτυμολογία πλειότερον τῶν δύω ἄλλων πλησιάζει τὴν πρωτογενῆ λέξιν. Ἡ περσικὴ γράφει **hesht**, ἡ δὲ ζενδικὴ φυλάττει τὴν σανσκριτικὴν ἀναλλοίωτον **astan** — **asatan** — μετὰ τοῦ τελικοῦ **n**. Ὅ,τι εἶπον ἀνωτέρω περὶ τοῦ ἕβδομος καὶ ἑβδομήκοντα, τὰ αὐτὰ λέγω καὶ διὰ τὸ ὄγδοος ὀγδοήκοντα ἀντὶ ὄκτοος καὶ ὀκτοήκοντα.

Ἐννέα—Β. Iniya—Π. Iniya—Βόρ. Enia.

Σανσκρ. **navan** — ἐννέα. Ὡς ἡμεῖς ἐπροσθέσαμεν χάριν εὐφωνίας τὸ ἀρκτικὸν φωνῆεν ε, οὕτω καὶ οἱ Ἀτσίγγανοι τὸ **i**. Ἡ γλῶσσά μας ἐκτὸς ταύτης ἔχει καί τινας ἄλλας λέξεις ἐκ τῆς Σανσκρίτης παραγομένας, εἰς τὰς ὁποίας ἐπρόσθεσεν ἀρκτικὰ φωνήεντα. Π. Χ. **naman** — ὄ-νομα—**bhru**—ὀ-φρύς.

Δέκα—Β. Desh—Π. Désh—Βόρ. Deque.

Σανσκρ. **dashan**—δέκα. Τὴν λέξιν ταύτην ἐφύλαξαν τῆς Τουρκίας οἱ Ἀτσίγγανοι καλήτερον τῶν τῆς Ἱσπανίας, οἵτινες πλησιάζουσι μᾶλλον τὰς γλώσσας τῆς Εὐρώπης. Ἑλλ. δέκα — λατ. **decem**.

Ἐλλείπουσιν ἀπὸ τὸ γλωσσάριον τοῦ Κ. Βράουν ὅλοι οἱ μέχρι τῶν εἴκοσι ἀριθμοί.

Ενδεκα	Π.	Désh—i—yek	Βόρ.	Esden—y—yesque
Δώδεκα	»	Désh—i—dùi	»	Esden—y-duis
Δεκατρεῖς	»	Désh—i—tri	»	Esden—y—trin
Δεκατέσσαρες	»	Désh—i—ishtàr	»	Esden—y—estar
Δεκαπέντε	»	Désh—i—pàntj	»	Esden—y—panche
Δεκαέξ	»	Désh—i—chòv	»	Esden—y—jobe.
Δεκαεπτὰ	»	Désh—i—eftà	»	Esden—y—ester.
Δεκαοκτὼ	»	Désh—i—ohtò	»	Esden—y—ostor
Δεκαεννέα	»	Désh—i—iniya	»	Esden—y—esñe.

Ἰδοὺ καὶ οἱ παράλληλοι σανσκριτικοὶ ἀριθμοί.

Ἕνδεκα	ekadashan
Δώδεκα	dvadashan
Δεκατρεῖς	trayodashan
Δεκατέσσαρες	tchadurdashan
Δεκαπέντε	pantjadashan
Δεκαέξ	shodashan
Δεκαεπτὰ	saptadushan
Δεκαοκτὼ	ashtadashan
Δεκαεννέα	navadashan

Εἴκοσι—Β. Bish—Π. Bish—Βόρ. Bis.

Ὁ σχηματισμὸς τοῦ ἀριθμοῦ τούτου παρὰ τοῖς Σανσκρ. **vinshati**, ὁμοιάζει τὸν τῆς περσικῆς **bist** φυλαττούσης τῆς ληγούσης τὸ σύμφωνον.

Τριάκοντα	Β.	Otrenta	Π.	Trànda	Βόρ.	Trianda
Τεσσαράκοντα	»	Sarenda	»	Saranda	»	Estardi
Πεντήκοντα	»	Paninda	»	Peninda	»	Pancherdi
Ἑξήκοντα	»	Showar	»	Shovardéri	»	Joberdi
Ἑβδομήκοντα	»	Eftawardesh	»	Eftavardéri	»	Esterdi
Ὀγδοήκοντα	»	Ohtowardesh	»	Ohtovardéri	»	Ostordi
Ἐνενήκοντα	»	Iniawardesh	»	Iniyavardéri	»	Esñardi.

Ἰδοὺ καὶ οἱ παράλληλοι σανσκριτικοὶ ἀριθμοί·

Τριάκοντα	trinshat
Τεσσαράκοντα	tchalvarinshat.
Πεντήκοντα	pantjashat
Ἑξήκοντα	shasti
Ἑβδομήκοντα	saptati
Ὀγδοήκοντα	ashiti
Ἐννενήκοντα.	navati

Αἱ πρῶται τρεῖς ἐτυμολογίαι τοῦ γλωσσαρίου τοῦ Κ. Βράουν καὶ τοῦ ἐμοῦ, ὡς καὶ ἡ πρώτη τοῦ Βόρρω, εἶναι ἀναμφιβόλως αἱ δημώδεις ἡμέτεραι, τὰς ὁποίας οἱ Ἀτσίγγανοι ἔλαβον παρ' ἡμῶν, εἴτε κατὰ τὴν διάβασιν εἴτε κατὰ τὴν ἐνταῦθα διαμονήν των, καὶ μετέφεραν ἀκολούθως καὶ εἰς Ἱσπανίαν. Τὰς δὲ ἄλλας ἡμετέρας ἀπέβαλον ὡς μὴ ἁρμοζούσας εἰς τὴν λαλιάν των.

Τοῦ Κ. Βράουν ἡ **showar**—ἑξήκοντα, πιθανὸν νὰ γράφεται **showardesh**, σύμφωνα μετὰ τῶν ἀκολούθων. Αἱ ἐπίλοιποι λέξεις σχηματίζονται τακτικὰ παρὰ τῶν μονάδων καὶ προσθήκῃ τοῦ ἀριθμοῦ **desh**-δέκα. Εἰς τὰ πρῶτα δύω γλωσσάρια ὁ σύνδεσμος **u** ἢ **y** ἐτράπη ἀκολούθως εἰς **war**· παρ' Ἕλλησι δυωκαίδεκα. Εἰς τὸ ἐμὸν γλωσσάριον, τὸ

sh τῆς desh ἐτράπη εἰς ri, κατὰ τὸν κοινὸν καὶ φυσικὸν κανόνα τοῦ συμφώνου τούτου. Εἰς δὲ τοῦ Βόῤῥω τὰς ἑρμηνείας ἡ τελικὴ desh ἐκολοβώθη εἰς di, ἀλλὰ φαίνεται καὶ αὐτοῦ ἡ προσθήκη τοῦ r, χάριν εὐφωνίας. Ὁ ἀναγνώστης δύναται μόνος νὰ σαφηνίσῃ ἀπὸ τὴν ἐξέτασιν καὶ τὴν παραβολὴν τῶν μονάδων τὴν μετὰ τῆς σανσκριτικῆς συγγένειαν τῶν ἀριθμῶν τούτων.

Ἑκατὸν — Β. Shevel — Π. Shel — Βόρ. Gres.

Αἱ πρῶται δύω ἑρμηνεῖαι συγγενεύουσι μετὰ τῆς σανσκριτικῆς shatan—ἑκατὸν, ἡ δὲ τῆς λέξεως Gres μοὶ εἶναι ἄγνωστος.

Διακόσιοι — Π. Dushel — Βόρ. Ἐλλείπει.

Τριακόσιοι — » Trishel — » Ἐλλείπει,

Χίλιοι—Β. Ἐλλείπει—Π. Milia—Βόρ. Milan.

Τὴν λέξιν ταύτην, ξένην τῆς σανσκριτικῆς sahasran—χίλιοι, ἔλαβον οἱ Ἀτσίγγανοι παρὰ τῶν Εὐρωπαίων λεγόντων mille.

ΜΕΡΟΣ Γ'. ΤΜΗΜΑ Β'.

Γλωσσάριον.

—ooo—

Ἐνταῦθα παύει τὸ γλωσσάριον τοῦ Κ. Βράουν. Ἐγὼ δὲ ἐξακολουθῶ τὴν αὐτὴν τάξιν τοῦ πρώτου τμήματος, παραβάλλων τὰς παρ' ἐμοῦ ζητηθείσας λέξεις μετὰ τῶν τοῦ Βόῤῥω, ὡς ἔπραξα ἤδη καὶ μὲ τὰ τρία γλωσσάρια.

Ἀδελφὸς—Π. Pra—Βόρ. Plal—Plan—Plano.

Ἀδελφὴ — Π. Pen — Βόρ. Plani.

Ἄνευ τῆς πρώτης ἑρμηνείας pra, ἐδυσκολεύετό τις νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἡ λέξις αὕτη εἶναι ἡ σανσκριτικὴ bhratri ἡ γεννήσασα τόσας τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης ταυτοσήμους λέξεις. Εἰς τὴν ζενδικὴν bratar, περσ. berader, λατ. frater, ἑλλ. φράτωρ, γοτθ. brothar, γερμαν. bruder, ἀγγλ. brother, σλαβ. brash, ῥωσ. brat, καὶ βουλ. vrat. Ἐκ ταύτης μανθάνομεν μετὰ βεβαιότητος, ὅτι φράτωρ καὶ αἱ συγγενεῖς λέξεις ἐσήμαινον τὸ πάλαι ἀδελφὸν, καὶ φρατρία ἀδελφότητα. Παρὰ Σανσκρίταις bhratriya — ἀδελφικὸς — ἀνήκων, ἀναφερόμενος εἰς ἀδελφόν. Τὴν λέξιν ταύτην ἀνάγκη νὰ γράφωμεν φρατρίαν, καὶ ὄχι φατρίαν. Τὴν μετάθεσιν ταύτην τοῦ ρ δικαιόνουσι τὰ πλειότερα λεξικὰ, σημειόνοντα τὴν λέξιν ὡς παράγωγον τῆς πάτρας καὶ πατρίδος. Τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ Ἀτσίγγανοι ἐφύλαξαν εὐτυχῶς τὴν λέξιν, ὁμοίαν σχεδὸν τῆς πρωτογενοῦς, τὴν ὁποίαν ἐδυνάμεθα νὰ μὴν ἀναγνωρίσωμεν εἰς τὰς τρεῖς ἑρμηνείας τοῦ Βόῤῥω, αἱ ὁποῖαι καὶ αὐταὶ ἀναμφιβόλως εἶναι παρὰ τῆς ἰδίας bhratri, μεταλλαγεῖσαι, κατὰ τὴν φυσικὴν τῶν γραμμάτων πρὸς ἄλληλα τροπήν. Πλησιάζει τὸ plal, εἰς τὸ λιθουανικὸν brolis — ἀδελφός. Τῆς πρωτογενοῦς σανσκριτικῆς ἀναμφιβόλως εἶναι ἡ pen καὶ plani — ἀδελφή· ἂν καὶ οἱ Ἰνδοὶ μετεχειρίζοντο ἄλλην λέξιν svasri — ἀδελφὴ, λατ. soror καὶ sororius. Διὰ τὴν τροπὴν τοῦ r εἰς l ἔστω παράδειγμα ἡ πορτογαλλικὴ branco λευκός· ἱσπαν. blanco — γαλλ. blanc.

Κεφαλὴ — Π. Shorò — Βόρ. Jero.

Κατέγραψα τὴν λέξιν ταύτην εἰς τὸ πρωτόγραφον γλωσσάριόν μου o-shorò—Τὸ ἀρκτικὸν o εἶναι τὸ σύνηθες ἄρθρον τῶν Ἀτσιγγάνων, τὸ ὁποῖον πολλάκις ἐπανέλαβεν ἡ Ἀτσιγγανίς. Τὴν λέξιν ταύτην ἀνάγω εἰς τὴν γνωστὴν σανσκριτ. shiras — κεφαλή. Τοῦ Βόῤῥω εἶναι σχεδὸν ἡ αὐτή. Εἶπον ἀνωτέρω ὅτι τὸ σύμφωνον sh τῆς σανσκριτ. πάντοτε σχεδὸν τρέπεται εἰς κ, εἰς τὰς συγγενεῖς ἑλληνικὰς λέξεις. Ὅθεν πιθανὸν νὰ προῆλθον ἐκ ταύτης αἱ ἡμέτεραι, κάρα, κάρη, κρᾶς, καὶ τὸ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φυόμενον κέρας. Ἀπὸ λέξιν ὁμοίαν ταύτης shiran, γένους οὐδετέρου, πιθανὸν νὰ παράγεται καὶ τὸ κρανίον, λατ. cranium.

Γλῶσσα—Π. Tchip—Βόρ. Chipe—Chipi.

Τὴν σανσκριτικὴν djihva—γλῶσσα, παράγει ὁ Wilson παρὰ τοῦ ῥήματος liha, γλύφων. Ἂν ἡ ἐτυμολογία αὕτη εἶναι ἀληθὴς, ἐξηγοῦνται τότε ἡ λιθουανικὴ liezuwis—λατ. lingua—καὶ τροπῇ τοῦ l εἰς t γοτθ. tuggo — ἀγγλ. tongue. Ἡ τῶν Ἀτσιγγάνων εἶναι πλησιεστέρα τῶν ἄλλων, τρέψασα τὸ dj εἰς tch, συνήθεια κοινωτάτη εἰς τὴν γλῶσσαν πολλῶν ἐθνῶν. Ἡ ζενδικὴ ἔχει hirva— Τὸ v ἔτρεψαν οἱ Ἀτσίγγανοι εἰς p. Εἰς τὴν Ἱσπανίαν διεφυλάχθη καὶ τὸ τελικὸν φωνῆεν.

Μαστὸς—Π. Tchutché—Βόρ. Chucha.

Σαφεστάτη ἡ πηγὴ τῆς λέξεως ταύτης. Ἐκ τῆς σανσκριτικῆς ῥίζης tchusha πίνω—μυζάω, παράγονται πάμπολλαι λέξεις ταυτόσημοι, καθὼς συμβαίνει εἰς λέξεις κοινὰς καὶ δημώδεις. Tchutchi—μαστὸς, tchutchuka, τιτθὴ, γράφεται ἡ λέξις αὕτη καὶ tchutchuuka. Διὰ τροπῆς τοῦ ἀρκτικοῦ tch εἰς k, ἔγινεν ἄλλη κοινὴ λέξις kutcha στῆθος—μαστὸς—παρὰ Σλάβ. sosétch μαστός. Ἡ ἄνω λέξις tchutchi ἔχει πλείστην συγγένειαν μετὰ τοῦ ῥήματος tchutchya, στάζω — ὑγραίνω, καὶ τοῦ ὁμοίου αὐτοῦ shutchya — χυμὸν ἐκβάλλω. Ὅθεν οἱ Σλάβοι sok χυμὸς—οἱ Λατ. succus—καὶ sugo—μυζάω — οἱ Γερμ. saugen, οἱ Γάλλοι sucer καὶ οἱ Ἄγγλ. suck, λεγόμεναι κατ' ἐξοχὴν περὶ βρέφους θηλάζοντος. Ἡ τοιαύτη τῶν λέξεων παραγωγὴ δεικνύει τὴν πρωτογενῆ αὐτῶν ἀρχὴν, παρὰ τῆς σανσκριτικῆς ῥίζης tchusha μυζάω ἢ ἐκβάλλω χυμόν. Τοιαῦται παραβολαὶ σαφηνίζουσι καὶ τῶν λέξεων αὐτῶν τὴν καθαρὰν σημασίαν. Ἀπὸ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ῥήματος τούτου καὶ τῶν πολυαρίθμων αὐτοῦ παραγώγων, εὔλογον εἶναι νὰ πορισθῶμεν καὶ τὴν τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης λέξεως γάλα sut—chuti.

Ὄνυξ—Π. Naï—Βόρ. Ungla.

Ἡ ἑρμηνεία τοῦ Βόῤῥω εἶναι ἡ λατινικὴ ungula ὁπλὴ, παρὰ τῆς κοινῆς unguis—ὄνυξ. Ἡ ἱσπανικὴ εἶναι una. Ἀπὸ τὴν σανσκριτικὴν nakha παράγεται καὶ ἡ ἡμετέρα ὄνυ[illegible] λτινες

εἰς τὴν πρωτογενῆ δισσύλαβον ἐπρόσθεσαν τὸ o, ὡς ἔκαμαν καὶ εἰς ἄλλας λέξεις (Ἴδε ἑρμ. ἐννέα). Ἡ σανσκριτικὴ γράφεται καὶ nakhii, σημαίνουσα τότε φυτὰ ἀρωματικὰ εἰς σχῆμα καρφίων. Παρὰ Γερμ. nagel—ὄνυξ καὶ καρφίον—Ἀγγλ. nail, ὁμοίως. Ἀπὸ τὴν λέξιν ταύτην λήγουσαν εἰς i μακρὸν, ἐγεννήθη ἡ παροῦσα naï τῶν Ἀτσιγγάνων. Εἰς τὸ γλωσσάριόν του ἔχει ὁ Βόῤῥω τὴν λέξιν turra ὄνυξ, τὴν ὁποίαν ἀγνοῶ,

Χρυσίον — Π. Galpea — Βόρ. Sonacai

Τὴν πρώτην ἑρμηνείαν ἀγνοῶ. Ἡ σανσκριτικὴ kanaka, χρυσίον, παρὰ τῆς ῥίζης kan λάμπω, τὴν ὁποίαν ὁ Βόῤῥω ἀναφέρει, μὲ φαίνεται ἀπίθανος, διὰ νὰ μὴν εἴπω ἀδύνατος. Ἡ ἑρμηνεία καὶ συγγένεια τοῦ sonacai πρέπει νὰ ζητηθῶσιν ἀπὸ τὰ παράγωγα τῆς σανσκριτικῆς ῥίζης shana-δίδω, εὐφραίνω —saanasi—χρυσίον, καὶ τὴν ὁμοίαν saanika-αὐλὸς ὄργανον μουσικὸν χρυσίον, διὰ τοῦ ὁποίου εὐφραίνεταί τις. Ὅθεν καὶ ἡ λέξις χρυσίον διὰ τῆς δόσεως τοῦ ὁποίου τερπόμεθα. Κοινόταται εἶναι αἱ τοιαῦται πολλῶν ὀνομάτων σημασίαι εἰς τὴν Σανσκρίτην.

Ἀργύριον — Π. Rup — Βόρ. Paquilli — Plubi — Pomi.

Ἡ ἑρμηνεία τῆς πρώτης εἶναι σαφὴς, παρὰ τῆς σανσκρ. rupyam, ἀργύριον κατειργασμένον, — ἀργύριον καὶ χρυσίον — rupyadhyaka, — ὁ κύριος τοῦ νομισματοκοπείου. Ἡ λέξις rupa σημαίνει σχῆμα, καὶ rupya πᾶν τὸ κατειργασμένον, κατ' ἐξοχὴν δὲ τὸ ἀργύριον, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς χρῆμα πλειότερον τῶν ἄλλων μετάλλων. Τὸ ἡμέτερον δημῶδες ἀσήμιον, τὸ ὁποῖον νομίζουσί τινες παραγόμενον ἐκ τοῦ σῆμα, εἶναι συγγενὲς τῆς περσικῆς λέξεως sim, ἀργύριον καὶ νόμισμα ἀργυροῦν. Μὴ συγχέῃ ὁ ἀναγνώστης τὴν ἄνω λέξιν rupya μετὰ τῆς κοινῆς εἰς τὴν Τουρκίαν rupi, παραγομένης παρὰ τῆς ἀραβικῆς ruba, τέταρτον. Τὰς τρεῖς τοῦ Βόῤῥω ἑρμηνείας ἀγνοῶ. Ἡ δευτέρα μοὶ φαίνεται ἡ ἰσπανικὴ plomo, μόλυβδος, καὶ τὴν ὁποίαν πιθανὸν ὁ Βόῤῥω κατὰ λάθος νὰ ἤκουσε και κατέγραψε. Δὲν συμφωνῶ μετὰ τοῦ ἰδίου λέγοντος, ὅτι τὸ plubi λέγεται ἀντὶ rupi. Ἡ σανσκριτικὴ λέξις αὕτη ἔδωκεν ὄνομα εἰς τὸ κοινότατον σημερινὸν νόμισμα τῶν Ἰνδιῶν, rùpi, κοινῶς εἰς τὰ νομίσματα rupee γραφόμενον.

Πωλίον — Π. Tchirikli — Βόρ. Chiriclo.

Ἡ σανσκριτικὴ λέξις tchiri — ψιττακὸς, εἶναι ἡ μόνη συγγενεύουσα μετὰ ταύτης τοῦ γλωσσαρίου· πιθανὸν τοιαύτης σημασίας λέξις νὰ ὑπῆρχε καὶ εἰς τὴν Σανσκρίτην, διότι μέχρι τῆς σήμερον εἰς τὴν δαμώδη γλῶσσαν τῶν Ἰνδῶν, ἀκούεται ἡ λέξις chiriya, σημαίνουσα τὰ ὄρνεα ἐν γένει. Ἡ λέξις tchiri — παράγεται, κατὰ τὸν Wilson, παρὰ τοῦ tchi, καὶ ra-ἐκφωνῶ, δηλαδὴ κάμνω φωνὴν ὁμοίαν τῶν πωλίων, καὶ ἠδύνατο νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς ὅλα ἐν γένει τὰ ὄρνεα.

Πετεινός — Π. Bàsno — Βόρ. Basno.

Ἡ λέξις αὕτη εἰ καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ἠλλοιωμένη πλειότερον πολλῶν ἄλλων, ἀνάγεται εἰς τὴν σανσκριτικὴν paksin—πωλίον, ὄνομα καὶ ἐπίθετον παραγόμενον παρὰ τῆς paksa, πτερὸν καὶ πτέρυξ. Καθὼς ἡμεῖς λέγομεν τὸν ἀλεκτρυόνα πετεινὸν, οὕτω καὶ οἱ Ἀτσίγγανοι paksin, τὸν πετεινόν. Ἡ τροπὴ τῶν γραμμάτων εἶναι φυσικωτάτη. Τὸ k τῶν Ἰνδῶν συχνότατα μετατρέπουσιν οἱ Ἀτσίγγανοι χάριν εὐφωνίας εἰς sh, τὸ δὲ p ἔγινε b. Τοιαῦτα παραδείγματα ἀπαντῶνται συχνότατα εἰς ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας.

Ἐσθής — Pàta — Βόρ. Plata.

Ἡ ἑλληνικὴ ἐσθὴς καὶ ἡ συγγενὴς λατινικὴ nestis παράγονται παρὰ τῆς σανσκριτικῆς vastis— ἔνδυμα, φόρεμα — Ἐκτὸς ταύτης καὶ ὁμοίας ἄλλης παραγομένης ἀπὸ ῥίζαν vasa—κατοικῶ, ἐνδύομαι, ἢ μᾶλλον καλύπτομαι εἴτε διὰ οἴκου, εἴτε διὰ ἐνδύματος, εἶναι ἄλλη pata, παρὰ τῆς ῥίζης pata—περιβάλλω, ἐνδύω, σημαίνουσα πανίον ὡραῖον, χρωματισμένον, ἐσθῆτα χρωματισμένην ἢ βαμμένην. Ἐκ τούτου παράγεται ἡ ἄνω pàta, τὴν ὁποίαν οἱ Ἀτσίγγανοι τῆς Ἰσπανίας παρήλλαξαν προσθέσαντες χάριν εὐφωνίας l εἰς τὴν πρώτην συλλαβήν. Ὁ Βόῤῥω δὲν σημειόνει οὐδεμίαν ἀντιστοιχοῦσαν σανσκριτικὴν λέξιν.

Μέλας—Π. Kàli—Βόρ. Calo—Callardo—Caloro.

Αἱ ἑρμηνεῖαι αὗται ἀνάγονται εἰς τὴν κοινὴν σανσκριτικὴν λέξιν kala—μέλας, μελάγχρους—κυάνεος —θάνατος, πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὴν μελάνην. Ἡ δευτέρα καὶ τρίτη τοῦ Βόῤῥω εἶναι ἰσπανικοῦ σχηματισμοῦ. Παρὰ Σλάβοις kalénie βαφὴ, ἥτις ἐφύλαξε τὰ αὐτὰ σύμφωνα καὶ τὴν σημασίαν τῆς σανσκριτικῆς kala. Ὁ ἀναγνώστης παρατηρεῖ, ὅτι οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀτσίγγανοι πολλὰς τῆς ἀρχαίας αὐτῶν γλώσσης λέξεις ἐφύλαξαν καθαρὰς πάσης ξένης ἐπιμιξίας.

Λευκός—Π. Parni—Βόρ. Parno—Parné.

Περὶ τῆς λέξεως ταύτης οὐδὲν βέβαιον γνωρίζω. Αἱ ἑλληνικαὶ λευκὸς καὶ λευκαυγὴς, καὶ λατ. lucens καὶ lucina, σανσκριτ. lotchana—ὀφθαλμὸς, παράγονται παρὰ τοῦ loka καὶ lotcha — βλέπω καὶ λάμπω. Τὴν ἰδέαν ταύτην ἐνισχύει καὶ ἄλλη σανσκριτικὴ shutchi—καθαρὸς, λευκὸς, παρὰ τῆς shutch—λάμπω. Τὰς λέξεις ταύτας μεταχειριζόμεθα καὶ ἡμεῖς, καθὼς οἱ Ἰνδοί. Εὔκολος εἶναι ἡ μετάβασις τῶν λέξεων ἀπὸ τὸ loka—λαμπυρὸς, εἰς τὸ λευκός. Ἐκτὸς τούτου ἡ παράλληλος φιλολογία ἀνευρίσκει ὅλας τὰς σημασίας ταύτας εἰς τὰς νῦν λαλουμένας γλώσσας τῆς Εὐρώπης. Ἡ γλῶσσα δὲ τῶν Ἀτσιγγάνων, λαβοῦσα τὰς πλειοτέρας αὐτῆς λέξεις ἀπὸ τὴν σανσκριτικὴν, παρέλαβε καὶ διεφύλαξε πολλὰς μὴ σωζομένας, ἢ πιθανώτερον μὴ ἀναγνωρισθείσας μέχρι τῆς σήμερον. Ὅθεν δὲν γνωρίζω πόθεν ἄλλοθεν νὰ ἑρμηνεύσω τὴν παροῦσαν τοῦ γλωσσαρίου, πλὴν ἀπὸ τὴν λέξιν panduvarna, σύνθετον ἀπὸ τὴν pandu—λευκὸς—κίτρινος καὶ varna—χρῶμα. Ἡ λέξις pandu, γνωστὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἰνδίας, ὡς ὄνομα ἡγεμόνος

πατρὸς τῶν τεσσάρων Πάνδάβων, σημαίνει καὶ τὸν λευκὸν καὶ λευκόφαιον, πολλάκις δὲ καὶ τὸν κίτρινον· ὅθεν καὶ ὁ ἴκτερος. Ὅπως καὶ ἂν ἦναι, πιθανὸν εἰς τὰ στόματα τῶν χυδαίων Ἀτσιγγάνων νὰ ἀπεκόπη ἡ μεσαία συλλαβὴ, καὶ νὰ ἔγινεν ἡ λέξις ὁποίαν σήμερον τὴν ἀκούομεν. Ἡ δευτέρα ἑρμηνεία τοῦ Βόῤῥω, parné, σημαίνει τὰ ἀργυρᾶ ἢ λευκὰ λεγόμενα νομίσματα. Dineros blancos — συνήθεια κοινή.

Ἐρυθρός—Π. Lolò—Βόρ. Lolo—lole.

Τὴν ἑρμηνείαν ταύτην ἀνάγω εἰς τὴν σανσκριτικὴν loha—σίδηρος, ὅπλον—αἷμα, καὶ εἰς τὴν ταυτόσημον ταύτης lohita—ἐρυθροῦς—ἐρυθρόχρους—αἷμα. Οἱ Ἀτσίγγανοι ἐφύλαξαν τὴν πρώτην συλλαβὴν, τὴν ὁποίαν ἐδιπλασίασαν. Τοῦ Βόῤῥω ἡ ἐτυμολογία εἰς τὸ γλωσσάριόν του ἐξηγεῖται lomate—ἡ γνωστὴ καὶ παρ' ἡμῖν τομάτα. Ἡ ἀποκοπὴ ὁλοκλήρων συλλαβῶν εἶναι κοινὴ εἰς πολλὰς γλώσσας.

Ἰσχνὸς—Π. Shukò—Βόρ. Juco. θηλ. Juqui.

Παρὰ τῆς σανσκριτικῆς ῥίζης shusha—ξηραίνω, σχηματίζεται τὸ ἐπίθετον shushka—ξηρὸς—ἰσχνὸς—ἄκαρπος, ὅθεν ἡ παροῦσα ἑρμηνεία. Παρὰ Σλ. suhii—ξηρὸς—καὶ sushta—ξηρὰ—πρὸς διάκρισιν τῆς θαλάσσης, καὶ λατ. siccus—ξηρὸς—ἰσχνός. Αἱ δύο αὗται λέξεις καὶ εἰς ἡμᾶς τὴν σήμερον εἶναι πολλάκις ταυτόσημοι.

Θύρα—Π. Dar—Βόρ. Burda.

Εὔκολος ἡ ἑρμηνεία τῶν δύω τούτων λέξεων· ἡ σανσκριτικὴ dvara—θύρα—πύλη—δίοδος ἀναφαίνεται εἰς τὰς ἀρχαίας καὶ σημερινὰς γλώσσας. Παρὰ Ζενδ. dvara—Πέρσ. der—Ἑλλ. θύρα—Γοτθ. daur—Ἀγγλ. door. Ἡ λέξις puradvara σύνθετος παρὰ τῆς ἄνω καὶ τῆς pura—πόλις, σημαίνει κυρίως τὴν ἡμετέραν πύλην, δηλαδὴ τὴν θύραν τῆς πόλεως. Ἡ ἐμὴ ἑρμηνεία εἶναι καθαρὰ, dvara. Τὴν δὲ τοῦ Βόῤῥω, ἀνάγω εἰς τὴν σύνθετον ταύτην puradvara, ἥτις ἔχασεν εἰς τὰ στόματα τῶν Ἀτσιγγάνων τὴν ὑστέραν συλλαβήν. Ἂν ἡ ἐτυμολογία αὕτη εἶναι ἀληθὴς, δυνάμεθα τότε νὰ ζητήσωμεν ἐκ ταύτης καὶ τὴν παραγωγὴν τῆς λατινικῆς porta.

Ἔξω—Π. Avrì—Βόρ. Abri.

Παράγεται πιθανῶς ἡ λέξις αὕτη παρὰ τῆς γνωστῆς σανσκριτικῆς vahis—καὶ vahir—ἔξω. Ἡ δευτέρα εἶναι συνηθεστέρα εἰς τὰς συνθέτους λέξεις, καθὼς vahiranga—ἐξωτερικὸν μέλος. Διὰ τῆς μεταθέσεως τῶν γραμμάτων ἔγεινεν avri.

Μέσα—Π. André—Βόρ. Andre—Enre

Ἡ ἑρμηνεία αὕτη εἶναι σαφὴς παρὰ τῆς σανσκριτικῆς antar — ἐντὸς — μέσα — μεταξύ. Εἰς τὰς συνθέτους λέξεις ἡ σημασία εἶναι—ἐσωτερικὸς — interior.

Ἐπάνω—Π. Opré—Βόρ. Oupre—Opré.

Παρὰ Σανσκρίτ. upari — ἐπάνω — ὑπεράνω· Παράγεται παρὰ τοῦ ἀκλίτου μορίου upa, τὸ ὁποῖον προστιθέμενον εἰς ῥήματα καὶ ὀνόματα, σημαίνει ἄνω καὶ ὑπεράνω. Ἡ upari ἐγέννησε τὴν ἑλληνικὴν ὑπὲρ, καὶ τὴν λατινικὴν super. Ἡ λέξις εὑρίσκεται εἰς πολλὰ ἔθνη—γερμ. obar — ἀγ. over.

Κάτω—Π. Telé — Βόρ. — Ostelis — Ostelé — Ostely.

Τὴν λέξιν ταύτην τῆς ὁποίας ὁμοίαν ἔχουσι καὶ οἱ Σλάβοι, doly — κάτω, ἀνάγω εἰς τὴν κοινὴν σανσκριτικὴν talas — ἡ γῆ, βάθος—τόπος ὑποκάτω,—πέλμα,—κρηπὶς,—ἡ θεμέλιον παντὸς πράγματος. Ἡ σύνθετος talaatala, σημαίνει μίαν ἐκ τῶν ἑπτὰ διαιρέσεων τοῦ ᾅδου, καὶ πολλάκις τὴν παρ' ἡμῖν δημώδη φράσιν—κάτω κάτω. Εἰς πολλὰς δὲ συνθέτους λέξεις σημαίνει πάντοτε ὑποκάτω—κατώτερος, inferior. Ἐκ ταύτης πιθανὸν καὶ ἡ λατινικὴ tellus γῆ. Ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαία χαμαὶ, καὶ ἡ ἡμετέρα κοινὴ χάμου, ὑποφαίνουσιν ἀρχαιοτέραν — χάμος — γῆ, καθὼς καὶ ἡ humi τῶν Λατίνων παρὰ τῆς humus — γῆ, καὶ τὸ Σλαβ. dolu καὶ dolye — κάτω, παρὰ τῆς ἀρχαίας dol. Αἱ ἑλληνικαὶ χαμαὶ καὶ οἴκοι εἶναι πτώσεως τοπικῆς ἀρχαίας (casus locativus), μὴ σωζομένης πλέον εἰς τοὺς μετέπειτα Ἕλληνας συγγραφεῖς. Ἡ telé αὕτη τῶν Ἀτσιγγάνων εἶναι τακτικῆς τοπικῆς πτώσεως τῆς λέξεως talas—tale. Ἡ ἀναλογία ἐνταῦθα εἶναι πρόδηλος. Τοῦ Βόῤῥω καὶ αἱ τρεῖς ἑρμηνεῖαι ἔχουσιν ἀρκτικὴν συλλαβὴν ξένην, προσκολλημένην χάριν εὐφωνίας.

Μακρὰν—Π. Dùrsi—Βόρ. Dur.

Παρὰ Σανσκρ. duras—μακρυνὸς—ἀποχωρισμένος. Τὸ οὐδέτερον duram εἶναι ἐπίῤῥημα—μακράν. Παρὰ τῆς συνθέτου duraga — μακρὸς, εἶναι καὶ τὰ γενέθλια τοῦ σλαβονικοῦ ἐπιῤῥήματος dòlgo, μακρὰν, τροπῇ τοῦ r εἰς l.

Σιμὰ—Π. Pashési—Βόρ. sumpacel.

Περὶ τῆς ἑρμηνείας τῶν λέξεων τούτων μόνον εἰκασίαν δύναμαι νὰ μορφώσω. Ἡ σανσκριτικὴ ἔχει δύω λέξεις μετὰ τῶν ὁποίων αὗται πιθανὸν νὰ συγγενεύωσιν. Ἡ μὲν pashya εἶναι μόριον ἄκλιτον θαυμασμοῦ — ἰδοὺ — λατ. ecce, παραγόμενον παρὰ τοῦ ἀνωμάλου ῥήματος drisha βλέπω. Συγγενὴς ταύτης εἶναι καὶ ἡ pashu, σημαίνουσα πᾶν τὸ βλέπον, ἑπομένως ζῶον, καὶ τοὺς κατωτέρας τάξεως θεούς. Εἶναι δὲ πολλάκις καὶ ἄκλιτον, σημαῖνον καθὼς τὴν ἄνω pashya — ἰδοὺ — βλέπε. Πιθανὸν λοιπὸν ἡ λέξις αὕτη νὰ ἐσήμαινε καὶ σιμὰ, πλησίον. Ἡ δευτέρα ἑρμηνεία τοῦ Βόῤῥω, μοὶ φαίνεται ὅτι συγγενεύει μετὰ τοῦ γνωστοῦ ἐπιθέτου samiipa—ὁ πλησίον, ὁ ἐγγὺς, κοινοῦ εἰς τοὺς συγγραφεῖς τῆς Ἰνδίας.

Μεθυσμένος — Π. mattò — Βόρ. mato.

Εἴδομεν εἰς τὴν ἀνωτέρω ἑρμηνευθεῖσαν λέξιν, οἶνος, τὴν παραγωγὴν τῆς λέξεως mol, καὶ τὰς συγγενεῖς αὐτῆς εἴς τινας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Τὴν λέξιν madhu, ἀνάγω εἰς τὴν σανσκριτικὴν ῥίζαν mad, χαίρομαι — εὐφραίνομαι. Ἡ μετοχὴ εἶναι matta ἀντὶ madta, χάριν εὐφωνίας. Ἡ μετοχὴ αὕτη σημαίνει τὸν εὐφραινόμενον, τὸν μεθύοντα ἀπὸ οἶνον ἢ οἰνόπνευμα, ἑπομένως δὲ τὸν ματαιόφρονα καὶ ὑπερήφανον, καὶ ἐλέφαντα ὀργῶντα. Τὴν λέξιν

ταύτην ἀνευρίσκομεν καὶ εἰς τὴν λατινικήν. Ὁ Πλίνιος ὀνομάζει madon, τὴν λευκὴν ἄμπελον, βρυωνίαν, καὶ ὁ Πλάουτος madulsa τὸν μέθυσον. Ἂν καὶ αἱ λέξεις αὗται, κατὰ τοὺς λεξικογράφους, παράγονται ἀπὸ τὸ ῥῆμα madeo—μαδάω—νοτέω. φρονῶ ὅτι δύνανται νὰ ἐτυμολογηθῶσι παρὰ τῆς ῥίζης ταύτης mad, ὡς ἀναγόμεναι εἰς τὰ ἀφορῶντα τὸν οἶνον καὶ τὴν μέθην. Ἡ ἑρμηνεία αὕτη mattò, παρὰ τῆς μετοχῆς matta, δεικνύει καὶ τὴν ἀνάγκην νὰ γράφεται μὲ δύω t.

Πολλὰ δύναταί τις νὰ εἴπῃ περὶ τῆς λέξεως ταύτης καὶ τῶν πολυαρίθμων αὐτῆς συγγενειῶν. Ἀρκεῖ τώρα νὰ εἴπω, ὅτι καὶ αἱ ἑλληνικαὶ ματία, καὶ ματίη—μωρία, ἀνοησία, ἐνδέχεται νὰ ἔχωσιν ἐκ ταύτης τὰ γενέθλιά των.

Πλήρης — Π. Perdò — Βόρ. Perdo.

Παρὰ σανσκρ. prii—πληρόνω—γεμίζω. Ἡ μετοχὴ αὐτῆς εἶναι purta—πλήρης—ἐντελής. Ἀπὸ τὴν μετοχὴν ταύτην παράγω τὴν ἀνωτέρω τῶν Ἀτσιγγάνων. Ὁ ἀναγνώστης παρατηρεῖ τὴν ἐντελῆ τῶν δύω ἑρμηνειῶν ὁμοφωνίαν εἰς ὅλας τὰς λέξεις τὰς ἀναγομένας εἰς γνωστὰς σανσκριτ. λέξεις.

Βροχὴ — Π. Burshìn — Βόρ. Brijindel.

Ἡ σανσκριτικὴ ῥίζα prisha—ῥαντίζω—ἐκχέω - ποτίζω, εἶναι εἰς κοινοτάτην χρῆσιν, σημαίνουσα κατ' ἐξοχὴν βρέχω διὰ ῥαντίσματος. Ἡ πρώτη ἑρμηνεία πιθανὸν νὰ ἀνάγεται εἰς τὸ ἐπίθετον prishan—ὁ ῥαντίζων, καὶ ἡ δευτέρα εἰς τὸ οὐσιαστικὸν prishata—σταλαγμὸς ὕδατος. Ἡ ἐτυμολογία αὕτη δὲν μοὶ φαίνεται ἀπίθανος, διότι πρῶτον ἡ κυρία σημασία τῆς ῥίζης prisha, εἶναι ῥαντίζω, καὶ δεύτερον αἱ δύω ἑρμηνεῖαι ὁμοιάζουσι τὴν πρωτογενῆ ῥίζαν τρέψασαι τὸ ἀρκτικὸν p εἰς b. Ὁ Βόῤῥω δίδει τὴν ἀντιστοιχοῦσαν σανσκριτικὴν λέξιν purana, ἥτις ἂν καὶ ἐνίοτε ἐννοεῖ τὴν βροχήν, κυρίως σημαίνει ἐντέλειαν—ἔργον ἐντελῶς κατειργασμένον.

Σῖτος — Π. Gio.—Βόρ. Gi. —Guy.—Jil.

Τὰς λέξεις ταύτας, ὡς καὶ τὴν ἡμετέραν σῖτον, ἀνάγω εἰς τὰς σανσκριτ. sita καὶ sitya, ἀμφοτέρας ἐχούσας σημασίαν ὁμοίαν τῶν ἄνω ἑρμηνειῶν· Ἡ μὲν πρώτη sita, σημαίνει τὸν αὔλακα, ἢ τὸν ὁλκὸν τὸν γινόμενον παρὰ τοῦ συρομένου ἀρότρου, καὶ τὴν θεὰν τῶν καρπῶν, ἡ δὲ δευτέρα τὴν γῆν τὴν ἀροτριωθεῖσαν, καὶ γένους οὐδετέρου sityam σῖτον, καὶ ἐν γένει πάντα δημητριακὸν καρπὸν καὶ ὀρύζιον. Αἱ ἄνω λέξεις ἐσχηματίσθησαν ἀποκοπῇ τῆς τελικῆς συλλαβῆς ta, τὴν ὁποίαν ἡ ἑλληνικὴ ἐφύλαξεν. Ἡ σλαβονικὴ ἥτις, καθὼς προεῖπον, ἐφύλαξε τῆς πρωτογενοῦς σανσκριτικῆς πολλὰς ἀναλλοιώτους λέξεις, ἔχει zito καὶ zita, σημαίνουσαν γεννήματα, ὅλους ἐν γένει τοὺς δημητριακοὺς καρπούς.

Κρέας—Π. Mas.—Βόρ. Maas—Mang.

Τῆς λέξεως ταύτης ἡ παραγωγὴ εἶναι σαφεστάτη, καὶ διευκρινοῖ πολλὰς τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν λέξεις. Τοῦ γλωσσαρίου τὴν λέξιν mas, παράγω παρὰ τῆς σανσκρ. aamisha κρέας,—φαγίον,—ὄψον. Ταύτην ἀπαντῶμεν καὶ εἰς τὴν σλαβονικὴν mast σημαίνουσαν λίπος, πάχος, τὴν ὁποίαν οἱ σημερινοὶ Βούλγαροι ἔτρεψαν εἰς méso, ἐννοοῦντες τὸ κρέας — παρὰ Γότθ. mats — Ἀγγλ. meat— καὶ Ἀλβανοῖς μίσε-μίστ-κρέας. Ἡ ἡμετέρα κρέας, καὶ ἡ λατινικὴ συγγενὴς caro, πιθανὸν νὰ παράγωνται παρ' ἄλλης σανσκρ. τῆς kravyam, γένους οὐδετέρου, σημαινούσης ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τῶν θηρευομένων ζώων τὴν σάρκα, καὶ ἀναφερομένης εἰς τὰ κρεωφάγα ζῶα, καθὼς kravyabhudj—κρεωφάγος-λέων, ἱέραξ κτλ. Πλὴν τῆς ἀνωτέρω aamisha εἶναι καὶ ἄλλη maansa—κρέας—φαγίον, γεννήσασα πιθανῶς τὴν λατινικὴν mensa, σημαίνουσαν ποτὲ μὲν τὴν τράπεζαν, ποτὲ δὲ τὰ ἐπὶ τῆς τραπέζης βρώματα. Εἰς ταύτην ἀνάγω καὶ τὴν ἀγγλικὴν mess—φαγίον, κατ' ἐξοχὴν τὸ παρὰ συνεταίρων ἢ φίλων συντρωγόμενον (συσσίτιον), ἑπομένως καὶ τοὺς συντρώγοντας αὐτούς. Παρόμοιοι παράλληλοι ἐτυμολογίαι σαφηνίζουσι καὶ τὴν σημασίαν τῶν λέξεων αὐτῶν· ἠδυνάμην δὲ νὰ ἐπιφέρω πλειότερα τούτων παραδείγματα, κἀτ' ἐξοχὴν εἰς λέξεις ὁμοίας ταύτης, καὶ σωζομένας εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσσας, νεκρὰς τε καὶ λαλουμένας. Ἀρκεῖ ἡ ἀκόλουθος παραβολὴ τῆς σλαβονικῆς γλώσσης. Παρὰ τῆς ἄνω μνημονευομένης kravyam—σὰρξ τῶν Ἰνδῶν, παράγεται ἡ σλαβον. krov, καὶ ἡ βουλγαρικὴ kraf αἷμα, καὶ ἡ ἡμετέρα, ὡς προεῖπον, κρέας, καὶ ἡ λατ. caro. Ἡ δὲ σλαβονικὴ plot, σὰρξ, ἐγεννήθη παρὰ τῆς σανσκριτ. pluta, μετοχῆς τοῦ ῥήματος plu — πλέω — ῥέω. (λατ. fluo)—λέξεως τῆς ὁποίας τὴν σημασίαν τὰ γερμανικὰ ἔθνη μετέβαλον εἰς αἷμα.—Γοτθ. bloth, γερμ. blut, ἀγγλ. blood.

Αἷμα—Π. Rat—Βόρ. Arate—Rati

Παρὰ τῆς σανσκρ. ῥίζης randja—χρωματίζω—βάπτω. (περσ. renk χρῶμα) γίνεται ἡ μετοχὴ rakta, βαπτὸς — χρωματισμένος—κόκκινος καὶ κοκκινόχρους. Τὸ οὐδέτερον raktam σημαίνει αἷμα. Εἰς τὰς ἄνω ἑρμηνείας τὸ k τῆς σανσκρ. μετοχῆς, ἐτράπη χάριν εὐφωνίας εἰς t. Ὁμοίας συμφώνων ἀλλαγὰς οὔτε ἡ ἀρχαία οὔτε ἡ σημερινὴ ἡμετέρα δὲν συγχωρεῖ. Ἡμεῖς λέγομεν σήμερον πρακτικός, καὶ ὄχι ὅπως οἱ Ἰταλοὶ prattico, παρὰ τῆς λατινικῆς practicus. Ἡ γλῶσσα ἡ Πάλι (Pali) θυγάτηρ γνησιωτάτη τῆς σανσκριτικῆς, τρέπει τὰ σύμφωνα ταύτης κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἰταλικῆς· π. χ. τὸ σανσκρ. yukta—προσηρμοσμένος, γίνεται yutta (Essai sur le Pali par Burnouf et Lessen—p. 90). Ὅθεν δὲν βλέπω διατί ν' ἀρνηθῶμεν τὴν κοινὴν ταύτην πολλῶν ἐθνῶν συνήθειαν καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Ἀτσιγγάνων. Ἡ λέξις raktam φαίνεται ὅτι δὲν ἀφῆκεν ἴχνη εἰς τὴν ἡμετέραν ἑλληνικήν· διότι τὰς λέξεις, ῥόδον-ῥοιὰ—ῥοίδιον, ἀνάγω εἰς ἄλλην σανσκριτικὴν rudhira-ἐρυθρός, αἷμα, τῆς ὁποίας ἴχνη ἀνευρίσκονται εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Παρὰ τοῖς ἀρχ. Γερμ. rot — Γερμ. roth—Ἀγγλ. red κτλ. Ἐκ τῆς λέξεως ταύτης πιθανὸν νὰ προκύπτωσι καὶ τὰ γενέθλια τῆς ἑλληνικῆς ῥόδο — εἰς τὴν ῥοδοδάκτυλος—ῥοδοπρόσωπος.

Χιὼν — Π. Ιν — Βόρ. Bifi — give.

Παρὰ τῆς σανσκρ. hima — χιὼν, παράγεται ἡ ἡμετέρα χιὼν, καὶ χεῖμα, καὶ ἡ λατ. hiems, καὶ ἡ σλαβικὴ zima χειμών. Ἐκ ταύτης καὶ ἡ ἰνδικὴ Himalaya, γνωστοῦ ὄρους ὄνομα, σημαῖνον χιόνος κατοικίαν, παρὰ τῆς ἄνω hima καὶ εἰς alaya, κατοικία. Ἐκ τῆς λέξεως ταύτης σχηματίζεται τὸ ἐπίθετον himavat, πλήρης χιόνος ἢ χιονώδης. Παρὰ τοῦ ἐπιθέτου τούτου πιθανὸν νὰ πηγάζῃ ἡ ἐμὴ ἑρμηνεία, ἀποκοπῇ τῆς μεσαίας συλλαβῆς. Ἡ ἐμὴ ἀπώλεσε καὶ τὸ ἀρκτικὸν σύμφωνον.

Ψυχρὸς—Π. Shil—Βόρ. Jil—Jir—Gris.

Αἱ λέξεις αὗται παράγονται παρὰ τῆς κοινῆς σανσκριτικῆς ψυχρὸς — παγωμένος, καὶ ἐπομένως ἠλίθιος. Αὕτη δὲ ἡ μετοχὴ παρὰ τῆς ῥίζης shyai —παγόνω, ἐχούσης καὶ μετοχὴν ἄλλην shina—παγωμένος ὡς τὸ ἔλαιον, βούτυρον—καὶ μωρὸν—ἠλίθιον. Τοῦ Βόῤῥω ἡ ἑρμηνεία gris εἶναι, κατ' ἐμὴν ἰδέαν, λανθασμένη, διότι ἀναγόμενον εἰς τὴν σανσκριτικὴν grishma, σημαίνει τὸν θερμὸν καὶ τὴν θερμὴν τοῦ χρόνου ὥραν. Μετὰ τὴν γραφὴν τοῦ ἄνω παραγράφου καὶ τὴν ἀκόλουθον παραβολὴν πολλῶν ὁμοίων λέξεων τῶν Ἀτσιγγάνων, παρετήρησα ὅτι τινὲς λέξεις, ἐπίθετα σανσκριτικὰ λήγοντα εἰς ta, καθὼς εἶναι τὰ πλειότερα τῆς γλώσσης ταύτης εἰς τὰ στόματα τῶν Ἀτσιγγάνων, τρέπουσι τὴν λήγουσαν ταύτην ta εἰς l. π. χ. shatam—ἑκατὸν γίνεται shel καὶ shevel, παρὰ τῶν Ἀτσιγγάνων. Siita σῖτος, jil, καὶ ἡ παροῦσα shita—shil ψυχρός.

Χαρτίον—Π. Lir—Βόρ. Li.

Ἡ σανσκριτικὴ ῥίζα likha, σημαίνει κυρίως γράφω καὶ ζωγραφίζω — likhas δὲ τὸν γράφοντα καὶ τὸ γραφόμενον, καὶ πολλάκις πᾶν εἶδος ἐγγράφου, ἐπομένως καὶ αὐτὸ τὸ χαρτίον, ἢ σίδηραν, ἢ λίθινον πλάκα ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔγραφον. Οἱ Ἀτσίγγανοι τῆς Τουρκίας, κατὰ παραφθορὰν, ἐπρόσθεσαν τὸ r, ὡς φαίνεται εἰς τὴν ἐμὴν ἑρμηνείαν. Εἰς δὲ τὴν Ἱσπανίαν ἀπέκοψαν τὴν τελικὴν συλλαβὴν, ὡς πολλάκις συμβαίνει εἰς συλλαβὰς ἐχούσας σύμφωνον τὸ h. Οἱ Ὀθωμανοὶ τὴν ἡμετέραν *λάχανα*, προφέρουσι λάανα καὶ λάνα. Ἐκ τῆς σανσκριτικῆς ταύτης πιθανὸν νὰ ἐγεννήθη καὶ ἡ σλαβ. λήστ—φύλλον—σελίς.

Ἀγορὰ—Π. Foros—Βόρ. Foros—foro.

Ἡ λέξις αὕτη ἐνθυμίζει τὴν λατινικὴν forum, ἥτις καὶ αὐτὴ ἐσήμαινε κατ' ἀρχὰς τὴν ἀγορὰν, μετέπειτα δὲ ἐδόθη εἰς τινας πόλεις, ὅπως σήμερον οἱ Τοῦρκοι ὀνομάζουσι πολλὰς κωμοπόλεις, ἀπὸ τὰς ἐκεῖ ἄλλοτε καὶ σήμερον γινομένας ἐμπορικὰς πανηγύρεις. Εἰς ἡμᾶς ἡ λέξις φόρος—τέλος,—παράγεται παρὰ τῆς σανσκριτικῆς bharas — τέλος. Ὁ Βόῤῥω ἐξηγεῖ τὰς δύω αὐτοῦ λέξεις — city — ἱσπανιστὶ ciudad. Αἱ σανσκριτικαὶ puram, γένους οὐδετέρου καὶ puris γένους θηλυκοῦ, σημαίνουσιν ἀμφότεραι τὴν παρ' ἡμῶν πόλιν, τῆς ὁποίας τὰ γενέθλια πιθανὸν νὰ προκύπτωσιν ἐκ τῆς λέξεως ταύτης, ἥτις ἐφυλάχθη καὶ μέχρι τῆς σήμερον εἰς τὰς πλειοτέρας ὀνομασίας τῶν ἰνδικῶν πόλεων. Παρ. Hastinapura — Singa-pura κτλ. Ἡ λαλουμένη τῶν σημερινῶν Ἰνδῶν γλῶσσα, ἥτις, ἐκτὸς περσικῶν τινων καὶ ἀραβικῶν λέξεων εἶναι σχεδὸν ὅλη σανσκριτικὴ, ὀνομάζει pur τὴν πόλιν. Διὰ τῆς συνήθους τροπῆς τοῦ p εἰς f ἔγινεν ἡ παροῦσα τῶν Ἀτσιγγάνων τὴν ὁποίαν οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐφαρμόζουσιν ἐνίοτε εἰς τὴν πόλιν, συνεχέστερα δὲ τὸ *τσαρσὶ* (ἀγορὰ) τῶν Τούρκων.

Σταφυλὴ — Π. Drak—Βόρ. Dracay—Traquias —mollati.

Σαφὴς ἡ ἑρμηνεία τῶν λέξεων τούτων, παρὰ τῆς σανσκριτικῆς draksa—σταφυλὴ, τοῦ ῥήματος draks—ἐπιθυμῶ, ὀρέγομαι. Τὴν ἐμὴν ὡς καὶ τὰς πρώτας δύω τοῦ Βόῤῥω ἀνάγω εἰς τὴν ῥίζαν ταύτην. Τὴν τρίτην mollati εἰς τὸ mol-οἶνος, περὶ τοῦ ὁποίου ὡμιλήσαμεν. Ἐκ ταύτης ἐνισχύονται καὶ τὰ ἐκεῖ γραφόμενα περὶ τῆς παραγωγῆς τῆς λέξεως mol—οἶνος. Πιθανὸν ἡ ἀρχαία λέξις νὰ ἦτο madhuta—γλυκύτης, μὴ εὑρισκομένη ὅμως εἰς τὸ μέγα λεξικὸν τοῦ Wilson. Ἐκ ταύτης τῆς σανσκριτικῆς ῥίζης draks παράγω καὶ τὴν σλαβονικὴν drozdie—ὁ τρυγίας. Ἡ λέξις mollati πρέπει νὰ γράφεται μὲ ἓν l.

Πέτρα—Π. Bar—Βόρ. Bar.

Τὴν λέξιν ταύτην δύναταί τις νὰ ἐτυμολογήσῃ παρὰ τῆς σανσκριτικῆς bhara—φορτίον — βάρος. Ἀπὸ τὴν λέξιν ταύτην εἶναι τῶν Λατίνων ἡ ferre καὶ ἡ ἡμετέρα φέρω, to bear τῶν Ἄγγλων καὶ ἡ περσικὴ bar-onus — φορτίον. Πιθανὸν εἰς τὴν πέτραν τὴν κατ' ἐξοχὴν βαρεῖαν νὰ ἔδωκαν οἱ Ἀτσίγγανοι τὸ ὄνομα τοῦτο.

Λουτρὸν—Π. Tatlò—Βόρ. Tati.

Ὁ Βόῤῥω ἐξηγεῖ τὴν λέξιν ταύτην fever ἱσπανιστὶ calentura—πυρετός. Ἂν καὶ δὲν ἔχει σημασίαν — λουτρὸν εἰς τὸ γλωσσάριόν του, τὴν ἔθεσα ἐδῶ ὡς κατάλληλον νὰ σαφηνίσῃ τὴν ἐμήν. Ἀπὸ τὴν σανσκριτικὴν ῥίζαν tapa — θερμαίνω — φλέγω σχηματίζεται ἡ μετοχὴ tapta —ζεστὸς, καιόμενος καὶ διὰ τῆς συνήθους τροπῆς τοῦ προηγουμένου p εἰς t tatta, καθὼς καὶ οἱ Ἰταλοὶ τὴν λατινικὴν aptas προφέρουσιν atto. Οἱ Ἄραβες παρὰ τῆς ῥίζης hamma—θερμαίνω, σχηματίζουσι τὴν hammam λουτρὸν καὶ hamma — πυρετός. Ἡ λέξις αὕτη ὡς καὶ ἡ προερμηνευθεῖσα rat — rati αἷμα, πρέπει νὰ γράφωνται μὲ δύω t, ratti καὶ tatto. Τὴν σανσκριτικὴν tapa ἔχει ἡ ἑλληνικὴ τάπ—τάπ-ω—θάπτω δηλαδὴ καίω — tapus ἑλλην. τάφ-ος δηλαδὴ πῦρ —ἥλιος, παρὰ τῆς ἀρχαίας τῶν Ἰνδῶν συνηθείας τοῦ νὰ καίωνται τῶν νεκρῶν τὰ σώματα. Ἡ λατινικὴ tepidus—καὶ ἡ σλαβικὴ tep-lii, παράγονται παρὰ τῆς αὐτῆς ῥίζης.

Θάνατος — Π. Molò — Βόρ. Meripén.

Σαφεστάτη ἡ ἑρμηνεία αὕτη, παρὰ τῆς σανσκριτικῆς mri — θνήσκω, τὴν ὁποίαν ἀνευρίσκομεν εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, νεκράς τε καὶ λαλουμένας, καὶ τὰς ὁποίας ὡς γνωστὰς εἰς ὅλους περιττὸν ν' ἀναφέρω. Ἡ ἄνω molò εἶναι ἡ σανσκριτικὴ mara, θάνατος — φόνος, τροπῇ τοῦ r

εἰς l. Ἡ λήγουσα pen, τῆς ἑρμηνείας τοῦ Βόῤῥω, εἶναι τὸ σύνηθες μόριον περὶ τοῦ ὁποίου ὡμιλήσαμεν εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῆς λέξεως ἄνθρωπος. Ὁ Βόῤῥω ἀναφέρει καί τινας ἄλλας λέξεις τοῦ ῥήματος τούτου — marar—θανατόνω, maraol—φονεὺς,— merdo—ἀσθενής. Περὶ τῆς ὑστέρας ταύτης ὡμίλησα εἰς τὴν λέξιν ἀσθενής. Προσθέτω μόνον ὅτι ἐκ ταύτης ἐγεννήθη ἡ περσικὴ merd — ἄνθρωπος, ἡ ἡμετέρα βροτὸς δηλαδὴ θνήσκων—ὑποκείμενος εἰς θάνατον—mortalis, καὶ ἡ ἀλβανικὴ βρέτ-θνήσκω. Ἡ ῥίζα αὕτη σώζεται εἰς τὰς πλείστας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, καὶ ἀποδεικνύει πόσον μόνιμα εἶναι τὰ ῥιζικὰ σύμφωνα εἰς ὅλας τὰς ἀλλοιώσεις τῆς λέξεως, γινομένας ἀπὸ ἔθνος εἰς ἔθνος.

Ἐκκλησία—Π. Karghiri—Βόρ. Caugri.

Αἱ δύο αὗται λέξεις ἐτυμολογοῦνται, ὡς αἱ συγγενεῖς αὐτῶν εὐρωπαϊκαί, παρὰ τῶν ἑλληνικῶν Ἐκκλησία καὶ Κυριακὸς οἶκος. Παρὰ Γερμ. Kirche, Ἀγγλ. Kirk καὶ Church, παρὰ τῆς δευτέρας. Τὰ λατινικὰ ἔθνη ἐπροτίμησαν τὴν ἐκκλησίαν, ὡς οἱ Ἰταλοὶ chiesa, οἱ Γάλλοι eglise, κτλ. Ἐκ τῆς ἡμετέρας Κυριακῆς παράγεται τῶν ἐνταῦθα Ἀτσιγγάνων ἡ kurko—ἡμέρα Κυριακή, καὶ τῶν Ἱσπανῶν Ἀτσιγγάνων αἱ culco, καὶ curgue—Κυριακή.

Ξύλον—Π. Kash—Βόρ. Casian.

Ἀνάγεται ἡ λέξις αὕτη εἰς τὴν σανσκριτικὴν kashtam, γένους οὐδετέρου, σημαίνουσαν ξύλον· kashta δὲ γένους θηλυκοῦ, σημαίνει μέρος τι τοῦ κόσμου, ὅρια, μέρος χρόνου. Ὅτι ἡ πρώτη σημασία εἶναι ἡ ζητουμένη, ἀποδεικνύεται παρὰ τῶν συνθέτων, καθὼς kashtakita, παρὰ τοῦ kashta, καὶ kita — σκώληξ, σημαίνουσα εἶδος σκώληκος εὑρισκομένου ἐντὸς πεπαλαιωμένου ξύλου. Kashtataks—ξυλουργός, παρὰ τῆς αὐτῆς λέξεως καὶ τοῦ ῥήματος taks κόπτω, ῥυκανίζω. Τοῦ Βόῤῥω ἡ ἐτυμολογία πιθανὸν νὰ συγγενεύῃ μετὰ τοῦ ἐπιθέτου kashtin — ξύλινος.

Φύλλον—Π. Patrin— Βόρ. Paroji.

Ἡ σανσκρ. λέξις patra σημαίνει φύλλον, ἢ καί, καθὼς εἰς τὴν ἡμετέραν, πᾶν λεπτὸν καὶ ὅμοιον φύλλου, ὡς φύλλον βιβλίου, φύλλον (ἔλασμα) χρυσίου καὶ παντὸς μετάλλου. Σημαίνει πρὸς τούτοις πτερὸν — πτέρυγα, καθὼς φαίνεται καὶ εἰς τὰς πολυαρίθμους συνθέτους αὐτῆς λέξεις π. χ. patraratha, πωλίον δηλ. διὰ πτερῶν φερόμενον. Τῶν Ἀτσιγκάνων τὸ patrin, εἶναι ἡ σανσκριτικὴ ἐπίθετος patrin σημαίνουσα τὸν πτερωτὸν ἢ πτερυγωτόν. Τὸ ἀρσενικὸν γένος σημαίνει πωλίον, δένδρον καὶ βέλος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐνεπήγοντο πτερὰ καὶ πᾶν ἄλλο σῶμα ἔχον πτερὰ ἢ φύλλα. Ἐκ τῆς λέξεως ταύτης πιθανὸν νὰ παράγεται καὶ ἡ γερμανικὴ feder, καὶ ἡ Ἀγγλ. feather, πτερόν. Εἰς τὴν σανσκριτικὴν ἡ χρῆσις τοῦ ἐπιθέτου ἀντὶ οὐσιαστικοῦ, εἶναι συνηθεστέρα πολὺ καὶ τῆς ἡμετέρας καὶ τῆς λατινικῆς. Ἡ ἐτυμολογία τοῦ Βόῤῥω εἶναι ἠλλοιωμένη, καὶ ἀποδεικνύει τὰ ὅσα ἀνωτέρω εἴπον, ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν Ἀτσιγγάνων τῆς Τουρκίας φυλάττεται καθαρωτέρα ὅλων τῶν πρὸς δυσμὰς κατοικούντων ὁμοφύλων των.

Μῦς — Π. Mishakos — Βόρ. ἐλλείπει.

Προφανεστάτη ἡ παραγωγὴ παρὰ τῆς σανσκριτ. λέξεως musha μῦς, ποντικός. Δευτέρα ἄλλη λέξις εἶναι καὶ ἡ mushaka καὶ mushika, ἔχουσα τὴν αὐτὴν σημασίαν. Ἀμφότεραι δὲ παράγονται παρὰ τοῦ ῥήματος musha—κλέπτω, ἁρπάζω, ἴδιον τοῦ ζώου τούτου. Τὴν ἐτυμολογίαν ταύτην ἀνευρίσκομεν εἰς πολλὰς γλώσσας παρὰ τῆς αὐτῆς σανσκρ. καταγομένας. Ἑλλ. μῦς, μυΐσκος, λατ. mus, muris—σλαβ. mish—γερμ. maus — ἀγγλ. mouse. Ὁ ἀναγνώστης παρατηρεῖ τὴν συγγένειαν τῆς λέξεως τῆς ἀτσιγγανικῆς mishakos μετὰ τῆς σανσκριτ. mushakas. Ἡ προσθήκη ka εἰς πολλὰς σανσκριτικὰς λέξεις, ἔγεινε μᾶλλον ἀπὸ τοὺς νεωτέρους συγγραφεῖς Ἰνδούς. Εἰς τὸ γλωσσάριον τοῦτο εἴδομεν τὴν κοινὴν αὐτῆς χρῆσιν εἰς παμπόλλους λέξεις, ὅπου ἡ προσθήκη αὕτη ἢ δὲν εὑρίσκεται εἰς τὰ λεξικά, ἢ σπανιωτάτη ἦτον ἡ χρῆσις αὐτῆς.

Μὴν — Π. Tchon — Βόρ. Chono.

Ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως ταύτης εἶναι ἡ αὐτὴ τὴν ὁποίαν ἐδώκαμεν εἰς τὴν ἐξήγησιν τῆς λέξεως Σελήνη. Καθὼς πολλὰ ἔθνη οὕτω καὶ οἱ Ἀτσίγγανοι τὴν αὐτὴν λέξιν μεταχειρίζονται διά τε τὸν μῆνα καὶ τὴν σελήνην. Ἡ ἡμετέρα-μὴν, καὶ ἡ λατινικὴ mens παράγονται παρὰ τῆς σανσκρ. mana σημαινούσης μέτρος χρόνου ἡλιακοῦ ἢ σεληνιακοῦ. Ἴδε τὰ περαιτέρω εἰς τὴν λέξιν σελήνη.

Ἅλας — Π. Lon — Βόρ. Lon.

Τὰς δύω ὁμοίας ταύτας λέξεις ἀνάγω εἰς τὴν κοινὴν σανσκρ. lavana, ἅλας ὀρυκτὸν καὶ θαλάσσιον· ἑπομένως, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν, σημαίνει πᾶν τὸ ἁλατισμένον καὶ νόστιμον, πᾶν ὑγρὸν ἐμπεριέχον ἅλας. Τὸ σύμφωνον v τῆς σανσκρίτης ἐσιωπήθη μετὰ καιρὸν καὶ ἐσχηματίσθη τοιουτοτρόπως ἡ παροῦσα λέξις τῶν Ἀτσιγγάνων.

Σκόροδον. Π. Sir — Βόρ. Sar.

Τῆς λέξεως ταύτης καθὼς καὶ πολλῶν ἄλλων κοινοτάτων εὑρισκομένων ἀδιαλείπτως εἰς τὰ στόματα τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἑπομένως ὁσημέραι ἀλλοιουμένων, ἡ ἐτυμολογία δὲν εἶναι πάντα σαφής. Ὁσάκις ὅμως ἀπαντῶ εἰς τὸ παρὸν γλωσσάριον λέξεις ὁμοφώνως ἑρμηνευομένας, πείθομαι ὅτι ἔχουσι κοινὴν καταγωγὴν καὶ κοινὰ τὰ γενέθλια. Τὴν λέξιν ταύτην παράγω παρὰ τῆς σανσκριτικῆς ῥίζης shrii—βλάπτω—πληγόνω, θανατένω. Ἀπὸ τὴν ῥίζαν ταύτην σχηματίζεται ἡ λέξις shara, εἶδος χόρτου ἢ καλάμου. — Βλάβη — ζημία· καὶ ἐπειδὴ καθὼς ἀνωτέρω εἴδομεν, οἱ Ἰνδοὶ ὠνόμασαν τὰ πλεῖστα ἀντικείμενα τοῦ κόσμου ἀπὸ τὰς προφανεστάτας αὐτῶν ἰδιότητας (καθὼς ἔδειξα εἰς λέξεις ὀξείδιον καὶ μέλι), οὐδὲν περίεργον ὅτι ἀπὸ τὴν δριμύτητα τοῦ χόρτου τούτου ὠνομάσθη οὕτως, ἡ λέξις αὕτη. Τὴν παραγωγὴν ταύτην ἐνισχύει ἡ παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς σήμερον λέξις seer — σκόροδον τὴν ὁποίαν ὁ Βόῤῥω σημειόνει εἰς τὸ γλωσσάριον αὐτοῦ.

Φρέαρ — Π. **Khanik.** — Βόρ. **Putar.**

Αἱ δύω αὗται ἑρμηνεῖαι διαφέρουσι τόσον, ὥστε ἀδύνατον ν' ἀναγνωρίσῃ τις τὴν αὐτὴν πηγὴν δι' ἀμφοτέρας. Ἡ πρώτη, νομίζω, εἶναι παρὰ τῆς σανσκριτικῆς ῥίζης **khana** — σκάπτω, ὅθεν ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ χαίνω. Ἐκ ταύτης τῆς ἀρχαιτύπου ῥίζης **khana**, πιθανὸν καὶ αἱ λατινικαὶ **can-alis**, καὶ **cuniculus**, σημαίνουσα τὸν λαγωὸν καὶ τὴν ὑπόνομον, καὶ **cunicularius**, τὸν σκάπτοντα ὑπονόμους. Παρὰ τῆς ῥίζης ταύτης σχηματίζονται αἱ σανσκρ. λέξεις **khanitri**, ὁ σκάπτων, καὶ τὸ ἐπίθετον **khanaka**, ὁ σκάπτων ἐν γένει, καὶ ὁ σκάπτων ὑπονόμους καὶ φρέατα, ὅθεν καὶ ἡ παροῦσα **khaïnk**, σημαίνουσα τὸ σκαπτόμενον καὶ κατ' ἐξοχὴν τὸ φρέαρ. Τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ Βόῤῥω θεωρῶ ἱσπανικὴν, ἢ μᾶλλον λατινικὴν **puteus**, καὶ ὄχι καθὼς ὁ ἴδιος τὴν ἑρμηνεύει **patala**, ἡ σανσκρ. **paataala** κυρίως σημαίνει ὄχι γῆν σκαμμένην, ἀλλὰ τὰς ὑπὸ τὴν γῆν χώρας, κατοικουμένας παρὰ τῶν μοχθηρῶν Θεῶν **Nagas** ἢ ὄφεις.

Τέλος τοῦ Γλωσσαρίου.

(Ἕπεται συνέχεια.)

Ο ΙΑΤΡΟΣ.

(*Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ.*)

« **La mort nous bienheure** »
Montaigne.

— Ναί, ναί! ἀπεκρίθη ἐκεῖνος.

Οὐδ' ἐστράφη ὅμως, ἀλλ' ἠκολούθει κύπτων πρὸ τῆς θερμάστρας.

— Εἶναι τόσον κακά! τόσον κακά! ἰατρὲ, κινδυνεύει νά...

— Εἰς τὸν διάβολον καὶ σὺ καὶ τὰ μυρολόγια σου! Δὲν βλέπεις, εὐλογημένη, ὅτι εἶμαι ἐνασχολημένος;

— Ναί, ἐπανέλαβεν ἡ γραῖα, οὐδόλως ταραχθεῖσα ὑπὸ τῆς ζωηρᾶς ἐκείνης προσφωνήσεως. Τί ἠξεύρω εἰς τί ἐνασχολεῖσθε! πιθανῶς εἰς τὸ μέγα ἔργον! καὶ ἐν ᾧ σεῖς τοιουτοτρόπως πειράζετε τὸν διάβολον, ἡ ταλαίπωρος ἐκείνη καλὴ κυρία ἀποθνήσκει.

— **Jam secundâ elapsâ horâ, et aquâ incandescente, eumdem iterum injuies pulverem.**

Ταῦτα ἀπαγγείλας ὁ ἰατρὸς, ἔῤῥιψεν ἐν τῷ ἀγγείῳ δύο λαβὰς λευκῆς κόνεως, καὶ ἀναστρέψας τὴν πρὸ αὐτοῦ κλεψύδραν ἐξηκολούθησεν ἀναγινώσκων τὴν σολομονικήν του γεγραμμένην ἐπὶ φύλλων περγαμηνῆς κιτρινωπῶν ὑπὸ τῆς πολυκαιρίας.

Ἡ δὲ γραῖα ἀφῆκε βαθὺν στεναγμόν.

Ὁ ἰατρὸς ἦτο νέος εἴκοσι καὶ ὀκτὼ περίπου ἐτῶν. Δύσκολος ὅμως ἦτο τῆς ἡλικίας του ἡ ἐκτίμησις ἕνεκεν τοῦ κατώχρου καὶ ἰσχνοῦ προσώπου του. Ἠδύνατό τις μόνον νὰ μαντεύσῃ ἐξ αὐτοῦ ὅτι ἡ μελέτη ἢ σοβαρά τις μέριμνα διέγραψε προώρως τὴν ἐπὶ τοῦ μετώπου του βαθεῖαν ῥυτίδα. Καὶ ἦτο τῳόντι λυπηρὸν νὰ βλέπῃ τις νενεκρωμένους τοὺς ὡραίους καὶ ἐῤῥύθμους χαρακτῆράς του, τὰς παρειάς του κοίλας, τὴν ὄψιν του πελιδνὴν, τὴν κόμην του ἀτημελῶς πίπτουσαν ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν του, καὶ τὸ ὑψηλὸν καὶ ὡραῖον ἀνάστημά του στρεβλούμενον οὕτως εἰπεῖν ὑπὸ τῆς ῥαθυμίας του.

Κύπτων τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τοῦ ἀγγείου, ὁτὲ μὲν ἀνεζωπύρει διὰ τῆς πνοῆς τοὺς ἑτοιμοσβέστους ἄνθρακας, ὁτὲ δὲ διέκοπτε τὴν ἀνάγνωσιν ὅπως ῥίψῃ κόνεις καὶ βότανα ἐντὸς τοῦ ζέοντος ὕδατος.

— Τὸ μέγα ἔργον!... τρελλὴ γραῖα!... Κάλλιον, κάλλιον αὐτοῦ! Δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου! τρομερὸν μυστικόν.

Καὶ παραχρῆμα, ἅμα ὡς ἔστρεψε τὸ τελευταῖον τῆς περγαμηνῆς φύλλον, ἀνεβόησεν·

— Αὐτὸ εἶναι! Ἐπέτυχε θαυμασίως!

— Τώρα, γραῖά μου, σὲ ἀκολουθῶ, προσέθηκεν, ὡς ἂν ἡ γραῖα ἦτο παροῦσα, ἐνῷ αὐτὴ πρὸ πολλοῦ κατέβη τὰς τέσσαρας ὀροφάς.

Εἶπε καὶ ἐκένωσεν ἐντὸς φιάλης τὴν χημικήν του σκευασίαν· ἦν δ' αὕτη κυανοῦν σεράπιον ἀρκούντως εὔοσμον· εἶτα ῥίψας τὸν φαιόχρουν μανδύαν του ἐπὶ τῆς ἀτάκτου ἐνδυμασίας του, ἐξῆλθε τοῦ χημικοῦ του ἐργοστασίου ἀνὰ χεῖρας ἔχων τὴν πολύτιμον φιάλην, ἣν ἐπιμελῶς περιετύλιξεν ἐντὸς τῶν πτυχῶν τοῦ μανδύου του ὅπως τὴν κρύψῃ ἀπὸ τῶν βλεμμάτων τῶν περιέργων, καὶ τὴν προφυλάξῃ ἀπὸ τῶν ἀναποφεύκτων συμβεβηκότων ἅπερ συνήθως λαμβάνουσι χώραν, διαρκούσης μακρᾶς καὶ ταχείας πορείας, εἰς τὰς ὁδοὺς, τῶν Παρισίων.

Ἀπὸ τῆς πλατείας τοῦ *Ὡρολογίου* μέχρι τῆς ὁδοῦ **des Tournelles**, ἡ ἀπόστασις εἶναι εἴκοσι λεπτῶν, ἀλλὰ διὰ τοὺς δυναμένους νὰ περιπατῶσι ταχέως· ἐντὸς λοιπὸν εἴκοσι λεπτῶν ἔφθασεν ὁ ἰατρὸς εἰς τὸν ὅρον του, καὶ ἐστάθη ἐνώπιον οἰκίας πλουσίας, τῆς ὁποίας τὸ μὲν ἐξωτερικὸν τεῖχος ἦτο ὑψηλὸν καὶ ἰσχυρὸν, ἡ δὲ πύλη στερεὰ καὶ σιδηροστεφής· τοιαῦτα πλεονεκτήματα δὲν ἦσαν μέτρια κατὰ τὴν πολυτάραχον ἐποχὴν καθ' ἣν συνέβησαν τὰ ἐξιστορούμενα, ἤτοι τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1584 ἔτους ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἐῤῥίκου τοῦ Γ'.

Ὁ ἰατρὸς ἔκρουσε τὴν πύλην· ὑπηρέτης δὲ, παρατηρήσας πρῶτον αὐτὸν διὰ κιγκλιδωτῆς τοξικῆς, κατέβη καὶ εἰσήγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν οἰκίαν.

— Οἴμοι! κύριε Εὔδωρε, τῷ εἶπεν ἀνὴρ ἑξηκοντούτης περίπου, αἱ ἐλπίδες μου εἶναι ἐλάχισται.

Ὁ ἰατρὸς δὲν ἐφρόντισε νὰ καταστείλῃ εἰρωνικόν τι μειδίαμα· ὁ γέρων ὅμως δὲν τὸ ἐνόησεν ἐπειδὴ οἱ ὀφθαλμοί του ἦσαν ὑπόπλεοι δακρύων.

— Κύριε κόμη, δὲν πρέπει νὰ χάσετε τὸ θάῤῥος

εἰς l. Ἡ λήγουσα pen, τῆς ἑρμηνείας τοῦ Βόῤῥω, εἶναι τὸ σύνηθες μόριον περὶ τοῦ ὁποίου ὡμιλήσαμεν εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῆς λέξεως ἄνθρωπος. Ὁ Βόῤῥω ἀναφέρει καί τινας ἄλλας λέξεις τοῦ ῥήματος τούτου — marar — θανατόνω, maraol — φονεὺς, — merlo — ἀσθενής. Περὶ τῆς ὑστέρας ταύτης ὡμίλησα εἰς τὴν λέξιν ἀσθενής. Προσθέτω μόνον ὅτι ἐκ ταύτης ἐγεννήθη ἡ περσικὴ merd — ἄνθρωπος, ἡ ἡμετέρα βροτὸς δηλαδὴ θνήσκων — ὑποκείμενος εἰς θάνατον — mortalis, καὶ ἡ ἀλβανικὴ βρέτ-θνήσκω. Ἡ ῥίζα αὕτη σώζεται εἰς τὰς πλείστας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, καὶ ἀποδεικνύει πόσον μόνιμα εἶναι τὰ ῥιζικὰ σύμφωνα εἰς ὅλας τὰς ἀλλοιώσεις τῆς λέξεως, γινομένας ἀπὸ ἔθνος εἰς ἔθνος.

Ἐκκλησία — Π. Karghìri — Βόρ. Cangri.

Αἱ δύο αὗται λέξεις ἐτυμολογοῦνται, ὡς αἱ συγγενεῖς αὐτῶν εὐρωπαϊκαὶ, παρὰ τῶν ἑλληνικῶν Ἐκκλησία καὶ Κυριακὸς οἶκος. Παρὰ Γερμ. Kirche, Ἄγγλ. Kirk καὶ Church, παρὰ τῆς δευτέρας. Τὰ λατινικὰ ἔθνη ἐπροτίμησαν τὴν ἐκκλησίαν, ὡς οἱ Ἰταλοὶ chiesa, οἱ Γάλλοι eglise, κτλ. Ἐκ τῆς ἡμετέρας Κυριακῆς παράγεται τῶν ἐνταῦθα Ἀτσιγγάνων ἡ kurkò — ἡμέρα Κυριακὴ, καὶ τῶν Ἱσπανῶν Ἀτσιγγάνων αἱ culco, καὶ curgue — Κυριακή.

Ξύλον — Π. Kash — Βόρ. Casian.

Ἀνάγεται ἡ λέξις αὕτη εἰς τὴν σανσκριτικὴν kashtam, γένους οὐδετέρου, σημαίνουσαν ξύλον· kashta δὲ γένους θηλυκοῦ, σημαίνει μέρος τι τοῦ κόσμου, ὅρια, μέρος χρόνου. Ὅτι ἡ πρώτη σημασία εἶναι ἡ ζητουμένη, ἀποδεικνύεται παρὰ τῶν συνθέτων, καθὼς kashtakita, παρὰ τοῦ kashta, καὶ kita — σκώληξ, σημαίνουσα εἶδος σκώληκος εὑρισκομένου ἐντὸς πεπαλαιωμένου ξύλου. Kashtataks — ξυλουργὸς, παρὰ τῆς αὐτῆς λέξεως καὶ τοῦ ῥήματος taks κόπτω, ῥυκανίζω. Τοῦ Βόῤῥω ἡ ἐτυμολογία πιθανὸν νὰ συγγενεύῃ μετὰ τοῦ ἐπιθέτου kashtin — ξύλινος.

Φύλλον — Π. Patrìn — Βόρ. Paroji.

Ἡ σανσκρ. λέξις patra σημαίνει φύλλον, ἢ καὶ, καθὼς εἰς τὴν ἡμετέραν, πᾶν λεπτὸν καὶ ὅμοιον φύλλου, ὡς φύλλον βιβλίου, φύλλον (ἔλασμα) χρυσίου καὶ παντὸς μετάλλου. Σημαίνει πρὸς τούτοις πτερὸν — πτέρυγα, καθὼς φαίνεται καὶ εἰς τὰς πολυαρίθμους συνθέτους αὐτῆς λέξεις π. χ. patraratha, πωλίον δηλ. διὰ πτερῶν φερόμενον. Τῶν Ἀτσιγγάνων τὸ patrìn, εἶναι ἡ σανσκριτικὴ ἐπίθετος patrin σημαίνουσα τὸν πτερωτὸν ἢ πτερυγωτόν. Τὸ ἀρσενικὸν γένος σημαίνει πωλίον, δένδρον καὶ βέλος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐνεπήγοντο πτερὰ καὶ πᾶν ἄλλο σῶμα ἔχον πτερὰ ἢ φύλλα. Ἐκ τῆς λέξεως ταύτης πιθανὸν νὰ παράγεται καὶ ἡ γερμανικὴ feder, καὶ ἡ Ἀγγλ. feather, πτερόν. Εἰς τὴν σανσκριτικὴν ἡ χρῆσις τοῦ ἐπιθέτου ἀντὶ οὐσιαστικοῦ, εἶναι συνηθεστέρα πολὺ καὶ τῆς ἡμετέρας καὶ τῆς λατινικῆς. Ἡ ἐτυμολογία τοῦ Βόῤῥω εἶναι ἠλλοιωμένη, καὶ ἀποδεικνύει τὰ ὅσα ἀνωτέρω εἶπον, ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν Ἀτσιγγάνων τῆς Τουρκίας φυλάττεται καθαρωτέρα ὅλων τῶν πρὸς δυσμὰς κατοικούντων ὁμοφύλων των.

Μῦς — Π. Mishakos — Βόρ. ἐλλείπει.

Προφανεστάτη ἡ παραγωγὴ παρὰ τῆς σανσκριτ. λέξεως musha μῦς, ποντικός. Δευτέρα ἄλλη λέξις εἶναι καὶ ἡ mushaka καὶ mushika, ἔχουσα τὴν αὐτὴν σημασίαν. Ἀμφότεραι δὲ παράγονται παρὰ τοῦ ῥήματος musha — κλέπτω, ἁρπάζω, ἴδιον τοῦ ζώου τούτου. Τὴν ἐτυμολογίαν ταύτην ἀνευρίσκομεν εἰς πολλὰς γλώσσας παρὰ τῆς αὐτῆς σανσκρ. καταγομένας. Ἑλλ. μῦς, μυΐσκος, λατ. mus, muris — σλαβ. mish — γερμ. maus — ἀγγλ. mouse. Ὁ ἀναγνώστης παρατηρεῖ τὴν συγγένειαν τῆς λέξεως τῆς ἀτσιγγανικῆς mishakos μετὰ τῆς σανσκριτ. mushakas. Ἡ προσθήκη ka εἰς πολλὰς σανσκριτικὰς λέξεις, ἔγεινε μᾶλλον ἀπὸ τοὺς νεωτέρους συγγραφεῖς Ἰνδούς. Εἰς τὸ γλωσσάριον τοῦτο εἴδομεν τὴν κοινὴν αὐτῆς χρῆσιν εἰς παμπόλλους λέξεις, ὅπου ἡ προσθήκη αὕτη ἢ δὲν εὑρίσκεται εἰς τὰ λεξικὰ, ἢ σπανιωτάτη ἦτον ἡ χρῆσις αὐτῆς.

Μὴν — Π. Tchon — Βόρ. Chono.

Ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως ταύτης εἶναι ἡ αὐτὴ τὴν ὁποίαν ἐδώκαμεν εἰς τὴν ἐξήγησιν τῆς λέξεως Σελήνη. Καθὼς πολλὰ ἔθνη οὕτω καὶ οἱ Ἀτσίγγανοι τὴν αὐτὴν λέξιν μεταχειρίζονται διά τε τὸν μῆνα καὶ τὴν σελήνην. Ἡ ἡμετέρα-μὴν, καὶ ἡ λατινικὴ mens παράγονται παρὰ τῆς σανσκρ. mana σημαινούσης μέτρος χρόνου ἡλιακοῦ ἢ σεληνιακοῦ. Ἴδε τὰ περαιτέρω εἰς τὴν λέξιν σελήνη.

Ἅλας — Π. Lon — Βόρ. Lon.

Τὰς δύω ὁμοίας ταύτας λέξεις ἀνάγω εἰς τὴν κοινὴν σανσκρ. lavana, ἅλας ὀρυκτὸν καὶ θαλάσσιον· ἑπομένως, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν, σημαίνει πᾶν τὸ ἀλατισμένον καὶ νόστιμον, πᾶν ὑγρὸν ἐμπεριέχον ἅλας. Τὸ σύμφωνον v τῆς σανσκρίτης ἐσιωπήθη μετὰ καιρὸν καὶ ἐσχηματίσθη τοιουτοτρόπως ἡ παροῦσα λέξις τῶν Ἀτσιγγάνων.

Σκόροδον. Π. Sir — Βόρ. Sar.

Τῆς λέξεως ταύτης καθὼς καὶ πολλῶν ἄλλων κοινοτάτων εὑρισκομένων ἀδιαλείπτως εἰς τὰ στόματα τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἑπομένως ὁσημέραι ἀλλοιουμένων, ἡ ἐτυμολογία δὲν εἶναι πάντα σαφής. Ὁσάκις ὅμως ἀπαντῶ εἰς τὸ παρὸν γλωσσάριον λέξεις ὁμοφώνως ἑρμηνευομένας, πείθομαι ὅτι ἔχουσι κοινὴν καταγωγὴν καὶ κοινὰ τὰ γενέθλια. Τὴν λέξιν ταύτην παράγω παρὰ τῆς σανσκριτικῆς ῥίζης shrii — βλάπτω — πληγόνω, θανατόνω. Ἀπὸ τὴν ῥίζαν ταύτην σχηματίζεται ἡ λέξις shara, εἶδος χόρτου ἢ καλάμου. — Βλάβη — ζημία· καὶ ἐπειδὴ καθὼς ἀνωτέρω εἴδομεν, οἱ Ἰνδοὶ ὠνόμασαν τὰ πλεῖστα ἀντικείμενα τοῦ κόσμου ἀπὸ τὰς προφανεστάτας αὐτῶν ἰδιότητας (καθὼς ἔδειξα εἰς λέξεις ὀξείδιον καὶ μέλι), οὐδὲν περίεργον ὅτι ἀπὸ τὴν δριμύτητα τοῦ χόρτου τούτου ὠνομάσθη οὕτως, ἡ λέξις αὕτη. Τὴν παραγωγὴν ταύτην ἐνισχύει ἡ παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς σήμερον λέξις seer — σκόροδον τὴν ὁποίαν ὁ Βόῤῥω σημειόνει εἰς τὸ γλωσσάριον αὐτοῦ.

Φρέαρ — Π. Khanïk. — Βόρ. Putar.

Αἱ δύω αὗται ἑρμηνεῖαι διαφέρουσι τόσον, ὥστε ἀδύνατον ν' ἀναγνωρίσῃ τις τὴν αὐτὴν πηγὴν δι' ἀμφοτέρας. Ἡ πρώτη, νομίζω, εἶναι παρὰ τῆς σανσκριτικῆς ῥίζης khana — σκάπτω, ὅθεν ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ χαίνω. Ἐκ ταύτης τῆς ἀρχαιτύπου ῥίζης khana, πιθανὸν καὶ αἱ λατινικαὶ can-alis, καὶ cuniculus, σημαίνουσα τὸν λαγωὸν καὶ τὴν ὑπόνομον, καὶ cunicularius, τὸν σκάπτοντα ὑπονόμους. Παρὰ τῆς ῥίζης ταύτης σχηματίζονται αἱ σανσκρ. λέξεις khanitri, ὁ σκάπτων, καὶ τὸ ἐπίθετον khanaka, ὁ σκάπτων ἐν γένει, καὶ ὁ σκάπτων ὑπονόμους καὶ φρέατα, ὅθεν καὶ ἡ παροῦσα khaïnk, σημαίνουσα τὸ σκαπτόμενον καὶ κατ' ἐξοχὴν τὸ φρέαρ. Τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ Βόῤῥᾳ θεωρῶ ἱσπανικήν, ἢ μᾶλλον λατινικὴν puteus, καὶ ὄχι καθὼς ὁ ἴδιος τὴν ἑρμηνεύει patala, ἡ σανσκρ. paataala κυρίως σημαίνει ὄχι γῆν σκαμμένην, ἀλλὰ τὰς ὑπὸ τὴν γῆν χώρας, κατοικουμένας παρὰ τῶν μοχθηρῶν Θεῶν Nagas ἢ ὄφεις.

Τέλος τοῦ Γλωσσαρίου.

(Ἕπεται συνέχεια.)

Ο ΙΑΤΡΟΣ.

(*Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ.*)

« **La mort nous bienheure** »
Montaigne.

— Ναί, ναί! ἀπεκρίθη ἐκεῖνος.

Οὐδ' ἐστράφη ὅμως, ἀλλ' ἠκολούθει κύπτων πρὸ τῆς θερμάστρας.

— Εἶναι τόσον κακά! τόσον κακά! ἰατρέ, κινδυνεύει νά...

— Εἰς τὸν διάβολον καὶ σὺ καὶ τὰ μυρολόγια σου! Δὲν βλέπεις, εὐλογημένη, ὅτι εἶμαι ἐνασχολημένος;

— Ναί, ἐπανέλαβεν ἡ γραῖα, οὐδόλως ταραχθεῖσα ὑπὸ τῆς ζωηρᾶς ἐκείνης προσφωνήσεως. Τί ἠξεύρω εἰς τί ἐνασχολεῖσθε! πιθανῶς εἰς τὸ μέγα ἔργον! καὶ ἐν ᾧ σεῖς τοιουτοτρόπως πειράζετε τὸν διάβολον, ἡ ταλαίπωρος ἐκείνη καλὴ κυρία ἀποθνήσκει.

— **Jum secundâ elapsâ horâ, et aquâ incandescente, eumdem iterum injuies pulverem.**

Ταῦτα ἀπαγγείλας ὁ ἰατρός, ἔῤῥιψεν ἐν τῷ ἀγγείῳ δύο λαβὰς λευκῆς κόνεως, καὶ ἀναστρέψας τὴν πρὸ αὐτοῦ κλεψύδραν ἐξηκολούθησεν ἀναγινώσκων τὴν σολομονικήν του γεγραμμένην ἐπὶ φύλλων περγαμηνῆς κιτρινωπῶν ὑπὸ τῆς πολυκαιρίας.

Ἡ δὲ γραῖα ἀφῆκε βαθὺν στεναγμόν.

Ὁ ἰατρὸς ἦτο νέος εἴκοσι καὶ ὀκτὼ περίπου ἐτῶν. Δύσκολος ὅμως ἦτο τῆς ἡλικίας του ἡ ἐκτίμησις ἕνεκεν τοῦ κατώχρου καὶ ἰσχνοῦ προσώπου του. Ἠδύνατό τις μόνον νὰ μαντεύσῃ ἐξ αὐτοῦ ὅτι ἡ μελέτη ἢ σοβαρά τις μέριμνα διέγραψε προώρως τὴν ἐπὶ τοῦ μετώπου του βαθεῖαν ῥυτίδα. Καὶ ἦτο τῷόντι λυπηρὸν νὰ βλέπῃ τις νενεκρωμένους τοὺς ὡραίους καὶ ἐῤῥύθμους χαρακτῆράς του, τὰς παρειάς του κοίλας, τὴν ὄψιν του πελιδνήν, τὴν κόμην του ἀτημελῶς πίπτουσαν ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν του, καὶ τὸ ὑψηλὸν καὶ ὡραῖον ἀνάστημά του στρεβλούμενον οὕτως εἰπεῖν ὑπὸ τῆς ῥαθυμίας του.

Κύπτων τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τοῦ ἀγγείου, ὁτὲ μὲν ἀνεζωπύρει διὰ τῆς πνοῆς τοὺς ἑτοιμοσβέστους ἄνθρακας, ὁτὲ δὲ διέκοπτε τὴν ἀνάγνωσιν ὅπως ῥίψῃ κόνεις καὶ βότανα ἐντὸς τοῦ ζέοντος ὕδατος.

— Τὸ μέγα ἔργον!... τρελλὴ γραῖα!... Κάλλιον, κάλλιον αὐτοῦ! Δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου! τρομερὸν μυστικόν.

Καὶ παραχρῆμα, ἅμα ὡς ἔστρεψε τὸ τελευταῖον τῆς περγαμηνῆς φύλλον, ἀνεβόησεν·

— Αὐτὸ εἶναι! Ἐπέτυχε θαυμασίως!

— Τώρα, γραῖά μου, σὲ ἀκολουθῶ, προσέθηκεν, ὡς ἂν ἡ γραῖα ἦτο παροῦσα, ἐνῷ αὐτὴ πρὸ πολλοῦ κατέβη τὰς τέσσαρας ὀροφάς.

Εἶπε καὶ ἐκένωσεν ἐντὸς φιάλης τὴν χημικήν του σκευασίαν· ἦν δ' αὕτη κυανοῦν σεράπιον ἀρκούντως εὔοσμον· εἶτα ῥίψας τὸν φαιόχρουν μανδύαν του ἐπὶ τῆς ἀτάκτου ἐνδυμασίας του, ἐξῆλθε τοῦ χημικοῦ του ἐργοστασίου ἀνὰ χεῖρας ἔχων τὴν πολύτιμον φιάλην, ἣν ἐπιμελῶς περιετύλιξεν ἐντὸς τῶν πτυχῶν τοῦ μανδύου του ὅπως τὴν κρύψῃ ἀπὸ τῶν βλεμμάτων τῶν περιέργων, καὶ τὴν προφυλάξῃ ἀπὸ τῶν ἀναποφεύκτων συμβεβηκότων ἅπερ συνήθως λαμβάνουσι χώραν, διαρκούσης μακρᾶς καὶ ταχείας πορείας, εἰς τὰς ὁδοὺς, τῶν Παρισίων.

Ἀπὸ τῆς πλατείας τοῦ *Ὡρολογίου* μέχρι τῆς ὁδοῦ des Tournelles, ἡ ἀπόστασις εἶναι εἴκοσι λεπτῶν, ἀλλὰ διὰ τοὺς δυναμένους νὰ περιπατῶσι ταχέως· ἐντὸς λοιπὸν εἴκοσι λεπτῶν ἔφθασεν ὁ ἰατρὸς εἰς τὸν ὅρον του, καὶ ἐστάθη ἐνώπιον οἰκίας πλουσίας, τῆς ὁποίας τὸ μὲν ἐξωτερικὸν τεῖχος ἦτο ὑψηλὸν καὶ ἰσχυρόν, ἡ δὲ πύλη στερεὰ καὶ σιδηροστεφής· τοιαῦτα πλεονεκτήματα δὲν ἦσαν μέτρια κατὰ τὴν πολυτάραχον ἐποχὴν καθ' ἣν συνέβησαν τὰ ἐξιστορούμενα, ἤτοι τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1584 ἔτους ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἐῤῥίκου τοῦ Γ'.

Ὁ ἰατρὸς ἔκρουσε τὴν πύλην· ὑπηρέτης δέ, παρατηρήσας πρῶτον αὐτὸν διὰ κιγκλιδωτῆς τοξικῆς, κατέβη καὶ εἰσήγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν οἰκίαν.

— Οἴμοι! κύριε Εὔδωρε, τῷ εἶπεν ἀνὴρ ἑξηκοντούτης περίπου, αἱ ἐλπίδες μου εἶναι ἐλάχισται.

Ὁ ἰατρὸς δὲν ἐφρόντισε νὰ καταστείλῃ εἰρωνικόν τι μειδίαμα· ὁ γέρων ὅμως δὲν τὸ ἐνόησεν ἐπειδὴ οἱ ὀφθαλμοί του ἦσαν ὑπόπλεοι δακρύων.

— Κύριε κόμη, δὲν πρέπει νὰ χάσετε τὸ θάῤῥος

σας· ἡ φύσις καὶ ἡ ἐπιστήμη ἔχουν τόσους πόρους!

Αἱ παραμυθητικαὶ αὗται λέξεις ἀπηγγέλθησαν διὰ σκωπτικοῦ ὕφους· τοῦ δὲ κόμητος κλαίοντος ἔτι, ὁ Εὔδωρος ὕψωσε τοὺς ὤμους, ὡς ἐὰν ἡ λύπη τοῦ οἰκοδεσπότου τῷ ἐφαίνετο ἀλλόκοτος καὶ γελοῖα, καὶ χωρὶς νὰ εἴπῃ λέξιν προέβη, ἤνοιξεν αὐλαίαν, καὶ εἰσῆλθεν ἐντὸς δωματίου μεγάλου καὶ ζοφεροῦ. Ὁ κόμης τὸν ἠκολούθησε.

Τὸ δωμάτιον τοῦτο ἦτο τῆς ἀσθενοῦς· εἰς τὸ βάθος αὐτοῦ, ὑπὸ πυκνὰ παραπετάσματα, ἔκειτο ἡ κλίνη. Ὁ ἰατρὸς ἐπλησίασε, καὶ ὑποδείξας τῷ κόμητι παράθυρον, ἔνευσε πρὸς αὐτὸν νὰ τὸ διανοίξῃ ὅπως εἰσδύσῃ ὀλίγον φῶς.

Καὶ ἐφάνη τότε πιέζουσα τὸ προσκεφάλαιον τῆς κλίνης ἀξιέραστος κεφαλὴ γυναικός. Ἡ νόσος μόλις εἶχεν ἀλλοιώσει τοὺς ἁβροὺς καὶ χαριεστάτους χαρακτῆράς της· μόνον τὸ γλυκὺ πρόσωπόν της ἦτο ὠχρὸν, καὶ ὑποκάτω μακρῶν καὶ μελαίνων βλεφάρων διεγράφετο λεπτὸς κυανοῦς κύκλος· ἀλλὰ τίς δὲν ἤθελε προτιμήσει τὴν ἀσθενῆ ταύτην καλλονὴν καὶ τῶν ζωηροτέρων καὶ ἀνθηροτέρων θελγήτρων;

Ὁ Εὔδωρος τὴν ἠτένισε σύννους· ὁ δὲ κόμης καθήσας παραπόδας τῆς κλίνης, ἐπηρώτα διὰ περιλύπου βλέμματος τὸν ἰατρὸν, ὅστις ὅλος βεβυθισμένος εἰς σκέψεις δὲν ἐφρόντιζε οὔτε νὰ τῷ δίδῃ οὔτε νὰ τῷ ἀφαιρῇ ἐλπίδας. Μετά τινων λεπτῶν σιωπὴν, ὁ Εὔδωρος ἀνεσήκωσεν ἐλαφρῶς τὸ σκέπασμα, καὶ ἑλκύσας πρὸς ἑαυτὸν τῆς ἀσθενοῦς τοὺς βραχίονας, ἐξέτασε τοὺς σφυγμούς.

Μικρὸς σπασμὸς ἀνήγγειλεν ὅτι ἡ κόμησσα ἔμελλε νὰ ἐξυπνήσῃ· τότε ὁ ἰατρὸς ρίψας περιξ ἑαυτοῦ ἀνήσυχον βλέμμα,

— Κύριε, εἶπε τῷ κόμητι, ἡ κρίσις ἥτις θέλει συμβῇ κατὰ τὴν ἔγερσίν της θὰ ἦναι ἡ τελευταία· ὅθεν ἡ παραμικρὰ συγκίνησις δύναται ν' ἀποβῇ ὀλεθρία· πρέπει λοιπὸν ν' ἀποσυρθῆτε.

— Πηγαίνω, ἀπήντησεν ὁ κόμης νὰ τοποθετηθῶ ὄπισθεν ἐκείνου τοῦ παραπετάσματος. Εἰς ἄκρον θὰ εὐχαριστούμην ἐὰν ἔβλεπα αὐτὴν ἀνοίγουσαν τοὺς ὀφθαλμούς.

— Ἀληθινά! ἀνεφώνησεν ὁ Εὔδωρος μὲ ὀργίλον καὶ περιφρονητικὸν μειδίαμα . . . Ἔστω, ἀπολαύσατε αὐτὴν τὴν ἡδονὴν, καὶ διακινδυνεύσατε τὴν ζωὴν τῆς συζύγου σας ἀντὶ εὐχαριστήσεως τόσῳ ποταπῆς.

— Ἀλλὰ, ἐπανέλαβεν ὁ κόμης, ἐὰν μείνω κρυμμένος . . .

— Ἐὰν τὸ παραπέτασμα τοῦτο κινηθῇ . . . . ἐὰν δὲν δυνηθῆτε νὰ καταστείλετε κίνημα, ἀναστεναγμὸν . . . . Δὲν μὲ μέλει ὅμως! μείνατε, κόμη, ἀλλ' ἐγὼ δὲν εἶμαι ὑπεύθυνος.

Ὁ διάλογος οὗτος ἂν καὶ ἦτο ζωηρὸς, ἔγινεν ὅμως συνεσταλμένῃ τῇ φωνῇ. Ὁ δὲ κόμης μετὰ μικρὸν δισταγμὸν ὑπεχώρησε, καὶ ἀπεσύρθη βραδυπατῶν. Ὁ ἰατρὸς τὸν προέπεμψεν ὑποσχόμενος ὅτι ἤθελε τὸν ἀνακαλέσει ἐν καιρῷ τῷ δέοντι, καὶ ἐπεμελήθη νὰ κλείσῃ τὴν θύραν τοῦ δωματίου.

Χαρᾶς ἀστραπὴ διέλαμψεν ἐπὶ τῶν χαρακτήρων τοῦ νέου ἰατροῦ, ἅμα ὡς εὑρέθη μόνος ἐν τῷ σιγηλῷ τούτῳ δωματίῳ, καὶ τὸ πρόσωπόν του ὑπὸ ζωηρᾶς ἐμψυχούμενον συγκινήσεως ἐφάνη τότε ἐξαισίας καλλονῆς.

Δὲν εὐχαριστήθη δὲ πλέον νὰ παρατηρῇ ἐν σιωπῇ· ἀλλὰ γονυπετήσας παρὰ τῇ κλίνῃ κατεφίλει διαπύρως τὴν χεῖρα τῆς νέας γυναικὸς, καὶ περιέφερεν ἐρωτικῶς τοὺς δακτύλους του εἰς τοὺς βοστρύχους τῆς χρυσοπλοκάμου κόμης της, καὶ τὰ χείλη του ἐτόλμησαν νὰ πιέσωσι στόμα ὅθεν ἐξήρχετο πνοὴ καυστική.

— Ὦ! ἀνεφώνησεν ἐρωτικῶς ἀτενίζων τὴν ἀσθενῆ, χρειάζεται τόλμη, καὶ θέλω τὴν λάβει· ἐντὸς δὲ ὀλίγων ὡρῶν, θὰ ἀνταμειφθοῦν πέντε ἔτη ἀδημονιῶν καὶ ἀγώνων.

Αἱ τελευταῖαι αὗται λέξεις, προφερθεῖσαι μὲ ἐντονωτέραν φωνὴν, ἐξύπνισαν τὴν κόμησσαν.

Ὁ ἰατρὸς δὲν μετέβαλε θέσιν, ἀλλ' ἔμεινε γονυπετὴς κρατῶν τὴν χεῖρα τῆς νέας. Αὕτη δὲ στρέψασα πρὸς αὐτὸν τὰ ὡραῖα ἐσβεσμένα ὄμματά της, ἀνέφριξεν ὑπὸ θαυμασμοῦ, χαρᾶς καὶ φόβου, ἰδοῦσα αὐτὸν εἰς τοιαύτην θέσιν.

Ἐξηκολούθει δὲ σιωπὴ, διότι οὐδ' ὁ εἷς οὐδ' ἡ ἄλλη ἐλάμβανε τὸν λόγον· ἐφοβοῦντο ἴσως μήπως μία λέξις διαταράξῃ καὶ ἐξαφανίσῃ τὴν πλήρη ἐκείνην μακαριότητα, τόσῳ γλυκεῖαν ὥστε ὡμοίαζεν ὄνειρον.

— Ἔμμα, εἶπεν ἐπὶ ποδὸς ὁ Εὔδωρος, εἴμεθα μόνοι, μόνοι ἐπὶ μίαν ὥραν. Παρῆλθεν ἑβδομὰς ἀφ' οὗ σὲ πλησιάζω, καὶ αὕτη εἶναι ἡ πρώτη φορὰ καθ' ἣν δύναμαι νὰ σὲ ὁμιλήσω ἄνευ μαρτύρων, ἡ πρώτη φορὰ μετὰ πέντε ἔτη.

Ἀλλ' ἡ κόμησσα ταραχθεῖσα δὲν ἠδυνήθη ν' ἀπαντήσῃ εἰμὴ διὰ δακρύων.

— Δὲν θέλω ὁμιλήσει, ἐπανέλαβεν ὁ Εὔδωρος, περὶ τῶν ἀγώνων ὅσους κατέβαλα ὅπως εἰσχωρήσω εἰς τὴν οἰκίαν ταύτην. Τοῦ λοιποῦ δὲ, τὸ ἰατρικόν μου σχῆμα δὲν εἶναι ὑπόκρισις ἢ μεταμφιεσμὸς, διότι ἠξεύρεις ὅτι ἐσπούδαζα τὴν ἰατρικὴν ὅταν σὲ πρωτοεῖδα· ὁποία ἀνάμνησις!

Ἡ κόμησσα ἔθλιψε τὴν χεῖρα τοῦ Εὐδώρου, καὶ ὕψωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς οὐρανόν.

— Ἀκολούθως, Ἔμμα . . . Ἀλλ' εἶδα τοὺς ἀγῶνας τὰ δάκρυα, τὰς ἀντιστάσεις σου, καὶ μίαν μόνην ἐπίπληξιν ἔχω νὰ σὲ δώσω, ὅτι ὑπέθεσες ὅτι σ' ἐλησμόνησα ἐπειδὴ εἶχα παύσει νὰ ἔρχομαι ἐνώπιόν σου. Καὶ διατί, ἐξηκολούθησεν ὁ Εὔδωρος μεθ' ὁρμῆς, πρὸς τί τέλος ἔπρεπε νὰ σὲ βλέπω; δὲν ἦτον πλέον καιρός. Εἶχα τότε ἀνάγκην ἀπομονώσεως καὶ σκέψεως διὰ νὰ κατανικήσω σφοδρὰν λύπην καὶ νὰ ὡριμάσω μέγαν σκοπὸν, τολμηρὰν, δύσκολον, καὶ καιρίαν ἐπιχείρησιν . . . Τὸ ἔργον τοῦτο πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ὁποίου ἀπὸ τοσούτου χρόνου ἐνασχολοῦμαι, θέλει ποτὲ τελεσθῇ; Σὺ θέλεις τὸ ἀποφασίσει. Ἔμμα, προσέθηκε μὲ ἐπίσημον ἔκφρασιν, ἐὰν τὴν παραμονὴν τοῦ ὀλεθρίου ὑμεναίου σου ἐζήτουν νὰ μὲ ἀκολουθήσῃς, θὰ συγκατένευες διότι δὲν ἀγνοῶ ὁποίαν ἐπιρροὴν εἶχα ἐπὶ σοῦ, νέας κόρης πρῶτον τότε

αἰσθανομένης παλμοὺς ἀγάπης· ἀλλὰ δὲν τὸ ἔκαμα, ἐπειδὴ ἦτον ἀπάτη. Ἀλλὰ σήμερον ἀφ' οὗ πενταετίαν ὅλην ἐχάρης τοῦτον τὸν βαθμὸν, ταῦτα τὰ ἀγαθὰ, τὰς τιμὰς ταύτας, ἀφ' οὗ γνωρίζεις τὴν ἀξίαν των, καθὼς ὁμοίως ἠξεύρεις ὁποίαν εὐτυχίαν θὰ σὲ ἐπρόσφερα ἐγὼ, πένης καὶ ἄσημος, θὰ ἦτον πλέον ἀπάτη ἐὰν σ' ἔλεγα· *Ἔμμα, θέλεις ν' ἀλλάξῃς, θέλεις νὰ ἔλθῃς μετ' ἐμοῦ;*

— Εὔδωρε, ἀπήντησεν ἡ κόμησσα δι' ἀδυνάτου φωνῆς, τοῦ νέου σιωπήσαντος, καὶ διὰ βλέμματος ἀπάντησιν ἐξαιτουμένου· δικαίως ἴσως ὑποθέτεις ὅτι ἄλλοτε ἡ ἐπιρροή σου ἐδύνατο νὰ νικήσῃ τὸ δειλὸν λογικόν μου, τότε ἐδυνάμην νὰ γίνω ἰδική σου ἄνευ ἐγκλήματος, ἀλλὰ σήμερον! . . .

— Ὀρθὰ λέγεις, ἀπήντησε τραχέως ὁ Εὔδωρος. Α'! ἐννοῶ ὅτι δὲν ἐγεννήθημεν ὁ μὲν διὰ τὸν δὲ, καθ' ὅσον δὲν ἔχομεν τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦ ἀγαπᾷν. Ἐγὼ ὁ τάλας, θὰ ἐθυσίαζα διὰ σὲ καὶ τιμὴν καὶ συνείδησιν! Τί νὰ γίνῃ; ἔχω ψυχὴν ἐξ ἐκείνων τῶν ἀδυνάτων τὰς ὁποίας ὁ ἔρως βασανίζει ὡς ἀπόλυτος τύραννος. Ἓν ἔγκλημα θὰ ἦτον μηδὲν, ἐὰν εἶχα ἀνάγκην τούτου διὰ νὰ σὲ ἀποκτήσω· — ἀκούεις; ἓν ἔγκλημα. . . . διὰ νὰ σὲ ἀπελευθερώσω.

Ἡ κόμησσα, ἥτις μετὰ φρίκης ἤκουσε τὰς τελευταίας ταύτας λέξεις, ἀφῆκε κραυγὴν τρόμου.

— Θάῤῥει, ἔσπευσε νὰ εἴπῃ ὁ Εὔδωρος, δὲν μ' ἐνόησες.

Καὶ μετὰ μικρὰν σιωπὴν, ἡ κόμησσα ἐπανέλαβε μὲ ταπεινὴν καὶ μελαγχολικὴν φωνήν·

— Διατί βασανίζεις ἀθλίαν γυναῖκα πάσχουσαν; Εἶναι αὕτη στιγμὴ κατάλληλος εἰς τοιαύτας ὁμιλίας; Ἠξεύρεις ἴσως κάλλιον ἐμοῦ ὅτι δὲν εἶναι πλέον εἰς τὴν ἐξουσίαν μου ἡ παραδοχὴ τῆς ἐνόχου ταύτης εὐτυχίας τὴν ὁποίαν μὲ προσφέρεις. Αἰσθάνομαι τὸν ἑαυτόν μου εἰς ἄκρον ἀδύνατον! ταχέως, ὡς ἐλπίζω, καὶ πόνοι καὶ λῦπαι, τὰ πάντα θέλουν τελειώσει· καὶ ἡ καρδία αὕτη, ἡ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον βασανισθεῖσα, θέλει τέλος ἀναπαυθῇ.

— Καὶ διατί ἔχεις τὰς θλιβερὰς ταύτας ἰδέας;

— Ὄχι θλιβερὰς, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας παραμυθητικάς! Ποσάκις παρεκάλεσα τὸν Θεὸν νὰ μὲ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦτον ὅπου δὲν δύναμαι νὰ ἦμαι εὐτυχής! Ὁ Θεὸς μὲ εἰσήκουσε.

— Τοῦτο, ἐπανέλαβεν ὁ Εὔδωρος μὲ φωνὴν πάλλουσαν, ἐπεθύμεις. . . .

— Νὰ ἀποθάνω, ἀπήντησεν ἠρέμα ἡ κόμησσα.

— Ἐὰν σ' ἔλεγα ὅτι δὲν ὑπάρχει πλέον ἐλπὶς, ὅτι ἡ ἀσθένειά σου εἶναι θανάσιμος . . . .

— Ἤθελα σ' εὐχαριστήσῃ.

Ὅταν ὁ Εὔδωρος ἤκουσε τὰς λέξεις ταύτας, εἰς τὸ πρόσωπόν του διεχύθη ἔκφρασις χαρᾶς καταχθονίου. Καὶ ἀτενίσας τὴν ὡραίαν ἐκείνην νέαν, πάσχουσαν τὴν ψυχὴν μᾶλλον ἢ τὸ σῶμα, ἀπεκρίθη μὲ φωνὴν τραχώδη·

— Ἔστω, ἀφ' οὗ εἶσαι ἰσχυρὰ καὶ προδιατεθειμένη εἰς θάνατον, θὰ σὲ ὁμιλήσω ἀνυποκρίτως . . . Πρὸ μικροῦ, ὑποδεικνύων μέλλον πλῆρες ἔρωτος καὶ χαρᾶς, σκοπὸν εἶχα νὰ σὲ ὑποκρύψω τὴν παροῦσαν ἀληθῆ σου κατάστασιν, καὶ νὰ σὲ δώσω ἐλπίδα τὴν ὁποίαν δὲν ἔχω. . . .

Ἔπαυσε δὲ εἰς ταῦτα, καὶ δὲν ἐδυνήθη νὰ ἐπιφέρῃ ἄλλην λέξιν. Ἐκείνη δὲ ἔστρεψεν ἐπ' αὐτοῦ βλέμμα πλῆρες ἔρωτος καὶ λύπης, καὶ τὰ ὡραῖα αὐτῆς μελανὰ ὄμματα ἐξέφραζον τοιαύτην διακαῆ ἀγάπην καὶ τοιοῦτον οἰκτρὸν ἀποχαιρετισμὸν πρὸς τὸν βίον ὥστε ὁ νέος καταταραχθεὶς,

— Ἆ! ἀνέκραξε, δὲν εἶσαι τόσον ἀποχωρισμένη τῆς ζωῆς ὅσον ἔλεγες!

Μειδίαμα τότε ἐπλανήθη ἐπὶ τῶν ὠχρῶν χειλέων τῆς ἀσθενοῦς, ἥτις εἶπεν·

— Ναὶ, τὸ ὁμολογῶ, ᾐσθάνθην διὰ μιᾶς τὴν καρδίαν μου στενοχωρουμένην, χωρὶς νὰ ἠξεύρω τὴν αἰτίαν· ἀλλὰ τώρα μ' ἐπανέρχεται τὸ θάῤῥος· τώρα εἶμαι ἑτοίμη. Βάλε ἐδῶ τὴν χεῖρά σου, προσέθηκεν ἐκείνη, λαβοῦσα τὴν χεῖρα τοῦ Εὐδώρου καὶ θέσασα αὐτὴν ἐπὶ τῆς καρδίας της· ἐπανάλαβε τὴν ἀπόφασίν μου καὶ δὲν θέλεις τὴν αἰσθανθῇ πάλλουσαν οὔτε ταχύτερον οὔτε ἰσχυρότερον.

— Τότε, εἶπεν ὁ Εὔδωρος ἀποσύρας τὴν χεῖρά του, γεννηθήτω τὸ θέλημα τοῦ Ὑψίστου!

Καὶ ὀπισθοδρομήσας βήματά τινα, εἰς μέρος ὅπου τὰ παραπετάσματα τῆς κλίνης ἀπέκρυπτον αὐτὸν ἀπὸ τῆς κομήσσης τὰ βλέμματα, ἐξήγαγεν ἐκ τοῦ κόλπου του τὴν φιάλην, ἣν ἕκαστος εὐκόλως μὲν ἠδύνατο νὰ περικλείσῃ ἐντὸς τῶν δακτύλων του, τὴν ὁποίαν ὅμως ᾐσθάνθη ὡς μέγα βάρος ὥστε ἔτρεμεν ἡ χείρ του.

Μετ' οὐ πολὺ προσέφερε τῇ Ἔμμᾳ μὲ ἄκραν ἀταραξίαν πλῆρες ποτήριον.

— Πρὸς τί; ἠρώτησεν ἡ Ἔμμα· θέλει παρατείνει τὴν ζωήν μου;

— Ὄχι, ἀπεκρίθη ὁ Εὔδωρος.

— Λοιπὸν, τί τὸ ὄφελος νὰ πίνω ἀκόμη τοιαῦτα πικρὰ ἰατρικά;

— Τὸ πικρὸν τοῦτο εἶναι γλυκὺ, Ἔμμα, καὶ ἂν δὲν δυνηθῇ νὰ κατανικήσῃ τὸ πάθος σου, θέλει ἀπομακρύνει κἂν πάντα πόνον ἀπὸ τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ζωῆς σου.

Καὶ ἐνῷ ἡ κόμησσα πλησιάσασα εἰς τὰ χείλη της τὸ ποτήριον ἔπινεν ἐξ αὐτοῦ βραδέως, ὁ Εὔδωρος ἔλεγε·

— Θέλεις ἀποκοιμηθῇ ὡς μετὰ χορὸν, βλέπουσα γλυκεῖα ὄνειρα, ἀκούουσα τὴν μουσικὴν καὶ θαυμάζουσα τὰ ἄνθη καὶ τὰ κοσμήματά σου.

— Ναὶ, ἀπήντησεν ἡ κόμησσα ἀποδιδοῦσα αὐτῷ τὸ κενὸν ποτήριον, ναὶ, ὅλαι αἱ γλυκεῖαι ἀναμνήσεις θέλουν δράμει εἰς βοήθειάν μου κατὰ τὴν ἐσχάτην ταύτην ὥραν, καθότι σὺ θέλεις εἶσαι ἐκεῖ, σὺ πρὸς ὃν συνδέονται πᾶσαι αἱ κατὰ τὸν δύστηνον βίον μου τέρψεις καὶ πανηγύρεις.

Παρῆλθεν ὥρα ἀφ' οὗ ἡ κόμησσα εἶχε πίει τὸ παρὰ τοῦ Εὐδώρου προσφερθὲν αὐτῇ πόμα, καὶ εἶχεν ἤδη καταπέσει εἰς ἀπελπιστικὴν κατάστασιν ἀδυναμίας. Ἐξητήσατο λοιπὸν τῆς θρησκείας τὴν βοήθειαν.

Καὶ σπεύδοντες ἦλθον ἱερεῖς καὶ λευῖται τὴν θείαν

μετάδοσιν προσκομίζοντες. Λυπηρὸν ἦτο τὸ θέαμα· δωμάτιον πλῆρες ἀνδρῶν ὑποτονθορυζόντων γονυκλινῶς τὴν μονότονον νεκρικὴν ψαλμῳδίαν, καὶ ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν οἱ λυγμοὶ διέκοπτον τὴν προσευχήν. Τῇδε κἀκεῖσε κίτρινα κηρία διέχεον καπνώδη λάμψιν ἐπὶ τοῦ γονυπετοῦς ὁμίλου καὶ κεκλιμένος παρὰ τῷ προσκεφαλαίῳ τῆς κλίνης ἵστατο ἱερεὺς ἐπιβοηθῶν νέαν γυναῖκα θνήσκουσαν.

Ἔπειτα τὸ πλῆθος ἀπεχώρησε, καὶ αὖθις ὁ Εὔδωρος εὑρέθη μόνος μετὰ τῆς Ἔμμας· ἀλλὰ νῦν ἡ συνέντευξίς των δὲν ὑπῆρξε μακρά. Τὸ τελευταῖόν της βλέμμα, ὁ τελευταῖος διαλογισμός της, ὁ τελευταῖός της στεναγμός, ἀπετάθησαν πρὸς ἐκεῖνον ὃν μόνον εἶχεν ἀγαπήσει· εἶτα ὁ θάνατος ἀφήρπασε τὸ θῦμά του.

Νομίζετε ὅτι ὁ Εὔδωρος ἔδειξε κἂν ἐλάχιστον σημεῖον θλίψεως κατὰ τὴν λυπηρὰν ταύτην σκηνήν; Ἔβλεπε περὶ αὐτὸν μὲ ἀδιαφορίαν καὶ γαλήνην, καὶ δὶς μόνον ἢ τρὶς, ὡς ἵνα ἀπωθήσῃ ὀχληρὸν διαλογισμόν, ἐπανέλαβε τὰς λέξεις ταύτας·

— Ἐπεθύμει ν' ἀποθάνῃ . . .

Καὶ προσκαλέσας τὸν κόμητα νὰ εἰσέλθῃ ὡδήγησεν αὐτὸν παρὰ τὴν νεκρὰν καὶ εἶπεν· εἰς ὑμᾶς ἀνήκει νὰ κλείσετε τοὺς ὀφθαλμούς της.

Σπαρακτικὴ ἦτον ἡ λύπη τοῦ γέροντος, πεσόντος ἡμιθανοῦς παρὰ τὸ ἄψυχον λείψανον τῆς συζύγου του.

Ἀφοῦ δὲ μετεκόμισαν τὸν κόμητα εἰς τὸ δωμάτιόν του, ὁ Εὔδωρος ἐπανῆλθε πλησίον τῆς κλίνης, καὶ ἐφαίνετο ἀπολαμβάνων ἄφατον εὐχαρίστησιν ἐν ᾧ ἠτένιζε τὸ πτῶμα· ἠτένιζε τοὺς ὑελώδεις ἐκείνους ὀφθαλμοὺς, τὰ συνεσταλμένα μέλη, τοὺς ἄλλοτε περικαλλεῖς, νῦν δὲ ἐφθαρμένους καὶ κατεσκληκότας ἐκείνους χαρακτῆρας, τὰ λείψανα, λέγω, τῆς καλλονῆς ἅπερ ὁ θάνατος καθίστα τρομερά . . . . Τὰ ἠτένιζε καὶ γελῶν γέλωτα σαρδόνειον ἐψιθύριζεν· — Αὐτὸ εἶναι! ποῦ πλέον πνοὴ, ποῦ ζωή· πελιδνὴ, κατάξηρος, νεκρά. Κάλλιστα!

Ἐν τοσούτῳ συνέῤῥευσαν εἰς τὸ δωμάτιον πλῆθος φίλων καὶ ὑπηρετῶν, πάντων οἱ ὀφθαλμοὶ ἦσαν πλήρεις δακρύων· πάντες εἶχον λύπην μὲν εἰς τὴν καρδίαν, λύπης δὲ λόγους εἰς τὰ χείλη· πάντες προσηύχοντο ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τῆς ἀποθανούσης.

— Θὰ ὑπάγῃ κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸν παράδεισον, ἔλεγόν τινες· ἦτον τόσον καλή!

— Χωρὶς νὰ λογαριάσωμεν ὅτι διῆλθε διὰ τοῦ καθαρτηρίου εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, προσέθετο ἡμιφώνως ὁ ἰατρὸς ὅστις μόνος δὲν ἔκλινε τὸ γόνυ, οὐδὲ προσηυχήθη ὑπὲρ ἐκείνης ἥτις ἀπέθανε προφέρουσα λόγους ἐναντίους τοῦ καθήκοντος.

Παρευρίσκετο δὲ καί τις γραῖα συγγενὴς τῆς ἀποθανούσης, ἣν πλησιάσας ὁ Εὔδωρος εἶπε·

— Πρέπει νὰ τὴν θάψουν τὸ ταχύτερον· ἡ νόσος ἦτον κολλητικὴ, καὶ ἐὰν βραδύνωσιν ὑπὲρ τὰς δύω ὥρας, ὅλοι οἱ τῆς οἰκίας θέλουν τρέξει κίνδυνον θανάτου.

Φοβηθεῖσα ἡ γραῖα ἔδωκε τὰς ἀναγκαίας προσταγάς· καὶ ἀμέσως ἤχησαν τῆς ἐκκλησίας οἱ κώδωνες, ἤρθησαν οἱ σταυροὶ, ἀνήφθησαν αἱ λαμπάδες, ἐτέθησαν πανταχοῦ πένθιμα περιπετάσματα, καὶ βραδυπόρως ἅπασα ἡ ἐπικήδειος συνοδία ἐλθοῦσα ἐκ τῆς ἐκκλησίας παρετάχθη εἰς τὴν αὐλὴν τῆς οἰκίας.

Τὴν νεκρὰν εἶχον περιβάλει μὲ τὰ ὡραιότερά της ἐνδύματα· ἔφερε πλουσίαν ἐσθῆτα καὶ περιδέραιον ἐκ μαργαριτῶν, ἐπὶ δὲ τῶν πεποικιλμένων σανδαλίων αὐτῆς ἦσαν παρυφασμένα τὰ οἰκόσημά της.

— Αὐτὴ εἶναι ἡ νεκρική της ἐνδυμασία, εἶπέ τις τῷ Εὐδώρῳ.

— Πολλὰ καλὴ, ἀπεκρίθη οὗτος, ὁποία ἡ πανήγυρις τοιοῦτος καὶ ὁ στολισμός.

Τὸ φέρετρον ἦτο ἐκεῖ, ἀλλ' ἡ κόμησσα ἔκειτο εἰσέτι ἐπὶ τῆς κλίνης της. Ἡ γηραιὰ θεία της πλησιάσασα πρὸς αὐτὴν, καὶ κρατοῦσα ψαλίδα, ὡς μοῖρα προερχομένη ν' ἀποκόψῃ τὸ χρυσοῦν νῆμα ζωῆς, ἔλαβε χρυσοῦν βόστρυχον τῆς κεφαλῆς της καὶ ἔθετο αὐτὸν μεταξὺ τῶν χαινόντων ἐλασμάτων τοῦ ὀλεθρίου ἐργαλείου . . . Ἀλλ' ὁ Εὔδωρος ὁρμήσας κατέσχε τὴν χεῖρα τῆς πρεσβύτιδος.

— Τί κάμνετε;

— Θὰ κόψω τὰ μαλλία της.

— Διατί;

— Διὰ νὰ τὰ φυλάξω εἰς μνήμην της.

— Συλλογίζεσθε τί κάμνετε; θέλετε λοιπὸν νὰ τὴν παρακολουθήσετε; Τὰ μαλλία αὐτὰ κατεβράχησαν ἀπὸ τὸν ἱδρῶτα τῆς ἀγωνίας, καὶ ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς σπέρμα θανάτου! . . . Ἀφετέ τα καὶ φροντίσατε μᾶλλον νὰ καύσετε τὴν κλίνην ταύτην, ταῦτα τὰ ἐνδύματα, καὶ πᾶν ὅ,τι ἤγγισεν ἡ κόμησσα. Εἰς μνήμην αὐτῆς ἀναπολῆτε τὰς ὁμιλίας καὶ τὰς ἀγαθοεργίας της.

Ταῦτα εἰπὼν, ἔλαβεν ὁ ἴδιος εἰς χεῖρας τὸ πτῶμα καὶ τὸ κατέθεσεν εἰς τὸ φέρετρον, τὸ ὁποῖον ἀνεσήκωσαν τέσσαρες ὑπηρέται, καὶ οὕτω ἀνεχώρησεν ἡ ἐπικήδειος συνοδία.

Εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐψάλη ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία μακρὰ καὶ λυπηρὰ, συγκειμένη ὁλόκληρος ἐκ σπουδαίων καὶ ψυχρῶν λέξεων· οἱ ὕμνοι ἦσαν αὐστηροὶ καὶ μελαγχολικοί. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ ἱερεὺς παρέδωκε τὸ περιῤῥαντήριον δι' ἁγιασμοῦ βεβρεγμένον εἰς ἐκεῖνον τῶν συγγενῶν ὅστις ὡδήγει τὴν πένθιμον συνοδίαν· ἕκαστος τῶν παρευρισκομένων προσῆλθε κατὰ σειρὰν ἵνα ῥάνῃ τὸ φέρετρον, καὶ οὕτω κάθυγρον ἐκ τῆς ἁγίας ἐκείνης δρόσου τὸ μετέφεραν εἰς τὸ κοιμητήριον τῆς ἐκκλησίας.

Ὁ λάκκος ἦτον ἕτοιμος, τὸ φέρετρον κατεβιβάσθη ἐν αὐτῷ, τὸ χῶμα κατέπεσε μεθ' ὑποκώφου κρότου, τὸ κενὸν ἐπληρώθη, τὸ ἔδαφος ἰσοπεδώθη, καὶ τὸ πλῆθος ἐν σιωπῇ ἀπεσύρθη κατεχόμενον ὑπὸ λογισμῶν θανάτου.

Ἀπὸ τριῶν ἤδη ὡρῶν ἡ τελετὴ εἶχεν ἀποπερατωθῇ, καὶ ἡ ἐκκλησία παρίστα θέαμα καταπληκτικὸν καὶ ἱκανὸν νὰ ἐμπνεύσῃ θρησκευτικὸν φόβον εἰς ἀσθενῆ ψυχήν. Τῆς σελήνης αἱ ἀκτῖνες προσβάλλουσαι τὰς χρωματισμένας ὑέλους ἀντανάκλουν ἀλ-

λοκότους μορφὰς ἐπὶ τῶν λευκῶν πλακῶν· τὰ παράδοξα ἀποτελέσματα τῆς σκιᾶς καὶ τοῦ φωτὸς ἐπέδιδον εἰς τὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων μορφὰς φανταστικάς· ὁ νάρθηξ ἦτο εἰσέτι πενθόστρωτος· ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐκκλησίας ὑψοῦτο εἰσέτι ἡ σωρὸς κεκαλυμμένη διὰ μέλανος ἀργυροστίκτου πέπλου, καὶ ἐκ τῶν κιονοκράνων ἐκρέμαντο τὰ οἰκόσημα τῆς ποτὲ κομήσσης, καθότι ἡ γελοία ἐπὶ καταγωγῇ ἔπαρσις παρίσταται μωρῶς κατὰ πρόσωπον καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Λυπηρὸν ἦτο τὸ θέαμα, καὶ πολλάκις ἡ σελήνη κρυπτομένη ὑπὸ νέφους περιέβαλλε τὴν σκηνὴν ταύτην μὲ σκότος βαθύ· δὲν διεκρίνετο τότε ἐν τῷ μέσῳ τῶν σκιῶν εἰμὶ τὸ ἀβέβαιον καὶ πάλλον φῶς τῶν λαμπάδων τοῦ θυσιαστηρίου.

Αἴφνης ἀντηχεῖ ἐλαφρὸς κρότος, κρότος βημάτων. Καὶ ταυτοχρόνως ἀναφαίνεται ἄνθρωπος, ἔχων φανὸν καὶ σβεστῆρα εἰς μακρὸν ῥαβδίον προσηρμοσμένον· ἦν δὲ οὗτος ὁ κανδηλάπτης. Ἀφοῦ τελειώσας τὴν νυκτερινὴν ἐπίσκεψίν του ἐπέστρεφεν ἐν σιωπῇ, ἀφῆκεν ἐξαίφνης γοερὰν κραυγὴν, καὶ ὁ σβεστὴρ κατέπεσεν ἀπὸ τῆς χειρός του.

Αἰτία δὲ τοῦ τρόμου του ὑπῆρξε αὐτή· ἄνθρωπός τις, τοσούτῳ ἀδύνατος καὶ πάσχων ὥςε, ὡς ἐφαίνετο, δὲν κατώρθωσε νὰ ἐξέλθῃ τῆς ἐκκλησίας ὅτε ἐσήμαινον τὸ ἀπόδειπνον, ἵστατο ἀκίνητος ἐρειδόμενος ἐπὶ στήλης· οἱ ἀμαυροὶ ὀφθαλμοί του ἦσαν μηχανικῶς ἐστηριγμένοι ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ κανδηλανάπτου, καὶ διὰ τῆς δεξιᾶς του χειρὸς ὑπεστήριζε τὸ ὠχρὸν καὶ προσκλινὲς μέτωπόν του.

— Παναγία, βοήθεια! φάντασμα, ἀνέκραξεν ὁ μισὲρ Ἀρνοῦ (ὁ κανδηλάπτης). Καὶ ταύτας τὰς λέξεις προφέρων διεύθυνεν ἐπὶ τῆς μορφῆς τοῦ ἀγνώστου τὰς φωτεινὰς τοῦ φανοῦ του ἀκτῖνας.

Τί κάμνετε ἐδῶ, καλέ μου αὐθέντα; εἶπεν ὁ κανδηλάπτης, ἀφ' οὗ ἐβεβαιώθη ὅτι ἀπετείνετο οὐχὶ πρὸς φάντασμα ἀλλὰ πρὸς ἄνδρα νέον καὶ διαπρέποντα τὸ ἐξωτερικόν· καιρὸς παντὶ πράγματι, καὶ ὁ καιρὸς τῶν προσευχῶν παρῆλθεν· ἡ ἐκκλησία εἶναι κλεισμένη.

Ἐκεῖνος ὅμως πρὸς ὃν ἀπέτεινε τὸν λόγον δὲν ἀπήντησεν εἰμὴ δι' ὑποκώφου γογγυσμοῦ· τὰ γόνατά του ἐκάμφθησαν, καὶ κατέπεσεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

— Ἅγιε Ἀντώνιε, προστάτα μου, βοήθησέ με! ἀνεβόησεν ὁ μισὲρ Ἀρνοῦ ἰδὼν τὸν νέον λειποθυμήσαντα . . . τί θὰ κάμω αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον; Μὰ τὴν πίστιν μου εἶναι μισαποθαμένος.

Καὶ ταῦτα λέγων τὸν ἐτίνασσεν ἰσχυρῶς ἐκ τῆς χειρίδος τοῦ ἐπανωφορίου του· εἶτα πληρώσας ἁγιασμοῦ τὸ κοῖλον τῆς χειρός του, κατέβρεξε τοὺς κροτάφους τοῦ νεανίου, ὅστις ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμούς.

— Εἶμαι εἰς ἄκρον ἀδύνατος, εἶπεν ἐκεῖνος βραδεία καὶ διακεκομμένη τῇ φωνῇ . . . Αἱ συγκινήσεις μὲ κατέβαλον . . . Δὲν ἔχεις κανὲν ἐνδυναμωτικὸν, καλὲ ἄνθρωπε;

— Ἓν μόνον ἐνδυναμωτικὸν γνωρίζω, ἀπήντησεν ὁ κανδηλάπτης, τὸ ὁποῖον ἠμπορεῖ νὰ ζωογονήσῃ τὸ πνεῦμά σου, τὸ καλὸν κρασίον.

Ἡ ὄψις τοῦ μισὲρ Ἀρνοῦ ἀπεδείκνυε σπανίως ἐσυγχώρει τι εἰς τὸ πνεῦμα του νὰ κᾶς ὅτι

— Ναί, ὀλίγον κρασίον δύναται νὰ μὲ ὠφελ.

— Τότε, φίλε μου, προσπάθησε ν' ἀναβῇς μαζ. μου εἰς τὸ κελλίον μου, ἐπειδὴ μὰ τὴν συνείδησίν μου, δὲν ἠμπορῶ νὰ σὲ δώσω νὰ πίῃς ἐδῶ, διότι θὰ προσβάλω τοὺς ἁγίους.

Καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Ἀρνοῦ ὁ νέος, ἔφθασεν εἰς μικρὰν θύραν καὶ ἀναβὰς στενὴν καὶ σκολιὰν κλίμακα, ἦλθεν εἰς τὸ εὐτελὲς κατάλυμα τοῦ κανδηλάπτου, ὅστις παράυτα τῷ ἔδωκε νὰ πίῃ.

— Λοιπὸν συνήλθετε;

— Ἐντελῶς, ἀπεκρίθη ὁ Εὔδωρος, ἐνῷ καὶ ὁ σύντροφός του ἐκένωσε πλῆρες ποτήριον.

— Ἀληθὲς Βουρδιγάλειον! ἀνεφώνησεν ὁ Ἀρνοῦ πλήττων σφοδρῶς τὴν τράπεζαν διὰ τῆς κασσιτερωτῆς φιάλης τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐκκενώσει, ἀλλὰ καὶ ἀληθὴς ἄπιστος, διότι οὐδέποτε ἔλαβε τὸ βάπτισμα.

Ἡ ἀστειότης αὕτη, καπηλείου τε καὶ ἐκκλησίας μετέχουσα, συνωδεύθη ὑπὸ μεγάλου καγχασμοῦ.

Αἱ φιάλαι ἐγεμίσθησαν ἐκ νέου, ἀλλ' ὁ μὲν εἷς ἔβρεξε μόνον τὰ χείλη του, ὁ δὲ ἄλλος ἐῤῥόφησε μέχρι ῥανίδος τὸ βουρδιγάλειον νέκταρ.

— Οὐδ' ὁ πανιερώτατος Ἀρχιεπίσκοπος πίνει τοιοῦτον κρασίον, ἀνέκραξεν ὁ κανδηλάπτης ἐκβακχευθεὶς, μ' ἔρχεται κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου τὸ κατασκευάζουν. Θέλω σᾶς εἰπεῖ τὴν ἱστορίαν του.

Καὶ διηγήθη τῷ ἰατρῷ πῶς εὐσεβής τις μεθ' οὗ εἶχε σχετισθῇ ἐν ᾧ ἦτο κωδωνοκρούστης εἴς τινα πόλιν, τῷ ἔπεμπε κατ' ἔτος πίθον μεστόν. Καὶ ταῦτα διηγούμενος ἐφρόντιζε τὰ ποικίλη τὴν ἱστορίαν διὰ σπονδῶν συνεχῶν.

Ὁ Εὔδωρος ἤκουεν ἀταράχως τοὺς λόγους τοῦ συνδαιτυμόνος του, οἵτινες κατὰ πᾶν νέον ποτήριον ἐγίνοντο δυσκαταληπτότεροι, καὶ μᾶλλον ἀνάμικτοι ἀσεβῶν ἐκφράσεων. Τὸ πελώριον τοῦ κανδηλάπτου πρόσωπον ἐφαίνετο πυροφλεγές, τὰ βλέμματά του ἐνεκρώθησαν, εἰς τὸ στόμα του ἐπλανᾶτο μωρὸν μειδίαμα, καὶ ἡ γλῶσσά του ἀσυναρτήτους πλέον ἐψέλλιζε συλλαβάς . . .

Τέλος κενώσας καὶ τρισκαιδέκατον ποτήριον, ἀνεκάγχασεν, ἔῤῥιψε τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὀπίσθεν, καὶ ἐξέτεινε τὰ ναρκωμένα σκέλη του. Τὸ κίνημα τοῦτο ὑπῆρξε ταχύτατον· αἱ πτέρναι του ὠλίσθησαν ἐπὶ τῶν πλίνθων, καὶ ὁ μισὲρ Ἀρνοῦ εὑρέθη κατὰ γῆς· φαίνεται δὲ ὅτι ἡ θέσις αὕτη δὲν τὸν δυσηρέστει διότι δὲν ἐπειράθη νὰ τὴν μεταβάλῃ.

Καὶ ἀμέσως ὁ ἰατρὸς ὥρμησε πρὸς αὐτὸν ὥσπερ κύων ἐπὶ συάγρου πληγέντος ὑπὸ τῆς σφαίρας τοῦ θηρευτοῦ, ἥρπασεν ἐπιδεξίως ἐκ τῆς ζώνης του δέσμην κλειδίων, ἔλαβε τὸν φανὸν καὶ καταβὰς ἐν ἀκαρεῖ τὴν σκολιὰν κλίμακα ἦλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Καὶ ἀνοίξας θύραν τινὰ εἰσῆλθεν εἰς τὸ κάθυγρον κοιμητήριον, ἔνθα οἱ νεκροὶ καθεύδουσιν ὑπὸ τὰς πλάκας. Ἐν μέσῳ τῶν πολυτελῶν μνημείων

 ..σις ἐν ᾗ τὸ χῶμα ἐφαίνετο ἀρτίως μετα-..εν, καὶ ἔνθα εἶχε ῥιφθῆ ἀνθηνὸς στέφανος.

Ὁ Εὔδωρος ὠθεῖ διὰ τοῦ ποδὸς τὸν στέφανον, σκάπτει τὴν γῆν, ἀνακαλύπτει τὸ φέρετρον, θραύει τὸ σκέπασμα, καὶ ἐκ νέου βλέπει τὸ θῦμά του.

Τὴν στιγμὴν ταύτην ἤχησεν ὁ κώδων τοῦ ὡρολογίου... ὁ ἰατρὸς πεφοβισμένος ἐμέτρησε τοὺς κτύπους... ἦσαν δέκα.

— Καλά. «Opportunum dusdoduodecim horas momentum permanebit. Ἔχω εἰσέτι καιρόν.

Καὶ ἀπαγγείλας τὰς μυστηριώδεις ταύτας λέξεις, ἀνεσήκωσε τὸ σῶμα τόσον προσεκτικῶς ὡς ἐὰν ἦτο γυνὴ καθεύδουσα ἣν ἐφοβεῖτο νὰ ἐξυπνίσῃ, καὶ τὸ κατέθεσεν ἐπὶ τοῦ μανδύου του.

Τὸ φέρετρον ἔμεινε κενόν· ἀλλ' ὅταν ἑτοιμασθῇ τὸ μαυσωλεῖον διὰ νὰ ἀποτεθῇ εἰς αὐτὸ ἡ λάρναξ, τί θέλουσιν εἰπεῖ διὰ τὴν ἐλαφρότητά του;

Πρό τινων ἐτῶν εἶχε συμβῇ τρομερά τις βεβήλωσις· ἀποθανούσης νέας καὶ ὡραίας κόρης, τὴν ἔθαψαν· τὴν δὲ ἀκόλουθον πρωΐαν τὸ πτῶμά της εἶχε γενεῖ ἄφαντον. Ἐγένετο δὲ μετὰ ταῦτα γνωστὸν ὅτι ὁ ἐραστὴς αὐτῆς ἐλθὼν νυκτὸς ἀπήγαγε τὸ πτῶμα, τὸ ἐταρίχευσεν, καὶ ἐξηκολούθει λατρεύων τὸν σκελετόν. Φωραθέντος δὲ τοῦ ἐγκλήματος ἐκάη ζῶν.

Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ πληρωθῇ τὸ κενόν· ἀνάγκη τὸ φέρετρον νὰ γίνῃ βαρύ. Ὁ Εὔδωρος κατέθεσεν εἰς αὐτὸ ἄγαλμα ἁγίου σκωληκόβρωτον ὅπερ τυχὸν εὗρεν ἐγκαταλελειμμένον, καὶ προσηλώσας ἐκ νέου τὴν λάρνακα τὴν ἔκρυψεν ὑπὸ γῆν.

Τούτου δὲ γενομένου κύπτει πρὸς τὸ σῶμα τῆς κομήσσης, τὸ φέρει ἐπὶ τῶν ὤμων του ἐξέρχεται τοῦ κοιμητηρίου καὶ τῆς ἐκκλησίας, καὶ διὰ σκοτεινῶν καὶ ἐρήμων ὁδῶν ἐπανέρχεται εἰς τὴν κατοικίαν του.

Ἐν ἔτει 1801, μετὰ δεκαεπτὰ ἔτη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν συνέβησαν ταῦτα, σύγκρουσις συνέβη ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Ὡρολογίου, μεταξὺ τοῦ ἱππότου τῆς Κομιγγίας, καὶ τοῦ νέου μαρκεσίου τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου. Ὁ τελευταῖος οὗτος τραυματισθεὶς καιρίως μετεφέρθη ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν εἰς τὸν παρακείμενον οἶκον τοῦ ἰατροῦ Εὐδώρου, οὗ τινος ἡ φήμη ἦτο μεγίστη. Ἀνακληθεὶς δὲ εἰς τὴν ζωὴν διὰ τῶν φροντίδων τοῦ ἰατροῦ, ἐξεπλάγη ἰδὼν τὴν ὁμοιότητα ἥτις ὑπῆρχε, πλὴν τῆς μεγάλης τῆς ἡλικίας διαφορᾶς, μεταξὺ τῆς συζύγου τοῦ ἰατροῦ καὶ τῆς ποτὲ θείας του, τῆς κομήσσης τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου, ἀποθανούσης εἰς ἡλικίαν εἴκοσι καὶ δύο ἐτῶν, τῆς ὁποίας ὁ μαρκέσιος εἶχεν ἰδεῖ τὴν εἰκόνα.

Γ. ΔΑΝΟΣ ΠΕΚΚΟΣ.

ΠΕΡΙ
ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΙΗ'. ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΑ,
καὶ ἰδίως περὶ τῆς Πελοποννησιακῆς ἐπαναστάσεως.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

ἐκ τῆς Ἱστορίας Τῶν Νεωτέρων Ἑλλήνων τοῦ Κ. Δ. Ῥάφνελ.

Μετάφρασις

Γ. Χ. ΖΑΛΟΚΩΣΤΑ.

—ooo—

Περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 18 ἑκατονταετηρίδος οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες, οἵτινες προτοῦ μόνον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐτόλμων νὰ ἐμπορεύωνται, εἶχον ἤδη καθ' ὅλας τῆς ἐπικρατείας τὰς πόλεις ἐμπορικὰ καταστήματα καὶ ἀποθήκας. Ἀπολαμβάνοντες δὲ τὴν πίστιν τῶν εὐρωπαίων ἐμπόρων, ἀφιεροῦντο, ἀγχίνοες καὶ τολμηροὶ, εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις, καὶ μικρέμποροι ἢ μεσῖται κατ' ἀρχάς, ἐγένοντο μετ' ὀλίγον ἔμποροι καὶ αὐτοὶ, καὶ ἐκέρδιζον πλούτη ἀκαταλόγιστα.

Μετὰ τοῦ πλούτου ἐπεδίδετο τότε, ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἡ πρὸς τὴν παιδείαν ἀγάπη, καὶ οὕτω τῶν γραμμάτων ὁ πόθος ἐξηπλώθη εἰς τὰς ἐπαρχίας, ἡ δὲ ἀναγέννησις αὐτῶν τε καὶ τῶν τεχνῶν καθίδρυε πανταχοῦ τὰ προεόρτια τῆς ἐλευθερίας. Κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους Ῥῶσοί τινες ἱερεῖς, εἰσαγαγόντες ἐν ταῖς Μοναῖς τοῦ Ἄθω τὰ εὐρωπαϊκὰ φῶτα, ἐνέχυσαν εἰς τὸν ἑλληνικὸν κλῆρον τὰ πρῶτα σπέρματα, ὅσα ἔμελλον μετ' ὀλίγον νὰ βελτιώσωσι τὴν ἀνατροφήν του. Ἔκτοτε δὲ σχέσεις στενότεραι συνεφιλίωσαν τοὺς ἱερεῖς τῆς Ἄρκτου καὶ τῆς Ἀνατολῆς, πάντας τῆς αὐτῆς πίστεως λειτουργοὺς καὶ εἰς τὰ αὐτὰ δόγματα ὑποκειμένους· καὶ τὸ Ἅγιον Ὄρος, γνωστὸν τότε διὰ τὸ πλῆθος μόνον τῶν καλογήρων καὶ διὰ τὰ πλούτη αὐτῶν καὶ τὴν ἀμάθειαν, ἐγένετο ἤδη ἑστία φωτισμοῦ. Ἀκαδημίας δὲ ἱδρυθείσης, ἡ ἅμιλλα ἀνέδειξεν, ἐντὸς μικροῦ χρόνου, ἄνδρας διακεκριμένους, οἵτινες, καλούμενοι εἰς ἐπισκοπικοὺς θρόνους, μετέδιδον εἰς τὰς ἑαυτῶν ποίμνας τὴν πρὸς τὰ γράμματα κλίσιν. Οὕτω δὲ ὁ εἰς ὑψηλὴν θέσιν ἀναβιβασμὸς ἀνδρῶν πενήτων προτοῦ καὶ ταπεινῶν, ἀνεφλόγιζε κραταιῶς τὴν φιλοτιμίαν τῆς πρὸς τὴν παιδείαν ὀργώσης νεολαίας.

Οἱ Ἕλληνες λοιπὸν ἠδυνήθησαν νὰ κατορθώσωσι τότε ὅ,τι δὲν ἐτόλμων νὰ δοκιμάσωσι πρότερον, ὅ,τι οὐδεὶς σουλτάνος ἔχων τὰ φρονήματα Μωάμεθ τοῦ Β'. ἤθελέ ποτε ἐπιτρέψει. Οὕτω τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας αἱ μεγαλείτεραι πόλεις, αἱ εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν ὑποκείμεναι δυναστείαν καὶ

ὑπὸ σημαντικοῦ πλήθους χριστιανῶν κατοικούμεναι, ἔσχον καὶ Γυμνάσια ἐκπαιδευτικὰ καὶ δημόσια καταστήματα. Ἐκεῖ ἐδιδάσκετο τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας ἡ διψῶσα παιδείαν νεολαία, διδάσκαλοι δὲ ἐλαμβάνοντο ἐκ τῶν μοναχῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους οἱ ἄριστοι, καὶ πρώτην τότε φοράν, ἀφοῦ τὸ πένθος τῆς δουλείας ἐκάλυπτε τὴν πατρίδα τοῦ Παλαιολόγου, ὁ τεταπεινωμένος τῆς Ἑλλάδος λαός, ὁ καὶ δόξῃ προγενεστέρᾳ ἔτι ἐναβρυνόμενος, ἤκουε μετὰ παλμῶν τὰ ὀνόματα τοῦ Μιλτιάδου, τοῦ Λεωνίδου, τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τοῦ Ἀριστείδου, ἔμαθεν ὁποίους εἶχε προγόνους, ἤκουσε τὰ ἔνδοξα αὐτῶν κατορθώματα, καὶ ἐμάνθανεν ὅτι ἡ γῆ, ἡ διὰ τῶν ἱδρώτων αὐτοῦ ὑπὲρ τυράννων βαρβάρων καλλιεργουμένη, ἦτο ὁ ἐκλεκτὸς τῆς ἐλευθερίας τόπος καὶ ὁ τάφος τῆς τυραννίας. Ὁποῖαι ἆρά γε θλιβεραὶ σκέψεις ἀνεφύοντο εἰς τὴν διάνοιάν του, ὅτε ἀνελογίζετο τὸ κλέος τὸ παρελθὸν καὶ τὴν παρακμήν του τὴν ἐνεστῶσαν; Ὁποίαν ᾐσθάνετο ἀγανάκτησιν θεωρῶν τὴν ἔνδοξον καταγωγήν του ἐν τῇ ταπεινώσει τῆς δουλείας ἀμαυρουμένην;

Ἤνθιζε τότε ἡ Χίος ἐμπορευομένη ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀσίᾳ, καὶ ἀντὶ σχολείου ἁπλοῦ ἐθεμελίονε Γυμνάσιον, ὅπερ μετ' ὀλίγον ἐγένετο περιβόητον. Ἀλλὰ καὶ ἡ Σμύρνη δὲν ἔμενεν ὀπίσω· οἱ δὲ Ἕλληνες τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς Ἀλβανίας εἶχον ἤδη ἐγείρει Σχολήν, ὅπου ἐδιδάσκετο ἡ ἀρχαία καὶ νεωτέρα φιλολογία, ἡ θεολογικὴ καὶ αἱ ὑψηλαὶ ἐπιστῆμαι. Τοιαύτας δὲ σχολὰς ἐθεμελίονον καὶ αἱ πόλεις τῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ τὸ ἐν Ἀθήναις Γυμνάσιον ἦτο τὸ ὀνομαστότερον πάντων διά τε τὴν ἐμβρίθειαν τῶν σπουδῶν καὶ τὴν φιλοσοφικὴν τῶν καθηγητῶν του ἀνεξαρτησίαν.

Παρατηρητέον δὲ ἐνταῦθα πόσον ἐβελτιώθη ἡ κατάστασις τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἐμποδιζόμενοι ὑπὸ τῶν δυναστῶν, δὲν ἠδύναντο πρότοῦ νὰ ἐγείρωσι σχολεῖα, ἤδη δὲ παρέβαινον πανταχοῦ τὴν λησμονουμένην ἀπαγόρευσιν. Ἐνῷ δὲ πρότερον δὲν ἐπετρέπετο αὐτοῖς οὔτε ἡ σκέψις, οἱ τύραννοι τότε ἐπεφόρτιζον εἰς αὐτοὺς τὴν φροντίδα τῆς κυβερνήσεως τοῦ Κράτους. Εἰς αὐτοὺς μόνον ἀνῆκε νὰ *σκέπτωνται* ἀντὶ τοῦ Σουλτάνου καὶ τῶν ὑπουργῶν του, αὐτοὶ μετ' ὀλίγον πρέπει νὰ *σκέπτωνται* καὶ ἀντὶ τῶν πασάδων καὶ λοιπῶν ἀγάδων, διότι καὶ οὗτοι θέλουν νὰ ἔχωσι παρ' αὐτοῖς νέους Ἕλληνας γνωρίζοντας ξένας γλώσσας. Πᾶς Τοῦρκος ἰσχυρὸς ἔχει χριστιανὸν γραμματέα, ἕκαστος Μουσουλμάνος λειτουργὸς ἔχει χριστιανὸν διερμηνέα.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ ταύτην, καθ' ἣν οἱ μὲν τοῦρκοι ὑπάλληλοι εἶχον ἀνὰ ἕνα δραγομάνον, οἱ δὲ ἕλληνες εὐνοούμενοι ἐθεωροῦντο ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖοι, ἀνεφάνη εἷς ἕλλην υἱὸς πλουσίου τινὸς Ἴωνος ὁ Ἰωάννης Οἰκονόμου, ὅστις, καίτοι ἄνευ κρότου διαβὰς ἐκ τοῦ Κόσμου, εὐηργέτησε πολὺ τοὺς ὁμογενεῖς του. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Κυδωνιάς, καὶ μόλις πατήσας τὴν ἡβικὴν ἡλικίαν, ἐθλίβετο διὰ τὴν ἐλεεινὴν κατάστασιν τῶν ὁμογενῶν του. Αἱ Κυδωνιαὶ τότε οἰκούμεναι ὑπὸ χριστιανῶν καὶ Τούρκων, ἦσαν πόλις ἀξιοδάκρυτος· τῶν χριστιανῶν ἡ, ἡ θρασύτης τῶν Μουσουλμάνων καὶ ἡ πτῶχπίεσις, τόπου, ὅστις ἄλλως κυβερνώμενος ἔπρεπε νὰ [illegible]οῦ μονῇ διὰ τῶν τεχνῶν καὶ τῆς βιομηχανίας, κατέπληττον τοσοῦτον ἀλγεινῶς τὸ πνεῦμα τοῦ νέου Οἰκονόμου, ὥστε ἀπεφάσισε νὰ δοκιμάσῃ ἵνα σώσῃ τὴν δυστυχῆ αὐτοῦ πατρίδα.

Θεωρήσας προσφυέστερον εἰς τοὺς σκοπούς του τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐπάγγελμα, ἐσκέφθη ὅτι, ἱερεὺς ὤν, εὐκόλως εὕρισκε προστάτας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐγκρατὴς δὲ γενόμενος τῆς τουρκικῆς διαλέκτου, ἀνεχώρησεν ἐκ Κυδωνιῶν, ἔχων ἡλικίαν εἴκοσι πέντε ἐτῶν καὶ εἰσῆλθεν εἰς μίαν τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Μετ' ὀλίγα δὲ ἔτη, ἱερεὺς χειροτονηθείς, ἐπορεύθη εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Κράτους, φέρων συστατικὰ γράμματα τῶν ἡγουμένων τοῦ Ἄθω. Ἐκεῖ δὲ ὑπὸ τῆς ἁγιωσύνης τῶν πόθων του ἐμπνεόμενος, δὲν ἐδίστασε νὰ ἀγωνισθῇ ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας τῶν πασχόντων συμπολιτῶν του. Καὶ αἱ ταπεινώσεις ἃς ὑπέστη κατ' ἀρχὰς καὶ αἱ ἀνωφελεῖς παρατάσεις τῶν προσπαθειῶν του καὶ ἡ ἀδιαφορία τῶν δυναμένων νὰ τὸν συνδράμωσι, δὲν ἴσχυσαν νὰ δαμάσωσι τὴν ἐπιμονήν του, ἀλλ' εὔγλωττος καὶ καρτερικὸς ἐζήτει τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἐν Κυδωνιαῖς χριστιανῶν, τὴν ἀπέλασιν τῶν τούρκων καὶ τὴν ἄδειαν αὐτοτελοῦς διοικήσεως διὰ τοὺς ἑαυτοῦ συμπολίτας, προστατευομένης μὲν ὑπὸ τοῦ πασᾶ τῆς Προύσης, ἐπιβλεπομένης δὲ ὑπὸ ειδικοῦ αὐτοῦ ἀντιπροσώπου. Καὶ δὲν ἐζήτει μόνον τὴν καταστολὴν τῶν καταχρήσεων, αἵτινες ἐβασάνιζον τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ, ἀλλ' ἤθελεν, ἐν μέσῳ τῆς τουρκικῆς τυραννίας, νὰ θεμελιωθῇ μικρά τις χριστιανικὴ δημοκρατία. Ἐὰν ἔζη πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν ὁ σκοπὸς οὗτος ἤθελε τῷ προξενήσει θάνατον, ἀλλ' ὁ καιρὸς μετεβλήθη, καὶ οἱ Τοῦρκοι, συνειθισμένοι νὰ ὑπηρετῶνται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἐφέροντο ἤδη εὐνοϊκότεροι πρὸς αὐτούς. Οὕτως ὁ Ἰωάννης Οἰκονόμου, εἴτε ὑπὸ τῶν φαναριωτῶν βοηθούμενος, εἴτε τῇ συνδρομῇ τοῦ πολλὰ ἐν τῇ σουλτανικῇ αὐλῇ δυναμένου Πετράκη, περιφήμου τότε τραπεζίτου, κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν αἴτησίν του, καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα, φέρων φιρμάνιον τοῦ Σουλτάνου, ἀπολύον τῆς τουρκικῆς δικαιοδοσίας τὴν γῆν τῶν Κυδωνιῶν, ταττομένην ἐφεξῆς εἰς τὴν ειδικὴν ἐξουσίαν ἑλληνικῶν ἀρχῶν, ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκλεγομένων.

Καὶ τὰ πρωτοφανῆ προνόμια ταῦτα, μετέβαλον μετ' οὐ πολὺ τὰ πράγματα τῶν Κυδωνιέων, διότι ἀντὶ τῶν ἀπελασθέντων Τούρκων ἦλθον ἄποικοι ἐκ τῶν νήσων ἢ παραλίων τῆς Ἰωνίας Ἕλληνες, φέροντες τὰς ἑαυτῶν οἰκογενείας καὶ τὰ πλούτη. Ὁ δὲ Οἰκονόμος ἐκάλεσε τούς τε νησιώτας καὶ τοὺς Πελοποννησίους, ὑπισχνούμενος πάντα τὰ ἀγαθὰ ἐμπορικῆς ἐλευθερίας καὶ κυβερνήσεως πατρικῆς. Καὶ πολλὰς μὲν ᾠκοδόμησεν ἐκκλησίας, ἐθεμελίωσε δὲ Γυμνάσιον ἀξιόλογον. Ἡ βιομηχανία τότε, ἐκ τούτων λαμβάνουσα τὴν ῥοπήν, ἀνεπτύσσετο, καὶ ἡ εὐδαιμονία καὶ ἡ ἀσφάλεια καὶ ἡ σύστασις δεσ-

 .ων καὶ πολλῶν καταστημάτων, ὅπου ἐματτο τὰ ἔρια καὶ ἐκαθαρίζετο τὸ ἔλαιον, ἐπλούσαν, ἐν βραχεῖ διαστήματι χρόνου, τοὺς πρώτους τῶν Κυδωνιῶν ἀποίκους. Ὁ δὲ Οἰκονόμος, ὁ τοσαῦτα παραγαγὼν ἀγαθὰ, ἐθεωρεῖτο ὑπ' αὐτῶν ὡς ἀληθὴς πατὴρ καὶ εὐεργέτης. Διὸ καὶ οἱ Ἕλληνες ἀφωσιώθησαν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις του, καὶ συνέδραμον μετ' ὀλίγον αὐτὸν οὐσιωδῶς νὰ καταβάλῃ τὰς μηχανοῤῥαφίας καὶ τὰς πλεκτάνας τῶν γειτόνων Μουσουλμάνων, οἵτινες ἐφθόνουν τὴν δόξαν του. Οὕτως ἡ μικρὰ τῶν Κυδωνιῶν πόλις, ἀναγεννηθεῖσα μετὰ τοσούτους αἰῶνας διὰ τὴν εὐφυΐαν ἑνὸς μόνου ἀνδρὸς, μόνη ἐκ πασῶν τῶν ἑλληνίδων πόλεων καὶ ἀποικιῶν προαπελάμβανε τὰ ἀγαθὰ τῆς ἀνεξαρτησίας.

Καὶ οἱ ἀγῶνες τοῦ Οἰκονόμου (1740) προήγγειλαν εἰς τοὺς υἱοὺς τῶν Ἑλλήνων νέας ζωῆς αὐγὴν χαρμόσυνον καὶ διαγελῶσαν, διότι ἡ ἐκπαίδευσις ἐξηπλώθη ἤδη εἰς τὰ ἀσκητήρια τοῦ Ἁγ. Ὄρους, εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἀλβανίας, εἰς τὴν Ἀττικὴν, Πελοπόννησον καὶ Χῖον, μεταδιδομένη καὶ κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν. Πρὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου οἱ ἡρωϊκοὶ Μανιᾶται ἐκίνησαν τὸν θαυμασμὸν τοῦ Κόσμου, διότι, μόνοι αὐτοὶ δι' ἀνδρικῆς καρτεροψυχίας δὲν ἠθέλησαν νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τοὺς νόμους τῶν κατακτητῶν. Καὶ τὰ Ἀκροκεραύνια ἐπίσης καὶ τὸ Σοῦλι κατοικοῦνται ὡς γνωστὸν ὑπὸ ὀλίγων μὲν ἀλλὰ μαχίμων ἀνδρῶν, ἀξίων ἀπογόνων τοῦ Σκενδέρμπεη, τοῦ κλέους ἐκείνου τῆς Ἀλβανίας, ἀλλὰ τῶν παρελθόντων χρόνων αἱ ταραχαὶ καὶ τῶν ἱστορικῶν παραδόσεων ἡ σκοτία, ἐκάλυπτον τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν ἐκείνων, ἀφ' ὧν ἐξαρτᾶται ἡ μέλλουσα τῆς Ἑλλάδος τύχη, σήμερον ὅμως διαλύονται τὰ σκότη, καὶ ἤδη δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν δυσχερῆ καὶ μυστηριώδη πορείαν τῶν πραγμάτων, ἐξ' ὧν πρέπει νὰ ἀναφυῇ ἡ θαυμασιωτέρα τοῦ Κόσμου ἐπανάστασις.

Ἡ δὲ Μάνη κεῖται πρὸς μεσημβρίαν τῆς Πελοποννήσου, καὶ περιλαμβάνει τὴν σειρὰν τοῦ Ταϋγέτου ἀπὸ τῆς Σπάρτης μέχρι τῆς θαλάσσης. Καὶ ἀνατολικῶς μὲν τέμνεται ὑπὸ τοῦ Εὐρώτα, δυτικῶς δὲ ὑπὸ τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου. Ὁ ἄγριος οὗτος καὶ ἄκαρπος τόπος, ἄσυλον τῶν πάλαι Μεσσηνίων, οὓς τοσαῦται ἐδόξασαν συμφοραὶ, φαίνεται προωρισμένος νὰ ὑπερασπίζηται, καθ' ὅλους τοὺς χρόνους, τὴν ἀδυναμίαν κατὰ τῆς τυραννίας καὶ τὸν πατριωτισμὸν κατὰ τοῦ μισητοῦ τῆς δουλείας ζυγοῦ. Γνωρίζομεν ἤδη ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ καὶ ἄλλοι τυχοδιῶκται ἀπέφυγον τὴν ὀθωμανικὴν τυραννίαν μετὰ τὴν εἰσβολὴν Μωάμεθ τοῦ Β', ἑνωθέντες μετὰ τῶν σωθέντων κατοίκων τῆς Σπάρτης καὶ τοῦ Λεονταρίου. Εἰς τοὺς πολεμιστὰς δὲ τούτους καί τοι ἀραιουμένους ὑπὸ λειποταξιῶν, προσέφευγον πολλοὶ ἄλλοι Ἕλληνες, εἴτε ὑπὸ τῶν πασάδων, εἴτε ὑπὸ τῶν Βενετῶν καταδιωκόμενοι, πιστεύεται μάλιστα ὅτι μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν καὶ τινες ἐκ τῶν αὐτοκρατορικῶν οἴκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Τραπεζοῦντος, οἵτινες, κρύπτοντες διὰ πλαστῶν ὀνομάτων τὴν ἐπισημότητα τῆς καταγωγῆς, συνεχωνεύθησαν μετ' οὐ πολὺ μετὰ τῶν ἰθαγενῶν, καὶ οὕτως ἐξέλιπον τὰ ἴχνη τῆς εὐγενείας των. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἂν ἦτο ἀληθὲς ἢ οὔ, ὀλίγον διαφέρει τὴν δόξαν τῶν Μανιατῶν, οἵτινες διὰ τῶν ἑαυτῶν λαμπρυνθέντες ἔργων, δὲν εἶχον ἀνάγκην τῆς ἀνωφελοῦς τιμῆς τοῦ ὅτι ἔῤῥεεν εἰς τὰς φλέβας αὐτῶν καὶ βασιλικὸν αἷμα.

Οἱ πολεμισταὶ λοιπὸν οὗτοι, οἵτινες ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας ἡρωϊκῶς ἀντιστάμενοι ἀπέκτησαν τὸν σεβασμὸν καὶ αὐτῶν τῶν τυράννων τῆς Ἑλλάδος, ἔζων πάντοτε ὡπλισμένοι καὶ γρηγοροῦντες· στερούμενοι δὲ τεχνῶν καὶ βιομηχανίας, μόνα προϊόντα εἶχον τὰ τουρκικὰ λάφυρα, καὶ ἐφωδιάζοντο τὰ βιώσιμα διὰ τοῦ πολέμου. Αἱ δὲ γυναῖκες, κληρονομοῦσαι τὴν στωϊκὴν τῶν πάλαι Σπαρτιατισσῶν μεγαλοψυχίαν, παρηκολούθουν τοὺς ἑαυτῶν ἄνδρας εἰς τοῦ πολέμου τὸν ἀνεμοστρόβιλον. Ἐκεῖ μόνον ἐσώζοντο ἔτι λείψανά τινα τῶν ἠθῶν ἅτινα ἀπεθανάτισαν τὸν λαὸν τοῦ Λυκούργου. Οἱ Μανιᾶται λοιπὸν, κατὰ φυλὰς διῃρημένοι, ἐτάσσοντο εἰς ἐξουσίαν ἀρχηγῶν, καπιτάνων λεγομένων, πολλάκις μὲν στασιάζοντες ἀλλήλοις, πάντοτε δὲ εἰς τὰς κοινὰς ἀνάγκας ἀδελφικῶς συντασσόμενοι. Περὶ τὰ μέσα τοῦ 17 αἰῶνος ἐκυβέρνα πάσας τὰς διαφόρους φυλὰς ἀνήρ τις ἐκ τῶν Κομνηνῶν καταγόμενος, μεταδιδοὺς τὴν ἐξουσίαν διαδοχικῶς εἰς τὴν οἰκογένειάν του ἕως εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 18 αἰῶνος. Ἀλλὰ τότε πολλοὶ τῶν ἀρίστων πολεμιστῶν, ἀπολαβόντες τῶν φυλῶν τὰς ψήφους, περιεβλήθησαν διὰ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας, ὥστε ἡ περὶ τῶν πρωτείων ἔρις, ἐν τῷ μικρῷ ἐκείνῳ τόπῳ λαμπαδευομένη, παρήγαγε κατ' ἀνάγκην τὴν ἀναρχίαν. Ἐπὶ τέλους οἱ Μανιᾶται ἐπανέλαβον πάλιν τὰς συνήθεις ἐκδρομὰς, ἅμα ἡ κυβέρνησις τῶν πραγμάτων ἀνετέθη ὁριστικῶς εἰς δέκα οἰκογενείας, τὰς ἐπισημοτέρας τῶν δέκα φυλῶν. Καὶ οἱ φύλαρχοι οὗτοι ἦσαν συνήθως ἀπόλυτοι ἐξουσιασταί, ἀλλὰ κινδύνου τινὸς παρουσιαζομένου, συνήρχετο Συμβούλιον τῶν Γερόντων καὶ συνεσκέπτετο περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων. Κατὰ τὸ ἔτος 1740 πέντε ἦσαν ἐπίσκοποι εἰς τὴν Μάνην πολλὰ δὲ μοναστήρια καὶ ἑκατὸν εἴκοσι κεφαλοχώρια, ὧν τὸ πολυπληθέστερον δὲν ἐμέτρα ὑπὲρ τοὺς τετρακοσίους οἴκους. Αἱ δὲ φυλαὶ πᾶσαι ἠδύναντο νὰ ἀριθμῶσι δεκαπέντε χιλιάδας μαχίμων ἀνδρῶν, ἐν καιρῷ δὲ ἀνάγκης καὶ ἄλλας τόσας γυναῖκας, μαχίμους καὶ αὐτὰς, εἰθισμένας εἰς τοὺς κόπους καὶ εἰς τοὺς κινδύνους, καὶ προθύμους νὰ χύνωσι τὸ αἷμά των ὑπὲρ τῆς πατρίδος.

Ἰδοὺ τίνα ἦσαν τὰ λείψανα τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς Πελοποννήσου, ὀλίγαι τινὲς συμμορίαι πολεμιστῶν διεσκορπισμέναι εἰς τὸ Μαίναλον ὄρος καὶ τὴν Κυλλήνην, καὶ μετρηταί τινες οἰκογένειαι περὶ τοὺς βράχους τῆς Μαντινείας περιπλανώμεναι, αὗται διῃτῶντο μόναι ἀνεξάρτητοι, ἅπας δὲ ὁ ἄλλος χριστιανικὸς λαὸς ὕπνωττεν ἐν τῷ ζυγῷ, ἀδρανὴς καὶ ἀπεγνωσμένος. Ἡ δὲ Ἀττικὴ καὶ ἡ Βοιωτία, δυστυχέστεραι τῆς χερσοννήσου, δὲν εἶχον οὔτε ἕνα

ἐλεύθερον πολεμιστήν· μόνον εἰς τὰς φάραγγας τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Ἀλβανίας ἐσώζοντο τὰ ἄλλα λείψανα τῶν ἡρωϊκῶν τῆς Ἑλλάδος φαλάγγων.

Ἐκεῖ λοιπὸν, ἐν τῷ μέσῳ ἀναρχίας αἱματηρᾶς, ὀλίγοι χριστιανοὶ, ἔνδοξοι διὰ τὴν ἀνδρίαν των, διητῶντο σποράδην εἰς ἐρημίας καὶ εἰς ἄβατα ὄρη, ὅπου ἡ ὠμότης τῶν Τούρκων δὲν ἠδύνατο νὰ τοὺς φθάσῃ. Οἱ γενναῖοι πολεμισταὶ οὗτοι κατέβαινον ἐνίοτε ἐπίκουροι Μπέη τινὸς ἢ Ἀγᾶ, πολεμούντων πρὸς ἄλλους ὁμοεθνεῖς των, καὶ πάντοτε τῆς νίκης ἡ πλάστιγξ ἔκλινε πρὸς τὰ ὅπλα, ὅσα διὰ τῆς ἐπικουρίας ἐκείνης ἐκραταιοῦντο. Οὕτω, τῆς Ἀλβανίας ἐπὶ δύω αἰῶνας ταραττομένης, οἱ σουλτάνοι δὲν ἴσχυον νὰ ἐγκαταστήσωσι τὴν ἑαυτῶν ἐξουσίαν ἀσάλευτον, καὶ δύω ἢ τρεῖς πασάδες, διὰ μόνον τὸν τύπον διοριζόμενοι, ἐκυβέρνων δῆθεν τὸν τόπον, ἐνῷ πᾶσαν τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν δύναμιν τὴν στρατιωτικὴν ἰδιοποιοῦντο οἱ ἰθαγενεῖς Ἀγάδες. Οὗτοι δὲ διὰ παντὸς ἔνοπλοι καὶ εἰς ἀλληλομαχίας ἕτοιμοι, ἐφρόντιζον μᾶλλον νὰ ἐπιζητῶσι τὴν ἐπικουρίαν τῶν χριστιανῶν, ἢ νὰ καταπνίγωσι τὴν ἐλευθερίαν των, καὶ οὕτως αἱ ἀδιάλειπτοι ταραχαὶ οὐσιωδῶς ἐβελτίωσαν τὴν τύχην τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Μουσουλμάνοι τοὺς ἐτίμων, ἐθήρευον τὴν συμμαχίαν των, καὶ ἐφοβοῦντο τὴν ἔχθραν των. Ἐκ πάντων δὲ τῶν χριστιανῶν πολεμιστῶν, οἱ Σουλιῶται ἦσαν οἱ μᾶλλον ἔνδοξοι καὶ ἐπίφοβοι, κατοικοῦντες ἐν μέσῳ τῶν βράχων τῆς Θεσπρωτίδος, παρὰ τὴν πηγὴν τοῦ Ἀχέροντος καὶ τοῦ Κωκυτοῦ, κατὰ τὴν ἐσχατιὰν τῆς σειρᾶς τῶν φοβερῶν ἐκείνων ὀρέων, ἅτινα ἐκάλουν οἱ ἀρχαῖοι Ἀκροκεραύνια. Ἀνίκητοι δὲ μέχρι τοῦδε, δὲν ὑπέκειντο οὔτε εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς ἄρχοντας, οὔτε εἰς τοὺς Πασάδας τῆς Πύλης, καὶ διαιτώμενοι ἄνευ νόμων, οὐδεμίαν ἀνεγνώριζον ἐξουσίαν ἄλλην πλὴν τῆς τῶν ἑαυτῶν ἀρχηγῶν, οἵτινες διεμοίραζον τὰ λάφυρα, καὶ διέλυον τὰς διαφορὰς τῶν ὑπ' αὐτοὺς τεταγμένων πολεμιστῶν. Ἀληθῶς δὲ ὁ πόλεμος καὶ ἡ λαφυραγωγία ἦσαν αἱ διηνεκεῖς ἀσχολίαι τῶν ὀρεινῶν ἐκείνων, οἵτινες κατέβαινον ταχεῖς καὶ ἀπροσδόκητοι εἰς τὰς πεδιάδας, ἐχθροὺς τε καὶ φίλους διαρπάζοντες.

Οἱ Ἁρματωλοὶ, ἰδίους ἔχοντες ἀρχηγοὺς, κατεῖχον τὰς ἀποτόμους κορυφὰς τῶν ὀρέων τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Αἰτωλίας, καὶ ἐμπειροπόλεμοι γενόμενοι διὰ τὴν συνεχῆ μετὰ τούρκων συμπλοκὴν, ἦσαν ὁμοίως ὡς οἱ Σουλιῶται φιλόνεικοι καὶ ἀνδρεῖοι, καὶ ὀλίγην ᾐσθάνοντο συμπάθειαν διὰ τὰς συμφορὰς τῆς Ἑλλάδος, ἀποδίδοντες αὐτὰς εἰς τὴν ἀνανδρίαν τῶν πασχόντων. Ὑπερήφανοι ὅθεν διότι φανεροὶ ἀντετάσσοντο κατὰ τῶν τυράννων, ὁτὲ μὲν ταπεινοῦντες αὐτοὺς, ὁτὲ δὲ ἐμποιοῦντες αὐτοῖς φόβους διηνεκεῖς, ἐθεώρουν τὴν κατάστασιν ταύτην πάσης ἄλλης εὐτυχεστέραν· ἡ δὲ ἐλευθερία, ὡς τὴν ἐνόουν ἐκεῖνοι, εἶχε σύντροφον ἀναγκαίαν τὴν ἀκολασίαν, ὅθεν καὶ οὐδὲν ἄλλο ἐπεθύμουν. Καὶ πρὸς τὰ τῆς θρησκείας ἐπιπόλαιοι ὡς οἱ ἕτεροι χριστιανοί τε καὶ τοῦρκοι Ἀλβανοὶ, ἦσαν πολλὰ ὀλίγον ἀκριβεῖς κατὰ τὴν τήρησιν τῶν κανόνων αὐτῆς, (*) καὶ ἦσαν ἐντελῶς ἀνεπίδεκτοι θρησκευτικοῦ ὑπὸ τοῦτο τρίδος ἐνθουσιασμοῦ. Διὸ ἀγαπῶντες τὰ ὄρη καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξάρτητον ζωὴν τοσούτων αἰώνων, μόνον εἰς τὸ κέρδος ἀφορῶντες ἠδύναντο νὰ ἐργασθῶσιν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ οὔτε κατ' ἰδέαν ἐσκέπτοντό ποτε νὰ ἐπιχειρισθῶσι τὴν ἀπελευθέρωσίν της ἀμισθί. Οὕτω λοιπὸν ἡ μεσημβρινὴ Ἤπειρος καὶ αἱ ἐπαρχίαι αἱ τῷ Κρισσαϊκῷ κόλπῳ γειτνιάζουσαι εἶχον ἐν μέρει ἔλληνας πολεμιστὰς καὶ ἀνεξαρτήτους, εἰς δὲ τὸν Πίνδον, τὸν Ὄλυμπον καὶ τὸ Πήλιον ὑπῆρχον ἐπίσης Ἁρματωλοί. Ἀλλ' ἐκ πάντων τῶν ἐλευθέρων πολεμιστῶν οἱ Μοντενεγρῖνοι κάτοικοι τῆς ἀρκτικῆς Ἀλβανίας, τῆς τότε μεταξὺ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ τῶν Ἐνετικῶν κατακτήσεων κειμένης, ἀνεδείχθησαν οἱ μᾶλλον ἰσχυροὶ καὶ περίδοξοι. Ὁ μικρὸς τόπος αὐτῶν καλεῖται Μοντενέγρον, κοινῶς, Μαυροβοῦνι, ὅστις ἔχων τὸ τραχὺ κλίμα καὶ τὴν ἀπότομον φύσιν τῶν Ἄλπεων καὶ τῶν Πυρηναίων, φαίνεται εἰς φωλεὰς θηρίων μᾶλλον ἢ εἰς κατοικίαν ἀνθρώπων προωρισμένος. Ἀλλ' ὢ πόσον εἶναι τεράστιος τῆς ἐλευθερίας ἡ γοητεία, πόσον εἶναι ἡ τυραννία ὀδυνηρὰ, ὅταν ὁ ἄνθρωπος δοκιμάζῃ πρώτην φορὰν τὰ δεσμά της! ἰδοὺ διατί προτιμᾷ τὴν τραχύτητα τῶν ἐρημιῶν καὶ τὰς ἀπομονώσεις. Οὕτως οἱ Μοντενεγρῖνοι ἦσαν εὐδαίμονες ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὀρέων, ἅτινα ἡ γενναιοψυχία των ὑπερασπίζετο, ἐξαγορασθέντα ἤδη διὰ τοῦ αἵματος τῶν προγόνων. Καὶ ἡ κοινωνία των, πληθυνομένη καθεκάστην, ἠρίθμει μέχρι τῶν ἑκατὸν χιλιάδων κατοίκων, ἐξ ὧν αἱ δεκαπέντε ἦσαν μάχιμοι, ἐκ τούτων δὲ κατ' ἔτος τινὲς μὲν ὑπηρέτουν τὰς Ἐνετικὰς σημαίας, τινὲς δὲ κατετάσσοντο εἰς τὰ στρατεύματα τῆς Νεαπόλεως, καὶ μετ' οὐ πολὺ, μεμυημένοι τῆς Εὐρωπαϊκῆς πειθαρχίας, ἐπανήρχοντο πολεμισταὶ τέλειοι, καὶ προεγύμναζον τὰς φυλάς των. Τότε δὲ οἱ Μοντενεγρῖνοι ἐφήρμοζον τὴν νέαν τακτικὴν κατὰ τῶν γειτόνων Ὀθωμανῶν, καὶ ὑπερήφανοι διὰ τὴν διηνεκῆ ὑπεροχήν των, ἐφλέγοντο ὑπὸ τοῦ πόθου τοῦ νὰ ἁρπάσωσιν ἐκ τῆς ἐξουσίας τυράννων διεφθαρμένων τὰς περικαλλεῖς τῆς Ἰλλυρίας κοιλάδας, αἵτινες ἦσαν προγονικὸν κτῆμά των.

Ἀξιομνημόνευτος ὑπῆρξε δι' αὐτοὺς ἡ βασιλεία Πέτρου τοῦ Μεγάλου, τοῦ Κζάρου τῶν Ῥωσιῶν. Πολλοὶ Μοντενεγρῖνοι ἐτάχθησαν εἰς τὰς σημαίας αὐτοῦ, καὶ περιῆλθον μετ' ὀλίγον εἰς τὰ πρῶτα στρατιωτικὰ ἀξιώματα, ἡ δὲ πατρὶς αὐτῶν ἀπεφάσισε νὰ χειροτονῶνται ἐν Πετρουπόλει οἱ ἀρχιερεῖς των. Ἐλπίζοντες ὅτι μίαν ἡμέραν ἔμελλεν ὁ ὀρθόδοξος αὐτοκράτωρ νὰ ἀναγείρῃ τὸν θρόνον τοῦ Κωνσταντίνου, ἐγένοντο ἑκουσίως σύμμαχοι τῶν ῥώσων καὶ ὑποτελεῖς, αὐτοὶ οἱ μήποτε ὑπακούσαντες εἰς βασιλέα. Εἰς τὸν ἀπόκεντρον τοῦτον τόπον τῆς Ἑλλάδος κατώρθωσαν οἱ Μοσχοβῖται νὰ ἔχωσι κόμματα ἰσχυρὰ, καὶ ἐὰν ὁ ἀποδιδόμενος

(*) Ὅρα τὰς παρατηρήσεις τοῦ μεταφραστοῦ εἰς τὸ τέλος.

.εγαν Πέτρον σκοπὸς τῆς κατακτήσεως τῆς εἰς πόλης δὲν εἶχεν ἔτι ὡριμάσει, ἡ ρωσικὴ δ..ως κυβέρνησις ἀφθόνως ἐπιδαψίλευε τὰ δῶρα καὶ τὰς θωπείας της, ἵνα διατηρῇ θερμὴν καὶ ἀναλλοίωτον τὴν πρὸς αὐτὴν ἀγάπην τῶν Μοντενεγρίνων.

Ἡ δὲ κολοσσιαία δύναμις αὕτη, ἡ ἀπροσδοκήτως κατὰ τὴν Ἄρκτον ἀναφανεῖσα (1764), ἐπίστευεν ἤδη ὅτι ἠδύνατο τὰ πάντα νὰ κατορθώσῃ. Ἡ εὐφυΐα μιᾶς γυναικός, διὰ δολοφονίας μέχρι τοῦ θρόνου ἀνυψωθείσης, διεῖπε θαυμασίως τὴν πολιτικὴν τῆς Πετρουπόλεως, καὶ διὰ νεωτερισμῶν ἀξιολόγων προεμήνυεν ὡς ἀλάνθαστον καὶ προσεχῆ τὴν πραγματοποίησιν τῶν φιλοδόξων σκοπῶν τοῦ ἀθανάτου θεμελιωτοῦ τῆς ρωσικῆς δυνάμεως. Αὕτη ἦτο ἡ Αἰκατερίνη, ἥτις καλέσασα πλῆθος Ἑλλήνων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἐκ Πελοποννήσου καὶ ἐκ τῶν νήσων, κατέταττεν αὐτοὺς εἰς τὸν στρατόν της, καὶ διώριζέ τινας διοικητὰς τῶν ἐπαρχιῶν της ἢ μέλη τοῦ Συμβουλίου της. Τὸ Κράτος αὐτῆς ἦτο καταφύγιον τῶν ἐν Ἀνατολῇ καταδιωκομένων χριστιανῶν, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐγκαθιστάμενοι εἰς Πετρούπολιν, ἀπελάμβανον δικαιώματα ρώσων πολιτῶν, εὕρισκον παρὰ τὴν Νέαν πατρίδα γενναίαν καὶ εὐεργέτριαν, πολλάκις δὲ ἡ ἀγαθοεργία τῆς Αἰκατερίνης ἔθραυε τὰ δεσμά των καὶ ἐν τῇ ἕδρᾳ αὐτῇ τῶν Ὀθωμανῶν.

(*Ἕπεται τὸ τέλος.*)

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΠΑΘΗΣ

τοῦ τελευταίου τῶν Ἑλλήνων Αὐτοκράτορος

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ.

—o—

« Ἡ ἐν Ταυρίνῳ Βασιλικὴ ὁπλοθήκη, περιέχουσα ποικίλλην καὶ σπανίαν συλλογὴν ὅπλων, θεωρεῖται ὥς τις τῶν πλουσιωτέρων ἀποθηκῶν τῶν τοιούτων ἱστορικῶν μνημείων, οὐχὶ κατωτέρα τοῦ στρατιωκοῦ Μουσείου τῆς Ἱσπανίας· διότι ἐν αὐτῇ εὑρίσκεις καὶ τὰ ὅπλα τῶν ἐκ Σαβαυδίας ἡγεμόνων, καὶ τὸ ἐφίππιον Καρόλου τοῦ Πέμπτου, καὶ ἀσπίδα καὶ ἐγχειρίδιον ἀνήκοντα, ὡς λέγεται, εἰς τὸν Βενβενοῦτον Σελλίνην, καὶ τεμάχιον ρωμαϊκοῦ ἀετοῦ, καὶ τὸ ξίφος ὃ ἔφερεν ὁ Βοναπάρτης ἐν Μαρέγγῳ, καὶ τοὺς ἀετοὺς τοὺς ἐπὶ τῶν σημαιῶν ἃς ὁ αὐτοκράτωρ Ναπολέων ὁ Α΄ παρέδωκε πρὸς τὰ Πεδεμόντεια συντάγματα, ἀλλὰ καὶ τὰ ὅπλα αὐτὰ τοῦ Τίππο Σαΐβ (*).

» Ἐκ τῶν μνημείων δὲ τῆς Ἀνατολῆς διαπρέπει ἡ πλουσιωτάτη συλλογὴ ἣν κομίτας ἐξ Ἰνδιῶν εὐγενής τις Πεδεμόντειος ἐδωρήσατο τῷ Κάρολι Ἀλβέρτῳ· ταύτης τὸν πλοῦτον ἐπηύξησαν ἐσχάτως σημαῖαι καὶ ὅπλα συλλεχθέντα κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ὑπὸ τοῦ πρώην πρέσβεως τοῦ Ταυρίνου ἐν Κωνσταντινουπόλει Κ. Τέκκου. Μετὰ τῶν ἄλλων ὅπλων τῆς τελευταίας ταύτης συλλογῆς εἶδον σπάθην κυρτὴν ἐκ τῶν λεγομένων τῆς Δαμασκοῦ, ἑλκύσασαν ἰδίως τὴν προσοχήν μου. Περὶ ταύτης λοιπὸν θέλω ὁμιλήσει ἐνταῦθα.

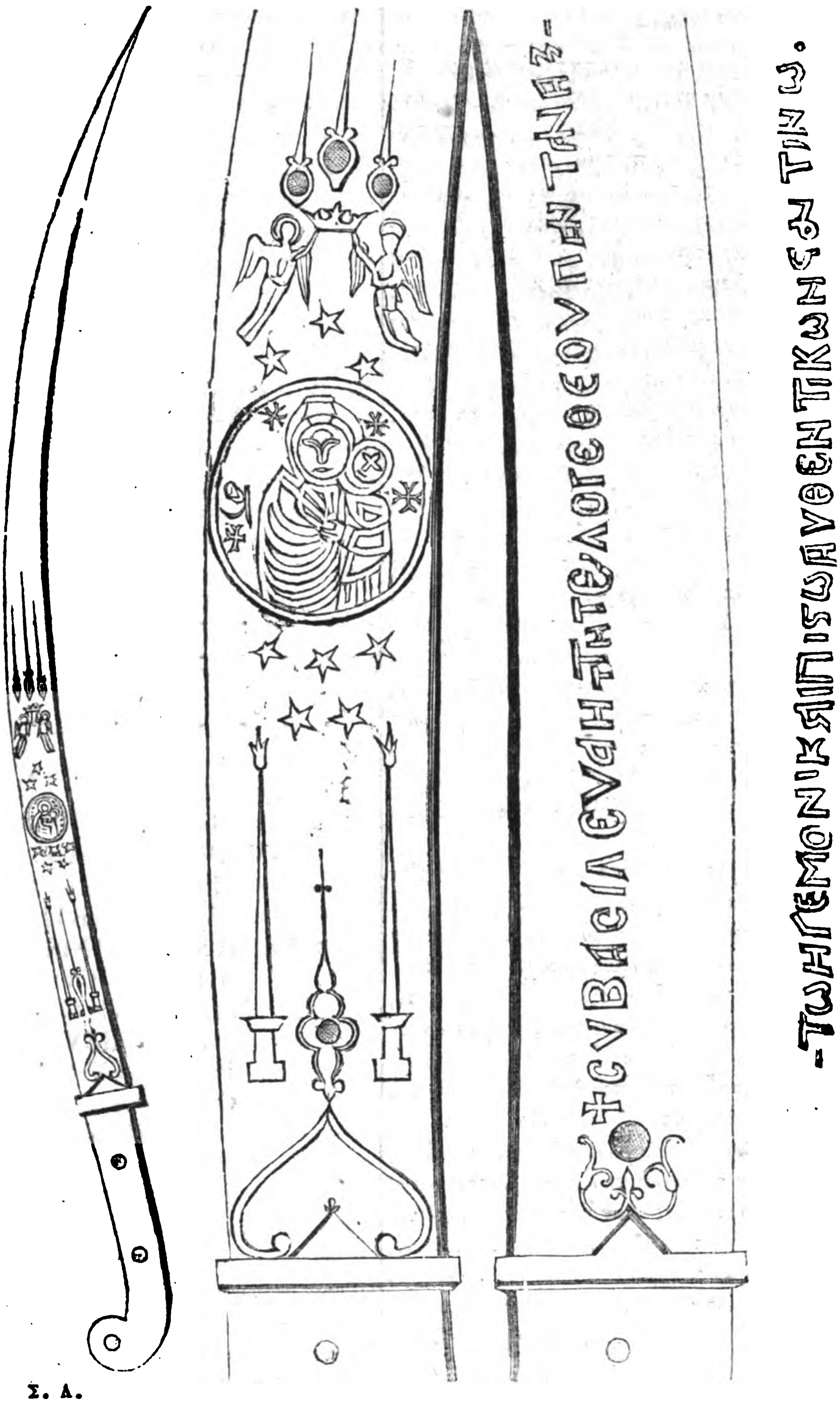
» Τὴν σπάθην ταύτην μετακομισθεῖσαν μετ' ἄλλων ὅπλων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ Κ. Τέκκου, κατέλεξεν ὁ Κ. Παπασιάν, εὐγενὴς Ἀρμένιος διατρίβων ἐν Ταυρίνῳ, μετὰ τῶν ἀδεσπότων μνημείων τῆς Ἀνατολῆς, καὶ οὕτω πως κειμένην εἶδον αὐτὴν ἡμέρας τινὰς μετὰ τὸν σοφὸν ἔφορον τῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ Λούβρου Κ. Λουπεριέ, ἐξετάσαντα ἐπίσης τὸ ὅπλον τοῦτο. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἔφορος τῆς Βασ. ὁπλοθήκης ἐζήτησε τὴν γνώμην μου περὶ αὐτῆς, ἐκθέτω ταύτην ἐνταῦθα. Ἀλλὰ πρὶν ἢ προβῶ εἰς τὴν ἐξέτασιν, νομίζω ἀναγκαῖον νὰ περιγράψω τὸ ὅπλον παραθέτων καὶ τὸ σχεδιογράφημα.

» Ἡ μὲν λεπὶς εἶναι κυρτὴ δαμασκηνουργής, ἡ δὲ λαβὶς καὶ ὁ κολεὸς δὲν σώζονται, ἁρπαγέντα βεβαίως ἕνεκα τοῦ πλούτου αὐτῶν· μένει ἄρα μόνη ἐκείνη μετακομισθεῖσα, ὡς εἶπον, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ ὅπλον τοῦτο, ὡς καὶ τὴν σημαίαν Μωάμεθ τοῦ Β΄ ὑπάρχουσαν ἐν τῇ συλλογῇ, ἠγόρασε κατὰ πρῶτον ἔμπορός τις παρά τινος φύλακος τοῦ τάφου τοῦ κατακτητοῦ· ἔχει δὲ κοσμήματα ὅλως βυζαντινά, ἤτοι δύο λαμπάδας, ἐφ' ὧν κεῖται ἡ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, βασταζούσης τὸν Ἰησοῦν, καὶ τούτου καὶ ἐκείνης ἐστεμμένων διὰ κύκλου φωτός, καὶ κεχαραγμένων κατὰ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς ρυθμὸν καθ ὃν ἐζωγραφοῦντο αἱ εἰκόνες τοῦ Βυζαντίου καὶ ἐχαράσσοντο τὰ μετάλλια τῶν τελευταίων τῆς Ἑλλάδος αὐτοκρατόρων. Μικρὸν ὑπεράνω τῆς εἰκόνος ταύτης φαίνονται δύο ἄγγελοι βαστάζοντες στέφανον, πρὸς δὲ καὶ τρεῖς ἄνθρακες ἐγκεκολαμμένοι τεχνηέντως ἐπὶ τῆς λεπίδος, ἧς τὰ κοσμήματα σώζουσιν εἰσέτι ἴχνη χρυσᾶ.

» Ἐπὶ τοῦ ἄλλου μέρους τῆς λεπίδος ὑπάρχει ἡ ἑπομένη μονόστιχος ἑλληνικὴ ἐπιγραφή, κεχαραγμένη δι' ἀναγλύφων στοιχείων κεχρυσωμένων. Ταύτης δὲ προηγεῖται σταυρός, ὡς φαίνεται ἐν τῷ παρακειμένῳ σχεδίῳ.

« Σὺ, Βασιλεῦ ἀείττητε, λόγε Θεοῦ, παντάναξ,
» τῷ ἡγεμόνι καὶ πιστῷ αὐθέντῃ Κωνσταντίνῳ. »

(*) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Τοῦ ἐπιλεγομένου Βαχαδοὺρ (γενναίου) τελευταίου τῆς Μαϊσσούρας Ναβάβου, περιωνύμου καταστάντος διὰ τὸ κατὰ τῶν Ἄγγλων μῖσος καὶ τὰ κατορθώματα, ὅτε οὗτοι ἦλθον εἰς κατάκτησιν τῶν Ἰνδιῶν. Διαδεχθεὶς τὸν πατέρα του τὸ 1782 ἔτος, ἐκήρυξεν ἀμέσως πόλεμον πρὸς τοὺς Ἄγγλους, ἐβίασεν αὐτοὺς ν' ἀποχωρήσωσιν ἀπὸ Βεδνόρης, καὶ ὡμολόγησε συνθήκην ὠφέλιμον αὐτῷ. Ἐτιτλοφορήθη δὲ τότε σουλτάνος καὶ παδισάχ, καὶ ἀνέπτυξεν ἄκραν πολυτέλειαν. Πολεμήσας καὶ πάλιν πρὸς τοὺς Ἄγγλους, ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ αὐτοῖς τὸ ἥμισυ τῆς ἐπικρατείας του· ἐπαναλαβὼν δὲ τὰς ἐχθροπραξίας ἐπολιορκήθη εἰς Σεριγγγπατάμην καὶ ἔπεσε μαχόμενος τὸ 1799 ἔτος. Τίς οἶδεν ἂν ὁ κατ' αὐτὰς ἐπίσης περιώνυμος καταστὰς διὰ τὴν θηριωδίαν αὐτοῦ Νανὰ Σαΐβ μὴ ἦναι ἀπόγονος ἐκείνου;

Σ. Λ.

» Καί τοι καθαρῶς ἀναγινωσκομένης τῆς ἑλληνικῆς ταύτης ἐπιγραφῆς καὶ καθαρῶν ἐπίσης ὄντων τῶν χριστιανικῶν ἐμβλημάτων, ἡ σπάθη, ὡς εἶπον, εἶχε καταλεχθῆ μετὰ τῶν ἀδεσπότων μνημείων. Καὶ ὅμως τὸ ὄνομα τοῦ Κωνσταντίνου, ἡ ἐπίκλησις τοῦ Χριστοῦ, ἡ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, ὁ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων βασταζόμενος στέφανος, καὶ τὸ μέρος αὐτὸ ὅθεν ἐκομίσθη τὸ ὅπλον, φυλασσόμενον, ὡς ἐῤῥέθη, ἐντὸς τοῦ μαυσωλείου τοῦ Μωάμεθ, ἔπεισάν με παρευθὺς ὅτι ἡ σπάθη ἀνῆκεν εἰς τὸν τελευταῖον αὐτοκράτορα τῶν Ἑλλήνων, Κωνσταντῖνον ΙΑ΄ τὸν πεσόντα ἐνδόξως τὸ 1453 ἔτος ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς βασιλευούσης. Εἰ δὲ χρεία νὰ προσεπιβεβαιωθῇ ἡ ἀλήθεια αὕτη λέγομεν, ὅτι ἔθος ἦν παρὰ τοῖς ἀνατολικοῖς λαοῖς ὡς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, τὸ νὰ ἀποθέτωνται τὰ ὅπλα τῶν ἡττηθέντων ἐπὶ τῶν τάφων τῶν νικητῶν.»

(Ἐκ τῆς Revue archéologique.)

VICTOR LANGLOIS.

ΑΡΧΑΙΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ.

—ooo—

Ὁ ἀξιότιμος φίλος καὶ συμπατριώτης μου Κ. Κωνσταντῖνος Α. Ῥάμπτης, μὴ ἀρκούμενος ἐν μόνῃ τῇ, ἣν πάνυ εὐδοκίμως ἐπὶ πολλὰ ἔτη μετέρχεται, ἰατρικῇ ἐπιστήμῃ ἔν τε τῇ πατρίδι αὐτοῦ Λυχνιδῷ (τανῦν Ἀχρίδι) καὶ τῇ τῶν Βιτωλίων πόλει, ἀλλ' ὡς ἀληθὴς ὄντως ἐπιστήμων μετ' ἀόκνου ζήλου καὶ σπανίας φιλομαθείας προσπαθῶν ν' ἀνεύρῃ τι τῶν τὴν ἑλληνικὴν εὔκλειαν ἀφορώντων καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης διεσπαρμένων λειψάνων, καὶ πρὸς τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας μάλιστα δὲ τὴν ἀρχαιολογίαν καὶ ἱστορίαν ἀναφερόμενον, ἀνεκάλυψε τρεῖς ἀρχαίας ἐπιγραφὰς ὧν αἱ μὲν δύο ἑλληνικαί εἰσιν, ἡ δὲ τρίτη ῥωμαϊκή. Ταύτας δὲ κρίνων ἀξίας δημοσιεύσεως, οὐ μόνον διότι παρατηρήσας ἐν τῇ συλλογῇ τῶν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν τοῦ **Boekh** εὗρον ἀνεκδότους εἰσέτι, ἀλλὰ καὶ ὡς εἰς τοὺς ἀρχαίους ἑλληνικοὺς καὶ ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἀναγομένας δημοσιεύω διὰ τῆς *Πανδώρας*, ἵνα ἐναποταμιευθῶσι μὲν ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ, τῇ συλλογῇ τῶν λοιπῶν ἐπιγραφῶν, λάβωσι δὲ ἀφορμὴν οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα εἰδικῶς ἀσχολούμενοι εἰς τὴν ἀκριβῆ ἑρμηνείαν αὐτῶν, ἐξ ἧς ἀναντιρρήτως δύναται νὰ πηγάσῃ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὠφέλειά τις ἔν τε τῇ ἀρχαιολογίᾳ καὶ ἱστορίᾳ, πρὸς δὲ καὶ ἄλλοι φιλόμουσοι κύριοι ἐμπνευσθέντες ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ζήλου φιλοτιμηθῶσιν εἰς τὴν συλλογὴν τοιούτων.

Ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἑρμηνείας ἀπαραιτήτως ἀναγκαία κρίνεται καὶ ἡ γνῶσις τοῦ τόπου καὶ τῆς θέσεως ἐν ᾗ εὑρεθεῖσαι κεῖνται, καὶ ἡ διαβεβαίωσις τῆς ἀκριβοῦς ἢ μὴ ἀντιγραφῆς αὐτῶν, ἐπισυνάπτω δι' ὀλίγων λέξεων καὶ τὰ περὶ τούτου, προστιθεὶς ὅτι, ὅσον οἷόν τε ἦν, πιστῶς μὲν ἀντεγράφησαν, ἀλλ' οὐκ ἀνελλιπῶς ἕνεκα τοῦ ὑπάρχοντος χάσματος μεταξὺ τῶν περιλαμβανόντων τὰς ἑλληνικὰς λίθων καὶ ὅτι αἱ μὲν δύο (Α καὶ Β) εὑρέθησαν ἐν μεγάλοις τετραγώνοις λίθοις κειμένοις ἤδη κατὰ σειρὰν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ ἐπισημοτέρου τῆς ἐντὸς τοῦ φρουρίου πόλεως Λυχνιδοῦ ναοῦ τῆς μητροπόλεως φέροντος τὴν μνήμην τοῦ ἐπιτοπίου, καὶ οὐχὶ Ἀλεξανδρέως, ἁγίου Κλήμεντος, ἀδήλου ὄντος μοι ὁπόθεν ἐνταῦθα μετενεχθέντες κεῖνται. Ἡ δὲ ῥωμαϊκὴ (Γ) ἐν τοῖς ἐκτὸς τοῦ φρουρίου τῆς πόλεως ἀπείροις ὀθωμανικοῖς μνήμασιν, ἀφ' ὧν ἐσχάτως ὁ Κ. Ῥάμπτης μετὰ πολλῆς δυσχερείας ἀποσπάσας κατώρθωσε νὰ μεταφέρῃ τὴν πλάκα ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. Καὶ ἐπειδὴ νομίζω ὅτι ἐπίσης ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κατὰ μέγα μέρος συντελεῖ καὶ ἡ γνῶσις τῆς ἀρχαιότητος τῆς προκειμένης πόλεως ἧς τὰς σωζομένας εἴς τε τοὺς ἀρχαίους καὶ νεωτέρους συγγραφεῖς πληροφορίας νὰ συλλέξω ἐνασχολοῦμαι, εὐχαρίστως παραθέτω ἐνταῦθα καὶ δύο ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα, ἀνευρὼν αὐτὰ ἐν τῇ τοῦ Χριστοδώρου ποιητοῦ Θηβαίου Κοπτίτου ἐπιγραφομένῃ Ἐκφράσει τῶν ἀγαλμάτων τῶν εἰς τὸ δημόσιον γυμνάσιον τοῦ ἐπικαλουμένου Ζανξίππου.

Α'.

ΑΓΑΘ
Η Γ
ΠΓ Ο
Ο ΝΑ
Ν ΟΣΕΑ
ΚΑΙ Φ
ΠΜΣ Σ
' Γ

Β'.

ΑΓΑΘΗΙ ΤΥΧΗΙ
ΑΣΣΑΡΗΤΙ ΘΙΑΡΥ
ΑΝΤΑΚΑΙΠΠΩΝ Ο
Ν ΠΡΟΣΤΑΤΗΝ
ΡΕΣΒΕΥΣΑΝΤΑ
ΤΟΝΚΥΡΙΟ
ΟΚΡΑΤΟΡΑ

. . . .
. . . .
ΝΤΟΨΩΝΙΟ . . . . .
. . . .

Γ'.

IM . . .   CAES
M AVRELIVS ANTONINVS
PIVS FELIX AVGU
STVS PARTHICVS
MAXIMVS BRETANICVS MAXIMVS
GERMANICVS MAXI
MVS PONTIFE(X) MAXI
MVS TRIBVNICIAE
POTEST XX IMP III
COSILII P I PROS RE
STITVIT
ΑΠΟΛΥΧΝΙΔΟΥ
Η

697.

Οὗτος Ἰωάννην κρύπτει τάφος, ὅς ῥ' Ἐπιδάμνου
ἄστρον ἔην, ἣν πρὶν παῖδες ἀριπρεπέες.
Ἔκτισαν Ἡρακλῆος. Ὅθεν καὶ μέρμερος ἥρως
αἰεὶ τῶν ἀδίκων σκληρὸν ἔκοπτε μένος.
Εἶχε δ' ἀπ' εὐσεβέων προγόνων ἐρικυδέα πάτρην
Λυχνιδόν, ἣν Φοίνιξ Κάδμος ἔδειμε πόλιν.
Ἔνθεν Λύχνος ἔην Ἑλικώνιος, οὕνεκα Κάδμος
στοιχείων Δαναοῖς πρῶτος ἔδειξε τύπον.
Εἰς ὑπάτους δ' ἀνέλαμψε, καὶ Ἰλλυριοῖσι δικάζων
Μούσας καὶ καθαρὴν ἐστεφάνωσε Δίκην.

698.

Αὐτὸς Ἰωάννης Ἐπιδάμνιος ἐνθάδε κεῖται,
τηλεφανὴς ὑπάτων κόσμος ἀειφανέων.
Ὁ γλυκύ μοι Μουσάων πετάσας φάος, ὁ πλέον ἄλλων
εὐρύνας ξενίου δαίμονος ἐργασίην,

Παμφόρβην παλάμην κεκτημένος, ἥν τινα μούνην
οὐκ' ἴδε δωτίνης μέτρον ὁριζόμενον,
Αἰπυνάτην δ' ηὔξησα νόμοις πατρίοισιν ἀπήνην,
φαιδρύνας καθαρῶς ἔργα δικαιοσύνης.
Ὢ πόποι, οὐκ ἔζησε πολὺν χρόνον· ἀλλ' ἐνιαυτοὺς
μοῦνον ἀναπλήσας τεσσαράκοντα δύο.
Ὤχετο μουσοπόλοισι ποθὴν πάντεσσιν ἐάσας,
οὓς ἐπόθει πατέρων φέρτερα γειναμένων.

Μ. Γ. ΔΗΜΙΤΣΑΣ.

ΠΕΡΙ ΤΙΝΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ.

—ooo—

« *Κύριοι συντάκται τῆς Πανδώρας!*

Ἐν ἐλαχίστῃ μοίρᾳ ἐφαρμοζομένου καὶ ἐν ἐμοί, (ἐὰν ἡ φιλαυτία μου δὲν μ' ἀπατᾷ) τοῦ ὑπὸ τῆς Πανδώρας λεχθέντος τούτου· «ὁ κατὰ παράδοσιν διδαχθεὶς ἐν Βυζαντίῳ, καὶ καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα μεταδοθεὶς ἑλληνισμός, ἐνέπνευσεν ἐκ προοιμίων μεσαιῶνος εἰς τοὺς κατοίκους ΣΕΒΑΣ πρὸς πᾶν ΑΡΧΑΙΟΝ, καὶ ΑΓΑΠΗΝ πρὸς πᾶν ΛΕΙΨΑΝΟΝ ΠΡΟΓΟΝΙΚΟΝ (Ἴδ. Πανδ. φυλλ. ιϛ'. σελ. 266) σπεύδω νὰ εἰδοποιήσω πρὸς ἡμᾶς τοὺς μετὰ ζήλου κοπιῶντας ὑπὲρ τῆς δόξης καὶ εὐκλείας τοῦ Ἕλληνος καὶ τῆς ἁγίας αὐτοῦ ἐκκλησίας, ὅτι περιῆλθον εἰς χεῖράς μου δύο χειρόγραφα, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἐν φέρει ἐπιγραφὴν « ἐπιστολαὶ διαφόρων μεταγενεστέρων Ἑλλήν. σοφῶν, ἀπὸ τοῦ αφ'. Σωτηρίου ἔτους ἕως τοῦ αψνα'. » Ἐμπεριέχει δὲ σχεδὸν τριακοσίας ἐπιστολὰς διαφόρων λογίων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, λαϊκῶν δηλονότι καὶ ἱερωμένων· ἔχει δὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα·

« *Ἐπιστολῶν ἄθροισις ἀνδρῶν πανσόφων,*
» *οὓς ὁ νῦν ἐβλάστησεν ὡς ῥόδα χρόνος,*
» *ὧν ῥεῖ μὲν ἄνθος, ἡ δὲ τοῦ μύρου χάρις*
» *μένει διαρκῶς εἰς πνοὴν εὐωδίας.*
» *καὶ τῶν Σοφῶν γὰρ ἡ μὲν ἀκμὴ τοῦ βίου*
» *πτηνῶς παρῆλθεν, ἡ δὲ τῶν λόγων χάρις*
» *μένει διαρκῶς εἰς ἀείμνηστον κλέος.* »

τὸ δ' ἕτερον, ἄνευ ἐπιγραφῆς, περιέχει διάφορα (καὶ ἴσως ἀνέκδοτα) ἀποδιδόμενα ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως εἰς τὸν ἀείμνηστον Ἀλέξανδρον τὸν Μαυροκορδάτον, οἷον λόγους, διαλόγους, ἐπιστολάς, γνωμικά καί τινα ἄλλα. Δὲν θέλω δὲ νὰ εἴπω, ὅτι ἡ ἀνακάλυψις αὕτη δύναται νὰ συγκριθῇ μὲ τὰ ἔργα τοῦ Κ. Λεβαρβιέ, οὐδὲ μὲ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς περὶ πολιτείας βίβλου τοῦ δεινοῦ τῆς Ῥώμης ῥήτορος, (Ἴδε Πανδώρας φυλλάδιον ρνϛ'. σελ. 267) ἀλλὰ κοινοποιῶ τοῦτο πρὸς ὑμᾶς, σεβασμοῦ ἕνεκα πρὸς τὴν ἡμετέραν δικαίαν καὶ εἰλικρινεστάτην πρόσκλησιν καὶ προτροπήν τὴν δε· « εἰς τοιαύτας ἐρεύνας προσκαλοῦμεν καὶ ἡμεῖς πάντας τοὺς φιλους τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, καὶ μάλιστα τοὺς ὁμογενεῖς· πᾶν σύγγραμμα, πᾶν ἔγγραφον, *ὁποιονδήποτε*, γενόμενον μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν πρὸ τοῦ ἀγῶνος τελευταίων ἐτῶν, ἔχει ἀξίαν, διά τε τὴν γλῶσσαν, τὰ ἤθη, τὰ ἔθιμα, καὶ τὴν φιλολογίαν, καὶ ὀφείλομεν νὰ τὸ ἀναζητήσωμεν ἐπιμόνως, καὶ νὰ τὸ θησαυρίσωμεν μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας » (Ἴδ. Πανδ. φυλλ. ρλθ'. σελ. 498). Ἀμφότερα δὲ τὰ τεύχη εἶναι ἀντιγραφὴ χειρὸς φιλοκάλου καὶ προσεκτικῆς· περὶ δὲ τῆς ἀξίας αὐτῶν ὑμεῖς μόνοι δύνασθε ἀσφαλῶς κρῖναι· ἐὰν δέ τις ζητῇ τι καὶ παρὰ τῆς ἐμῆς ἀσθενοῦς κρίσεως λέγω ὅτι καὶ ὁ θεολόγος, καὶ ὁ φιλολόγος, καὶ ὁ ἠθικολόγος, καὶ ὁ ἱστοριογράφος τῆς τε ἐκκλησιαστικῆς καὶ πολιτικῆς ἱστορίας, καὶ ὁ ῥήτωρ, καὶ ὁ πολιτικός, καὶ ὁ ποιητής, καὶ ὁ ἀστρονόμος, πάντες οὗτοι δύνανται νὰ εὕρωσί τι καλὸν ἐν ταύτῃ τῇ Ναζαρέτ. Τὸ δὲ μόνον καὶ μέγιστον εἶναι ὅτι ὁ ὀρθόδοξος Ἕλλην χαίρει πάντως καὶ σκιρτᾷ βλέπων τοὺς πρὸ ἡμῶν, ἐν ταῖς δειναῖς μάλιστα περιστάσεσι, φροντίζοντας ἵνα φυλάξωσι καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πρὸς ἀλλήλους ἀλληλογραφίᾳ, ἵνα μὴ ὁ τότε χείμαῤῥος τῶν κακῶν παρασύρῃ τὰ θεῖα ταῦτα κειμήλια εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ ἐξαφανισμοῦ!

Ἀλλὰ καὶ οἱ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης θαυμάσουσι πάντως βλέποντες τοὺς περιηγητάς των, κατ' ἐκείνας μάλιστα τὰς ἐποχάς, ἐξαιτουμένους παρὰ τῶν ἡμετέρων Πατριαρχῶν, πιστοποιήσεις (ἢ μᾶλλον διπλώματα) ὅτι ἀληθῶς ἐξετέλεσαν τὸ ἔργον τῆς ἀποστολῆς των· εἰς ἀπόδειξιν δὲ τῶν λόγων μου ἀντιγράψας ἀποστέλλω ὑμῖν δύο τοιαῦτα ἔγγραφα, ἐξ ὧν τὸ μὲν εἶναι συστατικὸν ὑπὲρ τοῦ Κ. Ἰωάννου Βορέλλου, τὸ δὲ πιστοποίησις τῆς περιηγήσεως ἐν τῇ Αἰγύπτῳ τοῦ Κ. Ἐνρίκου Οὐάρδε Ἄγγλου· καὶ τὸ μὲν πρῶτον εἶναι ἄνευ χρονολογίας, τὸ δὲ δεύτερον χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς ά. Μαΐου ,ζργ'. μόνοι δὲ ὑμεῖς, Κύριοι συντάκται, ἐξακριβώσαντες τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν οἱ περιηγηταὶ οὗτοι ἐπεσκέφθησαν τὴν Αἴγυπτον, δύνασθε ν' ἀποφανθῆτε ἂν τὰ ἔγγραφα ταῦτα εἶναι Μελετίου ἐκείνου τοῦ Πηγᾶ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας (α)· ἐγὼ δὲ στερούμενος μέσων καὶ ἱκανότητος πρὸς λύσιν τῆς ἀπορίας ταύτης, ἀναμένω τὰς ὑμετέρας σοφὰς κριτικὰς παρατηρήσεις ἐν τῷ φυλλαδίῳ τοῦ ὑμετέρου περιοδικοῦ συγγράμματος.

Ἐν Χίῳ τῇ 20 Μαΐου 1857.

Εἷς τῶν Συνδρομητῶν τῆς Πανδώρας.

—o—

« *Τοῖς ἁπανταχοῦ Ὀρθοδόξοις.*

» Ὑποδοχῆς καὶ φιλοτιμίας ἁπάσης ἡγητέον ἀξίους τοὺς ἀρετῆς τε ἀντιποιουμένους, καὶ παι-

---

(α) Ὁ ἀντιγραφεὺς ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἐπιστολῶν τεσσαράκοντα περίπου ἀποδίδει τῷ μνησθέντι Πατριάρχῃ ἐν αἷς καταριθμεῖ καὶ τὰ δύο ταῦτα ἔγγραφα. Σημ. τοῦ ἐπιστέλλοντος.

δείας, καὶ λόγων, καὶ πόνων ἐχομένους ἐπαινετῶν· ὧν εἷς ἐστιν ὁ εὐγενέστατος Ἰωάννης Βορέλλος, νέος μέντοι τὴν ἡλικίαν, φρόνημα δὲ κεκτημένος γηραιόν· καὶ λαμπρὸς μὲν τῷ γένει, λαμπρὸς καὶ τὴν ἀρετὴν, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἀνάστημα· λαμπρὸς δέ τοι καὶ οἷς ἀνείληφε πόνοις τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην περινοστῆσαι προθυμηθείς· συνέστησαν μὲν οὖν αὐτὸν ἡμῖν. προσφοιτῶντα λαμπρότατοί τε Πρέσβεις, καὶ ὁ Παναγιώτατος οἰκουμενικός· συνέστησαν τὰ δὲ προσφοιτήσαντα καὶ τὰ κατ' αὐτὸν, ὁ τῶν ἀρετῶν χορὸς δηλονότι αἷς κεκόσμηται, καὶ ὁ τῆς παιδείας ἵμερος, ὧν ἁπάντων χάριν καὶ ἡμεῖς διὰ τιμῆς καὶ ἀγάπης ἤγομεν εἰκότως τὸν νεανίσκον παρ' ἡμᾶς φοιτῶντα, καὶ τῶν τῇδε ἀπαίροντα ταῖς ὑμετέραις φιλοκἀγαθίαις συνιστάμενον, ὥστε καὶ παρ' ὑμῖν (ὅπου ἂν τύχοι) τῶν ἴσων εὐμοιρῆσαι γερῶν· τοῦτο γὰρ οὐχ ἡμῖν τοῖς τῆς δικαιοσύνης θιασώταις κεχαρισμένον ἔσται, ἀλλὰ τῇ δικαιοσύνῃ γε αὐτῇ καὶ τῇ ἄλλῃ ἀρετῇ. Ἔῤῥωσθε ἐν Κυρίῳ, τιμιώτατοι.

Τοῖς ἁπανταχοῦ.

Ἐνρίκῳ τῷ Οὐάρδε τῷ εὐγενεστάτῳ καὶ τιμίῳ ἀπὸ Ἐγκλιτέῤῥας πλεύσαντι εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὴν μεγαλόπολιν, κἀκεῖθεν ἀφικομένῳ εἰς τὸ μέγα Κάερος (τὸ παρά τισιν ὀνομασθὲν Μέμφι) καὶ Βαβυλῶνα τοῦ ἱστορῆσαι αὐτὸ τοῦτο τούς δε τοὺς τόπους, καὶ χώρας, καὶ πόλεις τὰς μέγα παρὰ πᾶσι κεκτημένας ὄνομα, ἐκπληρώσαντί τε τὴν ἰδίαν ἔφεσιν, νῦν εἰς τὰ ἴδια σὺν Θεῷ ἐπιστρέφοντι, παρ' ἡμῶν τε αἰτησαμένῳ γράμμα, τεκμήριόν τε καὶ πίστωσιν τουτωῒ τῶν αὐτῷ πεπραγμένων παρεσχέθη τὸ Πατριαρχικόν του τὶ γράμμα ᾧ δίκαιον πανταχοῦ πιστεύεσθαι· ἔχεται γὰρ τῆς ἀληθείας εἰλικρινέστατα· ἡ δὲ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἴη μεθ' ὑμῶν, ἀμήν.

Ἐν Αἰγύπτῳ, ζ'. Μαΐου ͵ζργ'.

ΒΑΝΑΝΕΑ.

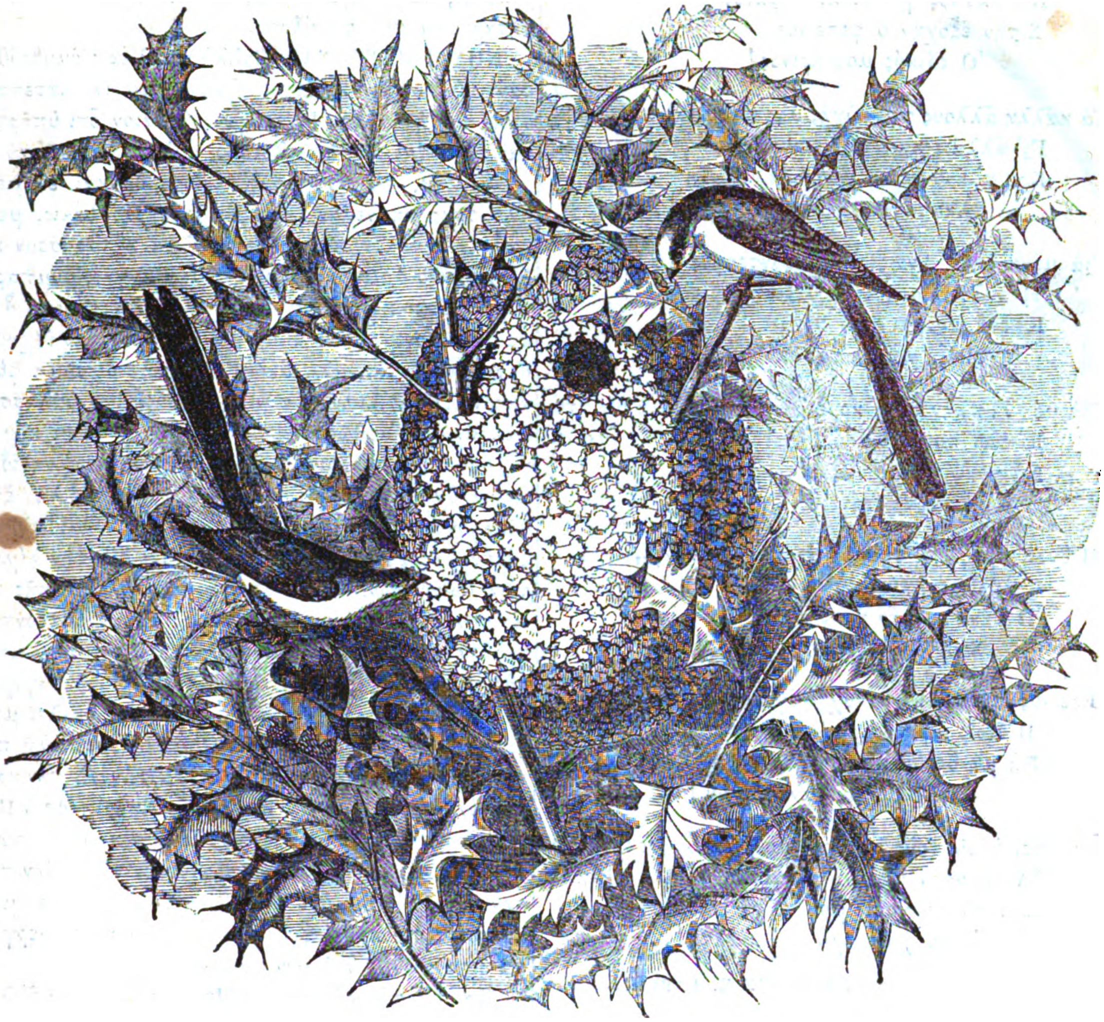
Περιγράφων τις Γάλλος ἐν τῷ **Dictionnaire de la Conversation** τὴν βανανέαν καὶ τὰς ἰδιότητας αὐτῆς καὶ τὰς περὶ αὐτῆς δόξας λέγει καὶ τοῦτο· «Οἱ καθ' ἡμᾶς Ἕλληνες πιστεύουσιν ἐν γένει, ὅτι ἐάν τις δρέψεται τὸν καρπὸν τῆς βανανέας προώρως, τὸ δένδρον τοῦτο νεύει τὴν κεφαλὴν καὶ καταφέρει πληγὴν εἰς τὸν ἅρπαγα.» Οἱ ταλαίπωροι Ἕλληνες! ἐπ' αὐτῶν ἀξιολόγως δύναται νὰ κατηγορηθῇ τὸ δημῶδες ἐκεῖνο λόγιον· «ὅλα τὰ στραβὰ ψωμιὰ ἡ νύμφη μας τὰ κάμνει.» Κακὴ πενθερὰ ἡ Δύσις! Ἡ βανανέα, ὡς γνωστὸν, δὲν φύεται εἰς τὴν Ἑλλάδα, οὐδ' εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην· καλλιεργεῖται δὲ μόνον εἰς τὰ θερμότερα τῶν κλιμάτων, τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Ἀφρικήν. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς πλὴν τῶν λογίων καὶ τῶν ἐμπόρων, οὐδ' ἤκουσέ ποτε τὸ ὄνομα τῆς βανανέας· πῶς λοιπὸν ἔχει τὴν γελοίαν ἐκείνην δοξασίαν; Καὶ ἀπόδειξις ὅτι οὐδὲν γινώσκει περὶ αὐτῆς εἶναι ἡ σύντομος περιγραφὴ τὴν ὁποίαν σήμερον δημοσιεύομεν.

Οἱ βοτανικοὶ ὑποδιαιροῦσι τὴν βανανέαν εἰς δώδεκα περίπου εἴδη, ἀλλὰ δύο εἰσὶ τὰ ἀξιολογώτερα· ἡ βανανέα τοῦ παραδείσου ἢ ἄλλως συκὴ τοῦ Ἀδὰμ λεγομένη, καὶ ἡ βανανέα τῶν σοφῶν.

Ἡ βανανέα τοῦ παραδείσου ἔχει τὴν μὲν ῥίζαν διαρκῆ, τὸν δὲ κορμὸν πρόσκαιρον· διότι μετὰ τὴν ὡρίμανσιν τῶν καρπῶν μαραίνεται οὗτος ὁλόκληρος, ἐνῷ ἡ ῥίζα ἀναπέμπει βολβὸν ὅστις ἀνδροῦται καὶ ἀντικαθιστᾷ τὸν ἀποθανόντα κορμόν. Τέρπεται δὲ φυομένη εἰς τόπους χθαμαλοὺς καὶ ὑγρούς, καὶ ἀναπτύσσεται μετὰ ταχύτητος καὶ δυνάμεως. Καὶ ὕψος μὲν ἀποκτᾷ μέχρι ποδῶν δώδεκα, φύλλα δὲ φέρει εἰς τὴν κορυφὴν ὡραῖα καὶ πλάτος ἔχοντα τεσσάρων ἢ πέντε ποδῶν. Τὰ ἄνθη εἰσὶν ὑ[illegible]τρινα, ὁ δὲ καρπὸς, τοῦ αὐτοῦ ἐπίσης χρώματος, καὶ μήκους ἓξ ἕως ὀκτὼ ποδῶν, εἶναι τρίγωνος καὶ ἀνώμαλος περὶ τὴν κορυφήν. Ἡ σὰρξ τῆς βανάνης εἶναι συμπαγὴς καὶ ζυμαρώδης.

Ἡ βανανέα, ὡς εἴπομεν, φύεται ἐν Ἀφρικῇ καὶ ἐν ταῖς Ἰνδίαις, τὸ δὲ ἰδιόῤῥυθμον εἶδος αὐτῆς ἔδωκε νύξιν εἰς πολλὰς φαντασμαγορίας. Οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ χριστιανοὶ πρεσβεύουσιν ὅτι αὐτὸ ἦτο τὸ δένδρον τοῦ ἐπιγείου παραδείσου τὸ φέρον τὸν ἀπηγορευμένον καρπόν. Ἄλλοι δοξάζουσιν ὅτι διὰ τῶν φύλλων ταύτης καὶ οὐχὶ τῆς συκῆς οἱ πρωτόπλαστοι ἐκαλύφθησαν μετὰ τὴν παρακοήν· βέβαιον δὲ εἶναι, ὅτι ἂν ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα δὲν εἶναι οἱ πρῶτοι ῥάπται τοῦ ἐνδύματος τούτου, οἱ ἄγριοι ὅμως σήμερον τὸ φέρουσιν ἐν γένει. Ἄλλοι πάλιν πιστεύουσιν ὅτι ὁ καρπὸς τῆς βανανέας εἶναι αὐτὸς ὁ κομισθεὶς τῷ Μωϋσῇ ὑπὸ τῶν σταλέντων ἵνα ἀνακαλύψωσι τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας.

Ἡ δὲ βανανέα τῶν σοφῶν, ὁμοιάζει τὴν πρώτην κατὰ τὸ ἀνάστημα καὶ τὴν κατασκευήν· ἀλλ' ἔχει φύλλα ὀξύτερα, καὶ καρπὸν πολὺ βραχύτερον καὶ πολυχυμότερον. Ὀνομάζεται δὲ τῶν σοφῶν, ἐπειδὴ ἡ παράδοσις βεβαιοῖ ὅτι ὑπὸ τὴν σκιὰν αὐτῆς οἱ γυμνοσοφισταὶ κατέτριβον τὸν βίον αὐτῶν μελετῶντες καὶ συνδιαλεγόμενοι περὶ φιλοσοφικῶν ζητημάτων, καὶ ἐκ τοῦ καρποῦ αὐτῆς ἐτρέφοντο, κατὰ τὸν Πλίνιον. Ὁ καρπὸς οὗτος τρώγεται ὠμὸς καὶ ἀντὶ ὀπώρας, ἐνῷ ὁ τῆς πρώτης, εἰ καὶ τρώγεται ἐπίσης ὠμὸς εἶναι ὅμως γλυκύτατος ὀπτός. Ἐξάγεται δὲ ποτὸν καλὸν τῇ γεύσει, οἶνος βανάνης καλούμενος. Ἀλλὰ καὶ ἄρτον θρεπτικώτατον κατασκευάζουσιν ἐξ αὐτοῦ, βαρὺν ὅμως διότι δὲν ζυμοῦται ἀποχρώντως. Οἱ ναῦται φυλάττουσι τὸν ἐξ αὐτοῦ ἄλευρον καὶ τὸν τρώγουσιν ἐν ἀνάγκῃ ἀναμιγνύοντες μετὰ ὕδατος ἢ ζωμοῦ κρέατος. Διὰ τῆς ῥίζης τῆς βανάνης, τρυφερᾶς οὔσης, τρέφονται τὰ ποίμνια, ἔτι δὲ καὶ οἱ ἄνθρωποι αὐτοί· τὰ φύλλα χρησιμεύουσιν ἀντὶ τραπεζομανδύλων καὶ ἀντὶ κεράμων ἐπὶ τῆς ὀροφῆς τῶν οἰκιῶν, διὰ δὲ τῶν ἰνῶν πλέκουσι σχοινία.

Βανανέα.

ΠΟΙΗΣΙΣ.

Ο ΜΑΪΟΣ ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ ΜΟΥ.

—οοο—

Τὸ ἐφεξῆς ᾀσμάτιον εἶχε σταλῇ ἡμῖν ἵνα δημοσιευθῇ τὴν πρώτην τοῦ παρελθόντος Μαΐου. Κατὰ λήθην ὅμως ἔμεινε μέχρι τῆς σήμερον.

Τὸν Μάη κ' ἐφέτο χαιρετοῦν μ' εὐφρόσυνα τραγούδια.
Χύνει τριαντάφυλλα ἡ αὐγή,
Καὶ μ' ὡραιότερα ἡ γῆ
Στολίζεται λουλούδια.

Τὸν ἴσκιο του σὰν τάπητα τὸ κάθε δένδρο στρώνει.
Σκορπάει ἡ αὖρα εὐωδιαίς,
Καὶ μεθυσμένο πάλι διές
Γλυκολαλεῖ τ' ἀηδόνι.

Τοὺς νειοὺς ἀπὸ τὴν φυλακὴ 'ς τοὺς κάμπους ἀγναντεύω.
Ποῦ κόφτουν ἄνθη δροσερά,
Καὶ τῆς καρδιᾶς τους τὴν χαρὰ
Ὁ ἄμοιρος ζηλεύω.

Ἀοι! δὲν ἐστόλιζα κ' ἐγὼ τὸ στῆθος μὲ λουλούδια.
Καὶ εἰς τοῦ Μάη τὴν ἑορτὴ
Κάθε χρονιὰ καθὼς αὐτοὶ
Δὲν ἔψαλλα τραγούδια;

Κ' ἐγὼ τῆς Ἄνοιξης πουλί, κ' ἐγὼ πουλί της ἄλλο,
Δὲν χαιρετοῦσα τὴν αὐγή;
Καὶ κάθε φύλλο καὶ πηγὴ
Δὲν μ' ἄκουε νὰ ψάλλω;

Καὶ σήμερον . . . ταλαίπωρος! σὲ φυλακὴ κλεισμένος,
Ἐνῷ τὸ πᾶν γλυκογελᾷ,
Ἐγὼ 'ς τοῦ κόσμου τὰ καλὰ
Εἶμ' ἔρημος καὶ ξένος!

Τὰ χείλη μου . . ἀλλοίμονον! καὶ ποιοῦ ὅταν χλωμιάσουν,
Φυλακισμένου δυστυχῆ
Τὰ χείλη πλέον κ' ἡ ψυχὴ
Μποροῦνε νὰ γελάσουν;

Τὰ γέλοια καὶ τραγούδια μου ἐφέτο εἶναι θρῆνος,
Κι' ἄκοπος γέρνει κι' ὀρφανὸς
'Σ τὴν ἐξοχὴν ὁ φετεινὸς
Ὁ ἰδικός μου κρίνος!

Τὰ κάλλη ἄλλους τῆς αὐγῆς μαγεύουν καὶ τ' ἀστέρια.
Γι' ἄλλαις καρδιαῖς φεγγοβολοῦν,
Καὶ τ' ἄνθη ποῦ μοσκοβολοῦν,
Βλαστάνουν γι' ἄλλα χέρια!

Γιὰ μένα εἶνε Ἄνοιξις καὶ σύντροφος τὸ βράδυ,
Ἡ φυλακή μου ἡ σκοτεινή,
Κ' ἕνα κοράκι ποῦ θρηνεῖ
Μαζῆ μου 'ς τὸ σκοτάδι!

Γιὰ μέ... πλὴν ποιὰ κρυφὴ φωνὴ αἰφνίδια μὲ στο- [μώνει,
Κ' ἐνῷ τὸ χέρι μου ζητεῖ
Νὰ γράψῃ ἀκόμη 'ς τὸ χαρτὶ
Ἀκίνητο παγώνει!

Ἡ θύρα τρύζει κ' ἐλαφρὸ ἀκούεται ποδάρι,
Καὶ λάμψι χύνεται χρυσῆ!
Ὦ θάνατε! ἂν ἦσαι σύ,
Σοῦ τὸ γνωρίζω χάρι!..

Ἐκεῖνος εἶναι... δυστυχὴς ἐγώ! εἰς τὸ πλευρό μου
Ἡ Μοῖρ' ἀρνήθηκε κανεὶς
Νὰ μὴ βρεθῇ κἂν συγγενὴς
'Σ τὸν μαῦρο θάνατό μου!..

Ὦ σεῖς, ὁποῦ τοὺς στίχους μου θὰ βρῆτε! νὰ μοῦ [βάλτε
Ἄνθη στὸν τάφον μου ζητῶ,
Καὶ τὸ τραγοῦδι μου αὐτὸ
'Σ τὸ χῶμά μου νὰ ψάλτε!..

ΣΟΦΟΚΛΗΣ Κ. ΚΑΡΥΔΗΣ.

ΔΙΑΦΟΡΑ.

ΜΗΧΑΝΙΚΟΝ ΣΑΡΩΘΡΟΝ. Ἰατρός τις Γάλλος, ὁ Κ. Κολόμβης, ἐφεῦρε τὴν μηχανὴν ταύτην, δι' ἧς σαρόνονται αἱ ὁδοὶ μετὰ ταχύτητος καὶ οἰκονομίας, διότι μία μόνη ἐργάζεται ὅσον δέκα σαρωταί. Ἰδοὺ δὲ ὁποία εἶναι·

Ἡ κατασκευή της εἶναι κυλινδροειδής, ἔχουσα πολλὰς ψήκτρας ἐκ λεπτοῦ καλάμου ἀμερικανικοῦ, καὶ μῆκος 18 ἢ 20 ἑκατομμέτρων. Τεθειμένος ὢν ὑπὸ τὸν ἄξονα μικρᾶς ἁμάξης, κινεῖται ὑπὸ τοῦ τροχοῦ, συνεργούντων δύω ἄλλων ὀδοντωτῶν· αἱ δὲ ἀκαθαρσίαι, συναθροιζόμεναι ὑπὸ τοῦ σαρώθρου ὠθοῦνται πρὸς πτύον πλατὺ καὶ συσσωρεύονται εἰς θέσιν ἰδιαιτέραν. Τοιουτοτρόπως τὸ μηχανικὸν σάρωθρον ἐνεργεῖ διττῶς, δηλαδὴ καὶ σαρόνει καὶ συναθροίζει. Ἡ ἐργασία δὲ αὕτη γίνεται μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας, ὥστε καὶ μικρὰ κομμάτια καὶ βελόναι, τεθέντα ἐπίτηδες εἰς κοιλώματα, ἀνεσύρθησαν ὑπὸ τοῦ σαρώθρου.

ΝΗΣΟΙ ΠΛΕΟΥΣΑΙ. Πολλὰ πολλάκις ἐμυθεύθησαν περὶ νήσων κυματοδρόμων, μεθ' ὧν κατετάσσετο καὶ ἡ Δῆλος. Εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι ὑπῆρξαν καὶ δύνανται καὶ τοῦ λοιποῦ νὰ ὑπάρξωσι τοιαῦται εἰς λίμνας, εἰς ποταμούς, ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς μέρη θαλάσσης ἀπήνεμα. Ἰδοὺ δὲ πῶς· Πολλάκις, μετὰ ὄμβρον ῥαγδαῖον καὶ συνεχῆ, ῥεῦμα καταράσσον καὶ βίαιον, ἀνασπῶν ὁλόκληρα τεμάχια γῆς, συμπαρασύρει αὐτά· καὶ ἂν τὰ τεμάχια ταῦτα φέρωσι δένδρα καὶ συνέχωνται ὑπὸ ῥιζῶν πυκνῶν καὶ ἰσχυρῶν δὲν διαλύονται, ἀλλ' ἀκολουθοῦντα τὸ ῥεῦμα φθάνωσιν εἰς τὴν λίμνην, τὸν ποταμὸν ἢ τὴν θάλασσαν· καί, ἂν δὲν ῥιφθῶσιν εἰς τὴν ξηράν, μένουσι κυμαινόμενα. Ταῦτα λοιπὸν εἶναι τὰ πλέοντα νησίδια, ἅτινα ὅμως, εἰ καὶ ἐνίοτε διαρκοῦσι πολλὰ ἔτη, διαλύονται ἐπὶ τέλους ἢ προσκολλῶνται ε[illegible]ν ξηράν. Τοιαῦται νῆσοι εὑρίσκονται εἰς τὴν λίμνην τῶν Ἰωαννίνων, εἰς τὰ τενάγη τῆς Ἀδριατικῆς καὶ εἰς τὸν Μισσισσίπην. Τὴν παρελθοῦσαν ἑκατονταετηρίδα εὑρίσκετο μία τοιαύτη καὶ εἰς τὴν κατὰ τὰς γαλλικὰς Ἄλπεις λίμνην Μοντέγερ, *τρέμον χῶμα* καλουμένη. Πλίνιος ὁ νεώτερος ὁμιλεῖ μετὰ θαυμασμοῦ ἔν τινι πρὸς τὸν Γάλλον ἐπιστολῇ περὶ πολυαρίθμων νήσων κινητῶν πλεουσῶν εἰς τὴν κατὰ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ λίμνην Βαδιμήν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Πλίνιος, πρὶν ἢ ἐπισκεφθῇ τὴν λίμνην ταύτην, οὐδὲν ἐγνώριζε περὶ τῶν νήσων, προσθέτει τὴν ὀρθὴν ταύτην παρατήρησιν ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἐξετάζουσι μετὰ πλείονος περιπαθείας τὰ μακρὰν κείμενα περίεργα ἢ τὰ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν.

Καὶ εἰς τὴν λίμνην τῆς Μεξικῆς ὑπῆρχον ἄλλοτε τοιαῦται νῆσοι ἀλλὰ τεχνηταί, διότι ἦσαν σχεδίαι ἐφ' ὧν εἶχε ῥιφθῆ χῶμα πολὺ τὸ ὁποῖον ἐκαλλιεργήθη, καὶ ἐφυτεύθησαν δένδρα καὶ φυτά. Οἱ κηπουροὶ ἐπλησίαζον μετὰ τῶν κήπων αὐτῶν εἰς τὴν ξηρὰν καθ' ὥρας προσδιωρισμένας, καὶ ἐπώλουν ὀπώρας, ἄνθη καὶ λάχανα· ὥστε οἱ καταναλωταὶ ἠγόραζον ἐντὸς αὐτῶν τῶν κήπων πᾶν οὗ τινος εἶχον χρείαν. Αἱ πλέουσαι νῆσοι ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τοὺς Ἀσιανοὺς νὰ γράψωσι πολλοὺς μύθους. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ Γιούλιβερ (ὁ ἄγγλος Swift) ἐπενόησε καὶ πετῶσαν νῆσον, προσεγγίσας οὕτω, εἰ καὶ ἀκουσίως, τὴν ἀλήθειαν, διότι τί ἄλλο εἶναι ἡ σφαῖρα ἐν ᾗ κατοικοῦμεν ἢ νῆσος πλανωμένη εἰς τοὺς ἀέρας; Καὶ εἶναι μὲν βέβαιον ὅτι οἱ κάτοικοι αὐτῆς δὲν δύνανται νὰ διευθύνωσιν αὐτὴν κατὰ θέλησιν, ὅπως ἔπραξεν ὁ Γιούλλιβερ· ἀλλὰ τίς οἶδε τὰ μέλλοντα; πιθανὸν νὰ κατορθωθῇ καὶ τοῦτο διά τινος νέας ἀνακαλύψεως τῆς δυνάμεως τοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Ἀνάγκη μόνον νὰ προσέξωμεν καλῶς μή, ἐπαιρόμενοι ὑπὲρ τὸ δέον, ὡς ὁ Φαέθων, προσκρούσωμεν εἰς τὸν ἥλιον, ἢ κονδυλοῦντες ὡς οἰνοβαρεῖς, πέσωμεν ἐπί τινος ἀστέρος, καὶ τότε τὰ ἔσχατα ἔσονται χείρονα τῶν πρώτων.

—o—

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ, 1857. ΤΟΜΟΣ Η'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 182.

ΜΕΛΕΤΗ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΤΣΙΓΓΑΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ ΑΥΤΩΝ,

ὑπὸ

Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗ.

(Συνέχεια. Ἴδε φυλλ. 178, 179, 180 καὶ 181. Τέλος).

ΜΕΡΟΣ Δ'.

Ἐπίλογος.

—o—

Ἡ παράδοξος αὕτη φυλὴ, τῆς ὁποίας τὴν γλῶσσαν ἐμελετήσαμεν ζητοῦντες τὴν μετὰ τῆς ἀρχαίας Σανσκρίτης συγγένειαν αὐτῆς, ἔχει παντοίας ὀνομασίας εἰς τὰ ἔθνη μεταξὺ τῶν ὁποίων πλανᾶται ἢ συγκατοικεῖ. Αἱ ὀνομασίαι αὗται, ξέναι αἱ πλειότεραι εἰς τοὺς ἰδίους, ἐπήγασαν κατὰ πρῶτον ἀπὸ τὴν ἄγνοιαν τῶν Εὐρωπαίων περὶ τῆς πατρίδος αὐτῶν, ἄγνοιαν τὴν ὁποίαν ἡ παχυλὴ ἀμάθεια τοῦ πλανήτου τούτου λαοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ διασκεδάσῃ. Δύω εἶναι αἱ κύριαι τῶν ὀνομασιῶν τούτων, ἡ μὲν, Αἰγύπτιοι, ὅθεν τῶν Ἄγγλων τὸ Gipsies, τῶν Ἱσπανῶν τὸ Gitanos, τῶν ἡμετέρων τὸ *Γύφται* καὶ τῶν Βουλγάρων τὸ Gùpti· ταύτην δὲ ἀποστρεφόμενοι πανταχοῦ, μεταχειρίζονται ἐνίοτε συνδιαλεγόμενοι μετ' ἀλλοφύλων. Δευτέρα ἄλλη εἶναι τῶν Γερμανῶν τὸ Zigeuner, τῶν Ῥώσσων τὸ Zigani, τῶν Τούρκων τὸ Zenky καὶ Tchinguéné, καὶ τῶν ἡμετέρων τὸ Ἀτσίγγανοι.

Πλὴν τῶν δύω τούτων, εἶναι καὶ ἄλλαι μᾶλλον ἐπιτόπιοι, γεννηθεῖσαι ἀπὸ αἰτίας γνωστὰς τὴν σήμερον. Οἱ μὲν Γάλλοι ὀνομάζουσιν αὐτοὺς Bohémiens, διότι ἐκ τῆς Βοεμίας ὁρμηθέντες διεσκορπίσθησαν τὸ πάλαι εἰς τὴν ἑσπερίαν Εὐρώπην· οἱ δὲ Ἱσπανοὶ ἄλλοτε, πολλάκις ἐκάλουν αὐτοὺς Γερμανοὺς, διότι οἱ πλειότεροι ἐκ τῶν εἰςελθόντων εἰς τὴν πατρίδα των ἦσαν Ἀτσίγγανοι τῆς Γερμανίας, λαλοῦντες καὶ τῶν Γερμανῶν τὴν γλῶσσαν.

Ἡ προσηγορία Zin-cali, παρὰ τῆς ὁποίας παράγεται ἡ δευτέρα ὀνομασία Ἀτσίγγανοι, συγγε-

νεύει μετὰ τῆς λέξεως Calo καὶ πληθυντ. Callos, ὄνομα κοινὸν τῶν Ἀτσιγγάνων τῆς Ἱσπανίας. Πρὶν ἐτυμολογήσω τὴν λέξιν ταύτην ἂς ἀκούσωμεν τὸν Βόῤῥω (σελ. 2.) ἐξηγοῦντα αὐτήν. « Zincali the meaning of which is believed to be the black men of Zend, or Ind· » ἤτοι, Zincali ἥτις,ὡς λέγεται, σημαίνει τοὺς μέλανας ἀνθρώπους τοῦ Zend ἢ τοῦ Ἰνδ. Ποῦ εἶναι οἱ τόποι οὗτοι; Ἂν τὸ Ἰνδ εἶναι ὁ ποταμὸς Ἰνδὸς, τότε ἐγράφετο Sinducali, ἢ ὀρθότερον Hinducali, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐναντίον τῶν κοινῶν κανόνων τῆς Σανσκρίτης. Ἡ λέξις Zend, εἶναι ὄνομα τῆς ἀρχαίας γλώσσης τῶν Περσῶν, εἰς τὴν ὁποίαν συνέγραψεν ὁ Ζωροάστρης. Πρὸς τούτοις, διατί νὰ ὀνομάζωνται οὗτοι μέλανες παρὰ τῶν ὁμοχρόων συμπατριωτῶν των;

Ἡ λέξις Cali τὴν ὁποίαν ἀνέφερα εἰς τὸ γλωσσάριον ὁμιλῶν περὶ τῆς λέξεως μέλας, εἶναι καὶ ὄνομα τῆς θεᾶς Durga, συζύγου τοῦ θεοῦ Siva. Ἡ θεὰ αὕτη, τῆς ὁποίας ἡ λατρεία ἦτο πάγκοινος εἰς τὴν Ἰνδίαν, εἶναι μορφῆς μὲν ἀγρίας, φύσεως δὲ μοχθηρᾶς καὶ αἱμοχαροῦς. Πλῆθος ἀνθρωπίνων κρανίων στολίζουσι τὰ δυσειδῆ ἀγάλματά της, ὅπου παριστάνεται καταπατοῦσα ὕπτιον ἀνθρώπου σῶμα. Τοιαύτης βδελυρᾶς θεᾶς βδελυρὰ ἐπίσης ἦτον ἡ λατρεία, ἀνθρώπινα τὰ θύματα, καὶ ἀενάως αἱμοσταγεῖς οἱ βωμοί. Πάμπολλαι φυλαὶ τῶν Ἰνδῶν, ἐλάμβανον ὀνόματα παρὰ τῶν κατ' ἰδίαν λατρευομένων θεῶν, φιλοτιμούμεναι νὰ διατηρῶσι ἀμόλυντον τὴν πατροπαράδοτον αὐτῶν λατρείαν, καὶ οὕτω νὰ διαφυλάττωσι τὴν παρὰ τῶν θεῶν ἢ ἡμιθέων καταγωγὴν αὐτῶν. Οὐδὲν παράδοξον ἄρα, ἂν οἱ Ἀτσίγγανοι ἢ μᾶλλον οἱ πατέρες αὐτῶν, καλούμενοι kalas, ἐλάτρευον τὴν θεὰν ταύτην kali, καὶ ἐκ ταύτης ἔλαβον τὴν προσηγορίαν, κοινὴν καὶ ἔντιμον μεταξὺ ἀλλήλων. Εἰς τὴν σύνθετον Zincali, ἀναφαίνεται ἡ λέξις Kali, καὶ προτείνω ὡς ἐξήγησιν αὐτῆς τὴν djanikàli, λέξιν μὴ εὑρισκομένην μὲν εἰς τὰ λεξικὰ, σημαίνουσαν δὲ φυλὴν τῆς μητρὸς kali. Ἡ ἀπαίσιος αὕτη θεὰ ἐλέγετο καὶ uma, ὅθεν ἡ λέξις umasunus (sunus υἱὸς) (α) ἐσήμαινεν υἱοὺς ἢ θυγατέρας τῆς θεᾶς uma. Ἐκ τῆς συνθέτου ταύτης καὶ ἡ παραγωγὴ τῶν ἑλληνικῶν Ἀμαζόνων, ἐμπολέμων γυναικῶν.

Τὴν ἐτυμολογίαν ταύτην ἐνισχύει ἄλλη κοινοτέρα, καὶ τῆς φυλῆς πάσης τῶν Ἀτσιγγάνων παγκόσμιος προσηγορία. Εἰς τὴν Εὐρώπην ὡς καὶ εἰς τὴν Τουρκίαν (ὡς ἀνωτέρω εἴδομεν εἰς τὴν λέξιν συμβία), οἱ Ἀτσίγγανοι λέγονται Rom, καὶ Ròmni ἡ Ἀτσιγγανὶς, καὶ Romani ἡ διάλεκτος αὐτῶν. Τὴν λέξιν ταύτην ἀνάγω εἰς τὴν κοινὴν σανσκριτικὴν raama, ἑρμηνευομένην μέλας, ἐράσμιος. Εἶναι προσέτι καὶ ὄνομα τοῦ θεοῦ Vishnu, ἢ μᾶλλον τῶν τριῶν αὐτοῦ ἐνσαρκώσεων· πλὴν τούτου, σημαίνει γυναῖκα ἐρασμίαν, πολλάκις δὲ γυναῖκα ἐν γένει. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφαίνεται εἰς τῆς ἀρχαίας πόλεως Ῥώμης τὸ ὄνομα, καθὼς καὶ εἰς πολλῶν ἄλλων ἡρώων καὶ θεῶν τῆς Ἰνδικῆς μυθολογίας, καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἰταλίας, ὀνόματα δοθέντα ἀπὸ προαιωνίους ἀποίκους τῆς χώρας ταύτης. Οἱ Ἀτσίγγανοι λέγουσι σήμερον Rum, ὄχι μόνον τὸν ὁμόφυλόν των, ἀλλὰ καὶ τὸν σύμβιον, καὶ Ròma τὴν φυλὴν ὅλην. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἔλαβον παρὰ τοῦ θεοῦ Raama, ὡς καταγόμενοι ἐκ τῆς Ἰνδίας καὶ λατρεύοντες κατ' ἐξοχὴν τὸν θεὸν τοῦτον τῆς χώρας ἐκείνης. Τοιουτοτρόπως τῶν Ῥωμαίων τῆς Ῥώμης καὶ τῶν Ἀτσιγγάνων Romi τὸ ὄνομα, ἀνάγονται εἰς τὸν αὐτὸν θεὸν Raama, παρὰ τῶν ἰδίων λαῶν λατρευόμενον. Παρατηρεῖ ὁ ἀναγνώστης ὅτι τῆς σανσκριτικῆς Raama ἡ παραλήγουσα εἶναι μακρὰ, καθὼς καὶ τῆς λατινικῆς Roma — ἑλλ. Ῥώμη, καὶ τῶν Ἀτσιγγάνων Ròmi ἢ Rùmi. Ἀμφοτέρας τὰς ἐτυμολογίας ταύτας ἐστεφήνισεν ἡ μελέτη τοῦ γλωσσαρίου, καὶ ἂν ἀληθεύωσι, γίνονται μαρτυρίαι ἰσχυρόταται, ἀποδεικνύουσαι ἀναντιῤῥήτως τὴν ἐξ Ἰνδίας καταγωγὴν τῶν ἀνθρώπων τούτων.

Ὅστις ἔλαβε τῆς Ἰνδικῆς μυθολογίας πεῖραν, ἔστω καὶ μικρὰν, καταλαμβάνει πόσον ἀσαφεῖς εἶναι τὴν σήμερον τοιαῦται ἔρευναι, καὶ πόσον δυσχερὴς ἡ ἑρμηνεία αὐτῶν. Αἱ εἰκασίαι αὗται, τῶν ὁποίων ἡ διασάφησις θέλει γενεῖ παρ' ἄλλων εὐχερέστερον ὅταν διερευνηθῶσι βαθύτερον τὰ τῆς Ἰνδικῆς μυθολογίας, θέλουσι χρησιμεύσει εἰς πολλοὺς ὡς πλειοτέρας μελέτης ἀφορμή. Τὰ πολυπληθῆ περὶ τῶν Ἀτσιγγάνων συγγράμματα, καὶ ἡ ἔτι ἐπικρατοῦσα ἄγνοια περὶ τῆς φυλῆς ταύτης, ἀποδεικνύουσιν ἀναντιῤῥήτως τὴν δυσκολίαν τοῦ ζητήματος. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι ὅτι φυλὴ τοιαύτη, παρὰ πάντων ξένη καὶ ἀλλογενὴς ὁμολογουμένη, δὲν ἐφύλαξεν οὐδεμίαν λατρείαν, οὐδὲν ἔθιμον θρησκευτικὸν ἱκανὸν νὰ δείξῃ ἴχνη τῆς πρώτης καταγωγῆς της. Ἐνῷ πανταχοῦ φαίνονται ὁμόφυλοι καὶ ὁμοδίαιτοι, ἐνῷ ἕκαστος ὑποθέτει ὅτι πρὸ αἰώνων πιθανὸν ἐλάτρευον μίαν καὶ τὴν αὐτὴν θρησκείαν, ἐνῷ φρικαλέοι καταδιωγμοὶ καὶ ἀπηνεῖς κακοπραγίαι δὲν ἴσχυσαν νὰ ἡμερώσωσιν εἰμὴ ἐν μέρει τὰ ἄγροικα αὐτῶν ἤθη, καὶ νὰ μετριάσωσι τὸν νομαδικὸν καὶ ληστρικὸν αὐτῶν βίον, ἤλλαξαν θρήσκευμα συλλατρεύοντες καὶ συνεκκλησιαζόμενοι μετὰ τῶν συνοικούντων λαῶν, γινόμενοι μωαμεθανοὶ μὲν εἰς τὴν Τουρκίαν, ἀνατολικοὶ δὲ εἰς τὴν Ῥωσσίαν, καθολικοὶ εἰς τὴν Ἱσπανίαν καὶ Γερμανίαν, διαμαρτυρόμενοι εἰς τὴν Ἀγγλίαν, πανταχοῦ ὅμως μισητοὶ, καὶ πανταχοῦ προσφέροντες λατρείαν ἄψυχον καὶ ἀμέριμνον. Ἂν μεταξὺ αὐτῶν ὑπῆρχον τὴν σήμερον ἴχνη θρησκεύματος ἀρχαίου ἢ λατρείας κρυπτῆς, ἀμφιβάλλω ἂν τοῦτο ἤθελε διαφύγει τὴν ὀξυδέρκειαν πολλῶν ἱστορησάντων τὰ ἤθη των. Ἡ λατρεία αὕτη δὲν ἤθελε διακινδυνεύσει οὔτε τὴν διαμονὴν, οὔτε τὴν εὐτυχίαν αὐτῶν, διότι οἱ περιοικοῦντες λαοὶ, μάλιστα τὴν σήμερον, ἤθελον παραβλέψει πᾶσαν αὐτῶν λατρείαν, γινομένην ἄνευ βλάβης τῆς κοινωνίας. Ὅθεν, ἂν ἐξαιρέσωμεν τὰ ὀλίγα τῆς πυρολατρείας ἴχνη, περὶ τῆς ὁποίας ἀναφέρω εἰς τὸ γλωσσάριον, καὶ τὰ ὁποῖα

(α) Παρὰ Γότθοις sunus, Ἀγγλ. son, Σλάβ. Sin, υἱός.

καὶ ἄλλοι ὑποπτεύθησαν, νομίζω ὅτι ἡ φυλὴ αὕτη δὲν ἔχει σήμερον οὐδεμίαν ἄλλην θρησκείαν, παρὰ τὴν ὁποίαν μετὰ τῶν ἀλλοφύλων φανερὰ συλλατρεύει καὶ ἀκωλύτως ἐπαγγέλλεται.

Ταῦτα ἴσως φανῶσι παράδοξα· παραδοξότερον δὲ εἶναι, ὅτι παρὰ τὴν πρὸ πολλοῦ ἀπολεσθεῖσαν θρησκείαν, μικρὸν κατὰ μικρὸν λησμονοῦσι καὶ τὴν πάτριον γλῶσσαν, τῆς ὁποίας λέξεις μόνον γνωρίζουσί τινες, ἀγνοοῦσι δὲ παντάπασιν ἄλλοι. Καὶ πατρὶς, καὶ θρησκεία, καὶ γλῶσσα φαίνονται ἀλλότρια εἰς τὸν φιλέρημον καὶ δόλιον τοῦτον λαόν. Διὰ τοῦτο προσμαρτυρῶ τοὺς λόγους τοῦ Βόρρω λέγοντος, ὅτι διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀτσιγγάνων πολύτιμος εἶναι ἡ συλλογὴ καὶ ἀντιπαράθεσις τῶν ὀλίγων λέξεων τῆς γλώσσης αὐτῶν, καθ' ἡμέραν λησμονουμένης. Ἐκ τῆς πηγῆς ταύτης δυνάμεθα σήμερον κάλλιον παντὸς ἄλλου μελετήματος, νὰ ἀνιχνεύσωμεν τὸ ἀσαφὲς τῆς γενέσεως καὶ τῆς πατρίδος αὐτῶν.

Ἐπὶ τῶν ἐθίμων καὶ τῆς θρησκείας αὐτῶν βασιζόμενοι οἱ πλειότεροι ἱστοριογράφοι τῶν Ἀτσιγγάνων, ἐπλάνησαν καὶ ἑαυτοὺς καὶ ἄλλους, καὶ ἐκ τῆς πλάνης ταύτης ἐπήγασαν αἱ τόσαι περὶ τῶν ἀνθρώπων τούτων ποικίλαι καὶ ἀντιφατικαὶ ἱστορικαὶ διηγήσεις. Τοιούτων ἀσήμων φυλῶν ἡ ἱστορία εἶναι πολλάκις καθαρὰ ἀποπλάνησις, διότι μύριαι ὑποθέσεις μία μετὰ τὴν ἄλλην παρὰ μεταγενεστέρων ἀνασκευαζόμεναι, σκοτίζουσι τὸν νοῦν τοῦ ἀναγνώστου.

Προτείνω λοιπὸν σήμερον πρὸς διασάφησιν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων τούτων, ὄχι τὰ ἔθιμα, τὸ χρῶμα καὶ τὴν λατρείαν, ἀλλὰ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν, καὶ παραθέτων πᾶσαν ἄλλην περὶ αὐτῶν γνῶσιν παρελθόντων καὶ συγχρόνων ἱστορικῶν, λέγω ὅτι δυνάμεθα ἀπὸ τὰ ἄνω γλωσσικὰ μελετήματα, καὶ ἄνευ ἄλλης περαιτέρω μελέτης, νὰ μάθωμεν τὴν πατρίδα καὶ τὸ γένος αὐτῶν.

Ἠδυνάμην νὰ γράψω πλειότερα περὶ τῆς γλώσσης ταύτης, ἐρανιζόμενος ἀπὸ τὸ πλούσιον τοῦ Βόρρω γλωσσάριον· ἀλλὰ τὸ ἔργον ἤθελεν εἶσθαι ἀτελέστερον τοῦ παρόντος, πρῶτον, διότι ὁ Βόρρω δὲν ἐχώρισε τὰς ἀτσιγγανικὰς ἀπὸ τὰς ἱσπανικὰς λέξεις, δεύτερον ἤθελε λείπει ἡ τόσον ἀναγκαία ἀντιπαράθεσις τῶν τουρκικῶν καὶ ἱσπανικῶν ἀτσιγγανικῶν λέξεων. Τὸ λεξικὸν τοῦ Βόρρω μόνον δύναται καὶ τὸν εἰδήμονα συγγραφέα ν' ἀποπλανήσῃ, διότι πάμπολλαι λέξεις ἱσπανικαὶ ἔχουσι μορφὴν σανσκριτικὴν, καὶ πολλόταται ἀτσιγγανικαὶ φαίνονται κατὰ πρώτην ὄψιν ἱσπανικαί. Πρὸς τούτοις αἱ ἀντιστοιχοῦσαι σανσκριτικαὶ λέξεις, ὡς εἴδομεν εἰς τὸ γλωσσάριον, δὲν φωτίζουσι τὴν ἐτυμολογίαν τῆς ἀτσιγγανικῆς πρωτογενοῦς λέξεως. Δὲν ἐφρόντισα νὰ γράψω περὶ τοῦ ἄρθρου μὴ ὑπάρχοντος εἰς τὴν Σανσκρίτην, ὁμοιάζοντος δὲ καθ' ὅλα μετὰ τοῦ ἄρθρου τῶν λατινικῶν γλωσσῶν. Πραγματεία περὶ τοῦ ῥήματος καὶ τῆς συντάξεως τῶν διαφόρων τοῦ λόγου μερῶν ἤθελεν εἶσθαι ἀνοίκειος, ὡς ἔργον τοῦ ὁποίου κύριος σκοπὸς εἶναι, ὄχι ἡ γραμματικὴ ἀνάλυσις, ἀλλὰ τῶν λέξεων αὐτῶν ἡ πρωτογενὴς παραγωγή. Πλειοτέρων λέξεων συλλογὴ ἠδύνατο νὰ βαρύνῃ καὶ τὸν φιλομαθῆ ἀναγνώστην, μὴ ἀνεχόμενον παρὰ τὰ ἀναγκαιοῦντα εἰς ἐναργῆ τῆς ἀληθείας ἀπόδειξιν. Εἰς τοὺς γινώσκοντας ὅτι εἰς τὴν μελέτην πολλῶν ἰθαγενῶν φυλῶν τῆς Ἀσίας, τὴν μέχρι τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος ἄγονον ἱστορικὴν ματαιοπονίαν διεδέχθη φῶς καθαρώτερον ἀπὸ ὀρθὰς γλωσσολογικὰς ἐρεύνας, ἡ παροῦσα διατριβὴ ἐλπίζω δὲν θέλει εἶσθαι ἀπρόσδεκτος. Ἂν ὁ φίλος ἀναγνώστης, παρ' ἐμοῦ χειραγωγούμενος, πεισθῇ περὶ τῆς ἀληθείας τῶν προγεγραμμένων, ἀνάγκη νὰ συνομολογήσῃ ὅτι ἡ τόση τῆς γλώσσης τῶν Ἀτσιγγάνων μετὰ τῆς Σανσκρίτης συγγένεια, ἀποδεικνύει ἀναντιῤῥήτως καὶ τὴν αὐτὴν τῶν Ἀτσιγγάνων καὶ τῶν Ἰνδῶν καταγωγήν. Μὴ νομίσῃ ὁ ἀναγνώστης ὅτι πρῶτος ἐγὼ ἀποδεικνύω τὴν ἀλήθειαν ταύτην. Τὸ σύγγραμμα καὶ τὸ γλωσσάριον τοῦ Βόρρω ἀναμιμνήσκουσι πολλοὺς προγενέστερον αὐτοῦ γράψαντας περὶ αὐτῆς καὶ ἄλλους, ὡς αὐτὸς οὗτος ὁ Βόρρω, ζητοῦντας νὰ τὴν ἐνισχύσωσι, διὰ τῆς ἰδίας αὐτῶν πολυχρονίου μελέτης· ἀλλ' εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοιούτων ἱστορικῶν μελετημάτων, γινομένων ἄνευ τῆς προσηκούσης ἀντιπαραθέσεως, ὁ ἀναγινώσκων πολλάκις προσκόπτει· πολλαὶ ἑρμηνεῖαι ἀντιβαίνουσιν εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον, αἱ παραβολαὶ αἱ ἀλλότριαι δὲν τὸν πείθουσιν, ἡ ἀσάφεια πολλῶν καὶ ἡ ἄσοφος ἄλλων χρῆσις τὸν φέρουσιν εἰς ὑποψίαν περὶ τῆς ἀληθείας πάντων τῶν λοιπῶν. Ἀνάγκη πρὸς τούτοις οἱ φιλολογοῦντες καὶ ἑρμηνεύοντες τοιαύτας ἀγνώστους διαλέκτους νὰ ἐνθυμῶνται, ὅτι ὁδεύοντες δι' ἀτρύτων ὁδῶν εἰς ἔρευναν ἢ σαφήνειαν ἱστορικῆς ἀληθείας, γίνονται αἴτιοι πολλάκις καὶ ἑαυτοὺς καὶ ἄλλους πλειότερον νὰ σκοτίσωσι. Δυσκόλως ἀπεκδυόμεθα ἀρχαίας συνηθείας, οὔτε θυσιάζομεν ἀληθείας καὶ γνώσεις προαιωνίους εἰς γλωσσολογικὰς ἐρεύνας, ἂν ὁ καιρὸς καὶ πολλῶν συνάμα λογίων περαιτέρω σπουδὴ δὲν τὰς ἀποδείξῃ ἀψευδεῖς καὶ ἀναντιῤῥήτους. Ταῦτα εἶχον κἀγὼ κατὰ νοῦν, καὶ καθὸ ἀχειραγώγητος καὶ ἀβοήθητος, ὑπέπεσα βεβαίως εἰς λάθη τὰ ὁποῖα ἄλλοι τῶν γραμμάτων τούτων εἰδημονέστεροι θέλουσι διορθώσει. Λέγω δὲ ἀχειραγώγητος καὶ ἀβοήθητος διότι οὐδένα προγενέστερόν μου γνωρίζω ζητήσαντα ὁμοίαν τόσων λέξεων παραβολὴν ἀναγομένην εἰς τὴν πρωτογενῆ λέξιν, ἢ τὰς πρώτας τῆς Σανσκρίτης ῥίζας. Μένει λοιπὸν εἰς ἀκολούθους ἄλλους πολλὰ ἴδιά μου ἐλλείμματα ν' ἀναπληρώσωσι, τινὰ μὲν προσθέτοντες, ἄλλα δὲ καὶ μεταβάλλοντες, ἐνθυμούμενοι ὅτι αἱ ἐτυμολογίαι εἶναι ἔργον δυσχερέστατον, καὶ ὅτι ὁ ἐτυμολογῶν πρέπει νὰ φυλάττεται ἀπὸ παραδείγματα ὅμοια τῶν τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει Οἰκονόμου, ἀναμιγνύοντος ἐν τῷ περὶ Σλαβονικῆς γλώσσης συγγράμματί του, λέξεις ἀσχέτους καὶ μὴ συγγενευούσας μετ' ἀλλήλων (α).

(α) « Δοκίμιον περὶ τῆς πλησιεστάτης συγγενείας τῆς Σλαβονο-

Εἰς τὴν συγγραφὴν τοῦ παρόντος γλωσσαρίου παρημέλησα τὴν ἐξέτασιν τῆς μετὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν περαιτέρω συγγενείας τῆς γλώσσης τῶν Ἀτσιγγάνων, ὡς ἀνοίκειον εἰς τὴν ἀληθῆ πρόθεσίν μου· τὰς δὲ ὀλίγας παρατηρήσεις ὅσας ἀπαντᾷ ὁ ἀναγνώστης κατέγραψα χάριν μόνον σαφηνείας τῶν λέξεων τοῦ γλωσσαρίου, καὶ ἕνεκα πλειοτέρας ἐνισχύσεως τῆς συγγενείας ὅλων τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν. Τοιουτοτρόπως σαφηνίζεται πολλῶν λέξεων ἡ ἐτυμολογία, μάλιστα ὅταν αὗται εὑρισκόμεναι συγχρόνως εἰς διάφορα ἔθνη μετήλλαξαν σημασίαν, καθὼς εἴδομεν εἰς τὴν λέξιν αἷμα—rat. Εἰς πᾶσαν γλῶσσαν αἱ λέξεις ἔχουσι μίαν καὶ μόνην σημασίαν, μίαν καὶ μόνην παραγωγήν, καὶ αἱ συνήθεις εἰς τὰ λεξικὰ πολυώνυμοι ἐξηγήσεις, μαρτυροῦσι τὴν ἀνάγκην πλειοτέρας σπουδῆς καὶ φιλοσοφικωτέρας ἀναλύσεως.

Ἡ παραβολὴ τῶν ἄλλοτε καὶ νῦν εἰς τὴν Εὐρώπην λαλουμένων γλωσσῶν καί τινων τῆς Ἀσίας, εἶναι σπουδαιοτέρου συγγράμματος ἔργον. Αἱ ὀλίγαι παραβολαὶ τοῦ γλωσσαρίου, ἂν φανῶσι τολμηραὶ εἰς τὸν ἄπειρον τῶν τοιούτων ἀναγνώστην, εἰς τὸν μελετήσαντα ὅμως τὰ τοιαῦτα εἶναι φυσικαὶ μεταβολαὶ καὶ ἀλλοιώσεις γινόμεναι εἰς ἔθνη, ζητοῦντα νὰ προσοικειώσωσι καὶ σύμφωνα καὶ ὁλοκλήρους λέξεις εἰς τὴν ἰδίαν καὶ φυσικὴν ἑκάστου ἑρμηνείαν. Εὐτυχὴς ὁ δυνάμενος νὰ καταλάβῃ τὴν πρώτην πηγὴν καὶ νὰ διακρίνῃ λέξεις γνωστάς, ἂν καὶ ὑπ' ἄλλο ἔνδυμα καὶ εἰς ξένην γλῶσσαν εὑρισκομένας!

Δυνάμεθα λοιπὸν καὶ εἰς ἄλλην γνωστὴν γλῶσσαν ν' ἀνευρῶμεν τὴν αὐτὴν ὁμοιότητα καὶ ἀναντίῤῥητον συγγένειαν, τὴν ὁποίαν μέχρι τοῦδε παρετηρήσαμεν εἰς τὴν τῶν Ἀτσιγγάνων μετὰ τῆς Σανσκρίτης; Αἱ πολλαὶ μετὰ τῶν ἀρχαίων καὶ νέων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν ὁμοιότητες αὐτῆς δεικνύουσιν ἄλλο ἢ ὅτι καὶ αὐτὴ ἀνάγεται εἰς τὴν αὐτὴν πηγὴν ὅθεν καὶ αὗται ἐπήγασαν; Ἂν ἡ ἀνεξάντλητος αὕτη θρησκείας καὶ γνώσεως μήτηρ, ἡ Σανσκρίτη, ἐγέννησε ταύτας, εἶναι δυνατὸν νὰ μὴν ἔχῃ καὶ ἡ γλῶσσα τῶν Ἀτσιγγάνων κοινὰς μετ' αὐτῶν σχέσεις; Ἡ μετὰ τῆς περσικῆς καὶ σλαβονικῆς φανερὰ ἐπιμιξία, τῆς ὁποίας δείγματα ἔδωκα εἰς τὸ γλωσσάριον, ἀποδεικνύει ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν Ἀτσιγ-

---

» ρωσσικῆς γλώσσης πρὸς τὴν Ἑλληνικήν, συνταχθὲν ὑπὸ Κων-
» σταντίνου Πρεσβυτέρου καὶ Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων. Ἐν
» Πετρουπόλει 1828 εἰς τόμους τρεῖς. »

Διὰ νὰ μὴ μὲ νομίσῃ ὁ ἀναγνώστης ἀδίκως ψέγοντα τὸν φιλόπατριν τοῦτον συγγραφέα, ἀναφέρω ἐκ τοῦ σπανίου τούτου συγγράμματος μίαν μόνην λέξιν σλαβονικήν, Nébo—Οὐρανός, ἐτυμολογουμένην παρὰ τοῦ ἰδίου, τὴν ὁποίαν καὶ ἐγὼ ἀνέφερα ἑρμηνεύων τὰ ἀρνητικὰ μόρια τῶν Ἀτσιγγάνων. Εἰς τὸ πολλὴν τὴν μάθησιν δεικνύον τοῦτο σύγγραμμα, ὁ ἀείμνηστος συγγραφεὺς παράγει τὰς πλείστας σλαβονικὰς λέξεις παρὰ τῆς ἑλληνικῆς, καὶ διὰ παντοίων τρόπων προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ ἀλλήλων τὴν συγγένειαν.

Ἰδοὺ τοῦ Οἰκονόμου ἡ ἑρμηνεία·

Nébo—(οὐρανὸς) συγγεν. (νάω, νέω, ναύω, νεύω) ναFὸς, νεFὼς,
» (νεὼς) νευὼς, ναυὸς (αἰολ. = ναὸς, Ἀπολλών). παρὰ Βρετταν.
» καὶ Βαλλησίοις nefo, nef. . . Ἀλλὰ τὸ nébo παράγεται παρὰ
» τὸ νέυω (κλίνω, κύβω) συγγεν. nikny. niky (νύκω, νύγω=νύFω,
» νύω, νεύω. Βλ. Nitz), ὡς καὶ ἐκ τοῦ νάυω (νάω, νέω) τὸ ναὸς
» καὶ νεὼς, καὶ ναῦς, καὶ νάπη, νάπος, κυρίως=κοῖλον χωρίον,
» κοίλωμα, κύτος (Βλ. Ῥειμ-λ. ναὸς, ναῦς). Παρβλ. καὶ τὰ Γρμ.
» nawe, naue, napf, napp, ἰτ. napa (κοῖλον σκεῦος,' γάβα-
» θον) κτλ. τοιοῦτόν τι ἔοικε καὶ τὸ Σανσκρ. nawa—αἰθήρ. »

Ταῦτα ὁ Οἰκονόμος. Ἐγὼ δὲ λέγω δὲ ὅτι ἡ σανσκριτικὴ λέξις nabhas σύνθετος παρὰ τοῦ ἀρνητικοῦ na-ὄχι, καὶ τοῦ ῥήματος bhas, λάμπω, φέγγω, σημαίνει εἰς τὴν Σανσκρίτην κυρίως νέφος, καὶ προσέτι τοὺς ὑετώδεις μῆνας, τὸν αἰθέρα, τὴν ἀτμοσφαῖραν, καὶ αὐτὸν τὸν οὐρανόν. Ὁμοιόσημος ταύτης εἶναι ἡ σύνθετος nabhradi παρὰ τοῦ αὐτοῦ ἀρνητικοῦ na, καὶ τοῦ ῥήματος bhradj-λάμπω, σημαίνουσα καὶ αὐτὴ νέφος, νεφέλην. Τὴν λέξιν nabhas ἀνευρίσκομεν εἰς τὰς πλείστας εὐρωπαϊκὰς γλῶσσας. Εἰς τὴν ἑλλ. νέφος, νεφέλη, εἰς τὴν λατινικὴν nubes, nubis nubs καὶ nebula, ἥτις πάλιν ἐγέννησε τῶν λατινικῶν διαλέκτων τὰς ἀκολούθους, ἰταλ. nuvola, nebbia, σημαίνουσα μᾶλλον τὴν ὀμίχλην παρὰ τὸ νέφος, γαλλ. nuage, nue, nuée, ἰσπαν. nube, καὶ niebla, ὀμίχλη, γερμ. nebel—nebelig — ἀγγλ. nebulous. Ἐκ ταύτης καὶ ἡ σλαβονικὴ nébo—οὐρανὸς, εὑρισκομένη εἰς τὴν Κυριακὴν προσευχήν Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς (na Nebecieh) καὶ ἡ δημώδης βουλγαρικὴ nébe. Ὁ συγγραφεὺς παράγει παρὰ τοῦ ναύω καὶ τὸ ναῦς· ἡ λέξις αὕτη εἶναι ἡ σανσκριτικὴ πτωτικὴ ὀνομαστικὴ naus, πλοῖον, λέμβος, ἑλλ. ναῦς, λατ. navis. σανσκρ. navyas, ἑλλην. νήϊος, λατ. navalis καὶ navia, λέμβος. Περὶ δὲ τῶν nefo καὶ nef τῶν Βρεττανῶν λέγω ὅτι αἱ λέξεις αὗται δὲν ἔχουσι τὴν παραμικρὰν σχέσιν μετὰ τοῦ nébo οὐρανοῦ. Συγγενεύουσι δὲ μετὰ τῶν σανσκρ. nabhis, καὶ nabhilas, κέντρον, ὀμφαλός. Αἱ σανσκρ. αὗται συγγενεῖς λέξεις σημαίνουσι τὸ κέντρον τοῦ τροχοῦ τὸ διαπερώμενον παρὰ τοῦ ἄξονος, ἑπομένως τὸν ὀμφαλόν. Ἡ δευτέρα ἐγέννησε τῶν Γερμανῶν τὸ nabel καὶ τῶν Ἄγγλων τὸ navel, ὀμφαλός. Nafe καὶ nave τῆς αὐτῆς παραγωγῆς λέγονται περὶ τοῦ κέντρου τῆς ἐκκλησίας ἢ ὀμφαλοῦ αὐτῆς, διαφυλάττουσαι τὴν αὐτὴν σημασίαν τῆς σανσκριτικῆς nabhis, δηλ. τὸ κέντρον παντὸς πράγματος, καθὼς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ ἡμῖν τὴν σήμερον τοιαύτη πολλάκις εἶναι ἡ σημασία τοῦ ὀμφαλοῦ. Ἀντὶ τῆς παρὰ τοῦ Οἰκονόμου γραφείσης nawa γράφε nabha, διότι τὸ nawa εἶναι ἡ σανσκρ. navas, λατ. novus, ἑλλην. νέος.

Ἀκολουθεῖ δὲ ὁ συγγραφεύς· « Οὕτω καὶ τὸ λατ. coelum (οὐρανός) ἀλβαν. kiel — κοῖλον· καὶ τὰ κτοξ. hefen, ἀγγλ. heawen—hafen, λατ. cavus, καυὸς, χαυὸς, χαβὸς (κοῖλος)... Τὸ δὲ γερμ. himmel ἀρχ. Σβεκ. himin, παράγουσιν ἐκ τοῦ heimen (καλύπτειν, ὅθεν καὶ hemd ἀρχ. hemmet,—mat—εἷμα,—ματος, ἱμάτιον, παραβάλλουσι δὲ καὶ τὸ ὑμήν. Βλ. Adelung. » Πρὸς ταῦτα λέγω ὅτι τὸ πάλαι, εἰς τὴν πολύθεον τῶν Ἰνδῶν μυθολογίαν οἱ θεοὶ αὐτῶν κατῴκουν τὰ ὑψηλὰ καὶ σύνδενδρα ὄρη τῆς χώρας αὐτῶν. Ὁμοίαν λατρείαν μετέφεραν καὶ οἱ ἀποικήσαντες εἰς ξένας χώρας ἀπόγονοι αὐτῶν. Τὰ ὑψηλότερα ὄρη τῆς Ἰνδίας εἶναι τὰ Ὑμαλαΐα, καὶ τούτων τὸ ὕψιστον τὸ ὄρος Kailasa ἢ Kailas, ὅπου κατῴκουν οἱ Θεοί, κατ' ἐξοχὴν ὁ μέγας Θεὸς Siva. Ἀπὸ τὴν ἀρκτικὴν πλευρὰν τοῦ ὄρους τούτου πηγάζει ὁ ἱερὸς ποταμὸς Ἰνδός. Καθὼς λοιπὸν οἱ Ἕλληνες λατρεύοντες τοὺς θεοὺς αὐτῶν εἰς τὸν Ὄλυμπον, ἀκολούθως ὠνόμασαν καὶ αὐτὸν τὸν οὐρανὸν Ὄλυμπον, οὕτω καὶ οἱ Ἰνδοὶ ἐκάλεσαν τὸν οὐρανὸν Kailas καὶ οἱ διασπαρέντες εἰς Ἰταλίαν ἀπόγονοι αὐτῶν Ῥωμαῖοι, Coelum. Ἡ ἰδέα αὕτη ἐνισχύεται παρὰ τῆς Γερμανικῆς himmel, οὐρανὸς, παραγομένης ἀναμφιβόλως ἐκ τῶν Himalaïa ὀρέων, κατοικίας πολλῶν θεῶν καὶ ἡμιθέων τῆς ἰνδικῆς μυθολογίας. Ἐνταῦθα ἀνάγεται καὶ ἡ ἑρμηνεία τῆς ἀτσιγγανικῆς cayes, οὐρανός, εὑρισκομένης εἰς τὸ γλωσσάριον τοῦ Βόῤῥω. Ὁ ἐπιθυμῶν ἐκτενεστέρας περὶ τούτου πληροφορίας, εὑρίσκει αὐτὰς εἰς τὸ πόνημα τοῦ E. Pockoke, India in Greece. Λονδῖν. 1853.

γάνων ἐπήγασεν εἴτε ἐκ τῶν δύο τούτων, εἴτε ἐκ τῆς Σανσκρίτης, ἀπὸ τὴν ὁποίαν κατὰ κοινὴν τῶν σοφῶν ὁμολογίαν ἀμφότεραι αὗται ἐγεννήθησαν. Πάμπολλαι λέξεις τοῦ γλωσσαρίου εἶναι καθαρώταται σανσκριτικαί, ἀναλλοίωτοι εὑρισκόμεναι μετὰ τῶν αὐτῶν συμφώνων καὶ φωνηέντων εἰς ὅλα τὰ λεξικὰ τῆς Σανσκρίτης· ὅσαι δὲ παρεμορφώθησαν εὔκολα ἀνάγονται εἰς τὴν γλῶσσαν ταύτην κατὰ τοὺς ὀρθοὺς γραμματικοὺς κανόνας τῆς πρὸς ἄλληλα τροπῆς τῶν συμφώνων. Τοιαύτη λέξεων συγγένεια καὶ τόση ἐναργὴς ὁμοιότης, ἤθελεν εἶσθαι εἰς λαοὺς λαλοῦντας ἀγνώστους γλώσσας, τρανὴ ἀπόδειξις τῆς συγγενείας αὐτῶν, καὶ φανερὰ ἡ καταγωγὴ τοῦ λαλοῦντος αὐτὴν ἔθνους.

Ἡ ἱστορία ἡ πανταχόθεν ζητοῦσα φῶς, καταγινομένη εἰς τὴν προαιώνιον καὶ ἀνιστόρητον καταγωγὴν πολλῶν φύλων, λαμβάνει πλὴν τῆς γλώσσης, πᾶσαν ἄλλην μαρτυρίαν δυναμένην νὰ διασαφίσῃ τὸ πρωτογενὲς πάσης φυλῆς καὶ παντὸς ἔθνους. Εἰς τὴν μελέτην τῆς πρώτης τῶν Ἀτσιγγάνων ἱστορίας, πλὴν τῆς γλώσσης εἶναι καὶ αὐτὸ τῶν ἀνθρώπων τὸ χρῶμα, παντελῶς διάφορον τοῦ τῶν συγκατοικούντων λαῶν, χρῶμα μεταλλαττόμενον κατὰ τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, ποτὲ μὲν ἀνοικτόν, ποτὲ δὲ βαθύ, καὶ ἄλλοτε ὅμοιον τῶν ἐγχωρίων. Πρὸς τούτοις τὰ ξένα ἤθη, τὸ ἀδιάλλακτον πρὸς ὅλους μῖσος τῶν Ἀτσιγγάνων, τὸ μνησίκακον καὶ θηριῶδες αὐτῶν τὸ ὁποῖον δὲν κατώρθωσε νὰ μαλάξῃ ὁ Εὐρωπαϊκὸς πολιτισμός, δεικνύουσιν ἐναργέστατα τὴν ἀλλαχοῦ γέννησιν, καὶ τὴν ἀλλαχόθεν εἰς τὴν Εὐρώπην μετοικεσίαν των. Καὶ μνείαν μὲν περὶ ταύτης οὐδεμίαν κατέλιπον οἱ τότε ἱστορικοὶ τῆς Εὐρώπης, οὐδ' εἶχον οἱ τότε κατὰ πρῶτον γνωρίσαντες αὐτούς, τὰς ἀπαιτουμένας περὶ τὴν ἔρευναν τοιούτων ζητημάτων γνώσεις. Τὴν ἔλλειψιν ὅμως ταύτην ἡ παραβολὴ τῆς γλώσσης δύναται σαφέστατα ν' ἀναπληρώσῃ, καὶ ἡ μαρτυρία αὕτη ἐνισχυομένη καθ' ἑκάστην ἀπὸ τὴν σπουδὴν τῆς Σανσκρίτης, εἶναι ἱκανή, ἐν ἐλλείψει σαφεστέρων ἀποδείξεων, νὰ πληροφορήσῃ ἡμᾶς ὅτι οἱ ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν ἐνοικοῦντες Ἀτσίγγανοι, εἶναι ἄποικοι τῶν Ἰνδιῶν, αὐτόχρημα Ἰνδοί· ὅτι οἱ πατέρες αὐτῶν, φυγόντες τὴν πατρίδα δι' αἰτίας εἰς ἡμᾶς τὴν σήμερον ἀγνώστους, μετῴκησαν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἡ ἐντελεστέρα ἐκμάθησις τῆς γλώσσης αὐτῶν, καὶ ταύτης ἡ ἀντιπαράθεσις πρὸς τὰς διαλέκτους τὰς ἔτι λαλουμένας εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ἐπαρχίας τῆς ἀχανοῦς Ἰνδίας, θέλει πιθανῶς μᾶς φωτίσει περὶ τῆς πατρίδος καὶ τῆς συγγενείας αὐτῶν μετὰ τῶν ἐκεῖ εἰσέτι σωζομένων φυλῶν.

Ἀνακεφαλαιῶν ὅσα εἶπον περὶ τῆς γλώσσης καὶ τῶν ὀνομασιῶν τῆς φυλῆς ταύτης λέγω, ὅτι οἱ Ἀτσίγγανοι μετενάστευσαν ἀπὸ τὰς ἀρκτικὰς χώρας τῆς Ἰνδίας, καὶ διελθόντες διὰ ξηρᾶς, κατὰ τὸν εἰσέτι νομαδικὸν αὐτῶν βίον, εἰσήλασαν εἰς τὴν Ῥωσσίαν, καὶ ἐκεῖθεν, μετέπειτα ἢ συγχρόνως, πρὸς μεσημβρίαν εἰς τὰς χώρας τῆς Μολδαυΐας, Βλαχίας Οὐγγρίας καὶ Βοεμίας, ὅπου κατ' ἀρχὰς ἐπέσυραν τὴν προσοχὴν τῶν τότε Εὐρωπαίων. Τινὲς λέξεις σλαβονικαί, σωζόμεναι εἰς τὴν γλῶσσάν των, οἷον kralis καὶ kralisa, βασιλεὺς — βασιλίς, tushki τηλεβόλον, kòsnnika, κάλαθος, μαρτυροῦσι τὴν μετὰ τῶν Ῥώσσων σχέσιν αὐτῶν. Αἱ δὲ ἑλληνικαὶ cocal, κόκκαλον, petallas, πέταλα, καὶ ὀνόματα ἀριθμῶν τινων, οἷον tranda, saranta, δεικνύουσι σαφέστατα ὅτι οἱ Ἀτσίγγανοι εἰς τὴν διάβασίν των ἐσχετίσθησαν μετὰ τῶν Γραικῶν τῶν κατοικούντων τὰς ὄχθας τοῦ Ἴστρου (α). Πιθανὸν ἀκόλουθοι ἔρευναι ν' ἀποδείξωσι πότε διήνυσαν τὴν ἀπὸ Ἰνδίας μέχρι Ῥωσσίας πορείαν αὐτῶν, πόσα ἔτη διέμειναν ἐντὸς τῆς Ῥωσσίας μέχρι τῆς περαιτέρω αὐτῶν προσελάσεως εἰς τὴν ἑσπερίαν Εὐρώπην. Τοῦτο μόνον γνωρίζομεν ὅτι οἱ Ἀτσίγγανοι, κατὰ τὴν πρώτην αὐτῶν εἰς τὴν Βοεμίαν ἐμφάνισιν, εἶχον ἤδη λησμονήσει καὶ πατρίδα καὶ θρησκείαν, καὶ ἐκηρύττοντο αὐτοὶ μόνοι ἄποικοι τῆς Αἰγύπτου, ἄπειροι τῆς ἐκεῖ λαλουμένης ἐγχωρίου Κοπτικῆς, καὶ τῆς ἔτι συνηθεστέρας Ἀραβικῆς, κοινῆς τότε μεταξὺ τῶν κατακτητῶν Ἀράβων. Ἀλλὰ μὴ φανῇ παράδοξον τοῦτο· τὰ κατὰ παράδοσιν ἱστορούμενα καὶ μὴ γραφόμενα τάχιστα ἀλλοιοῦνται καὶ παραμορφόνονται, εἰς ἔθνη μάλιστα μὴ ἔχοντα γραφήν, καὶ μετὰ καιρὸν παντάπασι λησμονοῦνται. Μάρτυρα τούτου ἔχομεν τὸν Γάλλον Πέτρον Γύλλιον περιηγηθέντα καὶ ἱστοροῦντα τὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΣΤ'. ἑκατονταετηρίδος. Ὁ λαὸς τῆς πόλεως ταύτης, λέγει ὁ τοπογράφος οὗτος, ἀπώλεσε τὴν μνήμην πολλῶν ἐκ τῶν ἀρχαίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὀνομάτων, συναπολέσας καὶ τὴν τῶν πλειοτέρων τῆς ἁλώσεως συμβάντων. Τί ἤθελε συμβῇ ἂν τὰ πλειότερα τούτων δὲν ἐχαράττοντο εἰς τὰς καρδίας τῶν τότε εὐγενεστέρων κατοίκων ἀπὸ τὰ γραπτὰ τῶν ἱστορικῶν ὑπομνήματα;

Μὴ παραξενίσῃ λοιπὸν τὸν ἀναγνώστην ἡ παντελὴς αὕτη τῶν Ἀτσιγγάνων λήθη πατρίδος καὶ προγόνων. Ἡ μετανάστευσίς των ἀπὸ τὴν Ἰνδίαν καὶ ἡ πολυχρόνιος αὐτῶν διατριβὴ ἐντὸς τῆς Ῥωσσίας καὶ τῶν παροχθίων τοῦ Ἴστρου χωρῶν, εἶχεν ἐξαλείψει ἀπὸ τὴν μνήμην τῶν ἀναλφαβήτων αὐτῶν ἀπογόνων καὶ γένος καὶ πατρίδα. Ἀλλ' ὅστις ζητήσῃ τὴν περὶ τῆς καταγωγῆς γνώμην τῶν ἰδίων αὐτῶν, τί δύναται νὰ ἐλπίσῃ ἀπὸ τοιαύτην παχυλὴν ἀμάθειαν ἀνθρώπων ἀπατεώνων καὶ φιλοψευδῶν;

(α) Ἱσπανός τις λόγιος πρεσβεύει ὅτι ἄλλοτε εἰς τὴν Ἱσπανίαν, Ἀτσίγγανοί τινες ἐνόουν τὴν γλῶσσαν τῶν Ἑλλήνων ὅπως τότε ἐλαλεῖτο εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὸ Αἰγαῖον. Ἴδε Βόῤῥω σελ. 51.

ΠΕΡΙ
ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΙΗ'. ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΑ,
καὶ ἰδίως περὶ τῆς Πελοποννησιακῆς ἐπαναστάσεως.

(Τέλος. Ἴδε φυλλ. 181. σελ. 302.)

Θεσσαλός τις κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους, ὀνόματι Παππάζογλους, λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ ἐν τῇ ῥωσικῇ φρουρᾷ, φίλος ὢν τοῦ Ὀρλὼφ, ὅστις ἐπλησίαζε τὸν θρόνον δι' εὔνοιαν τῆς Αἰκατερίνης, εἶδε τὸν καιρὸν ἁρμόδιον ἵνα ἐπισπευθῇ τῶν Ἑλλήνων ἡ ἀπελευθέρωσις, καὶ ἐκοινοποίησεν εἰς τὸν Ὀρλὼφ τὸ περὶ ἐπαναστάσεως τῆς Πελοποννήσου καὶ Ἀλβανίας σχέδιόν του, ὅπερ ἤθελε νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν ἔγκρισιν. Ὁ δὲ Ὀρλὼφ, τὴν ἰδέαν τῆς κατακτήσεως ἑνὸς ἔτι στέμματος ὑπὲρ τῆς δεσποίνης αὐτοῦ ἀσπασάμενος, καὶ πιστεύων ὅτι οἱ Μακεδόνες, οἱ Ἠπειρῶται καὶ οἱ Πελοποννήσιοι ἦσαν, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Θεσσαλοῦ, πρόθυμοι νὰ ἁρπάσωσι τὰ ὅπλα, ἐθεώρει ἤδη ὅτι τὸ ἐπιχείρημα ἔμελλεν ἀφεύκτως νὰ εὐδοκιμήσῃ. Καὶ ὁ Παππάζογλους αὐτὸς, εἴτε ὑπερβολῇ χρώμενος, εἴτε ἑαυτὸν ἀπατῶν, παρίστα ἤδη τοὺς Ἕλληνας πάντας ἑτοίμους νὰ κηρυχθῶσιν ὑπὲρ τῆς Αἰκατερίνης, λέγων, ὅτι ἀρκεῖ μόνον ἡ παρουσία Ῥώσου τινὸς στρατηγοῦ, ἵνα ἐκραγῇ ἀμέσως ἡ ἐπανάστασις, ἐν δὲ μόνον πολεμικὸν πλοῖον ἂν εἰς τὰ παράλια τῆς Μάνης ἀνεφαίνετο, ἑκατὸν χιλιάδες πολεμιστῶν ἤθελον ἐγερθῇ ἵνα ἐξοντώσωσι τοὺς ὀλιγαρίθμους Ὀθωμανοὺς τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ἀττικῆς. Ἔλεγε δὲ πρὸς τούτοις, ὅτι πρὸ μικροῦ ἐπανάστασίς τις ἐξεῤῥάγη ἐν Ἀθήναις, καὶ τὸ τυχαῖον τοῦτο συμβὰν, καθ' ὃ οὔτε κἂν λόγος περὶ Ῥωσίας ἐγένετο, ἀπεδείκνυεν ἀλανθάστως, ὅτι ὑπῆρχε μέγας ἀναβρασμὸς κατὰ τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἑτοίμης διὰ τοῦτο νὰ ἀσπασθῇ τὸν ῥωσικὸν ἀγῶνα. Οἱ ἀπατηλοὶ οὗτοι λόγοι ἐγοήτευσαν τὸν Ὀρλὼφ, ὅστις ἄλλο δὲν ὠνειρεύετο πλέον ἢ τὴν ἐξόντωσιν τῆς ἡμισελήνου καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ δὲ Αἰκατερίνη εὐκόλως παρεδέχθη τὸ σχέδιον τοῦ Παππαζόγλου, καὶ ἡ ἐλπὶς νὰ βασιλεύσῃ ὡς ἄλλη Σεμίραμις εἰς τὴν Ἀνατολὴν, ἐκέντα φλογερῶς τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν φιλοδοξίαν της· ἀλλὰ τὸ Συμβούλιον, ἐξετάσαν μετὰ πλειοτέρας ἐμβριθείας τὸ κολοσσιαῖον σχέδιον, δὲν ἔκρινεν αὐτὸ τοσοῦτον εὐκατόρθωτον. Ἡ Ῥωσία τότε δὲν εἶχεν οὔτε ἕνα ναύτην, καὶ πλοῖά τινα, ἐπὶ μεγάλου Πέτρου ναυπηγηθέντα, ἐσήποντο εἰς τοὺς λιμένας, διότι ἦσαν ἀνίκανα νὰ πλεύσωσιν, ὁ δὲ ἐφοπλισμὸς καὶ ἡ ἑτοιμασία αὐτῶν πολυδάπανα. Ἡ σκέψις λοιπὸν αὕτη καὶ τοῦ ταμείου ἡ ἀπορία ὑπῆρξαν ἐμπόδια ἀνυπέρβλητα, διὸ καὶ ἡ κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἐκστρατεία ἀπεῤῥίφθη.

Ὁ δὲ Ὀρλὼφ, ἐπίφοβον ἔχων ἐχθρὸν τὸν πρωθυπουργὸν Πανίνην, ἐπίστευσεν ὅτι οὗτος, φθονήσας, ἀντενήργησεν εἰς τοὺς φιλοδόξους σκοποὺς αὐτοῦ καὶ τῆς Αἰκατερίνης. Καὶ ὅμως δὲν ἀπεθαῤῥύνθη καὶ ἀρχηγὸς ὢν τοῦ Πυροβολικοῦ, ὑπέγραψεν ἄδειαν διετῆ, ὅπως ὁ Παππάζογλους ἀπέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ Λάρισσαν χάριν ὑποθέσεών του, ὁ δὲ ῥαδιοῦργος Θεσσαλὸς ἀνεχώρησεν ἀμέσως, ταύτῃ μὲν χρώμενος τῇ προφάσει, ἀλλ' ὁδηγηθεὶς νὰ προπαρασκευάσῃ γενικὴν συνωμοσίαν τῶν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δυναστείαν Ἑλλήνων, εἶχε δὲ καὶ ἐντολὴν νὰ προσφέρῃ ἄφθονα δῶρα καὶ ὑποσχέσεις, καὶ οὕτω τοὺς μὲν δειλοτέρους νὰ πείσῃ, τοὺς δὲ λοιποὺς νὰ ἐνισχύσῃ καὶ νὰ ἐνθαῤῥύνῃ. Καὶ ἡ Αἰκατερίνη, κρυφίως ἐργαζομένη κατὰ τῆς γνώμης τοῦ Συμβουλίου, ἐζήτησεν ἀλλὰ ματαίως τὴν συμμαχίαν τῶν Ἐνετῶν, διότι ὁ Δόγης, ὅστις ἤθελε τότε νὰ μὴ ἐξυπνίσῃ τὰς ὑποψίας τῶν γειτόνων αὐτοῦ, ἐφοβήθη μὴ διὰ τῆς συμμαχίας ταύτης στραφῇ κατὰ τῶν Ἐνετῶν ἡ ὀργὴ καὶ ἡ ἐκδίκησις τῶν Μουσουλμάνων. Ἐπὶ τρεῖς ἤδη αἰῶνας εἴδομεν μὲν τοὺς Ἐνετοὺς ἀγωνιζομένους κατὰ τῶν τουρκικῶν κατακτήσεων, ἀλλ' οἱ καιροὶ ἤλλαξαν, καὶ ἐκ τῆς πάλαι δυνάμεως τῆς Ἐνετίας δὲν ἔμενεν ἢ μόνον ἡ σκιά. Ὁ Παππάζογλους ἐν τούτοις ἀπήρχετο διὰ τῆς Ἐνετίας εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ἔχων ἤδη τὴν ἄδειαν νὰ δαπανᾷ ἀφθόνως ἐκ τῶν πολλῶν χρημάτων, ὅσα παρήγαγον τὰ ἐμπορεύματα δύο ῥωσσικῶν πλοίων — τῶν μόνων κατὰ πρώτην φορὰν ἐν τῇ Μεσογείῳ θαλάσσῃ σταλέντων — ἅτινα εἶχον ἐκπλεύσει ἐκ Ῥωσίας ἐν ὀνόματι τοῦ Ὀρλὼφ καὶ τῆς Αἰκατερίνης. Κατὰ τὸν διάπλουν ὁ Θεσσαλὸς περιέπεσεν εἰς χεῖρας πειρατῶν τῆς Ἰλλυρίας, ἀλλ' ἐλευθερωθεὶς διὰ τῆς αἰτήσεως Αὐστριακοῦ τινος προξένου, ἔφθασε τέλος εἰς Τεργέστην, ἀφοῦ ὑπέστη πολλὰς ἐναντιώσεις (1766). Ἐκεῖ δὲ ἤρχισε νὰ κατηχῇ πάντας τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Ἰλλυριοὺς, ὅσοι ἤρχοντο χάριν ἐμπορίου εἰς τὴν πόλιν ταύτην, καὶ πολλοὺς ἀποστόλους καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα διασκορπίσας, πολλάκις αὐτὸς ἀπῆλθεν εἰς Μοντενέγρον. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἀνεφάνη εἰς τὰ ὄρη ταῦτα τυχοδιώκτης τις, ὅστις καλῶν ἑαυτὸν Στέφανον Μικρὸν, κατώρθωσε διὰ πανουργιῶν νὰ πείσῃ τοὺς ἐντοπίους ὅτι ἦτο ἐπίσημός τις ὑποκρυπτόμενος· πολλοὶ μάλιστα ἐπίστευσαν ὅτι ἦτο ὁ δυστυχὴς σύζυγος τῆς Αἰκατερίνης, Πέτρος ὁ Γ'. Ὁ μῦθος δὲ οὗτος, οὔτε διαβεβαιούμενος, οὔτε διαψευδόμενος ὑπὸ τοῦ Στεφάνου, ἀλλὰ μᾶλλον διαδιδόμενος διὰ τοὺς μυστηριώδεις τρόπους καὶ τὸ παράδοξον ἦθος τοῦ τυχοδιώκτου, ἀνεστάτωσε μετ' ὀλίγον τὰ πνεύματα τῶν Μοντενεγρίνων καὶ πάσης τῆς Ἀλβανίας. Καὶ ἡ Εὐρώπη δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ τίς ἦτον ὁ μυστηριώδης ἐκεῖνος ἄνθρωπος, ὅστις ὑπεγράφετο πάντοτε, φέρων τὰ παράδοξα ἐπίθετα ταῦτα, *Στέφανος, μικρὸς μετὰ τῶν μικρῶν, πονηρὸς πρὸς τοὺς πονηροὺς καὶ ἀγαθὸς μετὰ τῶν ἀγαθῶν*. Πάντες δὲ ἤλπιζον ὅτι ἡ αὐτοκράτειρα ἤθελε διαψεύσει τὰς ἐπικινδύνους ταύ-

τὰς σπερμολογίας, ἀλλὰ μάλιστα ἐπισήμως πληροφορηθεῖσα περὶ τούτων ἡσύχαζε, διότι μόνη ἐγνώριζεν ὁποῖός τις ἦτο ὁ ψευδώνυμος ἐκεῖνος τυχοδιώκτης.

Λήγοντος ἤδη τοῦ ἔτους, ὁ Παππάζογλους ἀπῆλθεν εἰς Μάνην, ὅπου προτοῦ ἀπέστειλε τοὺς ἀποστόλους αὐτοῦ, καὶ ὁ Γιαννάκης Μαυρομιχάλης, ὁ ἐπισημότερος τῆς χώρας, ὁ σχεδὸν πρωτεύων τῶν ἄλλων φυλαρχῶν, ὑπεδέχθη μὲν τὸν ἀπεσταλμένον τῆς Αἰκατερίνης, ἀλλ' οὐδεμίαν ὁριστικὴν ὑπόσχεσιν ἠθέλησε νὰ τῷ δώσῃ, ὅπερ καὶ οἱ σύντροφοι αὐτοῦ ἐν ειδικῷ συμβουλίῳ παρεδέχθησαν. Ὑπεσχέθησαν ὅμως νὰ συνεννοηθῶσι μετὰ τῶν Ῥώσων, ἅμα ἐν δυνάμει ἐπιφανησομένων. Οὕτως οἱ Μανιάται δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐμπιστευθῶσι τυφλοῖς ὄμμασιν εἰς ἄνδρα ἄγνωστον καὶ ἐστερημένον ἐπισημότητος. Ὁ δὲ Παππάζογλους, ἀδυνατῶν νὰ τοὺς μεταπείσῃ, ἔστρεψεν ἀλλαχοῦ τὴν προσοχήν του, καὶ κατώρθωσε νὰ συνεννοηθῇ μετά τινος πλουσίου Ἕλληνος, προεστῶτος τῆς Καλαμάτας, πολλὰ δυναμένου παρὰ Τούρκοις καὶ Ἕλλησι διὰ τὸν πλοῦτον αὐτοῦ καὶ τὰς σχέσεις. Ὁ προεστὼς οὗτος, Μπενάκης καλούμενος, καί τοι πλησιάζων εἰς πρεσβυτικὴν ἡλικίαν, ὅτε συνήθως διαλύονται τῆς φιλοδοξίας τὰ φαντάσματα, ἐθεώρησε τοὺς σκοποὺς τῆς Ῥωσίας ὡς πηγὴν μεγαλείου δι' ἑαυτόν, καὶ ἤλπισεν, ὅτι ἂν συμπράξῃ εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου, ἠδύνατό ποτε νὰ κυβερνήσῃ αὐτὴν ἐν ὀνόματι τῆς Αἰκατερίνης. Εὐκόλως ὅθεν ὑπεσχέθη εἰς τὸν ἐπίσης ἐν λόγοις εὔκολον Παππάζογλουν, νὰ ἐπαναστατήσῃ δέκα μυριάδας Ἑλλήνων, εὐθὺς ἅμα τῷ σταλῶσι πλοῖα καὶ ὅπλα, ὁ δὲ Θεσσαλὸς ἔπειθεν αὐτὸν ὅτι φθάνει προσεχῶς καὶ στόλος ἱκανὸς καὶ στρατὸς ἀναρίθμητος ἐκ Ῥωσίας. Οὕτως ἀμφότεροι οἱ συνομῶται, ἔχοντες συνεργοὺς ἐπισκόπους ὀλίγους τινὰς καὶ προύχοντας τοῦ τόπου καὶ Μανιάτας συγγενεῖς τοῦ Μπενάκη, συνέταξαν ἔγγραφον, καὶ ἐβλαστογράφησαν τῶν κυριωτέρων ἀρχηγῶν τῆς Μάνης τὰς ὑπογραφάς, ἵνα ἀπατήσωσι τὴν αὐλὴν τῆς Πετρουπόλεως.

Αἱ ῥαδιουργίαι λοιπὸν αὗται συνετάραξαν τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν, ἥτις οὐδέποτε ἀπατηθεῖσα μέχρι τοῦδε, ἐπίστευσε τυφλῶς εἰς τὴν ὑποσχεθεῖσαν αὐτῇ βοήθειαν, καὶ μετ' ὀλίγον, διασπαρείσης ἤδη τῆς περὶ ἐπαναστατικοῦ κινήματος φήμης, ἐνόησαν οἱ Τοῦρκοι, ὅτι συνωμοσία τις ἐσκευωρεῖτο. Καὶ πῶς ἠδύναντο οἱ δυστυχεῖς Ἕλληνες νὰ κρατήσωσι τὴν χαράν των;

Μετὰ δουλείαν τριῶν αἰώνων, ὅτε μόλις τὰ φῶτα τοῦ πολιτισμοῦ ἤρχισαν νὰ ἐπιλάμπωσι μέχρι τῶν Ἑλλήνων, δὲν ἔλειπόν ποτε ἀμυδραί τινες ὑποσχέσεις περὶ τῆς προσεχοῦς ἐλευθερίας των. Οὗτοι δὲ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Γένους ἐπιθυμοῦντες καὶ ἀείποτε εὐχόμενοι, ἤκουον μετὰ χαρᾶς, ὅτι ὁπλιζόμενοι θέλουσι δυνηθῇ νὰ σφάξωσι τοὺς τυράννους, διότι πρὸ πολλοῦ αἱ ἐλπίδες αὗται καὶ οἱ πόθοι ἦσαν τὰ μόνα θέλγητρα τῆς δυστυχοῦς ζωῆς των. Πανταχοῦ λοιπὸν τῆς Αἰκατερίνης οἱ ἀπόστολοι ὥρκιζον τοὺς προεστῶτας καὶ τὸν κλῆρον, πανταχοῦ περιεμένετο ἡ ἐμφάνισις τοῦ ῥωσικοῦ στόλου ἵνα ἐκραγῇ ἡ ἐπανάστασις, καὶ ὅτε ἡ Πύλη, θορυβηθεῖσα διὰ τὸν ἀναβρασμὸν τῶν Ἑλλήνων, κατέστρεφε τοὺς Μοντενεγρίνους διὰ τῶν ἐν Σερβίᾳ καὶ Βοσνίᾳ Γενιτσάρων αὐτῆς, αἱ ταραχαὶ τῆς Πελοποννήσου δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ παύσωσιν ἄνευ αἱματοχυσίας.

Ὁ δὲ πανοῦργος Παππάζογλους, μετρῶν ἐπιτηδείως τοὺς λόγους του, οὐδέποτε ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὅτι ἡ Αἰκατερίνη ἤθελε νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ ἐκ τοῦ ζυγοῦ τῶν Μουσουλμάνων, ἵνα τοὺς ὑποτάξῃ εἰς τὸν ζυγὸν τῆς Ῥωσίας, διότι τὴν ἀγγελίαν ταύτην ἤθελον ἀκούσει μετὰ πολλῆς ἀγανακτήσεως καὶ οἱ Μανιάται καὶ οἱ Σουλιῶται πολεμισταὶ καὶ τοῦ Ὀλύμπου, τῆς Πίνδου καὶ τῆς Ὄσσης οἱ ἀτρόμητοι ἁρματωλοί. Ἀλλ' ὁ πολυμήχανος θεσσαλός, ποικίλλων τοὺς λόγους του εἰς ἑκάστην ἐπαρχίαν, ὑπέσχετο ἐδῶ μὲν πλήρη τὴν ἀνεξαρτησίαν, ἐκεῖ δὲ τὴν ἀπελευθέρωσιν κοιλάδων τινῶν, καὶ ἀλλαχοῦ τὴν ἀνάκτησιν παλαιῶν ἢ τὴν ἀπόλαυσιν νέων προνομίων. Μόνον εἰς τοὺς ἀτυχεῖς τῶν πεδιάδων κατοίκους, τοὺς ἐν δουλείᾳ διηνεκεῖ πάσχοντας, ἐτόλμα νὰ ἐξυμνῇ ὡς εὐεργέτημα τὴν ῥωσσικὴν δυναστείαν. Θέλων δὲ νὰ κερδήσῃ τὰς φυλὰς τῶν ἐν Ἀλβανίᾳ χριστιανῶν, τὰς παλαιόθεν μετερχομένας τὴν λῃστείαν, ἐκήρυττεν ὅτι ἡ Αὐτοκράτειρα ἐπροστάτευε τὰς πανουργίας καὶ τὰς διαρπαγάς των. Οὕτω πολυτρόπως θωπεύων τὰ πάθη, κατώρθωσε νὰ κερδήσῃ τὰ πνεύματα, ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ μέσα αὐτοῦ δὲν εἶχον ἐπισημότητα, ἡ δὲ σκευωρία τῆς συνωμοσίας ἐπλέκετο διὰ μόνου τοῦ ψεύδους, εὔκολον ἦτο νὰ προμαντευθῇ ὁποία τις ἔμελλε νὰ ἦναι καὶ ἡ λύσις. Οἱ δὲ Ἕλληνες, ποθοῦντες φλογερῶς τὴν ἐλευθερίαν, ἐνόουν, ὅτι δὲν ἦτο ἔτι καιρὸς νὰ παλαίσωσι μόνοι κατὰ τῆς ἡμισελήνου, καὶ μόνον διὰ τῆς Ῥωσίας ἠδύναντο νὰ εὐδοκιμήσωσιν, ἄνευ δὲ ταύτης πᾶσα τολμηρὰ καὶ ἀπροσφυὴς ἐπιχείρησις ἠδύνατο νὰ τοὺς καταστρέψῃ, ματαιοῦσα διὰ παντὸς τὰς ἐλπίδας των.

Ἐθριάμβευσαν τέλος πάντων ἐν τῷ συμβουλίῳ τῆς Πετρουπόλεως τὰ σχέδια τοῦ Ὀρλὼφ καὶ οἱ μυστηριώδεις σκοποὶ τῆς Αἰκατερίνης, ἅμα ἦλθον αἱ ἀναφοραὶ τοῦ Παππάζογλου ἐκ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐβεβαίωσε τὴν ἀλήθειαν τῶν ἀναφερομένων Οὐκρανιός τις, ὀνόματι Ταμάρας. Δύο λοιπὸν ἡτοιμάσθησαν στόλοι συγκείμενοι ἐκ πλοίων πεπαλαιωμένων ἤδη, καὶ πολλοὶ προσελήφθησαν ἀξιωματικοὶ τοῦ ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ, ἐξ ὧν ἐπισημότεροι ἦσαν οἱ πλοίαρχοι Γρὲγ καὶ Ἕλφινστων. Ὁ δὲ Ἀλέξιος καὶ ὁ Θεόδωρος Ὀρλὼφ, ἀδελφὸς τοῦ εὐνοουμένου, ἐλθόντες εἰς Ἐνετίαν, παρεβοήθουν τὰς ῥαδιουργίας τοῦ Θεσσαλοῦ, καὶ ἔδιδον βαρύτητα εἰς τὰ ἐπιχειρήματά του. Καὶ ὁ μὲν Ἀλέξιος, εἷς ἐκ τῶν σημαντικωτέρων τῆς Ῥωσίας, ἀνὴρ ἀμαθὴς ἅμα καὶ τραχὺς καὶ ἀλαζών, ἦτό ποτε στρατιώτης ἐν τῇ φρουρᾷ καὶ εἶχε πάντα τὰ ἐλατ-

τώματα τοῦ ταπεινοῦ ἐκείνου ἐπαγγέλματος, ἐξ οὗ ἀνέβη εἰς τὰ ὕψη τῶν ἀξιωμάτων. Ὁ δὲ Θεόδωρος, ὁ νεώτερος τῶν ἀδελφῶν, εὑρὼν τὰ μέσα εὔκολα ἐξεπαιδεύθη, καὶ ζωηρὸς καὶ ἐνθουσιώδης εἶχε τὴν ἡλικίαν ἐκείνην, καθ' ἣν ἡ φαντασία φλογίζεται ὑπὸ τῆς ἀναγνώσεως τῆς Ἱστορίας. Θαῤῥῶν ὅτι εἰς τὴν γῆν τῆς Ἑλλάδος θέλει εὕρει τοὺς ἥρωας τοῦ Πλουτάρχου, τὰ μνημεῖα τοῦ Παυσανίου καὶ κατορθώματα ἄξια τῆς γραφίδος τοῦ Θουκυδίδου, ἐμακάριζεν ἑαυτὸν διὰ τὴν ἀποστολήν του, καὶ ἀνυπομόνως περιέμενε τὰς προπαρασκευὰς τοῦ ἐπιχειρήματος. Πολλοὶ τότε Ἰλλυριοὶ καὶ Ἑπτανήσιοι, πάντες τῶν Ἑνετῶν ὑπήκοοι καὶ ἄπειροι ῥῶσοι ἀξιωματικοὶ ἔσπευδον, διαφόροις προφάσεσιν, εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐνῷ νέοι ἀπόστολοι ἀνήγγελλον εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν προσεχῆ ἀποστολὴν τῶν βοηθημάτων, καὶ ὥπλιζον καὶ προητοίμαζον αὐτοὺς εἰς ἐπανάστασιν.

Ἐν τούτῳ ἐκηρύχθη μεταξὺ Ῥωσίας καὶ τῆς Πύλης ὁ πόλεμος, ὅτε οἱ βάρβαροι ἀφώπλισαν πάντας τοὺς Ἕλληνας καθ' ὅλον τὸ Ὀθωμανικὸν Κάτος, καὶ τότε μόνον ἐπίστευσαν ὅτι ὑπῆρχεν εἰς τὴν Μεσόγειον ῥωσικὸς στόλος, ὅτε εἶδον αὐτὸν περιπλέοντα τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου.

Ὁ δὲ Θεόδωρος Ὀρλὼφ, ἀπαντήσας ἐν ἀπόσπασμα πλοίων τῆς ά Μοίρας τοῦ στόλου εἰς Μαὼν, ἐδοκίμασε νὰ εἰσέλθῃ εἰς Μελίτην, ὅπου ἔμελλε νὰ ἔλθῃ μετὰ τῶν ἄλλων πλοίων καὶ ὁ Ἀλέξιος· ἀλλ' ὁ Τοπάρχης ἔκλεισε τὸν λιμένα, καὶ οἱ Ῥῶσοι ἔπλευσαν πρὸς τὴν Πελοπόννησον. Τὰ πλοῖα τοῦ Θεοδώρου, ἔχοντα ἀνὰ ἕνα ναύτην Μυκόνιον ὡς ὁδηγὸν, ἔῤῥιψαν τὴν ἄγκυραν ἐν τῷ λιμένι Οἰτύλου τὴν 28 Φεβρουαρίου 1770. Μία δὲ Ῥωσικὴ φρεγάδα, φέρουσα πεντακοσίους ἢ ἑξακοσίους Μοντενεγρίνους, ἦτο πρὸ μιᾶς ἡμέρας προσωρμισμένη, καὶ οἱ Πελοποννήσιοι ἠπόρουν βλέποντες τὴν ἄγνωστον σημαίαν, καὶ περιέμενον ἀνυπομόνως τί ἔμελλε νὰ συμβῇ εἰς τὴν χώραν των.

Ἀλλ' ὁ Θεόδωρος δὲν εἶχεν ἢ τρία τρίκροτα, δύο φρεγάδας, ἓν μόνον τάγμα στρατιωτῶν διὰ τὴν ξηρὰν, ὅπλα καὶ κιβώτιά τινα στρατιωτικῶν ἐνδυμάτων τοῦ ῥωσικοῦ στρατοῦ, ἵνα ἐνδύων Ἕλληνας προξενήσῃ θάμβος καὶ ἀπάτην εἰς τοὺς Ὀθωμανούς. Ἠλαττοῦτο ἐν τούτοις τῶν Πελοποννησίων ἡ πίστις διὰ τὴν μικρότητα τῆς ναυτικῆς δυνάμεως ταύτης, καὶ ἐφαίνετο ἤδη φανερὰ, ὅτι δὲν εἶχον κἄμμίαν ἐλπίδα ἐπιτυχίας, θεωροῦντες κακὴν τὴν τοῦ ἐπιχειρήματος ἀρχήν. Ὁ δὲ Μαυρομιχάλης, καίτοι σπεύσας νὰ παρουσιασθῇ ἐνώπιον τοῦ Θεοδώρου ὑπισχνούμενος αὐτῷ τὴν συνδρομὴν τῆς Μάνης, παρεπονέθη πικρῶς, ὅτι ὁ Παππάζογλους ἐτόλμησε νὰ πλαστογραφήσῃ τὴν ὑπογραφὴν αὐτοῦ. Ἐσυμβούλευσε μὲν τοὺς Ῥώσους νὰ ἐκστρατεύσωσιν ἀμέσως κατὰ τῆς Κορώνης, ἀλλ' ὁ Ὀρλὼφ βραδύνας ἀπέβαλεν εὐκαιρίαν χρησιμωτάτην. Ὀργανίσας ἐκ τῶν ἐν Οἰτύλῳ προσελθόντων Ἑλλήνων δύο σώματα, ἔπεμψε τὸ μὲν διὰ τῆς Μάνης εἰς Σπάρτην, ὅπου ἔμελλε νὰ φθάσῃ καὶ ὁ Μαυρομιχάλης μετὰ τῶν πολεμιστῶν του, τὸ δὲ διὰ τῆς Καλαμάτας πρὸς τὴν πόλιν Ἀρκαδίαν πορευόμενον· συμπαρέλαβε δὲ καθ' ὁδὸν καὶ τὸν προεστῶτα Μπενάκην, ὅστις ἔχων πολλοὺς χωρικοὺς, ἰδία δαπάνῃ, τὸ πλεῖστον μέρος ὁπλισθέντας, ὑπεκρίθη ὅτι ὑπείκων εἰς τὴν βίαν παρηκολούθησε τὴν ῥωσικὴν δύναμιν. Τέλος ὁ Θεόδωρος, μετὰ μακρᾶς ἑτοιμασίας, ἐπολιόρκησε τὸ φρούριον τῆς Κορώνης.

Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι, ἐκ τοσαύτης βραδύτητος ὠφεληθέντες, ἦσαν ἤδη εἰς ἄμυναν προπαρεσκευασμένοι καὶ παρὰ προσδοκίαν ἀντεστάθησαν καρτερικῶς, οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει Ἕλληνες, ὑπὸ τῶν πυροβολείων τοῦ φρουρίου κυκλούμενοι, δὲν ἐτόλμησαν νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα, καὶ οὕτως οἱ Ῥῶσοι μὴ δυνάμενοι, διὰ τὴν ὀλίγην αὐτῶν δύναμιν, νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἔφοδον κατὰ τοῦ φρουρίου, κατεγίνοντο εἰς προσπαθείας ἀνωφελεῖς καὶ ἀνεπιτηδείους.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, τὸ ἕτερον τῶν στρατιωτικῶν σωμάτων, ἔχον δώδεκα μόνον Ῥώσους καὶ τεσσαράκοντα περίπου Μανιάτας, εἰσήρχετο διὰ τῆς πεδιάδος τῆς Σπάρτης εἰς τὴν πόλιν τοῦ Μισθρᾶ, ἧς οἱ ἐπιτόπιοι τοῦρκοι, εἰς χιλίους πεντακοσίους συμποσούμενοι, παρεδίδοντο διὰ συνθηκολογίας. Ἀλλ' ἐνῷ οἱ δυστυχεῖς οὗτοι κατέφευγον ἤδη εἰς τὴν Μητρόπολιν, προστατευόμενοι ὑπὸ νεανίου τινὸς Μυκονίου τοῦ Ψαροῦ, ὅστις τῇ ἐντολῇ τοῦ Θ. Ὀρλὼφ διώκει τὴν ἐκστρατείαν, φυλή τις Μανιατῶν, ἀναβᾶσα διὰ κλιμάκων τὴν ἀκρόπολιν, ἐπέπεσε σφάζουσα τοὺς Μουσουλμάνους. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, τὴν ἐπίορκον φεύγοντες σφαγὴν, προσέφευγον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου δὲν ἤθελον σωθῆ, ἂν ὁ ἀρχιερεὺς μετὰ τοῦ κλήρου δὲν ἔσπευδε νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν λύσσαν τῶν ὀρεινῶν. Πρώτην ἤδη φορὰν ἐχύνετο τὸ αἷμα εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ φανατισμὸς καὶ αἱ ἀντιδικήσεις ἔμελλον νὰ ζυμώσωσι δι' αἱμάτων τὴν περικαλλῆ ἐκείνην χώραν. Παρ' ὀλίγον λοιπὸν ὁ Μισθρᾶς ἐλαφυραγωγεῖτο ὑπὸ τῶν φοβερῶν τῆς Μάνης πολεμιστῶν, οἵτινες παρεβίασαν μὲν οἰκίας τινὰς, φονεύσαντες τοὺς ἀντιστάντας χριστιανοὺς, ἀλλὰ συγκατένευσαν ἐπὶ τέλους νὰ ταχθῶσι μισθοφόροι εἰς τὰς σημαίας τοῦ Ψαροῦ, ὅστις αὐτοχειροτόνητος, ἐκηρύχθη ἄρχων τῆς ἐπαρχίας.

Ἀλλὰ καὶ τοῦ ἑτέρου σώματος οἱ στρατιῶται, χείρονα ἔτι διέπραξαν ἀνοσιουργήματα κατά τε Τούρκων καὶ Ἑλλήνων, ἡ δὲ πόλις Ἀρκαδία, ἔμφοβος γενομένη διὰ τὰς ἐρημώσεις καὶ τὰς καταστροφὰς, αἵτινες προανήγγελλον τὴν πορείαν τῶν λεγομένων ἐλευθερωτῶν, παρεδόθη τότε ἀμαχητὶ, καὶ ἡ μὲν τουρκικὴ φρουρὰ ἐξήρχετο τῆς ἀκροπόλεως, ἵνα ἀποβιβασθῇ εἰς νῆσόν τινα ὁρισθεῖσαν, οἱ δ' Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥῶσοι ἐγένοντο κύριοι τοῦ τόπου. Ἐν τούτῳ συμμορίαι τινὲς Ζακυνθίων, Κεφαλλήνων καὶ Λευκαδίων ἤρχοντο εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐπὶ σχεδιῶν καὶ ἀδυνάτων πλοιαρίων, ἢ ἐπὶ πλοίων ἰδίαις δαπάναις ναυλωθέντων ἢ καὶ ἀγορασθέντων. Οἱ μετανάσται δ' οὗτοι, ὑπὸ τῶν ῥᾳδιουργιῶν τοῦ Ὀρλὼφ καὶ τοῦ χρυσίου αὐτοῦ δελεασθέντες, ἀνε-

φάνησαν ἐν βραχεῖ χρόνῳ πρὸς τὰ παράλια τῆς Τριφυλλίας, τῆς Ἤλιδος καὶ τῆς Ἀχαΐας, ἀδιαφόρως διαρπάζοντες καὶ λεηλατοῦντες τάς τε τῶν χριστιανῶν οἰκίας καὶ τὰ τσιφλίκια τῶν Μουσουλμάνων. Καὶ ἐκ τῶν Κεφαλλήνων οἱ μὲν ἐκυρίευσαν τὴν Γαστούνην, ὑποχωρησάσης εἰς Π. Πάτρας τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς, οἱ δὲ ἕτεροι ὁπλῖται, ἐνώπιον τοῦ φρουρίου συνταχθέντες, προσεκάλεσαν, ἐν ὀνόματι τῆς Αἰκατερίνης, τὸν φρούραρχον νὰ τοῖς παραδώσῃ τὰς κλεῖς ἄνευ συνθηκολογίας. Ἀλλ' ἡ ρωσικὴ ἐνδυμασία δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀπατήσῃ τὸν φρούραρχον, ὅστις ἀπεκρίθη αὐτοῖς, Ἕνα μόνον Ῥῶσον δείξατέ μοι, καὶ ἀμέσως ἀνοίγω τὰς θύρας. Καὶ ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου ἐπανέστη, ἐνῷ αἱ ὀλίγαι τουρκικαὶ οἰκογένειαι, παρ' ἀγαθοῦ τινος προεστῶτος προειδοποιηθεῖσαι, ἐσώθησαν εὐκόλως διὰ τῆς φυγῆς, ἀλλ' ἡ Κόρινθος καὶ αἱ Ἀθῆναι ἐζήτουν πρῶτον νὰ ἴδωσι πλοῖόν τι ρωσικόν, ὁ Θεόδωρος ὅμως, ὅστις δὲν ἠδυνήθη οὔτε τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ κηρυχθέντας Μεσολογγίτας, ζητήσαντας ἐπίσης πλοῖον, νὰ εὐχαριστήσῃ, ἀπέβαλε κατ' ἀνάγκην καὶ τῶν δύο πόλεων ἐκείνων τὴν ἰσχυρὰν ἐπικουρίαν.

Ἐν τούτοις ὁ Ῥῶσος στρατηγὸς Ἀννίβας, ἐξ Ἀφρικῆς καταγόμενος, ἐκυρίευσε τὴν πόλιν καὶ τὰ φρούρια τῆς Πύλου (Νεοκάστρου) καὶ ὁ Θεόδωρος ἔφερεν ἐκεῖ τὸν στολίσκον αὐτοῦ, διότι ὁ λιμὴν τῆς Οἰτύλου οὐδεμίαν παρεῖχεν ἀσφάλειαν ἐν ὥρᾳ χειμῶνος. Ὁ δὲ ἀδελφὸς Ἀλέξιος ἠγκυροβόλησεν εἰς Κορώνην μετὰ τριῶν τρικρότων, ἑξήκοντα κανονίων καὶ μετὰ τριῶν μικρῶν φρεγαδῶν, ἀλλὰ ζηλοτυπῶν, διότι ἐκεῖνος τὸν προέλαβε κατασχὼν πρὸ δύω ἤδη μηνῶν τὴν Πελοπόννησον, καὶ φοβούμενος μὴ ἐκεῖνος καρπωθῇ μόνος τὴν τιμὴν τῆς ἐκστρατείας ἀπεδοκίμασε φανερὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, καὶ ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς Κορώνης, ἀφίνων τοὺς ἀτυχεῖς Ἕλληνας τῆς πόλεως καὶ τῶν περιχώρων εἰς τὴν διάκρισιν τῆς τουρκικῆς βαρβαρότητος καὶ θηριωδίας. Πολλοὶ μὲν ἐξ αὐτῶν ἠκολούθησαν τὸ ρωσικὸν στράτευμα, ἄλλοι δὲ κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη, ἀλλ' ὅσοι ἔμειναν ἐν ταῖς οἰκίας αὐτῶν ἐσφάγησαν πάντες ἀνηλεῶς.

Ὁ Ἀλέξιος Ὀρλὼφ ἐσπατάλει τὰ πλούτη Ἕλληνός τινος Ἰωαννίτου, ἀποκατεστημένου ἐν Ἐνετίᾳ καὶ βαθυπλούτου διὰ τῆς ἐμπορίας γινομένου. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, Μαρούτσης καλούμενος, ὑπερηφανευθείς, ὅτι ἔλαβε παρὰ τῆς Αἰκατερίνης τὸν εὐγενῆ τίτλον Μαρκεσίου, ἦτο πρόθυμος νὰ θυσιάσῃ εἰς τὴν φιλοδοξίαν αὐτῆς καὶ οἰκείους καὶ φίλους καὶ ἑαυτόν. Ἀλλ' εἰς μάτην ἐφωδίαζεν ἀφθόνως τὸν Ἀλέξιον, ὁ χρυσὸς δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ ἤδη ἀπεγνωσμένον ἐπιχείρημα, διότι ὁ Ἀλέξιος μόλις εἶχεν ὀκτακοσίους στρατιώτας, ἐνῷ ἡ Πελοπόννησος περιέμενε πολυαρίθμους στρατιάς, κατὰ τὰς ὑποσχέσεις τοῦ Παππαζόγλου. Διὸ καὶ οἱ προύχοντες καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, πτοηθέντες διὰ τὴν ἀδυναμίαν τῶν Ῥώσων, ἐζήτουν προφάσεις χρονοτριβῆς, καὶ οὐδεμία πόλις ἠγέρθη εἰς ἐπανάστασιν, ἂν καὶ πανταχοῦ ἡ ραδιουργία καὶ ὁ χρυσὸς εἶχον προητοιμασμένα τὰ πνεύματα. Ὁ δὲ Θεόδωρος, φιλονεικήσας πρὸς τὸν Μαυρομιχάλην, δὲν εἶχε πλέον τὸν καρτερὰν τῶν Μανιατῶν ἐπικουρίαν· ἡ ἱστορία ἐφύλαξεν εἰς ἡμᾶς τὴν ἀπάντησιν τοῦ ὑπερηφάνου δημοκράτου πρὸς τὸν μοσχοβίτην αὐλικόν, τὸν φερόμενον ἀλαζονικῶς πάντοτε καὶ δεσποτικῶς. «Καὶ ἂν εἶχες ἐδῶ ὁλόκληρον τὸν στρατὸν τῆς βασιλίσσης σου, τῷ εἶπεν ὁ Σπαρτιάτης, καὶ τότε θὰ ἦσο δοῦλος· ἐγὼ ὅμως ἐλευθέρους κυβερνῶ συμπολίτας, ἀλλὰ καὶ ὁ ἔσχατος αὐτῶν ἐὰν ἤμην, σὺ δὲν θὰ ἤξιζες οὔτε μίαν μου τρίχα.» Καὶ μετὰ τὴν δυστυχῆ καὶ ἀσυλλόγιστον ρῆξιν, οὐδὲν ἄλλο ἔμενεν εἰς τοὺς Ῥώσους πλέον ἢ νὰ καταρτίσωσιν ἀξιόμαχον στρατόν, συλλέγοντες ἐπιτοπίους στρατιώτας, ἀλλ' ὁ Ἀλέξιος ἐπείσθη μετ' οὐ πολύ, ὅτι ἐξέλιπε πλέον ἡ πρὸς τὴν ρωσικὴν δύναμιν πίστις, καὶ θέλων νὰ ἐμποιήσῃ ἐκ νέου θάρρος εἰς τοὺς Πελοποννησίους, ἔπεμψε κατὰ τῆς Μεθώνης πεντακοσίους πολεμιστάς. Ἡλώθη μὲν ἡ Ἀκρόπολις, καὶ οἱ ἀπόστολοι αὐτοῦ διεκήρυσσον ὑπερηφάνως τὸ κατόρθωμα τοῦτο, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν πλέον νὰ μεταπείσωσι τοὺς πολίτας.

Ἐν τούτοις τῶν ρώσων ὁ ἀρχιστράτηγος ἐπίστευε (1770) ὅτι εὐκόλως ἠδύνατο νὰ κυριεύσῃ τὰ παραθαλάσσια τῆς Πελοποννήσου φρούρια καὶ ὀχυρώματα, ἐὰν κατώρθωνε νὰ ἐπαναστατήσῃ τὰς μεσογείους πόλεις, διὸ παρείγγειλεν εἰς τὸν Ψαρόν, τὸν ἔτι ἐν Μισθρᾷ εὑρισκόμενον, νὰ πορευθῇ πανστρατιᾷ κατὰ τῆς Τριπόλεως, ἥτις ἦτο ἡ καθέδρα τῆς πελοποννησιακῆς Κυβερνήσεως. Ἀλλ' εἰς τὴν πόλιν ταύτην, ἰσχυρὰν διά τε τὴν θέσιν καὶ τὰ ὀχυρώματα, κατέφυγον ἤδη οἱ γείτονες Τοῦρκοι καὶ ἐποίουν αὐτὴν ἀπόρθητον. Καὶ ὅμως ὁ Ψαρὸς παρέταξε πρὸ τῶν τειχῶν τὰ πυροβολεῖα αὐτοῦ, ἀλλὰ μετεβλήθησαν αἴφνης τὰ πράγματα, καὶ ἐν ὀλίγαις ἡμέραις ἡ τύχη ἐγκατέλιπε τοὺς ρώσους, καὶ ἤρχισαν αἱ συμφοραὶ τῶν Ἑλλήνων μεγάλαι καὶ ἀξιοδάκρυτοι.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Σουλτάνου, καταπληχθεῖσα ἤδη διὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν ρώσων, ἐξύπνησεν ἐκ τοῦ μακροῦ ληθάργου καὶ ἀπεφάσισε διὰ μέτρων ἐπιτηδείων νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν ὁρμὴν τῶν ἀετῶν τῆς Αἰκατερίνης. Καὶ στρατιὰ πολυάριθμος ἐπορεύετο πρὸς τὴν Μολδαυΐαν, καὶ στόλος εἴκοσι μεγάλων πλοίων καὶ πολλῶν ἄλλων μικροτέρων κατέβαινε διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου πρὸς τὸ Αἰγαῖον· οἱ δὲ Ἀλβανοί, καταβαλόντες τὴν ἐπανάστασιν τῶν Μοντενεγρίνων καί τινας στάσεις τῶν Χειμαρραίων, διήρπαζον τὴν πόλιν τοῦ Μεσολογγίου, ἔκαιον τὰς Πάτρας καὶ ἐπορεύοντο πρὸς τὴν Κόρινθον, ἥτις βλέπουσα τὴν ἀδυναμίαν τοῦ Ὀρλώφ, δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπαναστατήσῃ. Διὸ καὶ οἱ Ἀλβανοὶ ἐξεστράτευσαν ἀμέσως κατὰ τῆς Τριπόλεως.

Ὁ Ψαρὸς ἐν τούτοις ἐπυροβόλει τὴν Τρίπολιν, ἀλλ' οἱ Ἀλβανοί, αἴφνης ἐπιπεσόντες, διεσκόρπισαν τὸν στρατόν του, ἐφόνευσαν τοὺς ρώσους εἰς τὰ πυροβολεῖα αὐτῶν, καὶ εἰσελθόντες εἰς τὴν πόλιν τρισχιλίους ἔσφαξαν χριστιανοὺς ἄνδρας τε καὶ

γυναῖκας καὶ νήπια. Καὶ μετ' ὀλίγον θανατόνεται ὁ ἀρχιερεὺς μετὰ πέντε ἄλλων ἱερωμένων, καὶ ἄρχεται σφαγὴ γενικωτέρα, ὅτε οἱ Ἀλβανοὶ μαινόμενοι καὶ θηριώδεις, διέβαινον πυρπολοῦντες καὶ καταστρέφοντες. Ταῦτα ἔπασχον καὶ αἱ πόλεις Πατρῶν, Μεσολογγίου καὶ Αἰτωλικοῦ, καὶ προηγγέλλετο οὕτως ἡ γενικὴ τῶν Ἑλλήνων ἐξόντωσις. Πολλοὶ τότε χωρικοὶ ἔνοπλοι προσῆλθον εἰς τοὺς ἐν Τριπόλει Ἀλβανούς, ὑποτασσόμενοι καὶ ζητοῦντες συγχώρησιν, ἀλλ' ἔμελλε νὰ ἐγερθῶσιν αἱ φρικώδεις ἐκεῖναι πυραμίδες τῶν κρανίων, μνημεῖα βαρβαρότητος καὶ θηριωδίας, ἅτινα μέχρις ἐσχάτων ἐσώζοντο ἔτι περὶ τὴν Τρίπολιν.

Ἦτο μὲν ὁ Ὀρλὼφ ἀτάραχος καὶ ἀποφασιστικός, ὡς πρέπει νὰ ἦναι οἱ συνομῶται, ἀλλὰ δὲν εἶχεν οὔτε τὸ ἐλάχιστον τῶν προτερημάτων, ὅσα ἀναδεικνύουσιν ἐνδόξους καὶ θριαμβεύοντας τοὺς στρατηγούς. Διὸ καὶ ἀπεθαῤῥύνθη ἅμα μαθὼν τὴν ἧτταν τοῦ Ψαροῦ, τὴν εἰσβολὴν τῶν Ἀλβανῶν καὶ τὴν κατάβασιν στόλου ὀθωμανικοῦ πρὸς τὸν Ἀργολικὸν Κόλπον. Καὶ ἦλθον μὲν παρ' αὐτῷ πρῶτοί τινες τῶν Ἑλλήνων εἰς Πύλον, ἀλλὰ πεισθέντες ἐκ τῶν πραγμάτων, ἐκήρυξαν πρὸς τοὺς ἑαυτῶν συμπολίτας τὴν ἀλήθειαν, συμβουλεύσαντες αὐτοὺς νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰ ὄρη καὶ εἰς τὰς νήσους, ὅπως σωθῶσι τῆς ἀπανθρώπου ἐκδικήσεως τῶν βαρβάρων. Οἱ δὲ ῥῶσοι ἀπεμονώθησαν πλέον, ἔχοντες μόνον μεθ' ἑαυτῶν πολλὰ γυναικόπαιδα, ὀλίγους τοῦ Μπενάκη φίλους Μανιάτας καὶ πλῆθος ἀποστόλων καὶ φατριαστῶν ἠγορασμένων ἢ διεφθαρμένων ὑπὸ τοῦ Παππαζόγλου. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἡ Μοῖρα τοῦ Μοιράρχου Ἔλφινστων ἤρχετο ἐπίκουρος τοῦ ἄλλου ῥωσικοῦ στόλου, ἀλλ' ὁ Ὀρλὼφ ἀπεφάσισε δυστυχῶς νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Πελοπόννησον, οἱ δὲ Ἀλβανοὶ ἐπορεύοντο ἤδη πρὸς τὴν Κορώνην, ἣν ὁ Ὀρλὼφ δὲν κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ. Ἀλλ' ὁ ἀνδρεῖος Μαυρομιχάλης, λησμονῶν τὰς κατ' αὐτοῦ δυσαρεσκείας, ἐμήνυσεν αὐτῷ, ὅτι ἔρχονται οἱ ἐχθροί· «Ἐλθὲ εἰς βοήθειάν μου ἂν θέλῃς, φύγε ἂν φοβῆσαι, ἐγὼ κρατῶ, καὶ σοῦ δίδω καιρὸν νὰ κάμῃς ὅπως θελήσῃς », καὶ καταλαβὼν ὀχυράν τινα θέσιν παρὰ τὸ Νησίον, ἀνεχαίτισε μετὰ τῶν ὀλίγων Μανιατῶν του τοὺς Ἀλβανούς. Ἀλλ' οἱ πλεῖστοι σύντροφοί του ἔπεσαν, αὐτὸς δὲ κλεισθεὶς εἰς οἶκόν τινα ἀδύνατον, μετὰ εἴκοσι τριῶν πολεμιστῶν του, ἐπολέμησεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας κατὰ πεντακισχιλίων ἐχθρῶν. Μόνος ἤδη ἔμενε μετὰ τοῦ υἱοῦ, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐπυρπόλουν τὸ καταφύγιόν του. Ἐξῆλθον ὅμως· καὶ οἱ βάρβαροι ἐξεπλάγησαν ἰδόντες, ὅτι γέρων καὶ πληγωμένος αὐτός, ὁ δὲ υἱὸς μικρὸς ἔτι καὶ ἄπειρος, ἀνθίσταντο μετὰ τοιαύτης καρτερίας καὶ τόλμης. Καὶ τί δὲν ἠδύναντο νὰ κατορθώσωσιν ἄνδρες τοιοῦτοι, ἐὰν εἶχον στρατηγὸν ἐμπειρότερον τοῦ Ὀρλὼφ καὶ νουνεχέστερον;

Ἡ μὲν Μάνη κατεστράφη, τὰ δὲ περίχωρα τῆς Κορώνης ἐπληρώθησαν πτωμάτων, καὶ οἱ τὴν Μεθώνην πολιορκοῦντες ῥῶσοι περιεκυκλώθησαν πανταχόθεν. Ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων αὐτῶν διωκόμενοι, καὶ ἀπὸ θέσεως εἰς θέσιν πεισματωδῶς προσβαλλόμενοι, πολλοὺς ἀπέβαλον ἄνδρας καὶ τριάκοντα ὀκτὼ τηλεβόλα πολιορκίας, τρεῖς ὅλμους καὶ τέσσαρα πυροβόλα πεδινά. Μόλις δ' ἐσώθησαν ἐκ τῶν ὀκτακοσίων διακόσιοι, οὓς παρηκολούθησαν πεντακισχίλιοι Ἕλληνες ἐκ τῆς πόλεως καὶ τῶν περιχώρων, ἐλπίζοντες νὰ εἰσέλθωσι μετ' ἐκείνων εἰς τὴν Πύλον, ἀλλ' ὁ Ὀρλὼφ, ἀνηλεῶς καὶ ἀπανθρώπως φερόμενος πρὸς αὐτούς, δὲν ἤνοιξε τὰς πύλας ἢ εἰς μόνους τοὺς ῥώσους. Οὕτω σκληρῶς ἀπεδίωξε καὶ πρὸ μικροῦ πλῆθος χριστιανῶν, προσελθόντων εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῶν τηλεβόλων του, ματαίως δὲ οὗτοι ὑπ' αὐτοῦ ἀφεθέντες εἰς τὴν μάχαιραν τῶν Ἀλβανῶν, ἐκραύγαζον σφαζόμενοι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του· «Ὑπεσχέθης νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃς, διατὶ τοὐλάχιστον δὲν μᾶς δέχεσαι εἰς τὸ ἄσυλόν σου;» Δυστυχεῖς Ἕλληνες, ἀργὰ ἐγνωρίσατε τὸν ἐγωϊσμὸν τοῦ ταπεινοῦ ἐκείνου ἀνδραπόδου καὶ τὴν στυγερὰν τῆς Πετρουπόλεως πολιτικήν.

Πανταχόθεν ἐν τούτοις εἰσέβαλον οἱ βάρβαροι νικηταί, καὶ ἐφαίνοντο μακρόθεν τὰ πυρπολούμενα χωρία, οἱ τῶν ἱππέων ἑλιγμοὶ καὶ ἀντήχουν αἱ λυσσώδεις αὐτῶν κραυγαὶ καὶ οἱ κοπετοὶ καὶ οἱ θρῆνοι τῶν σφαζομένων. Καὶ κατὰ τὰς φοβερὰς ἐκείνας στιγμάς, ἐν αἷς ὁ θάνατος περιεφέρετο δρεπανίζων τοὺς ὑπὸ τῶν ῥώσων προδοθέντας χριστιανούς, ὁ Ὀρλὼφ καὶ οἱ συμπολῖται αὐτοῦ ἐθεώρουν, ἀπὸ τοῦ φρουρίου, τὴν ἀποτρόπαιον ταύτην σκηνήν, ἔργον τῆς ἑαυτῶν ἀπερισκεψίας καὶ σκληρότητος, καὶ ἐμειδίων σατανικὸν μειδίαμα βλέποντες ἰδίοις ὀφθαλμοῖς τὴν φοβερὰν ἀγωνίαν χιλιάδων ὁμοθρήσκων, οὓς ἠδύναντο μετ' εὐκολίας νὰ σώσωσι. Τέλος δέ, μεγαλυνομένου ὁσημέραι τοῦ κινδύνου, καὶ ἀφοῦ ὁ θηριώδης ἀπεσταλμένος τῆς Αἰκατερίνης ἀντέταττεν ἤδη εἰς τὰς δεήσεις περιφρονήσεις καὶ σαρκασμούς, ὀκτακισχίλιοι χριστιανοὶ τῆς Πελοποννήσου, πάσης τάξεως καὶ ἡλικίας καὶ γένους, ἐῤῥίπτοντο σωρηδὸν εἰς τὰς λέμβους καὶ ἀπέπλεον πρὸς τὴν Σφακτηρίαν, ἣν πάλαι ποτὲ ἐδόξασεν ὁ ἡρωϊσμὸς τριακοσίων υἱῶν τῆς Σπάρτης. Καὶ ἄλλους μὲν κατέπιον τὰ κύματα, οἱ δὲ λοιποί, τετρακισχίλιοι σχεδόν, ἔφθασαν ἐπὶ τῶν βράχων, καὶ ἔμειναν ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν δίψαν καὶ εἰς τὴν πεῖναν, ὅπου ὑπέστησαν ἀνηκούστους καὶ φοβερὰς βασάνους, εἰς ἐπίμετρον δὲ τῶν κακῶν ἡ θάλασσα ἔφερε πρὸς αὐτοὺς τὰ πτώματα τῶν πνιγέντων οἰκείων καὶ φίλων Κατὰ τὰς ἀξιοθρηνήτους ταύτας συμφοράς, ὁ ἀμείλιχος Ὀρλὼφ προητοιμάζετο σπουδαίως νὰ ἀναχωρήσῃ, καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ ἀκούσῃ τὸν ἀρχιερέα, ὅστις τὸν ἐξώρκιζε νὰ ἀναβάλῃ τὴν φυγήν του, οὔτε τὸν Μπενάκην καὶ τὸν Παππάζογλουν, οἵτινες ματαίως ἐζήτησαν νὰ τὸν πείσωσι, λέγοντες ὅτι μία ναυμαχία μόνη ἠδύνατο νὰ ἐπανορθώσῃ τὰ ἡμαρτημένα· ἐγνώριζον δὲ οὗτοι ὅτι ὁ Θεόδωρος Ὀρλὼφ ἀπέπλευσε, μετὰ τῶν πλοίων του, εἰς συνάντησιν τῆς Μοίρας τοῦ Ἔλφιστων, καὶ ἐπείθοντο ὅτι οἱ δύο οὗτοι ἀρχηγοί, δι' ἐπιτηδείων κινημάτων καὶ διὰ τῆς ἀνδρίας τῶν ναυτῶν, ἔμελ-

λον νὰ καταβάλωσι τὸν πολυάριθμον τοῦ Καπιτάνπασα στόλον. Ὅθεν διὰ λόγων κραταιῶν ἐφρόντισαν νὰ πείσωσι τὸν Ἀλέξιον νὰ περιμείνῃ, ἀλλ' οὗτος εἰς πάντας τοὺς λόγους κωφεύων καὶ παραλαβὼν ἐσπευσμένως τοὺς τετραυματισμένους αὐτοῦ καὶ ὀλιγίστους τινὰς Ἕλληνας μετὰ τῶν ἀρχιερέων Κορώνης, Μεθώνης, Πατρῶν καὶ Καλαμάτας, ἀπέπλευσεν ἐκ τῆς Πύλου τὴν ὀγδόην τοῦ Ἰουνίου· πρὶν δὲ ἀναχωρήσῃ, διέταξε νὰ πληρωθῶσιν αἱ ὑπόνομοι, ὅπως ἐξοντώσῃ τοὺς νικητὰς Ἀλβανοὺς μετὰ τῆς Ἀκροπόλεως, ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἀπέτυχεν, αὐτὸς δὲ, ταύτης μόνον τῆς ἀποτυχίας τὴν λύπην αἰσθανόμενος, ἐγκατέλιπε τὴν χώραν, ἥτις διὰ τῶν ῥᾳδιουργιῶν αὐτοῦ κατεστρέφετο. Καὶ διαβὰς παρὰ τὴν Σφακτηρίαν, εἶδε μετ' ἀπαθείας τοὺς ἀποτόμους βράχους, ὅπου, διὰ τὴν ἀπανθρωπίαν του, ἐβασανίζοντο χιλιάδες χριστιανῶν, ἀλλὰ δὲν ἔτυψεν αὐτὸν ἡ συνείδησις, οὔτε αἱ συμφοραὶ τῶν ἐμάλαξαν τὴν καρδίαν του, ἀλλὰ διέβη ὁ κακοῦργος χωρὶς κἂν νὰ στείλῃ εἰς τοὺς πάσχοντας ὀλίγον ἄρτον καὶ ὕδωρ. Ὁ Παππάζογλους καὶ ὁ Μπενάκης ἠκολούθησαν αὐτὸν, καὶ ὁ μὲν ἀπέθανε μετ' ὀλίγον, ὁ δὲ ἀπῆλθεν εἰς Πετρούπολιν, ἵνα κλαύσῃ τὰς συμφορὰς του καὶ τὴν ἀπώλειαν τῶν οἰκογενῶν καὶ τῆς μεγάλης περιουσίας του.

Τίς ἄρα δύναται νὰ περιγράψῃ τὰ φοβερὰ παθήματα τῶν Ἑλλήνων, οὓς οἱ Ῥῶσοι ἐγκατέλιπον εἰς τὴν θηριωδίαν τῶν βαρβάρων; Πᾶσα ἡ Πελοπόννησος παρεδόθη εἰς πῦρ καὶ εἰς μάχαιραν, καὶ μάχιμός τις καὶ ἀγρία φυλὴ, οἰκοῦσα τὰ παράλια τῆς δυτικῆς Ἀλβανίας, ἠρήμωσε τὰς γονίμους τῶν Πατρῶν πεδιάδας, τὰ ὄρη τῶν Καλαβρύτων, τὰς ὄχθας τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ τὰς κοιλάδας τῆς Ἀρκαδίας, πᾶσαν ἑνὶ λόγῳ τῆς ἀρχαίας Ἀχαΐας τὴν χώραν, ἀπὸ τῆς Ἡρακλείας μέχρι τῆς Κορίνθου καὶ ἀπὸ τῆς Κορίνθου μέχρι τῆς Μεγαλουπόλεως. Καὶ οἱ μὲν κάτοικοι ἐσφάγησαν ἀνηλεῶς, καὶ ἀρχαιόταται πόλεις καὶ χωρία ἀπετεφρώθησαν. Αἱ δὲ Πάτραι, ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας πυρπολούμεναι, μετεβλήθησαν εἰς τέφραν καὶ εἰς ἐρείπια, καὶ μετά τινα χρόνον ἄλλοι ἄνθρωποι ἐθεμελίωσαν νέαν πόλιν, ὅπου ὑπῆρχέ ποτε ἡ καταστραφεῖσα.

Ἐνῷ ἀπέπλεεν ὁ Ὀρλὼφ ἐκ τῆς Πύλου, ὁ Ἐλφινστων ἐφώρμα κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἐν τῷ Ἀργολικῷ κόλπῳ, καὶ ἡ τόλμη τοῦ ἀνδρείου ἄγγλου ἐνεποίησε τρόμον εἰς τοὺς βαρβάρους, οἵτινες τραπέντες εἰς φυγὴν, κατέπλευσαν ἐσπευσμένοι πρὸς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας, καὶ εἰσῆλθον ἐν τῷ Ἑρμαίῳ Κόλπῳ. Ἐκεῖ δὲ καὶ ἑτέραν ἐπικουρίαν προσλαβόντες, ἐμέτρουν στόλον ἀξιόμαχον τρικρότων καὶ δικρότων εἴκοσι δύο, τριῶν κορβετῶν καὶ πολλῶν ἐλαφροτέρων πλοίων, καὶ ἡ δύναμις αὕτη, ἐὰν εἶχε ναύαρχον ἄλλον ἐπιτηδειότερον, ἠδύνατο εὐκόλως νὰ καταστρέψῃ τὸν ῥωσικὸν στολίσκον, ὅστις ἐμέτρει μόνον ἑπτὰ δίκροτα, καὶ ὀλίγας τινὰς κορβέτας. Καὶ μόνος μὲν ἐν τῷ τουρκικῷ στόλῳ διεκρίνετο ὁ περίφημος Χασάνπασας, ὁ βραδύτερον γενόμενος ναύαρχος, ἀλλὰ τοῦ στρατηγικοῦ τούτου ἀνδρὸς τὰς συμβουλὰς δὲν ἠθέλησε νὰ ἀκολουθήσῃ ὁ Καπιτάνπασας.

Καὶ ὁ Ὀρλὼφ ἀπεφάσισε νὰ καταπολεμήσῃ τοὺς Μουσουλμάνους, διότι μόνη ἡ νίκη ἠδύνατο νὰ τὸν σώσῃ, ἀφοῦ ἀπέτυχε κατὰ τὴν Πελοπόννησον. Ὁ στόλος αὐτοῦ ἐνισχύθη μὲν καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων δύο Μοιρῶν, τοῦτε Ἀλεξίου καὶ τοῦ Ἔλφινστων, ἀλλ' ἐστερεῖτο τροφῶν, καὶ οἱ στρατιῶται ὀλίγοι περισωθέντες ἔπασχον ἀσθενοῦντες. Ἐνῷ δὲ τὰ πλοῖα εἶχον ἀνάγκην ἐπισκευῆς καὶ τροφίμων, εἰς κάνένα τῶν λιμένων τῆς Ἀττικῆς καὶ τῶν νήσων δὲν ἠδύναντο νὰ προσέλθωσι, διότι οἱ Ἕλληνες, πτοηθέντες διὰ τὰς μεγάλας συμφορὰς τῆς Πελοποννήσου, ἀπεκήρυττον ἤδη τοὺς Ῥώσους, καὶ ἀπέβαλλον πανταχοῦ τοὺς ἀποστόλους των. Διὸ καὶ ὁ Ὀρλὼφ, κινδυνεύων νὰ μείνῃ ἄνευ πολεμεφοδίων, ἐστερεῖτο καὶ λιμένων καὶ ἀποθηκῶν καὶ ναυσταθμου, ἐνόησε δὲ, ὅτι διὰ τολμήματός τινος ἠδύνατο νὰ σωθῇ, διὸ καὶ πρὸ πάντων ἐπεμελεῖτο νὰ διατηρῇ εἰς τὸν στόλον του τὴν σύμπνοιαν καὶ τὴν πειθαρχίαν, ἀλλ' ἡ ἔρις καὶ ἡ ἀσυμφωνία διῄρεσαν μετ' ὀλίγον τοὺς ἀρχηγούς. Ὁ Ῥῶσος Σπιριτὼφ, ναύτης μὲν ἀτρόμητος, ἀλλ' ἄπειρος καὶ ἀφυὴς ἐρίζετο πρὸς τὸν Ἔλφινστων περὶ τῆς ναυαρχίας, καὶ ὁ Ὀρλὼφ, ἀμαθὴς ἀρχιστράτηγος καὶ ἀλαζὼν, ἔδωκε τὰ πρωτεῖα εἰς τὸν ἀνικανώτερον, ὁ δὲ Ἄγγλος πικρότατα κατὰ τοῦ ἀδικήματος παραπονούμενος καὶ ἀπειλῶν, παρ' ὀλίγον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν στόλον εἰς τὴν κρίσιμον ταύτην καὶ ἐπικίνδυνον θέσιν. Καὶ ὅμως, μετὰ πολλῶν ἡμερῶν διενέξεις, συνελλάγησαν οἱ δύο ναύαρχοι, καὶ ὁ στόλος, εἰς τρεῖς Μοίρας διαιρεθεὶς, ἀπέπλευσε πρὸς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, καὶ ὁ μὲν Σπιριτὼφ ἔσχε τὴν προσθοφυλακὴν, ὁ δὲ Ἀλέξιος τὴν ἡγεμονίαν τῶν πολεμικῶν κινήσεων καὶ ὁ Ἔλφιστων τὴν ὀπισθοφυλακήν. Οὕτω τὴν 5 Ἰουλίου, ἡμέρας ἅμα διαγελώσης, οἱ Ῥῶσοι διέβαινον παραπλέοντες τὰ μεταξὺ Σμύρνης καὶ Χίου νησίδια, καὶ παρετάχθησαν πρὸ τῆς γραμμῆς τῶν Ὀθωμανῶν.

Πεισματώδης δὲ συνεκροτήθη ἡ ναυμαχία, ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι, καίτοι ὑπὸ τῶν πυροβολείων τῆς ξηρᾶς καὶ τῶν βράχων ὑπερασπιζόμενοι, ἐτράπησαν εἰς αἰσχίστην φυγὴν, δύο δὲ πλοῖα, τοῦ Σπιριτὼφ καὶ τοῦ ἀνδρείου Χασὰν, μανιωδῶς ἤδη συμπλακέντα, ἐπυρπολοῦντο καὶ ἠπείλουν τοὺς στόλους, διαλαμπαδεύοντα ἐν τῷ κόλπῳ τὰς καταστρεπτικὰς φλόγας των. Καὶ κατὰ τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν ταραχὴν τῆς πρώτης κατατροπώσεως ταύτης, οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθον εἰς τὸ στενὸν τοῦ Τζεσμὲ, οὐ μακρὰν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἕρμου, καὶ ἔμενον τεταραγμένοι καὶ ἔμφοβοι. Ὠχύρωσαν δὲ τὰ δύο τῆς εἰσόδου ἄκρα διὰ πολλῶν τηλεβόλων, καὶ οὕτω παρῆλθον αἱ δύο πρῶται ἡμέραι, κατατριβόμεναι εἰς προετοιμασίας ἀνωφελεῖς. Ὁ Χασάνης ἐν τούτῳ, βαρέως ἤδη κατὰ τὴν ναυμαχίαν τραυματισθεὶς, ἔδιδε ματαίας συμβουλὰς τῷ Καπιτάν-πασα, ὅστις δὲν ἤθελε νὰ ῥιψοκινδυνεύσῃ πλέον, ἀλλὰ καλύπτων τὰ αἴσχη τῆς δειλίας του διὰ λόγων ἀδικαιο-

λογήτων, οὐ μόνον ἐμπόδισε τὸν στόλον νὰ ἐξέλθῃ εἰς ἀνοικτὸν πέλαγος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν ξηράν. Φοβερὰ δὲ τιμωρία ἐγράφετο ἤδη κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀπειροθαλάσσου καὶ δειλοῦ τούτου ναυάρχου. Κατὰ τὴν νύκτα τῆς 8 διάφορα πυρπολικὰ, ὑπὸ τῶν Ῥώσων ὁδηγηθέντα, ἔφθασαν μέχρι τῶν πρώτων τουρκικῶν πλοίων, καὶ τὸ πῦρ μεταδιδόμενον ἀπὸ πλοίου εἰς πλοῖον κατεβρόχθισεν ὅλον τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν στόλον. Ἡ μεγάλη αὕτη πυρκαϊὰ κατέπληξε τὰ παράλια τῆς Ἀσίας, ἐνῷ ἡ διαδοχικὴ ἔκρηξις τριάκοντα πολεμικῶν πλοίων, ἀνήγγελλε καὶ πρὸς ἀπωτάτας χώρας τὴν μεγάλην καὶ πρωτοφανῆ ἐκείνην καταστροφήν. Ἡ μὲν Σμύρνη ἐκλονίσθη ἐκ θεμελίων, ἡ δὲ Χίος διεσαλεύετο ὡς εἰ ἔμελλε νὰ καταποντισθῇ, καὶ ὁ πολύκροτος τῶν ἐκρήξεων θόρυβος ἔφθασε μέχρι τῶν Ἀττικῶν παραλίων.

Τῆς καταστροφῆς ταύτης ἡ ἀγγελία κατετάραξε τὴν αὐλὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως,φοβουμένην τὴν διὰ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς εἰσβολὴν τῶν Ῥώσων, οἵτινες ἐστρατοπεδεύοντο ἤδη παρὰ τὸν Δούναβιν, καθ' ὃν χρόνον ὁ στόλος τοῦ Σουλτάνου ἐπυρπολεῖτο κατὰ τὸν Ἕρμον. Ὁ Ἔλφινστων τότε παρεκίνει τὸν Ἀλέξιον νὰ πλεύσῃ κατὰ τοῦ Βυζαντίου, καὶ κεραυνοβολῶν αὐτὴν, νὰ περάνῃ διὰ μιᾶς τὸν πόλεμον, ἀλλ' ὁ ἄνανδρος στρατηγὸς, ὅς τις θεωρῶν μακρόθεν τοὺς κινδύνους ἀπὸ τῆς ναυαρχίδος του, οὐδέποτε μετέσχεν αὐτῶν, ἀπέρριψε τὸ τολμηρὸν καὶ ἀλάνθαστον τοῦτο σχέδιον. Ὁ δὲ Ἔλφινστων ἀγανακτήσας εἰσέπλευσε διὰ μόνης τῆς Μοίρας αὐτοῦ, παραβιάσας, πρῶτον ἤδη αὐτὸς, τὸν Ἑλλήσποντον, οὗτινος τὰ φρούρια ἐθεώρουν πάντες μέχρι τοῦδε ἀκαταμάχητα. Ὑποσχεθεὶς ἐνόρκως τῇ Αἰκατερίνῃ νὰ εἰσέλθῃ ἐν τῷ Βοσπόρῳ, ἐτήρησε μὲν τὸν λόγον, ἀλλ' ἰδὼν ὅτι οὔτε ἓν ῥωσικὸν πλοῖον δὲν παρηκολούθησεν αὐτὸν, ἐξῆλθε πάλιν περιφρονῶν καὶ ὑβρίζων τὰ ἀδύνατα τῶν Τούρκων Πυροβολεῖα, καὶ ἀπέδειξε διὰ τῆς ἐπιτυχίας του ταύτης, ὅτι τὰ πάντα ἠδύναντο νὰ κατορθώσωσι οἱ Ῥῶσοι, ἂν ἄλλον ἔχοντες ἀρχηγὸν παρηκολούθουν τὴν θριαμβευτικὴν ἐκείνην εἴσοδον. Μετ' οὐ πολὺ ὁ Χασάνης, καπιτάνπασας διορισθεὶς, ἐξεδικήθη ἐν Λήμνῳ τοὺς Ῥώσους καὶ ἐξήλασεν ἐκ τοῦ Αἰγαίου πελάγους τὴν σημαίαν τῆς Αἰκατερίνης. Ὅλα τότε τῆς Ἀσίας τὰ παράλια ἐπλημμύρισαν χριστιανικοῦ αἵματος,καὶ οἱ ἀτυχεῖς Ἕλληνες τῆς Σμύρνης ἐπλήρωσαν ἀκριβὰ τὸν ἀνωφελῆ θρίαμβον τοῦ Σπιριτὼφ καὶ τὴν παντελῆ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου καταστροφήν. Ἡ εἰρήνη, τέλος, διεδέχθη τὰς ἀλληλουχεῖς ταύτας ἐπιτυχίας καὶ συμφορὰς, καὶ οἱ Ῥῶσοι λησμονοῦντες ἐντελῶς τοὺς Ἕλληνας καὶ τὰ παθήματά των, ἠρκέσθησαν κερδήσαντες ἐπαρχίας τινὰς τοῦ Εὐξείνου Πόντου, καὶ μετὰ ταῦτα ἐκένωσαν τὴν Μολδαυΐαν, καὶ επορεύθησαν εἰς τὴν χώραν τῆς Πολωνίας.

Οὕτως οἱ Ῥῶσοι, ὑποκινήσαντες τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων, κατέλιπον αὐτοὺς εἰς τὰς θηριώδεις τῶν βαρβάρων ἐκδικήσεις, καὶ μόλις, μετὰ πολλῶν ἐτῶν παρέλευσιν, κατώρθωσεν ἡ Πύλη νὰ περιστείλῃ τὰς ἐν Πελοποννήσῳ κακουργίας τῶν Ἀλβανῶν, μόνα ἔργα τῶν ἀναξίων Ὀρλὼφ. Ἑξήκοντα χιλιάδες χριστιανῶν ἔπεσαν θύματα τῆς ἀλβανικῆς μαχαίρας, εἴκοσι χιλιάδες ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα, καὶ ὅσοι ἠδυνήθησαν νὰ φύγωσι τὴν μουσουλμανικὴν λύσσαν, κατέφυγον εἰς Θεσσαλίαν καὶ εἰς τὰς ἐνετικὰς νήσους. Εἰς μάτην ἡ τουρκικὴ διοίκησις ἠγωνίζετο, ἐπὶ ἐννέα ἔτη, νὰ ἀποβάλῃ ἐκ τῆς χερσοννήσου τοὺς Ἀλβανοὺς, οἵτινες ληστεύοντες καὶ βιαιοπραγοῦντες, ἀντὶ νὰ ὑπακούσωσι, πολλάκις ἠπείλησαν τοὺς πασάδας τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τοῦ Ναυπλίου, ὅπου ἦτο ἡ ἕδρα τῆς διοικήσεως κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τῶν ἐρημώσεων καὶ τῶν ταραχῶν. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἐξωντώθησαν, ἀλλ' ἡ λύσσα καὶ ἡ ἀπληστία τῶν Ἀλβανῶν δὲν ἐκορέσθησαν ἔτι. Μετ' ὀλίγον οἱ ἄγριοι οὗτοι πολεμισταὶ ἐκτύπησαν καὶ τοὺς ὁμοθρήσκους, καὶ θέλοντες νὰ διαιωνίζωσιν ἐν Πελοποννήσῳ τὰς σφαγὰς καὶ τὴν ἀναρχίαν, ὡς οἱ Μαμαλοῦκοι ἐν Αἰγύπτῳ, ἐκηρύχθησαν φανεροὶ κατὰ τοῦ Σουλτάνου ἐπαναστάται.

Τότε καὶ ὁ Σουλτάνος, ὅστις ἔβλεπε μετ' ἀδιαφορίας τὴν ἐξόντωσιν καὶ τὸν ἀνδραποδισμὸν διακοσίων χιλιάδων χριστιανῶν, ἐξύπνησεν ἐκ τοῦ ληθάργου, καὶ ἀπεφάσισε νὰ τιμωρήσῃ, οὐχὶ τοὺς κακουργοῦντας, ἀλλὰ τοὺς τολμήσαντας νὰ ἐπαναστατήσωσι κατὰ τῆς ἐξουσίας του. Ὁ νικητὴς τῆς Λήμνου Χασάνπασας ἀπέπλευσε (1779) εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔχων πλήρη ἐξουσίαν ἵνα παύσῃ τὰς ταραχὰς καὶ καταστρέψῃ διὰ τῶν ὅπλων τοὺς Ἀλβανοὺς ἂν δὲν ὑποταχθῶσιν. Ἀλλ' ἀπέτυχε κατὰ τὴν πρώτην περὶ διαλλαγῆς δοκιμὴν, διότι οἱ ἐπαναστάται, ἀτιμωρητὶ τοσαῦτα κακουργήσαντες, δὲν ἠθέλησαν νὰ ὑποταχθῶσι, καὶ πολεμικαὶ προπαρασκευαὶ ἤρχισαν μετὰ σπουδῆς ἀμφοτέρωθεν. Ἐν τούτοις ὁ Χασάνπασας ὀλίγους στρατιώτας παρέλαβεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἡ δὲ Θεσσαλία καὶ ἡ Μακεδονία, ἐρημωθεῖσαι διὰ τὰς συνεχεῖς διαβάσεις τῶν Ἀλβανῶν, κομιζόντων εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν τὰ λάφυρα, δὲν ἠδύναντο νὰ σχηματίσωσι στράτευμα· διὸ καὶ ἐκάλεσεν εἰς βοήθειάν του τοὺς ἁρματωλοὺς καὶ τοὺς κλέπτας τῆς Κυλλήνης, τοῦ Μαινάλου, τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Κορινθίας καὶ τοὺς πολεμιστὰς τῆς Μάνης. Οὗτοι δὲ οἱ ἀνδρεῖοι, οἱ οὐδέποτε εἰς τὰ ὄρη αὐτῶν καταπολεμηθέντες, περιέμενον ἀνυπομόνως τὴν ὥραν τῆς ἐκδικήσεως. Τότε ὁ Κωλοκοτρώνης καὶ μυριάδες ἄλλων κλεπτῶν, ὑψώσαντες πολεμικὴν κραυγὴν, κατέβησαν ἀθρόοι ἐκ τῶν ἀκαταμαχήτων αὐτῶν λημερίων. Οἱ δὲ Ἀλβανοὶ νικηθέντες κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τῆς στρατιᾶς τοῦ Χασάνη, κατατροπωθέντες δὲ ἐντελῶς ὑπὸ τῶν ὀρεινῶν πολεμιστῶν, ἐξωλοθρεύθησαν μέχρις ἑνὸς, καὶ αἱ κεφαλαὶ αὐτῶν σωρευθεῖσαι πρὸ τῆς Τριπόλεως, ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν κρανίων, ἅτινα οἱ Ἀλβανοὶ αὐτοὶ εἶχον προτοῦ ἀνεγείρει, ἐσχημάτισαν τὰς ἀπαισίας ἐκείνας πυραμίδας, ὧν τὰ λείψανα ἐσῴζοντο μέχρι τοῦ 1819.

Σώζεται καὶ νῦν ᾆσμα ψαλλόμενον, εἰς τὰ ὄρη, εἰς τὴν νίκην τῶν ἁρματωλῶν.

Οὕτως ἡ Πελοπόννησος ἀπηλλάγη τῶν ἀγρίων αὐτῶν ὀλετήρων, καὶ οἱ ὀλίγοι χριστιανοὶ οἱ ἐπιζήσαντες ἔσχον τὴν ἀμνηστείαν τοῦ Σερασκέρη, ὅστις ἐτήρησε μὲν αὐτὴν, ἀλλ' ἀπέκλεισε μόνον τὸν Κωλοκοτρώνην, εἰς ὃν ὠφείλετο ἡ κατὰ τῶν Ἀλβανῶν νίκη. Διὰ στυγερᾶς προδοσίας συλληφθεὶς ὁ ἀνδρεῖος πατὴρ τοῦ μετέπειτα δοξασθέντος Θεοδώρου, ἀπέθανεν ἐν βασάνοις, διότι ἀνέδειξε νικητὴν τὸν βάρβαρον τῆς Τουρκίας καπιτάνπασαν.

Ἀλλὰ καὶ ἑτέρα συμφορὰ, ἡ πανώλης, ἐκ τῶν μιασμάτων, τῶν ἐκ τοσούτων ἀτάφων πτωμάτων, γεννηθεῖσα, ἐδεκάτισε τότε τοὺς περισωθέντας Πελοποννησίους, καὶ διήρκεσεν ἐπὶ πέντε ὁλόκληρα ἔτη, θερίζουσα τοὺς ὀλίγους ἀνδρείους, καὶ ἐρημόνουσα τὴν Ἑλλάδα.

Σημείωσις τοῦ μεταφραστοῦ.

Ἐνῷ τὰ ἐλεύθερα τῆς λοιπῆς Εὐρώπης ἔθνη ἀφῖναν εἰς κληρονομίαν τῶν μεταγενεστέρων ἄπειρα καὶ συνεχῆ μνημεῖα τοῦ πολιτικοῦ αὐτῶν βίου, τὸ ἔθνος τὸ ἑλληνικὸν, μετὰ τὴν ἐπιγενομένην εἰς τὸ Βυζάντιον συμφορὰν, δὲν εἶχέ τι ἄλλο ἐκ τῶν τεσσάρων ὀδυνηρῶν αἰώνων του νὰ κληροδοτήσῃ, ἢ μόνον τοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ πάθη του. Δὲν εἶχεν οὔτε Ἀρχὰς οὔτε ἀρχεῖα, καὶ αἱ πάτριαι Μοῦσαι ἀπεδήμησαν πρὸς τὴν Δύσιν.

Ἂν ἴχνη τινὰ τοῦ δυστυχοῦς βίου τῆς δουλείας περιεσώθησαν μέχρις ἡμῶν, πρέπει νὰ τὰ ζητῶμεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ ἐν ταῖς Βιβλιοθήκαις τῶν ξένων ἐθνῶν. Ἀλλ' οἱ ξένοι, τὴν ἑαυτῶν γράφοντες ἱστορίαν, ἀπεθησαύρισαν μόνον ἐκ τῶν ἡμετέρων ὅσα ἐσχετίζοντο πρὸς τὸ θέμα των, καὶ αἱ αὐστηραὶ περὶ ἡμῶν κρίσεις των ἦσαν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, καὶ ἄδικοι καὶ ἐσφαλμέναι.

Ὁ φιλελληνικώτατος Ῥάφνελ, γράψας τὴν ἱστορίαν τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου, ἠρανίσθη τὴν ὕλην ἐκ διαφόρων πηγῶν, καὶ ἐξ ἀνάγκης ἠκολούθησε κρίσεις τινὰς ἡμαρτημένας· Εἶπεν ὅτι οἱ Κλέπται καὶ οἱ Ἁρματωλοὶ, ἐξ ὧν Σπαρτοὶ ἀνεφάνησαν οἱ ἀτρόμητοι ἡμέτεροι πολεμισταὶ τοῦ 1821, ὀλίγον περὶ τῆς πατρῴας θρησκείας ἐφρόντιζον, καὶ κατεφρόνουν τοὺς κανόνας της. Εἰς ἀνασκευὴν τῆς ἐσφαλμένης ἰδέας ἀρκεῖ τὸ ἐφεξῆς ἱστόρημα·

Εἰς τὴν πατρίδα τῶν ἀρχαίων Μολοσσῶν ἤνθιζον πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως δύο περικαλλεῖς κωμοπόλεις τῆς Ἠπείρου, τὸ Σιράκον καὶ οἱ Καλαρρῖται. Ὑπάρχει ἔτι, μικρὸν ἀπέχον, Μοναστήριον ἐπὶ βράχων θεμελιωθὲν, παρὰ τὸν δρόμον τὸν ἄγοντα εἰς Ἰωάννινα. Ἦτο μεγάλη ἑβδομὰς, καθ' ἣν οἱ ἔμποροι τῶν δύο κωμοπόλεων ἐπέστρεφον ἐξ Ἰωαννίνων, χάριν τῆς Λαμπρᾶς, φέροντες πλούσια καὶ λαμπάδας διὰ τὰ τέκνα των. Τριάκοντα χωρικοὶ, δοθέντες αἴφνης εἰς τὸν λῃστρικὸν βίον, παρουσιάζονται εἰς τὸν Ἡγούμενον τοῦ Μοναστηρίου.

— Φαγὶ καὶ πιοτὸ, καλόγερε· τὰ παλληκάρια θὰ ξενυχτίσουν εἰς τὸ Μοναστῆρι σου.

— Καὶ γιὰ καλὸ, παλληκάρια μου;

— Γιὰ νὰ γδύσωμεν, αὔριον, τοὺς διαβάτας, καὶ νὰ φύγωμεν.

Ὁ Ἡγούμενος, ἀνὴρ ἀμαθὴς ἀλλὰ φρόνιμος καὶ ἐνάρετος, παραγγέλλει νὰ ψήσωσι κρυφίως τέσσαρα ἀρνία. Στρώνεται ἡ μακρὰ τράπεζα, καὶ ἐπὶ κλαδίων πρίνου κόπτονται τὰ ψητὰ εἰς τεμάχια, ἡ εὐωδία ἀρωματίζει τὸ κελλίον, καὶ ὁ Ἡγούμενος καλεῖ εἰς δεῖπνον τοὺς λῃστάς.

— Καταραμένε, ἐφώναξε, σκανδαλισθεὶς ὁ λήσταρχος· καλόγερος εἶσαι ἢ Τοῦρκος;

— Τί ἔπαθες, εὐλογημένε;

— Μεγάλη παρασκευὴ, θεοήλατε, οἱ σύντροφοί μου δὲν τρώγουν οὔτε λάδι.

— Καταραμένος νὰ ἦσαι καὶ σὺ καὶ οἱ σύντρόφοι σου. Σήμερον, ὁποῦ ὁ λυτρωτὴς τοῦ Κόσμου ἀπέθανε διὰ σᾶς, ποτισμένος μὲ χολὴ καὶ καρφωμένος εἰς τὸ ξύλον, σεῖς λάδι δὲν τρῶτε, καὶ αὔριο τὸ πρωῒ γδαίνετε τοὺς χριστιανοὺς ὅπου γυρίζουν εἰς τὰ σπήτια τους νὰ κάμουν ἀνάστασι. Ἀσυνείδητοι· τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ εἶναι ἄγρυπνο, τὸ πῦρ τῆς κολάσεως θὰ σᾶς καύσῃ· ἔχετε τὴν κατάραν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἐδικήν μου.

Ἅγιος ἦτο καὶ ἀξιοπρεπὴς ὁ Ἡγούμενος, καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ οἱ ἀπροσδόκητοι ἔῤῥεον ἱεροὶ καὶ ἐπίσημοι. Φῶς ἀμυδρὸν κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἐφώτιζε τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας, ἧς ἡ θεοπρεπὴς ὄψις ἐφαίνετο ὡσεὶ ἐλεεινολογοῦσα τὸ ἔγκλημα, καὶ ἡ μυστηριώδης πνοὴ τῆς θρησκείας ἐπάγωνε τὴν καρδίαν τοῦ ἀρχιλῃστοῦ καὶ τῶν συντρόφων του, οἵτινες ἔστρεφον ἀκουσίως τὰ βλέμματα πρὸς τὴν εἰκόνα καὶ ἔμενον φοβημένοι καὶ ἄφωνοι.

— Ναὶ, ἐπεφώνησε βροντωδέστερον ὁ Ἡγούμενος· ναὶ, καταραμένοι νὰ ἦσθε καὶ σεῖς καὶ τὰ παιδιά σας καὶ τὰ παιδιὰ τῶν παιδιῶν σας, ἂν δὲν μετανοήσετε, καὶ δὲν πιάσετε πάλιν τὸν δρόμον τοῦ Χριστοῦ. Ἐγὼ τὰ εὐλογῶ τὰ κρέατα· φᾶτε καὶ σᾶς συγχωρῶ, τρώγω καὶ ἐγὼ μαζῆ σας, φθάνει μόνον νὰ γυρίσετε εἰς τὰ σπήτια σας ὡς ἀληθινὰ τέκνα τῆς Ἐκκλησίας.

Δὲν ἤγγισαν τὰ κρέατα οἱ λῃσταὶ, ἀλλ' ἀσπασθέντες μετὰ δακρύων τὴν δεξιὰν τοῦ Ἡγουμένου καὶ λαβόντες συγχώρησιν, ἐζήτησαν ἄρτον καὶ ἐλαίας. Οὔτε ἐκάθησαν νὰ φάγωσιν ἐκεῖ, ἀνεχώρησαν αὐθωρεὶ, καὶ διεσκορπίσθησαν, ἕκαστος πρὸς τὸ ἑαυτοῦ χωρίον, ἐπανερχόμενοι οὕτως εἰς τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Περὶ τῆς εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐκστρατείας τοῦ 1825 ἔτους.

—ooo—

Μνημονεύσαντες ἐν παρόδῳ (φυλλάδ. 174. σελ. 133) τῆς ἐπικρίσεως ἣν ἐξέδοτο ὁ καθηγητὴς Κ. Κοτζιὰς κακίζων τὴν ἱστορίαν τοῦ Κ. Τρικούπη, εἴπομεν ὅτι βεβαίως ἡ ἔλλογος καὶ μετριοπαθὴς συζήτησις εἶναι ἀναγκαιοτάτη εἰς διόρθωσιν τῶν ἡμαρτημένων, καθόσον μάλιστα περὶ τὴν ἀφήγησιν τῶν γεγονότων ἀδύνατον νὰ μὴ σφάλῃ καὶ ὁ μᾶλλον ἀμερόληπτος καὶ εὐθὺς ἱστοριογράφος. Ταῦτα γράψαντες πρὸ τριῶν μηνῶν ἐχάρημεν ἰδόντες ἀκολούθως ὅτι ἐδόθη ἀφορμὴ εἰς τοιαύτην συζήτησιν· διότι, πλὴν τῶν δημοσιευθέντων διά τινων ἐφημερίδων, ἐξεδόθη πρό τινων ἡμερῶν καὶ τεῦχος ἐκ 58 σελίδων συγκείμενον, ἐν ᾧ ἀναλύονται τὰ παρὰ τοῦ Κ. Κοτζιὰ ἱστορηθέντα (*).

Δὲν εἶναι ἔργον ἡμέτερον, ἢ τοὐλάχιστον δὲν δυνάμεθα ἐκ τοῦ προχείρου, νὰ ἐξετάσωμεν ἐὰν μὴ καὶ ἐν τῷ φυλλαδίῳ τούτῳ ὑπάρχῃ τις ἀλλοίωσις τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας· ἐπεξήλθομεν ὅμως τοῦτο μετὰ πολλῆς συγκινήσεως. Καὶ ὅτε ἴδομεν τὸν Σαχτούρην σημαίνοντα ἀτρόμως· «μὴ προσέχετε εἰς τὰ κινήματά μου,» καὶ ὁρμῶντα μόνον μετὰ δύο πυρπολικῶν κατὰ τοῦ στόλου τῶν ἐναντίων, καὶ ὅτε ἀνέγνωμεν τὴν μονομαχίαν ἐκείνην τοῦ Γέροντα καθ' ἣν ἓν μόνον σκαφίδιον ἑλληνικόν, τὸ τοῦ Κριεζῆ, ἀντιπαρκταχθὲν εἰς πλῆθος ἐχθρικῶν νηῶν ἐθριάμβευσεν, ἠσθάνθημεν τὸ στῆθος πάλλον, ἀναμνησθέντες ἡμερῶν δόξης καὶ φιλοπατρίας, φιλοπατρίας σβεσθείσης, φεῦ! σήμερον καὶ ἐν αὐτῇ τῇ καρδίᾳ πολλῶν ἐκ τῶν ἐνδόξων τῆς πατρίδος σωτήρων!

Ἐπιθυμοῦντες καὶ ἡμεῖς νὰ συντελέσωμεν τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας, δημοσιεύομεν ἀπαράλλακτον ἀπόσπασμα τοῦ ἡμερολογίου τοῦ Ἐμμανουὴλ Τουμπάζη, ἐν ᾧ περιγράφονται τὰ κατὰ τὴν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐκστρατείαν, ἀπὸ 22 Ἰουλίου μέχρι 13 Αὐγούστου 1825, ἐκστρατείαν ἀξιοθαύμαστον, ἥτις εἰ ἐπετύγχανε, δὲν ἤθελεν ἀνατείλει ἡ ἐρισμάραγος, ὡς εἶπέ ποτε ὁ μακαρίτης Ι. Ῥίζος, τοῦ Ναυαρίνου αὐγή (*). Τὸ ἡμερολόγιον τοῦτο ἔχομεν ὑπ' ὄψιν πρωτότυπον, γεγραμμένον τῇ χειρὶ τοῦ Κ. Γ. Σκούφου, καὶ ὑπογεγραμμένον παρ' αὐτοῦ, ὅστις τότε ἐλέγετο Διομήδης Σκοῦφος. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ἀληθείας θέλουσι βεβαίως γενῆ καὶ περαιτέρω ἔρευναι, ἓν μόνον εὐχόμεθα χάριν τῆς τιμῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν συγγραφέων αὐτῆς, τὸν ἀποσκορακισμὸν πάσης φιλοτιμίας τοπικῆς· διότι τὴν Ἑλλάδα δὲν ἠλευθέρωσαν μόνοι οἱ Ψαριανοί, οἱ Ὑδραῖοι, οἱ Σπετσιῶται, οἱ Πελοποννήσιοι, οἱ Ῥουμελιῶται, οἱ αὐτόχθονες, οἱ ἑτερόχθονες, ἀλλ' ὅλοι ὁμοῦ. Τὴν Ἑλλάδα ἔσωσε καὶ ὁ Κανάρης ἐν Χίῳ, καὶ ὁ Μιαούλης ἐν Μεθώνῃ, καὶ ὁ Κολοκοτρόνης ἐν Βαλτετσίῳ, καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἐν Ἀθήναις, καὶ ὁ Ὑψηλάντης ἐν Μύλοις, καὶ ὁ Γεννάδιος δημηγορῶν, καὶ ὁ Βάμβας γράφων, καὶ ὁ Νέγρης κυβερνῶν, καὶ ἕκαστος συνεισφέρων τῆς ἰδίας ἱκανότητος καὶ τῆς ἰδίας φιλοπατρίας τὸν ἔρανον. Εἰ μέν τινες συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ὡραίου τούτου οἰκοδομήματος ὡς ἀρχιτέκτονες, δι' ὃ καὶ μείζονα ἔχουσι τὸν μισθὸν καὶ λαμπροτέραν τὴν δόξαν, ἀδύνατον ἦν ν' ἀπαρτισθῇ τὸ οἰκοδόμημα ἄνευ πηλουργῶν καὶ λιθοφόρων καὶ λεπτουργῶν καὶ βαφέων. Πάντων λοιπὸν τῶν Ἑλλήνων οἱ ἀπὸ κοινοῦ ἀγῶνες ἀνέδειξαν τὴν Ἑλλάδα· ἡ δὲ δικαιοσύνη ἀπαιτεῖ ν' ἀποδίδωμεν ἑκάστῳ τιμὴν καὶ ἔπαινον δι' ὃ ἔπραξεν, ἀδιαφοροῦντες ποῦ ἐγεννήθη, καὶ μὴ ζητοῦντες νὰ οἰκειοποιηθῶμεν ξένους ἀγῶνας.

Ἰδοὺ τὸ ἀπόσπασμα τοῦ ἡμερολογίου·

«Ἡ Διοίκησις τῆς Ν. Ὕδρας προβλέπουσα τὸν κίνδυνον διατρέχει ἡ Πατρὶς Ἑλλὰς ἂν ὁ Αἰγυπτιακὸς στόλος ἀποβιβάσῃ ἐκ τετάρτου καὶ τὰ λοιπὰ ἀραβικὰ στρατεύματα ἀπὸ Ἀλεξάνδρειαν εἰς Πελοπόννησον· καὶ διὰ νὰ ἐμποδίσῃ καὶ ματαιώσῃ τοὺς πανολεθρίους τούτους σκοποὺς κατὰ τῆς φίλης πατρίδος, διέταξε δύω πολεμικὰ πλοῖα, τὸ ἡμέτερον ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ τὸ τοῦ γενναίου Καπ. Ἀντωνίου Γ. Κριεζῆ, καὶ πυρπολικὰ τρία τὸ τοῦ γενναίου Καναρίου (*), Ἀντωνίου Θεοφάνη καὶ Μανώλη Μπούτη, ἀρχηγὸν δὲ ἐκστρατείας ταύτης τὸν κύ-

---

(*) Ἀνασκευὴ τῶν παρὰ τοῦ Κ. Ν. Κοτζιὰ ἱστορουμένων περὶ τῶν Ψαριανῶν πραγμάτων, ὑπὸ Δ. Τσαμαδοῦ. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς Αὐγῆς 1857.

(*) Τῆς ναυμαχίας ταύτης ἀκριβῆ καὶ λεπτομερῆ ἔκθεσιν φιλοπονηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ Κ. Π. Καλλιγᾶ ἐδημοσίευσεν ἡ Πανδώρα πρὸ τεσσάρων ἐτῶν μετὰ πίνακος ἐξηγητικοῦ. Σήμερον δὲ παραθέτει καὶ τὴν εἰκόνα αὐτῆς χάριν τῶν φιλοτέχνων ἀναγνωστῶν.

(*) Ὁ ναύαρχος Κανάρης ὡδήγει τὸ πυρπολικὸν δι' ὃ γίνεται λόγος ἐν τῷ ἐγγράφῳ τούτῳ·

« Τὸ ἐκτελεστικὸν σῶμα, πρὸς τὸν ἀγαθὸν πολίτην

Κύριον Ἐμμανουὴλ Τουμπάζην.

»Μὲ εὐχαρίστησίν της εἶδεν ἡ διοίκησις τὴν εἰκόνα τοῦ νέου πυρπολικοῦ, τὸ ὁποῖον ἐναυπηγήθη ἐν Σαλαμῖνι εἰς ὄνομά της ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν σου· ὁσάκις οἱ παραστάται τοῦ ἔθνους ῥίπτουν τὰ ὄμματα εἰς αὐτήν, ἐν ᾧ θαυμάζουν τὴν τέχνην τῆς γραφῆς καὶ τῆς κατασκευῆς τὴν ἐντέλειαν, ἐπαινοῦν καὶ τὸν πατριωτισμόν σου, καὶ τὴν προθυμίαν σου νὰ ὠφελῇς τὴν πατρίδα. Εὔχεται δὲ ἡ διοίκησις, τὸ προτέρημα τοῦτο τῆς τέχνης, ὁμοῦ μὲ τὰς πατριωτικὰς ἀρετάς, νὰ γενοῦν κοινὰ εἰς τὸ ἑλληνικὸν ναυτικόν, τὸ ὁποῖον τελειοποιούμενον, ὄχι μόνον θέλει σώσει τὴν πατρίδα, ἀλλὰ θέλει γενῆ καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ὁ στύλος τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους.

»Ἐν Ναυπλίῳ τὴν ά. Ἰουνίου 1825.

(Τ. Σ.) »Ὁ Ἀντιπρόεδρος

»Γκίκας Μπότασης.

»Ἀναγνώστης Σπηλιοτάκης

»Ἰωάννης Κωλέτης.

»Ὁ Γεν. Γραμματεύς,

»Α. Μαυροκορδάτος.»

ριον Ἐμμ. Τουμπάζην, διὰ νὰ ἀπέλθωμεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐντὸς τοῦ λιμένος, καὶ κατακαύσωμεν εἰ Θεὸς δώσει τὸν ἐχθρικὸν στόλον.

» *Συμβεβηκότα.*

»Σὺν Θεῷ μισεύομεν ἀπὸ Ὕδρας μὲ τὰ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν μου πλοῖα, διευθυνόμενοι εἰς τὸν σκοπόν μας. Ἐῤῥίψαμεν ἄγκυραν εἰς Μετόχιον, ἄντικρυ τῆς Ὕδρας περιμένοντες τοὺς μείναντας ναύτας μας.

»Τῇ 23 Ἰουλίου. Πέμπτη. Ἐπληρώθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ναυτῶν μας. Ἦλθε καὶ ὁ ἀρχηγός μας κύρ. Ἐμμ. Τουμπάζης, καὶ ὁ πλοίαρχος Καπ. Ἀντώνιος. Διετάχθησαν οἱ πυρπολισταὶ νὰ ἔλθουν εἰς τὸ πλοῖόν μας· ἐλθόντες τοὺς ἐδόσαμεν τὰ ἀναγκαῖα ἐξηγητικὰ βιβλία τῶν σενιάλων, καθὼς καὶ τὰς μερικὰς σημαίας ἑνὸς ἑκάστου πυρπολικοῦ.

»Ἐκάμαμεν πανιά. 24.—Ἐνυκτώθημεν εἰς τὸ μέρος ὁποῦ δείχνει ἡ ῥελεβατζιόνε μας· ὁ ἀὴρ ἐφύσησεν ὀλίγον· ἐκάμαμεν σημεῖον ἕνα φανάριον εἰς τὴν μετζάναν διὰ νὰ ἀκολουθήσῃ ἡ μοῖρά μας παρατηροῦσα τὰ κινήματά μας· ὁ ἀὴρ πάντοτε φυσᾷ ὀλίγος. 25—Ἐξημερώθημεν ὡς ἡ ῥελεβατζιόνε μας· ὁ καιρὸς ἄρχισε νὰ φυσᾷ. Ἐδέσαμεν εἰς τὴν πρύμην μας τὸ πυρπολικὸν τοῦ Ἀντωνίου Θεοφάνη ὡς ἀργοκίνητον. Γαλήνη μᾶς κατέλαβεν· ἐφύσησεν ὀλίγον. 26— Ἐνυκτώθημεν ὡς ἡ ῥελεβατζιόνε μας ἔχωντας πάντοτε τὸν αὐτὸν ἄνεμον· ἐκάμαμεν δὲ πρὸς τούτοις καὶ σενιάλον τῆς μοίρας μας, νὰ ἑνωθῇ ὅλη· καθὼς καὶ νὰ βαστῶσι πλώρην Σ. Ι. Λ. ἥτις καὶ ἀνταπεκρίθη. 28—Ἐξημερώθημεν ὡς ἡ ῥελεβατσιόνε μας (Ἀλεξανδρείας πέλαγος). 29—Ἐφωνάχθη ὁ Καπ. Α. Γ. Κριεζῆς, διὰ νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ πλοῖόν μας, καθὼς καὶ οἱ πλοίαρχοι πυρπολισταὶ, ὅπως ἀποφασίσωμεν τὴν διὰ τὸν σκοπόν μας ἐνέργειαν· ἐλθόντες δὲ οἱ πυρπολισταὶ πλοίαρχοι καὶ Καπ. Ἀντώνιος Γ. Κριεζῆς, καὶ ἀφ' οὗ ἔμειναν σύμφωνοι ὅ τε ἀρχηγός μας κύριος Ἐμμ. Τουμπάζης καὶ Α. Κριεζῆς, ἔδωκαν τοιαύτας ὁδηγίας εἰς τοὺς πυρπολιστὰς, δηλαδὴ, πρὸς τὸ μεσημέριον νὰ διευθύνωσι πλώρην διὰ Ἀλεξάνδρειαν μὲ παρατήρησιν τοιαύτην, ὥστε νὰ προφθάσωσιν εἰς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος πρὸς τὰς 11, καὶ νὰ ὑψώσωσιν εἰς τὸ πλωρινὸν κατάρτι σενιάλον τὸ ὁποῖον τοὺς ἐδόθη, ὅτι τάχα χρήζουσι πιλότου· ἀφ' οὗ ἔμβωσιν εἰς τὸν λιμένα νὰ παρατηρήσωσι ποῦ εἶναι ὁ ἐχθρικὸς σωρηδὸν στόλος ἀραγμένος, καὶ ὁμοῦ καὶ τὰ τρία πυρπολικὰ νὰ μεταδόσωσι τὸ πῦρ, προσέχοντες τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ λιμένος ὁποῦ εἶναι τὰ εὐρωπαϊκὰ φορτηγὰ πλοῖα νὰ μὴ πειραχθῶσι καὶ βλαφθῶσι, καὶ ἀφ' οὗ ἐκτελέσωσιν, ἐὰν ὁ Θεὸς θέλῃ, τὸν ἱερὸν σκοπόν των, καὶ ἡμεῖς ἴδωμεν τὸ πῦρ, θέλει διευθυνθῶμεν νὰ λάβωμεν τοὺς πυρπολιστὰς κάμνοντες ψευδοφωτίας διὰ νὰ μᾶς γνωρίσωσι.

»Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἅπαντες οἱ πυρπολισταὶ μὲ Ἑλληνικὴν γενναιότητα ἀπεφάσισαν τὴν ὅσην ἐκ μέρους των δυνατὴν προσπάθειαν, καὶ ὡρκίσθησαν νὰ μὴ γυρίσωσιν ἂν τὸν ἐχθρὸν τῆς πατρίδος δὲν βλάψωσιν, ἐμίσευσαν εἰς τὰ πυρπολικά των διὰ νὰ ἑτοιμάσωσι τὰ ἀναγκαῖα.

»Οἱ πυρπολισταὶ, ὅτε Κανάριος καὶ Α. Θεοφάνης ἔφερον εἰς τὸ πλοῖόν μας ὅλα τὰ πράγματά των, ὁ δὲ Μαν. Μπούτης εἰς τὸ τοῦ Καπ. Ἀντωνίου Γ. Κριεζῆ· καὶ οὕτως ἐλύσαμεν τὰ πυρπολικὰ ἀπὸ τὴν πρύμην μας διὰ νὰ διευθυνθοῦν εἰς τὸν σκοπόν των, ἀφ' οὗ ἐπερίλαβεν ἀπὸ τὸ πλοῖόν μας ὁ Κανάριος δι' ὁδηγὸν ἕναν ναύτην μας, Κυριάκον Σαμιότην.

»Εἴδομεν ἕνα πυρπολικόν μας καιόμενον, ὅθεν καὶ ἡμεῖς εὐθὺς ἐκάμαμεν πανιὰ διὰ νὰ λάβωμεν τὰς βάρκας αὐτῶν. Εἴδαμεν τὰ δύω πυρπολικά μας, τοῦ Ἀντώνη Θεοφάνη καὶ Μανόλη Μπούτη, ἐξερχόμενα τοῦ λιμένος πρίμα. Ὅθεν καὶ ἐννοήσαμεν ὅτι τὸ πυρπολικὸν τοῦ Καναρίου δὲν ἔκαμε κάμμίαν ἐκτέλεσιν· ἐπειδὴ κρότον κανένα ὡς σύνηθες δὲν ἀκούσαμεν. Ἐπλησιάσαμεν εἰς τὸ πυρπολικὸν τοῦ Ἀντώνη Θεοφάνη, καὶ ἐδέσαμεν αὐτὸ εἰς τὴν πρύμην μας, καθὼς καὶ ὁ πλοίαρχος Ἀντώνιος Γ. Κριεζῆ τὸ πυρπολικὸν τοῦ Μανόλη Μπούτη.

»Ἐφάνη ἕνα πλοῖον ἰμβρίκιον ἐξερχόμενον ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς Ἀλεξανδρείας ἐχθρικὸν, σκοπεῦον νὰ πιάσῃ τὴν βάρκαν τοῦ πυρ. καὶ ἄλλα πυρ. Ἐπήραμεν τὴν βάρκαν τοῦ καέντος πυρπολικοῦ τοῦ Καναρίου, σώους, φέρουσα καὶ τὸν λιμενάρχην τοῦ τῆς Ἀλ. λιμένος· ἀφ' οὗ ἐστάθημεν ἀλακάπα ἔξω τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξανδρείας, ἕως 6 ὀργυιῶν νερῶν βάθους διὰ νὰ μὴ βλαφθῇ ὁ Κανάριος. Ἀφ' οὗ λοιπὸν τὸν ἐπεριλάβομεν εἰς τὸ πλοῖον μας καὶ διευθύναμεν πλώρην κατὰ Π. Μ. ὁ ῥηθεὶς Κανάριος ἐδιηγήθη τὴν συμβᾶσαν ἀποτυχίαν του οὕτω πως·

«Ὁπόταν οἱ πυρπολισταὶ ἔλαβον τὰς διαταγὰς τοῦ τε πλοιάρχου Ἐμμ. Τουμπάζη καὶ Α. Γ. Κριεζῆ, διὰ νὰ ἀπέλθωμεν καὶ καύσωμεν τὸν ἐχθρικὸν στόλον τῆς Αἰγύπτου ἔνδον τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐκάμαμεν πανιὰ, ἀνέμου πνέοντος Π. Μ. Μὲ τὸ νὰ ἦσαν ἀργοκίνητα τὰ δύω ἄλλα πυρπολικὰ τοῦ Ἀντωνίου Μητροφάνη (α) καὶ Μανόλη Μπούτη, ἐβιαζόμην νὰ ὀλιγοστεύω πανιὰ διὰ νὰ μὲ προφθάνωσιν εἰς τὸ ἡμέτερον πυρπολικὸν ταχυκίνητον, ἀλλὰ τέλος ἀντικρύσαμεν καὶ τὰ τρία εἰς τὸν λιμένα, ὅπου καὶ ἔπρεπε νὰ εἰσέβω πρῶτος τῶν ἄλλων διὰ νὰ μὴ μᾶς γνωρίσωσιν οἱ ἐχθροὶ, καὶ μάλιστα ὅπου τὸ πλοιάριον τῶν πιλότων διευθύνετο νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ. Ἐμβὰς λοιπὸν ἀφ' οὗ ἔλαβα μὲ τρόπον ἐπιτήδειον τὸν πιλότον εἰς τὸ πυρπολικόν μου, καὶ ὕψωσα Ῥουσσικὴν σημαίαν, διὰ νὰ μὴ μᾶς ὑποπτευθῶσι, διεύθυνα πλώρην κατὰ 5 φρεγατῶν ἀραγμένων εἰς τάξιν πρὸς (ϐ). Ἐν τῷ μεταξὺ ἦλθε καὶ ὁ τζαούσης τοῦ Σατράπου διὰ νὰ μὲ βιζιτάρῃ, ὡς ἡ συνήθεια· ἀλλ' ἐγὼ, ὡς τάχα τὸ σχοινίον τοῦ ἔδωσα διὰ νὰ πιάσῃ εἰς χεῖρας· τοῦ ἔφυγεν, ἐπροχώρησα· προχωρῶν ὅμως, ὁ καιρὸς μὲ ἦλθε κατὰ πλώρην, ὅθεν καὶ ἐβιάσθην νὰ ὀρτζάρω κατὰ τῆς

(α) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Γρ. Θεοφάνη.

(ϐ) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Κενὸς ὁ τόπος.

Ναυαρχίδος, ἀλλ' ἐκεῖ μοῦ ἔλειψεν ὁ ἀήρ· ὅθεν περιφερόμενος ἀναμεταξὺ εἰς τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα, καὶ ὁ καιρὸς ἄρχησε νὰ φυσᾷ ὀλίγον δεξιὸς, ἔῤῥιψα τὸ πυρπολικόν μου εἰς μίαν φρεγάταν καὶ πολλὰ ἄλλα ἐχθρικὰ πλοῖα ἦσαν ἀραγμένα ὑποκάτω εἰς τὸ παλάτιον τοῦ Σατράπου, καὶ ἔδωσα τὸ πῦρ κατ' αὐτῆς, ἀφ' οὗ ἔκοψα διὰ τοῦ μαχαιρίου μου τὴν Ῥωσσικὴν σημαίαν καὶ ἠδυνήθην νὰ ὑψώσω ἕως μίαν πῆχυν τὴν Ἑλληνικὴν, καὶ οὕτως ἐγὼ διεσώθην εἰς τὴν βάρκαν μου μὲ ὅλους τοὺς πυρπολιστὰς ναύτας μου διευθυνόμενος διὰ νὰ ἐξέλθω τοῦ λιμένος· ἀλλὰ τὸ πυρπολικὸν ἀπέτυχε ἀπὸ τὸ νὰ βλάψῃ τὸν ἐχθρὸν καὶ νὰ μεταδόσῃ τὸ πῦρ του διότι ὀρτζάρησε μὲ τόσην ταχύτητα, ὥστε κατεκάη εἰς τὸν ἀέρα. Τὰ δὲ ἄλλα δύω πυρπολικὰ ἅμα ἰδόντα τὴν ἰδικήν μου ἀτυχίαν, ἔκαμον πανιὰ καὶ ἐξῆλθον τοῦ λιμένος. Ἐγὼ δὲ ἀφ' οὗ εἰς μάτην 7 ἐχθρικαὶ βάρκαι μὲ ἐκυνήγησαν, καὶ ἀφ' οὗ ἕνα Γαλλικὸν πολεμικὸν βρίκιον μοῦ ἔῤῥιψε 4 καλῶς διευθυμένα κανόνια, καὶ τέλος τὸ ἐχθρικὸν βρίκιον, διεσώθην εἰς τὸ πλοῖόν σας· δι' ὃ καὶ ὁμολογῶ χάριτας εὐγνωμονῶν τόσον πρὸς τὴν γενναιότητά σου καθὼς καὶ εἰς τὸν Πλοίαρχον Α. Γ. Κριεζῆν δι' ὅσην ἐπιμέλειαν, κίνδυνον ἐλάβετε ἕως οὗ νὰ μὲ περιλάβετε εἰς τὸ πλοῖον. Λυποῦμαι δὲ μεγάλως ὅτι ἐν ᾧ ἐπληρώσαμεν τὰ καθήκοντά μας ἀπετύχομεν, καὶ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην κατ' ἐμὲ δὲν ἀποδίδω εἰς ἄλλο εἰμὴ εἰς τὴν γαλήνην, ἐναντιότητα τοῦ καιροῦ, διότι ἡ γενναιότης τῶν πυρπολιστῶν τὸ σωρηδὸν ἄραγμα τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, μᾶς ὑπέσχετο μίαν λαμπρὰν ἐπιχείρησιν.»

Τὸ λοιπὸν τοῦ ἡμερολογίου μέχρι τῆς 13 Αὐγούστου ὅτε τα πλοῖα ἠγκυροβόλησαν εἰς Ὕδραν, περιστρέφεται εἰς τὰ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν συμβεβηκότα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

ΜΝΗΜΟΣΥΝΑ, ᾄσματα Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου Λευκαδίου. Ἐν Κερκύρᾳ, τυπογραφεῖον Ἑρμῆς, 1857. — 1 τόμος εἰς 8ον.

(Τέλος, ἴδε φυλλ. 180).

—ooo—

Ὁ *Θανάσης Βάγιας*, ὁ *Σαμουὴλ* καὶ ὁ *Εὐθύμιος Βλαχάβας*, εἰσὶ ποιήματα πλείστου λόγου ἄξια, οὐ μόνον διότι ὁ ποιητὴς γινώσκει ἀκριβῶς τὴν ὕλην τῶν ὑποθέσεων αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διότι αναδεικνύει φαντασίαν, εὐαισθησίαν καὶ γνῶσιν οὐ τὴν τυχοῦσαν τῶν μυστηρίων τῆς ποιητικῆς τέχνης. Ἡ ἀνάλυσις τοῦ *Θανάση Βάγια* ἀρκέσει, ἐλπίζομεν, ὅπως δώσῃ ἀκριβῆ ἰδέαν τῆς μούσης τοῦ Κ. Βαλαωρίτου.

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ *Θανάση Βάγια* εἶναι τρομερόν τι ἐπεισόδιον τῆς ἱστορίας τῆς Ἠπείρου ἐπὶ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Ἓν τῶν ἐξαισιωτέρων χαρακτηριστικῶν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὑπῆρξεν ἀείποτε ἡ ζωηρότης μεθ' ἧς διατηρεῖ τὰς ἐθνικὰς αὐτοῦ ἀναμνήσεις, τοὺς ἐθνικοὺς ἔρωτας καὶ τὰ ἀδιάλλακτα ἐθνικὰ μίση του. Παρ' οὐδενὶ ἔθνει τὸ παρελθὸν χαράττει τόσον βαθέα ἴχνη τῆς διαβάσεως αὐτοῦ ὡς ἐν τῷ ἑλληνικῷ. Ἡ *Ἰλιὰς* ἐστὶ τὸ πρῶτον καὶ γιγαντιαῖον μνημεῖον τῆς λατρείας ταύτης τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εἰς τὰς ἐθνικὰς ἀναμνήσεις του. Ἔκτοτε δὲ μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἡ ἑλληνικὴ ποίησις ἔσχεν ἀείποτε κύριον ἀντικείμενον τὰς ἀναμνήσεις ταύτας, ἃς διατηρεῖ ὡς μυστήρια ἱερά. Τὸ φαινόμενον τοῦτο, ὅπερ ἀποδεικνύει τὴν ἰσχὺν τῆς προσωπικότητος τοῦ ἔθνους, πρόκειται ἐν ἐκείνων! ἅτινα δύνανται ἐν μέρει νὰ ἐξηγήσωσι τὸ θαῦμα τῆς σημερινῆς ὑπάρξεως τῶν Ἑλλήνων, τοῦ μόνου ἐπιζήσαντος ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων ἐθνῶν, τοῦ λαλοῦντος εἰσέτι τὴν γλῶσσαν ἣν ἐλάλει πρὸ τοῦ Ὁμήρου, καὶ τηροῦντος ζῶσαν ὁλόκληρον τὴν σειρὰν τῆς παναρχαίας αὐτοῦ παραδόσεως. Ὅσοι ἐσπούδασαν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος γινώσκουσιν, ὅτι οὐδεμίαν λέγομεν ὑπερβολὴν, ἀξιοῦντες ὅτι οἱ Ἕλληνες διατηροῦσιν ἐν τῇ μνήμῃ αὐτῶν, ὡς ἐν ἱερῷ τινι ναῷ, τὰς εἰκόνας ὅλων τῶν ἡρώων ἢ τῶν πολεμίων τοῦ γένους των, ἀπὸ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων μέχρι τῶν χρόνων τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἐζωγραφημένας διὰ χρωμάτων ἰδίων, ἅτινα ἀδυνατεῖ ὅπως ἐννοήσῃ ὁ μὴ γεννηθεὶς Ἕλλην. Τῶν εἰκόνων τούτων μία, ἐκ τῶν ζωηροτέρων καὶ περιεργοτέρων, ὑπάρχει ἡ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ τοῦ Τεβελενλῆ. Πλεῖστα ἐπεισόδια τοῦ βίου τοῦ ἐπαράτου τούτου τυράννου ψάλλει καὶ διηγεῖται ὁ ἑλληνικὸς λαός. Ἐν τούτων ὑπάρχει καὶ τὸ τῆς καταστροφῆς τῶν Γαρδικιωτῶν. Ὡς γνωστὸν, οἱ πολεμικοὶ κάτοικοι τοῦ κατὰ τὴν Ἤπειρον χωρίσου Γαρδίκι ὕβρισάν ποτε τὴν μητέρα τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ Χάμκω, ἥτις θνήσκουσα, ἀφῆκεν ὡς κληροδότημα εἰς τὸν υἱὸν αὐτῆς τὴν κατὰ τῶν Γαρδικιωτῶν ἐκδίκησιν. Ἔτη τινὰ μετὰ τὸν θάνατον τῆς Χάμκως, ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἐπέτυχε τὴν καταστροφὴν τῶν γενναίων Γαρδικιωτῶν, περιζώσας αὐτοὺς αἰφνιδίως διὰ τοῦ προδότου Ἀθανασίου Βάγια. Ἡ τραγικὴ αὕτη καταστροφὴ ἀφῆκεν ἐντύπωσιν ἀνεξάλειπτον ἐν Ἠπείρῳ, οὐ μόνον διὰ τὴν ἄνανδρον σκληρότητα τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ἣν καὶ αὐτοὶ οἱ ἀνδρεῖοι Ὀθωμανοὶ ἀπεστράφησαν, ἀλλὰ κυρίως διὰ τὴν αἰσχρὰν προδοσίαν τοῦ Σουλιώτου Βάγια, ὅς τις προσήνεγκε τὴν μιαιφόνον αὐτοῦ χεῖρα εἰς τὸν τύραννον, ἐνῷ αὐτοὶ οἱ Ὀθωμανοὶ ἀπεποιοῦντο ἵνα συμμεθέξωσιν εἰς τοιαύτην ἄνανδρον ἐπίθεσιν κατ' ἀνθρώπων μὴ δυναμένων ἵνα ὑπερασπίσωσιν ἑαυτούς. Τὸ ἔγκλημα τοῦ Βάγια προσέβαλε τόσῳ μᾶλλον τὴν φαντασίαν τοῦ πλήθους, ὅσῳ ἡ προδοσία κατὰ τῆς πατρίδος ὑπάρχει παρὰ τοῖς Ἕλλησι τὸ μέγιστον τῶν ἐγκλημάτων· καὶ εὐτυχῶς ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν ἱστορία ὀλιγίστους προδότας ἐσημείωσεν ἀνεξαλείπτοις μελανοῖς γράμ-

μασιν ἀπὸ τοῦ Ἐφιάλτου. Ἡ ἐκδίκησις τοῦ λαοῦ διαιώνισε τὴν κατὰ τοῦ προδότου Βάγια ἐθνικὴν ἀρὰν διὰ φρικαλέας παραδόσεως, ἣν ὁ ποιητὴς ἔλαβεν ὡς ὑπόθεσιν τοῦ ποιήματος αὐτοῦ. Κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην τὸ σῶμα τοῦ προδότου ἔμεινεν ἀδιάλυτον ὑπὸ τὴν γῆν, καὶ συχνάκις τὴν νύκτα αἱ σκιαὶ τῶν Γαρδικιωτῶν προσέρχονται εἰς τὸν τάφον του, ἐξορύττουσι τὸ πτῶμα καὶ φέρουσι τὸν προδότην γινόμενον *βρυκόλακαν* εἰς τὸ μέρος τῆς κακουργίας αὐτοῦ. Ὁ Κ. Βαλαωρίτης μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας συνέδεσε τὴν παράδοσιν ταύτην μετὰ τῆς συγκινητικῆς τύχης τῆς ἀναξιοπαθοῦς χήρας τοῦ προδότου, ἥτις ἔζησε πολλὰ ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου αὐτῆς, ἐπαιτοῦσα ἐν τῷ μέσῳ τῆς γενικῆς ἀπεχθείας.

Αὕτη ἐστὶν ἡ ὑπόθεσις τοῦ *Θανάση Βάγια*. Ὁ ποιητὴς, προθέμενος νὰ εἰκονίσῃ τὴν κατὰ τοῦ προδότου ἐθνικὴν ἀρὰν, ἀνέπτυξε τὴν περὶ τῆς γυναικὸς τοῦ Βάγια καὶ τῆς συχνῆς ἀπὸ τοῦ τάφου ἐξεγέρσεως τοῦ συζύγου αὐτῆς δημοτικὴν παράδοσιν, διὰ τέχνης δεικνυούσης ὅτι κατέχει ἀκριβῶς τοὺς κανόνας τοῦ εἴδους τούτου τῆς ποιήσεως, οὗ τὴν μορφὴν εὗρεν ὁ Κ. Βαλαωρίτης ἐν τῇ γερμανικῇ ποιήσει. Ἰδοὺ πῶς ἀναπτύσσει τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ·

Εἰς τὸ βάθος ἐρήμου κοιλάδος ἠπειρωτικοῦ τινος ἀγρίου ὄρους κεῖται μικρὰ καὶ πενιχρὰ καλύβη. Οὐδέποτε ᾆσμα χαρᾶς ἠκούσθη ἐν τῇ μελαγχολικῇ καὶ μονήρῃ ἐκείνῃ κατοικίᾳ, ἐν ᾗ οἰκεῖ γραῖά τις μετὰ τῆς μονογενοῦς αὐτῆς θυγατρός. Ὁποῖον ἆρά γε ὀλέθριον μυστήριον ἐπέθεσε σφραγῖδα λύπης ἀνεξαλείπτου ἐπὶ τοῦ εὐμενοῦς προσώπου τῆς γραίας ἠπειρώτιδος, μελαγχολικῶς προσμειδιώσης μόνον, ὅτε ἀτενίζει τὸ ἀγγελικὸν καὶ ὠχρὸν πρόσωπον τῆς ἀθώας ἐκείνης νεάνιδος, ἣν ἐθήλασε διὰ τῶν δακρύων αὐτῆς; Πολλὰ ὑπάρχουσι τὰ μυστήρια τοῦ πόνου ἐκεῖ εἰς τὰ ἡρωϊκὰ ὄρη τῆς Ἠπείρου. Εἶναι νὺξ βαθεῖα! ὁποία νύξ! ὁποία ἀγρία τρικυμία! Ἡ φωνὴ ζώων ὀρεσιβίων φευγόντων μετὰ τρόμου ἀναμιγνύεται εἰς τὸν πάταγον τῆς βροχῆς, τῶν βροντῶν καὶ τοῦ ἀνέμου, ὅστις, ἐπιπίπτων ἐπὶ τῶν κολοσσιαίων βράχων τῆς γηραιᾶς Ἠπείρου, φαίνεται ἐκπέμπων στεναγμοὺς γίγαντος. Δυστυχὴς γραῖα! Ἡ τρικυμία ἀναμιμνήσκει τὰς τρικυμίας τῆς καρδίας αὐτῆς· ὁ ὕπνος δι' οὗ λησμονεῖ πόνον ἀρχαῖον ὅτε ἀπαίσιον ὄνειρον δὲν ταράσσει αὐτὸν, δὲν κατέρχεται ἐπὶ τῶν βλεφάρων της. Ἀλλ' οὐδ' ἡ ἔντρομος νέα θυγάτηρ κοιμᾶται νήδυμον ὕπνον. Αἴφνης ἡ νέα κόρη ἀκούει φωνὴν θρηνώδη, φωνὴν ἀνθρώπινον ἐπικαλουμένην οἶκτον καὶ ἔλεος· ἡ γραῖα ἐκλαμβάνει κατ' ἀρχὰς αὐτὴν ὡς φωνὴν ὀρεσιβίου θηρίου· ἀλλ' ἔπειτα ἐγείρεται τῆς κλίνης, ἀνοίγει τὴν θύραν τῆς καλύβης, καὶ εὑρίσκει ἐκεῖ λειποθυμοῦσαν ὑπὸ τοῦ ψύχους πτωχὴν γυναῖκα· παρευθὺς εἰσκομίζει αὐτὴν βοηθείᾳ τῆς θυγατρὸς ἐν τῇ καλύβῃ καὶ καταθέτει ἐπὶ κλίνης. Ἡ πτωχὴ συνέρχεται, εὐχαριστεῖ τὰς φιλοξένους γυναῖκας, αἵτινες κατακλίνονται καὶ αὖθις, καὶ μετ' ὀλίγον κοιμῶνται βαθὺν καὶ ἀτάραχον ὕπνον. Ἀλλ' ἡ δυστυχὴς ξένη ἐγρηγορεῖ. Πόσον παράδοξος ἡ μορφὴ καὶ ἡ φυσιογνωμία τῆς γυναικὸς ταύτης! Ἐπὶ τοῦ σκελετώδους καὶ ἐρρυτιδωμένου προσώπου αὐτῆς διακρίνονται εἰσέτι ἴχνη καλλονῆς· οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῆς εἰσὶ φύσει γλυκεῖς, ἀλλ' ἀπαίσιον καὶ ἔντρομον βλέμμα, ὅπερ συχνάκις φέρει περὶ αὐτὴν καθιστᾷ ἐνίοτε φρικαλέον τὸ φύσει συμπαθὲς ἐκεῖνο πρόσωπον. Ματαίως φαίνεται προσπαθοῦσα ν' ἀπωθήσῃ ὀλεθρίαν τινὰ ἰδέαν. Σκληρὰ ἠθικὴ ἀγωνία φαίνεται καταλαβοῦσα αὐτὴν μόλις ἀπαλλαγεῖσαν τῆς φυσικῆς ἀγωνίας. Ἡ ξένη πτωχὴ ἐστὶν ἡ χήρα τοῦ Βάγια. Τὸ αἴσθημα αὐτῆς ἦτον ἐξ ἐκείνων καθ' ὧν οὐδὲν κατισχύει, ἅτινα οὐδὲν καταστρέφει, οὐδὲν ἐξαλείφει, οὐδ' αὐτὸ τὸ ἔγκλημα ὅπερ πολλάκις κατέστρεψε καὶ ἐξήλειψεν ὁλόκληρα μεγάλα ἔθνη. Ἐν ἑνὶ λόγῳ τὸ αἴσθημα τῆς χήρας τοῦ προδότου ἦν ἐκ τῶν αἰσθημάτων, ἅτινα οἱ μὲν πρόγονοι ἡμῶν ἀπέδιδον εἰς μυστηριώδη *ἀνάγκην*, ἧς *ἀδήριτον τὸ σθένος*, κατ' Αἰσχύλον, ἃ ὅμως ὑπάρχουσι ἀναπόσπαστα τῆς ὑπάρξεως τῶν προσώπων ἅτινα διακατέχουσιν. Ὁ ποιητὴς μετὰ μεγίστης ἐπιτυχίας ἤνεγκεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὴν εἰκόνα τῆς γυναικὸς ταύτης, διότι τοιουτοτρόπως οὐ μόνον ἐκίνησε τὴν φρίκην τοῦ ἀναγνώστου διὰ τῆς ἀπαισίας εἰκόνος τοῦ προδότου, ἀλλ' ἔθιξε συγχρόνως τὰς εὐγενεστέρας καὶ συμπαθητικωτέρας τῶν χορδῶν τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας. Ἡ συμπαθὴς αὕτη γυνὴ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐμίσησε καὶ ἐθρήνησε τὸ ἔγκλημα τοῦ προδότου, αὐτῆς ἡ καρδία ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἐσπαράχθη· καὶ ὅμως αὕτη μόνη δὲν ἔρριψε τὸν λίθον ἐπὶ τοῦ συζύγου της, ἀλλ' ἐνέμεινεν εἰς τὸ αἴσθημα αὐτῆς, ἀγαπῶσα αὐτὸν ἐν τῇ στιγμῇ τῆς ἀπελπισίας.

« Ὅταν σοῦ ῥίξανε λάδι καὶ χῶμα
» Ἦλθα σ' ἐφίλησα κρυφὰ στὸ στόμα . . . »

λέγει εἰς τὴν σκιὰν αὐτοῦ. Εἰς τοὺς δύο τούτους στίχους, ὁποία ὁλόκληρος ἐποποιΐα δυστυχοῦς καρδίας πιστῶς ἐρώσης! Φέρουσα τὸ ἐπάρατον ὄνομα τοῦ προδότου ἐν τῷ μέσῳ τῆς γενικῆς ἀποστροφῆς, δεομένη ὑπὲρ τῆς σωτηρίας του καὶ ἀγωνιῶσα ὅπως ἐξιλεώσῃ τὸ ἀνεξιλέωτον αὐτοῦ ἀνόμημα, ἡ δυστυχὴς ἐπλανᾶτο ἔρημος ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν ὅπου τὴν ἔφερεν ἡ τύχη, ἀπὸ θύραν εἰς θύραν ἐπαιτοῦσα τὸν ἐπιούσιον ἄρτον. Κατὰ δὲ τὴν τρομερὰν ἐκείνην νύκτα τῆς τρικυμίας, ἀποκαμοῦσα τέλος ὑπὸ τοῦ ἄλγους καὶ τοῦ πόνου, ἔπεσε πρὸ τῆς θύρας τῆς μικρᾶς καλύβης, ζητοῦσα οὐχὶ πλέον ἄρτον, ἀλλ' ὀλίγην θερμότητα καὶ ὀλίγον φῶς.

« Ἀνοίξετέ μου, Χριστιανοὶ, ἔμαθα νὰ νηστεύω,
» Καὶ τὸ ψωμί σας δὲν ζητῶ, δὲν θέλω νὰ τὸ πάρω.
» Φτωχὸς φτωχόνα συμπονεῖ· γλυτῶστέ με ἀπ' τὸ Χάρο;
» Μὲ φθάνουνε δυὸ κάρβουνα, μὲ φθάνει τὸ φυτίλι
» Ποῦ κάθε βράδυ ἀνάφτετε, ποῦ καίει στὸ καντῆλι
» Ἐμπρὸς στὴ μάνα τοῦ Θεοῦ, ἐμπρὸς εἰς τὴν Παρθένο . . .
» Ἐλεημοσύνη, λίγο φῶς, προφθάστε με . . πεθαίνω . . »

Φεῦ! Ἡ δυστυχὴς ἠγνόει, ὅτι ἡ ἀδιάλλακτος ἀρὰ ἡ ἀκολουθοῦσα πᾶν βῆμα αὐτῆς, ὡδήγησεν αὐ-

τὴν ὅπως ζητήσῃ φιλοξενίαν ἐντὸς τῆς πενιχρᾶς καλύβης θυμάτων τῆς προδοσίας τοῦ συζύγου της, ἐντὸς τῆς ἐρήμου κατοικίας γυναικὸς φυγούσης τὸν θάνατον κατὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Γαρδικίου μετὰ θηλάζοντος, ἀπορφανισθέντος βρέφους.

Ἀλλ' ὁποία ἀπαισία καὶ ἀλλόκοτος φωνὴ ἠκούσθη αἴφνης ἐν τῇ κοιλάδι ὡσανεὶ φωνὴ γλαυκὸς καὶ ἀνθρώπου! Χροιὰ τρομερωτέρα τῆς τοῦ θανάτου καλύπτει τὸ πρόσωπον τῆς δυστυχοῦς χήρας τοῦ Βάγια· οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῆς ἐξαγριοῦνται, αἱ προώρως λευκανθεῖσαι τρίχες ἀνορθοῦνται ἐπὶ τῆς κεφαλῆς της. Τὸ φάσμα, τὸ ἀπαίσιον εἴδωλον τοῦ προδότου παρίσταται ἐνώπιον τῆς μάρτυρος γυναικός! Ὁ κάλαμος ἡμῶν ἀδυνατεῖ νὰ περιγράψῃ τὴν μυστηριώδη ἐκείνην συνέντευξιν. Ἀδύνατον νὰ δώσωμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας ἰδέαν ἀκριβῆ τῶν πρωτοτύπων καλλονῶν τοῦ τεμαχίου τούτου. Οὐδένα ἀναφέρομεν ἐνταῦθα στίχον, διότι πρέπει ν' ἀναγνωσθῇ ἐν συνόλῳ. Οὐδεμία διήγησις δύναται ἵνα παραστήσῃ τὴν διήγησιν τῆς μετὰ θάνατον ποινῆς τοῦ Ἀθανασίου Βάγια. Ἡ διήγησις αὕτη ἀποτελεῖ ὁλόκληρον τὸ ποίημα.

Τὴν δὲ πρωΐαν ἡ δυστυχὴς χήρα μετὰ τὴν εναγώνιον καὶ φρικαλέαν ἐκείνην νύκτα, μανθάνει τέλος παρὰ τίνων ἐφιλοξενήθη!

« — Μέσα στὸ λόγκο οἱ δύστυχοι ζοῦμε κ' ἡμεῖς σὰν λύκοι.
» Ἀπ' τὸν καιρὸ ποῦ χάλασε τὸ ἔρμο τὸ Γαρδίκι.
» — Ὢ δυστυχιά μου! Ὢ δυστυχιά! Ὁ κόσμος θὰ χαλάσῃ!
» Καὶ ποιὸν ἐμαλετήσανε; .

— Τὸ Βάγια τὸ Θανάση.

» — Κ' ἐγὼ εἶμ' ἡ γυναῖκα του. Κάμετε τὸ σταυρό σας
» Πάρτε λιβάνι, κάψετε νὰ διώξτε τὸν ἐχθρό σας.
» Ἐψὲς τὴν νύχτα ἐμπῆκ' ἐδῶ, ἐστάθηκε σιμά μου ....
» Σχωρέστε τόνε, Χριστιανοί, κλάψτε τὴ συμφορά μου·
» Πέρνει τὸ λόγκο. Τὸ παιδὶ κ' ἡ μάν' ανατριχιάζουν,
» Καὶ τὸ σταυρό τους κάμνοντας τρέμουν ποῦ τὴν κυττάζουν.

Τοιαύτη ἡ ἀνάπτυξις τῆς ὑποθέσεως ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ, ἐν ᾧ ἡ ἐθνικὴ ἐκδίκησις, ἡ μυστηριώδης ἀρὰ ἡ διώκουσα ἁπανταχοῦ τὴν χήραν τοῦ προδότου, τὸ εὐγενὲς αἴσθημα ταύτης ὑπὲρ τοῦ συζύγου της, καὶ ἡ ἀγρία μετὰ θάνατον ποινὴ τούτου, ἀναπτύσσονται ἐξαισίως καὶ ἐμποιοῦσιν ἀληθῶς τρόμον καὶ οἶκτον.

Τὸ ποίημα, ὁ *Σαμουήλ*, ὑπάρχει ἀντάξιον τοῦ θέματος. Ἡ ἐπιτυχία ἦν δυσχερής, διότι δυσχερεστάτη ἀποβαίνει ἡ εἰκὼν τοῦ παραδόξου ἐκείνου ἱερέως τῆς Ἠπείρου. Ὁ Σαμουήλ, ὁ ἀφανὴς μοναχὸς τοῦ Σουλίου, παριστᾷ ὑψηλόν τινα καὶ μυστηριώδη τύπον, ὡς ἐλάχιστοι εὕρηνται παρεμφερεῖς ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐστιν ἄγνωστον εἰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν, γνωστὸν δὲ μόνον εἰς τὴν ἐκπεπληγμένην καὶ εὐλαβῆ μνήμην τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ· καὶ ὅμως ὁ Σαμουὴλ ὑπῆρξε βεβαίως εἷς τῶν παραδοξοτέρων ἀνθρώπων, ἐκ τῶν φανέντων ποτὲ ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ βίου τῶν λαῶν. Ποῖαι αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ, καὶ τὰ ἄμεσα τούτων ἀποτελέσματα; Ἡ φήμη τῶν ἀνδραγαθιῶν αὐτοῦ δὲν ἀντήχησεν εἰς τὰ δύο ἡμισφαίρια, ὡς αἱ ἀνδραγαθίαι τοῦ Μιαούλη, τοῦ Κανάρη, τοῦ Κολοκοτρόνη, τοῦ Βότζαρη καὶ τόσων ἄλλων κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν διακριθέντων Ἑλλήνων, οὐδ' ἔσχον ὡς τούτων αἱ ἡρωϊκαὶ πράξεις ἀποτέλεσμα ἄμεσον, ἀτελὲς μὲν ἀλλ' οὐσιῶδες, τὴν ἀπελευθέρωσεν γωνίας τινὸς τοῦ ἑλληνικοῦ. Τὸ στάδιον τῶν ἀγώνων αὐτοῦ εἰσί τινες ἀπότομοι βράχοι ἐφ' ὧν ἀπεφάσισαν ἵν' ἀποθάνωσιν ἐλεύθεροι ὀλίγοι ἥρωες· ἡ δὲ ἀνάμνησις τῶν ἀγώνων τούτων ἐστὶν ἀνάμνησις ἀπελπισίας καὶ καταστροφῆς, ἧς οὐδὲ τὰ ἐρείπια ἤδη σώζονται. Ποῦ λοιπὸν ὑπάρχει τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἀφανοῦς τούτου μοναχοῦ; ἡ ἀπάντησις δύσκολος καὶ ὅμως τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ ὑπάρχει ἀναντίῤῥητον, καταφανὲς εἰς πάντα γινώσκοντα τὴν τοῦ λαοῦ συνείδησιν, τὸν ἀλάνθαστον τοῦτον καθρέπτην τῆς ἀληθείας. Ὁ Σαμουὴλ ἐφάνη εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἠπείρου ὥς τι ὑπεράνθρωπον ὄν. Οὗτος δὲν ἐκτήσατο ἐπὶ τοῦ πλήθους ἀμφίῤῥοπόν τινα καὶ συχνάκις ἀμφισβητουμένην ἐπιῤῥοὴν διὰ σειρᾶς ἀνδραγαθιῶν, οἵαν ἐκτήσαντο οἱ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 ἀρχηγοὶ ἡμῶν. Ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας, ἐκ πρώτης ἀφετηρίας, ἄνευ προηγουμένων, διὰ μόνης τῆς παρουσίας του, ὁ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἄγνωστος μοναχὸς Σαμουήλ, ἐκτήσατο διαμιᾶς ἐπιῤῥοὴν ἀπόλυτον ἐπὶ τοῦ πλήθους. Εἰς ποίαν μυστηριώδη δύναμιν ὤφειλεν ὁ Σαμουὴλ τὴν ἐκ τῶν προτέρων ταύτην ὑπὲρ αὐτοῦ θρησκευτικὴν πρόληψιν τῶν λαῶν; Ἰδοὺ τὸ μυστήριον. Τὸ ἦθος, ὁ τρόπος, οἱ βραχεῖς καὶ ἐνίοτε σκοτεινοὶ λόγοι αὐτοῦ, ἀκατάληπτόν τι μυστήριον, ὅπερ ἐφαίνετο ἐσφραγισμένον ἐπὶ τοῦ εὐρέως αὐτοῦ μετώπου, παρίστων αὐτὸν ὡς θεῖόν τινα ἄνδρα πρὸς τοὺς Σουλιώτας. Ὡς τοιοῦτον μυστηριῶδες πρόσωπον ὁ Σαμουὴλ ἀνήκει ἐξόχως εἰς τὴν ἐθνικὴν ποίησιν.

Ὁ Κ. Βαλαωρίτης ἐπέτυχε λαμπρῶς τὴν εἰκόνα τοῦ Σαμουήλ. Ἡ σκηνή, εἰς ἣν παριστᾷ αὐτόν, ἐστὶν ἡ ἐπισημοτέρα σκηνὴ τοῦ βίου τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἡ σκηνὴ τοῦ ἡρωϊκοῦ αὐτοῦ θανάτου (1). Ἵνα δὲ μὴ μακρυγορήσωμεν δὲν ἐπιχειροῦμεν διεξοδικωτέραν ἀνάλυσιν, ὑποδείξαντες μόνον τὴν δυσχέρειαν καὶ τὸ ὕψος τῆς ὑποθέσεως.

Μεγίστην ἐντύπωσιν ἐνεποίησεν ἡμῖν ἐν γένει ἐν τοῖς *Μνημοσύνοις* ἡ ἰσχύς, ἡ ἁβρότης, ἡ ἐρωτικὴ ὅλως περιπάθεια, μεθ' ἧς ὁ ποιητὴς ἐκφράζει τὸν πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωτα. Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, εἰς τὴν θείαν τῷ ὄντι δέησίν του ὁ Σαμουὴλ ζητεῖ παράδεισον ὁμοιάζοντα τὸ Σοῦλι.

« Ἐκεῖ ψιλὰ στὸ θρόνο σου
» Στὴν τόση βασιλεία,
» Δῶσε σ' ἐμᾶς τοὺς δύστυχους
» Μικρὴ μιὰ κατοικία,
» Νὰ μοιάζῃ μὲ τὸ Σοῦλι μας! »

(1) Ὡς γνωστόν, μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Σουλίου, ὁ Σαμουὴλ μετὰ πέντε Σουλιωτῶν ἐκλείσθη ἐντὸς μικρᾶς μονῆς ὅπου προσκάλεσεν ἔφοδον τῶν Ὀθωμανῶν· τότε ἐνέβαλε πῦρ εἰς ἱκανὴν ποσότητα πυρίτιδος, καὶ συνέθαψε μεθ' ἑαυτοῦ πολλὰς ἑκατοντάδας ἀπίστων.

Ἀλλ' ὑπόδειγμα πρωτότυπον τοιούτου εἴδους περιπαθείας παρέχει ὁ ποιητὴς ἐν τῷ *Εὐθυμίῳ Βλαχάβᾳ*. Ἐκεῖ ὁ ἥρως Βλαχάβας ἀγωνιῶν ἕνεκα τῶν βασάνων ἃς ὑπέστη, δέχεται τὴν νύκτα, κοιμωμένων τῶν φυλάκων, τὴν ἀπροσδόκητον ἐπίσκεψιν φίλου ἱερέως, ὅστις ἐξομολογεῖ αὐτὸν ψυχομαχοῦντα. Ὁ ἱερεὺς ἐρωτᾷ τὸν ἥρωα, μὴ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὀδυνῶν ἐξέφυγεν αὐτῷ ἀρά, ἢ ἀδημονία της· ὁ δὲ ἥρως ἀπαντᾷ·

«Ὄχι, πατέρα, πίστεψε. Δὲ μῶφυγ' ἕνας λόγος,
» Ποῦ νἄτανε βαρύγνωμο γιὰ τὴν σκληρή μου μοῖρα.
» Ἐψὲς τὸ βράδυ μοναχὰ μοῦ πέρασ' ἀπ' τὴ μνήμη,
» Τὸ αἷμα τ' ἀξετίμωτο τοῦ Ὄλυμπου, τοῦ Πίνδου,
» Γιατί, πατέρα, ἤθελτσα νὰ ἰδῶ τὴ Θεσσαλία
» Ἐλεύθερη, στὰ σύγνεφα νὰ σκώσῃ τὸ κεφάλι . . .
» Πνευματικέ, τί ὤμορφη ὁποὖναι ἡ Θεσσαλία!
» Ἐψὲς τὴν ἐθυμήθηκα, τὴν εἶδα στὤνειρό μου
» Σὰ μιὰ παρθένο ἀγγελικὴ τὰ μαῦρα φορεμένη.
» Ἐχτύπησ' ἡ καρδοῦλα μου . . . ἀστόχησα τὸν Πλάστη
» Κ' ἐδάκρυσε τὸ μάτι μου . . . Μὴν ἔκαμ' ἁμαρτία;

Ὁποία ἀφελὴς ἑρμηνεία αἰσθήματος εἰς τοὺς ὀλίγους τούτους στίχους! Αὐτὸς οὗτος ὁ Βλαχάβας οὗ τινος ἡ ψυχὴ κέκτηται τοιαύτην ἁβρότητα, προτιμᾷ τὴν αἰώνιον κόλασιν παρὰ νὰ συγχωρήσῃ τοὺς ἀπίστους βασανιστάς του. Ἐνταῦθα ὀφείλομεν μικρὰν παρατήρησιν· ὑποθέτει ὁ ποιητὴς ὅτι ὁ ἱερεὺς ζητεῖ παρὰ τοῦ Βλαχάβα τὴν συγγνώμην τῶν ἀπίστων βασανιστῶν του· ἀλλ' ἀπατᾶται· Ἕλλην ἱερεὺς οὐδέποτε ζητεῖ τοιαύτην συγγνώμην ἀπὸ Ἕλληνος στρατιώτου. Ἀνέκαθεν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν οἱ ἀδυσώπητοι ἐχθροὶ τῆς πατρίδος των ὑπῆρξαν ἐκτὸς τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ ἀνθρωπίνου νόμου.

Ἐκ τῶν ἄλλων ποιημάτων ἀξιοπαρατήρητα κυρίως εἰσὶ τὰ ἑξῆς· Ἡ *Σκλάβα*, *Νάνι Νάνι*, καὶ ἡ *Φυγή*, ἐν ᾗ ἀπαντῶμεν ζῶσαν εἰκόνα σφριγῶντος ἐξαισίου πολεμικοῦ ἀραβικοῦ ἵππου, ἀξίαν τῆς γραφίδος μεγάλου ζωγράφου. Εἰς τὸ *Ψυχοσάβατον* τὸ πάθος παρέσυρε τὸν ποιητὴν ἐκτὸς τῶν κανόνων τῆς τέχνης. Παρατηροῦμεν δὲ ὅτι ἐν γένει καλῶς ποιήσει, στολίζων καὶ τρέφων τὴν ὡραίαν καὶ προσφιλῆ μοῦσάν του μὲ ὀλιγώτερα *κόλυβα*, *σάπια κρέατα*, *σάβανα καὶ ξεσχλίδια* παντὸς εἴδους, τὰ ὁποῖα βεβαίως ἀπόζουσιν.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἀναλύσεως τοῦ *Θανάση Βάγια*, καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων τεμαχίων ἅτινα ἀνεφέραμεν, καταδεικνύεται, ὡς νομίζομεν, ἀρκούντως ἡ ἀξία τοῦ ποιητοῦ τῶν *Μνημοσύνων*. Ὁ Κ. Βαλαωρίτης ὑπάρχει εἷς τῶν τελευταίων ἀοιδῶν τῆς κλεφτικῆς μούσης, τῆς ὁσονούπω κατερχομένης εἰς τὸν τάφον, ἐφ' οὗ τὸ εὐγνῶμον ἔθνος θέλει ἐπιθέσει στέφανον ἀμάραντον ἀενάως δροσιζόμενον διὰ τῶν δακρύων αὐτοῦ. Ὁ κλεφτικὸς ἡρωϊσμὸς παραχωρεῖ ἤδη τὴν θέσιν εἰς νέαν τάξιν πραγμάτων, καὶ αἰσθήματα οὐχὶ μὲν εὐγενέστερα, ἀλλὰ γενικώτερα καὶ εὐρύτερα. Ὁ Λαὸς ὑπῆρξεν ὁ μέγας ἀοιδὸς τοῦ εἴδους τούτου τῆς ποιήσεως, καὶ οἱ ἄριστοι ἐκ τῶν καλλιεργησάντων αὐτὸ πεπολιτευμένων Ἑλλήνων ποιητῶν οὐδέν τι πλέον κατώρθωσαν ἢ νὰ πλησιάσωσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τὸν πρωτότυπον καὶ μυστηριώδη τοῦτον ποιητήν. Τὰ θούρια ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ, τινὰ ἐκ τῶν τοῦ Κ. Σπυρίδωνος Τρικούπη, καὶ ὁ *Θάνατος τοῦ Κλέφτου* τοῦ Κ. Ἀλεξάνδρου Ρ. Ῥαγκαβῆ, εἰσὶ βεβαίως ἄξια τῆς αὐτοφυοῦς ἐκείνης μούσης, ἥτις ἔπλεξε στέφανον ἀθάνατον εἰς τὴν δόξαν τῆς ἐρημωθείσης πατρίδος ἔκ τινων χόρτων ἀπομεινάντων εἰς τὴν ἔρημον γῆν, ἵνα εἴπωμεν ὡς ὁ Σολωμὸς ἐν τῷ ἐξαισίῳ αὐτοῦ ποιήματι, *Ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν*·

« Στῶν Ψαρῶν τὴν ὁλόμαυρη ῥάχη,
» Περπατῶντας ἡ δόξα μονάχη,
» Μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια,
» Καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
» Γινομένο ἀπὸ λίγα χορτάρια,
» Ποὖχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ! »

Εἰς τοὺς ὁμηρικοὺς τῷ ὄντι τούτους στίχους, περιέχεται ὁλόκληρος ἡ θρηνώδης ἱστορία τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ἡρωϊκῆς ποιήσεως. Βεβαίως δὲν εἶναι μικρὰ δόξα εἰς τὸν Κ. Βαλαωρίτην ὅτι συγκαταριθμεῖται μεταξὺ τῶν ποιητῶν τῆς μούσης ταύτης, τῆς τοσοῦτον ὡραίας καὶ περιπαθοῦς ὑπὸ τὸ μέλαν αὐτῆς ἔνδυμα. Πεποιθότες δὲ ἀδιστάκτως εἰς τὴν ποιητικὴν ἱκανότητα τοῦ Κ. Βαλαωρίτου, πιστεύομεν, ὅτι θέλει ἐπιτύχει καὶ εἰς ποιητικὰ δοκίμια διαφόρου εἴδους. Εἰς τὰ δοκίμια ταῦτα δύναται νὰ μεταχειρισθῇ ἐπιτυχῶς τὴν ἀττικίζουσαν γλῶσσαν, ἣν φαίνεται ἐν τοῖς προοιμίοις αὐτοῦ γράφων μετ' ἀφελείας καὶ χάριτος. Ταῦτα ἐν γένει περὶ τῶν *Μνημοσύνων*, ἅτινα θέλουσιν ἀναγνωσθῇ παρ' ἡμῖν μετὰ τόσῳ πλειοτέρας συμπαθείας, ὅσῳ εἰσὶ θρῆνοι τῶν ἀδελφῶν Ἑπτανησίων, οἵτινες κλαίουσι διὰ τοὺς πόνους ἡμῶν ὡς ἡμεῖς κλαίομεν διὰ τοὺς πόνους ἐκείνων.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΤΥΠΑΛΔΟΣ, υἱός.

ΤΟ ΜΝΗΜΑ ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ.

—ooo—

Μόλις ὁ Οὐέλλιγκτων ἐτελείωσε τὸν ἐν Ἱσπανίᾳ πόλεμον, καὶ μοῖρα τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ προσετάχθη νὰ μεταβῇ εἰς τὰ πέριξ τῆς Βουρδιγάλλης, ὅπου συνεκροτεῖτο ἡ μέλλουσα νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Καναδικὴν καὶ τὰς Ὁμοσπόνδους πολιτείας δύναμις. Μέρος δὲ ταύτης ἀπετέλει καὶ τὸ σύνταγμα εἰς ὃ ἀνῆκον κἀγώ· καὶ ἐπειδὴ δὲν εὑρισκόμεθα μακρὰν τοῦ τόπου τῆς συναθροίσεως, ἡτοιμάσθημεν ἀμέσως, καὶ ὡς στρατιῶται αἰωνίως εὔθυμοι ἀνεχωρήσαμεν τὴν 14 Μαΐου 1814.

Ὁ καιρὸς ἦτο ἀξιόλογος καὶ γλυκύς· καὶ ἐπὶ δέκα ἡμέρας, καθ' ἃς διήρκεσεν ἡ πορεία, οὐ μόνον δὲν ὑπεπέσαμεν εἰς δυσάρεστόν τι συμβεβηκός, ἀλλὰ

καὶ μετὰ περιεργείας ἐπεσκεπτόμεθα τὰ χωρία, τὸ ἔνδυμα τῶν κατοίκων, τὰς οἰκίας αὐτῶν, τὸν τρόπον τῆς γεωργίας καὶ τῆς κηπουρικῆς. Καὶ μεταξὺ τῶν ἀχανῶν δασῶν ἅτινα κατακαλύπτουσι τὸν ἄγριον ἐκεῖνον τόπον, ἐβλέπομεν διεσκορπισμένα χωρία ἀξιοθαύμαστα διά τε τὴν γραφικὴν αὐτῶν θέσιν καὶ τὴν ἀρχαϊκὴν ἁπλότητα τῶν κατοίκων· τὰ πλεῖστα δὲ συνεκροτοῦντο ἐξ εὐαρίθμων καλυβῶν ξυλίνων καὶ ἀχυροσκεπῶν. Ὡραῖοι κῆποι ἔχοντες φραγμοὺς διαχωρίζουσιν ἀπ' ἀλλήλων τὰς καλύβας, καὶ μικροὶ ἀγροὶ καλλιεργημένοι ἐπιμελῶς ἐκτείνονται πανταχόθεν· εἰς ἕκαστον δὲ χωρίον ὑπάρχει ἐκκλησία ἀγροτικὴ καὶ ῥύαξ ὕδατος διαυγεστάτου καὶ ἡδυτάτου. Καθ' ἑκάστην δὲ κατελύομεν πλησίον ἑνὸς χωρίου, οὗτινος οἱ κάτοικοι ἐχορήγουν πρὸς ἡμᾶς πᾶν ἀναγκαῖον.

Εἰς ἓν τῶν χωρίων τούτων ἔμαθα συμβεβηκός, οὗτινος ἡ διήγησις δὲν μοὶ φαίνεται ἀναξία τῆς περιεργείας τοῦ ἀναγνώστου.

Διανυκτερεύσαντες τὴν 21 Μαΐου εἰς τὸ χωρίον τοῦ Ἁγίου Μυρὲ, ἀνεχωρήσαμεν τὴν τρίτην μετὰ τὸ μεσονύκτιον, καὶ διασχίσαντες δάσος ἐκ πευκῶν, δὲν ἀπηντήσαμεν οὐδὲ ἴχνος κατοικίας. Ὁ κόπος καὶ ἡ ἀνάγκη ἐβίασαν ἡμᾶς νὰ καταλύσωμεν, καὶ ἐνῷ κατεγινόμεθα εἰς τοῦτο, ἠκούσαμεν φωνάς, ἐξ ὧν ἐνοήσαμεν ὅτι παρέκειντο χωρία· ἀφήκαμεν λοιπὸν τὸ δάσος, καὶ μετὰ μίαν ὥραν κατελύσαμεν εἰς μέρος εἴπερ ποτὲ τερπνότατον.

Καὶ τῷόντι τὸ χωρίον Βάρπ, ἔχει ὄψιν περιεργοτάτην. Καὶ αὐτὸ μὲν κεῖται ἐν μέσῳ χαριεστάτου καὶ καταφύτου λειβαδίου· ἡ δὲ μικρὰ ἀνωμαλία τῆς γῆς προξενεῖ τοιαύτην ποικιλίαν, ὥστε τὸ βλέμμα περιφερόμενον εἰς αὐτό, νομίζει ὅτι βλέπει ὡραῖον κῆπον ἐντέχνως καὶ ἐπιτηδείως καλλιεργημένον. Ῥύαξ μικρὸς ἐξέρχεται ἀπὸ τὸ δάσος, καὶ κατὰ τὴν ἀνώμαλον πορείαν αὐτοῦ, περικυκλόνει τὸν πράσινον λόφον ἐφ' οὗ ἀνυψοῦται ἡ ἐκκλησία.

Τὴν Κυριακὴν, ὡς γνωστόν, οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τῆς Γαλλίας ἀναπαύονται καὶ εὐθυμοῦσιν· εὕρομεν λοιπὸν τοὺς τοῦ χωρίου περὶ οὗ ὁ λόγος φέροντας τὰ καλὰ αὐτῶν ἐνδύματα, καὶ συναθροισμένους εἰς πλατεῖαν πέριξ τῆς ὁποίας ἦταν αἱ καλύβαι των. Καὶ τῶν μὲν ἀνδρῶν τὸ ἔνδυμα εἶναι ἀγροῖκον καὶ ἄχαρι· τῶν γυναικῶν ὅμως εἶχε τινὰ κομψότητα καὶ ἐπιτήδευσιν.

Ἅμα δὲ ἰδόντες ἡμᾶς ἦλθον πάντες εἰς προϋπάντησίν μας διὰ νὰ μᾶς προσαγορεύσωσι· καὶ οἱ νέοι οἵτινες εἶχον διακόψει τὸν χορόν, ἀκούσαντες τὴν μουσικὴν τοῦ συντάγματος, ἐπανέλαβον αὐτὸν ζωηρότερα.

Μετ' ὀλίγον διευθύνθην πρὸς τὴν ἐκκλησίαν. Καὶ δὲν εἶδον μὲν οὐδὲν ἄξιον ἰδίας προσοχῆς, ἡ συνήθης ὅμως διάθεσις τῆς ψυχῆς μου μὲ παρεκίνησε νὰ ἐπισκεφθῶ καὶ τὸ περὶ αὐτὴν κοιμητήριον. Εὔκολον εἶναι νὰ ἐννοήσῃ ὁ ἀναγνώστης ὅτι εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην κατοικίαν τοῦ χωρικοῦ δὲν εὗρον οὐδὲν μνημεῖον μαρμάρινον ἢ πέτρινον· ἁπλοῦς σταυρὸς ξύλινος ἄνευ ἐπιγραφῆς, εἶναι τὸ μόνον μνημεῖον τὸ ὁποῖον οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου ἀφιερόνουσιν εἰς τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς φίλους των. Εἷς μόνος στέφανος ἀνεκάλει εἰς τὴν μνήμην τὴν κατανυκτικὴν συνήθειαν τῶν Γάλλων τοῦ νὰ στεφανόνωσι τοὺς τάφους. Πλησιάσας δὲ εἰς τὸ μνῆμα, εἶδον ὅτι ὁ στέφανος ἦτο πρόσφατος καὶ εὐώδης. Ὅθεν ὑπέθεσα ὅτι εἰς τὸν τάφον ἐκεῖνον θὰ ἔκειτο γυνή, ὅτι θὰ ἀπέθανε νέα, καὶ ὅτι ἴσως ὁ ἐραστὴς ἢ αἱ φίλαι αὐτῆς ἔφεραν τὴν πρόσκαιρον ἐκείνην ἀπόδειξιν τῆς αἰωνίας λύπης των. Μετ' ὀλίγον ἀκούσας κρότον βημάτων ἐστράφην, καὶ εἶδον ἐρχόμενον ἄνδρα τριακονταπέντε περίπου ἐτῶν, οὗτινος ἡ κρεμαμένη χειρὶς καὶ ὁ πυκνὸς μύσταξ ἐμαρτύρουν ὅτι μετέσχε τοῦ τελευταίου πολέμου τῆς πατρίδος του. Καὶ ὅτε μὲ ἐπλησίασε, παρετήρησα ὅτι γλυκεῖα καὶ μελαγχολικὴ ἦτον ἡ φυσιογνωμία του· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς μαντεύσας τοὺς διαλογισμούς μου, μ' ἐχαιρέτισεν εὐμενῶς, καὶ μοὶ διεύθυνε τὸν λόγον μετὰ παῤῥησίας ὅλως χωρικῆς.

— Βλέπω, εἶπε, κύριε, ὅτι ὁ στέφανος αὐτὸς εἵλκυσε τὴν περιέργειάν σου· ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐγὼ δύναμαι νὰ σὲ πληροφορήσω περὶ αὐτοῦ, ἐπειδὴ ἡ ἰδική μου χεὶρ ἀποθέτει κατὰ πᾶσαν Κυριακὴν εἰς τὸν τάφον τοῦτον τῆς ὡραιοτέρας καὶ καλητέρας κόρης τῆς ἐπαρχίας, ἕνα στέφανον. Ἐὰν τῷόντι ἐπιθυμῇς νὰ μάθῃς τι περὶ τῆς ζωῆς τῆς Μαρίας, εἶμαι ἕτοιμος νὰ εὐχαριστήσω τὴν περιέργειάν σου.

Καὶ ἐπειδὴ ἐδέχθην εὐχαρίστως τὴν πρότασιν, ὁ μονόχειρ στρατιώτης καθήσας πλησίον μου, μοὶ διηγήθη τὰ ἑξῆς·

— Ἀπὸ τὸ ἔνδυμα καὶ τὴν γλῶσσάν μου θὰ ἐνόησες βέβαια ὅτι εἶμαι γέννημα καὶ θρέμμα τοῦ χωρίου τούτου· ὀνομάζομαι Ἰωάννης, καὶ ὁ πατήρ μου, τοῦ ὁποίου εἶμαι μονάκριβος, θεωρεῖται πλουσιώτερος καὶ ἐπιτηδειότερος τῶν λοιπῶν γεωργῶν. Παρατηρεῖς ἴσως ὅτι πλὴν τῆς ἐλλείψεως τῆς χειρός μου συμβάσης πρὸ ἓξ ἐτῶν, διὰ τὴν ὁποίαν ὅμως δὲν πταίω ἐγὼ, δὲν εἶμαι οὔτε ἀσχημότερος οὔτε ἀσθενέστερος τῶν συγχωρικῶν μου· ὅσον δὲ διὰ τὸν χαρακτῆρά μου, ἐρώτησον ὅποιον θέλεις, καὶ θὰ μάθῃς ὅτι εἶμαι γλυκύτερος καὶ πλέον εὐπροσήγορος ὅλων τῶν νέων τοῦ χωρίου.

Ὁμολογῶ ὅτι ἐμειδίασα ἀκούσας τὸ προοίμιον τοῦτο, καὶ διὰ τοῦτο εἶπα·

— Μὲ εἶπες, Ἰωάννη, ὅτι θὰ μὲ διηγηθῇς τὴν ἱστορίαν τῆς ταλαιπώρου Μαρίας, καὶ ὅμως ὡς βλέπω ἔχεις διάθεσιν νὰ διηγηθῇς τὴν ἰδικήν σου.

— Ἆ, κύριε! ἀπεκρίθη ἐκεῖνος· γέλασε ὅσον θέλεις, καὶ πίστευσε ὅ,τι θέλεις· διότι εἰς τί μὲ ὠφέλησαν τὰ προτερήματά μου αὐτά; Ἡ Μαρία, ἡ ὡραία Μαρία τὴν ὁποίαν ἠγάπων μέχρι μανίας, κατεφρόνησε καὶ τὸν ἔρωτα καὶ τὰς ἰδιότητάς μου, καὶ ἐπροτίμησε πτωχὸν νέον ὁ ὁποῖος ἄλλο δὲν εἶχε παρὰ δύναμιν καὶ ἐπιτηδειότητα ὑπεράνθρωπον. Δὲν ἀδημόνησα οὔτε ἐναντίον της οὔτε ἐναντίον τοῦ εὐτυχοῦς τούτου νέου· διότι ὁ Λοδοβί-

κος ἦτον φίλος μου, καὶ τὸν ἠγάπων ὅσον καὶ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς μου.

Σὲ λέγω ἐν τοσούτῳ, κύριε, ὅτι τὸ χωρίον μας κατοικεῖται ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἦλθαν ἐδῶ ὁμοῦ μὲ τὸν Ἅγιον ὅστις πρῶτος ἐφύτευσε τὰ δάση μας, καὶ ἐστερέωσε διὰ θαύματος τὴν ἄμμον ἡ ὁποία πρὸ αὐτοῦ ἐσκέπαζεν ὡς σύννεφον τὸν τόπον. Διὰ τοῦτο ὅλοι μας ζῶμεν ὡς ἀδελφοί, καὶ οἱ πλουσιώτεροί μας δὲν καταφρονοῦν ποτὲ τοὺς πτωχούς. Οἱ φιλικοὶ δεσμοὶ δὲν γίνονται ἕνεκα τῆς καταστάσεως, ἀλλ' ἕνεκα τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν κλίσεων· τοιοῦτοι δεσμοὶ συνώδευαν καὶ τὴν οἰκογένειαν τῆς Μαρίας, τοῦ Λοδοβίκου καὶ τὴν ἰδικήν μου.

Ὁ Λοδοβῖκος ἦτον ἕνα χρόνον μικρότερός μου, ἡ δὲ Μαρία τρία. Ἀπὸ αὐτὴν τὴν βρεφικήν μας ἡλικίαν ἤμεθα φίλοι καὶ σύντροφοι· ὁ Λοδοβῖκος μάλιστα ἦτον καὶ θετός μου ἀδελφός, καὶ ἠγαπῶμεν τὴν Μαρίαν ὡς ἀδελφήν. Ὦ κύριε! πόσον γλυκεῖαι ἦσαν αἱ ἡμέραι εἰς τὰς ὁποίας κρατοῦντες ἀπὸ τὰς χεῖρας τὴν Μαρίαν τὴν ἐφέραμεν εἰς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ! Ἐκεῖ κατεσκευάσαμεν δι' αὐτὴν κάθισμα ἀναπαυτικὸν καὶ ἐνῷ ὁ ἕνας τὴν ἐμάνθανε νὰ ψαρεύῃ, ὁ ἄλλος ἔπλεκε στέφανον καὶ ἐστεφάνονε τὴν ὡραίαν της κεφαλήν. Ἀλλοίμονον ὅμως! ἡ παιδικὴ ἡλικία περᾷ γρήγορα, καὶ ἡ νεότης ἀνακαλύπτει τὰ ἀληθινά μας αἰσθήματα· ἤμεθα οἱ δύο φίλοι ἀντερασταί! καὶ οἱ δύο ἐλατρεύαμεν τὴν Μαρίαν μὲ ὅλην τὴν καρδίαν μας. Καὶ ὅμως ἐμείναμεν φίλοι, καὶ ποτὲ ἡ ζηλοτυπία δὲν διετάραξε τὴν ἀδελφικήν μας ἀγάπην.

Οἱ χρόνοι ἔφεραν μεγάλας μεταβολὰς εἰς τὰς ἕξεις καὶ τὰς κλίσεις τοῦ Λοδοβίκου· καὶ ἂν αἱ σχέσεις μας δὲν ἐξησθένησαν ἔγειναν ὅμως σπανιώτεραι. Ὁ Λοδοβῖκος ἦτον τολμηρός, ἐπιχειρηματίας, εὐκίνητος· τὸ κυνήγιον, τὰ γυμναστικὰ καὶ μάλιστα τὰ ἐπικίνδυνα μέσα, ἔδιδαν εἰς αὐτὸν ἀφορμὴν νὰ ἐκτειλίσῃ τὴν δύναμιν καὶ τὴν γενναιότητά του, καὶ τὸν παρέσυραν ἀδιακόπως μακρὰν τοῦ χωρίου, τοῦ ὁποίου δὲν ἠγάπα τὰ εἰρηνικὰ ἔργα. Τὸ κατ' ἐμέ, ἐκαλλιέργουν τὰς γαίας τοῦ πατρός μου, καὶ ὅταν ἤρχετο ἡ ὥρα τῆς ἀναπαύσεως ἐνησχολούμην εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ κήπου τῆς Μαρίας, φροντίζων νὰ τὸν καλλωπίσω μὲ τὰ ὡραιότερα καὶ σπανιώτερα ἄνθη. Καὶ μὲ ἐσυγχώρει μὲν ἡ Μαρία νὰ ἐργάζωμαι δι' αὐτήν, δὲν κατώρθωσα ὅμως νὰ τὴν καταπείσω νὰ φανῇ εὐνοϊκὴ εἰς τὸ αἴσθημά μου. Καὶ ὅμως ἡ σκληρότης αὐτῆς ἦτον τόσον γλυκεῖα καὶ τόσον καλοκάγαθος, ὥστε τὴν ἠγάπων καθ' ἑκάστην περισσότερον, ἂν καὶ ἤξευρα ὅτι δὲν εἶχα καμμίαν ἐλπίδα· διότι ἡ καρδία τῆς Μαρίας εἶχε δοθῆ εἰς ἄλλον. Ἡ Μαρία εἶχε προτιμήσει ἀπὸ τὸν πιστὸν σύντροφόν της, ἀπὸ τὸν φίλον ὁ ὁποῖος αὐτὴν μόνην εἶχε καὶ εἰς τὸν νοῦν καὶ εἰς τὴν καρδίαν, ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος μακρὰν αὐτῆς ζῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἤρχετο νὰ ἀποθέσῃ ἐνίοτε εἰς τοὺς πόδας της τὰ προϊόντα τοῦ κυνηγίου του, τὸν αἱματηρὸν αὐτὸν φόρον ἔρωτος ὅστις δὲν ἤρκει μόνος εἰς τὴν φλογεράν του καρδίαν.

Οὕτω πως διέτρεξαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὰ πράγματα. Δὲν εἴχομεν κανὲν μυστικὸν μεταξύ μας· ὁ Λοδοβῖκος ἤξευρεν ὅτι ἐγὼ ἠγάπων τὴν Μαρίαν, καὶ ὅμως μ' ἔλεγε συχνὰ ὅτι δὲν θὰ εἶναι εὐτυχισμένος παρὰ ἂν τὸν ἀγαπήσῃ αὐτή· διότι καὶ οἱ δύο δὲν ἠξεύραμεν ὁποία ἦτον ἡ κλίσις της.

Τὸ 1808 ὁ Λοδοβῖκος ἐκληρώθη στρατιώτης. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἤξευρεν ἀκόμη τὴν διάθεσιν τῆς φίλης μας, ἐδέχθη εὐχαρίστως, καὶ ἐπειδὴ ἦτον ἀνδρεῖος, ἐχάρη ἐμβαίνων εἰς στάδιον εἰς τὸ ὁποῖον ἤθελεν ἀποκτήσει καὶ δόξαν καὶ προβιβασμόν. Ἡ Μαρία τότε φοβηθεῖσα μὴ χάσῃ ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον ἠγάπα, ἤνοιξε τὴν καρδίαν της· ἤμην παρὼν ὅταν εἶπεν εἰς αὐτὸν ὅτι δὲν ἔζη εἰμὴ διὰ μόνον αὐτόν, καὶ ὅτι ἦτον βεβαία ὅτι δὲν θὰ ἐπέζη εἰς χωρισμὸν ὁ ὁποῖος τὴν ἐφαίνετο δεινότερος καὶ ἀπὸ τὸν θάνατον.

Μετὰ τὴν ἐξομολόγησιν αὐτὴν ἕν τι μὲ ἔμενε, τὸ νὰ σώσω ἀπὸ τὴν ἀπελπισίαν ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἠγάπων περισσότερον ἀπὸ τὴν ζωήν μου· καὶ ἂν καὶ δὲν μὲ ἤρεσκεν ὁ βίος τοῦ στρατιώτου, ὑπῆγα καὶ ἀντικατέστησα, χωρὶς νὰ τὸ ἠξεύρῃ, τὸν Λοδοβῖκον. Οὔτε τὰ δεινὰ ὅσα ὑπέφερα μετὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, οὔτε ὁ τρομερὸς κόπος τὸν ὁποῖον ἐδοκίμασα ὅταν ἡ Μαρία ἐσκεπάσθη ἀπὸ τὸ χῶμα ἐπάνω εἰς τὸ ὁποῖον καθήμεθα, δὲν εἶναι ἱκανὰ νὰ μὲ κάμουν νὰ λησμονήσω τὴν χαρὰν τὴν ὁποίαν ἠσθάνθη ὅταν τὴν εἶπα ὅτι τοῦ λοιποῦ ἐξέλιπον ὅλα τὰ ἐμπόδια, καὶ ὅτι ὁ ἐραστής της εἶναι ἐλεύθερος.

Ὦ κύριε! τὴν ἀκούω ἀκόμη ὀνομάζουσάν με σωτῆρα καὶ ἀδελφόν της· αἰσθάνομαι ἀκόμη τὰ εὐγνώμονα ἐναγκαλίσματά της, καὶ τὸ γλυκύτατον φίλημα τὸ ὁποῖον ἐπέθηκεν εἰς τὸ μέτωπόν μου. Καὶ ὁλόκληρος αἰὼν ἀγωνίας δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ ἐξαλείψῃ τὴν μνήμην τῶν στιγμῶν ἐκείνων τὰς ὁποίας ἐπεθύμουν νὰ ἰδῶ ἀναγεννωμένας! ἀλλ' ἐπέρασαν· καὶ ἔμεινα μὲ τὴν εὐχαρίστησιν ὅτι ἔπραξα τὸ χρέος μου.

Ἀλλὰ καὶ ἡ εὐχαρίστησις αὕτη δὲν διήρκεσε πολύ· διότι μετά τινας ἡμέρας εἶδον τὸν Λοδοβῖκον στρατολογηθέντα ἐκ νέου, ἕνεκα νέας ἀνάγκης τοῦ πολέμου.

Ὁ Λοδοβῖκος μὲ εἶπεν ὅτι τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν τὸν ἐβίασαν νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὸ χωρίον ἔμελλε νὰ στεφανωθῇ τὴν Μαρίαν. Ἐγὼ δὲ τόσον εἶχα θυσιάσει τὸν ἔρωτά μου, ὥστε ἐλυπήθην μόνον ὅτι ἐματαιώθη ἡ τόση μου ἀφοσίωσις.

Ὁ φίλος μου ἐπαρηγορήθη γρήγορα μετερχόμενος τὸν στρατιωτικὸν βίον, διὰ τὸν ὁποῖον ἐφαίνετο γεννημένος, καὶ ὅταν ἐμβήκαμεν εἰς τὴν Ἱσπανίαν δὲν εἴχαμεν ἄλλον στρατιώτην γενναιότερον καὶ τολμηρότερον.

Κατ' εὐτυχίαν μᾶς ἔβαλαν καὶ τοὺς δύο εἰς τὸν αὐτὸν λόχον· ὁ λοχαγός μας ἦτον ἀξιόλογος ἄθρωπος, καὶ ἐπειδὴ ἐστάλημεν εἰς τὴν Καταλονίαν, ἐμέλλαμεν νὰ ὑπηρετήσωμεν ὑπὸ τὸν φιλανθρωπό-

τερον ὅλων τῶν στρατηγῶν τῆς Γαλλίας, τὸν Saint-Cyr.

Ὅταν ἐφθάσαμεν ἔμπροσθεν τῆς πόλεως Ῥόζης, τὴν ὁποίαν ἐπολιόρκουν οἱ Γάλλοι πολλὰ στενά, εἴδαμεν ὅτι ὁ φρούραρχος ἐξηκολούθει ἀποῤῥίπτων πᾶσαν πρότασιν παραδόσεως. Διὰ τοῦτο ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ ἔφοδος, διὰ τὴν ὁποίαν ἐκλέχθησαν οἱ ἀνδρειότεροι τοῦ λόχου μας.

Ὁ Λοδοβῖκος ἐδέχθη πρῶτος· εἰς μάτην ἐπροσπάθησα νὰ τὸν ἀποτρέψω ἐνθυμίζων εἰς αὐτὸν τὴν Μαρίαν. Αὐτὸς ὅμως ἦτον ἀμετάθετος, καὶ μὲ εἶπεν ὅτι ἢ θὰ κερδήσῃ βαθμὸν καὶ σταυρὸν καὶ θὰ ἐπιστρέψῃ πλέον ἄξιος αὐτῆς, ἢ θ' ἀποθάνῃ καὶ θ' ἀφήσῃ μνήμην ἀξίαν νὰ τιμᾶται ἀπὸ αὐτήν. Ἡ ἔφοδος ἔγεινε, καὶ μετὰ τρομερὰν σφαγὴν καὶ ἐκ τῶν δύο μερῶν, ἐκυριεύσαμεν τὸ φρούριον. Ὁ δὲ Λοδοβῖκος ἐπέστρεψεν ὑγιής, καὶ τιμώμενος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀρχηγούς του. Εἶναι ἀδύνατον νὰ φαντασθῇς πόσον ἐχάρην ὅταν τὸν εἶδα! καὶ ὅταν τὴν ἐπαύριον τὸν εἶδα φέροντα τὸν σταυρόν, πρώτην φορὰν ἐπὶ ζωῆς μου τὸν ἐζήλευσα, μετενόησα διότι καὶ ἐγὼ δὲν ἔλαβα μέρος εἰς τὴν ἔφοδον, καὶ ὤμοσα νὰ μὴν ἀπομακρυνθῶ εἰς τὸ ἑξῆς ἀπὸ τὸ πλευρόν του.

Ἡ ἀκρόπολις τῆς Ῥόζης ἀντεστέκετο ἀκόμη, ἕνεκα τῆς συνδρομῆς τοῦ λόρδου Κόχραν καὶ τῶν ναυτῶν του. Συνενώθην λοιπὸν καὶ ἐγὼ μὲ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἐπροσπάθουν νὰ κυριεύσουν καὶ αὐτὴν ἐξ ἐφόδου· τρὶς ἐδοκιμάσαμεν νὰ ἀναβῶμεν εἰς τὰ τείχη της, καὶ τρὶς ἀπεκρούσθημεν μὲ μεγίστην ζημίαν. Ἐπὶ τέλους οἱ Ἱσπανοὶ ἀπεσύρθησαν μόνοι φεύγοντες τὸ τρομερὸν πῦρ τῶν κανονίων μας.

Ἐνομίζαμεν δὲ ὅτι ἠθέλαμεν ἀναπαυθῇ ὀλίγον μετὰ τόσους κόπους, ὅταν ἐβιάσθημεν νὰ ἀναχωρήσωμεν ἀμέσως εἰς Βαρκελόνην, τὴν ὁποίαν ἐπολιόρκει ὁ ἐχθρός.

Ἐπειδὴ ὁ δρόμος ὁ φέρων ἀπὸ Ῥόζαν εἰς Βαρκελόνην περᾷ ὑπὸ τὸ κανόνιον τῆς Ὀσταλρίχ, πόλεως ὀχυρᾶς ἐχούσης τότε πολυάριθμον φρουράν, καὶ δὲν ἠθέλαμεν νὰ χρονοτριβήσωμεν μαχόμενοι μὲ αὐτήν, ἀνεζητήσαμεν ἄλλο πέρασμα εἰς τὸ βουνόν. Ἕνας βοσκὸς ὑποσχεθεὶς νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ, ἐφάνη, πρᾶγμα σπάνιον κατὰ τὸν δυστυχῆ ἐκεῖνον πόλεμον, πιστὸς εἰς τὸν λόγον του. Τέλος πάντων μετὰ πολλοὺς κόπους καὶ κινδύνους ἐφθάσαμεν εἰς τὸν μεγάλον δρόμον.

Ὁ Λοδοβῖκος καὶ ἐγὼ ἤμεθα εἰς τὴν ὀπισθοφυλακήν, ἡ ὁποία εἶχε προσταγὴν νὰ ὑπερασπισθῇ τὸ σῶμα κατὰ πάσης ἐπιδρομῆς τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις κατὰ τοῦτο ὑπερεῖχεν ἀπὸ ἡμᾶς, καθόσον ἐγνώριζε τὰ κατατόπια. Ὅλην τὴν ἡμέραν ἐπεράσαμεν ἀνενόχλητοι· πρὸς τὸ ἑσπέρας ὅμως εἴδαμεν δύναμιν πολὺ ἀνωτέραν τῆς ἰδικῆς μας, ἡ ὁποία ὁρμήσασα μᾶς διεχώρισεν ἀπὸ τὸ σῶμα. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐστάθημεν ἀποροῦντες τί νὰ πράξωμεν· ὕστερον ὅμως πεισθέντες ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἐλπὶς σωτηρίας, καθόσον μάλιστα οἱ πρὸ ἡμῶν, ἐμβάντες ἤδη εἰς τὰ στενὰ τοῦ Τρνταπάστη ἦτον ἀδύνατον νὰ μᾶς βοηθήσουν, ἀπεφασίσαμεν νὰ πολεμήσωμεν ἂν καὶ ἤμεθα ἕνας πρὸς τέσσαρας. Νὰ παραδοθῶμεν, οὔτε κἂν τὸ ἐσυλλογίσθημεν, ἠξεύροντες πῶς οἱ Ἱσπανοὶ μεταχειρίζοντο τοὺς Γάλλους. Ὁ ἐχθρὸς κατεῖχεν ἐπάνω εἰς λόφον θέσιν πλέον εὔθετον τῆς ἐδικῆς μας· ὅθεν τὸ πῦρ του ἦτον θανατηφόρον· ἀλλ' ἡμεῖς ἐπέσαμεν κατ' αὐτοῦ μὲ τόσην ὁρμήν, ὥστε ἐβιάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ, καὶ νὰ ἀφήσῃ ἀνοικτὸν τὸ πέρασμα. Τότε ἐτρέχαμεν ὅσον ἐδυνάμεθα φοβούμενοι μὴ ἦλθαν καὶ ἄλλοι ἐναντίον μας· ἀλλ' ἦλθον ἐπὶ τέλους, καὶ οὕτω ἠναγκάσθημεν νὰ διασκορπισθῶμεν, προσπαθοῦντες ἕκαστος ἰδίως νὰ σωθῇ. Ἡ νὺξ ἦτον θεοσκότεινη, καὶ μόλις ἐβλέπαμεν νὰ γεμίσωμεν τὰ ὅπλα μας. Ἐξαίφνης ὁ Λοδοβῖκος ἔπεσε πλησίον μου. Κατ' ἀρχάς, ἂν καὶ ἐσύριζαν γύρω μας τὰ βόλια, δὲν ὑπέθεσα ὅτι ἐπληγώθη, ἀλλ' ὅτι ἔπεσεν· ὅταν ὅμως κύψας νὰ τὸν ἀνασηκώσω, εἶδα ὅτι ἔτρεχεν αἷμα ἀπὸ τὸν λαιμόν του, ὁποίαν λύπην ᾐσθάνθην! Ἐσύναξα ὅλας μου τὰς δυνάμεις, τὸν ἀνεσήκωσα, καὶ τὸν ἔφερα μακρὰν διὰ νὰ ἰδῶ τὴν πληγήν του. Ἐπειδὴ ὁ τουφεκισμὸς ἐγίνετο σπανιώτερος, ἤλπιζα νὰ σώσω τὸν φίλον μου· ἐνῷ δὲ ἔτρεχα μὲ εἶπε μὲ φωνὴν ἀδύνατον· « Μὴν κινδυνεύσῃς, Ἰωάννη μου, εἰς μάτην· φυλάξου διὰ νὰ παρηγορήσῃς τὴν ταλαίπωρον Μαρίαν· αἰσθάνομαι ὅτι θ' ἀποθάνω. Ὑγίαινε! φρόντισε νὰ εὕρῃς τοὺς συντρόφους μας. »

Ἦτον ὅμως δυνατὸν ποτὲ νὰ τὸν ἐγκαταλείψω;

Τὸν ἔσυρα, ὅπως ἠμπόρεσα εἰς μίαν ἔρημον καλύβην, τὴν ὁποίαν βεβαίως μὲ παρουσίασεν ὁ Θεὸς ἀκούσας τὰς παρακλήσεις μου.

Τὸ πῦρ εἶχε παύσει ὅλως διόλου· ὁ ἐχθρὸς ἐγύριζεν εἰς τὸ φρούριον, καὶ οἱ συστρατιῶταί μου εἶχαν ἤδη ἀποχωρήσει. Ἡσύχως λοιπὸν ἔσπευσα νὰ ἀνάψω φῶς . . . καὶ τί εἶδα; . . . ὅτι ὁ φίλος μου ἔκλειε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ὠχρίαζαν τὰ χείλη του! Μεγίστη ὑπῆρξεν ἡ ἀπελπισία μου· ἤρχισα νὰ κλαίω καὶ νὰ φωνάζω τοσοῦτον, ὥστε αἱ φωναί μου ἐξύπνισαν τὸν ψυχοῤῥαγοῦντα. Καὶ σφίγξας τὴν χεῖρά μου· « Μὴν ἀπελπίζεσαι, μὲ εἶπε, ἀγαπητὲ ἀδελφέ μου· ὅλοι μας θ' ἀποθάνωμεν . . . δὲν λυποῦμαι . . . Εἰπὲ εἰς τὴν Μαρίαν ὅτι ἀπέθανα ἐντίμως, καὶ δός την τὸν σταυρόν μου ὡς σημεῖον αἰωνίας ἐνθυμήσεως . . . Τὴν ἀγαπᾷς, Ἰωάννη, καὶ ἡ ἰδέα τῆς εὐτυχίας σου θὰ εἶναι . . . » Δὲν ἐπρόφθασε, κύριε, νὰ τελειώσῃ· ἐξεψύχησε τὴν ὥραν κατὰ τὴν ὁποίαν βεβαίως θὰ μ' ἔλεγεν ὅτι ἡ ἕνωσις τῶν δύο ἀνθρώπων τοὺς ὁποίους ἠγάπησε περισσότερον εἰς τὴν γῆν, θὰ ἦτον ἡ μόνη του εὐδαιμονία εἰς τὸν ἄλλον κόσμον.

Ὦ κύριε! ἐάν ποτε παρεστάθητε εἰς τὸν θάνατον ἀνθρώπου τὸν ὁποῖον ἠγαπήσατε πλέον καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς σας, ἐννοεῖτε τί ᾐσθάνθην τὴν ὥραν ἐκείνην! Ἀλλοίμονον! δὲν ἠμπόρεσα κἂν νὰ σκάψω τάφον καὶ νὰ τὸν ἐνταφιάσω! Ἔπραξα ὅμως ὅ,τι ἐδυνάμην. Ἐπῆρα τὸν σταυρὸν ὅπως μὲ παρήγγειλε, ἐφίλησα τὸ προσφιλὲς μέτωπόν του, καὶ τὸν ἐσκέπασα μὲ φύλλα ξηρὰ καὶ μὲ ἄχυρα. Μὲ ποίαν ζέ-

σιν παρεκάλεσα τὸν Θεὸν ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ ἀδελφοῦ μου!

Περιττὸν εἶναι νὰ διηγηθῶ τὰ ἐπακόλουθα λεπτομερῶς· ἐξελθὼν ἀπήντησα τὸ τάγμα, καὶ μίαν ἡμέραν μετὰ ταῦτα ἐσυνάψαμεν μάχην μὲ πολυάριθμον στρατὸν ἐχθρικόν.

Καὶ κατεστράφησαν μὲν οἱ Ἱσπανοί· ἀλλὰ βολὶς καννονίου μοῦ ἀφῄρεσε τὴν ἀριστερὰν χεῖρα. Κατασταθεὶς οὕτω ἀπόμαχος παρῃτήθην, καὶ δέκα μῆνας μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, ἐπέστρεψα ὄχι μὲ καρδίαν πλήρη ἐλπίδος καὶ μὲ φίλον, ἀλλὰ μόνος καὶ περίλυπος.

Τώρα, κύριε, θὰ σὲ διηγηθῶ τὸ θλιβερώτερον μέρος τῆς ἱστορίας. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας μου, ἡ Μαρία δὲν εἶχε λάβει καμμίαν εἴδησιν διὰ τὸν φίλτατον Λοδοβῖκόν της· διὰ τοῦτο ἡ ὑγεία της, ἡ ὁποία ἦτον φύσει ἀδύνατος, ἔπαθεν ἔτι πλέον. Καὶ ὅταν ἤκουσεν ἀπὸ ἐμὲ τὴν θλιβερὰν ἀγγελίαν, παρ' ὀλίγον νὰ ξεψυχήσῃ. Λαβοῦσα τὸν σταυρὸν τὸν ἐκρέμασεν εἰς τὸ στῆθός της. Δὲν τὴν εἶπα δὲ τὴν τελευταίαν ἐπιθυμίαν τοῦ φίλου μου· διότι πῶς ἦτον δυνατὸν νὰ τὴν ὁμιλήσω διὰ νέον δεσμόν; Ἐπί τινας ἑβδομάδας ἔζησε τηκομένη, καὶ μετὰ ταῦτα ὑπῆγε νὰ εὕρῃ τὸν φίλτατον τῆς καρδίας της.

Πρὸ ἓξ χρόνων ἡ Μαρία κεῖται εἰς τοῦτον τὸν τάφον· ὁμοῦ μὲ αὐτὴν ἔθαψα καὶ τὸν σταυρόν. Εἰς μνήμην λοιπὸν καὶ τῶν δύο ἔρχομαι κατὰ Κυριακὴν καὶ στολίζω μὲ ἄνθη τὸν χωρικὸν τοῦτον τάφον. Τοῦτο εἶναι τὸ χρέος μου τὸ ὁποῖον θὰ ἐκπληρῶ ἑωσοῦ ὑπάγω καὶ ἐγὼ νὰ τοὺς εὕρω.

(*Ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ.*)

ΔΙΑΦΟΡΑ.

ΑΙΡΕΣΕΙΣ. Ἡ ἐν Νεοεβοράκῳ ἐκδιδομένη *Ἐκκλησιαστικὴ* ἐφημερὶς (Church journal) ἐδημοσίευσε κατάλογον ὡς ἔγγιστα ἀκριβῆ τῶν διαφόρων θρησκευτικῶν αἱρέσεων τοῦ *προτεσταντισμοῦ* μόνον, αἵτινες ὑπάρχουσιν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ. Κοινοποιοῦμεν δὲ καὶ ἡμεῖς τὸν κατάλογον τοῦτον καθὸ περιεργότατον. Μακαρία ἀληθῶς ἡ χριστιανικὴ κοινωνία ἥτις, ὡς ἡ Ἀνατολική, εἶναι ἀπηλλαγμένη τοιαύτης ἀθλιότητος.

« Ἀναβαπτισταί, βαπτισταί, νέοι βαπτισταί, βαπτισταὶ ἐλεύθεροι, βαπτισταὶ κεχωρισμένοι, βαπτισταὶ αὐστηροί, βαπτισταὶ ἐλεύθεροι, βαπτισταὶ εἰρηνικοί, βαπτισταὶ βρέφη, βαπτισταὶ δόξα, ἀλληλούϊα, βαπτισταὶ χριστιανοί, βαπτισταὶ σιδηρόχειρες, βαπτισταὶ γενικοί, βαπτισταὶ μερικοί, βαπτισταὶ τῆς ἑβδόμης, βαπτισταὶ Σκῶτοι, βαπτισταὶ τοῦ νέου γενικοῦ δόγματος, βαπτισταὶ μαῦροι, ἀνεξάρτητοι ἢ καθαροί, καμερόνιοι, κρισπῖται, δαλεῖται, καμβυλλῖται ἢ μετερρυθμισμένοι, δούγκεροι ἢ τούνκεροι, ἐλευθέρως σκεπτόμενοι, χαλδανῖται, ούντινγδονιανοί, ἰρβιγγιανοί, ἰγγανῖται, πηδηταί, χριστιανοὶ βιβλικοί, γλασσῖται ἢ σανδομονιανοί, ἀρχαῖοι πρεσβυτεριανοί, νέοι πρεσβυτεριανοί, σκῶτοι, κογγρεγατοναλισταί, κουάκεροι ἢ φίλοι, τρεμουλιάριδες, οὐνιτάριοι, σοκινιανοί, μοράβιοι ἢ ἀδελφοὶ ἑνότητος, μεθοδισταί, οὐεσλεγένιοι μετερρυθμισμένοι, καλβινισταὶ γάλλοι, ἀρχαῖοι ἑνωτικοί, νέοι ἑνωτικοί, σονενδεβούργειοι, ἀδελφοὶ πλυμούθειοι, χριστιανοὶ ἀναβαπτισθέντες, μορμόνοι, κελλυῖται, μουγλετόνιοι, ρωμανιανοί, τελειοποιηταί, μεθοδισταί, ρογεδιανοί, σκληροί, παγκόσμιοι, περιπατητικοί, οὐαϊτφιλδισταί, μαθηταὶ φίλοι ἐλεύθεροι ἢ ἀγαπημονῖται, λούθηροι, διαμαρτυρόμενοι Γάλλοι, μετερρυθμισμένοι Γερμανοί, διαμαρτυρόμενοι Γερμανοὶ μετερρυθμισμένοι, καθολικοὶ Γερμανοὶ ἢ μαθηταὶ τοῦ Ῥόγγη, νέοι πεφωτισμένοι, ἀγγλικανοὶ Ἄγγλοι, ἀγγλικανοὶ Γερμανοί, ἀγγλικανοὶ Γάλλοι.

Τὸν κατάλογον τοῦτον ἐκδίδουσα ἡ *Ἐκκλησιαστικὴ ἐφημερὶς* προσέθηκεν ὅτι βεβαίως ἐλησμονήθησάν τινες αἱρέσεις.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΚΟΡΑΗ.

Δημοσιεύοντες ἐπιστολὴν ἀνέκδοτον τοῦ ἀειμνήστου Κοραῆ πρὸς τὸν μακαρίτην Ἐμ. Τουμπάζην, ὑποσχόμεθα νὰ δημοσιεύσωμεν προσεχῶς καὶ τὴν ἐν αὐτῇ ἀναφερομένην πρὸς τὴν κοινότητα τῆς Ὕδρας.

« Ἐκ Παρισίων, 14 Ἰουνίου 1820.

» Τιμιώτατε Κύριε Τουμπάζη,

» Τὸ γράμμα σου δείχνει, ὅτι ἂν δὲν ἔλαβες καλὴν ἀνατροφήν, ὡς παραπονεῖσαι, ἀξίζεις περισσότερον ἀπὸ πολλοὺς καυχωμένους εἰς τὴν ἀνατροφήν των, ἐπειδὴ αἰσθάνθης τὴν δυστυχίαν τῆς πατρίδος σου, καὶ ζητεῖς ὡς φιλόστοργος αὐτῆς υἱὸς νὰ τὴν θεραπεύσῃς. Ἐδῶ κλεισμένην εὑρίσκεις τὴν ὁποίαν ἐπεθύμησες ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς Δημογέροντας. Ἀλλ' ἡ ἐπιστολή μου δὲν θέλει κατορθώσει τίποτε, ἐὰν ἐσύ, φίλε, ἑνωμένος μὲ τὸν τιμιώτατον ἀδελφόν σου, καὶ ἄλλους τινὰς συμπολίτας, φλεγομένους μὲ τὸν αὐτὸν ζῆλον, δὲν παραστήσετε εἰς τὴν φαντασίαν σας, ὡς παρόντα, ὅλα τὰ μέλλοντα καλά. Κανεὶς δὲν ἤθελε κοπιάσειν νὰ φυτεύσῃ ἄμπελον, ἂν δὲν ἐνισχύετο ἀπὸ τὴν ἐλπίδα τοῦ τρύγους. Πλειότερα νὰ σὲ γράψω δὲν μὲ συγχωρεῖ τὸ γῆράς μου. Ἔπειτα, τί ἄλλο δύναμαι νὰ σὲ εἴπω πλειότερον, παρὰ παιδείαν, παιδείαν, καὶ πάλιν καὶ πολλάκις παιδείαν. Μόνη ἡ παιδεία ἔχει νὰ θεραπεύσῃ τὰς κοινὰς τοῦ ταλαιπώρου γένους ἡμῶν δυστυχίας· ἡ παιδεία μόνη ἔχει νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὸν ἀνυπόφορον ζυγὸν τοῦ ἀχρειεστάτου Σκυθικοῦ ἔθνους. Μακάροι ὅσοι βοηθοῦν τὴν παιδείαν καὶ μὲ τὸν λόγον καὶ μὲ τὸ ἔργον· αὐτοὺς μόνους γνωρίζω γνησίους ἀπογόνους τῶν Ἑλλήνων· ὅσοι ἀδιαφοροῦν εἰς αὐτήν, ἢ καὶ τὴν πολεμοῦν, εἶναι Τούρκων, ὄχι Ἑλλήνων γεννήματα.

» Ὡς γνήσιον υἱὸν καὶ φίλον τῆς Ἑλλάδος σ' εὔχομαι κατόρθωσιν τῶν καλῶν σου σκοπῶν!

» Εἰς τὰς προσταγάς σου

» ΚΟΡΑΗΣ. »

Πρὸς τὸν κύριον Μανόλην Νικολάου Τουμπάζην εἰς Μασσαλίαν.

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ, 1857. ΤΟΜΟΣ Η'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 183.

ΕΚ ΤΩΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ

ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΤΙΝΕΣ ΦΙΛΟΚΡΙΝΟΥΜΕΝΑΙ, Η ΕΠΑΝΟΡΘΟΥΜΕΝΑΙ.

1. *Ἡ Σιγειακὴ ἐπιγραφή.*

Ἡ Σιγειακὴ λεγομένη ἐπιγραφὴ ὑπάρχει χαραγμένη ἐπὶ λιθίνου κίονος, τετραγωνικοῦ φέροντος σχῆμα πρίσματος, καὶ ἔχοντος ὕψος μὲν ὑπὲρ τοὺς ὀκτὼ πόδας βάσιν δὲ ὡς ἕνα καὶ ἥμισυν. Ὁ κίων οὗτος ἔκειτο ποτὲ πλησίον τοῦ Σιγείου, ἀκρωτηρίου τῆς Τρωϊκῆς γῆς, εἰς χωρίον, τὸ ὀνομαζόμενον Γενὶ ἰσσάρ, ἢ Γκιαούρκιοΐ, ἔμπροσθεν τῆς πύλης Ἐκκλησίας τινός, ἀφ' ὅθεν αὐτὸν περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐνεστώσης ἑκατονταετηρίδος μετεκόμισεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν μετὰ πολλῶν ἄλλων ἄλλοθεν ἐπαρθέντων τῆς Ἀσιανῆς καὶ Εὐρωπαίας Ἑλλάδος γραπτῶν τε καὶ γλυπτῶν ἀρχαίων μνημείων ὁ παρὰ τῇ Ὀθωμανικῇ Πύλῃ τότε πρεσβεύων Λόρδος Ἔλγῖνος. Εὑρίσκεται δ' ἐναποθεμένος τὴν σήμερον εἰς τὸ Βρεταννικὸν Μουσεῖον τὸ ἐν Λονδίνῳ. Ἡ ἐν αὐτῷ χαραγμένη ἐπιγραφή, ἐκδοθεῖσα τὸ πρῶτον (Lond. 1721 fol.) μεθ' ὑπομνήματος ὑπὸ Ἐδμούνδου Χισσουλίου ἐξ ἀπογράφου γενομένου ἐπιτοπίως παρ' ἄλλων, μετεξεδόθη ἔπειτα ὑπὸ διαφόρων κατὰ καιρούς, καὶ τὸ τελευταῖον ὑπὸ Α. Βαικίου εἰς τὸ Σῶμα τῶν Ἐπιγραφῶν (C. 1 vol. I, p. 17 Sqq), φέρει δὲ αὕτη τὴν βουστροφηδὸν καλουμένην γραφήν, ἀναγινωσκομένη, τὸ περίεργον, δύο φοράς, συντομωτέρα μὲν εἰς τὸ ἐπάνω, ἐκτενεστέρα δὲ εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ κίονος· εἰς τὸ ἐπάνω ἔχει οὕτως

ΦΑΝΟΔΙΚΟ •
ΧΟΜϘΟΤΙΜΞ
ΡΑΤΕΟΣ ΤΟ
ΗΝΝΟΧΟϘΠ
ΣΙΟΚΡΗΤΗΡ
ΧΟΠΥΙΑΧ:ΞΔΑ
ΡΗΤΗΡΙΟΝ:Κ
ΠΞΗΝΟΜΟΘΗΙΑ
ΡΥΤΑΝΗΙΟΝ

ΕΔΩΚΕΝΣΥΚΕ
ΕΥΣΙΝ

Εἰς δὲ τὸ κάτωθεν

ΦΑΝΟΔΙΚΟ:ΕΙΜΙ:ΤΟΗ
ΟΚΟΠΠΟΤ:ΣΟΕΤΑΡΚΟΜΡΕ
ΝΕΣΙΟ:ΚΑΓΟ:ΚΡΑΤΕΡΑ
ΜΘΕΗΙΑΚ:ΝΟΤΑΤΣΙΠΑΚ
ΟΝ:ΕΣ ΠΡΥΝΕΙΟΝ: Κ
ΥΣΕΙΣ:ΑΜΕΝΜ:ΑΚΟΔ
ΕΥΣΙ:ΕΑΝΔΕΤΙΠΑΣ Χ
ΟΕΜ:ΝΕΝΙΑΔΕΛΕΜΟ
ΣΙΓΕΙΕΣ:ΚΑΙ ΜΕΠΟ
ΙΑΚ ΣΟΠΟΣΙΑΗ:ΝΕΣΙΕ
ΗΑΔΕΛΦΟΙ.

ἤτοι διὰ τῶν μικρῶν γραμμάτων καὶ τῆς συνήθους ὀρθογραφίας καὶ στίξεως ἀμφότεραι.

» Φανοδίκου ἐμὶ Τοὐρμοκράτεος τοῦ Προκοννησίου· Κρητῆρα δὲ, καὶ ὑποκρητήριον, καὶ ἠθμὸν ἐς Πρυτανήϊον ἔδωκε Συκεῦσιν.

» Φανοδίκου εἰμὶ τοῦ Ἑρμοκράτους τοῦ Προκοννησίου· Κἀγὼ κρατῆρα, κἀπίστατον, καὶ ἠθμὸν ἐς Πρυτανεῖον ἔδωκα μνῆμα Σιγευεῦσι· ἐὰν δέ τι πάσχω μελεδαίνεν μεο Σιγειῆς· καὶ μ' ἐπόεισεν Αἴσωπος καὶ ἀδελφοί.

Περὶ τῶν αἰτιῶν τῆς διπλῆς ταύτης χαραγῆς, καὶ ἂν αὕτη κατὰ τὸν αὐτὸν ἢ διάφορον χρόνον ἐκτελέσθη, ἄλλοι ἄλλας ἐξήνεγκαν γνώμας οἱ ἀσχοληθέντες ἐκ προθέσεως ἢ ἐμπαρόδως ἐπὶ τοῦ μνημείου τούτου ἀρχαιομαθεῖς, ἐκ τῶν ὁποίων ἀρκοῦμαι ἐνταῦθα ὀλίγους τινὰς νὰ μνημονεύσω τοὺς ἐνδοξοτέρους.

Ὁ περίφημος Ἰταλὸς Ἀρχαιολόγος Ἔννιος Κυρῖνος Οὐϊσκόντιος ἐν τῷ περὶ τῶν γλυπτῶν τοῦ Παρθενῶνος καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν τῷ Βρεταννικῷ Μουσείῳ τηρουμένων Ἐλγινιανῶν λίθων ὑπομνήματι (Mém. sur les Ouvr. de Sculpt. du Parthénon etc. Paris 1818. p. 145) τὸν Σιγειακὸν τοῦτον περιγράφων κίονα καὶ τὰς ἐπ' αὐτοῦ ἐξετάζων δύο ἐπιγραφὰς νομίζει ἐκ τούτων ἀρχαιοτέραν τὴν εἰς τὸ κάτωθεν χαραγμένην μέρος, διὰ λόγον ὅτι λείπουσιν εἰς αὐτὴν τὰ δύο μακρὰ φωνήεντα Η καὶ Ω, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται εἰς τὴν ὑπερκειμένην, καὶ συμπεραίνει ὅτι ἐκείνη μὲν ἐχαράχθη ζῶντος τοῦ Φανοδίκου, αὕτη δὲ, ἡ ὑπεράνω βραχυτέρα, μετὰ θάνατον αὐτοῦ ὑπ' ἄλλων, οἵτινες, ὡς στοχάζεται, διὰ τὸ νὰ ἔφθασαν ἵνα χώσωσι πρὸς χρείαν τινὰ τὸν κίονα εἰς τὸ ἔδαφος εὑρέθησαν διὰ τοῦτο εἰς ἀνάγκην ἔπειτα νὰ μεταχαράξωσιν αὐτὴν πρὸς τὴν κορυφήν. Ἀλλὰ προσπίπτει, μὲ φαίνεται, ὄχι μικρὸν ἐναντίωμα εἰς παραδοχὴν τοιούτου τινὸς γεγονότος, ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ, ἂν ἦτον ἁπλῶς νὰ μεταχαραχθῇ, ἔπρεπε νὰ φυλαχθῇ ἀπαράλλακτος, ὄχι δὲ εἰς τὴν ἐπανάληψιν αὐτῆς κατὰ τὸ ἄνω μέρος νὰ εἰσαχθῶσι λεκτικοὶ ἢ ὀρθογραφικοὶ τύποι ἄλλοι διάφοροι καὶ ἔννοιαι ἀκόμη νὰ παραλειφθῶσιν οὐσιώδεις.

Ὡσαύτως ἀρχικὴν τὴν κατωτέραν ἐπιγραφὴν κρίνει καὶ ἔνδοξος λόγιος Γερμανὸς Φριδερῖχος ὁ Θείρσιος (ἴδ. Griech. Gramat. p. 54), ἁπλῆν ἐπανάληψιν κρίνων τὴν ὑπερκειμένην καὶ τὸ ὑστερογενὲς αὐτῆς ἐξάγων ἐκ τῶν μακρῶν φωνηέντων καὶ οὗτος ὡς ἀνωτέρω ὁ Ἔννιος. Ἀλλ' ἡ αὐτὴ πάλιν ἀπαντᾷ ἀπορία, ἡ περὶ τοῦ παρηλλαγμένου ἀμέλει τῆς λέξεως καὶ τοῦ ὑπεσταλμένου τῆς ἐννοίας, ἂν ὑποτεθῇ καὶ κατὰ τὸν κριτικὸν τοῦτον ἡ εἰς ἄνω μέρος ἐπιγραφὴ ἁπλῆ ἐπανάληψις τῆς κατωτέρας· βέβαια ἀφορμὴν ἔλαβαν εἰς τὴν ὑπόθεσίν των καὶ ὁ Οὐϊσκόντιος καὶ ὁ Θείρσιος ἐκ τῶν μακρῶν φωνηέντων, τὰ ὁποῖα εἰς τὴν κατωτέραν λείπουσιν. Ἀλλὰ τὰ μακρὰ ταῦτα φωνήεντα νομίζω νὰ μὴ διστάζεται πλέον ὅτι ὑπῆρχαν ἤδη πρὸ πολλοῦ εἰσαγμένα εἰς τὸ Ἰωνικὸν ἀλφάβητον, διὰ τοῦ ὁποίου ὡς Ἰωνικὴ ἡ ἀνωτέρα ἐπιγραφὴ ἐκθέτεται, καὶ ὅτι εἰς τὸ Ἀττικὸν δὲν παρελήφθησαν διὰ τὴν δημοσίαν γραφὴν πλὴν μόλις περὶ τὰ τέλη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἂν καὶ διὰ τὴν μερικὴν πρέπει νὰ ἐσυνειθίζοντο καὶ πρὸ τούτου τοῦ χρόνου, ὡς εἰκάζεται τοὐλάχιστον ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Η τῆς εἰς στίχους τινὰς γινομένης τοῦ μὴ σωζομένου Εὐριπειδείου δράματος Θησεὺς, τοὺς ὁποίους ἀναφέρει ὁ Ἀθήναιος (Α', 45). Προκύπτει λοιπὸν ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ τούτου γεγονότος ὅτι ἡ ὕπαρξις τῶν δύο μακρῶν φωνηέντων εἰς Ἰωνικὴν ἐπιγραφὴν, ὁποία ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος, ἀσθενὲς ὑπάρχει τεκμήριον μεταγενεστέρας αὐτῆς χαραγῆς ὡς πρὸς τὴν κάτωθεν.

Μ' ὅλον τοῦτο τὴν αὐτὴν γνώμην πρεσβεύει, ὅτι δηλαδὴ πρώτη τῶν δύο ἐπιγραφῶν ἐχαράχθη ἡ κατωτέρα, καὶ ἐπίσημος ἕτερος κριτικὸς Γερμανὸς ὁ κλεινὸς Αὔγουστος Βαίκιος (ἴδ. C I p. 17. Sqq)· εἰμὴ ὅσον στοχάζεται οὗτος νὰ ἐπροστέθη ἡ ἀνωτέρα ὀλίγον τι ὕστερον τῆς πρώτης ἢ καὶ σχεδὸν συγχρόνως, καὶ πρὸς οὐδὲν ἄλλο ἢ ἁπλῆν παραγέμισιν τοῦ μεγάλου κενοῦ, τὸ ὁποῖον ἄφινεν εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος τοῦ κίονος ἡ ἐξ ἀπροσεξίας, κατ' αὐτὸν, τοῦ χαράκτου τεθεῖσα παραπολὺ χαμηλὰ ἐκείνη· ὅμως τοιαύτη ὑπόθεσις, ὅσον καὶ κατὰ πρῶτον παρουσιάζεται εὐπρόσωπος, μὲ φαίνεται ὅτι ὀλίγον ἔχει τὸ βάσιμον τῆς ἠθικῆς πιθανότητος· διότι ἐὰν καί τις ὁ ἐπιστολὴν, φερειπεῖν, ἐπιχειρήσας νὰ γράψῃ διὰ καλάμου ἁπλῶς, δυσκόλως ἤθελε καταντήσῃ εἰς τόσην ὑπερβολὴν ἀπροσεξίας, ὥστε ν' ἀρχίσῃ τὴν γραφὴν ἀπὸ τὰ κράσπεδα τοῦ χαρτίου, πολὺ ὀλιγώτερον ἤθελε πάθῃ τι τοιοῦτον τεχνίτης, ὅστις ἐπίπονον ἀνελάμβανεν ἔργον καὶ σχολαῖον, τὴν ἐπὶ σκληρᾶς ὕλης διὰ σμιλίου χαραγὴν γραμμάτων, ὁπότε καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν ἤθελεν ἔχῃ μάλιστα ὅτι ὁ κίων ἔμελλεν ἐφ' ἑαυτοῦ νὰ φέρῃ εἰκόνα, ὡς καὶ ἔφερεν ἀληθῶς κατὰ τὰ ἐπ' αὐτοῦ ἀκόμη φαινόμενα σημεῖα, καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον πολλὰ πλησίον αὐτῆς ἐνείχετο νὰ χαράξῃ τὴν ἐπιγραφὴν ὄχι δὲ ποτὲ εἰς τόσον μακρὸν ἀπόστημα, ὅσον τώρα κεῖται ἡ ὡς ἀρχικὴ ὑποτιθεμένη ἐπιγραφὴ, ἡ ὑποκάτω. Ἀποφαίνεται δὲ προσέτι ὁ Βαίκιος ἀναπτύσσων διὰ πλειοτέρων τὴν γνώμην αὐτοῦ μετ' ὀλίγα, ὅτι αὐτὸς ὁ Φανόδικος ἔστησεν ἑαυτοῦ τὴν εἰκόνα, τὴν ἐξεργασίαν αὐτῆς φροντί-

σεις καθὼς καὶ τὴν χαραγὴν τῆς ἐπιγραφῆς νὰ γίνῃ ἐν Προκοννήσῳ, καὶ ὅτι τὴν ἐπιγραφὴν μετέπειτα ὡς τὸ μνημεῖον ἐκομίσθη εἰς τὸ Σίγειον, ἔνθα αὐτὸς διέτριβε, θεωρήσας παραπολὺ χαμηλὰ θεμένην, ἐπεμελήθη ὅπως χαραχθῇ ἄλλη διὰ ξένης χειρὸς ὁμοία τὴν ἔννοιαν, ὑπεράνω ἐκείνης, ἀλλ' εἰς τὴν Ἰωνικὴν αὕτη διάλεκτον διὰ νὰ ὑπάρχῃ ὡς ἀπὸ μέρους αὐτοῦ Προκοννησίου ὄντος καὶ ἀκολούθως Ἴωνος, καθὼς ἡ πρώτη εἶχεν ἐκ διαταγῆς πάλιν τοῦ αὐτοῦ χαραχθῇ εἰς τὸ Ἀττικὸν ὄχι δι' ἄλλο, ἀμμὴ πρὸς χάριν τῶν Σιγειέων καὶ τῶν Ἑλλήνων, εἰς ὅσους ἤρχιζε τότε νὰ γίνεται κοινὸν τὸ Ἀττικὸν ἰδίωμα. Σέβομαι τὴν γνώμην τοῦ ἐνδόξου ἀνδρὸς, ὡς εἴτις καὶ ἄλλος, πλὴν μὲ συγχωρεῖται ἴσως, πιστεύω, νὰ ἐκφράσω τινὰς ἀμφιβολίας μου ὡς πρὸς ταῦτα· πρῶτον μὲν ἀμφιβάλλω πολὺ νὰ στέκῃ ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ ἠθικοῦ πρέποντος τὸ νὰ ἤγειρεν αὐτὸς ἑαυτοῦ τὴν εἰκόνα ὁ Φανόδικος, καὶ ἐν δημοσίῳ τόπῳ, ἐν τῷ Πρυτανείῳ ἢ ἀλλοθί που τῆς πόλεως, ἔστησεν αὐτὴν, δηλώσας ἐνταυτῷ καὶ δι' ἰδίων αὐτοῦ ἐπιγραφῶν τὴν πρᾶξιν, καθότι εἰς τοιαύτην περίστασιν πρέπει νὰ ὑποτεθῇ λοιπὸν αὐτὸς κανεὶς ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ὑπερβαίνοντες πᾶν ὅριον περιφιλαυτίας καὶ ἀλαζονείας προκαταλαμβάνουσιν αὐθαδῶς εἴ τινες παρ' ἄλλων πρὸς αὐτοὺς ὀφείλονται χάριτες δι' ἀρετάς των τυχὸν ἢ δημοσίας εὐεργεσίας· δεύτερον, ἀλλὰ καὶ τοιούτου τινὸς δοθέντος ἐπ' ἀδυνάτου, δὲν ἦτον ἄρα γε συνεπὲς, ὅστις, εἰς τὴν ὑποτιθεμένην ἀρχικὴν ἐπιγραφὴν λαλεῖ ἐκ πρώτου προσώπου, νὰ κρατήσῃ τὸ αὐτὸ ὕφος καὶ εἰς τὴν ἀναχαραγὴν αὐτῆς ἀνωτέρω, ὄχι δὲ νὰ ἐναποθέτῃ τὸν περὶ ἑαυτοῦ λόγον εἰς ἄλλο τρίτον; Ἀφ' οὗ διὰ τοὺς ἤδη ῥηθέντας λόγους ἐκπίπτει τοῦ πιθανοῦ ἡ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Φανοδίκου ἔγερσις τῆς εἰκόνος, καὶ ἀκολούθως ἡ χαραγὴ τῶν ἐπιγραφῶν, λείπεται καὶ νὰ μὴν ἔνι αἴτιον καὶ τῆς διαφορᾶς τῶν διαλέκτων οὐδ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὁ Βαίκιος ἐξάγει ἐκ τῆς περιστάσεως τοῦ Φανοδίκου, ὡς Ἴωνος, καὶ τῶν Σιγειέων, ὡς Ἀττικῶν. Ὑπολαμβάνει ἐπὶ τέλους ὁ κριτικὸς οὗτος ὅτι τὸ μνημεῖον οὔτε εἰς πάνυ ἀρχαίους ἀναβαίνει χρόνους, ἀλλ' ἴσως ἀνήκει καὶ εἰς τοὺς νεωτέρους ἐκείνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐχαράσσοντο ἐπιγραφαὶ παλαιογραφικῶς πρὸς ἁπλῆν ἀντιποίησιν ἀρχαιότητος. Ἡ ἔγερσις τῶν εἰκόνων, λέγει, ἔνι μεταγενεστέρας ἔργον ἐποχῆς· ἀλλ' ὡς πρὸς τοῦτο δύναται εὐλόγως, μὲ φαίνεται, ν' ἀντεπιφέρῃ τις ὅτι, ἐὰν ὄχι χαλκοῖ ἢ λίθινοι ἀνδριάντες, καθὼς ἐπὶ τῶν Μακεδονικῶν καὶ τῶν ἑξῆς χρόνων ἐσυνειθίζοντο, κίονες ὅμως φέροντες ἐφ' ἑαυτῶν πρόσωπα ἢ προτομὰς κατὰ τὸν τρόπον τῶν Ἑρμῶν, δὲν ἦτο δύσκολον νὰ ἱστάνοντο καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων ἀκόμη τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸ Σίγειον, κατὰ τοὺς ὁποίους, ὡς μὲ φαίνεται πιθανώτατον, κατεσκευάσθη τὸ ἀμφισβητούμενον τοῦτο ἀρχαῖον.

Ὅλως ἐναντίας δόξης ὑπάρχει περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλας τῶν δύο τούτων ἐπιγραφῶν σχέσεως ὁ Γάλλος Κλαυέριος. Οὗτος διατείνεται ἐν τῷ αὐτοῦ συγγράμματι, τῷ περὶ τῶν πρώτων χρόνων τῆς Ἑλλάδος (Hist. des prem. temps de la Grèce. Paris, 1817. p. 17), ὅτι πρώτη ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν ἐχαράχθη ἡ εἰς τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ κίονος, ἥτις δι' ὁποίαν δήποτε αἰτίαν ἐπανελήφθη ἔπειτα μετὰ καιρὸν εἰς τὸ ὑποκάτωθεν μὲ προσθήκας τινάς. Ἀλλ' εἰς αὐτὴν, λέγει, ἐμφιλοχωρεῖ ἡ διὰ τῶν μακρῶν φωνηέντων ὀρθογραφία, ἐν ᾧ ἡ μεταγενεστέρα, ἡ ὑποκάτω, παριστάνεται διὰ τοῦ ἀρχαϊκοῦ ἀλφαβήτου, τὸ ὁποῖον πολὺν ἔτι χρόνον καὶ μετὰ τὴν εἰς τὸ Ἰωνικὸν εἰς ἀγωγὴν τῶν μακρῶν φωνηέντων ἐξηκολούθει νὰ διατηρῆται ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰ δημόσια μνημεῖα, ἕως δηλονότι τῆς Ἀρχοντίας τοῦ Εὐκλείδου περὶ τὰ τέλη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Πρέπει δὲ, προσθέτει, ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἡ δευτέρα, ὡς ἐκ τοῦ Ἀττικοῦ φαίνεται τύπου τῶν γραμμάτων αὐτῆς καὶ τῆς Ἀττικῆς ὀρθογραφίας καὶ διαλέκτου, νὰ ἐχαράχθη εἰς ἐκείνην τὴν περίοδον τῶν χρόνων, ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν κύριοι τοῦ Σιγείου, ἤτοι μεταξὺ τῆς πρώτης τυραννίας τοῦ Πεισιστράτου (561 π. Χ.) καὶ τῶν χρόνων τῶν ἐγγὺς τοῦ Αἰσχύλου (500 π. Χ.) ὁπότε, ὡς παρατηρεῖ ὁ Σχολιαστὴς τοῦ ποιητοῦ τούτου (Εὐμ. 395) δὲν ἐτέλει πλέον ὑπὸ τὴν ἐπικράτειαν αὐτῶν τὸ Σίγειον. Ἀλλ' ἡ πρώτη ὅμως, λέγει, ὑπάρχει πολὺ ἀρχαιοτέρα, καὶ πρέπει πολλὰ ἔτη νὰ προηγήθη τῆς εἰς τὸ Σίγειον ἐξουσίας τῶν Ἀθηναίων, ἀναβαίνουσα καὶ εἰς αὐτὴν ἴσως τὴν ἑβδόμην πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα καὶ ἔτι ἀνωτέρω. Ταῦτα ὁ σοφὸς Γάλλος, πρὸς τὰ ὁποῖα ὅμως περιορίζομαι νὰ ἐρωτήσω τοσοῦτον μόνον. Ἐὰν ἡ δευτέρα ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἐντὸς ταύτης τῆς ὑπ' αὐτοῦ ὁριζομένης χρονικῆς περιόδου, καθὼς καὶ εἶμαι ὅλως τῆς γνώμης του νὰ ἐχαράχθη ἐντὸς ταύτης, ἡ δὲ πρώτη προηγήθη αὐτῆς πολλότατα ἔτη, μίαν ἑκατονταετηρίδα καὶ πλέον ἀκόμη, ὡς δοξάζει, πῶς συμβαίνει ἔπειτα, ὅτι ἡ δευτέρα αὕτη δὲν ἔνι ἡ ἀκριβὴς ἐκείνης ἐπανάληψις, ἀλλ' ὁ πρόπαλαι ἀποθαμμένος Φανόδικος εἰσάγεται εἰς αὐτὴν πάλιν ζῶν, καὶ, τὸ παράδοξον, διατάσσων τὰ ἐκ μέρους τῶν Σιγειέων ἐν περιπτώσει παθήματος αὐτοῦ ἐκτελεστέα, περὶ τῶν ὁποίων οὐδὲ παραμικρὰ γίνεται νύξις εἰς τὴν πρώτην ἐπιγραφήν; δὲν ἕπεται ἄρα, ἀφοῦ εἰς τὴν δευτέραν λαλεῖ ὁ αὐτὸς περὶ πραγμάτων ἀποβλεπόντων τὸ ἴδιον αὐτοῦ πρόσωπον, νὰ μὴν ἐχαράχθη αὕτη μετὰ τὴν ἀποβίωσιν αὐτοῦ, ἀλλὰ ζῶντος καὶ πολὺ σιμὰ τῶν χρόνων τῆς πρώτης; Διὰ τὸν αὐτὸν τοῦτον λόγον οὐδ' ὁ Ἄγγλος Ῥικάρδος Παινάϊτος μὲ φαίνεταί τι περισσότερον πιθανὸς, ὅστις ἐν τῷ περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου δοκιμίῳ (an anal. Es. on thi Gr. alphab. Lond. 1791 p. 18) συντομεύων ὁπωσοῦν τὸ μεταξὺ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας ἐπιγραφῆς μεσολαβῆσαν χρονικὸν διάστημα διορίζει αὐτὸ εἰς ἑξήκοντα μόνον ἔτη.

Ἐνῷ λοιπὸν ἀπὸ τοιαύτας περιστοιχοῦνται δυσχερείας αἱ περὶ τοῦ προκειμένου μνημονευθεῖσαι αὗται τῶν κρατίστων ἀνδρῶν γνῶμαι, νομίζω ὅτι

ἡ πρὸς ἀλλήλας τῶν δύο τούτων ἐπιγραφῶν σχέσις, ἔτι δὲ καὶ ἡ ἔννοια τινῶν τῶν ἐν αὐταῖς ἀμφισβητουμένων ἀποκαθίσταται ἱκανῶς φανερὰ μόνον ἐκ μιᾶς ὑποθέσεως, τὴν ὁποίαν σχηματίζω οὕτω πως. Ἐπειδὴ ὁ Προκοννήσιος Φανόδικος, ὅστις, ὡς φαίνεται, διέτριβεν ἀπὸ πολλῆς εἰς τὸ Σίγειον, ἐχάρισεν εἰς τὸ αὐτόθι Πρυτανεῖον χρήσιμά τινα ὄχι εὐτελῆ σκεύη, ἐκεῖνα τὰ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ὀνομαζόμενα, οἱ Πρυτάνεις ἐκ τούτου, ἢ οἱ ἐπίσημοι τῶν πολιτῶν τοῦ Σιγείου ἠθέλησαν εἰς μνήμην ταύτης αὐτοῦ τῆς ἐπιδόσεως νὰ ἐγείρωσιν ἢ εἰς τὸ Πρυτανεῖον ἢ ἀλλοθί που τῆς πόλεως τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἢ προτομήν· τὴν κατασκευὴν δὲ ταύτης, ὡς εἰκός, διὰ τὸ νὰ ἔλειπεν εἰς τὸ Σίγειον ἡ πρόσφορος ὕλη, διέταξαν πιθανώτατα εἰς τὴν ἐν Προποντίδι γειτονικὴν αὐτῶν νῆσον Προκόννησον, ἔνθα καὶ γλυπτικὸς εὑρίσκετο λίθος ἄφθονος, καὶ τεχνῖται ἀκολούθως δὲν ἔλλειπαν διὰ νὰ τὴν ἐκτελέσωσιν, ἐκ τῶν ὁποίων ἦσαν πάντως οἱ εἰς τὴν δευτέραν ὀνομαζόμενοι Αἴσωπος καὶ ἀδελφοί. Ἐνῷ δὲ τὴν κατασκευὴν τοῦ μνημείου διέτασσαν ἐκεῖ, ἐπόμενον νὰ παρήγγειλαν ἐνταυτῷ ὅπως ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ἀνέχοντος τὴν προτομὴν κίονος χαραχθῶσι καὶ ὀλίγαι τινὲς λέξεις, ὅσας ἔκριναν ἁπλῶς ἀναγκαίας πρὸς δήλωσιν τίς καὶ ποδαπὸς ὁ εἰκονιζόμενος, καὶ τίνα ἔδωκεν οὗτος σκεύη εἰς χρῆσιν τοῦ Πρυτανείου των. Ἀλλὰ τὰς λέξεις ὅμως ταύτας εἴτε οἱ τεχνῖται αὐτοὶ τῆς Προκοννήσου, εἴτε καὶ οἱ αὐτόθι ἐπιτραπέντες τὸ ἔργον παρὰ τῶν Σιγειέων, διὰ τὸ νὰ ἐκτελέσθη τοῦτο εἰς τὴν πατρίδα των, Ἰωνικὴν χώραν, καὶ συμπολίτην αὐτῶν ἀπέβλεπε μάλιστα τὸν Φανόδικον, ἔκριναν πρέπον νὰ ἐκθέσωσι μᾶλλον εἰς τὴν πάτριον αὐτῶν γραφὴν καὶ διάλεκτον, τὴν Ἰωνικήν. Ἐπιγραφὲν λοιπὸν τὸ μνημεῖον οὕ ὡς ἐκομίσθη τέλος εἰς τὸν τόπον τοῦ διορισμοῦ του, τὸ Σίγειον, καὶ ἐστάθη εἰς τὸ Πρυτανεῖον ἢ εἰς ἄλλο κανὲν δημόσιον μέρος τῆς πόλεως· ἀλλ' ἐνταῦθα οἱ Σιγειεῖς, οἱ διὰ τούτου τιμήσαντες τὸν Φανόδικον ἢ τότε ἢ μετὰ παρέλευσιν χρόνου τινός, ἀνανοηθέντες ὅτι τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα λόγια τῆς ἐπιγραφῆς δὲν ἐξέφραζαν καὶ σκοπουμένην τινὰ παρ' αὐτῶν πρὸς ἐκεῖνον μεταθανάτιον φιλοφροσύνην, ἔκριναν πρέπον νὰ ἐξηγήσωσι τοῦτο εἰς δευτέραν ἄλλην ἐπιγραφήν, τὴν ὁποίαν συναινέσει τοῦ Φανοδίκου ἐχάραξαν ὑποκάτω· τὸ ὅ,τι δὲ ἐξήγουν εἰς ταύτην ἦτον ἡ ἀπὸ μέρους αὐτῶν πρὸς τὸν Φανόδικον ἀποθανόντα ἐπιμέλεια, τὴν ὁποίαν καὶ ἐξέφρασαν εἰς τὴν ἐπιγραφὴν ὡς ὑπ' αὐτοῦ ἐκείνου διοριζομένην διὰ διαθηκιμαίου τινὸς ὅρου φέροντος « ἐὰν δὲ πάσχω τι νὰ μὲ ἐπιμελῶνται οἱ Σιγειεῖς ». Πρέπει δὲ τὴν ἐπιμέλειαν ταύτην νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἠξίωσαν παρὰ τοῦ Φανοδίκου οἱ Σιγειεῖς ὡς ἔνδειξιν αὐτῶν τινα ἐσομένην ἀντιφιλοφρονήσεως πρὸς ἐκεῖνον ἕνεκα τῆς πρὸς αὐτοὺς εὐνοίας του, καὶ τῶν δωρεῶν, τὰς ὁποίας ἐπρόσφερεν εἰς τὸ Πρυτανεῖον των. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἐφρόντισαν ἀκόμη νὰ προστεθῶσιν εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἐξεργασθέντων τὸ μνημεῖον τεχνιτῶν, οἵτινες εἰς τὴν ἐν Προκοννήσῳ χαραχθεῖσαν ἐπιγραφὴν εἶχον ἀποσιωπηθῆ ὅλως εἴτε ἐκ μετριοφροσύνης ἰδίας αὐτῶν, εἴτε καὶ ἐξ ἄλλης οἱασδήποτε αἰτίας· ὑπάρχει δὲ αὕτη, ἡ μετὰ προσθηκῶν χαραχθεῖσα εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ κίονος ἐπιγραφή, εἰς Ἀττικὴν διάλεκτον, καθὸ ὑπὸ τῶν Σιγειέων τεθεῖσα Ἀττικῶν ὄντων ἀποίκων, ὡς ἡ πρώτη, ἡ εἰς τὸ ἄνω τοῦ κίονος, διὰ τὸ νὰ ἐχαράχθη ἐν Προκοννήσῳ ὑπὸ Ἰώνων τῶν Προκοννησίων, ἦτον ἐπόμενον διὰ τοῦτο νὰ φέρῃ τὸν Ἰωνικὸν τύπον. Τοιαύτη ἔνε ἡ ὑπόθεσις, τὴν ὁποίαν ἐγὼ σχηματίζω, ἱκανή, ὡς ἐμὲ φαίνεται, καὶ πρὸς ἐξήγησιν τῆς διπλῆς τῶν ἐπιγραφῶν χαραγῆς. καὶ πρὸς κατάληψιν ἀκόμη τῆς πρὸς ἀλλήλας αὐτῶν σχέσεως. Τώρα θέλω προβῆ ἐπιποσὸν εἰς τὴν κατὰ μέρος ἐξέτασιν τοῦ κειμένου ἑκατέρων καὶ τοῦ κειμένου μάλιστα τῆς δευτέρας, ἔνθα ἀπαντᾷ ὁ ἐκ προσώπου τοῦ Φανοδίκου διαθηκιμαῖος ἐκεῖνος ὅρος, ὅστις δὲν ἐξηγήθη ἀρκούντως, καθ' ὅσον ἠξεύρω, ἀπὸ τοὺς ἐξετάσαντας τὴν ἐπιγραφὴν κριτικούς.

Τρία τινὰ λέγονται κοινῶς καὶ εἰς τὰς δύο ἐπιγραφὰς ὅτι ὑπὸ τοῦ Φανοδίκου εἰς τὸ Πρυτανεῖον τῶν Σιγείων ἐδόθησαν, κρατήρ, δηλαδή, ὑποκρατήριον, καὶ ἠθμός, ἤτοι σακκελιστήριον, ἢ στραγγιστήριον διὰ τὸν πρὸς τὰς σπονδὰς οἶνον. Ἦσαν δὲ τὰ σκεύη ταῦτα ἐντέχνως ἐξειργασμένα καὶ ἐκ χαλκοῦ πιθανῶς. Τὸ ὑποκρατήριον ὅμως εἰς τὴν δευτέραν ἐπιγραφὴν ὀνομάζεται ἐπίστατον, ὄνομα ἴσως συνηθέστερον εἰς τὸ Σίγειον. Τὸ δὲ ἐπίστατον τοῦτο ἢ ὑποκρατήριον, τὸ ὁποῖον, νὰ σημειώσωμεν ἐμπαρόδως, μὲ διάφορα ἐκάλουν ἄλλα ὀνόματα οἱ μεταγενέστεροι, ὡς ὁ Ἀθήναιος (Ε, 45) ὑπόστημα, ὁ Παυσανίας (Φωκ. ις' ἐν ἀρχῇ) ὑπόθημα, ἦτο βάσις ἀντὶ ἕδρας χρησιμεύουσα εἰς τὸν κρατῆρα, κατασκευασμένη δὲ ἐκ σιδηρῶν ἐλασμάτων ἐντορευμένα ἐχόντων ποικίλα κοσμήματα. Ὁ Παυσανίας (ἔνθ. ἀνωτ.) περιγράφων τὸ ὑπόθημα, ἤτοι τὸ ἐπίστατον τοῦ κρατῆρος τοῦ Ἀλυάττου δίδει μας τὸ σχῆμα ὅμοιον πύργου πλατυτέρου τὰ κάτω, τὰ δὲ ἄνω εἰς στενὸν ἀπολήγοντος· σχῆμα δὲ τοῦ ὑποθήματος κατὰ πύργον μάλιστα εἰς μείουρον ἀνιόντα ἀπὸ εὐρυτέρου τοῦ κάτω. Ἑκάστη δὲ πλευρὰ τοῦ ὑποθήματος οὐ διὰ πάσης πέφρακται, ἀλλ' εἰσὶν αἱ πλάγιαι τοῦ σιδήρου ζῶναι, ὥσπερ ἐν κλίμακι οἱ καταβαθμοί. Τὰ δὲ ἐλάσματα τοῦ σιδήρου τὰ ὀρθὰ ἀνέστραπται κατὰ τὰ ἄκρα εἰς τὰ ἐκτός, καὶ ἕδρα ἦν τοῦτο τῷ κρατῆρι. »

Κοινὸν ἀπαντᾷ προσέτι εἰς ἑκατέραν ἡ τῆς ΟΥ φωνῆς διὰ τοῦ Ο μόνου ὑποτύπωσις, ὡς ΦΑΝΟΔΙΚΟ, ΤΟΡΜΟΚΡΑΤΕΟΣ, ΤΟ ΗΕΡΜΟΚΡΑΤΕΟΣ, ΠΡΟΚΟΝΝΗΣΙΟ, ΠΡΟΚΟΝΕΣΙΟ. Καὶ αἴτιον προφανῶς τῆς γραφῆς ταύτης, ἡ διὰ τῶν ἁπλῶν φωνηέντων κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐκφορὰ τῶν διφθόγγων ΟΥ καὶ ΕΙ, ὡς ἐκ τούτων φαίνεται τῶν διὰ τοῦ Ο φερομένων εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἐπιγραφάς, καὶ ἐκ τοῦ ΕΜΙ τῆς πρώτης, καὶ τοῦ ΜΕΛΕΔΑΙΝΕΝ τῆς δευτέρας· ἡ παλαιογραφικὴ δὲ αὕτη μορφὴ ἐμφιλοχωρεῖ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ εἰς ἄλλας

ἐπίσης ἀρχαιοτάτας, καὶ μάλιστα τὰς ἐπισήμους ἐκείνας, τήν τε Δηλίαν καὶ τὸν Σανδουΐχειον καλούμενον λίθον, καὶ τοὺς Τηΐους ἀρὰς, πρὸς δὲ καὶ εἰς τὰς Φουρμοντείους, ὅσων τοὐλάχιστον δὲν ὑποδιστάζεται ἡ αὐθεντία, καὶ τέλος εἰς τὰς μιμουμένας τὸν ἀρχαιότροπον τύπον, τὰς τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, ἤτοι τὰς Τροπικὰς καλουμένας· καὶ ὄχι μόνον εἰς λιθικὰς ἐπιγραφὰς ἀλλὰ καὶ εἰς σωζόμενα συγγραφέων ἀρχαίων τεμάχια, ἢ καὶ σποράδην μνημονευόμενα ἱστόρια ἀπαντᾶται ἐνιαχοῦ, ὡς, διὰ νὰ παραθέσω ἓν ἢ δύο παραδείγματα, ὁ Τραγικὸς ποιητὴς Ἀχαιὸς παρ' Ἀθηναίῳ (ΙΑ, 30) ἀπαριθμῶν τὰ ἐπὶ ποτηρίου τινὸς γράμματα τῆς γενικῆς πτώσεως ΔΙΟΝΥΣΟΥ, παριστάνει τὰ τελευταῖα τῆς καταλήξεως διὰ μόνου τοῦ Ο, ἔνθα ἐξηγῶν τὸν λόγον ἐπισυνάπτει ὁ Ἀθήναιος· « ἐπεὶ πάντες οἱ ἀρχαῖοι τῷ ου ἀπεχρῶντο οὐ μόνον ἐφ' ἧς νῦν τάττεται δυνάμεως, ἀλλὰ καὶ ὅτε τὴν δίφθογγον διασημαίνει διὰ τοῦ ου μόνου γράφουσι. Παραπλησίως δὲ καὶ τὸ ει γράφουσιν ὅταν καὶ καθ' ἑαυτὸ μόνον ἐκφωνῆται, καὶ ὅταν συζευγνυμένου τοῦ ἰῶτα. » Γνωστὸν ἔνι προσέτι ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται, ὡς ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος (περὶ Ἀδολ. 21), ἀποκρινόμενοι εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Φιλίππου ἔγραψαν μόνον τὸ γράμμα Ο, σημαίνοντες δι' αὐτοῦ τὴν ἄρνησίν των εἰς τὰ παρ' ἐκείνου αἰτούμενα· ἀλλὰ καὶ ὁ Φιλόξενος ὁ Κυθήριος, ὅτε ἐπροσκαλεῖτο ἀπὸ τὸν Διονύσιον τὸν τύραννον τῶν Συρακουσῶν, ἀποποιούμενος τὴν πρόσκλησιν διὰ γραμμάτων ἔπραξε τὸ αὐτὸ περιγράψας εἰς χαρτίον τὸ στοιχεῖον Ο πολλάκις, ὡς λέγει ὁ ἐξηγητὴς τῆς παροιμίας «Φιλοξένου λόγον τέτευχε» (παροιμ. Ἑλλ. Schot. app. 322). Καὶ ἔχει, ὡς φαίνεται, ἀρχὴν ἐντεῦθεν εἰς τὴν ἡμετέραν φωνὴν ἡ διὰ τοῦ Ο ἐκφορὰ τοῦ ἀρνητικοῦ ἐπιρρήματος ὄχι τὸ ὁποῖον εἰς τοὺς ἀρχαίους ἐπεκράτησε νὰ προφέρεται πάντοτε διὰ τῆς διφθόγγου. Ἐκ τῶν εἰρημένων λοιπὸν προκύπτει ὅτι οἱ πάνυ ἀρχαῖοι ἐμεταχειρίζοντο εἰς τόπον τῶν φωνῶν ΟΥ καὶ ΕΙ τὰς ἁπλουστέρας Ο καὶ Ε, τὰς ὁποίας κατ' ὀλίγον ὅμως ἤρχισαν νὰ προφέρωσιν ἔπειτα οἱ μεταγενέστεροι ἐξεναντίας ὡς ΟΥ καὶ ΕΙ, καὶ τοῦτο ὄχι μόνον εἰς τὴν ἐκφώνησιν πολλάκις τῶν λέξεων, ἀλλὰ καὶ σταθερῶς ἀκόμη ὅταν ὡς ὀνόματα ἀλφαβητικῶν γραμμάτων ἤθελαν αὐτὰς νὰ ἐκφράσωσιν. Οὕτω τὸ περὶ τοῦ ἐν Δελφοῖς γράμματος Πλουτάρχειον Συνταγμάτιον ἐπιγράφεται « περὶ τοῦ ἐν Δελφοῖς εἶ », καὶ ἐν τῇ κατὰ στοιχεῖον ἐξαγγέλσει τοῦ ὀνόματος Θρασύμαχος εἰς ἐπίγραμμά τι τῆς Ἀνθολογίας (Anthol. pal. app. 359) τὸ Ο, παριστάνεται διὰ τοῦ ΟΥ, καὶ ἐκ τῶν Ὁμηρικῶν Ῥαψῳδιῶν, τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσείας, αἱ Ε καὶ Ο εἰς τὰς παρὰ Στεφάνου τοῦ Γραμματικοῦ συνταχθείσας ἐμμέτρους αὐτῶν ὑποθέσεις ἐπιγράφονται ΕΙ καὶ ΟΥ, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸ τοῦ Στεφάνου τὸ ἐπίγραμμα (Anthol. pal. IX, 385) τὸ ἐμπεριλαμβάνον τὰς τῆς Ἰλιάδος, αἱ φωναὶ αὗται μὲ τὴν αὐτὴν ὡσαύτως εὑρίσκονται γραφὴν διὰ τοῦ ὁποίου ἔθους ἐπικρατοῦντος εἰς τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐπαρατ[illegible]στησε καὶ ὁ Ἀθήναιος διὰ τοῦ ου καὶ ει εἰς τὸ παρατεθὲν ἀνωτέρω χωρίον τὰ φωνήεντα ο καὶ ε. Ἡμεῖς τώρα δὲν προφέρομεν αὐτὰ διφθόγγως, ἀλλὰ μ' ὅλον τοῦτο δὲν λείπομεν καὶ νὰ τὰ ἐκφωνοῦμεν οὕτω πολλάκις, καὶ μάλιστα τὸ Ο ἐπὶ ὄχι ὀλίγων λέξεων. Ἔρχομαι τώρα κατὰ μέρος εἰς ἑκατέραν τῶν ἐπιγραφῶν.

Εἰς τὴν πρώτην διακρίνονται εὐκόλως οἱ Ἰωνικοὶ τύποι τῶν λέξεων *κρητῆρα*, *ὑποκρητήριον*, *Πρυτανήϊον*, *Τούρμοκράτεος*, τὸ ὁποῖον τοῦτο παρὰ τὴν κατάληξιν ἰωνίζεται προσέτι καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν, ἔνθα τὸ τ εἰς τὴν κρᾶσιν αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἐπιφερομένου δασέος ε μένει ἀμετάβλητον. « Τὰ ψιλὰ, λέγει ὁ Κορίνθου Γρηγόριος (De dial. p. 399. Schæfer) ἀντὶ τῶν δασέων ἀσπάζονται (οἱ Ἴωνες) — οὐ μὴν δὲ ἐν ταῖς συνθέσεσι μόνον ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς συναλοιφαῖς. » Ἐκτὸς δὲ τοῦ παρατηρηθέντος ἀνωτέρω κοινοῦ εἰς ἀμφοτέρας ἀρχαϊσμοῦ τοῦ Ο εἰς τόπον τοῦ ΟΥ, εὑρίσκονται εἰς ταύτην τὴν δευτέραν δύο, προσέτι ἰδιαίτεροι, τὸ ῥῆμα ΕΜΙ καὶ ἡ δοτικὴ ΣΥΚΕΕΥΣΙν εἰς τὸ τέλος. Περὶ τοῦ ῥήματος ἐκφερομένου μονοφθόγγως ἐσημειώθη τι προηγουμένως, ἀλλ' ἡ γραφὴ τοῦ ὀνόματος εὔκολα ἤθελεν ἐκληφθῆ ὡς λάθος ἀντὶ ΣΙΓΕΙΕΥΣΙ. Καὶ τῷ ὄντι παραχαραγὴν ὑπέλαβαν αὐτὸ ἀντ' ἐκείνου ἅπαντες μέχρι τοῦδε. Ὑποπτεύω ὅμως πολὺ μὴ τοῦτο μᾶλλον ὑπάρχῃ ὁ πρωτογενὴς καὶ κυριώδης λεκτικὸς τύπος, παράγωγον ὑπεμφαίνων ἀπὸ πράγματός τινος, ὡς ὅλα τὰ ἀνάλογα αὐτοῦ, τὸ χρύσεος, φερειπεῖν, τὸ ἀργύρεος, τὸ κάνεον· ὡς δὲ ταῦτα, καὶ ὡς πολλὰ πόλεων ὀνόματα παρωνυμοῦνται ἀπὸ λέξιν σημαίνουσάν τι, οὕτως ἤθελεν ὑποθέτῃ καὶ τοῦτο τὸ ἀρχικὸν τῆς πόλεως ὄνομα Σύκεον μᾶλλον παράγωγον ἀπὸ τὴν λέξιν σῦκον παρὰ Σίγεον, ὡς μετέπειτα παρέκλινε δι' εὐφωνίαν τινὰ νὰ καλῆται ὑπὸ τῶν Ἀττικῶν ἡ πόλις, καὶ ἀκολούθως οἱ πολῖται Σιγειεῖς, καθὰ φέρονται εἰς τὴν δευτέραν ἐπιγραφήν. Εὔκολα δὲ τὸ υ καὶ κ ἐδυνήθησαν διὰ τῆς προφορικῆς τριβῆς νὰ τραπῶσι τὸ μὲν εἰς ι τὸ δὲ εἰς γ. Τῆς τροπῆς τοῦ πρώτου εἰς ι ἔχομεν τὴν μαρτυρίαν εἰς διάφορα ἄλλα, ἐκ τῶν ὁποίων τινὰ ἐσημείωσεν ὁ Εὐστάθιος (Ὀδ. Φ, σελ. 1913, ἔκδ. Ῥωμ.), ὡς τὸ μόλυβδος καὶ μόλιβος, βύβλος καὶ βίβλος, δύφρος καὶ δίφρος, μῦσος καὶ μῖσος, ἀποδίδων τὰ διὰ τοῦ ι εἰς τοὺς νεωτέρους· τὸ αἴτιον δὲ τῆς μεταβολῆς ὑπῆρξε φυσικὰ ὁ ἔκτοτε ἀκόμη τῶν δύο φθόγγων πρὸς ἀλλήλους συμπλησιασμὸς, ὥστε εἰς ὅλον τὸ ὕστερον καὶ νὰ ταυτισθῶσι μὲ τὴν πρόοδον τῶν χρόνων. Ἡ χρῆσις πάλιν τοῦ γ ἀντὶ τοῦ κ ἀναφέρει τὴν ἀρχὴν εἰς τὴν πρὸς ἄλληλα τῶν ὑπερωϊκῶν γραμμάτων συγγένειαν, ἐκ τῆς ὁποίας ἐπρόκυψε καὶ ἡ διὰ τοῦ γ γραφὴ ἢ ἐκφώνησις τινῶν, ὡς τοῦ γναφεὺς, καὶ γνάφος, καὶ γνάπτω, ἀντὶ τῶν ἀρχαιοτέρων κναφεὺς, κνάφος, κνάπτω, καὶ ὡς τοῦ γνόφος τῆς αὐτῆς τοῦ κνέφας παραγωγῆς· καὶ σήμερον ἀκόμη, ἡ συνήθεια διὰ τὴν αὐτὴν τῶν γραμμάτων συγγένειαν ἐκφέρει τινὰ διὰ τοῦ γ [illegible] ἢ διὰ κ, ὡς γαρίδα, φερειπεῖν, γω-

διός, γρεπίδα, γυψέλη, γάτος, ἀντὶ διὰ τοῦ κ, ὡς παλαιὰ ἐπροφέροντο, καρίς, κωδιός, κρηπίς, κυψέλη, κάτος (catus). Εἰς τὸν αὐτὸν λοιπὸν τρόπον τὸ ἀρχαιότυπον Σύκεον θέλει ἐξενίκησε τέλος ἵνα ἐκφωνῆται κοινῶς Σίγεον χάριν, ὡς εἶπα, τῆς συγγενείας καὶ τοῦ συμπλησιασμοῦ τῆς προφορᾶς τῶν γραμμάτων. Σημειῶδες δὲ ὅτι τὸ πρωτότυπον τῆς λέξεως τὴν αὐτὴν ὑπῆλθε τροπὴν κατὰ τὴν ἐκφώνησιν τῶν δύο τούτων γραμμάτων καὶ εἰς τὴν Ῥωμαίαν γλῶσσαν· διότι τὸ προφανῶς Ἑλληνικὸν ficus (σῦκον) οὔτε τὸ υ ἐκράτησεν οὔτε τὸ κ, ἀλλὰ τὸ μὲν μετέβαλεν εἰς ι, τὸ δὲ εἰς c τὸ ἀνάλογον γράμμα τοῦ Ἑλληνικοῦ γ εἰς τὴν σειρὰν τοῦ Λατινικοῦ ἀλφαβήτου.

Ἡ δευτέρα ἐπιγραφὴ ὑπάρχει πλέον ἔτι ἀξιοπαρατήρητος διά τε λεκτικούς τινας τύπους αὐτῆς τὸ φαινόμενον ἀσυνήθεις, καὶ διότι, τὸ κυριώτερον, παρεμπίπτει εἰς αὐτὴν χωρίον τι, τὸ ὁποῖον, μὲ ὅλας τὰς ἐπ' αὐτοῦ γενομένας βασάνους, δὲν ἔτυχεν ἀκόμη, νομίζω, πλήρους τῆς διατρανώσεως, ἐννοῶ τὴν διαθηκιμαίαν ἐκείνην τοῦ Φανοδίκου ῥήτραν, περὶ τῆς ὁποίας ἔκαμα νύξιν εἰς τὰ προηγούμενα. Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν λοιπὸν ταύτην, μετὰ τὴν αὐτὴν ὡς εἰς τὴν πρώτην ἀπαράλλακτον ἀπὸ μέρους τῆς εἰκόνος ἐξάγγελσιν τοῦ τε ὀνόματος καὶ τῆς πατρίδος τοῦ Φανοδίκου, διαδέχεται οὗτος αὐτὸς τὸν λόγον, κατ' ἐναλλαγὴν, διαδηλόνων ὅτι ἔδωκε καὶ αὐτὸς εἰς τοὺς Σιγειεῖς τι πρὸς ἐνθύμησιν, ἤτοι κρατῆρα, ὑποκρατήριον ἢ ὑπόστατον, ὡς αὐτοῦ λέγεται, καὶ ἠθμόν· ΚΑΓΟ ΕΔΟΚΑ ΣΙΓΕΥΕΥΣΙ· καὶ τοῦτο σημαίνει συνδετικῶς ἐκφερομένη ἡ ἀντωνυμία, ἐνῷ ἀσυνάρτητον ἤθελεν εἶσθαι ὅλως τὸ λεγόμενον, ἐὰν μὴ ἐννοεῖτο ὁ δωρητὴς ὅτι, κατὰ παράδειγμα ἄλλων δι' ἄλλων φιλοτιμηθέντων εἰς τὸ Πρυτανεῖον τῶν Σιγειέων ἢ καὶ τῶν αὐτῶν δωρημάτων, ἐπρόσφερε καὶ αὐτὸς τὰ κατλεγόμενα σκεύη. Ἔδωκε δὲ λέγει ταῦτα *μνῆμα* ἤτοι εἰς μνημόσυνον αὐτοῦ· τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπαγγέλλεται ὁ Μενέλαος (Ὀδ. Δ. 592) ὅτι θέλει δώσῃ εἰς τὸν Τηλέμαχον ὡραῖον ποτήριον διὰ νὰ τὸν ἐνθυμῆται πάντοτε.

δώσω καλὸν ἄλεισον, ἵνα σπένδησθα θεοῖσιν
ἀθανάτοις ἐμέθεν μεμνήμενος ἤματα πάντα.

Ὕποπτον ἔδοξε τὸ σχῆμα τῆς δοτικῆς ΣΙΓΕΥΕΥΣΙ (στ. 6) εἴς τινας τῶν ἐλλογίμων ἀνδρῶν τῶν ἐξετασάντων τὸ μνημεῖον τοῦτο. Καὶ ὁ μὲν Ἄγγλος Ῥικκάρδος Δωέσιος (Dawes) εἰς τὰ κριτικὰ αὐτοῦ Σύμμικτα (Miscel. Cr. p. 23) παρατηρεῖ ὅτι, ἐπειδὴ δὲν συμφωνεῖ ἡ γραφὴ πρὸς τὸ κατωτέρω ΣΙΓΕΙΕΣ πρέπει ἢ τοῦτο νὰ γραφθῇ ΣΙΓΕΥΕΣ ἢ ἐκεῖνο ΣΙΓΕΙΕΥΣΙ, ἢ μᾶλλον, ὡς προκρίνει, ΣΙΓΕΙΥΣΙ· ὁ δὲ Βαίκιος (ἔνθ. ἀνω.) ἀποδίδει τὴν γραφὴν εἰς λάθος τοῦ χαράκτου, ὅστις, λέγει, ἀντὶ τοῦ Ι ἔθηκεν Υ. Ἐξεναντίας ὁ Θείρσιος (Gr. Gram. §. 41) κρατεῖ μὲν ἀληθῆ τὸν τύπον, ὑπολαμβάνει ὅμως τὸ Υ ὡς χαρακτῆρα τινὰ διάφορον τοῦ διγάμματος. Ὅσον περὶ τοῦ ἀληθοῦς τοῦ τύπου δὲν ἔχω οὐδ' ἐγὼ περὶ τούτου ἀμφιβολίαν· διότι, ἐὰν τὸ Σίγειον ἐλέγετο ὀρθῶς καὶ Σίγεον διὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἰώνων καὶ Ἀττικῶν συνειθιζομένην ἀφαίρεσιν τοῦ Ι εἰς τὰ εἰς ειος προπαροξύτονα, τηρούντων πάντως καὶ εἰς αὐτὰ τὸ ἀρχαιότυπον Ε ἀντὶ τοῦ ΕΙ « οἱ Ἴωνες σὺν Ἀττικοῖς, λέγει ὁ Φαβωρῖνος παρὰ Μαιτταίρῳ (de Dial p. 101) χρύσειος καὶ τὰ ὅμοιά φασι χρύσεος » διὰ τί νὰ μὴν ἐλέγετο συνεπομένως καὶ τὸ ἀπὸ τὸ Σίγεον παραγόμενον Σιγεεὺς, ὡς μᾶς δίδει μάλιστα νὰ ὑποτοπάσωμεν τὸ Συκεεῦσι τῆς πρώτης ἐπιγραφῆς; Πλὴν ὅμως τὸ Υ οὐδεμία ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ ὑποτεθῇ καθαυτὸ ὡς δίγαμμα ὑπὸ ἑτέραν μορφήν. Τὸ φωνῆεν τοῦτο ἐτέθη πάντως ἐνταῦθα εἰς ἐκκοπὴν ἁπλῶς τοῦ ἀπὸ τὴν συνδρομὴν τῶν δύο Ε προξενουμένου χάσματος, καθὼς διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν παρεντίθεται πολλάκις καὶ εἰς ἄλλα, οἷα τὰ ἐτυράννευε, φερειπεῖν, τὸ τελεύω (ὅθεν τελευτὴ), τὸ νοσεύω (ὅθεν νόσευμα), τὸ ζητεύω (Ὅμ. Ὕμν. Ἀπ. ς. 213), τὸ ἐδεύησα (Ὀδ. Ι, ς. 483), καὶ εὔαδε, καὶ ἔχευα, καὶ εἴτι προσόμοιον, καὶ καθὼς παρεμβάλλει αὐτὸ, τὴν χασμῳδίαν ἀποφεύγουσα, καὶ ἡ συνήθεια ἀκόμη εἴς τινα, ἐπαινεύω, λέγουσα, καὶ τυραγνεύω, καὶ φιλεύω, καὶ τελεύω, καὶ ῥεύω, καὶ ἁμαρτεύω, καὶ καύω, καὶ χαῦος, ἀντὶ τῶν ἀνοικτῶν ἀρχαίων ἐπαινέω, τυραννέω, φιλέω, τελέω, ῥέω, ἁμαρτέω, κάω, χάος.

Ὁ προμνησθεὶς Δωέσιος (ἔνθ. ἀν. p. 122) ἐνόμισεν ὅτι εἰς τὴν κατάληξιν τοῦ ἀπαρεμφάτου ΜελεδαίΝΕΝ (ς. 8) παρελείφθη τὸ Ι σφαλερῶς ὑπὸ τοῦ πρώτως ἐκ τοῦ λίθου ἀπογράψαντος τὴν ἐπιγραφήν. Σφάλμα ὑπέλαβεν ὡσαύτως καὶ ὁ Βαίκιος (ἔνθ. ἀν.) τὴν παράλειψιν τοῦ Ι, ἀλλὰ σφάλμα ὅμως προελθὸν ἐκ μέρους τοῦ χαράκτου, καθότι λέγει, ὁ ἀληθὴς τύπος τοῦ ἀπαρεμφάτου ὑπάρχει *μελεδαίνειν*. Περὶ τῆς γνώμης τοῦ Δωσσίου περιττὴ τώρα καταντᾷ πᾶσα παρατήρησις, διότι εἰς τὸν λίθον, προκείμενον τὴν σήμερον εἰς εὐκολωτέραν παρ' ἄλλοτε ἐξέτασιν, διακρίνεται ἡ λήγουσα τοῦ ἀπαρεμφάτου διὰ μόνου τοῦ Ε· ὑπολείπεται δὲ μόνον ἡ ὑποψία, μὴ, ὡς κρίνει ὁ Βαίκιος, ἡ ἀνάγνωσις κεῖται κατὰ σφαλερὰν χαραγήν. Ἀλλὰ τῶν ἀπαρεμφάτων ἡ εἰς ΕΝ καταληξις, ἂν καὶ ὑπὸ τῶν γραμματικῶν ἰδία λέγεται τῶν Δωριέων, μὲ φαίνεται ὅμως ὅτι δὲν ἐπιφέρεται καὶ ἀναγκαίως ὅτι ἦτον ἀσυνήθης ὅλως κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους χρόνους καὶ εἰς τοὺς Ἀττικοὺς αὐτοὺς, οἵτινες, ὡς εἰς ἄλλα, ἑπόμενον νὰ ἐτήρησαν καὶ ἐνταῦθα τὴν ἀρχαίαν διὰ τοῦ Ε μόνου γραφὴν, μὴ μάλιστα ἦτον αὕτη καὶ ἡ πρωτογενὴς τῶν ἀπαρεμφάτων κατάληξις, ὡς παρατηρεῖ ὁ κριτικώτατος Σαλμάσιος ἐν τῷ περὶ τῆς Ἑλληνιστικῆς γλώσσης συντάγματι (de ling. Hellenist. p. 66). Σφάλμα ὡσαύτως τοῦ χαράκτου ἐθέλει ὁ Βαίκιος καὶ τὸ ΕΙ εἰς τὸ ΕΠΟΕΙΣΕ (ς. 9) ἀντὶ μόνου τοῦ Ε. Ἀλλ' ἐνταῦθα φαίνεται ὅτι ἐδιφθογγίσθη ἐξεναντίας τὸ ἁπλοῦν Ε, καθὼς συνέβη καὶ εἰς τὸ ΕΙΜΙ (ς. 1), τὸ ὁποῖον εἰς τὴν πρώτην ἐπιγραφὴν εὑρίσκεται μονοφθόγγως ΕΜΙ διὰ τὸν παρατηρηθέντα ἀνωτέρω ἀρχαϊσμὸν τοῦ γράφειν

Εἰς τὸ ΣΙΓΕΙΕΣ (ς. 9) καλῶς διέκρινεν ὁ Δωέθιος αἰτιατικὴν πτῶσιν· τινὲς ὅμως, καθὼς ὁ ἐκδότης αὐτοῦ Θωμᾶς ὁ Βουργέσσιος (app. p. 422) καὶ μετ' αὐτὸν ἄλλοι τε καὶ ὁ κλεινὸς Βαίκιος τὸ τελευταῖον εἰς τὸ Σῶμα τῶν Ἐπιγραφῶν (ἔνθ. ἀν.) ἐξεδέχθησαν τοῦτο ὡς κλητικὴν, ἐννοοῦντες τὴν φράσιν οἷον ἀποστροφήν τινα τοῦ Φανοδίκου πρὸς τοὺς Σιγειεῖς. Καὶ περὶ μὲν τῆς μεταξὺ τοῦ ἀπαρεμφάτου καὶ τῶν γραμμάτων ΕΟ ἀντωνυμίας Μ (μ'), τὴν ὁποίαν, καλῶς ποιοῦντες, προσθέτουσιν οὗτοι εἰς τὴν ἀνάγνωσίν των, οὐδεμία ὑπάρχει περὶ ταύτης τώρα ἀμφιβολία ὅτι ἔκειτό ποτε εἰς τὸν φαινόμενον κενὸν τόπον, ἀφοῦ αὐτὴν διέκρινεν ἐν τῷ λίθῳ καθαρὰ ὁ περὶ τὰς τελευταίας δεκάδας τῆς περασμένης ἑκατονταετηρίδος ἀπογράψας ἐπὶ τόπου τὴν ἐπιγραφὴν Ῥικκάρδος Χανδλῆρος· ὅμως ἀποστροφῆς σχῆμα εἰς τόσον βραχεῖαν καὶ ἀφελῆ ἐπιγραφὴν δὲν ἔχει, μὲ φαίνεται, ἁρμόδιόν τι, ἐνῷ εἰς αὐτὴν συμφώνως πρὸς τὴν ὅλην τοῦ λόγου σειρὰν ἤθελε κεῖσθαι μᾶλλον τῶν Σιγειέων τὸ ὄνομα κατ' αἰτιατικὴν πτῶσιν, ὡς καὶ ἀληθῶς ἔνι τοιαύτη τὸ ΣΙΓΕΙΕΣ (Σιγειῆς) κατὰ τὸν τύπον ἄλλων ὁμοίων Ἀττικῶν, τῆς βασιλῆς, φερειπεῖν, καὶ Μαντινῆς, καὶ Μεγαρῆς, αἱ ὁποῖαι ἂν καὶ τανῦν φέρονται κοινῶς εἰς τὰς ἐκδόσεις μετὰ τοῦ ι ὑπογραφομένου, εὑρίσκοντο ὅμως εἰς τὰ παλαιὰ χειρόγραφα χωρὶς αὐτοῦ, ὡς μαρτυρεῖ περὶ τούτου ἐν τῇ γραμματικῇ αὐτοῦ (Βιβλ. Γ'. σ. 368, Ven. 1811) ὁ ἡμέτερος Κωσταντῖνος ὁ Λάσκαρις, λέγων· « τοὺς βασιλέας καὶ βασιλεῖς κατὰ κρᾶσιν, καὶ βασιλῆας ἰωνικῶς, καὶ βασιλῆς, ὅθεν καὶ τὸ κατὰ τοῦ Σοφοκλέους (Αἴ. 390) Τούς τε δισσάρχας ὀλέσσας βασιλῆς διὰ τοῦ η εὕρηται γεγραμμένον παρὰ τοῖς παλαιοῖς βιβλίοις. » Τὰ αὐτὰ πολὺ πρὸ τούτου καὶ Δράκων ἀπεμνημόνευσεν ὁ Στρατονικεὺς ἐν τῷ περὶ μέτρων (σελ. 115 Herman), φέρων τὸν αὐτὸν τοῦ ποιητοῦ στίχον καὶ παραδείγματα ἔτι ἄλλα ἐπισυνάπτων ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος· ὅθεν μὲ φαίνεται ὀλίγον παράδοξον ὅτι ὁ τόσον ἀκριβὴς ἐκδότης τοῦ Σοφοκλέους Βρούγκιος, ἀμελήσας τὰς ὑπομνήσεις ταύτας τῶν ἀρχαιοτέρων, ἐξέδωκε διὰ τοῦ ει βασιλεῖς εἰς τὸν ἀνωτέρω στίχον, παρακολουθήσας, ὡς λέγει ἐν σημειώσει, τὴν αὐθεντίαν τοῦ Ἄλδου, καὶ ἅπαντα τὰ ἀρχαῖα ἀντίγραφα, sic bene Aldus et omnes antiqui codices. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον.

Ὅσοι τῶν κριτικῶν ἐξέτασαν κατὰ καιροὺς τὸ Σιγειακὸν τοῦτο μνημεῖον καθεὶς ἐξ αὐτῶν ἐμόρφωσεν, ὡς εἰκὸς, τὴν ἐξήγησιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίου κατὰ τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔκρινε πρέπον ν' ἀποδώσῃ εἰς τὰ ἐν αὐτῷ δύο ῥήματα, *πάσχω* καὶ *μελεδαίνειν*. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐκ τῆς ἁρμοδίας ἑρμηνείας αὐτῶν ἐξαρτᾶται τοῦ ὅλου τὸ πιθανὸν νόημα, ἀναγκαῖον κρίνω νὰ ἐπιστήσω μικρὸν ἐπ' αὐτῶν τὴν προσοχὴν, ἐνῷ μάλιστα τὸ δεύτερον ἅπαντες, ἂν καί τινες αὐτῶν ἐξέλαβον τὸ πρῶτον ὀρθῶς ὡς συνώνυμον τοῦ θνήσκειν, ἐνόησαν ἀνεξαιρέτως ὡς μὴ σημαῖνον τίποτε διάφορον τοῦ κυρίως ἐπιμελεῖσθαι ἢ φροντίζειν.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ παλαιοὶ, ὑπεκκλίνοντες τὸ ὀνομάζειν ῥητῶς διὰ τοῦ ἰδίου αὐτῶν ὀνόματος τὰ δυσάρεστα πράγματα, ἀνέτρεχαν συχνάκις πρὸς δήλωσιν αὐτῶν εἰς πλαγίους τινὰς καὶ περικαλυμμένους τρόπους· τοιοῦτον ὃν λοιπὸν καὶ τὸ ῥῆμα θνήσκω ἐξέφραζαν αὐτὸ πολλάκις διὰ τοῦ ἠπιωτέρου πάσχω, μεταχειριζόμενοι εἰς τὴν ἔκφρασιν εἴτε ἐντελῆ εἴτε ἀτελῆ χρόνον ἀδιαφόρως. Οὕτως εἰς ἐπιγραφὴν Κερκυραίαν (Mustox. Illustr. Corc. T. II, p. 91, Sqq. C. I n. 1850), παλαιὰν ἴσως ὅσον καὶ ἡ ἀνὰ χεῖρας, Ἀριστόδημός τις θέλων νὰ εἴπῃ, ἐὰν ἀποθάνῃ, ἐκφράζει αὐτὸ διὰ τοῦ παρατεταμένου ἐάν τι πάσχῃ. « Ἀριστόδαμος — δίδωτι — Πολυτιμωι αικα τι πασχηι ταν γαν. » Ὁμοίως ὁ Στράτων παρὰ Λαερτίῳ (§ V, 61) διαθέτων τὰ ἑαυτοῦ λέγει « ἐὰν δέ τι πάσχω. » Ἐπὶ τῆς αὐτῆς πάλιν σημασίας ἀλλ' εἰς παρατεταμένον χρόνον ἀναγινώσκεται εἰς τὸν Δημοσθένην (Φιλιπ. Α'.) « καὶ γὰρ ἐὰν οὗτός τι πάθῃ ταχέως ὑμεῖς ἕτερον Φίλιππον ἀναστήσετε· » ὥστε γίνεται φανερὸν ἐκ τούτων ὅτι τὸ ῥῆμα ἐσυνειθίζετο πολλάκις ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ἀποθνήσκειν, καὶ ἐκφέρετο ἐν περιστάσει τοιαύτῃ εἴτε κατ' ἐντελῆ εἴτε κατὰ παρατεταμένον χρόνον.

Ἡ ἀρχικὴ ἰδέα τοῦ *μελεδαίνω* ῥήματος ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους οὖσα γενικῶς ἡ αὐτὴ καὶ ἡ τοῦ φροντίζω, ὑπέρχεται πολλάκις λεπτὰς διαφόρους παρεγκλίσεις τινὰς καὶ παραλλαγάς. Οὕτως ἐνιαχοῦ συστέλλεται ἐντὸς τῆς ἰδιαιτέρας περὶ τοὺς νοσοῦντας γενομένης ἐπιμελείας, ἤτοι ταυτίζεται μὲ τὸ θεραπεύειν, ὡς πολλάκις καὶ τὸ λατινικὸν curare, ὅθεν καὶ εἰς τὰς λατινογενεῖς γλώσσας τὸ ῥῆμα τοῦτο ἔχει κοινῶς ταύτην τὴν ἰδιαιτέραν σημασίαν. Τοιαύτης ἐκδοχῆς παραδείγματα εὑρίσκονταί τινα εἰς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, ὡς εἰς τὸν Ἡρόδοτον (Η', 115)· « τοὺς δὲ νοσέοντας αὐτέων κατέλειπε ἐπιτάσσων τῇσι πόλεσι, ἵνα ἑκάστοτε γίνοιτο, *μελεδαίνειν* τε καὶ θεραπεύειν »· εἰς τὸν Ἱπποκράτην (περὶ Γυν. Παθ. 598, Gen.) « τὰς δὲ ὑστέρας ὧδε μελεδαίνειν »· εἰς τὸν Ἀρεταῖον (112, 32) « μελεδαίνειν τὴν ἄνθρωπον ὅπως ἄγηται τὰ καταμήνια ». Ἄλλοτε πάλιν τὸ μελεδαίνειν σημαίνει ὅ,τι καὶ τὸ μέλειν, ἤτοι τὸ ἔννοιαν καὶ λόγον ποιεῖσθαι περί τινος, ὡς εἰς ἐκεῖνο τοῦ Θεοκρίτου (Χ, 52), ἔνθα λέγεται περὶ τοῦ βατράχου ὅτι « οὐ μελεδαίνει τὸν τὸ πιεῖν ἐγχεῦντα, πάρεστι γὰρ ἄφθονον αὐτῷ » ἤτοι δὲν βάλλει εἰς τὸν νοῦν του, δὲν τὸν ἐννοιάζει. Καὶ τέλος τὸ ῥῆμα ἔχει ἐνίοτε τὴν σημασίαν τοῦ μελετᾶν καὶ διαβουλεύεσθαι, καθὼς εἰς τὸ τεμάχιον τοῦτο τοῦ ποιητοῦ Ἀρχιλόχου παρ' Ὠρίωνι (λέξ. ἐπίῤῥησις) « Αἰσιμίδη δηλοῦμεν ἐπιῤῥήσι μελεδαίνων », τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν ἐπιτυχῆ διόρθωσιν τοῦ Ῥυγκενίου (Auct. ad Hes. Alberti T. II, p. 1330) φωνεῖ ἐν ἑξαμέτρῳ « Αἰσιμίδης δήμου ἐπίῤῥησιν μελεδαίνων », ὁ μελετῶν δηλαδὴ καὶ διαβουλευόμενος βλαβερὰν κατὰ τῶν ἄλλων κακολογίαν. Καὶ αὗται μὲν ὑπάρχουσιν αἱ κυριώτεραι παραλλαγαὶ τῆς ἰδέας τούτου

τοῦ ῥήματος εἰς τοὺς γνωστοὺς συγγραφέας· τώρα δὲ ἔχοντες εἰς τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα ἐστηριγμένην τὴν σημασίαν τοῦ πάσχω, μένει νὰ ἴδωμεν ἄν τι ἐκ τῶν ἤδη καταλεχθέντων σημαινομένων ἢ ἄλλο τι διάφορον ὑποκρύπτεται εἰς τὸ μελεδαίνειν τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, προσεχὲς ὅμως εἰς ἐκεῖνα καὶ συγγενὲς οὐδὲν ἧττον, καὶ σύμφωνον πρὸς τὴν σειρὰν τοῦ διαθηκιμαίου λόγου, τὸν ὁποῖον ἐκφέρει ὁ Φανόδικος.

Ὁ Βαίκιος (ἔνθ. ἀνωτ.), ὑπολαβὼν τὴν φράσιν «ἐὰν δέ τι πάσχω» ὡς δῆθεν τὴν λώβην ἐμφαίνουσαν, τὴν ὁποίαν ἤθελε τυχὸν πάθῃ ἡ προτομὴ τοῦ Φανοδίκου εἴτε ἐκ συμβεβηκότος εἴτε ἐξ ἐπηρείας ἀνθρώπων, ὄχι δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ἐξεδέχθη συμφώνως καὶ τὸ ῥῆμα *μελεδαίνεν* ὡς ταυτόσημον τοῦ θεραπεύειν (ἰατρεύειν), ἐννοῶν θεραπείαν τροπικῶς τὴν ἐπισκευὴν τῆς προτομῆς καὶ διόρθωσιν, ἥτις διὰ τοῦ κατ' ἀποστροφὴν ἀναγινωσκομένου ὑπ' αὐτοῦ λόγου, ἐπεβάλλετο κατ' ἔνσκηψιν ὑπὸ τοῦ Φανοδίκου εἰς τοὺς Σιγειεῖς. Ὁ δὲ Ἕρμαννος, ὡς ἐκ τῶν ὅσα διεξοδικῶς εἰς τὰς προσθήκας φέρει ὁ Βαίκιος δύναται νὰ συναχθῇ, ἀνεγίνωσκεν ὁμοίως κατ' ἀποστροφὴν τὸν λόγον, ὡς οἱ ἄλλοι, καὶ τὴν ἐπιμέλειαν ἀνέφερεν εἰς τὴν εἰκόνα, μ' ὅλον ὅτι ἐννόει τὸ πάσχω ὀρθῶς ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ θνήσκω, ὥστε κατὰ τὴν ἐξήγησίν του ὁ Φανόδικος διέτασσε τοὺς Σιγειεῖς, νὰ ἀναλάβωσι τὴν περὶ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ φροντίδα, ἐν περιπτώσει θανάτου του.

Μόνος, μὲ φαίνεται, ἀνέγνωσε καταλλήλως τὸ χωρίον ὁ Θείρσιος (ἔνθ. ἀνωτ.), ὅστις ὀρθῶς συνεῖδεν αἰτιατικὴν πτῶσιν εἰς τὸ ΣΙΓΕΙΕΣ, ἂν καὶ δὲν καταλαμβάνω πῶς γενομένην, ὡς λέγει, κατὰ κρᾶσιν τινὰ ἰδιαιτέραν τοῦ Σιγεέας· διέκρινε δὲ ἐνταυτῷ καὶ εἰς τὰ μετὰ τὸ ΜΕΛΕΔΑΙΝΕΝ δύο γράμματα ΕΟ ἐπιτυχῶς τὸ ῥῆμα ἐῶ· μόνον ὅτι παρέβλεψε τὸ πρὸ αὐτῶν ἀναγνωσθὲν ὑπὸ τοῦ Χανδλήρου, ὡς ἀνωτέρω παρετηρήθη, γράμμα Μ, ἤτοι τὴν ἀντωνυμίαν, μὴ θεωρῶν ἴσως ὡς πραγματικὸν τὸ εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον φαινόμενον τώρα χάσμα, προσέτι δὲ καὶ ὅτι ἐξέλαβε τῆς ἐπιμελείας τῶν Σιγειέων ἀντικείμενον, ὡς οἱ προμνησθέντες, τὴν εἰκόνα ἢ προτομήν, ὄχι δὲ αὐτὸν τὸν Φανόδικον. Ὅπως ὅμως καὶ ἂν ἔνι, ἡ κατ' αὐτὸν ἀνάγνωσις τοῦ χωρίου ὑπάρχει ἀληθής, καθότι ὁ λόγος προβαίνει δι' αὐτῆς καὶ φυσικὸς καὶ κατάλληλος, ἂν ὄχι ἀκόμη πλήρης· διότι πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ προστεθῇ εἰς αὐτὴν τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐπιμελείας τῶν Σιγειέων, παριστανόμενον ὑπὸ τῆς ἀντωνυμίας μ', ὑπαρχούσης ποτὲ ἐν τῷ τόπῳ τοῦ χάσματος, ὡς ἐπανειλημμένως ἐσημείωσα. Ἀλλ' ὁποία ἄρά γε ἐννοεῖτο ἡ ἐπιμέλεια αὕτη ἡ ἀπὸ μέρους τῶν Σιγειέων, ἥτις ἐπεβάλλετο ἢ παρηγγέλλετο εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Φανοδίκου μὲ τὸν διαθηκιμαῖον τοῦτον ὅρον; Εἰς προσδιορισμὸν τοῦ εἴδους ταύτης θέλει ὁδηγήσῃ ἡ σημασία, τὴν ὁποίαν, ὡς ἐκ τῆς πλοκῆς τοῦ λόγου καὶ τῶν ῥηθέντων κατ' ἀρχὰς περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλας τῶν ἐπιγραφῶν σχέσεως, πρέπει ἐνταῦθα νὰ ἔχῃ τὸ ῥῆμα μελεδαίνειν.

Ἔλεγα εἰς τὰ προηγηθέντα ὅτι ἐνδέχετο νὰ ἠξίωσαν οἱ Σιγειεῖς παρὰ τοῦ Φανοδίκου, ὅπως εἰς αὐτούς, ἐπιθυμοῦντας νὰ δείξωσι πρὸς αὐτὸν ἀντιφιλοφρόνησίν τινα διὰ τὰς εἰς τὸ Πρυτανεῖον δωρεάς του, παραχωρήσῃ τὴν τιμὴν τοῦ ν' ἀναλάβωσι τὴν περὶ αὐτὸν ἀποθανόντα ἐπιμέλειαν, καὶ συναινέσει αὐτοῦ δηλωθῇ τοῦτο εἰς ἐπιγραφὴν χωριστὴν ὑποκάτω τῆς πρώτης θεμένην, καὶ ὅτι συνεπομένως ἐτέθη αὕτη ἐκφράζουσα τὸ ὑπ' αὐτῶν αἰτηθὲν διὰ τῶν λόγων τοῦ Φανοδίκου ἐκείνων «ἐὰν δέ τι πάσχω μελεδαίνεν μ' ἐῶ Σιγειῆς». Ὑποτεθέντος ὅτι οὕτω πως τὸ πρᾶγμα συνέβη, γίνεται λοιπὸν φανερὸν ὅτι ἡ ἐπιμέλεια τῶν Σιγειέων δὲν πρέπει εἰς ἄλλο νὰ ἀπέβλεπε παρὰ μόνον εἰς τὴν κηδείαν τοῦ Φανοδίκου ἀποθανόντος, τουτέστιν εἰς τὰς πρὸς αὐτὸν μελετωμένας ὑπ' ἐκείνων ἐπιταφίους τιμάς, ὄχι δὲ εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τῆς εἰκόνος μετὰ θάνατον τοῦ Φανοδίκου, ὡς ὑπέλαβαν ὁ Ἕρμαννος καὶ ὁ Θείρσιος, ἢ, ὡς Βαίκιος, ἐν περιστάσει βλάβης αὐτῆς, ἀκολούθως δὲ καὶ ὅτι ἄλλο τι εἰς τὸ μελεδαίνειν δὲν ἁρμόζει ἐκ τῶν σημειωθέντων εἰδῶν τῆς ἐπιμελείας παρὰ τὸ προσοικειωμένον εἰς τὸ ῥῆμα κηδεύειν, τὸ εἶδος δηλαδὴ τῆς ἐπιμελείας ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον γίνεται περὶ τὴν ἐκφορὰν καὶ τὸν ἐνταφιασμόν τινος ἀπὸ μέρους συγγενῶν, ἢ φίλων ἢ καὶ αὐτοῦ πολλάκις τοῦ κοινοῦ τῆς πόλεως. Καὶ τὴν κηδείαν ταύτην αἰτηθεὶς ἀφίνει ἢ παραχωρεῖ εἰς τοὺς Σιγειεῖς ὁ Φανόδικος μὲ τὰς λέξεις «μελεδαίνειν μ' ἐῶ Σιγειῆς». Τοιαύτη ὑπάρχει, κατ' ἐμέ, ἡ ἔννοια τοῦ διαθηκιμαίου τούτου ὅρου. Μὲ μένει τώρα νὰ παρατηρήσω καὶ ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς γραφῆς μιᾶς καὶ ἄλλης τῶν ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ τῶν ἐπιγραφῶν λέξεων.

Εἰς τὸν δεύτερον καὶ τρίτον στίχον ΠΡΟΚΟΝΕΣΙΟ χαράσσεται δι' ἑνὸς Ν, ἐνῷ αὐτὸ τοῦτο εἰς τὴν πρώτην ἐπιγραφὴν ἐκθέτεται διὰ δύο κατὰ τὴν εἰς τὰ τοιαῦτα σύνθετα ἐπικρατοῦσαν ὀρθογραφίαν. Ἀλλ' ἡ δι' ἑνὸς Ν εἰς τὴν δευτέραν χαραγὴ δὲν συνέβη, πιστεύω, κατὰ παραδρομήν, ἀλλ' εἰσεχώρησεν ἴσως, καὶ χωρὶς τοῦ ἴσως, κατ' ἀρχαϊκόν τι ἔθος τοῦ γράφειν δι' ἑνὸς μόνου γράμματος τὰ συνήθως διὰ δύο γραφόμενα· οὕτω διάφορα εἰς ἀρχαῖα μνημεῖα ἔχουσιν ἁπλοῦν ἀντὶ διπλοῦ γράμματος, ὡς εἰς τὴν Ἠλειακὴν ἐπιγραφὴν ΑΑ, ΑΛΑΛΟΙΣ, ΕΓΡΑΜΕΝΟΙ. Εἰς τὴν Ἀμυκλαίαν τοῦ Φουρμοντίου, ἂν γνησία, ΚΑΛΙΚΕΡΑΤΟ, εἰς τοὺς Ἡρακλεωτικοὺς πίνακας ΑΠΟΡΟΗ, ΣΚΙΡΩ, καὶ εἰς ἄλλας ἄλλα. Εἰς δὲ τὰ ἀπὸ τοῦ νῆσος σύνθετα, ὅπου κοινῶς διπλασιάζεται τὸ Ν, τὸ γράμμα τοῦτο πλεονάζει, λέγει ὁ Στράβων (Γεωγρ. 618) «καλοῦνται Ἑκατόννησοι συνθέτως, ὡς Πελοπόννησος κατ' ἔθος τι τοῦ ν πλεονάζοντος ἐν τοῖς τοιούτοις, ὡς Μυόννησος καὶ Προκόννησος λέγεται καὶ Ἁλόννησος,» ὥστε ἡ κυρία τῶν τοιούτων γραφὴ ἤθελεν εἶσθαι λοιπὸν ἡ δι' ἑνὸς Ν κατὰ τὸ λέγειν του. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὰ δύο τελευταῖα ἔχει ὁ Στέφανος (λ.) δι' ἑνὸς Ν, Ἁλόνησος, Προκόνησος. Εἰς τὸ τέλος τοῦ στίχου εὔκολον ἔνι νὰ νοηθῇ ὅτι τὸ Κ. παρεχαράχθη προφανῶς ἀντὶ τοῦ Ε.

Τὰ εἰς τὴν τελευταίαν γραμμὴν δασυνόμενα ΗΑΙΣΟΠΟΣ; ΗΑΔΕΛΦΟΙ ἐνόμισεν ὁ Δωέσιος (ἐνθ. ἀνωτ.) ὅτι ἐσυγκράθησαν ἀπὸ τῶν ΗΟΑΙΣΟΠΟΣ, ΗΟΙΑΔΕΛΦΟΙ, ὁ Αἴσωπος, οἱ ἀδελφοί. Ἀλλ' ὡς πρὸς τοῦτο παρατηρῶ ὅτι, ἐὰν πολλάκις τῶν τεχνιτῶν τὰ ὀνόματα ἐχαράσσοντο ἐπὶ τῆς βάσεως, καὶ ἐπὶ τοῦ τέλους τῶν ὑπ' αὐτῶν κατασκευασθέντων ἔργων, δὲν ἦτον ὅμως καὶ σύνηθες νὰ χαράσσωνται ταῦτα ἐνάρθρως, ὡς βεβαιούμεθα περὶ τούτου ἀπὸ ἐπιγραφὰς, τὰς εἴτε εἰς τὸν Παυσανίαν εἴτε εἰς τὴν Ἀνθολογίαν τῶν ἐπιγραμμάτων ἀναγινωσκομένας, ἢ καὶ ἀπὸ τὰς ἐπὶ ἀρχαίων μνημείων ἐν διαφόροις τηρουμένων Μουσείοις τοῖς κατὰ τὴν Εὐρώπην χαραγμένας, εἰς τὰς ὁποίας τῶν τεχνιτῶν τὰ ὀνόματα, ὡς ἐπὶ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Ἀφροδίτης τῶν Μεδίκων, παραδείγματος χάριν καὶ ἐπὶ τοῦ ἐν Νεαπόλει Φαρνησίου Ἡρακλέους, καὶ ἄλλων ἀλλαχοῦ ἐκφέρονται πάντοτε ἀνάρθρως. Κλίνω λοιπὸν διὰ τοῦτο νὰ πιστεύσω μᾶλλον ὅτι τὰ ἀνωτέρω κεῖνται κατὰ τὸ γενικὸν ἔθος ἀνάρθρως, καὶ ὅτι ἔχουσι πρὸ ἑαυτῶν ἀρχαϊκῶς τὴν δασεῖαν ἀντὶ τῆς ψιλῆς, ὅπως εἰς τὴν τετάρτην γραμμὴν ἔχει αὐτὴν τὸ ἡθμόν. Καὶ ἂν περὶ τούτου λέγῃ ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Ἀπολλωνίου (Ἀργοναυτ. I, 1294) ὅτι δασύνεται κατ' ἐξαίρεσιν «τὸ δὲ ἠθμὸς δασύνεται, καίτοι τὸ η ἔχον πρὸ τοῦ θ, τοῦ ἦτω μέλλοντος δασυνομένου,» ὅμως δὲν ἀπολείπουσιν ἕτερα, τὰ ὁποῖα κοινῶς ψιλούμενα εὑρίσκονται εἰς ἀρχαίας ἐπιγραφὰς καὶ νομίσματα δασυνόμενα, ὡς εἰς τὴν Ποτιδαϊκὴν ἐπιγραφὴν, ΗΕΛΠΙΔ (ἐλπίδ'.) Εἰς τοὺς Ἡρακλεωτικοὺς πίνακας Βρετ. τεμ. 36 ϝενενήκοντα, 43 ὀγδοήκοντα, Νεαπ. Τεμ. στ. 17, ϝακροσχιρίαις 83 εφέρξοντι, 85 συνϝερξοντι. Προσέτι εἰς νομίσματα τῆς Σικελιωτικῆς Ἱμέρας τὄνομα τῆς πόλεως ταύτης, ὡς καὶ τῶν πολιτῶν, ἄλλως ψιλούμενον, φέρεται εντυπωμένον διὰ τῆς δασείας ΗΙΜΕΡΑ, ΗΙΜΕΡΑΙΩΝ, ὡσαύτως καὶ τὸ τῆς Ἰσμήνης Βοιωτικῆς πόλεως εἰς νόμισμα παρὰ τῷ Γολτζίῳ (Tab. XVIII) ΗΙΣΜΕΝ. Ἐκ τοῦ ἀρχαίου τούτου ἔθους ἐπρόκυψε καὶ τὸ ἡμέτερον ἑφέτος, ἀντὶ ἐπέτος. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Λατινικὴν ἔτι γλῶσσαν καὶ ψιλοῦνται τινὰ καὶ δασύνονται ἀδιαφόρως, ὡς παρετήρησεν Εὐεράρδος ὁ Σχείδιος (Animadv. ad Dan. a Lennep Anal. L. Gr. p. 261) οἷον onor καὶ honor, arena καὶ harena, edera καὶ hedera, Annibal καὶ Hannibal, Adrianus καὶ Hadrianus, καὶ ἄλλα· δὲν εἶναι λοιπὸν ἔξω λόγου τὸ νὰ δασύνωνται διὰ τὸ ἀρχαϊκὸν τοῦτο ἔθος τῆς προφορᾶς καὶ αἱ λέξεις ἐνταῦθα Αἴσωπος, ἀδελφοί, ἀντὶ Αἴσωπος, ἀδελφοί.

Ἡ ἀφέλεια τῶν ἐπιγραφῶν τούτων τοῦ Σιγειακοῦ κίονος, καὶ ἡ λέξις καὶ ὁ ἀπεριτέχνητος σύνδεσμος τῶν ἐν αὐταῖς ὀλίγων ἐννοιῶν ἱκανὰ ὑπάρχουσι, μὲ φαίνεται, τεκμήρια τῆς πολλῆς αὐτῶν ἀρχαιότητος, οὔτε καθαρὰ τὸν λόγον βλέπω, διὰ τὸν ὁποῖον ὑπὸ τοῦ πολλάκις ἐν ταύτῃ τῇ διαλέξει μνημονευθέντος ἐπιφανεστάτου κριτικοῦ ἀφαιροῦνται τὸ προσὸν τοῦτο καὶ εἰς χρόνους ὑποβιβάζονται κατωτέρους· δύναταί τις μάλιστα διά τε τὰ προειρημένα καὶ διὰ τὸν ἀρχαιοπινῆ αὐτῶν χαρακτῆρα νὰ ἀνάξῃ αὐτὰς καὶ εἰς ὅλον τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς ἕκτης τῶν π. Χ. ἑκατονταετηρίδων, ἤτοι εἰς ἓν ἢ ἄλλο σημεῖον ἁπάσης τῆς περιόδου ἐκείνης τῶν χρόνων, καθ' ἣν ὑπὸ τὴν ἐπικράτειαν τῶν Ἀθηναίων ἐτέλει τὸ Σίγειον. Ἀλλὰ περὶ τοῦ μνημείου τούτου ἅλις.

Ἀπὸ Κερκύρας, τῇ 2 Σεπτεμβρίου 1857.

Χ. ΦΙΛΗΤΑΣ.

ΕΛΟΪΖΑ ΚΑΙ ΑΒΕΛΑΡΔΟΣ.

ὑπὸ

Α. ΛΑΜΑΡΤΙΝΟΥ.

—οοο—

Α'.

Δὲν θέλομεν γράψει, ἀλλὰ θέλομεν ψάλει τὴν παροῦσαν ἱστορίαν. Πράττομεν δὲ τοῦτο ἄνευ δισταγμοῦ ἐν βιβλίῳ ἱστορικῇ, ἐπαγγελλομένῃ τὴν ἀφήγησιν τῶν θαυμασιωτέρων τοῦ νοὸς καὶ τῆς καρδίας πραγμάτων, ὅσα εἰς τὰς τύχας ἐπενήργησαν τῶν ἐθνῶν, καθότι καὶ ὁ ἔρως μετέχει τοῦ μεγαλείου τῆς ἡμετέρας φύσεως. Ὁ ἔρως! ὅτε τὸ αἴσθημα τοῦτο ἀναβιβάζεται μέχρι τοῦ ἡρωϊσμοῦ τῆς γυναικὸς, τῆς ἀφοσιώσεως, ὅτε ἐξάπτει αὐτὸν ἡ καλλονὴ, δικαιολογεῖ ἡ ἀδυναμία, ἐξαγοράζει ἡ δυστυχία, μεταμορφοῖ ἡ μεταμέλεια, ἁγιάζει ἡ θρησκεία, καθίστησι δημοτικὸν ἡ μεγαλοφυΐα ἐφ' ὅλην τινὰ ἐποχὴν, καὶ τέλος διαιωνίζει ἡ εὐστάθεια μὲν ἐπὶ γῆς, ἡ ἀνάτασις δὲ πρὸς τὴν ἀθανασίαν ἐν οὐρανοῖς, τότε οἱ δύο ἐρασταὶ εἰσὶ δύο ἥρωες, δύο ἅγιοι, ὧν αἱ μὲν τύχαι γίνονται ἡ συνδιάλεξις τοῦ αἰῶνός των, τὰ δὲ δάκρυα, τὰ δάκρυα τῶν συγχρόνων καὶ τῶν μεταγενεστέρων.

Τοιαύτη ἡ ἱστορία ἢ μᾶλλον τὸ ἔπος τῆς Ἐλοΐζης καὶ τοῦ Ἀβελάρδου. Ἀπὸ ὀκτὼ αἰώνων οὐδεμία ἱστορία, οὐδὲν ποίημα συνεκίνησαν τοσοῦτον τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων. Ὅτι δὲ συγκινεῖ τοσοῦτον βαθέως καὶ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον τὸν ἄνθρωπον, αἴρεται εἰς ὕψος ἱστορικοῦ γεγονότος, εἶναι μέρος τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, διότι ἡ ἀνθρωπότης δὲν εἶναι μόνον νοῦς, ἀλλὰ καὶ αἴσθημα, καὶ βελτιόνει αὐτὴν πᾶν ὅ,τι τὴν συγκινεῖ, τὴν κατανύγει. Ὁ θαυμασμὸς καὶ ὁ οἰκτιρμὸς ἁπαλύνουσι τὴν καρδίαν, ἥτις, ἐν τῇ ἀνθρωπότητι ὡς καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἐστὶ τὸ ἀσφαλέστερον καὶ τὸ ἰσχυρότερον ὄργανον τῆς ἀρετῆς.

Αἱ δύο αὗται ἱστορίαι ἀποτελοῦσι μίαν καὶ μόνην. Συνδέονται καὶ συμπλέκονται τοσοῦτον, ὥσπερ αἱ ψυχαὶ καὶ αἱ ὑπάρξεις τῶν δύο συζύγων, ὥστε ἡ ζωὴ θατέρου εἶναι ἡ διηνεκὴς ἀντίκρουσις, ὡς εἰπεῖν, τῆς ζωῆς τοῦ ἄλλου, καὶ τὸ αὐτὸ συμβαίνει ἢ τὸ αὐτὸ

αἴσθημα, ἀντηχοῦντα ἑκατέρωθεν παράγουσιν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἦχον, ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ διάφορον.

Διηγηθῶμεν·

Β'.

Ὁ Πέτρος Ἀβελάρδος (Abélard) ἦν υἱὸς ἱππότου βρεταννοῦ (breton) ὀνόματι Βεραγγερίου (Béranger). Ἡ ἀρχοντικὴ αὐτοῦ οἰκογένεια κατεῖχεν εἰς τὰ πέριξ τῶν Ῥαμνητῶν (Nantes) τὸν πύργον καὶ τὴν κώμην τοῦ Παλαί. Ὁ Βεραγγέριος, ὡς ἅπαντες οἱ εὐγενεῖς τῆς ἐποχῆς του, μετείρχετο τὸ στρατιωτικὸν ἐπάγγελμα καὶ εἰς τοῦτο ἀνετράφη καὶ ὁ υἱός του Ἀβελάρδος. Ἀλλ' ἡ εὐσέβεια τῆς οἰκογενείας, μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ μοναχικοῦ σχήματος ὅπερ ἐνεδύθησαν, ἐν προβεβηκυίᾳ τῇ ἡλικίᾳ ὁ Βεραγγέριος, ἡ σύζυγος καὶ αἱ θυγατέρες του, ἥνωσε πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ἀγωγὴν τοῦ νέου Ἀβελάρδου τὴν σπουδὴν τῶν γραμμάτων, τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς θεολογίας. Τὸ μέγα, τὸ μόνον διανοητικὸν καὶ ἐλευθέριον ἐπάγγελμα τῆς ἐποχῆς, ἡ ἐκκλησία, προσείλκυεν εἰς ἑαυτὴν πάντας τοὺς νέους, παρ' οἷς πρωΐμως ἐνεφαίνετο τὸ δῶρον τῆς ποιήσεως καὶ τῆς εὐγλωττίας, ὁ ἔρως τῆς δόξης καὶ ἡ φιλοδοξία τοῦ πνεύματος. Ὁ μᾶλλον δὲ φερόμενος πρὸς ταῦτα ἦν ὁ Ἀβελάρδος. Ἀπηξίωσε τὸ ἥκιστα διανοητικὸν ἐπιτήδευμα τῶν ὅπλων, παρήτησεν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ τὰ ἐκ τῆς πρωτοτοκίας δικαιώματα ἐπὶ τῶν κτημάτων καὶ τῶν ὑποτελῶν τῆς οἰκίας του, κατέλιπε τὸ πατρικὸν κατοικητήριον, καὶ ἀπῆλθεν ἀπὸ σχολῆς εἰς σχολὴν καὶ ἀπὸ διδασκάλου εἰς διδάσκαλον, συλλέξων, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων, τοὺς τεθαμμένους ἐκείνους θησαυροὺς τῶν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν γραμμάτων, οὓς ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἰταλία ἤρχισαν ἤδη ἀνασκαλεύουσαι μεταξὺ τῶν χειρογράφων, καὶ ἐπαναφέρουσαι εἰς τὸ φῶς ἐλάτρευον ὡς τὰ ἐθνικὰ μυστήρια τοῦ ἀνθρωπίνου νοός. Ἡ φλογερὰ καρδία τοῦ Ἀβελάρδου καὶ ἡ εὐαίσθητος φαντασία του δὲν ἠρκέσθησαν εἰς τὰς νεκρὰς ταύτας γλώσσας· διότι ἔγραφε μὲν καὶ ἐλάλει τὴν λατινικὴν καὶ ἑλληνικήν, ἀλλ' ἔψαλλε καὶ εἰς τὸ γαλλικὸν ἰδίωμα.

Αἱ ποιήσεις, ἃς ἐτόνιζεν ὁ ἴδιος, ἵνα τὸ ἐμψυχοῦν αὐτὰς πάθος μεταδοθῇ τῇ ψυχῇ διὰ δύο ἐνταυτῷ αἰσθητηρίων, ἐγένοντο τὸ ἐγχειρίδιον τῶν ποιητῶν. Διαδοθεῖσαι ὡς ἠχώ τις πολλαπλασιαζομένη ὑφ' ὅλων τῶν καρδιῶν, κατέστησαν ἡ συνδιάλεξις τῶν λογίων, ἡ ἡδονὴ τῶν γυναικῶν, ἡ μυστικὴ γλῶσσα τῶν ἐραστῶν, οἱ διερμηνεῖς τῶν ἀπορρήτων αἰσθημάτων, τὸ δημοτικὸν ᾆσμα τῶν πόλεων, τῶν ἀγροπυργίων, τῶν καλυβῶν, καὶ μετέφερον τὸ ὄνομα τοῦ νέου ποιητοῦ καὶ μουσουργοῦ καθ' ὅλας τὰς ἐπαρχίας τῆς Γαλλίας.

Ἡ δόξα αὐτοῦ εἰσέδυσεν ὡς μυστήριόν τι ἐρατεινὸν ἐν ταῖς ψυχαῖς ὅλων, ὅσοι ἠγάπων, ἐρρέμβαζον, ἐστέναζον ἢ ἔψαλλον κατὰ τὸ ἔαρ τῆς ζωῆς. Φωνὴ μελῳδική, προσθέτουσα τὴν ζωὴν καὶ τὸν παλμὸν εἰς τὰς λέξεις καὶ τὴν μουσικήν, νεότης ἔχουσα πρόωρον τὴν φήμην, καλλονὴ προσώπου ἑλληνική, ἀνάστημα ὑψηλὸν καὶ ῥαδινόν, διάθημα εὐγενές, ταπεινοφροσύνη, ἐν ᾗ ἡ αἰδὼς τῆς ἡλικίας ἠρυθρία ἐπὶ τῇ ὡριμότητι τῆς εὐφυΐας, συνῄνουν ἐν αὐτῷ τὸ θέλγητρον πρὸς τὴν δόξαν. Ἦν οὗτος τὸ ὄναρ τῶν ὀφθαλμῶν, τῆς ἀκοῆς καὶ τῆς καρδίας τῶν γυναικῶν ὅσαι τὸν εἶδον, ἢ οὗ τινος μόνον ἤκουσαν προφερόμενον τὸ ὄνομα. Τοιοῦτον εἰκονίζει αὐτὸν ἡ Ἐλοΐζα πολὺν χρόνον μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν αἰσθημάτων καὶ τοῦ ἔρωτος καὶ τῆς ἀπάτης της.

Ἀλλ' ἔψαλλεν εἰς τοὺς πρωΐμους στίχους του αἰσθήματα, ὧν εἰσέτι ἦν ἄγευστος. Αἱ ἐρωτικαὶ ποιήσεις του ἦσαν ἁπλῶς τῆς φαντασίας του παίγνια. Ἀπομιμήσεις τῶν ἀρχαίων ποιητῶν, εἶχον μὲν τὸν φθόγγον τῆς καρδίας, ἀλλ' οὐχὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ καρδίας. Ἔζη ἐν τῇ σκιᾷ, ἐν τῇ μελέτῃ, ἐν τῇ εὐσεβείᾳ καὶ ἐν τῇ προσδοκίᾳ τῆς δόξης. Αἱ ᾠδαί του ἦσαν διάχυσίς τις, κατεῖχον δὲ ὅλον αὐτὸν ἡ φιλοσοφία καὶ εὐγλωττία. Ὁ λόγος αὐτοῦ ἠπαλύνθη ὑπὸ τῆς δυσκολίας τῶν στίχων, ἡ ἀπαγγελία του κατέστη ἁρμονικωτέρα ἐκ τῆς μουσικῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ πλουσία καὶ αὐθόρμητος γονιμότης τῆς ἰδέας, αἱ πολυειδεῖς καὶ σπουδαῖαι ἀναγνώσεις ἐξ ὧν ἐπλουτίζετο τὸ μνημονικόν του, τὸ κενὸν καὶ ἀγλαὸν τῶν εἰκόνων δι' ὧν ἐλάξευεν, οὕτως εἰπεῖν, τὰς ἐννοίας του, ἵνα ποιήσῃ αὐτὰς ψηλαφητὰς εἰς τοὺς ἀκροατάς του, καθίστων τὸν νέον τοῦτον, καθήμενον παρὰ τὰς περιωνύμους ἕδρας τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων, τὸν ἀρχιδιδάσκαλον καὶ τὸν δημοτικώτερον καὶ προσφιλέστερον ῥήτορα τῶν Σχολῶν. Ἦσαν δὲ αἱ σχολαί, κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν, ἡ στοὰ τῆς ἀνθρωπότητος, ἤγουν ὅ,τι ὑπῆρξαν μετὰ ταῦτα ἡ ἐκπαίδευσις, ἡ ἐπιστήμη, ἡ θρησκεία, ἡ κοινὴ γνώμη, ὁ τύπος, τὸ βῆμα. Ὁ λόγος, ἄρτι ἀνευρεθείς, ἐβασίλευεν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων. Μία μόνον ἀρχὴ ὑπερεῖχεν αὐτοῦ, ἡ ἐκκλησία. Ἀλλ' ἡ εὐγλωττία, ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ πίστις, ἅπασαι ἐξ ἴσου ἐγκεκλεισμέναι ἐν τῷ ἁγιαστηρίῳ, ἐξησκοῦντο ἐπὶ τῶν αὐτῶν κειμένων, αἱ δὲ ἐκ τούτων συζητήσεις ἐγύμναζον τὸ πνεῦμα εἰς λεπτοτάτην διαλεκτικήν.

Γ'.

Ὁ νεανίας ἠκολούθησε τῷ ῥεύματι τοῦ αἰῶνός του. Ἀνέβη ἐπὶ τοῦ βήματος τῆς ἐποχῆς του τὰς ἕδρας τῶν δημοσίων Σχολῶν, ὧν πέριξ ὅλον τὸ ἔθνος συνεσπειροῦτο τότε τοσούτῳ μᾶλλον, καθόσον ἐξήρχετο παχυλοτέρας ἀμαθείας καὶ ἀνέμενε φῶς τι ὑπαυγάζον ἤδη. Ὁ Ἀβελάρδος, ταπεινός, κατ' ἀρχάς, καὶ πειθήνιος μαθητής, ἀνῆλθε κατ' ὀλίγον, ἐπὶ τῶν χειροκροτήσεων τῶν ἀκροατῶν του, μέχρι τοῦ ὕψους τῶν χρησμοδοτῶν τῆς σχολῆς, βαθμηδὸν δὲ καὶ ἀντεπάλαισε πρὸς αὐτοὺς κατὰ τὴν λεπτολογίαν καὶ τὴν εὐγλωττίαν. Τέλος, ὑπερέβη πάντας, ἵδρυσε σχολὴν φιλοσοφικὴν εἰς Μελόδουνον (Melun), ἔσυρε κατόπιν του τὴν νεολαίαν ἐνθουσιῶσαν πρὸς τὴν μεγαλοφυΐαν του, κατέπληξε

διὰ τῆς αὐξούσης δημοτικότητός του τοὺς ἀντιπάλους του διδάσκοντας εἰς Παρισίους ἐν τῷ καινῷ, κατέφθειρεν αὐτὸς ἑαυτὸν διὰ τοῦ πυρὸς, ὅπερ ἐξῆπτεν εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ κοινοῦ, ἠρέθισε τὸν φθόνον ἁπάντων τῶν λογίων τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἀπεσύρθη ἐπὶ δύο ἔτη ἀπομονωθεὶς εἰς τὴν γῆν τῆς γεννήσεώς του ἵν' ἀναζωογονήσῃ τὰς ἐξησθενημένας δυνάμεις του, καὶ ἀνεφάνη εὐσθενέστερος, ἐνδοξότερος καὶ ἐπικρατέστερος εἰς Παρισίους. Ἔθεσε τὸ στρατόπεδόν του, λέγει, δηλ. τὴν σχολήν του ἐπὶ τοῦ ὄρους, τοῦ ἐρήμου σχεδὸν τότε, ἔνθα ἐγείρεται ὁ ναὸς τῆς ἁγίας Γενεβέρας.

Ἔγεινε δὲ τὸ ὄρος τοῦτο τὸ *Ἀβεντῖνον* ὅλου λαοῦ μαθητῶν, ἐγκαταλιμπανόντων τὰ ἀρχαιότερα διδακτήρια καὶ ἐρχομένων ἵν' ἀκροασθῶσι τῶν νεκρῶν καὶ εὐτόλμων ῥημάτων τοῦ Ἀβελάρδου. Ἕκαστος τῶν μαθητῶν τούτων ἀπέτιε μετριώτατα τῷ φιλοσόφῳ δίδακτρα, καὶ ἦν τοῦτο ὁ ταπεινὸς μισθὸς λαοῦ διψῶντος ἀλήθειαν.

Οὗτος ὁ μισθὸς, πολλαπλασιαζόμενος ὑπὸ τοῦ ἀναριθμήτου πλήθους τῶν ἀκροατῶν, ἀνεβίβαζε τὴν κατάστασιν τοῦ Ἀβελάρδου εἰς τὸ ὕψος τοῦ κλέους του. Ἦν εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας, τῆς δόξης, καὶ αὐτῆς τῆς ἀρετῆς του, διότι μέχρις ἐκείνου μόνον αὐτοῦ πάθος ἦν ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ πίστις. Ἀλλ' ἡ ἀλαζονεία, φυσικὴ συνέπεια εἰς πάντα θυμακούουσιν οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὸ φιλήδονον, τοσοῦτον ἀρεστὸν πρὸς πάντα ὃν θαυμάζει τὸ γυναικεῖον φῦλον, ἐξῆψαν ἅμα καὶ ἐξεθήλυναν αὐτόν. Διπλῆ παγὶς ἀνέμενεν αὐτὸν καθ' ἣν στιγμὴ προσήγγιζε τῇ ὡριμότητι, τῇ μεγαλοφυΐᾳ καὶ τῇ δόξῃ αὐτοῦ.

Ἦν τότε τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἐτῶν τὴν ἡλικίαν. Ἦρχε δὲ διὰ τῆς εὐγλωττίας ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῆς νεολαίας, διὰ τῆς καλλονῆς ἐπὶ τῶν βλεμμάτων τῶν γυναικῶν, διὰ τῶν ἐρωτικῶν ποιήσεών του ἐπὶ τῶν καρδιῶν ὅλων, αἱ δὲ μουσικαὶ μελῳδίαι του ἐπανελαμβάνοντο ὑφ' ὅλων τῶν στομάτων. Φαντάσθητε ἄνδρα ἔνδοξον καὶ ζῶντα, ὄντα συγχρόνως τὸν ὕπατον τῶν ῥητόρων, τὸν κορυφαῖον τῶν φιλοσόφων, τὸν ἄριστον τῶν ποιητῶν καὶ τὸν πρῶτον μουσικὸν τῆς ἐποχῆς του, ἅμα δὲ Ἀντίνοα, Κικέρωνα, Πετράρχην καὶ Σιουβέρτον, καὶ λαμβάνετε ἰδέαν τῆς δημοτικότητος τοῦ Ἀβελάρδου κατ' ἐκείνην τοῦ βίου του τὴν περίοδον.

Δ'.

Ἔζη τότε ἐν Παρισίοις, πλούσιός τις καὶ ἰσχυρὸς κληρικὸς τῆς μητροπόλεως, ὀνόματι Φυλβέρτος ὅστις κατῴκει εἰς τὴν συνοικίαν τῶν λογίων. Ὁ Φυλβέρτος εἶχεν ἐν τῇ οἰκίᾳ του ἀνεψιὰν (τινὲς λέγουσι θυγατέρα) ἣν ἠγάπα φιλοστόργως, Δεκαεπταέτης τὴν ἡλικίαν, ὅθεν νεωτέρα κατ' εἴκοσιν ἔτη τοῦ Ἀβελάρδου, αὕτη ἡ νεᾶνις ἦν ἤδη ὀνομαστὴ εἰς Παρισίους ἐπὶ τῇ καλλονῇ καὶ τῇ πρωΐμῳ εὐφυΐᾳ της. Ὁ θεῖός της, εἶχε πρὸς αὐτὴν τὰς ἐπικινδύνους συγκαταβάσεις καὶ τὰς ἀδυναμίας ἐκείνας τῶν γερόντων, οἵτινες κοσμοῦντες δι' ὅλων τῶν δώρων τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τέχνης φύσιν ἐκλεκτὴν, λανθάνουσιν ἑαυτοὺς προετοιμάζοντες θῦμα ἀνθοστεφὲς εἰς τὴν ἀπάτην, εἰς τὸν ἔρωτα, εἰς τὴν θλίψιν. Ὠνομάζετο δὲ Ἐλοΐζα.

Τὰ μετάλλια καὶ ὁ ἀνδριὰς ὁ ἀπεικονίζων αὐτὴν ἐπὶ τῶν συγχρόνων παραδόσεων, ὡς καὶ τὰ ἐκμαγεῖα, τ' ἀποτυπωθέντα ἐν τῷ τάφῳ μετὰ τὸν θάνατόν της, παριστῶσιν αὐτὴν κόρην ὑψιτενῆ καὶ περικαλλεστάτην. Ἴδωμεν πῶς ἐξεικονίζει αὐτὴν ὁ ἀνδριάς. Τὴν μὲν κεφαλὴν ἔχει ὠοειδῆ, ἐλαφρῶς πεπιεσμένην ὑπὸ τῆς συντόνου τάσεως τῆς σκέψεως πρὸς τοὺς μήνιγγας, τὸ δὲ μέτωπον ὑψηλὸν καὶ ὁμαλὸν, ἔνθα οὐδὲν ἡ διάνοια ἀπαντᾷ κώλυμα, ὡς ἡ ἀκτὶς ἡ φωτίζουσα ἐπὶ μαρμάρου ὁμαλοῦ, χωρὶς νὰ θλᾷ αὐτὴν γωνία τις. Οἱ ὀφθαλμοὶ περικλείονται εὐρυχώρως εἰς τὸ κοίλωμά των, ὀφθαλμοὶ οἵτινες θὰ ἀντανέκλων τὸ γλαυκόχρουν τοῦ οὐρανοῦ. Ἡ ῥὶν εἶναι μικρὰ καὶ ἐλαφρῶς ἀνασεσυρμένη πρὸς τοὺς μυκτῆρας, τοιαύτη ὁποίαν ἡ γλυπτικὴ ἀποτυποῖ, μιμουμένη τὴν φύσιν, εἰς τ' ἀγάλματα τῶν γυναικῶν, ὅσας ἀπεθανάτισεν ἡ καρδία. Τὸ στόμα φαίνεται πνέον ἀνέτως, διὰ στιλπνοτάτων ὀδόντων ἵνα ἐκφαίνῃ τὸ μειδίαμα τοῦ πνεύματος καὶ τὴν τρυφερότητα τῆς ψυχῆς. Ὁ τράχηλος ἐπιμήκης καὶ εὐκαμπτος, ἔφερε τὴν κεφαλὴν ὡς ὁ λωτὸς φέρει τὸ ἄνθος του, σαλευόμενον μετὰ τοῦ κύματος. Αἱ ὠμοπλάται στρογγύλαι, κλίνουσι μίαν μόνην γραμμὴν μετὰ τοῦ βραχίονος· οἱ δάκτυλοι εἰσὶ λεπτοφυεῖς, αἱ καμπαὶ ἁπαλαὶ, αἱ ἀρθρώσεις ἁβραὶ, οἱ πόδες, πόδες θεᾶς ἐπὶ τῆς βάσεώς της! Ἀποδόσωμεν τὴν ζωὴν, τὰς σάρκας, τὸ βλέμμα, τὴν θέσιν, τὴν νεότητα, τὴν τρυφερότητα, τὴν φλόγα, τὴν ὠχρότητα, τὸ ἐρύθημα, τὴν διάνοιαν, τὸ αἴσθημα, καὶ τὴν φωνὴν, καὶ τὸ μειδίαμα, καὶ τὰ δάκρυα, εἰς τὸν σκελετὸν τῆς ἄλλης αὐτῆς Ἰνέσης, καὶ θέλομεν ἐπανεύρει τὴν Ἐλοΐζαν. Οἱ σύγχρονοι ἱστορικοὶ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀβελάρδος λέγουσιν, ὅτι ἦν μὲν ἡ καλλονὴ αὐτῆς θεῖόν τι, ὑπερέβαινεν ὅμως ταύτην ἡ χάρις, ἡ φυσιογνωμία τῆς καρδίας, ἥτις ἕλκει, προσκαλεῖ, σὲ ἀναγκάζει ν' ἀγαπᾷς, διότι ἀγαπᾷ καὶ αὐτὴ ἡ χάρις, καλλονὴ ὑψίστη, ἀνωτέρα καὶ τῆς ὡραιότητος προκαλούσης μόνον τὸν θαυμασμόν.

Ἀλλ' ἀκούσωμεν περὶ τούτου τὸν Ἀβελάρδον αὐτόν.

« Ἡ φήμη της, λέγει, ἐξετάθη καθ' ὅλην τὴν Γαλλίαν· εἶδον πᾶν ὅ,τι θέλγει καὶ ἐξάπτει τὴν φαντασίαν τῶν ἀνθρώπων. Ἡ Ἐλοΐζα ἐγένετο ὁ ἔρως τῶν ὀνείρων μου, καὶ ἐπίστευσα ὅτι θὰ κατορθώσω ν' ἀγαπηθῶ παρ' αὐτῆς, διότι ἤμην τότε τοσοῦτον ὀνομαστὸς, καὶ ἡ ἐμὴ νεότης καὶ καλλονὴ προσέθετον τοσαύτην εἰς τὸ κλέος μου μαγείαν, ὥστε δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀποβληθῶ παρ' ὁποιασδήποτε γυναικὸς, ὡς μέλλων νὰ δοξάσω αὐτὴν διὰ τοῦ ἔρωτός μου.

» Ἐμεθύσθην δὲ τοσούτῳ πλέον ἐκ τῆς ἐλπίδος ταύτης, ὅσῳ καὶ ἡ Ἐλοΐζα αὐτὴ ἦν κάτοχος γραμμάτων, ἐπιστημῶν, καὶ τεχνῶν· προυπῆρχε δὲ καὶ ποιητική τις μεταξὺ ἡμῶν ἀλληλογραφία,

ὥστε καὶ ἐτόλμων νὰ τῇ γράφω μετ' ἐλευθερίας τινος μείζονος ἢ ἂν τῇ ὡμίλουν. Ἀφεθεὶς λοιπὸν εἰς τὴν κυριότητα τοῦ ἔρωτος, ἐθήρευον πᾶν μέσον ὅπως προκαλέσω σχέσεις οἰκειότητος καὶ ἀφορμὰς συνδιαλέξεων.»

Δὲν σὲ ἦτο τοῦτο δύσκολον εἰς τὸν Ἀβελάρδον. Ὁ θεῖος καὶ ἡ ἀνεψιὰ συνώμνυον, ἐν ἀγνοίᾳ του, μετ' αὐτοῦ· ἡ μὲν ἀνεψιὰ διὰ τῶν θελγήτρων της, ὁ δὲ θεῖος διὰ τῆς κενοδοξίας του. Ἡ οἰκειότης ἀνδρὸς τοσοῦτον περιωνύμου ἦτο δόξα πάσης οἰκογενείας. Ὁ Ἀβελάρδος ἐπληροφόρησε διὰ κοινῶν φίλων τὸν Φυλβέρτον, ὅτι αἱ οἰκιακαὶ φροντίδες περιέσπων αὐτὸν ἀπὸ τῶν μελετῶν του, κυρίας ἐνασχολήσεώς του, καὶ ὅτι ἐπεθύμει ν' ἀπαλλαχθῇ τῶν ἐνοχλήσεων τούτων, ζητῶν φιλοξενίαν ἐν οἰκογενείᾳ τιμίᾳ καὶ φίλῃ τῶν σπουδῶν, ἔνθα νὰ διατελῇ ὡς υἱὸς εἰς τὸν πατρικὸν οἶκόν του. Ὁ Φυλβέρτος ἐμπλησθεὶς χαρᾶς καὶ κενοδοξίας ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ προτάσει, ἐμήνυσε τῷ Ἀβελάρδῳ, προσφέρων εἰς αὐτὸν τὴν ἑστίαν του. Ἐπετύγχανεν εἰς τοῦτο, ἔλεγεν ὁ Φυλβέρτος, διπλῆν ὠφέλειαν, τὴν τῆς συνοικήσεως μετὰ τοῦ ἐνδοξοτέρου ἀνδρὸς τοῦ αἰῶνος, καὶ τὴν τῆς ἀνεξόδου τελειοποιήσεως τῆς φιλολογικῆς ἀγωγῆς τῆς ἀνεψιᾶς του, ἥτις πλησιάζουσα οὕτω τὸν Ἀβελάρδον, ἔμελλε ν' ἀντλήσῃ πᾶσαν σοφίαν καὶ πᾶσαν ἀρετὴν ἐξ αὐτῆς τῆς πηγῆς. Δυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν ἐπίσης, ὡς τοῦτο ἀποδεικνύει καὶ ἡ μετὰ ταῦτα διαγωγὴ τοῦ θείου, ὅτι ἐνθουσιῶν περὶ τοῦ Ἀβελάρδου, καὶ φανταζόμενος ὑπὲρ τῆς ἀνεψιᾶς του σύζυγον ἄξιον αὐτῆς, καὶ τοιοῦτον ἐφρόνει μόνον τὸν φιλόσοφόν μας, παρεδέχετο, ἐν συμφέροντι ὅλως πατρικῷ, προσέγγισιν, δυναμένην νὰ γεννήσῃ τὴν κλίσιν καὶ τὴν ἕνωσιν τῶν νέων τούτων καρδιῶν.

Ὅπως δὲ ἂν ᾖ, ὁ Ἀβελάρδος κατῴκησεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Φυλβέρτου. Ἡ δὲ κατ' οἶκον οἰκειότης, ὑποβοηθουμένη ὑπὸ τοῦ θείου τῆς ὡραίας ἐκείνης μαθητρίας, προσήνεγκαν ἀμφοτέροις τὴν ἀφορμήν, μᾶλλον δ' εἰπεῖν τὴν ἀνάγκην τοῦ ν' ἀγαπηθῶσιν. Ὁ Φυλβέρτος οὐ μόνον δὲν ἐναντιοῦτο εἰς τὴν γλυκεῖαν οἰκειότητα τοῦ διδασκάλου καὶ τῆς μαθητρίας, ἀλλ' ἀπεναντίας ἐξώρκισε τὸν Ἀβελάρδον νὰ τιμήσῃ τὴν ἀνεψιάν του εἰς πάντα τὰ ἀπόρρητα καὶ εἰς πᾶσαν τὴν τελειότητα τῆς ποιητικῆς, ῥητορικῆς καὶ θεολογικῆς ἐπιστήμης του, πρὸς τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν κόρης πεπροικισμένης ἐξαίσιον εὐφυΐαν καὶ θαυμαζομένης ὑπὸ τῆς Γαλλίας. Παρέδωκεν αὐτῷ ὅλην του τὴν πατρικὴν ἐπὶ τῆς ἀνεψιᾶς του ἐξουσίαν, καὶ κατὰ τὸ βάρβαρον ἔθος τῆς ἐποχῆς, τῷ ἔδωκε τὴν ἄδειαν καὶ νὰ τὴν ῥαβδίζῃ, εἰ ἔλειπε τῶν χρεῶν της καὶ ἐδείκνυτο ἀμελής. ἐν ἑνὶ λόγῳ κατέστησε τὴν μὲν Ἐλοΐζαν δούλην αἰχμάλωτον, τὸν δὲ Ἀβελάρδον ἀπόλυτον κύριον καὶ ἐξουσιαστὴν αὐτῆς.

Ἡ δ' Ἐλοΐζα προθυμοτάτη ν' ἀναγνωρίσῃ οὐ μόνον κύριον, ἀλλὰ καὶ θεὸν τὸν περικαλλέστερον καὶ ἐνδοξότερον ἄνδρα τοῦ αἰῶνός του, τοσοῦτον προώδευσεν εἰς πάντα τὰ μαθήματα, ὥστε αἱ εὐχαὶ τοῦ θείου της ἐπληροῦντο ὁλοσχερῶς. Δὲν εἰργάζετο πλέον διὰ τὸν κόσμον, ἀλλὰ διὰ τὸν Ἀβελάρδον, καὶ ἡ μόνη δόξα της ἦτο νὰ εὐαρεστῇ αὐτῷ. Ἡ φύσις, ὁ ἔρως, καὶ ἡ μεγαλοφυΐα συνεννοοῦντο ὅπως ἀναδείξωσι τὴν νέαν κόρην τὸ θαῦμα τῆς ἐποχῆς της.

Ὁ Ἀβελάρδος ἐμεθύσκετο ἐκ τῆς γενναιότητός της. Αἱ δὲ δύο αὗται καρδίαι, πειραζόμεναι ὑπὸ τοσαύτης οἰκειότητος, δὲν ἠδύναντο ν' ἀποφύγωσι τὰ παγίδας, ἃς ἔστησεν αὐτοῖς ἡ ἀπροβλεψία ἢ ἡ συνενοχή, ὑπὸ εὐσχημοτάτας προφάσεις καὶ γλυκείας παραχωρήσεις· ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος ἐξηφανίσθη δι' αὐτούς, καὶ ἀντηγαπήθησαν. Ὁ Ἀβελάρδος, ἄλλον λογισμὸν μὴ ἔχων ἢ τὸν περὶ Ἐλοΐζης, ἔψαλε τοὺς ἔρωτάς του διὰ ποιήσεων, ἐν αἷς ὁ στίχος καὶ τὸ μέλος, ἀναφλεγόμενα ὑπὸ τοῦ ἰδίου πυρός, διέχυσαν τὸ ὄνομα τῆς Ἐλοΐζης μεταξὺ τῶν θνητῶν ὡς μυστήριόν τι θεῖον ἀποκαλυφθὲν τῇ γῇ, εἰς ὃ ἕκαστος ἐμυεῖτο, ἐπαναλέγων τὰς οὐρανίους ἐκείνας ᾠδάς, καὶ ὅπερ τέλος ἔθιξαν εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ Φυλβέρτου. Ἀλλ' οὗτος προσποιούμενος ὅτι δὲν ἤκουσεν ἢ ὅτι δὲν ἐπίστευε τὰ τῆς βεβηλώσεως ταύτης τῆς οἰκιακῆς ἑστίας του, ἀπεκρίνετο ὅτι ὁ Ἀβελάρδος ὑψοῦτο, ὡς ἐκ τῆς μεγαλοφυΐας καὶ τῆς εὐσεβείας του, πολὺ ὑπεράνω τῶν λοιπῶν θνητῶν, ὥστε ἦν ἀδύνατον νὰ καταβῇ, καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἔρωτος δελεαζόμενος, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς δόξης, ὃν κατῴκει μετὰ τῶν ἀγγέλων ὁ νοῦς καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. Ἴσως, προσεδόκα ἐπίσης καθεκάστην, μὴ ὁ Ἀβελάρδος ἡττηθεὶς ὑπὸ τοῦ αὔξοντος ὁσημέραι θελγήτρου τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης ζητήσῃ τὴν χεῖρα τῆς μαθητρίας του, ὅπερ ὑπερεπεθύμει καὶ ὑπερτάτην τιμὴν καὶ εὐτυχίαν του ἐλογίζετο.

Ἐντοσούτῳ, παλαίων μεταξὺ τοῦ ἔρωτος τοῦ πρὸς τὴν Ἐλοΐζαν καὶ τῆς φιλοδοξίας, ὁ Ἀβελάρδος ἐδίσταζε ν' ἀποφασίσῃ. Ἐφοβεῖτο, ὁμολογῶν τὴν ἧττάν του ὑπὸ τῶν θελγήτρων γυναικός, μὴ ἐκπέσῃ ἐνώπιον τοῦ κόσμου, τῆς φήμης αὐτοῦ ἐπὶ ἁγνότητι καὶ πλατωνικῇ ἀπαθείᾳ, εἰς ἣν ἐτράφη ἡ νεότης του. Θὰ ἐφοβεῖτο ἐπίσης νὰ παραιτηθῇ διὰ τοῦ γάμου, τοῦ μέλλοντος ἐκείνου τῶν τιμῶν, τῶν ἀξιωμάτων καὶ τοῦ πλούτου, ἅτινα ὑπέσχετο αὐτῷ τὸ ἐκκλησιαστικὸν στάδιον. Οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ δὲν ἀνεγνώριζον πλέον τὸν γνωστὸν αὐτοῖς Ἀβελάρδον. Ὁ ἔρως περιέσπα ἐλεεινῶς τὰς ὁρμὰς τῆς εὐφυΐας του, οἱ δὲ φίλοι του ἐλεεινολόγουν ἀναφανδὸν τὴν πτῶσίν του, καθότι ἡ χαύνωσις τοῦ πάθους του μετεδόθη εἰς τὴν εὐγλωττίαν του, τὸ πῦρ τῆς ψυχῆς του ἐξητμίζετο σὺν τοῖς στεναγμοῖς του, καὶ ὡσεὶ τέφρα μόνη τοῦ πυρὸς ἦσαν αἱ παραδόσεις του. Συνειδὼς ἐν ἑαυτῷ τὴν μεταβολὴν ταύτην, δὲν ἐτόλμα πλέον ν' ἀπαγγέλλῃ αὐτοσχεδιάστως τοὺς λόγους του, ὡς εὑρίσκων ἐπὶ τῶν χειλέων του τὴν εἰκόνα μόνον καὶ τὸ ὄνομα τῆς Ἐλοΐζης. Ἠναγκάζετο ν' ἀποστηθίζῃ τὰς ἄλλοτε παραδόσεις του καὶ νὰ ἐπαναλαμβάνῃ ταῦτα, ἵνα μὴ ἐκπέσῃ τῆς ὑπολήψεως τοῦ δημοσίου. Οἱ ἀντίπαλοί

του καὶ οἱ ἐχθροί του ἐθριάμβευον. Ἐδακτυλοδείκτουν αὐτὸν ὡς ἐρείπιόν τι καὶ λείψανον ἑαυτοῦ, κατεπάτουν αὐτὸν ὑπὸ τοὺς πόδας, ὡς θεότητα πεσοῦσαν ἐκ τοῦ στηλοβάτου της. Ἡ Ἐλοΐζα ἐθλίβετο περισσότερον αὐτοῦ τοῦ Ἀβελάρδου ἐπὶ τῇ ἐκπτώσει ταύτῃ τοῦ εἰδώλου της, καὶ καθικέτευεν αὐτὸν γονυκλιτῶς, νὰ τὴν θυσιάσῃ εἰς τὸν βωμὸν τῆς δόξης του, νὰ λατρεύεται παρ' αὐτῆς οὐχὶ ἄλλως ἢ ὡς θεότης, δεχομένη τῶν θνητῶν τὸν λιβανωτὸν καὶ τὴν καρδίαν, νὰ μὴ τὴν ἀγαπᾷ πλέον, ἐὰν ὁ ἔρως του ἔμελλε νὰ ἐπισκοτίσῃ καὶ μίαν ἀκτῖνα τῆς εὐδοξίας του· ἤ, ἂν ὁ ἀφιλοκερδὴς ἔρως τῆς Ἐλοΐζης ἐγένετο ἀνάγκη καὶ παρηγορία αὐτοῦ, ν' ἀποῤῥίψῃ αὐτὴν εἰς τὴν τάξιν τῶν περιφρονημένων ἐκείνων γυναικῶν, ὧν τὸ αἴσθημα οὔτε ἡ θρησκεία, οὔτε οἱ νόμοι καθιεροῦσιν, αἵτινες αἰχμάλωτοι τῆς καρδίας, οὐδέποτε ἀπελευθεροῦνται διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς συμβίας! Ἡ περιφρόνησις τοῦ κόσμου χάριν τοῦ Ἀβελάρδου, ἔλεγεν ἡ δυστυχὴς Ἐλοΐζα, θὰ ἦτο τὸ μόνον κλέος της, τὸ αἶσχός της δὲ τοῦτο ἡ δόξα της!

Ε'.

Ὁ Ἀβελάρδος, μετὰ οἰκτροὺς δισταγμούς, μηδὲν ἀπεφάσισε, μήτε νὰ δεχθῇ ταύτην τὴν αὐτοχειρίαν τῆς Ἐλοΐζης, μήτε νὰ κηρύξῃ τὸν ἔρωτά του ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων. Ἐντούτοις διέμενε πάντοτε ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Φυλβέρτου. Ἄνανδρος ἐνταυτῷ πρὸς τὸν ἔρωτα καὶ ἄνανδρος πρὸς τὴν ἀρετήν, ἐταλαντεύετο μέσον δύο ἀδυναμιῶν, καί, μήτε τὸν ἔρωτα αὐτοῦ ἠδυνήθη νὰ νικήσῃ, χάριν τῆς δόξης του, μήτε τὴν δόξαν του ν' ἀπαρνηθῇ, χάριν τοῦ ἔρωτός του. Καὶ τότε, ὡς πάντοτε, ἡ μὲν καρδία τῆς γυναικὸς ἀνεδείχθη ἀνδρική, ἡ δὲ τοῦ ἀνδρὸς γυναικεία.

Ὁ Φυλβέρτος δικαίως παροργιζόμενος ἐπὶ τῇ σιωπῇ τοῦ Ἀβελάρδου, ἥτις ἐδύνατο νὰ ἐκληφθῇ ὡς περιφρόνησις καὶ νὰ καταστήσῃ ὕποπτον τὴν φιλοξενίαν του, ἀπέβαλε τὸν Ἀβελάρδον τῆς οἰκίας του. Ὁ χωρισμὸς οὗτος κατεσπάραξε μὲν τὴν καρδίαν τῆς Ἐλοΐζης, ἣν δὲ ὕβρις πρὸς τὴν τοῦ Ἀβελάρδου. Ὁ καθηγητὴς καὶ ἡ μαθήτρια δὲν ἐδύναντο ν' ἀπομάθωσι τὸν βίον ἐκεῖνον, καθ' ὃν τὰ βλέμματα, αἱ συνδιαλέξεις, αἱ μελέται, τ' ᾄσματα, ἡ ἐν δυσὶ θεωρία καὶ μελέτη ἀπετέλεσαν παρ' αὐτοῖς μίαν ψυχήν. Εἶδον λοιπὸν ἀλλήλους κρυφίως, καὶ ἐπειδὴ ὁ Φυλβέρτος ἐπληροφορήθη τοῦτο καὶ παρωργίσθη, φυσικῷ τῷ λόγῳ ὁ Ἀβελάρδος ἀπήγαγε τὴν Ἐλοΐζαν καὶ ὡδήγησεν αὐτὴν μετὰ σεβασμοῦ εἰς Νανέτας, ἐν τῇ πατρικῇ οἰκίᾳ του, ὅπου τὴν ἐνεπιστεύθη ὡς σύζυγόν του εἰς τὴν φιλοστοργίαν τῆς ἰδίας ἀδελφῆς του. Ἐπανελθὼν δὲ παραυτα εἰς Παρισίους, ἔτρεξε νὰ πέσῃ εἰς τοὺς πόδας τοῦ Φυλβέρτου, ἐζήτησε τὴν συγχώρησίν του, καὶ ἔλαβε χάριν τῆς μεταμελείας του τὴν χεῖρα τῆς ἀνεψιᾶς του. Ἡ Ἐλοΐζα, τυχοῦσα συγχωρήσεως καὶ ἀποδοθεῖσα ἐνταυτῷ εἰς τὸν θεῖόν της καὶ εἰς τὸν ἐραστήν της, ἐγένετο, ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἄλλων, σύζυγος τοῦ Ἀβελάρδου.

« Μετὰ νύκτα δεήσεων καὶ προσευχῆς ἔν τινι ναῷ τῶν Παρισίων, λέγει ὁ Ἀβελάρδος, εὐλογήθημεν ὡς σύζυγοι, ἐνώπιον τοῦ θείου τῆς Ἐλοΐζης, καὶ τινων φίλων του καὶ φίλων μου. Εἶτα ἀπεσύρθημεν ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια καὶ ἀθορύβως, ὅπως ἡ ἕνωσις αὕτη, γνωστὴ εἰς μόνον τὸν Θεὸν καί τινας οἰκείους, μὴ ἐπιφέρῃ αἶσχος ἢ ζημίαν εἰς τὴν δόξαν καὶ τὴν φήμην μου.»

ΣΤ'.

Οἱ δύο σύζυγοι, εὐτυχεῖς ἀγνοίᾳ τοῦ κόσμου, προσεποιοῦντο ἔκτοτε καὶ ἐφαίνοντο σπανίως ὁμοῦ, ἵνα καταπαύσωσι πᾶσαν φήμην καὶ ὁμιλίαν διαδοθεῖσαν περὶ τοῦ ἔρωτός των. Ὁ κόσμος πρὸς στιγμὴν ἠπατήθη, καὶ ὁ Ἀβελάρδος ἀπήλαυσεν ἐκ νέου τὰ θέλγητρα τοῦ ἔρωτός του καὶ ἐνταυτῷ τὴν ἐπάνοδον τῆς δόξης του.

Ἀλλ' οἱ οἰκέται τοῦ Φυλβέρτου, μάρτυρες πάντων τῶν κρυφίων ἐκείνων συνεντεύξεων, διεφήμισαν τὸ συνοικέσιον. Οἱ φθονοῦντες τὸν Ἀβελάρδον ἐθεώρησαν θρίαμβόν των ἐπ' αὐτοῦ τὴν ἀδυναμίαν του, καὶ κατηγόρησαν αὐτοῦ ὡς θυσιάσαντος τὴν φιλοσοφίαν, τὴν εὐγλωττίαν, καὶ τὴν δόξαν πρὸς χάριν μιᾶς Δαλιδᾶς. Ἡ φιλαυτία αὐτοῦ προσεβλήθη, καὶ ἐτόλμησε ν' ἀρνηθῇ τοὺς συζυγικοὺς δεσμούς του ὡς εἰ ἦσαν αἶσχός τι. Ἡ δὲ γενναία Ἐλοΐζα, προτιμῶσα τῆς ἰδίας τιμῆς τὴν φήμην τοῦ ἐραστοῦ της, ἐκοινολόγησε καὶ αὐτὴ καὶ δι' ἄλλων, ὅτι μόνος ὁ ἔρως καὶ ὁ θαυμασμὸς ἤνωνον αὐτὴν μετὰ τοῦ Ἀβελάρδου, προσάπτουσα οὕτω κηλῖδα εἰς τὴν ἰδίαν ἀρετὴν ἵνα διαλάμψῃ ἡ τοῦ Ἀβελάρδου.

Αἱ προσβλητικαὶ αὗται φῆμαι κατὰ τῆς ὑπολήψεως τῆς ἀνεψιᾶς, ἄρα καὶ τοῦ θείου, παρώργισαν αὐτὸν κατὰ τῆς Ἐλοΐζης, προκαλεσάσης αὐτὰς διὰ τοῦ γενναίου ψεύδους της, ὁ δὲ Ἀβελάρδος, τὴν ὀργὴν ταύτην τοῦ θείου φοβούμενος, ἀφήρπασεν αὐτὴν ἐκ νέου τῆς κηδεμονίας τοῦ Φυλβέρτου καὶ ὡδήγησεν εἰς Ἀργεντέλλιον, κώμην οὐ μακρὰν τῶν Παρισίων κειμένην παρὰ γυναικεῖον μοναστήριον. Τὰ μοναστήρια ταῦτα, ὡς οἱ τῶν ἀρχαίων ναοί, ἐχορήγουν ἄσυλον καταφύγιον εἰς τὰς παρθένους ἢ τὰς γυναῖκας ὅσαι εἰσήρχοντο. Κατ' ἀπόφασίν του, ἡ Ἐλοΐζα περιεβλήθη τὸ λευκὸν κάλυμμα τῆς δοκίμου, ἀλλὰ χωρὶς τοῦ μοναχικοῦ σχήματος· ἀφιερώθη δὲ καὶ αὐτὸς εἰς τὸν μοναχικὸν βίον καὶ τὴν ἱερωσύνην, καὶ ὅτε πλέον τὸν ἱερὸν τοῦτον ἐνεδύθη χαρακτῆρα, καθιέρωσεν αὐτὸς οὗτος τὴν Ἐλοΐζαν εἰς τὴν διακονίαν τοῦ Κυρίου, καὶ ἰδίαις χερσὶ τελέσας τὴν τριχοκουρίαν, ἀνέθηκε τὴν κόμην αὐτῆς τῇ Δεσποίνῃ, μὴ ἔχων τὸ θάῤῥος μήτε ν' ἀπαιτήσῃ αὐτὴν ὡς σύζυγόν του, μήτε ν' ἀφήσῃ αὐτὴν ἐν τῷ κόσμῳ ὃν παρῄτει διὰ παντός. Ἡ δὲ Ἐλοΐζα εὐτυχὴς οὖσα ὅτι ἐθυσίαζε τὴν ζωήν της χάριν οὗτινος ἐθυσίαζε καὶ τὴν ὑπόληψίν της, παρέδωκεν ἑαυτὴν εἰς πάντα ἀγογγύστως, ὡς θῦμα ὅπερ οἰκείᾳ θελήσει κατακλίνεται ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς θυσίας. Ὅλα τῇ ἦσαν ἀρεστά, καὶ αὐτὴ ἡ καταδίκη εἰς ἣν ὑπεβάλλετο παρὰ τοῦ συζύγου της, χάριν τοῦ ἔρωτος ἢ μᾶλλον χάριν τῆς φιλοδοξίας αὐτοῦ.

Αἱ πύλαι τοῦ μοναστηρίου ἐκλείσθησαν διὰ παντὸς ὄπισθεν τῆς Σαπφοῦς τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνος. Καλλονή, εὐφυΐα, ἔρως, τὰ πάντα συνετάφησαν εἰς τὰς κρύπτας ἐκείνας, καὶ ἐν διαστήματι δεκαπέντε ὅλων ἐτῶν, τῶν ὡραιοτέρων τῆς Ἐλοΐζης, οὐδὲ παράπονον ἢ στεναγμὸς ἢ κραυγὴ πόθου ἠκούσθησαν ἐξελθόντα τοῦ τάφου ἐκείνου!

Ζ΄.

Ὁ Ἀβελάρδος, ἐλεύθερος ἤδη καὶ καθαρισθείς, κατὰ τὸ φρόνημα τῶν μαθητῶν του, ἐπανέλαβε μετὰ νέας ζέσεως καὶ λαμπρότητος τὰς παραδόσεις καὶ τὴν δημοτικότητά του. Ἀλλ' ὁ Φυλβέρτος, ἐν τῇ δικαίᾳ ὀργῇ του ἐμελέτα ἐκδίκησιν. Τρὶς ἀπατηθεὶς ἐν τῇ στοργῇ αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀνεψιάν του, διὰ τῆς ἀπάτης, τῆς ἀπιστίας καὶ τοῦ ἀνάνδρου τοῦ Ἀβελάρδου, εἶδεν ἁρπαγέντα ὑπὸ τῆς αὐτῆς χειρὸς τὰ τιμαλφέστερα αὐτῷ, τὴν παρουσίαν τῆς προσφιλοῦς του ἀνεψιᾶς, τὴν δόξαν τῆς οἰκογενείας του, τὴν τιμήν του, τὴν εὐτυχίαν του.

Ἀνέθρεψε λοιπὸν δι' ὅλων τῶν φροντίδων τὴν κόρην ἐκείνην, θαῦμα τοῦ φύλου της, ἵνα τὴν ἴδῃ περιφρονουμένην ὑπ' αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ συζύγου, εἰς ὃν τὴν παρέδωκε τέλος, φέρουσαν στίγμα παλλακίδος, διαζευχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ συμβίου, περιφρονηθεῖσαν ἐν τῇ στοργῇ αὐτῆς, καὶ τέλος περικλεισθεῖσαν ὡς ἁμαρτωλὴν εἰς μοναστήριον; Ν' ἀποσπασθῇ τῶν ζώντων ἐν τῇ νεότητι καὶ λάμψει αὐτῆς, ἵνα μακρύνῃ ἀνυπόστατον αἶσχος ἀπὸ τοῦ μετώπου ἀγνώμονος διαφθορέως, καὶ νὰ καταδικασθῇ νὰ ποτίζεται δάκρυα καθ' ὃν χρόνον ἐκεῖνος ἀπέλαυε τῶν χειροκροτήσεων τοῦ αἰῶνος;... Δὲν ἐπιδέχεται δικαιολογίας ἡ ἐκδίκησις πατρὸς οὕτως ἐξυβρισθέντος, ἐξηγεῖται μόνον. Ἀπένειμε πλήρη συγγνώμην τῷ Ἀβελάρδῳ ἵνα ἡ Ἐλοΐζα γένῃ ἡ ζηλωτὴ σύζυγος τοῦ μεγαλοφυεστέρου ἀνδρὸς τῆς ἐποχῆς του, καὶ πρὶν ἢ τὴν ἀναγνωρίσῃ συμβίαν του τὴν διεζεύχθη! Ἡ ἀπελπισία ἔξηψε τὴν ἔχθραν, καὶ ἡ ἔχθρα διενοήθη τὸ ἔγκλημα.

Αἱ θύραι τῆς οἰκίας τοῦ Ἀβελάρδου, μιᾷ νυκτί, ἠνεῴχθησαν διὰ τῆς ὠνίου συνεργείας τῶν ὑπηρετῶν του. Δήμιοι, ὁδηγούμενοι καὶ μεμισθωμένοι ὑπὸ τοῦ Φυλβέρτου, κατέλαβον αὐτὸν κοιμώμενον, καὶ περιυβρίσαντες σκληρῶς ἐπήρωσαν καὶ ἀφῆκαν πλέοντα εἰς τὸ αἷμα. Ἡ ταπείνωσις καὶ ὁ ἔλεγχος τοῦ συνειδότος, χείρονα τῆς τιμωρίας, ἐνέπνευσαν εἰς τὸν Ἀβελάρδον μῖσος κατὰ τῆς ζωῆς, ἣν τῷ ἀφῆκαν οἱ ἐχθροί του, ὡς ἐπίμετρόν τι τῆς καταδίκης του. Τὸ φῶς τῆς ἡμέρας τῷ ἔγινεν ἀπεχθές. Ἡ ἐκ τῆς ἀτιμωρήτου ἐκείνης ὕβρεως ἀπελπισία του ὑπερέβη σχεδὸν τὴν ματαίαν δόξαν, ἧς ἐδίψει μέχρις ἀγνωμοσύνης καὶ μέχρι τῆς ἀνάνδρου θυσίας τῆς Ἐλοΐζης. Ἔκτοτε μόνον εἶχε προσπάθειαν νὰ ἐξαλειφθῇ τοῦ κόσμου, ὃν ἐπλήρωσε μὲν πρότερον διὰ τῆς φήμης του, ἤδη δὲ ἐπλήρου διὰ τῆς καταισχύνης του.

« Μετὰ θλίψεως ἀνεμιμνησκόμην, γράφει, ὁπόση εἰσέτι μὲ περιέβαλλε δόξα τὴν προτεραίαν τῆς ἀποφράδος ἐκείνης ἡμέρας, καὶ ὑπὸ τίνος ταχείας καταισχύνης ἐξηλείφθη διὰ μιᾶς τὸ κλέος ἐκεῖνο! Ἔβλεπον διὰ τίνος δικαίας ποινῆς τοῦ Θεοῦ ἐτιμωρήθην!.... Ἐνόμιζα ὅτι ἀκούω τὴν κακεντρεχῆ χαρὰν τῶν ἐχθρῶν μου, καὶ τὰς χειροκροτήσεις τῶν ἀντιζήλων μου πρὸς τὴν διανεμητικὴν ἐκείνην δικαιοσύνην. Ἐνόησα ὅτι δὲν ἐδυνάμην πλέον νὰ παραστῶ εἰς τὸ δημόσιον, χωρὶς νὰ δακτυλοδεικτῶμαι, καὶ νὰ γίνωμαι ἀντικείμενον οἴκτου! Τέλος ἡ συναίσθησις τῆς ἐκπτώσεώς μου μοὶ ἐνεποίησε τοσαύτην ταραχήν, ὥστε, τὸ ὁμολογῶ, ἡ αἰσχύνη μᾶλλον ἢ ἡ εὐσέβεια μὲ παρεκίνησαν νὰ μονάσω. Ἀλλ' ὅμως ἠθέλησα, πρὶν ἢ ἐγκαταλείψω τὴν κοινωνίαν, ν' ἀφαιρέσω ἀπ' αὐτῆς ἀνεπιστρεπτὶ τὴν Ἐλοΐζαν. Κατὰ διαταγήν μου λοιπὸν καθιερώθη μοναχὴ διὰ παντός. Οὕτως, ἀμφότεροι ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐνεδύθημεν τὸ ἀγγελικὸν σχῆμα. »

Λυπούμεναι τὴν νεότητα αὐτῆς καὶ τὴν καλλονήν, αἱ σύντροφοι τῆς Ἐλοΐζης μάτην προσεπάθησαν ν' ἀποτρέψωσιν αὐτὴν τῆς μελετωμένης θυσίας. Ἀλλ' αὕτη ἀπεκρίθη θρηνοῦσα οὐχὶ δι' ἑαυτὴν ἀλλὰ διὰ τὸν σύζυγόν της διὰ τῶν στίχων τούτων, οὓς προφέρει ἡ Κορνηλία, χάριν τοῦ μεγάλου Πομπηΐου.

« Ὦ ἔνδοξε σύζυγέ μου! σύ, τοῦ ὁποίου δὲν ἤμην ἀξία νὰ μερισθῶ τὴν τύχην! Ἡ ὀλεθρία μοῖρα μου ἐπιβαρύνει, φίλτατε, τὴν σήν! Διατί ἡ κακοδαίμων ἐγὼ συνέδεσά σε εἰς δεσμούς, μέλλοντας νὰ προξενήσωσι τὸν ὄλεθρόν σου! Ἰδού, λάβε, τὸ ὁλοκαύτωμα τῆς ἐρωμένης σου, πρὸς ἐξιλασμὸν τῶν δεινῶν, ὧν ἐγεινά σοι πρόξενος διὰ τοῦ ἔρωτός μου!....

» Καὶ προφέρουσα τοὺς στίχους τούτους, οὓς διέκοπτον οἱ θρῆνοι, ἡ Ἐλοΐζα ὥρμησεν εἰς τὸ θυσιαστήριον, ὡς ὁ ῥιπτόμενος ἐν τῇ ἀβύσσῳ· καὶ λαβοῦσα βιαίως τὸ νεκρικὸν κάλυμμα ὅπερ ηὐλόγησεν ὁ Ἱεράρχης, ἀφιερώθη διὰ παντός, ἐνώπιον τοῦ παρεστῶτος λαοῦ, εἰς τὸν Ὕψιστον! »

(*Ἕπεται συνέχεια.*)

Κ. Π.

ΟΦΘΑΛΜΙΑΤΡΙΚΗ ΣΥΝΟΔΟΣ.

—o—

Ἐν Βρυξέλλαις τοῦ Βελγίου συνεκροτήθη ἐσχάτως ὀφθαλμιατρικὴ σύνοδος, μέλη τῆς ὁποίας ἦσαν ἰατροὶ ἐπιστήμονες ἐξ ὅλων σχεδὸν τῶν ἐπικρατειῶν τῆς Εὐρώπης. Ἐπειδὴ δὲ τῶν διασκέψεων τῆς συνόδου ταύτης μετέσχε καὶ ὁ ἡμέτερος Κ. Ἀναγνωστάκης, καθηγητὴς τῆς ὀφθαλμολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, καὶ ἀνέγνω μάλιστα ἔκθεσιν θεωρηθεῖσαν πολλοῦ λόγου ἀξίαν, ἐκρίναμεν ἄξιον τῆς περιεργείας τῶν ἡμετέρων ἀναγνωστῶν.

νὰ δημοσιεύσωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς συνόδου ταύτης, δανεισθέντες αὐτὰ παρὰ τῆς **Presse médicale belge**, *καὶ τῆς ἐφημερίδος* **Le Nord**, *ἐκδιδομένης ἐπίσης ἐν Βελγίῳ. Διαθρύπτεται δὲ ἀληθῶς ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν φιλοτιμία, ὁσάκις βλέπομεν τὴν σοφὴν Εὐρώπην ἐπιδοκιμάζουσαν ἔργα τῶν ἡμετέρων ἐπιστημόνων, καὶ μακαρίζομεν ἐκείνους ὅσοι ἐνισχύονται διὰ τοιαύτης ἐπιδοκιμασίας· ἐπειδὴ παρ' ἡμῖν δυστυχῶς καὶ τὰ σοφώτερα ἔργα μυκτηρίζονται καὶ οἱ συγγραφεῖς ἀντὶ ἐνθαῤῥύνσεως προπηλακίζονται. Διὸ καὶ δὲν διστάζομεν νὰ εἴπωμεν ὅτι εἰ ὁ Κ. Ἀναγνωστάκης ἐδημοσίευε πρῶτον ἐνταῦθα τὸ ὑπόμνημα αὐτοῦ, ἔπρεπε νὰ λογισθῇ εὐτυχὴς εἰ μόνον διὰ σιωπηλοῦ περιφρονητικοῦ μειδιάματος κατεκρίνετο.*

«Ὅτε πρὸ πολλῶν μηνῶν ἐγένετο τὸ πρῶτον λόγος περὶ συγκροτήσεως ὀφθαλμολογικῆς Συνόδου ἐν Βρυξέλλαις, ἡ ἰδέα αὕτη ἀπεδοκιμάσθη ὡς ἀπόπειρα λίαν τολμηρὰ μέλλουσα ἀναγκαίως νὰ ἀποτύχῃ. Πλεῖσται ὅσαι ὑποθέσεις ἐγένοντο κατὰ τὸ σύνηθες περὶ τῶν λόγων καὶ τῶν σκοπῶν τῶν συλλαβόντων τὴν ἰδέαν ταύτην, καὶ δὲν διστάζομεν νὰ τὸ εἴπωμεν ὅτι καὶ οἱ εὐνοόστεροι ἤρχισαν ν' ἀμφιβάλλωσιν. Οἱ συντάκται τοῦ *Ἰατρικοῦ Τύπου* ἅμα πληροφορηθέντες περὶ τῶν συμβαινόντων, οὐδὲ στιγμὴν ἐδίστασαν, ἀποκρούοντες τὴν πανταχόθεν ἐκφραζομένην δυσμενῆ γνώμην, νὰ ἐπικροτήσωσι τὴν ἰδέαν ταύτην, νὰ τὴν ὑποστηρίξωσι, νὰ καταδείξωσι τὰς ἐξ αὐτῆς προσδοκωμένας ὠφελείας, καὶ νὰ χορηγήσωσιν αὐτῇ ἐντίμως τὴν συνδρομὴν τῆς δημοσιότητος.

»Ἤδη δὲ ὅτε τὸ πρᾶγμα εἶναι τετελεσμένον, ὅτε ἡ Σύνοδος τῶν ὀφθαλμολόγων ἀνήκει εἰς τὴν ἱστορίαν, ὅτε τὰ πράγματα ἀντικατέστησαν τὰς ὑποθέσεις καὶ πᾶσα ἀμφιβολία ἐξέλιπε, μετὰ χαρᾶς ὁμολογοῦμεν ὅτι τὰ προαισθήματα ἡμῶν δὲν ἦσαν ἀπατηλά, καὶ μεγίστην αἰσθανόμεθα εὐχαρίστησιν ἀναλογιζόμενοι ὅτι διὰ τῆς διαγωγῆς ἡμῶν ταύτης συνετελέσαμεν καὶ ἡμεῖς, εἰ καὶ σμικρόν, εἰς τὸ μέγιστον τοῦτο κατόρθωμα.

»Ἡ Σύνοδος τῶν ὀφθαλμολόγων, σπεύδομεν νὰ τὸ εἴπωμεν, ἔσχε τὴν ἐπιτυχίαν ὁριστικήν, λαμπράν, καὶ τόσῳ λαμπρὰν ὥστε οὐδεμία, πιστεύομεν, ἄλλη Σύνοδος δύναται νὰ συγκριθῇ πρὸς αὐτήν. Ἡ παραγαγοῦσα αὐτὴν ἰδέα ἦτο καλή, δι' ὃ καὶ ἐπέτυχε παρὰ πάντων ἐννοηθεῖσα. Ὁρμηθεῖσα ἐκ τῆς Βελγικῆς δὲν ἐβράδυνε νὰ διαδοθῇ τοσοῦτον, ὥστε δὲν ὑπάρχει σχεδὸν κράτος εὐρωπαϊκὸν μὴ ἀντιπροσωπευθὲν ἐν αὐτῇ. Ἡ Σύνοδος αὕτη εἶναι σύνοδος εὐρωπαϊκή, οὐχὶ ἐξ ἐκείνων ἐν αἷς ἀποφασίζεται ἡ τύχη, τὸ μέλλον, ἢ ἡ ὑποδούλωσις τῶν λαῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν εἰρηνικῶν ἐκείνων συνελεύσεων ἐν αἷς μία μόνη φροντὶς ἐπικρατεῖ, φροντὶς εὐγενής, ἡ ἀνακούφισις τῶν ἀνθρωπίνων ἀσθενειῶν, καὶ ἡ πρόοδος τῆς ἐπιστήμης.

»Ἡ ὀφθαλμολογικὴ λοιπὸν σύνοδος ἦτο συνέλευσις εὐρωπαϊκὴ διοργανωθεῖσα ὑπὸ Βέλγων καὶ συγκροτηθεῖσα ἐν τῇ Βελγικῇ. Τιμὴ τοῖς Βέλγοις συναδέλφοις τοῖς μοχθήσασι πρὸς διοργάνωσιν αὐτῆς! Τιμὴ τῇ πατρίδι ἡμῶν ἥτις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ αὐτῆς φιλοξενίᾳ, καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ἐλευθερίας ἐπιτρέπει ἡμῖν τὰς τοιαύτας ὁμηγύρεις! Τιμὴ τέλος πᾶσι τοῖς ξένοις συναδέλφοις, οἵτινες τοσοῦτον προθύμως ὑπήκουσαν εἰς τὴν γενομένην αὐτοῖς πρόσκλησιν.

»Ὀφείλομεν νὰ εἴπωμεν ὅτι κατανυκτικὸν ἦτο νὰ βλέπῃ τις διακοσίους ἰατρούς, ἅπαντας διακεκριμένους σοφούς, συνηγμένους ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἀκαδημίας πανταχόθεν τῆς Εὐρώπης, ἔχοντας τὸν αὐτὸν διαλογισμόν, τὸν αὐτὸν σκοπόν, καὶ ἄνευ ἄλλου συμφέροντος πλὴν τοῦ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ Γαλλία, ἡ Ἀγγλία, ἡ Γερμανία, ἡ Πρωσσία, ἡ Αὐστρία, ἡ Ῥωσσία, ἡ Σουηδία, ἡ Νορβηγία, ἡ Δανιμαρκία, ἡ Ὀλλανδία, ἡ Ἑλβετία, ἡ Ἰταλία, ἡ Ἑλλάς, ἡ Ἱσπανία, ἡ Πορτουγαλλία, ἡ Βελγικὴ εὑρίσκοντο αὐτόθι ἀνάμικτοι καὶ συμπαθοῦσαι, τὴν αὐτὴν ζωὴν ζῶσαι καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν τείνουσαι. Ἐφαίνετο ὅτι δὲν ὑπῆρχον πλέον ὅρια τῶν ἐθνῶν, καὶ ὅτι τὸ ὀνειροπόλημα τοῦ μεγάλου ποιητοῦ Βεραντζέρου ἐπραγματοποιήθη. Καὶ ἀληθῶς ἐὰν ὁ λαὸς ἢ μᾶλλον αἱ Κυβερνήσεις δὲν κατώρθωσαν εἰσέτι νὰ συγκροτήσωσι τὴν ἱερὰν συμμαχίαν καὶ νὰ τείνωσιν ἀλλήλαις τὴν χεῖρα, οἱ ἰατροὶ ἔλυσαν τὸ μέγα τοῦτο πρόβλημα ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου· εἰς τοὺς στρατιώτας τούτους τῆς ἀνθρωπότητος τὰ ὅρια τῶν ἐθνῶν ἐξέλιπον, ἀπὸ πολλοῦ ἤδη εἶπον οὗτοι πρὸς ἀλλήλους ὅτι ὁ πάσχων ἄνθρωπος εἶναι πολίτης ὅλου τοῦ κόσμου.

»Καθ' ἣν ὥραν γράφομεν τὰς λέξεις ταύτας, πάντες οἱ ἀλλοδαποὶ συνάδελφοι ἡμῶν ἀπῆλθον τῆς Βελγικῆς ἄλλοι ἀλλαχόσε διευθυνόμενοι. Εἴθε εὑρόντες παρ' ἡμῖν τὴν πρέπουσαν αὐτοῖς φιλοξενίαν, διατηρήσωσι καθάπερ καὶ ἡμεῖς, γλυκεῖαν τὴν μνήμην τοῦ βραχέος χρόνου ὃν συνδιετρίψαμεν μετ' αὐτῶν!

»Ἀλλ' ἤδη ὅτε ἡ Σύνοδος ἔληξεν, ἴσως διὰ παντός, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ σκεφθῇ ἕκαστος ἐν ἡσυχίᾳ περὶ τῶν συνεπειῶν αὐτῆς, ὁ δὲ τύπος ὁ ἄγρυπνος οὗτος φρουρὸς τῆς προόδου, ὀφείλει νὰ ἐκτιμήσῃ τὰς ἐργασίας αὐτῆς, καὶ νὰ τὰς γνωστοποιήσῃ εἰς τὸ κοινόν.»

Ἐνταῦθα τὸ ἀνωτέρω περιοδικὸν σύγγραμμα τῆς Βελγικῆς, ἀποδεικνύον διὰ μακρῶν τὰς ἐκ τῆς ἐπιστημονικῆς ταύτης Συνόδου εἰς τὴν ἰατρικὴν καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὴν ὀφθαλμιατρικὴν προκυψούσας ὠφελείας, ἐπιφέρει ὅτι· «ἐν Συνελεύσει ἐν ᾗ κατὰ πᾶν βῆμα ἀπαντῶνται αἱ ἐξοχώτεραι ἐπιστημονικαὶ ἐπισημότητες, ἥτις συνεκατέλεγε μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτῆς Δόνδερς τὸν ἐξ Οὐτρέχτης, Γραιφῶν τὸν ἐκ Βερολίνου, Γαίγερον τὸν ἐκ Βιέννης, Ἄμμονα τὸν ἐκ Δρέσδης, Ἀναγνωστάκην τὸν ἐξ Ἀθηνῶν, Δεσμὰρ τὸν ἐκ Παρισίων, Μυρχὲς τὸν ἐκ Λισαβόνης κλπ. κλπ. ἀδύνατον ἦτο νὰ μὴ προαχθῶσι ἔργα ἄξια λόγου. Ἡ ἐπίκρισις ἣν ἐπενέγκομεν ἀφορᾷ μόνον τὸ ἐπίσημον πρόγραμμα τῆς Συνόδου καὶ

οὐδόλως τὰς ἀληθῶς ἀξιοσημειώτους ἀνακοινώσεις, αἵτινες ἐγένοντο ἐν αὐτῇ καθ' ἑκάστην, καὶ περὶ ὧν θέλομεν κατόπιν πραγματευθῆ πλατύτερον. . . . . Ἀλλ' ἀπέχομεν ἐνταῦθα ἐπιφυλαττόμενοι νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἀντικειμένων τούτων, διότι σπεύδοντες νὰ διηγηθῶμεν πάντα τὰ ἐν τῇ Συνόδῳ διατρέξαντα, δὲν θέλομεν γράψει ἱστορίαν αὐτῆς, διότι μᾶς λείπουσιν εἰσέτι τὰ ἀναγκαῖα ἔγγραφα, ἀλλὰ θέλομεν προσπαθήσει νὰ ἐκτιμήσωμεν ἀκριβῶς καὶ ἀμερολήπτως τὰς ἐν αὐτῇ γενομένας συζητήσεις. »

« Τὴν 13 Σεπτεμβρίου, ἡμέραν Κυριακὴν, ὥραν 11 Π. Μ. ἐγένετο ἔναρξις τῆς Συνόδου τῶν ὀφθαλμολόγων· ἅπαντα τὰ μέλη αὐτῆς εἶναι παρόντα, ἡ αἴθουσα τῆς Ἀκαδημίας ὑπερπλησθῆς, ἐπαρουσίαζε ζωηρότατον θέαμα· πανταχοῦ ἐσχηματίζοντο συναθροίσεις, πανταχοῦ ἀντηλάσσοντο λόγοι συμπαθητικοί· ἡ μὲν γλῶσσα διέφερεν, ἀλλὰ παρὰ πᾶσιν ἡ γνώμη ἦτο μία καὶ ἡ αὐτή. Εἰς μίαν τῶν πλευρῶν τῆς αἰθούσης ἐκάθηντο αἱ κυρίαι, αἱ καλλωπίζουσαι διὰ τῆς παρουσίας αὐτῶν τὴν σοβαρὰν ταύτην ὁμήγυριν, εἰς δὲ τὸ βάθος τῆς αἰθούσης ἐκάθητο ὁ Κ. Δεδέκερ ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν, καὶ πολλοὶ πρέσβεις τῶν ξένων δυνάμεων.

»Τὸ γραφεῖον συνέκειτο ἐκ τῶν Κ. Κ. Φαλλὸ, Προέδρου, Βὰν Ῥοσσβρὲκ καθηγητοῦ τοῦ ἐν Γάνδῃ Πανεπιστημίου, Αἰριὲν, καθηγητοῦ τοῦ ἐν Λουβαίνῃ Πανεπιστημίου, Βὸσχ μέλους τῆς Ἀκαδημίας, καὶ Βαρλομὸντ Γενικοῦ γραμματέως.

Τῆς συνεδριάσεως ἀρξαμένης βαθεῖα σιωπὴ ἐπεκράτησεν ὁ δὲ Κ. Φαλλὸ ἐγερθεὶς ἀπήγγειλε τὸν ἀκόλουθον λόγον·

« Κύριοι !

» Θέαμα οὐχ ἧττον ἔνδοξον διὰ τὴν ἐπιστήμην, ἢ παραμυθητικὸν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα παριστῶσιν οἱ τόποι οὗτοι σήμερον. Ἐν ᾧ πανταχόθεν τὰ ὑλικὰ συμφέροντα συῤῥέοντα πολιορκοῦσι καὶ περιζωννύουσιν ἡμᾶς, ἐν ᾧ ἅπασα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἡ ἐνεργητικότης φαίνεται συγκεντρωθεῖσα εἰς μόνην τὴν ὑλικὴν κερδοσκοπίαν, πόσον ὡραῖον θέαμα εἶναι τόσοι διάσημοι ἄνδρες, τόσοι ἰσχυροὶ νόες, οἵτινες χωρὶς οὐδενὸς ἀτομικοῦ συμφέροντος, ἀδιαφοροῦντες διὰ τὸ μέγεθος τῆς ὁδοιπορίας, περιφρονοῦντες τηλικαύτας ἠθικὰς θυσίας, ἐγκαταλιμπάνοντες τὴν πλουσίαν αὐτῶν πελατείαν καὶ τὰς ἡδονὰς τῆς ἰδίας ἑστίας, προσέδραμον ἐνταῦθα ἐπὶ μόνῃ τῇ ἁπλῇ φωνῇ τῆς ἐπιστήμης, φωνῇ ἥτις διὰ νὰ εἰσακουσθῇ, οὐδὲν εἶχε καταναγκαστικὸν, ἀλλ' ἦτο μάλιστα τοσούτῳ τολμηρὰ καθ' ὅσον ἦτο πρωτοφανὴς καὶ ἄνευ προηγουμένων.

» Ναὶ μὲν αἱ σύνοδοι δὲν εἶναι σήμερον σπάνιαι· ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου τὸ ἐπωφελὲς τῶν τοιούτων συνεταιρισμῶν ἀνεγνωρίσθη, καὶ κατὰ πᾶν ἔτος συγκροτοῦνται τοιαῦται. Ὁ περίβολος ἐν ᾧ συνεδριάζομεν περιεῖχεν ἐσχάτως ἔτι μίαν καὶ λίαν πολυμελῆ, ἀλλ' ἐν αὐτῇ προέκειτο περὶ συμφερόντων γενικῶν, περὶ ζητημάτων ἀφορώντων πᾶσαν τὴν ἀνθρωπότητα, ἐν οἷς τὸ μέλλον τῆς κοινωνίας ἐνδιεφέρετο, δι' ὃ ἅπασαι αἱ κοινωνικαὶ κλάσεις παρεῖχον αὐτῇ στοιχεῖα, καὶ πάντες οἱ ἀντιπροσωπεύοντες τὰς ζωηρὰς αὐτῆς δυνάμεις, ὁ νομοθέτης, ὁ οἰκονομολόγος, ὁ διοικητὴς, ὁ βιομήχανος, ὁ ἔμπορος μετέσχον αὐτῆς. Ἀλλ' ἡ παροῦσα συνέλευσις οὐδένα ἔχει τῶν τίτλων τούτων· δὲν εἶναι ὡς ἐκείνη μεγάλη, δὲν ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν συμφέροντα κατεπείγοντα, οὔτε περιλαμβάνει ὁρίζοντα τοσούτῳ εὐρύν. Περιοριζομένη εἰς μόνην τὴν τέχνην τοῦ θεραπεύειν, καὶ μάλιστα εἰς ἕνα μόνον τῶν ἧττον διεξερευνηθέντων κλάδων αὐτῆς, ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλεν ὀλίγους μόνον νὰ προσελκύσῃ καὶ νὰ καταδικασθῇ ὡς ἐξάμβλωμα.

» Ἴδιον εἶναι τῆς τύχης πασῶν τῶν νέων ἰδεῶν νὰ ἀπαντῶσιν ἀντίστασιν ζωηράν· φυσικοὺς ἐχθροὺς ἔχουσιν αὗται τοὺς φθονεροὺς, τοὺς μισοῦντας πᾶν ὅ,τι αὐτοὶ δὲν ἐπενόησαν, τοὺς ἀπαθεῖς καὶ περὶ τὰ τετριμμένα σχολάζοντας ἐκείνους χαρακτῆρας τοὺς ὁποίους πτοεῖ πᾶν ὅ,τι ἐξέρχεται ἐκτὸς τοῦ κύκλου τῶν ἕξεων αὐτῶν, τέλος τοὺς φιλοσκώμμονας καὶ σκεπτικοὺς ἐκείνους νόας εἰς οὓς ἡ ἀφοσίωσις εἶναι λέξις κενὴ, ἡ ἀφιλοκέρδεια ἀπάτη, καὶ τῶν ὁποίων προσφιλὲς ὅπλον εἶναι ὁ σαρκασμός.» Ἐνταῦθα ὁ ῥήτωρ ἐξακολουθῶν τὴν ἔκθεσιν τῆς δυσπιστίας καὶ τῶν πικρῶν ἐπικρίσεων αἵτινες ὑπεδέχθησαν κατ' ἀρχὰς τὴν περὶ τῆς συνόδου ταύτης πρόσκλησιν, ἀποδίδει κυρίως τὸν ἔπαινον τῆς τοσοῦτον λαμπρᾶς ἐπιτυχίας τῆς συνόδου, εἰς τὸν τὰ ἔργα τοῦ γενικοῦ γραμματέως ἀναδεχθέντα Κ. Βαρλομὸντ, καὶ ἐπὶ τέλους προστίθησι·

« Τὸ ἔδαφος ὅπερ πατεῖτε εἶναι ἔδαφος τῆς ἐλευθερίας, ὁ ἀὴρ ὅστις σᾶς περιβάλλει εἶναι πλήρης τοῦ ἀρώματος αὐτῆς, τὰ δώματα ἐντὸς τῶν ὁποίων διασκέπτεσθε εἶναι συνειθισμένα νὰ ἀκούωσι τὴν φωνήν της. Ἐνταῦθα τὰ πάντα κηρύττουσιν εἰς ἡμᾶς, ὅτι οὐδὲν ἐμπόδιον τίθεται εἰς τὴν πλήρη καὶ ἀπεριόριστον διαδήλωσιν τῶν ἰδεῶν. Τὸ πεδίον τῶν συζητήσεων εἶναι πεδίον πληρεστάτης ἰσότητος. Ἐνώπιον τῆς ἐπιστήμης καθὼς ἐνώπιον τοῦ νόμου πάντες οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι. Ἐὰν ὑπάρχῃ κυριαρχία ἐνώπιον τῆς ὁποίας ἅπαντες κλίνομεν τὸ γόνυ, αὕτη εἶναι ἡ κυριαρχία τῶν πραγμάτων φωτιζομένη ὑπὸ τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Οὐδὲν ὄνομα ἔχει ἀξίαν ἐὰν δὲν ἀρύεται αὐτὴν ἐκ τῆς τοιαύτης πηγῆς. Πανταχοῦ ὅπου οἱ ἄνθρωποι συνέρχονται ἐπὶ σκοπῷ τῆς προόδου εἰσὶν ἀδελφοί. Τί σημαίνουσι τὰ φαντασιώδη ἐκεῖνα ὅρια τὰ ὑψούμενα ἀνὰ μέσον αὐτῶν, ὑπὸ τῆς διαφορᾶς τῶν ἐθνικοτήτων, τῆς ποικιλίας τῶν γλωσσῶν, τῆς διαφωνίας τῶν φρονημάτων καὶ τῶν δοξασιῶν, ἐνώπιον τοῦ ἱεροῦ συμφέροντος τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἀνθρωπότητος;

» Κύριοι! ἡ σημαία ἡ κυματιζομένη ὑπεράνω τῶν κεφαλῶν ὑμῶν ἂς φέρῃ λοιπὸν τὴν ἐπιγραφὴν *Ἐλευθερία! Ἰσότης! Ἀδελφότης!* τὴν φορὰν ταύτην τολμῶ νὰ ἐγγυηθῶ ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη δὲν θέλει εἶσθαι ψεῦδος.

« Τὸν λόγον τοῦτον ὑπεδέχθησαν ῥαγδαῖαι χειροκροτήσεις. Μεθ' ὃν ἡ Σύνοδος ἐπικυρώσασα τὸ ἕως τότε προσωρινὸν αὐτῆς γραφεῖον, ἐψηφίσατο Πρόεδρον τῆς τιμῆς τὸν Κ. Ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν, ὅστις ἀναστὰς ἐτοποθετήθη παρὰ τῷ Κ. Φαλλοῦ, καὶ ἀπήγγειλε λόγον οὐχ ἧττον συγκινητικόν, ἐπίσης χειροκροτηθέντα.

»Διακοπείσης μετὰ μίαν ὥραν τῆς ὁμηγύρεως, ἐπανελθὼν ὁ *Κ. Κερβέρας* ἐξέθετο τὴν ἐν Ἱσπανίᾳ κατάστασιν τῆς ὀφθαλμιατρικῆς.

» *Ὁ Κ. Ἀναγνωστάκης* ὑπέβαλεν ὅμοιον ὑπόμνημα περὶ Ἑλλάδος καὶ Αἰγύπτου. Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἀξιολόγου τούτου ὑπομνήματος θέλει ἐξακολουθήσει κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς ἐπιούσης.

« *Συνεδρίασις τῆς* 15 *Σεπτεμβρίου*. Ὁ Κ. Ἀναγνωστάκης ἐξακολουθεῖ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἀξιοσημειώτου (**remarquable**) αὐτοῦ ὑπομνήματος, ὅπερ ἐν τῇ χθεσινῇ συνεδριάσει *τοσοῦτον ἰσχυρῶς προσείλκυσε τὴν προσοχήν*.

» Μετὰ τὸν Ἀναγνωστάκην ὁ Κ. Μελχιὸρ ἐξέθετο τὴν κατάστασιν τῆς ὀφθαλμιατρικῆς ἐν τῇ Δανίᾳ, μεθ' ὃν ἡ Σύνοδος προέβη εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐν τῷ προγράμματι ζητημάτων κλ.»

Μετὰ δὲ τὸ τέλος τῆς τετάρτης καὶ τελευταίας συνεδριάσεως συνεκροτήθη μεγαλοπρεπὲς συμπόσιον, ὅτε πολλαὶ ἐγένοντο φιλοτισίαι καὶ προπόσεις. Καὶ πάλιν ὁ ἡμέτερος Κ. Ἀναγνωστάκης ἀπήγγειλε λόγους ἐνθουσιώδεις, « συγκινήσαντας, κατὰ τὴν **Presse médicale**, ζωηρῶς τοὺς πάντας, καὶ ζωηρότερον χειροκροτηθέντας.»

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

—ooo—

Notices sur la topographie ancienne de la Nouvelle Russie et de la Bessarabie par P. J. Brunn. Odessa, 1857.

Die Herakleotische Halbinsel, etc. par M. Becker. Leipzig, 1856.

Τέσσαρες ἢ πέντε φαίνονται οἱ τρόποι καθ' οὓς γίνονται αἱ γεωγραφικαὶ ἀνακαλύψεις καὶ αἱ ἐξακριβώσεις γνωστῶν ἤδη τῆς γῆς μερῶν· αἱ πολεμικαὶ ἐκστρατεῖαι, τὰ τῶν ἐμπόρων ταξίδια, αἱ τῶν ἱεραποστόλων πορεῖαι, περιηγήσεις σπουδαίων ἰδιωτῶν, καὶ τέλος ἀποστολαὶ κυβερνήσεων ἐξ ἐπίτηδες ἐπὶ σκοπῷ ἀνακαλύψεων. Ποῖος τῶν τρόπων τούτων εἶναι ὁ παρέχων τὰς ἀκριβεστάτας πληροφορίας, εἶναι ζήτημα οὐχὶ τῶν τυχαίων, διότι φαίνεται ὅτι ὅλοι οἱ τρόποι οὗτοι δὲν εἶναι ἐλεύθεροι ἁτοπημάτων καὶ ἐναντιοτήτων πρὸς τὴν ζητουμένην ἀλήθειαν. Ὁμολογούμενον ὅμως εἶναι ὅτι αἱ πολεμικαὶ ἐκστρατεῖαι καὶ τὰ τῶν ἐμπόρων ταξίδια ἦσαν αἱ παλαιόταται ἅμα καὶ καρποφορώταται ὁδοὶ τῶν γεωγραφικῶν ἀνακαλύψεων. Αὗται ἔτι καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, ὅτε γίνονται τόσαι ἐξ ἐπίτηδες ἐπιστημονικαὶ ἀποστολαί, δὲν παύουσι χορηγοῦσαι ἡμῖν πολυτίμους τοπογραφικὰς εἰδήσεις. Αἱ πολεμικαὶ ἰδίως ἐκστρατεῖαι δεικνύουσι τὴν σήμερον πολλαπλῆν ἐνέργειαν καὶ συνενοῦσιν, οὕτως εἰπεῖν, ἐν ἑαυταῖς τὸν χαρακτῆρα ὅλων σχεδὸν τῶν ἄνω ῥηθέντων τρόπων, διότι καὶ ἐπιστημονικαὶ ἐπιτροπαὶ καὶ ἱεραπόστολοι καὶ ἔμποροι καὶ ἰδιῶται περιηγηταὶ αὐτὰς παρακολουθοῦσι καὶ ἔτι πρὸς τούτοις προηγοῦνται μὲν αὐτῶν πάντοτε αἱ παντοδαπαὶ ἐν ταῖς ἐφημερίσιν ἀφηγήσεις περὶ τῶν μερῶν ἐπὶ τὰ ὁποῖα γίνονται αἱ ἐκστρατεῖαι, ὡς κινουμένης τῆς περιεργείας τοῦ κοινοῦ πρὸς γνῶσιν αὐτῶν, ἕπονται δὲ πολλάκις αἱ τῶν εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου διαμεινάντων λογίων περαίτεραι ἀνιχνεύσεις, ὡς διατηρουμένης ἐπὶ πολὺ τῆς περιεργείας τοῦ κοινοῦ καὶ μετὰ τὰς τέλος λαβούσας ἀνθρωποκτόνους πράξεις. Οὕτως ὁ πολύτλας ἄνθρωπος προσπαθεῖ ἐκ παντὸς νὰ ὠφελῆται καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ καθ' Ὅμηρον ὀκρυόεντος πολέμου, τοῦ οὐδόλως βέβαια ἐρασμίου πράγματος. Τοιαύτην πηγὴν καὶ ἀφορμὴν ἔχουσι καὶ τὰ ἄνω σημειούμενα παρ' ἡμῶν δύω βιβλία, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν πρῶτον δημοτικώτερόν πως γεγραμμένον καὶ ἄνευ συχνῆς παραθέσεως ἀρχαίων κειμένων, ἐξετάζει ἐν σειρᾷ ἀλφαβητικῇ ὅλους σχεδὸν τοὺς τόπους ἔνθα ὁ τελευταῖος μέγας πόλεμος διεξήχθη, τὸ δὲ ἕτερον γεγραμμένον φιλολογικώτερον καὶ μὲ πίνακα τοπογραφικὸν συνοδευόμενον, εἰς ἓν μέρος μόνον τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου περιορίζεται, τὸ περὶ τὴν Σεβαστούπουλιν, καὶ περιεργότατον διὰ τοῦτο καθίσταται. Μὴ δυνάμενοι ἡμεῖς νὰ παρακολουθήσωμεν τοὺς συγγραφεῖς τῶν δύω τούτων βιβλίων εἰς τὰς ἀξιολόγους ἐρεύνας των, ἀρκούμεθα εἰς τὸ νὰ δηλώσωμεν αὐτὰ εἰς τοὺς ὁμογενεῖς ἡμῶν τοὺς πολλαχοῦ κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη διατρίβοντας χάριν ἐμπορίου ἢ ἄλλων πολιτιστικῶν ἐνεργειῶν, καὶ εὐχαριστοῦμεν τοὺς κυρίους **Brunn** καὶ **Becker**, ὅτι καὶ αὐτοί, τὸ παράδειγμα τῶν πρὸ αὐτῶν ἀρχαιολόγων ζηλώσαντες, ἠσχολήθησαν περὶ τὴν διευκρίνησιν τῆς ἱστορίας τῶν τόπων, ἔνθα οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι οὐχὶ ἄνευ ὠφελείας τῆς ἀνθρωπότητος διατρίψαντες αἰῶνας ὅλους, κατέλιπον ἑαυτῶν μνήμην ἀθάνατον, μαρτυρουμένην καὶ ἐκ μνημείων καὶ ἐκ γεωγραφικῶν ὀνομάτων σωζομένων. Ἕως ὅτου καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ δυναμωθῶμεν εἰς τοιαύτας ἐπιστημονικὰς ζητήσεις κατά τε τὰς ἡμετέρας χώρας καὶ κατὰ τὰς τῶν πάλαι Ἑλλήνων ἀποικίας, εὐπρόσδεκτα λίαν πρέπει νὰ μᾶς εἶναι τὰ τοιαῦτα τῶν βιβλίων. Διὸ καὶ ἐκρίθη σκόπιμος ἡ ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ συγγράμματι μνεία αὐτῶν. Ὅπως δὲ οἱ δύω οὗτοι Εὐρωπαῖοι, διδάσκαλοι ὄντες γραμμάτων ἀνθρωπισμοῦ κατ' ἐκείνας τὰς ξένας αὐτοῖς χώρας, ἐκτὸς τοῦ κυρίου αὐτῶν ἔργου ἀσχολοῦνται καὶ εἰς τὰ δυσχερέστερα τῶν ἱστορικῶν καὶ γεωγραφικῶν ζητημάτων, οὕτως εὐχόμεθα νὰ πράττωσι καὶ ὅσοι ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ διδάσκουσι τὴν πολυπλάνητον τῶν Ἑλλήνων νεολαίαν· καὶ τοιοῦτοι διδάσκαλοι εἶναι πολλοὶ καὶ ἐν Ῥωσσίᾳ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἀλλοῦ, καὶ

οὐδόλως τὰς ἀληθῶς ἀξιοσημειώτους ἀνακοινώσεις, αἵτινες ἐγένοντο ἐν αὐτῇ καθ' ἑκάστην, καὶ περὶ ὧν θέλομεν κατόπιν πραγματευθῇ πλατύτερον. . . . . 'Αλλ' ἀπέχομεν ἐνταῦθα ἐπιφυλαττόμενοι νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἀντικειμένων τούτων, διότι σπεύδοντες νὰ διηγηθῶμεν πάντα τὰ ἐν τῇ Συνόδῳ διατρέξαντα, δὲν θέλομεν γράψει ἱστορίαν αὐτῆς, διότι μᾶς λείπουσιν εἰσέτι τὰ ἀναγκαῖα ἔγγραφα, ἀλλὰ θέλομεν προσπαθήσει νὰ ἐκτιμήσωμεν ἀκριβῶς καὶ ἀμερολήπτως τὰς ἐν αὐτῇ γενομένας συζητήσεις. »

« Τὴν 13 Σεπτεμβρίου, ἡμέραν Κυριακήν, ὥραν 11 Π. Μ. ἐγένετο ἔναρξις τῆς Συνόδου τῶν ὀφθαλμολόγων· ἅπαντα τὰ μέλη αὐτῆς εἶναι παρόντα, ἡ αἴθουσα τῆς 'Ακαδημίας ὑπερπληθής, ἐπαρουσίαζε ζωηρότατον θέαμα· πανταχοῦ ἐσχηματίζοντο συναθροίσεις, πανταχοῦ ἀντηλάσσοντο λόγοι συμπαθητικοί· ἡ μὲν γλῶσσα διέφερεν, ἀλλὰ παρὰ πᾶσιν ἡ γνώμη ἦτο μία καὶ ἡ αὐτή. Εἰς μίαν τῶν πλευρῶν τῆς αἰθούσης ἐκάθηντο αἱ κυρίαι, αἱ καλλωπίζουσαι διὰ τῆς παρουσίας αὐτῶν τὴν σοβαρὰν ταύτην ὁμήγυριν, εἰς δὲ τὸ βάθος τῆς αἰθούσης ἐκάθητο ὁ Κ. Δεδέκερ ὑπουργὸς τῶν 'Εσωτερικῶν, καὶ πολλοὶ πρέσβεις τῶν ξένων δυνάμεων.

»Τὸ γραφεῖον συνέκειτο ἐκ τῶν Κ. Κ. Φαλλὸ, Προέδρου, Βὰν 'Ροσσβρὲκ καθηγητοῦ τοῦ ἐν Γάνδῃ Πανεπιστημίου, Αἰριὲν, καθηγητοῦ τοῦ ἐν Λουβαίνῃ Πανεπιστημίου, Βὸσχ μέλους τῆς 'Ακαδημίας, καὶ Βαρλομὸντ Γενικοῦ γραμματέως.

Τῆς συνεδριάσεως ἀρξαμένης βαθεῖα σιωπὴ ἐπεκράτησεν ὁ δὲ Κ. Φαλλὸ ἐγερθεὶς ἀπήγγειλε τὸν ἀκόλουθον λόγον·

« Κύριοι !

» Θέαμα οὐχ ἧττον ἔνδοξον διὰ τὴν ἐπιστήμην, ἢ παραμυθητικὸν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα παριστῶσιν οἱ τόποι οὗτοι σήμερον. 'Εν ᾧ πανταχόθεν τὰ ὑλικὰ συμφέροντα συῤῥέοντα πολιορκοῦσι καὶ περιζωννύουσιν ἡμᾶς, ἐν ᾧ ἅπασα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἡ ἐνεργητικότης φαίνεται συγκεντρωθεῖσα εἰς μόνην τὴν ὑλικὴν κερδοσκοπίαν, πόσον ὡραῖον θέαμα εἶναι τόσοι διάσημοι ἄνδρες, τόσοι ἰσχυροὶ νόες, οἵτινες χωρὶς οὐδενὸς ἀτομικοῦ συμφέροντος, ἀδιαφοροῦντες διὰ τὸ μέγεθος τῆς ὁδοιπορίας, περιφρονοῦντες τηλικαύτας ἠθικὰς θυσίας, ἐγκαταλιμπάνοντες τὴν πλουσίαν αὐτῶν πελατείαν καὶ τὰς ἡδονὰς τῆς ἰδίας ἑστίας, προσέδραμον ἐνταῦθα ἐπὶ μόνῃ τῇ ἁπλῇ φωνῇ τῆς ἐπιστήμης, φωνῇ ἥτις διὰ νὰ εἰσακουσθῇ, οὐδὲν εἶχε καταναγκαστικὸν, ἀλλ' ἦτο μάλιστα τοσούτῳ τολμηρὰ καθ' ὅσον ἦτο πρωτοφανὴς καὶ ἄνευ προηγουμένων.

» Ναὶ μὲν αἱ σύνοδοι δὲν εἶναι σήμερον σπάνιαι· ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου τὸ ἐπωφελὲς τῶν τοιούτων συνεταιρισμῶν ἀνεγνωρίσθη, καὶ κατὰ πᾶν ἔτος συγκροτοῦνται τοιαῦται. 'Ο περίβολος ἐν ᾧ συνεδριάζομεν περιεῖχεν ἐσχάτως ἔτι μίαν καὶ λίαν πολυμελῆ, ἀλλ' ἐν αὐτῇ προέκειτο περὶ συμφερόντων γενικῶν, περὶ ζητημάτων ἀφορώντων πᾶσαν τὴν ἀνθρωπότητα, ἐν οἷς τὸ μέλλον τῆς κοινωνίας ἐνδιεφέρετο, δι' ὃ ἅπασαι αἱ κοινωνικαὶ κλάσεις παρεῖχον αὐτῇ στοιχεῖα, καὶ πάντες οἱ ἀντιπροσωπεύοντες τὰς ζωηρὰς αὐτῆς δυνάμεις, ὁ νομοθέτης, ὁ οἰκονομολόγος, ὁ διοικητὴς, ὁ βιομήχανος, ὁ ἔμπορος μετέσχον αὐτῆς. 'Αλλ' ἡ παροῦσα συνέλευσις οὐδένα ἔχει τῶν τίτλων τούτων· δὲν εἶναι ὡς ἐκείνη μεγάλη, δὲν ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν συμφέροντα κατεπείγοντα, οὔτε περιλαμβάνει ὁρίζοντα τοσούτῳ εὐρύν. Περιοριζομένη εἰς μόνην τὴν τέχνην τοῦ θεραπεύειν, καὶ μάλιστα εἰς ἕνα μόνον τῶν ἧττον διεξερευνηθέντων κλάδων αὐτῆς, ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλεν ὀλίγους μόνον νὰ προσελκύσῃ καὶ νὰ καταδικασθῇ ὡς ἐξάμβλωμα.

» Ἴδιον εἶναι τῆς τύχης πασῶν τῶν νέων ἰδεῶν νὰ ἀπαντῶσιν ἀντίστασιν ζωηράν· φυσικοὺς ἐχθροὺς ἔχουσιν αὗται τοὺς φθονεροὺς, τοὺς μισοῦντας πᾶν ὅ,τι αὐτοὶ δὲν ἐπενόησαν, τοὺς ἀπαθεῖς καὶ περὶ τὰ τετριμμένα σχολάζοντας ἐκείνους χαρακτῆρας τοὺς ὁποίους πτοεῖ πᾶν ὅ,τι ἐξέρχεται ἐκτὸς τοῦ κύκλου τῶν ἕξεων αὐτῶν, τέλος τοὺς φιλοσκώμμονας καὶ σκεπτικοὺς ἐκείνους νόας εἰς οὓς ἡ ἀφοσίωσις εἶναι λέξις κενὴ, ἡ ἀφιλοκέρδεια ἀπάτη, καὶ τῶν ὁποίων προσφιλὲς ὅπλον εἶναι ὁ σαρκασμός.» 'Ενταῦθα ὁ ῥήτωρ ἐξακολουθῶν τὴν ἔκθεσιν τῆς δυσπιστίας καὶ τῶν πικρῶν ἐπικρίσεων αἵτινες ὑπεδέχθησαν κατ' ἀρχὰς τὴν περὶ τῆς συνόδου ταύτης πρόσκλησιν, ἀποδίδει κυρίως τὸν ἔπαινον τῆς τοσοῦτον λαμπρᾶς ἐπιτυχίας τῆς συνόδου, εἰς τὸν τὰ ἔργα τοῦ γενικοῦ γραμματέως ἀναδεχθέντα Κ. Βαρλομὸντ, καὶ ἐπὶ τέλους προστίθησι·

«Τὸ ἔδαφος ὅπερ πατεῖτε εἶναι ἔδαφος τῆς ἐλευθερίας, ὁ ἀὴρ ὅστις σᾶς περιβάλλει εἶναι πλήρης τοῦ ἀρώματος αὐτῆς, τὰ δώματα ἐντὸς τῶν ὁποίων διασκέπτεσθε εἶναι συνειθισμένα νὰ ἀκούωσι τὴν φωνήν της. 'Ενταῦθα τὰ πάντα κηρύττουσιν εἰς ὑμᾶς, ὅτι οὐδὲν ἐμπόδιον τίθεται εἰς τὴν πλήρη καὶ ἀπεριόριστον διαδήλωσιν τῶν ἰδεῶν. Τὸ πεδίον τῶν συζητήσεων εἶναι πεδίον πληρεστάτης ἰσότητος. 'Ενώπιον τῆς ἐπιστήμης καθὼς ἐνώπιον τοῦ νόμου πάντες οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι. 'Εὰν ὑπάρχῃ κυριαρχία ἐνώπιον τῆς ὁποίας ἅπαντες κλίνομεν τὸ γόνυ, αὕτη εἶναι ἡ κυριαρχία τῶν πραγμάτων φωτιζομένη ὑπὸ τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Οὐδὲν ὄνομα ἔχει ἀξίαν ἐὰν δὲν ἀρύεται αὐτὴν ἐκ τῆς τοιαύτης πηγῆς. Πανταχοῦ ὅπου οἱ ἄνθρωποι συνέρχονται ἐπὶ σκοπῷ τῆς προόδου εἰσὶν ἀδελφοί. Τί σημαίνουσι τὰ φαντασιώδη ἐκεῖνα ὅρια τὰ ὑψούμενα ἀνὰ μέσον αὐτῶν, ὑπὸ τῆς διαφορᾶς τῶν ἐθνικοτήτων, τῆς ποικιλίας τῶν γλωσσῶν, τῆς διαφωνίας τῶν φρονημάτων καὶ τῶν δοξασιῶν, ἐνώπιον τοῦ ἱεροῦ συμφέροντος τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ;

» Κύριοι ! ἡ σημαία ἡ κυματιζομένη ὑπεράνω τῶν κεφαλῶν ὑμῶν ἂς φέρῃ λοιπὸν τὴν ἐπιγραφὴν *'Ελευθερία! 'Ισότης! Ἀδελφότης!* τὴν φορὰν ταύτην τολμῶ νὰ ἐγγυηθῶ ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη δὲν θέλει εἶσθαι ψεῦδος.

« Τὸν λόγον τοῦτον ὑπεδέχθησαν ῥαγδαῖαι χειροκροτήσεις. Μεθ' ὃν ἡ Σύνοδος ἐπικυρώσασα τὸ ἕως τότε προσωρινὸν αὐτῆς γραφεῖον, ἐψηφίσατο Πρόεδρον τῆς τιμῆς τὸν Κ. Ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν, ὅστις ἀναστὰς ἐτοποθετήθη παρὰ τῷ Κ. Φαλλοῦ, καὶ ἀπήγγειλε λόγον οὐχ ἧττον συγκινητικόν, ἐπίσης χειροκροτηθέντα.

»Διακοπείσης μετὰ μίαν ὥραν τῆς ὁμηγύρεως, ἐπανελθὼν ὁ *Κ. Κερβέρας* ἐξέθετο τὴν ἐν Ἰσπανίᾳ κατάστασιν τῆς ὀφθαλμιατρικῆς.

» *Ὁ Κ. Ἀναγνωστάκης* ὑπέβαλεν ὅμοιον ὑπόμνημα περὶ Ἑλλάδος καὶ Αἰγύπτου. Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἀξιολόγου τούτου ὑπομνήματος θέλει ἐξακολουθήσει κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς ἐπιούσης.

« *Συνεδρίασις τῆς* 15 *Σεπτεμβρίου.* Ὁ Κ. Ἀναγνωστάκης ἐξακολουθεῖ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἀξιοσημειώτου (remarquable) αὐτοῦ ὑπομνήματος, ὅπερ ἐν τῇ χθεσινῇ συνεδριάσει *τοσοῦτον ἰσχυρῶς προσείλκυσε τὴν προσοχήν.*

» Μετὰ τὸν Ἀναγνωστάκην ὁ Κ. Μελχιὸρ ἐξέθετο τὴν κατάστασιν τῆς ὀφθαλμιατρικῆς ἐν τῇ Δανίᾳ, μεθ' ὃν ἡ Σύνοδος προέβη εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐν τῷ προγράμματι ζητημάτων κλ.»

Μετὰ δὲ τὸ τέλος τῆς τετάρτης καὶ τελευταίας συνεδριάσεως συνεκροτήθη μεγαλοπρεπὲς συμπόσιον, ὅτε πολλαὶ ἐγένοντο φιλοτισίαι καὶ προπόσεις. Καὶ πάλιν ὁ ἡμέτερος Κ. Ἀναγνωστάκης ἀπήγγειλε λόγους ἐνθουσιώδεις, « συγκινήσαντας, κατὰ τὴν Presse médicale, ζωηρῶς τοὺς πάντας, καὶ ζωηρότερον χειροκροτηθέντας.»

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

—ooo—

Notices sur la topographie ancienne de la Nouvelle Russie et de la Bessarabie par P. J. Brunn. Odessa, 1857.

Die Herakleotische Halbinsel, etc. par M. Becker. Leipzig, 1856.

Τέσσαρες ἢ πέντε φαίνονται οἱ τρόποι καθ' οὓς γίνονται αἱ γεωγραφικαὶ ἀνακαλύψεις καὶ αἱ ἐξακριβώσεις γνωστῶν ἤδη τῆς γῆς μερῶν· αἱ πολεμικαὶ ἐκστρατεῖαι, τὰ τῶν ἐμπόρων ταξίδια, αἱ τῶν ἱεραποστόλων πορεῖαι, περιηγήσεις σπουδαίων ἰδιωτῶν, καὶ τέλος ἀποστολαὶ κυβερνήσεων ἐξ ἐπίτηδες ἐπὶ σκοπῷ ἀνακαλύψεων. Ποῖος τῶν τρόπων τούτων εἶναι ὁ παρέχων τὰς ἀκριβεστάτας πληροφορίας, εἶναι ζήτημα οὐχὶ τῶν τυχαίων, διότι φαίνεται ὅτι ὅλοι οἱ τρόποι οὗτοι δὲν εἶναι ἐλεύθεροι ἀτοπημάτων καὶ ἐναντιοτήτων πρὸς τὴν ζητουμένην ἀλήθειαν. Ὁμολογούμενον ὅμως εἶναι ὅτι αἱ πολεμικαὶ ἐκστρατεῖαι καὶ τὰ τῶν ἐμπόρων ταξίδια ἦσαν αἱ παλαιόταται ἅμα καὶ καρποφορώταται ὁδοὶ τῶν γεωγραφικῶν ἀνακαλύψεων. Αὗται ἔτι καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, ὅτε γίνονται τόσαι ἐξ ἐπίτηδες ἐπιστημονικαὶ ἀποστολαί, δὲν παύουσι χορηγοῦσαι ἡμῖν πολυτίμους τοπογραφικὰς εἰδήσεις. Αἱ πολεμικαὶ ἰδίως ἐκστρατεῖαι δεικνύουσι τὴν σήμερον πολλαπλῆν ἐνέργειαν καὶ συνενοῦσιν, οὕτως εἰπεῖν, ἐν ἑαυταῖς τὸν χαρακτῆρα ὅλων σχεδὸν τῶν ἄνω ῥηθέντων τρόπων, διότι καὶ ἐπιστημονικαὶ ἐπιτροπαὶ καὶ ἱεραπόστολοι καὶ ἔμποροι καὶ ἰδιῶται περιηγηταὶ αὐτὰς παρακολουθοῦσι καὶ ἔτι πρὸς τούτοις προηγοῦνται μὲν αὐτῶν πάντοτε αἱ παντοδαπαὶ ἐν ταῖς ἐφημερίσιν ἀφηγήσεις περὶ τῶν μερῶν ἐπὶ τὰ ὁποῖα γίνονται αἱ ἐκστρατεῖαι, ὡς κινουμένης τῆς περιεργείας τοῦ κοινοῦ πρὸς γνῶσιν αὐτῶν, ἕπονται δὲ πολλάκις αἱ τῶν εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου διαμεινάντων λογίων περαίτεραι ἀνιχνεύσεις, ὡς διατηρουμένης ἐπὶ πολὺ τῆς περιεργείας τοῦ κοινοῦ καὶ μετὰ τὰς τέλος λαβούσας ἀνθρωποκτόνους πράξεις. Οὕτως ὁ πολύτλας ἄνθρωπος προσπαθεῖ ἐκ παντὸς νὰ ὠφελῆται καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ καθ' Ὅμηρον ὀκρυόεντος πολέμου, τοῦ οὐδόλως βέβαια ἐρασμίου πράγματος. Τοιαύτην πηγὴν καὶ ἀφορμὴν ἔχουσι καὶ τὰ ἄνω σημειούμενα παρ' ἡμῶν δύω βιβλία, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν πρῶτον δημοτικώτερόν πως γεγραμμένον καὶ ἄνευ συχνῆς παραθέσεως ἀρχαίων κειμένων, ἐξετάζει ἐν σειρᾷ ἀλφαβητικῇ ὅλους σχεδὸν τοὺς τόπους ἔνθα ὁ τελευταῖος μέγας πόλεμος διεξήχθη, τὸ δὲ ἕτερον γεγραμμένον φιλολογικώτερον καὶ μὲ πίνακα τοπογραφικὸν συνοδευόμενον, εἰς ἓν μέρος μόνον τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου περιορίζεται, τὸ περὶ τὴν Σεβαστούπουλιν, καὶ περιεργότατον διὰ τοῦτο καθίσταται. Μὴ δυνάμενοι ἡμεῖς νὰ παρακολουθήσωμεν τοὺς συγγραφεῖς τῶν δύω τούτων βιβλίων εἰς τὰς ἀξιολόγους ἐρεύνας των, ἀρκούμεθα εἰς τὸ νὰ δηλώσωμεν αὐτὰ εἰς τοὺς ὁμογενεῖς ἡμῶν τοὺς πολλαχοῦ κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη διατρίβοντας χάριν ἐμπορίου ἢ ἄλλων πολιτιστικῶν ἐνεργειῶν, καὶ εὐχαριστοῦμεν τοὺς κυρίους Brunn καὶ Becker, ὅτι καὶ αὐτοί, τὸ παράδειγμα τῶν πρὸ αὐτῶν ἀρχαιολόγων ζηλώσαντες, ἠσχολήθησαν περὶ τὴν διευκρίνησιν τῆς ἱστορίας τῶν τόπων, ἔνθα οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι οὐχὶ ἄνευ ὠφελείας τῆς ἀνθρωπότητος διατρίψαντες αἰῶνας ὅλους, κατέλιπον ἑαυτῶν μνήμην ἀθάνατον, μαρτυρουμένην καὶ ἐκ μνημείων καὶ ἐκ γεωγραφικῶν ὀνομάτων σωζομένων. Ἕως ὅτου καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ δυναμωθῶμεν εἰς τοιαύτας ἐπιστημονικὰς ζητήσεις κατά τε τὰς ἡμετέρας χώρας καὶ κατὰ τὰς τῶν πάλαι Ἑλλήνων ἀποικίας, εὐπρόσδεκτα λίαν πρέπει νὰ μᾶς εἶναι τὰ τοιαῦτα τῶν βιβλίων. Διὸ καὶ ἐκρίθη σκόπιμος ἡ ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ συγγράμματι μνεία αὐτῶν. Ὅπως δὲ οἱ δύω οὗτοι Εὐρωπαῖοι, διδάσκαλοι ὄντες γραμμάτων ἀνθρωπισμοῦ κατ' ἐκείνας τὰς ξένας αὐτοῖς χώρας, ἐκτὸς τοῦ κυρίου αὐτῶν ἔργου ἀσχολοῦνται καὶ εἰς τὰ δυσχερέστερα τῶν ἱστορικῶν καὶ γεωγραφικῶν ζητημάτων, οὕτως εὐχόμεθα νὰ πράττωσι καὶ ὅσοι ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ διδάσκουσι τὴν πολυπλάνητον τῶν Ἑλλήνων νεολαίαν· καὶ τοιοῦτοι διδάσκαλοι εἶναι πολλοὶ καὶ ἐν Ῥωσσίᾳ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἀλλοῦ, καὶ

δύνανταί τινα ἐκ διαλειμμάτων ἔργα ἐπιστημονικὰ νὰ τελῶσιν, ἂν μόνον φροντίζωσι νὰ προκαταρτίζωνται ὡς δεῖ διὰ μελετῶν, καὶ μανθάνοντες πρῶτον τὰς ἐγχωρίους γλώσσας νὰ προμηθεύωνται ἔπειτα καὶ τὰ νεώτατα καὶ ἀκριβέστατα περὶ ἑκάστου τόπου ἔνθα διατρίβουσι βιβλία, ἐξ ὧν θέλουσι βλέπει τί τὸ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης μέχρι τοῦδε γνωσθὲν, καὶ τί τὸ περιμένον ἔτι ἐξακριβῶσιν. Εἴθε ἡ εὐχὴ ἡμῶν μὴ μείνῃ ἀτέλεστος!

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 17 Ὀκτωβρίου 1857.

Κ.

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟΣ

Ἐκφωνηθεὶς ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Δικαίου

Κ. Γ. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΥ.

— οοο —

Μαθόντες ὅτι ὁ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καθηγητὴς Κ. Γ. Μαυροκορδάτος ἤρξατο καὶ κατὰ τὴν παροῦσαν χειμερινὴν ἑξαμηνίαν τῆς διδασκαλίας τοῦ Δικαίου διὰ εἰσαγωγῆς ἐμφαινούσης τὴν περὶ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὸν ἕλληνα συγχρόνως λόγον δεινότητα τοῦ ἀνδρὸς, ἐζητήσαμεν καὶ καταχωρίζομεν αὐτὴν ἐνταῦθα χάριν τῶν ἀναγνωστῶν, ὡς συνέχειάν τινα τοῦ ἐπίσης εἰσαγωγικοῦ λόγου τοῦ καθηγητοῦ τούτου, ὃν ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τῷ φυλλαδίῳ, 59.

— ο —

Φίλοι Ὁμιληταί!

Ὅριον ἔθετο ὁ Θεὸς ἀναμέσον τῆς δικαιοσύνης καὶ ἀναμέσον τῆς ἀδικίας· καὶ δὴ τὸ δίκαιον, θεῖον τυγχάνον ἀπαύγασμα, τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων ὑπερέχει, καὶ τῆς τε ἀτομικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς τῶν λογικῶν ὄντων ὑπάρξεως ἄφευκτος ὅρος καθέστηκε, καὶ τῶν τε ἀνθρώπων καὶ τῶν ἐθνῶν ἡγεῖται, *ἡμέρας μὲν ἐν στύλῳ νεφέλης, τοῦ δεῖξαι αὐτοῖς τὴν ὁδόν· τὴν δὲ νύκτα ἐν στύλῳ πυρὸς, τοῦ φαίνειν αὐτοῖς.*

Εὐγνωμόνως τοίνυν οἱ ἄνθρωποι ἐκ Θεοῦ εἰληφέναι ὁμολογοῦμεν τὰς ἐντολὰς, αἷς ὑπείκειν ὀφείλομεν, ὅπως αὐτοί τε ὦμεν εὐτυχεῖς καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ τὰ πρὸς εὐδαιμονίαν τοῖς πλησίον ἡμῶν μετὰ θυμηδίας παρέχωμεν· καί γε ἐπαγαλλόμεθα εἰκότως πάνυ ὅτι ἐκ Θεοῦ τὸ δίκαιον ἀπεδεξάμεθα, καὶ προθύμως τοῖς ἐντάλμασι τοῦ πλάστου ἡμῶν ὑποτασσόμεθα, ἐγκαλλωπιζόμενοι μάλιστα ὅτι θείοις ἐντάλμασιν, οὐχὶ δὲ βουλήσει ὑπείκομεν θνητῶν, *ὧν οἱ λογισμοὶ πάντες δειλοὶ, καὶ αἱ ἐπίνοιαι ἐπισφαλεῖς.*

Ἀλλ' ἐὰν ἐγκύψωμεν τῇ ἱστορίᾳ, Δράκοντας καὶ Σόλωνας καὶ Λυκούργους, νόμους καὶ ῥήτρας ἐφ' ἑκάστῳ ἔθνει τιθέντας, ἀνευρήσομεν, ὅλους δὲ θεσμῶν ὁρμαθοὺς καὶ νόμων σωρείας κατιδόντες, ὁμολογήσομεν πάντως τὴν ἀδιάλειπτον τοῦ ἀνθρώπου ἐπέμβασιν εἰς τὰ πρὸς διοργάνωσιν τῶν κοινωνιῶν τείνοντα, καὶ, ἔστι δίκαιον τοῦ θείου δικαίου παρεκκλῖνον ἀνακράξομεν· ἔνθεν τοι ἔσωθεν μὲν τὸ θεῖον δίκαιον ἐπιγινώσκοντες, ἔξωθεν δὲ τὸ ἀνθρώπινον δίκαιον διδασκόμενοι, τό τε φυσικὸν καὶ τὸ θετικὸν κατέχομεν ἅμα δίκαιον· ἐκ δὲ τοῦ συνόλου ἀμφοτέρων τούτων ἡ ἐν γένει ἐπιστήμη τῶν νόμων προκύπτει.

Νόμος μὲν οὖν καλεῖται τὸ ἐπιτασσόμενον ἡμῖν παρὰ τοῦ πρὸς ὃν ὑπακούειν ὀφείλομεν· δίκαιον δὲ ἡ τῶν νόμων ἐπιστήμη· εἶθ' οὕτω τὸ δίκαιον εἰς φυσικὸν καὶ θετικὸν διήρηται· καὶ φυσικὸν μὲν δίκαιον τὸ σύνολον κέκληται τῶν πρὸ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους νόμων, οὓς ὁ δημιουργὸς τοῦ παντὸς ἔθετο· θετικὸν δὲ δίκαιον τὸ σύνολον ἤκουσε τῶν παρὰ τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὰς χρείας τῶν κοινωνιῶν τεθειμένων νόμων· καὶ ἀρχικὸς μὲν καὶ θεῖος τύπος τοῦ δικαίου τὸ φυσικὸν τυγχάνει δίκαιον, ὁ δ' ἐπιγενόμενος καὶ ἀνθρώπινος τοῦ δικαίου τύπος τὸ θετικόν ἐστι δίκαιον.

Ἀλλ' ὅτι περ ἡ πόλις τὸ θετικὸν καθίστησι δίκαιον, μὴ νομίσητε, ὅτι αὕτη τὸ ἀρχέγονον φυσικὸν δίκαιον ἀποκλείει καὶ ἀποσοβεῖ, καὶ τοὺς πολίτας ἀπομανθάνειν καταναγκάζει *τὴν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν ἐγγεγραμμένην νομοθεσίαν, οὐ μέλανι, ἀλλὰ πνεύματι Θεοῦ ζῶντος, οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίναις, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίναις*· τοὐναντίον ἐξ ὧν ἐροῦμεν ὑμῖν δῆλον γενήσεται ὅτι οὔτε αὐτοτελὲς, οὔτε μὴν ἰδιόρρυθμον τὸ θετικόν ἐστι δίκαιον, ἀλλ' ὅτι τοῦτο ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ δικαίου ἥδρασται καὶ ἐστήρικται, μᾶλλον δ' ὅτι τὸ θετικὸν δίκαιον αὐτὸ τοῦτό ἐστι τὸ φυσικὸν δίκαιον, κατὰ τὰς κοινωνικὰς χρείας μικρὸν ἀλλοιούμενον διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν· ἓν γάρ ἐστι δίκαιον τὸ δεδομένον ἄνωθεν· διὸ καὶ καλῶς εἴρηται, ὅτι οὐχ ὑπάρχει δίκαιον κατὰ τοῦ δικαίου, **Il n'y a pas de droit contre le droit**· ἀναγραφομένης οὕτω τῆς προϋπάρξεως ἀρχῶν αἰωνίων, καὶ ὑποδεικνυμένου τῷ ἀνθρώπῳ ὅτι καὶ ἐν αὐτῷ τῷ νομοθετεῖν τῷ θείῳ ὑποκλίνεσθαι οὗτος ὀφείλει νόμῳ· τοῦτο ἐποίησαν οἱ περιώνυμοι ἐκεῖνοι ἄνδρες οἱ ἐν νομοσχεδίῳ τὸν γαλλικὸν πολιτικὸν κώδικα τοῖς νομοθέταις παραστήσαντες· ἤρξαντο γὰρ τῶν εἰσαγωγικῶν τοῦ κώδικος τούτου διατάξεων διὰ τῶν ἑξῆς: **Il existe un droit universel et immuable, source de toutes les lois positives: il n'est que la raison naturelle en tant qu'elle gouverne tous les hommes.**

Ἀλλ' ἰδοὺ πῶς καὶ ὁ Κικέρων τὸ φυσικὸν ὡρίσατο δίκαιον: **Est non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus.**

Οὕτω τοίνυν καὶ πρὸ τοῦ χριστιανισμοῦ τὸ φυσικὸν ὡμολόγητο δίκαιον, καὶ τοῦτο παγκόσμιον καὶ ἀμετάβλητον παρ' αὐτῶν τῶν ἐθνικῶν ἀνεκηρύττετο, ὡς ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ ἁρμόζον· ἀλλ' οὖν τὸ θετικὸν δίκαιον, **jus civitatis**, οὐδὲ παγκόσμιον, οὐδ' ἀμετάβλητόν ἐστι· δημιούργημα γὰρ ἀνθρώπων τυγχάνον, ἐπιχώριόν ἐστι, καὶ ἅμα τοῖς χρόνοις καὶ ταῖς περιστάσεσι συμμεταβάλλεσθαι εἴωθε: μόνος γὰρ ὁ παντοκράτωρ Θεὸς, ὁ δεσπότης

τῶν ἁπάντων, ἐφάπαξ νόμον ἔθετο, τὰ ὅσια καὶ δίκαια τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἐκδιδάσκοντα, καὶ τὴν εἰς τὴν μακαριότητα τοὺς πάντας ἄγουσαν ὁδὸν διαγράφοντα· οἱ δὲ κατὰ ἔθνη νομοθέται ἐφ' ἑκάστῳ λαῷ ἰδίᾳ νόμους ἐξέθεντο, καὶ τούτους τοῖς χρόνοις μεταβαλλομένους διὰ τὰς κοινωνικὰς μεταπτώσεις· διὸ καὶ τὸ μὲν θετικὸν δίκαιον κατὰ ἔθνη καὶ κατὰ χρόνους ἐπ' ἄπειρον ἀλλοιοῦται· τὸ δὲ φυσικὸν δίκαιον ἕστηκεν ἀκράδαντον, καὶ τὸν ἐσαεὶ χρόνον ἀναλλοίωτον διαμενεῖ. Διέπουσι λοιπὸν ἡμᾶς ὡς μὲν λογικὰ ὄντα τὸ φυσικὸν δίκαιον, ὡς δὲ πολίτας τὸ θετικὸν δίκαιον τοῦ ἔθνους εἰς ὃ ἰδίᾳ ἕκαστοι ἀνήκομεν.

Τοιοῦτον καθ' ἑκάστην ἐν ταῖς μετ' ἀλλήλων σχέσεσι τῶν ἀνθρώπων τὸ φυσικὸν παρίσταται δίκαιον, οὐ διδακτόν, ἔμφυτον δὲ καὶ παγκόσμιον καὶ ἀμετάβλητον καὶ τοῖς πᾶσιν ἐπενεργοῦν ἄνευ διαστολῆς ἔθνους ἢ φύλου, ἢ ἡλικίας· ἅπαντες γὰρ συγχαίρομεν τῷ ἐκ βαρείας νόσου ἀναρρώσαντι ἢ ἐκ σάλου καὶ κλύδωνος διασωθέντι· καὶ τῷ πάσχοντι δὲ συναλγοῦμεν, καὶ τὸν δυστυχοῦντα ἐλεοῦμεν, καὶ ἐκκλίνοντες ἀπὸ κακοῦ, ποιοῦμεν τὸ ἀγαθόν. Νήπια μετὰ γερόντων, ἄρρενες καὶ θήλεα συγχαίρομεν τοῖς ἀπὸ σεισμοῦ καὶ καταποντισμοῦ διασωθεῖσι, κἂν ἀλλόφυλοι τυγχάνωσι, κἂν δυσμενεῖς ἡμῖν ὦσι, καὶ ἐναλλὰξ δάκρυα χαρᾶς τὰ τῆς λύπης δάκρυα διαδέχεται.

Ὅτι δὲ καὶ τὸ θετικὸν δίκαιον ἔστιν οἷον ὑμῖν τοῦτο παρέστησα, τὸν ἀστικὸν τῶν Γάλλων κώδικα εἰς μαρτύριον φέρω καὶ ἐναργῶς ὑμῖν καταδείξω ὅτι τοῦτο ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ τεθεμελίωται δικαίου. Κατὰ γὰρ τὸ παρελθὸν ἔτος ὑπέδειξα ὑμῖν, ὡς πάντως μέμνησθε, ὅτι διὰ πολλῶν διατάξεων δικάζοντάς τε καὶ δικαζομένους εἰς τὸ φυσικὸν ὁ νομοθέτης παραπέμπει δίκαιον· ὅτι πᾶσαν καταργήσας διάκρισιν μεταξὺ προσώπων, τὴν δουλείαν καὶ τὴν δουλοπαροικίαν κατέστρεψε, καὶ τὸ ἀξίωμα φύσει δοῦλος φύσει ἐλεύθερος ἀποδοκιμάσας, μετὰ πολλῆς τῆς ἐλευθεριότητος τὸ πολυθρύλλητον ἐκεῖνο **perissent les Colonies plutôt qu'un principe** διεσάλπισεν· ὅτι ὑπέρ τε πολιτῶν καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τῶν ἀλλοδαπῶν τὴν ἐνώπιον τοῦ νόμου εὐαγγελικὴν ἰσότητα εἰσήγαγεν ὁ νομοθέτης, ὅτι τὸ οἰκογενειακὸν δίκαιον ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν βάσεων ᾠκοδόμησε, τὸν νόμιμον γάμον συνιστῶν, τὰς παλλακείας καὶ τὰς ἀθεμιτογαμίας καταστρέφων καὶ τὰ διαζύγια ἀπαγορεύων· ὅτι μόνοις τοῖς ἐκ νομίμου γάμου τέκνοις οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ διατρανώσας, τὰ ἐν ἀνομίαις συλληφθέντα καὶ τῆς πατρικῆς ἑστίας ἐξήλασε καὶ τῶν κληρονομικῶν δικαιωμάτων ἀπεστέρησεν· ὅτι τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν τοῖς γονεῦσιν ἀπένειμεν ἐπὶ ἀγωγῇ καὶ ἐκπαιδεύσει τῶν τέκνων, οὐχὶ δὲ ἐπὶ χρημάτων πορισμῷ· ὅτι τὴν πρός τε τοὺς γονεῖς καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀνιόντας διηνεκῆ ὑποταγὴν καὶ εὐπείθειαν καὶ σέβας ἐντόνως πάνυ τοῖς τέκνοις ἐνετείλατο· ὅτι τὴν ἀτοπίαν ὅλην τῆς ῥωμαϊκῆς καὶ τῆς μεσαιωνικῆς νομοθεσίας προθέλυμνον ἀπέσπασεν, ἐπὶ ἀχειροτμήτου ἀκρογωνιαίου λίθου τὴν οἰκογένειαν καὶ τὸ κληρονομικὸν δίκαιον ἐποικοδομήσας, καὶ πᾶσαν διάκρισιν προσώπων καὶ πραγμάτων καταργήσας, καὶ ἔγκυρον ἐπί τε συμβολαίοις καὶ ἐπὶ μεταβάσει ἰδιοκτησίας μόνην τὴν ἐλευθέραν τῶν συμβαλλομένων βούλησιν ἀποφηνάμενος, καὶ συνελόντι φάναι, τὸ αἰόλον τῶν ἐφ' ἑκάστοις συμβολικῶν τύπων ἐξοβελίσας καὶ προγράψας.

Οὕτω τοίνυν ἐν ἑκάστῃ πόλει συνυπάρχουσι καὶ συμβαδίζουσι τὰ δύο ταῦτα δίκαια, καὶ τὸ ἐπιτασσόμενον ἡμῖν πράττομεν ἀσμένως ὑπακούοντες οὐ μόνον τῷ ἐπουρανίῳ Θεῷ ἀλλὰ καὶ τῷ ἐπιγείῳ Νομοθέτῃ, διαρρήδην τὸ φυσικὸν ἐνστερνιζομένῳ δίκαιον, καὶ τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος αὐτοῦ βάσιν πανδήμως τοῦτο διασαλπίζοντι.

Τοσαῦτα περὶ δικαίου ἐν ἐπιτομῇ ἐκθέμενος ὑμῖν κατ' αὐτὴν τὴν ἔναρξιν τῶν παραδόσεών μου, τῆς τῶν νόμων ἑρμηνείας ἄρχομαι· καὶ πρῶτον μὲν τὰ περὶ τῆς ἀποδείξεως καὶ τῆς ἀποσβέσεως τῶν ἐνοχῶν κεφάλαια ἑρμηνεύσας, καὶ οὕτω τὴν περὶ ἐνοχῶν θεωρίαν συμπληρώσας, μεταβήσομαι εἰς τὴν παράδοσιν πρῶτον τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου, εἶθ' οὕτω τῶν κατ' εἶδος συμβολαίων.

ΟΛΙΓΑ ΤΙΝΑ
ΠΕΡΙ ΤΟΥ
ΑΝΝΑΜΙΤΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ.

—ooo—

Ποτὲ ἴσως μετὰ τὴν ἐποχὴν Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου δὲν κατέστησαν τοσοῦτον ἄξιαι μελέτης αἱ χῶραι τῆς Ἀσίας ὅσον σήμερον. Ἡ Κίνα, τὸ ἀχανὲς τοῦτο κράτος, τὸ ἔχον μὲν καὶ πληθυσμὸν καὶ ἔκτασιν καταπολὺ ἀνώτερα συμπάσης τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ καὶ καταπολὺ ἐλαττούμενον τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀναπτύξεως καὶ προόδου, ἀνθίσταται ἀγέρωχος πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, καὶ φαίνεται προτιμῶσα ν' ἀποτεφρωθῶσιν αἱ πόλεις, νὰ καταποντισθῶσιν οἱ στόλοι, νὰ κατασφαγῶσιν οἱ κάτοικοι αὐτῆς, ἢ νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὴν ἐλαχίστην τῶν ἀξιώσεων τῆς δυνάμεως ἥτις ἐπιβάλλει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὴν ἰδίαν θέλησιν καὶ εἰς τὰ ἰσχυρότερα κράτη τῆς Εὐρώπης. Ἡ Ἰνδία ἀποστατεῖ κατὰ τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἐκτραχηλίζεται εἰς τοιαύτας θηριωδίας οἵας δὲν ἀπαντῶνται ἀπ' αἰῶνος οὐδ' εἰς τῶν βαρβαρωτέρων ἐθνῶν τὴν ἱστορίαν. Οὔτε τὸ γυναικεῖον φῦλον, οὔτε ἡ πρεσβυτικὴ ἡλικία, οὐδ' αὐτὰ τὰ βρέφη εὑρίσκουσι χάριν παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς, παρ' οἷς ἀνακαλύπτονται σήμερον κλίσεις καὶ ἰδιότητες οἵας οὐδ' ὑπώπτευσαν οἱ πολιτικοὶ ἢ οἱ φιλόσοφοι τῆς Μεγάλης Βρεταννίας ἐφ' ὅλον τὸν αἰῶνα τῆς κυριαρχίας αὐτῶν. Ἐννοεῖται ἄρα πόσον περίεργοι εἰσὶν αἱ περιγραφαὶ ὅσαι ἀποβλέπουσι τὰ ἤθη, τὰ ἔθιμα καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν κατοίκων τῶν Ἀσιατικῶν τούτων χωρῶν. Ναὶ μὲν ἡ *Πανδώρα*, ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς ἐκδόσεώς αὐτῆς, πολλὰ ἐδημοσίευσε περὶ

Οἰκία Ἀνναμιτική.

αὐτῶν, ἐξιστορήσασα μάλιστα ἐν ἐκτάσει καὶ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰνδίας ὑπὸ τῶν Ἄγγλων· ἀλλὰ καὶ σήμερον, ὅτε ἡ Εὐρώπη πᾶσα ἔχει τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐστραμμένους πρὸς τὰ μέρη ἐκεῖνα ὅπου ἡ βαρβαρότης παλαίει πρὸς τὸν πολιτισμὸν, δὲν νομίζει περιττὸν νὰ προσθέσῃ καὶ νεωτέρας τινὰς εἰδήσεις. Ἄρχεται δὲ ἀπὸ χώρας περὶ ἧς διόλου δὲν ὡμίλησεν.

Τὸ Ἀνναμιτικὸν κράτος εἶναι τὸ συνηθέστερον ὀνομαζόμενον Cochinchine ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων· κεῖται δὲ πέραν τοῦ Γάγγου, καὶ κατοικεῖται ὑπὸ 23,000,000 κατοίκων ἀνηκόντων εἰς τὴν Μογγολικὴν φυλὴν, ὁμοιαζόντων τοὺς Σίνας, καὶ ἐχόντων διάλεκτον καὶ γραφὴν ἐκ τῆς γλώσσης τούτων παραγομένας. Ἡ γῆ εἶναι εὐφορωτάτη, καὶ παράγει σάκχαρι, ὀρύζιον, τέϊον, ἀνανὰν, πέπερι, μεταξοσκώληκας καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἐπικρατοῦσα θρησκεία εἶναι ὁ βουδδισμὸς, ὁ δὲ Δόβας ἢ βασιλεὺς εἶναι ἀπόλυτος· καὶ ὅμως ἐνίοτε πάσχει τὸ πάθημά τινων ἐκ τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης, δηλαδὴ διώκεται ὑπὸ τῶν ὑπηκόων του. Ἔχει δὲ τὸ Ἀνναμιτικὸν κράτος καὶ σχολεῖα καὶ μανδαρίνους ἀπαραλλάκτως ὡς ἡ Κίνα. Περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος Γάλλοι ἱεραπόστολοι καὶ ἀξιωματικοὶ ἐλθόντες ἐνταῦθα κατήχησαν πολλοὺς εἰς τὰ δόγματα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, κατώρθωσαν νὰ ἀφεθῇ ἐλευθέρα ἡ λατρεία τοῦ Χριστοῦ, καὶ πολλὴν ἀπέκτησαν ἐπιῤῥοὴν παρὰ τοῖς ἐγχωρίοις· ἀλλὰ δὲν ἐνθυμούμεθα διατί ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις, παραγγείλασα πρό τινος χρόνου νὰ καταστραφῶσι δύο τοῦ κράτους τούτου φρούρια συνάμα δὲ καὶ ὁ στόλος του, ἀπώλεσε πᾶσαν ἐκείνην τὴν ἐπιῤῥοήν.

Περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐνεστώσης ἑκατονταετηρίδος ὁ βασιλεὺς Μιγ-Μὰν, ὠμὸς διάδοχος φιλανθρώπου πατρὸς, κατεδίωξε τοὺς χριστιανοὺς, καὶ ἐκυβέρνησε διὰ βασανιστηρίων καὶ τρόμου. Ἐφρόντισεν ὅμως ν' ἀποκτήσῃ ναυτικὸν οἷον καὶ τῶν Εὐρωπαίων, κατασκευάσας δίκροτα ὡς τὰ Γαλλικὰ, καὶ ἀγοράσας ἀτμόπλοια, καὶ διοργανώσας τὸν στρατὸν τῆς ξηρᾶς εὐρωπαϊστί.

Ἐπειδὴ, ὡς εἴπομεν, συγγενεύουσιν οἱ Ἀνναμῖται μετὰ τῶν Σινῶν, ἔχουσι καὶ τὰ αὐτὰ ἔθιμα καὶ ἤθη. Αἱ κατοικίαι αὐτῶν εἰσὶν ὁποῖαι ἐξεικονίζονται ἐν τῇ παρατιθεμένῃ εἰκόνι. Τὰ παμπληθῆ αὐτῶν πλοιάρια, ἅτινα ὡσαύτως παριστάνονται διὰ δευτέρας εἰκόνος, εἶναι κομψότατα καὶ ὁμοιάζουσι μᾶλλον κάνιστρα, αἱ δὲ σανίδες καὶ τὰ λοιπὰ ξύλα δὲν συνάπτονται διὰ ἥλων, ἀλλὰ διὰ καλάμου ἢ διὰ πασσάλων.

Πλοῖον Ἀγγαριτικόν.

Πολλάκις ἔχουσι μῆκος πεντήκοντα ποδῶν καὶ πλέουσι κατὰ τοῦ ἀνέμου μὴ φοβούμενα ν' ἀνατραπῶσι, διότι δύο ἢ καὶ τρεῖς ναῦται, κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς σφοδρότητος αὐτοῦ, καθήμενοι ἐπὶ ξύλου μακροῦ ἐξέχοντος τῆς μιᾶς τῶν πλευρῶν, ἀντιζυγίζουσι τὴν δύναμιν τοῦ πνεύματος.

(*Ἕπεται τὸ τέλος.*)

ΠΕΡΙ ΤΑΡΙΧΕΥΣΕΩΣ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ

παρὰ τοῖς Ἰνδοαμερικανοῖς.

—οοο—

Ὁ Κ. Ἀλβάρος Ῥεύνοσος ὑπέβαλεν ἐσχάτως εἰς τὴν ἐν Παρισίοις Αὐτοκρατορικὴν Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν περίεργον διατριβὴν περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ἰνδοαμερικανῶν ταριχεύσεως τῶν νεκρῶν· ταύτης σύντομον περίληψιν ἢ μᾶλλον τεμάχια ἐρανισθέντα τὰ πλεῖστα ἐξ ἀνεκδότων χειρογράφων σωζομένων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Μαδρίτης, δημοσιεύομεν καὶ ἡμεῖς.

Ἐν πρώτοις παρατηρεῖ ὁ Κ. Ῥεύνοσος ὅτι οἱ λαοὶ οὗτοι συνειθίζουσι νὰ ταριχεύωσι τοὺς νεκροὺς κατὰ τρεῖς τρόπους, δηλονότι, διὰ τῆς κυρίως ταριχεύσεως, διὰ τῆς ἀποξηράνσεως, καὶ διὰ τῆς ἐντέχνου τρόπον τινὰ πληρώσεως. Περὶ τοῦ τελευταίου τούτου τρόπου τῆς διατηρήσεως τῶν νεκρῶν λέγει ὁ Λας-Κάσας ἐν τῷ χειρογράφῳ αὐτοῦ συγγράμματι «**Apologetica Historia de las Indias**» τῷ σωζομένῳ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Μαδρίτῃ Ἱστορικῆς Ἀκαδημίας, ὅτι ἔν τινι κωμοπόλει τῆς ἐπαρχίας Κάλα ὑπῆρχεν εὐρύχωρον καὶ ὑψίροφον οἴκημα ἐκ ξύλων κατεσκευασμένον, καὶ στέγην ἔχον ἐξ ἀχύρων, μίαν δὲ θύραν καὶ τέσσαρα παράθυρα. Ἐν τῷ οἰκήματι τούτῳ ἐκρέματο ξύλινος καὶ πλατεῖα θέσις, ἐκτεινομένη ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην πλευράν, καὶ ἐπ' αὐτῆς ἔκειντο κατὰ τάξιν τεθειμένα διάφορα ἀνθρώπινα πτώματα. Ἡ διατήρησις δὲ αὐτῶν ἐγίνετο οὕτω πως· Ἐγεμίζετο τὸ δέρμα μὲ τέφραν, εἰς ὃ προσέθετον τὸ ἀπεικόνισμα τοῦ νεκροῦ κατὰ φυσικὴν ἀναλογίαν κατεσκευασμένον καὶ ἀκριβῶς ὅλους τοὺς φυσιογνωμικοὺς χαρακτῆρας παριστάννν τοσούτῳ ἐπιτηδείως, ὥστε τὰ πτώματα ἐφαίνοντο μᾶλλον ζῶντες ἄνθρωποι· τὰ δὲ ἀπεικονίσματα ἐγίνοντο ἐκ κηροῦ ἐντέχνως κατειργασμένα. Ὁ δὲ Λαφίτανος ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ **Mœurs des sauvages américains, Paris, 1724; t. 11. p. 389** λέγει ταῦτα· «Λαοί

τινες τῆς Βορείου Ἀμερικῆς διατηροῦσι τοὺς νεκροὺς κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον· ἀφοῦ πρῶτον διασπαράξωσι τὸ σῶμα ἐπὶ τῶν νώτων καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς ῥάχεως, ἐκδέρουσιν ἐπιτηδείως τὸ πτῶμα, καὶ ἀποχωρίζουσι τὰς σάρκας ἀπὸ τῶν ὀστέων χωρὶς νὰ βλάψωσι τοὺς συνδέσμους ἵνα μένῃ ἀκέραιος ὁ σκελετὸς, καὶ ἀφοῦ ἀποξηράνωσι τοῦτον ἐντελῶς, τὸν εἰσάγουσιν ἐκ νέου εἰς τὸ ἀποκεχωρισμένον σῶμα προπαρασκευασθὲν ἤδη· τότε ῥάπτουσι τὸ κοπὲν μέρος καὶ συμπληροῦσι τὰ κενὰ διὰ λεπτοτάτης ἄμμου. Περὶ δὲ τῆς ταριχεύσεως ἀναγινώσκομεν ἐν τῷ τοῦ Αὐγουστίνου Ζαράτου πονήματι τῷ ἐπιγραφομένῳ Historia del Peni, t. III p. 4 καὶ 5 τὰ ἑξῆς· « Εἰς τὴν Περουβίαν ἔκαιον πρὸ τῶν εἰδόλων ξύλον εὔοσμον· ἐὰν δὲ ἀπεσπᾶτο ἐκ τοῦ ξύλου τούτου ὁ φλοιὸς, ἀπεστάλαζε ῥευστὸν ἔχον δριμυτάτην καὶ ἀνυπόφορον ὀσμήν. Τὰ διὰ τοῦ ῥευστοῦ τούτου ταριχευθέντα πτώματα ποτὲ δὲν ἐφθείροντο, συνείθιζον δὲ ἐνίοτε νὰ φυλάττωσιν αὐτὰ εἰς τοὺς ναούς.» Ἀναφέρει καὶ ὁ Ὀνδεγάρδος ὅτι εἰς Κύσκον εὑρέθη τεταριχευμένος καὶ ὁ νεκρὸς τοῦ πρώτου κυριάρχου καὶ κατακτητοῦ τῆς χώρας· διετηρεῖτο δὲ κάλλιςα μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ἱσπανῶν κατακτήσεως, ἤτοι περὶ τὰ 300 ἔτη. Τεταριχευμένοι ὡσαύτως εὑρέθησαν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἰδίου, καὶ οἱ νεκροὶ τοῦ Ἴγγου Γουαπάγγα καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ. Περὶ δὲ τῆς ἀποξηράνσεως τῶν νεκρῶν ἀναγινώσκομεν ἐν τοῖς χειρογράφοις συγγράμμασι τοῦ Λας-Κάσα τὰ ἑξῆς· « Ἀφοῦ μυρολογήσωσι τὸν ἀποβιώσαντα, περιτειλίσσουσιν αὐτὸν μὲ ἐφαπλώματα βαμβάκινα καὶ τὸν δένουσι μὲ σχοινίον, εἶτα θέτουσιν αὐτὸν ἐπὶ ἐσχάρας ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἀνάπτουσι μικρὸν πῦρ ὅπως ἐξατμισθῶσι τὰ ὑγρὰ, καὶ οὕτω κατ' ὀλίγον ἀποξηραίνουσιν ἐντελῶς αὐτόν. Αἱ ἐσχάραι σύγκεινται ἐκ χονδρῶν καλαμῶν . . . Εἰς δὲ Ποπαϋάνον, ἀντὶ νὰ θέσωσι τὸν νεκρὸν ἐπὶ ἐσχάρας, τὸν κρατοῦσι μετέωρον διά τινος αἰώρας κειμένης ἄνω μικροῦ πυρός. Καὶ ἀλλαχοῦ βεβαιοῖ ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ὅτι εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ βασιλέως τῆς Κομάγρας ὑπῆρχεν εὐρύχωρον δωμάτιον ἐμπεριέχον διάφορα ἀπεξηραμμένα πτώματα, κρεμάμενα ἀπὸ τῆς ὀροφῆς διὰ βαμβακίνων χορδῶν, καὶ κεκαλυμμένα διὰ βαμβακίνων ὡσαύτως ἀλλὰ πολυτίμων καλυμμάτων, πεποικιλμένων χρυσῷ καὶ τιμαλφέσι λίθοις καὶ μαργαρίταις. Ἦσαν δὲ οἱ νεκροὶ τῶν προγόνων τοῦ βασιλέως οὓς ἐθεώρουν ὡς ἐφεστίους θεούς.

Περὶ τῆς δι' ἀποξηράνσεως διατηρήσεως τῶν νεκρῶν πραγματεύεται καὶ ὁ Ὀβιέδος καὶ ὁ Λόπεζ Δε Γομάρα.

Ι. ΔΕ-ΚΙΓΑΛΛΑΣ.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΚΟΡΑΗ.

(Βλέπ. φυλλ. 182. σελ. 382.)

Τιμιώτατοι δημογέροντες καὶ προεστῶτες τῆς νήσου Ὕδρας.

Ἕως τὴν ὥραν ταύτην δὲν ἐτόλμησα νὰ σᾶς γράψω, μ' ὅλον ὅτι καὶ ἀφορμὴν εὔλογον καὶ πολλὴν ἐπιθυμίαν εἶχα νὰ σᾶς παρακαλέσω, ὡς ἀδελφὸς ἀδελφούς, νὰ δείξετε καὶ σεῖς ὅτι εἶσθε γνήσια τέκνα τῆς Ἑλλάδος, καὶ νὰ πληροφορήσετε ὅλους τοὺς ὁμογενεῖς ὅτι ἡ θεία πρόνοια βρέχουσα τὰς εὐλογίας της εἰς τὸ νησίον τῆς Ὕδρας δὲν τὰς ἔβρεξεν εἰς ψυχὰς ἀχαρίστων. Δὲν σᾶς ἔγραψα λέγω περὶ τούτου, πρῶτον, διότι ἀπ' ὅσα εἶπα εἰς τόσους κατὰ καιρὸν ἐπιδημήσαντας ἐδῶ συμπατριώτας σας, καὶ ἀπ' ὅσα ἔπειτα ἀλλαχόθεν ἔμαθα περὶ τῆς προθυμίας σας νὰ συνδράμετε καὶ σεῖς εἰς τὴν ἰατρείαν τῆς ἀπὸ τὴν μακρὰν ἀπαιδευσίαν καταπληγωμένης κοινῆς μητρὸς καὶ πατρίδος μας, τῆς Ἑλλάδος, ἤλπιζα ν' ἀκούσω μετ' ὀλίγον πολλὰ καὶ μεγάλα ἄξια τῆς προθυμίας σας κατορθώματα.

Ἀλλὰ, φίλοι καὶ ἀδελφοὶ ἀγαπητοί, συγχωρήσατε νὰ σᾶς ἐξομολογηθῶ μὲ λύπην τῆς ψυχῆς μου, ὅτι δὲν ἴδα ἀκόμη ὅσα ἤλπιζα παρὰ τῶν Ὑδριωτῶν τὴν προθυμίαν· βλέπω τὴν κοινὴν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰ καλὰ κίνησιν, ὥστε καὶ μικραὶ καὶ πτωχαὶ πόλεις αὐτῆς ζητοῦν διδασκάλους, καὶ συγκροτοῦν σχολεῖα ἐκ τοῦ ὑστερήματος, καὶ μόνον τὴν πλουσίαν Ὕδραν ἀκίνητον ἀκόμη μὲ τὸ ὁποῖον ἐχάρισεν εἰς αὐτὴν ὁ Θεὸς περίσσευμα. Πόθεν τοῦτο; ὄχι βέβαια ἀπὸ ἔλλειψιν ἀγάπης εἰς τὴν κοινήν μας μητέρα, ὄχι ἀπὸ ἀδιαφορίαν εἰς ὅσα πάσχει ἡ Ἑλλὰς, καὶ τῶν ὁποίων ἄλλο ἰατρικὸν παρὰ τὴν παιδείαν οὔτ' εὑρίσκεται, οὔτε θέλει ποτ' εὑρεθῆ· μὴ γένοιτο! Ἄλλο τι λοιπὸν ἐμπόδιον σᾶς ἔστησε τὴν εἰς τὰ καλὰ προθυμίαν, καὶ κινδυνεύει νὰ καταστήσῃ εἰς τὰς χεῖράς σας ἄχρηστον τὸν πλοῦτον, τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς σᾶς ἐχάρισε, διὰ νὰ σᾶς ὠφελήσῃ καὶ νὰ σᾶς δοξάσῃ· τὸ ἐμπόδιον τοῦτο σεῖς μόνοι τὸ γνωρίζετε, καὶ σεῖς μόνοι χρεωστεῖτε νὰ τὸ σηκώσετε ἀπὸ τὴν μέσην, ὡς σκάνδαλον τοῦ πονηροῦ, ὅστις βασκαίνει καὶ φθονεῖ τὴν εὐτυχίαν σας.

Πλοῦτον, ἀγαπητοί μου ἀδελφοί, δὲν εἶναι τόσον δύσκολον ν' ἀποκτήσῃ τις· ἀλλ' ἐκεῖνοι μόνοι ἔδειξαν ὅτι εἶναι ἄξιοι πλούτου ὅσοι ἀπέκτησαν ὁμοῦ καὶ τὴν γνῶσιν νὰ τὸν μεταχειρισθῶσι καὶ νὰ τὸν φυλάξωσιν εἰς τοὺς ἀπογόνους των. Καὶ τὸν φυλάσσουν ὄχι ὅσοι τὸν κλείουν εἰς τὰς κιβωτοὺς, ἀλλ' ὅσοι τὸν ἀσφαλίζουσι μὲ τὴν παιδείαν· χωρὶς αὐτὴν καὶ αὐτοὶ τοῦ Κροίσου οἱ θησαυροὶ εὔκολα σκορπίζονται, ἀφίνοντες τὸν ἀπαίδευτον αὐτῶν οἰκονόμον καὶ τοὺς ἀπογόνους του εἰς πτωχείαν καὶ καταφρόνησιν· μόνη ἀληθὴς κιβωτὸς καὶ μόνον

ἀσφαλὲς κλειδίον τοῦ πλούτου εἶναι ἡ παιδεία· ἐσεῖς τὸν φυλάσσετε σήμερον, διότι σεῖς καὶ τὸν ἀπεκτήσετε μὲ πολλοὺς ἱδρῶτας καὶ συχνοὺς ζωῆς κινδύνους. Μὴν ἐλπίζετε ὅμως ὅτι καὶ οἱ μέλλοντες νὰ τὸν κληρονομήσωσι χωρὶς ἱδρῶτας ἀπόγονοί σας θέλουν εἶσθαι καλοὶ νὰ τὸν φυλάξωσιν, ἂν ἀπὸ τὴν σήμερον δὲν φροντίσετε νὰ παραδώσετε εἰς αὐτοὺς μὲ τὸν πλοῦτον, κιβωτὸν τοῦ πλούτου καὶ κλειδίον τὴν παιδείαν. Μὴν ὑποφέρετε νὰ συμβῇ τοιοῦτον κακὸν εἰς τοὺς ἀπογόνους σας· καὶ ὁ Θεὸς μέλλει νὰ ζητήσῃ λόγον ἀπὸ σᾶς, ὡς αἰτίους τῆς μελλούσης τοὺ δυστυχίας, καὶ ἡ ἐπερχομένη ἄλλη γενεὰ τῶν ἀνθρώπων παραπλέοντες τὴν Ὕδραν, θέλουν λέγειν μὲ καταφρόνησιν « Τοῦτο τὸ νησίον ἦτο ποτὲ τὸ πλουσιώτατον ὅλων τῶν ἑλληνικῶν νησίων· εἶχε τόσα καράβια, τὰ ὁποῖα ἔφθασαν νὰ ταξιδεύωσι καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἀμερικήν. Οἱ κάτοικοί του ὅμως εἰς τοῦτο μόνον ἠσχολήθησαν, καὶ τοῦτο μόνον ἔμαθαν, νὰ μαζεύωσι μέταλλα χρυσίου καὶ ἀργυρίου· ἀλλὰ δὲν ἐφρόντισαν νὰ μάθωσι καὶ πῶς φυλάσσονται τὰ μέταλλα. »

Τρέμω, φίλοι μου, τὴν ὥραν ταύτην ἀναγκαζόμενος νὰ σᾶς φανερώσω τόσον δεινὴν καταισχύνην. Μή, διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ! μὴ τὴν ὑποφέρετε· ἀντὶ καταισχύνης, εἰς τὴν ἐξουσίαν σας εἶναι νὰ στολίσετε τὰς κεφαλάς σας μὲ στέφανον αἰωνίου δόξης.

Πολλὰ σᾶς λείπουν ἀκόμη, καὶ πολλὰ ζητεῖ ἀπὸ σᾶς ὁ Θεός, διότι καὶ πολλὰ σᾶς ἐχάρισε. Τοῦτο δὲν εἶναι λόγος τοῦ φίλου τῆς δόξης καὶ τῆς εὐτυχίας σας Κοραῆ, ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ φωνή: « Ὧ ἐδόθη πολύ, πολὺ ζητηθήσεται παρ' αὐτοῦ. »

Μὴ φανῆτε λοιπὸν παρήκοοι τοῦ Χριστοῦ, ὅστις εἶναι καὶ ὀνομάζεται ΣΟΦΙΑ καὶ ΛΟΓΟΣ τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ ὁποίου τὸ θέλημα εἶναι νὰ σοφίζωμεν τὸ λογικόν μας μὲ τὴν παιδείαν. Δείξετε ὅτι εἶσθε ἀληθεῖς χριστιανοί, συντρέχοντες μὲ τοὺς λοιποὺς ἀδελφούς σας εἰς αὔξησιν τῆς παιδείας. Βλέπετε τί ἔκαμεν ἕνας μόνος ἀδελφός μας, ὁ γενναῖος Βαρβάκης· βλέπετε ὅτι ὁ Θεὸς ἐχάρισεν εἰς αὐτὸν μὲ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν γνῶσιν πῶς νὰ τὸν μεταχειρίζεται. Οὐδ' ἐσᾶς, φίλοι, δὲν ἐστέρησεν ὁ Θεὸς ἀπὸ γνῶσιν· μεταχειρίσθητε λοιπὸν τὸν πλοῦτον κατὰ τὴν γνῶσιν σας, εἰς ὠφέλειαν καὶ δόξαν κοινὴν τῆς Ἑλλάδος· ὠφελοῦντες ἑαυτούς, ὠφελεῖτε τὴν Ἑλλάδα· δοξάζοντες ἑαυτούς, δοξάζετε ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

Πρέπει νὰ συναθροίσετε ὅλους σας τοὺς ἀδελφούς, τοὺς κατοίκους τῆς νήσου, καὶ πτωχοὺς καὶ πλουσίους, νὰ τοὺς παρακαλέσετε νὰ συνεισφέρωσιν ὅλοι κοινὴν ἐτήσιον βοήθειαν, πολλὴν ὅστις ἔχει πολλά, ὀλίγην ὅστις ἔχει ὀλίγα. Καὶ τῆς χήρας τὰ δύο λεπτὰ δέχεται καὶ ἐπαινεῖ ὁ Θεὸς πλέον παρὰ τῶν πλουσίων τὰ πλούσια δῶρα. Ἀπὸ τὴν κοινὴν ταύτην βοήθειαν πρέπει νὰ στέλλετε νέους πρῶτον εἰς τὴν Χίον, νὰ διδάσκωνται ἐκεῖ ὅσα μαθήματα δὲν ἔχει ἀκόμη τὸ νησίον σας· ἐξ αὐτῶν ἔπειτα ἄλλους νὰ κρατήσετε αὐτοῦ διὰ τὴν παροῦσαν ἀνάγκην, καὶ ἄλλους νὰ στείλετε εἰς τὴν Πίσαν, παραδίδοντες αὐτούς, ὡς εἰς ὁδηγὸν καὶ προστάτην, τὸν σεβασμιώτατον ἀρχιερέα Ἰγνάτιον, τὸ καύχημα τοῦ γένους μας, τὸ ὁποῖον ἄλλους δέκα τοιούτους ἀρχιερεῖς ἂν εἶχεν, ἤθελε παύσειν πρὸ πολλοῦ νὰ ὀνομάζεται γένος δυστυχέστατον. Ἀπὸ τὴν κοινὴν ταύτην βοήθειαν πρέπει νὰ φροντίσετε καὶ βιβλιοθήκην, χωρὶς τῆς ὁποίας ἀδύνατον νὰ καταστήσετε γυμνάσιον.

Πλειότερα, φίλοι ὁμογενεῖς, νὰ σᾶς γράψω δὲν με συγχωρεῖ ἡ γεροντικὴ ἀδυναμία μου· καὶ τὰ ὀλίγα ταῦτα βασανιζόμενος ἀπὸ πόνους ἀρθριτικοὺς (πιστεύσατέ με) σᾶς ἔγραψα, διὰ νὰ πληρώσω τὸ χρέος μου, καὶ νὰ εὐχαριστήσω τὴν ἐπιθυμίαν μου νὰ ἀκούσω (ἂν ἦναι δυνατὸν) πρὶν ἀποθάνω, ὅτι οἱ φρόνιμοι Ὑδριῶται, ἀφοῦ ἀπέκτησαν πλοῦτον ἀργυρίου, καταγίνονται τώρα νὰ κερδήσωσι τὸν ἀσυγκρίτως τιμιώτερον πλοῦτον τῆς παιδείας καὶ τῆς ἀρετῆς. Ἡ ζωή μας εἶναι ὀλιγοχρόνιος· μόνον μέσον νὰ τὴν ἀλλάξωμεν μὲ ζωὴν αἰώνιον, τὴν μέλλουσαν, ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς ὁ Θεὸς τὴν ἀγάπην τοῦ πλησίον· καὶ τίς ἄλλος εἶναι πλησιέστερος εἰς ἡμᾶς παρὰ ἡ πατρίς; Αὐτή, γυμνὴ καὶ καταφρονημένη, προσκαλεῖ ὅλα της τὰ τέκνα νὰ τὴν ἐνδύσωσι μὲ τὴν παλαιάν της δόξαν. Μὲ δακρυσμένους ὀφθαλμοὺς σᾶς παρακαλῶ ὅλους, φίλοι καὶ ἀδελφοί, καὶ σᾶς ἐξορκίζω εἰς τὸν Θεόν, νὰ μὴ κλείσετε τὰς ἀκοὰς εἰς τὸ κάλεσμα τοῦτο τῆς ταλαιπώρου πατρίδος μας.

Σᾶς εὔχομαι ὑγείαν, εὐτυχίαν καὶ προκοπὴν εἰς ὅλα τὰ καλὰ καὶ τίμια!

Ἐκ Παρισίων, 14 Ἰουνίου, 1820.

Ὁ φίλος σας ΚΟΡΑΗΣ.

ΠΟΙΗΣΙΣ.

Η ΣΚΛΑΒΙΑ ΚΑΙ Ο ΓΑΜΟΣ.

—ooo—

Ὁ Ζήσης τ' ἀρχοντόπουλο, τῆς Ζαγορᾶς ἀφέντης
Βουλιέται ξενιτιὰ νὰ ἰδῇ νὰ πλανηθῇ 'ς τὰ ξένα·
Μὰ 'κεῖ ποῦ ἐταξίδευε μὲ τὰ πανιὰ γεμάτα
Οἱ Ἀλτζερίνοι πρόκαμαν μὲ τὰ γοργὰ καΐκια
Καὶ σκλάβο τὸν ἐπιάσανε κι' αὐτὸν καὶ τοὺς δικούς του·
'Σ τὴν Ἀλτζεριὰ τὸν φέραν 'ς τοῦ μπέη τὸ κονάκι.
— Προσκύνα, Ζήση, τὸν πασᾶ καὶ γίνου Μουσουλμάνος
Ἄρχοντας νάσαι σὰν ἐμᾶς, ν' ἄχῃς καλὸ χαρέμι.
—Κάλλια 'χω νὰ κομματιασθῶ λιανὰ λιανὰ κομμάτια
Παρὰ ποτέ μου ν' ἀρνηθῶ τὴν πίστι τῶν γονιῶν μου!
Δὲν προσκυνῶ ἐγὼ πασᾶ, δὲν πάγω 'ς τὸ τζαμί σας
Κι' ἂς μένω σκλάβος σας ἐδῶ, 'ς τὰ σίδερ' ἂς ποθάνω!
Καὶ ἔβριζε τὴν πίστιν τους κι' ἔκαμε τὸν σταυρό του
Καὶ 'ς τὸ τζαμὶ δὲν θέλησε ποτὲ νὰ προσκυνήσῃ.
'Σ τὰ σίδερα τὸν ἔβαλαν μὲ κλάπαις 'ς τὰ ποδάρια,
Κρίκο βαρὺν ἐπέρασαν 'ς τὸν ὤμορφο λαιμό του
Κι' ἐχῶσαν τον 'ς τὴν φυλακή, σὲ σκοτεινὸ χαμῶγι.
Μὲ τὸ ψωμὶ καὶ τὸ νερὸ ἐπέρασ' ἑπτὰ χρόνια
Χωρὶς νὰ ξέρ' ὁ δύστυχος τί γένεται 'ς τὸν κόσμο,
Μάτια 'χε καὶ δὲν ἔβλεπε, αὐτιὰ χωρὶς ν' ἀκούῃ.
Μιὰ κόρην εἶχεν ὁ πασᾶς, μιὰ κόρη μαυρομμάτα,
Σὰν κυπαρίσσι λιγερή, γλυκειὰ σὰν τὸ φεγγάρι,
Ἦταν καλὴ σὰν χριστιανή, σὰν ἄγγελος ὡραία

Ποῦ τέτοια κόρην ἄπιστος δὲν ἄξιζε νὰ ἔχῃ.
Συχνὰ ἐστέναζε βαθυὰ κι' ἐρράγιζ' ἡ καρδιά της
Γιατί ἐσυλλογοῦταν τὸν ὤμορφο τὸν σκλάβο,
Κ' ἔχυνε μαῦρα δάκρυα γιὰ τὸν φυλακωμένο.
Κάθε αὐγὴν ἐπήγαινε κοντὰ 'ς τὴν φυλακή του
Καὶ μιὰν αὐγή, χρυσὴν αὐγή, καλοκαιρνὴν ἡμέρα
Ποῦ ἐκελαΐδουν τὰ πουλιὰ καὶ τ' ἄνθια ἐμυρίζαν
Ἕνα τραγοῦδιν ἄκουσε ἀπὸ βαθυὰ νὰ 'βγαίνῃ·
Ὁ Ζήσης ὁ κακόμοιρος ἔκλαιγε τὸν καϋμό του.
« Τὰ μάτια τῆς μανοῦλας μου θὰ καῖν ἀπὸ τὸ κλάμα
» Ποῦ τόσα χρόνια κλαίγουνε γιὰ τὸν χαμένο γιυό της·
» Οἱ φίλοι μου κι' οἱ σπητικοὶ δὲν θὰ μιλοῦν γιὰ μένα,
» Ὁ σκύλος μου θὰ ψόφησε χωρὶς νὰ μὲ θυμᾶται
» Καὶ τοῦ σπητιοῦ μου ἡ αὐλὴ θἄναι χορταριασμένη ! »
Ἡ Τουρκοποῦλα πρόσμενε μὲ δάκρυα 'ς τὰ μάτια
Ν' ἀκούσῃ τὸ παράπανο, μὰ σώπασεν ὁ Ζήσης·
Ἡ λύπη τὸν ἐπλάκωσε κι' ἔσφιγγε τὸν λαιμό του·
Νὰ τραγουδήσῃ δὲν μπορεῖ μόν' κλαίγει ὁ καϋμένος !
Κι' ἡ κόρη συλλογοῦτανε βαθυὰ ὅλη τὴν 'μέρα
Κι ὅταν ἐπῆ' νὰ κοιμηθῇ πάλιν ἐσυλλογοῦταν,
Καὶ τὸ τραγοῦδι τὸ πικρὸν ἐβοΐζε 'ς τ' αὐτιά της.
Μεσάνυκτα σηκώνεται, πατεῖ ἀγάλι 'γάλι,
Μέσ' τὸν ὀντᾶ τοῦ κύρη της πηγαίνει καὶ τοῦ κλέφτει
Τῆς φυλακῆς του τὰ κλειδιὰ ἀπ' τὸ προσκέφαλό του·
Ὡσὰν βρυκόλακας πατεῖ δίχως νὰ κάμῃ κρότο,
Φθάνει 'ς τὴ μαύρη φυλακὴ μὲ τὰ κλειδιὰ 'ς τὰ χέρια,
'Ανοίγει θύραις καὶ σφαλνᾶ ἀνοίγει 'ξανανοίγει
Τριάντα θύραις ἄνοιξε ὡς ποῦ ν' ἄλθῃ 'ς τὸν Ζήση.
Κι' ὁ Ζήσης τὴν ἐκύτταζε μὲ μάτια θαμβωμένα.
—Ἄχ ! λέγει, κόρη ὤμορφη, σκλάβα καὶ σὺ θὰ εἶσαι !
Κάθου κοντά μου λιγερὴ καὶ πές μου πόθεν εἶσαι,
Καὶ πῶς ἐδῶ κατάντησες 'ς τὰ χέρια τῶν σκυλλιῶνε.
— Δὲν εἶμαι σκλάβα, Ζήση μου, μόν' εἶμαι Μουσουλμάνα.
Γιὰ πές μου σὰν τί κτήματα σὰν τί χωράφια ἔχεις
Σὰν τί θὰ δώσῃς τὴν καλὴ ποῦ θὰ σ' ἐλευθερώσῃ ;
— Δυὸ σπήτια ἔχω 'ς τὸ Βουνὸ καὶ δυὸ 'ς τὴν Μακρυνίτζα
Κ' ἔχω χωράφια περισσὰ ποῦ μετρημὸ δὲν ἔχουν.
Ὅλα 'ς τὰ δίδω, λιγερή, ἂν θὰ μ' ἐλευθερώσῃς,
— Δὲν θέλω τὰ χωράφια σου, τὰ σπήτια σου δὲν θέλω,
Μόν 'θέλω νὰ μοῦ ὁρκισθῇς καὶ τάγμα νὰ μοῦ κάνῃς
Μῆνας ἑπτὰ καὶ χρόνους τρεῖς γυναῖκα νὰ μὴν πάρῃς,
Μηδὲ νὰ βάλῃς στέφανα δίχως νὰ μ' ἐρωτήσῃς.
— Μὰ τὸν Θεὸ ποῦ προσκυνῶ, μὰ τὸ καλὸ ποῦ θέλω
Μὰ τὴν μανοῦλα μου, ἂν ζῇ, μὰ τὴν γλυκιὰ πατρίδα
Σ' ὁρκίζομαι, κοπέλα μου, γυναῖκα νὰ μὴν πάρω
Μῆνας ἑπτὰ καὶ χρόνους τρεῖς δίχως νὰ σ' ἐρωτήσω.
Τὰ σίδερά του ἔσπασε μονάχ' ἡ Τουρκοποῦλα
Τὸν ἔβγαλ' ἀπ' τὴ φυλακὴ τὸν πάει 'ς τὸ περιγιάλι
Καὶ τοῦ φορτόνει τὴν ποδιὰ μὲ μάλαμα κι' ἀσῆμι,
Κι' ἀπ' τὸ μικρό της δάκτυλο 'βγάζει τὸ δακτυλίδι
Καὶ τὸ τζακίζει σὰν γυαλὶ τὸ κάνει δυὸ κομμάτια.
—Νά, Ζήση, πάρε τὸ μισό, τὸ ἕνα τὸ κομμάτι.
Καὶ μὴ ξεχνᾷς πῶς σ' ἀγαπᾷ τοῦ 'Αλτζεριοῦ ἡ Τοῦρκα.
Πήγαινε τώρα πρόφθασε ἐκεῖνο τὸ καράβι
Ποῦ φεύγει γιὰ τὸν τόπο σου, πηγαίνει 'ς τὸ Ζαγόρι.
Καὶ σὰν περάσουν μὲ καλὸ τρεῖς χρόνοι κι' ἑπτὰ μῆνες
Γύρισε 'πίσω, Ζήση μου, γυναῖκα νὰ μὲ πάρῃς.
'Ακόμι δὲν ἀπέρασαν τρεῖς χρόνοι κ' ἑπτὰ μῆνες
Κι' ἡ Τούρκισσ' ἀποθύμησε τὸν ξένο ποῦ ἀγάπα,
Γιατ' ἡ καρδιά της ἔλεγε· Σ' ἐξέχασεν ὁ Ζήσης
Κι ἄλλην θε νὰ στεφανωθῇ ρωμιὰν ἀρχοντοποῦλα.
Καράβιν ηὗρεν ἕτοιμο, Ζαγοριανὸ καράβι
Καὶ 'μπαίνει μέσα μάλαμα κι' ἀσῆμι φορτωμένη
Καὶ πέτρα ρίχνει πίσω της 'ς τὸν τόπο τοῦ γονιοῦ της
Κι οὐδὲ τὸ ξέρ' ἡ 'Αλτζεριὰ πῶς φεύγει μιὰ τὴν κόρη.
Καὶ τὸ καράβιν ἔφυγε 'ς τὰ κύματα τὰ μαῦρα
Τὸ παραδέρνει ὁ Βοριᾶς, πονέντε καὶ λεβάντε,
Καὶ σὲ δυὸ μῆνες ἔδωσεν ὁ ἅγιος Νικόλας
Κι ἔφθασεν εἰς τὴν 'Ρούμελη τὸ γρήγορο καράβι.
Ἐβγῆκ' ὁ Καπιτάνιος του 'ς τὸ σπῆτι του νὰ πάγῃ,
'Ευγῆκαν καὶ οἱ ναῦται του νὰ πᾶνε 'ς ταῖς καλαῖς των,
Ἐβγαίνει καὶ ἡ Τούρκισσα ἔρημη καὶ μονάχη.
Καὶ παίρνει δρόμους καὶ στρατιάς, στρατιὰ καὶ μονοπάτια
Κι ὅλο ρωτᾷ ξαναρωτᾷ τοῦ Ζήση της τὸ σπῆτι.
Χαράμματα ξεκίνησε καὶ βράδυ περπατοῦσε,
Κι ἐκεῖ πρὸς τὸ βασίλεμμα 'ξανοίγει ἕνα Βλάχο
Ποῦ βόσκει χίλια πρόβατα σὲ πράσινο χορτάρι
— Καλή σου μέρα, Βλάχε μου. —Καλῶς 'την τὴν κοπέλα.
— Δόσε μου γάλα, Βλάχε μου, γιατ' εἶμαι κουρασμένη,
Τρέμουν τὰ ποδαράκια μου, ξεράθηκ' ὁ λαιμός μου,
Γιὰ δός μου γάλα, χριστιανέ, κι' ὁ Θεὸς νὰ σ' εὐλογήσῃ.
— Πιὲς γάλα τῆς κατζίκας μου, νὰ φάγε καὶ μιζύθρα
Κι ἂν θὲς νὰ πιῇς λίγο κρασὶ πήγαινε παρακέρα
Ὁποῦ 'ναι τοῦ ἀφέντη μου τὸ σπῆτι κι ἔχει γάμο.
—Ποῖος εἶναι ὁ ἀφέντης σου καὶ τίνος εἶν ὁ γάμος ;
— Ὁ Ζήσης εἶν' ἀφέντης μου κι ὁ γάμος ἐδικός του.
Ψιλὰ φωνέτζαν ἔσυρεν ὅσο κι ἂν ἠμποροῦσε
Καὶ τρέχει, τρέχει, πεταχτὴ δίχως νὰ πιῇ τὸ γάλα !
Τὸ σπῆτι ἦταν ἀνοιχτό, ἐπαῖζαν τὰ παιγνίδια
Καὶ τὰ κορίτζια χόρευαν μέσ' 'ς τ' ἄσπρα φορεμένα,
Χορεύαν κι' οἱ λεβέντιδες 'ς τὰ τζάμικα 'ντυμένοι·
'Σ τὴν θύραν ἔστεκ' ἕνας υἱὸς νὰ δέχεται τοὺς ξένους.
— Νὰ ζήσῃς, ἄξιο παιδί, ἐτέλιωσεν ὁ γάμος ;
— Ὄχι, κοπέλα ὤμορφη, δὲν ἄρχισεν ἀκόμι.
— Πάρε, παιδί μου, τὸ μισὸ αὐτὸ τὸ δακτυλίδι
Καὶ τρέξε δός το τοῦ γαμβροῦ νὰ βγῇ νὰ τὸν συντάχω.
Ὁ υἱὸς ἐπῆγε 'ς τὸν γαμβρό, τὸ χέρι του τραβάει.
— Τί ἔχεις κι εἶσαι κόκκινος ; τί ἔπαθες, παιδί μου ;
— Κὺρ Ζήση ὅλαις ταῖς καλαῖς τῆς 'Ρούμελης ταῖς εἶδα,
Μὰ κάτω εἶναι μιὰ καλὴ ποῦ ταῖς περνάει ὅλαις.
— Πές της νὰ ἔλθῃ 'ς τὸ χορό, κρασὶ νὰ τῆς κεράσω.
— 'Σ τὴν θύρα στέκει μοναχή, νὰ σὲ συντύχῃ θέλει,
Τὸ δακτυλίδι σ' ἔστειλεν ἐτοῦτο τὸ σπασμένο.
— Βρὲ ἡ καλή μου εἶν' ἐδῶ, τοῦ 'Αλτζεριοῦ ἡ Τοῦρκα !
Ἔκαμε δύο πηδήματα κι εὑρέθηκε 'ς τὴ θύρα,
Τὴν Τουρκοποῦλαν ἅρπαξε, 'ς τὸ στῆθος του τὴν σφίγγει
Καὶ τὴν φιλεῖ καὶ τὸν φιλεῖ καὶ κλαίγουν καὶ φιλιοῦνται.
—Ἄφσε, κὺρ Ζήση ! ἔχε γειά, 'πίσω πηγαίνω πάλε
Γιατὶ ἐσὺ παντρεύεσαι κι' ἐγὼ πρέπει νὰ φύγω.
—Ὄχι, ἀγάπη μου γλυκειά, δὲν φεύγεις ἀπ' ἐμένα.
'Αφοῦ σὲ στέλνει ὁ Θεὸς πῶς γίνεται νὰ φύγῃς ;
Μεῖνε καὶ δὲν παντρεύομαι παρὰ μ' ἐσένα μόνο.
Κι ἡ νύφη ποῦ τοὺς ἔβλεπεν, ἡ στολισμένη νύφη
'Εθύμωσε κι ἐδάκρυσε καὶ λέγει πεισμωμένα·
— Ἂς ἔχῃ δόξαν ὁ Θεὸς ποῦ ἦλθ' ἡ τουρκοποῦλα !
Γιατ' ἡ ἀγάπη σου βαστᾷ παρὰ πολύ, ἀφέντη·
Μιὰ νύφη θέλεις τὴν αὐγή, τὸ βράδυ θέλεις ἄλλη.
— Σώπαινε, νύφη τῆς αὐγῆς, καὶ μὴν παραπονιέσαι
Γιατὶ ἡ νύφη τοῦ βραδυοῦ μ' ἔσωσε τὴν ζωή μου,
Κι ἐγὼ τῆς ἔταξα προικοῦ γυναῖκα νὰ τὴν πάρω.
Καὶ σέ, σὲ στέλνω σπῆτι σου μ' εἴκοσι παλληκάρια
Μ' ἀσῆμι καὶ μὲ μάλαμα καὶ μὲ μαργαριτάρια !
Κι ἐκεῖ ἐρχόνταν κι ὁ παπᾶς μὲ στέφανα 'ς τὰ χέρι.
— Παπᾶ, ἄφσε τὰ στέφανα καὶ φέρε κολυμβῆθρα !
Ἦλθε κοπέλα τούρκισσα 'καὶ χριστιανὴ θὰ γένῃ·
Φέρε νὰ τὴν βαπτίσωμε. Γιὰ βάπτισ' τὴν 'Ελένη
Καὶ τὴν 'Ελένη ὕστερα μαζί μου στεφανώνεις.

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ, 1857. ΤΟΜΟΣ Η΄. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 184.

ΠΕΡΙ ΚΑΛΟΥ.

Α΄.

Ἐκ τῶν ἡμετέρων περὶ καλοῦ μελετῶν ἔχει ἤδη ὑπ' ὄψιν τὸ κοινὸν ὅσα ἐξεθέσαμεν ἐν τῷ ΙΗ΄ κεφαλαίῳ τοῦ *Δοκιμίου* ἡμῶν, καὶ ὅσα κατὰ διαφόρους καιροὺς πολλαχοῦ ἀνεπτύξαμεν, καὶ ἰδίως ἐν τῇ καταχωρισθείσῃ εἰς τὸ ΡΞ΄ φυλλάδιον τῆς *Πανδώρας* περὶ *Ἰδανικοῦ* διατριβῇ. Ὅτε δὲ ἐμέλλομεν νὰ ὁδηγήσωμεν τοὺς φίλους ἡμῶν ὁμιλητὰς εἰς τὴν μελέτην τοῦ τρίτου τούτου Τμήματος τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν, ἠναγκάσθημεν ν' ἀναθεωρήσωμεν τὰς περὶ τούτου διεσπαρμένας ἰδέας καὶ ἀρχάς, νὰ τὰς συναρμολογήσωμεν, ν' ἀνακαλύψωμεν τὸν σύνδεσμον αὐτῶν πρός τε τὰς ἡγουμένας καὶ ἑπομένας θεωρίας, νὰ διαφωτίσωμεν τὰς πρὸς ἀλλήλας σχέσεις, καὶ νὰ τὰς συμπληρώσωμεν διά τε τῆς ἐπιστημονικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς ἱστορικῆς μαρτυρίας. Ἐκ τούτου προῆλθε τὸ σύνολον τῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα *Αἰσθητικῆς* ἢ *Καλολογίας* γνωστῆς ἐπιστήμης, ἥτις, βάσιν ἔχουσα τὴν ἔννοιαν τοῦ καλοῦ, θεωρεῖ αὐτὸ καὶ ἐν τῇ φύσει καὶ ἐν τῇ τέχνῃ, μελετᾷ καὶ τὴν διὰ τῶν νοητικῶν δυνάμεων γνῶσιν καὶ ἀντίληψιν αὐτοῦ, καὶ τὴν διὰ τῆς καλλιτεχνίας δημιουργίαν του, καὶ τοὺς διαφόρους κλάδους τῆς παραγωγῆς τοῦ καλοῦ θεωροῦσα, ἐνδεικνύει καὶ τὴν κοινὴν αὐτῶν ἀρχὴν καὶ τὴν ἰδίαν ἑκάστου φύσιν, τὰς περὶ αὐτῶν θεωρίας της ἐπιβεβαιοῦσα διὰ τῆς ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ ἱστορικῆς αὐτῶν ἀναπτύξεως.

Ἀλλὰ κατ' αὐτὰ τὰ πρόθυρα τῆς ἐπιστήμης δύο εἰδῶν ἐνστάσεις ἀπηντήσαμεν· τὰς μὲν ἐκ τοῦ κατά τινας φύσει ἀορίστου καὶ σχετικοῦ τῆς ἐννοίας τοῦ καλοῦ, ἥτις ὡς ἐκ τούτου φαίνεται ἀνεπίδεκτος ἐπιστημονικοῦ προσδιορισμοῦ, τὰς δὲ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀπαραιτήτου εἰς τὴν ποιητικὴν ἔμπνευσιν ἐλευθερίας, ὅλως ἐναντίας φαινομένης πρὸς τὴν λογικὴν ἐκείνην ἀνάγκην, ἥτις χαρακτηρίζει τὰς ἐπιστημονικὰς θεωρίας. Ἀμφοτέρας δὲ ἀνεσκευάσα-

μεν ἢ πολὺ τοὐλάχιστον περιωρίσαμεν, παρατηρήσαντες ἀφ' ἑνὸς μέν, ὅτι τὸ κοινὸν τῆς λέξεως καὶ ἡ χρῆσις αὐτῆς ἐπὶ λίαν διαφόρων ἀντικειμένων καὶ ἐννοιῶν καὶ αἰσθημάτων, ὑποθέτει ἐξ ἀνάγκης κοινοὺς καὶ σταθεροὺς χαρακτῆρας, περὶ ὧν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ ἄνθρωποι συμφωνοῦσιν· ἀφ' ἑτέρου δέ, ὅτι ἡ ἐλευθερία τῆς δημιουργίας τοῦ καλοῦ δὲν ἀπαλλάττει αὐτὴν ὅρων τινῶν λογικότητος οἵτινες, ὡς ἐκ τούτου, τὴν ὑποβάλλουσιν εἴς τινα ἐπιστημονικὴν ἀνάγκην, καὶ εἶναι μάλιστα αὐτοὶ οἱ ὅροι τῆς πεφωτισμένης καὶ ὁριστικῆς περὶ τῶν ἔργων αὐτῆς κρίσεως.

Ἐντεῦθεν ἰδιαιτέρα τις ἐπιστήμη, ἥτις, εἰ καὶ ἐφ' ἡμῶν ἔλαβε τὸν τέλειον αὐτῆς ὀργανισμόν, οὐχ ἧττον ὑποφαίνεται ἀπὸ τῆς πρώτης ἀναπτύξεως τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἐκλείπει ὅλως σχεδὸν κατὰ τὸν μεσαιῶνα, καὶ μετὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς φιλοσοφίας ἁπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης ἀναφανεῖσα, συμμερίζεται τὴν κατὰ τὰς διαφόρους σχολὰς τύχην τῶν γενικωτέρων φιλοσοφικῶν δογμάτων καὶ ἐπὶ τέλους σήμερον κατέστη κλάδος συμφυὴς καὶ ἀχώριστος τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν ὅσαι συναποτελοῦσιν οἱονδήποτε πλῆρες φιλοσοφικὸν σύστημα.

Καὶ ἐπειδή, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς, δύο πρέπει νὰ ἔχῃ ἐσωτερικὰς διαιρέσεις, τὴν μὲν ἐν ᾗ τίθενται αἱ γενικαὶ περὶ καλοῦ θεωρίαι, τὴν δὲ τὰς ἀρχὰς περιλαμβάνουσαν μιᾶς ἑκάστης τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ τὴν ἱστορικὴν τούτων ἀνάπτυξιν, ἕπεται ὅτι ἐξ ἀνάγκης ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἐκείνων θεωριῶν ἔμελλε ν' ἀρχίσωμεν τὰς καλολογικὰς ἡμῶν παραδόσεις, περὶ ὧν διελάβομεν ἐν τῷ προμνησθέντι κεφαλαίῳ τοῦ ἡμετέρου Δοκιμίου, δηλαδή, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ὁρισμοῦ τοῦ τε καλοῦ καὶ τῶν συγγενῶν αὐτῷ ἐννοιῶν, προσπαθοῦντες ἐκ τῆς συγκριτικῆς ἀναλύσεως τῶν ἄλλων τὸν ἡμέτερον ὁρισμὸν νὰ δικαιολογήσωμεν καὶ ἔτι πληρέστερον, εἰ δυνατόν, νὰ ἀναπτύξωμεν.

Καὶ ἀπεδείξαμεν ἐκ νέου ὅτι τὸ καλόν, καθὸ χαρακτὴρ ἀνήκων εἰς τὸ ὄν, εἰς οἱαδήποτε ὄντα, καὶ εἰς οἱαδήποτε στοιχεῖα αὐτῶν, οὐδὲν ἕτερον ἠδύνατο νὰ εἶναι εἰμὴ *ὑπέροχος ὀντότης* ἐμφαίνουσα τὴν ἀνωτάτην καὶ τελειοτάτην φύσιν τῶν ὄντων. Τοῦ ὁρισμοῦ τούτου τεθέντος, οὐ μόνον εἴδομεν ὅτι ἐφαρμόζεται εἰς ὅλα τὰ εἴδη τοῦ εἴτε ἐν τῇ φύσει εἴτε ἐν τῇ τέχνῃ καλοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ καλοῦ ἠδυνήθημεν νὰ προσδιορίσωμεν, εὑρόντες αὐτὰ ἀκριβῶς ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὰ τοῦ ὄντος. Τῳόντι, καὶ τὸ καλὸν ἔχει *ὑπόστασιν* τὴν ἀλήθειαν, *μορφήν*, τὴν ἔκφρασιν δι' ἐνδοτάτης *σχέσεως* πρὸς ἀλλήλας συνδεομένας, *τόπον* καὶ *χρόνον* διὰ τῆς συμμετρίας καὶ τοῦ ῥυθμοῦ, καὶ *λογικὴν τάξιν*, εἰς ἣν ὑποτάσσεται, καθ' ἣν ἐκτιμᾶται καὶ ῥυθμίζεται, ἐξ ἧς προέρχεται, ἣν ἐκφράζει, καὶ εἰς ἣν ἀναβιβάζει τὸ πνεῦμα, αὐτὴν τὴν ἐντέλειαν τῆς λογικῆς τάξεως, ἐν ᾗ, ὡς ἤδη ἀπεδείξαμεν, κεῖται τὸ ἰδανικόν. Ὥστε τὰ στοιχεῖα τοῦ καλοῦ ἀκριβῶς ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰ στοιχεῖα τοῦ ὄντος. Ὁπουδήποτε τὰ στοιχεῖα ταῦτα τοῦ ὄντος τύχωσιν ὑπέροχα, καὶ διὰ τὴν ἰδίαν ἑκάστου φύσιν καὶ διὰ τὴν πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τὸ τέλος αὐτῶν ἁρμονίαν, ἐκεῖ ὑπάρχει τὸ καλόν.

Ἐκ δὲ τῆς συμπαραθέσεως ταύτης τῶν δύο ἐννοιῶν ἀκριβέστερον προσδιορίζεται καὶ ἡ ἰδιαιτέρα φύσις τῶν εἰδῶν ἐκείνων, ἅτινα ὑπάγονται, ὡς εἰς ἀνώτερόν τι γένος, εἰς τὸ καλόν, τοῦ ὑψηλοῦ λ. χ. καὶ τοῦ χαρίεντος. Καὶ τῳόντι, ἐὰν ταῦτα ἦσαν εἴδη τοῦ καλοῦ, πρέπει νὰ ἔχωσι τὰ αὐτὰ τοῦ γένους στοιχεῖα, πρὸς δέ, ἰδιαίτερα δι' ὧν ἀλλήλων διακρίνονται. Καὶ ἐπειδὴ τὰ στοιχεῖα τοῦ καλοῦ εἶναι τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα, τὸ ὑψηλόν, εἶναι καθ' ἡμᾶς εἶδος καλοῦ, ἐν ᾧ ὑπερτεροῦσι τὸ στοιχεῖον τῆς ἀληθείας καὶ τὸ τοῦ ἰδανικοῦ, ἀμφότερα κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτῶν ταυτιζόμενα καὶ ἀναγόμενα εἰς τὸ ἄπειρον, ὅ ἐστιν, εἶδος καλοῦ ἐν ᾧ ὑπερτερεῖ τὸ στοιχεῖον τοῦ ἀπείρου, καθὼς τὸ χάριεν εἶναι εἶδος ἠθικοῦ καλοῦ, ἱλαρὰν ἐμφαῖνον εὐμένειαν διά τινος λεπτότητος τῆς ὑλικῆς μορφῆς ἐκφραζομένην. Ἡ αὐτὴ μέθοδος ὡδήγησεν ἡμᾶς καὶ εἰς τὸν προσδιορισμὸν ἑτέρας ἐννοίας οἷον ἀντιθέτου πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ, τῆς ἐννοίας δηλαδὴ τοῦ γελοίου, ὅπερ *αἶσχος ἀνώδυνον καὶ οὐ φθαρτικὸν* ὁρίζει ὁ Ἀριστοτέλης, καὶ ὅπερ δι' αὐτῆς μάλιστα τῆς ἀντιθέσεως λίαν ἐπιτυχῶς ἐνίοτε συντελεῖ εἰς τὴν πλήρη ἔκφρασιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ καλοῦ.

Περὶ δὲ τῶν δυνάμεων δι' ὧν ἀντιλαμβανόμεθα τοῦ καλοῦ εὕρομεν διὰ λεπτομεροῦς ἀναλύσεως τῆς ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἐντυπώσεως τῶν καλῶν ἔργων τῆς φύσεως ἢ τῆς τέχνης, ὅτι ἅπασαι αἵ τε νοητικαὶ καὶ ἠθικαὶ καὶ αἰσθητικαὶ δυνάμεις συντείνουσι πρὸς ἀντίληψιν αὐτοῦ, διαφόρως πως συνδυαζόμεναι καὶ ἐνεργοῦσαι κατὰ τοὺς νόμους τῆς ἰδίας ἑκάστης ἐνεργείας καὶ κατὰ τὰς πρὸς ἀλλήλας σχέσεις, συναποτελοῦσαι τὴν καλλιτεχνικὴν *εὐαισθησίαν*, καὶ παράγουσαι οἱονεὶ ὁλικὸν ἀποτέλεσμα τὴν αἴσθησιν τοῦ καλοῦ, καὶ τὴν καθαρωτάτην καὶ σχεδὸν οὐρανίαν ἐκείνην ἡδονήν, τὴν ὁποίαν ἐμποιεῖ ἐν ἡμῖν ἡ θέα τῶν καλῶν ἀντικειμένων. Ἀλλ' ἡ *καλαισθησία*, ἡ ἰδιαιτέρα δηλαδὴ ἐκείνη *γεῦσις* τοῦ καλοῦ ἥτις εἶναι ἀρχὴ τῆς φιλοκαλίας, ὑποθέτει ὄχι μόνον τὴν εὐαισθησίαν, τὴν ἐπιδεκτικότητα δηλαδὴ τῆς ἀντιλήψεως, ἀλλὰ καὶ τὴν ἱκανότητα τῆς κρίσεως, τουτέστι τὴν ὀρθὴν τοῦ καλοῦ ἔννοιαν, πρὸς ἣν παραβάλλομεν ἐπικρινόμενα ἀντικείμενα καὶ ἣν ἔχομεν ἐκ φύσεως ἢ ἐκ παιδεύσεως. Ἡ κρίσις αὕτη ἔχει ἐπομένως νόμους καθολικοὺς καὶ ἀπολύτους μὴ καταστρεφομένους ἐκ τῆς ποικιλίας τῶν ἀνθρωπίνων κρίσεων ἀλλ' ὑπ' αὐτῆς μάλιστα μαρτυρουμένους, ὧν ἄνευ ὁ περὶ καλοῦ σκεπτισμὸς ἤθελεν ἐπικρατεῖ, συνεπιφέρων τὸν περὶ ἀληθοῦς καὶ ἀγαθοῦ, καὶ διὰ τῆς καλλιτεχνίας τὴν λογικότητα καὶ ἠθικότητα συνδιαφθείρων, διότι ἡ ὀρθὴ περὶ καλοῦ κρίσις εἶναι ἀχώριστος τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς ὀρθῆς συνειδήσεως.

Ἀλλ' ἡ ἀντιληπτικὴ τοῦ καλοῦ δύναμις καὶ ἡ ὀρθὴ περὶ αὐτοῦ κρίσις δὲν ἀρκοῦσι πρὸς δημιουρ-

γίαν τοῦ καλοῦ. Ἡ ποιητικὴ τοῦ καλοῦ δύναμις ὑποθέτει αὐτάς, ἀλλὰ δὲν ἀναπληροῦται ὑπ' αὐτῶν. Τὴν θαυμαστὴν ταύτην δύναμιν, εἴτε ἔμπνευσιν εἴτε ἐπίπνοιαν εἴτε μεγαλόνοιαν, εἴτε ὁπωσδήποτε ἄλλως αὐτὴν ὀνομάσωμεν, δὲν δυνάμεθα διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου νὰ μελετήσωμεν, δι' ἧς πάσας τὰς ἄλλας γνωρίζομεν, δηλ. διὰ τῆς συνειδήσεως· διότι οὔτε πάντες ἔχομεν αὐτήν, οὔτε οἱ κεκτημένοι αὐτὴν δύνανται νὰ ἔχωσι, καθ' ἣν στιγμὴν μάλιστα κυριεύονται ὑπὸ τῆς ἐνεργείας της, τὴν καθαρὰν ἐκείνην ἐνόρασιν, δι' ἧς μόνης ἤθελον δυνηθῆ νὰ τὴν περιγράψωσι. Καὶ καθὼς ἐπὶ παντὸς πρώτου κατὰ τὴν πραγματικὴν τάξιν τῶν ὄντων, δὲν δυνάμεθα νὰ περιγράψωμεν τὴν φύσιν αὐτοῦ εἰμὴ ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν χαρακτήρων καὶ ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων, ὡσαύτως τὴν πρώτην ταύτην κατὰ τὴν λογικὴν τάξιν ἐνέργειαν τοῦ πνεύματος δὲν δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν εἰμὴ ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν αὐτῆς φαινομένων. Ἐκ δὲ τῶν ἐξωτερικῶν τούτων σημείων παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος δύναμις εἶναι σπανία καὶ ἔκτακτος, οὔτε εἰς πολλοὺς οὔτε πάντοτε ἀναφαινομένη, ὅτι εἶναι αὐθόρμητος καὶ ἐλευθέρα, μὴ ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς θελήσεως, μὴ ἀποκτωμένη διὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως, οὐδὲ διὰ τῆς παραδόσεως μεταδιδομένη, ὅτι ἀγνοοῦμεν πότε καὶ ποῦ καὶ πῶς καὶ διατί ἐμφανίζεται, ὅτι πάσης ἄλλης ἀνωτέρα καὶ πάσας προϋποθέτουσα, συνενοῖ καὶ δεσπόζει καὶ ὑποτάσσει αὐτὰς καὶ μεταχειρίζεται, διά τινος ἐνεργείας ὅλως ἐκτάκτου καὶ ἀπροσδοκήτου, τῆς ὁποίας κατὰ διαφορὰν ὅλων τῶν ἄλλων τοῦ πνεύματος ἐνεργειῶν, δὲν δυνάμεθα τοὺς ὅρους καὶ τοὺς νόμους νὰ προσδιορίσωμεν ἀκριβῶς, ἀναγκαζόμενοι μόνον ἐξωτερικῶς νὰ τοὺς ἐκδηλώσωμεν. Παρατηροῦμεν ἐπὶ τέλους ὅτι, τρόπον τινά, ἔξωθεν καὶ ἄνωθεν κατερχομένη, κυριεύει τοὺς ὑπ' αὐτῆς κατεχομένους ὡς ἔνθεος μανία, καθιστῶσα αὐτοὺς δημιουργοὺς καὶ ἐκλεκτὰ ὄργανα τῆς θεότητος διά τινος μυστηριώδους τῆς ἐν αὐτῇ ποιητικῆς δυνάμεως ἀποῤῥοίας.

Ἀλλά, καίτοι προικισμένοι μὲ τὸ θεῖον τοῦτο προνόμιον, εἶναι οὐχ ἧττον πλάνη νὰ πιστεύωσιν οἱ καλλιτέχναι, καὶ ἰδίως οἱ ποιηταί, ὅτι δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην ἰδιαιτέρας ἀγωγῆς καὶ ἐκπαιδεύσεως· διότι, ἀπ' ἐναντίας, ὅσον ὑψηλοτέρα καὶ εὐγενεστέρα ἡ ἀποστολή των, τόσον εἶναι δυσκολώτερα τὰ ἔργα των καὶ ἐὰν μεγάλη ἡ δόξα των, τρομερὰ καὶ ἡ εὐθύνη των. Ὅθεν, παρὰ τὴν μερικὴν τῆς ἰδίας τέχνης διδασκαλίαν, καὶ τὴν μελέτην τῶν ἐντελεστέρων αὐτῇ; προϊόντων, ἀνάγκη νὰ λάβωσι καὶ γενικὴν γνῶσιν τοῦ ἀνθρώπου, τῆς κοινωνίας, τῆς ἱστορίας τοῦ ὑλικοῦ κόσμου, ὅλων, εἰ δυνατόν, τῶν ἐπιστημῶν, ἀφ' οὗ ὑπόστασις τοῦ καλοῦ εἶναι τὸ ἀληθές, καὶ ἀφ' οὗ ἡ παρὰ τῆς ἐμπνεύσεως ζωογονουμένη φαντασία βάσιν καὶ ὑποστήριγμα πρέπει νὰ ἔχῃ τὸν λόγον. Τὰ δὲ φῶτα τοῦ πνεύματος πρέπει νὰ συνάδωσι πρὸς τὴν μόρφωσιν τῆς καρδίας· διότι ἐὰν τὸ καλὸν ἐκφράζει τὸ ἀληθές, τείνει φύσει πρὸς τὸ ἀγαθόν· καὶ οὕτως ἡ σοφία καὶ ἡ ἀρετὴ χρησιμεύουσιν ὡς προκάθαρσις τῆς ψυχῆς τῶν καλλιτεχνῶν πρὸς ὑποδοχὴν τῆς ἐμπνεύσεως, καὶ τότε δὴ τότε, ἀνώτεροι πάντων ἀνθρώπων γενόμενοι, ἀναδείκνυνται ὡς μεγάλοι ἱεροφάνται καὶ μυσταγωγοὶ τῆς θείας ἐπιστήμης καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ.

Ἐκ τῆς ὑψηλῆς ταύτης περιωπῆς, εἰς ἣν ἐθέσαμεν τὸν καλλιτέχνην, διορῶμεν ποία εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἡ φύσις καὶ ἡ ἀποστολὴ τῆς καλλιτεχνίας.

Ἡ καλλιτεχνία δὲν εἶναι μίμησις τῆς φύσεως, ὡς ἐπιπόλαιοι τινὲς φιλόσοφοι ἐδόξαζον καὶ βάναυσοι καλλιτέχναι ἀπεδέχοντο· ἐὰν ἦτο μίμησις ἁπλῶς, ἤθελεν εἶσθαι καὶ αὐτῶν τῶν μηχανικῶν τεχνῶν κατωτέρα. Ἡ καλλιτεχνία εἶναι ποίησις τοῦ καλοῦ. Ἡ φύσις καὶ ἡ καλλιτεχνία τὸ αὐτὸ ἔχουσι πρωτότυπον, ὅπερ ἡ μὲν ἐκδηλοῖ διὰ τοῦ πραγματικοῦ, ἡ δὲ ἐκφράζει διὰ τοῦ καλοῦ. Λαμβάνει τὰ στοιχεῖα παρὰ τῆς φύσεως, ἀλλὰ ἄλλως πως συναρμολογεῖ, συνενοῖ ἢ χωρίζει αὐτὰ καὶ μυριοτρόπως συνδυάζει, ἱκανοποιοῦσα τὴν ὕλην, παρατείνουσα καὶ συμπληροῦσα τὴν δημιουργίαν· διὸ τινὲς τῶν καλολόγων διϊσχυρίζονται, ὅτι τὸ τεχνητὸν καλὸν εἶναι αὐτοῦ τοῦ φυσικοῦ ἀνώτερον καὶ τελειότερον.

Ἐκ τούτων ἕπεται, ὅτι ἡ καλλιτεχνία οὐσιωδῶς εἶναι μία, πολλὰς ἔχουσα μορφάς, διάφορα μέσα, ἀλλὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν καὶ ἀρχήν, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπόν. Καὶ ἐπειδὴ ὑπόστασις τοῦ καλοῦ εἶναι ἡ ἀλήθεια, καὶ ἀνωτάτη ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ ἀλήθεια εἶναι ἡ θρησκευτική, πάντα τὰ ἄλλα κοινωνικὰ στοιχεῖα ῥυθμίζουσα καὶ κατὰ τὸν ἴδιον τύπον διαπλάττουσα, ἡ καλλιτεχνία ἁπανταχοῦ τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἱστορίας ὡς ἔκφρασις τῆς κοινωνίας ἀναφαινομένη, εἶναι δι' αὐτὸ τοῦτο ἔκφρασις τοῦ θρησκεύματος. Τοῦτο σαφέστατα ἀποδεικνύει ἡ ἱστορία κατὰ τὸν ἀνατολικὸν κόσμον, τὸν Ἑλληνορωμαϊκόν, τὸν μεσαιῶνα, καὶ τὰς νέας κοινωνίας. Ἀλλὰ τοῦτο συγχρόνως δηλοῖ ὅτι αἱ ἱστορικαὶ φάσεις τῆς καλλιτεχνίας δὲν ἐπαναλαμβάνονται, ἀλλὰ διαδέχονται ἀλλήλας, φέρουσαι ἑκάστη, ὡς αἱ ὧραι τοῦ ἔτους, ἴδια ἄνθη καὶ ἰδίους καρπούς· καὶ καθὼς δὲν ἀληθεύει ὅτι ἡ καλλιτεχνία μιμεῖται τὴν φύσιν, ὡσαύτως καὶ πολὺ ὀλιγώτερον δὲν ἀληθεύει ὅτι πρέπει ἑαυτὴν νὰ μιμῆται καὶ νὰ μεταγράφῃ, καταντῶσα, ἀντὶ ἐλευθέρας καὶ πρωτοτύπου δημιουργίας τῆς μεγαλονοίας, ψυχρὰ ἐπανάληψις ἑαυτῆς καὶ μιμήσεως μίμησις. Τοῦτο ἐπὶ τέλους παρέχει πρόχειρον καὶ ἀσφαλῆ λύσιν τοῦ μεταξὺ κλασικῶν καὶ ῥωμαντικῶν πολυκρότου ζητήματος, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ζήτημα, ἅμα σκεφθῇ τις ποία εἶναι ἡ φιλοσοφικὴ φύσις, ἡ κοινωνικὴ καὶ ἱστορικὴ ἀποστολὴ τῆς καλλιτεχνίας, καὶ ποῖοι οἱ ἀπαραίτητοι ὅροι τῆς δημιουργίας της. Τῶν κλασικῶν ὁ ἰσχυρισμός, ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει, ἀνάγεται εἰς προφανῆ ἀντίστασιν καὶ παραλογισμόν· διότι, ἐὰν ὀφείλωμεν νὰ μιμηθῶμεν τοὺς ἀρχαίους, οὗτοι οὐδένα ἐμιμή-

μήθησαν, καὶ ἐὰν ἡ πρωτοτυπία εἶναι ὁ ἐκφανέστερος καὶ λαμπρότερος αὐτῶν χαρακτὴρ, πῶς νὰ συμβιβάσωμεν αὐτὴν μὲ τὴν μίμησιν;

Ὅμως ὑπάρχει στοιχεῖον τῆς κλασικῆς καλλιτεχνίας πολύτιμον, πάντοτε καὶ πανταχοῦ ἀξιομίμητον καὶ ἀξιοσπούδαστον. Τὸ στοιχεῖον τοῦτο εἶναι τύπος ἐξωτερικεύων πληρέστατα τὴν ἰδέαν συμφώνως πρὸς τοὺς αἰωνίους καὶ ἀναλλοιώτους νόμους τοῦ καλοῦ. Ἡ πλαστικὴ λεγομένη ἐντέλεια ἢ ἡ τελειότης τῆς μορφῆς ἀναφαίνεται καθ' ὅλους τοὺς κλάδους τῆς ἀρχαίας τέχνης, πάντοτε ἀκμάζουσα καὶ διαπρέπουσα, καὶ μὲ ἀκήρατον κάλλος τὰ ἔργα τῶν ἡμετέρων προγόνων ἐπικοσμοῦσα. Συνίσταται δὲ ἐκ πολλῶν ὁμοῦ στοιχείων πρὸς ἓν ἀποτέλεσμα συνεργούντων, τῶν ὁποίων ἀκριβῆ καὶ διακεκριμένην ἰδέαν δὲν παρέχουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ καλολόγοι, καὶ τὰ ὁποῖα ἀνάγονται καθ' ἡμᾶς, εἰς τὰ ἑπόμενα. Εἰς τὴν ἁπλότητα, τὴν ἀχώριστον τῶν μεγάλων ἔργων τῆς φύσεως, πολλὰ ἐκδηλούσης δι' ὀλίγων καὶ πραγματοποιούσης, ἁπλότητα σημείων, γραμμῶν, σχημάτων, λέξεων, ἤχων· εἰς τὴν ἀφέλειαν τὴν ἀποκλείουσαν πᾶν βεβιασμένον καὶ ἐπιτετηδευμένον, καὶ παντοῖα κινήματα, θέσεις, στάσεις, ἐννοίας, εἰκόνας, αἰσθήματα, τηροῦσα τὴν δυσέφικτον ἐκείνην φυσικότητα δι' ἧς ἡ τέχνη ἁμιλλωμένη πρὸς τὴν φύσιν, οὐχ ἧττον ἀποκρύπτει ἑαυτὴν καὶ λανθάνει, ὄπισθεν τῆς φύσεως ἐνεργοῦσα· εἰς τὴν σύμμετρον καὶ εὔρυθμον ἐκείνην διάταξιν εἴτε διὰ τῆς ὕλης εἴτε διὰ τοῦ λόγου ἐκφραζομένην, ἐν ᾗ οὐδὲν πλέον ἢ ἔλασσον τοῦ δέοντος· εἰς τὴν διαύγειαν ἢ διαφάνειαν τῆς μορφῆς τῆς οὕτως ἐνοποιουμένης καὶ ταυτιζομένης τῇ ὑποστάσει, ὥστε οὐ μόνον δὲν παρεμποδίζει τὴν ἀνάπτυξιν καὶ φανέρωσιν αὐτῆς, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ἐκφανεστέραν καὶ λαμπροτέραν αὐτὴν ἀπεργάζεται· τέλος, εἴς τινα χάριν καὶ γαλήνην περιβάλλουσαν, ὡς ἀτμοσφαῖρα τοῦ ἰδανικοῦ, τὰ ἀρχαῖα καλλιτεχνήματα, διότι ἐν τῷ ἰδανικῷ μόνον ὑπάρχει ἡ γαλήνη αὕτη καὶ ἐκεῖθεν κατέρχεται καὶ πρὸς τὸ ἰδανικὸν ἀναβιβάζει τὸ πνεῦμα. Τὸ σύνολον τῶν χαρακτήρων τούτων συναισθανόμεθα διὰ τοῦ αἰσθήματος, καὶ ἀνακαλύπτομεν διὰ τῆς ἀναλύσεως ἐν παντὶ κλάδῳ τῆς ἀρχαίας καλλιτεχνίας, ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ ὡς ἐν τῇ γλυπτικῇ καὶ ζωγραφίᾳ καὶ πολὺ μᾶλλον ἐν τῇ μουσικῇ καὶ ποιήσει. Τοῦτο εἶναι τὸ στοιχεῖον τὸ ὁποῖον καὶ δυνάμεθα καὶ ὀφείλομεν νὰ μιμηθῶμεν, διότι καὶ τεχνολογικὸν εἶναι, καὶ ἀποκτᾶται διὰ τῆς μελέτης, καὶ νόμιμον καὶ πρὸς τελειότητα παντὸς ἔργου καλοῦ ἀναγκαῖον καὶ ἀπαραίτητον. Κατὰ τοῦτο ἡ μελέτη τῆς ἀρχαιότητος μορφόνει τὴν φιλοκαλίαν, καὶ τὴν καλαισθησίαν ἐμποιεῖ καὶ ἀναπτύσσει, δι' αὐτῆς δὲ καὶ τὴν ὀρθότητα τοῦ πνεύματος ἐπιφέρει καὶ πρός τινα θεῖον νόμον ῥυθμίζει τὸ αἴσθημα καὶ τὴν καρδίαν. Διὰ τοῦτο ἡ πρώτη ἐκπαίδευσις εἶναι καὶ πρέπει νὰ ἦναι ἁπανταχοῦ καὶ πάντοτε κλασική, παρέχουσα εἰς τὴν ἀνθρωπότητα σοφώτατον μάθημα καὶ ἐντελὲς τοῦ καλοῦ παράδειγμα καὶ ἀνεξάντλητον διδασκαλίαν. Ὥστε τὸ τελευταῖον συμπέρασμα εἰς τὸ περὶ κλασικῶν καὶ ῥωμαντικῶν ζήτημα εἶναι, ὅτι εἰ μὲν ἡ πνευματικὴ ὑπόστασις τῆς καλλιτεχνίας πρέπει νὰ ἦναι πάντοτε τὸ ἀπαύγασμα τῆς ἐποχῆς, τῆς κοινωνίας, τῶν ἰδεῶν, τῶν ἀρχῶν, τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, τῶν ἑκάστοτε ἐπιφαινομένων ἠθικῶν ἀναγκῶν τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ τύπος αὐτῆς καὶ ἡ μορφὴ πρέπει νὰ εἶναι πάντοτε σύμφωνοι πρὸς τὴν πλαστικὴν τελειότητα τῶν ἀρχαίων, διότι οὕτω μόνον δύναται νὰ συμφωνῇ πρὸς τοὺς καθολικοὺς καὶ ἀναγκαίους νόμους τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ.

Διότι καθὼς τὸ καλὸν σχετίζεται πρὸς τὸ ἀληθὲς τὸ παρέχον εἰς αὐτὸ τὴν ὑπόστασιν, παρομοίως ἀχώριστον εἶναι τοῦ ἀγαθοῦ, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι εἰμὴ αὐτὸ τὸ ἀληθὲς ἐν ἐνεργείᾳ. Τὸ ἀγαθὸν ἀναγκαίως καὶ ἀναποφεύκτως παράγεται ὑφ' οἱουδήποτε καλοῦ, οὐχὶ ὅμως ἀμέσως καὶ ἀπ' εὐθείας, διὰ τῆς ἠθικῆς διδασκαλίας ἢ διὰ τοῦ ἠθικοῦ παραδείγματος, διότι πολλάκις μάλιστα φαίνεται τὸ ἐναντίον, ἀλλὰ διὰ τῆς ἰδανικῆς ἐκείνης τάξεως, ἣν τὸ καλὸν ἐκδηλοῖ καὶ ἀποκαλύπτει, καὶ δι' ἧς τὰς μὲν αἰσθήσεις διὰ καθαρωτάτης ἡδονῆς τέρπει καὶ κατακηλεῖ, τὴν δὲ καρδίαν εὐαρέστως συγκινεῖ διά τινος γλυκυτάτης καὶ ἀνικήτου συμπαθείας, καὶ τὸ πνεῦμα τέλος εὐοδεῖ καὶ ῥυθμίζει, εἰσάγον καὶ εἰς αὐτὸ ὑπὸ τὴν μαγικὴν ἐσθῆτα τῆς φαντασίας τὴν αὐστηρὰν ἐκείνην λογικότητα τὴν ὑπολανθάνουσαν εἰς τὰ ἔργα τῆς τέχνης ἀλλ' οὐχ ἧττον ὑποστηρίζουσαν αὐτά, ὡς τὸ σύστημα τῶν ὀστέων ὑποστηρίζει τὸ σῶμα. Διὰ τοῦτο αἱ καθ' ἡμᾶς ἀναφανεῖσαι θεωρίαι, δι' ὧν διδάσκεται ἡ ἐλευθερία τῆς τέχνης, καὶ ἡ τέχνη διὰ τὴν τέχνην, εἶναι ὄχι μόνον παράλογοι καὶ ἀντιβαίνουσαι καὶ εἰς τὴν ὀρθὴν ἔννοιαν τοῦ καλοῦ καὶ εἰς τὴν νόμιμον ἐνέργειαν καὶ ἀποστολὴν τῆς καλλιτεχνίας, ἀλλὰ καὶ ἀδύνατοι κατὰ τὴν ἐφαρμογήν των, διότι τὸ καλόν, συμφυὲς ὂν τῷ ἀγαθῷ, εἶναι ἀχώριστον αὐτοῦ, ὡς εἶναι ἀχώριστος ἡ ὑπόστασις ἀπὸ τῆς μορφῆς, ἡ ἀρχὴ ἀπὸ τῆς συνεπείας, καὶ τὸ αἴτιον ἀπὸ τοῦ ἀποτελέσματος· εἶναι θεωρίαι χρησιμεύσασαι ἐν καιρῷ ὡς δικαία καὶ σωτήριος ἀντενέργεια κατὰ τῆς δουλοπρεποῦς καὶ σχολαστικῆς τῶν κλασικῶν μιμήσεως, ἀλλ' ἴσως ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἁπανταχοῦ σχεδὸν τῆς Εὐρώπης ἐπενεγκοῦσαι τὰς ὑπερβολάς, τὰς παρεκτροπάς, τὸν ἀχαλίνωτον νεωτερισμὸν καὶ τὸν εἰς πᾶν εἶδος αἰσχρότητος ἐκτραχηλισμόν, τὸν ὁποῖον δικαίως θρηνεῖ πᾶσα εὐαίσθητος καρδία ὡς αἴτιον κυριώτατον πάσης πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς διαφθορᾶς.

Τοιαῦται εἶναι αἱ συνέπειαι εἰς ἃς ἐφθάσαμεν θεωρήσαντες τὴν ἀλήθειαν ὡς ὑπόστασιν τοῦ καλοῦ καὶ τῆς καλλιτεχνίας. Ἀλλ' εἰς τί ἀνάγονται τὰ λοιπὰ τοῦ καλοῦ στοιχεῖα; εἰς τὴν ἔκφρασιν· διότι ἔκφρασις εἶναι καὶ ἡ μορφὴ αὐτῆς καὶ τὸ αἴτιον τῆς πρὸς ἀλλήλας σχέσεως, καὶ τὸ ἐνδόσιμον τοῦ ῥυθμοῦ, καὶ ἡ γεννητικὴ τῆς συμμετρίας ἀρχή, καὶ αὐτὸ ἐπὶ τέλους τὸ ἰδανικόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνώ-

τατος βαθμὸς λογικότητος καὶ ἀληθείας, τὸ ὁποῖον ἐκτυποῦται μὲν διὰ τοῦ πραγματικοῦ ἐν τῇ φύσει, ἀποκαλύπτεται δὲ καὶ ἐκφράζεται διὰ τοῦ καλοῦ ἐν τῇ τέχνῃ. Διὰ τοῦτο ἡ ἔκφρασις εἶναι ὁ ἀνώτατος νόμος πάσης καλλιτεχνίας, καὶ πάντα τὰ συνιστῶντα τὰ καλλιτεχνήματα μόρια ἀνάγονται ἐπὶ τέλους εἴς τινα πνευματικὴν ὑπόστασιν διά τινων ὑλικῶν σημείων ἐκφραζομένην. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἑνότης, ἡ ἰδιάζουσα κυρίως εἰς τὸ πνευματικόν, καὶ ἡ πολλότης ἢ ποικιλία, ἀχώριστος τῆς ὕλης καὶ παντὸς ὑλικοῦ στοιχείου προσόν, καὶ ἡ ἐξ ἀμφοτέρων προκύπτουσα ἁρμονία. Ἐὰν δὲ τὸ ὑλικὸν τοῦτο στοιχεῖον καθ' ἑαυτὸ θεωρήσωμεν, καὶ εἰς τὰ ἐξ ὧν συντίθεται ἀναλύσωμεν, εὑρίσκομεν ὅτι οὐδὲν ἕτερον εἶναι εἰμὴ συνύπαρξις ὑλικῶν σημείων ἐν τόπῳ, ἢ διαδοχὴ ὑλικῶν φαινομένων ἐν χρόνῳ· καὶ ἐκ τούτου δύο τάξεις ὡραίων τεχνῶν διακλαδοῦνται, ὧν ἡ μὲν τὰς ἐν τόπῳ εἰκαστικὰς καὶ παραστατικὰς περιλαμβάνει, διὰ τῆς ὁράσεως ἑπομένως ἐνεργούσας ἐπὶ τοῦ πνεύματος, οἷαι ἡ ἀρχιτεκτονική, ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ ζωγραφία· ἡ δὲ τὰς ἐν χρόνῳ διαδοχικάς, καὶ διὰ τῆς ἀκοῆς πληττούσας τὸ πνεῦμα, οἷαι ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ποίησις· δύο τάξεις τεχνῶν αἵτινες, κατὰ τὴν διαφορὰν ὧν ἔχουσι μέσων, διακρίνονται ἀλλήλων, ἰδίαν ἔχουσι περιφέρειαν, ἄλλη ἄλλης εὐρυτέραν, ταὐτιζόμεναι ὅμως καὶ ὡς ἐκ τῆς ἀρχῆς ἐξ ἧς ἀπορρέουσι καὶ ὡς ἐκ τοῦ πρὸς ὃν ἀποβλέπουσιν ὅρου, ἀλλ' οὐχ ἧττον διακρινόμεναι ἀλλήλων, καὶ μὴ δυνάμεναι ἄνευ ἀταξίας καὶ μεγίστης βλάβης ἑκάστης νὰ συγχυθῶσιν.

Ἐκ τῆς φυσικῆς ταύτης τῶν τεχνῶν κατατάξεως προκύπτει καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλας συγγένεια καὶ συνάφεια, καὶ ἡ ὑπ' ἀλλήλων βοήθεια καὶ συμπλήρωσις. Τῷ ὄντι, αἱ τρεῖς πρῶται λ. χ. λίαν εὐπρεπῶς συνενοῦνται εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ καλλιτέχνημα, καὶ ὡσαύτως αἱ δύο ἄλλαι, δι' ἐνδοτάτων σχέσεων συνέχονται καὶ ἀμοιβαίως συμπληροῦνται. Παρομοίως, ἐν ᾧ αἱ τρεῖς πρῶται εὐδοκιμοῦσιν ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν ὑλικῶν ἀντικειμένων, ἡ περιγραφὴ αὕτη δὲν ἐγχωρεῖ ἐν τῇ μουσικῇ, καὶ ἄλλους τρόπους ἀπαιτεῖ κατὰ τὴν ποίησιν, ὡς ἄριστα ἀπέδειξε τοῦτο ἐν τῇ περὶ τοῦ Λαοκόοντος ὡραίᾳ αὐτοῦ διατριβῇ ὁ Λεσίγγος· καὶ ἐν ᾧ αἱ τρεῖς πρῶται μόνον τὴν μίμησιν ἐπιδέχονται καὶ τὴν μεταγραφήν, αἱ δύο ἄλλαι οὐ μόνον ἐπιτρέπουσιν ἀλλ' ὑποθέτουσι καὶ ἀπαιτοῦσι τὴν διὰ τῆς ἐπαναλήψεως παράστασιν, διδούσαν ἀφορμὴν εἰς νέας τέχνας παραγώγους οὕτως εἰπεῖν καὶ ὑποτελεῖς, τὴν διὰ τῶν ὑποκριτῶν καὶ ἀοιδῶν ἐκτέλεσιν τῶν μελῶν καὶ ᾀσμάτων· διὰ τοῦτο μᾶλλον αὗται ἐνεργοῦσιν ἐπὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας διά τινος ἐπιπροσθέτου δημιουργίας, τὴν ὁποίαν ἐσωτερικῶς καὶ ἄκοντες ἐπαναλαμβάνουσιν οἱ ἀκροώμενοι, ζωηρότερον δι' αὐτοῦ τούτου ὑπ' αὐτῶν συγκινούμενοι, καὶ εὐκολώτερον ἑπομένως περὶ αὐτῶν κρίνοντες, καίτοι μὴ μεμυημένοι τὰ μυστήριά των. Ἐκ τούτου τελευταῖον καὶ ὁ διάφορος βαθμὸς τῆς ἐκφραστικότητος τῶν τεχνῶν τούτων, δι' οὗ κατατάσσονται κατά τινα κλίμακα ἥτις ἀπὸ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τοῦ κατωτάτου βαθμοῦ, μέχρι τοῦ ἀνωτάτου τῆς ποιήσεως προβαίνουσα τοὺς διαμέσους βαθμούς, τῆς γλυπτικῆς, τῆς ζωγραφίας καὶ μουσικῆς διέρχεται. Καὶ πραγματικῶς, ἐν ᾧ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ διὰ τοῦ συνδυασμοῦ γεωμετρικῶν σχημάτων καὶ ὑλικῶν μορφῶν, κατά τινας ἰδιαιτέρους νόμους γινομένου, ἐκφράζει μόνον γενικὰς καὶ ἀφῃρημένας ἐννοίας, ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ ζωγραφία ἐκφράζουσι διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, καὶ διὰ τοῦ ὑλικοῦ κόσμου αὐτὸ τὸ πνεῦμα, καὶ ζωηροτέραν διεγείρουσι συμπάθειαν ἐν τῇ ψυχῇ τῶν θεωμένων.

Καὶ ἡ μὲν μουσικὴ ἓν μόνον στοιχεῖον τοῦ πνεύματος ἐκφράζουσα, τὸ αἴσθημα διὰ καθαρωτάτου καὶ ἁπλουστάτου μέσου, τοῦ ἤχου καὶ κατὰ τοὺς αὐστηροτάτους νόμους τοῦ ῥυθμοῦ, τῆς μελῳδίας καὶ ἁρμονίας, εἶναι ἐξ ἀνάγκης ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην συγκινητική· ἡ δὲ ποίησις καὶ τὴν περιγραφὴν καὶ τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν εἰκόνα καὶ τὸ αἴσθημα ἐν τῷ εὐρυτάτῳ αὐτῆς κύκλῳ περιλαμβάνουσα, καὶ πάντα ταῦτα οὐ μόνον διὰ τοῦ ῥυθμοῦ καὶ τῆς ἁρμονίας, ἀλλὰ διὰ τοῦ περιεκτικωτάτου μέσου, τοῦ λόγου, ἐκφράζουσα καὶ ἀποκαλύπτουσα, δικαίως τίθεται ἐπὶ τῆς ἀνωτάτης βαθμίδος τῆς καλλιτεχνίας, καὶ ὑπὸ πάντων ἀναγνωρίζεται βασιλὶς τῶν τεχνῶν, ἡ διὰ τοῦ λόγου πληρεστέρα ἀποκάλυψις αὐτοῦ τοῦ ἰδανικοῦ, καὶ ἡ ὑψίστη καὶ εὐγενεστάτη καὶ ὄντως ποίησις τοῦ καλοῦ καὶ δημιουργία. Ἀλλ' ἡ διάφορος αὕτη ἐκφραστικότης τῶν τεχνῶν ἐν ᾧ χρησιμεύει πρὸς ἀκριβέστερον προσδιορισμὸν τῆς περιφερείας καὶ τοῦ ἔργου καὶ τῶν νομίμων ἑκάστης ἀξιώσεων, δὲν ἐλαττόνει τὴν σχετικὴν αὐτῶν τιμήν, καὶ οὐδεμίαν καθιεροῖ ἔλλογον ὑπεροχὴν πρὸς ἀλλήλας, διότι ἑκάστη αὐτῶν ἔχει ἴδια πλεονεκτήματα τὰς ἐλλείψεις ἀναπληροῦντα, καὶ ὅλαι ὁμοῦ συμπαρίστανται ὡς σεμναὶ παρθένοι, αἵτινες ἐξ ἴσου ἐμφαίνουσιν ἐν τῷ κάλλει τοῦ προσώπου τὴν αὐτὴν οὐράνιον καταγωγήν.

Πρὶν ἢ ἐπιχειρήσωμεν τὴν θεωρίαν καὶ τὴν ἱστορίαν ἑκάστης τῶν τεχνῶν τούτων, δύο ἀπαντήσαμεν ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἐνταῦθα μόνον ἠδυνάμεθα νὰ πραγματευθῶμεν, καὶ τὰ ὁποῖα θεωροῦμεν πρὸς ἄλληλα σχετιζόμενα καὶ τρόπον τινὰ ἀλληλένδετα. Τὸ μὲν ἀφορᾷ τὴν ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ δημιουργίᾳ πρωτοτυπίαν, τὸ δὲ τὰς σχέσεις τοῦ τεχνικοῦ καλοῦ πρὸς τὸ φυσικόν. Ἔπρεπε τῷ ὄντι νὰ ἴδωμεν πρότερον τί εἶναι τὸ ἐν τῇ φύσει καλόν, τί τὸ διὰ τῆς τέχνης ποιούμενον, πῶς σχετίζεται τοῦτο πρὸς τὸ ἀληθές, τὴν ἱστορίαν, τὸ ἀγαθόν, ποῖος ὁ ἀνώτατος νόμος τῆς καλλιτεχνίας, καὶ πῶς οἱ διάφοροι αὐτῆς κλάδοι βαθμολογοῦνται, ἵνα ἐννοήσωμεν ἐὰν καὶ κατὰ τί ἐγχωρῇ ἐν αὐτῇ ἡ πρωτοτυπία, τί οὐσιωδῶς εἶναι, ἐὰν ἔχῃ ὅρια καὶ ποῖα. Ὡσαύτως ἔπρεπε νὰ προηγηθῇ ἡ γενικὴ τῶν τεχνῶν θεωρία, ἵνα ἴδωμεν πῶς σχετίζεται τὸ τεχνητὸν καλὸν πρὸς τὸ φυσικόν. Συνδέονται δὲ τὰ δύο ζητήματα πρὸς ἄλληλα, διότι, ἀφ' οὗ μάθωμεν κατὰ

τί καὶ κατὰ πόσον νεωτερίζει ὁ ἄνθρωπος ἀπέναντι τῆς φύσεως, ἴδια στοιχεῖα προσθέτων εἰς τὴν δημιουργίαν της, τότε μόνον δυνάμεθα ἀκριβῶς νὰ προςδιορίσωμεν τὰς μεταξὺ τῆς καλλιτεχνίας καὶ φύσεως σχέσεις.

Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου, ἡ πρωτοτυπία, ἀπολύτως καὶ καθ' ἑαυτὴν θεωρουμένη, ἤθελεν εἶσθαι δημιουργία ὅλως νέα, οὐδὲν ἔξωθεν προσλαμβάνουσα, καὶ οἴκοθεν τὰ πάντα παράγουσα καὶ δημιουργοῦσα· ἀλλ' οὕτως ἐννοουμένη, εἰς μόνον τὸν Θεὸν ἰδιάζει, οὐδέποτε καὶ οὐδαμῶς εἰς τὸν ἄνθρωπον. Πῶς λοιπὸν γίνεται καὶ λέγεται οὗτος πρωτότυπος; Ἵνα ἀπαντήσωμεν, ἀνάγκη νὰ ἐνθυμηθῶμεν τί τὸ καλὸν καὶ τί ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία. Καὶ εἴδομεν, ὅτι ἡ πνευματικὴ τοῦ καλοῦ ὑπόστασις ἀνάγεται εἴς τινα ἀνωτάτην ἀλήθειαν· καὶ ἐπειδὴ τὸ ἀληθὲς, καθ' ἃ ἐν τῇ λογικῇ ἐξεθέσαμεν, οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ ἡ νόησις τοῦ ὄντος, καὶ τὸ ὂν προϋπάρχει τῆς νοήσεως, ἄρα δὲν δημιουργοῦμεν τὸ ἀληθὲς, ἀλλὰ τὸ εὑρίσκομεν, καὶ ἐντεῦθεν αἱ λέξεις *εὕρεσις*, *ἐπίνοια*, **inventio** κατὰ τὴν καλλιτεχνικὴν αὐτῶν ἔννοιαν· ὥστε, κατὰ τὸ στοιχεῖον τοῦτο ἡ καλλιτεχνία συνάπτεται μὲ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἐπιστήμην, καὶ οὐδὲν δημιουργεῖ. Ἀλλὰ παρὰ τὴν ὑπόστασιν, τὸ καλὸν ἔχει καί τινα μορφὴν δι' ὑλικῶν σημείων καὶ συμβόλων ἐκφράζουσαν τὴν ἰδέαν, ἔχει καὶ χρονικοὺς καὶ τοπικοὺς νόμους, τὸν ῥυθμὸν καὶ τὴν συμμετρίαν· καὶ τὰ μὲν ὑλικὰ σύμβολα προϋπάρχουσιν, οἱ δὲ νόμοι εἶναι καθολικοὶ, ἀναγκαῖοι, ἀπόλυτοι, ἀνεξάρτητοι τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως καὶ ἐλευθερίας, ὥστε οὐδὲ περὶ ταῦτα φαίνεται, ὅτι δύναται νὰ ὑπάρξῃ πρωτοτυπία. Πρὸς τούτοις τὸ σύνολον τῶν ἐκφραστικῶν μέσων εἶναι ἀχώριστον τῆς ἐκφραζομένης ὑποστάσεως, καὶ μεταξὺ ταύτης καὶ ἐκείνων εἴδομεν, ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἡ καταλληλότης, ἡ ὑπὸ τῆς φύσεως ἀμφοτέρων ἀπαιτουμένη, καὶ περὶ τούτου μάλιστα ἐσυστήσαμεν τὴν μελέτην καὶ μίμησιν, εἰ δυνατὸν, τῆς πλαστικῆς ἐκείνης τελειότητος ἧς ἐντελέστατον παράδειγμα εὑρίσκομεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καλλιτεχνίᾳ. Ὥστε, οὔτε περὶ τῆς ἀποστάσεως οὔτε περὶ τῆς μορφῆς φαίνεται ὅτι δύναται νὰ ὑπάρξῃ πρωτοτυπία· ἀλλὰ τότε ποῦ ἡ ἔμπνευσις; ἡ ἄνωθεν κατερχομένη ἐπίπνοια τῶν μεγάλων ἰδεῶν καὶ τῶν καλῶν ἔργων; ποῦ ἡ ἐλευθέρα καὶ αὐθόρμητος ἐνέργεια τῆς μεγαλονοίας; ποῦ ἑπομένως ἡ ἐπὶ τῆς παντοίας προόδου τῆς ἀνθρωπότητος σωτήριος τῆς καλλιτεχνίας ἐπιρροή; τότε ἡ καλλιτεχνία καταντᾷ τέχνη βάναυσος καὶ ἀναγκαῖος μηχανισμός. Καὶ ὅμως ἡ πρωτοτυπία ὑπάρχει καὶ ἀναγνωρίζεται καὶ δοξάζεται. Κατ' οὐδὲν δὲ ἕτερον δύναται νὰ ὑπάρξῃ εἰμὴ κατ' αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τῆς καλλιτεχνικῆς συνθέσεως, δηλ. κατὰ τὴν πνευματικὴν ὑπόστασιν καὶ τὴν ὑλικὴν μορφήν. Καὶ ὡς πρὸς τὴν ὑπόστασιν, ναὶ μὲν τὸ ἀληθὲς προϋπάρχει τῆς ὁπωσδήποτε ἀντιλήψεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ πνεύματος· ἀλλ' ἡ ἀλήθεια βαθμηδὸν καὶ προοδευτικῶς ἀποκαλύπτεται εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ ἀποκαλύπτεται οὐχὶ μόνον εἰς τὰς ἐπιμόνους προσπαθείας τοῦ ἐπιστήμονος, ἀλλ' ἐνίοτε αὐθόρμητος ἀποβάλλει τὸν μυστηριώδη αὐτῆς πέπλον πρὸς τὸ ὄμμα τοῦ ὑπὸ τῆς ἐμπνεύσεως φωτιζομένου καὶ ἐνθέου καλλιτέχνου. Ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ ἁπλῶς νοητικὴ πρόοδος γίνεται οὐ μόνον διὰ τῆς ἐπιστήμης ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς τέχνης, γίνεται διὰ τῆς ἀείποτε αὐξανούσης καὶ προοδευούσης ἐπιστημονικῆς τελειοποιήσεως, καθὼς γίνεται διὰ τῆς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον φαεινοτέρας ἐκδηλώσεως τοῦ ἰδανικοῦ διὰ τῆς καλλιτεχνίας. Νέους πρὸς τοῖς ἄλλοις συνδυασμοὺς ἰδανικῶν καὶ τυπικῶν στοιχείων ἀείποτε ἐφευρίσκει καὶ παράγει ἡ μεγαλοφυὴς καλλιτεχνία. Τούτων τεθέντων, φανερὸν ὅτι ἡ πρωτοτυπία ἐκ δύο προέρχεται πηγῶν, ἐκ τοῦ ἐπικρατοῦντος πνεύματος καθ' ἣν ἐποχὴν ἀναφαίνεται ὁ καλλιτέχνης, καὶ ἐκ τῆς ἀτομικῆς φύσεως καὶ ἰδιαιτέρας σφραγῖδος, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ πνεύματός του. Ἡ πρωτοτυπία εἶναι συνδυασμὸς τῶν δύο τούτων στοιχείων. Ἐκ τούτου ἕπεται, ὅτι τὴν πρωτοτυπίαν οὔτε πρέπει νὰ διώκωμεν οὔτε δυνάμεθα νὰ ἀποκτήσωμεν ὡς ἄλλας ὑποδεεστέρας τελειότητας τῆς τέχνης, διότι εἶναι δῶρον Θεοῦ, αὐτόματον προϊὸν τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας, τὸ ὁποῖον διὰ τῆς ἐμπνεύσεως ἀπονέμει ὁ Θεὸς εἰς τοὺς ἐκλεκτούς του· ὅτι ὅμως δὲν εἶναι διὰ τοῦτο ἀπόλυτος καὶ ἀπεριόριστος, ἀλλ' ὑπόκειται εἴς τινας ἀνυπερβλήτους καὶ ἀπαραβιάστους ὅρους τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου, καὶ εἰς τοὺς ἀϊδίους καὶ ἀμετατρέπτους νόμους τῆς τέχνης· ὅτι τελευταῖον εἶναι ἀνεξάντλητος, διότι ἑκάστη ἐποχὴ τῆς ἱστορίας εἶναι νέα φάσις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, νέας παράγουσα ἠθικὰς ἀνάγκας, νέαν ὄψιν τοῦ ἰδανικοῦ ἀποκαλύπτουσα, εἴς τινας μεγαλοφυεῖς νόας ἀνακεφαλαιουμένη, καὶ δι' αὐτῶν ἐκπροσωπευομένη κατὰ τὴν πολύτιμον ἐκείνην ἀκμὴν εἰς ἣν ἀναθάλλουσι τὰ ἀείποτε ἐπιβλαστάνοντα ἄνθη τῆς διανοίας πρὸς δόξαν Θεοῦ, πρὸς τέρψιν καὶ παραμυθίαν καὶ ἠθικὴν βελτίωσιν τῆς ἀνθρωπότητος.

Περὶ δὲ τοῦ δευτέρου ζητήματος τῶν σχέσεων δηλ. τοῦ τεχνητοῦ καλοῦ πρὸς τὸ φυσικὸν, πολλὰς καὶ διαφόρους ἀπαντῶμεν λύσεις κατὰ τὰς διαφόρους σχολὰς εἴτε τῆς φιλοσοφίας εἴτε τῆς φιλοτεχνίας. Καὶ λ. χ. κατὰ μὲν τοὺς αἰσθησιολόγους καὶ ἐν γένει τοὺς παραδεχομένους ὡς σκοπὸν τῆς καλλιτεχνίας τὴν μίμησιν, εὔκολος ἡ λύσις τοῦ προβλήματος· διότι ἡ μὲν φύσις εἶναι κατ' αὐτοὺς τὸ πρωτότυπον, ἡ δὲ καλλιτεχνία μεταγραφὴ, ἐκτύπωμα αὐτοῦ καὶ ἀντίτυπον· ἄρα τὸ τεχνητὸν καλὸν εἶναι φύσει κατώτερον τοῦ φυσικοῦ. Καθ' οὓς δὲ ἡ φύσις καὶ ὁ Θεὸς ταυτίζονται, καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ κόσμου δὲν εἶναι εἰμὴ ἀνάπτυξις τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου ὄντος, τοῦ Θεοῦ, ὅστις φθάνει εἰς πλήρη συνείδησιν ἑαυτοῦ καὶ ἀνάπτυξιν ἐν τῷ πνεύματι καὶ διὰ τοῦ πνεύματος, τὰ προϊόντα τοῦ πνεύματος πρέπει νὰ ἦναι φύσει ἀνώτερα τῶν τῆς φύσεως· καὶ ἐπειδὴ ἡ καλλιτεχνία εἶναι τὸ ἀνώτατον πνευματικὸν προϊὸν, ἕπεται ὅτι τὸ καλλιτεχνικὸν κα-

λόν εἶναι ἀνώτερον τοῦ φυσικοῦ ἀλλὰ καὶ περὶ τούτου, ὡς καὶ περὶ πολλῶν ἄλλων, ἡ ἀλήθεια εἶναι ἴσως ἔν τινι μεταξὺ τῶν ἐναντίων ἄκρων μεσότητι; καὶ εἰ μὲν κατά τινα τὸ κάλλος τῆς φύσεως ὑπερτερεῖ τοῦ τῆς τέχνης, κατ᾽ ἄλλα ὅμως εἶναι αὐτοῦ ὑποδεέστερον. Καὶ ἐπειδὴ οὐσιωδῶς τὸ καλὸν ἐκ δύο συνίσταται στοιχείων, ἔκ τινος πνευματικῆς ὑποστάσεως δηλαδὴ καὶ ὑλικῆς τινος μορφῆς, πρόκειται νὰ ἴδωμεν ἐὰν καθ᾽ ἓν ἢ κατ᾽ ἀμφότερα εἶναι τὸ τεχνικὸν καλὸν ἀνώτερον ἢ κατώτερον τοῦ φυσικοῦ. Πρὶν ὅμως παρατηρητέον, ὅτι δὲν γνωρίζομεν τὸ φυσικὸν καλὸν εἰμὴ λίαν ἀτελῶς διὰ πολλοὺς λόγους, ἀναγομένους εἰς ἕνα καὶ μόνον, τὴν ἀτέλειαν καὶ σμικρότητα τοῦ πεπερασμένου ἀπέναντι τῶν ἔργων τοῦ ἀπείρου. Βεβαίως ἐὰν ἐντελῶς τὸ φυσικὸν καλὸν ἐγνωρίζομεν, δὲν ἠθέλομεν οὔτε συλλάβει τὸ ζήτημα, διότι ἠθέλομεν ἀναγνωρίσει τὸν Θεὸν ὡς μόνον καὶ μέγαν ἀριστοτέχνην μεγάλων καὶ ἀπαραβλήτων ἔργων. Ὥστε τὸ ζήτημα εἶναι μεταξὺ τοῦ ἐλαχίστου τούτου μορίου τοῦ φυσικοῦ καλοῦ, ὅπερ γνωρίζομεν, καὶ τοῦ τεχνητοῦ. Καὶ οὕτω τεθέντος, ἀπομένει νὰ ἴδωμεν ἐάν, κατὰ τὰ δύο στοιχεῖα τοῦ καλοῦ, τὸ δεύτερον εἶναι κατώτερον ἢ ἀνώτερον τοῦ πρώτου. Καὶ κατὰ μὲν τὸ πραγματικόν, τὴν ὕλην, τὴν ἔκτασιν, τὸ χρῶμα, τὸν ἦχον, τὸ σχῆμα, τὴν κίνησιν καὶ ὅλα τὰ ὑλικὰ στοιχεῖα, ὅσα ἐν μέτρῳ καὶ ῥυθμῷ ἐποίησεν ὁ Θεός, καὶ δι᾽ ἀφάτου ἁρμονίας συνήνωσε καὶ συντηρεῖ, τὸ τεχνητὸν καλὸν εἶναι φύσει κατώτερον τοῦ φυσικοῦ, διότι ἐν τῇ φύσει τὰ στοιχεῖα ταῦτα ζῶσι καθ᾽ ἣν ζωὴν ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεός. Ἀλλὰ κατὰ τὸ πνευματικόν, τί ῥητέον; πνεῦμα καὶ λόγος εἶναι ὁ ἄνθρωπος, καὶ διὰ τοῦτο νοεῖ τὸ ἄπειρον, τὸ ἀπόλυτον, τὸ τέλειον, καὶ οὐ μόνον νοεῖ, ἀλλ᾽ ὀρέγεται αὐτοῦ διὰ τῆς καρδίας, τὸ μελετᾷ ἀδιακόπως διὰ τοῦ λόγου, προσπαθεῖ νὰ τὸ συλλάβῃ διὰ τῆς φαντασίας, καὶ τὸ ἐκφράζει, ὅταν ἐκφράζῃ τὸ ἰδανικὸν διὰ τῆς καλλιτεχνίας, διότι τὸ ἰδανικὸν εἶναι ἡ τῷ ἀνθρώπῳ ὁρατὴ ὄψις τοῦ ἀπείρου, τοῦ ἀπολύτου, τοῦ τελείου. Ἄρα κατὰ τοῦτο ἀνώτερον τὸ τεχνητὸν καλὸν τοῦ φυσικοῦ, διότι εἶναι ζωηροτέρα καὶ πληρεστέρα δήλωσις τοῦ αὐτοῦ ἀρχετύπου, τοῦ ὁποίου ἀτελὲς ἐκτύπωμα εἶναι ἡ φύσις καὶ τελειότερον ἡ τέχνη. Δὲν δύναται ὁ καλλιτέχνης τὸ παραλαμβανόμενον πραγματικὸν νὰ ποιήσῃ τελειότερον παρ᾽ ὅ,τι εἶναι, ἀλλὰ δύναται νὰ τὸ ἰδανικεύσῃ, νὰ τὸ ἐκπνευματώσῃ, νὰ τὸ καταστήσῃ διαυγέστερον καὶ φαεινότερον περικάλυμμα τοῦ ἰδανικοῦ, τελειοποιῶν τὴν μορφὴν δι᾽ αὐτῆς τῆς καταστροφῆς της καὶ ἐν ᾧ ἡ ὕλη ἀποβάλλει ἣν ἔχει ζωὴν ἐν τῇ φύσει, ἄλλην πνευματικωτέραν λαμβάνει ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἐν τῇ φύσει ἠθικὰ καὶ πνευματικὰ στοιχεῖα ἰδανοποιεῖ ὁ καλλιτέχνης, διότι οὔτε σοφίαν, οὔτε ἀρετὴν εὑρίσκομεν ἐν τῷ κόσμῳ τῶν ὁποίων ἄλλους τελειοτέρους τύπους νὰ μὴ δυνάμεθα νὰ συλλάβωμεν καὶ νὰ παραστήσωμεν διὰ τῆς τέχνης. Διὰ τοῦτο ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἡ καλλιτεχνικωτέρα θρησκεία καὶ πηγὴ ἀέναος μεγάλων ἔργων καὶ οὐρανίων καλλιτεχνημάτων, καὶ ἐκ τούτου ἴσως προῆλθε καὶ ἡ δόξα, ἣν ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν τῆς καθ᾽ ὅλα ὑπεροχῆς τοῦ τεχνητοῦ καλοῦ ἀπέναντι τοῦ φυσικοῦ. Ἐὰν δὲ εἰς ταῦτα προσθέσωμεν καὶ τὴν γλυκεῖαν συμπάθειαν, τὴν ὁποίαν φύσει συναισθάνεται ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου, θέλομεν ἐννοήσει διατί οἱ μᾶλλον νοήμονες καὶ πεπαιδευμένοι ἀποδίδουσιν εἰς τὰ ἔργα τῆς τέχνης ἐκεῖνον τὸν θαυμασμόν, τὸν ὁποῖον οἱ χυδαῖοι ἔχουσι μόνον πρὸς τὰ ἔργα τῆς φύσεως· διότι οἱ μὲν ἔχουσι καθαρωτέραν καὶ πληρεστέραν τὴν ἔννοιαν τοῦ ἰδανικοῦ, καὶ μᾶλλον εὐαίσθητον τὴν καρδίαν· οἱ δὲ μόνον τὸ ὑλικὸν αἴσθημα ἔχουσι τοῦ καλοῦ, καὶ ἔνστιγμα τυφλὸν τοῦ ἰδανικοῦ, διὸ δεσμεύονται εἰς τὰς κατωτέρας βαθμίδας τῆς θείας δημιουργίας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης τελεοποιήσεως.

Ὅσοι δὲ νομίζουσιν, ὅτι μόνον τὸ αἴσθημα καὶ μόνον τὸ ἔνστιγμα δὲν ἀρκοῦσιν οὔτε πρὸς συναίσθησιν καὶ κρίσιν τοῦ καλοῦ, οὔτε πρὸς τὴν κατ᾽ ἄνθρωπον δημιουργίαν αὐτοῦ, θέλουσιν ἴσως ἀποδεχθῆ ἐπιεικῶς πως τὴν συντομωτάτην ταύτην ἀνακεφαλαίωσιν τοῦ πρώτου μέρους τῶν καλολογικῶν ἡμῶν παραδόσεων, τὴν ὁποίαν θέλομεν συμπληρώσει διὰ τῆς θεωρίας καὶ ἱστορίας μιᾶς ἑκάστης τῶν ὡραίων τεχνῶν κατὰ μέρος (*).

Κερκύρᾳ, τῇ 28 Αὐγούστου 1857.

Π. ΒΡΑΪΛΑΣ ΑΡΜΕΝΗΣ.

ΣΠΟΥΔΑΣΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΑΙ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΕΜΠΤΗ (α).

Φυλή.

Ἀθήνησιν, 25 Μαΐου, 1846.

—ooo—

Τὰ πολυύμνητα ὀνόματα τῶν τυραννοκτόνων Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Θρασυβούλου κατάλυσιν τῆς βαρείας τυραννίδος τῶν Τριάκοντα ἐγίνωσκον παῖς ἤδη μόλις ἀρχίζων τὰ

(*) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Ἡ ἀνωτέρω διατριβὴ ἣν ὁρισμὸν τῆς καλλιτεχνίας προτιμῶμεν νὰ ὀνομάσωμεν, διότι μετὰ πλείστης ὅσης ὀρθότητος καὶ ἀληθείας ὁρίζει ταύτην ὁ σοφὸς συγγραφεύς, ἐξηγεῖ τὴν παρομοίωσιν ἣν καὶ οἱ χυδαιότεροι ἔχουσιν ἐμφύτως διὰ στόματος ὁσάκις θαυμάζουσί τι φυσικὸν ἢ τεχνητόν. Ὁσάκις βλέπομεν τοποθεσίαν, φέρ᾽ εἰπεῖν, ἢ γυναῖκα ὡραίαν λέγομεν· « ὁμοιάζει ζωγραφιστή, » καὶ ὁσάκις πάλιν βλέπομεν εἰκόνα ἐξαισίως διαγράφουσαν ἀντικείμενόν τι, ἀναφωνοῦμεν, « ὁμοιάζει φυσικόν. » Ἔμφυτος ἄρα ἡ ἰδέα ὅτι ἡ μὲν τέχνη ἐκλαμπρύνει καὶ τελειοποιεῖ τὴν φύσιν, ἡ δὲ φύσις παρέχει τὰ στοιχεῖα τῆς τελειοποιήσεως εἰς τὴν τέχνην.

(α) Ἴδε Πανδ. φυλλάδ. 152, 156, 163 καὶ 171.

Ἑλληνικὰ γράμματα. Ἐνθυμοῦμαι δὲ μάλιστα ὅτι διακόπτων συνεχῶς καὶ μετὰ βαρυθυμίας τὴν ἀποστήθησιν τῶν πολυπλόκων κανόνων τῆς γραμματικῆς τοῦ ἐν Αἰγίνῃ σχολαρχοῦντος Γ. Γενναδίου, εὕρισκον ἀνακούφισιν πνεύματος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἱστορίᾳ, καὶ καθήμενος πλησίον τοῦ λογίου μακαρίτου πατρός μου ἀνεγίνωσκον ἐν κατανύξει ψυχῆς καὶ ἐνίοτε μὲ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τὴν ἀφήγησιν τῶν ἔργων πολλῶν τῆς ἀρχαιότητος ἐνδόξων ἀνδρῶν. Παρῆλθον ἔκτοτε μῆνες καὶ ἐνιαυτοί, καὶ αἱ παιδικαὶ ἐκεῖναι ἀφελεῖς ἐντυπώσεις, ζωογονούμεναι μυστηριωδῶς εἰς τὸν νοῦν μου ὡς σπόροι γόνιμοι, ἀνεπτύχθησαν μετὰ ταῦτα καὶ διέχυσαν ῥίζας εἰς τὴν καρδίαν μου καὶ ἀναφαίρετον ἤδη αὐτῆς κτῆμα διατελοῦσι. Διατρίβων δὲ νῦν ἐν τῇ εὐκλεεστέρᾳ τὸ πάλαι καὶ σήμερον ἐπ' ἀγαθαῖς ἐλπίσι συμπροδευούσῃ μετὰ τῆς συνταγματικῆς ἐλευθερίας ἑστίᾳ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀβελτηρίας ἐφρόνησα ἔργον τὸ νὰ μὴ θεωρήσω κ' ἐγώ, φοιτητὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου, ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰ περισωζόμενα μνημεῖα τῆς τῶν Ἀθηνῶν ἀθανάτου δόξης, καί, ὡς προσκυνητὴς τῆς Ἀνατολῆς, νὰ μὴν ἀποδώσω φόρον θαυμασμοῦ εἰς τὰ λείψανα τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, οὐχὶ σμικρὸν συντελέσαντα εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἡμετέρας ἀνεξαρτησίας.

Ὅθεν ἀκούσας ἐν μιᾷ τῶν ἀκροάσεων τῆς παρελθούσης ἑβδομάδος τὸν καθηγητὴν τῆς ἀρχαιολογίας Κ. Ῥαγκαβῆ ὁμιλοῦντα μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ ποιητικῆς χάριτος περὶ τῶν λειψάνων τοῦ φρουρίου τῆς Φυλῆς, ᾐσθάνθην ἐξυπνήσασαν ἐν τῇ μνήμῃ τὴν παιδικὴν τοῦ Θρασυβούλου ἐνθύμησιν. Εὐθὺς συνέλαβον τὸν πόθον τοῦ νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν Φυλήν, καὶ προσδιορίσας τὴν ἡμέραν τῆς περιοδίας ταύτης, δὲν ἠθέλησα ν' ἀναβάλω αὐτὴν δι' ἔλλειψιν συνοδίτου. Διότι εἴς τινας τῶν γνωστοτέρων μοι ἡ Φυλὴ ἦτο ἤδη γνωστή, τινὲς δὲ εἰς τῆς ῥαθυμίας ἀναπαυόμενοι τὰς ἀγκάλας, ψυχρότερόν πως διακείμενοι πρὸς τὰς γηραιὰς ἀναμνήσεις, καὶ ἄναυδοι πρὸς τὰ κάλλη τῆς φύσεως, ἢ ἴσως συχνότερον τοῦ δέοντος τὸ γλίσχρον τοῦ βαλαντίου συμφέρον προτιμῶντες ψυχικῆς τινος εὐγενοῦς διαχύσεως ἐν ὑστέρῳ λόγῳ τίθενται καὶ τὰς περιοδίας, ἢ ἐπιχειροῦσιν αὐτὰς ἐνίοτε πρὸς ὑλικὴν διασκέδασιν.

Τέλος ἐξῆλθον, φίλε, μόνος τὴν πρωΐαν τῆς 12ης μεσοῦντος Μαΐου, καὶ ἀγωγιάσας ἵππον ἔλαβον τὴν ἄγουσαν λεωφόρον εἰς τὴν κώμην *Χασσιά*. Ἦτο καλὴ ἀλλ' ἀνεμώδης ἡμέρα. Δὲν σὲ λανθάνει βεβαίως ὅτι ἐν Ἀθήναις ἡ πνοὴ τῶν ἐτησίων δὲν εἶναι πάντοτε εὐάρεστος, καὶ πρὸ πάντων ὅταν σφοδρύνηται· διότι τὰ διερχόμενα τῆς πόλεως τὰς λιθοστρώτους ἀγυιὰς καὶ τῶν νεοδένδρων περιπάτων τοὺς δρόμους δρομαῖα καὶ πυκνὰ νέφη μᾶς κατακαλύπτουσι πολλάκις, μὴ ἐξαιρουμένων οὐδὲ τῶν τρανῶν σχεδίων τῶν σοβαρῶν πολιτικῶν τῆς ἡμετέρας πρωτευούσης, ἀλλὰ πρὸς τὰ χλοηφόρα καὶ σύνδενδρα μέρη μετριάζων τοῦ ἡλίου τὸν καύσωνα ὁ ἄνεμος διαπνέει καθαρώτερος καὶ τὸν μόχθον τοῦ χωρικοῦ ἢ τοῦ διαβάτου καταπραΰνει. Καλπάζων διῆλθον ἀγροὺς σιτοφόρους καὶ κήπους καταφύτους κειμένους παρὰ τὴν ὁδὸν καὶ διέβην τὴν ξηρὰν κοίτην τοῦ Κηφισσοῦ. Ὁ Κηφισσός, ὡς καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰλισσός, καταρδεύοντες τὸ πάλαι δι' ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ τὰς παροχθίους αὐτῶν γαίας, κεκοσμημένας ὑπὸ κήπων ὑπερηφάνων καὶ εὐσκίων ἀλσῶν, σήμερον μόλις δεικνύουσι πρὸς παρηγορίαν εἰς τὸ ὄμμα τοῦ διαβάτου ῥοδοδάφνας τινὰς καὶ θάμνους εὐώδεις. Ἐν τούτοις τὰ πρὸς δυσμὰς τῶν Ἀθηνῶν ταῦτα μέρη διατελοῦσιν ἔχοντα καὶ μέχρι τοῦδε ἱκανὴν εὐφορίαν· αἱ δὲ περὶ τὸν Κολωνὸν πεδιάδες σκεπάζονται ὑπὸ ἐλαιώνων καὶ ἀμπελώνων, καὶ ὁσημέραι καλλωπιζόμεναι διὰ κήπων ὡραίων ἀνακαλοῦσιν εὐχαρίστως εἰς τὴν μνήμην τοὺς ἡδεῖς στίχους τοῦ Σοφοκλέους, τοὺς γεγραμμένους εἰς τὰς εὐδρόσους σκιὰς τοῦ Κολωνοῦ.

Ἐντεῦθεν διαβὰς χωρίδιά τινα, ὧν ὀνομαστότερον τὸ *Μενίδι*, καὶ πρὸς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Κορυδαλοῦ πλησιάσας ἀπήντησα γαίας κεχερσωμένας, εἰς τὰς ὁποίας μικρά τινα δένδρα ἄγρια διαχέουσιν ἀνωφελῆ σκιάν· τὰ δὲ κύκλῳ βουνά, ἐκτείνοντα τὰς καμπύλας των κορυφάς, γυμνὰ καὶ ἀντανακλῶντα τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας, φέρουσι σπανίας τινὰς καλύβας ποιμένων ἀλβανῶν, καὶ ἐρείπια πύργων παλαιῶν, χρησιμευόντων, ὡς φαίνεται πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, πρὸς ἀμαυρὰν ὑπεράσπισιν κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδρομῶν, καὶ ὑπὲρ τῶν καταπατουμένων δικαιωμάτων τῶν ἐντοπίων.

Μετὰ ταῦτα εἰσέβην εἰς ἀνάντη ὁδόν, σχηματιζομένην ἐπὶ τραχέος ἀνοίγματος τοῦ ὄρους, καὶ μετὰ περίπου τρίωρον ἱππασίαν μονήρη ἀλλὰ τερπνὴν ἔφθασα εἰς τὴν κώμην Χασσιά.

Ἡ κώμη αὕτη, ἀνήκουσα νῦν εἰς τὸν δῆμον τῆς Φυλῆς, κειμένη οὐ μακρὰν τοῦ ἀρχαίου δήμου τῶν Ἀχαρνῶν, ἐπὶ ὀροπεδίου, συγκειμένη ἐξ 150 περίπου οἰκημάτων τῶν πλείστων πενιχρῶν καὶ χαμηλῶν, κατοικεῖται ὑπὸ γεωργῶν, ποιμένων καὶ ἀνθρακέων, λαλούντων, ἐκτὸς σχεδὸν τῆς νέας γενεᾶς, τὴν ἀλβανικὴν γλῶσσαν. Δὲν εἶναι δὲ τοῦ σκοποῦ τῆς παρούσης ἐπιστολῆς νὰ διαλάβω ἐνταῦθα περὶ τοῦ συχνοῦ τούτου φαινομένου τῆς ἀλβανικῆς γλώσσης, ἥτις ἐπικρατεῖ παρὰ τοῖς χωρικοῖς καὶ ἀγρόταις λαοῖς τῆς Ἑλλάδος, καὶ νὰ ἐπιληφθῶ ζητήματος, περὶ οὗ ἐγράφησαν πολλά, καὶ ὡς ἐκ τῆς δοκούσης λύσεως, ἐξεκλώσθησαν ἀσύγκλωστα καὶ σοφιστῶν συγγραφέων συμπεράσματα κατὰ τῆς γνησιότητος τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς (α). Ἀλλ' ὅτι ἐκ τῆς βραχυτάτης αὐτόθι διατριβῆς μου παρετήρησα, καὶ περὶ τῶν κατοίκων τῆς κώμης ταύτης παροδικῶς συνείκασα εἶναι, ὅτι οἱ νεώτεροι οὗτοι Ἀχαρνεῖς ἔχουσι μορφὴν ἡλιοκαῆ, ζωηρὰν καὶ

(α) Ὁ καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Πανεπιστημίῳ, ἐπελήφθη ὡς γνωστὸν τοῦ πολυκρότου τούτου ζητήματος, ἐν τῷ Περὶ ἐποικήσεως Σλαβικῶν τινων φυλῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον (ἐν Ἀθήναις 1843), καὶ τελευταῖον ἐν τῷ εὐγλώττῳ αὐτοῦ λόγῳ, ὃν πρὸ μικροῦ ανεγνώσαμεν μετ' εὐφροσύνης εἰς τὴν Πανδώραν. (Σημ. τοῦ 1857.)

ἱκανῶς εὔσχημον· αἱ γυναῖκες φοροῦσαι, ὡς καὶ οἱ ἄνδρες, τὴν ἀλβανικὴν στολὴν, καὶ ζῶσαι μεμονωμέναι εἰς τὰ οἰκήματα αὐτῶν, ἐνασχολούμεναι τὸ πλεῖστον εἰς τὰ ἔργα τοῦ ἀγροτικοῦ βίου, εἰσὶ μορφῆς ἀγαθῆς καὶ ἡμέρου· ἡ καλλονὴ ἐνταῦθα, ὡς καὶ ὁπουδήποτε τῆς Ἀττικῆς δύναται νὰ παρατηρήσῃ τις, εἶναι δώρημα ὅπερ μετὰ γλισχρότητος χειρὸς ἐπέχυσεν ἡ φύσις ἀνέκαθεν, τολμῶ εἰπεῖν, ἐπὶ τοῦ μέρους τούτου τῆς ἑλληνικῆς χώρας. Γενικῶς δὲ οἱ χωρικοὶ οὗτοι ἔχουσι τὸ βλέμμα ὀξὺ, περίεργον καὶ κρύφιον, φωνὴν ἠχηρὰν, καὶ κατασκευὴν ὑγιᾶ. Ἡ θέσις τῆς κώμης ταύτης εἶναι ὑψηλὴ καὶ τερπνὴ, καὶ ὁ ἀὴρ τῶν πέριξ ὀρέων καθαρὸς καὶ γλυκύς.

Ἀλλ' ὁ ἵππος μου, μὴ ἔχων οὐδὲ ῥανίδα ἐκ τοῦ αἵματος τῶν κελήτων, μόλις ἔφθασεν εἰς τὴν κώμην τῶν Χασίων, καὶ ἐφάνη ἔχων ἀνάγκην ἀπόλυτον ἀναπαύσεως καὶ ἀναπαύσεως πολυώρου. Δείγματα γοργότητος καὶ ἀλκῆς μ' ἐχορήγησε λίαν μέτρια, καὶ ὁ χωρικὸς, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν φροντίδα τὸν ἀφῆκα πεζεύσας, μ' ἐβεβαίωσεν ὅτι τὸ ἄθλιον τετράπουν εἶναι τοσοῦτον ἐξηντλημένον ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τοῦ καμάτου, ὥστε ὤφειλον, κατὰ συμβουλὴν τοῦ ἀνθρώπου τούτου, νὰ ὑπάγω πεζὸς εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ φρουρίου, διότι, ἐὰν ἐπεχείρουν νὰ ὑποβάλω αὐτὸ εἰς ἐκτάκτους δοκιματίας, ὑπῆρχε μεγάλη πιθανότης ὅτι ἠδυνάμην νὰ ἐπιστρέψω πεζός. Ὑπακούσας προθύμως τοῦ χωρικοῦ τὴν συμβουλὴν, γόνιμον εἰς δυσάρεστα συμπεράσματα, παρέλαβον ὁδηγὸν τῆς λοιπῆς ὁδοῦ μέχρι τοῦ τῆς προκειμένης περιοδίας τέρματος, ἀγαθὸν παιδίον, τὸ ὁποῖον μοὶ προσέφερε πρόθυμον καὶ ὅλως ἀφιλοκερδῆ ὑπηρεσίαν. Μετὰ ἡμισείας λοιπὸν ὥρας περίπατον ἐν μέσῳ ἀγρῶν μεστῶν τῶν δωρημάτων τῆς Δήμητρος, καὶ λόφων τερπνῶν καὶ κατασκίων, ἔφθασα εἰς μοναστήριον, τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου, ἔνθα ἔτυχον φιλόφρονος ὑποδοχῆς παρὰ τῷ ἡγουμένῳ. Τὴν καταγωγὴν τῆς μονῆς ταύτης μὲ εἶχε διηγηθῆ καθ' ὁδὸν ὁ νεανίσκος συνοδοιπόρος μου καὶ μὲ δείξει μάλιστα ἄγριόν τι καὶ φαραγκῶδες χάσμα βράχων, ὅπου, κατὰ παράδοσιν ἀρχαίων, σοβαρῶς πως μ' ἐβεβαίωσεν, ἐφανερώθη ἡ ἐν τῷ μοναστηρίῳ προσκυνουμένη εἰκὼν τῆς Παναγίας. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οὐκ ὀλίγα μοναστήρια ἔχουσιν ὁμοίαν τινὰ καταγωγήν· ἀλλ' ἔστω, ἠγάπησα παιδιόθεν καὶ ἀγαπῶ τὰ μοναστήρια, δὲν ἠξεύρω ἀκριβῶς διὰ ποίαν αἰτίαν, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἡ θέα τῶν τοιούτων κτιρίων ἐν μέσῳ ἐρημιῶν, ἐπὶ κορυφῆς ὀρέων, εἰς μονήρη καὶ πολυκύμαντον παράλιον χορηγεῖ, εἰς τὴν ὅρασιν καὶ εἰς τὴν φαντασίαν μου ἴδιόν τι θέλγητρον. Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἤκουον μετὰ περιεργείας μοναχόν τινα συγγενῆ διηγούμενόν με τὰς ζωγραφικὰς τοποθεσίας τῶν μοναστηρίων τοῦ Ἄθωνος, καὶ δὶς ἀπεφάσισα τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Ἁγ. Ὄρους, οὐχὶ, μὰ τὴν ἀλήθειαν, ζηλώσας τὴν δίαιταν τῶν μοναχῶν, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ἀλλ' ἵνα τέρψω τὴν φαντασίαν καὶ ὑψώσω τὸν νοῦν πρὸς τὴν Θεότητα.

Ἡ μικρὰ μονὴ, ὑπὸ τὴν στέγην τῆς ὁποίας ἐξενίσθην, μὴ φέρουσα πολλὰ παλαιότητος σημεῖα, σύγκειται ἐκ μικρᾶς ἐκκλησίας καὶ πέντε ἢ ἓξ μικρῶν κελίων, καὶ στηρίζεται εἰς ἀγκάλην ὑψαύχενος βουνοῦ, τὰς κορυφὰς τοῦ ὁποίου στέφουσιν ἔλατοι καὶ πίτυες γηραιαὶ, πρὸς δὲ τὰς ἄκρας αὐτοῦ χαίνουσιν ἀπότομα βάραθρα. Μὲ ἤρεσε λοιπὸν, φίλε, τὸ ταπεινὸν τοῦτο τῆς εὐσεβείας ἐρημητήριον· ἀλλὰ τὴν ζωγραφικὴν καὶ ἀγρίαν ταύτην θέσιν, ὡς καὶ πολλὰς ἄλλας τῆς Ἀττικῆς, δὲν ζωογονεῖ οὐδὲ φαιδρύνει ὁ ψόφος διαῤῥέοντος ὕδατος. Ἐνταῦθα διατρίψας δύω περίπου ὥρας, λαβὼν τὴν εὐχαρίστησιν νὰ συγγευματίσω μετὰ τοῦ ἡγουμένου, τοῦ δημάρχου τῆς Φυλῆς καὶ τοῦ γραμματέως αὐτοῦ, ἀνθρώπων ἀφελῶν ἠθῶν, μετά τινα ὕστερον συνδιάλεξιν περὶ διαφόρων θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν πραγμάτων, ἀπεχαιρέτισα ἑτερόχθων ἐγὼ τοὺς ἀγαθοὺς τούτους αὐτόχθονας, καὶ ἔλαβον τέλος τὸν πρὸς τὸ φρούριον δρόμον.

Τὸ σύντομον τοῦτο διάστημα εἶναι μοναξίν δασώδης καὶ ἀγρία. Διαβαίνων δὲ περὶ μέσην ἡμέραν τοὺς δρυμοὺς τούτους δὲν ἤκουον εἰμὴ τὸν ὀργίλον ῥοῦν τοῦ βοῤῥᾶ καὶ τῶν δασῶν τὸν ἀσίγητον θόρυβον. Ἀλλὰ ταραχή τις καὶ κρότος αἰφνίδιος εἰς παρακειμένην χαράδραν διέκοψε τὸ βῆμα ἡμῶν. Ἐθεωρήσαμεν πέριξ καὶ δὲν ἀνεκαλύψαμεν οὐδὲν ἔκτακτον ἀντικείμενον. Μὴ μᾶς παρεφύλαττεν ἐρωτόληπτος Σάτυρος παρατηρήσας ζηλοτύπως τὴν ἐμφάνισίν μου, καθ' ἣν ὥραν ἐπορεύετο πρὸς συνέντευξιν Ὀρειάδος τινός; Ἀλλ' ὁ μακάριος ἐκεῖνος αἰὼν παρῆλθεν ἤδη πρὸ αἰώνων, καὶ πολὺ θηριωδέστερον εἶδος σατύρων ἐμφωλεύει εἰς τὰ δάση καὶ τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος, καὶ τὰ ἀνθρωπόμορφα ταῦτα θηρία φιλοτιμοῦνται, ὡς μανθάνομεν κατὰ δυστυχίαν συνεχέστερον τοῦ δέοντος, νὰ ὑπερβῶσι καὶ αὐτῶν τῶν τετραπόδων θηρίων τὴν ὠμότητα, καταφρονοῦντα ἐνίοτε τὰ στρατηγήματα καὶ τοὺς ἄθλους καὶ αὐτῶν τῶν Ἡρακλέων καὶ Θησέων τῆς Ἀρχῆς. — Κατ' εὐτυχίαν, ὁ φόβος ἡμῶν μετ' ὀλίγον ἐματαιώθη, καὶ μετ' οὐ πολὺ διὰ λιθοστρώτου καὶ λελαξευμένης ἐπὶ βράχων ἀρχαίας ἀνόδου ἀνέβην ἀσφαλῶς εἰς τὸ φρούριον τῆς Φυλῆς.

Τὸ φρούριον τοῦτο (ἢ μᾶλλον τὰ ἐρείπια αὐτοῦ) κείμενα ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἀποκρήμνου βουνοῦ ἐδέσποζεν, ὡς ἡ ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν, τὸν περὶ τοὺς πρόποδας αὐτοῦ οἰκούμενον δῆμον τῆς Φυλῆς, ἀνήκοντα εἰς τὴν Οἰνηΐδα φυλὴν, ὅμορον τῆς βοιωτικῆς Τανάγρας. Ὁ περίβολος τῆς ἀκροπόλεως ταύτης τῶν Φυλασίων, μ' ἐφάνη ὑπερτερῶν περίπου τὸ τρίτον τοῦ περιβόλου τῆς ἀθηναϊκῆς ἀκροπόλεως. Ἔχει τὸ σχῆμα ἐπίμηκες καὶ δύω εἰσόδους, ἡ κυριωτέρα τῶν ὁποίων ἦτο τετραμμένη πρὸς ἀνατολὰς, ἡ δὲ ἑτέρα πρὸς μεσημβρίαν. Τὸ μεῖζον καὶ ἤδη περισωζόμενον μέρος τοῦ ἀρχαίου τείχους εἶναι τὸ πρὸς βοῤῥᾶν, καὶ τὸ ὅλον φαίνεται ᾠκοδομημένον λίθοις τετραπλεύροις, λελαξευμένοις κατὰ τὰς γωνίας καὶ ἐπιτεθειμένοις ἄνευ συνδέματος, κατὰ τὸν τρόπον τῆς οἰκοδομῆς τῶν ἀρχαίων τειχῶν.

Περιελθὼν δὶς καὶ τρὶς τὸν περίβολον, καὶ μὴ παρατηρήσας οὐδὲν ἄλλο λείψανον λόγου ἄξιον, ἐ-

κάθησα ἐπί τινος ἀποκρήμνου πλευρᾶς τοῦ γηραιοῦ τούτου τῆς ἐλευθερίας πύργου, καὶ ἀνεπόλησα τὴν περιγραφὴν τοῦ Ξενοφῶντος (α), ἀφηγουμένου γλαφυρῶς τὴν ἐντεῦθεν ἐξόρμησιν τῶν περὶ τὸν Στειριέα Θρασύβουλον, καὶ τὴν ἐν ὥρᾳ χειμερινῆς νυκτὸς (β) διὰ τῆς πρὸς μεσημβρίαν τοῦ φρουρίου φάραγγος καθόδου αὐτοῦ εἰς Πειραιᾶ, ἔνθα ὁ ἔνδοξος οὗτος πολίτης κατέστρεψεν ἐντελῶς τὴν τριακοντακέφαλον τυραννίδα, καὶ ἀνώρθωσε τὴν δημοκρατίαν τῶν Ἀθηνῶν.

Ἀλλὰ τὴν ὥραν ἐκείνην, καθ' ἣν μόνος ἐγὼ (ἤμην σχεδὸν μόνος διότι ὁ παῖς ἐξαπλωθεὶς ἐπὶ τῆς χλόης ἐκοιμᾶτο βαθέως) ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων ἐπάτουν τὸ ἔδαφος τὸ ὁποῖον ἐπάτησαν ἄλλοτε οἱ φιλελεύθεροι φυγάδες τῶν Ἀθηνῶν, ἐνόμιζον ἐμαυτὸν εὐτυχῆ, καὶ ἐν τῇ ἐκστάσει τῆς ψυχῆς μου ἐφανταζόμην ὅτι ἤκουον ἐν μέσῳ τῆς πνοῆς τοῦ ἀνέμου τὸ σκολιὸν ᾆσμα τοῦ Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείνονος, καὶ ἰαχὰς καὶ παρακελεύσεις ἐλευθερίας! Ὦ! ναί, φίλε, ἡ μεγαλοπρεπὴς ἐκείνη μοναξία ἐνέπνεεν εἰς τὴν ψυχήν μου αἰσθήματα γενναῖα καὶ ἀνεῤῥίπιζε τὸ κατὰ τῆς τυραννίας μῖσός μου. Ἡ ἐλευθερία φυγαδευομένη ἀπὸ τὰς πόλεις καὶ ἀπὸ τὰς πεδιάδας εὑρίσκει ἀσφαλῆ καταφύγια εἰς τὰ ὄρη· τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν τὰ αἰώνια προπύργια κατὰ τῶν τυράννων της, καὶ εἰσὶ μεστὰ ἡρωϊκῶν ἀναμνήσεων!... Φεῦ! διὰ τί καὶ ἡ ἰδία ἡμῶν πατρίς, φίλε, διὰ τί καὶ ἡ ὡραία Ἑπτάλοφος νὰ μὴ περιφρουρῆται ἀπὸ ὑπερήφανα ὄρη; Διὰ τί αἰφνίδιοι λαίλαπες ἁρματωλῶν νὰ μὴν ἐπισκήπτωσι κατὰ τῶν Ταρτάρων κατακτητῶν, οἵτινες ἐν μέσῳ τῆς πεφωτισμένης Εὐρώπης τοῦ ιθ'. αἰῶνος εὑρίσκουσιν ὑπερασπιστὰς καὶ συμμάχους χριστιανοὺς κατ' αὐτῶν τῶν χριστιανῶν!... Ὦ! μάταια τῆς ποιητικῆς μοναξίας ὀνειροπολήματα!

Ὁ μεγαλοφυέστερος βάρδος τῆς ἀγερώχου Ἀλβίωνος, ὁ Βύρων, ὁμιλῶν περὶ τῆς Φυλῆς ἔν τινι σημειώσει τοῦ β'. ᾄσματος τοῦ ἀθανάτου ποιήματός του Childe Harolds' Pilgrimage, λέγει ὅτι ἡ ἀπὸ τοῦ φρουρίου τούτου θέα ὑπερβαίνει καὶ αὐτὴν τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (γ). Ἡ ἀπὸ τοῦ φρουρίου θέα εἶναι ἀληθῶς μεγαλοπρεπής. Ἐντεῦθεν καθορᾶται ἡ πεδιὰς τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τῆς Ἀκροπόλεως, ὁ Ὑμηττὸς καὶ ἡ κυανέα θάλασσα τοῦ Αἰγαίου. Ἀλλ' εἰς τὰ ὄμματα τοῦ φιλέλληνος ποιητοῦ ἡ θέα αὕτη ἐφαίνετο μεγαλοπρεπεστέρα καὶ παρεῖχεν ἐμπνεύσεις ἐναρμονίους μὲ τὴν πλήρη τρικυμίας ψυχήν του. Ἡ σύγκρισις ὅμως εἶναι ἐπιτυχὴς καὶ εὐχερής; Ποίαν ὁμοιότητα ἔχει ὁ διαυγὴς καὶ παραδείσινος ὁρίζων τῆς Ἑπταλόφου καὶ τοῦ καταστένου μὲ τὸν σκιερὸν καὶ ἄγριον τῆς Φυλῆς; Τὴν διαφορὰν τῶν τοιούτων ἐπόψεων ἐσκιαγράφησα, κατὰ τὸ δυνατόν, εἰς τὴν κατὰ τὴν Πεντέλην περιοδίαν μου (α). Χαῖρε.

Χ. Α. ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ.

(α) Ξενοφ. Ἑλλην. Βιβλ. Β'. κεφ. δ'.

(β) Ὀλυμπ. 94ης, 1ῳ περὶ τὰ τέλ. π. χ. 404.

(γ) Ἀντιγράφων ἤδη (Μάντσεστερ, 4 Ἰουλίου 1857) τὴν παροῦσαν ἐπιστολὴν ἐκ τοῦ ἀθηναϊκοῦ χειρογράφου μου, ἠθέλησα ἐκ περιεργείας νὰ ἐπανεύρω τὴν σημείωσιν ταύτην (τὴν ὁποίαν εἶχον ἀναγνώσει ἐν γαλλικῇ μεταφράσει) εἰς τὴν ἀνὰ χεῖράς μου ἀγγλικὴν ἔκδοσιν τοῦ Moore. Τὴν εὗρον ἱκανῶς διαφέρουσαν τῆς γαλ. μεταφράσεως καὶ λίαν ἁπλῆν. Ἐνδέχεται ὅμως νὰ ὑπάρχῃ καὶ εἰς ἕτερον μέρος, διότι θέμα, ὡς γνωστόν, ὅσων πλείστων ὡραιοτάτων στροφῶν τοῦ ποιητοῦ ὑπῆρχεν ἡ Ἑλλὰς καὶ τὰ ἐρείπια τῆς Ἑλλάδος.

(α) Φυλ. Πανδώρ. 152.

ΜΑΡΙΟΣ ΠΙΕΡΗΣ.

Διάσημός τις Ἰταλὸς ἱστοριογράφος διατείνεται, μετ' ὀλίγης ἀναμφιβόλως ἀληθείας, ὅτι πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τὸ ἑλληνικὸν ἰδίωμα δὲν ἦτον ἐν χρήσει εἰς τὴν γραμματολογίαν· προσθέτει δὲ ὅτι ἕνεκα τούτου ὁ Φόσκολος καὶ ὁ Μουστοξύδης τὴν ἰταλικὴν ἐπλούτισαν. Ἡμεῖς, καί τοι σεβόμενοι μέχρι λατρείας τὰ δύο ταῦτα καυχήματα τοῦ γένους, ὀφείλομεν ὅμως νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, κατὰ τὴν προειρημένην ἐποχήν, ἐχρημάτισαν καὶ ἕτεροι ὁμογενεῖς, οἵτινες, ἐκπαιδευθέντες ὥς περ ἐκεῖνοι ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ μακρὸν χρόνον διατρίψαντες, καὶ τῆς ἰταλικῆς γραμματολογίας ἐρασταὶ γενόμενοι, ἐπλούτισαν αὐτήν· μεταξὺ δὲ τούτων συγκατατάσσεται καὶ ὁ Κερκυραῖος Μάριος ὁ Πιέρης. Οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ πληροφορηθῶσι λεπτομερῶς περὶ τοῦ βίου τοῦ περιφανοῦς τούτου συμπολίτου μας, δύνανται νὰ προσδράμωσιν εἰς τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ ἐκδοθεῖσαν αὐτοβιογραφίαν του, ἢ εἰς τὴν συντομωτέραν βιογραφίαν του ἣν συνέταξεν ὁ ἐκ Φάνου ἐλλόγιμος Φίλιππος Α. Πολυδώρης. Τὸ καθ' ἡμᾶς, ἀρκούμεθα νὰ εἴπωμεν περὶ αὐτοῦ ὀλίγα τινά, ἐπὶ τῷ μόνῳ σκοπῷ τοῦ νὰ γνωρίσῃ τὸ Πανελλήνιον ὅτι καὶ ἐπὶ τοιούτῳ γόνῳ χρεωστεῖ τὸ ἔθνος νὰ ἐναβρύνηται.

Ἐγεννήθη ὁ Πιέρης ἐν τῇ τῶν Ἰονίων Νήσων πρωτευούσῃ τὴν 24 Φεβρουαρίου 1776 ἐξ εὐπατριδῶν γονέων. Ἕνεκα ὅμως τῆς ἐλλείψεως τῶν πρὸς ἀπόκτησιν τῆς παιδείας μέσων, ἥτις ἐπεχωρίαζε τότε εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ πτερωτοῦ λέοντος κυριαρχουμένην Ἑπτάνησον, καὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ὑπὸ τῶν γεννητόρων του ἀνετράφη, οὐδεμίαν ἄλλην ἀγωγὴν ἠδυνήθη νὰ λάβῃ οὗτος, ἐκτὸς ἐκείνης ἣν περιεποίησαν αὐτῷ ἡ ἀνάγνωσις ὀλιγίστων βιβλίων, τὰ εὐαρίθμητα μαθήματα τοῦ παρ' ἡμῖν τότε Λογικὴν καὶ Γραμματολογίαν διδάσκοντος Α. δὲ Ῥώση, τὰ γυμνάσματα εἰς ὅσα τὸν ὤθει ἡ πρὸς τὴν σπουδὴν φυσικὴ αὐτοῦ κλίσις, καὶ τέλος ἡ φιλία καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ συγγενοῦς του Ἀντωνίου Τριβόλη Πιέρη, τοῦ ἀώρως πρὸς ζημίαν τῶν

λόγων ἀφαρπασθέντος τοῦ βίου. Φθάσας δὲ εἰς ἡλικίαν εἴκοσιν ἐτῶν ἀπῆλθεν ὁ νεανίσκος εἰς Ἰταλίαν, ὅπου ἀφιερώθη εἰς τὰς μελέτας ἔχων ὁδηγοὺς ἐν μὲν Παταυΐῳ τὸν μέγαν Καισαρώτην, ἐν δὲ Βενετίᾳ τὸν ἐνάρετον Ἰωάννην Πινδεμόντην, ἄνδρας δι' οὓς δικαίως σεμνύνεται ἡ Χερσόνησος. Εἶναι δὲ ἀξιομίμητος ἡ ἐπιμονὴ ὅσην κατέβαλεν ὁ Πιέρης κατὰ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ ταύτην διατριβήν του, ἵνα δυνηθῇ νὰ προοδεύσῃ εἰς τὰ γράμματα, καὶ τόσον μᾶλλον καθ' ὅσον ἡ φύσις δὲν εἶχε δειχθῇ πρὸς αὐτὸν γενναιοτάτη· ἀξιέπαινος δὲ καὶ ἡ ὑπερβολικὴ οἰκονομία διὰ τῆς ὁποίας ἔζη ὁ ὀλιγαρκέστατος συμπολίτης μας, καθότι τότε ὄχι μόνον ἡ οἰκονομικὴ τῆς οἰκογενείας του κατάστασις δὲν ἦτο βεβαίως λαμπρά, ἀλλ' εἶχε καταδειχθῇ καὶ οἰκογενειάρχης, ἀποβιώσαντος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, οὗ τινος τὰ χρέη ἅπαντα ἠθέλησεν ὁ τιμιώτατος Μάριος, καίτοι ἄνευ ἀνάγκης, νὰ ὁμολογήσῃ καὶ ἐξοφλήσῃ.

Κατελύθη ἐν τούτοις ἡ βενετικὴ ἀριστοκρατία, ἥτις ἐν Ἑπτανήσῳ κατέλιπε προσφιλεῖς μᾶλλον ἢ ἀπεχθεῖς ἀναμνήσεις, ὡς προφυλάξασα τοὐλάχιστον ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, καί, μετὰ βραχυχρόνιον τῶν Γάλλων δημοκρατῶν εἰς τὰς νήσους ἐπίσκεψιν, καθιδρύθη ἡ ἑπτάνησος Πολιτεία. Εὑρίσκομεν δὲ τότε τὸν Πιέρην ἐπανελθόντα τὸ 1802 ἔτος εἰς Κέρκυραν, μέλος εἴδους τινὸς Ἀκαδημίας ἐπονομαζομένης *Ἑταιρία τῶν Φίλων*, καὶ θεμελιωτὴν μετὰ τοῦ τότε δεκαεπταετοῦς Μουστοξύδου τῆς *Ἀστυκῆς Ἐφημερίδος*. Συνταγέντος ἐντοσούτῳ τοῦ πολιτεύματος τοῦ 1803 ἔτους ὅτε ὁ ἀοίδιμος Καποδίστριας διωρίσθη γραμματεὺς τῆς ἐπικρατείας, οὗτος προσήνεγκε τὴν θέσιν ἀντιγραμματέως εἰς τὸν ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων φίλον καὶ συνηλικιώτην Μάριον τὸν Πιέρην. Ἀλλ' ὁ ἄδολος συμπολίτης μας προτίμα τῆς σχεδὸν πάντοτε ῥαδιούργου διπλωματίας τὰς ἁγνὰς μούσας· Ὅθεν μετὰ δωδεκάμηνον ὑπηρεσίαν, καθ' ἣν ἠδυνήθη ὀλίγα χρήματα νὰ ἐξοικονομήσῃ, παρῃτήθη τῆς ἐντίμου καὶ ἐπικερδοῦς θέσεώς του ὅπως ἐπανακάμψῃ εἰς Ἰταλίαν, καὶ ὅλως εἰς τὰς προσφιλεῖς αὐτῷ μελέτας ἐκ δευτέρου ν' ἀφιερωθῇ. Τὸ παράδειγμα τοῦτο ἐποθοῦμεν νὰ εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν τινὲς ἐκ τῶν τῆς ἐνεστώσης ἐποχῆς πεπαιδευμένων, οἵτινες δυνάμενοι νὰ ὠφελήσωσι καὶ τιμήσωσι διὰ τῆς σοφίας των ἑαυτούς τε καὶ τὴν πατρίδα, ζημιόνουσι καὶ καταισχύνουσιν ἀπεναντίας διὰ δοξομανίαν ἢ φιλοκέρδειαν καὶ ἑαυτοὺς καὶ ἐκείνην, θηρεύοντες χαμερπῶς δουλικὰς θέσεις, καὶ τὰ ἀνόσια πράττοντες ὅπως ἐν αὐταῖς διατηρηθῶσιν.

Ἡ ἀδελφὴ Ἰταλία, ἡ ὀφείλουσα, ὡς καὶ προσφάτως εἶπε κλεινός τις συγγραφεύς, νὰ αἰσθάνηται ὅτι ἔχει κοινοὺς μετὰ τῆς Ἑλλάδος τοὺς κινδύνους καὶ τὰς ἐλπίδας, ὑπεδέχθη φιλοστόργως ἐκ νέου τὸ 1804 τὸν Κερκυραῖον, ὅς τις, ἀφοῦ διὰ τῆς συνεργείας του εἰς τὴν σύνταξιν ἐφημερίδος τινὸς τῆς *Ξένης φιλολογίας* ἐν Παταυΐῳ δημοσιευομένης, δι' ἄλλων πονημάτων, καὶ διὰ τῶν αὐστηρῶν ἠθῶν του ἀπέκτησε τὴν φιλίαν καὶ εὔνοιαν τοῦ Μόντη, τοῦ Βετενέλη, τοῦ Στρατηγοῦ, τοῦ Βαρβιέρη, τοῦ Νέγρη καὶ ἑτέρων περικλεῶν ἀνδρῶν, ἐτιμήθη μὲ τὴν καθηγεσίαν τῆς ἱστορίας καὶ τῶν Καλῶν Γραμμάτων εἰς τὸ ἐν Τρεβίζῳ Λύκειον ἀπὸ τοῦ 1808 μέχρι τοῦ 1815, καὶ ἀπὸ τοῦ 1815 μέχρι τοῦ 1820 ἔτους μὲ τὴν τῆς ἱστορίας ἐν τῷ τότε περιωνύμῳ τοῦ Παταυΐου Πανεπιστημίῳ. Ἠθέλομεν δὲ ἀδικήσει τὴν ἀλήθειαν ἐὰν δὲν ἀνεφέρομεν ὅτι ἀνώτερος παντὸς ἐπαίνου ἐφάνη ὁ συμπολίτης μας διὰ τὴν εὐσυνειδησίαν, τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν, μεθ' ὧν ἐξεπλήρονε τὰ τοσοῦτον σπουδαίου ὑπουργήματος καθήκοντα· καὶ εἰς τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα χρεωστοῦμεν ν' ἀποδώσωμεν καὶ τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ τοῦ νὰ μὴ συναγωνισθῇ διὰ τὴν ἕδραν του, κατὰ τὴν νέαν ἐπὶ τῆς Αὐστριακῆς κυριαρχίας διοργάνωσιν τοῦ παταυΐκοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλὰ νὰ ζητήσῃ τὴν σύνταξίν του, καίτοι εὐτελῆ, τῆς ὁποίας καὶ ἠδυνήθη νὰ ἐπιτύχῃ.

Κατὰ τὰ παρελθόντα ταῦτα ἔτη, ὁ Πιέρης εἶχε περιηγηθῇ ἅπασαν σχεδὸν τὴν Χερσόνησον, καὶ ἐπισκεφθῇ ἐπανειλημμένως τὰς πλείστας τῶν κυριωτέρων πόλεων αὐτῆς. Ἀνακτήσας τὴν ἀνεξαρτησίαν του, ἐβουλήθη ν' ἀποκατασταθῇ ἐν Φλωρεντίᾳ, ὅπου εἵλκυεν αὐτόν, οὐ μόνον ἡ τῆς χώρας καλλονή, τὸ τῶν κατοίκων εὐπροσήγορον, ἡ τοῦ Ἡγεμόνος ἠπιότης, καὶ ἡ γλαφυρῶς καὶ καθαρῶς λαλουμένη ἰταλική, ἀλλὰ καὶ ἡ μεταξὺ τῆς αὐστριακῆς καὶ τῆς τοσκανικῆς Κυβερνήσεως συνθήκη, δυνάμει τῆς ὁποίας ἐπετρέπετο εἰς αὐτὸν ν' ἀπολαύῃ ἀκωλύτως καὶ ἐν Τοσκάνῃ τὴν σύνταξίν του. Τῷόντι κατὰ τὸ 1823 βλέπομεν αὐτὸν ἀποκατασταθέντα εἰς τὴν τῶν Ἀνθῶν πρωτεύουσαν, τὴν ἄλλοτε καὶ ἐν δεινοτέραις τοῦ γένους περιστάσεσι τοὺς Λασκάρεις καὶ τοὺς Χαλκοκονδύλας ξενίσασαν. Καὶ ἐν τῇ πρωτευούσῃ ταύτῃ ἥσυχον καὶ μονήρη βίον διήγαγεν ἐπὶ πολλότατα ἔτη, περιστοιχιζόμενος ὑπ' ὀλίγων μὲν πλὴν ἐκλεκτῶν καὶ ἐγκαρδίων φίλων, ἀπολαύων τὸ σέβας καὶ τὴν ὑπόληψιν τῶν ὅσοι αὐτὸν ἐγνώριζον, ἀδιαλείπτως σπουδάζων, καὶ παρέχων ἐκ διαλειμμάτων τῆς ἱκανότητος αὐτοῦ δείγματα, ἢ διὰ τῆς καταχωρίσεως ἄρθρων εἰς τὴν τότε παρὰ τοῦ φιλομούσου Viesseux ἐκδιδομένην *Ἀνθολογίαν*, ἢ διὰ τῆς δημοσιεύσεως ἄλλων σπουδαιοτέρων πονημάτων, ἐν οἷς πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀναφαίνεται ἡ τῆς ἰταλικῆς βαθυτάτη γνῶσις καὶ ἡ ἀξιομίμητος αὐτοῦ γραμματολογικὴ ἠθικότης. Καὶ ἐν τῇ πρωτευούσῃ ταύτῃ ὁ ἀνήκων καὶ εἰς διαφόρους ἄλλας Ἀκαδημίας συμπολίτης μας διωρίσθη ἑταῖρος τῆς Κρούσκας, ἀφοῦ ἡ Ἀκαδημία αὕτη ἐτίμησεν ἓν τῶν βιβλίων του διὰ βραβείου 500 σκούδων, καὶ ἕτερον διὰ τοῦ *accessit*, εἰς τοὺς διαγωνισμοὺς καθ' οὓς πρὸς πολλοὺς λογίους Ἰταλοὺς διηγωνίσθη. Καὶ ἐν τῇ πρωτευούσῃ ταύτῃ, τέλος, κατέλυσε τὸν βίον τὴν 20 Μαΐου 1852, προσβληθεὶς ὑπὸ ὕδρωπος καὶ στηθικοῦ ῥεύματος συγχρόνως, καὶ κατέλυσεν αὐτὸν ἄγαμος, ὡς καὶ πάντοτε διήγαγεν, ἢ ἕνεκα τῶν ἰδίων περιστάσεων, ἢ καὶ ἴσως διότι δὲν ἐλησμόνει τὸ τοῦ Με-

νάνδρου, *Μηδέποτε γήμῃ μηδὲ εἰς εὔνους ἐμοί.* Ἂς μὴ πιστεύωσι δὲ οἱ ὁμογενεῖς, ὅτι ἡ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη διαμονή του συνέτεινεν εἰς τὸ νὰ ἐλαττώσῃ κατ' ἐλάχιστον τὸν πρὸς τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ τὴν Πατρίδα διακαῆ τοῦ Πιέρη ἔρωτα. Ὁ μακαρίτης ὀρθόδοξα αἰσθήματα καθ' ὅλην τὴν ζωήν του ὑπέθρεψε, τὸ δὲ πτῶμά του, κατὰ ῥητὴν αὐτοῦ ἐντολὴν ἐν τῷ τῶν Ὀρθοδόξων τῆς Λιβόρνου Κοιμητηρίῳ ἀναπαύεται. Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν Πατρίδα, ἀρκεῖ ἡ ἀνάγνωσις τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων ἵνα καταπεισθῇ ἕκαστος περὶ τῆς φιλοπατρίας του. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων τούτων φαίνεται ὁποίαν εἰς αὐτὸν ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν ἡ εἴδησις τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως· ἐν τούτοις παρατηροῦνται οἱ παλμοὶ τῆς καρδίας αὐτοῦ διαρκοῦντος τοῦ ἱεροῦ τῆς παλιγγενεσίας ἡμῶν ἀγῶνος, καὶ ἀναδείκνυται ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ δράμῃ ἐκτοτε εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπιθυμία τὴν ὁποίαν δὲν ἐπραγματοποίησε συλλογιζόμενος ὅτι οὔτε ἡ ἡ ἡλικία τῷ ἐπέτρεπε νὰ καταστῇ πρὸς τὴν πατρίδα ἐπωφελὴς ὑλικῶς, οὔτε ἡ ἱκανότης αὐτοῦ, ἰταλοῦ συγγραφέως ὄντος, νὰ βοηθήσῃ διανοητικῶς. Καὶ δὲν ὑπῆρξεν ἡ φιλοπατρία του ἥτις ἐγέννησεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τὴν ἀδιάλλακτον ἐκείνην ἀπέχθειαν, ἣν καὶ μέχρι τελευταίας πνοῆς διετήρησε κατὰ τῆς δυνάμεως ἥτις παρεχώρησε τὴν ἀδελφὴν Πάργαν εἰς τοὺς Τούρκους, τῆς τοσάκις ἐναντία πρὸς τὴν Ἑλλάδα αἰσθήματα ἀναδειξάσης, καὶ τῆς ἀστόργως πρὸς τὴν Ἑπτάνησον φερομένης; Ἡμεῖς δέ, οἱ ἀπολαβόντες τὴν εὔνοιαν τοῦ ἐπιφανοῦς ἀνδρός, εἴμεθα μάρτυρες τοῦ ἐνθουσιασμοῦ μετὰ τοῦ ὁποίου περὶ τῆς πατρίδος πάντοτε ἐλάλει, καὶ τῶν δακρύων ὅσα ἔχυνεν ὁ ἀγαθὸς γέρων, ὅτε, κατὰ τὸ 1849, ἐν Φλωρεντίᾳ, τῷ ἀνεγινώσκομεν ἄρθρα τινὰ ἀφορῶντα τὰς μαστιγώσεις καὶ τὰς ἀπαγχονίσεις δι' ὧν ὁ τότε ἄγγλος Ἀνθύπατος τὴν πολυπαθῆ κατεβασάνιζε Κεφαλληνίαν. Καὶ ὅμως ὁ Πιέρης ἠθέλησε νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν προσφιλεστάτην γενέθλιον χώραν τὸ 1836—1837 ὅπως καταλείψῃ ἐνταῦθα τὰ ὀστᾶ. Ἀλλ' ὁ τρόπος καθ' ὃν δεσπόζεται ἡ Ἑπτάνησος, τὸν ἠνάγκασε νὰ ἀποχαιρετίσῃ αὐτὴν διὰ παντὸς, καὶ νὰ προτιμήσῃ τὴν τοῦ *προσφύγου* κατάστασιν.

Ἀπολείπεται ἤδη ἡ ἀπαρίθμησις τῶν κυριωτέρων τοῦ ἡμετέρου συμπολίτου συγγραμμάτων. Καὶ πρῶτον μὲν ἐξέδοτο τῷ 1806 ἐν Βερώνῃ τὸν *πρὸς τὴν φιλίαν Φόρον*, ἐν ᾧ περιέχονται τὸ *Ἐγκώμιον* τοῦ ἐπιστηθίου φίλου του Ἀντωνίου Τριβόλη Πιέρη, καὶ στίχοι τινὲς εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ, — διάφορα ποιήματα μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ *πρὸς τὸν Πετράρχην Ὠδὴ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ τῆς Ἰταλίας Βασιλείου*, ᾠδὴ ἥτις ἤρεσε τὰ μέγιστα ἐν τῇ Χερσονήσῳ, καὶ περὶ τῆς ὁποίας τῷ ἔγραφεν ὁ Βεττινέλης· « Ἡ Ἰταλία χρεωστεῖ εἰς ὑμᾶς μέγα εὐεργέτημα, ἀληθῆ παλιγγενεσίαν, » — πρὸς δὲ ποιητικαί τινες μεταφράσεις ἐκ τοῦ Λατινικοῦ. Τὸ βιβλίον τοῦτο προσφωνεῖ ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸν πρεσβύτερον αὐτοῦ διδάσκαλον Καισαρώττην, ἐγκωμιάζων ὁμοῦ εὐφυῶς ἐν τῷ προσφωνητηρίῳ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰπ. Πινδεμόντη, ὅπερ μαρτυρεῖ τὴν πρὸς ἀμφοτέρους τοὺς εὐεργέτας του εὐγνωμοσύνην.

Κατὰ τὸ 1821 ἐδημοσιεύθησαν εἰς Μεδιόλανα τὰ *Ποικίλα Πεζά*, ἐν οἷς ἀναγινώσκομεν ὀκτὼ λόγους, καὶ μεταξὺ τούτων διαπρέπει καθ' ἡμᾶς διά τε τὴν μάθησιν καὶ τὴν εὐτολμίαν, ὁ *περὶ τῆς ψευδοῦς πενίας τῆς ἰταλικῆς Γραμματολογίας*, ἐκφωνηθεὶς ὅτε ἦτο καθηγητὴς ἐν Τρεβίζῳ, καὶ ἡ Ἰταλία, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ἐδεσπόζετο ὑπὸ τῶν Γάλλων, οὓς ὁ εἰρημένος λόγος ἀρκούντως προσβάλλει, — τὰ *Ἐγκώμια* τοῦ Βεργολίνη καὶ τοῦ Βονδιώλη, — καὶ ἐκ δευτέρου τὸ τοῦ Τριβόλη Πιέρη μετὰ παραρτήματος. Τὸ δεύτερον τοῦτο τοῦ συμπολίτου ἡμῶν ἔργον ὅπερ καὶ ἐβραβεύθη ὑπὸ τῆς Κρούσκας, ἀποτελεῖ μέρος τῆς *Ἐκλεκτῆς Βιβλιοθήκης τῶν ἰταλικῶν συγγραμμάτων*, καί τινα ἐκ τῶν εἰς τοῦτο περιεχομένων ἐπανειλημμένως εἰς ἄλλας συλλογὰς μετετυπώθησαν. Εἰς ἡμᾶς δὲ δὲν φαίνεται ἔξω τοῦ προκειμένου νὰ ἀναφέρωμεν τὰς περὶ τοῦ βιβλίου τούτου λέξεις τοῦ κλεινοῦ Νικολίνη. « Εἰς ταῦτα (τὰ ποιημάτια), ἐκτὸς τῶν πλεονεκτημάτων τῆς φράσεως, εὑρίσκω τὴν σύνεσιν τοῦ φιλοσόφου καὶ τὸν ἱερὸν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἔρωτα, καὶ ἤθελον ἐπιθυμήσει νὰ γίνω φίλος τοῦ συγγραφέως, ἂν δὲν ἤμην ἤδη τοιοῦτος. »

Τῷ 1825 ἐξῆλθεν εἰς φῶς ἐν Φλωρεντίᾳ ἡ δίτομος *Ἐπιτομὴ τῆς Ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας* ἀπὸ τοῦ 1740 μέχρι τοῦ 1824, πόνημα ἐπιχειρηθὲν καὶ ἐκπερατωθὲν ἐν βραχυτάτῳ χρόνου διαστήματι, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Κερκυραῖος τρανῶς τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην ἀναδεικνύει, καὶ ὅπερ ἐτιμήθη ὑπὸ τῆς Κρούσκας διὰ τοῦ *accessit* ἤθελε δὲ ἴσως βραβευθῇ ἐὰν δὲν εἶχεν ἀντίπαλον τὸν Βόταν.

Ἐπίσης ἐν Φλωρεντίᾳ εἰς φῶς προέκυψαν τῷ 1828 οἱ δύο τόμοι *Ποιήματα* ἐπιγραφόμενοι, Ὁ μὲν πρῶτος τούτων περιλαμβάνει τὴν *Περίληψιν τῆς ποιητικῆς τέχνης* τοῦ Φ. Μ. Τσανότη, καὶ διάφορα ποιήματα πρωτότυπα ἢ μεταφρασμένα, καὶ ἐν τούτοις τὸ *εἰς τὴν Δόξαν*. Καὶ πρὸς ἔπαινον τῆς *Ἐπιτομῆς* θέλομεν μόνον ἐνθυμίσει ὅτι ὁ ἐν Βονωνίᾳ καθηγητὴς Π. Κώστας ἔλαβεν αὐτὴν ὡς κείμενον τῶν μαθημάτων του· πρὸς ἔπαινον δὲ τοῦ *εἰς τὴν Δόξαν* ποιηματίου ἐπαναλαμβάνομεν εὐχαρίστως τὰς λέξεις τοῦ ἀθανάτου τοῦ Ὠσιαν Ἰταλοῦ μεταφραστοῦ. « Ἡ δόξα, κατὰ τὸ ἔθος ὅλων τῶν φιλαρέσκων ὁμοίων της, βλέπουσα ἑαυτὴν ὑπ' ἐκείνου περιφρονημένην, ἤρχισε δελεάζουσα καὶ θωπεύουσα αὐτόν, καὶ χορηγοῦσα αὐτῷ τὰς πλέον ποθητὰς χάριτάς της. » Ὁ δὲ δεύτερος τόμος περιέχει τὰ τοῦ Προπερτίου ἐλεγεῖα μεταγλωττισμένα εἰς ἰταλικὰ ὁμοιοκατάληκτα τρίστιχα, μέτρον ἴσως παντὸς ἄλλου ἁρμοδιώτερον πρὸς μετάφρασιν τῶν λατινικῶν διστίχων. Περὶ τῆς μεταγλωττίσεως ταύτης, τῆς ὁποίας προηγεῖται καὶ προοίμιον, δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ἂν δὲν ὑπερβαίνῃ τὰς προγενεστέρας, δὲν εἶναι ἀναμφιλέκτως ὑποδεεστέρα αὐτῶν, καὶ τοιουτοτρόπως πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐδόξαζε καὶ ὁ διάσημος Ἰπ. Δ. Λαμβέρτος, ὅστις

καταχωρίσας ἀπὸ τὸ 1812 ἐν τῷ *Πολυγράφῳ* δύο τῶν ἐλεγείων τούτων μετὰ ἐπαινετικῶν λέξεων, ἐνεθάῤῥυνε τὸν Πιέρην νὰ ἀποπερατώσῃ τὴν ἐπιχειρηθεῖσαν ἐξιτάλισιν τοῦ φανταστικοῦ καὶ πολυμαθοῦς, ἂν καὶ ἐνίοτε ἰδιοτρόπου καὶ ἀσέμνου, οὐμβριανοῦ ἐλεγειογράφου.

Τῷ 1850-51 ἐδημοσιεύθησαν ὡσαύτως ἐν Φλωρεντίᾳ τὰ *Συγγράμματα* αὐτοῦ εἰς 4 τόμους, τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος καὶ ὅλος σχεδὸν ὁ δεύτερος (ἐὰν ἐξαιρέσωμεν ἓξ βιογραφίας τινῶν φίλων του) περιλαμβάνουσι τὴν αὐτοβιογραφίαν τοῦ Πιέρη, πόνημα ὅπερ, ἐὰν δὲν εὐαρεστῇ ἐνίοτε τὸν ἀναγνώστην διά τινας περιττολογίας, δὲν εἶναι ὅμως ἄνευ ἐνδιαφέροντος « καὶ διὰ τὴν καλλιέπειαν (ὡς διατείνεται καὶ ὁ Πολυδώρης), καὶ διὰ τὴν τάξιν μεθ' ὧν συνετάγη καὶ διότι ὑποστηρίζονται καὶ παρηγοροῦνται μὲ παραγγέλματα καὶ παραδείγματα ἥ τε ἀξιοπρέπεια καὶ ἡ ἠθικότης τῶν Γραμμάτων καὶ οἱ θεραπεύοντες αὐτά, καὶ τέλος διὰ περιστάσεις οὐκ ὀλίγας καὶ ἀνεκδότους τῶν δημοσίων γεγονότων, καὶ τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν ἰδιωτικῶν, πλὴν ἀφορώντων τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸ διανοητικώτερον ἑνὸς ἔθνους μέρος. » Προσθέτοντες δὲ ὅτι εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος αὐτοβιογραφίαν θέλει εὕρει ἕκαστος τὴν εἰλικρινῆ περιγραφὴν τοῦ χαρακτῆρος τοῦ συμπολίτου μας, ὀφείλομεν, καίτοι οὐχὶ ἐπιστήθιοι τῶν διεπόντων ἡμᾶς φίλοι, ἀλλὰ χάριν ἀμεροληψίας, νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι εἰς τὸ τελευταῖον αὐτῆς Βιβλίον, ἔνθα ὁ μακαρίτης λαλεῖ περὶ τῆς Ἑπτανήσου, ναὶ μὲν ὑπάρχουσι πολλὰ λίαν ἀληθῆ, πλὴν ὑπάρχουσι συγχρόνως καὶ ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις ἀκριβείας εἰς ἃς περιέπεσεν ὁ συγγραφεὺς ὠθηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀδιαλλάκτου κατὰ τῆς Ἀγγλίας μίσους, καὶ ὑπό τινων οὐχὶ ἀδόλων πληροφοριῶν. Ὁ τρίτος τόμος περιέχει διάφορα πονημάτια μεταξὺ τῶν ὁποίων τὰς πρὸς τοὺς φιλοξένους Ἰπ. Βουοναρώτην καὶ Ἰω. Γεραρδίνην *Ἐπιστολὰς περὶ τοῦ τῆς ἐξοχῆς ἔρωτος*, καὶ τὸν *Διάλογον περὶ τῆς κλασικῆς καὶ ῥωμαντικῆς Γραμματολογίας*. Τὴν πρὸς τὸν Βουοναρώτην *Ἐπιστολὴν* ὁ Πιέρης ἐνόμιζεν ὡς ἀριστούργημα, ὅπερ ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, ἴσως διότι οὐδέποτε ἔνθερμοι ἐρασταὶ τῆς ἐξοχῆς ἐχρηματίσαμεν. Εἰς δὲ τὸν Διάλογον ὁ συγγραφεὺς δεικνύεται διάπυρος ὑπέρμαχος τῆς κλασικῆς σχολῆς, ὡς καὶ πάντοτε ὑπῆρξε, καὶ ἄσπονδος τῆς ῥωμαντικῆς ἐχθρός. Καὶ κατὰ τοῦτο ὀφείλομεν μέχρι τινὸς νὰ ὁμοφωνήσωμεν μετ' αὐτοῦ, καθότι καὶ ἡμεῖς δοξάζομεν ὅτι οἱ λαοὶ ἅπαντες οἱ τὰς παρὰ τοῦ Ἡλίου φιλουμένας χώρας οἰκοῦντες, καὶ ἰδιαιτέρως οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ἰταλοί, οἱ ἐγκαυχώμενοι ἐπὶ τῇ κληρονομίᾳ ἣν κατέλιπον αὐτοῖς οἱ πρόγονοι, χρεωστοῦσι νὰ προσκολλῶνται μᾶλλον εἰς τὰ τῶν κλασικῶν ἢ ῥωμαντικῶν, ἀφίνοντες τὰς ὑπερβολὰς καὶ τὰς παραφορὰς τοῦ τελευταίου εἰς τὰς ὁμίχλας καὶ τοὺς πάγους τῆς ἀκλήρου, οὕτως εἰπεῖν, Ἄρκτου. Τέλος εἰς τὸν τέταρτον τόμον ἀναγινώσκομεν τὴν ἰταλικὴν μετάφρασιν ἓξ ἐκ τῶν *Ἠθικῶν* τοῦ Σένεκα, καθ' ἣν εὐδοκίμησεν ὁ Πιέρης, ὁ ἀδιαλείπτως μεγίστην μαρτυρήσας συμπάθειαν ὑπὲρ τοῦ σοφοῦ τούτου διδασκάλου τοῦ ἀχαρίστου Νέρωνος· προσέτι δὲ μεταγλωττισμένα 33 *δημοτικὰ Ἄσματα τῆς Ἑλλάδος* μετ' ἄλλων 26 Διστίχων, καὶ διάφορα πονημάτια, μὴ ἐστερημένα εὐχερείας καὶ γλαφυρότητος.

Ἐκτὸς τούτων ὁ Πιέρης κατέλιπε καὶ ἄλλα ἀνέκδοτα, ἐν οἷς τὰ πολύτομα αὐτοῦ *Ὑπομνήματα*, καὶ πολλὰ ἐκ τῶν ἱστορικῶν *Μαθημάτων*, τὰ ὁποῖα εἶχε παραδώσει κατὰ τὴν ἐν Παταυΐῳ καθηγεσίαν. Τὰ χειρόγραφα τούτων ἐκληροδότησεν ὁ συμπολίτης μας διὰ τῆς διαθήκης του εἰς τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ ῥικαρδιανὴν βιβλιοθήκην, ὡς ἐδώρησε καὶ τὴν βιβλιοθήκην αὐτοῦ εἰς τὴν πατρίδα του. Ἡμεῖς δὲ ὀφείλομεν νὰ ἐκφράσωμεν τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ τυπωθῶσι τὰ ἀνέκδοτα ταῦτα, ὧν τινων ἡ ἔκδοσις δύναται νὰ τιμήσῃ καὶ τὴν τοῦ μακαρίτου μνήμην, καὶ τὴν παραγαγοῦσαν αὐτὸν Κέρκυραν.

ΒΕΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ.

ΟΛΙΓΑ ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ
ΑΝΝΑΜΙΤΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ.

(Ἴδε φυλλ. 183. σελ. 351. Τέλος.)

—ooo—

Τὰς λέμβους ἐλαύνουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γυναῖκες, ὡς φαίνεται ἐπὶ τῇ παρατιθεμένῃ εἰκόνι· εἶναι δὲ αὗται μεγάλαι, εὔρωστοι καὶ ἀῤῥενωποί, γυμνὸν ἔχουσαι τὸ σῶμα πλὴν τῆς ὀσφύος ὅθεν αἰωρῶσιν εἶδός τι *φουστανέλλας*.

Τὸ περιεργότερον τῶν ἐν τῷ Ἀνναμιτικῷ κράτει εἶναι τὰ λατομεῖα. Ἰδοὺ πῶς διηγεῖται τὰ περὶ αὐτῶν περιηγητής τις, ἐπισκεφθεὶς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος·

« Λαβόντες τὴν ἄδειαν τῆς ἐξουσίας ἵνα ἐπισκεφθῶμεν τοὺς μαρμαρίνους βράχους, ἐπεβιβάσθημεν εἰς δύο λέμβους τοῦ ἡμετέρου πλοίου. Καθόσον δὲ ἀνεπλέομεν τὸν ποταμὸν ἀπηντῶμεν παρὰ τὰς ὄχθας ἄλση κοκκοφοινίκων ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἔκειντο αἱ γραφικαὶ καλύβαι τῶν Ἀνναμιτῶν. Ἦσαν δὲ τοσαῦται αἱ καμπαὶ καὶ τῶν δύο ὀχθῶν, ὥστε ἀδιακόπως παρίστανοντο εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν νέα καὶ χαρίεντα ἀντικείμενα· ταῦτα δὲ ἐκάλλυνον ἔτι μᾶλλον τὸ πλῆθος τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδίων, τὰ συῤῥέον ἵνα θαυμάσῃ ἡμᾶς.

» Μετὰ δύο ὡρῶν πλοῦν ἐφθάσαμεν εἰς τοὺς βράχους.

» Τὸ θαῦμα τοῦτο τοῦ Ἀνναμιτικοῦ κράτους σύγκειται ἐκ πέντε ὀρέων μαρμαρίνων, ἀνακυπτόντων ἐκ μακροῦ ψαμμώδους πεδίου, κατακλυσθέντος πάλαι ὑπὸ τῆς θαλάσσης. Τὸ μέρος τὸ ὁποῖον διατρέχει τις ἕως οὗ φθάσῃ εἰς τοὺς πρόποδας τῶν βράχων, εἶναι μᾶλλον ξηρὸν καὶ ἐνδεὲς φυτῶν· ἅμα ὅμως

ὡς ἀρχήσῃς ν' ἀναβῇς αὐτούς, καὶ σπήλαια, καὶ κρημνοί, καὶ θέσεις ἀπότομοι, πάντα εἶναι κατάφυτα ἀλλὰ καὶ τὰ σχήματα τῶν βράχων εἶναι ποικίλα καὶ περίεργα· αἱ πέτραι ἑνὸς αὐτῶν φαίνονται μακρόθεν παριστάνουσαι ἱππότας ἐνόπλους τοῦ μέσαιῶνος κλίνοντας τὸ γόνυ ἐπὶ τάφων. Ἐφ' ἑνὸς δὲ τῶν ὀρέων εἶναι κεχαραγμένα τρισμέγιστα γράμματα κινεζικὰ λέγοντα ὅτι ἔκαιε πάλαι ἐκεῖ ἡφαίστειον χρησιμεῦον ἀντὶ φάρου πρὸς τοὺς ἁλιεῖς καὶ τοὺς πειρατὰς καταφεύγοντας εἰς τὰ σπήλαια. Ἀνέβημεν δὲ εἰς τὸ ὄρος τοῦτο διὰ κλίμακος λελαξευμένης ἐπὶ τῶν βράχων αὐτοῦ, καὶ περιστοιχιζομένης ὑπὸ πλήθους φυτῶν καὶ ἀνθέων. Ἄνωθεν τῆς κλίμακος κατεσκευάσθη θύρα ἐπιγραφὴν ἔχουσα κινεζικήν. Ἐπειδὴ δὲ ἀναβαίνοντες ἀπηυδήσαμεν, ἐκαθήσαμεν εἰς θρανία λελαξευμένα μεταξὺ φυτῶν, καὶ ἐθαυμάζομεν τὸ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν μεγαλοπρεπὲς θέαμα. Ἐκεῖ καὶ θάλασσα καὶ νῆσοι καὶ ποταμοὶ καὶ ὄρη καὶ λίμναι καὶ δένδρα καὶ οὐρανὸς πορφυροῦς, πράσινος καὶ ἰώδης· ἀναγγέλλων καταιγίδα καὶ τρικυμίαν.

» Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους, μεταξὺ βράχων καὶ ἀνθέων, καὶ ὑπὸ δένδρα πυκνὰ καὶ σκιόφυλλα, ἀνηγέρθη παγόδα, πολλὰ ἔχουσα εἴδωλα ἐκ λίθου καὶ ξύλου. Περιεκυκλούμεθα δὲ ὑπὸ σμήνους περιέργων οἵτινες παρετήρουν τὸ ἔνδυμα ἡμῶν καὶ ἠτένιζον ἡμᾶς πανταχόθεν. Πάντες δὲ οὗτοι μόλις ἐκαλύπτοντο διὰ μελαίνων χιτώνων, καὶ ἵσταντο οἱ μὲν ἄνωθεν τῶν κεφαλῶν οἱ δὲ πολὺ κατώτερον ἡμῶν. Ἐνίοτε διαβαίνοντες ὑπὸ θύρας φυσικάς, εἰσερχόμεθα εἰς εὐρυχωροτάτας αἰθούσας ἐκ μαρμάρου, ὡραϊζομένας πάντοτε ὑπὸ φυτῶν ἀνθηστερῶν καὶ δένδρων ἀειθαλῶν. Τὸ ἐπαγωγότερον ὅμως πάντων τῶν θεαμάτων ὑπῆρξε τὸ ἑφεξῆς·

Γυνὴ ἐλαύνουσα λέμβον.

» Συνοδευόμενοι ὑπὸ ἑκατὸν περίπου ἐγχωρίων, κατέβημεν εἰς παρόδους μόλις φωτιζομένας διὰ τῶν σχισμάδων τῶν βράχων. Αἴφνης ὅμως, χωρὶς νὰ εἰδοποιηθῶμεν παρ' οὐδενός, εὑρέθημεν ἐν τῷ μέσῳ ἓξ γιγάντων ἐνόπλων, φυλασσόντων τὴν εἴσοδον τῆς παγόδας· μόλις δὲ εἴδομεν τοὺς τρομεροὺς τούτους κολοσσούς, εἴδωλα ἀποτρόπαια καθήμενα ἐπὶ τίγρεων καὶ λεόντων, καὶ τραπέντες περὶ σωροὺς βράχων, περιεχύθημεν ὑπὸ φωτὸς τοξευομένου διὰ τοῦ θόλου· τότε πρὸ πάντων ἐκυριεύθην ὑπὸ μεγίστης ἐκπτάσεως.

» Εὑρέθην εἰς τὴν κορυφὴν κλίμακος ὅπου ἐκάθηντο εἴδωλα ὅμοια πρὸς τὰ ῥηθέντα· ἐνώπιον δὲ

ἡμῶν ἠνοίγετο σπήλαιον φυσικὸν 100 περίπου ποδῶν ἔχον ὕψος καὶ 80 βάθος, καὶ ἐπὶ τῶν βράχων ἤστραπτον λαμπρότατα καὶ ποικίλα χρώματα ἐν μέσῳ σχοίνων πρασίνων ἢ ἀπολελιθωμένων, οἵτινες τυλίσσονται ἐπιχαρίτως περὶ τοὺς λίθους. Ἐκ δεξιῶν, πρὸς τὸ κάτω τῆς κλίμακος, ὑπάρχει παγόδα οἰκοδομηθεῖσα ὑπὸ εὐσεβοῦς τινος βασιλέως· ἡ στέγη αὐτῆς εἶναι κεχρωματισμένη, καὶ τὰ εἴδωλα κεχρυσωμένα, ὅμοια πρὸς τὰ λοιπὰ τὰ κείμενα ἐπὶ τῶν ἐντὸς των βράχων λελαξευμένων βημάτων. Παρὰ τὴν παγόδαν ταύτην ὑπάρχει πηγὴ ὕδατος, ὄπισθεν δὲ αὐτῆς συσσωρεύονται καθ' ἑκάστην ἀπολιθώσεις, αἵτινες θέλουσί ποτε χρησιμεύσει ἀντὶ βάθρων νεωτέρων εἰδώλων. Πρὸς τὸ βάθος τοῦ σπηλαίου, ἐντὸς ἐπίτηδες ναΐσκου, κεῖται τὸ ἐφέστιον εἴδωλον, μέγα καὶ ἔνοπλον, γεγλυμμένον μετὰ πολλῆς περιεργείας καὶ ποικιλίας· ὑπάρχουσι δὲ ἐν τῷ ποικιλοχρόῳ τούτῳ σπηλαίῳ καὶ διάφορα σκεύη χαλκᾶ, καὶ θυμιατήρες, καὶ ἄλλα ἀγγεῖα. Εἶναι ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ τις τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ φωτὸς τὸ ὁποῖον εἰσέρχεται διὰ τῶν σχισμάδων τοῦ βράχου, περικεκοσμημένου ὑπὸ ἀνθέων καὶ σχοίνων ἐν οἷς ἐμφωλεύουσι πτηνὰ καὶ πίθηκες. Μυριάδες δὲ χελιδόνων κατέκτησαν τοὺς ὑψηλοτέρους θόλους ὅπου ἔπηξαν τὰς φωλεάς των.

» Ὅτε ὁ βασιλεὺς Μιγ-Μὰν ἐπεσκέφθη τὰ μέρη ταῦτα, τὰ σπήλαια ἐπληρώθησαν μανδαρίνων, βόνζων καὶ γυναικῶν· προσέφερε δὲ ὄγκους χρυσίου δύο, τοὺς ὁποίους εἴδομεν ἐγκεκολαμμένους ἐντὸς τοῦ βράχου.

Λατομεῖον.

» Καὶ ὅτε κατεβαίνομεν τὴν πλατεῖαν κλίμακα ἥτις περιζωννύει τὸν βράχον, ἀπηντῶμεν τάφους ἐν μέσῳ ἀνθέων καὶ ναοὺς ὑπὸ τὰ δένδρα, καὶ εἴχομεν ἀπέναντι ἡμῶν τὴν θάλασσαν.

» Ὁ ἄνεμος, πνεύσας βιαίως, ἐπανέφερεν ἡμᾶς ταχέως εἰς τὸ πλοῖον. Καὶ ἤμεθα μὲν κεκοπιακότες καὶ κατάῤῥυτοι, ἀλλὰ καὶ ἔμπλεοι θαυμασμοῦ δι' ὅσα εἴδομεν. »

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΙΜΒΡΟΥ.

(*Ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς.*)

—ooo—

..... Ἐγὼ δὲ, ἐπειδὴ ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδὲν ἔχω ἄξιον νὰ σᾶς κοινοποιήσω ἐντεῦθεν, σᾶς ἀποστέλλω ἀρχαίας τινὰς ἑλληνικὰς ἐπιγραφὰς, τὰς ὁποίας πέρυσι, κατὰ τὸν παρελθόντα Ἰούλιον, διαμένων ἐν τῇ πατρίδι μου ἐφρόντισα νὰ συλλέξω καὶ νὰ ἀντιγράψω, ἐπὶ τῇ πεποιθήσει ὅτι δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι κατά τι πρὸς διαφώτισιν τῆς ἱστορίας τῆς φίλης πατρίδος, τῆς ὁποίας τὸ πλεῖστον μέρος, καὶ μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ περὶ αὐτῆς ἱστορικοῦ ὑπομνήματος τοῦ ἀοιδίμου διδασκάλου Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ τοῦ Ἰμβρίου, μένει εἰσέτι διὰ τὴν ἔλλειψιν ἀρχαίων ὑπομνημάτων ἄγνωστον· καὶ ἂν θεωρηθῶσι, καθὼς ἐλπίζω, χρήσιμοι καὶ εἰς τὴν ἐν γένει ἑλληνικὴν ἀρχαιολογίαν ὡς ἀνέκδοτοι, ἂς δημοσιευθῶσι διὰ τῆς φίλης *Πανδώρας*.

Α.

ΘΕΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ
ΘΕΟΙ ΔΥΝΑΤΟΙ
ΙΣΧΥΡΟΙΚ . .
ΚΑ . . . .
ΑΝ . . . . .
Ο . ΚΟΙΟΣ
ΚΡΕΙΟ(Σ) Υ
ΠΕΡΕΙΩΝ
ΕΙ(Α)ΠΕΤΟΣ
ΚΡΟΝΟΣ.

Β.

. . . .
. . . . ΟΝΠΡΟ . . . . . .
. . . . Μ. Ν. ΡΑΤΩΙ ΜΕΤΑ . . . . .
. . ΙΩ. ΑΓΑΘΟΝΟ ΤΟΥ ΑΝΔΟΚΕ(ΩΣ . . .
Α)ΝΑΓΡΑΨΑΙ ΔΕ ΤΟΔΕ ΤΟ ΨΗΦΙΣ(ΜΑ ΕΝ ΤΗ
Π)ΛΑΤΕΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΕΝ ΣΤΗΛΕΙ ΛΙΘΙ(ΝΗ ΚΑΙ
Σ)ΤΗΣΑΙ ΕΝ ΤΕΙ ΑΥΛΕΙ ΤΟΥ ΠΡΥΤΑΝΕΙΟΥ(ΤΗΝ
ΔΕ ΤΗΝ ΑΝΑΓΡΑΦΗΝ ΤΗΣ ΣΤΗΛΗΣ ΜΕΡΙΣΑΙ(ΔΕ
Τ)ΟΝ ΤΑΜΙΑΝ ΤΟ ΕΚ ΤΗΣ ΔΙΑΤΑΞΕΩΣ.

Ο ΔΗΜΟΣ

Γ.

ΝΙΚΟΔΩΡΟ(Σ
Ε)ΡΜΗΙ

Δ.

ΑΣΚΛΗΠΙΩΙ ΑΝΕΘΕΣΑΝ
ΔΙΟΠΕΙΘΗΣ ΔΙΟΓΕΙΤΟΝΟΣ ΠΑΙΑΝΙΕΥΣ
ΧΑΡΗΣ ΦΙΛΩΝΟΣ ΣΦΗΤΤΙΟΣ
ΕΠΙ ΙΕΡΕΩΣ ΧΑΡΗΤΟΣ.

Ε.

ΔΙΟΝΥΣΩΙ ΜΕΙΔΙΑΣ
ΤΗΛΕΜΑΧΟΥ ΠΑΛΛΗΝΕΥΣ.

Τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας εὗρον ἐν τοῖς πολυαρίθμοις ἐν τῇ πατρίδι μου ἐξωκκλησίοις· ἐν οἷς, ἀνοικοδομηθεῖσιν ἐσχάτως ἐκ τοῦ προχείρου ὑπὸ τῶν ἐκεῖσε χριστιανῶν, ἀνεκαλύφθησαν ἐν τοῖς κατακεχωσμένοις ἐρειπίοις κίονες καὶ ἄλλα διάφορα μάρμαρα, μαρτυροῦντα τὴν ὕπαρξιν ἀρχαίων ἑλληνικῶν ναῶν, μεταποιηθέντων ἔπειτα, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς ναοὺς χριστιανικούς. Καὶ τὴν μὲν Α'. τῶν ἐπιγραφῶν τούτων εὗρον ἐν τῷ ἐξωκκλησίῳ, τῷ τιμωμένῳ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου ἐνδόξου Ἀποστόλου Ἀνδρέου, εἰς τόπον λεγόμενον Καμάρι, ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ χωρίου Γλυκὺ, ἐπὶ μαρμάρου ποδιαίου τὸ μῆκος, σώου μὲν καὶ ἀνελλειποῦς, ἀλλὰ τὰ γράμματα ἐκ τῆς πολυκαιρίας ἐφθάρησαν ἐν πολλοῖς, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἠδυνήθην μὲ ὅλας τὰς προςπαθείας νὰ ἀναγνώσω τὸν τέταρτον καὶ πέμπτον στίχον, ἐξ ὧν ἠδύνατο νὰ γνωσθῇ ἡ ἀρχαιοτάτη αὕτη ἐπιγραφὴ καλήτερον. Κεῖται δὲ σήμερον τὸ μάρμαρον τοῦτο, λίαν ἀπειροκάλως κτισθὲν, ἄνωθεν τῆς πύλης τοῦ ῥηθέντος ἐξωκκλησίου, ἀλλ' ἴσως οὕτω προφυλαχθήσεται μᾶλλον ἐκ τῶν χειρῶν ἱεροσύλων τινῶν περιηγητῶν. Τὴν δευτέραν ἐπιγραφὴν, μᾶλλον δὲ τὸ πολύτιμον λείψανον ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ψηφίσματος τῆς Ἴμβρου, ἀνέγνων ἐπὶ τετμημένης πλακὸς, κειμένης ἔν τινι ἐξωκκλησίῳ τοῦ χωρίου Κάστρου, ὅπου ὑπῆρχε τὸ πάλαι, ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κυριαρχίας τῆς νήσου, ἡ ἀρχαία ὁμώνυμος πόλις αὐτῆς. Τὴν πλάκα δὲ ταύτην μετακομίσας ἐναπέθηκα ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας τοῦ χωρίου πρὸς φύλαξιν. Τὴν Γ'. ἐπιγραφὴν εὗρον ἔν τινι ἐξωκκλησίῳ κατερειπωμένῳ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ χωρίου Παναγίας, ἐπὶ ὀγκώδους τινὸς τετραγώνου μαρμάρου, ὅπου φαίνονται ἴχνη οὐ μόνον ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ναοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐρείπια ἐκτεταμένης τινὸς πόλεως. Ὀλίγον ἀπωτέρω, ἐν τῷ ἐξωκκλησίῳ τῆς ἁγίας Μαρίνης ἀνέγνων τὴν Δ'. ἐπὶ μαρμάρου κτισθέντος ὡσαύτως ἐν τῇ ἀνοικοδομήσει ἄνωθεν τῆς πύλης τοῦ ναοῦ. Τὴν δὲ Ε'. καὶ τελευταίαν εὗρον ἐν τῷ Μετοχίῳ τῆς Λαύρας, τῷ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου τιμωμένῳ, ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ μαρμάρου, ὅπερ ὡς ἐκ τοῦ σχήματος αὐτοῦ φαίνεται ὅτι ἐχρησίμευεν ὡς βάσις, ἐφ' οὗ ἵστατο τοῦ Διονύσου τὸ ἄγαλμα.

Ταῦτα ἔκρινα ἀναγκαῖον νὰ ἐπισυνάψω περὶ τῶν ἀνωτέρω ἐπιγραφῶν· παρατηρήσεις δὲ ἐπ' αὐτῶν, ὡς ἀδαὴς παντάπασι τῶν τοιούτων, δὲν τολμῶ νὰ ἐπιφέρω, κλ.

ΑΡΧ. Ν. Γ.

Η ΣΥΚΟΦΑΝΤΙΑ.

(*Ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ.*)

—οοο—

Ἤμην πρό τινων ἐτῶν κάτοικος χωρίου, οὗ τινος ὁ ἐφημέριος, ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ ὁμιλητικός, ἦτον ἐν ταυτῷ καὶ διδάσκαλος. Συνείθιζε δὲ μετὰ τὴν λειτουργίαν καὶ τὴν διδασκαλίαν νὰ ἐπισκέπτεται τὰ πνευματικά του τέκνα εἰς τοὺς ἀγρούς των, ἅτινα, ἐπειδὴ τὸν ἐσέβοντο, συνηθροίζοντο ἀμέσως σωρηδὸν περὶ αὐτόν. Ἡ ὁμιλία του ἦτον εὐσεβὴς καὶ γλυκεῖα, καὶ δι' αὐτῆς ἠγωνίζετο νὰ ἐμπνεύσῃ ἀγάπην καὶ εἰρήνην πρὸς πάντας. Καὶ ἐπειδὴ μίαν τῶν ἡμερῶν ἤκουσέ τινα καταλαλοῦντα, λαβὼν τὸν λόγον εἶπε·

Κύριοι καὶ Κυρίαι! κάκιστον εἶναι τὸ νὰ κακολογῇ τις τὸν πλησίον. Καὶ ἐννοῶ μὲν ὅτι πολλάκις καταλαλεῖ τις ἀπερισκέπτως· εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι ἡ καταλαλιά, ἅπαξ γενομένη, φέρει κάκιστα ἀποτελέσματα, καταστρέφει περιουσίας, ἀτιμάζει γυναῖκας, ἐνίοτε δὲ καὶ φονεύει. Ματαία εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἡ μετάνοια διότι τὸ κακὸν ἐγένετο. Ἐὰν λοιπὸν τοιαύτη εἶναι ἡ καταλαλιά, ὁποία ἄρα ἡ συκοφαντία;

Εἴς τινα πόλιν ἣν δὲν ὀνομάζω διότι εἶναι εἰς ὑμᾶς ἄγνωστος, καὶ τὴν ὁποίαν δὲν θὰ ὠνόμαζα καὶ ἂν ἦτον γνωστὴ εἰς τὸ ἀκροατήριόν μου, ἤκμαζεν ἄλλοτε νέα κόρη, ὀνόματι Ἑλένη, ὡραιοτάτη καὶ τὸ γένος ἕλκουσα ἐξ οἰκογενείας πλουσίας, ἰσχυρᾶς καὶ εὐγενοῦς. Δυστυχῶς ὅμως, ἕνεκα τῶν ἐμφυλίων πολέμων οἵτινες κατεσπάραττον τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἔζη (μεγίστη συμφορά, τέκνα μου, εἰς τὸν τόπον ὅπου ἐπικρατοῦσι τοιαῦται ἔριδες), πάντες οἱ συγγενεῖς της, καὶ πατὴρ καὶ πάππος καὶ ἀδελφοὶ καὶ θεῖοι, ὡς ἀνήκοντες εἰς τὴν ἡττηθεῖσαν μερίδα, εἴτε ἔπεσαν μαχόμενοι, εἴτε ἐκαρατομήθησαν ἢ ἀπηγχονίσθησαν ὑπὸ τῶν ἐναντίων, εἴτε ἐξωρίσθησαν. Ὅθεν ἡ Ἑλένη ἔμεινε μόνη καὶ ἄπορος μετὰ τῆς μητρός της. Εὔκολον ἄρα νὰ φαντασθῆτε πόσον πτωχικὰ ἀνετράφη ἡ ταλαίπωρος! Ὄχι μόνον ἐστερεῖτο ὅλων τῶν μεγαλείων ὅσα ἐδικαιοῦτο νὰ ἔχῃ διὰ τὴν πρὶν εὐπορίαν τῶν γονέων της, ἀλλὰ διὰ τὸν φόβον τῶν ἐναντίων δὲν τὴν ἐπλησίαζον οὔτε αὐταὶ αἱ συνηλικιώτιδές της.

Μόναι λοιπὸν συνέζων ἡ θυγάτηρ καὶ ἡ μήτηρ. Συνεχῶς ἡ μήτηρ ἔκλαιε, καὶ ὅταν ἡ θυγάτηρ δὲν ἔκλαιε μετ' αὐτῆς, ἔῤῥαπτεν, ἔνηθεν, ἢ ἀνεγίνωσκε παλαιόν τι βιβλίον ἐκκλησιαστικόν, συναξάριον ἢ χρονικόν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐρχομένη εὕρισκε τὴν μητέρα της κλαίουσαν. Τῆς Ἑλένης ὅμως ὁ βίος δὲν ἦτον τόσον ὀδυνηρὸς ὅσον τὸν ὑποθέτετε· διότι ὄχι μόνον δὲν εἶχε γνωρίσει τὸν πατέρα, τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς της, ἀλλ' οὔτε τὰ ἀγαθὰ τῆς οἰκογενείας της· πλὴν τούτου ἦτον νέα, καὶ ἡ θλίψις δὲν κυκλοφορεῖ εἰς τὸ αἷμα τῆς ἡλικίας ἐκείνης ὅπως εἰς τὸ τῶν πρεσβυτέρων. Τὴν ἄνοιξιν, παραδείγματος χάριν, ἡ Ἑλένη ἀπὸ πρωΐας, ὁμοῦ μὲ πτωχὴν ὑπηρέτιδα, ἐσύναζεν ἄνθη, ἢ ἠγόραζεν ἀκανθίδα (καρδερίναν) τὴν ὁποίαν ἀνέτρεφε φιλοστόργως καὶ εἶχε σύντροφον, ἢ τέλος πάντων, ἐπειδὴ εἶχε καρδίαν ὡραίαν, ὅσον καὶ τὸ πρόσωπόν της, κατορθόνουσα νὰ συνδράμῃ ἄλλαν τινὰ ἐνδεέστερόν της, ᾐσθάνετο εὐτυχίαν ἥτις διήρκει πολὺ πλέον τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ εὐεργετηθέντος. Ὅτε δὲ ἐγένετο δεκαὲξ ἐτῶν ᾐσθάνθη καὶ ἄλλην παραμυθίαν ἰσχυροτέραν, ὡς φαίνεται, καὶ τῆς παραμυθίας τῶν ἀνθέων καὶ τῆς ἀκανθίδος, ἴσως δὲ καὶ τῆς πρὸς τοὺς πτωχοὺς ἐλεημοσύνης.

Μίαν τῶν ἡμερῶν, ἐνῷ ἐτόκαζεν ἄνθη, τὴν εἶδέ τις νέος, τὸ ὄνομα Γεώργιος, ὅστις ὡραῖος μὲν ἀλλὰ πενιχρῶς ἐνδεδυμένος, ἀνῆκεν εἰς οἰκογένειαν πλουσίαν ἐπίσης καὶ εὐγενῆ, ἀλλὰ καταστραφεῖσαν, ὡς καὶ ἡ τῆς Ἑλένης, ἕνεκα τῶν ἐμφυλίων διενέξεων. Εἰ δὲ καὶ ἦτον ἱκανὸς καὶ τίμιος, ἀπεκρούετο ὅμως ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς πράγμασιν ἐχθρῶν τῆς οἰκογενείας του, καὶ διήνυε βίον ταλαίπωρον καὶ ἀργόν.

Πολλοὶ λέγουσιν ὅτι μήτηρ πασῶν τῶν κακιῶν ἐστὶν ἡ ἀργία· τὸ κατ' ἐμὲ ὅμως φρονῶ ὅτι ἡ τοιαύτη γόνιμος ἀργία εἶναι ἡ τῶν πλουσίων· διότι οἱ πτωχοὶ καὶ ἀργοὶ ὄντες, πῶς θέλετε νὰ παρεκτραπῶσιν εἰς τὰς παραλυσίας καὶ τὰς ἡδονὰς τὰς γεννώσας τὰ ἐλαττώματα; Πιθανὸν μόνον νὰ αἰσθάνωνται ἐνίοτε σκιρτήματα ἐρωτικά, ὅπως συνέβη καὶ εἰς τὸν ἡμέτερον Γεώργιον.

Καὶ ἠξεύρετε ὁποῖα εἶναι ταῦτα τὰ σκιρτήματα; τοῦ πτωχοῦ ἀργοῦ ἐννοῶ· μὴ ἔχων τί ἄλλο νὰ πράξῃ, ἔχει ἀενάως τὸν νοῦν του, τὸν λογισμόν του εἰς τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀγάπης του· μήπως ἔχῃ εἰς ποίας συναναστροφὰς νὰ ὑπάγῃ, εἰς ποῖον θέατρον νὰ παρασταθῇ, εἰς ποίας δημοσίας ἢ ἰδιωτικὰς ὑποθέσεις νὰ ἐνασχοληθῇ; Ὅθεν καὶ ὁ Γεώργιος, καθὸ τοιοῦτος ἀργός, ἦτον τρελλός, καὶ τοιοῦτος τρελλὸς ὥστε ἀντὶ νὰ ἐμβῇ εἰς δρόμον εὐθὺν φέροντα εἰς εὐτυχίαν, εἰσῆλθεν εἰς δρόμον σκολιὸν καὶ ἄσκοπον. Ὁ εὐθὺς δρόμος ἦτον ὁ ἑξῆς· νὰ ὁμιλήσῃ σήμερον τὴν μητέρα, νὰ λάβῃ αὔριον τὴν συγκατάθεσίν της, καὶ μεθαύριον νὰ προσκληθῇ ὁ ἐφημέριος νὰ πράξῃ τὸ χρέος του. Καὶ τοῦτο μάλιστα ἐπερίμενε καὶ ἡ μήτηρ, ἡ ὁποία ἐννοήσασα τὴν κλίσιν τῆς θυγατρός της θὰ συγκατένευεν ἀμέσως. Ναὶ μὲν ὁ Γεώργιος ἦτον πτωχός, ἀλλὰ μήπως καὶ ἡ Ἑλένη ἦτον πλουσιωτέρα; Ἡ δὲ φρόνιμος μήτηρ δὲν εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ τὴν ὑπανδρεύσῃ τοιαύτην οὖσαν μὲ πλούσιον, ἢ ἂν δὲν εὕρισκε δὲν εἶχεν ὄρεξιν νὰ τὴν ἀφήσῃ ν' ἀποθάνῃ ἄγαμος.

Ἀντὶ λοιπὸν νὰ ζητήσῃ ὁ Γεώργιος τὴν Ἑλένην, ἤρχισε νὰ σκέπτεται ἄλογα καὶ παράλογα, ὡς νὰ ἦτον αὐτὴ γόνος ἡγεμονικὸς καὶ ἀνωτέρα του. Μεγάλη, ἔλεγε, δυστυχία θὰ εἶναι, ἂν ἡ νέα αὐτή, τόσον καλή, τόσον ὡραία, τόσον χαριτωμένη, ὑπανδρευθῇ ἄνδρα πτωχὸν οἷον ἐμέ, ἄνευ προστασίας καὶ ἄνευ ἐλπίδος, ἄνδρα ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον δὲν εἶναι τίποτε, ἀλλὰ τὸ χειρότερον, δὲν ἐνήργησε τίποτε διὰ νὰ γίνῃ κάτι τι. Καὶ ὅμως εἶμαι εἴκοσιν ἐτῶν· πόσοι

ἄλλοι εἰς τὴν ἡλικίαν μου ἀπέκτησαν κατάστασιν καὶ ὄνομα, ἢ ἐδόξασαν τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας των! διατί νὰ μὴ τοὺς μιμηθῶ;

Τοσούτῳ δὲ ἐκυριεύθη ἀπὸ τὴν ἰδέαν ταύτην, ὥςε ἀπεφάσισε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν Ἅγιον Τάφον. Καθὼς ἴσως ἠκούσατε, τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐγίνετο πόλεμος μεγάλος, ἢ σταυροφορίαι κατὰ τῶν Τούρκων τοὺς ὁποίους τότε ὠνόμαζον ἀπίστους. Οἱ πόλεμοι δὲ οὗτοι ἐπεκαλοῦντο ἱεροί, καὶ οὐδεμία τῶν καλῶν οἰκογενειῶν ὑπάρχει ἡ ὁποία νὰ μὴ ἐπρόσφερεν ἓν τοὐλάχιστον θῦμα ὑπὲρ τοῦ τάφου τοῦ Χριστοῦ. Ὁμολογῶ ὅμως ὅτι καὶ πολλοὶ μετέβαινον εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ διὰ νὰ κερδήσωσι πλοῦτον καὶ ὄνομα, καὶ ἐξ αὐτῶν βεβαίως ἦτον καὶ ὁ Γεώργιος.

Μόνον μετὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἐνόμισε καλὸν νὰ ὁμιλήσῃ καὶ μὲ τὴν μητέρα τῆς Ἑλένης καὶ τὴν Ἑλένην αὐτήν. Μετέβη λοιπὸν εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ ἐκοινοποίησεν εἰς αὐτὰς τὴν παράδοξον ἀπόφασίν του. Τὸ κατ' ἐμέ, νομίζω ὅτι αἱ κυρίαι αὗται, διὰ τοὺς λόγους τοὺς ὁποίους ἀνέφερα, θὰ ἐπροτίμων ν' ἀκούσωσι τὸν Γεώργιον λέγοντα ἄλλο τι ἢ δόξαν καὶ μέλλον καὶ Ἅγιον Τάφον. Ἀλλ' εἴτε ἐκ συστολῆς, εἴτε ἐκ δυσαρεσκείας, εἴτε διότι αἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ εἴδους τούτου διέθρυπτον τὴν φαντασίαν τῶν τότε γυναικῶν, ἡ μὲν μήτηρ ἐπήνεσε τὴν ἀπόφασιν τοῦ Γεωργίου, ἡ δὲ κόρη ἐσιώπησεν. Ὁ νέος λοιπὸν ἤρχισε νὰ ἑτοιμάζεται· ἐζώσθη τὰ ὅπλα του, ἀνέβη εἰς τὸ ἄλογόν του, καὶ ὅ,τι ἄλλο εἶχε τὸ ἐνεπιστεύθη εἰς γέροντα ὑπηρέτην ὅστις τὸν εἶχεν ἀναθρέψει. Τὸν δὲ χρυσοῦν σταυρὸν τὸν ὁποῖον ἐλάτρευεν ὡς ἱερόν, διότι ἦτον τῆς μητρός του, ἔδωκεν εἰς τὴν Ἑλένην, παρακαλέσας αὐτὴν νὰ τὸν φέρῃ ἐνόσῳ δὲν μάθῃ ὅτι ἀπέθανεν, ἢ τοὐλάχιστον ἐπὶ πέντε ἔτη, εἰς ἐνθύμησιν τῆς ἀγάπης του. Ἡ νέα τὸν ἐκρέμασε κλαίουσα εἰς τὸν λαιμόν της, καὶ ἔδωκεν ὡς ἀντάλλαγμα πρὸς τὸν νέον μανδύλιον κεντηθὲν ἀπὸ αὐτήν.

Δύο ἔτη παρῆλθον ἔκτοτε, καὶ ἐπειδὴ οὔτε ἠλεκτρικὸς τηλέγραφος, οὔτε ἀτμόπλοια, οὔτε κἂν ταχυδρομεῖα ὑπῆρχον τὸν αἰῶνα ἐκεῖνον, οὐδεὶς τῶν δύο νέων ἔμαθε τί γίνεται ὁ ἄλλος. Τέλος πάντων ὁ Γεώργιος εὗρεν ἱερέα προσκυνητὴν ἐπανερχόμενον εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἔδωκε πρὸς αὐτὸν γράμμα ἐν ᾧ ἔλεγεν εἰς τὴν Ἑλένην καὶ τὴν μητέρα της ὅτι εὑρίσκετο ὑγιὴς εἰς τὸν Ἅγιον Τάφον, ὅτι ἐπολέμει, ὅτι ἐφόνευε πολλοὺς ἀπίστους μὲ τὴν σπάθην του, καὶ ὅτι ἐπῃνέθη διὰ τοῦτο. Προσέθετε δὲ ὅτι μεταξὺ καὶ αὐτῶν τῶν σταυροφόρων ὑπῆρχον ἔριδες καὶ σκανδαλώδεις φατρίαι, ὅτι ὁ τίμιος, ὁ εὐθύς, ὁ ἀνεξαρτήτου χαρακτῆρος ἄνθρωπος δὲν εἶχε καμμίαν ἐλπίδα προόδου καὶ ἐπιτυχίας, ἐνῷ ὁ δόλιος, ὁ κόλαξ, ὁ χαμερπής, εἶχεν ἔμπροσθέν του παράδεισον πλούτου καὶ προβιβασμῶν. Διὰ τοῦτο ἐνόμιζεν ὅτι δὲν θὰ ἐπετύγχανον οἱ σκοποί του, καὶ παρεκάλει τὴν Ἑλένην νὰ τηρήσῃ τὴν ὑπόσχεσίν της μέχρι τῆς ταχθείσης προθεσμίας.

Ἐπέτυχον δὲ καὶ αἱ κυρίαι αὗται μετά τινας ἡμέρας εὐκαιρίαν διὰ νὰ τὸν ἀποκριθῶσιν· ἡ μὲν μήτηρ ἔγραψεν ὅτι τὸν ἠγάπων πάντοτε περιπαθῶς, ἡ δὲ κόρη ἐπρόσθεσεν εἰς τὸ κάτω κάτω τῆς γραφῆς ὅτι θὰ μείνῃ εἰς αὐτὸν πιστὴ ὄχι μόνον καθ' ὅλην τὴν προθεσμίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλην της τὴν ζωήν· ὅτι εἴτε πρὸ αὐτοῦ εἴτε μετ' αὐτὸν ἀποθάνῃ, ἡ καρδία της θὰ ἐμβῇ εἰς τὸ μνῆμα ὡς εἰς ἐκεῖνον μόνον ἀνήκουσα.

Ἐν τοσούτῳ ἡ Ἑλένη ἔφθασεν εἰς τὸ δέκατον ὄγδοον ἔτος τῆς ἡλικίας της· τὸ κάλλος της ἦτον ἐξαίσιον, καὶ τοιοῦτον ὥστε μὲ ὅλην τὴν πενιχρὰν ἐνδυμασίαν της, καὶ μὲ ὅλον τὸν μονήρη βίον της, οἱ νέοι τῆς πόλεως ἀνεκάλυψαν αὐτήν. Εἷς μάλιστα τούτων, εὐγενὴς καὶ πλούσιος, ἀνῆκεν εἰς οἶκον ἰσχυρόν· καὶ ἦτον μὲν ὀλιγώτερον εὔμορφος τοῦ Γεωργίου, εἶχεν ὅμως τρόπους ἐρασμίους καὶ πλήρεις χάριτος. Οὗτος ἰδὼν τὴν Ἑλένην τὴν ἠγάπησε, καὶ πράττων ὡς πρέπει νὰ πράττῃ πᾶς φρόνιμος νέος, ἐζήτησε νὰ τὴν νυμφευθῇ. Ὁ Δημήτριος, οὕτως ὠνομάζετο ὁ νέος αὐτός, ἦτον ἐξ ἐκείνων οἵτινες οὔτε ὅλως διόλου καλοὶ οὔτε ὅλως διόλου κακοὶ εἶναι, οἱ ὁποῖοι ὅμως πιθανῶς νὰ ἦσαν ὅλως διόλου καλοί, ἐὰν δὲν διεφθείροντο ἀπὸ τὴν ἀδιακόπως εὐμενῆ πρὸς αὐτοὺς τύχην. Διὰ νὰ νυμφευθῇ γυναῖκα πτωχήν, τελευταῖον λείψανον οἰκογενείας ἐξορίστου καὶ ταπεινωθείσης, ἔπρεπεν ἐν πρώτοις νὰ κατασιγάσῃ τὴν ἰδίαν του φιλοδοξίαν, καὶ δεύτερον νὰ ὑπερνικήσῃ τὰ ἐμπόδια τὰ ὁποῖα θὰ παρενέβαλλον οἱ γονεῖς του· τὸ κράτος ὅμως τοῦ ἔρωτος εἶναι τοιοῦτον, ὥστε καὶ τὸ ἓν καὶ τὸ ἄλλο κατώρθωσεν. Ἔκτοτε ἐνόμισεν ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι τετελεσμένον, πεποίθησιν ἔχων ὅτι ἡ μήτηρ, ὡς ἄπορος καὶ ἐγκαταλελειμένη, θὰ ἔσπευδε νὰ δώσῃ τὴν θυγατέρα της, καὶ ὅτι ἡ νέα, ὡς διάγουσα βίον ἐρημικόν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συνεδέθη δι' ὅρκων μετ' ἄλλου.

Ἐπειδὴ δὲ εἶχε χαρακτῆρα ἀντίθετον εἰς τὸν τοῦ Γεωργίου, καὶ δὲν ἠγάπα ἀναβολὰς καὶ βραδύτητας, δὲν ἀπεφάσισε νὰ ἐπισκεφθῇ τὰς κυρίας ταύτας πρὸ τῆς συγκαταθέσεως τῶν γονέων του. Ἀφοῦ ὅμως ἔλαβεν αὐτήν, ἐφαντάσθη ὅτι οὐ μόνον ὡς ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄγγελον ἐλθόντα νὰ σώσῃ αὐτὰς θὰ τὸν ἐδέχοντο, καὶ ἔχαιρεν ἀναπολῶν τὴν γενναιότητα ἑαυτοῦ καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην ἐκείνων. Ὁποία λοιπὸν ὑπῆρξεν ἡ ἔκστασίς του ὅτε, ἀντὶ προθύμου παραδοχῆς, ἤκουσε ξηρὰν ἄρνησιν καὶ παρὰ τῶν δύο! Ἀλλά, διὰ φιλαυτίαν, ἀπέδωκεν αὐτὴν εἰς συστολήν, καὶ εἶπεν ὅτι δὲν ἐπισπεύδει τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ τὰς ἀφίνει νὰ σκεφθῶσιν ὡριμώτερον.

Ὅτε δὲ ἀνεχώρησε, μήτηρ καὶ θυγάτηρ συνεκρότησαν συμβούλιον, εἴποτε πρέπει νὰ ὀνομάσωμεν οὕτω σύσκεψιν, καθ' ἣν ἡ μὲν μία ἔδειξεν ἀμετάθετον ἀπόφασιν, ἡ δὲ ἄλλη παρηκολούθει τὴν πρώτην. Καὶ ὅμως ἡ μήτηρ ἤρχισε κάπως νὰ ταλαντεύεται, πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχουσα τὸ καλὸν τῆς θυγατρός της, εἰς τὸ ὁποῖον ἐθυσίαζε καὶ αὐτὰ τὰ μῖσος της κατὰ τῶν διωκτῶν τῆς οἰκογενείας της. Ἀλλ' ὅσον ἔνθερμος καὶ ἂν ἦτον ἡ στοργή της, ὅσον καὶ ἂν ἐθεώρει εὐτυχῆ τὴν ἀποκατάστασιν τὴν ὁποίαν ἀπεθύμει διὰ τὴν θυγατέρα της, δὲν ἐπεθύμησεν αὐ-

τὴν ἐὰν καὶ ἡ κόρη της δὲν ἐθεώρει αὐτὴν ἐπίσης εὐτυχῆ. Δὲν ὡμοίαζε πολλὰς τῶν μητέρων αἵτινες ἐκλέγουσιν ἄνδρας ἀπερισκέπτως διὰ τὰς θυγατέρας των, ὡσὰν ἦσαν δι᾽ ἑαυτάς. Ὑπέβαλε λοιπὸν ἁπλῶς παρατηρήσεις εἰς τὴν νέαν· καὶ δὲν τὴν ἐβίαζε μὲν νὰ παραβῇ τοὺς ὅρκους της, πράττουσα οὕτω βαρὺ ἁμάρτημα, τὴν προέτρεπεν ὅμως νὰ μὴν ἀναβάλῃ ἐπὶ πέντε ἔτη τὴν ἀπάντησίν της εἰς τὸν Δημήτριον, μὴ δυναμένη νὰ προΐδῃ τί ἐν τοσούτῳ ἐνδέχετο νὰ συμβῇ. Ἀλλὰ μάταιαι ὅλαι αἱ παρατηρήσεις· διότι ἡ νέα ἀπεκρίθη ὅτι καὶ τὸν Γεώργιον ἂν δὲν ἐγνώριζεν, ἦτον ἀδύνατον νὰ ὑπανδρευθῇ μὲ τὸν Δημήτριον, καὶ ὅτι, ἂν ἀφοῦ ἐγίνετο εἰς αὐτὴν πρότασις γάμου ὄχι ἀπὸ τὸν Δημήτριον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτοκράτορα, ἀπέναντι τὸν Γεώργιον, εἰς τοῦτον μόνον θὰ ἔδιδε τὴν καρδίαν της. Ἡ φιλόστοργος μήτηρ δὲν ἀντέτεινεν· ἀλλὰ τὴν ἐπιοῦσαν ὅτε ἔμελλε νὰ ἐπανέλθῃ ὁ Δημήτριος, ἔστειλεν αὐτὴν εἴς τινα γειτόνισσάν της, καὶ διὰ πολλῶν περιφράσεων καὶ προφάσεων εὐγενῶν ἀπέλυσαν αὐτόν.

Ἐὰν ἐνοήσετε ἀρκετὰ τὴν σύντομον περιγραφὴν τὴν ὁποίαν ἔκαμα τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Δημητρίου, θὰ ἴδετε ὅτι ἡ ἀλαζονεία ἦτον παρ᾽ αὐτῷ ἰσχυροτέρα τοῦ πάθους τοῦ ἔρωτος. Εὔκολον ἄρα νὰ φαντασθῆτε τὴν ἀγανάκτησίν του· τί νὰ εἴπῃ εἰς τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς φίλους του διὰ τὴν ἄρνησιν αὐτήν; ἐσύμφερεν εἰς τὴν φιλαυτίαν του νὰ κηρύξῃ ὅτι ἀπερρίφθη ἡ πρότασίς του; Ἤρχισε λοιπὸν νὰ λέγῃ ὅτι ἀφοῦ εἶδεν ἐκ τοῦ πλησίον τὴν Ἑλένην, τὴν εὕρισκεν ὀλιγώτερον εὔμορφον ἢ ὅσον τὴν ὑπέθετεν. Ἐπειδὴ δὲ, ἐξαισίου ὄντος τοῦ κάλλους της οὐδεὶς ἐπίστευε τὰ λεγόμενα, προσέθεσεν ὅτι συνδιαλεχθεὶς μὲ αὐτὴν, εἶδεν ὅτι ἐστερεῖτο πνεύματος· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ καὶ τὴν πρόφασιν αὐτὴν οὐδεὶς ἐπίστευεν, ἤλλαξε μέτωπον. Δὲν ἔλεγε μὲν πλέον τίποτε, ἀλλὰ δι᾽ ἐμφαντικῆς τινος σιωπῆς, μᾶλλον τῶν λόγων ἐπιβούλου, ἐφανέρονεν ὅτι διὰ λόγους ἰσχυροὺς ἀπέφευγε τὸν γάμον· ὅτι ἀπ᾽ αὐτὸν ἐκρέματο, ἐὰν ἤθελε καὶ ἄνευ τοῦ γάμου νὰ εἰσχωρήσῃ, ἀλλ᾽ ὅτι ἀπεστρέφετο τοὺς εὐκόλους ἔρωτας, ὅτι δὲν ἐνόει τῳόντι ποία μωρὰ ἰδέα ὤθησεν αὐτὸν εἰς τὸ νὰ λάβῃ συμπάθειαν διὰ τὰς δύο ἐκείνας γυναῖκας, αἵτινες ἦσαν ἄξιαι καταφρονήσεως καὶ ἐξορίας, ὅπως καὶ οἱ πρὸ εἴκοσιν ἐτῶν καταδικασθέντες συγγενεῖς των. Εἰς τοιαῦτα ψεύδη καταφεύγων καὶ ταῦτα ἐπαναλαμβάνων, κατώρθωσε νὰ διαδώσῃ ὅτι ἐπειδὴ ἀπήλαυσε τὰς χάριτας τῆς Ἑλένης καὶ ἄνευ γάμου, ἀπέκρουε πλέον αὐτήν. Συνέτρεξε δὲ εἰς ταῦτα καὶ ἡ ὑπηρέτις τῆς Ἑλένης, ἥτις ἀποροῦσα διὰ τὴν ἀπόρριψιν τῆς προτάσεως κυρίου τόσῳ πλουσίου, εἶπεν εἰς αὐτὸν νὰ μὴ ἀπελπίζεται. Ἡ ὑπηρέτις δὲν εἶχε βεβαίως κακὸν σκοπὸν, ἀλλ᾽ ἤλπιζε διὰ τούτου νὰ κατορθώσῃ νὰ ἐπαναληφθῇ ἡ διαπραγμάτευσις τοῦ γάμου.

Διετήρει ἄρα ὁ Δημήτριος πάντοτε ἐλπίδα τινά· ἀλλ᾽ ὅτε ἔμαθεν ἀπὸ τὴν ὑπηρέτιδα τὰ περὶ τοῦ Γεωργίου καὶ τὰ περὶ τῆς ἀνταλλαγῆς τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ μανδυλίου, ἐγένετο ἔξω φρενῶν· ἡ ζηλοτυπία του δὲν εἶχε πλέον ὅρια, καθ᾽ ὅσον δὲν προήρχετο ἐξ ἔρωτος, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς ἰδέας ὅτι κατεφρονήθη. Εἶναι δὲ ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι οἱ ἐξ ἔρωτος ζηλότυποι ἢ διατηροῦσιν ἐλπίδα τινὰ, ἢ ἐὰν ἀπελπισθῶσι δὲν παύουσι σεβόμενοι τὸ ἀντικείμενον τῆς λατρείας των, δὲν κατηγοροῦσιν αὐτὸ, ἀλλὰ μέμφονται ἑαυτούς· ἐνῷ οἱ ἐξ ὑπερηφανίας ζηλότυποι, κατασπαράττουσι διὰ συκοφαντιῶν τὴν ὑπόληψιν τῶν ταλαιπώρων γυναικῶν. Εἰς τοὺς τελευταίους τούτους ἀνῆκεν ὁ Δημήτριος. Πλούσιος ὢν δὲν ἐβράδυνε ν᾽ ἀγοράσῃ τὴν ἀφοσίωσιν τῆς ὑπηρέτιδος, καὶ μίαν τῶν ἡμερῶν ἐζήτησεν ἐπιμόνως παρ᾽ αὐτῆς νὰ κλέψῃ τὸν σταυρὸν τῆς Ἑλένης καὶ νὰ τὸν δώσῃ εἰς αὐτὸν ἀντὶ μικρᾶς παραμυθίας καὶ ἀνακουφίσεως τῆς θλίψεώς του. Καὶ κατ᾽ ἀρχὰς μὲν ἀπεποιήθη ἡ ὑπηρέτις, λέγουσα ὅτι εἶναι ἁμαρτία νὰ κλέψῃ, καὶ ὅτι δὲν στέργει κατ᾽ οὐδένα τρόπον νὰ λυπήσῃ τὴν κυρίαν της· ἀλλ᾽ ἐκεῖνος ὑποσχεθεὶς νὰ ἐπιστρέψῃ αὐτὸν, τὴν κατέπεισεν ἐπὶ τέλους.

(Ἕπεται τὸ τέλος.)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Τοῦ Κουτρούλη ὁ γάμος, κωμῳδία ὑπὸ Α. Ρ. Ῥαγκαβῆ, κατὰ δὲ τὴν πρώτην ἔκδοσιν ὑπὸ Χριστοφάνους Νεολογίδου. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Λαζάρου Δ. Βιλαρᾶ 1857.

Τοιαύτην ἔχει ἐπιγραφὴν ἓν τῶν ἐντελεστέρων προϊόντων τῆς καθ᾽ ἡμᾶς φιλολογίας, κωμῳδία ἥτις, ὅταν ἀποκτήσωμεν Ἑλληνικὸν θέατρον, δὲν θέλει ἀμαυρώσει τὴν δόξαν τῆς σκηνῆς ὅπου παρεστάθησαν τὰ ἀριστουργήματα τοῦ Ἀριστοφάνους. Χαίρομεν δὲ βλέποντες ὅτι τὰ ἀφελῆ ἀλλ᾽ ἀκατέργαστα δημοτικὰ ᾄσματα διεδέχθησαν ἐσκεμμέναι ποιήσεις· μετὰ τὴν Πολυξένην ἐπῆλθεν ἡ Παραμονὴ, μετὰ τὴν Ἐρωφίλην καὶ τὰ Κορακιστικὰ τοῦ Κουτρούλη ὁ γάμος.

Διαθρύπτεται τῳόντι ἡ ἐθνικὴ φιλαυτία τοῦ Ἕλληνος ὁπόταν, μετὰ τριάκοντα μόλις ἐτῶν πολιτικὴν ὕπαρξιν, δύναται νὰ προτάξῃ ἱκανὰ μαρτύρια τῶν προόδων τοῦ ἔθνους, καὶ ἂν εἰς μόνην τὴν ἱστορίαν τῆς καθ᾽ ἡμᾶς φιλολογίας ἀναζητήσῃ αὐτά.

Ὑπάρχουσι πολλοὶ πάρ᾽ ἡμῖν, οἵτινες μετ᾽ ἀκατανοήτου ζήλου καὶ ἀδιακρίτως πάντα τὰ Εὐρωπαϊκὰ φιλολογικὰ προϊόντα θαυμάζοντες, φιλοτιμοῦνται νὰ φέρωνται ψυχρῶς πρὸς πᾶν ὅ,τι Ἑλληνικόν· καὶ ἐφ᾽ ὅσον μὲν τὰ χείλη των μένουσι κεκλεισμένα, δὲν διακρίνεται ἐπ᾽ αὐτῶν ἡ εἰρωνεία, ὅταν δὲ ἅπαξ ἀνοιχθῶσι, δὲν ἐξέρχεται ἢ χολή. Εἶναι πολλοὶ οἱ νομίζοντες ὅτι δύναται νὰ ἐπέλθῃ ἡ μεσημβρία πρὶν ἀνατείλῃ ἡ αὐγὴ, καὶ νὰ οἰκοδομηθῇ τὸ ἀνάκτορον πρὶν κτισθῇ ἡ καλύβη. Τὸ καθ᾽ ἡμᾶς, χωρὶς νὰ κατηγορηθῶμεν

Ὅτι βουτῶμεν εἰς ἐκφράσεις ἀνθηρὰς
Κ' εἰς ποίησιν καὶ τὸ πολλατσέτη μας,

νομίζομεν ὅτι δὲν πράττομεν ἔγκλημα, ἂν διαβῶμεν πλησίον ἑνὸς ἄνθους χωρὶς νὰ τὸ πατήσωμεν.

Πρὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ῥαγκαβῆ δύο κυρίως ἔχομεν, παραλείποντες τοὺς ἀρχαιοτέρους, τοὺς κωμῳδίας ἢ καὶ ἐν γένει σατυρικὰ ποιήματα γράψαντας, τὸν Ἰάκωβον Ῥίζον καὶ τὸν Ἀλέξανδρον Σοῦτσον. Εἰς τὸν πρῶτον χρεωστοῦμεν τὴν Κοῦρκαν καὶ τὰ Κορακιστικά· εἰς τὸν δεύτερον, τέσσαρας ἢ πέντε κωμῳδίας, καὶ ἀρκετὰ σατυρικὰ ποιήματα. Ὅπως ἐπιχειρισθῶμεν τὴν ἀκριβῆ ἀνάλυσιν τῶν ἔργων τούτων, ἔργων οὐχὶ τῶν τυχόντων, ἤθελεν εἶσθαι χρεία ἰδιαιτέρας πραγματείας, καὶ ὁμολογοῦμεν ἐν εἰλικρινείᾳ ὅτι δὲν ἀγαπῶμεν πολὺ τὰς πραγματείας, ἀφ' ὅτου μάλιστα ἀνεγνώσαμέν τινας ἐξ αὐτῶν. Τὰ Κορακιστικὰ δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἔργον κωμικῶς μεγαλοφυές. Κατὰ τοῦτο ἂς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ διαφωνήσωμεν πρὸς τὸν Κ. Ῥαγκαβήν. Τὸ καθ' ἡμᾶς, ποίημα οὗ τινος ὁ ἥρως κινδυνεύει νὰ πνιγῇ εἰς πᾶσαν πολυσύλλαβον λέξιν, ἔχει πολλὰ ὀλίγον τὸ ἐνδιαφέρον. Ἴσως ἔχει μεγάλην ἀξίαν ὑπὸ τὴν φιλολογικὴν ἔποψιν, διότι πολεμεῖ σύστημα ὅπερ ὀλίγον ἔλειψε νὰ ὑπερισχύσῃ, ἀλλ' ὡς ποίημα παριστάμενον, ἔχει ἀτελείας. Ὁ ἀστεϊσμός του ἀναβιβάζει ἐνίοτε τὸν γέλωτα εἰς τὰ χείλη, ἀλλὰ καὶ πολὺ συνεχῶς τὸ ἐρύθημα εἰς τὰς παρειάς.

Περὶ τοῦ Κυρίου Σούτσου δὲν ἀνήκει εἰς ἡμᾶς νὰ ὁμιλήσωμεν· εἶναι ἐξ ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν, ὧν τὴν κρίσιν δυσκόλως δύναται νὰ ἀναλάβῃ εἷς καὶ μόνος. Περιοριζόμεθα μόνον νὰ εἴπωμεν ὅτι ἔγραψε τόσα, καὶ τόσον ἀλλήλων ἀπέχοντα, ὥστε οὐδὲν παράδοξον ἂν δὲν ἐπέτυχεν εἰς ἅπαντα. Εἰς τὰ σατυρικὰ ποιημάτια εἶναι ἴσως ὁ μόνος, ἀλλ' αἱ κωμῳδίαι του, πρέπει νὰ τ' ὁμολογήσωμεν, κατέχουσιν εἰς τὴν δραματικὴν ποίησιν, ὁποίαν θέσιν ἡ Τουρκομάχος εἰς τὴν ἐπικήν. Πλουτοῦσιν ἐκφράσεων ἀστείων καὶ εὐφυῶν, ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν διστάζει πολλάκις ὁ ἀναγνώστης, ἄν, ὁσάκις θαυμάζει ἢ ἐπαινεῖ, ἅπας ὁ ἔπαινος ἀνήκῃ εἰς τὸν Ἕλληνα συγγραφέα. Ἔπειτα, καὶ παράδειγμα ἔστω ὁ Ἄσωτος, ὁ Σοῦτσος συγχέει τὴν κωμικὴν μετὰ τῆς τραγικῆς ποιήσεως, καὶ προσπαθεῖ νὰ λησμονήσῃ ὅτι τὸ χεῖλος, τὸ ὁποῖον ἅπαξ διεστάλη εἰς μειδίαμα, πολλὰ δυσκόλως δύναται κατόπιν νὰ συσταλῇ εἰς ἔκφρασιν πένθους.

Εἰς τὸν κύριον Ἀλέξανδρον Ῥαγκαβῆν ἀπέκειτο νὰ προικίσῃ τὴν Ἑλλάδα μὲ ἔργον πρωτότυπον εἰς τὸ εἶδός του. Ὑπῆρξεν εὐτυχὴς εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς ὑποθέσεώς του, καθὼς καὶ εἰς τὸν τρόπον δι' οὗ τὴν ἀνέπτυξε. Δὲν περιορίζεται εἰς ὁδοὺς χαραχθείσας, δὲν οἰκοδομεῖ ἐπὶ βάσεως ἀερώδους. Ἐξέλεξεν ὕλην κωμῳδίας, ὅπου ἦτον ἀνάγκη διορθώσεως. Ἦτο μία ἐποχὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καθ' ἣν πᾶς ἐνόμιζεν ὅτι ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Πλάστου ἱκανὸς δι' ὁποιανδήποτε ἀρχήν. Οἱ ἰατροὶ ἐγίνοντο διπλωμάται, καὶ οἱ ναῦται οἰκονομικοὶ ὑπάλληλοι.

Ὑπῆρξαν μάλιστα, φαίνεται, καὶ παραδείγματά τινα ῥαπτῶν, οἵτινες διὰ φιλοπατρίας ὑπερβολὴν δὲν ἠθέλησαν νὰ μείνωσιν ὅλως ἄχρηστοι καὶ εἰς τὴν ὑπουργικὴν ὑπηρεσίαν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ ῥαπτικὴ εἶναι ἐπίπονον ἐπάγγελμα, ἀλλ' ὄχι πάλιν εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε νὰ μὴν ἀφίνῃ στιγμάς τινας εἰς τὸν μύστην της, ὅπως δαπανηθῶσιν εἰς ἰδέαν τόσον εὐγενῆ καὶ φιλοπάτριδα. Ἐν τούτοις ἡ κατάστασις αὕτη τῶν πραγμάτων δὲν ἦρκει πρὸς κοινὴν εὐχαρίστησιν πάντων, διότε οἱ ὑπουργοὶ οὗτοι, ἕνεκα πολλῶν ἄλλων διοικητικῶν μεταρρυθμίσεων δὲν ἐλάμβανον καιρὸν νὰ γράφωσιν ἐνίοτε καὶ κἀνὲν ὑπόμνημα. Ἐδῶ πραγματικῶς ἦτον ἀνάγκη σατύρας, καὶ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἐξέλεξε (μὴ λησμονήσωμεν ὅτι εἴμεθα εἰς τὸ ἔτος 1845) ὁ Χριστοφάνης Νεολογίδης.

Ἥρως λοιπὸν τοῦ δράματος εἶναί τις ῥάπτης ἐκ Σύρου, Κοντροῦλης ὀνόματι. Φαίνεται δὲ ὅτι, κατὰ παράδοξον συγκυρίαν, δὲν ἦτον ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ ἐκείνων τῶν ῥαπτῶν οἵτινες ἔχουσιν ἔμφυτον τὴν συναίσθησιν τῆς ἰδίας ἀξίας. Ἔζη βίον ἄψογον μακρὰν τῆς τύρβης τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, πλέων εἰς ὄνειρα ἔρωτος, καὶ ἀείποτε ἐνθυμούμενος τὴν Ἀνθοῦσαν κόρην τοῦ Σπύρου ξενοδόχου ἐν Ἀθήναις, ἣν ἄλλοτε ηὐτύχησε νὰ ἴδῃ. Καὶ ἐπί τινα μὲν χρόνον ηὐχαριστεῖτο μὲ τὰ ὄνειρα, ἀλλ' ἦλθε καὶ μία στιγμή, καθ' ἣν ἐσκέφθη καὶ περὶ τῆς πραγματικότητος, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ἀθήνας, ὅπως ζητήσῃ τὴν χεῖρα τῆς ἐρωμένης του, προσλαμβάνων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν νέον μαθητευόμενόν του Στροβίλην, οὗ τὴν ἱκανότητα πολλὰς ἀφορμὰς θὰ λάβωμεν νὰ ἐκτιμήσωμεν ἀκολούθως. Ἔρχεται εἰς τὰς Ἀθήνας· ἀλλ' ἐδῶ κατὰ δυστυχίαν τὰ πράγματα ἔτρεχον ἄλλως. Ὁ Σπύρος, θετικὸς ὡς ὅλοι οἱ θεραπεύοντες τὴν θετικωτέραν τῶν ὀρέξεων, ἦτον προδιατεθειμένος ὑπὲρ τοῦ ὑποψηφίου γαμβροῦ του, διότι τὸν εὕρισκε

Χρήσιμον ῥάπτην, νοικοκύρην ἄνθρωπον,

καὶ διότι ἐκ φύσεως ἀπεστρέφετο

. . . Νέο πολειψάδι προφαντό,
Αὐτοὺς ποῦ φέρνουν γύραις μὲ ζουγρὰ μαλλιά,
Μὲ τρύπια τζέπη, καὶ μὲ κούφιο καύκαλο·

καὶ φαίνεται ὅτι εἶχε λόγους, δι' οὓς προσέθετε

Καὶ ποῦ ἂν εὕρω μέσ' ἀπὸ τὴν θύρα μου,
Θὲ νὰ τὴν στείλω μὲ τὴν κεφαλὴν ἐμπρός,
Νὰ ἰδῇ ἂν ἔχω ὑψηλὸ παράθυρο.

Ἡ κόρη του ὅμως, ἥτις, πρῶτον μὲν ἤθελεν, ὡς ὅλαι αἱ ἀπόγονοι τῆς Εὔας, νὰ διατηρήσῃ *ἀμόλυντον τῆς αὐθ́ωότητός της τὸ ἄσπρο τριαντάφυλλο*, δεύτερον δὲ προετίμα ἀπὸ τὸν ῥάπτην τῆς Σύρου νέον ἀστυνομικὸν γραφέα, Λεωνίδαν Ξανθούλην ὀνόματι, ἀνθίστατο παντὶ σθένει εἰς τὴν ἕνωσιν ταύτην. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι τὴν ἀντίστασιν ταύτην ὑπέτρεφον αἱ φλογεραὶ φράσεις καὶ οἱ ὅρκοι πίστεως τοῦ ἀστυνομικοῦ φίλου της. Ἐν τούτοις ἀγγέλλεται ἡ ἔλευσις τοῦ Κουτρούλη, καὶ οἱ δύο ἐρωμένοι γνωρίζουσιν ὅτι ὁ Σπύρος ποθεῖ τὴν ἐπιτυ-

γίαν του. Ἔπρεπε νὰ πολεμήσωσι τὸν ἐχθρόν. Ὁ Ξανθούλης, ὅστις δὲν ἐστερεῖτο ἐφευρετικότητος, ἐπρότεινε κατ' ἀρχὰς, δανειζόμενος τὴν ἰδέαν ἔκ τινος βιβλίου, νὰ παρουσιασθῇ ἡ Ἀνθοῦσα εἰς τὸν ἀντίζηλόν του μεταμορφωμένη εἰς βρυκόλακαν, καὶ ἐβεβαίου ὅτι ἦτο τὸ καταλληλότερον μέσον διὰ νὰ ἀποθάνῃ ἐντὸς ὀλίγου . . . .

Μ' ὀρθὰ μαλλιὰ, καὶ τεταρταῖον τούρτουρα.

Ἡ νέα ὅμως, ὡς ὅλαι αἱ νέαι, δὲν ἀγαπᾷ νὰ παίζῃ πολὺ μὲ τὸν θάνατον, καὶ προτιμᾷ ἄλλο μέσον, οὗ τινος ἡ ἐπιτυχία ἦτον ἀναμφίβολος. Ὁ πατήρ της, πρόδρομος τοῦ Κουτρούλη, ζητεῖ ἐκ προοιμίου τὴν συγκατάθεσίν της, καὶ ἀπορῶν διὰ τὰς ἀρνήσεις της, σωρεύει ἐπιπλήξεις ἐπὶ ἐπιπλήξεων, προχωρεῖ μάλιστα μέχρι τοῦ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν θέλησίν του· ἀλλ' ὅλα ταῦτα διαλύονται, ὡς καπνὸς, ὅταν ἡ Ἀνθοῦσα τῷ ἐνθυμίζει τὰς ὑποχρεώσεις, τὰς ὁποίας τοῖς ἐπιβάλλει τὸ γένος των. Ποῖος εἶναι ὁ ξενοδόχος ἐκεῖνος, ὅστις θὰ μείνῃ ἀπαθὴς, ὅταν βλέπῃ ὅτι δύναται νὰ προσαφθῇ ὁ ἐλάχιστος μῶμος εἰς τὴν εὐγενῆ του καταγωγὴν, ὅταν ἀκούῃ ἠχοῦντα εἰς τὰ ὦτά του στίχον, ὡς τὸν ἀκόλουθον·

Γαμβρὸν νὰ πάρῃς ῥάπτην καταδέχεσαι;

Πᾶς τις μαντεύει ὅτι ἡ ἀπόκρισις θὰ ἦναι

. . . . ναί, βέβαια,

Τὸ γένος μας δὲν λέγω, ὅμως οἱ καιροί . . .

Μετ' ὀλίγους λοιπὸν δισταγμοὺς μένουσι σύμφωνοι νὰ μὴ δεχθῶσι τὰς προτάσεις τοῦ Κουτρούλη, εἰμὴ μόνον, ἂν ὑποσχεθῇ ἀλλαγὴν ἐπαγγέλματος. Ὑπὸ τοιούτους οἰωνοὺς παρουσιάζεται ὁ μελλόνυμφος. Ὁμιλεῖ ὡς ἀπὸ τῆς Πνυκὸς, σωρεύει ἐπίθετα ἐπὶ ἐπιθέτων, διαβεβαιοῖ ὅτι ἡ καρδία του εἶναι *βελονοτρυπημένη καὶ ψαλιδιστή*, προσφέρει τέλος καὶ τὸ δακτύλιον τοῦ ἀρραβῶνος. Ἀλλὰ ποία ὑπῆρξεν ἡ ἀπορία του, ὅταν ἤκουσεν ἀπὸ τὸ στόμα τῆς φιλτάτης του ὅτι, ἂν δὲν γίνῃ ὑπουργὸς, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποβάλῃ πᾶσαν ἐλπίδα ἀποτυχίας! Νὰ γένῃ *ναύτης, σκαφτιᾶς, ποδηματᾶς*, τὸ ἀπεφάσισεν, ἀλλὰ ὑπουργός! τὸ πρᾶγμα τῷ ἐφαίνετο ὀλίγον δύσκολον. Μόλον τοῦτο συμβουλεύεται τὸν μαθητευόμενόν του Στροβίλην περὶ τῶν διὰ τὸν ὑπουργικὸν βαθμὸν ἀπαιτουμένων, καὶ ἐξέρχεται ὁ τελευταῖος οὗτος, ἐφωδιασμένος μὲ χρήματα, πρὸς ἀγορὰν ἐπιρροῆς, ἥτις ἐκρίθη προσὸν ὑπουργικὸν τῶν ὧν οὐκ ἄνευ. Ὡς ἀμοιβὴν δὲ τῶν περιελθουσῶν καὶ μελλουσῶν ἐκδουλεύσεών του, ὑπόσχεται αὐτῷ ὁ ὑποψήφιος ὑπουργὸς νὰ προικίσῃ τὴν μελλόνυμφόν του,

Τὴν μαυρομμάτα, τὴν μαρμόλα Τηνιακιά.

Τετέλεσται λοιπόν! *ἔλυσε τὴν σκάφην του εἰς τὸ μεγάλον πέλαγος*.

Ἔχω ἄδικον νὰ σκέπτωμαι ἐνίοτε ὅτι ὁ ἔρως εἶναι ἡ ἰσχυροτέρα δύναμις μετὰ τὸν ἀτμὸν, τὸ ἀξιοθαυμαστότερον πρᾶγμα μετὰ τὸν ἠλεκτρικὸν τηλέγραφον;

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, τρία κόμματα διῄρουν τὴν Ἑλλάδα. Προὔκειτο λοιπὸν νὰ ἐκλέξῃ ὁ Κουτρούλης μεταξὺ τῶν τριῶν· ἄλλως ἦτον ἀδύνατον νὰ καταλάβῃ τὴν ὑπουργικὴν ἕδραν ὁ ἱκανώτερος τῶν ῥαπτῶν. Μετὰ τὴν διπλωματικὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης ἀναδέχεται ὁ Στροβίλης νὰ διαδώσῃ τὸν διορισμὸν τοῦ φίλου του, ὡς ὑπουργοῦ, συμβουλεύων τοῦτο καὶ εἰς αὐτὸν, καὶ προτείνων ὡς ἀναντίρρητον ἐπιχείρημα τὸ γνωστὸν *καλομελέτα κ' ἔρχεται*. Σημειώσατε ὅμως ὅτι ὁ Στροβίλης δὲν ἐστήριζεν ὅλας τὰς ἐλπίδας του μόνον εἰς τὸ τέχνασμα τοῦτο. Συνέπεσε νὰ ἔχῃ καὶ ἓν ἄλλο μέσον ἰσχυρὸν,

Τὸν τρίτον παραμάγειρον εἰς τὴν Αὐλήν·

καὶ περιττὸν νὰ εἴπωμεν πόσον πολύτιμος ἠδύνατο νὰ ἦναι εἰς τοιαύτην περίστασιν ἡ γνωριμία αὕτη. Ἐν τούτοις ἡ μεγάλη εἴδησις διεδόθη. Ὁ πρῶτος ὅστις τὴν ἀναγγέλλει εἰς τὴν Ἀνθοῦσαν εἶναι ὁ δυστυχὴς φίλος της Ξανθούλης. Ἡ Ἀνθοῦσα δυσκολεύεται κατ' ἀρχὰς νὰ τὸ πιστεύσῃ, τοῦτο ὅμως δὲν τὴν ἐμποδίζει νὰ σκεφθῇ καθ' ἑαυτὴν ὅτι δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητος ὁ ὑπουργικὸς τίτλος, καὶ εἰς τὰς περὶ σταθερότητος ἐρωτήσεις τοῦ φίλου της δὲν ἀπαντᾷ, παρὰ ἤξεις ἀφήξεις. Εἰς τὸν Στροβίλην μάλιστα ἐκφράζεται καὶ ὀλίγον σαφέστερα. Ὁ Σαίξπηρος εἶναι μέγας ποιητὴς, καὶ δὲν εἶχεν ἄδικον, ὅταν ἔλεγεν — Ἀστασία, τὸ ὄνομά σου εἶναι γυνή. Ὁ Ξανθούλης, εἴτε ἀνέγνωσεν, εἴτε δὲν ἀνέγνωσε τὸν Σαίξπηρον,

Καὶ περὶ τούτου ἔχω τὴν ἰδέαν μου,

εἶχε, φαίνεται, τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ σταθερότης εἶναι μία πολυτέλεια, ἥτις ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν καθίσταται σπανιωτέρα, καὶ ὅτι καμμία χιὼν δὲν δύναται ν' ἀντιστῇ *εἰς τὸν ἥλιον τῆς δόξης τῆς ὑπουργικῆς*. Δὲν κρίνει λοιπὸν ἄσκοπον νὰ τὴν διαβεβαιώσῃ περὶ τῶν σκοπῶν της, ὡς ἑξῆς·

Ἂν μ' ἀπιστήσῃς, θὰ γενῶ μανιακός,
Καὶ ἡ θ' ἀνάψω εἰς τὰς τέσσαρας πλευρὰς
Τὴν πόλιν, ὅλη ὡς λαμπάδα νὰ καῇ,
Ἢ θενὰ πιῶ μ' αὐτὸ, μ' αὐτὸ τὸ στόμα μου
Τὸ αἷμά του, τὸ αἷμά σου, τὸ αἷμά μου,
Ἢ θὰ γενῶ καλόγηρος.

Ἀλλ' ἂς μὴ λησμονήσωμεν ὅτι οἱ ἐρωτικοὶ καθὼς καὶ οἱ ὑπουργικοὶ ὅρκοι, ἔχουσι, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Στροβίλη, *μίαν θύραν ἀπ' ὀπίσω των*. Ὁ Κουτρούλης ἐν τούτοις, πεπεισμένος περὶ τῆς ἐπιτυχίας του, δέχεται, τῶν μὲν τὰς δεήσεις, τῶν δὲ τὰ δῶρα μὲ ὑπουργικὴν τῷ ὄντι μεγαλοπρέπειαν. Ναὶ μὲν ἔκαμε κατ' ἀρχὰς σφάλματά τινα, τὰ ὁποῖα δὲν πρέπει πολὺ νὰ τὸν ἐκολάκευσαν, ἀλλὰ— **chasse ton naturel, il revient au galop**, λέγουσιν οἱ Γάλλοι· καὶ ἔπειτα τὰ σφάλματα ταῦτα ἀναπληροῖ δι' αὐταπαρνήσεως καὶ γενναιοδωρίας ἀξιοσημειώτου. Εἰς ἐφημεριδογράφον τινὰ, ὅστις, κρατῶν ἀνὰ χεῖρας δύο ἄρθρα, ὧν τὸ μὲν ἤρχετο οὕτως περίπου·

Ἔστησα, τέκνον πιστὸν, ὑπουργὸν τὸν μέγαν Κουτρούλην·

τὸ δὲ,

Βδέλυγμα σὺ, ἀνθρωπίσκε, ἀνδράποδον, σὺ, κὺρ Κουτρούλη,

ὡς ἀμοιβὴν τῆς ὑποστηρίξεώς του προτείνει αἰσχρᾶς συμφωνίας, ἀπαντᾷ μετὰ μεγίστης καταφρονήσεως,

ἐνῷ ἀπ' ἐναντίας εἰς ποιητὴν, ὅστις δὲν εἶχε πῶς νὰ καλύψῃ τὰς δάφνας του, χαρίζει τὸ παλαιόν του φόρεμα.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ὁ Σπύρος ἀπελθὼν κατὰ τὸ σύνηθες εἰς τὰ μαγειρεῖα τ' αὐλικὰ, *ὅπου ἐμάζωνε τ' ἀπομαγειρεύματα*, ἔμαθε, μετὰ μεγίστης βεβαιότητος, πιθανῶς *ἀπὸ τὸν τρίτον παραμάγειρον*, τὸν διορισμὸν τοῦ Κουτρούλη, ὡς ὑπουργοῦ. Καὶ ναὶ μὲν εἶχεν ἀκούσει καὶ ἄλλοτε περὶ τοῦ διορισμοῦ τούτου, ἀλλ' ὄχι ποτὲ εἰς τόπον τοσαύτην περιβεβλημένον ἐπισημότητα. Τρέχει λοιπὸν κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸν οἶκόν του καὶ δίδει τὴν ἐπίσημον ἀγγελίαν. Μαντεύετε ὅτι πρῶτον συγχαίρεται τὸν Κουτρούλην . . . . . . ἡ Ἀνθοῦσα, καὶ ὅτι, ἀφοῦ ὁ φόβος τοῦ *κυρὰ ῥάπταινα* παρῆλθε, δὲν ὑπῆρχε λόγος, δι' ὃν νὰ μὴν ἐκπληρωθῶσιν αἱ δεήσεις ἀνδρὸς κοσμουμένου μὲ τὸν *τρίκερων*. Ἃς εὐχηθῶμεν μετὰ τοῦ χοροῦ

Ἡ Ἑλλὰς νὰ ἴδῃ
Περὶ τὸν μέγαν ὑπουργόν της θάλλοντας
Δέκα ὑπουργίσκους,

καὶ ἄς εἴπωμεν μετὰ τῆς Ἀνθούσης

Πτωχέ μου Λεωνίδα, εἶν' ἡ τύχη σου!

Ὅπως ὁ Κουτρούλης καταστήσῃ τὸν γάμον του ἐπισημότερον, ὑπόσχεται νὰ διανείμῃ εἰς τοὺς φίλους ἀντὶ τραγημάτων, *θέσεις κ' ὑπουργήματα*. Ὅταν ὑπέσχετο τοῦτο, δὲν ἤξευρε, φαίνεται, ὅτι ἔῤῥιπτεν εἰς τὸ μέσον τὸ μῆλον τῆς ἔριδος, ὅτι ἔτρεχεν εἰς τὴν ἀπώλειάν του. Ὁ εἷς εἶναι *ἡ καιομένη βάτος ἡ ὑπουργική*. Νὰ μὴ δώσῃ τις *μίαν σύνταξιν* εἰς τὴν καιομένην βάτον; Τοῦ ἄλλου ὁ ζῆλος *διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος*. . . Τοιοῦτος ζῆλος δὲν ἀξίζει *ἕνα μισθὸν καὶ δύο, τρία ἐπιμίσθια*; Ὁ Στάθης πάλιν νὰ ἀδικηθῇ *εἰς τὰς λαμπρὰς ἡμέρας του ἀπὸ τὸν ἐξοχώτατον*; Ἔπειτα τί ζητεῖ; μόλις ἕνα *κόκκαλον ὑγειονομοτελωνικολιμεναρχολοιμοκαθαρτήριον*· καὶ μὴ λησμονῆτε ὅτι ὁ προκάτοχός του τολμᾷ νὰ λέγῃ ὅτι ἡ αὐτοῦ ἐξοχότης *τοῦ ἔκοψε στραβὰ τὸ πανταλόνι*. Ἄμ ὁ Θωμᾶς; Ἄμ ὁ Μάρκος; Ἄμ ὁ Πανάγος; Ἐτελείωσεν ἡ ὑπομονὴ τοῦ Κουτρούλη, καὶ ἰδοὺ ἡ πρὸς *τοὺς γλάρους* ἀπάντησίς του·

. . . Τάχα ἐνομίσατε
Πῶς διὰ τοῦτο διορίζοντ' ὑπουργοὶ,
Διὰ νὰ τρέφουν τοὺς ἀργοὺς κηφῆνάς σας,
Νὰ μαγειρεύουν τὴν Ἑλλάδα σύβρασιν
Καὶ νὰ σᾶς δίδουν νὰ τὴν καταπίνετε;

Ἐπὶ τέλους μάλιστα προσθέτει, πιθανῶς διὰ νὰ μὴ γένῃ ἐπαισθητὴ ἐν Σύρῳ ἡ ἀπουσία του,

Πηγαίνετε, γενῆτε ῥάπται, μάγειροι.

Ποτὲ καταιγὶς δὲν ἤγειρε τόσον θόρυβον, ὅσον ἡ ἀγόρευσις τοῦ Κουτρούλη. Ὁ ὄχλος δὲν ἦτον ὀλιγώτερον αὐτοῦ ῥητορικός. Ἀπειλεῖ τὸν *ἀντεθνικὸν ὑπουργὸν*, ὡς παραγνωρίσαντα τὰ δικαιώματά του. Ἀναμιγνύει τὴν φιλοσοφίαν εἰς τοὺς λόγους του· τῷ ἐνθυμίζει τὸ «Ματαιότης ματαιοτήτων τὰ πάντα ματαιότης».

Μὴ θαῤῥῆς τὸ ὑπουργεῖον ἔχεις κληρονόμημα;

Τὸ ὅλον δὲ καταλήγει ῥητορικώτατα·

Καὶ κατέβ' ἀπὸ τὴν ἕδραν, ὅπου καλοκάθεσαι,
Εἰδεμὴ θὰ νὰ σὲ ῥίψω κάτω κατακέφαλα,
Καὶ θὰ νὰ σὲ συντροφεύουν γρόνθοι καὶ λακτίσματα.

Ὁ θόρυβος αὐξάνει. Σχηματίζονται δύο στρατόπεδα, οἱ συμπολιτευόμενοι καὶ οἱ ἀντιπολιτευόμενοι· ἐννοεῖται δὲ ὅτι εἰς τοὺς πρώτους περιλαμβάνονται ὅσοι δὲν ἠδικήθησαν *εἰς τὰς λαμπρὰς ἡμέρας του ἀπὸ τὸν ἐξοχώτατον*. Οἱ μὲν ὑβρίζουν τοὺς δέ.

Ἡμίχορος ά.

Τὴν ἡρωϊκὴν Ἑλλάδα ἐσιδηροδέσατε.

β'.

Τὴν πατρίδα εἰς λεόντων ἄντρον μετεβάλετε.

α'.

Κατεφάγετε τὸ ἔχειν τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ.

β'.

Ἀπὸ σᾶς τοὺς ἀνθρωποφάγους τὸ ἐπροφυλάξαμεν.

α'.

Κακουργήσατε

β'.

Κακούργους.

α'.

Ἐφονεύσατε

β'.

Φονεῖς

α'.

Εἶσθε ὅλοι κακοήθεις

β'.

Εἶσθε ὅλοι ἄτιμοι.

Τοῦ Κουτρούλη τὸ κυριώτερον προτέρημα δὲν ἦτον ἡ ἀνδρεία. Εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος δὲν δύναται τέλος πάντων νὰ δρέπῃ ὅλων τῶν ἀρετῶν τὰ *ἄκρα κόρυμβα*· καὶ ἔπειτα εἶναι γνωστὸν τὸ

Aux grands cœurs donnez quelques faiblesses.

Καὶ ἐξ ἀρχῆς τὰ πράγματα δὲν τοῦ ἐφάνησαν τόσον καλά. ἀλλὰ ὁ φόβος του ἐκορυφώθη ὅτε ἤκουσε ὅτι ἤρχισε νὰ γίνηται λόγος περὶ παλουκιοῦ καὶ ἀγχόνης. Φαίνεται ὅμως ὅτι πραγματικῶς ἡ στιγμὴ ἦτον κρίσιμος, διότι καὶ αὐτὸς ὁ σκεπτικὸς Στροβίλης δὲν κρίνει ἄπο σκοποῦ νὰ λάβῃ ἀσφαλιστικά τινα μέτρα, καὶ νὰ κάμῃ μάλιστα ἐπίδειξιν τῶν προπαρασκευῶν του λέγων·

Κάπως ξύλον μοῦ βρωμοῦν τὰ πράγματα.
Ἐγὼ ἔχω τὸ ψαλίδι καὶ τὴν πῆχυν ἕτοιμα.

Ἐνῷ δὲ ὁ Σπύρος *τρέχει εἰς τὸν ἀστρονόμον νὰ προλάβῃ τὸ κακὸν*, ὁ Κουτρούλης ἀποφασίζει ἡρωϊκὴν ἀπόφασιν, καὶ λαμβάνει τὸν λόγον·

Ἀδελφοί μου, ἐὰν εἶναι οἱ μισοί μας ἄτιμοι
Καὶ οἱ ἄλλοι κακοήθεις, ποῖος εἶναι τίμιος;
. . . .
Ἄφετ' οἱ ἐχθροὶ τὰς ὕβρεις νὰ μᾶς δαψιλεύωσι·
Κ' εἰς τὰ νεῦρά σας δυνάμεις ἂν αἰσθάνεσθε ἀνδρῶν,
Ἔχετε εἰς τί γενναῖον νὰ τὰς ἐξοδεύσετε.

Μόλις ἐτελείωσε, καὶ ὁ ἡμίχορος ἀπαντᾷ·

Ὅσας ἔχομεν δυνάμεις θὰ τὰς ἐξοδεύσωμεν
Σὲ, κ' αὐτοὺς καὶ τοὺς ὁμοίους νὰ σᾶς κοπανίσωμεν.

Καὶ τῷ ὄντι θραύουσι τὰ καθίσματα, ὁπλίζονται καὶ οἱ μὲν, καὶ οἱ δὲ, καὶ ἑτοιμάζονται νὰ ἐπιτεθῶσι κατ' ἀλλήλων. Εἰς τὴν κρίσιμον ταύτην στιγμὴν εἰσέρχεται ὁ Ξανθούλης, ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ

Σπύρου, καὶ ἐπιτάττει δυνάμει τοῦ ἀξιώματός του σιωπήν. Ἡ Ἀνθοῦσα, ἥτις, καθὸ γυνή, ἔχει τὰς ἀκάνθας της, ὠφελεῖται ἀπὸ τὴν παρουσίαν του διὰ νὰ τῷ ἀναγγείλῃ τὸν μετὰ τοῦ Κουτρούλη γάμον της, διαβεβαιοῦσα συγχρόνως αὐτὸν ὅτι θέλει φροντίσει νὰ λάβῃ ἀνάλογον προβιβασμόν. Ἀλλὰ ποία ὑπῆρξεν ἡ ἀπορία της, ὅταν ὁ Ξανθούλης, ἀντὶ νὰ γένῃ ἢ μανιακός, ἢ καλόγηρος, τῇ ἀπαντᾷ ψυχρῶς ὅτι δυνάμει τοῦ ὑπαστυνομικοῦ βαθμοῦ ὃν ἐσχάτως ἔλαβεν, ἔρχεται νὰ φέρῃ τὸν ἐξοχώτατον εἰς τὴν φυλακήν·

Διότι, διαδώσας εἴδησιν ψευδῆ,
Ἔφερε ῥῆξεις, σύγκρουσιν καὶ ταραχάς.

Μόλις ἡ ἐγγύησις τοῦ πενθεροῦ του σώζει τὸν Κουτρούλην ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τῆς ἀστυνομίας. Ἡ δὲ δυστυχὴς Ἀνθοῦσα

Θὰ μείνῃ ὡς τὸ τέλος ῥάπταινα!

Καιρὸς εἶναι ἤδη νὰ διορθώσωμεν τὸ λάθος, ὃ ἐπράξαμεν, μὴ ἀναγγείλαντες ὅτι ὁ Στροβίλης ἔλαβεν ἐκ προκαταβολῆς τὴν προῖκα *τῆς Σοφούλας του*, καὶ νὰ παύσωμεν τὴν ἀνάλυσιν τῆς ὑποθέσεως, διὰ τῆς ἑξῆς σοφῆς παρατηρήσεώς του·

Ὅταν ὁ κόσμος ὅλος ἐμπερδεύεται,
Καὶ γίνῃ 'σὰν λωλῆς μαλλιά, καὶ ταραχή,
Κ' ὀχλοβοή, καὶ ὅλα διὰ τίποτε,
Οἱ ἄνθρωποι θὰ λέγουν παροιμιακῶς,
Ὁ γάμος τοῦ Κουτρούλη ὅτι ἔγεινε.

Α. Σ. Β.

(*Ἕπεται τὸ τέλος.*)

ΠΕΡΙ ΝΕΑΣ ΜΕΘΟΔΟΥ

πρὸς καλλιτέρευσιν τοῦ οἴνου.

—ooo—

Ἡ ποιότης τοῦ οἴνου δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ποσοῦ τοῦ ἐμπεριεχομένου οἰνοπνεύματος, δι' οὗ προσκτᾶται ὁ οἶνος μεθυστικὴν δύναμιν, οὔτε ἐκ τῆς ζαχάρεως, δι' ἧς ἀποκτᾷ τὴν γλυκεῖαν γεῦσιν, ἣν ἔχει ὁ οἶνος τῶν θερμῶν κλιμάτων, ἀλλ' ἐκ τοῦ λεγομένου *ἀρώματος* (bouquet,) τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τοὺς παλαιοὺς οἴνους, σχηματιζόμενον μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐκ τῶν συστατικῶν αὐτοῦ. Ἡ βελτίωσις συνίσταται εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ ἀρώματος εἰς ἣν ὁ οἰνοποιὸς ὀφείλει νὰ ἐπιστᾷ τὴν προσοχήν του.

Ὁ Κύριος Somering ἀπομιμεῖται παλαιὸν οἶνον κατὰ τὴν ἀκόλουθον μέθοδον·

Οἶνος νέος ἐντίθεται εἰς εὐρύστομα ὑάλινα ἀγγεῖα, ἅτινα δένονται διὰ βοείας φύσης· ἐὰν δὲ αὐτὴ βραχῇ κατὰ καιροὺς δι' ὕδατος, ἐξέρχεται τὸ ἐν τῷ οἴνῳ ὕδωρ ἐν εἴδει ἀτμοῦ, οὐχὶ ὅμως καὶ τὸ πνεῦμα, καὶ οὕτω ἀποκαθίσταται ἐκεῖνος μᾶλλον πνευματοῦχος.

Γνωστὸν εἶναι ὅτι οἶνος διατηρηθεὶς εἰς ξυλίνους κάδους βελτιοῦται, καθίσταται κατ' ὀλίγον μεθυστικώτερος, καὶ ἡ ποσότης αὐτοῦ ἡμέραν παρ' ἡμέραν ἐλαττοῦται. Τὸ περίεργον τοῦτο φαινόμενον συμβαίνει ἐκ τούτου, ὅτι διὰ τῶν πόρων τοῦ ξυλίνου κάδου διέρχονται οἱ ὑδατώδεις ἀτμοί, ὄχι οἱ τοῦ πνεύματος, ὥστε ἐλαττοῦται μὲν τὸ ὕδωρ ἀλλ' αὐξάνει τὸ πνεῦμα. Ἐὰν ὁ οἶνος μείνῃ ἐγκεκλεισμένος ἐν λαγήναις, σχηματίζεται τὸ λεγόμενον *ἄρωμα*.

Μέσον λίαν πρόχειρον καὶ εἰς αὔξησιν τοῦ ἀρώματος κατάλληλον εἶναι ἡ προσθήκη τοῦ ἄνθους τοῦ κλήματος, ὅπερ ὁ Λινναῖος ἀνέστησε· διὰ τοῦτο οἱ θέλοντες νὰ κατασκευάσωσιν οἶνον καλόν, πρέπει νὰ συλλέξωσι τοιαῦτα ἄνθη, καὶ νὰ τὰ διατηρῶσι καλῶς ξηρανθέντα ὅπως προσθέσωσιν αὐτὰ εἰς τὸ γλεῦκος. Ἡ συλλογὴ αὕτη γίνεται κατὰ προτίμησιν μεθ' ἡμέραν αἰθρίαν καὶ θερμήν, κατὰ τὰς ἑσπερινὰς ὥρας μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ὅτε διαχέουσι τὰ ἄνθη πλείονα εὐωδίαν. Γίνεται δὲ καταλλήλως ἡ συλλογὴ τειναστομένων τῶν ἀνθέων διὰ ξυλαρίων ἐπὶ πινακίου. Ἀφοῦ δὲ συλλεχθῶσιν ἐξαπλόνονται ἐπὶ τραπέζης ἐντὸς οἰκίας, καὶ καλύπτονται διὰ καθαρᾶς σινδόνης ἕως οὗ ξηρανθῶσι· καὶ μετὰ ταῦτα τίθενται ἐντὸς ἀγγείου ὑαλίνου, οὗτινος τὸ στόμιον καλύπτεται διὰ φύσης βοείας· φυλάττεται δὲ τὸ ἀγγεῖον εἰς τόπον ξηρὸν καὶ σκιερόν. Ἐν καιρῷ τῆς οἰνοποιΐας, βάλλεταί τις ποσότης ἐκ τῶν ἀνθέων τούτων εἰς σακκίον λινὸν καὶ ῥίπτεται εἰς τὸ γλεῦκος.

Ὑπάρχει καὶ ἄλλη μέθοδος. Ἐντὸς ποσότητος οἴνου καλοῦ, βάλλονται ἄνθη ἐκ τῶν ἀνωτέρω, καὶ ἀφοῦ τὸ ἄρωμα μεταδοθῇ καλῶς εἰς αὐτόν, διαμοιράζεται ἀνάλογος ποσότης τοῦ οἴνου τούτου εἰς τὰ λοιπὰ ἀγγεῖα ἵνα οὕτω μεταδοθῇ καὶ εἰς πάντα τὸ ἄρωμα.

Ε. ΛΑΝΔΕΡΕΡ.

ΔΙΑΦΟΡΑ.

—ooo—

ΔΥΟ ΝΟΜΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ. Πρό τινων μηνῶν ἐπίσκοπός τις ἐλειτούργει ἐν τῇ κατὰ τὴν Ἰσπανίαν Κορωνίᾳ. Εἷς δὲ τῶν περιεστώτων ὅστις εἶχε συνυπηρετήσει μετὰ τοῦ λειτουργοῦντος εἰς τὸν στρατόν, ἀνεγνώρισεν αὐτὸν καὶ ἐθαύμασε πῶς ἔφερεν ἀρχιερατικὴν στολὴν ἐνῷ ἐθεωρεῖτο ἄλλοτε κακὸς στρατιώτης. Ἡ ἀπορία του αὕτη κοινοποιηθεῖσα καὶ εἰς ἄλλους προεκάλεσεν ἐξέτασιν τῶν ἐγγράφων τοῦ πανιερωτάτου. Ἰδοὺ δὲ τί ἐξήχθη ἐκ ταύτης·

Ὁ Ἰωάννης Ἰωσὴφ Περεῖρας, πρώην στρατιώτης, λειποτακτήσας κατέφυγεν εἰς Πορτογαλλίαν, ὅπου, ὡς ἔχων θεολογικάς τινας γνώσεις, παρέστησεν ὅτι ἦτο ἐξόριστος ἐφημέριος συντάγματος. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς ὑπωπτεύθη τὸν δόλον, περιεποιήθησαν αὐτὸν

καὶ ἀνέθηκαν ἐφημερίαν πρὸς τὰ ὅρια. Ὡς τοιοῦτος λοιπὸν ἐνήργησε πᾶσαν ἱεροτελεστίαν, καὶ κηρύττων τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀπήγγειλε τοιαύτας ἀξιολόγους καὶ ὑψηλὰς ὁμιλίας, ὥστε ὁ ἐπίσκοπος τῆς Λισσαβῶνης ἀκούων τὴν φήμην του τὸν προσεκάλεσεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ὅπου ἐξηκολούθησεν ἀναπτύσσων μεγάλας θεολογικὰς γνώσεις, καὶ μάλιστα περὶ τὸ κανονικὸν δίκαιον.

Ἐκ Λισσαβῶνης ὁ Ἰωσὴφ Περέϊρας ἦλθεν εἰς Μαδρίτην φέρων βαθμὸν ἐπισκόπου καὶ ἐκήρυττε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, θαυμάζοντος καὶ ἐπευφημοῦντος τοῦ ἀκροατηρίου· τοιαύτη δὲ ἦτο ἡ εὐγλωττία του ὥστε παρεκλήθη νὰ ἐκφωνήσῃ τὸν λόγον ὅστις ἀπὸ τῆς 2 Μαΐου 1808 ἀπηγγέλλετο κατ' ἔτος εἰς μνήμην τῶν θυμάτων τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἐνῷ δὲ ἡτοιμάζετο ὁ ψευδεπίσκοπος νὰ μεταβῇ εἰς ξένας χώρας, ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ πάλαι συστρατιώτου του. Κατεδικάσθη λοιπὸν εἰς δεκαοκτὼ ἐτῶν δημόσια ἔργα.

Γεννᾶται δὲ τὸ ἑξῆς ζήτημα· ἐν Ἱσπανίᾳ αἱ γεννήσεις καὶ οἱ γάμοι γίνονται τῇ ἀδείᾳ τῆς ἐκκλησίας καὶ οὐχὶ τοῦ δήμου, οὐδὲ ὑπάρχει νόμος πολιτικὸς περὶ αὐτῶν, ἐνῷ ὁ ἐκκλησιαστικὸς διέπει τὸν Ἱσπανὸν ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του, τὸν νυμφεύει καὶ τὸν θάπτει, μηδέποτε ἀναμιγνυομένου τοῦ δημάρχου. Οἱ γάμοι λοιπὸν οἱ τελεσθέντες ὑπὸ τοῦ ψευδοϊερέως ἰσχύουσιν; Τοῦτο εἶναι ἓν τῶν δύο ζητημάτων· ἰδοὺ δὲ καὶ τὸ δεύτερον·

Πρὸ δύο περίπου μηνῶν κατεποντίσθη μέγα Ἀμερικανικὸν ἀτμόπλοιον, «Central America» καλούμενον, καὶ μετ' αὐτοῦ πολλοὶ τῶν ἐπιβατῶν. Μετὰ δὲ τῶν ἀπολεσθέντων ὑπῆρχε καί τις μαῦρος κατοικῶν ἐν Νεοεβοράκῳ ὅπου εἶχε περιουσίαν κινητὴν τε καὶ ἀκίνητον τριάκοντα χιλιάδων δραχ. Γενομένου γνωστοῦ τοῦ συμβάντος, γυνή τις παρουσιασθεῖσα εἰς τὰ δικαστήρια ἀπήτησεν ὡς χήρα τοῦ πνιγέντος τὴν ἄδειαν νὰ διοικήσῃ τὰ κτήματα τοῦ ἀποβιώσαντος συζύγου της. Ἐνῷ δὲ συνετάττοντο τὰ ἔγγραφα, ἰδοὺ δευτέρα γυνὴ ἐλθοῦσα παρουσίασε τοὺς τίτλους τοῦ γάμου της, προγενεστέρους τῶν τῆς πρώτης. Οἱ δικηγόροι ἀμφοτέρων τῶν γυναικῶν τούτων κατεγίνοντο εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐγγράφων, ὅτε ἰδοὺ ἐν μέσῳ καὶ τρίτη σύζυγος, ἔχουσα ὡσαύτως τὴν περὶ τοῦ γάμου της ἐπίσημον πρᾶξιν χρονολογουμένην μεταξὺ τῶν δύο ἄλλων. Καὶ ἀναντίρρητος μὲν ἦτο ἡ πολυγαμία, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν εἶχε μόνον τὸν χαρακτῆρα τοῦτον.

Ἡ πρώτη κατὰ τὴν χρονολογίαν σύζυγος ἐρωτηθεῖσα περὶ τῶν μετὰ τοῦ μακαρίτου σχέσεών της, δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ μαρτυρήσῃ ὅτι αὐτή τε καὶ ὁ σύζυγός της εἶχον διαζευχθῆ ἀμοιβαίᾳ συγκαταθέσει, ὅπως νυμφευθῶσιν ἐκ νέου, ὅπερ καὶ ἔπραξεν αὕτη συζευχθεῖσα μετ' ἄλλου, ὅςτις ἐπιβαίνων ἐπίσης εἰς τὸ Central America ἐπνίγη· ἄρα ἡ κυρία αὕτη ἐγένετο συγχρόνως δὶς χήρα, καὶ μάλιστα χήρα ἀνδρὸς τρεῖς καταλιπόντος συζύγους.

ΔΗΜΟΣ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ ΕΝ ΑΓΓΛΙΑ. Ἡ Μεγάλη Βρεττανία δαπανᾷ τὸ τέταρτον περίπου τῶν δημοσίων ἐξόδων εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς παιδείας τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν, ἤτοι 820 χιλιάδας λίρας κατ' ἔτος, ἢ ὑπὲρ τὰ 25 ἑκατομ. δραχμῶν. Ἐκ τούτων δὲ ἐν μὲν τῇ Ἀγγλίᾳ αὐτῇ δαπανῶνται 12 περίπου ἑκατομμύρια δραχμῶν, ἐν δὲ τῇ Ἰρλανδίᾳ 6 ἑκατομμύρια, εἰς τὰ καταστήματα τὰ ἐξαρτώμενα παρὰ τοῦ ἐπὶ τῆς ἐμπορίας ὑπουργείου, 2 καὶ ἐπέκεινα, εἰς τὸ ἐν Λονδίνῳ πανεπιστήμιον 100 χιλ. εἰς τὰ τῆς Σκωτίας ὑπὲρ τὰς 200 χιλ. εἰς τὰ τῆς Ἰρλανδίας 90 χιλ. εἰς τὰ ἐν Ἰρλανδίᾳ γυμνάσια 250 χιλ., εἰς τοὺς ἐν Βελφόρτῃ καθηγητὰς τῆς θεολογίας 75 χιλ. εἰς τὸ Βρεττανικὸν μουσεῖον ἓν καὶ ἥμισυ ἑκατομ., εἰς τὴν πινακοθήκην (national gallery) 500 χιλ. εἰς τὴν βασ. γεωγραφικὴν ἑταιρείαν 14 χιλ. καὶ εἰς τὰ ἐπιστημονικὰ πειράματα 100 χιλ.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ.

—οοο—

Ὁ συγγραφεὺς τῆς Νεοελληνικῆς φιλολογίας ἀπέτεινεν ἡμῖν ὀλίγας τινὰς παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ βιβλιογραφικοῦ ἄρθρου τοῦ δημοσιευθέντος διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 178 φυλλαδ. ἐν σελίδι 232 καὶ ἐφεξῆς. Εἶναι δὲ αὗται·

α'— Κακῶς ἐῤῥέθη ὅτι τὸ Χρυσοῦν πόνημα τοῦ Σαμουήλ, τὸ περὶ Ταλμοὺθ τοῦ Νεοφύτου, ἡ Αἰγιναία, τὸ Ἄνθος ἀρετῆς, τὰ ἐν Κοσμοπόλει ἐκδοθέντα ἑλλην. ᾄσματα, ἡ Ἀθηνᾶ τοῦ Κ. Ἀντωνιάδου καὶ τὸ Σάλπισμα πολεμιστήριον τοῦ Γουζέλη δὲν ἀνηγγέλθησαν, ἐνῷ τοῦτο ἐγένετο· καὶ παραπέμπει ἡμᾶς εἰς τοὺς ἁρμοδίους ἀριθμούς.

β'— Κακῶς ἐπεπλήχθη μὴ συμπαραλαβὼν εἰς τὰς ἀγγελίας καὶ τὸν Δίννερον καὶ τὸν Σχριβέλιον, διότι ἡ ἐπιγραφὴ τῆς νεοελ. φιλολογίας σαφῶς λέγει ὅτι περιέχει μόνον τὰ παρ' Ἑλλήνων ἐκδοθέντα βιβλία.

Εἰς ταῦτα ἀπαντῶντες ὁμολογοῦμεν ὅτι ἀληθῶς τὰ τέσσαρα πρῶτα εὑρίσκονται ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Κ. Βρετοῦ, τὰ λοιπὰ ὅμως τρία οὐχί· διότι δὲν εἴπομεν τὴν Ἀθηνᾶν τοῦ Κ. Ἀντωνιάδου, τὰ ᾄσματα τοῦ Ῥήγα καὶ τὸ Σάλπισμα τοῦ Κοραῆ, ἀλλὰ τὴν Ἀθηνᾶν τοῦ Αἰνιᾶνος καὶ Χρησίδου, τὰ ᾄσματα διαφόρων, καὶ τὸ Σάλπισμα πολεμιστήριον τοῦ Γουζέλη. Ἀνεφέραμεν δὲ τὸν Δίννερον καὶ τὸν Σχριβέλιον ἐν γνώσει ὄντες τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ συγγράμματος, διότι αὐτὸς οὗτος ὁ συγγραφεὺς ἀναγγέλλει τὸ λεξικὸν τοῦ Βαρίνου. Ἴδε Β'. Μέρ. § 29.

Παρακαλοῦμεν δὲ τὸν συγγραφέα νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἡ κριτικὴ ἡμῶν βιβλιογραφία δὲν ἦν κατάκρισις, οὐδὲ ἐπιδείξαμεν τὰ ἐλλείποντα συγγράμματα ἵνα κακίσωμεν αὐτόν, ἀλλ' ἵνα συμπαραλάβῃ καὶ ταῦτα εἰς νεωτέραν ἔκδοσιν· τοῦτο, φρονοῦμεν, πρέπει νὰ πράξωσι πάντες οἱ γινώσκοντες βιβλία μὴ συμπεριληφθέντα εἰς τὴν Νεοελληνικὴν φιλολογίαν.

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ, 1857. ΤΟΜΟΣ Η'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 185.

ΒΙΟΣ ΑΝΑΚΡΕΟΝΤΟΣ,

ΥΠΟ Α. ΜΟΥΣΤΟΞΥΔΟΥ.

Ὁ ἀπαράμιλλος οὗτος βίος τοῦ Ἀνακρέοντος ἐγράφη πρὸ 40 ἐτῶν ὑπὸ τοῦ πρυτάνεως τῶν παρ' ἡμῖν φιλολόγων, Ἀνδρέου τοῦ Μουστοξύδου, ὅστις ἀπὸ νεαρᾶς ἔτι τῆς ἡλικίας πᾶσαν καταβάλλων σπουδὴν ὑπὲρ τῆς εὐκλείας τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος, καὶ τὸ ἡμέτερον γένος ἐτίμησε καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν φιλολογίαν τῶν Ἰταλῶν ἐπλούτισε διὰ πολυειδῶν καὶ ἀξιολόγων ἔργων, ἐν οἷς θέσιν οὐκ εὐκαταφρόνητον κατέχουσιν αἱ ἐν τῷ Ἑλληνομνήμονι καὶ ἀλλαχοῦ βιογραφίαι, μάλιστα δὲ ἡ νῦν ὑφ' ἡμῶν μεταφραζομένη τοῦ Ἀνακρέοντος. Τὸ μικρὸν ἀλλὰ σοφώτατον τοῦτο πόνημα τοῦ ἡμετέρου συμπολίτου, ἄγνωστον ἴσως τοῖς πλείστοις τῶν καθ' ἡμᾶς Ἑλλήνων φιλολόγων ἕνεκα βεβαίως καὶ τῆς σπάνεως, εἰς ἣν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ περιπίπτουσι τὰ τοιαῦτα σπουδαῖα συγγράμματα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν περὶ τὴν Ἰταλικὴν ἀμεριμνησίαν τῆς παρούσης γενεᾶς, ἀναγκαῖον ἐνομίσαμεν νὰ μεταφράσωμεν, ἵνα καὶ ὑπὸ τῶν ὁμογενῶν δεόντως ἐκτιμηθῇ ἔργον πρὸς ὃ οἱ Ἰταλοὶ οὔτε ἐπαίνων ἀφειδεῖς ἐγένοντο, οὔτε ἐκδόσεων. Καὶ παραλείπομεν μὲν χάριν βραχυλογίας τῶν τε ἐπανειλημμένων τούτων ἐκδόσεων τὴν ἀπαρίθμησιν καὶ τῶν ἐπαίνων τὴν ἀντιγραφήν, ὧν εἷς καὶ ὁ τοῦ Θωμασαίου· ἀπαραίτητον ὅμως νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα τὴν ἐπίκρισιν ἀνδρὸς λογίου καὶ ἐνθέρμου ζηλωτοῦ τῆς πατρίου δόξης. Ὁ Καθηγητὴς Αἰμίλιος Τυπάλδος, ὁ Κεφαλλὴν, ἐν τινι σημειώσει τῆς πρὸς τὸν Μουστοξύδη αὐτὸν ἀφιερωθείσης Ἰταλικῆς μεταγλωττίσεως τοῦ Σχοιλίου (Istoria della Litterat. Greca T. II, L. I, p. 217), συμπληρῶν τὰ ὑπὸ τοῦ Πρώσσου φιλολόγου λεγόμενα περὶ τοῦ Ἀνακρέοντος, ὧδέ πως ἀποφαίνεται καὶ περὶ τῆς ἀνὰ χεῖρας βιογραφίας·

α Ὁ Ἀθήναιος λέγει ὅτι Χαμαιλέων ὁ Ποντικὸς ἔγραψε τὸν βίον τοῦ Ἀνακρέοντος, εἴτε ὑπὸ τοῦ χρόνου ἁρπαγέντα, ἢ ὑπὸ τῆς λήθης καὶ τοῦ κονιορτοῦ βιβλιοθήκης τινος καλυπτόμενον. Ἡ ἀπώλεια ὅμως αὕτη, εἰ καὶ βαρυτάτη, ἧττον ἐπαισθητὴ καθίσταται μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Μουστοξύδου συγγραφεῖσαν βιογραφίαν. Πολλοὶ τῶν νεωτέρων, ὧν τὰ ὀνόματα παρατρέχοντες ἀναφέρομεν τὸν Λογγέπετρον καὶ τὴν Δασιέρην, τοσοῦτον περὶ τοῦ Ἀνακρέοντος ἠσχολήθησαν, ὥστε οὐδὲν κατὰ τὸ φαινόμενον περιπλέον ἐλείπετο. Ἀλλ' ἐλθὼν εἰς τὸ μέσον ὁ Μουστοξύδης, καὶ ὑπὸ τῆς ἀγχινοίας αὐτοῦ καὶ τῆς πολυμαθείας καθοδηγούμενος, κατέδειξεν εἰς ἃ ὑπέπεσαν πολυειδῆ ἀτοπήματα οἱ πρὸ αὐτοῦ· καὶ εὐφυεστάτας μὲν παρατηρήσεις ἐπήνεγκεν εἰς τὰ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα κεφάλαια τοῦ βίου τοῦ Ἀνακρέοντος, τὰ δ' ἐπιχειρήματά του ἐνίσχυσε τῇ αὐθεντίᾳ τῶν διασημοτέρων συγγραφέων· μετὰ σοφῆς δὲ περισκέψεως ἐκλέξας πάνθ' ὅσα περὶ τοῦ μελῳδοῦ τούτου ἐγράφησαν, ἐχώρισε τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τοῦ ψεύδους, προσέθηκεν ὅ,τι ἄλλοι παρέλιπον, καὶ ἐκάλλυνεν ἐνιαχοῦ τὴν ἀφήγησίν του δι' ἐκλεκτῶν παρεκβάσεων πρὸς πλείονα ἀείποτε τοῦ ἀντικειμένου διαφώτισιν· οὐδ' ἐπιλήσμων ἐγένετο τοῦ ἀποκαλύψαι ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ τὴν εὐσέβειάν του πρὸς

τὴν πατρίδα, pro qua, λέγει [illegible], quis bonus dubitet mortem oppetere, si ei sit profuturus. Τί δὲ εἴπωμεν περὶ τοῦ ὕφους, δι' οὗ ὁ Μουστοξύδης ἐνέδυσε τὰς ἰδέας του; Φαίνεται ὅτι αἱ Χάριτες ἐξόριστοι ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς χώρας, ἐκάθησαν ἐπὶ τοῦ καλάμου τοῦ συγγραφέως τούτου, ὅστις, εἰ καὶ ξένος εἰς τὸ ὡραιότατον τῶν Ἰταλῶν ἰδίωμα, οὐχ ἧττον ἔγραψεν ἰταλικώτατα.»

Ὁ μεταφραστὴς

Ἐν Κερκύρᾳ. Δ. ΚΟΡΩΝΑΙΟΣ Δ.

Ὁ Ἀνακρέων πατρίδα μὲν ἔσχε τὴν Τέων, παραθαλάσσιον τῆς Ἰωνίας πόλιν. Μήτηρ δ' αὐτῷ ἡ Αἰετία, πλὴν περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς ἀπᾴδουσιν οἱ συγγραφεῖς· διότι οἱ μὲν τὸν Σκύθινον, οἱ δὲ τὸν Παρθένιον, οὗτοι τὸν Εὔμηλον καὶ ἕτεροι τὸν Ἀριστόκριτον προσνέμουσιν αὐτῷ γεννήτορα (1). Τοσαύτης λοιπὸν καὶ τοιαύτης οὔσης τῆς ἀβεβαιότητος, ἐὰν θεμιτὸν ἦτο ἢ ἀναγκαῖον νὰ κοσμήσωμεν τὴν γένεσιν τῶν ἐν τοῖς γράμμασιν ἐνδοξοτέρων ἡρώων δι' αὐτῶν ἐκείνων τῶν μυθοποιημάτων, δι' ὧν καὶ σεβασμιώτεροι καθίστανται οἱ τῶν πόλεων ἱδρυταὶ καὶ ἀρχηγοί, ἠθέλομεν εἰπεῖ ὅτι ὁ Ἀνακρέων ἐγεννήθη μὲν ἐκ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς μούσης Ἐρατοῦς, ἐξετράφη δὲ καὶ ηὐξήθη ὑπὸ τοῦ Διονυσίου καὶ τῶν Χαρίτων.

Τῇ εὐφυΐᾳ κατά τινας συνεδύασε καὶ τὴν εὐγένειαν, συγγενὴς ὢν τοῦ Σόλωνος, ὅστις ἀπὸ Κόδρου τοῦ βασιλέως κατήγετο. Ἀλλ' οὕτως ἀποφαινόμενοι, ἠθέλομεν ἀπερισκέπτως ἐνστερνισθῇ τὴν ὑπὸ τῆς Δασιέρου μὲν ἤδη προτεθεῖσαν γνώμην, ἀσπασθεῖσαν δὲ, πλὴν τοῦ Βαΐλου (2), ὑφ' ἁπάντων, ὅσοι ἄχρι τοῦδε ἐπραγματεύθησαν περὶ τοῦ Ἀνακρέοντος. Καὶ ἀληθῶς μὲν ὁ Σωκράτης, εἰς τὸν περὶ ἐγκρατείας διάλογον, ἐπαινῶν τὸν Χαρμίδην, νέον εὐειδέστατον καὶ αἰδήμονα, λέγει πρὸς τοῖς ἄλλοις τάδε· «ἥτε γὰρ πατρῴα ὑμῖν οἰκία ἡ Κριτίου τοῦ Δρωπίδου καὶ ὑπὸ Ἀνακρέοντος, καὶ ὑπὸ Σόλωνος, καὶ ὑπ' ἄλλων πολλῶν ποιητῶν ἐγκεκωμιασμένη·» ἡ πολυμαθὴς ὅμως γυνή, τὸ χωρίον τοῦτο εἰς τὴν ἑαυτῆς φωνὴν μετενεγκοῦσα, ὧδέ πως παραμορφοῖ τὴν ἔννοιαν αὐτοῦ· «Du côté de votre père vous descendez avec Critias, de l'ancienne famille de Dropidas, d'Anacréon et de Solon, qui s'est toujours distinguée des autres, etc (3). Ἀλλ' ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐν τῷ κειμένῳ Κριτίας δὲν εἶναι, ὡς ὑπὸ τῶν μεταγλωττίστων τῆς Δασιέρου καὶ τοῦ Σερβένου ἐπαγόμενοι ἠθέλομεν πιστεύσῃ, ὁ ἐν τῷ διαλόγῳ λαλῶν υἱὸς τοῦ Καλλαίσχρου καὶ ἐξάδελφος τοῦ Χαρμίδου, ἀλλ' ἄλλος τις προγενέστερος, πάππος δὲ ἀμφοτέρων καὶ γεννηθεὶς ἀπὸ τοῦ Δρωπίδου, οὗτινος ἡ οἰκία, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ φιλοσόφου, ὡς διαφέρουσα κάλλει τε καὶ ἀρετῇ καὶ τῇ ἄλλῃ λεγομένῃ εὐδαιμονίᾳ, καὶ ὑπὸ Ἀνακρέοντος καὶ ὑπὸ Σόλωνος καὶ ὑπ' ἄλλων πολλῶν ποιητῶν *ἐνεκωμιάσθη*.

Οὐδὲν ἧττον καὶ ὁ Βαρνέσιος αὐτός, ματαιοπονῶν ὅπως ἀποδείξῃ τὸν Ἀνακρέοντα καὶ εὐγενῆ καὶ ἐξ ἀρχαίου καὶ βασιλικοῦ αἵματος, πειρᾶται νὰ καταστήσῃ ἀξιόπιστον τὴν μεθερμήνευσιν τῆς Δασιέρου, σοφιστεύων ὅτι οἱ ἀπόγονοι τοῦ Κόδρου κατέλαβον τὰς ἐπιθαλασσιδίας πόλεις τῆς Ἰωνίας, ὅτι οἱ Τήϊοι ἦσαν ἄποικοι τῶν Ἀθηναίων καὶ ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Σόλων ἦτο ἀδελφὸς τοῦ Δρωπίδου, δυνατὸν ἐννοῆσαι ὅτι διὰ τῆς ἀγχιστείας καὶ ὄχι διὰ τῶν ἐπαίνων ἐδόξασεν αὐτῷ τὴν γενεάν (4). Ἀλλὰ πρῶτον μὲν παρατηρῶ ὅτι καθαρὰ καὶ πρόδηλος εἶναι ἡ σημασία, ἣν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς παρέχουσιν αἱ ἄρτι μνησθεῖσαι λέξεις, οὐδ' ἔχουσί τι ἐν ἑαυταῖς λοξὸν καὶ σκοτεινόν. Εἶτα δὲ τῆς ἀπὸ τοῦ Σόλωνος τῷ Χαρμίδῃ περιερχομένης εὐγενείας ἤρθη μικρὸν πρόσθεν ὁ Σωκράτης· ἐν νῷ λοιπὸν δὲν ἔχει ἐνταῦθα τὰ αὐτὰ εἰς μάτην ν' ἀποφανθῇ. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου, ἐὰν οὐχὶ εἰς τοὺς ἐπαίνους ἀλλ' εἰς τὴν ὁμαιμίαν ὁ λόγος ἀφορᾷ, διατί τὸ ὄνομα τοῦ Ἀνακρέοντος τίθεται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τῶν δύο ἀδελφῶν, διατί ὁ Σόλων δὲν ἔχει τὴν πρώτην θέσιν, διατί μόνον ὡς ποιητὴς μνημονεύεται ἐδῶ, οὐχὶ δὲ καὶ ὡς νομοθέτης καὶ διοικητὴς τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, προτερήματα ἄλλως τε ἀξιομνημόνευτα, καθὸ συνιστῶντα τὴν κυρίαν καὶ ἐπιφανεστέραν τιμὴν τῆς γενεαλογικῆς ἐκείνης σειρᾶς; Καὶ ἐὰν ἐνταῦθα πρόκηται περὶ τῆς εὐγενείας τῆς καταγωγῆς, τίνι λόγῳ ὁ Κόδρος καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν περικλεῶν αὐτοῦ ἀπογόνων δὲν φέρονται εἰς μέσον, καὶ πῶς ποτὲ *πολλοὶ ποιηταὶ* (λέξεις παρασιωπηθεῖσαι ὑπὸ τῆς Δασιέρου), ἤθελον μόνον καὶ διὰ μιᾶς οὕτω ἀναφυῇ ἐκ τῆς γενεᾶς τοῦ Χαρμίδου, οὐχὶ δὲ καὶ ἄνδρες ἄλλοι περιβόητοι εἴς τε τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς ἐλευθερίους τέχνας, καὶ εἰς ἔργα πολεμικῆς ἀρετῆς καὶ πολιτικῆς συνέσεως; Ὑφ' ἁπάντων τούτων τῶν λόγων ἀναγκαῖον ἄρα ἦτο νὰ συμπεράνωμεν, εἰ μὴ ἡ γραμματικὴ ἰσχυρῶς ἡμῖν ἐβοήθει, ὅτι ὁ Σωκράτης ἠθέλησε νὰ δηλώσῃ τὴν οἰκίαν τοῦ Κριτίου ὅτι δὲν ἦτο ποταπή, ἀνθότου καὶ ἐγκωμίων ἠξιώθη παρὰ τῶν ποιητῶν, ἐν οἷς ὁ Ἀνακρέων καὶ ὁ Σόλων, καθὸ καὶ ἐπισημότεροι, ὀνομαστὶ ἀναφέρονται. Οὐδὲ προὔργου τὸ λέγειν ὅτι ὁ Σόλων ἀδελφὸς ἦτο τοῦ Δρωπίδου, δυναμένης τῆς συγγενείας ἀντὶ κωλύματος νὰ χρησιμεύσῃ αὐτῷ ὡς ἰσχυρότερον μάλιστα κέντρον ὅπως ἐκθειάσῃ τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀνεψιοῦ. Ἀλλὰ τίς βεβαιοῖ ὅτι ἀδελφὸς ἦτο τοῦ Δρωπίδου; Ὁ Βαρνέσιος ἀναφέρει τὸν Μεούρσιον, καὶ ὁ Μεούρσιος τὰς αὐθεντίας τοῦ Διογένους, τοῦ Λιβανίου καὶ τοῦ Πρόκλου (5). Καὶ βεβαίως μὲν ταῦτα οὗτοι ἀποφαίνονται, ἀλλ' οἱ λόγοι αὐτῶν οὐδεμιᾶς ἄξιοι προσοχῆς· διότι, ἵνα μὴ ἐνδιατρίψω ἐνταῦθα ἀναπτύσσων ἐμήν τινα εἰκασίαν ὅτι ὁ Δρωπίδης ἄλλου Κριτίου ἦτον υἱός, οὐχὶ δὲ τοῦ Ἐξηκεστίδου πατρὸς τοῦ Σόλωνος, παρατηρῶ ὅτι ὁ Πλάτων, συγγραφεὺς ἐμβριθέστερος καὶ ἀρχαιότερος οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτῆς ἐκείνης οἰκογενείας, καλεῖ τὸν νομοθέτην

(1) Δίστιχον ἀλίσπαστον, Ἑρμῆν εὑρεθέντα ἐν Τιβούρει, Στηλόγλωσ. ἄρθ. Ἀνακρέων.

(2) Λεξικὸν ἄρθ. Anacréon.

(3) Vie d'Anacréon.

(4) Anacreontis Vita.

(5) Ἐν Σόλωνι κεφ. β'.

τῶν Ἀθηναίων οἰκεῖον μὲν καὶ σφόδρα φίλον τοῦ Δρωπίδου, ἀλλ' ὄχι ἀδελφόν. Τί πλέον; Ὅτι ἐν τῷ ὑπ' ἐξέτασιν τεθέντι χωρίῳ ὁ Σόλων, ἑπομένως δὲ καὶ ὁ Ἀνακρέων, παρίστανται ἐν εἴδει αἰνετῶν καὶ ὄχι συγγενῶν, δείκνυται ἐκ τοῦ Τιμαίου ἐν ἐκείνῳ τῷ χωρίῳ, ἔνθα προσεπιφέρεται ὅτι πολλαχοῦ καὶ ἐκεῖνος ἐν τοῖς στίχοις αὐτοῦ μαρτυρεῖ τὴν πρὸς τὸν Δρωπίδην φιλίαν του. Καὶ μάλιστα δύο τῶν στίχων τούτων, οἵτινες ἀναφέρουσι τὸν Κριτίαν, ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Ῥητορικῶν διεσώθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο μὴ ἀρκεῖ, ἀκροασθῶμεν τοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Αἰσχύλου, ἐξ οὗ μανθάνομεν ὅτι ὁ Ἀνακρέων, μεταβὰς εἰς τὰς Ἀθήνας ἠγάπησε τὸν Κριτίαν (6), καὶ ἐντεῦθεν ἔχεται πιθανότητος ὅτι, καθὸ γενναῖος ἐραστὴς καὶ ὡς συνήθως ἐποίει, κατέθετο καὶ παρέδωκε τὸ ἀξιότιμον τοῦ φίλου ὄνομα εἰς τὰ ἴδια πονήματα. Διόπερ ἴσως εἰς τὴν μοῦσαν τοῦ Ἀνακρέοντος ἀνταπέδωκε κεχαρισμένως τὰ ἴσα ἢ κατωτέρα μοῦσα τοῦ Κριτίου, ἐξῆρε δὲ αὐτὴν ὡς τῶν τε συμποσίων οὖσαν τὸ ἐντρύφημα καὶ τῶν νεανίδων, ἡδυτάτην, ἀθάνατον καὶ ἄλυπον, κεκοσμημένην δὲ διὰ πάντων ἐκείνων τῶν προτερημάτων, ὅσα ἀναγινώσκονται εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου καταχωρισθέντας στίχους ἐν τῷ ιγ΄. τῶν Δειπνοσοφιστῶν.

Ἀλλ' ἵνα ἀναλάβωμεν ἤδη τὸν μίτον τοῦ ἡμετέρου λόγου, ὅτε Ἅρπαγος ὁ στρατηγὸς τοῦ Κύρου κατὰ τὸ ἔτος γ΄. τῆς ΝΘ΄. ὀλυμπιάδος ἐπήνεγκε πόλεμον τοῖς Ἴωσι, μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων ἐπόρθησε καὶ τὴν πόλιν τῶν Τηΐων, μὴ ἀνεχόμενοι οὗτοι τὴν δουλοσύνην, ἐμβάντες εἰς τὰ πλοῖα, μετέβησαν εἰς τὴν Θρᾴκην καὶ ἐνταῦθα ἔκτισαν τὴν πόλιν Ἄβδηρα (7). Τοῦ μεγαθύμου δὲ τούτου ἀγήματος εἷς ἦτο καὶ ὁ Ἀνακρέων, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ Στράβωνος (8) καὶ τοῦ Σουΐδα (9), ἂν καὶ οὗτος ἁμαρτάνων, ὡς τὸ εἰωθὸς αὐτῷ, ἀναφέρει εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν τοιαύτην ἐξορίαν, καθ' ὃν χρόνον δηλαδή, βασιλεύοντος τοῦ Δαρείου, οἱ Ἴωνες ὑπὸ Ἱστιαίου τοῦ τυράννου τῆς Μιλήτου παρωρμήθησαν εἰς νέαν στάσιν. Καὶ κατὰ τοῦτο, τοὐλάχιστον ἐν μέρει, παρηκολούθησαν αὐτὸν οἱ νεώτεροι αὐτοῦ συναδελφοί, οἱ Γάλλοι συγγραφεῖς τῆς Καθολικῆς Βιογραφίας, οἵτινες, κακῶς τὰς ἐποχὰς συγχέοντες, γράφουσιν ὅτι ὁ ποιητής, κατεπτοημένος ὑπὸ τοῦ θορύβου τῶν ὅπλων τοῦ Δαρείου, εἰς Ἄβδηρα κατέφυγε (10). Διάγων λοιπὸν ὁ Ἀνακρέων βίον περιπλανώμενον διὰ τὸν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἔρωτα, δὲν παρέλιπεν ὅμως νὰ σιωπήσῃ τὴν οὐκ οἶδα ἤτοι ἀπαισίαν ἢ ἔνδοξον τύχην τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος. Τοῦτο τοὐλάχιστον τεκμαίρομαι ἐξ ἐκείνου τοῦ λειψάνου του·

« Πάλαι ποτὲ ἦσαν ἄλκιμοι Μιλήσιοι. »

Διότι διὰ τοῦ στίχου τούτου, ὅστις ἀκολούθως μετετράπη εἰς παροιμίαν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἐμφαίνουσαν ἅπαντας τοὺς ἀπὸ ἀκμαίας καὶ κραταιᾶς εἰς ἀσθενῆ καὶ ἀνδραποδώδη μεταπεπτωκότας κατάστασιν (11), ἠθέλησε νὰ δηλώσῃ ὅτι οἱ ἄλλοτε πρὸς τοὺς Λυδοὺς ἐπὶ ἕνδεκα ἔτη πολεμήσαντες Μιλήσιοι, συμφορὰς δὲ τὰς μεγίστας παθόντες καὶ κρατήσαντες τῆς εἰρήνης, οὐδενὸς ἄλλου λαοῦ συνεπελαφρύνοντος αὐτοῖς τὸν πόλεμον, πλὴν τῶν Χίων, ἐκκολισθέντες ἔπειτα εἰς ἀκολασίαν, μόνοι οὗτοι, ὅτε οἱ Ἴωνες ὁμοθυμαδὸν ἀπεφάσισαν ν' ἀντισταθῶσι τῷ Κύρῳ, αἰσχρῶς εἰς αὐτὸν ὑπετάγησαν λόγῳ συμμάχων.

Εἰ δὲ ὁ Ἀνακρέων πολὺν χρόνον ἔμεινεν ἐν Ἀβδήροις ὑπ' οὐδενὸς εἴρηται. Καὶ ὅμως ὁ Βαρνέσιος ἀξιοῖ ὅτι ἡ ἀποικία τῶν Τηΐων ἐδῃώθη εὐθὺς ὑπὸ τῶν Θρᾳκῶν, καὶ ὅτι νέοι πολλοὶ καὶ ἀνδρειότατοι ὑπὲρ τῆς δευτέρας αὐτῶν πατρίδος ἐκπρεπῶς ἀγωνιζόμενοι ἀπώλοντο, ὧν καὶ ὁ Τιμόκριτος καὶ ὁ Ἀγάθων καὶ ὁ Ἀριστοκλείδης, στενοῖς φιλίας δεσμοῖς μετὰ τοῦ Ἀνακρέοντος συνηνωμένοι καὶ ὑπ' αὐτοῦ δι' ἰδιαιτέρων ἐπιγραμμάτων εἰσέτι νῦν ἀπομενόντων δοξασθέντες. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν τοῖς ἐπιγράμμασιν ἡ πατρὶς τοῦ Τιμοκρίτου καὶ τοῦ Ἀριστοκλείδους δὲν μνημονεύεται, οὐδὲ τοῦ αὐτοῦ Τιμοκρίτου ἢ τοῦ Ἀγάθωνος καυχᾶται φίλος ὁ ποιητής, τὰ πάντα ὑπὸ τοῦ Βαρνεσίου φέρονται ἄνευ βάσεως ἀληθοῦς, καθὼς ἄνευ βάσεως ἐπίσης προστίθεται ὅτι οἱ Τήϊοι τῶν Ἀβδήρων, κομισάμενοι εὐκλεῆ νίκην, μείζονα ἀνεκτήσαντο τὴν ὑπόληψιν παρὰ τοῖς φιλοπολέμοις αὐτῶν ὁμόροις, διὸ καὶ συνομολογηθείσης μακρᾶς καὶ διαρκοῦς εἰρήνης, ὁ Ἀνακρέων ἀπέλαυε τῶν ἀπ' αὐτῆς εὐεργετιῶν καὶ τῇ εὐδαιμονίᾳ τοῦ δαίμονος αὐτοῦ εἰς τὰς μούσας ἐσχόλαζε καὶ τοὺς ἔρωτας. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τούτου παραφέρει τὴν ᾠδήν, ἐν ᾗ ὁ ποιητὴς διὰ χαριεστάτης ἀλληγορίας παρίστησιν ὑπὸ τὴν μορφὴν πώλου, ἥτις ἀφηνιάζουσα σκιρτᾷ αὐτόδρομος εἰς τοὺς λειμῶνας, ὑπεροπτικήν τινα νεάνιδα τῆς Θρᾴκης, λοξὸν ὄμμασι βλέπουσαν καὶ ἀνηλεῶς ἀείποτε φεύγουσαν αὐτόν. Καὶ ἀγνοῶ μὲν διατί παρασιωπᾷ στίχον, φερόμενον ὑπὸ τοῦ Λογγίνου ὡς παράδειγμα ὕψους ναὶ μὲν ὑπτικωτάτου, ἀλλὰ γονίμου·

« Οὐκέτι Θρηϊκίης ἐπιστρέφομαι » (12)·

ἀλλὰ πᾶς τις ῥᾳδίως καθορᾷ τὸ ἀνίσχυρον τοῦ τοιούτου ἐπιχειρήματος καὶ ὅτι δι' αὐτοῦ ἀδύνατον νὰ ἐξακριβωθῇ τι βέβαιον καὶ ὡρισμένον. Ὅπως ποτ' ἂν ᾖ, ὁ Ἀνακρέων δὲν διέτριψεν ἐπὶ μακρὸν εἰς Ἄβδηρα, ἀπῆλθε δὲ ἴσως ἐκεῖθεν ὅτε καὶ ἄλλοι ἐξ ἐκείνων τῶν ἐξορίστων, ὑπὸ πόθου καὶ στοργῆς καταληφθέντες τῆς προτέρας πατρίδος κατῆλθον εἰς αὐτήν. Καὶ τῷ ὄντι βλέπομεν αὐτὸν φίλον καὶ οἰκεῖον τοῦ Πολυκράτους, τοῦ τυράννου ἐκείνου τῆς Σάμου, οὗ τινος τὸ ὄνομα ἀνά τε τὴν Ἰωνίαν ἐδοξάζετο καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα, καὶ ᾧ τινι τὰ πάντα ἐχώρουν εὐτυχῶς. Ἀγνοῶ ὁπόθεν τινὲς ἐξή-

(6) Εἰς τὸν 128 στίχον τοῦ Προμηθέως.
(7) Ἡροδ. Βιβλ. Α΄.
(8) Βιβλ. ΙΔ΄.
(9) Ἄρθ. Τέως.
(10) Ἄρθ. Ἀνακρέων.
(11) Ζηνοβ. παροιμ.
(12) Περὶ ὕψους, κεφ. ΛΔ΄.

γαγον ὅτι ὁ τύραννος διὰ βασιλικῶν ὄντως προτάσεων καὶ πρὸς ἀμφοτέρους ἀξίων, προσεκάλει παρ' ἑαυτῷ τὸν ποιητὴν. πέμπων ἐπιστολὰς καὶ δῶρα, ἢ ὅτι οὗτος ἐναντιούμενος μὲν κατ' ἀρχὰς, ἐνικήθη ὅμως ἔπειτα ὑπὸ τῶν δεήσεων καὶ τῶν ἀρετῶν τοῦ Πολυκράτους (13). Διότι λίαν ἀξιοσύστατοι δὲν ὑπάρχουσιν αἱ ἀρεταὶ τοῦ Πολυκράτους, καθὸ μετὰ δόλου καὶ αἵματος καταπατήσαντος τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, καὶ ἵνα μόνος ἔχῃ τὸ κράτος, ἐξελάσαντος μὲν τὸν Συλοσῶντα, ἀποκτείναντος δὲ τὸν Πανταγνῶτον, ἀμφοτέρους ἀδελφοὺς αὐτοῦ. Πιθανὸν ὅμως ὅτι ὁ Ἀνακρέων, ἔκδοτος εἰς βίον εὐφρόσυνον καὶ θυμήρη, εὐχαρίστως ἔδραμε πρὸς ἄνδρα, ὅστις Ἴων ἦτο καὶ περιφανὴς διὰ τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν τύχην, πρόθυμος νὰ ὑπηρετῇ τοὺς φίλους, ἁβρὸς, κομψὸς, μεγαλοπρεπὴς, πᾶν δὲ τὸ σπάνιον ἀφειδῶς ἐπεθύμει, καὶ οὐ μὴν διὰ δαψιλεστάτων ἀμοιβῶν προσεκάλει τοὺς ἐξοχωτέρους τεχνίτας, ἀλλὰ καὶ μεγάλην σπουδὴν κατέβαλλε συλλέγων βιβλία καὶ ἐνασχολούμενος περὶ τὰ ὡραῖα γράμματα (14). Ἀναγκαίως δὲ πρὸς τούτοις οἱ Σάμιοι καὶ οἱ Τήιοι ὤφειλον ἕνεκα τῆς γειτνιάσεως νὰ ἦναι πρὸς ἀλλήλους συνδεδεμένοι διὰ φιλίας καὶ ξενίας, μέγα δὲ τότε ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν ἤκμαζον αἱ τέχναι καὶ ζωηρὸς καὶ φλεγμαίνων ἦτο ὁ ἔρως πρὸς τὰς σπουδάς. Διὸ καὶ ὁ Ἀνακρέων, γνωστὸς ἤδη ἐπὶ τῇ ποιητικῇ αὐτοῦ δεινότητι, ἔντιμον ὑποδοχὴν ἠδυνήθη νὰ ἐλπίσῃ οὐ μόνον παρὰ τοῦ δεσπότου ἀλλὰ καὶ παρὰ πάντων τῶν κατοίκων τῆς νήσου ἐκείνης, ἐν ᾗ ἐπὶ πολὺν χρόνον οἱ στίχοι τοῦ

«μουσογενοῦς καὶ μονοπάτορος Ὁμήρου»

ὡς ἐκεῖνος χαριέντως αὐτὸν ἀποκαλεῖ, ᾔδοντο ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπὸ τῶν παίδων, καὶ ἔνθα ὁ ποιητὴς ἐκεῖνος διαμείνας, τοσούτου ἔτυχε θαυμασμοῦ, ὥστε καὶ οἱ κεραμεῖς αὐτοί, ἀκούσαντες ὅτι ἦτο σοφὸς, προσεκαλέσαντο αὐτὸν καὶ ἐκέλευον νὰ ᾄδῃ, λέγοντες ὅτι ἤθελον δώσῃ ἐκ τῶν κεράμων καὶ ὅ,τι ἄλλο ἂν ἔχωσι (15).

Διηγοῦνται ὅτι μικρὸν μετὰ τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ ὁ Ἀνακρέων ἔλαβε παρὰ τοῦ Πολυκράτους δωρεὰν πέντε τάλαντα, ἀλλὰ μὴ δυνάμενος νὰ κοιμηθῇ ἐπὶ δύο ὁλοκλήρους νύκτας, ἀπέδωκεν αὐτὰ, λέγων ὅτι ἐμίσει δῶρον, ὅπερ ἐγίνετο αὐτῷ αἰτία τοιαύτης ἀνησυχίας (16). Ἀλλ' ἡ Δασιέρος ὅμως ἀντιτείνει ὅτι τοῦτο δὲν ἔχεται πιθανότητος, διότι οὔτε τὸ ποσὸν ἦτο σημαντικὸν, οὔτε ἀνὴρ γεγηρακὼς ἐν ταῖς αὐλαῖς τῶν ἡγεμόνων καὶ τοσαῦτα ὑπ' αὐτῶν εὐεργετηθεὶς, ὤφειλε νὰ εὕρῃ αὐτὸ ὑπέρογκον, ἢ ν' ἀδημονῇ μὴ εἰδὼς ὅπως διαθέσῃ αὐτοῦ· καὶ ὅτι μάλιστα ἐκ τῶν ᾠδῶν αὐτοῦ δείκνυται ἐλευθέριος, ἀφειδὴς καὶ δαπανηρός. Ἀλλὰ πρὸς ταῦτα ἀπαντῶ ὅτι αἱ γνωματεύσεις αὐτῆς αὗται εἶναι τοσαῦται ἀντιφάσεις. Διότι παρὰ τίσι ποτὲ ἡγεμόσιν ἔζησε προλαβόντως ὁ Ἀνακρέων; Εἰς τί ὑφίσταται ἡ μεγαλοπρέπεια αὐτοῦ; Εἰς στεφάνους ἐπὶ κεφαλῆς, εἰς ἁρμονίας φωνῶν καὶ ὀργάνων, εἰς κύλικας ἐπεστεμμένους οἴνου. Ὅτι μάλιστα πανταχῆ τῶν ᾠδῶν ἐκδηλοῖ τὴν πρὸς τὸν πλοῦτον περιφρόνησίν του. Καὶ ἀληθῶς ὁτὲ μὲν λέγει·

«Οὔ μοι μέλει τὰ Γύγεω
τοῦ Σαρδίων ἄνακτος.
οὐδ' εἷλέ πώ με ζῆλος
οὐδὲ φθονέω τυράννοις.»

Εἶτα δὲ ἀναφωνεῖ·

«Ὅταν ὁ Βάκχος εἰσέλθῃ,
εὕδουσιν αἱ μέριμναι·
δοκῶν δ' ἔχειν τὰ Κροίσου
πατῶ ἅπαντα θυμῷ.»

Καὶ ἀκολούθως ποιεῖται τὰς δε τὰς ἀράς·

«Ἀπόλοιτο πρῶτος αὐτὸς
ὁ τὸν ἄργυρον φιλήσας·
διὰ τοῦτον οὐκ ἀδελφὸς
διὰ τοῦτον οὐ τοκῆες·
πόλεμοι, φόνοι δι' αὐτόν.»

Τὸ εὐγενὲς δὲ καὶ τὸ ἀφιλοκερδὲς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ τίνι ἀφελεστέρᾳ μαρτυρίᾳ ἤθελέ τις δυνηθῇ ν' ἀποδείξῃ ἐκείνης, ἣν αὐτῆς οὗτος παρέχει ἐν τῇ κς' τῶν ᾠδῶν, ἔνθα φιλοσοφῶν ὧδέ πως ἐκφράζεται·

«Ὁ πλοῦτος εἴγε χρυσοῦ
τὸ ζῆν παρεῖχε θνητοῖς,
ἐκαρτέρουν φυλάσσων,
ἵν' ἂν θανεῖν ἐπέλθῃ,
λάβῃ τι καὶ παρέλθῃ·
εἰ δ' οὖν μὴ τὸ πρίασθαι
τὸ ζῆν ἔνεστι θνητοῖς,
τί καὶ μάτην στενάζω;
τί καὶ γόους προπέμπω;
θανεῖν γὰρ εἰ πέπρωται,
τί χρυσὸς ὠφελεῖ με;»

Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐξ ἴσου ἀληθὲς δὲν εἶναι ὅτι, καθὰ γνωματεύει ἡ Δασιέρος, πέντε τάλαντα ἤθελον εἶσθαι ὀλίγη καὶ εὐκαταφρόνητος ποσότης, διότι ὡς τῶν λοιπῶν ἁπάντων πραγμάτων ἡ διατίμησις ἐπὶ τῶν χρημάτων προσδιορίζεται, οὕτω καὶ τὰ χρήματα κατὰ τὰ ἄλλα μετροῦνται. Διὸ καὶ παραδείγματά τινα βούλομαι νὰ παραθέσω ἐνταῦθα. Κλεισθένης ὁ τύραννος τῶν Σικυωνίων ἐποιήσατο κήρυγμα ἐν τοῖς Ὀλυμπιακοῖς ἀγῶσιν, ὅστις ἔκρινεν ἑαυτὸν ἄξιον νὰ γένῃ γαμβρὸς αὐτοῦ νὰ παρουσιασθῇ εἰς Σικυῶνα· ὅσοι δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ ἀρετῇ ἢ ἐπὶ τῷ μεγαλείῳ τῆς πατρίδος μέγα περὶ ἑαυτῶν ἐφρόνουν, ἦλθον μνηστῆρες. Καὶ ὁ Κλεισθένης, ἀφ' οὗ ἐπὶ ἓν ἔτος κατέσχεν αὐτοὺς παρ' ἑαυτῷ, πάντων δὲ διεπειράθη τήν τε ἀνδραγαθίαν καὶ τὴν τόλμην καὶ τὴν ἀγωγὴν καὶ τὰ ἤθη, ἔδωκε τὴν παῖδα αὐτοῦ Ἀγαρίστην Μεγακλεῖ τῷ Ἀλκμαίωνος, πρὸς τοὺς λοιποὺς δὲ, ὅσοι ἀπελάσθησαν τούτου τοῦ γάμου, καθὸ καταδεχθέντας νὰ τῷ αἰτήσωσι τὴν θυγατέρα καὶ ἀποδημήσαντας ἐξ οἴκου, ἐδωρήσατο τάλαντον ἀργυρίου ἑκάστῳ. Ἀλλ' ἵνα λάβωμεν τὰς

(13) Βαρνασίου καὶ Μοντονέτου Δεκλαιρφοντίου, Vie d'Anacréon.

(14) Ἀθήν. βιβλ. Α'. καὶ ΙΑ'.

(15) Ἡροδ. Β. Ὁμήρ.

(16) Στοβ. Ἀνθολ. λ. 93.

ἀποδείξεις ἐκ τοῦ ἐγγυτέρω, Δημοκήδην τὸν ἰατρὸν ἄνδρα Κροτωνιάτην καὶ μεγίστου ὀνόματος ἐν τῇ ἰδίᾳ τέχνῃ, ἐμισθώσαντο τὸ δεύτερον ἔτος οἱ Αἰγηνῖται ἀντὶ ταλάντου, εἶτα δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἀντὶ ἑκατὸν μνῶν, καὶ τέλος αὐτὸς ὁ Πολυκράτης ἀντὶ δύο ταλάντων. Καὶ ὁ Μαιάνδριος, πρὸς ὃν ἐν Σάμῳ μετὰ τὸν Πολυκράτην περιῆλθεν ἡ ἀρχὴ, θέλων νὰ πείσῃ τοὺς συμπολίτας του εἰς τὴν ἰσονομίαν καὶ ν' ἀποδώσῃ αὐτοῖς τὴν ἐλευθερίαν, ἀνταξίαν ἀμοιβὴν ᾐτήσατο ἓξ τάλαντα (17). Ἀλλ' ἐπανερχόμενοι ἐπὶ τὰ ἡμέτερα, ἐὰν πλούσιος ἦναι ὁ ἔχων τὰ ἀρκοῦντα, ῥαδίως ἠδύνατο νὰ νομίζῃ ἑαυτὸν πλούσιον ὁ Ἀνακρέων, πρὸς ὃν, πεποιθότα περὶ τῆς ἀβεβαιότητος τοῦ αὔριον, τὸ σήμερον μόνον ἔμελεν. Εὐχαριστούμενος λοιπὸν εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τὰ δῶρα τοῦ προσφιλοῦς αὐτῷ Ἀπόλλωνος, μόνον δὲ ἀπαιτῶν ὥστε ὁ κισσὸς καὶ τὰ ῥόδα νὰ τῷ στέφωσι τὴν κεφαλὴν, δὲν ἐφθόνησε τὸ χρυσοῦν τοῦ βασιλέως διάδημα. Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, ἥτις δὲν ἐγίνωσκε τὸν φόνον καὶ ἔφευγε τὰ κωφὰ βέλη φιλολοιδόρου γλώσσης (18), ἠδυνήθη οὕτω νὰ διατηρηθῇ καὶ ἐλευθέρα μεταξὺ τῶν αὐλικῶν τοῦ Πολυκράτους καὶ ἥσυχος, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ταραχῶν τῆς αὐλῆς, οὐδ' εἰς ἄλλην προσέβλεψε βελτίονα ἀμοιβὴν, πλὴν ἢ νὰ μετάσχῃ τῶν ἀθώων καὶ ἐπεράστων ἐκείνων ἡδονῶν, ὅσαι συνήθως μετριάζουσι τὴν ἔξοχον μὲν, ἀλλ' ἐνοχλητικὴν τῶν ἡγεμόνων θέσιν. Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἐγὼ φαντάζομαι τὸν ἀγαθὸν Ἀνακρέοντα, τέρποντα διὰ τοῦ ᾄσματος τὰ συμπόσια, τοὺς δὲ συνδαιτημόνας ἀνηρτημένους μὲν τὸ πρῶτον ἀπὸ τῶν χειλέων του, εἶτα δὲ χαρμοσύνως ἐπαναλαμβάνοντας τὰς ἡδυτάτας αὐτοῦ ᾠδὰς, καὶ αὐτὸν δεχόμενον διὰ χειρὸς τοῦ Πολυκράτους τὸ μόνον ὑπ' αὐτοῦ θηρώμενον δῶρον, δέπας πλῆρες οἴνου κατ' ἐξοχὴν καλοῦ, ὃν ὁ εὐδαίμων δεσπότης ἐκομίζετο ἐκ τῶν νήσων καὶ τῆς πέριξ στερεᾶς, διότι ἡ Σάμος, εἰ καὶ γόνιμος εἰς τὰ λοιπὰ, ἐστερεῖτο ὅμως οἴνου. Καὶ ἂν ἐκ τῶν ἐφθαρμένων λειψάνων λόγου τινὸς τοῦ Ἱμερίου δυνατὸν νὰ ἐξαχθῇ διήγησις πλήρης καὶ βεβαία, καθὰ καὶ ἔπραξεν ὁ ἐκδότης καὶ λατῖνος αὐτοῦ μεταφραστὴς, ὄχι μὲν ὁ Ἀνακρέων εἰς Σάμον αὐθορμήτως ἐπορεύθη ἤτοι ἕνεκα ἐλπίδων κέρδους, ἢ πρὸς ἁπλῆν μόνον τέρψιν (19), ἀλλ' ἀπεναντίας εἶχε τότε ὁ Πολυκράτης υἱὸν, ὅστις μέγιστον ἔχων πόθον τῶν μουσικῶν καὶ τῶν ᾀσμάτων τοῦ Ἀνακρέοντος, ἱκέτευσε τὸν πατέρα ὅπως τὸν συνδράμῃ εἰς τοιαύτην σπουδήν. Διὸ καὶ ὁ Πολυκράτης μετεπέμψατο τὸν ποιητήν· ἐνδίδων δὲ οὗτος εἰς τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς, ἐδίδαξε τὸν νεανίαν τὰς αὐτὰς ἐκείνας μαθήσεις, ἐν αἷς ἀναγινώσκομεν καὶ παρ' Ὁμήρῳ ὅτι ἐπαιδεύθη ὁ Ἀχιλλεὺς ὑπὸ τοῦ Φοίνικος.

Ἐὰν δὲ τοῦτο ἦναι ἀληθὲς, λίαν δικαίως ἄρα ὁ Πολυκράτης διὰ τιμῆς ἔσχε τὸν Ἀνακρέοντα. Καὶ ἐγκρατὴς ὢν ἐπὶ τούτοις τῶν ἀρίστων μαθήσεων, πολὺ ἔχαιρεν εἰς τὴν Τήϊον ποίησιν (20)· οὐδ' ἐπὶ βραχὺ, ὡς ἐκ τοῦ Στράβωνος καὶ Μαξίμου τοῦ Τυρίου προκύπτει, διηγουμένου μὲν τοῦ πρώτου ὅτι ὁ Ἀνακρέων συνεβίωσε τῷ ἡγεμόνι, καὶ δὴ καὶ ὅτι πᾶσα ἡ ποίησις πλήρης ἐστὶ τῆς περὶ αὐτοῦ μνήμης (21), τοῦ δὲ δευτέρου ὅτι ἡμέρωσεν αὐτὸν πρὸς τοὺς Σαμίους, κεράσας, οὕτως εἰπεῖν, τῇ τυραννίᾳ τὸν ἔρωτα τοῦ Σμερδίου, τὴν κόμην τοῦ Κλεοβούλου, τὸ κάλλος τοῦ Βαθύλλου καὶ τὴν Ἰωνικὴν ᾠδὴν (22).

Ἦτο δὲ ὁ Σμερδίας παῖς περιφανοῦς καὶ ὄντως βασιλικῆς ὡραιότητος, Θρᾷξ τὸ γένος καὶ λίαν προσφιλὴς τῷ Πολυκράτει, δωρεὰν αὐτὸν λαβόντι παρά τινων Ἑλλήνων. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀνακρέων αὐτοῦ ἠράσθη· οὕτω δὲ ὁ παῖς παρ' ἐκείνου μὲν χρυσὸν καὶ ἄργυρον, παρὰ τούτου δὲ ᾄσματα καὶ ἐπαίνους ἀπελάμβανεν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ φιλία εἶναι πρᾶγμα ἐλεύθερον καὶ γενναῖον, οὐδ' ἀπὸ φόβου γεννᾶται ἢ ἀνάγκης τινὸς, ὁ νεανίας ἔτρεψε τὴν ψυχὴν εἰς τὸν ἔρωτα τοῦ ποιητοῦ μᾶλλον ἢ τοῦ βασιλέως· σεμνῶς δὲ ἠσπάζετο τὸν Ἀνακρέοντα, ἐρῶντα τῆς ψυχῆς ἀλλ' οὐ τοῦ σώματος. Διὸ καὶ ὁ Πολυκράτης ζηλοτυπήσας ἀπέκειρε τὸν παῖδα τῆς μακρᾶς καὶ ὡραιοτάτης αὐτοῦ κόμης, ἐκεῖνον μὲν αἰσχύνων, τὸν δὲ Ἀνακρέοντα νομίζων ὅτι ἤθελε λυπήσῃ. Ἀλλ' οὗτος εὖ εἰδὼς, κατὰ τὸ ῥητὸν ἐκεῖνο τοῦ Ὁμήρου, ὅτι ὁσάκις ὁ βασιλεὺς χολωθῇ πρὸς τοὺς κατωτέρους, ἂν καὶ καταπέψῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸν χόλον, ὑποκρύπτει ὅμως ἐν ἑαυτῷ τὸν κότον, μέχρις οὗ τὸν ἐκτελέσῃ, ἠνέχθη σωφρόνως τὴν προσβολὴν, ἐν δὲ τῇ ποιήσει ἀντὶ τοῦ νὰ αἰτιασθῇ τὸν Πολυκράτην, μετήνεγκε τὸ ἔγκλημα εἰς αὐτὸ τὸ μειράκιον, οἱονεὶ ὑπὸ τόλμης καὶ ἀμαθείας ὁπλισάμενον κατὰ τοῦ λαμπροτέρου τῆς καλλονῆς του στολισμοῦ (23). Ἀλλὰ τῆς ᾠδῆς ταύτης μόνον λείψανα περιεσώθησαν ἄχρις ἡμῶν. Πολλαὶ ὅμως ᾠδαὶ καὶ μία, ἡ πάσας τὰς λοιπὰς ὑπερτεροῦσα κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν στίχων, ἐπαινοῦσιν ἔτι Βαθυλλὴν τὸν Σάμιον, ἢ, καθὼς χαριέντως ἀποκαλεῖ αὐτὸν ὁ ποιητὴς, Βάθυλλον τὸν πάσης καρδίας κρατοῦντα καὶ τύραννον. Πρὸς αὐτὸν πέμπει ἐπιστολὰς διὰ τῆς μύρων πνεούσης περιστερᾶς· αὐτὸν ὁρᾷ κατὰ τὰ ὑπόρθρια ὄνειρα· αὐτὸν προσκαλεῖ ἵνα καθεσθῇ παρὰ τῇ σκιᾷ τοῦ πολυφύλλου δένδρου καὶ τὸν μορμυρισμὸν τῆς πειθὼ ῥεούσης πηγῆς· αὐτὸν βούλεται νὰ τῷ ἐγγλύψωσιν ἐπὶ τῶν ἀργυρῶν ποτηρίων, πατοῦντα ὁμοῦ τῷ Λυαίῳ καὶ τῷ Ἔρωτι τοὺς μελανόχρωτας βότρυας· καὶ αὐτοῦ τέλος διὰ ποιήσεως ἐφαμίλλου καὶ διαρκεστέρας τῆς ζωγραφίας περιγράφει πᾶσαν καλλονὴν τῷ τεχνίτῃ, τελευτῶν δὲ λέγει ὅτι ἐκ τοῦ Φοίβου ὤφειλε νὰ ποιήσῃ τὸν Βάθυλλον, καὶ τὸν θεὸν ἐκ τοῦ Βαθύλλου νὰ γράψῃ. Οὐδ' ὑπάρχει ἄνευ λόγου ἡ συμβουλὴ αὕτη, διότι τὸν νεανίσκον τοῦτον ἀγαπήσας καὶ ὁ Πολυκράτης ἔστησεν αὐτῷ ἄγαλ-

(17) Ἡρόδ. Βιβλ. Β'. Γ'. καὶ ΣΤ'.

(18) Ὠδὴ ιγ'.

(19) Λόγ. Α'.

(20) Αἰλ. Ποιλ. Ἱστορ. βιβλ. ΙΒ'. κεφ. 25, Παυσαν. βιβλ. Α'.

(21) Βιβλ. ΙΔ'.

(22) Λόγ. ΙΘ'.

(23) Αἰλ. Ποικιλ. βιβλ. Θ'. κεφ. 4. Στοβ. Ἀνθολ. Λ. ΜΑ'.

μα ἐνώπιον τοῦ ἐν τῷ ναῷ τῆς Σαμίας Ἥρας βωμοῦ καὶ ὑπὸ τὸ σχῆμα τοῦ Ἀπόλλωνος (24). Ἀλλ' ὁ ἔρως τοῦ Ἀνακρέοντος πρὸς τὸν Κλεόβουλον, ἐὰν ἀληθεύῃ ἡ διήγησις τοῦ Μαξίμου(25), ἔχει μόρσιμόν τι καὶ θεῖον. Διότι φθὰς εἰς τὸ Πανιώνιον, χώραν τῆς Μυκάλης, ἔνθα οἱ Ἴωνες ὅλοι συνήρχοντο πρὸς τὰς τοῦ Ἑλικωνίου Ποσειδῶνος θυσίας καὶ ἑορτάς, ἐστεφανωμένος τε καὶ παράφορος ὑπὸ μέθης, ἀπήντησε τροφὸν, κομίζουσαν βρέφος, ἐξ ἀπροσεξίας δὲ ὤθησεν ἀμφοτέρους, καὶ ὡσπερεὶ τοῦτο μὴ ἤρκει ὕβρεις ἀπέῤῥιψε τῷ παιδίῳ. Ἡ γυνὴ ὅμως ἐκείνη οὔτε μέγα οὔτε σμικρὸν ὠργίσθη, μόνον δὲ ἱκέτευσε τοὺς θεοὺς ὅπως ὁ αὐτὸς οὗτος ὑβριστὴς ἄνθρωπος βιασθῇ ποτε νὰ ἐπαινέσῃ αὐτὸ δι' ἐπαίνων τοσούτων καὶ ἔτι πλειόνων ὅσοι τότε ὑπῆρξαν οἱ προσβλητικοὶ κατὰ τοῦ βρέφους λόγοι. Εἰσήκουσε δὲ ὁ θεὸς τὴν ἱκεσίαν, διότι τὸ παιδίον ἐκεῖνο αὐξηθὲν ἐγένετο Κλεόβουλος ὁ ὡραιότατος, πρὸς ὃν ὁ ποιητὴς ἀντὶ ὀλίγων ὕβρεων ἔδωκε δίκην διὰ πολλῶν στίχων. Ἀλλὰ καὶ τούτων μόλις τινὰς διεφύλαξεν ἡμῖν Δίων ὁ Χρυσόστομος (26), εἶναι δὲ ἱκεσία τοῦ Ἀνακρέοντος πρὸς Ἔρωτα τὸν ἄνακτα καὶ δαμαστὴν τῶν ἁπάντων, ἵνα εὐμενὴς προσδεχθῇ τὰς εὐχάς του, γένῃ δὲ πρὸς τὸν Κλεόβουλον ἄριστος σύμβουλος. Ἐρωτικῶς δ' ἐφέρετο ἀκόμη καὶ πρός τινα Μεγίσθην (27), ἐν Σάμῳ δὲ, ὡς τεκμαίρομαι ἐκ τοῦδε τοῦ λειψάνου·

« Μεγίσθης δ' ὁ φιλόφρων δέκα δὴ μῆνες ἐπειδὴ
στεφανοῦταί τε λύγῳ, καὶ τρύγα πίνει μελιηδέα· »

διότι, εἰ καὶ ἐκ τῶν κλάδων τούτου τοῦ θάμνου μόνον εὐτελῆ πλέγματα καὶ ποταποὶ δεσμοὶ δυνατὸν νὰ κατασκευασθῶσιν, ἔθος ὅμως τῶν Σαμίων ἦτο, καθ' ὑπαγόρευσιν χρησμοῦ, νὰ στέφωσι δι' αὐτοῦ τὴν κεφαλήν (28).

Ἀλλ' ὁ Πολυκράτης, ἀφ' οὗ ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη ἐκράτησε τῆς Σάμου, ἀπὸ τῆς ΞΒ'. τουτέστιν ἄχρι τῆς ΞΔ'. ὀλυμπιάδος, ἐδοκίμασε τέλος τὴν ἀλήθειαν τῶν ὅσα προεῖπεν αὐτῷ Ἄμασις, ὁ τῶν Αἰγυπτίων βασιλεὺς καὶ φίλος του, ὅτι δηλαδὴ προσφιλεῖς τοῖς θεοῖς εἰσιν ἐκεῖνοι, ὧν ὁ βίος ποικίλλεται ὑπὸ τῶν δυστυχημάτων, οὐδεὶς δὲ ὁ διαγαγὼν βίον ὅλως εὐτυχῆ ἀπέφυγε τέλος μεγάλην τινὰ συμφορὰν καὶ οἰκτρόν τινα θάνατον. Διότι ἐμπεσὼν εἰς τὰς ἐνέδρας τοῦ Ὀροίτου, Πέρσου σατράπου τῶν Σάρδεων, ὅστις, ἐπιθυμῶν νὰ τὸν ἀπολέσῃ, προσεποιήθη ἐχθρὸς τοῦ μεγάλου βασιλέως, καὶ πρόθυμος νὰ ἐννοήσῃ διὰ χρημάτων τὸν σκοπόν του τοῦ ἄρξαι τῆς Ἑλλάδος ἁπάσης, ἔπλευσε παρ' αὐτὸν, καὶ εἰς τὴν Μαγνησίαν ἀφικόμενος, ἐθανατώθη κακῶς, οὔτε ἑαυτοῦ ἀξίως, οὔτε τῶν ἑαυτοῦ φρονημάτων, εἶτα δὲ καὶ ἐσταυρώθη. Εἰς τοσοῦτον δὲ ἀποτρόπαιον μοχθηρίαν ἐπήχθη ὁ Ὀροίτης ἤτοι διότι ἔν τινι φιλονεικίᾳ Μιτροβάτης, ὁ ἄρχων τοῦ Δασκυλείου, ἤλεγξεν αὐτῷ ὅτι δὲν ὤφειλε νὰ ἦναι ἐν λύγῳ ἀνδρῶν, μὴ δυνηθεὶς νὰ προσαποκτήσῃ τοῖς Πέρσαις τὴν νῆσον Σάμον, ἢ διότι, ὡς ἄλλοι λέγουσι, πέμψαντος αὐτοῦ κήρυκα ὅπως πρᾶγμά τι παρὰ τοῦ Πολυκράτους, κατακείμενος οὗτος ἐν τῷ ἀνδρεῶνι, παρόντος καὶ τοῦ Ἀνακρέοντος, ἢ κατὰ τύχην, ἢ ἐπίτηδες πρὸς περιφρόνησιν τοῦ Ὀροίτου, ἐφ' ὅσον χρόνον ὁ κῆρυξ ἐξετίθει τὴν ὑπόθεσιν, ἔμεινε πάντοτε ἐπεστραμμένος πρὸς τὸν τοῖχον, οὐδὲ ποσῶς μετεστράφη ἢ ἀπεκρίθη. Καὶ ἐκ τῶν λόγων τούτων λοιπὸν τοῦ Ἡροδότου καταφαίνεται ἥ τε μετὰ τοῦ Πολυκράτους οἰκειότης τοῦ Ἀνακρέοντος, καὶ ὅτι ἐτύγχανεν ὢν ἐν Σάμῳ τῇ ἐποχῇ τῆς ἐσχάτης ἐκείνης ταλαιπωρίας· ὅθεν ἀντίκειται εἰς τὴν ἀλήθειαν ὁ Βαρνέσιος, καὶ εἴτις ἄλλος ἀξιοῖ ὅτι, ζῶντος ἔτι τοῦ Πολυκράτους, ἢ τῇ ἀδείᾳ αὐτοῦ ἐπορεύθη εἰς τὰς Ἀθήνας. Τεκμαίρονται δὲ τοῦτο κυρίως ἐντεῦθεν, διότι ὁ Πολυκράτης ἠγάγετο εἰς Μαγνησίαν πολλοὺς τῶν ἑταίρων, καὶ ῥητῶς τὸν Δημοκήδην (ἠδύναντο δὲ νὰ προσθέσωσι καὶ μάντιν τινὰ Ἠλεῖον), ἐξ ὧν ὅσους δὲν ἦσαν Σάμιοι κατέσχεν ὁ Ὀροίτης ἀνδράποδα αὐτοῦ (29). Ἀλλὰ δὲν ἐκπηγάζει ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη ὅτι, ἐπειδὴ ἐναρίθμιος μετ' αὐτῶν δὲν ἦτο καὶ ὁ Ἀνακρέων κατέλιπεν ἤδη τὴν Σάμον, τὸ παράδειγμα δὲ τοῦ Δημοκήδους δὲν πιθανοποιεῖ τὸν εἰκασμὸν, διότι ἴδιον τῶν ἰατρῶν καὶ ἱερέων εἶναι τὸ παρακολουθεῖν τοὺς ἡγεμόνας εἰς τὰς περιοδίας των. Ἀλλ' ὅμως φρονῶ ὅτι, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πολυκράτους καὶ ἐκτεθορυβημένης οὔσης τῆς Σάμου ὑπὸ στάσεων, ὁ ποιητὴς ἐνέδωκεν εἰς τὰς προσκλήσεις Ἱππάρχου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Πεισιστράτου. Οὗτος δὲ ὑπῆρξεν ἀνὴρ σοφώτατος καὶ ἐπιθυμῶν, καθὰ τίμιος καὶ ἀγαθὸς ὢν, ὡς λέγει ὁ Πλάτων, νὰ παιδευθῶσι καλῶς οἱ συμπολῖταί του, ἵνα ἄρχῃ ἐπὶ βελτίστων, πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα ἔπραξε, καὶ δὴ καὶ ἐπ' Ἀνακρέοντα πεντηκόντορον στείλας ἐκόμισεν αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν(30). Ἡ Δασιέρος, ὁ Λογγέπετρος καὶ ὁ Λαφόσσιος (La-Fosse) αὐθαιρέτως διατείνονται ὅτι ἡ ναῦς ἐπέμφθη εἰς Τέων, καὶ ὅτι ὁ ποιητὴς δι' ἐπιστολῶν προὐτράπη νὰ διαπλεύσῃ τὸ Αἰγαῖον· τούτων δὲ, ὡσανεὶ αὐτοὶ ἦσαν οἱ γραμματεῖς τοῦ Ἱππάρχου, γνωστοποιοῦσιν ἡμῖν τὸ ἐμπεριεχόμενον, τὰς ὑποσχέσεις δηλαδὴ ὅτι ἤθελεν εὑρεῖ ἐν Ἀθήναις ἄνδρας ἱκανοὺς νὰ ἐκτιμῶσι δεόντως τὸ καλὸν καὶ τοὺς ὁμοίους του (31). Ἀλλ' ἡ φήμη τῆς πόλεως ἐκείνης πανταχόθεν ἤδη διεδίδετο, νομίζω δὲ ὅτι ὁ ποιητὴς καὶ ἄλλοτε μὲν ἐν αὐτῇ διέτριψεν, ἀλλ' ἰδίως κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην τῶν χρόνων, ἥτις διέτρεξεν ἀπὸ τῆς μεταναστεύσεως τῶν Τηΐων εἰς Ἄβδηρα ἕως τῆς ἀρχῆς τῆς τυραννίας τοῦ Πολυκράτους. Διότι ἐὰν ἠγάπησε τὸν Κριτίαν καὶ ὕμνησεν αὐτὸν κοινῇ μετὰ τοῦ Σόλωνος, ἡ ἐφηβία μὲν τοῦ ἑνὸς ἤκμαζεν, ὁ θάνατος δὲ τοῦ ἑτέρου συνέβη καθ' ὃν καιρὸν ὁ Πεισίστρατος εἶχεν ἔτι τὴν διοίκησιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπὶ τούτοις δὲ ὁ Ἱμέριος μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Ἀνακρέων, πρὶν

(24) Ὁρατ. Ἐπῳδ. Δ. Ἀπουλ. Φλωρίδ. βιβλ. Α.
(25) Λ. Ιλ.
(26). Λ Β. περὶ βασιλείας.
(27) Ἀντιπ. Σιμων. Λεων. ἐπιγράμμ.
(28) Ἀθήν. Βιβλ. ΙΕ.
(29) Ἡρόδ. Βιβλ. Γ.
(30) Ἵππαρχον.
(31) Vie d'Anacréon.

ἢ πλεύσῃ εἰς Σάμον, ὕμνησε τὸν Ξάνθιππον τοῦ Ἀρίφρονος, ἄνδρα οἰκίας τε καὶ εὐγενείας ἐκ τῶν πρωτίστων, πατέρα δὲ ἔπειτα γενόμενον τοῦ Περικλέους καὶ νικητὴν ἐπὶ Μυκάλῃ τῶν στρατηγῶν τοῦ βασιλέως (32). Καὶ εἰς τὴν ᾠδὴν, ἐν ᾗ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν λογιστὴν τῶν ἑαυτοῦ ἐρώτων, βούλεται ὁ ποιητὴς ἵνα τῷ θέσῃ πρώτους τοὺς ἐξ Ἀθηνῶν. Μάλιστα δ' ἐπειδὴ αἱ πόλεις τῆς μακαριωτάτης ἐκείνης Ἑλλάδος ἦσαν συχναὶ, καὶ ὑπὸ βραχέως μόνον διαστήματος στερεᾶς ἢ θαλάσσης διεχωρίζοντο, οἱονεὶ τοσοῦτοι ναοὶ ταῖς Μούσαις ἀνατεθειμένοι, ἐπεσκέφθη ἴσως περινοστῶν τὰς πλειοτέρας. Τοῦθ' ὅπερ καὶ ἀπεικάζει τρόπον τινὰ ἐν τῇ ἀρτίως μνησθείσῃ ᾠδῇ, ὅτε μνη[illegible]ύει τὴν Κόρινθον, τὴν Λέσβον καὶ τὴν Ῥόδον, αν καὶ ἐπὶ τῶν πτερύγων τῆς ἐξημμένης φαντασίας παρωθεῖ ἔπειτα τὸν ἐρωτικὸν στοχασμὸν εἰς χώρας μακρυνὰς καὶ βαρβάρους, οἷαν παρὰ τοῖς Βακτρίοις, τοῖς Ἰνδοῖς καὶ τοῖς Γαδείρων ἐκτός. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν Κόρινθον τοὐλάχιστον δυνάμεθα νὰ τὸ εἰκάσωμεν ἐκ τοῦ ὁποίου συνέθηκεν ἐπιγράμματος εἰς ἔπαινον τῆς ἵππου ἐκείνης τοῦ Κορινθίου Φειδώλα, ὀνόματι *Αὔρας*, ἥτις βραβείου τε ἀξία ἐκηρύχθη παρὰ τῶν Ἠλείων καὶ ἀγάλματος, διότι ἀποβαλοῦσα, ἔτι ἀρχομένου τοῦ δρόμου, τὸν ἀναβάτην, ἠκολούθησεν οὐχ ἧττον τρέχουσα, στραφεῖσα δὲ περὶ τὸ τέρμα καὶ ἀφ' οὗ ἤκουσε τῆς σάλπιγγος ἐπιταχύνασα ἔτι πλέον τὸν δρόμον καὶ διελθοῦσα ἐπέκεινα τῶν ἀγωνοδικῶν, ἔστη, ὡσπερεὶ ἐγίνωσκεν ἑαυτὴν νικήτριαν (33). Καὶ τίς οἶδε μήπως ἐν τῇ Κορίνθῳ αὐτῇ, πόλει πρωτίστῃ τῶν Δωρικῶν καὶ περιφήμῳ ἐπὶ τοῖς ἔργοις τῆς Φιλιππικῆς οὐχ ἧττον ἢ διὰ τὰς χαριέσσας καὶ ἐπεράστους αὐτῆς γυναῖκας, ὁ Ἀνακρέων συνέθετο τὴν ᾠδὴν, ἐν ᾗ, παραστὰς νεανίᾳ κηροτέχνῃ, πυνθάνεται τὴν τιμὴν ἐρωτύλου ὃν ἐπώλει, ἐκεῖνος δὲ δωριστὶ τῷ ἀποκρίνεται νὰ λάβῃ αὐτὸν ἀνθ' ὅσου βούλεται.

(*Ἕπεται τὸ τέλος.*)

---

(32) Α. Κ'.

(33) Παυσ. Ἠλ. Β'. 10

ΤΟ ΕΣΠΕΡΑΣ.

—ooo—

Τῆς παρατιθεμένης εἰκόνος παριστώσης τὸ τέλος τῆς ἡμέρας, ζωγράφος ὑπῆρξεν ὁ ἐν Ὀλλανδίᾳ γεννηθεὶς καὶ ἀκμάσας τὴν ΙΖ' ἑκατονταετηρίδα Νικόλαος Βέργεμ. Ὁ περιώνυμος οὗτος ἀριστοτέχνης, ὅστις μαθητὴς ὢν ὠνομάζετο ἁπλῶς Νικόλαος, ἔπειτα δὲ ἐπεκαλέσθη Βέργεμ, ἤτοι *κρύψατε αὐτὸ*, διότι θέλων νὰ σώσῃ παιδίον ἀπὸ τῆς πατρικῆς ὀργῆς ἔκραξε νὰ τὸ κρύψωσιν, ὑπῆρξεν ἰδίως ἔμπειρος περὶ τὴν γραφὴν τῶν τοποθεσιῶν. Ἐκ τῶν θαυμαστοτέρων δὲ ὑπάρχει ἡ προκειμένη, ἥτις ἀπεικονίζει τὸ ἑσπέρας, ὅτε οἱ ἐργάται καὶ τὰ ποίμνια ἐπανέρχονται εἰς τὰς ἰδίας κατοικίας. Ἡ ἐξαισία αὕτη ἀπομίμησις τῆς φύσεως ἀνενθυμίζει τὴν ἄλλην διὰ στίχων ἐκείνην ὁμίμητον περιγραφὴν τοῦ ἡμετέρου Βηλαρᾶ.

Ὁ ἥλιος βασιλεύει τὸ σκότος ἀρχηνάει
καὶ τὸ λαμπρό της θῶρι ἡ μέρα ἀποσκολνάει·

Τὰ μαῦρα φορεμένη, στὴν ὄψι μελανὴ
σιωπηλὴ διαβαίνει ἡ νύχτα σιγανή,

Καὶ τὸ χλωρὸ φεγγάρι μὲ φῶς σκοταδερὸ,
στὸ ἀργυρότου ἁμάξι κινιέται ὀκνηρό.

Ἀναμερᾶν τὰ ζῶα, χουρνιάζουν τὰ πουλιὰ,
πᾶς ἄνθρωπος τραβιέται καὶ παύει ἀπὸ δουλιά.

Νυστάζει ἀποσταμένη ἡ φύση ἡ ζωντανὴ,
τὰ μέλη της συνάζει σ' ἀνάπαψι κοινή.

Ὁ ὕπνος τ' ἀλαφράτου φτερὰ κρυφοχτυπάει,
μ' ἀφανισμένα χέρια τὰ βλέφαρα ζιουπάει.

Στὴ μέση ἀπὸ τὸ δρόμο ἡ νύχτα περπατάει,
σὲ βάθος ἡσυχίας, καὶ σιωπὴ πατάει.

Καθόλου δὲν γροικιέται φωνὴ οὐδὲ καμμιὰ,
τὰ πάντα ἡσυχάζουν, μεγάλη ἐρημιά.

Κρυφὰ κι' ἀργὸς διαβαίνει ἀδιάκοπ' ὁ καιρὸς
καὶ μὸν τὸν συνοδεύει ὀνείρων ὁ χορός.

Στὸ μέγα τοῦτο βάθος ὁ ἔρως ἀντηχάει·
ὁ ἔρωτάς μου μόνον καθόλου δὲν σιγάει·

Κ' ἐγὼ μαζὶ μὲ τοῦτον ἀκοίμητος πονῶ·
βογγῶ μαζήτου κλαίω, ἀνήσυχος θρηνῶ.

Ἀχ! ἔρωτα δὲν φτάνουν τῆς μέρας οἱ καϋμοὶ
τὰ βάσανα κι' οἱ πόνοι, καὶ οἱ ἀναστεναγμοί·

Τὴν νύχτα δὲν μ' ἀφήνεις κἂν δίχως ταραχή;
τὴν νύκτα χάρισέ μου μικρὴ ἀνακωχή.

Ὦ Ἀφροδίτης γέννα παντοῦ ὑπερβολὴ,
κι' σ' εὔνοια κι' ὀργή σου ὁρμὴ παρακολλή!

Ἡ εἰκὼν τοῦ Βέργεμ ἣν παραθέτομεν, εἰ καὶ ἐξυλογραφήθη ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Κ. Περ. Σκιαδοπούλου, ὃν καλῶς πρὸ ἐτῶν γινώσκουσιν οἱ ἀναγνῶσται, φέρει ὅμως τὸ ὄνομα τοῦ ἐν Παρισίοις καταστήματος ἐν ᾧ ἐργάζεται. Ὁ Κ. Σκιαδόπουλος οὗ τινος καὶ ἄλλα ἔργα θέλομεν δημοσιεύσει, θέλει ἀναντιρρήτως καταστῇ ὁ ἐπιτηδειότερος τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐπιστημόνων ξυλογράφων, ἐὰν οἱ φίλοι τῶν καλῶν εὐδοκήσωσι νὰ συνδράμωσιν αὐτὸν, ἐνδεῆ ὄντα, ὡς καὶ ἄλλοτε τοὺς παρεκαλέσαμεν, ὅπως παρατείνῃ τὴν ἐν Εὐρώπῃ διατριβήν του.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΑΡ' ΑΡΧΑΙΟΙΣ ΤΙΜΗΣ ΤΟΥ ΧΑΡΤΟΥ.

—ooo—

Περὶ τῆς τιμῆς τοῦ χάρτου ἐπὶ Περικλέους.

Τῷ Κ. Ἀμβροσίῳ Φιρμίνῳ Διδότῳ.

Κύριε !

Ἡ σπουδὴ μεθ' ἧς ἐρευνᾶτε πᾶν τὸ περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς τυπογραφίας καὶ τὴν ἐμπορίαν τῶν βιβλίων, καὶ ἧς καθ' ἑκάστην νέα τῷ κοινῷ παρέχετε δείγματα, παροτρύνει με ἵνα καταδείξω ὑμῖν μαρτύριον, ὀλίγον ἔτι, ὡς νομίζω, γνωστὸν, καὶ τὰ μάλιστα τῆς προσοχῆς ὑμῶν ἄξιον. Ἀνεκαλύφθησαν τῷ 1836 καὶ κατεχωρίσθησαν τῷ 1842 ἔτει ἐν ταῖς *Ἑλληνικαῖς ἀρχαιότησι* τοῦ Κ. Ῥαγκαβῆ (τόμ. ά. ἀρ. 56-59), τεμάχια μαρμάρου, ἐφ' ὧν γεγραμμέναι ἦσαν αἱ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, τῷ 407 ἔτει π. Χ, γενόμεναι δαπάναι πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ Ἐρεχθείου, ἑνὸς τῶν τὴν ἀκρόπολιν κοσμούντων ἀριστουργημάτων. Ἐφ' ἑνὸς τῶν τεμαχίων τούτων μνημονεύονται, ἐπὶ τῆς ὀγδόης πρυτανείας, *Σανίδες δύο ἐς ἃς τὸν λόγον ἀ[ν]αγράφομεν*· ἔπειτα δὲ, ἐπὶ τῆς ἐννάτης πρυτανείας, καὶ ταῦτα· ά—*Χάρται ἐωνήθησαν δύο ἐς ἃ* (sic) *τὰ ἀντίγραφα ἐνεγράψαμεν*· β'—*σανίδες τέσσαρες*. Καὶ ἑκάστη μὲν σανὶς ἐτιμᾶτο, ὡς βλέπομεν, δραχμῆς (90 ἑκατοστὰ τοῦ ἡμετέρου νομίσματος), ἕκαστον δὲ φύλλον χάρτου, μιᾶς δραχμῆς καὶ δύο ὀβολῶν (1 φρ. 20 ἑκατ.). Ὁ Κ. Ῥαγκαβῆς, μετὰ πολλῆς ἄλλως εὐφυΐας καὶ κρίσεως τὴν πολύτιμον ταύτην σχολιάζων ἐπιγραφὴν, ὑποτίθησιν ὅτι τὰ τοῦ χάρτου φύλλα πρὸς κάλυψιν τῶν σανίδων ἐχρησίμευον. Ἀλλὰ πῶς ἠδύνατο νὰ παραλειφθῇ τοῦτο ἐν ὑπολογισμῷ ἐν ᾧ ἀκριβῶς ἐσημειώθη ἡ χρῆσις ἑκάστου τῶν ἀγορασθέντων; Πιθανώτερον ἄρα ἢ, τολμῶ εἰπεῖν, βέβαιόν ἐστιν, ὅτι τὰ δύο ἐπὶ τῆς ἐννάτης πρυτανείας ἀγορασθέντα φύλλα, προωρισμένα ἦσαν πρὸς ἀντιγραφὴν τῶν τῆς ὀγδόης ὑπολογισμῶν, γραφέντων τὸ πρῶτον ἐπὶ τῶν δύο σανίδων, ὧν ἡ τιμὴ ἐν τῷ τῆς πρυτανείας ταύτης γέγραπται ὑπολογισμῷ. Ἡ δὲ λέξις *ἀντίγραφα* ἣ χρῆται ὁ συντάκτης, πᾶσαν περὶ τούτου αἴρει ἀμφιβολίαν.

Ὅθεν οἱ ἐπίσημοι ὑπολογισμοὶ, οὓς οἱ Ἕλληνες ἀναγραφὰς ἐκάλουν, τῶν διὰ τὸ Ἐρεχθεῖον γενομένων δαπανῶν, ἐγράφησαν πάλαι τριχῇ ὧδέ πως.

Α'. Κατεγράφησαν ἐπὶ ξυλίνων πινάκων, χρησιμευόντων πιθανῶς ἀντὶ καταστίχου καθημερινοῦ. Ἔξεστι δὲ νὰ συμπεράνωμεν ἔκ τε πολλῶν ἄλλων τεκμηρίων καὶ ἔκ τινος τοῦ Ἀριστοφάνους χαριεντισμοῦ (1) ὅτι οἱ πίνακες οὗτοι ἠλειμμένοι ἦσαν κηρῷ. Ἴσως δὲ καὶ ἐλεάνθησαν μόνον ἵνα ἐπ' αὐτῶν γράψωσι διὰ μέλανος. Σώζονται τοιαῦτα τεμάχια, ὧν ἓν ἐν τῷ τοῦ Λούβρου αἰγυπτείῳ μουσείῳ. Ὁ δὲ σοφός μου συνάδελφος Κ. Reinaud ἀνεκοίνωσέ μοι ὅτι καὶ νῦν ἔτι ἐν τοῖς ἀραβικοῖς σχολείοις ξυλίνοις χρῶνται πίναξιν, ἐφ' ὧν τὰ τῶν διδασκομένων μαθήματα ἀντιγράφονται. Γνωστὸν τέλος ὅτι τὸ *album*, ᾧπερ οἱ Ῥωμαῖοι πρὸς καταγραφὴν τῶν χρονικῶν τῶν ἀρχιερέων ἢ τῶν καταλόγων τῶν ἀρχόντων ἐχρῶντο, ἐπίσης ἐκ ξυλίνων συνέκειτο σανίδων.

Β'. Ἀντεγράφησαν μετὰ ταῦτα ἐπὶ χάρτου (σημειωτέον δ' ἐν παρόδῳ ὅτι τοῦτό ἐστι τὸ ἀρχαιότατον τῶν κειμένων ἐν ᾧ ἡ λέξις αὕτη ἀπαντᾶται), ἤτοι ἀναμφιβόλως ἐπὶ παπύρου· διότι οὐδαμόθεν ἐξάγεται ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἔγραφον ἐπὶ τῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον βαναύσως παρεσκευασμένων δερμάτων, ὧν τὴν παρ' Ἀσιανοῖς χρῆσιν ὅ τε Ἡρόδοτος καὶ ὁ Κτησίας μαρτυρεῖ· ἄλλως δὲ καὶ ἡ κατασκευὴ τοῦ *περγαμηνοῦ χάρτου* (charta pergamena) ἐκ τῆς τῶν Ἀττάλων χρονολογεῖται βασιλείας.

Γ'. Ἀντεγράφησαν δὲ καὶ ἐπὶ καλοῦ πεντελικοῦ μαρμάρου, οὗτινος τεμάχια εὐτυχῶς μεταξὺ τῶν τῆς Ἀκροπόλεως ἀνεκαλύφθησαν ἐρειπίων.

Ἄλλως τε ὁ χαρακτὴρ τοῦ μαρτυρίου οὗ μνείαν ἐποιησάμην, ἀποδείκνυσιν ὅτι ἡ ἀντὶ χάρτου τῶν σανίδων χρῆσις δὲν ἐγένετο τότε κατ' ἐξαίρεσιν ἢ κατὰ σύμπτωσιν. Τοὐναντίον δ' αἱ σανίδες ὡς εἰκὸς ἀντικαθίστασαν πάντοτε τὸν χάρτην, διὰ τὸ εὐτελέστερον τῆς τιμῆς, ἑκάστης αὐτῶν 30 ἑκατ. ἔλαττον φύλλου παπύρου τιμωμένης. Τὰ νῦν βεβαίως ἡ σανὶς πολὺ πλέον τοῦ χάρτου τιμᾶται. Ἀλλ' ἰδοὺ ἑτέρα παρατήρησις ἀξία προσοχῆς. Κατ' ἀκριβεστάτους τοῦ Κ. Α. Bœckh ὑπολογισμοὺς (*Πολιτικὴ τῶν Ἀθηναίων οἰκονομία*, βιβλ. ά. κεφ. κ'.), ἐπὶ Σωκράτους, οἰκογένεια ἐκ τεσσάρων μελῶν ἐφήβων ἔζει ἐν Ἀθήναις 500 φρ. δαπανῶσα κατ' ἔτος, ἢ 125 φρ. καθ' ἕκαστον· ἄρα ἡ τοῦ ἀργυρίου πρὸς τὰ ὤνια ἀναλογία, ἦν τοὐλάχιστον τετραπλασία τῆς σήμερον καὶ ἐν μικρᾷ τῆς Ἑσπερίας πόλει. Ὅθεν ἡ τιμὴ τῆς τῷ 407 π. Χ. ὑπὸ τοῦ ἐργολάβου τοῦ Ἐρεχθείου ἀγορασθείσης σανίδος, ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν ἀξίαν 3 φρ. καὶ 60 ἑκατ. τοῦ αἰῶνος καὶ τῆς πατρίδος ἡμῶν, καὶ ἡ τοῦ φύλλου τοῦ χάρτου πρὸς τὴν 4 φρ. καὶ 80 ἑκατ. Ἀναλογιζόμενοι δὲ ὅτι αἱ δύο σανίδες τιμώμεναι ὁμοῦ 7 φρ. καὶ 20 ἑκατ., καὶ τὰ δύο φύλλα τιμώμενα ὁμοῦ 9 φρ. καὶ 60 ἑκατ., εἰς τοὺς ὑπολογισμοὺς μιᾶς μόνης ἀνάγονται πρυτανείας, ἤτοι διαστήματος 36 ἢ 37 ἡμερῶν, ὑπολογισμοὺς ὧν ἡ ὑλικὴ ἔκτασις ἔτι μεθ' ἱκανῆς ἀκριβείας ἐκ τῶν τεμαχίων τοῦ ἐπὶ μαρμάρου ἀντιγράφου νὰ κριθῇ δύναται, ἀναλογιζόμενοι ὅτι τὸ δέκατον τῶν γραφῶν ἑνὸς ἔτους δὲν κατεῖχε πλείω τῶν δύο ἢ τριῶν σελίδων εἰς τέταρτον, εὐκόλως συνάγομεν ὁπόσον δαπανηρὰ ἦσαν τὰ ἐφ' ὧν οἱ Ἀθηναῖοι ἐν τῇ λαμπροτέρᾳ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς φιλολογίας αὐτῶν ἐποχῇ ἔγραφον, καὶ ὁπόσον σπάνιαι τότε αἱ ἐν Ἀθήναις βιβλιοθῆκαι, ὥσθ' ὁ βιβλία συλλέγων ἐδακτυλοδεικτεῖτο διὰ τὸ ἀήθες τοῦ πάθους, ὡς τοῦτό που ἐν τῷ τοῦ Ξενοφῶντος *Συμποσίῳ* ἀπαντᾶται.

(1) Νεφ. 768—772.

Ἀλλ' ἐνταῦθα ἀνάγκη νὰ ἀποκρέσωμεν ἀντίρρησίν τινα· ὁ Κ. Bœckh, ἐπιμελῶς ἀναλύσας ἐν τῇ δευτέρᾳ τῆς *Πολιτικῆς τῶν Ἀθηναίων οἰκονομίας* ἐκδόσει (βιβλ. Α'. κεφ. ιθ'.) τὸ προκείμενον μαρτύριον, συνάγει μέν, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς, τὴν μεγάλην ἐπὶ Περικλέους τοῦ χάρτου τιμήν, παρατηρεῖ ὅμως ὅτι τὰ τοῦ Ἀναξαγόρου συγγράμματα ἐτιμῶντο μόνον δραχμῆς (3 φρ. 60 ἑκατ., τιμῆς μεγάλου τόμου εἰς δωδέκατον ἐν τῇ ὑμετέρᾳ τῶν Γάλλων κλασικῶν συλλογῇ), καὶ πρὸς ἀπόδειξιν παραθέτει χωρίον ἐκ τῆς *Πλάτωνος ἀπολογίας Σωκράτους*. Ὁ ἔξοχος ὅμως φιλολόγος (διότι τίς ποτε τοιαύτην δὲν πράττει ἀπροσεξίαν;) ἐκ μνήμης πιθανῶς παραθέτει μὴ συμβουλευσάμενος τὸ πρωτότυπον. Διότι ὄντως, κατὰ τὸ μνημονευθὲν χωρίον, ὁ Σωκράτης λέγει ὅτι οἱ βουλόμενοι τὴν Ἀναξαγόρου φιλοσοφίαν μαθεῖν, δύνανται νὰ πορευθῶσιν ἀντὶ δραχμῆς εἰς τὴν ὀρχήστραν, ἤτοι εἰς τὸ θέατρον, ἔνθα τότε ὁ τοῦ περικλεοῦς φιλοσόφου μαθητὴς Εὐριπίδης ἐθριάμβευε, παρεμβάλλων συνήθως ἐν τοῖς χορικοῖς τῶν τραγῳδιῶν αὐτοῦ ᾄσμασι τὰ ἀξιώματα τοῦ διδασκάλου. Τὸ χωρίον λοιπὸν τοῦ Πλάτωνος μαρτυρεῖ περὶ τῆς τιμῆς οὐχὶ βιβλίου, ἀλλὰ θέσεως ἐν τῷ θεάτρῳ, καὶ ἀπεδείχθη, νομίζω, ὅτι ὁ χάρτης, ἐφ' οὗ τοσοῦτοι ἔξοχοι ἔγραψαν νόες, ἦν ἀσυγκρίτως τοῦ καθ' ἡμᾶς πολυτιμότερος. Ἀντικαθίστα ἄρά γε τὴν ὑπέρογκον ταύτην τιμὴν δι' ἰδίων προτερημάτων; ἡ εἰς τοῦτο ἀπάντησις ἀπόκειταί σοι ὡς ἐξόχῳ βιομηχάνῳ καὶ σοφῷ. Αἰσθάνομαι δ' ὅτι πολλῶν ἐπὶ τούτῳ χρεία ἐρευνῶν καὶ ὑποθέσεων τὴν ἐμὴν ἁρμοδιότητα ὑπερβαινουσῶν, καὶ παύομαι ἐπαναλαμβάνων τὴν ἔκφρασιν, κτλ.

E. Egger.

ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ.

Ἀξιότιμε φίλε!

Ἡ ἐσχάτως ἐν Ἀθήναις ἀνακαλυφθεῖσα ἐπιγραφὴ ἣν ἀνεκοινώσατέ μοι, ἔσται ἓν τῶν πολυτιμοτέρων μαρτυρίων ἃ πρὸς σύνταξιν *Ἱστορίας τοῦ χάρτου ἀρχῆθεν μέχρις ἡμῶν* συνελεξάμην, τὴν ἐπὶ Περικλέους τιμὴν φύλλου χάρτου διορίζουσα. Ἡ τιμὴ δ' αὕτη μιᾶς δραχμῆς καὶ δύο ὀβολῶν, ἥτις κατὰ τοὺς ὑμετέρους ὑπολογισμοὺς ἰσοδυναμεῖ τῷ ποσῷ 4 φρ. καὶ 80 ἑκατ., ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν παρ' ἡμῖν φύλλου λεπτῆς περγαμηνῆς (peau vélin) τιμὴν (4 φρ. 50 ἑκατ. μέχρι 5 φρ.).

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ἤτοι ὁ ἐπὶ μαρμάρου ὑπολογισμὸς τῶν πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ Ἐρεχθείου κατὰ τὸ δέκατον ἔτος δαπανῶν, δείκνυσιν ἐπὶ πλέον ὅτι ὁ ὑπολογισμὸς οὗτος δὲν ἦν γεγραμμένος ἐπί τε χάρτου καὶ ἐπὶ σανίδων· ἐκ δὲ τῆς σεσημειωμένης ἑκατέρου τιμῆς, συνάγεται ὅτι τὸ φύλλον τοῦ χάρτου ἐτιμᾶτο τότε ἑνὸς τετάρτου πλέον σανίδος ἢ φύλλου ξυλίνου, ἑκάστης μὲν σανίδος 3 φρ. καὶ 60 ἑκατ. τιμωμένης, ἑκάστου δὲ φύλλου χάρτου 4 φρ. καὶ 80 ἑκατ. Ἀλλὰ σήμερον, ὡς παρατηρεῖτε, τοὐναντίον συμβαίνει· καὶ ὄντως, φύλλον χάρτου οὐδὲ τοῦ ἑνδεκάτου φύλλου ξυλίνου τιμᾶται ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

Τῆς τιμῆς φύλλου χάρτου ὑπὸ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ὁριζομένης, ὑπολείπεται ἡ γνῶσις τῆς φύσεως, τῶν διαστάσεων, τῶν ἰδιοτήτων καὶ τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ· φέρε δὲ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ καὶ γενικώτερα περὶ τούτου.

Βέβαιον, ὡς καὶ ἡμεῖς, νομίζω, ὅτι ἡ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ λέξις *χάρτης*, τὸ πρῶτον ἤδη ἐπὶ μνημείου τοσοῦτον ἀρχαίας ἐποχῆς ἀναγινωσκομένη, καὶ ἐν ἀποσπάσματι δέ τινι Πλάτωνος τοῦ κωμικοῦ, οὗ τὰ δράματα περὶ τοὺς αὐτοὺς παρίσταντο χρόνους (430 π. Χ.) ἀπαντωμένη (2), οὐδὲν ἄλλο ἢ *χάρτην ἐκ παπύρου* δηλοῖ. Διότι ὄντως ἡ πρὸς γραφὴν τοῦ παπύρου χρῆσις εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους ἀνάγεται χρόνους ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ δὴ καὶ ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ· τοῦτο δὲ καὶ αἱ ἀρχαιότεραι τῶν παραδόσεων βεβαιοῦσι, καὶ ἐὰν ἐξαιρεθῶσι ὡς ἐβέβαια τὰ ὑπὸ τοῦ Πλινίου λεγόμενα, οἷα ἡ ὑπὸ Σαρπηδόνος ἐν τοῖς Τρωϊκοῖς ἐπὶ παπύρου γραφεῖσα ἐπιστολή, ἢ καὶ ἐν Λυκίᾳ Μουτιανῷ τῷ ὑπάτῳ ἐπεδείχθη· ἡ ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ τοῦ Ἰανίκλου, 535 ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νουμᾶ γενομένη τῶν βίβλων αὐτοῦ ἐπὶ χάρτου γεγραμμένων ἀνακάλυψις· ἡ τῶν ἐπὶ Ταρκυνίου καταστραφέντων σιβυλλείων βιβλίων ἱστορία, κτλ.

Ἡ ἀρχαία παρὰ τοῖς ξένοις φήμη τῶν ἐκ παπύρου φύλλων ἐφ' οὗ ἐγράφοντο βιβλία, μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους Θεοφράστου, τὰς διαφόρους τούτου περιγράψαντος χρήσεις (3), καὶ ὑπὸ τοῦ Διοσκορίδου λέγοντος ἐπίσης ὅτι «ἐκ τῆς παπύρου ὁ χάρτης κατασκευάζεται» (4). Ἡ δὲ πρὸ ἀμνημονεύτου ἐν Αἰγύπτῳ χρῆσις αὐτοῦ, μαρτυρεῖται ἔκ τε τῆς ἀφθονίας τῶν ἐν δημοτικῇ καὶ ἱερατικῇ διαλέκτῳ χειρογράφων, ἅτινα ἐν τοῖς πολυαρίθμοις τῆς ἄνω καὶ κάτω Αἰγύπτου καλύπτονται ὑπογείοις (5), καὶ ἐκ τῶν καθ' ἑκάστην ἀνακαλυπτομένων ἑλληνικῶν, ἅτινα, καίτοι νεώτερα, ἀνάγονται μέχρι τοῦ 250 ἔτους π. Χ.

Ὁ πάπυρος λοιπόν, παρὰ τῶν Ἑλλήνων *βύβλος* καλούμενος, ἀεὶ τὸν χάρτην ἐδήλου, αἱ δὲ λέξεις *διφθέραι* καὶ *δέρρεις* τὰ δέρματα ζώων ἐφ' ὧν, καθ' Ἡρόδοτον, Κτησίαν καὶ Διόδωρον τὸν Σικελιώτην, οἱ Ἴωνες καὶ οἱ Πέρσαι ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἔγραφον. Ὅτε δὲ μετὰ ταῦτα οἱ Πτολεμαῖοι, βασιλεύσαντες τῆς Αἰγύπτου, ἀπηγόρευσαν, ἐκ βιβλιοφιλικῆς ἀντιζηλίας, τὴν τοῦ παπύρου ἐξαγωγήν, ἵνα στερήσωσιν αὐτοῦ τῆς Περγάμου τοὺς βασιλεῖς ὧν αἱ βιβλιοθῆκαι ὀλίγου δεῖν ὑπερέβαινον κατὰ τὸν πλοῦτον τὰς τῆς Ἀλεξανδρείας, ὁ δ' Εὐμένης καὶ ὁ Ἄτταλος, πρὸς τὴν χρῆσιν τῶν δερμάτων ἠναγκασμένοι, ἐτελειοποίησαν τὴν κατασκευὴν καὶ μετέδωκαν τὴν χρῆσιν

(2) Ἀποσπάσματα τῶν κωμικῶν, ἐκδ. Δ. Φ. Διδότου, 1855, σελ. 257, ἀποσπ. ιά.

(3) Ἱστορία τῶν φυτῶν, βιβλ. δ'. κεφ. ή. 4.

(4) Διοσκορίδης ά. 115. Ἡ λέξις δὲ χάρτης ἦν καὶ τοῖς Στωϊκοῖς γνωστή, ἀξιοῦσιν ὅτι «Ὅταν γεννηθῇ ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὸ ἡγεμονικὸν μέρος τῆς ψυχῆς ὥσπερ χάρτης ἐνεργὸν εἰς ἀπογραφήν.» (Πλουτ. περὶ τῶν ἀρεσκ. τοῖς φιλοσ. Δ'. § 11.

(5) Ὁ Champollion βεβαιοῖ ὅτι ἐν τοῖς παπύροις τοῦ μουσείου τοῦ Ταυρίνου, εὑρίσκονταί τινες ἀναγόμεναι μέχρι τοῦ 1730 π. Χ.

τοῖς Ῥωμαίοις, αἱ λέξεις **pergamenum** καὶ **membrana** ἀντικατέστησαν τὰς ἀρχαίας τῶν δερμάτων ὀνομασίας, τῆς λέξεως *χάρτης*, charta, τὸν χάρτην πάντοτε δηλούσης, πρὸς ἀντίθεσιν τῶν λέξεων *διφθέραι, δέρρεις, περγαμηνὸν, μεμβράνη*, αἷς πάντοτε τὰ ἐκ δέρματος φύλλα ἐδηλοῦντο.

Οἱ Ἀθηναῖοι, ἐκ τῶν συχνῶν αὐτῶν πρὸς τὴν Αἴγυπτον σχέσεων, ἀπὸ πολλοῦ βεβαίως τὴν χρῆσιν τοῦ παπύρου ἐγίνωσκον, καὶ ἐχρῶντο αὐτῷ πρός τε τὰς δημοσίας καὶ τὰς ἰδίας γραφὰς, καὶ πρὸς τὰ συγγράμματα τῶν ἱστορικῶν, σοφῶν καὶ ποιητῶν, προτιμῶντες τῶν φλοιῶν τῶν δένδρων ἢ τῶν σχιδάκων ξύλου, οἷς ἐχρῶντο οἱ ἧσσον πεπολιτισμένοι λαοὶ, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι δὲ αὐτοὶ, ἀλλ' ἐν τοῖς σχολείοις μόνον καὶ πρὸς γραφὰς μικρᾶς διαστάσεως καὶ ἐφημέρου διαρκείας (6), ὡς ἐχρῶντο καὶ τεμάχια κεράμων οἱ εἰσπράκτορες πρὸς γραφὴν τῶν ἐπὶ καταβολῇ φόρων ἀποδείξεων.

Ἡ ἐπιγραφὴ οὐδὲν περὶ τῶν διαστάσεων τοῦ φύλλου τούτου τοῦ χάρτου λέγει, καὶ οὐδεμίαν περὶ τῶν διαστάσεων τῶν φύλλων τοῦ ἐκ παπύρου χάρτου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσιν εὑρίσκω εἴδησιν· τὰ ἐν Ἡρακλείῳ ὅμως χειρόγραφα καὶ τὰ τῶν ἡμετέρων μουσείων, ἀποδεικνύουσιν αὐτὰς διὰ διαφόρων παραδειγμάτων. Παρετηρήθη μάλιστα ὅτι ἐκ τῶν ἐν Ἡρακλείῳ εὑρεθέντων χειρογράφων, τὰ μὲν ἑλληνικὰ ἓξ ἕως ἐννέα δακτύλων, τὰ δὲ λατινικὰ ἐννέα δακτύλων μέχρις ἑνὸς ποδὸς ὕψος ἔχουσιν, ὅπερ συμφωνεῖ πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Πλινίου λεγόμενα, τὴν κατασκευὴν τοῦ ἐκ κορμοῦ παπύρου χάρτου λεπτομερῶς περιγράφοντος. Διότι κατ' αὐτὸν τὰ καλὰ τοῦ χάρτου εἴδη δὲν ἦσαν μὲν τῶν τριῶν καὶ δέκα δακτύλων πλατύτερα· τὸ μῆκος ὅμως αὐτῶν ηὐξήθη ἐπὶ Κλαυδίου, ὥστε ὁ *βασιλικὸς χάρτης* (mavrocollum), εἶχεν ὕψος σπιθαμῆς (κατά τι ἔλασσον ἑνὸς καὶ ἡμίσεως ποδὸς), ὅπερ ἀντιστοιχεῖ περίπου πρὸς τὰ διαστήματα τοῦ παρ' ἡμῖν καλουμένου *χάρτου τοῦ στέμματος* (papier de couronne), οὗ ἡ δέσμη (τὰ 500 φύλλα) τιμᾶται περίπου πέντε φράγκων, ὥστε, τὰ νῦν, φύλλον χάρτου ἴσων διαστημάτων τιμᾶται τοῦ *πεντακοσιοστοῦ* τῆς ἐπὶ Περικλέους τιμῆς.

Μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς μεγάλης τοῦ πολιτισμοῦ ἀναπτύξεως τῆς ἐκ τῶν σχέσεων τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Ἑλλάδος, ὁ χάρτης ἐξηκολούθει πολλοῦ τιμώμενος· ἡ δ' ἐξαγωγὴ αὐτοῦ, ἐξ ὁλοκλήρου σχεδὸν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὰς Ἰωνικὰς αὐτῶν ἀποικίας περιοριζομένη, ἦν ἐλαχίστη παρὰ τοῖς ἄλλοις τῆς Ἑλλάδος λαοῖς, τοῖς Σπαρτιάταις, λέγω, καὶ Βοιωτοῖς καὶ Ἀκαρνᾶσιν, οἵτινες, ὡς γνωστὸν, ἥκιστα ἀνεγίνωσκον καὶ ἔγραφον. Οἱ Φοίνικες ὅμως, οἱ εὑρέται οὗτοι τῆς γραφῆς (7), ὧν ἡ ἐμπορία ἐφ' ἅπαντα τὸν τοῖς ἀρχαίοις γνωστὸν ἐξετείνετο κόσμον, εἰσῆγον πιθανῶς εἰς Αἴγυπτον, ὡς καὶ οἱ Τύριοι, μεγάλην χάρτου ποσότητα πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς ἀλληλογραφίας καὶ τῶν ὑπολογισμῶν, καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ εἴδους ἐκείνου ὅπερ ὁ Πλίνιος emporetica (ἐμπορητικὸν) καλεῖ, πρὸς κάλυψιν τῶν ἐμπορευμάτων χρησιμεῦον. Τὸ δὲ δυσχερὲς τῆς διὰ ξηρᾶς μετακομίσεως ἐνισχύει τὴν ὑπόθεσιν ὅτι οὔτε οἱ Φοίνικες οὔτε οἱ Τύριοι, λαοὶ ναυτικοὶ, μεγάλην ποτὲ χρῆσιν ἐποιοῦντο καὶ τοῦ ἐν Βαβυλῶνι κατασκευαζομένου χάρτου ἐκ παπύρου ἐν τοῖς ὕδασι τοῦ Εὐφράτου φυομένου (8). Ἡ περὶ τοῦ *ἀσιατικοῦ* τούτου χάρτου τοῦ Πλινίου μαρτυρία, ἐστὶν ἡ μόνη ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ἡμῖν παραδοθεῖσα, καὶ ἡ κατασκευὴ, μικρὸν πρὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν οὗτος ἔγραφεν ἀρξαμένη, λίαν φαίνεται σμικρὰ, τῶν Πάρθων, ὡς λέγει, ἐξακολουθούντων ἵνα ποικίλλωσιν ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων ὅ,τι νὰ γράψωσιν ἤθελον. Αἱ νῦν δ' ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις γινόμεναι ἀνασκαφαὶ καὶ ἐπιστημονικαὶ περιηγήσεις, γνωστοτέραν τὴν κατάστασιν τοῦ ἀσιατικοῦ ποιοῦσαι πολιτισμοῦ, βεβαιώσουσιν ἴσως διὰ νέου μαρτυρίου τὴν τοῦ Πλινίου ἀπόφανσιν. Τὸ δυσχερὲς τῆς τοῦ χάρτου κατασκευῆς, τὸ σπάνιον καὶ ἡ μεγάλη αὐτοῦ τιμὴ, μέγα βεβαίως ταῖς κοινωνικαῖς σχέσεσιν ἦσαν κώλυμα, καὶ ἐξηγοῦσι τὴν τοσούτῳ σπανίαν παρ' ἡμῖν οἰκονομίαν, μεθ' ἧς ἡ ἐπὶ Περικλέους τῶν Ἀθηνῶν κυβέρνησις τῷ χάρτῃ ἐχρῆτο, εἰς δύο μόνα φύλλα περιορίζουσα τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν πρὸς οἰκοδομὴν ἐν τῇ ἀκροπόλει τοῦ Ἐρεχθείου δαπανῶν ἐπὶ μιᾶς πρυτανείας (9).

Ἡ ἀντίμησις αὕτη, κωλύουσα πρὸ πάντων τὴν ἔκδοσιν φιλολογικῶν ἀριστουργημάτων, οἷα τὰ ὀγκώδη τοῦ Ἱπποκράτους καὶ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους συγγράμματα, καθίστη, ὡς λέγεται, σπανίας καὶ σμικρὰς τὰς βιβλιοθήκας τῶν Ἀθηναίων, τῆς κτήσεως βιβλίων μὴ οὔσης εὐκόλου εἰμὴ τοῖς ἐκ πλούτου ἢ πάθους πρὸς οὐδὲν τὰς δαπάνας λογιζομένοις. Καὶ ὄντως γνωστὸν ὅτι ὁ μὲν Πλάτων τρία συγγράμματα τοῦ Πυθαγορείου Φιλολάου ἑκατὸν μνῶν (9,000 φρ.) ἐπρίατο (10), ὁ δ' Ἀριστοτέλης δι' ὀλίγους τόμους τῷ τοῦ Πλάτωνος μαθητῇ Σπευ-

(6) Ἀναγινώσκω ἔν τινι πρὸς τὸν Νικίαν ἐπιστολῇ τοῦ ἁγίου Ἱερωνύμου, ὅτι τὸ ὄνομα tabellarii, ὅθεν ἡ γαλλικὴ λέξις tabellion, ἀπεδίδοτο τοῖς χρωμένοις πρὸς γραφὴν σανίσιν ἢ σχίδαξι, τὸ δ' ὄνομα librarii, τοῖς φλοιῷ δένδρου (liber). « Nam et rudes illi Italiæ homines, quos Cascos Ennius appellat, qui sibi (ut in Rhetoricis Cicero ait), ritu ferino victum quærebant, ante chartæ et membranarum usum, aut in dedolatis e ligno codicillis, aut in corticibus arborum, mutuo Epistolarum alloquia mussitabant. Unde et portitores earum tabellarios et scriptores a libris arborum librarios vocavere » Ἐπιστ. ἡ, σελ. 15, μέρ. Β', τόμ. δ'. (ἔκδοσις Martineau, 1606).

(7) Ἴδε περὶ τῆς ἀρχαιότητος τῆς γραφῆς καὶ περὶ παπύρου τὸ ὑπόμνημα τοῦ Κ. Dureau de la Malle, ἐν τῷ ἐνάτῳ τόμῳ τῆς δευτέρας σειρᾶς τῶν Mémoires de l'Académie des inscriptions.

(8) Nuper et in Euphrate nascens circa Babylonem papyrum intellectum est eumdem usum habere chartæ, et tamen adhuc malunt Parthi vestibus litteras intexere. » (Πλ. βιβλ. ιγ', 22.)

(9) Ἑκάστη πρυτανεία πέντε καὶ τριάκοντα διήρκει ἡμέρας.

(10) Διογ. Λαερτ. βιβλ. γ', 9, ἐν βίῳ Πλάτωνος, λέγει ὅτι οὗτος ἔγραψε τῷ Δίωνι ἵνα πρίηται αὐτῷ ταῦτα, καὶ ἀλλαχοῦ δὲ ὅτι οὗτος ἐπρίατο αὐτά· (Βιβλ. η', 85. βίος Φιλολάου.)

χει ἐργαστήριον, ἐπὶ τοῦ προσθίου δ' αὐτοῦ μέρους, ὑπὸ τίτλων βιβλίων κεκαλυμμένου, δυνατὸν ἵνα τις, ἓν ῥίψας βλέμμα, τὸ ὄνομα πάντων τῶν ποιητῶν ἀναγνώσῃ. Ζήτησόν με λοιπὸν παρὰ τοῦ βιβλιοπώλου Ἀτρέκτου, καὶ οὗτος ἐξάγων ἐκ τῆς πρώτης ἢ δευτέρας θυρίδος Μαρτιάλιον, καλῶς διὰ κισσήρεως ἐστιλβωμένον καὶ πορφύρᾳ κεχρωματισμένον, δώσει σοι ἀντὶ 5 δηναρίων (ὀλιγώτερόν τι 5 φράγκων). Θέλεις ἴσως εἰπεῖ ὅτι — οὐκ εἰμὶ ἄξιος τοσούτου. — Τῇ ἀληθείᾳ, ἔχεις δίκαιον, Δούπερκε.» (Α'. ἐπίγρ. 118.)

Ἐξ ἑτέρου δὲ τοῦ Μαρτιαλίου ἐπιγράμματος μανθάνομεν τὴν τιμὴν ἑνὸς τῶν λοιπῶν αὐτοῦ βιβλίων, καὶ ὅτι ἡ *ἔκπτωσις* τῆς τιμῆς τοῦ βιβλίου ἐγένετο καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν σήμερον ἐν τῇ μουσικῇ. Διότι λαλῶν περὶ τοῦ τρισκαιδεκάτου βιβλίου τῶν *ἐπιγραμμάτων* αὐτοῦ, ᾧ ἐπέγραψε *Ξένια*, λέγει·

« Τὸ σμικρότατον τοῦτο βιβλίον, ὅπερ συλλογὴν δώρων περιέχει, τιμᾶταί σοι τεσσάρων νομισμάτων, nummi (1 περίπου φρ.) Τέσσαρα νομίσματα! πολύ, θέλεις εἰπεῖ; — Καὶ ὄντως δύο ἤρκουν, ὡς καὶ οὕτω τοῦ βιβλιοπώλου Τρύφωνος μεγάλως ὠφελουμένου.»

Τὸ βιβλίον δὲ τοῦτο δὲν ἔχει πλείω τῶν ιδ'. σελίδων ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἄλδων, καὶ ἀφαιρουμένου τοῦ ἡμίσεως, ἡ κατασκευὴ αὐτοῦ δὲν ἐτιμᾶτο πλέον τῶν 50 ἑκατοστῶν. Ἡ διὰ τὸ κοινὸν λοιπὸν ὡρισμένη τοῦ ἑνὸς φράγκου τιμή, ἣν ἀναλόγως ἐλάσσων τῆς τοῦ πρώτου τῶν *ἐπιγραμμάτων* βιβλίου, ὅπερ ἐτιμᾶτο *διὰ τὸ κοινὸν* πέντε περίπου φρ., καίτοι κατὰ τὸ πέμπτον λεπτότερον ὂν (ἔχει νς'. σελίδας ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἄλδων)· ἦν δὲ καὶ διὰ κισσήρεως ἐστιλβωμένον καὶ πορφύρᾳ κεχρωματισμένον, πολυτέλειαν οὕτως ἔχον ἧς ἐστερεῖτο τὸ τρισκαιδέκατον βιβλίον τοῦ Μαρτιαλίου ἐν τῷ εἰρημένῳ ἀντιτύπῳ.

Περίεργον χωρίον τοῦ Ἰσιδώρου (28) διδάσκει ἡμῖν ὅτι παρὰ τοῖς ἐθνικοῖς αἱ τῶν βιβλίων διαστάσεις ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς τῶν συγγραμμάτων ἐξηρτῶντο· ὅθεν αἱ μὲν *ἐπιστολαὶ* καὶ τὰ *ποιήματα* ἐν μικρῷ ἐγράφοντο σχήματι, αἱ δ' *ἱστορίαι* ἐν μεγάλῳ. Ἡ συλλογὴ λοιπὸν τῶν ποιημάτων τοῦ Μαρτιαλίου ἐγέγραπτο ἄρα ἐν μικρῷ σχήματι ὀλίγον χάρτην ἀπαιτοῦντι, ὅπερ ἐξηγεῖ πῶς τοσοῦτον μικρᾶς ἐπωλεῖτο τιμῆς.

Γινώσκουσι περίπου τὴν ἀξίαν τῆς κατασκευῆς τῶν βιβλίων καὶ τὰς διαστάσεις αὐτῶν, ὑπολείπεται ἡμῖν ἡ εἴδησις τῆς καταβαλλομένης τοῖς γραφεῦσι κατὰ σελίδας ἢ καθ' *ἑκατοστύα στίχων* τιμῆς, πρὸς κρείττονα τῆς τοῦ χάρτου ἀξίας ὑπολογισμόν.

Ἐὰν τῷ ὑπὸ τοῦ Μαρτιαλίου λεγομένῳ δὲν ἐνέχηται ποιητικὴ ὑπερβολή, οἱ ἀντιγραφεῖς ἐν Ῥώμῃ τοσοῦτον ταχέως ἔγραφον, ὥστ' ἐν μιᾷ ὥρᾳ ἠδύναντο ν' ἀντιγράψωσι τὸ δεύτερον αὐτοῦ βιβλίον ἐκ δύο καὶ εἴκοσι σελίδων ἐν τῇ τοῦ Ἄλδου ἐκδόσει συγκείμενον, καὶ πλείους τῶν πεντακοσίων στίχων περιέχον. Ὁ δὲ Κ. Géraud, ἐν τῷ ἀρίστῳ αὐτοῦ *περὶ τῶν βιβλίων δοκιμίῳ*, ὑπολογίζει ἐπὶ τοῦ προκειμένου οὕτως·

«Δεδόσθω ὅτι ὁ ποιητὴς λέγει ὑπερβολήν, καὶ ὑποτεθείτωσαν τέσσαρες ἀντὶ μιᾶς ὧραι πρὸς ἀντιγραφὴν τῶν τεσσαράκοντα καὶ πεντακοσίων στίχων ἐξ ὧν τὸ δεύτερον τοῦτο βιβλίον σύγκειται· ὑποθέσωμεν ἐπὶ πλέον ὅτι ἐν τῷ ἐργοστασίῳ τοῦ βιβλιοπώλου πέντε ἀντιγραφεῖς ἑνὸς ὑπαγορεύοντος ἔγραφον τὸ Β'. τοῦ Μαρτιαλίου βιβλίον, καὶ ὅτι ὀκτὼ καθ' ἡμέραν εἰργάζοντο ὥρας· ἔγραψαν ἄρα δέκα καθ' ἡμέραν καὶ τριακόσια κατὰ μῆνα ἀντίτυπα (29) » (σελ. 201.)

Ἴσως κατορθώσητε ν' ἀνακαλύψητε νέον μαρτύριον ἐπὶ μᾶλλον ἄξιον λόγου τὸ περὶ τῆς παρ' ἀρχαίοις τῶν βιβλίων τιμῆς ζήτημα διαφωτίσον· καὶ ὡς πρὸς τοῦτο πέποιθα τῇ τε σοφίᾳ καὶ τῇ ἀγχινοίᾳ ὑμῶν.

Ἀλλ' ἐν τοῖς πρὸς σύγκρισιν πρὸς τὰς νῦν τιμὰς ὑπολογισμοῖς, ἰστέον ὅτι τὰ συγγράμματα ὑπ' οὐδενὸς δικαιώματος φιλολογικῆς ἰδιοκτησίας ἐπιβεβαρημένα ἦσαν· διότι τὸ τοσούτῳ νόμιμον τοῦτο δικαίωμα, τὸ προστατευθὲν ἐπ' ἐσχάτων ὑπὸ ἰσχυρᾶς καὶ σταθερᾶς θελήσεως, εἰσαγαγούσης αὐτὸ ἐν τῷ δικαίῳ τῶν ἐθνῶν, νέα ὅλως ἐστὶν ἐφεύρεσις. Οὐδὲν δὲ περὶ τοῦ δικαιώματος τούτου οὔτ' ἐν τῇ ἑλληνικῇ οὔτ' ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ νομοθεσίᾳ ἀπαντᾶται, οὐδ' ἐν αὐτοῖς τοῖς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων συγγράμμασιν. «Οἱ στίχοι, λέγει ὁ Τάκιτος, οὔτε πρὸς τιμὰς οὔτε πρὸς πλοῦτον ἄγουσιν· ὃ δὲ μόνον καλὸν παρέχουσιν ἐφήμερος ἐστὶν εὐχαρίστησις, καὶ μάταιοι καὶ ἄγονοι ἔπαινοι (30).»

Τοῖς ἡγεμόσι λοιπὸν καὶ δυνατοῖς τὸ τοὺς ποιητὰς ἀνταμείβειν ἀπέκειτο· καὶ ἔσθ' ὅτε μὲν γενναίως τὸ χρέος τοῦτο ἀπέτισαν, συχνότερον ὅμως τὴν ἀξίαν αὐτῶν παρεγνώρισαν. Λυπεῖται δέ τις βλέπων τὸν Μαρτιάλιον, ἀναγκαζόμενον πρὸς ἀπόκτησιν χιτῶνος, εἶτα δὲ μανδύου, νὰ παρακαλέσῃ αὐτοὺς ταπεινῶς ὡς καὶ ὁ μέγας Κορνήλιος, ὅτε ἀπεύθυνε τῷ οἰκονομολόγῳ Montoron ἱκεσίαν ἐν τῇ ἀφιερώσει τοῦ *Κίννα*.

Ἐνίοτε ἄρα οἱ ποιηταί, ἐπὶ τῇ οἰκτρᾷ αὐτῶν τύχῃ ἀγανακτοῦντες, ἔντε τῇ ἀρχαιότητι καὶ ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις παράπονα σφοδρὰ καὶ γενναῖα ἐποίησαν, οἷα τὰ τοῦ Θεοκρίτου ἐν τῷ ὡραίῳ αὐτοῦ εἰδυλλίῳ *Χάριτες*, ἔνθα ὁ μέγας οὗτος ποιητής, ἀθάνατον τῷ Ἱέρωνι δόξαν ὑπισχνούμενος, τῇ

(28) Origines, βιβλ. ς'. κεφ. ιβ'. σελ. 197, ἐκδ. Otto, συλλ. Lindemann· «Quædam genera librorum apud gentiles certis modulis conficiebantur: breviore forma CARMINA atque EPISTOLÆ; at vero HISTORIÆ majore modulo scribebantur.

(29) Τὰ ἐννεακαίδεκα πρὸς ταῖς ἑκατὸν ἐπιγράμματα τοῦ Μαρτιαλίου, σχηματίζοντα τὸ πρῶτον αὐτοῦ βιβλίον, περιέχουσιν 830 στίχους, κατέχοντας 52 σελίδας ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἄλδου (εἰς 12.), τὸ δὲ ιγ'. βιβλίον περιέχει 274 στίχους, 12 σελίδας ἐν τῇ αὐτῇ ἐκδόσει ἀποτελοῦντας.

(30) Τάκιτος. Dialogue de Oratoribus, κεφ. θ'.

μεσιτεία αὐτῶν καὶ τῶν Μουσῶν εὔνουν παρ' αὐτοῦ ἐπικαλεῖται βοήθειαν.

Ὁ μῦθος δὲ τοῦ Σιμωνίδου, παρὰ τῶν θεῶν σωθέντος, παρέχει ἡμῖν τὴν ἀπόδειξιν, ὅτι τὸ ἄγονον τοῦ συγγραφικοῦ ἐπαγγέλματος μέχρι τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἀνάγεται, καὶ ὅτι τοῖς θεοῖς ὑπελείπετο ἡ ἀνταμοιβὴ τῶν ὀπαδῶν τῶν Μουσῶν.

Ἴσως ὅμως συγγραφεῖς ἔνδοξοι, οἷοι ὁ Ὁράτιος καὶ ὁ Βιργίλιος, ἀνταμοιβήν τινα παρὰ τῶν βιβλιοπωλῶν ἔλαβον διὰ τὰ ποιήματα αὐτῶν, ἅτινα ταχέως καὶ ἀφθόνως ἐπωλοῦντο, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐν τοῖς κλασικοῖς κατετάχθησαν βιβλίοις, ὡς ἀποδεικνύουσιν οἱ ἑξῆς τοῦ Ἰουβενάλη στίχοι, ἔνθα παρίστησιν αὐτὰ παλαιωθέντα ὑπὸ τὰς χεῖρας τῶν σπουδαστῶν καὶ ὅλως ἀμαυρωθέντα ὑπὸ τοῦ καπνοῦ τῶν λύχνων αὐτῶν·

. . . Quum totus decolor esset
Flaccus, et hæreret nigro fuligo Maroni.

Ἀλλὰ καί τοι οὐδεὶς νόμος ὑπάρχει κωλύων τὴν ἐλευθέραν τῶν συγγραμμάτων δημοσίευσιν παρά τε τῶν γραφέων καὶ τῶν βιβλιοπωλῶν, οἱ ἐκδόται ὅμως μεγάλως τὸ πλεονέκτημα τῆς πρώτης δημοσιεύσεως ἐπεζήτουν, καὶ ἴσως ἡ προτίμησις αὕτη διὰ χρηματικῆς ἀμοιβῆς ἐκτᾶτο. Πιθανὸν δ' ὅτι οἱ ἀδελφοὶ Σωσίαι, οἱ μεγάλοι οὗτοι βιβλιοπῶλαι οἱ καὶ τὴν ἐμπορίαν τῆς ἐξαγωγῆς μετερχόμενοι, ἔτυχον παρὰ τοῦ Ὁρατίου τῆς πρὸς ἔκδοσιν τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων προτιμήσεως· περὶ μόνων αὐτῶν τοὐλάχιστον ὁμιλεῖ οὗτος ἐν δυσὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ.

Ἐπικαλοῦμαι ἄρα, Κύριε καὶ φίλε, τὴν ἡμετέραν προσοχὴν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, περὶ ὃ γινώσκω ὅτι ἀσχολεῖσθε.

Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τὰ περὶ χάρτου. Πρόδηλος τῆς γενικῆς καὶ ἀεὶ αὐξανούσης αὐτοῦ χρήσεως ἀπόδειξίς ἐστιν ἡ τῶν παντοίων ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου τῇ μητροπόλει τοῦ Ἁγ. Πέτρου καὶ τοῦ Ἁγ. Παύλου δοθέντων δώρων μακρὰ ἀπαρίθμησις, ἐν ᾗ χάρτου μὲν ἐκ παπύρου ἀξία λόγου ποσότης σεσημείωται, οὐδαμοῦ δὲ μνεία γίνεται παρομοίων δώρων ἐκ *περγαμηνῆς*. Κατὰ *δεσμίδας* **(mains)** καί, ἐὰν δὲν ἀπατῶμαι, κατὰ *δέσμας* **(rames)** ἑκάστη τῶν προσφορῶν τούτων καταλέγεται ἐν τῷ καταλόγῳ Ἀναστασίου τοῦ Βιβλιοθηκαρίου, περιέργῳ διά τε τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν δώρων (31) Μανθάνομεν δὲ καὶ τοῦτο ὅτι ἡ δεσμὶς **(scapus)** τοῦ χάρτου ἥτις ἐπὶ Πλινίου συνέκειτο ἐκ φύλλων εἴκοσιν, τῷ 326 μ. Χ. οὐ πλείω τῶν δέκα περιεῖχεν, ὡς τοῦτο ἡ πεντάκις ἐν τῇ ἀπογραφῇ ταύτῃ ἐπαναλαμβανομένη λέξις **cartadecadas** δηλοῖ (32).

Ἀγνοῶ δ' ἐκ πόσων φύλλων ἡ δεσμὶς ἡ καλουμένη **racana** συνίστατο· ἐν τῇ ἀπαριθμήσει ὅμως ταύτῃ φαίνεται ὅτι αἱ **racanæ** συνέκειντο ἐκ 500 ἢ 1000 φύλλων· καὶ αἱ δέσμαι δ' ἡμῶν ἐκ 500 συνίστανται φύλλων, πλὴν τῶν κατασκευαζομένων ἐν Ἀρουερνίᾳ **(Auvergne)** αἵτινες, διὰ τὸ λεπτὸν καὶ κοῦφον τοῦ χάρτου, ἐκ χιλίων σύγκεινται φύλλων (33).

Ἡ ἐν Αἰγύπτῳ κατασκευὴ καὶ ἡ ἐκεῖθεν ἐξαγωγὴ τοῦ ἐκ παπύρου χάρτου διήρκεσε μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ἀράβων εἰσαγωγῆς τοῦ βαμβακίου, κατασκευαζομένου τὸ πρῶτον ἐν Δαμασκῷ, ὡς καὶ τοὔνομα δηλοῖ, **charta Damascena, bambacina** ἢ **bombycina** καὶ **cuttanea**. Τότε δ' ἤρξατο ἀγὼν μεταξὺ τοῦ ἐκ βάμβακος καὶ τοῦ ἐκ παπύρου χάρτου, παυσάμενος τὴν ιβ'. ἑκατονταετηρίδα (34) ὅτε ἀνεκαλύφθη ὁ τρόπος τῆς ἐκ φυράματος καννάβεως καὶ λίνου κατασκευῆς χάρτου. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ τιμὴ τοῦ τοσοῦτον κρείττονος τῶν προηγουμένων νεωτέρου τούτου χάρτου ἦν, ὡς εἰκός, μεγάλη· διότι βλέπομεν τὰ πρῶτα βιβλία (ἀπὸ τοῦ 1457 μέχρι τοῦ 1470) ἐπὶ περγαμηνῆς συχνότερον ἢ ἐπὶ χάρτου τετυπωμένα. Ἀλλ' ἐν ὀλίγῳ ὁ χάρτης, διά τε τὸ ἄφθονον αὐτοῦ καὶ τὸ εὔωνον, ἐνίκησε τὴν περγαμηνὴν ἥτις ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον παρήκμασεν.

Ὅσον μεγάλη καὶ ἂν ὑπῆρξεν ἡ κατασκευὴ τοῦ χάρτου εἴτε τοῦ ἐκ παπύρου, εἴτε τοῦ ἐκ βάμβακος, ἦν σχεδὸν μηδαμινὴ παραβαλλομένη πρὸς τὴν μεγίστην τούτου ἐν τῇ ιθ'. ἑκατονταετηρίδι ἐκ ῥακῶν γενομένην κατασκευὴν διὰ χειρὸς ἐργατῶν, ἣν ἐπίσης ὑπερέβη ἡ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ παρόντος αἰῶνος, ὅτε ἀντικατέστησαν τὰς χεῖρας τῶν ἀνθρώπων θαυμάσιοι καὶ ἀκάματοι μηχαναὶ χάρτην ἀορίστου κατασκευάζουσαι μήκους, καὶ τοσοῦτον ταχέως, ὥστε διὰ μόνον τῶν ἐν τοῖς ἐν **Sorel** καὶ **Mesnil** χαρτοποιείοις, ἠδυνάμεθα εὐκόλως, ἐν βραχυτέρῳ ἑνὸς ἔτους

---

(31) Ὑπάρχουσι καὶ δῶρα ἐξ ἀμιάντου.

(32) **Vitæ pontificum**, σελ. ιέ–ις', μέρος δεύτερον, ἔκδοσις **Fabroti**. Παρίσιοι, βασιλ. τυπογρ. 1649.

Ἰδοὺ ἡ ἐν διαφόροις τῆς ἀπογραφῆς ταύτης μέρεσι, τῶν δεσμῶν καὶ τῶν δεσμίδων τοῦ χάρτου ἀπαρίθμησις·

Ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγ. Πέτρου· ά. **Cartadecadas 150**·—β'. **Cartadecadas 300**·—γ'. **Cartadecadas 400**·—δ'. **Papiri racanas mundas 1000**·—**Cartadecadas 200**.

Ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγ. Παύλου· **Papiri mundi racanas 500**

Κατὰ λάθος δ' ὁ **Fabroti**, ἑπόμενος τῷ **Muratori**, ἔγραψεν ἐνταῦθα **rucanas**· διότι πάντα τὰ χειρόγραφα τοῦ Ἀναστασίου, ἅπερ ἐμελέτησα ἐν τῇ βασιλικῇ βιβλιοθήκῃ, ἔχουσι **racanas**. Τὰ χειρόγραφα δὲ ταῦτα εἰσὶν ἀρχαιότατα, καὶ πέντε ἐξ αὐτῶν περιέχουσι τὸν βίον τοῦ πάπα ἁγίου Σιλβέστρου, πρὸς ὃν ὁ Κωνσταντῖνος τὰ δῶρα ταῦτα ἐδωρήσατο.

(33) Ὁ Δουκάγκιος, ἐν τῷ **Glossarium mediæ et infimæ latinitatis**, ἐξηγῶν τὴν λέξιν **racana** διὰ τῆς *ῥάκα* καὶ τὴν λέξιν **cartadecadas** διὰ δεσμίδος δώδεκα φύλλων χάρτου, ἀναφέρει ἀλλαχοῦ τὸ χωρίον Ἀναστασίου τοῦ βιβλιοθηκαρίου, **racanas papiri mundi 1000** καὶ τὸ **racanas papiri mundi 500**, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐξηγήσεως· ὑποθέτει δ' ἴσως διὰ τῆς λέξεως **racana** *σκύβαλα ἢ τεμάχια καλοῦ χάρτου*, κατὰ δεσμίδας χιλίων ἢ πεντακοσίων φύλλων συνειλεγμένα.

Ἀπ' αὐτῆς τῆς εἰς Γαλλίαν εἰσαγωγῆς τοῦ χάρτου αἱ δέσμαι διῃρέθησαν εἰς εἴκοσι δεσμίδας ὧν ἑκάστη πέντε καὶ εἴκοσι περιεῖχε φύλλα.

(34) Ὁ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ζῶν Εὐστάθιος λέγει ἐν τοῖς εἰς *Ὅμηρον ὑπομνήμασιν*, ὅτι νεωστὶ ἐπαύσαντο τοῦ ἐκ παπύρου χάρτην ἐν Αἰγύπτῳ κατασκευάζειν. Φ. στιχ. 391.

διαστήματι, νὰ καλύψωμεν διὰ φύλλου χάρτου δύο μέτρων περίπου πλάτος ἔχοντος τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς.

Καὶ μέχρι μὲν τοῦδε τὰ ἐκ καννάβεως καὶ βάμβακος ῥάκη ἐξήρκουν ταῖς παρούσαις ἀνάγκαις τοῦ ἡμετέρου πολιτισμοῦ (35)· ἀλλ' ἐπειδὴ καθ' ἑκάστην ἡ κατανάλωσις αὐξάνει, βέβαιον σχεδόν ἐστιν ὅτι τῆς παιδείας ἐπὶ μᾶλλον ἐκταθείσης ἡ σπάνις τῶν ῥακῶν ἔσται τοσαύτη, ὥστε καὶ αὖθις χρείαν ἕξομεν τοῦ ξύλου, ἐφ' οὗ πρὸς πλείω οἰκονομίαν ἔγραφον ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ χάρτου, ἐπὶ Περικλέους, ὡς μαρτυρεῖ μὲν ἡ ἐπιγραφὴ ἣν μοι ἀνεκοινώσατε, βεβαιοῖ δὲ καὶ τὸ ἐν τοῖς χαρακτῆρσι τοῦ Θεοφράστου περίεργον τοῦτο χωρίον· «Ὁ δὲ ἀνελεύθερος τοιοῦτός τις οἷον νικήσας τραγῳδοῖς, ταινίαν ἀναθεῖναι ξυλίνην τῷ Διονύσῳ ἐπιγράψας αὐτοῦ τὸ ὄνομα» (36).

Ἀλλὰ μόνον μετὰ τελείαν τοῦ ξύλου ἀλλοίωσιν διὰ τῆς χημείας καὶ τῆς μηχανικῆς, ἀναφανήσονται αὖθις ὑπὸ τὸ σχῆμα στερεωτάτου φύλλου χάρτου, τὰ ἀντὶ χάρτου ξύλινα τῶν ἀρχαίων πινάκια (37).

Ἀναγινώσκω σήμερον ἐν ταῖς ἐφημερίσιν ὅτι ἐν Γλασκόβῃ τῆς Σκωτίας λιθοξόος τις τρόπον κατασκευῆς χάρτου ἐκ λίθων ἀνεκάλυψε. Τὸ μάρμαρον ἄρα τῶν ἐπιγραφῶν μεταβληθήσεται εἰς χάρτην; Γινώσκω ὅτι ὁ ἡμέτερος αἰὼν ἐστὶν αἰὼν μεταμορφώσεων, ἀλλ' αὕτη δοκεῖ μοι μυθώδης. Περιμείνωμεν ὅμως, διότι τοσαῦτα καθ' ἑκάστην θαυμάσια βλέπομεν ὥστε θεμιτὸν τὸ μὴ ἀπιστεῖν.

Τελειῶ ἐνταῦθα τὴν λίαν ἐκταθεῖσαν ἀπάντησίν μου, ὅπως μὴ καταπονήσω τὴν ὑπομονὴν ὑμῶν τε καὶ τοῦ ἀναγνώστου, κτλ.

Παρισίοις, ζ'. Σεπτεμβρίου αωνς'.

A. F. DIDOT.

(Μετάφρασις ΜΑΡΚΟΥ Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗ.)

(35) «Δυνατὸν νὰ γνωσθῇ σχεδὸν ἀσφαλῶς ὁ βαθμὸς τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς παιδείας ἔθνους τινός, ἐκ τῆς γνώσεως τοῦ ποσοῦ τοῦ παρ' αὐτῷ κατασκευαζομένου καὶ καταναλισκομένου χάρτου.» Rapport à l'exposition universelle de Londres, sur la papeterie et l'imprimerie.

(36) Θεόφρ. περὶ ἀνελευθερίας.

(37) Πρό τινων ἐτῶν κατεσκευάσαμεν, κατὰ νέαν ἐφεύρεσιν, πλείστας δέσμας χάρτου ἐκ διαφόρων εἰδῶν ξύλου καὶ ἄλλων ὑλῶν, καὶ νῦν δ' ἐν τοῖς Βοσγείοις ὄρεσι, χαρτοποιεῖόν τι χρῆται τῷ ξύλῳ μετά τινος ἐπιτυχίας· πολυχρόνια πειράματα ἅπερ μετὰ τοῦ Κ. Mège, νέου μὲν ἀλλ' ἐμπείρου χημικοῦ ἐπεχείρησα, ἀπέδειξαν ὅτι, ἐν τῇ παρούσῃ τῶν πραγμάτων καταστάσει, ἡ πρὸς κάθαρσιν καὶ λεύκανσιν τῶν ἐκ Χαβάνης, Ἀλγερίας καὶ ἄλλων χωρῶν ἀναριθμήτων εἰδῶν φυτικῶν οὐσιῶν δαπάνη, ὑπερβαίνει τὴν τῆς χρήσεως τῶν ῥακῶν. Ὁπωσδήποτε ὅμως βέβαιόν ἐστιν, ὅτι, ἐὰν ἡ τιμὴ αὐτῶν ηὔξανεν, αἱ φυτικαὶ οὐσίαι διὰ τοῦ διαγωνισμοῦ ἤθελον ἀποκαταστήσει τὴν ἰσοῤῥοπίαν, διότι τῶν ῥακῶν ἡ ἀξία ἐκ μόνης τῆς πρὸς κατασκευὴν χάρτου χρήσεως αὐτῶν προέρχεται.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

(Τέλος, ἴδ. Φυλλ. 184 σελ. 379).

Τοῦ Κουτρούλη ὁ γάμος, κωμῳδία ὑπὸ Α. Ρ. Ῥαγκαβῆ, κατὰ δὲ τὴν πρώτην ἔκδοσιν ὑπὸ Χρηστοφάνους Νεολογίδου. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Λαζάρου Δ. Βιλαρᾶ 1857.

Αὕτη εἶναι ἡ βάσις, ἐφ' ἧς ᾠκοδόμησε τὸ ἔργον του ὁ ποιητής. Δὲν δύναταί τις, νομίζομεν, νὰ ἀρνηθῇ ὅτι κατὰ τοῦτο ὑπῆρξεν εὐτυχέστατος. Ἀπητεῖτο τῷ ὄντι νὰ ἀποδειχθῇ ἅπαξ διὰ παντὸς ὅτι εἰς ῥάπτης, ὅσον καὶ ἂν ἐφάνη γενναιόδωρος πρὸς αὐτὸν ἡ φύσις, μεταξὺ τῶν ὑπουργῶν δὲν θὰ κατέχῃ, ἢ οἵαν θέσιν ἐν τοῖς λαχάνοις ὁ κόρκορος. Πρὶν δὲ προχωρήσωμεν εἰς λεπτομερείας τινὰς περὶ τοῦ δράματος, ἂς εἴπωμεν ὀλίγα περὶ μέτρων καὶ χορῶν. Καὶ πρῶτον περὶ χορῶν·

Ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι κωμῳδιῶν πρῶτον ἐν τῷ γάμῳ τοῦ Κουτρούλη ἀπαντῶμεν καὶ χορούς. Οἱ χοροὶ οὗτοι εἶναι γνήσια τέκνα τῶν ἀρχαίων· διότι καὶ οὗτοι, μὴ ἀρκούμενοι ἐνίοτε νὰ ἀναπληρῶσι ψυχρῶς τὸ ἀκροατήριον ἐρωτῶντες, εὐχόμενοι, ἢ συμβουλεύοντες, μετέβαινον ἀπὸ τῆς ὀρχήστρας εἰς τὴν σκηνήν, καὶ ἐλάμβανον ἐνεργητικὸν μέρος εἰς τὴν πρᾶξιν, ὅπερ βλέπομεν καθαρώτερον ἴσως τοῦ δέοντος καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ Κουτρούλη. Ἡ γνησιότης αὕτη μάλιστα προχωρεῖ καὶ μέχρι τῶν μέτρων, ὡς θέλομεν ἴδει κατωτέρω. Ὁ χορὸς τοῦ Κουτρούλη σύγκειται ἐκ φοιτητῶν τοῦ καφφενείου τοῦ Σπύρου, ὅπου ὑποτίθεται καὶ ἡ σκηνή, καὶ συνήθως ἀρύεται τὰς ἐμπνεύσεις του κατὰ τὴν ἰδίαν του ὁμολογίαν·

Εἰς μέλας ἀχνίζοντ' ἀτμόν,
Ἢ εἰς λευκὰς καπνοσύριγγος ἕλικας.

Εἶναι ἀναντίῤῥητον ὅτι ἐνίοτε ἐκφράζει ἰδέας, αἵτινες, ἂν πραγματικῶς περιέχωνται εἰς τοὺς ἀτμοὺς τοῦ καφφὲ καὶ τῆς καπνοσύριγγος, δὲν ἠθέλαμεν διστάσει νὰ συμβουλεύσωμεν πολλοὺς τῶν φίλων μας νὰ παραιτηθῶσιν ἀπὸ τὸν Παρνασσὸν καὶ τὴν Ἱπποκρήνην, ἣ σὺν τοῖς ἄλλοις τὸ πρῶτον συνθετικὸν δὲν τοῖς περιποιεῖ καὶ μεγάλην τιμήν. Οἱ λόγοι τῶν τριῶν φατριῶν ἔχουσι δύναμιν λυρικὴν θαυμασίαν, καὶ ἐνθυμίζουσιν εἰς τὸν ἀναγνώστην ὅτι ὁ ποιητής, πρὸ τοῦ γάμου τοῦ Κουτρούλη, ἔγραψε τὴν Παραμονὴν καὶ τὸν Λασπλάνον. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ ἀρνηθῶμεν ὅτι ὡς πρὸς τὴν αὐτοῦ ἐξοχότητα τὸν Κουτρούλην φέρεται ὀλίγον ἐλευθέρως, καὶ τὸ περιεργότερον χωρὶς νὰ τῷ προξενῇ τὴν παραμικρὰν δυσαρέσκειαν, χωρὶς κἂν νὰ κινῇ τὴν προσοχήν του. Ἡ ἐν τοῖς λαχάνοις κατάταξις τοῦ Κουτρούλη δὲν εἶναι ἰδική μας ἰδέα. Τὴν ἐδανείσθημεν παρὰ τοῦ χοροῦ. Ἂν περιωρίζετο τοὐλάχιστον εἰς βοτανικὰς μόνον παρατηρήσεις, τὸ πρᾶγμα θὰ ἦτον

ἴσως ὑποφερτόν. Τὸ κακὸν ὅμως εἶναι ὅτι προχωρεῖ μέχρι ζωολογικῶν τινων παραβολῶν, ὧν τὸ κυριώτερον πρόσωπον εἶναι ὁ *ὠτοστεφὴς σύντροφος τοῦ Βαλαάμ*, χωρὶς κἂν νὰ ἐκλέξῃ τὸν καιρόν, καθ' ὃν νὰ μὴν ἦναι τόσον εὔκολος ἡ ἐφαρμογὴ τῆς παραβολῆς, ἕνεκα τῆς ἀπουσίας τοῦ ἑνὸς τῶν παραβαλλομένων. Καὶ δὲν ἔχομεν μὲν ἡμεῖς τὴν ἀξίωσιν νὰ προσδιορίσωμεν τὰς ἐπιστήμας, ἐξ ὧν ἠδύνατο ὁ χορὸς νὰ ἀρυσθῇ τὰς παραβολάς του νομίζομεν ὅμως ὅτι μέρη τινὰ τῆς ζωολογίας, καὶ ἰδίως τὰ περὶ τετραπόδων, ἠδύναντο καὶ νὰ μὴ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν. Φαίνεται ὅμως ὅτι, ἢ ὁ χορὸς ἦτον πολὺ αὐθάδης, ἢ ὁ Κουτρούλης πολὺ ὑπομονητικός.

Ἡ κωμῳδία τοῦ Κ. Ῥαγκαβῆ εἶναι ἀξιοσημείωτος καὶ ὑπὸ τὴν μετρικὴν ἔποψιν. Γράφων τὸν γάμον τοῦ Κουτρούλη, σκοπὸν εἶχε νὰ ὑποστηρίξῃ διὰ παραδείγματος τὴν ἰδέαν, ἣν καὶ ἄλλοτε ἀνέπτυξε, περὶ ταὐτότητος τόνου καὶ χρόνου, δι' ὃ καὶ ἀστεϊζόμενος λέγει ἐν τῷ προλόγῳ ὅτι καὶ τοῦ ἔργου του, καθὼς καὶ πολλῶν ἄλλων, οὓς ὅλοι γνωρίζομεν, τὸ ἔνδυμα εἶναι τὸ μόνον ἀξιοσύστατον μέρος. Ὑπὲρ τῶν ἀρχαίων μέτρων, τῶν μὴ διασωθέντων δηλονότι εἰς τὴν δημοτικήν μας ποίησιν, οὐδαμῶς εἴμεθα προκατειλημμένοι. Ἀγαπῶμεν τὰ ἐρείπια, ἀλλ' ἀγαπῶμεν αὐτὰ ὡς ἐρείπια. Πολλάκις διήλθομεν πλησίον τῆς καταπεσούσης στήλης τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ἀλλὰ ποτὲ δὲν μᾶς ἦλθεν ἰδέα ἀναστηλώσεως. Κατ' ἐμὲ πᾶν ἐρείπιον εἶναι ὡς νεκρός, καὶ τοὺς νεκροὺς φοβοῦμαι νὰ ἐγγίζω. Ἀλλ' ἂν ἡ ἀνάστασις τῶν προγονικῶν μας μέτρων μᾶς φαίνεται δύσκολος, ἴσως δὲ καὶ ἄτοπος, δὲν δυνάμεθα διὰ τοῦτον μόνον τὸν λόγον νὰ ἀρνηθῶμεν τὴν προσοχήν μας εἰς ἔργον, οὗτινος βάσις εἶναι ἰδέα ἀντίθετος. Σεβόμεθα τὰς πεποιθήσεις, καὶ θαυμάζομεν τὸ καλόν, ὅπου καὶ ἂν τὸ εὕρωμεν. Ἄλλως ὁ Κουτρούλης δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς μετρικὸν μάθημα. Ὁ κύριος Ῥαγκαβῆς δὲν μετεχειρίσθη ἓν ἢ δύο μέτρα. Μετεχειρίσθη σχεδὸν ἅπαντα. Ἀντέγραψε χοροὺς ὁλοκλήρους τοῦ Ἀριστοφάνους μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας. Ἴσως, ἂν τὸ στενὸν τοῦ τόπου δὲν μᾶς ἐμπόδιζεν, δὲν θὰ ἦτον ἄπο σκοποῦ νὰ παραθέσωμέν τινας ἐνταῦθα, ὅπως ἐννοήσῃ πᾶς τις ὅτι ὅταν εὑρεθῇ ὁ κατάλληλος μουσικός, δύνανται νὰ προξενήσωσι μεγάλην ἐντύπωσιν ἐπὶ τοῦ θεάτρου. Τὸ μέτρον τοῦ πλείστου διαλόγου εἶναι τὸ ἰαμβικὸν τρίμετρον ἀκατάληκτον, τὸ ὁποῖον καὶ ἡ δημοτική μας ποίησις διετήρησεν. Εἰς ἰαμβικοὺς στίχους ἔγραψαν πολλοί, ἀλλὰ μόνος ἴσως ὁ κύριος Ῥαγκαβῆς τοὺς ἔγραψεν ἀπταίστως. Τὸ μόνον μέτρον, ὅπερ ποτὲ δὲν θὰ χειροκροτήσωμεν, εἶναι οἱ δάκτυλοι. Εἰς τὴν λέξιν αὐτὴν πάλλει κατ' ἀρχὰς ἡ καρδία μας διότι εἰς αὐτοὺς ἐγράφη ἡ Ἰλιάς, καὶ εἰς αὐτοὺς ἐγράφη ἡ Ὀδύσσεια. Ἀλλὰ σπονδείους δὲν ἔχομεν καὶ χωρὶς σπονδείων δὲν ὑπάρχει μεγαλοπρέπεια. Νὰ μεταχειρισθῶμεν τοὺς τροχαίους; θὰ νεωτερίσωμεν. Τὸ ναυάγιον λοιπὸν ἦτον ἄφευκτον. Καὶ αὐτοί, οἵτινες κατ' ἀρχὰς ἔτειναν χεῖρα βοηθείας εἰς τοὺς δακτύλους, σήμερον σχεδὸν τοὺς ἀπεκήρυξαν.

Ἀλλὰ καὶ πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ γείνῃ ἄλλως! Εἰς χιλίους στίχους δακτυλικοὺς ὑπάρχουσι 5,000 δάκτυλοι σχεδὸν ἄνευ διακοπῆς. Τίς θὰ ἀναγνώσει ποτὲ χιλίους δακτυλικοὺς στίχους, ἀκόμη καὶ ὅταν ἔχωσι τὸ κῦρος ἑνὸς στεφάνου;

Ἀρκεῖ τις νὰ ἀναγνώσῃ τὸν Κουτρούλην ὅπως πεισθῇ, καὶ ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι εἶναι τὸ ἐντελέστερον προϊὸν τῆς νεωτέρας φιλολογίας μας, καὶ ἀρκεῖ μόνος ὅπως τιμήσῃ ἓν ὄνομα. Οἱ χαρακτῆρες εἶναι ἐντελεῖς. Ἡ Ἀνθοῦσα εἶναι τύπος νεάνιδος μετρίας καταγωγῆς, ἥτις ἔμαθε κιθάραν καὶ χορόν, καὶ κεντᾷ *τὸν τρυπημένον καναβάν*. Νομίζει ὅτι μόνον τὸ τελευταῖον τοῦτο προτέρημα εἶναι ἀρκετόν, ὅπως τὴν ἀναβιβάσῃ εἰς τῆς κοινωνικῆς κλίμακος τὴν ἀνωτάτην βαθμίδα. Εἶναι μίγμα κενοδοξίας καὶ ματαιότητος. Ὁ Κουτρούλης εἶναι ἄνθρωπος μετρίου νοός. Δι' αὐτὸν ὅλα τὰ πράγματα εἶναι καλά. Καλὸν εἶναι νὰ μετρῇ τις καὶ νὰ κόπτῃ ἐνδύματα, ἀλλὰ δὲν εἶναι πάλιν ὁλωσδιόλου ἀξία καταφρονήσεως καὶ ἡ ὑπουργικὴ θέσις. Δὲν στερεῖται ἐντελῶς πανουργίας, καὶ μερικοὶ λόγοι του πρέπει νὰ ἐνθουσίαζον πολὺ τὸν μαθητευόμενόν του. Εἶναι τέλος πάντων ἓν ἐξ ἐκείνων τῶν πλασμάτων, ἅτινα γεννῶνται, ζῶσι καὶ ἀποθνήσκουσι χωρὶς νὰ τὸ ἐννοήσῃ κανείς, καὶ δὲν δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι παρὰ ὡς ἀντικείμενον κωμῳδίας. Ὁ Στροβίλης εἶναι ἴσως ὁ μόνος, ὅστις δύναται νὰ καυχᾶται ὑπεροχὴν ἐπὶ πωσοῦν μεταξὺ τῶν ἄλλων προσώπων. Ἔχει μόνος ὅσον νοῦν δὲν ἔχουσιν ὁμοῦ τὰ ἑπτὰ ἄλλα πρόσωπα τοῦ δράματος. Ἐφ' ὅσον ἦτο ῥάπτης, ἰδοὺ ποία ἦτον ἡ τακτική του·

> Τὸ ἕνα δύο νὰ περνᾷ σ' τὰ ῥαπτικά,
> Καὶ δὶς καὶ τρὶς τὰ ἴδια νὰ πληρόνεται,
> Καὶ τὸ γελέκι ὅπου τοῦ παρήγγειλαν
> Νὰ κάμνῃ ἕνα φόρεμα νὰ τοῦ γεννᾷ·

ἀλλ' ἀφοῦ προήχθη εἰς βαθμὸν ὑπουργικοῦ συμβούλου, τότε κυρίως λάμπει εἰς ὅλην του τὴν ἀξίαν. Περιπαίζει πάντας Σπύρον, Ἀνθοῦσαν, Κουτρούλην, ποιητὰς καὶ ἐφημεριδογράφους, ἐνίοτε καὶ τὸν ἑαυτόν του. Τὰ περὶ Ξανθούλη περιέχονται ἐντελέστατα εἰς στίχους τινάς, οὓς κατεχωρίσαμεν ἀνωτέρω, καὶ οἵτινες, ἀρχόμενοι ἀπὸ *ζουγρὰ μαλλιά*, καταλήγουσιν εἰς *κούφιο καύκαλο*. Περὶ Σπύρου ἂς μὴν εἴπωμεν τίποτε. Εἶναι ἡ μόνη χάρις ἣν δυνάμεθα νὰ τῷ κάμωμεν. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ παρασιωπήσωμεν ὅτι ὁ χαρακτὴρ τῶν ἐφημεριδογράφων καὶ ὑπαλλήλων εἶναι ἐπιτυχέστατος. Τῶν τελευταίων μάλιστα τούτων εἶναι καὶ πολὺ σύντομος, καθότι δύναται νὰ περιληφθῇ εἰς μόνον τὸ ὄνομα τοῦ ἀντιπροσώπου των. Τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι Μισθο-φᾶς.

Εἰς δεῖγμα τῆς εὐφυΐας τοῦ ὅλου δράματος ἂς διεξέλθωμεν μετὰ τοῦ ἀναγνώστου σκηνάς τινας αὐτοῦ, ἂν καὶ ὁλόκληρον εἶναι παραθέσεως ἄξιον. Καὶ πρῶτον ἀμίμητος εἶναι ἡ εἰς τὴν μελλόνυμφόν του πρώτη παρουσίασις τοῦ Κουτρούλη. Ἰδοὺ τὸ προοίμιον·

Κυρία μου ἡ μνήμη τῶν θελγήτρων σας,
Ὡς μυρισμένος ζέφυρος τοῦ Ὑμηττοῦ,
Εἰς τὸ νησὶ τῆς Σύρας μὲ συνώδευε,
Καὶ ἡ καρδιά μου τὴν γλυκειὰν εἰκόνα σας
Ἐκλώσσησε τρεῖς μῆνας ὡς χρυσὸν αὐγὸν,
Ὡς ποῦ τ' αὐγὸν ἀνοίχθηκε, κ' ἐβλάστησεν
Ἀνυπομονησίαν τοῦ νὰ σᾶς ἰδῶ,
Καὶ ἔσπευσα μὲ τὰ πτερὰ τὰ πύρινα
Τοῦ ἀτμοπλοίου, νὰ σᾶς φέρω ἄφθονον
Τὸν φόρον τῆς ἀγάπης καὶ τῆς πίστεως.

Καθὼς βλέπετε, ὁ λόγος εἶχε πολλὴν δύναμιν· ἀλλ' ὁ Κουτρούλης δὲν ἦτον οἰηματίας, καὶ ἔπειτα εἰς τὰ τοιούτου εἴδους πράγματα ἀνεγνώριζε τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Στροβίλη. Στρέφεται λοιπὸν ἰδιαιτέρως πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν ἐρωτᾷ·

Καλὰ, Στροβίλη;

ΣΤΡΟΒΙΛΗΣ.

Κάπως ὑπερβολικά.

Ὁ αὐτὸς διάλογος ἀνανεοῦται καὶ ὀλίγον κατωτέρω.

ΚΟΥΤΡΟΥΛΗΣ.

Ἄγγελος εἶναι, Στροβίλη.

ΣΤΡΟΒΙΛΗΣ.

Ἔτσι κ' ἔτσι.

ΚΟΥΤΡΟΥΛΗΣ.

Ἔχασα τὸν νοῦν, Στροβίλη.

ΣΤΡΟΒΙΛΗΣ.

Ἡ ζημία μέτρια.

Ὅταν ἡ Ἀνθοῦσα προτείνῃ εἰς τὸν Κουτρούλην ἀλλαγὴν ἐπαγγέλματος, ἰδοὺ ἡ ἡρωϊκὴ αὐτοῦ ἀπάντησις·

Θυσία σας ἂς γένῃ καὶ ἡ τέχνη μου·
Τὴν ἀγαποῦσα, πλὴν ἂς πάγῃ σ' τὸ καλὸ!
Ποιὰν ἄλλην θέλεις; τί νὰ γίνω, πρόσταξε·
Ψωμᾶς νὰ γίνω, ἢ νὰ γίνω κάπηλας;
Νὰ γίνω ναύτης, ἢ βοσκὸς, ἢ γεωργὸς,
Σκαφτιὰς, βαφιὰς, ποδηματᾶς, χαλκωματᾶς,
Ἢ καρβουνάρης, ἢ νεροκουβαλητὴς,
Ἢ ὑπαλληλοποδηματοσκουπιστής;

ΑΝΘΟΥΣΑ.

Ὦ κύριέ μου! πῶς ὁ νοῦς σας στρέφεται!
Εἰς χαμηλὰ, καὶ μὲ τὴν λάσπην τρέφεται!

ΚΟΥΤΡΟΥΛΗΣ.

Νὰ γίνω σχοινοβάτης;

ΑΝΘΟΥΣΑ.

Ὦ! μὴν πέσετε!

ΚΟΥΤΡΟΥΛΗΣ.

Ὑπεύθυνος συντάκτης;

ΑΝΘΟΥΣΑ.

Ἂν τῆς φυλακῆς
Ἰδιαιτέρως ἀγαπᾶτε τὴν δροσιά.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῆς Ἀνθούσης μένουσι συσκεπτόμενοι ὁ Κουτρούλης μετὰ τοῦ Στροβίλη.

ΚΟΥΤΡΟΥΛΗΣ.

Τώρα τί νὰ κάμωμεν;

ΣΤΡΟΒΙΛΗΣ.

Σ' τὰ χέρια τὰ παπούτσια καὶ ν' ἀνέβωμεν
Εἰς τὰ π τ ε ρ ὰ τ ὰ π ύ ρ ι ν α τοῦ Γαλλικοῦ,
Κ' εἰς τὸ νησὶ νὰ πάρωμεν τὸ φύσημα.

Καὶ τῷ ὄντι ἄλλο μέσον δὲν ὑπῆρχεν· ἂν ὁ Κουτρούλης δὲν ἐγίνετο ὑπουργὸς, ἔπρεπε νὰ ἀποβάλῃ πᾶσαν ἐλπίδα ἐπιτυχίας. Ἰδοὺ τέλος ἡ ἀπόφασίς του·

ΚΟΥΤΡΟΥΛΗΣ.

Λοιπὸν ἂν πρέπῃ, ἄλλως ἂν δὲν γίνεται,
Στροβίλη, κάμε, κάμε, κάμε μ' ὑπουργόν.

ΣΤΡΟΒΙΛΗΣ.

Πῶς; νὰ σὲ κάμω ὑπουργόν;

ΚΟΥΤΡΟΥΛΗΣ.

Ναί! κάμε με.
Στροβίλη μου! Τὸ πρᾶγμα σ' εἶν' ἀδύνατον;
. . . .
Χρειάζεται παιδεία ἴσως; Ἂν αὐτὸ,
Ὁμολογῶ πῶς δὲν τὴν ἔχω.

ΣΤΡΟΒΙΛΗΣ.

Ὄχι δά!
Καιρὸς δὲν εἶναι ὅπου εἶδα ὑπουργὸν,
Ἐκράτει τὸ κονδύλι του ὡς δίκελλαν,
Καὶ ἔπλαττεν ὑπογραφὴν, κ' ὡμοίαζον
Τὰ γράμματά του κακοήθειαι μυιῶν.

ΚΟΥΤΡΟΥΛΗΣ.

Λοιπὸν τί ἄλλο δύσκολον χρειάζεται;

ΣΤΡΟΒΙΛΗΣ.

Ὑπόκρισις καὶ δόλος, καὶ ἀλωπεκή,
Καὶ τέχνη, κ' ἀγυρτεία, καὶ σοφίσματα,
Καὶ ὑπουλότης, κ' ὑπόσχεσις σκοτειναὶ,
Καὶ δοκησισοφία καὶ ἐγωϊσμός.

Τὰ προτερήματα ταῦτα καὶ σήμερον ἀλλὰ τότε πρὸ πάντων ἦσαν πολὺ κοινά, Ὁ Κουτρούλης λοιπὸν δὲν δυσκολεύεται ν' ἀπαντήσῃ·

Αὐτὰ ἴσως εὑρίσκονται. Τὰ ἔχομεν
Οἱ δύο μας· ἄλλα ἐγὼ, καὶ ἄλλα σύ.

Διερχόμενοι τὰς μεταξὺ σκηνὰς, ἂς λάβωμεν μέρος καὶ εἰς διάλογόν τινα, ὃν σχηματίζει ὁ Κουτρούλης μετά τινος ποιητοῦ Φοιβίσκου. Ἀλλὰ προηγουμένως εἶναι ἀνάγκη νὰ μάθῃ πᾶς τις ὅτι, ὅταν ὁ συγγραφεὺς τοῦ γάμου τοῦ Κουτρούλη λέγῃ ποιητὴς, ἐννοεῖ τοὺς εὐδαίμονας θνητοὺς τοὺς *σωρεύοντας ἐν ἐλλείψει ἰδεῶν ὁρμαθοὺς τῶν λέξεων καὶ λαλεῖ*, τουτέστιν ὄχι τοὺς *αἰλούς* ἀλλὰ τὰς *θουθούκας*. Ὁ Φοιβίσκος ἔρχεται νὰ συγχαρῇ τὸν Κουτρούλην ἐπὶ τῷ διορισμῷ του, καὶ ἄρχεται κατὰ φυσικὸν λόγον ἀπὸ Πινδαρικοὺς στίχους, καὶ *τηνέλλα ταραλαλα*. Ὁ Κουτρούλης καθ' ὅλον του τὸ ῥαπτικὸν στάδιον δὲν συνέπεσε νὰ λάβῃ μεγάλας σχέσεις μὲ ποιητὰς, καθὼς πιθανώτατα ὅλοι οἱ ῥάπται τοῦ κόσμου· εἶναι λοιπὸν πολλὰ φυσικὴ ἡ ἐρώτησις, ἣν ἀποτείνει τῷ Φοιβίσκῳ·

Τιτιραλλύρα δὲν καταλαμβάνω, γρύ.
Τί πρᾶγμα εἶσθε; πέτε ποῦ νὰ σᾶς χαρῶ.

ΦΟΙΒΙΣΚΟΣ.

Δὲν εἶμαι πρᾶγμα· εἶμαι μέγας ποιητής.
. . . .
Ἐγὼ συμπλέκω μ' ἄνθη διθυράμβεια
Τὸν στέφανον τῆς δόξης τὸν λαμπρότερον.
Ἐγὼ τὴν φήμην διεγείρω καὶ πτερῶ,
Ἐγὼ χαρίζω εἰς τοὺς εὐτυχεῖς θνητοὺς
Ἀθανασίαν, δῶρον ἀνεκτίμητον.

ΚΟΥΤΡΟΥΛΗΣ.

Ἀθανασίαν ἂν χαρίζῃς, φίλε μου,

'Ολίγην δόσε κ' εἰς τὴν ἐπενδύτην σου,
Ὅπου ἀπ' ὅλαις ταῖς ῥαφαῖς του ξεψυχᾷ.

ΦΟΙΒΙΣΚΟΣ.

Ἐγὼ τῆς γλώσσης κύριος ἀπόλυτος.
Τὴν ἔχω εἰς τὰς χεῖράς μου ἐλαστικήν.
Ἀρχαϊκὴν, χυδαίαν, μακαρονικὴν,
Τὴν παρατείνω τὴν συντέμνω, τὴν στρεβλῶ,
Τὴν διαστρέφω, ὅπως θέλω, τὴν γυρνῶ,
Τὴν κάμνω ὅ,τι θέλω.

Ὁ Κουτρούλης δὲν ὑπέθετέ ποτε ὅτι ἡ γλῶσσα εἶναι τόσον ἐλαστική. Ἀλλ' ἀφοῦ τὸ πρᾶγμα ἔχει οὕτω, δὲν δυσκολεύεται νὰ ἀπαντήσῃ·

Τότε κάμε την,
Σὲ συμβουλεύω, φίλε, ὑποδήματα,
Διότι βλέπω πῶς αὐτὰ ὁποῦ φορεῖς
Κατήντησαν ἀνώμαλοι διθύραμβοι.

ΦΟΙΒΙΣΚΟΣ.

Δὲν ἐμευνῶ τὰ κάτω, τὰ ἐπίγεια
Τὸν νοῦν ἐπάνω αἰωρῶ, καὶ τρέφομαι
Μὲ τῆς σελήνης τὸ γλυκὺ καὶ τρέμον φῶς,
Μ' ἄσμ' ἀηδόνων καὶ μὲ δάφνας Παρνασσοῦ.

Ὁ Κουτρούλης θὰ ἤκουσε βέβαια καὶ ἄλλοτε νὰ γίνεται λόγος περὶ διανοητικῆς τροφῆς, φαίνεται ὅμως ὅτι διετήρησε πάντοτε συμπαθείας τινας πρὸς τὴν σωματικὴν, ὡς ἀποδείκνυται ἐκ τῶν κατωτέρω·

Ἰσχνὴν τροφὴν μὲ λέγεις, καὶ δὲν φαίνεται
Πολὺ νὰ σὲ παχαίνῃ.

Ἀλλ' ἂς σταματήσωμεν ἐνταῦθα, διότι βλέπομεν ὅτι ἡ μαγεία τῶν ἀντιγραφομένων ἐπὶ πολὺ μᾶς παρέσυρεν. Ἐκ τούτων δύναται νὰ κρίνῃ πᾶς τις περὶ τοῦ ὅλου ποιήματος, καὶ νὰ χειροκροτήσῃ τὸν ποιητὴν, ὅστις τοσοῦτον ἐπιτηδείως εἰξεύρει νὰ κινῇ κατὰ τὴν θέλησίν του, ἢ τοὺς κλαυθμοὺς, ἢ τὸν γέλωτα. Ἐλπίζομεν ταχέως νὰ λάβῃ τὸ βιβλίον ζωὴν ἐπὶ τοῦ θεάτρου, καὶ τότε θέλομεν δυνηθῇ νὰ θαυμάσωμεν κατ' ἀρέσκειαν τὸ εὐφυέστατον τῶν καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῶν δραμάτων, τὴν εὐθαλεστέραν ποιητικήν μας δάφνην. Ἀλλ' εἶπα δάφνην, καὶ ἐλησμόνησα ὅτι *σήμερον χάρις εἰς τὴν συκοφαντίαν*, κατὰ τὸν μακαρίτην Βερανζὲ, *δὲν πιστεύομεν πλέον εἰς τὰς δάφνας*·

. . . grâce à la calomnie
nous ne croyons plus aux lauriers.

Α. Σ. Β.

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΚΑΦΡΩΝ

Καὶ ὁ Γάλλος περιηγητής.

Ἡ Ἀφρικὴ εἶναι, ὡς γνωστὸν, τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ κόσμου περὶ οὗ ὀλιγώτερα γνωρίζομεν ἔτι καὶ σήμερον. Καὶ ἀξιοῦσι μέν τινες ὅτι οἱ Φοίνικες περιῆλθον αὐτὴν ἅπασαν, ἀλλ' οὐδεμία σώζεται περὶ τούτου ἀπόδειξις, ἐνῷ εἶναι βέβαιον ὅτι οὐδ' οἱ Ἕλληνες οὐδ' οἱ Ῥωμαῖοι προέβησαν πέραν τῶν προσαρκτίων μερῶν. Πρῶτοι οἱ Ἄραβες, κατακτήσαντες τὴν Ἀφρικὴν διηρεύνησαν ἀκριβέστερον ἀπὸ τῆς ζ'. ἑκατονταετηρίδος τὴν πρὸς ἀνατολὰς καὶ πρὸς βορρᾶν χώραν. Τὴν δὲ ιζ'. ἑκατονταετηρίδα, οἱ Πορτογάλλοι ἐπισκεφθέντες ὅλην τὴν παραλίαν τῆς Ἀφρικῆς, ἐχάραξαν τὴν πρὸς τὰς Ἰνδίας θαλασσίαν ὁδὸν διὰ τοῦ Εὐέλπιδος Ἀκρωτηρίου. Τὴν παρελθοῦσαν ἑκατονταετηρίδα ἐγένοντο ἀπόπειραι ὅπως διερευνηθῇ καὶ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἀπεράντου ταύτης χώρας, καὶ πολλοὶ Ἄγγλοι καὶ Γάλλοι μετέβησαν μετὰ πολλῶν κινδύνων εἰς διάφορα μέρη· εἰς μάλιστα αὐτῶν, ὁ Γάλλος Caïllé, προήλασε καὶ μέχρι Τομπουκτοῦ περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐνεστώσης ἑκατονταετηρίδος, ὅπου ἐμυθολογεῖτο ὅτι ἔκειντο τὰ ὄρη τῆς σελήνης. Εἶναι δὲ τὸ Τομπουκτοῦ τὸ ἐμπορεῖον τῆς ἐνδοτέρας Ἀφρικῆς.

Ἡ θηριωδία καὶ τὸ μισόξενον τῶν κατοίκων εἶναι τὰ μόνα αἴτια δι' ἃ οἱ πᾶσαν σχεδὸν τὴν οἰκουμένην ἐπισκεφθέντες Εὐρωπαῖοι δὲν ἐδυνήθησαν ἄχρι τῆς σήμερον νὰ εἰσχωρήσωσιν εἰς τὴν Ἀφρικήν. Καὶ ὅμως, εἰ καὶ πολλοὶ ἐκ τούτων ἐθανατώθησαν, οὐδὲν ἧττον εὑρίσκονται ἄλλοι, ἐπίσης ἀτρόμητοι φίλοι τῆς ἐπιστήμης, ἐνίοτε δὲ καὶ τῆς ἐμπορίας, οἵτινες διαδέχονται τοὺς πρὸ αὐτῶν. Πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ὁ Γάλλος Ἀδόλφος Δελεγόργ, ἐλθὼν εἰς τὰς χώρας τῶν Κάφρων τῶν ἐπικαλουμένων Ζουλοὺ χάριν φυσιολογικῶν ἐρευνῶν, ἔκτισε καλύβην παρὰ τὰς ὄχθας ἑνὸς ποταμοῦ, καὶ ἔζει ὡς ὁ Ροβινσὼν, κατὰ τοῦτο μόνον διαφέρων ἐκείνου, ὅτι ἀντὶ ἑνὸς Παρασκευὰ εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ πολλούς. Καί τινα τῶν ἡμερῶν ἐλθὼν πρὸς αὐτὸν πρέσβυς τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ζουλοὺ, τοῦ Αὐτοκράτορος Πάνδα, ἐζήτησε παρὰ τοῦ λευκοῦ ξένου περιδέραια ἐξ ὑάλου ἅτινα ἐπεθύμει νὰ προσφέρῃ πρός τε τὴν τρισέβαστον αὐτοῦ σύζυγον καὶ τοὺς στρατηγούς του. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ξένος εἶχε φέρει πολλὰ τοιαῦτα ὅπως τὰ μεταχειρισθῇ ἀντὶ νομισμάτων, ἀπεφάσισε νὰ ὑπάγῃ νὰ τὰ προσφέρῃ αὐτοπροσώπως πρὸς τὸν κραταιὸν μονάρχην. Ἀναχωρήσας λοιπὸν τὴν 5 Δεκεμβρίου 1841, ἔφθασε τὴν 7 εἰς τὸ ἐπὶ λόφου κείμενον *μουζὶ* ἢ χωρίον τοῦ Πάνδα, ὅπου ὑπεδέχθη αὐτὸν εἷς ὑπασπιστὴς, καὶ ἔφερε διὰ πολλῶν αὐλῶν χωριζομένων ἀπ' ἀλλήλων δι' ἀκανθῶν ἀντὶ τοίχων, πρὸς τὸν ἡγεμόνα· οὗτος δὲ ἀσπασάμενος προθύμως τὸν ξένον, ἐδήλωσε χαρὰν μεγάλην διὰ τὴν ἐπίσκεψιν. Τὰ περιδέραια ὅμως οὔτε κατεδέχθη νὰ ἴδῃ, ἐπιδεικνύων οὕτω ὅτι πολλῷ μείζονα εὐχαρίστησιν ᾐσθάνετο διὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ λευκοῦ· διότι, καθὰ βεβαιοῖ ὁ Κ. Δελεγόργ, οἱ εὐγενεῖς Κάφροι διακρίνονται εἰς ἄκρον ἐπὶ εὐγενείᾳ συμπεριφορᾶς καὶ ὁμιλίας.

Καὶ λοιπὸν ὁ εὐρωπαῖος φυσιολόγος ἐφιλοξενεῖτο ὑπ' αὐτοκράτορος ἀπὸ τοῦ νεύματος τοῦ ὁποίου τεσσαράκοντα ἐκρέμαντο χιλιάδες πολεμιστῶν. Ἀλλ' ὁ παντοδύναμος οὗτος ἡγεμὼν κλίνην ἄλλην δὲν εἶχε νὰ προσφέρῃ τῷ ξένῳ αὐτοῦ πλὴν ψιάθου ἐκτεταμένης κατὰ γῆς, τεμάχιον ξύλου ἀντὶ προσκεφαλαίου, καὶ πῦρ βρέμον δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἀντὶ σκεπάσμα-

τος. Ὁμοία ἦτο καὶ αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος ἡ κλίνη. Ὁ Κ. Δελεγόργ, ὅστις εἶχε συνειθίσει νὰ ἀναπαύεται ἐπὶ τοιαύτης πατριαρχικῆς στρωμνῆς, ἐκοιμήθη γλυκύτατα, καὶ τὸ πρωῒ μετέβη εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ ἄνακτος.

— Καλὰ ἔκαμες, εἶπεν ἐκεῖνος, καὶ ἦλθες ἐνωρίς· ἡ ἡμέρα εἶναι σημαντική, ὁ ἀραβόσιτος εἶναι ὥριμος, καὶ μετ' ὀλίγον θ' ἀρχίσουν οἱ χοροί. Σήμερον μάλιστα θὰ ἴδῃς καὶ τοὺς νέους νὰ χορεύουν· αὔριον θὰ χορεύουν οἱ στρατηγοί, καὶ μεθαύριον αὐτὸς ὁ Πάνδας. Θὰ εἶναι ὡραῖα, πολὺ ὡραῖα, ὡραιότατα· διότι ὁ Πάνδας εἶναι μεγάλος, πολὺ μεγάλος, καὶ ὁ λαός του εἶναι πολυάριθμος ὡς ἀκρίδες· ἡ καρδία τοῦ Πάνδα σκιρτᾷ διότι ἔχει μάρτυρα τοῦ μεγαλείου του· ἡ καρδία τοῦ Πάνδα σὲ ἀγαπᾷ πολὺ καὶ σὲ εὐχαριστεῖ.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Κ. Δελεγόργ δὲν ἐπεθύμει νὰ διατρίψῃ τόσας ἡμέρας παρὰ τῷ Κάφρῳ, ἀπεκρίθη·

— Πάνδα, ἡ καρδία μου σὲ ἀγαπᾷ πολύ· οἱ ὀφθαλμοί μου ἐπεθύμουν νὰ σὲ ἴδουν νὰ χορεύῃς μεταξὺ τῶν πολεμιστῶν σοὺ οἵτινες εἶναι πολυάριθμοι ὡς ἀκρίδες, ἐπειδὴ εἶσαι ὡραῖος ὡραιότατος, μεγάλος μέγιστος, ἀλλὰ δὲν ἠμπορῶ νὰ περιμείνω τόσον καιρόν.

Καὶ ὁ βασιλεύς·

— Ἠμπορεῖς. Θὰ προστάξω νὰ σὲ δώσουν δαμάλιον δι' ἐσὲ καὶ τοὺς ἀνθρώπους σου.

Ἐννοεῖται δὲ ὅτι εἰς τὴν προσταγὴν ταύτην ἠναγκάσθη νὰ ὑπακούσῃ ὁ ἡμέτερος περιηγητής.

Περὶ δὲ τὴν ὀγδόην ὥραν τῆς πρωΐας ἀνεπαύετο κατὰ γῆς ἐκ δεξιῶν τοῦ Πάνδα, ὅστις ἐκάθητο ἐπὶ θρανίου μονοξύλου.

Καὶ μετ' ὀλίγον φωνὴ οὐρανομήκης ἠχήσασα χιλίους πεντήκοντα πόδας μακρὰν, εἵλκυσε τὴν προσοχὴν πάντων· ἦτο δὲ ἡ φωνὴ τῶν νέων σεσωρευμένων εἰς ἓξ μοίρας, ἐκ χιλίων ἀνδρῶν συγκειμένης ἑκάστης, οἵτινες ἤρχοντο τρέχοντες πρὸς τὸν βασιλέα. Οἱ μυκηθμοί, ὁ κρότος τῶν ἀσπίδων κρουομένων διὰ ῥοπάλων, αἱ μανιώδεις χειρονομίαι καὶ ὁ ἀκάθεκτος δρόμος των ἐνεποίουν φρίκην. Ἀλλὰ διὰ μιᾶς οἱ τρομεροὶ ἐκεῖνοι σωροὶ ἐστάθησαν πρὸ τοῦ βασιλέως, ὡς τὸ βαρύβρομον κῦμα ὅτε ἐκπνέει ἐπὶ τῆς ἀκτῆς.

Τὴν ἐπιοῦσαν ἐπανελήφθη ἡ πανήγυρις μεγαλοπρεπέστερον ἔχουσα χαρακτῆρα· διότι εἰκοσιπέντε συντάγματα ἐκ χιλίων ἀνδρῶν ἕκαστον, διακρινόμενα διὰ τοῦ χρώματος τῶν ἐκ δέρματος βοείου κατεσκευασμένων ἀσπίδων, παρήλλαξαν πρὸ τοῦ Μαύρου. Οἱ εὔζωνοι ἐφόρουν *σύμβαν*, ἤτοι χιτῶνα στρατιωτικὸν ἀρχόμενον ἀπὸ τῶν ὀσφύων καὶ καταβαίνοντα μέχρι τῶν γονάτων· σύγκειται δὲ οὗτος ἐκ τριακοσίων ἢ τετρακοσίων λωρίδων δερματίνων, καὶ ἀνοιγοκλείεται κατὰ τὰς κινήσεις καλύπτων μὲν τὸ σῶμα, ἀλλὰ μὴ κρύπτων αὐτό. Εἰς τὴν κεφαλὴν οἱ πολεμισταὶ ἔφερον κεφαλοδέσμιον ἐπίσης ἐκ δέρματος, ἐφ' οὗ ὑψοῦντο κατὰ κάθετον μακρὰ πτερὰ νουμηδικῆς ὄρνιθος.

Μετὰ τὸν πολλὰς ὥρας διαρκέσαντα χαιρετισμὸν, τὸ πλῆθος ἐσχημάτισε κύκλον καὶ ἤρχισε νὰ ψάλλῃ ἐμβατηρίους μετ' ἀπιστεύτου ἀκριβείας περὶ τὸν ῥυθμόν. Παυσάσης δὲ τῆς μουσικῆς, πολλοὶ τῶν πολεμιστῶν ἀπέτεινον πρὸς τὸν ἡγεμόνα ἐρωτήσεις περὶ τοῦ πολιτεύματός του. Καί τινες αὐτῶν καταλιπόντες τὰς τάξεις, ἐῤῥητόρευον πλήρεις οἴστρου καὶ τόλμης, ἠτένιζον ἀτάραχοι τὸν Πάνδαν, οὗτινος τὸ βλέμμα ὡμοίαζεν ἀστραπὴν, προσέβαλλον ἀναφανδὸν τὰς πράξεις του, ἀντέκρουον τὰς ἀπαντήσεις του, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπανήρχοντο εἰς τὰς τάξεις χειρονομοῦντες μετὰ καταφρονήσεως. Ἐνῷ δὲ ἐνόμιζέ τις ὅτι ἡ μερὶς τοῦ βασιλέως καὶ ἡ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἡτοιμάζοντο νὰ ἔλθωσιν εἰς χεῖρας, ἐπήρχετο τοιαύτη γαλήνη, ὥστε οὐδ' ἴχνος ἔμενε τοῦ πρὶν θορύβου.

Ἐπειδὴ δὲ τὴν τρίτην ἡμέραν ὁ καιρὸς ἦν βροχερὸς, μόλις περὶ τὴν δευτέραν ὥραν μετὰ μεσημβρίαν συνῆλθον. Καὶ μετ' ὀλίγον τὸ ἔδαφος ἐκλονεῖτο ὑπὸ τοὺς πόδας ὁλοκλήρου λαοῦ, καὶ ὁ ἀὴρ ἐπληροῦτο ὑπὸ τῶν ἀλαλαγμῶν εἰκοσιπέντε χιλιάδων πολεμιστῶν.

Περὶ δὲ τὴν τετάρτην ὥραν ὁ βασιλεὺς ἐπανελθὼν εἰς τὰ ἴδια ἀφῆκε τὸν ἐρυθρόν του μανδύαν καὶ περιεβλήθη στρατιωτικὴν στολήν· ὅτε δὲ ἐλθὼν ἐφάνη ἦτο τῳόντι μεγαλοπρεπής. Καὶ διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς ἐκράτει τέσσαρα δόρατα καὶ ἀσπίδα λευκὴν μελανὰς ἔχουσαν ῥαβδώσεις, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς, φερούσης ψέλλιον ἐξ οὐρᾶς πιθήκος, ἔπαλλεν ἄλλο δόρυ ὁλοσίδηρον. Τὸ κεφαλοδέσμιόν του ἦτο ἐκ δέρματος ἐνυδρίδος, ἀφ' οὗ ἐκρέμαντο τετράγωνοι λωρίδες ἐρυθραί· ἐπὶ τοῦ μετώπου του ἐκυματίζοντο χαριέντως πτερὰ δύο ἢ τριῶν ποδῶν μῆκος ἔχοντα, καὶ διπλῆ δέσμη ἄλλων ἐρυθρῶν τε καὶ κυανῶν ἐκάλυπτεν ὄπισθεν τὸ κρανίον. Ἀπὸ τοῦ τραχήλου του ἐκρέμαντο πανταχόθεν κόρυμβοι μαλλωτοὶ ἐρυθροί τε καὶ πράσινοι μετὰ οὐρῶν βοῶν καὶ πιθήκων· περὶ δὲ τὴν ὀσφὺν ἐκυματίζετο ἡ *σίμβα*, ἐνῷ οὐρὰ λευκὴ ἦν περιτετυλιγμένη ὑπὸ τὸ γόνυ ὥσπερ καλτοδέτης, καὶ μαλλωτοὶ κρίκοι κοκκινοπράσινοι ἐστόλιζον τοὺς ἀστραγάλους του.

Τοιοῦτον ἔνδυμα φέρων, τὸ λαμπρότερον τῶν Κάφρων ἔνδυμα, ὁ Πάνδας ἔψαλλε ῥυθμίζων τὸν τόνον δι' ἀμφοτέρων τῶν ποδῶν, καὶ πάλλων τὸ δόρυ ποικιλοτρόπως. Πάντες δὲ οἱ περιεστῶτες ἐπανελάμβανον τά τε ᾄσματα καὶ τὰς χειρονομίας του.

Ψάλλων οὕτω καὶ χορεύων ὁ μέλας οὗτος στρατὸς, ἐπλησίασε τριάκοντα περίπου πόδας πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἐκάθητο ὁ Γάλλος μετὰ τῆς Καφρικῆς συνοδίας του. Δευτέρα δέ τις φάλαγξ ἦλθεν ὄπισθεν αὐτοῦ, ὥστε εὑρίσκετο ἐν μέσῳ κύκλου πολεμιστῶν. Καὶ συγχρόνως ὁ κήρυξ μακρυνθεὶς ἀπὸ τοῦ πλήθους, διέβη παρὰ τὸν Γάλλον καὶ ἀπήγγειλε σκυθρωπάζων τὴν ἀποτρόπαιον ταύτην λέξιν *ομταγατὺ* ἤτοι μάγε, τὴν αὐτὴν ἐκείνην λέξιν ἥτις ἐχρησίμευσεν ἀντὶ συνθήματος ὅτε κατέσφαξαν τὸν Ὁλλανδὸν Ῥετιὲρ καὶ τοὺς συντρόφους του ἐν μέσῳ τοιαύτης ὡς ἔγγιστα τελετῆς.

Ὁ Δελεγόργ ἡτοιμάζετο νὰ ἐρευνήσῃ τοὺς ὀπαδούς του Κάφρους, ἐντρόμους γενομένους, τί ἐσήμαι-

νον ταῦτα, ὅτε ὁ Πάνδας ἦλθε πρὸς αὐτὸν πάλλων τὸ δόρυ.

« Κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην, γράφει ὁ Γάλλος, ὀλιγώτερον καὶ ὀκτὼ δευτερολέπτων διαρκέσασαν, χίλιαι ἰδέαι ἀνέβησαν εἰς τὴν κεφαλήν μου. Ἐτελείωσεν, ἔλεγον κατ᾽ ἐμαυτόν· ἀδύνατον εἶναι νὰ

Τελετὴ ἐν Ἀφρικῇ

φύγω. Καὶ προσηλώσας τὸ βλέμμα μου ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν του, κατεσκόπευον τὰς κινήσεις του. Ἡ δεξιά μου, κρατοῦσα ῥάβδον λεπτήν, ἦτο ἑτοίμη ν᾽ ἀντικρούσῃ τὴν πληγήν, ἐνῷ ἡ ἀριστερὰ ἔλυε τὴν πόρπην τῆς ζώνης, ἀφ᾽ ἧς ἤρτητο τὸ μέγα κατκλοπικόν μου ἐγχειρίδιον· ὅ,τι καὶ ἂν κάμω, ἐσκεπτόμην, θὰ φονευθῶ· ἀλλὰ τουλάχιστον, πρὶν ἔλθωσιν οἱ στρατιῶται εἰς βοήθειάν του, θὰ τὸν τρυπήσω δεκάκις, μὴ προσδοκῶντα ἀντίστασιν· διότι βλέπων ὅτι δὲν φέρω ἀσπίδα, νομίζει ὅτι εὐκόλως θὰ μὲ φονεύσῃ.

» Ἀλλὰ τὸ δόρυ ἔμενε πάντοτε εἰς τὴν χεῖρά του. Ἠπατήθην ἄρα, καὶ ἀδίκως ἀπέδωκα εἰς αὐτὸν τοιοῦτον σκοπὸν ὀλέθριον. Καὶ τῷόντι ἠρυθρίαζον, καὶ ἐλυπούμην διανοηθεὶς τοιαῦτα περὶ τοῦ Πάνδα. Ἀλλ᾽ ἰδοὺ αὐτὸς ὀπισθοχωρῶν χωρὶς νὰ στραφῇ, καὶ ἐπανερχόμενος τρέχων, καὶ πάλλων τὸ ὅπλον του εὐθὺ κατὰ τὸ στῆθός μου.

» Δὶς ἐπανέλαβε τὴν ἀθλητικὴν ταύτην γυμνασίαν· ἀλλ᾽ ἐπὶ τέλους ἰδών, ὡς φαίνεται, ματαίαν τὴν ἀ-

πειλὴν, ἐπανῆλθεν ἀγερώχως εἰς τὴν θέσιν του. Μόλις δὲ ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῆς φάλαγγός του, καὶ τὰ πολεμικὰ ᾄσματα ἤχησαν θορυβωδέστερα, αἱ κινήσεις ἐγένοντο ταχύτεραι, καὶ σύμπαντες οἱ πολεμισταὶ προήλασαν κατὰ γραμμήν. Ἐκεῖνος δὲ, οὗτινος ὁ ὀφθαλμὸς ἐλαμποκόπει ὡς μέλας ἀδάμας, διέβη ἐκ νέου ἀπειλητικὸς παρὰ τὸν ξένον του καὶ ὥρμησε κατὰ τῆς ὄπισθεν φάλαγγος, ἥτις, προσποιουμένη τρόμον μέγαν ἕνεκα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἰσχύος τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Κάφρων, ἐτράπη ἀτάκτως, ἀλλὰ μετὰ μικρὸν ὁ κύκλος ἐσχηματίσθη ὡς καὶ πρότερον· οἱ πολεμισταὶ ὅμως ἵσταντο σιωπηλοὶ, ἀκίνητοι καὶ στηριζόμενοι ἐπὶ τῶν μεγάλων ἀσπίδων. Αἴφνης ᾄσματα γλυκύτατα ἤχησαν ἐκτὸς τοῦ κύκλου, καὶ διαρρηχθέντος τοῦ ἐξ ἀνθρώπων τείχους, εἴδομεν τὸ *χαρέμιον* τοῦ σουλτάνου.

»Καὶ πρῶτον μὲν ἤρχοντο γυναῖκες εἴκοσι, φέρουσαι εἶδος μέλανος ἐσθῆτος ἡμικλείστου ἔμπροσθεν καὶ τυλισσομένης περὶ τὰ ἰσχία· περιδέραια ἐξ ὑάλων κατεκάλυπτον τὰ στήθη, τὴν ῥάχιν καὶ τοὺς βραχίονας αὐτῶν· τὰ κεφαλοδέσμιά των ἦσαν ἐρυθρᾶ, καὶ ἐφ' ἑκατέρου τῶν ὠτίων ἀνυψοῦτο ἐπιχαρίτως δέσμη πτερῶν. Ἔπειτα δὲ παρηκολούθουν νέων παρθένων σειραὶ δύο, μόνον ἔνδυμα φερουσῶν ζώνην στενὴν ὅσον καὶ ἡ τῆς Ἀφροδίτης. Πᾶσαι δὲ αὗται ἐταλάντευον τὰς χεῖρας, καὶ ἐρρύθμιζον τὸ μέτρον διὰ τοῦ ποδὸς, καὶ προσήρχοντο μετὰ μεγαλοπρεποῦς βραδύτητος. Ἀφοῦ δὲ ἔψαλλον ἐπί τινα χρόνον διηρέθησαν κατὰ τετρακτύας, καὶ διέτρεξαν οὕτω τὸν κύκλον ἔσωθεν, διάφορα σχήματα ποιοῦσαι. Συνελθοῦσαι δ' ἐπὶ τέλους, ἀνεχώρησαν ἐν ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις, διαβᾶσαι διὰ τοῦ ἀνοιχθέντος εὐσεβάστως πρὸ αὐτῶν κύκλου.

Ὁ δὲ Πάνδας, προστάξας νὰ διανεμηθῇ ἄπειρος ποσότης ζύθου πρὸς τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ τὰ ἐκλεκτότερα τῶν σωμάτων, ἐκάθησεν ὡς καὶ πρὶν εἰς τὸ θρανίον του, καὶ περιέμενε νὰ φέρωσιν οἱ νέοι ἐνώπιόν του ταῦρον ἐκλεκτὸν ἐκ τῶν τῆς βασιλικῆς ἀγέλης. Ὁ ταῦρος οὗτος σφαζόμενος, ἔμελλε νὰ διανεμηθῇ πρὸς ἓξ χιλιάδας πολεμιστῶν. Μόλις ἄρα ἀνὰ μία δακνιὰ (*) ἔπιπτεν ἑκάστῳ· ἀλλὰ τὸ ἔθος ἦτο ἀρχαῖον, καὶ οἱ Κάφροι ἀγαπῶσι νὰ ἐμμένωσιν εἰς τὰς παραδόσεις.

Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ταῦρος, ὡς μὴ ἀγαπῶν ἐπίσης τὰ ἀρχαῖα ἔθιμα, ἐκμανεὶς κατέβαλε καὶ ἠπείλει νὰ καταβάλῃ ἔτι πλείστους μαύρους, ἐζητήθη παρὰ τοῦ βασιλέως ἡ ἄδεια νὰ φονευθῇ ὅπου εὑρίσκετο. Ἀλλ' οὗτος, ἀγανακτήσας διότι δὲν κατενίκησαν τοσούτῳ μικρὰν δυσκολίαν, ἀπεκρίθη λακωνικῶς· « Φέρετέ τον! » Καὶ ἀμέσως οἱ νέοι περικυκλώσαντες τὸ ζῶον γενναίως παλαῖον, ἐκόμισαν αὐτὸ σύροντες πρὸς τὸν μονάρχην· οὗτος δὲ ἀνέκραξε· «Σφάξατέ τον!» Ἐν ῥιπῇ δὲ ὀφθαλμοῦ ἐσφάγη ὁ ταῦρος καὶ κατεμελισθεὶς διενεμήθη πρὸς τοὺς πολεμιστάς.

Διηγοῦνται οἱ Κάφροι ὅτι ὁ προκάτοχος τοῦ Πάνδα Διουγὰν, εἶχέ ποτε δώσει ὅμοιον πρόσταγμα· τὸ θῦμα ὅμως ἦτο ἐλέφας. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἰσχυρὸν τοῦτο θηρίον κατεπάτει καὶ ἐξεσφενδόνιζε διὰ τῆς προβοσκίδος του τοὺς πλησιάζοντας, ὁ μαῦρος αὐτοκράτωρ ἐξεμάνη πλέον τοῦ ἐλέφαντος. Τότε οἱ πολεμισταὶ ὥρμησαν ἀθρόοι κατὰ τοῦ ζῶντος κολοσσοῦ καὶ ἁρπάσαντες αὐτὸν ἀπὸ τῆς οὐρᾶς, τῶν ὠτίων, τῆς προβοσκίδος καὶ τῶν ποδῶν, τὸν ἔσυραν ἐν θριάμβῳ μέχρι τοῦ βασιλικοῦ θρόνου ».

Μετὰ τὸ τέλος τῆς τελετῆς ἐρευνήσας ὁ Δελεγόργ τί ἐσήμαινον αἱ κατ' αὐτοῦ πολέμιοι ἐκεῖναι ἐπιδείξεις, ἔμαθεν ὅτι ἐγένοντο κατ' ἐθιμοταξίαν ὅπως δειχθῇ ἡ δύναμις καὶ ἡ ἰσχὺς τοῦ βασιλέως, κυρίου ὄντος καὶ τῆς ζωῆς τοῦ λευκοῦ ὡς καὶ τῆς τῶν μαύρων. Κατὰ τὴν καφρικὴν ἐθιμοταξίαν ὁ ξένος ἔπρεπε νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Κάφρου ἡγεμόνος φεύγων δρομαῖος. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Πάνδας ἐνόησεν ὅτι ὁ Δελεγόργ ἠγνόει τὴν τάξιν ταύτην, δὲν τὸν ἐτιμώρησε.

Καὶ ὅμως δὲν ἔβλεπε τὴν ὥραν ὁ ἡμέτερος λευκὸς ν' ἀποχαιρετίσῃ τὸν βασιλέα καὶ τοὺς περὶ αὐτόν· ἀλλὰ τίς ἐξέρχεται ὅπως θέλει ἐκ τῆς φωλεᾶς τοῦ λέοντος; Εἰπὼν ὁ Πάνδας ὅτι ἕνεκα τοῦ κακοῦ καιροῦ ὁ χορὸς δὲν ἐτελέσθη μετὰ τῆς δεούσης λαμπρότητος, ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ μείνῃ καὶ τὴν ἐπιοῦσαν.

Ἑκὼν ἄκων ὑπήκουσεν ὁ Γάλλος, προσθεὶς μάλιστα ὅτι ἐλογίζετο εὐτυχὴς διὰ τὴν παράτασιν ταύτην.

Ἤρχισαν δὲ καὶ αὖθις οἱ χοροὶ μικρὸν μετὰ τὸ μεσονύκτιον, φεγγοβολούντων πολλῶν πυρῶν ἐκ ξύλων ῥητινωδῶν. Τὰ ᾄσματα, ἡ κλαγγὴ τῶν ὅπλων καὶ τῶν βημάτων ὁ κρότος ἀντήχουν μακρὰν ὡς θύελλα, καὶ τὰ ἐκβεβακχευμένα μαῦρα ἐκεῖνα σώματα φωτιζόμενα ὑπὸ τῶν φλογῶν, ἐφαίνοντο μᾶλλον διάβολοι ἢ ἄνθρωποι. Ὡς καὶ τὴν προτεραίαν, ὁλόκληρος ἐκείνη ἡ ἡμέρα κατηναλώθη ἐν χοροῖς καὶ πηδήμασι.

Τὸ ἑσπέρας καταπεπονημένος ὑπὸ τῆς ἀγρυπνίας ὁ Δελεγόργ, ἐμήνυσε τῷ Πάνδᾳ ὅτι ἐσκόπει νὰ ἀναχωρήσῃ τὴν ἐπιοῦσαν. Ὁ δὲ Κάφρος, μόλις ἐνδοὺς εἰς τὴν αἴτησιν, ἐδωρήσατο τῷ λευκῷ ὀδόντας δύο ἐλέφαντος ὑπερμεγέθεις.

Σκιρτῶν ὑπὸ χαρᾶς ἀνεχώρησεν ὁ Γάλλος τὴν 12 Δεκεμβρίου, καὶ ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν καλύβην του ἐδόξασε τὸν Θεὸν ὥς τις ἀπολωλὼς, ὅστις ἀνεῦρε τὸν οἶκον τὴν πατρίδα καὶ μάλιστα τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ.

ΠΟΙΗΣΙΣ.

Δ. ΣΟΛΩΜΟΥ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΑΣΜΑΤΑ (α)

ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ.

Τώρα ἡ ἄνοιξις μᾶς ἔκρυψε
Τ' ἀνθηρὰ τὰ ὡραῖά της δῶρα,

(*) Ἐκ τοῦ δάκνω· οὕτω λέγουσι σήμερον οἱ Ἀθηναῖοι τὴν βουκιάν. Λέξις ὡραία καὶ ἀναγκαιοτάτη, ἀξία νὰ θησαυρισθῇ εἰς τὰ λεξικά.

(α) Ἐστάλησαν παρὰ τοῦ οἰκειοτάτου φίλου τοῦ ποιητοῦ Κ. Δ. Στράνη, διὰ τοῦ ἐν Ἐνετίᾳ Κ. Σπυρ. Βελούδου.

Καὶ προβαίνει ἀσταχοφόρα
Τοῦ καλοκαιριοῦ ἡ αὐγή.

—

Καὶ ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιον
Τόσον τοῦ ἄμμου ἡ λαῦρα αὐξήνει,
Ποῦ εἰς τὴν βάρβαρη Κυρήνη
Μόλις εἶναι ἡ λαῦρα αὐτή.

—

Τώρα πλέον τὸ γλυκοχάραγμα
Ἡ δροσιὰ δὲν συντροφεύει,
Χόρτο οὔτ' ἄνθη θεραπεύει
Μήτε μία σταλαγματιά.

—

Πλέον δὲν σέρνει ὁ ρύαξ τὸ ρεῦμα
Εἰς τὴν γῆν ὅπου διψάει,
Καὶ σκασμένη ἀναζητάει
Τὰ καρπόφορα νερά.

—

Τὴν φαγὸ κυττάζει ὁ ἥλιος
Μπουχωμένη χλωμιασμένη,
Ποῦ εἶδε ὁ Μάϊς ξανανειωμένη
Εἰς τὰ φύλλα εἰς τὴν μορφή.

—

Καὶ εἰς τὴν γῆν τὴν μητρικήν της
Σκιὰ ὀλίγην δὲν ἀφίνει,
Μήτε σκιὰ τοῦ ρύακος δίνει
Ποῦ τῆς ἔδοσε τροφή.

—

Ἱδρωμένος στήθια πρόσωπο
Πάνω ἐκεῖ στὰ θερισμένα
Μὲ τὰ μέλη ἐξαπλωμένα
Νά, κοιμᾶται ὁ θεριστής.

—

Παύει, καὶ τζ' ἴδρωτες ποῦ τρέχουν
Ἀπὸ πάνω του γυρμένη
Ἡ βοσκοῦλα ἐρωτεμένη
Τοῦ σφουγγίζει παρευθύς.

—

Κείτεται στὴν γῆν τὴν ἄκαρπον
Τὸ σκυλὶ καὶ ἀδυναμίζει,
Καὶ ποτέ του δὲν γαυγίζει
Στὸν αὐθέντη του κοντά.

—

Ἀλλὰ τὸ ξηρὸ λαρύγγι
Πολεμάει νὰ ξανασάνῃ
Πέρνει ἀέριδες κ' εὐγάνει
Λαχανιάσματα συχνά.

—

Κειὸς ὁ ταῦρος ποῦ ποιμένες
Νύμφες τοῦ ᾿χανε καμάρι
Μὲ τὸ κέρατο ἀντιβάρει
Εἰς τὰ δένδρη δυνατά.

—

Τώρα ἀργὸς κοιτάει μουγγρίζει
Στοῦ αὐλακιοῦ τὴν πρασινάδα,
Καὶ μὲ μουγγρισμα ἡ γελάδα
Ἀποκρίεται ἐρωτικά.

—

Τὰ πετούμενα ἡσυχάζουν
Μελωδίαις δὲν ἀσηκόνει
Τὸ γλυκόφωνο τ' ἀηδόνι,
Ἀλλ' ὁ τζίτζικας λαλεῖ.

—

Καὶ τὰ ἐνδύματα τὰ νέα
Δεῖχνουν τὰ παλιὰ τὰ φίδια,
Διπλωμένα εἰς τὰ φραξίδια
Πρὸς τὸν ἥλιο ἔχουν στολή.

—

Τῆς ἡμέρας τῆς μακρίας
Εἰς τὴν καῦσα ὡς καὶ τὰ μαῦρα,
Καὶ τὰ ψάρια ἀπὸ τὴν λαῦρα
Ἔχουν κύματα ζεστά.

—

Καὶ ἀπὸ τ' ἄντρα τους δὲν βγαίνουν
Μὲς τὸ πέλαγο νὰ τρέχουν,
Ἀλλ' οἰκία σταῖς πέτραις ἔχουν,
Καὶ εἰς τὰ φύκια τὰ πικρά.

—ooo—

Η ΑΝΟΙΞΙΣ.

Ἀπ' τὴν ἄνοιξι ποῦ ἐγύρισε
Οὐρανὸς καὶ γῆς εὐφράνθη,
Μὲ τὸ χόρτο καὶ μὲ τ' ἄνθη
Παίζει ὁ ζέφυρος τερπνά.

—

(*) . . . .
Καὶ τὸ χόρτο πρασινίζει,
Μόν' σ' ἐμένα δὲν γυρίζει
Τῆς καρδιᾶς ἡ σιγαλιά.

—

Ἡλίου ἀκτῖνα καθαρώτατη
Τοῦ βουνοῦ τὰ χιόνια λυόνει,
Ποῦ τὸ νέο του ξεφυτρόνει
Πράσιν' ἔνδυμα λαμπρό.

—

Τὸ σιγὸ τὸ κυματάκι
Εἰς ταῖς ἄκρες του φλοισβίζει,
Καὶ τὸ ἀνθοδροσοστολίζει
Μὲ τ' ἀκοίμητα νερά.

—

Τὸ ἰσχυρὸ τὸ δένδρο ποῦ ἴδανε
Σταθερὸ καιροὶ καὶ χρόνοι,
Τὰ κλωνάρια ξελαφρόνει
Ἀπὸ τὰ χιόνια τὰ ὀκνηρά.

—

Παντοῦ ἰδοὺ ξυπνοῦν καὶ τρέμουν
Ἄνθια χίλια ἀπὸ τὸ χῶμα,
Ποῦ εἶν' ἀπείρακτα εἰς τὸ χρῶμα
Ἀπ' τ' ἀλέτρια τὰ σκληρά.

—

Νά, τὸ χελιδόνι ἐγύρισε
Ποῦ τὸ πέλαγο περνάει,
Κ' ἐδῶ πάλι οἰκοδομάει
Τὴν γλυκιά του τὴν φωλιά.

—

(*) Λείπει ὁ πρῶτος στίχος.

Κ' ἐκεῖ ποῦ μὲ τὴν πτεροῦγα
Τρέχει ὀγλήγωρα καὶ λάμπει,
Προσοχὴ καμμία δὲν κάμνει
Εἰς ὁποῖον τὸ κυνηγᾷ.

—

Ἡ βοσκοῦλα ἐρωτεμένη,
Πάει 'σ' τὸ ῥεῦμα νὰ κοιτάξῃ,
Διὰ νὰ βάλῃ ὡραῖα σὲ τάξι,
Τὰ ξανθά της τὰ μαλιά.

—

Νὰ βοσκοῦν 'βγαίνουν τὰ πρόβατα,
Τώρα πλέον δὲν μνέσκουν ἄλλοι,
Ἢ ψαράδες στὸ ἀκρογιάλι,
Ἢ διαβάτες στὴν οἰκιά.

—

Ὡς καὶ ὁ ναύτης ὁ γυμνότατος
Σ' τὴν πατρίδα του ἐσυνάχθη,
Διατί ὁ μαῦρος ἐταράχθη
Ἀπὸ φουσκοθαλασσιά.

==

Βλέπωντας σιγὸ τὸ κῦμα
Λύει τὸ πλοῖον καὶ δὲν φοβᾶται,
Καὶ οὐδὲ πλέον ξαναθυμᾶται
Πῶς ἐφουσκωσε φρικτά.

ΑΛΛΟ.

Πλέον δὲν ἔρχομαι εἰς τὸ βρέφος,
Ὡραιότητες γεμάτο,
Σὰν τραντάφυλλο δροσάτο
Ὁποῦ ἀνοίγει αὐγερινό.

Ὄχι πλέον δὲν θέλω νὰ 'λθω,
Οὔτε ἂν ἔξαφνα ἀρχινήσῃ
Λυπηρὰ νὰ τραγουδήσῃ
Τὴν βοσκοῦλα εἰς τὸ βουνό.

—

Οὔτε ἂν ψάλλωντας, τὸ ἰδοῦνε
Τὸν πατέρα του νὰ δείξῃ,
Καὶ τὰ δάκρυα νὰ σφουγγίξῃ
Μὲ τὸ χέρι τὸ μικρό.

—

Μόνον ἂν τὸ πάρῃ ἡ Μοῖρα
Καὶ στενέψῃ ἐμὲ νὰ κλίνω,
Τότες ἔρχομαι καὶ δίνω
Ἕνα φίλημα κ' ἐγώ.

ΑΛΛΟ.

Ὡσὰν γλυκύπνοο
Δροσάτο ἀεράκι
Μέσα σὲ ἀνθότοπο
Κειὸ τὸ παιδάκι
Τὴν ὕστερη εὔγαλε
Ἀναπνοή.

—

Καὶ ἡ ψυχοῦλά του
Εἰς τὸν ἀέρα
Γλήγορα ἀνέβαινε
Πρὸς τὸν αἰθέρα
Σὰν διανοτρέμουλη
Σπίθα μικρή.

—

Ὅλα τὴν κράζανε
Ὅλα τ' ἀστέρια
Καὶ ἐκείνη ἐξάπλωνε
Δειλὴ τὰ χέρια
Διατί δὲν ἤξευρε
Σὲ ποῖο νὰ μπῇ.

—

Ἀλλὰ νά του ἔδοσε
Ἕνα ἀγγελάκι
Τὸ φιλὶ ἀθάνατο
'Στὸ μαγουλάκι,
Ποῦ ξάφνου ἐξέλαμψε
Σὰν τὴν αὐγή.

ΑΛΛΟ.

Νὰ μία βοσκοῦλα 'στὸ βουνὸ, ποῦ κάθεται καὶ κλαίει,
Καὶ τὰ παράπονα ἡ σπηλιὰ γλυκὰ τὰ ματαλέει.
'Εψὲς μοῦ ἀπέθανε ὁ βοσκὸς, καὶ τέσσαραι εἰς τὸν ὦμο
Μοῦ τὸν ἐπῆραν τέσσαραι 'στὸν ὕστερόν του δρόμο.
Βραχνόφωνα ὁ καλόγηρος ἀνάδευε τὰ χεῖλα,
Τοῦ νεκροκράβατου συχνὰ ἐτρίζανε τὰ ξύλα!
Θυμοῦμαι 'ποῦ ἐκαθόμαστε ἀντάμα ἐκεῖ στὴ βρύσι:
Ποῖος ἀπὸ μᾶς ἐλέγαμε, περσότερο θὰ ζήσῃ;
Καὶ λέγωντας· ποῖος ἀπὸ μᾶς περσότερο θὰ ζήσῃ,
'φθὺς κατ' ἐμᾶς ἐβέβησε φρικτὰ τὸ κυπαρίσι.
Τότες ὁ ἠγαπημένος μου ἐστέναξε ἀπτὰ στήθη,
Καὶ τοῦ 'πα τί ἔχεις 'στὴν καρδιά; κ' ἐκεῖνος δὲ μ' ἀποκρίθη.
Δυστυχισμένη συμφορὰ ποῦ τὸ χαϊδεύμενο ἄνθι
Τῆς νιότης μου τῆς τρυφερῆς ὀγλήγορα ἐμαράνθη!
Ὦ θάνατε, λυπήσου με, λυπήσου με καὶ φθάσε,
Ἕν ἀναστέναγμα γλυκὸ μοῦ φαίνεται πῶς θάσε!
Μοῦ 'πανε πῶς μεσάνυκτα σὲ βάνουνε 'στὸ μνῆμα,
Καὶ τὸ οὔδοσα τὸ ῥοῦχο μου γιὰ τὸ στερνό σου ἔνδυμα.
Φωνάζω, σκούζω δυνατὰ 'στὸν τάφον σου γυρμένε,
Μὰ δὲν ἀκοῦνε ταῖς φωναῖς 'στὸν τάφο οἱ πεθαμένοι.
Κεῖνοι ποῦ θὰ μὲ θάψουνε ἀκόμη ἂν μ' ἀγαποῦνε,
Ἂς βάλουνε τὰ χέρια μας νεκρὰ ν' ἀγκαλιαστοῦνε.

—

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

—οοο—

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΤΙΝΑ ΣΦΑΛΜΑΤΑ παρεισφρήσαντα εἰς τὸ περὶ Σιγειακῆς ἐπιγραφῆς ἄρθρον τὸ ἐν τῷ 183 φυλλαδίῳ.

—

Σελ. 333, στήλ. 1, στίχ. 1 ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΩΝ γρ. ΕΚΔΕΔΟΜΕΝΩΝ. Σελ. 334, στήλ. 1, στίχ. 8 ΠΡΥΝΕΙΟΝ γρ. ΠΡΥΤΑΝΕΙΟΝ. Στίχ. 19 Συκεῦσιν γρ. Συκεεῦσιν. Σελ. 335, στήλ. 2, στίχ. 11, εἰς ἀγωγὴν, γρ. εἰσαγωγὴν. Σελ. 336, στήλ. 2 στίχ. 23. Σιγείων γρ. Σιγειέων. Σελ. 337, στήλ. 1, στίχ. 3, τοὺς Τηΐους γρ. τὰς Τηΐους. Σελ. 338, στήλ. 1, στίχ. 1, γυψέλη γρ. γυψέλιν. Σελ. 339, στήλ. 1, στίχ. 31, τὸ κατὰ τοῦ, γρ. τὸ τοῦ.

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ, 1857. ΤΟΜΟΣ Η'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 186.

ΒΙΟΣ ΑΝΑΚΡΕΟΝΤΟΣ.

(Τέλος. Ἰδὲ φυλλ. 185 σελ. 382).

Μικρὸν πρόσθεν εἴπομεν ὅτι ὁ Ἀνακρέων φίλος ἐγένετο τοῦ Ξανθίππου. Ὁ ὑπομνηματιστὴς ὅμως τοῦ Ἱμερίου ἐναντιοῦται εἰς ταύτην τὴν γνώμην, ἀξιῶν ὅτι ἀπᾴδει εἰς τὴν διάφορον φύσιν τῶν χρόνων. Διότι μεταξὺ τοῦ Ξανθίππου καὶ τοῦ Πολυκράτους διῆλθον τεσσαράκοντα τρία ἔτη· ὁ νικητὴς λοιπὸν τῶν βαρβάρων μόλις ἐκτὸς τῆς νηπιότητος ἦτο ὅτε ὁ Σάμιος ἐσταυρώθη. Ἀλλά, ζήτω ἡ ἀλήθεια, τίς δύναται νὰ προσδιορίσῃ ἀκριβῶς τὴν ἡλικίαν τοῦ Ξανθίππου; Νεανίσκος ἔτι ὢν ἐνεκωμιάσθη ὑπὸ τοῦ Ἀνακρέοντος, διὸ καὶ ἐπαγόμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι κατὰ μὲν τὴν ἐποχὴν τοῦ φόνου τοῦ Πολυκράτους εἶχεν ὑπὲρ τὰ πέντε καὶ δέκα ἔτη, περὶ τὰ πέντε δὲ καὶ ἑξήκοντα γενόμενος διετηρεῖτο τοσοῦτον ἀκμαῖος τήν τε ψυχὴν καὶ τὴν ῥώμην, ὥστε καὶ νὰ συμπλακῇ μετὰ τῶν Περσῶν ἐν Μυκάλῃ. Καὶ εἰς τὴν φιλίαν ταύτην ἀποβλέπων ἴσως ὁ Περικλῆς ἢ ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων, αὐθαιρέτως δὲ ἄλλοι λέγουσιν ὅτι ὁ Ἵππαρχος (34) ἤγειρε τῷ ποιητῇ ἐν τῇ ἀκροπόλει πλησίον τοῦ Ξανθίππου ἀνδριάντα, ἔχοντα σχῆμα ἀνθρώπου ᾄδοντος ἐν μέθῃ (35). Ἀγνοῶ ὅμως τίς ἦτο ἡ Καλλικρίτη ἐκείνη ἡ θυγάτηρ τῆς Κυανῆς, ἣν ὁ Πλάτων μνημονεύει ἐν τῷ Θεάγει ὡς τῷ *τυράννῳ ὁμότεχνον*, κατὰ τὸ ᾆσμα τοῦ Ἀνακρέοντος, γνωρίσαντος αὐτὴν, ὡς ἔοικεν, ἐν Ἀθήναις.

Ἐὰν δὲ ὁ Ἀνακρέων ἔμεινεν ἐν Ἀθήναις, καθά τινες φρονοῦσιν ἄχρις οὗ ὁ Ἵππαρχος ἐπλήγη ὑπὸ τοῦ ξίφους τοῦ τε Ἁρμοδίου καὶ τοῦ Ἀριστογείτονος, ἄγνωστον ἀπὸ τῆς ἱστορίας. Οὐχ ἧττον ὅμως ἀφ' οὗ τὰ τῆς Τέω καθησύχασαν, αὐτὸς δὲ ἀπέκλινεν εἰς τὸ πολιὸν γῆρας, ὑπὸ στοργῆς πρὸς τὴν πατρίδα κινηθεὶς, εἰς αὐτὴν ἐπανέκαμψε. Τοῦτο δὲ εἰκάζεται ἐκ τῶν δύο τῶνδε στίχων τοῦ Σιμωνίδου·

« Οὗτος Ἀνακρείοντα τὸν ἄφθιτον εἵνεκα Μουσῶν
ὑμνοπόλον πάτρης τύμβος ἔδεκτο Τέω· »

(34) Βαρνέσιος, Βάστερος καὶ ἄλλοι.

(35) Παυσ. Ἀττ.

καὶ ἔκ τινος διηγήσεως τοῦ Τζέτζου, ἣν παρατίθημι ὡς τεκμήριον ἐπιμελείας μᾶλλον ἢ πίστεως πρὸς αὐτήν, ἐν καὶ πολλὰ καὶ ἄλλα τὰ παραδείγματα, ἐν οἷς θρυλλεῖται τὸ ὑπήκοον, τὸ νοῆμον καὶ τὸ πιστὸν τῶν ζώων. Λέγει λοιπὸν οὗτος ὅτι ὁ Ἀνακρέων ἔζη ἐν ἰδίῳ αὐτοῦ κτήματι. Μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν, καθ' ἣν μετὰ τοῦ ὑπηρέτου καὶ τοῦ κυνὸς ἐπορεύετο εἰς Τέων ἵν' ἀγοράσῃ χρειώδη, συνέπεσεν ὥστε, ἀποσυρθεὶς ὁ ὑπηρέτης πρὸς στιγμὴν ἐκ τῆς ὁδοῦ, ὑπὸ λήθης ἀφῆκε κατὰ γῆς τὸ βαλάντιον. Τοῦτο δὲ νοήσας ὁ κύων παρεκάθησεν εἰς φύλαξιν. ἄχρις οὗ ὁ Ἀνακρέων ἐπανῆλθεν ἐκεῖσε· ὃν καὶ προϋπαντήσας, ἔδειξεν αὐτῷ τὴν παρακαταθήκην, ἀλλὰ πολλὰς ἡμέρας ἄσιτος ἐκεῖ διαμείνας παρὰ τοῖς ποσὶν αὐτοῦ ἐξέψυξεν εὐθὺς (36).

Δὲν ἤθελε δὲ ἀπομακρυνθῆ πολὺ τῆς ἀληθείας εἴς τις ἐφρόνει ὅτι ὁ Ἀνακρέων ἐν τούτῳ τῷ κτήματι, μακρὰν τῶν θορύβων τῆς πολιτείας καὶ τῆς τρυφῆς, βίον ἥσυχον ἔφερε, καὶ ἀπολαύων τοῦ ἀνεφέλου Ἰωνίου οὐρανοῦ καὶ τῆς θέας τοῦ Αἰγαίου πελάγους νήσοις γονίμοις τε καὶ τερπναῖς ἐσπαρμένου, ὅτε μὲν ἀνέμελπε τὸ στεφανηφόρον ἔαρ, ὅτε δὲ ἐτόνιζε τὰς ἐπιληνίους ᾠδάς, καὶ ἄλλοτε ἐφθόνει τὸν βίον τοῦ ἀθώου τέττιγος· ἀγαπῶν δὲ τὰς θαλίας καὶ τοὺς χορούς, καὶ μόνον περὶ τοῦ πίνειν μεριμνῶν, πολιὸς ἐν ὁμίλῳ νέων, ὡς κρίνον ῥόδοις πλακέν, διεσκέδαζε τὰς ἀβεβαίους καὶ ταχυπόρους ὥρας τοῦ βίου, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον ἐπροθυμεῖτο νὰ παίζῃ τερπνῶς, ὅσῳ πλησιεστέρα ἦτο τοῦ θανάτου ἡ μοῖρα. Ἀλλ' ἡ σκληρὰ τέλος ἐπῆλθε καὶ εἰς τρόπον πάντη ἀνάξιον ἀνδρός, τοὺς πλείστους τῶν ὕμνων του καθιερώσαντος τῇ ἐρατῇ Διονυσίῃ ὀπώρῃ. Διότι ἐκμετρήσας ἤδη μέγα μέρος τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς καὶ εἰς τὸ 85 ὅμως τῆς ἡλικίας αὐτοῦ γενόμενος, περιεποιεῖτο τὸ ὑπόλοιπον διὰ τοῦ ζωμοῦ τῶν ἀσταφύδων. Καί ποτε συνέπεσεν ὥστε ῥὰξ τούτων ἔκλεισεν αὐτῷ τὴν φάρυγγα· οὔτε αὐτὴν δὲ μὴ δυνάμενος νὰ καταπίῃ, οὔτε ν' ἀναπνεύσῃ, ἔμεινε νεκρός (37). Ἀλλὰ τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ θανάτου μηδεὶς πιστεύσῃ, πρὶν ἢ ἀναλογισθῇ ὅτι οἱ Ἕλληνες ἠρέσκοντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀποδίδοντες εἰς τοὺς θαυμασίους αὐτῶν ἄνδρας θαυμάσιον καὶ τὸν θάνατον.

Ἡ δὲ Τέως ἐτίμησε τὸν συμπολίτην αὐτῆς τάφῳ τε δημοσίῳ καὶ ἀνδριάντι. Διὸ καὶ ὁ Θεόκριτος ὧδέ πως ᾄδει·

« Θᾶσαι τὸν ἀνδριάντα τοῦτον, ὦ ξένε,
σπουδᾷ, καὶ λέγ', ἐπὴν ἐς οἶκον ἔνθῃς,
Ἀνακρέοντος εἰκόνα εἶδον ἐν Τέῳ,
τῶν πρόσθεν εἴ τι περισσὸν ᾠδοποιῶν. »

Σεμνυνομένη δὲ ἐπὶ τῇ εἰκόνι αὐτοῦ μᾶλλον ἢ οἱουδήποτε ἄλλου βασιλέως ἢ ἄρχοντος, ἐχάραξεν αὐτὴν ἡ Τέως ἐπὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων εἰς τὰ ἴδια νομίσματα, δεικνύουσα καὶ αὐτή, τὸ καθ' ἑαυτήν, ὅτι οἱ δοῦλοι Ἕλληνες διετήρουν πάντοτε ἀπέναντι τῶν δεσποτῶν αὐτῶν τὰ πρωτεῖα ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ καὶ ἀήττητῳ κυριαρχίᾳ τῆς φιλολογίας(38).

Γινώσκεται μὲν μετὰ θετικότητος ἡ διάρκεια τοῦ βίου τοῦ Ἀνακρέοντος, ὄχι ὅμως καὶ αἱ ἐποχαὶ τῆς γενέσεως καὶ τῆς τελευτῆς. Ὁ Εὐσέβιος τῷ προσγράφει τὴν ΞΒ'. ὀλυμπιάδα (39), ἡ λογιστικὴ ὅμως τῶν ἀρχαίων μέθοδος μικρὸν πολλάκις ὠφελεῖ. Διότι δυνατὸν μέν, ὡς ἡμεῖς οἱ νεώτεροι συνήθως ποιοῦμεν, ὅλος ἢ τὸ πλεῖστον τοῦ βίου ἀνδρός τινος νὰ ἐμπεριληφθῇ εἰς ὡρισμένον αἰῶνα, ἀλλ' οὐ καὶ ἐντὸς τῶν στενῶν μιᾶς ὀλυμπιάδος ὁρίων, εἰμή τις ἐβούλετο νὰ προσομοιάσῃ τοὺς φιλολόγους καὶ λοιποὺς ἐνδόξους ἄνδρας τῷ Μεξικανικῷ ἐκείνῳ ἄνθει, ὅπερ, ἅμα τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου ἀνοῖγον τὰ μεγαλοπρεπῆ αὐτοῦ φύλλα, ἔτι πρὶν τῆς μεσημβρίας κλείει αὐτὰ μεμαρασμένα καὶ ξηρά. Ἐκ τῶν λόγων λοιπὸν τοῦ Εὐσεβίου οὐδὲν πλέον ἔχομεν νὰ ἐξαγάγωμεν ἢ ὅσα καὶ πολλαχόθεν ἐξίσου γινώσκομεν, ὅτι δηλαδὴ ὁ ποιητὴς ἦτο σύγχρονος τοῦ Πολυκράτους. Ἀλλὰ καὶ προλαβόντως εἶχεν ἤδη ἀνυψωθῇ εἰς περιφανῆ βαθμὸν ἡ ποιητικὴ αὐτοῦ φήμη, διότι ὁ Στράβων, ὁ Ἀθήναιος, ὁ Ζηνόβιος καὶ ἄλλοι διηγοῦνται ἐκ συμφώνου ὅτι ἔζη ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Κύρου, τουθ' ὅπερ ἐπιμαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Σουΐδα, καί τοι συγχέοντος τά τε προλαβόντα καὶ τὰ ἑπόμενα καὶ τὰ πάντα, καθὰ καὶ ὑπὸ τοῦ Κ. Δεφεύρου (Le Fèvre) (40) παρετηρήθη, εἰς ἓν μίγμα. Οὐδ' ὀφείλει τις ἴσως νὰ εἰκάσῃ ὅτι τοῦτο ἐγένετο ἐπὶ τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς βασιλείας τοῦ Κύρου, ἀλλὰ μᾶλλον κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ΝΕ'. ὀλυμπιάδος, ὅτε οὗτος μὲν τὸ κράτος τῆς Ἀσίας ἀνεδέχθη, Κροῖσος δὲ ὁ ἐφάμιλλος αὐτοῦ ἐβασίλευε τῶν Λυδῶν. Καὶ ἵνα μὴ εἰκασμὸς οὗτος φανῇ ὑπὲρ τὸ δέον τολμηρός, παρατηρῶ, πρὸς ὅσην οἷόν τε αὐτοῦ ἐνίσχυσιν, ὅτι ὁ Πλάτων, μνημονεύων τοῦ Ἀνακρέοντος, τίθησιν αὐτὸν πρὸ τοῦ Σόλωνος, γηραλέου ἤδη ὄντος ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κροίσου. Ἀλλ' ὑπάρχει ἐπὶ τούτοις μεταξὺ τῶν ποιημάτων του ὕμνος γνησίας ἀναντιρρήτως ἀρχῆς, καθὸ εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενος ὑπὸ τοῦ Ἡφαιστίωνος, δι' οὗ δέεται τῆς Ἀρτέμιδος ἵνα, κατερχομένη ἐπὶ ταῖς δίναις τοῦ Ληθαίου, ἐπικουρήσῃ τοῖς θρασυκαρδίοις οἰκήτορσι τῆς πόλεως, ἣν αὐτὴ ποιμαίνει. Εἶναι δὲ φανερῶς ἡ πόλις αὐτὴ ἡ Ἔφεσος, καθότι ἐπὶ πεδίου ὄντως ἔκειτο, ἀρδευομένου ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Ληθαίου, καὶ ἐνταῦθα ἀνατεθειμένος ἦτο τῇ θυγατρὶ τοῦ Διὸς ὁ διά τε τὸ μεγαλεῖον καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀναθημάτων ὑπὲρ πάντας τοὺς λοιποὺς ἀξιόλογος ναός. Ἀλλὰ κατὰ τὰς ἐποχὰς ἐκείνας ὑπ' ἄλλων δεινῶν δὲν λέγει ἡ ἱστορία διαταραχθέντας τοὺς Ἐφεσίους πλὴν ἐκείνων ὅσα ἐπήνεγκεν εἰς αὐτοὺς ὁ Κροῖσος· πολιορκούμενοι δὲ ὑπ' αὐτοῦ ἀνέθηκαν τὴν πόλιν τῇ Ἀρτέμιδι. ἐξάψαντες ἐκ τοῦ ναοῦ σχοινίον εἰς τὸ τεῖχος(41). Καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ὁ ὕμνος οὗτος ὑπῆρξε τὸ

(36) Χιλ. Δ'. στίχ. 255.

(37) Λουκ. Μακροβ. — Πλίν. Ζ'. 7. — Οὐαλ. Μάξ. Θ'. 12.

(38) Pelleria Suppl. III p. 108 — Eckel D. Num. B'. p. 563.

(39) Χρον.

(40) Note in Anacreon. Od. I.

(41) Ἡροδ. βιβλ. Α'.

πρῶτον ᾆσμα, δι' οὗ ὁ Ἀνακρέων ἐχαιρέτισε τὴν πρωΐαν τῆς δόξης του, παραδεχόμενοι δὲ πρὸς τούτοις ὅτι αἱ μοῦσαι ἀρέσκονται υἱοθετοῦσαι καὶ νεανίσκους ἁπλοῦς καὶ ἀγενείους, οὐδὲν ἧττον ἀναγκαίως ἐπαγόμεθα νὰ ὑπολάβωμεν τὸν Ἀνακρέοντα γεννηθέντα περὶ τὴν Ν'. τοὐλάχιστον ὀλυμπιάδα. Δὲν ἀγνοῶ ὅμως ὅτι πλεῖστοι τῶν πολυμαθῶν ὧν καὶ ὁ Κορσίνης καὶ ὁ Λαρχῆρος καὶ ὁ Ἰακώβσιος, πατοῦντες τὰ ἴχνη τοῦ Βαρνεσίου, θέτουσι τὴν γενετὴν τοῦ Ἀνακρέοντος ἐπὶ τοῦ ἔτους β'. τῆς ΝΕ'. ὀλυμπιάδος (42). Ἀλλὰ δὲν ἐννοῶ διατί πρέπει νὰ προτιμηθῇ ἡ γνώμη τοῦ φιλολόγου ἐκείνου, τοσούτῳ δὲ μᾶλλον, ὅσῳ οὐδ' αὐτὸς διακοινοῖ τοὺς ἐπαρκεῖς λόγους ὑφ' ὧν λέγεται παρορμηθεὶς εἰς τοῦτο. Θαυμάζω δὲ μάλιστα πῶς ἐν μέσῳ τοσούτων ἀσαφιῶν καὶ ἀβεβαιοτήτων οὕτω πως τὰς κυριωτέρας τῶν πράξεων τοῦ Ἀνακρέοντος διατίθησιν, ὥστε θετικῶς μὲν ἀποφαίνεται ὅτι κατὰ τὸ ιη'. τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἔτος μετέβη εἰς Ἄβδηρα, τὸ τριακοσὸν δὲ καὶ ἕβδομον εἰς τὰς Ἀθήνας, τὸ μδ'. ἐπανόστησεν αὖθις εἰς Τέων, καὶ τέλος ὅτι τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς Ος'. ὀλυμπιάδος ἐπῆλθεν αὐτῷ ὁ θάνατος. Ἀλλ' ἂν ὁ Ἀνακρέων ἐγεννήθη περὶ τὴν Ν'. ὀλυμπιάδα, δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ συμφωνήσωμεν πρὸς τοὺς συγγραφεῖς τῆς Καθολικῆς Βιογραφίας, λέγοντας ὅτι ἤκμαζε περὶ τὴν ΟΑ'. καὶ ΟΒ'. ὀλυμπιάδα, κατὰ τὰς τελευταίας τουτέστιν αὐτοῦ ἡμέρας. Εἰς τὸ παχυλώτατον δὲ τοῦτο ἁμάρτημα ὑπέπεσαν πρὸ αὐτῶν καὶ ἡ Δασιέρος καὶ ὁ Λογγέπετρος, παραδεχθέντες ὡς ἀληθὲς καὶ ἀναμφίριστον ὅτι ὁ Ἀνακρέων ἔζη πρὸ Χριστοῦ 500 περίπου ἔτη, διότι διέτριψε παρὰ τῷ Ἱππάρχῳ, οὗτινος ἀδελφὸς ὑπῆρξεν Ἱππίας ὁ παροτρύνας τὸν Δαρεῖον εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Ἀθηναίων τῇ ΟΒ'. ὀλυμπιάδι, τοὐθ' ὅπερ ἴσον πρὸς τὰ 500 πρὸ Χριστοῦ ἔτη. Ἀλλ' ἔλαθεν ὅμως αὐτοὺς ὅτι καὶ ὁ Ἱππίας αὐτὸς μετῆλθεν ἐπὶ τέσσαρα ἔτη τὴν τυραννίαν ἐν Ἀθήναις, εἶτα δὲ περιενόστησεν ἐπ' ἄλλα εἴκοσι· καὶ οὕτω λοιπὸν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἱππάρχου μέχρι τῆς Περσικῆς ἐκστρατείας διῆλθον τέσσαρα καὶ εἴκοσιν ὅλα ἔτη. Οὐδ' ἄξιον παραδρομῆς ὑπάρχει ἐν τῇ λεπτομερεῖ ταύτῃ ἐρεύνῃ σπουδαῖόν τι χωρίον Ἡρακλείδου τοῦ Ποντικοῦ, φερόμενον ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου, ὅτι ὁ Ἀνακρέων ποίησίν τινα κατὰ τοῦ Ἀρτέμωνος ἔγραψε πολλαῖς ἔμπροσθεν ἡλικίαις τοῦ πολέμου καὶ τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Περικλέους περὶ τὴν Σάμον (43). Ἐπειδὴ ἄρα τὰ γεγονότα ταῦτα ἔλαβον χώραν ἐπὶ τοῦ τέλους τῆς ΠΔ'. ὀλυμπιάδος, αἱ πολλαὶ ἐκεῖναι ἡλικίαι δὲν συνίστανται βεβαίως ἐκ τεσσαράκοντα καὶ τεσσάρων ἐτῶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ μακροχρονιωτέρου διαστήματος, ὅπερ μεταξὺ ταύτης καὶ τῶν ὑφ' ἡμῶν τεθεισῶν ἐποχῶν παρεντίθεται.

Ἀλλ' εἰς τοὺς ὑπολογισμοὺς τούτους δι' ὧν χρείᾳ τινι πιθανότητος προτιθέμεθα ν' ἀναγάγωμεν εἰς προγενεστέραν τινὰ ἐποχὴν τὴν γένεσιν τοῦ Ἀνακρέοντος, δύνανται ἴσως ν' ἀντιπαραβληθῶσιν ἐπιγράμματά τινα, κοσμούμενα διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἀναφέροντα δὲ τὸν Αἰσχύλον καὶ τὸν Σοφοκλῆν, τὸν Ἀναξαγόραν καὶ τὸν Μύρωνα. Ἀπαντῶμεν ὅμως ὅτι μεγάλως διστάζόντων τῶν κριτικῶν ὅπως ἀναγνωρίσωσιν αὐτὰ ὡς γνήσια τοῦ Τηΐου ποιητοῦ προϊόντα, εἰ καὶ πνέουσιν ἀρχαίας τινὸς καὶ Ἑλληνικῆς ἀφελείας, οὐδὲν δύναναι ἐξ αὐτῶν νὰ προκύψῃ τὸ ἐπισφραγίζον ἢ ἀντικρούον τὴν ὑφ' ἡμῶν γενομένην ὑπόθεσιν. Ἐπὶ τούτοις δὲ βουλόμεθα νὰ φέρωμεν καὶ τοὺς ἑξῆς λόγους·

Τὸ ἐπίγραμμα, ὅπερ ὑμνεῖ τὴν δεινότητα τοῦ Σοφοκλέους εἰς τὴν δραματικὴν τέχνην, εἶναι βεβαίως νόθον· διότι καθ' ὁποιανδήποτε καὶ ἂν διατεθῶσι χρονολογικὴν τάξιν τὰ περὶ τοῦ Ἀνακρέοντος, θέλει πάντοτε προκύψῃ ὅτι οὐκέτι ζῶν ὑπῆρχε καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἀθηναῖος ἐκομίσατο τὸν πρῶτον στέφανον εἰς τοὺς τραγικοὺς ἀγῶνας, τουθ' ὅπερ ἐγένετο τὸ ἔτος γ'. τῆς ΟΖ'. ὀλυμπιάδος, ὃ καὶ προηγεῖται τοῦ θανάτου τοῦ Σιμωνίδου, τιμήσαντος τὸν ἡμέτερον ποιητὴν δι' ἐπιγραμμάτων. Τούτου δὲ δοθέντος, μέγα δὲν φέρουσι κώλυμα τὰ λοιπὰ τῶν ἐπιγραμμάτων. Ναὶ μὲν μνημονεύουσι Ναυκράτου τινός, υἱοῦ Αἰσχύλου· ἀλλὰ τίς βέβαιοῖ ὅτι τὸν ἡγεμόνα τῶν τραγικῶν αἰνίττονται; Τοὐναντίον εἰς στίχους, φέροντας εὐχὴν πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα, δὲν ὤφειλεν ἀναγκαίως νὰ παρακολουθήσῃ πλησίον τοῦ ὀνόματος ἡ γενικὴ ἐκείνη, ἡ ἐκφράζουσα τὴν εὔκλειαν τοῦ γεννήτορος καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἐπὶ τοῦ υἱοῦ ἀντανακλῶσαν δόξαν; Οὐδὲν ὅμως τὸ κωλύον, ὑπολαμβάνει ὁ Ἰακώβσιος, ὅπως ὁ Αἰσχύλος οὗτος μὴ ἦναι ὁ τραγῳδός, διότι οὐδεὶς αὐτοῦ γόνος ἀναφέρεται ἀλλαχοῦ. Οὐδαμῶς· ἔσχε μάλιστα δύο υἱούς, τὸν Εὐφορίωνα καὶ τὸν Βίωνα, ποιητὰς καὶ τούτους. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, ὁ Αἰσχύλος, γεννηθεὶς τὴν ΞΓ'., ἠδύνατο νὰ ἦναι πατὴρ ζῶντος ἔτι τοῦ Ἀνακρέοντος. Ἔρχεται ἔπειτα Ἀναξαγόρας ὁ γλύπτης· τὸ ὄνομα δὲ καὶ τὸ ἐπάγγελμα ἐμφαίνουσιν ἄνδρα Αἰγηνίτην, ποιήσαντα τὸν ἀνδριάντα τοῦ Διὸς ἀναλώμασι τῶν ἐν Πλαταιαῖς κατὰ τοῦ Μαρδονίου ἀγωνισθέντων λαῶν (44). Ἀλλ' ὁ Μαρδόνιος, προσεπιφέρουσιν ἄλλοι, ἡττήθη κατὰ τὴν ΟΒ'. ὀλυμπιάδα; Καὶ τί ἐκ τούτου; τὸ ἐπίγραμμα ἤθελε τὸ πολὺ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Ζεὺς δὲν ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πρώτων ἔργων ἐκείνου τοῦ τεχνίτου. Ἐπὶ τέλους δὲ πῶς ποτε ὁ Ἀνακρέων συμβουλεύει τὸν βουκόλον νὰ βόσκῃ μακρὰν τὴν ἀγέλην, μὴ τὴν δάμαλιν τοῦ Μύρωνος, ὡς ἔμπνουν, μετὰ τῶν βοῶν συνεξελάσῃ, καὶ πῶς λέγει ὅτι δὲν ἦτο χυτὴ, ἀλλ' ὑπὸ γήρατος ἐχαλκώθη, ἀφ' οὗ καὶ ὁ Μύρων αὐτός, κατὰ τὴν αὐθεντίαν τοῦ Πλινίου ἤκμαζεν ἐπὶ τῆς ΠΖ'. ὀλυμπιάδος; Καὶ τῇ ἀληθείᾳ μετὰ δυσαρεσκείας ἠθέλομεν ἴσως βιασθῇ νὰ ἀφαιρέσωμεν τῷ ἡμετέρῳ ποιητῇ τοὺς τελευταίους τούτους καὶ χαριεστάτους στίχους, εἰ μὴ δυνατὸν ἦτο ν' ἀποφανθῶμεν μετὰ

(42) Fasti Attici p. 1.. — Chrod. d' Hérod — Anth. T. XIII Catal. Poet. p. 824.

(43) Βίον Περικλέους.

(44) Παυσαν. Ἠλιακ. Α'.

τοῦ Οὐΐγκελμάννου ὅτι κατὰ λάθος κατεβίβασεν ὁ Λατῖνος συγγραφεὺς τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀνδριάντος ἐκείνου, καὶ ὅτι ὁ πεποιηκὼς αὐτὸν ἐδοξάζετο 20 ἔμπροσθεν καὶ 7 ὀλυμπιάδων (45).

Ἀλλ' ἀφ' οὗ ἅπαξ ἐνεπλέχθημεν εἰς τὴν ἀκανθώδη ταύτην τῆς χρονολογίας ὁδὸν, καλὸν ἔσται, ὅπως ἐξέλθωμεν, νὰ ἐπιληφθῶμεν ἐπὶ μικρὸν καὶ τῶν πρὸς τὴν Σαπφὼ ἐρώτων τοῦ Ἀνακρέοντος.

Ἑρμησιάναξ ὁ Κολοφώνιος, καὶ ὄχι Δίφιλος ὁ κωμῳδοποιὸς, καθὼς ἀποφαίνεται ἀπατωμένη ἡ Δασιέρος, τῇ Λεοντίῳ αὐτοῦ ποιούμενος ἐν τῷ τρίτῳ τῶν Ἐλεγειακῶν τὸν κατάλογον τῶν ποιητῶν, ὅσοι ἐφλέγησαν ὑπὸ ἐρωτικοῦ καύματος, προστίθησιν ὅτι ὁ Ἀλκαῖος, στρέφων τὴν φόρμιγγα πρὸς τὴν Σαπφὼ, ἠρᾶτο τῆς φωνῆς τῆς ἀηδόνος, ὅπως διὰ τῆς πολυφραδίας τῶν ὕμνων ἀλγύνῃ τὸν Τήϊον ποιητήν· διότι ὁ μελίρρυτος Ἀνακρέων συνώδευσε καὶ αὐτὸς τὴν Σαπφὼ, ὅτε ἐστολισμένη ἤρχετο ἐν τῷ μέσῳ τῶν χορῶν τῶν Λεσβιάδων, καὶ ὁτὲ μὲν καταλείπων τὴν Σάμον, ὁτὲ δὲ αὐτὴν τὴν οἰνηρὰν πατρίδα, κεκλιμένην ὑπὸ τῷ πολεμίῳ δόρει, ἐφοίτα εἰς Λέσβον τὴν εὔοινον, πολλάκις δὲ εἰσέβλεπε τὸ Λέκτον ἀκρωτήριον ἀπέναντι τοῦ Αἰολικοῦ πελάγους (46). Ὁ Ἑρμησιάναξ ὅμως, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Ἀθηναίου, παίζει ὡς ποιητὴς περὶ τούτου τοῦ ἔρωτος, διότι ἡ Σαπφὼ μὲν ἤκμαζεν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλυάττου, ὁ Ἀνακρέων δὲ τοῦ Κύρου καὶ τοῦ Πολυκράτους ἐχόντων τὴν ἀρχήν.

Τῶν ἐναντίων τούτων γνωμῶν ὁ Βαῦλος ἀκολουθεῖ τὴν νεωτέραν· καίτοι δὲ μὴ ἀναδεικνύει, κατὰ μίμησιν τῆς Δασιέρου, τὴν Λεσβίαν μοῦσαν ἀπέχουσαν τοῦ Ἀνακρέοντος μίαν ἑκατονταετηρίδα, οὐχ ἧττον ὅμως κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς αὐτοῦ γυνὴ φημιζομένη τὴν ΜΒ'. ἢ ΜΔ'. ὀλυμπιάδα, μόνον ὑπέργηρως ἠδύνατο νὰ γνωρίσῃ τὸν ἡμέτερον ποιητὴν, ἐν ᾧ ἀπεναντίας ἐξάγεται ἐκ τοῦ Ὀβιδίου ὅτι ἀκμαία ἔτι τὴν ἡλικίαν ἐπήδησε τὸ ἀπαίσιον ἅλμα (47). Ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ Κράμερ ἐν τῇ μικρᾷ ἐκείνῃ πραγματείᾳ, ἣν ἐπίτηδες συνέθηκεν ὅπως ἀποδείξῃ ἀμφοτέρους ὁμήλικας, τῇ αὐθεντίᾳ τοῦ αὐτοῦ Ὀβιδίου καὶ δι' ἐπιπροσθέτων ἐπιχειρημάτων πειρᾶται νὰ θέσῃ ὡς βέβαιον ὅτι ἡ Σαπφὼ, προελθοῦσα εἰς τὸ τεσσαρακοστὸν ἤδη τῆς ἡλικίας ἔτος καὶ βαθέως φέρουσα τὴν περιφρόνησιν τοῦ Φάωνος, ἐλεεινῶς ἔθετο ἐν Λευκάδι πέρας εἴς τε τὴν μανίαν καὶ τὴν ζωὴν αὐτῆς. Ἀλλ' ὀλίγον χρόνον, καὶ πολὺ ἴσως ὀλιγώτερον τοῦ χρήζοντος αὐτῷ, κερδαίνει εἰς τὴν συζήτησιν. Ἐκτὸς δὲ τούτου αἱ γνωματεύσεις αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Βαύλου στηρίζονται ἐπὶ βάσεως ἀσθενοῦς οἵα ἡ τοῦ Ὀβιδίου, ὅστις, οὐδόλως παραβιάζων τὸ πιστευτὸν, ἀλλὰ τῇ ἐλευθερίᾳ τῆς τέχνης αὑτοῦ χρώμενος, ὁμοῦ συνεχώνευσε καὶ συνέπλεξε τὰς πράξεις δύο διαφόρων Σαπφῶν, Λεσβίων ἀμφοτέρων, ἀλλὰ τῆς μὲν ἑταίρας καὶ ἐξ Ἐρεσσοῦ, τῆς δὲ ποιητρίας καὶ ἐκ Μιτυλήνης. Ἀπὸ τῶν λόγων ὅμως τοῦ Ἑρμησιάνακτος εἰκάζεται ὅτι ὁ Ἀνακρέων ἔρωτι τῆς Σαπφοῦς ἐφλέγετο κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην τῶν χρόνων, ἐν ᾗ οἱ Πέρσαι μὲν ὑπεδούλωσαν τὴν Τέων, ὁ δὲ Πολυκράτης ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ εἶχε τὴν Σάμον, μεταξὺ τῆς ΝΘ'. τουτέστι καὶ τῆς ΟΓ'. ὀλυμπιάδος. Τίνι τρόπῳ λοιπὸν ἡ Σαπφὼ, περιβόητος ἤδη κατὰ τὴν ΜΒ'. ὀλυμπιάδα, ὡς θέλει ὁ Σουΐδας, ἢ τὴν ΜΔ'. καθὰ ἀποφαίνεται ὁ Εὐσέβιος, ἠδύνατο ν' ἀγαπᾶται οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ νὰ ζῇ μετὰ ἑβδομήκοντα ἢ ὀγδοήκοντα ἔτη; Ἀλλὰ πράττουσιν ἴσως ὀρθότερον ὁ Λαρχῆρος καὶ ὁ Οὐϊτκόντης (48) θέτοντες ἐπὶ τῶν Ὀλυμπιάδων ἐκείνων τὴν γέννησιν μᾶλλον ἢ τὴν φήμην αὐτῆς; Νέαι ὅμως καὶ ἀντιμαχόμεναι ἀμφιβολίαι ἤθελον τότε ἐγερθῇ ἀπὸ μιᾶς τῶν ἐποχῶν τοῦ χρονικοῦ τῆς Πάρου, καὶ οὕτως ἠθέλομεν βιασθῇ ν' ἀσπασθῶμεν τὰς γνώμας τοῦ Ἀθηναίου καὶ τοῦ Βαύλου, εἰ μὴ ὁ Ἡρόδοτος ἤρχετο εἰς βοήθειαν ἡμῶν. Καὶ διηγεῖται ὄντως ὁ ἱστορικὸς οὗτος ὅτι ἡ Ῥοδῶπις, γυνὴ ἐκ Θράκης, ἤχθη εἰς Αἴγυπτον ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀμάσιος ὑπὸ Ξάνθου τοῦ Σαμίου, εἶτα δὲ ἠλευθερώθη ἀντὶ μεγάλων χρημάτων ὑπὸ Χαράξου τοῦ υἱοῦ τοῦ Σκαμανδρωνύμου καὶ ἀδελφοῦ τῆς Σαπφοῦς. Ἐλευθερωθεῖσα δὲ, κατέμεινεν ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ἐργαζομένη ἀπὸ τοῦ σώματος, ἐγένετο λίαν ἐπαφρόδιτος καὶ ἐκτήσατο μέγαν πλοῦτον, ἄχρις οὗ ὁ Χάραξος ἐκομίσατο αὐτὴν εἰς Μυτιλήνην, ἀνθ' ὅτου καὶ ἡ Σαπφὼ ἐν μέλει πολλὰ κατεκερτόμησεν αὐτόν (49). Ἀνέβη δ' εἰς τὸν θρόνον ὁ Ἄμασις τὸ ἔτος δεύτερον τῆς ΝΒ'. ὀλυμπιάδος, τοῦθ' ὅπερ μᾶς ἀπομακρύνει τῶν ὑπολογισμῶν τοῦ Εὐσεβίου καὶ τοῦ Σουΐδα περὶ τὰ τεσσαράκοντα ἔτη. Καὶ μετὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἴσως χρόνος τις παρῆλθεν ἕως οὗ ὁ βασιλεὺς ἐχαρίσατο τοὺς Ἕλληνας, παραχωρῶν αὐτοῖς προνόμια καὶ ἀτελείας ἐν Ναυκράτει, ὅπου ὁ Χάραξος οἶνον πρὸς ἐμπορίαν συνείθιζε νὰ φέρῃ ἐκ τῆς Λέσβου (50), ἡ Ῥοδῶπις δ' ἐγένετο κλεινὴ διὰ τὸ κάλλος. Ἂν δὲ προσθέσωμεν τὸν ἀναγκαῖον ταύτῃ καιρὸν πρὸς ἀπόκτησιν ἀφθόνου πλούτου, ἂν σημειώσωμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου τιθέμενα τρόπον τινὰ διαλείμματα διὰ τῶν λέξεων *πολλὰ κατεκερτόμησεν* ἐν μέλει ἡ Σαπφὼ τὸν ἀδελφὸν, καὶ ἂν ἀφήσωμεν νὰ παρέλθωσιν ἔτη τινὰ μετὰ τὰ διαλείμματα ταῦτα, θέλομεν εὐκόλως καταντήσῃ εἰς τὴν ἐποχὴν τὴν ἀπεικαζομένην ὑπὸ τοῦ Ἑρμησιάνακτος, καὶ θέλομεν εὕρει τὸν Ἀνακρέοντα ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Πολυκράτους, φίλου καὶ ξένου τοῦ Αἰγυπτίου βασιλέως. Μάλιστα δὲ, εἰ μὴ περιφρονοῦμεν τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τοῦ Ὀβιδίου, μανθάνομεν ἐξ αὐτῶν ὅτι ἡ Σαπφὼ ἐπέζησε χρόνον πολὺν μετὰ τὸν ἔρωτα τοῦ Χαράξου πρὸς τὴν Ῥοδῶπιν, διότι παραπονεῖται ὅτι, λαβὼν ὑπὸ ματαιοφροσύνης βλάβην καὶ ἐντροπὴν, ἐπεδόθη εἰς τὴν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἐργασίαν ἵνα ἀ-

(45) Tratt. Prel. dei mon. ined. libr, 4.
(46) Ἀθήν. ΙΓ'.
(47) Diction. ἄρθρ. Sapho.

(48) Chron. d'Hérod.—Icon. T. A'. part. I. p. 69.
(49) Βιβλ. Β'.
(50) Στράβων Β. 15.

νκτήσῃ τὰ εἰς ἐρωμένην τοσοῦτον χαμερπῆ ἀναξίως δαπανηθέντα καὶ ἀπολεσθέντα ἀγαθά. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, μεγάλην ἐγὼ ἀπονέμω βαρύτητα εἰς τὴν αὐθεντίαν τοῦ Ἡροδότου, ὅστις τὰ περὶ τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ἔγραφεν ἐν ὄψει πάντων τῶν Ἑλλήνων. Καὶ δὲν ὀφείλω νὰ παραδράμω ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Ἑρμησιάνακτος ἀποφαινόμενα ἐπιβεβαιοῦνται πλαγίως τε καὶ θετικῶς ὑπὸ Διφίλου τοῦ κωμῳδοποιοῦ καὶ Χαμαιλέοντος τοῦ Ποντικοῦ· διότι ὁ πρῶτος μὲν ἐν δράματι ἐπιγραφομένῳ *Σαπφὼ* ποιεῖ ἐραστὴν αὐτῆς τὸν Ἱππώνακτα, ποιητὴν ἀκμάσαντα κατὰ τὰ μάρμαρα τῆς Ὀξωνίας περὶ τοὺς χρόνους τῆς ἁλώσεως τῶν Σάρδεων καὶ τοῦ Κροίσου, ὁ δεύτερος δὲ ἀνέφερε στίχους τινὰς λέγοντας ὅτι Ἔρως ὁ χρυσοκόμης, βάλλων τῇ πορφυρᾷ σφαίρᾳ καὶ διαφοροτρόπως θωπεύων τὸν Ἀνακρέοντα, προὐκάλει αὐτὸν ἵνα συμπαίξωσιν, ἡ δὲ ἀπὸ τῆς εὐκτίστου Λέσβου, ἄλλου φλεγομένη, κατεμέμφετο τὴν λευκήν του κόμην. Ἡ Σαπφὼ δὲ πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνετο· ὦ χρυσόθρονε Μοῦσα, ἐκεῖνον τὸν ὕμνον ἐδίδαξας ἀπὸ τῆς καλλιγύναικος καὶ ἐνδόξου χώρας, ὃν ᾄδει τερπνῶς ὁ περικλεὴς Τήϊος πρεσβύτης (51). Ἀλλὰ καὶ οἱ στίχοι οὗτοι ὑποβολιμαῖοι νομίζονται ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου, εὐκόλως δὲ ἡμεῖς ἀποδεχόμεθα τὸ ὑπ' αὐτοῦ πρεσβευόμενον· καὶ ὄχι καθὸ βουλόμενοι νὰ ἐπιφέρωμεν κρίσιν τοῦ ὕφους εἰς τὸ ὁποῖον ἐγράφησαν, ἀλλὰ διότι ἐξ αὐτῶν προκύπτει ὅτι ὁ Ἀνακρέων ἐγεννήθη πρὸ τῆς Σαπφοῦς. Ναὶ μὲν ἀληθὲς ὅτι εἰς αὐτὸν ἀποδίδεται λείψανον, ἀποκαλοῦν τὴν Λεσβίαν

« ἀδυφῶνον παρθένον »,

ἕνεκεν ὅμως τῶν προηγουμένων ὑπολογισμῶν καὶ τῆς αὐθεντίας τοῦ Παυσανίου καὶ τοῦ Διονυσίου (52) ἀλλὰ ἐπαγόμεθα νὰ συμπεράνωμεν, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ παρατηρεῖται ὅτι οἱ τυχὸν μνημονεύσαντες σχεδὸν πάντοτε ὁμοῦ τῶν δύο ποιητῶν προτάττουσι τοῦ Ἀνακρέοντος τὴν Σαπφώ. Ἀλλὰ γινώσκω ὅμως ὅτι ἡ διαφορὰ αὕτη αἴρεται ὁλοτελῶς ὑπὸ τοῦ Κράμερ, διαγράφοντος τὸν χρονολογικὸν πίνακα, ἐν ᾧ ὁρίζει μὲν τὸν ποιητὴν γεννηθέντα τῇ ΛΕ'. τῶν ὀλυμπιάδων καὶ Ε'. πρὸ τῆς Σαπφοῦς, εἶτα δὲ αὐθαιρέτως τίθησι τὰ κατ' αὐτόν, καὶ ἐπὶ τέλους φέρει αὐτὸν εἰς τὸν τάφον μεταξὺ τῆς ΝΖ'. καὶ ΝΗ'. ὀλυμπιάδος. Πλὴν διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ἡμετέρας ἐναντιώσεως κακῶς ἠθέλομεν δαπανήσῃ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, οὗτινος τερπνοτέραν χρῆσιν ἐντέλλεται ὁ ποιητής· ἀρκεσθῶμεν δὲ εἰς τὴν παρατήρησιν ὅτι πιστεύοντές τον ἠθέλομεν καταντήσῃ ἀποδεχόμενοι ὡς ψευδῆ τὰ ὀλίγα, ὅσα περὶ τοῦ Ἀνακρέοντος μαρτυροῦσιν ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Πλάτων, ὁ Στράβων καὶ ὁ Αἰλιανός, οἵτινες τὴν εἰς Ἄβδηρα, Σάμον καὶ Ἀθήνας ἄφιξίν του θέτουσι περὶ μεταγενεστέρας ἐποχὰς ἐκείνης, καθ' ἣν ὁ Κράμερ πλάττει αὐτὸν τεθνεῶτα. Ἀπαξιωσάτω λοιπὸν ἡ κριτικὴ νὰ ὑψώσῃ τὴν φωνὴν ὅπως ἐξεγείρῃ τοῦτον ἀπὸ τῶν ὀνείρων του, οὐδὲν δὲ ἧττον χαίρειν. εἴπωμεν τῷ Βαρνετίῳ, ὅστις παρὰ φύσιν καὶ παρὰ λόγον ποιεῖ τὴν Σαπφὼ μὲν νεωτέραν τοῦ Ἀνακρέοντος πέντε καὶ δέκα ἐτῶν, ἐκεῖνον δ' ὑποτίθησιν ἐρωμένον αὐτῆς κατὰ τὸ τεσσαρακοστὸν τῆς ἡλικίας ἔτος.

Ἀλλ' οἱ πρὸς τὴν Εὐρυπύλην ἔρωτες τοῦ Ἀνακρέοντος δὲν εἶναι ἀβέβαιοι ὅσον καὶ οἱ πρὸς τὴν Σαπφώ. Καὶ τίς μὲν ἦτο αὕτη βεβαίως ἀγνοοῦμεν, ἐδοξάσθη ὅμως ἐπ' αὐτοῦ (53), καθὸ δὲ ἔχουσαν τὴν κόμην ξανθὴν ὑπολαμβάνομεν αὐτὴν διάφορον τῆς ἄλλης αὐτοῦ φίλης, ἧς αἱ ἁπαλαὶ καὶ μελαναὶ τρίχες τῆς κεφαλῆς συσταίνουσι τὴν πρώτην τῶν καλλονῶν, ὅσας ἐν τῇ Κ'. ᾠδῇ περιγράφει τῷ Ῥοδίῳ ζωγράφῳ. Εἰς τὸ πάθος ὅμως τοῦτο ἀντεραστὴν εἶχε τὸν Ἀρτέμωνα, βαρυαλγῶν δὲ ὑπὸ ζηλοτυπίας, ἀναξίως τῆς τε ἀθωότητος καὶ τῆς ἀφελείας τοῦ τρόπου του ἔγραψε στίχους, ἐν οἷς φαίνεται ὡσανεὶ περιερπομένη ἡ χολὴ δι' ἧς, ἵνα μεταχειρισθῶ τὰς ἰδίας αὐτοῦ λέξεις, ὁ Ἔρως ἔβαπτε τὰς αἰχίδας τῶν βελῶν. Ὅθεν παριστᾷ τὸν Ἀρτέμωνα τοῦτον *Περιφόρητον* ὑπ' αὐτοῦ ἐπονομαζόμενον, ὡς ἄνθρωπον ὅστις, καταλιπὼν ἀγνοῶ ὑπό τίνος τύχης τὰ ῥάκη καὶ τὰ χαμαιτυπεῖα, ἐξεκύλισε τὴν αἰσχρὰν καὶ ἀθλίαν αὐτοῦ ζωὴν εἰς τὴν τρυφήν· περιήρχετο δὲ φορῶν ἐνωτίδας καὶ σκιαδίσκην ἐλεφαντίνην, ὡς γυνὴ (54). Τοῦτο δὲ ἐπιμαρτυρεῖται καὶ ὑπὸ Ἡρακλείδου τοῦ Ποντικοῦ παρὰ Πλουτάρχῳ (55), λέγοντος ὅτι ὁ Ἀρτέμων ἦτο μηχανικὸς ἐκ Κλαζομενῶν, ἀνὴρ τρυφερὸς καὶ μαλακός, καταπτοούμενος πρὸς τὸν παραμικρὸν φόβον, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μὲν οἴκοι καθέζων· δύο δὲ ὑπηρέται ἐβάστων ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀσπίδα χαλκῆν ὅπως μηδὲν πέσῃ ἐκ τῶν ἄνωθεν· ἐὰν δὲ κατὰ τύχην ἐβιάζετο νὰ προέλθῃ τῆς οἰκίας, ἐκομίζετο ἐν κλινιδίῳ κεκλιμένῳ παρὰ τὴν γῆν αὐτήν. Μάλιστα δὲ προσεπιφέρων ὁ Ἡρακλείδης ὅτι ἐντεῦθεν ὠνομάσθη Περιφόρητος, προσάγει τὴν αὐθεντίαν τοῦ Ἀνακρέοντος εἰς ἀνασκευὴν τοῦ Ἐφόρου, γράψαντος ὅτι ἔζη μὲν βραδύτερον, Περιφόρητος δὲ ὠνομάσθη καθότι, χωλὸς ὢν καὶ βοηθῶν τῷ Περικλεῖ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Σάμου, προσεκομίζετο ἐπὶ φορείου πρὸς τὰ κατεπείγοντα τῶν ἔργων· τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐγὼ νομίζω ἀληθέστερον.

Ἀλλ' ἵνα ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν Εὐρυπύλην, ἐὰν ὑπὲρ τὰς λοιπὰς ἁπάσας αὕτη ἡνιόχευσε τῆς καρδίας τοῦ Ἀνακρέοντος, τοῦτο ἴσως αἰνίττεται διὰ τοῦ ὀνείρου, καθ' ὃ τῷ ἐφαίνετο ὅτι ἔτρεχε πτέρυγας φέρων, ὁ Ἔρως δ' ἔχων μόλυβδον περὶ τοῖς ποδίσκοις ἐδίωκε καὶ κατελάμβανεν αὐτόν. Καὶ τί σημαίνει τὸ ὄναρ; ἐρωτᾷ καθ' ἑαυτόν·

« Δοκέω δ' ἔγωγε, πολλοῖς
ἐν ἔρωσί με πλακέντα,
διολισθαίνειν ἐν ἄλλοις,
ἐνὶ τῷδε συνδεθῆναι. »

(51) Ἀθήν. ΙΓ'. ἄνωτ.

(52) Ἀττ. Α. — περὶ συνθέσεως ὀνομάτων.

(53) Ἀντίπ. Σιδ. ἐπίγραμ.

(54) Ἀθήν. ΙΒ.

(55) Βίον Περικλέους.

Οὕτως ἡ ἐνόρασις ἁρμοδίως ἐξηγεῖται. Οὐχ ἧττον τινὲς παραδοξοφανῶς πως ἐντεῦθεν ἐξήγαγον ἐπαρκῆ λόγον ὅπως ὑποθέσωσι τὸν ποιητὴν ἀργὰ νυμφευθέντα μετὰ προβεβηκυίας γυναικός. Ἀλλ' ὀρθοτέρα ἡ εἰκασία τῆς Δασιέρου ὅτι ἀνὴρ ἔκδοτος εἰς τὴν εὐφροσύνην οὐδέποτε ὑπεβλήθη εἰς τὸν γαμήλιον ζυγόν. Ἄλλως τε τίς δύναται περὶ τῶν ἐρώτων τοῦ Ἀνακρέοντος προσηκόντως νὰ εἴπῃ; τίς ποτε δύναται νὰ εὕρῃ τὰ κύματα τῆς ὅλης θαλάσσης καὶ τὰ φύλλα πάντα τῶν δένδρων; Τί ἄλλο εἶναι ἡ ποίησίς του ἢ ἀδιάκοπος πρὸς τὸν Ἔρωτα ὑπηρεσία; πῶς δὲ νὰ ἐπαναλάβῃ τις τοσούτους ἔρωτας, οἵτινες ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ πλέκουσιν ἀεὶ τὰς καλιάς;

Οὐδὲν ἧττον ὅμως πρέπει πᾶς τις ν' ἀναγνωρίσῃ ὅτι μεγάλως διαφέρουσι τὰ πραγματικὰ ἤθη καὶ ὁ βίος τοῦ Ἀνακρέοντος ἀπὸ τῶν ὅσα ἀσκήσεως χάριν λέγει καὶ παιδιᾶς. Ὁ Λεωνίδας καὶ ὁ Εὐμένης, ἀποβλέποντες ἴσως εἰς τὸν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηναίων ἱδρυθέντα ἀνδριάντα, παριστῶσιν αὐτὸν ἔχοντα κάθυγρα μὲν τὰ ὄμματα ἐκ τῆς ἀκολασίας, ἑλκομένην δὲ τὴν ἀμπεχόνην ἄχρι καὶ ἀστραγάλων καὶ τὸ σάνδαλον μονοζυγές, δέονται δὲ τοῦ Βάκχου ἵνα φυλάξῃ τὸν πρεσβύτην μὴ πέσῃ· ὁ Ἀντίπατρος καὶ ὁ Σιμωνίδης ἱκετεύουσιν ὅπως ὁ κισσὸς καὶ ἡ βοτρυόεσσα ἄμπελος θάλλωσιν ἐπὶ τοῦ τύμβου του καὶ σπονδαὶ οἴνου γίνωσιν εἰς τὰ ὀστᾶ του· σύμφωνα δὲ πρὸς αὐτοὺς καὶ ὁ Διοσκορίδης, ὁ Θεόκριτος, ὁ Μελέαγρος καὶ ἄλλοι περιγράφουσιν αὐτὸν κατὰ τοὺς διαφόρους ἐκείνους τρόπους, ὅσοι ἰδιάζουσι καὶ πρέπουσι μᾶλλον *τῷ συντρόφῳ τῆς φιλακρήτου ἁρμονίας καὶ τῷ ἀκορέστῳ πρέσβει ἀμφοτέρων ἐρώτων* (56). Ἀλλ', ἐπαναλαμβάνω, ἔχουσι πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν συγγραφέα καὶ ὄχι καθ' ἑαυτὸν τὸν ἄνδρα, διὸ καὶ ὀρθότερον ν' ἀποκληθῇ μετὰ τοῦ Κικέρωνος (57) ἡ ποίησις, οὐχὶ δὲ κατὰ τὸν Σουίδαν ἡ ζωὴ αὐτοῦ ὅλως ἐρωτική. Δὲν ἀρέσκει με ὅμως ἡ γνώμη τῶν εἰς ὑπεράσπισιν αὐτοῦ φερόντων τὴν αὐθεντίαν τοῦ Πλάτωνος, παρ' ᾧ ὀνόματι *σοφοῦ* τιμᾶται ὑπὸ τοῦ πάντων ἀνθρώπων σοφωτάτου (58)· διότι ἡ λέξις σοφὸς δεικνύει ὄχι τὸν ἐπ' ἀρετῇ ἀλλὰ τὸν ἐπὶ τῇ οἱαδήποτε ἐπαγγέλλεται τέχνῃ ἐξέχοντα. Δι' ἣν αἰτίαν καὶ Μάξιμος ὁ Τύριος, καλλύνων τὰς ἰδίας του διηγήσεις ἐκ τῶν νοημάτων τοῦ μεγάλου αὐτοῦ διδασκάλου, μεταποιεῖ τὸν σοφὸν Ἀνακρέοντα εἰς Τήϊον σοφιστὴν (59)· ὁ Ὅμηρος δὲ ἀποδίδει τὸ αὐτὸ ἐπίθετον σοφὸς εἰς σιδηρουργούς, καὶ ὁ ἡμέτερος δὲ μελῳδὸς εἰς ἅπαντας ἐν γένει τοὺς ποιητάς, ὁσάκις μνήμην περὶ αὐτῶν ποιεῖται ἐν ταῖς ᾠδαῖς. Οὐδ' ἕνεκα τούτου ὀφείλομεν αὖθις νὰ ἐπαναλάβωμεν τὴν λογοκρισίαν, δι' ἣν Δίδυμος ὁ γραμματικὸς ἐμπαίζεται ὑπὸ τοῦ Σενέκα, ἐὰν τουτέστιν ὁ Ἀνακρέων τῇ ἀκολασίᾳ μᾶλλον ἢ τῇ μέθῃ ὑπέκυψε (60)· διότι ἐὰν μὲν τὰ ὑπ' αὐτοῦ πραγματευόμενα ἀντικείμενα ἀξιοκατηγόρητον τὸν καθιστῶσι, τὴν κατηγορίαν ὅμως ταύτην κοινὴν ἔχει τοῖς λοιποῖς σχεδὸν ἅπασι τῶν ἀρχαίων ποιητῶν, οἵτινες περὶ τοῦ οἴνου, τοῦ θελκτηρίου τοῦ νοός, καὶ τῶν γυναικῶν λίαν ἐλευθέρως ἐπραγματεύθησαν καὶ περιπαθῶς. Τὰ ἱερὰ ἀξιώματα, ἅτινα διδάσκουσιν νὰ ἐπιβάλλωμεν πόνους καὶ ταλαιπωρίας εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν, ἵν' ἀνυψωθῶμεν εἰς τὴν ἐλπίδα ἀτελευτήτου εὐδαιμονίας, λίαν δυσχερῆ καὶ ταπεινὰ ἦσαν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες, ἀβέβαιοι ὄντες περὶ τοῦ μέλλοντος, πολὺ κρεῖσσον ἐνόμιζον εἰς ἀνακούφισιν τῆς ἀθλίας καὶ θνητῆς ἡμῶν καταστάσεως νὰ εὕδωσιν αἱ μέριμναι καὶ νὰ σιγῶσιν αἱ φροντίδες. Τίς δὲ τοσοῦτον ἐπαχθὴς κατήγορος, ὥστε νὰ προσαγάγῃ ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τῆς ἀρετῆς τὸν Ἀνακρέοντα καθὸ μεγάλως φημίζοντα τὴν ἀκρατοποσίαν του, ἐν ᾧ ὁ μετριόφρων Πλάτων, ἀπαγορεύων μὲν διὰ νόμων ὅπως οἱ παῖδες μηδὲ γευθῶσι τοῦ οἴνου, μετρίως δ' αὐτῷ χρῶνται οἱ εἰς τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν γενόμενοι, ἀλλ' εἶτα νομίζει αὐτὸν φάρμακον δωρηθὲν παρὰ τῶν θεῶν κατὰ τῆς χαλεπότητος τῶν γηραιῶν, ἵνα οἱ ὑπ' αὐτῆς βεβαρημένοι νεάσαντες σκεδάσωσι τὴν λύπην, μαλακυνθῇ δὲ αὐτῶν ἡ καρδία, μεταβάλλουσα τὴν ψυχρότητα εἰς ἐπιείκειαν, ὡς σίδηρος ἐπὶ τοῦ πυρός; Καὶ μάλιστα τίς δὲν καθορᾷ ὁλόκληρον τὸν χαρακτῆρα τῆς Τηΐου ποιήσεως ἐκπεφρασμένον καὶ ἐγκλειόμενον εἰς τοὺς ἑξῆς τοῦ Ὁμηρικοῦ Ὀδυσσέως λόγους;

« Οὐ γὰρ ἔγωγέ τι φημὶ τέλος χαριέστερον εἶναι
ἢ ὅταν εὐφροσύνη μὲν ἔχῃ κατὰ δῆμον ἅπαντα
δαιτυμόνες δ' ἀνὰ δώματ' ἀκουάζωνται ἀοιδοῦ,
ἥμενοι ἑξαίης, παρὰ δὲ πλήθωσι τράπεζαι
σίτου καὶ κρειῶν, μέθυ δ' ἐκ κρητῆρος ἀφύσσων
οἰνοχόος παρέχῃσι καὶ ἐγχείῃ δεπάεσσιν. »

Περὶ δὲ τοῦ ἔρωτος τοῦ Ἀνακρέοντος πρὸς τὰς νεανίδας, δὲν ἀξιῶ βεβαίως ὅτι ἀπεχώρησεν αὐτὸν τῆς ἡδονῆς τῶν αἰσθήσεων, οὐδ' ὅτι οὗτος τέρψις ἢ πάθη δὲν δύναται ἐν αὐτῷ νὰ ὀνομασθῇ, ἢ ὅτι ἐποίησεν αὐτὸν πτερωτόν, καθὼς ὁ Πλάτων, ἵνα πτήσῃ ὑπὲρ τὰ ἐπὶ γῆς. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο τὸ νὰ ὑποπτευθῶ περὶ τῶν ἐπαίνων, δι' ὧν ὕμνησε τοὺς νεανίας, ἄλλο τι παρὰ τὸ ἐπιθύμημα, τὸ ὁποῖον ἐμπνέει μὲν ἡ ἀρετή, ἐὰν δὲ ὑπὸ ἐγκρατείας εὐθύνηται, ἀρεστοτέραν τὴν καταδεικνύει ἐν χαριτοβρύτῳ σώματι καὶ καθιστᾷ τὴν ἐξωτερικὴν ὡραιότητα δύσμορφον σχεδὸν εἰς παραβολὴν τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ὑποκεκρυμμένης. Ἡ γλυκύτης, ἡ ἁγνότης καὶ ἡ ἱλαρότης, ὅσαι διαυγάζουσιν ἐν ταῖς ᾠδαῖς, τίνι ποτὲ τρόπῳ ἤθελον ἐν τῇ αὐτῇ ψυχῇ συνοικήσῃ μετὰ στυγεροῦ ἐλαττώματος, μετὰ βδελυρᾶς αἰσχρότητος; Πῶς δὲ ἄνθρωπος, διεφθαρμένος ὑπὸ μιαρῶν ἡδονῶν ἐξεμέτρησε δίς, ἵνα κατὰ τὸν Οὐαλέριον εἴπω, τὸ στάδιον τῆς ζωῆς; Ἴδιον τῆς κακίας τὸ κρύπτεσθαι, τῆς ἀθώας δὲ παιδιᾶς τὸ φανεροῦσθαι, καὶ συλλογιζόμενοι ὅτι ὁ Ἀνακρέων εἰς Ξανθίππους καὶ Κριτίας, νεανίσκους εὐγενεστάτης καταγωγῆς, ἀφιέ-

(56) Ἐπιγραμ. Ἀνθολογ.
(57) Τουσκ. Δ'. 33.
(53) Φαῖδρον.
(59) Λ. Η.
(60) Ἐπιστ. 38.

ρωσε στίχους, ἀδύνατον ν' ἀποφανθῶμεν ἄνευ ἀναιδείας ὅτι οἱ ἔρωτες αὐτοῦ δὲν ἐχαλιναγωγήθησαν ὑπὸ τῆς τιμιότητος. Ἀλλὰ περὶ τῆς ἁγνῆς προφυλακτικῆς καὶ παρθενικῆς ταύτης φιλίας, ἣν οἱ Ἕλληνες συνῆπτον χάριν εἰς τὰ θέλγητρα τῆς ὡραιότητος, οὐ τοῖς πᾶσι δέδοται λέγειν· πρὸς δὲ τὸν πραγματευόμενον ἀνάγκη νὰ ἀναπολήσωμεν τὸν νόμον τοῦ Σόλωνος, ὅστις ἀπηγόρευε μὲν τοῖς δούλοις νὰ ἐρῶνται τῶν παίδων, κατατάσσων δὲ τὸν ἔρωτα τοῦτον μεταξὺ τῶν ἐντιμοτέρων τοῦ βίου ἀσχολήσεων, παρώτρυνεν εἰς τὰ τοιαῦτα τοὺς ἐπαξίους, συνάμα δ' ἐκώλυε τοὺς ἀναξίους. Διὸ καὶ αὖθις ὁ φιλόσοφος τῆς Τύρου, ὑπερασπιζόμενος τὸν Σωκράτην κατὰ τῶν προσαπτόντων αὐτῷ διαβολὴν, βλαβερωτέραν τῶν ἐκτοξευθεισῶν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους, τοῦ Ἀνύτου καὶ τοῦ Μελίτου, καταλύει λέγων ὅτι οἱ ἔρωτες τοῦ παιδὸς τοῦ Σωφρονίσκου τοῦ αὐτοῦ εἰσιν ἤθους καὶ τρόπου πρὸς τοὺς τοῦ Τηΐου σοφιστοῦ· μεστὰ δὲ τούτου τὰ ᾄσματα ἐπαίνων πρὸς τοὺς ὡραίους, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀχώριστα ἁγνότητος καὶ αἰδημοσύνης. Διὸ καὶ ᾄδει·

» Ἔραμαί τοι συνηβᾷν
χαρίεν γὰρ ἔχεις ἦθος. »

καὶ αὖθις·

« Καλὸν εἶναι τῷ ἔρωτι τὰ δίκαια. »

Τέλος δέ που καὶ τὴν τέχνην του ἀπεκάλυψεν ὧδέ πως·

« Ἐμὲ γὰρ λόγων ἕκητι
οἱ παῖδες ἂν φιλοῖεν.
χαρίεντα μὲν γὰρ ᾄδω,
χαρίεντα δ' οἶδα λέξαι. »

Τίς λοιπὸν, ἀναφωνεῖ ὁ ἄρτι μνησθεὶς Πλατωνικὸς, τίς ὁ μεμφόμενος ἐραστὴν τοιοῦτον, πλὴν Τιμάρχου (61);

Συμπεράνωμεν ἄρα ὅτι ἡ ὅλη τοῦ Ἀνακρέοντος τέχνη καὶ πάντων ἴσως τῶν ποιητῶν διὰ τοῦ ἑξῆς μόνου στίχου του θαυμασίως ἑρμηνεύεται·

« Ἐρῶ τε δῆτα, κοὐκ ἐρῶ·
καὶ μαίνομαι, κοὐ μαίνομαι· »

εἴπωμεν δὲ μετὰ τοῦ Αἰλιανοῦ· « Μὴ γάρ τις ἡμῖν διαβαλλέτω πρὸς θεῶν τὸν ποιητὴν τὸν Τήϊον, μηδ' ἀκόλαστον εἶναι λεγέτω (62), » ἢ ἀρκεσθῶμεν μᾶλλον νὰ ἀποκαλέσωμεν αὐτὸν *ἄτοπον*, κατὰ τὸν Ἀθήναιον, διότι νήφων καὶ ἀγαθὸς ὢν, προσποιεῖται ὅμως, οὐκ οὔσης ἀνάγκης, ἐν τῷ γράφειν ἔκδοτος τῇ μέθῃ καὶ τῇ τρυφῇ (63).

Ἔγραψεν ὁ Ἀνακρέων πέντε βιβλία ποιήσεως. κατὰ τὸν Κρηναγόραν (64), διὸ καὶ βλέπομεν ὑπὸ τῶν γραμματικῶν ἀναφερόμενον ὁτὲ μὲν τὸ ἓν ὁτὲ δὲ τὸ ἄλλο. Ἀλλ' ὁ χρόνος, ὃν ἐπὶ ζωῆς ἐδάμασε διὰ τῆς εὐφροσύνης, ὡσανεὶ πρὸς ἐκδίκησιν μᾶς ἀφήρπασε τὰ πλεῖστα τῶν γλαφυρωτάτων αὐτοῦ ποιημάτων· ἢ ἀντὶ τοῦ χρόνου μᾶς ἀφήρπασεν αὐτὰ μᾶλλον ἡ ἄλογος τῶν ἐπισκόπων εὐλάβεια καὶ λοιπῶν ἱερέων, οἵτινες μετέπεισαν τοὺς ἀπρονοήτους τῆς Κωνσταντινουπόλεως Καίσαρας, συνειθισμένους ἤδη μόνον εἰς τὰς μοναρχικὰς ψαλμῳδίας, νὰ καταδικάσωσιν αὐτὰ εἰς τὸ πῦρ μετὰ τῶν τοῦ Ἀλκαίου, Σαπφοῦς, Ἠρίννης, Μιμνέρμου, Φιλήμονος, Μενάνδρου, Διφίλου, Ἀλεξίου, Ἀπολλοδώρου καὶ Βίωνος, διατεινόμενοι ὅτι ἐμπερικλείουσι σπέρματα φλεγμαίνοντα καὶ ἱκανὰ πρὸς ἀναβλάστησιν νωθρείας τε καὶ ἀκολασίας. Ταῦτα τοὐλάχιστον, ἀναμιμνησκόμενος ἴσως τῶν φιλολογικῶν ἐρίδων, ὅσαι ἐπήνεγκον τὸν τελευταῖον κλονισμὸν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν, ὁ ἐξόριστος Δημήτριος Χαλκοκονδύλης διηγεῖτο πρὸς Ἰωάννην τὸν ἐκ Μεδίκων, παῖδα ἔτι ὄντα, πρὸς αὐτὸν, ὅστις, ὑποδησάμενος ἀκολούθως τὰ σταυρόσημα πέδιλα, παραδείγματι λίαν διαφόρῳ καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Λέων ὁ Ι'., ἐνέπλησε τὰς ἀψῖδας τοῦ Οὐατικανοῦ διὰ τῶν γλυκυτάτων ἤχων καὶ τῶν ᾀσμάτων τοῦ Ἑλικῶνος (65).

Ποῖος δὲ καὶ πόσος ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπολεσθεισῶν τοῦ Ἀνακρέοντος ποιήσεων προκύπτει σαφῶς ἐντεῦθεν, διότι μεταξὺ τῶν παραλειπομένων λειψάνων, ὅσα συνέλεξαν ἄνδρες πολυμαθεῖς καὶ μεγάλην καταβαλόντες σπουδὴν εἰς ἀνεύρεσιν παντὸς στίχου καὶ λέξεως καὶ συλλαβῆς, οὐδαμοῦ μὲν ἀπαντᾶται τὸ ὄνομα τοῦ Ξανθίππου καὶ τοῦ Κριτίου, μόλις δὲ τὸ τοῦ Κλεοβούλου καὶ τοῦ Μεγιστέως καὶ τῆς Εὐρυπύλης. Πρὸς δὲ τούτοις τίς διὰ τῶν στίχων καὶ τῶν λειψάνων τούτων δύναται νὰ ἐπισφραγίσῃ τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων τοῦ Στράβωνος, ὅτι ἡ ποίησις τοῦ Ἀνακρέοντος πλήρης ἐστὶ τῆς περὶ τοῦ Πολυκράτους μνήμης; Οὐδὲ ἅπαξ ὁ ἡγεμὼν οὗτος μνημονεύεται· μόνον δὲ τοῦτο δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι εἰς τοὺς στίχους, ὅσους τῷ τυράννῳ ἀφιέρωσε, καταριθμητέοι ἐκεῖνοι, δι' ὧν ἀποκαλεῖ τὴν Σάμον προσφιλῆ εἰς τὰς Νύμφας, καὶ οἱ ἄλλοι τρεῖς δι' ὧν φαίνονται ἐνθυμιζόμεναι αἱ στάσεις, περὶ τῶν ὁποίων πραγματεύεται ἰδίως ὁ Ἡρόδοτος ἐν τῇ Θαλίᾳ.

Ἀλλὰ τὸ ναυάγιον τοῦτο, ἕνεκα τοῦ ὁποίου τοσαῦτα ποιήματα εἰσέτι ἐπιποθοῦμεν, καίτοι βαρύτατον, ἐλεύσεται ὅμως ἡμέρα, καθ' ἣν θέλει ἐπανορθωθῇ. Διότι ἂν ἡ τυραννία τῶν βαρβάρων ἢ κερδοσκόπος τις πολιτικὴ ἀντιποιεῖται τοῖς Ἕλλησιν ἡμῖν τὴν ἀπόλαυσιν τῆς μητρὸς ἐνδόξων πράξεων ἐλευθερίας καὶ τῶν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους διαβιβαζόντων αὐτὰς συγγραφέων, οὐ κατισχύσουσιν ὅμως ἵνα στερήσωσιν ἡμᾶς τῆς καθαρᾶς καὶ τερπνοτάτης αὔρας, τῆς φαιδρότητος καὶ τῆς ποικιλίας τῶν γαιῶν, τοῦ παντοτεινοῦ ἔαρος καὶ πανθ' ὅσων καθιστῶσι τὴν πατρίδα ἡμῶν εὐδαιμονεστάτην ὑπὲρ τὰς λοιπὰς ἁπάσας χώρας, διαχέουσι δ' ἐν τῷ πνεύματι τὸν ἐπιτόπιον ἐκεῖνον χαρακτῆρα καὶ τὴν θυμηδίαν, ἧς καὶ πνέουσι τὰ νεώτερα ἡμῶν ᾄσματα, ὀλίγου δεῖν ἔστιν ὅπου ἐξισούμενα τοῖς ἀρχαίοις.

(61) Α. Η'.
(62) Ποικιλ. Ἱστορ. Θ'. 9.
(63) Βιβλ. Ι'.
(64) Ἐπιγρ. ἐν τῇ Ἀνθολ.

(65) Π. Ἀλκύον. De Exilio.

Διηροῦντο τὰ βιβλία τοῦ Ἀνακρέοντος εἰς ἐλεγειακὰ, ἰάμβους, ὕμνους καὶ ἐπιγράμματα· ἰδιαιτέρως δὲ συνίσταντο ἐξ ᾀσμάτων τὰ ὁποῖα, ποηθέντα διὰ τὰ συμπόσια καὶ *παροίνια* ἢ *σκολιὰ* ὀνομαζόμενα, ἐλάμβανον τὴν ὕλην αὐτῶν ἐκ τοῦ Βάκχου ἢ τοῦ Ἔρωτος ἢ καὶ ἐξ ἀμφοτέρων. Τούτων δέ τινα περιεσώθησαν, ἃ καὶ πλεῖστοι κριτικοὶ πολλοὺς κόπους περὶ αὐτὰ κατέβαλον. Καὶ οἱ μὲν ἅπαντα θετικῶς τῷ Ἀνακρέοντι ἀπέδωκαν, εἰς τὰ πλεῖστα ὅμως αὐτῶν ἄλλοι παρὰ τὴν Τήϊον χάριν ἀνεγνώρισαν πρόσφατον μίμησιν (66). Ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν τοσούτων χρόνων, προκειμένου δὲ καὶ περὶ ἰδιώματος, οὗτινος ὄχι ὅλα τὰ ἐσωτερικὰ στοιχεῖα γινώσκονται ὑπὸ τῶν νεωτέρων, μάλιστα δὲ ξένων, δεῖται μεγάλης δεινότητος καὶ περισκέψεως εἰς τὸ κρίνειν, καὶ μὴ ἀποδέχεσθαι μὲν λίαν δουλικῶς τὴν αὐθεντίαν τῶν παλαιῶν κειμένων, λεπτολογεῖν δὲ ὑπὲρ τὸ δέον χάριν ἐπιδείξεως. Οὐδὲν ἧττον πᾶσα εὐαίσθητος ψυχὴ εὐκόλως αἰσθάνεται καὶ εἰς τὰς ἄχρις ἡμῶν περιελθούσας ταύτας ᾠδὰς ὑφ' οἵας περιχέονται ἀμβροσίας καὶ μέλιτος, βλέπει δὲ αὐθορμήτως αὐξάνοντα καὶ ἀείποτε θάλλοντα καὶ εὔοσμα τὰ καλλύνοντα αὐτὰς ἄνθη. Διαφοροτρόπως ᾄδων καὶ μετ' ἴσης πάντοτε χάριτος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου, οὐδὲν ἔχει ὁ Ἀνακρέων περιττὸν ἢ ἐπιτετηδευμένον ἢ κομπῶδες, θαυμάζεται δὲ μᾶλλον ἐπὶ τῇ εὐγενεῖ, ὡς εἰπεῖν, αὐτοῦ ἀφροντισίᾳ καὶ τῇ ἀτέχνῳ κομψότητι ἢ διὰ τὴν εὕρεσιν, τὸ ἀγχίνουν καὶ τὸ δαψιλὲς τῶν στολισμῶν. Ἤθελες εἰπεῖ ὅτι αἱ Χάριτες τῷ ἐνεφανίσθησαν ἡμικεκαλυμμέναι καὶ αἱ Μοῦσαι ἐστολισμέναι τὸν ζωστῆρα τῆς Ἀφροδίτης. Γέρων λοιπὸν ἀλλὰ νεάζων, σοφὸς ἄνευ ἐπιδείξεως σοφίας, ταραττόμενος ὑπὸ ἐρατῆς μανίας, περιφρονῶν μὲν τὴν φιλοδοξίαν ἀλλ' οὐ τὴν ἡδονὴν, ἀναδεικνύεται φαιδρὸς μᾶλλον ὁμοτράπεζος ἢ συγγραφεὺς πειρώμενος νὰ τύχῃ τοὺς ἐπαίνους τῶν ἀκροωμένων. Ἡ Πειθὼ ἵσταται παρ' αὐτῷ μετὰ τῆς Εὐφροσύνης, οὐδὲ κακῶς ἤθελεν ὁρισθῇ φιλόσοφος τῆς ἡδονῆς. Διότι ἀληθῶς ἡ φιληδονία του αὕτη ἔχει τι φιλοφρονητικὸν καὶ γαλήνιον, ἐν ᾗ ἀναμιγνύονται αἱ ἐπωφελεῖς διδασκαλίαι. Καὶ ἐπειδὴ οὐδὲν ἄλλο φροντίζει ἢ νὰ καταλάβῃ τὴν ἱλαρότητα ἐν τῷ ταχεῖ αὐτῆς δρόμῳ, αἱ ᾠδαί του δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰ συμπόσια ἐκεῖνα τῶν Αἰγυπτίων, καθὰ φέρετρον ἐκομίζετο ἐμπεριέχον εἴδωλον νεκροῦ, καὶ ὅρα τόδε, ἐλέγετο τοῖς παροῦσι, καὶ πίνε καὶ εὐφραίνου, τοιοῦτος γὰρ ἔσει μετὰ θάνατον.

Ἐκ παραδόσεως λίαν ἀμφιβόλου ἀποδίδεται εἰς τὸν Ἀνακρέοντα σύγγραμμά τι ῥιζοτομικόν. Ὁ μεταφραστὴς τοὐλάχιστον τοῦ Νικάνδρου λέγει ὅτι τὸ ἱππομάραθον « σμυρνεῖον καὶ κόψειον καλοῦσί τινες, ὡς Ἀνακρέων ἐν τῷ περὶ Ῥιζοτομικῆς » (67). Ἀλλὰ τοῦ ὀνόματος τούτου φερομένου ἄνευ διακρίσεως ἡλικίας ἢ πατρίδος, δοξάζει ὁ Πατρίκιος ὅτι ἄλλον παρὰ τὸν ποιητὴν ἐννοητέον ἐνταῦθα, διότι ἀνὴρ ἔκδοτος εἰς τὸ ἀνειμένως ζῆν καὶ ἐρᾶν καὶ πίνειν, πῶς ποτε ἠδύνατο νὰ μεριμνᾷ περὶ τὸ τέμνειν ῥίζας καὶ χόρτα (68); Ἀφ' ἑτέρου δὲ, δὲν εἶναι ἀπίστευτον· παρατηρεῖ ὁ Βαρνέσιος, ὅτι ὁ Ἀνακρέων, καθὰ καὶ ὁ προσφιλὴς αὐτῷ θεὸς, ἐσπούδαζε καὶ περὶ τὴν ἰατρικὴν ἅμα τῇ ποιήσει, οἰκεῖος δὲ τῷ Δημοκήδει ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Πολυκράτους γενόμενος, ἐπεδόθη καὶ εἰς τὰς φυσικὰς μελέτας. Τῆς δευτέρας ἐγὼ προαιροῦμαι τὴν πρώτην γνώμην· ἄλλως τε ὅμως γνωστὸν ὅτι πλὴν τοῦ Ἀμερία, Διονυσίου, Μητροδώρου τοῦ Μακεδόνος καὶ Εὐμάχου τοῦ Κερκυραίου, ἔγραψε καὶ ὁ Σοφοκλῆς Ῥιζοτομικὸν, ἀλλ' ᾄδων καὶ ἐν τῷ δράματι αὐτοῦ παρεισάγων τὴν Μήδειαν κόπτουσαν τὰς πρὸς κατασκευὴν τῶν δηλητηρίων της ἀναγκαίας ῥίζας. Πιθανὸν λοιπὸν ὅτι καὶ ὁ Ἀνακρέων αὐτὸς ἔγραψεν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο πόνημα, δι' οὗ παρώτρυνε τοὺς νεανίσκους καὶ τὰς νεανίδας νὰ τρέχωσιν εἰς τοὺς λειμῶνας, ὅπως, ἐν ᾧ ἐκεῖνος ἔτερπεν αὐτοὺς διὰ τῆς λύρας, τῷ συλλέξωσι τὸ ῥόδον, τὸ ἄημα τῶν θεῶν, τὸ λευκὸν κρίνον, τὸν οἰνόχρουν ὑάκινθον, τὴν μελανόφυλλον δάφνην, τὴν εὔοσμον μυρσίνην, τὸν ἱερὸν λύγον, τὸν ἕλιον λωτὸν, τὸν χοροφιλῆ κισσὸν, τὸ σέλινον, τὸν κορίανον, ἵνα στέψῃ δι' αὐτῶν τὴν κεφαλὴν, καὶ φέρῃ αὐτὰ διὰ τοῦ τραχήλου στολισμὸν εἰς τὸ στῆθος.

Ἀλλ' ἂν ἀβέβαιον ἦναι ὅτι ὁ Ἀνακρέων συνέταξεν ἢ μὴ τοιοῦτον βιβλίον, θετικὸν ὅμως ὅτι οὔτε τὴν τραγῳδίαν ἐπραγματεύθη οὔτε τὸ ποίημα, ὅπερ ἁμαρτάνοντες προφανῶς τῷ ἀπονέμουσιν οἱ βιογράφοι του. Διότι τί ποτε ἀποδεικνύουσιν οἱ ἑξῆς τοῦ Ὁρατίου στίχοι·

» . . . . et fide Teïa
dicea Caborantes in uno
Penelopen, vit reamque Circem; »

Οὐδόλως ἐξ αὐτῶν προκύπτει ὅτι ὁ Ἀνακρέων ᾖδε τοὺς ἔρωτας τοῦ Ὀδυσσέως, τῆς ἀναισχύντου φαρμακευτρίας καὶ τῆς πιστῆς συζύγου· ἀλλὰ τοὐναντίον ὅτι ὑπόθεσις ἐγένοντο τῆς κιθάρας τῆς ὡραίας Τυνδαρίδος προσκληθείσης ὑπὸ τοῦ Ὁρατίου εἰς τὸ προσφιλές του Λουκρητήλιον, ἵν' ἀποφύγῃ τὰ θάλπη τοῦ Σειρίου (69).

Ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ τῆς τραγῳδίας παρατηρῶ μὲν τὸ πρῶτον ὅτι τὸ εἶδος τοῦτο τῆς συνθέσεως καὶ ζῶντος τοῦ Ἀνακρέοντος δὲν εἶχε προαχθῆ ἔτι ἐπὶ τοσοῦτον εὐγενείας καὶ ἐντελείας ἐφ' ὅσον ἀνύψωσαν αὐτὸ αἱ τοῦ Αἰσχύλου μελέται· εἶτα δὲ ὅτι ὁ Λουκιανὸς φερόμενος πρὸς ἐπιμαρτύρησιν σιγᾷ ὁλοτελεῖ ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Διότι εἰ καὶ ἐκθέτει ὁπόσον κέρδος προσγίνεται τῇ ὀρχήσει ἐκ τῆς προχείρου μνήμης τῆς παλαιᾶς ἱστορίας καὶ τῆς μετ' εὐπρεπείας αὐτῆς ἐπιδείξεως, εἰ καὶ τὸν εἰς τὴν τέχνην ταύτην ἀσχολούμενον νοερῶς διὰ τῆς Ἑλλάδος φέρει, μεταβιβάζει δὲ αὐτὸν ἐντεῦθεν εἰς τὴν

(66) I. B. Φίσχερον, προλεγόμ. εἰς τὴν ἐν Λειψίᾳ (1793) ἔκδοσιν τοῦ Ἀνακρέοντος.

(67) Θηρ. στιχ. 596.

(68) La Poet.

(69) Carm. libr. I. od. 16.

Ἀσίαν πρὸς γνῶσιν περιφήμων τινῶν γεγονότων, καὶ σημειοῖ ὅτι θέλει εὐθὺς τῷ προσενεχθῇ ἡ Σάμος καὶ τὸ Πολυκράτους πάθος καὶ ἡ πλάνη τῆς θυγατρὸς μέχρι Περσῶν (70), ἐντεῦθεν ὅμως δὲν δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ ὅτι, ὅσα ἀποκαλεῖ ἀντικείμενον ἱκανὸν νὰ χορηγήσῃ ὕλην εἰς τὴν μιμητικὴν τέχνην, ὑπῆρξαν καὶ τῆς δραματικῆς, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον ὅτι ὁ Ἀνακρέων, οὗτινος οὐδὲ μνημονεύει, ταὐτὸ τοῦτο ἀνεδέχθη καὶ ἐπραγματεύθη.

Ὥστε ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν ὅτι μεταξὺ τῶν ποθουμένων τοῦ ποιητοῦ ἔργων ὑπῆρχε τὸ ἐπιγραφόμενον *Ὄνειρον* (71), καὶ ὅτι Νεάνθης ὁ Κυζικηνὸς (72) ἀποκαλεῖ αὐτὸν ἐφευρετὴν τοῦ βαρβίτου, τοῦ ὀργάνου ἐκείνου, ὅπερ, μαχόμενον εἰς τὴν πρόθεσιν τοῦ Ἀνακρέοντος ὅτε αὐτὴ ἐβούλετο νὰ ψάλῃ τοὺς Ἀτρείδας καὶ τὸν Κάδμον, ἦχει μόνον τοὺς ἔρωτας· διὸ καὶ χαίρειν λέγων τοῖς ἥρωσιν, ἔρωτας μόνον ἔψαλε, παίζων δι' αὐτοῦ ἁρμονίας τρυφερᾶς καὶ ἀνταξίας τῆς διαλέκτου καὶ τῶν ἀντικειμένων τῶν ὑπ' αὐτοῦ προαιρεθέντων.

Καὶ ταῦτα μὲν ἠδυνήθημεν νὰ συλλέξωμεν περὶ τοῦ Ἀνακρέοντος· πλείονα δὲ ἠθέλομεν γινώσκει, ἐὰν ὁ βίος αὐτοῦ, ὁ ὑπὸ Χαμαιλέοντος τοῦ Ποντικοῦ συγγραφεὶς (73), δὲν ἤθελε καταναλωθῆ ὑπὸ τοῦ χρόνου, ἢ κεκαλυμμένος δὲν ἔκειτο ἴσως ἄχρι τοῦ νῦν ὑπὸ τῆς λήθης ἢ τοῦ κονιορτοῦ βιβλιοθήκης τινός.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΑΝΤΙΤΥΠΟΥ ΤΙΝΟΣ ΤΟΥ

ΥΠΟ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΝΟΥΚΙΟΥ ΕΚΔΟΘΕΝΤΟΣ ΤΥΠΙΚΟΥ

Τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκολουθίας

Τῶν νεωτέρων ἑλληνικῶν συγγραμμάτων αἱ ἐκδόσεις αἱ ἐν Βενετίᾳ κατὰ τὴν ΙΕ'. καὶ ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδα γενόμεναι ὑπὸ τῶν ἐκεῖ βιωσάντων ἐλλογίμων ἀνδρῶν τοῦ ἔθνους μας ὑπάρχουσι τόσον σπάνιαι τὴν σήμερον, ὥστε ἐὰν εἰς βιβλιοθήκην τινα κατὰ τὴν Εὐρώπην φυλάττεται αὐτῶν ἀντίτυπον, ἢ καὶ εἰς μοναστήριον, κατὰ τὴν Ἀνατολὴν, περιλείπεται ἀκόμη ἐκκλησιαστικῆς ἕνεκα χρήσεως, δικαίῳ τῷ λόγῳ πρέπει τοῦτο νὰ λογίζεται ὡς ἓν τῶν διὰ χειρὸς γραμμένων βιβλίων· τοιαύτης σπανιότητος πρέπει, νομίζω, νὰ θεωρηθῇ καὶ ἀντίτυπόν τι τὸ ὁποῖον ἐναγχος ὑπέπεσεν εἰς τὴν περιέργειάν μου, ἀνῆκον εἰς τὸν ἀγαθὸν φίλον μου Κ. Π. Λάμπρον, τὸν ἄριστον τῶν καθ' ἡμᾶς Νομισματολόγων Ἑλλήνων(*). Τὸ ἀντίτυπον τοῦτο ἔνι τὸ Τυπικὸν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκολουθίας, τὸ ἐκδοθὲν ἐν Βενετίᾳ ποτὲ ὑπὸ Ἀνδρονίκου Νουκίου, τοῦ αὐτοῦ λογίου ἀνδρὸς, ὅστις εἰς ἡμᾶς γνωστὸς πρὸ ὀλίγου ἔγινεν ἀπὸ τὰς εὐγλώττους τῶν ἀποδημιῶν αὐτοῦ σελίδας, τάς τε προτέρας, τὰς ἐν Ὀξωνίῳ τὸ 1841 ὑπὸ J. A. Cramer ἐκδοθείσας ἐκ χειρογράφου τῆς Βοδλεϊανῆς Βιβλιοθήκης, καὶ τὰς περαιτέρω ἐκείνας, αἵ τινες ἐκ χειρογράφου μετέπειτα τῆς Ἀμβροσιανῆς προελθοῦσαι παρενείρθησαν ὑπὸ τοῦ περιφανοῦς Ἱππ. Α. Μουστοξείδου ἐν τῷ περὶ τοῦ συγγραφέως αὐτῶν σπουδαίῳ καὶ ἐλλογίμῳ ἄρθρῳ τῷ ἐν τῇ *Πανδώρᾳ* κατὰ τὸ πέρυσιν ἔτος (15 Αὐγούστου) καταχωρισθέντι.

Ἐπειδὴ ἡ ἔκδοσις αὕτη δυνατὸν νὰ διέφυγε τὴν γνῶσιν τῶν ὄχι παρέργως ἀσχολουμένων εἰς τὰς ἀποβλεπούσας τὰ ἡμέτερα βιβλιογραφικὰς ἐρεύνας, θέλω ἐκθέσει πρὸς χάριν αὐτῶν ἐνταῦθα ἐπ' ἀκριβείας τὴν περιγραφὴν τοῦ ἀντιτύπου τούτου ὁμοῦ μὲ εἴ τι ἄλλο ἔχει πρὸς αὐτὸ ἀναφορὰν ἄμεσον ἢ ἔμμεσον.

Τὸ ἀντίτυπον, τὸ ὁποῖον ὑπ' ὀφθαλμοὺς ἔχω, μεγέθους πέμπτου μήκους, καὶ μὲ τοὺς χαρακτῆρας ὑπάρχον χαλκογραφημένον τοῦ Ἄλδου, ἤτοι τῶν παλαιῶν τοῦ Βυζαντίου χειρογράφων, ἐλλεῖπον κατὰ τὸ παρὸν προμετωπίου ἢ ἐκ τύχης, ἢ καὶ διότι οὕτως ἐξεδόθη ἀπ' ἀρχῆς, καθὼς καὶ ἕτερα τῶν χρόνων ἐκείνων ὄχι ὀλίγα, εὑρίσκεται συνιστάμενον ἐκ φύλλων 189 μηδεμίαν φερόντων σελίδωσιν, ἤτοι δι' ἀριθμῶν σημείωσιν· τὰ δ' ἐν αὐτῷ περιεχόμενα ὑπάρχουσι τὰ ἑξῆς· Α'. *Τυπικὸν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκολουθίας τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἁγίας Λαύρας τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάββα.* Β'. *Μάρκῳ Ἁμαρτωλῷ Ἱερομονάχῳ σύνταγμα πονηθὲν εἰς τὰ ἀπορούμενα τοῦ Τυπικοῦ.* Γ'. *Ἐκ τῶν νομικῶν διατάξεων* (κατ' ἐρωταπόκρισιν). Δ'. *Νικολάου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως πρὸς Ἀναστάσιον καθηγούμενον τοῦ Σινᾶ ὄρους διὰ στίχων.* Ε'. *Ἀναστασίου Ἐπισκόπου Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης περὶ τοῦ Ἀρτζιβουρίου.* ΣΤ'. *Πασχάλιον πονηθὲν ὑπὸ Βασιλείου Βαλέριδος τοῦ Κερκυραίου.* Ὑποστρέφω εἰς τὸ τυπικὸν, τὸ κύριον τοῦ ἀντιτύπου μέρος.

Τὸ βιβλίον, ὡς πρὸ ὀλίγου ὑπέμνησα, εὑρίσκεται ἄνευ τῆς προμετωπίδος σελίδος, ἐπὶ τῆς ὁποίας, ἐὰν τυχὸν ὑπῆρχε ποτὲ ἔπρεπε νὰ ἐγράφετο ἡ ἐπαγγελία αὐτοῦ, νὰ ὠνομάζετο ὁ ἐκδότης, καὶ νὰ ἐσημειόνετο ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος τῆς τυπώσεως. Μ' ὅλον τοῦτο δὲν μένουσιν ἄγνωστα καὶ ταῦτα ἐξ ἄλλων μερῶν τοῦ τεύχους, διότι ὁ μὲν ἐκδότης εὐθὺς εἰς τὴν τώρα τὰ πρῶτα φέρουσαν σελίδα αὐτὸς ἑαυτὸν διαδηλοῖ ἐν ἐπιστολῇ τὴν ὁποίαν ἀπευθύνει πρὸς τοὺς ἐν τῷ κλήρῳ ἐναριθμουμένους, Ἀνδρό-

(70) Περὶ Ὀρχήσεως.

(71) Σχολ. Νικάνδρ. στιχ. 1168.

(72) Ἀθήν. Δ.

(73) Αὐτ. Γ'.

(*) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Τὸ σπάνιον τοῦτο βιβλίον ὁ κατέχων αὐτὸ Κ. Λάμπρος προτίθεται ν' ἀφιερώσῃ ὅσον οὔπω τῇ δημοσίᾳ βιβλιοθήκῃ, μετὰ καὶ ἄλλων πολυτίμων βιβλίων καὶ ἀρχαιολογικῶν ἀντικειμένων.

νικος Νούκιος ἐπιγραφόμενος· τὰ δὲ λοιπὰ ὅ τε τόπος καὶ ὁ χρόνος σημειόνονται, ἢ ἐπαναλαμβάνονται εἰς τὸ κράσπεδον τῆς τελευταίας τοῦ βιβλίου σελίδος κατὰ τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν τυπογραφικὴν συνήθειαν οὕτως· « *Ἐνετίῃσιν, ἐν οἰκίᾳ Ἰωάννου καὶ Πέτρου τῶν Σαβιέων καὶ αὐταδέλφων αφμε Ἰαννουαρίου δ'.* Ἦσαν δὲ οἱ Σαβιεῖς οὗτοι, οἱ αὐτοὶ ἐκεῖνοι **fratelli de Sabio**, εἰς τὴν τυπογραφίαν τῶν ὁποίων πρότερον ἢ συγχρόνως διάφορα ἐξετυπόνοντο βιβλία ἡμέτερα ἐκκλησιαστικά τε καὶ μή, ὡς τὸ Τριῴδιον, ἡ duonïs τοῦ Βοκκακίου, ὁ Ἀπολλώνιος ὁ ἐν Τύρῳ, τὸ Ἄνθος χαρίτων, καὶ ἄλλα τινα.

Εἰς τὴν πρὸς τοὺς κληρικοὺς ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν ἐπιστολὴν ὁ Νούκιος διαδηλοῖ ὅτι τὸ τυπικὸν τοῦτο ἐξέδωκεν ἐξ ἀντιγράφου πλήρους, εὑρισκομένου παρ' αὐτῷ, δι' ἐξόδων Δαμιανοῦ φιλοχρίστου ἀνδρός. Ἀλλὰ φέρω ἐνταῦθα ὁλόκληρον τὴν ἐπιστολὴν ὥς τι καὶ ταύτην κονδὰ εἰς τὰς ἀποδημίας κομψὸν περιλειπόμενον τοῦ καλάμου αὐτοῦ ἀποκύημα, ἔχει δὲ οὕτως·

« *Τοῖς ἐν τῷ ἁγιωτάτῳ κλήρῳ ἐναριθμουμένοις χριστιανοῖς ὀρθοδόξοις Ἀνδρόνικος Νούκιος ὁ Κερκυραῖος ἐν κυρίῳ χαίρειν.*

» *Πολλάκις μοι ἀπορῆσαι συνέβη τίνος χάριν ὦ θεοτίμητοι μύσται καὶ πρόσπολοι τοῦ θεανθρώπου Ἰησοῦ οἱ τὰς ἱερὰς βίβλους πρὸ ἡμῶν ἐντυποῦν ἐγχειρίσαντες, καὶ τοῦ δὴ λεγομένου τυπικοῦ σὺν τοῖς αὐτοῦ ἀποῤῥήτοις οὐκ ἐμνήσθησαν, δι' οὗ δὴ καὶ ταῖς ἄλλαις ἁπάσαις βίβλοις λέγω δὴ ταῖς πρὸς Ἐκκλησιαστικὴν συντεινούσαις ἀκολουθίαν, χρῆσθαι πρὸς δόξαν καὶ ὕμνον τοῦ παμβασιλέως Θεοῦ καλῶς καὶ ἀπταίστως ἔχομεν. Οὐ γὰρ οἴομαι τοὺς ἄνδρας διά τινα ῥαθυμίαν, ἢ φειδὼ χρημάτων, ἐς τοῦ ἀναβαλέσθαι τοὔργον· ἔγνων γὰρ αὐτοὺς παντὸς ἀναλώματος κρείττονας γεγονότας. Ἀλλὰ τί δ' οὖν τὸ αἴτιον ἦν; τὸ τὴν βίβλον σπάνιον καὶ δυσεύρετον τοῖσδε τυγχάνειν οὖσαν, εἰδὲ γοῦν καὶ παρά τισιν εὑρίσκεται, ἀλλ' οὐχ οὕτως ὑγιὴς καὶ ὁλόκληρος, ὡς παρ' ἐμοί· ἡμεῖς γὰρ πολλὰ πονήσαντες καὶ διὰ πολλῶν ἄλλων ἀντιγράφων συγκρούσαντες διωρθώσαμεν, καὶ νῦν κεκρικότες ἐσμὲν τὴν βίβλον κοινὴν καὶ τοῖς πᾶσιν εὐπόριστον ποιῆσαι, πολλάκις εἰς τοῦτο καὶ ἄλλων τινῶν θεοσεβῶν ἀνδρῶν παροτρυνάντων με, διὸ καὶ τοῖς χαλκογράφοις αὐτὴν ἐκδεδώκαμεν πολλαπλασιασθῆναι καὶ ἐξ αὐτῆς ὡς ἀπό τινος στελέχους γονιμωτάτου μυρίας ἄλλας ἀναφυομένας φανῆναι συνεργῷ χρησάμενος καὶ χορηγῷ τῆς δαπάνης ἁπάσης Δαμιανῷ τῷ φιλοχρίστῳ ἀνδρί. Τὸ δὲ τὴν βίβλον ἐμὲ συνιστᾶν ὡς ἀναγκαίαν καὶ πάνυ ὠφέλιμον περιττὸν ἡγησάμην· τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὦ φίλοι καὶ σεβάσμιοι πατέρες ὡς οἱόν τις στάθμη καὶ κανὼν καὶ τύπος ἐστὶ τοῖς ὀρθοδόξως ζῆν προαιρουμένοις, δι' αὐτῆς γὰρ ἔστιν εἰδέναι πότε δὴ κρεῶν καὶ ἰχθύων ἐναίμων γεύεσθαι καὶ ποτ' οὐχί, καὶ πότε ἑορτασίμους ἄγειν ἡμέρας καὶ πότε νηστίμους, καὶ πότε παννυχίσιν ἀγρυπνίαις καὶ δοξολογίαις χρῆσθαι, καὶ πότε οὔ. Ὡς μὲν οὖν εἰς κοινὴν ὠφέλειαν ἡ βίβλος τυπωθεῖσα ἐξέδοτο οὐ δεῖ με περὶ τούτου περαιτέρω διατείνεσθαι, ἵνα μὴ τοῖς πρὸς πάντα μεμψιμοίρως ἔχουσι καὶ δίκην κυνὸς λακαίνης τὰ τῶν πέλας ἐλλείμματα ῥινηλατοῦσιν οὐκ ἀπεικότως ἀπειρόκαλοι φανείημεν, ὡς δὲ ὑμέτερον ἂν εἴη μὴ τὸν ἡμῶν κάματον ἐκφαυλίζειν, τοῦτο καὶ μάλα καλῶς οἶδα· εἰτέ που καὶ ἡμᾶς γράμμα διεστραμμένον ἢ καὶ μὴ καλῶς πρὸς ὀρθογραφίαν ἔχον παρέδραμεν, ἀλλὰ τὸ ἐλλειπὲς ἀποπληροῦν καὶ πρὸς ἡμᾶς συγγνωμόνως ἔχειν, ὡς αἰτίους γενομένους ταυτηνὶ τὴν ψυχωφελῆ τυπωθῆναι βίβλον. Ἔσται δ' οὖν τοῦτο ἂν τὸ βιβλίον ἀσπασίως τύχητ' ὠνησάμενοι, κἂν ταῖς ἱεραῖς μυσταγωγίαις ἀμφοτέρων ἡμῶν μνείαν οὐκ ὀκνήσητε ποιήσασθαι. Ἔῤῥωσθε. ἀπὸ Ἐνετιῶν.* »

Γίνεται δῆλον ἐκ τῶν λεγομένων κατ' ἀρχὰς τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ὅτι τὸ τυπικὸν λοιπὸν πρώτην φορὰν ἐξεδόθη τὸ **1545**· καὶ ἡ ἔκδοσις αὕτη ἡ γενομένη ὑπὸ τοῦ Νουκίου ἐξάρχει ὅλων τῶν μετέπειτα, **editio Princeps**. Ἐκ δὲ τῆς ἐμπεριστατωμένης χρονολογίας, ἥτις, ὡς ἐσημείωσα, κεῖται εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου, ἔχουσα αφμε Ἰαννουαρίου δ'. συμπεραίνεται ἀναγκαίως ὅτι ἐξετελέσθη ἡ ὅλη τύπωσις αὐτοῦ κατὰ τὸν δρόμον τοῦ προηγηθέντος ἔτους **1544**, καὶ περὶ τὴν τετάρτην τοῦ πρώτου μηνὸς τοῦ **1545** ἔλαβε μόνον τὴν συμπλήρωσιν, ἢ ἐδημοσιεύθη, ὥστε ἐκ τούτου ἐννοεῖται πῶς ὑπῆρχε πάντη ἐλεύθερος ὁ Νούκιος κατ' αὐτὸ τὸ ἔτος διὰ νὰ ἀκολουθήσῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν πρεσβευτὴν Καρόλου τοῦ Ε'. Γηράρδον Οὐερτούχιον, ὡς ἐξάγεται ἀπὸ τὰ ἐκδοθέντα τῶν Ἀποδημιῶν, καὶ αὐτὸν ἐκεῖθεν πάλιν νὰ συνοδεύσῃ εἰς διαφόρους τόπους τῆς Δύσεως μέχρι τοῦ ἀκολούθου ἔτους **1546**, ὅτε μόνος ὑπῆγεν εἰς τὴν Σκωτίαν.

Περίεργον τρόπον τινα, ὅτι τὸ κύριον τοῦ Νουκίου ὄνομα εἰς μὲν τὰς κεφαλίδας τῶν βιβλίων τῶν ἀποδημιῶν του, ἀναγινώσκεται πάντοτε Νίκανδρος, ἐνταῦθα δὲ εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ τυπικοῦ, ὡς εἴδαμεν ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς του, ἐπιγράφεται Ἀνδρόνικος· καὶ ὅτι μὲν τοῦτο ἦτον τὸ καθαυτὸ κύριόν του, οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ἐπειδὴ ὡς χριστιανικὸν αὐτὸ ὄνομα διατελεῖ ἐκ πολλῶν χρόνων, ὅτε καὶ συγγραφεῖς τινες καὶ τῶν θύραθεν καὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ αὐτοκράτορες ἀκόμη ἐκαλοῦντο μὲ τοῦτο, καὶ εἰς τὴν Κέρκυραν αὐτὴν τὴν γενέθλιον τοῦ Νουκίου χώραν, πολιτεύεται μέχρι τῆς σήμερον. Ἀλλ' ὁ Νούκιος ἀπὸ ζῆλον ἴσως πρὸς τὰ ἀρχαιότερα φερόμενος, ἴσως καὶ ἀπὸ τὸ παράδειγμα συρόμενος ξένων τινῶν λογίων, οἵτινες τὸ τότε καιροῦ δὲν ἔλειπον ἀντὶ τῶν ἰταλικῶν ἢ τευτονικῶν αὐτῶν προσωνυμιῶν νὰ ἀσπάζωνται τὰς ἑλληνικὰς αὐτῶν μεταφράσεις, οἱ Καρτερόμαχοι, φέρ' εἰπεῖν, οἱ Καπνίωνες, οἱ Οὐησλαμπάδιοι, οἱ Μελάγχθονες, οἱ Ξύλανδροι, οἱ Ὀψοποιοί, οἱ Χυτραῖοι, οἱ Ἔρασμοι, καὶ εἴ τινες ἄλλοι τῆς κλάσεως ταύτης, οὕτω καὶ ὁ Νούκιος μετεποίησεν ὀλίγον ἐπὶ τὸ κλασικώτερον τὸ ἑαυτοῦ κύριον.

Μεταξὺ τῶν ἐν τῷ ἀντιτύπῳ πραγματειῶν τελευταῖον ἐπέχει τόπον, ὡς εἶπα ἀνωτέρω, τὸ πασχάλιον συνιστάμενον ἐξ ἑπτὰ μόνων φύλλων· δίδω τούτου ὁλόκληρον τὴν ἐπιγραφὴν ἂν καὶ ὑπέρμετρα διεξοδικὴν κατά τινας ἄλλας τοιαύτας, αἱ ὁποῖαι ἀπό τε ξένους καὶ ἡμετέρους ἐβάλλοντο ἐνίοτε ἐπὶ τοῦ μετώπου τῶν βιβλίων κατ' ἐκείνους τοὺς πρώτους χρόνους τῆς τυπογραφίας· κάμνω δὲ τοῦτο διότι ἐκ ταύτης τῆς ἐπιγραφῆς γίνεται γνωστὸν ὅτι τῶν συνοδευόντων τὰ ἐκκλησιαστικά μας βιβλία, ὡρολόγιά τε καὶ συνόψεις καὶ ἕτερα, πασχαλίων πρῶτος ποιητής, ἢ τοὐλάχιστον πρῶτος ἐκδότης ὑπῆρξεν ἐκ τύχης Κερκυραῖος ἄλλος, Βασίλειος Βάλερις, ὡς τοῦ τυπικοῦ ἐχρημάτισεν ὁ Κερκυραῖος Ἀνδρόνικος Νούκιος· ἡ ἐπιγραφὴ ἐκτείνεται οὕτως· « *Πασχάλιον τοῦ ὀγδόου αἰῶνος περιέχον τὰ ἀπὸ κτίσεως ἔτη, τὸν ἰνδικτιῶνα, τὸν κύκλον τοῦ ἡλίου, τὸν κύκλον τῆς σελήνης, καὶ τὸ θεμέλιον αὐτῆς, τὴν παραμονὴν τῶν χριστοῦ γεννῶν, τὴν κρεωφαγίαν, τὸ τριώδιον πότε ἄρχεται, ἔτι δὲ ἦχον καὶ ἑωθινόν, τήν τε ἀποκρέα* (sic) *καὶ τὸν Εὐαγγελισμόν, τὸ νομικὸν Φάσκα ἐν ποίᾳ ἡμέρα τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης ἑβδομάδος συμβαίνειν* (sic) *ἔσεσθαι τό τε χριστιανικὸν Πάσχα, τὴν ἁγίαν Ἀνάληψιν, καὶ τὴν ἁγίαν πεντηκοστήν, τὴν κυριακὴν τῶν Ἁγίων Πάντων, τὰς ἡμέρας τῶν νηστειῶν τῶν ἁγίων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων καὶ τὴν μνήμην αὐτῶν, ἔτι δὲ πάντα πασχάλια ἑξήκοντα ποιηθέντα παρὰ Βασιλείου Βαλέριδος τοῦ Κερκυραίου, ἄρχονται δ' οὖν ἀπὸ τὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔτος χιλιοστῷ πεντηκοστῷ τεσσαρακοστῷ πέμπτῳ.* » Τὰ δὲ Πασχάλια ταῦτα καταβιβάζονται μέχρι τοῦ αχδ.

Τίς οὗτος ὅμως ὁ Βάλερος, ἢ Βαλέριος, ἢ Βαλέρεος, ἀγνοῶ ἕως τῆς ὥρας παντάπασιν· ἀλλ' ὅστις καὶ ἂν ἔνι βλέπω ἀπὸ τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐπιγραφῆς του ὅτι δὲν ἦτον βέβαια καὶ πολὺ ἐφάμιλλος τῆς παιδείας τοῦ συμπατριώτου του, μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται εἰς τὸ αὐτὸ τεῦχος ἐνωμένον τὸ ἰδικόν του· ὡς τόσον καὶ ἐντεῦθεν καὶ ἐξ ἄλλων τὸ τότε καιροῦ ἐκδοθέντων ἐν Βενετίᾳ ἡμετέρων βιβλίων καταφανὲς γίνεται ὅτι δὲν ἀπέλειπαν ἐκεῖ διατρίβοντες συχνοὶ τῶν ὑπὸ τὸ Βενετικὸν σκῆπτρον τελούντων νησιωτῶν, τῶν ἐκ Κρήτης καὶ Κύπρου καὶ τῶν ἐκ Κερκύρας ὁρμωμένων μάλιστα.

Ἐν τῷ προμνησθέντι περὶ Νουκίου ἄρθρῳ τῷ καταχωρισθέντι ἐν τῇ *Πανδώρᾳ*, σημειόνει ὁ Ἱππ. Α. Μουστοξείδης περὶ τοῦ Τυπικοῦ ὅτι εὕρισκεν αὐτὸ τυπωθὲν ὑπὸ Νουκίου κατὰ τὸ 1577· ἀλλ' ἡ ὑπὸ τοῦ σοφοῦ ἀνδρὸς σημειουμένη αὕτη τύπωσις πληροφοροῦμαι τώρα ἐξ αὐτοψίας ὅτι δὲν ἔνι παρὰ ἁπλῆ μετατύπωσις τῆς παρὰ Νουκίου γενομένης τὸ 1545, τὴν ὁποίαν ἤδη ἐπεριγράψα, διαφέρουσα εἰς οὐδὲν αὐτῆς οὔτε κἂν εἰς τὰ τυπογραφικὰ σφάλματα, ἐκτὸς ἐὰν εἴπῃ τις διαφορὰν, τὴν δι' ἀριθμοῦ σημείωσιν τῶν φύλλων, ἡ ὁποία ἔλειπεν εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Νουκίου· ἐπειδὴ τῆς κατὰ τὸ 1577 ταύτης γενομένης μετατυπώσεως ἔχω ὡσαύτως κατὰ τὸ παρὸν ὑπ' ὀφθαλμοὺς ἀντίτυπον, περιελθὸν κατ' αὐτὰς καὶ τοῦτο ἐκ τύχης εἰς τὰς χεῖρας τοῦ αὐτοῦ φίλου ὅστις ἀπέκτησε καὶ τὸ πρῶτον τὸ τοῦ Νουκίου. Ἐκθέτω καὶ αὐτοῦ συντόμως τὰ γνωρίσματα διὰ νὰ γίνῃ πλήρης τρόπον τινὰ ἡ βιβλιογραφικὴ αὕτη τοῦ Νουκιανοῦ τυπικοῦ ἱστορία.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐν τῷ ἀντιτύπῳ τούτῳ, περικλεισμένη μεταξὺ δύο παχυλῶς χαλκογραφημένων κιόνων ἰωνικὴν τάχα μιμωμένων τάξιν, καὶ ἐχόντων ἀπὸ τὸ ἔξω μέρος ἑκατέρωθεν ἄγγελον ἱστάμενον λαμπαδηφοροῦντα, ἐκτείνεται εἰς ταύτας τὰς λέξεις· « *Τὸ παρὸν τυπικὸν, τετύπωται Ἐνετίῃσι ἐν οἰκίᾳ Ἰακώβου τοῦ Λεοξαίνου, ἀναλώμασι μὲν τοῖς αὐτοῖς ἐπιμελείᾳ δὲ πολλῇ καὶ ἐπιδιορθώσει, κυροῦ Θεοφάνους Ἱερομονάχου Λογαρᾶ τοῦ Κυπρίου καὶ Πρωτοσυγγέλου.* » Μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν δὲ κεῖται εἰς τὸ μέσον περιστεφανωμένον σχῆμά τι ὅμοιον τοῦ Η γράμματος, ἔχοντος σταυρὸν ἐπὶ τῆς ἐγκαρσίου κεραίας, καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἀσπὶς φέρουσα ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς μορφὴν ζώου τοῦ κοινῶς λεγομένου Κουναδίου. Διάφορα ἄλλα βιβλία φέρουσι τὸ στέμμα τοῦτο, ὅσα παρά τε τοῖς ἀδελφοῖς de Sabio ἐτυπώθησαν πρότερον, καὶ παρὰ Ἰακώβῳ μετέπειτα τῷ Λεογκίνῳ, καθὸ τὸ ἐπωνύμιον Ἀνδρέου τινὸς Κουνάδου Πατρέως αἰνιττόμενον, ὅστις ἐχορήγει τὴν δαπάνην τοῦ τύπου, ὡς ἀναγινώσκεται εἰς τὸ Τριώδιον καὶ τὴν Παρακλητικὴν, τὰ ἐν ἔτει 1522 ἐκδοθέντα παρὰ τοῖς ἀδελφοῖς de Sabio, καὶ ὅστις, ὡς φαίνεται ἀποκατεστάθη τέλος πάντων καὶ κύριος τῶν τύπων, δι' ὧν εἰργάζοντο ἔτι ζῶντος αὐτοῦ οἱ Σαβιεῖς ἀδελφοί, καὶ ἀποθανόντος, Ἰάκωβος μετέπειτα ὁ Λεογκῖνος· διότι εἰς τὸ ἐπιγραφόμενον « *παλαιά τε καὶ νέα Διαθήκη, ἤτοι τὸ Ἄνθος καὶ Ἀναγκαῖον αὐτῆς*, σύγγραμμα Ἰωαννικίου Καρτάνου Ἱερομονάχου καὶ Πρωτοσυγγέλου Κερκύρας, μετατυπωθὲν παρὰ Ἰακώβῳ Λεογκίνῳ τὸ 1567, περὶ τοῦ ὁποίου κατὰ πλάτος διῆλθα ἐν διαλέξει ἐκδοθείσῃ ἐν Κερκύρᾳ τὸ 1847, κεῖνται ὑπὸ τὴν Κουναδοφόρον ἀσπίδα αἱ λέξεις αὗται· « τύπος Κουνάδου » τὸ ὁποῖον δὲν σημαίνει ἄλλο εἰμὴ ὅτι τὸ βιβλίον ἐκτελέσθη διὰ τῶν τύπων τῶν ἀνηκόντων εἰς τὸν Κουνάδην. Λοιπὸν καὶ ἡ μετατύπωσις τοῦ Τυπικοῦ ἔγινε διὰ τῶν αὐτῶν τύπων παρὰ τῷ Λεογκίνῳ ὡς ὑπεμφαίνουσι τὰ ἀνωτέρω περιγραφθέντα σύμβολα· ἡ σημείωσις δὲ τοῦ χρόνου κεῖται κατὰ τὸ τότε κοινῶς ἐπικρατοῦν τυπογραφικὸν ἔθος εἰς τὸ τέλος τοῦ τεύχους διὰ τούτων τῶν λέξεων· « *ἔτει τῷ ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου Οἰκονομίας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ αφοζ.*

Ὁ ἐπιμεληθεὶς τὴν μετατύπωσιν Ἱερομόναχος Λογαρᾶς ὄχι μόνον δὲν μετέβαλε τίποτε τῆς ἐκδόσεως τοῦ Νουκίου, ἀλλὰ τὸ περίεργον ἄνευ τινὸς προϋπομνήσεως ἀρχίζει ἀμέσως τὴν ὄπισθεν (retro) σελίδα μὲ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Νουκίου, εἰς τρόπον ὥστε ἐάν τις δὲν προσέξῃ εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῆς προμετωπίου σελίδος ἔνθα ῥητῶς λέγεται ὅτι ὁ ἐπιμεληθεὶς τὸν τύπον ἦτο ὁ Θεοφάνης ὁ Λογαρᾶς, ἀναγινώσκων τὴν ἐπιστολὴν θέλει ἔλθῃ εὐκόλως εἰς

Γαλιλαῖος.

συμπέρασμα ὅτι ὁ Νούκιος ἦτον ὁ κύριος ἐκδότης ταύτης τῆς κατὰ τὸ 1577 ἔτος, ἤτοι τῆς 32 ἔτη μετὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γενομένης ἐκδόσεως. Μόνη παραλλαγὴ ἀπὸ τῆς πρώτης θεωρεῖται εἰς ταύτην ὅτι εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν πασχαλίων ὀνομάζεται ὡς ποιητὴς αὐτῶν ὁ Λογαρᾶς καὶ ὄχι πλέον ὁ Βάλερις, διότι ταῦτα ἦτον ἀνάγκη νὰ ἀρχίζωσιν ἀπὸ τὸ 1577 ἔτος, καὶ νὰ ἐπεκταθῶσι καὶ ἐπ' ὀλίγα περισσότερα ἔτη.

Ἤλπιζα νὰ ἀναφέρῃ τι περὶ τῶν ἀρχαίων τούτων ἐκδόσεων τοῦ Τυπικοῦ ἐν τῷ περὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων τῶν Ἑλλήνων συντάγματι (de libris ecclesiasticis Graecorum) Λέων ὁ Ἀλλάτιος· ἀλλ' αὐτὸς ἀρκεσθεὶς μόνον εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐν αὐτοῖς περιεχομένων, καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, καὶ εἰς τὴν μνημόνευσιν τυχὸν κατὰ πάρεργον εἴ τι χειρόγραφον αὐτῶν ἐφέρετο ἐν Βιβλιοθήκαις τῆς Ἰταλίας περὶ τῶν τυπωμένων οὐδένα ποιεῖται λόγον· βλέπω μόνον ὅτι ὁ Φαβρίκιος, ὅστις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοῦ βιβλιοθήκην συνεξέδωκε τὸ σύνταγμα (ἐν τέλ. τοῦ V Βιβλίου τῆς παλ. ἐκδόσεως) φέρει, ἔνθα ὁ λόγος περὶ Τυπικοῦ, ἐν σημειώσει (α) ὅτι τὸ τυπικὸν ἐπιδιορθωθὲν ὑπὸ Ἰωάσαφ Ἱερομονάχου περὶ τὸ 1584, πολλάκις εἶδε τὸ φῶς παρ' Ἀντωνίῳ Πινέλλῳ 1603, 1615, 1643· ὥστε μετὰ τὴν τοῦ Λογαρᾶ μετατύπωσιν ἀκολουθεῖ αὕτη ἡ ὑπὸ Φαβρικίου σημαινομένη τοῦ Ἰωάσαφ, ἥτις ἔγεινε ἑπτὰ ἔτη μετ' ἐκείνην.

Δὲν ἔχω τὸ σύγγραμμα τοῦ Μαιταίρου annales typographici, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἠξεύρω ποίας καὶ ἐκεῖνος καταλέγει ἐκδόσεις τοῦ Τυπικοῦ· ἠξεύρω μόνον ὅτι ὁ ὑμέτερος Κ. Παπαδόπουλος Βρετὸς ἴσως λαβὼν ἐκ τοῦ Μαιταίρου ἀναφέρει ἐν τῷ Καταλόγῳ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων τὰς παρὰ Πινέλλῳ μετέπειτα γενομένας καθ' ὅλον τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς ΙΖ'. ἑκατονταετηρίδος, ὅσας τε μνημονεύει εἰς τὴν ἀνωτέρω σημείωσιν ὁ Φαβρίκιος, καὶ ἐπὶ ταύταις δύο προσέτι, τὴν τοῦ 1605 καὶ τὴν τοῦ 1645 ἔτους. Πολλὰ πιθανὸν οὐδ' ὁ Μαιταῖρος ἀρχαιοτέρων ἄλλων νὰ κάμνῃ λόγον, αἱ ὁποῖαι ἐξ αὐτοῦ ἔπρεπε νὰ κατελέγοντο καὶ ἐν τῷ ῥηθέντι καταλόγῳ.

Ἐκ Κερκύρας, 23 Νοεμβρίου 1857.

Χ. ΦΙΛΗΤΑΣ.

ΓΑΛΙΛΑΙΟΣ.

—οοο—

Τοῦ μεγάλου τούτου ἀστρονόμου τὴν βιογραφίαν καὶ τὸ ὁμοίωμα ἐδημοσίευσεν ἡ *Πανδώρα* πρὸ ἓξ περίπου ἐτῶν (Τόμ. Β'.σελ. 813). Περιττὸν λοιπὸν κρίνουσα νὰ ἐπαναλάβῃ αὐτὴν ἀρκεῖται νὰ παραθέσῃ

μόνον νέαν αὐτοῦ εἰκόνα μείζονα τῆς πρώτης, μᾶλλον ὁμοιάζουσαν τῷ πρωτοτύπῳ καὶ πολὺ τεχνικώτερον ἐξειργασμένην ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Κ. Σκιαδοπούλου.

Η ΣΥΚΟΦΑΝΤΙΑ.

(Ἰδε φυλλάδ. 184, σελ. 373. Τέλος.)

—ooo—

Καταπεισθεῖσα λοιπὸν ἡ ὑπηρέτις ὑπὸ τοῦ Δημητρίου ὅπως κλέψῃ τὸν σταυρὸν, ἐπλησίασε σιγαλὰ εἰς τὴν κλίνην τῆς Ἑλένης ἐνῷ ἐκοιμᾶτο ὀνειρευομένη ἴσως τὴν ἐπάνοδον τοῦ ἀγαπητοῦ της, καὶ κόψασα τὴν μαύρην ταινίαν ἀφ' ἧς ἐκρέματο ὁ σταυρὸς ἀφήρπασεν αὐτόν. Ὀλιγωτέρα βεβαίως θὰ ἦτον ἡ σκληρότης αὐτῆς ἐὰν ἐνέπηγε μάχαιραν εἰς τὴν καρδίαν τῆς Ἑλένης, διότι ἀνέκφραστος ὑπῆρξεν ἡ ἀπελπισία της ὅτε, ἐξυπνήσασα τὸ πρωΐ, δὲν εὗρε τὸν σταυρὸν ἵν' ἀσπασθῇ αὐτὸν κατὰ τὴν συνήθειάν της. Καί τοι ἐνθυμουμένη καλῶς ὅτι τὴν προτεραίαν ὅτε ἐπλαγίασε ἠσπάσθη αὐτὸν, καὶ ὅτι τὸν ἔθλιβεν ἐπὶ τοῦ στήθους της, τὸν ἀνεζήτησεν ὅμως μετ' ἐπιμελείας εἰς πάσας τὰς γωνίας τῆς οἰκίας· ἀλλὰ πούποτε δεν εὑρέθη. Καὶ ἐπείσθη μὲν ὅτι ἐκλάπη, δὲν ὑπωπτεύθη ὅμως ποτὲ οὔτε αὐτὴ οὔτε ἡ μήτηρ της τὴν ὑπηρέτιδα, ἀνέκαθεν φανεῖσαν πιστὴν, ἢ καὶ τὸν Δημήτριον περὶ οὗ πρὸ πολλοῦ δὲν ἐγίνετο λόγος. Κατήντησαν λοιπὸν νὰ πιστεύσωσιν ἢ ὅτι ἡ νέα ἔχασε τὸν σταυρὸν ἐκτὸς τῆς οἰκίας, ἢ ὅτι διὰ τῆς ὡς ἐκ θαύματος ἐξαφανίσεως, αὐτοῦ οἰωνίζετο μεγίστη συμφορὰ συμβᾶσα εἰς τὸν Γεώργιον. Ἡ τελευταία αὕτη ἰδέα τοσοῦτον ἐκυρίευσε τὴν Ἑλένην, ὥστε ἡ φυσικὴ αὐτῆς μελαγχολία, συντελούσης καὶ τῆς μοναξίας ἐν ᾗ ἔζων, μετετράπη ταχέως εἰς θλίψιν βαθεῖαν. Καὶ τὴν μὲν ἡμέραν ἔκλαιεν ἀδιακόπως, τὴν δὲ νύκτα δὲν ἐκοιμᾶτο· ᾐσθάνετο βαρεῖαν τὴν κεφαλὴν, καὶ τὴν καρδίαν καταπιεζομένην ὑπὸ τῆς λύπης. Τὸ ὡραῖον πρόσωπόν της ἦτον ὠχρὸν, οἱ ὀφθαλμοί της σβεστοὶ, καὶ ὅλη αὐτὴ κάτισχνος. Ταῦτα πάντα ἦσαν τεκμήρια ὅτι πάθος δεινὸν κατέτρωγεν αὐτήν.

Ὁ Δημήτριος δὲν εἶχε προΐδῃ ὅτι τὰ ἀποτελέσματα τῆς πράξεώς του θ' ἀπέβαινον τόσῳ ὀλέθρια· διότι ἦτον ἐκ τῶν εὐτυχῶν ἐκείνων ἀνθρώπων οἵτινες δὲν πιστεύουσι τὰ παθήματα τῶν δυστυχῶν. Καὶ ὅτε ἔλαβε τὸν σταυρὸν ἔσπευσε νὰ δείξῃ αὐτὸν μετὰ κομπασμοῦ πρὸς τοὺς φίλους του, οἵτινες ἐγνώριζον καὶ αὐτὸν καὶ τὴν μαύρην ταινίαν του καὶ τὴν ὡραίαν νέαν ἥτις τὸν ἔφερεν· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐλησμόνησε πάντα ταῦτα παραδοθεὶς ἴσως εἰς νέας κλίσεις, ἢ καὶ κατεχόμενος ὑπὸ φροντίδων περὶ τῶν δημοσίων. Ἡ πολιτεία, θέλουσα νὰ στείλῃ πρέσβυν πρὸς τὸν Πάπαν, ἐξελέξατο αὐτὸν, ὅστις δεχθεὶς μετὰ χαρᾶς ἀνεχώρησεν ἀκολουθίαν ἔχων πολυάριθμον καὶ λαμπράν.

Δὲν εἶχον τότε συμπληρωθῇ οὔτε τέσσαρα ἔτη ἀφ' ὅτου ἀνεχώρησεν ὁ Γεώργιος. Ἀλλὰ βλέπων ὅτι ἡ τύχη ἐβράδυνε νὰ φανῇ εὔνους πρὸς αὐτὸν, καὶ μὴ προσδοκῶν πλέον τοιαύτην εὔνοιαν, αἰσθανόμενος ἄλλως τε πολλὴν ἀνυπομονησίαν νὰ ἴδῃ τὴν φιλτάτην τῆς καρδίας του, καὶ μαθὼν ἐκ τῆς πείρας νὰ κρίνῃ ὀρθώτερα, ἀπεχαιρέτισε τὰ ὀνειροπολήματα, καὶ ἐπανήρχετο εἰς τὴν πατρίδα του ἵνα ζήσῃ μετὰ τῆς Ἑλένης πτωχὸς μὲν τὸ βαλάντιον πλούσιος δὲ τὴν καρδίαν. Ὅτε ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἰταλίαν πεσὼν κατησπάσθη τὸ ἔδαφος αὐτῆς, καὶ ἡ καρδία του ἔπαλλεν ὅτε διήρχετο ἔφιππος τοὺς τόπους τοὺς ὁποίους ἐγνώριζεν. Ὅτε μάλιστα εἶδε τοὺς ἀγροὺς ὅπου ἔζησε τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ βίου του, ὅτε εἶδε τοὺς πύργους καὶ τὰ τείχη, μετὰ ταῦτα τὰς οἰκίας καὶ μεταξὺ τούτων τὴν τῆς μνηστῆς του, παρ' ὀλίγον ἔπιπτεν ἄπνους, τοσούτῳ μεγίστη ὑπῆρξεν ἡ χαρά του. Φθὰς εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας τῆς νέας ἐπέζευσεν, ἀνέβη τὴν κλίμακα καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ δωμάτιον εὗρε τήν τε μητέρα καὶ τὴν κόρην. Αὕτη δὲ ἀφῆκε φωνὴν ἐκπλήξεως· καὶ ἐνῷ ἡ πρώτη ἔλεγε· « Σὺ εἶσαι; σὺ τὸν ὁποῖον ἐνομίζαμεν ἀποθαμένον; καὶ διατί ἦλθες οὕτω; .... ἡ νέα ἐλειποθύμησεν.

Ἀμέσως καὶ μήτηρ καὶ Γεώργιος ἔδραμον πρὸς αὐτὴν καὶ ἐπροσπάθησαν νὰ τὴν ζωογονήσωσι. Καὶ ὅταν ἡ Ἑλένη συνῆλθεν, ἐνηγκαλίσθη τὸν Γεώργιον καὶ ὠλοφύρετο. Κλαίων δὲ καὶ αὐτὸς ἔλεγε· « Δὲν ἐπιστρέφω πλούσιος καὶ πολὺς ὅπως σὲ εἶχα ὑποσχεθῆ, ἀλλὰ πτωχὸς καὶ ἄγνωστος. » Καὶ ἀτενίζων τὴν νέαν μόλις τὴν ἀνεγνώριζε, τοσοῦτον εἶχεν ἀλλοιωθῆ. Ἐπειδὴ δὲ ἐξηκολούθει ἔχων προσηλωμένα τὰ βλέμματα ἐπ' αὐτῆς, παρετήρησεν ὅτι ὁ σταυρὸς δὲν ὑπῆρχε. Δείξας τότε τὸ μανδύλιον, φέρον στίγματα τοῦ αἵματός του, ἠρώτησε ποῦ εἶναι ὁ σταυρός· ἡ δὲ Ἑλένη καὶ ἡ μήτηρ της διηγήθησαν τὴν ἀνεξήγητον ἐκείνην ἱστορίαν, προσθέτουσαι ὅτι ἐθεώρησαν ἔκτοτε τὴν ἀνάληψιν τοῦ σταυροῦ ὡς οἰωνὸν τοῦ θανάτου του, καὶ διὰ τοῦτο ἡ ταλαίπωρος Ἑλένη ἔφθασεν εἰς τὸ χεῖλος τοῦ τάφου. « Φθάνει μόνον, ἀπεκρίθη ὁ νέος, νὰ μὴν ἔφθασα ἀργά! » Ἡ μήτηρ ἤρχισε νὰ ἀνησυχῇ διὰ τὴν ταραχὴν τὴν ὁποίαν ᾐσθάνθη ἡ κόρη της ἕνεκα τῆς αἰφνιδίας ἐπιστροφῆς τοῦ Γεωργίου, ἀλλ' αὕτη ἐβεβαίωσεν ὅτι ἐξ ἐναντίας θὰ ἀναλάβῃ τὴν ὑγείαν καὶ τὴν ζωηρότητά της. Τοιαύτας λαβὼν διαβεβαιώσεις ὁ Γεώργιος μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν του.

Περιττὸν νὰ εἴπω μετὰ πόσης χαρᾶς ὑπεδέχθη αὐτὸν ὁ πιστὸς ὑπηρέτης του, οὔτε δύναμαι νὰ περιγράψω τὰς διαφόρους ἐρωτήσεις τοῦ ἀγαθοῦ γέροντος καὶ τὰς ἀπαντήσεις τοῦ νέου. Ἀρκεῖ νὰ σᾶς εἴπω ὅτι μεταβαίνων ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην ὑπόθεσιν, ἢ μᾶλλον στρεφόμενος περὶ πάσας τὰς ὑποθέσεις ἵνα φθάσῃ εἰς τὴν τῆς Ἑλένης, ἐφανέρωσεν ἐπὶ τέλους αὐτῷ ὅ,τι ἔμαθεν ἀπὸ τὴν ὑπηρέτιδα. Εἶπε, παραδείγματος χάριν, πῶς ὁ Δημήτριος ἐζήτησε τὴν νέαν καὶ πῶς ἡ αἴτησίς του ἀπερρίφθη· ἀλλ' ἐπρόσθεσε καὶ τοῦτο ὅτι, κατὰ τὴν ἰδέαν τῆς ὑπηρέτιδος, τὸ πρᾶγμα δὲν ἦτον ὅλως διόλου διαλελυμένον, καὶ

ὅτι ἦτον πιθανώτατον νὰ δοθῇ ἡ συγκατάθεσις, ἕνεκα μάλιστα τῆς ἀναλήψεως τοῦ σταυροῦ, τὴν ὁποίαν ἐθεώρουν ὡς οἰωνὸν τοῦ θανάτου τοῦ Γεωργίου. « Τὸ κατ' ἐμὲ, εἶπεν ἐπὶ τέλους ὁ γέρων, δὲν ἐπίστευσα τὴν ἱστορίαν αὐτήν. Ἐξ ἐναντίας πιστεύω ὅτι ἡ μάνα ὑπεξῄρεσε τὸν σταυρὸν τῆς κόρης, διὰ νὰ τὴν ὑπεχρεώσῃ νὰ λησμονήσῃ τὴν πρώτην ἀγάπην της καὶ νὰ αἰσθανθῇ κλίσιν νέαν. Ναὶ μὲν ἡ λύπη καὶ ἡ ἀσθένεια τῆς νέας ἀποδεικνύουσι τὴν εἰλικρίνειάν της· ἀλλ' αἱ γυναῖκες εἶναι πάντοτε γυναῖκες, καὶ τὸ κατ' ἐμὲ νομίζω καλὸν νὰ σκεφθῇς καλὰ πρὶν ἀποφασίσῃς. Εἶναι βαρύτατον φορτίον ἡ οἰκογένεια ὅταν δὲν ἔχῃ τις πόρον τοῦ ζῇν. » Μετὰ τὴν ὁμιλίαν ταύτην ἐπαναλαβὼν καὶ πάλιν τὰ πρῶτα, καὶ λέγων περὶ νέων πληροφοριῶν καὶ ὅτι βία καμμία δὲν ἦτον καὶ τὰ τοιαῦτα, κατεζάλισε τὸν ταλαίπωρον Γεώργιον.

Οὕτω λοιπὸν τεταραγμένος ἔτρεξεν εἰς ἀνεύρεσιν δύο νέων, ἀρχαίων φίλων του· ἀλλ' ὁ μὲν εἷς, εἰς ὃν ἐνεπιστεύετο πάλαι τὰ μυστήρια τῆς καρδίας του, ἀπέφευγε νὰ τὸν ἀποκριθῇ ἢ ἀπεκρίνετο ὡς ὁ γέρων ὑπηρέτης, ὁ δὲ ἄλλος, ὅστις δὲν ἐγνώριζε διόλου τὰ προηγηθέντα, εἶπεν ἀλλ' ἀντ' ἄλλων περὶ τῆς Ἑλένης. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Γεώργιος ἔλεγεν ἀπορῶν πῶς ἦτον δυνατὸν νέα τόσον ὡραία νὰ μένῃ εἰσέτι ἀνύπανδρος, καὶ ὅτι τοὐλάχιστον ἔπρεπε νὰ ἔχῃ μνηστῆρας, ὁ φίλος του ἀπεκρίθη ὅτι λόγος ἐγίνετο περὶ τοῦ Δημητρίου, ὅτι ἠγνόει μὲν μέχρι τίνος τὸ πρᾶγμα ἦτον βέβαιον, ὅτι ὅμως οὗτος εἶχεν εἰς χεῖράς του τὸν σταυρὸν τῆς Ἑλένης, τὸν ὁποῖον πολλάκις ἔδειξε καὶ εἰς ἄλλους νέους· ἀλλ' ὁ Γεώργιος ἀπιστῶν καὶ θέλων νὰ ἐκδικήσῃ τὴν τιμὴν τῆς φιλτάτης του προσβαλλομένην, ἔφερε τὴν χεῖρα εἰς τὸ ξίφος καὶ ἡτοιμάσθη ν' ἀνακράξῃ « ψεύδεσαι ! » Ἀλλὰ πρὸς τί τοῦτο ; ἡ ἀλήθεια ἦτον ἀναντίρρητος, καὶ φανερὰ ἡ προδοσία. Ἐπανῆλθε λοιπὸν εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ ἑτοιμάσας τὸν ἵππον καὶ ἀναλαβὼν τὰ ὅπλα του, κατεβίβασε τὴν αὐλῶπιδα ἐπὶ τοῦ καταβεβρεγμένου ἀπὸ δάκρυα προσώπου του, καὶ χωρὶς ν' ἀποκριθῇ εἰς τὸν γέροντα ὑπηρέτην ἐρωτῶντα τί τρέχει, χωρὶς ν' ἀποφασίσῃ ποῦ ἔμελλε νὰ ὑπάγῃ, ἀνέβη τὸν ἵππον του καὶ ἀνεχώρησεν εἰς τὴν ἐρημίαν τὸ ἑσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας καθ' ἣν εἶχε φθάσει.

Ἐν τοσούτῳ ὁ Δημήτριος ἡτοιμάζετο νὰ ἐπανέλθῃ ὅλως περιχαρὴς διὰ τὴν αἰσίαν ἔκβασιν τῆς πρεσβείας του. Ἐπεθύμει μόνον νὰ παρατείνῃ τὴν ἐν Ῥώμῃ διατριβήν του ἐπί τινας ἡμέρας, ὅπως παρασταθῇ εἰς τὰς μεγαλοπρεπεῖς τελετὰς τοῦ Πάσχα. Ἐνθυμηθῆτε τί σᾶς εἶπα περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Δημητρίου· ἦτον δυστυχῶς ἐκ τῶν ὀλίγων ἐκείνων ἀνθρώπων οἵτινες ἐπὶ ἕνδεκα μῆνας καὶ ἐπέκεινα τοῦ ἔτους παραδίδονται εἰς τὰς ἡδονὰς μετὰ τοῦ διαβόλου, καὶ ὕστερον συμφιλιόνονται μὲ τὸν Θεὸν ἐπὶ δεκαπέντε ὡς ἔγγιστα ἡμέρας. Μήπως δὲν ὑπάρχωσι καὶ ἄλλοι οἵτινες ἀκαταπαύστως μεταβαίνουσιν ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰς τὸν διάβολον καὶ ἀπὸ τὸν διάβολον εἰς τὸν Θεόν ; Ἐλθὼν λοιπὸν εἰς τὸν πνευματικὸν ἐξωμολογήθη τὰς ἁμαρτίας του, καὶ τὰς βαρυτέρας, μὴ λησμονήσας καὶ τὴν κλοπὴν τοῦ σταυροῦ, καὶ τὴν χάριν κομπασμοῦ ἐπίδειξιν αὐτοῦ. « Εἶμαι ὅμως ἕτοιμος, ἐπρόσθεσε, νὰ τὸν ἀποδώσω. » — Ἀλλὰ τὴν τιμὴν τῆς νέας τὴν ὁποίαν ἔκλεψες ἐπίσης, εἶπεν ὁ πνευματικὸς, ἠμπορεῖς καὶ αὐτὴν νὰ τὴν ἀποδώσῃς ; — Πῶς λοιπὸν νὰ κάμω; ἠρώτησεν ὁ ἐξομολογούμενος. Ὅτε διέσπειρα ψευδεῖς φήμας περὶ αὐτοῦ δὲν εἶχα σκοπὸν νὰ τὴν ἀτιμάσω, καὶ διὰ τοῦτο πιστεύω ὅτι οἱ λόγοι μου δὲν ἐπέφεραν τὸ κακὸν τὸ ὁποῖον φαντάζεσθε. Πῶς δὲ νὰ εὕρω ὅλους τοὺς νέους εἰς τοὺς ὁποίους ἀνοήτως ἐκαυχήθην ἵνα εἰπῶ εἰς αὐτοὺς τὴν ἀλήθειαν; Δὲν εἶναι προτιμότερον ν' ἀφήσωμεν τὸ πρᾶγμα νὰ λησμονηθῇ παρὰ νὰ τὸ ἀνανεώσωμεν ; » Ὁ πνευματικὸς ὅμως μὴ πειθόμενος· « Μεγίστη ἁμαρτία, ἀπεκρίθη, εἶναι ἡ συκοφαντία, ἔστω καὶ ἁπλουστάτη. Ὁ συκοφαντηθεὶς καὶ ὄχι ὁ συκοφαντήσας εἶναι μόνος δικαστὴς τοῦ κακοῦ τὸ ὁποῖον ἔπαθεν. Ἡ ἐπανόρθωσις εἶναι ἀναγκαία, καὶ πρέπει νὰ γείνῃ ἀμέσως καὶ ὅσον ἐνδέχεται τελεία. Ὁ θάνατος τοῦ συκοφαντηθέντος ἀθώου ζητεῖ ἐκδίκησιν παρὰ Θεοῦ, καὶ τὸ ἔγκλημα εἶναι τόσῳ μεγάλον ὅσῳ μεγαλητέρα εἶναι ἡ ἀρετὴ τὴν ὁποίαν ἠμαύρωσε. »

Τοιοῦτοι ὑπῆρξαν οἱ λόγοι δι' ὧν ὁ πνευματικὸς, βοηθούμενος καὶ ἀπὸ παραδείγματα τῆς Γραφῆς καὶ τῶν Ἁγίων, ἐδοκίμασε νὰ κατορθώσῃ τὸν Δημήτριον νὰ ὁμολογήσῃ πρὸς τοὺς φίλους του ὅτι ἐσυκοφάντησε τὴν νέαν. Ἀλλ' οὗτος μὴ θελήσας νὰ ὑπακούσῃ, κατέφυγεν εἰς ἄλλον πνευματικὸν ὅστις ἐπίσης τὴν αὐτὴν ὁμολογίαν ἀπῄτησε. Καὶ ὅμως ὁ Δημήτριος ἐξηκολούθει ἀντιτείνων. Διευθύνθη λοιπὸν πρὸς τὸν Πάπαν αὐτὸν ἐλπίζων ὅτι οὗτος, συγκαταβαίνων πρὸς τὸ ἁμάρτημα χάριν μάλιστα τῆς ἐπισήμου θέσεως τοῦ πράξαντος αὐτὸ, ἤθελεν ἐπιβάλει αὐτῷ τιμωρίαν ἧττον ταπεινωτικήν. Ἀλλ' ὁ Πάπας, ἐνάρετος ὢν καὶ εὐσεβὴς, δὲν ἤθελε κατ' οὐδένα λόγον νὰ ἐνδώσῃ. Περιγράψας καὶ αὐτὸς τὰ δεινὰ ἐπακόλουθα τῆς συκοφαντίας, ἀπῄτησε νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ ἀπόφασις τῶν δύο προγενεστέρων πνευματικῶν· τοιαύτη ὅμως ὑπῆρξεν ἡ ἐπιμονὴ τοῦ ἐξομολογουμένου ὥστε ὁ Πάπας ἐνέδωκεν ἐπὶ τέλους ἐπὶ τῷ ὅρῳ τούτῳ· « Τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς ἐπανόδου του εἰς τὴν πόλιν τῆς γεννήσεώς του, νὰ διανυκτερεύσῃ ὁ ἁμαρτωλὸς ἐντὸς τῆς μητροπόλεως ἄγρυπνος καὶ προσευχόμενος. » Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Δημήτριος ἐδέχθη περιχαρῶς τὴν ἀπόφασιν ταύτην.

Ὅτε μετά τινας ἡμέρας ἔφθασεν εἰς τὴν πατρίδα του, ὁ καιρὸς ἦτον ὡραῖος. Ἐπειδὴ δὲ τότε εἶχε σημάνει ἡ ἕκτη ὥρα, ἐνόμισε καλὸν νὰ ἐκπληρώσῃ ἀμέσως τὴν νύκτα ἐκείνην τὴν ποινήν του. Ὅθεν μόλις ἐνηγκαλίσθη τοὺς συγγενεῖς του, ἀκούσας μάλιστα πενθίμους ψαλμῳδίας καὶ ἰδὼν φῶτα καὶ νεκροκράββατον διευθυνόμενα εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἐπροφασίσθη ὅτι ἔχει νὰ ἐνασχοληθῇ εἰς σπουδαιοτάτας ὑποθέσεις· ἀφῆκε λοιπὸν τοὺς περὶ αὐτὸν καὶ ἀναμιγεὶς μετὰ τοῦ πλήθους ἦλθεν εἰς τὸν ναόν. Σταθεὶς δὲ ὄπισθεν μιᾶς τῶν ὀγκωδῶν στηλῶν, εἶδε τὸ φέρε-

τρον ἐν μέσῳ τῆς ἐκκλησίας, σβεσθέντα τὰ φῶτα, πλὴν τῆς παρὰ τὴν κεφαλὴν τοῦ νεκροῦ λαμπάδος, καὶ ἀνεχώρησαν τὸ πλῆθος. Περίεργος νὰ μάθῃ τίς ἦτον ὁ ἀποθανὼν, ἠρώτησε τὸν κανδηλάπτην· οὗτος δὲ ἀπεκρίθη· « Εἶναι νέα ἡ ὁποία ἐγκαταλειφθεῖσα ἀπὸ τὸν μνηστῆρά της ἀπέθανεν ἀπὸ ἐντροπὴν καὶ λύπην. » Ταῦτα ἀκούσας ἐκρύβη ἐκ νέου ὄπισθεν τῆς στήλης, ἐνῷ ὁ κανδηλάπτης ἔκλειε τὴν ἐκκλησίαν· ὥστε μετ' ὀλίγον ἔμεινε μόνος μετὰ τῆς νεκρᾶς. Καὶ πλησιάσας ἐκ νέου εἰς αὐτὴν, εἶδε τὰ οἰκόσημά της. Ἦτον ἄρα εὐγενὴς ἡ νέα· ἀλλ' ὁ Δημήτριος δὲν τὰ ἐγνώριζεν. Ἐπειδὴ δὲ ηὔξανεν εἰς ἄκρον ἡ περιέργειά του ἐνθυμουμένου ὅτι, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ κανδηλάπτου, ἡ νεκρὰ εἶχεν ἀτιμασθῆ, ἐπλησίασεν ἔτι μᾶλλον εἰς αὐτὴν καίτοι δειλιῶν, καὶ ἀνασηκώσας τὸ κάλυμμα, ἔθεσε τὴν χεῖρά του ἐπὶ τῆς δεξιᾶς τῆς νεκρᾶς, καὶ προσήλωσε τὸ βλέμμα ἐπ' αὐτῆς. Ἀλλ' ὁποία ὑπῆρξεν ἡ φρίκη του ὅτε ἀνεγνώρισε τὴν Ἑλένην! ἡ φρίκη ὅμως αὕτη μετεβλήθη εἰς τρόμον ὅταν θελήσας ν' ἀφήσῃ τὴν χεῖρα τῆς νεκρᾶς ᾐσθάνθη τὴν ἰδικήν του σφιγγομένην τοσούτῳ ἰσχυρῶς, ὥστε μὲ ὅλας του τὰς προσπαθείας δὲν κατώρθωσε νὰ τὴν ἀποσύρῃ. Ἀφῆκε λοιπὸν φωνὴν καὶ ἐγονυπέτησεν ἐπὶ τοῦ τάφου, καὶ ὁ τάφος ὅστις ἀνῆκεν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῆς νέας ἀντήχησε βαρέως. Ὁ Δημήτριος ἠγωνίσθη καὶ αὖθις ν' ἀποσύρῃ τὴν χεῖρά του, ἀλλ' εἰς μάτην. Νομίζων τότε ὅτι ἡ Ἑλένη ἔζη εἰσέτι, ἔστρεψε πρὸς τὸ πρόσωπόν της τὸ βλέμμα, καὶ εἶδεν αὐτὴν κάτωχρον, καὶ μαρασμένα τὰ λαμπρὰ ἐκεῖνα τοῦ κάλλους ἄνθη τὰ ὁποῖα εἶχεν ἄλλοτε θαυμάσει. Πολυχρόνιος λύπη τὰ κατεξήρανε, καὶ μόνον οὐρανία τις γαλήνη ἦτον ζωγραφημένη εἰς τὸ πρόσωπόν της. Παρ' ὀλίγον τότε ν' ἀποθάνῃ ἀπὸ φόβον· μετὰ μικρὸν ὅμως ἐξαγριωθεὶς ἠθέλησε νὰ σύρῃ τὸ ξίφος καὶ νὰ κόψῃ τὴν χεῖρα τῆς νεκρᾶς· ἀλλ' ἀμέσως ἡ χείρ, ὄχι πλέον ψυχρὰ ἀλλὰ καυστικὴ, τὸν ἔσφιγξεν ἔτι μᾶλλον. Καὶ ἐκεῖνος μάταιον θεωρῶν πάντα ἀγῶνα ἐγονυπέτησε παρὰ τὸν νεκροκράββατον, κρατούμενος πάντοτε ὑπὸ τῆς νεκρᾶς.

Μετ' ὀλίγον ἤρχισε νὰ προσεύχεται, καὶ ἐπειδὴ τὸ σφίγξιμον ἐγίνετο μαλακώτερον, ἰδὼν ἐκ νέου τὸ ἱλαρὸν πρόσωπον τῆς νεκρᾶς, παρεκάλει καὶ αὐτὴν καὶ τὸν Θεὸν νὰ τὸν συγχωρήσωσιν, ὑποσχόμενος νὰ ἐξομολογηθῇ πρὶν ἀποθάνῃ καὶ νὰ φανερώσῃ τὴν ἁμαρτίαν του.

Ἀνέτειλε τέλος πάντων ὁ ἥλιος, καὶ μετ' ὀλίγον ἤκουσε σημαίνοντα τὸν κώδωνα καὶ ἀνοιγομένην τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας. Ἰδὼν δὲ τὸν κανδηλάπτην εἰσερχόμενον ἀνέλαβε θάῤῥος· ἀλλ' οὗτος φοβηθεὶς ἔφυγε δρομαῖος, καὶ δὲν ἐπέστρεψεν εἰμὴ συνοδευόμενος ὑπὸ ἱερέως κρατοῦντος σταυρὸν καὶ ἁγίασμα. « Ἐγὼ ἐδολοφόνησα, ἀνέκραξεν ἀμέσως ὁ Δημήτριος, τὴν ἀθώαν ταύτην νέαν· ἐγὼ τὴν ἐσυκοφάντησα, καὶ ἰδοὺ πῶς μὲ τιμωρεῖ ὁ Θεός. » Ἐν τοσούτῳ ἦλθον καὶ ἄλλοι ἱερεῖς καὶ πλῆθος μετ' αὐτῶν πολύ. Ἐκεῖνος δὲ ἐξηκολούθει κράζων· « Ἐγὼ τὴν ἐδολοφόνησα συκοφαντήσας αὐτήν. » Καὶ ἀνεγερθεὶς ἐξωμολογήθη παῤῥησίᾳ παντὸς τοῦ λαοῦ πῶς ἠγάπησε τὴν Ἑλένην, πῶς εἰς τὴν καρδίαν του ἐνεφώλευσεν ἡ ζηλοτυπία, πῶς κατ' ἀρχὰς διέσπειρεν ἀορίστους τινὰς φήμας προσβαλλούσας τὴν τιμὴν τῆς νέας, καὶ πῶς ἔπειτα ὑπεξαιρέσας τὸν σταυρὸν αὐτῆς, τὸν ἐπέδειξεν ὡς μαρτύριον ἀλάνθαστον τῆς ἀτιμίας της. Καὶ λαβὼν ἀπὸ τοῦ στήθους του τὸν σταυρὸν τὸν ὁποῖον ἐσκόπευε νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν νέαν μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του ἀπὸ τὴν Ῥώμην, τὸν ἐκρέμασε συνδρομῇ ἑνὸς τῶν ἱερέων εἰς τὸν λαιμὸν τῆς Ἑλένης.

Μόλις ἐγένετο ἡ ἐξομολόγησις αὕτη, καὶ ἐφάνη ὅτι παρθενική τις χαρὰ περιεχύθη εἰς τὸ πρόσωπον τῆς νεκρᾶς· ἡ χεὶρ της ἠνοίχθη καὶ ἀφῆκε τὴν τοῦ Δημητρίου. Ἀμέσως ἤρχισεν ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία, καὶ συγχρόνως κρότος μέγας ἠκούσθη εἴς τινα γωνίαν τῆς ἐκκλησίας· δραμὸν τότε τὸ πλῆθος πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο, εἶδεν ἄνθρωπον ἔνοπλον ἐξηπλωμένον κατὰ γῆς καὶ ἄπνουν. Ὁ ἄνθρωπος δὲ οὗτος ἦτο ὁ Γεώργιος.

Φαίνεται ὅτι ἐπιστρέψας καὶ αὐτὸς τὴν προτεραίαν εἰς τὴν πατρίδα του, διενυκτέρευσεν ὡς καὶ ὁ Δημήτριος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, πιστεύων ὅτι οὗτος, ἀγαπῶν πάντοτε τὴν Ἑλένην, ἦλθεν ἐκεῖ ὅπως τὴν κλαύσῃ· ἀλλ' ὅτε ἤκουσε τὴν ἐξομολόγησιν, μεμφόμενος ἑαυτὸν ὡς αἴτιον τοῦ θανάτου τῆς ταλαιπώρου νέας, κατέπεσεν ὡς κεραυνόπληκτος. Ἐτάφη δὲ καὶ αὐτὸς πλησίον τῆς Ἑλένης. Ὁ δὲ Δημήτριος μεταβὰς εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀπέθανεν ἐν μετανοίᾳ μαχόμενος κατὰ τῶν ἀπίστων.

Ἐνταῦθα ἐτελείωσεν ἡ ἱστορία τοῦ ἐφημερίου, ἀλλ' εἰς αὐτὴν ὁ καλὸς οὗτος ἱερεὺς ἐπρόσθεσε καὶ ταῦτα· ἡ συκοφαντία, τέκνα μου, τιμωρεῖται καὶ εἰς τοῦτον καὶ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Πόσοι νομίζοντες ἑαυτοὺς ἁγίους καὶ πιστεύοντες ὅτι θὰ ὑπάγωσιν εἰς τὸν παράδεισον, ἐξυπνοῦσιν εἰς τὴν κόλασιν, διότι ὑπῆρξαν συκοφάνται! Ὄχι μόνον ἀθῶαι νέαι ἀλλὰ καὶ ἄνδρες ἐγένοντο θέματα τῆς συκοφαντίας. Ἴσως μὲ εἴπητε ὅτι εἶναι τρέλα ν' ἀποθάνῃ τις διότι ἄλλος τὸν ἐσυκοφάντησεν· ἔστω· ἀλλ' ἡ τρέλα τοῦ ἀποθανόντος δικαιολογεῖ τὸ ἔγκλημα τοῦ συκοφαντήσαντος; Ἂς σᾶς φέρω καὶ παραδείγματα. Ἐὰν ἀποκρινόμενος εἴς τινα παρατήρησιν τοῦ δημάρχου εἴπῆτε πρὸς αὐτόν· « ναί, ἔχεις δίκαιον· πλὴν ἐξ αἰτίας τοῦ γείτονός μου ὁ ὁποῖος εἶναι μέθυσος, χαρτοπαίκτης, κτλ, δὲν τὸ ἔκαμα, » νομίζετε ὅτι οἱ λόγοι αὐτοὶ θὰ μείνωσιν ἄνευ ἀποτελέσματος; Εἴσθε, φίλοι μου, ἀπατημένοι· ὁ κακὸς λόγος διαδίδεται, ὁ χρόνος τὸν ἐπικυρόνει, καὶ ἡ δικαιοσύνη πολλάκις ἐπιλαμβάνεται τοῦ πράγματος· πολλάκις ὁ συκοφαντηθεὶς ῥίπτεται εἰς τὰς φυλακάς. Ἀλλὰ θὰ μὲ εἴπῆτε καὶ πάλιν ὅτι ἡ δικαιοσύνη ἐπὶ τέλους θριαμβεύει καὶ ἐκεῖνος ἀθωόνεται. Συνομολογῶ· ὅταν ὅμως ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν οἰκίαν του, ὄχι μόνον εὑρίσκει τὰ συμφέροντά του βεβλαμμένα, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπόληψίν του ζημιωμένην· εὑρίσκει τὴν σύζυγον, τὰ τέκνα του πάσχοντα ἠθικῶς ἕνεκα τῆς φυλακίσεώς του, καὶ τόσα ἄλλα!

Φεύγετε λοιπὸν, τέκνα μου, τὴν συκοφαντίαν καὶ τὴν κακολογίαν ὡς θὰ ἐφεύγετε τὸν διάβολον αὐτὸν, ὁ ὁποῖος διὰ τοῦτο λέγεται διάβολος διότι συκοφαντεῖ καὶ διαβάλλει.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟΝ

ΤΗΣ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ.

—ooo—

Περιελθὼν πρὸ πολλῶν ἐτῶν μέρη τινα τῆς ἐλευθέρας καὶ δούλης Ἑλλάδος ὡς ἁπλοῦς διαβάτης καὶ ἄλλα ἔχων καθήκοντα, ἐσημείωσα ἐν παρόδῳ λέξεις ἃς ἤκουσα προφερομένας ὑπὸ χυδαίων, ξένας μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πρὸς τοὺς ὁμιλοῦντας καθαρώτερον τὴν γλῶσσαν, σχεδὸν δὲ πάντοτε ἑλληνικὰς, ἢ τοὐλάχιστον ἑλληνικὴν ἐχούσας τὴν ῥίζαν. Εἰς τὰς λέξεις ταύτας προσθεὶς μετὰ ταῦτα καὶ ἄλλας, ἃς ἐπορίσθην ἐκ τῶν συνομιλιῶν μου μετὰ κατοίκων διαφόρων μερῶν, ἐστοχάσθην ὠφέλιμον νὰ ἐπιδοθῶ, εὐκαιρίας δοθείσης καὶ κατὰ τὰς ἀσθενεῖς μου δυνάμεις, εἰς ἐπαύξησιν αὐτῶν δι' ἐπίτηδες ἐπισκέψεως ἐπαρχιῶν τινων, εἰς ἀνίχνευσιν τῶν γενεθλίων καὶ ἐτυμολογίαν αὐτῶν, εἰς σύγκρισιν μετὰ τῆς ἀρχαίας, εἰς ἀναζήτησιν τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν καὶ τῶν αἰτίων δι' ἃ παρεφθάρησαν, καὶ πρὸ πάντων εἰς ἐξέτασιν ἐκείνων (αὗται δὲ δὲν εἶναι εὐάριθμοι) αἵτινες οὖσαι ἀναντιῤῥήτως ἑλληνικώταται τὸν χαρακτῆρα, τὸν τύπον καὶ τὸν ῥυθμὸν, ὅμως οὐδ' εἰς τοὺς συγγραφεῖς οὐδ' εἰς τὰ λεξικὰ σώζονται. Τῶν τελευταίων τούτων ἡ ἔρευνα μοὶ ἐφάνη ἀείποτε σπουδαιοτάτη ὡς ἰσχύουσα, εἰμὴ ὅλως ν' ἀντικρούσῃ, τοὐλάχιστον νὰ συντελέσῃ καιρίως εἰς ἀντίκρουσιν τῆς παραβόλου ἐκείνης ἀξιώσεως, ὅτι συνετρίβη ἡ ἅλυσις τῆς ἡμετέρας ἐθνότητος, καταποντισθείσης ἄρδην συμπάσης τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ὑπὸ τοῦ χειμάῤῥου τῶν Σλαύων· διότι ἐὰν τῷ ὄντι ὁ καταποντισμὸς οὗτος ἐγένετο, πῶς ἀντὶ ξενικῶν ἄλλων λέξεων αἵτινες ἔπρεπεν ἐξ ἀνάγκης νὰ γίνωσι κτῆμα τοῦ λαοῦ, ἐπέπλευσαν τόσαι γνησιόταται ἑλληνικαὶ τὰς ὁποίας, μὴ εὑρισκομένας, ὡς εἴρηται, εἰς τὰ βιβλία, δὲν ἐδανείσθημεν παρ' αὐτῶν ; Ποία ἡ σλαυικὴ φυλὴ ἡ διδάξασα τὸν ὄχλον νὰ λέγῃ *κυπελισσὸς* καὶ *θρίος* καὶ *θράσσιος* καὶ *ὑμβροδέκτης* καὶ *ἀμβολὴ* καὶ *δακνιὰ*, μόλις δὲ κατορθώσασα νὰ καταλείψῃ ἀδιόρατά τινα καὶ σπανιώτατα γλωσσικὰ ἴχνη, ὡς *ζακόνι* καὶ *σπολοχάνι*, καὶ ταῦτα εἰς τὰς βορειοτέρας ἴσως ἐπαρχίας τῆς ἑλληνικῆς χώρας ;

Ἡ ἐξέτασις ἄρα ἔχει ἱστορικὴν καὶ διὰ τοῦτο πολλὴν τὴν ἀξίαν· ἀλλ' εἰς ἐμὲ εὐμοιροῦντα προαιρέσεως, ἐπέλιπον καὶ ἐπιλείπουσιν ἔτι δυστυχῶς καὶ βοηθήματα καὶ χρόνος. Πολλάκις ἡ δύναμις τῆς προαιρέσεως, συναντιλαμβανομένης καὶ τῆς ἐπιμελείας, ἐγείρει τρόπαια κατὰ τῆς ἀσθενείας τῆς μαθήσεως· ἀλλ' ἐν Ἑλλάδι, τίς ὁ λόγιος ὁ δυνάμενος μὲν νὰ πράξῃ τι ἄξιον λόγου, ἔχων δὲ καὶ τὴν τύχην συνεργοῦσαν; Οἱ μὲν λόγιοι πάντες σχεδὸν ὄντες πένητες ἐργάζονται ἐκ τοῦ προχείρου ἵνα πορισθῶσιν ἄρτον, οἱ δὲ πλούσιοι, διαφέροντες κατὰ τοῦτο τῶν πρὸ τοῦ ἀγῶνος, δὲν ἐνισχύουσι τὰ ἔργα αὐτῶν.

Ἀφῆκα λοιπὸν παρεῤῥιμμένας τὰς σημειώσεις μου, οὐδ' ἤθελον πλέον ἀναπολήσει αὐτὰς, εἰμὴ ἀνενθύμιζέ μοι τὰ περὶ τούτων ἢ περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς γλώσσης πραγματεία τοῦ Κ. Σ. Ζαμπελίου (α). Ὁ σοφὸς συγγραφεὺς προτρέπει πάντας νὰ δημοσιεύωσιν, ἔστω καὶ ἀνεπεξεργάστως, ὅ,τι ποτὲ θησαυρίζουσι περὶ τῆς γλώσσης ταύτης, καταλείποντες ἄλλοις τὴν περαιτέρω ἔρευναν.

Εἰς τὴν προτροπὴν ταύτην ὑπακούσας δημοσιεύω τὰς σημειώσεις μου ὅπως τὸ πρῶτον κατέγραψα, μηδὲν μεταβαλὼν καὶ μηδὲν προσθεὶς ἢ ἀφαιρέσας. Προειδοποιῶ δὲ τὸν ἀναγνώστην ὅτι εἰς τὴν καταγραφὴν δύο τινὰ εἶχον ὑπ' ὄψιν, πρῶτον, τὴν σημείωσιν λέξεων μὴ περιεχομένων ἐν τοῖς Ἀτάκτοις τοῦ Κοραῆ, καὶ δεύτερον, τὴν ἑρμηνείαν ἄλλων περιεχομένων μὲν ἀλλ' ἐξηγουμένων ἀτόπως ἢ ἀτελῶς. Πιθανὸν ὅμως ἐπανέλαβον ἁπλῶς καὶ πολλὰς ὑπαρχούσας ἐκεῖ, διότι σπανίως παρέβαλον πρὸς ἐκεῖνα τὰς σημειώσεις μου· πιθανώτατον δὲ καὶ ἐλανθάσθην κατὰ τὰς ὀλίγας ἑρμηνείας μου· ἀλλὰ παρακαλῶ τὸν ἀναγνώστην νὰ μή με κατακρίνῃ ἐνθυμούμενος ὅτι κοινοποιῶ τὰς σημειώσεις μου ὅπως εἶχον, ἄνευ ἐπιθεωρήσεως.

Πλησίον ἑκάστης λέξεως ἐφρόντισα νὰ σημειώσω ποῦ ἤκουσα ἢ ποῦ ἔμαθον αὐτὴν λεγομένην. Εἰδέ που δὲν ἀναφέρεται ὁ τόπος, τοῦτο δηλοῖ ὅτι εἶναι κοινὴ εἰς πᾶσαν ἢ τοὐλάχιστον εἰς τὴν πλείστην Ἑλλάδα.

Εὔχομαι ὅπως καὶ ἄλλοι ἀσχοληθῶσι συντονώτερον εἰς συλλογὴν τοῦ θησαυροῦ τούτου τῆς καθομιλουμένης (6) ! Ὁποία δὲ ἡ ἐκ τῆς τοιαύτης συλλογῆς ὠφέλεια κατεδείχθη μὲν ἱκανῶς παρὰ τοῦ ἀοιδίμου Κοραῆ καὶ παρ' ἄλλων, ὑπέδειξα δὲ κἀγὼ δι' ὀλίγων μὲν ἀλλὰ πρακτικώτερον ἴσως πρὸ δύο περίπου ἐτῶν ἐν τῷ 145 φυλλαδίῳ, σελ. 19.

Ν. Δ.

Α'.

Ἀβαρεσιά. Συνήθως λέγεται κατ' ἐπιφώνησιν, οἷον· « Καλὴ ἀβαρεσιά ! » καὶ « τί ἀβαρεσιά! » ἐπὶ τῶν ἀσχολουμένων ἢ τῶν φροντιζόντων περὶ πραγμάτων μικροῦ λόγου ἀξίων. Παρὰ τοῦ στερητικοῦ α καὶ τοῦ βάρος.

Ἀβρουνιαῖς. Λάχανα ὑπόπικρα βραζόμενα καὶ τρωγόμενα μετὰ ἐλαίου. Ἐν Κωνσταντινουπόλει λέγονται καὶ ὀβριαῖς. Εἶναι τάχα ἡ βρυωνία τῶν ἀρχαίων, ἢ μήπως ῥίζαν ἔχῃ τὸ ἁβρός.

Ἀγαθός. Λέξις ναυτική. Γαλ. entaille, ἀγγλ. rabbet.

(α) Ἴδε Πανδ. φυλ. 166 σελ. 369 κτλ.

(6) Ἡ ἐφημερὶς τῶν Φιλομαθῶν ἤρχισεν ἐσχάτως νὰ δημοσιεύῃ τοιαύτην γλωσσογραφικὴν ὕλην, κατ' ἀξιέπαινον προτροπὴν τοῦ ἐπὶ τῆς δημ. ἐκπαιδ. ὑπουργείου.

Ἀγγρίζω. Ἐν Ἀμοργῷ. «Ἤγγρισέ μου τὸ παιδί,» μεταβ. ἤτοι μὲ τὸ ἀγρίευσε, τὸ ἀνησύχησε. Καὶ οἱ ἀρχαῖοι αὐτοὶ ἔλεγον *ἀγρίζομαι* ἀντὶ ἀγριαίνομαι.

Ἄγλωσσον. Ἐν Ἀθήναις. Εἶδος φυτοῦ.

Ἀγγοριτζιά. Ἐν Ἀθήναις. Ἀγριαπηδέα, καὶ οὐδ. *ἀγκορίτσια*, ὁ καρπός.

Ἀγιοπούλι. Ἐν Καλλιουπόλει. Πτηνὸν φαινόμενον συνήθως κατόπιν τῶν ἀκρίδων, εἰς ἃς κηρύττον πόλεμον ἀκάθεκτον, φονεύει ἀδυσωπήτως αὐτάς· διὸ καὶ ἐπικαλεῖται ἅγιον.

Ἀγιαποστολιάτικα. Ἐν Κωνσταντ. Σῦκα ὡριμάζοντα τὴν τεσσαρακοστὴν τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων.

Ἀγκωνιάζω. Ἐν Ζακύνθῳ. Mettre au pied du mur.

Ἀγκωνάρι. Ἀκρογωνιαῖος λίθος.

Ἀγκουλίζω. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Λέξις πεποιημένη, ἐπὶ τῶν βρεφῶν ὅταν ἀρχίζωσι νὰ ἐκφέρωσιν ἀνάρθρους φωνάς.

Ἄγρια. «Ἐξύπνησεν ἀπ' τ' ἄγρια μεσάνυκτα.»

Ἀγρίμια. Gibier, ὡς καὶ οἱ ἀρχαῖοι, *ἀγρέμια*.

Ἀδράπανος. Συντροφεύεται δὲ πάντοτε μετὰ τοῦ *ξηρός*. «Ἀπέθανον ἢ ἀνεχώρησαν ὅλοι οἱ περὶ αὐτὸν, καὶ ἔμεινε ξηρὸς καὶ ἀδράπανος.» Ἐκ τοῦ στερητικοῦ *α*, καὶ τοῦ δρέπανος· διότι τὰ ξηρὰ, ὡς εὐκόλως κοπτόμενα, δὲν ἔχουσι χρείαν δρεπάνου.

Ἀετονύχια. Σταφυλὴ μακρὰς καὶ γαμψὰς ἔχουσα τὰς ῥάγας, ὡς τοῦ ἀετοῦ τοὺς ὄνυχας.

Ἀζούματα. Ἐν Ἀθήναις. Λάχανα ἀλλαχοῦ λεγόμενα *ῥόκα*, ἐπειδὴ τρώγονται καὶ χωρὶς νὰ ζεματισθῶσιν. Α-ζέω.

Ἀήρ. «Λόγια τοῦ *ἀέρος*,» ἤτοι μάταια, πτερόεντα.

Ἀκονιζιαίς. Ἐν Μυκόνῳ. Ἀγρίων λαχάνων εἶδος.

Ἀκριβοθώρητος. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ σπανίως ἐπισκεπτόμενός τινα. «Κάτι ἀκριβοθώρητος!» Λέγουσιν ἔτι καὶ τὴν φράσιν ταύτην ἐλλειπτικῶς· «σὰν τὰ χιόνια» ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας.

Ἀλησμονῆτις. Ἀρσ. Ἐν Ζακύνθῳ. Ἡ ἀλοὴ μεθ' ἧς ἀλείφουσι τοὺς μαστοὺς αἱ γυναῖκες ἵν' ἀπογαλακτισθῶσι τὰ παιδία λησμονοῦντα τὸ γάλα.

Ἀλέκτορας. Ἐν Ἀθήναις. Πετεινός.

Ἀλιφόνια. Οὐδ. ἐν Ὕδρᾳ. Εἶδος λαχάνων τρωγομένων ἀντὶ ἀβυρτακῆς. Ἡ πρώτη συλλαβὴ εἶναι ἡ *ἅλς*, ἐπειδὴ φύονται περὶ τὴν παραλίαν.

Ἀλλουσινιός. Ἐν Χίῳ καὶ ἀλλαχοῦ. Distrait, ὁ ἀλλαχοῦ ἔχων τὸν νοῦν. Κακῶς ἑρμηνεύει τὴν λέξιν ὁ Κοραῆς (*Ἄτ.*) διὰ τοῦ hébété.

Ἀλετρίδες. Ἐν Μυκόνῳ. Λάχανα ἄγρια τρωγόμενα. Ἀλετρίδας ὀνομάζουσιν οἱ ἀρχαῖοι τὰς μυλωθρούς.

Ἀλλοπρόσαλλος. Ἐν Ἀμοργῷ. Εἰς τὴν αὐτὴν τῶν ἀρχαίων σημασίαν.

Ἀλετροπόδι. Οὕτως ὀνομάζουσιν οἱ χωρικοὶ τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Συρίου ὡς ὁμοιάζοντα τὸ ἀλέτρι (ἄροτρον).

Ἀμάραντος. Ἐν Νάξῳ. Τὸ ἀλλαχοῦ πτηνὸν σκαθίον. Ἴδε καὶ Ἀτσάραντος.

Ἀμπέλι. Croûte de lait.

Ἀμπρουκούραις. Μεγάλα σῦκα πρωτοφανῆ. Ζήτ. καὶ Ἁγιαποστολιάτικα.

Ἀμπολή. Ἐν Ἀθήναις τὸ ῥυάκιον δι' οὗ μεταβιβάζεται τὸ ὕδωρ ἀπὸ ἑνὸς εἰς ἄλλο μέρος. Ἔλεγον καὶ οἱ Ἴωνες *ἀμβολάδην* ἀντὶ ἀναβολάδην, ἐπὶ ὕδατος, ἀπὸ τοῦ ἄνω βάλλειν. Τὸ *ἀμπολὴ* εἶναι βεβαίως τὸ μὴ σωζόμενον τῆς ἀρχαίας ἀμβολή. Ὅρα καὶ *ἀναβάλλουσα*.

Ἀμελέτητα. Ἐν Σπέτσαις, τὰ ἀγγούρια, κατ' εὐφημισμὸν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ μελετῶνται, νὰ ὀνομάζωνται.

Ἀνασπῶ καὶ κουβαριάζω. Ἐν Ἀθήναις. Λέγονται πάντοτε ὁμοῦ, ἐπὶ τῶν ματαίως κατατριβόντων τὸν χρόνον ὡς ὁ Σίσυφος ἀνακυλῶν τὸν λίθον.

Ἀνασυρτόν. Ἐν Ἀθήναις. Τὸ ἀλλαχοῦ τουρκιστὶ λεγόμενον *τσεγγέλι*.

Ἀνάπαλλον. Ἐν Χίῳ. Ψωμὶ ἀνάπαλλον, τὸ ἄλλως σύνωρον, frais, ὡσανεὶ ἔλεγον ἄρτος ἀναπάλλων (palpitant). Ἴδε καὶ Σύνωρος.

Ἀναγοῦλα. Nausée· καὶ ῥῆμα

Ἀναγουλιάζω. Καὶ μεταφορικῶς, «τὰ λόγια σου μὲ ἔφεραν ἀναγοῦλαν, ἢ μὲ ἀναγούλιασαν,» ἤτοι μὲ ἀηδίασαν.

Ἀναβροχιά. Ἀνομβρία.

Ἀνδριάς. Ὀν. κύρ. Ἀνδρέας. Σημειῶ τοῦτο ἐνταῦθα χάριν τοῦ ἑξῆς ῥητοῦ·

«Στῆς τριάντα κι' Ἀνδριάς, στῆς ἕξη κι' ὁ Νικόλας.» Ἤτοι τὴν 30 Νοεμβρίου ἑορτάζομεν τὸν Ἅγ. Ἀνδρέαν, καὶ τὴν 6 Δεκεμβρ. τὸν Ἅγ. Νικόλαον.

Ἀντάραις καὶ τρεχάματα. «Ἔχει— » εἶναι affairé.

Ἀνοιχτομάτης—ησσα—ικον. Πνευματώδης, ὁ ἀλλαχοῦ ἔξυπνος. Λέγομεν καὶ εἰρωνικῶς· «Ἀνοιχτομάτικο εἶν' τὸ στραβό.»

Ἀνδρομίδα. Ἐν Ἀθήναις καὶ Πελοποννήσῳ. Τάπης. Ἴσως παρὰ τοῦ ἐνδρομὶς τῶν ἀρχαίων.

Ἀνεμοπύρωμα. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐρυσίπελας, τὸ ἀλλαχοῦ *ῥυσιπέλιο*. (Ὅρα τὴν λέξιν ταύτην). Ὁ Κοραῆς (Ἄτ. Β'. σελ. 16) τὸ ὀνομάζει καὶ ἀερικόν· ἀλλ' οὐδαμοῦ ἔτυχε νὰ ἀκούσω τὴν λέξιν.

Ἀνατριχίλαις. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τὰ ἀλλαχοῦ *Σύγκρυα*· διότι ἀνασηκόνονται αἱ τρίχες. Καὶ ῥῆμα *ἀνατριχιάζω*.

Ἀναβάλλουσα. Ἐν Νάξῳ. Πηγὴ ὕδατος. Ὅρα Ἀμπολή.

Ἀντίλαλος. Ἐν Ζακύνθῳ. Ἠχώ.

Ἀνασύρω. Ἐν Μυκόνῳ. Ἀντλῶ ἀπὸ τοῦ φρέατος. Λέγεται δὲ καὶ μεταβατικῶς· «ἀνασύρω τὸ μπουρλιὸ,» ἤτοι τὸν κάδδον.

Ἀνεμοσύρτης. Ἄνεμος μετὰ λεπτῆς χιόνος. Ἄνεμος—σύρω.

Ἀναφλυτόν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὀλολυγμὸς, sanglot. Κατ' ἀρχὰς θὰ ἐλέγετο *ἀναφλυτὸν*, παρὰ τοῦ ἄνω καὶ φλύω, σημαίνοντος ἀναβρύω.

Ἀναῶς. Ἐν Ζακύνθῳ. «Ἔχω θέρμην ἀναῶς,» ἤτοι ἀενάως. Λέγεται δὲ εἰς μόνην ταύτην τὴν φράσιν.

Ἀναμαλλιάρης—άρα—ικον. Échevelé. Ἀναμαλλία.

'Ανάγυρμα. 'Εν Μάνῃ. Κολικόπονος. Εἶναι δὲ περίεργος καὶ ἡ ἐκεῖ γινομένη θεραπεία του, ἐξ ἧς καὶ ἡ λέξις. Θέτουσιν ἐντὸς σινδόνης ἢ ἄλλου τοιούτου τὸν πάσχοντα ἐξηπλωμένον, περιτυλίσσουσιν αὐτὸν, καὶ μετὰ ταῦτα δύο ἄλλοι κρατοῦντες τὰς ἄκρας τὸν στρέφουσι μετὰ ταχύτητος, ἕως οὗ ἐμέσῃ ἢ ἀποκαρωθῇ, καὶ ἐπέλθῃ οὕτω ἡ θεραπεία.

Ἀνασηκόνομαι. 'Ο Κοραῆς τὸ γράφει πάντοτε ἄνευ προθέσεως· καὶ ὅμως λέγομεν *ἀνεσηκώθη*, *ἀνασηκώσου*, κλ. Οὕτω συνθέτως ἐλέγετο καὶ παρὰ τῶν ἀρχαίων, ὡς παρατηρεῖ καὶ αὐτὸς ὁ Κοραῆς ("Ατ. Α'. σελ. 207).

Ἀναγαλλιάζω. Τὸ ἀγαλλιάομαι τῶν ἀρχαίων μετὰ τῆς προθ. ἀνὰ κατ' ἐπίτασιν, ὡς ἐλέγετο καὶ ἀναγελάω, κλ. « 'Ανεγάλλιασεν ἡ καρδία μου.»

'Αντικρύζω. « Τὸν ἀντίκρυσα εἰς τὸν δρόμον, » καὶ « ἡ οἰκία ἀντικρύζει μὲ τὴν ἄλλην » κλ.

'Αντίχαρα -ἡ- 'Εν Κωνσταντινουπόλει, ἡ ὀγδόη ἡμέρα μετὰ τὸν γάμον (*τὴν χαρὰν*) ὅτε πολλάκις ἑορτάζεται αὕτη μετὰ χορῶν καὶ μουσικῆς.

Ἀναστατόνω, καὶ *Ἀναστατόνομαι.* Τὸ μὲν πρῶτον ἐνεργητ. τὸ δὲ δεύτερον, αὐτοπ. 'Αλλαχοῦ λέγουσι «μ' ἐσήκωσε, καὶ ἐσηκώθηκα εἰς τὸ ποδάρι.»

'Ανωμίτης. 'Εν Κρήτῃ. Τιράντα, bretelle. "Ανω-ὦμος.

'Απόγεον -τό- 'Ο ἀπὸ τῆς γῆς ἄνεμος.

'Αποδοσίδι. 'Εν 'Αθήναις καὶ Αἰγαίῳ. Δῶρον στελλόμενον. 'Απο-δίδω.

'Αποφάνηκε. 'Αλλ' εἰς μόνον τοῦτον τὸν χρόνον καὶ ἀπροσ., ἐπὶ ἀσθενοῦς ἀναλαβόντος μὲν τὴν ὑγείαν του, οὗτινος ὅμως ἡ νόσος ἀφῆκε λείψανα ὁρατά.

'Αποβολή. 'Εν Κωνσταντινουπ. Fausse-couche.

'Αποβάλλομαι. Faire une fausse-couche. «'Απεβάλθηκεν ἡ σύζυγός μου.» 'Εν Ζακύνθῳ λέγουσι *σκοτόνομαι.* ("Ορα τὴν λέξιν ταύτην.)

'Απηλή. 'Εν 'Αμοργῷ. «Εἶναι πολλὴ ἀπηλὴ καὶ δὲν ἠμπορῶ νὰ καλλιεργήσω τὸν ἀγρόν μου,» ἤγουν πολλὰ νερὰ καὶ λάσπαι προελθοῦσαι ἐκ βροχῆς. Παρὰ τοῦ *πηλός.*

"Απλετος. 'Εν 'Αμοργῷ. "Οπως καὶ οἱ ἀρχαῖοι.

'Απλάδαινα καὶ *ἀπλάδα.* 'Εν Αἰγαίῳ. Βαθὺ καὶ μεγάλον πινάκιον, τὸ ὁποῖον *πινάκα* καὶ *τσανάκα* καλεῖται ἀλλαχοῦ. Παρὰ τοῦ *ἄπλατος* ἰσοδυνάμου τῷ *ἄπλετος.* 'Ο Κοραῆς ("Ατ.) παράγει τὸ *ἀπλαδάνι* ἀπὸ τὸ *πλαθάνιον.* Πιθανὸν ὅμως νὰ ἐτυμολογῆται καὶ παρὰ τοῦ *ἁπλόω*, διότι αἱ ἀπλάδαιναι εἶναι μεγάλαι καὶ ἀνοικταί.

'Αποκόπτω. 'Απογαλακτίζω· καὶ παθητ. « τὸ παιδὶ ἀπεκόπηκε. »

'Αποτάζω. 'Εν Κωνσταντιν. 'Αποκτῶ. « 'Ο ἄνθρωπος αὐτὸς εἶναι τόσον παραλυμένος, ὥστε οὐδ' ὀβολὸν κατώρθωσε ν' ἀποτάξῃ. » Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην λέγομεν καὶ παροιμίαν· «"Εχει ὁ σκύλος καλτσοδέτῃ»

'Αρπάγη. 'Εν 'Αθήναις, τὸ ἀλλαχοῦ τσεγγέλι. 'Απαραλλάκτως ὡς οἱ ἀρχαῖοι. Πρόσθες εἰς τὰ "Ατ. σελ. 8. ("Ιδε ἀνασυρτόν.)

'Αρνεύω. 'Εν "Ανδρῳ. 'Αρνεύει τὸ παιδὶ, ἤτοι ἡσυχάζει ὡς ἀρνίον· ἴσως δὲ καὶ ἀπὸ τὸ εἰρηνεύω.

'Αράθυμος. 'Ο θυμώδης. 'Α-ράθυμος, ὁ μὴ ὢν ἀπαθής.

'Αρεσκειά. 'Εν Ζακύνθῳ. Προικοσύμφωνον, ὅπερ ἐν 'Αθήναις λέγεται *ἐξωφύλλι.*

'Αρτύνω καὶ *ἀρτύνομαι.* Παρὰ τοῦ ἀρχαίου ἀρτύω· ἀλλὰ σήμερον λέγεται ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν καὶ τῶν εὐλαβῶν τῶν κρεωφαγούντων μετὰ νηστείαν.

'Ασκολύμβροι. 'Εν Μυκόνῳ. Λάχανα ἄγρια τρωγόμενα. 'Ο σκόλυμος, νομίζω, τῶν ἀρχαίων.

'Ασήκωτον. Φόρεμα ἀσήκωτον, excessivement riche et pesant.

'Ατσάραντος. 'Εν Νάξῳ. Χλωρὶς, verdier. "Εχουσι καὶ στίχον οἱ Νάξιοι·

« 'Ατσάραντος κι' ἀμάραντος, φίστος καὶ ρεκουνέλι,
» 'Επαρακυλαϊδήσανε μ' ἕνα παλιὸ σγαρδέλι.
» Βγῆκε μιὰ παλιογριτζόλα
» Καὶ τὰ ἐγιβέντισ' ὅλα.»

'Αμάραντος εἶναι τὸ ἀλλαχοῦ σκαθὶ, tarin, φίστος, ὁ σπῖνος, ρεκουνέλι (ἀγνοῶ), γριτζόλα ἢ φανέτα (linotte) καὶ σγαρδέλι ἡ καρδερίνα. Γεβεντίζω, σημαίνει ἐντροπιάζω· ἤτοι, ἐνῷ πέντε ἐκ τῶν ἡδυφωνοτέρων πτηνῶν διηγωνίζοντο, μία γραῖα φανέττα ἐλθοῦσα εἰς τὸ μέσον κατέβαλεν αὐτά. «'Η γρηὰ κόττα, λέγει ἡ παροιμία, ἔχει δυνατὸν ζωμόν.»

'Αστειεύομαι. Plaisanter, μεταβ. καὶ ἀμεταβ.

'Αστοχιά. 'Εν Πελοποννήσῳ. *'Αστοχιά σου!* ἐπιφωνηματικῶς πρὸς τὸν λέγοντα ἀστεῖόν τι καὶ εἰρωνικόν. 'Ως ἂν ἔλεγεν ὁ ἐπιφωνῶν· «δὲν ἠξεύρεις τί λέγεις δὲν εὐστόχησες.»

'Ασπροπρόσωπος. « Μ' εὔγαλες ἀσπροπρόσωπον, » ἤτοι μ' ἐδικαίωσες δὲν μ' ἔκαμες νὰ ἐντραπῶ. "Ιδε καὶ "Ατ. Β'. σελ. 71.

"Αφθαστον. 'Ιατρικὸν ἄφθαστον, τὸ ἄπταιστον.

Αὐλίζομαι. 'Εν Κωνσταντινουπόλει. Εἰσέρχομαι συνήθως διὰ τῆς θύρας. « 'Απὸ αὐτὴν τὴν θύραν αὐλίζομαι πάντοτε. »

Αὐγουλάτον. Εἶδος σταφυλῆς ὀγκώδη ἐχούσης τὴν ῥάγα.

'Αφίνω. 'Εν "Ανδρῳ. «Τὸν ἄφησε πρόσωπον ἐδικόν του, » ἤτοι ἀντιπρόσωπόν του. »

'Αχνάρι. Τὸ ἀλλαχοῦ *τυπάρι*, patron, modèle, ἤτοι *ἰχνάριον*, παρὰ τοῦ *ἴχνος.*

"Αχνη. 'Ο λεπτότερος ἄλευρος, ὡς καὶ οἱ ἀρχαῖοι.

'Αψηφῶ, braver.

B.

Βατταλαλῶ. 'Εν Μυκόνῳ. Φλυαρῶ. Οἱ ἀρχαῖοι ἐπωνόμαζον τὸν Δημοσθένην βάτταλον.

Βελοῦ. Εἶδος πλοίου.

Βῖκος. 'Εν Πελοποννήσῳ. Εἶδος ἀγγείου, ὅπως καὶ οἱ ἀρχαῖοι.

Βῆχος. 'Εν 'Αθήναις, τροφή τις βοῶν.

Βογκῶ καὶ

Βογκολογῶ. Gémir, ἰδίως ἐπὶ ἀσθενῶν.

Βούβα! Σίγα, ἀλλὰ συνήθως προστακτικῶς· καὶ *βουβαθῆτε·* εἰς δὲ τὸ τρίτον πρόσωπον μετὰ τοῦ

δε· οἷον· ἄς βουδαθοῦν. Λέγομεν καὶ παρῳχ. «ἐδουδάθηκα.» Λέγεται ἐνίοτε καὶ ἀντὶ ὀνόμ. θηλυκοῦ· «τί *βούδα* σ' ἐκόλλησε;»

Βουλιάζω. Ἴδε Ἀτ. Δ'. σελ. 58. Λέγομεν καὶ μεταφ. «ἡ ἀποθήκη μου βουλᾷ» δηλαδὴ εἶναι πλουσία εἰς πράγματα· καὶ «βουλᾷ ἡ οἰκία μου ἀπὸ τὸ πλῆθος».

Βολή. Ἐν Θράκῃ. «Πηγαίνω εἰς τὴν βολὴν» ἤτοι εἰς ἁλίευσιν θύννων. Ὁ Ἡρόδοτος εἶπε (Α'. 62) «ἐῤῥίφθη ὁ βόλος,» καὶ ὁ Πλούτ. ἐν βίῳ Σόλ. «καὶ ξένων ἐκ Μιλήτου πριαμένων τὸν βόλον.»

Βούσυκα. Ἐν Κεφαλληνίᾳ, καὶ *Βόσυκα* ἐν Ἀμοργῷ. Σῦκα μεγάλα. Βοῦς-σῦκα.

Βολίτσα. Ἐν Πάτραις.

Βόλτα. Ἐν Κωνσταντιν. καὶ ἀλλαχοῦ. Καθετὴ, ligne à pêcher.

Βοτανολογῶ. Συλλέγω βότανα.

Βουκολιό. Ἐν Ἀθήναις. Ὅπως καὶ οἱ ἀρχαῖοι *βουκόλιον*, μάνδρα.

Βουρδονάρης καὶ *βορδονάρης*. Χλευαστικῶς μὲν ἐπὶ ἀμαθῶν καὶ ἀποτρόπαιον ἐχόντων τὸ ἐξωτερικὸν ἱερωμένων· σπουδαίως δὲ ἐπὶ τῶν ἐν μοναστηρίοις δοκίμων, τῶν ἀσχολουμένων εἰς τὴν φροντίδα τῶν κτηνῶν, κτλ. Ἔτι δὲ σημαίνει καὶ ὑποτακτικὸν (frère-lay). Παρὰ τοῦ λατιν. burdo, ἡμίονος. Λέγοντες λοιπὸν τοὺς ἀμαθεῖς ἱερεῖς βουρδονάριδας, ἐννοοῦμεν ὅτι μόνον εἰς ὁδηγίαν ἡμιόνων εἶναι καλοί.

Βρυάζω. Ἐν Ἄνδρῳ. Τῶν ἀρχαίων τὸ βρύω.

Βύθος. Assoupissement. Ἴδε καὶ Ἀτ. Β'. σελ. 88.

Βωτούρ. Ἐν Μακεδονίᾳ. Γύψ. Γαλ. vautour.

Γ'.

Γαλάρι. Ἴδε καὶ στροῦγκα. Ἐν Πελοποννήσῳ καὶ Ἀθήν. Ἡ μάνδρα τῶν προβάτων καὶ αἰγῶν.

Γάτα. «Ἔμεινεν ὡς γάτα ζεματισμένη» κατῃσχυμμένος.

Γαϊδουρολάτης. Ἐν Ἀθήναις. Ὀνη-λάτης.

Γεβεντίζω. Ζήτ. Ἀτσάραντος.

Γελῶ. «Ἔφαγα ὅσον νὰ γελάσω τὴν ὄρεξίν μου» endormir.

Γελατζής. Ἀπατεών. Ὀνομάζουσι δὲ οὕτω οἱ χωρικοὶ τὸν ἀστέρα Δία, διότι ἐνίοτε ἀνατέλλων πρὸ τοῦ αὐγερινοῦ τοὺς ἀπατᾷ, καὶ τὸν ἐκλαμβάνουσιν ἀντὶ τούτου.

Γητεύω. Ὁ Κοραῆς παράγει τὴν λέξιν παρὰ τοῦ γοητεύω· ἀλλ' ἐν τῷ Ξά κανόνι τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδου καὶ τοῦ Μ. Βασιλείου γράφεται διὰ τοῦ υ. «... καὶ οἱ λεγόμενοι νεφοδιῶκται καὶ *γυτευταί*.» Ἴσως διότι οἱ Γύφτοι ἢ *Γύτοι* (Gytanos) μετεχειρίζοντο ὡς καὶ σήμερον τὴν γοητείαν. Ἂν ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἀληθεύῃ, τότε οἱ Γύφτοι ἦσαν γνωστοὶ εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπ' αὐτῆς τῆς δ'. ἑκατονταετηρίδος.

Γιάννος. Ὁ ἀστὴρ Ἄρης.

Γιάντες. Καὶ ἡ λέξις καὶ ἡ παιγνιὰ ἀραβικαί.

Γιώμορον. Ἐν Ἀθήναις. Τὰ γεωμόρια τῶν ἀρχαίων· σήμερον δὲ ἐννοοῦσι τὸ πάκτωμα τῶν ὑποστατικῶν ἐπὶ συμφωνίᾳ τοῦ νὰ δίδῃ ὁ πακτωτὴς εἰς τὸν κύριον αὐτοῦ ποσότητα σπόρου ἴσην πρὸς τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ παρ' ἐκείνου.

Γίνομαι. (Ἴδε Ἀτ. Β'. σελ. 91.) Τὸ *ἐγίνη* εἶναι ἐν χρήσει πολλαχοῦ καὶ σήμερον. «Ἐν Αἰγίνῃ δὲν ἐγίνη, ἐν Ἑρμιόνῃ τελειόνει,» ἐλέγετο τὸ 1827 ἔτος, ὅτε οἱ πληρεξούσιοι τῆς γ'. ἐθν. συνελεύσεως διαιρεθέντες συνῆλθον οἱ μὲν ἐν Αἰγίνῃ οἱ δὲ ἐν Ἑρμιόνῃ. Λέγομεν καὶ νὰ «γίνῃ ἐκ μέσου», ὡς καὶ οἱ ἀρχαῖοι «ἐκ μέσου γίγνεσθαι.»

Γκίρλα. Ἐν Ἀθήναις. Γῆ πετρώδης καὶ ἄγονος.

Γλυκοσαλιόνω. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. «Βλέπει τὰς ὡραίας καὶ γλυκοσαλιόνει», l'eau lui vient à la bouche.

Γλυκοπίρηνα. Ἐν Ἀθήναις. Τὰ γλυκὺν τὸν πυρῆνα ἔχοντα βερύκοκκα.

Γουρλόνω. Ἐν Κωνσταντιν. «Ἐγούρλωσε τὰ μάτιά του.»

Γονατίζω. Ἐν Κωνσταντ. «Ἡ λύπη αὐτὴ, ἢ τὸ ἔξοδον αὐτὸ μ' ἐγονάτισεν,» ἤτοι ὠλιγόστευσε τὴν ὑγείαν ἢ τὴν περιουσίαν μου.

Γοῦβα. Κοῖλον μέρος περιέχον νερὸν, ὡς λάκκος.

Γοῦρνα. Urne, κυρίως τοῦ λουτροῦ. Ἐν Ζακύνθῳ προσθέτουσι καὶ σ λέγοντες *σγοῦρνα*.

Γρινιάζω. Ἐν Κωνσταν. bouder καὶ

Γρινιάρης. Boudeur.

Γριτζόλα. Ἐν Νάξῳ. Ἡ ἀλλαχοῦ φανέτα, linotte.

Γραμμένα. Εἰς τὸ παίγνιον τῶν χαρτίων les figures.

Γροῦπος. Group. Ἑλληνιστὶ ῥῶπος.

Γυναικωτός. Θηλυδρίας, γυναικώδης.

Γυρίζω. «Τὸ ἐγύρισεν εἰς τὸ γέλοιον.» Οὕτω καὶ ὁ Θουκυδίδης (Β. Στ'. Κεφ. 35)· «ἄλλοι δὲ καὶ πάνυ καταφρονοῦντες εἰς γέλωτα ἔτρεπον τὸ πρᾶγμα.»

(*Ἕπεται συνέχεια*.)

ΚΑΛΙΟΣΤΡΟΣ.

—ooo—

Τοῦ μυστηριώδους τούτου ἀνθρώπου πλεῖστοι γνωρίζουσι τὸ ὄνομα ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸν βίον. Ἐκ τῶν περὶ αὐτοῦ γραψάντων οἱ μὲν ἐθεώρησαν αὐτὸν ὡς ἀγύρτην, ἄλλοι δὲ ὡς ἐξαίσιόν τινα ἄνδρα, καὶ πολλοὶ ὡς θαυματουργὸν, ἔχοντα τὴν δύναμιν τοῦ ἀνακαλεῖν καὶ αὐτῶν τῶν τεθνεώτων τὰς σκιάς. Τοῦτο ὅμως εἶναι βέβαιον ὅτι οὐκ ὀλίγα μαθὼν μυστήρια, καὶ χημικὰ καὶ ἰατρικὰ, κατὰ τὰς μακρὰς του περιηγήσεις, πολλὰ ἔπραξεν ἔργα θαυμάσια τῷόντι. Ὁ νοῦς καὶ τὸ ἐπιχειρηματικὸν αὐτοῦ πνεῦμα ὑπῆρξαν ἄλλως ἀναμφισβήτητα διότι καί τοι γονεῖς ἔχων εὐτελεῖς,—ἐγεννήθη δὲ τὸ 1743 ἔτος ἐν Πανόρμῳ τῆς Σικελίας, — καὶ διὰ τοῦτο μηδεμιᾶς τυχὼν ἀγωγῆς, ἔφθασεν εἰς περιωπὴν ὑψηλὴν καὶ ἀπέκτησε μέγα ὄνομα.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὠνομάζετο Ἰωσὴφ Βάλσαμος·

Καλιόστρος.

ἐπειδὴ δὲ ἀπατήσας χρυσοχόον τινὰ ἐν Μεσσήνῃ— αὕτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη πρᾶξις τοῦ σταδίου του— ὅτι ὁ διάβολος ἀπεκάλυψεν αὐτῷ τὴν ὕπαρξιν ἀκενώτου θησαυροῦ, ἔλαβεν οὐκ ὀλίγα χρήματα, ἐδραπέτευσε, καὶ μετωνομάσθη κόμης Καλιόστρος. Μετὰ ταῦτα περιελθὼν τὴν Ἑλλάδα, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Αἴγυπτον, τὴν Ἀραβίαν καὶ τὴν Περσίαν ἐγένετο καὶ δι' ἄλλων ὀνομάτων γνωστός, ποῦ μὲν παρουσιασθεὶς ὡς Ἀχαρὰ μαθητὴς τοῦ Ἀλθότα, ποῦ δὲ ὡς κόμης Φοῖνιξ, ἀλλαχοῦ ὡς μαρκίων Ἄννας, Πελλεγρίνης καὶ καθεξῆς. Καὶ ὅμως δὲν ἔλαθε τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ ἀπατηθέντος χρυσοχόου· διότι ἐλθὼν τὸ 1773 ἔτος εἰς Νεάπολιν, ἀνεγνωρίσθη παρ' αὐτοῦ καὶ ἐφυλακίσθη ὡς κλέπτης· ἀποφυλακισθεὶς δὲ μετὰ δεκαεπτὰ ἡμέρας καὶ μεταβὰς εἰς Βενετίαν ἐνυμφεύθη ὡραίαν γυναῖκα, θυγατέρα χαλκουργοῦ, ἰδιαζόντως συντελέσασαν εἰς τὰ περὶ πλούτου σχέδια τοῦ συζύγου της διὰ τοῦ κάλλους καὶ τῆς ὑπὲρ τὸ καθῆκον εὐπροσηγορίας της.

Τοιαύτην ἔχων σύζυγον καὶ τόλμην ὑπερβάλλουσαν ὁ κόμης Καλιόστρος, ὅστις καὶ αὐτὸς ἦν ὡραῖος, εὐσώματος, στωμύλος καὶ εὐγενὴς τοὺς τρόπους, εὐκόλως καὶ πολλάκις πολλοὺς ἐξηπάτησεν. Ἔλεγεν ὅτι εἶχε τριακοσίων ἐτῶν ἡλικίαν, καὶ ὅτι τὴν νεότητα αὐτοῦ, ἣν ἔμελλε διὰ παντὸς νὰ τηρήσῃ, ὀφείλει εἰς τὴν πανάκειαν ἣν εὑρὼν κατεῖχεν.

Ἔλεγε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι οὐ μόνον εὗρε τὸ μυστήριον τοῦ κατασκευάζειν χρυσίον, ἀλλ' ὅτι εἶχε καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἀναλύειν τοὺς ἀδάμαντας καὶ συγχωνεύειν αὐτούς. Ἦν δὲ καὶ φιλάνθρωπος καὶ γενναῖος, καὶ ἐπισκεπτόμενος τὰ νοσοκομεῖα ἐπεμελεῖτο ἰδίαις χερσὶν ἕλκη βρωμερά, καὶ ἐπεδαψίλευε χρήματα πρὸς τοὺς ἀπόρους τῶν ἀσθενῶν.

Περιηγηθεὶς ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ, διευθύνθη πρὸς ἄρκτον· καὶ ἐλθὼν κατὰ πρῶτον εἰς Κουρλανδίαν, ἐγένετο δεκτὸς ὡς ἄγγελος, ἢ μᾶλλον ὡς ὄν τι ὑπερφυὲς ἔχον σχέσιν μετὰ τοῦ διαβόλου. Μετὰ δὲ ταῦτα μεταβὰς εἰς Βαρσοβίαν ἦλθεν εἰς Πετρούπολιν ὅπου προσεδόκα μεγάλα καὶ πολλά· ἀλλὰ τοιαῦτα δὲν προσεδόκα καὶ ἡ Αἰκατερίνη, ἥτις ἐδέχθη κακῶς τὸν τρισχένναον τοῦτον νέον. Ἀνεχώρησε λοιπὸν ὅσον τάχους ἐκ τῆς Ῥωσσίας.

— Ποῦ νὰ ὑπάγωμεν τώρα, ἠρώτησε τὴν σύζυγόν του, ἀφοῦ ἀπετύχαμεν εἰς τὸν τόπον τὸν πλέον ἀμαθῆ καὶ βάρβαρον, ὡς λέγουσι, τοῦ κόσμου;

— Εἰς τὸν πλέον φωτισμένον, ἀπεκρίθη ἡ ὡραία σύζυγος.

Καὶ ἐπειδὴ ὁ πλέον φωτισμένος τόπος ἦν ἡ Γαλλία, μετέβησαν εἰς αὐτήν.

Τὸ 1780 ἔτος ὁ Καλιόστρος ἐπάτησε τὸ γαλλικὸν ἔδαφος. Διατρίψας ἐπί τινα χρόνον ἐν Ἀργεντοράντῳ κατέπληξε καὶ τοὺς ἐγκριτοτέρους διὰ τῆς

πολυτελείας, τοῦ τίτλου καὶ τῆς τόλμης του. Αὐτὸς ὁ Λαβάτερ πιστεύσας τὸν Καλιόστρον ὡς ἀπόςολον τοῦ Σατανᾶ περιεπλάκη μετ' αὐτοῦ εἰς δεινὴν πάλην. Ἀλλὰ καὶ ἐν Παρισίοις ἐξῆψε μέγαν ἐνθουσιασμόν, καὶ ἐν τῷ Λονδίνῳ αὐτῷ, ὅπου οἱ ὀπαδοὶ τοῦ αἱρεσιάρχου Σουνδεμπόργ τὸν ἀνύψωσαν μέχρι τρίτου οὐρανοῦ.

Ἐπανελθὼν εἰς Παρισίους τὸ 1783 ἔτος, ἐγένετο καὶ αὐτὸς μέτοχος τῆς διαβοήτου ὑποθέσεως τοῦ *περιδεραίου τῆς Βασιλίσσης*· διὸ καὶ συλληφθεὶς ἐνῷ ἡ οἰκία αὐτοῦ ἦν τὸ καταγώγιον οὕτως εἰπεῖν τῶν γνωστοτέρων ἀνδρῶν τῆς Γαλλίας, ἐφυλακίσθη, καὶ μετὰ ταῦτα ἐξωρίσθη· ἀφοῦ δὲ διέτριψεν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ ἐπανῆλθεν εἰς Ἰταλίαν. Ἡ γῆ ἄρα ἥτις ἐγέννησεν αὐτόν, ἔμελλε καὶ νὰ τὸν παραλάβῃ εἰς τοὺς κόλπους της.

Κατηγορηθεὶς παρὰ τῆς Ἱερᾶς ἐξετάσεως ἐν Ῥώμῃ τὴν 27 Δεκεμβρίου 1789 ὡς *θεόληπτος* καὶ *φραγμασόνος*, κατεδικάσθη εἰς δεσμὰ ἰσόβια καὶ ἀπέθανε τὸ 1795 ἔτος.

Ἀλλὰ καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ καταδικασθεῖσα ὡσαύτως ἀπέθανεν ἐντὸς μοναστηρίου.

Τοιαύτη ἐν συνόψει ἡ ἱστορία τοῦ παραδόξου τούτου ἀνδρὸς ὅστις, ἀφοῦ ἔζησε τριάκοντα ἔτη ὡς βασιλεὺς ἀπέθανεν ὡς κακοῦργος. Καὶ ὅμως πάντες οἱ σύγχρονοι συνομολογοῦσιν ὅτι ἐγένετο πολλῶν καλῶν παραίτιος, καὶ ὅτι ὡς ἔχων νοῦν δεξιὸν καὶ εὐφυΐαν μεγίστην, πολλάκις προεῖδε τὰ μέλλοντα καὶ προεῖπε τὰ ἐσόμενα μετὰ πολλῆς ἀληθείας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑ.

—οοο—

« *Φίλτατε φίλε!*

» Κατ' αὐτὰς Σέρβος τις φίλος μου ἔφθασεν ἐνταῦθα ἐρχόμενος ἐξ Ἀλβανίας· εἶδον δὲ παρ' αὐτῷ δύω πολύτιμα βιβλία, τυπωθέντα ἐν Μοσχοπόλει καὶ μὴ ἀναφερόμενα εἰς τὸν Κατάλογον τοῦ Κ. Παπαδοπούλου, δι' ὧν ἐπαληθεύεται ἡ διὰ τὸ σύγγραμμα τοῦ Πατρὸς Βεντζόνη ὑμετέρα εἰκασία (Πανδ. φυλλ. 178. σελ. 236—237), ὅτι δηλαδὴ ἐξῆλθε τῶν πιεστηρίων τῆς Μοσχοπόλεως. Ἡ ἐν τῇ προμετωπίδι τῶν δύο μνημονευθέντων βιβλίων ἐπιγραφὴ ἔχει οὕτως·

« Ἀκολουθία τῶν Ἁγίων πεντεκαίδεκα ἱερομαρτύρων, τῶν ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου μαρτυρησάντων ἐν Τιβεριουπόλει, τῇ κοινῶς ἐπικαλουμένῃ Στρουμνίτζῃ, νεωστὶ καινῷ τύπῳ ἐκδεδομένη, δαπάνῃ μὲν τῆς Σεβασμίας Μονῆς τοῦ ἐν Ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ναοὺμ τοῦ θαυματουργοῦ, διορθώσει δὲ τοῦ λογιωτάτου Κυρίου Μιχαὴλ τοῦ Γκόρας, καὶ ἀφιερωθεῖσα παρ' αὐτοῦ τῷ Μακαριωτάτῳ Ἀρχιεπισκόπῳ τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς Ἀχρειδῶν Κυρίῳ, Κυρίῳ Ἰωάσαφ. Ἐν Μοσχοπόλει 1741. Παρὰ Γρηγορίῳ Ἱερομονάχῳ τῷ Κωσταντινίδῃ.» Εἰς μικρὸν 4ον.

« Κλήμης. Ἀκολουθία τοῦ ἐν Ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Κλήμεντος Ἀρχιεπισκόπου Ἀχριδῶν (sic), νεωστὶ καινῷ τύπῳ ἐκδεδομένη, συλλεχθεῖσα ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ τε Δημητρίου τοῦ Χωματιανοῦ, καὶ τοῦ Καβάσιλα, Ἀρχιεπισκόπων τοῦ αὐτοῦ θρόνου χρηματισάντων, δαπάνῃ μὲν τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ ἐν Ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ναοὺμ τοῦ θαυματουργοῦ, καὶ τοῦ τυπογράφου. διορθώσει δὲ τοῦ σοφολογιωτάτου ἐν Ἱερομονάχοις Κῦ Γρηγορίου, καὶ παρ' αὐτῶν ἀφιερωθεῖσα τῷ Μακαριωτάτῳ Ἀρχιεπισκόπῳ τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς Ἀχριδῶν Κυρίῳ, Κυρίῳ Ἰωάσαφ. Ἐν Μοσχοπόλει 1742. Παρὰ Γρηγορίῳ Ἱερομονάχῳ τῷ Κωσταντινίδῃ.» Εἰς μικρὸν 4ον συγκείμενον ἐκ σελ. 50.

» Ἐν ἀμφοτέραις ταῖς προμετωπίσιν ὑπάρχει ξυλογραφημένος ἦχος (vignette) ἐν ᾧ εἰκονίζεται ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς, καθήμενος καὶ γράφων τὸ Εὐαγγέλιον μεταξὺ δύο ναῶν· κάτωθι δὲ ἀναγινώσκεται· Ο ΑΓΙΟΣ ΛΟΥΚΑΣ.

» Ἐν τῷ πρώτῳ τεύχει, εἰ καὶ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τῶν προμετωπίδων προσδοκᾷ τις μίαν, ὑπάρχουσιν ὅμως ἓξ ἀκολουθίαι· ά. ἡ τῶν Ἁγίων πεντεκαίδεκα Ἱερομαρτύρων. 6. ἡ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βλαδιμήρου. γ'. ἡ τοῦ Ἁγίου Ἐράσμου, τοῦ ἐν Ἀχρίδι. δ'. ἡ τοῦ ὁσίου καὶ Θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Ναούμ, τοῦ ἐν τῷ Λιβανίσκῳ Διαβόλανης κειμένου. έ. ἡ τοῦ Ἁγίου ὁσιομάρτυρος Νικοδήμου, τοῦ μαρτυρήσαντος ἐν τῇ πόλει Βελαγράδων κατὰ τὸ αψθ'. ἔτος, Ἰουλίου έ, ποιηθεῖσα παρὰ τοῦ ἐν Ἱερομονάχοις Γρηγορίου Μοσχοπολίτου. ς'. ἡ τῶν Ἁγίων Ἑπταρίθμων, ποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως. Καὶ αἱ μὲν πρῶται τέσσαρες ἔχουσι τὴν αὐτὴν σελίδωσιν μέχρι τοῦ 71 ἀριθμοῦ, αἱ δὲ δύο τελευταῖαι ἔχουσιν ἰδιαιτέραν ἑκάστη σελίδωσιν. Ἐν τῇ πρώτῃ σελίδι, τῇ ἀμέσως μετὰ τὴν προμετωπίδα, ὑπάρχει ξυλογραφία ἐν ἤχῳ (vignette), ἐν ᾗ παριστάνεται ὁ Ἅγιος Ναοὺμ ὄρθιος μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ὁ ΑΓΙ ΝΑΟΥΜ· ἓξ δὲ ἄλλαι ὅμοιαι ξυλογραφίαι ὑπάρχουσι διεσπαρμέναι καὶ ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ βιβλίου, ὁτὲ μὲν ἐν ἀρχῇ κεφαλαίου ὁτὲ δὲ ἐν τῷ τέλει.

» Ἐν τῇ δευτέρᾳ Ἀκολουθίᾳ, εἰς τὴν πρώτην μετὰ τὴν προμετωπίδα σελίδα, ὑπάρχει προσφωνητικὴ ἐπιστολὴ εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον τῆς Ἀχρίδος Ἰωάσαφ ὑπὸ Μιχαὴλ τοῦ Γκόρας, μετὰ ταῦτα δὲ ἕπονται ἑπτὰ ἐπιγράμματα.

» Ἐκ τῆς εἰκόνος λοιπὸν τοῦ Ἁγίου Ναούμ, τῆς ἐν ταῖς ἀκολουθίαις ταύταις, ἥτις εὑρίσκεται καὶ ἐν τῷ τοῦ Πατρὸς Βεντζόνη βιβλίῳ, γίνεται καταφανὲς ὅτι ἐξετυπώθη καὶ τοῦτο ἐν τῷ αὐτῷ τυπογραφείῳ, τῷ τῆς Μοσχοπόλεως.

Ἐν Κερκύρᾳ, τῇ 18 Νοεμβρίου 1857.

Π. Λ.

ΡΩΜΑΙΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ

νεωστὶ ἀνακαλυφθείς.

—ο—

Πάλιν ἡ Αἴγυπτος, ὡς καὶ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν τὸν Ὑπερείδην ἀνελπίστως πάνυ ἀνέδωκε (ἴδε Πανδ.

φυλλάδ. 86), οὕτω καὶ νῦν ἀναδίδει συγγραφέα ἄλλον παλαιόν, ταύτην δὲ τὴν φορὰν Ῥωμαῖον, καὶ ἀφανέστερον μὲν πολὺ τοῦ Ἕλληνος ῥήτορος, οὐχὶ δὲ καὶ στερούμενον πάσης σημασίας. Περὶ αὐτοῦ διέλαβεν ἡ Γενικὴ ἐφημερὶς τῆς Αὐγούστης ἐν τῷ φύλλῳ τῆς 25 Νοεμβρίου 1857, καὶ ἐκεῖθεν λαμβάνοντες ἀνακοινοῦμεν καὶ ἡμεῖς τοῖς ἡμετέροις ἀναγνώσταις τὰ οὐσιωδέστερα, ἔχοντα ὡς ἑξῆς·

Ἐν ἔτει 1847 εἶχον μετακομισθῆ 500 χειρόγραφα Συριακὰ εἰς τὸ ἐν Λονδίνῳ Βρεττανικὸν Μουσεῖον, ληφθέντα ἐκ τῆς ἐν Νιτρίᾳ τῆς Αἰγύπτου (βορειοδυτικῶς τοῦ Καΐρου) μονῆς τῆς Παναγίας, ἐκ τῶν ὁποίων χειρογράφων ἕν, περιέχον τὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὁμήρου, ἐθεωρήθη ἀξιόλογον καὶ ἐδημοσιεύθη τῷ 1851. Αὐτὰ δὴ ταῦτα τὰ χειρόγραφα ἐξετάζων καὶ ἐν ἔτει 1853 ὁ ἐκ Βερολίνου τῆς Πρωσσίας μυστικὸς σύμβουλος Γ. Πέρτς, παρετήρησε μεταξὺ αὐτῶν μίαν περγαμηνὴν διφθέραν ἐκ τῶν λεγομένων παλιμψήστων, καὶ οὐχὶ ἅπαξ ἀλλὰ δὶς ἀπεξεσμένην πρὸ αἰώνων, ἥτις νεωτάτην μὲν ἐξ ἐπιπολῆς γραφὴν εἶχε Συριακήν τινα μετάφρασιν τῶν τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου ὁμιλιῶν, ὑποκάτωθεν δὲ αὐτῆς διεκρίνοντο καὶ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ Λατινικαὶ λέξεις ὡς Sullani καὶ Capitolium. Ἐπειδὴ δὲ αὗται παρεῖχον ἐλπίδα ἀνευρέσεως ἱστορικοῦ τινος ἀρχαίου συγγράμματος, ἐζήτησε καὶ ἔλαβε τὴν ἄδειαν ὁ διαληφθεὶς λόγιος ἐν ἔτει 1855 νὰ μεταχειρισθῇ χημικάς τινας οὐσίας εἰς τὴν τοῦ χειρογράφου ἐξέτασιν, καὶ οὕτω κατώρθωσε ν' ἀναγνώσῃ μέγα μέρος τῆς πρώτης καὶ κατωτάτης γραφῆς τοῦ Λατινικοῦ κειμένου. Τὸ δὲ ἑπόμενον ἔτος ἀπετέλεσε τὴν ἐργασίαν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κάρ. Πέρτς, καὶ ἀρτίως ἐξέδωκε τὰ μέχρι τοῦδε ἀναγνωσθέντα ὑπὸ τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν· Gaii Granii Liciniani Annalium quae supersunt ex codice ter scripto Musei Britannici Londinensis nunc primum edidit Karolus Aug. Frid. Pertz, Phil. Dr. Berolini apud G. Reimer, 1857. εἰς 4ον σελ. XXIII καὶ 49 μεθ' ἑνὸς πανομοιοτύπου φύλλου τοῦ παλιμψήστου κώδικος (*).

Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ χειρογράφου ἦτο δυσχερεστάτη· διότι τῆς μὲν ἀνωτάτης Συριακῆς γραφῆς ἡ μελάνη ἦτο παχεῖα, ὑποκάτω δὲ αὐτῆς ἦτο ἄλλο κείμενον Γραμματικοῦ Ῥωμαίου εἰς γραφὴν τοῦ τροχάδην σχήματος (écriture cursive), καὶ ὡς κατωτάτω καὶ πρώτη γραφὴ ἦσαν τὰ ἱστορικὰ τοῦ Γρανίου ἀποσπάσματα γεγραμμένα διὰ μικρῶν κεφαλαίων γραμμάτων. Αἱ γραμμαὶ τῶν στοιχείων τῶν τριῶν τούτων κειμένων ἐννοεῖται ὅτι πολλαχῶς καὶ διεσταυροῦντο καὶ ἐπεκάλυπτον ἀλλήλας, ὅπερ καὶ χεῖρον. Πρὸς δὲ τούτοις ἡ ὁμίχλη ἡ γνωστὴ τοῦ Λονδίνου, ἥτις καὶ ἐν ὥρᾳ μεσημβρίας ἐπιτάσσει ἐνίοτε τὴν ἄναψιν λύχνου, δὲν διευκόλυνε πολὺ τὸ ἔργον, ἀλλ' ὅμως μετὰ κόπους πολλοὺς ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἐξιτήλων γραμμάτων ἐτελέσθη ὁπωσδήποτε καὶ ἔχομεν νῦν διὰ τοῦ τύπου δημοσιευμένα τὰ ἀναγνωσθέντα.

Οὗτος δὲ ὁ Γράνιος Λικινιανὸς μνημονεύεται ὑπὸ δύω μόνων ὄχι πολὺ παλαιῶν συγγραφέων, δηλ. τοῦ Σερβίου, τοῦ ὑπομνηματίσαντος τὸν Βιργίλιον καὶ τιθεμένου εἰς τὸν 4ον μ. Χ. αἰῶνα, καὶ τοῦ Μακροβίου τοῦ κατὰ τὸν 5ον μ. Χ. αἰῶνα ζήσαντος. Ἴσως ὅμως ὁ Γράνιος οὗτος ὁ Λικινιανὸς εἶναι ὁ αὐτὸς τῷ Γρανίῳ Φλάκκῳ, ὅστις ἔζη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος καὶ ὑπὸ πλειόνων μνημονεύεται. Ὅτι δὲ τὰ χρονικὰ αὐτοῦ τὰ νῦν εἰς ἡμᾶς περιελθόντα, πρέπει εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους νὰ ἀναχθῶσιν, εἶναι ἀναμφίβολον. Ἐγράφησαν μετὰ τὸν Σαλλούστιον καὶ ὁ συγγραφεὺς αὐτῶν καταφέρεται κατὰ τῆς ἱστορίας τούτου, πολὺ δὲ πιθανῶς πρὸ τοῦ Λιβίου, ἡ ἔντεχνος τοῦ ὁποίου ἀφήγησις εἶχεν ἀπαρχαιώσει τὸ παλαιὸν ξηρὸν τῶν ἱστορικῶν ὕφος. Καὶ ὅμως εἶναι περιεργότατον νὰ ἴδωμεν πῶς ὁ Γράνιος ἀποδοκιμάζει τὸν τότε νεώτερον τρόπον τῆς ἱστορίας. « Ἐνταῦθα, λέγει, (κατὰ τὸ 78 π. Χ. ἔτος) ἄρχεται ἡ συγγραφὴ τοῦ Σαλλουστίου. Ἐγὼ δὲ κατὰ τὸ σχέδιόν μου θέλω ἀποφύγει πᾶν ὅ,τι εἶναι ἐκτὸς τοῦ πράγματος καὶ ἐμποδίζει τὴν πρόοδον τῆς διηγήσεως. Τὸν δὲ Σαλλούστιον πρέπει τις ν' ἀναγνώσῃ οὐχὶ ὡς ἱστορικόν, ἀλλ' ὡς ῥήτορα, διότι ἐπικρίνει τὴν ἐποχήν του, καταφέρεται κατὰ κακιῶν καὶ περιγράφει χώρας, ὄρη καὶ ποταμοὺς καὶ ἐπιβάλλεται εἰς συγκριτικὰς θεωρίας καὶ τὰ τοιαῦτα, ἅπερ πάντα ἀποδιωκτέα. »

Ἦτο λοιπόν, κατὰ τὴν παλαιὰν σχολήν, παράβασις τῶν νόμων τῆς ἱστοριογραφίας, ἄν τις περιγράφων τόπους, ἐζωογόνει τὸν λόγον, ἢ ἂν ἐδείκνυεν ὅτι λαμβάνει μέρος εἰς τὰ ἱστορούμενα, ἢ τέλος ἂν ἐξέφραζε κρίσεις. Ὅθεν καὶ ὁ Γράνιος τὴν αὐστηρὰν ἀκολουθήσας μέθοδον ἱστορεῖ τοὺς ἐμφυλίους τοῦ Μαρίου καὶ Σύλλα πολέμους, χωρὶς νὰ προδίδῃ τὴν ἐλαχίστην κλίσιν πρὸς οὐδετέραν τῶν φατριῶν. Καὶ ἦτο μὲν ἡ ἀντίθεσις αὕτη τῶν ὀπαδῶν τῆς παλαιᾶς σχολῆς πρὸς τὴν νέαν φυσικωτάτη, διότι ἡ νέα σχολὴ διὰ τῆς ἐντέχνου ἀφηγήσεως εἶχεν ἐπισκοτίσει ὅλως τὸ παλαιὸν τῶν χρονογράφων ὕφος, καὶ ὁ νεωτερισμὸς ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τούτων ὡς ἀποπλάνησις ἀπὸ τῆς εὐθείας ὁδοῦ· τὸ παράδοξον ὅμως εἶναι, ὅτι εὑρίσκοντο ἔτι καὶ εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους τοὺς σχετικῶς ὄχι πολλὰ παλαιούς, ὁπαδοὶ τόσον ἄκαμπτοι τῆς ἤδη πρώην κατανικηθείσης μεθόδου.

Ῥητέον δὲ ὅτι πιθανῶς τὰ προκείμενα χρονικὰ τοῦ Γρανίου ἤρχιζον ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης καὶ ἔληγον ἴσως εἰς τὴν τελευτὴν τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος. Ἐπειδὴ δὲ τὰ τελευταῖα τῶν ἀποσπασμάτων ἀνάγονται εἰς τὰς ἐσχάτας τοῦ Σύλλα πράξεις, καὶ εἶναι ἐκ τοῦ 36ου βιβλίου, δύναταί τις νὰ παραδεχθῇ ὅτι 40 βιβλία ἀπετέλουν τὸ ὅλον σύγγραμμα.

(*) Ἀντεγράψαμεν ἐνταῦθα τὴν ἐπιγραφὴν πρὸς εὐκολίαν μείζονα τῶν θελόντων νὰ παραγγείλωσι τὸ βιβλίον. Δι' αὐτὸ τοῦτο σημειοῦμεν καὶ τὴν ἐπιγραφὴν τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ὑπερείδου. Hyperidis orationes duae, ex papyro Ardeniano editae. Post Ch. Babingtonem emendavit et scholia adjecit F. G. Schneidewin. Gottingae in libraria Dieterichiana, 1853. εἰς 8ον σελ. XXII καὶ 76.

Ὁ συγγραφεὺς φαίνεται ἐπωφεληθεὶς ἐκτὸς ἄλλων δημοσίων μνημείων ἔτι καὶ ἱστορικὰ συγχρόνων τε καὶ προγενεστέρων συγγράμματα, ἴσως δὲ καὶ Ἑλληνικά, διότι προδίδει γνῶσιν τῆς Ἑλληνικῆς. Μικροῦ δὲ ὄντος τοῦ ποσοῦ τῶν περισωθέντων εἰς ἡμᾶς ἀποσπασμάτων, καὶ τῆς καταστάσεως αὐτῶν οὔσης οὐχὶ καλῆς, ὁμολογητέον ὅτι πολλά τινα ἱστορικῶς περίεργα δὲν ἐξάγονται, ἀλλ' ὅμως διαχέουσι νέον τι φῶς εἴς τινα τοὐλάχιστον γεγονότα, μάλιστα εἰς τὰ τοῦ Κιμβρικοῦ πολέμου. Ὅθεν καὶ ὁ Μόμμσεν (ὅστις μετὰ τοῦ Βερνάϋς συνετέλεσε καὶ εἰς ἀποκατάστασιν τοῦ ἐκδοθέντος κειμένου) ἐπωφελήθη ἤδη τὰ ἀποσπάσματα ταῦτα εἰς τὴν 6ην ἔκδοσιν τοῦ 6ου τόμου τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοῦ ἱστορίας. Πλειοτέραν δὲ βεβαίως φιλολογικὴν σημασίαν ἔχουσι τὰ ἀνακαλυφθέντα, καὶ παρέχουσιν ἐλπίδα ὅτι καὶ πλειότερα αὐτῶν μέρη ἴσως εὑρεθῶσι, πιθανῶς δὲ καὶ ἄλλα τέως ἀγνοούμενα τῆς ἀρχαιότητος συγγράμματα. Συνεχῆ δὲ ὁπωσοῦν γίνονται τὰ ἀποσπάσματα ταῦτα μάλιστα ἀπὸ τοῦ 106 π. Χ. ἔτους καὶ ἑξῆς. Τέρατα δὲ καὶ σημεῖα καὶ αἱ αὐτῶν ἀποδιοπομπήσεις εἶναι πλεῖστα ὅσα ἐν τῇ διηγήσει, καὶ ἀναγράφονται μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιμελείας ὡς καὶ αἱ σπουδαιόταται τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν πράξεων· ἀλλὰ τοῦτ' αὐτὸ καὶ ἐν τῷ Λιβίῳ γίνεται, ὡς γνωστόν.

Τοσαῦτα ἡμεῖς ἐκ τοῦ μακροτέρου Γερμανικοῦ ἄρθρου ἠρύσθημεν καὶ παραθέτομεν τοῖς Ἕλλησι. Ἂν δὲν δυνάμεθα κατὰ τὸ παρὸν νὰ συνανακαλύπτωμεν καὶ νὰ συνεφευρίσκωμεν μετὰ τῶν ἐν τῇ Δύσει Εὐρωπαίων, ἂς προσέχωμεν τοὐλάχιστον εἰς τὰ γενναῖα αὐτῶν ἔργα καὶ ἂς ἐπικροτῶμεν. Νομίζομεν δὲ ὅτι ἂν ἡ ἡμετέρα Κυβέρνησις ἀπεφάσιζε ν' ἀναλίσκῃ ποσόν τι ἐτησίως οὐχὶ μέγα εἰς ἀποστολὰς ἐπιστημόνων Ἑλλήνων κατὰ τὰ μέρη τῆς Ἀνατολῆς, ἤθελε δαπανήσει οὐχὶ ματαίως τὰ ἐθνικὰ χρήματα, ἀλλὰ καὶ ὠφέλειά τις καὶ δὴ καὶ δόξα εἰς τὸ ἡμέτερον ἔθνος ἤθελε προσαφθῇ. Ἄνδρες κατάλληλοι δὲν λείπουσι, τὰ μέσα μόνον τὰ χρηματικὰ δὲν χορηγοῦνται.

Κ.

ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΕΝ ΚΙΝΑ.

—ooo—

Πενθηφορεῖ σχεδὸν ἐν Κίνᾳ ὁ οἰκογενειάρχης τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐγεννήθη θυγάτηρ· δυστυχῶς ὅμως καὶ τῶν ἡμετέρων πολλοί, εἰ καὶ χριστιανοί, πράττουσιν ὡς οἱ Κινέζοι, λησμονοῦντες ὅτι ὁ Θεὸς ὁ δίδων θυγατέρας φροντίζει καὶ περὶ αὐτῶν.

Ἅμα γεννηθεῖσα ἡ κόρη τίθεται καταγῆς ἐντὸς ῥακῶν, καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας τόσον ὀλίγον φροντίζουσι περὶ αὐτῆς ὅσον νὰ μὴ ἀποθάνῃ. Τὴν δὲ τρίτην ἡμέραν, λαμβάνων αὐτὴν εἰς τὰς ἀγκάλας ὁ πατὴρ τὴν φέρει εἰς τὴν αἴθουσαν τὴν προσδιωρισμένην εἰς τὴν λατρείαν τῶν προπατόρων, καὶ τὴν ἀφιεροῖ εἰς αὐτούς. Συνοδεύεται δὲ καὶ ὑπό τινων φίλων, τῶν μὲν φερόντων πλίνθους, τῶν δὲ κεράμους, τοὺς ὁποίους κρατοῦσι παρὰ τὸ πρόσωπον τοῦ βρέφους δι' ὅλης τῆς τελετῆς τῆς καθοσιώσεως.

Πάντα δὲ ταῦτα εἰσὶν ἐμφαντικά· τὸ πένθος διὰ τὴν γέννησιν τῆς κόρης, ἐνῷ ὅταν γεννηθῇ υἱὸς τελοῦνται χαραί, τὰ ῥάκη εἰς τὰ ὁποῖα ῥίπτεται, ἡ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐγκατάλειψις, τὰ βάναυσα σκεύη μεθ' ὧν συνοδεύεται, πάντα ταῦτα σημαίνουσιν ὅτι ἡ γυνὴ θέλει εἶσθαι ἀντικείμενον καταφρονήσεως καὶ ἀποστροφῆς, ἐὰν δι' ἐναρέτου διαγωγῆς δὲν βιάσῃ τοὺς ἄλλους νὰ τὴν τιμήσωσιν.

Ὅταν τὰ βρέφη γίνωνται ἑπταετῆ, χωρίζονται τὰ ἄρρενα ἀπὸ τῶν θηλέων, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου, οὐδ' ἐπιτρέπεται πλέον αὐτοῖς νὰ συγκαθήσωσιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ψιάθου καὶ νὰ συμφάγωσιν. Ἀπὸ τῆς ἡλικίας ἐκείνης ἡ νέα καταδικάζεται εἰς τὸν γυναικωνίτην, ὑπὸ τὸν ἄγρυπνον ὀφθαλμὸν τῆς ἰδίας μητρός· καὶ εἴ ποτε ἐξέλθει τῆς οἰκίας, κάθηται ἐντὸς φορείου κεκαλυμμένην ἔχουσα τὴν ὄψιν, διότι οὔτ' αὐτὴ συγχωρεῖται νὰ ἴδῃ κατὰ πρόσωπον ἄνδρα, οὔτε ἀνὴρ νὰ ἴδῃ αὐτὴν πρὸ τοῦ γάμου. Ἡ ἀγωγὴ τῶν κορασίων ἀνατίθεται ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὰς μητέρας. Κατὰ τοὺς Κινέζους, ἀγωγὴ ἁρμόζουσα εἰς γυναῖκα δὲν εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πνεύματος ἢ αἱ μαθήσεις, ἀλλ' ἡ σεμνότης, ἡ ἀπαράβατος αὐστηρότης τῶν ἠθῶν καὶ ἡ σωφροσύνη. Οἱ ἠθολόγοι τῆς Κίνας ἀξιοῦσιν ὅτι ἡ γυνὴ πρέπει νὰ ἐκπαιδευθῇ ἐπιμελῶς· ἀλλὰ παιδείαν ἐννοοῦσι τὸ νὰ γινώσκῃ κάλλιστα ὅλους τοὺς κλάδους τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας, ὡς καὶ τὴν τέχνην τοῦ νὰ ἀνατρέφῃ τὰ τέκνα της. Ὁ ἀνήρ, λέγουσι, δύναται νὰ σπουδάζῃ ἐφ' ὅρου ζωῆς, νὰ ἐξοικειωθῇ μετὰ πάσης ἐπιστήμης καὶ φιλολογίας, καὶ νὰ γίνῃ ἐπίσημος σοφός· ἀλλ' ἡ γυνὴ οὔτε δύναται οὔτε πρέπει νὰ μιμῆται τὸ παράδειγμα τοῦτο· τότε δὲ μόνον ὀφείλει νὰ μελετᾷ ὁσάκις ἔχει εὐκαιρίαν. Ἡ συνήθης αὕτη μελέτη πρέπει νὰ ἦναι ἡ περὶ τῆς ἰδίας διαγωγῆς, ἡ περὶ τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας καὶ ἡ περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων της. Ἡ γυνὴ ὀφείλει νὰ ὑποτάσσεται εἰς πάσας τὰς φαντασιοκοπίας τοῦ συζύγου της καὶ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ· χρεωστεῖ νὰ ἀγαπᾷ τοὺς ἀνδραδέλφους καὶ τὰς ἀνδραδέλφας της, καὶ νὰ μὴν ἀντιτάσσεται πώποτε εἰς τὰς γνώμας καὶ τὰς δοξασίας των. Ἀλλ' οὔτε νὰ ζηλεύῃ τὰς ἄλλας γυναῖκας τοῦ ἀνδρός της πρέπει. Ἐὰν ἀποκτήσῃ τέκνα, πρὸς μὲν τὰ ἄρρενα πρέπει νὰ ἐμπνεύσῃ ἀρχὰς τιμιότητος καὶ νὰ τὰ διδάξῃ νὰ γίνωσιν ὠφέλιμα, τὰ δὲ θήλεα νὰ καταστήσῃ ἐνάρετα καὶ εὐπειθῆ. Ἀνάγκη δὲ νὰ ἦναι καὶ ἀγαθὴ καὶ ἐπιεικὴς κατὰ τὰς σχέσεις αὐτῆς μετὰ τῶν ὑποδεεστέρων. Ἐὰν ἐπιμεληθεῖσα εἰς τὸ ἄκρον ἀπέκτησε σοφίαν, χρεωστεῖ νὰ ἀποφεύγῃ ἐπιμελῶς πᾶσαν ἐπίδειξιν, διότι ἡ ματαιότης καὶ ἡ σχολαστικότης εἶναι ἀνυπόφορα παρὰ ταῖς γυναιξίν· οἱ δὲ Κινέζοι προτιμῶσι νὰ βλέπωσι τὰς ἰδίας συζύγους ἀσχολουμένας εἰς ἔργα γυναικεῖα, εἰς τὸ νὰ νήθωσι,

παραδείγματος χάριν, παρὰ νὰ τὰς ἀκούωσι φιλολογούσας.

Ἰδοὺ ἀποφθέγματά τινα περὶ τῶν γυναικῶν·

α Ἡ ἐργασία εἶναι ὁ φύλαξ τῆς ἀθωότητος τῶν γυναικῶν, μὴ ἐπιτρέπουσα αὐταῖς τὴν ἀργίαν· πρῶται δι' ὅλου τοῦ ἔτους ἂς ἄρχωνται τοῦ ἔργου, καὶ τελευταῖαι ἂς ἀναπαύωνται.

» Ἡ κόρη πρέπει νὰ ἦναι πάντοτε πλησίον τῆς μητρός της ὅπως καὶ ἡ σκιὰ ταύτης. Αἱ κενόσπουδοι ἀναγνώσεις καὶ αἱ ἐρωτοτροπίαι εἶναι τόσῳ μᾶλλον ἐπικίνδυνοι, καθόσον οἱ νέοι ἐπιδίδονται ἐνθερμότερον εἰς αὐτάς.

» Ἡ σιωπή, ἡ σεμνότης, ἡ πρᾳότης καὶ ἡ συστολὴ εἶναι οἱ ἀληθεῖς στολισμοὶ τοῦ κάλλους· ἡ εὐπείθεια, ἡ ὑπομονή, ἡ φιλοπονία, τὸ πρὸς τοὺς γονεῖς σέβας καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς ἀγάπη μιᾶς νέας, εἶναι τὰ μεγαλείτερα στηρίγματα τῆς ὑπολήψεώς της.

» Εἰς ὁποίαν πάλην καὶ εἰς ὁποῖον ἀγῶνα ὑποβάλλεται ἡ φιλαυτία τῆς γυναικός, ὁπόταν πρόκειται νὰ κύψῃ τὴν κεφαλὴν εἰς τὴν θέλησιν τῆς πενθερᾶς, ἢ νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν γυναικαδέλφην. Ἀλλὰ καὶ πόσον γλυκὺ τὸ ν' ἀγαπᾶται τις παρ' ὅλου τοῦ κόσμου!

» Ἡ φρόνιμος γυνὴ οὐδὲν τῶν ἀφορώντων τὴν οἰκονομίαν τῆς οἰκίας της θεωρεῖ ἀνάξιον αὐτῆς. Καὶ ὑφαίνει καὶ ῥάπτει, καὶ φροντίζει περὶ καθαριότητος, καὶ καύχημά της θεωρεῖ νὰ ὑπηρετῇ τὸν σύζυγόν της καὶ νὰ παρασκευάζῃ τὸ γεῦμά του! »

Ὁ τόπος ἐν ᾧ ἐφαρμόζονται τοιαῦτα γνωμικά, βεβαίως δὲν εἶναι βάρβαρος ὅπως διασύρεται σήμερον. Εἰς ὅλα τὰ ἀπολίτιστα ἔθνη αἱ θυγατέρες εἶναι δοῦλαι ἢ μᾶλλον ἀνδράποδα τῶν ἰδίων πατέρων, οἵτινες ἀποφασίζουσι τυραννικῶς περὶ τῆς τύχης αὐτῶν. Εἰς τὴν Κίναν ὅμως ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα. Ναὶ μὲν ἀπαιτεῖται, ὡς εἰκός, ἡ συγκατάθεσις τῶν γονέων ὁσάκις πρόκειται νὰ ὑπανδρευθῇ ἡ νέα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἀκούουσι τὴν γνώμην ταύτης καὶ συμβουλεύονται τὴν κλίσιν της ἵνα μὴ ἀποφανθέντες δεσποτικῶς, καταστήσωσιν αὐτὴν δυστυχῆ. Ὑποθέτομεν ἄρα ὅτι αἱ νέαι λαμβάνουσιν ἀγωγὴν συνετήν, καθοδηγοῦσαν αὐτὰς εἰς τὸ καθῆκον καὶ τὸ ἀληθὲς συμφέρον.

Ἰδοὺ δὲ καὶ πῶς τελοῦνται ἐν Κίνᾳ τὰ τοῦ γάμου.

(Ἕπεται τὸ τέλος.)

ΠΟΙΗΣΙΣ.

—ooo—

Εἰ μὲν ἦν μαθεῖν ἃ δεῖ παθεῖν
Καὶ μὴ παθεῖν, καλὸν ἦν τὸ μαθεῖν·

—

Εἰ δὲ δεῖ παθεῖν ἃ δεῖ μαθεῖν,
Τί δεῖ μαθεῖν; παθεῖν γὰρ χρή.

—

ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ.

Ἂν ἦν δυνατὸν νὰ μάθω
Ὅσα πρέπει καὶ νὰ πάθω,
Χωρὶς ὅμως νὰ τὰ πάθω,
Καλὸν ἦτον νὰ τὰ μάθω.

—

Πλὴν ἂν πρέπει νὰ τὰ πάθω
Διότι πρέπει νὰ τὰ μάθω,
Τίς ἡ χρεία νὰ τὰ μάθω
Ἀφοῦ πρέπει νὰ τὰ πάθω;

Ζάκυνθος. Κατὰ Δεκέμβριον, 1857.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΚΟΡΑΗ.

(Ἴδε φυλλ. 182 καὶ 183.)

Τιμιώτατε κύριε Τουμπάζη

Ἡ παροῦσά μου ἐπιστολὴ θέλει σοῦ ἐγχειρισθῆν ἀπὸ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον, ἢ ἐντάμα καὶ τοὺς δύο μου φίλους, κυρίους Πίκκολον καὶ Κανέλλον, νέους στολισμένους μὲ παιδείαν, καὶ τῆς παιδείας τὴν πολὺ χρησιμωτέραν φρόνησιν, καὶ προθύμους νὰ μεταχειρισθῶσι καὶ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν παιδείαν των εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀγῶνας. Σὲ γράφω, ὄχι διὰ νὰ τοὺς συστήσω (ἐπειδὴ χρείαν συστάσεως δὲν ἔχουν), ἀλλὰ διὰ νὰ σοῦ τοὺς γνωρίσω, καὶ νὰ τοὺς κάμω διὰ μέσου σου καὶ εἰς τοὺς ἄλλους γνωστούς. Πλειότερα δὲν ἔχω δύναμιν νά σε γράψω. Βλέπεις ὅτι οὐδ' ὀλίγους στίχους μὲ συγχωρεῖ τὸ βαθύ μου γῆρας νὰ χαράξω, χωρὶς νὰ τοὺς ἀσχημίσω μὲ σφάλματα τῆς μνήμης μου (*). Σ' εὔχομαι ἀπὸ ψυχῆς τὸ γῆράς μου χωρὶς τὰ σφάλματά του!

Τὴν ὁποίαν πρὸ πολλοῦ μοῦ ἐζήτησες ἐπιστολὴν διὰ τοῦ κυρίου Γλαράκη, ἔμαθα ὅτι τὴν ἔλαβες.

Ἐκ Παρισίων, 5 Ἰουνίου, 1822.

Εἰς τὰς προσταγάς σου πρόθυμος ὁ

Α. ΚΟΡΑΗΣ.

Πρὸς τὸν κύριον * * * Τουμπάζην
Εἰς Ὕδραν.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

Τοῦ φυλλαδίου ΡΠΔ'.

Σελ. 367 — στήλ. ά. — στίχ. 5 — γρ. Ἱππότην Πινδεμόντην. Σελ. 368 — στήλ. ά — στ. 26 — γρ. τῆς παραχωρησάσης τὴν.... Σελ. 369 — στήλ. ά — στίχ. 37 — γρ. Ἱπ. Γεραρδίνην — καὶ στίχ. 54 — γρ. τῶν τελευταίων.

(*) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Σφάλματα ἐννοεῖ λέξιν τινὰ τὴν ὁποίαν γράψας μετὰ τὸ « τοὺς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀγῶνας, » ἔσβεσεν ἔπειτα.

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ, 1858. **ΤΟΜΟΣ Η'.** ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 187.

ΕΚ ΤΩΝ ΕΚΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ

ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΤΙΝΕΣ ΦΙΛΟΚΡΙΝΟΥΜΕΝΑΙ,

Η ΕΠΑΝΟΡΘΟΥΜΕΝΑΙ.

(Ἴδε φυλλ. 183 σελ. 333).

-ο※Θ※ο-

1. *Ἡ Δηλιακὴ ἐπιγραφή.*

Ἀπὸ τὴν νῆσον Δῆλον ἔφερεν εἰς τὴν Γαλλίαν ποτὲ ὁ Τουρνεφόρτιος, καὶ μετέπειτα ὁ Φουρμόντιος ἐπιγραφὴν ληφθεῖσαν ἐκ λίθου, ὅστις ἐχρησίμευε, λέγουσιν, ὑποπόδιον εἰς Κολοσσαῖον Ἀνδριάντα τοῦ Ἀπόλλωνος. Τὸ ὑποπόδιον τοῦτο σώζεται ἀκόμη ἴσως καὶ σήμερον εἰς τὴν νῆσον, ὅπου πρό τινων χρόνων εἶχεν ἴδη αὐτὸ ὁ Λήκιος (ἴδ. Travels in Northern Greece, vol. III, p. 97) φέρον ἐπὶ μὲν τοῦ μετώπου ἀναγινωσκόμενα καθαρῶς ΝΑΞΙΟΙ ΑΠΟΛΛΩΝΙ, ἐπὶ δὲ τοῦ ὄπισθεν μέρους τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιγραφὴν ὄχι πλέον εὐανάγνωστον. Ἡ ἐπιγραφὴ λοιπὸν αὕτη, ἐκδοθεῖσα τὸ πρῶτον ἀπὸ τὸν Μοντεφαλκόνιον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοῦ Παλαιογραφίαν (Palæogr. Gr. L. II, C. I, p. 121), ὕστερον δὲ καὶ ἀπ' ἄλλους, καὶ τὸν Βαίκιον τελευταῖον εἰς τὸ Σῶμα τῶν ἐπιγραφῶν (Vol. I. N°. 10), ἔχει οὕτως·

ΟΑΓΥΤΟΛΙΘΟΕΜΙ ΑΝΔΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΣΦΕΛΑΣ.

Τὴν ἀρχὴν αὐτῆς, τὸ Ο, ἐδιώρθωσεν ὁ Δωέτιος (Miscel, Cr. p. 120) ΤΟ, προεικάσαντος ἑτέρου, ὡς λέγει, τοῦ Σχουκφορδίου· συνεῖδε δὲ καὶ ἰαμβικὸν εἰς Αἰολικὴν διάλεκτον τρίμετρον, ἀναγινώσκων·

τ' αὐτῷ λίθῳ ἠμ' ὁ τ' ἀνδριὰς καὶ τὸ σφέλας·

ἢ

τ' αὐτῷ λίθῳ 'μμ' ὁ τ' ἀνδριὰς καὶ τὸ σφέλας.

Ἀλλὰ στοχάζομαι ὅτι ὤφειλε ν' ἀναγνώσῃ μᾶλλον ἄνευ παραλλαγῆς, καθὼς καὶ ἄνευ βίας τῶν κανόνων τοῦ μέτρου·

ταυτο λιθο εμ Fανδριας και το σφελας,

ἤτοι κατὰ τὴν νεωτέραν ὀρθογραφίαν·

ταὐτοῦ λίθου εἰμὶ ἀνδριὰς καὶ τὸ σφέλας· διότι ἡ εἰς ο κατάληξις τῶν Γενικῶν πτώσεων ΑΥΤΟ καὶ ΛΙΘΟ κεῖται ἐνταῦθα ἀντὶ τῆς εἰς ου, καθὼς καὶ εἰς τὸ ΕΜΙ τὸ ε ἀντὶ τοῦ ει, κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἀμφότερα διατύπωσιν ἐκείνην τῶν διφθόγγων, περὶ τῆς ὁποίας εἶπα ἱκανὰ ἐν τῇ ἐξετάσει τῆς Σιγειακῆς ἐπιγραφῆς· ὥστε οὐδεμία λοιπὸν ἦτον ἀνάγκη οὔτε τὸ ΕΜ νὰ γραφθῇ ἠμ ἢ 'μμ', οὔτε καὶ πρὸ τοῦ ΑΝΔΡΙΑΣ νὰ προστεθῇ τὸ ἄρθρον καὶ ὁ σύνδεσμος τε· τὸ χρῇζον ἄρθρον εὑρίσκεται ἤδη συνημμένον κατὰ κρᾶσιν μετὰ τοῦ α τοῦ ἀνδριὰς, καθὼς κατὰ κρᾶσιν εὑρίσκεται πολλάκις εἰς τὸ ἀνὴρ, ἄνθρωπος (ἴδ. Ἀπολλών. περὶ συνδέσ. 495, 25. Bekker), ἡ δὲ δασεῖα αὕτη ὑπάρχουσα, στο χάζομαι, ἀρχῆθεν εἰς τὸν λίθον πρὸ τοῦ ΑΝΔΡΙΑΣ, ἐπειδὴ αὐτῆς δὲν διεκρίνετο πλέον παρὰ μόνον μία ἐκ τῶν κεραιῶν, ἐξελήφθη ὡς ἁπλοῦν Ι ἔπειτα ὑπὸ τοῦ ἀπογράψαντος τὴν ἐπιγραφὴν, καὶ ἐκ τούτου ἡ ἀνάγνωσις, ὡς τώρα φαίνεται εἰς τὰς ἐκδόσεις ΕΜΙ ΑΝΔΡΙΑΣ ἀντὶ ΕΜΗΑΝΔΡΙΑΣ. Φέρει δὲ τὸ νόημα τοῦ λόγου « τοῦ αὐτοῦ λίθου εἶμαι ὁ ἀνδριὰς καὶ ἡ βάσις » ἤτοι « ὄχι ἐξ ἑτέρου ὁ μὲν, ἐξ ἑτέρου ἡ δέ ».

Ὅμως κριτικός τις Ἄγγλος ἐπρόβαλεν εἰς τὴν Κλασικὴν λεγομένην ἐφημερίδα (Classical journal T. I, p. 94-100) νέαν τινὰ εἰκασίαν περὶ τῶν τριῶν πρώτων λέξεων ΟΑΓΥΤΟ ΛΙΘΟ. Εἰκάζει οὗτος ὅτι αὗται κεῖνται ἀντὶ ΟΙΓΥΤΟΣ ΛΙΘΟΣ, ὁ αὐτὸς λίθος, Ὀνομαστικῆς δῆθεν ἀναλόγου τῶν Δωρικῶν Ἱππότα, Θυέστα καὶ τῶν τοιούτων· καὶ ἐντεῦθεν καὶ διάφορον δίδει ἐξήγησιν· « ὁ αὐτὸς λίθος εἶμαι ὁ ἀνδριὰς καὶ ἡ βάσις ».

Ὅσον ἀγχίνους καὶ φαίνεται ἡ εἰκασία τοῦ ἀνωνύμου Ἄγγλου, ἔχει τὸ ἀσθενὲς ὅμως ὅτι ἀπ' οὐδενὸς ἄλλου βοηθεῖται παραδείγματος εἰς ΟΣ ὀνόματος ἐκφερομένου ἄνευ τοῦ Σ. Ἡ ἀφαίρεσις τοῦ ληκτικοῦ συμφώνου ἀπαντᾶται κατὰ διαλεκτισμὸν ἀρχαῖον μόνον εἰς τὰ εἰς ας τῆς πρώτης κλίσεως ὀνόματα, εἰς τὰ ὁποῖα συμβαίνει τοῦτο καὶ τακτικῶς τρόπον τινὰ διὰ τὸ νὰ ἐκφέρωνται καὶ τὰ θηλυκὰ αὐτῆς ὁμοίως, διὰ τὸ ὁποῖον καὶ κυρία κατάληξις τῶν ὀνομάτων ἑκατέρου τοῦ γένους τῆς κλίσεως ταύτης ἤθελε θεωρεῖσθαι μᾶλλον τὸ α, ὡς τοῦτο δεικνύουσι καὶ τὰ τῆς πρώτης Λατινικῆς ὀνόματα, ἐνῷ, τοὐναντίον, εἰς τὴν δευτέραν κλίσιν καὶ τὰ θηλυκὰ ἀκολουθοῦσι τὴν κατάληξιν τῶν ἀρσενικῶν· καὶ ἔπειτα δὲν ἔπρεπεν ἡ ὑποτιθεμένη αὕτη Ὀνομαστικὴ τοῦ ἄρθρου νὰ ἔχῃ πρὸ αὐτῆς τὸ δασὺ Η, κατὰ τὸν ἀρχαϊκὸν τρόπον γραφόμενον, διὰ νὰ μὴ προσθέσω καὶ ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ, οὖσα, ὡς εἴδαμεν, ἰαμβικὸν τρίμετρον, δὲν ἤθελε πλέον ἔχῃ τὸ προσῆκον μέτρον διὰ τῆς ἀναγνώσεως ταύτης, ὅσω παράδοξος καὶ ἂν φαίνεται. Ἡ γνώμη μολοντοῦτο τοῦ Ἄγγλου τόσον ἤρεσεν εἰς ἕνα τῶν καθ' ἡμᾶς ἐνδόξων ἀρχαιολόγων Γάλλων, ὥστε νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι δι' ὅλου ἀποδέχεται καὶ συμμερίζεται αὐτήν. «J'avoue, λέγει Ῥαοὺλ ὁ Ῥοκχέτιος, (Deux lettres à Mylord Aberdeen sur l'authenticité des inscriptions de Fourmont p. 51, note 1), j'avoue que je partage entièrement son opinion.» Καὶ εἰς τὴν ἀποδοχὴν καὶ τὸν συμμερισμὸν τοῦτον ἐκινήθη, διότι ἀπολογούμενος εἰς τὸν Πκινάϊτον, ὁ ὁποῖος πολεμῶν τὴν γνησιότητα τινῶν ἀρχαιοτάτων ἐπιγραφῶν τῆς Φουρμοντιανῆς Συλλογῆς, εὕρισκε σιμὰ εἰς ἄλλα κατ' αὐτὸν πλαστογραφίας τεκμήρια, καὶ τὴν γενικὴν ὀνόματός τινος ΚΑΛΙΚΕΡΑΤΟ (Καλλικράτους) ἄνευ τοῦ Σ ἐναντίον τῶν κανόνων τῆς γλώσσης, ἀπολογούμενος, ἐπαναλαμβάνω, ὁ Ῥοκχέτιος εἰς τὴν ἔνστασιν ταύτην, στοχάζεται νὰ δικαιολογήσῃ τὴν λειπόσιγμον Γενικὴν, ὑποθέτων ὅτι χάριν οἰκονομίας ἐσυγκόπτοντο εἰς ἀρχαῖα μνημεῖα ἢ παρελείποντό τινες χαρακτῆρες, τῆς ὁποίας παραλείψεως μαρτύριον ἀρίδηλον πιστεύει νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου τῆς Κλασικῆς ἐφημερίδος δημιουργηθεῖσα ἐκείνη Ὀνομαστικὴ *ὁ αὐτὸ λίθο* εἰς ταύτην τὴν Δηλίαν ἐπιγραφήν. Ἀλλὰ τοιαύτη οἰκονομία, ἂν ἀληθεύῃ, ἤθελεν ἔχῃ μόνον τόπον ἐν τῷ μέσῳ μᾶλλον τῆς λέξεως, παραλειπομένου ἑνὸς τῶν συμφώνων, ὅτε διπλᾶ, ἢ καὶ κἀνενὸς τυχὸν φωνήεντος, ὡς φαίνεται γινόμενον τοῦτο ἐνίοτε εἰς πάνυ ἀρχαῖα μνημεῖα καὶ ἐπιγραφὰς καὶ νομίσματα. Οὕτως εἰς πετράδιον τοῦ Στοσχιανοῦ Μουσείου τοῦ εἴδους ἐκείνου, τὸ ὁποῖον διὰ τὸ σχῆμα συνήθως ὀνομάζεται κάνθαρος, ὅπου παριστάνονται πέντε ἀπὸ τοὺς ἐπὶ Θήβας ἥρωας, κεῖται ΦΥΑΝΙCΕΣ ἀντὶ ΦΥΛΥΝΙCΕΣ, τουτέστι Πολυνείκης (ἴδ. Winkelman Stor. dell'arte T. I, p. 162, ἐκδ. Tea). Ἡ δὲ παράλειψις αὕτη ἔχει ἀρχὴν, ὡς φαίνεται, ἀπὸ τὰς Ἀσιανὰς γλώσσας καὶ ἀπὸ τὴν Αἰγυπτιακὴν ἀκόμη, εἰς τῆς ὁποίας τὰ Ἱερογλυφικὰ πολλὰ ἀνέγνωσεν ὀνόματα κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐκθεμένα Καμπολλίων (Champollion) ὁ νεώτερος. Εἰς τὸν Καμπεσιανὸν Ὀβελίσκον, τὸν ὑπὸ Αὐγούστου εἰς Ῥώμην μετακομισθέντα ἐκ τῆς Αἰγύπτου, ἀναγνώσκεται μὲ τὴν μέθοδον τοῦ Καμπολλίωνος τὸ ὄνομα Ψαμμήτιχος, ἔνθα ὑπάρχουσι τὰ παραστατικὰ τῶν συμφώνων ΠΣΜΚΤ σχήματα (ἴδ. Révue Britann: Avril 1827). Ἀλλὰ καὶ ἡ παράλειψις ὅμως αὕτη, ἂν ἐπράττετο ἐνίοτε καὶ εἰς Ἑλληνικὰ μνημεῖα, οὐδέποτε εἶχε πάλιν χώραν εἰς τὸ χαρακτηριστικὸν μέρος τῆς καταλήξεως· θεωρεῖται τοῦτο τοὐλάχιστον εἰς ἐπιγραφὰς μόνον νομισμάτων, ὅπου τὸ στενὸν τοῦ διαστήματος δὲν ἐσυγχώρει νὰ χαράσσεται ὁλόκληρος ἡ λέξις. Ἠδύνατο ὁ ῥηθεὶς σοφὸς νὰ ὑπερασπίσῃ ἀρκούντως τὴν γνησιότητα τῆς εἰς ο γενικῆς εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τοῦ Φουρμοντίου, ἀπαντῶν μόνον ὅτι τὰ ὀνόματα ταῦτα εἶχαν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους κλίσιν ἐπαμφοτερίζουσαν, Καλλικράτου καὶ Καλλικράτους, ὡς καὶ μετέπειτα εἰς τοὺς Ἀττικοὺς πολλὰ τοιαῦτα. Οὐδὲ μόνον τὸ ὄνομα τοῦτο εὑρίσκεται εἰς τὰς ἐπιγραφὰς ἐκείνας μὲ τοιαύτην κλίσιν· εἰς αὐτὰς προσέτι ἀπαντῶσιν, ἂν γνήσια, Ευρυκρατεο, Αλκαμενεο, Κλεομενεο, τὰ ὁποῖα, ἀφοῦ μετέβησαν εἰς τὴν πρώτην, διέλυσαν καὶ τὴν λήγουσαν ου εἰς εο, ὡς τὰ τῆς αὐτῆς εἰς τὸν Ἡρόδο-

τον, Ἀστυάγεω, Καμβύσεω, καὶ τὰ ὅμοια. Ἐπιστρέφω εἰς τὸ προκείμενον.

Ὄχι εἰς ὀλίγην ἀπορίαν προσέτι ἐνέβαλε τοὺς ἀρχαιολόγους ἡ θέσις τοῦ F πρὸ τοῦ Υ εἰς τὴν λέξιν ΑFΥΤΟ, ἐνῷ πανταχοῦ αὕτη γνωρίζεται δισύλλαβος. Ἐκ τούτου ὁρμηθεὶς ὁ Δωδέσιος (ἐνθ. ἀνωτ.), κρατεῖ πολλὰ ὕποπτον τὴν γραφὴν, καὶ πείθεται νὰ ἐχαράχθη κατὰ πρῶτον ἡ λέξις AFTO, ἔπειτα δὲ ἀπὸ νεωτέραν χεῖρα νὰ ἐπροστέθη τὸ Υ πρὸς δεῖξιν, ὡς λέγει, τῆς δυνάμεως, ἥτις πρέπει ν' ἀποδίδεται εἰς τὸ F σπανιωτέρως ἀπαντώμενον. Ὁ λόγος οὗτος ἔνι μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ ἀνίκανος, ὅμως καὶ ἀπὸ νεωτέραν χεῖρα ἂν ἦτο προσθεμένον τὸ Υ, ἔπρεπεν αὐτὸ νὰ φαίνεται ἐπάνω τῆς λέξεως χαραγμένον, ὡς οὕτω φαίνονται καὶ εἰς ἄλλας ἐπιγραφὰς τὰ προσθεμένα τυχὸν γράμματα. Ἄλλοι δὲ, οἱ μὲν καταδικάζοντες, οἱ δὲ καὶ δικαιόνοντες τὴν γραφὴν, ἐξηνέχθησαν εἰς διαφόρους περὶ τούτου γνώμας. Ὁ Παινάϊτος εἰς τὰ εἰς τὸν Ὅμηρον προλεγόμενα (LXXV) θέλει ὅτι ὁ χαράκτης, ταλαντευόμενος μεταξὺ τῆς ἀρχαίας διὰ τοῦ F γραφῆς τῆς διφθόγγου ΑΥ καὶ τῆς διὰ τοῦ Υ νεωτέρας, καὶ διστάζων ποίαν νὰ προτιμήσῃ, ἐμεταχειρίσθη καὶ τὰς δύο. Ἕτεροι ἔκριναν ὅτι ἐκ παραλλήλου ἐχάραξε καὶ τὰς δύο φωνὰς διὰ νὰ δώσῃ, λέγουν, δασυσμὸν περισσότερον εἰς τὸν φθόγγον τοῦ Υ, καὶ ἕτεροι πάλιν ὅτι ἐξ ἀπροσεξίας ἐσυνέβη ἡ διπλῆ γραφὴ, καὶ τέλος ὁ Θείρσιος (Griech. Gr. § CLX) ἀποδέχεται τὰ δύο γράμματα FΥ ὡς παραστατικὰ ἑνὸς καὶ μόνου τοῦ F, ὡς δηλαδὴ νὰ ἦτο ἡ λέξις γραμμένη ἁπλῶς AFTO.

Ἐὰν αὕτη μόνη ἡ ἐπιγραφὴ ἐσῴζετο, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ F νὰ εὑρίσκεται πρὸ τοῦ Υ, ἤτοι ἡ συλλαβὴ ΑΥ νὰ γράφεται ΑFΥ, ἴσως ἤθελε κλίνῃ τις ν' ἀποδώσῃ τὴν τοιαύτην τοῦ διγγάμματος θέσιν καὶ εἰς λάθος τοῦ χαράξαντος, ἀφ' οὗ βέβαια ἤρκει τὸ ἓν ἢ τὸ ἄλλο τῶν γραμμάτων πρὸς ἔκφρασιν τῆς ΑΥ συλλαβῆς. Ἀλλ' εἰς ἡμᾶς τώρα ὑπάρχει ἐγνωσμένον καὶ ἕτερον μνημεῖον ἀρχαῖον, ὅπου ἡ ΑΥ ὄχι ἅπαξ, ἀλλὰ πεντάκις ἢ ἑξάκις παριστάνεται μετὰ παρενθήκης τοῦ διγάμματος, ΑFΥ. Τὸ μνημεῖον τοῦτο, ἐπιγραφὴν ἐκ τῶν χοραγικῶν τῶν εὑρεθεισῶν ἐν Βοιωτίᾳ, ἐκδοθὲν τὸ πρῶτον ἀπὸ τὸν ἡμέτερον Μελέτιον (ἴδ. Γεωγρ. σελ. 337 τοῦ Β'. τόμου τῆς νεωτ. ἐκδ.), μετεξέδωκεν ἀπ' αὐτοψίας ὁ Κλάρκιος εἰς τὰς Περιοδείας αὐτοῦ (Travels. Vol. IV. p. 158) ὀρθότερον, καθότι εἰς τὸν Μελέτιον τὸ F παριστάνεται κατ' ἐσφαλμένην ἀνάγνωσιν ἢ τύπωσιν, ὡς Ε. Αὐτοῦ λοιπὸν μὲ παρομοίαν θέσιν τοῦ διγάμματος κεῖται ΡΑΨΑFΥΔΟΣ, ΑΥΛΑFΥΔΟΣ, ΚΙΘΑΡΑFΥΔΟΣ, ΤΡΑΓΑFΥΔΟΣ, ΚΟΜΑFΥΔΟΣ. Οἱ Βοιωτοὶ, ὡς γνωστὸν ἀπ' ἄλλα καὶ ἀπὸ τὰς Ὀρχομενίας ἐπιγραφὰς, ἐμεταχειρίζοντο ἀντὶ τῆς ΟΙ διφθόγγου τὸ Υ, ὥστε τὰ ἀνωτέρω ἰσοδυναμοῦσιν ὡς ἐὰν ἦσαν γραμμένα ῥαψαοιδὸς, αὐλαοιδὸς καὶ καθεξῆς. Τώρα, ἐὰν εἰς τὰς ἄνω Βοιωτικὰς μορφὰς, τὰς διὰ τοῦ Υ, ἔλειπε τὸ πρὸ αὐτῶν δίγαμμα F, ἤθελε βέβαια τὸ ΑΥ προφέρεσθαι εἰς μίαν συλλαβὴν *αυ*, καθὼς αὐτὸ τοῦτο τὸ ΑΥ προφέρεται οὕτως εἰς τὴν πρώτην τοῦ ΑΥΛΑFΥΔΟΣ τῆς αὐτῆς ἐπιγραφῆς, καὶ ὄχι πλέον εἰς δύο συλλαβὰς *αϋ*, δηλαδὴ *αοι*, πρὸς τὸ ὁποῖον ἀντιστοιχεῖ· μεταξὺ λοιπὸν τῶν δύο γραμμάτων, τοῦ Α καὶ Υ, ἐγχωροῦσε κατὰ τὴν προφορὰν αὐτῶν τὸ φωνητικὸν στοιχεῖον F, τὸ ὁποῖον παριστάνετο καὶ διὰ τῆς γραφῆς, ὡς φαίνεται εἰς τὰ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἀνωτέρω φερθέντα παραδείγματα, ὅπου ἡ μεταξὺ τοῦ Α καὶ Υ παρενθήκη τοῦ χαρακτῆρος τούτου ἀπετέλεσεν ἐξ ἅπαντος δύο συλλαβὰς τὸ ΑΥ, ἐνῷ χωρὶς αὐτοῦ ἤθελεν εἶσθαι μία, καθὼς μία ἔνι εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ΑΥΛΑFΥΔΟΣ, καὶ ἤθελε πάντως συγχέεσθαι μὲ τὴν *αυ* δίφθογγον.

Ἐκ τούτων συμπεραίνω, ὅτι καθὼς εἰς τὴν Βοιωτικὴν διάλεκτον τὸ ΑΥ ἐπροφέρετο ποῦ μὲν ὡς μία συλλαβὴ ποῦ δὲ ὡς δύο, διαιρούμενον διὰ παρενθέσεως τοῦ διγάμματος, τὸν αὐτὸν τρόπον εἰς τοὺς χρόνους, ἢ κἂν εἰς τὸν τόπον ὅπου ἔζη ὁ γραφεὺς ἢ ὁ γλύπτης τῆς Δηλιακῆς ἐπιγραφῆς, τὸ αὐρὸ ΑΥ εἰς τὴν λέξιν αὐτὸς ἐπροφέρετο ὡς δύο συλλαβαὶ αϋ, ὥστε ὄχι δισύλλαβον ἀλλὰ τρισύλλαβον νὰ ἐκφωνεῖτο τὸ αὐτὸς, αὑτὸς δηλαδὴ, καὶ διὰ τῆς παρενθήκης τοῦ F ἀFυτὸς, παρενθήκης ταύτης πολλὰ ἀναγκαίας πρὸς ἐκκοπὴν τοῦ χάσματος, τὸ ὁποῖον ἐπρόκυπτε, προφερομένου τοῦ ΑΥ ὄχι εἰς μίαν πλέον ἀλλ' εἰς δύο συλλαβὰς, καὶ πρὸς διάκρισιν ἀκόμη τοῦ διφθόγγου αὐ ἀπὸ τοῦ μονοφθόγγου αυ. Οὐδὲ παράξενον νὰ ἐκφωνεῖτο δισυλλάβως ἡ πρώτη τοῦ αὐτὸς εἰς κανὲν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος μέρος, καθὼς καὶ ἀπὸ τοὺς Ἴωνας εἰς δισύλλαβον διελύετο ἡ δευτέρα τῆς συνθέτου ἀντωνυμίας ἑαυτοῦ (ἑωϋτοῦ). Εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Λέρου ὁ Ῥόσσιος (inscr. Gr. fasc. II, n° 188) ἐστοχάσθη νὰ διέκρινε χαραγμένον ΑΟΤΟΥΣ καὶ ΤΑΟΤΑ ἀντὶ ΑΥΤΟΥΣ καὶ ΤΑΥΤΑ, τὸ ὁποῖον ἐπιβεβαιόνεται ἀπὸ ἄλλους τοιούτους τρόπους γραφῆς διφθόγγων, οἷον ΦΕΟΓΕΙΝ ἀντὶ ΦΕΥΓΕΙΝ ἐν Ἀμφιπόλεως ἐπιγραφῇ (C. I, n° 2008), ΕΟΠΑΜΟΝΟΣ ἀντὶ ΕΥΠΑΜΟΝΟΣ ἐν Βοσποριανῷ λίθῳ τῆς Φαναγορείας (αὐτ. n° 2,121). Ἐκφωνοῦντο λοιπὸν δισυλλάβως ἡ ΑΥ καὶ ἡ ΕΥ δίφθογγος ἀπὸ λαοὺς τινας Ἑλληνικοὺς, καθὼς ὁλονὲν καὶ σήμερον τῆς ἀντωνυμίας *αὐτὸς* ἡ πρώτη ἐκφωνεῖται δισυλλάβως ἀπὸ τοὺς περὶ τὸν Πόντον ὁμογενεῖς ἡμῶν *αὐοῦτος* ἀντὶ *αὐτὸς* ἐκφέροντας.

Ἡ διὰ τοῦ διγάμματος διάκρισις τοῦ ΑΥ εἰς δύο συλλαβὰς, ΑFΥ, δείχνει φανερὰ ὅτι τὸ ΑΥ χωρὶς τὸ ῥηθὲν διακριτικὸν ἐπροφέρετο κοινῶς ἑνωμένως, ὡς τὸ προφέρομεν, ἔξω τῶν Τραπεζουντίων, ὅλοι ἡμεῖς τώρα. Ἔνι λοιπὸν τὸ ΑFΥΤΟ τῆς Δηλιακῆς ἐπιγραφῆς, τὸ ὁποῖον παρήγαγε δυσχερείας καὶ ἀκολούθως ὑποθέσεις διαφόρους, γενικὴ πτῶσις αὐτο (αὐτοῦ), ἐκφερομένη τρισυλλάβως κατ' ἀρχαϊσμὸν ἢ κατὰ τοπικὴν ἰδιαιτέραν συνήθειαν.

3. *Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ Ναξιανοῦ Κίονος.*

Κατὰ μῆκος εἰς τοὺς αὔλακας ῥαβδωτοῦ τινος

κίονος τῆς ἐν Βενετίᾳ Νανιανῆς Συλλογῆς, φερθέντος ἐκεῖ ἀπὸ τὴν νῆσον Μῆλον, κειμένου δὲ τώρα μετ' ἄλλων ἀρχαίων τῆς αὐτῆς Συλλογῆς εἰς τὸ Τιεπόλου Παλάτιον, εὑρίσκεται χαραγμένη ἐπιγραφὴ ἀποτελοῦσα ἐπίγραμμα, ἐκ δύο στίχων συγκείμενον, τοῦ μὲν ἡρωϊκοῦ, τοῦ δὲ ἐλεγείου. Οἱ χαρακτῆρες τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης εἶναι ὅμοιοι μὲ τῆς βουστροφηδὸν Σιγειακῆς τοὺς χαρακτῆρας. Ἔχει δὲ οὕτως, ὡς τελευταῖον ἐξέδωκεν αὐτὴν ἀπ' αὐτοψίας Εἰρηναῖος ὁ Θείρσιος (ἴδ. Griech. Gr. p. 51)·

ΠΑΙΔΙΟΣΕΚΠΗΑΝΤΟΙΔΕΚΣΑΙΤΟΔ
ΑΜ. ΝΠΗΕΣ ΑΓΑΛΜΑ
ΣΟΙ ΓΑΡΕΠΕΥΚΗΟΜΕΝΟΣ ΤΟΥΤ
ΕΓΕΛΕΣΣΕ. ΡΟΠΗΟΝ

ἤτοι·

Παι Διος Εκφαντος δεξαι τοδ αμ[ε]νφες αγαλμα
Σοι γαρ επευχομενος τοττ ετελεσσε. ροφον

Εἰς τὸ χάσμα ὅμως, τὸ πρὸ τῆς τελευταίας λέξεως, τὰ ἀρχαιότερα ἀπόγραφα ἔχουσι τὸν χαρακτῆρα Ί ἤτοι τὸ ὅλον τῆς λέξεως ΊΡΟΠΗΟΝ.

Ἐνταῦθα τὸ Φ καὶ τὸ Χ παριστάνεται διὰ τῶν συνιστανόντων αὐτὰ γραμμάτων ΠΗ, ΚΗ, ὡς δηλαδὴ τὸ πάλαι ἐγράφοντο αἱ φωναὶ αὗται κατὰ τὸν Σχολιαστὴν Διονυσίου τοῦ Θρᾳκὸς πρὸ τῆς εὑρέσεως τῶν ἰσοδυνάμων μονογραμμάτων (ἴδ. Villois. Anecd. T. II, pag. 161, Priscian. L. 1. cap. de numero litterarum). ἡ ὁποία γραφὴ ἐσυνειθίσθη κοινῶς ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους ἔπειτα πρὸς παράστασιν τῶν Ἑλληνικῶν Θ, Φ, Χ, (ΓΗ, ΡΗ, CH). Καὶ ὑπάρχει, ἂς σημειώσωμεν, τὸ μόνον ἀρχαῖον μνημεῖον ἡ ἐπιγραφὴ αὐτή, ὅπου τὸ Φ καὶ Χ φαίνονται οὕτω γραφόμενα. Τὸ μνημεῖον λοιπόν, ἂν ὄχι ἀρχαιότερον τῶν δύο τούτων γραμμάτων, ἔνι τοὐλάχιστον ἐκείνων τῶν χρόνων, κατὰ τοὺς ὁποίους, ἀγκαλὰ παραδεγμένα εἰς ἰδιαιτέραν καὶ δημοσίαν γραφὴν ἀπὸ τοὺς Ἴωνας τῆς Ἀσίας τὰ συμπληρωτικὰ τοῦ Ἀλφαβήτου γράμματα, δὲν ἐσυνειθίζοντο ὅμως ἀκόμη ἀπὸ τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας, ἀκολουθοῦντας τὴν ἀρχαίαν τοῦ γράφειν συνήθειαν εἰς τὰ δημόσια αὐτῶν μνημεῖα, ὡς παρετήρησα εἰς τὸν περὶ Σιγειακῆς ἐπιγραφῆς λόγον, ἀνθότου καὶ πρέπει αὐτὸ ν' ἀνάγεται εἰς τὴν ε. ἢ. ἢ καὶ τὴν ϛ'. ἴσως π. Χ. ἑκατονταετηρίδα.

Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἐξέδωκε πρώτην φορὰν Ἱερώνυμος ὁ Ζανέττιος εἰς τὸ ἐπιγραφόμενον Antichissime Greche Iscrizioni spiegate e indirizzate a S. E. il Sign. Giacomo Nani. Venez. 1755, 4°· ἔπειτα δὲ μετ' ὀλίγον καὶ ὁ Κορσίνιος, καὶ μετ' αὐτὸν ἄλλοι τε καὶ Κλήμης ὁ Βλάσιος (Biagi) εἰς τὸ Monumenta Græca et Latina ex Museo Jac. Nanni Venet:, Romæ 1787, 4°, καὶ τελευταῖον ὁ Βαίκκιος εἰς τὸ Σῶμα τῶν Ἐπιγραφῶν (n° 8). Διαφόρους δὲ ἔδωκαν εἰς αὐτὴν ἐξηγήσεις κατὰ καιροὺς οἱ πεπαιδευμένοι, ἐννοοῦντες αὐτὴν εὐχὴν Ἐκφάντου τινὸς πρὸς τὸν Βάκχον ὅπως δεχθῇ τὸ ἄγαλμα οἱ μὲν τῆς τροφοῦ αὐτοῦ Λευκοθέας, ὡς στοχάζεται ὁ Θείρσιος (ἔνθ. ἀν.) οἱ δὲ τοῦ τροφοῦ αὐτοῦ Σειληνοῦ, ὡς ὑπέλαβον ἄλλοι πρότερον καὶ ὁ Κορσίνιος μάλιστα ἐν τῷ συντάγματι αὐτοῦ τῷ ἐπιγραφομένῳ Spiegazione di due antichissime Iscrizioni Greche, etc. Romæ 1756 4°. Ἐνόμισαν λοιπὸν οὗτοι ὅτι τὸ πρὸ τοῦ Ρ γράμμα εἰς τὴν τελευταίαν λέξιν τῆς ἐπιγραφῆς δὲν ἦτο παρὰ τὸ στοιχεῖον Τ, καὶ ἐκ τούτου καὶ νόημα συνέλαβαν ἀρκετὰ ξενίζον, μάλιστα ὁ Θείρσιος, ὅστις ἐξηγεῖ «υἱὲ Διός, ἀπὸ τὸν Ἔκφαντον, δέξαι τοῦτο τὸ ἄμεμπτον ἄγαλμα, διότι, μὲ τὸ νὰ ἔταξεν εἰς σὲ τοῦτο, αὐτὸς ἐξετέλεσε τὴν τροφόν σου.» Ἔνι περιττὸν νὰ σημειώσωμεν ὅτι τὸ παράξενον τοῦτο νόημα ἀπαιτοῦσε κἂν τὴν μετοχὴν εἰς Ἀόριστον, ἐπευξάμενος, ὄχι εἰς τὸν Ἐνεστῶτα, ἐπευχόμενος. Ὁ περικλεὴς δὲ Βαίκκιος (C. J. p. 8), ἐκλαμβάνων τὸ στοιχεῖον ἐκεῖνο ὡς Γ, ἀναγινώσκει ΓΡΟΠΗΟΝ γρόφων, κατὰ Δωρικὴν δηλαδὴ τροπὴν τοῦ α εἰς ο ἀντὶ γράφων· καὶ ἐξηγεῖ πρῶτον μὲν *γλύφων* ἢ *ξέων*, ἐννοῶν τὴν ξέσιν αὐτὴν τοῦ κίονος εἰς ῥάβδους, μὲ ὅλον ὅτι, ἐκ τοῦ ἐπιγράμματος γίνεται φανερὸν νὰ ἐξετέλεσεν ὁ Ἔκφαντος τὸ ἄγαλμα τοῦ παιδὸς τοῦ Διός, ὄχι δὲ νὰ ἔξεσεν ἁπλοῦν τὸν κίονα διὰ νὰ λάβῃ τὸ γράφειν τὴν σημασίαν τοῦ ξέειν. Ἔπειτα δὲ ὁ αὐτὸς πάλιν ἐξηγεῖ *ζωγραφῶν*, μὲ ὑπόθεσιν ὅτι τὸ ἐπικείμενον ἄγαλμα ἦτο ζωγραφημένον. Ὅμως, οὐδέ, καὶ ἂν ἠλείφοντο ἐνίοτε τὰ πρόσωπα τῶν ἀγαλμάτων μὲ χρῶμα, καθὼς μὲ ἐρυθροῦν ἢ μίλτινον ἀναφέρει ὁ Παυσανίας (Κορ. κεφ. Β'.) νὰ ἐφαίνοντο εἰς τὸν καιρόν του ξόανα τοῦ Διονύσου χρωσμένα, καὶ καθὼς μὲ τὸ αὐτὸ χρῶμα ἦτο ἀλειμμένον τὸ ἄγαλμα τοῦ Καπετωλίνου Διός, ὡς σημειόνει ὁ Πλίνιος (L. XXXIII, cap. VII), φέρει πάλιν εἰς ὑπόθεσιν τοιαύτης ἀλοιφῆς ἢ χρώσεως ἡ ἔννοια τοῦ δευτέρου ἡμιστιχίου. Ὁ λόγος εἰς αὐτὸ γίνεται προφανῶς περὶ ὄχι τινὸς ἐν μέρει, ἀμμὴ ὁλοτελοῦς ἐξεργασίας, πρὸς δήλωσιν τῆς ὁποίας ἀνάρμοστον ἤθελεν εἶσθαι ν' ἀναφέρεται ἁπλοῦν τι μόνον συμβεβηκός, οἷον τὸ τῆς γραφῆς.

Ὀλίγον τι πιθανώτεροι ἔρχονται, οἵτινες ἐξέλαβαν τὴν λέξιν ὡς κύριον ὄνομα Τρόφων ἢ Γρόφων, ἐννοοῦντες νὰ ἐπροσφέρθη μὲν τὸ ἄγαλμα ἀπὸ τὸν Ἔκφαντον, ἀλλὰ νὰ ἐξετελέσθη ἀπὸ τὸν τεχνίτην, τὸν φέροντα τὸ εἰκασθὲν ἐκεῖνο κύριον ὄνομα. Πλὴν καὶ οὕτω φαίνεται πάλιν πολὺ ἀσυνάρτητον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἐκφάντου, ὅστις προσφέρει τὸ ἀμεμφὲς τοῦτο ἄγαλμα, νὰ μὴ πρόσκειται κἀνὲν ἐκφραστικὸν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εὐλαβείας αὐτοῦ ἢ εὐγνωμοσύνης, ἀλλὰ τοῦτο, καθὼς εἰμπορεῖ νὰ σημαίνῃ τὸ ἐπευχόμενος, ν' ἀποδίδεται ἐξεναντίας εἰς τὸν τεχνίτην. Εἰς τὸν ἀναθέτοντα μᾶλλον ἁρμόζει τὸ ἐπεύχεσθαι, ὄχι εἰς τὸν γλύπτην.»

Ἀλλὰ πρὶν ὅμως ἔλθω εἰς τὴν πιθανὴν γραφὴν τῆς λέξεως, ἂς ἐξετάσω πρότερον τὴν σημασίαν καὶ τὴν σύνταξιν τῶν λοιπῶν τοῦ δευτέρου στίχου. Ὁ Βαίκκιος (ἔνθ. ἀν.), περιστρέφων τὸν νοῦν τῶν λέξεων «σοὶ γὰρ ἐπευχόμενος τοῦτ' ἐτέλεσσε», μεταφράζει αὐτὰς λατινιστί, tibi enim supplicans

hoc perfecit sculpendo, ἤτοι, διότι σὲ ἱκετεύων τοῦτο ἐξετέλεσσα γλύφων. Ἔνι ἀδιάφορον τώρα ἂν μόνος του ὡς τεχνίτης, ἢ δι' ἄλλου ἐξειργάσθη τὸ ἄγαλμα ὁ Ἔκφαντος. Ἡ δυσχέρεια δὲν κεῖται εἰς τὴν σημασίαν τοῦ ῥήματος ἐτέλεσσεν. ; Ἀλλὰ τί νόημα ὀρθὸν ἤθελε προκύψῃ μὲ τὸ νὰ εἴπῃ τις ἐτελείωσε τὸ ἔργον τοῦτο ὁ Ἔκφαντος δεόμενος καὶ παρακαλῶν καὶ ἱκετεύων; ; Ὑπάγει νὰ εἴπῃ ἄρα γε ὅτι εἰς τὴν ἐργασίαν δὲν ἔκαμνεν ἄλλο τι, παρὰ ὅλον νὰ προσεύχεται καὶ νὰ παρακαλῇ; Τὸ ἐπεύχομαι ἔχει μὲν τὴν σημασίαν τοῦ ἁπλῶς προσεύχομαι καὶ ἱκετεύω, ἀλλὰ ἔχει ἀκόμη καὶ τοῦ, ἐπευχὴν ποιοῦμαι, ἤτοι τάσσω καὶ ὑπόσχομαι νὰ ἐκπληρώσω τι, καὶ πολλάκις ἀκόμη τοῦ καυχῶμαι εἴς τι ἢ διά τι. Ἡ πρώτη τῶν σημασιῶν τούτων δὲν ἁρμόζει ἐνταῦθα, ὡς ἤδη ἐπαρατήρησα, ἐκ δὲ τῶν ἄλλων δύο, δύναται μὲν ἡ τελευταία ν' ἁρμόζῃ ὁπωσοῦν μὲ ἔννοιαν, οἷον εἰς σὲ καυχώμενος, ἢ σὲ ἔχων καύχημα, καὶ ὡς ἠθέλομεν εἴπει κοινῶς, καμάριον, ἔφερεν εἰς τέλος τοῦτο τὸ ἄγαλμα ὁ Ἔκφαντος. Ἀλλὰ προσφορωτέρα πολὺ ἤθελεν εἶσθαι ἡ σημασία τῆς εὐχῆς, ἤτοι τοῦ τάγματος, ὡς λέγομεν, καὶ κατὰ ταύτην τὴν σημασίαν ὁ Ἔκφαντος, προσφέρων τὸ ἄγαλμα εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Διὸς τὸν παρακαλεῖ νὰ τὸ δεχθῇ, διότι, λέγει, αὐτὸ ἐξετέλεσεν, ἐκπληρῶν εὐχὴν (votum), τὴν ὁποίαν ποτὲ ἔκαμεν εἰς ἐκεῖνον τὸν Θεόν. Τοιούτων δὲ ἐξ εὐχῆς ἀναθημάτων ἡ χρῆσις κοινή, ὡς φαίνεται, διὰ νὰ παραλείψω ἄλλα, καὶ εἰς ἐπίγραμμα τοῦ Πλάτωνος (Ἀνθολ. γί., 43), ἔνθα ὁ λόγος περὶ ὁδοιπόρου, ὅστις βάτραχον χαλκοῦν ἀνέθηκεν ὡς εὐχήν,

. . . . . βάτραχον
χαλκῷ μορφώσας τις ὁδοιπόρος εὖχος ἔθηκε
καύματος ἐχθροτάτην δίψαν ἀκεσσάμενος.

Λέγει δὲ καὶ περὶ τοῦ αὐθάδους ὁ Θεόφραστος (ιέ.) « δεινὸς δὲ καὶ τοῖς Θεοῖς μὴ ἐπεύχεσθαι », ἐννοῶν δηλ: ὅτι φθάνει ὁ τοιοῦτος εἰς τόσην ἀπόνοιαν, ὥστε καὶ εἰς τοὺς Θεοὺς νὰ μὴ κάμνῃ ἐπευχήν, ἤτοι τάγμα ἐπὶ ἀπαλλαγῇ αὐτοῦ ἢ ἀπὸ ἀσθενείας ἢ ἀπὸ κινδύνου καθυπόθεσιν. Ἀλλ' ἂς ἔλθω τώρα εἰς τὴν τελευταίαν λέξιν, τῆς ὁποίας καὶ χάριν ἐνέστησα τὴν μικρὰν ταύτην διατριβήν.

Ἡ ἀληθὴς γραφὴ τῆς λέξεως ΠΡΟΠΗΟΝ, κατὰ τὴν ἰδικήν μου κρίσιν, ἔνι ΠΡΟΤΗΟΝ, πρόφων δηλ: ὄχι δὲ γράφων, ἢ Γρόφων οὔτε τροφὸν ἢ Τρόφων. Τὸ πρόφων, ὡς ἀναγινώσκω ἐκλαμβάνων τὸ γράμμα Ἰ μηδὲν ἄλλο παρὰ τὸ ἀρχαϊκὸν Π, ἀποβαλὸν τὸ βραχύτερον σκέλος ἐκ παλαιώσεως, ὑπάρχει τὸ αὐτὸ καὶ πρόφρων, ἐπιθέτως ἢ ἐπιῤῥηματικῶς λαμβανόμενον εἰς τὴν σημασίαν τοῦ πρόθυμος, προθύμως καὶ εὐχαρίστως. Ἡ ἔκθλιψις τοῦ ρ ἀπὸ τὴν λέξιν ὑπῆρχε τῶν Δωριέων κατὰ τὸν Κορίνθου Γρηγόριον (Dial. p. 462. Schaefen) «ἡ δὲ ἔκθλιψις τῶν Δωριέων μόνον ἐστίν, οἷον σκῆπτρον σκᾶπτον», περὶ τοῦ ὁποίου τούτου πάθους λαλῶν ὁ Μετταῖρος (Gr. Dial. p. 146) προσσημειόνει παράδειγμα ἄλλο ἐκ τοῦ Καλλιμάχου (Τεμ. CCC, Rentl.) τό, κόφελα ἀντὶ κρόφελα. Τώρα ἡ ἔκθλιψις τοῦ ρ ἐνταῦθα δύναται κάλλιστα νὰ ὑπάρχῃ δωρισμός, ὅστις καὶ οὐδὲν παράδοξον νὰ κεῖται εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Μήλου, ἀποικίας οὔσης παλαιόθεν τῶν Λακεδαιμονίων, ὡς ἀπὸ τὸν Θουκυδίδην μανθάνομεν (βιβλ. έ. κεφ. 81). Βέβαια τὸ πρόφων εἰς τὸ Δωρικὸν ἢ ἀρχαϊκὸν αὐτοῦ σχῆμα δὲν εὑρίσκεται εἰς τὰ λεξικὰ σήμερον τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀλλ' ὁ Ἡσύχιος, ὅστις μᾶς ἐφύλαξε πολλὰς τῶν διαλέκτων ἀρχαίας λέξεις, ἔχει τὸ θηλυκὸν αὐτοῦ πρόφασσα, « πρόφασσα, πρόθυμος, εὐνοοῦσα καὶ προνοηθεῖσα ». Τὸ πρόφασσα τοῦτο ταυτίζεται, παρὰ τὴν ἔλλειψιν τοῦ ρ, μὲ τὸ Ὁμηρικὸν πρόφρασσα, τὸ ὁποῖον φέρει ὁ αὐτὸς λεξικογράφος ὀλίγον κατωτέρω μὲ ἐξήγησιν « πρόθυμος, εὐνοοῦσα, διανοουμένη », καὶ δὲν πιστεύω νὰ ἐπανέλαβε δὶς τὴν αὐτὴν λέξιν, γράψας τάχα πρῶτον κατὰ λάθος πρόφασσα, διότι καὶ τὰ δύο εὑρίσκονται εἰς τὴν ἀλφαβητικὴν αὐτῶν σειράν, καὶ μὲ διαφορὰν εἰς τὰς λέξεις τῆς ἐξηγήσεως· ἀλλ' ἐξάπαντος ἐσημείωσεν αὐτὴν ὡς τύπον διαλεκτικὸν διάφορον τοῦ, πρόφρασσα. Καθὼς τούτου λοιπὸν ἀρσενικὸν εἰς χρῆσιν δὲν φαίνεται ἄλλο παρὰ τό, πρόφρων, οὕτως ἀρσενικὸν τοῦ, πρόφασσα, ἐπειδὴ ἔνι ἡ αὐτὴ λέξις τῇ ἐλλείψει τοῦ ρ, δὲν πρέπει ἀναλόγως νὰ ὑπάρχῃ ἄλλο ἀμὴ τὸ πρόφων, τὸ ὁποῖον ἔχει, καθὼς τὸ θηλυκόν του, τὸ ἐν μέσῳ ρ, ἐκθλιμμένον, κατ' ἔθος Δωρικόν, ὡς ἐπαρατήρησα ἀνωτέρω. Σημειόνω δὲ ὅτι τὸ πρόφρων, τὸ ταὐτικὸν τοῦ πρόφων, κεῖται μετὰ ῥήματος τῆς αὐτῆς, ὡς εἰς τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην, σημασίαν ἀκόμη καὶ παρ' Ἀπολλωνίῳ (Ἀργ. Α'., 898)

. . . . Λίπε δ' ἡμῖν ἔπος τό κεν *ἐξανύσαιμι*
πρόφρων, ἣν ἄρα δή με θεοὶ δώωσι τελέσθαι.

Ἡ ἐπιγραφὴ λοιπὸν κατὰ ταῦτα θέλει ἀναγινώσκεσθαι εἰς τὸν ἑξῆς γραφομένη καὶ στιζομένη τρόπον.

Παῖ Διός, Ἐκφάντῳ δέξαι τοδ' ἄμεμφες ἄγαλμα·
σοὶ γὰρ ἐπευχόμενος τοῦτ' ἐτέλεσσε πρόφων.

ἤτοι, υἱὲ Διὸς (Ἄπολλον ἢ Βάκχε ἢ Ἑρμῆ), δέξου ἀπὸ τὸν Ἔκφαντον τοῦτο τὸ ἄμεμπτον ἄγαλμα· διότι, εἰς σὲ οὗτος ἀπευθύνων εὐχὴν (τάγμα) καὶ ἐκπληρῶν αὐτήν, ἔφερεν αὐτὸ εἰς τέλος πρόθυμος καὶ μὲ εὐχάριστον καρδίαν. Ἡ Δοτικὴ Ἐκφάντῳ, ἀντὶ παρ' Ἐκφάντου ἔχει τὴν σύνταξιν αὐτῆς πρὸς τὸ δέξαι, καθὼς καὶ εἰς τὸ ἐπίγραμμα τῶν Λακεδαιμονίων, τὸ χαραγμένον εἰς τὸν παρ' αὐτῶν ἀνατεθέντα Δία ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἀπόθεν τὸ μετέγραψεν ὁ Παυσανίας (Ἠλειακ. ΚΔ'.) ἔχον οὕτως·

Δέξο, ἄναξ Κρονίδα Ζεῦ Ὀλύμπιε, καλὸν ἄγαλμα
ἱλάῳ θυμῷ τοῖς Λακεδαιμονίοις·

ἡ ὁποία σύνταξις ὑπάρχει πάλιν ἡ Ὁμηρικὴ (Ιλ. Β'. 186).

δέξατο οἱ σκῆπτρον πατρώϊον ἄφθιτον αἰεί.

Σημειωτέον προσέτι ὅτι ἀρχαϊκῶς εἰς τὴν λέξιν ΑΜΕΝΠΗΕΣ, ἀμενφές, τὸ ν μένει ἄτρεπτον πρὸ τοῦ φ, πιθανῶς κατ' ἰδιαιτέραν τινὰ προφοράν. Οὕτως εἰς τὴν Ἠλειακὴν ἐπιγραφήν, ἄλλο τόσον ἀρ-

χαίαν, κεῖται ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ ΣΥΝΜΑΧΙΑ, ἀντὶ συμμαχία, καὶ στίχῳ ἕκτῳ ΟΛΥΝΠΙΟΙ, ἀντὶ Ὀλυμπίῳ. Εἰς νεωτέρας ὅμως ἐπιγραφὰς ὁ τρόπος οὗτος τοῦ φυλάττειν τὸ Ν πρὸ τῶν χειλικῶν ἢ ὑπερωϊκῶν γραμμάτων ἄτρεπτον, εἰσήχθη καὶ κατ' ἀντιποίησιν ἀρχαιότητος, ἂν ὄχι κατ' ἰδιωτισμὸν μοναχὰ ἐκφωνήσεως.

ΧΡ. ΦΙΛΗΤΑΣ.

ΕΛΟΪΖΑ ΚΑΙ ΑΒΕΛΑΡΔΟΣ.

(Τέλος. Βλ. φυλλ. 183, σελ. 341.)

—οοο—

Η'.

Ἡ θυσία ἐτελέσθη. Ἡ σκιὰ τοῦ μοναστηρίου ἐκάλυψεν ἀκολούθως τὴν Ἐλοΐζαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη, δίκην πυρᾶς ἀφανοῦς μὲν, ἀλλὰ μηδέποτε σβεσθείσης. Ὁ δὲ Ἀβελάρδος ἔφερεν ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Διονυσίου, τὴν ἀνησυχίαν, τὰς γνώσεις, τὴν φιλοδοξίαν του, τὴν αὐτὴν μὲν πάντοτε ἀλλὰ μόνον φύσιν μεταβαλοῦσαν, καὶ τὸν ἀτίθασσον ἐκεῖνον ζῆλον τῶν καινοτομιῶν δι' ὧν οἱ νεόφυτοι χρονοῦσι πολλάκις ὅτι ἐξαγοράζουσι τὰ παραπτώματά των. Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ διδαχαί του ἠρέθισαν τοὺς διεφθαρμένους μοναστὰς τοῦ ἁγίου Διονυσίου, ἠναγκάσθη νὰ μεταβῇ εἰς γειτονικὸν μετόχιον τῆς μονῆς ἐκείνης εἰς Deuil. Ἐκεῖ, ἐπανήγειρε τὴν φιλοσοφικὴν ἕδραν του, κ' ἐπλήρωσεν ἐκ νέου τὰς σχολὰς τῆς ἐκκλησίας διὰ τῆς φήμης τῶν διδασκαλιῶν καὶ τῶν θρησκευτικῶν νεωτερισμῶν του.

Ταῦτα ἐσκανδάλισαν τὴν ἐκκλησίαν, ἥτις ἐν συνόδῳ κατεδίκασεν αὐτὸν πανδήμως. Μετ' ἐξορίαν δὲ, ἧς τινος ἀπήλλαξεν αὐτὸν ὁ ἔξαρχος τοῦ Πάπα, εἰς τὴν κατάκλειστον μονὴν τοῦ Ἁγίου Μεδάρδου, κατέφυγεν, ὑφ' ἑνὸς μόνου ἀκολουθούμενος μαθητοῦ, εἰς ἔρημόν τινα τῆς Καμπανίας.

« Ἐκεῖ, λέγει, παρὰ τὸ χεῖλος ποταμίου, σκιαζομένου ὑπὸ δρυῶν καὶ καλαμώνων, ἔκτισα μὲ τὰς χεῖράς μου εὐκτήριον μικρὸν οἰκίσκον ἐκ κλαδίων καὶ καλάμης. Ἤμην μόνος καὶ ἠδυνάμην νὰ ψάλλω μετὰ τοῦ προφήτου· « Ἔφυγον, ἐμακρύνθην, καὶ κατῴκησα τὴν ἔρημον ! »

Ἀλλ' ἐπὶ πολὺ δὲν διέμεινε μόνος· διότι ἡ νεότης τοσαύτην εἶχε κατὰ τὸν αἰῶνα ἐκεῖνον δίψαν τῆς ἀληθείας, ὥστε ἔτρεξε ν' ἀνακαλύψῃ τὸ ἀναχωρητήριον τοῦ φιλοσόφου.

« Ὅτε ἔμαθον τὸ καταφύγιόν μου οἱ μαθηταί μου, προσθέτει ὁ Ἀβελάρδος, συνέρρευσαν πανταχόθεν, ἔκ τε πόλεων καὶ ἀγρῶν, ἵνα κτίσωσιν ἑαυτοῖς ταπεινὰ κελλία εἰς τὴν ἔρημόν μου. Ἀφῆκαν τὰς μαλακὰς στρωμνὰς ἀντὶ χαμευνῶν ἐκ φυλλώματος, τὰς πολυτελεῖς τραπέζας ἀντὶ ἀγρίων χόρτων. Οὕτως, ὡς λέγει ὁ Ἅγιος Ἱερώνυμος, οἱ φιλόσοφοι τῆς ἀρχαιότητος ἔφευγον τὰς πόλεις, τοὺς κήπους, τοὺς εὐθαλεῖς ἀγρούς, τὰς τερπνὰς σκιάς, τ' ᾄσματα τῶν πτηνῶν, τὴν δρόσον τῶν πηγῶν, τὰ μηνυρίζοντα ῥυάκια, ἵνα μακρύνωσιν ἀπ' αὐτῶν τὴν τέρψιν τῆς ὁράσεως καὶ τῆς ἀκοῆς καὶ τὴν πλάνην τῶν αἰσθήσεων. Οὕτως οἱ υἱοὶ τῶν προφητῶν ἔζων μονήρεις ἐντὸς καλυβῶν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰορδάνου, ἐσθίοντες ἀκρίδας καὶ μέλι ἄγριον, μακρὰν τῶν πόλεων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν . . . Ἀλλ' ὅσῳ ηὔξανεν ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν μου τοσούτῳ ὁ βίος των ἐγίνετο ἅγιος καὶ καθιεροῦτο τῇ σπουδῇ. Καὶ ὅτε πλέον τὰ κελλία δὲν ἤρκουν εἰς αὐτούς, ᾠκοδόμησαν εὐρὺ κτίριον ἐκ λίθων καὶ ξύλων, ὅπερ ὠνόμασα *Παράκλητον*, ἐπ' ὀνόματι τοῦ *Παρηγόρου Θεοῦ*. »

Θ'.

Ἀλλὰ κ' ἐνταῦθα οἱ ἐχθροί του δὲν ἀφῆκαν αὐτὸν ἥσυχον. Ἡ Ἐπωνυμία *Πνεῦμα Παρήγορον* ἐξηγήθη ὡς βλασφημία κατὰ τοῦ Ὁμοουσίου τῆς Τριάδος, καὶ ὁ Ἅγιος Βερνάρδος κατήγγειλεν αὐτὸν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἠναγκάσθη λοιπὸν νὰ φύγῃ καὶ αὐτὴν τὴν ἔρημον καὶ νὰ μεταβῇ εἰς τὰς ἀποτάτας τῆς Βρετονίας ἀκτάς, ὡς εἰς ἄσυλον ἀπρόσιτον εἴς τε τὸν φθόνον καὶ τὸν διωγμόν. Ἀλλ' οὐδ' ἐνταῦθα εὗρεν ἡσυχίαν· διότι οἱ μοναχοὶ τοῦ μοναστηρίου, ἐν ᾧ ἐζήτησε καταφυγήν, ἀπεκδυθέντες τὴν ἁγιότητα τοῦ σχήματός των, ἐγένοντο μεστοὶ κακιῶν καὶ βαρβαρότητος.

Ἄγριον ἦτο τὸ μέρος, ἀλλ' ἡ ἀγριότης τῶν ἀνθρώπων ὑπερέβαινε τὴν τῆς τοποθεσίας. Καταδιωχθεὶς παρ' αὐτῶν ἀποπειραθέντων καὶ δολοφονίαν, ἠναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ εἰς θέσιν πάντῃ ἔρημον.

Ι'.

Ἐν τούτοις, καταναλωθέντα εἰς τὴν φιλοδοξίαν τῶν μαθήσεων, τῆς φήμης, τῆς ἁγιότητος καὶ εἰς ὅλας ἐκείνας τὰς περιπετείας τῆς ζωῆς, παρῆλθον δέκα ἔτη, καὶ ὁ Ἀβελάρδος οὐδὲν σημεῖον ἔδωκεν ὅτι ἐνεθυμεῖτο τὴν γυναῖκα, ἧς τὴν νέαν ἔτι καὶ ζῶσαν καρδίαν ἐνεταφίασεν εἰς Ἀργεντέλον. Καὶ ὅμως ἡ Ἐλοΐζα οὐδέποτε ἐγόγγυσε, σεβομένη ὡς νέαν ἀρετὴν τὴν ὀλιγωρίαν καὶ τὴν περιφρόνησιν τοῦ συζύγου της, καὶ δοξάζουσα ὅτι ἡ γῆ, ὁ οὐρανός, αὐτὴ ἡ καρδία της ἔπρεπε νὰ προσφερθῶσιν ὁλοκαύτωμα εἰς τὸν μέγιστον ἐκεῖνον καὶ τὸν πλέον ἀξιολάτρευτον τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Ἀβελάρδος ἔμεινεν ἄθικτος ἐπὶ τοῦ βωμοῦ ὃν ἀνήγειρεν ἡ Ἐλοΐζα ἐν τῇ καρδίᾳ της, ἵνα τὸν λατρεύῃ. Πάντες οἱ πρὸς Θεὸν στεναγμοὶ αὐτῆς ἦσαν ὑπὲρ τοῦ Ἀβελάρδου, ἀλλὰ μάρτυς ἦν μόνος ὁ καρδιογνώστης Θεός. Ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Ἀργεντέλου οὐδέποτε ἐξῆλθέ τι προδίδον τὸν ἄπειρον ἐκεῖνον ἔρωτα, τὸν ἐπιζῶντα ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ ἁγιαστηρίου.

Ἀλλὰ διωγμός τις ἔθραυσε τὰς πύλας τῆς μονῆς, καὶ ἐπάταξε τὰς ἁγίας ἐκείνας νύμφας τοῦ Κυρίου. Ὁ Ἡγούμενος τοῦ ἁγίου Διονυσίου Συγήριος, ἀπαιτῶν τὴν γυναικείαν ἐκείνην μονὴν ὡς ἀνήκου-

σαν εἰς τὸ τάγμα του, ἀπεδίωξεν ἀπανθρώπως τὰς μοναχάς. Αἱ κραυγαὶ αὐτῶν ἔφθασαν μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀβελάρδου, ὅστις κινηθεὶς εἰς οἶκτον εἴτε ἕνεκα τῶν ἰδίων δυστυχημάτων, εἴτε ἐκ τῶν αναμνήσεων τῆς νεότητός του, ἐμψυχουμένων περὶ τὴν δύσιν τῆς ζωῆς, δίκην φωνῆς ὑποκώφου ἀφοῦ ὁ θόρυβος παρέλθῃ, ἔσπευσεν εἰς ἀντίληψιν τῆς πλανωμένης καὶ διωκομένης Ἐλοΐζης. Ἴσως δὲ ἡ σύγκρισις τῆς ἀφοσιώσεως τῆς ἀτυχοῦς ταύτης γυναικὸς καὶ πρὸς τὴν ἀγνωμοσύνην τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν ματαιότητα τῆς δόξης, ἀνεζωπύρησαν ἐν τῇ καρδίᾳ του εὐγνωμοσύνην ἁγίαν ἔρωτος μηδέποτε σβεσθέντος.

Ἔφερε λοιπὸν αὐτὴν μετὰ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν εἰς τὸν *Παράκλητον*, καὶ δωρησάμενος αὐτῇ τὴν μονήν, ἧς ἐγένετο ἡγουμένη, ἐπεσκέφθη αὐτὴν πολλάκις. Ἑξηκοντούτης ἤδη τὸν ἡλικίαν, περιβεβλημένος τὸ ἱερατικὸν σχῆμα καὶ γενόμενος ἀπὸ συζύγου πνευματικὸς πατὴρ, ἐφείλκυσε τὸ σέβας τοῦ κόσμου διὰ τῆς ἑνώσεως δύο τρυφερῶν ψυχῶν, αἵτινες, οὐδὲν ἄλλο εἶχον κοινὸν ἢ τὸ πένθος καὶ τὰς οἰμωγὰς ἐν τῷ παρελθόντι, τὴν ἁγιότητα ἐν τῷ παρόντι, καὶ τὸν οὐρανὸν ἐν τῷ μέλλοντι.

Ἀλλ' οἱ ἐχθροί του οὐδὲ τότε ἐσεβάσθησαν αὐτόν. Διέσπειρον συκοφαντίας περὶ τῆς ἁγνότητος τῶν ἁγίων ἐκείνων σχέσεων μετὰ τῆς πάλαι συζύγου του. Ἐμακρύνθη ἄρα ἐκ νέου, ἵνα ψεύσῃ τὰς διαβολάς, εἰς τὴν ἔρημόν του ἐν Βρετονίᾳ, ὅπου συνέγραψε τ' ἀπομνημονεύματα τῆς ζωῆς του. Τὸ βιβλίον τοῦτο φιλικὴ χεὶρ μετέδωκεν εἰς τὴν Ἐλοΐζαν, καὶ ἡ καρδία της, ἄφωνος ὅλην δεκαπενταετίαν, ἐῤῥάγη ὅτε ἀνέγνωσεν αὐτό. Ἐπιστολογραφία ἄρα τρυφερὰ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέρους, ψυχρὰ ἀπὸ τοῦ ἄλλου, ἥνωσε καὶ πάλιν τοὺς δύο συζύγους, κεχωρισμένους ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ χριστιανικὴ Σαπφὼ διέχυσεν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτῆς μετὰ πάθους ἀφάτου ὅλην τὴν φλόγα ἔρωτος ἐξαγνισθέντος ὑπὸ τῆς θυσίας, ἔρωτος, ὃν οὐδὲν ἰσχύει νὰ σβέσῃ ἐπὶ τῆς γῆς, διότι θάλπει αὐτὸν πῦρ οὐράνιον.

Μόνη ἡ ἐπιγραφὴ τῶν ἐπιστολῶν τῆς Ἐλοΐζης εἶναι ὕμνος ἀγάπης ἀτελεύτητος, διότι προδίδει τὸν περιπαθῆ ἐνδοιασμὸν χειρὸς γυναικείας, ἥτις ἀναζητεῖ, ἀνευρίσκει καὶ ἀποῤῥίπτει ἀλληλοδιαδόχως ὅλα τὰ ὀνόματα, τὰ δυνάμενα νὰ ἐκφράσωσι τοὺς ἰσχυροτέρους τῶν δεσμῶν τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ χωρὶς νὰ εὑρεθῇ οὐδὲν ἰσοδύναμον τοῦ πάθους της καὶ τῆς τρυφερότητος, καὶ ἥτις ἐπὶ τέλους σωρεύει πάντα ὁμοῦ, ἵνα μὴ ὑπάρχῃ στοργή τις, μὴ συγχεομένη εἰς τὴν ἑαυτῆς.

« *Πρὸς τὸν κύριόν της, ἢ μᾶλλον πρὸς τὸν πα-*
» *τέρα της, ἡ δούλη του ἢ μᾶλλον ἡ θυγάτηρ του,*
» *ἡ σύζυγός του ἢ μᾶλλον ἡ ἀδελφή του, πρὸς*
» *τὸν Ἀβελάρδον, ἡ Ἐλοΐζα* » !

(A son seigneur, ou plutôt à son père, son esclave, ou plutôt sa fille, son épouse, ou plutôt sa sœur ; à Abélard, Héloïse !

« Μοὶ ἐκόμισέ τις, λέγει ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἐπιστολῶν της, ἅμα ἀναγνοῦσα τὴν διήγησιν τοῦ ἔρωτός των ὑπὸ τοῦ Ἀβελάρδου, μοὶ ἐκόμισέ τις πρὸ μικροῦ καὶ ὅλως τυχέως τὴν ἱστορίαν, ἣν ἐνεπιστεύθης εἰς χεῖρας φίλου. Ἅμα πληροφορηθεῖσα ἐκ τῶν πρώτων λέξεων τῆς ἐπιγραφῆς, ὅτι σὺ ἔγραψες αὐτήν, ἤρχισα νὰ τὴν ἀναγινώσκω μετὰ τόσῳ ἐνθερμοτάτης σπουδῆς, καθόσον θεοποιῶ τὸν γράψαντα! Αὐτὸν ἐκεῖνον, ὃν ἐπίστευον ὅτι ἀπώλεσα, ἐπανεῦρον, ὡς εἰ ἡ μορφὴ αὐτοῦ ἀπετυποῦτο καὶ ἐνεσαρκοῦτο εἰς τοὺς χαρακτῆρας τῆς χειρός του. Θλιβεραὶ καὶ πικραί, ὦ μόνε μου θησαυρέ, εἶναι αἱ σελίδες τῆς διηγήσεως ταύτης παριστῶσαι τὴν ἐπιστροφὴν ἡμῶν καὶ μετάνοιαν καὶ τ' ἀνεξάντλητα δυστυχήματα.

» Ἀμφιβάλλω ἂν δύναταί τις, ἀναγνοὺς ἢ ἀκούσας αὐτήν, νὰ μὴ χύσῃ δάκρυα ».

Ἔπειτα δὲ προσθέτει·

« Ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, ὅστις φαίνεται προστατεύων ἡμᾶς πάντοτε, ἡμεῖς αἱ ἀνάξιοι δοῦλαι του, σὲ καθικετεύομεν νὰ μᾶς εἰδοποιῇς συνεχῶς περὶ τῶν τρικυμιῶν, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων εἰσέτι περισπᾶσαι, ἵνα καὶ ἡμεῖς, αἵτινες μένομεν μόναι πισταὶ ἐπὶ τῆς γῆς, συμμεριζώμεθα τῶν θλίψεων ἢ τῆς παρηγορίας σου. Διὰ τῶν ἐπιστολῶν ἐκείνων θὰ ἔχωμεν καὶ τὴν παρηγορίαν ὅτι μᾶς ἐνθυμεῖσαι!

» Ὦ! πόσον γλυκεῖα ἡ λῆψις ἐπιστολῶν παρὰ φίλων ἀπόντων! Ἐὰν αἱ εἰκόνες τῶν κεχωρισμένων φίλων ἀναζωογονοῦσι τὴν μνήμην των καὶ κατευνάζουσι τὸ πένθος διὰ ματαίας καὶ ἀπατηλῆς παραμυθίας, πόσον πλέον παραμυθητικαὶ εἶναι αἱ ἐπιστολαί, καθὸ ἔμψυχοι αὐτῶν εἰκόνες, καὶ ἀποτύπωμα ἀληθὲς τῶν ἀπόντων φίλων!... Χάρις τῷ Θεῷ ὅτι τουλάχιστον ἡ κακία τῶν ἀνθρώπων δὲν ἰσχύει νὰ μᾶς χωρίσῃ καὶ κατὰ τοῦτο ἀπ' ἀλλήλων! »

Ἐπικαλεῖται δὲ ἀκολούθως τὴν μέριμνάν του καὶ παρακαλεῖ νὰ μὴ παύῃ γράφων, νουθετῶν, προστάττων· ἀλλ' εἶναι πρόδηλον ὅτι ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦτο, ζητεῖ νὰ μετάσχῃ τοῦ μεγαλητέρου καὶ θελκτικωτέρου μέρους τῆς ἀλληλογραφίας ταύτης. « Συλλογίσθητι, γράφει, συλλογίσθητι κἂν τὸ πρὸς ἐμὲ μέγα χρέος σου. Ἴσως τότε, τὸ πρὸς ὅλας τὰς ἁγίας ταύτας γυναῖκας καθῆκόν σου ἐξοφλήσεις εὐκολώτερον πρὸς μίαν μόνην, ζῶσαν διὰ σέ... Καὶ διατί, ἐξακολουθεῖ, ἐλέγχουσά πως μετὰ τρυφερότητος καὶ ζηλοτυπίας τὴν πολυετῆ αὐτοῦ λήθην καὶ σιωπήν, διατί, ἐνῷ τὴν ψυχήν μου καταθλίβουσι τοσαῦται πικρίαι, δὲν ἐπροσπάθησας κἂν νὰ μὲ παρηγορήσῃς διὰ τῶν ἐπιστολῶν σου!.... Τοῦτο ἦτο χρέος σου, καθόσον ἡνώθημεν διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου. Εἶσαι δὲ τόσῳ πλέον ἔνοχος πρὸς ἐμέ, ὅσῳ ἐγὼ ἡ ταλαίπωρος, ὡς μαρτυρεῖ ὁλόκληρος ἡ οἰκουμένη, σὲ ἠγάπησα ἀγάπην ἄπειρον καὶ ἄφθαρτον.....

» Γνωρίζεις, ὦ μόνη μου ἀγάπη! γνωρίζεις ὅτι ἀπώλεσα τὸ πᾶν ὅτε ἀπώλεσα σέ! Ὅσῳ μείζων εἶναι ἡ θλῖψίς μου, τόσῳ ἐνθερμοτέρα πρέπει νὰ ἦναι ἡ παρηγορία, καὶ ὄχι παρ' ἄλλου, ἀλλὰ παρὰ σοῦ· παρὰ σοῦ ἄρα καὶ τὴν περιμένω. Εἶσαι εἰς

τοῦτο ὑπόχρεως, διότι σὺ μόνος δύνασαι νὰ μὲ λυπήσῃς, σὺ μόνος νὰ μὲ χαροποιήσῃς, καὶ σὺ μόνος νὰ μὲ παρηγορήσῃς! Δὲν ἐξετέλεσα τυφλῶς ὅλας τὰς θελήσεις σου; δὲν ἀπώλεσα αὐτὴ ἑαυτὴν ἵνα σὲ ὑπακούσω; Προέβην καὶ εἰς μεγαλήτερα, ὦ τῆς ἀπιστεύτου θυσίας! ὁ ἔρως μου μ' ἔσπρωξεν εἰς τὴν παραφροσύνην, εἰς σχέδια αὐτοχειρίας. Κατὰ προσταγήν σου ἐνδυθεῖσα τὸ σχῆμα τοῦτο μετέβαλα, ὡς ἠθέλησας, τὴν καρδίαν, ὅπως ἴδῃς ὅτι σὺ μόνος ἄρχεις ἀπολύτως αὐτῆς!..

» Οὐδέποτε, μάρτυς μου ὁ Κύριος, ἠθέλησα παρὰ σοῦ ἄλλο τι ἢ σέ! Εἰ καὶ ἡ ἐπωνυμία τῆς συζύγου ἦτο ἡ ἰσχυροτέρα καὶ ἁγιωτέρα τῶν ἐπωνυμιῶν, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἄλλη ἤθελεν ἀρκέσει εἰς τὴν καρδίαν μου, διότι ὅσῳ ἂν ἐταπεινούμην διὰ σέ, τόσῳ πλέον θὰ ἤμην ἀξία περιπαθεστέρας ἀγάπης παρὰ σοῦ, καὶ θὰ ἐδέσμευα ὀλιγώτερον τὴν μεγαλοφυΐαν καὶ τὴν δόξαν σου!...

» Μάρτυς μου ὁ Θεός, ὅτι, ἂν ὁ ἄρχων ὁλοκλήρου τῆς οἰκουμένης μ' ἔκρινεν ἀξίαν σύντροφόν του καὶ μοὶ προσέφερε μετὰ τοῦ ὀνόματός του καὶ τὴν ἐξουσίαν ὅλης τῆς γῆς, τὄνομα δούλη σου θὰ μὲ ἦτο ἐνδοξότερον τοῦ τῆς παμβασιλίδος! Τίς βασιλεὺς δύναται νὰ συγκριθῇ μετὰ σοῦ; Τίς τόπος, τίς πόλις καὶ κώμη δὲν ἦσαν ἀνυπόμονοι νὰ σὲ ἴδωσι; Τίς γυνὴ ἢ παρθένος δὲν ἐπεθύμησε νὰ στραφῶσι τὰ βλέμματά σου ἐπ' αὐτῆς;... Τίς βασίλισσα δὲν ἐφθόνησε τὴν τύχην μου;

» Δὲν ἦσο προικισμένος δι' εὐγλωττίας καὶ φωνῆς ἁρμονικῆς καὶ γλυκείας, δύο δώρων, ἅτινα μαγεύουσι πᾶσαν γυναῖκα;.. Ἔχων τὰ δῶρα ταῦτα, ἔγραψες ᾄσματα, ἅτινα ἐπαναλαμβανόμενα πανταχοῦ ἕνεκα τῆς μαγείας τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς, μετέδιδαν τὸ σὸν καὶ τὸ ἐμὸν ὄνομα ἀπὸ στόματος εἰς στόμα. Οὕτω, τὸ ὄνομά μου διεφημίσθη εἰς πολλὰς χώρας, καὶ πολλῶν γυναικῶν φθόνος ἕνεκά σου ἐξήφθη κατὰ τῆς δούλης σου!... Καὶ τῳόντι, ὁποία ἐντέλεια σώματος καὶ πνεύματος δὲν ἐκόσμει τὴν νεότητά σου;...

» Σοὶ ἐπροξένησα κακόν, καὶ ὅμως, τὸ γνωρίζεις, ἤμην ἀθώα!... Εἰπέ μοι μόνον, διατί ἀφ' ἧς κατεκλείσθην εἰς τὸ μοναστήριον, κατὰ θέλησίν σου, μ' ἐτιμώρησας διὰ τῆς ὀλιγωρίας καὶ τῆς λήθης στερῶν με τῆς παρουσίας καὶ αὐτῶν τῶν ἐπιστολῶν σου; Εἰπέ, ἐὰν τολμᾷς; Αἴ! τὸ γνωρίζω ἐγώ, καὶ ὁ κόσμος τὸ ὑποπτεύει. Ὁ ἔρως σου δὲν ἦτο ἁγνός, ἀφιλοκερδὴς ὅσον ὁ ἐμός. Ἅμα ὡς ἔπαυσας ἐπιθυμῶν βέβηλον εὐτυχίαν, ἔπαυσας καὶ ν' ἀγαπᾷς.

»... Ἀ! πρᾶξε, σὲ καθικετεύω, ὅπως ζητῶ· τόσον εὔκολον καὶ τόσον μικρὸν εἶναι. Ὁμίλει μοι τοὐλάχιστον μακρόθεν διὰ τῶν λέξεων ἐκείνων, αἵτινες μὲ ἀπατῶσιν ὅτι εἶσαι παρών· ὅτε ἐπορεύθης πρὸς τὸν Θεὸν σὲ ἠκολούθησα!... Ὡς εἰ ἀνεπόλεις τὴν γυναῖκα τοῦ Λώτ, ἐνόμισας καλὸν νὰ μὲ δεσμεύσῃς διὰ τοῦ μοναστικοῦ σχήματος, ὅτε σὺ αὐτὸς ἄφινες τὰ ἐγκόσμια... Ὦ! πόσον ὀλίγον μ' ἐγνώρισες!... Ἐθλίβην, ἠρυθρίασα! Ν' ἀποδιώξῃς τῶν ἐγκοσμίων ἐμέ! ἐμέ, ἥτις, ἵνα σὲ ὑπακούσω, δὲν θὰ ἐδίσταζα τότε νὰ σὲ ἀκολουθήσω καὶ εἰς τὸν ᾅδην· διότι ἡ καρδία μου ἦτο μετὰ σοῦ.... Φρόντισε λοιπόν, πρὸς Θεοῦ, ὥστε ἡ καρδία αὕτη νὰ ἦναι τῳόντι μετὰ σοῦ, καὶ θὰ ἦναι, ἂν τὴν εἰσακούσῃς, ἂν τῇ ἀνταποδώσῃς στοργὴν ἀντὶ στοργῆς....

» Ἄλλοτε, δυνατὸν νὰ ἀμφέβαλλέ τις περὶ τῆς ἁγνότητος τῶν μετὰ σοῦ συνδεόντων με λόγων, ἀλλὰ τὸ τέλος δὲ ἀποδεικνύει ὁποῖός τις ἦτο ὁ ἔρως μου ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς; Ἐστερήθην πάσης χαρᾶς ἐγκοσμίου καὶ διεφύλαξα μίαν μόνην ἐξ ὅλων, τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἦμαι σὴ διὰ παντός.

» Αἴ! ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ, πρὸς ὃν ἀφιέρωσας σεαυτόν, σὲ καθικετεύω, ἀπόδος μοι τὴν παρουσίαν σου ἐφ' ὅσον σοὶ εἶναι τοῦτο δυνατόν, γράφων μοι ἐπιστολὰς παρηγόρους, ἵνα ἐνισχυομένη διὰ τῆς ἀναγνώσεως ταύτης, καθιερῶμαι μετὰ πλείονος ζέσεως εἰς τὴν διακονίαν τοῦ Θεοῦ!... Ὅτε, ἐν ἄλλῃ ἐποχῇ, ἐπεθύμεις βεβήλους ἀπολαύσεις, μ' ἐπεσκέπτεσο διὰ συνεχῶν ἐπιστολῶν, αἵτινες ἔλεγον τ' ὄνομα τῆς Ἐλοΐζης πρὸς πάντας. Καὶ πῶς! ἵνα μὲ ἀνυψώσῃς ἤδη πρὸς Θεόν, δὲν δύνασαι νὰ πράξῃς ὅ,τι ἔπραξες ἄλλοτε, προσκαλῶν με εἰς κλίσεις γηΐνους; Ἀ! σκέφθητι καλῶς. Τελειόνω τὴν μακρὰν ταύτην ἐπιστολὴν διὰ μόνης τῆς λέξεως «ὦ φίλε μου, ὑγίαινε!»

ΙΑ'.

Συγκινηθεὶς δὲ ὁ Ἀβελάρδος ὑπὸ τῶν φθόγγων τούτων λύει τέλος τὴν σιωπήν.

«Ὦ ἀδελφή μου, λέγει πρὸς τὴν σύζυγόν του, σοί, ἥτις μοὶ ἦσο τόσον προσφιλὴς ἐν τῷ κόσμῳ, σοί, ἥτις μυριάκις μοὶ εἶσαι προσφιλεστέρα ἐν Χριστῷ, σοὶ στέλλω τὴν προσευχὴν ἣν μὲ ζητεῖς ἐπιμόνως. Πρόσφερε τῷ Θεῷ μετὰ τῶν ἀδελφῶν σου ὁλοκαύτωμα δεήσεως εἰς ἐξιλασμὸν τῶν πολλῶν καὶ θανασίμων ἁμαρτημάτων μας, καὶ ἐξορκισμὸν τῶν περικυκλούντων με ἐν πάσῃ ὥρᾳ κινδύνων»!

Ἡ λοιπὴ ἐπιστολὴ εἶναι ψυχρά τις συζήτησις περὶ τῆς ἀρετῆς, τῆς ἀπὸ κοινοῦ προσευχῆς τῶν γυναικῶν, καὶ περιφύλαυτος ἐξιστόρησις τῶν ἀπειλούντων αὐτὸν κινδύνων, διότι λησμονῶν τὰς θλίψεις τῆς Ἐλοΐζης, σκέπτεται μόνον περὶ τῶν ἰδίων.

Ὅμως, πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς, ὁ ἔρως φαίνεται προδιδόμενος διά τινος εὐχῆς ὁσίας καὶ περιπαθοῦς! «Ὦ ἀδελφή μου, ἀναφωνεῖ, ἐὰν ὁ Θεὸς μὲ παραδώσῃ εἰς τὰς χεῖρας ἐχθρῶν μου, ἐὰν αὐτοὶ μὲ φονεύσωσιν, ἢ ἐὰν πληρώσω μὲ φυσικὸν θάνατον τὸ κοινὸν χρέος, φρόντισον, σοὶ τὸ προστάττω, νὰ μεταφερθῇ τὸ σῶμά μου εἰς τὸ κοιμητήριον τῆς μονῆς σας, ὥστε σεῖς, ὦ κόραι μου, τί λέγω; ὦ ἀδελφαί μου ἐν Χριστῷ, ἔχουσαι ἀπαύστως ὑπ' ὄψιν τὸν τάφον μου, παρακινῆσθε ἔτι μᾶλλον εἰς τὸ νὰ δέεσθε τοῦ Ὑψίστου ὑπὲρ ἐμοῦ! Διότι ψυχὴ τεθλιμμένη ὑπὸ τοσούτων συμφορῶν καὶ μεταμελουμένη ἐπὶ τοσαύταις ἀδυναμίαις, δὲν θὰ εὕρῃ, νομίζω, ἐνταῦθα κατοικίαν ἀσφαλεστέραν καὶ σωτηριωδεστέραν ἢ τὴν ἀφιερωμένην εἰς τὸ *Παρήγορον*

Πνεῦμα. . . . Μυροφόροι γυναῖκες ἐκήδευσαν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἠγρύπνησαν ἐπὶ τοῦ μνήματός του ».

Ἐξαιρουμένης τῆς ἑκουσίας ἐπιστροφῆς ταύτης, μετὰ θάνατον, πρὸς τὸν ἔρωτα, αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀβελάρδου δὲν περιέχουσι δάκρυα, οὐδ' ὁρμὰς τῆς καρδίας, οὐδὲ συμπάθειαν περὶ τὰς ἐκφράσεις· ὁ ἄνθρωπος φαίνεται μὴ σκεπτόμενος εἰμὴ περὶ ἑαυτοῦ· ἐνῷ ὁ νοῦς καὶ ὁ λογισμὸς τῆς Ἐλοΐζης εἶναι ὁ Ἀβελάρδος.

« *Πρὸς τὸν μόνον μου μετὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, πρὸς τὸν μόνον μου ἐν Χριστῷ.* Ἄ! εἰς σὲ ἀνήκει νὰ τελέσῃς τὴν κηδείαν μας, νὰ πέμψῃς πρὸς Θεὸν ἃς συνήθροισας ἐνώπιόν του! Ἀλλὰ μὴ γένοιτο νὰ ἐπιζήσωμέν σοι! ἀλλ' ἂν μᾶς προλάβῃς, θὰ σὲ ἀκολουθήσωμεν μᾶλλον, διότι ψυχοῤῥαγοῦσαι ἡμεῖς αὐταὶ, δὲν θὰ ἔχωμεν δύναμιν νὰ ἑτοιμάσωμεν τὰ ἐντάριά σου. Ἐὰν σὲ ἀπολέσω, τί πλέον μὲ μένει νὰ ἐλπίζω; Πῶς πλέον νὰ διατρέξω τὴν ὁδὸν τοῦ βίου καθ' ἣν συνοδεύομαι διὰ μόνης τῆς ἰδέας ὅτι διατρέχεις καὶ σὺ αὐτήν; Ὢ τῆς συμφορᾶς τῶν ταλαιπώρων γυναικῶν! Ὑψωθεῖσα παρὰ σοῦ ὑπεράνω ὅλων, ἠξιώθην λοιπὸν τὴν δόξαν ταύτην μόνον ὅπως κρημνισθῶ ἐκ τῆς ὑπερτάτης εὐδαιμονίας εἰς ἄβυσσον συμφορῶν; Ἐζῶμεν ἐν ἁγιότητι, σὺ μὲν εἰς Παρισίους, ἐγὼ δὲ εἰς Ἀργεντέλον. Ἐχωρίσθημεν μετὰ ταῦτα ἵν' ἀφιερωθῶμεν μετὰ πλείονος ἁγιότητος, σὺ μὲν εἰς μελέτας ἐγὼ δὲ εἰς τὴν προσευχὴν ἐν μέσῳ ὁμίλου ἁγίων παρθένων. Ἐν καιρῷ τῆς ἁγνῆς ἐκείνης ζωῆς ἐπράχθη κατὰ σοῦ κακουργία . . . . Ὅσα ὑπέφερες σὺ ἐπ' ὀλίγον παθῶν, εἶναι δίκαιον νὰ ὑποφέρω ἐγὼ δι' ὅλου τοῦ βίου!

» Ἀλλὰ τί νὰ σὲ εἴπω! μὴ μετενόησα ἡ ἁμαρτωλὴ, γενομένη δούλη τοῦ Θεοῦ; Καθ' ὕπνον, ἐν μέσῳ αὐτῶν τῶν ἱερῶν τελετῶν, ὅτε ἡ προσευχὴ πρέπει νὰ κατευθύνεται καθαρὰ πρὸς τὸν ὕψιστον, παρουσιάζονται εἰς τὴν φαντασίαν μου οἱ τόποι, ὁ χρόνος, αἱ χαραὶ τῶν εὐτυχῶν μας ἡμερῶν . . . . Ἄ! μὴ με θεωρῇς ἁγίαν, καὶ μὴ παύσῃς βοηθῶν με διὰ τῶν προσευχῶν σου. »

Ἀπήντησε δὲ ὁ Ἀβελάρδος καὶ ἡ ἐπιστολή του τελειόνει διὰ τῆς ἑξῆς δεήσεως πρὸς τὸν Θεόν· « Κύριε! σὺ ἥνωσας ἡμᾶς καὶ σὺ ἐχώρησας ἡμᾶς. Ἕνωσον, Κύριε, διὰ παντὸς ἐν τῷ οὐρανῷ, οὓς ἐχώρισας ἐπὶ γῆς! »

Τέλος, ὁ ἅγιος ἐνθυμεῖται ὅτι ἦτο σύζυγος.

ΙΒ'.

Ὁ διωγμὸς ἐπανέφερε τὸν Ἀβελάρδον εἰς τὸν *Παράκλητον*, ἀλλὰ νέαι τῶν ἐχθρῶν του διαβολαὶ ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ φύγῃ καὶ πάλιν ἐντεῦθεν. « Πῶς, ἐκραύγασεν, ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ του, ἐπιζῇ ἡ ὑπόνοια καὶ κατὰ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, οὗτινος τὸ παράπτωμα ἐξαλείφουσιν αἱ δυστυχίαι, ὁ χρόνος καὶ ἡ ὁσιότης τοῦ μοναστικοῦ βίου! Ὢ! πόσον πλέον ὑποφέρω σήμερον ἕνεκα τῶν συκοφαντῶν, ἢ ὅσον ὑπέφερα ἄλλοτε ἐκ τῶν δημίων! »

Ἀλλ' οἱ ἐχθροί του ἐπέμενον καταδιώκοντες αὐτὸν διὰ τὴν δόξαν μᾶλλον ἢ τοὺς ἔρωτάς του. Τὰ συγγράμματά του πολλαπλασιαζόμενα καὶ ἐνθουσιῶντα καὶ αὐτὴν τὴν Ῥώμην, καθίστων αὐτὸν ὕποπτον αἱρέσεως. Ὁ Ἅγιος Βερνάρδος, ὁ αὐστηρὸς ἐκεῖνος ἀναμορφωτὴς καὶ ἐκδικητὴς τῆς Ἐκκλησίας ἐν Γαλλίᾳ, ἠγέρθη δεινὸς κατὰ τοῦ φιλοσόφου. Κατηγορηθεὶς παρ' αὐτοῦ ἐνώπιον συνόδου, κατεδικάσθη εἰς διηνεκῆ κάθειρξιν ἐντὸς μονῆς, μηδ' αὐτοῦ τοῦ Πάπα δυνηθέντος ν' ἀκυρώσῃ τὴν ἀπόφασιν. Καὶ ἡ καταδίκη αὕτη ἀπέσπασε τὸν Ἀβελάρδον ὁριστικῶς ἀπὸ τῆς εἰρήνης τοῦ *Παρακλήτου* καὶ τῶν θρήνων τῆς Ἐλοΐζης.

Ἀποχαιρετίσας διὰ παντὸς τὴν ἔρημον ἐκείνην, μόνος καὶ πεζῇ ἐπορεύθη πρὸς τὰς Ἄλπεις, ὑπάγων ἵνα ζητήσῃ δικαιοσύνην καὶ ἄσυλον παρὰ τοῦ Πάπα κατὰ τοῦ διώκτου του. Παρεγένετο εἰς Κλουνὺ, μονὴν τότε κυρίαρχον, κειμένην ἐπὶ τῆς μεταξὺ Παρισίων καὶ Ῥώμης ὁδοῦ, φιλοξενοῦσαν δὲ ἀδιακρίτως Πάπας, βασιλεῖς, προσκυνητὰς καὶ ἐπαίτας. « Ὁ χῶρος, λέγουσιν αἱ περιγραφαὶ, εἶναι μεμονωμένος, τοσοῦτον δὲ ἔρημος, γαλήνιος καὶ εἰρηνικὸς, ὥστε φαίνεται ὥς τι ἀπεικόνισμα τῆς οὐρανίας μονώσεως ».

Ἀνὴρ ἐνάρετος καὶ ἔνδοξος Πέτρος ὁ *Σεβάσμιος* ἦν τότε ὁ ἡγούμενος τοῦ Μοναστηρίου. Ἔχων καθ' ὅλον ἀντίθετον τοῦ Ἁγίου Βερνάρδου τὸν χαρακτῆρα, ὁ Ἀββᾶς τοῦ Κλουνὺ ἐπροσωποποίει ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν χάριν τῆς πίστεως, ἧς ὁ Ἅγιος Βερνάρδος ἐπροσωποποίει τὸν τρόμον καὶ τὸν προσηλυτισμόν. Νέος ἔτι, ὁ Πέτρος προεχειρίσθη ἡγούμενος τοῦ τάγματός του ἕνεκα τῆς πολυμαθείας καὶ τῆς γλυκύτητος τοῦ χαρακτῆρός του. Ποιητὴς, φιλόσοφος, συγγραφεὺς, διπλωμάτης, εὐειδὴς, ὁ Ἡγούμενος τοῦ Κλουνὺ ἦν ἄλλος Ἀβελάρδος, ἀλλ' ἄνευ τῆς φιλοδοξίας καὶ τῶν ἀδυναμιῶν τούτου. Ἠγάπα δὲ τὸν Ἀβελάρδον διὰ τὴν ποίησιν, τὴν εὐγλωττίαν καὶ τὰ δυστυχήματά του, καὶ ἐφρόνει ὅτι ἡ Ἐλοΐζα ἦτο ὁ θαυμασμὸς τῶν αἰώνων καὶ τοῦ Ἁγιαστηρίου. Ἐπεσκέφθη δὲ καὶ τὸν *Παράκλητον*, ἔμπλεων τῆς εὐσεβείας, τῆς φήμης καὶ τῶν δακρύων τῆς χήρας ἐκείνης ζῶντος ἔτι ἀνδρὸς, καὶ γνωρίσας αὐτὴν, διετήρησεν ἔκτοτε πλήρης ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἐλέους ἀλληλογραφίαν μετ' αὐτῆς. Τοιοῦτος ἦν ὁ ἀνὴρ παρὰ τοῦ ὁποίου ὁ Ἀβελάρδος ἦλθε νὰ ζητήσῃ ἄσυλον ἐπὶ μίαν νύκτα.

ΙΓ'.

Καταπεπονημένος ὑπὸ τῆς θλίψεως, τοῦ καμάτου καὶ τῆς ἀσθενείας, ἔφθασε πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ μοναστηρίου, καὶ ἐζήτησε νὰ πέσῃ ἐκ ταπεινώσεως πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ Πέτρου· ἀλλ' οὗτος τὸν ἐδέχθη εἰς τὰς ἀγκάλας του, καὶ τῷ ἤνοιξε τὸν οἶκον συνάμα δὲ καὶ τὴν καρδίαν του. Συγκινηθεὶς ἐκ τῆς εὐμενοῦς ἐκείνης ὑποδοχῆς, ἐνῷ παρ' ὅλων καὶ πανταχόθεν κατεδιώκετο, διηγήθη εἰς τὸν Πέτρον τὰ νέα παθήματά του. Ὁ δὲ, κρατήσας αὐτὸν ἐπὶ εὐσεβέσι προφάσεσιν ἐν τῇ μονῇ καθὸ ἀσθενῆ καὶ νο-

σοῦντα, ἐπέστειλε μυστικῶς τῷ Πάπα, ἐξαιτούμενος τὴν ἄφεσιν τοῦ Ἀβελάρδου, καὶ τὴν ἄδειαν νὰ ἐγκαταβιώσῃ ἐν τῇ μονῇ ἐκείνῃ.

Ἡ ἐπίκλησις αὕτη ἀνδρὸς, οἷος ἦν ὁ Πέτρος, συνηγόρησεν ὑπὲρ τοῦ Ἀβελάρδου, καὶ ὁ Πάπας, μετὰ τῆς ἀφέσεως, ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν ἐν Κλουνὺ μετάνοιαν. Ἡ δὲ Ἐλοΐζα ἥσυχος τοῦ λοιποῦ περὶ τῆς τύχης τοῦ συζύγου της, ἠγρύπνει μακρόθεν, διὰ τῶν ἐπιστολῶν καὶ τῶν προσευχῶν της, ἐπὶ τῆς ὑγείας ἅμα καὶ τῆς ψυχῆς ἐκείνου.

Αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ὅςτις ἀπώλεσε μὲν τὴν ἀγάπην τῶν ἀνθρώπων ἀλλὰ διέσωσε τὸν ἔρωτα μιᾶς γυναικὸς καὶ τὴν φιλίαν ἑνὸς ὁσίου, παρῆλθον εἰς συνδιαλέξεις εὐσεβεῖς καὶ ποιητικὰς μετὰ τοῦ Πέτρου, εἰς τὴν μελέτην τῶν πραγμάτων τῆς αἰωνίου ζωῆς, εἰς τὴν περιφρόνησιν τῆς τῶν ἐγκοσμίων ματαιότητος καὶ εἰς τὴν ἐλπίδα τῆς μακαρίας ἑνώσεως, ἣν ἡ Ἐλοΐζα τῷ ὑπεδείκνυεν ἐν οὐρανοῖς.

Δείκνυται εἰσέτι εἰς Κλουνὺ, εἰς τὸ πέρας δενδροστοιχίας τινος τῆς μονῆς, καὶ παρὰ τὴν ἄκραν ἐκτεταμένων λειμώνων, ὁριζομένων ὑπὸ δασῶν, ἐκεῖ ἔνθα μινυρίζει ῥυάκιον καὶ ὁ ἄνεμος πνέει εἰς τοὺς καλαμῶνας λίμνης ἀπεξηραμένης, ὑψίκομός τις φιλύρα, ὑφ' ἧς τὴν σκιὰν ἐρχόμενος ἐκάθητο ὁ Ἀβελάρδος βεβυθισμένος εἰς σκέψεις καὶ ἐστραμμένον ἔχων τὸ πρόσωπον πρὸς τὸν *Παράκλητον*. Οἱ μοναχοὶ, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μεταδίδοντες, διέσωσαν τὴν παράδοσιν ταύτην.

Ὁ Ἀβελάρδος τηκόμενος ἀπαύστως ὑπὸ τοῦ πυρὸς τῆς μεγαλοφυΐας του, μηδ' ἐλπίζων πλέον εὐτυχίαν καὶ δόξαν, ἐφθείρετο προφανῶς, καὶ τέλος ἐξέπνευσεν εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ φίλου του, δύο ἔτη καὶ τρεῖς μῆνας ἀφ' ἧς προσῆλθε ναυαγὸς εἰς τὸν φιλόξενον ἐκεῖνον οἶκον.

Πέτρος ὁ *Σεβάσμιος* δὲν ἠρκέσθη, ἐκπληρῶν χρέος φιλίας, νὰ ἐνταφιάσῃ τὸν Ἀβελάρδον. Ἐνόησεν ὅτι ὁ φίλος του ἐν οὐρανῷ, καὶ ἡ Ἐλοΐζα ἐπὶ τῆς γῆς ἀπῄτουν παρ' αὐτοῦ τὴν τελευταίαν παρηγορίαν, τὴν τῆς ἑνώσεως ἐντὸς κἂν τοῦ τάφου. Δὲν ἐφρόνει ὅτι ἡμάρτανε μετέχων εὐσεβοῦς συνενοχῆς ἔρωτος, ὃν ἐξηγίασαν τοσαῦτα δάκρυα καὶ παθήματα, καὶ μεταμέλεια πολυχρόνιος. Διὸ ἐνέδωκεν εἰς τὴν ματαίαν ἐκείνην εὐχὴν τοῦ ἔρωτος, ὅςτις μὴ δυνηθεὶς νὰ συνδέσῃ ἐν τῇ ζωῇ δύο συζύγους, ἑνόνει τοὐλάχιστον ἐν τῷ τάφῳ τὴν κόνιν αὐτῶν. Ἀλλὰ πρὸς ἀποφυγὴν ὑπονοίας καὶ σκανδάλου, μόνος καὶ διὰ νυκτὸς μετέβη εἰς τὸ κοιμητήριον, καὶ ἀνορύξας ἰδίαις χερσὶ τὸν τάφον ἔνθα ἐτέθη ὁ Ἀβελάρδος, ἀφῄρεσε τὸν νεκρὸν αὐτοῦ καὶ μετέφερεν εἰς τὸν *Παράκλητον*, παραδοὺς τῇ Ἐλοΐζῃ. Ἐπέγραψε δὲ καὶ τὸ ἑξῆς ἔμμετρον ἐπιτύμβιον·

« *Πλάτων τοῦ αἰῶνος μας, ἴσος ἢ ἀνώτερος*
» *πάντων τῶν θνητῶν,*
« *Ἡγεμὼν τῆς διανοίας, πνεῦμα ἔξοχον*
» *νοῦς παγκόσμιος,*
» *Ὑπερέβη πάντας κατὰ τὴν μεγαλοφυΐαν*
» *καὶ τὴν εὐγλωττίαν.*
» *Καλεῖται δὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ΑΒΕΛΑΡΔΟΣ.* »

ΙΔ'

Ἡ Ἐλοΐζα, δεχθεῖσα μετὰ δακρύων τὸν νεκρὸν τοῦ Ἀβελάρδου, ἐναπέθεσεν αὐτὸν εἰς τὸ κοιμητήριον τοῦ *Παρακλήτου*, ἐντὸς κρύπτης, ἔνθα διεφύλαξε τὴν θέσιν της ὡς συμβίας ἐπὶ τὴν κλίνην τοῦ θανάτου. Ὁ δὲ Πέτρος, παραδοὺς τὸ λείψανον τοῦ φίλου του εἰς τὴν φυλακὴν ἀτελευτήτου ἔρωτος, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἰδίαν μονήν.

Σώζεται ἐπιστολὴ τοῦ ἀνδρὸς τούτου, διαβεβαιοῦσα, κατ' αἴτησιν τῆς Ἐλοΐζης, περὶ τῆς ἁγιότητος καὶ μακαριότητος τῆς ψυχῆς τοῦ Ἀβελάρδου.

« Δυσχερὲς, γράφει πρὸς τὴν Ἐλοΐζαν, νὰ εἴπω, ὦ ἀδελφή μου, τὴν ἁγιότητα, τὴν ταπείνωσιν καὶ τὴν αὐταπάρνησιν τοῦ φιλοσόφου τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ἀβελάρδου. Ἀνεγίνωσκεν ἀδιακόπως, προσηύχετο συνεχῶς, οὐδέποτε ὡμίλει εἰμὴ περὶ φιλολογικῶν καὶ θείων πραγμάτων . . . Οὕτω, ἁπλοῦς, εὐθὺς, σεβόμενος τὰ κρίματα τοῦ Κυρίου, φεύγων πᾶν κακὸν, ἀφιέρου τῷ Θεῷ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς μεγάλης ζωῆς του . . . .

» Καὶ σὺ, ὦ ἀδελφὴ σεβασμία καὶ φιλτάτη ἐν Κυρίῳ! σὺ, ἥτις ἡνώθης αὐτῷ κατ' ἀρχὰς δι' ὅλων τῶν γηΐνων δεσμῶν, πρὶν ἢ ἑνωθῇς διὰ τοῦ οὐρανίου ἔρωτος, σὺ, ἥτις διηκόνισας ἐπὶ πολὺν χρόνον τὸν Κύριον μετ' αὐτοῦ, ἐνθυμοῦ αὐτὸν διὰ παντὸς ἐν Κυρίῳ! . . . »

Εἰς τὸν ἄνδρα, τὸν γράψαντα τοιαύτην ἐπιστολὴν ὤφειλεν ἡ θρησκεία νὰ ἐγείρῃ ἀνδριάντα. Τὸ ἔλαιον τοῦ Σαμαρείτου δὲν ἔρρεεν ἰαματικώτερον ἐπὶ τῶν μωλώπων τοῦ σώματος, ἢ ὅσον οἱ λόγοι τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς ἐπὶ τῶν πληγῶν τῆς καρδίας.

ΙΕ'.

Ἡ Ἐλοΐζα ἐπέζησεν εἰς τὸν σύζυγόν της, καὶ ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη διετέλεσεν ἱέρεια τοῦ Κυρίου, ἀφιερωμένη εἰς τὴν λατρείαν ἑνὸς τάφου ἐν τῇ ἐρημίᾳ τοῦ *Παρακλήτου*. Ὅτε δὲ ᾐσθάνθη προσεγγίζοντα τὸν θάνατον ὃν πρὸ τοσούτου χρόνου ἐκάλει, ἐζήτησεν ἀπὸ τὰς ἀδελφὰς νὰ θέσωσι τὸ σῶμά της παρὰ τὸ σῶμα τοῦ συζύγου της, ἐντὸς τοῦ τάφου τοῦ Ἀβελάρδου. Ὁ ἔρως ὁ ἑνώσας καὶ χωρίσας αὐτοὺς ἐν τῷ βίῳ διὰ τοσούτων θαυμάτων πάθους καὶ σταθερότητος, ἐφανέρωσε νέον θαῦμα ἐντὸς τοῦ τάφου. Ὅτε ἠνεῴχθη ὁ τάφος τοῦ Ἀβελάρδου, ἵνα κατατεθῇ ἐν αὐτῷ ἡ Ἐλοΐζα, λέγεται ὅτι οἱ βραχίονες τοῦ σκελετοῦ, εἴκοσιν ἔτη πεπιεσμένοι ὑπὸ τοῦ βάρους τῆς δρυὸς, ἡπλώθησαν, ἠνοίχθησαν κ' ἐφάνησαν ἀναζωογονηθέντες ὅπως ἐναγκαλισθῶσι τὴν σύζυγον, ἀποδοθεῖσαν εἰς τὸν οὐράνιον ἔρωτα ἀτελευτήτου περιπτύξεως. Ἡ εὐπιστία αὕτη τῆς ἐποχῆς, μεταποιηθεῖσα εἰς θαυματούργημα ἔρωτος, ἐξετέθη ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν, ἐψάλη ὑπὸ τῶν ποιητῶν καὶ καθιέρωσεν εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ τὴν ἁγιότητα τῶν δύο συζύγων.

Ἀνεπαύθησαν οὕτω πεντακόσια ἔτη ἔν τινι τῶν ναρθήκων τοῦ *Παρακλήτου*, νῦν μὲν χωριζόμενοι ἕνεκα τῶν ἐνδοιασμῶν τῆς ἡγουμένης, νῦν δὲ ἑνούμενοι πάλιν πρὸς πλήρωσιν τῆς συζυγικῆς εὐχῆς, τῆς

ἐξελθούσης ἐκ τῆς ζωῆς αὐτῶν καὶ τοῦ θανάτου, καὶ τῆς ἐξερχομένης ἔτι ἐκ τοῦ τάφου των. Ὅτε τὸ 1800 ἠνεῴχθη ὁ τάφος αὐτῶν, ἐγνωρίσθη, λέγουσιν οἱ μάρτυρες, ὅτι τὰ δύο σώματα ἦσαν ὑψηλὰ καὶ ἔχοντα εὐμόρφους ἀναλογίας. Ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐλοΐζης, λέγει ὁ τὴν αὐτοψίαν ἐνεργήσας Κ. Λησουάρ, ἔχει θαυμάσιον σχῆμα, τὸ μέτωπόν της παριστάνει εἰσέτι ἐντελεστάτην καλλονήν . . .

Τὸ δὲ 1815 τὸ νεκρικὸν μνημεῖον μετεφέρθη εἰς τὸ κοιμητήριον τοῦ Père-Lachaise. Ἐκεῖ βλέπονται εἰσέτι οἱ δύο ἀνδριάντες τῆς Ἐλοΐζης καὶ τοῦ Ἀβελάρδου, κεκλιμένοι ὁ εἷς πρὸς τὸν ἄλλον, καὶ χεὶρ ἀφανὴς σκορπίζει καθ' ἑκάστην ἐπ' αὐτῶν νεκρικὰ ἄνθη. Βεβαίως αἱ ἐρῶσαι ψυχαὶ ἃς ἐχώρισεν ὁ θάνατος, ἢ ὁ διωγμός, ἢ ἡ σκληρότης τῶν ἀνθρώπων, ἑρμηνεύουσι διὰ τῶν μυστηριωδῶν τούτων ἀναθημάτων τὸν θαυμασμὸν αὐτῶν ἐπὶ τῇ σταθερότητι καὶ τῇ ἁγνότητι τοῦ ἔρωτος. Φθονοῦσι τὴν μετὰ θάνατον ταύτην ἕνωσιν δύο καρδιῶν, αἵτινες μετέφεραν τὴν συζυγικὴν στοργὴν ἀπὸ τοῦ σώματος εἰς τὴν ψυχήν, αἵτινες τὸν ὑλικὸν ἔρωτα ἀνεβίβασαν εἰς σφαῖραν πνευματικήν, μεταβαλοῦσαι αὐτὸν εἰς ὁλοκαύτωμα, εἰς μαρτύριον καὶ σχεδὸν εἰς ἁγιότητα.

Κέρκυρα. Τὴν 19 Νοεμβρίου 1857.

Κ. Π.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟΝ

ΤΗΣ ΚΑΘ ΗΜΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ.

(Ἴδε φυλλάδ. 186, σελ. 428.)

—οοο—

Δ.

Δαχνιά. Ἐν Ἀθήναις. Ἡ ἀλλαχοῦ βουκιά, παρὰ τοῦ δάκνω. Λέξις ἀναγκαία καὶ ἀξία νὰ θησαυρισθῇ εἰς τὰ λεξικά.

Δανιήλ. Ὄνομα κύρ. Τὸ σημειῶ χάριν τῆς παροιμίας ταύτης· « Ὅτ' ἡμέρα τοῦ Δανιήλ, τέτοια 'σπέρα τοῦ Χριστοῦ, » σημαινούσης ὅτι ἡ παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων πίπτει πάντοτε εἰς ἡμέραν ὁμοίαν τῆς ἑορτῆς τοῦ Δανιήλ.

Δασκαλεύω. Faire la leçon.

Δερβένια καὶ *Δερβενάκια.* Défilés. Πιθανὸν παρὰ τῆς Δερβῆν, πόλεως τῆς Δακίας ἢ τῆς Μοισίας, δὲν ἐνθυμοῦμαι, κειμένης εἰς στενὸν μέρος.

Δερνοθύρας. Ἐν Ἠπείρῳ, καὶ

Δερνοπόρτας. Ἐν Ἀθήναις. Ὁ αἰωνίως τρέχων εἰς τὰς ξένας οἰκίας, ὁ παράσιτος. Δέρω θύρα.

Διαβολεύω. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. « Μὴ διαβολεύῃς τὸ παιδί, » ἤτοι μὴ τὸ μανθάνῃς παρακαίρως πράγματα τὰ ὁποῖα πρέπει ν' ἀγνοῇ.

Διαβολευμένος. Ἐν Κωνσταντ. Ἔξυπνος, πονηρός, fin.

Διακονιάρης. Ἐν Ἑπτανήσῳ. Ὁ ἀλλαχοῦ *ζήτουλας* καὶ *ζητιάνος*, ἐπαίτης.

Διαλαλῶ. Ἐν Κωνσταντ. Ὑπάρχει συνήθεια νὰ περιέρχεται ὁ κανδηλάπτης τὴν ἐνορίαν καὶ νὰ προσκαλῇ τοὺς χριστιανοὺς εἰς τὸν ἑσπερινὸν ἢ τὴν λειτουργίαν ψάλλων τὸ ἑξῆς· «Ὁρίσατε εἰς τὴν ἐκκλησίαν ». Ἐὰν δὲ εἶναι μνήμη ἁγίου τινὸς ἐπισήμου προσθέτει καὶ τοῦτο· « Τοῦ Ἁγίου (φέρ' εἰπεῖν) Νικολάου νὰ ἦναι βοήθειά σας ». Τοῦτο λοιπὸν λέγεται διαλαλῶ. Τὸ αὐτὸ διαλάλημα γίνεται καὶ ὅταν ἀποθάνῃ τις.

Διασέλι,

Διασελάκι,

Διασελίζω. Ἐν Πελοποννήσῳ καὶ τὰ τρία. Καὶ τὰ μὲν ὀνόματα σημαίνουσι λόφον καὶ λοφίσκον, τὸ δὲ ῥῆμα περῶ τὸν λόφον.

Διβάρια. Viviers, καὶ ὄχι *λιβάρια*, ὡς λέγει ὁ Κοραῆς. Ἄτ. Α'. σελ. 374.

Διβολίζω καὶ *τριβολίζω.* Ἐν Ἀθήναις. Ἀροτριῶ δύο καὶ τρεῖς βολάς.

Διαβαίνω. «Μὴ διαβαίνῃς ἀπ' αὐτοῦ», καὶ «διάβα ἀπ' ἐδῶ» κλ· τὸ ἀλλαχοῦ *περῶ*. « Ἐδιάβηκα τρεῖς φορὰς » ἤτοι ἔκαμα τρεῖς κενώσεις, ἐπὶ τῶν ἐχόντων εὐκοιλιότητα. Ἀλλαχοῦ λέγουσιν· «εὐγῆκα τρεῖς φοράς. » Τὸ διαβαίνω, εἰς τὴν δευτέραν ταύτην σημασίαν, ἐτυμολογεῖται παρὰ τοῦ διαβήτου τῶν ἀρχαίων, ἀσθενείας τῶν νεφρῶν, καθ' ἣν τὸ οὖρος ἐξέρχεται συνελκύων καὶ τὴν ὑγρασίαν τοῦ σώματος.

Δαυλίτης. Ἐν Ἀθήναις. Ὁ ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἢ τῆς βροχῆς φθαρεὶς καὶ μαυρίσας, ὡσεὶ ἐκάη ὑπὸ τοῦ πυρός, σῖτος ἢ ἄλλος δημητριακὸς καρπός, ἐνῷ ἔτι ἦτον ἀθέριστος. « Τὸ σιτάρι αὐτὸ ἔχει πολὺν δαυλίτην. » Παρὰ τοῦ δαυλός.

Διοιάκι. Ἐν Αἰγίνῃ. Οἰάκιον, οἴαξ, μετὰ διγάμματος.

Διάπλατα. Ἐν Ζακύνθῳ. «Ἀφῆκες τὰ παράθυρα διάπλατα· » καὶ « ἄνοιξε τὰς θύρας διάπλαταις», ἀνοικτὰς δι' ὅλου τοῦ πλάτους.

Δισάκκιον· ὡς συγκείμενον ἐκ δύο σάκκων, besace.

Διωρίζω. Ἐν Χίῳ. Περῶ τὰς ὥρας, ἀπαραλλάκτως ὡς λέγομεν καὶ διημερεύω. « Διώρισε ὀλίγον ἐδῶ», ἤτοι περίμενε ὀλίγην ὥραν.

Δράμω. Ἐν Ἀθήναις. «Δράμε γλήγωρα. »

Δραμῆς. Ἐπίρ. Ἐν Ἀθήναις. « Τρέξε δραμῆς » ἤτοι δρομαίως.

Δρασκελιά. Enjambée. Δράσσω—σκέλος.

Δρύμμαι. Αἱ πρῶται ἓξ ἡμέραι τοῦ Αὐγούστου. Δὲν τὰς ἤκουσα δὲ δρύμματα, ὡς λέγει ὁ Κορ. Ἄτ. Δ'. σελ. 106.

Δρυμμόνι καὶ

Δρυμμονίζω. Ἐν Πάτραις. Ταυτόσημον τοῦ λύχνος καὶ λυχνίζω. Ἐσφαλμένως λέγει ὁ Κορ. (Ἄτ. Δ'. σελ, 106) δρομῶνι. Πρέπει δὲ νὰ γράφεται μὲ δύο μμ., ὡς παραγόμενον, κατ' ἐμέ, παρὰ τοῦ παρακ. τοῦ δρύπτω, *δέδρυμμαι*, *δρυμμόνιον* καὶ *δρυμμονίζω*.

Διβάμπουλον. Τῆς λέξεως ταύτης σημαινούσης κατὰ Ζυγομαλᾶν τὸ κηροδοχεῖον τὸ ὁποῖον κρατεῖ-

ται ἐνώπιον τῶν ἱερουργούντων πατριαρχῶν, ἀμφισβητοῦνται τὰ γενέθλια. Βέβαιον δμως δτι τὸ ἑλληνικὸν μέρος αὐτῆς εἶναι τὸ *δὶς*, διότι ὑπάρχει καὶ *μονοβάμπουλον*· ἀλλὰ τὸ *βάμπουλον* εἰς τίνα γλῶσσαν ἀνήκει; Ὁ Σουηκῆρος ἔχει περὶ διβαμπούλου μακρὸν ἄρθρον, ἐν ᾧ ἐπιφέρει πολλὰς εἰκασίας, μηδ' αὐτὸν ὅμως τὸν συγγραφέα πειθούσας. Δὲν ἔχω πρόχειρον τὸν Δουκάγκιον ὅπως ἐρευνήσω μὴ γράφῃ τι καὶ αὐτὸς περὶ τῆς παρούσης λέξεως. Κατ' ἐμὲ αὕτη σύγκειται ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ *δὶς* καὶ τοῦ ἰταλικοῦ vampa (φλὸξ), καθὼς καὶ τὸ μονοβάμβουλον ἐκ τοῦ *μόνον* καὶ vampa· ὡς ἂν ἐλέγομεν *δίφλογον* καὶ *μονόφλογον*· διότι τὸ μὲν πρῶτον ἔχει δύο κηρία, τὸ δὲ δεύτερον ἕν.

Ε.

Ἐγγαστρόνω. Ἐνεργ. Καὶ παθ. *ἐγγαστρόνομαι*, ὅταν αἱ γυναῖκες συλλαμβάνουσι. Τὸ ἐνεργητικὸν λέγεται καὶ μεταφ. « Ἀφοῦ μ' ἐγγάστρωσες δὲν μὲ λέγεις ὅλον τὸ μυστικόν,» ὡς εἰ ἐλέγομεν δὲν μὲ ἀνακουφίζεις ἀπὸ τὸ βάρος τῆς περιεργείας.

Ἐγκόνω. Ἐν Μυκόνῳ. Αἰσθάνομαι κόρον μέγαν ὡς φαγὼν ὑπερμέτρως. Λέγομεν τότε « ἔγκωσα. » Παρὰ τοῦ *ὀγκόω*, διότι ὁ ὑπερκορεσθεὶς ἐξογκοῦται τὴν κοιλίαν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει λέγουσιν *ἐμπούχτισα* καὶ *μπουχτίζω*, σημαῖνον καὶ τὸ ἀηδίζω, κυριολεκτικῶς τε καὶ μεταφορικῶς.

Ἐλαφρόμυαλος. Léger, κοῦφος.

Ἐλιὰ καὶ *Κρεατοελιά*. Φακὸς τοῦ σώματος. Κρεατοελιὰ δὲ λέγεται ὁσάκις ὁ φακὸς ἐξέχει τοῦ δέρματος.

Ἔλλογον. Ἐν Ἀθήναις. « Παιδίον ἔλλογον » intelligent.

Ἐμπροστέλλα. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἡ ἀλλαχοῦ ποδιὰ καὶ ἐμπροστοποδιά· tablier.

Ἔντεσα. Εἰς μόνον τὸν χρόνον τοῦτον καὶ τὸν μέλλοντα τῆς ὑποτακτ. « Κύτταξε μὴν ἐντέσῃς,» μὴ ἐμποδισθῇς.

Ἐξαφνίζω καὶ *ἐξαφνίζομαι*. Surprendre. «Μ' ἐξάφνισες, » ἤτοι αἴφνης ἔπραξές τι καὶ μὲ ἐθορύβησες.

Ἐξωμάχος. Ἐν Ζακύνθῳ. Ὁ ἐν τοῖς ἀγροῖς ἐργαζόμενος.

Ἐξωφύλλι. Ζήτει ἀρεσκειά.

Ἐξώφυλλα. Ἐπὶ τῆς παιγνιᾶς τῶν χαρτίων. Cartes blanches.

Ἐξαστεριά. Ὁ διάστερος οὐρανός. « Τί ὡραία ἐξαστεριὰ εἶναι ἀπόψε!» Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις εὑρίσκεται τὸ ἐξάστερον ἐπὶ τῶν πλειάδων, εἰ καὶ αὗται εἶναι ἑπτά. Λέγομεν καὶ οὐρανὸς ἐξάστερος. Ἐξάστερον ἐπικαλοῦμεν καὶ τὸν ἔχοντα τὴν συνείδησιν καθαράν· ὅθεν καὶ τὸ ῥητόν· « Οὐρανὸς ἐξάστερος ἀστραπὰς δὲν φοβεῖται. »

Ἐξάστερα. Ἐπίῤῥημα. «Ὡμίλησεν ἐξάστερα » εἰλικρινῶς, καθαρῶς ὡς τὸ ἐξάστερον· sans détours.

Ἐξελαύνω. Ἐν Τήνῳ. Διώκω, ἀλλ' εἰς μόνον τὸν προσακτικὸν τοῦτον χρόνον· «ἐξέλασε τὰ ὀρνίθια. »

Ἐξυπνημός. Ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἀλλ' εἰς μόνην ταύτην τὴν φράσιν· « ἐξυπνημοὺς δὲν ἔχει.»

Ἐπιστρόφια. Ἐν Μεσολογγίῳ. Ἡ ἀλλαχοῦ *ἀντίχαρα*. (Ἴδε τὴν λέξιν ταύτην).

Ἐπτάκοιλα. Πληθ. Σταφυλὴ μεγάλας ἔχουσα τὰς ῥάγας.

Ερημάζω. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Δέρω ἀνηλεῶς. « Τὸν ἐρρήμαξεν ἀπὸ τὸ ξύλον. » Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον τὸ ἐρημάζω εἰς ἄλλην σημασίαν. Καὶ ἐλλειπτικῶς· « μ' ἐρρήμαξεν. »

Εὑρετόν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Αἴνιγμα.

Ἔχω. « Ἔχε τὴν ἔννοιάν σου, » πρόσεχε. Ἴδε Ἀτ. Β'. σελ. 124.

Ζ.

Ζαρόνω. Ὑποπτήσσω. «Ἐκρύωσε καὶ ἐζάρωσε.» Καί· « τὸν ἐπέπληξε τόσῳ πολὺ ὥστε ἐζάρωσε.» Καὶ « Ἐζάρωσεν εἰς μίαν κώχην. » Καὶ « Πῶς ἐζάρωσεν! » ἤτοι πῶς ἐγένετο ἰσχνός, καὶ συνεστάλη τὸ δέρμα του ῥυτιδωθέν. Καὶ μετοχ. «τί ζαρωμένος!» Ὅρα καὶ *κουβαριάζομαι*. Εἴς τινα μέρη λέγεται καὶ *μουλιάζω*.

Ζακόνι. Ἔθος « Εἶναι ζακόνι τοῦ τόπου. » Ἡ λέξις ἀναλλοιώτως σλαυϊκή.

Η.

Ἡλιακός. Ἐν Κωνσταντιν. Στέγασμα ἐκ ξύλων ᾠκοδομημένον ἐπὶ τῆς στέγης τῆς οἰκίας ὡς galerie, ἵνα ἁπλόνωνται τὰ πλυνθέντα.

Ἡμέτερα. Ἐν Μυκόνῳ. « Ὑπάγωμεν εἰς τὰ ἡμέτερα» chez nous, à notre quartier. Καὶ « ὑπάγετε εἰς τὰ ὑμέτερα.» Λέγουσιν ἔτι· «τὰ ἡμέτερά μου, τὰ ὑμέτερά σου» ἐννοοῦντες τὰ ὑποστατικά. Περίεργον δὲ εἶναι ὅτι λέγουσι καὶ « τὰ ἡμέτερα ἐκείνου. »

Ἦχος. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τὸ κόσμημα τὸ ὁποῖον συνείθιζον ἄλλοτε νὰ ζωγραφῶσιν ἐπὶ τῆς κεφαλίδος βιβλίου ἢ κεφαλαίου (vignette). Εἰκάζω δὲ ὅτι λέγεται οὕτω ὡς προτασσόμενον ὅπως καὶ ὁ μουσικὸς ἦχος (air) προτάσσεται τῶν ἐκκλησιαστικῶν τροπαρίων.

Θ.

Θαλασσομάχος. Ὁ μαχόμενος πρὸς τὴν θάλασσαν.

Θαλλα. Ἐν Ἀθήναις. Ἀπαραλλάκτως ὡς καὶ οἱ ἀρχαῖοι, rameau jeune, vert.

Θάνατος. Θέτω τὴν λέξιν ταύτην ἐνταῦθα ὅπως σημειώσω τὸ πλῆρες ἀληθείας ἐπιτύμβιον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἀνέγνων εἰς τὸν ἐν Λούκᾳ Δόμον. «Θάνατος ἀθάνατος τὰ λοιπὰ θνητά.» Ἡ πλάξ, ἐφ' ἧς ὁ στίχος, δὲν εἶναι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ κρασπέδου τοῦ ἑτέρου τῶν πλαγίων τοίχων.

Θρακειά. Ἐν Λευκάδι. Ἡ ἀνθρακειὰ τῶν ἀρχαίων.

Θράψαλος. Ἐν Κέᾳ. Εἶδος θαλασσίου καλαμαρίου.

Θράσος. Ἐν Ἀθήναις. Ἄνεμος θερμός, ἴσως ὁ θρασκίας τῶν ἀρχαίων.

Θρασέας καὶ *Θράσωμα*. Ἐν Ἀθήναις. Ὁ δυτικὸς ἄνεμος.

Θράσσιος. Ἐν Μυκόνῳ. Raide-mort. Παρὰ τοῦ

θράσσω, τὸ συντρίβω τῶν ἀρχαίων. « Ἔπεσε θράσιος, » ὡς εἰ ἔλεγον συντετριμμένος. Ὡραία καὶ ἀναγκαία λέξις.

Θράσσιον. Ἐν Ζακύνθῳ. Τὸ ἀλλαχοῦ ψοφῆμι. Ἐκ τῆς αὐτῆς ῥίζης τοῦ *θράσσιος*.

Θρίος. Ἐν Ἀθήναις. Τῶν ἀρχαίων τὸ βσύτομον. Ἐν Κορίνθῳ λέγεται *κυπελισσός*.

K.

Κ. στοιχεῖον τοῦ ἀλφαβ. Οἱ Ἀθηναῖοι μεταχειρίζονται αὐτὸ εἰς τοὺς παρῳχημένους χρόνους λέγοντες· « Ἐπέρακα », ἀντὶ ἐπέρασα· « ἐκίνηκα » ἀντὶ ἐκίνησα, κτλ.

Κάθηˌμαι. « Τί κάθησαι καὶ ὑβρίζεις ; » « ἐκάθησε καὶ εἶπεν. » Οὕτω καὶ παρ' Ὁμ. (Ἰλ. Β. 255) ὁ Ὀδυσσεὺς πρὸς τὸν Θερσίτην· « ἧσαι ὀνειδίζων.»

Καλοπιάνω. « Μὲ καλοπιάνει· τὸν ἐκαλόπιασα.» Cajoler. Σημαίνει δὲ πολλάκις καὶ τὸ ménager.

Καrl. Ἐν Κωνσταν. Brûle-parfum.

Κακοψύχια. Ἐν Κωνσταν. Ἀηδῆ συμπτώματα τὰ ὁποῖα αἰσθάνονται αἱ ἔγγυοι, τὰ ἀλλαχοῦ *σύλληψαις*.

Κάννα. Τὸ canon τοῦ τουφεκίου ἢ πιστολίου. Κάνναν ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι τὸ καλάμιον.

Καταχανάς. Ἐν Κρήτῃ. Ἴδε Ἀτ. Β'. σελ. 114. Ὁ ἀλλαχοῦ βρυκόλακας. Ἡ λέξις σώζεται μέχρι τῆς σήμερον ἐν Κρήτῃ. Ἑνὸς καταχανᾶ περίεργος περιγραφὴ εὑρίσκεται εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νήσου ταύτης τὴν ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου Pashley.

Καντσαρόνω. Ἀναῤῥιχῶμαι, grimper.

Κατσάβραχα. Οὐδ. πληθ. Ἐν Κωνσταν. Roches escarpées. Κατὰ-βράχος, ὅλον βράχος.

Κατατόπια. Οὐδ. πληθ. Ἐν Κωνσταν. Οἱ διάφοροι τόποι μιᾶς οἰκίας, ἑνὸς ὑποστατικοῦ, κλ. « Δὲν γνωρίζω τὰ κατατόπια. »

Κατσιποδιάζω. Ἐν Κωνσταν. Ἐλαττοῦμαι τὴν ἀξίαν ἐνίοτε δὲ καὶ τὴν περιουσίαν. « Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἐκατσιπόδιασε ».

Καταδασιά. Ἐν Κέᾳ. Ἀφθονία βροχῆς. Κατὰ-δάσος.

Κάρκαδον. Ἐσχάρα πληγῆς,! καὶ ἐλλύχνιον θρυαλλίδος.

Κατρακυλέκι. Ἐν Κωνσταν. Ὁ τροχὸς τῆς ἁμάξης. Κατα-κυλέω.

Καλοθέτω. Ἐν Κωνσταν. Τοποθετῶ καταλλήλως.

Κατινάρια. Ἐν Νάξῳ. Νεφροί.

Καυκάρα. Ἐν Νάξῳ. Τὸ ἀλλαχοῦ χωράφιον, ἀγρός.

Καυκαλίτρα. Ἐν Κωνστ. Εἶδος ἀγρίου λαχάνου.

Κακογνωμίζω. Ἐν Μάνῃ. Ὀργίζομαι. « Κακογνωμίσασι τὰ παιδία. »

Καταῤῥάκτης. Ἐν Ἀθήναις. Trappe, ὅπως καὶ οἱ ἀρχαῖοι.

Κάρναξι ! Ἐν Κωνσταν. Τῶν Γάλλων τὸ ἐπιφωνηματικὸν peste ! Ἑνόνεται δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μὲ τὸ *περίδρομος* οὕτω· « Κάρναξι, περίδρομος»! Κάρναξιν ὀνομάζουσιν αὐτόσε καὶ σπυρίον φυόμενον εἰς τὸ ὀῤῥοπύγιον τῶν πτηνῶν, τὸ ἀλλαχοῦ καλούμενον *καρφί*, τὸ ὁποῖον τρυπᾶται διὰ βελόνης ἵνα ἐξέλθῃ τὸ πῦον καὶ ἰατρευθῇ τὸ πτηνόν.

Καρφί. Ἴδε κάρναξι.

Καλκοῦνι. Ἐν Μυκόνῳ . . . Καὶ παροιμία. « Ὅποιος λυπᾶται τὴν σφίνα χάνει καὶ τὸ καλκοῦνι ».

Κατακοσμική. Ἐν Ἀθήναις. « Βροχὴ κατακοσμική » παγκόσμιος, γενική.

Καψούλης. Le pauvre! ὁ ταλαίπωρος.

Κατάντια. Θηλ. État, συνήθως ἐπὶ τῶν ἀπόρων. « Χωρὶς κατάντια· δὲν ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίναι ».

Καλοπίχερος. Ἐν Κωνσταν. D'une honnête condition.

Κατεβάζω. Λέγομεν μεταφορικῶς· « τὰ κατέβασε· τί τὰ κατέβασες; » ἐπὶ σκυθρωπάζοντος, ὡς καταβιβάζοντος τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ συστέλλοντος πρὸς τὰ κάτω τὰς ὀφρῦς.

Καταφρόνιον. « Ἔγεινε τὸ καταφρόνιο καὶ ὁ περίγελως· » ὡς καὶ οἱ ἀρχαῖοι « ὄνειδος καὶ ἐξουθένημα. » Ἴδε καὶ Ἀτ. Β'. σελ. 513.

Κρατητῆρα. Θηλ. Ὁ ἀετίτης λίθος καὶ ἡ καθαρὰ κόλλα ἡ στάζουσα ἀπὸ τὰ δένδρα. Λέγομεν καὶ μεταφορ. « τὸ κρασίον, τὸ ἔλαιον εἶναι κρατητῆρα, » ἤτοι διαυγέστατον. Οἱ ἀρχαῖοι ἔθετον τὸν καθαρώτερον οἶνον εἰς *κρατῆρα*. Πρόσθες τὴν σημασίαν ταύτην εἰς τὰ Ἀτ. Δ'. σελ. 513.

Καματερά. Τὰ ὑποζύγια. Παρὰ τοῦ ἀρχαίου κάματος. Ἐν Ἀθήναις καὶ οἱ μεταξοσκώληκες. Ἐν δὲ Μεγάροις καὶ αἱ προάγουσαι ῥητίνην πεῦκαι, ὡς ἀποτελούσης ταύτης τὸ κύριον αὐτῶν εἰσόδημα.

Καθετή. Ligne à pêcher, διότι κάθεται εἰς τὸν μυχὸν τῆς θαλάσσης ὡς συρομένη ὑπὸ τεμαχίων μολύβδου.

Κακοφορμίζω. « Ἡ πληγὴ ἐκακοφόρμησε, » ἤγουν ἔλαβε κακὴν μορφήν, μετεβλήθη ἐπὶ τὸ χεῖρον. Κακὴ μορφή, μεταλλαγῇ τοῦ μ. καὶ φ.

Κεφάλας. Ὁ μεγάλην ἔχων τὴν κεφαλήν. Καὶ παροιμία· « Εἶπεν ὁ γαΐδαρος τὸν πετεινὸν κεφάλαν», ἐπὶ τῶν κατακρινόντων εἰς ἄλλους ὅ,τι καὶ αὐτοὶ ἔχουσι.

Κέφαλος. Εἶδος ἰχθύος, ὡς καὶ οἱ ἀρχαῖοι.

Κλειδί. Ὅρα νύχι καὶ κρέας.

Κλείδωνας. Ἡ τὴν παραμονὴν τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου συνήθως παιζομένη παιγνιά. Ὁ Κορ. τόμ. Δ'. σελ. 233, γράφει τὴν λέξιν μὲ η, κλήδωνας, παράγων αὐτὴν ἀπὸ τὸ κληδὼν τῶν ἀρχαίων. Ἴσως ὅμως ἀπὸ τὸ κλείδωμα τῶν ἀγγείων καὶ τοῦ κλειδώματος τοῦ στόματος, ὅτε ἐξάγονται τὰ ἐν αὐτοῖς.

Κλίβανος. Ἐν Ἀθήναις. Φοῦρνος, ὡς καὶ οἱ ἀρχαῖοι.

Κλείσματα. Ἐν Αἰγίνῃ. Περικεκλεισμένοι ἀγροί.

Κλαβανή. Ἐν Κωνσταν. Trappe. Ἴδε καὶ Καταῤῥάκτης.

Κλωθογυρίζω. Se servir des détours dans son langage. « Τί τὰ κλωθογυρίζεις καὶ δὲν λέγεις τὴν ἀλήθειαν; »

Κλωθογυρίσματα. Πάντοτε πληθ. détours.

Κλωστάρι. Ἐν Μυκόνῳ. Ἴδε νύχι καὶ κρέας.

Κοιλόρφανον. Ἐν Κερκύρᾳ. Τὸ βρέφος τὸ ὂν ἐν

τῇ κοιλίᾳ ἔτι τῆς μητρὸς ὅτε ἀπέθανεν ὁ πατήρ.

Κοσκινάς. Ἐν Ζακύνθῳ. Συπρίον ἐπικίνδυνον, ἔχον τρύπας ὡς κόσκινον.

Κορίνθια. Πληθυντ. Εἶδος σταφυλῆς.

Κουραντί. Ἐν Κωνστ. Κορινθιακὴ σταφίς.

Κουρδίζω. Χορδίζω, ἐντείνω τὰς χορδὰς τῆς κιθάρας, τοῦ κυμβάλου κτλ. Λέγεται δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ὡρολογίου.

Κουρέλι. Chiffon.

Κουσουνάδες. Ἐν Μυκόνῳ. Αἱ ἀλλαχοῦ παπαροῦνες.

Κουτζουλιά. Περίττωμα πτηνῶν.

Κουντουρντίζω. Ἐν Κωνςαν. Θορυβῶ, ἀνησυχῶ. « Τί ἐκουντούρντισες καὶ κάμνεις τὸν κόσμον ἀνωκάτω ; » Καὶ τὰ δύο τ. προφέρονται ὡς d.

Κοντέρω καὶ *Κοντίνω*. Ἰδ. Ἄτ. Γ'. σελ. 196. Χρώμεθα τῇ λέξει καὶ ἐν μέσῃ καὶ ἐν ἐνεργητικῇ σημασίᾳ. « Τὸ ῥοῦχόν σου ἐκόντινε », καὶ « κόντινε (κάμε κοντότερον) τὸ ῥοῦχόν σου. »

Κόφτω. Ἴδε Ἄτ. Γ'. σελ. 201. Λέγομεν καὶ « μὲ κόφτει ἡ καρδία μου, ἡ κοιλία μου, » δηλ. μὲ πονεῖ.

Κόψιμον. Κοιλόπονος. Ὁ ἀλλαχοῦ σφάκτης καὶ σφάξιμον.

Κοντυλῶ, καὶ ὄχι *σκονδυλῶ* ὅπως γράφει ὁ Κοραῆς. Ἄτ. Δ'. σελ. 513.

Κογχύλια. Ἐν Κωνσταντ. Ὅπως καὶ οἱ ἀρχαῖοι. Ἐν δὲ Νάξῳ *πορφύραι*.

Κουβαριάζομαι. Se blottir, συστέλλομαι ὡς κουβάριον. Ἴδε καὶ ζαρόνω.

Κουβάρι. « Ἔγεινεν ἕνα κουβάρι, » il s'est blotti. Καὶ μεταφ. ἀντὶ ἐγήρασε.

Κουριάζω. Τὸ αὐτὸ καὶ *λουφάζω*. « Κούριασε, tiens-toi coi.

Κοκκαλίζω. Festoyer. Κοκκαλίζω τὸ φαγητόν. Ἀλλὰ καὶ μεταφ. « κοκκαλίζω τὰ ὑπάρχοντά μου. »

Κουρεύω. « Κουρεύσου, ἄμε νὰ κουρεύεσαι. » Ἀλλ' εἰς μόνους τούτους τοὺς χρόνους Καὶ παροιμ. « Νὰ ξυπνίσ' ἡ κουρεμένη καὶ νὰ ἰδῇ τὸ πάπλωμά της. »

Κούντουρος. Ἐν Μυκόνῳ. « Κοντός—οὐρά. « Νὰ μὴν ἔμβῃ μέσα εἰς τὰ ἀμπέλια · μήτε σκύλος κούντουρος · » ὅταν κυρίως ὁ καρπὸς εἶναι εἰς τὴν ἀρχήν του διὰ νὰ μὴ κτυπηθῇ καὶ πέσῃ.

Κολυμβριά. Ἐν Πελοπον. Πολυομβρία· διὰ τοῦ κ ἰωνικῶς.

Κορφολογῶ. Συλλέγω τὰς κορυφὰς τῶν ἀνθέων, δένδρων, λαχάνων.

Κότινος. Ἐν Αἰγίνῃ. Ἡ ἀγριελαία, ὡς οἱ ἀρχαῖοι.

Κουλλουριάζομαι. Se blottir, στρογγυλλεύομαι συστελλόμενος ὡς κολλύριον.

Κολυμβάδες. Ἐν Ἀθήναις, ὡς καὶ οἱ ἀρχαῖοι. Δὲν τὰς ἤκουσα *κολυμβητάς*, ὡς λέγει ὁ Κοραῆς. Ἄτ. Γ'. σελ. 240.

Κοπανιστή. Ἐν Μυκ. Εἶδος τυρίου κοπανισμένου

Κοττέτζι. Ἐν Ἀθήναις. Τῶν κοττῶν ὁ κοιτών.

Κοῦκκος. Ὁ κόκκυξ. Κοῦκκον ὀνομάζομεν καὶ τὸν μικρόνοα.

Κοκκορέτσι. Ἡ λέξις ἀλβανική. Τὰ ἐντόσθια τοῦ ἀρνίου, ἅτινα συμπλεκόμενα ἐψήνονται καὶ τρώγονται.

Κουρκοῦτι. Ἄλευρος μεμιγμένος μεθ' ὕδατος. Λέγομεν καὶ μεταφ. « Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἔγεινε κουρκοῦτι, » ἤτοι ἐγήρασε παραπολύ.

Κουσουμάρισις. Ἐν Νάξῳ. Ἡ διάῤῥοια. Παρὰ τοῦ λατιν. consumare.

Κουτσουνούρης. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Διάβολος, κατ' εὐφημ. Κουτσή-οὐρά· διότι ζωγραφεῖται ἔχων οὐρὰν βραχεῖαν. « Ἀνάθεμά σε, Κουτσουνούρη! μ' ἐξεμυίαζες καὶ δὲν μ' ἄφησες νὰ ἐξυπνήσω ἐνωρὶς διὰ νὰ ὑπάγω εἰς τὴν λειτουργίαν. »

Κορώνω. Ἀείποτε μετὰ τοῦ ἀνάπτω, οἷον· « ἄναψε κ' ἐκόρωσεν, » ἐπὶ τῶν ὑπερβαλλόντως ὀργιζομένων. Κορονιάω ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, τὸ ἀνυψῶ τὴν κεφαλήν. Καὶ ὁ ὀργιζόμενος ἀνυψοῖ τὴν κεφαλήν.

Κοψίδια. Οὐδ. Esquilles, παρὰ τοῦ κόπτω.

Κοῦνος. Ὁ καρπὸς τῆς πίτυος, παρὰ τοῦ κῶνος, ἐπειδὴ ἔχει τούτου σχῆμα.

Κομματιάζω καὶ *κατακομματιάζω*.

Κουσέγια. Ἐν Μηκόνῳ. Cancans παρὰ τοῦ consilia.

Κρεμασταριά. Ὑψηλὸν μέρος ὅπου κρεμῶνται ῥόδια, σταφυλαὶ καὶ τὰ τοιαῦτα, διὰ τὸν χειμῶνα συνήθως.

Κρόδια. Ἐν Ἀθήναις. Ἀκρόδρυα· πάντα τὰ ὀπωροφόρα δένδρα, ἀπαραλλάκτως ὡς καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι.

Κυπελισσός. Ἐν Κορίνθῳ. Ὁ ἐν Ἀθήναις θρίος (ἴδε τὴν λέξ.), τὸ βούτομον τῶν ἀρχαίων.

Κυττάρι. Ἐν Ἀθήναις. Τὸ ἀλλαχοῦ ἀκλουθον, ἀκόλουθον καὶ ὕστερον (placenta). Παρὰ τοῦ κυττὸς καὶ κύτταρος τῶν ἀρχαίων, οὕτινος τὴν σημασίαν ζητητέον εἰς τὰ λεξικά. Σώζεται δὲ ἡ λέξις ἀπαράλλακτος *κυττάριον* παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Οἱ Ἀθηναῖοι προφέρουσι τὸ υ ὡς u γαλλικόν.

Λ.

Λαπάς. Ὀρύζιον πολυβρασμένον, καὶ ἐντεῦθεν πᾶν τι ὑπὲρ τὸ δέον βρασθέν. Ἴσως παρὰ τοῦ ἀρχαίου Λαπάσα. Ἄτ. Β'. 216, ἐν λέξ. λαγαρίζω.

Λαμπίρης, *λαμπίρα*. Ἐν Μυκόνῳ. Misérable, ἐπὶ καταφρονήσεως.

Λαπίνα. Ἐν Κωνσταν. Εἶδος ἰχθύος.

Λάζος. Ἐν Κωνσταν. Poignard. Παρὰ τοῦ ἀρχαίου λάζω-λακτίζω.

Λαζαρώτρα. Ἐν Χίῳ, ἡ ἀλλαχοῦ σαβανώτρα, παρὰ τοῦ σαβανωθέντος καὶ ἀναστηθέντος τεταρταίου Λαζάρου.

Λεγάμενος. Ἐν Κωνσταν. Celui à qui nous faisons allusion sans le nommer.

Ληνός. Ἐν Κωνσταν. Τὰ ἀλλαχοῦ πατητήρια τῶν σταφυλῶν.

Λιθόσυκα. Ἐν Ζακύνθῳ. Τὰ πρωτοφανῆ μεγάλα σῦκα, τὰ ἀλλαχοῦ λεγόμενα ἁγιαποστολιάτικα, ἀμπρουκοῦνες καὶ βούσυκα (Ἴδε τὰς λέξ.)

Λιθρῖνος. Τῶν ἀρχαίων, ὁ ἐρυθρῖνος ἰχθύς.

Λιναρίθραις. Ἐν Κωνστ. Εἶδος ἀγρίων λαχάνων.

Λόγια. « Λόγια τοῦ ἀέρος, » ἔπεα πτερόεντα. Καὶ « Ἄλλα λόγια ν' ἀγαπώμεθα, » ἐπὶ τῶν ἐγκαταλιμπανόντων τὸ προκείμενον ὡς δυσάρεστον.

Λοστός. Ῥάβδος σιδηρᾶ ὀγκώδης, δι' ἧς τρυπῶνται οἱ βράχοι καὶ ἀποκόπτονται. *Λάαr* καὶ *λᾶr* ὠνόμαζον οἱ Ἀττικοὶ τοὺς βράχους καὶ τοὺς λίθους. Πιθανὸν νὰ ἐγεννήθη ἐντεῦθεν ὁ λοστός.

Λουφάρι. Εἶδος ἰχθύος.

Λουτροκοπανίζομαι. Λούομαι καλῶς ὅλος.

Μ.

Μαγκόνω. Παρὰ τοῦ μάγκανον (verrou) τῶν ἀρχαίων. «Ἐμάγκωσα τὸ χέρι μου» καὶ «μάγκωσέ το.»

Μασσουλίζω. Ἀργὰ καὶ μετὰ δυσκολίας μασσῶ, Ἐπὶ γερόντων καὶ τῶν μὴ ἐχόντων ὀδόντας. Παρὰ τοῦ μασσῶ. Λέγεται δὲ καὶ μαμμουλίζω. Ἄτ. Β'. σελ. 235.

Μαργώνω, εἰς ἄκρον κρυόνω. Ὁ Κορ. (Ἄτ. Δ'. σελ. 311.) τὸ ἐξηγεῖ ἁπλῶς engourdir.

Μαρινάτον. Λέγεται μόνον ἐπὶ τινος παρασκευασίας ἰχθύων. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὑπῆρχεν ἰχθὺς καλούμενος μαρῖνος.

Μάρω. Θηλ. Οὕτως ὀνομάζουσιν οἱ χωρικοὶ τὸν ἀστέρα τῆς Ἀφροδίτης.

Μαρούλιον. Laitue, ἐν δὲ Ζακύνθῳ ρωμάνα, roumaine.

Μασοῦκα κιώρα. Ἐν Μυκόνῳ. Ἐπιφώνημα κοινότατον, οὕτινος ὅμως οὐδ' αὐτὴ ἡ γραφὴ εἶναι γνωστή. « Μασοῦκα κιώρα κ' ἔφθασεν, » ἐπὶ ἀνθρώπου ἐλθόντος αἴφνης ἐνῷ ἐγίνετο λόγος περὶ αὐτοῦ. Ἐνὶ λόγῳ τὸ μασοῦκα κιώρα εἶναι ἄλλο ἅλας ἀρτύον πᾶν εἶδος ἐδέσματος. Ἡ χιμαίριος αὕτη σύνθεσις μοὶ ἐνθυμίζει τὸ τοῦ Στράβωνος λέγοντος περὶ Μυκόνου (Ι'. § 9) ὅτι ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ « ἄγουσιν ὑπὸ μίαν ἐπιγραφὴν τὰ διηρτημένα τῇ φύσει. »

Μαμμάκος. Ἐν Ζακύνθῳ. Τῶν ἀρχαίων ὁ μαμμάκουθος.

Μαγιάτικον. Ὁ θύννος, διότι ἁλιεύεται τὸν Μάϊον. Ἰδὲ καὶ Ὄρχια.

Μαγκοῦρα. Ῥάβδος κυρτὴ πρὸς τὰ ἄνω, δι' ἧς οἱ ποιμένες ζωγροῦσι τὰ κτήνη. Ἄτ. Β'. σελ. 228, ἐν λέξ. Μαγκούριν.

Μαξιλάρι. Προσκέφαλον. Ἐκ τοῦ λατιν.

Μαγουλήθρα. Πρῖξιμον τῶν μαγούλων.

Μαγουλίκα. Ἐν Κωνσταντιν. Δέσιμον περὶ τὰς παρειάς.

Μασούριον. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Μαζούριον, ὑποκορ. τοῦ μαζός. Robinet.

Ματραπάζης. Κατὰ διαφθορὰν τοῦ μεταπράτης.

Μάστωρης. Παρὰ τοῦ ἀρχαίου μήστωρ, τροπῇ τοῦ η εἰς α, ὡς μήτηρ, μάτηρ, φήμη, φάμα, κλ.

Μάνι μάνι. « Κάμε μάνι μάνι, » τάχιστα, παρὰ τοῦ ἰταλ. di mano in mano.

Μάσταχας. Ἐν Ἠπείρῳ. Ἀκρίς. Ἑλλην. μάσαξ.

Μέγκλος καὶ *μέγκλαρος*. Ἐπὶ ἡλικιωμένου ἢ καὶ ὑψηλοῦ τὸ ἀνάστημα.

Μερουσι. Ἐν Ἀθήναις. Μέτρον 750 ὀκ. ἐλαιῶν. Λέγεται δὲ οὕτω, διότι τόσην ποσότητα δύναται νὰ θλίψῃ εἷς ἐλαιόμυλος εἰς μίαν ἡμέραν. Ἡμερούσιον.

Μετανοῶ. « Ἐμετανόησα ὡς τὸ σκυλίον, » διότι ὁ κύων ἐπανέρχεται εἰς τὸν ἴδιον ἐμετόν.

Μελανούρι. Ὁ μελάνουρος ἰχθὺς τῶν ἀρχαίων.

Μέλουρα. Θηλ. Ἐν Ἀθήναις. Εἶδος ἰχθύος.

Μεσόκοπος-πη. Ὡς καὶ οἱ ἀρχαῖοι, entre deux âges.

Μελάτον. « Αὐγὸν μελάτον » πηκτὸν ὡσὰν τὸ μέλι.

Μεθύω. « Τὰ χωράφιά μου ἐμέθυσαν ἀπὸ τὸ κόπρισμα, καὶ ἔδοσαν τὰ ἐλέη τοῦ Θεοῦ. »

Μερμίδια. Ἐν Ἀμοργῷ. Τὰ περὶ τὸ ἐπιστήθιον λεπτὰ κορδόνια. Ὑποκορ. τοῦ ἀρχαίου ταυτοσήμου μέρμις.

Μεροδοῦλι, *μεροφάγι*. Λέγεται πάντοτε ὁμοῦ, ὅταν συνήθως θέλομεν νὰ παραστήσωμεν ὅτι εἴμεθα ἄποροι. « Ἡ κατάστασίς του ὅλη εἶναι μεροδοῦλι μεροφάγι· » δηλαδὴ ὅ,τι κερδαίνει εἰς μίαν ἡμέραν τὰ τρώγει τὴν αὐτὴν ἐπίσης ἡμέραν.

Μησεύω. Ἀναχωρῶ. Ὁ Κορ. ἀναφέρει, ὡς καὶ ἐγώ, πολλαχοῦ τὴν λέξιν ἀλλὰ δὲν τὴν ἐξηγεῖ

Μονοδραμῆς. Ἐπίρ. Ἐν Ἀθήναις. Δρομαίως, χωρὶς διόλου νὰ σταθῇς τρέχων.

Μουδιάζω. Αἱμωδιάζω. Ὁ Κορ. (Ἄτ. Δ'. σελ. 332.) λέγει τὴν λέξιν ταύτην ἐπὶ μόνου τοῦ αἱμωδιάσματος τῶν ὀδόντων (agacer). Τὴν μεταχειριζόμεθα ὅμως καὶ ἀντὶ τοῦ engourdir, οἷον· ἐμούδιασαν τὰ χέρια μου, τὰ πόδιαμου, κλ.

Μουλιάζω. Ζήτει Ζαρόνω.

Μουσουρίζω καὶ

Μουσούρισμα. Τὸ μυχθίζω καὶ μύζω τῶν ἀρχαίων. Λέγεται δὲ ὅταν ἀναπνέοντες διὰ τῶν ρωθώνων ποιοῦμεν κρότον.

Μοσχάτα. Εἶδος σταφυλῆς εὐώδους, ἐξ ἧς καὶ κρασίον *μοσχάτον*, ὁ ἀνθοσμίας.

Μουσκλόνω. Σκυθρωπάζω. Ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ νεφελώδους οὐρανοῦ λέγεται.

Μουζαλόνω. Τὸ ἀλλαχοῦ μουντζουρόνω. « Ἐμουζαλώθηκε τὸ βιβλίον μου. » Λέγομεν καὶ τὴν μουντσοῦραν *μουζαλιά*, καὶ «*μουζαλίδια νάχῃς!*» Ἄτ. Β'. σελ. 253.

Μορογάρω. Ἐν Ζακύνθῳ. Ἀργοπορῶ, παρὰ τοῦ λατ. moror.

Μπαραλιάζω. Ἐν Ἀθήναις. Θερίζω τὸν ἀραβόσιτον.

Μπουρλιό. Ἐν Ἀθήναις καὶ Μυκόνῳ. Κάδδος. Ζήτει ἀνασύρω.

Μπουχτίζω. Βλέπε ἐγκόνω.

Μονομιᾶς. « Τὰ ἔφαγε μονομιᾶς, τὰ ἥρπασε μονομιᾶς, » ἐν συντόμῳ καὶ παρευθύς.

Μυροκοπῶ. Εὐωδιάζω ὑπερμέτρως.

Μυστρί. Τὸ ἐργαλεῖον δι' οὗ οἱ τέκτονες ἀλείφουσι τὴν ἄσβεστον, καὶ *Μυστρίζω*. Παρὰ τοῦ ἀρχαίου μύστρος.

(*Ἕπεται συνέχεια*).

ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΚΑΘΗΚΟΝ

ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΣ.

—ooo—

Δημοσιεύοντες κατὰ τὰς ἁγίας ταύτας ἡμέρας τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως ἀντίτυπον εἰκόνος παριστώσης τὴν Θεομήτορα γαλακτοτροφοῦσαν τὸν υἱὸν αὐτῆς, ἧς τὸ πρωτότυπον ἐζωγράφησεν ὁ πολὺς Ῥαφαὴλ (*), σκοπὸν ἔχομεν νὰ ἐπενθυμίσωμεν πρὸς τὰς μητέρας τὸ πρώτιστον αὐτῶν καθῆκον. Πρώτιστον δὲ τῶν μητέρων καθῆκον εἶναι τὸ νὰ θηλάζωσιν αὐταὶ μόναι τὰ ἴδια τέκνα, ὡς ἔπραξε καὶ ἡ Θεοτόκος, καθῆκον πρὸς τοῖς ἄλλοις γλυκὺ, εὐφρόσυνον, ἐμποιοῦν ἡδονὴν ἀνεκλάλητον, ὁποίαν μόλις ἐκφράζουσι τὰ πολύστοργα βλέμματα καὶ τὸ περιπαθὲς μειδίαμα τῆς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν μητρός. « Θεμελιούμενος, λέγει ὁ Ἰ. Ἰ. Ῥουσσῶ, (Emile L. I.) ἐπί τε τῶν συμπερασμάτων ἅτινα ἐκπηγάζουσι καὶ ἐκ τῶν ἁπλουστέρων συλλογισμῶν, καὶ ἐπὶ τῶν παρατηρήσεων ἃς εἶδον ἑκάστοτε ἐπικυρουμένας ὑπὸ τῶν πραγμάτων, τολμῶ νὰ ὑποσχεθῶ πρὸς τὰς ἀξιεπαίνους ἐκείνας μητέρας ὅσαι θηλάζουσι τοὺς καρποὺς τῆς ἰδίας γαστρὸς, ἀγάπην σταθερὰν καὶ ἀδιάσειστον παρὰ τῶν συζύγων, στοργὴν μεγίστην παρὰ τῶν τέκνων αὐτῶν, σέβας καὶ τιμὴν παρὰ τῶν ἄλλων, τοκετὸν ἀκίνδυνον, ὑγείαν ἀκλόνητον καὶ εὐτυχίαν ἧς θέλουσιν ἀπολαύει βλέπουσαι τὰς ἰδίας θυγατέρας μιμουμένας τὸ παράδειγμα αὐτῶν.

» Ὁποία ἡ μήτηρ τοιοῦτο καὶ τὸ τέκνον. Τὰ πρὸς ἀλλήλους καθήκοντα εἰσὶν ἀμοιβαῖα· ἐὰν ἡ μὲν ἐκπληρώσῃ ταῦτα κακῶς, καὶ τὸ δὲ θέλει ἀμελήσει αὐτά. Τὸ τέκνον πρέπει ν' ἀγαπᾷ τὴν ἰδίαν μητέρα καὶ πρὶν ἢ μάθῃ ὅτι ὀφείλει νὰ τὴν ἀγαπᾷ. Ἐὰν ἡ φωνὴ τοῦ αἵματος δὲν ἐνισχυθῇ καὶ ὑπὸ τῆς συνηθείας καὶ τῶν φροντίδων, σβέννυται κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη, καὶ ἡ καρδία ἀποθνήσκει, οὕτως εἰπεῖν, πρὶν ἢ γεννηθῇ. Καὶ τότε παρεκτρεπόμεθα τῆς φυσικῆς ὁδοῦ ἐκ πρώτης ἀφετηρίας. »

Περὶ τῆς ἀνάγκης, ἢ μᾶλλον περὶ τοῦ μεγίστου πλεονεκτήματος τοῦ νὰ γαλακτοτροφῶσιν αὐταὶ αἱ μητέρες τὰ ἴδια τέκνα, γράφει πολλὰ καὶ πειστικώτατα ὁ Ῥουσσῶ ἐν τῷ περὶ ἀγωγῆς συγγράμματι αὐτοῦ, καὶ μάλιστα ἐν τῷ Κεφ. Α'. οὗτινος τὴν μετὰ προσοχῆς ἀνάγνωσιν συνιστῶμεν πρὸς τὰς μητέρας.

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ.

(Ἴδε φυλλάδ. 174. σελ. 143, καὶ 179, σελ. 253.)

—ooo—

Μεταξὺ τῶν παρὰ τῷ Κυρίῳ Σπυρίδωνι Κόμνῳ χειρογράφων ὑπάρχουσιν ἔτι δύο πραγματεῖαι ὕλης φιλοσοφικῆς· ἡ μὲν Θεοφίλου τοῦ Κορυδαλέως, Ὑπόμνημα εἰς τὸ περὶ ψυχῆς τοῦ Ἀριστοτέλους· ἡ ἑτέρα δὲ συγγραφέως ἀγνώστου, ἐπιγράφεται Ὑπόμνημα καὶ ζητήματα εἰς τὸ δ' τῆς τοῦ Ἀριστοτ. φυσικῆς ἀκροάσεως· ἀλλὰ τὸ τεῦχος περιέχει ὑπομνηματισμοὺς καὶ τῶν λοιπῶν ἐφεξῆς βιβλίων μέχρι τοῦ ὀγδόου καὶ τελευταίου. Ἐκ τούτου ἐρανιζόμεθα καὶ ἐκδίδομεν σήμερον ἀποσπάσματά τινα, ὡς ἐπράξαμεν καὶ ἐπὶ τοῦ Νικομάχου τοῦ Γερασινοῦ, καὶ πρότερον ἔτι ἐπὶ τῶν γραμματικῶν συνταγμάτων Μαξίμου τοῦ Πλανούδη καὶ λοιπῶν. Εἴπομεν ὅτι εἶναι ἄγνωστος ὁ συντάκτης τῶν ὑπομνημάτων τούτων, φαίνεται δὲ ἀκμάσας μετὰ ἢ περὶ τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων, διότι ἀναφέρει οὐ μόνον τοὺς ἀρχαίους τοῦ Ἀριστοτέλους ὀπαδοὺς καὶ ὑπομνηματιστὰς, οἷον τὸν Φιλόπονον καὶ Θεμίστιον καὶ Σιμπλίκιον (ἐκ τοῦ τελευταίου μάλιστα τούτου καὶ ἀρύεται συχνὰ) ἀλλὰ καὶ Ἀβεῤῥόην καὶ Ἀλγαζέλιον τοὺς Ἄραβας φιλοσόφους, καὶ ἀλλαχοῦ Ἄλβερτον τὸν ἐπικαλούμενον Μέγαν, ἀκμάσαντα περὶ τὸν δωδέκατον αἰῶνα. Τὸ ὕφος του εἶναι κυριολεκτικὸν, σύντονον καὶ σαφὲς μετὰ γλαφυρότητος ἀπερίττου, τὸ δὲ τοῦ Κορυδαλέως μᾶλλον ἀνειμένον μεταφορικὸν καὶ ποιητικώτερον, κατὰ τοὺς Πλατωνικοὺς μᾶλλον ἢ τοὺς Ἀριστοτελικούς. Σημειοῦμεν δὲ ὅτι τὸ κείμενον τοῦ Ἀριστοτέλους ὅπερ ὁ ὑπομνηματιστὴς παραθέτει ἑκάστοτε ἐν ἀρχῇ τῶν ὑπομνημάτων, περιέχει πολλαχοῦ διαφορὰς γραφῶν ἀξιολόγους, ὡς ἐβεβαιώθημεν παραβαλόντες αὐτὸ πρὸς τὴν τελευταίαν ἔκδοσιν τῶν Ἀριστοτελικῶν συγγραμμάτων τὴν ὑπὸ Βεκκέρου καὶ Βρανδῆ. Ὥστε καὶ ἐκ τούτου φαίνεται ἡ ἀξιολογότης τῶν ἐν Ἀθήναις χειρογράφων, ἅτινα ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ὀφείλει νὰ δράξῃ ὡς κάλλιστον ἕρμαιον καὶ κοσμήσῃ δι' αὐτῶν τὴν ἐθνικὴν βιβλιοθήκην.

Ι. ΚΑΡΑΣΟΥΤΣΑΣ.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΚΑΙ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΟ Δ' ΤΗΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΚΡΟΑΣΕΩΣ.

Συμπληρώσας ἐν τοῖς τρισὶ προῤῥηθεῖσι βιβλίοις τὸν περὶ τῶν στοιχείων καὶ τῶν ἄλλων αἰτιῶν λόγον, καὶ ἔτι τῶν περὶ τὰς ἀρχὰς ὑποδυομένων, ἐφεξῆς λοιπὸν περὶ τῶν ἔξωθεν ὑπαρχόντων τοῖς φυσικοῖς σώμασι ἢ τοιαῦτα ζητεῖ τε καὶ παραδίδωσιν· οἷος ἐστὶν ὅ τε τόπος καὶ ὁ χρόνος. Πᾶν γὰρ φυσικὸν σῶμα ἐν τόπῳ ἐστὶ καὶ κατὰ τόπον κινεῖται καὶ ἠρεμεῖ ἐν τόπῳ. Τὰ δέ γε ἁπλᾶ σώματα καὶ εἰδοποιεῖται τῇ ἐπὶ τοὺς οἰκείους τόπους διαφορᾷ. Ἐπεὶ δὲ πᾶσα κίνησις ἐν χρόνῳ μετρεῖται, ἔδει καὶ περὶ χρόνου διδάξαι. εἴπερ ἀριθμὸς πάσης κινήσεως ὁ χρόνος. Εἰκότως δὲ πρότερον λέγει περὶ τόπου, προηγεῖται γὰρ ὁ τόπος τοῦ χρόνου ἔτι δὲ καὶ τῆς κινήσεως καὶ αὐτοῦ τοῦ σώματος· ἔςι γὰρ τὸ μὲν σῶμα ἐν τόπῳ, ἡ κίνησις ἐν τῷ σώματι, ὁ δὲ χρόνος ἐν τῇ κινήσει. Ἐπειδὴ δέ τινες καὶ τὸ κενὸν ἐν ταῖς ἀρχαῖς τιθέντες ἔλεγον αὐτὸ τόπον τοῦ σώματος ἐ-

(*) Ἐξυλογραφήθη ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Π. Σκιαδοπούλου.

στερημένον, εἰκότως μετὰ τοὺς περὶ τόπου λόγους καὶ περὶ κενοῦ διαλαμβάνει, καὶ οὕτω περατοῖ τὸ προκείμενον βιβλίον.

Κεφάλαιον α'. ὕφος α'.

« Ὁμοίως δ' ἀνάγκη καὶ περὶ τόπου τὸν φυσικὸν ὥσπερ καὶ περὶ ἀπείρου. »

Τὰ περὶ τόπου προβλήματα προτίθησι πρῶτον ὁ Ἀριστοτέλης καθ' ὁμοιότητα τῶν περὶ ἀπείρου ζητήσεων, ἀμέλει ὅτι δεῖ τὸν φυσικὸν περὶ τόπου διαλαβεῖν, καὶ πρῶτον μὲν εἰ ἔστιν ἢ μή, δεύτερον δέ, τί ἐστι, καὶ ἐφεξῆς πῶς ἐστίν, ᾧ συγγενές ἐστι τὸ ὁποῖόν τι ζήτημα ὥς φησι Σιμπλίκιος, ὁ δὲ Θεμίστιος καὶ ὁ Ἀβερρόης τῷ, πῶς ἐστί, δηλοῦσιν εἰ ἐστὶν οὐσία ἢ συμβεβηκὸς ὁ τόπος.

Ἀλλ' ἴσως ἐρεῖς, διὰ τί τὸ πῶς ἐστὶ προέταξε τοῦ τί ἐστιν ;

Ἀποκρίνεταί σοι Σιμπλίκιος, ὅτι πολλάκις ἐκ τῶν ὑπαρχόντων τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος εὑρίσκομεν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ τόπου τὰ νῦν φανήσεται· καὶ διὰ τοῦτο πρῶτον περὶ τοῦ πῶς ἐστὶ καὶ ὁποῖόν τι ἐστὶ διαλέγεται, εἶτα καὶ περὶ τοῦ τί ἐστιν.

« Τὰ δέ γε ὄντα πάντες ὑπολαμβάνουσιν εἶναί που. »

Ἐφεξῆς διὰ δυοῖν ἐπιχειρημάτων δείκνυσιν ὅτι ἀναγκαῖος ὁ περὶ τοῦ τόπου λόγος τῷ φυσικῷ, καὶ πρῶτον μὲν οὕτως· τὰ γὰρ ὄντα πάντα εἰσί που ἄρα καὶ περὶ τόπου δεῖ τὴν φυσικὸν διαλαβεῖν· καὶ ὅτι εἰσί που δῆλον· τὰ γὰρ μὴ ὄντα οὐδαμοῦ εἰσιν, ὡς ὁ τραγέλαφος καὶ τὰ τοιαῦτα· ἄρα εἰσί που τὰ ὄντα.

Ἀλλ' εὐθὺς καὶ ἡ ἀπορία πάρεστι· πῶς γε εἰσί που τὰ ὄντα.

Ὁ μὲν Ἀλέξανδρος καὶ Σιμπλίκιος ἀποκρίνονται τὸν Ἀριστοτέλην μὴ ἐξ ἰδίας γνώμης οὕτως εἰρηκέναι, ἀλλ' ἐκ τῆς δόξης τῶν μόνα τὰ σώματα οἰομένων εἶναι, ἀσώματον δὲ καὶ νοερὸν οὐδέν. Οὗτοι τοίνυν ἔλεγον πάντα τὰ ὄντα εἶναί που διὰ τὸ δοξάζειν πᾶν τὸ ὂν σῶμα εἶναι, τὸ δὲ σῶμα ἐν τόπῳ ἐστίν· ἄρα καὶ τὸ ὂν πᾶν ἐν τόπῳ ἂν εἴη. Ἐξ ὧν καὶ ἡ ῥηθεῖσα τοῦ ἐπιχειρήματος ἀκολουθία ἕπεται κατ' αὐτούς, ὅτι ἀμέλει τὸ μὴ ὂν οὐδαμοῦ, ἄρα τὸ ὂν ἐστί που. Κατὰ δὲ τὴν κηρύττουσαν ἀλήθειαν εἶναι τὰ νοερὰ καὶ ἀσώματα, οὐχ ἕπεται ἡ ἀκολουθία αὕτη τοῦ λόγου, τὰ γὰρ πνεύματα εἰσί, καὶ ὅμως οὐκ εἰσί που.

Δεύτερον δὲ ἐπιχειρεῖ οὕτως· ἡ γὰρ κίνησις ἡ κοινὴ πάντων τῶν φυσικῶν σωμάτων καὶ κυριωτάτη κατὰ τόπον ἐστί, καὶ φορὰ λέγεται· ἀλλὰ μὴν τὸν φυσικὸν δεῖ περὶ κινήσεως διαλαβεῖν, ἄρα καὶ περὶ τόπου. Ἐκάλεσε δὲ τὴν κατὰ τόπον κίνησιν κοινήν, ἤ, ὥς φησι Σιμπλίκιος, ὑπὸ πάντων ὡς κοινὴν ὁμολογουμένην, ἢ ὅτι πᾶσιν ἐνυπάρχει τοῖς σώμασιν οὐ μόνον τοῖς ἁπλοῖς ἀλλὰ καὶ τοῖς μικτοῖς, καὶ αὐτοῖς γε τοῖς οὐρανοῖς, ἐν οἷς αἱ ἄλλαι κινήσεις οὐκ ἐνυπάρχουσιν· ὅθεν καὶ κυριωτάτη εἰκότως λέγεται ὡς πρωτίστη καὶ ἀρχηγικωτάτη πασῶν.

Ὕφος β'.

« Ἔχει δὲ πολλὰς ἀπορίας τί ποτε ἐστὶν ὁ τόπος. »

Δείξας ὅτι ἀναγκαῖος τῷ φυσικῷ ὁ περὶ τόπου λόγος, ἐφεξῆς λοιπὸν δείκνυσιν ὅτι καὶ χαλεπὸν τὸ πρόβλημα, καὶ διὰ τοῦτο συντόνου δεόμενον ἀντιλήψεως, καὶ συγγνώμης, εἰ μὴ τῇ αὐτοῦ ζητήσει καὶ ἐξηγήσει ἀναφανείη τοῦ λόγου τὸ ἀκριβές. Τὸ δὲ χαλεπὸν τοῦ προβλήματος διὰ δύο αἰτίας δηλοῖ, πρῶτον μὲν ὅτι δεῖ τοὺς ὁρισμοὺς τῶν ζητουμένων πραγμάτων ἐκ τῶν καθ' αὑτὰ ὑπαρχόντων αὐτοῖς συνάγειν· τὰ δὲ καθ' αὑτὰ τῷ τόπῳ ὑπάρχοντα μάλιστα πάντων εἰσὶ δύσληπτά τε καὶ δυσχερῆ· ἄρα χαλεπὸν τὸ περὶ τόπου ὑπάρχει (α) πρόβλημα. Ὅτι δὲ δύσληπτα τὰ καθ' αὑτὰ τῷ τόπῳ ὑπάρχοντα ἐκ τῶν δε δῆλον· ἄρτι μὲν γὰρ τοῦτο ἄρτι δ' ἐκεῖνο εἶναι τὸν τόπον δεικνύουσι. Τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν δεικνύουσιν αὐτὸν ὡς εἶδος, καθὸ περιέχει καὶ ὁρίζει τὸ ἐν τόπῳ, τὰ δ' αὖ πάλιν ἄλλο παρὰ τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος, ἃ πάντα δύσκολον αὐτοῦ ποιεῖ τὴν κατάληψιν. Δεύτερον δὲ τῆς αὐτοῦ χαλεπότητος αἴτιον ἂν εἴη τὸ μηδένα περὶ αὐτοῦ προαπορῆσαι (β) ἢ προευπορῆσαι. Πολλὴν γὰρ εὐπορίαν ἐργάζεται ἡ τῶν ἄλλων διδασκαλία ἐπὶ τῆς τῶν πραγμάτων ζητήσεως. Τοὔμπαλιν δὲ ἀπορίαν μεγίστην τοῖς ζητοῦσι ποιεῖ τὸ μηδένα ἔχειν τῆς ζητήσεως κοινωνόν· ὃ πεπονθέναι φησὶν Ἀριστοτέλης ἐν τῇ τοῦ τόπου ζητήσει· διὰ τοῦτο δυσχερῆ (γ) καὶ δυσνόητον τὴν περὶ τούτου ζήτησιν ἀποφαίνεται.

ΕΤΕΡΟΝ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ.

Ὑπόμνημα καὶ ζητήματα εἰς τὸ ὄγδοον (δ) τῆς τοῦ Ἀριστοτέλους φυσικῆς ἀκροάσεως.

Κεφ. ά. ὕφος ά.

« Πότερον δὲ γέγονέ ποτε κίνησις, οὐκ οὖσα πρότερον. »

Ἐνταῦθα μὲν διαλαμβάνει ὁ Ἀριστοτέλης περὶ τῆς πρώτης ἀρχῆς τῆς κινήσεως, καὶ ποία γε ἐστὶν ἡ πρώτη κίνησις, καὶ τὸ πρώτως κινοῦν καὶ τὸ πρώτως κινούμενον. Πρότερον δὲ ζητεῖ, πότερον, ἡ κίνησις ἔσχεν ἀρχήν, ὥστε ἦν τις χρόνος ὅτε οὐκ ἦν κίνησις ὁποιαοῦν, καὶ ἕξει τέλος, ὥστε ἔσται τις χρόνος, ὅτε οὐδὲν κινήσεται· ἢ ἦν ἀεί, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται οὔτε ἀρξαμένη, οὔτε παυσομένη, ἀλλ' ἀθάνατος καὶ ἄπαυστος ἔσται, ὑπάρχουσα οἷον ζωή τις τοῖς ὑπὸ σελήνην πᾶσι.

Καὶ σημείωσαι τὸν τρόπον τοῦ λέγειν (οἷον ζωή τις), ὅτι εἰ καὶ μὴ ζωή ἐστι τοῖς καθ' ἕκαστα πᾶσι συνεστῶσι φύσει, ὅμως τῷ σύμπαντι γενικῶς ληφθέντι ζωή τις ἐστί, καθὸ δηλαδὴ τῶν ἐν αὐτῷ τὰ μὲν κινεῖ τὰ δὲ κινεῖται· ἁπλῶς δὲ οὐκ ἔστι ζωὴ τὸ πᾶν· οὐ γὰρ σύνθετόν τι ὥσπερ τὸ ζῶον. (ε)

Ζητεῖται παρὰ τῶν ἐξηγητῶν, περὶ ποίας διαλέ-

(α) Τὸ χειρόγρ. ὑπάρχειν.

(β) Τὸ χειρόγρ. προαπορῆσαι.

(γ) Τὸ χειρόγρ. δυσχερές.

(δ) Εἰς τοῦ Βεκκέρου τὴν ἔκδοσιν τὸ βιβλίον τοῦτο ἐπιγράφεται ἔνατον.

(ε) Τὸ χειρ. τι ζῶον.

γεται νῦν κινήσεως ὁ Ἀριστοτέλης. Καὶ ὁ μὲν Ἄραψ Ἀβεῤῥόης φησὶν ὅτι διαλέγεται περὶ μιᾶς κινήσεως συνεχοῦς, ὁποία ἐστὶν ἡ πρώτη τοῦ οὐρανοῦ κίνησις, ἣ λέγεται καὶ περιφορά. Ὁ δὲ Σιμπλίκιος καὶ οἱ λοιποὶ πάντες φασὶ τὸν Ἀριστοτέλην διαλαμβάνειν οὐ περὶ μιᾶς καὶ μερικῆς κινήσεως, ἀλλὰ περὶ τῆς καθόλου φυσικῆς κινήσεως, καὶ αὕτη ἡ δόξα δοκεῖ μοι κρείττων. Ἡ γὰρ ἀρίστη μέθοδος ἐκ τῶν καθόλου ἐπὶ τὰ καθ' ἕκαστα προχωρεῖ· ὅθεν καὶ Ἀριστοτέλης ἐκ τῆς καθόλου ἀρξάμενος ἔρχεται (ε) δείξων ἐν μέρει ὅτι μία ἐστὶν ἡ πρώτη αἴδιος κίνησις.

« Εἶναι μὲν οὖν κίνησιν πάντες φασὶν οἱ περὶ φύσεώς τι λέγοντος.»

Τοῦ ζητήματος προτεθέντος παρεισάγει τὰς δόξας τῶν πάλαι, καὶ πρῶτον μὲν προτίθησι τὴν τῶν φυσικῶν περὶ τοῦτο συμφωνίαν, εἶτα καὶ τὰς διαφωνίας αὐτῶν. Πάντες τοίνυν οἱ περὶ φύσεώς τι λέγοντες ἐν τούτῳ ὁμοδοξοῦσιν, εἶναι τὴν κίνησιν, ὃ καὶ δείκνυσι διὰ δύο τινῶν τεκμηρίων· καὶ πρῶτον μὲν ὅτι κοσμοποιοῦσι, τουτέστι περὶ τῆς τοῦ κόσμου κατασκευῆς διαλέγονται καὶ τῆς αὐτοῦ συστάσεως, εἰ ἀμέλει ἐν χρόνῳ γέγονεν ἢ μή, ὅπερ οὐκ ἂν ἐζήτουν, εἰ μὴ τὴν κίνησιν εἶναι διελογίζοντο Δεύτερον δὲ διαλέγονται περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς, αἵτινες κἂν μὴ ὦσι κινήσεις, ἀλλ' οὐκ ἄνευ κινήσεως γίνονται. Καὶ γὰρ αἱ κατὰ τόπον κινήσεις καὶ ἀλλοιώσεις καὶ αὐξήσεις καὶ μειώσεις, τῶν γενέσεων προηγοῦνται καὶ τῶν φθορῶν.

« Ἀλλ' ὅσοι μὲν ἀπείρους κόσμους τε εἶναί φασι, καὶ τοὺς μὲν γίνεσθαι. »

Νῦν καὶ περὶ τῆς διαφωνίας αὐτῶν διαλέγεται τρεῖς δόξας προβάλλων· καὶ ἡ μὲν πρώτη ἐστὶ τῶν λεγόντων ἀπείρους κόσμους εἶναι, ὡς οἱ περὶ Δημόκριτον καὶ Λεύκιππον καὶ Ἐπίκουρον. Οὗτοι γὰρ αἴδιον ὑπέθεντο τὴν κίνησιν, οὗ καὶ τὸ αἴτιον δῆλον. Ἔλεγον γὰρ ἅμα γεγενῆσθαι (ς), ἀλλὰ τοὺς μὲν γίνεσθαι, τοὺς δὲ φθείρεσθαι, ὥστε ἀεὶ τὰς γενέσεις αὐτῶν καὶ τὰς φθορὰς εἶναι· καὶ ἑπομένως αἴδιον εἶναι καὶ τὴν αὐτῶν κίνησιν· αἱ γὰρ γενέσεις καὶ φθοραὶ ἄνευ κινήσεως καὶ ἀλλοιώσεως οὐχ ὑπάρχουσιν.

Ἡ δὲ δευτέρα δόξα ἐστὶ τῶν λεγόντων ἕνα κόσμον εἶναι, καὶ τοῦτον ἀγέννητον καὶ ἄφθαρτον· ὅθεν καὶ τὴν κίνησιν αἴδιον ὑπετίθεντο· καὶ ταύτης τῆς δόξης γέγονεν ὁ Ἀριστοτέλης ἀρχηγὸς καὶ ἐφευρετής, κἂν Σιμπλίκιος λέγῃ καὶ Πλάτωνα, περὶ οὗ οἱ πλεῖστοι τοὐναντίον φασί.

Ἡ δὲ τρίτη δόξα ἐστὶ τῶν λεγόντων ἕνα καὶ μόνον εἶναι τὸν κόσμον, οὐ μὴν δὲ ἀεί. Ὅθεν καὶ τὴν κίνησιν ὑποτίθενται κατὰ λόγον, τουτέστιν ὥσπερ φασὶ τὸν κόσμον μὴ εἶναι αἴδιον. Καὶ ταύτης τῆς δόξης γεγόνασιν ὅ τε Ἀναξαγόρας καὶ Ἐμπεδοκλῆς.

(ε) Τὸ χειρόγρ. ἄρχεται.

(ς) Ἴσως, οὐχ ἅμα γεγενῆσθαι.

ΠΕΡΙ ΒΑΝΑΝΕΩΝ,

ΚΑΙ ΙΔΙΩΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΔΕΙΣΕΙΟΥ ΒΑΝΑΝΕΑΣ.

—ooo—

Κύριε Συντάκτα τῆς Πανδώρας.

Εἰς τὸ κατὰ τὸν Ὀκτώβριον ΡΠΑ δημοσιευθὲν φυλλάδιον τῆς Πανδώρας, εἶδον νὰ περιγράφεται οὐχὶ ἀκριβῶς ἡ Βανανέα, καὶ μάλιστα ἀντὶ τῆς Βανανέας νὰ παρατίθεται κλάδος δένδρου ἔχοντος φύλλα ὀδοντωτὰ ἢ περιτετμημένα, καὶ ὁμοιάζων ἓν εἶδος ἀρτοκάρπου, ἴσως τὸ βοτανικῶς λεγόμενον Artocarpus incisa.

Ἐθεώρησα λοιπὸν καλὸν νὰ σᾶς πέμψω τὴν ἀληθῆ εἰκόνα τῆς Βανανέας, ἣν δύνασθε νὰ παραβάλετε μὲ τὰς ἐν τῷ κήπῳ μου καλλιεργουμένας, καὶ μικρὰν περιγραφήν, ἂν οὐχὶ ἐντελῆ τοὐλάχιστον ἀληθεστέραν τῆς δημοσιευθείσης.

Ἐξ αὐτῶν τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἡ Βανανέα ἦτο γνωστή· τινὲς φρονοῦσιν ὅτι αὕτη ἦτο τὸ ἀναφερόμενον ἐν τῷ κήπῳ τῆς Ἐδὲμ *δένδρον τῆς ζωῆς*, τοῦ ὁποίου ὁ καρπὸς ἐγένετο ἀφορμὴ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, ἢ τοὐλάχιστον ἡ Συκῆ διὰ τῶν φύλλων τῆς ὁποίας ἐζήτησαν ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα, νὰ καλύψωσι μετὰ τὸ ἁμάρτημα τὴν γυμνότητα αὐτῶν. Ἀλλ' ἕως ὅτου δὲν ὁρισθῇ ἀρχαιολογικῶς ἡ ὕπαρξις καὶ ἡ θέσις τοῦ ἐπιγείου παραδείσου καὶ διασαφηνισθῶσι τὰ περὶ Ἀδὰμ καὶ Εὔας, ἀπέχω νὰ ἐγγυηθῶ περὶ τῆς ἀληθείας τῆς ἰδέας ταύτης. Τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ φυλλώματος αὐτοῦ τοῦ φυτοῦ, ὁ ὑπερμεγέθης βότρυς τῶν εὐόσμων καὶ εὐχύμων καρπῶν του, καὶ τὰ ὠφελήματα ἅπερ χορηγεῖ εἰς τοὺς κατοίκους τῶν θερμῶν κλιμάτων, ἐνέπνευσαν πάντοτε, πρὸς τὰς θρησκευτικὰς προλήψεις, τὴν ἀγάπην καὶ τὸ σέβας τῶν λαῶν.

Φύονται δὲ αὐτομάτως, καὶ καλλιεργοῦνται τὰ διάφορα εἴδη τῶν Βανανεῶν κατὰ τὰς νήσους καὶ ἠπείρους τῆς Ἀσίας, Ἀφρικῆς καὶ Ἀμερικῆς εἰς ὅλα τὰ ἐντὸς τῆς διακεκαυμένης ζώνης πλάτη. Εὐδοκιμοῦσι δὲ περισσότερον ἐκεῖ ὅπου ἡ θερμότης συνοδεύεται διὰ τῆς ὑγρασίας, ἡ δὲ γῆ εἶναι μαλακή, παχεῖα καὶ ἀργιλλώδης. Οὕτως εἰς τὰ πεδία τῆς Ἰάβας καὶ τὴν νῆσον Μαδαγασκάρην, ὡς λέγει ὁ Βερναρδῖνος Σαιμπιέῤῥος, βλαστάνουσιν αἱ ὡραιότεραι καὶ ῥωμαλεότεραι Βανανέαι.

Τὸ φυτὸν τοῦτο ζῇ πολλὰ ἔτη, ἀλλ' εἶναι *μονοκάρπιμον*· τουτέστι ἡ καρποφοροῦσα ἅπαξ Βανανέα καταστρέφεται μετὰ τὴν καρποφορίαν· γεννᾷ δὲ ἀπὸ τῆς ῥίζης της βλαστοὺς ἄλλους οἵτινες τὴν διαδέχονται.

Καὶ ἡ μὲν ῥίζα εἶναι βολβώδης, παχεῖα, ὑπομήκης, φέρουσα πλῆθος ἰνῶν.

Ὁ δὲ καυλὸς πάντοτε ἁπλοῦς καὶ μὴ διακλαδούμενος, λαμβάνει ὕψος μὲν 6 ἕως 15 ποδῶν πάχος δὲ πολλάκις τοῦ μηροῦ· δὲν εἶναι δὲ ξυλώδης

ἀλλὰ τρυφερὸς, καὶ τὸ πάχος του πηγάζει ἐκ τῆς ἐν εἴδει κολεοῦ βάσεως τῶν διαφόρων φύλλων, αἵτινες περιέχονται ἡ μία ἐντὸς τῆς ἄλλης ἀπαραλλάκτως ὡς οἱ χιτῶνες τοῦ κρομμύου.

Ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς τοῦ γυμνοῦ τούτου στίπους φύονται τὰ φύλλα 8 ἕως 10 τὸν ἀριθμὸν, ἔχοντα μῆκος μὲν 6—9 ποδῶν, πλάτος δὲ 1 μέχρι 2 ποδῶν. Τὰ μέγιστα ταῦτα φύλλα ἔχουσιν ἄκρα ἀκέραια, καὶ εἰσὶ λεῖα καὶ φαιδροπράσινα, τὸ δὲ ἐν τῷ κέντρῳ νεώτερον αὐτῶν κατὰ μῆκος σπειροειδῶς τετυλιγμένον. Ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ φυλλώματος τούτου ἐξέρχεται μέγας ἀνθοφόρος ποδίσκος, ὅπως ὁ σκάπος εἰς τοὺς Ὑακίνθους, φέρων πολυάριθμα ἄνθη ἐπιφυᾶ κεκρυμμένα ὑπὸ σπαθοειδεῖς ἐπαλλήλους φολίδας, καὶ ἀποτελοῦντα στάχυν κωνικὸν φολιδωτὸν καὶ πορφυρόχρουν. Πᾶσα φολὶς τοῦ στάχυος τούτου, οὖσα ὠοειδὴς ὀξυκατάληκτος καὶ ξανθοκοκκίνου χρώματος, καλύπτει πέντε περίπου ἄνθη, καὶ καταπίπτει μετὰ τὴν ἀνάπτυξίν των.

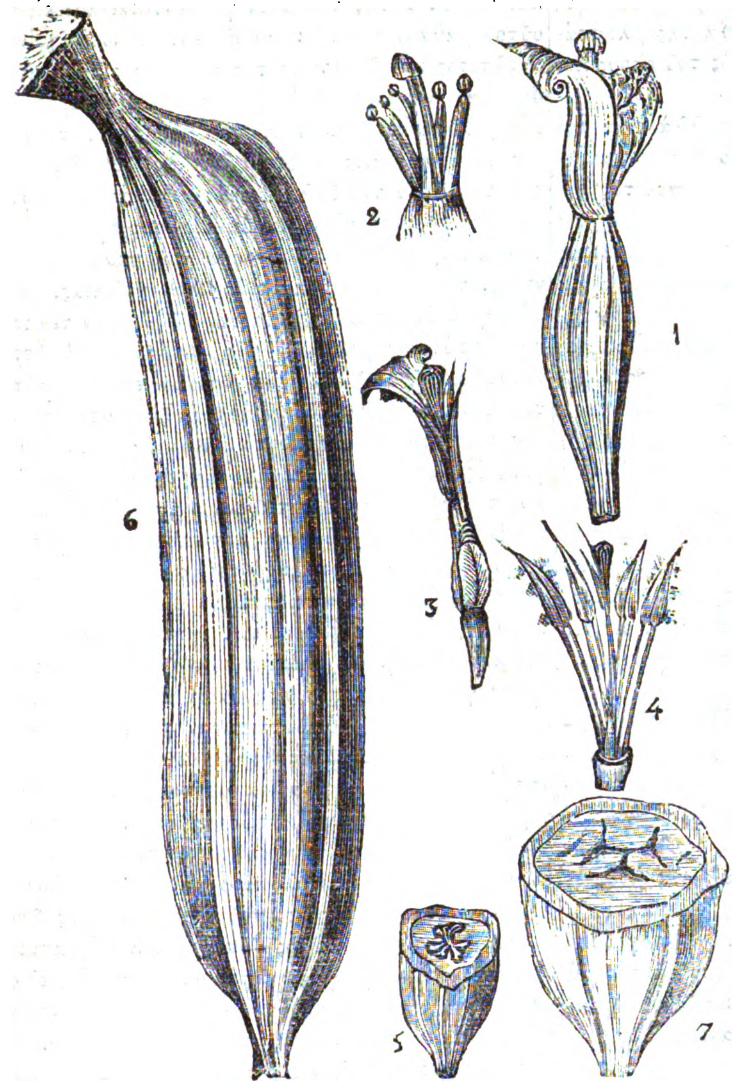
Βανανέα ἡ Παραδείσειος (**Musa Paradisiaca Lin.**)
ἐν ἀνθήσει καὶ καρποφορίᾳ.

Τὰ ἄνθη ταῦτα σύγκεινται· ἐξ ἑνὸς περιανθίου βαθέως διμεροῦς οὗτινος ὁ ἐξωτερικὸς καὶ μεγαλήτερος λοβὸς διαιρεῖται κατακορύφως εἰς πέντε ὀδόντας, ὁ δὲ ἐσωτερικὸς καὶ βραχύτερος εἶναι ἀκέραιος, κοῖλος, καὶ σχεδὸν σφηνοειδής. Ἐκ στημόνων ἕξ, ὧν οἱ ἀνθῆρες γραμμοειδεῖς· (ἐκ τούτων δὲ τῶν στημόνων πέντε μὲν ἐξαμβλοῦνται εἰς τὰ κατώτερα ἄνθη, εἷς δὲ μόνον εἰς τὰ ἀνώτερα, ὥστε τὰ μὲν πρὸς τὴν βάσιν ἄνθη ἔχουσιν ἕνα μόνον στήμονα, τὰ δὲ πρὸς τὴν κορυφὴν πέντε). Ἐκ μιᾶς ὠοθήκης κειμένης ὑπὸ τὸ περιάνθιον, ἐπιμήκους, τριγώνου, τριχώρου, φερούσης στύλον κυλινδρικὸν, τελευτῶντα εἰς στίγμα ὠοειδὲς, ἀμυδρῶς ἑξάγωνον.

Ὁ καρπὸς τῆς Βανανέας εἶναι σαρκώδης ἔχων 5 μέχρις 8 δακτύλων μῆκος, ὑπόκυρτος, ἀμβλέως τρίγωνος, καὶ πρὸ μὲν τῆς ὡριμάνσεως πράσινος κατὰ δὲ τὴν ὡρίμανσιν κίτρινος. Ἕκαστος δὲ στάχυς φέρει 80 ἕως 100 βανάνας ἀνὰ 5—6 σπονδυλοειδῶς πως κειμένας.

Αἱ βανάναι δυσκόλως ὡριμάζουσιν ἐπὶ τῆς Βανανέας, ἀλλὰ κόπτονται καὶ κρεμῶνται ἢ τίθενται ἐπὶ τούτῳ ἐντὸς ἀχύρων· καὶ πρὸ μὲν τῆς ὡριμάνσεως εἶναι ἀνούσιαι καὶ ἀμυλώδεις, ὥστε δὲν τρώγονται ἐὰν δὲν ψηθῶσι καὶ ἀρτυθῶσιν· ὅταν δὲ ὡριμάσωσι, τὸ ἐν αὐταῖς ἄμυλον μεταβάλλεται εἰς σάκχαρ, συγχρόνως δὲ ἀναπτύσσεται ἰδιάζον τι καὶ ἐξαίσιον ἄρωμα. Ὅλον τὸ ἐντὸς τοῦ καρποῦ εἶναι ὡς μάζα τις ὑποκίτρινος βουτυρώδης, εὔχυμος, ἄνευ σπερμάτων, ἰνῶν, ἢ σκληρότητός τινος, καὶ κατάλληλος πρὸς τροφὴν, καὶ τῶν νηπίων ἅτινα δὲν ἀπέκτησαν ὀδόντας, καὶ τῶν γερόντων οἵτινες τοὺς ἔχασαν· εἶναι τέλος εἷς τῶν περιζητήτων καρπῶν, ἓν τῶν λαμπροτέρων δώρων τῆς φύσεως. Παρετηρήθη ὅτι ἡ γεῦσις τῶν καλῶς ὡρίμων βανανῶν εἶναι συγγενεύουσα καὶ μετάζουσα πρὸς ὅλα τὰ γνωστὰ εἴδη τῶν καρπῶν, ἰδίως δὲ τὰ καλὰ μῆλα, τὰ ἄπια, τὰ ῥοδάκινα καὶ τὰ ἀρμενιακὰ μῆλα, ὥστε ὁ βανανοφάγος δύναται διὰ τῆς φαντασίας ν' ἀναπληροῖ κάπως ὑλικῶς τὴν ἔλλειψιν τούτων τῶν καρπῶν.

Εἰς πολλὰς ἐντὸς τῶν τροπικῶν χώρας οἱ μὴ εἰς

Ἄνθη καὶ καρπὸς τῆς Παραδεισείου Βανανέας.
(Ἐζωγραφήθησαν κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦ φυσικοῦ μεγέθους).

Ἔτι ὥριμοι καρποὶ τῆς Βανανέας κόπτονται εἰς λεπτὰ, καὶ ξηραινόμενοι εἰς τὸν ἥλιον ἀλήθονται καὶ μεταβάλλονται εἰς ἄλευρον· ἢ ξεόμενοι ἐντὸς ὕδατος δίδουσιν ὡς ἀποστάθμην ἔν ἄμυλον (νισεστὲ) ἐξαισίας ποιότητος, καὶ θρεπτικώτατον. Δι' αὐτοῦ τοῦ ἀμύλου καὶ τοῦ ἀλεύρου τρέφονται ἑκατομμύρια ἀνθρώπων, ὥστε ἡ Βανανέα εἶναι εὐεργέτημα οὐ μικρὸν εἰς τὰς ἀγρίας καὶ νομαδικὰς φυλὰς τῶν μερῶν ἐκείνων. Διὰ τοῦ ἀλεύρου τούτου τρέφονται οἱ ταξειδεύοντες, δι' αὐτοῦ εἰς τὴν νέαν Γρενάδην κατασκευάζουσι ἄρτον, οὗτινος γίνεται μεγίστη χρῆσις. Εἰς τὰς Ἀντίλλας (Ἀτλαντίδας;) καὶ τὴν Καϋένναν κατασκευάζουσι ποτόν τι καλούμενον *οἶνον Βανάνης*, καὶ οἰνόπνευμά τι εὐωδέστατον.

Ἐκτὸς τούτου, ὁ καυλὸς καὶ αἱ σαρκώδεις ῥίζαι χρησιμεύουσιν ὡς νομὴ τῶν ζώων, διὰ δὲ τῶν ἰνῶν καὶ τῶν τραχειῶν τῶν κορμῶν καὶ τῶν φύλλων δύνανται νὰ κατασκευασθῶσι ὑφάσματα καὶ σκιάδια ἐλαφρότατα, καὶ θρυαλλίδες λύχνων προτιμότεραι τῶν ἐκ πάμβακος, ὡς μὴ ἀπανθρακούμεναι πρὸς τὴν κορυφὴν καὶ ἐλαττόνουσαι τὸ φῶς. Ἐκτὸς τούτων ὁ ἐν τῷ καυλῷ καὶ τὰ φύλλα χυμὸς ἀναλυθεὶς ὑπὸ τοῦ Φουρκροᾶ καὶ Βωκελίνου (**Fourcroy et Vauquelin**) ἐθεωρήθη ὡς στυπτικὸν ὠφέλιμον κατὰ τῶν διαῤῥοιῶν.

« Ἡ Βανανέα (λέγει ὁ Βερνανδῖνος Σαιμπιέῤῥος, ὁ εὐγλωττότερον πάντων περιγράψας αὐτὴν) ἀρκεῖ δι' ὅλας τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου, διότι χορηγεῖ τὴν ὑγιεστέραν τροφὴν διὰ τῶν ἐχόντων τὴν διάμετρον τοῦ ἀνθρωπίνου στόματος καρπῶν της. Εἷς μόνος βότρυς ἀποτελεῖ φορτίον ἑνὸς ἀνδρός· ἔχει τὸ φύλλωμα ὡς μεγαλοπρεπῆ καὶ φαιδροπράσινον σκιάδα, ἕνεκα δὲ τοῦ εὐλυγίστου αὐτῶν παρέχει εἰς τοὺς Ἰνδοὺς διάφορα ἀγγεῖα δι' ὕδωρ καὶ τροφάς· δι' αὐτοῦ σκεπάζουσι τὰς καλύβας των, καὶ προμηθεύονται ἓν εἶδος νήματος· δύω ἐξ αὐτῶν τῶν φύλλων καλύπτουσιν ἕνα ἄνθρωπον ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν. Ἡμέραν τινὰ ἐν ᾧ περιεπάτουν μακρὰν τῆς πόλεως πλησίον παραθαλασσίων τινων βράχων εἶδον δύω μαύρους φέροντας ἐπὶ τῶν ὤμων των κορμὸν Βαμβούσης (εἶδος καλάμου ἰσχυροῦ) ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐκρέματο δέμα τι περιτετυλιγμένον μεταξὺ δύω φύλλων βανανέας· ἦτον τὸ νεκρὸν σῶμα ἑνὸς δυστυχοῦς συνδούλου των, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐπήγαινον νὰ προσφέρωσι τὰ τελευταῖα χρέη εἰς τὸν μοναχικὸν ἐκεῖνον καὶ ἀπομεμακρυσμένον τόπον. Οὕτως ἡ Βανανέα χορηγεῖ εἰς τοὺς δυστυχεῖς ἐκείνους τροφὴν, κατοικίαν, ἔπιπλα, φορέματα, καὶ νεκρικὴν σινδόνην. »

Ἡ Βανανέα εἰσήχθη εἰς τὰ θερμόστεγα τῆς Εὐ-

(1) Ἄνθος ἑρμαφρόδιτον γόνιμον, φαίνεται δὲ κάτωθεν ἡ ὠοθήκη καὶ ἄνωθεν τὸ διμερὲς περιάνθιον.

(2) Τὸ αὐτὸ, ἀφ' οὗ ἀφῃρέθη τὸ περιάνθιον ὅπου φαίνονται οἱ πέντε ἐξαμβλωθέντες στήμονες, ὁ στύλος, καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῦ ἑξάγωνον στίγμα.

(3) Ἄνθος ἑρμαφρόδιτον ἄγονον.

(4) Τὸ αὐτὸ, ἀφ' οὗ ἀφῃρέθη τὸ περιάνθιον· φαίνονται δὲ οἱ πέντε γόνιμοι στήμονες καὶ ὁ στύλος.

(5) Νέος καρπὸς ὁριζοντείως τετμημένος ὅπου φαίνονται οἱ τρεῖς τῆς ὠοθήκης χῶροι.

(6) Καρπὸς ἀκέραιος ὥριμος.

(7) Ὁριζοντείως τομὴ τοῦ ὡρίμου καρποῦ ὅπου αἱ κοιλότητες τῶν χώρων ἐπληρώθησαν πόλτου.

ρώπης πρὸ ἥμισυ αἰῶνος ὅπου δὲν καρποφορεῖ εἰμὴ μετὰ τριετίαν· ἀλλ' εἰς τὴν πατρίδα της βλαστάνουσα ῥωμαλεότερον καρποφορεῖ ἐντὸς τοῦ ἔτους καὶ καθ' ὅλον τὸ ἔτος.

Ἐν τῇ καλλιεργείᾳ ἀπαντῶνται πολλὰ εἴδη καὶ διαφοραὶ (variétés) Βανανεῶν, ἀπὸ τῆς χαμαιζήλου καὶ νάνου ἐχούσης ὕψος 6 ποδῶν μέχρι τῆς γιγαντώδους τῆς φυομένης εἰς Μαδαγασκάρην ἥτις ἔχει 15 ποδῶν ὕψος. Τινὲς ἔχουσι καρποὺς μακροὺς καὶ κυρτοὺς καλουμένους *κέρατα βοὸς*, ὧν εἷς ἀρκεῖ διὰ τὸ γεῦμα ἑνὸς ἀνθρώπου, τινὲς δὲ ἔχουσι καρποὺς μετρίους ἢ καὶ μικρούς. Ἀλλὰ ἡ Παραδείσειος Βανανέα (Musa Paradisiaca) τῆς ὁποίας τὴν εἰκόνα δημοσιεύομεν εἶναι ἡ κοινωτέρα, βλαστάνουσα ἐπιτυχῶς μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς Μεσογείου, ἤτοι τὴν Ἀλεξάνδρειαν, Ἀλγερίαν καὶ Μελίτην. Ἔλαβον δὲ καὶ ὡρίμους καρποὺς καὶ φυτὰ Βανανέας παρὰ τοῦ ἐν Ζακύνθῳ φίλου μου Κυρίου Καλλινίκου μετ' ἐπιτυχίας εἰς τὸ ὁμαλὸν τῆς Ζακύνθου κλίμα καλλιεργοῦντος αὐτάς. Ἐν Ἀθήναις ὑποφέρει καὶ ὑπὸ τοῦ ψύχους καὶ ὑπὸ τῶν ὁρμητικῶν ἀνέμων, οἵτινες διασχίζοντες τὰ φύλλα της τὰς καταναγκάζουσιν εἰς ἀσθένειαν καὶ θάνατον.

Ἕτερον εἶδος Βανανέας εἶναι ἡ Musa Sapientum διαφέρον τῆς Musa Paradisiaca διὰ τῶν πολυαριθμοτέρων, μικροτέρων καὶ ἀρωματικωτέρων καρπῶν της καλουμένων ἐν Εὐρώπῃ bacoves καὶ figues-bananes καὶ παρατιθεμένων εἰς τὰς τραπέζας τῶν πλουσίων. Φύεται δὲ εἰς τὰς Ἰνδίας, τὴν Γουϊνέαν, τὴν Βραζιλίαν καὶ τὰς Ἀντίλλας.

Ἕτερον εἶδος Βανανέας εἶναι ἡ τῶν Τρωγλοδυτῶν (Musa Troglodytarum) διαφέρον ἐκ τοῦ μὴ κυρτοῦ καὶ κύπτοντος, ἀλλ' εὐθέως καὶ ὀρθοῦ στάχυος καὶ διὰ τῶν μικροτέρων καὶ ἀνωμαλωτέρων καρπῶν της, μὴ κιτρίνων ἐν τῇ ὡριμάνσει, ἀλλὰ κοκκίνων μετὰ μελανῶν γραμμῶν. Φύεται δὲ αὕτη εἰς τὰς Μολουκικὰς νήσους.

Ἕτερον εἶδος φύεται ἐν Κίνᾳ, γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Musa Chinensis ἢ Musa Cavendishii.

Δέκα ἕξ δ' ἕτερα εἴδη ἀναφέρονται εἰς τὰ βοτανικὰ συγγράμματα· καὶ ἴσως ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα μὴ εἰσέτι ἀνακαλυφθέντα· διότι πολλαὶ τῶν θερμοτέρων χωρῶν διατελοῦσιν εἰσέτι ἐπιστημικῶς ἀνεξέταστοι.

Θ. Γ. Ο.

ΜΙΑ ΣΚΗΝΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΚΟΛΟΜΒΟΥ (*).

—o—

Ὁ Κολόμβος ἐνώπιον τοῦ ἐν Σαλαμάγκῃ Συλλόγου τῶν Σοφῶν.

Σύμπασα μὲν ἡ ζωὴ τοῦ Χριστοφόρου Κολόμβου εἶναι δραματικὴ καὶ περίεργος, ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ σκηναὶ αὐτῆς τοσοῦτον γοητευτικαὶ καὶ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν κινοῦσαι τὸ διάφορον, ὥστε μόνος ὁ ἀβέλτερος καὶ ὁ ἄμοιρος τῆς αἰσθήσεως τοῦ καλοῦ δύναται νὰ μένῃ ἀπαθὴς εἰς τὴν λεπτομερεστέραν ἐξακρίβωσιν αὐτῶν. Τοιοῦτον ἀξιοσπούδαστον μέρος τῆς ζωῆς αὐτοῦ εἶναι βεβαίως καὶ ἡ ἐνώπιον τοῦ συλλόγου τῆς Σαλαμάγκης παράστασις αὐτοῦ.

Μετὰ πολυχρονίους καὶ ἐπιμόχθους ἀγῶνας, μετὰ τὴν ἀπόρριψιν τῶν προτάσεών του παρὰ τῆς Γενούης, τῆς Βενετίας καὶ τῆς Πορτογαλλίας, μετὰ ὀδυνηρὰν ἐν Ἱσπανίᾳ λιπαρίαν ηὐδόκησαν τέλος οἱ καθολικώτατοι βασιλεῖς τῆς Ἱσπανίας, ὁ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα, νὰ προσκαλέσωσιν ἐνώπιόν των τὸν Κολόμβον καὶ νὰ ἀκροασθῶσι μετὰ προσοχῆς τινος τὰς προτάσεις του. Καὶ ἡ μὲν Ἰσαβέλλα, γυνὴ ὀξυδερκὴς καὶ μεγαλοφυής, ἀντελάβετο ἀμέσως τῆς μεγάλης ἰδέας τοῦ ξένου τούτου, οὗ τὸ φωτεινὸν βλέμμα, τὸ ἔμφρον μέτωπον, ἡ πλήρης φυσικοῦ ὕψους γλῶσσα, καί τοι σφάλλουσα ἀκόμη κατὰ τὴν Ἱσπανικὴν προσῳδίαν, ἐμαρτύρουν ἐμβρίθειαν πνεύματος ἐξόχου, καὶ ἐνέπνεον ἐμπιστοσύνην καὶ σέβας βαθύ. Διότι ἡ συνείδησις ἣν εἶχε περὶ τοῦ μεγέθους καὶ τῆς σπουδαιότητος τῆς ἀποστολῆς του ἀπέδιδεν αὐτῷ τοιαύτην ἀταραξίαν καὶ ἀξιοπρέπειαν ἔν τε τῇ ἀπαγγελίᾳ καὶ τῇ στάσει ὥστε ὑπελάμβανες αὐτὸν βασιλέα μετημφιεσμένον διαλεγόμενον πρὸς ὁμαίους ἑαυτῷ καὶ ἴσους. Ὁ δὲ Φερδινάνδος κατενόησε μὲν καὶ αὐτὸς τὴν μεγάλην ἀξίαν τῆς ἰδέας τοῦ Κολόμβου καὶ διεῖδεν ὅλον τὸ κράτος ὃ ἔσχεν αὐτὸς ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῆς Βασιλίσσης, ἀλλὰ χαρακτῆρος δυσπίστου καὶ ἐφεκτικοῦ, δὲν ἀπεφάνθη παραχρῆμα ὑπὲρ αὐτῆς, ἀλλ' ἠθέλησε νὰ καθυποβάλῃ προηγουμένως εἰς τὴν ἐπιστήμην τὴν ἐκτίμησιν τοῦ συστήματος τοῦ Κολόμβου. Ἐφ' ᾧ καὶ ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τὸν μεγάλην ἐν τῇ αὐλῇ ἀκοῦντα ἐπιρροὴν Φερνάνδον Ταλανέραν, Ἡγούμενον τῆς Παναγίας τοῦ Πράδου (de Prado) καὶ πνευματικὸν τῶν βασιλέων, νὰ συγκαλέσῃ ὑπὸ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ προεδρίαν σύνοδον σοφῶν, ἥτις ἀκούσασα τὰς προτάσεις τοῦ Κολόμβου καὶ σκεφθεῖσα ἐπ' αὐταῖς, νὰ καθυποβάλῃ ἔπειτα τὴν γνώμην της εἰς τὴν βασιλικὴν ἔγκρισιν.

Ἀκτὶς χαρᾶς ἔλαμψεν ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ Χριστοφόρου ἅμα ἀκούσαντος τὴν ἀπόφασιν ταύτην τοῦ βασιλέως. Ἐνόμισεν ὅτι ἐγγὺς ἦτο ἤδη τὸ τέρμα τῶν ἀγώνων του· μικρὸν ἔτι, καὶ ἡ ἡμέρα τοῦ θριάμβου του λαμπρὰ ἔμελλε ν' ἀνατείλῃ. Ἐμπαιχθεὶς ἄχρι τοῦδε ὑπὸ τῶν αὐλικῶν, θεωρηθεὶς ὡς μωρὸς καὶ φαντασιοκόπος ὑπὸ τοῦ ὄχλου καὶ τῶν ἀμαθῶν, ὑπελάμβανεν ὅτι ἔμελλε τέλος νὰ εὑρεθῇ ἐν τῷ μέσῳ σπουδαίου συλλόγου συγκεκροτημένου ἐκ πάντων τῶν πεφωτισμένων καὶ πολυμαθῶν τῆς Ἱσπανίας ἀνδρῶν, φιλοσόφων, κοσμογράφων, ἀστρονόμων ἀνδρῶν πάσης προλήψεως καὶ παντὸς εὐτελοῦς συμφέροντος ἀνωτέρων, ἱκανῶν νὰ κατανοήσωσι κατὰ βάθος τὴν ἀληθῆ δύναμιν τῶν συλλογισμῶν αὐτοῦ. Αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ αὐτὸς πρὸ καιροῦ διακαῶς ἐπεθύμει. Καὶ ὅμως πόσον ἠπατήθη εἰς τὰς προσδοκίας

(*) Ἐκ τοῦ μετ' ὀλίγον ἐκδοθησομένου πονήματος τοῦ ἐν Λέσβῳ Σχολάρχου Κ. Γ. Ἀριστείδου, περὶ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς, γνωστοῦ τοῖς ἀναγνώσταις τῆς Πανδώρας ἐξ ἄλλων ἔργων αὐτοῦ.

του ὁ πολυπαθὴς Κολόμβος! Ἐπέπρωτο ἐξ ἰδίας πείρας νὰ γνωρίσῃ μετὰ μικρὸν ὅτι ὁ ἐπενδύτης τοῦ Καθηγητοῦ δύναται πολλάκις νὰ καλύπτῃ αἰσχρὰν ἀμάθειαν καὶ σμικρόνοιαν.

Ἐν τούτοις οὐδαμοῦ ἄλλοθι ἠδύνατο ἁρμοδιώτερον νὰ συγκροτηθῇ ἡ πολύευκτος Σύνοδος τῶν σοφῶν ἢ ἐν τῇ Σαλαμάγκῃ, ὅπου κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος διεχείμαζεν ἡ πλανόβιος αὐλὴ τῆς Ἱσπανίας. Καὶ διὰ νὰ συλλάβωμεν ἰδέαν τινὰ ταύτης, φέρε διαγράψωμεν τὴν φυσιογνωμίαν τῶν τόπων καὶ τῶν προσώπων ἅτινα μετέσχον τῆς περιέργου ταύτης συζητήσεως καὶ λογομαχίας μεταξὺ τοῦ συλλογισμοῦ τοῦ θεωρητικοῦ πνεύματος καὶ τῆς δυσπιστίας τοῦ ἐμπειρικοῦ.

Σαλαμάγκα, ἡ παρὰ Ῥωμαίοις Ἐλμαντικὴ ἢ Σαλμαντικὴ, πόλις τῆς παλαιᾶς Καστιλλίας, ἦν κατὰ τὸν ΙΔ'. καὶ ΙΕ' αἰῶνα Μ. Χ. ἡ πρώτη ἕδρα τῶν ἐπιστημῶν ἐν τῇ Ἱσπανίᾳ. Τὸ Πανεπιστήμιον αὐτῆς ἐθεωρεῖτο τότε ἓν ἐκ τῶν τεσσάρων πρώτων Πανεπιστημίων τῆς Εὐρώπης. Περιελάμβανε δὲ ἡ πόλις ποικίλα καθιδρύματα θρησκευτικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ, καὶ πάντα σχεδὸν τὰ μοναστικὰ τάγματα τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας διετήρουν ἐν αὐτῇ ἰδίας σχολάς. Ἐκτὸς τῆς βασιλικῆς σχολῆς καὶ τῶν σχολῶν τῶν Ταγμάτων τῆς Καλατραύας καὶ Ἀλκαντάρας, τῶν πόλεων Βούργου καὶ Ὀβιέδου, τῶν Ἰρλανδῶν, τῶν Ὀρφανῶν, τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου, τοῦ Ἁγ. Πελαγίου, τοῦ Ἁγ. Μιχαὴλ, τοῦ Ἁγ. Πέτρου, τοῦ Ἁγ. Παύλου, τοῦ Ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, τοῦ Σταυροῦ, τῆς Παναγίας τοῦ Ἁγ. Βαρθολομαίου, κτλ. διετήρουν ὡσαύτως σχολὴν ἰδίαν καὶ οἱ Δομινικανοὶ, οἱ Φραγκισκανοὶ, οἱ Αὐγουστίνειοι, οἱ Βενεδικτῖνοι, οἱ Ἱερωνυμῖται, αἱ Βερνανδῖνοι, οἱ πατέρες τοῦ Ἐλέους, αἱ Τριαδῖται, οἱ τακτικοὶ Μοναχοὶ καὶ οἱ ἀνυπόδητοι Καρμηλῖται. Τὰ διάφορα ταῦτα καθιδρύματα περιελάμβανον ὡς ἔγγιστα ἅπαντας τοὺς βαθμοὺς τῆς παιδεύσεως, τὰ μὲν τούτων περιοριζόμενα εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν Λατινικῶν καὶ τῆς φιλολογίας, τὰ δὲ ἐκτείνοντα τὸν κύκλον τῶν σπουδῶν μέχρι τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, τῆς Νομικῆς καὶ τῆς Θεολογίας. Ἐν τοῖς Μοναστηρίοις ὅπου ἐδιδάσκοντο τὰ ὑψηλὰ ταῦτα μαθήματα, αἴθουσαι δημόσιαι, ἐξωτερικῶς προσηρτημέναι εἰς τὴν Μονὴν, ἠνοίγοντο καὶ προσιταὶ ἐγίνοντο εἰς τοὺς μαθητιῶντας νέους προσερχομένους εἰς ἀκρόασιν τῶν μαθημάτων καθ' ὥρας ὡρισμένας, καθάπερ γίνεται καὶ ἐν τοῖς σημερινοῖς Πανεπιστημίοις.

Τὰ πολυάριθμα λοιπὸν ταῦτα ἐκπαιδευτήρια τῆς Σαλαμάγκης, ἐν οἷς ἡ παιδεία διεδίδετο δαψιλῶς καθ' ὅλους τοὺς βαθμοὺς, διετέλουν ὑπὸ τὴν ἀποκλειστικὴν διεύθυνσιν συμβουλίου καλουμένου *Ἀκαδημία*, ἧς προήδρευε κυριαρχικῶς Πρύτανις διοριζόμενος κατ' ἐκλογὴν ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ Ἁγ. Μαρτίνου. Ὁ ἀνώτατος οὗτος Ἄρχων εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγάς του τεσσαράκοντα ὑπαλλήλους, γραμματεῖς, λογιστὰς, ῥαβδούχους καὶ κλητῆρας, καὶ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν του ἑβδομήκοντα τρεῖς ἕδρας, ὧν τὴν διατήρησιν ἐξησφάλιζε πόρος ἐπαρκῶν· ὀκτακισχίλιοι δὲ καὶ ἐπέκεινα μαθηταὶ ἐνεγράφοντο εἰς τὰ Μητρῷα τῆς ἰσχυρᾶς Ἀκαδημίας. Πάντα δὲ τὰ ἐκπαιδευτήρια ὑπερέβαλλεν ἕνεκα καὶ τῆς πραγματικῆς ὑπεροχῆς καὶ τῆς κεκτημένης φήμης ἡ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῶν Δομινικανῶν διατελοῦσα Σχολὴ τῶν ὑψηλῶν μαθήσεων ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ἁγ. Στεφάνου. Ἐν τῷ περιβόλῳ λοιπὸν τούτου τοῦ Μοναστηρίου συνῆλθεν ὁ σύλλογος τῶν ἐπιστημόνων καὶ σοφῶν.

Ἀδύνατον εἶναι νὰ φαντασθῇ τις τὸν κρότον ὃν προὐξένησεν ἐν τῇ Σαλαμάγκῃ ἡ συγκάλεσις παρομοίας συνόδου. Ἐν πρώτοις τὸ τοιοῦτον ἦτο γεγονὸς καινοφανὲς, ἄνευ προηγουμένων· ἔπειτα τὸ παράδοξον τοῦ μέλλοντος νὰ συζητηθῇ ἀντικειμένου διήγειρε τὴν περιέργειαν καὶ τῶν σπουδαίων πνευμάτων. Περίστασις δέ τις λίαν ἀλλόκοτος καὶ σχεδὸν κωμικὴ προστιθεμένη εἰς τὴν φήμην τοιούτου συμβάντος κατέστησεν αὐτὸ περιλάλητον καὶ τοῖς πᾶσι γνωστόν. Ἡ συντεχνία τῶν κουρέων τῆς Σαλαμάγκης εἶχε τὴν σημαίαν της, τὴν ἐλαιοδόχον πυξίδα, καὶ τὸ παρεκκλήσιόν της ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ἁγ. Στεφάνου. Ὅθεν ἐν τῇ κενοδόξῳ αὐτῶν χαρᾷ πάντες οὗτοι οἱ φλύαροι κουρευταὶ τοῦ Πανεπιστημίου, ἐφαίνοντο ὅτι συνεμερίζοντο τὴν ἀποδοθεῖσαν κατὰ προτίμησιν εἰς τὴν μονὴν τῶν Δομινικανῶν τιμήν. Κρίνατε λοιπὸν ἐὰν τὸ φύσει ἀδόλεσχον καὶ λάλον τοῦτο γένος τῶν ἀνθρώπων ἄφινεν ἡσυχίαν τινὰ εἰς τοὺς προσερχομένους ὑπὸ τὸ ξυράφιόν των, καὶ ἐὰν ἦτο συγκεχωρημένον εἰς ὁλόκληρον τὴν πόλιν ν' ἀγνοῇ τὴν ἔκτακτον συγκρότησιν τῆς σοφῆς συνόδου. Καὶ αὐτοὶ οἱ ὀνηλάται, καὶ αὗται αἱ τιτθαὶ ἐγνώριζον τοὐλάχιστον ὅτι ξένος τις διϊσχυρίζετο ν' ἀποδείξῃ τὴν γῆν στρογγύλην ὡς μῆλον, ὅτι ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι βαδίζοντες μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ κάτω, καὶ ὅτι ἐξακολουθῶν τις νὰ πλέῃ κατ' εὐθεῖαν πρὸς δυσμὰς ἤθελεν ἐπανέλθει ἐξ ἀνατολῶν. Ὁ λαὸς ἠπόρει ἴσως πῶς ἐθεωρεῖτο τόσον σπουδαίως ἓν τοιοῦτον παραμύθιον.

Κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1486 ὁ σύλλογος, συγκείμενος ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων καθηγητῶν τῆς Ἀστρονομίας, Κοσμογραφίας καὶ Γεωμετρίας, ἐκ πολλῶν ἐκκλησιαστικῶν μεγιστάνων καὶ θεολόγων, καὶ ἐκ πολλῶν μελῶν σοφῶν ἑταιρειῶν, συνῆλθε διὰ ν' ἀποφανθῇ περὶ τοῦ μεγίστου ἐπιστημονικοῦ καὶ γεωγραφικοῦ ζητήματος. Ποτὲ δικαστήριον δὲν ἐφάνη παρέχον πλειοτέρας ἐγγυήσεις σοφίας, συνέσεως καὶ εὐθύτητος. Ἀλλ' ὅμως οἱ πλεῖστοι τῶν σοφῶν συνέδρων συνῆλθον προκατειλημμένοι ὑπὸ τῶν δυσαρέστων ἐκείνων προλήψεων, ἃς συμμερίζονται πάντες οἱ ἐν ἀξιώματι ἀπέναντι πτωχοῦ τινος ἱκέτου. Ἡ ἐξέτασις τοῦ δόγματος τοῦ Κολόμβου ἐφαίνετο αὐτοῖς ὡς εἶδός τι προανακρίσεως, ἣν ἦσαν ἐπιτετραμμένοι νὰ ἐνεργήσωσι κατ' αὐτοῦ ὅπως ἀνακαλύψωσι καὶ ἐξελέγξωσι τὴν πλάνην του. Ὅθεν ὁ Κολόμβος παρίστατο ἐν τῇ συνελεύσει ταύτῃ ὑπὸ ἀπαισιωτέρους οἰωνούς. Πρῶτον μὲν ἦτο ξένος, χαρακτὴρ προσοχθιστικὸς καὶ ἐπιβαρύνων τὸ ἔγκλημά του· ἔπειτα δὲ ἄσημός τις πλω-

τήρ, εἰς οὐδεμίαν συγκαταλεγόμενος σοφὴν ἑταιρείαν, ἄνευ τίτλου, ἄνευ προηγουμένων, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἰδιότητος ἐκθαμβούσης τὴν ἀμάθειαν· ἦτο τέλος ἄνθρωπος μὴ ἔχων ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἄλλας συστάσεις παρὰ μόνην τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ εὐφυΐαν. Τινὲς τῶν τοῦ συλλόγου συνεμερίζοντο τὴν ἰδέαν τοῦ κοινοῦ ὄχλου θεωροῦντες αὐτὸν ὡς τυχοδιώκτην, ἢ μᾶλλον ὡς φαντασιόπληκτον· ἄλλοι κατείχοντο ὑπὸ τῆς νοσοποιοῦ ἐκείνης ἠρεμίας, ἣν πᾶν εἶδος νεωτερισμοῦ ἐρεθίζει, ἀσθενείας ἀναπτυσσομένης μάλιστα ἐν τῇ νωχελείᾳ καὶ ὀκνηρίᾳ τοῦ μοναστηρίου.

Ἐν τῇ ὡρισμένῃ ἡμέρᾳ ὁ Χριστόφορος Κολόμβος προσῆλθεν ἐνώπιον τῶν δικαστῶν του μετὰ θαυμαστῆς ψυχικῆς γαλήνης, ἀπεικονιζομένης καὶ ἐπὶ τοῦ προσώπου καὶ ἐφ' ὅλου τοῦ σχήματός του. Ἡ αἴθουσα τῶν συζητήσεων παρίστατο ἐν τῷ μέσῳ καταπληκτικῶν τάξεων διδακτόρων, ἐνώπιον τῶν ἐπιστημονεστέρων ἀνδρῶν τῆς Ἱσπανικῆς μοναρχίας. Μετ' ἀξιοπρεπείας πολλῆς καὶ εὐγλωττίας ἀπαραμίλλου ἤρξατο ἐκθέτειν τὰς θεωρίας τοῦ συστήματός του, ἠρέμα καὶ μετὰ περισκέψεως προβαίνων εἰς τὴν λεπτομερῆ ἀνάπτυξιν αὐτοῦ. Χθὲς ἀκόμη καὶ πρώην ἡ αὐλὴ τῆς Πορτογαλλίας ἐπειράθη νὰ κλέψῃ τὸ μυστήριον τῶν σχεδίων του, καὶ διὰ τοῦτο ἐκ πρώτης ἀφετηρίας δὲν ἤθελε νὰ παραδώσῃ εἰς τὴν ἀδιακρισίαν τοῦ δημοσίου τὴν πηγὴν τῆς ἐνδομύχου του πεποιθήσεως. Περιωρίσθη λοιπὸν κατὰ πρῶτον εἰς γενικότητάς τινας, καὶ ὡς προτέρους λόγους παρίστα δευτερεύοντά τινα ἐπιχειρήματα. Ἀλλὰ καὶ οὕτω ἄπειρος ἦτο ἡ ἀπόστασις ἡ διαχωρίζουσα τὰς ἰδέας ἑκατέρων. Διότι οἱ μὲν τῶν σοφῶν ἐπρέσβευον σταθερῶς ὅτι ἡ γῆ ἦτο τὸ μέγιστον σῶμα τῆς ὁρατῆς Κτίσεως, τὸ στερεὸν κέντρον τοῦ Σύμπαντος, ἐξ οὗ φυσικωτάτη συνέπεια ἦν ἡ περὶ αὐτὴν περιστροφὴ τοῦ ἡλίου καὶ τῶν ἄλλων ἀστέρων· οἱ δὲ ἐδόξαζον ὅτι ἐσχημάτιζε κύκλον πεπλατυσμένον, ἢ τετράπλευρον ἀπειρομέγεθες περιζωννύμενον ὑπὸ ὄγκου ὕδατος ἀκαταμετρήτου, ἕτεροι δὲ καίτοι παραδεχόμενοι τὸ τετραγωνικὸν ἢ κυκλοτερὲς σχῆμα τῆς γῆς, ἀλλὰ πάντοτε πεπλατυσμένον, περιώριζον ὅμως τὴν ἔκτασιν τῶν θαλασσῶν εἰς τὸ ἕβδομον τοῦ στερεοῦ μέρους τοῦ κόσμου. Ἄλλοι τέλος μηδὲ νὰ πλάσωσι σύστημά τι προαιρούμενοι, ἐθεώρουν ὡς ὄνειρον πᾶσαν ἰδέαν ἀντιβαίνουσαν εἰς τὰς δόξας τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Πολλοὶ δὲ ἀνεκάλυπτον ἐν τῇ θεωρίᾳ τοῦ ξένου τούτου ἐπικίνδυνον νεωτερισμὸν περικλείοντα ἴσως τὰ σπέρματά τινος αἱρέσεως.

Εἰ καὶ ὑπὸ τοιούτων κωλυμάτων παρεμποδιζόμενος, ἐξέθετο ὅμως ὁ Κολόμβος μετ' εὐσταθείας τοὺς θεμελιώδεις λόγους, οἵτινες ἀπετέλουν τὴν βάσιν τοῦ συστήματός του. Καὶ ἐπειδὴ ἰδίως ὡρμᾶτο ἐκ συλλογισμῶν ὅλως ἐπιστημονικῶν, δυσπαρακολούθητος ἐγίνετο ὑπὸ τῆς Συνόδου καὶ σχεδὸν ἀκατάληπτος. Μόνοι οἱ Δομινικανοὶ τοῦ Ἁγ. Στεφάνου ἤκουσαν τὸν Κολόμβον μετὰ προσοχῆς καὶ εὐνοίας. Οἱ δὲ ἄλλοι περιωρίσθησαν εἰς συνετήν τινα δυσπιστίαν, διαλογιζόμενοι ὅτι ἀφ' οὗ τοσοῦτοι ἔμπειροι θαλασσοπόροι προήγαγον τὰς ἐξερευνήσεις των μέχρι τῶν περάτων τοῦ κόσμου, ἀφ' οὗ τοσοῦτοι βαθεῖς φιλόσοφοι ἐνησχολήθησαν εἰς γεωμετρικὰς θεωρίας; ἦτο τοὐλάχιστον μεγάλη οἴησις εἰς ἄνθρωπον κοινὸν νὰ ὑποθέτῃ ὅτι τοσοῦτον σπουδαῖαι ἀνακαλύψεις ἐπεφυλάττοντο νὰ γίνωσιν ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ὅτι ἔπρεπεν αὐτὸς νὰ ἔλθῃ εἰς τὸν κόσμον διὰ νὰ συλλάβῃ καὶ γνωστοποιήσῃ αὐτάς.

Πολλαὶ τῶν προταθεισῶν εἰς τὸν Χριστόφορον Κολόμβον ἀντιῤῥήσεων διασωθεῖσαι μέχρις ἡμῶν, ἔνθεν μὲν μᾶς τέρπουσι καθιστῶσαι γελοίαν τὴν σοβαρὰν καὶ σοφὴν Ἀκαδημίαν τῆς Σαλαμάγκης, ἔνθεν δὲ ἀποδεικνύουσι τὴν τότε ἀτελῆ κατάστασιν τῆς ἐπιστήμης, ἥτις, καίτοι ἐν τῇ ὁδῷ τῆς προόδου οὖσα, ἐκωλύετο ὅμως εἰς τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω πορείαν ὑπὸ τῆς καχυπόπτου μισομαθείας τῶν μοναχῶν. Εὐθὺς ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν συζητήσεων ἐπέπεσον κατὰ τοῦ Κολόμβου ὡπλισμένοι μετὰ μαρτυριῶν ἐξηγμένων ἐκ τῶν Γραφῶν καὶ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ὅλα ταῦτα τὰ βιβλία ἀντέκρουον ἀπ' εὐθείας τὴν περὶ τοῦ σφαιροειδοῦς σχήματος τῆς γῆς ἰδέαν του. Εἰς τοὺς φιλοσοφικοὺς συλλογισμοὺς ἀπήντων διὰ θεολογικῶν δογμάτων· καὶ ἡ ἀκριβεστέρα καὶ σαφεστέρα μαθηματικὴ ἀπόδειξις ἦτο ἀπαράδεκτος, εἰ καὶ κατὰ μικρὸν ἀντέκειτο εἰς ἐδάφιόν τι τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς, ἢ εἰς σχόλιόν τι τῶν θεολόγων. Ἡ πιθανότης ὑπάρξεως ἀντιπόδων εἰς τὸ νότιον ἡμισφαίριον ἀπεκρούσθη ἀνελεημόνως ὑπὸ τῶν πλειοτέρων σοφῶν συμβούλων τῆς Σαλαμάγκης, στηριζομένων ἐπὶ τῶν λόγων τοῦ Λακταντίου καὶ τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου (α), τῶν δύο τούτων φωστήρων τῆς ἐποχῆς, ἣν καὶ ἐπωνόμαζον χρυσοῦν αἰῶνα τῆς Ἐκκλησίας. « Τίς εἶναι τοσοῦτον μωρός, λέγει ὁ Λακτάντιος, ὥστε νὰ πιστεύῃ εἰς τὴν ὕπαρξιν ἀντιπόδων, ἀνθρώπων δηλ. ἐχόντων τοὺς πόδας ἐστραμμένους πρὸς τοὺς ἡμετέρους, ἢ λαοῦ βαδίζοντος μὲ τοὺς πόδας μὲν πρὸς τὸν οὐρανόν, τὴν κεφαλὴν δὲ ἐπὶ τῆς γῆς, ἢ κόσμου, ἐν ᾧ τὰ πράγματά εἰσιν ἄνω κάτω, τὰ δένδρα φύονται μὲ τοὺς κλάδους χαμαί, ἡ βροχή, ἡ χιών, ἡ χάλαζα ἐξακοντίζονται εἰς τὸν ἀέρα; Ὁ γελοῖος οὗτος μῦθος, προσθέτει ὁ Λακτάντιος, πηγάζει ἐκ τῆς γνώμης, ἥτις παραδέχεται τὴν γῆν ὡς σφαῖραν. Παραδεχθέντες ἅπαξ οἱ φιλόσοφοι ταύτην τὴν πλάνην προυχώρησαν ἐξ ἀτόπου εἰς ἄτοπον, ἠναγκασμένοι ὄντες νὰ ὑπερασπισθῶσι τὸ ἓν διὰ τοῦ ἑτέρου. »

(Ἕπεται τὸ τέλος.)

—000—

(α) Ἀμφότεροι πατέρες τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας διάσημοι, ὧν ὁ μὲν Λακτάντιος ἐξ Ἀφρικῆς καταγόμενος ἤκμασε κατὰ τὴν Γ'. ἑκατονταετηρίδα Μ. Χ., ὁ δὲ Αὐρήλιος Αὐγουστῖνος γεννηθεὶς τὸ 354 ἀπέθανε τὸ 430 διατελῶν ἐπίσκοπος Ἱππῶνος ἐν τῇ Νουμιδίᾳ τῆς Ἀφρικῆς.

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ, 1858. ΤΟΜΟΣ Η'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 188.

ΤΟ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Ἑλληνικὸν Σχολεῖον.

—ooo—

Πολλάκις καὶ ἡμεῖς αὐτοί, καὶ δι' ἔργων διανοητικῶν γραφέντων ὑπὸ ὁμογενῶν λογίων ἐν τῇ ὑποδούλῳ Ἑλλάδι, τῇ τε ὑπὸ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Ἄγγλους, κατεδείξαμεν πόσον ἐπιμελεῖται καὶ αὕτη τῆς παιδείας ἁμιλλωμένη πρὸς τὴν ἐλευθέραν συναδέλφην αὐτῆς. Καὶ ἡ μὲν Ἑπτάνησος διακρίνεται πρὸ πάντων δι' ἀνδρῶν ἐπιστημόνων καὶ σοφῶν, τῶν ἰδίως ἐκ Κερκύρας διαδιδόντων τὰ φῶτα τῆς παιδείας, ἡ δὲ ὑπὸ τὴν Τουρκίαν Ἑλλάς, διὰ τῆς πολλαπλασιάσεως τῶν σχολείων, διὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ γυναικείου φύλου, καὶ δι' ἀποστολῆς νέων σπουδαστῶν εἴς τε τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἑσπερίαν Εὐρώπην, οἵτινες ἐπανερχόμενοι εἰς τὰ ἴδια σπείρουσιν ἀφθόνως καὶ εὐδοκίμως τὸν καρπὸν ὃν συνήγαγον εἰς τὴν ξένην.

Τοῦτο μανθάνομεν καὶ σήμερον ἐκ τοῦ ἑξῆς λόγου ὃν ὁ μουσοτραφής, γνωστὸς δὲ καὶ παρ' ἡμῖν, διευθυντὴς τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ σχολῆς Κ. Νικοκλῆς ἐξεφώνησε κατὰ τὰς τελευταίας ἐξετάσεις. Τὸ σχολεῖον τοῦτο εἶναι διωργανωμένον κατὰ τὰ παρ' ἡμῖν Ἑλληνικά· διδάσκεται δὲ περιπλέον ἐν αὐτῷ καὶ ἡ ἱστορία ἰδίως τῆς Μακεδονίας, καὶ οὐχὶ ἀτόπως· διότι ἡ Μακεδονία πρώτη αἰσθανθεῖσα τὴν ἀνάγκην τῆς ἑνώσεως συμπάσης τῆς Ἑλλάδος, συνῆψεν ἐπιμελῶς τὰ κέρματα αὐτῆς, καὶ ἔνδοξον ἔφερε τὸ ὄνομα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς Ἀσίας.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι παρετηρήσαμεν μετὰ πλείστης ὅσης χαρᾶς ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ, συντονωτάτην λέγομεν προσοχὴν εἰς τὰ τῆς ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἀγωγῆς. «Ὁ παντὸς ἐπαίνου ἄξιος ἀρχιερεὺς Θεσσαλονίκης, ὃν εὐχόμεθα νὰ μιμηθῶσι κατὰ τοῦτο καὶ πάντες οἱ κληρικοί, α πρῶτος δίδει τὸ παράδειγμα τῆς ἀκροάσεως τῶν ἱερῶν μαθημάτων, παρευρισκόμενος κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους εἰς τὴν διδασκαλίαν.»

Οἱ Μακεδόνες ἐδείχθησαν πάντοτε ἔνθερμοι φίλοι τῆς παιδείας. Πρὸ μὲν τοῦ ἀγῶνος, καὶ σχολεῖα εἶχον καὶ ἄνδρας πεπαιδευμένους καὶ συγγραφεῖς· σήμερον δὲ καὶ εἰς τὸ ἀνώτατον μουσοτροφεῖον, καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ἐκπαιδευτήρια, καὶ εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος ἄφθονον παρέχουσι τὸν διανοητικὸν αὐτῶν ἔρανον. Εἴθε ὁ ζῆλος καὶ ἡ φιλομάθεια αὐτῶν, πολλαπλασιασθῶσι κατὰ τὰς βορειοτέρας μάλιστα ἐπαρχίας, ὅπου εἰσεχώρησε μᾶλλον ἀμείλικτος ἡ βαρβαρότης!

—o—

Δεύτερον τοῦτο τὸ ἔτος, Πανᾳγιώτατε Δέσποτα, σεβασμιώτατοι Ἀρχιερεῖς, ἀξιότιμοι Ἔφοροι καὶ λοιποὶ φιλόμουσοι πολῖται, δεύτερον τοῦτο τὸ ἔτος τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ Σχολαρχίας μου, καθ' ὃ παρουσιάζομαι ἀσμένως ἐνώπιον ὑμῶν ἐν τῇ ἐπισήμῳ ταύτῃ πανηγύρει τοῦ σχολείου, ἔχων τὴν εὐθύνην ὡς

διευθυντὴς νὰ δώσω λόγον τῶν πράξεων τῶν τε διδαξάντων καὶ διδαχθέντων καθ' ὅλον τὸ παρελθὸν Σχολειακὸν ἔτος ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν μαθημάτων μέχρι τῶν σήμερον ἀρχομένων προφορικῶν ἐξετάσεων τῶν φιλτάτων μοι μαθητῶν. Ὢ πόσῳ εὐτυχῆ θεωρῶ σήμερον καὶ ἐμαυτὸν καὶ τοὺς συναδέλφους μοι καὶ τοὺς μαθητὰς εὑρισκομένους ἐν μέσῳ τοιούτου λαμπροῦ συλλόγου ἀρχιερέων, διδασκάλων, ἰατρῶν, λογίων, ἐμπόρων καὶ πάσης τάξεως πολιτῶν! Πόσῳ δ' εὐτυχέστεροι ἠθέλομεν ἅπαντες εἶναι, ἂν παραπλησία σπουδὴ ἐδεικνύετο καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀπὸ μέρους τῶν πολιτῶν; ἵνα ἐκτιθεμένων τῶν πράξεων ἡμῶν καὶ ἐκ τοῦ πλησίον ἐν τῷ φανερῷ προτρέπωνται καὶ διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ εἰς ὃ ἐκλήθημεν στάδιον ἔχοντες θεωροὺς εἰς τοὺς ἠθικοὺς ἡμῶν ἀγῶνας καθ' ἑκάστην. Ἀλλ' «οὐδὲν, φαίνεται, οὐδὲν ἀγαθὸν ἄμικτον κακότητος ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ.» Ἡ πόλις ὑμῶν, φίλτατοι Θεσσαλονικεῖς, εὐμοιρήσασα πολλῶν φυσικῶν πλεονεκτημάτων ὡς πρὸς τὸ ἐμπόριον, στερεῖται δι' αὐτὸ τοῦτο τῶν ἄλλων ὡς πρὸς τὰ σχολεῖα καλῶν, τῆς συχνῆς δηλ. ἐπισκέψεως τῶν σχολείων, τῆς ἐξ αὐτηκοΐας καὶ αὐτοψίας γνώσεως τῶν ἐν τῷ σχολείῳ πράξεων τοῦ υἱοῦ, τοῦ ἀδελφοῦ, τοῦ προστατευομένου.

Ἀλλ' ὅ,τι δὲν ἐκτελεῖται κατ' ἀνάγκην ἐν μέσῳ τοῦ ἐνιαυτοῦ, παραλειπομένης τῆς ὑπὲρ τῆς νεολαίας φροντίδος εἰς τὴν συνείδησιν, τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὸν ζῆλον τῶν διδασκάλων, τελεῖται σήμερον ἐν τῇ ἐπισήμῳ ταύτῃ ἑορτῇ, ἥτις δικαίως καθιερώθη παρὰ τῶν φιλομούσων πολιτῶν ὡς ἐπέτειος ἡμέρα νέων Ὀλυμπιακῶν πρὸς τιμὴν τῶν Μουσῶν ἀγώνων. Ἡ σημερινὴ λοιπὸν ἁγία ἡμέρα πρὸς τῇ ἱερότητι, τὴν ὁποίαν θρησκευτικῶς περιβάλλεται, ἔχει διὰ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν ἐν αὐτῇ Μακεδονικὴν νεολαίαν καὶ ἄλλην ἐπισημότητα, καὶ ἄλλην πνευματικὴν χαρὰν, ἀναμιμνήσκουσαν τὸ παρελθὸν αὐτῆς καὶ μέλλον· τὸ μὲν παρελθὸν, ὅτι μνημονευομένων ὑπὸ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν Ἐκκλησίας τῶν πνευματικῶν ἀγώνων, οὓς οἱ κορυφαῖοι τῶν Ἀποστόλων ἀνέλαβον ὑπὲρ τῆς συστάσεως τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, συγκαταλέγεται μετ' ἐπαίνου μεταξὺ τῶν ἀπείρων χωρῶν, τὰς ὁποίας ὡς πτηνοὶ διῆλθον, καὶ ἡ Θεσσαλονίκη, καὶ ἡ Μακεδονία ἀπὸ τῶν Φιλίππων μέχρι Βερροίας· τὸ δὲ μέλλον, ὅτι ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ ἡμέρα πανηγυρίζεται ἐπισήμως ἡ διανοητικὴ πρόοδος τῶν νέων Μακεδόνων, τῶν χρηστῶν τῆς φίλης πατρίδος ἐλπίδων, οἵτινες ἀντιπροσωπεύοντες ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ μέλλον αὐτῆς θέλουσι δείξει εἰς τὸν ἔξω κόσμον, ὁποία ἡ πνευματικὴ κατάστασις τῆς νῦν Μακεδονίας, ὁποία ἡ σπουδὴ πρὸς τὰ φῶτα καὶ ἡ τάσις πρὸς τὸν πολιτισμόν.

Ἰδοὺ πῶς ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ γίνεται μνεία δύο οὐσιωδῶν ἐποχῶν τῆς φίλης ἡμῶν πατρίδος, τὰς ὁποίας ἕκαστος πολίτης, πᾶς Μακεδὼν πρέπει νὰ ἔχῃ πάντοτε κατὰ νοῦν, καὶ περὶ μὲν τῆς παρελθούσης νὰ ἐναβρύνηται φιλοτίμως, περὶ δὲ τῆς μελλούσης φροντίζῃ τὸ ἐπ' αὐτῷ, ὅπως καταστῇ ποτε ἐφάμιλλος τῇ πρώτῃ. «Ἔξεστι δὲ ὑμῖν, ἵνα κατὰ Δημοσθένη εἴπω, ἔξεστι; φίλοι Μακεδόνες, εὐδαίμοσι καὶ εἰς τὸ μέλλον γενέσθαι, οἰκείοις παραδείγμασι χρωμένοις» (1).

Ἀλλ' εἰς τί ἆρα συνίσταται ἡ εὐδαιμονία τῆς φίλης ἡμῶν πατρίδος; Τί ἆρα προσδοκᾷ ἡ κλεινὴ αὕτη πάλαι ποτὲ πόλις, ἵνα καὶ τοῦ λαμπροῦ παρελθόντος μὴ φανῇ χείρων καὶ εἰς τὸ μέλλον συναριθμῆται μετὰ τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Σμύρνης, τῆς Κωνσταντινουπόλεως; παιδείαν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, παιδείαν ἀληθῆ, βάσιμον, ἠθικὴν, «καὶ τ' ἄλλα πάντα προστεθήσεται αὐτῇ»· «παιδείαν ἐν φόβῳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου» οὐ μόνον τῶν ἀῤῥένων, ἀλλὰ καὶ τοῦ γυναικείου φύλου, οὐ μόνον τῶν πλουσίων καὶ εὐπόρων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐνδεῶν καὶ ἀπόρων, «ἵνα πληθυνθῇ ἡ γνῶσις καὶ φωτισθῶσι πολλοί»· παιδείαν πρὸς Θεοῦ, ἵνα μὴ καὶ ἐν τῷ παρόντι πάθωμεν ὅ,τι καὶ πάλαι ποτὲ οἱ πρόγονοι ἡμῶν Μακεδόνες, βάρβαροι παρὰ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν Ἑλλήνων καλούμενοι διὰ τὸν ἥττονα πολιτισμὸν ἐν μέσῳ τοσούτων ἀρετῶν, τοσούτων τροπαίων, τοσαύτων λαμπρῶν πολιτικῶν πράξεων. Καὶ τῷ ὄντι ὅσῳ μέγα καὶ ἂν ὑπῆρξε τὸ Μακεδονικὸν ἔθνος, ὅσῳ θαυμαστὰ κατορθώματα καὶ ἂν ἀφῆκεν, οὐδὲν ἄλλο ἐπαινεῖται παρὰ τῆς ἱστορίας, τοῦ ἀδεκάστου ἐκείνου κριτηρίου τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, εἰμὴ μόνον ὅ,τι συνετέλεσεν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῆς ἀνθρωπότητος, εἰς τὸν ἐξευγενισμὸν τοῦ ἔθνους καὶ τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας καὶ τοῦ τότε πολιτισμοῦ. Πόσοι Μακεδόνες βασιλεῖς ὑπῆρξαν ἀπὸ Καράνου μέχρις Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου; καὶ ὅμως ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν ἱστοροῦνται μετ' ἐπαίνου, ὀλίγοι κοσμοῦσι τὰς σελίδας τῆς λαμπρᾶς τῶν Μακεδόνων ἱστορίας, καὶ μόνον ἐκεῖνοι, ὅσοι μετασχόντες Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ πολιτισμοῦ διέδωκαν αὐτὰ καὶ εἰς τοὺς ὑπ' αὐτοὺς, συντελέσαντες βασιλικῶς εἰς τὸν ἐξευγενισμὸν καὶ τὴν παίδευσιν τοῦ ὅλου ἔθνους· οἷον Ἀλέξανδρος ἐκεῖνος ὁ φιλελληνικώτατος, Ἀρχέλαος ὁ φιλόμουσος βασιλεὺς, Φίλιππος ὁ μέγας πατὴρ μεγάλου ἔν τε τῷ ἀρχαίῳ καὶ νεωτέρῳ κόσμῳ υἱοῦ, καὶ τέλος τὸ πολύτιμον ἐκεῖνο καὶ πράγματι καὶ λόγῳ ὄνομα Ἀλέξανδρος ὁ μέγας τῶν Ἑλλήνων βασιλεύς.

Ἀλλὰ τίς ἡ χρεία βασιλέων ἐπὶ τοῦ παρόντος συνοπτικοῦ λόγου, τοῦ ὁποίου ἄλλος ὁ σκοπὸς, ὡς ἐν ἀρχῇ εἶπον, καὶ μόνον ἐν προσθήκης μέρει ἁπτομένου τῆς παιδείας; Αἱ πόλεις αὗται, τὰ ἄτομα θαυμάζονται καὶ ζῶσιν ἀνεξάλειπτα ἐν τῷ συνειδότι ἑνὸς ἑκάστου εἰς γενεὰς γενεῶν οὐχὶ δι' ἄλλο τι, εἰμὴ μόνον διότι ἔλαχον νὰ ἔχωσι παιδείαν καὶ τὴν σύντροφον αὐτῆς ἀρετήν. Τίς π. χ. τῶν ἀπείρων κατοίκων τῆς ἀρχαίας Θεσσαλονίκης διέμεινε ζῶν καὶ μνημονευόμενος μετ' ἐπαίνου ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτῆς μέχρι τῆς σήμερον; Δὲν ὑπῆρξαν ἐν αὐτῇ ἰσχυροὶ, πλούσιοι, εὐγενεῖς, διέποντες τὴν τύχην τῶν περὶ αὐτοὺς καὶ ὑφ' αὐτούς; καὶ ὅμως οἱ

(1) Δημοσθένης, Ὀλυνθ. Γ'.

πλεῖστοι αὐτῶν ἢ « ἀπέθανον καὶ ἐτάφησαν », ὡς ὁ πλούσιος τοῦ Εὐαγγελίου, ἢ σώζονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς πρόσωπα κωφὰ μονοτόνου καὶ ἀτερποῦς δράματος· μόνοι δὲ οἱ Κάσσανδροι, οἱ Ἀρμενόπουλοι, οἱ Θεόδωροι Γαζῆ, οἱ Καμηνιᾶται, οἱ εὐμαθεῖς καὶ ἐνάρετοι ἐν αὐτῇ ποιμένες Συμεῶνες, Εὐστάθιοι, Γρηγόριοι, Ἰωσὴφ κοσμοῦσι καὶ θέλουσι κοσμεῖ τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος, ζῶντες καὶ μετὰ θάνατον καὶ εὐλογούμενοι δικαίως ἔν τε τῷ νῦν καὶ μέλλοντι αἰῶνι. Ὁποῖα καὶ ὁπόσα ὑλικὰ ἀγαθὰ δὲν εἶχεν ἡ πόλις αὕτη; καὶ ὅμως οὐδενὸς αὐτῶν μνημονεύει ὁ αὐτόπτης μάρτυς τῆς πάλαι ποτὲ εὐκλείας τῆς Θεσσαλονίκης Παῦλος, εἰμὴ μόνον ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν, ἅτινα καὶ εἶναι καὶ ἔσονται ἐσαεὶ ἡ βάσις καὶ κρηπὶς παντὸς ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀγαθοῦ. « Περὶ δὲ τῆς φιλαδελφίας, γράφει ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολῇ, περὶ δὲ τῆς φιλαδελφίας οὐ χρείαν ἔχετε γράφειν ὑμῖν· αὐτοὶ γὰρ ὑμεῖς θεοδίδακτοί ἐστε εἰς τὸ ἀγαπᾷν ἀλλήλους· καὶ γὰρ ποιεῖτε αὐτὸ εἰς πάντας τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ἐν ὅλῃ τῇ Μακεδονίᾳ· » (1) Καὶ πάλιν· « Καὶ ὑμεῖς μιμηταὶ ἡμῶν ἐγενήθητε καὶ τοῦ Κυρίου, δεξάμενοι τὸν λόγον μετὰ χαρᾶς πνεύματος ἁγίου, ὥστε γενέσθαι ὑμᾶς τύπος πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ Ἀχαΐᾳ· » (2) Καὶ ὁ συμπολίτης ὑμῶν Ἰωάννης ὁ Καμηνιάτης, προθέμενος νὰ κάμῃ γνωστὰ διὰ συγγραφῆς τὰ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, τί τῶν ἐν αὐτῇ, νομίζετε, θαυμάζει καὶ κρίνει ἄξιον ἰδιαιτέρας προσοχῆς; τὴν εὐσέβειαν αὐτῆς καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν, ἅτινα χαρακτηρίζουσι οὐ μόνον τὸν καλῶς ἀνατεθραμμένον ἄνθρωπον καὶ τὸν χριστιανόν, ἀλλὰ καὶ πόλιν, καὶ ἔθνος ὀρθῆς παιδεύσεως καὶ ἀγωγῆς μετασχόν. « Ἡμεῖς, λέγει, ὦ φίλοι, πατρίδος ἐσμὲν Θεσσαλονίκης, . . . τ' ἄλλα μὲν περιφανοῦς, οἷς σεμνύνεται πόλις, περιφανεστέρας δὲ τὴν εὐσέβειαν, ἣν ἐξ ἀρχῆς ἐδέξατο, καὶ δεξαμένη μέχρι τοῦ νῦν διεσώζετο . . . Ἧς πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα γνωρίσματα, ὧν ἡ φήμη τὴν ἀφορμὴν λαμβάνουσα, λαμπρὸν τὸ περὶ αὐτῆς ἐκήρυττεν ὄνομα, ἓν δὲ τοῦτο πρῶτον καὶ ἰδιαίτατον τὸ ὀρθόδοξον αὐτὴν καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι καὶ τούτῳ μᾶλλον ἤπερ τοῖς ἄλλοις σεμνύνεσθαι » (3).

Βλέπετε τί τῶν ἀγαθῶν, « οἷς σεμνύνεται πόλις, » διεσώθη ἐκ τοῦ γενικοῦ κλύδωνος τοῦ μεσαιῶνος; βλέπετε τί θαυμάζει ὁ κόσμος, τί ἐπαινεῖ ἡ ἱστορία; « τὸ ὀρθόδοξον αὐτὴν καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι» τὸ γενέσθαι τύπον πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ, » καὶ τέλος τὴν φιλαδελφίαν τῶν ἀρχαίων Θεσσαλονικέων, τὴν θεοδίδακτον, λέγω, ἐκείνην φιλαδελφίαν, ἣν ἐδείκνυον ἐκεῖνοι εἰς πάντας τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ἐν ὅλῃ τῇ Μακεδονίᾳ. Ἀλλ' ὑποτεθέντος ὅτι ἡ αὐτὴ αὕτη φιλαδελφία ἐνυπάρχει καὶ σήμερον εἰς τὰ σπλάγχνα τῶν νῦν Θεσσαλονικέων, « αὐτοὶ γὰρ ὑμεῖς θεοδίδακτοί ἐστε εἰς τὸ ἀγαπᾷν ἀλλήλους, » πῶς δύναται νὰ δειχθῇ αὕτη καὶ σήμερον εἰς πάντας τοὺς ὁμογενεῖς καὶ ὁμοθρήσκους ἡμῶν ἀδελφούς; οὐδαμῶς ἄλλως, κατ' ἐμὲ κριτήν, οὐδαμῶς ἄλλως, εἰμὴ μόνον ἐὰν ὑποστηρίξατε τὴν παιδείαν καὶ προαγάγητε τὰ φῶτα, ἵνα, καθὼς ἐκ τῆς πόλεως ὑμῶν τῆς μεγάλης καὶ ἐμπορικῆς διαδίδονται εἰς τὰ πέριξ τὰ ἐμπορεύματα τοῦ κόσμου, οὕτω διαδοθῶσί ποτε καὶ τὰ γράμματα καὶ ὁ πλουτισμὸς καὶ τὸ καλὸν εἰς πάντα παράδειγμα. Πάντα τὰ ἀγαθά, ὧν πλεονεκτεῖ ἡ πόλις ὑμῶν, εἶναι ἴδια ἑνὸς ἑκάστου τῶν κατοίκων αὐτῆς· μόνα τὰ Σχολεῖα εἶναι κοινὰ εἰς πάντας, διότι ἐν αὐτοῖς παιδεύονται καὶ νότειοι καὶ βόρειοι Μακεδόνες, καὶ Θεσσαλοί, καὶ Θρᾶκες, καὶ Βούλγαροι, καὶ Ἀλβανοί, ἡ δὲ πρὸς ἀλλήλους καὶ τοὺς πλησίον ἀγάπη, εἰς ἣν ἐστε θεοδίδακτοι, δὲν δύναται νὰ φανῇ ἄλλως εἰμὴ διὰ τῆς ὑποδοχῆς, ὑποστηρίξεως καὶ προαγωγῆς τῆς παιδείας, τῆς ὁποίας εἴπερ ποτὲ χρῄζει ἡ πατρίς, χρῄζει τὸ ἔθνος, χρῄζει ἡ πόλις αὕτη.

Ἀλλ' εἶναι ἆρα δυνατὸν νὰ εἴπῃ τις ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ ὕψος τῆς παιδείας καὶ ἐκθέσῃ ἐν συντόμῳ τὰ καλὰ αὐτῆς, ἢ εἶναι κίνδυνος μήπως καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχῇ τοῦ λόγου ἀκούσῃ τὸ ἀστεῖον ἐκεῖνο Λακωνικόν, « Τίς γὰρ αὐτὴν ψέγει; » Καὶ τῷ ὄντι, φιλόμουσον ἀκροατήριον, δὲν ἤθελεν εἶναι τόσῳ μεγάλη ἡ δύναμις τῆς παιδείας καὶ τῆς συντρόφου αὐτῆς ἀρετῆς, ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ περιγραφῇ ἐν ὀλίγῳ ὑπὸ μιᾶς γλώσσης καὶ μάλιστα ἀνικάνου. Ὁ κόσμος αὐτός, τὰ ἀχανῆ πέρατα τοῦ οὐρανοῦ δὲν δύνανται νὰ ἔχωσι πρᾶγμα πολυτιμότερον οὐδὲ ὠφελιμώτερον τῷ ἀνθρώπῳ τῆς ἀληθοῦς καὶ ὀρθῆς παιδείας. Ἂν ἦναι δῶρον, δι' οὗ ἐβράβευσεν ὁ Θεὸς τὴν ἀνθρωπότητα ἰδίως καὶ ἀνεπτύχθησαν αἱ γενεαὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐγνώρισαν τὸν Δημιουργὸν καὶ ἐξύμνησαν τὴν παντοδυναμίαν αὐτοῦ, ἐφεῦρον τέχνας καὶ ἐπιστήμας καὶ εἰσήγαγον τὴν κοινωνίαν καὶ τὸν πολιτισμόν, εἶναι μόνη ἡ ἱερὰ καὶ θεία παιδεία. Αὐτὴ ἀπήλλαξε τὸν ἄνθρωπον τῆς μετοχῆς τῶν ἀλόγων ζώων καὶ ἀποκατέστησεν αὐτὸν βασιλέα τοῦ σύμπαντος κόσμου· αὐτὴ ἀνύψωσεν ἀπὸ κοπρίας ἔθνη καὶ ἀπεθανάτισεν ἀνθρώπους· αὐτὴ πόλεις ἀσημάντους, χώρας βεβαρβαρωμένας παρήγαγεν ἐκ τοῦ μηδενὸς εἰς τὸ εἶναι καὶ ἔκαμεν αὐτὰς νὰ ζηλεύωνται ὑπὸ τῶν συγχρόνων καὶ θαυμάζωνται ὑπὸ τῶν ἐπερχομένων γενεῶν.

Καὶ « τί πρῶτον τί δ' ὕστερον τί δ' ὑστάτιον καταλέξω; » Ἡ παιδεία μόνη, φιλόμουσοι Μακεδόνες, μόνη ἡ παιδεία ἀποκαθιστᾷ καὶ τὸν εὐγενῆ ἔνδοξον, καὶ τὸν ἀγενῆ εὐγενῆ, καὶ τὸν πτωχὸν πλούσιον καὶ τὸν πλούσιον μετὰ διπλοῦ καὶ ἀναφαιρέτου πλούτου· αὐτὴ παύει τὰς δεισιδαιμονίας καὶ εἰσάγει τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρείαν τοῦ Θεοῦ· κρατύνει τὴν πίστιν καὶ ἀποκρούει τὴν πλάνην, ὑφ' ἧς ἐπέπρωτο δυστυχῶς καὶ πάλαι καὶ νεωστὶ νὰ πάσχῃ ἡ τάλαινα ἡμῶν πατρίς, νὰ ἐπαπειλῆται ἡ κοινὴ καὶ φιλόστοργος ἡμῶν μήτηρ Ἐκκλησία· ἢ δὲν εἶναι ἆρα φρικτὰ ἀποτελέσματα ἀπαιδευσίας τὰ χθὲς καὶ πρωτοῦ ἐν Κασσανδρείᾳ καὶ ἤδη προσφάτως ἐν

(1) Θεσσαλ. Α. γ. 9.
(2) Αὐτόθι. Α. α. 6.
(3) Ἰωάνν. Καμην. Ἱστορ. Θεσσαλ. Κεφ. Γ'.

Καμπανίᾳ συμβάντα; διὰ τῆς παιδείας μόνης μανθάνομεν ὀρθῶς καὶ βασίμως τὰ πρὸς τὸν Θεόν, τὰ πρὸς τοὺς γονεῖς, τὰ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τὸν πλησίον χρέη καὶ ἑνὶ λόγῳ τὴν ἠθικήν, ἐφ' ἧς στηρίζεται ἡ εὐδαιμονία τῶν ἀνθρώπων, ἡ ἀληθὴς εὐτυχία τῶν ἐθνῶν. Τίς μορφόνει καλοὺς κἀγαθοὺς νέους καὶ χρηστοήθεις πολίτας, χρηστὰς μητέρας καὶ σεβασμίους γέροντας, χρησίμους ἐν τῇ κοινωνίᾳ, εὐσεβεῖς πρὸς τὸν Θεόν, εὐχαρίστους ἐν ταῖς συναναστροφαῖς καὶ ἐπιζητήτους εἰς τὰς ἐμπορίας τοῦ βίου; Σὺ μόνη, ὦ ἱερὰ τῷ ὄντι ἀπόῤῥοια τοῦ Θεοῦ, σὺ μόνη, ὅπου ἂν εὐδοκήσῃς νὰ στήσῃς τοὺς ἑπτὰ τῶν ὀπαδῶν σου ἀρετῶν στύλους καὶ νὰ ἐπιβλέψῃς ἱλαρῶς, εὐθὺς διασκορπίζεις τὴν ὁμίχλην τῆς ἀμαθείας καὶ εἰσάγεις θαυμασίως φῶς Θεοῦ, φῶς νοός, φῶς « τοῦ συνιέναι τὰς γραφὰς » καὶ τὸ πανάγιον θέλημα τοῦ Ὑψίστου· ἀποδιώκεις τὰ φαῦλα καὶ βάρβαρα ἤθη καὶ ἀποκαθιστᾷς τὸν ἀληθῆ τοῦ ἀνθρώπου ἐξευγενισμόν· ἐκριζοῖς τὰ πάθη καὶ ἐμφυτεύεις τὴν φιλαδελφίαν, τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εἰρήνην μεθ' ὅλων τῶν ἀγαθῶν ἐπιῤῥοῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Εὐδαίμων τῷ ὄντι καὶ τρισευδαίμων ἡ πόλις, ἐν ᾗ ἔστησας τοὺς κραταιούς σου πόδας· μακάριον τὸ ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἐγνώρισε τὰ καλά σου καὶ σε ἐνηγκαλίσθη πρωΐμως. Εὐδαίμων θέλεις εἶναι καὶ σύ, πολιὰ μητρόπολις τῶν Μακεδόνων, ἂν τὸν ζῆλον, τὸν ὁποῖον νεωστὶ ἀνέδειξας ὑπὲρ τῆς συστάσεως τακτικῶν σχολείων, διατηρήσῃς μέχρι τέλους. βεβαία ὅτι ἐν καιρῷ θέλεις τρυγήσει τοὺς καρποὺς τῶν μεριμνῶν καὶ δαπανῶν σου. Χαῖρε, ὅτι διὰ τὴν παιδείαν θέλεις καλεῖσθαι τοῦ λοιποῦ πόλις ὄχι ἠμελημένη, ἀλλὰ δεδοξασμένη, ἀξία τῆς ἀρχαίας εὐκλείας καὶ ἐφάμιλλος τῶν συγχρόνων ἀδελφῶν. Τοῦτο προαναγγέλλει ἡ φιλοτιμία τῶν ἀληθῶν προστατῶν τῶν σχολείων σου, ἡ συνδρομὴ τῶν μακρὰν ὁμογενῶν καὶ πολιτῶν σου, καὶ περιπλέον αὐτὰ τὰ ἄψυχα καὶ διπλᾶ καταγώγια τῶν Μουσῶν, ἐν οἷς παιδεύονται φιλοτίμως ἑπτακόσιοι περίπου γόνοι σου ἄῤῥενες καὶ θήλεις. Τὰ τέκνα σου « ὡς νεόφυτα ἐλαιῶν » θέλουσιν αὐξάνει τοῦ λοιποῦ ὄχι ἐν τοῖς ἀνύδροις τόποις τῆς ἀπαιδευσίας, ἀλλὰ παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, εἰς τὰ καθαρὰ νάματα τῆς παιδείας. Οἱ πολῖταί σου ὡς φοίνικες ὑψικάρηνοι θέλουσιν ἀνθεῖ τοῦ λοιποῦ καρποὺς φιλομουσίας καὶ φιλοκαλίας, καρποὺς συντείνοντας εἰς τὸν καταρτισμὸν τῶν σχολείων, τὴν πρόοδον τῆς νεολαίας καὶ τὴν ὥριμον ὑποδοχὴν τοῦ νεωτέρου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Ταῦτα ἐλάλησα ὑμῖν, ἄνδρες Θεσσαλονικεῖς, ἐν τῇ τελευταίᾳ ἴσως ταύτῃ ἐπὶ τῆς σχολαρχίας μου ὁμιλίᾳ, « ἵνα ἡ χαρὰ ἡ ἐμὴ ἐν ὑμῖν μείνῃ » καὶ ἡ ἀποστολὴ πληρωθῇ. Ἡ χαρὰ τὴν ὁποίαν αἰσθάνομαι οὐ μόνον σήμερον, ἀλλ' ἀφ' ἧς ὥρας ἐπάτησα τὸ ποθητὸν ἔδαφος τῆς φίλης πατρίδος εἶναι χαρὰ εὐαγγελική, χαρὰ πνευματική, χαρὰ τὴν ὁποίαν δὲν δύναμαι νὰ παρασιωπήσω καὶ σήμερον ἐνώπιον τοιαύτης λαμπρᾶς ὁμηγύρεως. Εἶναι, λέγω, πνευματική, διότι ἀφορᾷ τὴν μόρφωσιν τοῦ πνεύματος, τὴν ἠθικὴν διάπλασιν τῆς καρδίας καὶ τὴν κατὰ τὸ ἐνὸν πραγωγὴν εἰς τὰ θρησκευτικά, πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ χρέη τῶν φιλτάτων ὑμῶν τέκνων, ὅσα μοὶ ἐνεπιστεύθητε ἐν τῷ διετεῖ διαστήματι τῆς διδασκαλίας μου ἐνταῦθα. Εἶναι εὐαγγελική, καθ' ὅσον τὸ πολύπονον, ἀλλὰ θεῖον ἄλλως ἐπάγγελμα, πρὸς ὃ ἐκ κοιλίας μητρὸς προωρίσθην, ἔχει ὁμοιότητα, ἀνθρωπίνως, τῇ εὐαγγελικῇ ἐκείνῃ ὑψηλῇ ἀποστολῇ τοῦ θεανθρώπου διδασκάλου, ὅστις ἀπὸ καταβολῆς κόσμου προορισθεὶς νὰ εὐαγγελισθῇ τοῖς ἀπολωλόσι σωτηρίαν καὶ τοῖς ἐσκοτισμένοις φῶς, ἀφοῦ μετὰ τόσους πόνους ἐτελείωσε τὸ ἔργον αὐτοῦ, πλήρης χαρᾶς ἐπὶ τέλους κοινολογεῖ τὴν χαρὰν αὐτοῦ παῤῥησίᾳ πρὸς τοὺς μαθητάς, καὶ οὕτως ἐπαυξάνει καὶ τὴν χαρὰν τῶν Ἀποστόλων. « Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα ἡ χαρὰ ἡ ἐμὴ ἐν ὑμῖν μείνῃ καὶ ἡ χαρὰ ὑμῶν πληρωθῇ » (1). Τὸ ἔργον λοιπὸν οὐράνιον, Σεβασμιώτατε πάτερ καὶ ποιμενάρχα, ἡ ἀποστολὴ εὐαγγελικὴ τὸ νὰ μαθητεύῃ τις ἔθνη, νὰ διδάσκῃ τρυφερὰν νεολαίαν καὶ νὰ θεραπεύῃ πάθη ἐῤῥιζωμένα ἐν ταῖς ἁπαλαῖς ψυχαῖς τῶν παίδων ἐκ κακῆς ἀνατροφῆς, ἐκ κακῶν ἕξεων καὶ συναναστροφῶν, καὶ τὸ δυσκολώτερον τὸ νὰ γίνηταί τις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων « ὁ αἴρων τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου » σκοπὸς τῆς γλωσσαλγίας τοῦ μὲν καὶ τοῦ δὲ· ἀλλ' ὡς θεόσδοτον εἶναι ἀφ' ἑτέρου καὶ εὐφρόσυνον, ὁπόταν τίς ἐκπληρώσας κατὰ συνείδησιν τὸ χρέος αὐτοῦ παρουσιάσῃ τέλος πάντων τὰ πρακτικὰ εἰς ἐπήκοον πάντων μετὰ πλήρους πεποιθήσεως, ὅτι δὲν ἀπέβησαν εἰς μάτην οἱ πόνοι αὐτοῦ, ὅτι ἐτελείωσε τὸ ἔργον εἰς ὃ παρεκλήθη· « τὸ ἔργον ἐτελείωσα, ὃ δέδωκάς μοι » (2). Ναί, Πάτερ οὐράνιε, πλούσιε χορηγὲ καὶ δοτὴρ τῆς σοφίας, ὅστις πανταχοῦ μὲν εἶσαι παρὼν καὶ τὰ πάντα πληρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ταπεινῆς ταύτης σχολῆς κατέχεις τὴν ὑψηλὴν ἕδραν, ἀπεκδεχόμενος τὰς πρωϊνὰς ἡμῶν λογικὰς θυσίας, καὶ ἐπευλογῶν τὰ ἔργα τῶν χειρῶν ἡμῶν, τὸ ἔργον ἐτελείωσα, ὃ δέδωκας μοι ὄχι χθὲς καὶ πρώην, ἀλλὰ πρὸ εἴκοσι καὶ ἑνὸς ἤδη ἔτους ἐπ' ἀγαθῷ τῆς φίλης πατρίδος. Ἀλλ' ἵνα συμπληρωθῇ ἔτι μᾶλλον ἡ ἐπιθυμία μου καὶ ἡ ἐγκάρδιος εὐχὴ ὑπὲρ τοῦ ἠθικοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀληθοῦς συμφέροντος τῆς προσφιλοῦς σοι ταύτης πόλεως διὰ τὸν ἀπόστολόν σου Παῦλον, διὰ τόσα καὶ τόσα λείψανα ἁγίων μαρτύρων καὶ διὰ τὴν μνήμην ἐναρέτων ἀνδρῶν, εἰπὲ καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος πρὸς τοὺς πολίτας αὐτῆς καὶ τοὺς γονεῖς τῶν μαθητῶν μου ὅ,τι ποτὲ εἶπας πρὸς τοὺς τρεῖς σου μαθητάς, κελεύων αὐτοὺς νὰ μὴ κωλύωσι τὰ παιδία ἀπὸ τῆς εὐλογίας τῶν χειρῶν σου, « Ἄφετε τὰ παιδία ἐλθεῖν πρός με καὶ μὴ κωλύετε αὐτά » (3). Ἀφίνετε τὰ τέκνα ὑμῶν νὰ συχνάζωσι τακτικῶς εἰς τὰ σχολεῖα ἀφίνετε νὰ ἀποτελειώνωσι τὴν σειρὰν τῶν ἀναγκαίων ὡς πρὸς τὸ μέλλον αὐτῶν μαθημάτων, καὶ μὴ ἐμ-

(1) Ἰωάν. Εὐαγγ. ΙΕ'. 11.
(2) Ἰωάν. Εὐαγγ. Ζ'. 4.
(3) Ματθ. Κεφ. ΙΘ'. § 13.

ποδίζετε αὐτὰ εἰς οἰκιακὰς ὑπηρεσίας, εἰς βαναύσους τοῦ βίου ἐργασίας, τὰς ὁποίας, ὅταν παιδευθῶσι καλῶς, δύνανται νὰ μάθωσι, χρείας τυχούσης, καὶ συντομώτερον καὶ τελειότερον. Παρακαταθέσατε αὐτὰ εἰς τὴν πατρικὴν πρόνοιαν καὶ τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην τῶν ὁποίων ἐγκρίνετε διδασκάλων, καὶ συμμερίσθητε μετ' αὐτῶν τὸ ἔργον διὰ τῆς καλῆς μόνον κατ' οἶκον ἀνατροφῆς καὶ διὰ τοῦ καλοῦ ὑμῶν παραδείγματος πρὸς αὐτά. Αὐξάνετε τοὺς πόρους τῶν σχολείων καὶ καθιστάνετε αὐτὰ κατ' ἔτος πλουσιώτερα καὶ τελειότερα, ἵνα οἱ ἐντεῦθεν μεταβαίνοντες εἰς Ἀθήνας νέοι χρήζωσιν ἐκεῖ ὄχι σχολειακῆς προπαιδεύσεως ἢ γυμναστικῆς σπουδῆς, ἀλλ' ἀνωτέρας, διότι οὕτω συμφέρει καὶ ἠθικῶς καὶ θρησκευτικῶς καὶ χρηματικῶς. Ἐμψυχοῦτε τοὺς διδασκάλους, τοὺς ἀγαθοὺς συνεργάτας τοῦ μυστικοῦ τούτου ἀμπελῶνος, καὶ ἐλαφρύνετε τοὺς πόνους αὐτῶν διὰ τῆς καλῆς ὑμῶν πρὸς αὐτοὺς συμπεριφορᾶς, διὰ τοῦ « εἰδέναι τοὺς κοπιῶντας ἐν ὑμῖν καὶ νουθετοῦντας ὑμᾶς. Πάντοτε τὸ ἀγαθὸν διώκετε καὶ εἰς ἀλλήλους καὶ εἰς πάντας· πάντα δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε, » ὡς γράφει ὑμῖν καὶ ὁ διδάσκαλος τῶν ἐθνῶν Παῦλος (1)

Μεταβαίνων ἤδη εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν πρακτικῶν τῶν τε διδασκάλων καὶ μαθητῶν μου εὐαγγελίζομαι ὑμῖν εὐχαρίστως ὅτι ἡ πρόοδος ἐφέτος τοῦ ἀνωτέρου τούτου ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐκπαιδευτικοῦ καταστήματος εἶναι ἐπαισθητοτέρα ἢ πέρυσιν. Ἂν πᾶσα ἀρχὴ παντοῦ καὶ πάντοτε ἦναι δύσκολος, δυσκολωτέρα φυσικῷ τῷ λόγῳ ἔπρεπε νὰ ἦναι πέρυσιν ἐπὶ τῶν μαθητῶν τοῦ σχολείου· ὅτε ἡ ποικιλία τῶν μαθημάτων, ἡ ἑξάωρος καθ' ἡμέραν τακτικὴ διδασκαλία, ὁ τρίωρος περιορισμὸς εἰς προμελέτην καὶ ἐπιλέτην, ἡ ἄμεσος ἐν ἑνὶ λόγῳ μετάβασις ἐκ τῆς ἀργίας εἰς τὴν πολυεργίαν καὶ ἐκ τῆς ἀταξίας εἰς τὸ τακτικόν, ἔπρεπε νὰ ἐπιφέρωσι δυσκολίας τι νὰς οὐ μόνον εἰς μαθητὰς ἀσυνήθεις, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς διδασκάλους αὐτοὺς ὅσοι δὲν εἰργάζοντο μετ' ἀφοσιώσεως καὶ ζήλου. Ἀλλὰ τί δὲν κατορθόνει ἡ ὑπομονὴ καὶ ἐπιμονή, τί δὲν ἐκτελεῖ ὁ ζῆλος; Ἀφ' ἑνὸς μέρους ἡ ἀκάματος ἐπιμέλεια τῶν πλειόνων συναδελφῶν μου, πρὸς οὓς ἀπονέμω τὴν εὐγνωμοσύνην μου καὶ δημοσίως, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ὑπακοὴ καὶ εὐπείθεια τῶν μαθητῶν ἔκαμε νὰ διέλθωμεν καὶ τὸ ἐνεστὼς δεύτερον σχολειακὸν ἔτος ἐν εὐφροσύνῃ καὶ προαγωγῇ καρπῶν ἀναλόγων τῶν προσδοκιῶν τῆς πατρίδος καὶ τῶν ἁδρῶν δαπανῶν τῆς πόλεως ὑμῶν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ προβιβασθεῖσα Α΄. τάξις τοῦ Σχολείου εἰς τάξιν Γυμνασίου δὲν ἔμεινε μέχρι τέλους διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν μαθητῶν καὶ τὴν ἔλλειψιν ἑτέρου διδασκάλου εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις, καὶ οὕτω διελύθη ἀφ' ἑαυτῆς. Τοῦτο ἐλύπησεν, ὡς εἰκός, οὐ μόνον ἐμέ, οὗ τινος κύριος σκοπὸς ἀπ' ἀρχῆς καὶ ἰδία ἐντολὴ ἦτο, εἶναι καὶ ἔσται διὰ παντὸς ἡ προαγωγὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ μικρὸν εἰς Γυμνάσιον, ἀλλὰ καὶ πάντα φίλον τῆς προόδου πολίτην. Ἀλλ' ἐὰν ἀναλογισθῇ τις, ὅτι ἐκ τῶν πέντε μαθητῶν τῆς τάξεως ἐκείνης οἱ μὲν δύο καλλίστης εὐκαιρίας ἐπιλαβόμενοι μετέβησαν εἰς καταστήματα παρὰ πολλῶν ἐπιζήτητα ἐμπορικά, οἱ δὲ τρεῖς, παρ' ὧν καὶ πλέον προσδοκᾷ ἡ πατρὶς ἀπῆλθον εἰς Ἑλλάδα χάριν ἀνωτέρας παιδεύσεως καὶ ἐπιστημονικῆς σπουδῆς, οὐ μόνον δὲν θέλει λυπηθῇ, ἀλλὰ καὶ θέλει εὔχεσθαι μάλιστα ἐκ καρδίας, ὅπως καὶ τοῦ λοιποῦ αἱ ἀνώτεραι τάξεις τοῦ Σχολείου οὕτω διαλύονται. Ἂν εἶναι βέβαιον, φίλτατοι Θεσσαλονικεῖς, ὅτι τὰ φῶτα ἡμῶν καὶ τὸν πολιτισμὸν περιμένομεν ἐκεῖθεν, ἔνθα ἡ ἑστία τῶν φώτων καὶ ἡ κοιτὶς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐθνισμοῦ, ἂν ἦναι ἀληθὲς ὅτι αἱ κλειναὶ Ἀθῆναι ὡς πάλαι ποτὲ καὶ σήμερον σπεύδουσι γιγαντιαίοις βήμασι νὰ καταστῶσι παίδευσις οὐ μόνον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἁπάσης τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἔν τε τῇ ἀνατολῇ καὶ δύσει, τίς δὲν θεωρεῖ τὴν ἐν Ἀθήναις ἐκπαίδευσιν τεσσάρων φιλτάτων μοι μαθητῶν, τεσσάρων χρηστῶν καὶ εὐπόρων τῆς πατρίδος γόνων, Χαρίτωνος, Λυσάνδρου Μάρκου καὶ Λεωνίδου, ὡς καλὸν οἰωνὸν αἰσιωτέρου διὰ τὰ σχολεῖα τῆς Μακεδονίας μέλλοντος; Οὐδέποτε ἐλπίζω, μὰ τὴν ἱερὰν καὶ ἀληθῆ παιδείαν, οὐδέποτε ἐλπίζω νὰ μὴ λάβωσί ποτε οἱ καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ οὗτοι ὡς καὶ ἅπαντες οἱ πρὸ αὐτῶν παιδευθέντες καὶ μετ' αὐτοὺς παιδευθησόμενοι νέοι, ὅταν περιέλθωσί ποτε καὶ εἰς αὐτοὺς τὰ πράγματα, πρόνοιαν καλλιτέραν, φροντίδα ἐπιμελεστέραν ὑπὲρ τοῦ ἠθικοῦ καλοῦ καὶ τῆς προόδου τῶν σχολείων τῆς πατρίδος, εἰσάγοντες εἰς αὐτὴν φιλοτίμως πᾶν ὅ,τι μάθωσιν, ἴδωσι καὶ ἀκούσωσιν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ καλόν. Τοῦτο γνωρίζω οὐ μόνον ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ ἐκ νεωτέρων καλῶν παραδειγμάτων ἐν Σέρραις, ἐν Βιτωλίοις καὶ ἀλλαχοῦ, ἔνθα νέοι χρηστοὶ καὶ πλούσιοι, μετασχόντες ὀρθῆς παιδείας καὶ ἀγωγῆς καὶ διαπλασθέντες τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ὑπὸ διδασκάλων ὄχι ξενυλλίων καὶ ἰδιοτελῶν, ἀλλὰ πατριωτῶν καὶ ἀληθῶς ζηλωτῶν, κατώρθωσαν ἐν ὀλίγῳ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα πράγματα ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ τῆς νεολαίας καὶ τῆς τιμῆς τῆς πατρίδος, ὥστε παραβαλλόμενα πρὸς τὰ τῶν προγενεστέρων εἶναι θαύματα τῷ ὄντι. Ὅτι δὲ εἰς ταῦτα πάντα συνετέλεσε τὰ μέγιστα καὶ ὁ ἀκραιφνὴς πρὸς τὴν παιδείαν ζῆλος τῶν φιλομούσων καὶ φιλοκάλων ἀρχιερέων προτρεπόντων χειραγωγούντων καί, τὸ πρώτιστον πρώτων αὐτῶν τὸ καλὸν παράδειγμα διὰ συνεισφορᾶς διδόντων, τίς ὁ ἀντερῶν; Εἶναι τάχα ἐπάναγκες νὰ προσθέσω ἐνταῦθα καὶ παραδείγματα τοῦ λόγου, τὸν ζῆλον τοῦ ἁγίου Θεσσαλονίκης καὶ τοῦ σεβασμιωτάτου γέροντος ἁγίου Σερρῶν;

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν παρεκβατικώτερον πρὸς ἔπαινον τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν ἀληθῶν προστατῶν τῆς παιδείας. Ἐπανέρχομαι ἤδη εἰς τὸν διοργανισμὸν τοῦ σχολείου, περὶ οὗ ὁμιλήσας πέρυσι τὰ δέοντα ἐν ἐκτάσει, δὲν ἔχω νὰ προσθέσω ἐφέτος ἄλλο τι, εἰμὴ μόνον ὅτι ἅπαντα, ὅσα παρεδέχθην ἅπαξ ἐν τῷ κανονισμῷ κατ' ἔγκρισιν τῆς Ἐφορείας καὶ τοῦ προέ-

(1) Παύλ. Θεσσαλ. Α΄. Ε΄. 12. 19—21.

δρου αὐτῆς, διετήρησα ἀνελλιπῶς καὶ μέχρι κεραίας. Ἡ ἐν τῷ κοινῷ σπουδαστηρίῳ προμελέτη καὶ ἐπιμελέτη τῶν μαθητῶν. πρωὶ καὶ μετὰ μεσημβρίαν τρεῖς ὥρας καθ' ἡμέραν ἐπετηρήθη μεθ' ὅλης τῆς ἀκριβείας καὶ προσοχῆς ὑπὸ τῶν συναδέλφων μου, ἐναλλὰξ καὶ ἐμοῦ ἀδιαλείπτως παρόντος. Οἱ κανονικοὶ διαγωνισμοὶ ἤτοι αἱ κατὰ μῆνα ἐφ' ὅλων τῶν προδιδαχθέντων μαθημάτων γραπταὶ ἐξετάσεις ἐγένοντο μεθ' ὅλης τῆς ἀπαιτουμένης αὐστηρότητος καὶ τῆς τακτικῆς αὐτῶν βαθμολογίας. Πόσῳ δὲ συνετέλεσε τελεσφόρως ὁ πρὸς μὲν τοὺς διδασκάλους ἐπίπονος οὗτος τρόπος τοῦ ἐπαναλαμβάνειν τὰ μαθήματα, πρὸς δὲ τοὺς μαθητὰς λυσιτελέστατος; δύνασθε νὰ πληροφορηθῆτε παρὰ τῶν ἰδίων μαθητῶν, τῶν ὁποίων « καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς εἰσὶν ἠριθμημέναι » ἐν τῷ νῷ τῶν διδασκάλων καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν πρόοδον καὶ τὰς δυνάμεις αὐτῶν ἐφ' ἑκάστου τῶν μαθημάτων. Τὰ κατὰ πᾶν σάββατον θεματογραφικὰ καὶ εἰς ἐκθέσεις ἰδεῶν γυμνάσματα ἀναλόγως τῶν δυνάμεων τῶν μαθητῶν ἐγένοντο ὡς συνήθως μετὰ τῆς προσηκούσης διορθώσεως κατ' οἶκον καὶ τῆς βαθμολογίας αὐτῶν. Ἡ διανομὴ τῶν ἐλέγχων ἤτοι ἡ καθ' ἑβδομάδα δήλωσις τῆς προόδου καὶ συμπεριφορᾶς τῶν μαθητῶν ἐν ἰδιαιτέρῳ ἐπὶ τούτῳ βιβλίῳ διετηρήθη αὐστηρῶς καὶ ἀμεροληπτως. Ἀλλ' ἐπιτρέπεται ἄρα νὰ ἐπιφέρω ἐνταῦθα μικρά τινα κατά τινων τῶν Κυρίων γονέων παράπονα, ὅσοι « οὐκ ἠβουλήθησαν συνιέναι » τίς ἡ δύναμις καὶ ἀξία τοῦ καλλίστου τούτου μέσου, δι' οὗ δύναται ὁ ἀληθῶς περὶ τῶν τέκνων κηδόμενος πατὴρ νὰ πληροφορῆται καθ' ἑβδομάδα τὰς πράξεις τοῦ υἱοῦ ἐν τῷ σχολείῳ καὶ τὴν πρόοδον καὶ συμπεριφορὰν αὐτοῦ; Τὸ βάρος, τὸ ὄφελος καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ἀρίστου τούτου καὶ πράου πρὸς διόρθωσιν τῶν μαθητῶν ὅπλου δὲν δύναμαι νὰ παραστήσω ἄλλως, εἰμὴ ἐὰν προσθέσω ἐν παρόδῳ, ὅτι ἅπαντα τὰ ἰδιωτικὰ ἐν Ἑλλάδι ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα καὶ πολλὰ ἀκόμη τῶν δημοσίων παρέλαβον τὸν κάλλιστον τοῦτον τρόπον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐν Ἀθήναις ἐκπαιδευτηρίου, τὸ ὁποῖον οὐ μόνον εἰς τοῦτο, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα πολλὰ κατέστη παράδειγμα καὶ ὑπογραμμὸς παρὰ τοῖς ὀρθῶς φρονοῦσι καὶ πράττουσιν.

Ὡς πρὸς τὴν θρησκευτικὴν μόρφωσιν τῶν φιλτάτων τῆς πατρίδος τέκνων ἐπέστησε καὶ ἐφέτος τὸ Σχολεῖον τὴν προσοχὴν αὐτοῦ μᾶλλον ἢ πέρυσιν ἀφοῦ μάλιστα ηὐτύχησε νὰ ἔχῃ καὶ διδάσκαλον τῶν ἱερῶν μαθημάτων ἐξ ἐπαγγέλματος ἱεροκήρυκα, νέον εὐμαθῆ, ἱερωμένον καὶ τελειοδίδακτον ἐκ τῆς ἐν Χάλκῃ θεολογικῆς Σχολῆς τὸν Κύριον Ἀμβρόσιον. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος διδασκαλίας καὶ τῆς ἄλλης αὐτοῦ συμπεριφορᾶς ὑμεῖς αὐτοὶ ἐστὲ καὶ αὐτόπται καὶ αὐτήκοοι μάρτυρες· ἐγὼ δὲ θέλων νὰ μνησθῶ ἐνταῦθα τοῦ γενικοῦ κατὰ πᾶν σάββατον τῆς ἱερᾶς Κατηχήσεως μαθήματος προσθέτω μετ' εὐχαριστήσεως, ὅτι τόσον ἐπὶ τούτου ὡς καὶ ἐφ' ὅλων τῶν λοιπῶν ειδικῶν ἐν τῷ Σχολείῳ ἱερῶν μαθημάτων ἐξεπλήρωσεν ὁ Κύριος Ἀμβρόσιος τὸ χρέος αὐτοῦ ἀνελλιπῶς μετ' ἀναπτύξεως θεολογικῆς ἐφ' ὅλων τῶν δογμάτων καὶ μυστηρίων τῆς ἱερᾶς ἡμῶν Ἐκκλησίας, ἐφ' ὅλων τῶν εὐαγγελικῶν ἀρετῶν τῆς πίστεως ἡμῶν. Μάρτυρες τῆς εἰλικρινοῦς ταύτης ὁμολογίας μου εἶναι ὁ σεβασμιώτατος καὶ κοινὸς τῆς νεολαίας πατὴρ ἅγιος Θεσσαλονίκης, ὅστις καὶ πέρυσι καὶ ἐφέτος πρῶτος ἔδωκε τὸ καλὸν τῆς ἀκροάσεως παράδειγμα, παρευρεθεὶς κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἀξιολόγου τούτου μαθήματος, οἱ ἱερεῖς τῆς πόλεως καὶ πολλοὶ τῶν φιλομαθῶν πολιτῶν, ὅσοι ἀνέλαβον τὴν προθυμίαν νὰ ἀκροασθῶσι τὴν ἱερὰν ταύτην διδασκαλίαν τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως καὶ ἐκκλησίας. Εἶναι ἄρα ἀναγκαῖον νὰ προσθέσω ἐνταῦθα καὶ τὴν πρακτικὴν ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν ἡμῶν καθηκόντων ἐφαρμογήν, ἢ θέλει ὑπολάβει τις τὰ τοιαῦτα περιττολογίαν ἢ καὶ μικροφιλοτιμίαν ἴσως, οἷον τὴν καθ' ἡμέραν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν μαθημάτων ἑωθινὴν προσευχὴν μαθητῶν καὶ διδασκάλων πρὸς τὸν οὐράνιον τῶν φώτων πατέρα, ἐξ οὗ πᾶν δώρημα τέλειον ἐν τῷ κόσμῳ· τὴν κατὰ πᾶν σάββατον καὶ ἐπίσημον ἑορτὴν κατὰ τὸ ἑορτολόγιον τοῦ σχολείου σύχνασιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἁπάντων τῶν μαθητῶν καὶ διδασκάλων, ἵνα μὴ μόνον διδάσκωμεν ἐν λόγῳ, ἀλλὰ καὶ πράττωμεν τὰ τῆς διδασκαλίας εἰλικρινῶς καὶ πιστῶς. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν θέλω παραλείψει· μίαν δὲ μόνην ἐπιθυμίαν μου δὲν δύναμαι νὰ κατασιγάσω, μίαν ἀκόμη εὐχὴν τῆς καρδίας μου δὲν δύναμαι νὰ ἀποκρύψω, καὶ εἰς ταύτην ἐπικαλοῦμαι ἀρωγοὺς καὶ τὰς ὑμετέρας εὐχάς, Παναγιώτατα Δέσποτα, σεβασμιώτατοι Ἀρχιερεῖς καὶ λοιποὶ ἱερεῖς τοῦ Ὑψίστου· εἴθε μὴ γένοιτό ποτε νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῶν σχολείων τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς περιφανοῦς, λέγω, πάλαι ποτὲ κατά τε τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν Θεσσαλονίκης νέος ἡμιμαθής, νέος δοκησίσοφος, ἀθετῶν τὴν ἱερὰν καὶ ἀμώμητον αὐτοῦ θρησκείαν καὶ καταπατῶν ἀσεβῶς τὰ πάτρια, ἀνθρώπινα καὶ θεῖα, ἤδη μάλιστα, ὅτε ὁ ἀντίπαλος καὶ ἐχθρὸς τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν « περιέρχεται ὡς λέων ὠρυόμενος ζητῶν τίνα καταπίῃ ». Τοῦτο θέλει εἶναι κηλὶς ἀνεξάλειπτος εἰς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸν ἐθνισμὸν τῶν νέων Μακεδόνων, πληγὴ θανατηφόρος εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Θεσσαλονίκης, τὰ ὁποῖα καταβάλλουσι πᾶσαν πρόνοιαν καὶ φροντίδα ὑπὲρ τῆς εὐπαγοῦς καὶ στερεᾶς μορφώσεως οὐ μόνον τοῦ νοός, ἀλλὰ καὶ τῆς καρδίας καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ φρονήματος τῶν νέων.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν γένει καὶ οἱονεὶ ἐπαναληπτικῶς περὶ τῶν ἐν τῷ σχολείῳ ἐφέτος· ἤδη δὲ μεταβαίνω εἰς τὰ καθ' ἕκαστα τῶν μαθημάτων, ἐφ' ὧν γενήσονται ὁσονούπω καὶ αἱ προφορικαὶ ἐξετάσεις. Δύο προγράμματα συνετάχθησαν ἐξ ἀνάγκης ἐπὶ τοῦ παρόντος σχολεικοῦ ἔτους, καὶ κατὰ μὲν τὸ πρῶτον συμπαρελήφθη καὶ πέμπτη ἀνωτέρα τάξις Γυμνασίου, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, ἀλλ' ἔμεινεν ἐν ἐνεργείᾳ ἕνα μόνον μῆνα· κατὰ δὲ τὸ δεύτερον, ὅπερ ἔμεινεν ἐν χρήσει μέχρι τοῦ τέλους τῶν μαθημάτων,

συμπαρελήφθη μὲν καὶ ἡ ἀνωτέρω ἐκείνη τάξις, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀνεπαρκὲς τοῦ προσωπικοῦ τῶν διδασκάλων μετὰ τοῦ ἡμίσεος τῶν μαθημάτων, οἷον Ἑλληνικῶν, Μαθηματικῶν, Λατινικῶν καὶ Γαλλικῶν, ἅπερ ἀνελάβομεν ἐκτὸς τῆς Γαλλικῆς ἑκουσίως ἐγώ τε καὶ ὁ παντὸς ἐπαίνου ἄξιος συνάδελφός μου Κύριος Κωνσταντῖνος εἰς ἐκτάκτους καὶ προσθέτους πρωϊνὰς ὥρας. Τούτων οὖν οὕτως ὁρισθέντων, ἐξηκολούθησεν ἡ τάξις ἐκείνη διδασκομένη τακτικῶς μέχρι τῶν ἑορτῶν τοῦ Πάσχα, καί τοι ἀριθμοῦσα πρῶτον μὲν πέντε, εἶτα τρεῖς καὶ τελευταῖον ἕνα μόνον μαθητήν, ἀλλ' ἀντάξιον πολλῶν καὶ κατὰ πάντα ἀξιόλογον νέον τὸν Λεωνίδαν Πασχάλη ἐκ Κασσάνδρας, παρ' οὗ προσδοκῶμεν κἀγὼ καὶ ἡ πατρὶς πολλὰ καὶ καλὰ ὑπὲρ ἁπάσης τῆς ἀτυχοῦς ἐκείνης Μακεδονικῆς χερσονήσου. Ἀλλὰ τίνος ἕνεκα δύναταί τις νὰ εἴπῃ, κάμνω μνείαν τάξεως ἤδη διαλελυμένης, μαθητῶν μὴ παρευρισκομένων εἰς τὰς ἐξετάσεις; Ἵνα ἴδητε, ἄνδρες Θεσσαλονικεῖς, ὅτι οὐδὲν ἀκατόρθωτον, ὅταν ὑπάρχῃ θέλησις καὶ ἀπόφασις ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ σταθερά. Ἡ τάξις ἐκείνη ἔπρεπε δυοῖν θάτερον, ὡς πέρυσι δημοσίως ἐξεφράσθην, ἢ νὰ διαλυθῇ ἢ νὰ προβιβασθῇ εἰς τάξιν γυμνασίου· ἅμα ἐπέμεινα ζητῶν ὑπὲρ τῆς τιμῆς τῆς πόλεως ὑμῶν τὸ δεύτερον, καὶ εὑρέθην σύμφωνος περὶ τούτου καὶ μετὰ τῶν ἐντίμων μελῶν τῆς Ἐφορείας, συνεργοῦντος φιλοτίμως καὶ τοῦ φιλομούσου προέδρου αὐτῆς, ἐνεκρίθη, παρεδέχθη καὶ ἐτέθη εἰς ἐνέργειαν ἡ περαιτέρω ἐξακολούθησις αὐτῆς, καί τοι τῶν σχολείων ὑστέρημα χρηματικὸν ἐχόντων· « Λοιπὸν καταβάλλομεν ἐξ ἰδίων, εἰπόν τινες τῶν κυρίων Ἐφόρων πέρυσι, καταβάλλομεν ἐξ ἰδίων ὅταν εἰς τὸ δημόσιον ὑπάρχῃ χρηματικὸν ἔλλειμα.» Δικαίως λοιπὸν δύναμαι νὰ ἐπισυνάψω δημοσίως ἐνταῦθα τὴν προσήκουσαν εὐχαριστίαν καὶ εὐγνωμοσύνην ἰδίως ἐμοῦ τε καὶ τῆς πατρίδος καὶ τῶν μαθητῶν αὐτῶν πρὸς τὰ ἀξιότιμα μέλη τῆς φιλομούσου Ἐφορείας ἐπὶ τοῦ παρόντος ἔτους, ἅτινα ἔδειξαν καὶ λόγῳ καὶ καὶ πράγματι τί δύναται ἡ ἀγαθὴ προαίρεσις, ὅταν συνοδεύηται καὶ ὑπὸ τοῦ πλούτου.

Κατὰ τὸ δεύτερον λοιπὸν ἐν ἐνεργείᾳ τοῦ Σχολείου πρόγραμμα ἐδιδάχθησαν ἀνελλιπῶς τὰ ἐφεξῆς μαθήματα·

Ἐν μὲν τῇ Α'. καὶ ἀνωτάτῃ τάξει τοῦ Σχολείου ἐδιδάχθησαν ἑλληνικὰ μετὰ τοῦ ά. καὶ 6'. μέρους τοῦ Συντακτικοῦ Ἀσωπίου 14 ὥρας καθ' ἑβδομάδα, Λατινικὰ μετὰ τοῦ τυπικοῦ μέρους τῆς Γραμματικῆς 2 ὥρας, Μαθηματικὰ ἤτοι Γεωμετρίας στοιχειώδους Βάφα τὰ τέσσαρα πρῶτα κεφάλαια 4 ὥρας καὶ ἡμίσειαν, Γεωγραφία πολιτικὴ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας 3 ὥρας, Ἱστορία Μακεδονικὴ ἀπὸ τῶν διαδόχων Ἀλεξάνδρου τοῦ Α'. μέχρι τῆς καταστροφῆς τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους 4 ὥρας καὶ ἡμίσειαν, καὶ Γαλλικὰ 3 ὥρας καθ' ἑβδομάδα. Καὶ τὰ μὲν Ἑλληνικὰ μετὰ τοῦ Συντακτικοῦ συγκείμενα ἐκ τοῦ κατὰ Λεωκράτους λόγου τοῦ Λυκούργου καὶ τῶν τριῶν τοῦ Δημοσθένους Ὀλυνθιακῶν, ἐν εἴδει δὲ ἀναγνώσεως ἐκ τῆς πρὸς Φίλιππον ἐπιστολῆς τοῦ Ἰσοκράτους καὶ τοῦ Τίμωνος τοῦ Λουκιανοῦ ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τοῦ πρωτεύοντος τῆς τάξεως διδασκάλου Ν. Νικοκλέους μετ' ἀναλύσεως καὶ ἐφαρμογῆς τῶν διδαχθέντων κανόνων τοῦ συντακτικοῦ· ἐπίσης δὲ παρὰ τοῦ ἰδίου καὶ ἡ Γεωγραφία καὶ ἡ Μακεδονικὴ Ἱστορία. Τὰ δὲ Λατινικὰ συγκείμενα ἐξ ἁπλῶν φράσεων καὶ μύθων μετ' ἐφαρμογῆς τοῦ τεχνολογικοῦ καὶ τὰ μαθηματικὰ ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Γ Οἰκονόμου, πρωτεύοντος διδασκάλου τῆς Β'. τάξεως· τὰ δὲ Γαλλικά, συνιστάμενα ἐξ ἑρμηνείας ἀνεκδότων καὶ μύθων, τοῦ ιέ. βιβλίου τοῦ Τηλεμάχου καὶ τοῦ ά· ἐλεγείου ἐπὶ τοῦ Μεσσηνιακοῦ πολέμου, ἐδιδάχθησαν μεθ' ὅλου τοῦ τεχνολογικοῦ καὶ ἀρχῶν συντακτικοῦ μετὰ ἁπλῶν θεμάτων ὑπὸ τοῦ Ἐμμανουὴλ Κυριακοῦ, πρωτεύοντος διδασκάλου τῆς Δ'. τάξεως. Ὁ καλὸς οὗτος καὶ φιλότιμος νέος ἔχων ἱκανότητα ἐξιδιασμένην ἐν τῇ Γαλλικῇ, ὅσον ἐγχωρεῖ εἰς Ἕλληνα διδαχθέντα τὴν γλῶσσαν ἐν Ἑλλάδι, ἐδίδαξε τὰ Γαλλικὰ καὶ ἐν τῇ διαλυθείσῃ τάξει τοῦ Σχολείου καί τοι ἐπὶ μισθῷ μὴ ἀνταξίῳ· ἀλλ' αὐτῷ μὲν προσήκει ἔπαινος εἰς ἠθικὴν τοὐλάχιστον ἀμοιβήν, ἡ δὲ μέλλουσα τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων Ἐφορεία πρέπει νὰ λάβῃ πρόνοιαν ἐγκαίρως, ἵνα ἀντικαταστήσῃ αὐτόν, ἀπολυόμενον τῆς δημοσίου θέσεως κατὰ συμφωνίαν, ἐπὶ τῶν Γαλλικῶν τοὐλάχιστον μαθημάτων.

Ἐν τῇ Β'. τάξει ἐδιδάχθησαν Ἑλληνικὰ καὶ Γραμματικῆς τὸ περὶ ἀνωμαλίας ῥημάτων, παραγωγῆς καὶ συνθέσεως μετ' ἐπαναλήψεως καὶ ἐφαρμογῆς ὅλου τοῦ τεχνολογικοῦ 12 ὥρας καθ' ἑβδομάδα, μαθηματικὰ ἤτοι συνέχεια καὶ τέλος τῆς πρακτικῆς Ἀριθμητικῆς 4 ὥρας καὶ ἡμίσειαν, Ἱστορία Ἑλληνικὴ 4 ὥρας καὶ ἡμίσειαν, Γεωγραφία τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου καὶ τῆς Εὐρώπης μέχρι τῆς ποταμογραφίας αὐτῆς 3 ὥρας, Ἀνθρωπολογίας τὸ σωματολογικὸν μέρος 2 ὥρας καὶ Κατήχησις Ἱερὰ 3 ὥρας καθ' ἑβδομάδα. Τὰ Ἑλληνικὰ μετὰ τῆς Γραμματικῆς συνιστάμενα ἐκ τοῦ Περὶ παίδων ἀγωγῆς τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Ἐπιταφίου τοῦ Λυσίου καὶ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας Ξενοφῶντος ἐν εἴδει ἀναγνώσεως ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τοῦ Κ. Γ. Οἰκονόμου, πρωτεύοντος διδασκάλου τῆς τάξεως, ἐπίσης δὲ καὶ τὰ μαθηματικά. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἱστορία ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ Ν. Νικοκλέους, ἡ δὲ Γεωγραφία καὶ Ἀνθρωπολογία ὑπὸ τοῦ Ι. Ἀγαθοπούλου, πρωτεύοντος διδασκάλου τῆς Γ'. τάξεως. Ἡ Ἱερὰ Κατήχησις ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ Ἀμβροσίου, συμπληρωτικοῦ διδασκάλου τῶν ἱερῶν μαθημάτων ἐπὶ τῶν τριῶν τάξεων καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας ἐπὶ τῆς τετάρτης.

Ἐν τῇ Γ'. τάξει ἐδιδάχθησαν Ἑλληνικὰ μετὰ τοῦ τεχνολογικοῦ μέρους τῆς Γραμματικῆς μέχρι τῶν εἰς μι ῥημάτων 12 ὥρας καθ' ἑβδομάδα, Ἀριθμητικὴ πρακτικὴ μετ' ἐξασκήσεως καὶ λύσεως διαφόρων προβλημάτων μέχρι τῶν δεκαδικῶν 4 ὥρας καὶ ἡμίσειαν, Γεωγραφία τῆς Ἑλληνικῆς χερσονή-

σου 3 ὥρας, Ἀρχαιολογία ἐπίτομος Ἑλληνικὴ 2 ὥρας καὶ Ἱερὰ Ἱστορία τῆς νέας Διαθήκης 3 ὥρας καθ' ἑβδομάδα. Τὰ Ἑλληνικὰ μετὰ τῆς Γραμματικῆς καὶ τῆς προσηκούσης Τεχνολογίας συγκείμενα ἐκ τοῦ περὶ προσευχῆς λόγου τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ Πίνακος τοῦ Κέβητος καὶ δύο κεφαλαίων τῆς Κύρου παιδείας Ξενοφῶντος ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τοῦ Ἰ. Ἀγαθοπούλου διδασκάλου τῆς τάξεως, ἐπίσης δὲ καὶ ἡ Γεωγραφία. Τὰ μαθηματικὰ ὑπὸ τοῦ Κ. Οἰκονόμου, ἡ Ἀρχαιολογία ὑπὸ τοῦ Ἐμμανουὴλ Κυριακοῦ καὶ ἡ Ἱερὰ Ἱστορία ὑπὸ τοῦ Ἀμβροσίου.

Ἐν δὲ τῇ Δ'. τάξει ἐδιδάχθησαν Ἑλληνικὰ μετὰ τοῦ τυπικοῦ μέρους τῆς Γραμματικῆς καὶ μικρᾶς ἐπ' αὐτοῦ θεωρίας 12 ὥρας καθ' ἑβδομάδα, Ἀριθμητικὴ μέχρι τῶν κλασματικῶν ἀριθμῶν μετ' ἐφαρμογῆς ἐπὶ τῶν προβλημάτων 4 ὥρας καὶ ἡμίσειαν, Ἱστορία Ἑλληνικὴ ἐπίτομος 2 ὥρας, Γεωγραφία πολιτικὴ τῆς Εὐρώπης, Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς 3 ὥρας καὶ ἱερὰ Ἱστορία τῆς παλαιᾶς Διαθήκης 3 ὥρας καθ' ἑβδομάδα. Καὶ τὰ μὲν Ἑλληνικὰ μετὰ τῆς Γραμματικῆς καὶ συντόνου τεχνολογίας συγκείμενα ἐξ Αἰσωπείων μύθων, ἀποφθεγμάτων, Αἰλιανοῦ ποικίλης Ἱστορίας, Λουκιανοῦ νεκρικῶν διαλόγων καὶ τοῦ ἐνυπνίου, καὶ τοῦ εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ Ἀσώτου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τοῦ Ἐμμ. Κυριακοῦ διδασκάλου πρωτεύοντος τῆς τάξεως, ἐπίσης δὲ καὶ ἡ Ἀριθμητική. Ἡ Γεωγραφία ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ Ἰω. Ἀγαθοπούλου, ἡ δὲ Ἑλληνικὴ καὶ Ἱερὰ Ἱστορία ὑπὸ τοῦ Ἀμβροσίου.

Ταῦτα καὶ τοιαῦτα καὶ τὰ μαθήματα τοῦ παρόντος ἔτους, διδαχθέντα ἅπαντα, ὡς εἴδετε, κατ' εἶδος καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης ἐπιμελείας, προσοχῆς καὶ ἀναπτύξεως παρὰ τῶν ἀγαπητῶν μοι συναδέλφων καὶ ἀγαθῶν συνεργατῶν τοῦ ἠθικοῦ τούτου φυτωρίου τῶν Μουσῶν, πρὸς οὓς ὀφείλεται καὶ δημοσίᾳ ἔπαινος. Μαθηταὶ δὲ ἐνεγράφησαν ἐφέτος ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν μαθημάτων μέχρι τοῦ Πάσχα 126 κατατασχθέντες εἰς τὰς πέντε τοῦ Σχολείου τάξεις, ὡς ἑξῆς: 5 εἰς τὸ Α'. τμῆμα τῆς Α'. τάξεως, οἵτινες καὶ διελύθησαν ἅπαντες, ὡς ἀνωτέρω εἶπον· 12 εἰς τὸ Β'. τμῆμα τῆς Α'. τάξεως, ἐξ ὧν ἔμειναν μόνον 6, δύο ἐξ αὐτῶν ὑποβιβασθέντων· 32 εἰς τὴν Β'., ἐξ ὧν μένουσιν μόνον 23, τινῶν μὲν ὑποβιβασθέντων, τινῶν δὲ καὶ ἀπελθόντων 32 εἰς τὴν Γ'. ἐξ ὧν 10 ἀνεχώρησαν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἔτους, καὶ 45 εἰς τὴν Δ'. καὶ τελευταίαν, ἐξ ὧν ἔμειναν 38. Ἐφοίτησαν λοιπὸν εἰς τὸ Σχολεῖον τακτικῶς μέχρι τοῦ τελευταίου κατὰ Μάϊον διαγωνισμοῦ 91, ἀνεχώρησαν δὲ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἔτους κατὰ διαφόρους καιροὺς 35. Παρετηρήθη δὲ μετὰ λύπης ὅτι ἐκ τῶν ἀναχωρησάντων πρὸ τοῦ τέλους τοῦ ἔτους οἱ πλεῖστοι εἶναι Βλαχολειβαδῖται καὶ ἀλλοδαποί· ἐκ δὲ τῶν ἀλλοδαπῶν εἷς εἶναι ἐκ τῆς Σερβίας, εἷς ἐκ Σκοπίων, εἷς ἐκ Κοζάνης, εἷς ἐκ Βελβενδοῦ, 3 ἐκ τῆς Χαλκιδικῆς, 5 ἐκ τῆς Πέλλης καὶ Βοδινῶν, οἱ δὲ λοιποὶ κάτοικοι τῆς Θεσσαλονίκης καί τινες ἐκ τῶν περιοίκων αὐτῆς. Ἡ ἐν τῷ Σχολείῳ συμπεριφορὰ τῶν μαθητῶν ἐφέτος εἶναι ἐν γένει καλὴ καὶ εὐχαριστοτέρα τῆς πέρυσιν, ἐξαιρουμένων μόνον ὀλίγων, οἵτινες κακῶς ἅπαξ ἀνατραφέντες καὶ μετὰ κακοήθων παίδων τῆς ἀγορᾶς ἐν γνώσει τῶν γονέων συγχρωτιζόμενοι, οὔτε διωρθώθησαν, καὶ οὔτε εἶναι ἐλπὶς εἰς τὸ μέλλον, ἂν καὶ πολλάκις ἔλαβον περὶ αὐτῶν ἔντονα μέτρα, ποιήσας τὰς προσηκούσας παρατηρήσεις πρός τε τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς κηδεμόνας αὐτῶν.

Ἐπέρανα, Κύριοι ἀκροαταί, ἐπέρανα καὶ τὸ δεύτερον μέρος τοῦ λόγου μου μετὰ μακρᾶς μὲν ἴσως, ἀναγκαίας δὲ διὰ τὴν ἀκριβῆ ἔκθεσιν τῶν ἐν τῷ σχολείῳ πολυλογίας, ἀνθ' ἧς ἐξαιτοῦμαι δι' ἀγάπην τῆς πατρίδος συγγνώμην φιλικήν. Σὺ δέ, ὦ πολιὰ καὶ σεβασμία κορυφή, Παναγιώτατε πάτερ ἡμῶν καὶ ποιμενάρχα, σεβασμιώτατοι Ἀρχιερεῖς τοῦ ὑψίστου, τὸ ἅλας τῆς πίστεως, τὸ φῶς τοῦ κόσμου καὶ τὸ καλὸν πρὸς πάντας παράδειγμα, ὑμεῖς, λέγω, οἵτινες διηνεκῶς ἀναφέρετε πρὸς Θεὸν ἀναιμάκτους καὶ λογικὰς θυσίας ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τοῦ λογικοῦ ὑμῶν ποιμνίου, ἐμβατεύσατε καὶ ἤδη νοερῶς εἰς τὰ ἄδυτα τῆς τρισηλίου Θεότητος διὰ τῶν πανιέρων ὑμῶν εὐχῶν, ὑψώσατε χεῖρας ἱκέτιδας πρὸς τὸν οὐράνιον πατέρα τῶν φώτων καὶ χορηγὸν τῆς ἀληθοῦς σοφίας καὶ κάμψατε τὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ, ἵνα ἐπιβλέπῃ καὶ τοῦ λοιποῦ ἵλεῳ τῷ ὄμματι ἐπὶ τὴν ταπεινὴν ταύτην σχολὴν καὶ τὴν ἐν αὐτῇ νεολαίαν. Ἐπικαλέσθητε τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ παναγίου καὶ ζωοποιοῦ Πνεύματος ἐπὶ τὰ ἀθῶα ταῦτα καὶ ἄκακα τῆς πατρίδος τέκνα, καθὼς ποτε ἐφ' ἕνα ἕκαστον τῶν μαθητῶν καὶ Ἀποστόλων, τῶν ὁποίων ἑορτάζομεν σήμερον καὶ τὴν ἐπέτειον μνήμην. Εὐχήθητε ἐγκαρδίως ἀκλόνητον στερέωσιν καὶ γιγαντιαίαν πρόοδον εἰς τὰ σχολεῖα τῆς πόλεως ταύτης, ἵνα καὶ τοῦ λοιποῦ καταστῇ ὁ τύπος πᾶσι τοῖς πιστεύουσι καὶ τοῖς ὁμογενέσιν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ, ζωὴν μακροημερεύουσαν καὶ ὑγιείαν ἀμετάπτωτον εἰς τοὺς φιλομούσους Ἐφόρους τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων, εἰς τοὺς φιλοτίμους συνδρομητὰς καὶ ἀληθεῖς προστάτας τῆς παιδείας καὶ εἰς ἅπαντας τέλος τοὺς φιλοκάλους πολίτας καὶ τοὺς συνελθόντας σήμερον φιλοθεάμονας ἀκροατάς. Εὐλογήσατε ὁλοψύχως διδάσκοντας καὶ διδασκομένους, γονεῖς καὶ μαθητὰς καὶ πάντα φίλον τοῦ καλοῦ καὶ τῆς προόδου τῆς πατρίδος, ἐπευχόμενοι ἀκάματον ζῆλον καὶ προκοπὴν ἐπὶ τὰ κρείττω, ἠθῶν διόρθωσιν καὶ ἀρετῆς ἐπίδοσιν, ὅπως ἔν τε τῷ παρόντι λάβωσι κατ' ἀναλογίαν τὴν ἠθικὴν ἀμοιβὴν τῶν πόνων αὐτῶν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τύχωσι τῆς μερίδος τῶν ἐκλεκτῶν καὶ τῶν κατ' ἐπαγγελίαν στεφάνων.

Ὑμεῖς δέ, ὦ φίλτατα τέκνα φιλοστόργων γονέων, φίλοι μου καὶ ἀδελφοὶ μαθηταί, σέβεσθε τὸν πνευματικὸν ὑμῶν φιλόμουσον πατέρα καὶ ποιμενάρχην, τοὺς ἀξιοτίμους Ἐφόρους καὶ εἰλικρινεῖς προστάτας τοῦ φωτισμοῦ ὑμῶν. Φοβεῖσθε τὸν Θεὸν καὶ τιμᾶτε τὸν βασιλέα, εὐλαβεῖσθε τοὺς γονεῖς καὶ ἀγαπᾶτε τὴν πατρίδα, μηδέποτε ἀνεχόμενοι νὰ

φανῆτε ἀνάξιοι τῶν προσδοκιῶν αὐτῆς καὶ τοῦ λαμπροῦ παρελθόντος τῶν προγόνων ἡμῶν Μακεδόνων. Μνημονεύετε ἁπανταχοῦ καὶ πάντοτε τῶν ἡγουμένων ἡμῶν, τῶν καλοθελητῶν καὶ φίλων ἡμῖν διδασκάλων, οἵτινες « τὰ πάντα τοῖς πᾶσιν ἐγένοντο, ἵνα τοὺς πάντας ἐξ ὑμῶν κερδήσωσιν ». Ἔχετε πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ ὁποῖα ὀφείλετε ἐν τῇ κοινωνίᾳ χρέη, καὶ μὴ λησμονεῖτε τὴν εὐθύνην, εἰς ἣν καὶ σήμερον ὑπόκεισθε, μέλλοντες νὰ δώσητε λόγον τῶν ἐν τῷ Σχολείῳ πράξεων ὑμῶν, ἐξετάσεις ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐδιδάχθητε μαθημάτων. Ἀλλὰ μὴ δειλιᾶτε· τὰ ἔργα ἡμῶν δὲν ἦσαν ἔργα σκότους, ἀλλὰ φωτός. Οἱ ἀκροαταὶ ὑμῶν εἶναι γονεῖς, εἶναι πολῖται, εὐμενεῖς ἐπικριταὶ καὶ αὐτῶν τῶν ἐλλείψεων, τυχόν· διότι γνωρίζουσιν ἐκ πείρας ὅτι « ἐν ἅπασι τὸ τέλειον ἀδύνατον. » πολλῷ δὲ μᾶλλον ὑμῖν, οἵτινες καὶ νέοι ἔτι εἶσθε καὶ ἀσυνήθεις μάλιστα εἰσέτι εἰς τὴν ποικιλίαν τῶν μαθημάτων καὶ τὴν καλὴν καὶ τακτικὴν χρῆσιν τοῦ μαθηματικοῦ βίου. Θαῤῥεῖτε λοιπὸν καὶ ἐφέτος καὶ προσέλθετε μετ' αἰδοῦς καὶ σεβασμοῦ, ἀφοῦ προηγουμένως ἐπικαλεσθῆτε τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν καὶ τὴν εὐχὴν τῆς πατρίδος μετ' ᾠδῶν πνευματικῶν.

Η ΚΥΡΙΑ ΛΕΒΡΥΝ.

—ooo—

Τὴν εἰκόνα τῆς Κυρίας Λεβρὺν (Louise-Elisabeth Vigée Le Brun) παραθέτομεν ἐνταῦθα, μόνον διότι ὑπῆρξε γυνὴ ὡραία, γενναία καὶ διακεκριμένη τεχνῖτις. Γεννηθεῖσα ὑπὸ ζωγράφου, ἐδιδάχθη ὑπ' αὐτοῦ τὰς πρώτας εἰδήσεις τῆς ζωγραφίας, συντελεσάντων εἰς τοῦτο καὶ ἄλλων τεχνιτῶν, φίλων τοῦ πατρός της. Τοιαύτην δὲ εἶχε κλίσιν ἡ νέα εἰς ταύτην τὴν τέχνην, ὥστε δεκαπενταετὴς ἔτι ἐξιστόρησε θαυμασίως τὸ ὁμοίωμα τῆς μητρός της. Ὑπανδρευθεῖσα τὸν 1780 τὸν Κ. Le Brun, πλούσιον εἰκόνων ἔμπορον, ἐγένετο μέλος τῆς Ἀκαδημίας εἰς ἣν προσέφερε πρῶτον τὴν εἰκόνα τοῦ Ἰωσὴφ Βερνέτ, μεγάλου τεχνίτου, καὶ τὸ 1787 ἐζωγράφησε τὴν βασίλισσαν Μαρίαν Ἀντωνίναν.

Εἶχε δὲ φθάσει εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς δόξης καὶ τοῦ πλούτου, ὅτε ἡ ἐπανάστασις ἠνάγκασεν αὐτὴν ν' ἀπαρνηθῇ καὶ τοῦτον καὶ ἐκείνην· διότι, ὡς ζωγραφήσασα τὴν εἰκόνα τῆς ἀτυχοῦς βασιλίσσης, ἐμελ-

λε καὶ αὐτὴ νὰ ὑποστῇ τὴν αὐτὴν τύχην. Προλαβοῦσα λοιπὸν ἀνεχώρησε καὶ περιῆλθε τὴν Εὐρώπην, ὅπου ἀξιολόγου ἔτυχεν ὑποδοχῆς. Καὶ ἐν Νεαπόλει μὲν ἐζωγράφησε τὴν διαβόητον ἐρωμένην τοῦ Νέλσωνος, τὴν Κ. Ἄμιλτον, ἐν Ῥώμῃ δὲ τὴν αὐτοκράτειραν Μαρίαν καὶ ἑαυτὴν, ὅπως δημοσιεύομεν αὐτὴν ἐνταῦθα, ἐν Πετρουπόλει Αἰκατερίνην τὴν Β΄. καὶ τὰς δουκήσσας Ἑλένην καὶ Ἀλεξάνδραν, ἐν Βερολίνῳ τὴν βασίλισσαν τῆς Πρωσσίας, καὶ ἐν Λονδίνῳ τὴν τοῦ ἡγεμονόπαιδος καὶ διαδόχου.

Ἐπανελθοῦσα τὸ 1801 ἔτος εἰς Γαλλίαν, ἐξέθηκεν εἰς τὸ ἐπικροτοῦν δημόσιον τὰς εἰκόνας τῆς Καταλάνης, τῆς Στάελ, τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας Πονιατόφσκη, τῆς δουκήσσης Κλέβης καὶ ἄλλων. Ἐξέθηκε δὲ καὶ τὴν εἰκόνα τῆς καρατομηθείσης βασιλίσσης, μὴ φοβουμένη πλέον νὰ πάθῃ καὶ αὐτὴ ὅ,τι καὶ ἡ ἀπεικονισθεῖσα.

Ἀπέθανε δὲ τὸ 1842 ἔτος, προβεβηκυῖα μὲν τὴν ἡλικίαν, ἀλλ' ὁσημέραι ζωγραφοῦσα, ἐνίοτε δὲ συγγράφουσα καὶ τὰς *Ἀναμνήσεις* αὐτῆς.

Ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, ἡ Κ. Λεβρὺν ὑπῆρξε γενναία, φιλάνθρωπος καὶ μέχρις ἀσωτίας φιλελεήμων· ἐπειδὴ δὲ δὲν ἀπέβαλε πώποτε τὰς αἰτήσεις τῶν δυστυχῶν, κατήντησεν ἄσυλον αὐτῶν ὁ οἶκός της· καὶ οὐ μόνον τῶν δυστυχῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν προσποιουμένων ἔνδειαν ὅπως ἀπατήσωσιν αὐτήν. Καὶ ὁσάκις ἔλεγέ τις πρὸς αὐτὴν, «Κ. Λεβρὺν, πρόσεχε διότι σὲ κλέπτουσι ψευδόμενοι,— ἡ ἁμαρτία, ἀπεκρίνετο, εἰς τὸν λαιμὸν των. Πλὴν τούτου, πῶς νὰ τοὺς διακρίνω, ἀφοῦ οἱ πλεῖστοι αὐτῶν κλαίοντες λέγουσιν ὅτι θὰ φονευθῶσιν ἐξ ἀπελπισίας;»

Ἐκληροδότησε δὲ εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Λούβρου ὅλας τὰς εἰκόνας της.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟΝ

ΤΗΣ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ.

(Ἴδε φυλλάδ. 186, σελ. 423, καὶ 187, σελ. 437.)

Ν.

Ναρδέγκι. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ποτὸν γλυκύ. Παρὰ τοῦ ἀρχαίου νάρδος.

Νεροποντία. Ἐν Κέᾳ. Ὄμβρος ῥαγδαῖος καὶ καταποντίζων, averse. Νερὸν — πόντος.

Νερουλόν. «Αὐγὸν νερουλὸν» ὄχι βρασμένον ὡς τὸ μελάτον.

Νιόψυχον. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἰατρικόν τι ἐκ ῥοδοξύδου, ψωμίου ὀπτοῦ καὶ ἡδυόσμου ἢ ἄλλου εὐώδους χόρτου, ἐπιτιθέμενον εἰς τὸν στόμαχον καὶ τοὺς καρποὺς τῶν χειρῶν λυποθυμοῦντος ἢ ἀδυνάτου, ἵνα δοθῇ αὐτῷ τόνος, ἀναψυχὴ ἢ *νέα ψυχή*.

Νοτίζω. Ὅπως καὶ οἱ ἀρχαῖοι. «Τὰ ῥοῦχα εἶναι νοτισμένα» ὑγρά.

Νοσσίδα, *νοσσιδίτσα*. Ἐν Ἀθήναις καὶ Αἰγίνῃ. Ἡ ἀλλαχοῦ πουλαδίτσα· ἡ νεοσσὸς τῶν ἀρχαίων.

Νταρντανίζω. Caboter. Λέξις πεποιημένη καὶ

Νταρντάνισμα. Cabotement. Ἀμφότερα τὰ τ προφέρονται ὡς d.

Νυχτέρι. «Κάμω νυχτέρι,» ἐργάζομαι τὴν νύκτα. Elucubration.

Νυστέριον. Τὸ ὄργανον δι' οὗ γίνεται ἡ ἀφαίμαξις, παρὰ τοῦ ἀρχαίου νύσσω.

Νύχι καὶ κρέας. Φίλοι ἀχώριστοι ὡς οἱ ὄνυχες ἀπὸ τοῦ κρέατος. Ἐν Μυκόνῳ λέγουσι «φηλὴ κλωστάρι» «ἀλλαχοῦ δὲ, «φηλὴ κλειδί.»

Ξ.

Ξαμόνω. Τὸ ἀλλαχοῦ σημαδεύω (Ζήτ. τὴν λέξ.)

Ξανοστίζω. «Ἐν Νάξῳ. «Φάγε ὀλίγον ὀπωρικὸν νὰ ξανοστήσῃς,» νὰ περάσῃ ἡ ἀνοστία τοῦ στόματός σου. Ἐκ-ἀνοστία.

Ξεθεόνω καὶ *ξεθεόνομαι*. Ὑπερβαλλόντως κοπιῶ. «Ἐξεθεώθηκα ἀπὸ τὴν δουλειὰν,» καὶ «μὲ ἐξεθέωσες.» Παρατηρητέον μὴ παράγεται παρὰ τοῦ ἐκθέω τῶν ἀρχαίων.

Ξεκακίζω. «Ὁ καιρὸς ἐξεκάκισεν» ἤτο κακὸς καὶ μετεβλήθη εἰς καλόν. Ἐκ-κακίζω.

Ξελογιάζω. Débaucher. Ἐκ-λόγος.

Ξενοχάραγος. Ἐν Μυκόνῳ. Ζήτει χαραγή.

Ξενόμερον. Ἐν Μυκόνῳ. Ἄλλου μέρους. «Παιδίον, ζῶον ξενόμερον».

Ξεπάγιασμα. Ἐν Κωνσταντ. Ἴδε *Χιονίστραις*. Ἐκ-πάγος.

Ξετιμόνω. Ἐν Ἀθήναις. Ἐκτιμῶ καὶ

Ξεχτιμώτης, ὁ ἐκτιμητής.

Ξεχειλίζω. Ἐκχειλίζω. «Ὁ ποταμὸς ἐξεχείλισε» καὶ «μὴ ξεχειλίσῃς τὸ ποτήριον.» Καὶ μεταφορ. «Ἐξεχείλισεν ὁ θυμός του,» ἢ καὶ μόνον «ἐξεχείλισεν,» ἤτοι ἐπὶ πολὺ μὲν ἐγένετό τις ἐγκρατὴς ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐξεῤῥάγη.

Ξερυπίζω. Ἐν Ἀθήναις. Πλύνω τὸν ῥύπον τῶν ῥούχων. Ἐν Κωνσταντινουπόλει λέγουσι· «ξεβγάζω τὰ ῥοῦχα». Ἐκ-ῥύπος.

Ξεχειμάζω. Hiverner. Ἐκ-χειμών.

Ξιστί. Ἐν Ἀθήναις. Μέτρον ἐλαίου, οἴνου κλ. ἐξ ὀκάδων. Ὁ ξέστης τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων.

Ξυλιά. Coup, καὶ

Ξυλίζω. Donner des coups.

Ξυνισμένος. «Τί μοῦτρα ξυνισμένα εἶναι αὐτά;» Quelle mine rechignée? Λέγομεν καὶ «*ἐξύνισε* τὸ πρόσωπόν του» καὶ «τὰ ἐξύνισεν ὁ καιρὸς,» ἤτοι μετεβλήθη ἐπὶ τὸ κακόν.

Ξεδικαιόνω. Ἐν Ἀθήναις. Ἀποδίδω δικαιοσύνην. Ἐκ-δικαιόω.

Ξεμυστηρεύομαι. Confier. Ἐκ-μυστήριον.

Ξεροκοκκινίζω. Ἐρυθριῶ ἀπὸ ἐντροπήν.

Ξεροκαταπίνω. Μεταφ. Ὁσάκις ἀπορεῖ ἢ ἐντρέπεται ν' ἀπαντήσῃ τις εἰς τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ ἐχ-

θροῦ ἢ τοῦ ἐπιπλήττοντος. «Τί ξεροκαταπίνεις καὶ δὲν ἀποκρίνεσαι;»

Ο.

Οἰρὸ νάμαρτον. Ἐν Σίφνῳ. Ἐπιφώνημα τοῦ ὁδηγοῦντος τοὺς ἀροτριῶντας βόας. Πιθανῶς χιμαίρειον τέρας ὡς καὶ τῶν Μυκονίων τὸ μασοῦκα κιώρα, ἢ τὸ τοῦ Λουκιανοῦ (Ἀλέξ.) ἐκεῖνο· «Μόρφι ἐβάργουλις εἰς σκιὴν χνέγχικραγκ λείψει φάος.» Ὁ μακαρίτης Σπ. Βαλέτας, ὁ γλαφυρὸς συγγραφεὺς τοῦ *Γερολιμπέρη*, ἡρμήνευε τὴν ἴσως ἀνερμήνευτον ταύτην φράσιν διὰ τοῦ· *ὅρα ἵνα μὴ ἁμάρτῃς*· ὡσανεὶ ἔλεγεν ὁ ὁδηγὸς πρὸς τοὺς βόας· «προσέξατε μὴ παρεκτραπῆτε τοῦ αὔλακος.»

Ὀβορός. Ἐν Πελοπον. καὶ Ἀθήν. Μάνδρα τῶν βοῶν.

Ὀμβροδέκτης. Ἐν Μήλῳ. Ἐν δὲ Ἀθήναις, Βροδέκτης. Στέρνα.

Ὀπίστομα. Ἐπίρ. Ἐπὶ-στόμα. Πρηνής.

Ὀπισθάγκωνα. Ἐπίρ. Μὲ ἀγκῶνας δεδεμένους πρὸς τὴν ῥάχιν.

Ὄρχια. Θηλ. Ἐν Εὐβοίᾳ. Θύννος, ὅστις ἀλλαχοῦ λέγεται *Μαγιάτικον*. (Ἴδε τὴν λέξιν). Παρὰ τοῦ ὀρχέομαι, διότι ὀρχοῦνται καὶ πηδῶσι μετὰ πατάγου νηχόμενοι ἀθρόοι παρὰ τὴν νῆσον ἐκείνην.

Οὐριάζω. Παρὰ τοῦ ὠρύομαι. Καὶ μεταφ. «οὔριασες» καὶ «μὲ οὔριασες,» μὲ κατεζάλισες, vous m'avez abasourdi.

Οὔριος. Ἐν Χίῳ. Sot.

Π.

Παρά. Πρόθ. Εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν λέξεων σημαίνει ἅμιλλαν, οἷον· παρατρέχω, παραψάλλω. κτλ. Ἀλλαχοῦ δὲ ὑπερβολήν· παρατρώγω, παραξυλόνω, κτλ. Λέγομεν καὶ *παραπέρνω*. «Μὲ παραπῆρες,» ἤτοι μὲ εἶπες λόγια δυσάρεστα πλέον τοῦ δέοντος.

Παγούριον. Ἐν Κωνσταντινουπ. Τῶν ἀρχαίων ὁ πάγουρος.

Παραγάδι. Εἶδος δικτύου.

Παραξυλόνω. Μεταφ. «Τὸ παραξύλωσες», ἤτοι ὑπὲρ τὸ δέον εἶπές τι ἢ ἔπραξες.

Παλληκάρι, καὶ

Παλληκαριά. Παρὰ τοῦ ἀρχαίου *πάλλαξ*.

Παραχόνω. Θάπτω.

Παλάβραις. Μεγαλοῤῥημοσύναι, blagues. «Μὴ κόπτεις παλάβραις». Ἡ λέξις Ἰσπανική.

Παντέρημος. Πάντη ἢ ἀπὸ πάντα ἔρημος.

Παντανάτος. Toujours présent. Πάντα-ναὐτός.

Παραμπήγω. Ἐν Ἀθήναις. Ἐμβολιάζω, καὶ παράπηγος, τὸ ἐμβολιαζόμενον δένδρον. Παρὰ—ἐμπήγω.

Πάταρος. Ἐν Θεσσαλίᾳ. Ὁ ἀλλαχοῦ λεγόμενος μπάτσος. Παρὰ τοῦ πατάσσω.

Παλαμάρι. Ἀπόγειον. Παλάμη—αἴρω.

Παρηγῶ. Ἐν Μεγάροις. Καθαρίζω, φροκαλῶ. «Παρηγῶ τὴν οἰκίαν.»

Παγάνα. Battue, πρὸς ἀνεύρεσιν ζώων, ληστῶν, κτλ. Ἴσως παρὰ τοῦ *πάγῃ* τῶν ἀρχαίων, καθόσον μάλιστα διὰ ταύτης δὲν ἐνόουν μόνον τὴν παγίδα, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἄλλην ἐπίθεσιν κατὰ τῶν θηρωμένων.

Παράωρα. Ἐπίρ. «Ἦλθες παράωρα.» Ἐν δὲ Θεσσαλίᾳ καὶ ὀνομαστικῶς· «εἰς τὰ παράωρα τῆς νυκτός.»

Παραπούλια. Ἐν Ἀθήναις. Εἶδος λαχάνων.

Παραφέρνω. Τῶν ἀρχαίων τὸ παρεμφέρω, προσομοιάζω.

Παραμερίζω. Ἐνεργ. καὶ αὐτοπ. Mettre de côté, καὶ se retirer. «Παραμέρισε τοῦτο τὸ πρᾶγμα,» καὶ «ἐπαραμέρισα διὰ νὰ περάσῃ.»

Πετάκια. Ἐν Πελοπον. Οἱ σκώληκες τοῦ τυρίου. Παρὰ τοῦ *πετῶ*· ἀλλαχοῦ δὲ λέγονται καὶ *πηδούλια* παρὰ τοῦ πηδῶ.

Πετράερον. Οὐδ. Ἐν Κεφαλλην. Ὁ ὑψηλόθεν ἐρχόμενος ἀήρ. Πέτρα-ἀήρ.

Πέρνω. Πρόσθες εἰς τὰ Ἀτ. Δ'. σελ. 414 καὶ ταύτην τὴν σημασίαν· «ἐπῆρεν ἐπάνω του,» ὑπερηφανεύθη.

Πεντόβολον. Παιγνιὰ παιζομένη διὰ πέντε βόλων.

Πεζοδρόμος. Ὁ ταχυδρόμος.

Πεστίλι. Ἐν Κωνσταντιν. Pastille.

Πέραμα. Εἶδος πλοιαρίου.

Περατικά. Ἐν Ἀθήναις. Εὐχὴ πρὸς ἀσθενοῦντα. Τὸ ἀλλαχοῦ περαστικά.

Περίδρομος. Ἴδε Κάρναξι.

Πετρόψαρον. Εἶδος ἰχθύος.

Πέρκα. Ὅπως καὶ οἱ ἀρχαῖοι.

Πεζόβολος. Ἐν Ζακύνθῳ. Δίκτυον. Παρὰ τοῦ δωρικοῦ πέζα, σημαίνοντος πᾶσαν ἄκραν, καὶ αὐτὸν τὸν αἰγιαλόν, καὶ τοῦ βάλλω· διότι παρὰ τὴν ἀκτὴν ἱστάμενοι οἱ ἁλιεῖς ῥίπτουσι τὸν πεζόβολον.

Πεζούλι. Τὸ θρανίον, καὶ *πεζοῦλα* ὁ θράνος.

Πηγαίνω. *Ἐπάησα* ἀντὶ τοῦ ὑπῆγον, καὶ εἰς μόνον τὸν ἀόριστον.

Πηδούλια. Ἴδε Πετάκια.

Πηττάράκια. Ἐν Μιτυλήνῃ. Ὁ ἐποστρακισμὸς τῶν ἀρχαίων. Βεβαίως ἐκ τοῦ πήττα, διότι τὸ ὄστρακον ἐπιψαῦον τῆς θαλάσσης σχηματίζει μικροὺς κύκλους ὡς μικρὰς πήττας. Περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως *πήττα* πολλαὶ ὑπάρχουσιν εἰκασίαι· τὸ κατ' ἐμὲ ὅμως ὑποθέτω ὅτι αὕτη παράγεται παρὰ τοῦ πήττω τοῦ σημαίνοντος πήγνυμι.

Πιστιοῦ. Ἐπίρ. Ἐπὶ ἀναβολῇ, à crédit. Παρὰ τοῦ πίστις· τὸ δὲ *π* προφέρεται ὡς *b*, *ἐ-μπιστιοῦ*.

Πιλαλῶ. Τρέχω δρομαίως.

Πιλατεύω. Tourmenter, ἀνησυχῶ, βασανίζω. «Τί μὲ πιλατεύεις;» Ἀπὸ τὸν Πιλάτον τὸν βασανίσαντα τὸν Χριστόν.

Πῖνος. Ἐν Πελοπον. «Τὸ μαλὶ ἔχει πολὺν πῖνον» ἤτοι ῥύπον πολὺν (suint). Ἡ λέξις ἀρχαιοτάτη, ἐν χρήσει μάλιστα παρὰ ποιηταῖς.

Πιστικός. Βοσκός, διότι οἱ ἔχοντες ποίμνια ἐμπιστεύονται αὐτὰ εἰς τοὺς βοσκούς. Ἰδοὺ τί ἀναγινώσκομεν εἰς τὰ Βασιλικά· «Πιστικὸς λέγεται ᾧ ἐμπιστεύονταί τινα πράγματα, διὰ τοῦτο καὶ τὸν κριθέντα ἀξιόπιστον εἰς φυλακὴν τοῦ πλοίου πι-

στικὸν λέγουσι τοῦ πλοίου.» Ἀρμενόπ. Βιβλ. Β΄. Τίτλ. ΙΑ΄.

Πιδέξιον. Ἐπιδέξιον, pot de chambre.

Πίγουλη. Θηλ. Φιδὲς, vermicelle.

Πιζήμιον. Ἐν Ἀθήναις. Ἐπιζήμιον, ποντικός.

Πληθερή. Ἐν Νάξῳ. Ἡ ἑορτὴ τῆς Ἀναλήψεως, ἐπειδὴ κατὰ συνήθειαν ἀρχαίαν, ὅστις θέλει προσέρχεται ἐλευθέρως τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς τὰς μάνδρας καὶ τρώγει ἀνεξόδως γαλακτερά· φέρει δὲ μεθ' ἑαυτοῦ ἰχθύας, κρέας, οἶνον κλ. καὶ φιλεύει καὶ αὐτὸς τοὺς ποιμένας.

Πλιζονιά. Ἐν Ζακύνθῳ. Χειμωνικὸν, melon d'eau.

Πλέσκα. Ἡ καὶ τσίτσα καὶ τσότρα. Ὁ βομβυλιὸς τῶν ἀρχαίων.

Πλεγμάτια. Ἐν Κωνσταντιν. Δίκτυα. Παρὰ τοῦ πλέγμα.

Ποδίζω. Λέξις ναυτική. Κυρίως ὅταν ἕνεκα σφοδροῦ ἐναντίου ἀνέμου τὸ πλοῖον βιάζεται νὰ ἀνακόψῃ τὸν πλοῦν αὐτοῦ καὶ νὰ στραφῇ εἰς τὰ ὀπίσω. Εἶναι τάχα τοῦ Ἡσυχ. τὸ «*ποδιάζω*, ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀναστρέφω,» ἢ αὐτὸ τὸ *ποδίζω*, τὸ σημαῖνον βάλλω δεσμὰ εἰς τοὺς πόδας, ὡσεὶ ἐδέσμευεν ὁ ἄνεμος τοὺς πόδας τοῦ πλοίου καὶ δὲν ἐπέτρεπεν αὐτῷ νὰ προχωρήσῃ; Τὸ *ποῦς*, καὶ ἄλλαι λέξεις ἐξ αὐτοῦ παραγόμεναι ὡς *ποδόω*, *ποδεὼν*, *ποδοχῶν* κατ' Ἀντιφῶντα, ἢ *ποδηγῶν* κατὰ Πολυδεύκην, ἦσαν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ναυτικοῖς.

Ποδοκόπι. Μισθὸς διδόμενος εἰς πεζοδρόμον χάριν ὑπηρεσίας. Ποδὸς κόπος.

Πορίχι. Ἐν Νάξῳ. Λάχανον ἄγριον εἰς τροφὴν ἀξιόλογον. Ὁ Λαέρτιος ἐν βίῳ Μενεδήμου (Κεφ. ΙΗ΄.) ἀναφέρει λέξιν *παρίχιον*, τὴν ὁποίαν ὁ Λατῖνος μεταφραστὴς ἑρμηνεύει salsamentum (κρέας παστὸν, salaison). Ἡ λέξις *παρίχιον* δὲν εὑρίσκεται εἰς τὰ λεξικά· πολὺ δὲ φοβοῦμαι μὴ εἶναι τὸ *πορίχιον* τῶν Ναξίων, μὴ ἐννοηθὲν ὑπὸ τοῦ Λατίνου μεταφραστοῦ.

Πολύξερος. Ὁ πολλὰ ἠξεύρων, très-fin.

Πονηρολογημένος. Rusé.

Πορφύρα. Ἴδε κογχύλια.

Προβάλλω. «Πρόβαλε εἰς τὸ παράθυρον.»

Προβάσια. Ἐν Μυκόνῳ. Λάχανα ἄγρια.

Πρόμοχθοι. Ἐν Κύπρῳ. Corniche τῆς σ.έγης.

Προκομένος, καὶ *εὖγε εἰς ταῖς προκοπαῖς* σου! Ἐπὶ ἀποδοκιμασίας πράξεως.

Πρόστυχος. Ordinaire. «Ἄνθρωπος πρόστυχος» καὶ «ἔνδυμα πρόστυχον,» καὶ

Πρόστυχα. Ἐπίρ.

Προφαντόν. Ὁ κατὰ πρῶτον φαινόμενος καρπὸς, *προ-φαίνομαι*. Πολλοὶ προφέρουσι *τροφαντόν*.

Πρόμιτα καὶ *προύμιτα*. Ἐπίρ. Πρηνής. Πρό-μίτιος.

Πρωτογαλιά. Ἐν Αἰγαίῳ. Γαλακτερόν τι κατασκευαζόμενον διὰ τοῦ πρώτου γάλακτος τῶν προβάτων.

Πρωτομαγιά, *πρωταπριλιά*. Μόνον τῶν δύο τούτων μηνῶν τὴν πρώτην ἡμέραν λέγομεν οὕτω πως συνθέτως. Ἴσως διότι, τὴν μὲν ά. Μαΐου ἐξερχόμεθα πρὸς τιμὴν τῆς ἀνοίξεως εἰς τὰς ἐξοχὰς, τὴν δὲ ά. Ἀπριλίου ἀστειευόμενοι ἀπατῶμεν τοὺς ἄλλους (poisson d'avril).

Ρ.

Ραζακιά. -τὰ- Εἶδος σταφυλῆς τραχυτέρας τῶν λοιπῶν.

Ράστι. Ἐν Κωνσταντιν. «Αὕτη ἡ ὑπόθεσις μὲ ἦλθε ῥᾶστι,» ἤγουν ἔγεινεν εὐκόλως, ἐγκαίρως, à propos. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον ῥᾶστα. Ἐντεῦθεν συμπεραίνω ὅτι τὸ à propos τῶν Γάλλων, τὸ ὁποῖον ἀμηχανοῦμεν πῶς νὰ ἑρμηνεύσωμεν, ἐλέγετο πιθανῶς *ῥᾶστα*.

Ρέντα. Πρόσθες εἰς τὴν λέξιν ταύτην (Ἀτ. Β΄. σελ. 422) «Ἔπαρε τὴν ῥέντα σου.» Τοῦτο λέγουσιν ἀστεϊζόμενοι ἐν Κωνσταν. σημαίνοντες ἀπαραλλάκτως ὅ,τι καὶ μὲ τὸ «δεῖξαί με τὴν ῥάχιν σου.»

Ρέχα. Ἐν Σμύρνῃ. Πτύσμα. Παρὰ τοῦ ῥέγχω, ἐπειδὴ ὁ πτύων προετοιμάζεται ῥογχάζων.

Ρετσέκλης. Ἐν Ἀθήν. Ὁ ἀλλαχοῦ κουρελιάρης.

Ρηχὰ (νερά). Ἀπὸ τὸ ῥαχία καὶ ῥηχία τῶν ἀρχαίων. Πολλαχοῦ δὲ καὶ μεταφ. «Ἔχει νοῦν ῥηχόν,» ὀλίγα δηλ. μυελά.

Ριvοί. Οἱ ἐρινεοὶ τῶν ἀρχαίων.

Ρόβη. Ἐν Ἀθήναις. Καρπὸς χρήσιμος εἰς τροφὴν ζώων.

Ροβολῶ. Κατακυλίομαι ταχέως, ἐλλείψει τοῦ μ, ἀπὸ τὸ ῥόμβος, κατὰ συγκοπὴν ἀντὶ ῥομβο-βολῶ. Τὴν συνήθη ταύτην παρὰ τοῖς Ἕλλησι συγκοπὴν ἀγνοῶν τις μὲ κατηγόρησεν ἄλλοτε ἑρμηνεύσαντα τὸ ῥοβολῶ ὅπως ἐνταῦθα.

Ροδάνι. Οὐδέτ. Ἐν Κωνσταντ. Rouet. Ῥοδάνην ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι τὸ λεπτὸν νῆμα· οἱ δὲ σχολιασταὶ ἔλεγον καὶ ῥοδανίζω τὸ νήθω.

Ρόδα. Τροχός. Ὑποθέτω ὅτι ἔχει τὴν αὐτὴν ῥίζαν μὲ τὸ ῥοδάνι.

Ροδίτης. Εἶδος σταφυλῆς ἐρυθρᾶς. Ῥοδίτην ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι εἶδος κρασίου.

Ρόκα. Βλ. ἀζούματα.

Ρουμάρα. Ζήτει μαρούλιον.

Ροῦσος. Roux, ὁ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ῥούσιος καὶ ῥούσσαιος. Ὁ Κοραῆς λέγει (Ἀτ. Α΄. σελ. 947) ὅτι τὰ κοκκινοβαφῆ τῶν ἐν Βυζαντίῳ αὐτοκρατόρων ὑποδήματα ἐκαλοῦντο ῥούσια ὡς ἐκ ῥωσσικοῦ δέρματος κατασκευαζόμενα. Πιθανὸν ὅμως νὰ ὠνομάζοντο οὕτω διότι ἦσαν κόκκινα.

Ροῦχο. Τσόχα, drap, καὶ γενικώτερον ἔνδυμα.

Ροχαλίζω. Ῥογχάζω.

Ρύκος. Ἐν Χίῳ. Ὁ ῥύπος τῶν ὠτίων, διὰ τοῦ κ Ἰωνικῶς· ἐν δὲ Ἀθήν. *ῥύπος*.

Ρύμη. Ἐν Ἀντιπάρῳ. Πλατεῖα, ὡς καὶ οἱ ἀρχ.

Ρυσιπέλιο. Ἐρυσίπελας.

(*Ἕπεται συνέχεια*).

ΜΙΑ ΣΚΗΝΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ
ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΚΟΛΟΜΒΟΥ.

—οοο—

Ὁ Κολόμβος ἐνώπιον τοῦ ἐν Σαλαμάγκῃ Συλλόγου τῶν Σοφῶν.

(Ὅρα φυλλ. 187, σελ. 450. τέλος.)

Δυσκολίαι σοβαρώτεραι ἐπῆλθον ἀκολούθως κυρούμεναι διὰ τρόπου ἐμβριθοῦς ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ σοφοῦ Αὐγουστίνου. Οὗτος βεβαιοῖ ὅτι ἡ περὶ ἀντιπόδων δόξα εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως· ὅτι ὁ πρεσβεύων λαοὺς οἰκοῦντας τὸ ἀντίθετον ἡμισφαίριον εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ νὰ δοξάζῃ ὅτι ἅπαντα τὰ ἔθνη δὲν κατάγονται ἐκ τοῦ Ἀδάμ· διότι πῶς ἤθελον δυνηθῇ νὰ περάσωσιν εἰς ταύτας τὰς χώρας διὰ τοῦ Ὠκεανοῦ; ἄρα ὁ τοιοῦτος ἀντιφάσκει πρὸς τὴν Πεντάτευχον, ἥτις τίθησιν ὡς ἀρχὴν ὅτι ἅπαντες οἱ λαοὶ εἰσὶ τοῦ αὐτοῦ πατρὸς τέκνα.

Τοιαῦται ἦσαν αἱ προλήψεις, πρὸς ἃς ὤφειλεν ὁ Κολόμβος εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ν' ἀντιπαραταχθῇ. Δύσκολον βεβαίως ἦτο εἰς αὐτὸν νὰ προΐδῃ ἀνθυποφορὰς ἀποπνεούσας ὀσμὴν Μοναστηρίου μᾶλλον ἢ Πανεπιστημίου. Εἰς τὴν ἁπλουστέραν πρότασιν περὶ τοῦ σφαιρικοῦ σχήματος τῆς Γῆς ἀντέταττον τὸ ἀλληγορικὸν κείμενον τῶν Ψαλμῶν, ἐν οἷς λέγεται ὅτι ὁ οὐρανὸς ἐκτείνεται ὡς δορὰ ὑπεράνω τῆς Γῆς, « *ὁ ἐκτείνων τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ δέῤῥιν* » τουτέστιν ὡς σκηνήν· διότι ἡ σκηνὴ παρὰ τοῖς Νομαδικοῖς λαοῖς ἐκαλύπτετο ἐκ δερμάτων ζώων. Ἔτι δὲ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ παραβάλλει τὸν οὐρανὸν πρὸς παρεμβολήν, ἢ ἄλλως πρὸς σκηνὴν ἐντεταμένην ἐπὶ τῆς Γῆς. Οἱ θεολόγοι λοιπὸν συνεπέραινον ἐκ τούτων ὅτι ἡ Γῆ εἶχεν ἐπίπεδον ἐπιφάνειαν, οἷόν ἐστι τὸ ἔδαφος ἐφ' οὗ ἐκτείνεται ἡ σκηνή. Ἕτεροι ἧττον αὐστηροί, ἢ γεωγραφικώτεροι, παρεδέχοντο μὲν τὸ σφαιροειδὲς τῆς Γῆς, καὶ τὸ πιθανὸν τῆς ὑπάρξεως ἀντιθέτου ἡμισφαιρίου οἰκησίμου, διϊσχυρίζοντο ὅμως ὅτι ἡ θερμοκρασία τῆς διακεκαυμένης ζώνης ἦτο πρόσκομμα ἀνυπέρβλητον, ὅτι τὸ *Ζοφῶδες Πέλαγος* (**mare tenebrosum**), ὁ φοβερὸς οὗτος καὶ ἀτέρμων βόθρος, κατεῖχε τὸ ἕτερον ἥμισυ τοῦ κόσμου, καὶ ἑπομένως καθίστατο ἀπολύτως ἀδύνατος ἡ δι' αὐτοῦ διάβασις. Περὶ δὲ τοῦ πρὸς δυσμὰς πλοῦ εἰς ζήτησιν τῶν Ἰνδιῶν ἐδόξαζον ὅτι ἡ Γῆ τοσαύτην εἶχεν ἔκτασιν, ὥστε εἰς τρία τοὐλάχιστον ἔτη μόλις ἦτο δυνατὸς εἷς μόνος πλοῦς. Οἱ ἀποθαρσήσαντες ἄρα εἰς τὴν ἐπιχείρησιν τούτου ἤθελον ἀφεύκτως ἀπολεσθῇ, διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ προμηθευθῶσι τοσούτων ἐφοδίων, ὥστε νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὰς ἀνάγκας μακροχρονίου θαλασσοπορίας. Οἱ μωρότεροι ἀπεφαίνοντο ὅτι καὶ δυνατῆς ὑποτεθείσης τῆς εἰς τὰς Ἰνδίας προσπελάσεως πλοίου τινός, ἀδύνατος ὅμως ἦτο ἡ ἐπάνοδος αὐτοῦ· διότι, ἔλεγον οὗτοι, ἐπειδὴ ἡ γήϊνος σφαῖρα εἶναι στρογγύλη ὥς τι ὄρος, οὐδὲν ἄρα πλοῖον ἠδύνατο νὰ ὑπερβῇ ποτὲ τὴν κορυφὴν τοῦ φοβεροῦ τούτου ὑψώματος ὑφ' οἱουδήποτε ἀνέμου καὶ ἂν ὠθεῖτο.

Τοιαῦται ἦσαν ἐν κεφαλαίῳ αἱ δεισιδαιμονίαι καὶ τοιοῦτοι οἱ παραλογισμοί, οὓς ἔπρεπεν ὁ Κολόμβος νὰ καταβάλῃ. Τινὲς τῶν παραδοξολογιῶν τούτων φαινόμεναι σήμερον γελοῖαι ἦσαν ἡ φυσικὴ συνέπεια τῆς καταστάσεως τῆς ἐπιστήμης ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐποχῇ. Ἡ ἀρχὴ τοῦ σφαιροειδοῦς σχήματος τῆς Γῆς ἦν τότε τὸ ἀντικείμενον πολλῶν συζητήσεων καὶ εἰκασιῶν. Οὐδεὶς ἠδύνατο ν' ἀποδεχθῇ ἢ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Ὠκεανὸς δὲν εἶχε τόσην ἔκτασιν ὥστε νὰ καταντᾷ ἀδιάβατος, οὐδὲ ν' ἀνακαλύψῃ τοὺς νόμους τῆς βαρύτητος, δι' ὧν ὑποτεθέντος ἅπαξ τοῦ σφαιροειδοῦς τῆς Γῆς, εὐαπόδεικτον ἦτο καὶ τὸ δυνατὸν τοῦ περὶ αὐτὴν περίπλου.

Ἐπὶ τῆς πρώτης παρουσίας του ἐνώπιον τοῦ σοφοῦ Συλλόγου τῆς Σαλαμάγκης, ὁ Κολόμβος ἐφάνη στιγμήν τινα τεταραγμένος ἕνεκα τοῦ μεγέθους τοῦ ἔργου του, καὶ συγκεχυμένος ἐκ τῆς σεμνοφανοῦς ὁμηγύρεως τοῦ ἀκροατηρίου. Ἀλλ' ἡ ἐμψυχοῦσα αὐτὸν θρησκευτικὴ πεποίθησις τὸν ἔπειθεν ὅτι ὁ Θεὸς θέλει φέρει εἰς πέρας τὸ ἔργον τοῦτο, ἡ δὲ συνδιάλεξις ἀπέδωκεν αὐτῷ παρευθὺς ὅλην τὴν ζωηρότητα καὶ τὸν ζῆλον τοῦ εὐγενοῦς χαρακτῆρός του. Καὶ τὰς μὲν ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων ἐξηγμένας ἐναντιώσεις ἀνήρεσε καθ' ὁλοκληρίαν, διότι εἶχε σπουδάσει κατὰ βάθος πᾶν τὸ ἀφορῶν τὴν κοσμογραφίαν, καὶ ἀντιτάξας εἰς αὐτὰς τὰ πορίσματα τῆς ἀποκτηθείσης κατὰ τὰς θαλασσοπορίας του πείρας, ἐβεβαίωσε τήν τε διακεκαυμένην καὶ τὴν κατεψυγμένην. Τὰ δὲ ἐκ τῶν ἱερῶν Γραφῶν προτεινόμενα δὲν εὗρον αὐτὸν ἀπαράσκευον. Ὁ Κολόμβος αἰσθανόμενος ὅτι ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ, ἔνθα ὁ ἀριθμὸς τῶν Θεολόγων ἦτο πολὺ ἀνώτερος τοῦ τῶν ναυτικῶν καὶ κοσμογράφων, αἱ καθαρῶς ἐπιστημονικαὶ ἀποδείξεις καὶ τὰ μαθηματικὰ πορίσματα οὐδόλως ἤρκουν πρὸς ἀπολογίαν του, ἀπεφάσισε νὰ διαμφισβητήσῃ τὰ κείμενα τῶν ἱερῶν βιβλίων καὶ τὴν γνώμην τῶν ὑπομνηματιστῶν, εἰ καὶ τὸ πρᾶγμα ἐδύνατο νὰ διεγείρῃ ὑποψίας αἱρέσεως ἐν τόπῳ, ὅπου ἡ Ἱεροκρισία πρὸ μικροῦ ἱδρυθεῖσα ἀνέπτυσσε δραστηρίως τὰς νέας αὐτῆς πλεκτάνας.

Ὅτε ὁ Κολόμβος ἐφιλοξενεῖτο ὑπὸ τῶν Φραγκισκανῶν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς Ῥαβιδηνῆς Παναγίας (**Santa Maria de la Rabida**), μακρὰν τῆς κοσμικῆς τύρβης, ἀφωσιώθη ὅλως εἰς τὸν θρησκευτικὸν αὐτοῦ καταρτισμόν, εἰς τὴν μελέτην τῶν Γραφῶν, καὶ εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, τῶν ὑπομνηματιστῶν καὶ ἐξηγητῶν, ὧν τὰ βιβλία εὗρεν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ μοναστηρίου. Ὅλος κατεχόμενος ὑπὸ τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ ἰδέας, ἐνόμισεν ὅτι ἀνεκάλυψεν εἰς τὰ ἱερὰ κείμενα τῶν Γραφῶν τὴν πρόῤῥησιν τῶν μελετωμένων σχεδίων του, ὅτι πολλαὶ ῥήσεις τῶν προφητῶν προανήγγελλον τὴν

ὕπαρξιν νέων χωρῶν καὶ βασιλείων (α), εἰς ἀνακάλυψιν τῶν ὁποίων ὁ Θεὸς ηὐδόκησεν αὐτὸν νὰ μεταχειρισθῇ ὡς ὄργανον. Ὥστε ὁ Κολόμβος ἐκτὸς τῶν ἐκ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς πείρας πορισθεισῶν ἀποδείξεων, ἠρύσθη καὶ κατὰ τὴν ἐν τῷ Ῥαβιδηνῷ μοναστηρίῳ διαμονήν του πορίσματα ὑψηλοτέρας καὶ θειοτέρας ἀρχῆς.

Βλέπων ὅτι οἱ ἀντίπαλοί του τὸν ἐπολέμουν διὰ γραφικῶν ῥήσεων ἠσθάνθη ἑαυτὸν ἑλκόμενον ὑπὸ ἀκαταμαχήτου τινὸς δυνάμεως ἐπὶ ἀντικειμένου οἰκειοτάτου καὶ ποθεινοτάτου αὐτῷ· καὶ παραιτήσας πρὸς καιρὸν τὴν ἐπιστήμην καὶ τὰς θεωρίας ῥίψας χαμαὶ τοὺς γεωγραφικοὺς πίνακας καὶ τὰ σχεδιογραφήματά του ἤρξατο ἐνθουσιωδῶς νὰ τοὺς ἀντικρούῃ, ὑποστηρίζων τὴν ὑπόθεσίν του διὰ τῶν ὅπλων ἅπερ οἱ ἀνταγωνισταί του ἐχορήγησαν αὐτῷ· ἀκολουθῶν δὲ κατὰ πόδας τοὺς ἐναντίους του ἐντὸς τοῦ ἰδίου ἑαυτῶν κύκλου, ἀνέλιξε τὰ λαμπρὰ κείμενα τῶν Γραφῶν καὶ ἡρμήνευσε τὰς μυστηριώδεις ἐκείνας προῤῥήσεις τῶν προφητῶν, ἃς ἐν ταῖς στιγμαῖς τοῦ ἐνθουσιασμοῦ του ἐθεώρει ὡς προαγγελίαν τῶν διανοουμένων μεγάλων ἀνακαλύψεων. Ὁ ἔνθεος ζῆλός του τὸν μετεμόρφωσε τότε ἐνώπιον τοῦ ἀκροατηρίου· ἐξεπλάγησαν ἅπαντες ἐκ τοῦ ἀξιωματικοῦ καὶ ἐπιτακτικοῦ ἤθους, ὅπερ ἐπεφαίνετο τότε ἐφ' ὅλου αὐτοῦ τοῦ προσώπου· τὸ βλέμμα του ἤστραπτε· τὸ μέτωπόν του εἶχε χαρακτῆρα προφητικόν, ἡ ἠχηρὰ καὶ γλυκεῖά του φωνὴ εἰσέδυεν εἰς τὸν μυχὸν τῆς ψυχῆς, ἡ διάλεκτός του ἐξηυγενίζετο ἐκ τοῦ μεγέθους τοῦ ἀντικειμένου· ἐν γένει τοσοῦτον ἀκαταμάχητος ἦτο ὁ λογικὴ καὶ γοητευτικὴ ἡ εὐγλωττία του, ὥστε πολλοὶ ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῆς γνώμης του. Μεταξὺ δὲ τούτων ἦτο καὶ ὁ πρῶτος Καθηγητὴς τῆς Θεολογίας ἐν τῷ Ἁγ. Στεφάνῳ, ὁ Δομινικανὸς Διέγος Δέζας, ὅστις ἔπειτα προεχειρίσθη ἀρχιεπίσκοπος Ἰσπάλιος (Σεβίλλης), τουτέστιν ἔλαβε τὴν θέσιν τοῦ δευτέρου ἐκκλησιαστικοῦ μεγιστᾶνος τοῦ Ἰσπανικοῦ κράτους. Ἀνὴρ πεπαιδευμένος δὲν συνεμερίζετο οὔτε τὴν δεισιδαίμονα εὐλάβειαν, οὔτε τὴν σμικροπρέπειαν τῶν συνεταίρων του· εἶχε τὴν ἱκανότητα τοῦ διαγινώσκειν καὶ ἐκτιμᾶν τὰς γνώσεις καὶ παρ' ἀνθρώπῳ μὴ λαβόντι τὰς προσηκούσας τιμὰς καὶ τοὺς τίτλους του. Ἀναλαβὼν λοιπὸν ὁ Δομινικανὸς οὗτος τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ Κολόμβου, ἔκαμε τοὺς πρώτους διδασκάλους τοῦ Πανεπιστημίου θιασώτας τοῦ συστήματός του. Ἀλλ' οἱ ψοφοδεεῖς, οἱ ἀλαζόνες καὶ πείσμονες σχολαστικοὶ εὕρισκον λίαν τολμηρὸν εἰς ἕνα ναύτην νὰ ἐρίζῃ ἀπέναντι τῆς γνώμης τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου καὶ Νικολάου τοῦ ἐκ Λυρῶν. Ὑπόκωφος μάλιστα φήμη ἤρξατο διαδιδομένη περὶ αἱρετικοῦ τινος Γενουηνσίου μεταξὺ τοῦ λαοῦ· καὶ ἐξ ἅπαντος ὁ Κολόμβος ἐλάμβανε τὴν τύχην τῶν αἱρετικῶν, ἂν ἄνδρες τινὲς τοῦ ἀνωτάτου Κλήρου, ὁ Ἀποστολικὸς πρέσβυς Βαρθολομαῖος Σκανδιανός, ὁ πρώην ἀντιπρόσωπος τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας Ἀντώνιος Γεραλδίνης μετὰ τοῦ εὐφυοῦς αὐτοῦ ἀδελφοῦ Ἀλεξάνδρου, οἵτινες παρηκολούθησαν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τὰς ἐν Σαλαμάγκῃ λογομαχίας, ὁ μέγας Καρδινάλιος τῆς Ἰσπανίας, πληροφορηθεὶς ὑπ' αὐτῶν περὶ τῆς φύσεως τῆς συζητουμένης ὑποθέσεως, καὶ μάλιστα ἡ ζωηρὰ συμπάθεια τοῦ Διέγου Δέζα, ὑποστηριζομένου καὶ ὑπό τινων προὐχόντων, δὲν ἀνεχαίτιζον τὸ ἀποτέλεσμα τῶν βυσσοδομευομένων διαβολῶν, περὶ ὧν τὸ δικαστήριον τῆς Ἱερᾶς ἐξετάσεως εἶχεν ἤδη προειδοποιηθῇ.

Αἱ συζητήσεις ἁπτόμεναι πολλῶν παρεμπιπτόντων ζητημάτων δὲν ἠδύναντο φυσικῶς νὰ λάβωσι ταχὺ πέρας· διὸ καὶ παρετάθησαν ἐπὶ πολὺν χρόνον. Μετὰ πᾶσαν ἔκθεσιν τοῦ Κολόμβου συνεκροτεῖτο μυστικὴ συνεδρίασις τοῦ Συλλόγου, ὅπως ἐξελέγξῃ τὴν δύναμιν τῶν ἐπιχειρημάτων καὶ τὸ κῦρος τῶν ἐπιφερομένων μαρτυριῶν, καὶ προπαρασκευάσῃ τὰς ἀποκρίσεις καὶ ἀντιῤῥήσεις κατὰ τὴν προσεχῆ συνεδρίασιν. Καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα τῶν συνδιασκέψεων, ὁ Κολόμβος ἐφιλοξενεῖτο ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ἁγ. Στεφάνου παρὰ τοῖς Δομινικανοῖς, οἵτινες γενναίως προσήνεγκον αὐτῷ καὶ κλίνην καὶ τράπεζαν καὶ αὐτὰ τῆς ὁδοιπορίας τὰ ἔξοδα.

Ἐν τούτοις ἡ Αὐλή, χωρὶς νὰ περιμείνῃ τὸ τέλος τῶν συνδιασκέψεων, καταλιποῦσα τὴν 26 Ἰανουαρίου τοῦ 1487 τὴν Σαλαμάγκαν, ἀπῆλθεν εἰς Ἀνδαλουσίαν. Πρὶν δὲ τοῦ ἔαρος διελύθη καὶ ὁ Σύλλογος τῶν σοφῶν χωρὶς ν' ἀποφανθῇ τι ὡρισμένον περὶ τῆς τοῦ Κολόμβου δοξασίας, ἣν ὅμως ἐνδομύχως κατεδίκαζε παμψηφεὶ ὡς χιμαιρικὴν ἢ ὡς ἀκατόρθωτον. Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος λοιπὸν μετ' ἀλγεινῆς ψυχῆς εἶδεν ἢ προεῖδε ματαιουμένας τὰς ἐλπίδας του· διότι ὅπου ἤλπιζε νὰ εὕρῃ φῶτα, ἐπιστήμην καὶ ἀμεροληψίαν, εὗρε παχυλὴν ἄγνοιαν, προλήψεις, σχολαστικότητα καὶ ὑπεροψίαν. Ἀλλ' εἰ καὶ αἱ συνεδριάσεις τῆς Σαλαμάγκας δὲν ἀπέληξαν εἰς εὐάρεστόν τι καὶ ὁριστικὸν ἀποτέλεσμα, συνετέλεσαν ὅμως οὐχ ἥκιστα εἰς τὸ νὰ ἀποδειχθῇ ἡ πολυμάθεια, ἡ ἐπιστήμη καὶ ὁ γιγαντώδης σκοπὸς τοῦ Κολόμβου. Ἡ αὐλή, ἣν πανταχοῦ παρηκολούθει εἰς τὰς στρατιωτικὰς αὐτῆς περιπλανήσεις, ἤρξατο θεωροῦσα τὸν ξένον τοῦτον μετά τινος τιμῆς καὶ ἰδιαιτέρας φροντίδος. Καὶ δὲν διέπραττον μέν τι οἱ περὶ τὸν βασιλέα, οὐδὲ ἀνελάμβανον ὑποχρεωτικῶς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν προτάσεών του, μεγάλως ὅμως ηὐχαριστοῦντο κατὰ πᾶσαν εὐκαιρίαν πυνθανόμενοι καὶ συνδιαλεγόμενοι περὶ τῶν σχεδίων του. Καὶ αὐτὸς ὁ Φερδινάνδος, καίτοι ἀποποιούμενος νὰ διακινδυνεύσῃ τὸ ἐλάχιστον ἀργύριον, ἐθώπευεν ὅμως ὡς ὄνειρον χρυσοῦν τὴν περὶ ἀγνώστων χωρῶν ἰδέαν παρὰ τὰς ἐσχατιὰς τῶν Ἰνδιῶν, τόπου τῶν ἀρωμάτων, τῶν πολυτίμων ὀρυκτῶν καὶ τῶν ἀδαμάντων.

Αἱ κατὰ τῶν Μαυριτανῶν παρεμπεσοῦσαι ἐκστρατεῖαι, καθ' ἃς συνώδευε τοὺς Βασιλεῖς, ὡς πνευματικὸς αὐτῶν, καὶ ὁ Φερνάνδος Ταλαβέρας, ὁ Πρόεδρος τῆς σοφῆς Σαλαμάγκης, ἡ πολιορκία τῆς

(α) Μεταξὺ ἄλλων ὅρα Ἡσαΐαν Κεφ. 60, ἐδάφ. 8—12, καὶ Κεφ. 66. ἐδάφ. 18 κξ.

Μαλάκης καὶ Βάζης, οἱ ἐπελθόντες γάμοι τῆς Ἰνφάντης μετὰ τοῦ ἐπιδόξου διαδόχου τῆς Πορτογαλλίας, ταῦτα πάντα ἀνέβαλον ἐπ' ἀόριστον τὴν σύνταξιν καὶ κοινοποίησιν τῶν πρακτικῶν τοῦ σοφοῦ συνεδρίου. Ὁ Κολόμβος γινώσκων ὅτι ἡ Ἰσαβέλλα οὐδόλως θέλει ἡσυχάσει πρὶν ἢ ἡ Γρενάδα, τὸ τελευταῖον τοῦτο προπύργιον τοῦ Ἰσλαμισμοῦ, ὑποκύψῃ εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σταυροῦ, δὲν ἤθελε νὰ περιμείνῃ τὰς προετοιμασίας νέου πολέμου, οὗ τὸ τέρμα ἦν ἀδύνατον νὰ προΐδῃ ἐν τῷ ἀδήλῳ καὶ ἀτεκμάρτῳ μέλλοντι. Ὅθεν ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ ἐπαναλάβῃ καὶ πάλιν τὰς προτάσεις του παρὰ τῷ Βασιλεῖ, καὶ αἴρων πᾶσαν πρόφασιν νὰ ζητήσῃ τὴν τελευταίαν ἀπάντησιν αὐτοῦ. Διὰ τῶν ἰσχυρῶν λοιπὸν καὶ ἀφωσιωμένων εἰς τὴν ἰδέαν αὐτοῦ φίλων ἐπέτυχε νὰ διαταχθῇ ἡ ἐκ νέου συγκάλεσις τοῦ Συλλόγου τῶν σοφῶν ἵνα ἐκδώσῃ τὸ τελεσίγραφόν του ἐπὶ τῶν συζητήσεων τοῦ συστήματος τοῦ Κολόμβου. Ὁ Φερνάνδος Ταλαυέρας, ἤδη ἐπίσκοπος Αὐΐλης, προήδρευσε καὶ πάλιν τῆς συνελεύσεως, συγκροτηθείσης κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1491ου. Μετά τινας δὲ συσκέψεις ἅπαντα τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου, προεξάρχοντος τοῦ προέδρου, ἀμειλίκτου ἐχθροῦ τῶν νεωτερισμῶν τοῦ Κολόμβου, ἐκήρυξαν παμψηφεὶ ὅτι τὸ συζητηθὲν σχέδιον ἐστηρίζετο ἐπὶ ψευδοῦς καὶ φαντασιώδους βάσεως, καὶ ὅτι ὁ θεμελιωτὴς αὐτοῦ ὑπεστήριζεν ὡς ἀλήθειαν ὅ,τι ἦτο ἀπολύτως *ἀδύνατον*.

Μετὰ τόσα ἔτη δουλικῆς προσδοκίας, μετὰ τοσαύτας καρτερικὰς ἐνεργείας, καὶ τοσαύτας ἐλπίδας σφαλείσας, ἡ ἀπόκρισις αὕτη πάντα ἄλλον νοῦν ἢ τὸν τοῦ Κολόμβου ἤθελε καταπλήξει καὶ ἀποναρκώσει. Οὗτος ὅμως συνεθισθεὶς εἰς τὰς στερήσεις, εἰς τοὺς ἐμπαιγμούς, εἰς τὰς περιφρονήσεις τῆς ἀλαζόνος ἀμαθείας ὑπέμεινε μετὰ στωϊκότητος καὶ ταύτην τὴν νέαν ἀποτυχίαν. Ἀκάμπτος δὲ καὶ ἐπίμονος ὡς ἄχρι τοῦδε, ἤρξατο ἀναζητῶν νέους πόρους καὶ νέα μέσα πρὸς πραγματοποίησιν τῆς κατακυριευούσης αὐτὸν ἰδέας.

[Κατὰ τὸ Γαλλικόν,]

Ὑπὸ Γ. Α. ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ.

Ο ΔΙΠΛΟΥΣ ΙΠΠΟΤΗΣ.

—ooo—

Τί ἄρα τοσοῦτον τὴν ξανθὴν Ἑλένην λυπεῖ; Τί κάμει καθημένη παράμερα, τὴν κεφαλὴν στηρίζουσα ἐπὶ τῆς χειρὸς καὶ τὸν ἀγκῶνα ἐπὶ τοῦ γόνατος, σκυθρωποτέρα καὶ τῆς ἀπελπισίας, ὠχροτέρα καὶ τοῦ ἀλαβαστρίνου ἀγάλματος τοῦ κλαίοντος ἐπὶ τάφου;

Ἁδρὸν δάκρυ κυλᾷ ἀπὸ τοῦ ξανθοῦ τῶν βλεφάρων ἐπὶ τοῦ χνοὸς τῆς παρειᾶς της, καὶ εἶναι μὲν ἓν μόνον, ἀλλ' οὐδέποτε στηρεύει· καὶ ὡς ὁ σταλάζων ἀπὸ βράχου σταγὼν τοῦ ὕδατος φθείρει μέχρι τέλους τὴν πέτραν, οὕτω τὸ ἓν ἐκεῖνο δάκρυ, πίπτον ἀενάως ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπὶ τῆς καρδίας της, κατατήκει αὐτήν.

Ἑλένη, ξανθὴ Ἑλένη! δὲν πιστεύεις πλέον εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Σωτῆρα ἡμῶν; Ἀμφιβάλλεις περὶ τῆς ἀγαθότητος τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας; διατί φέρεις ἀκαταπαύστως εἰς τὰς πλευράς σου τὰς κατίσχνους καὶ διαφανεῖς χεῖράς σου; Θὰ γείνῃς μετ' ὀλίγον μήτηρ· δὲν ἦτο τοῦτο ὁ σφοδρότερος πόθος σου; Ὁ εὐγενὴς σύζυγός σου, ὁ κόμης Λοδβόργ, ἔταξε μέγα ἀργυροῦν ἀρτοφόριον καὶ ἱερὸν ποτήριον ἐκ καθαρωτάτου χρυσοῦ εἰς τὸν Ἅγ. Ἐλευθέριον ἐὰν τῷ δώσῃς υἱόν.

Ἀλλὰ φεῦ! Τῆς δυστυχοῦς Ἑλένης τὴν καρδίαν διαπερῶσι τὰ ἑπτὰ ξίφη τῆς λύπης· τρομερὸν μυστήριον πιέζει τὴν ψυχήν της. Πρό τινων ἡμερῶν, ξένος τις ἦλθεν εἰς τὴν ἔπαυλιν. Ὁ καιρὸς τὴν νύκτα ἐκείνην ἦτον ἀπαίσιος· οἱ πύργοι ἔτριζον, οἱ ἀνεμοδεῖκται συνεταράσσοντο· τὸ πῦρ ἀνεῤῥιπεν εἰς τὴν ἑστίαν, καὶ ὁ ἄνεμος ἔπληττε τὰ παράθυρα ὡς ὀχληρός τις ζητῶν νὰ εἰσέλθῃ.

Ὁ ξένος ἦτον ὡραῖος ὡς ἄγγελος, ἀλλ' ὡς ἄγγελος πεπτωκώς· ὑπεμειδία γλυκὰ καὶ ἔβλεπε γλυκύτερα, καὶ ὅμως τὸ βλέμμα, τὸ μειδίαμα ἐκεῖνο σ' ἐπάγοναν, καὶ σ' ἐνέπνεον τὸν τρόμον, ὃν αἰσθάνεταί τις κύπτων ἐπὶ ἀβύσσου. Χάρις ἀπαισία, ἀδιαφορία ὕπουλος ὡς ἡ τοῦ ἐνεδρεύοντος τὸ θῦμά του τίγρεως συνώδευον πάντα αὐτοῦ τὰ κινήματα· ἔθελγεν ὡς θέλγει ὁ ὄφις ὁ διὰ τοῦ βλέμματος τὸ πτηνὸν γοητεύων.

Ὁ ξένος οὗτος ἦτο μουσῳδός· ἡ δὲ μελάγχρους ὄψις του ἀπεδείκνυεν ὅτι εἶχεν ἐπισκεφθῇ καὶ ἄλλας χώρας. Ἔλεγε δὲ ὅτι ἤρχετο ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Βοεμίας, καὶ ἐζήτει ἄσυλον μίαν μόνην νύκτα.

Ἀλλ' οὐ μόνον ἐκείνην τὴν νύκτα, ἀλλὰ καὶ πολλὰς ἄλλας ἡμέρας καὶ νύκτας ἔμεινε· διότι ἡ θύελλα ἐμαίνετο, καὶ ἡ γηραιὰ ἔπαυλις ἐπλανᾶτο ἐκ θεμελίων, ὡς εἰ ἐπροσπάθει ἡ καταιγὶς νὰ ἀνασπάσῃ αὐτὴν πρόῤῥιζον, καὶ νὰ ῥίψῃ τὰς ἐπάλξεις της εἰς τὰ ἀφρίζοντα κύματα τοῦ χειμάρρου.

Διὰ νὰ διασκεδάσῃ δὲ τὰς ὥρας ταύτας τῆς ἀργίας, ἔψαλλε παράδοξα ᾄσματα, ἅτινα συνετάρασσον τὴν καρδίαν καὶ ἐγέννων λογισμοὺς φρικώδεις· ἐνόσῳ δὲ ἔψαλλε, κόραξ μέλας καὶ στίλβων ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ ὤμου του, ἔκρουε τὸν ῥυθμὸν μὲ τὸ κατάμαυρον ῥάμφος του, καὶ ἐφαίνετο ἐπικροτῶν διὰ τῆς κινήσεως τῶν πτερύγων του. Ἡ δὲ Ἑλένη ἡ ὠχρία ὡς ὁ κρίνος εἰς τὸ φῶς τῆς σελήνης, ἡ ἠρυθρία ὡς τὰ ῥόδα τῆς αὐγῆς, καὶ ἐβυθίζετο ἐκλελυμένη, ἡμιθανής, μεθύουσα, ὡς εἰ εἶχεν ἀναπνεύσῃ ὀλέθριον ἄρωμα ἀνθέων, εἰς τὸ βαθύ της ἀνάκλιντρον.

Τέλος ὁ μουσικὸς ἀνεχώρησεν ὑπομειδιάσαντος τοῦ οὐρανοῦ. Πλὴν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἡ ὡραία Ἑλένη κλαίει ἀδιακόπως εἰς τὴν γωνίαν τοῦ παραθύρου.

Ἡ Ἑλένη εἶναι μήτηρ ἔχουσα ὡραῖον παιδίον κα-

τάλευκον καὶ ῥοδόχρουν. Ὁ γέρων κόμης Λοδβρὸγ παρήγγειλε νὰ κατασκευασθῶσι μεγαλοπρεπῶς τό τε ἀρτοφόριον καὶ τὸ ἱερὸν δισκοπότηρον. Καὶ τὸ μὲν παιδίον εἶναι κατάλευκον καὶ ῥοδόχρουν, ἀλλ' ἔχει τὸ μελανὸν βλέμμα τοῦ ξένου. Ὦ ταλαίπωρος Ἑλένη! διατί ἠτένισες τοσοῦτον τὸν ξένον καὶ τὴν λύραν καὶ τὸν στίλβοντα κόρακά του; Καὶ ὁ μὲν ἱερεὺς ἐβάπτισε τὸ παιδίον καὶ ὠνόμασεν αὐτὸ «Ὀλοὺφ,» ὁ δὲ μάγος ἀνέβη εἰς τὸν ὑψηλότερον πύργον ἵνα προΐδῃ τὴν μοῖράν του.

Ὁ καιρὸς ἦτον καθαρὸς καὶ ψυχρός· ὡς σιαγὼν λυγκὸς ἐχούσης ὀδόντας ὀξεῖς καὶ λευκούς, ἡ χιονοσκεπὴς τοῦ ὄρους κορυφὴ, ἔδακνε τὸ κράσπεδον τοῦ οὐρανοῦ· οἱ ἀστέρες μεγάλοι καὶ ὠχροὶ ἔλαμπον ὡς ἥλιοι ἀργυροῖ.

Ὁ μάγος καταμετρᾷ τὸ ὕψος, παρατηρεῖ τὸ ἔτος, τὴν ἡμέραν καὶ τὸ λεπτόν· κάμνει μακροὺς ὑπολογισμοὺς μὲ μελάνην ἐρυθρὰν, ἐπὶ μακρᾶς περγαμηνῆς κεκαλυμμένης μὲ ἱερογλυφικὰ σημεῖα. Εἶτα ἐπανέρχεται εἰς τὸν θάλαμόν του, καὶ ἀναβαίνει πάλιν εἰς τὸ δῶμα καὶ ὅμως δὲν ἠπατήθη κατὰ τοὺς ὑπολογισμούς του· ὁ ὁρισμός του εἶναι ἀκριβὴς ὡς ἡ πλάστιγξ τοῦ ἀδαμαντοπώλου· ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐπαναλαμβάνει καὶ πείθεται ὅτι δὲν ἐλανθάσθη.

Ὁ μικρὸς κόμης Ὀλοὺφ ἔχει διπλοῦν ἀστέρα, ἕνα πράσινον καὶ ἕνα ἐρυθρὸν, πράσινον μὲν ὡς ἡ ἐλπίς, ἐρυθρὸν δὲ ὡς ὁ ᾅδης· τὸν μὲν εὐμενῆ, τὸν δὲ δυσμενῆ. Ἠκούσθη ποτὲ νὰ ἔχῃ παιδίον διπλοῦν ἀστέρα;

Σοβαρὸς λοιπὸν ἦλθεν εἰς τὸν κοιτῶνα τῆς λεχῶ ὁ μάντης, καὶ διασχίζων τὸ μακρὸν γένειόν του διὰ τῆς ἰσχνῆς του χειρὸς, εἶπε·

— Κόμησσα Ἑλένη, καὶ σεῖς κόμη Λοδβρὸγ, δύο δυνάμεις ἐπεστάτησαν εἰς τὴν γέννησιν τοῦ πεφιλημένου υἱοῦ σας· ἡ μὲν καλὴ, ἡ δὲ κακή· διὰ τοῦτο ἔχει δύο ἀστέρας πράσινον καὶ ἐρυθρόν. Ὑπόκειται ἄρα εἰς διπλῆν ἐπιῤῥοὴν, δηλαδὴ θὰ γείνῃ ἢ εὐτυχὴς ἢ δυστυχὴς, ἴσως δὲ καὶ τὰ δύο συνάμα, τοῦτο δὲν τὸ γνωρίζω.

Ὁ Λοδβὸργ ἀπεκρίθη εἰς τὸν μάντην· —Ὁ πράσινος ἀστὴρ θὰ ὑπερνικήσῃ. Ἀλλ' ἡ Ἑλένη φοβουμένη μήπως νικήσῃ ὁ ἐρυθρὸς, πάλιν ἐπέῤῥιψε τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς χειρὸς, τὸν ἀγκῶνα ἐπὶ τοῦ γόνατος, καὶ ἤρχισε νὰ κλαίῃ εἰς τὴν γωνίαν τοῦ παραθύρου. Ἀφοῦ ἐθήλαζε τὸ τέκνον της, ἡ μόνη της διασκέδασις ἦτο νὰ βλέπῃ διὰ τῶν ὑέλων τὴν χιόνα πίπτουσαν ταχεῖαν καὶ πυκνὴν, ὡς ἂν ἐμάδιζέ τις εἰς τὸν οὐρανὸν τὰ λευκὰ πτερὰ τῶν ἀγγέλων, καὶ τῶν Χερουβεὶμ.

Ἐνίοτε κόραξ κρώζων καὶ ἀποτινάσσων τὴν ἀργυροειδῆ ἐκείνην κόνιν διέβαινε πρὸ τοῦ παραθύρου, καὶ ἀνενθύμιζεν εἰς τὴν Ἑλένην τὸν κόρακα ὅστις ἐκάθητο πάντοτε ἐπὶ τοῦ ὤμου τοῦ ἔχοντος τὸ μὲν βλέμμα γλυκὺ ὡς ἡ τίγρις, τὸ δὲ μειδίαμα γοητευτικὸν ὡς ἡ ἔχιδνα.

Παράδοξον παιδίον ἦτον ὁ νέος Ὀλούφ· ἐφαίνετο ὡσεὶ ἐντὸς τοῦ λευκοῦ καὶ ῥοδοχρόου δέρματός του, ἦσαν δύο παιδία χαρακτῆρος ὅλως ἀντιθέτου. Καὶ ποτὲ μὲν ἦτο καλὸς ὡς ἄγγελος, ποτὲ δὲ κακὸς ὡς δαίμων· ἔδακνε τὸ στῆθος τῆς μητρός του, καὶ κατέσχιζε διὰ τῶν ὀνύχων τὸ πρόσωπον τῆς τροφοῦ του.

Ἀλλ' ὁ γέρων κόμης γελῶν ὑπὸ τὸν μύστακά του ἔλεγεν ὅτι ὁ Ὀλοὺφ θὰ γίνῃ καλὸς στρατιώτης, καὶ ὅτι ἔχει ῥοπὰς πολεμικάς. Βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι τὸ παιδίον ἦτον ἀνυπόφορον· ποτὲ μὲν ἔκλαιε, ποτὲ δὲ ἐγέλα· ἦτον ἰδιότροπον ὡς ἡ σελήνη, καὶ ἄστατον ὡς ἡ γυνή· ὑπήγαινεν, ἤρχετο καὶ ἐστέκετο αἰφνιδίως ἄνευ λόγου προφανοῦς· ἐγκατέλειπεν ὅτι εἶχεν ἐπιχειρήσει, καὶ ἐνῷ ἐθορύβει καὶ ἐταράττετο ἔμενε διαμιᾶς ἀκίνητον καὶ σιωπηλόν. Πολλάκις καὶ μόνον συνδιελέγετο μετ' ἀοράτου ὄντος· καὶ ἄν τις τὸ ἠρώτα τὸ αἴτιον τῆς τοιαύτης ἀνησυχίας καὶ μεταβολῆς, ἀπεκρίνετο ὅτι ὁ ἐρυθρὸς ἀστὴρ τὸ πειράζει. Ὅσῳ δὲ ἐπροχώρει τὴν ἡλικίαν τόσον ὁ χαρακτήρ του καθίστατο ἀνεξήγητος· ἡ φυσιογνωμία του, ὅτε ἐγένετο δεκαπενταετὴς, ἂν καὶ ἐντελῶς ὡραία, εἶχεν ὅμως ἀλλόκοτόν τινα ἔκφρασιν· ἦτο ξανθὸν ὡς ἡ μήτηρ του καὶ εἶχεν ὅλους τοὺς χαρακτῆρας τῶν κατοίκων τῆς ἄρκτου· ἀλλ' ὑπὸ τὸ μέτωπόν του, τὸ ἔχον τὴν λευκότητα τῆς χιόνος ἣν οὔτε τοῦ κυνηγοῦ οἱ πόδες, οὔτε τῆς ἄρκτου τὰ βήματα δὲν ἐκηλίδωσαν εἰσέτι· ὑπὸ μέτωπον οἰκεῖον εἰς τὸ ἀρχαῖον γένος τῶν Λοδβρόγ, λάμπει ὀφθαλμὸς ὑπὸ μακρῶν καὶ μελανῶν προστατευόμενος βλεφαρίδων, ὀφθαλμὸς κατάμαυρος ἐκτοξεύων τὰς φλόγας τῶν Ἰταλικῶν παθῶν, βλέμμα μαλακὸν, τραχὺ συνάμα καὶ γλυκὺ ὡς τὸ τοῦ μουσουργοῦ τῆς Βοεμίας.

Τὰ λόγια εἶναι πτερόεντα, ἀλλὰ ταχύτερα αὐτῶν πετῶσι τὰ ἔτη! Ἡ Ἑλένη ἀναπαύεται σήμερον ὑπὸ τοὺς σκοτεινοὺς θόλους τοῦ κοιμητηρίου τῶν Λοδβρὸγ πλησίον τοῦ γέροντος κόμητος μειδιῶντος ἐντὸς τοῦ τάφου, διότι τὸ ὄνομά του δὲν θέλει ἀπολεσθῆ· πλὴν τοσοῦτον ἦτον ἤδη ὠχρὰ, ὥστε ὁ θάνατος πολὺ δὲν τὴν ἠλλοίωσεν. Ἐπὶ τοῦ μνήματός της κεῖται ὡραῖον ἄγαλμα τὰς χεῖρας ἔχον ἡνωμένας, καὶ τοὺς πόδας ἐπὶ μαρμαρίνης κυνὸς πιστῆς συντρόφου τῶν τεθνεώτων. Τί εἶπεν ἡ Ἑλένη κατὰ τὴν τελευταίαν τοῦ βίου της ὥραν οὐδεὶς γνωρίζει· ἀλλ' ὁ ἱερεὺς ὅστις τὴν ἐξωμολόγησεν, ἐγένετο ὠχρότερος καὶ αὐτῆς τῆς ψυχοῤῥαγούσης.

Ὁ Ὀλοὺφ, ὁ ξανθὸς καὶ μελάγχρους τῆς Ἑλένης υἱὸς, εἶναι σήμερον εἰκοσαετής· εἶναι ἄριστος καθ' ὅλα τὰ γυμνάσια. Οὐδεὶς εἶναι τοξότης ἐπιτηδειότερός του· σχίζει διὰ τοῦ βέλους καὶ αὐτὸ τὸ βέλος τὸ τρέμον εἰσέτι ὡς ἄρτι ἐμπαγὲν εἰς τοῦ σκοποῦ τὸ κέντρον, καὶ ἄνευ πτερνιστήρων ἢ χαλινοῦ δαμάζει τοὺς ἀγριωτέρους ἵππους.

Οὐδέποτε ἔστρεψεν εἰς μάτην τὸ βλέμμα εἰς γυναῖκα· ἀλλ' οὐδεμία ἐξ ὅσων τὸν ἠγάπησαν ὑπῆρξεν εὐτυχής· ἡ ὀλεθρία τοῦ χαρακτῆρός του ἀστασία καθιστᾷ ἀδύνατον πᾶσαν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ γυναικὸς εὐτυχίαν, διότι τὸ μὲν ἥμισυ αὐτοῦ αἰσθάνεται ἔρωτα τὸ δὲ ἄλλο ἥμισυ μῖσος. Καὶ ποτὲ μὲν ὑπερέχει ὁ πράσινος ἀστὴρ, ποτὲ δὲ ὁ ἐρυθρός. Τὴν μὲν μίαν ἡμέραν λέγει· «Ὦ λευκαὶ παρθένοι τῆς

ἄρκτου, σπινθηροβολοῦσαι καὶ ἄσπιλοι ὡς οἱ πάγοι τοῦ πόλου· κόραι ὀφθαλμῶν λάμπουσαι ὡς τὸ φῶς τῆς σελήνης· παρειαὶ ἔχουσαι τὰ δροσερὰ τοῦ βορείου σέλατος χρώματα! » Τὴν δὲ ἄλλην ἀναφωνεῖ· « Ὦ κόραι τῆς Ἰταλίας, κεχρυσωμέναι ὑπὸ τοῦ ἡλίου καὶ ξανθαὶ ὡς τὰ μῆλα τῶν Ἑσπερίδων, καρδίαι φλογεραὶ εἰς στήθη χάλκινα. » Καὶ τὸ λυπηρότερον πάντων εἶναι ὅτι εἰς ἀμφοτέρας του τὰς ἐκφωνήσεις εἶναι εἰλικρινής. Φεῦ! δυστυχεῖς, ἀπηλπισμέναι καὶ θλιβεραὶ σκιαί, οὔτε κἂν τὸν μέμφεσθε, διότι γνωρίζετε ὅτι εἶναι καὶ ὑμῶν δυστυχέστερος· ἡ καρδία του εἶναι πεδίον ἀδιακόπως καταπατούμενον ὑπὸ δύο ἀγνώστων ἀθλητῶν, ὧν ἕκαστος, ὡς εἰς τὴν πάλην τοῦ Ἰακὼβ καὶ τοῦ ἀγγέλου, ζητεῖ ν' ἀποξηράνῃ τὸν πόδα τοῦ ἀντιπάλου του.

Ἐὰν ὑπάγῃ τις εἰς τὸ νεκροταφεῖον, θὰ εὕρῃ ὑπὸ τὰ πράσινα ἀλλὰ θρηνοῦντα φύλλα πολλὰ μνημεῖα ἔρημα, ἐφ' ὧν μόνη ἡ δρόσος τῆς αὐγῆς διαχέει τὰ δάκρυά της. Ἐνταῦθα κεῖται καὶ ἡ Εἰρήνη, καὶ ἡ Κοραλία καὶ ἡ Σοφία!

Ἡμέραν τινὰ ὁ Ὀλοὺφ κράζει Διέτριχον τὸν πιστὸν ἱπποκόμον του, καὶ προστάζει αὐτὸν νὰ ἑτοιμάσῃ τὸν ἵππον του.

— Δὲν βλέπετε, κύριε, πῶς πίπτει ἡ χιών, πῶς ὁ ἄνεμος συρίζει καὶ λιγύζει μέχρι τῆς γῆς τῶν κυπαρίσσων τὰς κορυφάς; δὲν ἀκούετε ὠρυομένους τοὺς λύκους ἀπὸ τὴν πεῖναν καὶ βελαζούσας τὰς δορκάδας;

— Διέτριχε, πιστὲ καὶ καλὲ ἱπποκόμε! θὰ ἀποτινάξω τὴν χιόνα ὡς τὴν κόνιν τὴν ἐπὶ τοῦ μανδύου καθημένην· θὰ περάσω ὑπὸ τὴν ἀψίδα τῶν κυπαρίσσων κλίνων ὀλίγον τὸ πτερὸν τῆς περικεφαλαίας μου· ὡς πρὸς δὲ τοὺς λύκους οἱ ὄνυχές των θὰ συντριβοῦν ἐπὶ τῆς πανοπλίας μου, καὶ διὰ τῆς αἰχμῆς τοῦ ξίφους μου σκάπτων τοὺς πάγους θ' ἀποκαλύψω εἰς τὴν δυστυχῆ δορκάδα, ἥτις στενάζει καὶ κλαίει, τὴν δροσερὰν καὶ ἀνθισμένην χλόην, ἣν δὲν δύναται μόνη νὰ φθάσῃ.

Ἀναχωρεῖ λοιπὸν ὁ Κόμης Ὀλοὺφ τοῦ Λοδβρὸγ ἐπὶ τοῦ ὡραίου του ἵππου, συνοδευόμενος ὑπὸ δύο γιγαντείων κυνῶν, ὅπως συνεντευχθῇ μετά τινος νέας, ἥτις κύπτουσα ἴσως τὴν ὥραν ταύτην, μὲ ὅλον τὸ ψῦχος καὶ τὴν χιόνα, ἀπὸ τὰ ὕψη τοῦ πύργου της, προσπαθεῖ ν' ἀνακαλύψῃ μεταξὺ τῆς λευκῆς πεδιάδος τὴν περικεφαλαίαν τοῦ νέου ἱππότου.

Ὁ Ὀλοὺφ ἀναβαίνων τὸν βουκέφαλον αὐτοῦ, οὗτινος σχίζει τὰς πλευρὰς διὰ τῶν πτερνιστήρων του, προχωρεῖ εἰς τὴν πεδιάδα καὶ διέρχεται τὴν λίμνην, ἣν τὸ ψῦχος μετέβαλεν εἰς πάγον, ὑπὸ τὸν ὁποῖον οἱ ἰχθεῖς μένουσι δέσμιοι, ἀνοικτὰς ἔχοντες τὰς πτερυγίδας ὡς ἀπολελιθωμένοι. Τὰ τέσσαρα πέταλα τοῦ ἵππου ὄντα ὀδοντωτὰ δάκνουσι στερεὰ τὴν σκληρὰν ἐπιφάνειαν· ὁμίχλη προερχομένη ἐκ τοῦ ἱδρῶτος τῆς πνοῆς του τὸν περικυκλόνει καὶ τὸν ἀκολουθεῖ, ὡς εἰ ἐκάλπαζεν ἐντὸς νέφους. Οἱ δύο κύνες φυσῶσιν ἑκατέρωθεν τοῦ κυρίου των διὰ τῶν καθημαγμένων μυκτήρων των μακρὰς σειρὰς καπνοῦ ὡς θηρία μυθώδη.

Ἰδοὺ τὸ δάσος τῶν πευκῶν αἵτινες τείνουσι τοὺς κεκαλυμμένους ὑπὸ λευκῶν κρυστάλλων βραχίονάς των· τὸ βάρος τῆς χιόνος λιγύζει τὰς νεωτέρας καὶ μᾶλλον τρυφεράς, καὶ καθιστᾷ αὐτὰς ὡς θόλους ἀργυροῦς. Ὁ τρόμος κατοικεῖ εἰς τὸ δάσος τοῦτο, ὅπου οἱ βράχοι λαμβάνουσι μορφὰς τερατώδεις, ὅπου πᾶν δένδρον φαίνεται καλύπτων εἰς τὴν ῥίζαν του φωλεὰν παγωμένων δρακόντων. Ἀλλ' ὁ Ὀλοὺφ δὲν γνωρίζει τὸν τρόμον. Ἡ ὁδὸς γένεται στενοτέρα καθόσον προχωρεῖ, αἱ πεῦκαι συμπλέκουσιν ἀναποσπάστως τοὺς θρηνώδεις κλάδους των, ὥστε σπανίως δι' ἀνοικτῶν τινων μερῶν φαίνεται ἡ σειρὰ τῶν χιονοσκεπάστων λόφων, οἵτινες ὡς λευκὰ κύματα λάμπουσιν ὑπὸ τὸν μέλανα καὶ ζοφερὸν οὐρανόν.

Ἀλλ' εὐτυχῶς ὁ ἵππος του εἶναι ῥωμαλέος, ὥστε καὶ γίγαντα ἠδύνατο νὰ φέρῃ χωρὶς νὰ καμφθῇ. Οὐδὲν πρόσκομμα τὸν ἐμποδίζει, ὑπερπηδᾷ καὶ βράχους καὶ τέλματα, καὶ ἐνίοτε ἀποσπᾷ ἀπὸ τὰ ὑπὸ τὴν χιόνα χαλίκια σπινθῆρας εὐθὺς σβεννυμένους.

— Ἐμπρός, Μαῦρέ μου, θάρρος! δὲν ἔχεις πλέον νὰ διαβῇς παρὰ μικρὰν κοιλάδα καὶ δάσος· ὡραία χεὶρ θὰ χαδεύσῃ τὴν στίλβουσαν χαίτην σου, καὶ εἰς σταῦλον θερμὸν θὰ φάγῃς κριθὴν καὶ ἄχυρον ὅσον θέλεις.

Ὦ! πόσον ὡραῖον τὸ δάσος τοῦτο! ὅλοι οἱ κλῶνες εἶναι κεκαλυμμένοι μὲ χλαμύδα πάχνης, καὶ οἱ μικρότεροι φαίνονται ὡς ἐζωγραφημένοι μὲ λευκὰ χρώματα ἐντὸς τῆς μελαίνης ἀτμοσφαίρας· ὁμοιάζουσι μέγα κάνιστρον συρματόπλεκτον, σπήλαιον πλῆρες σταλακτιτῶν. Αἱ ἀποκλαδώσεις καὶ τὰ ἀλλόκοτα ἄνθη δι' ὧν ὁ παγετὸς καλύπτει τὰς ὑέλους τῶν παραθύρων, δὲν παριστῶσι σχήματα πλέον περιπεπλεγμένα ἢ ποικιλλότερα.

— Κύριε Ὀλούφ, πόσον ἤργησες! ἐφοβήθην μήπως ἡ ἄρκτος τοῦ βουνοῦ ἔκλεισε τὸν δρόμον σου, ἢ μήπως αἱ νηρηΐδες σ' ἐπροσκάλεσαν νὰ χορεύσῃς, εἶπεν ἡ νέα καθίσασα τὸν Ὀλοὺφ ἐπὶ μεγάλου ἀνακλίντρου ἐκ δρυὸς πλησίον τῆς ἑστίας. Ἀλλὰ διατί ἦλθες ἔχων σύντροφον; ἐφοβήθης νὰ περάσῃς μόνος τὸ δάσος;

— Περὶ τίνος συντρόφου λαλεῖς, τῆς ψυχῆς μου ψυχή; ἠρώτησεν ἐκστατικὸς ὁ Ὀλούφ.

— Περὶ τοῦ ἱππότου τοῦ ἐρυθροῦ ἀστέρος, τὸν ὁποῖον ἔχεις ἀεννάως μαζῆ σου, ἐκείνου ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη διὰ τοῦ βλέμματος τοῦ Βοεμοῦ μουσικοῦ. Ἀπαλλάχθητι ἀπὸ αὐτὸν ἂν θέλῃς ν' ἀκούσω τὰς προτάσεις σου· διότι δὲν θὰ συγκατανεύσω ποτὲ νὰ γείνω σύζυγος δύο ἀνδρῶν.

Εἰς μάτην ἐπροσπάθησε νὰ τὴν μεταπείσῃ ὁ Ὀλούφ· ἡ νέα δὲν τῷ ἐπέτρεψεν οὔτε τὸν μικρόν της δάκτυλον νὰ ἐγγίσῃ. Ἀνεχώρησε λοιπὸν περίλυπος καὶ σταθερὰν ἔχων ἀπόφασιν νὰ καταπολεμήσῃ τὸν ἱππότην τοῦ ἐρυθροῦ ἀστέρος ἂν τὸν ἀπήντα.

Μ' ὅλην τὴν αὐστηρὰν τῆς νέας ὑποδοχὴν ὁ Ὀλοὺφ ἐπανῆλθε καὶ τὴν ἐπαύριον εἰς τὴν ὁδὸν τὴν φέρουσαν εἰς τὴν ἔπαυλίν της· οἱ ἐρῶντες δὲν ἀπελπίζονται εὐκόλως. Καθ' ὁδὸν δὲ ἔλεγε καθ' ἑαυτόν·

« Ἡ καλή μου βεβαίως εἶναι τρελή; τί ἐννοεῖ μὲ ἱππότην τοῦ ἐρυθροῦ ἀστέρος; »

Ἡ θύελλα ἦτο σφοδροτάτη, ἡ χιὼν περιδινουμένη συνέχεε τὴν γῆν μετὰ τοῦ οὐρανοῦ. Σπεῖρα κοράκων, μ' ὅλας τὰς ὑλακὰς τῶν δύο κυνῶν, περιεφέρετο ἀπαισίως ὑπὲρ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ Ὀλούφ. Πρῶτος δὲ αὐτῶν ἐπέτα ὁ στιλπνὸς κόραξ, ὅστις ἐκάθητο ἄλλοτε ἐπὶ τοῦ ὤμου τοῦ μουσικοῦ.

Αἴφνης μένουσιν ἀκίνητοι οἱ δύο κύνες, καὶ διὰ τῶν ἐλαστικῶν μυκτήρων των ἀναρροφῶσιν ἀνησύχως τὸν ἀέρα, προαισθανόμενοι τὴν παρουσίαν ἐχθροῦ. Δὲν εἶναι δὲ ὁ ἐχθρὸς ἀλώπηξ ἢ λύκος· λύκος ἢ ἀλώπηξ θὰ ἦτο μία μόνη δακνιὰ εἰς τοὺς μεγαθύμους αὐτοὺς κύνας.

Κρότος βημάτων ἀκούεται, καὶ μετ' οὐ πολὺ κατὰ τὴν καμπὴν τῆς ὁδοῦ παρουσιάζεται ἱππότης ἀναβαίνων μεγαλόσωμον ἵππον καὶ ὑπὸ δύο ἀκολουθούμενος γιγαντιαίων κυνῶν.

Θὰ τὸν ἐξελάμβανέ τις ἀντὶ τοῦ Ὀλούφ. Ἡ πανοπλία του ἦτον ἐντελῶς ἡ αὐτή· ἐπὶ τοῦ μανδύου του ἔφερε τὰ αὐτὰ ἐμβλήματα· μόνης τῆς περικεφαλαίας του τὸ πτερὸν ἦτον ἐρυθρὸν ἀντὶ πρασίνου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὁδὸς ἦτο στενὴ ἔπρεπε νὰ ὀπισθοδρομήσῃ ὁ ἕτερος αὐτῶν.

— Κύριε Ὀλούφ, ὀπισθοδρόμησον διὰ νὰ περάσω, εἶπεν ὁ νεοφανὴς ἱππότης, μακρὸν εἶναι τὸ ταξείδιόν μου, καὶ ἐπειδὴ μὲ περιμένουν πρέπει νὰ φθάσω τὸ ταχύτερον.

— Μὰ τὸν μύστακα τοῦ πατρός μου, σὺ θὰ ὀπισθοδρομήσῃς. Ὑπάγω εἰς συνέντευξιν ἀποβλέπουσαν τὴν καρδίαν μου, καὶ οἱ πάσχοντες ὅπως ἐγὼ βιάζονται πάντοτε, ἀπεκρίθη ὁ Ὀλούφ, θεὶς τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ ξίφους του.

Ὁ ἄγνωστος ἔσυρεν ἀμέσως τὴν σπάθην του, καὶ ἤρχισεν ἡ μονομαχία· τὰ ξίφη πίπτοντα ἐπὶ τῶν θωράκων ἐσπινθηροβόλουν· ἀλλ' ἐντὸς ὀλίγου, εἰ καὶ ἦσαν κατεσκευασμένα ἐκ σκληροτάτου μετάλλου, κατεκόπησαν ὡς πρίονες. Μεταξὺ δὲ τοῦ καπνοῦ τῶν ἵππων καὶ τῆς ἄχνης τῆς ἀναπνοῆς των, ἐφαίνοντο ὡς δύο κατάμαυροι χαλκεῖς κτυποῦντες μεθ' ὀργῆς πεπυρακτωμένα σίδηρα. Οἱ ἵπποι, λυσσῶντες ὡς καὶ οἱ κύριοί των, ἔδακνον βαθέως τοὺς νευρώδεις τραχήλους των, καὶ ἀπέσπων τεμάχια κρέατος· ἐπήδων μανιωδῶς, ἀνίσταντο ἐπὶ τῶν ὀπισθίων ποδῶν καὶ μεταχειριζόμενοι τὰ πέταλά των ἀντὶ γρόνθων, ἀντήλλασσον κτύπους τρομερούς, ἐνῷ οἱ κύριοί των ἐσφυροκοποῦντο ἀνηλεῶς ὑπὲρ τὰς κεφαλάς των.

Αἱ σταγόνες τοῦ αἵματος, σταλάζουσαι διὰ τῶν φολιδωτῶν πανοπλιῶν, ἔπιπτον θερμαὶ ἐπὶ τῆς χιόνος, καὶ ἐκοίλαινον κοκκινίζουσαι αὐτήν, ὥστε ἐντὸς ὀλίγου ἐφαίνετο ὡς κόσκινον· τοσοῦτον πυκναὶ ἦσαν αἱ σταγόνες. Ἀμφότεροι δὲ οἱ ἱππόται ἦσαν τετραυματισμένοι.

Πρᾶγμα παράδοξον! ὁ Ὀλοὺφ ᾐσθάνετο αὐτὸς τὰς πληγὰς τὰς ὁποίας κατέφερεν εἰς τὸν ἄγνωστον ἱππότην· ᾐσθάνετο τὸν πόνον τῶν τραυμάτων καὶ τοῦ ἀντιπάλου του καὶ τοῦ σώματός του· τὸ στῆθός του ἐπάγωσεν ὡς εἰ διεπέρασεν αὐτὸ σίδηρος, καὶ ὅμως ὁ θώραξ του ἦτον ἄθικτος, διότι μόνον εἰς τὸν δεξιόν του βραχίονα ἐτραυματίσθη. Παράδοξος μονομαχία! καθ' ἣν ὅ τε νικῶν καὶ ὁ νικώμενος ἔπασχον ἐξ ἴσου, καὶ καθ' ἣν, εἴτε τραυματίζοντες εἴτε τραυματιζόμενοι οἱ μονομαχοῦντες, ἐπόνουν ἐπίσης.

Συναγαγὼν τὰς δυνάμεις του ὁ Ὀλοὺφ ἐπέταξε μακρὰν διὰ κτύπου πλαγίου τὸ τρομερὸν τοῦ ἀντιπάλου του κράνος.—Ὢ φρίκη! τί εἶδεν ὁ υἱὸς τῆς Ἑλένης καὶ τοῦ Λοδβρόγ; εἶδε τὸν ἑαυτόν του ἀπαράλλακτον, ὡς εἰ εἶχε κάτοπτρον ἀντικρύ του. Ἐμονομάχησε λοιπὸν μετὰ τοῦ ἰδίου φάσματος, μετὰ τοῦ ἱππότου τοῦ ἐρυθροῦ ἀστέρος! Τὸ φάσμα ἀφῆκε μεγάλην κραυγὴν καὶ ἐγένετο ἄφαντον.

Ἡ σπεῖρα τῶν κοράκων ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ ὁ γενναῖος Ὀλοὺφ ἐπροχώρει ὁδεύων· ἐπιστρέφων δὲ τὸ ἑσπέρας εἰς τὴν ἔπαυλιν ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ τὴν νέαν, ἥτις τὴν φορὰν ταύτην δὲν ἀντεστάθη, διότι ὁ ἐρυθρὸς ἱππότης δὲν ἦτο παρών. Η νὺξ ἦτο διαυγὴς καὶ διάστερος, ὁ Ὀλοὺφ ὕψωσε τὴν ὡραίαν του κεφαλὴν ἵνα ζητήσῃ τὸν διπλοῦν του ἀστέρα καὶ δείξῃ αὐτὸν εἰς τὴν μνηστήν του· ἀλλὰ δὲν εἶδεν εἰμὴ μόνον τὸν πράσινον. Ἡ νέα παρετήρησε μετ' ὀλίγον σκιρτῶσα ὅτι οἱ μέλανες ὀφθαλμοί του ἐγένοντο γλαυκοί. Ὁ γέρων Λοδβρὸγ ἐμειδίασε χαίρων ὑπὸ τὸν λευκόν του μύστακα ἐντὸς τοῦ τάφου του, διότι οἱ μέλανες τοῦ Ὀλοὺφ ὀφθαλμοὶ τὸν ἀνησύχουν ἐνίοτε, ἂν καὶ δὲν ἐμαρτύρει τὴν θλῖψιν του· ἡ δὲ σκιὰ τῆς Ἑλένης ἐπλήσθη χαρᾶς, διότι τὸ τέκνον τοῦ εὐγενοῦς Λοδβρὸγ κατέβαλε τέλος τὴν κακότροπον ἐπιρροὴν τοῦ μέλανος κόρακος καὶ τοῦ ἐρυθροῦ ἀστέρος· τὸ φάσμα κατεβλήθη ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἱστορία αὕτη δεικνύει πόσον μία μόνη στιγμὴ λήθης, ἓν μόνον βλέμμα, εἰ καὶ ἀθῷον, ἔχει πολλάκις λυπηρὰς συνεπείας.

Νέαι γυναῖκες! μὴ ῥίπτετε ποτὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τῶν Βοεμῶν μουσῳδῶν, οἵτινες ᾄδουσιν ᾄσματα γλυκὰ μὲν ἀλλὰ σατανικά. Καὶ σεῖς, νεάνιδες, μὴν ἐμπιστεύεσθε παρὰ εἰς τὸν πράσινον ἀστέρα· καὶ σεῖς, ὅσοι εἴσθε δυστυχῶς διπλοῖ, καταπολεμεῖτε γενναίως, εἴποτε εἴσθε ἠναγκασμένοι, καὶ ὑμᾶς αὐτούς, καὶ ἀγωνίζεσθε νὰ καταβάλετε τὸν ἐσωτερικόν σας ἐχθρόν, τὸν κακὸν τοῦτον ἱππότην.

Ἐὰν ἐρωτήσετε τίς μᾶς ἔφερε τὸ διήγημα τοῦτο ἀπὸ τὴν Νορβηγίαν, σᾶς ἀποκρίνομαι ὅτι τὸ ἔφερεν εἰς κύκνος, ὡραῖον πτηνὸν μὲ ῥάμφος κίτρινον, ὅπερ διέβη τὸν ποταμὸν νῦν μὲν κολυμβῶν, ἄλλοτε δὲ διασχίζων τοὺς ἀέρας.

ΚΛΕΩΝ.

ΠΕΡΙ ΟΙΚΟΣΗΜΩΝ.

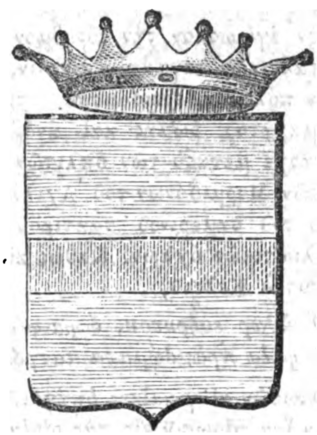
Τὸ ὑπὸ στοιχ. Α ἀνήκει τῇ ἐκ Γαλλίας καταγομένῃ καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐν Νάξῳ ἀποκατασταθείσῃ οἰκογενείᾳ Λαστὶκ Δὲ Βιγουροὺ (Lastic Baron de Vigouroux). Σημειω-

τέαν δὲ ὅτι κατὰ τὰ μέσα τῆς ΙΕʹ. ἑκατονταετηρίδος ἦρχε τοῦ ἐν Ῥόδῳ Ἱεροσολυμιτικοῦ Τάγματος τῶν Ἱπποτῶν Ἰωάννης τις Δὲ Λαστὶκ, ὅστις δὶς γενναίως ἀπέκρουσε τοὺς Αἰγυπτίους τοὺς ἀποπειραθέντας νὰ κυριεύσωσι τὴν νῆσον ἐκείνην.

Τὸ δὲ ὑπὸ στοιχ. Β. ἀνήκει τῇ οἰκογενείᾳ Κονδύλη (Condilli), ἥτις θεωρεῖται ἐξ Ἐνετίας καταγομένη. Ἐγὼ ὅμως φρονῶ ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ συμφωνοῦντος μὲ τὸ ἔμβλημα τοῦ οἰκοσήμου, ὅτι ἡ οἰκογένεια αὕτη, εἰ καὶ ἦλθεν ἐξ Ἐνετίας εἰς Νάξον, ἕλκει ὅμως τὸ γένος ἐκ Βυζαντίου.

Ι. ΔΕ ΚΙΓΑΛΛΑΣ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

—000—

Ἱστορία τοῦ Σουλλίου καὶ Πάργας, περιέχουσα τὴν χρονολογίαν αὐτῶν, τὰς πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς μάχας, κυρίως δὲ τὰς πρὸς τὸν Ἀλῆ Πασᾶ, σατράπην τῆς Ἠπείρου. Συγγραφεῖσα παρὰ Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ὑποστρατήγου. Διῃρημένη εἰς τόμους δύο. 1857. Ἐν Ἀθήναις. Τύποις Φ. Καραμπίνη καὶ Κ. Βάρα. (Ἀμφότεροι οἱ τόμοι σύγκεινται ἐκ φύλ. τυπογ. 16 εἰς 4ον).

—0—

Ἡ ἱστορία αὕτη εἶχε τυπωθῇ κατὰ πρῶτον ἐν Βενετίᾳ, τῷ 1815, ἀνωνύμως· ἐδημοσιεύθη δὲ ἤδη ἐκ νέου, κυρίως ἵνα διευκρινηθῶσι καὶ ἀναπτυχθῶσι γεγονότα τινὰ καὶ περιστατικὰ ὧν δὲν ἠδύνατο νὰ ποιήσῃ σαφῆ καὶ πλήρη μνείαν ὁ συγγραφεὺς καθ' ἣν ἐποχὴν ἐγένετο ἡ πρώτη τοῦ βιβλίου ἔκδοσις, εἰμὴ εἰς ἔσχατον ἐμβάλλων κίνδυνον πολλοὺς τῶν φιλογενεστάτων ἀνδρῶν τῆς πόλεως Ἰωαννίνων. Παρεκτὸς τούτου ὅμως, τὸ βιβλίον εἶχεν ἀποβῆ σπάνιον· οὐ μόνον δὲ ἀπαραίτητον εἶναι βοήθημα παντὸς τοῦ μέλλοντος ἐπιμελῶς ὁπωσοῦν νὰ ἐκμελετήσῃ τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν ἱστορίαν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς ὠφελείας δύναται νὰ ἀναγνώσῃ αὐτὸ πᾶς Ἕλλην· διότι παρίστησιν ἡμῖν κοινωνικὴν καὶ ἠθικὴν κατάστασιν, ἧς τὰ μὲν τελευταῖα ἴχνη καθεκάστην ἐξαφανίζονται, ἡ δὲ γνῶσις συντελεῖ εἰς τὴν ἐξήγησιν πολλῶν περὶ ἡμᾶς συμβαινόντων πραγμάτων, τὰ ὁποῖα ἄλλως φαίνονται πολλάκις ἀκατάληπτα.

Ἐῤῥέθη καὶ παρ' ἄλλων ὅτι, οἱ κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν ἀποτελοῦσι τὴν ἡρωϊκὴν οὕτως εἰπεῖν ἐποχὴν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ἱστορίας· ὄχι βεβαίως μόνων τῶν Σουλιωτῶν οἱ ἀγῶνες, διότι ὁ ἡρωϊκὸς κύκλος τῆς νῦν Ἑλλάδος περιλαμβάνει καὶ ἄλλα κατὰ τῆς Τουρκικῆς δυναστείας ἀνδραγαθήματα, κατορθωθέντα κατὰ διαφόρους ἐποχὰς, ὑπὸ ἀρχαιοτέρων καὶ μεταγενεστέρων μαχητῶν, τῶν λεγομένων Ἁρματωλῶν καὶ Κλεφτῶν, « πράξεις ἡρωϊκὰς ἐπαίνου τφόντι καὶ ἱστορίας ἀξίας », ὡς λέγει ὁ γηραιὸς αὐτῶν συναγωνιστὴς καὶ χρονογράφος. Ἀλλ' ἡ φυλὴ τῶν Σουλιωτῶν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐκπροσωποῦσα τὰ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐσπαρμένα καὶ ἐν διαστήματι ἑκατονταετηρίδων ὅλων ἐνεργήσαντα ἐκεῖνα στοιχεῖα, ἐν ὡρισμένῳ δὲ τόπῳ καὶ χρόνῳ παρέχουσα ἡμῖν τὴν εἰκόνα τοῦ ὅλου βίου καὶ χαρακτῆρος τῶν ἀληθινῶν ἐκείνων πρωταθλητῶν τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας.

Ὁ δὲ βίος καὶ χαρακτὴρ οὗτος πλείστην ἔχει ἀναλογίαν πρὸς τὴν ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν κατάστασιν τῶν ἡρώων οὓς ὕμνησαν Ὅμηρος καὶ Ὁμηρίδαι. « Νόμον γραπτὸν ἢ δικαστήριον τακτικὸν δὲν εἶχον οἱ Σουλιῶται, λέγει ὁ Περραιβὸς, ἀλλὰ, συμπεσούσης διαφορᾶς, συνήρχοντο οἱ πρῶτοι τῶν φυλῶν, ἐξέταζον τὴν ὑπόθεσιν καὶ ἐξέδιδον τὴν ἀπόφασιν ». Ἀπαραλλάκτως διεχειρίζετο ἡ δικαιοσύνη καὶ ἐπὶ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων.

. . . οἱ δὲ γέροντες
Εἵατ' ἐπὶ ξεστοῖσι λίθοις, ἱερῷ ἐνὶ κύκλῳ·
. . . ἀμοιβηδὶς δὲ δίκαζον.
Κεῖτο δ' ἄρ' ἐν μέσσοισι δύω χρυσοῖο τάλαντα,
Τῷ δόμεν, ὃς μετὰ τοῖσι δίκην ἰθύντατα εἴποι·

Οἱ Σουλιῶται ἦσαν διῃρημένοι εἰς φυλὰς ἢ φάρας,·λέγει ὁ ἱστορικὸς αὐτῶν.

Κρῖν' ἄνδρας κατὰ φῦλα, κατὰ φρήτρας Ἀγάμεμνον
Ὡς φρήτρη φρήτρηφιν ἀρήγῃ, φῦλα δὲ φύλοις,

εἶπε καὶ ὁ τῆς Ἰλιάδος ποιητής.

Οἱ Σουλιῶται δὲν ἐγίνωσκον τὴν εὔρυθμον καὶ φαλαγγιτικὴν τῶν τακτικῶν ταγμάτων κίνησιν, ἀλλὰ ἐξώρμων εἰς τὸν πόλεμον, ἐρειδόμενοι ἐπὶ τῆς ἀτομικῆς ἑκάστου μαχητοῦ ῥώμης καὶ ἀνδρείας. Οἵα δὲ διαφορὰ ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν ὁπλιτῶν τοῦ Ἐπαμινώνδου καὶ τῶν Μυρμιδόνων τοῦ Ἀχιλλέως, ἡ αὐτὴ καὶ μεταξὺ τοῦ σημερινοῦ τακτικοῦ καὶ τῶν ἀρρύθμων Σουλιωτικῶν ὄχλων. Καθὼς αἱ θυγατέρες τοῦ ἐν Ἐλευσῖνι Κελεοῦ,

Ἐρχόμεναι μεθ' ὕδωρ εὐήρυτον, ὄφρα φέροιεν
Κάλπισι χαλκείῃσι φίλα πρὸς δώματα πατρός,

οὕτω καὶ τῶν Σουλιωτῶν αἱ γυναῖκες ὑπήγαινον αἱ ἴδιαι εἰς τὴν βρύσιν ἵνα φέρωσιν εἰς τὰς οἰκίας τὸ ἀναγκαῖον ὕδωρ. Ἡ κυρὰ Μόσχω ἡ σύζυγος τοῦ Καπετὰν Λάμπρου Τζαβέλλα καὶ τὰ κατορθώματα αὐτῆς ἀνακαλοῦσιν εἰς τὴν μνήμην ἡμῶν τὴν Ἀργείαν Τελέσιλλαν, τὴν σώτειραν τῆς πατρίδος αὐτῆς.

Ἡ κυρὰ Μόσχω φώναξε 'πὸ πάνω ἀπὸ τὴν Κιάφα,
Ποῦ 'στε παιδιὰ Σουλιώτικα καὶ σεῖς οἱ Τζαβελλᾶται,
Μαζί μου ὅλοι τρέξετε, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες,
Τοὺς Τούρκους κατακόψατε, σπόρον νὰ μὴν ἀφῆσε.
Νὰ μείνουν χήραις κ' ὀρφανὰ, γυναῖκες καὶ παιδιά τους.
Νὰ λὲν στὸ Σοῦλι' τοὺς σκότωσαν Σουλλιώτισαις γυναῖκες.
Ἡ Μόσχω τότε ὥρμησε μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι·
Τώρα νὰ ἰδῆτε πόλεμον, γυναίκικα δουφέκια.
Σὰν τοὺς λαγοὺς ἐφεύγανε, καὶ πίσω δὲν κυττάζουν,
Πέταξαν τὰ δουφέκια τους, μόνον γιὰ νὰ γλυτώσουν.

Τὸ δὲ ᾆσμα τοῦτο ἐνθυμίζει εἰς πάντας ὅτι καθὼς τῆς ἀρχαίας, οὕτω καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλλάδος ἡ ἡρωϊκὴ ἐποχὴ ἔσχε τοὺς ῥαψῳδοὺς αὐτῆς, ῥαψῳδοὺς ἀνωνύμους ἅμα καὶ ἀμιμήτους.

Ἀλλ' ὁποία ἔκτοτε συνέβη περὶ ἡμᾶς πραγμάτων ἀλλοίωσις! Οἱ ἀπόγονοι τῆς ἀθλητικῆς ἐκείνης γενεᾶς, ἐκπαιδευθέντες εἰς σχολὰς Εὐρωπαϊκὰς, φέρουσι σήμερον τὴν στολὴν τοῦ τακτικοῦ καὶ εἰς τὴν πειθαρχίαν αὐτοῦ ὑποβάλλονται· ἢ ἀγορεύουσιν ἐν ταῖς βουλαῖς διὰ γλώσσης ἐπιτετηδευμένης· ἢ ἐφαρμόζουσιν ἐν τοῖς δικαστηρίοις τὰ δυσχερέστερα τῶν Βυζαντινῶν Κωδίκων χωρία· ἢ διδάσκουσιν ἐν ταῖς σχολαῖς τὰ ὑψηλότατα πορίσματα τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης· ἢ ἁμιλλῶνται ἐν ταῖς συναναστροφαῖς πρὸς τὴν κομψότητα καὶ τὴν χάριν τοῦ λεπτοτέρου πολιτισμοῦ. Ἀνάλογός τις πραγμάτων μεταβολὴ εἶχε συμβῆ καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς Η' ἑκατονταετηρίδος πρὸ Χ. καὶ ἐφεξῆς, ἐποχὴ καθ' ἣν ἐξηφανίσθη μὲν ὁ προηγούμενος ἡρωϊκὸς κόσμος, ἀντ' αὐτοῦ δ' ἐπῆλθεν εὐρυθμότερός τις καὶ νομιμώτερος, καὶ τεχνικώτερος, καὶ σοφώτερος κόσμος, τοῦ ὁποίου τὰ μὲν ἐν Πλαταιαῖς, καὶ ἐν Σαλαμῖνι, καὶ ἐν Μυκάλῃ, καὶ περὶ Εὐρυμέδοντα μεγαλουργήματα ὑπῆρξαν πολὺ πρακτικώτερα τῶν περὶ τὸ Ἴλιον ὁμηρικῶν ἀθλημάτων, τὰ δὲ περὶ τὴν ἐπιστήμην, τὴν πολιτείαν καὶ τὴν τέχνην ἀριστουργήματα, οὐ μόνον πρὸς τὰ ἀρχαιότερα ἐκεῖνα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ τοῦ τελειοτάτου νεωτέρου πολιτισμοῦ παραβαλλόμενα θεωροῦνται ἀπαράμιλλα.

Μὴ λησμονήσωμεν ὅμως ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ τῆς ἐποχῆς τῶν μεγαλουργημάτων τούτων καὶ τῆς προηγουμένης ὁμηρικῆς, παρενέπεσεν εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα μέση τις ἐποχὴ, καθ' ἣν αἱ μὲν αὐτοφυεῖς ἀρχαιότεραι ἀρεταὶ εἶχον ἐκλείψει, οἱ δὲ καρποὶ τοῦ εὐρύθμου πολιτισμοῦ δὲν εἶχον ἔτι ὡριμάσει· ἐποχὴ καθ' ἣν δὲν ἀναφέρονται μὲν πλέον οὔτε Ἰλιὰς, οὔτε Ὀδύσσεια, οὔτε πόλεμος ἐπὶ Τροίαν καὶ ἐπὶ Θήβας, δὲν ἀναφέρονται δὲ ἔτι τὰ κατὰ Μήδων κατορθώματα, καὶ τὰ τοῦ Σοφοκλέους καὶ Αἰσχύλου καὶ Εὐριπίδου ἔργα, αἱ τοῦ Ἡροδότου καὶ Θουκυδίδου ἱστορίαι, καὶ τὰ τοῦ Περικλέους πολιτεύματα, καὶ τὰ τοῦ Ἰκτίνου, καὶ Καλλικράτους, καὶ Φειδίου, καὶ Πραξιτέλους ἀριστουργήματα· ἐποχὴ καθ' ἣν ἡ μὲν κοινωνία ἀπρακτεῖ, χηρεύει δὲ ἡ ἱστορία. Μήπως εὑρισκόμεθα καὶ ἡμεῖς σήμερον εἰς τοιαύτην τινὰ διαβατικὴν πραγμάτων κατάστασιν; περίοδον ἀπραξίας, νωθρότητος καὶ καχεξίας κατὰ τοῦτο, ὅτι τὰ μὲν προτερήματα τῆς ἀφελοῦς τῶν πατέρων ἡμῶν ἀνατροφῆς ἐξέλιπον ἤδη, τὰ δὲ πλεονεκτήματα τῆς τελειοτέρας ἡμῶν διαπλάσεως δὲν ἔλαβον ἔτι καιρὸν νὰ ὡριμάσωσιν;

Καθὼς βλέπετε ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἱστορίας τοῦ Σουλλίου καὶ Πάργας δίδει ἀφορμὴν εἰς πολλὰς συγκρίσεις καὶ σκέψεις· καὶ τὸ κατ' ἐμὲ ὁμολογῶ ὅτι μετὰ ἀληθοῦς εὐφροσύνης διέτρεξα τὸ βιβλίον τοῦτο τοῦ ὁποίου πρὸ καιροῦ ἐγίνωσκον τὴν πρώτην ἔκδοσιν. Ἓν δὲ καὶ μόνον ἄτοπον εὗρον εἰς τὴν δευτέραν ταύτην ἔκδοσιν, ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον *νὰ διορθώσῃ* τὸ *λεκτικὸν* τῆς πρώτης. Τὸ κατ' ἐμὲ νομίζω ὅτι τὸ βιβλίον ἔπρεπε νὰ μετατυπωθῇ ἀπαραλλάκτως, διότι οὐ μόνον ὡς ἐκ τῶν πραγμάτων ἅτινα ἱστορεῖ, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐκ τοῦ ὕφους αὐτοῦ ἀνήκει εἰς ἐποχὴν ἄλλην ἣν δὲν πρέπει νὰ παραμορφόνωμεν. Ἡ δὲ διόρθωσις τοῦ λεκτικοῦ τῆς ἱστορίας τοῦ Σουλλίου καὶ Πάργας ὁμοιάζει μὲ τὴν ἐπίχρισιν ἣν νεώτερός τις τέκτων ἤθελε προσθέσει εἰς τὰ Κυκλώπεια τείχη τὰ ἐν Τίρυνθι καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος σωζόμενα.

Κ. Π.

ΠΟΙΗΣΙΣ.

Η ΕΥΧΑΡΙΣ.

(*Απόσπασμα.*)

—ο—

Β'.

Ἀλλ' ἔτι, ἔτι πρὸ μικροῦ ἡ Εὔχαρις κ' ὁ Θέων
Εἰς ἔπαυλιν τῆς χλοερᾶς κ' ἀγροτικῆς Εὐβοίας,
Ἐν μέσῳ τῶν περικαλλῶν κοιλάδων καὶ ὀρέων
Ἀφάτους ἀπελάμβανον ἡμέρας εὐτυχίας.
Ναί, ἦτο καὶ ὁ ποιητὴς φιλόπατρις, ἀλλ' ὅμως
Ἦτο τερπνὸς ἐν τῇ αὐγῇ τοῦ βίου του ὁ δρόμος·
Οὐδ' ἦν εἰσέτι ἡ πατρὶς τὸ πρῶτον μέλημά του,
Ἀλλὰ τῆς Μούσης ἡ ᾠδή, ἀλλὰ τὸ αἴσθημά του,
Καὶ ἄνευ τοῦ σαλπίσματος ἐκείνου τῆς Ἠπείρου
Καὶ νῦν ἐντὸς θὰ ἔπλεε ζωῆς ἡδυονείρου.

—

Ὦ! τίνος δὲν ἀνέτειλεν ἀνέφελος, γλυκεῖα
Τοῦ βίου ἡ πρωΐα!
Ἀλλὰ ταχέως τῆς αὐγῆς τὸ αἴθριον ἐκλείπει,
Κ' ἐπισκιάζει σκοτεινὴ τὸν οὐρανόν μας λύπη.
Τότε εἰς πάλην τῆς ζωῆς παρέρχεται ἡ ἥβη
Καὶ φεύγουν ὡσεὶ μάταιαι σκιαὶ τὰ ὄνειρά της
Ἡ δὲ περίλυπος ψυχὴ ὡς λύρα συνετρίβη,
Ποῦ μόνον δάκρυ ἀντηχοῦν καὶ πένθος τ' ᾄσματά της,

—

Ἡ Εὔχαρις ἦν χάριτος ὑπογραμμός· γλυκεῖα
Ἦν ἡ φωνή της ὡς πνοὴ τῆς αὔρας· ἡ μαγεία
Τῶν μελανῶν της ὀφθαλμῶν, τοῦ μειδιάματός της
Ἐδούλου πάντας, κ' ἔμενον ἐν θαυμασμῷ ἐμπρός της.
Τὴν εἶδε καὶ ὁ ποιητής, κ' ὡς ἄγγελον ὑψίστου
Ἐξ ὅλης τὴν ἐλάτρευσεν ἰσχύος τῆς ψυχῆς του.
Τότε ὁ βίος ἱλαρὸς αὐτοῖς προσεμειδία
Κ' ἕνα παλμὸν συνέπαλλεν ἡ νέα των καρδία.

—

Πολλάκις, ἐν τῇ ἐξοχῇ, ἀφέντες τοὺς οἰκείους,
Εἰς τοὺς λειμῶνας ἔτρεχον, εἰς κορυφὰς συσκίους,
Πλανώμενοι ἐντὸς σκιῶν, ἐν μέσῳ τῶν ἀδύτων
Ἀθῷοι καὶ περιχαρεῖς, ὡς ἦν καὶ ἡ ψυχή των.
Τοὺς ἔθελγον αἱ καλλοναὶ τῆς φύσεως ἐκεῖναι
Αἱ ῥοδοδάφναι τῶν ὀχθῶν, τῶν ποταμῶν αἱ δῖναι,
Οἱ λόφοι κ' αἱ κοιλάδες των, τὰ χλοερὰ πεδία
Καὶ ἡ μονήρης κ' ἀπορρὼξ τοῦ μέρους παραλία.

—

Καὶ ἄν τις ἔτυχεν ἰδὼν αὐτοὺς τοὺς δύο νέους,
Ἐντὸς δενδρώνων ἢ παρὰ τὰς ὄχθας ῥυακίων,
Μόνους καὶ τόσον τρυφεροὺς νὰ τρέχουν καὶ ὡραίους
Ἡ Ἄρτεμις θὰ ἔλεγε πῶς ἦν κ' ὁ Ἐνδυμίων.
Τὸ βλέμμα εἰς τὸν Θέωνα πολλάκις προσηλοῦσα,
Καὶ ἀκουσίως αἴσθημα ψυχῆς ὁμολογοῦσα,
» Ὦ! πόσον εἶμαι εὐτυχής, τῷ ἔλεγεν ἡ κόρη,
Μὲ τὴν γλυκεῖάν της φωνήν, ὦ! πόσον ἡ ζωή μου
Εὐδαίμων θὰ διέῤῥεεν εἰς δάση καὶ εἰς ὄρη,
Καθὼς ἀθόρυβος περνᾷ ὁ ῥύαξ τῆς ἐρήμου . . . »
Ἔλεγε, καὶ τοῦ Θέωνος μακρυνομένη ἅμα
Ἓν ἄνθος ἀπεφύλλιζεν εἰς τῆς πηγῆς τὸ νάμα,
Καὶ θεωμένη τὴν ῥοὴν τῶν ῥείθρων τὴν ἡδεῖαν,
Περὶ αὐτὴν διέχεεν ὡς φῶς τε καὶ μαγείαν.

—ο—

. . . .

Δ'.

Τὸ ἔαρ τῆς Ἑλλάδος μας τὴν γῆν περικαλλύνει,
Γλυκείας αὔρας καὶ πνοὰς ἀρωματώδεις χύνει
Εἰς τοὺς ἀγροὺς κ' εἰς τὰ βουνά.
Τὰ κύματα τὰ κυανᾶ
Εἰς τὰς ἀγκάλας της κρατεῖ ἐρατεινὴ γαλήνη.

—

Χαρὰ τὰ πάντα! πλὴν χαρὰν δὲν ἔχει κ' ἡ καρδία
Ἐὰν τὴν τήκῃ ἀλγηδὼν σκληρά, κ' ἀπελπισία,
Κ' ἐρωτικὴ παραφορά,
Ἢ ἔτι μείζων συμφορά.
Ὀνείρου πατριωτικοῦ δεινὴ ἀποτυχία.

—

Ἡ ἔπαυλις ἡ ἀνθηρὰ ἐκείνη τῆς Εὐβοίας,
Ἡ πρὸ μικροῦ κατοίκημα ἐλπίδων κ' εὐτυχίας,
Τὸ νεκρῶν μας ἐραστῶν
Τὸ ἄσυλον τὸ ἀσπαστὸν
Δὲν εἶναι, φεῦ! ἡ θλίψεως καὶ οἶκος κατηφείας.
Τί ἔγινεν ἡ Εὔχαρις; τί ἔγινεν ὁ Θέων;
Πῶς δὲν πλανῶνται, ὡς τὸ πρίν, ἐν μέσῳ τῶν ὀρέων
Τὸν ἐρωτάτων τὸν ἁγνόν,
Τὸν βίον τὸν ἐρατεινὸν
Πῶς δὲν λαλεῖ ὁ χείμαῤῥος εἰς τὰς ἐρήμους ῥέων;

—

Ὦ! ἄλλοτε κ' ἂν μόνη της διῆγ' εἰς τὸ χωρίον
Ἡ Εὔχαρις ἐτέρπετο εἰς τῶν ἀγρῶν τὸν βίον,
Ἐγείρετο μὲ τὴν αὐγήν,
Προσέτρεχεν εἰς τὴν πηγὴν
Τοῦ ἄλσους της τοῦ προσφιλοῦς, ὡς ἄφροντι παιδίον,

—

Καὶ εἰς τὴν δρόσον τῆς νυκτὸς τοὺς πόδας της νὰ λούῃ,
Τὰς ἁρμονίας τῆς αὐγῆς ἠρέσκετο ν' ἀκούῃ,
Τὰς μελῳδίας τῶν πτηνῶν,
Καὶ τ' ᾆσμα τὸ ἑωθινόν,
Ἐνῷ τὸν ὄρθρον τοῦ ναοῦ ὁ κώδων σιγοκρούει

—

Ὁπότε δ' ἐπὶ τῶν ἀγρῶν κ' ἐπὶ τῶν παραλίων
Ὁ ἥλιος τὸ βλέμμα του ἀπέστελλε τὸ δῦον
Καὶ τῆς ἑσπέρας αἱ σκιαὶ
Κ' αἱ ἁρμονίαι καὶ χροιαὶ
Κατήρχοντο, καὶ ἱλαρὰ τὰ πάντα ἐμειδίων,
Ἠρέσκετο τῶν μητρικῶν βημάτων ἡγουμένη
Εἰς γήλοφον ν' ἀνέρχεται, κ' ἐκεῖθεν θεωμένη
Εἰς κυανόχρουν οὐρανόν.
Τὸ ἄστρον τὸ ἑσπερινόν,
Ἐπὶ πολὺ ἐν θαυμασμῷ κ' ἐν σιωπῇ νὰ μένῃ.

—

Ἀνίδεος τῶν θυελλῶν, τῶν ταραχῶν τοῦ βίου
Δὲν ἐπτοεῖτο τοῦ βοῤῥᾶ τὸ φύσημα τοῦ κρύου,
Κ' ἐνῷ ἡ μαύρη καταιγὶς
Ἐνέσκηπτε μετ' ὀργῆς,
Ν' ἀκούῃ ἐκεῖνον τοῦ κλαυθμοῦ ἠγάπα τοῦ ἀγρίου.

—

Ὦ! τότε δὲν προέβλεπεν ἡ εὐτυχὴς παρθένος

Πῶς κ' ἡ ζωὴ ἀκύμαντος, ἂν στερηθῇ λιμένος,
Κ' ἡ τρικυμία ἐκραγῇ,
Ἂν ἡ καρδία δυσπραγῇ,
Ὁ βίος ὡς ναυάγιον ὑπάρχει ἐῤῥιμμένος . . .

—

Αὐτὴ, αὐτὴ ἡ ἔπαυλις· ἐδῶ ἐν εὐτυχίᾳ
Διῆλθεν ἡ γαλήνιος τοῦ βίου των πρωΐα·
Ὑπάρχουν ἔτι ὁρατὰ
Τὰ βήματά των τ' ἄσπαστά,
Καὶ μέλπει τῆς γλυκείας των φωνῆς ἡ μελῳδία . . .

—

Ἡ φήμη τοῦ θανάτου σου, ταχύπτερος ἡ φήμη,
Μὲ τῶν Ἑλλήνων τὴν τροπὴν, ὦ Θέων, διεδόθη.
Τὴν ἀγγελίαν τὴν πικρὰν ἡ Εὔχαρίς σου, οἴμοι!
Μανθάνει μὲ τὴν μοίραν μας τὴν κατοχὴν τῶν ξένων
Ὁμοῦ... καὶ τῆς καρδίας της συντρίβονται οἱ πόθοι.
Ἔκτοτε (ὡς τί κάλυμμα θανάτου) τὴν παρθένον
Ἡ λύπη καὶ ἡ ἀπόγνωσις ἡ μαύρη περιβάλλει;
Κ' εὐθὺς, ὡς ἄνθος μαρανθὲν, τὸ μέτωπόν της κλίνει
Καὶ ἤδη τὰ παρθενικὰ, τὰ νεαρά της κάλλη
Κρατεῖ τοῦ πόνου καὶ σχεδὸν καὶ τοῦ θανάτου κλίνη.

—

Μιᾷ ἡμέρᾳ πιθανή τις φήμη δεδόθη,
Ὅτι ὁ Θέων πληγωθεὶς, ὁ Θέων της ἐσώθη.
Τὸ λέγουν εἰς τὴν Εὔχαριν οἱ θλιβεροὶ γονεῖς της.
Μόνον ἐκείνη δυσπιστεῖ, ἀλλά πρὸς τί ἡ πίστις
Ἀφοῦ ὁ λόγος σβέννυται τῆς νεαρᾶς ζωῆς της;

—

Ἀλλὰ μὲ λόγια στοργῆς, μ' ἐλπίδας εὐτυχίας
Πραΰνουν τῆς φιλτάτης των παρθένου τὰς ἀνίας·
Οὕτως εἰς τὰ ἐνδόμυχα τῆς νεαρᾶς ἀῤῥώστου
Ἐνεσταλάχθη τις ἐλπὶς καὶ τὴν ζωὴν παρέχει,
Καθὼς τὸ ἄνθος τὸ κοπὲν ἀπὸ τὸ στέλεχός του
Ζῇ ἔτι ἂν τοῦ ὕδατος σταγὼν τὸ περιβρέχει.

—ooo—

Τοῦ Ἰουνίου θαλπωρὴ τὴν φύσιν περιβάλλει,
Τὰ δροσοφόρα εὐθαλοῦν τῆς Ἱστιαίας κάλλη,
Πνοὴ ζεφύρων μεταξὺ ἀνθώνων ψιθυρίζει
Κ' εἰς τὰς ἀκτὰς ἁρμονικὸν τὸ κῦμα κελαρίζει.

—

Κ' ἡ Εὔχαρις, μὲ τὴν πνοὴν τοῦ θέρους, τῆς ὑγείας
Ἀναλαβοῦσα φαίνεται τὰ μαρανθέντα ῥόδα,
Καὶ περιφέρει ἐλαφρὸν, ἂν ἀσθενῆ, τὸν πόδα
Εἰς τ' ἄλση τὰ σκιόεντα καὶ εἰς τὰς ὑπωρείας.
Ἠγάπα τὸ μειδίαμα τῆς φύσεως νὰ βλέπῃ,
Πρὸς τῆς Ἠπείρου τὰ βουνὰ τὸ βλέμμα της νὰ τρέπῃ
Μὴ ὄπισθεν τῶν θαλασσῶν, τῶν λόφων, τῶν ὀρέων,
Μὴ ἀπροσδόκητος φανῇ ὁ προσφιλής της Θέων
Ἡ μήτηρ ἡ τοῦ δυστυχοῦς συνώδευε τὴν νέαν,
Ἡ μήτηρ ἡ περίλυπος καὶ ἡ δεινῶς ἀλγοῦσα,
Τὸν θάνατον τοῦ τέκνου της, τοῦ μόνου της, πενθοῦσα
Κ' εἰς τῆς φθινούσης θυγατρὸς σπαράττουσα τὴν θέαν.

—

« Ὦ μῆτερ, ἔλεγεν αὐτὴ, θὰ ἐπανέλθῃ ἆρα
Ὁ Θέων μας; ὤ, διατί μακρὰν μας ἔτι μένει;
Κ' ἐλάλει ἡ γλυκεῖά της φωνὴ ὡς ἡ κιθάρα,
Ἡ μόλις ὑπὸ τῆς πνοῆς τῆς αὔρας θιγομένη.
« Ἀ! πῶς δὲν ἐπανέρχεται μὲ τῶν πτηνῶν τὴν πτῆσιν.
Μὲ τῶν ἀνέμων τὴν ὁρμήν; . . . Καὶ λέγουσα ἡ κόρη
Τὰ βλέμματά της ἔστρεφε πρὸς ἕω τε καὶ δύσιν,
Τὰ διαβαίνοντα πτηνὰ ἐνθέουσα ἐθεώρει,
Ἠρώτα μὴ ἀπήντησαν αὐτὰ τὸν Θέωνά της . . .
Καὶ ἀτενῆ τὰ κλαυθμηρὰ ὑψοῦντο βλέφαρά της.
Πολλάκις δὲ κ' εἰς τὸν ναὸν τὰ βήματά της φέρει
Κ' ἐν τῇ σιγῇ τῇ μυστικῇ ἓν ὄνομα προφέρει.
Ἡ δύστηνος! τί ὠφελεῖ, εἰς μάτην περιμένει.
Ὁ πόθος ὁ διηνεκὴς ἐκεῖνος τῆς ψυχῆς της,
Ὦ! ἴσως τὰς δυνάμεις της ταχύτερον μαραίνει
Κ' ἐπιταχύνει ὁ καϋμὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς της . . .

(Ἕπεται συνέχεια).

ΔΙΑΦΟΡΑ.

—ooo—

ΓΙΓΑΝΤΕΣ ΚΑΙ ΝΑΝΟΙ. Γίγαντας ἐν γένει ὀνομάζομεν τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἔχοντας ἐξαίσιον μέγεθος τοῦ σώματος αὐτῶν κατὰ μῆκος. Τοιοῦτοι ἀναφέρονται ἐν μὲν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ οὐχὶ ἅπαξ· ἀξιοσημείωτοι δέ εἰσιν ὅ,τε βασιλεὺς τῆς Βασὰν, οὗ τινος τὸ ἀνάστημα ἦν δώδεκα ποδῶν ὕψους (α), καὶ οἱ ἐν Χαναὰν ἀπόγονοι Ἐνὰκ, πρὸς οὓς οἱ ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως μετὰ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, καὶ Φάλεβ τοῦ Ἰεφοννῆ, σταλέντες κατάσκοποι, παραβαλλόμενοι ἐφαίνοντο ὡς ἀκρίδες (β), πρὸς δὲ καὶ ὁ Γολιὰθ πρὸς ὃν ἀντεπεξελθὼν ὁ Δαβὶδ εἰς γῆν κατέῤῥιψεν (γ). Ἐκ δὲ τῶν ἔξω ὅμοια τούτοις ἀναφέρουσιν ὁ Φλέγων ὁ Τραλλιανὸς περὶ τοῦ Μακροσύρεως, ὁ Πλούταρχος περὶ τοῦ Ἀνθέου, ὁ Παυσανίας περὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀστερίου τοῦ ἔτι ἐν τοῖς κατ' αὐτὸν χρόνοις σωζομένου ἐν τῇ νήσῳ Λαδίᾳ (δ), καὶ ὁ Ῥωμαῖος Φλῶρος περὶ τοῦ τῶν Κίμβρων βασιλέως, οὗτινος τὸ ὕψος ὑπερεῖχε τὰ ἐν τῷ τοῦ Μαρίου τρόπαια, τουτέστι τοὺς μεγάλους καὶ ὁπλοφόρους πασσάλους, τοὺς ἀγομένους πρὸ τοῦ ἅρματος τοῦ θριαμβεύοντος στρατηγοῦ, ὅστις ἐν μέσῳ αὐτῶν ἐκαθρεύετο (ε).

Δορυφόρος τις τοῦ δουκὸς Φρεδερίκου ἐν Ἀννόβερ Βρεϊνσβειν ἦν ὑψηλὸς ὀκτὼ πόδας καὶ ἓξ δακτύλους, οὗτινος ὁ σκελετὸς φυλάττεται ἐν τῇ ἀνατομικῇ συλλογῇ τοῦ Μαρβούργου. Ἐν Βριστὸλ ἔζη Ἰρλανδός τις Ὀβριὰν καλούμενος, ὀκτὼ ποδῶν καὶ ἓξ δακτύλων ἀγγλικῶν μήκους ὕψους. Ὁ δὲ ἐκ Τούλης Πέτρος Τύχων, πρό τινος ἤδη ἀποθανὼν τῷ 29 ἔτος τῆς ἡλικίας, εἶχεν ἀνάστημα ὀκτὼ ποδῶν καὶ ἑπτὰ δακτύλων. Οἱ ὑψηλότεροι ἄνδρες μόλις ἔφθανον εἰς τὸ στῆθος αὐτοῦ· ἀξιοσημείωτον δὲ ὅτι ἦν ἀπεψιλωμένος φύσει τὸν πώγωνα καὶ φωνὴν εἶχεν ἰσχνοτάτην. Καὶ ὁ Βανδερβροίκιος δὲ ἀναφέρει τὸν Νίγρον τοῦ Κόγγο ἔχοντα ἐννέα ποδῶν ὕψος (ς). Περὶ γιγάντων ἔγραψαν ὁ διάσημος Καλμέτος καὶ ὁ χειρουργὸς Κάτιος (ζ).

(α) Δευτερ. Γ, 11.
(β) Ἀριθ. ΙΓ. 31.
(γ) Α. Βασιλ. ΙΖ.
(δ) Παυσαν. Ἀττ. 35.
(ε) Flor. l. II, 41.
(ς) Βανδερβ. περιηγ. σ. 413.
(ζ) Ἐν τῷ traité des Géants ἐκδοθ. ἐν τῷ Mages. des mois mars, avril et mai de l'ann. 1751.

Ἀντίκεινται τούτοις οἱ νάνοι, ἄνθρωποι λίαν μικρόσωμοι. Ἐκ τούτων ἀναφέρομεν τὸν Βέβε, ὅς τις ἔζη ἐν τῇ αὐλῇ Στανισλάου τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας καὶ ἀπέθανεν εἰκοσαετής. Εἶχεν ἀνάστημα 33 παρισιακῶν δακτύλων, καὶ ἦν παίγνιον τῶν αὐλικῶν. Μίαν τῶν ἡμερῶν ἔβαλον αὐτὸν εἰς τὴν τράπεζαν ἐντὸς πλακοῦντος, ἐξ οὗ ἐξῆλθε μετὰ μεγάλης ἐκπλήξεως τῶν συνδαιτυμόνων ὡς ὁπλίτης ἱππεύς.

ΠΕΡΙΕΡΓΑ ΠΡΟΝΟΜΙΑ. Ἀμουράτης ὁ Δ'. τοσοῦτον ἦν ἔκδοτος εἰς τὴν μέθην, ὥστε πολλάκις ἐξήρχετο τῶν ἀνακτόρων διὰ νὰ ἀγοράσῃ ἐκ τῶν οἰνοπωλείων οἶνον· ὅθεν τὰ μὲν οἰνοπωλεῖα ἀφῆκεν ἐλεύθερα, ἀπηγόρευσε δὲ τὴν χρῆσιν τοῦ ὀπίου, τοῦ καφφὲ καὶ τοῦ καπνοῦ ἐπὶ ποινῇ θανάτου, φονεύσας μάλιστα ἰδίᾳ χειρὶ πολλοὺς ἐξ ἐκείνων οἵτινες μετεχειρίσθησαν τὰ ἀπηγορευμένα εἴδη. Τῶν δέ τις σφόδρα ἐκδότων εἰς τὴν τοῦ καπνοῦ χρῆσιν λάκκον ὀρύξας βαθύτατον ἐν τῇ αὐλῇ αὐτοῦ καὶ ἐπικαλύψας μετὰ χόρτων καὶ φρυγάνων, διὰ τὸν φόβον κατερχόμενος ἐκεῖ ἐκάπνιζεν· ἀλλὰ τοῦτο δὲν διέλαθε τὴν ὀξυδέρκειαν τῆς πληθύος τῶν κατασκόπων, οἵτινες ἐπὶ τούτῳ εἶχον διορισθῇ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς πόλεως. Μαθόντες οὗτοι τὴν πρᾶξιν κατεμήνυσαν αὐτόν· καὶ ἰδοὺ μίαν τῶν ἡμερῶν ὁ Σουλτάνος ξιφήρης ἔρχεται καὶ εὑρίσκει αὐτὸν ἐν τῷ λάκκῳ μετὰ τῆς καπνοσύριγγος ἐν τῷ στόματι· οὗτος ὅμως μηδόλως ἐκπλαγεὶς εἶπε μετὰ θάῤῥους καὶ ὕφους σοβαροῦ πρὸς τὸν Σουλτάνον· «*φύγε ἀπ' ἐδῶ, υἱὲ δούλης, τὸ πρόσταγμά σου ἰσχύει εἰς τὰ ἄνω οὐχὶ ἐδῶ χαμαὶ εἰς τὰ, ὑπὸ τὴν γῆν*». Οἱ λόγοι οὗτοι καὶ ὁ τρόπος μεθ' οὗ ἀπηγγέλθησαν ἤρεσαν τοσοῦτον εἰς τὸν βασιλέα, ὥστε οὐ μόνον δὲν ἔβλαψε τὴν καπνίζοντα, ἀλλὰ καὶ προνόμιον βασιλικὸν ἐχορήγησεν αὐτῷ τὸ νὰ ἔχῃ αὐτὸς μόνος ἀποκλειστικῶς τὴν ἄδειαν τοῦ καπνίζειν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ δι' ἀξιώματος ἐτίμησεν αὐτόν.

Α. Κ.

ΑΣΤΕΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΙΣ. Τρεῖς κατὰ φαντασίαν σοφοὶ εὑρέθησάν ποτε παρακαθήμενοι εἰς πολυάριθμον τράπεζαν. Καὶ ὁ μὲν εἷς ἦτο ἀλχημιστής, ὁ δ' ἕτερος γεωμέτρης καὶ ὁ ἄλλος κοσμολόγος. Ἀπὸ ὁμιλίας εἰς ὁμιλίαν ἦλθον εἰς διεξοδικὰς συζητήσεις, καὶ ἐνεπλάκησαν εἰς τὴν ἀκόλουθον φιλονεικίαν·

— Μάλιστα, Κύριοι, διϊσχυρίζομαι ὅτι οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς ὑδρογείου σφαίρας ἦσαν τὰ κήτη (ἡ γῆ τότε ἦτο ὁλοκλήρως κεκαλυμμένη ἀπὸ τὸ ὕδωρ), ἡ θερμότης τοῦ ἡλίου ἀπεξήρανε βαθμηδὸν τὴν γῆν, τὸ ἔδαφος τῆς ὁποίας γονιμοποιηθὲν παρήγαγε τοὺς πιθήκους. Ἡ ἕνωσις τῶν ζώων τούτων μὲ τὰς σειρῆνας παρήγαγε πρῶτον μὲν εἶδός τι ἀνθρώπων ἀτελεστέρων, ἔπειτα δὲ τοὺς μαύρους καὶ τοὺς ἐρυθροδέρμους, μετὰ ταῦτα τοὺς ἐλαιόχροας, καὶ τέλος τοὺς ἀνθρώπους ὁποῖοι εἶναι τὴν σήμερον· διατείνομαι δὲ ὅτι μετά τινας περιόδους αἰώνων αἱ ἀνθρώπιναι γενεαὶ θέλουσι βελτιωθῇ ἔτι μᾶλλον, καὶ μεταβληθῇ ἑπομένως εἰς οὐράνια πνεύματα. Ὁ κόσμος ἄρα ὅλος θέλει κατοικηθῇ ἐπὶ τέλους ἀπὸ ἀερίους θεότητας, αἵτινες οὐδενὸς πράγματος θέλουσιν ἔχει ἀνάγκην.

— Παῦσε, παῦσε, Κύριε! Βλέπω καλῶς ὅτι οὐδεμίαν ἔχεις γνῶσιν τῶν νόμων τῆς φύσεως. Καὶ οἱ πλανῆται οὗτοι; ἡ σελήνη; οἱ κομῆται; οἱ ἀκίνητοι ἀστέρες οἵτινες εἶναι ἄλλοι τόσοι ἥλιοι; Καὶ ἡ ὑψηλὴ ἐκείνη μαθηματικὴ θεωρία τῆς προσαλλήλου εἰδικῆς βαρύτητος τῶν σωμάτων, τὴν ὁποίαν ὁ Νεύτων ἀνεκάλυψεν ἐντὸς τοῦ κήπου του βλέπων νὰ πίπτῃ ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ δένδρου ἓν μῆλον; Ἄ, Κύριε! καταφρονεῖς τὸ ὑπέρτατον ὂν διὰ τῶν παραλόγων συστημάτων σου. Φθάνει μόνον νὰ σᾶς εἴπω ὅτι μὲ τὸν κανόνα ὑπὸ τὴν μασχάλην, καὶ μὲ τὸν διαβήτην εἰς τὰς χεῖρας ὅστις μοὶ χρησιμεύει ὡς αἰγίς, δύναμαι νὰ σοὶ ἀποδείξω διὰ τοῦ *α* πλέον *β* διαιρούμενον διὰ τοῦ *ζ*, ὅτι ἡ γνώμη σου εἶναι πάντη σαθρά.

— Κύριοι, λέγει ὁ τρίτος· πρὸς τί τόσα περιπαίγματα μεταξύ σας; διὰ τί ἐκλαμβάνετε τὴν χίμαιραν ἀντὶ τῆς ἀληθείας; Ἡ μόνη ἀκριβὴς καὶ ἀλάνθαστος ἐπιστήμη εἶνε ἡ *χημεία*. Ὁ τελικὸς σκοπὸς πρὸς ὃν ἐκ φύσεως τείνει ὁ ἄνθρωπος, εἶναι ἡ εὐδαιμονία· οὐδεὶς δύναται νὰ εἶναι εὐτυχὴς ἄνευ χρυσίου· ὅθεν ἐκεῖνος ὅστις κατορθώσει νὰ ἐπινοήσῃ τὸν τρόπον τοῦ νὰ προμηθεύηται ὅσον χρυσίον θέλει, οὗτος θέλει λογίζεσθαι ἐντελῶς εὐτυχής. Δὲν δύνασθε βεβαίως νὰ ἀρνηθῆτε τὸν *μείζονα* οὔτε τὸν *ἐλάχιστον ὅρον*, ἀλλ' οὐδὲ τὴν *συνέπειαν*. Οὕτω λοιπὸν διϊσχυρίζομαι ὅτι οἱ ὅμοιοί μου καὶ ἐγὼ εἴμεθα τὰ μόνα χρήσιμα ὄντα ἐπὶ τῆς σφαίρας. Ἐγώ, ναὶ ἐγὼ ὅστις σᾶς ὁμιλῶ εἶμαι εἰς τὴν παραμονὴν τοῦ νὰ δρέψω τοὺς καρποὺς τῶν κόπων μου. Τεσσαράκοντα ἓξ ἔτη εἶνε ἀφότου καταγίνομαι ὁλονέν, καὶ ἅμα ὡς προμηθευθῶ τὴν ἀναγκαίαν ποσότητα πρὸς κατασκευὴν *μεταλλικῆς κόνεως*· τὴν ὁποίαν ἀνεκάλυψα εἰς τὰς πρώτας φυτικὰς ῥίζας, θέλω μεταβάλει τὸ πᾶν εἰς χρυσίον, μετὰ τὸ ὁποῖον θέλω δοθῇ ἀνενδότως εἰς τὸ νὰ ἐρευνῶ τὸ *παγκόσμιον πανάκειον*. Μάλιστα, Κύριοι, ἡ μία ἀνακάλυψις εἶναι συνέπεια τῆς ἄλλης· καὶ σᾶς βεβαιῶ ὅτι ἐντὸς ὀλίγου μὲ τὸ *ἀθάνατον ἰατρικόν* μου θὰ ἀνανεοῦμαι κατὰ θέλησιν, καὶ μὲ τὸν φιλοσοφικόν μου λίθον θὰ ἀπολαμβάνω καὶ θὰ χαίρω μέχρι συντελείας τῶν αἰώνων τὰς ἡδονὰς τὰς ὁποίας θὰ μοὶ παρέχωσι τὰ πλούτη μου. Καὶ ταῦτα λέγων ἐσηκώθη βιαίως νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ ἐργαστήριόν του.

— Ἂς ἀφήσωμεν αὐτὸν τὸν τρελλόν, λέγει ὁ κοσμολόγος, καὶ σᾶς παρακαλῶ, ἀκούσατε λεπτομερείας τινὰς ἐπὶ τοῦ συστήματός μου. — Ὄχι, Κύριε, ἐπιθυμῶ νὰ συνδιαλέγωμαι μὲ ἀνθρώπους γινώσκοντας τὴν *φυσικὴν* καὶ τὴν *ὑδροδυναμικήν*· ὅθεν ἂν θέλῃς νὰ σοὶ δώσω ἀκρόασιν, ἀποκρίθητι εἰς τὰς ἐρωτήσεις μου. Γνωρίζεις τὴν *μηχανικήν*, τὴν *ὑδραυλικήν*, τὴν *ἀκουστικήν*, τὴν *κατοπτρικήν*, τὸν *διαφορικὸν ὑπολογισμὸν* τὸν καὶ *ὁλοσχερῆ* καὶ τὸ *διώνυμον* τοῦ Νεύτωνος; — Κύριε,

ὀλίγον παρακαλῶ.... — Γνωρίζεις τὴν θεωρίαν *τῶν ζωτικῶν καὶ ἀκινήτων δυνάμεων*, τὰς *μονάδας*, τοὺς *νόμους τῆς βαρύτητος*, τοὺς *κανόνας* τοῦ *Κέπλερ* καὶ τὸ *τετράγωνον τῆς ὑποτεινούσης*; —Δὲν ὑπάρχει διόλου ὑποτείνουσα εἰς τὸ σύστημά μου. — Ἔχεις ἰδέαν *τῶν λογαρίθμων*; γνωρίζεις τὸν *ὄγκον τῆς Σελήνης*; ἠξεύρεις τι περὶ *ἠλεκτρισμοῦ*; ἠμπορεῖς νὰ μὲ εἰπῇς ἐν ἀκαρεῖ ποῖος εἶνε ὁ *ἰσοχρονισμὸς τῆς κωνικῆς τομῆς*;—Σᾶς τὸ ἐπαναλαμβάνω πάλιν ὅτι δὲν ὑπάρχει ἰσοχρονισμὸς εἰς τὸ σύστημά μου. — Πολὺ καλὰ λοιπὸν, Κύριε, ἰδοὺ αὐτός· υ εἰς δείκτην δύο ἴσον μὲ πχ (7^2= pχ). —Ἐπὶ τέλους Κύριε, θὰ μὲ κάμῃς νὰ χάσω τὴν ὑπομονήν μου.—Ἔχει καλῶς, Κύριε· ἐντεῦθεν ἐξάγεται ὅτι τὸ *τετράγωνον τοῦ διατεταγμένου λόγου εἶνε ὡς διατετμημέναι πολλαπλασιαζόμεναι ἐπὶ τῆς παραμέτρου*.... Ἀγεωμέτρητε. θέλεις νὰ φιλονεικήσῃς μὲ ἐμέ! Ὕπαγε νὰ εὕρῃς τοὺς προγόνους σου τὰ κήτη, καὶ μὴ συγχέῃς διὰ τῶν ὀνειροπολήσεών σου τοὺς σοφοὺς καὶ ἀκριβεῖς συνδυασμοὺς τοῦ μεγαλητέρου Γεωμέτρου τῆς οἰκουμένης.

Ἡ διένεξις προήχθη εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε ἐδέησε νὰ ἐπεμβῶσιν ἄλλοι διὰ νὰ χωρίσωσι τοὺς δύο ἀθλητάς.

ΑΓΓΕΛΙΑ.

—οοο—

Ἡ παντελὴς ἔλλειψις τῆς δωδεκατόμου Γενικῆς Ἱστορίας τοῦ μακαρίτου πατρός μου, Κωνσταντίνου Μ. Κούμα, αἱ συνεχεῖς αἰτήσεις, αἵτινες πολλαχόθεν περὶ αὐτῆς μοὶ ἐγένοντο μέχρι τῆς σήμερον, καὶ αἱ προτροπαὶ πολλῶν λογίων καὶ γενναίων φίλων τοῦ μακαρίτου, μ' ἐνεθάῤῥυνον ἵνα ἐπιχειρήσω, ὑπὲρ τὴν δύναμίν μου ἴσως, τὴν μετατύπωσιν τῆς ἱστορίας ταύτης.

Ἀναλογιζομένη δὲ τὸ πολυδάπανον τοῦ ἔργου ἐξ ἑνὸς, καὶ παραμυθουμένη ἀφ' ἑτέρου ὅτι τὸ σύγγραμα ἔσεται ὡς καὶ ἦν μέχρι τοῦ νῦν, χρήσιμον εἰς πάντας τοὺς Ἕλληνας, διὰ τοὺς ὁποίους καὶ τὸ συνέταξεν ἀνέκαθεν ὁ συγγραφεὺς, ἀπεφάσισα τὴν μετατύπωσιν αὐτοῦ, παραλαβοῦσα βοηθοὺς πεπαιδευμένους ἄνδρας, οἵτινες θέλουσιν ἐπιστατήσει οὐχὶ μόνον εἰς τὴν τύπωσιν καὶ τὴν πρέπουσαν διόρθωσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἱστορίας ἀπὸ τοῦ 1832 ἔτους (ἔνθα λήγει ἡ προκειμένη) μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, ὅπως τὸ ἔργον ᾖ ὅσον ἔνεστι τέλειον.

Οὕτω προσφέρω ἐκ νέου εἰς τὸ κοινὸν τῶν Ἑλλήνων ἔργον πολλῷ χρήσιμον καὶ ἐπωφελὲς καὶ ἄξιον, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, τῆς μνήμης τοῦ συγγραφέως· οἱ δὲ ἁπανταχοῦ ὁμογενεῖς, οἵτινες καὶ ζῶντα ἐτίμων καὶ ἐσέβοντο τὸν ἄνδρα, καὶ διὰ τὴν παιδείαν καὶ ἀρετήν του, καὶ διὰ τοὺς πρὸς τὸ ἡμέτερον ἔθνος πολυχρονίους καὶ πολυειδεῖς πόνους του, εὐγνωμονοῦντες σήμερον εἰς τὴν μνήμην του καὶ ἀποβλέποντες εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀπογόνους καὶ διαδόχους του, τὸ πλεῖστον ἐξ ἀδυνάτου καὶ οὐχ εὐπόρου φύλλου συνισταμένους (διότι ὁ μακαρίτης δὲν ἐμόχθησεν ἵνα μᾶς ἀφήσῃ πλοῦτον, ἀλλὰ τὴν μικρὰν αὐτοῦ εὔκλειαν καὶ ἀρετὴν), ἐλπίζομεν ὅτι θέλουσι φανῇ πρόθυμοι ἵνα μᾶς συνδράμωσι, διὰ τῆς γενναίας αὐτῶν συνδρομῆς εἰς τὴν προκειμένην ἔκδοσιν, ἥτις θέλει γίνει μετὰ πάσης ἐπιμελείας καὶ παντὸς ζήλου κατά τε τὴν ἀκρίβειαν τοῦ κειμένου, τὸ εὐκρινὲς καὶ εὐανάγνωστον τῶν χαρακτήρων καὶ τὴν καλὴν ποιότητα τοῦ χάρτου.

Ἕκαστος τόμος τῆς παρούσης ἐκδόσεως θέλει σύγκειται ἐξ 22 ἕως 26 τυπογραφικῶν φύλλων καὶ τιμᾶται δραχμῶν 6 διὰ τοὺς ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος συνδρομητὰς καὶ δρ. 5 διὰ τοὺς ἐντὸς, πληρωτέων ἅμα τῇ παραλαβῇ ἑκάστου τόμου. Ἡ συνδρομὴ θέλει εἶναι ῥητῶς δι' ὅλον τὸ σύγγραμμα, καὶ θέλει καταβάλλεται εἰς τοὺς ἐπὶ τούτῳ διορισθησομένους παρ' ἡμῶν ἁπανταχοῦ ἐπιστάτας ἢ διανομεῖς ἐπὶ ἀποδείξει παραλαβῆς, ὧν τὰ ὀνόματα καὶ τὸν τόπον τῆς διαμονῆς θέλομεν ἀναγγείλει ἐγκαίρως διὰ τῶν Ἑλλ. ἐφημερίδων πρὸς γνῶσιν ἁπάντων· πᾶν δ' ἀντίτυπον τῆς ἱστορίας ταύτης, μὴ φέρον τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ἐν Ἀθήναις διορισθησομένου (adhoc) πληρεξουσίου ἡμῶν ἐπιτρόπου καὶ ἐπιστάτου εἰς τὴν ἔκδοσιν, θέλει θεωρεῖται ὡς ὑπεξῃρημένον, κατάσχεται κτλ. κατὰ τὸν νόμον. Ἡ τύπωσις θέλει ἀρχίσει ἅμα γίνωσιν οἱ ἀναγκαῖοι συνδρομηταί.

ΕΛΕΝΗ ΚΑΤΑΚΟΥΖΗΝΟΥ
θυγάτηρ Κ. Μ. Κούμα.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ Τοῦ φυλλαδίου 184.

						Ἀντὶ	Γράφε
Σελ.	358	στήλ.	6'.	στίχ.	9	ἦσαν	ἦναι.
»	»	»	»	»	46	ἐπικρινόμενον	τὰ ἐπικρινόμενα.
»	359	»	α'.	»	52	ἱστορίας	ἱστορίας,
»	»	»	6'.	»	56	ἀντίστασιν	ἀντίφασιν
»	360	»	ά.	»	23	καὶ παντοῖα	καὶ εἰς παντοῖα
»	361	»	»	»	10	ἀχώριστος	ἀχώριστον
»	»	»	»	»	26	ἄλλη	ἄλλην
»	362	»	»	»	41	ἀποστάσεως	ὑποστάσεως
»	»	»	»	»	52	ὑπάρξῃ	ὑπάρχῃ
»	»	»	6'	»	43	φιλοτεχνίας	καλλιτεχνίας

Ἐν δὲ τῷ τελευταίῳ στίχῳ τῆς ά. στήλ. τῆς σελ. 368 μετὰ τὴν λέξιν Χριστιανισμὸς ἂς προστεθῇ· ὁ προτείνων ἡμῖν τὸν ἀνώτατον τύπον τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς τελειότητος.

Τοῦ φυλλαδίου 185.

Σελ. 398, στήλ. ά. στίχ. 20—21, γρ. ἐπικαλεῖσθαι εὐγενεῖς χαρτοποιοὺς καὶ ὁπλοποιούς.

Αὐτ. στίχ. 36—37. γρ. humanitas vitae consiet memoria.

Σελ. 394. στήλ. ά, στίχ. 25, γρ. πλείους.

Αὐτ. στήλ. 6'. στίχ. 25, γρ. ἰστέον.

Αὐτ. ἐν ὑποσημ. γρ. Dialogus.

Σελ. 395. στήλ. ά, στίχ. 31. γρ. ὁμητέραν.

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΦΕΥΡΟΥΑΡΙΟΥ, 1858. ΤΟΜΟΣ Η'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 189.

Η ΕΝΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ

ΠΕΤΡΙΤΣΕΙΟΣ ΣΧΟΛΗ.

Ὡς συμπλήρωμα τῶν ὅσα ἐν τῷ προηγηθέντι φυλλαδίῳ εἴπομεν περὶ τῆς ἐκτὸς τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος γινομένης προόδου περὶ τὴν παιδείαν, δημοσιεύομεν καὶ τὸν ἑφεξῆς ἀξιοσύστατον λόγον τοῦ Κ. Θ. Καρούσου, γνωστοῦ καὶ ἐξ ἄλλων ἔργων τοῖς ἀναγνώσταις τῆς Πανδώρας. Ἐξεφωνήθη δὲ ὁ λόγος οὗτος τελουμένου μνημοσύνου τοῦ Σ. Πετρίτση, θεμελιωτοῦ μιᾶς ἐν τῇ νήσῳ ἐκείνῃ σχολῆς.

—000—

Συμπαραστατοῦντες σήμερον εἰς τὸ ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ Ναῷ τελούμενον μνημόσυνον ὑπὲρ τοῦ ἀοιδίμου Σ. Πετρίτση, συναισθανόμεθα ἑαυτοῖς βαθεῖαν τινὰ συγκίνησιν ἐνώπιον τοιούτου σεμνοῦ θεάματος, πληρούμεθα ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ πόθου ἀκούοντες μόνον προφερόμενον τὸ ὄνομα τοῦ ἐν Κυρίῳ κεκοιμημένου συμπολίτου μας καὶ ἀνυψούμεθα ἀπὸ τῆς ταπεινῆς σφαίρας τοῦ κοινοῦ καὶ τετριμμένου βίου ἠλεκτριζόμενοι τόν τε νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ὑπὸ τῆς γοητευτικῆς δυνάμεως, ἣν ἐξασκεῖ πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἐπὶ τῶν ψυχῶν πᾶσα γενναία ἀπόφασις, πᾶσα ἀγαθοεργὸς πρᾶξις, πᾶσα προσωπικὴ θυσία προσφερομένη ὡς εὐπρόσδεκτον θυμίαμα εἰς τὸν ἱερὸν τῆς πατρίδος βωμόν. Τοιαύτη δὲ ἀναντιῤῥήτως ἀναδείκνυται καὶ ἡ τελευταία πρᾶξις τοῦ ἀειμνήστου Πετρίτση, κληροδοτήσαντος ἅπασαν τὴν περιουσίαν του εἰς φωτισμὸν καὶ ἐκπαίδευσιν τῆς πατρίου ἡμῶν Νεολαίας, ἥτις ἀναγνωρίζουσα αὐτὸν ὡς τὸν ἀληθῆ εὐεργέτην, ὡς τὸν φιλόστοργον πατέρα της, παρίσταται νῦν ἐνταῦθα κατηφὴς καὶ σκυθρωπάζουσα, συγκιρνῶσα τὰ ἁγνὰ αὐτῆς αἰσθήματα μετὰ τῶν τῆς Ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας εὐχῶν καὶ δεήσεων, καὶ εὐλαβῶς ἀπονέμουσα εἰς τὴν ἱερὰν αὐτοῦ σκιὰν τὸν ὀφειλόμενον φόρον τῆς υἱικῆς στοργῆς καὶ ἀκραιφνοῦς εὐγνωμοσύνης, ἥτις ὅμως, ἐὰν μέλλῃ πληρέστατα νὰ εὐφράνῃ τὴν μακαρίαν ψυχὴν τοῦ μεταστάντος εὐεργέτου της, ἐὰν μέλλῃ νὰ ἐφελκύσῃ τὰς εὐλογίας τοῦ πρώην μὲν ὑπὲρ αὐτῆς τοσοῦτον πατρικῶς προνοήσαντος, νῦν δὲ ἄνωθεν τὰ διαβήματά της ἐπιβλέποντος, ὀφείλει νὰ τηρῇ θρησκευτικῶς τὰ παραγγέλματά του, ὀφείλει νὰ βαδίζῃ ἀπαρεγκλίτως τὰ

ἴχνη του, ὀφείλει τέλος νὰ ἔχῃ πάντοτε ὑπ' ὄψιν της τὸ προκείμενον λαμπρὸν παράδειγμα, νὰ τὸ ἀπομιμῆται λόγοις τε καὶ ἔργοις, καὶ νὰ τὸ μεταχειρίζηται ἀείποτε ὡς σταθερὸν κανόνα καὶ ὑπογραμμὸν τῶν διανοημάτων καὶ τῶν πράξεών της. Ἀλλ' ὅπως ἐγχαράττητε ἔτι βαθύτερον εἰς τὰς καρδίας σας, φίλοι νέοι, τὸ παράδειγμα τοῦτο, ὅπως ἀρύεσθε ἐξ αὐτοῦ ἐνδελεχεστέραν καὶ ἀφθονωτέραν τὴν ὠφέλειαν, ἀνάγκη νὰ ἐπανέρχεσθε εἰς αὐτὸ συχνάκις, νὰ τὸ ἀναπολῆτε ἀδιακόπως εἰς τὸν νοῦν σας καὶ νὰ τὸ θεωρῆτε πάντοτε ὡς ἀντικείμενον ἄξιον ἐντόνου μελέτης καὶ σκέψεως.

Ὅθεν καὶ ἡμεῖς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀφορῶντες δραττόμεθα τῆς προκειμένης εὐκαιρίας, ὅπως ἐξετάζοντες ὑπὸ γενικὴν ἔποψιν τὴν κοινωφελῆ ταύτην καὶ ὄντως πατριωτικὴν πρᾶξιν τοῦ ἀειμνήστου συμπολίτου μας, διερευνήσωμεν πρῶτον τί τὸ σημαινόμενον αὐτῆς καθ' ἑαυτὴν θεωρουμένης ἀνεξαρτήτως τοῦ σκοποῦ της, τί τὸ κύριον καὶ οὐσιῶδες τὸ ἐν αὐτῇ ἐμπεριεχόμενον, τίς ἡ καθολικὴ ἀρχὴ ἥν τινα ἐκ τῆς προσδιωρισμένης ταύτης πράξεως ἐξάγομεν ὡς τὸν ἠθικὸν κανόνα τοῦ κοινωνικοῦ βίου· καὶ δεύτερον τί τὸ τέρμα πρὸς ὃ ὁ ἀοίδιμος ἀπεύθυνε τὴν ἀγαθοεργόν του πρᾶξιν, τίς ὁ σκοπὸς πρὸς ὃν προείλετο νὰ στρέψῃ τὴν εἰς τὸ κοινὸν κληροδότησιν τῆς περιουσίας του, ἵνα ὀρθῶς σταθμίζοντες τὴν ἀξίαν καὶ τὴν βαρύτητα τοῦ σκοποῦ τούτου, πορισθῶμεν ἐντεῦθεν τὴν οὐσιώδη ταύτην ἀλήθειαν, ὅτι, μεταξὺ τῶν διαφόρων τρόπων δι' ὧν δύναται ὁ χρηστὸς πολίτης νὰ ὠφελήσῃ τὴν πατρίδα, ὑπάρχει καί τις ὅστις συντελεῖ μονιμώτερον καὶ δραστηκώτερον, ὅτι μεταξὺ τῶν διαφόρων κοινωφελῶν σκοπῶν οὓς δύναται νὰ προτίθεται εἰς ἑαυτὸν, ὑπάρχει καί τις, ὅστις ἕνεκα τῆς ἐμβριθείας του, ἕνεκα τῆς ἀξιολογότητος τοῦ κοινωνικοῦ στοιχείου ἐφ' οὗ διενεργεῖται, παράγει μεγάλα καὶ τεράστια ἀποτελέσματα, ἀνακαινίζει καὶ διαπλάττει κοινωνίας καὶ ἔθνη ὁλόκληρα.

Καὶ βέβαια ἡ παραδειγματικὴ πρᾶξις τοῦ ἀειμνήστου Πετρίτση διαπρυσίως μαρτυρεῖ τὸ φρόνημα τοῦ ἀνδρὸς, τὴν ἀρχὴν ὑφ' ἧς καθωδηγεῖτο καὶ ἐνεπνέετο μέχρι τῆς τελευταίας του στιγμῆς, ἀρχὴν, ἥτις ἐνόσῳ μὲν κραταιῶς δεσπόζει ἐπὶ τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας, συνέχει αὐτὴν μὲ δεσμὰ ἀδιάῤῥηκτα, ἐγχέει εἰς τὸν διοργανισμόν της εὐρωστίαν καὶ ζωτικότητα καὶ τὴν ἐνισχύει ὅπως διανύσῃ ἀσφαλῶς καὶ εὐδοκίμως τὸ στάδιον τοῦ ἐξευγενισμοῦ καὶ τῆς ἐκπολιτεύσεως· ἅμα δὲ ἀπεναντίας χαλαρωθῇ ἢ καὶ παντάπασιν ἐκλείψῃ, φεῦ! τετέλεσται· ἡ κοινωνία δὲν παριστάνει πλέον εἰμὴ τὸ οἰκτρὸν θέαμα τοῦ μαρασμοῦ, τῆς ἀναλγησίας καὶ ἐπὶ τέλους τῆς ἀπονεκρώσεως. Τίς δὲ εἶναι ἡ μεγαλουργὸς αὕτη καὶ σωτήριος ἀρχή; εἶναι ἡ τοῦ καθήκοντος, εἶναι τὸ ὑψηλὸν ἐκεῖνο καὶ ζωογόνον φρόνημα, ὅτι ὀφείλει πᾶς τις νὰ ὑποδύηται τὸν κοινωνικὸν ἀγῶνα μετὰ ζήλου καὶ ἀφοσιώσεως, νὰ θέτῃ κατὰ δεύτερον λόγον πᾶν προσωπικὸν συμφέρον, πᾶσαν ἰδιοτέλειαν, προκειμένου λόγου περὶ κοινωνικοῦ καθήκοντος, καὶ ὁπουδήποτε καὶ ἂν τὸν προσκαλῇ ἡ κλίσις τοῦ ἢ ἡ φορὰ τῶν περιστάσεων, ὁπωσδήποτε καὶ ἂν συναισθάνεται ἑαυτὸν ἱκανὸν νὰ συντείνῃ εἰς τὸ κοινὸν καλὸν, εἴτε διὰ τῆς νοημοσύνης του, εἴτε διὰ τῆς πρακτικῆς του ἐπιδεξιότητος, εἴτε διὰ τῶν χρηματικῶν του μέσων, νὰ ἐκπληροῖ τὴν ἀποστολήν του, νὰ συνδράμῃ τὴν εἰς αὐτὸν ἐπιβαλλομένην μερίδα γενναίως καὶ ἀνενδοιάστως.

Ἵνα δὲ ἐμβαθύνητε ἔτι μᾶλλον, φίλτατοι νέοι, εἰς τὸ σημαινόμενον τῆς ἀρχῆς ταύτης, ἵνα κατανοήσητε ἀκριβέστερον διατὶ αὕτη γίνεται τελεσφόρος μεγάλων καὶ κοινωφελῶν ἀποτελεσμάτων, διατὶ ἐκ ταύτης ἤρτηται ἡ κοινωνικὴ εὐημερία καὶ πρόοδος, ἀνάγκη ν' ἀνατρέξωμεν ὀλίγον ὑψηλότερον, ἀνάγκη νὰ σχηματίσωμεν πρῶτον ὀρθὴν ἰδέαν τῆς μεταξὺ ἀτόμων καὶ κοινωνίας ἐνυπαρχούσης ἐνδομύχου σχέσεως, δι' ἧς ἐξηγεῖται καὶ προσδιορίζεται σαφέστερον καὶ ἡ τοῦ καθήκοντος ἔννοια.

Καὶ τῷόντι ὁ κοινωνικὸς διοργανισμὸς δύναται προσφυῶς νὰ παραλληλισθῇ μετὰ τῆς ζωϊκῆς οἰκονομίας· διότι καθὼς αὕτη σύγκειται ἐκ διαφόρων ὀργάνων, ὧν ἕκαστον καί τοι χρησιμεῦον πρὸς ἰδικόν τινα σκοπὸν, συντείνει ὅμως μετὰ τῶν ἄλλων εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἑνότητα, εἰς τὴν συντήρησιν τῆς ζωϊκῆς ὑπάρξεως, καί τοι ἐνεργοῦν ἕκαστον ὡς μέσον, εἶναι ὅμως συνάμα καὶ σκοπὸς, ἐνῷ προάγει τὴν τῶν ἄλλων ἐνέργειαν, προάγουσι καὶ ταῦτα τὴν ἐκείνου, ὥστε ἐκ τῆς ἀμοιβαίας συνεργείας τε καὶ ἐπιδράσεως ἁπάντων τῶν μελῶν ἀποτελεῖται ἡ ἁρμονία τοῦ ὅλου ὀργανικοῦ σώματος, ὡσαύτως ἔχει τὸ πρᾶγμα καὶ ὡς πρὸς τὴν κοινωνίαν, τῆς ὁποίας τὰ διάφορα συστήματα ἔχουσι πρὸς ἄλληλα τοιαύτην σχέσιν, οἵαν π. χ. τὸ νευρικὸν, ἢ τὸ πεπτικὸν καὶ τὸ θρεπτικὸν σύστημα ὡς πρὸς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα· διότι ἡ κοινωνικὴ ἑνότης ἐμφανίζεται διὰ τῆς ἁρμονικῆς συνδρομῆς καὶ συμπράξεως τῶν διαφόρων συστημάτων, ἐξ ὧν συναπαρτίζεται καὶ συγκροτεῖται ὁ κοινωνικὸς διοργανισμὸς, οὗτινος ἡ ὑγιὴς καὶ ὁμαλὴ κατάστασις διαγινώσκεται ἐκ τῆς προνοίας ἣν ἕκαστον σύστημα, ἕκαστον ὄργανον λαμβάνει περὶ τῆς τοῦ ὅλου ὑπάρξεως.

Ὁ γνήσιος ἄρα πολίτης, ὁ ὄντως ὑπὸ πατριωτικοῦ φρονήματος κατεχόμενος, ἔχει συνείδησιν τῆς σχέσεως ταύτης καὶ πράττει πάντοτε προτιθέμενος τὴν ὠφέλειαν τῆς κοινωνίας ἐν ᾗ ζῇ. Διότι σύνοιδεν ὅτι δὲν ζῇ μόνον ὡς ἄτομον, ὡς ἁπλοῦν μέρος τοῦ ὅλου, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ ὅλον ζῇ ἐν αὐτῷ, δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ ζῇ καὶ ὑφίσταται. Ὅθεν ἡ σχέσις ἐκείνη τοῦ μέρους πρὸς τὸ ὅλον, ἥτις πραγματικῶς μὲν, ἀλλ' ὁρμεμφύτως ἐνυπάρχει εἰς τὴν φύσιν ἤτοι εἰς τὸν φυσικὸν ὀργανισμὸν, ἡ αὐτὴ αὕτη πρέπει νὰ ὑπάρχῃ καὶ εἰς τὴν καλῶς διωργανισμένην κοινωνίαν, ἀλλὰ μετὰ συνειδήσεως. Τὸ μέρος π. χ. τὸ ἀτομικὸν ὄργανον τείνει μὲν νὰ ζῇ καθ' ἑαυτὸ, ν' ἀπομονοῦται, δὲν δύναται ὅμως νὰ ζῇ εἰμὴ ἐν τῷ ὅλῳ καὶ μετὰ τοῦ ὅλου. Καὶ τὸ ἀνάπαλιν δὲ τὸ ὅλον, ἢ ἡ ζῶσα πλαστουργικὴ τοῦ ὅλου ἰδέα, δὲν ζῇ εἰμὴ ἐν ἑκάστῳ μέλει, ἐν ἑκάστῳ ὀργάνῳ. Τοῦτο δὲ τοσούτῳ μᾶλλον ἀληθεύει, ὅσῳ βαθύτερον ἔγκειται τὸ πατριω-

τικὸν φρόνημα εἰς τὰς ψυχὰς ὅλων, ὅσῳ ἐκτενέστερον διαδίδεται ἡ κοινωνικὴ μόρφωσις εἰς ἁπάσας τὰς τάξεις, εἰς ἅπαντα τὰ συστήματα. Ἑπομένως δὲ τὸ ὑπὸ τοιούτου φρονήματος ἐμπνεόμενον ἄτομον σύνοιδεν ἑαυτὸ τοσούτῳ μᾶλλον ἐλεύθερον, ὅσῳ διαυγέστερον σύνοιδε ζῶσαν ἐν ἑαυτῷ τὴν ἰδέαν τῆς πατρίδος, καὶ κατὰ τοσοῦτον μόνον ἐκτιμᾷ τὴν ἀτομικήν του ὕπαρξιν, καθ' ὅσον δύναται νὰ συνεργήσῃ ὡς χρήσιμος εἰς τὴν μηχανὴν τροχιά, ὡς σκόπιμον τοῦ ὅλου ὄργανον. Τὸ γενικὸν ἀγαθὸν κατέχει καὶ διαπερᾷ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν βούλησιν τοῦ ἀτόμου, εἰς τρόπον ὥστε πᾶν εἴτι ὑπὲρ ἐκείνου ἐνεργεῖ τὸ ἐνεργεῖ προθύμως ἐξ οἰκείας ὁρμῆς καὶ προαιρέσεως. Ἐντεῦθεν ἡ σταθερὰ καὶ ἀδιάσειστος αὐτοῦ πεποίθησις εἰς τὸ δόγμα τῶν κοινωνικῶν του ἀρχῶν, ἐντεῦθεν ἡ ζέσις αὐτοῦ καὶ ἡ ἔντονος προσπάθεια περὶ τὴν αὐστηρὰν τῶν καθηκόντων του ἐκπλήρωσιν, ἐντεῦθεν ἐπὶ τέλους ἡ θαυμαστὴ ἐκείνη αὐταπάρνησις, μεθ' ἧς θυσιάζει ὑπὲρ τοῦ γενικοῦ ἀγαθοῦ τὰ ἴδια αὐτοῦ συμφέροντα καὶ αὐτὴν τὴν ἀτομικήν του ὕπαρξιν, χρείας τυχούσης. — Ναὶ εἰς τοῦτο συνίσταται ἅπαν τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον, διὰ τούτου γνωρίζεται καὶ καταμετρεῖται ὁ γνήσιος ἠθικὸς χαρακτήρ, ὅστις ὅμως δὲν ἀναφύεται ἐκ τοῦ προχείρου καὶ αὐτομάτως, ἀλλὰ πρὸς τὴν μόρφωσίν του ἀπαιτεῖται διηνεκὴς ἀγὼν καὶ ἄσκησις, ἀπαιτεῖται σταθερὰ ἀπόφασις τοῦ ἀτόμου, ὅπως θέτῃ τὴν ἰδέαν τοῦ καθήκοντος ὡς κέντρον τῶν διανοημάτων καὶ τῶν βουλημάτων του· ὡς κύριον καὶ μοναδικὸν ὑπογραμμὸν τῆς πρακτικῆς του διαγωγῆς καὶ τοῦ κοινωνικοῦ του βίου. Ἐν ἄλλοις ῥήμασιν ὀφείλει τὸ ἄτομον ἀδιακόπως νὰ ἐπεξεργάζηται αὐτὸ ἑαυτὸ εἰς ὄργανον τῆς ἠθικῆς ἰδέας, ὀφείλει νὰ δημιουργῇ αὐτὸ ἐν ἑαυτῷ τὸν ἴδιον χαρακτῆρα. Τοῦτο δὲ ἄλλως πως νὰ κατορθώσῃ δὲν δύναται, εἰμὴ ἐὰν ἠρέμα καὶ βαθμηδὸν ἀνυψοῦται ἀπὸ τὴν ὁμιχλώδη σφαῖραν τοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ τοῦ πάθους εἰς τὸν καθαρὸν αἰθέρα τῆς λογικότητος, εἰμὴ ἐὰν εἰς τὰς ἀτομικὰς αὐτοῦ ὁρμὰς καὶ ὀρέξεις ἀντικαθιστᾷ σκοποὺς γενικοὺς καὶ κοινωφελεῖς, εἰμὴ ἐὰν ἑνὶ λόγῳ προσαποκτᾷ εἰς ἑαυτὸ τοσαύτην ἠθικὴν ἰσχύν, ὥστε ἀπέναντι τῆς φωνῆς τοῦ ἱεροῦ καθήκοντος νὰ μὴν ὑπολογίζηται μήτε φόβητρα, μήτε καταδρομήν, μήτε ἀπέχθειαν, μήτε οἱονδήποτε ἄλλον κίνδυνον. Ὅθεν ἐκ τῶν ἀρχῶν τούτων παρέπεται τὸ μέγα ἐκεῖνο καὶ γενναῖον φρόνημα, ὅπερ ἀείποτε περιστρεφόμενον περὶ τὰ καλὰ καὶ σπουδαῖα ἐπιδιώκει πάντοτε σκοποὺς ὑψηλοὺς καὶ μεγαλεπηβόλους. Τὸ σταθερὸν ἐκεῖνο καὶ ἔμμονον τῆς βουλήσεως, ἥτις πληρουμένη ὑπὸ τῆς ἠθικῆς ἰδέας καὶ ὑπ' αὐτῆς ἐμπνεομένη ἀφοσιοῦται εἰς αὐτὴν ὁλοσχερῶς καὶ ἀπεριορίστως. Ἐπὶ τέλους δὲ τὸ ἀξιέραστον ἐκεῖνο καὶ γοητευτικὸν τοῦ χαρακτῆρος, ὅστις κατὰ πᾶσαν ἐνδεχομένην περίπτωσιν ἀναδείκνυται ἔνθερμος προασπιστὴς τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ δικαίου, ὅστις παρίσταται πάντοτε ἕτοιμος ν' ἀναπτύσσῃ ἄμετρον θάρρος, ἡρωϊκὴν καρτερίαν καὶ οὐρανίαν ἀφοσίωσιν, ὅστις διαπρέπων οὐχὶ μόνον διὰ τὴν σταθερότητα τῶν ἀποφάσεων, ἀλλὰ καὶ πρὸ πάντων διὰ τὴν ἁγιότητα τῆς ἀποστολῆς του, παρέχει ἑαυτὸν εἰς τὴν ἐνεστῶσαν καὶ τὰς ἐπερχομένας γενεὰς φαεινὸν ὑπόδειγμα πατριωτικῆς ἀρετῆς, εὐσταθείας καὶ αὐταπαρνήσεως. Τοιούτων δὲ περιβλέπτων καὶ λαμπρῶν χαρακτήρων γέμει ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν ἱστορία, ἥτε ἀρχαία καὶ νεωτέρα, παριστάνουσα κατὰ πᾶσαν ἐποχὴν διασήμους ἀτομικότητας, αἵτινες κατὰ τὴν φύσιν τῶν περιστάσεων, κατὰ τὴν θέσιν, κατὰ τὴν εἰδικὴν ἀποστολὴν εἰς ἣν ἑκάστη συνῃσθάνετο ἑαυτὴν κεκλημένην, ὠφέλησαν, ἀνώρθωσαν καὶ ποικιλοτρόπως ἐλάμπρυναν τὴν κοινὴν ἡμῶν πατρίδα, εἴτε διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς των ἱκανότητος, εἴτε διὰ τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς των ἀρετῆς, εἴτε διὰ τοῦ πλούτου, εἴτε δι' οἱουδήποτε ἄλλου κοινωφελοῦς μέσου, ἀφειδήσασαι πάσης ῥᾳστώνης καὶ παντὸς προσωπικοῦ συμφέροντος.

Ὅθεν καὶ ὑμεῖς, φίλτατοι νέοι, ἐὰν μέλλετε νὰ καλλιεργήσητε εἰς ὑμᾶς αὐτοὺς ὅσα συντελοῦσιν εἰς ἐξευγενισμὸν τῆς ψυχῆς, εἰς μεγαλοποίησιν καὶ ἀνύψωσιν τῆς καρδίας, ἂν μέλλετε νὰ καταστῆτε ὑμεῖς αὐτουργοὶ ἢ δημιουργοὶ τοῦ ἰδίου ὑμῶν χαρακτῆρος ἀδιαλείπτως ἐντρεφόμενοι εἰς τ' ἀγαθὰ καὶ σπουδαῖα καὶ κατευθύνοντες πᾶν μέλημα, πᾶσαν τάσιν καὶ ἐνέργειαν πρὸς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπόν, πρὸς τὴν αὐστηρὰν ἐκπλήρωσιν τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντος, ἀνάγκη πρωΐμως νὰ πλάττητε καὶ νὰ ῥυθμίζητε ἑαυτοὺς ὄχι διὰ μόνων ψυχρῶν καὶ ἀφηρημένων θεωριῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐμψύχων τούτων καὶ ζώντων ἀρχετύπων τοῦ πατριωτισμοῦ, τῆς μεγαλοφροσύνης καὶ τῆς αὐταπαρνήσεως, ἀνάγκη νὰ ἠθικοποιῆτε συνεχῶς ἑαυτοὺς ζηλοῦντες, καὶ θαυμάζοντες καὶ μιμούμενοι ὄχι ξένα καὶ ἀλλότρια, ἀλλ' οἰκεῖα καὶ συγγενικά σας παραδείγματα, ἐν οἷς εἰκότως συγκαταριθμεῖται καὶ τὸ τοῦ ἀειμνήστου Καθιδρυτοῦ τῆς Ἡμετέρας Σχολῆς, οὗτινος ἡ ἀγαθοεργὸς καὶ περισπούδαστος πρᾶξις, ὄντως διαυγὲς ἀπεικόνισμα ψυχῆς ἐναρέτου καὶ φιλοπάτριδος, εἴθε νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὑμῖν ὡς πολικὸς ἀστὴρ εἰς τὸν διάπλουν τοῦ μέλλοντος κοινωνικοῦ σας βίου.

Ὅ,τι δὲ μάλιστα ἐπικοσμεῖ τὴν πρᾶξιν ταύτην τοῦ ἀνδρός, ὅ,τι τὴν ἀποκαθιστᾷ ἔτι μᾶλλον ἐπίζηλον καὶ ἀξιάγαστον, εἶναι ὁ τρόπος καθ' ὃν προείλετο νὰ εὐεργετήσῃ τὸ κοινόν, εἶναι ὁ σκοπὸς πρὸς ὃν ἠξίωσε νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ κληροδότημά του, σκοπὸς τὰ μάλιστα οὐσιώδης καὶ περισπούδαστος, σκοπὸς ἐξ οὗ καταφαίνεται πόσον ὀρθῶς ἐνόησεν ὁ κληροδότης ὅτι, καί τοι ὑπαρχόντων διαφόρων μέσων μᾶλλον ἢ ἧττον συντελεστικῶν εἰς τὴν κοινωνικὴν πρόοδον καὶ τελειοποίησιν, τὸ καταλληλότερον ὅμως καὶ δραστικώτερον εἶναι ἡ προαγωγὴ καὶ ἡ διαμόρφωσις τοῦ κοινωνικοῦ ἐκείνου στοιχείου, ὅπερ δικαίως θεωρεῖται, ὡς ἡ ὑπόστασις καὶ ἡ ψυχὴ ἁπάντων τῶν ἄλλων· διότι ἐξ ἐκείνου ἀδιαλείπτως ἀρύονται ἰκμάδα καὶ ζωτικότητα, διότι ἐξ ἐκείνου καὶ δι' ἐκείνου τρέφονται, γονιμοποιοῦνται καὶ ἀκμάζουσι. Τοιοῦτον δὲ ἀναντιρρήτως εἶναι τὸ

τῆς κοινωνικῆς ἐκπαιδεύσεως, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ὅπερ διαμεριζόμενον εἰς τὰς διαφόρους τάξεις τοῦ λαοῦ ἐν εἴδει πυρίνων γλωσσῶν, τὰ πάντα ἀνακαινίζει, τὰ πάντα μεταμορφόνει, πανταχοῦ διαχέει τὴν ζωοποιὸν αὐτοῦ ἐνέργειαν, μεταῤῥυθμίζον ἰδέας, αἰσθήματα, ἤθη καὶ ἔθιμα, ἀναπτύσσον τὰς εὐγενεστέρας ἀνθρωπίνους δυνάμεις, καθ' ὅλου δὲ μεταπλάττον τὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν κατάστασιν ὁλοκλήρων γενεῶν, ὁλοκλήρων κοινωνιῶν καὶ ἐθνῶν. Καὶ καθὼς ὁ μέγας ἐκεῖνος μηχανικὸς τῆς ἀρχαιότητος ἔλεγε, *δός μοι πᾶ στῶ, καὶ γᾶν κινήσω*, ὡσαύτως μὲ ἴσην πεποίθησιν δυνάμεθα νὰ διϊσχυρισθῶμεν τὸ αὐτὸ τοῦτο καὶ περὶ τῆς ἐκπαιδευτικῆς δυνάμεως, ὅτι ὀρθῶς καὶ ἐμπείρως διευθυνομένη διασείει καὶ μετατρέπει ἅπαν τὸ κοινωνικὸν πνεῦμα, μεταδίδουσα εἰς αὐτὸ νέαν ὤθησιν καὶ κίνησιν. Καὶ βέβαια ἡ ἱστορία τοῦ ἀτόμου οὐχ ἧττον ἢ ὁλοκλήρου λαοῦ ἄλλο τι δὲν εἶναι εἰμὴ ἡ ἔκθεσις τῆς ἀγωγῆς του· ἤτοι τῆς διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς αὐτοῦ μορφώσεως. — Τὰ γεγονότα καὶ αἱ πράξεις του εἶναι ἡ ἐξωτερίκευσις καὶ τὸ ἀπεικόνισμα τῆς ἐσωτερικῆς του καταστάσεως, τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀναπτύξεώς του. Ὅθεν ὅσῳ μᾶλλον προοδεύει καὶ βελτιοῦται ἡ ἐκπαίδευσις ἑνὸς λαοῦ ἢ ἑνὸς ἀτόμου, τοσοῦτον δραστικωτέρα εἶναι ἡ ἐνέργειά του, τοσοῦτον ζωηροτέρα ἡ ἱστορία του. Δικαίως λοιπὸν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ ἐκπαίδευσις ὡς τὸ κέντρον, ὡς ἡ ἑστία τοῦ φωτὸς, ὅπερ περιθάλπον καὶ ὑποθερμαῖνον τοὺς ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ πνεύματι ἐγκεκαλυμμένους σπόρους τοὺς ζωογονεῖ, τοὺς ἀναπτύσσει, τοὺς προάγει εἰς βαθμιαίαν ἐκβλάστησιν, ἕωσοῦ προσλαμβάνοντες ἰδίαν ζωὴν καὶ δύναμιν τελεσφοροῦσι, καὶ αὔξονται εἰς δένδρον εὐθαλὲς καὶ ἀγλαόκαρπον.

Ἵνα δὲ ἐκτιμήσωμεν ἔτι μᾶλλον καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν ἄμετρον ἐπίῤῥοιαν ἣν ἡ ἐκπαίδευσις ἐξασκεῖ ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ πνεύματος, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἐμβλέψωσιν εἰς τὴν ἀμοιβαίαν σχέσιν ἐκείνης ὡς πρὸς τὰ διάφορα τούτου στοιχεῖα, μάλιστα δὲ ὡς πρὸς τὰ δύο κυριώτερα καὶ ἐπικρατέστερα, τὴν Πολιτείαν καὶ τὸ Θρήσκευμα, διότι ἐκ τούτων εὐκόλως ἐννοεῖται καὶ συνεπάγεται καὶ ἡ πρὸς τὰ λοιπὰ σχέσις τις καὶ ἐπίδρασις.

Καὶ πρῶτον ἡ σχολὴ καθολικῶς ἐκλαμβανομένη εἶναι ἀναγκαῖον σύστημα τοῦ ὅλου κοινωνικοῦ διοργανισμοῦ, εἶναι τὸ μέσον δι' οὗ συντηρεῖται, ἀναγεννᾶται, καὶ ἀνακαινίζεται τὸ κοινωνικὸν σῶμα, εἶναι ἡ πνευματικὴ θρεπτικὴ οὐσία, ἐξ ἧς ἡ μόρφωσις ἁπάντων τῶν μελῶν τῆς πολιτείας, ἁπασῶν τῶν τάξεων τοῦ λαοῦ ἀδιακόπως ἀνανεοῦται καὶ ἐπεκτείνεται. Ἐν ἑνὶ λόγῳ ἡ Σχολὴ εἶναι τὸ πνευματικὸν συνοικέσιον τοῦ ἐκπαιδεύοντος καὶ ἐκπαιδευομένου πνεύματος, ἐξ οὗ τίκτονται πολιτικοὶ, ῥήτορες, ἐπιστήμονες, τεχνῖται, ἱερεῖς, διδάσκαλοι, καθόλου δὲ παντὸς εἴδους πολῖται συμβάλλοντες ἕκαστος ὡς ὄργανα εἰς τὴν τῆς κοινωνικῆς μηχανῆς τακτικὴν ἐνέργειαν. Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι ἡ Πολιτεία καὶ ἡ Σχολὴ ἔχουσι στενὴν πρὸς ἀλλήλας συνάφειαν, ἀλληλεγγυῶνται καὶ ἀμοιβαίως συνυποστηρίζονται· διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ Πολιτεία ὀφείλει νὰ λαμβάνῃ ὅσον ἔνεστι μείζονα πρόνοιαν περὶ τοῦ καταλληλοτέρου διοργανισμοῦ τῶν ἐκπαιδευτηρίων καὶ περὶ τῆς ὁσημέραι ἐπὶ τὰ κρείττω προόδου αὐτῶν καὶ τελειοποιήσεως, εὖ γινώσκουσα ὅτι ἡ ἰδία αὐτῆς παγίωσις καὶ κραταίωσις ἤρτηται ἐκ τῆς τῶν πολιτῶν ἐκπαιδεύσεως, καὶ ὅτι ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ ἐμψύχωσις τῶν τεχνῶν, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν πάσης μορφώσεως, συνάμα δὲ τὴν πνευματικὴν πηγὴν, ἐκ τῶν ναμάτων τῆς ὁποίας ἀρδεύονται καὶ λαμβάνουσι χυμὸν τὰ τῆς Πολιτείας συστήματα καὶ ὄργανα, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ Σχολὴ ἐκπληροῖ τὸ πρὸς τὴν πολιτείαν καθῆκόν της ἐὰν ἐνεργῇ σύμφωνα μὲ τὴν ἰδέαν της, μὲ τὸν πρὸς ὃν ὅρον της, ἀποκαθισταμένη, ὡς εἴπομεν, πνευματικὴ πηγὴ καὶ παραγωγικὴ δύναμις τῆς Πολιτείας, ἐὰν συνειδυῖα πάντοτε τὴν ἀποστολήν της, καὶ μηδέποτε ἐξ αὐτῆς παρεκτρεπομένη, σπεύδῃ εἰς διηνεκῆ τελειοποίησιν διὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ διοργανισμοῦ της, διὰ τῆς τάξεως καὶ κανονικότητος, ἐὰν ἐπὶ τέλους ἐμπνέουσα εἰς τὰς ψυχὰς τῶν μαθητευομένων τὸν ἔρωτα τῆς παιδείας καὶ τῆς ἀρετῆς, διὰ τῆς ὀρθῆς διδασκαλίας, διὰ τῆς ἀκριβοῦς ἀναπτύξεως τῶν σπουδαζομένων μαθημάτων, διὰ τοῦ ἐπιτυχοῦς ἐγκεντρισμοῦ τῶν ὑψηλῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ὑγιῶν ἀρχῶν καὶ φρονημάτων, ἀναδείκνυται ἐργοστάσιον ὄντως πεπαιδευμένων καὶ χρηστοήθων πολιτῶν καὶ ἐπιταχύνῃ τὴν διάδοσιν τῶν βασίμων καὶ κοινωφελῶν γνώσεων. Τοιαύτη τις λοιπὸν εἶναι ἡ ἀμοιβαία σχέσις καὶ ἁρμονία μεταξὺ τῆς Πολιτείας καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἁρμονία ἥτις δυστυχῶς παρ' ἡμῖν δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ. Καὶ διὰ τί; διὰ τὸν ἁπλοῦν τοῦτον λόγον, ὅτι παρ' ἡμῖν ἡ κατάστασις εἶναι ἐξαιρετικὴ, ὅτι παρ' ἡμῖν ἐλλείπει κατὰ τὴν ἀκριβῆ σημασίαν τῆς λέξεως ἡ πολιτικὴ ὕπαρξις ἕνεκα τοῦ πολιτικοῦ ἡμῶν κατακερματισμοῦ, ἕνεκα τοῦ ὑπὸ τῆς ἀμβλυωπούσης διπλωματείας βιαίως ἐπιβαλλομένου ἡμῖν ἀποχωρισμοῦ καὶ ἀποσπάσεως ἀπὸ τῆς φύσει ἀναποσπάστου καὶ ἀδιαιρέτου ἐθνικῆς ἡμῶν ἑνότητος. Ἀλλὰ καίτοι μὴ εὐμοιροῦντες ἐπὶ τοῦ παρόντος πολιτικῆς, εὐμοιροῦμεν ὅμως βέβαια κοινωνικῆς, μᾶλλον δ' εἰπεῖν, ἐθνικῆς ὑπάρξεως. Ὅθεν καὶ ἡ Σχολὴ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀτενίζουσα ὀφείλει νὰ παράσχῃ εἰς τὴν μεγάλην Πατρίδα, εἰς τὸ ἔθνος, νέους πεφωτισμένους, ἱκανοὺς, εἰδήμονας, μάλιστα δὲ καὶ πρὸ πάντων ἐναρέτους, εὐσεβεῖς, φιλοπάτριδας· διότι ἀρετὴ καὶ φῶτα εἶναι δύο στοιχεῖα ἀχώριστα μιᾶς ὀρθῆς καὶ ἐντελοῦς ἀγωγῆς, διότι ἄνευ ἀρετῆς ἀληθινὸς φωτισμὸς δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ. Καὶ τῷόντι ὁ ἐνάρετος ἀνὴρ ἐπιτηρῶν μὲ ἄγρυπνον βλέμμα τὰς ὁρμὰς τῶν παθῶν, τὰ κινήματα τῶν αἰσθημάτων καὶ τὰ ἰνδάλματα τῆς φαντασίας του, καὶ ἐξασκῶν ἐπ' αὐτῶν τὴν προσήκουσαν ἰσχὺν καὶ κράτος, ἀναγκαίως στηρίζει τὸ λογικόν του, χορηγεῖ εἰς αὐτὸ μεγαλητέραν δύναμιν καὶ εὐθύτητα, καὶ διὰ τῆς

ἁγνότητος τῶν αἰσθημάτων, διὰ τῆς ἐσωτερικῆς γαλήνης, διὰ τῆς ἀνυψώσεως τοῦ φρονήματος, ἀναλογίζεται ἐμβριθέστερον τὰ καθήκοντά του, γινώσκει καθαρώτερον τὰ ὑψηλὰ ζητήματα τὰ ἐνδιαφέροντα τὸν ἀνθρώπινον προορισμὸν, ἑπομένως δὲ ὁ τοιοῦτος ἔχει ἀληθινὰ φῶτα, ἀληθινὴν μάθησιν.

Ἀλλὰ διὰ τίνος ὁδοῦ ἡ Σχολὴ δύναται παρ' ἡμῖν νὰ φθάσῃ ὁριστικῶς εἰς τὸ τέρμα της; διὰ τίνων μέσων δύναται νὰ καλλιεργήσῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νέων τὸ σπέρμα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς παιδείας, ν' ἀναπτύξῃ εἰς αὐτὰς τὸ ἐθνικὸν πνεῦμα, νὰ ἐνσταλάξῃ εἰς τὰς καρδίας των τὸν ἁγνὸν πατριωτισμὸν, ἑπομένως δὲ διὰ τοιαύτης προπαρασκευῆς νὰ τοὺς καταστήσῃ ἱκανοὺς ὅπως εἰσέλθωσιν εἰς τὸ μέγα στάδιον, ὅπερ αὐτοῖς ἐναπόκειται κατὰ τοὺς ἀναλλοιώτους τῆς Προνοίας νόμους; Ἐκτὸς βέβαια τῶν πλαγίων ἐκείνων μέσων ἅτινα ἀνεπαισθήτως συνεργοῦσιν εἰς τὴν τῆς Νεολαίας διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν διαμόρφωσιν, ὁποῖα π. χ. εἶναι ἡ διέγερσις τῆς πρὸς τὰ καλὰ καὶ σπουδαῖα ἁμίλλης καὶ φιλοτιμίας, ἡ ἀνάφλεξις τοῦ πρὸς τὰ κάλλη τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς Ἠθικῆς ἔρωτος, ἡ λόγῳ τε καὶ ἔργῳ προτροπὴ εἰς ἀπομίμησιν λαμπρῶν καὶ ἐξόχων παραδειγμάτων, καὶ ὅσα παραπλήσια ὑπάρχουσιν ἀναντιῤῥήτως καὶ ἄλλα οὐχ ἧττον συντελεστικὰ καὶ δραστήρια ἀμέσως καὶ ἀπ' εὐθείας ἐνεργοῦντα, οἷα παρὰ πάντων ὁμολογοῦνται πρῶτον μὲν ἡ ἐνδελεχὴς καὶ ἡ βαθεῖα μελέτη τῶν προγονικῶν ἡμῶν ἀριστουργημάτων, ἐν οἷς σώζονται ἐναποταμιευμένοι οἱ ἀνεκτίμητοι ἐκεῖνοι θησαυροὶ, οὓς ἡ μεγαλόνοια τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ ἐκληροδότησεν εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς, δεύτερον δὲ ἡ μετ' ἐπιστασίας καὶ κρίσεως σπουδὴ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν Ἱστορίας ἀρχαίας τε καὶ νεωτέρας, ἥτις διὰ τῶν καθ' ἑκάστην σελίδα ἀπαντωμένων ἀρχετύπων τῆς Μεγαλοφυΐας, τῆς Ὑψηλοφροσύνης καὶ τῆς αὐταπαρνήσεως, θηλάζουσα τὴν πάτριον Νεολαίαν τὸ ἀμιγὲς καὶ ἄδολον γάλα τοῦ Ἑλληνισμοῦ θέλει πρωΐμως τὴν συνεθίσειν νὰ εἰσδέχεται καὶ νὰ μετουσιόνεται μόνον πᾶν εἴτι ἐξ ἐκείνου ἀποῤῥέει ἄκρατον καὶ γνήσιον, ἀποκρούουσα καὶ ἀποστρεφομένη πᾶν εἴτι ἀνθελληνικὸν καὶ ἀλλότριον δι' ἐπιβούλου καὶ δολίας χειρὸς τῇ προσφέρεται. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἡ θρησκευτικὴ παιδεία πρέπει κατὰ πάντα λόγον νὰ θεωρῆται ὡς ἓν ἐκ τῶν ἰσχυροτέρων μέσων τῆς ἠθικῆς καὶ ἐθνικῆς ἡμῶν μορφώσεως· διότι, (ἐνταῦθα δὲ ἁρμόζει νὰ ὑποτυπώσωμεν διὰ βραχέων καὶ τὴν ἀμοιβαίαν σχέσιν μεταξὺ τῆς Ἐκπαιδεύσεως καὶ τοῦ Θρησκεύματος, ἤτοι μεταξὺ τῆς Σχολῆς καὶ τῆς Ἐκκλησίας;), διότι ἡ Ὀρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία κατὰ τὸ ἀληθὲς αὐτῆς σημαινόμενον ὑφίσταται ὡς Ἐκπαιδευτήριον ἀνώτατον πρὸς ἐμφύτευσιν καὶ ἐκβλάστησιν τοῦ ἁγίου, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ καλοῦ ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ, καθ' ὅσον σκοπὸς αὐτῆς εἶναι νὰ *καθαγιάσῃ τὸ ὅλον κοινωνικὸν σῶμα*, δηλ. νὰ θεμελιώσῃ, νὰ συντηρήσῃ καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ὑψηλοτέραν αὐτοῦ ζωὴν, καθ' ὅσον προτίθεται νὰ τὸ ἰσχροποιήσῃ διὰ τῆς παγιώσεως τοῦ ἀνωτάτου ἠθικοῦ νόμου καὶ διὰ τῆς ἀκραιφνεστάτης ἀρχῆς τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, ἀρχῆς, ἥτις διαπερῶσα τὸ ἐθνικὸν πνεῦμα καὶ ἐνσαρκουμένη τὸ ἠθικεύει, τὸ ἐξευγενίζει, καὶ τὸ ἀποκαθαίρει ἀπὸ τὰς προλήψεις ἐκείνας καὶ ἀπὸ τὸν ἀποκλειστικὸν ἐκεῖνον τρόπον καθ' ὃν ἐξελάμβανε, πρὶν ἡ χριστιανισθῇ τὰς ἐννοίας τῆς ἀρετῆς, τῆς ἐλευθερίας, τοῦ πατριωτισμοῦ, ἐμπερικλεῖον τὸ σημαινόμενον αὐτῶν ἐντὸς τῶν στενῶν ὁρίων τῆς *Πόλεως*, καὶ καταβιβάζον εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀνδραπόδων πᾶν τὸ μὴ φέρον τὴν σφραγῖδα του, πᾶν τὸ λοιπὸν ἀνθρώπινον γένος. Ἀπεναντίας ὁ νέος Ἕλλην παιδαγωγούμενος ὑπὸ τῆς Ὀρθοδόξου χριστιανικῆς Πίστεως διδάσκεται ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων νὰ συνδυάζῃ τὸν Πατριωτισμὸν μετὰ τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ, τὴν εἰς τὰ πάτρια ἔνθερμον προσκόλλησιν μετὰ τῆς μετριοπαθοῦς ἀνοχῆς τῶν ἑτεροδόξων συστημάτων, καὶ νὰ συμφιλιώνῃ τὴν μερικὴν ἰδέαν του ἐθνισμοῦ μετὰ τῆς καθολικῆς ἰδέας τῆς παγκοσμίου ἀδελφότητος. Καὶ εἰς ταύτην βέβαια τὴν συμφιλίωσιν οὐδετεροῦται πᾶσα διάκρισις μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ πολίτου, μεταξὺ ἔθνους καὶ ἀνθρωπότητος· δυνάμει τῆς ἁρμονίας ταύτης ὁ ἄριστος ἄνθρωπος εἶναι καὶ ἄριστος πολίτης, καὶ τὸ ἀνάπαλιν· διότι παρ' ἡμῖν θρησκεία καὶ ἔθνος, ἐκκλησία καὶ κοινωνία συναποτελοῦσιν ὅλον τι συμπαγὲς, ἁρμονικὴν ἑνότητα.

Ἀλλ' ἐὰν τὸ Θρήσκευμα, οἷον μᾶς τὸ παρέδωκαν οἱ Πνευματεμφόροι Πατέρες, οἱ Λαμπτῆρες τῆς Ὀρθοδόξου ἡμῶν Πίστεως εὑρίσκεται εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν μετὰ τῆς Σχολῆς, ἐὰν ὑπόκειται ὡς ὁ θεμέλιος λίθος τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ οἰκοδομήματος, ἐὰν ἦναι τὸ ὢν οὐκ ἄνευ μιᾶς σπουδαίας καὶ ὄντως ἐθνικῆς ἀγωγῆς, ἀφ' ἑτέρου ὅμως καὶ ἡ Σχολὴ, ἤτοι ἡ θύραθεν Παιδεία καὶ μόρφωσις ἐπενεργοῦσα καὶ αὐτὴ ἐπὶ τοῦ Θρησκεύματος δύναται ὄχι ὀλίγον νὰ συντελέσῃ πρὸς καλλωπισμὸν αὐτοῦ καὶ διαύγειαν. Ἐπειδὴ καί τοι τὸ φυτὸν τῆς Θρησκείας ῥιζοβολεῖ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ἀνεξαρτήτως τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν γραμμάτων, καίτοι ἐκ τούτων οὐδόλως ἐξάγει τὴν φυσικὴν αὐτοῦ καὶ ἀναγκαίαν ζωτικότητα, ἡ ἐπιστημονικὴ ὅμως καὶ γραμματολογικὴ καλλιέργεια παρέχει εἰς τὸ φυτὸν ἐπιπρόσθετόν τινα ἐνέργειαν καὶ δύναμιν πρὸς δαψιλεστέραν καρποφορίαν καὶ ζωογόνησιν. Ἔστω πρὸς ἀπόδειξιν ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία καὶ μάθησις, δι' ἧς οἱ Θεοφόροι Πατέρες περιέβαλον, κατεκόσμησαν καὶ ἐξωτερικῶς ἐλάμπρυναν τὸ βαθὺ καὶ οὐσιῶδες ἐμπεριεχόμενον τοῦ χριστιανικοῦ Θρησκεύματος. Ἔστω πρὸς ἀπόδειξιν ἡ μεγάλη βρύτης καὶ ἀξία ἣν ἀπέδιδον εἰς τὴν σπουδὴν τῶν κλασικῶν συγγραμμάτων τῆς προγονικῆς ἡμῶν ἀρχαιότητος, ὁ ζῆλος καὶ ἡ ἐμβρίθεια μεθ' ἧς συνίστων αὐτὸν καὶ ὑπεστήριζον ὡς προπαρασκευὴν καὶ προπαίδειαν πρὸς καταρτισμὸν καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ νοὸς, ὅπως τάχιον καὶ εὐκολώτερον ἀνυψοῦται εἰς τὴν θεωρίαν τῶν Οὐρανίων ἀληθειῶν καὶ εἰς τὴν ἐντρύφησιν τῆς θείας οὐσίας καὶ μακαριότητος. Ἀρκεῖ πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τῶν λεγομένων νὰ ἐκλέξωμεν δύο ἢ τρία παρα-

δείγματα μεταξὺ τῶν πλείστων ἅτινα ἀπαντῶνται εἰς τοὺς ἐξ αὐτῶν ἐπιφανεστέρους.

Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἀντιτάττεται κατὰ τῶν διϊσχυριζομένων ὅτι ἡ ἐπιστήμη καὶ τὰ γράμματα δὲν συμβιβάζονται μὲ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ ἐπασχόλησιν εἰς ἄλλα ἱερώτερα καθήκοντα, ἢ ὅτι ἀποσπῶσι τὸ πνεῦμα ἀπὸ τὴν θεωρίαν τῶν οὐρανίων πραγμάτων, καὶ ἐμποδίζουσι τὴν σταθερὰν ἐκείνην ἁγιότητα τοῦ νοὸς, τὴν ὁποίαν ὁ χριστιανὸς ὀφείλει πάντοτε ν' ἀγωνίζεται ὅπως ἀπολαμβάνῃ, ἢ ὅτι τοιαῦται μελέται καταδικάζονται ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς, ἔνθα ἡ σοφία τοῦ κόσμου τούτου ἀποδοκιμάζεται. Ἀλλ' ὁ Κλήμης ἀνασκευάζων τὰ ἐπιχειρήματά των παρατηρεῖ ὀρθότατα ὅτι « ἡ Πολυμάθεια ἀποκαθιστᾷ ἀξιόπιστον τοῖς ἀκροωμένοις τὸν παρατιθέμενον αὐτοῖς τὰ κυριώτερα τῶν δογμάτων ἐγγεννῶσα θαυμασμὸν τοῖς κατηχουμένοις καὶ ἕλκουσα αὐτοὺς πρὸς τὴν ἀλήθειαν. » (Στρ. Β. Α'. Κεφ. Β'.) Καὶ παρακατιὼν δὲ, « Τινὲς, λέγει, νομίζοντες ὅτι εἶναι εὐφυεῖς, δὲν θέλουσι νὰ ἐνασχολῶνται μήτε εἰς τὴν φιλοσοφίαν μήτε εἰς τὴν διαλεκτικὴν, μηδὲ εἰς τὴν φυσικὴν θεωρίαν, ἀλλ' ἀπαιτοῦσι μόνην καὶ ψιλὴν τὴν πίστιν. Τοῦτο δὲ εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς νὰ προσδοκῶσιν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ λαμβάνωσι σταφυλὰς ἀπὸ ἄμπελον, ἥντινα ἐγκατέλιπον ἀκαλλιέργητον· ἀλληγορικῶς δὲ καλεῖται ἄμπελος ὁ Κύριος, παρ' ἧς πρέπει νὰ τρυγῶμεν τὸν καρπὸν ἐὰν ἐπιμελῶς τὴν καλλιεργῶμεν κατὰ τὴν τέχνην τοῦ αἰωνίου Λόγου. Ὀφείλομεν νὰ τὴν κλαδεύσωμεν, νὰ τὴν σκάψωμεν, νὰ δέσωμεν τὰ κλήματα καὶ νὰ ἐκτελέσωμεν πᾶσαν ἄλλην ἀναγκαίαν ἐργασίαν, διὰ νὰ μᾶς δώσῃ τὸν φαγώσιμον καρπόν. Καθὼς δὲ εἰς τὴν Γεωργίαν καὶ εἰς τὴν Ἰατρικὴν ἐκεῖνος θεωρεῖται χρηστομαθὴς, ὅστις κάτοχος ὢν ποικίλων γνώσεων δύναται κάλλιον καὶ νὰ γεωργῇ καὶ νὰ ἰατρεύῃ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα χρηστομαθῆ λέγομεν τὸν τὰ πάντα ἀναφέροντα εἰς τὴν ἀλήθειαν· ὥστε δρεπόμενοι τὸ χρήσιμον καὶ ἀπὸ Γεωμετρίας καὶ Μουσικῆς, καὶ ἀπὸ Γραμματικῆς καὶ αὐτῆς τῆς Φιλοσοφίας, νὰ φυλάττωμεν τὴν Πίστιν ἀνεπιβούλευτον. » (Αὐτόθι Κεφ. Θ'.)

Καὶ τίς ἀγνοεῖ ὅτι ὁ Μέγας Βασίλειος ἐχρημάτισε κατὰ τὴν ἐποχήν του, ἔνθερμος ὑπερασπιστὴς τῆς ἔξω σοφίας; ὅτι ἐντόνως συνιστᾷ τὴν μελέτην τῶν ποιητῶν καὶ Λογογράφων κατ' ἐκείνην τὴν ἡλικίαν, καθ' ἣν, ὡς λέγει, ὁ νοῦς εἶναι εἰσέτι ἀσθενέστερος ἢ ὥστε νὰ κατέχῃ τὴν στερεωτέραν τροφὴν τοῦ Θείου Λόγου, ῥητῶς μάλιστα λέγων ὅτι ἡ διάνοια τῶν νέων διὰ τῆς ἀναγνώσεως τοιούτων συγγραφέων οἷος ὁ Ὅμηρος, ἀνατρέφεται εἰς αἰσθήματα ἀγαθὰ καὶ ἐνάρετα;

Ἀλλ' ὁ ἔνδοξος αὐτοῦ φίλος καὶ συμμαθητὴς ἐπελήφθη τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου ἔτι ἐκτενέστερον. Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς εἰς τὸν ἐπιτάφιον λόγον του εἰς Βασίλειον· « στοχάζομαι, λέγει, ὅτι πάντες οἱ νοῦν ἔχοντες ὁμολογοῦσιν, ὅτι ἡ Παίδευσις εἶναι τὸ πρῶτον τῶν παρ' ἡμῖν ἀγαθῶν, δι' ἧς ἐννοῶ ὄχι μόνον ταύτην τὴν εὐγενεστέραν καὶ ἡμετέραν, ἥτις καταφρονοῦσα πᾶν τὸ ἐν λόγοις κομψὸν καὶ φιλότιμον ἀποβλέπει μόνην τὴν σωτηρίαν καὶ τὸ κάλλος τῶν νοουμένων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔξωθεν, ἣν οἱ πολλοὶ τῶν χριστιανῶν ἀποβάλλουσιν ὡς ἐπίβουλον καὶ σφαλερὰν καὶ ὡς ἀποσπῶσαν τὸν νοῦν μακρὰν τοῦ Θεοῦ . . . . . Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ καταφρονῶμεν τὴν Παίδευσιν, διότι τοῦτο φαίνεται εὔλογον εἰς τινας, ἐξ ἐναντίας νὰ τοὺς ὑπολαμβάνωμεν ἀνοήτους καὶ ἀπαιδεύτους, οἱ ὁποῖοι θέλουν νὰ ἦναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ὅμοιοί των, διὰ νὰ κρύπτωνται ἐν τῷ ὄχλῳ καὶ ὑπεκφεύγωσι τοὺς ἐλέγχους τῆς ἀπαιδευσίας των. »

Ἐπὶ τέλους δὲ ἄς μᾶς συγχωρηθῇ νὰ προσθέσωμεν εἰς τοὺς ἰσχυροὺς τούτους λόγους τῶν Πατέρων καὶ τὴν ἁπλῆν ταύτην σκέψιν, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη Παιδεία καὶ μάθησις, ἐκτὸς τοῦ ὅτι κοσμεῖ καὶ διασαφηνίζει τὴν Θρησκείαν, προσφέρει εἰς αὐτὴν καὶ ἄλλην σημαντικὴν ἐκδούλευσιν, προφυλάττουσα τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς ἀπιστίας καὶ τῆς ἀπάτης, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἦναι βαθεῖα, σπουδαία καὶ βάσιμος· διότι, καθὼς ἡ ἐπιπολαιότης καὶ ἡ ἡμιμάθεια γεννᾷ τὴν ἀδιαφορίαν, τὸν δισταγμὸν καὶ τὴν περιφρόνησιν τῶν ἀποκεκαλυμμένων ἀληθειῶν, οὕτως ἀπεναντίας ἡ βαθεῖα, ἐκτεταμένη καὶ ἐπίμονος μελέτη καὶ ἄσκησις δὲν παύει τῆς ἐνεργείας της πρὶν ἢ καταντήσῃ εἰς τὸ ὁριστικὸν τοῦτο ἐξαγόμενον τῆς ἁρμονίας καὶ ταυτότητος μεταξὺ τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς ἀποκεκαλυμμένης Θρησκείας, πρὶν ἢ μετατρέψῃ τὰ βάθη τῶν σκοτεινοτέρων μυστηρίων εἰς ἀνοικτοὺς τόπους πεφωτισμένης λατρείας καὶ προσκυνήσεως.

Ἰδοὺ λοιπὸν ὁποία ἡ σχέσις τῆς Ἐκπαιδεύσεως πρός τε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Πολιτείαν, ἢ πρὸς τὸ θρήσκευμα καὶ τὴν Κοινωνίαν. σχέσις ἀναγκαία, οὐσιώδης, ἐνδόμυχος, σχέσις, ἐξ ἧς καταφαίνεται ἡ τεράστιος δύναμις ἣν ἐξασκεῖ ἡ Ἐκπαίδευσις ἐφ' ἁπάντων τῶν κοινωνικῶν στοιχείων, μεταδίδουσα αὐτοῖς ἀδιαλείπτως νέαν ἀκμὴν καὶ δύναμιν, σχέσις ἐπὶ τέλους, ἐξ ἧς συμπεραίνεται εὐκόλως ὅτι οἱ ἐνδιαφερόμενοι ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἐκπαιδεύσεως ἐνδιαφέρονται ὑπὲρ αὐτῆς τῆς οὐσίας καὶ ὑποστάσεως τοῦ κοινωνικοῦ ἀγαθοῦ, καὶ οἱ ἐγκαθιδρύοντες εἴτε ἄλλως πως προάγοντες καὶ ἐμψυχόνοντες τὰ κοινὰ Ἐκπαιδευτήρια, ἐγκαθιδρύουσι τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν εὔκλειαν τῆς Πατρίδος των, προάγουσι καὶ ἐμψυχόνουσι τὸ ζωτικότερον στοιχεῖον τοῦ κοινωνικοῦ πνεύματος, ἐπομένως δὲ προσαγορεύονται ὑπὸ τῶν Ὁμογενῶν των οἱ ἀληθεῖς εὐεργέται των, ἀπολαύοντες κατὰ πάσας τὰς ἐπερχομένας γενεὰς περικαλλοῦς δόξης καὶ ἀϊδίου ὀνόματος.

Τοιοῦτοι δὲ ἀναντιρρήτως παρὰ πάντων ὁμολογοῦνται καὶ μακαρίζονται οἱ Ζωσιμάδαι, οἱ Ῥιζάραι, οἱ Βαρβάκαι, οἱ Σίναι, οἱ Τοσίτσαι, καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι καθ' ἑκάστην ἀφειδῶς τὰ ἑαυτῶν δαπανῶντες πρὸς ἐμψύχωσιν καὶ διάδοσιν τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως, εὐεργετοῦντες τὴν Πατρίδα τὸ πάντων μέγιστον καὶ θειότατον εὐεργέτημα. Τοιοῦτος εἶναι ὁ Καθιδρυτὴς τοῦ ἡμετέρου Ἐκπαιδευτηρίου,

ὅστις διά τε τὴν γενναίαν αὐτοῦ καὶ ὄντως ἐπίζηλον ἀπόφασιν τοῦ ν' ἀφιερώσῃ ἅπασαν τὴν περιουσίαν του εἰς τὸν ἱερὸν τῆς Πατρίδος βωμόν, καὶ διὰ τὸν σκοπὸν ὃν κατὰ προτίμησιν παντὸς ἄλλου κυρίως προέθετο, ὅπως τὸ ἴδιον αὐτοῦ κληροδότημα χρησιμεύσῃ ἀποκλειστικῶς πρὸς ἐκπαίδευσιν καὶ ἠθοποίησιν τῆς Πατρίου Νεολαίας, εἰκότως νῦν ἀπολαύει τὸν κοινῶς παρὰ πάντων ὀφειλόμενον φόρον τῆς ἀκραιφνοῦς εὐγνωμοσύνης, τοῦ ἐγκαρδίου πόθου καὶ τῆς ἐνθουσιώδους ἐξυμνίσεως· διότι παρασχὼν ἑαυτὸν λαμπρὸν ὑπόδειγμα ἁγνοῦ πατριωτισμοῦ καὶ ἀφοσιώσεως εἰς τὸ κοινὸν ἀγαθόν, παρίσταται ὡς λύχνος οὐχὶ κεκαλυμμένος ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τῆς λυχνίας ἐπιτεθειμένος, ὅπως οἱ συμπολῖταί του καθοδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ φωτός του ἁμιλλῶνται πρὸς ἀπομίμησιν τῶν καλῶν καὶ σπουδαίων, πρὸς ἐκτέλεσιν ἀγαθοεργῶν καὶ κοινωφελῶν πράξεων· οἵτινες καίτοι μὴ ὄντες ἐπίσης ἅπαντες προωρισμένοι νὰ φωταγωγῶσιν ὡς φαεινοὶ λαμπτῆρες, ἔχουσιν ὅμως ἕκαστος πρὸς ἔλλειψιν πάσης προφάσεως τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν λαμπάδα, ὡς αἱ Παρθένοι ἐκεῖναι τοῦ Εὐαγγελίου, ἀρκεῖ μόνον νὰ διατηρῇ πάντοτε ἐν τῇ καρδίᾳ του ἀναμμένον τὸ φῶς, ὅπερ καίτοι ἀμυδρὸν, εἶναι ὅμως ἀνεκτίμητον, διότι τὸν φωτίζει καὶ τὸν διευθύνει διηνεκῶς εἰς τὴν ἀκριβῆ καὶ ἄπταιστον ἐκπλήρωσιν τῶν πρὸς τὴν κοινωνίαν καθηκόντων του, διότι τὸν προφυλάττει ἀπὸ τὸν κίνδυνον τοῦ νὰ εὑρεθῇ σκοτεινὸς καὶ ἀνετοίμαστος, ὅταν ἔλθῃ ὁ Νυμφίος ὅπως ἀπαιτήσῃ παρ' αὐτοῦ λόγον τῶν πράξεών του, ὅπως ἀποτείνῃ πρὸς αὐτὸν τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο ἐρώτημα, κατὰ πόσον συνήργησεν εἰς ἐμπέδωσιν καὶ ἐπαύξησιν τοῦ κοινωνικοῦ συμφέροντος.

Σὺ δὲ, ὦ μακαρία ψυχὴ, ἥτις καὶ ἐνόσῳ παρεπιδήμεις ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἐνεπνέεσο ὑπὸ τῶν εὐγενεστέρων καὶ ἀκραιφνεστέρων αἰσθημάτων, καὶ μετὰ θάνατον ἐπέθηκας χρυσῆν κορωνίδα εἰς τὸν κοινωνικόν σου βίον, ἐπιδείξασα πραγματικῶς καὶ ἐν ἔργῳ μετὰ πόσης στοργῆς καὶ περιπαθείας ἐνδιεφέρεσο ὑπὲρ τῆς κοινῆς τῶν Συμπολιτῶν Σου ἐκπαιδεύσεως, Σὺ καὶ νῦν, ἐπαναπαυομένη ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Δημιουργοῦ, κατεύθυνον πρὸς αὐτὸν τὰς δεήσεις σου ὅπως, στέψας μετ' ἐπιτυχοῦς ἐκβάσεως τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς θυσίας Σου, κατευοδώσῃ τὸ ποίημα τοῦτο τῶν χειρῶν Σου, τοῦτο τὸ ὑπὸ Σοῦ ἐγκαθιδρυθὲν Ἐκπαιδευτήριον, ὅπως διὰ τῆς Αὐτοῦ ἀντιλήψεως καὶ χάριτος προοδεῦον πάντοτε ἐπὶ τὰ κρείττω καὶ τελειοποιούμενον παραγάγῃ Νεολαίαν κατηρτισμένην μὲ Ἑλληνικὴν Παιδείαν, εὐσέβειαν καὶ χρηστότητα, Νεολαίαν νοήμονα, κοσμίαν καὶ ἐθνόφρονα, Νεολαίαν, ἐν ἑνὶ λόγῳ, ἐκπαιδευομένην εἰς ὅλας ἐκείνας τὰς διανοητικὰς καὶ ἠθικὰς ἀρετὰς δι' ὧν μέλλει ποτὲ τῆς μὲν κοινῆς ἡμῶν Πατρίδος τὰς εὐχὰς νὰ ἐκπληρώσῃ, ἀόκνως συναγωνιζομένη εἰς πᾶν εἴτι δύναται νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν Παλιγγενεσίαν της, ἑαυτὴν δὲ νὰ περικοσμήσῃ μὲ τῆς δόξης καὶ τῆς ἀγλαΐας τὸν περικαλλῆ καὶ ἀμάραντον στέφανον. Γένοιτο!

ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΕΝ ΚΙΝΑ.

(Συνέχεια καὶ τέλος. Ἴδε φυλλάδ. ΡΗΣΤ΄.)

—οοο—

Δύο εἴδη γάμου ὑπάρχουσιν ἐν τῷ οὐρανίῳ κράτει· καὶ ὁ μὲν εἷς καλεῖται *νόμιμος*, διότι ἡ σύζυγος καθίσταται δι' αὐτοῦ ἰσότιμος, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν, τῷ ἀνδρὶ, ὅστις δὲν δύναται νὰ τὴν διαζευχθῇ εἰμὴ εἰς περιστάσεις σπανιωτάτας, τὰς ὁποίας μάλιστα διαγράφει μετὰ μεγίστης ἀκριβείας ὁ νόμος, ὁ δ' ἕτερος λέγεται γάμος *τῆς δευτέρας χειρὸς* (**kia tsie**), καὶ εἶναι συμβίωσις, ἄτοπος μὲν, ἐπιτετραμμένη ὅμως ὑπὸ τοῦ νόμου. Ἡ κατὰ τοῦτον τὸν γάμον σύζυγος ὀνομάζεται *σύζυγος δευτέρας τάξεως*, ἐνῷ ἡ κατὰ τὸν ἄλλον τιτλοφορεῖται *σύζυγος πρώτης τάξεως*. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τῆς δευτέρας τάξεως ὑποτάσσεται εἰς τὰ προστάγματα καὶ τὰ νεύματα τῆς πρώτης, ὑποθέτομεν ὅτι δυσχερεστάτη θὰ εἶναι ἡ θέσις τῆς ὑποδεεστέρας γυναικός.

Εἰ καὶ ἐπιτρέπεται ὑπὸ τοῦ Κινεζικοῦ νόμου ἡ πολυγαμία, δὲν ἐνεργεῖται ὅμως κατὰ τὴν ἀκριβῆ σημασίαν τῆς λέξεως· διότι οὐδείς ποτε συνέρχεται εἰς γάμον μετὰ δύο γυναικῶν *τῆς πρώτης τάξεως*· ἐξ ἐναντίας ἕκαστος συμβιοῖ μετὰ μιᾶς τοιαύτης, ἐνῷ τὰς τῆς δευτέρας πολλαπλασιάζει ἐπ' ἄπειρον, ἐφ' ὅσον θέλει καὶ δύναται.

Ἰδοὺ δὲ καὶ πῶς διαπραγματεύονται τὰ τοῦ γάμου·

Ὡς καὶ παρ' ἡμῖν οὕτω καὶ εἰς Κίναν, γίνεται πρῶτον ἀρραβὼν, καὶ δεύτερον γάμος. Ἐπειδὴ δὲ αἱ γυναῖκες ζῶσιν ἐκεῖ, ὡς καὶ εἰς τὴν Τουρκίαν, ἐντὸς γυναικωνίτου, καὶ οὐδεὶς βλέπει αὐτὰς ἐνόσῳ εἶναι ἄγαμοι, μεταχειρίζονται προξενητρίας. Ὅταν τις τῶν νέων ἐπιθυμῇ νὰ νυμφευθῇ, ἀφοῦ πρῶτον ζητήσῃ καὶ λάβῃ τὴν συγκατάθεσιν τῶν γονέων του, στέλλει προξενήτριαν ἵνα ζητήσῃ καὶ τὴν τῶν γονέων τῆς νέας, ἢ ἂν δὲν ἔχῃ γονεῖς, τὴν τοῦ πρωτοτόκου ἀδελφοῦ της· εἰδὲ καὶ δὲν ἔχει οὔτε ἀδελφὸν, τὴν τοῦ νομάρχου· διότι, κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς νομοθεσίας, ἡ διοικητικὴ ἀρχὴ ἐφορεύει καὶ εἰς τὴν σπουδαίαν καὶ ἰδιωτικὴν ταύτην πρᾶξιν. Ὁ αὐτοκράτωρ θεωρεῖται καὶ ὀνομάζεται πατὴρ καὶ μήτηρ τοῦ λαοῦ· ὅθεν ἡ ἐξουσία αὐτοῦ, καὶ ἑπομένως ἡ τῶν ἀντιπροσώπων του, ἀναπληροῖ τὴν τῶν ἀποθανόντων γονέων.

Δοθείσης τῆς συγκαταθέσεως, οἱ γονεῖς τῆς νέας, κοινοποιοῦσιν αὐτῇ τὴν πρότασιν, καὶ τὴν παρακινοῦσι νὰ σκεφθῇ σπουδαίως καὶ ν' ἀποφασίσῃ· διότι, ἐκ συστήματος δὲν βιάζουσι ποτὲ τὰς νέας νὰ ὑπανδρευθῶσιν. Ἐὰν ἡ νέα εἰσακούσῃ τὴν πρότασιν, στέλλει πρὸς τὸν νέον ἐπιστόλιον περιέχον ὀκτὼ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου. Οὗτος δὲ παραλαβὼν αὐτὰ, τὰ φέρει ἀμέσως εἰς τὸν μάντιν, ὅστις τὰ ῥίπτει εἰς κληρωτίδα, καὶ τὰ ἐκβάλλει ἓν μετὰ τὸ ἄλλο. Καὶ ἐὰν οἱ χαρακτῆρες, οὕτω πως ἐκβαλλόμενοι καὶ συναρμολογούμενοι, ἀποτελέσωσιν ἔννοιάν

Γάμος Κινεζικός.

τινα λογικὴν, ὁ γάμος ἀποφασίζεται· εἰδὲ μὴ, ἀποῤῥίπτεται. Τὰ ὀκτὼ ταῦτα στοιχεῖα ἐξάγονται ἐκ τοῦ *Ἴκιν*, ἱεροῦ βιβλίου. Καὶ δύο μὲν ἀνάγονται εἰς τὸν μῆνα, δύο εἰς τὴν ἡμέραν, δύο εἰς τὴν ὥραν, καὶ δύο εἰς τὸ λεπτὸν ὅτε ἐγεννήθη ἡ κόρη.

Ὁ μάντις εἶναι ὑπόχρεως νὰ ἐκπληρώσῃ ἀκριβῶς τὸ καθῆκόν του, μεταφράζων, οὐχὶ ἑρμηνεύων· διότι ἡ τοιάδε ἢ τοιάδε συναρμολογία τῶν γραμμάτων ἀνήκει εἰς τὴν σύμπτωσιν μόνην. Εἰδέποτε μεταφράσει δολίως, γίνεται εὐκόλως ὁ ἔλεγχος, καὶ τὸ ἐπὶ τούτο διωρισμένον δικαστήριον τὸν τιμωρεῖ αὐστηρότατα.

Μετὰ τὴν μαντείαν, ἐὰν ἦναι εὐνοϊκὴ, ὁ νέος στέλλει δῶρα, ὑπὲρ τὴν δύναμίν του πάντοτε, εἰς τὴν μνηστήν του· ὀνομάζονται δὲ ταῦτα *ἐουλί*, δηλαδὴ μνηστήρια· καὶ ἐὰν ἡ νέα δεχθῇ αὐτὰ, ἡ ὑποχρέωσίς της εἶναι ἀμετάθετος, διότι ἡ παραδοχὴ αὕτη ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν ἡμετέραν συγκατάθεσιν τὴν γενομένην ἐνώπιον τοῦ ἱερέως. Ἡ γυνὴ, λέγει ὁ κώδιξ, ἡ ἀρνουμένη νὰ συζευχθῇ τὸν ἄνδρα μεθ' οὗ ἐμνηστεύθη ἑκουσίως, τιμωρεῖται παραδειγματικῶς καὶ συζευγνύεται βίᾳ μετ' αὐτοῦ. Τὸ δ' ἑσπέρας τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ὁ νέος ἔστειλε τὰ μνηστήρια, προσκαλεῖται μετὰ τῶν γονέων του παρὰ τῶν γο-

νέων τῆς νύμφης εἰς μέγα συμπόσιον, εἰς ὃ ὅμως δὲν παρευρίσκεται καὶ αὐτή, καὶ περὶ τὸ τέλος τοῦ γεύματος ἐκλέγουσιν ἐκ συμφώνου *ἡμέραν αἰσίαν* ἵνα τελεσθῇ κατ' αὐτὴν ὁ γάμος· διότι, κατὰ τὴν παραδεδεγμένην τάξιν, ὀλίγαι μόνον ἡμέραι χωρίζουσι τὴν ἐποχὴν τῆς μνηστεύσεως ἀπὸ τῆς τοῦ γάμου. Κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν τῆς τελετῆς ὁ μνηστὴρ ἐνδεδυμένος πλουσίως καὶ καθήμενος ἐπὶ ἵππου μεγαλοπρεπῶς ἐπίσης συνεσκευασμένου, μεταβαίνει εἰς τὴν οἰκίαν τῆς μελλονύμφου, προπορευομένου φορείου ἀνθοσκεπάστου, τὸ ὁποῖον *φορεῖον νυμφικὸν* καλεῖται, διότι ἐν αὐτῷ θὰ καθήσῃ ἡ νύμφη. Τὸ φορεῖον ἀκολουθοῦσι πολλοὶ μουσικοὶ αὐλοῦντες χαρμοσύνως, καὶ μετ' αὐτοὺς ἔρχεται ὁ γαμβρὸς ὅλως φαιδρόπρόσωπος καὶ περικυκλωμένος ὑπὸ τῶν συγγενῶν καὶ πλήθους φίλων. Φθάσαντα δὲ εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας οἱ γνωστοὶ τῆς μνηστῆς ὑποδέχονται αὐτὸν καὶ συνδιαλέγονται μετ' αὐτοῦ, ἐνῷ ἡ νέα ὅλη κεκαλυμμένη ἀναβαίνει εἰς τὸ φορεῖον. Τὸ φορεῖον κλείεται παρευθὺς τότε, καὶ ἡ κλεὶς παραδίδεται τῷ ἀνδρί, τοῦ λοιποῦ μόνῳ κατόχῳ τῆς ἐν ἐκείνῳ κόρης. Ἐνίοτε, ἐνῷ τὸ φορεῖον μετακομίζεται, ὁ μνηστὴρ ἀνυπόμονος ἀνοίγει αὐτὸ καθ' ὁδὸν ἵνα βεβαιωθῇ μὴ ἠπατήθη παρὰ τῆς προξενητρίας. Καὶ ἂν νομίσῃ ὅτι ἠπατήθη, ἀποπέμπει μετ' ὀργῆς τὸ φορεῖον πρὸς τοὺς γονεῖς τῆς νέας, καὶ ὁ γάμος διαλύεται· ἀλλὰ τοιοῦτο προνόμιον δὲν ἔχει καὶ ἡ ταλαίπωρος νέα. Ἡ συνοδία λοιπὸν διευθύνεται πρὸς τὴν οἰκίαν τοῦ νέου, ὅπου ἐλθόντες πεζεύουσι πάντες, καὶ παρουσιάζουσι τὰς ὑποκλίσεις των πρὸς τοὺς γονεῖς τοῦ γαμβροῦ, ἐνῷ ἡ μνηστὴ ὑπόσχεται αὐτοῖς ἀγάπην καὶ ὑπακοήν. Μετὰ ταῦτα μεταβαίνουσιν εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν προγόνων ὅπου ἡ νύμφη κλίνει εὐλαβῶς γόνυ, καὶ ἐκεῖθεν ἔρχονται εἰς τὸν νυμφικὸν θάλαμον ἐν ᾧ τελεῖται ἡ τελετὴ τοῦ ποτηρίου ὡς ἐφεξῆς· εἷς τῶν συγγενῶν τοῦ νέου προσφέρει αὐτῷ ποτήριον πλῆρες οἴνου· οὗτος δὲ βάπτει τὰ χείλη ἐν αὐτῷ, καὶ ἀποκαλύπτων κατὰ πρῶτον τότε τὴν νύμφην, δίδει αὐτῇ τὸ ποτήριον. Λαβοῦσα δὲ ἡ νέα πίνει ὡσαύτως, καὶ τὸ ἀποδίδει εἰς τὸν σύζυγόν της, ὅστις ῥίπτων αὐτὸ ἀμέσως κατὰ γῆς τὸ συντρίβει, σημαίνων διὰ τούτου ὅτι οὐδεὶς θέλει πίει ἀπὸ τὸ ποτήριον τὸ ὁποῖον ἤνωσεν αὐτούς. Τὴν τελετὴν ταύτην διαδέχεται ἐπὶ τέλους μεγαλοπρεπὲς συμπόσιον.

Ὁ γάμος ὅμως ἔχει καὶ διαζύγιον· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὅτε ἡ διάζευξις ἐγίνετο δεκτὴ παρὰ τοῦ νόμου, πολλαὶ συνέβησαν καταχρήσεις· ἀλλὰ σήμερον σπανίως τὰ δικαστήρια παραδέχονται τοιαύτας αἰτήσεις.

Ὑπάρχει δὲ δύο εἰδῶν διαζύγιον· ἑκούσιον καὶ νόμιμον.

Καὶ τὸ μὲν ἑκούσιον εἶναι ἀπαράλλακτον ὡς τὸ ἡμέτερον, τὸ κατ' ἀμοιβαίαν συναίνεσιν γινόμενον, τὸ δὲ ἄλλο, τὸ νόμιμον, γίνεται ἕνεκα ἑνὸς τῶν ἑπτὰ τούτων ἁμαρτημάτων·

1. Στειρώσεως.
2. Καταφρονήσεως πρὸς τοὺς γονεῖς τοῦ ἀνδρός.
3. Φιλοκατηγορίας.
4. Ἀκολασίας.
5. Φιλοκλεπτοσύνης.
6. Ζηλοτυπίας καὶ
7. Νοσερᾶς καταστάσεως.

Πλὴν δὲ μιᾶς καὶ μόνης περιπτώσεως, τῆς περιπτώσεως τῆς ἀκολασίας, ὅτε τὸ δημόσιον καταδιώκει ἐξ ἐπαγγέλματος τὸν ἔνοχον, τιμωροῦν ἐνίοτε καὶ αὐτὸν τὸν σύζυγον διὰ τὴν ἄγνοιαν ἢ τὴν συγκατάβασίν του, καθ' ὅλας τὰς λοιπὰς ὁ ἀνὴρ εἶναι κύριος νὰ ζητήσῃ ἢ οὔ τὸ διαζύγιον. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ τοῦ ἁμαρτήματος ἀποδειχθέντος δὲν γίνεται πάντοτε δεκτὴ ἡ αἴτησις· διότι ἰδοὺ τί ἀναγινώσκομεν ἐν τῷ κώδικι· « Δεδόσθω ὅτι ὑπέπεσεν ἡ γυνὴ εἰς ἓν τῶν ἑπτὰ ἁμαρτημάτων· τὸ διαζύγιον ὅμως δὲν δίδεται ἐὰν αὐτὴ ἐπενθηφόρησε τρία κατὰ συνέχειαν ἔτη χάριν τῶν γονέων τοῦ συζύγου αὐτῆς, ἢ ἐὰν ἡ οἰκογένεια τούτου, πρὶν ἄπορος καὶ πτωχή, ἐγένετο πλουσία καὶ ἰσχυρά, ἢ ἐὰν ἡ γυνὴ δὲν ἔχῃ γονεῖς ἵνα παραλάβωσιν αὐτήν· ὁ σύζυγος ὅστις τούτων οὕτως ἐχόντων ζητεῖ διαζύγιον, τιμωρεῖται ἐπανορθωτικῶς. Μόνη ἡ ἀπιστία τιμωρεῖται ἀμεταθέτως διὰ διαζυγίου. » Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ νόμος ὁμιλεῖ πάντοτε περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνδρός, οὐδὲν δὲ τοιοῦτον παραχωρεῖ τῇ γυναικί.

ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ.

—ooo—

Ἐνῷ λόγος πολὺς γίνεται σήμερον περὶ ἀκριβοῦς καὶ ἀπαθοῦς ἱστοριογραφίας τοῦ ἡμετέρου ἀγῶνος, καὶ ἤδη ἕτερος δημοσιογραφικὸς ἀγὼν τὸν στρατιωτικὸν ἐκεῖνον διαδέχεται πρὸς ἐξακρίβωσιν πραγμάτων, χαρακτήρων, ἰδεῶν καὶ φρονημάτων φιλονεικουμένων, τὸ καθ' ἡμᾶς, ἐλεεινολογοῦμεν τὸ δυστύχημα τῆς ἐποχῆς μας, ὅτι καταδεδικασμένοι ὄντες εἰς ἀπορίαν σχεδὸν παντελῆ τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων, τῶν ἀλληλογραφιῶν, τῶν προσωπικῶν ἀπομνημονευμάτων ἱστορικῆς περιόδου, λίαν ἀφ' ἑαυτῆς ἀτάκτου καὶ συγκεχυμένης, νῦν μὲν ἐπαινοῦμεν ἄνδρας, ὧν τὰ κατορθώματα δύναταί ποτε τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ἄλλως πως νὰ παραστήσῃ, νῦν δὲ καταδικάζομεν βίους καὶ πολιτείας, ὧν τὴν ἀπολογίαν ὁ τύπος εἰσέτι δὲν παρέδωκεν εἰς τὸ ἀδέκαστον τῆς δημοσιότητος κριτήριον. Ἀποβιοῦσιν εἷς κατόπιν τοῦ ἄλλου οἱ ἐπιζήσαντες εἰς τὴν ἐπανάστασιν ὁπλαρχηγοί, ἕκαστος μεθ' ἑαυτοῦ φέρων εἰς τὸν τάφον τὸ μυστήριον τῆς συνεργίας του, καὶ πρὸς ἀμοιβὴν τῆς ἑαυτοῦ θυσίας μὴ ἀπολαμβάνων παρ' ἡμῶν ἢ ῥητορικάς τινας φράσεις ἐπιταφίους, δάφνας τὰς ὁποίας ἀφειδῶς ἐπ' αὐτοῦ σκορπίζομεν, ὡς εὐώνους, καὶ οὐ παντὸς ἀξίας. Ἀπῆλθον ἤδη τῶν ὁπλαρχηγῶν οἱ κρείττονες· ὁ λίθος ἐπλάκωσε τῶν μὲν τὸ μνῆμα, τῶν δὲ καὶ τὴν μνήμην ἐνταυτῷ. Ἡ

ἐποχὴ τῆς ἱστορίας ἤρξατο, ἡ ὥρα κρίσεως ἐγγίζει. Ἀλλὰ ποῦ θέλομεν πορισθῇ τὰ τῆς δίκης ἔγγραφα; ποῦ τὰ ἀρχεῖα, ποῦ τὰ ἐπίσημα ἢ καὶ ἰδιαίτερα ὑπομνήματα, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ὁ ἱστορικὸς θέλει στηρίξει ἀναμφιλέκτως τε καὶ στερεῶς τὰς περὶ προσώπων κρίσεις του; Αἱ πλεῖσται τῶν ἀλληλογραφιῶν τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἢ ἀπωλέσθησαν, ἢ διαμένουσιν ἀνέκδοτοι καὶ πάντη ἄγνωστοι πρὸς τοὺς ἐπιχειρήσαντας τῆς ἐπαναστάσεως τὴν ἱστορίαν. Πολύτιμοι σημειώσεις ἰδιόγραφοι, ἐπιστολαὶ πολλοῦ λόγου ἄξιαι, ἀναφοραὶ δυνάμεναι νὰ διασαφίσωσι τὴν τοπογραφίαν ἢ τὰς λεπτομερείας μάχης τινος, διατάγματα συνελεύσεων καὶ κυβερνητικῶν ἐπιτροπῶν, ἀπαντήσεις καὶ ἀνταπαντήσεις στρατηγῶν, ταῦτα καὶ ἄλλα παρόμοια ἔγγραφα, ἀπολύτως ἀναγκαῖα πρὸς τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν τοῦ τε ἀγῶνος καὶ τῶν ἀγωνισθέντων ἅμα, ἀπομένουσιν εἰς χεῖρας ἰδιωτῶν, ἄγνωστα μὲν πρὸς τὸν ἱστορικὸν καὶ τὸν κριτικὸν, τρέχοντα δὲ καὶ τὸν ἔσχατον τῆς ἀπωλείας κίνδυνον. Πόσα τῶν τοιούτων ἱστορικῶν μνημείων δὲν ἔφθειρεν ἤδη ἡ ἀμέλεια κληρονόμων, δὲν κατηνάλωσαν αἱ πυρκαϊαὶ, δὲν διεσκέδασαν εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν αἱ μεταναστεύσεις! Πᾶσα κυβέρνησις πατρικὴ καὶ φιλότιμος περὶ πολλοῦ ποιεῖται τὴν ἀποταμίευσιν θησαυρῶν τοιούτων, καὶ ἀδρᾷ δαπάνῃ περισυνάγει τὰ ναυαγήσαντα λείψανα τῶν ἀρχείων της.

Μία τῶν πολυτιμοτέρων τοιούτου εἴδους ἀνεκδότων συλλογῶν εἶναι καὶ ἡ τοῦ μακαρίτου Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου, ἥτις, χάριτι θείᾳ, ἀκεραία σώζεται εἰς τὰς χεῖρας ἑνὸς τῶν συγγενῶν του (*), τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος περιμένουσα. Σύγκειται ἐκ 200 ἐγγράφων περίπου, ὡς εἴδομεν, τὸ πλεῖστον μέρος ἐπισήμων, καὶ διὰ σφραγίδων κυβερνητικῶν ἐσφραγισμένων, ἐξ ὧν πολλά τε καὶ σπουδαιότατα θέλει ποτὲ διδαχθῇ ὁ μέλλων τῆς Ἐπαναστάσεως ἱστοριογράφος οὐ μόνον περὶ τῆς διαγωγῆς τοῦ ἥρωος, καὶ τῆς διαγωγῆς τῶν κυριωτέρων συναγωνιστῶν του, ἀλλὰ προσέτι καὶ περὶ τῆς πολιτικῆς διαχειρίσεως τῶν τότε κυβερνησάντων τὰς τύχας τοῦ γένους μας. Παρεκτὸς δὲ τῶν ἐγγράφων αὐτῶν συμπεριλαμβάνονται καὶ ἰδιόγραφοι ἢ ἐνυπόγραφοι ἐπιστολαὶ πάντων σχεδὸν τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ἀρχηγῶν τοῦ ἀγῶνος, τοῦ Καραϊσκάκη, τοῦ Ὑψηλάντου, τοῦ Κωλέττου, τοῦ Μαυροκορδάτου, τοῦ Κοντουριώτου, τοῦ Κίτζου Τζαβέλλα, τοῦ Ζαΐμη, τοῦ Νικηταρᾶ, τοῦ Γκούρα, τοῦ Γενναίου Κολοκοτρώνη, τοῦ Μαυρομιχάλη, τῶν προεστώτων τῶν τριῶν νήσων καὶ ἄλλων πολλῶν, ὧν περιττὴ ἐνταῦθα ἡ ἀπαρίθμησις. Καὶ αἱ μὲν τῶν ἐπισήμων ἐπιστολῶν διακριβοῦσιν ἀρτίως σκοτεινά τινα χωρία τῶν τότε διαπραχθέντων, καὶ τὰ περὶ Ὀδυσσέως διαθρυλληθέντα παρὰ κακοβούλων καὶ κακεντρεχῶν διαψεύδουσιν· αἱ δὲ, μάλιστα αἱ εἰς ὕφος ἰδιωτικὸν συντεταγμέναι καὶ πρὸς ἰδιώτας ἀποσταλεῖσαι, μαρτυροῦσι τὴν εὐφυΐαν, τὴν ἔμφυτον ἀγχίνοιαν καὶ ἀξιοθαύμαστον εὐστοχίαν τοῦ συντάκτου περὶ τὴν ἀλληλογραφίαν. Διεξελθόντες τινὰς τῶν δευτέρων τούτων ἐπιστολῶν ἐθαυμάσαμεν τὸ γνήσιον, καὶ μὴ γαλλικοῖς καρυκεύμασι νενοθευμένον, ἑλληνικὸν ἐκεῖνο ἅλας τοῦ στρατηγοῦ, τὴν εὔτομον, ἀλλὰ πικρὰν καὶ διαπεραστικὴν εἰρωνείαν τοῦ ὕφους του, τὴν συναίσθησιν τῆς προσωπικῆς ἀξιοπρεπείας, δι' ἧς, οὕτως εἰπεῖν, εἰς ἀνάστημα γίγαντος ὀρθούμενος, ἀντικρούει τοὺς ἐλέγχους τῶν φθονερῶν, καὶ, ἐπὶ τέλους, τῶν ἰδεῶν τὸ ὕψος, καὶ τῶν εἰκόνων τὴν γλαφυρότητα εἰς ἄνδρα, μόλις γινώσκοντα τὰ στοιχεῖα τῆς ἀλφαβήτου, καὶ συνήθως διὰ τύπου σφραγίδος ὑπογράφοντος τὰς ἰδίας ἐπιστολάς.

(*) Τοῦ Κυρίου Σπυρίδωνος Ζαμπελίου.

Τὸ γράμμα, ὅπερ ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπηύθυνε πρὸς τὸν μακαρίτην Ἀναστάσιον Λόντον, ὑπὸ ἡμερομηνίαν **14 Φεβρουαρίου 1821**, τεκμαίρει πιστῶς τὴν εὐφυΐαν τοῦ ἀρχιστρατήγου τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ θαυμασίως εἰκονίζει τὸν χαρακτῆρά του. Ὡς φαίνεται, ὁ Λόντος, ἔν τινι πρὸς φίλον ἐπιστολῇ ἀπέτεινε πλαγίως δριμείας τινας νουθεσίας πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις τότε διατρίβοντα Ὀδυσσέα. Ὁ ὑπέρμαχος τῆς ἀκροπόλεως πληροφορηθεὶς περὶ τῶν παραινέσεων τοῦ Λόντου, καὶ πνέων ἀγανάκτησιν κατὰ τοῦ φιλυπόπτου τούτου συμβούλου του, ὑπαγορεύει πρὸς τὸν γραμματέα του ἀπάντησιν ἀπολογητικὴν ἅμα καὶ ἀντιδιαβλητικήν. Λαβόντες παρὰ τοῦ κατόχου τῆς Συλλογῆς ἀντίγραφον, δημοσιεύομεν τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν κατὰ γράμμα. Προτάσσομεν δὲ ταύτης ἐπιστολὴν τοῦ Βάμβα πρὸς τὸν Ὀδυσσέα, καὶ ἀπάντησιν τούτου περιεργοτάτην, τῶν ὁποίων τὰ πρωτότυπα εὑρίσκονται ἐπίσης παρὰ τῷ αὐτῷ κατόχῳ, τηροῦντες καὶ τὴν αὐτὴν ὀρθογραφίαν.

Γνωστὸν, ὅτι ὁ Νεόφυτος Βάμβας, ἐλθὼν εἰς Ἑλλάδα μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ λαβὼν μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα ὀλίγον χρόνον ἐνδιέτριψεν. Ἀπελθὼν δὲ εἰς Κεφαλληνίαν ὅπου καθίδρυσε σχολεῖον, ἔγραψε πρὸς τὸν Ὀδυσσέα, τὸν Νικήτα καὶ τινας ἄλλους ὁπλαρχηγοὺς ὡς ἐφεξῆς·

—o—

«Γενναιότατοι Καπιτάνοι, Ὀδυσσεῦ, Νικήτα, Γκούρα καὶ Διοβουνιώτη!

—

» Διατί νὰ μὴν ἦμαι τώρα κοντά σας, ἂν ὄχι δι' ἄλλο, τοὐλάχιστον διὰ νὰ κουβαλῶ πέτραις, διὰ νὰ σᾶς δίδω νερὸν, ἢ διὰ νὰ σφουγγίζω τοὺς ἱδρῶτας τῶν ἡρωϊκῶν σας προσώπων; Ναὶ, ἀδέλφια! Τοῦτο λέγει ἡ καρδία μου, ὅταν σᾶς φαντάζεται ὁ νοῦς μου, ὅτι κάμνετε τὰ ταμπούρια σας, ὅτι προετοιμάζεσθε, καὶ ὅτι πολεμεῖτε ἤδη τὸν ἐχθρόν. Τὸ πνεῦμά μου εἶναι ἀνήσυχον. Τρέμω καὶ ἀπὸ λύπην καὶ ἀπὸ θυμὸν, μὴ βλέποντας κοντά σας ἀρκετὰ στρατεύματα! Ἐκίνησαν, πλὴν δὲν ἠξεύρω πότε θὰ φθάσουν. Ἄχ! φθόνε μισόκαλε, καὶ φιλαρ-

γυρία, καὶ πάθη μιαρά! Πόσα ἐμπόδια ἐπροξένησαν! Πόσας νίκας ἅρπαξαν ἀπὸ τὰ χέρια τῶν ἀληθινῶν Ἑλλήνων! Μ' ὅλον τοῦτο δὲν ἀπελπίζομαι. Ὁ ἑλληνικὸς Ἄρης θὰ θριαμβεύσει κατὰ τῶν Σκυθῶν. Ὁ φθόνος θὰ καταισχυνθεῖ· ἡ φιλαργυρία θὰ μετανοήσει· καὶ τὰ μιαρὰ πάθη θὰ νικηθοῦν. Τοῦτο εἶναι ἡ εὐχὴ ὅλων τῶν φιλελευθέρων Ἑλλήνων καὶ Εὐρωπαίων. Τοῦτο εἶναι καὶ ἡ ἀπόφασις τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀκαταμαχήτου συμμάχου καὶ βοηθοῦ τῆς ἐλευθερίας. Νικᾶτε λοιπὸν, γενναιότατοι ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων!

» Δεχθῆτε ὁμοῦ μὲ τὰς πατριωτικὰς εὐχὰς καὶ τοὺς ἀδελφικοὺς ἀσπασμοὺς ἐκείνου, ὅστις εἶναι πάντοτε,

Ἔνθερμος πατριώτης σας

«Ν. ΒΑΜΒΑΣ.»

Ἐκ Κεφαλληνίας, τῇ 18 Μαρτίου 1823.

—o—

Ἀπάντησις τοῦ Ὀδυσσέως πρὸς τὸν Νεόφυτον Βάμβαν.

—

« *Σεβάσμιε πατριῶτα.*

» Εἰς τὰς ἀπροσδοκήτους μεταβολὰς τῶν ἐθνῶν μᾶς παραγγέλλουν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ὅτι ἡ μεγαλητέρα προσοχὴ χρειάζεται εἰς τοὺς λειτουργοὺς τῆς θρησκείας, εἰς τοὺς νομοθέτας, καὶ εἰς τοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος, διδασκάλους τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης, καὶ κυρίως τῆς Ἠθικῆς. Κανεὶς νὰ ἀρνηθῇ δὲν ἠμπορεῖ, ὅτι τὸ ἀδύνατον καὶ πτωχὸν ἑλληνικὸν ἔθνος εὑρίσκεται εἰς διάστημα δύο χρόνων, ὄχι εἰς ἀπροσδόκητον μεταβολὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀπίστευτον ἐπανάστασιν. Εἶναι δὲ ἐκτὸς πάσης ἀμφισβητήσεως, ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς κακίστης ἠθικῆς καταστάσεώς του ὑστερεῖτο καὶ ἐν καιρῷ τῆς τυραννίας ἀξίων λειτουργῶν τῆς θρησκείας, καὶ ἀνδρῶν πεπαιδευμένων εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν Ἠθικὴν ἐπιστήμην. Ἐὰν δὲ καὶ ἀνεβλάστανε πούποτε τὶς, καὶ ὡς ἀπὸ Θεοῦ ἐπέμπετο εἰς τὴν τυραννουμένην Ἑλλάδα, εὔκολον ἦτον οἱ σύμμαχοι καὶ διδάσκαλοι τῶν τυράννων νὰ καταμαράνουν τὴν προθυμίαν αὐτοῦ μὲ παντὸς εἴδους συκοφαντίας καὶ ἀπανθρώπους καταδρομάς. Τὸ χειρότερον ὅμως ἀπόλα, ὅτι ἀφοῦ οἱ δυστυχεῖς Ἕλληνες ἀπεφάσισαν ἢ νὰ ἀποχορισθοῦν ἀπὸ τοὺς Ἀσεβεῖς, ἢ νὰ γένουν θυσία εἰς τὴν λύσσαν τοῦ τυράννου, ἐφάνισαν ὑπὸ διάφορα προσχήματα δουλάρια, μὲ φρονήματα ἀνδραποδώδη, καὶ ἐκατάτρεξαν λόγῳ τε καὶ ἔργῳ τοὺς ὀλίγους μείναντας ὑπερασπιστὰς τοῦ καλοῦ εἰς τὴν Γραικίαν. Ἐκ τούτου λοιπὸν, ὅτι ἀπεκτήσαμεν μὲ τὴν χύσιν τόσου ἀθώου αἵματος, καὶ μὲ τὰς κακουχίας, καὶ ἀνηκούσους στερήσεις τῶν πλέον οὐσιωδῶν εἰς τοὺς ἀγῶνας μας, τὸ ἐχάσαμεν, καὶ ὀπισθοδρομήσαμεν ἀτίμως, ἐνῷ τὰ τρόπαιά μας ἔπρεπε νὰ ἐμψυχώσουν τοὺς ἁπανταχοῦ εὑρισκομένους ὁμογενεῖς, καὶ ἀπὸ τὰς ἁλύσσους τῆς δουλείας νὰ λύσουν τοὺς πάσχοντας ὁμοθρήσκους.

» Τοιαύτας παρατηρήσεις νὰ σὲ ἀναφέρω, φαίνεται περιττὸν, ἐνῷ ἐστάθης αὐτόπτης θεωρὸς τῶν τοιούτων δυστυχημάτων, καὶ ἅντάμα ἐκλαύσαμεν τὴν τύχην τῆς πατρίδος μας. Εἰς ἄλλους θέλω περιγράψει πόσα κακὰ πάσχομεν διὰ τὴν ἔλλειψιν ἑλληνοσωτηρίων διδασκαλιῶν· πρὸς ἐσὲ δὲ λέγω, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ παιδεία ἔλλειψε διόλου ἀπὸ τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα. Φρονήματα γενναῖα, καὶ πάθη φιλελεύθερα, ποῖος νὰ τὰ διδάξῃ εἰς τὴν ἀθλίαν νεολαίαν τῶν Ἑλλήνων; Γνώσεις πολιτικῆς ἐπιστήμης τὶς νὰ μεταδώσῃ εἰς τοὺς ἀπαιδεύτους καὶ πάντῃ ἀνιδέους ἡμᾶς. Καὶ εἰς ἕνα λόγον, τὶς μὲ ἠθικὴν διδασκαλίαν θὰ ἀνορθώσῃ τὰ ἤθη τῶν πολιτῶν, θὰ ἐξαλείψῃ τὰ πολυχρόνια ἴχνη τῆς δουλείας μας, θὰ διδάξῃ εἰς τὴν ἄπειρον νεολαίαν τὰ καθήκοντα;

» Τὰ ἀσφαλέστερα τῆς Ἑλλάδος ἀποκτήματα εἶναι αἱ Ἀθῆναι. Ὁ ζῆλος καὶ ἡ φρόνησις τῶν ἀληθινῶν πατριωτῶν ἐφοδίασαν αὐτὰς μ' ὅσα αἱ περιστάσεις ἐσυγχώρησαν μέσα. Ὅθεν ἰδοὺ ἡ ἁρμοδιωτέρα θέσις, συμπολῖτα, νὰ διδάξῃς τῶν Ἑλλήνων τὰ τέκνα, τὴν ἀρετὴν, τὴν φιλοπατρίαν, καὶ τὴν σοφίαν τῶν προγόνων μας. Ἰδοὺ ἔθνος διψασμένον διὰ νὰ ποτίσῃς μὲ τῶν πατριωτικῶν σου διδασκαλιῶν τὰ νάματα. Τὸ ἀνατωλικὸν μέρος τῆς ἔξω Ἑλλάδος, παρακινηθὲν ἀπὸ τὰ χρέη του πρὸς τὴν πατρίδα, σὲ προσκαλεῖ Διδάσκαλον εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ σὲ παρακαλεῖ ἐξ ὀνόματος τῶν πτωχῶν της παιδίων νὰ μὴν καταφρονήσῃς τὴν πρότασίν της, ἀλλὰ νὰ ἐνθυμηθῇς ὅσα καὶ γράφοντας καὶ διὰ στόματος ἐκήρυξες τρανώτατα. Ἐνθυμήθητι τὸν μέγαν Σωκράτην συκοφαντούμενον, ἀλλὰ διδάσκοντα τὴν πατρίδα του, ποτιζόμενον μὲ φαρμάκι, ἀλλὰ φωτίζοντα τὴν νεολαίαν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐνθυμήθητι τὸν Δημοσθένην ἀντιπολεμούμενον ἀπὸ τοὺς πονηροὺς δημαγωγοὺς, καὶ διδάσκοντα τὴν πατρίδα του. Ἐνθυμήθητι καὶ τὸν Φωκίωνα αὐτὸν μαρτυρήσαντα διὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ σωτηρίαν τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ κέντρον αὐτῆς του τῆς Πατρίδος. Ἐνθυμήθητι τέλος πάντων αὐτὸν τὸν Διδάσκαλον τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ὑπομονῆς ὅστις ἐδίδαξε τοὺς ἀνθρώπους ὅλους εἰς τὸν Σταυρὸν τὴν ἀληθινὴν σοφίαν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Πατρίδος.

» Δοῦλος οὐκ ἔστι μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ, οὐδὲ μαθητὴς μείζων τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ. Ὅσα, διδάσκαλε, μᾶς ἐδίδαξες προσωπικῶς, ἐκεῖνα καὶ σὲ γράφομεν. Σὲ σημειόνω ὅμως, ὅτι τὸ «Θλίψεις ἕξετε ἐν τῷ κόσμῳ» εἶναι τῆς εὐαγγελικῆς ἠθικῆς τοῦ Χριστοῦ παράγγελμα, ἀχώριστον ἀπὸ τὸν κοινωνικὸν βίον, τὸ ὁποῖον καὶ ὡς χριστιανὸς, καὶ ὡς ἱερωμένος, καὶ ὡς διδάσκαλος καλῶς γνωρίζετε. Ἡμεῖς κατ' ἀνάγκην θλιβόμεθα, καὶ ἡ σεβασμιότης σου, ὡς ὁμογενὴς, πρέπει καὶ νὰ συνθλίβεσαι καὶ νὰ συναγωνίζεσαι μαζή μας. Συνθήκας νὰ σὲ προβάλω εἶναι καὶ ἄδικον, καὶ ἀνοίκειον. Ἀρκεῖ νὰ

σὲ εἴπω, ὅτι αἱ Ἀθῆναι εἶναι καθέδρα τῶν πατριωτικῶν σου διδασκαλιῶν διωρισμένη, καὶ ἡμεῖς συνεργοὶ τῶν ὀρθῶν σου σκοπῶν. Τὰ Ἰωνικὰ Νησία εἶναι πλήρη σοφῶν, ἐν εἰρήνῃ διάγοντα. Ὅθεν μήτε θλίψεις καὶ ἀγῶνας αὐτοῦ ἀπαντᾷς, μήτε οἱ ἐγκάτοικοι ἔχουν τὴν ἀνάγκην ὁποῦ ἡμεῖς ἔχομεν διὰ παιδείαν, εἰς τὰς παρούσας μάλιστα δεινὰς περιστάσεις. Ἡ φωνή μου εἶναι ἐπιθύμημα ὅλων τῶν ἀληθινῶν πατριωτῶν, καὶ ἐγὼ ἐπρόλαβα νὰ σὲ προσκαλέσω. Μὴν λησμονήσῃς, ὅτι ὅταν ἐκστρατεύσαμεν ἔξω εἰς τὴν δυστυχῆ Ἑλλάδα μαζῆ, σοῦ εἶπα πολλάκις ὅτι μὴ δυνάμενος ἐν εὐκολίᾳ διὰ τὴν ἀμάθειάν μου νὰ γνωρίζω τὰ μέσα τῶν Ἀνθρώπων, ἐσυμπέρανα, ὅτι καθεὶς ὅστις φορεῖ Τουρκικὰ φορέματα εἶναι καὶ Περσιάνος· καὶ μόνος σου ἐμαρτύρησες ὅτι εἶναι ἀνάξιον ἀνδρὸς Ἕλληνος ἐλευθέρου νὰ ἦναι φορτωμένος μὲ τυράννων φορέματα. Τὰ ἔργα ὅμως πρέπει νὰ διακρίνουν τοιούτους τυραννοφορεμένους, καὶ ὄχι τὰ φορέματα. Ἀλλ' ὅταν συλλογίζομαι ὅτι ὁ φίλος Βάμβας, φεύγων, ὑπ' οὐδενὸς Πέρσου διωκόμενος, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ τοὺς ἀγῶνάς της, κατέφυγεν εἰς τὰς Ἰωνικὰς Νήσους, ἀπορῶ, καὶ ἔρχομαι νὰ πιστεύσω, ὅτι τῳόντι εἶναι Πέρσης. Διότι, τὸ στάδιον, ὅπου ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς Πίστεως καὶ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτονομίας πρέπει νὰ τρέξωμεν εἶναι οἱ τόποι ὅπου ὁ ἐχθρὸς συχνάζει, καὶ γίνεται τὸ θέατρον τοῦ πολέμου. Ἐκεῖ βλέπεις τοὺς ὁμογενεῖς πεινασμένους, ψειριασμένους, πληγωμένους, αἰχμαλωτιζομένους, θυσιαζομένους ὑπὲρ τῆς Πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος, ἐκεῖ καὶ ἡ βοήθεια τῆς δεξιᾶς σου, ἡ παρηγορία τῶν λόγων σου εἶναι ἀναγκαῖαι. Τὰ δὲ Ἰωνικὰ Νησία εἶναι καταφύγια τῶν γυναικοπαίδων, ἄσυλα τῆς Εἰρήνης καὶ ἡσυχίας. Ὅθεν, φίλε, διὰ νὰ μὲ ἐκβάλῃς ἀπὸ τοιαύτην ἀπάτην, ἀνάγκη νὰ ὑπακούσῃς εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος, εἰς αὐτὴν μάλιστα τὴν ἐποχὴν, ἐνῷ ὅλοι οἱ φιλελεύθεροι λαοὶ τῆς Εὐρώπης τρέχουν πανταχόθεν νὰ συναγωνισθοῦν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας μας, καὶ αἷμα μὴ ἑλληνικὸν ποτίζει τὰ χώματα τῶν προγόνων μας.

»Ἐν Ἄστρει, τὴν 20 Ἀπριλλίου 1823.

»Ὁ ἀδελφὸς

»ΟΔΥΣΣΕΥΣ ΑΝΔΡΙΤΖΟΥ.»

Ἰδοὺ καὶ ἡ πρὸς τὸν Α. Λόντον ἐπιστολή·

«*Κύριε Ἀναστάσιε Λόντε.*

» Ἐσὺ ἔχεις πολλαῖς δουλειαῖς, καὶ, καθὼς ἀκούω, καταγίνεται ἡμέραν καὶ νύκτα. Διὰ τοῦτο, δὲν ἔπρεπε νὰ σ' ἐμποδίσω μὲ τοῦτό μου τὸ γράμμα, καὶ μάλιστα ὁποῦ μαζί σου δὲν ἔχω ἀνταπόκρισιν, ὄντας ἄλλη ἡ ἐδικήμου δουλειὰ, καὶ ἄλλη ἡ ἐδική σου. Μολοντοῦτο, ἐπειδὴ εἶδα εἰς ἑνός σου φίλου γράμμα ν' ἀναφέρῃς τ' ὄνομά μου, βιασμένος εἶμαι νὰ σοῦ κάμω πέντε ἕξ ἀράδες· καὶ ἂν ἔχουν κἀνένα καλὸν μέσα, ἄκουσέ το, εἰδεμὴ κάψε το.

» Λέγεις τοῦ φίλου σου· «Ἂν γράψῃς 'σ' ἐκεῖνον τὸν διάβολον τὸν Ὀδυσσέα, γράψε του ἀπὸ μέρους μου νὰ εὐγάλῃ μερικοὺς διαβόλους ἀπὸ μέσα του. Τοῦ τὸ λέγω *Μπέσα* μὲ *Μπέσα*, καὶ τότε θέλει γίνει χρήσιμος εἰς τὴν πατρίδα, καὶ θέλει λάβει ἀξίως τὸ ὄνομα τὸ ὁποῖον φέρει. »

» Κύριε! Καθὼς λέτε ἐσεῖς οἱ διαβασμένοι, δύσ λογιῶν διαβόλοι ἐμπαίνουν μέσα εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Πρώτης λογῆς, ὡς ἔλεγεν ὁ φιλόσοφος ποῦ ἀπέθανε ἐδῶ κάτου, εἶναι ὁ διάβολος ποῦ κάθε καλὸς ἄνθρωπος ἔχει μέσα του, ὁ διάβολος ποῦ ἑρμηνεύει καὶ δείχνει τὸν καλὸν δρόμον, καὶ ἐμποδίζει τὸν δαιμονισμένον ἀπὸ τοῦ νὰ πράξῃ τὸ κακόν. Ἡ θρησκεία μας διδάσκει νὰ πιστεύωμεν, ὅτι κατὰ θείαν παραχώρησιν μπαίνει πολλαῖς φοραῖς ὁ διάβολος σ' ἕναν ἄνθρωπον καὶ τὸν ἑρμηνεύει νὰ κάμῃ ὅλα τὰ κακά· καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ δεύτερος διάβολος. Τώρα, ἐγὼ εἶμαι σὲ ἀπορίαν ποῖος Διάβολος σὲ σένα κατοικεῖ, ὁ πρῶτος, ἢ ὁ δεύτερος; Ὅσον διὰ λόγου μου, νὰ ξέρῃς, ὅτι ἀφίνω ἐσένα νὰ μοῦ εἰπῇς ποῖον ἀπὸ τοὺς δύο διαβόλους ἔχω μέσα μου. Ὁ πατέρας μου ἐν καιρῷ Τουρκίας ἐγύριζε μέσα στὰ βουνὰ καὶ στὰ λαγκάδια, καὶ ἐσκότωνε Τούρκους. Ἔτρεχεν εἰς τοὺς κάμπους καὶ εἰς τὰ ὄρη, καὶ ἐθανάτωνε Τούρκους. Ἐνυκτέρευεν εἰς τὰ δάση, ἐκρύπτετο εἰς τὰ ποτάμια, καὶ ἐσκότωνε Τούρκους. Ὅσαις φοραῖς εὑρέθη εἰς τὰ νερὰ τῆς θαλάσσης, Τούρκους ἔπνιγε· καὶ εἰς ὀλιγολογίαν, ἀφοῦ ἐρήμωσε πολλὰς ἐπαρχίας τῶν τυράννων, ὡς ἀληθινὸς δαιμονισμένος ἐμαρτύρησεν ὑπὲρ τῆς πατρίδος εἰς αὐτὴν τὴν καθέδραν τοῦ τυράννου μας. Τί λογῆς διάβολον εἶχε μέσα του, τοῦ πρώτου εἴδους, ἢ τοῦ δευτέρου, ἐγὼ δὲν μπορῶ νὰ τὸ ἀποφασίσω, καὶ στέκει σὲ σένα νὰ τὸ γνωρίσῃς. Ἐγ[illegible]προσωπικῶς νὰ γνωρίζω ἀπὸ ποῖον δαίμονα ἐσύρετο ὁ πατέρας μου, ἄρχισα ἀπὸ παιδὶ ὀρφανὸ νὰ γυρεύω τὰ χνάρια τοῦ ἰδίου τοῦ διαβόλου.

» Τὸν περισσότερον καιρὸν τῆς ζωῆς μου ποῦ τὸν ἐπέρασα; Τὸν ἐπέρασα σκοτώνοντας Τούρκους, κυνηγῶντας τυράννους. Τὸν ἐπέρασα εἰς τὰ σπήλαια, καὶ εἰς τὰ βουνά. Τὰ καρτέρια τῶν δρόμων, οἱ λόγγοι, καὶ τὰ ἄγρια θεριὰ εἶναι μάρτυρες, ὅτι δυσκόλως ἔφευγε ζωντανὸς ὁ Τοῦρκος ἀπὸ τὸ χέρι μου, ἂν ἐζύγονε καμμιὰ πενηνταριὰ δράμια. Ἐγὼ ἐσυναναστρεφόμουν μὲ αὐτοὺς τοὺς τυράννους, καὶ εἶμουν καλὰ πληρωμένος διὰ νὰ σέβωμαι τοὺς ὁμογενεῖς των· ἀλλὰ κινούμενος ἀπὸ τὸν διάβολόν μου, Τούρκους ἐσκότωνα. Οἱ κρημνοὶ, τὰ ποτάμια, οἱ πάγοι, τὰ χιόνια, καὶ τὰ δάση, ἦσαν τὰ ἀγαπητά μου κατοικητήρια· τὸ Τουρκικὸν αἷμα τὸ προσφάγι μου. Ἐσηκώθη ἡ Ἐπανάστασις, καὶ εὐθὺς, συρόμενος ἀπὸ τὸν Διάβολόν μου, ἐλάτρευσα τοὺς ἀρχηγούς της, τὴν φωνήν της ἤκουσα εἰς τὰ φυλλοκάρδιά μου, ἐσεβάσθηκα τὴν ἀπόφασίν της, καὶ ἔτρεξα μὲ ὅλους τοὺς ἁρματωλοὺς τῆς Ἑλλάδος νὰ σκοτώσω Τούρκους. Μολονότι ἐκέρδιζα ἐν καιρῷ Τουρκίας, ὁ διάβολός μου μοῦ ἀφήρεσεν αὐτὴν τὴν κλῆσιν ἀφοῦ ἐσηκώσαμεν τὰ ἅρματα. Καὶ τί νὰ πολυλογῶ; Τό-

τόν μ' ἐφώτισεν ὁ διάβολός μου ὥστε νὰ γεμίσω ψύραις, νὰ λιμάζω ψωμὶ, νὰ κοίτωμαι εἰς τὰ νερὰ, εἰς τὰ χιόνια καὶ εἰς λάσπην· νὰ δοκιμάζω κάθε στρατιωτικὴν ἀχαριστίαν, νὰ πίνω φαρμάκια ἀπὸ ἐχθροὺς καὶ ἀπὸ φίλους, νὰ κυνηγῶμαι ἀδίκως, ὡς κατάδικος, ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ὁμογενεῖς καὶ φύλακας τῆς δικαιοσύνης. Νὰ ἐπιθυμῶ Συνελεύσεις ἐθνικὰς, νὰ ἀγαπῶ δικαίους διοικητὰς, νὰ εἶμαι λάτρης τῶν ἐναρέτων, καὶ φίλος τῶν σοφῶν, νὰ διψῶ τὴν αὐτονομίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἐπιθυμῶντας μόνον καὶ μόνον Ἕλληνες νὰ διοικοῦν καὶ νὰ βασιλεύουν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἐκ τούτων ὅλων, δάσκαλε, μπορεῖς νὰ συμπεράνῃς ποῖος διάβολος εὑρίσκεται μέσα μου· εἶναι ὁ διάβολος ἐκεῖνος ὁποῦ ἔκαμε τὸν Σωκράτην νὰ πίῃ τὸ φαρμάκι διὰ τὰς εἰλικρινεῖς εἰς τὴν πατρίδα του ἐκδουλεύσεις, ἢ πάλιν εἶναι ὁ δαίμονας ὁποῦ ἔκαμε τοὺς ὁμογενεῖς μας νὰ παραδώσουν τὴν πατρίδα στοὺς Μακεδόνας, στοὺς Ῥωμαίους, καὶ ἔπειτα στοὺς Τούρκους!

» Ἐγὼ γιὰ λόγου μου νομίζω, ὅτι ἐσὺ ἔχεις μέσα σου τὸν διάβολον ὁποῦ εἶχε καὶ ὁ Σωκράτης, γιατὶ ἐσὺ ξέρεις γράμματα, καὶ διαβάζεις τὸν Ξενοφῶντα καὶ τὸν Πλάτωνα. Εἶσαι νέος, ἕως εἴκοσι δύο χρόνων, καὶ μολονταῦτο εἶσαι Βουλευτής. Χαίρεσαι ὑπόληψιν, μολονότι λὲς, πῶς καὶ χωρὶς ὁμόνοια ἠμπορεῖ ἡ πατρὶς νὰ κυβερνηθῇ μὲ τὰ γράμματα, καὶ μὲ τὸν Ξενοφῶντα ἀπὸ χέρι. Σχίζεις τὴν Διοίκησιν τοῦ ἔθνους, διαφεντεύεις τοὺς συγγενεῖς σου ὁποῦ κατακρατοῦν τὰ ἐθνικὰ εἰσοδήματα, σπείρεις ζιζάνια εἰς Μωρεὰν καὶ Ῥούμελην, ἀνεβάζεις καὶ κατεβάζεις ἀπὸ τὰ ἀξιώματα ὅποιον θέλεις, καὶ ὅλα διὰ τὸ καλὸν τῆς πατρίδος. Τέλος πάντων, δίνεις καλὸν παράδειγμα εἰς τὴν ἐπαρχίαν σου τῆς χρηστοηθείας, τῆς ἐγκρατείας, τῆς ἀφιλοκερδείας, τῆς δικαιοσύνης· ἑρμηνεύεις τοὺς συγγενεῖς σου, ὡς μαθητὴς τοῦ Σωκράτους, νὰ μὴ ἀδικοῦν εἰς τὴν ζωὴν, εἰς τὴν τιμὴν, εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν ὅλους τοὺς συνεπαρχιώτας των. Εἰς ὀλίγα λόγια, ἐρευνῶντας καὶ ἐγὼ ἀπὸ τὸ μέρος μου, τίνες αἱ πράξεις τοῦ πατρός σου, αἱ ἀνδραγαθίαι τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὸ φέρσιμον τῶν προϋχόντων συγγενῶν σου, ἐνθυμούμενος τὴν διάλυσιν τῆς ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἐξ αἰτίας σου, τὴν προσκόλλησίν σου εἰς ξένην αὐλὴν, καὶ ὄχι εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, συμπεραίνω *Μπέσα* μὲ *Μπέσα*, Δάσκαλε, ὅτι ἐσὺ ἔχεις μέσα σου τὸν δαίμονα τοῦ Σωκράτους.

» Κύταξε ὅμως κατὰ, ὅτι κάθε Ἕλληνας ἔχει μέσα του δώδεκα λεγεῶνας διαβόλων. Καὶ ἔπαρε τὰ μέτρα σου, διότι ὡς λέγει ἡ παροιμία, ἕνας διάβολος διώχνει τὸν ἄλλον.

» Κύταξε καλὰ, διότι θὰ κοντέβει νὰ χαθῇ ἡ πατρίδα· ἢ θὰ πέσῃ σὲ κανένα χειρότερον ζυγὸν ἀπὸ ἐκεῖνον ὁποῦ ἐβαστοῦσαν οἱ πατέρες μας. Κύταξε καλὰ μὴν τύχῃ καὶ . . . .

»Ἐξ Ἀθηνῶν, τῇ 14 Φεβρουαρίου 1824.

»ΟΔΥΣΣΕΥΣ ΑΝΔΡΙΤΖΟΥ.»

ΕΝ ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΟΝ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ.

—ooo—

Τὴν 10 ὥραν πρὸ τοῦ μεσονυκτίου τῆς 18 πρὸς τὴν 19 Ἰανουαρίου 1858, τὸ θερμόμετρον Ῥεωμύρου ἐδείκνυε τέσσαρας μοίρας καὶ ἡμίσειαν ὑπὸ τὸ μηδενικὸν πνέοντος βορρᾶ.

Σήμερον τὴν πρωΐαν, ἀπὸ τῆς ἕκτης μέχρι τῆς ὀγδόης ὥρας, ἐδείκνυε δύω μοίρας ὑπὸ τὸ μηδενικὸν, ἔπνεε δὲ δυτικο-βόρειος.

Τὴν 10 ὥραν π. μ. ἦτο ἀκριβῶς εἰς τὸ μηδενικὸν, ὅτε ἐξῆλθον τῆς οἰκίας καὶ μετέβην πρὸς φίλον μου, κατὰ τὴν Νεάπολιν οἰκοῦντα, ἔφθασα δὲ παρ' αὐτῷ μὲ κεκομμένην τὴν ἀναπνοὴν καὶ μὲ διάνοιαν ἐσκοτισμένην ὡς ἀπὸ ζύθου ἢ οἴνου καμπανίτου.

Ὁ οἶκος τοῦ φίλου μου μακρὰν τοῦ νὰ μοὶ γενῇ παρήγορος, καὶ ὡς ἐκ τῆς θέσεως καὶ ὡς ἐκ τῆς τεκτονικῆς του καὶ ὡς ἐξ ἐλλείψεως παντὸς θερμαντικοῦ σκεύους, ἦτο πιστὸς κατόπτρης τῆς ἐξωτερικῆς καταστάσεως τῆς ἀτμοσφαίρας. Ὅθεν ἔσπευσα ν' ἀποχαιρετίσω τὸν φίλον μου καὶ διεύθυνα τὰ βήματά μου ταχὺ πρὸς τὰ ἐμέ. Ὁ δυτικο-βόρειος ἔπνεεν ἔτι σφοδρὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐπάλαια κατ' αὐτοῦ ὅπως προχωρήσω, ᾐσθανόμην αὐτὸν εἰσδύοντα ἐν τοῖς σπλάγχνοις, οὐχὶ μόνον ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς πνοῆς, ἀλλὰ καὶ δι' ἑκάστου πόρου τῶν ἐκτεθειμένων τοῦ σώματός μου μερῶν, ὁμολογῶ δὲ ὅτι ἔφθασα εἰς τὰ ἴδια, διανοητικῶς μὲν, ἐν καταστάσει βλακίας, σωματικῶς δὲ, ὡς μηχάνημα αὐτόματον.

Μετὰ μίαν ὥραν συνῆλθον, ἦτο δὲ μεσημβρία καὶ τὸ θερμόμετρον ἐδείκνυε δύο μοίρας ὑπεράνω τοῦ μηδενικοῦ.

Περὶ τὴν 3 ὥραν μ. μ. ἡ Κυρία Α. . . . βλέπουσα τὸν λαμπρὸν ἥλιον ἀπεπειράθη νὰ περιπατήσῃ ἐν τῷ κήπῳ, μετ' ὀλίγα λεπτὰ ἐπανῆλθε τρεβλίζουσα ἀπὸ τοῦ ψύχους.

Περὶ τὴν 5 ὥραν μ. μ. ὁ ἄνεμος ἐφάνη κοπάζων, τὴν δὲ 6 καὶ 7 κατέστη ἄκρα νηνεμία· ἀλλὰ τὸ θερμόμετρον κατέβη τρεῖς μοίρας ὑπὸ τὸ μηδενικόν. Τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος καὶ τοῦ ἡλίου καίτοι πρὸ μιᾶς περίπου ὥρας δύσαντος, ἡ κατάστασις τῆς ἀτμοσφαίρας, ἐν ὑπαίθρῳ, ἦτο τοιαύτη ἐν τῇ ἄκρᾳ αὐτῆς ἠρεμίᾳ, οἵα ἐπροκάλει, οὕτως εἰπεῖν, πάντα τινὰ νὰ ἐξέλθῃ καὶ μὲ θάῤῥος νὰ ἐκτεθῇ εἰς τὸ ψῦχος τῶν τριῶν μοιρῶν ὑπὸ τὸ μηδενικόν. Τοῦτο δὲ εἶναι ἀληθέστατον, διότι ἡ αὐτὴ Κυρία Α. . . . μετὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς καὶ ἄλλων, τὴν 8. ὥραν μ. μ. τοῦ θερμομέτρου τρεῖς καὶ ἡμίσειαν μοίρας ὑπὸ τὸ μηδενικὸν δεικνύοντος, «τὰ θερμόμετρά σας, Κύριε Μετεωρολόγε, παραφρονοῦσι» λέγουσαι, ἐξῆλθον καὶ περιπατοῦσαι μετέβησαν εἰς τὸ θέατρον.

Καὶ βέβαια, τίς ἠδύνατο νὰ πείσῃ τὰς Κυρίας αὐτὰς, ὅτι αἱ τρεῖς μοῖραι καὶ ἡμίσεια ὑπὸ τὸ μηδενικὸν τῆς ὥρας αὐτῆς, εἰσὶ ψυχρότεραι τῶν πρωϊνῶν

δύω μοιρῶν ὑπεράνω τοῦ μηδενικοῦ, ἀφοῦ ἀντέλεγεν εἰς τὸ τοιοῦτον ἡ ἰδία αὐτῶν αἴσθησις! Ὑπωπτεύθην πρὸς στιγμὴν μὴ ἡ παράστασις τοῦ Βαρβέρι τῆς Σιβηλίας παρήγαγε θερμαντικὸν (τοιαῦτα συμβαίνουσι κάποτε τῷ ὡραίῳ φύλῳ) καὶ ἀπεφάσισα, πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος, νὰ ἐξέλθω καὶ συνοδεύσω μέχρι τινὸς τὰς Κυρίας, ἀλλ' ἐπείσθην ὅτι εἶχον δίκαιον, διότι τὸ ὑπάρχον ψῦχος ἦτο ἡμερώτατον καὶ τὸ λαμπρὸν φῶς τῆς σελήνης, ὡς νὰ μετεῖχε καὶ ἡλιακῆς θερμότητος, ἐπροκάλει πάντα ἄνθρωπον ἔξω τῆς οἰκίας.

Ἐπιστρέψας εἰς τὰ ἴδια ἔγραψα τὰς σημειώσεις ταύτας καὶ ὁμολογῶ ὅτι τὸ πρωϊνὸν ψῦχος τῶν δύο μοιρῶν ὑπεράνω τοῦ μηδενικοῦ, ὑπῆρξε τὸ ὀδυνηρότερον ψῦχος τὸ ὁποῖον ᾐσθάνθην ἐν τῇ ζωῇ μου.

Πιστεύω δὲ ὅτι τὸ ψῦχος τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1851, ἂν καὶ ἦτο τῶν 5 μοιρῶν ὑπὸ τὸ μηδενικόν, δὲν ἤθελε καταστρέψη, αἰώνων βλαστήματα, τοὺς ἐλαιῶνας Ἀθηνῶν, Πελοποννήσου, Κρήτης, Μιτυλήνης, Κυδωνιῶν κλπ. ἐὰν μετ' αὐτοῦ δὲν συνεμάχει ἄνεμός τις τὸν ὁποῖον δὲν ἠξεύρω πῶς νὰ ὀνομάσω.

Κατὰ μέσην νύκτα ἐπέστρεψαν αἱ Κυρίαι ἀπὸ τοῦ θεάτρου κράζουσαι πάλιν· « Κύριε, τὰ θερμόμετρά σας παραλογίζονται· ἔξω εἶναι χαρὰ Θεοῦ, εἶναι μὲν ψῦχος, ἀλλὰ ψῦχος εὐχάριστον, ψῦχος τὸ ὁποῖον ηὔξησε τὴν ἀπὸ τοῦ θεάτρου εὐθυμίαν μας». Ἠγέρθην, ἠρεύνησα τὰ θερμόμετρα, ἐδείκνυον ἀκριβῶς 5 μοίρας ὑπὸ τὸ μηδενικόν.

Εἶχον ἐκθέσει ἀφ' ἑσπέρας ἐπὶ τοῦ ἐξώστου φιάλας οἴνου καὶ ὄξους· τὴν ἑβδόμην πρωϊνὴν ὥραν εὗρον τὸ περιεχόμενον ῥευστὸν ἐντελῶς παγωμένον. Τὰ θερμόμετρα ἐδείκνυον τρεῖς μοίρας καὶ ἡμίσειαν ὑπὸ τὸ μηδενικόν, ἐν γένει δὲ τὰ φυτὰ δὲν ἔπαθον.

Λέγω λοιπὸν ὅτι ἐν Ἀθήναις, ὅστις κρίνει περὶ τῆς δριμύτητος τοῦ ψύχους ἀπὸ μόνας τοῦ θερμομέτρου τὰς μοίρας ἀπατᾶται. Χ.

ΒΕΡΝΑΡΔΟΣ.

Ἱστορία διὰ τοὺς κυνηγούς.

Ὑπὸ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΔΟΥΜΑ.

—οοο—

Ὅ,τι μέλλω νὰ διηγηθῶ δὲν εἶναι οὔτε νέον, οὔτε μυθιστόρημα, οὔτε δρᾶμα, ἀλλ' ἁπλῶς νεανικὴ ἐνθύμησις, πρᾶγμα καθ' ἑκάστην συμβαῖνον· καί, ἐὰν τὸ διήγημα λαμβάνῃ ποικιλίαν τινά, δὲν προέρχεται οὔτε ἐκ τῆς τέχνης τοῦ διηγουμένου, οὔτε ἐκ τῆς ἱκανότητος τοῦ ἱστορικοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐξαιρετικοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἥρωος αὐτοῦ.

Καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ἦτον ἁπλῶς δασοφύλαξ.

Ἐγεννήθην ἐν μέσῳ ὡραίου καὶ εὐθήρου δάσους. Ὁ δὲ πατήρ μου ἀρχικυνηγὸς ὤν, μοὶ παρέδωκε τουφέκιον ἐν ᾧ ἤμην ἀκόμη παῖς, καὶ κατὰ τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας μου ἤμην πλέον ἐξαίρετος λαθροθήρας.

Λέγω λαθροθήρας, ἐπειδὴ ἐκυνήγουν μόνον ἐν τῷ κρυπτῷ, ὡς μὴ ἔχων τὴν νόμιμον ἡλικίαν νὰ λάβω ὁπλοφορίας, ἄδειαν, οὐδὲ ὢν τοιοῦτος ὥστε νὰ προσκαλῶμαι παρὰ τῶν διαβαινόντων ἐκεῖθεν· ἐπὶ τέλους ὁ δασάρχης τοῦ Βιλλὲρ Κοττερέτ, καλὸς καὶ ἀγαθὸς ἄνθρωπος, φίλος εἰλικρινής, καὶ συγγενής μου, ἀγαπῶν με ἐξ ὅλης καρδίας, καὶ νομίζων ὅτι ἦτο λίαν προτιμότερον διὰ τὸ μέλλον μου νὰ ἐξηγῶ τὰ γεώργικά, παρὰ νὰ φονεύω λαγιδεῖς ἢ πέρδικας, ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς ὅλους τοὺς δασοφύλακας νὰ μὴ μὲ ἐπιτρέπωσί ποτε νὰ κυνηγῶ εἰς τὰς περιφερείας των, ἄνευ ἰδιοχείρου του ἀδείας.

Καὶ ἐν τούτοις τοῦτο δὲν μ' ἐμπόδιζεν ἀπὸ τοῦ νὰ κυνηγῶ, ἢ μᾶλλον, καθὼς εἶπον, νὰ λαθροθηρῶ. Ἡ μήτηρ μου, συμμεριζομένη καθ' ὁλοκληρίαν τὰς ἰδέας τοῦ ἐπιτηρητοῦ, ὡς πρὸς ἐμέ, καὶ φοβουμένη ἀκαταπαύστως μὴ με συμβῇ δυσάρεστόν τι, ἐκλείδωνε τὸ τουφέκι μου καὶ μοὶ τὸ ἔδιδεν μόνον τὰς ἑορτάς, ἢ ὅτε ἐλάμβανον ἄδειαν, ἢ τὰς ἡμέρας καθ' ἃς ὡς ἀνταμοιβὴν τῆς ἑβδομαδιαίας ἐργασίας μου ὁ κύριος Βιολαὶν (οὕτως ὠνομάζετο ὁ ἐπιτηρητής, μ' ἔλεγεν·

— Ἔλα, Δουμᾶ, ἐμπρός, παιδί μου· ἀλλ' ἂς μὴ κακοσυνειθίζωμεν· διὰ σήμερον μόνον, καὶ διότι ὁ ἀββᾶς εἶναι εὐχαριστημένος ἀπὸ σέ. Ἔ! αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι ἦσαν μεγάλη ἑορτή. Ἐλάμβανον τὸ δισάκκιόν μου, ἐφόρουν τὰς μεγάλας κυνηγετικάς μου περικνημίδας, ἐνεδυόμην τὸν ἐκ κανάβεως ἐπενδύτην, ἔρριπτον ἐπὶ τοῦ ὤμου ὡραῖον μονόκαννον τουφέκι τοῦ πατρός μου, καὶ διηρχόμην ὑπερηφάνως ὅλην τὴν πόλιν, πλευρὸν πρὸς πλευρὸν μὲ τοὺς κυνηγούς, ἐν μέσῳ τῶν ὑλακῶν τῶν κυνηγετικῶν κυνῶν καὶ τῶν εὐχῶν ὅλων μας τῶν γνωρίμων, οἵτινες ἱστάμενοι ἐπὶ τοῦ κατωφλίου τῶν θυρῶν μου μᾶς ἔβλεπον διαβαίνοντας, καὶ ἔκραζον «Καλὸν κυνήγιον!»

Ἀλλ' ἡ εὐχαρίστησις αὕτη μόλις συνέβαινεν ἅπαξ τοῦ μηνός, πρᾶγμα πολὺ λυπηρὸν εἰς ἐμέ. Κατὰ δὲ τὰς λοιπὰς εἴκοσι καὶ ἐννέα ἡμέρας εἶχον εὕρει τὸ μέσον ν' ἀντικαθιστῶ τὸ τουφέκι μου δι' ἄλλου ὅπλου τῆς ἐπινοίας μου· τοῦτο δὲ ἦτο μακρὸς σωλὴν πιστόλας τῆς ἐποχῆς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'., τὸν ὁποῖον εἶχον προσαρμόσει εἰς κοντάκιον. Τὸ ἑσπέρας, θέτον τὸ κοντάκιον εἰς τὸ θηλάκιόν μου, τὸν σωλῆνα ὑπὸ τὸν ἐπενδύτην μου, ἐπορευόμην ἀθώως, κρατῶν στεφάνην ἢ ἄλλο τι διὰ νὰ μὴ δώσω ὑπονοίας τῆς μελετωμένης παρεκτροπῆς μου· ἔπειτα δέ, ὅτε δὲν μὲ παρετήρουν πλέον, ἄφινον εἴς τινα γωνίαν τὴν στεφάνην ἢ τὸ ἄλλο πρᾶγμα, καὶ τρέχων ἔφθανα εἰς τὸ ἄκρον τοῦ δάσους, ἐξηπλούμην μὲ κενὴν τὴν κοιλίαν ἐπὶ τῶν θάμνων, ἐφήρμοζα εἰς τὸ κοντάκιον τὸν σωλῆνα γεμισμένον προηγουμένως, καὶ ἐπρόσμενον.

Ἐὰν ἡ μοῖρά του ἔσπρωχνε κανένα λαγιδέα νὰ φανῇ ἐμπρός μου, ἕως εἴκοσι βήματα μακρὰν, τὴν ἐπάθαινεν ἀφεύκτως.

Εἶναι περιττὸν νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὸ αὐτὸ συνέβαινεν ἐὰν ἦτο καὶ λαγωός. Ἡμέραν τινὰ ἐξῆλθε μία δορκὰς (ἂς ἦναι μεταξύ μας), καὶ τὸ ταλαίπωρον ζῶον, ἔπαθεν ὅ,τι καὶ ὁ λαγιδεὺς καὶ ὁ λαγωός.

Τὰ διάφορα ταῦτα εἴδη τῆς θήρας μοὶ ἐχρησίμευον εἰς τὸ νὰ τὰ προσφέρω δῶρα εἰς τοὺς καλλιτέρους τῶν φίλων μου, οἵτινες διὰ νὰ ἔχωσι τὸ μερίδιόν των πάντοτε μοὶ ἐπρομήθευον πυρίτιδα καὶ σφαιρίδια.

Ἂς προσθέσωμεν δὲ καὶ τοῦτο· ὅλοι σχεδὸν οἱ δασοφύλακες εἶχον συγκυνηγήσει μετὰ τοῦ πατρός μου καὶ ἐνθυμοῦντο πολὺ τὴν ἐλευθεριότητά του. Τινὲς δὲ ἦσαν καὶ ἀρχαῖοι στρατιῶται ὑπηρετήσαντες ὑπ' αὐτὸν, καὶ διὰ τῆς ἐπιῤῥοῆς του, εἶχον λάβει τὴν θέσιν ἐκείνην. Τέλος πάντων ὅλοι οἱ καλοὶ ἐκεῖνοι ἄνθρωποι, βλέποντες ἐν ἐμοὶ ὅλως παραδόξους διαθέσεις, νὰ γείνω ἐπίσης γενναῖος ὡς ὁ στρατηγὸς (οὕτω πάντοτε ὠνόμαζον τὸν πατέρα μου) μὲ ὑπεραγάπησαν. Ὅθεν καὶ μὲ προσεκάλουν ἐνίοτε νὰ περιπολῶ μετ' αὐτῶν εἰς τὰ σύνορά των· ἔπειτα ὅτε ὁ σκύλος των παρεκάθητο εἰς τὴν φωλεὰν ταλαιπώρου τινὸς λαγιδέως, παρατηροῦντες περὶ αὐτοὺς μήπως τοὺς ἔβλεπε κανεὶς, μοὶ ἐνεχείριζον τὸ τουφέκι των, ἐγὼ δὲ ὑπήγαινα ἀπὸ τὸ ἀντίθετον μέρος τοῦ βάτου, ὅπου ὁ Κάστωρ ἢ ὁ Πύραμις εἶχε προσηλώσει τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἔκαμνα κρότον, ὁ λαγιδεὺς ἔφευγε, καὶ σχεδὸν πάντοτε, ἀφοῦ εἶχε διέλθει τὴν νύκτα εἰς τὴν φωλεάν του, τὸ ἑσπέρας διεσκέδαζεν εἰς τὴν χύτραν.

Ἐκ τῶν φυλάκων ἐκείνων ἦτο καί τις ὀνομαζόμενος Βερνάρδος, καὶ, ἐπειδὴ κατῴκει εἰς τὴν ὁδὸν Σοασὸν, μακρὰν μίαν καὶ ἡμίσειαν λεύγαν ἀπὸ τὸ Βιλλὲρ Κοττερὲτ, εἰς οἰκίσκον τὸν ὁποῖον ὁ Βιολαὶν εἶχε κτίσει διὰ τὸν προκάτοχόν του, τὸν ὠνόμαζε Βερνάρδον τῆς νέας οἰκίας.

Καθ' ἣν ἐποχὴν ὁμιλῶ, δηλ. κατὰ τὸ **1818** ἢ **1819**, ἦτο οὗτος σχεδὸν τριάκοντα δύο ἐτῶν, νέος ὡραῖος, ἁπλῆς καὶ ἀδόλου φυσιογνωμίας· εἶχεν ὀφθαλμοὺς κυανοῦς, δασὺ γένειον θαυμασίως περιβάλλον τὸ χάριεν πρόσωπόν του, ἐπὶ τέλους ἀνάστημα μεγαλοπρεπὲς καὶ, ἐκτὸς τῆς ἁρμονίας τῶν μελῶν, ἡράκλειον ἰσχὺν γνωστὴν εἰς ὅλα τὰ περίχωρα.

Ὅθεν ὁ Βερνάρδος ἦτο πρόθυμος παντοῦ καὶ πάντοτε, εἰς πάντα καὶ διὰ πάντα. Ὁ Βερνάρδος ἤξευρεν, ἐκ τοῦ πλησίον σχεδὸν, ποῦ ἐνεφώλευον αἱ κάπροι τῆς περιφερείας του· διότι ἦτον ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, τῶν δυναμένων νὰ ἰχνηλατῶσιν ἐπὶ ὁλοκλήρους ὥρας. Ὅτε ἡ κυνηγετικὴ συνέντευξις προσδιωρίζετο εἰς τὴν Νέαν Οἰκίαν, ὅτε ἔμελλον νὰ κυνηγήσωσιν ἓν τέταρτον μακρὰν ἐκεῖθεν, καὶ ὅτε τὸ ζῶον ἀνιχνεύετο ὑπὸ τοῦ Βερνάρδου, ἤξευρον ἐκ προοιμίων μὲ ποῖον ζῶον εἶχον νὰ κάμουν, ἐὰν ἦτο δηλ. διετὴς ἢ τριετὴς κάπρος, ἄῤῥην ἢ θῆλυς, ἐὰν ἦτο ἔγγυος καὶ ἀπὸ πότε. Ὁ μᾶλλον πανοῦργος δὲν ἠδύνατο νὰ τῷ κρύψῃ οὔτε ἓξ μῆνας τῆς ἡλικίας του. Ἐφαίνετο θαυμαστὸς, πρὸ πάντων εἰς τοὺς κυνηγοὺς τοὺς ἐρχομένους ἀπὸ Παρισίους ἐκ διαλειμμάτων. Εἶναι ἀληθὲς, ὅτι ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἄλλους κυνηγοὺς τῆς ἐξοχῆς, τοὺς ἐπίσης ὡς αὐτὸς σπουδάσαντας, εἰ καὶ μὲ ὀλιγωτέραν ἐπίδοσιν, τὸ πρᾶγμα δὲν ἐνομίζετο τόσῳ παράδοξον. Ἀλλ' ἐν τοσούτῳ καὶ πρὸς ἡμᾶς ὁ Βερνάρδος ἐφαίνετο εἶδος μαντείου.

Ἔπειτα τὸ θάῤῥος ἀποκτᾷ ταχέως μεγάλην ἰσχὺν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Βερνάρδος δὲν ἤξευρε τί θὰ εἰπῇ φόβος, δὲν ὠπισθοδρόμησεν ἐνώπιον οὐδενὸς ἀνθρώπου ἢ ζῴου εἰς τὸν κόσμον, ἐξέβαλλε τὸν κάπρον καὶ ἀπὸ τὴν βαθυτέραν φωλεάν του, προσέβαλλε τοὺς λαθροθήρας καὶ ἐντὸς τῶν μᾶλλον ὠχυρωμένων καταφυγίων των. Εἶναι ἀληθὲς, ὅτι ἐνίοτε ἐπανήρχετο ἢ μὲ δῆγμα κάπρου ἐπὶ τοῦ μηροῦ, ἢ πληγωμένος εἰς τὰ νεφρὰ ἀπὸ σφαιρίδια. Ἀλλ' ἐπετύγχανεν ἐντελῶς τὴν θεραπείαν τῶν πληγῶν του δι' ἰδίου τρόπου. Ἐξήγαγεν ἐκ τῆς οἰναποθήκης του δύω ἢ τρία βυκάλια λευκοῦ οἴνου, καὶ πλαγιάζων ἐπὶ αἰγίου δέρματος, ἐπροσκάλει ἕνα ἐκ τῶν σκύλων του, τὸν Ῥοκαδὸρ ἢ τὸν Φανφάραν διὰ νὰ λείξωσι τὴν πληγήν του· πρὸς ἀναπλήρωσιν δὲ τοῦ ἀπολεσθέντος αἵματος ἐῤῥόφα ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ τὴν παρ' αὐτοῦ ὀνομαζομένην πτησάνην του, καὶ τὸ ἑσπέρας δὲν ἐφαίνετο σχεδὸν ἡ πληγή· τὴν δὲ ἐπαύριον ἦτο ἐντελῶς θεραπευμένος.

Ὁ Βερνάρδος μὲ ἠγάπα πολὺ, διότι, παῖς ὢν, εἶχε κυνηγήσει εἰκοσάκις μετὰ τοῦ πατρός μου, καὶ ἐγὼ δὲ ἠγάπων πολὺ αὐτὸν, διότι μ' ἐδιηγεῖτο πάντοτε διάφορα συμβεβηκότα ἑαυτοῦ καὶ τοῦ θείου του Βερθολίνου, κατὰ διαφόρους καιροὺς συμβάντα. Εἰς ἐμὲ λοιπὸν ἦτο διπλῆ ἑορτὴ, ὅτε ὁ Κ. Βιολαὶν μὲ προσεκάλει, ὡς προεῖπον, εἴς τι κυνήγιον, καὶ ὅτε ἡ συνέντευξις ἦτο εἰς τὴν Νέαν Οἰκίαν.

Ἀνεχωροῦμεν τότε βέβαιοι, ὅτι τὸ κυνήγιον ἦτον ἄφευκτον· ἔπειτα κάμπτοντες διὰ τῆς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ δάσους ὡραίας ὁδοῦ, ἐπαρατηροῦμεν μακρόθεν τὸν Βερνάρδον ὄρθιον πρὸ τῆς θύρας του, τὸ κυνηγετικὸν κέρας κρατῶν καὶ χαιρετῶν ἡμᾶς διὰ σαλπίσματος ἢ διὰ τοῦ ἐλελεῦ μὲ πλήρη οἶστρον· καὶ διὰ τοῦτο ἐννόει, ὅτι τὸ ζῶον ἦτο ἰδικόν μας· ἄλλως δὲν ἠξίζαμεν οὔτε δύο λεπτά.

Φθάνοντας δὲ εἰς τὴν οἰκίαν ἐπερίμενεν ἡμᾶς τράπεζα μὲ ἄρτον λευκότατον ὡς χιὼν, πέντε ἢ ἓξ βυκάλια μὲ πτησάνην, ὡς ὠνόμαζε τὸν λευκόν του οἶνον, καὶ ποτήρια ἀστράπτοντα ἐκ τῆς καθαριότητος. Ἐτρώγομεν ὀλίγον, εὐχαριστοῦμεν τὴν κυρίαν Βερνάρδου διὰ τὸν ἄρτον της, καὶ ἀμέσως εἰς τὸ κυνήγιον.

Πρέπει νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὁ Βερνάρδος τοσούτῳ ἠγάπα τὴν γυναῖκά του ὥστε ἦτο ζηλότυπος μέχρι λύσσης καὶ ἄνευ ἐλαχίστης αἰτίας· διὰ τοῦτο καὶ οἱ συνάδελφοί του τὸν ἐπείραζαν ἐνίοτε. Τότε ἐγίνετο ὠχρὸς ὡς τὸ θεῖον καὶ στρεφόμενος πρὸς τὸν ἀνόητον, τὸν ἐγγίσαντα ἀφρόνως τὴν πληγὴν ἐκείνην τῆς καρδίας του τὴν ὁποίαν ἡ γλῶσσα τῶν σκύλων του δὲν ἠδύνατο νὰ θεραπεύσῃ·

—Σὲ συμβουλεύω, ἔλεγε, νὰ σιωπήσῃς, καὶ νὰ σιωπήσῃς ἀμέσως, ἄλλως θὰ σὲ κάμω νὰ σιωπήσῃς, αὐτὸ εἶναι τὸ καλλίτερον.

Καὶ ὁ ἄχαρις σκώπτης ἐσιώπα παρευθύς. Ἂς προσθέσωμεν μάλιστα, ὅτι ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, τὰ κατὰ τῆς ἀδυναμίας τοῦ τοσούτῳ γενναίου ἐκείνου ἀνθρώπου σκώμματα καθίσταντο σπανιώτερα, καὶ σχεδὸν ἔπαυσαν ἐντελῶς μετ᾽ ὀλίγον.

Σαββάτου ἑσπέραν, ἐνῷ ἐνησχολούμην νὰ προετοιμάσω δεῖπνον, ἐπὶ τοῦ κατωφλίου τῆς θύρας μου διὰ δύο ἱέρακας τοὺς ὁποίους ἔτρεφον, σκοπεύων νὰ διδάξω αὐτοὺς νὰ κυνηγῶσι κορυδαλούς, ὁ Κ. Βιολαὶν ἐλθὼν μὲ εἶπε·

— Λοιπὸν τέκνον, πῶς ἐπήγαμεν αὐτὴν τὴν ἑβδομάδα;

— Ἤμην ὁ δεύτερος εἰς τὴν μετάφρασιν.

— Ἀληθινά;

Καὶ τῷ ἔδειξα μικρὸν ἀργυροῦν σταυρὸν τὸν ὁποῖον ἔφερον ὑπερηφάνως ἐπὶ τοῦ στήθους μου, ἐξηρτημένον ἀπὸ ἐρυθρὰν ταινίαν, ἀδιαφιλονείκητον δεῖγμα τῆς προόδου μου.

—Λοιπόν, κύριε δεύτερε, σᾶς προσκαλῶ εἰς τὸ κυνήγιον τῶν κάπρων αὔριον.

Μόλις ἤκουσα τὴν πρόσκλησιν καὶ ἀνεσκίρτησα ἀπὸ χαράν.

— Καὶ ποῦ, ἐξάδελφε;

— Παρὰ τῷ Βερνάδῳ, εἰς τὴν Νέαν Οἰκίαν.

— Ὤ! τόσον καλλίτερα, τόσον καλλίτερα! θὰ εὐχαριστηθῶμεν.

— Τὸ ἐλπίζω!

— Ἰδοὺ πῶς τὸν χαλνᾶτε! ὑπέλαβεν ἡ μήτηρ μου ἐμφανισθεῖσα εἰς τὸ κατώφλιον τῆς θύρας. Ἀντὶ νὰ μὲ βοηθῆτε νὰ θεραπεύσω τὸ ὀλέθριον πάθος του τοῦ κυνηγίου, τὸν ἐμψυχόνετε. Ἄκουσε, σὲ τὸν ἐμπιστεύομαι, ἀλλ᾽ ἐπὶ συμφωνίᾳ νὰ μὴν κάμῃ μήτε βῆμα ἀπὸ πλησίον σου.

— Ἔσο ἥσυχος, θὰ ἦναι πάντοτε μαζύ μου.

—Ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον συγκατατίθεμαι, ἐπανέλαβεν ἡ καλή μου μήτηρ, ἥτις δὲν ἠδύνατο νὰ μοὶ ἀποποιηθῇ τίποτε· ἀλλ᾽ ἔχε ὑπ᾽ ὄψιν σου ὅτι, ἐὰν τῷ συμβῇ δυστύχημά τι, ἐπρόσθεσε χαμηλῇ τῇ φωνῇ, θὰ ἀποθάνω ἀπὸ τὴν λύπην μου.

— Μὴ φοβῆσθε, εἶπεν ὁ Βιολαίν, αὐτὸς εἶναι τετραπερασμένος, ἠξεύρει τὸ χρέος του εἰς τὰ πέντε δάκτυλα. Λοιπὸν εἴμεθα σύμφωνοι, ἐξάδελφε· ἀκούεις; αὔριον εἰς τὰς ἕξ.

— Εὐχαριστῶ, εὐχαριστῶ. Δὲν θὰ βραδύνω, πηγαίνετε.

Καὶ ἔφερα τοὺς ἱέρακας εἰς τὴν θέσιν των διὰ νὰ ἐνασχοληθῶ εἰς τὰ τοῦ κυνηγίου τῆς αὔριον.

Ἔπλυνα λοιπὸν τὴν κάνναν τοῦ τουφεκίου μου, ἐλάδωσα τὰ ἐλατήρια καὶ ἔχυσα σφαίρας. Εἰς τὰς ἓξ τὸ πρωῒ ἀνεχωρήσαμεν καὶ καθ᾽ ὅλην τὴν ὁδὸν ἐστρατολογοῦμεν τοὺς μετὰ σεβασμοῦ περιμένοντάς μας εἰς τὰ σύνορά των φύλακας· τέλος ἐφθάσαμεν εἰς τοὺς ἑλιγμοὺς τῆς ὁδοῦ, καὶ μακρόθεν παρετηρήσαμεν τὸν Βερνάρδον μὲ τὸ κυνηγετικόν του κέρας εἰς τὴν χεῖρα. (Ἕπεται συνέχεια.)

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟΝ

ΤΗΣ ΚΑΘ ΗΜΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ.

(Συνέχεια. Ἴδε φυλλ. 186, 187 καὶ 188.)

—ooo—

Σ.

Σαγάκι. Οὐδ. Παρὰ τοῦ *σάγος* τῶν ἀρχαίων. Εἶδος τσόχας λευκῆς καὶ χονδρῆς ἐξ ἧς κατασκευάζονται ἐπενδύται καὶ περισκελίδες φουστανελλοφόρων.

Σαλαμοῦρα. Ἅλμη, ἢ κοινότερον ἄρμη. Τολμηρά, φρονῶ, θὰ φανῇ ἡ ἰδέα μου ὅτι ἡ λέξις εἶναι ἑλληνική. Σαλαμοῦραν ὀνομάζομεν κυρίως τὴν ἅλμην ἐν ᾗ ἐμβάλλομεν τὸν τυρὸν χάριν προφυλάξεως. Σαλμωνεὺς ἦν ὁ πατὴρ τῆς Τυροῦς, καὶ ὁ Λουκιανὸς ἐν τῷ λόγῳ Β′. τῆς Ἀληθοῦς Ἱστορίας λέγει ὅτι ἀπέβη εἰς νῆσον μεγίστην ἐκ τυροῦ καὶ γάλακτος, ἧς ἐβασίλευε Τυρὼ καὶ Σαλμωνεύς. *Σ-αλμωνεύς*, *Σ-άλμ-οῦρα*. Σάλμη καὶ ὀρὸς ἢ ὀρρός.

Σαστίζω. «Ἐσάστισα,» καὶ «μ᾽ ἔκαμες νὰ σαστίσω.» Rester stupéfait. Λέγομεν καὶ

Σαστισμένον, τὸν déconcerté.

Σαρακηνοί. Ἐν Κρήτῃ. Τὰ κακοποιὰ δαιμόνια καὶ φαντάσματα. «Μὴν ὑπάγῃς εἰς τὸ σπήλαιον καὶ εἶναι Σαρακηνοί.» Τὰ γενέθλια τῆς λέξεως εὐκόλως εὑρίσκονται εἰς αὐτὴν τὴν ἱστορίαν τῆς νήσου, πολλὰ παθούσης ὑπὸ Σαρακηνῶν.

Σαυρίδι. Οὐδ. Ἡ σαῦρα (εἶδος ἰχθύος) τῶν ἀρχαίων.

Σαργός. Ὁ σάργος (εἶδος ἰχθύος) τῶν ἀρχαίων.

Σαχλός. Ἐν Τήνῳ καὶ Μυκόνῳ. Ἄνοστος· καὶ ἐπὶ ἀνθρώπων καὶ ἐπὶ πραγμάτων· οἷον· «ψάρι σαχλόν,» τὸ μὴ νεωπὸν καὶ ἐπομένως εὐκόλως θραυόμενον. Ἴσως ἀπὸ τὸ *σαθρός*.

Σεκλετίζομαι. Στενοχωροῦμαι, je m'ennuie· καὶ

Σεκλέτι. Οὐδ. Στενοχωρία.

Σερπετός. Ἐν Κωνσταντ. Ἐπὶ τῶν μικρῶν παιδίων. Très-vif, espiègle, καὶ

Σερπετιά. Espieglerie.

Σέσουλα. Ξύλον κοῖλον, ἐπίμηκες καὶ μὲ χερούλιον δι᾽ οὗ ἀντλεῖται ἡ εἰσερχομένη θάλασσα εἰς τὰς λέμβους. Ἀλλαχοῦ δὲ μεταχειρίζονται αὐτὴν καὶ εἰς τὰς ἐξοχὰς πρὸς πόσιν ὕδατος. Ἀλλὰ καὶ οἱ παντοπῶλαι μεταφέρουσι δι᾽ αὐτῆς εἰς τὴν τρυτάνην ὄσπρια, ὀρύζιον κλ.

Σερβανί. Ἐν Κωνσταντιν. Grénier, mansarde.

Σημαδεύω, 1) mettre un signet. 2) πυροβολῶ, ἢ ῥίπτω πέτραν ἢ βέλος εἰς τὸ

Σημάδι. Cible.

Σία. Ἐπιφών. ναυτικὸν καὶ ῥῆμα.

Σιάρω. Τὸ παλιμπρημνηδὸν κωπηλατεῖν. Οἱ Γάλλοι λέγουσι Scier.

Σιδηρίτης. Σταφυλὴ σκληρὰ καὶ διαρκής.

Σιτάρι, *κριθάρι*. Ἐν Ἀθήν. Λέγεται οὕτω συνάμα τὸ λυκαυγές.

Σίγλος. Κάδδος, sceau.

Σκαπετάρω. Φεύγω διαβαίνων τάφρους καὶ ὄρη, κλ. Ἀπὸ τὸ σκάπετος τῶν ἀρχαίων.

Σκαφτιάς. Ὁ σκάπτων, σκαπτήρ.

Σκόνδαμα νὰ σ' εὑρέκῃ. Ἐν Μάνῃ. Ἐμπόδιον, δυσκολία.

Σκοτόνομαι. Ἐν Ζακύνθῳ. Faire une fausse couche, τὸ ἀλλαχοῦ ἀποβάλλομαι (ἴδε τὴν λέξ.). Τὸ δὲ ἔμβρυον ὀνομάζεται τότε

Σκοτάδικον, ἤγουν σκοτεινὸν, τυφλόν. Οὕτω λέγεται καὶ ἐν Ἀθήναις.

Σκορπίδι. Ὁ σκορπιὸς τῶν ἀρχαίων.

Σκαθαρόνι. Ἐν Κωνσταντιν. Πτηνόν τι.

Σκαρόνω. Ἀπὸ τὸ ἐσχαρόω καθὼς καὶ

Σκαρί. Ἀπὸ τὸ ἐσχάριον. Ἴδε Ἀτ. Β'. σελ. 327. Μεταφ. «Ἐσκάρωσες τὸ παιδί,» πρὸς τὸν ἄνδρα τὸν παρασκευάσαντα τέκνον.

Σκαλόνω. «Ἐσκάλωσεν ἡ ὑπόθεσίς μου,» ἐμποδίσθη.

Σκάλα. Ἀπὸ τῶν ἀρχαίων τὸ *σχαλίς*. Ὁ διστάγμὸς τοῦ Κοραῆ (Ἀτ. Δ'. σελ. 505) μὲ φαίνεται ἄτοπος.

Σκαλίζω. Chercher. Ἀπὸ τὸ σκαλεύω τῶν ἀρχαίων.

Σκαρφίζομαι. «Ποῦ τὸ ἐσκαρφίσθηκες;» δηλαδὴ, ποῦ τὸ ἐσοφίσθης, ποῦ τὸ ἐφαντάσθης, ποῦ τὸ ἐσχεδίασες; Τὸ αὐτὸ ἡρμήνευον καὶ οἱ ἀρχαῖοι διὰ τοῦ Σκαριφάομαι.

Σκουβαριάζω. Ἐλέγχω μετὰ θυμοῦ καὶ καταφρονήσεως. Ἐκ τοῦ ἀρχαίου σκυβαλίζω. Ἀλλαχοῦ λέγουσι βάλλω ἐμπρὸς οὕτω πως· «Μ' ἔβαλεν ἐμπρὸς καὶ μὲ εἶπεν ὅσα σέρν' ἡ σκοῦπα.» Μεταχειριζόμεθα προσέτι εἰς τὴν αὐτὴν σημασίαν καὶ τὸ ἀραδιάζω· «Μὲ ἀράδιασεν ὅσα ἤθελα καὶ δὲν ἤθελα.»

Σκούζω. Τὸ ἀλλαχοῦ *χουγιάζω*. Ἔλεγον οἱ Σχολιασταὶ, σκύζω καὶ σκύζομαι.

Σούσουρον. Tapage. Λέξις πεποιημένη.

Σουρσουρίζω. Λέξις πεποιημένη. Ὅταν τρέχῃ ῥευστόν τι καὶ κάμνῃ *σοὺρ σούρ*.

Σουρομαλλῶ. Σύρω τὰ μαλλία τῆς κεφαλῆς.

Σοφίζομαι. Ἐν Κωνσταντιν. Ἀπαραλλάκτως ὡς οἱ ἀρχαῖοι. Inventer des expédiens. Ζήτ. Σκαρφίζομαι.

Σουγιὰ καὶ σουγιάς. Canif.

Σουσούμια. Οἱ χαρακτῆρες τοῦ προσώπου καὶ

Σουσουμιάζω. Ἐξεικονίζω τοὺς χαρακτῆρας.

Σπαργανίζω. Ἐν Ἀθ. «Ὅ,τι ἐσπαργάνισεν ἡ θυγάτηρ μου,» δηλ. ἅμα ὡς ἔρριψεν εἰς τὰ σπάργανα τὸ παιδίον, ὡς ἐγέννησε.

Σπῆτι. Ἡ πρώτη δύναμις τοῦ ἀνθρώπου, ἔλεγέ τις Ἀργεῖος ἐκ τοῦ ὄχλου οὗ τινος διὰ τὴν ῥυμοτομίαν τῶν Ἀθηνῶν ἔμελλε νὰ κατεδαφισθῇ ἡ οἰκία, εἶναι τὸ σπῆτι. Δὲν ἀκούεις τὸ πουλὶ (τὴν ὑπολαΐδα ὑποθέτω) τὸ ὁποῖον φωνάζει· «σπῆτι, σπῆτι, σπῆτι;»

Σπολοκάνι. Ἐπινιπτρίς. Ἡ λέξις ῥωσσική.

Σπάρος. Ἰχθύος εἶδος, ὡς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις.

Σπορίζω. Ἐν Πελοπον. «Πρόσεχε μὴ τὸ σπορίσῃς», μὴ τὸ ῥίψῃς καὶ τὸ σκορπίσῃς ὡς σπόρον.

Στομαχικόν. Ἐν Αἰγαίῳ. Τὸ αὐτὸ καὶ στηθοπάνι.

Στρυφνός. Morose. Ἀπαραλλάκτως ὡς οἱ ἀρχαῖοι. Ἴδε Ἀριστ. Νικομ. Β. Η. κεφ. Ε'. καὶ ΣΤ'.

Στάνη. Μάνδρα.

Στεγνόνω. Sécher. Βεβαίως ἀπὸ τὸ στεγνὸς καὶ στεγνόω τῶν ἀρχαίων. Καὶ ἐπίῤῥημα

Στεγνὰ, τὸ ὁποῖον μεταχειριζόμεθα καὶ μεταφορ. λέγοντες· «μὲ ἀπεκρίθη *στεγνὰ, στεγνά*», très séchement.

Στουμπί. Ἐργαλεῖον τῶν βυρσοδεψῶν, ὁ στιβεὺς τῶν ἀρχαίων.

Στέρφα. Ἐν Πελοπον. «Γίδα στέρφα» ἡ στεῖρα. Βεβαίως ἀπὸ τὸ στέρφος τῶν ἀρχαίων, τὸ σημαῖνον πᾶν τὸ σκληρὸν καὶ τραχὺ, κτλ.

Στιά. Ἐν Ἠπείρῳ. Ἑστία, cheminée.

Στραβώμια. Ἐν Νάξῳ. Εἶδος ἀπίων ἐχόντων τὴν οὐρὰν στραβήν.

Στασείδιον. Stalle. Μόνον εἰς τὰς ἐκκλησίας.

Στροῦγκα. Τὸ αὐτὸ καὶ *γαλάρι*. Ἐν Πελοπον. καὶ Ἀθ. ἡ μάνδρα τῶν προβάτων καὶ αἰγῶν· ἡ δὲ τῶν βοῶν, *ὀβορός*.

Στροφυλιά. Ἐν Νάξῳ. Εἶδος ῥακῆς. Πιθανώτατον ὁ στροβυλίτης οἶνος τῶν ἀρχαίων.

Σύνωρος. Ἐν Χίῳ. «Ἄρτος σύνωρος» frais. Λέξις ἀναγκαιοτάτη καὶ ἀξία νὰ θησαυρισθῇ εἰς τὰ λεξικά. Ἰδὲ καὶ ἀνάπαλλον.

Συρίκιον. Εἶδος σταφυλῆς, ἴσως διότι ἔχει τὰς ῥῶγας μακράς. Γνωστὸν δὲ ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔλεγον *σύριγγα* καὶ *συρίγγιον* πᾶν σῶμα ἐπίμηκες φυσικὸν ἢ τεχνητόν.

Σύῤῥιζα. Ἐπίρ. Πλησιέστατα εἰς τὴν ῥίζαν. Καὶ μεταφ. «σύῤῥιζα εἰς τὸν τοῖχον,» ὅσον εἶναι δυνατὸν πλησιέστατα εἰς αὐτόν.

Σύξυλα. «Τὰ ἔῤῥιψε *σύξυλα*,» μεταφ. ἐβαρύνθη καὶ παρήτησεν ὅλα ἀδιακρίτως.

Συναγρίδα. Εἶδος ἰχθύος. Ἡ συναγρὶς τῶν ἀρχαίων.

Συσταζούμενος. Ἐν Κωνσταντιν. «Ἄνθρωπος συσταζούμενος» ἔχων σύστασιν, homme rangé.

Σύβρασις. Ἐν Κωνσταντιν. Συν-βράζω. Λεπτὰ κομμάτια κρομμύων ἀναμιγνυόμενα μετὰ τῶν ἐδεσμάτων χάριν νοστιμωτέρας γεύσεως.

Σύλληψαις. Τὰ ἀλλαχοῦ κακοψύχια. (Ἴδε τὴν λέξιν).

Σύχλιον. Συν-χλιαρόν. Τὸ ἀλλαχοῦ χλιαρόν.

Σύγκρυα. Συν-κρύος. Ἰδὲ ἀνατριχίλλαις.

Σφάκτης καὶ *σφάξιμον*. Ἴδε Κόψιμον.

Σφάταλος, καὶ

Σφάλιαρος. Ἐν Ἀθ. Ὁ ἀλλαχοῦ πάταρος (μπάτσος) soufflet. Σφάραγον ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι τὸν κρότον, Σφαλάσσω δὲ οἱ γραμ. καὶ σχολ. τὸ πλήττω.

Σφερδόκλια. Οὐδ. Κατὰ παραφ. ἐκ τοῦ ἀσφόδελος. Ἀγριοκρόμμυα.

Σφίγγω. Ἔσφιξεν ἡ καρδία μου, καὶ

Σφίξιμον τῆς καρδίας. Serrement de cœur.

Λέγομεν καὶ *ἐσφίξα μίαν*, δηλαδὴ ἔπιον βολὴν κρασίου.

Σχοινοπόδια. Ἐν Νάξῳ. Εἶδος ἀκανθῶν χρησιμευουσῶν εἰς προσάναμμα τῆς φωτίας.

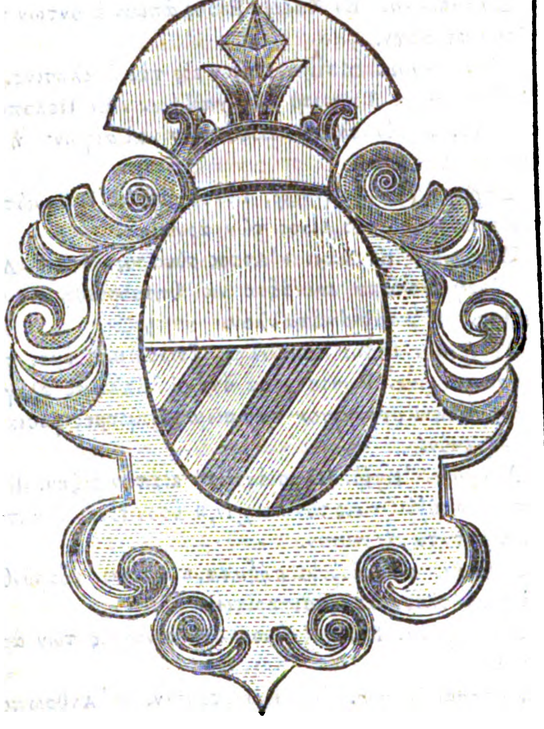
Σωτηρεύω. Σώζω. «Μ' ἐσωτήρευσες.»

(*Ἕπεται συνέχεια*.)

ΠΕΡΙ ΟΙΚΟΣΗΜΩΝ.

—ooo—

Τὸ ὑπὸ Στοιχ. Α'. ἀνήκει τῇ ἐξ Ἐνετίας καταγομένῃ οἰκογενείᾳ Κόκο (Cocco), ἥτις ἀπ' ἀρχῆς τῆς Ἐνετοκρατίας ἀποκατέστη ἐν Νάξῳ, καὶ ἴσως ἀρχηγέτης αὐτῆς ἦτο Ἰάκωβος ὁ Κόκος, ὁ κατὰ τὴν μαρτυρίαν Γεωργίου τοῦ Φραντζῆ πυρπολήσας τρεῖς τῶν Ὀθωμανῶν τριήρεις.

Α.

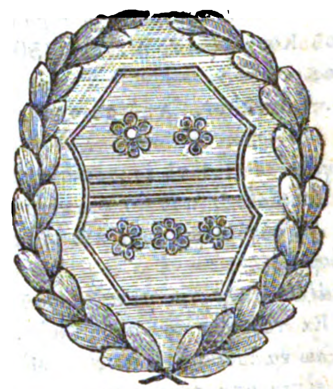
«Ἰάκωβος Κόκος ὁ Ἐνετὸς, λέγει ὁ ἱστορικὸς οὗτος, ἀνὴρ ὀξύτερος τοῦ ποιεῖν ἢ λέγειν, ὡς ἐνεμπιστεύθη τοῦ πέρας δῶσαι τῆς ὑποθέσεως, ἤρξατο τοῦ ἔργου πάνυ ἐπιτηδείως καὶ καλῶς, τρόπῳ τοιῷδε. Ἀκάτια τρία πάνυ ταχέα καὶ γοργὰ οἰκονομήσας καὶ τεσσαράκοντα νέους θαρσαλέους καὶ μεγαλοψύχους καὶ ἀνδρείους ἐν αὐτοῖς ἔβαλε, Γραικούς τε καὶ Ἰταλοὺς καὶ καλῶς παραγγείλας αὐτοῖς τὰ πάντα καὶ τὰς κατασκευασθείσας μετὰ τοῦ ὑγροῦ πυρὸς τέχνας δώσας ἵνα ἔλθωσι νυκτὸς καὶ περάσωσι πρὸς τὸν Γαλατὰν καὶ πλησίον τῆς πέραν ἐκείνης γῆς ἔλθωσι ἕως τῶν τριήρεων καὶ τὰ ὁρισθέντα πράξωσιν κλ.» (*).

(*) Ἐκ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας ἦν καὶ ὁ διδάκτωρ Φραγκίσκος ὁ Κόκκος εἰς ὃν ἀνήκουσιν αἱ ἑλληνικαὶ ἐπιστολαί, αἱ περιεχόμεναι ἐν τῷ ἐπιστολαρίῳ τοῦ Κορυδαλέως.

Τὸ δὲ ὑπὸ Στοιχ. Β'. ἀνήκει τῇ ἐν Νάξῳ ἀποκατεστημένῃ καὶ ἐξ Ἰταλίας καταγομένῃ οἰκογενείᾳ Βέλλο (Bello).

Β.

Γ

Δ.

Τὸ ὑπὸ Στοιχ. Γ. ἀνήκει εἰς τὴν οἰκογένειαν Λορεδάνο (Loredano), καὶ τὸ ὑπὸ Στοιχ. Δ. εἰς τὴν τῶν Πρατούνα (Pratuna), αἵτινες ἀμφότεραι ἕλκουσαι τὸ γένος ἐξ Ἰταλίας ἀποκατεστάθησαν ἐν Νάξῳ, ὅπου ἡ τελευταία μόνον σώζεται.

Ι. ΔΕ-ΚΙΓΑΛΛΑΣ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

—ooo—

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΤΡΙΚΟΥΠΗ Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, τόμ. Δ'. Ἐν Λονδίνῳ, ἐκ τῆς ἐν τῇ Αὐλῇ τοῦ Ἐρυθροῦ Λέοντος τυπογραφίας Ταϋλόρου καὶ Φραγκίσκου ᾳωνζ'. (Ἐκ φύλλων τυπογρ. 27 καὶ σελ. 411 εἰς 8ον).

Ἀναγγείλαντες ἄλλοτε τὴν ἔκδοσιν τοῦ Α', Β' καὶ Γ' τόμου τῆς ὑπὸ τοῦ Κ. Σ. Τρικούπη *Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως*, ἐκοινοποιήσαμεν καί τινας γνώμας τῶν ξένων σοφῶν (α). Τοῦτο πράττομεν σήμερον καὶ ὡς πρὸς τὸν Δ', παραθέτοντες κριτικὸν ἄρθρον τοῦ The Athenæum (24 Ὀκτ. 1857).

Μετὰ δὲ τὸ τέλος αὐτοῦ θέλομεν προσθέσει καὶ ἡμεῖς ἰδίας τινας σημειώσεις.

«Τὸ σύμβολον τῆς νέας Ἑλλάδος εἶναι ὁ Φοῖνιξ. Καὶ προσφυῶς τῳόντι τὸ ἀΐδιον τοῦτο πτηνὸν εἰκονίζει τὴν πρὸς ἀνάστασιν δύναμιν φιλολογίας ἥτις, μετὰ βίον μετέωραν πέντε ἑκατονταετηρίδων παρουσιάζει πάντα τὰ συμπτώματα νέας καὶ διαπύρου ἐνεργείας. Ὅτε ἐπεθεωρήσαμεν τοὺς προεκδοθέντας τόμους τῆς ἱστορίας τοῦ Κ. Τρικούπη, κατεδείξαμεν τὴν δύναμιν, τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν γραφικότητα τῆς ἀφηγήσεως, τὸ προσφυὲς τῶν ἐπιθέτων καὶ τὸν ῥυθμὸν τῶν περιόδων τοῦ συγγραφέως· εἴδομεν ὅτι μεγαλεῖον δωρικὸν ἢ ἐπισημότης ἀττικὴ ἐζωογόνει τὰς περιγραφὰς τῶν μαχῶν, τῶν πολιορκιῶν ἢ τῶν ὑποχωρήσεων, καὶ ὅτι ὁ κάλαμος τοῦ ἱστορικοῦ παρεμφερὴς ἦν πρὸς τὸν τοῦ Θουκυδίδου. Ἀλλὰ καὶ τοῦ τελευταίου τούτου τόμου ἡ ἱστορικὴ ἀξία οὐχ ἧττον τῆς τῶν προηγηθέντων εἶναι ἀξιόλογος. Ἴσως αὐστηρός τις ἑλληνιστὴς ἢ ἀκριβολόγος ἑσπέριος ἀπέφευγεν ὡς βαρβάρους ξενικάς τινας φράσεις καὶ περικοπάς, ὡς εἰ ἐγράφετο καλῶς ἡ ἑλληνικὴ ἐπὶ Περικλέους μόνον, ἢ ἡ ὀρθὴ ἀγγλικὴ ἐπὶ τῆς Ἐλισάβετ. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Κ. Τρικούπη ὑπάρχουσι ξένα κύρια ὀνόματα, περιβεβλημένα τύπον κλασικόν, τέρποντα δὲ τὸν ἀναγνώστην διὰ τοῦ ἀριστοφανείου αὐτῶν μήκους. Ὁ Lord Brougham, παρ. χάριν, βαδίζει βήματι στρατιωτικῷ καὶ ἠχηρῷ, καὶ γίνεται *Βρούχαμος*· ὁ Lord Cochrane ἀνίσταται τρομερὸς *Κοχράνης*, οἱ στρατηγοὶ Urquhart καὶ Church σπείρουσι τρόμον ἀναδεικνύμενοι *Οὐρκουάρτος* καὶ *Τσώρτσης*, καὶ ὁ σιδήρειος δοὺξ φέρει ὄνομα φρίκης καὶ τρόμου, ὁ *δοὺξ τοῦ Βελλιγκτῶνος*. Ἀποροῦμεν δὲ διὰ τί καὶ ὁ Wolf ἀτιμασθεὶς δὲν προεβιβάσθη καὶ αὐτὸς εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ *Λύκου*. Ἀλλ' ἐξαιρουμένης ταύτης τῆς περιπτώσεως ὡς καὶ φυσικῆς τινος καὶ συγγνωστῆς προσωποληψίας ὑπὲρ τοῦ ἰδίου ἔθνους (β), ὁ συγγραφεὺς εἶναι εὐθύς, ἡ ἀφήγησις ὁμαλή, τὰ ἐπισόδεια ἄφθονα, καὶ ἡ σκηνογραφία λαμπρὰ καὶ ποιητική.

»Ἡ ἐπανάστασις ἧς τὸ τέλος περιλαμβάνει ὁ ἀνὰ χεῖρας τόμος, ἐξεῤῥάγη ἐν Βλαχίᾳ τὸ 1821 ἔτος, καὶ διήγειρε καθ' ὅλον τὸν κόσμον τὰς φανερὰς ἢ μυστικὰς συμπαθείας τῶν λογίων, τῶν φιλανθρώπων καὶ τῶν ποιητῶν. Διότι ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἀναγέννησις ἦν ἀρχαίων καὶ ἐνδόξων παραδόσεων, ἀνέγερσις σκιῶν κοιμωμένων ὑπὸ μάρμαρα καὶ εἰκόνων γεγραμμένων ἐπὶ καλπῶν, καὶ μελῳδίας ἀντηχούσης ἐν μέσῳ φύλλων καὶ κόνεως φιλοσόφου φιλολογίας. Ὁ Κάμβελ ἔψαλλεν ἐνθουσιώδεις ἐγερτηρίους, ὁ Σέλλεϋ ἔγραφε φλογερὰ δράματα, καὶ ὁ Βάϊρων ἐπεδαψίλευσε περιουσίαν τε καὶ ζωὴν χάριν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Καὶ σημειωτέον ὅτι φιλελληνισμὸν δὲν ἐπεδείκνυον μόνοι οἱ φιλολόγοι καὶ οἱ ποιηταί, οἱ Ἄγγλοι καὶ ἡ Ἀγγλία· ὁ Κ. Hume, ὁ Lord Brougham, ὁ Lord Holland, ὁ Canning καὶ ὁ Bowring συνήγοροι ἦσαν τῆς Ἑλλάδος· ἡ Ῥωσία καὶ ἡ Γαλλία ἦσαν ὅλως φίλαι αὐτῆς, καὶ ἡ Ἀμερικὴ ἔστελλε χρήματα καὶ ἐθελοντάς. Μόνη ἡ Αὐστρία διέκειτο πρὸς τὸν ἀγῶνα ἐχθρικῶς.

»Κατ' ἀρχάς, τοιαύτη ἦν ἡ θέσις τῶν Ἑλλήνων ὥστε ἐφείλκυσαν ἀγάπην καὶ διήγειραν θαυμασμόν· διότι, μόλις ἀποτελοῦντες τὸ εἰκοστὸν μέρος τῶν Τούρκων, ἐμάχοντο κατὰ δυνάμεων πολὺ ὑπερτέρων καὶ φοβερῶν· διότι ἐστεροῦντο καὶ χρημάτων καὶ στρατηγῶν καὶ στρατοῦ τακτικοῦ, καὶ ἄλλην δὲν εἶχον δύναμιν ὅπως ἀντιπαραταχθῶσι πρὸς ἐχθρὸν κατὰ πάντα κατηρτισμένον, πλὴν τῆς δυνάμεως τῶν παθημάτων αὐτῶν, τῆς μνήμης τῶν τρομερῶν σφαγῶν καὶ τῶν παραδόσεων παρελθούσης ἐλευθερίας . . . . . .

«Καὶ ὁλόκληρον μὲν τὸ δρᾶμα τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως περιλαμβάνεται ἐντὸς ἐννέα ἐτῶν· αἱ δὲ κυριώτεραι τῶν ἐποχῶν εἰσὶ τέσσαρες, ἡ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἀπόβασις τοῦ Ἰβραΐμ, δηώσαντος καὶ καταστρέψαντος τὰς πόλεις, κατασφάξαντος καὶ ἐξανδραποδίσαντος τοὺς κατοίκους αὐτῶν· — ἡ πρὸ τῆς πολιορκίας καὶ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου περίοδος, ἐν ᾗ περιλαμβάνεται καὶ ἡ εἰς Λακωνίαν εἰσβολή, — αἱ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἔριδες, καὶ ἡ συνθήκη τῆς 24 Ἰουνίου (6 Ἰουλίου)· — καὶ αἱ δύο τελευταῖαι περίοδοι, αἱ ἀπὸ τοῦ 1826 ἔτους ἀρχόμεναι, περὶ ὧν πραγματεύεται ὁ ἀνὰ χεῖρας τέταρτος τόμος.

»Ὁ Νικόλαος εἶχε πρὸ μικροῦ ἀναβῆ εἰς τὸν θρόνον τῆς Ῥωσίας· ῥωσικὸς στρατὸς κατευθύνετο εἰς Βασσαραβίαν, καὶ ἡ ὀθωμανικὴ ἐξουσία εἰδοποιήθη ὅτι ἡ Ῥωσία ἤθελεν ἀμέσως κηρύξει πόλεμον, εἴποτε τὸ μὲν πολίτευμα τῆς Μολδαυΐας καὶ Βλαχίας μὴ διεῤῥυθμίζετο κατὰ τὰς πρὸ τοῦ 1821 ἔτους βάσεις, οἱ δὲ ἀντιπρόσωποι τῆς Σερβίας, ἐν φυλακῇ ὄντες, μὴ ἀπελύοντο, καὶ μὴ διωρίζοντο πλη-

(α) Ἰδὲ πρὸ πάντων Πανδ. τόμ. Δ', φυλλάδ. 76, σελ. 361, καὶ τόμ. Z', φυλλάδ. 162 σελ. 449.

(β) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Περίεργος ἡ τύχη τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων! Ὁ Κ. Τρικούπης καχίζεται ἐν μὲν Ἀγγλίᾳ ὡς προσωποληπτῶν, ἐν δὲ Ἑλλάδι ὡς ὑ π ὲ ρ τ ὸ δ έ ο ν καὶ κατ' ἐπίδειξιν ἀπροσωπόληπτος χάριν τῶν πολεμίων.

ρεξούσιοι ὅπως συζητήσωσι καὶ ὁρίσωσι τὰ ἀμφισβητούμενα. Τὰ κύρια μέρη τῆς ἱστορίας εἰσίν, ἡ ἀποστολὴ τοῦ δουκὸς Οὐέλιγτων εἰς Πετρούπολιν καὶ ἡ τοῦ Στράτφορδ Κάννιγκ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ ἀνταγγλισμὸς τῆς Τουρκίας, ἡ περιγραφὴ τῆς ἐν Ἑλλάδι μεγίστης χρηματοδείας, ἡ ἀδυναμία τῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἡ κατὰ τῆς μεσολαβήσεως διαμαρτύρησις τοῦ Ὑψηλάντου, ἑνὸς τῶν ἀρχηγῶν τοῦ ἀγῶνος. Λαῦρος ἐπιπίπτει τότε ὁ Ἰβραῒμ κατὰ τῶν Πελοποννησίων· καὶ ἰδοὺ κωδώνων βοή, καὶ τυμπάνων κρότος, καὶ χωρικῶν συῤῥοή, καὶ ἱερεῖς καὶ ἱεράρχαι ὁδηγοῦντες ἐμπυροφθάλμους τῆς Μάνης παρθένους, καὶ ἀντὶ ὅπλων δρέπανα φέροντες, καὶ ἀκαθέκτως ὁρμῶντες κατὰ τοῦ ἅρπαγος. Βλέπομεν τότε φυγάδας κρυπτομένους ἐντὸς κλασικῶν σπηλαίων ὑπὸ τὸν γνόφον καὶ τοὺς κρημνοὺς τοῦ Ταϋγέτου, καὶ πολυάριθμα ποίμνια αἰγῶν καὶ βοῶν μυκωμένων, ἅτινα πληττόμενα ὑπὸ σωροῦ νεανίδων σιωπηλῶν ὡς ἡ Ἰφιγένεια, καταβαίνουσιν ἀκολουθοῦντα τοὺς ἀλαζόνας νικητὰς πρὸς τὴν θάλασσαν. Καὶ οἱ διωγμοὶ καὶ αἱ ἔριδες καὶ ἡ πάλη, ἀνακαλοῦσιν εἰς τὴν μνήμην τὰς χαριεστάτας τῆς Ἰλιάδος περιγραφάς. Ἴδετε τὴν Ἑλληνίδα ἐκείνην μητέρα ἥτις α βαστῶσα τὰ δύο ἀνήλικα τέκνα της, καὶ καταδιωκομένη ὑπό τινος Αἰγυπτίου φεύγει πρὸς τὸ ὄρος τοῦ Πολυκράβου. Ἐπὶ τῆς φυγῆς λύεται ἡ μακρὰ ζώνη της· ὁ Αἰγύπτιος δράττει τὴν συρομένην ἄκραν καὶ προσπαθεῖ νὰ κρατήσῃ τὴν φεύγουσαν· ἀλλ' αὕτη ἀφήσασα κατὰ γῆς τὰ τέκνα της δράττει τὴν ἄλλην ἄκραν, ὅπου εὑρίσκετο δεδεμένος ὁ θησαυρός της, δέκα δίστηλα· αἰσθανθεῖσα δὲ ὅτι ἡ ζώνη τεντόνεται, ἀπολύει αἴφνης τὴν ἄκραν, καὶ πεσόντα ὕπτιον τὸν Αἰγύπτιον τὸν τραυματίζει διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ λόγχης, καὶ σώζει ἑαυτήν, τὰ τέκνα καὶ τὸν θησαυρόν της. »

» Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1826 ἔτους ἡ *Καρτερία*, τὸ πρῶτον ἀτμόπλοιον ὅπερ ἐφάνη εἰς τὸ Αἰγαῖον, πλέει πλαταγοῦσα πρὸς τὸν Ναύπλιον ὅπου ἐδρεύει ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, καὶ ἀναπετάννυσι κανονοβολοῦσα τὸν φοίνικα. Τρόμος καὶ φυγὴ ἐπικρατοῦσι τότε κατὰ τὰς νήσους, θόρυβος καὶ ἐρεθισμὸς κατὰ τὴν στερεάν· τότε Κλέπται ἀγροῖκοι ἢ Δημοσθένεις πνέοντες ἀγανάκτησιν δημηγοροῦσιν ἐν τῇ ἀγορᾷ, καὶ εὔποροι πολῖται ἔρχονται φέροντες ἵππους πλουσίους, καὶ ἄργυρον καὶ χρυσόν, καὶ ἱμάτια πολύτιμα ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας. Τότε ἡ πετρώδης Ὕδρα ἀνίσταται φοβερὰ ἐπὶ τοῦ ἀφροῦ τῶν κυμάτων, καὶ κυματόπληκτοι λέμβοι μεσταὶ φυγάδων Σπετσιωτῶν πειρῶνται ν' ἀποβῶσιν εἰς τὴν στερεάν· τότε σωροὶ ἡμιόνων καὶ γυναικῶν καὶ παιδίων ἀναβαίνουσιν ὄρη ἀπόκρημνα ὅπου ἡ χιὼν διαρκεῖ καὶ κατὰ τὸν Μάϊον μῆνα· τότε στρατιῶται τῆς Αὐστρίας ἀποβαίνουσιν εἰς τὴν Νάξον, διαρπάζουσι τὴν χώραν, ἐξυβρίζουσι τὴν ἐθνικὴν σημαίαν καὶ ἀπειλοῦσι τὴν διοίκησιν· τὰ καταγωγικὰ πλοῖα ἐξακολουθοῦσι διασχίζοντα τὰ κύματα, ἡ πειρατεία καὶ ἡ λειποταξία μαστίζουσι τὴν Κρήτην πιστὴν εἰς τὰς ἀρχαίας αὐτῆς ἕξεις, καὶ ἀταξία καὶ διχόνοια καὶ λοιμὸς ἐπικρατοῦσιν ἀνὰ πᾶσαν τὴν χώραν. Ἐφαίνετο ὅτι ἐσβέσθη ἡ ἀρχαία δόξα τῆς Ἑλλάδος. Ναὶ μὲν βλέπεις εἰς τὰς κοιλάδας ἐπιτύμβια ἡρώων, καὶ τάφους ἀνδρῶν ἀρειμανείων εἰς τὰ ὄρη, καὶ βωμοὺς ἀνεγερθέντας πρὸς τιμὴν τῆς ἐλευθερίας· ἀλλ' ἡ Θεά, ὡς νέφος ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ Πηλείου, βραδύνει νὰ καταβῇ καὶ νὰ πατήσῃ τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος.

» Κατὰ δὲ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα τὸ ὄνομα τοῦ Μεσολογγίου ἀνενθυμίζει ὀλεθρίαν ἀλλ' ἔνδοξον καταστροφήν.

» Ἡ Φωκίς, ἡ Βοιωτία, αἱ Θῆβαι ἀδυνατοῦσι ν' ἀντισταθῶσι· καὶ ἐνῷ ὁ Κιουταχῆς εἰς τῶν τούρκων στρατηγῶν, κρύπτων ὑπὸ ἀλωπεκῆν καρδίαν λέοντος ἐδελέαζεν ἢ διέφθειρε διὰ χρημάτων ἄνδρας ἔχοντας ἐπιῤῥοήν, ἄλλος στρατηγός, ὁ Ὀμὲρ Πασᾶς, ἐδῄου καὶ παρέδιδε τῷ πυρὶ τὴν Ἀττικήν, καὶ ἥρπαζε ποίμνια. Ἰσχυρὸν σῶμα Ἑλλήνων ἐστρατοπεδεύετο κατὰ τὴν πεδιάδα τῆς Ἐλευσῖνος, ὅπως προλάβῃ τὴν ἕνωσιν τῶν δύο πολεμίων δυνάμεων. Μετὰ διαφόρους δὲ συμπλοκάς, ὁτὲ μὲν εὐτυχεῖς ὁτὲ δὲ οὔ, ὁ Κιουταχῆς προχωρεῖ καὶ ἑνοῦται μετὰ τῶν ἄλλων, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐπιχειροῦσι τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν, καταλαβόντες τὴν Πνύκα, τὸν λόφον τοῦ Μουσείου καὶ τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Ἡ πόλις ἦν εὐάλωτος· διότι τὸ τεῖχος οὐ μόνον εἶχε μεγίστην ἔκτασιν, ἀλλὰ καὶ ἠμελημένον ἦν καὶ πολλαχοῦ σαθρόν· οἱ πλεῖστοι τῶν πύργων ἦσαν ἄοπλοι, ἢ μόνον ἀνὰ ἓν εἶχον κανόνιον· ἡ φρουρὰ τῆς τε πύλης καὶ τῆς ἀκροπόλεως μόλις συνέκειτο ἐκ 1400 ἀνδρῶν, καὶ τὸ ὅλον πυροβολικὸν συνεκρότουν 14 κανόνια καὶ 1 βομβοβόλος. Φρούραρχος δὲ ἦν ὁ Γούρας. Τὴν 1 καὶ 2 Αὐγούστου ὁ ἐχθρὸς κατέστρεψε τὸ τεῖχος διὰ τῶν πυροβόλων του, καὶ ποιήσας ἔφοδον τὴν 3 ἐκυρίευσεν αὐτὸ μετὰ μακρὰν ἀντίστασιν, τῶν πολιορκουμένων καταταθέντων εἰς τὴν ἀκρόπολιν· ὁ δὲ ἥμισυς τῶν γυναικῶν ἀριθμὸς ἐπεραιώθη εἰς Σαλαμῖνα. Τότε ἐπῆλθεν ἡ φρικὴ τῶν ἐξόδων καὶ τῶν ἐφόδων, αἱ ἐκρήξεις τῶν ὑπονόμων καὶ ἀνθυπονόμων, ὁ πάταγος τῶν κατεδαφιζομένων ναῶν καὶ οἴκων, καὶ ὁ ἀκατάπαυστος βόμβος τῶν πυροβόλων· (ἐντὸς δύο μηνῶν μόνον οἱ Τοῦρκοι ἔῤῥιψαν 6,325 σφαίρας). Τέλος πάντων ἐφονεύθη καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχηγὸς ἐνῷ διενυκτέρευεν ἔξω τοῦ περιτειχίσματος παρατηρῶν τὰ κινήματα τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἐμποδίζων τὴν λειποταξίαν. Ἡ δὲ σύζυγός του ὡμίλησε πρὸς τοὺς στρατιώτας ὥς τις τῶν πάλαι Ἑλληνίδων· « Τί κλαίεται; Σεῖς ἐποτίσατε τὸν ἄνδρα μου τὸ ποτήριον τοῦ θανάτου λειποτακτοῦντες· ἂν σᾶς τύπτῃ τὸ συνειδὸς ὡς αἰτίους τῆς χηρείας μου, ἀλλάξατε διαγωγήν, καὶ μὴ θελήσετε νὰ φονεύσετε καὶ τὴν γυναῖκά του λειποτακτοῦντες. » Εἴποτε ὑπῆρχε καὶ ῥανὶς ἐπιτυχίας, ἡ τύχη δὲν ἤθελεν ἐγκαταλείψει τοὺς πολιορκουμένους. Ἀλλὰ καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ φρουρίου ἐγίνοντο λειποταξίαι. Ἐν Θήβαις οἱ περὶ τὸν Φαβιέρον ἔῤῥιψαν τὰ ὅπλα, οἱ ἀπὸ τῶν νήσων σταλέντες στρατιῶται ἐπλανήθησαν τὴν νύκτα καὶ

ἀνέβησαν εἰς τὸν Ὑμηττόν, ὁ ἐχθρὸς ἀπέκοψε τὸ ὕδωρ καὶ ἡ πυρίτις ἤρχισε νὰ ἐκλείπῃ. Ἐγένετο ἄρα χρεία ἐπικουρίας.»

(Ἐνταῦθα ἐπαναλαμβάνει ὁ ἐπικριτὴς ὁλόκληρον τὴν παράγραφον (σελ. 80—83.) τὴν ἐξιστοροῦσαν τὸ τολμηρὸν ἐκεῖνο ἐπιχείρημα τοῦ Φαβιέρου, τὴν εἴσοδον λέγομεν αὐτοῦ μετὰ 530 Ἑλλήνων εἰς τὴν ἀκρόπολιν.)

« Ἡ πολιορκία διήρκεσε μῆνας δέκα, καὶ ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἱστορικὸς διηγεῖται τὴν ἐκστρατείαν τοῦ ἀρχιστρατήγου Καραϊσκάκη εἰς Ἀράχοβαν, ὅπου συνεκροτήθη μάχη καὶ χειμὼν ἐπῆλθε δριμύτατος καὶ κωνοειδὲς ἀνηγέρθη τρόπαιον ἐκ 300 τουρκικῶν κεφαλῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων· τὴν μετάβασιν εἰς Μαραθῶνα πρὸς παρεμπόδισιν τῶν ἐξ Εὐβοίας ἐρχομένων τουρκικῶν βοηθημάτων· τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάληψιν τῶν αὐτῶν ἐκείνων τόπων οὓς κατεῖχον οἱ Λακεδεμόνιοι ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ ὁ Θρασύβουλος ἐπὶ τῶν τριάκοντα τυράννων, καὶ τὴν ἔλευσιν τοῦ Κοχράνου. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος, κατὰ τὸν Κ. Τρικούπην, ἦν κομπορρήμων, πομπώδεις μὲν ἐκδίδων προκηρύξεις μικρὰ δὲ ποιῶν ἔργα, ὁμιλῶν περὶ τῆς σκιᾶς τοῦ Δημοσθένους, καὶ ὡς ἰατρικὸν το νικὸν ἐπιςέλλων εἰς τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν τεμάχιον τοῦ πρώτου κατὰ Φιλίππου λόγου καὶ παραγγέλλων νὰ ἀναγνωσθῇ εἰς πλήρεις συνεδριάσεις, ποτὲ μὲν προλέγων τὴν ὥραν καθ' ἣν ἡ κλασικὴ τῶν Ἑλλήνων γῆ ἔμελλε νὰ καθαρισθῇ ἐκ τοῦ ἀπανθρώπου ἅρπαγος καὶ αἱμοχάρους τυράννου, ποτὲ δὲ ὅτι ἡ ἱερὰ σημαία μικρὸν ἔτι καὶ ἤθελε κυματισθῇ ἐπὶ τοῦ θόλου τῆς Ἁγ. Σοφίας, καὶ ἄλλοτε ὅτι ἡ λαμπρότης τῶν ἐπερχομένων χρόνων ἤθελεν ἁμιλλᾶσθαι πρὸς τὴν τῶν παρελθόντων. Ὁ Τσοῦρτς διορίζεται ἀρχιστράτηγος, καὶ ὁ Κόχραν ὀνομασθεὶς στολάρχης ἔθηκε τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς σπάθης του καὶ ὡρκίσθη νὰ χύσῃ τὸ αἷμά του ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος· καὶ ὁ *Κοχράνης* ἀνακαλεῖ εἰς τὴν μνήμην ἀρχαίας ἡμέρας παρασταθεὶς ὡς ἄλλος Ἀχιλλεὺς εἴς τι συμβούλιον.

(Ἐνταῦθα παρατίθησιν ἐκ νέου ὁ ἐπικριτὴς τὴν περὶ τῆς ἀθλίας καταστάσεως τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει περιγραφήν, σελ. 162—164, ὡς καὶ πολλὰς ἄλλας περικοπὰς ἐξεικονιζούσας τὰ παθήματα καὶ τὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος μέχρι Καποδιστρίου καὶ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Λεοπόλδου. Καταλήγει δὲ οὕτω:)

« Δὲν εἶναι ἔργον ἡμέτερον τὸ νὰ συζητήσωμεν τὸ πολιτικὸν μέρος τῆς Ἱστορίας· διότι πολλὰ τῶν εἰς ταύτην ἀναγομένων παριστάνονται ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἔποψιν καὶ ὑπὸ ταύτην μόνην δύνανται νὰ ἐννοηθῶσι. Συγχαίρομεν ὅμως τὸν Κ. Τρικούπην, διὰ τὸ κλασικόν, εὔτονον, ἀνεξάρτητον καὶ γραφικὸν ὕφος, διὰ τὴν ἀνθηρὰν ἀφήγησιν καὶ διὰ τὴν ἐπιδεξίαν χρῆσιν τῶν φράσεων καὶ τῶν ἐπιθέτων καθ' ὅλας τὰς σελίδας τοῦ ἀξιολογωτάτου αὐτοῦ πονήματος.

ΑΡΧΑΙΟΙ ΝΑΟΙ ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ.

Ὑπὸ

Ε. ΚΡΗΤΙΚΙΔΟΥ

Τελειοφοίτου τῆς Ἰατρικῆς.

(Συνέχ. Ἰδε Φυλλάδ. 166 καὶ 179).

—ooo—

Β'. ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΗΡΑΣ.

Ὁ ναὸς οὗτος ἐπικαλούμενος *Ταυροπόλιον* ἦτον ἱδρυμένος πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἡραίου μεταξὺ ὑψηπετήλων δένδρων, οὗ ἴχνη, ἤτοι μέγας ἀριθμὸς μαρμαρίνων τεμαχίων, ἕδραι, σαρκοφάγοι τεθραυσμένοι, πολλαὶ στῆλαι καὶ κιονόκρανα Ἰωνικῆς τάξεως φαίνονται μέχρι τῆς σήμερον κατὰ τὸν Ἅγιον Γεώργιον, Μετόχιον καταβεβλημμένον τῆς Μονῆς τῆς Μεγάλης Παναγίας. Ἐκ τῆς ἀνακαλυφθείσης ἐν τῷ Ἡραίῳ ἐπιγραφῆς τοῦ δήμου διὰ τὸν Γναῖον Δομέτιον ὑπὲρ τῶν κατοίκων τῆς Ταυροπόλου Ἀρτέμιδος, ὡς προείρηται, πιθανολογεῖται, ὅτι ὑπῆρχε πλησίον τοῦ ναοῦ κώμη ὑποστᾶσα καταδρομὴν ἀλλαχόθεν καὶ ὑπὸ τοῦ Γναίου ὑπερασπισθεῖσα.

Γνωστὸς ὁ ναὸς οὗτος ἐν τῇ Ἱστορίᾳ, διότι κατ' εἰσήγησιν τῶν Σαμίων, συναινέσει καὶ τοῦ βασιλέως των Αἰάκους τοῦ Α', εἶχον καταφύγει περὶ τὸ 571 π. Χ. ὡς εἰς ἀσφαλέστατον ἄσυλον, οἱ τυχαίως προσορμισθέντες εἰς τὸν Ἡραΐτην ὅρμον καὶ πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Λυδῶν Ἀλυάττην πατέρα τοῦ Κροίσσου πεμπόμενοι ὑπὸ τοῦ Περιάνδρου καὶ τῶν Κορινθίων τριακόσιοι παῖδες, τέκνα τῶν πρωτίστων Κερκυραίων ἐπὶ σκοπῷ νὰ γίνωσιν ἐκτομίαι, πρὸς ἐκδίκησιν ἴσως, ὅτι ἐφόνευσαν οἱ Κερκυραῖοι τὸν υἱὸν τοῦ Περιάνδρου Λυκόφρονα. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Σάμιοι ἀφ' ἑνὸς δὲν ἐπέτρεπον τοὺς σωματοφύλακας τῶν παίδων ν' ἀποσπάσωσιν ἐκ τοῦ ἱεροῦ τούτου τοὺς ἱκέτας, καὶ οὗτοι ἀφ' ἑτέρου ἐμπόδιζον τοὺς Σαμίους ἀπὸ τοῦ νὰ τοὺς προσφέρωσι τροφάς, οἱ Σάμιοι ἐσύστησαν ἑορτὴν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, καθ' ἃς συγκροτοῦντες χοροὺς πέριξ τοῦ ναοῦ, δύοντος τοῦ ἡλίου, ἀπὸ παρθένους καὶ ἠϊθέους, προσήνεγκον τροφὰς ἐκ τρωκτῶν ἀπὸ σήσαμον καὶ μέλι (ἴσως καὶ ἐξ ἄρτου) καὶ διὰ τούτων ἐτρέφοντο οἱ παῖδες φυλαττόμενοι ἐν τῷ ἱερῷ, ἐναντίον τῆς διαθέσεως τῶν φυλάκων των Κορινθίων, οἵτινες βαρυνθέντες, τοὺς ἐγκατέλειψαν καὶ ἀνεχώρησαν ἐκ τῆς Σάμου. Οἱ δὲ Σάμιοι περιποιηθέντες αὐτοὺς εἰς τὰς οἰκίας των, τοὺς ἐξαπέστειλαν μετὰ καιρὸν ἐλευθέρους εἰς τὴν πατρίδα των Κέρκυραν διὰ τῶν Κνιδίων, πρὸς οὓς ἀπένειμον οἱ Κερκυραῖοι διὰ ψηφισμάτων τιμὰς καὶ ἀτελείας, πρὸς δὲ τοὺς Σαμίους εὐχαριστίας διὰ ταύτην τὴν εὐεργεσίαν. (Ἡρόδ. Γ'. 48).

(Ἔπεται συνέχεια.)

ΠΟΙΗΣΙΣ.

Η ΕΥΧΑΡΙΣ.

(Συνέχεια. Ἴδε φυλλ. 488.).

—ooo—

Τὸ τελευταῖον ᾆσμά της ἡ ἀηδὼν τονίζει
Καὶ εἰς τοὺς θάμνους ἡ τρυγὼν ἑωθινὴ γογγύζει·
Τρέμει τὸ ἄστρον τῆς αὐγῆς περὶ τὴν δύσιν κλῖνον
Καὶ λέγει; ἀσπασμὸν γλυκὺν εἰς οὐρανοὺς ἀφῖνον.
Ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιον πρὸς τὰ πλησίον ὄρη
Ὁδεύοντες δύο πεζοὶ, τὸ βῆμά των ταχύνουν,
Καὶ ὅτε πρὸς τὰ δεξιὰ τὸν κάμπον διακρίνουν,
Παρὰ τὸ ῥεῦμα σταματοῦν οἱ ξένοι ὁδοιπόροι.
Ποῦ σπεύδουν οὕτως ἔνοπλοι, μ'ἐσθῆτα στρατιώτου;
Μὴ νέος πάλιν πρόκειται ἀγὼν ὑπὲρ τῶν ὅλων
Μὴν εἰς τὴν Ἤπειρον περνοῦν, μὴ τρέχουν εἰς τὸν Βῶλον,
Τὴν Ἄρταν; μὴν εἰς τὴν φωνὴν ὁρμοῦν τοῦ Ἠπειρώτου;
Οὐδ' εἰς τὴν Ἤπειρον περνοῦν οὐδ' εἰς τὴν Ἄρταν τρέχουν.

—

Αἴ! τὴν ἀρὰν οἱ αἴτιοι τοῦ αἴσχους μας νὰ ἔχουν
Ὁ δεύτερος ἑλληνικὸς ἀγὼν κατεπλακώθη,
Σκιαὶ τῶν πρωταγωνιστῶν! ὄχι δὲν ἐπροδόθη!...
Ἰδοὺ, δεσμία ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ τῶν ξένων εἶναι,
Καὶ εἶδον λόγχας ξενικὰς φρουροὺς των αἱ Ἀθῆναι.
Ἂν μένῃ δ' ἔξω Ἕλλην τις, αἰχμάλωτος κρατεῖται,
Ἢ, ὡς ὁ Ἀγησίλαος καὶ ὁ Δομενεγίνης,
Ἐπὶ τῶν βράχων ἄταφος τῶν προδομένων κεῖται,
Ἐνδόξου μὲν, ἀλλὰ πικρᾶς, ἀλλὰ ματαίας κλίνης...

—

Σὺ ὅστις εἰς ἀντάλλαγμα τῶν ἀπολαύσεών σου
Ὦ Βύρων, ἦλθες πρόμαχος ἡμῶν εἰς Μεσολόγγι,
Κ' εἰς τοὺς Αἰτωλικοὺς δρυμοὺς εὑρὼν τὸν θάνατόν σου
Ἐσίγησας . . . κ' ἐσίγησαν οἱ ἔνθεοί σου φθόγγοι·
Εἰπέ μοι δὲν ἐθρήνησεν ἡ σκυθρωπὴ ψυχή σου
Καὶ σὺ νεκρὸν δὲν ἔκλαυσαν, ὦ Βύρων, ὀφθαλμοί σου;
Λέγουν πῶς τότε φάντασμά τι πένθιμον καὶ κλαῖον,
Ἀπὸ τὸ κρύον μνῆμά του, τὸ κείμενον ἐν λήθῃ,
Μὲ τὴν ὁμίχλην τοῦ Βορρᾶ ἐξήρχετο δρομαῖον,
Καὶ μετ' ὀργῆς ἐπίεζε τῶν Δυνατῶν τὰ στήθη.
Ἐκράτει αἱματόβρεκτον Σταυρὸν ἡ ὀπτασία,
Ἐκεῖνοι δὲ ἀντέταττον τ' ἀνόσιον Κ . . . .
Ὦ αἶσχος καὶ ὦ πλάνη!
Καὶ μετὰ φρίκης ἡ σκιὰ παρήρχετο ταχεῖα . . .

—

Ἐνῷ ἡ αὔρα τῆς αὐγῆς προσέπνευσ' ἐρημῖτις
Καὶ εἰς τὰς πεύκας τοῦ δρυμοῦ βοᾷ καὶ κλαυθμυρίζει,
Εἰς τ' ὅπλον ὁ νεώτερος στηρίζεται ὁδίτης,
Τὸ βλέμμα του εἰς τὸ βουνὸ τὸ πέραν ἀντικρύζει,
Καὶ δάκρυον εἰς τ' ὄμμα του τὸ κλαῖον ὑποτρέμον,
Ὑπὸ πνοῆς ἁρπάζεται τῶν πρωϊνῶν ἀνέμων,
Εἶναι ὁ Θέων. Ὁ Λουκᾶς τὸν ἔσωσεν. Οἱ πόνοι
Ἠλλοίωσαν μὲν τὴν μορφὴν, ἀλλ' ἡ ψυχή του μόνη
Εἰς τ' ἀνδρικόν του πρόσωπον ἐξεικονιζομένη
Τὸ εὐγενὲς κ' ἀγέρωχον τοῦ ἤθους του ἐμφαίνει
« Βλέπεις ἐκεῖνο τὸ βουνὸν, ὁ νεανίας λέγει,
Καὶ τὰς ὠχράς του παρειὰς ἐρύθημά τι φλέγει,
» Καὶ μεταξὺ τῶν ἀνθηρῶν κοιλάδων καὶ πεδίων,
Τὸν πύργον, τὸν λευκάζοντα τοῦ ῥεύματος πλησίον;
Ἐκεῖ, ὦ φίλε, ἡ ἁγνὴ μνηστή μου διαμένει...»
Κ' ἐκ νέου ἀτενίσας
Ἐκεῖ ἔνθα ἐδείκνυε τὸ βλέμμα, καὶ δακρύσας
Ἐσίγησε καὶ σιωπῶν τὸν λόφον καταβαίνει.

—

Αἱ τοῦ ἡλίου πρωϊναὶ ἀκτῖνες διαυγάζουν
Καὶ τὰς νεφέλας τῆς νυκτὸς χρυσίζουσαι σκεδάζουν·
Ὡς ἐν τῷ βίῳ, τὴν αὐγὴν τὰ πάντα χαρμοσύνη,
Τὰ πάντα τότε ἡ χαρὰ καὶ ἡ ἐλπὶς καλλύνει.
Πλὴν διατί εἰς τὸ τερπνὸν κατοίκημα ἐκεῖνο,
Ὠσεί τι πένθος κ' οἰμωγὰς θανάτου διακρίνω;

—

Εἰς τὴν στρωμνήν της ἔκειτο ἡ Εὔχαρις· ὡραία
Ὡραία ἦτο, κἂν ὠχρὰ καὶ ἄτονος ἡ νέα.
Ἦτον ὡς φεύγουσα σκιά, ἀλλὰ σκιά τις ζῶσα,
Τοῦ πόνου καὶ τῆς θλίψεως εἰκόνα παριστῶσα,
Τοσοῦτον εἶχε μαρανθῇ τὸ εὔμορφόν της σῶμα,
Ἀλλ' εἰς τὸ μέλαν ἡ ψυχὴ καὶ φωταυγάζον ὄμμα
Συγκεντρωθεῖσα φαίνεται μετὰ τοῦ ἔρωτός της·
Νομίζεις δὲν θὰ δυνηθῇ αὐτὸς ὁ θάνατός της,
Αὐτὸ τὸ χῶμα τὸ ψυχρὸν νὰ τὸν ἀπονεκρώσῃ...
Οὕτω, πολλάκις, ἂν τὸ πῦρ ἐν σῶμ' ἀποτεφρώσῃ,
Λαμπρὰ εἰσέτι ἐπιζῇ ἡ φλὸξ αἰωρουμένη,
Κ' ἐπὶ τῆς τέφρας λαμπηδὼν καὶ φῶς τι διαμένει.

—

Παρίσταντο ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ θλιβεροῦ κοιτῶνος,
Οἱ τεθλιμμένοι της γονεῖς . . κ' ὁ γόος αὐτῶν μόνος
Ἠκούετο ὑπόκωφος . . . ἀλλ' αἴφνης διακρίνει
Πῶς ἔτι γοερώτεροι ἠκούσθησαν οἱ θρῆνοι,
Τὰ ὄμματά της τρέπει
Καὶ ἡ παρθένος πρὸ αὐτῆς τὸν Θεωνά της βλέπει:
Κ' ἐνῷ ἐν πρώτοις μειδιᾷ μειδίαμα θανάτου,
Εἰς τὰς καιούσας χεῖράς της τὰς χεῖράς του λαμβάνει,)
Εἶτα τὰ βλέμματα ζητεῖ, τὰ φίλα βλέμματά του,
Καὶ «ὄχι, λέγει, τῆς ψυχῆς, Θεέ! δὲν εἶναι πλάνη,
Σὲ εἶδα, Θέων, τὸν νεκρὸν σὺ κλεῖσε ὀφθαλμόν μου,
Σὺ κόμισόν μοι ποθεινὸν, γλυκὺν τὸν θάνατόν μου...
Ὦ Θέων!...» Κ' ἐσιώπησεν, ἀλλὰ ὡς νὰ ὡμίλει
Εἰσέτι πρὸς τὸν ἐραστὴν μὲ μειδιῶντα χείλη,
Πλὴν τότε, τότε τῶν θνητῶν τὴν γλῶσσαν δὲν ἐλάλει,
Ἡ φεύγουσα διάνοια ὡμίλει κ' ἡ ψυχή της.
Οὕτω κ' ἡ λύρα, ὅτε χεὶρ τις πλέον δὲν τὴν πάλλει
Ἠχεῖ, κ' εἰσέτι πένθιμος δονεῖται ἡ φωνή της.

—

« Σὲ εἶδα, λέγει, πρὶν κλεισθοῦν, μνηστέ! οἱ ὀφθαλμοί μου,
Ναί! ὀρφανὴ τῆς θέας σου δὲν φεύγει ἡ ψυχή μου
Μὴ κλαίε . . . ζῆσε δι' αὐτοὺς τοὺς θλιβεροὺς γονεῖς μας.»

Θὰ σὲ καλέσει, Θέων μου, καὶ πάλιν ἡ πατρίς μας
Κ' οἱ ἀδελφοί . . . Ἐδάκρυσε γελόεν ἡ παρθένις
Καὶ ἤδη πᾶν ἐξέλιπε τοῦ σώματός της σθένος . . .
Ἦτο τὸ δάκρυ πρὸς τὴν γῆν καὶ τὸ μειδίαμά της
Πρὸς οὐρανοὺς κ' ὑπέτρεμον τὰ χείλη τὰ ψυχρά της.

—

Ἡ νέα ὑπεγείρεται, καλεῖ τὸν ἐραστήν της
Κ' ἐνῷ ζητεῖ τὸν ἀσπασμὸν νὰ δώσῃ τοῦ θανάτου,
Φεῦ! εἰς τὰ χείλη τὰ πικρὰ ἐκπνέει τοῦ φιλτάτου,
Ὡς μεταδοῦσα εἰς αὐτὸν ἡ κόρη τὴν ψυχήν της . . .
Καὶ τ' ἄψυχά της χείλη
Ἀκόμη μὲ παραφορὰν ὁ Θέων κατεφίλει.

Ε΄.

Ἂν τι ὑπάρχῃ διαρκὲς εἰς τοῦ θνητοῦ τὸν βίον
Δὲν εἶναι ἡ ἐφήμερος χαρά, ἡ εὐτυχία,
Σπανίως τὸ ποντοποροῦν εἰς τὰ πελάγη πλοῖον
Ὑποσαλεύει ποθεινὴ κ' ἡδύπνους νηνεμία,
Ἐντὸς αὐτῆς τῆς ζοφερᾶς κοιλάδος τοῦ κλαυθμῶνος
Ἡ λύπη μόνη διαρκεῖ καὶ τῆς ψυχῆς ὁ πόνος.
Ναί, οὕτως ἅπας συμφορὰ ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου
Καὶ ἄλγος ἐπὶ τοῦ θνητοῦ ἐγγέγραπται μετώπου.

—

Τῇ τελευτῇ ἐπέζησεν ὁ Θέων τῆς μνηστῆς του,
Ἀλλ' ἔζη ἀδιάφορος καὶ πρὸς τὰ πάντα ξένος.
Ἡ μνήμη της ἦν ἡ ψυχὴ ἡ ζῶσα τῆς ψυχῆς του,
Ἀφ' ἧς ἐτέθη ἐν τῇ γῇ ἡ νεαρὰ παρθένος,
Ὁ τεθλιμμένος βίος του σκοπὸν πλέον δὲν εἶχε,
Τοὺς πόθους του τοῦ μνήματος τὸ χῶμα δὲν σκεπάζει;
Δὲν ἐτελεύτησαν οἰκτρῶς τῶν ἀδελφῶν αἱ τύχαι;
Καὶ νέφος τῆς Ἑλλάδος του τὸ μέλλον δὲν σκιάζει;...

—

Εἰς τὸ πεδίον διαυγὲς κατέρχεται τὸ ῥεῦμα
Κ' ἡδέως ὑπὸ τὴν σκιὰν πλατάνων μινυρίζει,
Καὶ τῆς νυκτὸς ὅταν φυσᾷ περίλυπον τὸ πνεῦμα
Ἐπὶ μνημείου νεκρικοῦ περᾷ καὶ κλαυθμυρίζει.
Ὦ Εὔχαρις, ὦ νεαρὰ παρθένος καὶ ἁγία!
Καλύπτει σέ, ὦ Εὔχαρις, ἡ πλὰξ αὐτὴ ἡ κρύα.
Εἷς δὲ σταυρὸς τοῦ τάφου σου τὸν τόπον διακρίνει,
Ἐφ' οὗ κυπάρισσος ὑψοῖ τὸ στέλεχός της νέα,
Καὶ πένθιμος ἰτέα,
Ὡσεὶ θρηνοῦσα διαρκῶς, ἐπὶ τοῦ τάφου κλίνει.

—

Τὴν ταπεινήν του πρόσοψιν κ' ἁπλοϊκὴν ἐγείρει
Πλησίον κ' ὁ ἀγροτικὸς ναὸς ὁ τοῦ χωρίου.
Πρὸς τοῦτον φέρουν σύμφυτοι ἀγριοδένδρων γύροι,
Κ' ἔχει τὴν εἴσοδον τερπνὴν ὁ οἶκος τοῦ Κυρίου.
Τοῦ ταπεινοῦ αὐτοῦ ναοῦ ὁ εὐσεβὴς Λευΐτης
Ὁ Χῖος εἶν' αἰχμάλωτος ἐκεῖνος, ὅστις χάριν,
Χάριν τοῦ Γένους Ἀλβανὸς ἐγένετο κ' ὁπλίτης,
Καὶ τοῦ Ὑψίστου λειτουργὸς ἐδούλευε τὸν Ἄρην.

—

Σχεδὸν συνέζη μετ' αὐτοῦ ὁ τεθλιμμένος Θέων.
Καὶ ὅτε εἰς τὸ μνῆμά της συνώδευε τὸν νέον,
Ἐπὶ τοῦ τάφου κλίνοντες προσηύχοντο ἐκεῖνοι,
Καὶ κλαυθμηρίζον τῆς νυκτὸς τὸ πνεῦμα συνεθρήνει.
Κ' εἶδον πολλάκις, ὡς σκιάς, τοὺς δύο κεκυφότας,
Καὶ μὲ τὰς λάμψεις τῆς αὐγῆς ν' ἀπέρχωνται τὰς πρώτας.

—

Μιᾷ πρωΐᾳ, προλαβὼν ὁ ἱερεὺς τὸν νέον
Ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ πικροῦ νὰ δεηθῇ μετέβη,
Καὶ λέγει ταῦτα ὁ Δουκᾶς, ἐνῷ τὸ βλέμμα κλείων,
Καὶ τὴν σεπτήν του κεφαλήν, ἐπὶ τὸ χῶμα νεύει.
« Παρθένε, ἡ ἐν τῷ χορῷ ἐλθοῦσα τῶν ἁγίων!
Ψυχὴ ἁγνή, εἰς οὐρανοὺς προώρως ὑψωθεῖσα,
Εἰπέ, ὦ νύμφη τοῦ Χριστοῦ, μετήλλαξας τὸν βίον,
Νεότητα καὶ καλλονὴν ὑπὲρ πατρίδος θεῖσα;

—

» Ὡς ἄγγελος εἰς οὐρανὸν τὴν πτῆσιν ἐπιστρέφων,
Τὴν κεφαλήν του δὲ μὲ φῶς τοῦ παραδείσου στέφων,
Καὶ σύ, παρθένε, ἄφησας τὸν κόσμον τὸν ψευδῆ.
Βεβαίως, καὶ οἱ ἄγγελοι ἐκεῖνοι ἀδελφοί σου
Ἐσκίρτησαν, καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀνῆλθεν ἡ ψυχή σου,
Καὶ τὴν ἐδέχθη χερουβεὶμ γλυκύφθογγος ᾠδή.
Πρὸς τὸν Θεὸν εὐπρόσδεκτος Ἀγγέλου ἱκεσία.
Ἐνώπιον προσάγαγε τῶν ἀδελφῶν τὸν θρῆνον,
Ὑπὲρ τῶν δούλων, Εὔχαρις, δεήθητι Ἑλλήνων,
Διότι σὺ τῆς μοίρας των, τῆς ὀλοῆς, θυσία!
Ὦ! ἴσως τότε τὰ δεινὰ τῶν δούλων ἐλεήσει
Καὶ ἵλεως φανῇ,
Καὶ νέα Εὐαγγελισμοῦ ἡμέρα μᾶς φωτίσει,
Ἡμέρα φαεινή! . . .

—

Εἶπε, κ' ἐπὶ τοῦ μνήματος τὴν κεφαλήν του κλίνας,
Ἠσπάσθη μετὰ συντριβῆς τὴν κόνιν τῆς παρθένου.
Ὁ Ἥλιος τὰς πρώτας του ἐτόξευεν ἀκτῖνας
Ἐπὶ τοῦ κρύου κ' ἀσκεποῦς μετώπου τοῦ θλιμμένου,
Κ' ἡ αὔρα ἦλθε τῆς αὐγῆς ἐπὶ τῆς κυπαρίσσου
Νὰ θορυβήσῃ, ψαύουσα τὸ νέον φύλλωμά της...
Ἐπικληθεῖσα, Εὔχαρις, μὴν ἦτον ἡ ψυχή σου,
Καὶ ἦλθεν οἰωνὸς χρηστὸς ἀπὸ τοῦ παραδείσου,
Ἐπὶ τοῦ τάφου τὴν λευκὴν ν' ἁπλώσῃ πτέρυγά της;...
Ἀνέβλεψεν ὁ ἱερεὺς . . . ἀπέπαυσε τοῦ πένθους,
Κ' εἰς οὐρανοὺς ἀνύψωσε τὰ ὄμματά του ἔνθους.

Κέρκυρα, τῇ 11 Δεκεμβρίου 1857.

Κ. Π.

ΔΙΑΦΟΡΑ.

—οοο—

ΙΟΥΔΑΙΟΙ. Οἱ Ἰουδαῖοι ἀποτελοῦντες ἐξ ἀμνημονεύτων αἰώνων ἰδιαίτερον ἔθνος, δὲν ἀπετέλεσαν ὅμως καὶ ἰδιαίτερον κράτος ἢ ἐπὶ ὀλίγον μόνον χρόνον, ὡς μαρτυρεῖ αὐτὴ ἡ Γραφή. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1825 ὁ Ἀμερικανὸς Ἰουδαῖος Μονδεχαῖος Νοάχος (Mondechaï Noah) ἀπεπειράθη ν' ἀνεγείρῃ ἐν τῇ νήσῳ Μαγάρᾳ νέον ἰουδαϊκὸν κράτος οὗτινος ἐκηρύχθη κριτής. Ἡ νέα αὕτη Ἱερουσαλὴμ ἐπεκλήθη Ἀραράτ, ἀλλ' οὐδεμίαν ἔκτοτε πρόοδον ἔκαμεν, καθότι οἱ εἰς τὰ διάφορα μέρη διεσπαρμένοι Ἰουδαῖοι, μὴ ὑπακούσαντες εἰς τὴν πρόσκλησιν, ἔμειναν ὅπου

καὶ πρότερον ὑπῆρχον, εἰσὶ δὲ διεσκορπισμένοι εἰς τὰ ἑπόμενα μέρη·

Ἐν Ῥωσίᾳ καὶ Πολωνίᾳ. —	2,110,000
Αὐστρίᾳ. —	650,000
Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ. —	550,000
Πρωσίᾳ. —	197,000
Ἀγγλίᾳ. —	100,000
Γαλλίᾳ. —	95,000
Βαυαρίᾳ. —	65,000
Ἀρκτώᾳ Ἀμερικῇ. —	50,000
Ἰταλίᾳ. —	35,000
Ὁλανδίᾳ. —	35,000
Φραγκφόρτῃ καὶ Ἀμβούργῳ. —	13,000
Βάδῃ. —	12,000
Βυρτεμβέργῃ. —	10,000
Δουκίᾳ Ἔσης. —	10,000
Ἐκλετοράτῳ Ἔσης. —	8,000
Ὀλδεμβούργῳ. —	7,000
Δουκίᾳ Σαξωνίας. —	4,000
Ἑλλάδι Ἰων. νησοις καὶ Μήλίτῃ. —	4,000
Μεκλεμβούργῳ. —	3,000
Ἀνοβέρῃ. —	3,000
Πορτογαλλίᾳ καὶ Γιβραλτάρῃ. —	2,500
Σουηκίᾳ. —	2.000
Ἑλβετίᾳ. —	2,000
Σαξωνίᾳ. —	1,500
	3,379,500

Τῶν δὲ ἐν Ἀσίᾳ, Ἀφρικῇ κλ. ἀριθμὸς ἄγνωστος.

Οὐδαμοῦ δὲ τῆς πεφωτισμένης Εὐρώπης, πλὴν τῆς Ἑλλάδος καὶ Γαλλίας (δόξα καὶ τιμὴ αὐταῖς) ἀπολαμβάνουσιν οἱ δυστυχεῖς οὗτοι τὰ τοῦ πολίτου δικαιώματα! Ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Βάδῃ κατ' ἔτος σχεδὸν ὑποβάλλεται εἰς τὰς βουλὰς νομοσχέδιον περὶ τῆς ἰσονομίας αὐτῶν, καὶ πάντοτε ἀποῤῥίπτεται διὰ πλειονοψηφίας. Ἐν δὲ τῇ Αὐστρίᾳ μόνον κατ' ἐξαίρεσιν ὁ βαθύπλουτος Ῥοτσχίλδος ἀνεγνωρίσθη ὡς ἐπίτιμος πολίτης (bourgeois honoraire), καὶ τοῦτο ἀναμφιβόλως χάριν τῶν παντοδυνάμων αὐτοῦ ἀργυρίων!

ΑΥΞΟΜΕΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ. Ὁ Κ. Λεγούτος, τμηματάρχης τοῦ ἐπὶ τῆς Ἐμπορίας Ὑπουργείου τῆς Γαλλίας, ἐξέδοτο διεξοδικὴν διατριβὴν περὶ τῆς αὐξομειώσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Γαλλίας κατὰ τὸ ἔτος 1853, ὅτε ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων αὐτῆς ἐσυμποσοῦτο εἰς 36, 22, 500. Κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦτον αἱ γεννήσεις ὑπερέβησαν τοὺς θανάτους κατὰ 141,360. Ἡ δὲ ἀναλογία αὐτῶν (μὴ συμπεριλαμβανομένων τῶν νεκρογεννηθέντων) ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων ὑπῆρξεν ἡ ἐφεξῆς·

Ἐν τῷ νομῷ τοῦ Σηκουάνα, 1 γέννησις ἐπὶ 32 κατοίκους.

Ἐν ταῖς πόλεσι τῶν λοιπῶν νομῶν 1, ἐπὶ 35 κατ.

Ἐν τοῖς χωρίοις » 1, 41 κατ.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀῤῥένων ὡς πρὸς τὸν τῶν θηλέων ὑπῆρχε κατ' ἀναλογίαν 17 πρὸς 16 εἰς τὰς γεννήσεις τὰς ἐκ νομίμων γάμων πηγαζούσας, εἰς δὲ τὰς μὴ ἐκ γάμων, κατ' ἀναλογίαν 26 πρὸς 25. Ὥστε ὁ γάμος φαίνεται ὅτι ἐπαυξάνει καὶ τὴν ἀναλογίαν τῶν ἀῤῥένων. Φαινόμενον οὐδόλως ἐξηγούμενον διὰ τῶν φυσιολογικῶν ἀρχῶν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΚΕΤΩΝ. Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς διαφόρων συγγραφέων περὶ μαιευτικῆς ἐξάγεται ὅτι αἱ ἐκ διδύμων γεννήσεις ἀναλογοῦσι πρὸς τὰς ἁπλᾶς ὡς 1, πρὸς 91, αἱ τριδύμων, ὡς 1 πρὸς 9,400 καὶ αἱ τετραδύμων ὡς 1, πρὸς 18,000. Παρετηρήθη ὡσαύτως ὅτι ἐκ 1000 τικτουσῶν 6 ὡς ἔγγιστα μόνον εἰσὶ μᾶλλον ἢ ἧττον δύστοκοι· καὶ μόλις 1 ἐπὶ 250 ὡς ἔγγιστα ἀποθνήσκει.

ΔΗΜΟΣΙΑ ΧΡΕΗ ΚΑΙ ΦΟΡΟΙ. Παραβάλλοντες τὰ δημόσια χρέη Εὐρωπαϊκῶν τινων κρατῶν κατὰ τοὺς νενομισμένους αὐτῶν φόρους ὡς πρὸς τὸν σχετικὸν ἑκάστου κράτους πληθυσμὸν τῶν κατοίκων, εὑρίσκομεν ὅ,τι πρὸς ἕκαστον ἄτομον ἀναλογεῖ εἰς γαλλικὰ φράγκα.

	Δημόσιον χρέος.	Φόρος.
Ἐν Σαρδηνίᾳ	31, 20/00	18
Πρωσίᾳ	35,	20,
Ῥωσσίᾳ	38, 33	8, 5[00
Αὐστρίᾳ	79, 88	17
Βελγίῳ	135, 28	28
Γαλλίᾳ	140, 81	42, 30
Πορτογαλλιᾳ	160, 29	15
Ἱσπανίᾳ	403, 22	26, 20
Ἀγγλίᾳ	696, 42	67, 60
Ὁλανδίᾳ	812, 50	49·

Τοὺς ὑπολογισμοὺς τούτους χρεωστοῦμεν εἰς τὸν Κ. Μογκλάρον τὸν δημοσιεύσαντα αὐτοὺς τῷ 1849 ἐν τῷ Annuaire de l'économie politique σελ.323. Ἀλλὰ μετὰ τὰ τελευταῖα συμβάντα πόσον ἡ ἀναλογία τῶν χρεῶν ηὔξησεν;

ΜΕΤΑΛΛΕΙΑ ΟΥΡΑΛΙΩΝ. Κατ' ἐπισήμους εἰδήσεις τὰ ἐν Οὐραλίας ὄρεσι μεταλεῖα δίδουσι κατ' ἔτος εἰς τὴν ῥωσικὴν κυβέρνησιν χρυσὸν ἀξίας 60, 000, 000 φράγκων, ἤτοι πούτια 300, ἔτι δὲ πούτια 110 λευκοχρύσου ἤτοι πλατίνης· πούτια σιδήρου, 14, 000, 000, καὶ πούτια χαλκοῦ 200 000 (*).

ΕΞΑΓΩΓΗ ΙΧΘΥΩΝ ΕΚ ΝΟΡΒΗΓΙΑΣ. Τὸ ποσὸν τῶν ἐν Νορβηγίας ἐξαχθέντων ξηρῶν τε καὶ καπνισμένων ἰχθύων ἔχει ὡς ἐφεξῆς·

Ἀπὸ τοῦ 1756 μέχρι τοῦ 1760, ἐξήχθησαν σκίπουδα (skipund). 57, 000.

»	1804	»	1806	100,000
»	1815	»	1819	58,015
»	1841	»	1845	131,123
Κατὰ τὸ ἔτος	1846	»		172,014 (α).

ΠΕΡΙ ΜΕΛΑΝΟΣΩΜΩΝ. — Κατὰ τὸν ἰατρὸν Τυέκερον τὸν ὑπολογίσαντα τὸν πληθυσμὸν διαφόρων τῆς Ἀμερικῆς μερῶν, φαίνεται ὅτι οἱ μελανόχρωμοι διατρέχουσι δέκα καὶ τρὶς μέχρι τεσσαρακοντάκις πλειοτέρους κινδύνους ἢ τοὺς λευκοχρώμους μέχρις οὗ φθάσωσι τὴν τῶν 100 ἐτῶν ἡλικίαν.

Ι. ΔΕ-ΚΙΓΑΛΛΑΣ.

(α) Ἕκαστον πούτιον ἰσοζυγεῖ πρὸς 16 χιλιόγραμμα.

(β) Ἕκαστον σκίπουδον ἰσοζυγεῖ πρὸς 320 Νορβηγικὰς λίτρας, ἡ δὲ λίτρα πρὸς 357 66/00 γραμμάρια.

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΦΕΥΡΟΥΑΡΙΟΥ, 1858. ΤΟΜΟΣ Η'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 190.

ΛΟΓΟΣ Κ. ΑΣΩΠΙΟΥ

Παραδίδοντος τὴν δευτέραν αὐτοῦ πρυτανείαν,

'Εν 'Αθήναις, τῇ κθ' Σεπτεμβρίου 1857.

—000—

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Κύριοι,

Μετὰ τὸν περὶ 'Αλεξάνδρου κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος λόγον, δυσάρεστον ἴσως δὲν ἤθελεν εἶναι ἡ σύγκρισις τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρὸς πρὸς ἄλλους τοιούτους τῆς ἀρχαιότητος ἢ τῶν νεωτέρων χρόνων, 'Αννίβαν, Καίσαρα, Ναπολέοντα, εἴτε, ὑπ' ἄλλην ἔποψιν, καὶ πρὸς τὸν τελευταῖον ἥρωα τῆς χριστιανικῆς 'Ηπείρου Γεώργιον Καστριώτην, 'Αλέξανδρον καὶ αὐτὸν ὑπὸ τῶν πολεμίων ὀνομασθέντα· οὐδὲ πρὸς τοῦτο διάθεσις ἔλειπεν. 'Αλλ' ἡ παροῦσα ἡμέρα εἰς ἄλλα παρὰ τοιαῦτα καλεῖ μας σήμερον, εἰς πράγματα πλησιέστερα, οἰκιακά. Σήμερον πρόκειται νὰ δείξωμεν εἰς τὸ κοινὸν τίνες καὶ τί καὶ πῶς, κατὰ τὸ παρελθὸν ἀκαδημαϊκὸν ἔτος, συνετέλεσαν ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ λογικοῦ τούτου λειμῶνος ὃν διδάσκοντές τε καὶ διδασκόμενοι καλλιεργοῦμεν, ποῖά τινα οἱ προστάται καὶ κηδεμόνες αὐτοῦ, τίνα αἱ εὐεργετικαὶ χεῖρες ὁμογενῶν τε καὶ ξένων δαψιλῶς ἐχορήγησαν, ποία τις χρῆσις αὐτῶν ἐγένετο καὶ ποῖον τὸ προσδοκώμενον μέλλον. Εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, οἰκιακῆς οἰκονομίας ἔκθεσις ἢ, ἑτέροις ῥήμασι, δημοσία ἐξομολόγησις τοῦ

πῇ παρέβην ; τί δ' ἔρεξα ; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη ;

Τοῦτο κελεύει ὁ νόμος καὶ οὕτω ποιητέον.

Πρὸ δεκαπέντε περίπου ἐτῶν, ἐν ὁμοίᾳ περιστάσει ὡς τὴν σημερινὴν, λόγον ἀποδιδοὺς τῆς πρώτης μου πρυτανείας, ἔλεγα λυπούμενος· « Αἱ πρὸ ἐνιαυτοῦ ἐξηγηθεῖσαι παρ' ἐμοῦ ἐπιθυμίαι καὶ ἐλπίδες περὶ μεγάλων βελτιώσεων τοῦ πανεπιστημίου μένουσιν εἰσέτι, κακῇ τύχῃ, ἐπιθυμίαι καὶ ἐλπίδες, διότι ὁ πολιτικὸς στρόβιλος παρέσυρε τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτῶν μέχρι τῆς εὐτυχεστέρας πρυτανείας τοῦ διαδόχου μου. » Τὴν σήμερον, ἀπ' ἐναντίου, πρέπει νὰ μακαρίσω ἐμαυτὸν, ὅτι ἡ τύχη διε-

τήρησέ με ἄχρι τοῦδε, οἷον πρὸς ἀποζημίωσιν τῆς τότε σπάνεως διὰ τῆς ἀφθονίας τῶν νῦν ἀγγελθησομένων, πολλῶν καὶ μεγάλων καὶ τοσούτων, μὰ τὴν ἀλήθειαν, ὄντων, ὥστε ἀμφιβάλλω ἂν δυνηθῶ μέχρι τέλους νὰ περιλάβω τὰ πάντα.

Καὶ ὅμως θέλω προσπαθήσει, κατὰ τὸ δυνατόν, νὰ ἦμαι σύντομος, τοῦτο μὲν ἵνα μὴ βαρύνω παραπολὺ τὸ ἀκροατήριον, τοῦτο δὲ ἵνα μὴ λάβῃ καὶ ἡ παροῦσα ὁμιλία τὴν τύχην τῆς περυσινῆς, οὐ τιμηθείσης τῇ διὰ τύπου ἐκδόσει ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἀκαδημαϊκῶν λόγων, ὡς διεξοδικῆς, καίπερ ἐπιμόνως παρὰ τῆς πρυτανείας καὶ τῆς πανεπιστημιακῆς συγκλήτου, προφορικῶς τε καὶ ἐγγράφως αἰτηθέντος τούτου.

Ὅτι οἱ μέλλοντες νὰ ἀγορεύσωσιν ἐν ἀκαδημίαις ἢ πανεπιστημίοις πρέπει νὰ λαμβάνωσι τὸ μέτρον τῆς ὁμιλίας των ἐκ τοῦ τυπογραφείου, ὁμολογῶ ὅτι εἶναι πρωτοφανὲς καί, καθ' ὅσον ἡ μικρά μου πεῖρα συγχωρεῖ νὰ γνωρίζω, εἰς οὐδὲν μέρος τοῦ κόσμου ὑπάρχον. Ἐγὼ ἐνόμιζα ὅτι, ἐπειδὴ οἱ πρυτανικοὶ λόγοι περιέχουσι, τρόπον τινά, τὴν ἱστορίαν τοῦ πανεπιστημίου Ὄθωνος, ὅ ἐστι τοῦ ἑλληνικοῦ, δὸς δ' εἰπεῖν, καὶ ἀνατολικοῦ παιδευτηρίου, δὲν ἔπρεπε, διακοπτόμενοι, νὰ ἀφίνωσιν ἐν τῷ μέσῳ χάσμα.

Οὔτ' ἐγὼ οὔτε ἄλλος ἔχει βεβαίως ἀπαίτησιν ἢ ἀξίωσιν ὥστε τὸ βασιλικὸν τυπογραφεῖον, παραλεῖπον ἄλλα κατεπείγοντα ἔργα τῆς κυβερνήσεως, νὰ τυπόνῃ λόγους ἀκαδημαϊκούς, ἐνόμιζα ὅμως πάντοτε ὅτι διὰ τῆς προσθήκης ἑνὸς ἢ δύο ἐργατῶν δὲν ἦτον ἀδύνατον νὰ τυπόνωνται δύο πανεπιστημιακοὶ λόγοι κατ' ἔτος. Ἐπειδὴ δὲ ἐντός τε καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, ὁμογενεῖς τε καὶ ἀλλογενεῖς συντελοῦσιν εἰς τὴν πρόοδον τοῦ καθιδρύματος τούτου, καὶ ἐπειδὴ πάντες ἐνατενίζουσι πρὸς αὐτὸ ὡς πρὸς κειμήλιον ἱερόν, ὑπελάμβανον ὅτι εὐθὺς μετὰ τὰς πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν μαθημάτων ὁμιλίας τῶν πρυτάνεων, διὰ τοῦ τύπου διαδιδόμενα καὶ τὰ ὀνόματα καὶ αἱ πράξεις τῶν συντελούντων, καὶ τὸν ζῆλον αὐτῶν ἤθελαν διατηρήσει ἀκμαῖον, καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἐργαζομένων ἤθελαν ἐπαυξήσει, καὶ ἐν γένει ἤθελαν ἀποδείξει ὅτι δὲν ἀδιαφοροῦμεν πρὸς τὰς δεικνυομένας ἀγαθὰς διαθέσεις, περιμένοντες ἄχρις οὗ, εὐκαιρήσαντος τοῦ τυπογραφείου, δείξωμεν τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν πρὸς τοὺς κληρονόμους τῶν ἐπιδαψιλευσαμένων, εἰς κρείττονα μεταβάντων βίον. Κακόβουλος ἄνθρωπος, ἀκούων ὅτι μέχρι τῆς σήμερον ἐκ τῶν πέρυσιν ἐκφωνηθέντων λόγων ὁ εἷς παρημελήθη ὡς διεξοδικός, ὁ ἄλλος δὲν ἐτυπώθη ἔτι πλήρης, διότι λείπουσιν οἱ πίνακες, τὸ κυριώτερον (*), φοβοῦμαι μὴ ἐξοκείλῃ εἰς τὸν βλάσφημον ἰταλικὸν λόγον, ὅτι τὸ πανεπιστήμιον ἐνταῦθα θεωρεῖται come l'ultima ruota del carro. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὔτε ἀληθὲς οὔτε δίκαιον, διότι ἡ κυβέρνησις δαπανᾷ οὐχὶ μικρὸν μέρος τῶν προσόδων της εἰς διατήρησιν, ἐπαύξησιν καὶ καθημερινὴν βελτίωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ τούτου ἱεροῦ, οὐδὲ συμφέρον εἶναι προσέτι νὰ ἀγνοῶνται καὶ συγκαταλύπτωνται διὰ τῆς σιωπῆς ταῦτα, διὰ τοῦτο πέποιθα ὅτι τὸ ὑπουργεῖον τὸ ὁποῖον ἐδείχθη πάντοτε πρόθυμον πρὸς τὰ καλά, πληροφορηθὲν περὶ τούτου, θέλει ἐπενέγκει τὴν προσήκουσαν θεραπείαν.

Μεταβαίνω νῦν εἰς τὴν ὑπόθεσιν τὴν ὁποίαν, διὰ τὸ εὐκολώτερον, τακτικώτερον καὶ εὐσύνοπτον, θέλω διαιρέσει εἰς κεφάλαια. Καὶ πρῶτον ἄρχομαι ἐκ τῶν μαθητῶν.

1. *Ἐγγραφαὶ καὶ ἀνανεώσεις τῶν φοιτητηρίων.*

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἀκαδημαϊκὸν ἔτος ἐνεγράφησαν μαθηταὶ εἰς τὸ πανεπιστήμιον Ὄθωνος, ἐκ μὲν τοῦ

ἑλληνικοῦ βασιλείου	101
ἐκ δὲ τῶν ἔξω ὁμογενῶν	89
Τὸ ὅλον τῶν ἐγγραφέντων	193.

Μεταξὺ τούτων καὶ τρεῖς Μολδαυοὶ κληρικοί, παρὰ τῆς αὐτῶν κυβερνήσεως σταλέντες ἐνταῦθα, ἵνα ἑλληνικὴν παιδευθῶσι παιδείαν· ὁ δὲ διάδοχός μου ἐλπίζω νὰ ἀναγγείλῃ ὑμῖν ἐν καιρῷ τῷ δέοντι καὶ ἐκ Πετρουπόλεως καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀπωτάτω Ἀμερικῆς, ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ εἰς Ἀθήνας ἐλθόντας.

Ἀνενέωσαν δὲ τὰ φοιτητήρια ἐκ μὲν τοῦ βασι-

λείου τῆς Ἑλλάδος	279
ἐκ δὲ τῶν ἐκτὸς ὁμογενῶν	111
Τὸ ὅλον τῶν ἀνανεωσάντων τὰ φοιτητήρια	390.

Οὗτοι δέ, μετὰ τῶν ἀνωτέρω 193 συγκεφαλαιούμενοι, ἀποτελοῦσι τὸ σύνολον τῶν μαθητῶν 583.

Τοσοῦτοι ἦσαν οἱ παλαιοὶ καὶ νέοι πολῖται τοῦ πανεπιστημίου Ὄθωνος, ἐγγραφέντες τε καὶ ἀνανεωθέντες, κατὰ τὸ παρελθὸν ἀκαδημαϊκὸν ἔτος 1856—1857.

2. *Προέλευσις αὐτῶν.*

Ἦσαν δὲ οἱ νῦν προσελθόντες

ἐκ μὲν τοῦ Α′ Γυμνασίου Ἀθηνῶν	28
ἐκ δὲ τοῦ Β′	20
ἐκ τοῦ τῆς Σύρου	5
ἐκ τοῦ τῆς Ναυπλίας	23
ἐκ τοῦ τῆς Τριπόλεως	12
ἐκ τοῦ τῶν Πατρῶν	15
ἐκ τοῦ τῆς Λαμίας	9
ἐκ τῆς Ῥιζαρείου Σχολῆς	12
ἐκ τῆς ἐξεταστικῆς τῶν ἀλλοδαπῶν ἐπιτροπῆς	59
φαρμακοποιοί	10
Ἐκ τούτων ἀπαρτίζεται ὁ ἀνωτέρω ἀριθμός.	193

3. *Κατάταξις αὐτῶν.*

Κατετάχθησαν δὲ ἐγγραφέντες καὶ ἀνανεωθέντες ὡς ἐφεξῆς·

	Ἐγγρ.	Ἀναν.	
εἰς τὴν Θεολογ. Σχολὴν	11.	17.	28
εἰς τὴν Νομικὴν	101.	162.	263
εἰς τὴν Ἰατρικὴν	47.	145.	192
εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν	24.	47.	71
εἰς τὸ Φαρμακ. Σχολεῖον	10.	19.	29
ἐξ ὧν σύγκειται τὸ σύνολον			583

(*) Δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας πρὸ τῆς τελετῆς ἐξετυπώθησαν οἱ πίνακες.

4. Ὑποτροφίαι.

Ἔλαβον δὲ τὴν δι' ὑποτροφίας συνδρομὴν ὡς ἑξῆς·

Ἐκ τῆς ἀμέσου χορηγίας τῆς Κυβερνήσεως,		
Θεολογικῆς Σχολῆς	1	
Νομικῆς	5	
Ἰατρικῆς	2	
Φιλοσοφικῆς	2	
Ἐν ὅλοις, οἱ τῆς Κυβερνήσεως	10	10
Ἐκ τῶν ἄλλων κληροδοτημάτων·		
Θεολογικῆς Σχολῆς	3	
Νομικῆς	11	
Ἰατρικῆς	7	
Φιλοσοφικῆς	4	
Ἐν ὅλοις ἐκ τῶν ἄλλων κληροδοτημάτων	25	25
Ἐκ τοῦ κληροδοτήματος Βέλιου		
Φιλοσοφικῆς Σχολῆς ἅπαντες	3	3
Ἐκ τοῦ κληροδοτήματος Μαυροκορδάτου·		
Ἰατρικῆς	2	2
Ἐκ τοῦ κληροδοτήμαοος Θ. Ῥάκου	2	2
Ἰωνιδῶν		
Θεολογικῆς	1	
Φιλοσοφικῆς	3	
	4	4
Τὸ ὅλον τῶν ὑποτρόφων		46

Βεναρδάκης.

Εἰς τὰς ὑποτροφίας κατατάσσομεν καὶ τὴν παρὰ τοῦ κυρίου Δ. Βεναρδάκη, καίτοι ἐκτὸς τοῦ πανεπιστημίου καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ ἐν Πετρουπόλει φιλογενὴς οὗτος ἀνὴρ ἀπεφάσισε νὰ διατηρήσῃ ἐπὶ διετίαν ἐν τῇ ἀρκτικωτέρᾳ Εὐρώπῃ, πρὸς τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν αὐτοῦ, τὸν ἐν τῷ ποιητικῷ διαγωνισμῷ τοῦ 1856 ἔτους ἀριστεύσαντα καὶ στεφανωθέντα φοιτητὴν τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς κύριον Δημήτριον Βερναρδάκην, χορηγῶν αὐτῷ κατὰ μῆνα δραχμὰς 177,66. Ἔδωκε δ' αὐτῷ καὶ τὴν τῆς μεταβάσεως δαπάνην, δραχμὰς 600.

5. *Ἀπασχόλησις ἤτοι ἀποφοίτησις αὐτῶν.*

Ἀπεσχόλησαν δὲ ἤτοι δι' ἀποφοιτητηρίου ἀπῆλθον,

Θεολογικῆς Σχολῆς	3
Νομικῆς Σχολῆς	18
Ἰατρικῆς Σχολῆς	21
Φιλοσοφικῆς Σχολῆς	11
Τὸ ὅλον τῶν ἀποφοιτησάντων	53

6. *Ἐξετάσεις καὶ ἀναγορεύσεις.*

Διδάκτορες, τελειοδίδακτοι καὶ διδάσκαλοι·

Τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς,		
Ἐνεκρίθη εἰς τοὺς προλύτας εἷς Ῥῶσσος τὸ γένος	1	1
Τῆς Νομικῆς Σχολῆς,		
Διδάκτορες	11	
Τελειοδίδακτος	1	
Ἀπερρίφθη	1	
Οὐ προλαβόντες νὰ ἐξετασθῶσι	5	
Παρουσιάσθησαν λοιπὸν πρὸς ἐξέτασιν ἐκ τῆς Νομ. Σχολῆς ἐν ὅλοις	18	18
Τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς,		
Διδάκτορες	42	
Οὔπω ἀναγορευθέντες	2	
Ἀποῤῥιφθέντες	2	
Οὐ προλαβόντες νὰ ὑποστῶσι τὰς προφορικὰς ἐξετάσεις	15	
Οὔτε εἰς τὰς προφορικὰς οὔτε εἰς τὰς ἐγγράφους ἐξετάσεις προλαβόντες νὰ ἐξετασθῶσιν	20	
Παρουσιάσθησαν λοιπὸν εἰς τὴν ἐξέτασιν ἐκ τῆς Ἰατρικῆς σχολ. ἐν ὅλοις	81	81
Τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς,		
Διδάκτορες, οὔπω ἀναγορευθένχες, ὡς οὐ προσενεγκόντες τὴν προδιδακτορικὴν ἤτοι αἰνέσιμον διατριβὴν ὑπὸ τοῦ νόμου ἀπαιτουμένην	2	
Τελειοδίδακτοι	2	
Διδάσκαλοι	6	
Οὐ προλαβόντες νὰ ἐξετασθῶσι	4	
Ἀπεῤῥίφθη	1	
Παρουσιάσθησαν λοιπὸν εἰς τὴν ἐξέτασιν ἐκ τῆς Φιλοσοφ. Σχολῆς ἐν ὅλοις	15	15.
Τοῦ Φαρμακευτικοῦ Σχολείου	14	14
Παρουσιάσθησαν λοιπὸν εἰς τὴν ἐξέτασιν ἔκ τε τῶν Σχολῶν καὶ ἐκ τοῦ Φαρμακευτικοῦ Σχολείου ἐν ὅλοις		137

Τούτων τὰ ὀνόματα παραλείπονται, διὰ τὸ σύντομον, ἐνταῦθα, θέλουσι δὲ ἐν σημειώσει κατωτέρω ἀναφερθῇ μόνον τὰ τῶν ἐξετασθέντων καὶ ἐγκριθέντων (*).

Πάντες οὗτοι, εἰς διάφορα μέρη ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Κράτους διασπαρέντες, καὶ δείγματα τῆς αὐτῶν ἱκανότητος δίδοντες, θέλουσιν ἀποδείξει ὅτι οὔτε διδασκόμενοι δαπανῶσι τὸν καιρὸν ἐπὶ ματαίῳ οὔτε διδάσκοντες εὕδουσιν, οὐδὲ ἡ κυβέρνησις θέλει ἔχει αἰτίαν νὰ δυσαρεστῆται διὰ τὴν καταβαλλομένην δαπάνην.

7. *Παρατηρήσεις.*

Πρὶν προβῶ περαιτέρω, ἐξαιτοῦμαι τὴν ἄδειαν νὰ ὑποσυνάψω εἰς τὰ προηγούμενα δύο παρατηρήσεις. Καὶ πρῶτον περὶ τῶν ἐξετάσεων.

Πρᾶγμα ἀνεξέταστον, κρύπτον πολλάκις ἀρετὰς ἢ ἐλλείμματα, οὔτε γνωρίζεται, οὔτε ἐκτιμᾶται προσηκόντως, διὰ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς παιδευτηρίοις, ὡς καὶ ἁπανταχοῦ, ἡ ἐξέτασις λογίζεται ὡς ἡ λυδία λίθος τῆς προόδου ἢ μή. Καὶ γονεῖς, καὶ συγγενεῖς, καὶ φίλοι, καὶ ἡ πατρὶς ὅλη μετὰ πόθου περιμένουσι τὸ διὰ τῶν ἐξετάσεων ἐξηγούμενον ἀποτέλεσμα τῆς τῶν οἰκείων προόδου, ὅπερ εἶναι τὸ τέρμα τοῦ ἀγῶνος. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ νέοι, οὐ καταδεχόμενοι νὰ μένῃ περὶ αὐτῶν ἡ ἐλαχίστη ὑπόνοια ἀτρύτους καταβάλλουσι πόνους εἰς προετοιμασίαν,

(*) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Παρελείφθησαν τὰ ὀνόματα ὡς περιττά.

καὶ προσέρχονται προθύμως ἵνα δώσωσι τὸ τελευταῖον δεῖγμα τῆς ἐπιμελείας καὶ ἐπιδόσεως αὐτῶν, πρὶν ἐκ πολιτῶν τοῦ πανεπιστημίου μεταβῶσιν εἰς τοὺς πολίτας τῆς μεγάλης κοινωνίας, τοῦ κόσμου. Ταῦτα συνιδὼν καὶ ὁ περὶ τούτων νομοθετήσας ὥρισε τὰς ἐξετάσεις ἐν τοῖς παιδευτικοῖς καθιδρύμασι τῶν ὧν οὐκ ἄνευ.

Ἡ πληθὺς τῶν ἐξεταζομένων δεικνύει βεβαίως τὸν καθ' ἑκάστην αὔξοντα πρὸς τὴν παιδείαν ζῆλον. ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο, ὅπερ καὶ τοὺς προϊσταμένους καὶ πάντας ἐν γένει τοὺς φιλοκάλους τέρπει, φέρει καί τινα δυσκολίαν οὐ μικράν, διότι πᾶν πρᾶγμα ὑπερβαῖνον τὸ μέτρον γίνεται βαρὺ καὶ ἐπίπονον. Ἔρχομαι εἰς τὴν ἐφαρμογήν.

Οἱ ἐν τῇ Θεολογικῇ καὶ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ ἐξετασθέντες, ὡς ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν ὄντες, παραλείπονται, οὐδὲ οἱ τῆς Νομικῆς εἶναι λίαν πολλοί. Ἀλλὰ γίνεται καταπληκτικὸν τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν Ἰατρικὴν Σχολήν. Νέοι ὑπὲρ τοὺς ὀγδοήκοντα, τακτικῶς διακούσαντες τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζόμενα μαθήματα καὶ καλῶς παρεσκευασμένοι παρίστανται πρὸς ἐξέτασιν. Ἐπειδὴ δὲ ἕκαστος ἐξεταζόμενος πρέπει νὰ λύσῃ τρία ζητήματα ἀφ' ἑκάστου τῶν ἕνδεκα μαθημάτων τῆς ἰατρικῆς, ἕπεται ὅτι ἕκαστος αὐτῶν πρέπει νὰ λύσῃ ἐγγράφως 33 ζητήματα· ὑπὸ ὀγδοήκοντα λοιπὸν ἐξεταζομένων πρέπει νὰ γραφῶσι 2640 λύσεις ζητημάτων. Ἀφαιρουμένου δὲ τοῦ τρίτου αὐτῶν, τὰ ὁποῖα συγχωροῦνται νὰ μὴ λύσωσι, μένουσιν ὡς ἔγγιστα δισχίλια ἔγγραφα. Τοσαῦτα πρέπει νὰ ἀναγνώσῃ κατ' ἰδίαν, νὰ μελετήσῃ καὶ γνωμοδοτήσῃ περὶ αὐτῶν ἕκαστος τῶν ἐξεταστῶν, πρὶν ἢ μετὰ τῶν συναδέλφων συνέλθῃ, ἵνα ἐπὶ πολλὰς ὥρας οὐκ ὀλίγων ἡμερῶν ἀκροασθῇ καὶ προσηκόντως ἐκτιμήσῃ τὰς προφορικὰς ἐξετάσεις ἑνὸς ἑκάστου.

Ἕκαστος βλέπει ὅτι πρὸς ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τούτων ἀνάγκη πᾶσα ὅπως οἱ καθηγηταὶ οὗτοι, πᾶν ἄλλο παραλείποντες, διαιρῶσιν ὅλον αὐτῶν τὸν καιρὸν εἰς παραδόσεις καὶ ἀδιαλείπτους ἐξετάσεις. Τοῦτο ἀπαυδᾷ καὶ τὸν καρτερικώτατον, συγγραφὴν μάλιστα, μετάφρασιν, ἢ ἄλλο τι ἀνὰ χεῖρας ἔχοντα. Ἐκ τούτου ἐν μὲν ταῖς ἐγγράφοις ἐξετάσεσιν σχολαίως μεταφέρονται τὰ εἰς λύσιν ζητήματα ἀπὸ καθηγητοῦ εἰς καθηγητήν, διὰ τὸ ὁποῖον δικαίως μὲν παραπονοῦνται οἱ ἐξεταζόμενοι, οὐκ ἀδίκως δὲ βραδύνουσι καὶ οἱ ἐξετασταί, διότι κατὰ τὸ ὀρθότατον λατινικὸν ultra posse nemo obligatur, ἐν δὲ ταῖς προφορικαῖς ἐξετάσεσιν ἀναγκάζονται πολλοὶ τῶν ἐξεταστῶν νὰ ἀναθέτωσι τὰ ἑαυτῶν εἴς τινας τῶν συναδέλφων, οὗτοι δὲ εἰς ἄλλους, καὶ ἐκ τούτου πολλάκις ὀλίγιστοι ἐν αὐταῖς παρευρίσκονται, ὡς καὶ ἐν ταῖς ἀναγορεύσεσιν. Ἐπειδὴ ὡς πρύτανις ἔπρεπε νὰ παρευρίσκωμαι εἰς τὰς διδακτορικὰς ἀναγορεύσεις, παρετήρησα ἐνίοτε ὅτι ἡ σχολή, ἥτις ἠρωτᾶτο ὑπὸ τοῦ κοσμήτορος εἰ κρίνει τὸν ὑποψήφιον ἄξιον τοῦ διπλώματος, παριστάνετο ὑφ' ἑνὸς μόνου. Ἐκ τούτου καὶ ἡ ἐντύπωσις, τὴν ὁποίαν ἤθελε κάμει πλῆρες ὂν τὸ τῶν καθηγητῶν συνέδριον καὶ λαμπρότερον τὸ θέαμα, ἐκλείπει, καὶ ἡ φιλοτιμία τῶν νέων ἀπαμβλύνεται, παρατηρούντων ἀδιαφορίαν περὶ αὐτῶν ἐν ᾧ ἐπεθύμουν καὶ πάντας τοὺς διδάξαντας αὐτοὺς νὰ ἔχωσι παρόντας, καὶ εἰς πλείονας θεατὰς καὶ ἀκροατὰς νὰ ἐπιδειχθῶσι τὴν ἑαυτῶν ἱκανότητα. Δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν οὔτε ὅτι εἴμεθα ἔθνος μεσημβρινόν, ὅλον ὄμματα, ὠτία καὶ φαντασία, οὔτε ὅτι οἱ ἐξεταζόμενοι, νέοι ὄντες, δὲν δύνανται νὰ γένωσι παραχρῆμα στωϊκοὶ φιλόσοφοι, καταφρονοῦντες πράγματα τὴν φιλοτιμίαν ἐγείροντα. Ἐκτὸς δὲ τούτου οὐδὲ ὡς πρὸς τὴν ὁριστικὴν ψηφηφορίαν εἶναι ἀδιάφορος ἡ ὀλιγότης τῶν ἐξεταστῶν.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, οὐδεὶς ὁ μὴ ὁρῶν ὅτι τὸ πρᾶγμα χρήζει θεραπείας. Ἀλλὰ τίς καὶ ποία ἡ θεραπεία; χρέος ἐμὸν ἦτον νὰ δείξω τὸ δυσχερές, ἄλλου δ' ἔργον ἡ θεραπεία. Ἡ Ἰατρικὴ Σχολή, ὡρίμως σκεφθεῖσα, θέλει καθυποβάλει διὰ τῆς συγκλήτου τὴν ἑαυτῆς γνώμην ὑπὸ τὴν σύνεσιν τοῦ ὑπουργείου, τὸ δὲ ὑπουργεῖον, οὐδέποτε ἀρνηθὲν τὴν ἑαυτοῦ συνδρομὴν εἰς πᾶσαν δικαίαν αἴτησιν, δὲν θέλει ἀποβάλει τὴν τῆς Σχολῆς καὶ τῆς Συγκλήτου. Τὸ ὑπουργεῖον τὸ ὁποῖον μετὰ ζήλου ἀξιεπαίνου ἐφρόντισεν, ὡς πληροφοροῦμαι, περὶ τῆς ἐξεταστικῆς τῶν βιβλίων ἐπιτροπῆς, δὲν θέλει παραμελήσει καὶ τὸ σπουδαιότατον τοῦτο ἔργον. Τῆς καταλλήλου δὲ διορθώσεως γενομένης, εἶμαι βέβαιος ὅτι αἱ ἐξετάσεις καὶ εὐχερέστεραι καὶ δικαιότεραι ἔσονται, ναὶ μὴν καὶ χρησιμώτεραι ἐξετάζουσί τε καὶ ἐξεταζομέναις, τὸ δὲ πανεπιστήμιον Ὄθωνος δὲν θέλει ἀποβάλει ἣν ἤρχισε νὰ ἔχῃ ἀπανταχοῦ καλλίστην ὑπόληψιν.

Σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ δευτέρα παρατήρησις, ἡ ἑξῆς. Καί περ τοσούτων εἰς τὴν παιδείαν δαπανωμένων, καὶ περ τοσούτων ἐκπαιδευομένων κατ' ἔτος, καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Κράτους ὑπάρχει σπάνις, ἔλλειψις καθ' αὐτὸ διδασκάλων, ζητουμένων καὶ οὐχ εὑρισκομένων. Ὁ τελευταῖος ἀνατολικὸς πόλεμος φαίνεται ὅτι οὐχὶ μόνον ἐπλούτισεν, ἀλλὰ καὶ ἐφώτισε τοὺς ἔξω ὁμογενεῖς, ἰδόντας βεβαίως τοιαύτας μεγαλουργίας καὶ πεισθέντας ὅτι ἄνευ παιδείας οὔτε τὰ τοιαῦτα κατορθοῦνται, οὔτε αὐτοὶ τὰς σημερινὰς χρείας των δύνανται νὰ πληρώσωσι. Καὶ οὕτω λοιπὸν ἀποτινάξαντες τὴν πρώην ῥαθυμίαν ἀπανταχόθεν ἐπὶ ἀδραῖς συντάξεσι ζητοῦσι διδασκάλους. Ἐκ Καΐρου, ἐξ Ἀλεξανδρείας, ἐκ Σμύρνης, ἐκ Κωσταντινουπόλεως, ἐκ Χάλκης, ἐκ Τενέδου, ἐκ Σερρῶν, ἐκ Κυδωνιῶν, ἐξ Ἰωαννίνων καὶ ἀλλαχόθεν ζητοῦσι διδασκάλους· πέντε ἢ ἓξ ἐντολὰς ἔχω ἐγὼ μόνον, καὶ εἰς πάντας ἀναγκάζομαι νὰ ἀπαντήσω ὅτι οἱ ὑπάρχοντες διδάσκαλοι μόλις ἐξαρκοῦσιν εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου.

Οὐδεὶς βεβαίως θέλει βλασφημήσει λέγων τί μέλει μας διὰ τοὺς ἄλλους; Ἀπ' ἐναντίου, ὅτι ἡμεῖς εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἐφοδιάζωμεν διδασκάλους τὴν Ἀνατολήν, τοῦτο, ἔχω ἀδίστακτον πληροφορίαν, εἶναι γενικὸν φρόνημα· διότι ἐκ τῶν κυριωτέρων σκοπῶν τῆς συστάσεως τοῦ πανεπιστημίου

ἦτον βεβαίως καὶ οὗτος. Ὁ πρῶτος αὐτοῦ πρύτανις, ὁ μακαρίτης Κ. Σχινᾶς, εἰς τὰς κατὰ τῆς ἐγέρσεως τοῦ πανεπιστημίου ἐνστάσεις ὅτι ἔλειπαν οἱ διδάξοντες, ἀπήντα πάντοτε ὅτι δι' αὐτὸ τοῦτο συνίστατο τὸ πανεπιστήμιον ἵνα παρασκευάσῃ αὐτούς. Καὶ εἰς τοῦτο δὲν εἶχεν ἄδικον, διότι νομικοὺς καὶ ἰατροὺς δυνατὸν νὰ λάβωμεν καὶ ἀλλαχόθεν, πόθεν ὅμως διδασκάλους καὶ θεολόγους;

Ἀλλὰ καὶ εἰ ἔλειπαν τοιοῦτοι λόγοι, λόγοι δίκαιοι, ὀρθοὶ καὶ ἰσχυροί, τὸ ὄνομα τῶν Ἀθηνῶν ἡ τιμὴ τοῦ πανεπιστημίου, τὸ συμφέρον τοῦ τόπου, ἀπαιτοῦσι καὶ ἀπαιτοῦσι τοῦτο μεγαλοφώνως. Εἰ τὸ μόνον σχολεῖον τοῦ Ἱπποκράτους ἔπεμπεν ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν πλῆθος μαθητῶν εἰς τὰ ἔξω μέρη, καὶ ἐξ αὐτοῦ, ὡς ἐκ τοῦ δουρείου ἵππου, ἐξῆλθον τόσοι ἀρισταῖς (*), ὁλόκληρον πανεπιστήμιον τῶν νέων Ἀθηνῶν δὲν θέλει εἶναι ἱκανὸν νὰ παράγῃ τοσούτους, ὥστε περισσεύοντες ἐνταῦθα νὰ διασπείρωνται ἀπανταχοῦ; Ἔπειτα δὲ, ἀφ' οὗ οἱ ἄνθρωποι τιμῶσι μας τοσοῦτον, ὥστε νὰ νομίζωσι τὸν τόπον ἡμῶν ἑστίαν τῶν φώτων, δὲν εἶναι δίκαιον νὰ δειχθῶμεν ἄξιοι τούτου; Ἀκριβεῖς ἔχω πληροφορίας ὅτι διδάσκαλος δίπλωμα φέρων τοῦ πανεπιστημίου Ὄθωνος, εἶναι εἰς τὰ ἔξω μέρη περιζήτητος. Καθῆκον λοιπὸν ἡμῶν εἶναι ἵνα διασώσωμεν καὶ ἐπαυξήσωμεν τὴν ἀποκτηθεῖσαν ὑπόληψιν· ἔτι δὲ ἱερώτερον χρέος ἔχομεν, οὐχὶ ἐξ Ἀνατολῆς νὰ περιμείνωμεν, ἀλλ' ἡμεῖς ἐκεῖσε νὰ διαπέμψωμεν τὸν πολιτισμόν.

Εἶμαι δὲ βέβαιος ὅτι τὸ φιλόμουσον ὑπουργεῖον τῆς παιδείας, ἐπαυξάνον τὸν μέχρι τοῦδε δειχθέντα ἐπαινετὸν ζῆλον, θέλει ἐπενέγκει τὴν ἀναγκαίαν τῆς παρατηρηθήσης ἐλλείψεως διόρθωσιν. Τὸ ὀρθότατον ῥητὸν τοῦ φιλοσόφου ὅτι *πᾶν τὸ κινούμενον ἕνεκά του κινεῖται* καὶ ἡ παρατήρησις ὅτι οὐκ ὀλίγοι νέοι, περάναντες τὸν κύκλον τῶν φιλολογικῶν μαθημάτων, ἐτράπησαν ἔπειτα εἰς ἄλλας σχολὰς, θέλουσι συντελέσει εἰς τὴν περὶ διορθώσεως σκέψιν.

8. *Διδασκαλία.*

Ἐπανέρχομαι νῦν εἰς τὴν διακοπεῖσαν σειρὰν τοῦ λόγου. Οἱ ἀρχαῖοι καθηγηταί, ἱερώτατον χρέος ἐκπληροῦντες, μετὰ ζήλου ἐδίδαξαν δι' ὅλου τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους τὰ διὰ τοῦ προγράμματος ἀγγελθέντα μαθήματα. Ὁ ἔκτακτος καθηγητὴς Διονύσιος Αἰγινήτης ἐδίδαξεν, ἐντὸς δύο ἐτῶν, πλῆρες τὸ μάθημα τῆς εἰδικῆς Νοσολογίας καὶ Θεραπείας. Οἱ νεωστὶ διορισθέντες Κωνσταντῖνος Βουσάκης, Στέφανος Σταυρινάκης καὶ Διονύσιος Κλεόπας, ἐγκαίρως ἀρξάμενοι, ἐξηκολούθησαν ὡσαύτως μέχρι τέλους διδάσκοντες. Οἱ ἐξελθόντες ἤδη, ὡς καὶ οἱ εἰς ἐξέτασιν ἕτοιμοι διδάσκαλοι, μαρτυροῦσιν ἱκανῶς ὅτι καὶ τὸ Φιλολογικὸν Φροντιστήριον δὲν ἔμενεν ἀργόν. Ὁ καθηγητὴς τοῦ *Κανονικοῦ Δικαίου* Μιχαὴλ Ποτλῆς δὲν ἤρχισεν ἔτι διδάσκειν, παρευρίσκετο ὅμως εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς Νομικῆς Σχολῆς καὶ εἰς τὰς ἐξετάσεις. Ἐλπίζομεν δὲ ὅτι μεθ' ἱκανὴν καὶ πολυχρόνιον προετοιμασίαν ἐν τόκῳ πλουσιωτάτῳ θέλει ἀποζημιώσει τὴν μέχρι τοῦδε ἔλλειψιν. Οἱ ὑφηγηταὶ Γεώργιος Γεννάδης καὶ Σπυρίδων Μπαλάνος ἐδίδαξαν δι' ὅλου τοῦ παρελθόντος ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. Οἱ ὑφηγηταὶ Ἀλέξανδρος Κοντόσταυλος, Βασίλειος Δάκων καὶ Ἰωάννης Σεμιτέλλος δὲν ἐδίδαξαν δι' ὅλου τοῦ παρελθόντος ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους, ὁ δὲ Γεώργιος Παπασλιώτης δὲν ἐδίδαξε κατὰ τὴν θερινὴν ἑξαμηνίαν.

Ὁ καθηγητὴς τῆς Θεολογίας Διονύσιος Κλεόπας, ὑπὸ τῆς πανεπιστημιακῆς συγκλήτου ταχθεὶς, ἐξεφώνησε τὴν συνήθη λόγον κατὰ τὴν λ' Ἰανουαρίου, ἑορτὴν τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ ἑορτὴν τοῦ πανεπιστημίου.

Ὁ καθηγητὴς τῆς ἱστορίας Κ. Παπαῤῥηγόπουλος ἐξεφώνησεν, ὡσαύτως ὑπὸ τῆς πανεπιστημιακῆς συγκλήτου ταχθεὶς, τὸν κατὰ τὴν κ' Μαΐου λόγον, ὅτε γίνεται ἡ ἐνιαύσιος τελετὴ τῆς τοῦ πανεπιστημίου ἱδρύσεως.

9. *Ἀστυκλινική.*

Πρὸ ἐτῶν ἡ Ἰατρικὴ Σχολή, αἰσθανθεῖσα τὴν ἀνάγκην τῆς *Ἀστυκλινικῆς*, ᾔτησε τὴν σύστασιν αὐτῆς, πρὸς ἄσκησιν τῶν Ἰατροσπουδαστῶν, οἵτινες, δι' ἔλλειψιν ἐντελῶς κατηρτισμένου νοσοκομείου, δὲν δύνανται νὰ ἐφαρμόσωσιν ἐπὶ τῆς κλίνης τῶν νοσούντων τὰς ἀπὸ ἕδρας διδασκομένας θεωρίας, ἀλλ' ἡ εὐχὴ αὕτη τῆς Σχολῆς ἔμενε μέχρι χθὲς καὶ πρώην ἀνεκπλήρωτος, νῦν δὲ ἀγαθῇ τύχῃ, διὰ τῆς βασιλικῆς τῷ ὄντι μερίμνης τοῦ σεβαστοῦ ἡμῶν ἡγεμόνος καὶ διὰ τῆς ἀόκνου ἐπιμελείας τοῦ ὑπουργοῦ τῆς παιδείας, ἐπληρώθη καὶ τὸ κενὸν τοῦτο. Καθιδρύθη καὶ ἡ Ἀστυκλινικὴ ὡς πανεπιστημιακὸν μάθημα, καθηγητοῦ διορισθέντος τοῦ Δημητρίου Ὀρφανίδου. Συμπληρωθεῖσα δὲ δι' ἀξίων βοηθῶν, τῶν κυρίων Στεφάνου Σταυρινάκη καθηγητοῦ, Ἀντωνίου Βιτσάρη ὑφηγητοῦ καὶ Ἀρεταίου ἰατροῦ, θέλει ἀρχίσει τὰς ἐργασίας αὐτῆς ἐπ' ἀγαθῷ καὶ τῆς σπουδαζούσης νεότητος καὶ τῶν πασχόντων ἐνδεῶν καὶ πενήτων.

10. *Διακόσμησις τοῦ Πανεπιστημίου.*

Πρὸ πολλοῦ οἱ κατὰ καιροὺς πρυτάνεις ᾐσθάνθησαν τὴν ἔλλειψιν καταλλήλου καὶ εὐπρεποῦς γραφείου τῆς πρυτανείας. Καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ παρετηρήσαμεν ὅτι τὸ μέρος ὅπερ ἦτον ὡς πρυτανεῖον ἐχρησίμευεν ἐν ταὐτῷ καὶ εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς τε Συγκλήτου καὶ τῶν Σχολῶν, καὶ εἰς τὰς ἐξετάσεις, διδασκαλικάς τε καὶ διδακτορικάς, εἰς ἀνάπαυσιν τῶν διδασκάλων, εἰς ἐγγραφὰς καὶ εἰς πᾶν ἄλλο. Κείμενον δὲ προσέτι εἰς θέσιν δι' ἧς πλῆθος οἰκείων καὶ ξένων διαβαῖνον καὶ εἰς τὸ αὐτὸ συῤῥέον, ἐτάραττε τὰς ἐργασίας τῶν ἐν αὐτῷ ἐργαζομένων, ἦτον πάντη ἀνοίκειον καὶ θεραπείας χρῆζον.

(*) «Ecce tibi exortus est magister istorum omnium (? τῶν προαναφερθέντων), cujus e ludo, tanquam ex equo Trojano innumeri (παρ' ἄλλοις, meri) principes exiere.» (Cicer. de Oratore, II, 22.)

Οὕτω λοιπὸν προτάσει τοῦ πρυτάνεως, συναινέσει τῆς πανεπιστημιακῆς συγκλήτου καὶ ἐγκρίσει τοῦ τῆς παιδείας ὑπουργείου, τὰ πρὸς τὸ δυτικὸν περιαύλιον κείμενα δύο δωμάτια μετεσκευάσθησαν εἰς πρυτανεῖον, κομψῶς καὶ φιλοκάλως διακεκοσμημένον, ἀναλόγως τῆς λοιπῆς τοῦ πανεπιστημίου κατασκευῆς, καὶ ἱκανῶς εὐπρεπὲς πρὸς ὑποδοχὴν παντὸς κοσμίου προσώπου ἔκ τε τῶν ἡμετέρων καὶ τῶν ξένων. Ἐδαπανήθησαν δὲ εἰς ταῦτα πάντα δραχμαὶ χίλιαι πεντακόσιαι ὡς ἔγγιστα.

Ἐπειδὴ δὲ κατ' ἔτος ἐδαπανῶντο ὑπὲρ τὰς διακοσίας δραχμὰς εἰς μετακόμισιν καὶ ἐπίχρισιν ξένων ἐπὶ μισθῷ καθισμάτων διὰ τὰς δημοσίας τελετὰς τοῦ πανεπιστημίου, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς τοιαύτης ἐνιαυσίας δαπάνης, ἡ πρυτανεία καὶ ἡ πανεπιστημιακὴ σύγκλητος ἔκριναν ἀναγκαῖον ὥστε τὸ πανεπιστήμιον νὰ δαπανήσῃ ἐφάπαξ εἰς ἀγορὰν καθισμάτων ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ. Παρεκαλέσαμεν λοιπὸν τὸν ἐν Μασσαλίᾳ γενικὸν πρόξενον τῆς Ἑλλάδος κύριον Ζ. Τσιτσίνιαν τὰ φροντίσῃ περὶ τούτου· ὁ δὲ, ἀείποτε δείξας ὑπὲρ τοῦ πανεπιστημίου προθυμίαν, ἀσμένως ἐδέχθη καὶ τὴν παραγγελίαν ταύτην.

Καὶ ἄλλα δὲ ταπεινότερα οἰκοδομήματα κατεσκευάσθησαν χρησιμεύοντα πρὸς καθαρισμὸν τοῦ καθιδρύματος, ἀπαραίτητα εἴς τε τὸ ὑγιεινὸν τοῦ ἀέρος καὶ εἰς ἀποφυγὴν πάσης ἀπειροκαλίας. Ἐδαπανήθησαν δὲ εἰς αὐτὰ δραχμαὶ ἑπτακόσιαι.

Πυλών.

Δὲν διέφυγε τὴν προσοχὴν τῆς πρυτανείας καὶ ἡ ἀσχημία τὴν ὁποίαν εἰς τὸ καθίδρυμα φέρει ὁ ἐξ ἀθλιωτάτων ξυλοκιγκλίδων πυλὼν εἰς τὴν εἴσοδον καὶ τὴν λοιπὴν καλλονὴν τοῦ καθιδρύματος βλάπτων, καὶ ἀσφάλειαν οὐδεμίαν παρέχων, καὶ ὅλως ἀνοίκειος ὤν. Ἀπεφασίσαμεν λοιπὸν νὰ κατασκευασθῇ ἐκ σιδήρου χυτοῦ. Ἀλλά, πρὶν ἐπιχειρήσωμεν τὴν κατασκευὴν, ἦτον ἀνάγκη νὰ γράψωμεν εἰς τὸν ἐν Τεργέστῃ ἀρχιτέκτονα Χάνσεν, τὸν καὶ τὸ σχέδιον ὅλου τοῦ πανεπιστημίου ἐπιτελέσαντα, ἵνα στείλῃ ἐκεῖθεν ἡμῖν ὅπερ εἶχε σχέδιον τοῦ πυλῶνος, τὰ μέτρα, τὴν σημείωσιν τοῦ ἀναγκαίου ὑλικοῦ καὶ τὸν προϋπολογισμὸν τῆς δαπάνης, ἵνα κατ' αὐτὰ ἡ παραγγελία γένηται. Ἐγράψαμεν λοιπὸν πρὸς τὸν ἐν Τεργέστῃ γενικὸν πρόξενον τῆς Ἑλλάδος κύριον Ἄγγελον Γιαννικέσην, παρακαλοῦντες αὐτὸν νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος, καὶ στείλῃ πρὸς ἡμᾶς τὰ ἀνωτέρω. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος ἔλειπεν ἐν Δανίᾳ, ἔγραψε πρὸς αὐτὸν ὁ πρόξενος, ἀλλ' οὐδεμία εἰσέτι ἀπόκρισις. Ἡ περὶ τούτου περαιτέρω μέριμνα ἀπόκειται πλέον εἰς τὸν διάδοχόν μου.

11. *Ἐξασφάλισις τοῦ Πανεπιστημίου.*

Ἡ ἐκ κινδύνου πυρὸς ἐξασφάλισις τοῦ Πανεπιστημίου ἀνέκαθεν ἦτον σπουδαία φροντὶς καὶ μέριμνα τῶν τε κατὰ καιροὺς πρυτάνεων καὶ τοῦ ὑπουργείου· διὰ τὰς δυσκολίας ὅμως τῆς διατηρήσεως καὶ χρήσεως τῶν ἀναγκαίων ὀργάνων, ὁ σκοπὸς οὗτος ἔμεινε μέχρι τοῦδε ἀνεκτέλεστος. Ἀλλὰ τελευταῖον, κατὰ προτροπὴν τοῦ ὑπουργείου τῆς δημοσίας παιδείας, ἡ πρυτανεία, συναινέσει τῆς πανεπιστημιακῆς συγκλήτου, ἐφρόντισε καὶ περὶ τούτου δεόντως διὰ πυροσβεστικῆς ἀντλίας. Ἡ πυρασφαλιστικὴ αὕτη μηχανὴ παρηγγέλθη εἰς τὸν ἐν Παρισίοις ἐπιτετραμμένον τὰ ἑλληνικὰ πράγματα κύριον Φωκίωνα Ῥώκ, ὃς μετ' ἀξιεπαίνου ζήλου ἐξετέλεσε τὴν παραγγελίαν. Σταλεῖσα δ' ἐνταῦθα ἡ ἀντλία καὶ δοκιμασθεῖσα παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν πυροσβεστῶν κυρίου Νικολάου Μάνου, ἐνώπιον τοῦ ὑπουργοῦ, τοῦ πρυτάνεως καὶ τοῦ γραμματέως τοῦ Πανεπιστημίου, εὑρέθη ἐν ἀρίστῃ καταστάσει, ἡ καλλιωτέρα τῶν ἐν Ἀθήναις, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ αὐτοῦ ἀρχηγοῦ, λειπόντων μόνον, ὡσαύτως κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ ἀνωτέρω λοχαγοῦ, τῶν ἐλατηρίων, τῆς μεγάλης κλειδὸς καὶ δύο ὑδριῶν, περὶ ὧν ἐγράψαμεν εἰς τὸν ἐπιτετραμμένον κύριον Ῥώκ (α).

Οἱ κύλινδροι τῆς μηχανῆς καὶ ἡ λεκάνη εἰσὶ λίαν καλῶς κατεσκευασμένοι καὶ ἰσχυροί. Οἱ σωλῆνες ἐπίσης καλοί, ἡ ἐκσφενδόνισις τοῦ ὕδατος φθάνει εἰς ὕψος 25—30 μέτρων, ἡ ὀπὴ αὐτῆς εἶναι δεκαπέντε χιλιομέτρων περίπου, ὅπερ δεικνύει δύναμιν ἱκανήν. Ἡ ἀξία τῆς μηχανῆς, προστιθεμένης καὶ τῆς πρὸς μετακομιδὴν δαπάνης, εἶναι φράγκα δισχίλια καὶ ἑβδομήκοντα τρία, μετὰ ἑκατοστῶν ἑξήκοντα.

Ἀφ' οὗ ἔφθασεν ἡ ἀντλία ἐνταῦθα, ἔγινε σύσκεψις μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς παιδείας περὶ διατηρήσεως αὐτῆς, ὥστε οὐ μόνον νὰ φυλάσσηται ἀσφαλῶς, ἀλλὰ καὶ ἐν καταστάσει προχείρου χρήσεως. Ἵνα ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου γένῃ τοῦτο, ἀπαιτεῖται ἄνθρωπος ἐπιμελούμενος καὶ καθαρίζων αὐτὴν ἀκαταπαύστως, ἵνα εὑρίσκηται ἐν πάσῃ περιστάσει εὔχρηστος. Ἐκτὸς δὲ τούτου προσαπαιτεῖται καὶ τριῶν ἢ τεσσάρων ἀνθρώπων δύναμις, καὶ τούτων ἱκανῶν νὰ τὴν μεταχειρισθῶσιν ἐν ὥρᾳ δυστυχήματος. Ταῦτα δὲ ἤθελαν φέρει δαπάνην οὐ μικράν, καὶ ἴσως ἄχρηστον· ἐκρίθη λοιπὸν ὅτι ὁ καταλληλότερος καὶ συμφερώτερος τρόπος ἦτον ἵνα, δοθεῖσα ἡ μηχανὴ εἰς τὸν λόχον τῶν πυροσβεστῶν, φυλάσσηται μὲν ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ὅπου θέλει ὑπάρχει καὶ σταθμὸς πυροσβεστῶν ἑτοίμων ἐν πάσῃ περιστάσει πρὸς μεταχείρισιν. Καὶ οὕτω λοιπὸν παρεδόθη εἰς τὸν λόχον τῶν πυροσβεστῶν, ὁ δὲ διάδοχός μου θέλει φροντίσει τὰ παραιτέρω.

Δεξαμεναί.

Κατ' ἀπόφασιν τῆς πανεπιστημιακῆς συγκλήτου καὶ συναινέσει τοῦ ὑπουργείου τῆς παιδείας, κατεσκευάσθησαν καὶ δύο δεξαμεναί, μία ἑκατέρωθεν τοῦ περιαυλίου τοῦ πανεπιστημίου, αἵτινες, πλήρεις οὖσαι πάντοτε ὕδατος, καὶ πρὸς ἄλλο μέν, τυχόν, καὶ πρὸς χρῆσιν τῆς ἀντλίας, χρησιμεύσει, ἐν καιρῷ ἀνάγκης.

12. *Οἰκοδομὴ τοῦ πανεπιστημίου.*

Διὰ τὰς ἐξωτερικὰς πολιτικὰς ἀνωμαλίας ἡ ἐπὶ τῶν συνδρομῶν πρὸς ἀνέγερσιν *Ἑλληνικοῦ Πανε-*

(α) Ἐστάλησαν δ' ἔπειτα καὶ ταῦτα πάντα.

στημίου ἐπιτροπή, ἐπὶ οὐκ ὀλίγον χρόνον οὐδὲν εἰσέπραξε. Πρὸς δὲ τούτοις διὰ τὴν ἀποβίωσιν τῶν ἀοιδίμων διδασκάλων Νεοφύτου Βάμβα καὶ Γεωργίου Γενναδίου, καὶ διὰ τὴν ἐκ ταύτης παραίτησιν τοῦ κυρίου διοικητοῦ τῆς ἐθνικῆς τραπέζης, ὅς, καί περ ἐπιθυμῶν νὰ λαμβάνῃ μέρος εἰς τὰς συσκέψεις αὐτῆς, ἕνεκεν τῶν ἐμβριθεστάτων αὐτοῦ ἀσχολήσεων εἰς τὴν τράπεζαν, ἡ ἐπιτροπή, οὐκ οὖσα πλήρης, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐνεργῇ πράξεις κῦρος ἐχούσας κατὰ τὸν νόμον. Ἀνεπληρώθη δὲ ἡ ἔλλειψις διὰ τῆς μερίμνης τοῦ κυρίου ὑπουργοῦ τῆς παιδείας, βασιλικὸν προκαλέσαντος διάταγμα, δι' οὗ διωρίσθησαν μέλη τῆς ἐπιτροπῆς οἱ κατὰ καιρὸν πρόεδροι τῶν νομοθετικῶν σωμάτων καὶ ὁ κατὰ καιρὸν πρύτανις τοῦ πανεπιστημίου. Ἤρχισε λοιπὸν καὶ πάλιν τὰς ἰδίας ἐργασίας ἡ ἐπιτροπή, διπλώματα πέμπουσα, συνεισφορὰς δεχομένη ἢ καὶ ἄλλως προσέτι εἰσπράττουσα.

Ἔλαβον δὲ κατὰ τὸ παρελθὸν ἀκαδημαϊκὸν ἔτος δίπλωμα εὐεργέτου τέσσαρες, ἐξ ὧν εἰσεπράχθησαν δραχμαὶ	930	
Δίπλωμα συνδρομητοῦ ἔλαβον δύο καὶ εἴκοσιν, ἐξ ὧν εἰσεπράχθησαν δραχ.	587	62
Ἐκ συνεισφορῶν εἰσεπράχ. δρ.	509	
Ἐκ πωλήσεως προσέτι πλίνθων ὀπτῶν καὶ ἄλλου ὑλικοῦ πρὸς διασκευὴν τῶν βουλευτηρίων, κατὰ διαταγὴν τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐσωτερικῶν εἰσεπράχθησαν δραχμαὶ	250	78
Τὸ ὅλον δραχμαὶ	2 274	40

13. *Γραφεῖον τοῦ Πανεπιστημίου.*

Καὶ περὶ ὑπαλλήλων καὶ περὶ βοηθῶν καὶ περὶ καταστάσεως ἐν γένει τοῦ πανεπιστημιακοῦ γραφείου καὶ οἱ πρὸ ἐμοῦ πρυτάνεις καὶ ἐγὼ ἐγράψαμεν πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῆς παιδείας τὰ δέοντα. Ἐπὶ τοῦ παρόντος γενικώτερον μόνον ἐπαναλαμβάνομεν τὰ ἑξῆς·

Εἴκοσιν ὅλα ἔτη παρῆλθον ἀφ' οὗ καθιδρύθη τὸ πανεπιστήμιον, ἑπομένως καὶ τὸ προσωπικὸν αὐτοῦ ηὔξηται καὶ καθ' ἑκάστην αὐξάνει. Αἱ σχέσεις αὐτοῦ ἐξετάθησαν καὶ ἐπολλαπλασιάσθησαν. Καθηγηταὶ ὑπὲρ τοὺς τεσσαράκοντα, ἐκτὸς τῶν οὐκ ὀλίγων ὑφηγητῶν, διδάσκουσιν ἐν αὐτῷ καὶ ὑπὲρ τοὺς πεντακοσίους ἢ ἑξακοσίους νέους φοιτῶσιν εἰς τὰς αὐτῶν παραδόσεις. Ἡ κτηματικὴ καὶ χρηματικὴ αὐτοῦ οὐσία καθ' ἑκάστην γίνεται πλειοτέρα. Κατὰ λόγον δ' εὐθὺν τῆς τοῦ πανεπιστημίου αὐξήσεως αὐξάνει καὶ ἡ τοῦ γραφείου ὑπηρεσία. Αἱ συνεδριάσεις τῆς τε συγκλήτου καὶ τῶν σχολῶν γίνονται συχνότεραι καὶ διεξοδικώτεραι, αἱ ἐγγραφαὶ καὶ αἱ τῶν φοιτητηρίων ἀνανεώσεις, αἱ ἀπὸ σχολῆς εἰς σχολὴν μεταθέσεις, αἱ ἀποφοιτήσεις, αἱ τῶν ὑποτρόφων πληρωμαὶ εἶναι οὐκ ὀλίγαι, αἱ ἐξετάσεις τῶν φοιτητῶν πολυάριθμοι, καὶ σχεδὸν διαρκεῖς, ἡ ἀλληλογραφία ἐκτενεστέρα. Ἐκ τούτου ἀνεφάνη ἀπόλυτος ἀνάγκη τῆς τε τοῦ προσωπικοῦ αὐξήσεως καί τινος μεταρρυθμίσεως. Περὶ τούτου οἵ τε πρόκατοχοί μου ἔγραψαν, ὡς προεῖπα, καὶ ἐγὼ δὲν παρημέλησα.

Ἡ πρυτανεία, βλέπουσα τοὺς κόπους τοῦ ὑπογραμματέως τοῦ πανεπιστημίου καὶ τὸν μικρὸν αὐτοῦ μισθόν, ᾐτήσατο παρὰ τοῦ ὑπουργείου μίαν τινὰ αὔξησιν. Τὸ ὑπουργεῖον ἤκουσε μὲν εὐμενῶς τοὺς λόγους τῆς πρυτανείας, ἀλλ' οὐχ ὑπάρχοντος ἐν τῷ προϋπολογισμῷ κεφαλαίου πρὸς τοῦτο, ἀνέθηκεν εἰς τὴν σύγκλητον τὴν προσωρινὴν τοῦ πράγματος θεραπείαν. Ἡ πανεπιστημιακὴ σύγκλητος, ἔχουσα τὴν πεποίθησιν ὅτι ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τοῦ προσεχοῦς ἔτους περιληφθήσεται τὸ πρὸς τοῦτο ἀπαιτούμενον ποσόν, παρεδέχθη νὰ προσθέσῃ εἰς τὸν μισθὸν αὐτοῦ πεντήκοντα δραχμὰς κατὰ μῆνα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐν εἴδει προκαταβολῆς συνδρομὴ αὕτη λήγει μετὰ τοῦ πολιτικοῦ ἔτους 18 7, ὁ ἄνθρωπος ἐπανέρχεται εἰς τὴν αὐτὴν ἀπορίαν.

Κρίνω περιττὸν νὰ εἴπω πλείονα περὶ τούτου, διότι πέποιθα ὅτι ἡ σύνεσις καὶ ἡ δικαιοσύνη τοῦ ὑπουργείου τῆς παιδείας καὶ περὶ τούτου θέλει φροντίσει, καὶ περὶ τῆς ἀναγκαίας τοῦ γραφείου καταρτίσεως διὰ τῶν ἀναγκαίων βοηθῶν καὶ διὰ παντὸς ἄλλου ἀπαραιτήτου πρὸς τὴν ἀνελλιπῆ τοῦ πανεπιστημιακοῦ γραφείου ὑπηρεσίαν δὲν θέλει παραμελήσει.

14. *Διαγωνίσματα.*

Ἀμβρόσιος Ῥάλλης.

Τὸ πρὸ ἑξαετίας ὑπὸ τοῦ ἐν Τεργέστῃ κυρίου Ἀμβροσίου Ῥάλλη συστηθὲν ποιητικὸν διαγώνισμα ἐτελέσθη καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἀκαδημαϊκὸν ἔτος. Κριταὶ τοῦ ἀγῶνος, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ πρυτάνεως, διωρίσθησαν ὑπὸ τῆς πανεπιστημιακῆς συγκλήτου οἱ καθηγηταὶ Κωνσταντῖνος Παπαῤῥηγόπουλος, Εὐθύμιος Καστόρχης, Ἀθανάσιος Ῥουσόπουλος καὶ Στέφανος Κουμανούδης, γενόμενος καὶ εἰσηγητὴς εἰς τὴν σύνταξιν τῆς ἐκθέσεως. Ἐκ τῶν οὐκ ὀλίγων προσφερθέντων ποιημάτων δύο μόνον ἐπῃνέθησαν, οὐδὲν δὲ ἐβραβεύθη. Τὰ καθέκαστα περιγράφονται ἐν τῇ πρὸ πολλοῦ ἐκδοθείσῃ ἐκθέσει, καὶ εἰς ταύτην παραπέμπονται ὅσοι ἔχουσιν ἀνάγκην ἀκριβεστέρας ἐξηγήσεως. Αἱ πρὸς βράβευσιν ὡρισμέναι χίλιαι δραχμαὶ ἐδόθησαν πρὸς ἀγορὰν βιβλίων, ὧν ὁ ἀπολογισμὸς ἐν τῷ πίνακι.

Ὅτι ἐκ τῶν εἴκοσι περίπου εἰς ἐξέτασιν καὶ κρίσιν παραπεμφθέντων ποιηματίων καὶ ποιημάτων οὐδὲν εὑρέθη βραβεύσεως ἄξιον καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς διαγωνισθέντας καὶ εἰς ἄλλους ἐφάνη ἐναντίον εἰς τοὺς ὅρους τοῦ ἀγωνοθέτου, παράδοξον προσέτι καὶ ἄδικον ὡς ἀνατέλλον την πρὸς τὴν ποίησιν ὁρμὴν τῶν νέων, κτλ. Ὅτι οὐχὶ ἐναντίον, ἀπόδειξις εἶναι ὅτι τοῦτο δὲν ἔγινε πρώτην ταύτην φοράν, καὶ ἡ ῥητὴ ὁμολογία τοῦ ἀγωνοθέτου, γράψαντος πρὸς τὸν πρύτανιν ὅτι ἀποδέχεται πάντα τὰ τοῦ ἐξεταστικοῦ συλλόγου, ὅτι δὲ παράδοξον καὶ ἄδικον οὐκ ὀλίγοι ἐπροσπάθησαν ν' ἀποδείξωσιν. Ἀλλὰ πρὸς ἀπόδειξιν, χωρίζοντες δῆθεν τῶν ἄλλων ἐξεταστῶν τὸν εἰσηγητὴν τῆς ἐκθέσεως, ἐπέπεσον κατ' αὐτοῦ, οὔτε ὀλίγα οὔτε εὔσχημα κατειπόντες. Περὶ τούτου θέλω

νὰ εἴπω μικρά τινα. Ἐπειδὴ δηλ. ἐν ταῖς σημεριναῖς Ἀθήναις ὑπάρχει τοσαύτη ἐλευθερία τοῦ λέγειν καὶ γράφειν, ὅση καὶ ἐν ταῖς ἀρχαίαις (α) διὰ τοῦτο ἐλπίζω ὅτι δὲν θέλουσι καταδικασθῆ ὡς ἀσυγχώρητοι αἱ ἑξῆς μικραί μου καὶ ἄνευ ἀξιώσεων παρατηρήσεις.

ά. Οἱ Γάλλοι, τῶν ὁποίων ἡ πρωτεύουσα ἔχει πλείονας κατοίκους τοῦ ἡμετέρου βασιλείου, καὶ τῶν ὁποίων ὁ τόπος βρύει ποιητῶν καὶ παντοίων ἄλλων λογίων, προὔτειναν βραβευσίμου ποιήματος θέμα τὸν τελευταῖον ἀνατολικὸν πόλεμον. Ἐκ τῶν ὑποβληθέντων ἑκατὸν πεντήκοντα ποιημάτων τὰ ἑκατὸν τεσσαράκοντα ὀκτὼ οὐδὲ λόγου καὶ μνείας ἐκρίθησαν ἄξια, καὶ μόνον δύο ἐφάνησαν ὅτι παρέχουσιν ἐλπίδα καὶ οἷον τὸ πρῶτον δοκίμιον τοῦ προσδοκωμένου ποιήματος (β). Καὶ νομίζω ὅτι οὔτε παράδοξον τοῦτο εὑρέθη, οὔτε οἱ ἀποτυχόντες ἐμέμφθησαν τοὺς κρίναντας. Ἡμεῖς δέ, καὶ ὀλιγοστοὶ ὄντες καὶ πρωτόπειροι καὶ μόλις περὶ τὰ τοιαῦτα κινούμενοι, ἀξιοῦμεν ἐκ παντὸς τρόπου καὶ ἐν παντὶ δοκιμίῳ τὴν βράβευσιν. Τοῦτο εἶναι τὸ παράδοξον. Ἡ φιλοτιμία εἶναι βεβαίως ἀξιέπαινος, οὐχὶ ὅμως καὶ ὅταν ὑπερβαίνῃ τὰ ὅρια. Καὶ σημειωτέον ὅτι τὸ θέμα τῆς Γαλλίας ἦτον ἔργον ἐθνικόν, τιμῆσαν τὰ γαλλικὰ ὅπλα, καὶ τοιαῦτα δὲν ἦσαν βεβαίως τὰ θέματα τῶν παρ' ἡμῖν οὐ βραβευθέντων.

β'. Θέλουσιν ὅτι, ἐπειδὴ πᾶσα ἐποχὴ ἔχει ἰδιαίτερον ποιήσεως πνεῦμα, διὰ τοῦτο δὲν εἶναι δίκαιον ἡμεῖς ἀπομακρυνόμενοι τούτου νὰ στερώμεθα τῶν παρὰ τοῖς νῦν θαυμαζομένων καλῶν, ἀπρὶξ ἐχόμενοι παμπαλαίων τινῶν, ἀπαρχαιωθέντων πλέον καὶ ἀχρήστων γενομένων. Ἡ ἐν Βερολίνῳ παράστασις τῆς Ἀντιγόνης, ἡ ἐν Αὐρηλίᾳ τῆς Γαλλίας παράστασις τοῦ Οἰδίπου ἐπὶ Κωλωνῷ καὶ οὐκ ὀλίγων ἄλλων ἀλλαχοῦ, δεικνύουσιν ὅτι ἐκεῖνα οὔτε ἀπηρχαιώθησαν, οὔτε ἀπαρχαιωθήσονται παρ' ἡμῖν ἐξαιρέτως (γ). Ἀλλὰ τοιαύτη διάκρισις ἀρχαίων ἢ νεωτέρων οὐδεμίαν εἶχε ῥοπὴν εἰς τὴν κρίσιν. Οἱ συγκροτοῦντες τὸν περυσινὸν ἐξεταστικὸν σύλλογον, οὗ τινος τῇ προεδρείᾳ ὡς πρύτανις ἐτιμώμην, οὔτε τυφλοὶ θαυμασταὶ τῶν κλασικῶν, οὔτε τυφλότεροι καταφρονηταὶ τῶν ῥωμαντικῶν εἶναι· ἀπ' ἐναντίου τιμῶσι καὶ θαυμάζουσι τὸ καλὸν ὅπου εὑρίσκεται, ἐν τῇ φύσει καὶ ἐν τῇ τέχνῃ. Καὶ τὸν ἄνθρωπον δς ἔχει ἄνω τὴν κεφαλὴν καὶ κάτω τοὺς πόδας, καὶ τὸ δένδρον τὰ ἐναντία τούτων ἔχον ὀνομάζουσι καλὰ καὶ ὡραῖα, ὅταν ἔχωσι τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ καλοῦ καὶ ὡραίου. Θαυμάζουσι καὶ τὰ σοφόκλεια καὶ τὰ σαικσπήρεια, ὅταν μετὰ τῶν ἄλλων καλῶν δὲν παραβλάπτωσι καὶ τὸ λεπτὸν καὶ εὐγενικὸν αἴσθημα τῆς αἰδοῦς. Ποίημα ὅμως, ἔστω κλασικὸν ἢ ῥωμαντικόν, ἀθεμίτους ἔρωτας ἀδελφογαμίας καὶ τὰ τοιαῦτα περιέχον, εἴτε τῷ παραδείγματι τοῦ Εὐριπίδου, εἴτε τοῦ Οὔγου, τοῦ Δυμᾶ, ἢ καὶ τοῦ ὑπὲρ πάντα ἄλλον δραματικόν, κατὰ τὴν γνώμην τῶν Ἄγγλων (α), Σαικσπήρου, δικαιολογούμενον, τοιοῦτον ποίημα δυνατὸν νὰ ἀναγινώσκῃ ὁ βουλόμενος κατ' ἰδίαν, νὰ ἀσπάζηται, εἰδὲ προαιρεῖται καὶ νὰ δώσῃ πρὸς ἀληθινὴν οἰκοδομὴν εἰς χεῖρας τῶν τέκνων του, ἀλλὰ κριταί, ὑπὸ τῆς πανεπιστημιακῆς συγκλήτου, ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τῆς κυβερνήσεως, ἐκλεγόμενοι, ἐλπίζω ὅτι οὐδέποτε θέλουσιν ἀποφασίσει, διὰ τῆς δημοσίας αὐτῶν ἐγκρίσεως, νὰ συστήσωσιν ὡς τίμιον καὶ ψυχοσωτήριον ἀνάγνωσμα. Ἄλλα δηλητήρια, εἰς τὰς ἁπαλὰς ψυχὰς τῶν νέων ἐγχεόμενα εἶναι ἱκανά (β).

γ'. Πρὸς τοὺς νέους ποιητάς, ὅσοι ἐν ἑαυτοῖς αἰσθάνονται ὅτι εἶναι ὑπὸ τῆς φύσεως πρὸς τοῦτο πεπλασμένοι, οὔτε περὶ τοῦ χρησίμου ἢ μὴ τοῦ ποιη-

---

(α) «Οὗ ἐν Ἀθήναις) τῆς Ἑλλάδος πλείστη ἐστὶν ἐξουσία τοῦ λέγειν» (Πλάτ. Γοργ. 461).

(β) Journal des Débats, 21 août 1856.

(γ) «Si dans une simple école ecclésiastique, sous l'inspiration d'un sage et éloquent prélat, zélateur ingénieux de toutes les nobles études, nous voyons de jeunes enfans réciter et même chanter avec âme le texte original des sublimes mélopées et des choeurs d'Oedipe à Colone, n'est ce pas une preuve que dans la grande patrie de Corneille et de Racine, de Bossuet et de Fénelon, le génie de la belle antiquité ne peut jamais disparaitre ou qu'il reviendra toujours ranimer de sa flamme les études nationales?» (Rapport du secrétaire perpétuel de l'Académie sur les concours de 1857. Villemain. — Journal des Débats du vendredi 21 août 1857.

(α) Ἐν τῇ Ἐδιμβουργείῳ Ἐξετάσει ἤτοι Ἐλέγχῳ (Edinburgh Review, Ἰουλίου 1857, ἀριθ. 215), ὁ ἐπικρίνων τὸν ἠθικὸν χαρακτῆρα τοῦ περιωνύμου Γερμανοῦ Γοίθου ἢ Γαίθου (Göthe) λέγει περὶ αὐτοῦ «ὡς δραματικὸς εἶναι πολὺ κατώτερος (καὶ τίς δὲν εἶναι;) τοῦ Σαικσπήρου.» Εἶτα δὲ προχωρῶν ὑποσυνάπτει· «οὔτε τὸ ὕψος καὶ τὸ ἀῤῥενωπὸν τοῦ Δάντου φθάνει, οὔτε τὴν χάριν τοῦ Καρβάντου ἔχει, οὔτε τὸ ἀβίαστον εὐτράπελον τοῦ Φιλδίγγου, οὔτε τὸν καυστικὸν ἀλλ' εὐγενικὸν ἀστεϊσμὸν τοῦ Βολταίρου, ἔχει ὅμως ἰδιαιτέρας χάριτας καὶ ποικίλην τινὰ ὑπεροχήν, ἣν οὐδεὶς προσήγγισεν.» Ἐν τούτοις οὐδεὶς οὐ τοῦ Σαικσπήρου κατώτερος δραματικός.

(β) Κατὰ τὸ 1834, ἔν τινι περιφήμῳ περιοδικῷ συγγράμματι (Quartely Review, N. 101, Art. VIII.) ἐγράφοντο τὰ ἑξῆς· «Ἐν τῇ Γαλλίᾳ θέλει δειχθῇ, νομίζομεν ἐντὸς ὀλίγου ὅτι ἤτοι ἡ Κυβέρνησις πρέπει νὰ ἐπιτηρῇ τὴν σκηνήν, ἢ ἡ σκηνὴ θέλει ἀνατρέψει τὴν Κυβέρνησιν, ἐν τέλει δὲ καὶ ὅλον τὸ τῆς κοινωνίας οἰκοδόμημα.» Ἴδε Ἱστορίαν τῶν Ἑλλήνων Ποιητῶν κτλ. σ. 599). Ἡ πεῖρα δὲ ἀπέδειξε μετέπειτα πόσον ἦσαν προφητικοὶ οἱ λόγοι οὗτοι. Κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος ἡ ἐν Παρισίοις Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν ἔστεψε τὸ ποίημα τοῦ Εὐγενίου Ποιτοῦ «Du Roman et du Théatre Contemporains, et de leur influence sur les moeurs.» Paris 1857. Πρέπει νὰ ἀναγνώσῃ τις ὁλόκληρον βιβλίον ἵνα ἴδῃ τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα τῶν κακῶν βιβλίων. Ἀλλαχοῦ ἐλπίζω νὰ σημειώσω ἐκ τούτου καὶ ἐξ ἄλλων ὁμοίων χωρία, τὰ ὁποῖα διασχίζοντα καὶ τὸν διαφανῆ πέπλον, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἐπροσπάθει τοὐλάχιστον μέχρι χθὲς καὶ πρώην νὰ κρυφθῇ ἡ αἰσχρότης, δεικνύουσι τὴν πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης ἀληθινὴν κατάστασιν τῆς κοινωνίας.

Εἰ δὲ οἱ Γάλλοι, παρατηροῦντες τὴν γιγαντιαίοις βήμασι προβαίνουσαν διαφθοράν, βραβεύουσι συγγράμματα πρὸς ἀναχαίτισιν αὐτῆς τείνοντα, ἤθελεν εἶναι ἀτοπώτατον παρ' ἡμῖν νὰ βραβεύωνται ποιήματα ἱκανὰ καὶ τὸ ἐλάχιστον νὰ βλάψωσι τὴν μικρὰν καὶ ἀδύνατον ἡμῶν κοινωνίαν.

τικοῦ ἀγῶνος, οὔτε περὶ τῆς δικαίας ἢ ἀδίκου ἀποφάσεως τῶν κριτῶν λέγω, οὔτε ὅ,τι οἱ Κορίνθιοι περὶ τῶν ἑαυτῶν ἀποίκων Κερκυραίων ἔλεγον (α). λέγω μόνον ὅτι ἡ ἀναβολὴ τῆς ἐπιτυχίας καὶ δόξης δὲν εἶναι ἀναίρεσις. Ἡ δόξα εἶναι ὡς αἱ ὀπῶραι αἱ τὸν ἀναγκαῖον καιρὸν ἀπαιτοῦσαι πρὸς ὡρίμασιν, καὶ ὅταν ἄνωθεν εἶναι ὡρισμένη νὰ φανῇ, οὐδέποτε ἐκλείπει. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μετριοφροσύνη εἶναι ἡ δυσκολωτέρα τῶν ἀρετῶν, διότι πρόκειται νὰ νικήσωμεν οὐχὶ ἄλλον, ἀλλ' ἡμᾶς αὐτούς, εἰς ὃ ἀντίκεινται χίλιοι ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἐνυπάρχοντες πειρασμοί, διὰ τοῦτο, ὅσῳ μετριοφρονέστεροι δειχθῶσι, τοσούτῳ μᾶλλον τιμηθήσονται. Ἐνθυμίζω δ' αὐτοὺς ἐν τέλει καὶ τὸ ἴδιον συμφέρον, διότι ἄλλως ἢ οὕτω ποιοῦντες δυσκόλως εὑρήσουσι κριτάς, ἀναδεχομένους νὰ κοπιάσωσι καὶ νὰ δαπανήσωσι καιρὸν οὐκ ὀλίγον, ἀναγινώσκοντες στίχους πλείονας τῶν τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσείας, οὐχὶ ὅμως καὶ κρείττονας, ἐπὶ τῇ βεβαιότητι ὅτι, ἀντὶ πάσης ἀμοιβῆς, θέλουσιν ἀκούσει τὰ ἐξ ἀμάξης, οὐδὲ μισθοδοτοῦνται ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἵνα ὑβρίζωνται. Ἐὰν δὲ ὁ ποιητικὸς ἀγὼν διὰ τοῦτο παυθῇ, ἂς μέμφωνται αὐτοὶ ἑαυτούς, ὡς παρακαίρως κλείσαντες τὸ στάδιον.

Πρὸς μείζονα ἐπιτυχίαν τοῦ ἀγῶνος ἐγράφθησαν ἰδιαιτέρως παρατηρήσεις τινὲς πρὸς τὸν κύριον Ῥάλλην, ἀλλ' αὐτὸς οὐδεμίαν τούτων δεχθεὶς ἀφῆκε τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν. Ἕκαστος εἶναι βεβαίως κύριος νὰ δαπανᾷ τὰ ἴδια χρήματα ὅπως αὐτῷ δοκεῖ καὶ ἀρέσκει. Ἀλλ' ὁ κύριος Ῥάλλης, οὐκ ἀρκεσθεὶς εἰς τοῦτο, ἀπαντῶν εἰς τοὺς γράψαντας τὰς παρατηρήσεις, ἔκρινε καλὸν νὰ διδάξῃ τοὺς καθηγητὰς καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν. Ἐγὼ μετὰ παῤῥησίας ὁμολογῶ ὅτι νέοι καὶ γέροντες καθηγηταὶ τοῦ πανεπιστημίου Ὄθωνος, ἐν πολλοῖς καὶ διαφόροις τοῖς Εὐρώπαις παιδευτηρίοις παιδευθέντες, οὐκ ὀλίγων ἀνδρῶν ἐνδόξων τιμηθέντες γνωριμίᾳ, πᾶν ἄλλο περιέμενον ἢ περὶ ἀξιοπρεπείας μαθήματα ἐκ Τεργέστης. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐνθυμίζει μας τὸ ἀρχαῖον ῥητὸν *γηράσκω δ' ἀεὶ καινὰ διδασκόμενος*. Τοσαῦτα καὶ περὶ τούτου ἐπὶ τοῦ παρόντος.

Κωνσταντῖνος Τσόκανος.

Παραλείπω τὸ διαγώνισμα τοῦ κυρίου Κ. Τσοκάνου, ὡς ἐκ προγενεστέρων ἐκθέσεων γνωστόν (β). Σημειῶ μόνον ὅτι τούτου ἡ προθεσμία λήγει τῇ ή Μαΐου 1858 ἀλλὰ τὰ ποιήματα πρέπει νὰ σταλῶσιν ἓξ μῆνας πρότερον, ὅ ἐστι πρὸ τῆς πρώτης Νοεμβρίου 1857. Μεταβαίνω δὲ εἰς ἕτερον διαγώνισμα ὄντως χριστιανικὸν καὶ κατὰ τὸν σκοπὸν καὶ κατὰ τὸν τρόπον.

Γεώργιος Μελᾶς.

Ὁ ἐξ Ἰωαννίνων μακαρίτης Γεώργιος Μελᾶς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀποβιώσας, ἐπὶ τιμιότητι καὶ εὐσεβείᾳ διαπρέψας ἀνήρ, πεπεισμένος ὅτι ἡ θρησκεία πρέπει νὰ ἦναι ἡ βάσις πάσης παιδείας, διέθηκε δεκακισχιλίας δραχμὰς πρὸς σύνταξιν καὶ ἔκδοσιν συγγράμματος πρὸς χριστιανικὴν ἠθοποίησιν τῶν ἑλληνοπαίδων καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τὴν ἐν διαθήκῃ ταύτην παραγγελίαν πιστῶς ἐκτελοῦντες οἱ ἀγαθοὶ αὐτοῦ υἱοὶ ἀνέθηκαν εἰς τὸν πρύτανιν τὰ τῆς κανονικῆς αὐτοῦ ἐκτελέσεως. Τὸ διαγώνισμα λοιπὸν τοῦτο προὐκηρύχθη ὑφ' ἡμῶν διὰ τῶν ἐφημερίδων τῆς πρωτευούσης τῇ έ Ἰανουαρίου τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους. Ἐν ταὐτῷ δὲ ἐξηγήθησαν καὶ οἱ ὅροι τοῦ μακαρίτου ἀθλοθέτου. Ὅταν παρουσιασθῇ τὸ σύγγραμμα, θέλει κριθῇ κατὰ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ὁρισθέντας ὅρους.

15. *Παρατηρήσεις.*

Τὰ διαγωνίσματα ταῦτα δεικνύουσι βεβαίως τὸν ἀξιέπαινον ζῆλον τῶν ὁμογενῶν πρὸς ταχυτέραν διάδοσιν τῆς παιδείας, ὅλαις δυνάμεσι προσπαθούντων ὅπως ἀποτριψάμενοι τὴν προστριβεῖσαν ἡμῖν ἀδοξίαν, ἀναλάβωμεν τὴν ἀρχαίαν εὔκλειαν. Δυνατὸν δὲ εἰπεῖν καί τι μεῖζον. Ταῦτα δηλ. καὶ αἱ μετέπειτα ἀναφερθησόμεναι γενναῖαι προσφοραὶ μαρτυροῦσι τρανότατα ὅτι οἱ ἁπανταχοῦ Ἕλληνες ἐπείσθησαν ἀδιστάκτως ὅτι ὁ θεός, ἀποφασίσας νὰ διασώσῃ τὸ ἑλληνικὸν γένος, ὥρισεν ὡς ζώπυρον τὸ μικρὸν τοῦτο ἑλλαδικὸν βασίλειον, καὶ ὡς κιβωτὸν φύλακα τῆς παιδείας τὸ πανεπιστήμιον Ὄθωνος. Ἡ ἀνωτέρω ἐξηγηθεῖσα ἰδέα, ὅτι χρέος ἡμῶν ἱερώτατον εἶναι ἡμεῖς νὰ διαβιβάτωμεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ οὐχὶ ἐκεῖθεν νὰ λάβωμεν τὸν πολιτισμὸν φαίνεται ὅτι ἀναφυεῖσα καὶ παρ' αὐτοῖς μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον καθ' ἑκάστην ῥιζοῦται καὶ ἀναπτύσσεται. Διὰ τοῦτο, βλέποντες τὴν γενναίαν προσπάθειαν καὶ τὴν ὑπέρογκον δαπάνην τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἥτις ἀφθόνως πρὸς παίδευσιν καὶ φωτισμὸν ὅλης τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς δαπανᾷ, συντρέχουσι καὶ οὗτοι, καταβάλλοντες ἐπ' αὐτῷ τῷ σκοπῷ γενναίως μὲν καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος μέρος τῆς μετὰ πόνων καὶ μόχθων ἀποκτηθείσης αὐτῶν οὐσίας, μεῖζον δὲ καὶ γενναιότερον, πεπείσμεθα, ἐν τῷ μέλλοντι. Διὰ ταῦτα δὲ λόγῳ καὶ ἔργῳ ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως τιμώμενοι, ἐπίσης τοῖς ἄλλοις ὠφελοῦνται, διότι ἐν Ἀθήναις τὰ τέκνα αὐτῶν παιδεύονται, ἐξετάζονται, ὅς δ' εἰπεῖν, καὶ διπλωματίζονται. Ταῦτα δὲ ἀναλογιζόμενοι οἱ ἐντός τε καὶ οἱ ἐκτός, καὶ τοῦτον τὸν ἱερὸν σκοπὸν κατὰ νοῦν ἔχοντες, θέλουσιν ἅπαντες συμφιλοτιμηθῇ πῶς νὰ καταστήσωσι πρωϊμώτερον τὸν προορισμὸν τοῦτον τῆς Ἑλλάδος ἥτις, εἴτε ἐλευθέρα καὶ σοφὴ ἐξεπολίτισε τὸν κόσμον, εἴτε ὑποκειμένη συνετέλεσεν, εἴτε καὶ δούλη οὐδέποτ' ἐδείχθη περὶ παιδείας ἀδιάφορος (α).

Ἀλλὰ μετὰ πάντα ταῦτα ἐπέρχεται καὶ ἡ ἑξῆς παρατήρησις. Ἐάν, ἐπαυξομένου τοῦ ζήλου, πληθυνθῶσιν, ὡς ἐλπίζομεν καὶ πεποίθαμεν, τὰ διαγωνίσματα, τὰ ὁποῖα, πρέπει νὰ διέλθωσιν ἐκ τῶν χειρῶν καὶ κεφαλῶν τῶν καθηγητῶν, τότε πρέπει

(α) « Καλὸν δ' ἦν, εἰ καὶ ἡμεῖς ἡμάρτομεν, τοῖς δὲ μὲν εἶξαι τῇ ἡμετέρᾳ ὀργῇ, ἡμῖν δ' αἰσχρὸν βιάσασθαι τὴν τούτων μετριότητα » (Θουκ. Α', 38).

(β) Ἴδε Πανδ. Φυλλάδ. 134.

(α) Ἴδε τὸν περὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου λόγον.

ἀναγκαίως οἱ καθηγηταὶ νὰ παραλείψωσιν ἐν μέρει τὰς παραδόσεις, ἵνα ἀσχολῶνται εἰς ἐξετάσεις ἐγγράφων οὔτε ὀλίγων οὔτε μικρῶν. Ἐὰν, π. χ. λάβωμεν μόνον τὸ τοῦ Τσοκάνου, ἐπειδὴ ἐνταῦθα ἔχομεν εὐχέρειαν εἰς τὸ περὶ παντὸς γράφειν καὶ ἔνδειαν χρημάτων, δὲν εἶναι παράδοξον νὰ γράψωσι περὶ αὐτοῦ τριάκοντα ἄνθρωποι, ἀνὰ εἴκοσι τυπογραφικὰ φύλλα, τοὐλάχιστον, ἕκαστος, ὅπερ φέρει ἐν ὅλοις φύλλα τυπογραφικὰ ἑξακόσια. Τοσαῦτα πρέπει νὰ ἀναγνώσωσι καὶ μελετήσωσιν οἱ ἐξετασταί· ἐὰν δὲ τὸ θέμα τύχῃ ἐπιστημονικῆς ὕλης, εἰς τὴν ἰατρικὴν, π. χ. ἀναφερομένης, τότε δὴ τότε ὁ ἀνωτέρω σημειωθεὶς ἀριθμὸς τῶν ἰατρικῶν ζητημάτων ἐπαυξάνει ἐπ' ἄπειρον. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο εἶναι πᾶν ἄλλο ἢ πανεπιστημιακὸν ἔργον, εἰς ὃ οἱ καθηγηταὶ εἶναι διωρισμένοι, διὰ τοῦτο πείθομαι ὅτι ἡ σύνεσις τοῦ ὑπουργείου δὲν θέλει ἀφήσει καὶ τοῦτο ἀθεράπευτον.

(Ἕπεται τὸ τέλος.)

Ο ΕΞΗΝΤΑΒΕΛΟΝΗΣ.

—οοο—

Εἴδομεν καὶ ἡμεῖς παριστανόμενον ἐν τῷ θεάτρῳ Ἀθηνῶν τὸν Ἐξηνταβελόνην. Ὁ Ἐξηνταβελόνης ἐγράφη, ὡς γνωστὸν, πρὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, κατὰ μίμησιν τοῦ Φιλαργύρου τοῦ Μολιέρου, καὶ διὰ τοῦτο πάντες σχεδὸν ἐγινώσκομεν αὐτόν. Τὸ καθ' ἡμᾶς ὅμως, οὔτε τὴν τέχνην καὶ τὴν χάριν τῆς μιμήσεως, οὔτε τὴν δημιουργικὴν ἀνάπλασιν τῆς ἠθοποιΐας ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον, οὔτε τὴν ἀξιοθαύμαστον ἐκείνην ἐκσμυρναΐσιν (διότι ὁ Ἐξηνταβελόνης ἐγράφη διὰ τὴν Σμύρνην) τῶν ἐπεισοδίων καὶ τῶν περιπετειῶν ἐνοήσαμέν ποτε ἀποχρώντως πρὶν ἢ εἴδομεν τὴν παράστασιν καίτοι ἀτελῶς γενομένην. Ὁ Ἐξηνταβελόνης δὲν εἶναι ἔργον τοῦ Μολιέρου, ἀλλὰ πρωτότυπος τοῦ Οἰκονόμου δραματουργία. Ὁποία ἀκριβὴς σπουδὴ καὶ ἀκριβεστέρα ἐξεικόνισις τῶν ἐγχωρίων ἠθῶν καὶ διαλέκτων· ὁποία ἐπιτηδεία καὶ δηκτικὴ χλεύη τῶν ἐλλείψεων καὶ τῶν παθῶν τῆς Σμυρναϊκῆς κοινωνίας· ὁποία εὐτράπελος μὲν ἀλλὰ δριμεῖα μαστίγωσις τῆς ἰδιοτελείας καὶ τῆς περὶ τὰ γράμματα ῥαθυμίας τῶν προκρίτων τῆς Ἰωνικῆς μητροπόλεως!

Δικαίως ἄρα τὸ κοινὸν τῆς πρωτευούσης συνέρρευσεν ἀθρόον κατὰ πᾶσαν νέαν παράστασιν τοῦ δράματος τούτου, καὶ ἀθρόον ἐπεκρότει αὐτό. Ἡ σπουδὴ αὕτη μαρτυρεῖ ἄλλως ὅτι καὶ μετὰ τοσούτων αἰώνων δουλείαν περιεσώθησαν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χώρᾳ οἱ ἀψευδεῖς κανόνες τῆς κρίσεως τοῦ καλοῦ, οὓς ἡ φύσις κατέθεσεν ἐν ταῖς ψυχαῖς τοῦ περιουσίου αὐτῆς λαοῦ.

Ἐκ τῶν ἠθοποιῶν, ἡ ὑποκρινομένη τὴν Κεράτσαν Σοφουλιὼ ἐξέχει. Ὁποία βαθεῖα γνῶσις καὶ ἐπιτήδευσις τῶν προξενητικῶν αὐτῆς καθηκόντων· ὁποία ἱκανότης περὶ τὸ ἁρμόζεσθαι ἀκόπως καὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ καὶ προσώπῳ καὶ πάσῃ οἱαδήποτε περιστάσει· ὁποία μελίρρυτος ἰωνικὴ προφορὰ, καὶ ὁποῖοι τόνοι φωνῆς ποικιλλόστροφοι μεταδίδοντες πεποίθησιν ἣν δὲν ἔχει ἀλλ' ὑποκρίνεται ἡ νέα καὶ ὡραία ἐκείνη πρεσβῦτις!

Καὶ ὁ μάγειρος καὶ ὁ κηπουρὸς καὶ ὁ Ἐξηνταβελόνης ἔμπειροι εἰσὶν ἐπίσης ἠθοποιοί, ἀλλ' ὁ τελευταῖος φορτικώτερος τοῦ δέοντος. Ἡ δὲ Κοκκώνα Ζωήτσα . . . στερεῖται, μὰ τὰς χάριτας, ζωῆς, ἐνῷ ὁ ἐραστὴς αὐτῆς ἐρᾷ . . . ἄνευ καρδίας.

Ὁ Ἐξηνταβελόνης δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ἀντὶ διδασκαλίας πρὸς τοὺς μεταρράζοντας οἵτινες δὲν εἶναι εὐάριθμοι. Προχθὲς ἠκούσαμέν τινα λέγοντα ὅτι ἐπειδὴ κατήντησεν ὑπέρογκος τῶν ξύλων καὶ τῶν ἀνθράκων ἡ τιμὴ, αὐτὸς προτιμᾷ νὰ θερμαίνεται, νὰ θερμαίνῃ δηλαδὴ τὸ σῶμά του, διὰ φλογῶν μεταφράσεων πολὺ εὐωνοτέρων τῆς ἄλλης ἐκείνης ὕλης. Καὶ τοῦτο μὲν εἶναι ὑπερβολικὸν· ὑπάρχει ὅμως ἄλλο τι βεβαιότερον· ἐπιπολάζει παρ' ἡμῖν ἡ ἰδέα ὅτι ἡ μετάφρασις εἶναι εὔκολος, ἔργον ἴδιον τοῦ τυχόντος. Τὸ καθ' ἡμᾶς ὅμως, καὶ τὸ κατὰ τὸν Κοραῆν, τὸν διδάσκαλον πάντων ἡμῶν, ἡ μετάφρασις εἶναι πολλῷ δυσκολωτέρα καὶ τῆς συγγραφῆς. Ὁ ἐπιχειρῶν νὰ συγγράψῃ ἑρμηνεύει ἁπλῶς τὰς ἰδίας ἰδέας ὅπως συνέλαβεν αὐτὰς, ἐξεικονίζων τὸν ἐνδιάθετον λόγον διὰ τῶν χρωμάτων ἐκείνων . . . ἅ τινα αὐτὸς νομίζει ἱκανὰ νὰ παραστήσωσι τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ λόγου τούτου. Τοῦτ' αὐτὸ ὀφείλει νὰ πράξῃ καὶ ὁ μεταφράζων· πρέπει νὰ ἐμβατεύσῃ καλῶς εἰς τὸν νοῦν τοῦ συγγραφέως, νὰ καρπωθῇ, ἢ μᾶλλον, ἐπιτραπήτω ἡμῖν ἡ τόλμη τῆς ἐκφράσεως, νὰ ἐκπορθήσῃ τὰς ἰδέας ἐκείνου, καὶ οἰκειοποιούμενος ταύτας νὰ σκεφθῇ πῶς προσφυέστερον νὰ τὰς ἑρμηνεύσῃ, τηρῶν ἀλώβητον τὴν ἔννοιαν ἅμα δὲ καὶ τὸν ὅλον χαρακτῆρα τοῦ πρωτοτύπου, ὅ ἐστι τὸν χαρακτῆρα τῶν προκειμένων εἰς ἑρμηνείαν ἰδεῶν.

Οὕτω μετέφρασεν ὁ Οἰκονόμος, καὶ διὰ τοῦτο ἐπέτυχεν ὁ Ἐξηνταβελόνης.

Τὸ καθ' ἡμᾶς μίαν μόνην ἔλλειψιν εὑρίσκομεν ἐν τῷ δράματι τούτῳ· ἀλλ' εἶναι τοῦ συγγραφέως ἢ τοῦ μιμητοῦ; ἀγνοοῦμεν, διότι οὔτε πρόχειρον ἔχομεν οὔτε καλῶς ἐνθυμούμεθα τὸν Φιλάργυρον τοῦ Μολιέρου· αὕτη δὲ εἶναι τὸ τέλος. Ὁ κυρίτσης Βαρδαλαμπούμπας καὶ ὁ ποδήρης κάνδυς αὐτοῦ, καὶ ἡ ἀερόστατος ἐκείνη κίδαρις, καὶ οἱ κάτω νεύοντες ὀφθαλμοί, καὶ τὸ σύνοφρυ τοῦ μετώπου, καὶ τὸ κατανυκτικὸν τοῦ ἤθους, καὶ τὸ ἐκφαντορικὸν τῆς φωνῆς αὐτοῦ, οὐδὲν ἔχουσι τὸ κωμικὸν, καὶ ἄρδην ἐξαλείφουσι καὶ Ἐξηνταβελόνην καὶ Κὺρ Γιάννην καὶ Κὺρ Δημητράκην κρεμανταλᾶν, καὶ πάντας ὅσους, καὶ αὐτὴν νὴ Δία τὴν Κεράτσαν Σοφουλιώ. Καὶ ὅμως ἀγαπῶμεν, ἐξερχόμενοι τοῦ θεάτρου, εἰ μὲν τὰ δράματα ἦσαν κωμικὰ νὰ γελῶμεν, εἰ δὲ τραγικὰ νὰ κλαίωμεν· οὐδ' ἐπιθυμοῦμεν νὰ πάσχωμεν ὅ,τι ἐπάθομεν πρό τινων ἐνιαυτῶν ἐνταῦθα, ἐν τῇ φιλοθεάμονι πόλει τῶν Ἀθηνῶν παριστανομένης τῆς Ζαΐρας, πάνυ πολλὰ δακρύσαντες ὑπὸ τοῦ γέλωτος.

Μολιέρος.

ΕΛΛΗΝΟΣ ΠΕΡΙΗΓΗΤΟΥ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.

Μέρος Α'.

Ἀνατολὴ καὶ Δύσις. Νίκανδρος ὁ Νούκιος. Πρώην καὶ νῦν Ἕλληνες. Ὀδυσσεὺς καὶ Πηνελόπη. Αἰγαῖον. Ταΰγετος. Ταίναρον. Ἕλληνες καὶ δύο Ἑλληνίδες. Ξενιτεία. Μελίτη. Ἡ νῆσος τῆς Καλυψοῦς Σικελία. Πλάτων, Δίων καὶ Τιμολέων. Ἑλληναλβανῶν ἀποικίαι. Σικελιῶται καὶ Σικελοί. Σκύλλα καὶ Χάρυβδις. Σειρῆνες. Νεάπολις. Ὁρίζων Ἀθηνῶν.

—000—

Α'.

Μοίρᾳ τινι ὅλως ἀδοκήτῳ, κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους 185... ἐπέβην τέταρτος ἐγὼ τοῦ δι' Εὐρώπην γαλλικοῦ ἀτμόπλου. Ἔμπλεως χαρᾶς, ὡς ἄλλος τις Ἀργοναύτης, πλέων πρὸς κατάκτησιν τῆς Μηδείας καὶ τοῦ Χρυσοῦ Δέρατος, ἤκουσα τῶν συριγμῶν τοῦ ἀτμοῦ καὶ τοῦ κτύπου τῶν τροχῶν ἐπὶ τῶν κυμάτων, ὡς λέγοντός μου γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ, « Εὐτυχῆ θνητέ! θὰ σὲ μεταφέρομεν εἰς τὴν Ἑσπερίαν, τὴν Ἀτλαντίδα τῶν ὀνείρων σοῦ τε καὶ παντὸς κατοίκου τῆς ἡμιβαρβάρου Ἀνατολῆς σας. Χαῖρε οὖν καὶ ἀγάλλου ».

Ἦλθον, εἶδον κ' ἐνόησα τὴν ἀπάτην ἡμῶν!

Ἀποσπῶ ἐκ τῶν σημειώσεών μου ἐκείνας, ὅσαι ὀλιγώτερον ἴσως θέλουν πλήξει (ennuyer) τὸν ἀναγνώστην μου καὶ τὴν ἀναγνώστριάν μου, καὶ ὅσαι ὁπωσδήποτε δίδουσιν ἰδέαν περὶ τῶν χωρῶν καὶ τῶν λαῶν, παρ' οἷς ἐπλανήθην. Ἀλλὰ μὴ ζητήσετε παρ' ἐμοῦ, τοῦ ἐσχάτου ἐν περιηγηταῖς καὶ συγγραφεῦσι, τὰς τερπνὰς ἅμα καὶ διδακτικὰς ἀποδημίας Νικάνδρου Νουκίου τοῦ Κερκυραίου. Οἱ πρόγονοί μας ἐκεῖνοι, καί τοι ἢ μᾶλλον διότι ἐπιέζοντο ὑπὸ τὸν ζυγὸν, καὶ σοφώτεροι καὶ ἐμβριθέστεροι ἡμῶν διετέλεσαν. Μάρτυρες αὐτὸς ὁ Νίκανδρος, Εὐγένιος ὁ Βούλγαρης, ὁ Κοραῆς καὶ οἱ ἐπιζῶντες γηραιοὶ, ἄνδρες ἄλλης γενεᾶς, Μουστοξύδης καὶ Ἀσώπιος.

Εὐτυχὴς δὲ λογίζομαι, ἂν αἱ ὀλιγοσύλλαβοι αὗται ἀποδημίαι, γραφόμεναι, οὐχὶ μὲν ὑπὸ Κερκυραίου, ἀλλ' ἐν τῇ τερπνῇ καὶ πάντοτε φιλοξένῳ νήσῳ τῶν Φαιάκων, ἀποτρέψωσιν Ἑλληνά τινα, εἴτε Κερκυραῖον, εἴτε Ζακύνθιον, εἴτε Πελοποννήσιον, εἴτε Ἀθηναῖον, τῆς ὀδυσσείας πλάνης μου.

Ποσάκις, ἐπὶ τῆς ξένης γῆς, δὲν ηὐχήθην κ' ἐγὼ μετὰ τοῦ ἥρωος

. . . . *καὶ καπνὸν ἀποθρώσκοντα νοῆσαι ἐμῆς γαίης* . . . καὶ ἂς ἀπέθνησκα!

Ἀλλ' ὁ Ὀδυσσεὺς, καί τοι πολύτλας, εἶχεν ὅμως ἐν Ἰθάκῃ γέροντα πατέρα καὶ φίλον υἱὸν, ἐπὶ πᾶσι δὲ τὴν σώφρονα Πηνελόπην του, οἵαν οὐ πάντες, οὐδὲ πάντοτε εὐτυχοῦσιν ἔχοντες οἱ θνητοὶ καὶ οἱ πλανώμενοι.

Γλαυκόχροα, ὡς ὁ ἐπάνωθέν σας οὐρανὸς, κύματα τοῦ Αἰγαίου! Πόσον ἡδὺς ὁ ῥόχθος ὑμῶν περὶ τὸ ἀτμόπλουν μας! Ὅταν τῶν ἀνέμων ἡ πτέρυξ διώξῃ ὑμᾶς ἐπὶ τῶν Ἑλληνίδων ἀκτῶν, κομίσατε τὸ χαῖρε τῶν ἀποδημούντων πρὸς τὴν Ἑλλάδα!

Ἀλλ' ἰδοὺ, ὡς νύμφαι ὠκεανίδες, οἱονεὶ προκύπτουσαι τῶν θαλασσίων βυθῶν, ἐμφανίζονται ἀλληλοδιαδόχως αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου. Ἁρμονικὸν ἑκάστης τὸ ὄνομα καὶ ποιητικαὶ ἢ ἔνδοξοι αἱ περὶ αὐτῶν παραδόσεις.

Τὴν πρωΐαν τῆς ἐπιούσης ἐπλέομεν παρὰ τὰς μεσημβρινὰς ἀκτὰς τῆς Πελοποννήσου Κάμψαντες τὴν Μαλαίαν ἄκραν, ἐπὶ τῆς ὁποίας τὰς ἀποκρήμνους κορυφὰς εἶχεν οὐ πρὸ πολλῶν ἐτῶν τὴν σκήτην του εὐσεβὴς ἐρημίτης, προσηλοῦμεν ἀπλήστως τὰ βλέμματα ἡμῶν ἐπὶ τῶν ἐνδόξων ἐκείνων χωρῶν Ἐνώπιόν μας, ὡς ἄγρυπνός τις Λάκων φρουρὸς, ὑψοῦτο ὁ Ταΰγετος· ὅτε δὲ ἀφήκαμεν ὀπίσω τὴν νῆσον τῆς Ἀφροδίτης, τὰ Κύθηρα, ἐσκιαγραφεῖτο μακρὰν τὸ ποιητικὸν Ταίναρον. Μετὰ παλμοῦ εὐλαβοῦς ὁ Ἕλλην διαπλέει τοὺς αἰγιαλοὺς τούτους. Ἐνταῦθα αὐχμηρὰ καὶ ἀγρία ἡ φύσις, οἱονεὶ σπαρτιᾶτις. Ἐπὶ δὲ τῶν στεῤῥῶν καὶ ἀποτόμων ἐκείνων βράχων ἐχαράχθησαν, λέγεις, διὰ σμήλης ἀγήρω τὰ πάρια μάρμαρα τῶν θαυμασιωτέρων συμβάντων τῆς ἀνθρωπότητος . . . .

Ἀλλ' ἤδη τὰ πάντα καλύπτει ἡ ὁμίχλη καὶ ἡ ἀπόστασις, καὶ μόνον, ὡς ὀνειρωξίς τις πολύδακρυς, διαφαίνεται μακρόθεν ἡ ἡρωϊκὴ καὶ ἀτυχὴς Κρήτη.

Β'.

Οἱ ἐπιβάται Ἕλληνες, οἱ μὲν ἐκ τῆς ἐλευθέρας, οἱ δὲ ἐκ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος, ἤμεθα περὶ τοὺς δέκα. Καὶ ἐπὶ τίνος ἀτμόπλου δὲν ἀπαντᾷς σήμερον Ἕλληνα ἐπιβάτην, ἀφ' ὅλων τῶν μερῶν τῆς ὑφηλίου πρὸς ὅλα τὰ σημεῖα ὁρμῶντα;

Συνέπλεον μεθ' ἡμῶν καὶ δύο νεαραὶ Ἑλληνίδες, καὶ ἂν μὴ διὰ τὴν καλλονήν των, ἀλλὰ διά τινα ἰδιάζουσαν εἰς τὰς ἡμετέρας χάριν, ἔλεγες ὅτι λείπει τρίτη τις, ἵν' ἀποτελέσωσι τὴν χορείαν τῶν Χαρίτων. Περὶ ταύτην τὴν τρυφερὰν δυάδα συνηχθήμεθα, ὡς περὶ κέντρον, οἱ ξενητευόμενοι Ἕλληνες, διαρκοῦντος τοῦ πλοῦ, καὶ παρηγοροῦμεν, συνδιαλεγόμενοι καὶ ἀναμιμνησκόμενοι τῶν *περὶ πάτρης*, τὰς πικρὰς ὥρας τῆς ξενητείας μας, ὡς πάλαι ποτὲ οἱ δεκακισχίλιοι τοῦ Ξενοφῶντος. Ναὶ, λέγω πικρὰς τὰς ὥρας τῆς ξενητείας, διότι ἡ ξένη γῆ, εἶναι πάντοτε ἔρημόν τι καὶ κατεψυγμένον εἰς Ἑλληνικὴν καρδίαν. Περιφίλαυτοι, φθονεροὶ ἴσως ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν, οἱ Ἕλληνες πληροῦνται ἀγάπης πρὸς τὸν ὁμόπατριν των (ἂν δὲν λανθάνω) ἅμα πνεύσαντες τὸν βαρὺν τῆς ξενητείας ἀέρα.

Τίς δὲν ἔπαθεν ἢ δὲν εἶδεν ἄλλους παθόντας τοῦτο; Ἐπὶ τοῦ ἀτμόπλου, εἰς ξένας πόλεις μόλις πατῶν, ὁ Ἕλλην πρὸ παντὸς ἄλλου, παπταίνει μήπως ἀπαντήσῃ Ἕλληνα, ὃν θαυμασίως γνωρίζει, μεταξὺ μυρίων, ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς φυσιογνωμίας.

— Εἶσαι Ἕλλην; λέγει ἅμα διακρίνας ὁμοεθνῆ.

— Μάλιστα, ἀπαντᾷ ὁ συναντηθεὶς, καὶ παραυτα ἀδελφοποιοῦνται ὡς εἰ ἀνῆκον εἰς τὸ φιλαδελφότερον τῶν ἐθνῶν. Οὐχὶ, οἱ ἄνδρες τῶν ἄλλων ἐθνῶν δὲν ἔχουσι τὸ αἴσθημα τοῦτο. Παρ' ἡμῖν πηγάζει, οὐχὶ, ὡς παρὰ τοῖς Ἄγγλοις, ἐκ περιφρονήσεως πρὸς τοὺς λοιποὺς λαοὺς, διότι δὲν λέγομεν σήμερον ὡς οἱ πρόγονοι ἡμῶν, *πᾶς μὴ Ἕλλην βάρβαρος*, ἀλλ' ἐκ πόθου παντὸς ὅ,τι ἑλληνικόν. Τὸ δὲ περιεργότερον, ξενητεύεται μὲν καὶ ὁ Ἕλλην, ἰδίως χάριν τοῦ Κερδῴου, ἀλλ' εἰς τὴν ξένην εἶναι ἑλληνικώτερος ἑαυτοῦ.

Ἐκ τῶν Ἑλληνίδων μας ἡ μὲν, πολυτάλαντος μελλόνυμφος βαθυπλούτου νυμφίου, εἰ καὶ δὲν ἐγνώριζον ἀλλήλους ἢ διὰ φωτογραφίας, μετεφέρετο ἀπ' ἀνατολῶν εἰς δυσμάς· ἡ δὲ, ἀγχίνους τό τε νεῦμα καὶ τὸ κίνημα, ἀληθὴς ἀττικὴ γυνὴ, (δηλ. πάροικος Ἀθηνῶν, ἐκ τρυφερᾶς ἡλικίας, εἰ καὶ μὴ τεττιγοφόρος) ἦγεν ἔτι τὴν νουμηνίαν (la lune de miel) τοῦ ὑμεναίου, διότι οὔπω συνεπληρώθη τὸ γαμήλιον ἔτος, καὶ πρὶν ἢ ὁρμηθῇ εἰς τὴν πολύμοχθον ὁδοιπορίαν τοῦ συζυγικοῦ βίου, περιηγεῖτο τὰς χώρας καὶ τὰ ἄστεα τῶν ἐξευγενισμένων λαῶν.

— Μοὶ φαίνονται παράδοξα πολὺ, εἶπε πρός τινα τῶν περὶ αὐτὴν, τοιαῦτα συνοικέσια ὡς τὰ τῆς κυρίας.

— Διόλου, κυρία, ἀπήντησεν ἔμπορός τις Ἑρμουπολίτης, φρονῶ αὐτὰ ἐξεναντίας ἐπιτυχέστατα, καὶ ὁ λόγος ὅτι οὐδόλως ἔχει νὰ κάμῃ εἰς αὐτὰ ὁ ἔρως.

— Τολμηρὸς ὁ λόγος, ὑπέλαβεν ἡ νεᾶνις, ὅσον τολμηρὰ καὶ ἡ ἀπόφασις τῶν μελλονύμφων.

— Ἄπαγε! δὲν ἀντιλέγω πρὸς κυρίαν, ἀλλ' ὁ ἔρως, ὅστις εὐτυχῶς ὑπάρχει ἐξόριστος ἐκ τῆς Ἑλλάδος μας, ὁ ἔρως φέρει ποτὲ ἐντὸς τῆς φαρέτρας του, ὡς φέρει ὁ Ἑρμῆς ἐν τῷ βαλαντίῳ του, μνᾶς καὶ τάλαντα; Γνωρίζετε τί δίδει ἡ νέα; Ἐπιφέρεται προικὸς τάλαντα ἢ τάλληρα πεντηκοντάκις χίλια, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον τριακοσίας χιλιάδας δραχμῶν!

— Λοιπὸν βεβαίως οἱ μελλόνυμφοι θὰ ἦναι Χῖοι.

— Χῖοι, ἐμαντεύσατε.

— Ὁπωσδήποτε ταλανίζω τὸ κοράσιον. Τὸ θεωρῶ ὡς ἄλλην τινα Ἰφιγένειαν, ἀγομένην ὑπὸ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν βωμὸν τῆς Ἀρτέμιδος. Μακαρία, ἂν δάμαλίς τις ἁφαρπάσῃ καὶ αὐτὴν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου!

Ἤκουον ἐγὼ, θαυμάζων τὸ στωμύλον τῆς νέας οὐ σπάνιον ἤδη ἐν Ἀθήναις. Ἀλλὰ τοσαύτη μυθολογία εἰς χείλη Ἑλληνίδος, τῇ ἀληθείᾳ μ' ἐξέπληττε.

Ηὐτύχησα νὰ γνωρίσω πολλὰς ἀξιεράστους νέας μας, ἀλλ' ἁπάσας σχεδὸν *ἀμυθολογήτους*, διότι, ἐξ ὅλων τῶν μαθημάτων ἡ μυθολογία μάλιστα καὶ ἡ Ἑλληνική, πρὸ μικροῦ ἔτι, παρημελοῦντο ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις ἀμφοτέρων τῶν γενῶν.

— Μελπομένη, ἐπέφερεν, εἰσβαλὼν εἰς τὸν διάλογον ὁ σύζυγος τῆς Ἀτθίδος, ἐμπορο…γόρος τις ὤν, δὲν βλέπεις ὅτι ἡ νέα εἶναι πλούσιόν τι ἐμπόρευμα, φορτωθὲν ἄνευ δείγματος εἰς παραλαβὴν εὐκαταστάτου, εἰ καὶ ἀγνώστου, ἐμπορικῆς οἰκίας;

Λοιπὸν ἡ Ἀτθὶς ἐλέγετο Μελπομένη; ὄνομα γλαφυρὸν καὶ ἐπέραστον, ἡ δ' ἄλλη νεᾶνις, πιστεύω ἡ Ζελίνα ἢ Ἰουλία.

— Μὲ συγχωρεῖτε, κύριε, ἀπήντησεν ὁ ἐξ Ἑρμουπόλεως, εἶναι συναλλαγματικὴ χρυσοῦ, ὄπισθο γραφημένη ὑπὸ τῆς ἐμπορικῆς ἐπωνυμίας « Προνοητικότης » εἰς διαταγὴν τῆς ἐπωνυμίας « Πλοῦτος καὶ Εὐτυχία »· διότι ὅπου ὁ Πλοῦτος ἐκεῖ καὶ ἡ Εὐτυχία, εἶναι τὸ φιλοσοφικώτερον τῶν ἀξιωμάτων.

Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἔκρουσεν ὁ κώδων ὁ καλῶν εἰς τὸ γεῦμα τοὺς πλωτῆρας, οἵτινες διενεμήθησαν ἕκαστος εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν. Λεχθήτω. ἐν τούτοις, σπουδαίως καὶ οὐχὶ ἐν παρόδῳ, ὅτι οὐαὶ τῷ μὴ κατέχοντι τὴν πρώτην θέσιν, οὐαὶ τῷ περιηγουμένῳ μετὰ βαλαντίου *καὶ νοῦ*!

Γ'.

Τριταῖοι ἀπὸ Σύρου, προσωρμιζόμεθα εἰς τὴν περιφρούρητον Μελίτην, πρώτην πόλιν τῆς Δύσεως ἣν ἔβλεπον. Καὶ δὲν ἐναυάγησα μέν, ὡς ποτε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ἐπὶ τὰς χθαμαλὰς καὶ πετρώδεις ἀκτάς της, ἀλλ' ἔμελλον νὰ πάθω, μετὰ παρέλευσιν οὐ πολλοῦ χρόνου, δεινότερόν τι καὶ τοῦ ναυαγίου διέτριψα ἑξαμηνίαν ὅλην εἰς τὴν διακεκαυμένην ἐκείνην νῆσον.

Ἡ Μελίτη, περιέχουσα πάντοτε λαὸν ἀφρικανόν, ἐρίζει, χάρις εἰς τοὺς ἱππότας τῆς Ῥόδου, κατὰ τὸ κανονικὸν καὶ εὐθύγραμμον τῶν λεωφόρων καὶ οἰκοδομῶν πρὸς τὰς ἐντελεστέρας Εὐρωπαϊκὰς πόλεις. Ἀξιοθέατος δὲ πρὸ παντὸς ἄλλου ὁ περιώνυμος ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου· ἐξαιρέσει δὲ τούτου, ὁ φιλοπράγμων οὐδὲν σχεδὸν ἕτερον ἔχει νὰ ἴδῃ. Γνωστὸν ὅτι μετὰ τῶν ἱπποτῶν τῆς Ῥόδου, μετηνάστευσαν εἰς Μελίτην καὶ πολλοὶ Ἕλληνες, ἀριστεύσαντες μάλιστα, ἐπὶ Λαβαλέτου, καὶ σώσαντες τὴν Μελίτην ἀπὸ τῆς τρομερᾶς ἐπιθέσεως τῶν Τούρκων. Ὅθεν ἔλαβον τῆς ἀνδρείας των βραβεῖον καὶ μνημόσυνον τοῦ ἡρωϊσμοῦ των τὴν σπάθην τοῦ ἀρχηγοῦ, ἀναρτηθεῖσαν εἰς τὸν τότε ὀρθόδοξον ναόν των. Καὶ σώζεται μὲν πάντοτε ὁ ναὸς καὶ σπάθη οὐχὶ δὲ καὶ τὸ ὀρθόδοξον αὐτοῦ. Εἰς τίνος ἔθνους νίκας δὲν συνετέλεσαν οἱ νικηθέντες παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν καὶ φεύγοντες τὴν κατάκτησιν Ἕλληνες;

Ἀλλ' ἡ Μελίτη καὶ ἄλλως ἀπομνημονεύεται εἰς τὰ χρονικὰ τῶν πατέρων μας. Ἐν αὐτῇ ἔκειντο αἱ Ἡράκλειαι στῆλαι τῆς πρὸ ἡμῶν γενεᾶς. Ὁ πλεύσας μέχρις αὐτῆς ἐδακτυλοδεικτεῖτο καὶ ἐθαυμάζετο παρὰ τῶν σταυροφόρων πατέρων μας, ὡς ἄλλος τις Ὀδυσσεύς,

ὃς μάλα πολλὰ πλάγχθη,
πολλῶν δ' ἀνδρῶν ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω.

Τὸ πρῶτον τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος νόμισμα ἐκόπη ἐκ τῶν νομισματοκόπων πιεστηρίων τῶν Ἱπποτῶν τῆς Ῥόδου, καὶ ὡς κατὰ τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, οὕτω καὶ κατὰ τὴν νεωτέραν, ἐν Αἰγίνῃ.

Μικρὸν τῆς Μελίτης διέχουσα, κεῖται ἡ νῆσος τῆς Καλυψοῦς, ἡ Ὠγυγία τῶν ἀρχαίων (νῦν Γόζον, Γαῦλος)· σώζεται ἐπ' αὐτῆς ἔτι καὶ σήμερον σπήλαιόν τι, καλούμενον τῶν Γιγάντων (διατί οὐχὶ τῆς Καλυψοῦς;). Κατοικεῖται δὲ ὑπὸ εἴκοσι χιλιάδων φιλοπόνου βιομηχάνου καὶ ἀνυποδύτου λαοῦ· καὶ ἡ πολυζήτητος ὑπὸ τῶν Ἑλληνίδων Μελιταία *dantella* εἶναι ἐργόχειρον τῶν καθ' ἡμᾶς νυμφῶν τῆς Ὠγυγίας.

Ἐν γένει οἱ Μελιταῖοι εἶναι λαὸς φιλόπονος καὶ βιομήχανος, ὑπερβαίνων κατὰ τὴν ὀλιγάρκειαν καὶ λιτότητα καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἕλληνας· διότι μόνη σχεδὸν τροφὴ τῆς κατωτέρας καὶ τῆς μεσαίας τάξεως, εἶναι ἄρτος ὑποβεβρεγμένος ἐλαίῳ τὸ δὲ ὑποδύεσθαι θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ ὄχλου ἀληθὴς πολυτέλεια.

Εἰς τὸν Ἕλληνα περιηγητὴν παρέχει εὐάρεστον θέαμα ἡ μικρὰ ὁμογενὴς κοινότης. Ὡς εἰς τὰς πλείστας ἐμπορικὰς πόλεις τῆς Εὐρώπης, οὕτω καὶ εἰς Μελίτην ἐκ τῶν πρωτευουσῶν εἰσὶν αἱ Ἑλληνικαὶ ἐμπορικαὶ οἰκίαι, καὶ τοὺς ἐμπόρους μας διακρίνει καὶ ἐνταῦθα τὸ φιλογενὲς καὶ φιλόξενον, ἡ σύμπνοια καὶ ἡ τιμιότης.

Ἀλλ' ἂν ἐκ πρώτης ὄψεως ἀρέσκῃ ἡ Μελίτη, ὀλιγοήμερος ὅμως ἐν αὐτῇ διαμονὴ σὲ πληροῖ μελαγχολίας, διότι ἐλλείπει ἀπ' αὐτῆς πᾶσα τέρψις, πᾶσα διανοητικὴ τροφή. Ἡ φαιὰ πέτρα καλύπτει τὰ πάντα, ὡς σινδόνη τις θανάτου, καὶ οὐδαμόθεν ἡ χλόη ἔρχεται νὰ τέρψῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὴν καρδίαν σου. Μόνος ὑπάρχων κῆπος εἶναι ὁ τῆς *Φλωριάνας* ὅπου ματαίως, πρὸ αἰώνων, ὑποθέτω, ἡ τέχνη προσπαθεῖ νὰ δώσῃ τὴν ζωὴν τῆς φύσεως. Καὶ τὸ μόνον ἴσως εὐάρεστον εἰς τὸν ξένον δὲν εἶναι οἱ χλωροὶ δενδρῶνες τοῦ κήπου, ἀλλ' αἱ ἀπαντώμεναι, ἐν ἑορτασίμῳ ἡμέρᾳ *Φαλδ' ται*, μέλαν μετάξινον κάλυμμα χαριέστατον, ἐν ᾧ περιβάλλονται, οὕτως εἰπεῖν, αἱ Μελιταῖαι, καὶ ὅπερ πολλάκις ἀπατᾷ τὴν ὄψιν, καλλῦνον τὴν φέρουσαν. Γνωστὸν ὅτι αἱ Μελιταῖαι δὲν διακρίνονται ἐπὶ καλλονῇ, ἐκ δὲ τῶν ὀλίγων ὡραίων ἡ ὄντως περικαλλεστέρα εἶναι πάλιν Ἑλληνίς τις Μελιταία, γενομένη ἀποστάτις ἐξ ἔρωτος (α).

Ἀπὸ Μελίτης ἠρχίσαμεν χωριζόμενοι οἱ συμπλωτῆρες. Κατ' εὐμοιρίαν, ἡ χαρίεσσα Ἀτθὶς μετέβαινεν εἰς Ἰταλίαν, τὸν πρὸς ὃν ὅρον καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ.

Ἐπιφριττούσης ἠρέμα τῆς θαλάσσης καὶ αὔρας πνεούσης γλυκείας, ὡρμήθη πρωϊνὸν τὸ ἀτμόπλουν μας ἐπὶ τὰ ὑγρὰ κέλευθα. Μετὰ δίωρον σχεδὸν πλοῦν, ἐν μέσῳ τοῦ πελάγους ἐξανοίξαμεν ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τὰ σικελικὰ ὄρα, καὶ πρὸς ἑσπέραν, εὐ-

(α) Ὅρα σημείωσιν εἰς τὸ τέλος.

ρέθημεν παραπλέοντες τὴν εὐδαιμονεστέραν τῶν νήσων.

Γλαυκὸς ὁ οὐρανὸς τῆς Σικελίας καὶ κυανόχρουν τὸ κῦμα τῶν θαλασσῶν της, ὡς τὸ κῦμα καὶ ὁ οὐρανὸς τῆς Ἑλλάδος μας. Μὴ δὲν ἄρχεται ἐντεῦθεν ἡ Μεγάλη Ἑλλὰς, ἥτις οὐδ' ἴχνος ἑλληνικὸν διέσωσεν, εἰμὴ ὀνόματα πόλεών τινων; Βαρυτέρα λοιπὸν ὑπῆρξεν ἡ φραγκικὴ κατάκτησις τῆς Ὀθωμανικῆς!

Πολλῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος πατρὶς ὑπῆρξεν ἡ Σικελία, τοῦ Δίωνος, τοῦ Διοδώρου, τοῦ Θεοκράτου, τοῦ Ἀρχιμήδους, τοῦ Ἐμπεδοκλέους, τοῦ Χαρώνδα, τοῦ ὁμωνύμου ἡμῖν Γοργίου, τοῦ θαυμασθέντος καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις . . . ἐπὶ σοφιστείᾳ, κλπ. Εἰς Συρακούσας ἐτυράννησαν οἱ δύο Διονύσιοι, καὶ οἱ Ἀκραγαντῖνοι εἶδον εἰς τὰ τείχη των ἐστημένον τὸν χαλκοῦν ἐκεῖνον βοῦν εἰς οὗ τὰ πυριφλεγῆ σπλάγχνα ἐρρίπτοντο οἱ ἐλευθεριάζοντες, δόγματι τοῦ ἐξ Ἀστυπαλαίας περιβοήτου τυραννίσκου Φαλλάριδος.

Πικρὰν σελίδα διακατέχει εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος ἡ ὀλβία αὕτη Σικελία. Εἰς Συρακούσας ἀπέληξεν οἰκτρῶς ἡ οἰκτρὰ κριμαϊκὴ ἐκείνη τῶν Ἀθηναίων στρατεία κατὰ τῶν σικελικῶν πόλεων. Ἐκεῖ εὗρον θάνατον δύο ἔνδοξοι στρατηγοί, ὁ Νικίας καὶ ὁ Δημοσθένης. « Συνέβη, λέγει ὁ ἀπαθὴς καὶ ἀδέκαστος Θουκυδίδης, ἔργον τοῦτο Ἑλληνικὸν μέγιστον, ἐξ ὅσων μνημονεύονται, διότι πάντες σχεδὸν οἱ στρατευσάμενοι πανωλεθρίᾳ ἀπώλοντο καὶ ὀλίγοι ἀπὸ πολλῶν ἐπανῆλθον εἰς τὰς πατρίδας των. » Τότε μνημονεύεται καὶ τὸ μοναδικὸν ἐκεῖνο ἐν τῇ ἱστορίᾳ γεγονός. Πολλοὶ τῶν ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἑλλάδος ἐπιδραμόντων, διεσώθησαν ἐκ τῆς πανωλεθρίας ἐκείνης, στίχους τοῦ Εὐριπίδου ἀπαγγέλλοντες. Λαμπρά, ἀθάνατος μαρτυρία τῆς φιλομουσίας τῶν Σικελιωτῶν. Ἀκούοντες παρὰ τῶν ἡττημένων ἐχθρῶν των μέλη τοῦ Εὐριπίδου ᾀδόμενα, ἐλευθέρουν πάραυτα τοὺς αἰχμαλώτους, πλανωμένους μετὰ τὴν μάχην καὶ μετεδίδον τροφὴν καὶ ὕδωρ. Τοσαύτην ποτὲ εἶχε δύναμιν ἡ Ἑλληνικὴ ποίησις ἐπὶ Ἑλληνικῶν ψυχῶν. Δὲν ἐθαύμαζον ἐκεῖνοι ποιητικά τινα σκαλαθύρματα, ὡς ἔνιοι σήμερον παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ τὴν ἀληθῆ ποίησιν, τὴν τοῦ Σολομοῦ, τὴν τῆς καρδίας . . . . . .

Ἡ ἐπελθοῦσα σκοτία ἀπέκρυψεν ἀφ' ἡμῶν τὴν Αἴτναν, τὸ ἱστορικώτερον τῶν Ἡφαιστείων, ἀλλ' ὁ κῶνος αὐτῆς ἀνεφάνη τὴν ἐπιοῦσαν, μόλις τῆς ἡμέρας διαγελώσης, ὅτε, μετά τινα ὥραν, ἐρρίπτομεν τὴν ἄγκυραν εἰς τὸν γραφικώτατον λιμένα τῆς Μεσσήνης, ἀρχαιότερον δὲ Ζάγκλης.

Τρεῖς ἢ τέσσαρας αἰῶνας πρὶν τῆς ἁλώσεως καὶ ἡ Σικελία καὶ μέγα μέρος τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως ἦσαν εἰσέτι Ἑλληνικά, ἀλλὰ σήμερον καὶ πρὸ αἰώνων δὲν ὑπάρχουσι πλέον Σικελιῶται, ἀλλὰ μόνον Σικελοί, ὄντες μῖγμα τι Ῥωμαίων, Σαρακηνῶν, Ἱσπανῶν, Νορμανδῶν, Γάλλων. Ὁ Ἕλλην βλέπει περίλυπος ἐν Μεσσήνῃ τὸν μητροπολικὸν ναόν, κτίσμα βεβαίως βυζαντινόν, σώζοντα εἰσέτι τὸ τρισυπόστατόν του καὶ τὰς ἐκ ψηφίων βυζαντινὰς εἰκόνας μεθ' Ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν.

ΜΡ ΘΟΥ
ΙΣ. ΧΣ, κλπ.

Δείκνυται δὲ καὶ τὸ φρούριον τοῦ Σωτῆρος (Salvatore) μονὴ ἄλλοτε, ἐν ᾗ ὁ Ἀγαθάγγελος συνέγραψε τὰς προφητείας του, αἵτινες ἐγέννησαν παρ' ἡμῖν τοσούτους ἀγαθαγγελιστάς.

Πολλὰς χιλιάδας Ἑλληναλβανῶν περιέχει ἡ νῆσος, ὅπως καὶ ἡ ἀπέναντι Καλαβρία. Τούτων οἱ πλεῖστοι, ἄλλοι μὲν ἐκ τῆς κυρίως Ἀλβανίας, ἄλλοι δὲ ἐκ τῆς Πελοποννήσου, ἀπῴκησαν εἰς Ἰταλίαν κατὰ τὴν ιε' καὶ ις' ἑκατονταετηρίδα. Ἀλλὰ τοσούτων αἰώνων ζυγὸς καὶ καταδρομαὶ δὲν ἐξήλειψαν ἀπὸ μέσου αὐτῶν τὴν πάτριον γλῶσσαν, τὰ πάτρια ἤθη καὶ σχεδὸν τὴν πάτριον θρησκείαν. Ἡ ἀνάμνησις δὲ τῆς πατρίδος, ἰδίως παρὰ τοῖς ἐκ Πελοποννήσου ἐλθοῦσι, σώζεται ἀείποτε ἀκμαία καὶ περιπαθής. Ὁ Κωλέττης, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ὁ Κ. Π. Σοῦτσος, ὁ τοσοῦτον εὐφρανθεὶς πρὸ τῆς Νέας Σχολῆς του, περιέγραψε τὴν κατανυκτικὴν ἑορτὴν τῶν περὶ τὸ Πάλερμον Ἑλληναλβανῶν, οἵτινες, ἀναβαίνοντες εἰς ὄρος τι ἐστραμμένοι πρὸς τοὺς Ἑλληνικοὺς ὁρίζοντας ἀναμιμνήσκονται ἐν τελεταῖς καὶ ᾄσμασι τῆς ἀπολεσθείσης πατρίδος των. Τότε, πιστεύω, ψάλλουσιν ἀλβανιστὶ καὶ τὸ παθητικὸν ἐκεῖνο ᾆσμα τὸ ἀρχόμενον διὰ τῶν ἑξῆς στίχων·

« *Ὡραία μου πατρίς, ὦ Πελοπόννησος, πότε θ' ἀξιωθῶ νὰ σ' ἐπανίδω; εἴθε σ' ἐπανίδω πρὶν ἀποθάνω!* »

Ἀπὸ Μελίτης ἔτι ἀρχίζει ὁ Ἕλλην παρατηρητὴς νὰ ἐννοῇ τὴν ὑπεροχὴν τῆς φυλῆς του, τῆς τοσοῦτον συκοφαντηθείσης, ἐπὶ τῶν λεγομένων ἐξευγενισμένων λαῶν. Σεβάσμιός τις ἡμέτερος συγγραφεὺς ἐν τοῖς *Ἑλληνικοῖς* αὐτοῦ (α) λέγων περὶ ἀδελφῆς τινος νήσου· « Παρὰ τοῖς κατοίκοις τῶν χωρίων, ἔνθα ἡ μετὰ τῆς πόλεως συγκοινωνία εἶναι διακεκομμένη, ἐπικρατεῖ μεγάλη τιμιότης καὶ ἁπλότης . . . . . ἐν δὲ τῇ πόλει ἐκ τοὐναντίου ὑπάρχει ἀνωμαλία ἠθῶν· δηλ. ἀπαντῶνται συγχρόνως καὶ αὐστηρότης καὶ συγκατάβασις καὶ κοσμιότης καὶ διαφθορά, καὶ ὡς εἰς τὰς μεγάλας Εὐρωπαϊκὰς πόλεις (καὶ διατί ὄχι καὶ εἰς τὰς μικροτέρας;) εἰσὶ καὶ ἐνταῦθα γύναια, πωλοῦντα ἐπὶ πάσῃ ἀντιμισθίᾳ ἡδονὰς στιγμιαίας μετὰ μεταμελειῶν αἰωνίων. »

Ἡ περιγραφὴ αὕτη, ἀληθεύουσα ἴσως περὶ τῆς νήσου ἐκείνης καὶ δυστυχῶς ἐφαρμοζομένη καὶ εἰς πόλεις τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, ἀπὸ τῆς Κατοχῆς μάλιστα, ἐπεκτείνεται ἰδίως εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ὡς ἐν Μεσσήνῃ καὶ Νεαπόλει, ἐκπλήττεται καὶ φρίττει ὁ ξένος ἐπὶ τῇ διαφθορᾷ τῶν ἠθῶν τῶν κατωτάτων τάξεων. Ὁ Ἕλλην, ὄχι δὲν κατῆλθεν εἰσέτι οὐδὲ θὰ κατέλθῃ, πέποιθα, εἰς τὴν κτηνώδη ταύτην βαθμίδα.

Φαίνεται δὲ, ὅτι ἡ ἔκλυσις τῶν ἠθῶν καὶ τῶν

(α) Τὰ Ἑλληνικά, ὑπὸ Ι. Ρ. Ῥαγκαβῆ, τομ. Γ', σελ. 860.

χαρακτήρων, ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐν γένει κατὰ τὰς χώρας ταύτας τὰς εὐνοουμένας τοσοῦτον ὑπὸ τῆς φύσεως, δὲν εἶναι νεώτερόν τι προϊόν. Ἰδοὺ πῶς ὁ Πλούταρχος περιγράφει αὐτὴν τὴν αὐλὴν τοῦ Διονυσίου (ἐν Δίωνι). «Τὴν αὐλὴν, λέγει, κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον, εἰς σπουδαίους ἄνδρας καὶ λόγους ἄβατον καὶ ἀνείσοδον οὖσαν, μέθαι καὶ σκ[illegible]ατα καὶ ψαλμοὶ καὶ ὀρχήσεις καὶ βωμολογίαι [illegible]ν.» Εἰς μάτην ἐπιδημεῖ ὁ Πλάτων εἰς Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν· φεύγει ἢ ἐξορίζεται, φρίττων τὸν βίον τῶν Ἑλλήνων ἐκείνων, μεστῶν, λέγει, Ἰταλιωτικῶν καὶ Συρακουσίων τραπεζῶν, κ' ἐπιφέρει «οὐδεμία πόλις εὐτυχεῖ, ὅταν οἱ ἐν αὐτῇ ἀναλίσκουσι μὲν τὰ πάντα εἰς ὑπερβολὰς, αἱροῦνται δὲ τὴν ἀργίαν εἰς πάντα, πλὴν εἰς εὐωχίας καὶ πότους καὶ ἔρωτας, ταύτην ἔχοντες μόνην ἐνασχόλησιν.»

Μὰ Δία, φοβοῦμαι μὴ τοιοῦτόν τι συμβαίνῃ καὶ εἰς πολλὰ Ἑλληνικὰ μέρη, ἐξαιρέσει ὅμως πάντοτε τῶν Ἀθηνῶν. Εἰς μάτην ὁ θαυμάσιος Δίων, ὁ ὑψηλὸς τῷ ἤθει καὶ μεγαλόφρων καὶ ἀνδρώδης, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου καὶ τῆς ἱστορίας ζητεῖ νὰ καταλύσῃ τὴν τυραννίαν. Καταπονεῖται ὑπὸ τῆς Ὕδρας ταύτης τῆς ἀρχαιότητος, καὶ τέλος, μόνος ὁ μέγας πολίτης ἐκεῖνος τῆς Κορίνθου Τιμολέων ἐλευθεροῖ τὰς πόλεις τῆς Σικελίας καὶ ἐλευθερωτὴς ἀναγορεύεται. Μόλις δὲ μετὰ παρέλευσιν πολλῶν αἰώνων, ὡς εἰ ἐπέπνευσεν ἐπὶ τῶν Σικελῶν τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο τοῦ Τιμολέοντος, καὶ γεννᾶται ὁ *Σικελικὸς ἑσπερινός*.

Ὅτι τὸ κλῖμα καὶ ἡ θέσις τῆς Μεσσήνης ὑπάρχει ἐκ τῶν τερπνοτέρων, περιττὸν νὰ εἴπωμεν. Ὁ πορθμὸς ἐκεῖνος καὶ ἡ παλίρροια τῆς Πελωριάδος ἄκρας ἀντερίζουσι πρὸς τὸν Θρακικὸν Βόσπορον καὶ τὸν κόλπον τῆς Νεαπόλεως. Ὑπὸ εὐνοϊκὴν Κυβέρνησιν ἡ πόλις δύναται νὰ πρωτεύσῃ ἔχουσα μέλλον.

Ε'.

Τῆς ἡμέρας μεσούσης ἔτι, ἀνήχθημεν πλέοντες πρὸς Νεάπολιν. Εὑρέθημεν μετ' ὀλίγον μεταξὺ Σκύλλης καὶ Χαρίβδεως, οὐχὶ παροιμιωδῶς. Ἐντεῦθεν δὲ μᾶς ἀνέμενον ἡ Κίρκη καὶ αἱ Σειρῆνες, μετὰ τοῦ πολύτλα, δίου Ὀδυσσέως.

— Λοιπὸν, παρετήρησεν ἡ Ἀτθὶς, ἥτις τὰ πάντα περιειργάζετο φιλοπραγμόνως, οὐδεὶς τώρα κίνδυνος εἰς τοὺς πλέοντας τὰ μέρη ταῦτα;

— Οὐδεὶς, ἀπήντησα, ὅταν δὲν συμπλέῃ, οὐχὶ πλέον Κίρκη τις ἢ Σειρὴν, ἀλλὰ Μοῦσα.

Ἡ Ἀτθὶς ἐστράφη χαριέντως.... πρὸς τὸν σύζυγόν της. Ἦτον ἄρα τοῦτο δεῖγμα ὑπερσυζυγικῆς ἀφοσιώσεως ἐκ τοῦ συστάδην ῥιφθὲν κατὰ τοῦ ἁπλουστάτου ἐκείνου φιλοφρονήματός μου; Εἰκάζω, καὶ χαίρω, ὅτι ἡ πρωτίστη αὕτη τῶν ἀρετῶν εἶναι πάντοτε προσὸν τῶν Ἑλληνίδων μας, προσὸν, ἂν θέλετε, τῆς πρὸ μικροῦ βαρβαρότητος ἡμῶν, ἀλλ' ὅπερ, δυστυχῶς, δὲν παράγουσιν αἱ ἐξευγενισμέναι κοινωνίαι, εἰμὴ ἐξαιρετικῶς.

Ἀλλ' ἡ αὐγὴ διαγελᾷ, καὶ αἱ περὶ ἡμᾶς θάλασσαι, αἱ νῆσοι, αἱ παραλίαι, τὰ ὄρη θαυμασίαν παριστῶσι τὴν θέαν. Ἐνταῦθα πάλαι ποτὲ ἦν ἡ Μεγάλη Ἑλλάς. Πρὸ ἡμῶν ἐκτείνεται ἡ Καμπανία «πεδίον εὐδαιμονεστάτων τῶν ἁπάντων,» λέγει ὁ Στράβων, καὶ ἤδη τὸ Βεσούβιον ἀνεγείρει τὴν κωνοειδῆ καὶ καπνίζουσαν κορυφήν του. Ἡ βασιλὶς τοῦ Ὀπικοῦ κόλπου, ἡ Νεάπολις, μετὰ τῶν ποιητικῶν προαστείων της, λευκάζουσα ἐπὶ τῶν κυανῶν κυμάτων τῶν ἀκτῶν της, διαφαίνεται μαγευτικὴ, ὡς ἀληθής τις Σειρήν.

«Vedi Napoli e poi mori,»

Λέγουσιν οἱ Ἰταλοὶ, καὶ δικαίως. Ἡ Νεάπολις καὶ διὰ τὰς φυσικὰς καλλονάς της, καὶ διὰ τὰς ἀρχαιότητάς της καὶ διὰ τὸ ἰδιάζον τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τῶν κατοίκων της εἶναι ἐκ τῶν περιεργοτέρων πόλεων. Τίς δὲν ἀνέγνω περὶ πάντων τούτων; Τίς τῶν νεωτέρων περιηγητῶν, τῶν ποιητῶν δὲν ἐνεπνεύσθη εἰς τὴν πόλιν τῆς Σειρῆνος Παρθενόπης τὰς τερπνοτέρας, καὶ ἂν θέλετε, τὰς ὑπερβολικωτέρας περιγραφάς του;

Ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἄρα ἐντύπωσιν προξενεῖ ἡ Νεάπολις καὶ ἐπὶ τοῦ Ἕλληνος περιοδευτοῦ; Ὁ ὑπερβόρειος, ῥιγῶν ὑπὸ τοὺς παγετοὺς καὶ τὰς χιόνας τῆς ἀνηλίου καὶ ὁμιχλώδους πατρίδος του, ἐκλαμβάνει τὴν Νεάπολιν ὡς ἄλλα ἠλύσια πεδία. Ἀλλ' ὁ Ἕλλην ἔχων τὴν Ἀττικὴν, τὰς Κυκλάδας, τὴν Μεσσηνίαν του, ἐμφορούμενος ἡλίου θερμοτέρου, γλαυκοτέρου κύματος καὶ οὐρανοῦ, δὲν ἀναρπάζεται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐνθουσιώδους αἰσθήματος.

Κάτελθε, ἐν δείλῃ μετοπωρινῇ, εἰς Πειραιᾶ κ' ἐπιβὰς λέμβου, κάμψον τὴν ἄκραν, ὅπου ῥόχθιον κλαυθμυρίζει τὸ κῦμα παρὰ τοὺς τάφους τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τοῦ Μιαούλη.

Παραπλέων τὴν ἀπὸ Μουνυχίας μέχρι Κωλιάδος ἄκρας καὶ Φαλήρου ἀκτὴν, ἀπόβλεψον πρὸς τὴν χέρσον. Η ποίησις καὶ ἡ γραφὴ δύνανται νὰ παραστήσωσι τὴν ἀνεκλάλητον ἐκείνην μαγείαν καὶ ἁρμονίαν τῆς ὑπ' ὄψιν σου εἰκόνος; Εἶναι ὡσεὶ μέλος τι ἐνσώματον καὶ θεῖον, ἀναρπάζον σου τὴν ὅρασιν καὶ τὴν ψυχήν. Παραιτοῦμαι τὴν περιγραφὴν, ἀλλὰ παρακινῶ πάντα Ἕλληνα νὰ πλεύσῃ κἂν ἅπαξ τὸν πλοῦν τοῦτον, ἄξιον τῶν ἀθανάτων Θεῶν. Ἅπαξ, φεῦ! διέπλευσα κ' ἐγὼ αὐτὸν, διότι, πλανώμενος ἔκτοτε μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν, μακρὰν τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ πολὺ ἐγεύθην τὸν πικρὸν καρπὸν τῆς ξενιτείας. Καὶ ὅμως πειραθῶμεν.

Ὅρια τῆς εἰκόνος εἰσὶν, ἐντεῦθεν μὲν ὁ τραπεζοειδὴς καὶ ῥοδόχρους, περὶ δυσμὰς ἡλίου, Ὑμηττὸς, ἐντεῦθεν δὲ αἱ ἀνώμαλοι ῥαχίαι τοῦ Πάρνηθος καὶ ὡς ἐν ἀπόπτῳ ἡ φαιόχρους καὶ σκιώδης Πεντέλη. Πέδον δὲ εἶναι ἡ ἐλαιόφυτος ἐκείνη πεδιὰς καὶ οἱ συνεχεῖς λόφοι καὶ ὁ Λυκαβηττὸς καὶ τὸ ἱερὸν τῶν Μουσῶν, καὶ ἐν τῷ μέσῳ ἡ Ἀκρόπολις, ὡς κτίσμα τι Θεῶν, ἔχον στέμμα τὸν Παρθενῶνα. Καὶ ἡ ἄτακτος αὕτη ὕλη, ἐπὶ τῆς εἰκόνος ἐκείνης, συναρμολογεῖται, τάττεται, ἐκτείνεται, συγχέεται καὶ διαστέλλεται μετ' ἀφάτου τινος ἁρμονίας καὶ ποιήσεως! Εἶναι ἀσύγκριτος βεβαίως, καὶ ἡ ἀπὸ τῆς Ἀκρο-

πόλεως καὶ ἐφ' ὅλων τῶν σημείων τῆς Ἀττικῆς ἄποψις πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας, ἀλλ' οὐδὲν ὑψηλότερον, οὐδὲν θαυμασιώτερον τῆς περιγραφομένης (α).

ΓΟΡΓΙΑΣ.

(*Ἕπεται τὸ τέλος.*)

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟΝ

ΤΗΣ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ.

(Συνέχεια. Ἴδε φυλλ. 186, 187, 188, καὶ 189.)

—ooo—

Τ.

Ταγκὸν καὶ ἀλλαχοῦ *τσαγκόν*. **Ranci.**

Ταχειά. Ἐπίρ. Ἐν Πελοπον. Αὔριον.

Τάπα. Σκέπασμα ἀγγείων καὶ ἰδίως φιάλης· ἡ λέξις Ἱσπανική. Καὶ μεταφ. « Ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἔγεινε *τάπα*, δῆλ. εἶναι καταμεθυσμένος, οἰνοβαρής, ὡς ἂν ἐλέγομεν ὅτι εἶναι σκεπασμένος ἀπὸ κρασίον.

Τεντόνω. Τανύω, **tendre.**

Τετραχηλισμένος. Τὸ λέγομεν πάντοτε μετὰ τοῦ γυμνός, οὕτω· « γυμνὸς καὶ τετραχηλισμένος, παρὰ τοῦ ἀρχαίου τραχηλίζω, σημαίνοντος τὸ ἀνακαλύπτω, γυμνόνω. « Πάντα γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, » λέγει ὁ Ἀπόστολ. Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἑβρ. δ'.

Τετραπερασμένος, ὁ καὶ πολύξερος, ὁ γινώσκων δηλαδὴ τόσα ὅσα δύναταί τις νὰ μάθῃ περιεργόμενος τὰ τέσσαρα μέρη τοῦ κόσμου, ἤ, ὡς κοινῶς λέγομεν « τὰ τετραπέρατα τῆς οἰκουμένης »

Τηγάνι. Ἐν Ἀχαΐᾳ. Τὸ μέρος τοῦ ἁλωνίου ὅπου ἐξαπλοῦται ποσόν τι σταφίδος ἵνα ξηρανθῇ ἀπὸ τὸν ἥλιον.

Τουρουκτῆς. Ἐν Κωνσταντ. **Enfant espiègle.**

Τραπουζάνι. Ἐν Κωνσταντιν. Τὸ εἰς τὰς ἄκρας τῶν Τουρκικῶν ἀνακλίντρων (σοφάδων,) ἐγειρόμενον στήλωμα ἐν εἴδει στενῆς τραπέζης (ὅθεν καὶ ἡ λέξις), ὅπως ἐπιστηριζόμενον τὸ προσκεφάλαιον μὴ πίπτῃ.

Τριγλία. Ἐν Κωνσταντιν. Τὰ μικρὰ βαρβούνια, ὡς καὶ οἱ ἀρχαῖοι.

Τρεχαντήρι. Εἶδος πλοίου κόκκινα ἔχοντος συνήθως τὰ ἱστία, παρὰ τοῦ τρέχω. Τὸ τρεχαντήρι μ' ἐνθ[illegible]ι πάντοτε ἀστεῖόν τι συμβεβηκός. Ἐπὶ τρία ἔτη [illegible] τῆς ἐλεύσεως τοῦ Κυβερνήτου, ὑπηρέτης ὢν δημόσιος, συνταξείδευον μετ' αὐτοῦ ἐπισκεπτομένου συνεχῶς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Προκειμένου δέ ποτε νὰ ἐπανέλθω μετὰ συναδέλφων μου ἀπὸ Πόρου εἰς Αἴγιναν, ἐπειδὴ ἦτο γαλήνιος ὁ καιρὸς ἐπροτιμήσαμεν ἀντὶ τοῦ μεγάλου πλοίου δι' οὗ μετεκομιζόμεθα συνήθως, νὰ ναυλώσωμεν μικρὸν τρεχαντήριον. Καθ' ὁδὸν, ἐνῷ ἤμεθα ἐξηπλωμένοι καταρώμενοι τὸν Αἴολον διότι δὲν ἤνοιγε τοὺς ἀσκούς του, παρετηρήσαμεν χαρτίον εἴς τινα γωνίαν τοῦ πλοιαρίου· ἀνοίξαντες δὲ αὐτὸ εἴδομεν ὅτι ἦτο τὸ διαβατήριον αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἐπεριγράφοντο, κατὰ τὴν τάξιν, τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ πλοίου, καὶ προσετίθετο ὅτι ἔφερε φορτίον *γραμματικούς*. Ταλαίπωρος ἡ φυλὴ τῶν λογίων! Ἐνῷ ἀπαλλάττει τοὺς ἄλλους ἀπὸ τοῦ φορτίου τῆς βαρβαρότητος καὶ τῆς ἀμαθείας, θεωρεῖται αὐτὴ φορτίον !

Τρικλίζω. **Chanceler.** Τὸ ἀλλαχοῦ κανδυλῶ. Τὸ κλύζομαι ἐσήμαινε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ τὸ κλονοῦμαι. Ἄρα τρὶς — κλύζω σημαίνει πολὺ κλονοῦμαι. ὡς ἔλεγον καὶ ἐπὶ τῶν ἵππων τριποδίζειν, **galopper.**

Τραβῶ. Ἴσως παρὰ τοῦ ἀρχαίου στροβῶ τοῦ σημαίνοντος κινῶ.

Τρεχάματα. Μόνον πληθυντ. « Ἔχει τρεχάματα » δηλ. πολλὰς ὑποθέσεις, **homme affairé.**

Τράχωμα. Ἐν Κωνσταντ. Προΐξ. Ἡ λέξις αὕτη ἄλλο ἐσήμαινε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις.

Τριμμάτι. Ἐν Ἀμοργῷ. Ὁ ἐκ σίτου ἄρτος. Ἀπαραλλάκτως ἔλεγον καὶ οἱ ἀρχαῖοι τρίμμα καὶ ὑποκ. τριμμάτιον.

Τριμορφάκι. Οὐδ. Ἐν Ἀθήναις. Προσκυνητάριον ἢ εἰκονοστάσιον. Τοιαῦτα ἐκτίζοντο ἄλλοτε (σώζονταί τινα καὶ σήμερον) εἰς τὰς ὁδούς, καὶ περιεῖχον μίαν εἰκόνα. Κατ' ἀρχὰς ὑπωπτεύθην μὴ τὸ ὄνομα τοῦτο λείψανον εἶναι τῆς ἐπικαλουμένης τριμόρφου Ἑκάτης, δι' ἣν, ὡς γνωστόν, ἔθετον οἱ ἀρχαῖοι εἰς τὰς τριόδους βρώματα· « *Βριμὼ τρίμορφος θήσεται σ' ἐπωπίδα*, » λέγει ὁ Λυκόρ. Ἀλλ' ὁ διευθυντὴς τοῦ Ἑλλ. Εκπαιδ. Κ. Γ. Παπαδόπουλος μοὶ ἀνενθύμισεν ὅτι τρίμορφον ὀνομάζουσι καὶ σήμερον οἱ ἐκκλησιαστικοὶ τὴν εἰκόνα τὴν παριστάνουσαν ἐν μέσῳ μὲν τὸν Ι. Χριστόν, ἑκατέρωθεν δὲ τὴν Θεοτόκον καὶ τὸν Ἅγιον Ἰωάννην, ὅτι αἱ τοιαῦται εἰκόνες τίθενται συνήθως ὑπὸ ἁψῖδας, καὶ ὅτι κατ' ἐπέκτασιν τὸ ὄνομα τοῦτο ἐδόθη καὶ εἰς τὰ ἀνωτέρω εἰκονοστάσια.

Τσακισταί. « Ἐλαῖαι τσακισταί. » Οἱ ἀρχαῖοι ὠνόμαζον αὐτάς, ὡς καὶ ἡμεῖς, θλαστάς. Ἴδε Πολυδ. Στ'. 45.

(α) Γράψας τ' ἀνωτέρω, εὐτύχησα ν' ἀναγνώσω εἰς τὴν Revue des deux Mondes (φυλλάδιον τῆς 1 Αὐγούστου 1857) τὰ ἑξῆς εἰς πραγματείαν λίαν περίεργον τοῦ Κ. Albert Gaudry· « Οὐδὲν χαριέστερον ἅμα καὶ μεγαλοπρεπέστερον τῶν τοποθεσιῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἐδῶ μὲν κοιλάδες πεπληρωμέναι ἀνθηρᾶς χλόης, καὶ κύκλῳ ταύτης βράχοι τραχεῖς ἀποτελοῦντες γραφικωτάτην τὴν ἀντίθεσιν. Ἐκεῖ δὲ, λόφοι κατερχόμενοι ἁρμονικῶς, ὁρατοὶ δὲ μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τοῦ ὁρίζοντος, ἕνεκα τῆς διαφανείας τῆς ἀτμοσφαίρας. Ἀλλαχόθεν, τὰ κύματα τῆς κυανοχρόου θαλάσσης, ὡς καὶ ὁ ἐπ' αὐτῆς οὐρανός, φαίνονται κοιμώμενα ἐντὸς βαθυτάτων κόλπων. Τοῦ ἡλίου ἀνίσχοντος ἢ δύοντος, ὅτε μὲν αἱ πρῶται γραμμαὶ κατὰ τὸ πλεῖστον κυανῶσαι, κρύπτονται εἰς τὸ σκιόφως, ὅτε δὲ τὰ ὄρη στολίζονται ὑπὸ μυρίων χρωμάτων, ὁ θεατὴς φρονεῖ ὅτι παρίσταται εἰς θέαμα περικαλλέστερον καὶ ὑψηλότερον ἢ κατ' ἀνθρώπινον ὅρασιν. (Une Mission géologique en Grèce, τὸ ὁποῖον κρίνω ἄξιον νὰ μεταφρασθῇ ἐν τῇ Πανδώρᾳ.)

Τσακίζω. Πρόσθες εἰς τὰ Ἄτακτα καὶ τὴν ἑξῆς μεταφοράν· «ἐτσάκισα τὸν νοῦν μου.»

Τσαλαχόνω. Froisser. «Ἐτσαλαχώθηκαν τὰ φορέματά μου, τὸ χαρτίον, κτλ.»

Τσαμπί. Grappe.

Τσέργα. Ἐκ τοῦ Λατ. tergus, καὶ τούτου ἐκ τοῦ Ἑλ. τέρφος, τοῦ σημαίνοντος δέρμα, ὅτι δέρματα ἐχρῶντο οἱ ἀρχαῖοι ἀντὶ ἐφαπλωμάτων. Λέγομεν τοῦτο σήμερον καταφρονητικῶς ἐπὶ τῶν μόλις ἐχόντων ἐφάπλωμα νὰ σκεπασθῶσιν. «Ὁ κατσίβελος μὲ τὴν τσέργα του.»

Τσερνίκι. Εἶδος πλοίου.

Τσιποῦρα. Εἶδος ἰχθύος.

Τσιτωμένος τσιτωμένος. Διπλᾶ πάντοτε. A quatre épingles.

Τσίτσα, ἡ ἀλλαχοῦ τσότρα.

Τσιριάζω. Γίνομαι κάτισχνος ὡς ὁ ἰχθὺς τσίρος. Ἀμφιβάλλω ἄρα ἂν ἡ ἐτυμολογία τοῦ Κοραῆ (Ἄτ. Β'. σελ. 362) εἶναι ἀκριβής.

Τσίκνα. Κατὰ παραφθορὰν ἐκ τοῦ κνίσσα. Λέγομεν καὶ «τὸ φαγητὸν *ἐτσίκνισεν*,» ἤτοι, ἐκνίσσωσε.

Τσικνίζω. Μεταφ. «τὰ ἐτσίκνισεν ὁ φίλος,» ἤγουν ἔγεινεν ἄφαντος ὡς ἡ κνίσσα. Ὡραία μεταφορά.

Τσίπουρα. Στέμφυλα.

Τσιρίζω. Φωνάζω ὡς πτηνόν. Ἡ λέξις σανσκριτική.

Τσουγγρανίζω καὶ *τσουγγράνισμα*. Égratigner, égratignure.

Τσότρα. Δοχεῖον κρασίου· ἡ αὐτὴ καὶ τσίτσα καὶ πλόσκα. Ὁ βομβυλιὸς τῶν ἀρχαίων.

Τσούζω. Σημαίνει ὅ,τι καὶ τὸ σφίγγω. «Ἔτσουξε καλά,» δηλ. ἔπιεν ἀρκετὸν οἶνον. Τσούζει λέγομεν καὶ ἀπροσώπως τὸ il me fait mal, δριμύσσει. «Μὲ τσούζει τὸ χέρι μου.» Ἡ λέξις σανσκριτική.

Τσουρουφλίζω. Ἐπιπολαίως καίω. Τὸ μὲν *φλύζω* (καίω) ἀρχαῖον, τὸ δὲ *τσουρου*, ἀγνοῶ, ἐκτὸς ἂν ἐλέγετο κατ' ἀρχὰς πυροφλύζω, καὶ παρεφθάρη. «Ἐτσουρούφλυσα τὸ χέρι μου,» καὶ «τσουρούφλυσε τὴν ὄρνιθα.»

Τυποδένω. Ἐν Ζακύνθῳ. «Ἡ σύζυγός μου θὰ μὲ τυποδέσῃ,» θὰ τακτοποιήσῃ τὰ οἰκιακά μου, θὰ δώσῃ εἰς αὐτὰ τύπον καὶ δεσμόν. «Ἔλα νὰ μὲ τυποδέσῃς.»

Τυροκομῶ. Ὅπως καὶ οἱ ἀρχαῖοι.

Υ.

Οἱ Ἀθηναῖοι προφέρουσι σήμερον τὸ στοιχεῖον τοῦτο ἀπαραλλάκτως ὡς οἱ Γάλλοι τὸ u. Τὸ *Κυρία*, φέρ' εἰπεῖν, προφέρουσι *Κυρία*, τὸ *σκύψε* σκυψε, καὶ τὰ παρόμοια. Εἶναι ἆρά γε λείψανον τῆς ἀρχαίας ἢ μίμησις τῆς ἀλβανικῆς προφορᾶς;

Φ.

Φαγάς. Cure-môle.

Φαγκρίζει. Ἀπρόσ. Il est transparent, ἀπὸ τὸ *πίφαγκα*, παρακ. τοῦ φαίνω.

Φαλάγγια. Ὡς καὶ οἱ ἀρχαῖοι τὰ ξύλα δι' ὧν ὑποβαλλομένων καθέλκονται τὰ πλοῖα. (Ἴδε Ἀθήν. B. V. Sect. 38. καὶ Πολυδ. Ζ'. 191). Πολλοὶ τῶν καθ' ἡμᾶς γραφόντων ἀποροῦντες, ἀγνοῶ διὰ τί, ἑρμηνεύουσιν ἀτόπως τὸ lancer un navire. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον *καθέλκω* καὶ καθολκή.

Φασκαιλόνω, τὸ ἀλλαχοῦ μουντζόνω. Ἐκ τοῦ βασκαίνω, τὸ ὁποῖον καὶ φασκαίνω ἐλέγετο.

Φανέτα. Lipotte.

Φέγγω. «Νὰ σὲ φέξω μιά,» ἢ «νὰ σὲ στράψω μιά,» ἢ «νὰ σὲ καταιβάσω μιά,» ἢ «νὰ σὲ φέρω μιά.» Καὶ τὰ τέσσαρα ταυτόσημα. Δηλαδή, νὰ σὲ δώσω ἓν ῥάπισμα. Τὸ *φέγγω* καὶ *ἀστράπτω*, διότι τοῦ ῥαπιζομένου οἱ ὀφθαλμοὶ σπινθηροβολοῦσι. «Νὰ σὲ στράψω μιὰ ποῦ νὰ σὲ φανῇ ὁ οὐρανὸς σφοντύλι.»

Φήνα. Ἐν Μάνῃ, εἶδος βρούχου. Φήνη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἦτο πτηνόν.

Φιό. Ἐν Ἀκαρνανίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ἄνεμος λάβρος καὶ θερμός.

Φίστος. Ἐν Νάξῳ Ὁ σπῖνος, pinçon.

Φηλή. Ἴδε Κλωστάρι καί, Νύχι καὶ κρέας. Τὸ *φηλὴ* θὰ εἶναι ἴσως ἡ *θηλή*.

Φιλιάτικα. Ἐπίρ. φιλικῶς, καὶ

Φιλιάτικος-η-ον.

Φλοκάτα. Ἀρνακίς, χιτὼν κοσυμβωτός. Μήπως διότι ἔχει ἔσωθεν flocons, φλογίδας, κορωνίδας;

Φλῶρι. Ἐν Κωνσταντ. Ἡ Χλωρὶς τῶν ἀρχαίων, καὶ ὁ ἐν Νάξῳ ἀτσάραντος. Πρόσθες εἰς τὰ Ἄτ. Δ'. σελ. 682.

Φοῦσκος. Ῥάπισμα.

Φουσκί. Engrais, κοπρία.

Φραγή. Θηλ. ἐν Κωνσταντ. Ὁ ἐκ ξύλων μεσότοιχος. Παρὰ τοῦ φράσσω.

Φρέαρ. Ἐν Ἀθήναις ὀνομάζεται σήμερον *πλατὺ φρέαρ*, τὸ πηγάδιον τὸ κείμενον μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς δεξιόθεν, καταβαινόντων ἡμῶν εἰς Πειραιᾶ. *Βρωμοφρεάκι* δὲ ἄλλο πηγάδιον, εἰς ὃ κατασταλάζουσιν ἀκαθαρσίαι.

Φρόστομα. Ἐν Ἀθ. καὶ Αἰγίνῃ. Στόμιον φρέατος.

Φυλλάδα. Ἐν Νάξῳ. Ῥοδοδάφνη. «Εἶναι πικρὸν φυλλάδα.»

Φύρα, θηλ. καὶ

Φυραίνω. «Τὸ ψωμί, τὸ κρέας, κλπ. ἐξηράνθη καὶ ἐφύρανεν,» ἤτοι ὠλιγόστευσεν, ἔγινεν ἐλαφρότερον. Πρόσθες εἰς τὰ Ἄτ. Β'. 379.

Φυτρόνω, βλαστάνω. Φύτραν ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι τὴν γέννησιν, τὴν βλάστησιν.

Φωγοῦ, καὶ χυδαιέστερον *φωβοῦ*. Πύραυνον. Παρὰ τοῦ ἀρχαίου φύγω καὶ φρύγω.

Χ.

Χαζός. Ἠλίθιος. Τοῦτο καὶ τὸ χάχας ἔχουσι τὴν αὐτὴν ῥίζαν· τὸ χάσκω.

Χαλεύω. Τὸ σχαλεύω τῶν ἀρχαίων, ἀφαιρέσει τοῦ σ.

Χάλι. Κατάστασις. «Εἰς ποῖον χάλι κατήντησε!»

Χάφτω. Τὸ κάπτω τῶν ἀρχαίων.

Χαντακόνω, καὶ

Χαντακωμένος. Ὁ ἄθλιος, ὁ ὑποκύψας εἰς συμ-

φράν. Λέγομεν « ἐχαντακώθηκε » δηλ. δὲ, ἔπεσεν εἰς χάνδακα δυστυχίας, καὶ μεταβ. « μ' ἐχανδάκωσες »

Χαραγή. ("Ιδε "Ατ. Β'. 382). Οἱ ποιμένες τῆς Μυκόνου, πρὸς διαστολὴν τῶν προβάτων κτλ. χαράσσουσιν ἰδιαίτερον σημεῖον εἰς τὸ ὄπισθεν τῶν ὠτίων αὐτῶν. Ἡ ἐργασία δὲ αὕτη ὀνομάζεται *χαραγή*. Καὶ ἐὰν ἄλλου ποιμένος κτῆνος εἰσχωρήσῃ εἰς ξένην ποίμνην, τοῦτο ὀνομάζεται *ξενοχάραγον*, ὡς φέρων ξένην χαραγήν. Ἐντεῦθεν τὸ ἐπίθετον ἀπεδόθη κατ' ἐπέκτασιν καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ εἰς τὰ φαγητά, κτλ. Ὅθεν λέγεται « νέος ξενοχάραγος » ὁ ἔξωθεν ἐλθὼν καὶ εὔμορφος, « ξενοχάραγον φαγητὸν » τὸ καλὴν γεῦσιν ἔχον, καὶ καθεξῆς. Ἐν Πελοπον. ἡ χαραγὴ τῶν ζώων ὀνομάζεται κουτσαύτισμα καὶ ῥῆμα κουτσαυτιάζω.

Χάχας. Ἰδὲ χαζός.

Χαρίνει. Ἀπρόσ. καὶ εἰς μόνην ταύτην τὴν φράσιν εἰρωνικῶς ἐπὶ τὸ πολύ· «ὁ Θεὸς νὰ σὲ τὸν χαρίνῃ ! »

Χαριτόνω. Δίδω χαριζόμενος. « Ὄχι πολύ, ἀλλ' οὔτε κουκοῦτσι δὲν σὲ χαριτόνω.» Οἱ ἀρχαῖοι εἶχον τὸ χαριτόω, ἀλλ' εἰς ἄλλην σημασίαν.

Χαροκόπος. Φιλήδονος. Ὑπάρχει καὶ παροιμία· « Τοῦ φιλαργύρου τὸ βιὸ εἰς χαροκόπου χέρια, » κατηγορουμένη ἐπὶ τῶν ἀσώτων κληρονόμων.

Χειλοῦ. Θηλ. Ἐν Ἀθ. Εἶδος ἰχθύος.

Χειμαδεῖον. Μέρος χαμηλὸν ὅπου φέρονται τὰ ποίμνια διὰ νὰ διαχειμάσωσι.

Χειμωνικόν. Ὑδροπέπων, pastèque.

Χέρι, χέρι. Τάχιστα. Μετάφρ. τοῦ μάνι, μάνι. Ζήτει τὴν λέξ.

Χερομάχος. Ἐν Χίῳ, ὁ διὰ χειρῶν ἐργαζόμενος.

Χεροπιασίδια. Ἐν Κωνσταντ. « Δὲν ἔχει χεροπιασίδια,» δὲν εἶναι ἐπιτήδειος. Χεὶρ-πιάνω.

Χιότη. Ἐν Νάξῳ, ἡ χαίτη, ἐν δὲ Ἀθήναις καὶ Ζακύνθῳ *χύτη*.

Χιονίστραις. Ἐν Ζακύνθῳ. Engelures, τὰ ἀλλαχοῦ ξεπαγιάσματα.

Χλοή. Ἐν Ἀθήναις, ὀξυτ. Ἡ χλόη.

Χλοάζω. Ἐν Κέᾳ, ὡς οἱ ἀρχαῖοι. Καὶ στίχος·

« Ὁ Φλεβάρης κ' ἂν χλοήσῃ
τοῦ καλοκαιριοῦ μυρίσῃ.»

Χνοῦδι. Duvet. Ὁ χνοῦς τῶν ἀρχαίων.

Χνουδίζω. Ἀφαιρῶ τὸν χνοῦν ἄλλου, καὶ

Χνουδίζομαι. Ἀφαιρῶ τὸν ἴδιον χνοῦν.

Χονδροκοπιά. Impolitesse. Λέγομεν δὲ καὶ οὕτω· « τί ἄνθρωπος χονδροκοπιά!»

Χονδροειδής. Impoli, ἀνάγωγος, βάναυσος.

Χορῆγι. Ἄσβεστος. Ἐγχορήγους ὠνόμαζον οἱ Βυζαντινοὶ λίθους τινάς.

Χουχιάζω. Ζ. Σκούζω, huer.

Χουνί. Παρὰ τοῦ χύνω, ἢ χώνω.

Χουχουλίζω. Λέξις πεποιημένη· θερμαίνω μὲ τὴν πνοήν μου.

Χοχλακίζει. Ἀπρόσ. Χοχλάζει. « Τὸ νερὸν χοχλακίζει.»

Χρίσσα. Ἡ θρίσσα τῶν ἀρχαίων.

Χταμπιοῦμαι. Ἐν Μυκόνῳ. Ἐκθαμβοῦμαι.

Ψ.

Ψυχή. Λέγομεν· « Πρόσεχε νὰ μὴν ἐμβῇ ψυχὴ γεννητή,» σφοδρύνοντες διὰ τοῦ ἐπιθέτου τὴν ἀπαγόρευσιν.

Ψυχικόν. Ἐλεημοσύνη γινομένη πρὸς ὠφέλειαν τῆς ψυχῆς.

Ψυχικάρης. Ὁ ἐλεήμων. Λέγομεν καὶ *ψυχικαριάν*, τὴν φιλέρωτα.

Ψυχοπιάνω. « Ἔφαγα ὀλίγον καὶ ἐψυχόπιασα,» ἤτοι καὶ ἀνέλαβον δύναμιν.

Ψυχογυιός. Ψυχὴ-υἱός, μετὰ διγάμματος. Υἱὸς τῆς ψυχῆς, παιδίον πτωχὸν τὸ ὁποῖον χάριν εὐσπλαγχνίας λαμβάνομεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μας (page). Ἡ λέξις ἐγενικεύθη ἀκολούθως, καὶ δι' αὐτῆς ἐννοοῦμεν τοὺς ὑπηρέτας.

ΒΕΡΝΑΡΔΟΣ.

Ἱστορία διὰ τοὺς κυνηγούς.

Ὑπὸ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΔΟΥΜΑ.

(Συνέχ. Ἰδὲ φυλλάδ. 189.)

—ooo—

Ἡ κυνηγετικὴ συνέντευξις.

Ἐσάλπιζε δὲ ὁ Βερνάρδος μετὰ τοσαύτης χάριτος, καὶ τοσούτῳ γλυκεῖς ἤχους ἀνέπεμπεν, ὥστε δὲν ἀμφεβάλλομεν παντελῶς ὅτι τὸ κυνήγιον ἦτο βέβαιον. Καὶ τῷ ὄντι φθάσαντες εἰς τὴν Νέαν-οἰκίαν, ἐμάθομεν ὅτι ὁ Βερνάρδος εἶχε διώξει πρὸς τὸ ὄρος Δαμπλέ, δηλ. μίαν λεύγαν μακρὰν ἐκεῖθεν, ἐξαίρετον κάπρον.

Τότε ὁ Κύριος Βιολαὶν διεκοίνωσε πρὸς τοὺς φύλακας τὸ περιεχόμενον ἐπιστολῆς ἣν πρὸ ὀλίγου εἶχε λάβει παρὰ τῆς κεντρικῆς διευθύνσεως τῶν δασῶν τοῦ Δουκὸς τῆς Αὐρηλίας. Ὅτι δηλ. ὅλοι οἱ πέριξ τοῦ δάσους ἰδιοκτῆται διεμαρτύροντο κατὰ τῶν παρὰ τῶν ἀγριοχοίρων προξενουμένων καταστροφῶν, καὶ ὅτι ὑπῆρχεν αὐστηρὰ διαταγὴ νὰ ἐξοντώσωσι τὰ ζῶα ταῦτα.

Τοιαύτας διαταγὰς λαμβάνουσι πάντοτε μετὰ μεγίστης εὐχαριστήσεως οἱ φύλακες· καὶ ἐπειδὴ οἱ ἀγριόχοιροι εἶναι βασιλικὸν κυνήγιον, δὲν δύνανται νὰ πυροβολῶσι κατ' αὐτῶν, ἢ ἂν κατὰ τύχην πυροβολήσωσι τοὺς ἀπαιτοῦσι παρ' αὐτῶν ἀντὶ εὐτελεστάτης τιμῆς. Τότε δὲ ἑκάστη βολὴ τοῖς ἐπληρώνετο μόνον ἑξήκοντα λεπτά, νομίζω· ἀλλ' ὅτε ἐπρόκειτο νὰ τοὺς καταστρέψωσι, τὸ ζῶον ἀνῆκε δικαιωματικῶς εἰς τὸν φονεύοντα αὐτό, καὶ οἱ ἀγριόχοιροι ἐν τῇ ἅλμῃ, ὡς πᾶς τις εὐκόλως ἐννοεῖ, πολὺ προσθέτουσιν εἰς τὰ χειμερινὰ ἐφόδια.

Συνεφωνήθη λοιπὸν νὰ ἐξακολουθῆται τὸ κυνήγιον μέχρι τῆς παντελοῦς ἐξολοθρεύσεως τῶν ἐν τῷ δάσει τοῦ Βιλλὲρ-Κοττερὲτ εὑρισκομένων κάπρων. Τὸ κατ' ἐμέ, δὲν ἤμην ὀλιγώτερον εὐχαριστημένος τῶν φυλάκων, διότι κάτι τι ἐκ τοῦ λαμπροῦ τούτου κυνηγίου ἤθελε κολλήσει καὶ εἰς ἐμέ.

Ὁ Μόνης.

Ἀνεχωρήσαμεν δὲ ἀφοῦ ἐφάγαμεν ὀλίγον ἄρτον καὶ ἐπίομεν ποτήριον λευκοῦ οἴνου, οὐχὶ ἄνευ τῶν συνήθων ψευδολογιῶν, ἃς μοὶ συγχωρηθῇ ἡ λέξις, διότι εἶναι καθιερωμένη μεταξὺ τῶν κυνηγῶν· ἕκαστος ἐγίνωσκε τόσῳ καλῶς τὸν γείτονά του, ὥστε ἐπροσπάθει νὰ τὸν ἀπατήσῃ διὰ τῶν ἀθώων ἐκείνων ψευδῶν, ἅτινα αὐξάνουσι τὴν ἀξίαν τῶν φοιτητῶν τῆς πεδιάδος τοῦ ἁγίου Διονυσίου. Τοὐναντίον ὅμως συνεφώνησαν μετὰ μεγίστης ἁπλότητος, περὶ τῆς ἱκανότητος τῶν ἰσχυροτέρων.

Λοιπόν, οἱ ἰσχυρότεροι ἦσαν ὁ Βερδελῖνος, ὁ θεῖος τοῦ Βερνάρδου, ὁ Μόνης, παλαιὸς φύλαξ, ὅστις πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, καίτοι βλαβεὶς κατὰ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα, δὲν ἐμποδίζετο ὅμως ἀπὸ τοῦ νὰ σκοπεύῃ ἐπίσης καλῶς, καί τις Μίλδετ, ὅστις ἐθαυματούργει πρὸ πάντων εἰς τὸ σημαδεύειν.

Ἐννοεῖται δὲ ὅτι οἱ ἀδέξιοι ἐσκώπτοντο ἀσπλάγχνως. Μεταξὺ δὲ τούτων ἦτο καί τις γενναῖος ἀνὴρ ὀνόματι Νικὲ, καὶ ἐπονομαζόμενος, ἀγνοῶ διατί, Βοβῖνος, ἐπ' ἀγχινοίᾳ φημιζόμενος, πρᾶγμα ἀληθὲς· ἀλλὰ πρὸς τὴν φήμην ταύτην εἶχε καὶ τὴν τοῦ ἀδεξιωτάτου τῶν σκοπευτῶν τῆς ὁμάδος, καὶ τοῦτο ἀληθές.

Διηγοῦντο λοιπὸν τ' ἀνδραγαθήματα τοῦ Βερδελίνου, τοῦ Μόνη, τοῦ Μίλδετ, ἀλλ' ἔσκωπτον ἀνελεημόνως τὸν Βοβῖνον, ἀπαντῶντα δι' ἀστειοτάτων καὶ εὐφυεστάτων ἐκφράσεων, ἐν αἷς ἡ ἐπαρχιακὴ προφορά του ἐπρόσθετε τὸ ἀνάλογον ἅλας.

Ἀφοῦ ἐφθάσαμεν εἰς τὸ μέρος ὅπου ὁ ἀγριόχοιρος ἦτο κρυμμένος, ὁ Βερνάρδος μᾶς ἔνευσε νὰ σιωπήσωμεν, καὶ μετ' ὀλίγον οὐδὲ ψιθυρισμὸς ἠκούετο. Τότε ἐκοινοποίησε τὸ σχέδιόν του εἰς τὸν ἐπιτηρητήν, δόντα ἡμῖν τὰς διαταγάς του χθαμαλῇ τῇ φωνῇ, καὶ ἐμέλλομεν ἤδη νὰ καταλάβωμεν τὰς θέσεις μας, πέριξ τοῦ κύκλου τὸν ὁποῖον ὁ Βερνάρδος, μετὰ τοῦ ἁλυσιδέτου κυνηγετικοῦ του κυνός, ἡτοιμάζετο νὰ περιτρέξῃ.

Ἐπειδὴ ὁ Κ. Βιολαὶν εἶχεν ἐγγυηθῆ εἰς τὴν μητέρα μου περὶ ἐμοῦ, μ' ἐτοποθέτησε μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Μόνη, συστήσας μοι νὰ προφυλάττωμαι καλῶς ὄπισθεν δρυός· καὶ ὅτι ἂν ἤθελον νὰ ρίψω κατὰ τοῦ ἀγριοχοίρου, οὗτος δὲ ἐπήρχετο κατὰ τῆς βολῆς, νὰ προσκολληθῶ εἴς τινα δυνατὸν κλῶνα καὶ νὰ ἀναβῶ ὅσον τὸ δυνατὸν ὑψηλότερα, μέχρις ὅτου περάσῃ τὸ ζῶον κάτωθέν μου. Πᾶς κυνηγὸς ἠξεύρει ὅτι εἰς τοιαύτας περιστάσεις τὸ τέχνασμα εἶναι γενικῶς παραδεδεγμένον.

Μετ' ὀλίγον πάντες ἦσαν εἰς τὰς θέσεις των· τὸ δὲ σημεῖον παρευθὺς ἐδόθη. Ἤδη ἡ φωνὴ τοῦ κυνὸς τοῦ Βερνάρδου ἀνιχνεύσαντος τὸ ζῶον ἀντήχησε μετὰ τοσαύτης χαρᾶς καὶ τοσούτῳ συνεχῶς, ὥστε κατάδηλον ἐγένετο ὅτι τὸ ζῶον ἦτο πλέον ὑγιές· αἴφνης τὰ δένδρα τὰ προορισθέντα διὰ τὴν ἐνέδραν ἔτριξαν· καὶ τὸ κατ' ἐμὲ εἶδόν τι διαβαῖνον, ἀλλὰ μόλις ἐπροφυλάχθην καὶ τὸ τί αὐτὸ ἔγεινεν ἄφαντον.

Ὁ Μόνης ἐπυροβόλησε κατὰ συμπερασμόν, ἀλλ' ἔσεισε καὶ τὴν κεφαλὴν θέλων νὰ δείξῃ ὅτι δὲν ἐπίστευεν ὅτι ἔθιξε κἂν τὸ ζῶον.

Ἔπειτα ὀλίγον μακρύτερον ἀντήχησε δεύτερος κρότος, καὶ τελευταῖον τρίτος, τὸν ὁποῖον ἠκολούθησε τὸ « ἐλελεῦ, » ἐξελθὸν ἐκ τῶν πνευμόνων διὰ τῆς γνωστοτάτης φωνῆς τοῦ Βοβίνου.

Ἕκαστος ἔδραμε πρὸς τὴν πρόσκλησιν, ἂν καὶ ἐπίστευον καθ' ἑαυτούς, ὡς γνωρίζοντες τὴν φωνὴν τοῦ προσκαλοῦντος, ὅτι ἦτο ἀστειότης τοῦ εὐφυοῦς Βοβίνου· ἀλλὰ πρὸς μεγίστην ἔκπληξιν ὅλων ἡμῶν, φθάσαντες εἰς τὴν μεγάλην ὁδόν, παρετηρήσαμεν τὸν Βοβῖνον καθήμενον ἡσύχως ἐπὶ τοῦ ἀγριοχοίρου μὲ τὴν πίπαν εἰς τὸ στόμα καὶ προσπαθοῦντα διὰ πυρείων ν' ἀνάψῃ πῦρ.

Τὸ ζῶον πληγωθὲν ἐσύρθη ὡς λαγιδεύς, καὶ δὲν ἐκινήθη διόλου ἐκ τοῦ μέρους ὅπου ἔπεσεν.

Ἕκαστος φαντάζεται τὴν ἁρμονίαν τῶν συγχαρητηρίων εὐχῶν περὶ τὸν νικητὴν μετριοφρονοῦντα, καθήμενον εὐχαρίστως πάντοτε ἐπὶ τοῦ τροπαίου του καὶ ἀποκρινόμενον ἐν τῷ μέσῳ τῆς δίνης τοῦ καπνοῦ.

— Αἴ! ἰδοὺ πῶς παίζομεν μὲ τὰ ταλαίπωρα ταῦτα ζῶα, ἡμεῖς οἱ ἐπαρχιῶται.

Τῷ ὄντι, οὐδεὶς οὐδὲν εἶχε νὰ εἴπῃ, ἡ βολὴ ἦτον εὔστοχος, διότι ἡ σφαῖρα εἶχε κτυπήσει τὸ ζῶον ὄπισθεν τοῦ ὠτός· ὁ Μόνης, ὁ Βερδελῖνος ἢ ὁ Μίλδετ δὲν ἠδύναντο κάλλιον νὰ ἐπιτύχωσιν.

Ὁ Βερνάρδος ἐλθὼν τελευταῖος, — Τί διάβολο μὲ κανοναρχοῦν, Βοβῖνε! ἀνέκραξε μακρόθεν μόλις ἀκουόμενος· μὲ λέγουν ὅτι ὁ κάπρος ἔπεσεν ἀπὸ τὴν βολήν σου σὰν χαμένος.

— Εἴτε αὐτὸς ἐκτυπήθη ἀπὸ τὴν βολήν μου, εἴτε ἡ βολή μου ἐκτύπησεν αὐτόν, ἀπεκρίθη ὁ τροπαιοῦχος, τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι ὁ Βοβῖνος μόνος θὰ τὴν καλοπερνᾷ τὸν χειμῶνα μὲ τὸ ψητόν του εἰς τὴν ἐσχάραν, καὶ δὲν θὰ λάβουν μέρος εἰς αὐτό, εἰμὴ ὅσοι θὰ τῷ ἀποδώσουν τὰ ἴσα.

Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸν Κ. Ἐπιτηρητήν, ἐπρόσθεσεν ἀφαιρέσας τὸ κάλυμμά του, θέλει ἀπείρως εὐχαριστήσει καὶ τιμήσει τὸν ταπεινότατόν του ὅταν εὐαρεστηθῇ νὰ γευθῇ ἐκ τῶν φαγητῶν τῆς Κυρὰ Βοβίνης. Οὕτως ἐκάλει τὴν σύζυγόν του ὁ Νικέ, ἐπειδὴ κατ' αὐτὸν Βοβίνη ἦτο φυσικῶς τὸ θηλυκὸν τοῦ Βοβῖνος.

— Εὐχαριστῶ, Νικέ, εὐχαριστῶ, ἀπεκρίθη ὁ Ἐπιτηρητής· δὲν δύναμαι ν' ἀποποιηθῶ.

— Διάβολε! Βοβίνη, εἶπεν ὁ Βερνάρδος, ἐπειδὴ πάντοτε δὲν κτυπᾷς οὕτω πρέπει μὲ τὴν ἄδειαν τοῦ κυρίου Βιολαὶν νὰ σὲ στολίσω.

— Στόλισόν με, φίλε μου, στόλισόν με· καὶ ἄλλοι ὀλιγώτερον ἄξιοι ἐμοῦ ἐστολίσθησαν.

Καὶ ὁ Βοβῖνος ἐξηκολούθει νὰ καπνίζῃ μὲ κωμι-

κώτατον φλέγμα, ἐνῷ ὁ Βερνάρδος, ἑλκύσας τὸ ἐγχειρίδιόν του, ἐπλησίασε τὸ ὀπίσθιον μέρος τοῦ ἀγριοχοίρου, ἔλαβε τὴν οὐράν του καὶ διὰ μιᾶς τὴν διεχώρισε τοῦ σώματος.

Ὁ ἀγριόχοιρος ἐξέβαλεν ὑπόκωφον γογγυσμόν.

— Ὢ τὸ κακόμοιρον! εἶπεν ὁ Βοβῖνος, ἐνῷ ὁ Βερνάρδος προσήρτα τὴν οὐρὰν τοῦ ζώου εἰς τὸ στῆθος τοῦ νικητοῦ, φαίνεται, ὅτι ἡ ζωή μας ἐκρέματο εἰς βαμβακερὰν κλωστήν.

Ὁ χοῖρος ἐξέβαλε καὶ ἕτερον γρυλλισμὸν καὶ ἐτάραξε τὸν ἕνα ὀπίσθιον πόδα.

— Καλό, καλό! ἀνέκραξεν ὁ Βοβῖνος, δοκιμάζομεν νὰ σὲ ἀναστήσωμεν, τοῦτο θὰ ἦναι νόστιμον. Μόλις ἐτελείωσε τοὺς λόγους τούτους ὁ Βοβῖνος, καὶ εὐθὺς ἐκυλίσθη δέκα βήματα μακρὰν τοῦ ζώου πρηνής, θραυσθείσης τῆς πίπας μεταξὺ τῶν ὀδόντων του.

Ὁ χοῖρος ἁπλῶς σκοτισθεὶς ἀνένηψε, συνελθὼν δὲ ἐκ τῆς τομῆς τοῦ Βερνάρδου, καὶ λυτρωθεὶς ἐκ τοῦ βάρους, ἠγέρθη, ἀλλ' ἐκλονίζετο ἔτι ἐπὶ τῶν τεσσάρων ποδῶν του.

— Ἆ! διάβολε! εἶπεν ὁ Κ. Βιολαίν, ἀφήσατέ τον ὀλίγον, θὰ ἦτο περίεργος ἡ νεκρανάστασις.

— Κτυπᾶτέ τον! ἀνέκραξεν ὁ Βερνάρδος ζητῶν τὸ πυροβόλον του τὸ ὁποῖον εἶχε θέσει εἰς τὸ ἀντίθετον μέρος τῆς τάφρου, διὰ νὰ εὐκολυνθῇ περισσότερον εἰς τὴν τοσούτῳ ἐπιτυχῆ ἐκτομήν του· κτυπᾶτέ τον, διότι τὰ ἄθλια ταῦτα ζῶα εἶναι ἑπτάψυχαι γάται· κτυπᾶτε, καὶ ἀντὶ μιᾶς δύο τουφεκιαῖς· ἄλλως μᾶς ἐδραπέτευσεν.

Ἀλλ' ἦτο πολὺ ἀργά· οἱ κύνες βλέποντες τὸν χοῖρον ἐγειρόμενον, ὥρμησαν κατ' αὐτοῦ· οἱ μὲν τὸν ἐκράτουν ἐκ τῶν ὠτίων, οἱ δὲ ἐκ τῶν μηρῶν, καὶ ὅλοι τόσον καλῶς τὸν ἐπεριποιοῦντο, ὥστε δὲν ἔμεινε κανὲν μέρος κενόν, διὰ νὰ πυροβολήσωσιν.

Ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ, ὁ χοῖρος εἶχε καταλάβει ἀναπαισθήτως τὴν τάφρον, σύρων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τοὺς κύνας, ἔπειτα εἰσελθὼν ἐν αὐτῇ ἔγεινεν ἄφαντος, καταδιωκόμενος ὑπὸ τοῦ Βοβίνου, ὅστις ἐγερθεὶς καὶ φρυάττων διὰ τὴν γενομένην προσβολήν, ἤθελε παντὶ σθένει νὰ ἱκανοποιηθῇ.

— Κράτησέ τον, κράτησέ τον, ἀνέκραξεν ὁ Βερνάρδος, κράτησέ τον ἀπὸ τὴν οὐράν, Βοβῖνε! κράτησέ τον, κράτησέ τον!

Ὅλοι διερράγησαν γελῶντες, δύο βολαὶ ἠκούσθησαν. Καὶ μετ' ὀλίγον ἦλθεν ὁ Βοβῖνος συνεσπασμένας ἔχων τὰς ὀφρῦς διότι δὲν εἶχον ἐπιτύχει αἱ βολαί του, καὶ ὁ ἀγριόχοιρος ἐτράπη εἰς φυγήν, καταδιωκόμενος ὑφ' ὅλων τῶν κυνῶν, τῶν ὁποίων ἡ φωνὴ ἠκούετο ἀπομακρυνομένη ταχέως.

Τὸν κατεδιώξαμεν ὅλην τὴν ἡμέραν, περιφερόμενοι μέχρι τῆς πέμπτης μετὰ μεσημβρίαν· ἔκτοτε δὲ οὐδέποτε παρ' οὐδενὸς ἐγένετο λόγος περὶ αὐτοῦ, ἂν καὶ ὁ Βερνάρδος εἶχε γνωστοποιήσει, οὐχὶ μόνον τοὺς φύλακας τοῦ δάσους Βιλλὲρ-Κοττερὲτ, ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶν πλησιοχώρων δασῶν, ὥστε, ἄν τις ἐξ αὐτῶν ἐφόνευε κατὰ τύχην κολοβὸν ἀγριόχοιρον καὶ διϊσχυρίζετο νὰ τὸν ἔχῃ πλήρη, ἤθελεν ἀνεύρει τὴν οὐράν του εἰς τὸ στῆθος τοῦ Βοβίνου.

Ἐντούτοις ἂν καὶ ἡ θήρα ἦτον ἀναντιρρήτως διασκεδαστικωτέρα οὕτω πως, ἢ ἂν ἐπετύγχανεν ἐντελῶς, δὲν ἐπληρώθη ὅμως ὁ σκοπὸς τὸν ὁποῖον προέθετο ὁ ἐπιτηρητής, ἐπειδὴ εἶχε λάβει διαταγὴν νὰ καταστρέψῃ τοὺς ἀγριοχοίρους καὶ οὐχὶ νὰ τοὺς κολοβώσῃ.

Ὅθεν ἀπομακρυνόμενος τῶν φυλάκων ὁ ἐπιτηρητής, προσδιώρισε κυνήγιον τὴν προσεχῆ πέμπτην, διατάττων ν' ἀποπλανήσωσιν ὅσους ἠδύναντο ἀγριοχοίρους.

Καὶ ἐπειδὴ ἡ πέμπτη εἶναι ἡμέρα ἀναπαύσεως, ἐπέτυχον παρὰ τοῦ Κ. Βιολαὶν νὰ παρευρεθῶ οὐχὶ μόνον εἰς τὸ προσδιορισθὲν κυνήγιον, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντα τὰ ἄλλα τὰ κατὰ πέμπτην καὶ κυριακὴν γενησόμενα.

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἡ συνέντευξις προσδιωρίσθη εἰς τὸν ἅγιον Οὐβέρτον, ὅπου συνήλθομεν πάντες ἀκριβῶς, ὡς στρατιῶται, τὴν ὁρισθεῖσαν ὥραν.

Ὑπῆρχον τρεῖς ἀγριόχοιροι ἀποπλανημένοι, δύω ἄρρενες καὶ εἷς θῆλυς.

Σημειωτέον, ὅτι οὐδεὶς φύλαξ παρέλιπε νὰ ἐρωτήσῃ τὸν Βοβῖνον περὶ τοῦ ἀγριοχοίρου του· ἀλλ' ἐκτὸς τῆς οὐρᾶς, τὴν ὁποίαν ἐφρόντισε νὰ προσκολλήσῃ καλῶς εἰς τὸ στῆθός του, οὐδεμίαν ἄλλην εἴδησιν εἶχε λάβει περὶ αὐτοῦ.

Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἐπρόκειτο, ὡς εἴπομεν, νὰ προσβάλωμεν τρεῖς ἀγριοχοίρους· ἕνα μὲν εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Βερδελίνου, ἄλλον δὲ εἰς τὴν τοῦ Βερνάρδου, καὶ τρίτον εἰς τὴν τοῦ Μόνη.

Ἠρχίσαμεν δὲ ἐκ τοῦ πλησιεστέρου, τοῦ ἀποπλανηθέντος ὑπὸ τοῦ Βερδελίνου.

Πρὶν δὲ νὰ ἐξέλθῃ τοῦ κύκλου, ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Μίλδετ, οὗ τινος ἡ βολὴ τοῦ διεπέρασε τὴν καρδίαν.

Μετέβησαν τότε εἰς τὸν δεύτερον, ἀνήκοντα εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Βερνάρδου, καὶ μόλις ἀπέχοντα μίαν λεύγαν ἀπὸ τοῦ μέρους ὅπου ἐφονεύθη ὁ πρῶτος.

Ὁ Βερνάρδος κατὰ τὴν συνήθειάν του μᾶς ὡδήγησεν εἰς τὴν Νέαν-οἰκίαν ὅπου ἐφάγομεν καὶ ἐπίομεν ὀλίγον, καὶ ἔπειτα ἀνεχωρήσαμεν.

Ὁ κύκλος ἐσχηματίσθη· ὁ Κ. Βιολαίν, κατὰ τὴν πρὸς τὴν μητέρα μου ὑπόσχεσίν του, μὲ ἐτοποθέτησε μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἰδιαιτέρου του φύλακος, τοῦ καλουμένου Φραγκίσκου, μεθ' ὃν εἵπετο ὁ Μόνης· μετὰ δὲ τοῦ Μόνη ἀγνοῶ τις.

Ἤδη ἐπρόκειτο περὶ τοῦ ἀγριοχοίρου.

Τοῦ Βερνάρδου εἰσελθόντος εἰς τὸ δάσος μετὰ τοῦ κυρίου του, μετ' ὀλίγον ὁ ἀγριόχοιρος ἐξετρυπώθη. Τὸν ἠκούσαμεν ἐρχόμενον, καὶ κροτοῦντα τὰς σιαγόνας.

Ὁ κύριος Βιολαὶν παρ' ᾧ διῆλθε πρῶτον, τῷ ἔπεμψε δύο βολάς, αἵτινες ὅμως οὐδόλως τὸν ἤγγισαν· ἐπυροβόλησα καὶ ἐγώ, ἐπειδὴ ὅμως τὸ πρῶτον ἤδη ἔρριπτον κατὰ ἀγριοχοίρου ἀπέτυχον ἐπίσης· ἐπὶ τέλους ὁ Φραγκῖσκος πυροβολήσας καὶ αὐ-

τὸς τὸν ἐπλήγωσε καιρίως· εὐθὺς ὁ ἀγριόχοιρος ἐστράφη, καὶ ὡς ἀστραπὴ ἐφώρμησε κατὰ τοῦ πυροβολήσαντος. Τοῦ Φραγκίσκου ἡ δευτέρα βολὴ ἐῤῥίφθη ἐκ τοῦ συστάδην· ἀλλ' ἐν τῷ ἅμα καὶ Φραγκίσκος καὶ ἀγριόχοιρος μίγμα ἄμορφον ἐγένοντο, καὶ κραυγὴ ἀπελπισίας ἠκούσθη· ὁ Φραγκῖσκος εἶχεν ἀνατραπῇ ὕπτιος, ἡ δὲ σῦς φρυάττουσα κατ' αὐτοῦ, τὸν διεσκέδαζε καλῶς διὰ τοῦ ῥύγχους της.

Ὅλοι ἐδράμομεν πρὸς βοήθειάν του· ἀλλὰ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, προστακτικῆς τινος φωνῆς ἀκουσθείσης «Μὴ κινεῖσθε!» ἕκαστος ἔμεινεν ἀκίνητος εἰς τὴν θέσιν του. Εἴδομεν τότε τὸν Μόνην καταβιβάζοντα τὴν κάνναν τοῦ πυροβόλου του πρὸς τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο σύμπλεγμα· ὡς ἄγαλμα ἐστάθη ὁ σκοπευτής, ἔπειτα ὁ κρότος ἠκούσθη, καὶ τὸ ζῶον κτυπηθὲν εἰς τὸ ἀπροφύλακτον μέρος τοῦ ὤμου, ἐκυλίσθη τέσσαρας πόδας μακρὰν τοῦ καταβεβλημένου ὑπ' αὐτοῦ.

— Εὐχαριστῶ, γέρων, εἶπεν ὁ Φραγκῖσκος ἐγειρόμενος· καὶ ἄν ποτε λάβῃς τὴν ἀνάγκην ἐμοῦ, ἐννοεῖς ὅτι θὰ ἦμαι ἕτοιμος εἰς πῦρ καὶ εἰς θάνατον.

— Δὲν ἀξίζει τὸν κόπον, ἀπεκρίθη ὁ Μόνης. Ὅλοι ἐτρέξαμεν πρὸς τὸν Φραγκῖσκον, καὶ εἴδομεν ὅτι εἶχε πληγὴν εἰς τὸν βραχίονα· ἰδοὺ τὸ ὅλον· ἀλλὰ τὸ κακὸν ἦτο μηδὲν παραβαλλόμενον πρὸς ὃ ἔμελλε νὰ συμβῇ· ὅθεν βεβαιωθέντες ὅτι τὸ τραῦμα δὲν ἦτο τόσῳ σπουδαῖον, ἐπευφημήσαμεν πάντες ἀθρόοι τὸν Μόνην· οὗτος δὲ, ἐπειδὴ δὲν συνέβη εἰς αὐτὸν τοιοῦτόν τι κατὰ πρῶτον, ἐδέχθη τὰς προσρήσεις ἡμῶν ὡς ἄνθρωπος μὴ ἐννοῶν πῶς ἐθεώρουν ἀξιοθαύμαστον πρᾶγμα τόσον ἁπλοῦν, καὶ, κατ' αὐτόν, τοσοῦτον εὐκατόρθωτον.

Ἂς ἀφήσωμεν ἤδη τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἂς ὁμιλήσωμεν καὶ περὶ τοῦ ζώου. Δύω σφαῖραι τοῦ Φραγκίσκου εἶχον πέσει ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ μία εἶχε θλίψει τὸν μηρὸν μόλις διαπεράσασα τὸ δέρμα, ἡ δὲ ἄλλη ἐπιτυχοῦσα τὴν κεφαλήν του, ἤνοιξεν αὔλακα ἐρυθροῦν· ὡς πρὸς τὴν τοῦ Μόνη, εἶχεν εἰσέλθει, ὡς εἴπομεν, εἰς τὸ γυμνὸν τοῦ ὤμου μέρους, καὶ τὸν ἀφῆκε νεκρόν.

Διαμοιράσαντες εἰς τοὺς κύνας τὴν ἀνάλογον ἐκ τῆς θήρας μερίδα, ἐπανελάβομεν τὸ κυνήγιον, ὡς ἂν οὐδὲν συνέβη, ἢ ὡς ἐὰν προεβλέπαμεν, ὅτι ἔμελλε νὰ συμβῇ πρὸ τοῦ τέλους τῆς ἡμέρας συμβὰν πολὺ τρομερώτερον παρὰ τὸ διηγηθέν.

Ἡ τρίτη ἔφοδος ἔμελλε νὰ λάβῃ χώραν εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Μόνη. Αἱ αὐταὶ προφυλάξεις ἐγένοντο καὶ εἰς ταύτην, ὁποῖαι καὶ εἰς τὰς προηγουμένας, ὁ δὲ κύκλος ἐσχηματίσθη. Ἤδη ἐτοποθετήθην μεταξὺ τοῦ Κυρίου Βιολαὶν καὶ τοῦ Βερδελίνου· ἔπειτα ὁ Μόνης εἰσῆλθε καὶ αὐτὸς εἰς τὸν κύκλον διὰ νὰ τὸν ἐξετάσῃ. Μετὰ δὲ πέντε λεπτὰ ἡ φωνὴ τοῦ κυνὸς μᾶς ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ ἀγριόχοιρος ἐξετρυπώθη.

Αἴφνης ἠκούσθη κρότος καραβίνας καὶ ἐνταυτῷ εἶδον ὅτι ἀμμόλιθος τεσσαράκοντα περίπου βήματα μακράν μου κατεθραύσθη· καὶ ἀμέσως ἤκουσα πρὸς τὰ δεξιά μου φωνὴν γοερὰν ἐστράφην, καὶ παρετήρησα τὸν Βερδελῖνον, ὅτι διὰ μὲν τῆς μιᾶς χειρὸς προσεκολλᾶτο κλονούμενος εἰς κλῶνα δένδρου, διὰ δὲ τῆς ἄλλης ἐκράτει τὴν πλευράν του.

Καταβληθεὶς δὲ ἐκυρτώθη, καὶ πεσὼν χαμαὶ ἐξέβαλε βαθὺν γογγυσμόν.

— Βοήθειαν! ἀνέκραξα, βοήθειαν! ὁ Βερδελῖνος ἐπληγώθη.

Καὶ ἔτρεξα πρὸς αὐτὸν, παρακολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Κ. Βιολαὶν, ἐν ᾧ οἱ κυνηγοὶ πανταχόθεν μᾶς ἐπλησίαζον.

Καὶ τὸν ἀνηγείραμεν μὲν ἀλλ' ἦτον ἀναίσθητος· ἐκ τῆς πληγῆς του, οὔσης ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ἰσχίου, ἔῤῥεε τὸ αἷμα κρουνηδόν· ἡ δὲ σφαῖρα εἶχε μείνει ἐντὸς τοῦ σώματος.

Ἱστάμενοι πέριξ τοῦ ψυχοῤῥαγοῦντος, ἀνεκρίναμεν διὰ τοῦ βλέμματος τίς ἐξ ἡμῶν εἶχε καταφέρει τὸ θανατηφόρον ἐκεῖνο κτύπημα. Τότε εἴδομεν τὸν Βερνάρδον ἐξερχόμενον ἐκ τοῦ δάσους ἀσκεπῆ, ὠχρὸν ὡς φάσμα, κρατοῦντα δὲ τὴν καραβίναν καπνίζουσαν καὶ κράζοντα. — Ἐπληγώθη, ἐπληγώθη! τίς εἶπεν ὅτι ἐπληγώθη; ὁ θεῖός μου ἐπληγώθη;

Οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν ἀπεκρίθη, ἀλλὰ τῷ ἐδείξαμεν τὸν ἐπιθάνατον ἐμέσαντα αἷμα ἄφθονον.

Ὁ Βερνάρδος ἐπροχώρησε βλοσυρὸν ἔχων τὸ βλέμμα, τὸ μέτωπον κάθιδρον, καὶ τὰς τρίχας ἀνωρθωμένας· πλησιάσας δὲ τὸν πληγωμένον, ἐξέβαλεν εἶδός τι βρυχηθμοῦ, ἔθραυσε τὸ κοντάκι τῆς καραβίνας του ἐπί τινος δένδρου, καὶ ἔῤῥιψε τὴν κάνναν πεντήκοντα βήματα μακράν· ἔπειτα γονυπετήσας παρεκάλει τὸν θνήσκοντα νὰ τὸν συγχωρήσῃ· ἀλλ' οἱ ὀφθαλμοί του εἶχον ἤδη κλεισθῆ διὰ παντός.

Κατεσκευάσαμεν ἀμέσως φορεῖον, καὶ θέσαντες ἐπ' αὐτοῦ τὸν πληγωμένον μετεφέραμεν αὐτὸν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Μόνη, μόνον τετρακόσια ἢ πεντακόσια βήματα ἀπέχουσαν ἀπὸ τοῦ τόπου τοῦ συμβάντος.

Ὁ Βερνάρδος ἐβάδιζε παρὰ τῷ φορείῳ, σιωπῶν μὲν καὶ ἄδακρυς ἀλλὰ κρατῶν τὴν χεῖρα τοῦ θείου του. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, εἷς τῶν φυλάκων ἀναβὰς τὸν ἵππον τοῦ ἐπιτηρητοῦ, ἔδραμεν ἀπὸ ῥυτῆρος εἰς τὴν πόλιν διὰ νὰ φέρῃ ἰατρόν.

Μετὰ ἡμίσειαν ὥραν ἐλθὼν οὗτος ἀφήρεσε πᾶσαν ἀμφιβολίαν, εἰπὼν ὅτι τὸ τραῦμα ἦτο θανατηφόρον.

Ἐδέησε ν' ἀναγγελθῇ τοῦτο εἰς τὴν σύζυγον τοῦ πληγωμένου. Τοῦ ἐπιτηρητοῦ ἐπιφορτισθέντος τὴν θλιβερὰν ταύτην ἀγγελίαν καὶ ἑτοιμασθέντος νὰ ἐξέλθῃ τῆς οἰκίας, ὁ Βερνάρδος ἠγέρθη καὶ πλησιάσας αὐτὸν εἶπεν·

— Κύριε Βιολαὶν, ἐπὶ τῷ ὅρῳ ὅτι ἐνόσῳ ζῇ ὁ Βερνάρδος, οὐδενὸς πράγματος θέλει στερηθῆ ἡ γυνὴ αὕτη. Ταλαίπωρε γύναι! καὶ ὅτι, ἂν ἤθελε νὰ διατρίβῃ παρ' ἐμοὶ θέλω τὴν θεωρεῖ ὡς μητέρα μου.

— Ναὶ, ναὶ, Βερνάρδε, ἀπεκρίθη ὁ Βιολαὶν, ναὶ ναὶ ἠξεύρω ὅτι εἶσαι χρηστὸς νέος· ἠτύχησε, δὲν ἔπραξες τοῦτο ἐν γνώσει.

— Ὢ! Ὢ! κύριε ἐπιτηρητὰ, παρηγόρησόν με· ἆ! μοὶ ἔρχεται νὰ κλαύσω.

— Κλαῦσον, κλαῦσον, ταλαίπωρε νέε, εἶπεν ὁ Βιολαίν, τοῦτο θὰ σὲ ἀνακουφίσῃ.

— Ὦ Θεέ μου! Θεέ μου! ἀνέκραξεν ὁ δυστυχὴς ὀλολύζων.

Οὐδὲν οὐδέποτε μὲ συνεκίνησεν εἰς τὸν κόσμον τοσοῦτον ὅσον μεγάλη ἰσχὺς καταβληθεῖσα ὑπὸ μεγάλης λύπης· ἡ θέα τοῦ ἀγωνιζομένου τούτου ἀνθρώπου πρὸς τὸν θάνατον, μ' ἐλύπησεν ὀλιγώτερον παρὰ τὸν δακρυῤῥοοῦντα ἐκεῖνον.

Ἐγκατελείπαμεν ἀλληλοδιαδόχως τὸν νεκρικὸν ἐκείνου θάλαμον, ὅπου ἔμενε μόνον ὁ ἰατρὸς, ὁ Μόνης καὶ ὁ Βερνάρδος.

Τὴν νύκτα ὁ Βερδελῖνος ἐξέπνευσε· τὴν δὲ ἀκόλουθον Κυριακὴν ὑπῆρχε θήρα.

Ἡ συνέντευξις διωρίσθη εἰς τὴν Ἐρείκην τοῦ Λύκου. Ὁ ἐπιτηρητὴς εἶχε προσκαλέσει ὅλους τοὺς φύλακας ἐξαιρουμένου τοῦ Βερνάρδου· ἀλλὰ, προσκεκλημένος ἢ οὒ, ὁ Βερνάρδος δὲν παρέλιπε τὸ καθῆκόν του, καὶ ἦλθε συγχρόνως μετὰ τῶν ἄλλων· δὲν εἶχεν ὅμως οὔτε καραβίναν οὔτε τουφέκι.

— Διατί ἦλθες, Βερνάρδε; ἠρώτησεν ὁ Βιολαίν.

— Διότι εἶμαι ἀρχηγὸς τοῦ σώματος τῶν κυνηγῶν, ἐπιτηρητά μου.

— Ἀλλὰ τὴν ὥραν καθ' ἣν δὲν σὲ εἶχα προσκαλέσει.

— Ναὶ, ναὶ, ἐννοῶ, καὶ σᾶς εὐχαριστῶ, ἀλλ' ἡ ὑπηρεσία πρὸ πάντων. Ὁ Θεὸς γινώσκει ὅτι ἤθελα δώσει τὴν ζωήν μου, διὰ νὰ μὴ συμβῇ ὅ,τι συνέβη· ἀλλὰ καὶ ἐὰν μείνω εἰς τὴν οἰκίαν διὰ νὰ θρηνήσω, ὁ ταλαίπωρος ἐκεῖνος ἄνθρωπος, ὑπάρχει πλέον εἰς τὰς αἰωνίους μονάς. Ὤ! ἠξεύρετε τί καταθλίβει τὴν ψυχήν μου; ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ἀπέθανε μὴ συγχωρήσας με.

— Πῶς; ἤθελες νὰ σὲ συγχωρήσῃ! ἠγνόει ὅτι ἀπὸ σοῦ προῆλθεν ὁ ὀλέθριος ἐκεῖνος πυροβολισμός.

— Οὐχὶ, οὐχὶ, δὲν ἐγίνωσκε μὲν τοῦτο κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ θανάτου του, ὁ ταλαίπωρος, ἀλλὰ τὸ γινώσκει ἐκεῖ ἐπάνω... Οἱ νεκροὶ γινώσκουν τὰ πάντα, καθὼς λέγεται.

— Ἔλα, ἔλα, Βερνάρδε, θάῤῥος.

— Θάῤῥος ἔχω, κύριε Βιολαίν, ναὶ ἔχω, ἀλλὰ ἤθελον νὰ μὲ συγχωρήσῃ.

Ἔπειτα κλίνας πρὸς τὸ οὖς τοῦ ἐπιτηρητοῦ·

— Θὰ μοὶ συμβῇ δυστύχημα! θὰ ἴδῆτε, τῷ εἶπε, καὶ τοῦτο διότι δὲν μ' ἐσυγχώρησεν.

— Εἶσαι ἀνόητος, Βερνάρδε.

— Δυνατὸν καὶ τοῦτο, ἀλλ' ἡ ἰδέα μου...

— Καλὰ σιώπησον, ἢ ἂς ὁμιλῶμεν περὶ ἄλλων πραγμάτων. Διατί δὲν ἔφερες οὔτε τουφέκι οὔτε καραβίναν;

— Διότι ἐπὶ ζωῆς μου, ἐννοεῖται, ἐπὶ ζωῆς μου, ἐπιτηρητά μου, δὲν θέλω ἐγγίσει οὔτε καραβίναν οὔτε τουφέκι.

— Καὶ πῶς θὰ φονεύῃς τοὺς ἀγριοχοίρους;

— Πῶς θὰ τοὺς φονεύω; εἶπεν ὁ Βερνάρδος, πῶς; ἰδοὺ, θὰ τοὺς φονεύω διὰ τούτου, καὶ ἐφείλκυσε μάχαιραν.

Ὁ κύριος Βιολαίν ὕψωσε τοὺς ὤμους του.

— Ὅσον θέλετε ὑψώνετε τοὺς ὤμους, Κ. Βιολαίν, οὕτω θέλει γίνει· ἄλλως οἱ κακοῦργοι οὗτοι χοῖροι ἐγένοντο αἰτία ἵνα φονεύσω τὸν θεῖόν μου· φονεύων δὲ αὐτοὺς διὰ τοῦ τουφεκίου μου, οὐδεμίαν εὐχαρίστησιν ἠσθανόμην, ἐνῷ διὰ τοῦ ἐγχειριδίου ἔχει ἄλλως τὸ πρᾶγμα· ἐπομένως πῶς σφάζουν τοὺς χοίρους; δι' ἐγχειριδίου· λοιπὸν ὁ ἀγριόχοιρος δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ χοῖρος.

— Τέλος, ἐπειδὴ δὲν θέλεις ν' ἀκούσῃς, κάμε ὡς βούλεσαι.

— Ναὶ, ἀφήσατέ με, καὶ θὰ ἴδῆτε.

— Εἰς το κυνήγιον, εἰς τὸ κυνήγιον, κύριοι! ἀνέκραξεν ὁ ἐπιτηρητής.

Ἡ προσβολὴ ἐγένετο κατὰ τὸ σύνηθες, ἀλλ' ἤδη ἂν καὶ τρεῖς ἢ τέσσαρες σφαῖραι ἤγγισαν τὸν ἀγριόχοιρον, οὗτος ὅμως ἀπεμακρύνθη πολὺ, καὶ μόλις μετὰ τεσσάρων ἢ πέντε ὡρῶν καταδίωξιν παρεδόθη εἰς τοὺς κύνας.

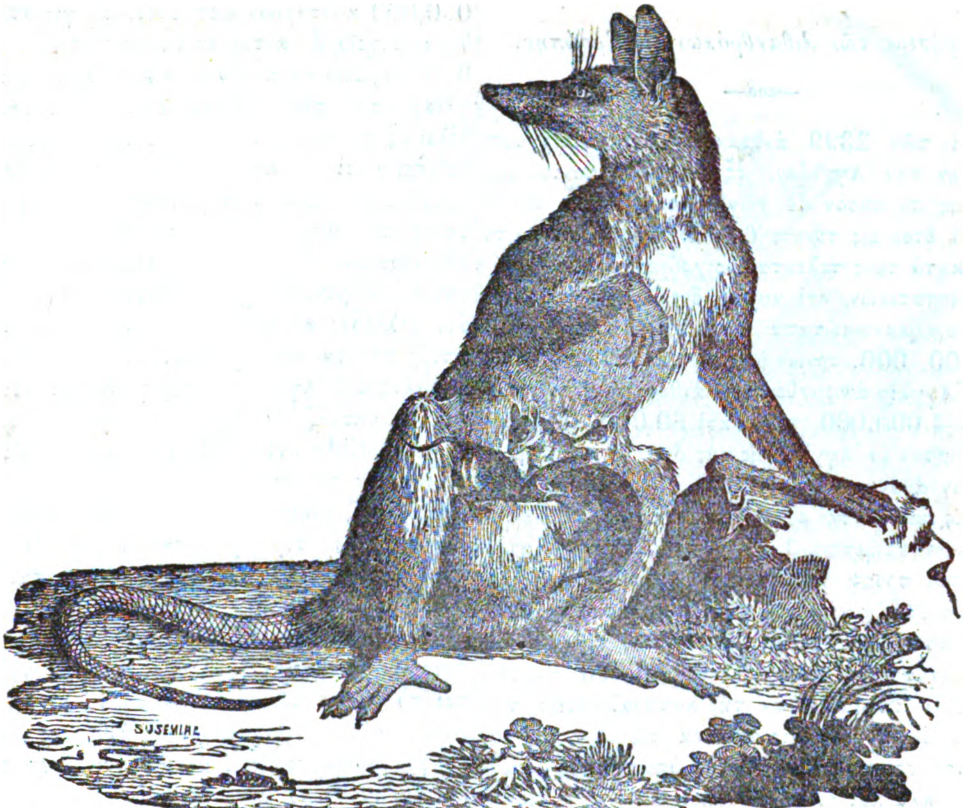
Πᾶς κυνηγὸς γινώσκει, ὅτι ὅσον κεκοπιακὼς καὶ ἂν ἦναι, οὐδένα ὅμως κόπον αἰσθάνεται ὅταν ἀκούσῃ τὸ ἐλελεῦ. Διηνύσαμεν πλέον τῶν δέκα λευγῶν, ἐν τούτοις εὐθὺς ἀφοῦ ἠκούσαμεν τὰς φωνὰς των κυνῶν, ὅτι συνεπλάκησαν μετὰ τοῦ ζώου, ἐδράμομεν πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ δάσους ὅθεν ἤρχετο ὁ θόρυβος.

Τοῦτο δὲ ἐγίνετο εἰς νέον τι ὑλοτομεῖον ὀκτὼ ἢ δέκα ἐτῶν, ὅτε δηλ. τὰ δένδρα εἶχον περίπου δώδεκα ποδῶν ὕψος· ἐνόσῳ ἐπροχωροῦμεν ὁ θόρυβος ηὔξανε καὶ ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν παρετηροῦμεν, ὑπὲρ τὴν κορυφὴν τῶν δένδρων, κύνα ἀναῤῥιπτόμενον εἰς τὸν ἀέρα διὰ τοῦ ῥύγχους τοῦ κάπρου, ὠρυόμενον ὡς ἀπηλπισμένον, ἀλλὰ καταπίπτοντα ἐπὶ τῆς γῆς διὰ νὰ ἐφορμήσῃ καὶ πάλιν κατὰ τοῦ ἀγριοχοίρου. Τέλος ἐφθάσαμεν εἰς εἶδός τι μονοπατίου, τὸ δὲ ζῶον ἦτο συνωθισμένον εἰς τὰς ῥίζας ἀνατετραμμένου δένδρου· εἰκοσιπέντε ἢ τριάκοντα κύνες ἐπέπιπτον συγχρόνως κατ' αὐτοῦ, δέκα ἢ δώδεκα ἦσαν πληγωμένοι, τινῶν μάλιστα τὰ ἔντερα ἦσαν κεχυμένα· ἀλλὰ τὰ εὐγενῆ ταῦτα ζῶα δὲν ἠσθάνοντο πόνον, καὶ ἐπανήρχοντο μαινόμενα εἰς τὴν μάχην συρομένων τῶν ἐντέρων των· ἦτο δὲ θέαμα μεγαλοπρεπὲς καὶ τρομερὸν ἐνταυτῷ.

— Ἔλα, ἔλα, Μόνη, εἶπεν ὁ Βιολαίν, μίαν τουφεκιὰ διὰ νὰ τελειώσωμεν· πολλοὶ κῦνες ἐφονεύθησαν.

— Αἴ! τί λέγετε, κύριε Ἐπιτηρητά; ἀνέκραξεν ὁ Βερνάρδος, ἐμποδίζων τὴν κάνναν τοῦ ὅπλου τοῦ Μόνη. Τουφεκιὰ τουφεκιὰ εἰς τὸν χοῖρον τοῦτον! καλὰ μὰ τὴν ἀλήθειαν! Μία μαχαιριὰ εἶναι ἀρκετὰ καλὴ δι' αὐτόν· περιμένετε, περιμένετε καὶ θὰ ἴδῆτε.

Καὶ ἑλκύσας τὴν μάχαιράν του ὥρμησε ῥαγδαίως κατὰ τοῦ ἀγριοχοίρου, ἀπομακρύνων τοὺς κύνας, ἐπανερχομένους παρευθὺς, καὶ ἀναμιχθεὶς μετὰ τῆς κινητῆς ἐκείνης μάζης καὶ ὠρυομένης. Ἐπὶ δύο ἢ τρία δευτερόλεπτα οὐδὲν ἠδυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν· ἀλλ αἴφνης ὁ ἀγριόχοιρος ὥρμησε μετὰ μεγίστης δυνάμεως ν' ἀποσυρθῇ. Ἕκαστος ἔφερε

Δίδελφος.

τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ ἐλατηρίου τοῦ τουφεκίου του, ἀλλ᾽ ἀμέσως ὁ Βερνάρδος ἠγέρθη λαβὼν τοὺς δύω ὀπισθίους πόδας τοῦ ζώου καὶ τοι καταβάλλοντος πάσας τὰς δυνάμεις διὰ νὰ διαφύγῃ· ἐκράτει αὐτὸ διὰ τῶν γνωστῶν εἰς ἡμᾶς σιδηρῶν χειρῶν του ἐνῷ οἱ κύνες, ἐπιπίπτοντες κατ᾽ αὐτοῦ ἐπανειλημμένως, τὸν κατεκάλυπτον διὰ τῶν σωμάτων των ὡς διὰ τάπητος κινητοῦ καὶ πεποικιλμένου.

— Ἔλα, Δουμᾶ, μὲ εἶπεν ὁ Κ. Βιολαίν, ἰδικόν σου ἔργον εἶναι ἤδη· κάμε τὴν πρώτην δοκιμήν σου. Ἐπλησίασα τὸν ἀγριόχοιρον, ὅστις βλέπων με ἐρχόμενον ηὔξησε τὰς κινήσεις του, τρίζων τοὺς ὀδόντας καὶ ἐκβάλλων πῦρ ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν του· ἀλλὰ τὸ ἐργαλεῖον δι᾽ οὗ ἐκρατεῖτο ἦτο τόσῳ στερεόν, ὥστε πᾶσαι αὐτοῦ αἱ προσπάθεια οὐδόλως ἴσχυσαν νὰ τὸν ἀπαλλάξωσιν.

Ἔθεσα τὸ στόμα τοῦ τουφεκίου μου εἰς τὸ οὖς του καὶ ἐπυροβόλησα.

Ὁ τιναγμὸς τοσούτῳ βίαιος ἦτο, ὥστε τὸ ζῶον ἀπεσπάσθη ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Βερνάρδου· κατακυλισθὲν δὲ ἀπέθανε. Σφαῖρα στουπίου καὶ πῦρ εἰσῆλθον ἐντὸς τῆς κεφαλῆς του καὶ τοῦ κατέκαυσαν τὸν ἐγκέφαλον.

Ὁ δὲ Βερνάρδος ἀνακαγχάσας εἶπεν.

(*Ἕπεται τὸ τέλος*).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

—ooo—

Φυσικὴ Ἱστορία τῶν ζώων πρὸς χρῆσιν τῶν σχολείων ὑπὸ Ι. Μάγνητος. Ἐν Σμύρνῃ. Τύποις Ι. Μάγνητος 1857. (Ἐκδ. Β᾽. ἐπιδιωρθωμένη).

Τὴν μικρὰν ταύτην φυσικὴν ἱστορίαν συνιστῶμεν ἰδίως εἰς τοὺς διδασκάλους τῶν κατωτέρων Σχολείων, οὐ μόνον ὡς ἱκανὴν νὰ δώσῃ πρὸς τὰ παιδία γενικάς τινας γνώσεις περὶ τῶν ζώων, ἀλλὰ καὶ ὡς τερπνὴν συγχρόνως. Περιέχει δὲ καὶ εἰκόνας μικράς, ἐξ ὧν ξυλογραφήσαντες τὴν δίδελφον παραθέτομεν ἐνταῦθα μετὰ τῆς συντόμου ἑρμηνείας αὐτῆς.

« Ἡ *δίδελφος* εἶναι ζῶον περιεργότατον· ἔχει τέσσαρας πόδας, ἀλλ᾽ οἱ ἐμπρόσθιοι πόδες της εἶναι βραχύτατοι· ὑπὸ τὴν κοιλίαν της ἔχει θηλάκιον ὅπου θέτει τὰ νεογνά της, καὶ οὕτω ὄχι μόνον τὰ προφυλάττει ἀπὸ κάθε ἐχθρόν, ἀλλὰ καὶ τὰ μεταφέρει ὅπου εὐαρεστεῖται, καὶ τοὺς μαστούς της ἔχει ἑτοιμοτάτους πρὸς διατροφὴν αὐτῶν· ἔχει δὲ καὶ οὐρὰν μακρυτάτην, ἡ δὲ διαμονή της εἶναι εἰς τὴν Ἀμερικήν.»

ΠΕΡΙ ΑΝΟΡΥΞΕΩΣ

καὶ χρήσεως τῶν λιθανθράκων εἰς Εὐρώπην.

—οοο—

Μέχρι τῶν 2399 ἀνθρακωρυχείων ὑπάρχουσι καθ' ὅλην τὴν Ἀγγλίαν, ἐξ ὧν ἀνορύττονται λιθάνθρακες· τὸ ποσὸν δὲ τῶν ἀνορυχθέντων ἀνέβη τὸ 1854 ἔτος εἰς τόνους 64, 661, 401, ποσὸν τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἕνεκα διαφόρων περιστατικῶν, καὶ κυρίως ἕνεκα τῶν πολέμων ἐπηύξησε σημαντικώτατα· ὥστε σχεδὸν μέχρι τῶν 100, 000, 000, τόνων ὑπελογίσθη τὸ 1856. Ἐκ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ ἀνορυχθέντων ἀνθράκων ἐξήχθησαν περίπου 4.000,000 τόνων καὶ 60,000, 000 κατηναλώθησαν ἐν Ἀγγλίᾳ εἰς τὰς διαφόρους τῶν βιομηχανιῶν ἀνάγκας· 6,000,000 τόνων ἐξοδεύονται μόνον εἰς τὰ διὰ τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ σιδήρου βιομηχανικὰ καταστήματα. 1 1)2 ἑκατομ. τόνων καταναλίσκεται πρὸς κατασκευὴν τοῦ πρὸς φωτισμὸν ἀερίου. Πρὸς ἐξαγωγὴν τῶν ἀνθράκων, ἦσαν ἐπησχολημένοι τὸ 1854, 250,000 ἐργάται, πρὸς δὲ μετακομιδὴν αὐτῶν εἰς τὰ πλοῖα 70,000 ναῦται, καὶ 8,500 πλοῖα. Πλὴν τῆς καταναλώσεως τῶν ἀνθράκων ἐν Ἀγγλίᾳ, εἰς ἅπαντα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἀνορύττονται ὄχι μόνον οἱ ὑπάρχοντες λιθάνθρακες, ἀλλὰ καὶ οἱ γαιάνθρακες, καὶ αἱ πλεῖσται βιομηχανικαὶ ἐργασίαι ἐν Πρωσίᾳ, Ἀουστρίᾳ καὶ Βελγίῳ ἐκτελοῦνται διὰ τῶν γαιανθράκων· 384 ἀνθρακωρυχεῖα ὑπάρχουσιν ἐν Πρωσίᾳ, ἐξ ὧν 136, 250, 000 καντάρια γαιανθράκων ἀνορύττονται καὶ καταναλίσκονται, καὶ ἴσον ποσὸν καταναλίσκεται εἰς τὸ Βέλγιον καὶ εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Γερμανίας. Πασίγνωστον εἶναι ὅτι καὶ ἡ Ἑλλὰς ἔχει γαιάνθρακας, καὶ ἐκ τῶν ὀρυκτολογικῶν ἐξετάσεων ἐξάγεται ὅτι εἰς εἴκοσι περίπου αὐτῆς μέρη εὑρίσκονται στρώματα γαιανθράκων ἀξιολόγου ποιότητος καὶ καλλιτέρας πολλῶν ἄλλων μερῶν τῆς Εὐρώπης. Δυστυχῶς ὅμως οἱ θησαυροὶ οὗτοι, εἰ καὶ γνωστοὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν, κεῖνται εἰς τὰ ἔγκατα τῆς γῆς ὅλως ἄχρηστοι, οὐδενὸς φροντίζοντος περὶ τῆς χρησιμοποιήσεως αὐτῶν εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἡ τῆς ξυλείας καὶ τῶν ἀνθράκων ἔλλειψις εἶναι ἐκ τῶν ἐπαισθητοτέρων ἀναγκῶν τῶν κατοίκων τῆς Ἀνατολῆς. Ἐκ τῶν γεωλογικῶν παρατηρήσεων καὶ ἐκ τῶν διαφόρων διατρήσεων τῶν γενομένων πρὸς ἀνεύρεσιν νέων στρωμάτων λιθανθράκων ἢ ἄλλων μετάλλων, ὑποτίθεται ὅτι τὸ 1)20 ὅλης τῆς Ἀγγλίας, τὸ 1)24 τοῦ Βελγίου καὶ τὸ 1)200 ὅλης τῆς Γαλλίας κεῖνται ἐπὶ στρωμάτων ἀνθράκων. Ἐκ δὲ τοῦ ὑπάρχοντος εἰσέτι καὶ γνωστοῦ ποσοῦ τῶν λιθανθράκων ὑπελογίσθη ἐπὶ τῇ βάσει τῆς σημερινῆς καταναλώσεως ὅτι τὰ στρώματα τοῦ Durham καὶ Northumberland ἐξαρκοῦσιν εἰς 1340 ἔτη, τὸ δὲ ποσὸν τῶν ἀνθράκων τούτων ἰσολογεῖ πρὸς σφαῖραν ἔχουσαν 910 ποδῶν διάμετρον. Ὑπὸ τῶν ὀρυκτολόγων τῆς Πρωσίας ὑπελογίσθη τελευταῖον καὶ τὸ ποσὸν τῶν λιθανθράκων τοῦ βασιλείου τούτου, καὶ κατὰ τὴν σημερινὴν κατανάλωσιν πρὸς 100, 000,000 κανταρίων κατ' ἔτος, τὰ γνωστὰ λιθανθρακωρυχεῖα δύνανται νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς 4 — 5, 000 ἔτη, ἐνῷ τὸ ποσὸν τῶν λιθανθράκων τῆς Ἀγγλίας, κατὰ τὴν σημερινὴν ἐνιαύσιον κατανάλωσιν, θέλει ἐξαρκέσει εἰς πολὺ ὀλιγώτερα ἔτη. Τῇ παρούσῃ ἐκθέσει περὶ τῆς καταναλώσεως τῶν λιθανθράκων προσθέτομεν νέαν τινὰ μέθοδον περὶ τῆς χρησιμότητος τῶν μικρῶν ἄλλοτε ἀχρήστων τμημάτων λιθανθράκων ἢ καὶ ξυλανθράκων διὰ τὰς πλείστας τοῦ κοινοῦ βίου ἀνάγκας, καθότι ἕκαστος γνωρίζει ὅτι χιλιάδες καντάρια τοιούτων εὐτελῶν ἀνθράκων ἀπορρίπτονται ὡς ἄχρηστα. Εἴς τινας πόλεις τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας ὑπάρχουσι καταστήματα ἐν οἷς κατασκευάζουσι τεχνητήν τινα καύσιμον ὕλην (Combustible artificiel aggloméré) ὡς ἕπεται· χίλια μέρη τοιούτων τριμμάτων λιθανθράκων, γαιανθράκων ἢ ξυλανθράκων πάντη ἀχρήστων εἰς ἄλλας ἀνάγκας, συμμιγνύονται μὲ 7 — 8 μέρη ῥευστῆς πίσσης ἀγοραζομένης ἐκ τῶν καταστημάτων τοῦ ἀερίου (gaz) διὰ μικροτάτης τιμῆς. Τοῦτο τὸ μίγμα συμπιέζεται διὰ καταλλήλων ἰσχυρῶν πιεστηρίων, καὶ κατασκευάζονται ἐξ αὐτοῦ μάζαι ἔχουσαι τὸ σχῆμα τῶν συνήθων πλίνθων. Οἱ πλίνθοι λοιπὸν οὗτοι συνιστάμενοι ἐξ ἄνθρακος καὶ πίσσης ἀναφλέγονται ταχέως, ἀναδίδουσιν ἰσχυραν φλόγα, καὶ ἀναπτύσσουσι μέγιστον βαθμὸν θερμότητος. Τοιοῦτοι κέραμοι ἐξετέθησαν εἰς τὰς διαφόρους τῶν ἐθνῶν ἐκθέσεις, καὶ ὡς ἐκ τῆς ὠφελείας ἣν παρέχουσι διὰ πάσας τὰς ἀνάγκας τοῦ βίου, ὁ ἐφευρετὴς ἐβραβεύθη. Εἰς κατασκευὴν δὲ τῆς τεχνητῆς ταύτης καυσίμου ὕλης ἐσυστήθησαν καὶ πολλὰ καταστήματα εἰς διάφορα μέρη τῆς Εὐρώπης.

Ε. ΛΑΝΔΕΡΕΡ.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

ἐν τῷ ΡΠΣΤ' φυλλαδίῳ.

—οοο—

Σελ. 413, στήλ. β'. στ. 23, πέμπτου γρ. πρώτου. σελ. 414 στήλ. ά. στ. 11 duonïs γρ. Θησπίς, στ. 52, τίς γὰρ οὖν γρ. τίς γὰρ οὐκ. σελ. 415, στήλ. β'. στ. 3, Νουκίου. Εκθέτω, γρ. Νουκίου, ἐκθέτω. στ. 10 μιμωμένων γρ. μιμουμένων, στ. 13 Λεοξαίνου γρ. Λεογκίνου, στ. 14 αὐτοῖς γρ. αὐτοῦ. σελ. 416, στήλ. ά. στ. 5. ὑμέτερος γρ. ἡμέτερος.

Ἐν τῷ ΡΠΖ' φυλλαδίῳ

Σελ. 429, στήλ. ά. στ. 8. 1. Δηλακὴ γρ. 2, Δηλιακή. σελ. 430, στήλ. β', στ. 30, Tea γρ. Fea. σελ. 431, στήλ. β'. στ. 21. αὐρὸ γρ. αὐτὸ. στ. 45. αὐοῦτος γρ. ἀοῦτος. σελ. 432, στήλ. ά. στ. 43 ἡ. ἣ γρ. ἤ. σελ. 433. στήλ. ά, στ. 44 ΠΡΟΤΗΟΝ γρ. ΠΡΟΠΗΟΝ. στήλ. β'. στ. 49 ἰκάφ γρ. Ἰλάφ.

—οοο—

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΜΑΡΤΙΟΥ, 1858. ΤΟΜΟΣ Η'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 191.

ΛΟΓΟΣ Κ. ΑΣΩΠΙΟΥ

Παραδίδοντος τὴν δευτέραν αὐτοῦ πρυτανείαν,

Ἐν Ἀθήναις, τῇ κθ' Σεπτεμβρίου 1857.

(Τέλος. Ἴδε φυλλάδ. 190.)

16. *Οὐσία τοῦ Πανεπιστημίου.*

Ἡ οὐσία τοῦ πανεπιστημίου, φανερά τε καὶ ἀφανής, εὑρίσκεται σημειωμένη ἐν τέλει τῆς ἐκθέσεως· ἐνταῦθα ὀλίγα δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν.

Οὐσία Φανερὰ ἤτοι Κτηματική.

Περὶ κτηματικῆς οὐσίας οὔτε περὶ τῶν τοῦ Μπαγδατλῆ, οὔτε περὶ τῶν τοῦ Παπάζογλου, οὔτε περὶ τῆς οἰκίας Κατριμάτζη ἔχομέν τι νέον ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ἀναγγείλωμεν· μόνον περὶ τοῦ μακαρίτου Καρυάδου ἀγγέλλομεν μετ' εὐχαριστήσεως ὅτι μετὰ χρόνους καὶ δεκαετεῖς προσπαθείας ὁ κύριος ὑπουργὸς τῆς παιδείας διὰ τοῦ ἐν Βουκορεστίῳ γενικοῦ προξένου κατώρθωσε συμβιβασμὸν ὠφέλιμον τῷ πανεπιστημίῳ.

Κωνσταντῖνος Ν. Γαλάτης.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἀρχαίας, νεωστὶ δὲ εἰς τὴν κτηματικὴν τοῦ πανεπιστημίου οὐσίαν προσετέθη καὶ ἕτερον κτῆμα λόγου ἄξιον παρὰ τοῦ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀποβιώσαντος Κωνσταντίνου Ν. Γαλάτου. Ὁ ἀνὴρ οὗτος διὰ διαθήκης τῇ δ' Ἰανουαρίου ἐνεστῶτος ἔτους κατέλιπε τὴν ἐπὶ τῆς ἑρμαϊκῆς ὁδοῦ κειμένην ἰδίαν αὐτοῦ οἰκίαν εἰς τὸ πανεπιστήμιον, εἰς τὸ πολιτικὸν νοσοκομεῖον καὶ εἰς τὸ ὀρφανοτροφεῖον τῶν ἀῤῥένων κατ' ἰσομοιρίαν. Ἀλλ' ἡ χρῆσις τῆς οἰκίας ταύτης ἀφέθη εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ θυγατέρα, μετὰ τὸν θάνατον τῆς ὁποίας μεταβαίνει εἰς τὴν κυριότητα τῶν εἰρημένων καθιδρυμάτων. Ἐκτὸς δὲ τῆς οἰκίας κατέλιπεν ὁ μακαρίτης Γαλάτης εἰς τὰ αὐτὰ καθιδρύματα, ἐπίσης κατ' ἰσομοιρίαν, ἀπαίτησιν ἑξακισχιλίων δραχμῶν τοῦ συνταγματάρχου Νικολάου Πιεράκου, ἡ δὲ θυγάτηρ αὐτοῦ Κυρία Σαρδέλη ἔπεμψεν ἡμῖν διάφορα ἔγγραφα εἰς τὸ χρηματικὸν τοῦτο ἀναφερόμενα. Τὴν αἴτησιν τῆς Κυρίας Σαρδέλη περὶ πωλήσεως τῆς

οἰκίας δὲν ἐνέκρινεν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ σύγκλητος, διότι πρέπει νὰ σκεφθῇ περὶ τούτου μετὰ τῶν συγκληρονόμων.

Χρηματικὴ Οὐσία.

Εἰς τὴν χρηματικὴν οὐσίαν τοῦ πανεπιστημίου προσετέθησαν τὰ ἑξῆς·

Θωμᾶς Λάσκαρις.

Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει κύριος Ζαχαρίας Ζαχάροφ μετὰ προθυμίας καὶ ζήλου ἀξιεπαίνου εἰσέπραξε τὰς ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Θωμᾶ Λασκάρεως καταλειφθείσας εἰς τὸ πανεπιστήμιον πεντακισχιλίας δραχμάς. Ταύτας δὲ λαβόντες κατεθέσαμεν εἰς τὴν ἐθνικὴν τράπεζαν μετὰ τῶν ἄλλων κεφαλαίων τοῦ πανεπιστημίου.

Ὁ Οἰκονόμος.

Ὁ ἀοίδιμος διδάσκαλος Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων προσήνεγκε διὰ τῶν κληρονομησάντων τέκνων του δραχμὰς τρισχιλίας, ἵνα ἐκ τοῦ τόκου αὐτῶν ἀγοράζωνται βιβλία χρήσιμα εἰς τὴν τοῦ πανεπιστημίου διδασκαλίαν.

Δημοδιδάσκαλος Μηλάοντος.

Εἰσεπράχθη τὸ δῶρημα τοῦ δημοδιδασκάλου Μηλάοντος περὶ οὗ ἀνέφερεν ὑμῖν ὁ προκάτοχός μου, δραχμαὶ διακόσιαι.

Νικόλαος Β. Μακρῆς.

Ἐκ τῶν ἐν Ἰβραΐλᾳ κειμένων ἀποθηκῶν τοῦ μακαρίτου Νικολάου Β. Μακρῆ εἰσεπράχθη ἐπὶ ἓν ἔτος ἐνοίκιον τῶν τεσσάρων μόνον, συμποσούμενον εἰς δραχμὰς 2272, καὶ λεπτὰ 44, ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς πρώτης Αὐγούστου 1856 καὶ λῆγον τὴν λά Ἰουλίου 1857· τοῦ δὲ λοιποῦ τὸ πανεπιστήμιον θέλει εἰσπράττει κατ' ἔτος καὶ τῶν ὀκτὼ ἀποθηκῶν τὸ ἐνοίκιον, ἀπαλλαχθεισῶν ἤδη ἐκ τῶν ὑποχρεώσεων, εἰς ἃς μέχρι τοῦδε ὑπέκειντο. Εἰς τοὺς μεγάλους τοῦ πανεπιστημίου εὐεργέτας κατετάχθη καὶ τούτου τοῦ φιλογενοῦς ἀνδρὸς τὸ ὄνομα, καὶ δικαίως, διότι ἐπροίκισεν αὐτὸ ἐτησίᾳ προσόδῳ λόγου ἀξίᾳ.

Διάφορα.

Εἰσεπράχθησαν πρὸς τούτοις ἐξ ἐνοικίων τῶν οἰκιῶν τοῦ πανεπιστημίου, ἐκ τῶν μερισμάτων τῆς ἐθνικῆς τραπέζης καὶ τόκων, ἐκ διπλωμάτων καὶ ἀποφοιτητηρίων, δραχμαὶ περίπου δωδεκακισχίλιαι, κατὰ τοὺς ἐν τέλει τῆς ἐκθέσεως προσηρτημένους πίνακας. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ εἰσπραχθέντα καὶ ἐν χερσὶν ἤδη· εἰσπραχθησόμενα δὲ ἐν τῷ μέλλοντι τὰ ἑξῆς·

Δημήτριος Πλατυγένης.

Ἡ οὐσία τοῦ μεγάλου εὐεργέτου τοῦ πανεπιστημίου, τοῦ μακαρίτου Δημητρίου Πλατυγένους, εἰς συναλλάγματα καὶ θαλασσοδάνεια τὸ πλεῖστον μέρος οὖσα, ἐγγίζει νὰ συναχθῇ ὁλόκληρος, διὰ τῆς ἀόκνου ἐπιμελείας τῶν ἐν Τεργέστῃ ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης, τῶν ὁμογενῶν κυρίων Ἀμβροσίου Ῥάλλη, Κυριακοῦ Βαρδάκα καὶ Μ. Ῥοδοκανάκη, καὶ τῇ συνεργίᾳ τοῦ γενικοῦ προξένου τῆς Ἑλλάδος, κυρίου Ἀγγέλου Γιαννικέση. Ὁ φιλογενέστατος οὗτος ἀνήρ, καὶ οἴκοθεν κινούμενος καὶ εἰς τὰς παρακλήσεις τοῦ πρυτάνεως ἐνδούς, καὶ ἄλλοτε καὶ ἐσχάτως γράψαντος περὶ τούτου πρὸς αὐτὸν διὰ τοῦ τὴν μεγαλειοτάτην ἡμῶν βασίλισσαν συνοδεύσαντος Κ. Ν. Κωστῆ, καὶ οἱ ἐκτελεσταὶ τῆς διαθήκης, ἐπεδείξαντο εἰς τὴν οὐσιώδη ταύτην ὑπόθεσιν ζῆλον παντὸς ἐπαίνου ἀνώτερον καὶ ἀπαράμιλλον δραστηριότητα, κατορθώσαντες νὰ συναχθῶσι θαλασσοδάνεια λίαν ἐπισφαλῆ. Τὰ χρήματα θέλουσι σταλῆ ἐνταῦθα, καθ' ἃ ἡμῖν ἀνήγγειλεν ἐσχάτως ὁ κύριος πρόξενος ἅμα συναχθῇ ὁλόκληρος ἡ οὐσία.

Μιχαὴλ Τοσίτσας.

Ὁ πρὸ μηνῶν ἀποβιώσας ἐνταῦθα Μιχαὴλ Τοσίτσας ἀφῆκεν ἐν διαθήκῃ κληροδότημα εἰς τὸ πανεπιστήμιον δισχιλίων ταλήρων, τὸ ὁποῖον δὲν εἰσεπράχθη ἐπὶ τῆς ἐμῆς πρυτανείας. Περὶ τούτου γίνεται λόγος καὶ κατωτέρω.

17. *Δίκαι πανεπιστημίου.*

Ὡς ἠθικὸν πρόσωπον τὸ πανεπιστήμιον εὑρίσκεται, καθάπερ πᾶν ἄτομον, εἰς δίκας ἐμπεπλεγμένον, τινὲς τῶν ὁποίων ἴσως περατωθῶσι ταχέως, τινὲς ἄλλαι, ὡς ἀφέθησαν εἰς ἐμὲ παρὰ τοῦ προκατόχου μου, οὕτως ἀφίνονται παρ' ἐμοῦ εἰς τὸν διάδοχόν μου κληρονομία. Οὕτω, π. χ. ἐκ τῶν ἔτι ἐκκρεμῶν δικῶν Βαλέττα, Στεφανοπούλου καὶ οἰκοπέδου Πατρῶν οὐδὲν ἔτι ἐπερατώθη. Μόνον μετὰ τοῦ Κ. Φετσοπούλου ἐκ Κορινθίας συνεβιβάσθημεν περὶ ὁμολογιῶν τινων Ἰωάννου Σούτσου.

18. *Παρατηρήσεις.*

Ἐνταῦθα θέλω ὑποσυνάψει ὀλίγας τινὰς παρατηρήσεις, τὰς ἑξῆς·

Εἰ καὶ κατ' ἔτος ὑπὸ τοῦ κατὰ καιρὸν πρυτάνεως ἐν τέλει τῆς πρυτανείας ἐκδίδεται ἀκριβὴς ἔκθεσις τῆς τε φανερᾶς καὶ ἀφανοῦς οὐσίας τοῦ πανεπιστημίου, δὲν λείπουσιν ὅμως καὶ ἄνθρωποι, οἵτινες, εἴτε διασκεδάσεως χάριν, εἴτε ζήλῳ τοῦ κοινῇ συμφέροντος καὶ πατρίδος ἔρωτι φλεγόμενοι, εὐαρεστοῦνται νὰ κηρύττωσι καὶ λέγοντες καὶ γράφοντες ὅτι τὸ πανεπιστήμιον Ὄθωνος ἔχει κεκρυμμένους τοὺς θησαυροὺς τοῦ Κροίσου, μετ' ἀπορίας καὶ περιπαθῶς ἐρωτῶντες τί γίνονται τόσοι θησαυροί, διὰ τίνα λόγον καὶ ἐπὶ τίνι σκοπῷ κρύπτονται τα οὕτω σεσωρευμένα ἑκατομμύρια.

Πρὸς ταῦτα πάντα, χρέος μου κρίνων νὰ ἀπαντήσω, ἓν μόνον λέγω ὅτι, ἐκτὸς τῶν ἀναφερθέντων καὶ ἐν τῷ πίνακι σημειωθησομένων, ἡ πρυτανεία οὐδὲν ἄλλο γνωρίζει. Περὶ τοῦ κηρυσσομένου ἑκατομμυρίου πρὸς ἔγερσιν ἀκαδημίας ὑπὸ τοῦ κυρίου Σίνα, περὶ ἄλλου ἑκατομμυρίου πρὸς ἔγερσιν μουσείου ὑπὸ τοῦ κυρίου Βεναρδάκη, περὶ ἄλλων χωρονιζομένων ἑκατομμυρίων καὶ δισεκατομμυρίων, ἡ πρυτανεία γνωρίζει ὅσα καὶ πᾶς ἄλλος. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἀνωτέραν ἀρχήν, καὶ τῆς πανεπιστημιακῆς καὶ πάσης ἄλλης κατωτέρας προϊσταμένην, καὶ ὅστις νομίζει ὅτι ἔχει δι-

κτίωμα νὰ γνωρίζῃ τὰ περὶ τούτου εἰς ταύτην ἀποταθήτω.

Τὸ πλουσιώτερον τῶν δωρημάτων ἐπὶ τῆς ἐμῆς πρυτανείας εἶναι τὸ τοῦ μακαρίτου Πλατυγένους, ἀλλὰ μέχρι τῆς τελευταίας ἡμέρας τῆς πρυτανείας μου οὐδὲν, ὡς προεῖπον, ἐλάβομεν.

Μετὰ τοῦτο ἔρχεται τὸ τοῦ μακαρίτου Μ. Τοσίτζα, περὶ οὗ ἀνάγκη νὰ γνωρίζῃ ἕκαστος τὰ τρέχοντα. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀποβιώσαντος Κ. Τοσίτζας, ἀκούσας ὅτι τὸ παρὰ τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ πρὸς τὸ πανεπιστήμιον κληροδότημα δὲν ἐδόθη, ἐπὶ λόγῳ τοῦ ἀβεβαίου ἔτι καὶ ἐκκρεμοῦς τῆς δίκης, ἔγραψε καὶ ἀλλαχοῦ ὅπου ἀνῆκε καὶ πρὸς τὴν πρυτανείαν, λέγων ὅτι, ἔστω τὸ τέλος τῆς δίκης οἱονδήποτε, πάντα τὰ παρὰ τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ κληροδοτηθέντα νομίζει ὡς ἀνέπαφα, ἱερά, καὶ ἀπρόσβλητα, οὐδεμίαν ἀντιποίησιν αὐτῶν ἔχων. Ἐπὶ τῇ βάσει ταύτῃ ἔγραψεν ἡ πρυτανεία πρὸς τὴν κυρίαν Ἑλένην Τοσίτζα, συμβίαν τοῦ μακαρίτου. Ἡ κυρία Ἑλένη Τοσίτζα μεθ' ἱκανὴν προσδοκίαν ἐμήνυσε προφορικῶς ἵνα ἀποταθῶμεν πρὸς τοὺς ἐκτελεστὰς τῆς διαθήκης. Ἀλλὰ μετά τινας δικαίας παρατηρήσεις τοῦ πρυτάνεως πρὸς τὸν κύριον Δ. Μανάκην, ἔγραψεν οὗτος ἐξ ὀνόματος τῆς κυρίας Ἑλένης Τοσίτζα πρὸς τὴν πρυτανείαν γράμμα, ἐν ᾧ ἐξηγεῖ τὴν μεγάλην δυσκολίαν εἰς τὰς εἰσπράξεις, ἀλλ' ὑπόσχεται ἐντὸς ὀλίγου τὴν καταβολὴν τῶν χρημάτων.

Οὕτω λοιπόν, ἐκτός τινων βιβλίων σταλέντων παρὰ τῆς κυρίας Τοσίτζα ἵνα διανεμηθῶσι δωρεάν, τὰ ὁποῖα ἐδέχθη ἡ πρυτανεία μόνον καὶ μόνον ἵνα μὴ ψυχράνῃ τὸν περὶ τὰ καλὰ ζῆλον τῆς κυρίας ταύτης, ἀνοίκειον ἄλλως κρίνουσα νὰ γένῃ διανομεὺς τῶν τυχόντων βιβλίων καὶ φυλλαδίων, ἐκτὸς τῶν βιβλίων τούτων, μέχρι τῆς τριακοστῆς πρώτης Αὐγούστου, τολμῶ δ' εἰπεῖν, καὶ μέχρι τῆς σήμερον οὔτε τὸ ἐλάχιστον τῶν γνωστῶν καὶ ἀφιερωμένων κληροδοτημάτων, οὔτε τὸ μυριοστημόριον τῶν ἄλλων κηρυττομένων ἑκατομμυρίων ἐλάβομεν.

Πέποιθεν ὅμως ἡ πρυτανεία ὅτι ἡ κυρία Ἑλένη Τοσίτζα θέλει φιλοτιμηθῆ νὰ πράξῃ γενναιότερα ἔργα ἐπ' ἀγαθῷ καὶ τοῦ πανεπιστημίου καὶ ἄλλων, καὶ ὅτι τὰ περὶ δωρεῶν βιβλίων καὶ φυλλαδίων εἶναι μόνον μικρὰ προοίμια μεγαλητέρων. Ἐνθυμουμένη δὲ πάντοτε ὅτι ἡ δικαιοσύνη προηγεῖται τῆς γενναιότητος, τάχιστα θέλει ἀποδώσει τὰ δισχίλια τάλληρα, καὶ ἔπειτα θέλει ἀρχίσει τὰ γενναῖα.

19. *Προσφοραί.*

Παντοῖαι καὶ πολυειδεῖς εἰσιν αἱ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο πρός τε τὸ πανεπιστήμιον καὶ τὴν βιβλιοθήκην γενόμεναι προσφοραί. Ἄρχομαι δὲ ἀπὸ τοῦ κυρίου Δ. Βερναρδάκη. Ὁ ἐν Πετρουπόλει μεγάθυμος καὶ φιλογενέστατος οὗτος ὁμογενὴς ἡμῶν, περὶ πολλοῦ ποιούμενος τὴν ταχυτέραν καὶ εὐκολωτέραν παρ' ἡμῖν διάδοσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τὴν πρόοδον τῆς ἐν Ἑλλάδι παιδείας, πρῶτον μὲν ἀπεφάσισε τὴν ἀναγκαίαν δαπάνην πρὸς ἔκδοσιν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι. Εἶτα δέ, πεισθεὶς εἰς τὰς διὰ τοῦ ὑπουργείου διαβιβασθείσας παρατηρήσεις τῆς πρυτανείας καὶ τῆς συγκλήτου, καὶ ὀρθότερον, κατ' εὐτυχίαν, κρίνων περὶ ἀξιοπρεπείας τῶν ἐργαζομένων, προσέθηκε καὶ χορηγίαν τινὰ πρὸς τοὺς κοπιάζοντας ἐκδότας, τῶν ὁποίων τινὲς ζῶσιν ἀπ' ἄμμου καὶ μέλανος.

Οὕτω λοιπὸν ὁ γενναῖος οὗτος ἀνὴρ ἐπὶ δεκαετίαν ἀπεφάσισε τὴν δαπάνην δισχιλίων ἀργυρῶν ρουβλίων ἤτοι ὀκτακισχιλίων καὶ ὀκτακοσίων δραχμῶν κατ' ἔτος πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, πρὸς ἔκδοσιν δηλ. Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων μετὰ ἑλληνικῶν σημειώσεων ἔκ τε τῶν ἀρχαίων σχολιαστῶν καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων φιλολόγων. Ἡ ἀκαδημαϊκὴ σύγκλητος ἀνέθηκε τὸ ἔργον εἰς ἁρμόδια πρόσωπα, ὁρίσασα καὶ τοὺς ἐκδοθησομένους συγγραφεῖς καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκδόσεως καὶ τὴν χρῆσιν τῶν ἐκδοθέντων.

Τῇ λά Αὐγούστου, τελευταίᾳ ἡμέρᾳ τῆς ἐμῆς πρυτανείας, ἐξαργυρωθέντα τὰ πρὸς τοῦτο σταλέντα συναλλάγματα ἐτέθησαν εἰς τὴν ἐθνικὴν τράπεζαν, ἀτόκως ὅμως, διὰ τὴν περίσσειαν τοῦ ἐν αὐτῇ μεταλλικοῦ. Ἀλλ' ὡς ἰσότιμον τῶν δισχιλίων ἀργυρῶν ρουβλίων, ἀντὶ ὀκτακισχιλίων ὀκτακοσίων δραχμῶν, κατ' ἀναλογίαν συνήθη τοῦ νομίσματος, ἦσαν μόνον δραχμαὶ ἑπτακισχίλιαι. Ἡ πρυτανεία ἔσπευσε, κατὰ χρέος, νὰ γράψῃ περὶ τούτου εἰς τὸ ὑπουργεῖον (*). Τὸ ὑπουργεῖον ἐζήτησε παρὰ τῆς πρυτανείας πληροφορίας ποῦ εὑρίσκονται τὰ ἔργα ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἀναδεξαμένων τὴν ἔκδοσιν τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἵνα ἀναγγείλῃ πρὸς τὸν ἐν Πετρουπόλει ἐργοδότην· ὁ δὲ διάδοχός μου θέλει φροντίσει νὰ δώσῃ αὐτὰς ἐν καιρῷ τῷ δέοντι.

Νομίσματα.

Ὁλόκληρος ἔκθεσις περὶ τούτου ὑπὸ τοῦ ἐφόρου τοῦ νομισματικοῦ μουσείου ἐκδεδομένη, εἰς ἁπάντων εὑρισκομένη τὰς χεῖρας, ἀπαλλάττει με τοῦ κόπου ἵνα ἐνδιατρίψω εἰς τοῦτο παραπολύ. Ἐν αὐτῇ ἕκαστος βλέπει ἐκ τίνων μικρῶν ἀρχῶν ὁρμηθεῖσα ἡ συλλογὴ αὕτη εἰς τίνα βαθμὸν ἔφθασε, διὰ προσφορῶν, δι' ἀγορᾶς καὶ ἀνταλλαγῆς.

Ἐκ τῶν τριῶν προσφορῶν τοῦ παρελθόντος ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 1856—1857, ἡ τῆς κυρίας Λουτσίκας Α. Λουριώτου σύγκειται ὅλη ἐξ ἀργυρῶν, ἐκ δραχμῶν καὶ τετραδράχμων Ἀθηνῶν, Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου· τὸ ὅλον εἶναι νομίσματα μικρὰ καὶ μεγάλα 61.

Ἡ τοῦ κυρίου Σωτηρίου Λαφαζάνη σύγκειται ἐκ πέντε ἀργυρῶν καὶ 51 χαλκίνων.

Ἡ τοῦ βαρόνου κυρίου Ἀντωνίου Πρόκεσχ σύγκειται ἐκ 12 ἀργυρῶν καὶ 129 χαλκίνων.

Μετὰ τὴν τύπωσιν τῆς ἐκθέσεως προσετέθησαν τοῖς προηγουμένοις καὶ ἄλλα ἔκ τε ἀγορᾶς καὶ ἀνταλλαγῆς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχουσι καί τινα ἀ-

(*) Μετὰ τὸν λόγον ἐστάλη καὶ τὸ ἐλλεῖπον ποσὸν τῶν χρημάτων, ἵνα γένῃ πλῆρες τὸ ἰσότιμον τῶν δισχιλίων ἀργυρῶν ρουβλίων.

ξιομνημόνευτα τῆς Ἴμβρου, Θάσου, Αἰγιάλης, Ἀμοργοῦ, Πάρου, Σίφνου, τῶν Ἱεροσολύμων ἐπὶ Τιβερίου, τῶν Ἀρσακιδῶν τῆς Παρθίας, καὶ ἄλλα ἰδιαιτέρας περιγραφῆς χρήζοντα καὶ ἐν ἰδιαιτέρᾳ σημειώσει περιλαμβανόμενα.

Βιβλία.

Καὶ ὁ καιρὸς ἤθελεν ἐπιλείψει με καὶ ἡ φωνή μου ἤθελε ταχέως ἀποκοπῇ καὶ τὸ ἀκροατήριον ἤθελα παραπολὺ βαρύνει, εἰ ἀπεπειρώμην καὶ μόνην τὴν λεπτομερῆ ἀπαρίθμησιν τῶν κατὰ τὸ παρελθὸν ἀκαδημαϊκὸν ἔτος 1856—1857 εἴς τε τὴν δημοσίαν καὶ πανεπιστημιακὴν βιβλιοθήκην παρά τε ξένων καὶ ὁμογενῶν προσφερθέντων βιβλίων. Διὰ τοῦτο παραπέμπων εἰς τὸν ἐν τέλει τῆς ἐκθέσεως προσαρτώμενον πίνακα, ἐάν ποτε τυπωθῇ, θέλω ἀναφέρει τὰ γενικώτερα μόνον ἐνταῦθα.

Προσφοραὶ ξένων.

Ἡ Γαλλία, ὀρθὰς εὑροῦσα τὰς παρατηρήσεις τοῦ ἐφόρου τῶν ἡμετέρων βιβλιοθηκῶν, πέμπει ἐν διαφόροις ἀποστολαῖς βιβλίων ἀξιολογωτάτων καὶ περιεργοτάτων τόμους. 59

Φιλέλληνες τῶν ὁμοσπόνδων πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἔπεμψαν	3
Ἀγγλίας φιλέλληνες καὶ ἑταιρίαι	7
Τὸ Βέλγιον	9
Ἱσπανίας πανεπιστήμιον	1
Ἰταλίας ἰδιῶται καὶ κυβερνήσεις	989
Δανία	19
Πρωσσία	179
Σαξονία	70
Αὐστρία	45
Ῥωσσία	22
Βαυαρία	2
	1405

Προσφοραὶ Ἑλλήνων.

Διεξοδικώτερον θέλω λαλήσει περὶ τῶν προσφορῶν τῶν ὁμογενῶν, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα, παραλειπομένων τῶν μικροτέρων, μόνον αἱ μείζονες καὶ ἐπισημότεραι μνημονεύονται.

Λουτσίκα Α. Λουριώτου.

Ἡ κυρία Λουτσίκα Α. Λουριώτου, εὐγενικωτάτῳ αἰσθήματι κινουμένη, μετὰ τὰ προμνημονευθέντα νομίσματα προσήνεγκεν εἰς τὴν δημοσίαν βιβλιοθήκην ἀξιόλογον συλλογὴν βιβλίων, ἐκ τόμων συγκειμένην 257, καλῶς ἐστιχωμένων τῶν πλείστων καὶ καλῶς διατετηρημένων, ἀρχαίους ἐνδόξους συγγραφεῖς περιεχόντων εἰς καλὰς ἐκδόσεις, ἔτι δὲ καὶ διάφορα λατινικά, γαλλικὰ καὶ ἀγγλικὰ συγγράμματα.

Εὐτυχήσας δὲ νὰ γνωρίσω τὰς ἀρετάς, τὴν διάθεσιν καὶ τὸν ἀκραιφνῆ πατριωτισμὸν τῆς κυρίας ταύτης, πέποιθα ὅτι, πρὶν ἔτι παρέλθῃ πολὺς καιρός, θέλομεν κηρύξει καὶ ἄλλας αὐτῆς ἀγαθοεργίας πρός τε τὸ πανεπιστήμιον καὶ τὴν βιβλιοθήκην, καὶ οὕτω θέλομεν λάβει καὶ ἐντεῦθεν ἀφορμὴν νὰ θαυμάσωμεν τὴν θείαν πρόνοιαν ἥτις, τρέπουσα τὰς ἐναρέτους ψυχὰς πρὸς τοιαύτας πράξεις, ἀνοίγει ὁδοὺς λήθης προηγουμένων θλίψεων καὶ ὀδυνῶν, χριστιανικὴν παρηγορίαν ἐπιχέουσα.

Ἐλπίζω δὲ ὅτι καὶ πολλαὶ ἄλλαι κυρίαι, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς κυρίας Λουριώτου, τό τε πανεπιστήμιον καὶ τὴν βιβλιοθήκην πλουτίζουσαι διὰ τῶν γενναίων αὐτῶν προσφορῶν, θέλουσιν ἐπιταχύνει τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν οἱ συνεχῶς ἐπισκεπτόμενοι τὴν Ἑλλάδα ξένοι νὰ μὴ ζητῶσι μόνον ἀρχαίας τέχνης λείψανα, ἀλλὰ καί τι πρὸς τούτοις νεωτέρας ἱστορίας μνημεῖον, συγγράμματα δηλ. Ἑλληνίδων, εἰ μὲν ὄχι κατὰ πάντα ὁμοίων εὐθὺς ἐν ἀρχῇ, μιμουμένων τοὐλάχιστον τὰ τῆς Στάελ, Βάσσης, Σχοπενάουερ, Στούης. Ἡ δὲ μετέπειτα γραφθησομένη ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ πανεπιστημίου δὲν θέλει ἀρνηθῇ τὸν ὀφειλόμενον αὐταῖς ἔπαινον.

Τιμολέων Φιλήμων.

Ὁ χρηστὸς νέος Τιμολέων Φιλήμων, υἱὸς Ι. Φιλήμονος, ἐκδότης νῦν τῆς ἐφημερίδος Αἰῶνος, προσήνεγκεν εἰς τὴν δημοσίαν βιβλιοθήκην τὰ *Ὑπομνήματα Τριβουλτίου* (Trévoux), συλλογὴν περίφημον κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑκατονταετηρίδα, ἐκ τόμων 240, εἰς 8ον, ὁλοδερματίνῳ στιχώματι. Ἄρχονται δὲ ἐκ τοῦ 1701 καὶ φθάνουσι μέχρι τοῦ 1756 (*).

Πέτρος Πινιατέλης.

Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἰατρὸς Πέτρος Πινιατέλης, παλαιὸς συσχολαστὴς ἐν Γερμανίᾳ, προσήνεγκεν ὡσαύτως εἰς τὴν δημοσίαν βιβλιοθήκην διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει προξένου τῆς Ἑλλάδος Κ. Ἀριστείδου Παλαιολόγου, πολύτιμον συλλογὴν παλαιῶν ἰατρικῶν συγγραμμάτων, γερμανικῶν, γαλλικῶν καὶ ἑλληνικῶν, ὡς καὶ πολλῶν περιοδικῶν συγγραμμάτων, γερμανικῶν καὶ γαλλικῶν, ἐκ τόμων καὶ φυλλαδίων δισχιλίων· πολλὰ ὅμως τούτων εἰσὶν ἀτελῆ καὶ ἐφθαρμένα.

Σπυρίδων Κόμνος.

Σπυρίδων Κόμνος, Κερκυραῖος, καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας καὶ ἱστορίας ἐν τῇ στρατιωτικῇ σχολῇ, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν κυριότητα ἐσχάτως περιῆλθον πολλὰ χειρόγραφα ἀξιόλογα, ὧν κατάλογον ὁ αὐτὸς ἐξέδωκε λατινιστί, ἐχάρισε μέχρι τοῦ νῦν εἴκοσι καὶ ἓξ τόμους καὶ δεκαοκτὼ φυλλάδια διαφόρων πονημάτων εἰς τὴν καθομιλουμένην γλῶσσαν,

(*) « Les Mémoires de Trévoux, fondés en 1701 contenaient, comme le Journal étranger et le Journal encyclopédique, de courtes dissertations originales et des critiques des ouvrages nouveaux; mais les jésuites qui les rédigèrent jusqu'en 1730, mirent tant de partialité dans leurs jugements et tant de violence dans leurs attaques contre ceux qui ne partageaient pas leurs opinions, que cette revue n'a jamais joui d'une autorité bien établie.

Trévoux, si connu par le Dictionnaire universel qui en porte le nom, est un chef-lieu d'arrondissement du dép. de l'Ain.» [Encyclopédie des Gens du Monde, etc. Tome vingtième, Paris, 1844.]

τὰ ὁποῖα, ὅσον γίνονται ἀναγκαιότερα πρὸς σύνταξιν τῆς γραμματολογίας τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, τοσοῦτον γίνονται σπανιώτερα καθ' ἑκάστην καὶ ἐκλείπουσι παραμελούμενα. Ἡ ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου ἐπιτροπὴ ζητεῖ τὰ μέχρι τοῦδε συγγεγραμμένα ἢ μεταφρασμένα θεατρικὰ πονήματα εἰς τὴν καθομιλουμένην γλῶσσαν, καὶ ἀμφιβάλλω εἰ ταῦτα ὑπάρχουσιν ἐν τῇ δημοσίᾳ βιβλιοθήκῃ.

Ἡ καλὴ διάθεσις τοῦ κυρίου Κόμνου καὶ ἡ προθυμία τοῦ ὑπουργείου εἰς τὸ πλουτίσαι τὴν μίαν καὶ ἄλλην βιβλιοθήκην χρηστὰς ἐλπίδας παρέχουσιν ὅτι δὲν θέλουσι συγχωρήσει ὥστε τὰ ἐν χερσὶν αὐτοῦ χειρόγραφα νὰ ἐξέλθωσι τῆς Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας ἔσονται στολή, ὠφέλεια καὶ ἀνάγκη.

Σπυρίδων Ζαμπέλιος.

Σπυρίδων Ζαμπέλιος, Λευκάδιος, ἄξιος γόνος τοῦ μακαρίτου Ἰωάννου Ζαμπελίου, γνωστοῦ ὡς ποιητοῦ διὰ τὰς ἀξιεπαίνους ἐθνικὰς τραγῳδίας, πολλὰ προσέτι καὶ μετὰ κινδύνου μοχθήσαντος κατὰ τὸν ὑπὲρ αὐτονομίας ἡμῶν ἱερὸν πόλεμον, εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἁμάρτημα καθοσιώσεως ἐλογίζετο καὶ αὐτὸς ὁ ἑλληνισμός, πατρικὴν παραγγελίαν ἐπιτελῶν καὶ ἐπὶ τόκῳ ἀποδιδοὺς τὸ κεφάλαιον, προσήνεγκεν εἰς τὴν δημοσίαν βιβλιοθήκην ἀξιόλογον συλλογὴν βιβλίων ἐκ τόμων συγκειμένων 563, ἐν οἷς καὶ πολλὰ σπάνια, μετὰ γνησίου χρυσοβούλλου τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου *περὶ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἠπείρου*, δι' ὃ ἐν τῇ παγκοσμίῳ τοῦ Λονδίνου Ἀναδείξει προσεφέρθησαν λίραι ἀγγλικαὶ 600.

Ὁ αὐτὸς δὲ ἐπίτηδες ἀγοράσας προσήνεγκε διὰ τοῦ ἐφόρου εἰς τὴν δημοσίαν βιβλιοθήκην τὴν πολύτομον καὶ πολύτιμον Συλλογὴν τῶν *Ὑπομνημάτων τῆς τῶν Ἐπιγραφῶν καὶ τῆς Φιλολογίας Ἀκαδημίας*, τῆς πρώτης καὶ δευτέρας σειρᾶς ἐκ τόμων συγκειμένην 70, ἐν ὁλοδερματίνῳ σιχώματι (*)· τὴν Συλλογὴν τῶν Ἐλέγχων καὶ *Παρεκβολῶν* τῶν χειρογράφων τῆς Βασιλικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισσίων ἐκ τόμων 17 (**)· τὸν Θησαυρὸν τοῦ Ἐρρίκου Στεφάνου τῆς ἀγγλικῆς ἐκδόσεως εἰς τόμους δέκα, ὁμοίως ἐστιχωμένον, καὶ πολλὰ συγγράμματα νομισματικὰ καὶ ἄλλα μικρότερα. Ὁ κύριος Σπυρίδων Ζαμπέλιος, καὶ μέχρι τοῦδε οὐ σμικρὰ δείγματα τῆς ἑαυτοῦ ἱκανότητος δούς, καὶ ἄλλα ἐντὸς ὀλίγου πεποίθαμεν ὅτι θέλει δώσει. Ὁ δὲ Μεγαλειότατος ἡμῶν βασιλεὺς ηὐδόκησε νὰ τιμήσῃ τὸν δωρητὴν τῷ χρυσῷ σταυρῷ τοῦ Σωτῆρος.

Ἀντώνιος Καποδίστριας.

Ἀντώνιος Γεωργίου Καποδίστριας, Κερκυραῖος, ἀνεψιὸς τοῦ μακαρίτου Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος, μόνος γόνος τῆς οἰκίας ταύτης, προσήνεγκεν εἰς τὴν δημοσίαν βιβλιοθήκην πολύτομον καὶ πολύτιμον συλλογὴν βιβλίων παντοίας ὕλης καὶ ἐν διαφόροις γλώσσαις, ἐκ τόμων συγκειμένην 1830. Μεταξὺ τούτων ὑπάρχουσι καὶ πολλὰ σπάνια, περίεργα καὶ ἀναγκαιότατα εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν πολυπαθεστάτων νεωτέρων Ἑλλήνων, ὡς ἀναφερόμενα εἰς πολλὰ ἑλληνικῆς γῆς μέρη, ὑπὸ τοὺς Βενετοὺς τότε τελοῦντα. Ἐκ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν Ἑλλάδα πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ νέος κύριος Ἀντώνιος Καποδίστριας θέλει κληρονομήσει καὶ πολλὰς ἄλλας ἀρετὰς τοῦ μακαρίτου θείου του. Ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ὁ Βασιλεὺς ἡμῶν ηὐδόκησε νὰ τιμήσῃ τὸν δωρητὴν τῷ ἀργυρῷ σταυρῷ τοῦ Σωτῆρος.

Οἱ ἀδελφοὶ Μελᾶ.

Οἱ ἀδελφοὶ Μελᾶ, κύριοι Λέων, Κωνσταντῖνος, Βασίλειος καὶ Μιχαήλ, ἄξιοι γόνοι τοῦ εὐσεβοῦς αὐτῶν πατρὸς Γεωργίου Μελᾶ, τοῦ τὸ χριστιανικὸν διαγώνισμα θέσαντος, τὰ πατρικὰ ἴχνη ἀκολουθοῦντες ἀκριβῶς, μόλις μαθόντες παρὰ τοῦ πρυτάνεως, τὸν ὁποῖον τιμῶσι τῇ ἑαυτῶν φιλίᾳ, ὅτι ἔχομεν ἐνταῦθα καὶ ἄλλων μὲν βιβλίων καὶ συστηματικῶν συλλογῶν μάλιστα χρείαν, ἔσπευσαν πρὸς συμπλήρωσιν προσφέροντες εἰς τὴν δημοσίαν βιβλιοθήκην δύο ἀξιολόγους καὶ ἐπισήμους ἐν ταὐτῷ περιοδικῶν συγγραμμάτων σειράς, τὴν τῆς *Ἐδιμβουργείου ἐξετάσεως* (Edinburgh Review) καὶ τὴν τῆς *Κλασικῆς Ἐφημερίδος* λεγομένης (Classical Journal). Ἡ πρώτη σύγκειται ἐκ τόμων 104, ὧν οἱ τρεῖς περιέχουσι τοὺς πίνακας, λείποντος ἔτι τοῦ τετάρτου, ἵνα συμπληρωθῇ ὁλόκληρος ὁ πίναξ τῶν ἐν τοῖς 101 τόμοις περιεχομένων, καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ 1804—1855. Ἀπόκειται νῦν εἰς τὴν ἐφορίαν τῶν βιβλιοθηκῶν νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς εἰς τὸ ἑξῆς συνεχείας. Ἡ δὲ δευτέρα συλλογὴ σύγκειται ἐκ τόμων 40, ἀπὸ 1810—1829. Εἰσὶ δὲ πάντες οἱ τόμοι κομψότατα ἐστιχωμένοι καὶ διατετηρημένοι ἄριστα. Καὶ διὰ ταῦτα δὲ καὶ διὰ τὴν ποικιλίαν καὶ ἀξίαν τῶν περιεχομένων εἶναι δῶρον πολύτιμον, ἄξιον τῆς κοινῆς εὐγνωμοσύνης.

Αὐξάνει δὲ τὴν ἀξίαν τοῦ δώρου ἡ μεγίστη μετριοφροσύνη τῶν δωρητῶν οἵτινες, μικροῦ λόγου ἄξιον κρίνοντες τὰ προσφερόμενα εἰς τὴν πατρίδα, παρεκάλεσαν τὸν πρύτανιν μηδεμίαν νὰ ποιήσῃ μνείαν τούτου ἐν ταῖς ἐφημερίσιν. Ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα οὔτε κρύπτονται, οὔτε ἦτον τοῦτο ἔμοιγε δυνατόν, διότι πρὶν ἐγὼ λόγον εἴπω, ἡ φήμη ἦτον διαδεδομένη.

Περὶ συμπολιτῶν δὲ καὶ φίλων λόγων ποιούμενος δὲν δύναμαι νὰ λησμονήσω καὶ νῦν τὸ πάτριμ

(*) Histoire de l'Académie Royale des Inscriptions et Belles-Lettres, depuis son établissement jusqu'à présent, vol. 70 in 4°, y comprise la Table générale.

Ὁ τελευταῖος τόμος, εἰκοστὸς τῆς δευτέρας σειρᾶς, περιέχων τὸν γενικὸν πίνακα τῶν Ὑπομνημάτων, ἔχει ἐν τῷ προλόγῳ τὰ περὶ ἀρχῆς καὶ διαφόρων φάσεων τῆς περιφήμου ταύτης Ἀκαδημίας. Ἐπιγράφεται δὲ Table générale et méthodique des Mémoires contenus dans les recueils de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, et de l'Académie des sciences morales et politiques, par M. Eugène de Rogière et M. Eugène Chatel. Paris, 1856.

(**) Notices et Extraits des Manuscrits de la Bibliothèque du Roi (εἶτα δὲ Nationale· προσετέθη δ' ἐν τέλει τῆς ἐπιγραφῆς εἰς τοὺς τελευταίους τόμους τὸ κατωτέρω et autres Bibliothèques), lus au Comité établi par S. M. dans l'Académie royale des Inscriptions et Belles-Lettres. Paris, 1787—1831. 17 τόμοι in 4°.

ἔδαφος. Χαῖρε, φιλτάτη πατρὶς Ἤπειρος, κρείττονος τύχης ἀξία, κραταιοῦ καὶ ἀνδρίζου, τὰ τέκνα σου, πλούσια ὄντα καὶ γενναῖα, θέλουσι συνδράμει σε εἰς τὰς δυσχερείας σου.

Ἐὰν τώρα θελήσωμεν νὰ συγκεφαλαιώσωμεν εἰς τόμους τὸν καθ' ὅλον τὸ παρελθὸν ἀκαδημαϊκὸν ἔτος εἰς τὴν μίαν καὶ ἄλλην βιβλιοθήκην προσφερθέντων βιβλίων ἀριθμόν, εὑρίσκομεν ὡς ἐφεξῆς·

Προσφοραὶ ξένων τόμοι	1405
Ἑλλήνων προσφοραὶ	5902
Τὸ ὅλον τόμοι	7307

Εἰς ταῦτα δὲ πρέπει νὰ προσθέσωμεν τὰς ἑξῆς δύο ἄλλας προσφοράς. Ὁ κύριος Μόστρας, δεύτερος διερμηνεὺς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ῥωσσικῆς πρεσβείας διὰ τοῦ διερμηνέως τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικῆς πρεσβείας κυρίου Βαρότζη, προσήνεγκεν εἰς τὴν δημοσίαν βιβλιοθήκην διαφόρων, ἐν διαφόροις γλώσσαις συγγραμμάτων συλλογήν, ἐκ τόμων συγκειμένην ὡς ἔγγιστα ἑξακοσίων, κατὰ τὸν φθάσαντα ἤδη κατάλογον, μετ' οὐ πολὺ περιμενομένων καὶ τῶν βιβλίων (*).

Καὶ αὕτη μὲν ἡ πρώτη, ὑψηλοτέρας δι' ἀρχῆς εἶναι ἡ δευτέρα προσφορά. Τῆς μεγαλειοτάτης ἡμῶν βασιλίσσης, ἥτις, καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος οὖσα, πάντοτε καὶ ἁπανταχοῦ δεικνύει τὴν βασιλικὴν αὐτῆς μέριμναν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ἐν τῇ πατρικῇ οἰκίᾳ εὑρισκομένης, ἦτον ἀδύνατον νὰ διαφύγῃ τοὺς περὶ αὐτὴν καὶ ὁ περὶ πλουτισμὸν τῆς ἡμετέρας βιβλιοθήκης ζῆλος. Τοῦτον δὲ νοήσας καὶ τιμῶν ὁ ἔφορος τῆς ἐν Ὀλδεμβούργῳ βιβλιοθήκης προσήνεγκεν εἰς τὴν πανεπιστημιακὴν βιβλιοθήκην τῶν Ἀθηνῶν διαφόρων συγγραμμάτων ἀξιολόγων καὶ σπανίων συλλογὴν περὶ ἄλλων τε καὶ περὶ ἀρχαίων πολιτειῶν διαφόρων ἐθνῶν καὶ πόλεων τῆς Εὐρώπης, ἐκ τόμων συγκειμένην 37 τῶν πάντων ἢ τῶν πλείστων τῆς κομψοτάτης ἐλζεβιρείου ἐκδόσεως (**). Ἡ μεγαλειοτάτη βασίλισσα ηὐδόκησε νὰ δεχθῇ εὐμενῶς τὴν προσφορὰν ταύτην. Ὁ κατάλογος εἶναι ἤδη παρ' ἡμῖν, τὰ δὲ βιβλία ἐντὸς ὀλίγου ἐρχόμενα θέλουσι στολίσει τὴν ἡμετέραν βιβλιοθήκην.

Τῶν δύο τούτων προσφορῶν προστιθεμένων τοῖς προηγουμένοις, ὁ ἀριθμὸς πάντων τῶν κατὰ τὸ παρελθὸν ἀκαδημαϊκὸν ἔτος προσφερθέντων βιβλίων ὑπερβαίνει τοὺς ὀκτακισχιλίους τόμους.

Ὁ ἔφορος καὶ ὁ πρύτανις, ἐπιθυμοῦντες νὰ ἴδωσιν, ὅσον τὸ δυνατόν, τελειοτέραν καὶ πλουσιωτέραν τὴν βιβλιοθήκην, ἵνα μικρόν τι ἀνακουφισθῇ καὶ ἡ κυβέρνησις τῆς συνεχοῦς δαπάνης, ἐστοχάσθησαν νὰ ἀποταθῶσι πρὸς ὁμογενεῖς τῶν ὁποίων ἡ φιλογένεια εἶναι διὰ πάσης δοκιμῆς δεδοκιμασμένη. Ἔγραψαν λοιπὸν πρὸς διαφόρους πλουσίους ὁμογενεῖς περὶ διαφόρων συλλογῶν ἀναγκαίων, λειπουσῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ, καὶ ἐν μέρει δὲν ἀπέτυχον. Ὁ ἐν Τεργέστῃ γενναῖος καὶ παντὸς ἐπαίνου ἄξιος γενικὸς πρόξενος τῆς Ἑλλάδος κύριος Ἄγγελος Γιαννικέσης ἔδωκεν ἡμῖν οὐχὶ ἐλπίδας, ἀλλὰ ὑπόσχεσιν ὅτι θέλει φροντίσει περὶ τῶν αἰτηθέντων. Ἐμπορικαὶ περιπέτειαι ἐπήνεγκον ἄλλης ἐκ Λονδίνου αἰτηθείσης καὶ ἐλπισθείσης συλλογῆς ἀποτυχίαν· τοῦτο ὅμως οὔτε τὴν προθυμίαν, οὔτε τὴν εἰς τὸ ἑξῆς προσπάθειαν τῶν ἀνωτέρω θέλει κωλύσει, ἐνθυμουμένων τὸ ἐπὶ ἄλλῳ μὲν σκοπῷ ῥηθὲν καὶ ἐνταῦθα ὅμως ἁρμόζον ἰταλικὸν ῥητὸν cai dura vince.

Ἀλλὰ καὶ διὰ πάντων τούτων ἡ βιβλιοθήκη ἀπέχει παραπολὺ τῆς ἐπιθυμητῆς τελειότητος, στερουμένης πολλῶν νέων, ἐπιστημονικῶν μάλιστα, συγγραμμάτων. Ἐπειδὴ δηλ. καὶ οἱ χαρίζοντες χαρίζουσιν ὅσα περισσεύουσιν αὐτοῖς ἢ ὅσα προαιροῦνται, καὶ οὐχὶ ὅσων ἡμεῖς χρῄζομεν, καὶ αἱ κατ' αἴτησιν προσφοραὶ δὲν ἐξαρκοῦσι πρὸς τὸν σκοπόν, διὰ τοῦτο οὗτοι μέν, καὶ οἱ πρῶτοι καὶ οἱ δεύτεροι εἶναι πάσης εὐγνωμοσύνης ἄξιοι, ἡμεῖς ὅμως κατὰ αὐτὸν τὸν τρόπον οὐδέποτε θέλομεν ἀποκτήσει βιβλιοθήκην συστηματικήν. Θέλομεν ἔχει σωροὺς βιβλίων, μεταξὺ πολλῶν καλῶν καὶ πλῆθος ὀλίγων χρησίμων ἀνωφελῶς πολλάκις καταργούντων τὸν τόπον, οὐδέποτε ὅμως συγγραμμάτων σειρὰν τακτικήν, ἱκανὴν πρὸς τελείαν, ἰδιαιτέραν καὶ συνεχῆ σπουδὴν τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ κλάδου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἡμετέρα βιβλιοθήκη, ὡς βιβλιοθήκη οὐχὶ μόνον τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ, εἰ θεὸς θέλει, καὶ τῆς Ἀνατολῆς συμπάσης, πρέπει νὰ περιέχῃ μέχρι συλλαβῆς πᾶν ἑλληνικὸν καὶ περὶ ἑλληνικῶν γεγραμμένον, πάσας τὰς ἐπισήμους ἀκαδημαϊκὰς συλλογὰς καὶ πᾶν ἐν γένει πρὸς συστηματικῆς βιβλιοθήκης σύστασιν ἀναγκαῖον, διὰ τοῦτο, ἀντὶ τοῦ μέχρι τοῦδε, ἄλλος τρόπος ζητητέος. Ἐγὼ νομίζω ὅτι δωδεκακισχίλιαι δραχμαὶ κατ' ἔτος ἐπὶ τοιούτῳ σκοπῷ εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖαι.

(*) Εὐτυχῶς ἔφθασαν καὶ τὰ βιβλία ταῦτα εἰς τὴν βιβλιοθήκην.

(**) « Cette famille, (Elzevir κυρίως Elzevier) qui habita Amsterdam et Leyde pendant les années 1592 à 1680, a transmis son nom à la postérité par les belles éditions sorties de ses presses et qui sont encore recherchées des amateurs.

Bien que les Elzevirs aient été surpassés comme érudits, et aussi sous le rapport de leurs éditions grecques et hébraïques, par les Estienne de Paris, ils ont gardé le premier rang pour l'élégance des caractères et la beauté de l'exécution. Leurs éditions de Virgile, de Térence et autres classiques latins, celles du Nouveau-Testament, des psaumes ornés de lettres rouges, sont des chefs-d'œuvre de typographie, tant pour leur bel aspect que leur correction. On raconte que les Elzevirs avaient un principe: c'était de faire corriger leurs épreuves par des femmes dans la pensée qu'elles seraient moins disposées à introduire dans les textes aucune altération qui leur fût propre. Les Republiques, recueil de 62 petits volumes in 16 sur la politique et l'histoire, qui ne sont pas tous imprimés par les Elzevirs, ont été conservés non-seulement comme monuments de l'art typographique, mais encore comme intéressants sous le rapport du sujet.» (Encyclopédie des Gens du Monde, etc. Tom. neuvième, Paris, 1837.)

Ταῦτα, εὐκαιρίας δοθείσης, εὐσεβάστως καθυπέβαλον καὶ εἰς τὸν φιλόμουσον ἡμῶν ἡγεμόνα καὶ εἰς τοῦτο, ὡς εἰς πᾶν καλόν, ἔδειξε τὴν βασιλικωτάτην διάθεσιν καὶ προθυμίαν. Εἰς τὸ ὑπουργεῖον, τὸ ὁποῖον οὐδέποτε θέλει δειχθῇ νὰ μένῃ κατόπιν τοιαύτης διαθέσεως καὶ τοσούτων ἄλλων αὐτοῦ δειγμάτων τῆς περὶ τὰ καλὰ μερίμνης, ἀπόκειται νὰ ἐνεργήσῃ τὰ περαιτέρω· τὰ δὲ βουλευτικὰ σώματα τὰ ὁποῖα πάντοτε, περὶ παιδείας καὶ τιμῆς τῆς Ἑλλάδος ὄντος τοῦ λόγου, οὔτε φειδώ, οὔτε βραδυτῆτα ἔδειξαν, θέλουσι δειχθῇ καὶ εἰς τοῦτο γενναιότατα, παντὸς δισταγμοῦ περὶ τούτου ἀπέχω

Ἐκ πάντων τούτων ἕκαστος βλέπει ὅτι ἡ βιβλιοθήκη, ἐκ μικρῶν ἀρξαμένη, ἐπὶ μέγα ηὔξηται καὶ καθ' ἑκάστην αὐξάνει. Ἀλλ' ἡ αὔξησις καὶ ἡ πληθὺς τῶν βιβλίων δὲν πλατύνει καὶ τὸν τόπον, ἀπ' ἐναντίου καθ' ἑκάστην ἀποδεικνύει αὐτὸν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον μικρότερον. Ὁ σχεδιάσας καὶ κτίσας τὸ οἰκοδόμημα τῆς βιβλιοθήκης οὐδέποτε προεῖδε βεβαίως ὅτι τὸ πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν ὡρισμένον μέρος τοῦ πανεπιστημίου θέλει καταντήσει, προϊόντος τοῦ χρόνου, ὅλως διόλου ἀνεπαρκὲς καὶ ἀνίκανον, φέρον προσέτι καί τι δυσάρεστον θέαμα. Καὶ τῷ ὄντι, ὅσῳ εὐάρεστον ἄκουσμα εἶναι ὁ δι' ἀγορᾶς καὶ προσφορᾶς πλουτισμὸς τῆς βιβλιοθήκης, τοσούτῳ λυπηρὸν τὸ βλέπειν τοσαῦτα πολύτιμα βιβλία κατὰ γῆς ἐῤῥιμμένα, δι' ἔλλειψιν τόπου, ὑπὸ κόνεως βλαπτομένων καὶ ὑπὸ τῶν ζωϋφίων καταβιβρωσκομένων. Ἡ εὐφορία θέλει σπεύσει νὰ ἐκθέσῃ τὰ περὶ τούτου εἰς τὸ ὑπουργεῖον, τὸ ὁποῖον, τοσοῦτον σπουδαῖον πρᾶγμα δὲν θέλει παραμελήσει ἀδιόρθωτον.

Ἄγαλμα.

Ὡς ἤρχισα ἐκ τῆς γενναιοτάτης προσφορᾶς τοῦ κυρίου Δ. Βεναρδάκη, οὕτω καὶ περαίνω τὸν περὶ τούτου λόγον δι' ἄλλης λαμπροτάτης προσφορᾶς. Ὁ μοίραρχος κύριος Παναγιώτης Δαλωνᾶς, ζηλωτὴς ὢν τῶν καλῶν, μεγάλως τιμῶν τὰ σωζόμενα λείψανα τῆς προγονικῆς ἡμῶν καλλιτεχνίας, καὶ φιλοτιμούμενος δι' αὐτῶν νὰ κοσμήσῃ τὰ ἡμέτερα καθιδρύματα, εἰλικρινοῦς φιλίας πρὸς ἐμὲ τρέφων αἰσθήματα, προσήνεγκεν, ἐμοὶ χαριζόμενος, εἰς τὴν δημοσίαν βιβλιοθήκην λίθινον ἀγαλμάτιον, κάλλιστον ἀκέραιον καὶ ἀβλαβές, τὸ τελειότερον ἴσως κατὰ τὴν διατήρησιν πάντων τῶν ἐν Ἀθήναις, ἵνα μένῃ διὰ παντὸς αἰώνιον καὶ ἀναφαίρετον αὐτῆς κόσμημα. Ἡ χαρά μου εἶναι ἀνυπέρβλητος, διότι δι' ἐμοῦ ἀπέκτησεν ἡ βιβλιοθήκη τοιοῦτον πολύτιμον δῶρον δὲν δύναμαι ὅμως νὰ σιωπήσω ὅτι ὁ κύριος ὑπουργὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς παιδείας μετ' ἀξιεπαίνου προθυμίας καὶ ζήλου συνήργησεν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ταχυτέραν εὐόδωσιν τοῦ πράγματος. Καὶ ὁ μὲν ἔφορος τῶν βιβλιοθηκῶν θέλει φροντίσει περὶ τῆς καταλλήλου ἐντὸς τῆς βιβλιοθήκης θέσεως καὶ ἀσφαλοῦς τοῦ ἀγαλματίου διατηρήσεως, οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα δεινοὶ θέλουσι τὸ περιγράψει, τὸ δὲ κοινόν, τερπόμενον εἰς τὴν θέαν, θέλει θαυμάσει τὴν ἀρχαίαν τέχνην, θέλει τιμήσει τὴν προσφορὰν τοῦ κυρίου Δαλωνᾶ, καὶ θέλει φιλοτιμηθῇ νὰ μιμηθῇ τὸ παράδειγμά του, ὅς βεβαίως, ἔτι φιλοτιμότερος γενόμενος, δὲν θέλει μένει μέχρι τούτου.

ιθ'. *Ἡ νέα Πανεπιστημιακὴ Σύγκλητος.*

Ἡ νέα πανεπιστημιακὴ σύγκλητος, ἐγκριθέντος πρὸ πολλοῦ ἤδη τοῦ πρυτάνεως καὶ τῶν κοσμητόρων, καὶ ἐκλεχθέντων τῶν τεσσάρων συγκλητικῶν, ἤδη συνεκροτήθη. Οἱ ταύτην συνιστῶντες εἶναι οἱ ἑξῆς·

Πρύτανις	Φίλιππος Ἰωάννου
Ἀντιπρύτανις	Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος
Κοσμήτωρ τῆς θεολ. σχολῆς	Διονύσιος Κλεόπας
Τῆς νομικῆς	Βασίλειος Οἰκονομίδης
Τῆς ἰατρικῆς	Νικόλαος Κωστῆς
Τῆς φιλοσοφικῆς	Νικόλαος Κοτζιᾶς
Συγκλητικοὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων	Ἀλέξανδρος Βενιζέλος
	Πέτρος Παπαῤῥηγόπουλος
Συγκλητικοὶ ἐκ τῶν νέων	Σπυρίδων Πήλικας
	Γεώργιος Πρινάρης.

Βουλευτὴς τοῦ πανεπιστημίου ἐξελέχθη Ἀλέξανδρος Ῥαγκαβῆς, καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας.

Πεπείσμεθα ὅτι οὔτε εἰς φιλοπονίαν, οὔτε εἰς ζῆλον ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ πανεπιστημίου θέλει ὑποχωρήσει ἡ νέα αὕτη σύγκλητος μετὰ τοῦ βουλευτοῦ τοῦ πανεπιστημίου.

Τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων τῶν τεσσάρων σχολῶν τοῦ πανεπιστημίου, πρὸ πολλοῦ ἐκδοθέν, προσκαλεῖ εἰς ἐπιμελῆ ἀκρόασιν τοὺς φιλομαθεῖς νέους, οἵτινες ἁπανταχόθεν ἀπανθίζοντες τὸ χρήσιμον καὶ καλὸν θέλουσι γένει χρήσιμοι ἑαυτοῖς καὶ τίμιοι τῇ πατρίδι.

20. *Τὸ προσδοκώμενον μέλλον.*

Ἔρχομαι νῦν εἰς τὸ εἰκοστὸν καὶ τελευταῖον κεφάλαιον τοῦ λόγου, τὸ προσδοκώμενον μέλλον. Κατὰ τὸν ἀρχαῖον λόγον καὶ κατὰ τὴν ἀλήθειαν ἄδηλον τὸ μέλλον καὶ ἀδιάβατον τῇ ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ καὶ φρονήσει (*). Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ περιστάσεις καθ' ἃς δυνατὸν ἐκ τοῦ παρελθόντος νὰ εἰκάσωμεν, μᾶλλον ἢ ἧττον ἀσφαλῶς, περὶ τοῦ μέλλοντος. Ἐὰν ἀληθεύῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ Λεϊβνιτίου ὅτι τὸ μὲν παρελθὸν ἐξηγεῖ τὸ ἐνεστώς, τὸ δὲ παρελθὸν καὶ ἐνεστὼς ἐνδεικνύουσι τὸ μέλλον, πρέπει ἐκ τοῦ παρελθόντος, ἀνθρωπίνως κρίνοντες, νὰ εἰκάσωμεν λαμπρὸν τὸ προσδοκώμενον μέλλον τοῦ πανεπιστημίου Ὄθωνος. Ἡ δὲ λαμπρότης ἄρχεται μετὰ τὴν διόρθωσιν τῶν ἐλλειμμάτων.

Ἔχει ἐλλείμματα τὸ πανεπιστήμιον Ὄθωνος; Ἤθελεν εἶναι ὄντως τὸ ὄγδοον θαῦμα τοῦ κόσμου, εἴπερ Ἰταλοί, Γάλλοι, Ἄγγλοι καὶ Γερμανοί, ἀπ' αἰώνων παιδευόμενοι καὶ πρὸς τὸ τέλειον παρασκευαζόμενοι, παραπονοῦνται καθ' ἑκάστην περὶ τῶν ἐν τοῖς παιδευτηρίοις αὐτῶν ἐλλειμμάτων (**), ἡμεῖς

(*) Ἄδηλον τὸ μέλλον ἅπασιν ἀνθρώποις (Δημ. Ῥοδίων Ἐλευθερ. θ'.)

(**) Ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ Ἐδιμβουργείῳ Ἐξετάσει (ἀρ. 115)

δὲ οἱ χθεσινοί, διὰ θανασίμων λεγομένων πηδημάτων, ἐφθάσαμεν εἰς τὸ τελειότατον καὶ ἀναμάρτητον. Μετὰ παῤῥησίας ἐξολογοῦμαι ἐνώπιον τοῦ παμπλήθους καὶ σεβαστοῦ τούτου ἀκροατηρίου ὅτι, οὔτε πανάριστα τὰ πάντα εὑρίσκων εἶμαι πάμφιλος καὶ πανευφημιστής, οὔτε παγκακιστὴς ὅμως καὶ παμψέκτωρ γίνομαι. Ἐπαινῶ τὰ μέχρι τοῦδε καλά, νομίζω πρόοδον τὴν αἴσθησιν τοῦ ἐλλείμματος, ὡς εἰς τὸν ἄῤῥωστον ἡ αἴσθησις τοῦ ἄλγους εἶναι σημεῖον βελτιώσεως, ἀλλ' ὡς ὁ μέχρι τοῦδε καιρὸς καὶ ἡ σύνεσις διώρθωσε πολλὰ προγενέστερα, οὕτω πείθομαι ὅτι ὁ μέλλων χρόνος καὶ πάλιν ἡ σύνεσις τῶν διεπόντων θέλει διορθώσει καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ἄλλα.

Ἐπειδὴ τὸ πανεπιστήμιον λαμβάνει τοὺς διδασκομένους ἐκ τῶν γυμνασίων, ὡς ταῦτα ἐκ τῶν σχολείων, ἡ σύντονος ἐπιμέλεια τοῦ ὑπουργείου περὶ μεταῤῥυθμίσεως τῶν σχολείων καὶ γυμνασίων, θέλει ἐπενεργήσει βεβαίως πρὸς βελτίωσιν τοῦ πανεπιστημίου, διότι ὅσῳ μᾶλλον παρεσκευασμένοι προέρχονται οἱ διδαχθησόμενοι, τοσούτῳ τελειότεροι ἐξελεύσονται.

Ἐπειδὴ μόνον ἐκ των τροφίμων τοῦ φιλολογικοῦ φροντιστηρίου, μάλιστα δὲ τῶν ὑποτρόφων, περιμένονται διδάσκαλοι διὰ τὸ Κράτος καὶ διὰ τὰ ἔξω μέρη, διὰ τοῦτο φανερὸν ὅτι ἡ ἐκλογὴ τῶν τοιούτων καὶ ἡ μετέπειτα περὶ αὐτῶν φροντὶς θέλει φέρει ἀποτελέσματα πολὺ κρείττονα παρὰ τὰ μέχρι τοῦδε. Ἐπειδὴ τὸ ὑπουργεῖον εὕρηκε τὰ νομοθετικὰ σώματα πάντοτε εὐδιάθετα καὶ προθυμότατα καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην δικαίαν αὐτοῦ αἴτησιν καὶ εἰς τὸ περὶ μισθοδοσίας τῶν καθηγητῶν, ὅτι πρέπει νὰ ἀποκατασταθῇ εἰς τὴν ἀρχαίαν τάξιν, τοῦτο πράττον καὶ δικαίως καὶ ἐπωφελῶς εἰς τὸ πανεπιστήμιον, οὗτινος ἐπαξίως προΐσταται, θέλει πράξει. Διὰ τῆς δικαίας δὲ ταύτης πράξεως, ἐκτὸς τῶν ἄλλων καλῶν, λείπουσι καὶ τὰ σχόλια τῶν παραπονουμένων ὅτι ἀδικοῦνται· καὶ τοῦτο εἶναι ἀναντιῤῥήτως εὐαρέστησις οὐχὶ μικρά. Ἐπειδὴ τὸ ὑπουργεῖον ἐφρόντισε περὶ κανονισμοῦ τῆς βιβλιοθήκης, πείθομαι ὅτι δὲν θέλει παραμελήσει καὶ εἰς τὸ ἑξῆς τὰ ἐν αὐτῇ διορθώσιμα. Καὶ πρῶτον μέν, ὡς ἤρχισε τὴν μέριμναν καὶ συνδρομὴν περὶ καταλόγου, διὰ τὸν ὁποῖον φιλοτίμως καὶ μετὰ μόχθων ἀπὸ πολλοῦ προεργάζεται ὁ ὑπέφορος Γεώργιος Ἀποστολίδης, θέλει φέρει καὶ εἰς πέρας ὅλον τοῦτο τὸ σπουδαιότατον ἔργον. Καὶ οὕτω το ὑπουργεῖον τῆς δημοσίας παιδείας θέλει ἔχει τὴν ἀτελεύτητον δόξαν ὅτι κατέστησε τὴν βιβλιοθήκην ἐπωφελῆ, διότι βιβλιοθήκη ἄνευ καταλόγου οὔτε πολὺ χρήσιμος, οὔτε ἀσφαλὴς εἶναι, ἐπαναλαμβάνω οὔτε ἀσφαλής.

Ὡσαύτως πείθομαι ὅτι τὸ φιλόμουσον ὑπουργεῖον θέλει διορθώσει καὶ ἄλλο τι, τὴν βιβλιοθήκην ἀποβλέπον, οὐχὶ μικροῦ λόγου ἄξιον. Ἐν τῇ δημοσίᾳ καὶ πανεπιστημιακῇ βιβλιοθήκῃ ἔχομεν βιβλία τυπωθέντα ἐν Δουβλίνῳ, ἐν Λονδίνῳ, ἐν Παρισίοις, ἐν Ἀμβούργῳ, ἐν Πετρουπόλει, ἐν Μόσχᾳ, ἐν Βοστῶνι, ἐν Φιλαδελφίᾳ τῆς Ἀμερικῆς, κτλ, καὶ λείπουσι βιβλία ἐκδεδομένα ἐν Ἑλλάδι ἢ καὶ ἐν αὐταῖς Ἀθήναις. Ὅταν δὲ ζητήσωμεν αὐτὰ πρὸς σύνταξιν τῆς νεωτέρας ἡμῶν γραμματολογίας, δὲν θέλομεν τὰ εὕρει. Πέποιθα δὲ ὅτι τὸ ὑπουργεῖον τῆς δημοσίας παιδείας, ἄγρυπνον πάντοτε ὂν καὶ πρόθυμον περὶ τὴν διόρθωσιν τῶν μὴ καλῶς ἐχόντων, θέλει ἐνεργήσει διὰ νόμου ἰδιαιτέρου, ἵνα μὴ πωλῆται βιβλίον ἐν ὅλῳ τῷ Κράτει, πρὶν εἰς τὰς βιβλιοθήκας κατατεθῶσι τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζόμενα ἀντίτυπα παντὸς ἐκδιδομένου, ὡς γίνεται εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ὅπου ὑπάρχουσι βιβλιοθῆκαι δημόσιαι.

Ἔχων τὴν βιβλιοθήκην δευτέραν οἰκίαν μου καὶ ἄλλο τι παρετήρησα οὐχ ἧττον ἄξιον τῆς προσοχῆς τοῦ ὑπουργείου τῆς παιδείας. Καὶ ἀναγινώσκοντες καὶ ἄλλως ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ἐργαζόμενοι ταράττονται καὶ κωλύονται ὑπὸ τῶν ἀκαίρων καὶ καθωρινῶν ἐπισκέψεων, οὐχὶ μόνον ἀνθρώπων κοσμίων καὶ ὑπὸ ἀληθοῦς ἔρωτος πρὸς τὰ ἐθνικὰ καθιδρύματα κινουμένων, οἵτινες, θεαταὶ γινόμενοι ἀπροσδοκήτων πραγμάτων, τὰ ὁποῖα οὐδ' ἐφαντάσθησαν βεβαίως οἱ πατέρες καὶ ἡμῶν καὶ αὐτῶν, καὶ τέρπονται καὶ εἰς αὔξησιν αὐτῶν φιλοτιμοῦνται, ἀλλὰ καὶ ἐκείνου τοῦ εἴδους, τὸ ὁποῖον διὰ τοῦ *μόσχου* χαρακτηρίζει τὸ κοινὸν τῶν Ἀθηνῶν, καὶ γυναικῶν προσέτι μετὰ βρεφῶν θηλαζόντων εἰς τὸ στῆθος. Ἄπαγε τῆς βλασφημίας ὅτι ἐγὼ θέλω νὰ ἐμποδίσω τοῖς θεαταῖς τὴν ἐλευθέραν εἴσοδον, τοὐναντίον καὶ εἰς τὴν βιβλιοθήκην καὶ ἀλλαχοῦ ἐπιθυμῶ νὰ ἦναι τέσσαρες θύραι, εἰ δυνατόν, ἀνοικταί, ἵνα πάντες οἱ χρήζοντες συνειθίσωσιν εἰς τὴν θέαν τῶν καλῶν, ἐκ δὲ τῆς θέας γοητευθῶσι καὶ εἰς τὰ περαιτέρω. Ὅταν ὅμως οἰκονομηθῇ τὸ πρᾶγμα ὥστε, περιοριζομένων τῶν ἀκαίρων ἐπισκέψεων εἰς ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος ἢ εἰς ὥρας ὡρισμένας τῆς ἡμέρας, τότε καὶ οἱ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ, μένουσιν ἡσυχώτεροι καὶ οἱ θεαταὶ πληροῦσι τὴν ἑαυτῶν περιεργίαν, τιμῶντες μᾶλλον τὸν χρόνον καὶ τὴν τάξιν, τὰ δὲ θεάσιμα γίνονται σεβαστότερα. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι διὰ τοὺς ξένους πρέπει ἐν πάσῃ ὥρᾳ τὰ πάντα νὰ ἦναι ἀνοικτά.

Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐπισκεπτόμενοι τὴν βιβλιοθήκην ἐπεθύμουν νὰ ἴδωσι καὶ τὸ μουσεῖον τῆς *Φυσικῆς Ἱστορίας*, ἐσυμφώνησα μετὰ τοῦ προέδρου αὐτοῦ ὅπως τρὶς τῆς ἑβδομάδος εἰς ὥρας τῆς ἡμέρας ὡρισμένας νὰ μένῃ ἀνοικτόν. Ἀλλ' οὔτε γίνεται τοῦτο, οὔτε γινόμενον εἶναι ἀκίνδυνον, διότι πρὸ δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν θεατής, καὶ κατ' εὐτυχίαν οὐχὶ Ἕλλην, ἐπροσπάθει διὰ μαχαιρίου νὰ ἀποκόψῃ ἀπόσχιδας τερατώδους κήτους. Εἶναι λοιπὸν φανερὸν ὅτι καὶ τοῦτο ἀπαιτεῖ διόρθωσιν καὶ ἐξασφάλισιν.

Ἐλπίζω ὅτι ὁ διάδοχός μου, εὐτυχέστερος ἐμοῦ γενόμενος, θέλει ἀναγγείλει βεβαίως ὑμῖν εἰς τὸ ἐπιὸν ἔτος καὶ τούτων καὶ τῶν προηγουμένων ἐπιθυμιῶν τὴν πλήρη ἐκπλήρωσιν. Τούτων δὲ γενομέ-

εὑρίσκεται ἄρθρον ἐπιγραφόμενον The Licence of Modern Novelists ἀρχόμενον ἐκ τῶν ἑξῆς·

« To give the young any direct instruction in morals or politices, unhappily forms no part of the customary and established system of modern English educadion. »

νων, ἄρχεται μετέπειτα, διὰ νέων καλῶν προσθήκης, ἡ ἀληθινὴ τοῦ πανεπιστημίου λαμπρότης.

Μετὰ βεβαιότητος δὲ θέλει προσέτι ἀναγγείλει ὡς τάχιστα ὁ διάδοχός μου, καὶ ἄλλο λαμπρόν, εἰ καὶ οὐχὶ κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸ πανεπιστήμιον, ἀλλ' εἰς τὴν καλλιτεχνίαν ἀναφερόμενον, δῶρον. Ὁ ἐν Νεαπόλει φιλογενέστατος ὁμογενὴς ἡμῶν στρατηγός, κύριος Δ. Λέκκας, διὰ γράμματος, ἐσχάτως πρὸς τὸν ἔφορον τῶν βιβλιοθηκῶν σταλέντος, ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ Μεγαλειότατος βασιλεὺς τῶν δύο Σικελιῶν, εἰς ἄκρον φιλέλλην καὶ νῦν, ὡς ἀείποτε, δεικνύμενος, ηὐδόκησε νὰ διατάξῃ ἵνα κατασκευασθῶσι καὶ ἄλλων ἀγαλμάτων ἔκτυπα ὡς τὸ τοῦ Φαρνεσιανοῦ Ταύρου διὰ τὸ ἐν Ἀθήναις πολυτεχνεῖον. Τοῦτο εἶναι ὄντως βασιλικὸν δώρημα, παντὸς ἐπαίνου ὑπέρτερον.

Αὕτη ἐστί, κύριοι, ἡ ἐνεστῶσα καὶ ἡ ἐλπιζομένη κατάστασις τοῦ ἡμετέρου πανεπιστημίου, εἰλικρινῶς καὶ μετὰ παῤῥησίας, ὡς ἕκαστος ὁρᾷ, παρ' ἐμοῦ ἐκτεθεῖσα, διότι ἄλλως πράττων καὶ τὸ πανεπιστήμιον ἤθελον ἀδικήσει, καὶ τῆς μεγάλης πρὸς ἐμὲ τῶν συναδέλφων ἐμπιστοσύνης ἤθελον δειχθῇ ἀνάξιος. Νομίζω δὲ ὅτι ἡ τῶν κατὰ καιροὺς χρειῶν τοῦ ἱεροῦ τούτου καθιδρύματος ἔνδειξις εἶναι ἀσυγκρίτῳ λόγῳ χρησιμωτέρα παρὰ τὴν λεπτομερῆ ἀπαρίθμησιν ἄλλων ἐλάττονος λόγου ἀξίων, περὶ ὧν ὀλίγον ἐνδιαφέρεται τὸ κοινόν.

Πρὸς τὴν νέαν γενεὰν ἀποτείνων τώρα τὸν λόγον νομίζω ὅτι εἰς ὀλίγας ἄλλας περιστάσεις ἁρμόζει ὡς ἐνταῦθα, τὸ τοῦ Σωκράτους *τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν λέγειν* (*). Πείθομαι δηλ. ὅτι οὔτε θέαμα τερπνότερον, οὔτε ἄκουσμα ἡδύτερον εἰς τοὺς πτόρθους αὐτῆς εἶναι παρὰ τὴν εὐδαιμονίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν δόξαν τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος. Ὡς ἐγκόλπιον μεθ' ἑαυτῶν φέροντες τὸ εἴδωλον τῆς γηραιᾶς ταύτης μητρός, καὶ εἰς τὰς εὐτυχίας αὐτῶν θέλουσιν αἰσθάνεσθαι μείζονα χαράν, ὡς ἱκανώτεροι γενόμενοι βοηθῆσαι αὐτήν, καὶ εἰς τὰς δυσχερείας ὀλιγωτέραν λύπην, ἐνθυμούμενοι ὅτι, τοιοῦτον σύμβολον ἔχοντες, εἰς πᾶσαν δοκιμασίαν πρέπει νὰ ἦναι παρεσκευασμένοι.

Ἐπειδὴ δὲ γενικὸς ὑπάρχει νόμος ὅτι οἷά τις σπείρει, τοιαῦτα καὶ θερίζει, θέλουσι σπείρει βεβαίως καλά, ἵνα θερίσωσι καὶ καλά. Εἰ τὰ παρὰ τῆς πρεσβυτέρας γενεᾶς σπαρέντα ἐπήνεγκαν τοὺς σημερινοὺς καρπούς, οὐχὶ βεβαίως εὐκαταφρονήτους, τὰ παρὰ τῆς νεωτέρας σπαρέντα, ἀγλαώτερα ὄντα, θέλουσιν ἐπενέγκει καὶ ἀγλαωτέρους καρπούς.

Τὰ ἔργα τῆς πρεσβυτέρας γενεᾶς εἶναι ἤδη περὶ τὰ τέλη, καὶ ἄρχονται τὰ τῆς νεωτέρας ἥτις, ἀντὶ νὰ ἐπικρίνῃ αὐστηρῶς, πολλάκις ἀδίκως καὶ ἑαυτῇ προσέτι οὐ συμφερόντως, εἶναι καιρὸς νὰ συλλογισθῇ ὅτι, καὶ ἐν τοῖς πράγμασι καὶ ἐν τοῖς γράμμασι διαδεχομένη τὴν πρώην, οὐχὶ κατὰ τὸ πρέπον καὶ δίκαιον, ἀλλὰ κατὰ χρέος πρέπει νὰ γένῃ κρείττων, καὶ τοῦτο εἶναι παντὸς ἀληθινοῦ Ἕλληνος ἐγκάρδιος εὐχή.

Ὁ μέγας καὶ πολυθρύλλητος ἐπικριτὴς τοῦ Ὁμήρου, ὁ ἰταλὸς Καισαρόττιος, καταδικάζει τὸν ποιητὴν ὅτι παρεισάγει τὸν Ἕκτορα εὐχόμενον ὑπὲρ τοῦ ἰδίου υἱοῦ ἵνα δειχθῇ τοῦ *πατρὸς ἀμείνων* (*), καὶ τοῦτο ἐπὶ λόγῳ δῆθεν ὅτι « I diritti dell' amor proprio sono ancor più estesi e delicati di quello dell'amor paterno» ὅτι δηλ. ἡ φιλαυτία ἰσχύει πλέον τῆς πατρικῆς στοργῆς. Μετὰ παῤῥησίας κηρύττων καὶ νῦν, ὡς πάντοτε, ὅτι ὡς ἀββᾶς ἄγαμος ὁ Καισαρόττιος οὔτε νὰ αἰσθανθῇ, οὔτε νὰ κρίνῃ ἠδύνατο περὶ πατρότητος καὶ υἱότητος, νομίζω ὅτι ὁ στίχος τοῦ Ὁμήρου, ἐξηγῶν τὴν μεγίστην ταπείνωσιν καὶ μετριοφροσύνην, καὶ οἷον ὁλοκαύτωμα προσφέρων εἰς τὴν πατρικὴν στοργήν, τόσας ἄλλας μεγαλαυχίας τοῦ ἥρωος, εἶναι ἐκ τῶν θαυμασίων τοῦ ποιητοῦ, δεικνυομένου καὶ ἐν τούτοις, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις, μεγάλου καρδιογνώστου, τὴν δὲ περὶ τούτου κρίσιν ἀνατίθεμαι εἰς τὰς καρδίας πάντων τῶν ἀγαθῶν πατέρων.

Τούτου δὲ τοῦ γενικοῦ ἐφαρμοζομένου ἐνταῦθα, ὦ βλαστοὶ τῆς νέας γενεᾶς, ἡμεῖς μὲν καὶ ὡς Ἕλληνες, πρεσβύτεροι, καὶ ὡς διδάσκαλοι, πατέρες ὄντες ὑμέτεροι, ἐπευχόμεθα ὑμῖν τὰ τοῦ Ἕκτορος, ὑμεῖς δέ, ἐκ κρειττόνων ὁρμώμενοι καὶ κρεῖττον ἔχοντες μέλλον, ὑποχρεοῦσθε πρὸς τοῦτο, καὶ ἤθελεν εἶναι ἐντροπὴ τὸ ἐναντίον.

Ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς οἱ πρεσβύτεροι ἔχομεν ἄλλους πατέρας, καὶ οὗτοι πάλιν ἄλλους, ἕως οὗ ἀναβαίνοντες φθάσωμεν εἰς πατέρας πατέρων, εἰς προπάτορας, πολλῶν ἄλλων κρείττονας. Καὶ εἰ λίαν θρασὺ καὶ παράτολμον τὸ εἰπεῖν ὅτι τούτους πρέπει νὰ ἔχητε ἐφαμίλλους, πρὸς τούτους πρέπει νὰ διαγωνίζησθε καὶ οὐχὶ πρὸς ἡμᾶς, εὐλογώτατον ὅμως τὸ ἀπαιτῆσαι ὅπως τούτων ἄξιοι ἔκγονοι δειχθῆτε, ὥστε, τὸν μέγαν κόσμον περιερχόμενοι, μετὰ θάῤῥους καὶ μεγαλοφροσύνης νὰ λέγητε *εἶμαι καὶ ἐγὼ Ἕλλην*, ὡς ὁ νέος Ἰταλὸς ἔλεγεν anche io son pittore.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ δέκατος ἔννατος αἰὼν οὐχὶ μόνον ἔχει παρελθὸν τεράστιον, ὡς ἐν τῷ *περὶ Θεμελιώσεως τοῦ Βαρβακείου Λυκείου* λόγῳ ἔλεγον, ἀλλὰ δεικνύει καὶ μέλλον, κατ' ἀναλογίαν, μᾶλλον τεράστιον, λίαν ἐγκυμαῖνον, μεγάλα καὶ θαυμαστὰ ἐγκυμονοῦν πράγματα, εὐχόμεθα πάντες, Ἕλληνες καὶ Φιλέλληνες, ὅπως τὸ μέλλον τοῦτο ἀποβῇ ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ πανεπιστημίου, ἐπ' ἀγαθῷ καὶ εὐκλείᾳ τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ ἀγαθοῦ αὐτῆς ἡγεμόνος, οὗτινος τῷ ὀνόματι τιμᾶται τὸ πανεπιστήμιον, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς σεβαστῆς ἡμῶν βασιλίσσης ἥτις, τιμῶσα

(*) «Καὶ ὁ μὲν Ἱππίας ἀκούσας ταῦτα, ὥσπερ ἐπισκώπτων αὐτόν, ἔτι γὰρ σύ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐκεῖνα τὰ αὐτὰ λέγεις, ἃ ἐγὼ πάλαι ποτέ σου ἤκουσα; Καὶ ὁ Σωκράτης, ὃ δέ γε τούτου δεινότερον, ἔφη, ὦ Ἱππία, οὐ μόνον ἀεὶ τὰ αὐτὰ λέγω, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν. Σὺ δ' ἴσως, διὰ τὸ πολυμαθὴς εἶναι, περὶ τῶν αὐτῶν οὐδέποτε τὰ αὐτὰ λέγεις. Ἀμέλει, ἔφη, πειρῶμαι καινόν τι λέγειν ἀεί.» (Ξενοφ. Ἀπομν. Δ΄, 6).

(*) «Καί ποτέ τις εἴπῃσι πατρὸς δ' ὅδε πολλὸν ἀμείνων» (Ἰλ. Ζ. 479).

τὸ γυναικεῖον φῦλον δι' ἀρετῶν τὰς ὁποίας καὶ οἱ ἄλλως φρονοῦντες θαυμάζουσι, καὶ ἐνδημοῦσα καὶ ἀποδημοῦσα ἡγεμονικῶς μετὰ τοῦ βασιλέως μεριμνᾷ περὶ εὐδαιμονίας τοῦ τόπου, ἐπ' ἀγαθῷ, τελευταῖον, ὅλης τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς φυλῆς, τῆς ὁποίας μόνον μικρὸν μέρος ἀποτελοῦμεν ἡμεῖς ἐνταῦθα.

ΠΕΡΙ

ΝΗΠΕΝΘΟΥΣ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΑΚΤΙΚΟΥ.

(Nepenthes Distallatoria. Linn.)

—οοο—

Τὸ περιεργότατον καὶ σπάνιον τοῦτο φυτὸν, ὡς καὶ τὰ ὁμογενῆ του, φύεται ἐν τῇ Ἰνδικῇ, καὶ τῇ νήσῳ Ταπροβάνῃ (Κεϋλάνῃ) καὶ Μαδαγασκάρῃ εἰς σύσκια καὶ κάθυγρα μέρη. Ἔχει δὲ ὕψος δύω μέχρι τεσσάρων ποδῶν· ῥίζαν σαρκώδη καὶ παχεῖαν, ἐξ ἧς βλαστάνει καυλὸς κυλινδρικὸς, φέρων φύλλα ἄμισχα, κολεοειδῶς περίκαυλα, ἐπαλλάσσοντα, ψιλὰ, ᾠοειδῆ, ὑπομήκη, καὶ ἀκέραια· τὰ πλάγια νεῦρα τούτων εἰσὶ παράλληλα, τὸ δὲ μέσον, τὸ καὶ μᾶλλον ἐξέχον ἐκτείνεται πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ φύλλου ἐν εἴδει ἕλικος, ἥτις μετὰ δύω ἢ τρεῖς σπείρας εὐθύνεται, φέρουσα εἰς τὸ ἄκρον της δοχεῖόν τι ἐν εἴδει κάλπης ἢ θυλακίου, μακρὸν μὲν τρεῖς, ἢ τέσσαρας δακτύλους, διάμετρον δ' ἑνὸς δακτύλου ἔχον, καὶ κλεισμένον ἄνωθεν διὰ πώματος, κινουμένου κατὰ τὰς φυσιολογικὰς ἀνάγκας τοῦ φυτοῦ. Ἡ κάλπη αὕτη, λεία καὶ δερματώδης, φέρει πρὸς τὸ στόμιον αὐτῆς χεῖλος ὑπεξέχον· ἡ δ' ἐσωτερικὴ αὐτῆς κυανίζουσα παρειὰ καλύπτεται ὑπὸ πληθύος ἀδενίσκων, οἵτινες ἐν καιρῷ νυκτὸς (ὅτε καὶ κλείεται τὸ πῶμα τῆς κάλπης) ἀποστάζουσιν ὑγρόν τι δροσερὸν καὶ διαυγὲς, πληροῦν τὴν κοιλότητα πᾶσαν. Κατὰ δὲ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, τὸ πῶμα ἀνοίγεται αὐτομάτως, καὶ τὸ ὑγρὸν ἐξατμίζεται, ἢ χρησιμεύει ὡς λουτρὸν διαφόρων ταχυκινήτων καὶ κομψῶν ζωϋφίων.

Εἰς ἕτερον εἶδος Νηπενθοῦς, οὗ τινος τὸ εἰδικὸν ὄνομα διαφεύγει τὴν μνήμην μου ταύτην τὴν στιγμὴν, ἡ πλήρης ὑγροῦ κάλπη, πρὶν ἀνοίξῃ τὴν πρωΐαν κινεῖται ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ ἀντιστρέφεται, καὶ ὁ μὲν πυθμὴν αὐτῆς ἐξ οὗ καὶ προσαρτᾶται, διευθύνεται πρὸς τὸν οὐρανὸν, τὸ δὲ πῶμα πρὸς τὴν γῆν. Ὅταν δὲ δυνάμει τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἀνοιχθῇ τὸ πῶμα, τὸ ἐν τῇ κάλπῃ ὑγρὸν χύνεται περὶ τὰς ῥίζας, καὶ τὸ φυτὸν τοιουτοτρόπως ποτίζεται ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐπαναλαμβάνον τὴν ἰδίαν ἐργασίαν ἀνὰ 24 ὥρας.

Τὰ ἄνθη τούτου τοῦ φυτοῦ εἶναι μικρὰ καὶ ἄμοιρα καλλονῆς. Πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ καυλοῦ ἀναπτύσσονται μία ἢ δύω ἀνθῆλαι (paniculæ) φέρουσαι ταῦτα ἐπὶ ποδίσκων οὐχὶ μακρῶν. Τὰ ἄνθη εἰσὶ *δίοικα*, δηλαδὴ, τὰ μὲν ἄῤῥενα εὑρίσκονται ἐφ' ἑνὸς φυτοῦ, τὰ δὲ θήλεα ἐφ' ἑτέρου. Καὶ τὰ μὲν ἄῤῥενα φέρουσι τετραμερῆ κάλυκα, οὗ τὰ σέπαλα εἰσὶ περιφερῆ, ἐπίπεδα, δερματώδη, ἔμμονα, ἔσωθεν μελανοπόρφυρα, καὶ στήμονας δέκα—δώδεκα *μοναδέλφους*, ἤτοι διὰ τῶν νημάτων αὐτῶν συνηνωμένους, ὧν οἱ γειτνιάζοντες ἀνθῆρες σχηματίζουσι κεφάλιον ἡμισφαιρικόν. Τὰ δὲ θήλεα ἄνθη σύγκεινται ὑπὸ κάλυκος ὁμοίας κατασκευῆς τοῦ τῶν ἀῤῥένων, ἀλλ' ἀντὶ ἀνθήρων φέρουσιν ἐν τῷ μέσῳ ὕπερον ἐπιμήκη τετράπλευρον, ἄνευ στύλου, φέροντα δὲ στίγμα ἐν εἴδει πίλου, τετρα-οκτάλοβον.

Ὁ δὲ καρπὸς αὐτοῦ εἶναι κάψα μικρὰ ἐπιμήκης, πρισματικὴ, τετράγωνος, ἐπίπεδος καὶ ὡς τετμημένη

Νηπενθές.

πρὸς τὴν κορυφὴν, τετράθυρος, τετράχωρος, φέρουσα πλῆθος μικρῶν σπερμάτων μεμβρανωδῶν, γωνιωδῶν, κατὰ δύω σειρὰς ἐν τῇ ἐσωτερικῇ γωνίᾳ ἑκάστου χώρου κειμένων.

Τοιοῦτος ἐν γένει εἶναι ὁ ὀργανισμὸς τοῦ περιέργου τούτου φυτοῦ, εἰς τὴν κατάταξιν τοῦ ὁποίου, ἐπὶ πολὺν χρόνον οἱ βοτανικοὶ, καὶ αὐτὸς ὁ Ἰουσσιεὺς, ἐδίστασαν. Καλλιεργεῖται δὲ εἰς τοὺς ἐν Εὐρώπῃ βοτανικοὺς κήπους μετὰ δυσκολίας καὶ ὑπὸ μεγάλους ὑελίνους κώδωνας περικλείοντας ἀτμοσφαῖραν θερμὴν καὶ ὑγράν.

Θεωρεῖται δὲ τὸ Νηπενθὲς ἐν τῇ Ἰνδικῇ ὡς ἓν τῶν θαυμασίων τῆς φύσεως, καὶ πάντοτε ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν τῶν ἐντυχόντων αὐτὸ περιηγητῶν, τῶν ὁποίων τὴν δίψαν κατέσβεσε διὰ τοῦ ἐν τοῖς

θηλακίοις τῶν φύλλων του διαφανοῦς ὑγροῦ. Οἱ κάτοικοι τῶν ὀρέων, καθ' ἃ λέγει ὁ Ῥούμφιος καὶ Φλακούρτιος, ἔχουσι προλήψεις τινας παραδόξους περὶ τούτου τοῦ φυτοῦ. Πιστεύουσιν ὅτι ἐὰν κόψωσι τὰ ὑδροφόρα δοχεῖα τῶν φύλλων του, καὶ χύσωσι τὸ ἐν αὐτοῖς ὕδωρ, ἀναμφιβόλως πρέπει νὰ ἐπέλθῃ ἐντὸς τῆς ἡμέρας ἄφθονος βροχή. Διὸ καὶ ὅταν ἡ βροχὴ δύναται νὰ βλάψῃ τὰ τῆς καλλιεργείας των, ἀποφεύγουσι μετὰ προσοχῆς νὰ ἐγγίσωσι τὰ θηλάκια ταῦτα. Τοὐναντίον δὲ ἐν καιρῷ ξηρασίας τρέχουσι πάντοθεν πρὸς ζήτησίν των καὶ δραστηρίως κόπτοντες αὐτά, χύνουσι τὸ ἐν αὐτοῖς ὑγρόν, πεπεισμένοι ὅτι δὲν θέλει βραδύνει ἡ ἐμφάνισις τοῦ σωτηρίου ὑετοῦ.

Ἔχουσι προσέτι ἑτέραν τινα περὶ τούτου πρόληψιν ἀντιφάσκουσαν γελοιωδῶς πρὸς τὴν ῥηθεῖσαν· διότι δυστυχῶς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα πλανᾶται ὁσάκις δὲν ἔχει ὁδηγὸν τὸν φωτισμὸν καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον. Πιστεύουσιν ὅτι διὰ νὰ κρατήσωσι τὰ ἀκούσια καθ' ὕπνον οὖρα τῶν τέκνων των ἀρκεῖ νὰ χύσωσιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των τὸ ὕδωρ τῶν καλπῶν τοῦ Νηπενθοῦς, ἢ νὰ τὰ ποτίσωσι δι' αὐτοῦ· κατὰ συνέπειαν θεωρεῖται τὸ ὑγρὸν τοῦτο ὡς φάρμακον ἀλάνθαστον κατὰ τῆς πολυουρίας. Ἐκτὸς τούτων, τὴν μὲν ῥίζαν τοῦ φυτοῦ θεωροῦσιν ὡς στυπτικήν, τὸ δὲ ἐξ αὐτῆς ἀποσταζόμενον τεχνικῶς ὕδωρ ὡς ἀλεξητήριον κατὰ τῶν πυρετῶν, ἐσωτερικῶς λαμβανόμενον, ἐξωτερικῶς δὲ ὡς ἀντιφλογιστικὸν κατὰ τῶν φλογώσεων τοῦ δέρματος καὶ τοῦ ἐρυσιπέλατος.

Τὸ ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου «Νηπενθὲς» (Δ, 221) εἶναι ἄγνωστον εἰσέτι φυτὸν τῆς Αἰγύπτου, ὅπου δὲν βλαστάνει τὸ ἡμέτερον. Κατὰ τὴν **Madame Dacier** τὸ ὁμηρικὸν νηπενθὲς δὲν ἦτον φυτόν, ἀλλὰ τὰ εὐάρεστα καὶ τερπνὰ διηγήματα τῆς Ἑλένης δι' ὧν κατέθελγε τὰ ὦτα τῶν ἀκροατῶν της πρὸς λήθην τῶν πόνων των. Τινὲς δὲ φρονοῦσιν οὐχὶ ἀπιθάνως ὅτι ἦτο μεθυστικόν τι ποτὸν (ἐκ φυτοῦ) τὸ *χασὶς* λ. χ. δι' οὗ ἐπέρχεται εὐκόλως ἡ λήθη τῆς ψυχικῆς ὀδύνης.

Διάφορα εἴδη νηπενθοῦς ἀνεκαλύφθησαν ἐκτὸς τοῦ ἀνωτέρω παρὰ τῶν περιηγουμένων Βοτανικῶν κατὰ διαφόρους καιρούς, ἐξ αὐτῶν δὲ τὰ

Nepenthes Madagascariensis καὶ

N. Cristata, φύονται ἐν τῇ νήσῳ Μαδαγασκάρῃ.

N. Bafflesiana καὶ

N. ampullacea, βλαστάνουσιν εἰς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας.

N. gymnamphora, βλαστάνει εἰς τὴν Ἰαύαν.

N. phyllamphora, φύεται εἰς τὴν Κογχιγχίνην καὶ τὰς Μολουκικὰς νήσους.

Ταῦτα δὲ πάντα διακρίνονται ἀπὸ τοῦ σχήματος καὶ τοῦ μεγέθους τῶν φύλλων των, καὶ ἰδίως τῶν ὑδροφόρων καλπῶν των.

Ω.

ΕΛΛΗΝΟΣ ΠΕΡΙΗΓΗΤΟΥ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.

Μέρος Β'.

(Τέλος. Ἴδε φυλλάδ. 190, σελ. 511.)

Οὐεσούβιον, Πομπηΐα, Ἡράκλειον. Βίος ἐν Νεαπόλει, ἀξιοθέατα καὶ περίχωρα αὐτῆς. Τὸ Βουρβονικὸν Μουσεῖον. Παῖστος. Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἐν Ἰταλίᾳ. Τοσκάνη. Λιβόρνον, Πίσα, Φλωρεντία. Πατρικὴ Συνταγματικὴ Κυβέρνησις. Ὁ Νικόλας. Ἡ Ἀφροδίτη τῶν Μεδίκων καὶ mezza festa. Γεωργία Σάνδη περὶ Ἰταλίας. Ἐπιστολὴ Μελπομένης. Ῥώμη. Κέρκυρα. Σολωμός. Γλῶσσα τῶν Ἐφημερίδων.

—ooo—

Α'.

Παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Οὐεσουβίου, εἰς πεδιάδα τερπνοτάτην καὶ ἁλιτενῆ, ὕπνωττεν, ἀληθῶς, αἰῶνας ὅλους ἡ Πομπηΐα καὶ τὸ Ἡράκλειον. Νῦν τῆς μὲν Πομπηΐας πολὺ μέρος ἐξῆλθε τοῦ νεκρικοῦ καλύμματός του, τὸ δὲ Ἡράκλειον, καίτοι καλυπτόμενον ὑπὸ τὴν λάβαν, δὲν κρύπτεται πλέον ἀπὸ τῆς περιεργείας μας. Ὁ μὴ ἰδών, ἐξόχως, τὴν Πομπηΐαν δὲν δύναται νὰ λάβῃ ἔννοιαν τοῦ βίου καὶ τῶν τρυφῶν τῶν ἐν παρακμῇ Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, ὡς δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς τέχνης ὁ μὴ διαβὰς τὰ Προπύλαια τῆς Ἀκροπόλεως καὶ μὴ ἀποκαλύψας τὴν κεφαλήν του ἐνώπιον τοῦ Παρθενῶνος.

Παρατηροῦμεν τὴν περιγραφὴν τῆς ἀναζησάσης πόλεως, ἥτις σώζουσα τὰς οἰκίας της, τὰς λεωφόρους της, τὰς πλατείας της, τοὺς ναούς της τοὺς τάφους της, τὰ παντοῖα πωλητήριά της, λέγεις ὅτι ἠρημώθη ὑπὸ λοιμοῦ καὶ ὅτι περιμένει νέους κατοίκους.

Ἡ καλύπτουσα τὸ εἰσέτι ἀφανὲς μέρος τῆς πόλεως λάβα εἶναι κατάφυτος, καὶ παρέχει παράδοξόν τινα ἐντύπωσιν ἡ ἀντίθεσις αὕτη τῆς βλαστήσεως, τῆς ἐμπλέου ζωῆς, καὶ τῶν νεκρῶν ἐκείνων, οὕτως εἰπεῖν, οἰκοδομῶν, τῶν φαινομένων μὲν σώων ἀλλ' ὄντων ἐρήμων κατοίκων.

Τερπνοτάτη ἡ ἀπὸ Νεαπόλεως φέρουσα εἰς τὴν Πομπηΐαν ὁδός. Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν Παρθενόπην, τὴν ἀποικίαν τῶν Κυμαίων καὶ Χαλκιδέων.

Εἰς τὸν βλέποντα κατὰ πρῶτον πόλιν εὐρωπαϊκὴν κάτοικον τῆς Ἀνατολῆς, δυσάρεστον σχεδὸν προξενεῖ αἴσθημα τὸ πολυπληθές, τὸ θορυβῶδες καὶ τὸ ἀεικίνητον τῆς Νεαπόλεως. Ἀλλὰ παραδοξοτέρα ἡ ἐντύπωσις προσγίνεται, ὅτε διέμεινεν ἐπ' ὀλίγον καὶ ἐγνώρισέ τινα τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τοῦ Νεαπολίτου. Γνωστὸν ὅτι εἰς Νεάπολιν εὕρηται ὁ τύπος τοῦ *Λαζαρόνου*. Καὶ Λαζαρόναι δὲν εἶναι μόνοι οἱ τοῦ ὄχλου. Πᾶσα τάξις τῆς κοινωνίας ἔχει τοὺς ἰδίους της, καὶ δυστυχῶς, πλείστους ὅσους. Ἔτυχον δικηγόρους, ἰατρούς, δικαστάς, πωλοῦντας ἀντὶ ὀλίγων χρημάτων, τὸ καθῆκόν των καὶ τὴν συνείδησίν των.

Ἐν τούτοις, ὅσῳ ὁ λαὸς τῆς Σικελίας εἶναι ἄφροντις μὲν ἴσως, ἀλλὰ δύσθυμος, τοσοῦτον εὔθυμος καὶ ταραχώδης ὁ τῆς Νεαπόλεως, μὴ διώκων ἢ τὰς ἡδονάς, τὰς τρυφάς, τὰ μακαρόνια καὶ τὸ καταστρεπτικὸν λαχεῖον (Lotto). Ταῦτα λέγων δὲν ἐννοῶ ὅτι δὲν ὑπάρχουν καὶ μεταξὺ τῶν Νεαπολιτῶν ἄνδρες σοφοὶ καὶ φιλοπάτριδες καὶ ἀξιότιμοι. Ἀλλὰ πόσοι, φεῦ!

Βλέπων τῶν διαφόρων λαῶν τὸ εὔθυμον καὶ ἄφροντι σχεδόν, παρέβαλον πρὸς αὐτοὺς τὸν Ἕλληνα τοῦ ὁποίου ὁ χαρακτὴρ κυρίως εἶναι μελαγχολικός. Ἦν ἄραγε τοιοῦτος καὶ τὸ πάλαι, τοιοῦτος καὶ κατὰ τὰς δουλικὰς ἡμέρας του; Ἀγνοῶ, οὐδὲ δύναμαι εἰσέτι νὰ ἐξηγήσω, διατί καὶ νῦν, ὅτε ὑπολάμπει αὐτῷ μέλλον αἴσιον, καὶ ζῇ ὑπὸ τὸν ὡραιότερον οὐρανὸν τῆς ὑφηλίου, ὁ Ἕλλην σπανίως ἀφίνεται εἰς τὰς ὁρμὰς τῆς χαρᾶς καὶ τῆς διαχύσεως, διατί καὶ αὐτὰ τὰ ᾄσματά του τονίζει εἰς ἤχους μελαγχολικούς; Τὸ ψυχολογικὸν τοῦτο φαινόμενον ἄλλοι θέλουν τὸ ἐξηγήσει, ἐγὼ δὲ τὸ ὑποδεικνύω μόνον, φρονῶν ὅτι δὲν ἀπατῶμαι.

Πολλὰ τὰ ἀξιοθέατα ἐν Νεαπόλει. Οἱ ναοί, καὶ ἰδίως ὁ τοῦ Ἁγίου Ἰανουαρίου, τὰ δημόσια καὶ φιλανθρωπικὰ καταστήματα, τὰ Ἀνάκτορα, τὰ Θέατρα, ἐν οἷς τὸ μᾶλλον ἀξιοσημείωτον, διὰ τὴν λαμπρότητα καὶ ἔκτασίν του, εἶναι τὸ τοῦ ἁγίου Καρόλου (San Carlo). Τὸ τερπνότερον ὅμως τῶν ἐν Νεαπόλει καλλωπισμάτων εἶναι βεβαίως ὁ περίπατος, ὁ λεγόμενος Villa Reale, ὅθεν ἡ ὁδὸς σὲ φέρει πρὸς τὸ σπήλαιον τοῦ Παυσιλύπου (Grotta de Posilipo) καὶ ἐκεῖθεν διὰ δενδροστοιχιῶν μεταβαίνεις εἰς Ποτιόλας, τὸ Μισηνὸν ἀκρωτήριον, τὰς Βαΐας, τὸν Ἄορνον (Laco d'Averno). Ἀπέναντί σου δὲ γραφικαὶ ἐγείρονται αἱ νῆσοι Προχύτη καὶ Ἰσχία, Ἐρετριέων καὶ Χαλκιδέων, τὸ πάλαι ἀποικίαι. Ἄνωθεν τοῦ σπηλαίου τοῦ Παυσιλύπου δείκνυται ἐρείπιόν τι χλοερόν, ἔνθα ὑποτίθεται ὅτι ἦτον ὁ τάφος τοῦ Οὐργιλίου, ποιητικὸν μεγάλου ποιητοῦ μνῆμα!

Ἀλλὰ παρέλιπον τὸν λαμπρότερον τῶν πλούτων τῆς Νεαπόλεως, τὸ *Βουρβονικὸν Μουσεῖον*, ἑνιαῖον εἰς τὸ εἶδός του, διότι περιέχει θησαυροὺς ἀρχαιοτήτων παντοίων, ὅπου κατὰ πᾶν βῆμα ἀναγινώσκει ὁ θεατὴς καὶ Ἕλληνος καλλιτέχνου ὄνομα, ἐπιγεγραμμένον ἐπὶ τῶν ἀγαλμάτων. Ἐν αὐτῷ περιέχονται ὁ Φαρνέσιος Ταῦρος καὶ ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Φαῦνος καὶ ὁ Ἀριστείδης, καὶ τοσαῦτα ἄλλα τῆς προγονικῆς ἡμῶν τέχνης ἀριστουργήματα.

Σημειῶ τὴν ἐν τῷ Μουσείῳ πολύτιμον συλλογὴν παπύρων (χειρογράφων) εὑρεθέντων εἰς τὸ Ἡράκλειον, ἐν οἷς ἀνεκαλύφθησαν συγγραφεῖς τινες Ἕλληνες, ὧν τὰ συγγράμματα ἔμενον ἄγνωστα καὶ περὶ ὧν προτίθεμαι νὰ πραγματευθῶ ἐν ἄλλοις.

Ἐν ὥρᾳ ἔαρος τερπνοτάτη ὄντως ἡ διατριβὴ ἐν Νεαπόλει, διότι περιέχει πλείστας φυσικὰς καλλονάς, καὶ εὔκολος τότε ἡ μετάβασις εἰς Καστελαμμάρε, εἰς Σορρέντον, πατρίδα τοῦ μεγάλου ποιητοῦ τῆς Ἰταλίας Τάσσου· ἐκεῖθεν πρόκειται τὸ Ἀθήναιον, κατὰ Στράβωνα, ὃ τινες Σειρηνουσῶν ἀκρωτήριον καλοῦσι. Διάπλους δ' ἐνθένδε βραχὺς εἰς Καπρέας νῆσους, φωλεὰν τερπνὴν ἀλλ' ἐν ᾗ ἐνεφώλευσε πολυετῶς μία τίγρις — ὁ Τιβέριος.

Ὁ φίλος τῶν ἀρχαιοτήτων θέλει παρατείνει τὰς ἐκδρομὰς αὐτοῦ καὶ μέχρι Παίστου, ἐν ᾧ σώζεται μέχρι τοῦ νῦν σῶος περίβλεπτός τις ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος. « Καὶ ἡ πόλις, λέγει ὁ γεωγράφος, Ποσειδωνία Παῖστος καλεῖται, ἐν μέσῳ τῷ κόλπῳ κειμένη ».

Β'.

Ἐπιλείψει μοι ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος ἂν θελήσω νὰ ἐκταθῶ περὶ τῶν Ἰταλιωτικῶν τούτων χωρῶν, αἵτινες περιεῖχον τὸ πάλαι τοσαύτας ὀνομαστὰς Ἑλληνικὰς ἀποικίας. Ἐνταῦθα ἦν ἡ Ἐλέα, πατρὶς τοῦ Ζήνωνος καὶ τοῦ Παρμενίδου, ἡ Ἰταλικὴ Λοκρίς, πατρὶς ἐνδόξου νομοθέτου τοῦ Ζαλεύκου, ὁ Κρότων τοῦ Χαρώνδα, ὁ νομοθετηθεὶς ὑπὸ τοῦ Πυθαγόρου, καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων, ἡ πλουσία καὶ τρυφηλὴ ἐκείνη Σύβαρις, ἣν προσπαθοῦν σήμερον νὰ μιμηθῶσιν οἱ πεπολισμένοι λαοὶ ἀλλὰ τοσοῦτον οἰκτρῶς καὶ ἀτελῶς.

Μονωθεὶς ἐν Νεαπόλει τῶν συνοδιτῶν μου Ἑλλήνων, δὲν ἐβράδυνα νὰ πάθω τὸ Ἑλληνικὸν πάθος τοῦ νόστου. Δυστυχῶς μὲν ἐμοί, εὐτυχῶς δὲ τοῖς Ἕλλησιν, οὐδεὶς σχεδὸν τούτων ὑπάρχει ἐν Νεαπόλει, διότι ἡ διαφθορὰ ἐκεῖ τοσοῦτον εἶναι μεταδοτικὴ εἰς τὸν ξένον, ὥστε ἄν τις ὁμογενὴς διέμεινεν εἰς τὴν πόλιν τῆς Παρθενόπης, ἔγεινεν αὐτόχρημα Λαζαρόνος.

Ἤρχισα λοιπὸν νὰ ποθῶ τὴν Ἑλληνίδα μου, ἔστω μετὰ τοῦ Ἕλληνός της, καὶ εἰπὼν χαῖρε πρὸς τὰς ἀμφιβόλους Νεαπολίτιδας καλλονάς, καὶ τὴν Villa Reale αὐτῶν καὶ τὴν αἰωνίαν Chiaja, ἐπεβιβάσθην, πλέων εἰς Τοσκάνην, ὅπου ἐγνώριζον διατρίβον εἰσέτι τὸ ἀττικὸν ζεῦγος.

Ἀλλ' ἡ ἀποτυχία, ἡ παρακολουθοῦσά μοι κατὰ πᾶν βῆμα τοῦ βίου μου, ἐνεφανίσθη ἀδυσώπητος καὶ ἐν Τοσκάνῃ. Οἱ Ἕλληνές μου τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἡμέραν ἀπήρχοντο εἰς Ῥώμην. Ἐξελθὼν εἰς Λιβόρνον, καὶ καταθελχθεὶς ὑπὸ τῆς ὄντως εὐρωπαίας τὸ σχῆμα ἐκείνης πόλεως, ὅπου πρωτεύουσαι ἐμπορικαὶ οἰκίαι πάλιν εἰσὶν αἱ τῶν ὁμογενῶν, ἀλλ' ὅπου ὁ Ἑρμῆς φαίνεται διδάξας εἰς τοὺς κατοίκους πᾶσαν πονηρίαν καὶ πανουργίαν, ἔσπευσα εἰς τὴν Πίσαν. Ἐκεῖ ἐπεσκέφθην, κατὰ πρῶτον, τὸ Πανεπιστήμιον, εἰς ὃ πολλοὶ ὁμογενεῖς ἠρύσθησαν ἄλλοτε νάματα σοφίας, πολλοὶ δὲ νέοι τῶν καθ' ἡμᾶς δαπανῶσιν ἐπὶ ματαίῳ τὸν χρόνον των, παρακμαζόντων ἤδη τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Πανδιδακτηρίων. Εἶτα περιειργάσθην τ' ἄλλα ἀξιοθέατα τῆς ἰσχυρᾶς ποτε καὶ ἀκμαίας ταύτης πόλεως, καὶ εἶδον μετ' οὐ μικρᾶς τῆς περιεργείας τὸ κεκλιμένον κωδωνοστάσιον τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ (domo), οὗ τὸ βαπτιστήριον περιέχει πλεῖστα λείψανα ἐξαίσια τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς τέχνης.

Ἐξ ὅσων πόλεων ἐπεσκέφθην μέχρις ἐκείνου, ἡ

τὴν ἀρίστην ἐμποιήσασά μοι ἐντύπωσιν ἦτο ἡ Φλωρεντία. Εἰ καὶ ἡ πόλις εἶναι μεσόγειος, καὶ εντελῶς μεσαιωνική, ἀλλ' ἔχει τοσαύτην χάριν ὁ ὁρίζων της, τοσαύτην δὲ καὶ τὰ περίχωρά της, ὥςε τὴν προτιμᾷς σχεδὸν καὶ αὐτῆς τῆς Νεαπόλεως. Ἀλλ' ἡ Τοσκάνη ὑπερβαίνει τὰς Ἰταλικὰς χώρας καὶ διὰ τὸ ἤπιον, γλυκὺ καὶ φιλόξενον τῶν κατοίκων της· εἶναι δὲ εὐάρεστος ἰδίως πρὸς Ἕλληνα, διότι οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ ἀπαντᾷ τοσαύτην ὁμοιότητα φυσιογνωμίας πρὸς τὴν πάτριον εἴς τε τῶν ἀνδρῶν καὶ εἰς τῶν περικαλλῶν γυναικῶν της τὰ πρόσωπα. Εὐτυχεῖς οἱ λαοὶ τῆς Τυῤῥηνίας, οἱ ζῶντες ὑπὸ ἀπόλυτον μὲν ἀλλὰ πατρικὴν κυβέρνησιν! Ποσάκις ἡ ἀπόλυτος αὕτη ἀλλὰ καὶ πατρικὴ Κυβέρνησις εἶναι εὐεργέτημα τῆς Προνοίας «Συνταγματίζει Κύριος λαούς τινας, οὓς βούλεται ἀπολέσαι,» ἥρμοζε νὰ μετατρέψῃ τις τὸ γνωστὸν γραφικὸν ῥητόν. Διὰ τούτων, ἄπαγε! δὲν ἐννοῶ τοὺς Ἕλληνας.

Ἐπειδὴ εἴμεθα ἐν Ἰταλίᾳ, δὲν κρίνω ἄπο σκοποῦ νὰ παραθέσω εἰκόνα τῆς χώρας ταύτης, γραφεῖσαν ὑπὸ τῆς Γεωργίας Σάνδης ἐν τῷ νεωτάτῳ μυθιστορήματι Daniella.

«Ἐπίστευον (ὁμιλεῖ Γάλλος ἱερεύς), ὅτι δύναταί τις νὰ περιέλθῃ τὴν Ἰταλίαν, μικρᾶς χρήζων δαπάνης. Ἀπάτη. Τὰ ξενοδοχεῖά της εἶναι λῃστήρια, οἱ κάτοικοί της πειραταί. Φυλάξου ἀπὸ τοὺς λεμβούχους, τοὺς ἀχθοφόρους, τοὺς ξεναγούς, τοὺς ἁμαξηλάτας, τοὺς ξενοδόχους, οἵτινες ὅλοι ζητοῦν νὰ σὲ γυμνώσουν. Ἂν θέλῃς νὰ ἐπισκεφθῇς τὰ Μουσεῖα, τοὺς περιπάτους, τὰ παλάτια, αὐτοὺς τοὺς ναούς, πρέπει νὰ κρατῇς εἰς χεῖρας τὸ βαλάντιόν σου. Ὅ,τι καὶ ἂν πράξῃς, χρεωστεῖς νὰ δωροδοκήσῃς ἀστυνόμους, χωροφύλακας, φύλακας, τελώνας, εἰρηνοδίκας. Εἰς πᾶν βῆμά σου σὲ παρακολουθεῖ τὸ δυσειδὲς ἐκεῖνο σμῆνος τῶν ψευδαναπήρων, ὡς ἄλλοτε οἱ τῆς Ἑλλάδος Κραββαρῖται, ἐπαιτῶν. Ὅπου καὶ ἂν στραφῇς, ἀπαντᾷς φυσιογνωμίας ἀνδρῶν ἀγενεῖς καὶ ὑπόπτους, καὶ γύναια ἀναιδῆ καὶ ἀκάθαρτα. Ἐν Ῥώμῃ, οἱ Ἱερεῖς ὑπάγουν εἰς τὸ Θέατρον, οἱ καρδινάλιοι (*) φέρουσι, διδόντες τὸν βραχίονα, τὰς κυρίας, διὰ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου. Τὸ χείριστον ὅμως πάντων εἰς τὸν ξένον εἶναι αἱ τρίχες, τὰς ὁποίας εὑρίσκεις εἰς τὸν ἄρτον σου, τοὺς κανθάρους τοὺς ὁποίους ἐξάγει τὸ κοχλιάριόν σου ἐκ τοῦ ζωμοῦ του . . . . καὶ ὁ Θεὸς νὰ τὸν κάμῃ ζωμόν.»

Ἡ ἀμαυρὰ ὄντως αὕτη εἰκών, δὲν ἀρνοῦμαι ὅτι ἔχει τὴν ὑπερβολήν της· ἀλλ' ἂν ἐν μέρει, εἶναι ἀκριβὴς ὡς πρὸς τὴν λοιπὴν Ἰταλίαν, οὐδόλως ὅμως ἐφαρμόζεται εἰς τὴν Τοσκάνην. Ἐνταῦθα ἡ ἁρπαγὴ καὶ ἡ ἀπάτη δὲν στήνουν εἰς τὸν ξένον παγίδας, ὡς ἀλλαχοῦ τῆς Ἰταλίας. Ἐξαιρῶ τὴν Λιβόρνον, πόλιν κατοικημένην ὑπὸ μιγάδος λαοῦ, καὶ ὅπου τὸ τῶν Ἰουδαίων γένος εἶναι πολυάριθμον.

Γ'.

Ὀλιγοήμερος ὑπῆρξεν ἡ διατριβή μου ἐν Φλωρεντίᾳ. Ὁ ἀδυσώπητος πολιτισμός, ὁ μεθερμηνευόμενος ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ τῆς βιομηχανίας, διὰ τῶν σιδηροδρόμων, ἀτμόπλων, ἠλεκτρικῶν τηλεγράφων, μ' ἐκάλει ἄνευ βραδύτητος εἰς τὰς ὑποθέσεις μου, ἢ μᾶλλον, εἰς τὰ χρέη μου.

Ἀφικόμην ἐν ἡμέρᾳ Σαββάτου καὶ κατέλυσα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον la Patria· ὅπερ συνιστῶ εἰς πάντα Ἕλληνα, διότι εἶναι τὸ ξενοδοχεῖον τῶν ἐν Φλωρεντίᾳ Ἑλλήνων, καὶ ἐκεῖ περιμένει αὐτὸν ὁ πολύτιμος καὶ διακριτικὸς *Ἑλληναγὸς* Nicola, ὑπηρέτης ἀντεκτίμητος καὶ ἔμψυχον ἀπομνημόνευμα ὅλων τῶν ἐκ Φλωρεντίας, ἀπὸ εἴκοσι καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν, διελθόντων ὁμογενῶν. Καθιερωθεὶς εἰς τὴν περὶ Ἑλλήνων φροντίδα, οὐδένα ἄλλου ἔθνους στρέφεται νὰ ἰδῇ.

Δὲν ἱκανοὶ ὁ κάλαμός μου νὰ περιγράψῃ πᾶν ὅ,τι ἀξιοθέατον περιέχει ἡ Φλωρεντία. Ὁ ἀτυχὴς ἐγώ, δὲν ἤρχισα τὴν ἐπίσκεψίν μου ἀπὸ τῶν *Στοῶν* (Galerie). Περιῆλθον κατὰ πρῶτον τοὺς ναούς, τὸν Δόμον, τὸ βαπτιστήριον, τὰ παρεκκλήσια, τοὺς κήπους τοῦ Μ. Δουκός, τὸ χωρίον Fiesole, ὅθεν θαυμασία ἡ ἄποψις, τὸ Μουσεῖον τῆς φυσικῆς (Specola).

Ἔρχεται ἡ Δευτέρα καὶ ἀποφασίζω μετὰ φίλου τινὸς Φλωρεντινοῦ, γλυκυτάτης φυσιογνωμίας, νὰ μεταβῶ εἰς τὸ Μουσεῖον τῶν *Στοῶν*. Περιεργασθεὶς καθ' ὁδὸν τὰ ἥττονος λόγου ἄξια, φθάνω εἰς τὸ Μουσεῖον ἡμισείαν ὥραν πρὸ τῆς μεσημβρίας, καὶ φρονῶν ὅτι ἔχω ἐνώπιόν μου τρεῖς ὅλας ὥρας, ἵνα ἴδω πάντα τὰ ἐν αὐτῷ θαύματα, βραδύνω, θεώμενος τὰς προτομὰς καὶ τὰς εἰκονογραφίας τῆς πρώτης στοᾶς.

Ἐντεῦθεν εἰσέρχομαι τέλος εἰς τὴν κυκλοτερῆ αἴθουσαν τῆς *Ἀφροδίτης τῶν Μεδίκων*, ἔμπλεως χαρᾶς, ὅτι ἠξιώθην νὰ ἴδω τὸ πολυώνυμον τοῦτο Ἑλληνικὸν ἀριστοτέχνημα . . . .

Εἶμαι πρὸ τῆς μαρμαρίνης Θεᾶς. Ῥίπτω πρῶτον βλέμμα ἐπ' αὐτῆς . . . ὅτε κλείονται αἴφνης τὰ παραπετάσματα τοῦ ὑαλίνου ὀρόφου, καὶ τὸ κατελθὸν σκότος ἀποκρύπτει τῶν ἐκθάμβων ὀφθαλμῶν μου τὴν Ἀφροδίτην καὶ τὴν ἄλλην συνοδίαν της.

— Τί σημαίνει τοῦτο; ἐρωτῶ τὸν φύλακα ἀδημονῶν.

— Εἶναι σήμερον mezza festa, ἀπαντᾷ, καὶ κλείομεν ἀπὸ τῆς μεσημβρίας.

Τὴν πρωΐαν τῆς ἐπιούσης ἀνεχώρουν εἰς Λιβόρνον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Νεάπολιν, μείνας, οὕτως, ἀθέατος τῆς Ἀφροδίτης καὶ παθὼν αὐτὸ δὴ τοῦτο τοῦ Ταντάλου, ἢ τοῦ περιηγητοῦ, ὅστις ὢν εἰς Ῥώμην, δὲν εἶδε τὸν Πάπαν. Κύριος δὲ φυλάξοι πάντα περιηγητὴν ἀπὸ τὰς mezze feste τῆς Ἰταλίας καὶ τὰς κωδωνοκρουσίας τῶν ναῶν τῆς Μελίτης!

Χάριν τῶν νέων καλλιτεχνῶν μας, σημειῶ ἐνταῦθα τὴν γνώμην καλολόγου Γάλλου. Ἐξετάζων οὗτος τὰ περισωθέντα ἀριστουργήματα τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης, τὴν *Ἀφροδίτην τῶν Μεδίκων* τάττει κατωτέρω τῆς ἐν Παρισίοις *Ἀφροδίτης τῆς Μήλου*. Θεωρεῖ δὲ ἄριστον τὸν *Απoxύorτα*, καὶ μάλιστα τὸν κορμὸν (torse) τοῦ *Ἡρακλέους* ἐν Ῥώμῃ

(*) Σ. Μ. καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἴσως καὶ ὁ Καρδινάλιος Πιτζιπίος.

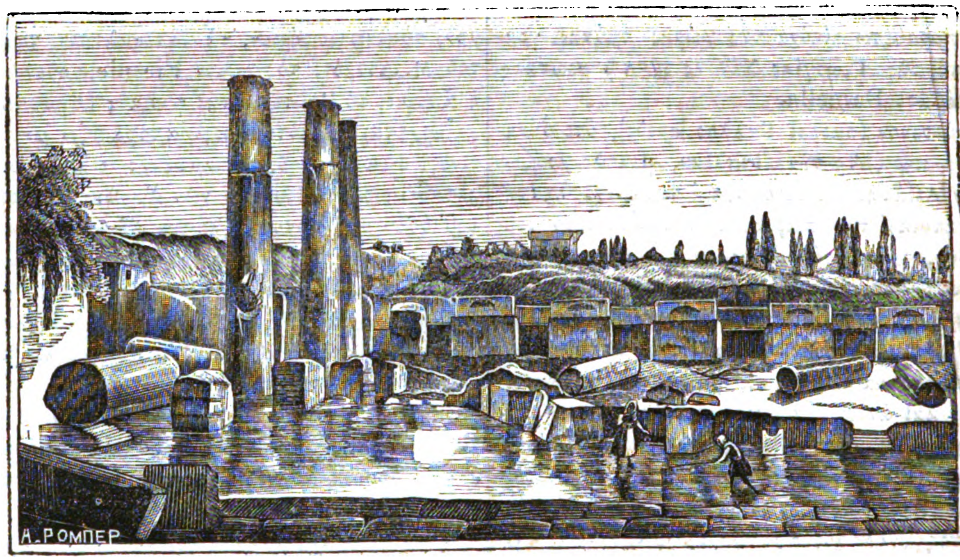
καὶ ἐπὶ πᾶσι τὰ ἀνάγλυφα τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ γείσου τοῦ Παρθενῶνος (α).

Ἐν μέσῳ τῶν ἀποτυχιῶν μου τούτων, ἀπήλαυον καί τινος παρηγορίας. Καθ᾽ ἣν ἡμέραν ἀνεχώρουν ἐκ Λιβόρνου λαμβάνω ἐπιστολὴν τοῦ φίλου μου ζεύγους, δι᾽ ἧς μὲ ἀνήγγελλον ὅτι ἔμελλον μετ᾽ οὐ πολὺ νὰ ἔλθωσιν εἰς Νεάπολιν. Ἐν ὑστερογράφῳ προσέθετεν ἰδίᾳ χειρὶ ἡ Μελπομένη τὰ ἑξῆς·

Ὑ. Γ. Φίλε Γοργία,

« Σὲ γράφω ἀπὸ τῆς Ῥώμης, la ville éternelle, κατὰ τοὺς Εὐρωπαίους. Τὰ πάντα σὲ φέρουσιν ἐνταῦθα εἰς θαυμασμόν, αἱ ἀρχαιότητες, αἱ οἰκοδομαί, οἱ ναοί, καὶ ἰδίως, ἡ ἐπικρατοῦσα κατήφεια καὶ νεκρικὴ σιωπή. Ἀλλ᾽ ἀνοίγουσα τὸν Στράβωνά μου, (ὄχι, Κύριε, δὲν εἶναι ἅπασαι αἱ Ἑλληνίδες, ὡς ἀξιοῖτε, *ἀμυθολόγητοι καὶ ἀγεωγράφητοι*) πάντοτε περικαλλὴς ἡ Ῥώμη, καὶ τὰ μνημεῖά της, σωζόμενα ἤδη ὡς ἀναμνήσεις, διεγείρουσι μείζονα μεγαλείου ἐντύπωσιν καὶ μελαγχολικὴν παριστάνουσι τὴν ὄψιν. Ὁ Γεώργιός μου δὲν ἐγκαταλείπει τὴν Ῥώμην, ἂν μὴ πρότερον ἴδῃ τὸν Ἄκρον Ἀρχιερέα. Πιστεύω, ὅτι προτίθεται ν᾽ ἀσπασθῇ τὴν ἀποστολικὴν ἐμβάδα του. Διατί δὲν εἶσαι μεθ᾽ ἡμῶν, ἵνα περιεργασθῇς τὰ θαύματα τοῦ Οὐατικανοῦ, καὶ νὰ θαυμάσῃς τὸν Ἅγιον Πέτρον, τὸ Κολοσσαῖον, τὸ Ἀλβανον . . . καὶ τὰς ἀληθῶς εὐειδεῖς γυναῖκας τῆς Ῥώμης; Ἂν ἔλθῃς, φυλάξου μὴ ἐπαναλάβῃς τοὺς ἀσεβεῖς τούτους στίχους τοῦ ποιητοῦ μας·

« Ῥώμη . . . .
» Ἐχθρὰ πάλαι τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ἑλλάδος ἐχθρὰ ἤδη
» Εἰς τὴν ὑπαρξίν σου χλεύην ἡ Ἑλλὰς ἀνταποδίδει.
» Ἀνεξίθρησκος, ἐμπαίζει μετὰ τῶν υἱῶν της ὅλων,
» Τῶν δογμάτων σου τὸ ψεῦδος, τῶν κηρύκων σου τὸν δόλον. »

Ναὸς Σαράπιδος ἐν Ποτεόλοις.

ἰδοὺ τί περὶ Ῥώμης ἀναγινώσκω. Παραφράζω αὐτολεξεί· « Κατασκευῶν τὰς πλείστας ἔχει τὸ πεδίον τοῦ Ἄρεως (ὁ λατινίζων Πλούταρχος καλεῖ αὐτὸ Μάρτιον Κάμπον). Οὐ μόνον δὲ τὸ μέγεθος τοῦ πεδίου θαυμαστόν, ἀλλὰ καὶ τὰ περικείμενα ἔργα καὶ τὸ ἔδαφος ποάζον δι᾽ ἔτους· καὶ λόφοι, στεφάνων δίκην, ὑπὲρ τὸν ποταμὸν μέχρι τοῦ ῥείθρου σκηνογραφικὴν ὄψιν ἐπιδεικνύμενοι, δυσαπάλλακτον παρέχουσι τὴν θέαν. Πλησίον δὲ τοῦ πεδίου τούτου κεῖται καὶ ἄλλο πεδίον, καὶ λαὸς παμπληθὴς καὶ ἄλση, καὶ θέατρα τρία, καὶ ἀμφιθέατρον. Ἀξιολογώτατον δὲ τὸ πρὸς τὸν Τίβεριν ποταμὸν χῶμα, ἄχρι κορυφῆς ὑπ᾽ ἀειθαλῶν δένδρων συνηρεφές, ὄπισθεν δὲ τούτου μέγα ἄλσος, περιπάτους θαυμαστοὺς ἔχον. » Δὲν νομίζει τις ὅτι ἐγράφησαν ταῦτα ὑπὸ χειρὸς ῥωμαντικῆς; Ἐκ τῶν περιγραφομένων δὲ τὰ πλεῖστα ἐφαρμόζονται καὶ σήμερον, διότι

Οὐ παντὸς πλεῖν εἰς Κόρινθον, ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, πόσοι δὲ τῶν νεωτέρων παρερχόμενοι τὴν Σιβιταβέκιαν, ὀνειρεύονται μόνον μακρόθεν τὴν πόλιν τῶν Καισάρων. !

Δ΄.

Ἐκ τῆς ὀλιγοχρονίου ταύτης περιοδείας μου τρία τινὰ ἐπορίσθην. Πρῶτον, ὅτι ὁ Εὐρωπαϊκὸς κόσμος, οὐκ ἔστιν οἷος τὸν φανταζόμεθα, δεύτερον, ὅτι οἱ Ἕλληνες, καίτοι ἔχοντες ἐλλείψεις, εἶναι πάντοτε ἐκ τῶν εὐγενεστέρων λαῶν, ἀναμφισβητήτως δὲ ἐκ τῶν νοημονεστέρων, καὶ τρίτον, κατ᾽ ἐμέ, ὅτι ἡ ὑλικὴ πρόοδος, ἢ μᾶλλον ὁ ἐπιπόλαιος ἐκεῖνος καὶ ὁ ἄνευ θρησκευτικῶν βάσεων ἐξευγενισμός, φέρει τὴν ἠθικὴν ὀπισθοδρόμησιν τῆς ἀνθρωπότητος, ἥτις, Κύριος οἶδε, ποῦ ἔχει ν᾽ ἀπολήξῃ. Ἀρκεῖ νὰ ἐμβλέψῃ τις εἰς τὴν καταβιβρώσκουσαν, πανταχοῦ γῆς, τὸ κοινωνικὸν σῶμα γάγγραιναν τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς πενίας! Ὁ Θεὸς σώσαι τὴν φιλτάτην ἡμῶν πατρίδα ἐκ τοῦ τοιούτου ἐξευγενισμοῦ! Οἱ Ἕλληνες, οἱ ἐ-

(α) Ἀνάγνωθι Revue des deux Mondes τοῦ ἔτους 1856.

λεύθεροι τοὐλάχιστον, διότι δυστυχῶς καὶ εἰς ἀδελφάς τινας νήσους παρατηρεῖται ἡ τιτλομανία, καὶ κατὰ τοῦτο ὑπερτεροῦσι λαούς τινας τῆς Εὐρώπης, καθ' ὅτι εἰς τίτλος, ψευδὴς πολλάκις, μία ταινία εἰς τὴν κομβιοδόχην, τὸ *Κόμης* καὶ *Καβαλιέρος* δὲν εἶναι τὸ κυριώτερον συστατικὸν τοῦ ἀνδρός, καὶ οὐδένα ἡμῶν ἐξιππάζει. Τοσαύτη ἡ ἀθεράπευτος μωρία τῆς ἀνθρωπότητος!

Περιελθὼν, ὡς ἄλλος Ὀδυσσεὺς, κατὰ τὰ μέρη τῆς πλάνης του, ἐρρίφθην κ' ἐγὼ ναυαγὸς σχεδὸν εἰς τὴν φιλόξενον καθ' Ὅμηρον νῆσον τῶν Φαιάκων, καὶ ἐν ἀγαλλιάσει ψυχῆς, ἠσπάσθην Ἑλληνικὴν γῆν ὅθεν ἐξάνοιξα καὶ ἄλλους Ἑλληνικοὺς ὁρίζοντας, ἀλλ' ὅπου, φεῦ! εἰσέτι σιωπηλὰ τὰ πάντα,

« Γιατί τὰ σκιάζει ἡ φοβέρα
» Καὶ τὰ πλακόνει ἡ σκλαβιά, »

ὡς εἶπεν ὁ Σολωμὸς εἰς τὸν ἀθάνατον ὕμνον του περὶ ὅλης τῆς ὑποδούλου ἔτι Ἑλλάδος. Ὁ Σολωμός! Ὧν ἐν τῇ νήσῳ ἐκείνῃ, ἣν ἠγάπα τοσοῦτον καὶ κατῴκησεν ὑπὲρ τὴν εἰκοσαετίαν, ἠρώτησα περὶ αὐτοῦ, ἀποθανόντος πρό τινων μηνῶν . . . καὶ ὀλίγοι ἦσαν οἱ ἀναμιμνησκόμενοι ἔτι αὐτοῦ . . . Ἠρώτησα ποῦ εἶναι τὰ χειρόγραφα ποιήματά του, τὸ *Μεσολόγγι*, *ὁ Λάμπρος*, *τὰ Ψαρρά*, καὶ οὐδεὶς ἐγνώριζε νὰ μ' ἀποκριθῇ. Ἐλπίζων νὰ ἐνασχοληθῶ περὶ τὴν βιογραφίαν τοῦ ἐνδόξου τούτου ποιητοῦ μας, παύω ἐνταῦθα τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον.

Τὸ αὐτὸ πράττω καὶ περὶ τῆς τερπνῆς Κερκύρας, περὶ ἧς θέλω ἴσως ἐπανέλθει διεξοδικώτερον. Συμβουλεύω τοὺς Ἕλληνας τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος νὰ παρεπιδημήσωσι, πρὸς καιρὸν, εἰς τὰς ἀδελφὰς ταύτας νήσους, ὅπου νεάζει τὸ Ἑλληνικὸν αἴσθημα. Ἴσως ἐν ταῖς πόλεσιν ἐπιπάσσει ἀκόμη τάξεις τινὰς τῆς κοινωνίας ἡ κονία τοῦ Ἰταλισμοῦ καὶ ἡ γλῶσσα ἡ Ἰταλικὴ, ἀλλ' ὁ Κερκυραῖος ἀποτινάσσει αὐτὴν καθ' ἑκάστην καὶ διασκεδάννυσιν αὐτὴν ὁ πνέων ἐκ τῆς ἐλευθέρας Πατρίδος ζέφυρος. Μὴ καὶ παρ' ἡμῖν δὲν σώζωνται εἰσέτι τουρκισμοῦ μακρυνά τινα ἴχνη; Ἐν Ἑπτανήσῳ δὲν γράφεται πάντοτε ὀρθῶς ἡ γλῶσσα, ἀλλὰ μὴ καὶ ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι, δημοσιογράφοι λόγιοι, καὶ καθηγηταὶ πολλάκις δὲν τυπόνουσιν εἰσέτι, τὰ, *Ἀφίχθη*, *ἐπιβουλεύεται*, *κατεχράσθη τῆς*, *ὠφελοῦμαι τῆς*, καὶ ὅσα ἄλλα σόλοικα καὶ βάρβαρα δυσχερὲς ἤδη νὰ ἐνθυμηθῶ;

Ἔγραφον ἐν Κερκύρᾳ, κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1857.

ΓΟΡΓΙΑΣ.

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ. Πρέπον νὰ παρατηρήσω, ὅτι ὁ Ἕλλην, καίτοι εἴς τινα μέρη τῆς Δύσεως ἀποστερούμενος τῆς ἐλευθέρας τοῦ δόγματός του ἐξασκήσεως, οὐδὲν ἧττον ἔγκειται σταθερῶς εἰς τὴν πάτριον θρησκείαν του. Ἐν Μεσσήνῃ, ὅπου, ὡς ἐν Νεαπόλει, ἀφῃρέθη ἀπὸ τοὺς Ὀρθοδόξους ὁ ναὸς αὐτῶν, οἱ εἴκοσιν, ὄχι εὐκατάστατοι, ὁμογενεῖς, συντηροῦσι Παρεκκλήσιον, κατὰ δύναμιν. Ἐπίσης καὶ τὸ ἐν Μελίτῃ εὐπρεπέστερον Ὀρθόδοξον Παρεκκλήσιον συντηρεῖται ὑπὸ δέκα ἢ πέντε ἀτόμων. Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, ὡς καὶ εἰς πολλὰς αὐτῶν πόσαι προσηλυτισμοῦ παγίδες δὲν στήνονται κατὰ τοῦ Ἕλληνος; Τοιαύτη τις ἑστία προσηλυτισμοῦ ἦτο καὶ εἶναι ἡ ἐν Μελίτῃ Προτεσταντικὴ Σχολὴ, ἐν ᾗ δυστυχῶς γονεῖς ἄφρονες ἀποστέλλουσι τὰ τέκνα των, ἵνα σπουδάσωσιν οὐδ' αὐτοὶ γνωρίζουσι τί. Διατρίβων ἔτι εἰς Μελίτην εἶδον περίεργόν τι, ἀποδεικνύον τὴν λύσσαν τῶν προσηλυτιστῶν. Ἕλλην τις γνήσιος εἰκοσαετὴς μόλις καὶ ἀνήκων εἰς μίαν τῶν ὀρθοδοξοτέρων νήσων τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, πλανηθεὶς ἐν Πειραιεῖ, ὑπό τινος τῶν ἀξιωματικῶν τῆς Κατοχῆς, ἠσπάσθη, ἐπὶ χρηματικῇ ἀμοιβῇ, τὸ δυτικὸν δόγμα. Μετὰ περιηγήσεις του τινὰς, δαπάνῃ τῆς Προπαγάνδας, εἰς Ῥώμην καὶ Γαλλίαν, ὅπου ἔλαβε συνέντευξιν καὶ μετὰ τοῦ *Καρδιναλίου* Πιτσιπίου, ἐπανῆλθεν εἰς Μελίτην, ὅπου ἐφάνη ἐκκλησιαζόμενος εἰς τὸ Παρεκκλήσιον τῶν Ὀρθοδόξων. Ἀγνοῶ ἂν ἦτο *Ἐρωτικὸς*, ὡς ὁ προρρηθεὶς περιώνυμος Καρδινάλιος· ἀλλ' αἴφνης ἠκούσθη, ὅτι ὁ διευθύνων τὴν Προτεσταντικὴν Σχολὴν τῆς Μελίτης, ἐζήτει περὶ τοῦ νέου πληροφορίας, διότι διεπραγματεύετο νὰ τῷ μεταδώσῃ τὸν Προτεσταντισμόν. Ἔλαβε περὶ αὐτοῦ τὰς πλέον δυσαρέστους πληροφορίας, καὶ ὅμως ὁ νέος μετά τινας ἡμέρας, εἰσῆλθεν εἰς τὴν προτεσταντικὴν ἀντὶ 50 Ἀγγλικῶν λιρῶν, καὶ τανῦν ἴσως εὑρίσκεται πλησίον τῶν γονέων του, τέκνον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Εἷς τῶν μεγαλητέρων προσηλύτων τῶν Προτεσταντῶν ἐν Μελίτῃ, εἶναι μάγειρός της ἀγράμματος ἑνὸς τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ὀρθοδόξων μοναστηρίων!

ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ

Κλεπτικοῦ τραγῳδίου δι' Ἑλληνικῶν ἡρωϊκῶν στίχων.

—ooo—

Ἐάν ποτε κἀνεὶς ἄλλοθεν ἐλθὼν εἰς τὴν πόλιν τῆς Κερκύρας ἤθελε κατὰ τύχην παρατείνῃ εἰς αὐτὴν ἐπὶ ποσὸν τὴν διατριβήν του, εὔκολον εἶναι εἰς τοὺς περιπάτους του καὶ γηραιόν τινα ἄνθρωπον νὰ ἀπαντήσῃ κατὰ τὰς ὁδοὺς, χωλὸν καὶ ἀνάπηρον, διεζωσμένον ῥωγαλέον καὶ πιναρὸν ἱμάτιον, ἐπὶ βακτηριῶν βαίνοντα δύο, ἢ ἐν γωνίᾳ που καθεζόμενον παρὰ τὰ πρόστωα τῶν πλατειῶν, καὶ βιβλίον ὑπαναγινώσκοντα συνήθως. Τοῦτον βέβαια ἐκ τῆς ὅλης ἕξεως τοῦ σώματος καὶ ἐκ τοῦ τρόπου καὶ τῆς ποιότητος τῆς περιβολῆς, τῶν πενεστάτων ἤθελεν ὑπολάβῃ ἐκεῖνος ἐπαίτην τινὰ, καὶ τῶν ἐσχάτων τοῦ πολλοῦ καὶ χυδαίου ὄχλου. Ἀλλ' ἐὰν ὅμως κινηθῇ εἰς περιέργειαν, παρατηρῶν αὐτὸν μάλιστα καὶ μετὰ τοῦ βιβλίου κατὰ τύχην εἰς τὰς χεῖρας, νὰ ἐξετάσῃ τὰ περὶ αὐτοῦ, θέλει πληροφορηθῇ παρὰ δόξαν, ὅτι μακρὰν ἀπέχων ὁ γηραιὸς οὗτος

τοῦ νὰ ἦναι τῶν κοινῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀπὸ τῆς τριόδου τις, ἔμελλεν ἴσως, ἂν μὴ ἡ τύχη τὸν ἐπέβλεπε μὲ βλοσυρὸν ὄμμα, καὶ ἐὰν **mens non laeva fuisset**, νὰ διαπρέπῃ εἷς καὶ αὐτὸς τὴν σήμερον εἰς τὸν ἀρχαῖον θίασον τῶν καθ' ἡμᾶς ὁμογενῶν Ἑλληνιστῶν. Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀνὴρ καλεῖται Ματθαῖος, ἐκ τῆς δυτικῆς ὁρμώμενος Μακεδονίας, ὅστις εἶχε ποτὲ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς αὐτοῦ νεότητος τὴν καλὴν τύχην νὰ λάβῃ σπουδαίαν ἀγωγήν, ἐκπαιδευθεὶς ἄριστα εἰς τὰ ἀρχαῖα ἡμῶν γράμματα, ἀλλὰ μετέπειτα ὅμως καὶ τὴν χειρίστην νὰ προσβληθῇ δεινῶς εἰς τὸ ἠθικὸν αὐτοῦ ἐκ περιστάσεων εἰς ἡμᾶς ἀγνώστων. Μ' ὅλον τοῦτο εἶναι παράδοξον ὅτι καὶ εἰς τοιαύτην κατάστασιν ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν εὑρισκόμενος, αὐτὸς στιχουργεῖ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν τόσον εὐκόλως, ὅσον μετὰ πόνου πολλοῦ, καὶ Παρνασσοὺς ὅλους καὶ ὅλας μετρικὰς φέροντες ἄνω καὶ κάτω, δὲν δύνανται ἴσως ἄλλοι οἱ τὸ φρόνημα ἔχοντες καθεσταμένον. Ἔστω μικρά τις ἀπόδειξις τοῦ λεγομένου ἡ ἑξῆς παράφρασις ἑνὸς τῶν ἀσμάτων τῆς κλεπτικῆς Μούσης μας, ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὰς ὁδοὺς καθημένου καὶ διανυκτερεύοντος ποιηθεῖσα εἰς ἡρωϊκοὺς δωρίζοντας στίχους.

Ἆσμα κλεπτικόν.

« Ἕνα πουλὶ κατέβαινεν ἀπὸ 'ψηλὸ βουνάκι,
κ' οἱ κλέφτες τὸ σταμάτισαν καὶ τὸ πολυρωτοῦσαν·
'πέ μας, 'πέ μας, πουλάκι μου, 'πέ μας χρυσὸ πουλί μου;
Τί νὰ σᾶς 'πῶ, μωρὲ παιδιά, τί νὰ σᾶς 'μολογήσω;
Ὁ Μαῦρος Μῆτρος ἄῤῥωστος βαρειὰ γιὰ ν' ἀπεθάνῃ,
τὸν κλαὶν τὰ παλληκάρια του τὸν κλαίει ὁ ταΐφας του.
Γιὰ σήκου, Μῆτρο, κάθησε, 'πάρε φαγὶ νὰ φάγῃς.
Ἐγὼ σᾶς λέγω δὲν 'μπορῶ, καὶ σεῖς μοῦ λέτε σήκου.
Γιὰ πιάστε με νὰ σηκωθῶ, καὶ βάλτε με νὰ κάτζω,
κ' ἐπάρετε καὶ φέρτε μου τὸν μαῦρον ταμπουρᾶμ μου,
νὰ εἰπῶ τραγούδια θλιβερὰ καὶ παραπονεμένα.»

Παράφρασις Ματθαίου εἰς ἡρωϊκοὺς

Ἑλληνικοὺς στίχους.

« Ὄρνις ποικιλόγαρις ὀρείας πόκκ' ἀναπτᾶσα
ἐκ πέτρας γοάοισα διέπτατο δάσκιον ὕλην,
τᾶς λησταὶ λοχόωντες ἀνέπταξαν ποτὶ γῆρυν
μειλιχίοις τ' ἐπέεσσιν ἐπὶ σφέας τὴν ποτιφώνευν.
Δεῦρ' ἄγε ποικιλόφωνε, ἰδ' ἄμμι τε ἄλγεα φράσδε,
δεῦρ' ἐπὶ τὰν πτελέαν, ὄζοισι κομᾷ ἄνω, ἐκ δὲ
ῥιζόθεν ἧκα ἀνασσίζον ῥέει ἀγλαὸν ὕδωρ,
τίς εἶ; τί δέ τοι ἄλγος ἱκάνει ὧς μέγα, ὄρνις;
Τὼς δ' ἄρα καὶ ὄρνις ποτιλέξατο νυκτὸς ἀλῆτα:
δένδρεα μὴ θάλλοντ', ἤ μοι καθαρὸν πρόφερ' ὕδωρ,
ὧδ' ἀπὸ τὰς πέτρας ἐμὰ τὶν ποταείσομαι ἄλγη.
Μῆτρος ἀνιᾷ, ὁ δύσποτμος μάχεται ἐπὶ νούσῳ,
κῆρες δ' οἱ θανάτοιο μέλαιναι ἀμφιποτῶνται,
τῷ ἔπι δένδρεα φύλλ' ἐμάρανεν, τοῖς δ' ἐπ' ἀηδὼν
ὀξέα κωκύουσα τὰ Μήτρῳ ἄλγεα ᾄδει·
οἰκτρὸν τὸν γοάοντι ἐφάμενοι ἐσθλοὶ ἑταῖροι·
Ἔγρεο, Μήτρω, ὦ δύσποτμε, ἀνάσχεο Μήτρω,
τὰ φάγε ὀπτὰ κρέα, καὶ πῖνε τὺ ἀδέα οἶνον,
τὰ μένος ἀνθρώποισι καὶ ἱλαρὸν ἦτορ ἀέξει,
ἐν δ' ὄπα ἄμμι τεὰν ἄφες, ὡς ποκα ὧδε βόησας,
δρυμὸς πᾶς δεδόνατο, ἄχητε δὲ ἄγκεα πάντα.
Τὼς δὲ βαρυστενάχων ποταμείβετο Μῆτρος ἀμύμων,
φὴν μένος ὡς οὐκ ἔστι, τὸ δ' ἄλιον ἐξ ἔπος ἔπτα,
δὸς τὰν χεῖρ', ὄπιθεν δ' ἀνακούφισον ἠρέμα ὤμους,
τὺ δ' ἄγ' ἑλὼν φόρμιγγα λίγειαν ἄγ' ἐννεάχορδον,
αἴλινα ὡς κεν ἑλὼν ἐπαείσομαι· ἄγεθ' ἑταῖροι
καδδὲ νόσῳ λυγρᾶς μοι ἄλκαρ μηχανάασθε.»

Τοιοῦτος ὑπάρχει στιχουργὸς ἄνευ βοηθήματος ἄλλου, εἰμὴ μόνου τοῦ μνημονικοῦ του, ὁ ἀτυχὴς Ματθαῖος. Ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ αὐτοῦ ἤδη ἐποιήσαμεν λόγον, εἶναι δίκαιον νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ τὸν χρεωστούμενον ἔπαινον εἰς καλούς τινας καὶ ἀγαθοὺς μουσοτρεφεῖς νέους, οἵτινες ἀπὸ φιλανθρωπίας αἴσθημα κινούμενοι, καὶ ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς τὰ γράμματα, ἔλαβον τὴν εὐγενῆ φιλοτιμίαν τοῦ νὰ προμηθεύσωσιν ἀφ' ἑαυτῶν τε καὶ ἀπ' ἄλλων οἰκτιρμόνων πολιτῶν ἀδρὸν μηνιαῖον ἔρανον πρὸς περίθαλψιν τοῦ ταλαιπώρου τούτου τώρα ἐσχάτως. Ἐλπιζόμενον εἶναι ὅτι, χάρις εἰς τὴν εὐεργεσίαν ταύτην, μὴν ἔχων πλέον εἰς τὸ ἑξῆς ὁ γέρων ἀοιδὸς νὰ παλαίῃ πρὸς τὰς ἀκρασίας τοῦ ἀέρος ἢ πρὸς τὰς ἐλλείψεις τῆς ἀναγκαίας τροφῆς, θέλει διάξῃ ἱλαρωτέρας τὰς ὑστέρας ἡμέρας αὐτοῦ, καὶ τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ ἐπιθυμητόν, ὀλιγώτερον ἴσως καὶ ἐνοχλουμένας ὑπὸ τῶν ἀλλοκότων τῆς φαντασίας αὐτοῦ συλλήψεων.

Κερκύρᾳ, τῇ 29 Ἰανουαρίου 1858.

Χ. Φ.

ΑΡΧΑΙΟΙ ΝΑΟΙ ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ.

Ὑπὸ

Ε. ΚΡΗΤΙΚΙΔΟΥ

Τελειοφοίτου τῆς Ἰατρικῆς.

(Τέλος. Ἴδε φυλλάδ. 166. 179 καὶ 189.)

—ooo—

Γ'. ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΠΟΣΕΙΔΩΝΟΣ.

Οὗτος ὁ ναὸς ἐπιλεγόμενος *Ὕπαιθρον* συμπεραίνεται ὅτι ἦτον ἱδρυμένος εἰς τὸ παράλιον πλησίον ἢ ἐντὸς τῆς πόλεως Σάμου. Ἦτο μεστὸς ἀνδριάντων τῶν ἀρίστων. Ἐξ αὐτοῦ λαβὼν ὁ Ῥωμαῖος Ἀντώνιος κατὰ τὰ 40 π. Χ., σιμὰ πολλῶν ἄλλων ἀριστουργημάτων, τὰ ἐπὶ μιᾶς βάσεως ἱδρυμένα τρία κολοσσιαῖα ἀγάλματα τοῦ Διός, τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἡρακλέους, ἔργα τοῦ Μύρωνος, μετέφερεν εἰς τὴν Ῥώμην, ἐξ ὧν ὁ Σεβαστὸς Καῖσαρ (ἐννοεῖται ὁ Ὀκτάβιος Αὔγουστος) μετ' οὐ πολύ, ἤτοι κατὰ τὰ 28—25 π. Χ. μετέπεμψεν εἰς τὴν Σάμον

τὰ δύο, τὰ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἡρακλέους κρατήσας τὸν Δία, ὃν ἐτοποθέτησεν εἰς τὸ ἐν Ῥώμῃ Καπιτώλιον κατασκευάσας δι' αὐτὸν ἐπίτηδες ναΐσκον (Στράβ. ΙΔ'. 14).

Δ'. ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΕΠΑΚΤΑΙΟΥ ΠΟΣΕΙΔΩΝΟΣ.

Οὗτος ἦτον ἱδρυμένος ἐπὶ τοῦ Ποσειδίου ἄκρου (νῦν Καβοκολώνα) ἀντικρύζοντος, κατὰ Στράβωνα ΙΔ'. 14, πρὸς τὸ Τρωγίλιον ἀκρωτήριον τῆς Μυκάλης (Σαμψὼν) καὶ πρὸς τὴν ἐν τῷ ἑπτασταδίῳ πορθμῷ (Νταρμπογάζι) νῆσον Ναρθηκίδα (Πατούσα). Ἐπὶ τοῦ ἄκρου τούτου φαίνονται τὰ ἴχνη τοῦ ναοῦ ἤτοι σωροὶ μαρμαρίνων τεμαχίων, ἐξ ὧν ἦτον ᾠκοδομημένος ὁ ναός, πολλὰ ἕτερα ἀκατέργαστα, πλησίον τούτου ἴχνη πύργου ἀρχαίου ἐκ μαρμάρου, τοὺς κίονας δέ, βάσεις καὶ κιονόκρανα τούτου μετέφερον πρὸ ἑνὸς καὶ ἡμίσεως περίπου αἰῶνος εἰς τὸν ἐν Βαθεῖ ναὸν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς Παναγίας, καὶ ἐξ αὐτῶν φαίνεται ὅτι ἦτο Δωρικῆς τάξεως.

Ὁ δὲ Pitton de Tournefort ὑποθέτει ἐσφαλμένως, ὅτι ἦτον ὁ κατὰ τὴν Βουρκαρίαν λεγομένην ὑπὸ τοῦ ἰδίου Port des Galères, οὕτινος ἄρκετοὶ κίονες ἐκ φαιοῦ μαρμάρου καὶ ἐρυθρᾶς ἰάσπιδος (σουμακὶ) ἐφαίνοντο τόσον κατὰ τὸ 1702 ὡς καὶ τὴν σήμερον, ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἐρριμμένοι, καί τοι οἱ πλεῖστοι τούτων ὡς καὶ τεμάχια μαρμάρινα, ἐξ ὧν κύβος ὀγκώδης ἐκ λευκοῦ μαρμάρου περιεῖχεν ἐπιγραφὴν ἣν δυστυχῶς γλυφὴ ἀπαιδεύτου τεχνίτου ἔξεσε, μετεφέρθησαν εἰς τὸν ἐν Λιμένι Βαθέος ἀνοικοδομούμενον ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου.

Ε'. ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΙΠΝΟΥΝΤΙΔΟΣ, Η ΙΠΝΟΥΣΙΑΣ ΗΡΑΣ.

Ἦτον ἱδρυμένος, κατὰ Σ. Βυζάντιον ἐν λ. Ἰπνοῦς, κατὰ τὴν Ἰπνοῦντα περίφημον διὰ τὸν ἐν αὐτῇ ναὸν τῆς Ἥρας. Ὁ P. de Tournefort ὑποθέτει, ὁ δὲ Barthélémy θέτει τὸ πόλισμα τοῦτο ἐν τῷ χωρογραφικῷ χάρτῃ πρὸς δεξιὰ τῆς εἰσόδου τοῦ λιμένος Βαθέος καὶ βορειοδυτικῶς τοῦ Μαλαγαρίου, εἰς ὃ δὲν φαίνονται ἴχνη τοῦ ναοῦ τούτου, ἐκτὸς σωρῶν πετρῶν, κεράμων καὶ λίθων ὀρθογωνίων, ἐξ ὧν ἦτον ἐκτισμένον τὸ φρούριον τῆς ἀκροπόλεως καὶ ἐξ ὧν εἶναι ᾠκοδομημένον τὸ ἐξωκκλήσιον τιμώμενον ὑπὸ τὸ ὄνομα « τὰ *Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου* » κατὰ τὴν ἄγουσαν πρὸς τὸ Κοκκάριον ὁδόν.

ΣΤ'. ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΧΑΡΙΤΟΔΟΤΟΥ ΕΡΜΟΥ.

Εἰς τοῦτον «ὅτε ἐθυσίαζον οἱ Σάμιοι, κλέπτειν » ἐφεῖται τῷ βουλομένῳ καὶ λωποδυτεῖν, ὅτι κατὰ » χρησμὸν ἐκ τῆς νήσου μεταστάντες εἰς Μυκάλην » ἀπὸ λῃστείας δέκα ἔτη διεγένοντο, καὶ μετὰ ταῦτα » πλεύσαντες αὖθις εἰς τὴν νῆσον, ἐκράτησαν τῶν » πολεμίων οἱ Σάμιοι» (Πλούταρ. Ζητήμ. Ἑλλην. § 55). Οἱ Σάμιοι εἶχον νόμισμα ἀφ' ἑνὸς τὸν δαίμονα τῆς πόλεως (προτομὴν κεφαλῆς λέοντος) καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦτον τὸν θεὸν κλέπτοντα καὶ κρατοῦντα εἰς μὲν τὴν δεξιὰν βαλάντιον εἰς δὲ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα κηρύκιον (P. de Tournefort T. I. p 429). Ὁ ἴδιος Tournefort γνωματεύει ὅτι ἦτον ἱδρυμένος εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην τοῦ κάτωθεν τοῦ χωρίου Τουρλαίων βορειοδυτικῶς τῆς νήσου ποταμοῦ, ὅπου ὑπάρχει ναὸς λεγόμενος *Παναγία τοῦ ποταμοῦ*, οὗ τὸν θόλον οἱ ὑποβαστάζοντες τέσσαρες κίονες μετὰ τῶν κιονοκράνων Βυζαντινοῦ ῥυθμοῦ καὶ τὰ ἐκ μαρμάρου καὶ ἐρυθρᾶς ἰάσπιδος ὀλίγα τεμάχια εἰσὶ λείψανα κατ' ἐμὴν ἰδέαν ὄχι τοῦ ναοῦ τοῦ χαριτοδότου Ἑρμοῦ, ἀλλ' ἑτέρου ναοῦ κειμένου κατὰ τὴν πρὸς βορρᾶν τοῦ Μεσαίου Καρλοβασίου Ὁσίαν Πελαγίαν, ἀφ' ὅπου μετέφερον ἐκεῖσε ταῦτα οἱ πρῶτοι κτίτορες Καλόγηροι τῆς Μονῆς τοῦ Σιναίου, εἰς ὃ ἀνήκουσιν ἀμφότερα τὰ Μετόχια τῆς τε Παναγίας τοῦ Ποταμοῦ (α) καὶ τῆς Ὁσίας Πελαγίας, ἐμπεριεχούσης τεμάχια ἐκ μαρμάρου καὶ ἐρυθρᾶς ἰάσπιδος, καὶ δύο κιονόκρανα Ἰωνικῆς τάξεως ὑπὸ τὸν θόλον τοῦ ναοῦ.

Εἰς αὐτὴν τὴν μικρὰν κοιλάδα ἀπέχουσαν πολὺ ἀπὸ τὴν Γοργυίαν (Νέον Καρλοβάσιον) ἦτον ἀδύνατον νὰ ἱδρυθῇ ναὸς χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ χωρίον ἢ κώμη, ὧν οὐδὲν ἴχνος φαίνεται, ἐκτὸς τοῦ εἰρημένου Μετοχίου.

Ζ'. ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΝΗΣ ΑΘΗΝΑΣ.

« Ἐργάνη ἡ Ἀθηνᾶ παρ' ὅσον ἔφορός ἐστι τῆς » τῶν γυναικῶν ἐργασίας· ταύτῃ παρ' Ἀθηναίοις καὶ » Σαμίοις εἴρηται.» (Σουΐδας ἐν λ. Ἐργάνη).

Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἣν ἀντέγραψε κατὰ πρῶτον ὁ Gellius ἀπὸ τὸν προσεγγίζοντα εἰς τὸ Ἡραῖον καὶ τὸ Μετόχιον Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ναΐσκον Ἅγιος Νικόλαος, ἣν ἴδον καὶ ἐγὼ πρὸ δύο ἐτῶν καὶ ἣν ἐξέδωκεν ὁ A. Boech. V. III p. 211.

ΟΡΟϹ ΤΕ
ΜΕΝΕΟϹ
ΑΘΗΝΑϹ
ΑΘΗΝΩΝ
ΜΕΔΕΟΥϹΗϹ

πιθανολογεῖται ὅτι εἰς ταύτην τὴν θέσιν ἦτον ἱδρυμένον τὸ τέμενος τοῦτο συνορευόμενον μὲ τὰς γαίας τοῦ Ἡραίου.

Η'. ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΠΥΘΙΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ.

Ὁ Μνήσαρχος, πατὴρ τοῦ Πυθαγόρου, ἀποκτήσας πολλὰ πλούτη ἐκ τοῦ ἐμπορίου εἰς τὴν Σιδῶνα, καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὴν Σάμον ἐδείματο ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐπιγράψας, «*Τῷ Ἀπόλλωνι Πυθίῳ*» (Ἰαμβ. κεφ. Β'. § 9. καὶ Παυσ. Θ'. 31).

Ἐπὶ Πολυκράτους ἀνῳκοδομήθη, ὡς καὶ ἕτεροι ναοί, ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον εἰς Ἰωνικὴν τάξιν. Ὁ Πυθαγόρας μετὰ τριακονταοκταετῆ περιπλάνησιν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ Συρίαν, ἐπανελθὼν εἰς τὴν Σά-

---

(α) Τὸ Μετόχιον τοῦτο, ἐκ τοῦ ναοῦ, τοῦ καταβεβλημένου πύργου καὶ τοῦ ἐπὶ ὑψηλοῦ βράχου μικροῦ φρουρίου ἐμπεριέχοντος μίαν δεξαμενήν, ναΐσκον καὶ δωμάτια πρὸς προφύλαξιν τῶν καλογήρων ἀπὸ τοὺς πειρατάς, συμπεραίνεται ὅτι ἐκτίσθη πρὸ τῆς ἐρημώσεως τῆς Σάμου.

μον, ἐσχημάτισε διδασκαλεῖον κληθὲν «*Πυθαγόρου ἡμικύκλιον*,» εἰς ὃ ἤρξατο νὰ διδάσκῃ τὰς φιλοσοφικὰς καὶ ἀστρολογικὰς δοξασίας του ἐναντίας τῶν τοῦ ἐν Σάμῳ διαμένοντος διδασκάλου του Ἀναξιμάνδρου τοῦ Μιλησίου, καὶ εἰς ὃ μετὰ ταῦτα ἐβουλεύοντο οἱ Σάμιοι περὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων (Πορφύρ. ἐν β. Πυθαγ. σελ. 20). Ὁ Ἀναξίμανδρος διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν κατηγόρησεν αὐτὸν ὡς ἀσεβῆ ἐντὸς τούτου τοῦ ναοῦ ἐνώπιον τοῦ ἀρχιερέως καὶ τῶν ἱερέων τούτου, τοῦ βασιλέως Πολυκράτους, ὅλων τῶν ἐν τοῖς πράγμασι καὶ τῶν πεπαιδευμένων πολιτῶν τῆς Σάμου, καί τοι κατὰ τῆς κατηγορίας ταύτης ὁ Πυθαγόρας ἔκαμε θαυμασίαν καὶ ἰσχυρὰν ἀπολογίαν ἀναφερομένην εἰς τὸν Β΄. Τόμον, βιβ. ς΄. τῆς Περιηγ. τοῦ Κύρου ὑπὸ Α. Μ. Ῥάμσεως, ἀπέτυχεν ὅμως πληρέστατα, καὶ ἐκ τῆς ἀποτυχίας του ταύτης ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πατρίδα του καὶ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Κρήτην καὶ εἶτα εἰς τὸν Κρότωνα τῆς Ἰταλίας, ὅπου ἐσύστησε τὴν περίφημον σχολὴν ἐπικληθεῖσαν «*Ἱερὸν Δήμητρος*.» Ὁ ναὸς οὗτος ἦτον ἱδρυμένος πρὸς τὴν κατωφέρειαν τῆς Ἀστυπαλαίας (μέγα φρούριον τῆς πόλεως Σάμου) καὶ ἄνω τῆς δεξαμενῆς λεγομένης « *Γλυφάδα*, » ὅπου ἀνεῦρεν ὁ Pocock μεταξὺ ἐρειπίων καὶ ὁ A. Boech ἐξέδωκε, V. III p. 212, τὴν ἑξῆς ἐπιγραφὴν ἐν ᾗ φαίνεται ὅτι ἀφιερώθη εἰς τὸν Πύθιον Ἀπόλλωνα.

ΑΓΑΘΟΔ(ω)ΡΟΣ . . . . .
ΤΟ(υ)Σ ΙΠΠΙΚΟ(υ)Σ ΣΤΕΦΑΝΟ(υ)Σ ΑΠΟΛΛ(ω)ΝΙ ΠΥΘΙΩΙ
. . . . . ΤΟΝ ΑΔΕΛΦΟΝ ΑΠΟΛΛ ω)ΝΙΟ(ν) ΜΕΝΤΟΡΟΣ
ΕΠΑΦΡΑ ΚΑΙ . . . . ΕΠΙΓΟΝΟΥ (καὶ ΒΑΣΣΟΥ
ΜΗΤΡΟΦΑΝΟ(υς) . . . . ΕΜΙΟΥ . . . . ΧΟΜΟΥ
ΤΟ . . . .
ΑΠΟΛΛΩΝΙΔΟΥ ΝΙΚΗ.

καὶ ὅπου ὁ κύριος Γρηγόριος Κωσταντᾶς (α) διὰ τῶν ἐργατῶν του ἀνεκάλυψεν εἰς τὸν κάτωθεν τῆς Ἀστυπαλαίας ἀγρόν του ἴχνη ναοῦ καὶ τὴν ἐπὶ ὀρθογωνίου μαρμάρου ἑπομένην ἐπιγραφήν, ἣν πρὸ ὀλίγου μὲ διεβίβασε.

ΚΑΛΛΙΣΤΗ
ΒΑΣΙΛΙΩΝ
ΑΣΚΛΑΣ. . . .
ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ
ΗΡΟΕΣ ΧΡΗ(σ)ΤΟΙ
ΧΑΙΡΕΤΕ
ΩΡΟC ΦΑΩΝΟC ΚΑΝΩΓΕΤΗC
ΑΠΟΛΛΩΝΙ
ΕΥΧΗΝ

Ἕπονται καὶ ἄλλαι σειραὶ γραμμάτων ἐξηλειμέναι καὶ δυσανάγνωστοι. Τὸ ἄγαλμα τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος, ἐτεχνούργησαν οἱ υἱοὶ τοῦ Ῥοίκου Θεόδωρος καὶ Τηλεκλῆς καθ' ἣν ἐδιδάχθησαν ἐν Αἰγύπτῳ τέχνην, τὸ μὲν ἥμισυ τούτου ὁ πρῶτος εἰς Ἔφεσον, ὁ δὲ δεύτερος τὸ ἄλλο ἥμισυ εἰς τὴν Σάμον· εἶτα, ἑνώσαντες τὰ μέρη τούτου, τὰ συνήρμοσαν τόσον ἐπιτηδείως, ὥστε ὅλον τὸ σῶμα τοῦ ἀγάλματος ἐφαίνετο ὡς νὰ κατεσκευάσθη ἀπὸ ἕνα μόνον τεχνίτην. (Διόδ. Σικ. βιβ. Α΄. κ. 98)

Θ΄. ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΓΟΡΓΥΙΕΩΣ, Η ΓΟΡΓΥΡΟΥ (α) ΔΙΟΝΥΣΟΥ.

Οὗτος ἦτον ἱδρυμένος εἰς τὸ πόλισμα Γοργυίαν περίβλεπτον διὰ τὸν ἐν αὐτῷ ναὸν τοῦ Διονύσου, ὡς ἱστορεῖ Δοῦρις ὁ Σάμιος, κειμένην πρὸς βορρᾶν τῆς νήσου ὅπου σήμερον κεῖται τὸ Νεοκαρλοβάσιον κατὰ τὸν τοπογραφικὸν χάρτην τοῦ Barthelémy. Ὁ ναὸς οὗτος ἵστατο ἀναμφιρρήστως ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν λεγομένην ἤδη *Ἀλωνάκι*, ἧς εἰσέτι σώζονται τὰ κατεβεβλημένα τείχη τοῦ ἀρχαίου φρουρίου ἐντὸς τῆς ἐπαύλεως τῶν δύο σχολῶν (β) καὶ τοῦ ναΐσκου τιμωμένου *Ἁγία Σοφία* ἐμπεριέχοντος ἐν τῷ ἱερῷ βήματι, τῷ νάρθηκι καὶ τῷ προαυλίῳ αὐτοῦ ὀκτὼ κίονας ἐκ κυανοῦ μαρμάρου, δύο κιονόκρανα Δωρικῆς τάξεως, πολλὰ τετράγωνα τεμάχια ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ἐν τῷ νάρθηκι καὶ τῷ στομίῳ τοῦ φρέατος. Σώζονται δὲ τοιαῦτα καὶ εἰς τὸ ἐκτὸς τῆς ἐπαύλεως ταύτης φρέαρ τοῦ Ἰω. Αὐγουστῆ, ὡς καὶ ἕτεροι κίονες, δύο ἀγάλματα καὶ δύο σαρκοφάγοι ὑπὸ τὰ θεμέλια τοῦ δεξιοῦ τοίχου τοῦ ναΐσκου καὶ τοῦ κηπαρίου τούτου, ἅπερ ἀπεκάλυψεν ὁ ἀνοικοδομήσας τοῦτον πρὸ 55-60 ἐτῶν Κωνσταντῖνος Διαμαντῆ ἀπὸ φόβον μὴ ὑπολάβωσιν οἱ Τοῦρκοι ὅτι ἀνεκάλυψε θησαυρὸν καὶ τὸν κατατρέξωσι.

Ι΄. ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ ΤΟΥ ΔΕΞΙΚΡΕΟΝΤΟΣ.

Τοῦτο ἐδείματο ὁ Σάμιος Δεξικρέων, ὅστις ὢν πλοίαρχος, κατ' ἄλλους ἔμπορος, ἔπλευσε μὲ τὸ πλοῖόν του εἰς τὴν Κύπρον ἐπὶ σκοπῷ ν' ἀγοράσῃ τι ἐπικερδές. Ἡ Κύπρις Ἀφροδίτη ἐρωτηθεῖσα κατὰ τὸ τότε ἔτος, εἶπε νὰ λάβῃ ὕδωρ ὅσον δύναται καὶ οὐχὶ ἕτερον ἐμπόρευμα. Οὗτος δὲ ὑπακούσας ἐφόρτωσεν ὕδωρ εἰς πίθους καὶ ἀποπλεύσας μετ' ἐπιβατῶν πολλῶν ἐκεῖθεν, εὗρε γαλήνην εἰς τὸ πέλαγος, εἰς ὃ διέτριψεν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας· ἐξοδευθέντος δὲ τοῦ ὕδατος, ἐστενοχωρήθησαν ἅπαντες ναῦταί τε καὶ ἐπιβάται, ἀγνοοῦντες τί ἐμπεριεῖχον οἱ πίθοι. Τότε ὁ Δεξικρέων πωλήσας τὸ ὕδωρ, συνήθροισεν ἄπειρα χρήματα, ἐξ ὧν, ἐπανελθὼν εἰς Σάμον, ἔκτισε ναὸν τῆς Ἀφροδίτης (Virg. Arch. §57). Κατὰ δὲ Πλούταρχον Ἑλλην. Ζητήμ. 54, κατεσκεύασε δι' ἐξόδων του ἄγαλμα αὐτῆς, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη « ἡ *Ἀφροδίτη τοῦ Δεξικρέοντος*», ἥτις ἐσώζετο εἰς τὰ νομίσματα τῶν Σαμίων καὶ τῆς ὁποίας οἱ μεταγενέστεροι Σάμιοι, τῇ συνδρομῇ τοῦ πλουσίου βασιλέως Αἰάκους τοῦ Α΄, καὶ τοῦ ἔτι πλουσιωτέρου υἱοῦ τοῦ Πολυκράτους ἔκτισαν ναὸν αὐτῆς. Ἄδηλος εἶναι ἡ θέσις του.

(α) Ὁ λόγιος οὗτος συνετέλεσε τὰ μέγιστα τόσον εἰς τὴν ἀντιγραφὴν τῶν προηγουμένων ἐπιγραφῶν, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῶν ἀνακαλυφθέντων ἐν τῷ Ἡραίῳ ἀρχαιοτήτων, πρὸς ὃν ἀποτίνομεν μυρίας τὰς εὐχαριστήσεις.

(α) Γόργυρος Διόνυσος ἀπὸ Γοργύρας τόπου τῆς Σάμου (Μ. ἐπιμολ. ἐν λ. Γόργυρος).

(β) Τὴν ἔπαυλιν τῶν Σχολῶν τούτων μετὰ τῶν θωματίων ἀπισεν ὁ Σάμιος Ἐφφόριος ἐπίσκοπος τῆς Κίρσαι (πλησίον τῆς Τραπέζος) καὶ τὰ ἱδρυσεν εἰς τὴν πατρίδα πρὸς αἰωνίαν ἀνάμνησιν.

ΙΑ'. ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ ΤΩΝ ΚΑΛΑΜΩΝ.

Τοῦτον ἤγειραν κατὰ πρῶτον ἴσως ἐκ σανίδων αἱ ἐξ Ἀθηνῶν ἀκόλουθοι τοῦ Περικλέους ἑταῖραι δι' ἐξόδων των, ὅτε ἐπολιορκεῖτο ἐννέα μῆνας ἡ Σάμος, καὶ εἶτα ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων στρατηγουμένων ὑπὸ τοῦ Περικλέους κατὰ τὸ 440—441 π. Χ. ἐργασάμεναι ἱκανῶς ἀπὸ τῆς ὥρας, ὡς λέγει ὁ Ἄλεξις ἐν Β' Ὥρων Σαμιακῶν παρ' Ἀθηναίῳ ΙΓ'. 31, ὁ δ' Ἡρόδοτος βιβ. θ'. βεβαιοῖ, ὅτι ἱδρύθη *ἐν Καλάμοις*, ἄλλοι δὲ *ἐν Ἕλει* μεταξὺ τοῦ Ἡραίου καὶ τῆς πόλεως Σάμου, καὶ εἶτα ἀνῳκοδομήθη ἐπὶ τὸ κομψότερον καὶ τελειότερον ὑπὸ τοῦ δήμου τῶν Σαμίων. Τὸ Ἕλος λεγόμενον σήμερον *Ποτόκια* εἶναι γνωστόν, ἀλλ' ἴχνος τούτου οὐδαμοῦ φαίνεται.

ΙΒ'. ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΔΙΟΣ.

Ὁ πρώην γραμματεὺς, εἶτα ἐπίτροπος τοῦ Πολυκράτους καὶ μετὰ τὸν θάνατον τούτου διάδοχος Μαιάνδριος Μαιανδρίου Σάμιος ἐδείματο τὸ πρῶτον τὸν ναὸν τοῦτον κατὰ τὰ 522 π. Χ. Ἀφοῦ δ' ἐξηγγέλθη ὁ ὑπὸ τοῦ δολοφόνου Ὀροίτου προξενηθεὶς θάνατος τοῦ Πολυκράτους καὶ ἥρπασεν ὁ Μαιάνδριος τὴν ἐξουσίαν, «Πρῶτα μὲν *Διὸς Ἐλευθερίου* βωμὸν ἱδρύσατο, καὶ τέμενος περὶ αὐτὸν οὔρισε τοῦτο, τὸ νῦν ἐν τῷ προαστείῳ ἐστί,» τὸ ὁποῖον οἱ μετ' αὐτὸν βασιλεῖς Συλοσσῶν 6'., Αἰάκης 6'. Θεομήστωρ καὶ Δημοτέλης ἀνῳκοδόμησαν ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον καὶ στερεώτερον.

Ἡ θέσις τοῦ εἰρημένου προαστείου εἶναι πασίδηλος, πρὸς βορρᾶν τοῦ λιμένος Τηγανίου καὶ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ πύργου τοῦ Λυκούργου, ὅπου φαίνονται 25-30 κύλινδροι κιόνων ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἐρριμμένοι δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν τῆς ἀγούσης πρὸς τὸ Τηγάνιον ὁδοῦ, καὶ ὅπου ἀνασκαφὴν ποιήσας κατὰ τὸ 1828 καὶ ἑξῆς, ὁ Λ. Λυκοῦργος, ἀνεκάλυψεν ἑπτὰ ἀγάλματα κεκολοβωμένα ἐν μέρει, πολλὰ ἀνάγλυφα τὰ ὁποῖα ἀφήρεσεν ἐκ τοῦ πύργου του κατὰ τὸ 1831, ὅτε μετενάστευσαν μετ' ἐκείνου πολλοὶ Σάμιοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ Τοῦρκος Χασάν-Μπεης καὶ μετέφερεν αὐτὰ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Μεταξὺ τούτων ἀνεκάλυψε καὶ μάρμαρα καὶ ἐπιγραφάς, αἵτινες ἴσως ἐκαλύφθησαν ἐκ τοῦ καταπεπτωκότος πύργου, καὶ μόνην τὴν ἑξῆς ἠδυνήθην νὰ εὕρω ἐπὶ μέλανος μαρμάρου ἐν γωνίᾳ τούτου, ἐφ' οὗ ἴσως ὑψοῦτο ἄγαλμα·

. . . .
. . . . ΚΟΣ ΤΕ ΔΕΚΙΟΝ ΚΛΑΥΔΙΟΝ
. . . ΤΟΝ ΔΙΣ ΥΠΑΤΟΝ ΔΙΣ ΑΥΤΟ
ΚΡΑΤΟΡΑ ΔΗΜΑΡΧΙΚΗ ΣΕ· · ·ΟΥΣ
. . ΣΤΟ ΠΕΜΠΤΟΝ ΤΟΝ ΕΥΕΡΓΕΤΗΝ
. . . .

ΙΓ'. ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΚΕΧΥΝΟΤΟΣ ΔΙΟΝΥΣΟΥ.

Ὁ ναὸς ἱδρύθη τὸ πρῶτον ἀπὸ τὸν Σάμιον Ἐλπίδα πλοίαρχον, ἀλλ' ἡ θέσις εἶναι ἄγνωστος. Ὁ Πλίνιος Hist. Nat. Lib. VIII ch. XVI ἀναφέρει, ὅτι εἰς τὰς ἐν Σικελίᾳ Συρακούσας ὑπῆρχε μία εἰκὼν παριστάνουσα τὸν Ἐλπίδα ἀνέρποντα ἐφ' ἑνὸς δένδρου καὶ λέοντα ὑπὸ τὴν ῥίζαν τούτου χαίνοντα ἐκ τοῦ ἑξῆς περιστατικοῦ. Ὁ Ἐλπὶς ἀποβιβασθεὶς ποτε εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ διερχόμενος τὴν παραλίαν, ἀπήντησε λέοντα χαίνοντα καὶ δεικνύοντα, τὸ στόμα, ὡς νὰ τὸν ἠπείλει· ὁ δὲ πλοίαρχος πάραυτα ἀπὸ φόβον ἔσπευσε ν' ἀνέλθῃ εἰς δένδρον καὶ ἐπεκαλεῖτο μὲ ὑποσχέσεις (ταξίματα) τὸν Θεὸν Βάκχον· ἀλλ' ἀντὶ ὁ λέων νὰ ὁρμήσῃ κατ' αὐτοῦ, προσῆλθεν ἡσύχως καὶ κατεκλίθη ὑπὸ τὸ δένδρον χαίνων καὶ προσβλέπων εἰς τὸ ὕψος τοῦ δένδρου, ὡς νὰ ἐπεκαλεῖτο συνδρομήν. Ὁ λέων ἐφέρετο οὕτω διότι εἶχε προσκεκολλημένον ἓν ὀστοῦν μεταξὺ τῶν ὀδόντων του καὶ ἐβασανίζετο ἕνεκα τούτου ἀπὸ ἀσιτίαν· ἡ ὑγεία του καὶ ἡ ἔλλειψις τῶν φυσικῶν του δυνάμεων ἦσαν διὰ τὸν λέοντα διπλῆ τιμωρία. Ὁ Ἐλπὶς ἀφ' ἑνὸς ἐδίσταζε νὰ πλησιάσῃ τὸ θηρίον, ἐννοήσας τὸ πάθημά του, ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἐθαύμαζε τὴν ὑποταγήν του· καὶ οὕτω ἐνῷ κατήρχετο, ὁ λέων τῷ ἐπαρουσίασε τὸ πάσχον ἐκ τοῦ ὀστοῦ μέρος. Ὁ Ἐλπὶς κατελθὼν εἰς θέσιν ἐπιτηδείαν διὰ τὴν ἐγχείρισιν, ἀπέσυρε τὸ ὀστοῦν καὶ ἀπήλλαξε τὸν λέοντα ἐκ τῆς ἀσιτίας. Προσθέτει ὁ Πλίνιος, ὅτι ἐνόσῳ διέτριβεν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τὸ πλοῖον τοῦ Ἐλπίδος, ὁ λέων προσήνεγκε κυνήγιον καθεκάστην εἰς τὴν παραλίαν διὰ τὸ πλήρωμα τοῦ πλοίου. Ἐκ τούτου τοῦ συμβάντος ὁ Ἐλπὶς ἐπανελθὼν εἰς Σάμον, ἀφιέρωσεν εἰς τὸν Βάκχον ναόν, ὃν οἱ Ἕλληνες ἐκάλουν ναὸν τοῦ *Κεχυτόνος Διονυσίου* (Αἰλιαν. περὶ ἰδιότ. τ. Ζώων βιβλ. Ζ'. κεφ. μη).

ΙΔ'. ΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟΝ ΤΟΥ ΕΡΩΤΟΣ.

Περὶ τούτου ὁ Βίρξίας ἐν Κολοφωνιακοῖς, παρ' Ἀθηναίῳ ΙΓ'. 12, ἀναφέρει, ὅτι « οἱ Σάμιοι *Γυμνάσιον* ἀναθέντες τῷ Ἔρωτι, τὴν διὰ τούτων ἀγομένην ἑορτὴν *Ἐλευθέρια* προσηγόρευσαν, δι' ὃν Θεὸν Ἀθηναῖοι ἐλευθερίας ἔτυχον. Καὶ οἱ Πεισιστρατίδαι ἐκπεσόντες, ἐπεχείρησαν διαβάλλειν πρῶτοι τὰς περὶ τὸν Θεὸν τοῦτον πράξεις. »

ΒΕΡΝΑΡΔΟΣ.

Ἱστορία διὰ τοὺς κυνηγούς.

Ὑπὸ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΔΟΥΜΑ.

(Τέλος. Ἴδε φυλλάδ. 190.)

—

— Ἰδοὺ ὑπάρχει ἀκόμη εὐχαρίστησις ἐπὶ τῆς γῆς.

— Μάλιστα, εἶπεν ὁ ἐπιτηρητής· μόνον ἐὰν ἐξακολουθῇς οὕτω πως, γενναῖέ μου, ὀλίγον χρόνον θὰ διασκεδάσῃς· ἀλλὰ τί ἔχεις εἰς τὴν χεῖρα;

— Ἀ! τίποτε· τὸ ἀχρεῖον ζῶον, εἶχε τόσῳ σκληρὸν τὸ δέρμα ὥστε ἡ μάχαιρά μου ἔκλεισε.

— Καὶ κλείουσα σοῦ ἔκοψε τὸν δάκτυλον, εἶπεν ὁ Κύριος Βιολαίν.

Μάλιστα, ἐπιτηρητά μου. Καὶ τείνας τὴν δεξιὰν ἔδειξεν ὅτι ἔλειπεν ὁ πρῶτος ἁρμὸς τοῦ λιχανοῦ· ἔπειτα ἐν τῷ μέσῳ τῆς σιωπῆς τῆς προελθούσης ἐκ τῆς θέας ταύτης, πλησιάσας τὸν ἐπιτηρητὴν ἐξηκολούθησεν·

— Δικαιότατον ὅ,τι ἔπαθα, Κ. Βιολαίν, διότι διὰ τοῦ δακτύλου τούτου ἐφόνευσα τὸν θεῖόν μου

— Ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐπιμεληθῶμεν τὴν πληγήν σου, Βερνάρδε.

— Νὰ ἐπιμεληθῶμεν τὴν πληγήν! καὶ τί μέγαλον πρᾶγμα! Ἐὰν ἔπνεεν ἄνεμος, ἤθελε ξηρανθῆ ἤδη.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἤνοιξε τὸ μαχαίριόν του, καὶ ἐνήργησε τὴν τομὴν τοσούτῳ ἀταράχως ὡς ἐὰν οὐδὲν συνέβη.

Κατὰ τὴν ἐπομένην θήραν ἐπανῆλθεν, οὐχὶ ὅμως μετὰ μαχαιρίου, ἀλλὰ μετ' ἐγχειριδίου, σχῆμα λόγχης ἔχοντος καὶ κατασκευασθέντος ἐνώπιόν του ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του, ὁπλοποιοῦ τοῦ Βιλλὲρ Κοττερέτ· τὸ ἐγχειρίδιον τοῦτο οὔτε νὰ λυγίσῃ, οὔτε νὰ συντριβῇ, ἀλλ' οὔτε νὰ κλεισθῇ ἠδύνατο.

Ἡ περιγραφεῖσα ἤδη σκηνὴ ἀνενεοῦτο ἑκάστοτε· ἀλλ' ὁ ἀγριόχοιρος ἔμενε πλέον ἀκίνητος, σφαζόμενος ὡς χοῖρος ἁπλοῦς ὑπὸ τοῦ Βερνάρδου, ὅστις ἐξηκολούθει τὴν θήραν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τόσον καλῶς, ὥστε οἱ σύντροφοί του τὸν ὠνόμαζον ἀλλαντοποιόν.

Ἀλλ' ὅλα ταῦτα δὲν ἦσαν ἱκανὰ νὰ τὸν κάμωσι νὰ λησμονήσῃ τὸν θάνατον τοῦ Βερδελίνου· ἐξ ἐναντίας ἐγίνετο ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ σκυθρωπότερος. καὶ συνεχῶς ἔλεγεν εἰς τὸν ἐπιτηρητήν·

— Νὰ ἠξεύρετε, Κύριε Βιολαίν, ὅτι θὰ μὲ συμβῇ δυστύχημα.

Θάνατος τοῦ Βερνάρδου.

Ἀναχωρήσας ἔκτοτε ἐκ τοῦ Βιλλὲρ-Κοττερέτ. ἐπανῆλθον ἐκεῖ μετὰ παρέλευσιν τριῶν ἢ τεσσάρων ἐτῶν διὰ νὰ διατρίψω ὀλίγας ἡμέρας· ἦτο δὲ Δεκέμβριος μήν, καὶ ἡ γῆ κεκαλυμμένη ὅλη ὑπὸ χιόνος.

Ἀφοῦ δὲ ἐνηγκαλίσθην τὴν μητέρα μου, ἔδραμον πρὸς τὸν Κ. Βιολαίν.

— Ἀ! Ἀ!, ἀνεφώνησε βλέπων με, ἐν καιρῷ ἦλθες, τέκνον, διὰ τὸ κυνήγιον τῶν λύκων.

— Νὰ σᾶς εἰπῶ τὴν ἀλήθειαν, τὸ ἐστοχαζόμην βλέπων τὴν χιόνα, καὶ χαίρω διότι δὲν ἠπατήθην εἰς τὸ προορατικόν μου.

— Ναί, ἔχομεν πληροφορίας περὶ τριῶν ἢ τεσσάρων ἐκ τῶν κυρίων ἐκείνων τοῦ δάσους, καὶ ἐπειδὴ ὑπάρχουν δύω εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Βερνάρδου, τῷ ἔδωκα τὴν ἄδειαν νὰ τοὺς διώξῃ, προβλέπων ὅτι ἠθέλομεν ὑπάγει καὶ ἡμεῖς αὔριον τὸ πρωΐ.

— Εἰς τὴν Νέαν-Οἰκίαν, πάντοτε;

— Πάντοτε.

— Λοιπόν! τί γίνεται ὁ ταλαίπωρος ἐκεῖνος Βερνάρδος; φονεύει πάντοτε ἀγριοχοίρους διὰ τῆς λόγχης του;

— Ὢ! τοὺς ἐξωλόθρευσε μέχρις ἑνός. Ὁ Βερνάρδος τοὺς ἐπεσκέφθη ὅλους.

— Καὶ ἡ ἐξόντωσίς των τὸν παρηγόρησεν;

— Ὄχι, ὁ δυστυχὴς εἶναι σοβαρώτερος καὶ μελαγχολικώτερος ὑπὲρ ποτέ. Θὰ τὸν ἴδῃς πολὺ μεταβεβλημένον. Ἐν τούτοις ἂν καὶ ἐνήργησα νὰ λάβῃ σύνταξιν ἡ χήρα τοῦ Βερδελίνου, οὐδόλως ὅμως ἠλαττώθη ἡ λύπη του· ἐλυπήθη κατάκαρδα. Καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο εἶναι μᾶλλον ζηλότυπος ἢ ἄλλοτε.

— Καὶ πάντοτε τόσον ἀδίκως;

— Ἡ ταλαίπωρος σύζυγός του εἶναι ἄγγελος.

— Ἄρα καταντᾷ εἶδος μονομανίας. Πλὴν, τοῦτο δὲν ἐμποδίζει τοῦ νὰ ἦναι πάντοτε εἷς τῶν καλλιτέρων μας φυλάκων· δὲν ἔχει οὕτω;

— Ἐξαίρετος.

— Καὶ διὰ τοῦτο φρονῶ ὅτι δὲν θὰ ὑπάγουν αὔριον τοῦ κακοῦ οἱ κόποι μας.

— Σὲ τὸ ἐγγυῶμαι.

— Ὅ,τι ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἔγεινεν· ἀπὸ τὸν καιρὸν ἐξαρτῶνται τὰ λοιπά.

— Ὁ καιρὸς θὰ χειροτερεύσῃ τὸ πρᾶγμα, καὶ ἀρχίζω νὰ πιστεύω, καθὼς αὐτός, ὅτι θὰ τῷ συμβῇ δυστυχία.

— Εἰς τοιαύτην θέσιν εὑρίσκεται;

— Ναί, μὰ τὴν ἀλήθειαν· τὸ κατ' ἐμὲ, ὅ,τι ἠδυνήθην ἔπραξα, ὥστε ἡ συνήδεισίς μου δὲν θὰ μὲ ἐλέγχῃ.

— Καὶ οἱ ἄλλοι πῶς ἔχουν;

— Πολὺ καλά.

— Ὁ Μίλδετ.

— Ἀλλοίμονον εἰς τοὺς λαγωούς!

— Καὶ ὁ Μόνης;

— Προχθὲς ἐκυνηγήσαμεν ὁμοῦ καὶ ἐκτύπησε δεκαεπτὰ ξυλοκότας, χωρὶς νὰ τὸν φύγῃ οὐδεμία.

— Καὶ ὁ Βοβῖνος;

— Ὁ Βοβῖνος κατασκευάσας τὴν οὐρὰν τοῦ κάπρου του συρίστραν διὰ τοὺς κύνας, διακηρύττει ὅτι δὲν θὰ ἡσυχάσῃ οὔτε εἰς τὴν παροῦσαν οὔτε εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν, ἐὰν δὲν ἱππεύσῃ καὶ πάλιν τὸ ὑπόλοιπον τοῦ χοίρου.

— Λοιπὸν, ἐξαιρουμένου τοῦ Βερνάρδου, τὰ πάντα καλῶς ἔχουν.

— Κάλλιστα.

— Ἡ δὲ συνέντευξις;

— Τὸ πρωῒ εἰς τὰς ἕξ, εἰς τὸ ἄκρον τῶν μεγάλων διαδρόμων.

— Θὰ παρευρεθῶμεν.

Ἀφεὶς δὲ τὸν Κ. Βιολαὶν μετέβην διὰ νὰ ἀσπασθῶ ὅλους τοὺς παλαιούς μου φίλους. Μία τῶν εὐτυχιῶν τοῦ κόσμου τούτου εἶναι νὰ γεννηθῇ τις εἰς μικρὰν πόλιν, τῆς ὁποίας πάντας τοὺς κατοίκους γνωρίζει, καὶ δι' ἑκάστην οἰκίαν τῆς ὁποίας διατηρεῖ ἐνθύμησίν τινα. Τὸ κατ' ἐμὲ ἐπιστρέφων ἐνίοτε εἰς τὴν μικρὰν ταύτην κωμόπολιν σχεδὸν ἄγνωστος εἰς τὸν λοιπὸν κόσμον, πεζεύω ἡμίσειαν λεύγαν πρὸ τῆς ἀφίξεώς μου, ἔπειτα προχωρῶ πεζὸς ἀναγνω-

ρίζων τὰ δένδρα τῆς ὁδοῦ, ὁμιλῶν πρὸς πάντα διαβάτην, καὶ αἰσθανόμενος συγκίνησιν καὶ δι' αὐτὰ τὰ ἀναίσθητα πράγματα καὶ τὰ ἄψυχα ἀντικείμενα. Ἤλπιζα λοιπὸν νὰ ἀπολαύσω τὴν ἐπαύριον μεγάλην εὐχαρίστησιν εὑρισκόμενος ἐν μέσῳ ὅλων τῶν φυλάκων μου.

Κατὰ τὴν ἕκτην λοιπὸν π. μ. ἐπεσκέφθην ὅλα τὰ παλαιὰ πρόσωπα ὧν τὸ γένειον ἦτο παγωμένον διότι, καθὼς εἶπα, ἐχιόνιζε τὴν προτεραίαν, καὶ τὸ ψῦχος ἦτο δριμύτατον. Ἠσπάσθημεν ἀλλήλους ἀπὸ καρδίας, καὶ ἐλάβομεν τὴν πρὸς τὴν Νέαν-Οἰκίαν ὁδόν. Δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐξημερώσει καλά.

Ἀφιχθέντων ἡμῶν εἰς τὸ μέρος τὸ καλούμενον τὸ *Ἅλμα τῆς Ἐλάφου*, διότι, κυνηγοῦντός ποτε τοῦ Δουκὸς τῆς Αὐρηλίας εἰς τὸ δάσος, ἔλαφός τις ἐπήδησεν ἄνωθεν τῆς ὁδοῦ, καὶ συνελήφθη εἰς τὸ μέρος τοῦτο μεταξὺ δύω τοιχίσκων, ἀφιχθέντων ἡμῶν λέγω εἰς τὸ Ἅλμα τῆς Ἐλάφου, ἡ ἡμέρα ἤρχισε νὰ ὑποφώσκῃ. Ὁ δὲ καιρὸς ἦτο ἐξαίρετος πρὸς θήραν, διότι πρὸ δώδεκα ὡρῶν δὲν ἔπιπτε χιών, ὥστε οὐδὲν εἶχε καλύψει τὰ σημεῖα τοῦ κυνηγίου. Οἱ δὲ λύκοι, ἐὰν ἀπεπλανήθησαν παρά τινος, ἦσαν βεβαίως ὑποχείριοί μας.

Διανύσαντες ἡμίσειαν λεύγαν εἰσέτι, ἴδομεν τὴν γωνίαν ὅπου ὁ Βερνάρδος συνείθιζε νὰ μᾶς περιμένῃ· ἀλλὰ δὲν ἦτο.

Ἡ παράβασις αὕτη τῶν συνηθειῶν ἀνθρώπου τοσούτῳ ἀκριβοῦς ἤρχισε νὰ μᾶς ἀνησυχῇ. Ταχύναντες λοιπὸν τὸ βῆμα ἐφθάσαμεν εἰς τὴν καμπὴν ὅθεν ἐφαίνετο ἡ Νέα-Οἰκία, χίλια μέτρα σχεδὸν ἀπέχουσα.

Χάρις εἰς τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς χιονώδεις τάπητας, τὰ ἀντικείμενα ἅπαντα, καὶ τὰ πλέον μεμακρυσμένα, ἦσαν εὐδιάκριτα. Εἴδομεν τὸν λευκὸν οἰκίσκον, μόλις διακρινόμενον ἐν τῷ μέσω τῶν δένδρων, ἐλαφρὰν στύλην καπνοῦ, ἥτις δραπετεύουσα ἐκ τῆς καπνοδόχης ἀνήρχετο εἰς τὸν ἀέρα, καὶ ἄνευ ἀναβάτου ἵππον ἐπισαγμένον καὶ χαλινωμένον, καὶ περιπατοῦντα παρὰ τὴν θύραν· ἀλλ' ὁ Βερνάρδος οὐδαμοῦ ἐφαίνετο.

Μόνον οἱ κύνες αὐτοῦ ἠκούοντο ὠρυόμενοι θρηνωδῶς.

Παρετηρήσαμεν ἀλλήλους, κινήσαντες ὁρμεμφύτως τὴν κεφαλὴν καὶ ἐπεσπεύσαμεν· πλησιάσαντες δὲ τὰ πάντα εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν ἴδομεν.

Μόλις ἀπείχομεν τῆς οἰκίας ἑκατὸν βήματα καὶ ἀκουσίως ἐβραδύναμεν τὸ βάδισμα, φοβούμενοι δυστύχημα· διὰ τοῦτο προχωρήσαντες ὀλίγον ἐστάθημεν.

Ἐν τούτοις, εἶπεν ὁ ἐπιτηρητής, πρέπει νὰ μάθωμεν τί τρέχει.

Ἐπροχωρήσαμεν καὶ πάλιν, ἀλλ' ἐν σιωπῇ, καρδιοκτυποῦντες καὶ ἄλαλοι.

Ὁ ἵππος ἰδὼν ἡμᾶς ἐρχομένους, ἔτεινε τὸν λαιμὸν καὶ ἐχρεμέτισεν.

Οἱ δὲ κύνες ὥρμησαν κατὰ τῶν σιδήρων τοῦ οἰκίσκου των, καὶ τὰ κατέτρωγον σχεδόν.

Δέκα βήματα μακρὰν τῆς οἰκίας ὑπῆρχε λάκκος μεστὰ αἵματος καὶ πιστόλα κενή. Ἀπὸ δὲ τοῦ λάκκου τούτου ἐφαίνοντο ἴχνη αἱματηρὰ ἐπὶ τῆς χιόνος τελευτῶντα εἰς τὸν οἰκίσκον. Τότε ἐφωνήσαμεν, ἀλλ' οὐδεὶς ἀπεκρίθη.

— Εἰσέλθωμεν, εἶπεν ὁ ἐπιτηρητής.

Καὶ εἰσελθόντες εὕρομεν τὸν Βερνάρδον, ἐκτάδην κείμενον παρὰ τῇ κλίνῃ του, ἧς τὰς σινδόνας εἶχε περιτυλίξει ἐντὸς τῶν συνεσπασμένων χειρῶν του ἄνωθεν αὐτοῦ. Ἐπὶ τραπέζης ἦσαν δύω βαυκάλια, τὸ μὲν κενὸν τὸ δὲ ἄνευ πώματος· ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς εἶχε πληγὴν μεγάλην, λειχομένην παρὰ τοῦ εὐνοουμένου του κυνός· ἦτο δὲ ἀκόμη θερμός, καὶ μόλις πρὸ δέκα λεπτῶν εἶχεν ἐκπνεύσει.

Ἰδοὺ τί συνέβη, ὡς ἐπληροφορήθημεν τὴν ἐπαύριον παρὰ τοῦ γραμματοκομιστοῦ τοῦ πλησιοχώρου χωρίου, παρευρεθέντος σχεδὸν εἰς τὸ συμβάν.

Ὁ Βερνάρδος ἦτον εἰς ἄκρον ζηλότυπος· καὶ ἦτο μέν, ὡς εἴπομεν, ἀδικαιολόγητος ἡ ζηλοτυπία του αὕτη, ηὔξανεν ὅμως ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον. Τὴν νύκτα ἰδὼν ὅτι ἡ σελήνη ἦτο λαμπροτάτη, ἀνεχώρησεν ὅπως ἀποπλανήσῃ τοὺς δύω ἀνήκοντας εἰς τὴν περιφέρειάν του λύκους.

Παρελθούσης μιᾶς ὥρας μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐλθών τις ἀνήγγειλεν εἰς τὴν γυναῖκά του, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτῆς εἶχε προσβληθῇ ὑπὸ ἀποπληξίας, καὶ ἐζήτει νὰ τὴν ἴδῃ πρὸ τοῦ θανάτου του. Ἡ ταλαίπωρος δὲ αὕτη ἐγερθεῖσα ἀνεχώρησεν ἀμέσως, μὴ δυνηθεῖσα νὰ γράψῃ ποῦ ὑπήγαινε· διότι οὔτε αὐτὴ οὔτε ὁ ἀγγελιαφόρος ἐγνώριζε γράμματα.

Ἐπανελθὼν ὁ Βερνάρδος δὲν εὗρε τὴν σύζυγόν του εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ ψηλαφήσας τὴν κλίνην εἶδεν ὅτι ἦτο ψυχρά.

— Καλά, εἶπε καθ' ἑαυτόν, δὲν ἐπίστευεν ὅτι θὰ ἐπέστρεφα ἀμέσως, καὶ Κύριος οἶδε, ποῦ τρέχει. Μὲ ἀπατᾷ. καὶ θὰ τὴν φονεύσω.

Καὶ λαβὼν δύω πιστόλας, ἐπλήρωσεν αὐτὰς σφαιριδίων, τὴν μὲν διὰ δεκατεσσάρων τὴν δὲ διὰ δεκαεπτά. Καὶ τὰ μὲν δεκατέσσαρα εἶχον ἀνεύρει ἐπὶ τῆς γεμισμένης πιστόλας, τὰ δὲ δεκαεπτὰ ἐπὶ τοῦ σώματός του.

Ἐπισάξας τὸν ἵππον του, καὶ ἐξαγαγὼν αὐτὸν τοῦ ἱπποφορβείου τὸν ἔφερεν ἔμπροσθεν τῆς θύρας του· τότε δὲ λαβὼν τὰς πιστόλας του ἔθεσε μίαν αὐτῶν εἰς τὴν ἀριστερὰν θήκην.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ δεξιὰ θήκη ἦτο στενοτέρα καὶ δὲν προσηρμόζετο ἡ πιστόλα, ἔλαβε καὶ ταύτην καὶ ἐκείνην εἰς χεῖρας καὶ ἠγωνίζετο νὰ τὰς προσαρμόσῃ. Ἀλλ' αἴφνης ἐκρότησεν ἡ πιστόλα καὶ ὅλα τὰ σφαιρίδια ἐκσφενδονισθέντα ἐνεφώλευσαν εἰς τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τοῦ ταλαιπώρου Βερνάρδου.

Ὁ γραμματοκομιστὴς διαβαίνων κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἔδραμε πρὸς τὸν κρότον, καὶ εἶδε τὸν κολοσσὸν ἱστάμενον ὄρθιον καὶ στηριζόμενον ἐπὶ τοῦ ἐφιππίου.

— Θεέ μου! Τί εἶναι, Κύριε Βερνάρδε; ἠρώτησεν.

— Ὅ,τι προεῖδον μὲ συνέβη, καλέ μου Μαρτέν. Διὰ μιᾶς τουφεκιᾶς ἐφόνευσα τὸν θεῖόν μου, καὶ ἤδη ἐφονεύθην διὰ μιᾶς πιστολιᾶς.

— Σεῖς φονευμένος, σεῖς; κύριε. Δὲν ἔχετε τίποτε.

Ἀλλ' ὁ Βερνάρδος ἔστρεψε τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν πλευράν· τὰ ἐνδύματά του ἐκαίοντο, καὶ τὸ αἷμα ἐπάφλαζεν.

— Ὢ Θεέ μου! Τί νὰ σᾶς κάμω; Θέλετε νὰ ζητήσω ἰατρόν;

— Ἰατρόν! Καὶ τί νὰ μὲ κάμῃ ὁ ἰατρός; Μή πως ὁ ἰατρὸς ἔσωσε τὸν ταλαίπωρον θεῖόν μου Βερδελῖνον;

— Ἀλλά, τοὐλάχιστον πρόσταξέ με τί νὰ κάμω;

— Ὕπαγε νὰ μὲ φέρῃς ἐκ τοῦ ὑπογείου δύω βαυκάλια πτισάνης, καὶ λῦσαι τὸν Ῥοκκαδόρ.

Ὁ γραμματοκομιστής, ὅστις συχνὰ ἔπινε τὸ πρωῒ ρακίον μετὰ τοῦ Βερνάρδου, ἔλαβε τὴν κλεῖδα, κατέβη εἰς τὸ ὑπόγειον, καὶ λαβὼν δύω βαυκάλια, ἐπανῆλθε μετὰ τοῦ Ῥοκκαδόρ. Καὶ ἐπανελθὼν εὗρε τὸν Βερνάρδον καθήμενον παρὰ τῇ τραπέζῃ καὶ γράφοντα.

— Ἰδού, εἶπε.

— Καλά, φίλε μου, ἀπεκρίθη ὁ πληγωμένος· θέσε τας εἰς τὴν τράπεζαν καὶ ὕπαγε εἰς τὸ ἔργον σου.

— Ἀλλά, Βερνάρδε....

— Ὕπαγε σὲ λέγω.

— Λοιπὸν τὸ θέλετε;

— Ναί.

— Καλὴν ἐντάμωσιν.

— Ὑγίαινε.

Ὁ γραμματοκομιστὴς ἀνεχώρησε τότε δρομαῖος, ἐλπίζων ὅτι ὁ Βερνάρδος δὲν ἦτο ἐπικινδύνως πληγωμένος· διότι, πῶς ἤθελέ τις ὑποθέσει ὅτι ἄνθρωπος διατηρῶν τοσαύτην ἀταραξίαν καὶ γαλήνην, εἶναι πληγωμένος θανατηφόρως;

Τί δὲ συνέβη μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ γραμματοκομιστοῦ, οὐδεὶς γινώσκει.

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὁ Βερνάρδος εἶχε πίει τὸν ἐλλείποντα ἐκ τῶν δύο βαυκαλίων οἶνον, ἔπειτα θελήσας νὰ ἀναβῇ εἰς τὴν κλίνην του, ἔπεσε κατὰ γῆς, διότι αἱ δυνάμεις του εἶχον ἐκλείψει καὶ ἐξέπνευσεν εἰς τὴν θέσιν ὅπου εὕρομεν αὐτόν.

Ἐπὶ τῆς τραπέζης ὑπῆρχε χάρτης.

Ἐπὶ δὲ τοῦ χάρτου, κρατουμένου ἔτι διὰ τῆς ἑτέρας τῶν χειρῶν, ἦσαν γεγραμμέναι αἱ ὀλίγαι αὗται γραμμαί·

« Θέλετε εὕρει τὸν ἕνα λύκον εἰς τὸ δάσος Δουκεσσίν, ὁ δ' ἄλλος ἐδραπέτευσεν.

« Ὑγίαινε, κύριε Βιολαίν. Δὲν σὲ εἶπα ὅτι θὰ μὲ συμβῇ δυστύχημα;

« Ὁ ὑμέτερος, Βερνάρδος ἀρχιφύλαξ. »

Σᾶς εἶπον λοιπόν, ὅτι ὅ,τι ἔμελλον νὰ διηγηθῶ οὔτε νέον ἦτον, οὔτε δρᾶμα, οὔτε μυθιστόρημα, ἀλλ' ἁπλῆ καταστροφή.

Σᾶς ὀμνύω ὅμως, ὅτι ἡ καταστροφὴ αὕτη ἀφῆκεν εἰς τὸ πνεῦμά μου ἀνεξάλειπτον ἐντύπωσιν.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟΝ

ΤΗΣ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ.

(Ἴδε φυλλάδ. 186, 187, 188, καὶ 189.)

Προσθῆκαι καὶ διορθώσεις.

—ooo—

Ἄγλωσσον. (Φυλλάδ. 186, σελ. 421.) Τῶν ἀρχαίων ἡ ἄγρωστις, ἡ καὶ ἀγριάδα ἀλλαχοῦ λεγομένη.

Ἀμπελοποῦλι. Ἐν Κύπρῳ. Κέγχραμος, ortolan. Ὀνομάζεται δὲ οὕτω διότι διαιτᾶται εἰς τὰς ἀμπέλους τρώγον τὰ ἐπὶ τῶν κλημάτων διατρέχοντα μικρὰ ἔντομα.

Ἀμπολὴ καὶ *Ἀναβάλλουσα*. (Αὐτ.) Καὶ ἐν Μυκόνῳ ὑπάρχει πηγὴ συγγενὲς ἔχουσα ὄνομα· *Ἀναβολοῦσα*.

Ἀνάπαλλον. (Αὐτ.) Ὀρθοτέρα μοὶ φαίνεται σήμερον ἡ γραφὴ τῆς λέξεως οὑτωσί· *ἀνάπαλον*, ὡς καὶ ἡ σύνθεσις ἐκ τῆς ἐπιτακτ. προθέσεως *ἀνὰ* καὶ τοῦ ἐπιθ. *ἁπαλόν*· « Ψωμίον ἀνάπαλον, » ἤτοι πολὺ ἁπαλόν, σύνωρον, *φρέσκον*.

Ἀντάρα. (Αὐτ.) Τὴν παροιμίαν ταύτην ἔλεγε γραῖα Χία· « Κοιλιά μ' γομάρι σὲ χρωστῶ κι' ἂς εἶν' καὶ μαύρ' ἀντάρα. » Ἤτοι· Χρεωστῶ, κοιλία μου, νὰ σὲ γεμίσω, καὶ ἀδιάφορον ὁποίου εἴδους θὰ εἶναι ὁ γόμος. Τὸ *ἀντάρα* δὲν σημαίνει ἐνταῦθα ἀνεμοζάλην, ἀλλὰ ζόφον, ὁμίχλην.

Γελάδα ἢ *ἀγελάδα*. Ἀγελάδαν ὠνόμασάν τινες χαριεντιζόμενοι τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀλμεγομένην ὑπὸ ὑπηρετῶν οὐχὶ σφόδρα εὐσυνειδήτων. La Grèce engraisse, εἶπε καί τις ξένος. Ἀλλ' ὁ ἐκ τῶν ἡμετέρων σοφῶν ἰατρὸς καὶ ποιητὴς Βηλαρᾶς, δι' ἄλλους λόγους ἐπεκάλεσεν αὐτὴν γελάδαν ἐν τῷ ἑξῆς ἀνεκδότῳ ἐπιγράμματι, τὸ ὁποῖον ἤκουσα ὑπὸ τοῦ πρεσβύτου μὲν ἀλλὰ σώζοντος ὅλην τὴν νεανικὴν εὐφυΐαν καὶ χάριν περὶ τὴν διήγησιν Ἀποστόλου Δούμα.

« Τὴν νέαν τὴν γραμματικὴν Μπαλάνου Ἀναστάση
» Κάποιος φίλος τοῦ ποτὲ ἔτυχε νὰ διαβάσῃ.
» Ὢ εὐτυχής, ἐφώναξε, τρισευτυχὴς Ἑλλάδα!
» Κατὰ ἀλήθειαν μπορῶ νὰ σὲ εἰπῶ γελάδα.
» Γιατί εὐγάζεις εἰς τὸ φῶς καὶ τρέφεις τέτοια βώδια.
» Πόσον θὰ μᾶς χρησίμευαν τέσσαρ' ἂν εἶχαν πόδια! »

Ὁ ἀναγνώστης ἐννοεῖ ὅτι ὁ Ἀναστ. Μπαλάνος εἶχε συντάξει γραμματικὴν ἀξίαν τοιούτου ἐπιγράμματος. Τοῦτο ἀνακαλεῖ εἰς τὴν μνήμην τὸ ἄλλο ἐκεῖνο ἐπιτύμβιον·

« Ἐνταῦθα κεῖται *Μόσχος* ὃν οὐκ εἴασεν ὁ θάνατος βοῦν γενέσθαι. »

Ὁ Μόσχος ἦν μὲν ζῶον λογικόν, ἀλλὰ μικρόν, κατὰ τὸν ἐπιγραμματοποιόν, ἀπολειπόμενον τῶν ἀλόγων.

Δενδρά. Ὀξυτόνως μὲν ἐν Ἀθήναις αἱ ἐλαῖαι, *δένδρα* δέ, παροξυτόνως ἐν Ζακύνθῳ αἱ δρῦς.

Θέμι, θέμι! Ἐπιφώνημα τοῦ πρωτοστάτου τῶν κωπηλατῶν ὁσάκις μετὰ διακοπὴν καθ' ἣν κρατοῦσι

ἐπηωρημένας ὡς πτέρυγας τῆς κώπας, πρόκειται νὰ ἐπαναληφθῇ παρ' ὅλων συγχρόνως ἡ κωπηλασία.

Kavi. (Φυλλάδ. 187, σελ. 441.) Δὲν εἶναι τὸ brûle-parfum ὅπως ἐξηγήθη. Ἰδοὺ πλατύτερον περὶ αὐτοῦ. Ἐν Κωνσταντινουπόλει συνείθιζον πρό τινων ἐτῶν, ἴσως δὲ καὶ σήμερον ἐξακολουθεῖ που τὸ ἔθος τοῦτο, μετὰ τὴν πρὸς τοὺς ξένους προσφορὰν τοῦ *γλυκοῦ* καὶ τοῦ *καφέ*, νὰ προσέρχεταί τις πρὸς ἕκαστον ἰδίως αὐτῶν κρατῶν δύο μικρὰ καὶ κομψὰ ἀργυρόχρυσα ἀγγεῖα, ὧν τὸ μὲν ὠνομάζετο *kavi*, τὸ δὲ *καπνιστερόν*. Καὶ τὸ μὲν καπνιστερόν, περιέχον ἄνθρακας ἀνημμένους καὶ ἐπ' αὐτῶν εὔοσμόν τινα ὕλην, ὡς ἀνάλλογον ἢ ἄλλο τι παραπλήσιον, ἐφέρετο ὑπὸ τὴν ῥῖνα τοῦ ξένου, ὅστις διὰ τῆς δεξιᾶς εἵλκυε πρὸς ἑαυτὸν τὸν εὐώδη καπνόν· διὰ δὲ τοῦ *kavίου*, ἐμπεριέχοντος ὕδωρ ἀρωματικόν, οἷον ῥοδόσταμον, ἐῤῥαντίζετο τὸ πρόσωπον τοῦ καπνισθέντος. Ἄρα brûle-parfum εἶναι τὸ καπνιστήριον. Τὸ κανὶ εἶναι λέξις ἀρχαία, κάνειον καὶ κάνεον. «Κάνεια χρύσεα,» λέγει ὁ Ὅμηρος ἐν Ὀδυσ. Κ. 355.

Καρδάρι καὶ *καρδάρα*. Ἰδίως τὸ ἀγγεῖον ἐν ᾧ τίθεται τὸ γάλα ἢ πηγνύεται ὀξύγαλα. Πιθανὸν παρεφθάρη ἢ ἀπὸ τὸ ἀρδέλιον (ἀγγεῖον ὕδατος) ὃ καὶ ἀρδάνιον ἔλεγον οἱ νεώτεροι, ἢ ἀπὸ τὸ καρυάριον, ὡς ἐκ ξύλου καρύας κατασκευαζομένου συνήθως τοῦ καρδαρίου.

Καρτάλι. Κάνιστρον. Ἂν δὲν λανθάνωμαι, ἡ λέξις εὑρίσκεται εἰς τὴν Γραφὴν καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς, γραφομένη κάρταλος καὶ κάρταλλος.

Καταπιάνομαι. Ἔχω τὴν ἐπιτηδειότητα νὰ ἐπιχειρισθῶ, πλὴν τοῦ γνωστοῦ καὶ τακτικοῦ ἔργου μου, καὶ ἄλλο. Παρ. χ. «Καταπιάνομαι καὶ εἰς μαγειρικήν, εἰς κέντημα, κλ.» «Ἐπιτήδειος ἄνθρωπος, εἰς ὅλα καταπιάνεται.» «Ἀκόμη καὶ εἰς αὐτὸ καπιάνεσαι;»

Κεφάλι. «Ὡς τόσον δὲν τὰ εὔγαλα εἰς τὸ κεφάλι,» ἤτοι δὲν τὰ κατώρθωσα, δὲν ηὐστόχησα. «Νὰ ἰδῶμεν ἂν θὰ εὐγάλῃ εἰς τὸ κεφάλι ὅ,τι ἐπεχείρησε.» Τοῦτο ἐκφράζεται καὶ διὰ τοῦ ῥήματος

Κεφαλόνω. «Δὲν τὰ ἐκεφάλωσε,» δηλ. δὲν ηὐστόχησε περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καιριωτάτου, ὁποία εἶναι ἡ κεφαλή.

Κυττάρι. (Φυλλάδ. 187. σελ. 442.) Καὶ ἐν Ζακύνθῳ ὀνομάζεται οὕτως ἡ placenta.

Λάϊνα. Ἐπίθ. Ἐν Ἀθήναις. «Ξύλα λάϊνα» ἤτοι ξύλα ἐλαίας, ἐλάϊνα. Οὕτω καὶ οἱ ἀρχαῖοι εχώριζον τὴν δίφθογγον λέγοντες *ἐλαΐδα* τὸ δένδρον τῆς ἐλαίας, καὶ *ἐλαϊστὴρ* τὸν συγκομίζοντα τὸν καρπὸν αὐτῆς.

Λωρίτης. Ἐν Μυκόνῳ. Εἶδος παιγνιᾶς. Ταύτην παίζοντες νέοι μετὰ νεανίδων, ἐπιτρέπουσι συγχρόνως καὶ εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν νὰ συμπαίξωσιν ἀμοιβαίως, καὶ νὰ συνδεθῶσι διὰ *λωροῦ* συσφιγγομένου μετὰ ταῦτα σπουδαιότερον.

Μόρα. Εἶδος παιγνιᾶς διὰ μόνων τῶν δακτύλων παιζομένης. Ταύτης διεξοδικὴν περιγραφὴν ζήτει ἐν τῷ 32 φυλλαδ. τῆς *Πανδώρας*, ἐν σελ. 916. Αὕτη ἐπαίζετο καὶ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, micare digitis καλουμένη, πρὸ τῆς ἐποχῆς ἔτι τοῦ Κικέρωνος. (Divin. II. 41, Of. III. 19. 23, καὶ Fin. II. 16.) Ἰδὲ καὶ Σουετώνιον (Oct. Aug. 13) καὶ Πετρώνιον (Rom. Satyr.) Ἡ λέξις Κελτογαλατική, ἐκ τῆς meur σημαινούσης τὸν δάκτυλον.

Μουτσουκαρῶ. Ἐν Κωνσταντιν. Ὅταν μὴ βληθέντος ὑπὸ τὴν χύτραν τοῦ ἀναγκαίου πυρός, τὸ ἐν αὐτῇ φαγητόν, μὴ βράζον δεόντως ἐντὸς τοῦ ἀπαιτουμένου χρόνου, μᾶλλον φθείρεται ὑποσυρίζον. «Δὲν ἔβαλες ἀρκετὴν φωτιὰν καὶ ἀφῆκες τὸ φαγητὸν καὶ ἐμουτσουκάρισε.» Λέγεται δὲ καὶ μεταφ. ἐπὶ ἐκείνων οἵτινες διάγοντες μεμονωμένοι ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν, δὲν κοινωνοῦσι, δὲν παρατρίβονται μετὰ τῶν ἄλλων, ἀλλὰ στένουσι καὶ τήκονται. «Τί κάθησαι μόνος καὶ μουτσουκαρεῖς;» Ὅτι ἡ λέξις Ἑλληνικὴ ἀλλὰ παρεφθαρμένη, οὐδεμία, κατ' ἐμέ, ἡ ἀμφιβολία· σύγκειται δὲ ἐκ δύο στοιχείων, τοῦ *μουτσου* καὶ τοῦ *καρῶ*. Τὸ καρῶ εἶναι τὸ κηραίνω (φθείρω) τῶν ἀρχαίων, τροπῇ δωρικῇ τοῦ *η* εἰς *α*, καθόσον μάλιστα καὶ καριόω ἐλέγετο. Ἀλλὰ τί τὸ *μουτσου*; Οὕτω εὕρομεν ὅτι καὶ τὸ *τσουρουφλίζω* (φυλλάδ. 190, σελ. 517) ἀνάλογον ἔχει σύνταξιν. Κατ' ἐμέ, τὸ *μουτσου* εἶναι παραφθορὰ τοῦ *μύζω*, ἴσου τῷ στένω, μορμυρίζω, γογγύζω. Ὅθεν λέγοντες ὅτι τὸ φαγητὸν ἢ ὁ ἄνθρωπος *μυζοκαρεῖ*, ἐννοοῦμεν ὅτι τήκεται, φθείρεται μυζῶν, ὑποσυρίζων μῦ, μῦ, ὅστις ἐν ταῖς Θεσμοφ. τοῦ Ἀριστοφάνους (231).

Ματεύω. Μολύνω δι' ἀκαθαρσίας. «Ἐβρώμησες καὶ μ' ἐμότευσες.»

Μυιόγγικτος. Μυῖα — ἐγγίζω. Δύο σημασίας ἔχει. Α'. «Ὁ ἄνθρωπος οὗτος εἶναι μυιόγγικτος,» φύσει ἢ ἀγωγῇ τοσούτῳ ἀσθενὴς τὴν κρᾶσιν, ὥστε καὶ ἡ ἐλαχίστη ἀφορμὴ προσβάλλει τὴν ὑγίαν του. Β'. Ὅταν τις εὐκόλως δυσχεραίνῃ (se formalise) νομίζων ἑαυτὸν προσβαλλόμενον ὑπὸ τοῦ λόγου ἢ τοῦ τρόπου ἄλλου. Διὰ τῆς ἐκφραστικωτάτης ταύτης λέξεως, ἀλλὰ διορθουμένης — μυιέγγικτος — μεταφραστέον τὸ susceptible τῶν Γάλλων.

Ξεφέγγω. Ἐν Ἀθ. ὅπως λέγομεν καὶ ξημερόνω. Καὶ στίχος·

> «Ξημέρωσ' ἡ Ἀνατολὴ καὶ ξέφεξεν ἡ δύσι,
> Πᾶν τὰ πουλάκια 'ς τὴ βοσκὴ κ' ἡ ἀγαπῶ 'ς τὴ βρύσι.»

Σπασείδιον. (Φυλλάδ. 187, σελ. 493.) Ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ ἀνέγνων ἐγκεχαραγμένον ἐπὶ τοῦ λιθίνου τοίχου τῶν κατηχουμένων ὅπου ἵσταντο αἱ γυναῖκες, ἐξ ἀριστερῶν, εἰσερχομένων ἡμῶν διὰ τῆς μεγάλης πρὸς δυσμὰς πύλης, τὸ ἑξῆς·

«Τόπος Εὐδοξίας τῆς ἐνδόξου πατρικίας.»

Δὲν ἐνθυμοῦμαι δὲ ἐὰν ἀναγινώσκωνται ταῦτα κατὰ σειρὰν ἢ εἰς στίχους δύο.

ΔΙΑΦΟΡΑ.

—οοο—

ΤΑΧΥΤΗΣ ΤΗΛΕΓΡΑΦΩΝ. Ὁ λόγος δν ἀπήγγειλε τὴν 6 (18) Ἰανουαρίου ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γαλλίας ἐν τῇ Βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων, ἐστάλη εἰς Ἀλγερίαν διὰ τοῦ ἠλεκτρικοῦ τηλεγράφου, καὶ τυπωθεὶς ἐτοιχοκολλήθη τὴν ἐπιοῦσαν, ἤτοι τὴν 7(19) ἀπὸ πρωΐας. Τοῦτο εἶναι φαινόμενον ταχύτητος. Ἀλλά, ἵνα ἐννοήσωμεν καλῶς τὰς προόδους τῆς ταχύτητος, ἀνάγκη νὰ συγκρίνωμεν τὸ ἐνεστὼς μετὰ τοῦ παρελθόντος, ἀφοῦ μάλιστα καθ' ἑκάστην λαμβάνομεν ἀφορμὰς νὰ θαυμάζωμεν τὴν ταχύτητα δι ἧς μεταδίδονται αἱ εἰδήσεις, χάρις εἰς τὸν ἀτμὸν καὶ τὸν ἠλεκτρισμόν. Τὴν ὥραν ταύτην, ἕνεκα τοῦ κατὰ τῆς Ἰνδίας πολέμου, ἀποδεικνύεται πόσον ἰσχυρὰ μέσα δύναται νὰ ἀνακαλύψῃ καὶ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς. Πρὸ δύω ἐτῶν, ἐν καιρῷ τοῦ ἐν Κριμαίᾳ πολέμου, εἶχον δοθῆ δοκίμιά τινα ἀξιόλογα ταχύτητος· διότι αἱ ἀπὸ Σεβαστουπόλεως εἰδήσεις ἔφθανον ἐντὸς 13 ὡρῶν εἰς Παρισίους, εἰ καὶ διεκόπτετο πολλαχοῦ τὸ ἠλεκτρικὸν σύρμα, ὅτε μετεφέροντο ἐκεῖναι ὑπὸ ταχυδρόμου ἐντὸς 12 ὡρῶν. Τὸ διάστημα ἦτον 900 λευγῶν.

Σήμερον αἱ ἀπὸ Ἰνδιῶν εἰς Λονδῖνον εἰδήσεις φθάνουσιν ἐντὸς 25 ἡμερῶν, διατρέχουσαι 5,000 περίπου λευγῶν. Ἰδοὺ δὲ πῶς μεταδίδονται· Τὸ φέρον τὰ ἔγγραφα ἀτμόπλοιον μεταβαίνει ἀπὸ Καλκούτας εἰς Σουὲζ ἐντὸς ἡμερῶν 21· ἅμα δὲ ἀφιχθέντος ὁ Βρεταννὸς πρόξενος κοινοποιεῖ διὰ τοῦ ἠλεκτρικοῦ σύρματος σύντομον περίληψιν τῶν ἐγγράφων εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἐκεῖθεν δὲ δὲ εἰς Μελίτην δι' ὑποβρυχίου σύρματος, ἐκ Μελίτης εἰς Σαρδηνίαν καὶ Ἀλγερίαν δι' ἄλλων ὑποβρυχίων συρμάτων, ἐξ Ἀλγερίας εἰς Μασσαλίαν διὰ τετάρτου σύρματος, ἐκ Μασσαλίας εἰς Κάλετον διὰ τοῦ ἠλεκτρικοῦ τηλεγράφου, ἀπὸ δὲ Καλέτου εἰς Δοῦβρον διὰ πέμπτου ὑποβρυχίου σύρματος, καὶ ἐκ Δούβρου εἰς Λονδῖνον διὰ τοῦ ἠλεκτρικοῦ τηλεγράφου. Πᾶσαι δὲ αὗται αἱ ἀποστολαὶ ἐνεργοῦνται ἀπὸ Σουέζης ἐντὸς τινων ὡρῶν.

Ἴδωμεν ἤδη καὶ διὰ ποίας ταχύτητος ἢ μᾶλλον βραδύτητος ἐστέλλοντο ἄλλοτε αἱ εἰδήσεις.

Ἡ περὶ Φοντενουὰ μάχη καθ' ἣν Λοδοβῖκος ὁ ΙΕ' καὶ ὁ στρατάρχης τῆς Σαξωνίας ἐνίκησε τοὺς Ἄγγλους, συνεκροτήθη τὴν 11 Μαΐου 1745· ἡ δὲ εἴδησις ἔφθασεν εἰς Παρισίους τὴν 15, ὅ ἐστι μετὰ τέσσαρας ἡμέρας. Ἀνηγγέλθη δὲ ἁπλῶς ὑπὸ τῆς *Ἐφημερίδος τῆς Γαλλίας* μεταξὺ ἄλλων ἀσημάντων εἰδήσεων.

Ἡ περὶ Ἀουστερλίτσιον μάχη, ἥτις ἐγένετο τὴν 2 Δεκεμβρίου 1805, ἀνηγγέλθη ὑπὸ τοῦ *Μηνύτορος* τὴν 12, ἤτοι μετὰ δέκα ἡμέρας, κομισθείσης τῆς εἰδήσεως ὑπὸ τοῦ συνταγματάρχου Lebrun, ὑπασπιστοῦ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἡ δὲ περὶ αὐτοῦ λεπτομερὴς ἔκθεσις ἐδημοσιεύθη τὴν 16 τοῦ αὐτοῦ μηνός.

Ἡ Ἀλγερία ἐκυριεύθη τὴν 5 Ἰουλίου 1830· ἡ δὲ εἴδησις ἔφθασεν εἰς Παρισίους τὴν 13 τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸ ἑσπέρας.

Ἄρα, τὸ 1745 ἡ εἴδησις μάχης σπουδαιοτάτης συγκροτηθείσης μόλις 75 λεύγας μακρὰν τῶν Παρισίων, ἔφθασεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἐντὸς τεσσάρων ἡμερῶν.

Τὸ 1805, ἡ περὶ Ἀουστερλίτσιον μάχη, συγκροτηθεῖσα 400 λεύγας μακρὰν τῶν Παρισίων, ἐγνώσθη ἐνταῦθα ἐντὸς δέκα ἡμερῶν.

Τὸ 1830, ἡ ἐξ Ἀλγερίας εἴδησις ἔφθασεν εἰς Παρισίους ἐντὸς ὀκτὼ ἡμερῶν.

Τὸ 1855, ἡ εἴδησις τῆς ἁλώσεως τῆς Σεβαστουπόλεως, 900 λεύγας ἀπεχούσης τῶν Παρισίων, ἐγνώσθη ἐνταῦθα ἐντὸς δεκατριῶν ὡρῶν.

Τὸ 1858, αἱ μὲν ἀπὸ Ἰνδίας εἰδήσεις, 5,000 λευγῶν ἀπεχούσης τοῦ Λονδίνου, φθάνουσιν ἐνταῦθα ἐντὸς εἰκοσιπέντε ἡμερῶν, εἷς δὲ λόγος ἐκ τεσσάρων σελίδων φθάνει ἀπὸ Παρισίων εἰς Ἀλγερίαν ἐντὸς δύω ὡρῶν μόνον.

Ἡ σύγκρισις αὕτη μαρτυρεῖ ὅτι ὁ ἀνθρώπινος νοῦς θέλει ταχέως ὑπερβῆ καὶ τὰ ὅρια εἰς ἃ εὑρίσκεται σήμερον.

ΜΙΣΟΓΥΝΑΙ. Εἴπομεν ἄλλοτε ὅτι οἱ Μαρμόνες συζῶσι μετὰ πολλῶν γυναικῶν ἐν Ἀμερικῇ· ἀλλ' αἴφνης ἐφάνη παρ' αὐτοῖς ἄλλη αἵρεσις πάντη ἀντίθετος, ἧς οἱ ὀπαδοὶ ὤμοσαν μῖσος ἄσπονδον καθ' ὅλου τοῦ γυναικείου φύλου. Συγκροτηθείσεις ἤδη τῆς ἑταιρείας, τὰ μέλη αὐτῆς εἰσί, καὶ πρέπει νὰ εἶναι, ἢ ἄγαμοι ἢ χῆροι· κατὰ δὲ τὸ καταστατικὸν αὐτῆς πᾶσα ἔνδειξις σεβασμοῦ πρὸς τὰς γυναῖκας ἀπαγορεύεται. Ἐπιβάλλεται δὲ καὶ πρόστιμον εἰς πάντα ὅστις μειδιάσει πρὸς γυναῖκα, ἢ ὁμιλήσει ἢ χαιρετίσει ἢ κἂν ἰδεῖ αὐτήν. Ἐν ὑποτροπῇ ἀποβάλλεται ὁ τοιοῦτος διὰ παντός. Οἱ Μισογύναι οὗτοι ἐδημοσίευσαν καὶ πολλὰ φυλλάδια, ἐν οἷς ἡ γυνὴ καταγγέλλεται ὡς τὸ κινδυνωδέστατον πάντων τῶν πλασμάτων. Συνέρχονται δὲ καθ' ἑβδομάδα ἐν αἰθούσῃ ἧς οἱ τοῖχοι καλύπτονται ὑπὸ ἐπιγραφῶν πολυγλώττων καὶ ζωγραφιῶν. Ὁ Σεκσπὴρ ἵσταται παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ, ὁ Ἀδημάρ, τῆς Φλωρεντίας ποιητής, παρὰ τῷ Ἰουβενάλῃ, κλ., ὡς καὶ ὁ ἰδιότροπος ἐκεῖνος Γάλλος ὁ γράψας τὸ ἑξῆς ἐπιτύμβιον·

« *Ἐδῶ κεῖται ἡ γυνή μου,*
» *Κεῖται δὲ κατ' εὐτυχίαν,*
» *Καὶ διὰ τὴν ἰδικήν της*
» *Κ' ἰδικήν μου ἡσυχίαν.* »

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Τοῦ φυλλαδίου 163.

—οοο—

Σελ. 473. στήλ. β'. στίχ. 2. ἀντὶ, ὡς φῶς τε, ἀνάγν. ὡς φῶς τι. Αὐτ. στίχ. 47. ἀντὶ ν' ἀκούῃ *ἐκεῖνον*, ἀνάγν. *ἐκείνου*. Σελ. 474. στήλ. α'. στίχ. 19. ἀντὶ, *καὶ* τοῦ θανάτου, ἀνάγν. ἢ τοῦ θανάτου. Αὐτ. στίχ. 24. ἀντί, ἀφοῦ ὁ *λόγος* σβέννυται, ἀνάγν. *ὁ λύχνος*.

—οοο—

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΜΑΡΤΙΟΥ, 1858. ΤΟΜΟΣ Η'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 192.

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ.

—ooo—

Φίλτατε φίλων!

Λαμβάνω εἰς χεῖρας τὸν κάλαμον διὰ νὰ κάμω κοινὸν μετὰ σοῦ εἴ τι πρὸ ὀλίγου ἐξετάζων ηὗρα περιεχόμενον εἰς κάποια χειρόγραφα, τὰ ὁποῖα ἄλλοτε σὲ ἔλεγα ὅτι ἀπέκτησεν ὁ συμπολίτης ἡμῶν Κ. Π. Λάμπρος μὲ τὴν ἀξιέπαινον πρόθεσιν τοῦ νὰ τὰ προσφέρῃ δῶρον εἰς τὴν δημ. Βιβλιοθήκην τῶν Ἀθηνῶν. Δὲν θέλεις ἴδῃ εἰς αὐτὰ βέβαια ἐκ τῶν κλασικῶν τι λεγομένων συγγραφῶν· ἀλλ' ἠξεύρεις ὅτι πρὸ πολλοῦ ἐπέρασεν ἤδη ὁ καιρὸς ἐκεῖνος, καθ' ὃν πολὺς ἦτον καὶ ἄφθονος εἰς ἀλλογενεῖς εὐδαίμονας ὁ τρυγητὸς τῶν τοιούτων ἕνεκα τῶν ἐθνικῶν δυσπραγιῶν μας, καὶ πρὸ πολλοῦ τὰ ἄξια καὶ λόγου τινος εἰς τὰς δημοσίας συνεκομίσθησαν ἢ καὶ ἰδιαιτέρας ἀποθήκας κατὰ τὰς ἑσπερίας χώρας, ὥστε δι' ἡμᾶς δὲν μένουσι τώρα εἰς καρπολογίαν παρὰ ὀλίγαι τινες ἴσως καὶ ἀρχαῖαι ἐπιφυλλίδες, ὅσαι εἰς τὸν μέγαν ἐκεῖνον τρυγητὸν ἢ παρεωράθησαν ἢ κατεφρονήθησαν. Μ' ὅλον τοῦτο οἱαιδήποτε ἂν ὑπάρξωσι, θέλουν εἶσθαι καὶ αὗται οὐδὲν ἧττον ἀσπασταὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς πάντοτε χρείαν ἔχοντας νὰ διατρανώσωμεν ἢ τὴν νεωτέραν ἡμῶν ἱστορίαν ἐκκλησιαστικήν τε καὶ θύραθεν, ἢ τὴν νεωτέραν μας γλῶσσαν καὶ γραμματείαν. Ἀλλ' ἐνῷ σὲ ὁμιλῶ περὶ χειρογράφων δὲν ἠξεύρω, φίλε μου, πῶς λυπηρὰ μὲ ἐπανέρχεται ἡ ἀνάμνησις ὅτι εἶχα ἀφήσει πρὸ τῆς καταστροφῆς εἰς τὴν πατρίδα μας καὶ ἐγὼ αὐτὸς δύο ἢ τρία ἐκ τῶν κειμηλίων τούτων. Ἐνθυμεῖσαι ὅτι κάποτε περὶ αὐτῶν σὲ ἀνέφερα, περὶ τοῦ ὡραίου ἀντιγράφου τῶν Δημοσθενείων λόγων, ἀπὸ χειρὸς ἀνδρὸς ἐλλογίμου, Ἰωάννου Ῥώσσου τοῦ Κρητὸς, ὅστις διαφόρους ἀπέγραψεν ἐν Βενετίᾳ Ἑλληνικοὺς Κώδικας ἄλλων τε χάριν καὶ πρὸ πάντων τοῦ Καρδιναλίου Βησσαρίωνος, ὡς διηγεῖται εἰς τὸν βίον τούτου ὁ Βανδίνιος· περὶ ἑτέρου, τοῦ περιέχοντος τὴν εἰς τοὺς ψαλμοὺς διὰ στίχων πολιτικῶν ἑρμηνείαν ἢ παράφρασιν Μιχαὴλ τοῦ Ψελλοῦ, καὶ περὶ τοῦ κομψῶς τέλος πάντων καὶ καθαρῶς γραμμένου ἐξεμπλαρίου ἐκείνου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Μελετίου τῶν Ἀθηνῶν, τῆς ὁποίας τὸ ἀνέκδοτον Ἑλληνικὸν κείμενον ποθεῖται εἰσέτι ματαίως· πλὴν ταῦτά τε καὶ εἴ τι

εὑρίσκετο ἐκεῖ εἰς χεῖρας ἄλλων καθὼς καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἐναποταμιεύετο εἰς τὴν πλουσίαν βιβλιοθήκην τῆς παλαιᾶς σχολῆς, ἔγιναν ἅπαντα τότε παρανάλωμα τοῦ πυρός. Ἔρχομαι ὡς τόσον εἰς τὴν διαγραφὴν τώρα τῶν ἀνωτέρω ῥηθέντων χειρογράφων, τὴν ὁποίαν καὶ κάμνω θέλων τὸ περισσότερον νὰ εὐχαριστήσω τὴν σὴν περὶ τὰ τοιαῦτα ἰδιάζουσαν φιλολόγον περιέργειαν.

Τὰ χειρόγραφα ταῦτα, τὸν ἀριθμὸν ἐννέα καὶ εἰς χάρτην, δευτέρου σχεδὸν ἅπαντα μήκους, ἀνήκουσιν εἰς τοὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν χρόνους, ἐκτὸς ἴσως τινος, τὸ ὁποῖον προλαμβάνει τὴν ἐποχὴν ταύτην· ἀκολουθῶ δὲ τὴν ἔκθεσιν αὐτῶν ἀρχίζων ἀπὸ τῶν νεωτέρων καὶ προβαίνων εἰς τὰ ἀρχαιότερα.

ΧΕΙΡΟΓΡ. Α΄. Ἐν αὐτῷ περιέχεται « *Νόμιμον συλλεχθὲν ἐκ διαφόρων ἀναγκαίων κανόνων τῶν θείων καὶ ἱερῶν Ἀποστόλων, καὶ τῶν ἁγίων οἰκουμενικῶν Συνόδων τῶν θεοφόρων πατέρων, καὶ ἑτέρων ἁγιωτάτων ἀρχιερέων, καὶ τινων Νεαρῶν, βασιλικῶν νόμων, καὶ ἄλλων τινῶν, μεταφρασθὲν εἰς κοινὴν φράσιν παρὰ Μανουὴλ Μαλαξοῦ τοῦ Ναυπλίου, ἐκ τῆς Πελοποννήσου* ». Ὁ Μανουὴλ οὗτος ὁ Μαλαξὸς εἶναι ὁ αὐτὸς ἐκεῖνος, ὅστις εἰς κοινὴν φράσιν συνήθροισε τὴν Πατριαρχικὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἱστορίαν τὴν ἐν τῇ Τουρκογραικίᾳ (Turcogr. p. 185) ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κρουσίου, καὶ ὅστις ἀκόμη συνέγραψε τὴν ἐκ Κώδ. Κολβερτίνου ὑπὸ τοῦ Δουκαγγίου (Gloss. Gr. t. II, ind Auct. p. 24) μνημονευομένην χρονογραφίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶναι πολλὰ πιθανὸν νὰ ἐσχεδίασεν ἔπειτα τὴν ἰδίαν αὐτοῦ Δωρόθεος ὁ Μονεμβασίας.

ΧΕΙΡΟΓΡ. Β΄. ἐν αὐτῷ περιέχεται·

1.ον Γραμματική τις ἐπιγραφομένη· «*Τοῦ Σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου πασῶν τῶν ἐπιστημῶν διδασκάλου καὶ μεγάλου ῥήτορος τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας, ἰατροῦ τε ἀρίστου, τοῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, περὶ Γραμματικῆς Συντάξεως κατὰ τὰ ὀκτὼ μέρη τοῦ λόγου.* » Ὁ ἀντιγραφεὺς παρέδραμε νὰ προσθέσῃ εἰς τὸν τίτλον τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως, ὅστις φαίνεται νὰ ἦναι Ἀλέξανδρος ὁ Μαυροκορδάτος. Τούτου τὸ περὶ συντάξεως φαίνεται ἐκδομένον ἐν Βενετίᾳ τὸ 1745, ἀλλὰ δὲν ἔχω τώρα αὐτὸ πρόχειρον διὰ νὰ τὸ παραβάλω πρὸς τὸ χειρόγραφον.

2.ον *Θέσεις Γραμματικαὶ πληρέσταται μεθόδῳ διαλεκτικῇ ὑποστρωθεῖσαι, καὶ εἰς διαίρεσιν προτεθεῖσαι ἐκ τῆς τέχνης θεωρητικῆς τε καὶ πρακτικῆς, Ἱλαρίωνος Κιγάλα Κυπρίου, Ἱεροδιδασκάλου καὶ Ἱεροκήρυκος.* » Εἰς τὸ τέλος σημειόνεται ὁ χρόνος τῆς γραφῆς. *Ἐν ἔτει χιλιοστῷ ἑξακοσιοστῷ ἐννενηκοστῷ τετάρτῳ μηνὶ Ἀπριλλίῳ κδ΄.* Τὴν γραμματικὴν ταύτην τοῦ Ἱλαρίωνος ἀναφέρει ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ καὶ ὁ Μελέτιος (Ἐκκλ. Ἱστορ. Τ. Γ΄. σελ. 473)· ἦτον δ' αὐτὸς εἷς τῶν τροφίμων τοῦ ἐν Ῥώμῃ Ἀθανασιανοῦ Κολλεγίου (P. Rodotà dell'or. etc. del rito Gr. in Ital. t. III. p. 162), ἑπομένως καὶ εἷς τῶν Ποντιφικείων ὑπέρμαχος μέχρι τινος· ἀλλ' ἔπειτα ὅμως τοῦ πατρίου δόγματος ὅλος γενόμενος ἐπροχειρίσθη ἐπὶ τέλους καὶ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου περὶ τὸ 1678· a learned man and well skilled in the Greek and Latin tongues, πεπαιδευμένος ἀνὴρ καὶ καλῶς συγκροτημένος τὰ περὶ τὴν γνῶσιν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς γλώσσης, ὡς λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ σύγχρονος Ἄγγλος Ricart ἐν τῷ Present state of the Greek and Armenian Churches. Lond. 1679. p. 92.

ΧΕΙΡΟΓΡ. Γ΄. Ἐπιγραφόμενον « *Λευχειμονοῦσα ῥητορικὴ εἴτουν Ἀφθονίου Προγυμνάσματα ἐκ τῆς Λατίνων ἀνθολογηθέντα φωνῆς, καὶ ἐν Ἑλληνικῇ διαλέκτῳ ὑποστρωθέντα σπουδῇ καὶ πόνῳ Ἀναστασίου Παπᾶ Βασιλοπούλου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, ἐν τῇ κωμοπόλει Τυρνάβῳ τῆς Θεσσαλίας διατρίβοντος, χάριν τῶν ὑπ' αὐτοῦ διδασκομένων πρωτοπείρων μαθητῶν.* » Ὁ Ἀναστάσιος Παπαβασιλόπουλος, ὅστις, ὡς ἐκ τῆς προτασσομένης πρὸς τὸν Μητροπολίτην Λαρίσσης Παρθένιον ἀφιερωτικῆς αὐτοῦ ἐπιστολῆς ἐξάγεται, διέτριβεν ἐν Τυρνάβῳ κατὰ τὸ 1702, καταλέγεται ὑπὸ τοῦ Κοσμᾶ Μπαλάνου (Ἀλγεβ. Ἐπιστ. πρὸς Ζωσιμάδας) μεταξὺ τῶν Διδασκάλων τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις Σχολείου τοῦ Γκιούνμα τασσόμενος πρὸ Μεθοδίου τοῦ Ἀνθρακίτου, ἀλλ', ὡς ἱερωμένος τότε, ὀνομαζόμενος παρ' αὐτοῦ Ἀναστάσιος Ἱερεὺς Παπᾶ Βασιλείου· τούτου εἶδα ποτὲ καὶ ἕτερόν τι μεταφρασθὲν ὡσαύτως ἐκ τοῦ Λατινικοῦ ἐπιγραφὴν φέρον· «*Εἰσαγωγὴ Μαθηματικῆς ἐκ τῆς τῶν Λατίνων φωνῆς μετοχετευθεῖσα καὶ τῇ Ἑλληνικῇ διαλέκτῳ ὑποστρωθεῖσα σπουδῇ καὶ πόνῳ μεγίστῳ τοῦ λογιωτάτου Κὺρ Ἀναστασίου Ἱεροδιδασκάλου τοῦ Παπαβασιλοπούλου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων.* Καὶ ἐνταῦθα ἂς παρατηρήσωμεν ἐμπαρόδως ὅτι οἱ ἐν Ἰωαννίνοις ἀπὸ τῆς συστάσεως τῶν Σχολείων καὶ ἐφεξῆς διδάξαντες ἤνωναν, ἐκτὸς ἑνὸς ἢ δύο, ἅπαντες μὲ τὴν τῆς πατρίου καὶ τὴν τῆς Λατινικῆς ἀκόμη φωνῆς γνῶσιν, ὁ Σουγδουρῆς, ὁ Παπαβασιλόπουλος, ὁ Ἀνθρακίτης, ὁ Εὐγένιος, ὁ Τρύφων, ὁ Κοσμᾶς, καὶ ἐσχάτως ὁ μακαρίτης ἡμέτερος διδάσκαλος Ἀθανάσιος Ψαλίδας, ὅστις καὶ ποίημα λατινιστὶ ἐξέδωκεν, ὡς ἠξεύρεις, ἐπιγραφόμενον de Vera Felicitate, ἤτοι περὶ ἀληθοῦς εὐδαιμονίας.

ΧΕΙΡΟΓΡ. Δ΄. Περιέχεται ἐν αὐτῷ·

1 *Ἐκ τῶν τοῦ Γεωργίου Κορεσσίου τοῦ Χίου μετεωρολογικῶν καὶ διαφόρων ζητημάτων καὶ λύσεων.*

2. *Εἰς τὸ α΄. καὶ β΄. καὶ γ΄. βιβλίον τῶν μετεωρολογικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους σχολαστικὰ ζητήματα ἐκδοθέντα παρὰ Γερασίμου Βλάχου τοῦ Κρητὸς κήρυκος τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου καὶ κοινοῦ κατ' ἀμφοτέρας τὰς διαλέκτους τῶν Ἐπιστημῶν διδασκάλου.*

ΧΕΙΡΟΓΡ. Ε΄. ὀλίγον τι ἀρχαιοτέρας χειρὸς τῆς ΙΖ΄. ἴσως ἑκατονταετηρίδος, ἄνευ ὅμως ἀρχῆς καὶ τέλους· περιέχει δὲ τοῦτο *συναξάρια καὶ λόγους εἰς ὅλας τὰς ἑορτὰς τοῦ ἔτους*, εἰς ἁπλῆν φράσιν, κατ' ἐκείνην τὴν τῶν λεγομένων πατερικῶν.

ΧΕΙΡΟΓΡ. ΣΤ΄. τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, ἐν ᾧ περιέχονται διάφοροι ἀκολουθίαι Νικολάου Ἱερέως τοῦ Μαλαξοῦ ὀνομαστὶ δέ·

1. *Ἀκολουθίαι εἰς διαφόρους ἁγίους ὅταν οὐκ ἔστι μηναῖον ψαλλόμεναι εἰς τὴν τάξιν αὐτοῦ εἰς ἕνα ἢ εἰς πολλούς· Ποιηθεῖσα ὑπὸ Νικολάου Ἱερέως τοῦ Μαλαξοῦ Πρωτοπαπᾶ Ναυπλίου.* Εἰς τὸ ὑποσέλιδον κεῖνται δύο αὐτοῦ Ἰαμβικὰ ῥυθμικὰ ἐπιγράμματα, τὰ ἑξῆς·

Ἀποστόλοισιν ὑποφήταις τ' ἐνθέοις,
καὶ ἱερομάρτυσι καὶ ἀσκουμένοις,
ὁσιάθλοις γυναιξὶ καὶ ἀσκητρίαις
ὁ Πρωτοπαπᾶς τόδ' ἀνωνύμως φέρει.

—οοο—

Μάρτυσι θείοις σὺν σοφοῖς ἀρχεθύταις
σὺν ὁσιομάρτυσι τοῖς ἀθληφόροις
θύτης Μαλαξὸς νικόλαος νῦν μέλπει.

Καὶ τὴν αὐτὴν δὲ ταύτην μετρικὴν εὐφυΐαν δὲν λείπει νὰ βάλῃ εἰς ἐνέργειαν καὶ εἰς τοὺς κανόνας τῶν Ἀκολουθιῶν του ἀκόμη ὁ καλὸς Πρωτοπαπᾶς διεξάγων πάντοτε αὐτοὺς μὲ ἔμμετρόν τινα ἀκροστιχίδα τελευτῶσαν εἰς τὸ ὄνομά του, ὡς παρ. χ.

Ὕμνοις σε μέλπω χριστομύστα σὺν πόνῳ
ὁ Μαλαξός.
Ὕμνῳ γεραίρων τὸν προφήτην τοῦ λόγου
ὁ Μαλαξός.
Τῶν μαρτύρων μέλπω σε ἔνθεον κλέος
ὁ Μαλαξός.

καὶ καθεξῆς οὕτω μέχρι τέλους τῶν ἀκολουθιῶν, αἱ ὁποῖαι φθάνουσι σύμπασαι ἴσως ἕως εἴκοσι, διότι λείπει εἰς τὸ ἀντίγραφον τὸ τέλος. Ὁ Μαλαξὸς ὅστις ἔζη κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς Ις΄ ἑκατονταετηρίδος, ἔγραψεν ἀκόμη καὶ διάφορα ἄλλα τοιαῦτα, ὡς τὴν ἀκολουθίαν Μητροφάνους Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, τὸ Μαρτύριον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, καθὼς καὶ τροπάρια ἰδιόμελα, εἱρμούς, κτλ. συχνάκις παρένειρεν εἰς τὰ Μηναῖα καὶ εἰς τὸ Πεντηκοστάριον· παραλείπω δὲ καὶ τὴν γνωστήν του τῆς διὰ τῆς χειρὸς τοῦ Ἱερέως εὐλογίας ἐξήγησιν, τὴν εἰς τὰ μικρὰ φερομένην εὐχολόγια, ἤτοι τὰ λεγόμενα ἁγιασματάρια.

ΧΕΙΡΟΓΡ. Ζ΄. γραφῆς καὶ τοῦτο τῆς ΙΖ΄. ἑκατονταετηρίδος, εἰς τὸ ὁποῖον περιέχονται τὰ ἑξῆς·

1, *Κωνσταντίνου Ῥεσσινοῦ τοῦ Κορινθίου διδασκαλία καὶ ἐξήγησις πεζῇ φράσει εἰς τὴν ἑξαήμερον κτίσιν τοῦ Θεοῦ.*

2. *Τοῦ αὐτοῦ ἐξήγησις καὶ διδασκαλία ἁπλῇ φράσει εἰς βίβλον τὴν καλουμένην ὁδηγόν.*

Αἱ διδασκαλίαι αὗται ἐκτείνονται εἰς ὀγδοήκοντα λόγους ἐπὶ κεφαλῆς ἔχοντας ἐρώτησιν, εἰς τὴν ὁποίαν ὡς ἀπόκρισις χρησιμεύει αὐτὸς ὁ ὑποκείμενος λόγος. Τὸ πεζὸν ὕφος τούτων τῶν λόγων ἄτεχνον μέν, ὅμως ὄχι πάλιν καὶ ὁλόπελα χυδαῖον, πλησιάζει ὁπωσοῦν εἰς τὴν γραμματικὴν τῆς νῦν κοινῶς γραφομένης γλώσσης· ἰδοὺ μικρὸν τεμάχιον ἐξ αὐτῶν. « Περὶ τούτου εἴπαμεν ἀλλαχοῦ καὶ ἀρχίσαμεν χώρας ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου καὶ μέχρι δύσεως· καὶ πάλιν ἀπ' αὐτῆς τῆς δύσεως τοῦ γύρου μέχρι τοῦ Βορρᾶ, ἢ ἕως αὐτὴν τὴν ἀνατολήν, καὶ ἐδείξαμεν ὅτι δὲν εἶναι ὁ Θεὸς ὁποῦ ἔκαμε τοῦτον τὸν ἄνθρωπον σώφρονα, ἤγουν σώφρων λέγεται ὅστις εἶναι σῶος εἰς τὴν φρόνησίν του, ὁ ἀπεχόμενος ἀπὸ πᾶσαν ἁμαρτίαν σαρκός. Οὗτος ὁ ἄνθρωπος λέγεται σώφρων· ἤγουν λέγει ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι αἰτία ὅτι ἕνας ἄνθρωπος νὰ γένῃ σώφρων καὶ ὁ ἄλλος πόρνος· οὐδὲ πάλιν, ἄλλον μὲν ὀργίλον ἕτερον δὲ μακρόβιον, ἀλλὰ εἶναι τινὰ γένη καὶ κράσεις τόπου, καὶ τροπαὶ καὶ παραλλαγαὶ τῶν στοιχείων καὶ ἀέρων καὶ καιρῶν· λοιπὸν δὲ καὶ αἰτίαι φυσικαὶ ἀκολουθοῦσι τοῖς στοιχείοις τοῦ κορμίου.»

3. *Ἕτεροι ὠφέλιμοι λόγοι, τοὺς ὁποίους χρεωστοῦσιν οἱ χριστιανοὶ νὰ ἀκούωσι, καὶ νὰ ἀπέχουν ἀπὸ πάντων τῶν πονηρῶν καὶ κακῶν πραγμάτων, καὶ νὰ κάμνουν τὰ καλὰ καὶ ἀγαθά.* » Οἱ λόγοι οὗτοι, τέσσαρες τὸν ἀριθμόν, ὑπάρχουσιν Ἑλληνικοί, πλὴν τοῦ πρώτου εἰς ἁπλῆν γραφομένου φράσιν, καὶ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως ἴσως ἂν καὶ μὴ φέροντες τὸ ὄνομά του, ὅστις, ὡς ἐκ τοῦ ὕφους τῆς γλώσσης τῶν ἁπλῶν λόγων δύναται νὰ συμπερανθῇ, πρέπει νὰ ἤκμαζεν ὀλίγον πρότερον, ἂν ὄχι ὀλίγον ὕστερον τῶν χρόνων τῆς Ἁλώσεως.

ΧΕΙΡΟΓΡ. Η΄. Εἰς μικρὸν ὄγδοον, ἐξεργασθὲν περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΕ΄. καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς Ις΄. ἑκατονταετηρίδος. Ἐν αὐτῷ περιέχονται τὰ ἑξῆς·

1. *Εὐχαὶ ἐρωτικαὶ καὶ θεωρητικαί. Αὗται δὲ αἱ εὐχαὶ καλοῦνται μονόλογαι* (sic) *καὶ ἡρμηνεύθησαν πρὸς τὴν Ἑλλάδα γλῶτταν παρὰ Δημητρίου τοῦ Κυδώνη. Ποίημα δὲ Αὐγουστίνου Ἐπισκόπου Ἰωσῶνος. Αὗται δὲ τοῖς ἐρωμένοις τύπος γέγονε ἐν τοῖς κελλίοις καὶ οὐκ ἐν τῷ μέσῳ διαβιβάζεσθαι.* Τὸ διαβιβάζεσθαι ἐνταῦθα κεῖται ὡς ἐξελληνισμὸς τρόπον τινὰ τοῦ τῆς κοινῆς γλώσσης διαβάζεσθαι. Αἱ μονόλογοι αὗται εὐχαὶ εἶναι τὰ τοῦ Αὐγουστίνου μονολόγια (Soliloquia), ἀλλ' ὄχι ὅμως ὅλα, ὡς παραλειφθέντων τῶν ἀπὸ τοῦ ΚΓ μέχρι τοῦ ΚΖ΄, καὶ τῶν τελευταίων δύο ἀκόμη τοῦ ΛΣΤ΄ καὶ ΛΖ΄. Εὑρίσκονται δὲ μὲ εὐχὰς καὶ ταῦτα ἀνάμικτα ἄλλας, ὡς πολλὰς τοῦ μεγάλου Βασιλείου, καὶ καμμίαν περὶ τὰ τέλη Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ Λέοντος τοῦ σοφοῦ· τελειόνουσι δὲ ἅπασαι μὲ ἀνώνυμόν τινα ὕμνον εἰς τὴν Θεοτόκον διὰ στίχων πολιτικῶν.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Κυδώνη τῶν Αὐγουστινιανῶν Μονολογίων αὕτη γενομένη μετάφρασις ὑπάρχει ἕως τώρα ἀνέκδοτος, οὐδὲ κἂν ἐγινώσκετο ἄλλως εἰμὴ τυχὸν αἰνίττεται ταύτην ὁ Γεσσῆρος (app. Biblioth. ed. Tiguri 1855 fol) ἔνθα μεταξὺ ἄλλων τοῦ Κυδώνη καταριθμεῖ καὶ μεταφράσεις κεφαλαίων τινῶν ἐκ τῶν λόγων τοῦ Αὐγουστίνου. Ὁ μακαρίτης Εὐγένιος ὁ Βούλγαρης μεταγλωττίσας Ἑλληνιστὶ κάποια

τοῦ πατρὸς τούτου, ὡς τὰς Μελέτας, τὰ περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ θεωρίας καὶ τὸ περὶ Συντριβῆς καρδίας, συμπεριέλαβεν εἰς αὐτὰ καὶ τὰ μονολόγια ὡς τῆς αὐτῆς ἐκείνων ἐχόμενα ἰδέας, ἐπιγράψας τὴν ὅλην συλλογὴν Κεκραγάριον, ἥτις καὶ δὶς ἐξεδόθη ἐν Μόσχα, τὸ δεύτερον ἐν ἔτει 1824. Ἐὰν παραβάλῃς τὰς δύο μεταφράσεις εὔκολα θέλεις εὕρῃ τὴν μὲν τοῦ Εὐγενίου ἑλληνικωτέραν βέβαια, μάλιστα δὲ καὶ παραπολύ, ὡς ἀπαντωμένων ἐν αὐτῇ ὄχι μόνον ὑπεραττικῶν καὶ φράσεων καὶ λέξεων, ἀλλὰ καὶ ποιητικῶν ἀκόμη, ἁπλουστέραν δὲ τὴν τοῦ Κυδώνη ἂν καὶ ἐνιαχοῦ διακεχυμένην. Μ' ὅλον τοῦτο δὲν ἦτον, νομίζω, περιττὸν ὅλως, χάριν τῶν νεωτέρων γραμμάτων μας, τὸ νὰ ἀξιόνετο καὶ τοιαύτη οὖσα τοῦ φωτὸς τοῦ τύπου, ὡς ἀρχαιοτέρου τοὐλάχιστον γόνος ὁμοεθνοῦς μας. Εἰς περιέργειάν σου παραθέτω ἐνταῦθα δεῖγμα ἐξ αὐτῆς μετὰ καὶ τῆς Εὐγενιανῆς συνοδευόμενον μεταφράσεως, ἓν τῶν συντομωτέρων Μονολογίων, τὸ ΙΘ'.

Μονολόγιον ΙΘ'. τοῦ Ἱεροῦ Αὐγουστίνου.

Μετάφρασις Δημητρίου Κυδώνη.

«Ὦ πῦρ ἀεὶ μὲν καῖον, μηδέποτε δὲ σβεννύμενον· ὦ ἀγάπη ἡ πρὸ Θεόν, ἀεὶ μὲν ζέουσα, μηδέποτε δὲ χλιαινομένη! ἄναψόν με, Θεία ἀγάπη, ἵνα ἀναφθείην ὅλος ἐκ σοῦ ἵν' ὅλος σὲ μόνον ἀγαπῶ· ὁ γὰρ μετ' ἄλλου σέ τινος ἀγαπῶν, ἧττόν σε ἀγαπᾷ. ἀγαπῆσαι μὲ σε, ὅτι σύ με πρότερον ἠγάπησας· καὶ πόθεν μοι λόγος, ὥστε διεξελθεῖν τὰ σημεῖα τῆς σῆς ἀγάπης· μέγιστα γὰρ περὶ ἐμὲ ταῦτα ταῖς σαῖς ἀναριθμήτοις εὐεργεσίαις, αἷς με προήγαγες ἐξ ἀρχῆς· μετὰ γὰρ τὴν τῆς δημιουργίας εὐεργεσίαν, ὅτ' ἀπ' ἀρχῆς καὶ ἐκ τοῦ μηδενὸς κατ' εἰκόνα σὴν καὶ ὁμοίωσιν ἔκτισας τιμήσας με καὶ ὑψώσας ἐν τοῖς ὑπὸ σοῦ γενομένοις κτίσμασι, καὶ περίβλεπτον καθιστᾷς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου· (8) ἐν τῷ φωτὶ τῷ τῆς καρδίας μου ἐσημείωσας· ὥστε με τῶν ὁρατῶν κτισμάτων διέκρινας· καὶ παραβραχὺ τῶν ἀγγέλων ἠλάττωσας· ὀλίγον τοῦτο ἐνώπιον τῆς σῆς ἀγαθότητος ἔδοξεν, ὅτι με καθ' ἡμέραν ἰδιαιτάτοις καὶ μεγίστοις δώροις συνεχῶς ἔτρεφες, καὶ ὥσπερ υἱὸν νήπιον καὶ ἁπαλὸν τοῖς μαστοῖς τῆς σῆς παρακλήσεως ἐγαλακτοτρόφησας καὶ ἐνεδυνάμωσας· ἀλλ' ἵν' ὅλως σοι δουλεύω, πάντα ὅσα ἐποίησας εἰς τὴν ἐμὴν δουλείαν παρέδωκας.»

Μετάφρασις Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως.

«Ὦ πῦρ, τὸ ἀεὶ μὲν δαῖον, ἀποσβεννύμενον δὲ μηδέποτε! ὦ ἀγάπη, ἡ ἀείποτε ὑπερζέουσα, μηδέποτε δ' ὑποχλιαινομένη! περίφλεξόν με! ἀναφθείην ὅλος ἐκ σοῦ! ὅλος (εἶπα) ἐξαναφθείην, ἵν' ὅλος σὲ καὶ ἀγαπῴην! ἧττον γὰρ ἀγαπᾷ σε ὁ ἕτερόν τι ἀγαπῶν, εἰμὴ διὰ σὲ ἀγαπῴη. Ἀγαπήσω σε, Κύριε. ὅτι σὺ πρῶτος ἠγάπησάς με. Καὶ πόθεν μοι ῥῆμα ἐπαρκὲς γένοιτο ὥστε διεξιέναι τὰ τῆς σῆς μεγίστης περὶ ἐμὲ ἀγάπης τεκμήρια, καὶ τὰ ὑπὲρ ἀριθμὸν εὐεργετήματα, δι' ὧν ἐξ ἀρχῆς με προήγαγες; Μετὰ γὰρ τὴν εὐεργεσίαν τοῦ κτίσαι με, ὅτι ἐν ἀρχῇ με κατὰ τὴν σὴν εἰκόνα ἐποίησας, τιμήσας τε καὶ ἀνυψώσας ἐν τοῖς λοιποῖς σου δημιουργήμασι, κατηγλάϊσάς με προσέτι διαφερόντως καὶ τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου σου, ὃ ἐπὶ τὸ ὑπέρθυρον τῆς ἐμῆς καρδίας ἐπεσημείωσας· δι' οὗ με καὶ τῶν αἰσθήσεως ἀμοιρούντων, καὶ τῶν αἰσθήσεως μετεχόντων κτηνῶν ἐπίσης ὑπερεξῆρηκας, καὶ τῶν ἀγγέλων δὲ, βραχύ περ ὅσον, κατηλάττωσας. Μικρὸν δὲ ἄρα καὶ τόδε τῆς σῆς ἐνώπιον ἔδοξεν ἀγαθοσύνης. Καὶ γάρ με, καὶ τοῖς καθ' ἡμέραν μεγίστοις σοῖς, καὶ ἐπισήμοις τῶν εὐποιϊῶν σου δωρήμασιν, ἀδιαλείπτως διέθρεψας, καὶ ὡς τέκνον σὸν ἄντικρυς νήπιόν τε καὶ ἁπαλόν, τοῖς μαστοῖς τῆς παρακλήσεώς σου ἐγαλακτοτρόφησάς με, καὶ ἐνεδυνάμωσας, ἵνα γὰρ ὅλος ἐγώ σοι δουλεύων εἴην, πάνθ' ὅσα ἐποίησας ἐμοὶ δουλεύων αὐτὰ ὑπέταξας.»

Ὁ Κυδώνης, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Γισσήρου (ἔνθ. ἀν.) μετέφρασεν ἀκόμη ἐκ τοῦ Λατινικοῦ καὶ ἕτερα, ὡς τὸ Κοράνιον, καὶ Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτου θεολογικάς τινας πραγματείας, δηλαδὴ τὰς ἐπιγραφομένας, **summa adversus gentes, summa Theologiae**, καὶ **de Contemptu Mundi**, σωζομένας χειρογράφους εἴς τινας βιβλιοθήκας τῆς Εὐρώπης. Ἀλλ' ὁ αὐτός, ὡς λατινόφρων, δὲν ἔλειψεν ἀκόμη νὰ μεταφράσῃ ἐκ τοῦ Λατινικοῦ καὶ καθ' ἡμῶν τινα στρατευόμενα, ὡς Ἀνσέλμου Καντουαρίας ἐν Ἀγγλίᾳ Ἐπισκόπου τὸ περὶ τῆς Ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κατὰ τῶν Γραικῶν, καὶ τὸ πρὸς Βαλεριανὸν Ἐπίσκοπον Νυδαμβούργου ἐπιστολὴν τοῦ αὐτοῦ περὶ τῶν τριῶν ζητημάτων καὶ ἐξαιρέτως περὶ τοῦ ἐνζύμου καὶ τοῦ ἀζύμου μνημονευόμενα ταῦτα ἀμφότερα ὑπὸ Ἀλλατίου ἐν τῷ **de Consensu occ. et Orient. Eccl.** p. 857, καὶ προσέτι μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς τὰ μεταφρασμένα νὰ συνεισφέρῃ ἐ ἴμετρον ἐξ ἰδίων περὶ τῆς ἐκπορεύσεως, συγγράψας ὡσαύτως καὶ κατὰ τῶν δογμάτων Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, τὰ ὁποῖα ταῦτα ἐνεξέδωκε μετ' ἄλλων ὁμοίας ζύμης εἰς τὰ αὐτοῦ **Opuscula aurea. Romae 1630.** ὁ ὁμόφρων αὐτοῦ Πέτρος Ἀρκούδιος ὁ Κερκυραῖος· ἔζη δὲ ὁ Κυδώνης, Κωνσταντινουπολίτης τὴν πατρίδα, κατὰ μέσα τῆς ΙΔ'. ἑκατονταετηρίδος. Ἂς προσθέσω ὅτι τὰ τοῦ Αὐγουστίνου Μονολόγια, μετέφρασεν ἀκόμη καὶ ἕτερος τῆς αὐτῆς φάλαγγος Νεόφυτος Ῥοδινὸς ὁ Κύπριος, τρόφιμος τοῦ ἐν Ῥώμῃ Ἀθανασιανοῦ κολλεγίου, ἀλλ' εἰς τὴν χυδαΐζουσαν ὅμως γλῶσσαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔγραφον, ἢ μετέφραζον συνήθως ἅπαντες τότε τῶν ἡμετέρων οἱ ἐκ τοῦ Κολλεγίου ἐκείνου προερχόμενοι, καὶ ἐξέδωκεν αὐτὰ ἐν Ῥώμῃ τὸ 1637, 12°, ὡς σημειόνει ὁ Ἀλλάτιος (ἐν τῷ **Secunda recensio Apium serbanarum sive de viris illustribus.**

Εἶπα ἀνωτέρω ὅτι τὰς μονολόγους εὐχὰς τοῦ χειρογράφου κλείει ὕμνος τις διὰ πολιτικῶν στίχων· τοῦτον καὶ ὡς ἀνέκδοτον, καθὰ νομίζω, καὶ ὡς δεῖγμα ἐνταυτῷ τῆς περὶ τοὺς κάτω βυζαντι-

νοὺς χρόνους στιχουργικῆς ποικιλίας, δὲν κρίνω πάντη περιττὸν νὰ παραθέσω ἐνταῦθα εἰς ἀνάγνωσίν σου.

« *Ὕμνος σὺν εὐχαριστίᾳ, καὶ εὐχῇ εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον κατὰ ἀλφάβητον διὰ πολιτικῶν στίχων.*

—οοο—

» Ἀνυμνῶ σου τὴν χάριν ὦ δέσποινα
  δυσωπῶ σε τὸν νοῦν μου χαρίτωσον
Βηματίζειν ὀρθῶς με εὐόδωσον
  τὰς ὁδοὺς τῶν Χριστοῦ διατάξεων
Γρηγορεῖν με πρὸς ὕμνον ἐνίσχυσον
  ῥαθυμίας τὸν ὕπνον διώκουσα
Δεδεμένον σειραῖς ὀφλημάτων με
  ἱκεσίαις σου λῦσον θεόνυμφε
Ἐν νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ με φρούρησον
  πολεμίων ἐχθρῶν λυτρουμένη με
Ζωοδότην Θεὸν ἡ κυήσασα
  νεκρωθέντα με πάθεσι ζώωσον
Ἡ τὸ φῶς τὸ ἀνέσπερον τέξασα
  τὴν ψυχήν μου τυφλώττουσαν φώτισον
Θαυμαστὸν τοῦ Δεσπότου παλάτιον
  οἶκον πνεύματος θείου με ποίησον
Ἰατρὸν ἡ τεκοῦσα ἰάτρευσον
  τῆς ψυχῆς μου τὰ πάθη τὰ χρόνια
Κυματούμενον βίου τῷ κλύδωνι
  μετανοίας πρὸς τρίβους με ἴθυνον
Λύτρωσαί με πυρὸς αἰωνίζοντος
  σκώληκός τε πικροῦ καὶ Ταρτάρου τε.
Μή με δείξῃς δαιμόνων ἐπίχαρμα
  τὸν πολλαῖς ἁμαρτίαις ὑπεύθυνον
Νεοποίησόν με παλαιούμενον
  ἀμυθήτοις πανάμωμε πταίσμασι
Ξένον πάσης κολάσεως δεῖξόν με
  καὶ τῷ πάντων Δεσπότῃ οἰκείωσον
Ὅπως χαίρων δοξάζω πανάμωμε
  τὸν ἐκ σοῦ σαρκωθέντα καὶ σὲ ἀνυμνῶ
Παναγία Παρθένε ἐπάκουσον
  τῆς φωνῆς τοῦ ἀχρείου οἰκέτου σου.
Ῥεῖθρα δακρύων δώρησαι Δέσποινα
  τῆς ψυχῆς μου τὸν ῥύπον καθαίροντα
Στεναγμοὺς ἀσιγήτως προσφέρειν σοι
  ἀενάως καρδίωσον Δέσποινα
Τὴν οἰκτρὰν λειτουργίαν μου πρόσδεξαι
  καὶ θεῷ τῷ εὐσπλάγχνῳ προσάγαγε
Ὑπερτέρα ἀγγέλων ὑπέρτερον
  κοσμικῆς με συγχύσεως ποίησον
Φωτοφόρε σκηνὴ ἐπισκήνωσαί με
  τὴν τοῦ πνεύματος χάριν εὐόδωσον
Χεῖρας αἴρω καὶ χείλη πρὸς αἴνεσιν
  μολυνθέντα κινῶ σοι ἀμόλυντε
Ψυχοφθόρων σφαλμάτων με λύτρωσαι
  τὸν Χριστὸν ἐκτενῶς ἱκετεύουσα
Ὦ τιμὴ καὶ προσκύνησις πρέπει ἀεὶ
  εἰς πάντας αἰῶνας αἰώνων ἀμήν. »

Τὸ ἑνδεκασύλλαβον τούτων τῶν στίχων ἀναλογεῖ, καθὼς φαίνεται, πρὸς τὸν ἀναπαιστικὸν ῥυθμόν, ἐνῷ ἀλλοῦ τὸ αὐτὸ τοῦτο μέτρον, εἰς τοὺς οἴκους παρ. χάριν τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου, ἔχει ἐξεναντίας σχέσιν πρὸς τὸν δακτυλικόν, ὡς εἰς τούτους·

« Χαῖρε τροφῆ τοῦ μάννα διάδοχε
  Χαῖρε τροφῆς ἁγίας διάκονε. »

Ἔνθα παρατηρήσιμος καὶ ἡ παρήχησις, ἢ κρεῖττον εἰπεῖν, τὸ ὁμοιοκατάληκτον καὶ ἐν μέσῳ ὑπάρχον καὶ ἐν τέλει τῶν λέξεων, εἰς τούτους τε καὶ ὅλους τοὺς τῶν οἴκων τοῦ ὕμνου, ὥστε οὐδὲ τόσον μὲ φαίνεται βάσιμος ἡ γνώμη τινῶν, φίλε μου, οἵτινες θέλουσι νὰ εἰσχώρησεν ἡ περιττὴ αὕτη παιδιὰ εἰς τὴν κοινὴν στιχουργίαν μας ἐκ τῆς μετὰ τῶν Ἰταλῶν ἐπιμιξίας. Ἡ ὁμοιοκαταληξία τῶν στίχων εἶναι, νομίζω, ἐφεύρεμα τῶν Ἀράβων, παρὰ τῶν ὁποίων μετέβη εἰς μὲν τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολὴν διὰ τῆς Συρίας, εἰς δὲ τὴν Δύσιν διὰ τῆς Ἱσπανίας ἕως καὶ τὸ ὄνομα Οἶκος, μὲ τὸ ὁποῖον καλοῦνται τὰ διάφορα τμήματα τοῦ ὕμνου, δὲν εἶναι καὶ αὐτὸ παρὰ ἁπλῆ μετάφρασις τοῦ Ἀραβικοῦ ὀνόματος Μπέντ (οἶκος) σημαίνοντος παρ' ἐκείνοις, ὡς ἀκούω, συζυγίαν ἢ σύμπλεγμα στίχων ὁμοιοκαταλήκτων, καθὼς ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀρχὴν ἔχει ὡσαύτως καὶ τὸ Ἰταλικὸν ἀκόμη stanza, τὸ ὁποῖον καὶ αὐτὸ ὁμοιοκατάληκτον σημαίνει στροφὴν εἰς τὴν Ἰταλικὴν ποίησιν. Ἀλλὰ παρακαλῶ, τοῦτο μὴ ἐκλάβῃς παρὰ ὡς ἁπλῆν εἰκασίαν μου μόνον, ἡ δὲ περαιτέρω αὐτοῦ διευκρίνησις ἀφίνεται ὅλη εἰς σὲ τὸν περὶ ταῦτα ἐξάπαντος ἐντριβέστατον· ἐξακολουθῶ τὸ χειρόγραφον.

2. *Εὐχαὶ ἡμεριναὶ εἰς τὴν ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον τριάδα. Ποίημα Διακόνου Νομοφύλακος τοῦ Εὐγενικοῦ εἰς τὸν Θεὸν καὶ πατέρα ἀναγινωσκόμεναι τοῖς αἱρωμένοις* (sic) *κατὰ πᾶσαν ὥραν ἐν τοῖς κελλίοις ἰδίως.* Ὁ Νομοφύλαξ οὗτος Ἰωάννης ὁ Εὐγενικὸς ἦτον ἀδελφὸς Μάρκου τοῦ Ἐφέσου, ἀντίπαλος καὶ αὐτὸς ὡσαύτως τῆς Φλωρεντινῆς Συνόδου μέχρι τέλους ὡς ἔκ τε τῶν περὶ αὐτοῦ λεγομένων ὑπὸ Συλβέστρου τοῦ Συροπούλου (Σύνοδ. Φλωρ. Τμ. Στ'. κεφ. Ζ'.) γίνεται δῆλον καὶ ἐκ τοῦ πρὸς τὸν ὅρον τῆς Συνόδου τοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου Ἀντιῤῥητικοῦ λόγου, τοῦ ἐκδοθέντος ὑπὸ Δοσιθέου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων ἐν τόμῳ Καταλλαγῆς, Ἰασίῳ 1694 σελ. 206.

3. *Εὐχαὶ ἕτεραι κυροῦ Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως.*

Ἀνέκδοτοι ὑπάρχουσιν αἱ εὐχαὶ αὗται, ὡς καὶ πολλὰ ἕτερα τοῦ Γενναδίου τὰ ὁποῖα καταλέγει ὁ Δουκάγγιος ἐν τῷ Ἑλληνικῷ γλωσσαρίῳ (λ. Ῥάμπλιον).

4. *Στίχοι πολιτικοὶ τοῦ μακαριωτάτου καὶ ὑπερτίμου Ἰωάννου τοῦ Ψελλοῦ ἑρμηνευτικαὶ τῶν ἐπιγραμμάτων τῶν Ψαλμῶν· ἐζητήθη καὶ τοῦτο παρά τινος φιλομαθῆ.*

Μὴ παραξενισθῇς εἰς τὸν σολοικισμὸν τῆς γενικῆς φιλομαθῆ, διότι ὁ γράψας ἔκλινε τὸ ὄνομα κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς δημώδους γλώσσης, ἥτις δὲν γνω-

ρίζει, καθὼς πολλάκις ὁμοῦ παρετηρήσαμεν, παρὰ δύο μόνον κλίσεις πρώτην καὶ δευτέραν. Ἀλλὰ τίς ὡς τόσον ὁ μακαριώτατος οὗτος καὶ ὑπέρτιμος Ἰωάννης Ψελλός; τῶν πατριαρχῶν ἆρά τις, ἢ τῶν ὑπερτίμων μητροπολιτῶν; Οἱ ὑπεροχικοὶ τίτλοι τοιοῦτόν τινα αὐτὸν πιθανῶς ἐμφαίνουσιν· μνημονεύει ὅμως καὶ τούτου ὁ Ἀλλάτιος ἐν τῷ περὶ Ψελλῶν συντάγματι καταλέγων αὐτοῦ ὡς ἐκδεδομένα καὶ ἔπη τινα εἰς τοὺς τρεῖς Ἱεράρχας, καὶ εἰς τὰς ἑπτὰ συνόδους· ἀναφέρει δέ που αὐτόθι καὶ πῶν ἐν τῷ χειρογράφῳ προσόμοια ὡς «εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν Ψαλμῶν καὶ τὸ διάψαλμα», πλὴν ὡς ποιήματα ταῦτα Ψελλοῦ ἑτέρου τοῦ Μιχαὴλ, πάντη διάφορα τῶν προκειμένων, ὡς ἐκ τῶν πρώτων λέξεων γίνεται φανερὸν, τὰς ὁποίας ἐξ ἑκατέρων φέρει ἐκεῖ ὁ Ἀλλάτιος. Τοὺς στίχους τούτους τοῦ Ἰωάννου ψελλοῦ, ὄχι μόνον ὡς ἀνεκδότους ὑπάρχοντας, καθ' ὅσον γνωρίζω, ἀλλὰ καὶ ὡς διαφυγόντας καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀλλατίου τὰς ἀκαμάτους ἐρεύνας δὲν ἤθελα κάμῃ πρᾶγμα δυσάρεστον εἰς τοὺς φιλαγραφικοὺς, καὶ εἰς σὲ μάλιστα τὸν κορυφαῖον τούτων, νὰ μεταφέρω ἐνταῦθα ὁλοκλήρους.

«Στίχοι πολιτικοὶ τοῦ Μακαριωτάτου καὶ ὑπερτίμου Ἰωάννου τοῦ Ψελλοῦ ἑρμηνευτικοὶ τῶν ἐπιγραμμάτων τῶν Ψαλμῶν, ἐζητήθη δὲ καὶ τοῦτο παρά τινος φιλομαθῆ.

»Ἔχουσι δ' ἐπιγράμματα τοὺς σκοποὺς προδηλοῦντα
δύσκολα καὶ δυσνόητα, τούτων τὴν γνῶσιν μάθε
Τὰ πλεῖω δ' ἀνεπίγραφα τυγχάνει παρ' Ἑβραίοις
Εὐθὺς ὁ πρῶτος μὲν ψαλμὸς ἐπιγραφὴν οὐκ ἔχει
Οὕτως μοι καὶ τὸν Δεύτερον ἀνεπίγραφον ἔχεις.
σὺ δέ μοι μόνον μάνθανε τοὺς ἐπιγεγραμμένους.
Τοῦ τρίτου τὴν ἐπιγραφὴν οὑτωσί πως εὑρήσεις
Ψαλμὸς Δαβὶδ ὅτ' ἔφευγεν Ἀβεσαλὼμ τὸν παῖδα
ὁ γὰρ υἱὸς Ἀβεσαλὼμ ἀσύνετος τυγχάνων
ὥδυνεν ἐπανάστασιν κατὰ πατρὸς ἀθρόως
ὃν ὁ Δαβὶδ καταπλαγεὶς ἀπέδρασεν εὐθέως,
καὶ φεύγων καὶ θλιβόμενος ᾄδει Θεῷ τὸν θρῆνον.
Ἐπιγραφὴν ὁ τέταρτος εἰς τέλος ἔχει μόνον
νενικηκὼς γὰρ τὸν υἱὸν ἐν τέλει τοῦ τροπαίου
Ψαλμὸν ποιεῖται τῷ Θεῷ μετ' ᾠδῆς μελιῤῥύτου
ἐν θλίψει γὰρ ἐπλάτυνας οἰκτείρησον φησί με
ἢ πάλιν τέλος νόησον ἔξοδον τὴν ἐνταῦθεν.
Ὁ πέμπτος εἰς τὸ τέλος δὲ ὑπὲρ κληρονομούσης.
κληρονομοῦσα δέ ἐστιν τοῦ Θεοσδότου κλήρου
ἡ σύμπασα τῶν ἐθνικῶν μερίδων ἐκκλησία.
καὶ κληρονόμος αὕτη γὰρ ἐν τέλει τῶν αἰώνων.
Ὁ δ' ἕκτος ἐπιγέγραπται μόνος ὑπὲρ ὀγδόης,
ἤτοι τῆς Ἀναστάσεως τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.
Ἕβδομος γὰρ ὁ νῦν καιρὸς ὄγδοος δ' αὖ ὁ μέλλων
μὴ τῷ θυμῷ σου γὰρ φησὶ ἐλέγξῃς με χριστέ μου
ὁρᾷς ὀδύνης ῥήματα φοβεροῦ κριτηρίου,
Ὁ ἕβδομος ἐπιγραφὴν τοιαύτην ψαλμὸς ἔχει
ὃν ᾖσεν ὑπὲρ τοῦ Χουσὶ Ἰεμενεὶ Κυρίῳ
τοῦ γὰρ παιδὸς ὡς ἔφημεν Ἀβεσαλὼμ μανέντος.
καὶ τοῦ προφήτου τε Δαβὶδ τὸ τάχος ἀποδράντος.
εἷς ὢν τῶν φίλων ὁ Χουσὶ τοῦ θαυμασοῦ Προφήτου
τρέχει πρὸς τὸν Ἀβεσαλὼμ φυγὰς ἐν ὑποκρίσει
καὶ πείθει παρὰ στρατηγῷ (α) τὸν τύραννον ἐκεῖνον
μὴ καταπόδας ἕπεσθαι τῷ πατρὶ πεφευγότι·
ἀλλὰ συντάττειν πόλεμον καὶ στρατὸν συναθροίζειν
κἀντεῦθεν ἀναπνεύσαντα τὸν Δαβὶδ ἱστορεῖται.
συστῆσαι πόλεμον αὐτῷ καὶ καθελεῖν εἰς τέλος.
ποιεῖται γοῦν ὑπὲρ Χουσὶ ψαλμὸν εὐχαριστίας.
Ὑπὲρ ληνῶν ἐπίγραμμα ψαλμὸς ὄγδοος ἔχει
ληνὸς γὰρ θεοπάτητος τῶν ἐθνῶν ἐκκλησίας
τὸ γλεῦκος ἀποστάζουσαι τὸ τοῦ Εὐαγγελίου.
Ὁ δ' ἔννατος ἀπόκρυφος, ὑπὲρ γὰρ τῶν κρυφίων
τῶν τοῦ υἱοῦ τὴν θαυμαστὴν ἐπιγραφὴν λαμβάνει,
υἱοῦ δὲ τίνα κρύφια; ἡ κένωσις τοῦ λόγου
κρυφίως γὰρ ταπείνωσιν, τὴν κατάβασιν λέγει,
ἴδε γὰρ τὴν ταπείνωσιν πρὸς τὸν πατέρα λέγει,
ὁ τοῦ θανάτου τῶν πυλῶν ὑψῶν με παραδόξως.
Οἱ δ' εἰς τὸ τέλος ἅπαντες ἐπίγραμμα λαβόντες
ἢ τὸ ἐν τέλει τρόπαιον δηλοῦσι τοῦ δεσπότου
ἢ τὸ κοινὸν καὶ γνώριμον τέλος τὸ τοῦ θανάτου.
Ὁ δὲ πέντε καὶ δέκατος ἔχει στηλογραφίαν
ὅπερ ἐστὶ τὸ τρόπαιον, τῶν πράξεων ἡ στήλη,
ὡς μετ' αὐτὸν ἡ προσευχὴ ἐπίγραμμα τυγχάνει,
Ψαλμὸς οὗτος εὐρύθμιστος ἐν θλίψει γεγραμμένος,
εἰσάκουσον γὰρ Κύριε καὶ πρόσχες τῇ δεήσει.
Τὸν δ' αὖ ἑπτὰ καὶ δέκατον μελῳδεῖ τῷ δεσπότῃ
ὅταν ἐῤῥύσθη τῶν ἐχθρῶν καὶ τοῦ Σαοὺλ ἐκείνου
οὕτω γὰρ ἐπιγέγραπται σαφῶς καὶ πολυστίχως.
Τὸν δ' εἰκοστόπρωτον ψαλμὸν αὐτὸς ὁ λόγος ᾄδει,
κρυφίως δ' ἐπιγέγραπται καὶ συγκεκαλυμμένως,
ἑωθινὴ δ' ἀντίληψις, ἡ κένωσις τοῦ λόγου·
ὡς ὄρθρος ἐπιλάμψασα πᾶσι τοῖς ἐν τῷ σκότει·
ὤρυξαν γὰρ φησὶ σαφῶς καὶ χεῖράς μου καὶ πόδας.
Ὁ δ' εἰκοστότριτος ψαλμὸς τῆς μιᾶς τῶν σαββάτων,
ἤτοι τῆς ἀναστάσεως τῆς διὰ τοῦ θανάτου.
ἅπαξ γὰρ καταβεβηκὼς ἀνέπαυσε τὴν κτίσιν
πολλῶν γὰρ ἀναπαύσεων αὕτη τιμιωτέρα.
Ὁ ἕκτος πρὸς τοῖς εἴκοσι ψαλμὸς πρὸ τοῦ χρισθῆναι
πρὸ τοῦ χρισθῆναι γὰρ φησὶ χρίσματα βασιλείας,
χρίσεις δὲ τρεῖς γινώσκομεν τοῦ θαυμαστοῦ προφήτου
ἐν Βηθλεὲμ ἐκ Σαμουὴλ, ἐν Χεβρὼν ἐξ ὀλίγων.
τὴν τρίτην ὑπὸ ξυμπασῶν τῶν φυλῶν γενομένη
πρὸ τοῦ χρισθῆναι τοιγαροῦν τὴν τρίτην ἴσι (β) χρίσιν.
Τὸν δ' εἰκοστόγδοον ψαλμὸν ἐξόδου σκηνὴν γράφει,
ἢ σκηνὴν καὶ ἐξόδιον, ἀμφότερα γὰρ κεῖται,
δηλοῖ δ' ἑκάστη τῶν γραφῶν τοῦ σώματος τὴν λύσιν,
σκηνὴ γὰρ καὶ ἐξόδιος, ὁ θάνατος τυγχάνει.
Τὸν δέ γε μετ' αὐτὸν ψαλμὸν ἐγκαινισμὸν οἰκίας
τουτέστιν ἀνοικοδομὴν τῆς νέας ἐκκλησίας.
Ὁ δ' ἐφεξῆς ἐκστάσεως ἐπίγραμμα λαμβάνει
τῆς Ἐκκλησίας γάρ φησι τῆς νέας καινισθείσης
ἐξέστημεν θαυμάσαντες τὰ τῆς οἰκονομίας.
Ὁ δὲ τριακοστόπρωτος, συνέσεως τυγχάνει
συνῆκε γὰρ προφητικοῖς ὄμμασιν ὁ Προφήτης
τὴν ἄῤῥητον κατάστασιν, τοῦ Θείου μυστηρίου.
Ὁ δὲ τριακοστότριτος, πολύστιχος τυγχάνει,

(α) Γρ. παραστρατηγῶν.
(β) Sic. Γρ. ᾖσε.

Ψαλμὸς φησὶ γὰρ τῷ Δαβὶδ ἡνίκα δι' ἀνάγκην
τὸ πρόσωπον ἠλλοίωσεν ἐπὶ τοῦ Ἀβιμέλεχ,
ὁ δὲ πεισθεὶς ἀπέλυσε φεύγοντα τὸν προφήτην,
φεύγων γὰρ οὗτος τὸν Σαοὺλ ἦλθεν εἰς Ἀβιμέλεχ
Ἱερουργὸν τυγχάνοντα τότε τῶν κατὰ νόμον,
εἶτα καὶ ψεῦδος εἴρηκεν, ὡς φοβηθεὶς ἁλῶναι,
μὴ γὰρ φυγεῖν ἀλλ' ἀπελθεῖν, κελεύσματι δεσπότου
τὴν γοῦν ὑπόκρισιν αὐτὴν ἀλλοίωσιν εἰρήκει.
Ὁ δὲ τριακοστέβδομος ἀνάμνησιν σαββάτου
ἤτοι τῆς ἀναπαύσεως ἀνάπαυσις τῆς θείας.
Τὸ δ' εἰς τὸ τέλος Ἰδιθοὺμ ᾠδὴ τῷ Δαβὶδ νόει
ὡς χοροψάλτης οὗτος ἦν Ἰδιθοὺμ κεκλημένος
ᾧ τὸν ψαλμὸν ἀνέθετο μελῳδεῖν ὁ προφήτης.
Τοῦτο καὶ τοῖς υἱοῖς Κορὲ εἰς σύνεσιν τυγχάνει,
ἐχοροψάλτουν ἄμφω γὰρ τοὺς ψαλμοὺς μελῳδοῦντες
οἷς ὁ ψαλμὸς ἐκδέδοτο πρὸς γνῶσιν ἀπορρήτων.
Τὸ δ' ὑπὲρ ἀλλοιώσεως τῆς μελλούσης ἐντέλλει,
Υἱοῖς Κορὲ εἰς σύνεσιν, ᾠδὴ τοῦ ποθουμένου
ἐγκύψας εἰς τὰ κρύφια οὕτως ἐφερμηνεύσεις,
ᾠδὴ τοῦ λόγου καὶ Θεοῦ Δαβὶδ τοῦ νοουμένου
ὑπὲρ τῆς ἀλλοιώσεως τῶν παρηνομηκότων
δοθεῖσα τοῖ υἱοῖς Κορὲ εἰς σύνεσιν τοῦ λόγου.
Τὸ δὲ ψαλμὸς υἱοῖς Κορὲ δευτέρα τοῦ Σαββάτου
εἰς σάββατον ἀνάπαυσις πνευματικὴ τυγχάνει.
Πρῶτον γὰρ ἐστὶν ἀρετὴ δευτέρα τε καὶ τρίτη
ἡ πρακτικὴ καὶ φυσικὴ καὶ ἡ τῆς θεωρίας
ἡ φυσικὴ γὰρ ἀρετὴ δευτέρα τοῦ σαββάτου.
τοὺς λόγους ἔγνωμεν αὐτοὺς ἁπάντων τῶν κτισμάτων.
Ὁ δὲ πεντηκοστὸς ψαλμὸς δῆλος ἐξ Ἱστορίας,
βραχὺ γὰρ ῥαθυμήσαντος τοῦ θαυμαστοῦ προφήτου
καὶ φθείραντος Βηρσαβεὲ γυναῖκα τοῦ Οὐρίου
εἰσῆλθε Νάθαν πρὸς αὐτὸν ἐλέγχων παῤῥησίᾳ.
Ὁ δὲ πεντηκοστόπρωτος μέμικται Ἱστορίας,
ὁ Ἰδουμαῖος γὰρ Δωὴν μισοδαβὶδ τυγχάνων
ἐπιτηρήσας φεύγοντα καὶ πρὸς τὸν Ἀβιμέλεχ
ἐλθόντα, καὶ παραψυχῆς μικρᾶς ἀξιωθέντα
προσήγγειλε τὸ γεγονὸς τῷ Σαοὺλ ὡς δεσπότῃ
ἔστι δ' ἴσως καὶ πρόῤῥησις ἀλῆς εἰς τὸν Ἰούδαν
προδόντα τὸν Διδάσκαλον Δαβὶδ ὄντως τὸν νέον,
εἰς τέλος γὰρ συνέσεως ἐστὶ προγεγραμμένον
συνῆκε γὰρ προφητικῶς τὴν ἐν τῷ τέλει πρᾶξιν.
Ὁ [δὲ] πεντηκοστοδεύτερος ἔχει τι τὸ ξενίζον
ὑπὲρ γὰρ Βαελὲ φησὶ συνέσεως ἐν τέλει,
ἐστὶ δ' ἡ λέξις Ἑβραΐς σημαίνει δὲ χορείαν,
ὑπὲρ χορείας τοιγαροῦν τῶν θείων ἀποστόλων,
ὅπερ συνῆκεν ὁ Δαβὶδ πρὸ τοῦ τέλους ἐν τέλει.
Ὁ δὲ πεντηκοστότριτος ἱστορεῖ τι συντόμως,
φυγόντα γάρ ποτε Δαβὶδ εἰς πόλιν τῶν Ζιφαίων
καὶ παρ' αὐτοῖς κρυπτόμενον ὡς φαινομένοις φίλοις
Τοῦτον οἱ πονηρότατοι τῷ Σαοὺλ προδιδοῦσι.
Καὶ ὁ πεντηκοστόπεμπτος μέμνηται ἱστορίας,
Τοῦ γὰρ Σαοὺλ βασκαίνοντος δυσμενῶς τῷ προφήτῃ
Πολλάκις ἀπεδίδρασκεν αὐτὸς τὸν τυραννοῦντα,
ὅθεν ποτὲ καὶ πέφευγεν εἰς πόλιν Ἀλλοφύλων
ἥτις Γὲθ ἐπωνόμαστο, καὶ φοβηθεὶς ἁλῶναι
μανίαν ὑπεκρίνατο καὶ διέδρα πανσόφως.
ταύτην οὖν ἀνεστήλωσε τὴν πρᾶξιν τῷ Δεσπότῃ
καὶ στήλην ἐπεγράψατο καὶ κοινὸν ᾄδει μέλος
ὑπὲρ λαοῦ τοῦ δυστυχοῦς καὶ Θεοῦ μακρυνθέντος,
ἐλέησόν με γὰρ φησὶν ὁ Θεὸς φιλανθρώπως
ὅτι με κατεπάτησεν ἄνθρωπος ἀναξίως.
Καὶ ὁ πεντηκοστόεκτος ἱστορεῖ τι λανθάνον,
ὁ γὰρ Δαβὶδ φοβούμενος τὸν Σαοὺλ μεμηνότα
δεινῶς καταδιώκοντα φεύγοντα τὸν προφήτην
ὑπό τι σπήλαιον βαθὺ κρύπτεται λεληθότως,
στηλογραφίαν τοιγαροῦν τὴν πρᾶξιν ὀνομάζει.
Ἀλλ' εἰς τὸ τέλος ἔρησε μηδαμῶς διαφθείρῃς,
ὅπερ ἐστὶ παράγγελμα τοῖς ἀγωνιζομένοις
μὴ ἐκκακεῖν ταῖς θλίψεσιν μήτε καὶ πρὸς τὸ τέλος
πίπτειν εἰς τὴν ἀπόγνωσιν καὶ φθείρειν τοὺς ἀγῶνας.
Καὶ ὁ πεντηκοστόγδοος τὴν αὐτὴν γραφὴν ἔχει,
ᾄδειν δὲ τοῦτον τῷ Θεῷ ἐν συνοχῇ καρδίας.
ὁπηνίκα κατέφυγεν εἰς τὸν πατρῷον οἶκον
καὶ γνοὺς Σαοὺλ διέλαβε κυκλῶσαι τὴν οἰκίαν,
ὁ δὲ λαθὼν ἀπέδρασε τὰς τυραννούσας χεῖρας.
Ὁ δὲ πεντηκοστέννατος ἐστὶ παρ' ἱστορίας,
ὁπότε γὰρ ἐνέπρησε τὴν μεσοποταμίαν,
καὶ τὴν Συρίαν τοῦ Σοβὰλ, καὶ τὸν Ἐδὼμ ἀνεῖλε
διὰ χειρὸς τοῦ Ἰωὰβ, δώδεκα χιλιάδας
εἰς τὴν ἀλῶν τὴν φάραγγα, πρόκειται δὲ εἰς τέλος
ὑπὲρ τῆς ἀλλοιώσεως ὡς πρὸς στηλογραφίαν,
οὐδὲν δὲ τούτων γέγραπται ἐν τετραβασιλείοις,
ἀλληγορίας τοιγαροῦν ὁ λόγος ἀξιούσθω.
σωματικὴ τοίνυν ζωὴ ἡ μεσοποταμία
τοῖς ἐμπαθέσι ποταμοῖς φεῦ! περικλυζομένη,
ἣν ἐνεπύρισε Χριστὸς, ὁ δι' ἡμᾶς πτωχεύσας·
καὶ τὴν Συρίαν τοῦ Σοβὰλ τοὺς δουλωθέντας βίῳ,
Τῷ γὰρ Σοβὰλ ἑπτὰ ἐστὶ καὶ παῖς Θεῷ δουλεύων
ὡς Ἰωὰβ ὑπήκοον τὴν φύσιν προλαμβάνειν.
Ἀλῶν δὲ φάραγξ πέφυκεν ἡ τῶν παθῶν κοιλότης
καὶ χιλιάδες δώδεκα φύσις ἐστὶ καὶ χρόνος,
ὁ χρόνος ἑβδομαδικὸς, πενταδικὴ δ' ἡ φύσις,
ταῖς πέντε γὰρ αἰσθήσεσιν ἡ φύσις διοικεῖται.
Ὁ δ' ἑξηκοστοδεύτερος τὴν φυγὴν ἀναγράφει,
ὁπόταν κατεπέφευγεν εἰς χώραν Ἰδουμαίων.
Ὁ δ' ἑξηκοστοτέταρτος ἐσόμενα προγράφει,
ὑπὲρ Ἰερεμίου γὰρ καὶ τοῦ λοιποῦ προφήτου
ὃς Ἰεζεκιὴλ ἐστὶ, καὶ τὸν τῆς παροικίας,
ὁπότε δορυάλωτον ἤγοντο πρὸς Περσίδα,
ὅπερ ἐσχάτως γέγονε κρατοῦντος Σεδεκίου.
Ἀλλ' ὁ Δαβὶδ προφητικοῖς ὄμμασι προκατεῖδε
τὸν πόλεμον, τὴν ἅλωσιν, καὶ τὰ τῆς παροικίας.
Ὁ δέ γ' ἑξηκοστόπεμπτος σαφῶς οὑτωσὶ λέγει,
ᾠδὴ τῆς ἀναστάσεως, ἤτοι τῆς τοῦ Κυρίου,
καὶ δῆλον ἀλαλάξατε πᾶσα γὰρ φησὶ κτίσις.
Ὁ δέ γε εἰς ἀνάμνησιν τοῦ σῶσαί με προλέγων
ἐστὶν ἑξηκοστέννατος ὥσπερ ἀναμιμνήσκει
τὸ τοῦ Θεοῦ φιλάνθρωπον τοῖς κοινῆς σωτηρίας.
Ὁ δὲ Ἰωναδὰμ υἱὸς ἐστί τις ψάλτης οὗτος,
ὃς δὴ τὸν ἑβδομηκοστὸν [ψαλμὸν] ᾖσε τῷ Θείῳ λόγῳ
ὑπὲρ τῶν πρώτων δὲ φησὶ συναιχμαλωτισθέντων.
Ὁ Ναβουχοδονόσωρ γὰρ ὁ Περσῶν Αὐτοκράτωρ
τρισάκις ᾐχμαλώτισε τὴν πόλιν Ἰουδαίων,
ὁ δὲ ψαλμὸς προϊστορεῖ τὴν ἅλωσιν τὴν πρώτην.
Ὁ δ' ἑβδομηκοστόπρωτος τοῦ καθ' ἡμᾶς χρισοῦ οἶμαι
ἀνάκτων ἄναξ, ἀγαθοῦ τοῦ εἰρηνικωτάτου.

Ἐν ἑβδομηκοστῷ ψαλμῷ φημὶ δὴ τῷ δευτέρῳ
ἐπίγραμμα ἐξέλιπον οἱ ὕμνοι τοῦ προφήτου
Ψαλμὸς Ἀσάφ. ὅπερ ἐστιν, ὡς μέχρι τούτων ᾄσας
Οἰκείῳ στόματι Δαβὶδ τὰ γεγραμμένα μέλη
Ὕστερον γράφων ἔνειμε ταῦτα τοῖς χοροψάλταις
τῷ Ἰδιθορὸμ Ἀσὰφ Αἰμὰν, τοῖς ἐπιγεγραμμένοις,
νῦν μὲν εἰς τὸν Ἀσσύριον, τὸν Ναβουχοδονόσορ
νῦν δ' ὑπὲρ ἀλλοιώσεως, ὑπὲρ ἧς προειρήκειν.
περιττὸν οὖν πολυλογεῖν νῦν τὰ προειρημένα.
Πλὴν ὅπου κεῖται προσευχὴ δῆλον τὸ δίχα μέλος
ὅπου δὲ πρόκειται Μωσεῖ μέμνηται τινὸς πάντως
Ἐπὶ τοῦ κατ' αὐτὸν καιροῦ ἀνθρώπου σεβασμίου.
τὰ σάββατα δ' ἡρμήνευσα ἐν ψαλμοῖς διαφόροις
Ὅταν ἡ γῆ κατῴκιστο τὴν πρώτην παρουσίαν
προγράφει τὴν δεσποτικὴν, ὅτε πᾶν κατῳκίσθη,
Ψαλμὸς δ' ἐξομολόγησιν ἔχων προγεγραμμένην
Εὐχαριστίας δήλωσιν ἔχει καὶ θυμηδίαν .
τῆς ἐξομολογήσεως, διττὴ γὰρ σημασία,
Ὁ δ' ἔχων πρόῤῥησιν ψαλμὸς ἐξομολογουμένων
καὶ τοῦ Θεοῦ κατέναντι τὴν δέησιν ἐκχέων
λέγει μέν τι καὶ πρόδηλον λέγει καὶ κεκρυμμένον
πτωχὸν γὰρ κατωνόμασε τὸν πλούσιον δεσπότην
τὸν δι' ἐμὲ πτωχεύσαντα μέχρι καὶ τῶν ἐσχάτων
ὃς ἄνθρωπος γενόμενος μεγάλως ἠκηδία
καὶ τῷ πατρὶ τὴν δέησιν ὀδυνηρῶς προσῆγεν.
Οἱ δὲ τὸ ἀλληλούϊα μόνον προγεγραμμένοι
δηλοῦσιν ὡς τὴν αἴνεσιν τῷ Θεῷ προσακτέον,
τὸ μὲν γὰρ Ἰα τὸν Θεὸν ἑβραϊκῶς σημαίνει
τὸ δ' ἀλληλοῦ τὴν αἴνεσιν δηλοῖ τὴν τοῦ Δεσπότου.
Οἱ δέ γε τῶν ἀναβαθμῶν ψαλμοὶ τὴν ἐκ Περσίδος
δηλοῦσιν ἐπανάβασιν τῶν αἰχμαλωτισθέντων
ἐπὶ τοῦ Κύρου πρότερον εἶτ' ἐπὶ τοῦ Δαρείου,
καὶ τέλος ὅτε προὔπεμπε βασιλεὺς Ἀρταξέρξης
εἰς Ἰουδαίαν σύμπαντας τοὺς αἰχμαλωτισθέντας.
ἀναβαθμοὺς δ' ὠνόμασε ταύτας τὰς ἐπανόδους
ὁ ψαλμῳδὸς ὁ πάνσοφος καὶ θαυμαστὸς προφήτης,
ἀναβαθμοὺς δὲ νόησον πνευματικὰς καρδίας,
καὶ τὰς ἐν λόγῳ προκοπὰς τῶν ἀπὸ τῆς κακίας
βαινόντων εἰς τὴν ἀρετὴν ὥσπερ ἐκ πολεμίων.
Ὅπου δὲ κεῖται Γολιὰθ εἰς προγραφὴν σὺ νόει
τὸν ἀντικείμενον ἐχθρὸν, ὃν ἀνεῖλεν ὁ λόγος,
Ψαλμὸς δ' ἔχων ἐπιγραφὴν Ἀγγαίου Ζαχαρίου
τῶν κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν προσφόρως μνημονεύει,
ὑπὲρ ὧν καὶ συνέθετο τὸν ψαλμὸν ὁ Προφήτης.
Τὸ μέντοι γε ψαλμὸς Δαβὶδ δοτικῶς λελεγμένον
ἔχει τινὰ διαστολὴν ἣν ἐρμηνευτέον
ὅσον μὲν γὰρ Ψαλμὸς Δαβὶδ γενικῶς προεγράφη,
αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ Δαβὶδ γενικῶς παρεισῆκται,
ὅπου δὲ κεῖται δοτικῶς ἄλλος μὲν ὁ συγγράψας
ἀνήνεκται δὲ τῷ Δαβὶδ ὥσπερ ἀνάθημά τι.
Πρὸς τούτοις μάθε τί δηλοῖ φωνὴ ἡ τῶν ψαλμάτων
κειμένων τῶν ψαλμῶν αὐτῶν ἐνίοις καὶ πολλάκις,
ἔστι γοῦν τὸ διάψαλμα μεταβολὴ τοῦ μέλους
Ἐν γὰρ ὀργάνοις μουσικοῖς τῶν ψαλμῶν λεγομένων
πολλάκις μεταβάλλοντο εἰς ῥυθμοὺς διαφόρους
ὡς ἐν χορδαῖς ὡς ἐν φωναῖς τῶν μελῶν αἱ συνθέσεις
ἢ νόησον διάψαλμα μεταβολὴν προσώπου,
μελῳδουμένου γὰρ ψαλμοῦ πρός τινος χοροψάλτου
ἕτερος ὑποδέχεται τούτου τὴν ἁρμονίαν
διάψαλμα δ' ὠνόμασται τὸ διάλειμμα τάχα.
Γρηγόριος δ' ὁ Νυσσαεὺς ἄλλην αἰτίαν λέγει
ὡς ἄνωθεν τοῦ πνεύματος ἀεὶ χορηγουμένου
τοῖς τοὺς ψαλμοὺς συγγράψασι πρὸς δὲ καὶ μελῳδοῦσι,
Ἐγένετό τις ἔλλαμψις κρείττων καὶ θειοτέρα,
πρὸς ἣν ὁ μύστης ἵστατο ὥσπερ ἐκπεπληγμένος
τὴν τοίνυν μεταξὺ τομὴν τῶν μεμουσουργημένων
ὁ λόγος κατωνόμασε διάψαλμα πανσόφως
ἤτοι τομὴν, διάλειμμα, τοῦ μέλους ἡσυχίαν.
Οἱ δὲ σελ ἐπιγράφουσι ἀντὶ διαψαλμάτων,
Ἑβραϊκὴ δ' ἡ συλλαβὴ, δηλοῖ δ' ἀνθολογίαν,
δηλοῖ δὲ τὰς τοῦ πνεύματος ἀειῤῥύτους ἐλλάμψεις.
κἂν γὰρ ἐπέπαυτο ποτὲ τῷ μελῳδῷ τὸ μέλος
ἀλλ' ἡ πνευματικὴ φωνὴ ἦν ἀεὶ κινουμένη.
Ταῦτ' εἰσαγωγικώτερον ἄρτι σοι συνοψίσαι
δῶρον σοι προτενήνοχα μάλα πεποθημένον
ζήτημα μὲν βαθύτερον οὐδὲν ἀνακαλύψας
οὐδέν γε ἕτερον ἡμῖν ἐν τούτῳ δὴ καὶ κρύψας
δέξαι λοιπὸν ἅπερ ζητεῖς τλήμενος τοῦ Ψελλοῦ γε.»

5. *Ἑρμηνεία ἀκριβῆς τε τυπωμένη εἰς τὴν τάξιν τοῦ Πολυελ ου παρὰ τῶν πατέρων ἡμῶν εἰς τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ.*

6. *Ἑρμηνεία τῶν ἔξω τῆς Κρήτης τόπων.*

Ἡ Ἑρμηνεία αὕτη, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τοπογραφία τῶν Ἱερῶν τόπων τοῦ ὄρους Σιναίου καὶ τῶν Ἱεροσολύμων γραμμένη εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν τῶν τελευταίων Βυζαντινῶν ἑκατονταετηρίδων εἶναι ἡ ἑξῆς·

α'Ερμηνεία τῶν ἔξω τῆς Κρήτης τόπων.

»Ὁ θέλων ὑπάγειν εἰς τὸ ὄρος τὸ Σίναιον ἀπὸ Κρήτης, εὐκολωτέρως ἀπὸ τὴν Σιτίαν. Μὲ εὔκολον καλὸν καιρὸν διὰ δ'. ἢ ε. ἡμέρας πιάνει τὸ Ταμιάθειν ὅ ἐστιν χώρα μεγάλη, καὶ ἔχει κακοὺς καὶ πονηροὺς ἀνθρώπους καὶ πολλὰ μαγαρισμένους. Ταύτην τὴν χώραν δέρνει ὁ Νεῖλος ποταμὸς εἰς τὸ Δυτικὸν μέρος μίλια β'. ἢ ἔλαττον· αὐτὸς ὁ ποταμὸς εὐγάνει ἰχθύδια πολλὰ, πολλὰ γένη· ἔχει δὲ ὁ ποταμὸς οὗτος καὶ νήσους ἤ, καὶ χώρας πολλὰς γύρωθεν τοῦ Νείλου ποταμοῦ, ἤγουν τόπους καὶ χωρία ἐπέκεινα τῶν α. ἐκεῖ ἔχει ὁ τόπος πεδιάδας, πέτρα δὲ ἐκεῖ οὐδὲν εὑρίσκεται. Ἀπεκεῖ παγαίνει εἰς τὸ Κάϊρος. ἔστι μεγάλη καὶ εὐμορφωτάτη· ἔχει δὲ οἰκοδομὰς καὶ λαὸν ἄπειρον, καὶ ἀπεκεῖ παγαίνει ὁ δρόμος εἰς τὸν Χάντιν τὸ λέγουν· καὶ διὰ ἡμερῶν γ'. ὁδὸν εὑρίσκεται τοῦ Μωϋσῆ τὸ φρέαρ, ὕδατα βλυχέα. Ἐκεῖ πλησίον ἔνι ἡ ἐρυθρὰ θάλασσα, ὅπου ἐξέβησαν οἱ Ἑβραῖοι. Ἐκεῖ ἔνι γλυκὺ ὕδωρ ἀπὸ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον. Καὶ ἀπὸ τὸ Κάϊρος ἔνι ιβ ἡμερῶν καὶ ἐπέκεινα δρόμος ἕως τὸ μοναστήριον τοῦ Σινᾶ· καὶ τοῦτο ἔνι κατὰ ἀνατολάς. Νοτικὰ δὲ τοῦ Μοναστηρίου ἔστι τὸ ὄρος τὸ Χωρήβ· ἐκεῖ ἐστὶ ναὸς περιβόητος ἡ μεταμόρφωσις τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ πλησίον τοῦ ναοῦ κατὰ ἀνατολὰς ἔν' ἡ ἁγία βάτος ἣν εἶδεν ὁ Μωϋσῆς· καὶ ὁ ναὸς οὗτος στήκεται εἰς ιβ' κολῶνες, καὶ εἰς πᾶσα κολώναν εἶναι ἰστο-

ρισμένοι οἱ ἅγιοι τοῦ καθενὸς μηνὸς, καὶ πᾶσα κολῶνα γεγλυμένη, καὶ μέσα ἔχει τὰ λείψανα τῶν ἁγίων τοῦ καθενὸς μηνός. Ἀντὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἔχουν τοὺς ιβ΄ μῆνας. Βορινὰ τῆς ἁγίας βάτου τοῦ βήματος ἔνι ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Ἀντύπα, καὶ μετ' αὐτόν, τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου· καὶ παρακατιών, ἡ ἁγία Εἰρήνη, ἐπὶ δὲ τὸ νότιον μέρος τῆς ἁγίας βάτου ἔστιν ἐκκλησία ὁ Πρόδρομος· καὶ μετ' αὐτὸν ἡ ἁγία Ἄννα, καὶ ὁ ἅγιος Συμεὼν ὁ Στυλίτης, καὶ ταῦτα ὅλα κλείονται μέσα εἰς τὸν καθολικὸν ναόν. Ἀπέξω δὲ τοῦ ναοῦ μέσα εἰς τὸ μοναστήριον εἶναι ἐκκλησίαι ὁ ἅγιος Στέφανος, ὁ τίμιος Πρόδρομος, ὁ μέγας Χρυσόστομος, ὁ μέγας Νικόλαος, ὁ Προφήτης Ἀαρών, οἱ ἅγιοι Ζώργιος (α) καὶ Βάκχος· καὶ τῶν ἁγίων Θεοδώρων, τοῦ στρατηλάτου καὶ τοῦ Τύρωνος, τὸ γενέσιον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος, ὁ μέγας Γεώργιος καὶ ἡ ἁγία Αἰκατερίνα. Ἀπέξω δὲ τοῦ μοναστηρίου πρὸς τὸ Νότιον μέρος ἀναβαίνομεν τὸ ὄρος τὸ Χωρὴβ, καὶ εὑρίσκομεν ναὸν τῆς Θεοτόκου, καὶ μετ' αὐτὸν ἀναβαίνομεν, καὶ εὑρίσκομεν τοὺς προφήτας Ἠλίαν καὶ Ἐλισσαῖον. Ὑπεράνωθεν εὑρίσκομεν τὴν ἁγίαν κορυφὴν εἰς ἣν περ εἶδεν ὁ Μωϋσῆς τὸν Θεόν. Ἔπειτα καταβαίνομεν ἐπὶ τὸ νότιον μέρος εἰς τοὺς ἁγίους μ', κάτωθεν δὲ εἰς τὴν ἀκρώρειαν τοῦ ὄρους ἔστι πάνυ ὡραιότατον κάθισμα. Ἀπεκεῖ ἀναβαίνομεν ὡς ἐπὶ τὸ νότιον μέρος εἰς τὸ ὄρος τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης, ὅπερ ἐστὶν ὑψηλότερον, παρὰ τὰ ὄρη ἐκεῖνα πάντα. Ἐκεῖ δὲ ἔκειτο τὸ λείψανον τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης χρόνους τό φυλασσόμενον ὑπὸ δύο ἀγγέλων ἕως ὅτου ἀνεκόμισαν αὐτὸ ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ Σινᾶ. Ἀπὸ δὲ τὸ ὄρος τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης καταβαίνομεν πάλιν εἰς τοὺς ἁγίους μ', ἔπειτα καταβαίνομεν πάλιν ἀλλαχοῦ ὡς ἐπὶ τὸ βόρειον μέρος τοῦ ὄρους ἔν τινι τόπῳ χειμαρρoειδεῖ, καὶ εὑρίσκομεν κάθισμα τῶν ἁγίων ἀποστόλων ὡραιότατον, ἔπειτα περιπατοῦμεν ὡς ἐπὶ τὸ δυτικὸν μέρος καὶ εὑρίσκομεν τὸν χείμαρρον, εἰς ὅνπερ κατέκαυσεν ὁ Θεὸς τὸν Δαθὰν καὶ τὸν Ἀβειρών, ἐκεῖ εἰσὶν οἱ ἅγιοι Ἀνάργυροι Κοσμᾶς καὶ Δαμιανὸς, κάθισμα πάνυ ὡραῖον. Ἔπειτα καταβαίνομεν ὡς ἐπὶ τὸ βόρειον μέρος τούτου, εὑρίσκομεν τὴν πέτραν, ἣ λέγεται τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς κλίμακος, ἣ πέτρα οἴκει μετὰ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ. Ἀπὸ δὲ τοῦ Σινᾶ ἕως τὴν Ἱερουσαλὴμ ἔστι δρόμος ἡμερῶν λ'.

Εἰς δὲ τὸν τάφον τοῦ Κυρίου ἡμῶν, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ τίς διηγήσεται, τὰ τείχη αἱ στοαὶ ἐκεῖναι αἱ ὑπερθαύμαστοι, καὶ τὸ καθολικὸν βῆμα τοῦ ἁγίου τάφου ὑπάρχει μὲ κολῶνες ἡ ἕως τοῦ θρόνου. Ὁ Ἅγιος τάφος ἔχει κολόνες ς' καὶ ἐπάνω κουβούκλιον στρογγυλὸν μετὰ μολύβδου σκεπασμένον, καὶ κάτω ὁ ἅγιος τάφος μαρμαροειδής, καὶ ἐκεῖ εὐωδία ἄρρητος, καὶ ἄνωθεν κατὰ ἀνατολὰς ἀναβαίνομεν σκαλοῦνια λ' εἰς τὸν ἅγιον Γολγοθᾶ ἔνθα ἐσταυρώθη ὁ Κύριος· ἐκεῖ ἦν ἡ πέτρα ἡ τετμημένη, ἡ ῥαγεῖσα ἐν τῇ τοῦ κυρίου ἡμῶν σταυρώσει, καὶ ὑποκάτω τῆς αὐτῆς πέτρας ἦν ἡ κάρα τοῦ προπάτορος Ἀδὰμ καὶ εἰσέβην ἀπὸ τὸ τμῆμα τῆς πέτρας τὸ πανάχραντον αἷμα τοῦ Χριστοῦ μου, καὶ ἐβάπτισεν αὐτόν, καὶ πρὸς νοτικὰ ἦν ἡ ἀποκαθήλωσις. Ἀπὸ δὲ τοῦ καθολικοῦ βήματος ὄπισθεν κατὰ ἀνατολὰς ἔστιν ὁ τόπος ὅπου ἔκαμαν τοῦ Κυρίου ταῖς κλάπαις· καὶ κατὰ ἀνατολὰς ὅπου διεμέριζον αὐτοῦ τὰ ἱμάτια, καὶ ἐξ ἀριστερῶν ἔστιν ἡ φρουρὰ ἣ ἐνέβαλον αὐτόν· ὀλίγον πρὸς δυσμὰς ἔστιν ὁ κίων εἰς ὅν περ ἐμαστίγωσαν αὐτόν· ἀπὸ δὲ τοῦ μερισμοῦ τῶν ἱματίων πρὸς ἀνατολὰς καταβαίνομεν βαθμίδας μ' ἔνθα εὗρεν ἡ ἁγία Ἑλένη τὸν τίμιον σταυρόν, ἐκεῖ ἐστὶν ὁ θρόνος τοῦ πρώτου ἀρχιερέως Ἱεροσολύμων Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου. τοσοῦτον μέγεθος ἔχει οὗτος ὁ ναός, ὅτι ταῦτα πάντα μέσον αὐτοῦ εἰσίν· ναί, ἐν τῷ μεσαιτάτῳ ἐν δὲ γύρωθεν τούτων τίς δύναται ἐννοῆσαι καὶ ἀφηγήσασθαι τὸ ἔδαφος ὅλον διὰ μαρμάρων ψηφίων, ἄνωθεν δὲ αἱ θόλοι καὶ αἱ στοαὶ ζωγραφισμέναι μετὰ χρυσάριν ψηφιστικόν, ὅλος ὁ κάμπος χρυσὸς μετὰ ψηφίν. Ἀπὸ δὲ τοῦ ναοῦ πρὸς μεσημβρίαν ἕως ἡμίσους μιλίου ἔστιν ἡ ἁγία Σιών, ἔνθα τὸ ὑπερῷον καὶ ὁ δεῖπνος καὶ ἡ τοῦ Θωμᾶ ψηλάφησις. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἁγίου τάφου ἕως τῆς ἁγίας Σιὼν ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν πρὸς μεσημβρίαν εἰσὶν οἱ οἶκοι Δαβὶδ καὶ Σολομῶντος· πορευόμενοι δὲ κατὰ ἀνατολὰς ἐρχόμεθα ἐν τῇ Γεθσημανῇ, καὶ καταβαίνομεν βαθμίδας ν', ἔνθα ἐστὶν ὁ τάφος τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου. Ὄπισθεν δὲ τοῦ ναοῦ ἐστὶν ὁ τόπος, ὅπου ἦν πέραν τοῦ χειμάρρου, ὅπου ἐνύσταξαν οἱ μαθηταί, καὶ ἡ προσευχὴ τοῦ κυρίου καὶ ἡ προδοσία. Ἄνωθεν δὲ πρὸς ἀνατολὰς εἶναι τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν· πρὸς τὸ νότιον μέρος κάτωθεν ἐστὶν ἡ κολυμβήθρα τοῦ Σιλωὰμ εἰς ἣν ἀνέβλεψεν ὁ τυφλός· αἱ δὲ ἑ στοαὶ τοῦ Σολομῶντος μέσον εἰς τὴν πόλιν Ἱερουσαλήμ, ὁμοίως καὶ τὸ ἱερὸν ὃ ἐδίδασκεν ὁ κύριος, καὶ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, τὸ δὲ πατριαρχεῖον, πλησίον ἐστὶ τοῦ ἁγίου τάφου· ἡ δὲ πύλη ἡ κατὰ ἀνατολὰς ἡ κεκλεισμένη ἐστὶ πλησίον τοῦ Ἱεροῦ ὡσεὶ λίθου βολήν. Ἀπὸ δὲ τῆς πόλεως Ἱερουσαλὴμ ἕως τῆς πόλεως Βηθλεὲμ ἔνθα ἐγεννήθη ὁ Κύριος ἡμῶν ἐν τῷ ἁγίῳ σπηλαίῳ ὑπάρχει μίλια ς' πρὸς μεσημβρίαν, ἐκεῖ ἦν ὁ τόπος τῶν ποιμένων, καὶ ὁ οἶκος τοῦ Εὐρραθᾶ καὶ τὸ μνημεῖον τῆς Ῥαχήλ, καὶ ὁ στύλος τοῦ ὁσίου Συμεών, καὶ ἡ μονὴ τοῦ προφήτου Ἠλιού, οὗ ὕπνωσεν καὶ ἔφαγεν ἀναστάς, ἐπορεύθη ἐν τῇ ἰσχύϊ τῆς βρώσεως ἐκείνης μ' ἡμέρας καὶ μ' νύκτας ἕως ἐλθὼν ἐν τῷ ὄρει Χωρήβ. Ἀπὸ δὲ τῆς Ἱερουσαλὴμ πορευόμενοι πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος μίλια ιβ' ὑπάρχει ἡ μονὴ τοῦ μεγάλου καὶ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ ἡγιασμένου, καὶ ποῖος νοῦς ἐννοῆσαι ἢ γλῶσσα ἐξισχῦσαι καὶ διηγήσασθαι· εἰς τί τόπον τεθεμελίωται ἡ τοιαύτη μονή; ὄντως ὡς ἀληθὴς ἐστὶν ὁ λόγος ὃν εἶπον οἱ ἅγιοι, ὅτι τὰς ἐρήμους ἐπόλισεν· οὐκ ἔστιν ἐκείνη μονή, ἀλλὰ πόλις ἀρχαιοτάτη καὶ χώρα ἀνεκδιήγητος, ἣ χώρα ἐκατοίκουν ιδ' χιλιάδες ἀσκηταὶ ὑπὸ ἑνὸς ἀγαθοῦ καὶ καλοῦ ποιμένος ποιμαινόμενοι τοῦ ὁσιωτάτου πατρὸς ἡμῶν, λέγω, Σάββα· ὁ ναὸς ἐκεῖνος, ὦ Θεοῦ χάρις·

(α) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Διορθωτέον Σέργιος.

καὶ τίς διηγήσεται τὴν εἰκονογραφίαν ἐκείνην τοῦ τοίχου; τί κολόρια ὑπῆρχον ἐκεῖνα, μετὰ τοσοῦτον χρόνον ἐρημωμένα ἵνα λάμπουν ὥσπερ ὁ ἥλιος; ὄντως θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου Κύριε! καὶ εἰς τί ἐρημίαν ἐρημώθησαν! Ἀπὸ τοσοῦτον πλῆθος μοναχῶν τῶν τότε σήμερον ἦν ἐκεῖ ϛ' ἢ καὶ ἔλαττον οἱ μοναχοί. Ἀπὸ δὲ τοῦ ὁσίου Σάβδα τῆς ἁγίας μονῆς καὶ ὄπισθεν μίλια ϛ'. ὑπάρχει ἡ μονὴ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοδοσίου τοῦ Κοινοβιάρχου ἥνπερ σήμερον κρατοῦν οἱ Μουσουλμάνοι, καὶ σταυλίζουν τὰ βώδιά των μέσα. Ὢ τῶν ἐμῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τίς αὐτὰ ἰδεῖν καὶ οὐ κλαύσει τὴν δυστυχίαν ἡμῶν τῶν ἀθλίων χριστιανῶν; πῶς καὶ διατί ὁ Θεὸς τοῖς βαρβάροις ἔθνεσι ταῦτα ἐδωρήσατο; ὁ Θεὸς οἶδεν ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν.»

Ἐκ τῆς καταστάσεως εἰς τὴν ὁποίαν περιγράφεται ἐν τῇ χωρογραφίᾳ ταύτῃ εὑρισκόμενος ὁ ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸς τῆς Ἀναστάσεως καὶ ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ ἐν αὐτῷ Ἁγίου Τάφου δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ, ὅτι ὁ γράψας αὐτὴν ἔζη πιθανῶς περὶ τὰς ἀρχὰς ἢ τὰ μέσα τῆς ΙΔ'. ἑκατονταετηρίδος.

7. *Κανὼν εἰς τὴν ἁγίαν ὁμοούσιον, ἀδιαίρετον, καὶ ζωποιὸν Τριάδα οὗ ἡ ἀκροστιχίς.*

Τὸ τρισήλιον τῆς θεότητος φάος
σὺν ἀρχαγγέλοις ἀσιγήτως δοξάζω
Γρηγόριος ὁ Μαλαξὸς κατὰ πόθον.

Οὐδαμοῦ ἄλλοθι ἀπαντῶ τὸν Μαλαξὸν τοῦτον Γρηγόριον, ἀλλὰ τὸ ἐπωνύμιόν του δείχνει αὐτὸν ἐξάπαντος τῆς αὐτῆς οἰκογενείας τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων Μαλαξῶν, τοῦ τε Πρωτοπαπᾶ Νικολάου, καὶ τοῦ Ἐμμανουὴλ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὡς ὑπέμνησα ἀνωτέρω, ἀπογράψαντος ἢ συναθροίσαντος τὴν Πατριαρχικὴν Ἱστορίαν. Εἰς τὸ τέλος τοῦ Κανόνος, μὲ τὸν ὁποῖον τελευτᾷ τὸ χειρόγραφον τοῦτο, ὁ γραφεὺς διαδηλοῖ τὸ ὄνομα αὐτοῦ διὰ τῶν ἑξῆς λόγων·

«*Θεοῦ τὸ δῶρον καὶ Ἰωάννου Ἱερέως τοῦ κυνηγοῦ κόπος, τέλος κατὰ πάντα δώῃ ὁ Θεὸς ἡμῶν δώῃ*» Ἐπειδὴ δὲ τοῦ ἔμεναν καὶ πέντε ἢ ἓξ σελίδες τοῦ τετραδίου ἄγραφοι, ἐπλήρωσε καὶ ταύτας μὲ εὐχήν τινα ἐπιγραφομένην·

8. *Εὐχὴ ἐξομολογήσεως πρὸς τὸν ποιητὴν καὶ πλάστην ἡμῶν Θεόν, ποίημα Σωφρονίου τοῦ ταπεινοῦ Ἱερομονάχου τοῦ Μπέτου τοῦ Κρητός.*»

Ἄγνωστος εἰς ἐμὲ ὁ Κρὴς οὗτος Σωφρόνιος Μπέτης. Ἀλλ' εἶναι περίεργον ὅτι ποικίλλει τὴν εὐχὴν αὐτοῦ εἰς δύο τινὰ μέρη καὶ διὰ στίχων Ἰαμβικῶν ῥυθμικῶν λέγων εἰς τὸ μέν·

«καὶ τοῖς ἐμοῖς ὀφθαλμοῖς στιχηδὸν φήσω
ὀφθαλμοὶ [μου] σταλάξατε ῥείθροις δακρύων
ἐν τῇ τελευτῇ καὶ τάχα ζωῆς τύχω.»

εἰς δὲ τὸ ἄλλο·

«φιλεῖς ὑπαντῶν καὶ κρατεῖς ὑπ' ἀγκάλαις
ὦ σπλάγχνα πατρὸς τίς φρονῶν ἀπελπίσει.»

Ἐκτάνθην ὁπωσοῦν εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ ἀντιγράφου τούτου ἐπειδὴ μὲ ἐφάνη νὰ εἶδά τινα εἰς αὐτὸ καὶ ἀνέκδοτα, καὶ ἄξια ὁπωσοῦν ἢ εἰδήσεως ἢ περιεργείας.

ΧΕΙΡΟΓΡ Θ'. Περιέχονται ἐν τούτῳ δύο πραγματεῖαι, αἱ ἑξῆς·

1. *Ἐξήγησις εἰς τοὺς κανόνας τῶν ὀκτὼ ἤχων Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.* Ἄνευ ἀρχῆς, διότι λείπει ἡ πρώτη σελὶς τοῦ χειρογράφου. Εἶναι ὅμως ἡ ἐξήγησις αὕτη Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα φέρεται εἰς τὴν ἑπομένην.

2. *Τοῦ Προδρόμου τοῦ φιλοσόφου κυρίου Θεοδώρου ἐξήγησις εἰς τοὺς ἐν ταῖς Ἱεραῖς Δεσποτικαῖς ἑορταῖς ἐκτεθέντας κανόνας παρὰ τῶν ἁγίων μελωδῶν Κοσμᾶ καὶ Ἰωάννου.* Ἄρχεται δὲ ἡ ἐξήγησις αὕτη ἀπὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ Σταυροῦ καὶ λήγει εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Εἰς τὰς τελευταίας σελίδας τοῦ χειρογράφου ἐπροστέθησαν ὑπὸ τοῦ γραφέως·

3. *Λέοντος Ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας ἐπιστολὴ πεμφθεῖσα πρός τινα ἐπίσκοπον Ῥώμης περὶ τῶν ἀζύμων καὶ τοῦ Σαββάτου.*

4. *Σιβηριανοῦ Ἐπισκόπου Γαβάλλων περὶ τῆς προσηγορίας τοῦ ἀνθρώπου.*

5. *Συμεὼν Μεταφραστοῦ εἰς τὸν θρῆνον τῆς Θεοτόκου.*

Τὸ χειρόγραφον τοῦτο, ὡς συμπεραίνω ἐκ τῆς γραφῆς καταπύκνου οὔσης ἀπὸ πάσης λογῆς συντομογραφιῶν ἢ γραμματοδέσμων, πρέπει νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν ΙΔ' ἢ ἴσως καὶ τὴν ΙΓ' ἑκατονταετηρίδα. Ἦτον δὲ αὐτὸ κτῆμα ποτὲ Ἀρσενίου Καλούδη τοῦ Κρητός, ἀνεψιοῦ τοῦ ἐκ τοῦ τετραγλώσσου Θησαυροῦ γνωστοῦ εἰς πάντας ἡμᾶς Γερασίμου Βλάχου· προκύπτει δὲ τοῦτο ἐκ σημειώσεως κειμένης περὶ τὸ τέλος ἥτις ἔχει οὕτως· *αχψ Σεπτ. ὕστερη διὰ μέσον τῆς διαθήκης τοῦ λογιωτάτου ποτὲ Ἀρσενίου Καλούδη ἡγουμένου τῆς Κορέας τῆς Παλαιοπόλεως ἐν Κερκύρᾳ τῇ Νήσῳ, ἐδώρησέ μοι τὸ παρὸν βιβλίον, ὡς καὶ ἄλλα τρία κατὰ τὴν αὐτοῦ ἐσχάτην διαθήκην καὶ οὕτως ὑπογράφω. Γεράσιμος Ἱερομόναχος ὁ Δαρκᾶς βεβαιόνω ὡς ἄνωθεν*» Ὀλίγον κατωτέρω ὀνομάζει ὁ αὐτὸς καὶ τὰ ἄλλα βιβλία. *Τὸ μέγα λεξικὸν Σουΐδα, τὸ παρόν, τετραβάγγελον, Εὐχολόγιον χρυσωμένον καὶ τὴν εὐχήν του· Γεράσιμος Ἱερομόναχος ὁ Δαρκᾶς*». Μᾶς φανερόνει δ' ἀκόμη ὅτι ἀντέγραψε καὶ ἰδίᾳ χειρὶ τὸ αὐτὸ βιβλίον τοῦ Προδρόμου. «*Ἐμεταγράπτη τὸ παρὸν βιβλίον ὁ σοφώτατος κὺρ Θεόδωρος Πρόδρομος ἐπ' ἐμοῦ Γερασίμου Ἱερομονάχου τοῦ Προδρομίτη εἰς τοὺς αψι Ἰουνίῳ ἐσχάτῃ ἐν Κερκύρᾳ.*»

Τὰ χειρόγραφον ταῦτα τοῦ Προδρόμου ἐγνώρισαν ποτὲ καὶ οἱ δύο συνοδοιπόροι Spon καὶ Wheler, οἵτινες ἐν τῷ Περιοδευτικῷ αὐτῶν (Voy. d'Ital. et de Dalm. et de Grèce, etc. Lyon 1678 12°. I. p. 127) λέγουσι ταῦτα· «ὅτι ἐν Κερκύρᾳ εἰς τὸ τέλος τοῦ προαστείου Γαρίτσης κεῖται ἡ ἐκκλησία Pantagioi ἤτοι, ὡς ἐξηγοῦσιν αὐτοί, des tous saints (τῶν ἁγίων πάντων), ὅπου ὑπῆγαν διὰ νὰ ἴδωσι τὸν Πα-

καὶ τίς διηγήσεται τὴν εἰκονογραφίαν ἐκείνην τοῦ
τοίχου ; τί κολόρια ὑπῆρχον ἐκεῖνα, μετὰ τοσοῦ
χρόνον ἐρημωμένα ἵνα λάμπουν ὥσπερ ὁ ἥλιος ;
τως θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου Κύριε ! καὶ εἰς τί
μίαν ἐρημώθησαν ! Ἀπὸ τοσοῦτον πλῆθος
χῶν τῶν τότε σήμερον ἦν ἐκεῖ ε΄ ἢ καὶ ἔλαττον
μοναχοί. Ἀπὸ δὲ τοῦ ὁσίου Σάββα τῆς ἁγίας
νῆς καὶ ὄπισθεν μίλια ς΄. ὑπάρχει ἡ μονὴ τοῦ ὁσ
πατρὸς ἡμῶν Θεοδοσίου τοῦ Κοινοβιάρχου ἥνπερ

Ἐκ τῆς καταστάσεως εἰς τὴν ὁποίαν περιγρά
ται ἐν τῇ χωρογραφίᾳ ταύτῃ εὑρισκόμενος ὁ ἐν
ροσολύμοις ναὸς τῆς Ἀναστάσεως καὶ ἐκ τῆς πε
γραφῆς τοῦ ἐν αὐτῷ Ἁγίου Τάφου δύναταί τις νὰ
κάσῃ, ὅτι ὁ γράψας αὐτὴν ἔζη πιθανῶς περὶ τὰς
χὰς ἢ τὰ μέσα τῆς ΙΔ΄. ἑκατονταετηρίδος.

7. *Κανὼν εἰς τὴν ἁγίαν ὁμοούσιον, ἀδιαίρε*
τον, καὶ ζωποιὸν Τριάδα οὗ ἡ ἀκροστιχίς.

Τὸ τρισήλιον τῆς θεότητος φάος
σὺν ἀρχαγγέλοις ἀσιγήτως δοξάζω
Γρηγόριος ὁ Μαλαξὸς κατὰ πόθον.

Οὐδαμοῦ ἄλλοθι ἀπαντῶ τὸν Μαλαξὸν τοῦ
Γρηγόριον, ἀλλὰ τὸ ἐπωνύμιόν του δείχνει αὐ
ἐξάπαντος τῆς αὐτῆς οἰκογενείας τῶν ἀνωτέρω
μονευθέντων Μαλαξῶν, τοῦ τε Πρωτοπαπᾶ Ν
λάου, καὶ τοῦ Ἐμμανουὴλ τοῦ ἐν Κωνσταντινου
λει, ὡς ὑπέμνησα ἀνωτέρω, ἀπογράψαντος ἢ συ
θροίσαντος τὴν Πατριαρχικὴν Ἱστορίαν. Εἰς τὸ
λος τοῦ Κανόνος, μὲ τὸν ὁποῖον τελευτᾷ τὸ χε
γραφον τοῦτο, ὁ γραφεὺς διαδηλοῖ τὸ ὄνομα αὐ
διὰ τῶν ἑξῆς λόγων·

« *Θεοῦ τὸ δῶρον καὶ Ἰωάννου Ἱερέως τοῦ*
νηγοῦ κόπος, τέλος κατὰ πάντα δῴη ὁ Θεὸς ἢ
δῴη » Ἐπειδὴ δὲ τοῦ ἔμεναν καὶ πέντε ἢ ἓξ σ
δες τοῦ τετραδίου ἄγραφοι, ἐπλήρωσε καὶ ται
μὲ εὐχήν τινα ἐπιγραφομένην·

8. *Εὐχὴ ἐξομολογήσεως πρὸς τὸν ποιητὴν*
πλάστην ἡμῶν Θεόν, ποίημα Σωφρονίου τοῦ
πεινοῦ Ἱερομονάχου τοῦ Μπέτου τοῦ Κρητός.

Ἄγνωστος εἰς ἐμὲ ὁ Κρὴς οὗτος Σωφρόνιος
της. Ἀλλ' εἶναι περίεργον ὅτι ποικίλλει τὴν
αὐτοῦ εἰς δύο τινὰ μέρη καὶ διὰ στίχων Ἰαμβ
ρυθμικῶν λέγων εἰς τὸ μέν·

« καὶ τοῖς ἐμοῖς ὀφθαλμοῖς στιγηδὸν φ
ὀφθαλμοί [μου] σταλάξατε ῥείθροις δακ
ἐν τῇ τελευτῇ καὶ τάχα ζωῆς τύχω. »

εἰς δὲ τὸ ἄλλο·

« φιλεῖς ὑπαντῶν καὶ κρατεῖς ὑπ' ἀγκάλα
σπλάγχνα πατρὸς τῆς φρονῶν ἀπελπίσ

ἐπὶ τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων τιτλοφορεῖται
μοναστικὰ προσωνύμια. Εἰς τὸ ὄνομά του δὲν
ισκειται ἄλλο παρὰ μόνον τὸ τιμητικὸν «Κυροῦ
ἐφοσόφου» δεύτερον συνεπισχύει τρόπον τινα τὴν
μονιβολίαν μου καὶ ὅτι εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς προ-
ους τῶν εἰς τὸ ὄνομά του φερομένων ἐκείνων
μαυργιῶν, οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ ἐτέθησαν εἰς αὐ-
ὡς τηλαυγὲς βέβαια πρόσωπον τοῦ οἰκοδομή-
τος, προδίδεται ἀδαὴς τοῦ Ἕλληνος λόγου, ἐνῷ
ὀτὸς μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰς ἄλλας του συγγραφὰς
πάνυ ἐγκρατὴς τούτου· ἀλλὰ προσέτι καὶ ἐὰν
τεθῇ τέλος πάντων Μοναχός, ἐπειδὴ εἰς τὸ δεύ-
ιν ποίημα, εἰς τὸ ὁποῖον παρακαλεῖ τόσον τὸν
οκράτορα διὰ νὰ τὸν ἐλεήσῃ ὀνομάζεται μόνος
Ἱλαρίων, μὲ φαίνεται ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἦτον
ον ὁ Θεόδωρος ὁ παρουσιαζόμενος μὲ τοιοῦτον
ογερικὸν ὄνομα, ὅστις κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν
ἐκκλησίας συνήθειαν ἔμελλε νὰ μετονομασθῇ
ἄνεν ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ γράμματος, ὡς
τὸ κοσμικόν του, Θεοδώρητος, φερειπεῖν, ἢ Θεο-
ιος, ἢ Θεοφάνης ἢ Θεόκλητος, ἢ ἄλλο τι τοι-
ιν, ἢ καὶ αὐτὸ τέλος ἀμετάβλητον κρατῶν τὸ
ωρος, ὡς πολλάκις ἔθος. Ἐκ τούτων ἁπάντων
ω νὰ ὑποπτεύσω ὅτι ἄλλος τις ἦτον ὁ χυδαῖος
ουργός, φέρων ἴσως καὶ αὐτὸς τὸ αὐτὸ ἐπώνυ-
καὶ διὰ τὴν πενίαν ἴσως πρὸς διαφορὰν ὑπὸ
πολλῶν προσεπονομαζόμενος Πτωχοπρόδρομος.
ιὰ ταῦτα ὁπόσης ἔχονται πιθανότητος ἀφίνω νὰ
ρίνῃ ἡ σὴ λογιότης· ἐγὼ δὲ καταπαύων ἐνταῦθα
περὶ τῶν χειρογράφων τούτων λόγον, σὲ εὔχο-
μαι ἀπὸ ψυχῆς ὑγείαν καὶ πᾶν ὅ,τι καταθύμιον.

Ἐν Κερκύρᾳ, τῇ 12 Φεβρουαρίου 1858.

Χ. ΦΙΛΗΤΑΣ.

Η ΜΑΓΙΣΣΑ ΤΗΣ ΤΡΟΥΒΙΛΛΗΣ.

—οοο—

Α΄.

Ἐπὶ τῆς Νορμανδικῆς ὄχθης, εἰς τοὺς πρόποδας
ῆς ἀποτόμου καὶ βραχώδους, παρὰ τὸ στόμιον
οῦ ποταμοῦ, κεῖται, ὡς φωλεὰ περιστερᾶς αἰω-
ένη μεταξὺ βράχων, τὸ θελκτικὸν πολίχνιον
Τρουβίλλης, τοῦ ὁποίου διαφόρους γραφικωτά-
θέσεις παρέστησαν πολλάκις αἱ σκηνογραφίαι
περιφήμου ζωγράφου Ἰσαβέου. Πολὺ δὲ πλη-
αὐτοῦ κεῖται ὁ ὠκεανός, κοινὸν κτῆμα πλήθους
χῶν ἁλιέων.

ς τὴν Τρουβίλλην ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν μάγισσαι
μάγοι ἢ φαρμακεῖς· ἀλλὰ μεταξὺ τῶν φί-
τούτων τοῦ δαίμονος, οὐδεὶς ποτε κατέστη τό-
ον διαβόητος, ὅσον ἡ γραῖα Μαργαρίτα. Τὰ
νιόχαρτα, τὸ στέμφυλον τοῦ καφφέ, αἱ γραμ-
χειρός, τὸ πᾶν τέλος τῇ ἐχρησίμευεν ὡς

καὶ τίς διηγήσεται τὴν εἰκονογραφίαν ἐκείνην τοῦ τοίχου; τί κολόρια ὑπῆρχον ἐκεῖνα, μετὰ τοσοῦτον χρόνον ἐρημωμένα ἵνα λάμπουν ὥσπερ ὁ ἥλιος; ὄντως θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου Κύριε! καὶ εἰς τί ἐρημίαν ἐρημώθησαν! Ἀπὸ τοσοῦτον πλῆθος μοναχῶν τῶν τότε σήμερον ἦν ἐκεῖ ε΄ ἢ καὶ ἔλαττον οἱ μοναχοί. Ἀπὸ δὲ τοῦ ὁσίου Σάββα τῆς ἁγίας μονῆς καὶ ὄπισθεν μίλια ς΄. ὑπάρχει ἡ μονὴ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοδοσίου τοῦ Κοινοβιάρχου ἥνπερ σήμερον κρατοῦν οἱ Μουσουλμάνοι, καὶ σταυλίζουν τὰ βώδιά των μέσα. Ὢ τῶν ἐμῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τίς αὐτὰ ἰδεῖν καὶ οὐ κλαύσει τὴν δυστυχίαν ἡμῶν τῶν ἀθλίων χριστιανῶν; πῶς καὶ διατί ὁ Θεὸς τοῖς βαρβάροις ἔθνεσι ταῦτα ἐδωρήσατο; ὁ Θεὸς οἶδεν ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν.»

Ἐκ τῆς καταστάσεως εἰς τὴν ὁποίαν περιγράφεται ἐν τῇ χωρογραφίᾳ ταύτῃ εὑρισκόμενος ὁ ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸς τῆς Ἀναστάσεως καὶ ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ ἐν αὐτῷ Ἁγίου Τάφου δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ, ὅτι ὁ γράψας αὐτὴν ἔζη πιθανῶς περὶ τὰς ἀρχὰς ἢ τὰ μέσα τῆς ΙΔ΄. ἑκατονταετηρίδος.

7. *Κανὼν εἰς τὴν ἁγίαν ὁμοούσιον, ἀδιαίρετον, καὶ ζωοποιὸν Τριάδα οὗ ἡ ἀκροστιχίς.*

Τὸ τρισήλιον τῆς θεότητος φάος
σὺν ἀρχαγγέλοις ἀσιγήτως δοξάζω
Γρηγόριος ὁ Μαλαξὸς κατὰ πόθον.

Οὐδαμοῦ ἄλλοθι ἀπαντῶ τὸν Μαλαξὸν τοῦτον Γρηγόριον, ἀλλὰ τὸ ἐπωνύμιόν του δείχνει αὐτὸν ἐξάπαντος τῆς αὐτῆς οἰκογενείας τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων Μαλαξῶν, τοῦ τε Πρωτοπαπᾶ Νικολάου, καὶ τοῦ Ἐμμανουὴλ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὡς ὑπέμνησα ἀνωτέρω, ἀπογράψαντος ἢ συναθροίσαντος τὴν Πατριαρχικὴν Ἱστορίαν. Εἰς τὸ τέλος τοῦ Κανόνος, μὲ τὸν ὁποῖον τελευτᾷ τὸ χειρόγραφον τοῦτο, ὁ γραφεὺς διαδηλοῖ τὸ ὄνομα αὐτοῦ διὰ τῶν ἑξῆς λόγων·

«*Θεοῦ τὸ δῶρον καὶ Ἰωάννου Ἱερέως τοῦ κυνηγοῦ κόπος, τέλος κατὰ πάντα δώῃ ὁ Θεὸς ἡμῶν δώῃ*.» Ἐπειδὴ δὲ τοῦ ἔμεναν καὶ πέντε ἢ ἓξ σελίδες τοῦ τετραδίου ἄγραφοι, ἐπλήρωσε καὶ ταύτας μὲ εὐχήν τινα ἐπιγραφομένην·

8. *Εὐχὴ ἐξομολογήσεως πρὸς τὸν ποιητὴν καὶ πλάστην ἡμῶν Θεόν, ποίημα Σωφρονίου τοῦ ταπεινοῦ Ἱερομονάχου τοῦ Μπέτου τοῦ Κρητός.* »

Ἄγνωστος εἰς ἐμὲ ὁ Κρὴς οὗτος Σωφρόνιος Μπέτης. Ἀλλ' εἶναι περίεργον ὅτι ποικίλλει τὴν εὐχὴν αὐτοῦ εἰς δύο τινὰ μέρη καὶ διὰ στίχων Ἰαμβικῶν ῥυθμικῶν λέγων εἰς τὸ μέν·

« καὶ τοῖς ἐμοῖς ὀφθαλμοῖς στιχηδὸν φήσω
ὀφθαλμοί [μου] σταλάξατε ῥείθροις δακρύων
ἐν τῇ τελευτῇ καὶ τάχα ζωῆς τόχῳ.»

εἰς δὲ τὸ ἄλλο·

« φιλεῖς ὑπαντῶν καὶ κρατεῖς ὑπ' ἀγκάλαις
ὦ σπλάγχνα πατρὸς τίς φρονῶν ἀπελπίσει.»

Ἐπεκτάνθην ὁπωσοῦν εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ ἀντιγράφου τούτου ἐπειδὴ μὲ ἐφάνη νὰ εἶδά τινα εἰς αὐτὸ καὶ ἀνέκδοτα, καὶ ἄξια ὁπωσοῦν ἢ εἰδήσεως ἢ περιεργείας.

ΧΕΙΡΟΓΡ. Θ΄. Περιέχονται ἐν τούτῳ δύο πραγματεῖαι, αἱ ἑξῆς·

1. *Ἐξήγησις εἰς τοὺς κανόνας τῶν ὀκτὼ ἤχων Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.* Ἄνευ ἀρχῆς, διότι λείπει ἡ πρώτη σελὶς τοῦ χειρογράφου. Εἶναι δμως ἡ ἐξήγησις αὕτη Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα φέρεται εἰς τὴν ἐπομένην.

2. *Τοῦ Προδρόμου τοῦ φιλοσόφου κυρίου Θεοδώρου ἐξήγησις εἰς τοὺς ἐν ταῖς Ἱεραῖς Δεσποτικαῖς ἑορταῖς ἐκτεθέντας κανόνας παρὰ τῶν ἁγίων μελῳδῶν Κοσμᾶ καὶ Ἰωάννου.* Ἄρχεται δὲ ἡ ἐξήγησις αὕτη ἀπὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ Σταυροῦ καὶ λήγει εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Εἰς τὰς τελευταίας σελίδας τοῦ χειρογράφου ἐπροστέθησαν ὑπὸ τοῦ γραφέως·

3. *Λέοντος Ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας ἐπιστολὴ πεμφθεῖσα πρός τινα ἐπίσκοπον Ῥώμης περὶ τῶν ἀζύμων καὶ τοῦ Σαββάτου.*

4. *Σιδηριανοῦ Ἐπισκόπου Γαβάλλων περὶ τῆς προσηγορίας τοῦ ἀνθρώπου.*

5. *Συμεὼν Μεταφραστοῦ εἰς τὸν θρῆνον τῆς Θεοτόκου.*

Τὸ χειρόγραφον τοῦτο, ὡς συμπεραίνω ἐκ τῆς γραφῆς καταπύκνου οὔσης ἀπὸ πάσης λογῆς συντομογραφιῶν ἢ γραμματοδέσμων, πρέπει νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν ΙΔ΄. ἢ ἴσως καὶ τὴν ΙΓ΄ ἑκατονταετηρίδα. Ἦτον δὲ αὐτὸ κτῆμα ποτὲ Ἀρσενίου Καλούδη τοῦ Κρητός, ἀνεψιοῦ τοῦ ἐκ τοῦ τετραγλώσσου Θησαυροῦ γνωστοῦ εἰς πάντας ἡμᾶς Γερασίμου Βλάχου· προκύπτει δὲ τοῦτο ἐκ σημειώσεως κειμένης περὶ τὸ τέλος ὅτις ἔχει οὕτως· *αχψ Σεπτ. ὕστερη διὰ μέσον τῆς διαθήκης τοῦ λογιωτάτου ποτὲ Ἀρσενίου Καλούδη ἡγουμένου τῆς Κορέας τῆς Παλαιοπόλεως ἐν Κερκύρᾳ τῇ Νήσῳ, ἐδώρησέ μοι τὸ παρὸν βιβλίον, ὡς καὶ ἄλλα τρία κατὰ τὴν αὐτοῦ ἐσχάτην διαθήκην καὶ οὕτως ὑπογράφω. Γεράσιμος Ἱερομόναχος ὁ Δαρκᾶς βεβαιώνω ὡς ἄνωθεν* » Ὀλίγον κατωτέρω ὀνομάζει ὁ αὐτὸς καὶ τὰ ἄλλα βιβλία. *Τὸ μέγα λεξικὸν Σουΐδα, τὸ παρόν, τετραβάγγελον, Εὐχολόγιον χρυσωμένον καὶ τὴν εὐχήν του Γεράσιμος Ἱερομόναχος ὁ Δαρκᾶς*». Μᾶς φανερόνει δ' ἀκόμη ὅτι ἀντέγραψε καὶ ἰδίᾳ χειρὶ τὸ αὐτὸ βιβλίον τοῦ Προδρόμου. «*Ἐμεταγγράπτη τὸ παρὸν βιβλίον ὁ σοφώτατος κὺρ Θεόδωρος Πρόδρομος ἐπ' ἐμοῦ Γερασίμου Ἱερομονάχου τοῦ Προδρομίτη εἰς τοὺς αψί Ἰουνίῳ ἐσχάτῃ ἐν Κερκύρᾳ.*»

Τὰ χειρόγραφον ταῦτα τοῦ Προδρόμου ἐγνώριζαν ποτὲ καὶ οἱ δύο συνοδοιπόροι Spon καὶ Wheler, οἵτινες ἐν τῷ Περιοδευτικῷ αὐτῶν (Voy. d'Ital. et de Dalm. et de Grèce, etc. Lyon 1678 12º. I. p. 127) λέγουσι ταῦτα· « ὅτι ἐν Κερκύρᾳ εἰς τὸ τέλος τοῦ προαστείου Γαρίτσης κεῖται ἡ ἐκκλησία Pantagioi ἤτοι, ὡς ἐξηγοῦσιν αὐτοί, des tous saints (τῶν ἁγίων πάντων), ὅπου ὑπῆγαν διὰ νὰ ἴδωσι τὸν Πα-

καὶ τίς διηγήσεται τὴν εἰκονογραφίαν ἐκείνην τοῦ
τοίχου; τί κολέρια ὑπῆρχον ἐκεῖνα, μετὰ τοσοῦ
χρόνον ἐρημωμένα ἵνα λάμπουν ὥσπερ ὁ ἥλιος;
τως θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου Κύριε! καὶ εἰς τί ἐ
μίαν ἐρημώθησαν! Ἀπὸ τοσοῦτον πλῆθος μο
χῶν τῶν τότε σήμερον ἦν ἐκεῖ ε΄ ἢ καὶ ἔλαττον
μοναχοί. Ἀπὸ δὲ τοῦ ὁσίου Σάββα τῆς ἁγίας
νῆς καὶ ὄπισθεν μίλια ς΄. ὑπάρχει ἡ μονὴ τοῦ ὁσ
πατρὸς ἡμῶν Θεοδοσίου τοῦ Κοινοβιάρχου ἥνπερ

Ἐκ τῆς καταστάσεως εἰς τὴν ὁποίαν περιγρά
ται ἐν τῇ χωρογραφίᾳ ταύτῃ εὑρισκόμενος ὁ ἐν
ροσολύμοις ναὸς τῆς Ἀναστάσεως καὶ ἐκ τῆς πε
γραφῆς τοῦ ἐν αὐτῷ Ἁγίου Τάφου δύναταί τις νὰ
κάσῃ, ὅτι ὁ γράψας αὐτὴν ἔζη πιθανῶς περὶ τὰς
χὰς ἢ τὰ μέσα τῆς ΙΔ΄. ἑκατονταετηρίδος.

7. *Κανὼν εἰς τὴν ἁγίαν ὁμοούσιον, ἀδιαίρε-
τον, καὶ ζωοποιὸν Τριάδα οὗ ἡ ἀκροστιχίς.*

Τὸ τρισήλιον τῆς θεότητος φάος
σὺν ἀρχαγγέλοις ἀσιγήτως δοξάζω
Γρηγόριος ὁ Μαλαξὸς κατὰ πόθον.

Οὐδαμοῦ ἄλλοθι ἀπαντῶ τὸν Μαλαξὸν τοῦ
Γρηγόριον, ἀλλὰ τὸ ἐπωνυμιόν του δείχνει αὐ
ἐξάπαντος τῆς αὐτῆς οἰκογενείας τῶν ἀνωτέρω
μονευθέντων Μαλαξῶν, τοῦ τε Πρωτοπαπᾶ Νι
λάου, καὶ τοῦ Ἐμμανουὴλ τοῦ ἐν Κωνσταντινου
λει, ὡς ὑπέμνησα ἀνωτέρω, ἀπογράψαντος ἢ συ
θροίσαντος τὴν Πατριαρχικὴν Ἱστορίαν. Εἰς τὸ
λος τοῦ Κανόνος, μὲ τὸν ὁποῖον τελευτᾷ τὸ χε
γραφον τοῦτο, ὁ γραφεὺς διαδηλοῖ τὸ ὄνομα α
διὰ τῶν ἑξῆς λόγων·

« *Θεοῦ τὸ δῶρον καὶ Ἰωάννου Ἱερέως τοῦ
γηγοῦ κόπος, τέλος κατὰ πάντα δώῃ ὁ Θεὸς ἡ
δώῃ* » Ἐπειδὴ δὲ τοῦ ἔμεναν καὶ πέντε ἢ ἓξ σ
δες τοῦ τετραδίου ἄγραφοι, ἐπλήρωσε καὶ ται
μὲ εὐχήν τινα ἐπιγραφομένην·

8. *Εὐχὴ ἐξομολογήσεως πρὸς τὸν ποιητὴν
πλάστην ἡμῶν Θεόν, ποίημα Σωφρονίου τοῦ
πεινοῦ Ἱερομονάχου τοῦ Μπέτου τοῦ Κρητός*

Ἄγνωστος εἰς ἐμὲ ὁ Κρὴς οὗτος Σωφρόνιος
της. Ἀλλ' εἶναι περίεργον ὅτι ποικίλλει τὴν
αὐτοῦ εἰς δύο τινὰ μέρη καὶ διὰ στίχων Ἰαμβ
ῥυθμικῶν λέγων εἰς τὸ μέν·

« καὶ τοῖς ἐμοῖς ὀφθαλμοῖς στιγμὴν φησ
ὀφθαλμοί [μου] σταλάξατε ῥείθροις δακρ
ἐν τῇ τελευτῇ καὶ τάχα ζωῆς τύχω. »

εἰς δὲ τὸ ἄλλο·

« φιλεῖς ὑπαντῶν καὶ κρατεῖς ὑπ' ἀγκάλαις
ὢ σπλάγχνα πατρὸς τίς φρονῶν ἀπελπίσῃ

τοῦ ἐπὶ τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων τιτλοφορεῖται
μοναστικὰ προσωνύμια. Εἰς τὸ ὄνομά του δὲν
κειται ἄλλο παρὰ μόνον τὸ τιμητικὸν « Κυροῦ
σόφου » δεύτερον συνεπισχύει τρόπον τινα τὴν
ιβολίαν μου καὶ ὅτι εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς προ-
ους τῶν εἰς τὸ ὄνομά του φερομένων ἐκείνων
ουργῶν, οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ ἐτέθησαν εἰς αὐ-
ὡς τηλαυγὲς βέβαια πρόσωπον τοῦ οἰκοδομή-
τος, προδίδεται ἀδαὴς τοῦ Ἕλληνος λόγου, ἐνῶ
βτὸς μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰς ἄλλας του συγγραφὰς
πάνυ ἐγκρατὴς τούτου· ἀλλὰ προσέτι καὶ ἐὰν
τεθῇ τέλος πάντων Μοναχός, ἐπειδὴ εἰς τὸ δεύ-
ιν ποίημα, εἰς τὸ ὁποῖον παρακαλεῖ τόσον τὸν
οκράτορα διὰ νὰ τὸν ἐλεήσῃ ὀνομάζεται μόνος
Ἱλαρίων, μὲ φαίνεται ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἦτον
ον ὁ Θεόδωρος ὁ παρουσιαζόμενος μὲ τοιοῦτον
ογερικὸν ὄνομα, ὅστις κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν
ἐκκλησίας συνήθειαν ἔμελλε νὰ μετονομασθῇ
ἄνευ ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ γράμματος, ὡς
τὸ κοσμικόν του, Θεοδώρητος, φερειπεῖν, ἢ Θεο-
ος, ἢ Θεοφάνης ἢ Θεόκλητος, ἢ ἄλλο τι τοι-
ιν, ἢ καὶ αὐτὸ τέλος ἀμετάβλητον κρατῶν τὸ
ωρος, ὡς πολλάκις ἔθος. Ἐκ τούτων ἁπάντων
ω νὰ ὑποπτεύσω ὅτι ἄλλος τις ἦτον ὁ χυδαῖος
ουργός, φέρων ἴσως καὶ αὐτὸς τὸ αὐτὸ ἐπώνυ-
καὶ διὰ τὴν πενίαν ἴσως πρὸς διαφορὰν ὑπὸ
πολλῶν προσεπονομαζόμενος Πτωχοπρόδρομος.
ὰ ταῦτα ὁπόσης ἔχονται πιθανότητος ἀφίνω νὰ
ρίνῃ ἡ σὴ λογιότης· ἐγὼ δὲ καταπαύων ἐνταῦθα
περὶ τῶν χειρογράφων τούτων λόγον, σὲ εὔχο-
μαι ἀπὸ ψυχῆς ὑγείαν καὶ πᾶν ὅ,τι καταθύμιον.

Ἐν Κερκύρᾳ, τῇ 12 Φεβρουαρίου 1858.

Χ. ΦΙΛΗΤΑΣ.

Η ΜΑΓΙΣΣΑ ΤΗΣ ΤΡΟΥΒΙΛΛΗΣ.

—ooo—

Α΄.

πὶ τῆς Νορμανδικῆς ὄχθης, εἰς τοὺς πρόποδας
ς ἀποτόμου καὶ βραχώδους, παρὰ τὸ στόμιον
οῦ ποταμοῦ, κεῖται, ὡς φωλεὰ περιστερᾶς αἰω-
ένη μεταξὺ βράχων, τὸ θελκτικὸν πολίχνιον
Τρουβίλλης, τοῦ ὁποίου διαφόρους γραφικωτά-
θέσεις παρέστησαν πολλάκις αἱ σκηνογραφίαι
περιφήμου ζωγράφου Ἰσαβέου. Πολὺ δὲ πλη-
αὐτοῦ κεῖται ὁ ὠκεανός, κοινὸν κτῆμα πληθύος
ῶν ἁλιέων.
ς τὴν Τρουβίλλην ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν μάγισσαι
μάγοι ἢ φαρμακεῖς· ἀλλὰ μεταξὺ τῶν φί-
τούτων τοῦ δαίμονος, οὐδείς ποτε κατέστη το-
ον διαβόητος, ὅσον ἡ γραῖα Μαργαρίτα. Τὰ
χαρτα, τὸ στέμφυλον τοῦ καφφέ, αἱ γραμ-
χειρός, τὸ πᾶν τέλος τῇ ἐχρησίμευεν ὡς

καὶ τίς διηγήσεται τὴν εἰκονογραφίαν ἐκείνην τοῦ τοίχου; τί κολόρια ὑπῆρχον ἐκεῖνα, μετὰ τοσοῦτον χρόνον ἐρημωμένα ἵνα λάμπουν ὥσπερ ὁ ἥλιος; πῶς θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου Κύριε! καὶ εἰς τί ἐμίαν ἐρημώθησαν! Ἀπὸ τοσοῦτον πλῆθος μοναχῶν τῶν τότε σήμερον ἦν ἐκεῖ ε΄ ἢ καὶ ἔλαττον μοναχοί. Ἀπὸ δὲ τοῦ ὁσίου Σάββα τῆς ἁγίας μονῆς καὶ ὄπισθεν μίλια ϛ΄. ὑπάρχει ἡ μονὴ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοδοσίου τοῦ Κοινοβιάρχου ἥνπερ σήμερον κρατοῦν οἱ Μουσουλμάνοι, καὶ σταυλίζουν βώδιά των μέσα. Ὢ τῶν ἐμῶν ἁμαρτιῶν, καὶ αὐτὰ ἰδεῖν καὶ οὐ κλαύσει τὴν δυστυχίαν ἡμῶν τῶν ἀθλίων χριστιανῶν; πῶς καὶ διατί ὁ Θεὸς τοῖς βαρβάροις ἔθνεσι ταῦτα ἐδωρήσατο; ὁ Θεὸς οἶδεν ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν.»

Ἐκ τῆς καταστάσεως εἰς τὴν ὁποίαν περιγράφεται ἐν τῇ χωρογραφίᾳ ταύτῃ εὑρισκόμενος ὁ ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸς τῆς Ἀναστάσεως καὶ ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ ἐν αὐτῷ Ἁγίου Τάφου δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ, ὅτι ὁ γράψας αὐτὴν ἔζη πιθανῶς περὶ τὰς ἀρχὰς ἢ τὰ μέσα τῆς ΙΔ΄. ἑκατονταετηρίδος.

7. *Κανὼν εἰς τὴν ἁγίαν ὁμοούσιον, ἀδιαίρετον, καὶ ζωποιὸν Τριάδα οὗ ἡ ἀκροστιχίς.*

Τὸ τρισήλιον τῆς θεότητος φάος
σὺν ἀρχαγγέλοις ἀσιγήτως δοξάζω
Γρηγόριος ὁ Μαλαξὸς κατὰ πόθον.

Οὐδαμοῦ ἄλλοθι ἀπαντῶ τὸν Μαλαξὸν τοῦτον Γρηγόριον, ἀλλὰ τὸ ἐπωνύμιόν του δείκνει αὐτὸν ἐξάπαντος τῆς αὐτῆς οἰκογενείας τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων Μαλαξῶν, τοῦ τε Πρωτοπαπᾶ Νικολάου, καὶ τοῦ Ἐμμανουὴλ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὡς ὑπέμνησα ἀνωτέρω, ἀπογράψαντος ἢ συναθροίσαντος τὴν Πατριαρχικὴν Ἱστορίαν. Εἰς τὸ τέλος τοῦ Κανόνος, μὲ τὸν ὁποῖον τελευτᾷ τὸ χειρόγραφον τοῦτο, ὁ γραφεὺς διαδηλοῖ τὸ ὄνομα αὐτοῦ διὰ τῶν ἑξῆς λόγων·

« *Θεοῦ τὸ δῶρον καὶ Ἰωάννου Ἱερέως τοῦ* ... *κόπος, τέλος κατὰ πάντα δώῃ ὁ Θεὸς* ... *δώῃ.*» Ἐπειδὴ δὲ τοῦ ἔμεναν καὶ πέντε ἢ ἓξ σελίδες τοῦ τετραδίου ἄγραφοι, ἐπλήρωσε καὶ ταύτας μὲ εὐχήν τινα ἐπιγραφομένην·

8. *Εὐχὴ ἐξομολογήσεως πρὸς τὸν ποιητὴν καὶ πλάστην ἡμῶν Θεόν, ποίημα Σωφρονίου τοῦ ταπεινοῦ Ἱερομονάχου τοῦ Μπέτου τοῦ Κρητός.*

Ἄγνωστος εἰς ἐμὲ ὁ Κρὴς οὗτος Σωφρόνιος Ἀπέτης. Ἀλλ' εἶναι περίεργον ὅτι ποικίλλει τὴν εὐχὴν αὐτοῦ εἰς δύο τινὰ μέρη καὶ διὰ στίχων Ἰαμβικῶν ῥυθμικῶν λέγων εἰς τὸ μέν·

« καὶ τοῖς ἐμοῖς ὀφθαλμοῖς στιχηδὸν φῆτο
ὀφθαλμοὶ [μου] σταλάξατε ῥείθροις δακρύων
ἐν τῇ τελευτῇ καὶ τάχα ζωῆς τύχω.»

εἰς δὲ τὸ ἄλλο·

« φιλεῖς ὑπαντῶν καὶ κρατεῖς ὑπ' ἀγκάλαις
ὢ σπλάγχνα πατρὸς τίς φρονῶν ἀπελπίσει.»

Ἐκτάνθην ὁπωσοῦν εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ ἀντιγράφου τούτου ἐπειδὴ μὲ ἐφάνη νὰ εἶδά τινα εἰς αὐτὸ καὶ ἀνέκδοτα, καὶ ἄξια ὁπωσοῦν ἢ εἰδήσεως ἢ περιεργείας.

ΧΕΙΡΟΓΡ. Θ΄. Περιέχονται ἐν τούτῳ δύο πραγματεῖαι, αἱ ἑξῆς·

1. *Ἐξήγησις εἰς τοὺς κανόνας τῶν ὀκτὼ ἤχων Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.* Ἄνευ ἀρχῆς, διότι λείπει ἡ πρώτη σελὶς τοῦ χειρογράφου. Εἶναι ὅμως ἡ ἐξήγησις αὕτη Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα φέρεται εἰς τὴν ἐπομένην.

2. *Τοῦ Προδρόμου τοῦ φιλοσόφου κυρίου Θεοδώρου ἐξήγησις εἰς τοὺς ἐν ταῖς Ἱεραῖς Δεσποτικαῖς ἑορταῖς ἐκτεθέντας κανόνας παρὰ τῶν ἁγίων μελωδῶν Κοσμᾶ καὶ Ἰωάννου.* Ἄρχεται δὲ ἡ ἐξήγησις αὕτη ἀπὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ Σταυροῦ καὶ λήγει εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Εἰς τὰς τελευταίας σελίδας τοῦ χειρογράφου ἐπροσετέθησαν ὑπὸ τοῦ γραφέως·

3. *Λέοντος Ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας ἐπιστολὴ πεμφθεῖσα πρός τινα ἐπίσκοπον Ῥώμης περὶ τῶν ἀζύμων καὶ τοῦ Σαββάτου.*

4. *Σιβηριανοῦ Ἐπισκόπου Γαβάλλων περὶ τῆς προσηγορίας τοῦ ἀνθρώπου.*

5. *Συμεὼν Μεταφραστοῦ εἰς τὸν θρῆνον τῆς Θεοτόκου.*

Τὸ χειρόγραφον τοῦτο, ὡς συμπεραίνω ἐκ τῆς γραφῆς καταπύκνου οὔσης ἀπὸ πάσης λογῆς συντομογραφιῶν ἢ γραμματοδέσμων, πρέπει νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν ΙΔ΄ ἢ ἴσως καὶ τὴν ΙΓ΄ ἑκατονταετηρίδα. Ἦτον δὲ αὐτὸ κτῆμα ποτὲ Ἀρσενίου Καλούδη τοῦ Κρητός, ἀνεψιοῦ τοῦ ἐκ τοῦ τετραγλώσσου Θησαυροῦ γνωστοῦ εἰς πάντας ἡμᾶς Γερασίμου Βλάχου· προκύπτει δὲ τοῦτο ἐκ σημειώσεως κειμένης περὶ τὸ τέλος ἥτις ἔχει οὕτως· *αχψ Σεπτ. ὕστερη διὰ μέσον τῆς διαθήκης τοῦ λογιωτάτου ποτὲ Ἀρσενίου Καλούδη ἡγουμένου τῆς Κορέας τῆς Παλαιοπόλεως ἐν Κερκύρᾳ τῇ Νήσῳ, ἐδώρησέ μοι τὸ παρὸν βιβλίον, ὡς καὶ ἄλλα τρία κατὰ τὴν αὐτοῦ ἐσχάτην διαθήκην καὶ οὕτως ὑπογράφω. Γεράσιμος Ἱερομόναχος ὁ Δαρκᾶς βεβαιόνω ὡς ἄνωθεν.»* Ὀλίγον κατωτέρω ὀνομάζει ὁ αὐτὸς καὶ τὰ ἄλλα βιβλία. *Τὸ μέγα λεξικὸν Σουΐδα, τὸ παρόν, τετραβάγγελον, Εὐχολόγιον χρυσωμένον καὶ τὴν εὐχήν του· Γεράσιμος Ἱερομόναχος ὁ Δαρκᾶς.»* Μᾶς φανερόνει δ' ἀκόμη ὅτι ἀντέγραψε καὶ ἰδίᾳ χειρὶ τὸ αὐτὸ βιβλίον τοῦ Προδρόμου. « *Ἐμεταγράπτη τὸ παρὸν βιβλίον ὁ σοφώτατος κὺρ Θεόδωρος Πρόδρομος ἐκ' ἐμοῦ Γερασίμου Ἱερομονάχου τοῦ Προδρομίτη εἰς τοὺς αψι Ἰουνίῳ ἐσχάτῃ ἐν Κερκύρᾳ.»*

Τὸ χειρόγραφον τοῦτο τοῦ Προδρόμου ἐγνώρισαν ποτὲ καὶ οἱ δύο συνοδοιπόροι **Spon** καὶ **Wheler**, οἵτινες ἐν τῷ Περιοδευτικῷ αὐτῶν (**Voy. d'Ital. et de Dalm. et de Grèce, etc. Lyon 1678 12° t. I. p. 127**) λέγουσι ταῦτα: « ὅτι ἐν Κερκύρᾳ εἰς τὸ τέλος τοῦ προαστείου Γαρίτσης κεῖται ἡ ἐκκλησία **Pantagioi** ἤτοι, ὡς ἐξηγοῦσιν αὐτοί, **des tous saints** (τῶν ἁγίων πάντων), ὅπου ὑπῆγαν διὰ νὰ ἴδωσι τὸν Πα-

κὰν, τὸν Ἱερομόναχον Ἀρσένιον Καλούδην, Caluti, ἄξιον ἱεροκήρυκα σπουδάσαντα ἐν Παταβίῳ· καὶ ὅτι ἔδειξεν οὗτος εἰς αὐτοὺς χειρόγραφά τινα πολὺ περίεργα, μεταξὺ ἄλλων ἀνέκδοτόν τι ἐπιγραφόμενον Paliloi, ἐπιτομήν τινα ὑπάρχον τῶν συγγραμμάτων Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, καὶ προσέτι ὑπόμνημα τοῦ Πτωχοπροδρόμου εἰς τοὺς ὕμνους τῆς Γραικικῆς Ἐκκλησίας, **un commentaire de Ptochoprodrome sur les hymnes de l'Eglise Grecque** ». Τὸ χειρόγραφον λοιπόν, τὸ ὁποῖον εἶδαν οἱ δύο οὗτοι περιοδευταὶ ὑπάρχει τὸ ἤδη πρὸ ὀφθαλμῶν μας· ἡ δὲ ἐκκλησία περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλοῦσιν ὡς κειμένης ἐν τῷ προαστείῳ Γαρίτζης ὑπ' αὐτῶν περιγραφομένη Βυζαντινοῦ σχήματος, ὅ ἐστι σταυροθολίου, καὶ ἐπὶ τοῦ προθύρου ἐπιγραφὴν ἔχουσα εἰς τοὺς Ἀποστόλους Ἰάσωνα καὶ Σωσίπατρον, εἶναι ἡ ἐν τῷ πλησίον Προαστείῳ Ἀναμομύλῳ Ἐκκλησία τῶν Ἀποστόλων τούτων λεγομένη κοινῶς οἱ Ἅγιοι, τὰ ὁποῖον ἐκεῖνοι παρήκουσαν Pantagioi, καθὼς θέλει παρήκουσαν τίς οἶδε ἀντὶ τίνος ὡς Paliloi καὶ τὸ ὄνομα τοῦ δειχθέντος εἰς αὐτοὺς συγγράμματος Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Πολλὰ τοιαῦτα παρακούσματα ἀπαντῶμεν ὁσημέραι εἰς τὰ περὶ τῶν τόπων μας ὁδοιπορικὰ τῶν ξένων, ὡς ἢ μὴ καλῶς γνωριζόντων αὐτῶν τὴν γλῶσσαν, ἢ καὶ ἀπατωμένων πολλάκις ἐκ τῆς προφορᾶς. Ὁ Καλούδης, διὰ νὰ ἐπιστρέψω ὀλίγον πάλιν εἰς αὐτόν, ὅστις ἦτον ἐφημέριος ἐν τῇ ῥηθείσῃ ἐκκλησίᾳ, ἔγινε μετέπειτα ἡγούμενος τῆς ἐν τῷ προαστείῳ Γαρίτζης Παναγίας τῆς Παλαιοπόλεως, μοναστηρίου τότε οὔσης, διαδεχθεὶς τὸν ἐκεῖ προηγουμενεύσαντα Θεῖόν του Γεράσιμον Βλάχον ἀπελθόντα εἰς Βενετίαν. Ἐν τῇ αὐλῇ τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἐπὶ τοῦ λιθίνου ἀνωφλίου κατερειπωμένου τινος κελλίου ἀνέγνωσα πρὸ χρόνων τινων τὸ ἑξῆς δίστιχον ἡρωελεγεῖον·

« Ἀρσένιος ἱρὸς Καλλούδης αἴσια ῥέζων
Μητρὶ Θεοῦ Μαρίῃ ἤρατο τόν δε δόμον. »

Ὁ Καλούδης ἦτον βέβαια τῶν λογίων εἰς τοῦ τότε καιροῦ· ἐπεστάτησεν αὐτὸς διατρίβων ἔτι ἐν Βενετίᾳ τὸ 1659 εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ τετραγλώσσου Θησαυροῦ τοῦ θείου του Γερασίμου, ἔνθα ἀναγινώσκονται καὶ ἐπιγράμματα αὐτοῦ δύο, τὸ μὲν εἰς τὸν μέγαν Δοῦκαν τῆς Τυῤῥηνίας Φερδινάνδον β', τὸ δὲ εἰς αὐτὴν τὴν βίβλον. Μετ' ὀλίγον δὲ ἐχρημάτισε καὶ διδάσκαλος τοῦ ἐν Παταβίῳ Κυττουνιακοῦ φροντιστηρίου ὅτε καὶ τὸ Προσκυνητάριον τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ Ἱερῶν τόπων ἐξέδωκε διὰ τύπων ἐν Βενετίᾳ.

Αἱ ἐξηγήσεις τοῦ Προδρόμου ὑπάρχουσιν ἀκόμη ἀνέκδοτοι. Ἀλλά, μεταξὺ λόγων, νὰ ἦναι ἄρα γε οὗτος ὁ αὐτὸς καὶ ὁ ῥακενδύτης ἐκεῖνος πειναλέος Μοναχός, ὅστις διὰ τῶν δύο γνωστῶν χυδαιογλώσσων στιχουργιῶν του ἀποκλαίεται τόσον περὶ τῆς πενίας του πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν; Ἐγώ, φίλε μου ἀμφιβάλλω ὀλίγον περὶ τούτου, διότι πρῶτον ὁ Θεόδωρος, στοχάζομαι, οὐδαμοῦ ἐπὶ τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων τιτλοφορεῖται μὲ μοναστικὰ προσωνύμια. Εἰς τὸ ὄνομά του δὲν πρόσκειται ἄλλο παρὰ μόνον τὸ τιμητικὸν «Κυροῦ Φιλοσόφου»· δεύτερον συνεπισχύει τρόπον τινα τὴν ἀμφιβολίαν μου καὶ ὅτι εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς προλόγους τῶν εἰς τὸ ὄνομά του φερομένων ἐκείνων στιχουργιῶν, οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ ἐτέθησαν εἰς αὐτὰς ὡς τηλαυγὲς βέβαια πρόσωπον τοῦ οἰκοδομήματος, προδίδεται ἀδαὴς τοῦ Ἕλληνος λόγου, ἐνῷ ὁ αὐτὸς μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰς ἄλλας του συγγραφὰς καὶ πάνυ ἐγκρατὴς τούτου· ἀλλὰ προσέτι καὶ ἐὰν ὑποτεθῇ τέλος πάντων Μοναχός, ἐπειδὴ εἰς τὸ δεύτερον ποίημα, εἰς τὸ ὁποῖον παρακαλεῖ τόσον τὸν Αὐτοκράτορα διὰ νὰ τὸν ἐλεήσῃ ὀνομάζεται μόνος του Ἱλαρίων, μὲ φαίνεται ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἦτον πλέον ὁ Θεόδωρος ὁ παρουσιαζόμενος μὲ τοιοῦτον καλογερικὸν ὄνομα, ὅστις κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τῆς ἐκκλησίας συνήθειαν ἔμελλε νὰ μετονομασθῇ μὲ κἀνὲν ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ γράμματος, ὡς καὶ τὸ κοσμικόν του, Θεοδώρητος, φερειπεῖν, ἢ Θεοδόσιος, ἢ Θεοφάνης ἢ Θεόκλητος, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον, ἢ καὶ αὐτὸ τέλος ἀμετάβλητον κρατῶν τὸ Θεόδωρος, ὡς πολλάκις ἔθος. Ἐκ τούτων ἁπάντων κλίνω νὰ ὑποπτεύσω ὅτι ἄλλος τις ἦτον ὁ χυδαῖος στιχουργός, φέρων ἴσως καὶ αὐτὸς τὸ αὐτὸ ἐπώνυμον, καὶ διὰ τὴν πενίαν ἴσως πρὸς διαφορὰν ὑπὸ τῶν πολλῶν προσεπονομαζόμενος Πτωχοπρόδρομος. Ἀλλὰ ταῦτα ὁπόσης ἔχονται πιθανότητος ἀφίνω νὰ τὰ κρίνῃ ἡ σὴ λογιότης· ἐγὼ δὲ καταπαύων ἐνταῦθα τὸν περὶ τῶν χειρογράφων τούτων λόγον, σὲ εὔχομαι ἀπὸ ψυχῆς ὑγείαν καὶ πᾶν ὅ,τι καταθύμιον.

Ἐν Κερκύρᾳ, τῇ 12 Φεβρουαρίου 1858.

Χ. ΦΙΛΗΤΑΣ.

Η ΜΑΓΙΣΣΑ ΤΗΣ ΤΡΟΥΒΙΛΛΗΣ.

—ooo—

Α'.

Ἐπὶ τῆς Νορμανδικῆς ὄχθης, εἰς τοὺς πρόποδας ἀκτῆς ἀποτόμου καὶ βραχώδους, παρὰ τὸ στόμιον μικροῦ ποταμοῦ, κεῖται, ὡς φωλεὰ περιστερᾶς αἰωρουμένη μεταξὺ βράχων, τὸ θελκτικὸν πολίχνιον τῆς Τρουβίλλης, τοῦ ὁποίου διαφόρους γραφικωτάτας θέσεις παρέστησαν πολλάκις αἱ σκηνογραφίαι τοῦ περιφήμου ζωγράφου Ἰσαβέου. Πολὺ δὲ πλησίον αὐτοῦ κεῖται ὁ ὠκεανός, κοινὸν κτῆμα πληθύος πτωχῶν ἁλιέων.

Εἰς τὴν Τρουβίλλην ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν μάγισσαι καὶ μάγοι ἢ φαρμακεῖς· ἀλλὰ μεταξὺ τῶν φίλων τούτων τοῦ δαίμονος, οὐδεὶς ποτε κατέστη τοσοῦτον διαβόητος, ὅσον ἡ γραῖα Μαργαρίτα. Τὰ παιγνιόχαρτα, τὸ στέμφυλον τοῦ καφφέ, αἱ γραμμαὶ τῆς χειρός, τὸ πᾶν τέλος τῇ ἐχρησίμευεν ὡς

κάτοπτρον ἐν ᾧ εὐκόλως ἔβλεπε τὴν ἐξήγησιν τοῦ μέλλοντος. Δὲν ὑπάρχει πληθὺς ἱστοριῶν ἢ διηγημάτων, τρομερωτέρων πάντοτε τοῦ ἑνὸς τῶν ἄλλων, τὰ ὁποῖα νὰ μὴν ἐξεστομίζοντο μετὰ ῥίγους ἅμα ὡς ἀνεφέρετο τὸ ὄνομα τῆς Κερὰ Μαργαρίτας. Ἐν γένει ἦτο τὸ φόβητρον τῆς χώρας καὶ ὁ τρόμος τῶν χωρικῶν· οὐδεὶς δέ ποτε ἐτόλμα νὰ ἐπισύρῃ τὴν ὀργήν της. Καὶ ὅμως ὁ Παῦλος Γρέϋ, νεανίας δεκαοκτὼ ἐτῶν, ἔπραξε τοῦτο.

Δὲν ὑπῆρχε ψυχὴ ῥωμαλεωτέρα καὶ πνεῦμα γενναιότερον τῶν τοῦ Παύλου Γρέϋ, τοῦ Ἀλκιβιάδου τούτου τῆς χώρας. Ἡλικίαν ἔχων δεκαὲξ ἐτῶν ἔκαμε τὴν πρώτην κατὰ τῶν Ἄγγλων ἐκστρατείαν του, καὶ ἀπὸ ἓξ ἤδη μηνῶν ἀφότου ἐδοξάσθη εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, μέγας ἀριθμὸς πράξεων παραδόξων τῷ περιεποίησαν πολλὴν φήμην. Διηγοῦνται μάλιστα ὅτι τὸν παρετήρησάν ποτε διερχόμενον τὸ νεκροταφεῖον ἐν ὥρᾳ μεσονυκτίου.

Ἑσπέραν τινὰ (τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων), ἐνῷ διευθύνετο εἰς τὴν οἰκίαν τῆς Ῥόζας Λουκᾶ, τῆς νέας μνηστῆς του, ὁ ἀπαίσιος αὐτοῦ ἀστὴρ ἠθέλησε νὰ ἀπαντήσῃ καθ' ὁδὸν τὴν Κερὰ Μαργαρίταν. Ἐπειδὴ δὲ εἶχε διάθεσιν νὰ ἀστειευθῇ, ἤρχισε νὰ ἐξυβρίζῃ, ὁ ἄφρων! τὴν εὐνοουμένην τοῦ δαίμονος λέγων· Ἔ! ἔ! μάγισσα τοῦ διαβόλου, βέβαια θὰ πηγαίνῃς νὰ ζαρώσῃς μέσα εἰς τὸν ᾅδην σου!

Κατὰ τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην ὕβριν ἠλεκτρικὸς σπινθὴρ ἐφάνη διατρέξας ὅλον τὸ σῶμα τῆς μαγίσσης. Στραφεῖσα δὲ μετ' ἀπιστεύτου ταχύτητος ἐστάθη ὡς φάντασμα ἔμπροσθεν τοῦ μωροῦ τούτου νέου, καὶ οἱ ὀφθαλμοί της ἐκυκλοφόρησαν δὶς καὶ τρὶς πύρινοι καὶ φλογεροὶ ὡς ὀφθαλμοὶ μαύρης γαλῆς ἐν μέσῳ τοῦ σκότους τῆς νυκτός. Καὶ ὑψώσασα τοὺς δύο λειποσάρκους βραχίονάς της ὡς διὰ νὰ καταρασθῇ, ἀπεκρίθη μὲ τόνον φωνῆς παραδόξου, λυγμὸν μᾶλλον ὁμοιαζούσης·

— Ἆ! καλόν μου παλληκάρι, ὡραῖε μνηστὴρ τοῦ ἁλμυροῦ ὕδατος, δὲν θὰ ζήσῃς τόσον καιρὸν ὥστε νὰ μὲ ἴδῃς ἀπερχομένην εἰς τὸν διάβολον. Ἐν τοσούτῳ ἡ μνηστή σου θέλει νυμφευθῆ τὸν μισητὸν τῆς καρδίας της, τὴν ἡμέραν μάλιστα καθ' ἣν σὺ θέλεις ἐπιστρέφει ἀπὸ ἓν ταξείδιον, βρεγμένος ἕως τὰ κόκκαλα ὡσὰν ψάρι. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ πρὶν ἀπολαύσῃ τοὺς καρποὺς τῶν εὐτυχιῶν της, θὰ κάμῃ τὸ χρέος της νὰ σὲ ψαρεύσῃ.

Εἰς τὴν κατάραν ταύτην δὲν ἀπεκρίθη ὁ Παῦλος, διότι τὸ ὕφος μὲ τὸ ὁποῖον ἡ μάγισσα ἐπρόφερε τὴν προφητείαν τὸν κατεκεραύνωσεν. Ἠκολούθησε λοιπὸν τὸν δρόμον του μὲ σιγαλὰ βήματα, καὶ μὲ κεφαλὴν κεκυφυῖαν εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ μέλλοντος πενθεροῦ του. Ἀλλὰ μόλις ἐκάθησεν ἢ μᾶλλον ἔπεσεν εἰς τὴν συνήθη θέσιν του, καὶ φωνή τις ἀγνώριστος ἠκούσθη προερχομένη ἔξωθεν. Πρὶν δὲ ἐκφέρωσι λόγον ὅ τε Λουκᾶς, ἡ Ῥόζα καὶ ὁ μνηστήρ της, ἠρώτησαν ἀλλήλους διὰ τῶν βλεμμάτων. Ἀλλ' ἕως οὗ συνέλθωσιν ἐκ τῆς ἀπορίας ἠνοίχθη ἡ θύρα καὶ ἀξιωματικός τοῦ ναυτικοῦ φέρων στολὴν ὑπηρεσίας εἰσῆλθεν εἰς τὴν καλύβην, καὶ ἀνεφώνησε μετὰ τραχύτητος·

— Παῦλος Γρέϋ!

Ὁ Παῦλος ἐσηκώθη καὶ εἶπεν·

— Ἐγὼ εἶμαι, Κύριε.

— Πολὺ καλά, παλληκαρᾶ μου· ἰδοὺ τί ἔχεις νὰ κάμῃς.

Καὶ συγχρόνως τῷ παρουσιάζει καλλωπισμένον τεμάχιον χάρτου, ἐπὶ κεφαλίδος τοῦ ὁποίου ἦσαν ζωηρῶς χρωματισμένα τὰ σύμβολα τοῦ Γαλλικοῦ κράτους. Ὁ δὲ Παῦλος, λαβὼν αὐτὸ τὸ παρετήρησεν καλῶς ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, ἔκαμε μορφασμόν τινα, καὶ ἀποδοὺς εἰς τὸν ἀξιωματικὸν τὸν παρεκάλεσε νὰ τὸ ἀναγνώσῃ. Οὗτος δὲ ἀνέγνω ὑψηλοφώνως πρόσταγμα δι' οὗ παρηγγέλλετο νὰ ὑπάγῃ ἐντὸς ὀκτὼ ἡμερῶν εἰς Χερβοῦργον, ὅπου ἔμελλε νὰ καταταχθῇ μεταξὺ τοῦ πληρώματος τῆς Γαλλικῆς λιβυρνίδος ὁ *Ἀτρόμητος*. Τὸ πρόσταγμα ἀπηυθύνετο καλῶς καὶ προσηκόντως εἰς τὸν Παῦλον Γρέϋ, ἡλικίας δεκαοκτὼ ἐτῶν, κατατεταγμένον πρὸ πολλοῦ εἰς τὰ ναυτικά, καὶ διαμένοντα εἰς τὴν παράλιον πολίχνην Τρουβίλλην.

Ἐξελθόντος τοῦ ἀξιωματικοῦ θρῆνοι καὶ στεναγμοὶ ἀντήχησαν, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς θλίψεώς της ἡ Ῥόζα ἐπρόφερε τὰς λέξεις ταύτας·

— Ὢ ἀναθεματισμένη μάγισσα! σήμερον τὸ πρωῒ ἀκόμη μὲ ἀνήγγειλες ὅ,τι μοὶ συμβαίνει ταύτην τὴν ὥραν!

Οἱ λόγοι οὗτοι ἐξύπνισαν τὸν Παῦλον ἀπὸ τὸν βαθύν του λήθαργον.

— Ἦσουν λοιπὸν εἰς τὸν οἶκον τῆς μαγίσσης τὸ πρωΐ; ἠρώτησεν οὗτος.

— Ἀλλοίμονον! ναί, ἀπεκρίθη ἡ Ῥόζα.

— Καὶ σὲ ἀνήγγειλε τωόντι ὅτι θέλω λάβει τοιαύτην διαταγὴν ἀπόψε;

— Μάλιστα.

— Καὶ ἔπειτα;

— Ἔπειτα . . . . μὲ εἶπεν ὅτι ἔβλεπε πολὺ καθαρὰ κάτι τι, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἤθελε νὰ μὲ φανερώσῃ . . . . Πλὴν τοῦτο θὰ ἦτον ἀναμφιβόλως εὐτυχές τι πρᾶγμα, μέλλον νὰ διαδεχθῇ τὴν λύπην μας, βέβαια ἡ ταχεῖα ἐπιστροφή σου καὶ ὁ γάμος μας· διότι ἐὰν ἦτο θλιβερόν, τὸ ἀπαίσιον πτηνὸν ἤθελε κράξει μέχρι τοῦδε ἀπὸ τὴν στέγην τῆς καλύβης μας.

— Ἴσως· ἐπρόσθεσε θλιβερῶς ὁ Παῦλος.

Ἡ Ῥόζα μὴ ἐννοήσασα τὴν λέξιν ταύτην, διετήρησε σιωπήν. Ὁ ἄνεμος ἐσύριζεν εἰς τὰ παράθυρα, ἡ θάλασσα ἐμυκᾶτο διαῤῥηγνυομένη κατὰ τὰς ἄκρας τῶν ἀποῤῥώγων πετρῶν, καὶ ἐκύλιεν ἀφρόεντα κύματα καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῶν χαλικωδῶν ἀκτῶν. Ἡ ἑσπέρα παρῆλθε, καὶ οἱ δύο μεμνηστευμένοι, ὁρκισθέντες ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς καρδίας των αἰωνίαν ἀγάπην, ἀπεχωρίσθησαν χέοντες ἄφθονα δάκρυα.

Τῇ ἐπαύριον, πολὺ πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, ὁ Παῦλος, τὸ ὁδοιπορικὸν φέρων δισάκκιον εἰς τοὺς ὤμους, διέτρεχε σπεύδων τὴν ἔκτασιν τῆς ἀμμώδους ὁδοῦ, ἥτις φέρει ἀπὸ Τρουβίλλης εἰς Κάεν. Μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας ἐπεβιβάσθη εἰς τὸ πλοῖον.

Β'.

Τρία ἔτη παρῆλθον ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του. Ἑσπέραν τινὰ ἡ Ῥόζα ἐκάθητο πλησίον τοῦ πυρός, μεταξὺ τοῦ πατρός της ὅστις ἐμάσσα τὸ σιγάρον του, καὶ τινος νέου νωθροῦ καὶ σκαιοῦ, τοῦ Πέτρου Βούρδελ. Ἦν δὲ τότε ἀρχὴ τοῦ τρομεροῦ χειμῶνος τοῦ 1812 ἔτους, καθ' ὃν ἀπετεφρώθη ἡ Μόσχα καὶ ἐξηφανίσθη ἡ μεγάλη ἐκείνη στρατιά. Διατί ἆρά γε ἡ Ῥόζα Λουκᾶ ἐκάθητο πλησίον, τόσῳ πλησίον τοῦ Πέτρου Βούρδελ, καὶ διατί ἄφηνεν ἐλευθέραν τὴν χεῖρά της εἰς ἐκεῖνον ὃν ἐμίσει; Ἡ Ῥόζα λοιπόν, ἥτις ὤμοσεν ἔρωτα παντοτεινὸν εἰς τὸν ἐκλεκτὸν τῆς καρδίας της, ἐγένετο σήμερον παραβάτις τῶν ὅρκων της ὡς τόσαι ἄλλαι τῆς ἐποχῆς της νέαι; Ὄχι· ἀλλ' ὁ Παῦλος Γρέϋ, τρία ἔτη ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του, οὔτε ἔγραψεν οὔτ' ἐγίνωσκέ τις τί ἀπέγεινε· καὶ σημειωτέον ὅτι ἡ Ῥόζα ἦτον εἰκοσαετής, ὅπερ μὲ λύπην του ἔβλεπεν ὁ πατήρ της. Ἀλλ' ἴσως ὁ Παῦλος ἦτον αἰχμάλωτος εἰς τὴν Ἀγγλίαν! ἴσως ἀφότου ἀνεχώρησε, τὸ πλοῖόν του δὲν προσωρμίσθη οὐδαμοῦ! ἴσως . . . . Τέλος, ὑπῆρχον ἐπὶ τοῦ προκειμένου τούτου μυρίαι ὑποθέσεις, αἵτινες ἔπρεπε νὰ ἐμποδίσωσι τὴν Ῥόζαν τοῦ νὰ σώσῃ εἰς τὸν Πέτρον Βούρδελ τὴν χεῖρα ἐκείνην ἣν ὁ Παῦλος Γρέϋ τοσάκις ἔσφιγξε περιπαθέστατα ἐπὶ τοῦ στήθους του· ἀλλ' ἦτο βεβαία ὅτι ἤθελεν ἑλκύσει καὶ διὰ τῆς παραμικρᾶς ἀντιστάσεως τὰ ἀδυσώπητα τοῦ πατρός της βλέμματα. Ὅθεν ἡ Ῥόζα ὑπέφερε, καὶ ὑπέφερε σιωπηλῶς· ἂν δὲ παρατηρητικός τις ὀφθαλμὸς ἐνητένιζε τὸ ὡραῖον πρόσωπόν της, ἤθελεν ἰδεῖ ἐπ' αὐτοῦ ἴχνη προώρου μαρασμοῦ.

Ὁπωσδήποτε, ἡ Ῥόζα ἦτον εἰκοσαετής· καί, κατὰ τὰς ἐπανειλημμένας ἐκφράσεις τοῦ ἀγρίου πατρός της, ὅλαι αἱ φίλαι τῆς ἡλικίας της ἦσαν ἤδη ἔγγαμοι. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Πέτρος Βούρδελ τὴν ἠγάπα, καὶ τὴν ὑπερβολικὴν ταύτην ἀγάπην του ἐξεμυστηρεύθη εἰς τὸν πατέρα της, ἐνῷ ἐκείνη δὲν ἔπαυε μισοῦσα καὶ ἀποβάλλουσα αὐτόν, καὶ ἐπειδὴ ὁ Παῦλος Γρέϋ οὔτ' ἐφαίνετο οὐδὲ σημεῖα ὑπάρξεως ἔδιδεν, ὁ πατήρ της προσδιώρισε τὴν ἡμέραν τῆς συζεύξεώς της μετὰ τοῦ χονδροειδεστάτου Πέτρου τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων. Ἡ ἡμέρα αὕτη ἔφθασεν, ἡμέρα τρὶς παρελθοῦσα ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Παύλου Γρέϋ, καί, κατὰ παράδοξον σύμπτωσιν, ἐπανήρχετο ἡ τρίτη ἐπέτειος τοῦ ὅρκου τὸν ὁποῖον ἔκαμεν εἰς τὸν Παῦλόν της διὰ τὸν αἰώνιον ἔρωτά των. Ἴσως ἄλλοτε ἡ Ῥόζα δὲν ἔμελλε νὰ ἴδῃ τὴν θλιβερὰν ταύτην ἡμέραν. Ὁ γάμος ἐτελέσθη τὴν πρωΐαν, καὶ τὸ ἑσπέρας ὁ Λουκᾶς προσεκάλεσε τὴν οἰκογένειαν τοῦ γαμβροῦ του διὰ νὰ διασκεδάσῃ μὲ τοὺς νεονύμφους.

Ὁ ἄνεμος ἐσύριζεν εἰς τὴν ἑστίαν, ἡ θάλασσα ταραττομένη ἐμυκᾶτο καὶ ἐκαλύπτετο ἀπὸ τεράστια κύματα. Ἦτον ἤδη ἀργά, καὶ οἱ συνδαιτυμόνες ἐκάθηντο εἰς τὴν τράπεζαν, ὁπόταν, ἐν τῷ μέσῳ τῆς θορυβώδους εὐθυμίας, βολὴ καννονίου προερχομένη ἐκ τῆς θαλάσσης ἔσεισε τὴν καλύβην.

Ὅλοι ἠγέρθησαν παρευθύς. Ἐξέρχονται τῆς καλύβης, ἀναρριχῶνται εἰς τοὺς βράχους διὰ νὰ βεβαιωθῶσιν ἂν ὁ κρότος προέρχεται ἀπὸ πλοῖον κινδυνεῦον καὶ ζητῶν βοήθειαν, ἢ ἂν μὴ εἶναι φιλικὸν σύνθημα ἀναγγέλλον τὴν προσέγγισιν μοίρας Ἀγγλικῆς. Ὁ καιρὸς ἦτο τῳόντι τρομερός, ὁ οὐρανὸς σκοτεινός, καὶ ἡ θάλασσα λευκόφαιος· ἦτο δὲ ἀδύνατον καὶ εἰς αὐτὸν τὸν πλέον γεγυμνασμένον ὀφθαλμὸν νὰ διακρίνῃ τι κατὰ τὴν ζοφώδη ἔκτασιν τοῦ πελάγους. Ἀλλὰ δεύτερον καννονοβόλημα διεπέρασε παρευθὺς τὸν ἀέρα, καὶ κατὰ τὴν λάμψιν τοῦ ἐμπυρεύματος, οἱ γηραιοὶ λύκοι τῆς θαλάσσης, παρετήρησαν πλοῖον ποιοῦν ἐξελιγμοὺς μὲ τὰ κάτω ἱστία διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν ὄχθην ὅπου ὁ ἄνεμος τὸ ὤθει βιαίως. Τὸ δεύτερον καννονοβόλημα διεδέχθησαν πολλὰ ἄλλα ἀνὰ πᾶν δεύτερον λεπτόν.

Ἐν τούτοις ἡ τρικυμία ηὔξανε, καὶ μετ' αὐτῆς συνηυξάνετο ἡ ἀμηχανία τοῦ πλοίου ἥτις ἤδη ἔφθασεν εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμόν. Μετὰ παρέλευσιν λεπτῶν τινων τὰ καννονοβολήματα ἔπαυσαν, καὶ μεγάλη λάμψις διεφώτισε τὸ σκότος. Ὁ πλοίαρχος διέταξε νὰ σωρεύσωσιν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ὅσον ἄχυρον ἦτο δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ ἐντὸς τοῦ πλοίου, καὶ νὰ δώσωσιν εἰς αὐτὸ πῦρ. Κατὰ τὴν λάμψιν τοῦ πυρὸς τούτου, ὁλόκληρον τὸ σῶμα τοῦ πλοίου ἐζωγραφήθη εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου συνηγμένου πλήθους· ἦτο δὲ Γαλλικὴ ἡμιόλιος κορβέτα, ὡς ἐδήλου τοῦτο ἡ μεγαλοπρεπὴς τρίχρωος σημαία, κυματουμένη ὡς χλωμὸν μετέωρον ὑπεράνω τῶν φλογῶν.

Τὸ δύστηνον πλοῖον ἔτρεξεν ἔτι μερικὰς στιγμὰς μὲ ἀκατανόητον περιστροφὴν καὶ ταχύτητα· μέγας θόρυβος ἠκούσθη ἐπὶ τέλους προερχόμενος ἐκ τοῦ μέρους ὅπου ἦτο, ἐῤῥίφθη μεθ' ὁρμῆς κατὰ τῶν αποτόμων βράχων, καὶ τὸ παράλιον ἀντήχησεν ἀπὸ τὰς τελευταίας ἀγωνίας τῶν ἐπιβατῶν, οἵτινες ἀνεῤῥιχῶντο ἐπὶ τῶν βράχων ζητοῦντες βοήθειαν. Ἐντὸς μιᾶς ὥρας, ὁ σκελετὸς τοῦ πλοίου ἐξηφανίσθη, καὶ μικρὸν μέρος τοῦ πληρώματος ἐσώθη.

Μεταξὺ τῶν πτωμάτων τὰ ὁποῖα ἀνέσυραν ἀπὸ τὴν θάλασσαν, ἦτο καὶ τὸ σῶμα νέου εἰκοσαετοῦς. Αὐτὸ ἰδοῦσα ἡ Ῥόζα Λουκᾶ, ἥτις ἔμεινεν εἰς τὸ παράλιον μετὰ τοῦ συζύγου της, ἀφῆκε φωνὴν τρόμου καὶ ἐλειποθύμησε διότι ἀνεγνώρισε τὸν Παῦλον Γρέϋ. Ἐνῷ δὲ ὁ σύζυγός της κατεγίνετο νὰ τὴν ζωογονήσῃ, ἐγερθεῖσα ὡς μανιώδης, ἀπεσπάσθη ἀπὸ τὰς ἀγκάλας του, καὶ μὲ λυτὴν τὴν κόμην καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξηγριωμένους, ἀνέβη μετ' ἀπιστεύτου ταχύτητος τὸν βράχον καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἐῤῥίφθη εἰς τὴν κυμαινομένην θάλασσαν. Τὰ βαθέα ὕδατα ἀνεπάφλασαν μετὰ κρότου, καὶ μετὰ ταῦτα ἡ ἄβυσσος ἐκλείσθη ἐκ νέου· ἡ παρθένος Ῥόζα ἐτάφη διὰ παντὸς εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης! Οὕτω λοιπὸν ἡ πρόῤῥησις τῆς γραίας Μαργαρίτας ἐξεπληρώθη!!

Ἦτο τότε μεσονύκτιον· σπασμώδης νεκρικὴ συστολὴ κατετάραξε τὸν Πέτρον Βούρδελ, ὅστις μὲ ἐξηγριωμένους ὀφθαλμοὺς καὶ μὲ ἀκατανόητα κινήματα, σημεῖα ἀλάνθαστα παραφροσύνης, ἐτηκώθη

καὶ ἐβάδιζε πρὸς τὴν καλύβην. Ἅμα δὲ πλησιάσας, ἐστάθη ὀλίγον ὡς συλλογιζόμενος καὶ στραφεὶς ἐχύθη πρὸς τὰ βάθη τῶν ἀπεράντων δασῶν· κρότος πυροβόλου ἀντήχησε μετὰ ταῦτα εἰς τὴν καλύβην, ὅπου ἐκάθητο μόνος ὁ γέρων Λουκᾶς προσμένων τοὺς νεονύμφους. Καὶ δὲν ἠκούετο ἔκτοτε ἄλλο, εἰμὴ ὁ ἄνεμος ὅστις ἐσύριζεν εἰς τὴν ἑστίαν, καὶ ἡ θάλασσα ἥτις μυκωμένη πρὸς τὰς ἄκρας τῶν ἀποκρήμνων μερῶν, ἐκύλιε τερατώδη κύματα εἰς τὰς ἀπεράντους ἀμμώδεις ἀκτάς, τὰς ἐκτεινομένας ἀπὸ τῆς Τρουβίλλης μέχρι τῆς Διέπης.

(*Κατὰ τὸ Γαλλικόν.*)
Ι. Μ. Ρ.

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ ΓΛΩΣΣΟΓΡΑΦΙΚΗ.

—ooo—

Κύριε Συντάκτα!

Ὁ κύριος Φιλητᾶς, λέγων ὅτι ἡ λέξις *αὐτὸς* ἐπροφέρετο καὶ ἀναλελυμένως, προσίθησι, (Πανδώρας φυλ. 187 σελ. 431)· «Ἐκφωνοῦντο λοιπὸν δισυλλάβως ἡ ΑΥ καὶ ΕΥ δίφθογγοι ἀπὸ λαούς τινας Ἑλληνικούς, καθὼς ὁλονὲν καὶ σήμερον τῆς ἀντωνυμίας *αὐτὸς* ἡ πρώτη ἐκφωνεῖται δισυλλάβως ἀπὸ τοὺς περὶ Πόντον ὁμογενεῖς ἡμῶν *αὐοῦτος* ἀντὶ *αὐτὸς* ἐκφέροντας. Ἡ διὰ τοῦ διγάμματος διάκρισις εἰς δύω συλλαβὰς ΑΓΥ δείχνει φανερά, ὅτι τὸ ΑΥ χωρὶς τὸ ῥηθὲν διακριτικὸν ἐπροφέρετο κοινῶς ἑνωμένως, ὡς τὸ προφέρομεν, *ἔξω τῶν Τραπεζουντίων*, ὅλοι ἡμεῖς τώρα.» Σεβόμεθα καὶ τιμῶμεν τὴν γνωστὴν κριτικὴν ἐμπειρίαν τοῦ Κ. Φιλητᾶ· χάριν ὅμως τῆς ἀληθείας ὀφείλομεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι οἱ Τραπεζούντιοι δὲν συνειθίζουσιν ἀναλύσεις διφθόγγων, καὶ ὅτι ἡ λέξεις *ἀοῦτος* εἶναι οὐχὶ ἡ *αὐτός*, ἀλλ' ἡ *οὗτος*, προσλαμβανομένου τοῦ *ἀ* δεικτικοῦ. Ἵνα δὲ πεισθῆτε περὶ τούτου, ἀποστέλλω ὑμῖν τὰ κάτωθι περὶ δεικτικῶν ἐν Τραπεζοῦντι, ἅπερ, ἂν ἐγκρίνητε, δύνασθε νὰ δημοσιεύσητε καὶ διὰ τοῦ ἀξιολόγου ὑμῶν φύλλου.

Ἐν Τραπεζοῦντι, ὅταν μὲν ὁ δεικνυόμενος ἦναι πλησίον τοῦ πρώτου προσώπου λέγουσιν *ἀ—οὗτος*, ὡς ἐν τῇ Λατινικῇ τὸ *hic*· ὅταν δὲ οὗτος ἦναι πλησίον τοῦ δευτέρου προσώπου, λέγουσιν *ἀ-τός*, ὡς ἐν τῇ Λατινικῇ τὸ *iste*· ὅταν δὲ μακρὰν ὢν καὶ τῶν δύω προσώπων ἦναι ἢ ὑποτίθεται παρών, λέγουσιν *ἀ—κεῖνος*· ὅταν δὲ οὔτε εἶναι οὔτε ὑποτίθεται παρών, λέγουσιν ἁπλῶς *ἐκεῖνος*. Ἡ αὐτὴ δὲ ἀναλογία ὑπάρχει καὶ εἰς τὰ ἐπιῤῥήματα, *ἀδὰ*=ἐνταῦθα, *ἀτοῦ*=αὐτόθι, *ἀκεῖ* καὶ *ἐκεῖ*. Ἀντὶ δὲ τῆς *ἀοῦτος* τῶν Τραπεζουντίων, ἐν Κερασοῦντι καὶ ἀλλαχοῦ προσθέτοντες δίγαμμα λέγουσιν *ἀβοῦτος*, ἐν Γκιουμουσχανὲ λέγουσι *χα—οῦτος*, ὅπερ μὲ παρεκίνησε νὰ θέσω δασεῖαν ἐπὶ τοῦ *α*. Τὸ δὲ *ἁ* τοῦτο εἶναι δεικτικόν, καὶ ἀντιστοιχεῖ τῷ τῆς κοινῆς *νά*=ἰδού, τῷ καὶ ἐν τῇ λέξει *νάτος* εὑρισκομένῳ· καὶ διὰ τοῦτο γίνεται διάκρισις μεταξὺ τῆς *ἀ—κεῖνος* καὶ τῆς *ἐκεῖνος*. Τὸ αὐτὸ *ἁ* προστίθεται καὶ εἰς τὴν ποσότητος δεικτικὴν *ἀ—τόσος*, ὡς ποιότητος δὲ δεικτικὴ χρησιμεύει ἀντὶ τῶν ἐν τῇ κοινῇ *τέτοιος* καὶ *τοιοῦτος* ἡ *ἀ-οῖκος*, ἥτις μοὶ φαίνεται ἡ αὐτὴ τῇ τῆς ἀρχαίας *τοῖος*, καθόσον ἐν ταύτῃ τὸ μὲν *τ* χρησιμεύει πρὸς δεῖξιν, ἀφαιρούμενον ἐν τῇ ἀναφορικῇ *οἷος* καὶ ἀντικαθιστάμενον διὰ τοῦ *π* ἐν τῇ ἐρωτηματικῇ καὶ τῇ ἀορίστῳ *ποῖος* καὶ *ποιός*, ἡ δὲ *ιος* εἶναι κατάληξις κτητική, μόνον δὲ τὸ *ο* εἶναι ῥίζα. Ἀναλόγως δύναταί τις νὰ ἀναλύσῃ καὶ τὴν *ἀ—οῖκος*, τοῦ μὲν *ἁ* χρησιμεύοντος διὰ τὴν δεῖξιν, τοῦ δὲ *ικος* ἀντὶ τῆς καταλήξεως *ιος*, φυλαττομένης δὲ τῆς αὐτῆς ῥίζης. Σημειωτέον ὅμως ὅτι τὴν *ἀοῖκος* τῶν Τραπεζουντίων ἐν Κερασοῦντι λέγουσιν *ἀοίτικος* καὶ ἀλλαχοῦ *ἀοῖτκος*, ἐν Οἰνέῳ δὲ *ἀέκος*. Τὸ τελευταῖον δὲ τοῦτο ἴσως χρησιμεύσῃ εἰς τοὺς καταγινομένους εἰς τὴν παραγωγὴν τῆς ἐν τῇ κοινῇ *ἔτσι*, ἥτις ἐν Τραπεζοῦντι μὲν λέγεται *ἀ—έτη*, ἐν Γκιουμουσχανὲ δὲ *χα—ούτη*=οὕτως. Ταῦτα μὲ πείθουσι, νομίζω δὲ καὶ ὑμᾶς, ὅτι ἡ λέξις *ἀοῦτος* δὲν εἶναι ἐκ τῆς *αὐτὸς* ἀλλ' ἐκ τῆς *οὗτος*. Περὶ δὲ τῆς *ἀ—τός*, παρατηρητέον ὅτι εἶναι ἐκ τοῦ δεικτικοῦ *ἁ* καὶ τῆς *τὸς* ἀρχαίας ὀνομαστικῆς ἀντὶ τοῦ ἄρθρου *ὁ*, χρησιμεύοντος καὶ ὡς δεικτικοῦ, πρὸς ἣν ἀντιστοιχεῖ ἡ ἀναφορικὴ *ὅς*, ὅπως πρὸς τὴν *τόσος* ἀντιστοιχεῖ ἡ *ὅσος* καὶ πρὸς τὴν *τοῖος* ἡ *οἷος*. Εὐλόγως δὲ δύναταί τις νὰ παραβάλῃ τὴν *ἀτὸς* τῇ τῶν ἀρχαίων *ὅδε*, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ τὴν συγχέῃ μετὰ τῆς κοινῆς *ἀτός μου*=ἐγὼ αὐτὸς ἢ ἀπ' *ἐμαυτοῦ*.

Περὶ τῆς κλίσεως τῶν ἀντωνυμιῶν τούτων εἰς τὰς διαφόρους πτώσεις καὶ τὰ διάφορα γένη ἐπιφυλάττομαι ἄλλοτε, ὁπότε θέλω προσπαθήσει νὰ ἐκθέσω ὁπωσοῦν ἀκριβῶς ἰδιωτισμούς τινας καὶ ἐν τῇ προφορᾷ παραλλαγὰς τῆς ἐν Τραπεζοῦντι καὶ τοῖς πέριξ λαλουμένης διαλέκτου τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, λαβὼν πρὸ πολλοῦ τὸ ἐνδόσιμον ἐκ τῆς διατριβῆς τοῦ Κ. Ζαμπελίου.

Δέχθητε παρακαλῶ τὰ σεβάσματά μου.

Ἐν Χάλκῃ, τῇ 4 Φεβρουαρίου 1858.

Θ. Κ. *Τραπεζούντιος.*

ΠΕΡΙ ΦΑΤΤΑΓΟΥ.

—ooo—

« Ἐν Ἰνδοῖς γίνεται ζῶον, κροκοδείλῳ χερσαίῳ παραπλήσιον ἰδεῖν· μέγεθος δὲ αὐτῷ κυνιδίου Μελιταίου ἂν εἴη· περίκειται δὲ φολίδα τραχεῖαν ἄγαν οὕτω καὶ πυκνήν, ὥστε, ὅταν δαρῇ, ῥίνης αὐτοῖς ἔργα παρέχει· διατέμνει δὲ καὶ χαλκόν, καὶ τὸν σίδηρον ἐσθίει· καλοῦσι δὲ φαττάγην αὐτό. » Αἰλ. περὶ ζώων ἰδ. Β. ΙϚ΄, Κ. Ϛ΄.

Τὸν φαττάγην τοῦτον ἢ τὰ δύο εἴδη αὐτοῦ, παριστᾷ ἡ παρατιθεμένη εἰκών· εἶναι δὲ τὸ ζῶον περιεργότατον, διότι ὁμοιάζει μὲν τὰς σαύρας, δὲν εἶναι ὅμως ἑρπετόν· ἐξ ἐναντίας εἶναι μαστοφόρον·

Φαττάγαι.

Ἐπειδὴ δὲ ἀποκρούει μετὰ διαφερούσης γενναιότητος ἢ μᾶλλον εἰπεῖν μανίας τὰ κατ' αὐτοῦ ἐπιτιθέμενα θηρία, ἔστωσαν καὶ ἐκ τῶν ἀγριωτέρων, ὁ Λινναῖος ὠνόμασεν αὐτὸ Μάνητα.

Ὁ φαττάγης ἔχει κεφαλὴν μὲν μακράν, στενὴν καὶ ἐξανθηκυῖαν (*) πυκνοῖς φολιδωτοῖς καὶ ἀκινήτοις κέρασι, ῥύγχος δὲ ὀξύ, ὀφθαλμοὺς καὶ στόμα μικρά, ὦτα μίκριστα καὶ στρογγύλα, σῶμα ἐπίμηκες, ῥάχιν καὶ πλευρὰς φολιδωτάς, μαστοὺς δύο ἐπὶ τοῦ στήθους, πόδας τετραδακτύλους ἢ καὶ πενταδακτύλους, ὄνυχας γαμψούς, καὶ κέρκον φολιδωτὴν ἐπίσης, συνεχομένην ἀμέσως μετὰ τῶν πλευρῶν καὶ συρομένην ἕως τῆς γῆς· ὀδόντων ὅμως στερεῖται. Ἔχει δὲ καὶ ὀλίγας τρίχας ὅπου δὲν ὑπάρχουσι φολίδες.

Μεταξὺ τῶν τετραδακτύλων, καὶ πενταδακτύλων φατταγῶν ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι τινὲς διαφοραί· οἱ μὲν πρῶτοι εἶναι ἐπιμηκέστεροι, ἔχοντες φολίδας πλατυτέρας καὶ τὴν κέρκον μακροτέραν, δὲν ὑπερβαίνουσι δὲ πώποτε κατὰ τὸ μῆκος τοὺς τρεῖς πόδας, οἱ δὲ δεύτεροι εἶναι ὀγκωδέστεροι, ἔχουσι τὴν κέρκον βραχεῖαν, τὰς φολίδας ὀξείας κατὰ τὸ μέσον, καὶ ἀποκτῶσι μέγεθος ἐνίοτε καὶ ὀκτὼ ποδῶν.

Αἱ φολίδες τῶν φατταγῶν εἶναι εὐκίνητοι· ὅθεν ἐκτείνονται καὶ συστέλλονται κατὰ τὴν θέλησιν αὐτῶν. Εἶναι δὲ καὶ τοσοῦτον σκληραὶ καὶ ὀξεῖαι, ὥστε μεταχειρίζονται αὐτὰς ἀντὶ θωράκων καὶ ὅπλων, ἀντιπαλαίνοντες, ὡς εἴπομεν, καὶ πρὸς τὰ ἰσχυρότερα τῶν θηρίων. Διότι καταβάλλουσι μὲν καὶ καταπατοῦσι ταῦτα τοὺς φαττάγας, οὗτοι ὅμως διατρυπῶσιν ἀνηλεῶς ἐκεῖνα, καὶ τὰ διώκουσι. Σημειωτέον δὲ ὅτι οἱ φαττάγαι, μὴ παρενοχλούμενοι, εἶναι πρᾶοι.

(*) Οὕτω ἑρμηνευτέον τὸ hérisser τῶν Γάλλων, ὃ ἀποροῦσιν οἱ πλείους πῶς νὰ μεταφράσωσιν. Ὁ Λουκ. ἐν λόγ. Β'. Ἀλ. Ἱστορ. λέγει· «τὸ ἔδαφος αὐτὸ μαχαίραις καὶ σκόλοψι πάντη ἐξηνθήκει.»

Η ΙΕΡΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.

—ooo—

Ἡ προσηρτωμένη ἐν τῷ φυλλαδίῳ τούτῳ εἰκὼν παριστᾷ τὴν Ἱερὰν οἰκογένειαν, δηλαδὴ τὴν Θεοτόκον βαστάζουσαν τὸν Ἰησοῦν, καὶ τ.λ.

Ἐζωγραφήθη δὲ τὴν ιζ' ἑκατονταετηρίδα ὑπὸ περιωνύμου ζωγράφου, τοῦ Βαρθ. Ἐστεβὰν Μουρίλλου, καὶ εὑρίσκεται σήμερον ἐν τῷ Λούβρῳ. Ὁ Μουρίλλος γεννηθείς, ἀνατραφεὶς καὶ ἐκπαιδευθεὶς ἐν Ἱσπανίᾳ ὅθεν δὲν ἐξῆλθε πώποτε, ἐτήρησε κατὰ τὰς γραφὰς αὐτοῦ καθαρὸν καὶ ἀμιγὲς τὸ ἱσπανικὸν ὕφος. Ἐζωγράφησε δὲ πολλὰς καὶ ὀνομαστὰς εἰκόνας, καὶ διεκρίθη ἰδίως διὰ τῆς ἀκριβοῦς μιμήσεως τῶν φυσικῶν ἀντικειμένων, καὶ τῆς γλυκύτητος, τῆς λαμπρότητος, τῆς ζωηρότητος καὶ τῆς ἁρμονίας τῶν χρωματισμῶν. Ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν ἐξεικόνισιν τῶν ἱστορικῶν ἀντικειμένων ἐξεῖχεν. Ἀπέθανε δὲ πεσὼν ἀπὸ ἰκριώματος ὅπου ἀναβὰς εἰργάζετο.

ΔΙΑΦΟΡΑ.

—ooo—

ΠΕΡΙΕΡΓΟΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑ. Εἰς κωμόπολίν τινα τῆς Γαλλίας Πλαγκόην ὀνομαζομένην, συνέβη τὸν παρελθόντα μῆνα τὸ ἑξῆς· Νέος τις ἄγαμος καὶ ἓν ἀνδρόγυνον παρευρέθησαν μίαν τῶν ἡμερῶν εἰς καφεπωλεῖον· ἐνῷ δὲ συνδιελέγοντο πίνοντες καφὲ καὶ ἄλλα ποτά, ἔπεσεν ὁ λόγος καὶ εἰς τὸ περὶ γάμου κεφάλαιον. Καὶ ὁ μὲν νέος ἐξεθείαζε τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἐγγάμων, καὶ μετὰ θρήνων καὶ οἴκτου περιέγραφε τὸν μονότονον καὶ ἄχαριν βίον τῶν ἀγάμων· ὁ ἄλλος ὅμως, ὁ ἔχων γυναῖκα, μὴ ὢν τῆς αὐτῆς γνώμης, Κύριος οἶδε διὰ τί, δὲν μετεῖχε διόλου τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ φίλου του. Πρὸς τὸν ἐρωτήσαντα τὸν Σωκράτη νὰ νυμφευθῇ ἢ ὄχι, οὗτος ἀπεκρίθη· «ὃ ἂν τούτων ποιήσῃς μεταμεληθήσῃ.» Ἴσως τὴν ἀπόκρισιν ταύτην ἔχων κατὰ νοῦν καὶ ὁ ἡμέτερος σύζυγος, προέτεινεν εἰς τὸν φίλον του πρότασιν τὴν ὁποίαν πόσοι καὶ παρ' ἡμῖν (ἐγὼ μόνον γνωρίζω τόσους!) θὰ ἐνηγκαλίζοντο μὲ τὰ τέσσαρα ἂν ἦτο συγχωρημένον. Μαντεύετε ὁποία ἦτο ἡ πρότασις; νὰ πωλήσῃ εἰς τὸν ἐνθουσιώδη ὀπαδὸν τοῦ γάμου τὴν γυναῖκά του! Εὐθὺς λοιπὸν ἤρχισαν αἱ διαπραγματεύσεις ἢ τὰ *παζάρια* ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ χυδαῖος λαός, καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἀπεφασίσθη νὰ πωληθῇ ἡ κυρία (πολὺ φοβοῦμαι μὴ τὸ ἐνοστιμεύετο καὶ αὐτή) ὁμοῦ μὲ τὸ οἰκοκυριόν της ἀντὶ φράγκων 400. Ὅθεν ἔδωκε καὶ ἀῤῥαβῶνα φράγ. 10 εἰς πίστωσιν τῆς συμφωνίας ὁ ἀγοραστής. Ἡ δὲ πληρωμὴ τοῦ ὅλου καὶ ἡ παραχώρησις τῶν πωληθέντων ἔμελλον νὰ ἐνεργηθῶσι τὴν ἐπιοῦσαν ἐνώπιον τοῦ συμβολαιογράφου.

Ὁ ἀγοραστὴς μεταβὰς λοιπὸν πρόθυμος τὴν ἐπαύριον εἰς τὸ συμβολαιογραφεῖον, παρακατέθεσε τὰ 400 φράγ. Ἐπειδὴ δὲ ἐγένετο ἐν τοσούτῳ γνωστὴ καθ' ἅπασαν τὴν κωμόπολιν ἡ περίεργος αὕτη ἀγοροπωλησία, πλῆθος παιδίων ἀποπνεόντων *μόσχον* ἔτρεχον κατόπιν τοῦ ἀγοραστοῦ γελῶντα καὶ σκιρτῶντα, καθόσον μάλιστα ἦτο καὶ ἀποκρέω. Μὲ φρικτοὺς παλμοὺς καρδίας ἀνέμενε τὸν πωλητὴν ὁ ἀγοραστής, ὅτε ἔμαθεν ἀπαισιόν τι καὶ ἀποτρόπαιον, γέννημα τῆς παρελθούσης νυκτός. «Ἡ νύκτα κάμνει ἐπίσκοπο, λέγει ἡ παροιμία, κ' ἡ αὐγὴ μητροπολίτη.» Τὴν νύκτα λοιπὸν καὶ ὁ ἡμέτερος πωλητὴς συλλογισθεὶς καλήτερα, μετεμελήθη καὶ δὲν ἤθελε πλέον νὰ πωλήσῃ τὴν γυναῖκά του. Ὁ ἀγοραστὴς ὅμως κατ' οὐδένα τρόπον δὲν συγκατένευε νὰ ἐνδώσῃ· καὶ ἐγκαλέσας τὸν παραβάτην εἰς τὸν εἰρηνοδίκην, ἐζήτει νὰ καταδικασθῇ εἰς πραγματοποίησιν τῶν συμπεφωνημένων. Ἀλλ' ὁ Κ. εἰρηνοδίκης, μὴ ὢν τῆς αὐτῆς γνώμης, ἀπέπεμψε τὸν ἐγκαλοῦντα ὅστις, μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν γῆν, ὡς ὁ σκύλος ὅταν δαρεὶς καταβιβάζῃ τὴν οὐρὰν καὶ φεύγῃ, ἐπῆρεν ὀπίσω τὰ 10 φράγκα του, καὶ ὑπῆγε νὰ κλαύσῃ διὰ τὴν ἀποτυχίαν του.

ΣΥΝΤΑΚΤΑΙ ΤΗΣ ΠΑΝΔΩΡΑΣ

Κατὰ τὸ Η' ἔτος αὐτῆς.

-o*o*o-

Ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος.

1. Α. Ρ. Ῥαγκαβῆς, καθηγ. τοῦ Πανεπ.
2. Κ. Παπαῤῥηγόπουλος, ὁμ.
3. Γ. Μαυροκορδάτος, ὁμ.
4. Κ. Φρεαρίτης, ὁμ.
5. Σ. Κουμανούδης, ὁμ.
6. Θ. Ὀρφανίδης, ὁμ.
7. Ξ. Λάνδερερ, ὁμ.
8. Γ. Παππαδόπουλος, διευθ. τοῦ Ἐκπ.
9. Σ. Χαιφέτης, διευθ. τοῦ Βοταν. κήπου.
10. Μ. Σοφιανός, ἀντισυντ. τοῦ πυροβολικοῦ.
11. Γ. Χ. Ζαλακώστας, ἐπικαταλυματίας.
12. Γ. Τερτσέτης, βιβλιοφύλαξ τῆς Βουλῆς.
13. Ι. Καρατζούτζας, καθηγ. Γυμνασίου.
14. Ι. Δε-Κιγάλλας, ἰατρός, ἐν Θήρᾳ.
15. Ν. Πετρῆς, καθηγ. Γυμνασ. ἐν Σύρᾳ.
16. Ἰ. Κρητικίδης, ἰατρός.
17. Δ. Σ. Βυζάντιος.
18. Γ. Μαγκάκης, φοιτ. τοῦ Πανεπιστημ.
19. Γ. Κ. Τυπάλδος υἱός.
20. Μίνδλερ, καθηγ. Στενογραφίας.
21. Α. Κουζανόπουλος, φοιτ. Ἰατρικῆς.
22. Μ. Δίμοσας, φοιτ. τοῦ Πανεπ.

Ἐν Ἑπτανήσῳ.

1. Α. Μουσταξύδης, ἐν Κερκύρᾳ.
2. Χ. Φιλητᾶς, ὁμ.
3. Π. Α. Βράϊλας, ὁμ.
4. Σ. Ζαμπέλιος, ὁμ.
5. Π. Λάμπρος, ὁμ.
6. Γ. Δ. Ῥωμανός, ὁμ.
7. Βερβιτσιώτης, ὁμ.
8. Δ. Κορωναῖος Δ. ὁμ.
9. Κ. Πώπ. ὁμ.
10. Α. Α. ὁμ.
11. Γ. Δάνος Πέκκος, ὁμ.
12. Ν. Κατραμῆς ἱερεύς, ἐν Ζακύνθῳ.
13. Θ. Καροῦσος, ἐν Κεφαλληνίᾳ.

Ἀλλαχοῦ, ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος.

1. Ἀ. Γ. Πασπάτης, ἰατρός, ἐν Κωνστ.
2. Ἡλίας Τανταλίδης. ὁμ.
3. Δ. Θερειανός, ἐν Τεργέστῃ.
4. Χ. Παρμενίδης, ἐν Ἀγγλίᾳ.
5. Γ. Ἀριστείδης. Σχολ. ἐν Λέσβῳ.
6. Δ. Ν. Βότασης, πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ Ἀρκτώᾳ Ἀμερικῇ.
7. Μάρκος Ν. Δραγούμης, ἐν Παρισίοις.

Ἐδημοσιεύθησαν δὲ καὶ ἄλλων ἔργα, ὡς τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Κ. Ἀσωπίου, τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Σχολάρχου Κ. Νικοκλέους καὶ ἑτέρων ἀνωνύμων.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Η'. ΤΟΜΟΥ.

Ὁ Διευθυντής, Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ

ΕΝ ΤΩ ΤΟΜΩ Η΄. ΤΗΣ ΠΑΝΔΩΡΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΠΙΝΑΞ ΚΑΘ᾽ ΥΛΗΝ.

Α. ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ.

Β. ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Γ. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ.

Δ. ΙΑΤΡΙΚΑ.

Ε. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΑ.

ΣΤ. ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.

Ζ. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ.

Η. ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΟΓΡΑΦΙΚΑ.

Θ. ΤΟΠΩΝ ΚΑΙ ΗΘΩΝ ΠΕΡΙΓΡΑΦΑΙ.

Ι. ΒΟΤΑΝΙΚΑ.

ΙΑ. ΖΩΟΛΟΓΙΚΑ.

ΙΒ. ΠΟΙΗΣΙΣ.

ΙΓ. ΔΙΑΦΟΡΑ.

ΠΙΝΑΞ ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ.

Α.

Β.

Γ.

Δ.

Ε.

Ζ.

Η.

Θ.

Ι.

Κ.

Λ.

Μ.

Ν.

Ο.

Π.

Ρ.

Σ.

Τ.

Υ.

Φ.

Χ.

Ψ.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ.

—ooo—

25 2